3-a-1-6

Del Colegio de la Compª de Jesus de Granada

ALPHONSI TOSTATI HISPANI, EPISCOPI ABVLENSIS,

PHILOSOPHI, THEOLOGI, Ac Pontificij Iuris, Cæsareique consultissimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi,

COMMENTARIA IN LIB. III. REGVM:

Mendis nunc sanè quàm plurimis diligenter expurgata.

CVM INDICE COPIOSISSIMO.

AD PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictissimum Hispaniarum, & Indiarum Regem.

Por Commission de los Sres. Inquisidores Corregi este libro conforme al expurgatorio del año de 1632. en granada 29. de Abril de 1632 —
Al. de Medrano

Consilium Sctæ Inquisitionis per expurgatorium anni 1632 præcipit, vt omnes notæ, et cautiones, quæ in hoc expurgatorio anni 1632 operibus Abulensis adhiberi fuerit, aboleantur. Granatæ die 19 Aprilis anni 1712

VENETIIS, M D XCVI.

Apud Io. Baptistam, & Io. Bernardum Sessam, fratres.

Biblioteca Universitaria Granada
Sala A
Nº 2
Estante
Número 14

R-1054 Del Colegio de la Compª de Jesus de Granada

22-41

3-a-1-6

ALPHONSI TOSTATI HISPANI,

EPISCOPI ABVLENSIS,

PHILOSOPHI, THEOLOGI,

Ac Pontificij Iuris, Cæsareique consultissimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi,

COMMENTARIA IN LIB. III. REGVM:

Mendis nunc sanè quàm plurimis diligenter expurgata.

CVM INDICE COPIOSISSIMO.

Ad PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictissimum Hispaniarum, & Indiarum Regem.

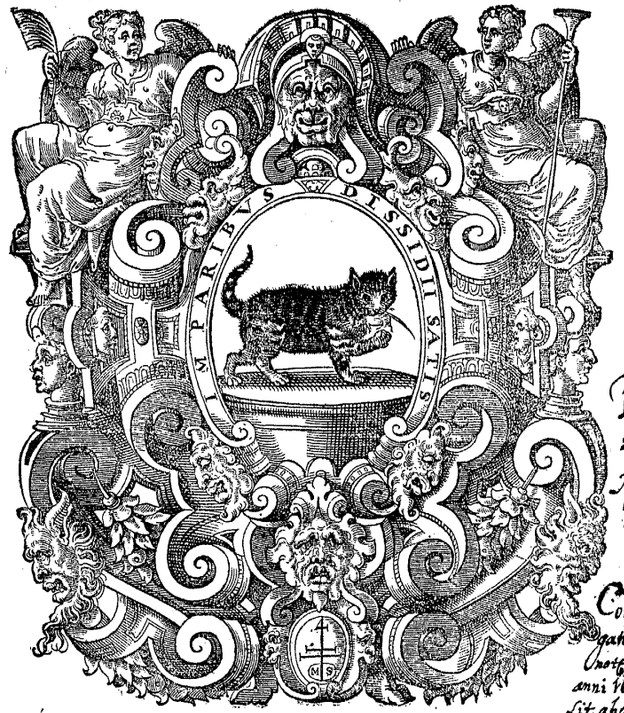

Por Comission de los Sres yueguisidores Corregieste Libro conforme al expurgatorio del año de 1632. en granada 29. de Abril de 1632 —

Alº de medrano

Consilium Sti Inquisitionis per expurgatorium anni 1707 præcipit, vt omnes notæ et cautiones, quæ in hoc expurgatorio anni 1632 operibus Abulensis adiberi iussit, abolentur. Granatæ die 19 Aprilis anni 1712

VENETIIS, M D XCVI.

Apud Io. Baptistam, & Io. Bernardum Sessam, fratres.

Biblioteca Universitaria Granada
Sala A
Fila 2
Mueble 14

14

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS COMMENTARIORVM IN TERTIVM LIBRVM REGVM

PRÆFATIO.

ANDEM finito libro Samuelis, velut grandi onere liberati ad librum Melachim manum mittimus. In quibus non eadem nomina Latinis, & Hebræis sunt. Hebræi quippe præcedentes duos libros indiuisos habentes, velut vna clausula copulatos, librum Samuelis vocant, quos nos magna intersectione diuidentes, primum, & secundum libros Regum appellamus. Hunc autem vsque ad finem Regum vna clausura comprehendentes Hebræi librum Regum vocant, siue Melachim. Nos verò duos vsque ad finem Regum libros efficimus, & sic quod Hebræi duplici diuisione habent, nos quadruplici sectione tenemus.

Quare Iudæi istos libros Regum diuidunt in duas partes solum, nos verò in quatuor. *Quæstio.* I.

QVAERETVR quare Hebræi primum, & secundum Libros Regum, sine aliqua diuisione habentes, vocent librum Samuelis, & istos duos sequentes, comprehendentes vno Volumine, vocent libros Melachim, idest, Regum. Respondendum, quòd hic sunt duo dubia: primum est, quare illi in duas partes solum istos quatuor Libros diuidant. Secundum est, quare talibus nominibus eos appellent. Ad primum dicendum, quòd Hebræi in diuisione horum Librorum non tenuerunt eandem intentionem, quam nos, sed consideraverunt, quòd totum tempus durationis Regum his quatuor libris comprehenditur: vnde potuissent omnes esse vnum Volumen, sed vt clarius, & distinctius haberetur, susceperunt diuisionem libri ex statu Regum. Reges quidem apud Israel semper fuerunt a Samuele, & Saule vsque ad Babylonis captiuitatem; sed in isto tempore aliquando fuit regnum vnitum, & indiuisum, sicut sub Saule, Dauid, & Salomone: aliquando autem fuit diuisum in duo regna, scilicet, a tempore Roboam vsque ad Ba-

bylonicam ciuitatem. Pro tempore ergo, quo fuit regnum indiuisum, vnum librum faciunt, ideo duos libros præcedentes secundum diuisionem nostram ponunt sub eodem Volumine, eo quòd in primo de regno Saulis agitur, sub quo fuit regnum indiuisum. In secundo autem de regno Dauid, sub quo etiam regnum indiuisum stetit. Nam licet Isboseth illud diuidere inchoasset, non permansit ista diuisio, sed mortuo in breui Isboseth, fuit totus Israel sub Dauid. Tempus autem regni diuisi fuit a Roboam vsque ad captiuitatem Babylonis; ideo totum hoc tempus eodem volumine comprehendunt, licet nos in duo diuidamus: nam regnum nunquàm postea reunitum est. Ista est consideratio Hebræorum, & satis conueniens scilicet, quare totum librum Regum in duos solum libros secent.

Quare isti libri a Iudæis sic appellantur, & duo primi libri quare a Iudæis vocentur Samuelis. Et an sint eius. Quæstio. II.

QVAERETVR secundo, quare isti libri sic appellantur apud eos: nam prima pars, scilicet duo libri præcedentes vocatur liber Samuelis; secunda autem, scilicet, isti duo sequentes liber Melachim, idest, Regum appellatur, vel Melachoth, idest, Regnorum, vt ait Hierony. in Prologo galeato. De prima autem parte, quare vocetur liber Samuelis dubium est, & multi multa opinantur, sicut exposui in Prologo galeato, & in alijs locis. Quidam enim dicunt, quòd vocatur liber Samuelis, quia Samuel illum scripsit. Sed non stat, quia in I. lib. Regum, 25. cap. Ponitur mors Samuelis, ideo non solum non potuit ipse scribere istos duos libros, qui vocantur liber Samuelis; immo etiam non potuit finire primum librum de regno Saulis. Alij dicunt, quòd Samuel incepit scribere libros Regum ab exordio, & scripsit vsque ad mortem suam, scilicet, 24. capitula primi Regum: reliqua autem, quæ supersunt, dicunt scripsisse Dauid vsque ad finem secundi libri Regum, & hoc communius tenetur: & hoc etiam ego secundum aliorum positionem aliquando tenui. Sed non stat, quòd Dauid aliquid scripserit de his libris, quod patet, quia primo Regum 27. dicitur de bellis, quæ agebat Dauid contra Gessuri, & Gerzi, & Amalecitas tempore, quo manebat in terra Philisthinorum. Et ibi dicitur, & agebat prædas de Gessuri, & Gerzi, & de Amalecitis. Hi enim vagi habitabant in terra antiquitus euntibus Sur, vsque ad terram Ægypti, & sic innuitur, quòd tempore Dauid habitabant illę gentes vagæ in deserto, quando percutiebat eas Dauid: postea autem non habitauerunt in deserto. Vnde dicitur: Antiquitus habitabant vagi. Et sic videtur, quòd ille, qui scripsit illam literam fuit multo tempore post Dauid, eo quòd dixit, antiquitus, & refertur illud ad tempus Dauid. Et sic dicendum, quòd Dauid nihil scripsit de primo, vel secundo libro Regum, qui vocatur liber Samuelis. Item dicendum, quòd Samuel non scripsit de libro Regum 24. capitula, scilicet, vsq; ad mortem suam: immo neque scripsit aliquid, nec vnam literam saltem de libris Regum. Quod apparet, quia supra 1. lib. cap. 9. dicitur, quomodo iuerunt Saul, & pueri eius ad inquirendum Samuelem, vt diceret eis vbi erant asinæ perditæ, & quæsiuerunt vbi est videns: & dicitur ibi in litera: olim in Israel sic loquebatur vnusquisque, vadens consulere Dominum: Venite, & eamus ad videntem, qui enim Propheta dicitur hodie, dicebatur olim videns. Et sic apparet, quòd tempore, quo scriptus est ille primus liber Regum, non erat idem modus loquendi in Israel, qui erat tempore Samuelis. Nam tempore Samuelis vocabantur videntes ipsi Prophetæ; quia de ipso Samuele quæsitum est, eod. cap. Vbi est videns. & tempore, quo scriptus est liber vocabantur Prophetæ. Item, quia dicitur ibi: Olim vocabantur videntes, ergo tempus Samuelis respectu illius, qui scripsit librum illum primum, vocabatur Olim. Et sic dicendum est, quòd Samuel nihil scripsit, nec vnam literam saltem de libris Regum: & si scripsisset aliquid, scripsisset gesta Regum vsque ad mortem suam. Sed falsum est, quia etiam gesta sua ante exordium Regum non scripsit, vt patet ex præcedenti probatione. Dicendum igitur, quòd duo præcedentes libri, & duo sequentes non habuerunt diuersos scriptores, quia istud aliqui putauerunt, vt assererent duos præcedentes a Samuele, & Dauid scriptos fore,

quod

quod falsum est. Sed dicendum, quòd omnes quatuor libri Regum fuerunt scripti ab Isaia, vel Ieremia, qui fuerunt post omnia hæc tempora, & potuerunt dicere ea, quæ habentur in duobus præcedentibus libris, scilicet, Olim, & Antiquitus, quæ non possunt referri ad tempora Samuelis, nec Dauid. Sed adhuc dicendum, quòd melius est dicere fuisse Ieremiam scriptorem istorum librorum, quàm Isaiam, eo quòd Isaias nõ vidit captiuitatem Babylonicam, in qua finiuntur libri Regum, sed mortuus est sub Manasse filio Ezechiæ Regis. Ieremias autem potuit conuenienter scribere omnes quatuor libros, quia ipse vidit captiuitatem Babylonicam, in qua finiuntur isti libri. Sed dicendum, quòd vocantur isti duo libri præcedentes liber Samuelis nominando a materia, de qua agitur, scilicet, quia in primo illorum agitur de Samuele, & principium libri est de natiuitate eius: ideo tam propter dignitatem Prophetæ Samuelis, quàm propter exordia libri, scilicet, quia in Samuele incipit, & Iudæi, vt in plurimum solent nominare libros a principijs, appellatus est liber Samuelis, & quia duo libri præcedentes, secundum Hebræos sunt vnus liber, vocatur totus liber Samuelis.

Ieremiã fuisse scriptorẽ librorum Regum.

De inscriptione lib. Regum. Quæstio. III.

QVAERETVR vlterius de nomine istius partis sequentis, quam Hebræi, vt diximus, Melachim, idest, Regum, vel Melachoth, idest, Regnorum appellant. Et dicendum, quòd vocatur liber Melachim, idest, Regum, quia in eo de pluribus Regibus agitur, & tota materia eius de Regibus est. Vocatur autem liber Melachoth, idest, Regnorum, quia agitur in eo de duobus Regnis, scilicet, Iuda, & Israel. Hieronymus tamen in Prologo galeato dicit, quòd melius est multo Melachim, idest, Regum dicere, quàm Melachoth, idest Regnorum: non enim multarum gentium regna describit, sed vnius Israelitici populi, qui duodecim tribubus continetur. Sed licet repugnare Hieronymo videatur nefas, tamen videretur melius dicendum, quòd vocaretur Melachoth, idest, Regnorum, quàm Melachim, idest, Regum. Quod patet ex intentione Hebræorum diuidentium libros Regum in duas partes: nam in prima parte, in qua regnum fuit vnitum, scilicet, tempore Saulis, & Dauid, non vocant librum Regum, & ponunt illud sub vna sectione; totum autem, quod pertinet ad tempus, in quo fuerunt diuisa regna, scilicet, Iudæ, & Israel, ponitur sub alio volumine, ideo respiciendo diuisionem regnorum, diuisus est liber Melachim a libro Samuelis, & ob hoc melius est appellari librum Regnorum, idest, Iudæ, & Israel, quàm librum Regum. Item quando nominatur liber Melachim, idest, Regum, non dicitur sic, eo quòd de multis Regibus agat, quia tunc etiam duo præcedentes libri, qui faciunt vnam partem apud Hebræos, vocarentur liber Regum, quia ibi agitur de Saule, & Dauid, & Isboseth: tamen non vocatur liber Regum apud Hebræos, quia non agitur in eo de Regibus multis simul regnantibus. In hoc autem agitur de multis Regibus simul regnantibus, scilicet, in regno Iudæ, & regno Israel. Vnde non vocatur apud Hebræos liber Regum, quia agit de multis Regibus sibi succedentibus, sed quia agitur de multis Regibus simul regnantibus.

Latini quare hos libri omnes vocauerunt Regum. Et quare diuisi sint in quatuor partes. Quæstio. IIII.

QVAERETVR vlterius, quare secundum Latinos iste liber totus vocatus est liber Regum incipiendo a Samuele vsque ad captiuitatem Babylonis, & quare diuisus est in quatuor libros. Respondendum, quòd vocatur totus liber Regum, quia de Regibus agitur in illo a principio vsque ad finem, præterquàm cum a principio introducitur quædam pars libri de Samuele, sed adhuc illud ad historiam Regum pertinet, quia ibi non ponitur de Samuele, nisi quia ipse fuit, qui vnxit primum regem in Israel, & sic historia Samuelis est quasi Prologus ad historiam Regum. Reliqua autem de regibus sunt. Ad secundum, scilicet, quare diuidatur istud volumen in quatuor partes, dicendum quòd diuisiones prin-

cipales

cipales huius voluminis sunt duæ, secundum quòd diuidunt Hebræi, scilicet, vna a principio vsque ad librum istum tertium, & alia ex nunc vsque ad finem. Ratio diuisionis est, quia in duobus præcedentibus libris agitur de regno Israel vnito, scilicet, sub Saule, & Dauid. Hic autem agitur de regno diuiso, ideo debuit esse alius liber. Sed adhuc prima pars, in qua agitur de regno vnito, subdiuiditur in duos libros, cuius quatuor causæ assignatæ sunt in Prologo præcedentis libri. Præcipua autem est, quia in primo libro actum est de regno Saulis, qui erat reprobatus, ne vltra aliquis de stirpe sua regnaret. Dauid autem erat electus a Deo ad regnandum ipse, & posteri sui in æternum, præcedenti lib. cap. 7. Ideo fuit conueniens historiam Dauid diuidi ab historia Saulis. Ista autem pars secunda principalis, in qua agitur de regno diuiso subdiuiditur in duos libros, eo quòd in primo eorum agitur, qualiter tam regnum Israel, quàm Iuda prosperabantur, & florebant. In secundo autem agitur, quomodo ista duo regna corruere incęperunt. Finis autem vnius habetur sequenti lib. cap. 17. Cum vndecim tribus fuerunt translatæ per reges Assyriorum in terram Medorum: finis secundi regni, scilicet, Iuda habetur sequenti lib. 24. & 25. cap. Cùm translati sunt Iuda, & Beniamin in Babylonem. Principium autem casus istorum regnorum fuit, quando propter peccata eorum Deus voluit deprimere illa, & fecit, quòd gentes, quæ olim erant subditæ, & tributariæ Israelitarum, & Iudæorum rebellarent eis, scilicet, Moabitæ, Idumæi, Philisthini, & reliquæ gentes, & postea paulatim istę gentes, & aliæ, quæ prius fuerant subiectæ Israelitis, scilicet, Syri pugnauerunt contra Israel, & Iudam, & humiliauerunt eos: & sic quotidiana calamitate deprimebantur, quousque ad hoc deductum est, vt Israelitæ deducerentur in Assyrios, & Iuda, & Beniamin in Babylonem: & sic agit liber iste de prospero statu regni Iuda, & Israel; sequens autem, idest, quartus est de calamitate istorum regnorum, quod patet ex principio eius, vbi agitur de rebellione gentium subditarum, & dicitur: Præuaricatus est autem Moab in Israel, idest, surrexit contra Israel nolens manere in tributo, quod ante soluebat. Fuit ergo rationabiliter diuisus totus liber Regum in quatuor libros.

Quare in hoc tertio libro ponitur historia Salomonis, & non in præcedenti. Quæstio. V.

QVAERETVR vlterius cum in isto libro agatur de tempore, quo fuerunt regna diuisa, & ob hoc fuit iste liber diuisus a præcedentibus, quare ponitur hic historia Salomonis: nam debuisset scribi in libro pręcedenti, eo quòd tempore Salomonis mansit regnum vnitum, sicut tempore Dauid, & Saulis. Respondendum, quòd si propriè attendatur radix diuisionis huius libri a præcedentibus deberet incipere iste liber in cap. 12. infra, quia ibi agitur, quomodo regnum diuisum est in electione Roboam filij Salomonis: ponitur tamen in hoc libro tota historia Salomonis, eo quòd fuit tempus suum quoddam præambulum ad diuisionem regnorum postea factam. Nam tempore Roboam fuit diuisum regnum propter peccata Salomonis: sic enim prædixerat ei Ahias Silonites, infra 11. Vt ergo cognoscantur peccata Salomonis, quibus procurata est diuisio regnorum, posita est in isto libro historia Salomonis, quasi tempus suum pertineat ad tempus regni diuisi, eo quòd causam præstitit diuisioni, sic etiam factum est supra 1. lib. in principio: nam cum ille sit liber Regum, debuisset incipere in historia Saulis, qui fuit primus Rex, incępit tamen in historia Samuelis, qui non fuit Rex. Causa huius est, quia Samuel fuit, qui vnxit primum Regem Israel, & sic historia sua est quasi quoddam præambulum ad historiam libri Regum; vnde debuit poni in principio eius. ita hic posita est historia Salomonis, tanquàm præambulum ad historiam diuisionis regnorum.

Quare hic ponitur pars historiæ Dauid. Et mors Dauid quare ponitur in hoc 3. lib. & non in præcedenti. Quæstio. VI.

QVAERETVR vlterius, quare in libro isto ponitur quædam pars historiæ regni Dauid: nam debuisset poni in præcedenti lib. eo, quòd ibi posita est tota historia Dauid a principio: hic autem ponitur quædam pars eius, scilicet, de morte illius, & non videtur aliqua causa istius sectionis. Item tempus Dauid non pertinuit vllatenus ad diuisionem regni, ergo non debuit poni hic cum agatur de diuisione regnorum. Item Dauid non dedit aliquam causam diuisioni regnorum, sicut Salomon, ideo non debuit poni hic, tanquàm præambulum, sicut ponitur historia Salomonis, eo quòd ipse præstitit causam diuisioni. Respondendum, quòd conuenienter poni potuisset mors Dauid, præcedenti lib. in fi. Eo quòd in eo ponitur tota historia regni Dauid: fuit tamen posita hic mors Dauid, & quædam pars senilis ætatis, vt esset præambulum ad historiam Salomonis: nam sicut historia Salomonis ponitur tanquàm præambulum historiæ diuisionis regnorum; ita extrema pars historiæ Dauid ponitur tanquàm præambulum historiæ Salomonis. Et hoc patet, quia in constitutione Salomonis in regem fuerunt difficultates, eo quòd Adonias volebat regnare, & sedata est controuersia eorum per Dauid, vt patet 1. cap. Oportuit ergo, quòd vel poneretur constitutio Salomonis in regem, in præcedenti lib. & ibi poneretur mors Dauid, vel poneretur in hoc libro vtrunque simul, eo quòd intellectus vnius dependet ex altero, & fuerunt contemporanea: vnde non potuit describi tota historia Salomonis in hoc libro, quin poneretur in eo quædam pars historiæ Dauid: fuit igitur melius, quòd poneretur in hoc libro finis historiæ Dauid, quàm quòd poneretur præcedenti lib. principium historiæ Salomonis. Item patet, quia Dauid viuens multa dixit Salomoni, quæ exequi deberet post mortem eius, vt patet infra 2. cap. Et illa pertinent ad historiam Salomonis, ideo finis vitæ Dauid debuit poni in hoc libro, tanquàm necessarium præambulum ad historiam Salomonis. Et per hoc patet ad rationes in contrarium, scilicet, quòd non ponitur hic finis Dauid, tanquàm præstans causam diuisioni regnorum, vel pertinens ad tempus diuisionis, sed vt præambulum ad historiam Salomonis, vt dictum est.

An ista, quæ habentur in hoc libro sint continuata ad præcedentem librum. Quæstio. VII.

QVAERETVR vlterius, an ista quæ habentur in hoc libro, sint continuata ad præcedentem, vel sit aliqua mutatio ordinis; & an fuerint facta immediate ista post illa, vel inter posito aliquanto tempore. Respondendum ad primum, quòd si comparetur totus iste liber ad præcedentem est continuatio ordinis: nam in præcedenti lib. actum est de regno vnito, hic autem agitur de regno diuiso: vnitas autem regni præcedit diuisionem eius: si autem comparetur finis libri præcedentis ad principium istius, in quo est propria comparatio continuationis. Dicendum, quòd est ordo continuatus, quia in fine præcedentis libri agitur de Dauid, quomodo numerauit populum, & istud erat in senectute sua Hic autem agitur de conditione senectutis, scilicet, quid passus est, vel fecit in senectute sua vsque ad mortem. Ad secundum dicendum, quòd ista, quæ dicuntur hic, fuerunt aliquanto tempore post ea, quæ habentur præcedenti lib. in fi. nam tunc Dauid erat vir potens ambulare, & sanus erat. Hic autem dicitur, quomodo tam senex erat, vt iam opertus vestibus non calefieret: tanta autem mutatio non fit subito, sed oportebat aliquantum temporis intercidere. Aliqui tamen volunt, quòd istud fuerit sequenti anno post numerationem populi, quibus non consentio, quia tamen tempus medium inter numerationem populi, de qua in fine præcedentis libri, & senectutem Dauid, de qua hic, nulla habuit gesta magnifica Dauid, nihil historiæ commendatum est. Intentio autem huius libri est, quòd scriptura vult deducere lineam Hebræorum per tempora Regum suorum, enarran- Intentio huius libri.

do varietatem euentuum, nunc in calamitates, nunc in prosperitates, secundum varietatem actuum ipsorum Iudæorum, aliquando ad Deum accedentium, & aliquando recedentium. Et principalis intentus est, vt per enarrationem calamitatum, & prosperitatum alternantium cognoscatur huius vitæ infelicitas, quæ ad modicum saltem in prosperitate stabilis esse nequit; & per hoc erudiatur homo illam fugere, quæ amatores suos manendo solicitos efficit, & fugiendo calamitosos reddit. Hæc autem conueniens moralis doctrina est. Item vt conspecto successu temporum videantur amaritudines passi, qui a Domino elongati sunt, & prospera in omnibus euenisse eis, qui Deum præ oculis in omnibus habuerunt: & sic redditur homo perfecte desiderans Deum sequi. iste autem est intentus totius scripturæ sacræ, siue historicæ, siue propheticæ, siue doctrinalis, scilicet, vt mores humani corrigantur. sic patet 2. ad Timoth. cap. 3. Scilicet, Omnis enim scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus instructus. Continentia autem huius libri est, quoniam in prima parte sua, quæ vsque ad capitulum 12. extenditur, ponitur tota historia regni Salomonis, & ædificatio templi. In cap. autem 12. incipit historia diuisionis regni, & narratur simul historia regni Iudæ, & Israel, & ponuntur de Regibus Iuda quatuor, scilicet, Roboam, Abia, Asa, Iosaphat. De Regibus autem Israel ponuntur septem, scilicet, Ieroboam, Nadab, Baasa, Ela, Zamri, Amri, Achab. Sequens autem liber incipit in historia Iosaphat Regis Iuda, & Ochoziæ Regis Israel, vt patet sequen. lib. cap. 4. Interponuntur autem gesta Eliæ Prophetæ, qui fuit contemporaneus Regi Achab, a decimoseptimo vsque ad vicesimum cap. & sic finitur tota continentia libri huius, tam in Regibus Iudæ, quàm Israel: reliqua autem quarto libro scribuntur.

Cõtinentia huius libri.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS IN TERTIVM LIBRVM REGVM Commentaria.

CAP. I.

ET REX Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies: cũque operiretur vestibus, non calefiebat. Dixerunt ergo ei serui sui: Quęramus Domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram Rege, & foueat eum, dormiatque in sinu suo, & calefaciat Dominum nostrum Regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad Regem. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum Rege, & ministrabat ei, rex vero non cognouit eam.

DESCRIPTVM est in precedẽtibus duobus libris de regno Israel vnito, hic agitur cõsequenter de regno Israel diuiso. Ideo vt prænotatũ est duo libri præcedẽtes apud Hebræos in vno volumine habentur, eo ꝙ de regno vnito agũt, & vocat liber Samuelis. Duo ẽt sequentes libri vno volumine cõprehendũtur, qa de regno diuiso ambo agunt. Diuiditur aũt pars ista, q̃ agit de regno diuiso in duas, qa primo agit de regno Iuda, & Israel, put vtrũq; floruit. Secũdò, put vtrũq; corruit seq. lib. nam ibi agitur quomodo gentes subiectę Israelitis insurrexerunt contra eos, vt dictum est in prologo. Et quia vbi vnum regnum finitur, alterum incipit, agitur primo de vnitate regni sub Salomone, quod ponitur tanquàm præambulum, & postea agitur de diuisione regni circa finem vitę Salomonis infra 11. Prima diuiditur in duas, primò ponitur Salomonis institutio: secundò instituti confirmatio seq. cap. Prima diuiditur in tres partes; primò ponitur Dauid senilis conditio; secundò Adoniæ ambitio ibi. *Adonias autem*. Tertiò Salomonis promotio ibi. *Dixitque Nathan*. Circa primum dicitur. *Et Rex Dauid senuerat*. Hic non ponitur aliqua historia Dauid, sed solum cõditio senectutis suæ: nam inter numerationem populi, quam fecit Dauid, quæ habetur in fine præcedentis libri, & mortem Dauid non fuit aliquod gestum magnificum Dauid, quia hostes non insurgebant. Etiam quia ipse erat iam inueteratus, ideo solũ ponitur hic conditio senectutis suæ. *Habebatque ætatis plurimos dies*. Ista duo ponũtur tanquàm diuersa, quia licet nos pro eodem accipimus aliquẽ habere multos dies, vel esse senem; tamen esse senem significat defectum corporalium virtutũ in operationibus suis: & si hoc alicui accidat ante multos annos vocabitur senex. Habere autem plurimos annos contingit alicui sine senectute, vt cum quis est valde bonæ cõplexionis, & in magna ætate habet cõplementum in operationibus virtutum corporalium, sicut fuit in Caleb, qui dixit hodie octogintaquinque annorum sum sic valens, vt eo valebam tempore, quãdo ad explorandũ missus sum, & illius in me temporis fortitudo vsque hodie perseuerat tam ad bellandum, quàm ad gradiendum Iosue 14. Dauid autem vtrunque habebat, scilicet dies plurimos, & etiam defectum virium corporalium, quia cum operiretur vestibus, non calefiebat.

Cõditio senectutis Dauid.

Quot annorum erat nunc Dauid, quando dicebatur valde senex. Quæstio. I.

QVAERETVR quot annorum erat nũc Dauid. Respondendũ, quòd nondum erat septuaginta annorũ, quod patet quia Dauid regnauit quadraginta annis in Hebron, & Ierusalem seq. cap.

cap.& quando cõstitutus est in regem super Hebron, erat annorum triginta præced.lib.cap.5. Et sic vixit solum annis septuaginta, nondum igitur compleuerat illos, quando ista dicebantur de eo. Sed tunc dicetur, quomodo Dauid dicebatur habere plurimos dies ętatis? Respondendum, quòd dicebatur propter duo. Primò, quia Dauid erat in termino senectutis: nam quãdo quis accedit ad illam ętatem, in qua alij mori solent, dicitur esse multorum dierum, cum sit ille terminus vltimus. Nec refert an isti dies absolutè sint multi, vel non, quia quælibet ætas habet terminum suum, qui vocatur magni temporis secundum ipsam. Vnde sicut ante diluuium dicebatur aliquis multum vixisse, quando vixerat nongentis annis, eo quòd erat circa terminum ætatis, ita nunc cum quis septuaginta, vel octuaginta annos egerit, multis diebus vixisse dicitur, quia circa hanc ætatem mors est. Sic etiã apud Pygmęos cùm ad septimum, vel octauum annum accesserint multis diebus vixisse dicuntur, quia rari superant istam ætatem, & quia tempore Dauid periodus ætatis erat ad septuaginta, vel octuaginta annos, vt patet in Psalm.89. Scilicet, Anni nostri, sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis, si autem in potentatibus octuaginta anni amplius ipsorum labor, & dolor. Sed Dauid erat septuaginta annorum fere, ideo dicebatur multorũ dierum. Secundo vocabatur multorum dierum, quia vires corporis multum defecerãt in eo, & per hoc aliquis dicitur esse senior, vel plurium dierum. *Cumque operiretur vestibus non calefiebat.* Idest, intantum defecerant vires corporales Dauid, quòd cum operiretur vestibus, scilicet, in lecto non calefiebat, sed oportuit inquiri adolescentulam, quæ calefaceret eum.

Qualis erat periodus ætatis tẽpore Dauid.

Vnde fuit, quòd Dauid opertus vestibus calefieri non posset. *Quæst. II.*

QVAERITVR quomodo accidit Dauid tanta debilitas, vt opertus vestibus non calefieret. Respondet Rabbi Sa. quòd hoc accidit ei in pœnam, quia amputauit oram chlamydis Saulis, & dicit quòd quicunq; contemnit vestes non proficiant ei vestes. Istam rationem approbat Nicolaus dicens, quòd istud venit in pœnam, quia Dauid peccauit amputando oram chlamydis Saulis: nam erat tunc Saul rex, & quandiu manebat in isto principatu honorandus erat. Dicit autem, quòd Deus interdũ vult, quòd per quæ quis peccat, puniatur. Sapient.11. Et sic peccans in vestibus, punitus est in vestibus. Sed dicẽdum, quòd hoc non stat: nam Dauid non peccauit, amputando chlamydem Saulis, quia istud non egit, vt dehonestaret eum, sed vt haberet testimonium innocẽtiæ suæ, quo d aliter habere nõ poterat, vt declaratum est supra 1.lib. c. 24. Nec obstat, quod dicit Nicolaus, scilicet, percussit Dauid cor suum, quia illud non fuit quasi doleret, quòd abscíderat oram chlamydis Saulis, sed quia Dauid incitatus erat ad occidendum Saulem, & incipiebat hoc agere, quando abscidit oram chlamydis, & tunc Deus mouit cor illius, & doluit de eo, quod inceperat, & omisit: & istud est, quòd percusserit eum cor suum, idest, remorderit conscientia. Item patet, quia si Dauid peccasset, & fuisset ei hoc positum in pœnam ante hoc fuisset positum, quia Deus immediate infligebat pœnas Dauid, vt peccabat, sic patet pro peccato cũ Bersabee, & morte Vriæ: nam immediate punitus est præceden.lib. c.12. & 13. & 16. Item pro peccato numerationis populi illico venit pœna præceden.lib.cap.vlti; sed ista infrigidatio Dauid venit longo tempore, scilicet, quadraginta annis, vel plus, post quàm abscidit oram chlamydis Saulis: ergo nõ venit in pœnam illius peccati. Item patet hoc, quia litera vult hic attribuere istud senectuti, & non alteri causæ, quod patet ex ordine literæ cùm dicitur, quòd Dauid senuerat, & habebat ætatis plurimos dies, cũque operiretur vestibus non calefiebat: ergo non est attribuendum alteri causæ. Alij dicunt, quòd incurrit istam infrigidationem, eo quòd erat natus de parentibus veteribus, & semen eorum erat debile, & frigidum. Sic tenet Gloss. ord. interlinearis. Sed ista ratio non multum stat, quia quando quis est filius veterum, si semen est debile, ipse est deliçatus tota vita sua, & impotens ad labores. Dauid tamen fuit vir robustus in iuuentute sua, vt patet supra 1.lib. cap.16. Etiam quia sæpe iste dum esset pastor occidebat leones, & vrsos apprehendens eos manibus, & strangulans. præceden.lib. cap.17. Alij dicunt, quòd istud euenit Dauid, quia fuit vir bellorum, & effusus est sanguis multus de corpore eius, vnde infrigidatus est, quia sanguis calefacit corpus. Alia etiam causa ponitur ex timore, scilicet, quia numerato populo cum vidit Dauid Angelum percutientem timuit nimis, & cecidit in terram, & intantum inde conturbatus est, quòd vsque ad mortem mansit in eo iste timor, & infrigidatio. Istud colligitur 1.Paralipom.21. Scilicet, Et non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deum, nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium Angeli Domini. Istas duas causas tenet Gloss. ord. interlinearis, & Nicolaus, & Rabbi D. Kimhi, & Rabbi Salo. & satis videntur esse cõuenientes. Potest tamen dici, quòd acciderat Dauid aliqua ægritudo, per quam infrigidarentur membra, sicut fit in paralyticis, in quibus membra læsa infrigidantur. Istud autem dico, quia non patet Dauid effudisse sanguinem in bello de corpore suo: nam nunquàm legitur percussus. Etiam panor, quem incurrit viso Angelo percutiente, non fuit tantus, vt Dauid haberet tantam infrigidationem, quia tunc ex eo tempore debuisset Dauid sustinere illam. Sed falsum est, quia postquàm vidit Angelum Domini, & cecidit in terram, iuit ad Areuna Iebusæum in aream suam. præceden. lib.cap. 24. Ideo satis potest dici, quòd ex alia ægritudine hoc acciderit. *Dixerunt ergo serui sui.* Viderunt serui Dauid quòd ex nimia infrigidatione mori posset, ideo quæsiuerunt ei remedium, scilicet, adolescentulam virginem. *Quæramus Domino nostro regi.* Istud dicebant inter se familiares Dauid. In Hebræo habetur. *Quærantur Domino meo regi.* Et eadem sententia est, sed est litera barbarica, quia cum multi loquerentur hic non deberet dici Domino meo, sed Domino nostro: talis tamẽ mutatio numerorum sæpe habetur in Hebræo. *Adolescentulam virginem.*

Fama Rabbinorum opinio.

Alia opinio Glo. ord.

3. opin. Rabbi Kimhi.

Respon. auctoris.

Infirmitas Dauid, quã tunc incurrit est paralysis.

Quare quæsita fuit pro calefaciendo Dauid vna adolescentula virgo magis, quàm alia mulier de suis concubinis. *Quæst. III.*

QVAERITVR quare fuit potius quæsita adolescentula virgo, quàm quæcunque alia mulier. Etiã ad quid opus erat quòd quæreretur aliqua mulier, quia Dauid habebat multas vxores, & concubinas, quæ poterant eum calefacere? Respondendum, quòd quæsita est puella virgo, eo quòd mulieres corruptæ non sunt tanti caloris, sicut puellæ virgines, illę enim valde calefaciunt. In concubinis autem, & vxoribus Dauid nulla erat virgo. Etiam fortassis nulla erat adolescentula, quia non legitur quòd Dauid acceperit aliquas concubinas, postquàm accepit concubinas, & vxores de Ierusalem, cùm factus est Rex Israel, vt patet præcedenti lib.cap.5. Et 2.Paralipomenon 3. Et tamẽ iam transierant ab illo tempore trigintatres anni, quibus regnauit Dauid super Israel seq. cap. Ideo nulla illarum vxorum, vel concubinarum fuit vtilis ad calefaciendum Dauid, sed quæsita est adolescentula virgo.

Quare non cubabat cum Dauid aliquis parvulus. *Quæstio.* *IIII.*

QVAERITVR vlterius, quare non cubabat aliquis puerulus, vel iuuenis cum rege, vt calefaceret eum, sicut puella virgo? Respondendum quòd quamquàm viri naturaliter calidiores sint mulieribus, tamen mulieres magis calefaciunt viros, quàm vir virum, vel puer virum: vnde Medici dicunt optimum remedium esse contra frigiditatem membrorum, & paralysim imminentem amplexus mulieris, & maximè iuuenculæ: & quia Dauid inciderat in hanc ægritudinem, non fuit ei conueniens amplexus viri, sed fœminæ. Alia causa fuit propter honestatem, quia dato quòd esset aliquis puer, qui tantum potuisset calefacere Dauid sicut puella: honestius erat, quòd puella eum calefaceret, eo quòd cum esset valde frigidus oportebat eum fricare nimis, & facere quædã alia erga ipsum, quæ vir non potest agere honeste circa virum, fœmina autem honestè agere potest. Dicit autem Nicolaus, quòd non erat peccatum, quòd ista puella ageret omnia hęc erga Dauid, quia data fuerat ei in vxorem. Sed dicendum, quòd siue sit vxor, siue non, poterat licitè ista facere. Nam Dauid potuit licitè accipere concubinas ex dispensatione, vt declaratum est præcedenti lib.cap.5. Et illę erant ad carnales illecebras: ista autem solum fuit ducta propter sanitatem; ideo etiam si Dauid cognouisset illam incidentaliter non peccasset. & tamen nec ducta est ad eum, vt ipse illam agnosceret, nec etiam ipse cognouit illam. Primum patet, quia ducta est, vt calefaceret regem propter infirmitatem, nec vnquàm serui Dauid consiliati sunt de inquirendo eam, nisi cum Dauid nõ poterat calefieri vestibus. Secundum patet, quia infra dicitur, quòd dormiebat ista puella cum rege, rex tamen non cognouit eam. An verò ista puella data fuerit regi in vxorem, vel in concubinam, vel solum in famulam non pertinentem ad aliquid istorum, declarabitur seq. cap. *Et stet coram rege.* Idest, stet semper in conspectu eius, scilicet, rex erat iam languens, & vt plurimum iacebat in lecto, & ista puella semper assistebat ei dando cibos, & postea iacendo cum eo in lecto. Nulla autem vxorum Dauid, vel concubinarum ingrediebatur ad regem, vel stabat coram eo. Sic patet infra cùm dicitur, quòd ingressa est Bersabee ad regem in cubiculo: rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei. q.d. nulla mulier astabat ei, nisi Abisag: nam Bethsabe non intrauit ad Dauid, nisi ad petendum pro se, & Salomone super statu regni; alioquin non fuisset ingressa. *Et foueat eum.* Fouere est vegetare, & pertinet ad calorem, scilicet, quãdo quis alterum calefaciendo ei vitam conseruat, & sic faciebat puella ista Dauid. In Hebræo habetur. *Calefaciat eum.* Et idem est, sed litera nostra posuit, foueat, quia infra dicitur, calefaciat, ne idem sermo sæpe repetitus sit, quod est vitium. *Dormiatque in sinu suo.* Idest, dormiat in complexu regis: est enim sinus spatium occupatum inter brachia, & quando quis alterum amplexatur, dicitur esse in sinu illius: ita ad hoc quòd ista puella calefaceret regem, oportebat quòd teneret eum in sinu suo, idest, complexum inter brachia: hæc enim, & multa alia faciebat puella, vt calefaceret regem. In Hebræo habetur. *Dormiat in sinu tuo.* Sed est barbarica mutatio personæ; quia ista verba loquebantur familiares regis inter se, & quærebãt puellam pro rege, & non pro aliquo ipsorum, inter quos fiebat sermo: ideo oportet quòd dicatur in sinu suo, sed litera Hebraica barbara est in mutatione personarum, & numerorum. *Et calefaciebat Dominum nostrum regem.* Scilicet, ipsa recreabit eum calefaciendo, cum dormierit in sinu eius, in Hebræo habetur. *Dormiebatque cum Domino nostro rege.* Litera autem nostra mutauit istud, quia nõ videbatur pertinere ad sententiam, eo quòd mutatum est tempus: nam deberet dici, dormiatque, & non dormiebat, quia nihil adhuc factum erat, sed petebatur consilium de faciendo. *Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel.* Idest serui regis quæsierunt per totum Israel pulchriorem puellam, quam inuenire potuerunt.

Remediũ cõtra paralysim.

Quare serui Dauid quæsierunt puellam pulchram valde pro eo, cum tanta diligentia. *Quæst. V.*

QVAERITVR quare cum tanta diligentia ministri Dauid inquisiuerũt puellam pulchram? Respondendum, quòd serui Dauid inquirebant puellam principaliter, vt calefaceret regem. Ad hoc autem sufficiebat quancunque iuuenculam virginem haberi, quæ vbique reperiri poterat, & non oportebat inquiri per totam terram Israel: inquisiuerunt tamen per totum Israel, & non inuenerunt aliquam virginem pulchriorem, quàm Abisag Sunamitidem, & illam ad regem duxerunt. Hoc autem fuit propter duo. Primo, quia volebant ministri regis lætificare eum, & ad hoc volebant quòd puella ministraret ei. Si autem illa esset turpis, rex esset molestus ei. Ideo cum ipsa deberet semper iacere cum illo in lecto, & dare ei cibos, & stare coram illo, oportebat, vt esset speciosissima, & in omnibus valde composita, vt decor illius moueret regem ad quandam lætitiam: nam decor naturaliter ad se trahit appetitum, & iocunditatem causat. Secundum erat, quia ista puella debebat esse vxor regis, vt seq. cap. declarabitur: oportebat autem regis vxorem cæteras pulchritudine excellere. *Et inuenerunt Abisag Sunamitem.* Idest, inuenerunt Abisag Sunamitidem esse speciosissimam in toto Israel. Dicitur autem Sunamitis, idest, de vrbe nomine Suna. Ista vrbs erat in sorte Issachar, vt patet Iosue 19. Et de hac ciuitate erat mulier cuius filium suscitauit Eliseus, vt patet sequenti lib. cap.4. Scilicet, facta est dies quædam, & transiuit Eliseus per Sunam, & postea vocauit Eliseus mulierem illam Sunamitidem. eod.cap. *Et adduxerunt eam ad regem.* Scilicet, qa viderunt istam conuenientem proposito suo, & non erat alia pulchrior in Israel. *Erat autem puella pulchra nimis.* Commendatur enim valde Abisag de pulchritudine, quia erat pulchrior omnibus puellis Israel: nã cum in toto Israel diligenter inquisita fuisset mulier pulchra, nulla inuenta est pulchrior, quàm Abisag. *Dormiebatque cum rege.* Scilicet, ad calefaciendum eũ, quia ad hoc principaliter quærebatur. *Et ministrabat ei.* Scilicet, dabat ei cibos manu sua, vt delectabilius comederet de manu illius, quàm de manu alicuius alterius, eo quòd illa ministraret ei omnes cibos mundissimè. Istud autem generale est in omnibus hominibus, quia gratius, & delectabilius suscipiunt cibos de manu quorundam, siue virorum siue fœminarũ, quàm de manu aliorum, & maximè istud accidit infirmis, qui valde sequuntur desideria sua: vnde confortantur nimis, quando suscipiunt cibos de manu illorum, a quibus suscipere desiderant, & in hoc semper eis fauendum est: sic enim Amnon filius Dauid finxit se languere, & petijt a patre, vt mitteret ei Thamar sororem suam, vt faceret sorbitiunculas coram eo, & comederet de manu illius præcedenti lib. c. 13. &

Homines delectabiliu comedũt de manu illi, quẽ diligunt.

& sic habuit occasionem ad stuprandum eam. *Rex verò non cognouit eam*. Idest, licet dormiret in sinu regis, non cognouit illam.

Quare specificatur, quòd Dauid non cognouit eam.
Quæstio. VI.

QVAERETVR quare dicitur hic, quòd Dauid non cognouit Abisag: nam istud non oportebat hic poni, si enim istud proficeret aliquid ad excusandum Dauid fuisset vtile poni, sic fuit de Beata Virgine: nam dicitur, quòd ipsa erat vxor Ioseph, & quia aliquis putaret, quòd Christus natus esset de semine Ioseph, Euangelista apposuit dicens: Et accepit Ioseph coniugem suam, & non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Sic patet Matth. 1. In Dauid autem non erat sic, quia siue cognouisset Abisag, siue non, nequaquam peccaret, quia erat vxor illius, & etiam si esset concubina, non peccaret cognoscendo illam, quia in Dauid fuit dispensatio, vt declaratum est præceden. lib. cap. 5.

Respondẽdum, quòd expressum fuit hoc propter duo, Primo ad signandum statum Abisag, scilicet, quòd maneret virgo rege mortuo: nam cum Abisag dormiret cum Rege, & calefaceret eum, difficile videbatur, quòd puella mouens senem ad calorem nõ moueret ad libidinem, vt ait Hierony. etiam, quia alij in tanta ætate coire potentes sunt, putaretur ergo verisimiliter, quòd Abisag cognita fuisset a Dauid. Ad signandum ergo integritatem eius, propheta testificatus est, quòd Dauid non cognouisset illam. Secundum fuit propter Adoniam, de quo infra fit mentio, quòd petiuit Abisag in vxorem, si tamen cognouisset eam Dauid, fuisset omnino illicitum matrimoniũ inter Adoniam, & Abisag, & ex hac causa saltem poterat reiici petitio Adoniæ. Salomon tamen non reiecit ex hac occasione petitionem Adoniæ, sed quia per hoc aspirabat ad regnum, vt patet sequen. cap. Item si Dauid cognouisset Abisag ipsemet Adonias erubuisset petere eam in vxorem. Ideo dicendum ꝙ mortuo Dauid cõstabat Abisag non fuisse cognitam ab eo, & ob hoc Adonias non erubuit illam petere in vxorem, & ad hoc signandum scriptura expressit hic de Abisag, ꝙ non cognouisset eam Dauid.

An ista, quæ dicuntur de adolescentula quæsita regi, sint intelligenda in sensu literali, vel secundum allegoriam, vt dicit Hieronymus in epistola ad Nepotianum.
Quæst. VII.

QVAERETVR an id, quod dicitur de Abisag sit intelligendum ad literam, scilicet, quòd fuerit quæsita, vt iaceret cum rege, & calefaceret eum; vel sit intelligendum in parabola. Respondet Beatus Hieronymus, quòd istud non fuit ad literam, quia videretur esse ridiculum, quòd aliquid tale fieret, sed est intelligendum parabolicè, scilicet, quòd per Abisag intelligatur sapientia, quam Dauid in senectute sua valde habuit sibi coniunctam: nam in senibus est sapientia, & ista calefaciebat Dauid mouendo eum ad desiderium, & amorem Dei. Similis modus habetur sæpe in scriptura, vt patet Iudic. 9. de lignis vngentibus Regem. Vnde de hoc ait Hierony. Num tibi videtur, si occidentem literam sequaris, figmentum esse de Mimo, vel Attellanarum ludicra, ꝙ frigidus senex obuoluitur vestibus, & nisi complexu adolescentularum non tepescit? Viuebat adhuc Bethsabe, supererat Abigail, & reliquæ vxores, & concubinæ; omnes vxores quasi frigidæ repudiantur, & vnius tam grandæuus calescit amplexibus. Abraham multo Dauid senior fuit, & tamen viuente Sara aliam nõ quæsiuit vxorem. Isaac duplices Dauid habuit annos, & cum Rebecca iam vetula nunquàm refrixit. Taceo de prioribus ante diluuium viris, qui post annos quingentos, non dico senilibus, sed penè canosis artubus, nunquàm puellares quæsiere complexus. Moyses Israelitici populi dux centum viginti annos habuit, sed Sephoram non mutauit. Quæ est ergo ista Sunamitis vxor, & virgo tam feruens, vt senem frigidum calefaciat, & tam sancta, vt calentem ad libidinem non prouocet? Exponat Salomon patris delitias, & pacificus bellatoris viri narret amplexus. Posside sapientiam, posside intelligentiam, ne derelinquas illam, & seruabit te. Cum penè virtutes corporis mutantur in senibus, crescente sola sapientia, decrescant ceteræ vires. Et post hoc per multa verba inducit Hieronymus, quomodo Abisag significat sapientiam senectutis, quia interpretatur pater meus superfluus; & intelligitur de sapientia, quæ superabundantius venit in senectute, quàm in alijs ætatibus. Sed dicendum, quòd si velimus intelligere Hieronymum fuisse locutum allegoricè, siue moraliter, dum tamen relinquat alium sensum literalem, expositio conueniens est. Si tamen dicat intelligendam hoc modo literam, & nõ posse aliter intelligi, non potest stare sua expositio: & hoc videtur dicere in principio suæ expositionis, s. si occidentem literam sequaris figmentum esse videtur, vel Attellanarũ ludicra. Sed non stat, quia necesse est intelligi, ꝙ ad literam quæsita fuerit puella nomine Abisag ad calefaciendum Regem. Quod patet, qa tunc non diceretur, ꝙ serui Regis quæsierunt illã regi, quia ipsi non inquisiuerunt sapientiam regi, sed ipse illã habuit, vt vult Hierony. ex conditione senectutis. Item si poneretur istud hic tanq̃ tropologia, non ponerẽtur multæ partes superfluæ, scilicet, quòd quæsita fuerit Abisag per omnes terminos Israel, & quòd inuenta fuerit in Suna, quæ ad significationem nihil pertinent. Item non stat, quòd intelligatur sub tropologia, quia hic est historia continuata a principio capituli, vt apparet ex verborum concatenatione, ideo debet poni istud, quod dicitur de Abisag, tanquàm historicè factum. Item patet hoc fortius, quia sequen. cap. dicitur, quòd Adonias petiuit in vxorem ipsam Abisag; & propter hoc occidit eum Salomon: si autem intelligeretur sapientia per Abisag, & non esset puella, non peteret eam in vxorem Adonias. Dicendum ergo, quòd istud accidit ad literam, & factum est, quia erat Dauid senex, & frigidus, nec poterat calefieri, nisi amplexu iuuenculârum. Nam Medici dicunt patientibus membrorum infrigidationem vtiles esse fœminarum amplexus, maximè iuuenculârum propter imminentem paralysim. Hieronymus autem putat esse istam fabulam, quia non existimat ad aliquid prodesse amplexus Abisag regi, sed iam patet contrarium. Quòd autem allegat de Abraham, & Isaac, quòd vixerunt maiori tempore, & non mutauerunt vxores, dicendum, quòd fuerunt bonæ complexionis, & non infrigiditati sunt, ita vt egerent calefieri a iuuenculis, sic etiam fuit de alijs tempore Dauid, qui seniores erant, & tamen iuuenculârum amplexibus, non egebant, sed Dauid accidit ista egritudo ex causa speciali. Item quod dicit de viris ante diluuium non stat, quia illi peruenientes ad annos nongentos erant fortiores, & seniores, quàm nos in anno septuagesimo, eo quòd periodus eorum erat longior, similiter etiam de Moyse non valet dictum, quia ipse fuit tam bonæ complexionis, quòd post centum, & viginti annos, quibus vixit, non caligauit vnquàm oculus eius, nec dentes illius moti sunt: Deuteron. vlti. In Dauid autem siue ex mala complexione,

plexione, siue ex alia causa secuta est infrigidatio mẽbrorũ generalis. *Adonias autem*. Hic ponitur secundũ, scilicet, Adoniæ ambitio: nam ambiebat principatũ regium, & inquirebat fauores ad illum: & dicitur. *Adonias autem filius Aggith*. Iste natus est in Hebron regnante Dauid super Iudã, & erat mater sua Aggith. *Eleuabatur dicens, ego regnabo*. Idest eleuabatur in corde suo ambiendo principatum regalem; & eleuabatur in ore, dicendo: ego regnabo. Eleuabatur etiam in opere, quia fecit sibi currum, & equites, & quinquaginta viros, qui præcederent eum.

Adoniæ ambitio.

Quare credidit Adonias, & cum eo multi alij posse regnare, quamuis prophetatum esset de Salomone.
Quæst. VIII.

QVAERETVR quomodo Adonias putabat, ꝙ posset regnare: nam promissio facta erat Dauid de Salomone determinate, ꝙ regnaret, vt patet preced. lib. cap. 7. & magis 1. Parali. 22. sed contra prophetiam nihil fieri potest. Responderi potest, quòd nõ solum Adonias putabat se posse regnare, sed etiam putabant hoc alij viri Israel: nam Ioab fouebat partem illius, & Abiathar summus sacerdos, & multi alij, qui eum in regẽ vnxerunt, & celebrauerunt conuiuia, vt patet infra in litera: & si putarẽt nullo modo posse regnare Adoniam, nõ vnxissent eum, nec celebrauissent festa, sed putabant posse fieri. Hoc autem fiebat, quia fortè non audierat Adonias, & alij viri Dauid prophetiam de regno Salomonis, quia fortè Dauid non reuelauerat eis. Vel dato ꝙ audiuissent illam prophetiam putabãt posse eã mutari, quia multæ promissiones Dei mutantur propter mutationem illorũ, ad quos fiunt; & sic forte fieret de regno Salomonis. Vel aliter quia fortè non credebatur isti prophetiæ: nã multi inter Israelitas nõ credebãt prophetis: & ob hoc exhortãtur credere illis, vt patet 2. Paralip. 20. cum dixit rex Iosaphath: Audite me Iuda, & omnes habitatores Ierusalẽ: credite in Domino Deo nostro, & securi eritis: credite prophetis eius, & cuncta euenient prospera. Ideo non obstante prophetia putabant isti posse regnare Adoniam. Aliter etiam dici potest, ꝙ Adonias, & reliqui fautores eius, licet crederent prophetiæ: ex desiderio passionali mouebãtur ad agendum cõtra eum: sic enim accidit valde passionatis circa aliquid, quia ipsum desiderium cogit eos iudicare aliquid esse possibile, quod non est.

Quomodo Adonias eleuabatur, cum non competeret ei regnum.
Quæst. IX.

Regnum poterat cõpetere alicui tripliciter.

QVAERETVR vlterius quomodo Adonias eleuabatur, vt regnaret, quia non competebat ei regnũ: poterat enim regnum competere alicui tripliciter, scilicet, promissione Dei, vel ex primo genitura, vel ex dispositione patris. De primo patet in Dauid: nam quamquàm ipse haberet septem fratres maiores se, tamen eum voluit Deus vngere in regem supra 1. lib. cap. 16. De secundo patet, scilicet, de primogenitura, quia communiter inter Iudæos regnum veniebat per ius primogenituræ: & hoc quia erat sic consuetum inter alias gentes. Sic enim dicitur primo Parali. 21. scilicet, Omnes hi filij Iosaphat regis Iuda, deditque eis pater suus multa munera auri, & argenti, regnum autem tradidit Ioram, eo ꝙ primogenitus esset: & sic videtur, ꝙ primogenitura tribuebat ius regnãdi. De tertio patet, quia Roboam filius Salomonis habuit multos filios, scilicet, viginti octo, & sexaginta filias, & constituit Abiam filium Maacha in capite omnium eo, quòd esset sapientior, & potentior super omnes fratres suos, quamquàm non esset ipse primogenitus, vt patet 2. Paralipom. 11. Adonias autem non habebat regnum possidere aliquo istorum modorum. De primo patet, quia Deus non promiserat ei regnum, sed Salomoni. 1. Paralip. 22. De secundo patet, scilicet, quòd non est primogenitus: nam Adonias fuit quartus filius Dauid, ante eum quippe fuerunt Amnon Cheleab, & Absalom, vt patet præceden. lib. cap. 3. Amnon autem mortuus erat præceden. lib. cap. 13. Absalom etiam bello corruit, præceden. lib. cap. 18. Supererat igitur Cheleab, qui tunc primogenitus esset, & competeret ei regnũ ex hac parte. De tertio patet, scilicet, ꝙ non fuit Adonias a Dauid electus, vt regnaret: sed magis Salomon, & super hoc iurauerat, vt patet infra in litera, cùm dixit Bethsabe ad Dauid: Nonne tu Domine mi Rex iurasti mihi ancillæ tuæ, dicens, quòd Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo? Respondendum, quòd competebat regnum Adoniæ vno modo, scilicet, per primogenituram, quia de filijs Dauid manẽtibus primogenitus erat Adonias, eo ꝙ mortui erant tres præcedentes, scilicet, Amnon, & Absalom, præced. lib. 13. & 18. Sed de Cheleab, quamquàm non tantum pateat, dicendum est, ꝙ mortuus erat, ideo successio veniebat ad eum: hoc autem colligitur infra in litera, cum dicitur, ꝙ erat Adonias pulcher valde, & secũdus natu post Absalom: ex quo innuitur, ꝙ cum mortuus esset Absalom ipse manebat, vt primogenitus, & ad eũ pertinebat successio. Si aũt viueret adhuc Cheleab frustra poneretur, quòd erat secundus Adonias post Absalonem, quia hoc non esset ad propositum eorum, quæ dicuntur hic. Hoc etiã tenet Historia scholastica, & Nicolaus. Habebat etiã aliud incentiuum Adonias ad regnãdum, scilicet, qa erat pulcher nimis, & putabat quòd propter hoc populus faueret ei. Item habebat secum adiutores magnos, scilicet, Ioab principem exercitus, & Abiathar summum sacerdotem, quorum fauore, & potẽtia totum populum sibi conciliare putabat, ideo licet non deberetur sibi regnum ex iure, per fauores putabat illud adipisci. *Fecitque sibi currum, & equites*. Idest, fecit currum, in quo portaretur ad modum regis, & fecit equites, qui sociarent eum. *Et quinquaginta viros, qui ante eum currerent*. Idest, constituit sibi quinquaginta viros, qui præcederent eum: & hoc erat currere. Sic habetur præcedẽ. lib. cap. 15. Scilicet, fecit sibi Absalom currus, & equites, & quinquaginta viros, qui præcederent eum: isti quinquaginta viri differunt ab equitibus, quia isti erant pedites, & præcedebant Adoniã, cùm progrederetur. Equites autem insidentes equis sequebãtur currum Adoniæ: vel isti quinquaginta viri erant semper cum Adonia, & erant fortè equites. Alij autem qui nominãtur equites forte erant in alijs locis, sicut milites stipendiarij, qui manẽt in locis suis prompti ad vocationem dominorum, quandocunque fuerint vocati. Sed primum verisimilius est.

Quare Adonias fecit sibi currum, & equites. Quæst. X.

QVAERETVR quare Adonias fecit sibi currum, & equites. Respondendũ quòd hoc fecit propter duo, primò ad ostendendum statum regium: nam habere ista erat signum successuri in regnum. Alij autem filij regis, quamquàm honorabiliter viuerent, tñ non sumebant sibi ista insignia, qa priè pertinebãt ad successurum in regno: sic enim fecit Absalom, qui volẽs succedere patri; immo regnare eo viuente, fecit sibi currũ, & equites, & quinquaginta viros præced. lib. cap. 15. Ita Adonias volebat seq̃ ius illius, qa succedebat in iure, quod habebat Absalom;

salom: nam dicitur hic, ꝙ erat Adonias secũdus natu post Absalom. Secũdo faciebat hoc, quia Adonias intẽdebat post paucos dies vngi in regẽ, sicut postea factum est: & quia nõ decebat subito ascendere de parvo statu ad maximum, voluit aliquanto tempore, vti his insignijs, quæ significabant, & ostendebãt magnã excellẽtiam status, vt postea in regem vngeretur. *Nec corripuit eum pater suus.* Scilicet, quamquàm Adonias malè agere t vsurpãdo sibi regnum, nõ corripuit eum Dauid. *Aliquando dicens: quare hoc fecisti.* Idest, saltem nũquàm dixit ei verbo, quare faciebat illam stultitiã. In Hebræo habetur. *Nec contristatus fuit pater suus illum in diebus suis.* Eadem sententia est, quia contristari, & corripere idem sunt, scilicet, quia contristatur homo, cum quis corripit eum prohibẽdo illud agere, quod ipse desiderat, & dr̃ in diebus suis, i. nunq̃ quãdiu vixit.

An Adonias peccauerit hæc faciendo. Quæst. XI.

QVAERETVR, an peccauit Adonias, faciendo ista, quæ fecit. Aliquis dicet, ꝙ sic, quia dr̃ hic: Et non corripuit eum pater suus: nunquã tñ aliquis corripiendus est, nisi de eo, quod malè agit. Respondendum, ꝙ Adonias egit hic duo, primũ erat, quia eleuabatur dicens, ego regnabo; & fecit sibi currum, & equites. Secũdum erat, quia fecit se vngi in regem, & celebrauit festiuitatem regni. De primo dicẽdum, ꝙ aut Adonias sciebat Salomonem habere aliquod ius ad regnandum ex diuina promissione, vel ex iuramento patris, aut non. Si primo modo dicendũ, ꝙ peccabat grauiter, eo ꝙ conabatur subripere ius alterius, & manifestè vsurpabat sibi insignia illius, ꝙ quo Salomon poterat ei indicere iustum bellum, si Dauid ei non exhiberet iustitiæ complementum. Si secũdo modo dicendum, ꝙ non videretur peccare Adonias: quia ius regnandi non competebat, nisi ex tribus modis supra assignatis, s. promissione Dei, primogenitura, paterna electione, sed Adonias hoc dato nesciret aliquẽ habere ius ex diuina promissione, nec electione patris: ideo manebat solũ ius primogenituræ; sed istud habebat Adonias, ideo iustè poterat propria auctoritate ferre insignia successuri in regno. Si autẽ dicatur de vnctione Adoniæ, & festiuitate regni, dicendum, ꝙ indistinctè Adonias peccauit: nam dato, ꝙ indubitanter ipse haberet ius succedendi, non existente in contrarium prophetia, nec paterna electione, ꝙ ipse ignorante patre vngeretur in regem, & celebraret festiuitatem regni, peccatum graue erat contra patrẽ, quia vsurpabat ius patris, illo non concedente. Sed adhuc manet dubium de primo, s. an peccasset Adonias faciendo currum, & equites. Et dicẽdum, ꝙ peccauerit, quia litera dicit; Et non corripuit eum aliq̃n pater suus, dicens: quare hoc fecisti. Et hoc non refertur ad vnctionem in regẽ, sed ad currus, & equites, vt patet hic in litera, ergo peccauit faciẽdo currus, & equites, cùm de hoc corripiendus erat. Item patet, ꝙ non fecerit hoc nesciens ius Salomonis, sed sciendo, & volendo repugnare illi, quia si Adonias putasset nulli competere ius regnãdi, nisi sibi securus acciperet insignia successuri in regnum, & non curaret confęderare sibi aliquos adiutores, tanq̃ nullum haberet repugnantem: cõfęderauit sibi tñ Ioab principem militiæ, & Abiathar summum sacerdotẽ, quod patet in litera, scilicet, & sermo ei erat cum Ioab filio Saruiæ, & cũ Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ. Et sic videtur, ꝙ partialitas erat hic, & consequenter aliquis competitor. Item patet, quia Adonias quando fecit festum magnum in vnctione sua, inuitauit omnes fratres suos, & Salomonem fratrem suum nõ inuitauit, ergo sentiebat illum sibi competitorem: & sic malo animo agebat ista, & peccabat. Sed aliquis dicet; quòd non peccaret Adonias, quia Dauid tolerabat istud, & per tolerantiam fiebat ei licitum: sicut id quod Ecclesia potest prohibere faciliter, & sine aliquo scandalo, & non prohibet, licitum fit. Dauid tamen nunquàm increpuit Adoniam super hoc, ergo videbatur approbare non increpando. Respondendum, quòd Dauid non approbauit factum Adoniæ; quia ignorabat illud, cùm iaceret in lecto, & nesciret ea, quę fiebant. Et etiam, quia fortè quamquàm Dauid sciret, erat impotens ad corrigendum. Vel aliter dato, quòd Dauid permitteret Adoniæ ista facere, non approbabat illa, sed fortè ex aliqua tenera affectione permittebat; immo dato, quòd approbaret non poterat ei dare ius regnandi, cum Deus prædixisset Salomonem regnaturum.

Queſt. 9.

Quare Dauid non corripuit Adoniam facientem currus; & an peccauerit. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, quare Dauid non corripuit Adoniam cum faceret sibi currũ, & equites, & diceret: ego regnabo, quia debuisset iam esse admonitus in eo, quod fecit Absalom cõtra eum: nam fecit currus, & equites, & postea voluit regnum subtrahere Dauid præceden. lib. cap. 15. Ideo cum Adonias faceret ista, debuerat nimis timere Dauid, & corripere eum. Respondendum, quòd nõ erat istud signum vsurpãdi regnum, sed solum erat signũ successuri in regno. Ideo Dauid non curabat ꝙ Adonias ista faceret. Item patet, quia si istud esset signum vsurpandi regnum, cum iam Absalom istud fecisset, & perijsset, nullo modo Adonias auderet aliquid tale ostendere, quia illico captus fuisset, & occisus, ne moueret seditionem cõtra Dauid. Sed adhuc dici posset, ꝙ Absalom a principio fecit currũ, & equites, & quãquàm ista nõ essent signum vsurpandi regnum, tamẽ elatus in superbiam vsurpauit illud. Ita nunc timendum erat de Adonia, ꝙ cum superbiret, dicendo, ego regnabo, postea vellet vsurpare regnum Dauid. Respondendũ ꝙ Dauid non arbitrabatur hoc, quia sciebat ꝙ Absalom surrexerat contra eum in pœnam delicti sui, quia occidit Vriam, & iam sufficienter punitus fuerat pro illo peccato. Ideo non putabatur ꝙ nũc aliquis de filijs suis posset insurgere contra eum. Populus quoque videns currus, & equites Adoniæ non putauit, ꝙ vellet vsurpare regnum Dauid; sed ꝙ cum Dauid iam senuisset, & valde fuisset infrigidatus credebatur quotidie propinquus morti, & ob hoc Adonias disponebat se ad regnandum. Alij autem dicunt, quòd Dauid nesciebat ista, quæ faciebat Adonias, eo quòd erat semper in lecto: ideo non poterat corripere illum, sed non est verisimile, quia ista fecit Adonias magno tempore: & quamquàm Dauid non videret illa, aliquis enarraret ei. Sed dicendum videtur magis, quòd Dauid hoc sciebat, & tamen nolebat increpare Adoniam: & hoc quia nolebat facere scandalum inter filios suos: nam si corriperet Adoniam propter hoc indicaret quòd ipse non erat successurus in regno alioquin licitè posset vti istis insignijs, quæ pertinebant ad successurum: voluit igitur tolerare eum in isto honore vsque ad diem, quo ipse determinaret quis de filijs suis succedere deberet. Istud idem fecit in Absalom: nam tunc bene videbat Dauid Absalonem ferentem ista insignia per quatuor annos præceden. lib. cap. 15. Et tamen non corripuit eum ex causa prædicta. Secundum fuit, quia Dauid diligebat Adoniam valde, & nolebat contristari eum: nam erat primogenitus eius, & pulcher valde, propter quæ afficiebatur Dauid ad eum.

Dauid non corripuit Adoniã propter duo.

Dauid an peccauerit non corripiendo Adoniam. Quæstio XIII.

QVAERETVR vlterius an Dauid peccauit, non corripiendo Adoniam. Aliquis dicet quòd sic, quia cum peccaret, tenebatur eum corrigere: sic enim peccauit Heli summus sacerdos: nam ipse in se bonus erat, quia tamen filios suos non corripuit, Deus inflixit pœnam ei, & toti domui suæ, supra 1. lib. cap. 2. Respondet Nic. quòd non peccauit Dauid non corrigendo, nec est simile de Adonia, & de filijs Heli, quia peccatum illorum erat directè contra Deum: nam dicitur quòd filij Heli erãt filij Belial nescientes Dominum, nec officium sacerdotum ad populum, supra 1. lib. cap. 2. Peccatum autem Adoniæ, quantum ad extra apparebat, non erat nisi quædam vanitas, vel ostentatio, quæ satis permittitur filijs regum: vel dicit quòd Dauid nõ corripuit eum eo quòd ignorabat. Simile est, quia quamquàm vngeretur in regem Adonias, nesciebat Dauid nisi Bethsabe, & Nathan declarassent ei, vt patet infra in litera, scilicet, Et ecce Adonias regnat te Domine mi rex ignorãte. Sed dicẽdum videtur quòd aliqualiter peccauerit Dauid ex negligentia, quia noluit corripere Adoniam. Et hoc patet, quia litera significat hoc, cum dicitur: Nec corripuit eum pater suus aliquãdo, dicens: quare hoc fecisti. quod videtur poni ad increpationem Dauid. Sed dicendum quòd nõ tantum peccauit Dauid non corripiendo Adoniam, sicut peccauit Heli non corripiendo filios suos; quia peccatum illorum erat grauissimum; supra 1. lib. cap. 2. Peccatum autem Adoniæ erat minus, non tamen erat totaliter excusabile. Cùm autem dicit Nico. quòd Adonias non peccabat, nisi in quadam ostentatione, dicendum ꝙ si forte solum fecisset ad honorẽ magnum currum, & equites, fuisset ostentatio, & non præiudicasset alicui, tamen vsurpabat insignia successuri, cùm ipse non esset successurus, & erat hoc in præiudicium Salomonis. Ideo non erat tolerandum. Cum autem dicit, quòd Dauid nesciebat, an Adonias ista faceret, dicendum quòd non est verisimile, quòd in tanto tempore non diceret hoc aliquis regi. Cùm vero allegat quòd Dauid nesciebat quomodo Adonias vngeretur in regẽ, dicendum non esse simile, quia illud factum est vna die, & in eadem die antequam compleretur, nunciatum est Dauid. quod patet, quia immediatè Dauid iussit Salomonem vngi in regem, & adhuc erant in epulis inuitati ab Adonia, quãdo insonuit clangor intronizationis Salomonis, vt patet infra in litera. Quòd autem Adonias faceret sibi currum, & equites, fuit per multos dies, antequàm vngeretur in regem; ideo non est verisimile, quòd aliquis non nunciasset Dauid. Hoc autem patet, quia dicitur: nec corripuit eũ pater suus aliquando: ergo videtur quòd magnum tempus erat, ex quo istud cęperat, & in nulla parte illius temporis illũ corripuit. & magis patet hoc ex litera Hebraica, in qua dicitur, & non contristatus est eum in diebus suis, idest, nunquàm in diebus suis. *Erat autem ipse pulcher nimis.* Idest, Adonias erat valde pulcher, licet non tãtum sicut Absalom: nam in filijs Dauid nullus fuit tam pulcher. *Et secundus natu post Absalom,* Idest ipse erat sequens post Absalom in ordine natiuitatis: nam primus erat Amnõ, secundus Cheleab, tertius Absalom, quartus Adonias, vt patet preced. lib. cap. 3.

Quare dicatur quòd Adonias esset pulcher, & secundus post Absalom. Et quòd Dauid diligebat Adoniam propter duo. Quæst. XIIII.

QVAERETVR quare ponitur hic quòd erat pulcher, & secundus natu post Absalom. Respondet Rabbi Dauid Kimhi ꝙ dicitur hoc, quia Adonias putauit se diligi a patre propter pulchritudinem, ideo superbiuit faciens sibi currũ, & equites. Sed dicendum, quòd ista litera ponitur tanquàm determinatiua præcedẽtis: potest autem eam determinare dupliciter. Vno modo ꝙ ponãtur ista ad significãdum, quare Adonias non fuit castigatus a patre quãquã egisset malum: & patet, quia dicitur: nec corripuit eum pater suus. & immediate sequitur quòd erat pulcher nimis, & secundus natu post Absalom, q. d. propter hæc non corripuit: nam diligebat Dauid nimis Adoniam, & nolebat cõtristare eũ. Ista autem dilectio erat propter duo: Primum erat, quia erat pulcher inter oẽs fratres suos, & quantum ad hoc afficiebatur nimis Dauid ad eum, quia pulchritudo naturaliter trahit ad dilectionem. Secũdum erat, quia erat secũdus natu post Absalom, i. erat nunc primogenitus inter omnes fratres, quia ipse succedebat Absalom in ordine natiuitatis, & ille mortuus fuerat: ideo manebat Adonias tanquã primogenitus; & ob hoc diligebatur nimis a Dauid, & sic quamquã peccaret, noller eum cõtristare corripiendo, Sic patet de Amnon præceden. lib. cap. 13. nã licet Dauid tristatus fuisset valde de stupro Thamar, non increpuit Amnon, cum dicitur: Cum autẽ audisset Dauid verba hæc cõtristatus est valde, & noluit cõtristare spiritum Amnon filij sui, qm̃ diligebat eum, qa primogenitus ei erat. Aliter potest induci ista litera ad determinandũ superiorem. s. quia supra dictum est, ꝙ Adonias eleuabatur, & dicebat ego regnabo, & causa huius erat duplex. Prima, quia erat pulcher, & per hoc superbiebat nimis, quia pulchritudo superbiã generat. Etiam putabat, ꝙ propter istam pulchritudinem populus iudicaret eum digniorem regno, quàm fratres suos: quia bona corporis habitudo nimis confert ad dignitatem: & sic dictum est de Priamo Rege Troiano propter pulchritudinem, ꝙ dignus esset regno. Sic ait Porphyrius: Species Priami digna est Imperio. Et verum est, ꝙ pulchritudo attestatur super bona complexione, & bona complexio super bono intellectu, sed qui sunt intellectu vigentes naturaliter aliorum sunt Domini, & Rectores, vt colligitur 1. Polytico. Vocatur etiam secundus natu post Absalom, idest, primogenitus inter fratres residuos. Et ex hoc maximè habebat occasionẽ ad superbiendum, quia competere poterat ei regnum ex primogenitura, cùm solum essent tres modi, quibus aliquis haberet ius regnandi, vt supra declaratum est.

Pulchritudo superbiam parit.

Adonias an esset primogenitus Dauid nunc. Quæst. XV.

QVAERETVR vlterius an Adonias esset primogenitus inter oẽs filios Dauid, qui nunc erant. Respondendum, ꝙ erat Adonias quartus in filijs Dauid, vt patet præced. lib. c. 3. Duo tñ de prioribus mortui fuerant, s. Amnon, & Absalom præced. lib. c. 13. & 18. Manebat autem medius eorum, s. Cheleab, de quo est dubium, an mortuus esset. Et dicendum est, ꝙ mortuus erat. Primò, ꝙ aliàs non ausus fuisset Adonias insurgere ad accipiendum regnum, cum nullum haberet ius verum, vel coloratum. Item, quia dato, ꝙ Adonias ex ambitione regni conaretur aliqd vsurpare, tamen nullus de Israelitis ausus fuisset adiuuare eum, & vngere in Regem, potissimè viuente Dauid: & tamẽ omnes viri Iuda, & etiam fratres Adoniæ cõuenerunt ad festum coronationis suæ, vt patet in litera: ergo ipse erat primogenitus. Item hic dicitur, quòd erat secundus natu post Absalom, sed istud nõ pertinebit vllatenus ad propositum, si adhuc maneret aliquis maior eò in filijs Dauid, ergo ipse erat primogenitus. Et est sensus, ante hoc erat Absalom primo-

primogenitus, & quia ille mortuus erat, succeddebat in primogenitura Adonias. Et ista fuit causa, quare etiã Absalom fecerat sibi currus, & equites, scilicet, quia nullus de filijs Dauid erat maior, cui ex ætate regnum competeret. Item patet, quia dicitur infra, q̃ Adonias vocauit ad conuiuium in die coronationis suæ omnes fratres suos filios Regis: si tamen aliquis maior eo esset, non venirent omnes ad coronationem Adoniæ, ne præiudicarent iuri maioris, vel saltem ipse maior non veniret ad coronationem, vt nõ videretur renunciare iuri suo. Item dicitur, quòd omnes vocauit Adonias præter Salomonem, & sic illum non vocabat tanquàm competitorem iure regni ex reuelatione Dei, & ex iuramẽto patris, si tamen alius esset maior Adonia, esset ille competitor ex iure primogenituræ, ergo etiam illum non vocaret, sed dicitur, quòd omnes vocauit præter Salomonem, ergo videtur, quòd nullus erat primogenitus præter ipsum, & sic tenendum est. Vnde ista fuit causa potissima, quare insurgeret Adonias. *Et sermo eius cum Ioab filio Saruiæ, & cum Abiathar sacerdote.* Idest, habebat Adonias consilium suum in omnibus agendis, cum Ioab principe militiæ, qui erat filius Saruiæ sororis Dauid, & cum Abiathar sacerdote, idest, summo sacerdote: nam cùm ponatur hic sacerdos sine limitatione, significat excellẽtiam, scilicet, summum sacerdotem, & sic Sadoch, & Abiathar vocantur sacerdotes Dauid, idest, summi sacerdotes, preceden. lib. cap. 8. & 20. *Qui adiuuabant partes Adoniæ.* Idest, isti duo fouebant partem Adoniæ, scilicet, quia volebant, quòd ille esset rex; ideo ipsi consulebant ei in omnibus, quomodo se gereret ad obtinendum principatum.

Quare dicitur, quòd Ioab, & Abiathar fauebant Adoniæ. Quæst. XVI.

QVAERETVR quare dicatur, quòd ex parte Adoniæ erant Ioab, & Abiathar, & quare ipse volebat habere aliquos partiales secum. Respondendum ad primum, quòd dicebantur Ioab, & Abiathar adiuuare partes Adoniæ, eo quòd non fauebat totus populus Adoniæ, ad hoc quòd esset rex, vt patet in litera, scilicet, Sadoc verò sacerdos, & Banaias filius Ioiadæ, & Nathan Propheta, & Semei, & Cerethi, & Phelethi, & robur exercitus Dauid non erat cum Adonia. Ad secundum dicendum, quòd si Adonias non habuisset aliquem competitorem in iure regni, sed pacificè posset regnare, nõ accepisset aliquos, qui fauerent parti suæ specialiter, eo quòd totus populus assentiret sibi, & non haberet aliquem contradictorem: habebat tamen Adonias competitorem, scilicet, Salomonem, cui cõpetebat ius regni ex duobus, scilicet, ex promissione Dei, & ex iuramento patris. Credidit autem, quòd ille repugnaret ipsi nimis, & quòd multi adhærerent illi, eo quòd habebat ius, ideo antequàm aliquid ageret, quæsuit fautores partis suę, scilicet, Ioab, & Abiathar, vt isti resisterent omnibus insurgentibus ex parte Salomonis.

Quare Adonias voluit habere Ioab, & Ioab adhæsit Adoniæ. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, quare Adonias voluit habere Ioab in fautorem, & quare Ioab voluit assentire parti Adoniæ. Ad primum dicendum, quòd Adonias voluit habere Ioab ex parte sua, quia Ioab erat princeps militiæ, & potentissimus in Israel, & ipse faceret, quòd totus exercitus Dauid foueret partes Adoniæ. Ad secundum dicendum, quòd Ioab voluit fauere Adoniæ, quia putabat, vel fortè sciebat, quòd Dauid vellet constituere Salomonem in regem, & timebat, quòd cum ipse offendisset Dauid, occidendo Absalom, Abner, & Amasan iuberet Salomoni, quòd occideret eum post mortẽ suam. Ideo voluit conciliare sibi animum Adoniæ, vt ille custodiret eum a periculo: nam ipso regnante, nihil pateretur Ioab. Aliter potest dici, quòd quamquàm Ioab non putaret, quòd Dauid iuberet eum occidi, tamen credebat, quòd mortuo Dauid, cum Salomon susciperet nouos officiales in regno, fortè nollet, quòd maneret Ioab in principatu militiæ, sed traderet illum alteri, quem magis diligeret, cuius forsitan iam videbat signum Ioab, eo quòd Salomon non afficeretur ad eum, sed ad Banaiam; ideo pro curauit sibi fauorem cum Adonia, fouendo partes illius, vt mortuo Dauid, maneret in principatu militiæ.

Adonias quare voluit habere Abiathar secum, & ipse voluit esse cum eo. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius cur voluit Adonias suscipere Abiathar in partem suã, & quare Abiathar voluit esse cum Adonia. Ad primũ respondendum, quòd Adonias voluit habere Abiathar in fautorem, eo quòd ille erat nimis acceptus apud Dauid, quia fuerat cum eo in omnibus tribulationibus, & erat nunc vir potens in Israel, cum esset summus sacerdos, cuius erat magna potestas, & honor, vt declaratum est Nume. 25. Etiam quia summi sacerdotes erant iudices maximi, & populus tenebatur sequi iudicium illorum sub pœna mortis. Deuteronom. 17. Ideo per illum posset totus populus conciliari Adoniæ declarante Abiathar, quòd Adonias esset verus successor Dauid. Item ad hoc, quòd Adonias regnaret, debebat vngi, sed vnctio fiebat per summos sacerdotes, ideo voluit habere secum Abiathar summum sacerdotem, vt eum vngeret. Ad secũdum dicẽdum, quòd Abiathar voluit fouere partem Adoniæ, vt ille etiam foueret partem suam: nam prænunciatum erat, q̃ domus Heli sacerdotis periret, & tolleretur sacerdotium de illa, supra 1. lib. cap. 2. & incepcrat iam ista destructio, quando occisi sunt sacerdotes Nobe, eod. lib. cap. 22. Timebat autẽ Abiathar, q̃ pp prophetiã illã, Salomon auferret ei summũ sacerdotiũ, ideo voluit nunc fauorem quærere cũ Adonia, vt quamq̃ post ea prophetæ dicerent Abiathar abiiciendũ de summo sacerdotio, Adonias propter affectionẽ non expelleret eum. Aliter ẽt dici põt fm Hebræos, q̃ die, qua Dauid egressus est de Ierusalem fugiẽdo Absalom Abiathar consuluit Dñm coram arca, & nõ respõdit per eum, sed rẽdit per Sadoc; ideo Dauid vidit, q̃ iam sacerdotium non pertinebat ad Abiathar, & ilsa die amouit eum: non tũ oĩno, vnde manebat in honore suo ex quadam tolerantia Dauid, & quia timuit, q̃ successor Dauid amoueret eũ de summo sacerdotio, voluit captare fauorem Adoniæ ante tempus. Sic tenet Rabbi Dauid Kimhi, sed istud improbatum est præceden. lib. cap. 15. Potest aũt dari alia causa tam de Ioab, quàm de Abiathar, quare adhæserint Adoniæ, scilicet, quia isti desiderabant præcellere alios in honore, erat autem propinqua mors Dauid, in qua nouus rex sumendus erat, & illi, qui a principio fuissent ei ante susceptum regnum, maximè honorarentur ab eo postea, ideo isti duo, vt essent maximi in domo Adoniæ, inceperunt nunc fauere ei antequàm esset rex. Adhæserunt autem potius Adoniæ, quàm alteri, quia putauerunt istum potius futurum regem, quàm alium, vel quia forte ab isto magis diligebantur, & poterant facilius habere fauorem eius.

Ioab, & Abiathar, an peccauerint fouendo partes Adoniæ. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius, an peccauerint Ioab, & Abiathar, fouendo partes Adoniæ cum ipse non haberet ius regnandi. Considerandum ad hoc, quòd sicut supra declaratum est triplex erat ius regnandi, scilicet, promissio Dei, primogenitura, & electio patris. Adonias autem habebat vnum, scilicet, primogenituram: Salomon verò habebat duo, scilicet, promissionem Dei, & electionem, atque confirmationem patris: ideo erat potior in iure succedendi: immo dato quòd Adonias habuisset primogenituram, & electionem patris, si Salomon haberet promissionem diuinam solum, esset potior in iure, quia iste confert ius indubitatum, & derogat iuri cuiuscunque alterius. Si autem Adonias non habuisset aliquod ius, peccarent quicunque fauerent parti eius, eo quòd iniustitiam fouebant, sed habebat primogenituram, quæ erat quoddam ius super quod poterant inniti quicunque adhærerent ei. Et tunc dicendum, quòd aut ius Salomonis erat manifestum, aut non, si esset manifestum peccarent fauentes Adoniæ, quia derogabant Salomoni iniustè, si autem ius eius erat occultum, vtpote quia reuelatio prophetica, & iuramentum Dauid nondum innotuerant, nõ peccabant, qui adhærebant Adoniæ, eo quòd constabat eum habere ius, & de nullo alio constabat. Sed dicendum, quòd Ioab, & Abiathar peccauerunt, quia ipsi nouerant ius Salomonis; tamen voluerunt fauere Adoniæ ex causis dictis. Et hoc patet, quia alij serui Dauid non fauebant Adoniæ, vt patet in litera. si tamen fuisset omnino occultum ius Salomonis seruis Dauid, omnes assensissent Adoniæ, tanquàm notoriè habenti ius ad regnandum, ergo cognitum erat ius Salomonis. *Sadoc verò sacerdos.* Hic ponuntur illi, qui non fauebant Adoniæ, scilicet, Sadoc sacerdos, idest, summus sacerdos. Sic etiam accipitur de Abiathar, qui vocatur sacerdos, idest, summus sacerdos: nam ambo vocantur principes sacerdotum. 1. Paralip. 24. Ponitur autem Sadoc primus, quia erat honoratissimus, eo quòd erat summus sacerdos. *Et Banaias filius Ioiadæ.* Iste etiam non fauit Adonię: & erat iste de viris fortibus Dauid in secundo ternario; & erat secretarius eius ad aurem præceden. lib. cap. 23. Diligebat autem illum Dauid, ideo fecerat ipsum principem super Celethi, & Phelethi, præceden. lib. cap. 8. & 20. Iste fuit postea princeps militiæ Salomonis, sicut Ioab tẽpore Dauid, sequen. cap. *Et Nathan Propheta.* Iste erat familiaris Dauid, & prænunciauerat ei de regno Salomonis, præceden. lib. cap. 7. Et de pœna pro adulterio Bethsabe, & morte Vriæ, eodem lib. cap. 12. *Et Semei.* Etiam iste non fauebat Adoniæ.

Semei de quo hic, an sit ille, qui maledixit Dauid. Quæstio. XX.

QVAERETVR quis erat iste Semei. Aliqui putant, quòd fuerit ille, qui maledixit Dauid preceden. lib. cap. 16. & postea pepercit ei eodem lib. cap. 19. Ex hoc etiam dicit Rabbi Salo. super cap. 3. infra, quòd iste Semei erat Doctor Salomonis, & quandiu ipse vixit, non accepit Salomon vxorem alienigenam, & mortuo illo illico accepit. Sed dicendum, quòd nõ stat, quia iste Semei habebat magnam potestatẽ in domo Dauid, & erat valde familiaris ei, cùm ponatur hic nominatim inter viros magnos, qui poterant adiuuare, vel impedire Adoniam: Semei tamen, qui maledixit Dauid, nõ erat vir magnus. Etiam non habebat aliquem fauorem in domo Dauid, quia licet Dauid pepercerit ei, propter hoc quòd occurrit ei in Iordane, tamen non diligebat eum, immo iussit Salomoni, quòd occideret eum post mortem suam, sequen. cap. Dicendum ergo quòd iste Semei erat aliquis vir potens in domo Dauid, & fortè de cognatione eius, qui poterat adiuuare, vel impedire regnum Adoniæ: ideo ponitur hic, quòd non fauerat Adoniæ. *Et Cerethi, & Phelethi.* Etiam isti non fauebant Adoniæ, quia princeps eorum erat Banaias. præcedẽ. lib. cap. 8. & 20. Et tamen Banaias non fauebat Adoniæ, ideo etiam nec Celethi, & Phelethi fauerent ei. In Hebræo habetur. *Et Rei.* Vbi nos dicimus Cerethi, & Phelethi: multi tamen Hebræorum putant, quòd sit Celethi, & Phelethi; & Hieronymus sic transtulit. Posset etiam dici, quòd Rei est nomen alicuius militis magni in domo Dauid, sicut Semei, & ille etiã non fauebat Adoniæ. *Et robur exercitus Dauid non erat cum Adonia.* Idest, pars potissima, vel fortissima exercitus Dauid non fauebat Adoniæ.

Quomodo robur exercitus Dauid non fuit cum Adonia, cum Ioab esset cum eo. Et quod illius robur fuisse dicatur. Quæstio. XXI.

QVAERETVR quomodo robur exercitus Dauid non erat cum Adonia, cùm Ioab, qui erat princeps militię fauerat Adonię: & quòd erat robur exercitus Dauid, de quo hic dicitur. Ad primum dicendum, quòd sicut Ioab fouebat partes Adoniæ, ita serui sui fouebant, Ioab tamen, quamquàm esset princeps exercitus Dauid, non habebat secum semper exercitum, sed solum quando erat in bello: nunc autem non erat bellum, ideo soli serui sui tenerent intentionem suam: alij autem de exercitu tenerent, quam partem vellent, quia tunc non suberant disciplinæ Ioab. Ad secundum dicendum, quòd robur exercitus Dauid non vocatur hic maior pars, vel melior de exercitu suo, quia ipse cõgregabat, quãtum volebat de exercitu, cum opus erat, sed intelligitur hic de illis, qui erãt semper in curia Dauid: nam alij milites stipendiarij, qui viuebant per varia loca, & alij qui solebant vocari tempore bellorum, nõ erãt nunc in curia, vt possent fouere vnam, vel alteram partem. Ideo intelligitur robur exercitus pro sexcentis viris, qui venerant cum Dauid de Geth, & qui semper erant cum Dauid: nam consueuerat Dauid semper secum habere Phelethi, & Celethi, & viros Gethæos. Quod patet, quia isti erant cum Dauid in Ierusalem, quando subito nunciatum est, quòd Absalom esset rex, & fugerunt cum Dauid de Ierusalem, præceden. lib. cap. 15. Sed supra exprimuntur nominatim Cerethi, & Phelethi: ergo oportet, quòd per robur exercitus intelligantur sexcenti viri Gethæi, quia non leguntur alij continue mansisse cum Dauid in curia sua, nisi isti. Item patet, quia in Hebræo dicitur. *Et viri fortes.* Vbi litera nostra dicit, & robur exercitus: isti tamen sexcenti viri Gethæi vocantur viri fortes excellenter præceden. lib. cap. 15. Scilicet, ambulabant iuxta eum legiones Cerethi, & Phelethi, & omnes Gethæi pugnatores validi sexcenti. *Immolatis ergo Adonias arietibus.* Hic ponitur festum coronationis Adoniæ: nam cum magno tempore fecisset apparatum successuri in regno, scilicet, habendo currum, & equites, nouissimè voluit vngi in regem, & fecit magnam solennitatem conuiuiorum, ad quæ vocauit viros Iuda, & fratres suos, Et dicitur: immolatis arietibus, & vitulis, idest, occisis ad solennitatem. *Et vniuersis pinguibus.* Idest, occidit pinguia, siue de vniuersis generibus pinguium ad istam solennitatem. Per hæc intelliguntur alia pecora, quæ occidi solent ad

Festũ coronationis Adoniæ.

conuiuia,& intelliguntur volucres, & altilia, & quæcunque pertinent ad delectationem gustus de animalibus.

Quomodo immolata sunt animalia in festo Adoniæ. Et quòd immolatio dupliciter accipi potest. Quæst. XXII.

QVAERETVR quomodo immolata sunt ista animalia, vel quod sacrificium factum est de eis. Respondendum, quòd potest accipi ista immolatio dupliciter. Vno modo quòd solum Adonias fecisset conuiuium magnum, & ad hoc occidisset multa animalia. Alio modo, quòd occidisset ista animalia in sacrificium pro solennitate coronationis. De primo patet, quia immolatio solum significat iugulare, vel occidere: & etiam si accipiatur victima, potest poni pro animalibus, quæ occiduntur in conuiuijs, & non pertinent ad sacrificium Dei. Sic patet Genes. 43. Cùm dixit Ioseph dispensatori suo: Introduc viros domum, & occide victimas, & strue conuiuium, quia mecum comesturi sunt meridie. Et tamen ibi non fiebat aliqua immolatio Deo, sed solum fiebat conuiuium: ita poterat fieri hic. Aliter potest dici, quòd hic immolarentur Deo victimæ ad solennitatem huius coronationis, & illę essent victimæ pacificæ, de quibus liceret cuicunque comedere, & ad illas inuitauit Adonias fratres suos, & principes Israel, & istud est verisimilius, quia solennitas regis non fiebat sine immolatione victimarum multarum: sic patet de renouatione regni Saulis facta in Galgala, vbi oblatæ sunt multæ hostiæ pacificæ, & populus comedit de illis, supra 1. lib. cap. 11. *Iuxta lapidem Zoeleth.* Id est, fuerũt victimæ immolatæ, iuxta lapidem, eo quòd ibi fuit factum conuiuium, & paratio ciborum: vel quia ibi fuerunt sacrificia oblata Deo. Est autem iste lapis Zoeleth quidam lapis magnus, & famosus apud Ierusalem, ideo habet nomen: sic enim alij lapides famosi nomina habent. Sic patet supra 1. lib. cap. 20. cũ dixit Ionathas ad Dauid, quòd lateret apud petram, cuius nomen est Ezel, & Iudicum 20. Dicitur, quòd sexcenti viri Beniamin sederunt in petra Phemon. Aliqui volunt, quòd iste lapis Zoeleth erat quidam lapis non magnus, apud Ierusalẽ, in quo iuuenes exercebant vires suas iaciendo eum, vel trahendo per terram. Et hoc putant sequendo interpretationem eius, quia Zoeleth significat lapidem tractum. Sed non dicitur conuenienter, quia tunc iste lapis moueretur de vno loco ad alium, & aliquãdo esset hic, & aliquando alibi, non habens locum certum: & tamen hic ponitur ad designandum locum certum, cùm dicitur, q̃ fuerunt immolata animalia apud lapidem Zoeleth, ergo manebat fixus. Item quia dicitur, qui est vicinus fonti Rogel: in quo signatur quòd ille lapis semper erat apud fontem Rogel, si tamen esset lapis ad iaciendum, & experiendum vires, aliquando esset ibi, & aliquando alibi, & non diceret scriptura eum esse apud fontem Rogel. Ideo dicendum, quòd erat lapis magnus, & immobilis. *Qui erat vicinus fonti Rogel.* Id est, iste lapis erat vicinus fonti, cuius nomen est Rogel. Istud ponitur ad magis significandum. Hebræi putant, quòd Rogel sit nomen appellatiuum, & significet fullonem, & sic vocant istum fontem fullonis, quia apud illum erat ager, & piscina fullonũ, sic enim habetur sequen. lib. cap. 18. Cùm dicitur, quòd Rabsaces, & alij socij sui venerunt in Ierusalem, & steterunt iuxta aquæductum piscinæ superioris, quæ est in via agri fullonis. Et ponitur ibi Rogel, sicut hic, & stat pro fullone, sic etiam accipitur Isa. 7. cap. Scilicet, Egredere in occursum Acham ad extremum aquæductus piscinæ superioris in via agri fullonis. Dicendum, quòd verum est, quòd istud nomen Rogel significat fullonem, & tamen aliquando nomina communia efficiuntur nomina propria, sicut patet sæpe in Hebræo: & sic Hieronymus posuit aliquando Rogel, vt proprium, & aliquando posuit fullonem. Nam Iosue 15. & 18. ponitur fons Rogel, tanquàm terminus diuisionis inter sortem Iudæ, & Beniamin: in quo videtur distinguere fontem Rogel, & fontem agri fullonis. In hoc autem magis est standum Hieronymo, quàm Hebræis, quia ipse nouit totam illam terram, quam profitetur se suis pedibus ambulasse solum, vt haberet notitiam locorum, de quibus meminit sacra scriptura, vt patet in quodam Prologo suo super Paralipomenon, qui incipit, Eusebius.

Lapis Zoeleth.

Rogel, quod nomen sit.

Adoniæ vnctio, quare facta fuerit apud fontem Rogel. Et quòd Reges antiquitus coronabantur apud fontes, & arbores. Quæst. XXIII.

QVAERETVR quare fuit vnctio Adoniæ, facta apud fontem Rogel. Respondendum, quòd in vnctione Regum ipsi subditi imprecantur multa bona Regibus, & desiderant regnum illorum permanere longo tempore, sicut patet infra in litera de his, quæ imprecabantur super Adoniam viri sui, & de his, quæ imprecabantur super Salomonem vngẽtes eum, & ad hoc obseruant cęremonias, vt vnctio Regum, vel coronatio fieret apud aliquos fontes, vel arbores. De fontibus ratio est, quia sicut aqua fontis est indeficiens, ita vngentes regem imprecantur regnum illius non deficere, vel magno tempore durare. De arboribus ratio est, quia sicut arbores florent, & virent, ita vngentes regem, imprecantur regnum illius semper florere prosperitate, & virere manendo in robore suo. De vnctione apud fontes patet in Adonia, & Salomone: nã Adonias vnctus est apud fontem Rogel, qui erat famosus: Salomon autem vnctus fuit in Gion, idest, apud fontem Siloe, qui etiam est famosus, vt patet infra. De vnctione autem apud arbores apparet Iudicum 9. Vbi dicitur de Abimelech, quòd vnctus est in regem apud quercũ Sichem: & illa est quercus famosa, & quæ valde multis annis durauit, vt ibidem declaratum est. fiebat autem apud illam, vt sicut illa arbor erat annosa, ita regnum Abimelech duraret multis annis. *Vocauit vniuersos fratres suos, filios regis.* Scilicet, vocauit Adonias istos ad solennizandum coronationem suam, & ad conuiuium magnum, quod faciebat. ex hoc patet, quòd nullus erat in filijs regis competitor regni cum Adonia, præter Salomonem: nam de eo dicitur, quòd non vocauerit ipsum, si tamen fuisset aliquis maior Adonia illi potius competeret ius regni, quàm Adoniæ, & illum nõ vocasset tanquàm competitorem, vel fortè non ausus fuisset vngi in regem. *Et omnes viros Iuda seruos regis.* Idest, etiam vocauit omnes viros Iuda, qui erant serui regis, idest, continui familiares sui in domo sua, & curia. Hoc dicit ad differentiam aliorum virorum Iuda, qui habitabant dispersi per vrbes, & non erant in domo regis, quia illi non vocãtur serui regis, & de illis nullus vocatus est ad conuiuium. *Nathan autem Propheta.* Hic ponuntur illi, quos non vocauit Adonias ad conuiuium, scilicet, quia non fauebant parti suæ, & primus fuit Nathan Propheta. *Et Banaiam.* Iste etiam non erat de parte Adoniæ, ideo dilexit eum postea Salomon valde, & fecit illum principem exercitus, infra 4. *Et robustos quosque.* Hic potest intelligi quòd intelligebatur supra, cùm dicitur: & robur exercitus Dauid non erat cum Adonia. & intelligitur ibi de sexcentis viris Gethæis, hic tamen debet accipi largius, scilicet, tam pro istis Gethæis, quàm pro Cele-

Quos vocauerit Adonias ad conuiuium.

this, & Phelethis: nam etiam illos non vocauit, cum non essent de parte sua, vt patet supra. *Et Salomonem fratrem suum non vocauit.* Omnes alios fratres suos vocauit, & Salomonem non, eo quòd illum sentiebat competitorem. Ex hoc apparet, quòd Adonias sciebat Salomonem habere ius ad regnum, siue ex Dei promissione, siue ex iuramento patris, ideo non vocauit eum, alioquin si ignorasset ius Salomonis, vocauisset eum cum cæteris fratribus.

An Adonias commiserit crimen læsæ maiestatis, eo quòd vnctus est in regem. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR circa istam vnctionem Adoniæ, an ipse per hoc, quòd vnctus est in regem, viuente Dauid, & ignorante, commiserit crimen læsæ maiestatis, volendo vsurpare regnum Dauid, sicut Absalom. Aliquis dicet, quòd nihil magis egit Absalom, quàm nunc egerit Adonias, scilicet, quia ille viuente patre, & ignorante vnctus est in regem in Hebron. Respondendum, quòd Adonias non læserit maiestatem regis, nec voluerit vsurpare regnum Dauid faciendo se vngi in regem, quod patet, quia iam Absalom occisus fuerat ex hac causa, & si nunc Adonias sic insurgeret, dato quòd ipse solus haberet ius succedendi, occideretur; quia patrem volebat de regno expellere, sed hoc nequaquàm aggrederetur Adonias timens exitum miserabilem Absalom. Item si Adonias voluisset vsurpare regnum Dauid, non fauisset ei Ioab, & Abiathar: nam isti erant familiares magni Dauid, & diligebant eum valde, vnde non permitterent tale quid fieri, potissimè quia Ioab fuit, qui maxime persecutus est Absalom, & occidit eum pro hac vsurpatione. præcedenti libro, cap. 18. Item si Adonias voluisset vsurpare regnum Dauid eijciendo eum de regno, vel occidendo, sicut voluit facere Absalom, fecisset secretissimè istam cõiurationem extra Ierusalem, & postea congregatis ad se omnibus fautoribus suis, venisset ad pugnandum contra Dauid: sic enim fecit Absalom, qui recedens de Ierusalem, iuit in Hebron, vt ibi faceret conspirationem, & vngeretur: & postea manu armata venit contra Dauid in Ierusalem. præcedenti libro, cap. 15. Adonias tamen cum minori parte populi vnctus est intra Ierusalem, & publicè clamatum est: viuat rex Adonias, & sederunt ad cibos conuiuæ eius, tanquàm nihil mali egissent, nec timere deberent aliquid mali, si tamen conspirassent contra regem ad tollendum ei regnum nõ debuissent esse securi, quia deberent putare, quòd totus Israel irrueret super eos. Item Adonias vocauit omnes filios Dauid ad conuiuium istud, & coronationem suam, & venerunt: si tamen hic ageretur de vsurpatione regni contra Dauid filij sui, non consensissent, quibus nulla vtilitas hic proueniebat, consenserunt tamen, & venerunt ad conuiuium: ergo non intendebat Adonias vsurpare regnum, sed solum volebat vngi in regem tempore Dauid ad hoc, quòd post mortem eius maneret rex indubitatus. Et istud multotiens fit, scilicet, quòd patres viuentes vngant filios suos in reges: sic enim consuetum erat Imperatoribus Romanorum, qui filios suos Cæsares faciebant, sic etiam fecit Dauid: nam Salomonem fecit vngi eadem die, qua vnctus est Adonias, & vixit post hæc aliquanto tempore Dauid, vt patet infra in litera, & sequenti cap. Hoc autem ab antiquo consuetum erat inter alios reges, ideo voluit hoc solum assequi Adonias, nec in hoc lesit regiam maiestatem: Absalom autem noluit hoc, sed patrem viuentem de regno expellere, vel occidere. præcedenti libro, cap. 17.

An peccauit Adonias faciendo se vngi. Quæst. XXV.

QVAERETVR vlterius, dato quòd Adonias noluerit vsurpare regnum Dauid, an peccauerit faciendo se vngi Dauid nesciente. Respondendum, quòd peccauit Adonias in duobus. Primo contra Dauid: nam quòd viuente patre filius vngatur in regem non est regulare, sed prouenit ex indulgentia patris: Adonias tamen patre non iubente, & nesciente, vnctus est: ideo peccauit cõtra illum accipiendo ius alienum inuito Domino. Item quamquàm Salomon nõ haberet aliquod ius, & esset Adonias primogenitus, adhuc spectaret successiõ regni ad determinationem Dauid, quia ipse poterat facere de filijs suis regem quemcunque vellet dato, quòd non esset primogenitus. Sic enim fuit de Roboam, qui fecit Abiam non primogenitum suum esse regẽ, eo quòd magis placuit ei, vt patet 2. Paralipom. 11. & hoc significauit Bethsabe, dicens ad Dauid: veruntamen Domine mi rex in te oculi respiciunt totius Israel, vt indices eis, quis sedere debeat in solio tuo post te. q.d. licet Adonias vnctus fuerit nunc in regem nõ curat de hoc populus Israel, sed aspiciunt omnes determinationem tuam, scilicet, quis debeat post te regnare. Adonias tamen non expectata determinatione Dauid vnctus est in regem, ideo præiudicauit iuri Dauid. Nec erat indignum, quòd ex hoc solo priuaretur omni iure suo si quod haberet ad successionem regni: & ita factum est: nam Dauid priuauit eum iubendo Salomonem vngi. Secundo peccauit Adonias contra Salomonem præiudicando iuri eius. Nam Salomon habebat ius potius ad regnum, quàm Adonias, scilicet, ex determinatione Dei, & ex iuramento patris, ideo non determinato inter eos de iure successionis, quòd ipse Adonias propria auctoritate faceret se vngi in regem præiudicabat valde iuri Salomonis. Hoc autem cognouit Adonias: nam viso quòd peccasset confugit ad tabernaculum, & tenuit cornu altaris, & noluit exire inde, quousque misit ad Salomonem, dicens: iuret mihi hodie rex Salomon quòd non interficiat seruum suum gladio, & sic quamquam sciret se peccasse contra Dauid putauit magis peccasse contra Salomonem, & ob hoc petiuit ab ipso veniã, & non a Dauid. *Dixit itaque Nathan.* Hic ponitur tertium huius cap. scilicet, Salomonis promotio; & diuiditur in duo, primò ponitur Salomonis vnctio, secundò Adoniæ confutatio ibi. *Adhuc illo loquente.* Prima in tres, quia primo ponitur matris Salomonis petitio. Secundo regis concessio ibi. *Respondit rex.* Tertio petitionis executio ibi. *Dixit quoque rex.* Circa primum dicitur. *Dixit itaque Nathan ad Bethsabe matrem Salomonis.* Scilicet, Bethsabe erat ignorans, quòd Adonias vngeretur in regem, ideo non intercedebat apud regẽ pro filio suo: Nathan aũt propheta notificauit ei, vt loqueretur regi, q̃ Salomon vngeretur in regẽ. *Num audisti quòd regnauerit Adonias filius Aggithi?* q.d. nunqd non audisti, q̃ Adonias filius Aggith regnauerit, i. vnctus fuerit in regẽ hodie? & si audisti, qd facis, q̃ non loqueris regi pro filio tuo Salomone? *Et Dominus noster Dauid hoc ignorat.* Idest, non iussit ipse q̃ fieret, nec scit, an sit. Hoc dixit Nathan propter duo. Primo ad significandum q̃ erat graue malũ Dauid nesciente aliquẽ vngi in regẽ, ideo deberet nunciari Dauid. Secũdo, & principalius dixit hoc, ad incitandum Bethsabe, vt loqueretur ad Dauid pro Salomone: nã si Dauid iussisset q̃ vngeretur Adonias in regem, frustra erat petere, q̃ Salomon vngeretur, quia rex non mutaret propositum suum, maxime re non integra, & in præiudicium, & dedecus Adonię, qui iam vnctus erat, qa tamen fiebat regẽ ignorante, poterat haberi remedũ: potissimè, qa veri-

Salomonis promotio.

simile est, quòd rex irasceretur, q̃ eo nesciente Adonias vnctus fuerit, & ex hoc facilius assentiret precibus fusis pro Salomone. *Nunc ergo veni, & accipe consilium meum.* Voluit Nathan consulere Bethsabe, quòd intraret ad regem intercedens pro Salomone, & instruxit eam in verbis petitionis.

Quare Nathan tam solicitus erat cum Bethsabe, vt intercederet pro Salomone ad hoc, vt regnaret. *Quæst. XXVI.*

QVAERETVR quare Nathan Propheta tam solicitus erat circa Bethsabe, vt intercederet pro Salomone. Quidam dicunt, quòd faciebat hoc, quia nimis afficiebatur ad Salomonem, & causa huius erat, quia ipse instruxerat Salomonem in parua ætate, & Doctores solent affici erga discipulos, sicut discipuli erga Doctores: immo naturaliter magis diligunt Doctores discipulos suos, quàm discipuli diligant Doctores, sicut benefactores magis diligunt beneficiatos a se, quam ab eis diligantur: cuius causas ponit Aristot. 9. Ethicorum. Alia causa esse potest, scilicet, quia Nathan putabat se hic fouere partem Dei: nam ipse ex parte Dei prænunciauerat Salomonem regnaturum, antequàm nasceretur, vt patet precedenti lib. cap. 7. & magis 1. Paralipomenon 22. Et quia nunc videbat contra prophetiam suam vngi Adoniam solicitauit Bethsabe, vt procuraret contrarium. Alia causa esse potest propter magnam familiaritatem Nathan ad Salomonem: nam ipse imposuit ei nomen ex parte Dei, scilicet, amabilis Domino, precedenti lib. cap. 12. Et sicut sciebat illum a Deo diligi, ita ipse illum diligebat, & conuersabatur nimis cum eo, ideo ex quadam affectione procurabat nunc causam illius. Alia causa potest esse, & forte efficacior, scilicet, quòd Nathan procurabat in hoc causam propriam, scilicet, quia viderat se contemni ab Adonia, eo quòd non vocauerat eum ad conuiuium, sicut vocauit Abiathar, & Ioab, ideo voluit procurare, q̃ non esset ipse rex, sed Salomon. Vel magis, quia Nathan demonstratus fuerat, tanquàm partialis contra Adoniam: nam ipse ponitur supra primus illorũ, qui non erãt cum Adonia, timuit ergo, quòd si Adonias
I succederet Dauid in regno, quòd occideret eum, vel noceret ei, ideo procurauit, quòd Salomon esset rex. *Et salua animam tuam filijque tui Salomonis.* Idest, procura pro vita tua, & Salomonis, vel libera te a morte, & Salomonem.

Quomodo Bethsabe debebat liberare se, & Salomonem a morte. *Quæst. XXVII.*

QVAERETVR quomodo Bethsabe deberet liberare animam suam a morte, & animam Salomonis, quia istud est in illis, qui occidẽdi sunt, nisi se liberent, sed de istis non videtur quòd essent occidendi. Respondet Nicolaus, q̃ mortuo Dauid verisimile est, q̃ Adonias occideret Bethsabe pro adulterio, quod commiserat cum Dauid, & contra ipsum Salomonem inquireret occasionẽ ad hoc, q̃ occideret ipsum, iõ debebat Bethsabe liberare se, & Salomonẽ. Sed dicendũ, q̃ non est hoc verisimile: nã dato, q̃ posset Adonias de iure occidere Bethsabe pro adulterio non occideret eam in reuerentiã patris sui, & hoc propter duo. Primo, qa erat vxor Dauid patris sui, & erat magnũ dedecus Dauid, q̃ vxor sua sic occideretur. Secundũ erat, qa in hoc directe renouabatur infamia contra Dauid. Nã Bethsabe adulterata fuerat cũ Dauid, iõ occidendo eã renouabat infamia Dauid, qa significabat, q̃ pro adulterio, quod ille egerat ista
F occidebatur. Item nõ stat, q̃ vellet Adonias occidere illã, qa istud esset si ex parte illius putaret sibi aliquod præiudiciũ generari, sed mortuo Dauid Bethsabe non poterat aliqd mali agere cõtra Adoniã, non ergo occideret eã. De Salomone aũt est magis dubiũ. Ideo dicẽdũ, q̃ cũ haberet ius ad regnũ potius, q̃ Adonias, & aliqui nunc fauebant ei, timens ne aliq̃ populus magis assentiret ei, q̃ sibi, fortè quæreret occasionẽ ad occidẽdum illum, vt maneret securus, vel saltẽ incarceraret eũ. Dicendũ igitur aliter, q̃ Nathan dixit: salua animã tuã, & Salomonis, scab angustia, quamq̃ non a morte, qa si Adonias succederet Dauid, maneret Salomõ in valde paruo statu, & Bethsabe: essent enim pauperes, quod patet ex verbis Bethsabe, infra, scum dormierit
G Dñs meus rex, cum patribus suis, erimus ego, & filius meus Salomõ peccatores, i. miserabiles, & abiectĩ. Simile habetur præced. lib. cap. 19. Cũ dixit Ioab ad Dauid, confudisti vultus seruorum tuorũ, qui saluã fecerunt animam tuã, & filiorum tuorũ, & filiarum, & animam vxorũ, & concubinarum: & tñ manifestũ est, q̃ etiam si Absalom occidisset Dauid, nõ occidisset cõcubinas, & vxores suas: nam decem cõcubinas Dauid reperit in Ierusalem, & nullam occidit, sed cognouit eas præcedẽ. lib. cap. 16. Et sic vr, q̃ dicitur liberata anima vxorũ, & concubinarũ non a morte, sed a miseria, quia si Dauid mortuus fuisset vxores eius, & concubinæ mansissent abiectæ, & miserabiles, & sic accipitur hic, quòd liberaret Bethsabe animã suam a miseria.

H *An Adonias potuisset iustè occidere Bethsabe, si regnaret pro adulterio, quod commiserat cum Dauid patre suo, & quæ crimina extinguuntur morte, & quæ non.* *Quæst. XXVIII.*

QVAERETVR vlterius an Adonias poterat iustè occidere Bethsabe pro adulterio. Aliquis dicet, q̃ non, quia magnum tempus erat, quo Bethsabe cõmiserat adulterium, & post illud fuerat facta vxor illius, cum quo adulterata fuerat. Sed dicendũ, q̃ hoc nõ stat: nã quantũcunq; sint crimina antiqua, põt quis accusari de eis: nã crimina sola morte extinguuntur, vt patet in Decretis. 23. dist. cap. quorũdam, & 24. q. 2. cap. 1. Immo, & interdũ crimina nõ extinguũtur morte, sed põt qs accusari de crimine post
I mortẽ, sicut est in tribus casibus. Primus est de hæresi, vt patet 34. q. 2. cap. sane. Secũdus casus, si quis hæreticos hæredes instituerit, vt extra de hæret. cap. si qs Episcopus. Tertius casus, si qs in notorio crimine decesserit. 88. dist. cap. neque. Quãquã ergo multi anni transiuissent post adulterium Bethsabe poterat accusari de adulterio. Nec etiã valet, q̃ postea contraxerit cũ Dauid: nam honestas nuptiarum crimen adulterij præteritum non tollit, sic enim est de baptismo, quia licet omnia crimina, quantum ad pœnam, & culpam remittantur per illũ in foro Dei: tñ si quis de crimine cõuictus baptizatur nõ impeditur, qn capite punitur. Dicendũ ergo aliter, q̃ nõ poterat Adonias cõdemnare
K Bethsabe pro adulterio, eo q̃ ipsa non videbatur peccasse, quia rex eam cognouit quasi inuitã, & non potuit ipsa resistere, ideo Dauid solus videbatur debere puniri pro hoc crimine. Itẽ ad hoc q̃ condemnaretur Bethsabe oportebat q̃ aliquis eam accusaret: nam sm cõsuetudinem Hebræorũ, dato q̃ cõstaret crimẽ iudici, si nullus accusaret reũ nõ poterat cõdẽnare ipsum. Sic patet de muliere illa, quę adducta est ad Christũ, & accusata est de adulterio: Christus autem dixit ad mulierem, recedentibus oĩbus accusatoribus: mulier quis te accusat? Et illa dixit: nemo Dñe. Et Christus dixit: Nec ego te cõdemnabo, vade & amplius noli peccare, & sic quãquã cõstaret delictũ mulieris qa accusatores destiterũt, Christus noluit cõdẽnare mulierẽ. Ioã. 8.

Pũt quis post mortẽ accusari de crimine in tribus casibus.

Verum

Verum est tamen, quòd ista ratio non est tam efficax, A sicut prima, quia poterat Adonias si desideraret occidere Bethsabe iubere secretè alicui, quòd accusaret eam, & admitteretur accusatio illius, quia quædam crimina sunt, in quibus quilibet de populo admittitur ad accusandum, sed propter primam rationem non poterat eam condemnare, quamquàm accusaretur.

Nathan Propheta, quomodo timuit mortem Salomonis, cum sciret verbum Dei immutabile. *Quæst. XXIX.*

QVAERETVR vlterius, quomodo Nathan Propheta timuit mortem Salomonis, cum dixerit ad Bethsabe, salua animam tuam, & filij
B tui Salomonis, cum ipse prædixerit Dauid Salomonem regnaturum post eum. 1. Paralipomenon 22. Et verbum Dei erat immutabile, & sicut non debebat timere mortem Salomonis, ita nec deberet timere, quòd non succederet Dauid. Respondet Nicolaus, quòd ista fuit promissio Dei de futuro, & intelligebatur cum conditione, scilicet, si nõ poneretur aliquod impedimentum ex parte hominum, & sic intelligitur quecunque promissio, & comminatio, vt patet Ierem. 18. cap. Poterat autem poni impedimentum ex parte Bethsabe, vel Dauid, aut Salomonis, ne compleretur ista promissio: ideo hortabatur Nathan ipsam Bethsabe agere, quod in se erat, ne Adonias regnaret, sed Salomon. Sed dicendum, quòd ista responsio non stat, quia dato quòd Dauid peccaret grauissimè, vel Bethsabe, aut Salomon non erat impedienda Dei promissio, quia ipse dixerat, quòd etiam propter peccatum non cessaret promissio eius, vt patet præceden. lib. cap. 7. Scilicet, Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, qui si inique aliquid gesserit, argam eum in virga virorum, misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul. Ergo poterat puniri Salomon aliter pro peccato, tamen non poterat carere regno, quia Deus firmiter illud promittebat ad omnem euentum. Simile patet infra 11. cap. Nam Salomon peccauit grauissimè, & tamen Deus nõ abstulit ibi misericordiam suam ab eo, quia non priuauit eum regno, nec posteros suos; & ibi fit
D mentio quòd hoc fuerit factum propter Dauid, idest, propter promissionem ei factam. Dicendum ergo, quòd Nathan non timebat Salomonem periturum, nec priuandum regno, incitauit tamen Bethsabe ad procurandum pro eo, quia licet Deus aliquid diffiniat firmiter euenturum, vult illud interdum per homines procurari laboribus, & orationibus. Sic patet de Isaac, in cuius semine benedicendus erat totus orbis, & tamẽ Deus dederat ei vxorem sterilem, vt precibus frequenter ad Deum fusis, filium obtineret. Sic patet Genes. 25. Idem dicit Gregorius 1. Dialogorum inquiens, quòd licet prædestinationes Dei firmæ sint, vult tamen, quòd non nisi precibus sanctorum obtineantur. *Vade, & ingredere ad regem Dauid.* Scilicet,
E vt ores pro filio tuo. In Hebræo habetur. *Veni, & vade ad regem Dauid.* Quod idem est, sed litera nostra est proprior. *Et dic ei: nonne tu Domine mi rex iurasti ancillæ tuæ.* Ista erat forma petitionis. Sciendum quòd ponitur ista forma hic, & infra, & non repetitur per eadem verba: debet tamen intelligi, quòd eadem verba, quæ dixit Bethsabe ad Dauid, dixerit sibi Nathan: scriptura tamen quando aliquid sæpe debet describere, non ponit illud per eadem verba, sed aliquando addit, & aliquando minuit, & sic fit hic.

Dauid quando iurauit, quòd Salomon regnabit. *Quæstio.* *XXX.*

QVAERETVR, quia dixit hic Bethsabe, quòd iurauerat ei Dauid, quòd Salomon regnaret post eum: quomodo, vel quando hoc iurauit. Respondet Rabbi Da. Kimhi, & alij Hebræi, quòd quando mortuus est primus filius, quem suscepit Dauid ex Bethsabe, & postea volebat accedere ad eam, non permittebat Bethsabe, dicens, quòd omnes filij eius morerentur, sicut mortuus erat iste, ideo quòd malum erat vacare proli inutiliter, & tunc Dauid dixit ei, quòd iam non morerentur filij eius, immo quòd de ea nasciturus erat quidam filius, qui re-
B gnaret post Dauid, & tunc iurauit illud promittendo Bethsabe. Aliter etiam introducit dicens, quòd Bethsabe mortuo filio primo non permittebat se cognosci a Dauid, dicens, quòd omnes alij filij Dauid reputarent filios Bethsabe illegitimos, & dicerent eos natos ex peccato, atque contemnerent eos, ideo noluit iam accedere ad Dauid, quia nolebat gignere filios contemptibiles; tunc dixit ei Dauid, quòd non essent filij sui contemptibiliores reliquis, immo, quòd vnus de filijs suis regnaturus esset post ipsum, & tunc iurauit ei super hoc. Sed magis videtur dicendum, quòd fuerit ex alia causa, quia non auderet Dauid determinare de aliquo filiorum suorum, quòd regnaret post ipsum, nisi sciret hoc placere Deo, ideo cum ipse au-
C dierit a Nathan Propheta, quòd filius, qui nasciturus erat de eo succederet illi, & iam de omnibus alijs vxoribus habuisset filios, & crederet se non habiturum plures, nec habuit post illam prophetiam, nisi duos filios de Bethsabe, & Deus iussit imponi nomen Salomoni iudicans in ipso nomine, quòd diligeret eum, vt patet precedenti lib. cap. sciuit certissimè, quòd Salomon erat ille, de quo Deus locutus fuerat, ideo tunc iurauit Dauid Bethsabe, quòd filium eius Salomonem faceret successorem in regno.

Quomodo Nathan sciuit istud iuramentum factum Bethsabe. *Quæst. XXXI.*

QVAERETVR vlterius quomodo Nathan sciebat istud iuramentum præstitum Bethsabe ad Dauid ad hoc, quòd instrueret eam, quòd allegaret illud coram Dauid. Respondendum quòd fortè istud iuramentum erat manifestum: nam Dauid concessit illud immediatè, vt proposuit Bethsabe, dicens: viuit Dominus q̃ sicut iurauí tibi per Dñm Deũ Israel, sic faciam, vt patet infra in litera. Vel põt dici, q̃ Dauid reuelauit istud iuramentum Nathan, quia erat secretarius suus, vel Bethsabe reuelauit ei illud, quia erat Nathan familiaris Bethsabe, vt patet hic cũ solicitauerit eã petere pro Salomone, & instruxerit eam in forma petẽdi. Vel potest dici, q̃ fortè Nathan presens erat, qñ prestitum est istud iuramentũ. *Dicens, quòd Salomon filius tuus regnabit post me.* scilicet, ipse erit successor immediatus. *Et ipse sedebit in solio meo.* Scilicet, in throno regali. Istud enim erat signũ regalis honoris, qa nullus poterat sedere in illo solio, nisi qui iã vnctus erat in regem: sic patet de Salomone, qa ipse prius vnctus est in Gihon: deinde rediens sedit in solio Dauid. *Quare ergo regnauit Adonias.* Idest, cũ tu mihi promiseris hoc, quare Adonias regnauit, i. vnctus fuit in regem. Vel regnauit, idest, cepit regnare, quia nondum finitũ erat regnum. *Et adhuc te loquente cum rege.* Idest, nondũ finiente petitionẽ tuã. *Ego veniam post te.* Scilicet, veniã ad proponendum id, quod tu inceperas proponere. *Et complebo sermones tuos.* Idest, cõfirmabo, s. qa facilius rex condescendet multiplicatis intercessoribus, q̃ si tu so-

la petieris. Vel complebo sermones tuos, idest, id F quod tu minus dixeris, ego supplebo.

Quare Nathan præmisit Bethsabe ad orandum Dauid pro Salomone. Quæst. XXXII.

QVAERITVR, quare Nathan misit Bethsabe ante se ad orandum regem, & postea ipse iuit: nam si volebat etiam ipse petere, poterat simul ire cum Bethsabe. Respondet Nicolaus, quòd Nathan misit matrem ad orandum pro filio, vt inclinaret cor regis, & ipse inueniret regem dispositum ad petendum, & sic finiretur negocium. Aliter etiam dici potest, quòd fuit in eo cautus Nathan: nam voluit plures intercedere apud regẽ pro Salomone, G vt multiplicatis intercessoribus rex facilius concederet. Voluit etiam petitionem suam esse ex alio fundamento, quàm petitionem Bethsabe, vt sic plus mouerent duæ rationes, q̃ vna. Si autem Nathan, & Bethsabe simul iuissent, petitio amborum cẽseretur petitio vna, & modicum mouerent, & fortè putaret Dauid q̃ Nathan incitasset Bethsabe ad hoc, ideo ipsa prius iuit. *Ingressa est itaque Bethsabe ad regem in cubiculo.* Scilicet, rex erat senex, & semper erat in camera, & vt plurimum in lecto, ideo Bethsabe illuc introiuit. In Hebræo dicitur. *Venit Bethsabe.* Vbi nos dicimus ingressa est, sed idem est. *Rex autem senuerat nimis.* Istud ponitur tanquàm redditiuum causæ superioris dicti, scilicet, quare introiuit Bethsabe in cubiculum, subditur quòd causa est, quia rex senuerat nimis, ideo semper erat in cubiculo: magna autem senectus Dauid erat tam in ætate, quàm in defectu corporis, sed potius in defectu corporis, vt in principio declaratum est. *Et Abisag Sunamitis ministrabat ei.* Ista est puella, quam duxerunt serui Dauid, vt dormiret cum rege, & calefaceret eum, & ipsa ministrabat ei, idest, dabat ei cibos, & omnia necessaria, in tantum quòd non erat opus, quòd ingrederetur ad regem aliqua de cõcubinis, vel vxoribus eius. *Inclinauit se Bethsabe, & adorauit regem.* Scilicet, cum introiuit coram illo, inclinauit se vsque ad terram, & ista erat adoratio, quam omnes faciebant regi. *Ad quam rex: quid tibi, inquit, vis.* Hoc dixit ei Dauid, quia non consueuerat Bethsabe, I nec aliqua de vxoribus, aut concubinis Dauid introire ad eum, postquàm Abisag incepit ministrare illi, ideo credidit, quòd nõ sine causa introisset, vnde quæsiuit quid volebat. *Quæ respondens, ait.* Hic incipit petitio Bethsabe, in qua ponuntur quinque, ex quibus mouet regem, vt filium suum Salomonem in regem constituat. Primum est humilis petitio, in quantum dicit. *Domine mi.* Verba enim magnam habent efficaciam ad mouendum cor, & qui petendo humiliantur, apti sunt ad recipiendum, quod petunt. *Tu iurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ.* Istud est secundum, ex quo potissimè confirmat petitionem suam Bethsabe, in quantum iuramentum Dauid ei ad memoriam reducit, & quia licitum erat, tenebatur illud obseruare. *Salomon filius tuus regnabit post me.* Verba sunt Dauid ad Bethsabe, & sic dicitur filius tuus, idest, Bethsabe. *Et ipse sedebit in solio meo.* Eadem sententia est, quia ad solum regem pertinet sedere in solio. *Et ecce nunc Adonias regnat.* Idest, vnctus est in regem. Istud est tertium, in quo Bethsabe superbiam Adoniæ expellit, dicendo, quòd ille propria auctoritate regnum vsurpauit: *Te Domine mi rex ignorante.* Idest, tu non iussisti, nec sciuisti, & ille te contempto regnauit. Istud dicebat Bethsabe ad mouendum Dauid in odium Adoniæ, vt eum priuaret regno, quod voluit iniustè, & propria auctoritate obtinere. Nam dato, quòd haberet ius regnandi sine

præcepto Dauid, non poterat vngi eo viuente. *Mactauit boues, & pinguia quæque, & arietes plurimos.* Scilicet, ad solennitatem vnctionis suæ fecit hoc celebrans conuiuium magnum, & ponuntur ista ad exaggerandum odium Dauid contra Adoniam, & insinuandum grauitatem peccati Adoniæ, scilicet, quia non erubuit publice facere tantam solennitatem regẽ non iubente. *Et vocauit omnes filios regis.* In hoc prosequitur Bethsabe propriam querelam pro parte sua, & filij sui, scilicet, quia non solum præiudicauit Adonias iuri Salomonis, cui regnum competebat de iure, sed etiam ostendit contra eum inimicitias, quia cùm vocasset reliquos filios regis ad conuiuium, non vocauit Salomonem: ex quo apparebat, quòd si permitteretur regnare, intendebat malum aliquod irrogare Salomoni. *Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militiæ.* Scilicet, vocauit istos ad conuiuium, eo quòd fauebant parti suæ, vt supra patet. *Salomonem autem seruum tuum non vocauit.* In quo signauit, quòd gerit ad eum inimicitias, & sic Bethsabe non petebat principaliter, vt Salomon regnaret, sed vt Dauid liberaret eam, & ipsum de manu Adoniæ, qui si regnaret videbatur mala inflicturus Salomoni, erat autem Salomon filius Dauid, vocauit tamen Bethsabe Salomonem seruum Dauid, ad magis humiliandum. Sic enim Absalom vocauit se seruum Dauid, quamquam esset filius suus, præcedenti libro, cap. 13. & omnes filij regis vocati fuerunt H ibi serui regis. *Veruntamen Domine mi rex.* Hic ponitur quartum in petitione Bethsabe, in quo deuotionem populi in contrarium Adoniæ proponit, scilicet. *In te oculi respiciunt totius Israel.* Idest, ad te accedunt omnes Israelitæ. *Vt indices eis, quis sedere debeat in solio tuo post te.* Quasi dicat, licet Adonias ista faciat, populus non attendit ad illum, sed respiciunt omnes ad te, vt tu determines eis, quis sedere debeat in solio tuo post te. Hoc dicit Bethsabe, quia forte Dauid diceret, ex quo iam Adonias vnctus est, & populus sequitur eum, non poterimus resistere illi. Sic fuit de Absalom, de quo dictum est ad Dauid: Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom, præcedenti libro, capitulo decimoquinto. Et tunc fugit Dauid a facie eius. Hic autem dixit Bethsabe: Oculi totius Israel respiciunt ad te, idest, non est difficile reuocare, quod egit Adonias, quia populus non multum curat de ipso, sed omnes accedunt ad te: ideo si dixeris, non regnet Adonias, illico abijcietur a populo. *Eritque cum dormierit Dominus meus rex cum patribus suis.* Idest, quando mortuus fuerit. Hic ponitur quartum petitionis Bethsabe, in quo statum suæ personæ, & Salomonis inducit, scilicet, quòd post mortem Dauid si Adonias regnat, Bethsabe, & Salomon male tractarentur. *Erimus ego, & filius meus peccatores.* Idest, erimus personæ miserabiles, scilicet, quia manebimus in statu abiecto, & vili; & etiam quia Adonias tractabit nos durè, quod satis ostendit cum noluit filium meum inuitare ad conuiuium, inuitando reliquos filios regis. Litera Chaldaica dicit: erimus ego, & Salomon filius meus exules, scilicet, mittet nos in exilium, velut si essemus peccatores. Rab. Da. Kimhi. dicit: erimus peccatores, i. tu eris peccator. q.d. si nũc permittis, quòd Adonias regnet, eris periurus post mortem tuam, quia iurasti, quòd Salomon regnaret. Sed propter honorẽ regis nõ dixit eris peccator, idest, periurus, sed dixit erimus peccatores ego, & Salomon filius meus. Sed iste modus loquendi est nimis alienus, ideo magis est tenendus superior sensus. *Adhuc illa loquente cum rege, Nathan Propheta venit.* Idest, nondum compleuerat Bethsabe petitionem suam, cùm venit Nathan. Hoc autem fuit,

fuit, quia sic dixit Nathan ad Bethsabe, q̃ illa loquen- A te veniret ipse ad complendum sermones illius. *Et nunciauerunt regi dicentes, adest Nathan Propheta.* scilicet, custodes cubiculi regis nunciauerunt ei, quòd veniret Nathan: nam non fuit permissus intrare quousque diceretur regi de illo. *Cumque introisset in conspectu regis.* Scilicet, rex iussit, quòd introiret postquàm nunciatum est sibi, q̃ erat ibi Nathan: nam erat valde familiaris eius. *Et adorasset eum pronus in terram.* Scilicet, cum introiuit antequàm loqueretur quicq̃, inclinauit se vsque ad terram, sicut solitum erat in omnibus, qui ingrediebantur ad regem. *Dixit Nathan, Domine mi rex.* Hic incipit petitio Nathan: & quamquàm ipse solicitasse Bethsabe, vt peteret, non petiuit ipse ex eadem radice, ex qua Bethsabe, sed sicut alle- B gauit Bethsabe ea, quæ tangebant causam suam, ita Nathan allegauit, quæ pertinebant ad eum, vt videretur quilibet moueri a seipso, essentque efficaciores petitiones, & querimoniæ contra Adoniam. *Tu dixisti Adonias regnet post me?* Debet legi interrogatiue, idest, nunquid tu dixisti hoc? quia infra facit disiunctionem, s. vel dixisti, vel non: si non dixisti, quomodo regnat Adonias te nesciente? Si autem dixisti, quare nõ reuelasti mihi? *Et ipse sedeat super thronum meum.* Idem est sedere super thronum, vel regnare post Dauid. *Quia descendit hodie, & immolauit boues, & pinguia.* Dicitur quòd descendit, scilicet, de Ierusalem ad fontem Rogel: nam iuxta fontem illum immolauit boues, & arietes ad solennitatem vnctionis suæ, & ille fons est in valle infra Ierusalem. q. d. nunquid Adonias fecit istud hodie, quia tu dixisti ei, vel te nesciente? *Et vocauit vniuersos filios regis.* Scilicet, ad conuiuium solennitatis suæ. *Et principes exercitus.* Vnicus erat princeps summus exercitus, scilicet, Ioab, & sub eo erant multi alij minores principes subordinati. *Abiathar quoque sacerdotem.* Iste erat de principalibus fautoribus Adoniæ, vt patet supra. Sciendum autem, quòd quamquàm omnia hæc retulisset Bethsabe regi, retulit etiam illa Nathan fingens se nescire, an aliquid de hoc dictum fuisset regi, & an venisset Bethsabe, ad hoc vt rex non putaret, quòd Nathan instigauerat Bethsabe ad veniendum. *Illis quoque vescentibus, & bibentibus coram eo.* Idest, istis, qui D vocati erant ab Adonia comedentibus, & bibentibus coram eo apud fontem Rogel. *Et dicentibus, viuat rex Adonias.* Istud dicebant, quando comedebant, & bibebant coram illo, quia sic consuetudo erat in coronatione regum, quòd diceretur, viuat rex: sic enim dictum fuit, quando Saul vnctus fuit in regem, supra 1. lib. cap. 11. sic etiam quando rex Ioas vnctus est in regem, sequenti lib. cap. 11. & 2. Paralip. cap. 23. *Me seruum tuum, & Sadoc sacerdotem.* Ponit hic iniuriam suam, scilicet, quomodo Adonias vocatis alijs ad conuiuium, non vocauit eum, & istos qui sequuntur, in quo ostendebat, quòd inimicum se illis exhiberet, si regnaret: & ponit de se, & Sadoc sacerdote, & Banaia, quia isti non consenserant Adoniæ, & E ob hoc non vocauit eos. *Et Salomonem famulum tuum non vocauit.* Idest, etiam noluit vocare Salomonem: in quo ostendit, quòd habet eum exosum, & intendit ei nocere. *Nunquid a Domino meo rege exiuit hoc verbum.* Idest, nunquid te iubente factum est hoc ab Adonia? *Et non indicasti mihi seruo tuo quis sessurus sit super thronum Domini mei regis post eum.* Idest, si a te exiuit verbum istud, quare non indicasti mihi, quis deberet succedere tibi. q.d. cùm ego essem secretarius tuus, debueras mihi reuelare, quis post te deberet sedere in solio tuo. Nicolaus dicit, si Deus tibi reuelauit, quòd alius deberet sedere in solio tuo post te, & non Salomon, quare non reuelasti mihi? Sed non multum

Iyranus refellitur

stat, quia non credebat Nathan, quòd posset reuelari, quòd alius sederet in throno post Dauid, nisi Salomon, eo quòd Deus dixerat, quòd illa promissio non erat mutanda præcedenti libro, cap. 7. *Et respondit rex.* Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, Dauid concessio: vidit enim quòd Nathan, & Bethsabe iustè petiuerant: & etiam indignatus fuit contra Adoniam, quia eo non iubente præsumpserat accipere regnum, ideo iussit, quòd Salomon vngeretur in regem, & Adonias cesseret a regno. *Et respondit rex Dauid, dicens: vocate ad me Bethsabe.* Subintelligendum est, quòd introeunte Nathan ad regem exiuit Bethsabe de cubiculo, quia putabat Dauid, quòd pro alia causa veniret Nathan, quàm Bethsabe, vt ergo non audiret Bethsabe ea, quæ proponebat Nathan, iussit eam exire de cubiculo, dum loquebatur Nathan: cum autem ille finiuit petitionem, rex volens consentire fecit vocari Bethsabe, quæ nunc expectabat extra cubiculum quousque finiret sermonem suum Nathan.

Quare Dauid fecit nunc vocari Bethsabe. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR, quare Dauid fecit nunc vocari Bethsabe. Respondendum, quòd Bethsabe, & Nathan petiuerant idem, & rex volebat consentire petitioni vtriusque, ideo fecit vocari Bethsabe, vt coram ea, & Nathan consentiret, vt sicut fuerat vtriusque eadem petitio, ita esset pro vtroque vna responsio: hoc volunt quidam. Sed non C stat, quia præsupponunt, quòd coram Bethsabe, & Nathan locutus fuerit nunc Dauid verba ista concessionis. Sed falsum est, quia solum erat ibi Bethsabe, quando locutus est ista Dauid, quod patet, quia dicitur infra: dixit quoque rex, vocate mihi Sadoc sacerdotem, & Nathan Prophetam. Dicendum ergo, quòd mox, vt locutus est Nathan ad Dauid recessit ab eo, & fecit vocari Dauid Bethsabe, & ad eam solam locutus est hæc. Fecit autem vocari illam ad lætificandum eam, scilicet, quia erat tristis pro regno Adoniæ. Dauid autem diligebat eam valde, & Salomonem filium eius, ideo voluit eam consolari condescendendo petitioni eius. *Quæ cum fuisset ingressa coram rege, & stetisset ante eum.* Scilicet, ingressa est in secunda vice, postquàm exiuit Nathan. *Iurauit rex, & ait.* Forma iurandi est, quæ sequitur scilicet, *Viuit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia.* Idest, iuro per vitam Dei, qui liberauit animam meam, idest, me. Vel animam meam, idest, vitam meam. De omnibus angustijs, quæ venerunt super me, scilicet, quia nulla earum potuit me prorsus destruere, eo q̃ Deus me eripiebat. *Quia sicut iurauí tibi per Dominum Deum Israel.* Istud iuramentum fuerat magno tempore ante hoc nato Salomone: vel s̃m quòd vult Ra. Da. Kimhi. anteq̃ nasceretur Salomon, vt supra dictũ est. *Dicens, Salomon filius tuus regnabit post me.* Ista erant verba iuramenti. *Et ipse sedebit super solium meum pro me.* Idest, ipse erit successor meus. *Sic faciam hodie.* Idest, sic complebo faciendo, quòd filius tuus hodie sedeat in solio meo, & sic tu videbis iuramentum meum completum hodie.

An Dauid potuit licitè iurare, quòd post eum regnaret Salomon. Et an in Iudæis ab antiquo successio regni esset propter primogenituram, vel poterat disponere pater de filio successore, sicut volebat. Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR an poterat Dauid licitè iurare, q̃ post eũ regnaret Salomon filius suus. Aliqs dicet, q̃ nõ, qa iuramentũ factũ ab aliquo in

præiudicium alterius nō est obligatorium, nec est seruandum, ꝙ autē Dauid iuraret, ꝙ Salomon regnaret post ipsum, erat in præiudicium Adoniæ, qui erat primogenitus, & aliorū maior, cùm esset Salomon minimus ætate inter filios Dauid, ideo non erat licitum iuramentum, istud enim patet, quia in omnibus gentibus primogeniti succedunt in regno patribus. Item patet, quia in veteri Testamento primogenitus habebat duplicem partem hæreditatis, super quemlibet aliorū filiorum, Deuteron. 21. Sed Adonias erat nunc primogenitus, ideo non poterat tollere ei Dauid successionem in duplo super Salomonem, & sic magis pertineret ad eum de iure regnum, quàm ad Salomonem, & hoc nō poterat ei tollere Dauid, etiam si magis diligeret Salomonem, q̄ Adoniam. Sic patet Deuter. 21. Item Iacob dixit Ruben primogenito suo. Genes. 49. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis maior in imperio. Et sic dixit, ꝙ Ruben, ex eo ꝙ erat primogenitus erat maior in donis, & in imperio: ergò imperium primogenito competit, & sic non poterit ei tolli, nisi propter culpam suā, sicut ablatum est imperium Ruben, vt dicitur præallega. cap. scilicet, effusus es, sicut aqua, non crescas: quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius: sed Adonias non peccauerat, quādo Dauid iurauit Bethsabe, ꝙ Salomon filius eius regnaret post eum, ideo illicitum fuit iuramentum. Respondendum, quòd Dauid non peccauit iurando, quòd regnaret post eum Salomon, & hoc propter duo, primò propter Dei reuelationē, quia ipse determinauerat, ꝙ Salomon regnaret post Dauid, vt patet præcedenti libro, cap. 7. & 1. Paralipomenon 22. Dispositio tamen Dei dat plenum ius ad regnādum. Et dato, ꝙ aliquis haberet ius ad regnandum, si Deus de alio disponeret, quòd regnaret, ille haberet ius totale, & excluderetur ius alterius. Secundum erat dispositio Dauid, s. quia ipse ordinabat, ꝙ Salomon regnaret post eum, & ex hoc acquirebatur ei ius, quia primogenitura non dabat totale ius regnandi. Et patet hoc, qa inter Hebræos nunc nouiter fuerat regnum institutum, & non veniebat per progeniem, sed per Dei electionem. Nam de domo Saulis transiuit in domum Dauid, ita quando maneret in eadem progenie, non erat adhuc ius quæsitum primogenitis ad succedendum, sed manebat in dispositione parentum, vt disponerent de regno, sicut de re sua instituendo quem vellent in regem. Sic patet supra in litera: nam licet Adonias esset primogenitus, & incepisset habere insignia regnantis, non curabat populus de hoc, sed expectabat dispositionem Dauid, sicut dixit Bethsabe, scilicet, Veruntamen in te respiciunt Domine mi rex oculi totius Israel, vt indices eis, quis sedere debeat in solio tuo post te. Si tamen esset solis primogenitis ius regnandi determinatum, nō respexissent ad determinationem Dauid, quia ipse non posset tollere ius illi, cuius erat, & tamen respiciebant omnes ad eum, vt determinaret regnaturum, ergo primogeniti non habebant ius succedendi, sed patres habebant ius determinandi successores, ideo potuit Dauid instituere, quem voluit. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quòd iuramentum Dauid non erat in præiudicium Adoniæ, nec aliorum fratrum suorum, quia non erat ius regnandi quæsitum alicui illorum. Et cùm dicitur, quia in omnibus gentibus primogeniti succedunt parentibus, dicendum quòd in alijs regnis erat ius regnandi antiquum, ideo erat determinatum, qui deberent succedere in regno, & succedebant vniuersaliter primogeniti, inter Hebræos autem regnum nunc inceperat, ideo non erat determinatum quis regnaret, sed pendebat ad dispositionem

F patris, vt ille institueret de filijs suis quem vellet. Quod patet hic: nam totus Israel expectabat determinationem Dauid circa regnaturum, licet esset Adonias primogenitus. item Roboam filius Salomonis instituit de filijs suis in regem quem voluit: nam habebat multos filios, quorum non erat primogenitus Abia, & tamen instituit eum regem, quia diligebat eum magis, & visus est sibi aptior ad regnandum, vt patet 1. Paralipomenon 11. Postea autem procedente tempore factum est inter Israelitas, sicut in omnibus alijs gentibus, s. ꝙ soli primogeniti haberent ius regnandi, & istud introductum fuit ex consuetudine, sic enim patet tempore Regis Iosaphat, Regis Iuda. 1. Paralip. 21. cap. Vbi dicitur, ꝙ habebat Iosaphat multos filios, deditq; eis munera multa, Ioran autem dedit regnum, eo ꝙ esset primogenitus, & sic primogenitura erat iam ius determinatum ad regnandum. Ad secundam rationem dicendū, ꝙ quamq̄ primogeniti haberent duplicem partem in hæreditate patris, non sequitur ꝙ habebant ius regnādi, & hoc propter tria. Primò, quia illa lex erat generalis ad omnia bona, quę possidentur. Regnum autem erat aliquid speciale dissimile bonis possessis. Item quando illa lex data est, nō erat inter Iudæos regnum, ideo videtur ꝙ extenderetur illa ad successionē in alijs bonis, sed non in regno. Et ideo maneret de iure regni, quātum ad successionem aliter disponendum. Item dicendum, ꝙ non poterat illa lex habere locum in successione regni, quia illa intelligitur de bonis diuisibilibus, ius autē regnandi erat indiuisibile, nam non poterant multi simul succedere in regno, secundum partes æquales, vel inæquales, sed sicut regnum erat vnicum, ita vnicus succedere debebat in toto iure regni. Quòd autem lex illa intelligatur de rebus, vel iuribus diuisibilibus apparet, quia dicitur ꝙ primogenitus habebit cuncta duplicia ad quemlibet alium de fratribus, & tñ nō poterat ipse habere duplicia, nisi diuideretur res, & daretur sibi duplum de illa, quàm cuilibet alteri fratri. Itē fit ratio quarta, quia non poterat applicari successio regni ad illam legem: nam si essent duo filij regis primogenitus, debebat habere duplum, q̄ alius, & sic ad hoc, ꝙ succederet primogenitus in regno oportebat, ꝙ regnum esset solum duplum in valore ad alia bona, quæ possideret pater, scilicet, ad pecuniā, & iocalia, sed hoc nunquam poterat contingere, ideo necesse erat tenendo illam legem, ꝙ primogenitus daret partem regni alteri fratri ad hoc, ꝙ ipse haberet solum duplū in valore ad illum. Regnum tamen non poterat diuidi, ideo necesse erat, ꝙ manerent inæquales. Dicendū igitur, ꝙ illa lex intelligebatur de successionibus hominum priuatorum, sed non de successione filiorum regis. Etiam necesse est intelligi de bonis diuisibilibus, regnum autem est ius indiuisibile. Ad tertiam rationem dicendum, ꝙ non pertinebat ad primogenitum ius regnandi, quamquàm non peccasset, sed solum pertinebat ad eū duplicitas possessionis in rebus diuisibilibus. Pro quo sciendum, ꝙ secundum positionem communem ad iura primogenituræ pertinet habere duplicem partem hæreditatis, & habere principatum, ideo putauerūt omnes, vt communiter, ꝙ cum Ruben esset primogenitus Iacob, ꝙ ipse deberet habere duas sortes, & ius regnandi: quia tamē peccauit cognoscendo vxorem patris sui, translatum est ab eo totū ius primogenituræ, scilicet, duplicitas sortis, & ius regnandi, data est autem duplicitas sortis Ioseph, ideo ipse habuit duas tribus, scilicet, Ephraim, & Manasse. Gen. 48. Ius autem regnandi, quod erat alia pars primogenituræ, prouenit Iudæ. Hoc etiam ego aliorum opinionem recitans aliquādo scripsi, sed veritas est, ꝙ ad ius primogenituræ tam in Ruben, quàm in

in alijs posteris de progenie Iacob solum pertinebat duplicitas sortis: ius autem regnandi non erat de iuribus primogenituræ, nec ablatum est ab Ruben, tanquam pars iuris primogenituræ: nec etiam datum est Iudæ, tanquàm ipse succederet in aliqua parte primogenituræ: sed solum fuit ei datum istud ius, eo quòd de filijs eius erant viri fortes, & animosi ad regendum. Istud habetur clarè primo Paralipo. 5. Cum dicitur: Ruben primogenitus Israel: ipse quippe fuit primogenitus eius, sed cùm violasset thorum patris sui data sunt primogenita eius filijs Ioseph, & non est ille reputatus in primogenitum. porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos de stirpe eius principes germinati sunt, primogenita autem reputata sunt Ioseph, & sic patet, quòd primogenituræ ius, quod habebat Ruben solum transiuit ad Ioseph: ille tamen solum habuit duplicem sortem, ergo duplicitas sortis faciebat solum ad ius primogenituræ: regnum autem non datum est Iudæ, tanquàm pars primogenituræ cùm dicatur quòd primogenita reputata sunt Ioseph, sed quia de tribu eius erant fortes viri, ex hoc autem patet, quòd Roboam benè egerit accipiendo in regem Abiam filium suum, qui non erat primogenitus, eo quòd ipse erat omnibus fratribus suis fortior, & magis dispositus ad regnandum, vt patet 2. Paralip. 11. *Submissoque Bethsabe in terram vultu adorauit regem.* Scilicet, quando rex dixit Bethsabe, quòd filium eius faceret regem, humiliauit se vsque ad terram, adorando regem; quia consuetudo est, quòd quando magni Domini exaudiūt petitiones supplicantiū, illi inclinentur ad terram, & osculentur manus eorū. *Dicens viuat Dominus meus rex Dauid in æternum.* Idest oro, vt viuat per multos dies. Accipitur enim in æternum pro magno tempore, sicut est in consuetudine loquēdi. Litera Chaldaica dicit viuat in æternum, scilicet, in vita æterna, quæ post mortem est. Magis tamen intelligitur de temporali vita, vt dictum fuit. *Dixit quoque rex Dauid, vocate mihi Sadoc sacerdotem.* Voluit Dauid facere immediate quod promiserat, ideo misit pro illis, qui debebant vngere Salomonem, & erāt isti, qui sequuntur, scilicet, Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta, & Banaias filius Ioiadæ.

Quare misit Dauid pro Sadoc, Nathan, & Banaia, vt vngerent Salomonem. *Quæst. XXXV.*

QVAERETVR, quare potius Dauid misit pro istis, quàm pro alijs. Respondendum, quòd istis erant maximi principes in domo Dauid nimium accepti ipsi Dauid, & ad quos valde pertineret vnctio Salomonis. De primo patet, scilicet, de Sadoc sacerdote: nam iste erat summus sacerdos, & ex hoc erat magnus vir honorabilis in toto populo, & erat acceptus apud regem: quia Deus prædixerat de ipso, quòd est summus sacerdos in sempiternū præcedenti libro. cap. 2. Etiam Sadoc erat maximè necessarius in vnctione Salomonis, eo quòd fiebat vnctio regum per summos sacerdotes, cum illa esset aliquid sacrum, & non erat alius summus sacerdos, qui posset tunc vngere Salomonem: nam erat alius summus sacerdos, scilicet, Abiathar, qui erat valde acceptus Dauid, quia tamen ille tenebat partem Adoniæ, & erat in ipsa die in conuiuio cum Adonia, non vocatus est ad vngēdum Salomonem. De Nathan propheta dicendum, quòd vocatus est ad hoc, eo ꝙ ipse erat valde acceptus Dauid, & erat secretarius eius, & venerat ipse ad orandum pro Salomone cōtra Adoniam, vt patet supra: etiam quia Nathan prænunciauerat ex parte Dei Salomonem esse regnaturum post Dauid, vt colligitur precedenti lib. cap. 7. & 1. Paralip. 22. Ideo

A etiā ipse debebat interesse vnctioni Salomonis. Etiā quia cum propheta esset faceret aliquas cæremonias in vnctione Salomonis; vnde dicitur infra, quòd Sadoc, & Nathan Propheta vnxerunt Salomonem. De Banaia filio Ioiadæ dicendum, quòd vocauit eum Dauid ad istam vnctionem, eo quòd ipse erat valde acceptus ei: nam fecerat eum Dauid auricularium a secreto, vt patet præcedenti libro, cap. 23. & 1. Paralipo. 11. Erat etiam Banaias magnus princeps in domo Dauid, scilicet, princeps super Celethi, & Phelethi. precedenti libro, cap. 8. & 20. Ideo debuit interesse illi vnctioni ad honorandum eam. Alia causa potest esse generalis vocationis istorum trium, scilicet, quia si Salomon vnctus fuisset sine discordia, vocati fuissent omnes principes Dauid, s. Ioab, qui erat præcipuus, & consequenter omnes alij principes: quia tamen omnes tenebant pro parte Adoniæ, præter istos tres, vt patet supra in litera cum Bethsabe, & Sadoc dixerunt, quòd Adonias vocauerat ad cōuiuium omnes filios regis, & Ioab, & Abiathar, & nō vocauerat Nathan Prophetā, & Sadoc sacerdotem, & Banaiam. Etiam supra dicitur, quòd alij fouebant partes Adoniæ, & isti non. Cum ergo isti soli reperirentur de principibus, qui fouerent partem Salomonis, isti soli vocati sunt. *Qui cum ingressi fuissent coram rege, dixit ad eos.* Scilicet, venerunt illico, nam propheta Nathan, qui locutus fuerat cum Dauid pauloante super hoc, sciebat quid rex intenderet, ideo festinauit. *Tollite vobiscum seruos Domini vestri.* Scilicet, accipite seruos meos. Loquitur enim Dauid de seipso, sicut de alio, & sic interdū loquitur Deus, sic etiam habetur precedenti libro, cap. 20. cum dixit Dauid ad Abisai: tolle seruos Domini tui, & persequere Sibam, idest, tolle seruos meos. Nam non habebat alium dominum Abisai, nisi Dauid, nec erant alij, quos tolleret secum ad pugnam, nisi serui Dauid. *Et imponite Salomonem filium meum super mulam meam.* Scilicet, equitet in mula mea, vt ducatur in Gihon, & vngatur ibi.

Quare Dauid iussit Salomonem ascendere super mulam suam. *Quæst. XXXVI.*

QVAERETVR quare iussum est Salomonem ascendere super mulam Dauid. Dicendum, ꝙ erat aliqua mula soli regi assignata, & nemo audebat ascendere super eam, nisi rex: nam etiam filij regis, nunq̄ ascendebant super illam, ascēdere autem super eam erat signum regalis honoris, ideo cū nunc Salomon in regem vngēdus esset, debebat ascēdere super mulam regis, & ante hoc non licebat ei, nec alicui de fratribus suis ascendere super illam, sic enim pertinebat ad regalem honorem, ꝙ aliquis ascēderet super equum regis. Sic patet Esther 6. cùm dixit Assuerus præposito suo Aman, quid deberet fieri homini, quem rex honorare cupiebat, & ille respondit, homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regijs, & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere diadema regiū super caput suum. Sic etiam Pharao, cùm vellet honorare Ioseph vestiuit eum stola byssina, & collo torquem auream circumposuit, fecitque eum ascēdere super currum suū secundum, & istud significabat honorem regium, qa dixerat Pharao, quòd esset Ioseph secūdus post illū in regno. Gen. 41. A fortiori ergo debuit hoc fierit in signū regalis honoris ipsi Salomoni, q̄ rex vngebatur. *Et ducite eum in Gihon.* Est enim Gihon fons Siloe, qui est prope Ierusalem, & vocatur natatoria Siloe. Ioan. 9. Etiam habetur de isto fonte. Isa. 8. Scilicet, quòd tribus Iuda contempsit aquas Siloe, quæ vadunt cū silentio, ex isto fonte procedebat quidā fluuius, & faciebat

magnam lacum apud Ierusalem, & ibi natabant Iudæi: ideo vocatur natatoria Siloe. Illuc etiam misit Christus cecum, quem illuminauit, vt lauaret oculos suos. Ioan. 9. Quare autem apud fontem illum Salomonem Dauid vngi mandauit, causa fuit, quia antiquorum mos erat reges vngere, vel constituere apud aquas, vel apud arbores. Ideo Adonias vnctus est apud fontem Rogel supra in litera: & Abimelech filius Gedeonis vnctus est in regem apud quercum famosissimam vrbis Sichem, vt patet Iudic. 9. Quare autem ista consuetudo apud antiquos introducta est declaratum est supra in litera. *Et vngant eum ibi Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta.* Isti duo debebant eum vngere, idest, facere cæremonias vnctionis; & dicitur de istis duobus ꝙ vngerent eum, & non de Banaia, quãquàm iret cũ eis, eo quòd ista vnctio erat aliquid sanctum, & non poterat esse minister eius, nisi consecratus Domino. Sadoc autem, quia erat sacerdos, erat Domino consecratus: & Nathan, quia erat Propheta pertinebat specialiter ad Deũ: Banaias vero erat omnino laicus, ideo non pertinebat ad illum vngere regem, vel facere aliquam ceremoniam vnctionis. *In Regem super Israel.* Idest, vnctio illa dabit ei titulum regni super Israel, & fortè ipsi vngentes proferebant aliqua verba, in quibus significabatur titulus regni, scilicet, ꝙ vngebant eum in regem super talem, vel talem terram. Accipitur autem hic Israel pro omnibus duodecim tribubus: & non distinguitur hic Israel cõtra Iudam, nam Salomon rex fuit omnium duodeci.n tribuum.

Instituebãtur reges apud aquas, aut arbores.

Quæ erant cæremoniæ, quæ fiebant in vnctione Regis, secundum Hebræos. Quæst. XXXVII.

QVAERETVR quæ erant cæremoniæ, quæ fiebant in vnctione regis. Respondendum quòd rex vngendus sedere debebat in throno, & tunc summus sacerdos accipiebat oleum sacrum, quod vocabatur oleum vnctionis, de cuius compositione habetur Exo. 30. Fundebat autem oleum super caput illius. Sed de hoc est diuersitas, quia aliqui volunt, ꝙ solum tingebatur digitus summi sacerdotis in oleo, & faciebat quoddam signum in fronte ipsius, qui vngebatur. Perueniebat autem illud signum ab aure vsque ad aurem per frontem, vt vult Rabbi Sa. Alij autem volunt, quòd funderetur oleum super capillos, ita vt flueret: deinde ponebatur diadema super caput regis, quod pertinebat ad regnum; & sacerdotes accipiebant librum legis, & ponebant in manu illius, & iurabat legem obseruare, scilicet, non peruertere populum ad idolatriam. De hoc patet 2. Paralipomenon 23. In vnctione Regis Ioas: nã dicitur eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, déderuntque in manu eius legem tenendam, & constituerunt eum regem: vnxit quoque illum Ioiada, & filij eius: & imprecati sunt, atque dixerunt: viuat rex. Idem patet sequenti libro, cap. 11. Cùm dicitur: Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium, idest, legem; feceruntque eum regẽ, & vnxerunt, & plaudentes manu, dixerunt: viuat rex. Post hoc autem accipiebat rex nouiter vnctus librum Deuteronomij de manu sacerdotum, vel faciebat sibi scribi, & habebat secum vt legeret, & sciret regere populum, ac timere Deum. Sic patet Deuteron. 17. Scilicet, Postquàm sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Deum suum, & custodire verba, & cęremonias, quæ in lege præcepta sunt, nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, nec declinet in partem dextram, vel sinistram, vt longo tempore regnet ipse, & filij eius super Israel. Post hoc fiebant sacrificia multa, & conuiuia magna omnibus viris de populo ad solennitatem consecrationis regis. Sic patet in vnctione Adoniæ: nã immolauit victimas multas, & fecit conuiuia magna, vt patet supra in litera. Sic etiam factum est in renouatione regni Saulis in Galgala supra primo libro, cap. 11. Sic autem factum est de Salomone, nam ductus est in Ghion, & ibi vnctus est, & fuit positum diadema regni super caput, & datus est liber legis in manu eius, & deinde ductus est in vrbem, & sedit super solium Dauid tanquàm rex, & impleta sunt omnia alia prædicta. Hæc autem intelliguntur de vnctione regis, quæ fiebat cum solennitate. Aliquando autem fiebat sine solennitate, & tunc solum fundebatur oleum super caput regnaturi, & ista vnctio fiebat in secreto ex hoc, ꝙ non immediatè susceptur us erat regnum ille, qui vngebatur: sic fuit de Dauid quando vnxit eum Samuel in domo patris sui secretè supra primo libro, cap. 16. Sic etiam fuit de Asael, quem vnxit in regem Elias Propheta super Syriam. Sic patet infra 19. Nam in secreto fudit oleum super caput eius. Sic etiam vnus de filijs Prophetarum ad mandatum Elisei vnxit in regem Iehu super Israel in secreto in camera. sequen. lib. cap. 9.

Effusio olei erat præcipua cæremonia in vnctione Regis. Quæstio. XXXVIII.

QVAERETVR vlterius cùm Salomon dicatur hic vnctus a Sadoc, & Nathan, quis fudit oleũ super caput eius? Respondendum, quòd in vnctione regis erant multæ ceremoniæ, vt supra declaratum est, & tamen præcipua in illis erat cæremonia effusionis olei. Quod patet, quia ista per se faciebat interdum regem, & omnes aliæ simul sine ista non constituebant regem. Istud apparet in vnctionibus secretis, de quibus præcedenti quæstione dictum est, quia nihil fiebat, nisi effusio olei, & tamen plenè erant reges illi, qui vngebantur: ideo ille qui fundebat oleum super caput regis dicebatur principaliter eum vngere, quamquàm aliæ cæremoniæ fierent per alios. Et de hoc dicendum, quòd Sadoc vnxit Salomonem. Sic patet infra cùm dicitur, quòd Sadoc accepit cornu olei de Sanctuario, & vnxit Salomonem. Ratio huius est, quia ista vnctio erat ministerium sacerdotale cum funderetur ibi oleum sanctum, cuius confectio, & tractatio pertinebat ad sacerdotes solum: Exo. 30. cap. Nathan autem licet esset propheta non erat sacerdos, ideo non pertinebat ad eum vnctio regis, sed magis ad summũ sacerdotem. Sic etiam fuit in vnctione Ioas, quia Ioiada summus sacerdos fudit oleũ super caput eius, vt patet 2. Paralipomenon 22. Sciendum tamen, quòd interdum Prophetæ vngebãt aliquos in reges, sicut fuit de Samuele, quia non erat sacerdos, sed Leuita, & vnxit Dauid, supra 1. lib. cap. 16. Vnxit etiam Saulem, eodem lib. cap. 10. Elias quoque vnxit Asael, infra 19. Quidam quoque de filijs Prophetarum vnxit Iehu in regem, sequẽti lib. cap. 9. Et isti non erant sacerdotes. Respondendum ꝙ vngere reges directè pertinebat ad sacerdotes, quia illud erat aliquid sacrum, fiebat tamen interdum per Prophetas in defectum sacerdotum, scilicet, quando per sacerdotes nullo modo fieri poterat, sicut quãdo erat occultum quem Deus vellet vngi in regem: nã si manifestũ erat quis vngendus esset, vngebatur per sacerdotes, & sic fuit hic in Salomone, & postea in rege Ioas, sequenti libro, cap. 11. & 2. Paralipom. 22. Et sic etiam credendum est fuisse in omnibus alijs, qui vngebantur, quia competebat eis regnum ex successione, interdum autem erat occultum quis vngẽdus esset, scilicet, quando vngebatur aliquis cui non proueniebat de iure successionis: & hoc fiebat Deo iubẽte, nam cum voluntas Dei non manifestetur, nisi prophetis per illos solum sciri poterat quis debebat vngi, & vt secretius fieret per illos vngebatur, sic fuit in omnibus propositis: nam Saul vnctus est, non ex successione, quia ipse primus fuit in regibus Israel. Dauid quoque vnctus est non ex successione, quia filij Saulis succedere debebant. Iehu quoque non erat de progenie regum Israel, & vnctus est ad delendum domum Acab. sequenti lib. cap. 9. Asael autem non erat de stirpe regum Damasci, & vnctus fuit per Eliã ad persequendum Israelitas, infra 19.

Vngere reges directe pertinebat ad sacerdotes.

Quare dicatur Sadoc, & Nathan vnxisse Salomonem. Quæstio. XXXIX.

QVAERETVR vlterius cum Sadoc sacerdos solus fuderit oleum super Salomonem, cur Sadoc, & Nathan dicuntur vnxisse eum. Respondendum ꝙ in vnctione fiunt multæ cæremoniæ, vt supra declaratum est, ideo licet vna fiat per vnũ poterit alia fieri per alium, & sic dicentur multi vngẽtes, poterat autem Sadoc fundere oleum super Salomonem, & Nathan imponeret ei diadema, vel poneret librum legis in manu eius, vel peteret ab eo iuramentum de seruanda lege, aut faceret aliquid aliud exhortando ad custodiam legis, & regimen regni, vel fortè, quando Sadoc vngebat eum, teneret Nathan cornu olei subseruiendo: sic enim Ioiada sacerdos, & filij sui fecerunt in rege Ioas: nam Ioiada fudit oleum super caput Ioas: & tamen ipse & filij sui dicuntur vnxisse eum, vt patet 2. Paralipomenon 22. cap. Scilicet, Duxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, vnxit quoque illum Ioiada pontifex, & filij eius. *Et canetis buccina, atque dicetis: viuat Rex Salomon.* Scilicet, Postquàm vnctus esset, debebat hoc dici, scilicet, ꝙ prius canebatur buccina, & illa cessante omnes dicebant viuat Rex Salomon, & quando istud dicebant, plaudebant manibus, percutiendo eas in signum lætitiæ, sic patet in vnctione regis Ioas. sequenti lib. c. 11. Scilicet, Feceruntq; eum regem, & vnxerunt, & plaudentes manibus dixerunt: viuat Rex. Plausus autem manibus fit in signum lætitiæ, sicut est in Canticis. Sic patet Psal. 46. s. Omnes gẽtes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis. *Et ascendetis post eum, & venietis.* Idest, postquàm fuerit vnctus in regem apud fontem Siloe, ascendetis post eum, scilicet, comitantes eum, & venietis cum eo ad vrbẽ, vt sedeat in throno regni. In Hebræo habetur. *Et ascendetis post eum, & veniet.* Idest, vos ascendetis comitantes eum, & ipse veniet in vrbem, & refertur ad Salomonem: litera autem nostra refert ad omnes, qui veniebant cum eo. *Et sedebit super solium meum.* scilicet, postquàm venerit de fonte Siloe sedebit in throno meo, & istud etiam erat signum regalis honoris, quia ante hoc nullus de filijs Dauid ausus fuerat sedere super thronum, quia illud solum pertinebat ad ipsum, qui iam erat rex.

Quomodo Salomon dicitur factus Rex viuente Dauid, quia tunc duo essent reges. Quæstio. XL.

QVAERETVR quomodo poterat stare, ꝙ Salomon esset rex viuente Dauid, quia tunc necesse erat ꝙ vel Dauid desineret esse rex, vel essent duo reges in eodem regno, vtrũque autem est inconueniens. De primo patet, quia Dauid non desijt esse rex vsque ad mortem suam. De secundo etiã patet, quia tunc aut regnum Israel esset vnũ, vel duo. Si vnum non poterant ambo esse reges, quia sicut impossibile est duos esse dominos in solidum eiusdem rei: ita est impossibile eiusdem regni duos esse reges in solidum. Si autem erat duplex regnum, iam esset diuisum regnum Israel, & Salomon regnaret in vna parte, & Dauid in alia: sed falsum est, quia regnum in Israel nunquàm fuit diuisum vsque ad tempus Roboam mortuo Salomone. Respondendum, quòd Salomon factus est rex per istam vnctionem, sed ex hoc non sequitur inconueniens aliquod, quia ista vnctio non conferebat ei, ꝙ esset rex cum administratione regni, sed solum conferebatur ei, quòd haberet ius certissimum succedendi, & regnandi mortuo Dauid: nam si nunc nõ fuisset Salomon vnctus, poterat post mortem Dauid esse controuersia de successione regni, ideo Dauid fecit, ꝙ vngeretur in regem, & acciperetur tanquàm rex ab omnibus de regno, non vt nunc regnaret, sed vt regnaret post mortem eius: & hoc dato non oportebat, ꝙ Dauid desineret esse rex, quia Salomon non erat nunc rex, sed erat vnctus in regem: postea etiam non oportebat, ꝙ duo essent reges eiusdem regni in solidum, vel diuideretur regnũ, quia nunc Salomon non erat rex, & sic quandiu vixit Dauid ipse fuit rex in solidum totius Israel: hoc significatur in litera, cum dixit Dauid, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me, scilicet, non regnabit quandiu ego regnauero, sed regnabit pro me, idest, loco mei, tanquàm successor, quando ego desiero regnare. Posset autem aliquis dicere, quòd Dauid nũc desijt regnare, & instituit regem filium suum Salomonem ex tũc, ita ꝙ Salomon haberet titulum regum, & non Dauid, nec aliquid posset de iure imperare, sed quandiu ipse vixit, Salomon permisit, quòd ipse imperaret eo ꝙ erat pater eius, & fecerat ei gratiam, cedendo ius regni. Si tamen loqueremur secundum modum Iuristarum, fortè diceretur, ꝙ Dauid viuens non poterat abdicare a se ius regni, quia ius regnandi inhæret ossibus regis, ita vt ab eis separari nequeat. sed istud non multum obstat, quia non est de iure naturali, nec de iure gentium, cum apud aliquas gentes principatus regnatiuus sit per annos, & sic regnantes desinent regnare completo tempore suo, positiua autem iura non sunt eadem apud omnes gentes, nec omni tempore, ideo licet nunc non possit rex abdicare a se regnum, posset tunc: melius tamen est dicere ꝙ etiam Dauid non abdicauerit a se regnum, quia nollet ipse descendere de honore suo, vt alius ascenderet, sed faceret, sicut faciebant Imperatores Romani, qui viuentes faciebant filios suos Cæsares, & illi succedebant eis, & tamẽ patres erant Imperatores vsque ad mortem. *Et ipse regnabit pro me.* Idest, erit successor meus, quasi dicat: ex hoc ꝙ nunc sedet super solium meum acquiret certam successionem, qa non oportebit, vt post mortem meam iterum vngatur in regem, cum iam rex sit. *Illique præcipiam, vt sit dux super Israel, & super Iudam.* Idest, postquàm sederit super solium meum iubebo illi, vt sit rex super Israel, & Iudam, idest, iubebo populo, vt habeat eum in regem super Israel, & Iudam. Accipitur hic dux pro rege, quia est nomen commune ad regem, & nõ regem. Sic accipitur supra 1. lib. cap. 9. scilicet, Cras mittam ad te virum de Beniamin, & vnges eum in ducem super populum meum, idest, in regem, & eodem lib. cap. 10. dicitur vnxit te Deus in principem, idest regem. *Et respondit Banaias filius Ioiadæ regi, dicens, Amen.* Iste Banaias non fuerat cum partialibus Adoniæ, & si Adonias regnasset, timuisset Banaias, ideo gauisus est, ꝙ Salomon instituereturrex, & sic dixit, Amen, quod pertinet ad confirmationem, idest, sic fiat,

Imperatores in vita sua faciebãt filios suos Cęsares, seu Reges Romanorum.

fiat, vnde quando nos habemus in fine quorundam Psalmorũ fiat fiat, in Hebræo dicitur: Amen Amen. *Sic loquatur Dominus Deus Domini mei regis.* Idest, oro q̃ sicut Dominus meus rex vult constituere Salomonẽ in regem: ita Deus velit q̃ fiat, & prosperetur negocium. q. d. ad hoc, quòd Salomon efficeretur rex, & maneret firmiter in regno pro Dauid, nõ sufficiebat, quòd Dauid vellet sic fieri, sed etiam, quòd Deus sic disponeret: nam alioquin dissiparetur totum consilium Dauid. *Quomodo fuit Dominus cum Domino meo rege, sic sit cum Salomone.* Idest, sicut Deus fuit cum Dauid adiuuando eum in omnibus bellis, & prosperando omnes actus eius, sic sit cum Salomone faciẽdo eum triumphare de omnibus hostibus. *Et sublimius faciat solium eius a solio Domini mei regis Dauid.* Idest, Deus exaltet magis honorem, & thronum Salomonis, quàm exaltauit thronum Dauid. q. d. licet multum exaltauit thronum Dauid, quia fecit eum habere magnum nomen, iuxta nomen omnium magnorum, qui sunt in terra, vt patet præceden. lib. cap. 7. Tamen adhuc faciat maiorem honorem Salomonis. Hoc dixit Banaias, quia sciebat, quòd non offendebat Dauid, licet desideraret maiorem honorem pro filio suo, quam pro eo. Nam nullus inuidet filio suo, eo quòd bonum filij est bonum patris, & desiderare, quòd Deus daret maiorem honorẽ Salomoni, quàm dederat Dauid, erat desiderare, quòd Deus daret Dauid maiorem honorem, quàm nunc habebat. *Descendit ergo Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta, & Banaias filius Ioiadæ.* Isti tres principes nominantur, eo quòd non erat aliquis alius de magnis viris in domo Dauid, qui sequeretur partem Salomonis. Nam omnes alij conuenerant cum Adonia, etiam ipsi filij regis, vt supra patet. *Et Cerethi, & Phelethi.* Isti erant viri bellatores ordinati per legiones, & erant sub manu Banaiæ. præcedenti lib. cap. 8. & 20. Et quia isti erant sub Banaia secuti sunt partem Salomonis. Dicitur autem, quòd descenderunt isti, scilicet, de loco, in quo erat rex, & loquebatur nunc cum eis ad locum, in quo erat Salomon, vt ducerent eum ad vngendum in regem. *Et imposuerunt Salomonem super mulam regis Dauid.* Ista erat mula specialiter dedicata regi, & istud erat primum, quod iusserat rex fieri. *Et adduxerunt eum in Gibon.* Idest, ad fontem Siloe, apud quem vngendus erat. *Sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo.* Ad vngendum Salomonem requirebatur oleum, & sumptum est cornu olei de tabernaculo, sumpsit autem illud Sadoc, quia ipse erat summus sacerdos.

De quo tabernaculo sumptum est oleum ad vngendum Salomonem. *Quæst.* XLI.

QVAERETVR quod tabernaculum erat istud, de quo sumptum est oleum ad vngendum Salomonem. Aliquis dicet, quòd istud oleũ sumptum est de Gabaon, quia ibi erat Sanctuarium tempore Dauid, vt colligitur 1. Paralipomenon 16. & 22. Toto enim tempore regni Dauid fuit in Gabaon, quia tempore Saulis erat in Nobe, cum verò ipse destruxit vrbem propter Dauid, supra 1. lib. cap. 22. Trãslatum est tabernaculũ in Gabaon, quia Gabaon erat in sorte Beniamin, de cuius tribu erat Saul. fuit autem ibi tabernaculum, quousque Salomon compleuit Sãctuarium, & tunc duxit altare holocaustorum de Gabaon, & posuit illud in templo, quod ædificauerat: vt patet 2. Paralipomenon, cap. 1. Et sic necesse videbatur, quòd duceretur oleum de Gabaon, cùm dicatur, quòd ductum est de tabernaculo. In contrarium videtur, quòd non fuerit ductum de Gabaon: nam eadem die, qua inceptum est istud negocium finitum fuit, & breuissime: nam quando Nathan, & Bethsabe iuerunt ad Dauid, iam erat Adonias cum sequacibus suis apud fontem Rogel immolantes, & manducantes, vt colligitur supra in litera, & tamen quando Salomon vnctus est ad fontem Siloe, finiebãt sequaces Adoniæ prandium suum, vt patet infra in litera, ideo nõ durauit ista vnctio Salomonis per medium diem, immo nec per tres horas, & sic non poterat Sadoc ire de Ierusalem in Gabaon, vt inde duceret cornu olei. Respõdendum, quòd hic vocatur tabernaculum domus illa, quam constituerat Dauid in Ierusalem, vt staret ibi arca, de qua dictum fuit præcedenti lib. c. 6. & ista vocatur tabernaculum, sic patet infra in litera: nam dicitur, quòd Adonias fugit, & tenuit cornu altaris tabernaculi. etiam sequẽ. cap. dicitur, quòd Ioab tenuit cornu altaris: & tamen manifestum est, quòd isti non erant extra Ierusalem, ergo in Ierusalem erat templum, sed nullum aliud erat illud, nisi domus, quã instituerat Dauid pro arca. Dicendum autem, quòd in illa erat oleum sacrum, quia fortè sacerdotes transtulerant illud de tabernaculo, quod erat in Gabaon, vel forte cõfecerant illud oleum in Ierusalem, & manebat in tabernaculo arcæ. Nam confectio istius olei pertinebat ad summum sacerdotem, vel ad alios iubente eo: nam laici non poterant illud facere, vt patet Exo. 30. Aliqui autem Hebræi dicunt, quòd istud oleũ manserat ex tempore Moysi, scilicet, quando ipse cõfecit illud in monte Sinai, vt habetur præallegato cap. Sed istud non est verisimile, scilicet, quòd ex tanto tempore mansisset oleum confectum: nam ferè anni quadringenti, & octoginta trãsierant a tempore, quo Moyses confecerat istud oleum; nam ab exitu de Aegypto vsque ad primum annum ædificationis templi, qui fuit principium anni quarti regni Salomonis, fluxerunt anni quatuorcentum octoginta, vt patet infra 6. cap. Et tamen modicum distabat annus quartus regni Salomonis ab hoc tempore, ideo non erat verisimile, quòd tandiu durasset aliquod oleum, maxime cum esset commixtum, quin putrefieret, & desiccaretur, ideo dicendum quòd postea confectum fuerat a sacerdotibus.

Quo oleo vngebantur Reges, an oleo communi, vel sacro. *Quæstio.* XLII.

QVAERETVR vlterius an oleum, quo vngebantur reges, esset oleum commune, vel sacrum. Respondendum, quòd reges poterant indifferenter vngi oleo sacro, vel communi, quod patet, quia aliqui vncti fuerũt oleo sancto, & aliqui oleo communi: nam nunc Salomon vnctus fuit oleo sancto, cum dicatur, quòd Sadoc sumpsit cornu olei de Sanctuario, & tamen si non esset oleum sacrum frustra fuisset, quòd sumeretur de Sanctuario: nam de qualibet alia domo poterat sumi, sic etiã fuit de Ioas rege, quem vnxit Ioiada intra templum: nam verisimile est, quòd potius vngeret eum oleo sacro, cùm esset intra templum, quàm quòd iret extra templum p oleo communi, de hoc patet sequenti lib. cap. 11. & 2. Paralipomenon 22. Alij autem reges fuerunt vncti oleo communi, scilicet, Dauid, quãdo vnctus fuit prima vice: nam tunc non potuit haberi oleum sacrum, vt declaratum est supra 1. lib. cap. 16. Sic etiam fuit de rege Asael, quem vnxit Elias; & de rege Iehu, quem vnxit Eliseus. De Asael infra 19. De Iehu sequenti lib. cap. 9. Nam isti secretè vncti fuerunt per Prophetas, vnde non poterant habere oleum sacrum ad vngendum eos. Dicendum tamen regulariter, quòd quando reges pacificè vngebantur, & publicè vngebantur oleo sacro, & sic fuit de Salomone, qui publicè vnctus est. *Et vnxit Salomonem.* Scilicet, fundendo oleum super caput eius, vel faciendo aliquod signum in fronte illius. Ista vnctio fuit apud fontem Siloe. *Et cecinerunt buccina.* Scilicet, postquàm vnctus est apud fontem cecinerunt ibi buccina in signum magni gaudij pro rege nouiter vncto, & antequam vngeretur non canebant, quia nondum erat rex. *Et dixit omnis populus, viuat rex Salomon.* Scilicet, desinente buccina clamabat populus, viuat rex, & istud fiebat antequàm ascenderent de fonte Siloe. *Et ascendit vniuersa multitudo post eum.* Idest, postquàm vnctus est Salomon apud fontem ascenderunt omnes, qui erant cum eo ad introeundum in vrbem. *Et populus canentium tibijs, & lætantium gaudio magno.* Idest, in illa multitudine, quæ ascendebat cum Salomone, erat quædam multitudo canentium tibijs, idest, in omni genere musicorum organorum, & etiam erat multitudo lætantium gaudio magno, scilicet, canentium in voce, & choreantium ad honorem Salomonis. *Et insonuit terra a clamore eorum.* Idest, tantus erat clamor totius populi præ gaudio, quòd terra insonabat, idest, reddebat voces. *Audiuit autem Adonias.* Hic ponitur Adoniæ abiectio, scilicet, quia quamquàm fecisset festum magnũ coronationis suæ ad nihilum redactum est, cum cognitum fuit Salomonem esse vnctum, & dicitur. *Audiuit autem Adonias, & omnes qui inuitati fuerant ab eo.* scilicet, audiuerũt clamorem virorum euntium cum Salomone. Nam Adonias, & viri sui fuerant apud fontem Rogel celebrantes immolationem, & conuiuia, nunc autem erant intra vrbem in epulis, & audierunt sonitum festiuitatis Salomonis nescientes quid esset. *Iamque conuiuium finitum erat.* Scilicet, quando auditæ sunt istæ voces, quasi dicat, conuiuium finitum erat, & tamen omnes sedebant adhuc ad mensas, & cognito de vnctione Salomonis surrexerunt illico, & fugerunt. *Sed & Ioab, audita voce tubæ, ait.* Ioab erat maximus princeps, qui erat cum Adonia, & cum audiret tubam, qua clangebatur coram Salomone, miratus est, quia visum est sibi signum belli. *Quid sibi vult clamor ciuitatis tumultuantis.* Idest, quid significat, vel ad quid est iste clamor ciuitatis, facientis tumultum magnum, suspicatus est enim Ioab aliquod malum esse. *Adhuc illo loquente.* Scilicet, Ioab. *Ionathan filius Abiathar sacerdotis venit.* Iste erat vnus de exploratoribus Dauid quando Absalom erat in Ierusalem, & referebant iste, & Achimaas filius Sadoc ad regem notitiã eorum, quæ fiebant in Ierusalem, vt patet præcedenti lib. cap. 17. Iste autem iuerat ad videndum illum clamorem, qui fiebat in vnctione Salomonis, & venit ad nunciandum coram Adonia, quia pater suus Abiathar summus sacerdos fouebat partem Adoniæ, vt patet supra in litera. *Cui dixit Adonias ingredere, quia vir fortis es, & bona nuncians.* Idest, Adonias videns venisse Ionathan, a quo poterant scire quid istud erat, dixit ingredere, idest, accede huc, quia vir fortis es, & bona nuncians, idest, semper tu soles nunciare bona, & etiam bona nunciabis. ideo accede, & nuncia, quæ vidisti, quia bona nunciabis. istud autem dicebat Adonias, quia ipse, & omnes conuiuæ sui territi erant audientes clamorem, putantes aliquod malum contra se esse, & tunc credidit Adonias, quòd cum veniret Ionathan ad nunciandum nõ posset esse, nisi bonum quod nunciaret, quia nunquam ipse solebat mala nunciare. *Responditque Ionathan Adoniæ, nequaquam.* Idest, non est sic, sicut arbitraris, quasi dicat, credis, quòd ego bona nunciabo: sed falsum est, quia mala sunt. *Dominus enim noster rex Dauid regem constituit Salomonem.* Idest, iste clamor est pro festiuitate Salomonis, quia Dauid constituit eum in regem. In Hebræo habetur. *Certe Dominus noster rex.* Vbi nos habemus nequaquam dominus enim noster rex. *Misitque cum eo Sadoc sacerdotem, & Nathan Prophetam.* Refert Ionathas totum factum, & videtur quòd ipse fuerit præsens toti isti facto, quousque videret consummationem, & iret ad nunciandum Adoniæ, ponit autem principes, qui iuerunt cum Salomone, scilicet, Sadoc, & Nathan, & Banaiam, & legiones Cerethi, & Phelethi, vt supra dictum est. *Et imposuerunt eum super mulam regis.* Idest, super mulam, quæ erat dedicata soli regi, & hoc vt ducerent eum in Gihon ad vngẽdum, *Vnxerunt eum Sadoc sacerdos, & Nathan Propheta, regem in Gihon.* Scilicet, apud fontem Siloe, qui dicitur Gihon. Sadoc sacerdos summus fudit oleum sacrũ super caput Salomonis, & Nathan Propheta ministrabat ei, & sic ambo dicebantur vngere eum, vt supra declaratum est. *Et ascenderunt inde lætantes.* Idest, ascenderunt de fonte Siloe cum canticis, & gaudio, & clangore tubæ dicentes, viuat rex: cum ascenderent redeuntes in ciuitatem, scilicet quòd cum ibant cum Salomone ad fontem non clamabant in sonitu lætitiæ, eo quòd nondum erat rex, cum autem redibat clamabãt, quia iam erat factus rex. *Et insonuit ciuitas.* Idest, intrantibus eis in ciuitatem insonuit ciuitas a clamore eorũ. In Hebræo habetur. *Et submersa est ciuitas.* Litera tamen nostra posuit insonuit, quia non poterat submergi ciuitas per clamorem, *Hæc vox, quam audistis.* Idest, tota vox tubarum, & virorum, quàm audistis fuit de hoc, nec factum est aliquid vltra hoc, *Sed. & Salomon sedet super solium regni.* Idest, factis omnibus istis, postquam redijt Salomon in domum regis, sedit super thronum regni iubente Dauid. *Et ingressi serui regis.* Idest, serui Dauid. *Benedixerunt Domino nostro regi Dauid* Idest, imprecati sunt bona super illum, quia constituerat Salomonem regem, & est sensus, quòd postquàm venerunt de vngendo Salomonẽ, ingressi sunt ad Dauid, qui erat in lecto suo: nam iam senex erat, & raro surgebat de lecto, & ibi imprecati fuerunt bona super eum, dicentes: *Amplificet Dominus nomen Salomonis super nomen tuum.* Idest, Deus det maiorem honorem, & famam Salomoni, quàm dedit tibi. Istud enim prius dixerat Banaias, antequàm vngeretur Salomon in regem, & nunc illo vncto, omnes serui regis imprecabantur illud coram rege, & in hoc dicebantur benedicere ei: idest, imprecari bonum. Nam orare maius bonum pro Salomone, quàm habuisset Dauid erat bonum ipsius Dauid. *Et magnificet thronum eius super thronum tuum.* Idest, faciat thronum regni eius potentiorem, & excellẽtiorem, quàm thronum regni tui. *Et adorauit rex in lectulo suo.* Idest, tunc Dauid iacens in lectulo suo adorauit: idest, inclinauit se in lectulo ad reddendum Deo gratias, quia sic benefecerat ei. *Insuper, & hoc locutus est: Benedictus Dominus Deus Israel.* Scilicet, quando inclinauit se, & adorauit in lectulo dixit verba ista in laudem Dei. *Qui dedit hodie sedentem in solio meo videntibus oculis meis.* Reputauit Dauid ad magnum beneficium, quòd ipso viuente regnaret aliquis de filijs eius, & sic saltem esset certus, quòd aliquis de posteris suis succederet ei, & istud erat magnum gaudium, quia suspectus erat pro posteris suis. *Territi sunt ergo, & surrexerunt omnes, qui inuitati fuerant ab Adonia.* Idest, tunc auditis verbis Ionathan territi fuerunt omnes, qui erant cum Adonia; quia per hoc putauerunt se reos mortis, scilicet, quòd Dauid occideret eos, quia displicuerat ei factũ istud, & iusserat propter eorum iniquitatem vngi Salomonem, qui tam cito vngendus non fuerat, nisi ipsi vnxissent Adoniam: etiam timebant, quòd Salomon occideret eos, quia fuerant partiales contra ipsum, ideo cum essent omnes ad mensam, surrexerunt præ timore, vt fugerent. *Et iuit vnusquisque in viam suam.*

Adoniæ abiectio.

Idest,

Idest, quilibet iuit per viam ſuam, quo eum voluntas ferebat nõ fugientes omnes ad vnum locum, nec ſequentes aliquem, vt ducem, ſed quilibet per ſe fugit: Hoc autem fuit, quia cũ Salomon eſſet rex, Adonias non poterat reſiſtere ei, nec erat aliquis de inuitatis, qui poſſet defendere alios, ideo quilibet per ſe abijt, quo voluntas eum ferebat. *Adonias autem timens Salomonem ſurrexit, & abijt in tabernaculum Domini.* Adonias erat, qui plus omnibus peccauerat, quia omnes propter ipſum fecerant iſtam iniquitatem, ideo ipſe plus timuit Salomonem, quia plus offenderat eum: etiam non ſolum pro malo, quòd iam fecerat, timebat Salomonem, ſed ſciebat, quòd Salomon haberet eum ſemper ſuſpectum, quòd moliretur ei inſidias, & habita opportunitate aſpiraret ad regimen, & ad tollendum iſtum timorem, Salomon vellet occidere eũ. Et dicitur, quod abijt in tabernaculum, ſcilicet, vt ibi defenderetur, qa pro reuerentia tabernaculi non educeret eum inde Salomon ad occidendum. intelligitur autem tabernaculum non ipſum, quod erat in Gabaon, vbi erat altare æneum, & totus apparatus tabernaculi, quòd fecerat Moyſes in deſerto, ſed intelligitur de tabernaculo, quòd fecerat Dauid in Ieruſalem, vbi maneret arca, quia propter reuerentiam arcæ præſtaretur immunitas confugientibus illuc. In Hebræo non habetur: Abijt in tabernaculum Domini, ſed ſolum abijt, quia tamẽ dicitur immediate, quòd tenuit cornu altaris, & illud erat in tabernaculo, litera noſtra dixit, quòd iuit in tabernaculum. *Tenuitque cornu altaris.* Idest, acceſſit ad vnam partem altaris, & adheſit ei.

Quare magis tenuit Adonias cornu altaris, quàm aliam partem. *Quæſt. XLIII.*

QVAERETVR quare magis tenuit Adonias cornu altaris, quam aliam partem ſanctuarij: nam ſi hoc faciebat ad gaudendum immunitate, in quacunque parte tabernaculi gauderet immunitate, & ſic non videbatur ratio, quare teneret cornu altaris. Aliquis dicet, quòd tenuit cornu altaris, quia illa pars erat ſanctior reliquo ſanctuario, ſed hoc non ſtat, quia arca erat in eodem tabernaculo, & non eſt dubium, quin ipſa eſſet ſanctior, quàm altare, cùm non eſſet aliquod vas in toto ſanctuario tam occultum, & tantæ reuerentiæ. Fortè reſpondebitur, quòd fecit hoc, quia nõ auſus eſt accedere ad arcam, eo quòd erat valde magnæ ſanctitatis, & non licebat tãgere eam, niſi Leuitis, maximè ſi eſſet diſcooperta; quia tunc videndo eam ſolum, moreretur, ſicut fuit de Bethſamitis, qui viderunt arcam, & mortui ſunt, ſupra 1. lib. cap. 6. De altari autem non putauit ſic futurum, quia non erat tantæ ſanctitatis, vt moreretur tenendo illud, ideo tenuit. Sed dicendum, quòd non fuit iſta cauſa, quia ſi putaſſet Adonias æqualem conſequi immunitatem in quacunque parte tabernaculi eſſet, non curaſſet tenere altare, & tamen omnes fugientes in tabernaculum tenebant cornu altaris, ſic fuit de iſto Adonia. Sic etiam de Ioab, qui poſtea confugit ad tabernaculum, & tenuit cornu altaris ſequẽ. cap. Dicendum igitur, quòd iſtud fiebat, quia immunitas non putabatur eſſe in alia parte tabernaculi, niſi in altari, quòd colligitur Exo. 21. ſcilicet, Si quis per inſidias alterum occiderit ab altari meo euelles eum, vt moriatur: ſi igitur tunc non gaudebat immunitate altaris, ex oppoſitis videbatur, quòd quando gaudendum eſſet immunitate, illa eſſet immunitas altaris, & ſic non putabatur plenè immunitas eſſe in aliqua parte tabernaculi, niſi in altari, vnde omnes tenebant cornu altaris. *Et nunciauerunt Salomoni dicentes, ecce Adonias timens regem Salomonem tenet cornu altaris.* Iſtud nunciauerunt aliqui miſſi ab Adonia, vt Salomon præſtaret ei ſecuritatem, & patet ex verbis ſequentibus, ſcilicet. *Iuret mihi hodie rex Salomon, quòd non interficiat ſeruum ſuum gladio.* Idest, non exibo hinc quouſque rex Salomon iuret mihi, quòd non occidat me gladio, idest, quacunque morte, quia non ſolum Adonias ſubiebat mortem gladij, ſed quamque aliam. *Dixitque Salomon, ſi fuerit vir bonus, non cadet, nec vnus quidem capillus eius in terram.* Præſtitit ei ſecuritatem Salomon in hoc, dicens, quòd remittebat ei iniuriam præteritam, intantum, quòd de cætero eſſet vir bonus, & dixit ſi fuerit vir bonus, idest, ſi ex nunc in amplius fuerit vir bonus, idest, nõ reperta fuerit in eo aliqua iniquitas proditionis, vel rebellionis, non ſolum non occidetur, ſed etiam nec cadet vnus capillus de capite eius, ſcilicet, non patietur ſaltem minimum damnum. *Sinautem malum inuentum fuerit in eo morietur.* Idest, ſi ex hoc tempore aliquod malum inuentum fuerit in eo, ſcilicet, quòd cogitet de principatu, ſicut prius erat, occidetur, ſic enim factum eſt. Nam quia poſtea petijt Abiſag Sunamitidem in vxorem, quòd videbatur ſignũ rebellionis, vel aſpirationis ad regnum, iuſſit illum occidi Salomon, vt patet ſequenti cap.

Quare Adonias petijt, quòd Salomon iuraret non occidere illum, potius quam Dauid. *Quæſt. XLIIII.*

QVAERETVR quare Adonias dixit, iuret mihi rex Salomon, quòd non occidat ſeruum ſuum gladio, & non dixit hoc de Dauid: nam potius debuiſſet dicere, quòd non occideret eum Dauid, quia Dauid erat tunc rex, & non Salomon. Reſpõdendum, quòd Adonias offenderat tam Dauid, quam Salomonem: offendit autem Dauid, inquantum ſine præcepto eius fecit feſtum coronationis ſuæ, offendit verò Salomonem, quia contra ius illius agebat, ſcilicet, accipiendo regnum, quòd illi debebatur: potius tamen petijt ſecuritatem a Salomone, quam a Dauid propter multa. Primò, quia magis videbatur offendiſſe Salomonem, quã Dauid: nam contra Dauid nõ egit, niſi inquantum eo inconſulto voluit vngi in regem; tamen non abſtulit ei aliquod ius directè, nec auferre intendebat, quia illo viuente nolebat regnare. Contra Salomonem autem directè egit, inquantum vſurpabat ei totum ius regni debitum Salomoni, & iſta erat magna offenſa, ideo credidit magis ſibi iratum eſſe Salomonem, quàm Dauid, & conſequenter putauit magis neceſſarium ſe petere ſecuritatem ab eo, quàm a Dauid. Secundum erat, quia non poterat credere Adonias, quòd Dauid vellet eum occidere propter hoc, & iſtud propter duo: primò, quia Dauid diligebat eum nimis, & quamquàm faceret alias ſtultitias, non corripiebat eum pater, nec ſaltem dicebat ei, quare hoc feciſti? vt patet ſupra in litera; ideo eodem modo credebat, quòd nunc non puniret eum pater, nec etiam increparet. Secundo patet, quia Dauid offenſus fuerat nimis ab Abſalom, qui voluit eum occidere, & expellere de regno; & tamen iuſſit, quòd non occideretur in bello, ſed ſeruaretur. præcedenti lib. cap. 18. Et quãdo cognouit eum mortuum, plorabat inconſolabiliter: Adonias autem ferè nihil offenderat, comparando ad delictum Abſalom: ſi ergo illum non occiderat, nec iſtum occideret: de pietate autem Salomonis, non tantum confidebat Adonias: nam Dauid erat pater, & licet multum offenderetur non occideret filium, Salomon autem erat frater, & non tantum diligeret eum, ideo fortè vellet occidere ipſum. Tertiò fecit hoc, quia non ſolum putauit, quòd Salomon vellet occidere eum pro malo, q̃ hactenus fecerat, ſed potius, quia ſuſpicabatur, quòd nunquam

nunquam eſſet fidelis ei, ſed ſemper moliretur inſidias ad aſpirandum in regnum, Dauid autem nihil horum contra ſe timebat: ideo non inclinaretur ad occidendum Adoniam, ſicut Salomon. Quartum erat, quia Adonias licet timeret occidi a Salomone, non timebat pro nunc, ſed poſt mortẽ patris: nam credebat, quòd viuente Dauid non occideret eum, ne pater affligeretur: mortuo autem Dauid occideret eum, & quia ad tollendum iſtum timorem non proficiebat, quòd peteret ſecuritatem a Dauid, quia illo mortuo vellet Salomon occidere eum, ideo ſolum petijt ſecuritatem a Salomone.

Quare Salomon non occidit nunc Adoniam, ſed poſt mortuo Dauid. *Quæſt. XLV.*

QVAERETVR vlterius cùm Salomon vellet occidere Adoniam, nam poſtea occidit illum. ſequenti capit. Quare non occidit eum nunc, cùm deliquiſſet grauiſſimè, & occidit poſtea. Reſponderi poteſt dupliciter: vno modo, quòd Salomon non intendebat nũc occidere Adoniam, quia ſi ipſe non faceret aliam iniquitatem, ſatis erat iſtud peccatum remiſſibile: ideo dixit ei, ſi fuerit vir bonus, non cadet quidem, nec vnus capillus de capite eius in terram. Si autem malum inuentum fuerit in eo, morietur: & ſic quando extraxit eum nunc de ſanctuario non habebat intẽtionem occidendi eum, ſed poſtea peccauit petendo Abiſag, & occidit eum. ſequenti cap. Aliter poteſt dici, quòd Salomon habuit ſemper intentionem occidendi Adoniam, ne ipſe inſurgeret aliquando contra eum, tamen noluit occidere propter multa, primò, quia fortè non habebat poteſtatem ad hoc: nam licet factus eſſet rex, non imperabat ipſe viuente Dauid, nec erat pro tunc factus rex, ſed pro poſtea: & ſic tota iuriſdictio, & poteſtas erat tunc penès Dauid: vnde Salomon non poterat de iure occidere Adoniam. Sed obijcietur, quia ſi non poſſet occidere eum non fugiſſet propter eum ad ſanctuarium, & tamen fugit, & noluit inde exire quouſque Salomon ei ſecuritatem præſtaret. Dicendum, quòd voluit ſibi cauere, quia timuit de facto aliquod malum ſibi poſſe infligi, licet non de iure. Secundum erat, quia dato quòd habuiſſet cauſam legitimam occidendi Adoniam, & poteſtatem ad hoc non occidiſſet eum, quia ex hoc ſequeretur magna afflictio Dauid videnti filium ſuum occidi a fratre, ideo non occidit. Tertium fuit, quia fortè timuit priuari regno ſi patre viuente occideret Adoniam: nam Dauid priuauit Ioab principatu exercitus, quia occidit Abſalom; & tamen ille merebatur mortem ex multis cauſis, de quo præcedenti lib. cap. 18. & 19. Ergo ſi Salomon occideret Adoniam, qui quaſi nihil peccauerat comparando ad Abſalom, Dauid iraſceretur, & priuaret eum regno, inſtituendo alium de fratribus eius. Quartum fuit, vt Salomon iuſtificaret actus ſuos, maxime in principio regni: nam ſi propter primum delictum occidiſſet Adoniam, videretur hoc feciſſe ſolum ex vindicta, & non amore iuſtitiæ, & crederetur nimis ſeuerus, ideo non expediuit, quòd tunc eum occideret, ſed poſtea. Quintum fuit ad conciliandum ſibi populum, vt regnum ſuum confirmaretur: nam nunc nondum erat confirmatum regnum Salomonis, & ſi occideret nunc Adoniã, ſcandalizaretur totus populus de tali facto, & non confirmarentur omnes cum Salomone. Sextum fuit propter illos, qui fuerant cum Adonia: nam maior pars exercitus, & principum fuerat in coronatione Adoniæ, vt patet ſupra in litera; & ſi nunc Salomon occidiſſet Adoniam, omnes quoque, qui cum illo fuerãt, timerent ſimiliter occidi, & fugerent, vel cum multi eſſent fortè rebellarent quod erat nimis inconueniẽs Salomoni, ideo noluit occidere nunc Adoniam: nam etiam ſi maiora crimina commiſiſſet non occidiſſet eum. *Miſit ergo rex Salomon.* Idest, miſit aliquos de ſeruis ſuis ad tabernaculum, vbi erat Adonias. *Et eduxit eum ab altari.* Idest, dedit ei ſecuritatem, vt dimitteret cornu altaris, cui hærebat, & exiret. *Et ingreſſus adorauit regem Salomonem.* Idest, ingreſſus eſt in domum Salomonis, & adorauit coram eo humiliando ſe in terram, tanquàm coram rege. *Dixitque ei Salomon, vade in domum tuam.* Idest, non ſtes hic coram me, ſed vade in domum tuam. Hoc poteſt dici dupliciter. Vno modo, quòd Salomon licet pepercíſſet Adoniæ haberet eum exoſum propter iſta, quæ fecerat contra eum; ideo noluit, quòd maneret cum eo, ſed quòd recederet a facie ſua, vadens in domum ſuam. Alio modo poteſt intelligi, quòd hoc diceret Salomon totaliter ad ſecurandum eum, ſcilicet, vade in domum tuã, idest, non timeas, ſed vade in domum tuam, & ſecurus mane.

Quare Ioab, & alij qui erant cum Adonia, non fugerunt ad tabernaculum. *Quæſt. XLVI.*

QVAERETVR quare Ioab, & Abiathar, & alij, qui erant cum Adonia, non fugerunt ad tabernaculum metu Salomonis, ſicut fugit Adonias. Reſpondendum, quòd a principio illi, qui erant cum Adonia neſcierunt qualiter procedendum eſſet contra eos pro coronatione Adoniæ. Ideo cum Adonias fugiſſet in ſanctuarium, ipſi voluerunt fugere illuc expectãtes, quid fieret de Adonia, vt per illum ſcirent quid expediebat eis facere: nam ſi Adonias non occideretur, nullum periculum eis erat; ſi autem occideretur, ipſi timerent ſibi, & inquirerent remedium, ideo dum ſcirent quid de Adonia fieret, noluerunt ire in tabernaculum: quia per hoc oſtenderent ſe nimis timere, & eſſe reos; & tamen ipſi volebant ſe oſtendere habere paucam culpam, quia coronabant illum, cui videbatur de iure competere regnum propter primogenituram, & quia poſtea Adonias liberatus eſt, nullus illorum fugit in tabernaculum. Sed obijcietur, quia Ioab fugit in tabernaculum, & tenuit cornu altaris ſequenti cap. Reſpondendum quòd illud fuit poſt mortem Adoniæ, vt patet ex proceſſu literæ; & tunc timuit Ioab, quòd cum ipſe eſſet princeps in coronatione Adoniæ, quòd etiam ipſe occideretur, & fugit in tabernaculum, ſed in illa vice non fugit.

C A P. II.

APPROPINQVAVERVNT autem dies Dauid, vt moreretur: præceptiq; Salomoni filio ſuo, dicens: Ecce ego ingredior viam vniuerſæ terræ; confortare, & eſto vir fortis, & obſerua, vt cuſtodias mandata Domini Dei tui, vt ambules in vijs eius; & cuſtodias cæremonias eius, & præcepta eius, & iudicia, & teſtimonia, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi, vt intelligas vniuerſa, quæ facis, & quocunque te verteris, vt confirmet Dominus ſermones ſuos, Iosue 22. Deut. 31. Iosue 1.

suos, quos locutus est de me, dicens; Si custodierint filij tui vias meas, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel.

Descripta in præcedentibus Salomonis institutione in regem, hic agitur de eius confirmatione. Fit autem confirmatio dupliciter, scilicet, per amotionem impedientium, & per accumulationem adiuuãtium, vel cõferentium; de secunda cap. sequen. Confirmatur autem maximè regnum per abiectionem, vel depressionem aliquorum cõtra regem machinantium, & sic erant multi contra Salomonem, scilicet, Adonias, Ioab, & Abiathar, ideo agitur hic de istorum occisione, & ne videatur Salomon procedere zelo vindictæ contra istos, ponitur hic ordinatio Dauid circa ista; & diuiditur in duo: quia primò ponitur Dauid ordinatio, secundò Salomonis executio ibi. *Salomon autem sedit*. Prima in duas primò ponitur Dauid ordinatio, secundò eius defunctio ibi. *Dormiuit igitur*. Prima in quatuor, secundum quòd premittitur quadruplex Dauid ordinatio. Prima de legis obseruatione, secunda de Ioab occisione ibi. *Tu quoque nosti*. Tertia de beneficiorum Berzellai recompensatione ibi. *Sed & filijs Berzellai*. Quartò de Semei digna punitione ibi. *Habes quoque apud te*.

An ordo sit continuus. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta post præcedentia, & an immediate, vel interiecto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuatus: nam supra agebatur de institutione Salomonis in regem, hic autem dicitur de illis, quæ egit, postquàm institutus est rex. Etiam supra dicebatur de Dauid viuente, hic agitur de eo moriente, ideo oportet, quòd ista fuerint post illa. Ad secundum dicendum, quòd non apparet, quantum tempus interciderit, sed satis verisimile est, quòd modicum tempus fuerit, quia præcedenti cap. dicebatur de magna senectute Dauid, quomodo opertus vestimentis calefieri non poterat, ideo non est verisimile, quòd postea magno tempore vixerit, hic autem agitur de illis, quæ iussit Dauid Salomoni appropinquans morti, & sic modicum tempus esset inter præcedentia, & ista: & quia siue modicum, siue multum fuerit, non accidit in tempore isto aliquod factum mutabile, scriptura nihil interposuit inter præcedentia, & ista. *Appropinquauerunt autem dies, vt Dauid moreretur*. Scilicet, quòd ista, quæ hic dixit Dauid, fuerunt aliquot diebus dicta ante mortem suam: vidit autem Dauid, quòd omnino iam deficiebat, & ex hoc conspexit se propinquum morti, & tũc voluit facere ea, quæ habentur hic.

Quæ Dauid ordinauerit post Salomonis vnctionem, quæ non habentur hic. Quæst. II.

QVAERETVR an Dauid fecit aliqua alia post Salomonis vnctionem, præter ea, quæ habentur hic. Respondendum, quòd post coronationem Salomonis Dauid congregauit omnes Leuitas, & sacerdotes Israel, & distinxit illis officia decernens, quòd iam Leuitæ seruirent in tabernaculo ab anno vigesimo, cum prius seruire consueuissent ab anno vigesimoquinto. Diuisit etiam officia illorum, scilicet, faciendo quosdam Leuitas ianitores, & alios cantores, & alios thesaurarios templi, & diuisit illos per vices suas sorte faciens viginti quatuor sortes in cantoribus, vt ministrarent per tempora anni, secundum successionem suam, & ordinem sortis, & sic tolleretur contentio in ministrando. Fecit quoque diuisiones ianitorum, & thesaurariorum, vt quilibet sciret quid eis operis competeret. Post hæc autem diuisit Dauid sacerdotes, faciens duos principes sacerdotum, siue sacerdotes magnos vnũ de familia Eleazar filij Aaron, & alũ de familia Ithamar fratris eius, & diuisit omnes sacerdotes in viginti quatuor partes, vel sortes, vt ministrarent temporibus sibi assignatis sine cõtrouersia ministrationis, & quia domus Eleazar fuit maior, habuit sexdecim sortes: domus autem Ithamar habuit octo, & secundum istum ordinem manserunt distincti sacerdotes, & Leuitæ in ministrationibus suis, vsque ad destructionem Ierusalem per Romanos, vt ait Iosephus 7. Antiquitatum. Et patet hoc, nam tempore Christi durabat ista ministratio per sortes; quod patet Lucæ 1. Cum dicitur de Zacharia patre Beati Ioannis, quòd ipse ministrabat in vice Abia, & sorte exijt, vt offerret incensum. De ista ordinatione sacerdotum, & Leuitarum habetur 1. Paralipomenon, a cap. 22. vsque ad 27. De hoc etiam dicit Iosephus 7. Antiquitatum, scilicet, dinumerans Dauid sacerdotes, & Leuitas inuenit ab anno trigesimo vsque in quinquagesimum triginta octo millia, ex qbus instituit curatores fabricæ templi viginti tritria millia: iudices autem populi, & Scribas eorum sex millia: ianitores autem domus Dei quatuor millia, & totidem, qui hymnos dicerent Deo, cantantes in organis, quæ Dauid instituit. Diuisit etiam eos per domos, de domo Eleazari sexdecim, de domo Ithamar octo pręcipiens, vt vnaquæque generatio ministraret Deo per dies octo, a sabbato, vsque in sabbatum, & ita omnium generationes sortem miserunt, præsente Dauid, & Sadoc, & Abiathar sacerdotibus, & principibus vniuersis: & prima quidem generatio conscendens, conscripta est prima, & secunda pariter, & tertia, & consequenter vsque ad vigesimam quartam, & hæc diuisio permansit vsque ad præsentem diem. Fecit autem de tribu Leuitarum partes viginti & quatuor, & sortiti eodem modo conscenderunt, vt secundum modum sacerdotum octo diebus, ipsi quoque ministrarent, instituit. Eos autem, qui erant ex germine Moysi, eminentius honorauit. Sed & Salomonem secundò vnxerunt oleo, regemque fecerunt, & Sadoc Pontificem vniuersæ plebis, deducentes ad regiam Salomonem, & facientes sedere. Et sic vult Iosephus, quòd post vnctionem Salomonis, & Adoniæ facta fuerit tota ordinatio præcedens, & vnctus fuerit iterum Salomon in regem. Vnde dicit, quòd Dauid vocauit filios suos deposcens, vt non graiter ferrent minimum in regem sublimatum, quia Deus sic mandauerat, sicut & ipse minimus inter fratres suos a Samuele vnctus fuerat, & tunc pacificè celebrata est secunda vnctio Salomonis, consentientibus omnibus fratribus eius, tunc etiam Dauid conuocauit omnes principes Israel, & dixit eis, quomodo Salomon filius suus erat tener, & ipse per se non posset ædificare templum Domino, ideo orauit, quòd ipsi adiuuarent eum, & tunc Dauid obtulit aurum, & argentum, & æs, & omnia, quæ congregauerat ex multis temporibus ad constructionem templi, & descripsit quomodo deberent singula fieri in templo, & quid de auro, vel de argento expenderetur in eis: tunc quoque omnes principes Israel, qui aduenerant obtulerunt simul, prout poterant, aurum, & argentũ, lapides pretiosos pro opera templi, & comederunt, & biberunt die illa in lætitia magna coram Dauid, & vnxerunt tũc secundò Salomonem in regem, & omnes

nes principes Israel osculati sunt manũ eius: hæc omnia patent 1. Paralipomenon 28. & 29. Hæc igitur in summa fecit Dauid, quę subiacentur hic: & quia liber Paralipomenon factus est ad enarrãdum omnia, quæ omissa fuerant referuntur ibi omnia hęc per modum suppletionis & habentur 1. Paralipomenon a cap. 21. vsque ad finem. *Præcepitque Salomoni filio suo, dicens*. Scilicet, præcepit ei ea, quæ habentur hic. *Ego ingredior viam vniuersæ terræ*. Idest, ego morior, sicut moriuntur omnes, qui sunt in terra, & sic mors est via cõmunis: vocatur autem mors via, quia ipsa est mediũ adeundi in æternum bonum, vel in æternum malum: & sic dicitur Ecclesiastes 12. Ibit homo in domũ æternitatis suæ, idest, quando mortuus fuerit ibit ad domum, in qua manebit æternaliter: quia iam non variabitur homo per vices fortunæ, scilicet, nunc in calamitates incidens, & nunc in prosperitate surgens, sed semper aut felicitas, aut æterna erit miseria; nec etiam homines de vita in mortem mutabuntur, sicut voluit Pythagoras, quòd anima transiret per multa corpora, & sic semper erat in aliquo corpore humano, de quo patet per Ouidium 15. Metamorpho.

Mors quare dicatur via

Quare Dauid distulit vsque ad mortem dare præcepta hæc Salomoni. Et quæ erat antiquorum Patrum morientium consuetudo. Quæstio. III.

QVAERETVR quare Dauid distulit vsque ad mortem dare præcepta, quæ habentur hic Salomoni. Respondendum, quòd Dauid daturus erat hic Salomoni quædam præcepta viuendi, quæ sunt pertinentia ad mores: talia autem tunc debent dari, quando maximè possunt proficere ei, cui dantur, sed tunc proficiunt quando maxime in memoria retinentur, & tunc maxime retinentur, quando dantur ab aliquo existente circa mortem, ideo tunc dari debuerunt, ista autem erat consuetudo Patrum veteris Testamenti, scilicet, quòd propè mortem existentes admoneret filios suos ad custodiam virtutis. Sic fuit de Iacob, qui cum esset morti vicinus conuocauit filios suos, & annunciauit eis, quæ futura erant. Genes. 49. Sic etiam Moyses moriturus benedixit Israelitis, & recitauit coram illis totam legem recapitulans illam in Deuteron. Et finita recitatione, & cantico contra Israelitas ascendit in mõtem Phasga, & mortuus est Deuteronomij vltimo. Ista autem fiebant, quia coniuncti morti proferunt verba habentia maiorem efficaciam, ideo tunc Dauid protulit hæc monita de custodia legis. Item Dauid iussit hic Salomoni post mortẽ suam punire quædam peccata, quæ facta fuerant ipso viuente, scilicet, in Ioab, & Semei, & si Dauid dixisset ista multo tempore antequam moreretur, obliuisceretur illa Salomon, ideo apud mortem protulit, quasi immediatè postquàm dicerentur, deberent tradi executioni: scilicet, si Dauid moreretur immediatè. *Confortare, & esto vir*. Idest, accipe constantiam, & fortitudinem, & non sis sicut pueri, qui propter impetum passionum habẽt maximam mobilitatem in opere, & proposito: sed esto vir, idest, maturus, sicut vir vt propositum tuum de bono constans sit, & non traharis in diuersa per passiones. *Et obserua custodias Domini Dei tui*. Idest, obserua præcepta Dei. Vocantur autem præcepta custodiæ, quia illa Deus custodiri iubet, *Vt ambules in vijs eius*. Idest, vt ambules in rectitudine morum. Via enim Dei est recedere a malo, & bonum facere; & quia omnia præcepta consistunt in hoc, vocantur via Domini: & dicuntur dupliciter via Domini, scilicet, via Domini, idest, a Deo data, quia Deus dedit nobis istum modum viuendi; vel via Domini, idest, via ducens in Deum, quia nulla via est, per quam in Deum veniamus ad percipiendum visionẽ, & beatitudinem eius, nisi per munditiam cordis. Matth. 5. Scilicet, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt præcepta autem Domini dirigunt ad istam munditiam cordis, cum dicantur ipsa præcepta immaculata. Psal. 18. Scilicet, Lex Domini immaculata conuertens animas. ergo præcepta sunt viæ, quibus peruenitur ad Deum; sic dixit Christus Matth. 19. Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. *Et custodias cæremonias eius*. Vocantur cæremoniæ præcepta, quæ sunt de modo colendi Deum, sicut obseruare talem, vel talem ritum in sacrificijs, & in soluendo decimas, vel iura sacerdotum, & obseruando munditias, & purificationes legis, & similia, quæ pertinent ad quendam ritum viuendi, & non determinantur per rationem, sed per voluntatem legislatoris. *Et præcepta eius*. Ista sunt præcepta decalogi, & quæcunque alia moralia contenta in lege, quæ a recta ratione habent initium, & etiam si Deus non imposuisset illa, homo per rectam rationem sciret se obligatum ad ea, sicut tangit Apostolus ad Roma. 2. Scilicet, Gentes, quæ non habent legem naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, dictante eis conscientia. Et non solum sunt ista præcepta in decalogo, sed etiam multa alia sunt in libris legis, vt illud: Coram capite cano consurge, & honora personam senis. Et illud: Non eris susurro, nec criminator in populis. Et de iustè iudicando, & non accipiendo personam; & non affligendo pauperes; & non maledicendum surdo, nec ponendum offendiculum coram cæco: de quibus Leuitic. 19. Et similia in alijs locis. *Et iudicia*. Idest, præcepta iudicialia, quæ pertinent ad actiones forales, scilicet, qualiter iudicandum sit de furẽ, & violatore virginum, & occisore; & de alijs criminibus, vel contractibus, inquantum sunt materia iudicij. De istis præceptis habentur plurima Exodi 21, & 22. & 23. Habentur etiam aliqua in libro Numerorum, & Deuteronomij: ista autem debebat maximè obseruare Salomon, eo quòd erat iudex totius Israel. *Et testimonia*. Aliquando accipiuntur testimonia in lege, prout sunt quædam enarrationes, in quibus testatur scriptura de Deo, quòd aliquid egerit, & sic scriptura de creatione mundi vocatur testimonium, & ea, in quibus promittitur, Christum venturum, vocantur testimonia: sed non potest accipi sic hic, & tamen quia Dauid admonet Salomonem, quòd obseruet omnia ista, & obseruatio non est, nisi ad ea, in quibus iubetur aliquid fieri, vel vetatur: & ista sunt præcepta: scriptura autem, quæ nihil iubet, aut vetat, nec potest obseruari, nec violari (non potest custodiri, vt hic præcipit fieri Dauid;) Dicendum ergo, quòd testimonia vocantur hic præcepta quædam cæremonialia, quæ introducta sunt in memoriam, & testificationem aliquorum actuum Dei. Sic est præceptum de sabbato, quod fuit datum ad memoriam creationis mundi, scilicet, quòd Deus creauerit omnia in sex diebus, & die septimo requieuit. Vnde ista ponitur tanquam causa obseruationis huius præcepti Exodi 20. & 31. Sic etiam cæremonia agni paschalis vocatur testimonium, quia fuit introducta ad significandum, quòd Deus eduxerit Israelitas de Aegypto: Exo. 13. & Deuteronom. 16. Ex eadem causa ferè obseruatur redemptio primogenitorum, scilicet, quia Deus in Aegypto occidit omnia primogenita Aegyptiorũ, tam in hominibus, quàm in pecoribus, & liberauit primogenita Israelitarum, De hoc Nume. 3. & Exo. 30. Sic etiam festum tabernaculorum iussit Deus obseruari ad memoriam transitus per desertum, scilicet, quia fecerat habitare Israelitas

Via Dñi quæ sit, & q̃ dupliciter dicitur.

Cæremoniæ, quæ sint.

Præceptorum diuersa genera.

Testimonia duplici ter accipiuntur.

raelitas in vmbraculis, Leuit. 23. Et sic est de multis alijs, quæ propter memoriam gestarum rerum statuta sunt. In his omnibus continentur omnia præcepta legis, & sic volebat Dauid, quòd Salomon obseruaret omnia præcepta legis, nihil omittendo. Sed Rab.Da.Kimhi aliter distinguit ista præcepta, dicens, quòd per cæremonias intelliguntur præcepta cæremonialia, vel pertinentia ad ritum, quæ non habent aliquam rationem, sed ex sola voluntate legislatoris, præcepta autem dicit esse cæremonias, quæ habent aliquam rationem, præter voluntatem legislatoris, sed melior est primus modus distinguendi.

Isti modi præceptorum, quomodo inter se differant, scilicet, moralia, iudicialia, cæremonialia, & testimonia. Et quomodo tota lex includatur in istis præceptis.
Quæstio. IIII.

QVAERITVR quomodo differant inter se isti modi præceptorum, & quomodo comprehendatur tota lex in istis. Respondendum, quòd differunt omnia ista membra inter se: nam præcepta, quæ hic vocauimus moralia, sunt ab ipsa ratione secundum inclinationem naturæ, etiam sine impositione legislatoris; omnia autem alia dependent ex voluntate legislatoris, magis quam ex ratione. Cæremoniæ autem differunt à cæteris, & primo a præceptis moralibus, quia præcepta sunt secundum naturam, & cæremoniæ sunt secundum voluntatem legislatoris. Secundò differunt a iudicijs, idest, iudicialibus præceptis, quæ cæremoniæ sunt ordinantes hominem in Deum per quandam obseruantiam cultus eius: iudicia autem ordinant hominem ad hominem: nam pertinent ad causas forales, in quibus contendit homo cum homine. Tertiò differunt a testimonijs, quia licet testimonia sint quædam cæremoniæ, tamen cæremoniæ quædam datæ sunt ad significandum aliqua gesta Dei præterita, & istæ vocantur testimonia: aliæ cæremoniæ sunt, quæ non sunt datæ ad aliquid significandum, sed vt obseruentur, & istæ vocantur cæremoniæ: iudicia autem differunt a præceptis moralibus, sicut cæremoniæ, quia tam præcepta iudicialia, quàm cæremonialia erant ex voluntate legislatoris, & non secundum naturam, moralia autem erant secundum naturam. Differunt autem iudicialia a cæremonialibus, quia cæremonialia dirigunt hominem ad Deum, iudicialia autem hominem ad hominem. Differunt etiam iudicialia a testimonijs, quia testimonia sunt ad memoriam alicuius beneficij Dei: iudicialia vero non sunt ad aliquid recordandum, sed ad dirigendum actiones forales. Testimonia autem differunt a moralibus, quia illa sunt per naturam, & ista per voluntatem: differunt etiam a cæremonialibus, inquantum quædam cæremoniæ sunt in memoriam quorundam beneficiorum, & vocantur testimonia; aliæ autem cæremoniæ non sunt ad memoriam, & vocantur cæremoniæ solum. Differunt etiam a iudicialibus, quia illa sunt ad dirigendum hominem ad hominem, & testimonia sunt ad dirigendum hominem in Deum, sicut cæremonialia. Cùm autem quæritur, quomodo tota lex includatur in istis dicendum quòd omne præceptum, aut est ex necessitate naturę secundum determinationem intellectus, aut est ex voluntate legislatoris. si primo modo sunt præcepta moralia; si secundo modo, aut illa dirigit principaliter hominem in Deum, aut hominem ad hominem: si secundo modo sunt iudicialia, si primo modo, aut illa ponuntur ad recordationem aliquorum beneficiorum Dei, aut non; si primo modo vocantur testimonia, si secundo modo vocantur cæremonię: & sic nihil aliud potest inueniri in lege. *Sicut scriptum est in lege Moysi.* Idest, omnia ista genera præceptorum sunt scripta in lege Moysi, & sunt obseruanda eo modo, quo ibi continentur, s. vt nihil addatur, nec minuatur, sic habetur Deuteron. 12. scilicet, quod præcipio tibi hoc tantum facito Dño, nec addas quicq̃, nec minuas. *Vt intelligas vniuersa, quæ facis.* Idest, qñ custodieris præcepta, cæremonias, & testimonia, atq; iudicia intelliges oĩa, quæ facis, scilicet, intelliges illa bona esse, vel placere Deo: aliter aũt agendo non poteris intelligere opera tua esse Deo accepta. Alio modo intelligitur, ꝙ deberet Salomon custodire oĩa pręcepta cęremonias, &c. i. ꝙ deberet semp cogitare circa illa, & tũc intelligeret qd erat bonum, vel quid malum ad faciendum. Si autem non consideraret in lege, quamq̃ aliquãdo peccaret, nesciret an peccaret, vel bene ageret, ppter ignorantiã legis, sic enim Deus iussit Iosue, dicẽs: Non recedat volumẽ legis huius de ore tuo, sed meditaberis in eo diebus, ac noctibus, vt custodias, & facias oĩa, q̃ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuã, & intelliges eã. Iosue 1. Hoc aũt maxime pertinèbat ad Salomonẽ, qa erat rex, & Deus iuserat, ꝙ quãdo aliquis constitueretur in regem, accipere ret mox librũ Deuteronomij a Leuitis, & legeret in eo oĩ tpe, vt sic obseruaret mãdata Dei, & timeret eũ. Deut. 17. *Et quocunque te verteris.* Idest, scias quocunque te verteris an ad bonum, vel ad malum te inclines. *Vt confirmet Dominus sermones suos, quos locutus est de me.* Idest, custodi semper præcepta Dei, vt meritis tuis Deus cõfirmet sermones, quos locutus est de me de statu regni. *Dicens si custodierint filij tui vias meas.* Idest, si custodierint præcepta, quæ sunt viæ meæ, vt declaratũ est supra. *Et ambulauerint coram me in veritate.* Idest, in vero animo, & non claudicãdo in duas partes, s. tenendo cultũ idolorum in corde, & me exterius colendo, quia istud Deus reprobat per Isaiã, dicens: Populus iste labijs me honorat, cor autẽ eorum longe est a me. Isa. 29. Et isti dicuntur claudicantes in duas partes, quos increpuit Elias, dicẽs: Quousq; claudicatis in duas partes? si Dñs est Deus sequimini eum: si autẽ Baal sequimini eum, infra 18. *In omni corde tuo, & in omni anima tua.* Cor, & anima ponuntur pro eodẽ, est autẽ multiplicatio sermonis ad exaggerandum, & intelligitur dupliciter, vno modo in omni corde suo, idest, cum toto corde, s. ꝙ non sequeretur idola ex vna parte cordis, & ex alia sequeretur Deum, sicut faciebant Samaritani, de quibus dicitur sequenti libro, cap. 17. Quòd fuerunt gentes istæ timentes Dominum: sed nihilominus idolis suis seruientes: istud autem Deus reprobat, & sic ad hoc quòd colat Deus quis in toto corde suo requiritur, quòd excludat a se desiderium Deorum alienorum. Sic patet supra 1. lib. cap. 7. cum dixit Samuel Israelitis si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth, & præparate corda vestra Domino, & seruite illi soli. Secundo modo intelligitur in omni corde, idest, cum tota diligentia, scilicet, quòd non sufficit, ꝙ aliquis solum Deum colat, sed etiam, ꝙ eum diligenter colat: ita vt propter negligẽtiam nihil omittatur, quod requiritur ad cultum Dei, & nihil cõmittatur, ꝙ sit contra eum, & ad istud pertinet ꝙ ille, qui debet Deum in toto corde colere, debet semper considerare in mandatis eius, sic dixit Dominus ad Iosue: Non recedat volumen legis huius de ore tuo, sed meditaberis in eo diebus, ac noctibus. Sic etiam Psal. 1, dicitur: Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege ejus meditabitur die ac nocte. Et isto secundo modo intelligitur hic. *Non auferetur tibi vir de solio Israel.* Idest, si filij tui custodierint semper præcepta mea, nunquàm cessabit aliquis regnare de posteris tuis.

Qui dicuntur claudicare in duas partes.

Quando

Quando fuerit dictum Dauid a Deo, quòd non auferetur sibi vir de Solio Israel. Quæst. V.

QVAERITVR vbi Deus dixit ista verba Dauid. Respondendum est, ꝙ non reperitur, quia pręceden. lib. ca. 7. locutus est Deus de posteritate, & regno Dauid, & tũ ibi nõ dictum est si seruarẽt filij Dauid legem Domini, quòd non auferetur vir de Solio eius. Etiam 1. Paralip. 22. dictum est de Salomone; & tamen ibi non fuit positum. Dicendum tamen, ꝙ hoc dictum fuit Dauid, licet non appareat quando. Sic etiam patet Psal. 131. s. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabit̃ eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam: si custodierint filij tui testamẽtum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum vsque in sęculum sęculi sedebunt super sedem tuam. Dicendum autem, ꝙ licet non appareat, quando dicta sunt ista, credendum est, ꝙ dicta fuerint, quãdo dixit Deus per Nathan prophetam ipsi Dauid ea, quę habentur præce. lib. c. 7. quia ibi tangitur de istis.

An præcedens promissio Dei fuerit cum conditione.
Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius quomodo dictũ est, quòd si filij Dauid custodirent mandata Dei, non auferetur vir de solio Dauid, quia promissio facta Dauid erat firma ad omnẽ euentum, siue filij sui peccarent, siue non.

Respondet Nicolaus, quòd quamquam promisisset Deus Dauid, quòd de semine eius semper aliqui regnarent, intelligebatur istud cum conditione, scilicet, si filij sui custodirent legem Dei, alioquin mutaretur promissio.

Sed dicendum, quòd non stat, quia ad omnẽ euentum manere debebat promissio facta Dauid; & dato quòd peccarent filij eius, nõ auferretur. Sic patet præcedenti libro capitulo septimo, scilicet: Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, qui si iniquè aliqd gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum: misericordiam autem meam nõ auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amoui a facie mea. Et sic non erant filij Dauid priuandi regno propter peccatum, sicut filij Saulis priuati fuerũt peccante Saule. Idem patet Psal. 88.

Sed tunc obijcietur, quia dicitur hic: Si custodierint filij tui vias meas. Item quia Dauid dicebat, quòd deberet Salomon obseruare vias Domini ad hoc, ꝙ confirmaret verba promissionis, quasi dicat, aliter nõ confirmaret, vel si confirmaret aliter superflua esset admonitio Dauid.

Responderi potest ad hoc dupliciter, vno modo, quòd promissio Dei facta Dauid, aut intelligebatur de regnando super totum Israel, aut de regnãdo simpliciter, scilicet, super totum Israel, vel super aliquam partem eius. Primo modo promissio Dei erat variabilis, scilicet, quia ipse non promiserat, quòd ad omnem euentum filij Dauid regnarent super totum Israel, sed solum si custodirent mandata eius. Si autem secundo modo promissio Dei erat ad omnem euentum, scilicet, quòd siue peccarent, siue nõ, semper regnarent super aliquam partem Israel. Ista distinctio apparet ex eo ꝙ habetur hic, & præceden. lib. capit. 7. Nam hic dicitur, si custodierint filij tui vias meas nõ auferetur tibi vir de solio Israel, idest regnans super totum Israel. è contrario ergo si filij Dauid non custodirent semper præcepta auferretur progenies Dauid de regno Israel. Quod autem habetur pręced. lib. c. 7. intelligitur de aliqua parte regni: vnde dicitur ibi misericordiam autem meam non auferam ab eo. q. d. licet peccet non auferam, misericordiam. Est autem misericordia ad aliquem, qñ non permanet in totali felicitate, & tamen conseruatur, ne omnino pereat, cum verè permittitur perire aufertur misericordia ab illo, & sic erat de filijs Dauid, quia licet peccarent non auferretur ab eis misericordia, quia saltem maneret eis vna pars regni. Vnde veritas erat, ꝙ si filij Dauid nunquam peccassent mansissent reges totius Israel: si autem peccassent quãtumcũque grauiter, mansissent reges alicuius partis Israel. s. tribus Iudę, & Beniamin vsquequo cessaret status Iudaicus. s. vsque ad Christũ. de primo intelligitur id, quod habetur hic, & Psalmo 131. de secundo intelligitur, quod habetur pręce. lib. c. 7. & Psal. 88. Et tunc respondendum ad primam rationem, ꝙ intelligitur de regno super totum Israel, Ad secundam dicendum, ꝙ Dauid admonuit hic Salomonem obseruare pręcepta, vt confirmaret dominus sermones suos, scilicet de regno super totum Israel, qui non confirmarentur, nisi Salomon, & posteri sui custodirent legem Dei, & quia Salomon nõ custodiuit, diuisum est regnum infra 11. & 12. ca. & non hortabatur Dauid Salomonem ad custodiendũ præcepta, vt confirmaret dominus sermones suos de regno Iuda, quia de isto sciebat ad omnem euentum, ꝙ permaneret in posteris suis. Secundo modo responderi potest non distinguendo de regno Iuda, & Israel, scilicet ꝙ Deus promisit Dauid, ꝙ filii sui regnarent semper post ipsum, & ipse credebat certissime, ꝙ semper regnarent post eum, & tamen admonebat ista facere Salomonem, & hoc propter duo. Primum, quia licet ad omnem euẽtum filii Dauid regnaturi essent: si tamen custodirent præcepta domini, manerẽt semper in prosperitate, & ampliaretur eis honor, & omnia bona, si autem non custodirent illa, quamquã non auferretur eis regnum, inciderẽt in magnas calamitates, & affligerentur ab hostibus, sic patet præcedenti lib. capitulo septimo, scilicet, qui si inique egerit arguam eum in virga virorum, & plagis filiorum hominum, misericordiam autem meam non auferam ab eo. Si autem non peccarent, non haberent istas plagas. Secundum erat ad maiorem cautelam, quia licet Deus confirmaturus esset sermones suos ad omnem euentum, tamen gratius confirmaret custodientibus filiis Dauid legem, quam non custodientibus, & sic erat cautela custodire illam. Secundum hoc respõdetur ad rationes in contrarium. Ad primam dicendum, ꝙ Dauid dixit illud, non quòd sermones Dei inducerent, quòd filiis Dauid non custodientibus legem, non maneret eis regnum, sed ꝙ non maneret eis in tanta prosperitate. Ad secundam rationem dicendum, quòd Dauid hortatus est Salomonem ad custodiam pręceptorum, vt Deus confirmaret sermones suos, in quibus dixerat, quòd si filij Dauid nõ peccarent, ipse daret eis regnum in continua prosperitate: alioquin daret eis plagas.

Tu quoque nosti. Hic ponitur secundũ huius partis, scilicet de Ioab occisione: ordinauit .n. Dauid, quòd occideret eum Salomõ post mortem eius, & dicitur.

Tu quoque nosti, quæ fecerit mihi Ioab. Idest tu scis mala, quę mihi fecit, quia non sunt abscondita.

Quæ mala fuerunt, quæ fecit Ioab contra Dauid.
Quæst. VII.

QVAERITVR quę mala fuerunt ista, quę fecit Ioab Dauid. Respondet Nico. & Ra. Sa. quòd istud fuit, quia Ioab infamauit valde Dauid ofendendo literam publice, q̃ miserat ei Dauid de morte Vriæ, in quo apparebat magna iniustitia Dauid, & tamen

Nic. Lyra, & Sal. impugnãtur.

tam en non potuisset istud sciri, nisi illud declarasset Ioab. Probat hoc Nicolaus, quia preceden. lib. ca. 12. dicitur, ꝙ Dauid fecit blasphemare inimicos nomen Domini, & exponit Nicol. s. ꝙ quando sciuerunt literam transmissam blasphemauerunt de Deo, qui tolerabat tam iniquum virum, s. Dauid: hæc autem non poterāt sciri, nisi per Ioab, quia litera ad eum secretè transmissa est. Item patet, ꝙ istud ipse publicauerat, quia totus populus postea cognouit adulteriū Dauid cum Bethsabee, & quòd ipse iusserat occidi Vriam: iussio tū continebatur in epistola transmissa ad Ioab, vnde ipso nolente non potuisset hoc publicari.

Dicendum, ꝙ non constat ex litera, an Ioab istam epistolam publicè ostenderit, credendum tamen est, quòd non ostenderit, quia sciebat, quòd in hoc offenderet nimis Dauid, & tamē tunc Ioab nō desiderabat offendere illū, sed potius toto animo procurabat honorem illius: nam cum penè ipse accepisset ciuitatē Ammonitarum misit ad Dauid, vt veniret ad vltimū bellum, & caperet ciuitatem, ne gloria victorię adscriberetur Ioab præceden. lib. cap. 12. Itē quando Dauid misit ad Ioab istam literam de morte Vriæ, Ioab diligenter executus est, & misit postea nunciari mortem Vrię ipsi Dauid per quendam nuncium ita occulte, vt nuncius nō intelligeret verba, quæ proferebat præceden. lib. cap. 11. ideo non est verisimile, ꝙ ipse publicasset literam illam missam a Dauid.

Cum autem arguit Nicolaus, ꝙ cognitū est istud negocium, & tamen nō potuit cognosci, nisi p Ioab. Dicendum ꝙ potuit cognosci per Nathan prophetā, qui iuit ad increpandum Dauid. De hoc etiā poterat cognosci p hoc, quòd egit ipse Dauid, s. quia accepit vxorē Vrię mortuo Vria in bello, & peperit Bethsabee de Dauid ante tempus cōpletum, si cognouisset eam solum post nuptias non peperisset ita, ideo apparebat, ꝙ ex adulterio gignebatur puer, & cognouerat eam prius Dauid, & ex hoc fecerat occidi Vriam. Itē cognito adulterio Dauid, & Bethsabee satis facile erat cognosci, ꝙ Dauid iussisset occidi Vriam, vt non posset accusare Bethsabee. Item colligeretur hoc ex multis ceremonijs, quas egit Dauid ipsi Vrię, vt descēderet in domum suā. & cognosceret vxorem, præced. lib. cap. 11. & quamquam dum ista fiebant nō possent scire serui Dauid, quare fiebant, tamen postquam cognitum est adulterium eius cum Bethsabee, satis facile erat cognosci cur ista facta fuissent. Item apparet, ꝙ Ioab non potuisset declarare totum istud factum, quamquam ostenderet literam: nam in litera nō cōtinebatur, nisi quòd Ioab poneret Vriam in loco, vbi erant viri fortes de hostibus, & morietur, & non cōtinebatur ibi causa: ideo licet ostenderetur litera, non posset colligi ex ea adulteriū Bethsabee cum Dauid, nec etiam mors iniusta Vrię, quia poterat intelligere Ioab, ꝙ propter aliquam causam rationabilem iusserat illud Dauid. Ideo non fuit diuulgatum negocium Dauid per Ioab, sed necesse fuit alio modo diuulgatū fuisse. Item quòd presupponit Nico. est nimis dubiū, s. ꝙ Dauid miserit literā aliquam ad Ioab de occidendo illum, quia dato ꝙ sciretur Dauid iussisse mortem Vriæ non constaret, an per aliquā literam, vel per nūcium iusserit. Item si cognitum est, ꝙ huiusmodi litera transmissa fuerit ad Ioab non cōstat, ꝙ hoc cognosceretur per publicationem Ioab, sed magis poterat sciri per hoc, ꝙ Dauid visus est scribere literam cum Vria, quando transmisit eum ad Ioab precedenti lib. c. 11. dicendum ergo videtur, ꝙ non fuerit hoc factū per Ioab.

Peccatum igitur, quod fecit Ioab ꝓtra Dauid fuit, quia sepe offendit eum faciendo contra præceptum illius: vnde cōquestus est Dauid sepe de Ioab, & Abisai, dicens: viri isti filij Saruię duri mihi sunt; & quid mihi, & vobis filij Saruiæ? preced. lib. ca. 3. & 16. & 19. precipue autem offendit Ioab Dauid, quia preceperat ei, ne occideret Absalom in bello, & ipse occidit illū preceden. lib. cap. 18. postea autem cum Dauid fleret amare compulit eum Ioab inuitum cessare a fletu pro Absalom incutiens ei timorem, ꝙ nisi hoc faceret recederent ab eo omnes viri. preceden. lib. capit. 19. & ista fuit durissima pœna Dauid: vnde ex tūc deposuit eum de principatu belli, & instituit Amasam, præallegato ea, sed ipse Ioab per insidias occidit Amasam, & redijt in principatum pristinum inuito Dauid preceden. lib. cap. 20. *Filius Saruiæ.* Saruia erat mulier mater Ioab, & Abisai, & Asael, & erat soror Dauid, vt patet 1. Paralip. 2. ca. *Quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel.* Idest etiam tu scis, quid fecerit Ioab, Abner, & Amasę, qui erāt duo principes exercitus, scilicet, quia vtrunque occidit: fuit autem Abner princeps totius exercitus Israel, quia viuente Saulę ipse erat princeps militię supra 1. lib. cap. 14. & 26. etiam sub Isboseth filio Saulis, Abner fuit princeps totius exercitus Israel, idest vndecim tribuum preceden. lib. ca. 2. & 3. Amasa autem fuit princeps totius exercitus Israel, quia Dauid deposuit Ioab de principatu, & instituit Amasam pro eo preceden. lib. capitu. 19. & 20. Ioab tamen erat princeps totius exercitus Israel. *Abner filio Ner.* Vocatur sic, quia Ner erat pater suus, & ille erat frater Cis patris Saulis, & erat Abner patruelis Saulis supra 1. lib. cap. 14. *Et Amasæ filio Iether.* Iether est nomen patris Amasæ, qui alio nomine vocatur Iethra præcedenti lib. capit. 17. & tamen nihil differt, quia ita aliquando variantur alia nomina, sicut Iethro socer Moysi vocatur Iethro, Exod. 3. & 18. & vocatur Iether. Exod. 4. iste autem pater Amasę vocatur Iether. 1. Paralipo. 2. ex parte istius Amasa non attinebat ad Dauid, sed ex parte matris: nam Abigail soror Dauid erat mater Amasæ. 1. Paralipo. 2. capit. & præceden. lib. cap. 17. & sic Amasa, & Ioab erāt filij duarum sororum Dauid, & ambo æqualiter pertinebant ad Dauid: tamen non obstante isto vinculo consanguinitatis propinquere Ioab occidit Amasam per insidias preceden. lib. c. 20. *Quos occidit.* Istud erat, ꝙ fecit eis, & tamen dicitur, ꝙ nouit Salomō quid fecerit Ioab duobus principibus, scilicet, quia non solum occidit eos, sed etiam proditorie, quòd magis erat. *Et effudit sanguinem belli in pace.* Idest sanguinem, quem debebat fundere in bello fudit in pace, vel fudit sanguinem belli in pace, idest ita audacter occidit istos principes in pace, quasi si occidisset eos in bello. *Et posuit cruorem prælij in baltheo suo, qui erat circa lumbos suos.* Idest posuit sanguinē occisorum in baltheo suo: nam quando occidit istos principes occidit eos pacificè stans iuxta illos, & sāguis exiliens de vulneribus intinxit baltheum Ioab, & maxime fuit hoc in occisione Amasę, quia percussit eum in latere cum teneret illum per barbā ad osculandū: præceden. lib. cap. 20. & tunc verisimile est, quòd sanguis exiens subito de vulnere inficeret baltheū Ioab. In Hebræo habetur. *Qui erat in lumbis suis.* Vbi nos dicimus, qui erat circa lumbos, sed idem est: est autē baltheus cingulum pertinēs ad dignitatem militarē, & est proprie insignium militaris ordinis. *Et in calceamento suo, quod erat in pedibus suis.* Idest etiam posuit sanguinem in calceamento, quia de vulneribus istorum duorum virorum fluxit sanguis decurrēs ad pedes Ioab, & intinxit calceamenta eius, quia iuxta illos erat, quando occidebat eos. Hebræi dicunt, quòd per hoc significatur mors Abner, & quòd occidit illum Ioab in fraude querens ab illo, qūo discalciaretur calceamentum illius, qui nolebat accipere in vxorem ipsam vxorem fratris sui mortui, de quo Deutero. 25. & cum

cum inclinaret se Abner percussit illum Ioab, & sic fuit sanguis in calceamēto, idest effusus fraude calceamenti. Sed istud improbatum est præceden. lib. ca. 3. ideo dicēdum est, sicut supra diximus, s. ꝙ sanguis fusus est, tam per balteum, quàm per calceamēta Ioab. *Facies ergo iuxta sapientiam tuam.* Idest ad occidendum eum facies sicut intellexeris.

Salomoni quomodo dictum est a Dauid, quòd prædicta faceret iuxta sapientiam suam. Quæst. VIII.

QVAERETVR qūo dixit hic Dauid Salomoni facies iuxta sapientiam tuam: nam nondum acceperat sapientiā a Deo, de qua habetur sequenti cap. Aliquis respondebit, ꝙ iam acceperat sapientiam, & illud ꝙ habetur sequēti cap. fuit ante istud, licet sit ordo mutatus, quia sic facit sepe scriptura. Sed dicendum, ꝙ nō stat, quia ista dicebat Dauid viuens Salomoni: illud autē de sapientia data factum est post mortem Dauid, cum iā inciperet per se regnare, & iudicare Salomon, vt colligitur sequenti. c. Dicendum ergo, ꝙ nondum erat data a Deo sapientia Salomoni, ipse tamen erat puer ingeniosus, sicut de eo dicitur in lib. Sapiētię, puer autem eram, & ingeniosus, & sortitus sum animam bonam Sapien. 8. Vidit ergo Dauid, ꝙ Salomon erat industriosus, & posset inuenire modum cōuenientem ad occidendum Ioab. Aliter potest dici, ꝙ licet non appareret aliquod signum sapiētię magnæ, vel industriæ in Salomone: diceret ei hoc Dauid, quia forte accideret postea aliquis modus conueniens, per quē posset occidere Salomon ipsum Ioab, & Dauid nesciret limitare istum modum ante tempus, & si aliquem limitaret, Salomon, vt teneret illum, amitteret omnes alios modos conuenientes, qui ei occurrerent, & hoc esset incōueniens: ideo Dauid noluit ei limitare modum aliquem, sed dimisit in prudētia sua, s. ꝙ faceret, sicut prudentia ei dictaret veniente tempore. *Et non deduces caniciem eius pacificè ad inferos.* Idest facies, ꝙ nō descendat ad inferos, idest ad sepulchrū pacificè, idest morte naturali, sed morte violēta afice eum, & tunc non morietur pre magna canicie, idest in magnitudine ætatis, sed cito morietur, & sine pace.

Quare non iussit Ioab occidi pro morte Absolonis, sicut Abner, & Amasam. Quæst. IX.

QVAERETVR cum expressum fuerit hic, ꝙ Ioab occideretur propter Abner, & Amasam, quos occiderat, quare non expressum est, ꝙ occideretur propter Absalom quem occidit. Aliquis dicet, ꝙ non dictū fuit de Absalom, eo ꝙ iustè occidit illum Ioab: alios autem duos iniustè occidit, s. per insidias, Absalom vero in bello occidit. præceden. lib. cap. 18.

Dicendum, ꝙ non stat, quia etiam Absolonē occidit iniustè: nā Dauid vetuit occidi illum allegato c. & qa ipse erat iudex, & dns, tenebatur ei obedire Ioab, & tñ eo contempto occidit Absalom: ergo peccauit potius, q̄ si alias occidisset aliquem iniustè, & tñ non ꝗ mādatū regis. Dicēdum igit, ꝙ de Absalom non exprimit hic, eo ꝙ supra subintelligitur, cū dr: tu quoq; nosti, q̄ fecerit mihi Ioab, s. occidēdo Absalom: nam ista iniuria erat oīno mea: alię aūt, s. de morte Amasę, & Abner non tantū pertinebāt ad Dauid: ideo posuit illā in principio. Aliter pōt dici, ꝙ q̄q̄ non facta fuerit hic mentio de Absalom non est incōueniens, quia licet peccauerit Ioab occidēdo illum, tñ Absalom merebat mortem ēt turpiorem, q̄ habuit cū insurrexisset contra patrem in bellum; sed prior solutio melior est.

An Ioab merebatur hanc mortem, quam iubebat ei infligi Dauid. Quæst. X.

QVAERETVR vlterius an Ioab merebatur mortem, q̄ iubebat ei infligi Dauid. Rndendum, ꝙ merebatur eam multis de causis, nam ex hoc, ꝙ occidit Abner voluit eum occidere Dauid, sed timuit, & imprecatus est malū super illū preceli. c. 3. & sic merebatur ibi mortem, tū quia occiderat hoīem innocentē, tum quia per insidias fecerat. Item merebatur mortem, quia occidit Absalom ꝗ preceptū Dauid potissime cum potuisset eum capere sine scādalo, & seruare, vt patet preceli. c. 18. Itē merebat mortem, quia occidit Amasan principem totius Israel virū innocentem, & per insidias, præce. lib. cap. 20. Item reus erat mortis, quia inuito Dauid vsurpauit sibi principatum exercitus, quem abstulerat ei Dauid, & dederat Amasæ. Item reus erat, quia ipse concitauerat Adoniā ad regnandum, & fouebat causam illius cōtra Salomonem, preced. c. ex hoc autem solo dixit Salomō Abiathar sacerdoti summo, ꝙ erat reus mortis ꝗ. in litera, & tñ magis erat reus in hoc Ioab, quā Abiathar cum esset ipse maximus princeps in toto Israel, & defensabat maxime partem Adonię.

An peccauit Dauid iubendo occidi Ioab post mortem suam. Quæst. XI.

QVAERETVR vlterius an Dauid peccauit iubendo occidi Ioab post mortem suam. Respondēdum, ꝙ non peccauit, quia si peccaret, aut hoc esset, quia Ioab erat innocens, vel quia pro causa iniusta iubebat eum occidi Dauid, vel quia non occiderat eum, dum vixerat differendo pēnam illius, vel qa occidebat eum malo animo. sed neutrum istorū stat. De primo patet, quia Ioab non erat innocens, sed potius ex multis causis mortem meruerat, quę declarantur præced. q. secundum etiam non stat, quia licet aliquis sit peccator, & possit occidi pro iniusta causa, quia iudex non habet intentionem ad bonam causam, tamē hic non fuit sic, quia Dauid iussit occidi Ioab pro his causis, quę habentur hic, quarum quælibet erat iusta, & sufficiens causa mortis. tertium ēt non stat, qa Dauid non potuerat occidere eum tpe suo, vt declaratū est prece. lib. c. 20. Etiam dato, ꝙ Dauid non habuisset aliq̄ cām ad differendū mortem Ioab, & peccauisset, non occidendo eum, non peccabat nunc occidendo, dum tñ occideret pro eadem cā, pro qua a principio merebatur mortem, nam in delictis lapsus temporis non excusat, sicut lapsus tpis in rebus, q̄ possidentur, tribuit ius pscribendi, iō qñcūque delicta clamerint, puniri possunt, vsque ad mortē. Post mortem aūt aliquis non pt accusari, vt patet in decretis 23. di. c. quorundam, nisi in tribus casibus specialibus, de quibus ibi glo. poterat ergo nunc Dauid punire Ioab, vel denunciare successori suo, ꝙ puniret eum, si prius nō punierat. Quartum ēt nō stat. s. ꝙ Dauid ageret mala intentione, nam Dauid erat nunc propinquus morti, & non est credendum, ꝙ moueretur malo zelo. s. ꝓpter vindictam, vel alias, potissime cum in litera exprimatur causa, quare iussit eum occidi.

Dauid quare distulit mortem Ioab vsque ad hoc tempus. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, quare Dauid nō occiderat vsque nunc Ioab cum mereret sepius mortē. Rndendū, ꝙ tunc primo mortem meruit Ioab, qñ occidit Abner, præc. lib. c. 3. & tūc Dauid voluerat occidere eum, tñ non potuit, quia Ioab erat tūc in

in magna potentia cum fratre suo Abisai, & Dauid erat rex adhuc non potens valde; ideo licet aggrederetur occidere Ioab non præualeret, & ob hoc nõ aggressus est, sed solum imprecatus fuit malum super Ioab, dicens: Maximus princeps cecidit hodie in Israel. ego autem adhuc delicatus, & vnctus rex: porro viri isti filij Saruiæ duri mihi sunt, idest non possum præualere contra eos; & sequitur: Retribuat Dominus facienti malum iuxta malitiam suã. Secunda vice merebatur mortẽ, quando occidit Absalom, sed tunc non potuit ei infligere illam Dauid, quia Ioab erat potentior cum haberet secum totum exercitum, immo Ioab tunc coegit Dauid ad cessandum a planctu pro Absolone, & gaudendum coram viris suis, ne totus populus recederet ab eo præcedenti lib. ca. 19. Tertia vice cum erat Ioab mortis reus, scilicet, cum occidit Amasam, non potuit ei Dauid mortem inferre, nec auferre principatũ militię, cuius causę declaratę sunt præcedenti lib. cap. 20.

Sed dicetur, quare non occidit nunc Dauid ipsum Ioab cum posset?

Aliquis dicet, ꝙ non poterat, quia adhuc manebat Ioab in principatu suo. Respondendum, quòd potuerat nunc Dauid occidere Ioab, si voluisset, quia cum vnctus fuit Salomon in regem totus populus, & exercitus versus est ad ipsum, & fugit Ioab, & reliqui, qui erant cum Adonia vnusquisque in viam suam. præcedenti cap. & tunc potuisset capi Ioab, & occidi. Item patet, quia Salomon non erat maioris potentię mortuo Dauid, quàm Dauid, & Salomon simul, dum viuebat Dauid: & tamen Salomon solus potuit occidere Ioab mortuo Dauid, & coactus est ipse Ioab fugere in tabernaculum Domini infra in litera: ergo etiã potuisset eum occidere Dauid.

Dauid quare noluit ipso viuente.

Sed dicendum, ꝙ noluit, ꝙ occideretur eo viuẽte, & hoc propter duo. Primum, quia licet Dauid vellet, ꝙ occideretur Ioab exigente iustitia, tamen compatiebatur ei, & nolebat, ꝙ per ipsum, vel per alium in diebus suis occideretur. Secundum erat, quia Ioab licet offendisset Dauid fecerat tamen ei multa seruitia, & magna, & procurauerat ei multum honorem: nã ipse erat dux in omnibus bellis Dauid, & absente Dauid ipse habebat interdum magnas victorias, & quòd plus erat interdum laborabat vsquequo hostes essent ei quasi subiecti, & tunc vocabat Dauid, vt veniret ad bellum, & sic sine periculo, & labore obtineret magnam gloriam victoriæ, quam Ioab multo sudore, & vigilia, atque solicitudine, pcurauerat, sic fuit in bello contra Ammonitas pręceden. lib. c. 12. de his patet p discursum totius libri præcedentis. Inhumanum ergo videbatur, ꝙ Dauid post tot obsequia sibi prestita, quasi in præmium laborum occideret Ioab in senectute: ideo noluit occidere eum, sed iussit, ꝙ filius suus Salomon eum occideret.

Quare iussit Salomoni, quòd occideret Ioab post mortem suam cum ipso viuente noluerit eum occidere.
Quæst. XIIII.

QVAERETVR vlterius cũ Dauid noluisset occidere Ioab propter obsequia sibi prestita quare iubebat, ꝙ occidere eũ Salomon: nam eadem ratio increpationis videbatur in vtroque, quia inhumanum apparebat, ꝙ Salomon quasi in remunerationem omnium obsequiorũ prestitorum patri suo Dauid a Ioab, occideret eum.

Respondendũ ꝙ non erat eadem ratio ingratitudinis, nec apparebat in Dauid, & Salomone, quia Ioab prestiterat obsequia multa Dauid, & nullum prestiterat Salomoni: ideo causa iusta apparente habebat Salomon colorem ad occidẽdum Ioab non obstãtibus obsequiis exhibitis patri, & tamen ipse Dauid nõ posset hoc pulchrè facere secundum opinionẽ humanã. Item Salomon habebat magnam causam ad occidẽdũ Ioab, s. quia Ioab fuerat nimis ei obuius, ne regnaret cum adiuuisset Adoniam: & ista erat causa præcipua, pro qua Salomon posset inimicari ipsi Ioab: vnde Ioab non obstantibus alijs causis putabat per hanc solam mereri mortem sibi infligi a Salomone, hoc autem viderat Dauid, quia eo viuente tenuerat Ioab cum Adonia: ideo commisit ei, ꝙ occideret ipsum, quasi habito colore. Item adhuc quasi non sufficientibus omnibus istis ad colorãdum mortem Ioab, volebat Dauid, ꝙ quęreretur alius color: vnde dixit Salomoni facias iuxta sapientiam tuam, idest inquiras colorem meliorem, quàm potueris ad occidendum Ioab. *Sed & filijs*. Hic ponitur tertium huius partis, s. de beneficiorum Berzellai recompensatione. In quo sciendum, ꝙ Berzellai benefecit Dauid quãdo fugiebat a facie Absalom. pręceden. lib. cap. 17. Et cum reuersus est Dauid in Ierusalem, voluit secum ducere Berzellai, vt redderet ei vicissitudinem: sed Berzellai cùm esset senex, dixit se non egere tali vicissitudine, sed ꝙ filius suus Chamaan iret cum rege in Ierusalẽ, & benefaceret ei, & ille iuit, & comedebat semper in mensa regis, sicut filij eius. præceden. lib. cap. 19. & dicitur. *Sed & filijs Berzellai Galaaditidis reddes gratiam*. Idest reddes vicem gratię filijs Berzellai Galaaditidis. dicitur hoc, quia Berzellai iam erat mortuus, & non poterat quicquam ei recompensare Salomon, ideo debebat reddere vicem filiis eius pro eo dicitur autem hic filijs eius, quia a principio vnicus filius Berzellai, scilicet Chamaan venit cum Dauid pręcedenti libro capitulo decimonono. Nunc autem erant alij filij Berzellai cum illo, qui fortè tempore illo erant paruuli, & omnibus his debebat reddere vicem Salomon.

Eruntque comedentes in mensa tua. Non erat istud totum bonum, quod Salomon deberet facere filijs Berzellai, quia parum erat, quòd daretur eis cibus in mẽsa regis, si nihil aliud cõsecuturi erant ab eo, quia iste erat honor magnus, sed ferè inutilis, sed intelligitur, quòd Salomõ deberet eis benefacere habita opportunitate, & interim deberet eos honorare tantum, quòd poneret illos in mensa sua. In Hebręo dicitur. *Erunt in comedentibus mensæ tuæ*. Idest de commensalibus tuis; & idem est. Vocatur autem Berzellai Galaaditides, i. de terra Galaad, qa in illa habitabat, & erat de quadam vrbe, quæ vocabatur Rogel. præcedenti libro capitulo decimoseptimo.

Occurrerunt enim mihi quando fugiebam a facie Absalom fratris tui. Idest venerunt ad recipiendum me, quando fugiebam a facie Absalom. Nam tunc transiuit Dauid Iordanem, & nihil habebat ad sustentationem suorum, Berzellai autem, & Machir de Lodabar obtulerunt ei munera multa. pręcedenti libro capitulo decimoseptimo: fuit autem præcipuus in benefaciẽdo Berzellai; ideo filijs suis iussit haberi gratiam.

Habes quoque. Hic ponitur quartum huius partis, scilicet, de Semei digna punitione: cõmendauit enim Dauid Salomoni, ꝙ occideret Semei, qui maledixerat ei. *Habes quoque apud te Semei*. Idest habes in principatu tuo Semei, nam erat Israelita, ideo necesse erat, ꝙ esset sub principatu Salomonis. Aliqui putant, ꝙ Semei erat doctor Salomonis, vnde dicunt, ꝙ quamdiu vixit Semei Salomon nõ accepit vxorem de alienigenis, & illo mortuo accepit illico in vxorem filiam regis Aegypti: istud autem dicunt, quia mox, vt ponitur mors eius in fine huius cap. sequitur in principio alterius capitu, quomodo Salomon accepit in vxorem

vxorem filiam regis Pharaonis. Item colligũt ex hoc, quia præcedenti cap. ponitur Semei inter fautores Salomonis secundum literam Hebraicam: nàm vbi nos dicimus Celethi, & Pheleti non erant cum Adonia dicitur in Hebręo Semei, & Phei, & putant istum esse Semei. Item colligunt, quia dicitur hic habes apud te Semei, idest habes illum semper tecum ad hoc, vt te doceat.

Sed dicendum istud esse ridiculum; nam Semei non erat vir sapiens, ita vt esset doctor Salomonis. Itẽ dato quòd esset sapiens non accepisset illum Dauid in doctorem filij sui, quia habebat eum exosum, eo quòd maledixerat ei durissimè. Item quòd fortius est, si Semei fuisset doctor Salomonis, non iussisset Dauid ei, quòd occideret illum, quia istud erat nefandissimum, velut siquis occideret patrem, quia doctores sunt patres, & sunt tenendi in reuerentia paterna; iussit tamen quòd occideret eum, ideo non erat doctor eius.

Ad rõnes Iudæorũ.

Item rationes Iudæorum non concludunt: de prima patet, quia per accidens est, quòd post mortẽ Semei dicatur de cõiugio Salomonis cum filia Pharaonis. Ad secundam dicendum, quòd Semei non accipitur ibi pro isto Semei de tribu Beniamin, sed pro Celethi, & Phelethi, vel pro aliquo viro potente in domo Dauid, vt declaratum est præcedenti cap. Ad tertiam dicendum, quòd non habebat Salomon secum Semei, scilicet, quòd semper maneret cum eo ad docendum ipsum, sed erat cum eo, idest in regno suo, & hoc aliqualiter colligitur, quia dixit Salomon ad Semei, ꝙ ędificaret sibi domum in Ierusalem, & ꝙ non egrederetur de vrbe, vt patet infra in litera; si tũ semper esset Semei cum Salomone habuisset domum in Ierusalem, vel saltem habitaret in domo Salomonis, ex hoc tamen apparet, ꝙ ipse non manebat cum Salomone, nec habitabat in Ierusalẽ, sed habitabat in Baurim, & fecit Salomon, ꝙ veniret in Ierusalẽ ad habitãdum. *Filium Gera filij Iemini*. Idest iste Semei erat filius Gera, & Gera erat filius Iemini. i. de stirpe Iemini, nã non poterat esse filius illius, cum Iemini esset Beniamin, sic patet Iud. 19. cum dr, ꝙ viri Gabaa erant filij Iemini, & illud erat tempore Iosue, & vsque ad tẽpus istud fluxerant plures, q̃ quadringenti anni. *De Baurim*. Est Baurim quædam ciuitas in sorte Beniamin, & est prope Ierusalẽ, de illa autem exiuit iste Semei quãdo maledixit Dauid præcedẽti lib. c. 16. in ista etiam vrbe latuerunt in puteo Achimaas, & Ionatham exploratores Dauid, cum persequerentur eos viri Absalom eodem lib. cap. 17. *Qui maledixit mihi maledictione pessima*. Ista maledictio fuit in rebus, & verbis: in rebus quidẽ, quia Dauid trãseunte cum exercitu suo Semei iaciebat lapides, & puluerem contra eum: in verbis etiam, quia dicebat verba valde iniuriosa contumeliosa, & pungitiua, scilicet, egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial, reddidit tibi dominus vniuersum sanguinem domus Saul, quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit dominus regnum in manu Absalom filij tui, & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es. præcedenti lib. cap. 16. *Quando ibam ad castra*, Idest, quando fugiebam de Ierusalem a facie Absalom, & transiui Iordanem, & veni in quandam vrbẽ, quę vocatur Manain, siue Mahanaim, & ibi mansi toto tempore persecutionis Absalom, & interpretatur Mahanaim castrum, vel castra pluraliter: ideo in litera nostra ponitur veni in castra, nõ tamẽ signat exercitum, sed locum.

Sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Iordanem. Istud fuit mortuo Absolone cũ Dauid rediret in Ierusalem; nam Semei supplicaturus, p vita exiuit obuiam Dauid cum mille viris, & fuit de primis, qui venerunt ad Dauid de toto Israel pręcedenti lib. c. 19. *Et iurauí ei per Dominum dicens non te interficiam gladio*. i. quia venit mihi obuiam petens. veniam iurauí, ꝙ nõ occiderem eum. ideo nõ occidi vsque nunc, tu tamẽ occide eum in Hebręo dicitur. *Si te interficiam gladio*. Vbi nos dicimus non te interficiam, & accipitur (si) pro (non) sicut fit sępe in litera habraica, & aliquando etiam fit in litera nostra, sic patet Psal. 94. s. Quibus iurauí in ira mea, si introibũt in requiem meam. i. ꝙ nõ introibunt. *Tu noli pati eum esse innoxium*. Idest tu non toleres eum viuere in pace, tanquã si esset innoxius. i. sicut si nunquam peccauisset. *Vir autem sapiens es, & scies, quæ facies ei*. Idest non dico tibi qualiter occidas eũ, sed solum, ꝙ occidas, quia tu vir sapiens es, & poteris inquirere modum. Istud dicebat Dauid, vt Salomon inquireret colorem aliquem ad occidendum Semei, sic enim factum est postea: nam per quandam calumniam occidit eum iubendo ei non exire de Ierusalem. *Deducesque canos eius cum sanguine ad infernum*. i. facias, ꝙ non moriatur in pace, sed cum sanguine a te occisus. Descendere autem in infernum est descendere in sepulchrum, quia Seol, ꝙ hic ponitur in Hebręo est ęquiuocum ad sepulchrum, & ad infernum, & communiter ponitur pro sepulchro.

Si pro non quandoq; sumitur.

An Semei merebatur mortem, quia insurrexerat contra Dauid.
Quæst. XIIII.

QVAERETVR an iste Semei merebaẽ mortem. Respondendum ꝙ sic, quia ipse insurrexit contra Dauid, & ex hoc commitebat crimen lęsę maiestatis manifestè ei repugnando: pro tali autem crimine non solum delinquẽtes occiduntur, sed etiam filij eorum priuantur hęreditate, & sola vita eis ex misericordia relinquitur, vt patet extra de hęreticis c. vergẽtis. Item peccauit grauius Semei, quia lapides, & puluerem contra Dauid iaciebat. Etiam quia maledicebat ei vocãdo illum virum sanguinum, & virum Belial, & proferendo alia verba asperrima, quæ habentur pręce. lib. c. 16. vnde Dauid dixit, ꝙ ista erat maledictio pessima, vt patet in litera: non solum, ergo Semei mortis reus erat, sed ẽt multiplicis mortis, si eam suscipere posset.

An Dauid potuisset occidere Semei, quia videtur, quòd pepercit ei. *Quæst. XV.*

QVAERETVR vlterius dato, ꝙ Semei offendisset Dauid, & esset reus mortis, an posset Dauid illum occidere. Aliquis dicet, ꝙ nõ, quia Dauid pepercit ei: ideo nõ poterat repetere iniuriam. Patet hoc pręce. lib. c. 16. nã potuerat tunc Dauid occidere Semei cũ vellet Abisai occidere eum, dicens, qd canis iste moriturus maledicit Dño meo regi, vadam, & amputabo caput eius, & tũ Dauid prohibuit dicens, ꝙ dimitterent eum maledicere: ergo iam non poterat eum occidere repetendo iniuriã.

Rndẽdum ꝙ Dauid non perpecit Semei, sed habuit animum exequendi iustitiã ꝗ eum, & tũ, p tũc noluit, quòd occideretur, sed quòd permitteretur maledicere ei, si fortè Deus respiciens afflictionem suam misereretur eius: non ergo adimebat sibi ius repetendi iniuriam quamcunque vellet. Item dato, quòd omnino remisisset iniuriam, adhuc poterat occidere eũ, quia sicut cũ quis suscepit iniuriã, & est priuata persona, potest adhuc accusare iniuriantem, quamquam remiserit fauorem: ita si iudex suscepit iniuriam, licet illam remittat inquantum est persona priuata, & tamẽ, quia inq̃tũ est iudex pertinet ad eũ punire delicta oĩum errãtũ poterit punire iniuriatorẽ suũ. Istud aũt

tenet in iudicibus ſupremis, qui non habent alios iudices,corã qbus cõueniãt iniuriatores ſuos, ſicut ſunt reges,vel quicunque non recognoſcunt ſuperiorẽ in foro ſuo: nam illi poterunt ex officio iudicis punire delinquentes in eos, inquãtum illa delicta ſunt aliqd contra bonum ſtatum politiæ, & contra honeſtatem legum,ſic enim in Dauid erat,quia ipſe erat rex,& ſupremus iudex,& ſuſceperat iniuriam a Semei:ideo licet remitteret eam, inquantum erat perſona priuata poterat inquantum erat rex punire delictum illius, ꝙ erat iniuriam reipublicę & legum. Dicendum tamẽ, ꝙ Dauid non remiſit ſimpliciter delictum Semei,ſed intendebat punire.

An Dauid fuit periurus iubendo Semei occidi, cum ipſe iuraſſet ei, quòd non occideret illum, & an verba iuramenti ſunt interpretanda ſecundum intentionem iurantis, vel ei cui iuratur. Quæſt. XVI.

QVAERETVR vlterius an Dauid fuerit hic periurus iubendo Salomoni, ꝙ occideret Semei,cum ipſe iuraſſet ei, ꝙ non occideret illum.

Reſpondendum,ꝙ non fuit periurus, quia Dauid ſolum iurauit non occidere Semei, & ſic numquam occidit: iuſſit tamen Salomoni,quòd occideret eum.

Sed aliquis dicet iſtud eſſe ridiculum,quia quando quis iurat non occidere alterum,iurat ꝙ nec per ſe occidat,nec alteri iubeat,nec conſulat,nec fauorem occidenti prębeat, nec occiſionem ratam habeat, nihil enim differt, ꝙ per ſeipſum occidat, vel ꝙ aliqd iſtorum agat, Sic patet.ff.ad l.Corneliam de ſiccarijs,in l. nihil. ergo ſicut incideret in periurium ſi ꝑ ſeipſum occideret, ita ſi alteri occidere iuberet.

Aliquis reſpondebit,ꝙ poterat iubere occidi illum per Salomonem, non tãquam per repetitorem iniuriarũ, ſed tanquam per iudicem punientem delicta,ſicut iudex,qui remiſit iniuriam ſuam poteſt adhuc punire iniuriatorẽ, ſicut pręcedenti quęſt.declaratũ eſt.

Dicendum ꝙ non ſtat,quia multum iſta differunt, ſcilicet,iuro numquam te occidere,vel iuro nũquam repetere iniuriam: nam ſecundo modo poterat ſeruari iuramentum occidẽdo Semei, ſiue per ſe Dauid illum occideret, ſiue iubendo Salomoni,quia occideret eum,tanquam iudex ex officio,inquantum offendit rempublicam, & leges, & non inquantum offendit eum. Si tamen iurauit non occidere eum poſtquã iam patratum erat delictum,non poterat ſeruari iuramentum,ſi occideret eum,ſiue pro iſta cauſa,ſiue pro illa, quia iuramentum directe reſpiciebat ipſum actũ occidendi negando illum,& non cauſſam occiſionis.

Dicendum ergo aliter, ꝙ quãdo aliquis iurat alteri ex aliqua conuentione,quæ eſt inter illos,& alias non fieret,tenetur ſeruare iuramentum ſecundũ interpretationem verborum, quam ius facit, & quę cõmuniter accipitur:ſi tamen aliquis iuret,aliquid facere non ex conuentione, ſed ex liberalitate ſua, cum haberet poteſtatem ad facere, vel non facere,& iuret ſuꝑ illud debet intelligi iuramentum, ſecũdum ꝙ ipſe apud ſe intellexit, & non debent referri verba ad interpretationem iuris, vel ad communem expoſitionẽ,& non erit periurus, quamq̃ nõ ſeruet iuramentum contra communem verborum ſignificationẽ. ſic erat in Dauid,quia ipſe iurauit Semei,ꝙ non occideret eum,& intellexit, ꝙ ipſe non occideret eum, & tamen poſt mortem ſuam, ꝙ faceret occidi illum. Si aũt iſtud iuramentum intercidiſſet propter aliquã conuentionẽ, quæ eſſet inter Dauid, & Semei, tenebatur Dauid nõ occidere illũ, nec iubere Salomoni, ꝙ occideret eũ, fuit tamen iſtud iuramentum ex liberalitate, quia etiã

Qũo verba iuramẽti ſunt interpretãda

F non iurãdo potuerat Dauid occidere Semei, qñcunque vellet, ideo ſicut conferendo ex liberalitate conferret quantum vellet,ita iurando non occidere intelligeret in quocunque modo vellet,nec in hoc præiudicabat ipſi Semei, quia quomodocũque Dauid vellet poterat facere de illo,ſiue iurando,ſiue non iurando, pręiudicaret aũt ſi fortè Dauid non iurãte ſic poſſet mortem euadere Semei, & ſic iurando nõ euaſit, ſed vbi totũ eſt in poteſtate iurãtis etiam ſignificatio verborum eſt in poteſtate eius: ideo non egit Dauid contra iuramentum, iubendo Salomoni, quòd occideret Semei.

G *An Salomon peccaſſet occidendo Semei etiam contra iuramentum patris. Quæſt. XVII.*

QVAERETVR vlterius,an Salomon peccaret occidendo Semei contra iuramentum patris. Reſpondendum ꝙ Dauid non fuit ꝑiurus iubẽdo iſtud, ideo Salomon magis eſſet liber a peccato occidẽdo Semei. Sed adhuc dicẽdum, ꝙ quãquam iuraſſet Dauid nõ occidere Semei non tenebatur hoc iuramento Salomon,eo ꝙ ipſe iudex erat, & debebat punire delicta, & ipſe non præſtiterat iuramentum de non puniendo;ideo poterat punire: non enim eſt periurus hæres, licet agat cõtra ea, quæ iurauit ille, cuius eſt hęres, licet in caſu priuabit̃ H hæreditate, vel punietur alias, ſi non ſeruat iuramentum illius, immo dato ꝙ ſit iuramẽtum valde honeſtum, & teſtator dicat nolo, ꝙ hęres meus habeat ius aliquod in bonis meis,niſi ſeruauerit iuramẽtũ meũ, & volo ꝙ ſi adierit hęreditatem,& non ſeruauerit iuramentum meum,ꝙ ſit periurus:dato ꝙ hæres adeat hæreditatem,ſciens iſtud dictum a teſtatore, & nolit ſeruare iuramentum illius, non eſt periurus,ſed eſt puniendus alias. Sic igitur Salomon non eſſet periurus, licet occideret Semei,de quo iurauerat Dauid,ꝙ non occideret eum. Item dato,ꝙ Dauid iuraſſet nullo mõ occidere Semei,& poſtea incidendo in periurium iuberet Salomoni,ꝙ occideret Semei,non peccaret Salomon occidendo illum,licet peccaret Dauid iubendo.Ratio huius eſt,quia Dauid peccabat,eo ꝙ agebat I contra iuramentum,Salomon autem non agebat tãquam mandatarius Dauid, quia tunc peccaret, eo ꝙ executor mali malus eſt, ſed agebat tanquã iudex,cui ex officio competebat punire delicta, qui etiam alias puniturus erat Semei, non iubente Dauid.

An Dauid peccauerit iubendo occidi Semei. Quæſt. XVIII.

QVAERETVR vlterius,dato ꝙ nõ eſſet periurus Dauid iubendo occidi Semei,an peccaret aliquo modo.Aliquis dicet,quòd ſic, quod patet,quia agebat ad vindictam cum expreſſerit iniuriam ſibi factam.

Reſpondendum, ꝙ non peccauit Dauid,quia non K egit mala intẽtione, vel deſiderio vindictę, ſed amore iuſtitiæ, & hoc erat propter duo. Primum,quia cũ Semei maledixiſſet Dauid maledictione tam dura,indignum erat eum viuere, & mori in pace tãquam innocentem. Secundum erat ad incutiẽdum alijs timorem, nam in omnibus pœnis, quæ infliguntur delinquẽtibus principalis intẽtio legis eſt,vt cęteri timeãt, & nullus audeat ſimilia facere, & hoc maxime fit in magnis criminibus,vbi lex vult habere vetationẽ mali exempli, ſic patet Deut.21. de filio contumace,qui iubetur lapidari, ſ. lapidibus obruet eũ populus ciuitatis, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſrael audiens pertimeſcat. Sic aũt erat in peccato Semei, qui maledixerat regi, & erat iſtud peccatum graue,

graue, & ſi Salomon non occidiſſet Semei populus ſciens, quòd maledixiſſet regi acciperet audaciam ad maledicendum propter impunitatem illius. videntes autem, quòd puniretur timerent, & nemo auderet maledicere regi: ideo vtile erat ad bonum publicum, quòd occideretur Semei. Quòd autem Dauid non iuberet hoc propter vindictam, apparet ex duobus: primò, quia erat propinquus morti, nam dixit ſupra: ego ingredior viam vniuerſæ terræ, & tamen prope mortem ſolẽt homines eſſe magis ſoliciti pro anima ſua, & minus curare de iniurijs, & vindicta, quia iam vident ſe trahi ad aliud ſęculum, & iſta cura debet homini tanto eſſe intenſior,quanto magis morti appropinquat,vt ait Grego.& habetur in decretis 86.diſtin. cap.tanta nequitia. Non ergo erat veriſimile de Dauid,qui erat vir ſanctus,& quando tolerabat iſtam iniuriam,noluit occidere iniuriatorem, cum potuiſſet, ſed potius prohibuit quoſdam volẽtes occidere eum pręcedenti lib.cap.16.quòd nunc morti propinquus propter vindictam iuberet illum occidi. Secundum eſt, quia ſi Dauid deſideraſſet vindictam,potius occidiſſet Semei, quando viuebat ipſe, quaſi, quòd iuberet hoc Salomon, quòd poſt mortem ſuam occideret eum, nam ſi ipſe viuens occideret illum quieſceret furor ſuus, & gauderet, ſicut faciunt duę ſpecies iracundorum, ſcilicet amari, & difficiles, nam cum retribuerint, quieſcunt, vt patet 4.Ethi.cap.de manſuetudine,poſt mortem autem non poterat gaudere, nec triſtari de hoc, quia in anima corpore ſoluta non manet affectio paſſionalis,ſecundum quam triſtet̃,& gaudeat de quibuſdam, de quibus triſtabatur hic, & gaudebat. Dicendum ergo manifeſtè,ꝙ Dauid iuſſit occidi Semei deſiderio iuſtitię propter duo bona ſupra poſita.

Dauid nõ iuſſit Semei occidi deſiderio uindictæ, ſed amore iuſtitiæ.

Quare Dauid quæſiuerit a Salomone, quòd coloraret mortem Semei. Quæſt. XIX.

QVAERETVR quare Dauid dixit Salomoni vir ſapiens es ſcies quid facies ei, in quo iubebat, ꝙ inquireret cõtra eum aliquem colorẽ ad mortẽ, nam iſtud declarat,ꝙ Dauid malo animo mouebatur ꝯ Semei,vel nõ habebat iuſtam cauſam occidẽdi eum, ideo volebat mortem eſſe coloratã, qui tñ iuſtè agunt nolunt occultari,ſed qui male agit,odit lucem. Reſpondendum, ꝙ ſatis videtur difficile excuſare Dauid,quia niſi eſſet ſanctitas Dauid ſatis videbatur, ꝙ deberet dici Dauid voluiſſe vindictam de Semei,& ꝑꝑ iuramentum,ꝙ ꝑ̃ſtiterat non poterat occidere eum,ideo volebat,ꝙ colorarẽt mors eius, ne putarẽt occiſus ex hac cauſa,& infamaretur Dauid, atque accuſarẽt,ſicut iniuſtus,quia tñ Dauid erat vir iuſtus non eſt ſibi imputãdum iſtud ad malum. Sed dicendum, ꝙ Dauid voluit,ꝙ Salomon q̃reret aliquem colorem ꝯ Semei ꝑꝑ duo. Primo, vt mors eius appareret iuſtior, nam quãto plures cauſæ eſſent ad mortẽ eius, tãto illa iuſtior appareret, & laudaretur magis a populo. Secundum erat,qa volebat Dauid, ꝙ iſta mors appareret iuſta, & nõ ſolum eſſet iuſta,vt non daret de ſe occaſionem blaſphemãdi:nam ſciebat populus,ꝙ Dauid iurauerat non occidere Semei,& ſi Salomon occideret illum ex hac cauſa,populus accuſaret Dauid,vel Salomonem tãquam iniuſtum: Dauid quidem, ſi putaret, ꝙ ipſe iſtud iuſſerat: Salomonẽ autem, ſi crederet quòd,Dauid non iubente,ipſe occidebat Semei ex illa cauſa,quia putaretur mors eius iniuſta, eo ꝙ populus conſiderans iuramẽtum Dauid,putabat Semei liberum eſſe ꝑ hoc, & tñ non erat liber, quia non obſtante iuramẽto illo, Dauid poterat iubere Salomoni,vel alicui alteri,ꝙ oc-

A cideret eum,vt ſ. declaratũ eſt.cum aũt Salomon poneret aliquem colorem, pro morte Semei, putaret populus,ꝙ ex illa cauſa occidebatur,& crederet mortem eius iuſtam: poſſet etiam tunc Salomon dicere, ꝙ illa pęna ſimul erat pro illo peccato,& pro blaſphemia,quam fecerat contra Dauid, & ſic populus videret iuſtè puniri Semei ſimul pro blaſphemia, & ꝓ alio peccato, & ꝙ Deus tradiderat eum in occaſionẽ moriendi propter plaſphemiam,quam fecerat cõtra Dauid, ſic ſignificauit Salomon loquens ad Semei infra in litera.ſ. tu noſti omne malum, cuius tibi conſcium eſt cor tuum, quod feciſti Dauid patri meo: reddidit dominus malitiam tuam in caput tuum.q.d.pro hoc peccato fecit dominus nunc, quòd morereris.

B *Dormiuit igitur*. Hic ponitur Dauid defunctio, & dicitur.

Dormiuit igitur Dauid cum patribus ſuis. Scilicet mortuus eſt,quia iſte eſt ſomnus cõmunis,& longiſſimus, qui durat vſque ad diem iudicij. *Et ſepultus eſt in ciuitate Dauid.* Ideſt ſepultus eſt in monte Sion,qui vocabatur ciuitas Dauid,quia Dauid cęperat illud caſtrum,& fecerat ibi munitiones,& ędificia magna,vt patet pręceden.lib.c.5.& ob hoc vocauit ciuitatem Dauid illam partem.

Mors Dauid.

Quare Dauid non fuit ſepultus in Bethlehem cum patribus ſuis. Quæſt. XX.

C QVAERETVR quare Dauid nõ ſepultus eſt in Bethlehem cum patribus ſuis:nam conſuetudo erat apud Hebręos,ꝙ omnes ſepelirentur in ſepulchris patrum ſuorum, ſic patet de Abraham, Iſaac, & Iacob,& tribus vxoribus eorum, qui omnes in eodem ſepulchro.ſ. in ſpelunca duplici in Hebron ſepulti fuerunt: Gen. 49.ſic etiam Berzellai petiuit ſepeliri in ſepulchro patris ſui,& matris pręcedenti li.c.19.& Achitophel in ſepulchro patris ſui ſepultus eſt c.li.c.17.ſed tota cognatio Dauid erat de Bethlehem, & conſueuerant ibi ſepeliri, ergo etiam Dauid ibi ſepeliendus erat. Reſpondendum ꝙ ſi Dauid fuiſſet perſona priuata, ſicut fuerant omnes progenitores ſui ſepultus fuerat in Bethlehem, ſicut D illi,ipſe tamen factus eſt rex ſuper totum Iſrael,etiam promiſſum eſt ei, ꝙ de poſteris ſuis ſemper eſſent reges ſuper Iſrael.Ideo propter regalem dignitatem nõ debebat ipſe ſepeliri cum progenitoribus ſuis, qui fuerant perſonę priuatę. Item in eo videbatur incipi noua progenies, cum ipſe eſſet primus rex de tribu Iuda, & iam omnes poſteri ſui pertinerent ad ſtirpem regiam, ideo potuit eligere nouum locum tanquam caput progeniei,& omnes poſteri ſui deberẽt ſepeliri ibi. Item apud Hebręos conſuetum erat, ꝙ quilibet ſepeliretur in loco, de quo erat oriũdus, ſed Dauid, ex quo erat iam rex videbatur origo ſua eſſe de ciuitate, quę erat ſedes regni,& qa Ieruſalem facta fuerat ſedes regni debebat ibi Dauid ſepeliri cũ poſteris ſuis. Sed E obijcietur,quia Saul fuit rex,& tñ ipſe,& filij ſui ſepulti ſunt in ſepulchro patrum ſuorum: nam Dauid duxit oſſa Saulis, & filiorum ſuorum de Iabes Galaad,& ſepeliuit ea in latere montis in ſepulchro Cis patris Saulis pręcedenti lib.cap.21.

Conſuetudo Iudęorum in ſepeliendo.

Reſpondendum, quòd Saul fuit rex, quia tamen ipſe ſolus regnum habuit, & in eo reprobata eſt poſteritas ſua non viſus fuit differre a perſonis priuatis. Vnde cum illis ſepultus eſt,ſicut vnus de progenitoribus ſuis: Dauid autẽ nunc incipiebat eſſe rex in tribu Iuda, & tota poſteritas ſua in ſempiternũ ſucceſſura erat ei in regnũ: ideo debuit pro ſe, & illis facere diſtincta ſepulchra, tanq̃ progenies regia diſtincta eſſet

ab omnibus progeniebus Israelitarum. Pro quo sciẽdum, ꝙ Dauid fecit locũ honorabilẽ in monte Syon, in quo sepelirentur omnes reges de stirpe sua, & ipse primo ibi sepultus est, postea autem sepeliebãtur ibi omnes reges Iuda, nisi aliquis esset valde infamis, q̃ non deberet sepeliri in eodem loco. Sic enim patet de rege Ioram filio Iosaphat, qui occidit omnes fratres suos, & fecit alia nimis horrenda, ideo dicitur, ꝙ sepultus est in ciuitate Dauid, sed nõ in sepulchro. Reg. 2. Paralip. 22. itẽ rex Ioas fuit vilis, quia occidit prophetã Domini in templo, & fuit ingratus sacerdoti magno, qui fecerat eum regem occidendo filium illius. 1. Parali. 24. vñ ipse postea a seruis suis occisus est in lecto, & noluerunt eum sepelire in sepulchris Regum eodem cap. item Ozias rex fuit leprosus, & propter hoc ne infamarentur alij reges non est sepultus in sepulchris Regum, 2. Paralip. 26. Considerandum autem, ꝙ Salomon fecit patri suo Dauid sepulchrum honorabile, & circa illud constituit septem loculos thesaurorum. vnde dicit Ioseph 7. Antiquitatum, quòd post tempus annorum mille trecentorum Hircanus pontifex Machabęus dum ciuitas obsideretur ab Antiocho rege, qui pius cognominatus est filio Demetrij, volens ei dare pecunias, vt ab obsidione recederet, non habens vnde hoc impleret, aperuit vnum loculũ sepulchrorum Dauid, & sublatis inde tribus millibus talentorum partem dedit Antiocho. Post hoc autem multo tempore transacto rursus Herodes rex alium loculum aperiens plurimas exinde pecunias tulit: nullus autem eorum loculos regum inuenit, erãt autem sub terra mechanico modo reconditi, vt ingredientibus in monumentum nullatenus esse possent manifesti. *Dies autem, quibus regnauit Dauid super Israel quadraginta anni sunt.* Scilicet, totus tẽpus quo regnauit Dauid, tam super Iudam, quam super Israel fuit quadraginta annorum: nam si accipiatur regnũ super totũ Israel solum, fuit 33. annorum præcedenti. lib. capi. 5. in Hebron regnauit septem annis: ista est distinctio annorum, s. ꝙ in Hebron, idest super Iudam regnauerit annis septem: nam omnes anni quibus regnauit in Iuda computantur in Hebron, eo ꝙ erat Hebron sedes regni, & ibi Dauid semper mansit, & genuit sex filios vsquequo factus est rex super totũ Israel. præcedẽti li, c. 3. *In Ierusalem triginta tribus.* Idest super totũ Israel regnauit triginta tribus annis, & illi computãtur in Ierusalem; quia Ierusalem erat sedes regni, & ibi semper mansit Dauid vsque ad mortem.

Thesauri magni sũt vsque hodie i sepulchro Dauid, quos Turcus Solimã circa annũ Dñi 1510. cum cepit Ierosolymã mira diligentia q̃sivit, & nũquam inuenit.

Quare non fiat mentio de sex mensibus ultra quadraginta annos, quibus regnauit Dauid. *Quæst. XXI.*

QVAERETVR quomodo dicitur hic, quòd regnauit quadraginta annis Dauid, q̃a sex menses supersunt, vt colligitur præcedenti lib. cap. 5. s. septẽ annis, & dimidio regnauit in Hebron, & triginta tribus in Ierusalem.

Aliqui respondent, quòd illi sex menses non computantur; quia forte illo tempore fugiebat Dauid a facie Absolonis, & non videbat̃ regnare, quia dubius erat euentus.

Alij dicunt, ꝙ Dauid ęgrotauit sex mensibus, & in illis nihil rege dignum fecit, vnde non debent computari in regno.

Sed istud non stat, de primo patet, quia sex menses, qui deficiunt hic sunt de tempore, quo regnauit Dauid in Hebron, quia dicitur ꝙ regnauit ibi septem annis, & tamen præcedenti lib. cap. 5. dicitur, ꝙ regnauit in Hebron septem annis, & dimidio: constat tamen, ꝙ tempus quo fugit Dauid a facie Absalon non fuit de regno super Iudam, sed super Israel, ideo deberent isti sex menses tolli de triginta tribus annis, ita vt diceretur, ꝙ regnauit in Hebron septem annis, & dimidio, & in Ierusalem trigintaduo, & dimidio: è contrario tamen fit.

Secunda solutio non stat, quia tempus, quo aliqui reges infirmantur, vel vacant ab operibus regalibus, & gloriosis computatur cum reliquo tempore ipsorum, alioquin multi reges essent, tam Iudę, quã Israel, sub quibus nulla ætas annotaretur, eo ꝙ nihil gloriosum egerunt, vt colligitur ex his duobus libris Regũ, & ex secundo libro Paralip. & tamẽ omnium tẽpora annotantur. Item si propter hoc factum fuisset, numquam illi sex menses fuissent descripti, & tamẽ pręcedenti lib, c. 5. ponuntur illi sex menses.

Dicendum ergo, ꝙ non ponũtur hic non quidem propter aliquam causam specialem, sed quia interdũ scriptura non curat de modico, maximè cum iste annus esset impletus. *Salomon autem.* Hic ponitur secundum principale huius cap. s. Salomonis executio, q̃a executus est omnia, quæ iusserat supra Dauid, & diuiditur in duo, quia primò quædam a Salomone p̃mittuntur, secundò imperata a Dauid executioni traduntur ibi. *Venit autem nuncius.* Prima in duas. Primò ponitur Adoniæ occisio. Secundò Abiathar sacerdotis eiectio ibi. *Abiathar quoque.* Circa primum dicitur. *Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui.* Non est autem intelligendum, ꝙ Salomon ante hoc non sederit super thronum Dauid; nam viuente illo sedit die, quo vnctus est in regem pręcedenti ca. & sic credẽdum est, ꝙ postea sederit vsque ad mortem Dauid; dicit̃ tamẽ nunc sedisse, quia nunc erat verè rex, prius autem magis erat vnctus ad esse regem, quam tũc esset rex. Considerãdum autem, ꝙ in hoc versu incipit historia regni Salomonis, & hic finit̃ septimus liber Iosephi continens tempus quadraginta annorum, & continet totum regnum Dauid; hic autem incipit octauus liber Iosephi continens tempus annorũ 163: vsque ad principium sequentis libri. *Et firmatum est regnum eius nimis.* Idest confirmatum fuit, & pacificatũ, quia iam nullus audebat resistere Salomoni. Et dicit Nicolaus, quòd factus est Salomon maioris potestatis, quàm Dauid, quod probat, quia ipse potuit occidere Ioab, & alios, quos nõ occidit Dauid, sed ista nõ est sufficiens probatio, quia Dauid noluit occidere istos. *Et ingressus est Adonias filius Aggith ad Bethsabee matrem Salomonis.* Scilicet, ingressus est ad petẽdum ab ea, ꝙ supplicaret pro eo apud Salomonem, & vocat̃ Adonias filius Aggith, quia istud erat nomen matris eius præcedenti lib. cap. 3.

An aliquanto tempore post mortem Dauid Adonias accessit ad Bethsabee ad petendum Abisag in vxorem.

Quæst. *XXII.*

QVAERETVR quare Adonias venit ad Bethsabee, & quando istud fuerit.

Respondendum, quòd istud fuit aliquãto tempore post mortem Dauid, vt ait Historia scholastica. Et ratio huius est, quia venit ad petẽdum Abisag in vxorem, illa autem fuerat vxor Dauid: ideo oportebat, quòd aliquanto tempore post mortem Dauid esset in luctu, & tunc non peteretur in matrimonium: expleto autem tempore luctus, peteret Adonias illam. Considerandum vlterius, quòd intentio Adonię erat vsurpare sibi regnum Salomonis, & ad hoc volebat habere auxilia: habebat autem Abiathar, & Ioab consiliatores, & adiutores fortissimos, qui induxerunt eum, vt peteret Abisag vxorem Dauid in vxorem, & per illam posset habere occasio-

occasionem ad accipiendum regnum, s. si illa potens erat, & per potentiam illius adiuuaretur, vel ex hoc, ꝙ fuerat regina haberet aliquem colorẽ ad hoc, quòd Adonias, si esset vir suus acciperet regnum, sic ait Andreas, & Nicolaus. Voluit autem Adonias ire ad petẽdum hoc a Bethsabee matre Salomonis, vt illa facilius obtineret hoc a Salomone, q̃ nihil ei negare posset, sic enim patet: nam dixit Adonias ad Bethsabee (precor vt dicas Salomoni regi, nec enim negare tibi quicquam potest) vt det mihi Abisag Sunamitẽ vxorem. Iuit etiam ad Bethsabee, quia ipsa erat fœmina non multum instructa, & crederet, quòd Adonias bono animo ista peteret, si autem ipse per se iuisset ad Salomonem ille intellexisset fraudem eius, & non assentiret.

Quæ dixit ei, pacificus ne ingressus tuus? Idest nunquid venis cum pace? Istud potest intelligi dupliciter, vno modo nunquid venis cum pace, vel venis ad faciendum aliquod malum? alio modo nunquid venis cum pace, idest venis cum bono, vel accidit tibi aliquod malum, & venis huc tãquam remedium petens? Ista verba proprie dicuntur illis, qui veniunt modo insolito, s. mutato habitu, vel aliter quam solẽt venire, sic enim seniores Bethlehem videntes Samuelem prophetam, qui erat honoratissimus in toto Israel veniẽtẽ ad se solitarium dixerunt ei, pacĩficus ne ingressus tuus? idest nunquid venis cum pace, vel accidit tibi aliquod malum, & fugis? supra 1. lib. cap. 16. sic forte vidit nũc Bethsabee Adoniam mutato habitu ad se venientem, & putauit, quòd aliquod malum ei incidisset, vel forte Bethsabee videns Adoniam timuit putans, quòd veniret ad nocendum ei, quia erat mater Salomonis, & ad petitionem eius Salomon obtinuerat regnum pręced. cap.

Qui respondit pacificus. Idest in pace venio, & nullum malum mihi est. *Addiditque sermo mihi est ad te.* Idest dixit insuper, ego habeo tecum loqui aliquid.

Cui ait loquere. Idest Bethsabee prestitit ei libẽter audientiã. *Et ille, tu, inquit, nosti quòd meum erat regnum.* Adonias volebat persuadere Bethsabee, ꝙ oraret, vt daretur sibi Abisag in vxorem, & ad hoc voluit ostendere, ꝙ ipsa esset obligata ad orandum pro eo, & etiam Salomon ad concedendum, eo quòd ius regni erat suum, & ipse consensit, quòd Salomon erat rex, eo ꝙ Deus illum elegerat, pro quo Salomon tenebatur ei gratias agere, quia non perturbabat eum, cum posset perturbare, & ob hoc debebat ei concedere multa beneficia, quanto magis istud de dando Abisag in vxorem, cum esset paruum? Et dixit Adonias, quòd regnum erat suum, s. ex iure primogenituræ, quia ipse erat maximus inter omnes filios Dauid pro tunc, & Salomon erat minimus, consuetum autem erat apud omnes reges, quòd primogeniti succederent in regno, & in hoc iure erat potior Adonias.

Et me proposuerat omnis Israel sibi regem. Istud erat aliud ius, quod habebat Adonias, s. quia totus Israel elegerat eum, ex quo acquirebatur ei ius. Non est autem intelligendum, quòd totus Israel elegisset eum, quia multi tenebãt cum Salomone antequam vngeretur, & tunc quãdo vnctus est plures fuerunt cum eo quã cum Adonia, vt colligitur præcedenti capit. Sed dixit istud Adonias, quia multi de Israel tenebant cum illo, eo quòd putabãt, quòd ipse regnaturus esset, & sic ratio Adoniæ, licet non esset vera, erat aliqualiter colorata, vt non posset eum Bethsabee publicę redarguere de mendacio.

Sed translatum est regnum, & factum est fratris mei. Idest mandato patris mei translatum est regnum a me ad fratrem meum Salomonem, cum iusserit eum vngi in regem.

A domino enim constitutum est ei. Idest dominus ordinauerat de ipso, quòd esset rex: ideo translatum est regnũ ad ipsum: in hoc enim innuebat Adonias, quòd nolebat vllo modo repugnare Salomoni in regno, cũ confiteretur illum habere ius, & potissime, quia dicebat istud esse a Deo, & tamẽ iura, quę sunt a Deo, sunt efficacissima, & per hoc reddebat securam Bethsabee ꝙ non contenderet contra Salomonem: & sic magis inclinaret eam ad orandum pro se.

Nunc ergo petitionem vnam precor a te. Idest postquam ego renunciaui toti isti iuri meo ad regnum, quòd magnum erat, nolo a te, & a Salomone, nisi rem paruulam quam peto, ideo debes exaudire me.

Ne confundas faciem meam. Idest non facias me erubescere. Quando enim aliquis petit, & non recipit cõfunditur, quia videtur neglectus, quasi non fiat mentio de eo.

Quæ dixit ad eum, loquere. Idest ego faciam, quòd petis, ideo propone petitionem tuam. *Precor, vt dicas Salomoni regi.* Scilicet, ꝙ det mihi Abisag in vxorem, & non peto a te, nisi quòd roges.

Nec enim negare tibi quicquam potest. Istud interposuit Adonias ad excludendã responsionẽ Bethsabee, quia forte ipsa diceret non petas a me hoc, quia Salomon nõ concedet mihi, ideo dixit Adonias, ꝙ non poterat ei quicquã Salomon negare, quia erat filius eius, ideo quod non se excusaret ex hoc. Vel potest introduci aliter, s. quòd forte Bethsabee diceret Adonię ego orabo pro te, & tamen intenderet non orare, vel intendebat orare remisse, ita vt non fieret, ideo dixit Adonias non potest tibi quicquam negare, i. Salomõ non negabit aliquid, quod tu petieris: ideo si hoc mihi non obtinueris, intelligam quòd nõ orasti pro me, vel ꝙ remisse orasti, & sic Adonias imponebat Bethsabee magnum onus orandi pro se efficaciter, ne putaretur ipsa negligens. In Hebræo habetur.

Non faciet auertere faciem tuam. Idem est, quòd nihil negare tibi potest, quia quando aliquis negat alteri petitum, facit auertere faciem eius, scilicet, conuerti ad ruborem, & redire sine petito.

Vt det mihi Abisag Sunamitidem vxorem. Ista Abisag erat, quæ dormiebat in sinu Dauid ad calefaciendum eum in senectute, & nunc mortuo Dauid manebat puella virgo, quam voluit Adonias habere vxorem.

Et ait Bethsabee, bene ego loquar pro te regi. Idest ego intercedam pro te efficaciter apud regẽ. dixit hoc Bethsabee, quia putauit, quòd istud faciliter concederet Salomon tanquam nullius præiudicii esset, quia ipsa nõ considerabat, quod malum poterat sequi ex hoc.

Venit ergo Bethsabee ad regem Salomonem. Quia non habitabat ipsa forte in domo regis, & oportuit, ꝙ nunc iret ad eum.

Vt loqueretur pro Adonia. Idest, vt intercederet apud Salomonem pro illo, vt daretur ei Abisag.

Et surrexit rex in occursum eius. Idest non solum veniente Bethsabee surrexit Salomon de solio, sed etiã iuit in occursum eius ad honorandum eam.

Adorauitque eam. i. humiliauit se coram illa. Quamquam enim Salomõ rex esset, quia tamen Bethsabee erat mater sua, iustum erat, ꝙ coram illa humiliaret.

Et resedit super thronum suum. Idest rediit rex ad sedẽdum super thronum suum, vt mater sederet in alio throno.

Propositus quoque est thronus matri regis. Idest fuit positus alius thronus pro matre regis, s. pro Bethsabee, quia non erat honestum, quod sedẽte rege, mater sua staret. *Quæ sedit ad dexteram eius.* Istud erat ad magnũ honorem, magis honorabatur ibi Bethsabee, quam rex: nã ad hoc, ꝙ honoraretur magis rex debebat sedere Bethsabee ad sinistram illius. *Dixitque ei petitionem*

vnam

vnam paruulam ego deprecor a te. Dixit enim hoc Bethſabee propter duo: primo vt Salomon faciliter condeſcenderet, dicendo ꝙ petebat rem paruam, quia magnis petitionibus difficilius cōdeſcenditur. Secundū erat, qa putabat Bethſabee, ꝙ verè eſſet iſta parua petitio, quia non putabat eſſe alicuius præiudicij, ſed Salomon non ſic exiſtimauit, ſed æqualia fecit petere regnum pro Adonia, & petere Abiſag, vt patet infra. *Ne confundas faciem meā.* Ideſt non facias me erubeſcere negando petitum. *Dixitque ei rex pete mater mi.* i. non dubites petere, ꝙ volueris. *Nec enim fas eſt, vt auertam faciem tuam.* Ideſt non ſolum ego non auertam faciem tuam negando, ꝙ petis, ſed etiam nō eſt licitum, ꝙ facerem hoc, dato ꝙ facere vellē, quia rex nihil debet negare matri ſuæ. In hebræo dicitur. *Non auertam faciem tuam.* Ideſt non faciam eam auertere præ rubore, & idem eſt, litera tamen noſtra eſt ſignificantior.

Quare Salomon negauit matri ſuæ petitionem, cùm prius dixiſſet, quòd non erat fas ei negare quicquam.
Quæſtio. XXIII.

QVAERETVR quare Salomō negauerit poſtea petitionem, cum dixerit, quòd nō erat fas, ꝙ auerteret faciem ſuam.

Reſpondendum, ꝙ Salomon putauit matrem ſuam velle petere aliquid honeſtum, & illud quamquam magnum eſſe, tpropter reuerētiam eius non licebat negari, quia tamen petiuit aliquid irrationabile, & quod erat in periculum Salomonis ad pdendum regnum, non conceſſit Salomon, ſed fecit erubeſcere matrem redarguens eam, ꝙ talia peteret. Cum autem dicitur, ꝙ non erat fas, ꝙ Salomon aliquid negaret matri, dicendum quòd intelligitur de honeſtis quæ alijs negari poterant ſi eſſent magna, & tamen matri non poterant negari propter reuerentiam. Cum autem dicitur, ꝙ Salomon promiſit ei, quòd concederet petitum, dicendum ꝙ non obligabatur concedere, etiam ſi dixiſſet quicquid petieris faciam: nam in generali ſermone non veniunt ea, q̄ non eſſet quis veriſimiliter in ſpecie conceſſurus, vt patet extra de re. iu. in ſexto capitu. in generali: iſtud autem tale erat, quia ſi Bethſabee petiuiſſet illud determinatè, antequam Salomon quicquam reſponderet, non concederet illud Salomon, ideo nec etiam nunc in generali ſermone intelligebatur, ꝙ deberet concedere.

Quæ ait detur Sunamitis Abiſag Adoniæ fratri tuo vxor. Ideſt rogo, quòd Abiſag Sunamitis detur in vxorem Adoniæ. Vocatur autē Sunamitis. i. de vrbe Sunam, quę erat in tribu Iſſachar, de qua dictum eſt præcedēti capitu.

Reſponditque Salomon, & dixit matri ſuæ. Scilicet reſpōdit negando, & increpando matrem, ꝙ talia poſtularet. *Quare poſtulas Abiſag Sunamitidem Adoniæ.* i. quare petis eā in vxorē pro Adonia, cum ſit hoc valde irrationabile? *Poſtula ei & regnum.* i. ſi hoc poſtulas, poſtula etiam regnum pro ipſo, quia iſta ęqualia ſunt, vel quaſi conſequentia.

Adonias quid intendebat petendo Abiſag, vt tantum doleret Salomon. *Quæſt.* XXIIII.

QVAERETVR quare tantum doluit Salomon, quòd Adonias peteret Abiſag, & qd intendebat per hoc Adonias.

Aliqui reſpondent, quòd petebat Adonias Abiſag, quia illa fuerat vxor regis, & ſi illam haberet Adonias per eam vſurparet ſibi regnum, ſic tenet Ra. Dauid kimhi. & Nico, & Andre,

F Dicendum autem videtur quòd non apparet manifeſtè, quare vellet Adonias habere Abiſag, vt per illam haberet regnum, quia non apparet quid illa conferret ei; nam aut conferret ei tribuendo ius ad regnandum, aut tribuendo poteſtatem, qua poſſet aſpirare ad regnum. Nam primo modo, quia Abiſag fuerat vxor regis, & mortuo rege ipſa non manebat regina, nec habebat aliquod ius regnandi pro ſe, a fortiori ergo nō poſſet alteri tribuere ius regnandi, cui traderetur in vxorem. Secundum etiam non ſtat, quia non videtur Abiſag tantæ poteſtatis, vt per eam poſſet Adonias acquirere regnū, quia ipſa fuerat accepta a rege, vt miniſtraret ei. Et, vt quidam volunt, erat vxor illius: nō poterat ergo mortuo re- G ge ei maior manere poteſtas, quàm alteri de vxoribus eius, & iſta nūquam eſt magna poteſtas, ideo nō videtur, quòd Adonias eam deſiderauerit, quaſi propter eminentiam poteſtatis.

Dicendum tamen videtur, quòd licet nobis ſit ignotum, quia neſcimus conditiones illius temporis nec habitudines perſonarum particularium, tamen aliquid cōferebat de poteſtate iuris, vel facti Abiſag ipſi Adoniæ, ſi accepta fuiſſet ab eo in vxorem. Quod patet ex verbis Salomonis, nam valde iratus fuit, quia mater petiuit Abiſag pro Adonia, ſi tamen non militaret hoc contra Salomonem, ſcilicet, contra ſtatū regni, non fuiſſet tantum iratus. Item Salomon dixit, quare poſtulas Abiſag Sunamitē Adoniæ poſtula ei & regnum, & ſic æquauit iſta, ſ. ꝙ idem eſſet pete- H re regnum pro Adonia, & petere Abiſag in vxorem. Item patet quia dixit Salomō de Adonia ipſe eſt frater meus maior me, & habet Abiathar ſacerdotem, & Ioab filium Saruiæ: in quo manifeſte apparet, ꝙ accipere Abiſag in vxorem erat aliquod adminiculū ad regnandum, quia Salomon enarrauit hic alia adminicula, quæ habebat Adonias ad regnandum, ſcilicet, quòd erat maior eo, & iſtud conferebat de iure. Etiam dixit ꝙ habebat ſecum Abiathar, & Ioab, & iſtud conferebat de facto, quia iſti erant magni conſiliarij ad inueniendum modos, & viri potentes ad efficiendum quod conſiliarent: addidit autem ad hæc quòd vellet habere Abiſag in vxorem, ergo videtur quòd cōferebat aliquid de iure vel de facto ipſa Abi- I ſag Adoniæ ad regnandum, ſi traderetur ei.

An Abiſag fuerit vxor Dauid. *Quæſt.* XXV.

QVAERETVR vlterius an Abiſag fuerat vxor Dauid. Nicolaus, & quidam alij volunt, quòd acceperit eam in vxorē, vt licitè miniſtraret ei, & iaceret cū eo in lecto, atque calefaceret ipſum in ſenectute. Reſpondendum, quòd non videtur magnum inconueniens dici eam fuiſſe vxorem Dauid, vel non fuiſſe.

Sciendum tamen quòd non eſt neceſſe ad excuſandum Dauid ab aliquo peccato dici iſtā fuiſſe vxorem eius, quia quando Dauid accepit eam ad mini- K ſtrandum, erat omnino impotens ad coitum: nam dicitur pręcedenti capitulo, quòd erat ſenex, & prouectæ ætatis, & cùm operiretur veſtibus, non calefiebat. Sciebat igitur quòd non poterat cognoſcere illam, & conſequēter poterat ipſa tractare eum qualitercunque, & non eſſet periculum, nec ſcandalum ad hoc, quòd deberet eam accipere in vxorem, vt coitus licitus efficeretur.

Item ſcriptura dicit, quòd Dauid non cognouit eam pręcedenti capitulo, ideo non fuit neceſſe ad euitandum peccatum in coitu, quòd ipſe eam acciperet in vxorem.

Item dato, quòd Dauid poſſet cognoſcere eam & inten-

intenderet cognoſcere, non obligabatur ad excuſandum peccatū accipere eam in vxorem, quia poterat habere in concubinam, & erat licitū Dauid ex diſpenſatione, vt declaratum eſt pręcedenti lib. cap. 5. pręter hęc dicendum, quòd non videtur fuiſſe matrimoniū inter Dauid, & Abiſag, quia tunc nō licuiſſet Adoniæ petere eam in vxorem, cum fuiſſet vxor patris, talis enim copula prohibetur Leuitici 18. & 20. & tamen Adonias auſus eſt petere, ergo videtur, quòd non fuerat vxor Dauid. Item ſi Abiſag fuiſſet vxor Dauid, Adonias egiſſet contra legem petēdo eam in vxorem, & ſic Salomon habuiſſet occaſionem occidēdi Adoniam ex hoc, & tamē non impoſuit ſibi hoc crimen, nec accuſauit eum de hoc, ſed potius quaſi non expreſſa cauſa occidit eum, ideo videtur, quòd non fuiſſet vxor Dauid ipſa Abiſag. Item ſi fuiſſet vxor Dauid quando Adonias orauit Bethſabee, vt intercederet pro ipſo apud Salomonē dixiſſet ei Bethſabee iſtud eſſe impoſſibile, & tamen conſenſit orare pro eo iudicans licitum hoc eſſe, ideo non fuerat Abiſag vxor Dauid. Item quādo Bethſabee petiuit hoc a Salomone, reſpondiſſet Salomon, quòd non poterat fieri cū eſſet contra legem, ſed non dixit hoc, ſed ſolum, ꝙ Abiſag eſſet occaſio Adoniæ ad habendum regnum, ergo non fuerat vxor Dauid. Item videtur, quòd dato, quòd Dauid voluiſſet eam accipere in vxorem, non potuiſſet, quia impotens coire non eſt perſona legitima ad contrahendum matrimonium, vnde ſi contrahatur cum illo, non tenet matrimonium, ſed comperta impotentia coeundi poteſt tranſire vxor ad aliud matrimonium, & è cōtrario ſi ſit defectus in muliere, ſic patet, extra de frigi. & male. capi. ex literis, & cap. conſultationi. Sed dicit Nicolaus, quòd ſi forte ante matrimonium contractum conſtet de impotentia coeundi, & vult mulier contrahere cum viro, poterit manere, vt vxor eius.

Sed dicendum, quòd non ſtat, quia conſenſus iſtorum nō poteſt inducere vinculum contra ius, nec poteſt efficere contra naturam rei, ſed de natura matrimonii, & ſubſtantia eſt, quòd ſint legitimæ perſonæ contrahentes, & quædam pars legitimitatis attēditur in ipſa potentia coeundi, ergo in quibus hoc non eſt, impoſſibile eſt eſſe matrimoniū. Item patet, quia extra de frigidi. & malefi. ca. conſultationi, dicitur, quòd ſi aliquis contrahat cum illa, quæ cognoſci nō poteſt, non poteſt eam habere in vxorem, ſed poteſt habere in ſororem, ergo videtur, quòd dato, quòd velit eam habere vxorem non poterit. Idem autem eſt in viro, quòd ſi ipſe eſt omnino impotens ad coeundum, nō poterit habere aliquam in vxorem, ſed in ſororem, dato quòd ipſa velit eſſe vxor. Item matrimonium, quòd ſemel eſt verum, & conſummatum, nunquam poteſt tolli quantum ad omne vinculum, ita quòd liceat alteri contrahentium tranſire ad aliud matrimonium. Si tamen reperiantur aliqui impotentes coire, vel fœmina non poſſit cognoſci, poteſt ille, qui habilis eſt tranſire ad aliud matrimonium. extra de frigi. & malefi. cap. laudabilem, & cap. conſultationi. ergo non fuit matrimonium inter iſtos, qui ſic contraxerunt. Item idem eſt de paruulo, qui nondum venit ad potentiam coeundi, & de ſene, in quo iam defecit potentia coeundi, ſed pueri propter hanc impotentiam non poſſunt contrahere matrimonium, & ſi contrahant non eſt matrimonium. extra de frigid. & malefi. cap. quòd ſedem. ergo etiam matrimonium contractū cum ſene impotente nullum erit. In Dauid autē ſic erat, quia tantū defecerat in eo omnis virtus, ꝙ etiam cū operiretur veſtibus pręced. ca. ergo iam defecerant in eo potentia coeundi, & conſequenter non poterat contrahere matrimonium.

A Dicendū tamen, quòd ſi duo ſint inhabiles ad contrahendum, ſcilicet, quòd vir eſt impotens coire, & fęmina non poteſt cognoſci, vel alter eorum tantum inhabilis eſt, ſi hoc ſciant antequam contrahant, non poſſunt conſentire in ſe inuicem, vt in coniuges, ſed vt in fratres: etiam dato quòd a principio putauerunt ſe eſſe habiles, & poſtea inuentum eſt cōtrarium, poterunt manere, vt fratres, ſed non vt cōiuges, ideo volenti tranſire ad alia vota licitum eſt tranſire. extra de frigid. & malef. cap. laudabilem. Satis ergo probabiliter dictum eſt, ꝙ qa Abiſag non erat vxor Dauid nō potuit aliquod vinculum cauſari inter eos, nec ſaltē publicę honeſtatis iuſtitia, ideo licuit Adoniæ petere Abiſag in vxorem, & propter hoc non fuit ab aliquo redargutus.

B *Ipſe eſt enim frater meus maior me.* Hic inducit Salomon adminicula, quæ habebat Adonias ad regnandum, & adderetur ei aliud ſi traderetur illi Abiſag in vxorem. Et primum erat, quòd Adonias erat primogenitus, & ex hoc ſecundum conſuetudinem omniū gentium proueniebat ei regnū, noluit ergo Salomon tradere ei Abiſag in vxorem, ne coniunctis pluribus adminiculis Adonias aſpiraret ad regnum.

Et habet Abiathar ſacerdotem, Ideſt ſummum ſacerdotem, quia Abiathar, & Sadoc erant ſummi ſacerdotes tempore Dauid, & etiam fuerunt aliquo tempore regni Salomonis infra 4. cap.

Et Ioab filium Saruiæ. Ideſt habet iſtos duos principes Adonias ex parte ſua, & iſti ſunt magni conſilio, C & potētes in familia & exercitu, ideo ſi addatur aliud adminiculum Adoniæ, ſcilicet, quòd detur ei Abiſag inſurget in regnum.

Adonias quomodo dicitur, quòd haberet Ioab, & Abiathar pro parte ſua, cum etiam ipſe eſſet ſubiectus Salomoni.
Quæſt. XXVI.

QVAERETVR, quomodo dicebat hic Salomon, quòd Adonias habebat Ioab, & Abiathar ex parte ſua, nam licet iſti fuerint partiales a principio antequam Dauid inſtitueret Salomonem in regem, tamen poſtea nō auſi ſunt D ſed potius fugerunt audito, ꝙ Salomon vngeretur in regem pręced. cap. Item ipſemet Adonias ſubiecerat ſe Salomoni, & adorauerat eum præced. c. quomodo ergo haberet aliquos partiales pro ſę contra Salomonem?

Reſpondendum, ꝙ Adonias publice venerabatur Salomonem profitens ſe ſeruum illius pręceden. cap. Idem etiam faciebat Ioab, & idem Abiathar: Salomō tamen, qui erat vir prudens, ſciebat quòd Adonias faciebat hoc ex neceſſitate, & non ſponte, ideo quęrebat opportunitatem, vt inſurgeret contra Salomonē, & inuenta illa appareret publice hoſtis. Idem etiam de Abiathar, & Ioab erat, quia iſti in publico venerabātur Salomonem, ſed cor eorum erat cum Adonia, & aliquando in ſecreto conueniebant, & tractabant, E quomodo Adonias inſurgeret in regnum. Hoc autē ſciebat Salomon, & inſuper, quòd quandocunque opus eſſet, Ioab & Abiathar fouerent publice partes Adoniæ contra ſe, ideo dicebat, quòd Adonias habebat ſecum Ioab, & Abiathar.

Iurauit itaque rex Salomon per dominum. Iſtud iuramentum fuit ad confirmandum verbum ſuum, ne poſtea liceret ei retrocedere. *Dicens hæc faciat mihi Deus, & hæc addat.* Iſte modus iurādi eſt frequentatus apud Iudęos ſupra 1. lib. capitu. 3. & 20. & 25. Et eſt ſenſus, Deus faciat mihi hæc mala, ſ. quę nomino, & addat mihi ſuper ea alia maiora, ſ. talia, & talia, quæ exprimo, ſi fecerim tale, vel tale.

Quia

Quia contra animam ſuam locutus eſt Adonias verbum hoc. Ideſt deſtruat me Deus ſi Adonias non locutus fuit iſtud contra animam ſuam, ideſt vitam ſuam, ſcilicet quia iſtud, quòd locutus eſt, faciet, quòd ipſe occidatur. *Et nunc viuit Dominus*. Ideſt iuro per vitã Dei. Præcedens autem erat imprecatio potius, quàm iuramentum, iſtud autem eſt iuramentum.

Qui firmauit me & collocauit me ſuper ſolium Dauid patris mei. Scilicet Deus collocauit me ſuper ſolium Dauid, quando fecit me vngi in regem, & fecit ſedere in ſolio Dauid viuente eo: firmauit autem ſolium meum quando fecit, quòd omnes mihi obedirẽt, & non eſſet aliquis publicè repugnans. Hic eſt mutatio ordinis, quia prius eſt collocari in ſolio, quàm firmari regnum. Nam viuente Dauid collocatus eſt Salomon in ſolio, ſed nõ fuit firmatum regnum eius vſq; poſt mortem Dauid, ſic patet ſupra in litera, & ſequenti cap. dicitur confirmatum eſt regnum in manu Salomonis. *Et qui fecit mihi domum*. Ideſt fecit mihi domũ regalem: nam ſi Salomon nõ fuiſſet rex, eſſet vt perſona priuata, & non haberet domum, ſed computaretur cum alijs de domo Dauid, nunc autem quia rex erat habebat domum ideſt progeniem per ſe.

Sicut locutus eſt. Ideſt ſicut promiſit, ſcilicet quia Deus promiſerat Salomonem regnaturum poſt Dauid, vt colligitur præcedenti libro cap. 7. & magis. 1. Paralipo. 22. *Quia hodie occidetur Adonias*. Ideſt non permittam eum amplius viuere.

Miſitque rex Salomon per manum Banaiæ filij Ioiadæ. Ideſt miſit Banaiam ad Adoniam, vt per manum eius occideretur. Salomon diligebat Banaiam, quia fuerat partialis eius, etiam antequam vngeretur in regem. præcedenti cap. & conſtituit eum ducem ſuper exercitum, ſicut erat Ioab tempore Dauid infra 4. cap. & ob hoc deſtinauit eum ad occidendum Adoniam, quia credidit, q̃ diligenter ageret iſtud. Etiam pertinebat ad honorẽ Adoniæ, quòd potius occideretur ab iſto viro, qui erat princeps exercitus, quàm ab aliquo alio minoris poteſtatis.

Qui interfecit eum, & mortuus eſt. Scilicet Banaias interfecit Adoniam, & ponitur (interfecit) pro percuſſit, quia alias ſuperflua eſſet litera, ſcilicet interfecit eum, & mortuus eſt: quia certum eſt, quòd ſiquis interficit alium, ille moritur. (Mors Adonię.)

An Salomon peccauit occidendo Adoniam. Quæſt. XXVII.

(Rõ ex aduerſo.)

QVAERETVR an Salomon peccauit occidendo Adoniam. Aliquis dicet, quòd ſic, quia non occidit ipſum, niſi quia timebat eum. ſ. q̃ vellet inſurgere ad regnandum, & tamen non licet alicui occidere alterum ex hoc ſolo, quòd timet eum, ſed ſolum quando viderit eum actualiter inſurgentem, poterit occidere ipſum defendendo ſe.

Rñdendum, q̃ Salomon non peccauit occidendo Adoniam quod patet, quia Salomõ fuit ſemper dilectus a Deo quouſque pp̃ mulieres, quas accepit incepit colere idola, & tñ nondũ Salomon inceperat colere idola qñ occidit Adoniã, ergo tunc dilectus erat a Deo, & ꝓñr non peccauerat occidendo illum. Item poſtq̃ Salomõ occidit Adoniã, erat nimis Deo deuotus, & petiuit a Deo ſapientiam, & Deus diligebat eũ valde: vñ cum ſolum petierit ſapientiã, Deus dedit ei ſapientiã ſuper oẽs hoĩes, & inſup gloriã, & diuitias pluſq̃ alijs regibus, qui fuerant añ ipſum ſeq. ca. & dr̃ ibi, q̃ placuit Deo petitio Salomonis, ſi tñ peccauiſſet occidendo Adoniã offendiſſet Deũ, & non eſſet ei acceptꝰ, ergo nõ peccauit. Itẽ Eccleſiaſt. c. 47. ponũt laudes Salomonis, & peccata eius, & ibi nõ ponit de morte Adoniæ, ſi tñ peccauiſſet occidẽdo illũ, pctũ eſſet graue nimis, qa erat Adonias frater ſuus, & ſcriptura nõ ſubticuiſſet tã graue peccatũ, & tñ nõ ponit illud cũ alijs pctis Salomonis: ergo vr̃ q̃ non peccauit occidendo eũ. Item patet hoc, quia Salomon habuit iuſtam cauſam occidẽdi ipſum: nam erat Solomon rex legitimè conſtitutus, Adonias autem inquirebat opportunitatem, vt eum regno priuaret: iſtud autem eſt crimen læſæ maieſtatis, pro tali autem crimine iura humana mortem legitimè imponunt criminoſis; & etiam filios ſuos priuant ſucceſſione paterna, relinquendo illis ſolam vitam ex miſericordia, vt patet extra de hereticis, cap. vergentis. ergo poterat Salomon iuſtè occidere Adoniam reum læſæ maieſtatis: hoc autem cõuicit Salomon de Adonia, quia petiuit Abiſag in vxorem, & tamen illud erat quoddã ingenium ad habendum regnum. Item Salomon occidendo Adoniam procurauit pacem publicam, quia Adonias conſiderabat quotidie, quando haberet poſſet opportunitatem ad expellendum Salomonẽ de regno, vt ipſe regnaret: iſtud autem fieri non poterat ſine magno ſcandalo, & damno populi, ſ. quia multi ex vtraque parte perirent, ideo ad Salomonem tanquam ad principem pertinebat curare, ne ſcandalum naſceretur in populo, & occidere illum, per quẽ ſcandalum naſciturum erat ſi viuere permitteretur. Sic autẽ erat Adonias, quia de ipſo apparebat quòd intendebat facere ſcandalum procurando regnum, ergo licuit ipſum occidere non ſolum tanquam hoſtem Salomonis, ſed etiam tanquam hoſtem publicum intendentem perturbare pacem publicam.

(Ad rõnem primę opinionis.)

Ad rationem in contrarium dicẽdum, quòd non licet alicui occidere alterum ex hoc ſolo quòd timet ſe ab illo occidẽdum, vel mala ſibi infligenda, immo dato quòd aliquis poſſet ſcire certiſſimè q̃ neceſſe erat, quòd aut ipſe occideret alterum, aut alter occideret ipſum, non liceret ei occidere illum, vt ipſe maneret ſecurus, niſi cum videret quòd alius actualiter aggrediebatur ipſum. Ratio huius eſt, quia alias poſſet aliquis occidere alium, antequã peccaret, ſed hoc eſt omnino illicitum, & ſic Salomon non occidit Adoniam ex hoc ſolo, quòd timebat eum, quia tunc occidiſſet ipſum a principio, vt ille vnctus eſt in regẽ, quia ex ipſo tempore incepit timere Salomon, quòd Adonias ſemper aſpiraret ad regnum, vel etiam poſtquam mortuus eſt Dauid occidiſſet Salomon Adoniam, quia timebat eum, quod patet ex verbis eius ad Berhſabee, ſ. ipſe eſt frater meus maior me, & habet Abiathar ſacerdotem, & Ioab filium Saruiæ. In quo patet, quòd Salomon timebat Adoniam propter iſta adminicula, quæ habebat: noluit tamen occidere eũ, vſque nunc, eo quòd nunquam inuenit in eo, quòd aſpiraret ad regnum, niſi nunc, & ſic potuit eum nũc occidere, ſicut qui timet hoſtem ſuum nõ poteſt ex hoc eum occidere, & tamen quando viderit eum contra ſe inſurgentem, poterit eum occidere; ita Salomon præcedenti tempore timuit Adoniam, quia tamen non vidit eum inſurgere, niſi nunc, non occidit eum ante hoc. Idem patet ex verbis Salomonis præcedẽti cap. cùm dixit de Adonia, quòd ſi eſſet vir bonus non caderet, nec vnus capillus de capite eius in terram, ſi autem malum inueniretur in eo, occideretur: nunc autem inuenit malum in ipſo, ſ. quia aſpirabat ad regnũ, ideo iuſſit illum occidi. *Abiathar quoque*. Hic ponitur Abiathar eiectio de ſummo ſacerdotio: nam erat ſummus ſacerdos tpe Dauid, & nunc Salomon fecit ceſſare ſummũ ſacerdotiũ eius; *Et dicitur Abiathar quoque ſacerdoti dixit rex*. Vocatur Abiathar ſacerdos, i. ſummus ſacerdos. *Vade in Anathot ad agrum tuum*. Ideſt non maneas hic in vrbe, vel iniuria in curia mea, ſed vade in Anathot ad agrum tuum, & ibi habita: eſt enim Anathot quædam ciuitas

(Abiathar eiectio a ſummo ſacerdotio.)

tas in ſorte Beniamin Ioſue 18. & illa cecidit ſacerdotibus in ſortem Ioſue 21. & ibi habebat domum Abiathar. fuit autem de iſta ciuitate Ieremias Propheta, q̃ etiam ſacerdos erat Ierem. 32. De hoc etiam Hieron. in prologo ſuper Ieremiam. Eſt autem Anathot ciuitas quædam parua, quę magis vocatur viculus diſtans a Ieruſalem tribus milliarijs, ideſt Leuca, & dimidia, vt ait Hierony. in prædicto prologo.

Abiathar, an haberet agrum, cum eſſet ſacerdos, Quæſt. XXVIII.

QVAERET aliquis, quomodo dixit Salomon ipſi Abiathar, quòd iret in agrum ſuum, qa non poterat poſſidere agrum, nam ſacerdotes, & Leuitæ non habebant aliquos agros, ſed ſolum dabantur eis ciuitates, & ſuburbana ad alẽda pecora: Num. 35. & Ioſue 13. ſed Abiathar erat ſacerdos, ergo non poſſideret agrum.

Reſponderi poteſt, quòd nõ accipitur hic ager pro agro, ſed pro domo, ideſt, quòd Abiathar iret ad agrũ ſuum, ideſt ad domum ſuam, quam habebat in Anathot.

Sed adhuc obijcietur, quòd ſacerdotes poterant habere agros, nam Ieremias erat ſacerdos, & tamen cognatus ſuus venit ad eum, & dixit eme tibi agrum, q̃ eſt in Anathot in terra Beniamin, quia tu propinquus es, vt poſſideas, vt patet Ierem. 32.

Aliquis dicet, quòd Ieremias non poterat regulariter poſſidere agrum, & ideo nec emere poterat, & tamen nũc emit, quia putauit iſtud eſſe a Deo. ſic patet alleg. c. cum dicit Ieremias: intellexi autem quòd verbum domini eſſet, & emi agrum ab Ananeel filio patrui mei, hoc autem Deus volebat ad hoc, quòd Ieremias oſtenderet librum illum poſſeſſionis, & diceret adhuc poſſidebũtur domus, agri, & vineę in terra iſta, & ſic fecit, vt patet eodem cap.

Sed dicendum, q̃ hoc non ſtat, nam quamquam iſtud ſufficeret pro Ieremia ad hoc, q̃ moueretur ad emendum agrum: tamen non ſufficiebat pro cognato ſuo, qui dixit ei eme agrum, quia tibi competit iure propinquitatis: ergo videtur, q̃ etiam ſi Deus non iuberet nunc ſpecialiter Ieremiæ emere agrum iſtum, q̃ etiam alias poſſet emere. Item patet, quia cognatus Ieremiæ poſſidebat agrum, quem vendere volebat: ip ſi Ieremiæ, ergo ẽt licebat Ieremiæ poſſidere agrum. Patet conſequentia, quia cognatus Ieremię erat ſacerdos, ſicut Ieremias, ideo ſi licebat vni, licebat alteri.

(Sacerdotes, & Leuitæ, qũo poterant poſſidere agros.)

Reſpondendũ, q̃ licebat Ieremiæ poſſidere agros, & emere ſine Dei mandato. Pro quo ſciẽdum, quòd ager aliquãdo accipitur pro vinea, vel noualibus, quæ coluntur ad ſegetes, aliquãdo autem pro omni terra, vel prędio ruſtico, ſiue colatur, ſiue non, ſicut ſunt loca paſcualia, & quęcunque alia. Primo modo dicẽdũ, q̃ non licebat ſacerdotibus, nec Leuitis poſſidere agros, eo q̃ nõ debebant vacare agriculturę ne eſſent occupati in agricultura, & temporibus debitis nõ poſſent ire ad miniſtrandum domino in Sanctuario. Si autem accipiatur ſecundo modo ager, poterant ſacerdotes, & Leuitę poſſidere agros, nam cum dabat̃ aliqua ciuitas accipiebatur magnum ſpacium in circuitu ciuitatis, ſ. duo millia paſſuum ad omnem partem, vt in illis ſacerdotes paſcerent animalia ſua. Sic patet Numeri 35. reliquum autem territorium illius vrbis, ſ. vineæ, & noualia dabãtur aliis tribubus, in quarum terra Leuitę accipiebãt vrbes, ſic patet Ioſue 21. cum dicitur, quòd Hebron, & ſuburbana eius, data ſunt ſacerdotibus, agros veto, & villas Hebron dedit Ioſue ipſi Caleb. Hoc autem erat, quia ſacerdotes non poterant habere agros, alioquin ipſi potuiſſent poſſidere Hebron cum agris ſuis. Cum autem dicitur, quòd ſacerdotes habebant agros, dicendũ quòd forte ſuburbana illa vrbium ſacerdotalium diuidebantur per ſeipſos ſacerdotes, ita vt quilibet poſſideret partẽ ſuã, & ibi paſcebat greges ſuos, vel plãtabat arbores, dumtamen non faceret vineas, aut terras ad ſeminandum, quia iſtud non licebat Leuitis, & forte talis ager erat, quem poſſidebat Abiathar in Anathot, & ad illum mittebat eum Salomon, de hoc tamẽ magis dicetur Ierem. 32.

Et quidem vir mortis es. Ideſt dignus morte, ſcilicet, quia commiſerat crimen læſæ maieſtatis, eo quòd cõſpirauerat cum Adonia contra Salomonem, vt patet ſupra, cum dixit Salomon de Adonia habet Abiathar ſacerdotem, & Ioab filium Saruiæ.

Sed hodie non interficiam. Ideſt quamquam ſis dignus morte, non te interficiam hodie, neque aliquo tempore, & ſic factum eſt, quia nunquam occidit eum, etiã quia ſi ſolum intelligeretur pro illa die, quòd non interficeret eũ, & tamen interficeret ipſum poſt aliqua tempora, non mitteret eum in Anathot ad habitandum ibi.

(Quare Salom. impoſuit pœnã exilij Abiathar.)

Sciendum autem, q̃ Salomon impoſuit nunc Abiathar pœnam exilii, ſ. q̃ iret in Anathot, & non rediret in Ieruſalem. nec maneret in curia, nec etiam introiret in Sanctuarium ad miniſtrandum. Sciendum etiam, q̃ Salomon potuerat occidere Abiathar, quãquam eſſet ſummus ſacerdos, eo q̃ in veteri teſtamẽto poteſtas eccleſiaſtica non erat diſtincta a poteſtate ſeculari, ſed ſubiecti erant directe ſacerdotes regi, ſicut laici. Etiam non erat diſtinctio pœnarum pro ſacerdotibus, & laicis, ſed ad omnes communis erat ſentẽtia ſanguinis in criminibus grauib̃, & quia Abiathar commiſerat crimen lęſæ maieſtatis occidendus erat, niſi miſereretur eius Salomon, q̃ autem ſacerdotes ſubiecti eſſent laicis, patet Numeri 27. vbi Deus dixit, q̃ Eleazar, qui erat ſummus ſacerdos, & cęteri Iſraelitæ ſubiecti eſſent Ioſue. De hoc magis declaratũ eſt Ioſue 3. erat tamen Ioſue princeps ſęcularis, ſ. de tribu Ephraim. *Quia portaſti arcam domini Dei coram Dauid patre meo*. Ponit hic Salomon aliquas cauſas, quę mouerunt eum ad dimittendum Abiathar, & vna fuit, quia portauit arcam coram Dauid, iſtud fuit, quando Dauid egreſſus eſt de Ieruſalem fugiens a facie Abſolonis: nam tunc Abiathar, & Sadoc ſummi ſacerdotes portauerunt arcam coram Dauid. præcedenti lib. c. 5. *Et ſuſtinuiſti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus*. Iſtud erat potiſſimum, quia Abiathar fuit cũ Dauid in omnibus laboribus: nã ex quo cępit Dauid fugere a facie Saulis venit ad eum Abiathar, vt patet ſupra 1. lib. c. 22. nam tunc occiſi fuerunt omnes ſacerdotes Nobe, & fugit Abiathar de interfectione vrbis Nobe, & venit ad Dauid, dixitq; ei Dauid, mane mecum ne timeas, ſiquis quęſierit animam meam, quæret & animam tuam, mecumque ſaluaberis. Dauid ẽt fuit occaſio, vt occideret̃ pater Abiathar, & multi de cognatione eius. Vnde ipſe dixit ego ſum reus omnium animarum patris tui, præl. c. & ex hoc tenebatur nimis Dauid ipſi Abiathar, & etiam Salomon cũ propter Dauid omnes fere de cognatione Abiathar periſſent. Etiam Abiathar ambulabat ſemper cum Dauid, & conſulebat pro eo dominum quandocunque oportebat, vt patet ſupra 1. lib. c. 23. & 30. *Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non eſſet ſacerdos domini*. Ideſt eiecit eum de officio ſummi ſacerdotii, vt nunquam miniſtraret, nec etiam miniſtraret, vt ſacerdos minor, hoc patet, quia eiecit eum de Ieruſalem, vt nunquam rediret illuc, ſed maneret in Anathot, & tamen Sanctuarium erat in Ieruſalem, vbi debebat fieri miniſtratio ſacerdotalis, ergo ex illa die priuatus eſt Abiathar

(Salomon quare non interfecit Abiathar.)

miniſte-

ministerio sacerdotali. *Vt impleretur sermo domini, quem* F
locutus est super domum Heli in Silo. i. tunc impletus est sermo dñi, qui dictus fuerat de domo Heli sacerdotis, qũo cessaturũ erat sacerdotiũ de domo illa. Sciendum, ꝙ hic non ponitur, vt, denotando cãm finalem, sed consecutiuam, quia nõ eiecit Salomon Abiathar de sacerdotio ad istum finem, vt impleretur sermo dñi super domũ Heli, sed fecit ad alium finem: fuit tamen consequens ad istud opus Salomonis, ꝙ impleretur verbum dñi super domum Heli. Sciendum autem, ꝙ verbum dñi contra Heli fuit duplex. Primum fuit, qñ venit quidam vir Dei, & nunciauit Heli de morte filiorum suorum, & de cessatione sacerdotij in domo eius: ſ.1.lib.c.2. Aliud fuit verbum Dñi cõtra Heli, quod factum est per Samuelem cum adhuc G
esset puer, & erat confirmatio prophetiæ prioris. De hoc supra 1.lib.cap.3.

Quomodo per abiectionem Abiathar impletus est sermo domini contra domum Heli. *Quæst.* XXIX.

Impleri prophetia dupliciter intelligit.

QVAERETVR quomodo dicitur, ꝙ nunc impletus est sermo dñi contra domũ Heli, nam ante hoc impletus fuerat qñ occisi sunt duo filij eius. ſ.1.lib.cap.4. & qñ occisi sunt 85. sacerdotes de familia eius. e.li.cap.22.

Respondendum ꝙ impleri prophetiam, accipitur dupliciter. Vno modo pro tradi executioni id, quod pronunciatum est, siue in toto, siue in parte, & sic qñ videmus, ꝙ fit aliquid de his, quæ pronunciata sunt p H
prophetam aliquem, dicimus ꝙ completur prophetia illius, dato ꝙ non oĩa eueniunt, quæ prænunciata sunt. Secundo modo completur prophetia, qñ oĩa facta sunt, quæ per aliquẽ prænunciata fuerũt. Si primo modo accipiatur dicendum, ꝙ sermo dñi contra Heli iam impletus fuerat, & tñ non desinebat quotidie impleri: si secundo modo dicendum, ꝙ nunquã fuerat impletus sermo dñi cõtra domum Heli, nisi nũc: Pro quo sciendum, ꝙ Deus prædixit cõtra Heli multa, & vltimum eorum nunc completum fuit. Nam Deus dixit, ꝙ de oĩbus malis, quæ euenirent ipsi Heli, primum esset ꝙ duo filij eius morerent, vnde ſ.lib.1. c.2. dr̃ hoc autem erit tibi signum, ꝙ venturum est duobus filijs tuis Ophni, & Phinees in die vna mo- I
riẽtur ambo, & sic factum est post paucum tempus, viuente Heli, nam ferentes arcam mortui sunt in bello. ſ.1.lib.4. aliud fuit contra domum Heli. ſ. ꝙ maxima pars domus suæ moreretur, qñ veniret ad virilem ætatem. e.lib.c.2. & istud impletũ est, qñ Saul occidit coram se. 25. sacerdotes vestitos ephod. e.lib.c. 22. & tunc omnes de ciuitate Nobe occisi sunt: aliud erat ꝙ Deus præcideret brachium domus Heli, ita vt non esset senex in domo sua. i. summus sacerdos, & videret æmulum suum in templo in omnibus prosperis Israel, & non esset senex in æternum in domo Heli, idest ꝙ postea nullus summus sacerdos esset de semine suo. Istud fuit impletum nunc, qñ Abiathar fuit priuatus summo sacerdotio, nam post eũ nullus fuit K
summus sacerdos de domo Heli, sed semꝑ de domo Sadoc, & istud erat quod dictum fuit ad Heli. ſ. 1.lib. ca.2. ſ. suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciat, & ædificabo ei domum fidelem. Iste erat Sadoc, qui habiturus erat domum fidelem, idest firmam, ita ꝙ de semine eius nunquam desinerẽt esse sacerdotes summi: post hoc autem nihil mansit complendum de prophetia, quæ habetur contra Heli præallegato. cap. ideo rectè dicitur hic, quòd nunc impletus est sermo domini cõtra domum Heli.

De statu domus Heli circa summum sacerdotium. *Qõ.* XXX.

QVAERETVR vlterius de statu domus Heli circa sacerdotium summũ. in quo considerandum, quòd Heli non erat de domo illa, ad quam pertinebat regulariter summum sacerdotium: ad quod sciendum, quòd Deus dedit primò summum sacerdotiũ ipsi Aaron: Exo. 29. & Leui. 8. Voluit quoque quòd postea primogeniti de stirpe sua succederent in illo Leui. 21. fuit autem primogenitus Aaron de his, qui nõ mortui sunt Eleazar, & mortuo Aaron iste factus est summus sacerdos per Moysen Nu. 20. filius autem Eleazari fuit Phinees, & huic Deus promisit dare sacerdotiũ summum in progenie sua in æternũ Nu. 25. ideo postea semper fuerunt summi sacerdotes de stirpe Phinees. Habuit autem Aaron alium filium minorem, ſ. Ithamar, & de stirpe illius non debebant esse aliqui summi sacerdotes, eo ꝙ pertinebant ad stirpem Eleazari, & Phinees. Et isto modo durauit summum sacerdotium in posteris Phinees per tempora Moysi, & Iosue & omnium iudicum, vsque ad Samsonem, qui vltimus ponitur in libro Iudicum: tunc autem sacerdotes de domo Phinees mali effecti fuerant, & Deus priuauit illos pro tunc summo sacerdotio, & populus etiam hoc fecit. Erat autem tunc de domo Ithamar, ad quem non pertinebat sacerdotium summum sacerdos quidam nomine Heli vir valde bonus in oculis Dei, & plebis: in tantum ꝙ totus Israel fecit eum iudicem, & præfuit toti Israel 40. annis supra 1.lib.c.4. dedit quoque ei populus summum sacerdotium, & Deus ei confirmauit illud priuans pro tunc sacerdotes de domo Phinees, & sẽper fuissent priuati si filij Heli non peccauissent. Hoc patet ſ.1.lib.c.2.cũ Deus loquitur ad Heli, dicens: Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in cõspectu meo vsque in sempiternum. nunc aũt dicit Dñs, absit hoc a me, sed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui aũt cõtẽnunt me, erunt ignobiles. Et ibi dr̃ de ablatione futura sacerdotij de domo Heli. Fuit tamen sacerdos summus Heli, & post eũ fuit summus sacerdos Phinees filius eius: nam patre inueterato ministrabat Phinees, vt colligitur 1.lib.c.2. & ponit illud Iosephus 5. Antiquitatũ: post Phinees aũt fuit summus sacerdos filius eius Ichabod. Iste.n. natus est de muliere, quæ pre dolore incuruauit se, & peperit ſ.1.lib.c.4. Post hũc aũt fuit sacerdos Achias, vt quidã volunt, & colligitur ſ.1.lib.c.14. fuit etiã sacerdos Achitob, & postea fuit sacerdos Achimelech filius Achitob eo. lib.c.22. isto mortuo fuit sacerdos Abiathar filius Achimelech, qui confugit ad Dauid, qñ occisi sunt sacerdotes in Nobe, vt in preallegcap. Omnes isti fuerũt de domo Heli, & in diebus istorũ nõ fuit aliquis sacerdos summus de domo Eleazari, siue Phinees, & tamen tẽpore Dauid factus est Sadoc sũmus sacerdos, & iste erat de stirpe Eleazari, & erãt ipse, & Abiathar simul summi sacerdotes. Nunc aũt Salomon priuauit Abiathar summo sacerdotio, & postea nõ fuit aliquis sũmus sacerdos de domo Heli, vel de domo Ithamar, sed oẽs fuerunt de stirpe Eleazari deriuati per Sadoc vsque ad captiuitatẽ Iudeorum per Romanos, vbi cessauit totus status eorum. Destinaueram autem apud me, & alibi dixerã in loco isto agere de omnibus summis sacerdotibus incipiendo ab Aaron, qui fuit primus summus sacerdos vsque ad vltimum, qui fuit tempore captiuitatis Ierusalem per Romanos colligẽdo interdum ex sacra scriptura nomina eorũ, & aliqua gesta, & interdũ ex Iosepho in libris Antiq. & in libris de bello Iudaico, sed melꝰ forte de hoc dicet̃ 1.Paral.6. vel saltẽ Io.11.

An

An Salomon peccauerit auferendo summum sacerdotium ab Abiathar. *Quæst.* XXXI.

QVAERETVR vlterius, an peccauerit Salomon auferendo summum sacerdotium ab Abiathar.

Aliquis dicet, ꝙ non, quia Deus prędixerat de sacerdotibus de domo Heli, ꝙ priuandi essent, & suscitandi sacerdotes de alia domo supra 1.lib.ca.2. sed hoc executus fuit Salomon, ergo non peccauit.

Ad istam rationem dicendum, ꝙ non stat, quia tũc diceretur de Saule, ꝙ non peccauerit occidendo sacerdotes 85. de domo Heli, & omnes, qui erant in vrbe Nobe supra 1.lib.c.22. quia ibi complebatur Prophetia contra Heli, sicut hic, quia dominus dixerat ꝑ tra eum supra 1.lib.cap.2. Et pars magna domus tuæ morietur, cum ad ętatem virilem venerit, & istud fuit quia multi de domo sua occisi sunt simul per Saulẽ, & tamẽ manifestum est, quòd peccauit Saul, vt declaratum est supra 1.lib.cap.22. ergo etiam Salomon nõ excusaretur tanquam exequens mandatum, vel Prophetiam a Deo positam contra Heli. Item Salomon non priuauit Abiathar propter prophetiam dictã contra Heli, sed ex aliis causis, vt patet ex verbis eius: nam dixit vir quidem mortis es, sed hodie non te interficiam, & tamen referendo ad prophetiam dictam contra Heli, nõ erat verum, quòd Abiathar esset vir mortis: nam licet priuari posset sacerdotio, tñ mortem nõ C
merebaẽ. Dicendũ ergo, ꝙ Salomon non peccauit priuando Abiathar summo sacerdotio, quia cum posset Salomon occidere eum iuste, a fortiori poterat infligere ei quamlibet aliam pęnam, quia quælibet alia pęna est minor quam mors. Poterat tamen Salomõ occidere Abiathar, cũ supra dixerit ei, vir quidem mortis es, ergo a fortiori poterat eum priuare. Causa autẽ, pro qua priuauit eum, fuit quia Abiathar commisit crimen lęsæ maiestatis, ſ. quia cum Adonia, & Ioab participabat in machinationibus, & conspirationibus contra Salomonem, & pro isto crimine quilibet meretur mortem. non ergo peccauit Salomon occiendo illum, quia istud esset, vel ex defectu potestatis, vel D
ex iniusta causa, vel ex iniquitate voluntatis, sed nullum istorum erat. De primo patet, quia Salomon habebat iurisdictionem super omnes Israelitas, tã laicos quam sacerdotes, quia apud Hebræos non fuit distincta iurisdictio ecclesiastica, & secularis, sicut hodie est. Secundum etiam non stabat, quia causa ad priuandũ Abiathar erat iustissima, & non solum ad priuãdum, sed etiam ad occidendum, ſ. quia erat reus læsę maiestatis. Tertium etiam non stat, quia Salomon non processit mala voluntate contra Abiathar, sed solum zelo iustitiæ, quod patet, quia etiam de pęna debita relaxauit aliquid, ſ. quia merebatur mortem, & solum priuauit eum summo sacerdotio.

Salomon, an peccasset priuando Abiathar solum, vt compleretur sermo Dei. *Quæst.* XXXII.

QVAERETVR vlterius si Salomon ob hoc solũ priuasset Abiathar, vt compleretur sermo Dei contra domum Heli, an peccaret.

Aliquis dicet, ꝙ sic, quia manifestum est, ꝙ Nabuchodonosor, & Sennacherib, & omnes reges Gentilium, qui persequebantur Iudęos complebãt prophetias Dei contra Iudęos, quia omnia illa mala prenunciabantur Iudęis antequam venirent, sed manifestum est, ꝙ isti peccabant persequendo Iudæos: ergo etiam peccaret Salomon. Dicendum hoc non stare, quia isti reges, licet complerent prophetiam Dei contra Iudæos, tamen non veniebant, vt complerent illam, immo nesciebant, an aliquid prenunciatũ esset ꝗ Iudęos, A
sed potius putabant, ꝙ ipsi in fortitudine sua preualebant ꝗ Iudæos, & contra Deum ipsorum, sic fuit de Sennacherib, qui dixit Iudæis, ꝙ non confiderent in Deo suo, ꝙ liberaret eos, quia sicut dii Gentium non potuerãt liberare de manu eius cultores ipsorum, ita etiam non posset Deus Israel Hebręos sequenti lib.c. 19. sic etiam patet Isa. 10. cum dr̃ de Sennacherib: Væ assur virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eorũ indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, vt auferat spolia, & diuidat prędam, ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non, ita estimabit, sed ad conterendum erit cor eius. Simile est de Nabuchodonosor, vt patet Abacuc 1, & 2. ergo peccabant isti, quia B
licet exequerentur prenunciata a Deo, tñ non faciebant illa, vt volentes obedire ei, sed magis è cõtrario. De Salomone autem secus est, quia ponimus, ꝙ ipse priuaret Abiathar solum intentione exequendi prophetiam dictam ꝗ domum Heli. Dicendum tñ, ꝙ adhuc isto posito, peccaret Salomon, si non priuaret Abiathar ex alia causa. Quòd patet ex duobus, primo quia dato, ꝙ sciret sacerdotium aliquando cessaturũ de domo Heli: tñ nesciebat, an Deus voluerat, ꝙ cessaret tempore Abiathar, vel alterius successoris, ideo si priuaret Abiathar ageret ꝗ conscientiam dubitans, an compleret prophetiam Dei, vel ageret contra intẽ tionem eius, Secundo peccabat Salomon isto modo, quia dato, ꝙ reuelatum esset debere finiri sacerdotiũ C
domus Heli in Abiathar, non licebat ei priuare Abiathar, quia aut priuaret eum iure suo, ſ. inquantum erat princeps populi Dei, ad quem pertinebat infligere pęnas, & prędmia tribuere, aut ex aliqua cõmissione speciali Dei. non primo modo, quia tunc non poterat priuare Abiathar, nisi pro aliquo crimine, quia pęnæ regulariter pro culpis dari debent. Item nõ erat Abiathar de iurisdictione Salomonis, quantum ad prophetiam dictam ꝗ domum Heli: nam Salomon, & quilibet alius princeps populi Dei erat executor legis datæ per Moysen, quæ erat communis, prophetiæ tñ dictæ ꝗ aliquos erant quædam sententiæ particulares Dei, quarum nullus de iure erat executor, nisi ipse Deus, D
aut ille, cui ipse specialiter hoc demandaret, sed cum aliqs punit alium, qui non est de iurisdictione sua, peccat: ergo etiã Salomon peccabat. Scd̃m non stat, quia Deus non commisit punitionem Abiathar, vel executionem prophetiæ ipsi Salomoni specialiter, ergo si ipse se intromitteret de executione illius, peccaret tanquam iudicans in non suo territorio, vel vsurpans sibi quocũq; modo iurisdictionem, Peccaret ergo Salomon quocunque modo puniret Abiathar, nisi pro aliquo crimine eum priuaret, quia quantum ad istud esset de iurisdictione sua, & sic factum est hic, nã pro crimine lęsæ maiestatis priuauit eum.

Abiathar an fuerit priuatus cum infra inter sacerdotes Salomonis nominetur. *Quæst.* XXXIII.

QVAERETVR vlterius qũo est verum, ꝙ Salomon eiecit Abiathar de sũmo sacerdotio nã cũ ꝗ. 4. c. dicat̃, ꝙ sacerdotes Salomonis erãt Sadoc, & Abiathar. Aliqui dicunt, ꝙ ille Abiathar non est iste, de quo hic dr̃, nec fuit de stirpe Heli, sed aliqs alius de stirpe Eleazari. Sed dicendũ, ꝙ nõ stat, quia nunq̃ fuerunt simul duo summi sacerdotes dũ mansit status Iudaicus vsq; ad captiuitatem Babylonicã, nisi tpe Dauid, qñ Sadoc, & Abiathar erãt simul sacerdotes. Post captiuitatem aũt Babylonicam, qa sacerdotia erãt frequenter p intrusionem, & potentiã secularem, ꝓtingebat p seditionẽ duos simul esse sacerdotes, ergo non potuit esse ille Abiathar, de quo dr̃ ꝗ. 4. alius ab isto de quo dr̃ hic. Item patet, quia 1.Paralip.6. ponũtur summi sacerdotes, qui fuerunt a principio legis datę, ſ. ab

Aaron

Aaron vſq; ad captiuitatem Babylonicam, in quã du F
ctus eſt vltimus ſacerdos. ſ. Ieſus Ioſedech, & tñ oẽs il
li fuerunt per ſucceſſionẽ, & non ponuntur ſacerdo-
tes geminati.

Aliqui dicunt, ꝙ Abiathar de quo hic dr̃, & ille, de
quo j.4. ſit idem, & tñ volunt, ꝙ iſte Abiathar priua-
tus fuerit a Salomone, & poſtea fuerit ei reconcilia-
tus, & reſtitutus in gradum priſtinum. Sed dicendũ,
ꝙ non ſtat, quia poſtq̃ Abiathar priuatus eſt ſummo
ſacerdotio, nunquã redijt ad illud, ſed inſtitutus eſt
loco eius Sadoc, vt patet infra in litera. ſ. cõſtituit rex
Sadoc ſacerdotem pro Abiathar. Item patet fortius,
quia hic dr̃ ꝙ qñ eiectus fuit Abiathar de ſummo ſa-
cerdotio impletus fuit ſermo dñi ꝗ domum Heli: ſi
tñ reſtitueretur Abiathar poſtea in gradum ſuũ, non G
compleretur ꝗ domum Heli prophetia, quia adhuc
maneret ſacerdotium in domo illa, ergo oportet, ꝙ
nunquam reſtitutus fuerit. Sed aliqs dicet, ꝙ iſta ſcri-
pta ſunt, quia Salomon priuauit iuſtè Abiathar, cum
intentione non reducendi eum, & tñ poſtea placatus
ei reduxit illum, & ſic ſcribitur ꝙ habetur infra 4.

Sed dicendum, ꝙ non ſtat ꝓp duo. Primò quia ſcri
ptura mentiretur, cum dicat hic completam fuiſſe ꝓ-
phetiam ꝗ domum Heli, ſi poſtea reſtitueretur: ſcdò
non ſtat, quia iſta non ſcribebantur mox vt fiebant.
ſed multo tpe poſt. ſ. per Ieremiam ſcripta ſunt, & cũ
iam eſſent præterita oĩa geſta Salomonis ſciret Iere-
mias an reſtituiſſet Salomon ipſum Abiathar, & tũc
non ſcripſiſſet id, ꝙ habetur hic, ſed ſolum ꝙ hr̃ j.4.
Dicẽdum ergo ꝙ neceſſe eſt aſſerere duo dicta de H
Abiathar primum eſt, ꝙ poſt eum nullus fuit ſacer-
dos de domo Heli, vel de domo Ithamar, ſed ſemp
de domo Sadoc, quod patet, quia hic dr̃, ꝙ impletus
eſt ſermo dñi ꝗ domum Heli, & tñ ille ſermo erat, ꝙ
nunquam eſſet poſtea ſenex in domo Heli oĩbus die-
bus. i. in æternũ. Et vocatur ſenex ſummus ſacerdos,
ſed dr̃ ꝙ ſuſcitaret Deus ſacerdotẽ fidelem. ſ. Sadoc,
& ædificaret ei domum fidelem. ℟. 1. li. c. 2. ergo poſt-
quam compleretur verbum dñi ꝗ domum Heli, nun
quam futurus erat ſummus ſacerdos aliqs de domo
ſua, ſed de domo illius ſacerdotis fidelis. ſ. Sadoc. Hic
tñ impletum eſt verbum dñi, vt dr̃ in litera, ergo non
fuit poſt Abiathar aliquis ſacerdos de domo Heli. Se
cundum dictũ eſt, ꝙ poſtq̃ nunc Abiathar priuatus I
eſt ſummo ſacerdotio, nunquã reſtitutus eſt in illud,
quod patet, quia hic dr̃, ꝙ impletus eſt ſermo dñi ꝗ
domum Heli, & tñ ſi Abiathar reſtitueretur nõ com
pleretur nunc ſermo dñi ꝗ domum Heli, quia adhuc
rediret ipſe ad ſtatũ priſtinum, & tñ dicitur, ꝙ nunc
qñ Salomon eiecit Abiathar de ſacerdotio impletus
eſt ſermo dñi contra domũ Heli, ergo oportet ꝙ nun
quam redierit in honorẽ priſtinũ, alioquin deberet di
ci, ꝙ tunc fuit impletus ſermo dñi contra domũ He-
li, qñ Abiathar ſecũda vice priuaretur nunq̃ reſtituẽ-
dus in gradum priſtinum, vel qñ moreretur, & nullꝰ
iam ſuccederet in ſummo ſacerdotio de domo Heli.
Item patet hoc per Ioſephum. 8. Antiquitatum, ꝙ re-
fert Salomonẽ dixiſſe ad Abiathar, perge ad tuam pa
triam, in agris dege, & hanc conuerſationem, dum vi
uis, exercero, qñ peccaſti, & nõ eſt iuſtum habere ſa-
cerdotium. Sic igitur domus Ithamar honore ſacer-
dotij priuaretur, ſicut Samuel prædixerat, tranſiuit-
que ad genus Phinees. i. Sadoc. De genere vero Phi-
nees tempore, quo ad Ithamar domum tranſiuit ſa-
cerdotium Heli primo ſacerdotium accipiente, iſti
deſcendiſſe noſcuntur, qui ſacerdotio ſunt priuati. ſ.
Voocar filius Ioſeph ſummi ſacerdotis huius filiꝰ Io-
than: Iothan aũt Mareoth, Mareoth aũt Aſophi, Aſo
phi aũt Achitob, Achitob aũt Sadoch, qui primus ef
fectus eſt ſacerdos magnus,

Post Abiathar a domo Heli nullꝰ ſacerdos fuit.

Ad rationem in contrarium dicendum, quòd ea, Ad rõnem primæ opinionis.
quæ habentur hic, & infra 4. non ponuntur recto or-
dine, ſed per recapitulationem illa, & iſta per antici-
pationem: nam prius factum eſt, ꝙ habetur infra 4.
quàm quod habetur hic. Pro quo ſciendum ꝙ infra
4. ponuntur oẽs officiales domus Salomonis, & illi
inſtituti fuerunt in principio regni eius, de Abiathar
autem dicendum, ꝙ non fuit priuatus ſummo ſacer-
dotio in principio regni Salomonis, ſed aliquãto tpe
poſt, ideo a principio regni Salomon inſtituit Abia-
thar, & Sadoc eſſe ſacerdotes ſummos apud ſe ſicut
fuerant tempore Dauid, & de iſto intelligitur infra
4. c. poſtea aũt procedente tpe, cũ reperiretur Ado-
nias moliens ad habendum regnum, occiſus eſt, &
ſui participes, ſ. Ioab, & Abiathar puniti ſunt. Nam
Ioab occiſus eſt, Abiathar autem priuatus eſt ſummo
ſacerdotio. Ratio autem mutationis ordinis fuit,
quia in iſto capitulo agitur de excluſione omnium
aduerſariorum Salomonis, & de executione eorum,
quę Dauid iuſſerat, poſtea autem ponuntur ea, quæ
pertinent ad regnum Salomonis per ſe: & quia or-
dinatio illa domus, de qua infra 4. pertinet ad homi-
nem iam in pace viuentem melius poſita eſt infra, q̃
hic ne inculcarentur hiſtoriæ, & ſic mutatio ordinis
naturalis ad artificialem per anticipationem, & reca-
pitulationem multum prodeſt, licet interdum lecto-
ribus noceat inquantum putant literam in omnibus
tenere ordinem naturalem. Sed adhuc obijcietur,
quia 1. Paralipo. 24. inſtitutum fuit, quòd erant duo
ſummi ſacerdotes, ſ. vnus de domo Eleazari, & alius
de domo Ithamar: ergo videtur quòd adhuc poſt
Abiathar erant ſacerdotes de domo Heli, qui erat de
domo Ithamar. Reſpondendum quòd illud fuit or-
dinatum tempore Dauid, vt patet ibidem, & ſic vo-
luerat Dauid ſemper manere, Salomon quoque ſic
incępit agere inſtituens Abiathar ſummum ſacerdo-
tem de domo Ithamar, & Sadoc de domo Eleazari:
& tamen cùm poſtea peccauit Abiathar priuatus eſt
ſummo ſacerdotio, & nullus ei ſucceſſit de domo
Ithamar, & ſic manſit ſacerdotium ſolum in domo
Eleazari, ſcilicet, in ſtirpe Sadoc.

Venit autem. Hic ponitur quomodo ea, quæ a Da-
uid imperata ſunt executioni traduntur, & diuiditur
in duo, quia primo Ioab occiditur, ſecundò Semei:
lex viuendi imponitur ibi. *Miſit quoque*.

Circa primum dicitur. *Venit autem nuncius ad Sa-
lomonem, quòd Ioab declinaſſet poſt Adoniam*. Hic ponitur
cauſa mortis Ioab, ſ. ꝙ declinauit poſt Adoniã, & dr̃,
ꝙ venit nuncius ad Salomonem, ſ. cognouit per nun
cios, vel per inquiſitionem ꝙ Ioab declinaſſet poſt
Adoniam, i. ſecutus fuiſſet opinionem illius, vel con-
ſpiraſſet cum illo, & ob hoc iuſſit eum occidi. *Et poſt
Salomonem non declinaſſet*. Ideſt cognitum eſt per nun-
cios, vel inquiſitionẽ, ꝙ nõ ſequebatur Ioab intẽtio-
nẽ Salomonis, ſed erat ꝗ illũ. Iſta litera eſt nimis diffe-
rens in Hebræo. ſ. *Venit rumor vſque ad Ioab, quia Ioab de-
clinauerat poſt Adoniam, & poſt Abſalom non declinauerat*.
Et eſt ſenſus nimis differens a ſenſu literæ noſtræ, ſ. ꝙ K
venit rumor vſque ad Ioab, i. venit ad eum fama, vel Litera Hebraica multum differens a noſtra.
nuncius de morte Adonię & dicitur, quia Ioab de-
clinauerat poſt Adoniam, & poſt Abſalom nõ decli-
nauerat, i. iſta fuit cã, quare Ioab fugit in tabernaculũ;
quia ipſe ſciebat ꝙ fuerat partialis Adoniæ declinan
do poſt eum, i. ſequendo opinionẽ illius, & nõ decli-
nando poſt Abſalom, ſ. quia qñ Abſalom ſurrexit ꝗ
Dauid non ſecutus fuit eum Ioab, ideo videbatur, ꝙ
nũc ſecutus fuiſſet Adoniã in præiudiciũ Salomonis,
& ob hoc cũ Salomõ occidiſſet Adoniam, timuit ꝙ
ipſe etiã occideret; & ob hoc fugit in tabernaculum
Dñi. Iſta ſnſa eſt melior, & verior litera q̃ litera no-
ſtra,

ſtra, & hoc propter duo. Primò, quia iſtud ponitur tan A
quàm cauſa eius, quod ſequitur, ſ. fugit Ioab in taber-
naculum Dñi, & tñ certũ eſt, ꝙ ipſe non fugit propter
nuncium, qui venit ad Salomonem, ſed propter nun-
cium, qui venit ad eum: & tñ ſm literam noſtram de-
bet dici, ꝙ nuncius venit ad Salomonem, & propter il
lum fugit Ioab: & ſm literam Hebraicam debet dici,
ꝙ venit nuncius ad Ioab: & iſtud eſt rationabilius. Se-
cundum eſt, quia litera noſtra tm̃ variatur hic ab He-
bræa, ꝙ nullo modo eſt toleranda variatio: nam ſi va-
riaretur propter aliquam æquiuocationẽ, vel amphi-
boliam orationum, vel compoſitionẽ, & diuiſionem.
ſm quas in eadem oratione poſſunt accipi diuerſi ſen
ſus, eſſet quidem tolerabile, & tamen eſt mutatio in
noĩbus proprijs perſonarum, ſ. quia vbi Hebreus dicit: B
venit nũcius ad Ioab. dicit litera noſtra ad Salomonẽ,
& vbi Hebreus dicit, non declinauit poſt Abſalom. di-
cit litera noſtra: poſt Salomonẽ. Nulla ergo ratio per-
mittit, vt talis mutatio fiat. Tertium addi põt, quia iſta
litera non facit conuenientem ſenſum, ſ. ꝙ venit nun
cius ad Salomonẽ, ꝙ Ioab declinauerat poſt Adoniã:
nam de hoc non poterat venire nũcius, quia iſtud no-
torium erat ex multis diebus: & ſciebat illud Salomõ,
vt patet ſupra, ideo nõ veniret nuncius ad eum, ſed ad
Ioab veniret nuncius de morte Adoniæ; & ille incita-
ret eũ ad fugiendum in templũ. Nunc ergo dicendũ,
ꝙ conaremur excuſare Hieron. ſi locus vllus eẽt, ſicut
alias facere ſoliti ſumus, ſed veritas ipſa manifeſta co-
git nos familiaria deſtruere. Ideo nec accuſamus, nec C
excuſamus Hieronymũ, ſed illi patẽter veritatem He-
braicam præferimus. Videtur aũt dicendũ, ꝙ Hierony
mus mutauerit literam, quia fortè non reperiebat ſen
ſum conuenientẽ ſm literã Hebraicã, & mutando ſic
putauit eſſe ſenſum conuenientem. Nec enim eſt in-
conueniens interdum erraſſe Hieronymũ, quia inter-
pres, & nõ Propheta erat, ſic enim ipſe arguit in Pro-
logo ſuper Gen. qui incipit, Deſiderij mei. vbi probat
interpretes ſeptuaginta potuiſſe errare, quia interpre-
tes, & non Prophetę erant, niſi fortè putandus eſt Tul
lius, Oeconomicũ Xenophontis, & Platonis Protago
ram, & Demoſthenis pro Cthesiphonte, afflatus ſpiri
tu rhetorico tranſtuliſſe. Patiatur ergo Hieron. eandẽ D
legem, quã tulit, vt cõtra eum in quibuſdã ſimiliter
arguatur. *Fugit ergo Ioab in tabernaculum Domini*. Scilicet,
Audiẽs, ꝙ occiſus fuiſſet Adonias, cum ipſe eſſet eius
partialis, timuit mori, & fugit in tabernaculũ. Sciendũ
ꝙ iſtud non erat templum Salomonis, quia nondum
factum fuerat, ſed erat locus, in quo erat arca in Ieru-
ſalem, vbi Dauid locauerat eam, & poſuerat ſacerdo-
tes: illuc ẽt cõfugit Adonias prima vice, præcedẽ. cap.
Manſit aũt arca in domo illa in apparatu magno cum
altari, quouſq; Salomon fabricato templo duxit arcã
in templum, vt patet 2. Paral. 1. cap. *Et apprehendit cornu
altaris*. Ideſt, Adhæſit altari, & tenuit quandam extre-
mitatem eius, quæ vocatur cornu, i. pars, & ſic dicimus
aliquid eſſe faciendum, vel legẽdum in dextro cornu
altaris, & aliud in ſiniſtro cornu. Fugit autem Ioab ad E
ſanctuarium, quia putauit ſe gauiſurum immunitate
loci, & ꝙ Salomõ nõ extraheret eum inde. Quare aũt
potius tenuit cornu altaris, q̃ aliã partẽ ſanctuarij, de-
claratum eſt præcedẽ. cap. Cũ dicebatur, ꝙ tenuit Ado
nias cornu altaris. *Nunciatumque eſt regi Salomoni, quòd fu-
giſſet Ioab in tabernaculum Domini*. Nondum enim quic-
quàm iuſſerat fieri cõtra Ioab, quando ille fugit in ta-
bernaculum, nunc autem audiuit, ꝙ fugiſſet ad alta-
re, & miſit ad occidendum eum. *Et eſſet iuxta altare*. Id-
eſt, tenebat cornu altaris, nequis eũ inde auellere poſ-
ſet. *Miſitque Salomon Banaiam filium Ioiadæ*. Iſtum miſit,
quia erat diligens in exequendo, & erat princeps mi-
litiæ, infra 4. *Dicens vade, interfice eum*. Iubebat Salomon

Cõtra S. Hierony.

Creditur ꝙ Hierony. bene trãſtulit, & ꝙ corrupta eſt litera vitio ſcriptorum.

quòd occideretur Ioab non quidem in ſanctuario, ſed
extra. Quod patet ex verbis Banaiæ hortantis eum exi
re, & quia noluit occiſus eſt intra tabernaculum.

*An Salomon iuſtè Ioab occiderit. Et quòd princeps, qui negli-
git corrigere vitia, peccat mortaliter.
Quæſt. XXXIIII.*

QVAERETVR an Salomon iuſtè occiderit Ioab.
Reſpondendum, quòd ſic, quia Salomon in-
terfecit Ioab pro peccatis ſuis, & egit vt
ipſe non teneretur tanquam non caſtigans vitia publi
ca. Pertinet enim ad principem punire omnia vitia pu
blica. Salomon igitur occidit iuſtè Ioab ex tribus. Pri-
mò ex poteſtate iuriſdictionis: nam Salomon præerat
iuriſdictioni, cùm eẽt rex, ideo pertinebat ad eum pu-
nire omnes criminoſos. Secundò erat mors iuſta ex
cauſa iuſta, ſ. quia peccauerat grauiter Ioab, ſcilicet,
occidẽdo Abner, & Amaſam, & Abſalom, & fuit par-
tialis Adoniæ contra Salomonem. Tertiò erat mors
iuſta ex intentione Salomonis iubentis eam inferri,
quia hoc faciebat ex debito officij ſui, & non ex deſi-
derio ſæuiendi in eum, vel ad vindictam. Hoc patet,
quia ad illum, qui præeſt iuriſdictioni, pertinet vitia
corrigere, & punire, & ſi neglexerit peccat mortali-
ter, quia dicitur contemnere imperium Domini. Le-
uit. 20. Et ob hoc Dauid deſiderauit punire Ioab pro-
pter crimina ſua multis tamen obſtantibus cauſis nõ
occidit eum, de quibus ſupra dictum eſt. Ideo commi
ſit Salomoni, quòd occideret eum: ipſe autem Salo-
mon tam propter debitum officij ſui, & principaliter,
quàm propter præceptum patris, occidit Ioab, timens
quòd ſi non occideret eum, imputaretur ſibi ad cul-
pam. Sic patet infra in litera, cum dixit Salomon: in-
ferſce eum, & ſepeli, & amouebis ſanguinem inno-
centem, qui effuſus eſt a Ioab a me, & a domo patris
mei: & reuertetur ſanguis illorum in caput Ioab, & in
caput ſeminis eius in ſempiternum: Dauid autem, &
ſemini eius, & domui, & throno illius ſit pax vſque in
æternum a Domino. Et ſic occidit eum iuſta inten-
tione, ergo non peccauit, ſed potius peccaſſet, ſi non
occidiſſet eum.

*Quare Salomon licet ſemper intenderit occidere Ioab: tamen vo-
luit inquirere aliquam cauſam. Quæſt. XXXV.*

QVAERETVR vlterius quare Salomon non oc-
cidit ante hoc Ioab, quia iuſtam cauſam habe
bat ad occidẽdum eum, ſ. quia fuderat ſan
guinem innocentẽ. Reſpondendũ quòd Salomon in-
tendit ſemper occidere Ioab, quia Dauid commenda
uerat ei hoc: & tamen ne videretur occidere eum ex
precepto Dauid, vel propter illa, quę agit tempore Da
uid, ne ex hoc argueretur iniuſtitia Salomonis, aut ne
gligentia Dauid, voluit inqrere aliã cãm cõtra eũ, ſ. ꝙ
meretur mortẽ ex alio colore, & qa ante hoc nõ appa-
ruerat aliqd in Ioab, ꝙ feciſſet regnante Salomon, ꝓ-
pter quod mereret mortẽ, nõ occiderat eũ: nũc aũt, qa
apparuit eum conſpiraſſe cum Adonia, occidit illum.
Et hoc ſignificauit Dauid, cũ dixit Salomoni: vir autẽ
ſapiens es, & ſcies quòd facies ei, ꝙ q̃q̃ dicat de Semei,
tñ etiam intelligitur de Ioab: & ſic quæſiuit nunc cau-
telam ad occidendum ipſum ex alia cauſa. Sed dicet
aliquis, quòd non apparuit nunc aliqua cauſa de no-
uo, propter quam deberet occidi Ioab.

Dicendum, quòd fortè apparuit per inquiſitionẽ,
quòd Ioab conſpiraſſet cum Adonia faciendo cum
eo conuenticula regnante Salomone. Vel dato, ꝙ
non apparuiſſet per teſtes, ſaltem apparebat per præ-
ſumptionem fortem, cùm Ioab fugiſſet ad taberna-
culum

culum illico, vt comperit occisum fuisse Adoniam. F Et hoc sufficiebat Salomoni, quia ipse solum volebat apparentiam coram populo, cum veritatem criminum suorum bene nosset. *Et venit Banaias ad tabernaculum Domini.* Scilicet, ad domum Dauid, in qua erat arca, & vbi erat Ioab. *Et dixit ei.* Scilicet, ad Ioab. *Hæc dicit rex egredere.* Idest, rex iubet, quòd egrediaris. *Qui autem non egrediar, sed hic moriar.* Idest, Ioab dixit non egrediar de sanctuario, sed potius volo hic mori, quàm extra.

Ioab quare voluit interfici potius in sanctuario, quàm extra. Quæst. XXXVI.

QVAERETVR cùm Ioab sciret se interficien- G dum in sanctuario, vel extra, quare non exibat de sanctuario, vt occideretur in loco non sacro, sine iniuria sanctuarij, quàm intus. Respondet Rabbi Sa. quòd istud fecit Ioab, vt posset sepeliri in sepulchris patrum suorum, & dicit, quòd illi, qui occidebantur per domum iudicij, sepeliebantur in quodam agro communi extra sepulchra patrum suorũ, & istud erat dedecus. Ideo voluit Ioab occidi in sanctuario, ne sepeliretur cum alijs occisis. Sed istud est nimis fictum, quia non videtur fuisse talis consuetudo inter Iudæos, nec colligitur ex aliquo loco scripturæ, sed solum pro peregrinis, qui non erant de stirpe Israelitarum, sic patet in passione Christi, cum dicitur, quòd triginta argentei, qui dati fuerant pro Christo, cum redacti essent summis sacerdotibus, emerũt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Matth. 27. Pro occisis autem si erant de stirpe Israel non erat necessarium sepulchrum nouum fieri, quia ipsi habebant sepulchra patrum suorum: si autem essent peregrini, sepelirentur in sepulchris peregrinorum. Item non stat, quia si talis consuetudo fuisset, siue Ioab occideretur intra sanctuarium, siue extra, sepeliretur in agro occisorum per domum iudicij: quia præcepto iudicis, scilicet, Salomonis occidebatur, siue intra, siue extra occideretur. Dicẽdum ergo, quòd non egit propter hoc Ioab, sed quia putauit, ꝙ cum maneret in sanctuario non occideretur propter reuerentiam loci, & quamquàm diceret non egrediar, sed I hic moriar, non dicebat tanquàm sciens se occidendum ibi, sed dicebat ex abundãtia, scilicet, ad omnem casum ego manebo in sanctuario, siue viuã, siue moriar. Vel dicendum quòd dato, quòd Ioab crederet se occidendum, etiam si maneret in tabernaculo, tamẽ volebat ibi manere, quia putabat, quòd si exiret fortè infligerentur ei aliqua genera durorum tormentorũ, & cum maneret in sanctuario occideretur morte veloci, & minus pœnali, ideo ibi potius volebat mori.

An peccauit Salomon volendo educere Ioab de sanctuario, & postea occidendo in sanctuario: & an maledictiones Ioab venerint super Salomonem. Quæstio. XXXVII.

QVAERETVR vlterius, an peccauit Salomon educere de sanctuario volendo Ioab. Aliquis dicet, quòd sic, quia cum esset in loco sacro, debebat gaudere immunitate loci. Respondendum, quòd non peccauit iubendo eum exire de sanctuario; & fortè aliquis dicet, quòd differt inter iubere, exire, & educere: quia qui iubet exire, non infert aliquam violentiam, & sic non infringit immunitatem locorum sacrorum: qui autem educit alium de loco sacro, infert violentiam, ideo infringit immunitatem loci. Sic etiam Salomon fecit, quia non iussit educi Ioab de sanctuario, sed iussit quòd diceretur ei, quòd exiret, & sic factum est. Istud verum est, quia si iudex, vel alius dicat confugienti ad ecclesiam, quòd inde exeat, si nihil aliud contra eum committat, non incurrit sententiam excommunicationis, nec est violator libertatis ecclesiasticæ. Sed dicendum de Salomone, quòd etiam si fecisset educi Ioab de sanctuario, non peccabat, quia Ioab occiderat duos viros per insidias, scilicet, Amasam, & Abner. Insidiosi autem occisores non gaudent immunitate sanctuarij: sic patet Exo. 21. Scilicet, Si quis per industriam occiderit proximum suum & per insidias, ab altari meo euelles eum, vt moriatur. Alij autem non poterant educi de sanctuario. Sciendum autem, quòd quidam Hebræi dicunt, scilicet, Rabbi Dauid Kimhi, & alij, quòd Ioab dixit Banaiæ, quando volebat occidere eum, quòd diceret Salomoni, quòd non debebat pati duplicem pe nam, scilicet, quia Dauid maledixerat ei. præceden. lib. cap. 3. dicens: Nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinens, & leprosus, & tenens fusum, & cadẽs gladio, & indigens pane. Nunc autem Salomon volebat occidere eum, quod erat iniustum, quia sufficiebat ipsi aliqua istarum pœnarum, ideo si volebat Salomon, quod ipse pateretur maledictiones, quas imposuit Dauid non debebat occidere eum. Si autem volebat occidere ipsum, debebat ipse Salomon accipere super se maledictiones, quas posuerat Dauid super Ioab: & tunc redijt Banaias ad Salomonẽ loquens ei ista, & Salomon respondit, quòd volebat recipere H super se maledictiones, quas imposuerat Dauid, vt occideretur Ioab, & de hoc dicunt intelligi id, quod infra dixit Salomon, scilicet, Fac ei, sicut locutus est, idest, ipse proposuit istam electionem, & ego eam suscipio, & sic dicunt, quòd omnes istæ maledictiones venerũt super domum, & progeniem Salomonis: nam dicunt ꝙ filius eius Roboam fuit fluens semine, & ex hoc erat vir deficiens viribus. Hoc probant, quia quando Israelitæ lapidauerunt collectorem tributorũ Roboam, ipse ascendit super curtum, & fugit: ex quo apparet, ꝙ non poterat equitare super equũ propter fluxum seminis. De hoc infra 12. Sed ista probatio fatua est. Item dicũt, ꝙ fuit leprosus de semine Salomonis, sipse Osias, qui cũ vellet offerre Domino thymiama, percussus est lepra in fronte, seq. lib. cap. 15. Itẽ tenens fusum, i. baculum fuit Asa filius Abia, qui fuit podagricus, & non poterat se pedibus sustentare, vt patet 2. Paral. 16. Itẽ cadens gladio fuit rex Ioachim, qui occisus fuit tempore Regis Nabuchodonosor, vt aliqui volunt. Et verũ est, vt patet Ierem. 22. f. Sepultura asini sepelietur iniustus occisus, & putrefactus fuit ẽt Iosias occisus: nam in bello cõtra Pharaonẽ occisus est, seq. lib. cap. 23. Item indigẽs pane fuit rex Sedechias tempore obsidionis, quia non reperiebatur panis in Ierusalem. Sed dicẽdum, ꝙ ista fictitia sunt, quia Salomon nullo modo vellet accipere super se maledictiones, quæ venturæ erant super Ioab, vt posset occidere ipsum. Item dato, ꝙ vellet Salomon facere istud pactũ K cum Ioab, non propter hoc veniret maledictio super eum, & transiret a Ioab: quia maledictio veniebat ex voluntate Dei; ideo ligaret illum solum, quem Deus vellet. Item non consonat literæ iste sensus, quia Ioab solum dixit non egrediar, sed hic moriar: & nõ exprimitur in litera, nec patet ex circunstantia eius aliqua cõuentio inter Salomonem, & Ioab. Item istud esset, si fortè Ioab non mereretur istas duas pœnas pro peccato, sed merebatur eas, & adhuc maiores. Nam pro morte Abner erat reus mortis, & pro morte Amasæ iterum, & iterum pro morte Absalom, & iterum pro conspiratione cum Adonia: & sic vna mors istarum poterat commutari in maledictionem, ideo nõ oportebat, quòd cessaret aliqua earum.

An

An peccauit Salomon occidendo Ioab in templo. Quæstio. XXXVIII.

QVAERETVR vlterius, an peccauit Salomon faciendo quòd occideretur intra sanctuarium. Aliquis dicet, quòd sic, quia quando aliquis non meretur gaudere immunitate ecclesiastica potest educi, & occidi: tamen non potest intra ecclesiam occidi: nam ita violabitur immunitas ecclesiastica occidendo ibi aliquem dignum morte, & indignum ecclesiastica immunitate, sicut si aliquis dignus gaudere illa extra ecclesiam ad occidẽdum educatur. Cum ergo posset nunc Salomon educere Ioab de sanctuario, & tamen occidebat eum intra, peccaret. Respondendum, quòd Salomon non peccabat, B quia si intellexisset hoc esse illicitum, nõ egisset, cum nunc esset Deo deuotus, præsertim, quia poterat facere aliter, & pro re nullius valoris nollet peccare. Dicendum igitur, quòd si tale fieret in ecclesia, peccatum esset, nec posset aliquis illud excusare, tamen Salomoni licuit, & hoc poterat esse dupliciter. Vno modo quòd Ioab fortè taliter erat dispositus, quòd nullus posset educere eum de sanctuario, nisi prius occideret, aut vulneraret: cum ipse disposuisset potius ibi mori, quàm extra; ideo vt non euaderet impunitus, occisus est ibi. Aliter potest dici, quòd sanctuarium legis veteris non pollebat tanta sanctitate, & munditia, sicut ecclesia nostra, quia ibi occidebantur animalia, & decoriabantur, atque cremabantur, ideo vbi poterant occidi animalia ad sacrificium, poterant occidi homines iniusti, quia sacrificium Dei est mors impij, & sic licuit ibi occidi Ioab nolentem egredi.

Salomon quare non pepercit Ioab, sicut Abiathar imponendo minorem pœnam. Quæst. XXXIX.

QVAERETVR vlterius, quare Salomon non pepercit Ioab imponendo ei minorem pœnam, licet esset reus mortis: nam sic fecit cum Abiathar, qui erat morte dignus, & tamen noluit eum occidere Salomon propter obsequia, quæ fecerat patri suo, sic patet supra, scilicet, Et quidem vir D mortis es: sed hodie non te interficiam, quia portasti arcam coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus ille sustinuit. Ioab tamen plura obsequia fecerat Dauid, quia omnia bella eius faciebat, & acquisiuit ei magnam gloriam, vt patet ex processu præcedentis libri: ideo potius eius miserendum erat.

Respondendum, quòd maiora obsequia præstiterat Ioab Dauid, quàm Abiathar, tamen erant multa ex parte Ioab, quæ obstabant vitæ eius, quæ non obstabant Abiathar: nam Abiathar non fecerat alia peccata, nisi quòd læserat maiestatem regiam conspirando contra Salomonem, & quia ista erat iniuria personalis poterat ipse remittere eam: Ioab autem E fecerat alia peccata, scilicet, quia occiderat Amasam, & Abner, & Absalom. Ideo licet possit Salomon remittere ei, quòd contra eum conspirasset, tamen non poterat remittere peccata facta contra alios. Item dignum erat misereri Abiathar pro peccatis factis contra Salomonem, eo quòd Dauid non iusserat illum occidi. De Ioab tamen iusserat specialiter, quòd occideretur: ideo nolebat, quòd obsequia ei facta, proficerent ad excusandum mortem eius; & ob hoc Salomon non parceret ei, vt obediret patri: dato quòd aliàs intenderet misereri Ioab. Item Ioab erat magnum scandalum ipsi Salomoni si viueret, quia poterat ei insidiari ad auferendum regnum, adhærendo alicui de filijs Dauid maiori-

Alph. Tost. in Tertium Regum.

A bus Salomone, quia Ioab erat valde potens: ideo vt auferret timorem occidit ipsum, secus autem erat de Abiathar, quia ille non erat vir tam potens, & paucum scandalum poterat venire per ipsum, ideo permisit illum viuere. *Renunciauit Banaias regi sermonem.* Idest, Nunciauit ei sermonem Ioab. *Dicens hæc locutus est Ioab, & hæc respondit mihi.* Scilicet, quòd nolebat exire de sanctuario, sed ibi mori, & dicitur locutus est, & respondit, non tanquam ista essent diuersa: quia solum dixit Ioab id, quod habetur supra, sed est replicatio sententiæ. *Dixitque ei rex.* Scilicet, Banaiæ. *Fac sicut locutus est.* Scilicet, Non educas eum de sanctuario, sed occide ibi. *Et interfice eum, & sepeli.* Istud dixit ad honorem Ioab, quia licet occideretur pro delictis suis, tamen honorandus erat in officio funeris, quia erat vir potens, & de magno genere, scilicet, cognatus regis: nam ipse, & Salomon erant filij duorum fratrum: nam Dauid, & Saruia mater Ioab erant fratres. 1. Paralipomenon 2. *Et amouebis sanguinem innocentem.* Scilicet, Sanguinem Abner, & Amasæ, quia ambo erant innocentes, & insidiose, & sine causa occisi sunt a Ioab. *Qui effusus est a Ioab.* Idest, ipse occidit illos, præcedenti libro, cap. 3. & 20. *A me, & a domo patris mei.* Scilicet, quando occideris eum amouebis sanguinem innocentem a me: quasi dicat, Si ego, non vindicarem sanguinem istorum, cum pertineat ad me ex officio, clamaret sanguis eorum contra me, & im- C putaretur mihi, & domui patris mei, scilicet, quia super me, & super domum patris mei veniret pœna pro sanguine istorum, quia sanguis pereuntium requiritur a Deo de manu iudicum. Ezechiel. 3. & 33. Scilicet, Si aliquid mali fit per negligentiam iudicum, ita si mala, quæ commissa sunt non fuerunt purgata negligentia iudicum, requiret Deus de manu eorum, cum autem punierint delinquentes, iam Deus non poterit requirere de manu eorum. *Et reddat Dominus sanguinem eius super caput eius.* Scilicet, Dominus faciat, quòd pro effusione sanguinis Ioab nullus puniatur, nisi ipse. Est enim modus loquendi vulgatus in lege, quòd quando aliquis occiditur, necesse est, quòd aliquis portet iniquitatem illius: nam si iniuste occiditur, ille, qui occidit eum, portat iniquitatem suam. Si autem iustè occiditur, nemo portat iniquitatem illius, sed ipsemet qui occiditur portat iniquitatem suam. Sic habetur Leuitici 20. Vbi ponitur lex multiplex pœnalis, & de quolibet qui occiditur dicitur, quòd portabit iniquitatem suam, idest, quòd ex morte illorum super nullum venit iniquitas, nisi super ipsos, qui moriuntur, quia mortem meruerunt: & aliquando dicitur, quòd sanguis alicuius erit super caput eius, idest, pœna pro effusione sanguinis solum veniat super ipsum; sic dicitur præcedenti libro, cap. 1. Cum Dauid dixit ad inuenem Amalecitam: sanguis tuus sit super caput tuum. Et subditur: os enim tuum locutum est aduersum te, idest, tu mereris mortem, ideo sanguis tuus sit super te, Similis modus loquendi est Matth. 27. Cùm dixit Pilatus: Innocens ego sum a sanguine iusti huius: populus autem dixit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. *Quia interfecit duos viros iustos meliores se.* Scilicet, Occidit Abner, & Amasam, qui erant duo viri meliores, quàm ipse Ioab. Dicitur autem, ꝙ erant iusti, idest, innocentes, quia licet offendissent Deum, quantum ad alia, tamen non offenderant Ioab, ita vt mererentur ab eo occidi. Vocantur autem meliores, q̃ Ioab, quia quilibet illorũ fuerat princeps exercitus totius Israel, supra in litera, & erãt viri animosi, & bellicosi nimis, & quantum ad hoc erant æquales Ioab: erant tamẽ meliores Ioab, quia nullus eorum erat in-

 sidiator,

sidiator, sicut ipse. *Et occidit eos gladio.* Idest, ita occidit F eos gladio, quasi si occidisset in bello iusto, & tamen erat pax: sic dixit supra Dauid, & effudit sanguinem belli in pace, idest, in pace existens fecit opera belli. *Patre meo Dauid ignorante.* Quasi dicat: Si pater meus iussisset ei, quamquam malum esset, ipse aliqualiter excusaretur, sicut fuit in occisione Vriæ: quia fecit illum mori in bello ex præcepto Dauid: præcedenti lib. cap. 11. Et tunc pater meus culparetur, tamẽ fecit istud patre meo ignorante, immo dolente nimis: quia quãdo sciuit istos occisos, fleuit amare. De Abner patet præcedenti libro, cap. 3. De Amasa autem non habetur satis, tamen credendum est, ꝙ doluerit pro ipso. *Abner filium Ner principem militiæ Israel.* Istum occidit antequam Dauid esset rex Israel, & erat princeps exer G citus totius Israel: quia tempore Saulis Abner erat princeps exercitus Israel, supra 1. lib. cap. 14. & 26. Postea etiam tempore Isboseth ipse erat princeps totius exercitus, præcedenti lib. cap. 2. & 3. *Et Amasam filium Iether.* Iste erat pater Amasæ, & vocatur Iethra, præcedenti lib. cap. 17. Et ex parte huius non erat Amasa cognatus Dauid, nec Salomonis, sed ex parte matris: nã Abigail mater Amasæ erat soror Dauid. 1. Paralip. 2. *Principem exercitus Iuda.* Quia Dauid constituit Amasam principem exercitus, & misit eum ad congregandum omnes viros Iuda, præcedenti libro, cap. 20. Et tunc occisus est a Ioab. Sed obijcietur, quòd Amasa erat princeps exercitus Israel, quia supra in litera dixit Dauid: Tu nosti, quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, & H quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, scilicet Amasæ, & Abner. Respondendum, quòd Amasa erat princeps exercitus totius Israel, quia Dauid posuit eum loco Ioab, preceden. lib. cap. 19. Et tamẽ Ioab erat princeps exercitus totius Israel, ergo etiam esset Amasa, sed dicitur ꝙ erat princeps exercitus Iudæ; qa specialiter sibi commissus fuerat exercitus Iudæ: nam ad congregandum eum, missus est præceden. lib. c. 20. Vel dicitur princeps exercitus Iudæ; quia Dauid misit ad vocãdum Amasam, postquàm ille fuerat princeps exercitus Absalom: & ipse duxit secum totã tribum Iuda ad Dauid, vt colligitur præceden. lib. cap. 19.

Quare non fiat mentio, quòd Ioab occiderit Absalom. Quæst. XL.

QVAERETVR quare non dicitur hic, quòd etiã effudit Ioab sanguinem Absalom. Aliquis dicet, quòd Ioab licitè occidit Absalom: ideo pro morte eius non erat puniendus. Sed dicendum, quòd non stat, quia Ioab peccauit occidendo illum, cùm occiderit contra præceptum Dauid, præcedẽti libro, cap. 18. Vbi hoc magis declaratum est. Sed dicendum, quòd non expressit Absalom, quia volebat ostendere Salomon se procedere ex solo zelo iustitiæ: si tamen occidisse Absalom dixisset Ioab videretur procedere ex zelo vindictæ; cùm Absalom esset frater Salomonis, ideo tacuit. Item volebat Salomon valde aggrauare factum Ioab ostendendo, quòd illi, quos occiderat Ioab, erant viri boni, & iusti: nam dixit hic, quòd occidit Ioab duos viros iustos meliores se; & tamen de Absalom non erat hoc verum; quia ipse non erat vir iustus, sed sceleratissimus. Etiam non erat Absalom melior, quàm Ioab; & tamen de alijs duobus viris dicitur, quòd erant meliores, quàm Ioab. Item Ioab habuit colorem occidendi Absalom, quia pugnabat in acie contra eum, & tamen non habuit aliquem colorem occidendi Amasam, & Abner, quia non erat bellum. Vnde notanter dixit supra Dauid contra Ioab, quòd effudit sanguinem belli in pace: non ergo fuit hic conueniens exprimi Absalom, licet pro sola occisione illius, nulla alia data, esset Ioab reus mortis. *Et reuertetur sanguis illorum in caput Ioab.* Istud dicitur, quia Ioab iniustè occiderat illos, & pœna pro iniusta occisione venit super occisorem, supra tamen dicebatur de Ioab, quòd veniret sanguis suus super caput suum, scilicet, quia ipse erat reus mortis. *Et in caput seminis eius vsque in sempiternum.* Idest, etiam veniat pœna pro occisione istorum virorum super caput filiorum Ioab vsque in sempiternum, idest, nunquàm deficiat pœna de domo eius. Istud est, quod dixit Dauid imprecans mala super Ioab, præcedenti libro, cap. 3. Scilicet, Nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinens, & leprosus, & tenens fusum, & cadens gladio, & indigens pane. Ex hoc patet insania Rabbi Sa. scilicet, quòd Salomon susceperit super se maledictiones, quas Dauid imprecatus fuerat super Ioab, quia hic patet contrarium, cum Salomon imprecetur sanguinem istorum super filios Ioab, sicut imprecatus fuerat Dauid. *Dauid autem, & semini eius, & domui eius, & throno illius sit pax vsque in æternum a Domino.* Idest, tota pœna pro occisione illorum virorum veniat super Ioab, & filios eius, & nihil veniat super Dauid, & filios suos, sed Deus det ei pacem, & quietem, & posteris suis vsque in æternum. Dicitur autem semini Dauid, idest, omnibus filijs eius: domus autem vocatur tota familia, & possessiones: thronus dicitur esse ipse status regius, & pro omnibus his volebat H Salomon pacem, scilicet, quòd non accideret aduersitas circa aliquid istorum.

Quomodo Dauid posset esse pax, dum esset mortuus, & extra pericula. Quæstio. XLI.

QVAERETVR quomodo dixit Salomon, quòd Dauid sit pax: quia iam Dauid erat extra pericula, cùm esset mortuus. Aliquis dicet, quòd accipitur Dauid pro filijs suis: sed istud non videtur, quia hic ponitur Dauid, & etiam exprimuntur filij sui. Ideo oportet accipi Dauid pro ipsa persona, & non pro posteris. Respondendum, quòd fortè Salomon intellexit pro Dauid, idest, pro ani I ma sua, scilicet, quòd Deus non imputaret ei sanguinem illorum virorum ad peccatum, nec puniretur in Purgatorio pro eis, sed esset ei pax, idest, quies in sinu Abrahæ vbi erant omnes sancti Patres: & iste sensus est valde conueniens veritati, & modo nostro loquendi, si velimus intelligere, quòd Salomon sic acceperit. Aliter potest dici, quòd accipitur hic Dauid non pro anima sua, sed pro ipso Dauid, qui in re non erat ens, sed solum in opinione manẽtium in vita, secundum modum loquendi Philosophi: & quantum ad istud esse potest mortuis bonum, vel malum aduenire quod eorum felicitatem augeat, vel diminuat: quia cùm amici, vel pronepotes prosperantur, dicitur ipse defunctus florere in sua felicitate; cùm isti patiun K tur infortunia, felicitas defuncti præterita quodammodo decoloratur, & tegitur caligine: non tamen tãtum confert conditio viuentium ipsis mortuis, quòd felicibus auferat felicitatem, aut his, qui infelices fuerunt, conferat beatitudinem. Ista est positio Aristot. 1. Ethic. cap. Pronepotum autem fortunas. Et secundum hoc si accideret aliquod malũ posteris Dauid, videretur ex hoc quodammodo minui felicitas Dauid, secundum opinionem viuentium, ideo orabat Salomon, ne aliquod tale malum accideret per quod minueretur felicitas Dauid, sed semper esset ei pax, idest, maneret prosperitas Dauid in opinione hominum, quæ tunc manebat, & hoc per felicitatem posterorum suorum.

Alio

Alio modo potest dici, quòd Dauid non ponitur A hic pro ipso Dauid, sed pro posteris suis, nec etiam ob stat, quòd ponatur hic Dauid, & semen suum, quia sæpe fit repetitio, vel positio aliquorum superuacuè: sic patet Genes. 26. Cum Deus dixit ad Isaac tibi, & semini tuo dabo vniuersas regiones has: & tamen solum intelligitur ibi de semine Isaac, & non de ipso Isaac, quia non fuit tradita Isaac terra Chanaan, nec fuit in eo completa repromissio. Ad Hebr. 11. Sed in posteris suis, qui post annos plus, quàm quadringentos ingressi sunt in terram illam. Ita ergo accipietur hic Dauid, & semen suum pro solo semine Dauid. Et licet prædictæ responsiones sint conuenientes, ista tamen vltima est magis literalis. *Ascendit itaque Banaias filius Ioiadæ.* Scilicet, ascendit in tabernaculum ad B occidendum Ioab. *Et aggressus eum interfecit.* Scilicet, interfecit eum quasi pugnando, Ioab tamen nulla arma habebat, sed tenebat cornu altaris. *Sepultusque est in domo sua in deserto.* Salomon iusserat eum sepeliri, quia erat de sanguine suo, delatumque est cadauer eius in terram suam: nam non fuit sepultus in Ierusalem, quia non erant ibi sepulchra patrum suorum, sed delatum est cadauer eius in desertum, idest, in quandam partem saltuosam sortis Iudæ, in qua habebat Ioab hæreditatem; & sic dicitur de Beato Ioanne, quòd erat in deserto Iudææ prædicans, & baptizans in Iordane, vt patet Matth. 3. & Marci 1. Ibi autem erat domus Ioab, idest, tota possessio eius. *Et constituit rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo super exercitum.* Non C est intelligendum, quòd ante hoc Ioab esset princeps militiæ Salomonis, & quòd post mortem eius constitutus fuerit Banaias princeps militiæ: nam nullo modo erat hoc verisimile, quia antequam vngeretur Salomon in regem, erat Ioab de partialibus Adoniæ, præcedenti cap. Et tunc fugit ipse, & alij, & deinde semper fuit suspectus Salomoni: nam ipse dixit supra ad Bethsabe, ꝙ Adonias habebat secum Abiathar, & Ioab: quomodo ergo faceret eum principem militiæ? Dicendum ergo, ꝙ semper fuit Banaias princeps exercitus Salomonis, & nunquàm Ioab: tamen dicitur ꝙ constituit Salomon Banaiam super exercitum pro Ioab, idest, sicut solebat esse Ioab princeps militiæ tẽ D pore Dauid, ita fuit nũc princeps militiæ Banaias tempore Salomonis. Similis modus loquendi habetur præcedenti lib. cap. 27. Cum dicitur, quòd Absalom constituit Amasam super exercitum pro Ioab: & tamen manifestum est, quòd nũquam Ioab fuerat princeps exercitus Absalom, sed semper Dauid. Etiam quia nunquam Absalom habuerat exercitum ante hoc. Ideo non poterat Ioab fuisse princeps exercitus eius, sed dicitur, quòd constituit Amasam pro Ioab, idest, sicut Dauid habebat super exercitum in principem Ioab: Ita Absalom voluit habere Amasam. *Et Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar.* Hic accipitur propriè, quia etiam viuente Salomone Abiathar fuerat sacerdos magnus, cùm infra 4. dicatur, quòd Sadoc, & E Abiathar erant sacerdotes Salomonis, & nunc priuatus fuerat Abiathar summo sacerdotio, & institutus fuit loco eius Sadoc.

Sadoc quomodo potuit institui sacerdos, cum ante hoc esset summus sacerdos, & quando fuit vnctus. Quæst. XLII.

QVAERETVR quomodo Sadoc potuit institui sacerdos, Abiathar eiecto, quia etiam ante hoc erat sacerdos Sadoc, siue viuente Dauid, siue Salomone. De Salomone patet infra 4. quòd isti duo erant sacerdotes eius: de Dauid patet præcedenti libro, cap. 8. & 20. & 1. Paralipomenon 18. Ergo non poterat nunc poni loco Abiathar. Iudæi respon- A dent, quòd Sadoc erat sacerdos, & tamen nondum vnctus fuerat in sacerdotem: nunc autem vnctus est, ideo dicitur esse pro Abiathar. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia summus sacerdos immediatè, vt efficiebatur summus sacerdos debebat vngi, & consecrari, & ante consecrationem istam non poterat ministrare, sic patet Exodi 29. & Leuitici 8. & 9. Vbi ponitur consecratio Aaron, & ibi habetur, quòd in illis diebus septem, in quibus consecrabatur non ministrabat, sed Moyses faciebat omnes ministrationes sacerdotales, quamquàm non esset sacerdos. Deinde die octauo expleta consecratione Aaron, & filiorum suorum ipsi inceperunt ministrare, vt patet Leuitici 9. & 10. Ita ergo esset de Sadoc, & quolibet B alio sacerdote, quòd non posset ministrare, nisi consecratus esset. Sadoc tamen fuerat summus sacerdos toto tempore Dauid: ergo necesse est ipsum fuisse consecratum ante hoc. Item dato, quòd ante hoc non fuisset Sadoc consecratus nihil attinebat ad propositum, quia hic dicitur, quòd posuit rex Sadoc sacerdotem pro Abiathar, & sic non accepit hic simpliciter, quòd esset sacerdos, sed quòd haberet vices Abiathar. Ante hoc tamen exercebat officium pro se: ergo si non erat consecratus, quando viuente, & manente Abiathar in summo sacerdotio, ministrabat Sadoc, nec etiam nunc necesse esset, vt ad hoc, quòd haberet vices Abiathar consecraretur. Aliquis fortè dicet, quòd Sadoc ante hoc solum erat sacer- C dos, quantum ad ius, sed nondum de facto erat sacerdos magnus, nec ministrabat. Sed dicendum, quòd non stat, quia viuente Dauid ministrabat Sadoc in sanctuario, & erat princeps aliorum sacerdotum, vt patet 1. Paralipomenon 16. scilicet, ꝙ constituit Dauid Sadoc sacerdotem, & fratrem illius sacerdotes coram tabernaculo Domini in excelso, quod erat in Gabaõ, vt offerrent holocausta Domino, & tamen manifestum est, ꝙ ibi erat necessaria ministratio summi sacerdotis, saltem semel in anno in die propitiationis: Leuit. 16. & ad Hebr. 9. Ergo Sadoc, qui præponebatur cæteris. 1. Paralip. 16. & 24. ministrabat in summo sacerdotio. Dicendum autem, quòd veritas huius est, D quòd tam Sadoc, quàm Abiathar erant summi sa- Decisio quæsiti. cerdotes tempore Dauid, & ambo erant consecrati, & ministrabant, nec fuit nouiter nunc cõsecratus Sadoc, eiecto Abiathar, tanquam prius non esset sacerdos magnus. Pro quo sciendum, quòd Abiathar consecratus fuit in sacerdotem tempore, quo Dauid regnabat in Hebron: nam antequam fugeret Abiathar ad Dauid non erat ipse summus sacerdos, sed pater suus Abimelech, quem occidit Saul, supra 1. lib. c. 22. Proueniebat autem summum sacerdotium secũdum successionem ipsi Abiathar, qui non potuit vngi in summum sacerdotem viuente Saule, quia tunc erat Dauid semper profugus a facie eius per deserta, & colles, & Abiathar erat cum illo, ideo non poterat vngi: postq̃ autem cepit regnare Dauid in Hebron, potuit E Abiathar vngi, & credendum est, ꝙ ibi vnctus fuerit. De Sadoc autem dicendum, ꝙ vnctus fuerit in summum sacerdotem tempore Saulis: nam Saul occidit Abimelech, & omnes sacerdotes, qui erant de cognatione sua, supra 1. lib. c. 22. Et isti erant de domo Heli, & Ithamar. Ideo non manebat aliquis de stirpe illa, ad quem directè veniret summum sacerdotium per lineam Heli, & etiam dato, ꝙ aliquis maneret, nollet Saul, ꝙ ille esset summus sacerdos, eo ꝙ habebat exosos omnes de cognatione illa, putans ꝙ coniurassent contra eum cum Dauid, vt patet præallegato cap. & ob hoc fecit, quòd summus sacerdos esset de alia cognatione, scilicet, de domo Eleazari, & institutus fuit Sadoc, ad quem directè veniebat per lineã Eleazari:

& Phinees si nunquam illa interrupta fuisset, sicut declaratum est supra in quadam quæstione. Fuit autem Sadoc sacerdos postea viuente Saule, dum erat profugus Dauid a facie eius, fuit etiam sacerdos illis septem annis, & dimidio, quibus regnauit Dauid in Hebron super Iudam, & Isboseth filius Saulis regnabat super Israel. Deinde cum Dauid factus est rex totius Israel, debebat esse summus sacerdos vnus, sicut a principio institutus fuerat a Domino: & tamen Dauid licet satis voluisset ex affectione, quòd Abiathar solus maneret in summo sacerdotio, quia diligebat eum, cùm fuisset cum ipso in omnibus laboribus, tamen non ausus est priuare Sadoc summo sacerdotio, eo quòd ille consecratus fuerat, & iam multis annis fuerat sacerdos, & etiam proueniebat ei directè sacerdotium per lineam Phinees, cui Deus promiserat sacerdotium in sempiternum. Nume. 25. Ideo voluit, quòd manerent tam Abiathar, quàm Sadoc summi sacerdotes, & sic fuerunt toto tempore Dauid, & voluerat Dauid, quòd semper sic manerent, quia tamen Abiathar peccauit contra Salomonem in crimine læsæ maiestatis, priuauit eum, vt patet hic. Sciendum autem, quòd summus sacerdos habebat valde magnos redditus, qui exprimũtur Nume. 18. Et dum fuerũt sacerdotes magni Abiathar, & Sadoc diuidebantur inter eos redditus: postquã verò eiectus est Abiathar de sacerdotio præuenerunt omnes redditus ipsi Sadoc: & ipse cepit habere omnem ministrationem sacerdotij, & hoc est quòd dicitur hic, scilicet, quòd Sadoc institutus est pro Abiathar; quia primo habebat redditus pro media parte, & ministrationem similiter, Abiathar autem habebat aliam medietatem, nunc verò priuato Abiathar cepit habere Sadoc id, quòd prius habebat, & quòd habebat Abiathar, & sic dicitur, quòd institutus est Sadoc pro Abiathar, scilicet, in loco suo, & illius. Sciendum autem, quòd Sadoc consecratus fuit in pontificem nunc eiecto Abiathar, vt patet 1. Paralipomenon vlti. Sed ista non fuit consecratio ad esse sacerdotem, sed solum, vt esset nouiter pontifex totius populi, cùm prius ex media parte esset pontifex, & ex alia media Abiathar, vt dictum est. *Misit quoque rex*. Hic Semei lex viuendi imponitur, in quo Salomon inquirit contra eum ad mortem occasionem, quia sic iusserat Dauid. Et dicitur. *Misit quoque rex, & vocauit Semei*. Iste Semei est, qui maledixit Dauid, & proijciebat lapides contra eum, quãdo fugebat a facie Absalom, præcedenti libro, cap. 16. Non est autem intelligendum, quòd immediatè post mortem Ioab, & eiectionem Abiathar miserit Dauid ad vocandum Semei, & dixerit ista, quæ habentur hic: quia fortè prius facta sunt, sed ponũtur hic simul, eo quòd Dauid commendauerat Salomoni ista facere. *Dixitque ei: ædifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi*. Habitabat prius Semei in Bahurim, quæ erat ciuitas sortis Beniamin. Nam de illa egressus est, quando maledixit Dauid, præcedenti lib. cap. 16. Nunc autem voluit, quòd habitaret in Ierusalem, vt haberet occasionem occidendi ipsum. *Et non egredieris inde huc, atque illuc*. Idest, non ibis ad aliqua loca extra vrbem, sed manebis semper in ea. *Quacunque autem die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron scito te interficiendum*. Non arctauit Salomon Semei ad non exeundum de Ierusalem: nam poterat exire ad portam, & manere prope vrbem; & tamen non poterat transire torrentem Cedron. Est enim torrens Cedron circa portam Ierusalem apud hortos ciuitatum, sic patet Ioan. 18. Scilicet, egressus est Iesus cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli sui: posuit autem potius Salomon torrentem Cedron pro termino, quàm aliquid aliud, eo quòd torrens Cedron erat in via, qua ibatur de Ierusalem in Bahurim, de quo loco erat oriundus Semei. Voluit autem Salomon decipere Semei; putauit enim, quòd ad nullum locum magis inclinaretur ire, quàm in Bahurim propter originem. Etiam, quia habebat ibi possessionem suam: nam dato, quòd mutaret domum non poterat vendere possessiones immobiles, & emere alias in Ierusalem, quia inter Hebræos possessiones nõ poterant transmutari de tribu in tribum, vel de familia in familiam, sicut sunt apud nos ea, quæ proueniunt ex iure primogenituræ, vt colligitur Leuitic. 12. & Nume. 36. & ibi declaratum est. Inclinaretur ergo ire Semei in Bahurim, & aliquando iret, & caperetur lege. Quòd autem torrẽs Cedron sit in via, qua itur de Ierusalem in Bahurim, patet præcedẽ. lib. cap. 15. Cùm de fuga Dauid dicitur: Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam oliuæ, quæ respicit ad desertum, & deinde cap. seq. subditur quomodo transiuit Dauid cum viris suis apud Bahurim: & egressus Semei de Bahurim maledicebat regi. *Sanguis tuus erit super caput tuum*. Idest, si peccaueris contra istam legem occideris, & nullus habebit culpam in morte tua, nisi tu: & sic erit sanguis tuus super caput tuum, idest, pœna pro effusione sanguinis tui solum erit super te, quia nullus alius reus erit. *Dixitque Semei regi: bonus est sermo regis*. Idest, consentio, quia benè rex loquitur: credidit enim Semei, quòd Salomon vellet eum occidere, ideo suscepit in gratiam, quòd imponeret ei istam legem, & non occideret eum, nisi pro transgressione ipsius. In Hebræo dicitur. *Audio*. Idest, consentio, & idem est, quia per vtrũque approbabatur lex posita a rege. *Sicut locutus est Dominus meus rex, sic faciet seruus tuus*. Idest, ædificabo mihi domum, & habitabo in Ierusalem, sicut iussisti. *Habitauit itaque Semei in Ierusalem diebus multis*. Scilicet, tribus annis, quod patet in litera: nam post tres annos fugerunt serui eius, & ipse egressus de Ierusalem ad capiendum illos, violauit legem, & occisus est a Salomone.

Sacerdos magnus habebat valde magnos redditus.

Torrens Cedron est apud portas Ierusalem, iuxta hortos.

An iustè Salomon imposuit Semei istam legem, scilicet, quòd non exiret de Ierusalem alioquin occideretur. Quæstio. XLIII.

QVAERETVR an Salomon poterat iustè imponere istam legem Semei. Aliquis dicet, quòd sic, quia volenti non fit iniuria, sed Semei voluit istam legem, & approbauit eam, dicendo: bonus est sermo regis, ergo non faciebat ei iniuriam Salomon, & consequenter non peccabat.

In contrarium videtur, quòd peccabat, quia Salomon arctabat hic Semei ad aliquid, ad quod non arctabatur de iure, priuando eum magna parte libertatis suæ, ergo iniustum erat. Item Salomon priuabat Semei per istam legem multis vtilitatibus, quas habere posset egrediendo de Ierusalem: etiam cogebat eum ad perdendum multa, quæ alias non perderet, sicut nunc quando fugerunt serui Semei, & si ipse non secutus fuisset eos egressus de Ierusalem perdidisset, illos: lex tamen, quæ cogit alium iacturam pati iniusta est. Item ista lex erat cauillosa, quia dabatur hac intentione, vt peccaret in eam Semei, & occideretur, sed omnes tales leges iniustæ sunt, etiam si alias secundum se iustę essent, vt patet Isa. 10. Scilicet, Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei, vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. sed peior est lex, quæ est ad occidendũ, q̃ ad rapiendum, ergo iniqua erat lex ista. Respondendum de ista lege, quòd si secundum seipsam accipiatur, grauatoria erat nimis, & pœnalis. Ideo erat iniusta, & sic si Semei non peccasset, ita vt mereretur pœnam non poterat ei imponi ista lex, quia tamẽ Semei peccauerat, & merebatur pœnam magnam, sicut poterat directe imponi sine lege, ita poterat ei imponi ista lex pœnalis, & sic nõ peccauit Salomon imponendo illam. Ad rationem pro prima parte, quamq̃ illa faciat pro determinatione, tñ non concludit, quia licet Semei approbauit istam legẽ, non tollitur ex hoc, quin fieret ei iniuria, quia non approbabat eam volens, sed inuitus, & timens: nam si non approbaret illam timebat, ꝙ imponeretur ei alia pena maior. Ad primã rationem pro alia parte, dicendum, quòd Salomon priuabat hic Semei magna parte libertatis, & istud erat iniustũ, si Semei nõ peccasset, quia tñ peccauerat, & poterat ei imponi pęna directè, poterat etiam imponi indirectè per legẽ. Ad secundũ dicendũ, ꝙ lex, quæ alicui iacturam infert sine culpa, & causa, iniusta est: & sic fuisset ista, si Semei non peccasset, qa tñ peccauerat, sicut poterat ei sine lege imponi confiscatio bonorum, & mors, ita poterat imponi per legem. Ad tertium dicendum, ꝙ illa lex, quæ est calumniosa ad hoc, ꝙ ille, q innocens est, incidat in culpã, & puniatur, est iniusta, & de hac loquitur Isaias. illa tamen, quæ ponitur cauillosè ad hoc, ꝙ ille, q aliàs merebatur mortem, per eam coloratè occidatur, non est vocanda calumniosa, sed consilio prudenti digesta; & sic erat ista: vnde Dauid dixerat Salomoni vir sapiens es, & scies quid facies ei, idest, cum colore aliquo occides eum.

An Semei iuste occidi poterat a Salomone pro sola legis transgressione. Quæst. XLIIII.

QVAERETVR vlterius cum Semei occideretur per istam legem, an iuste occidebatur. Aliquis respondebit, quòd sic; quia lex ista iusta erat, ideo iuste occidi poterat transgressor eius. Respondendum quòd Semei peccauerat contra Dauid, propter quòd sine aliqua lege posita ei poterat occidi, ista autem lex non fuit, nisi ad colorem, ideo quando Salomon occideret Semei iustè occideret. Sciendum tamen, quòd Salomon poterat occidere Semei duplici intentione, scilicet, vel, quia peccauerat contra Dauid, vel quia transgressus fuerat istã legem. Primo modo iusta erat occisio. Secundo modo esset iniusta, scilicet, dato quòd peccasset Semei contra Dauid, sicut peccauit, & Salomon occideret eum, solum quia transgressus est istam legem, peccaret: sicut si quis commiserit duo delicta, quorum vnum meretur capitis sentẽtiã, & aliud nõ: & iudex occidat reum solum pro illo crimine, quod non meretur capitis sententiam, peccat mortaliter. Salomon autẽ occidit nũc Semei pro malis, quæ fecit cõtra Dauid, vt patet infra in litera, & nõ pręcipuè pro transgressione legis, iõ nõ peccauit. *Factum est autem post annos tres*. Idest, accidit post annos tres: istis tribus annis moratus est Semei in Ierusalem non exeundo de illa. *Vt fugerent serui Semei ad Achis filium Maacha Regem Geth*. Iste erat rex in terra Philisthinorũ: nã ciuitas Geth erat vna de quinq; metropolibus Philisthinorũ, a quibus denominabantur qnque reguli, vel qnque satrapę Philisthinorũ. Iosue 13. Et supra 1. lib. cap. 6. iste videtur esse rex Geth, qui erat tempore, quo Dauid fugit a facie Saulis, & habitauit in terra Philisthinorum quatuor mensibus, eod. lib. cap. 27. Tunc aũt erat cũ rege Geth, & ille vocatur Achis filius Maach, siue Maacha, ꝙ idem est, sicut iste. Et satis dicendum est, ꝙ esset iste, quia solũ transierãt anni quadragintatres, vel quadragintaquatuor ab illo tempore, quo Dauid fugit ad eum vsque nunc. Quod patet, qa Dauid stetit cum illo rege quatuor mẽsibus, supra 1. lib. cap. 27. & in fine illorũ Philisthini pugnauerũt cõtra Saulem, eo. lib. cap. 28. & 29. & in illo bello mortuus est Saul, eo. lib. cap. vlt. Post mortẽ aũt Saulis immediatè Dauid ascendit in Hebron, & factus est rex super Iudam, pręced. lib. cap. 2. Regnum aũt Dauid tam super Iudã, q̃ super Israel fuit solum quadraginta annorũ, vt patet supra in litera, sed post mortem Dauid videtur, ꝙ satis pauco tempore locutus fuerit Salomon ista ad Semei, & postq̃ locutus est transierunt tres anni, vsquequo descendit Semei in Geth, ergo colligendo istam summã temporis ad plus reperiẽtur quadragintaquatuor anni, vel quasi: & sic poterat viuere adhuc ille rex Achis. *Nunciatumque est Semei, quòd serui eius issent in Geth*. Ista fuit occasio mortis eius, s. ꝙ iuit pro seruis. *Et surrexit Semei, & strauit asinum suum*. Ista erat communis equitatura illius temporis, ideo quamuis aliqui essent viri magni, tamen super asinos equitabant, sic patet Iudicum 10. De triginta filijs Iair Galaditis, qui erant principes triginta ciuitatum, & tamen equitabãt super triginta pullos asinarum. Item Abdon erat iudex, & princeps totius Israel, & tamen quadraginta filij eius, & triginta nepotes equitabant super septuaginta pullos asinarum, vt patet Iudic. 12. Cum autem cepit esse vsus equorum, & mularum ad equitaturam inter Iudæos, rari equitabant super mulas, nisi reges, & filij regum, sic patet de Dauid, qui dixit præcedẽti cap. Imponite Salomonem filium meũ super mulam meam: de filijs autem regum, ꝙ specialiter haberent mulas, patet pręcedenti lib. cap. 13. s. surgentesq; oẽs filij regis ascenderunt singuli super mulas suas. *Iuitque ad Achis in Geth ad requirendos seruos suos*. Quãquã enim Achis esset rex Philisthinorũ, tñ non timuit illuc ire Semei, & dedit sibi seruos suos, eo ꝙ pax erat nũc inter Israelitas, & Philisthinos, quia iam Philisthini subiecti erant Israelitis in tributarios per Dauid, sic enim dixit Salomon, infra 5. ꝙ omnes gentes in circuitu subditæ erant ei, & non erat Satan, nec occursus malus, i. non supererat aliqua gens, quæ pugnare posset contra eum. *Et adduxit eos de Geth*. Quia sponte concessit sibi rex Geth, cùm esset pax inter eum, & Israel. *Nunciatum est autem Salomoni, quòd isset Semei in Geth de Ierusalem, & redijsset*. Salomon posuerat aliquos insidiatores, vt scirent si aliquando egrediebatur de Ierusalem, vt occideret eum, & illi retulerunt ei, putauit autem Semei post tres annos, quòd iam Salomon non recordaretur de lege, quam posuerat, nec curaret de eo, & ob hoc ausus est exire de Ierusalem, vel fortè secretè exiuit, & redijt putans a nullo cognitum egressum eius. *Et mittens vocauit eum*. Volebat enim iam occidere illum inuenta occasione. *Dixitque illi nonne testificatus sum tibi per Dominum*. Idest, iuraui tibi per Deum. q. d. Ad hoc quòd intelligeres me facturum id, quod dicebam, iuraui tibi per Deum. *Et prædixi tibi quacunque die egressus fueris huc, & illuc*. Scilicet, Vltra torrentem Cedron: nam aliàs dato, quòd exiret ad portam vrbis non erat occidendus. *Et respondisti mihi bonus sermo, quem audiui*. Istud induxit Salomon ad magis iustificandum se, & aggrauandum factum Semei, scilicet, quia non solum ipse posuerat legem, sed etiam Semei illam approbauerat, dicendo bonus est sermo, quem audiui: ex hoc loco Hieronymus accepit, quòd poneret supra: bonus est sermo regis; quamquàm in Hebręo solum diceretur audio. *Quare ergo non custodisti iusiurandum Domini?* Non est sensus, quòd Semei iurasset aliquid, & non obseruasset, sed vocatur iusiurandum Dñi, i. præceptũ positũ a Salomone cũ iuramento facto sub inuocatione Dei, vt patet supra. *Et præceptum quòd præceperam tibi*.

Istud præceptum erat, quod cum iuramẽto traditum fuerat. *Dixitque rex ad Semei*. Supra ponebatur causa colorata ad occidendum Semei. Hic autem ponitur causa vera, scilicet, quia peccauerat contra Dauid, & expressit eam sibi Salomon, ꝙ propter eam occideret illum. *Tu nosti omne malum cuius tibi conscium est cor tuum, quod fecisti Dauid patri meo.* Idest, tu scis mala, quæ fecisti, s. maledicendo Dauid, & proijciẽdo lapides, & pulnerem contra eum, præcedẽ. lib. cap. 16. Et cor tuum conscium est tibi huius mali, i. non oportet, ꝙ ego exprimam tibi illud, quia tu bene nosti. *Reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum.* Idest, Dominus duxit te ad tale tempus, in quo malitia, quam fecisti contra patrẽ meum redderetur in caput tuum, i. puniteris pro illa. *Et rex Salomon benedictus*. Idest, quamq̃ ego inbeam te occidi nõ ex hoc ero culpabilis, qa iustè te occido, sed magis ero benedictus a Deo, & ab hominibus, qa criminosos eijcio a facie terræ. *Et thronus Dauid erit stabilis coram Domino vsque in sempiternum.* Idest, propter mortẽ tuam non veniet aliquod malum contra thronũ Dauid, s. ꝙ cesset regnum de domo eius, quia tu iustè occideris. Si autem iniustè occidereris posset Deus in penã sanguinis tui facere, ꝙ cessaret regnum de domo Dauid: nam propter iniustitias regum transferuntur interdum regnorum potestates ad alias progenies, sic patet Ecclesiastici 10. scilicet, Regnum a gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos. *Iussit itaque rex Banaiæ filio Ioiadæ.* Idest, iussit ei, ꝙ occideret Semei, & iste modus loquendi decurtatus est frequenter apud Hebreos, sic patet præcedenti lib. cap. 5. scilicet, Proposuerat enim Dauid in die illa præmium ei, qui percussisset Iebusæum, & non dicitur quod præmium erat, sed declaratur 1. Paralipomenon 11. *Qui aggressus percussit eum, & mortuus est.* Idest, fortè aggressus fuit illum coram Salomone, & ibi occidit. De isto non iussit Salomon, quòd sepeliretur, sicut iussit de Ioab, quia ille erat cognatus suus, & princeps exercitus, iste autem non.

Semei interficitur

C A P. III.

2. Paral. I

CONFIRMATVM est igitur regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus est Pharaoni regi Ægypti. Accepit namque filiam eius, & adduxit in ciuitatem Dauid, donec compleret ædificans domum suam, & domum Domini, & murum Ierusalem per circuitum.

Descripto in præcedentibus de expulsione impedientium regnum Salomonis, s. insidiãtium sibi, hic agitur de accumulatione expedientium ad confirmationem regni eius, & ponuntur multa expedientia, quæ magnificauerũt Salomonem apud Deum, & homines, s. deuotio ad Deum, & sapientia in iudicijs ad populum, & dispositio excellentissima, quantum ad familiam, & domum, & affectus magnus ad diuinum cultum, & in exaltando tẽplum mirabile pro Domino, & in faciendo magnifica ædificia pro habitaculo regio, quę omnia successiuè in libro isto tanguntur. & quia deuotio erga Deum est promeritoria cæterorũ bonorum: Primò deuotio Salomonis ad Deum ponitur. Secundò de reliquis bonis, quæ dicta sunt subnectitur ibi. *Apparuit autem*. Prima diuiditur in duas, quia primo ponitur circa præcedentia continuatio.

F Secundò exprimitur ipsa Salomonis deuotio ibi. *Dilexit autem Salomon Dominum.*

An sit ordo continuus. *Quæstio.* I.

QVAERETVR circa primum an ea, quæ habentur hic habeant ordinem cõtinuatum ad præcedentia, vel sit mutatio ordinis, & an ista fuerint facta immediate post præcedentia, vel interposito aliquo tempore. Ad primum dicendum, ꝙ ordo continuatus est: nam in præcedentibus dictum est de morte Dauid, & de principio regni Salomonis, & de quibusdam, quæ fecit ex mandato Dauid. Hic autem ponitur de quibusdam, quæ pertinent ad regnum Salomonis per se, s. quomodo accepit sapiẽtiam a Deo, & iudicabat discretè in populo: ista autẽ post illa fuerunt. Ad secundum dicendum, ꝙ non constat quantum tempus fuit inter præcedẽtia, & ista, sed satis credendum est, ꝙ fuerit modicum tempus, quia hic agitur quomodo Salomon accepit vxorem, & tamen nõ est credẽdum, ꝙ Salomon maneret multis diebus sine vxore, postq̃ factus est rex. Dicendum aũt, ꝙ necesse est, ꝙ fuerit istud ante tres annos completos de regno suo, quod patet, quia Salomon incepit ædificare tẽplum Domini anno quarto regni sui in principio, s. mense secũdo regni sui, vt patet infra 6. & tñ prius accepit vxorem, q̃ ædificaret templum, vt patet hic cùm dicatur, accepit filiam Pharaonis, & adduxit in ciuitatem Dauid, donec compleret ædificãs domum suam, & domũ Dñi. Ita ẽt credendum est, ꝙ oĩa alia, quæ habẽtur hic, facta fuerint, anteq̃ inciperet Salomon ẽdificare domum Dñi. *Confirmatum est igitur regnum in manu Salomonis.* Idest, habuit illud secure. q.d. ante hoc cũ adhuc viueret Adonias, qui insidiabatur ei ad accipiẽdum regnũ, & viueret Ioab adiutor eius, non erat omnino pacificum regnum in manu Salomonis, sed nũc quia mortuus erat Adonias, & Ioab, nec erat aliquis, q̃ insurgere posset cõtra eum, dicitur confirmatum regnum in manu eius. Sed obijcietur, ꝙ ante hoc erat confirmatum regnum in manu Salomonis, quia præcedẽ. cap. dicitur. Salomon autem sedit super thronũ Dauid, & confirmatũ est regnum eius nimis. Respondendum, ꝙ regnum Salomonis fuit dupliciter confirmatum, ſm ꝙ dupliciter aduersarij eius cessauerunt. Primo modo fuit confirmatum, inquãtum qui publicè resistebant ei, cessauerunt resistere: nã Adonias vnctus fuerat in regẽ, & Ioab erat partialis eius, & quando Salomon vnctus est in regẽ, isti videbantur esse manifesti hostes eius, & fugerunt, vt patet supra 1. Et postea reconciliati sunt, & subditi fuerunt ei, per quod cessauit quædam pars hostilitatis, & dicitur regnũ cõfirmatum in manu Salomonis: adhuc tñ istis viuentibus non erat Salomon omnino securus, quia moliebantur cõtra eum insidias: ideo postq̃ occidit eos fuit securus ab omni inquietatione tam publica, q̃ occulta, & de hoc dicitur nunc, ꝙ cõfirmatum est regnum in manu eius. *Et affinitate coniunctus est Pharaoni regi Ægypti.* Idest, accepit filiam eius in vxorem, & per hoc fuit affinis suus, ista fuit prima vxor, quam accepit Salomon, & eam magis honorauit inter cæteras, de qua in Canticis habetur, ꝙ viderunt eam reginæ, & laudauerunt, & beatissimam prędicauerunt, vt patet Canticorum 6. Sciẽdũ aũt, ꝙ oẽs reges Aegypti a principio vocati sunt Pharao, sic patet a principio Exo. vsque ad 12. cap. Et tiã nunc vocabãtur sic, & etiã tpe captiuitatis Babylonicæ sic vocabãtur: vnde Ezechiel, tẽpore huius captiuitatis prophetat cõtra Pharaonẽ regẽ Aegypti, vt patet Ezechi. 29. vsq; ad 34. Nõ erat tñ istud nomen propriũ ipsorum, sed erat cõmune, & habebant alia nomina specialia, sic patet de illo Pharaone, q̃ venit

Regnum Salomonis fuit confirmatum post mortem Adoniæ.

Prima vxor Salomonis.

Omnes reges Ægypti vocabantur Pharao.

nit ad pugnandum ad Euphratem, contra quem pugnauit Iosias, & vocatur Pharao Nechao, sequẽti lib. cap. 23. Sic etiam erat apud Romanos, qa omnes Imperatores vocabãtur Cæsares, vel Augusti, & habebãt alia nomina propria, vt Iulius, & Octauianus. An peccauerit Salomon accipiẽdo filiam Pharaonis in vxorem infra dicetur. *Accepit namque filiam eius.* Scilicet, in vxorem, & per hoc fuit affinis eius. Sciendum ꝙ Hebræi dicũt Salomonem nunquàm accepisse vxorem, dum vixit Semei, eo ꝙ ille erat Doctor Salomonis, & prohibebat eum accipere vxorẽ de alienigenis: cum autem mortuus est, accepit illico vxorem, sed istud valde est inconuenienter dictum, sicut declaratum fuit præcedenti cap. *Et adduxit in ciuitatem Dauid.* Idest, posuit eam in ciuitate Dauid, dum ædificabatur domus Domini, & domus Regis: nam non habebat alium locum, vbi tunc maneret. Vocatur autem ciuitas Dauid castrum Sion, vt patet præcedenti libro, cap. 5. Nam cepit illud Dauid de manu Iebusæorum, & vocauit illud nomine suo, ibi autem Dauid construxerat magnas domos, vt patet eod. cap. Et ibi manſit vxor Salomonis dum ædificabatur templum Domini, & domus regis. Postquàm autem ædificata est recessit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & iuit in domum regis, sic patet infra 9. Scilicet, filia autem Pharaonis ascendit de ciuitate Dauid in domum suam, quam ædificauerat ei Salomon. *Donec compleret ædificans domum suam, & domum Domini.* Nolebat enim Salomon, ꝙ maneret vxor sua in domo Dauid, in qua erat arca Domini, & tamen quia non habebat aliam domum, quousque ædificaret domum pro se mansit vxor sua in domo Dauid, & ob hoc primo dicitur hic de domo Salomonis, quàm de domo Dei, eo ꝙ vxor sua non morabatur in vrbe Dauid, quia templum Domini non erat ædificatum, sed quia domus regis non erat facta, prius tamen fecit Salomon domum Domini quàm domum suam, vt patet infra 6. & 7. *Et murum Ierusalem per circuitum.* Scilicet, prius fecit murum Ierusalem, quantum ad ea quæ corruerant, vel non bene facta erant, quàm faceret domum suam, ad quam transitura erat vxor eius. *Attamen populus immolabat in excelsis.* Scilicet, tempore, quo Salomon accepit vxorem immolabat populus in excelsis, idest, in montibus, vel in vrbibus, in quibus non erat sanctuarium Domini, propriè enim vocatur excelsum mons, vel collis, & tamen hic magis accipitur pro locis particularibus, in quibus fiebat immolatio non existente templo. Quod patet, quia infra dicitur, quòd Gabaon erat excellsum maximum: & tamen Gabaon erat ciuitas, in qua manebat sanctuarium: ponitur enim hic istud, tanquàm præambulum ad ea, quæ sequuntur, scilicet, quòd Salomon iuit in Gabaon ad offerendum Domino, & illud vocatur excelsum, vt patet infra, in Hebræo habetur. *In altaribus.* Et idem est ꝙ in excelsis, quia loca illa, quæ vocantur excelsa, habebant altaria, & erant ista altaria dispersa per multa loca, nec conueniebant omnes Iudæi ad immolandum in loco vno. *Non enim ædificatum erat templum nomini Domini vsque in diem illum.* Idest, propter hoc populus per varia altaria vagabatur, quia nondum erat factum templum nomini Domini, in quo offerrentur sacrificia.

An Israelitæ peccabant offerentes sacrificia in diuersis locis, ante templum Salomonis. *Quæst.* II.

QVAERETVR an Israelitæ peccabant offerentes sacrifica in diuersis locis. Aliqs dicet quòd non, quia dicitur hic: Nondum enim ædificatũ erat templũ nomini Domini, & ponitur istud ad excusationẽ præcedentium, s. ꝙ adhuc populus immolabat in excelsis. Respondendum, ꝙ oẽs Hebręi tenẽt istam positionem, & Nicolaus cum eis, vsquequo ædificatum est tẽplum Salomonis, licitum fuit in diuersis locis fieri sacrificia, & colligũt ex litera ista, quæ videtur excusare a culpa altaria, quæ erant in excelsis ante templum Salomonis. Dicendum, ꝙ regulariter erat peccatũ fieri sacrificia in alio loco, q̃ in sanctuario Domini vbicunq; illud esset: istud patet, qa Leuit. 17. Dicitur, quòd omnes offerentes sacrificia deberẽt illa offerre ad ostium tabernaculi, & non in agris, nec in alijs locis, & ꝙ quicũque extra offerret sacrificium esset reus, tanquàm si sanguinem effudisset. Ista lex obligabat, quando inciperent cæteræ leges obligare, sed cæteræ inceperunt obligare tempore Iosue subiectis Chananæis, vt colligitur Deuteron. 12. Ergo etiã ista obligabat, scilicet, ꝙ non possent Israelitæ extra sanctuarium offerre sacrificia. Item si ista lex de immolando solum in sanctuario nõ obligasset ante constitutionem templi Salomonis non voluisset Iosue pugnare contra duas tribus, & dimidiam, quæ fecerunt altare apud Iordanem: & tamen nouem tribus, & dimidia pugnare voluerunt contra illas, quousque se purgauerunt iurantes, ꝙ non fecerant altare illud ad immolandum ibi hostias, vt patet Iosue 22. Ergo peccarent si fecissent illud ad offerendum ibi sacrificia. Item in eodem 22. cap. dicitur, quòd erat scelus ædificare aliud altare præter altare Dei, quod erat ante tabernaculum eius: ergo non licebat offerre exterius. Item patet Deuteronom. 12. cùm dixit Moyses: caue ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum tuarum, & illud intelligebatur obseruandum esse immediatè, vt transirent Israelitæ Iordanem, & subijcerent sibi hostes, vt patet eodem cap. Ergo videtur quòd ante Salomonis templum constructum semper obligabantur Israelitæ offerre solum in ciuitate illa, in qua esset tabernaculum. Dicendum autem ista esse vera, nisi forte ex dispensatione aliud accideret: quia interdum dispensabatur cum aliquibus, quòd possent offerre extra locum sanctuarij: sic patet de Samuele, qui offerebat in Ramatha, & in Galgala: & in multis alijs locis vbicunque vellet, vt colligitur supra primo libro, cap. 7. & 10. & 11. Hoc autem quia cum esset Propheta sciebat, quòd Deus illud vellet, & ista dispensatio non magis erat ante constructionem templi Salomonis quàm post: quia etiam constructo templo Salomonis Elias Propheta immolauit in monte Carmelo, infra 18. Sicut autem dispensabatur cum Prophetis, ita etiam dispẽsaretur cum aliquibus alijs, vt offerrent alibi. Sic fuit de Gedeone, Iudicum 6. & de Manue patre Samsonis, Iudicum 13. Et quod verisimilius est dicendum, quòd fortè Deus reuelauerat per aliquos Prophetas licere Israelitis immolare in aliquibus locis extra sanctuarium quousque ædificaretur templum sibi, & ista loca determinarentur, vt non liceret cuilibet offerre vbi vellet, & daretur locus idolatriæ, cum quilibet faceret in secreto cæremonias, quas vellet: in publico autem offerẽdo non posset facere nisi illas, quæ determinatę erant a lege. Aliter potest dici, & melius, quòd immolare in excelsis non erat concessum, nec erant aliqua excelsa determinata a Deo, in quibus liceret immolari: quod patet, quia Salomon peccauit immolando in excelsis, quia infra dicitur ꝙ Salomon diligebat eum, & ambulabat in præceptis Dauid patris sui, excepto ꝙ in excelsis immolabat. Ad rationem in contrarium dicendum quòd per ea, quæ dicuntur hic non excusantur immolantes in excelsis, sed solum ꝙ habebant occasionem ad immolandum ibi,

ibi, dum non erat factum templum. Aliter secundum alios ad rationem in contrarium dicendum quòd hic possunt aliquo modo excusari altaria extra sanctuarium, quæ vocantur excelsa, scilicet, quantum ad illa, quæ ex dispensatione Dei limitata erant: quod colligitur, quia Gabaon vocatur vnum de excelsis, cùm dicatur infra, quòd erat maximum excelsorum, & tamen manifestum est, quòd Gabaon locus licitus erat ad immolandum Domino, eo quòd erat ibi sanctuarium tempore Salomonis, vt patet 2. Paralip. 1. cap. Sic ergo intelligendum est de alijs excelsis, ꝙ essent licita per dispensationem Dei, sicut offerre in Gabaon erat licitum ex determinatione legis. *Dilexit autem.* Hic ponitur secundum, s. Salomonis erga Deum deuotio: & dicitur. *Dilexit autem Salomon Dominum.* Fuit enim Salomon in iuuentute sua valde bonus, & deuotus erga Deum: postea tamen in senectute deprauatum est cor eius per mulieres, quas amauit ardẽtissimo amore, & per eas ad idola conuersus est, infra 11. *Ambulans in præceptis Dauid patris sui.* Idest, sequebatur mandata Dauid: nam Dauid commendauerat ei, ꝙ sequeretur legem Moysi, & non declinaret ab ea ad dextrã, nec ad sinistram præceden. cap. *Excepto, quòd in excelsis immolabat, & accendebat thymiama.* Scilicet, solum declinabat Salomon ab amore Dei, inquantum immolabat in excelsis, & istud erat peccatum. Ex hoc patet manifestè, quòd immolare extra sanctuariũ erat peccatum, nisi essent aliqua excelsa, in quibus permissum esset a Deo, quòd fieret immolatio. Aliquãdo autem fiebat immolatio a Salomone in excelsis illis, de quibus non erat dispensatum, & tunc peccabat. Dicitur autem, quòd offerebat thymiama, idest, incensum, quia simul cum oblationibus fiebat oblatio incensi. Est autem thymiama incensum compositum ex multis speciebus in proportione certa cõmixtis, & redactis in puluerem tenuissimum, de cuius compositione habetur Exo. 30. Et istud thymiama offerebatur quotidie bis, scilicet, in aurora, & vespere super altare aureum, quod vocabatur altare thymiamatum, eod. cap. *Abijt itaque in Gabaon, vt immolaret ibi.* Ista est quædam ciuitas in sorte Beniamin, Iosue 18. Ibi autẽ erat tabernaculum Domini pro tũc. 2. Paralipomenon 1. Quamquam in alijs excelsis offerendo peccaret Salomon, tamen offerendo in Gabaon non peccaret propter sanctuarium, ꝙ ibi erat. *Illud quippe erat excelsum maximum.* Idest, erat præcipuum de locis, in quibus immolabatur, scilicet, quòd quamquam illicitum esset immolari in excelsis, tamen immolabatur in eis, & maximum excelsorum erat Gabaon, eo ꝙ erat ibi totum sanctuarium præter arcam, quæ erat in Ierusalem in domo Dauid. *Mille hostias obtulit in holocaustum Salomon.* Idest, obtulit mille animalia, scilicet, arietes, boues, & hircos, quia de his tribus generibus solum fiebat immolatio, vt patet Leuit. 1. De istis mille hostijs est dubium, an obtulerit eas simul, vel per multas vices. Rabbi Dauid Kimhi dicit, quòd obtulit in multis vicibus, vtpote quia multoties iuit illuc de Ierusalem, & in illis vicibus simul sumptis obtulit mille hostias. Dicendum tamen, quòd ille hostiæ fuerunt simul oblatæ, vt immediate declarabitur.

F in Gabaon, & obtulit ibi mille hostias, & dormiẽs per noctem accepit sapientiã, & reuersus est in Ierusalem. Ergo videtur, ꝙ velit istam esse vnã vicem. Item si intelligeretur de pluribus vicibus, cùm non determinetur hic in quot vicibus obtulit illas, oporteret dicere, ꝙ in omnibus vicibus collectis obtulerit illa sacrificia, sed iste modus vr̃ esse inconueniẽs, & prẽter vsum loquendi. Item vr̃ ꝙ Salomon obtulerit istas mille hostias vna vice, quia litera intendit hic significare deuotionem Salomonis, & ad hoc ponit multitudinem hostiarum, quæ non poterant esse, nisi ex magna deuotione. Si autem in multis vicibus illas obtulisset, non esset aliquid magnificum. Item Salomon voluit facere oblationem solennissimam, quod patet, G quia vocauit totum Israel, vt habetur 2. Paralipomenon 1. Scilicet, Præcepit Salomon vniuerso Israeli tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Israel, & principibus familiarum, & abijt cum vniuersa multitudine in excelsum Gabaon. Cum ergo vocaretur totus populus ad istud sacrificium, satis verisimile est, quòd essent hostiæ valde solennes, ideo offerret mille hostias. Item satis est hoc verisimile, quia cum Salomon conuocaret totum populum ad sacrificium istud, ipse debebat pascere illũ, & ad hoc erant necessaria multa animalia; & propter hoc Salomon offerret mille hostias, ita vt plurimæ illarum essent pacificæ, de quibus proueniebat maxima pars carnium ipsi offerenti, vt patet Leuit. 7. Et illam partem carnium Salomon daret populo ad pastũ. Nam faciens sacrificia pacifica poterat inuitare quoscunque vellet ad comedendum de illis, vt colligitur Deuteron. 12. & 16. Et sic Salomon offerendo tot hostias faciebat duo bona. Primum, quia ostẽdebat magnam deuotionem suam ad Deum. Secundum, quia prouidere poterat populo in cibo de carnibus illarum hostiarum, cui alias prouisurus erat. Sic enim fecit Dauid quando conuocauit populum ad ducendum arcam de domo Obededom in domum suam: nam singulis de populo tam viro quàm mulieri partitus est collyridam panis, & assaturam bubalæ vnam, & similam frixam oleo: vt patet præceden. lib. cap. 6. & 1. Paralipomenon 16. Deinde dicendum, quòd istæ hostiæ I licet multæ essent, poterant faciliter in altari capi: & ad hoc erat duplex modus. Primus, quia licet istæ hostiæ fuerint vna vice oblatæ, tamen non simul, sed forte mansit Salomon in Gabaon duobus, vel tribus diebus, & in illis cum semper cremarentur sacrificia, poterant offerri mille hostiæ. Secũdus modus erat, quòd istæ mille hostiæ non fuerunt oblatæ omnes in holocaustum, sed forte magis in hostias pacificas. Si autem offerrentur omnes in holocaustum satis erat difficile, quòd cremarentur in paucis diebus, eo quòd in holocausta omnes carnes animalis cremabantur cum capite, & pedibus, & intestinis lotis, vt patet Leuit. 1. De hostia autem pacifica non cremabatur aliquid in altari, nisi adipes: facile autem erat adipes K mille animalium cremari, potissimè quia altare, in quo cremabantur sacrificia, erat magnum, scilicet, habens quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine. Exo. 27. Erat autem totum altare plenum prunis, & caperentur multi adipes. Quòd autem potius essent sacrificia ista pacifica, quàm holocausta satis est verisimile, quia Salomon debebat pascere populum. Ideo potius vellet facere sacrificia pacifica, quia de illis poterat dare populo carnes, quàm facere holocausta, de quibus nihil ei aut populo proueniret: nec etiam faceret hoc Salomon, quasi ex auaritia, vt minores sumptus faceret, sed quia sic consuetum erat, scilicet, quòd quando esset aliqua magna lætitia, offerrentur hostiæ pacificæ, & omnes come-

An mille hostiæ, quas Salomon obtulit, fuerunt crematæ in altare sanctuarij, & quomodo potuerunt ibi capi.
Quæstio. III.

QVAERITVR quomodo fuerũt oblatæ istę hostiæ in altari, & quomodo poterant omnes ibi capi. Respondendum primo, ꝙ Salomon obtulit omnes mille hostias simul, s. semel vadens in Gabaon. Apparet, qa litera dicit hic, ꝙ Salomon iuit

comederent de illis, vt colligitur supra primo libro, A cap. 11. *Super altare illud in Gabaon.* Istud tollit responsionem quorundam. Nam volebant, quòd istæ hostiæ oblatæ fuissent in multis altaribus, & sic faciliter cremarentur: & tamen hic dicitur, quòd omnes oblatæ sunt super altare illud, scilicet, super altare quod erat in Gabaon: istud enim erat altare æneum, quòd fecerat Moyses in deserto, vt patet 2. Paralipomenon 1. Et in hoc solum licebat regulariter offerre hostias. Leuit. 17. & Iosue 22. Sciendum quòd in Hebrẽo non incipit ista litera sicut hic, sed incipit versus ibi: In Gabaon, & continuatur cum præceden. scilicet, In Gabaon apparuit Dominus Salomoni. Litera autem nostra incipit versum ibi: Apparuit autem Dominus: sed non multum differt, quia quamquàm sen- B tentiæ sint differentes, ambæ sunt verę: nam litera nostra signat, quòd oblatæ sunt hostiæ in altari, & illud erat in Gabaon. Litera Hebraica signat quòd apparuit Dominus in Gabaon, & vtrunque est verum. *Apparuit autem.* Hic ponitur secundum principale, scilicet, ea, quæ ex deuotione Salomonis consecuta sunt, quia per deuotionem promeruit multa bona, quæ Deus ei dedit: vel saltem per deuotionem fuit dispositus ad suscipiẽdum illa. & diuiditur in duo, quia primo ponitur diuina concessio. Secundo concessionis in opere manifestatio ibi. *Tunc venerunt.* Circa primum dicitur. *Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte.* Idest, cùm esset Salomon in Gabaon, apparuit ei Dominus. Istud fuit postquam obtulit C mille hostias: ita vt præcederet deuotio eius ad concessionem Dei, scilicet, Salomon obtulit hostias, & illa die, qua finiuit oblationem, dormiuit in Gabaon, & tunc apparuit ei Dominus per noctem, & factum est quod hic dicitur.

Bona, q̃ consecutus est Salomõ ex deuotione.

Qualis fuit apparitio Salomonis, & quis apparuerit ei.
Quæstio. IIII.

QVAERITVR quis apparuit hic Salomoni, & qualis fuit ista apparitio. Respondendum, quòd non apparuit aliqua effigies visibilis Salomoni, quia dato, quòd appareret non posset ipse videre: cum dicatur hic, quòd erat apparitio per D noctem: etiam quia dicitur infra, quòd erat somnium. Sed dicendum solum, quòd erat quædam mutatio facta in phantasia, scilicet, quia species phantasticæ taliter a Deo mouebantur, & ordinabantur, quòd Salomon putaret se ista videre, & fieri verba ad eum, sicut nos patimur in somnio, quia cum nihil videamus, vel audiamus, apparet nobis, quòd videmus audimus loquimur, & mouemur, quod ergo in nobis per naturam fit, in Salomone factum est per Deum: scilicet, quòd causata fuit ex phantasia Salomonis quædam imago viri reuerendi, sicut Dei loquentis ad Salomonem, & causata fuit species pro singulis verbis, ita vt videretur Salomoni, quòd talia, vel talia verba sibi dicebantur: & quòd ipse dicebat E Deo talia, vel talia. Istud autem poterat accidere in nobis naturaliter, sicut multa alia similia fiunt: somnium tamen quod a Deo fit efficacius est, & magis mouet, tanquam si res esset prę̃sens. Cum autem quę̃rebatur an Angelus, vel Deus apparuerit. Dicendum, quòd non oportet de hoc quærere, quia si fuisset hic apparitio visibilis, diceremus, quòd Angelus erat, qui apparebat, & loquebatur, & non Deus: quia Deus nõ potest loqui, nec facere ista, quæ cum motu sunt, per seipsum, vt declaratum est Exo. 25. & 28. Sed appareret Angelus, & loqueretur: quia Angelis bene conuenit operatio cum motu: nunc tamen non fuit aliqua apparitio, vel locutio realis ex parte Dei, vel Angeli, sed solum immutata fuit phantasia Salomonis. Istud autem poterat facere Deus vel Angelus, quia non sequebatur ex hoc aliqs motus in operatione Dei, ideo potest dici, quòd Deus, vel Angelus fecerit. *Dicens postula quod vis, vt dem tibi.* Visum est Salomoni, quòd dicebat ei Deus istud, sed nihil Deus loquebatur, vel Angelus, sed verè videbatur, quòd fieret ista locutio. *Et ait Salomon: tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam magnam.* Istud fuit principium verborum Salomonis, nam licet Salomon esset Deo deuotus, & ob hoc Deus intenderet ei dare sapientiam, tamen principaliter faciebat hoc propter Dauid, & omnia bona, quæ postea fecit, facta sunt propter Dauid Salomoni, & posteris eius, vt patet infra 11. & 15. Ideo Salomon cognoscens meritum patris sui prepositi illũ in sua petitione, tanquam ex merito eius ipse deberet acquirere a Deo, quod petebat. *Sicut ambulauit in conspectu tuo.* Idest, sicut ambulauit in conspectu tuo placendo tibi in omnibus: ita tu fecisti ei misericordiam magnam de pastore ouium faciendo regem populorum. Insuper dedisti ei magnificas victorias, & subiecisti ei omnes finitimas gentes, atque gloriosum fecisti eum inter omnes reges terræ: & quòd amplius est his, promisisti ei, quòd filij sui sederent in æternum super solium regni, vt patet præcedenti lib. cap. 7. & 8. *In veritate, & iustitia, & recto corde tecum.* Ista faciunt aliquem gratum Deo. Dicitur in veritate ambulare ille, qui non duplici corde mouetur, nec claudicat in duas partes aliquando declinando ad idola, & aliquando ad Deum. Dicitur ambulare in iustitia, qui agit omnia ad quæ tenetur, quia iustitia importat debitum. Cùm autem quis reddit Deo debitum cultum, & proximo debitam communicationem in subijciendo, & imperando, vel ad æqualia communicando omnino iustus est: & ista virtus complet totam legem. Ista est iustitia legalis, quæ est omnis virtus, iuxta Aristotelem 5. Ethicorum, quia non est aliquod opus virtutis, quod non contineat in se, vt ibi ipse exemplificat: & hoc modo vnica virtus dirigit omnem operationem humanam eius, qui legi subijcitur. Dicitur autem recto corde ambulare ille, qui non solum bona agit, sed etiam ad bonum finem, vt Deum colat: & hoc ardẽter exequitur, quod alijs verbis dicitur toto corde, & tota anima. *Custodisti ei misericordiam tuam grandem.* Idest, misericordiam quam promisisti habere ad eum semper habuisti, nec mutauisti, sicut fecisti in Saule, quem prius exaltasti, postea vero in magnam deiecisti calamitatem, sed in patre meo non sic fuit, quia vsque ad mortem liberasti eum a malis. vel dicitur custodisti misericordiam tuam magnam, scilicet, quia tu promisisti ei, quòd dares de filijs eius sedentem in throno suo, & sic fecisti cum ego sedeam pro patre meo. *Et dedisti ei filium sedentem super thronum eius.* Istud dicebat Salomon de seipso, & in hoc erat magna misericordia Dei. *Sicut est hodie.* Idest, sicut apparet hodie, scilicet, quia ego E sedeo in regno pro illo. *Et nunc Domine Deus tu regnare fecisti seruum tuum.* Idest, fecisti regnare me qui sum seruus tuus.

Ambulare in iustitia quis dicatur.

Quomodo Deum fecisse regnare Salomonem, sit verum.
Quæstio. V.

QVAERITVR quomodo est verum, quòd Deus fecit regnare Salomonem. Respondendum, quòd hoc potest accipi multipliciter. Primo secundum legem communem bonorum, quòniam omne bonum, quod quisque habet, necesse est a Deo esse, iuxta illud Iacobi primo: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desur-

sum

ſum eſt deſcendens a patre luminum: & iſta eſt cauſa, quare non poteſt aliquis gloriari de bono, quod habet qualecunque illud ſit eo, quòd accepit illud, & de acceptis non poteſt aliquis gloriari: ſic enim dicebat Apoſtolus de illis, qui gloriantur in bonis, quæ habent, quaſi non acceperint illa. Ideo iudicauit ſolum gloriandum eſſe in infirmitatibus, vt patet 2. ad Corinth. cap. 11. & 12. Secundò datum fuit regnum Salomoni a Deo, inquantum poteſtas quædam eſt, quia omnis poteſtas a Deo eſt, vt patet ad Rom. 13. Scilicet: Omnis anima ſublimioribus poteſtatibus ſubdita ſit: non eſt enim poteſtas, niſi a Deo, quæ autem ſunt a Deo, ordinata ſunt: itaque qui reſiſtit poteſtati Dei ordinationi reſiſtit. Et prima Petri cap. 2. dicitur: Siue regi, tanquam præcellenti; ſiue ducibus tanquam a Deo miſſis. Tertiò erat Salomon a Deo rex, inquantum Deus ſpecialiter habet curam de regibus, tanquam de ſublimibus poteſtatibus ad deponendum, vel inſtituendum eos: ſic patet Prouerbiorum 8. Per me reges regnant: vnde quando aliqui reges mali ſunt, dicuntur regnare ſine Deo: ſic patet Oſeæ 8. ſcilicet, Ipſi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Et tamen dato, quòd reges ſint mali, & ex hoc non ſint directè per voluntatem Dei: tamen ſunt indirectè ab eo propter peccata populi, vt illa puniantur per malos reges: ſic patet Iob 34. ſcilicet: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Habet etiam Deus ſpecialem curam de actibus regum, eo quòd in manu eorum eſt diſpoſitio populi, & ob hoc reges non poſſunt moueri ſine voluntate Dei ad bonum, vel malum: ſic patet Prouerbiorum 21. Scilicet: Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Dñi, & quocunque voluerit, inclinabit illud. Iſtæ tres cauſæ ſunt generales, quantum ad omnes reges, quia nullus eſt rex, qui per Deum non efficiatur rex, quantum ad hæc. Aliæ autem cauſæ ſunt ſpeciales ad Salomonem. Quarta cauſa eſt, quia Salomon fuit factus rex ex ſpeciali priuilegio, quia dato quòd pater ſuus eſſet rex non habebat aliquis de filijs eius ius ſuccedendi, ſed Deus inſtituebant quem volebat. Sic fuit de Saule, quia quamquàm ipſe fuit rex, poſteri eius, non ſucceſſerunt ei. Quòd ergo Deus daret Dauid, quòd filij eius ſuccederent, quicunque de filijs eius ſuccederet dicebatur fieri rex a Deo. Quinta cauſa erat, quia dato, quòd poſteri Dauid haberent ius ſuccedendi patri non pertinebat iſtud ius ad Salomonem, ſed ad primogenitum Dauid, ſcilicet, ad Adoniam ſecundum cõſuetudinem omnium regum terræ: Deus tamen per Prophetam prædixit, q̃ Salomon regnaturus eſſet poſt Dauid, vt colligitur præcedenti lib. cap. 7. & primo Paralipome. 22. Ergo Deus ſpecialiter faciebat Salomonem regnare: & iſta erat cauſa magis conueniens Salomoni in ſpeciali. *Pro Dauid patre meo.* Ideſt, ego teneo locum eius. *Ego autem ſum puer paruus.* Aliqui dicunt, quòd Salomon erat nunc duodecim annorum. Sic tenet Rabbi Sa. Alij dicunt, q̃ erat decem annorum ſolũ, & ſic tenet Rabbi Dauid Kimhi. Sed iſta poſitio non ſtat, quia tunc nõ acceperiſſet Salomon vxorem in tam parua ætate: & tamẽ iam habebat vxorem, quando iſta facta ſunt. Item ſi nunc fuiſſet Salomon decem annorum oporteret, q̃ quando inſtitutus fuit in regem, eſſet pauciorum quàm ſeptem annorum: quod patet, quia fluxerant pluſquàm tres anni, immo pluſquam quatuor ex tunc vſq; nũc. Quod patet: nã Salomon fuit inſtitutus in regem ante mortem Dauid, ſupra 1. cap. Et poſt mortem illius aliquanto tempore dixit ad Semei, quòd ædificaret domum in Ieruſalem, & non egrederetur inde precedenti cap. & poſt tres annos ab iſto præcepto dato fuit

F Semei in Geth, eod. cap. Et occiſus eſt a Salomone: & poſt hoc Salomon petiuit a Domino ſapientiam, vt patet hic: ergo videtur q̃ ad minus tranſierant quaſi quatuor anni inter principium regni Salomonis, & iſtud tempus, & ſic non haberet tunc ſeptem annos. Sed iſtud non ſtat. Primò, quia die quo inſtitutus eſt in regẽm viuente Dauid, fugit Adonias in templum, & dictum eſt Salomoni: dixitque Salomon, q̃ ſi Adonias vir bonus eſſet nõ caderet, nec vnus capillus eius in terram: ſi autem malum reperiretur in eo, occideretur: ſi tamen Salomon eſſet pauciorum, quàm ſeptẽ
G annorum neſciret dicere iſta, nec etiam Adonias peteret ab eo iuramentum, & tamen factum eſt ſic præcedenti cap. Secundò patet, quia Dauid prope mortẽ admonuit Salomonem, q̃ cuſtodiret legem, & occideret Ioab, & Semei præcedenti cap. Si tamen nondũ eſſet ſeptem annorum, nihil iſtorũ loqueretur ei Dauid, quia non intelligeret. Tertiò patet, quia Dauid dixit ei: vir autem ſapiens es, & ſcies quid facies ei: ergo videtur quòd erat iam homo diſcretus præcedẽ. cap. Quarto patet, quia quãdo Bethſabe venit ad Salomonem petens Abiſag pro Adonia dixit: quare poſtulas Abiſag pro Adonia? poſtula ei, & regnum: ipſe enim eſt frater meus maior me, & habet Abiathar ſacerdotem, & Ioab: præcedenti cap. Cognoſcere tamen iſta non poterat, niſi homo ſatis diſcretus, ergo erat pluſquam decem annorum. Nec obſtat, ſi aliquis dicat, q̃ ſapiẽtia data ei a Deo ſupplebat in puero defectum
H ætatis, quia nondum data erat ſapientia Salomoni, quando fiebant iſta, quæ dicta ſunt, ergo ex conditione ætatis poterat Salomon habere tantam diſcretionem, vt iſta diceret, & faceret. Dicẽdum ergo videtur, q̃ Salomon erat viginti annorũ, aut plurium: & quando inſtitutus fuit rex viuente patre erat quindecim, vel ſexdecim annorum, & ſic iam poterat habere prudentiam aliquantam ad faciẽdum ea, quæ dicta ſunt. Cum autem dicitur hic, q̃ erat puer paruus: dicẽdum, q̃ vocatur puer paruus reſpectu magnitudinis regiminis, quia homo in vigeſimo anno ſeipſum plene neſcit regere, quantomagis ſi committatur ei magnitudo regni regenda? Ideo reſpectu huius Salomon erat puer paruulus, & ignorans introitum, & egreſſum, ſicut infra dicitur: & tunc poterat conuenienter habere vxorem, & facere reliqua quæ dicta ſunt. *Et ignorans egreſſum, & introitum meum.* Ideſt, ego neſcio qualiter incipiam negocia, vel qualiter finiam: quia magna onera incumbunt mihi. *Et ſeruus tuus in medio eſt populi, quem elegiſti.* Ideſt, ego qui ſum ſeruus tuus, ſum in medio huius populi, quia ſicut ad medium omnia extrema concurrunt, ita ad me concurrũt omnia negocia regni, tanquàm ad regem. Et dicitur populi quem elegiſti: quia Deus elegit iſtum populum de cunctis gentibus terræ in populum peculiarem, & regnum ſacerdotale. Exo. 19. & Deuter. 7. *Populi infiniti.* Ideſt, iſte populus tuus eſt infinitus, & quanto maior eſt, plura, & grauiora negocia habet, & tanto maior requiritur
K prudentia in regente. Vocatur autem infinitus, ideſt, multus, quia populus Hebræorum non erat infinitus, nec etiam eſt poſſibile dari actualiter infinita numerata, vel infinita indiuidua, ſed ex modo vulgari vocatur infinitum, quod multum eſt. In Hebræo autem dicitur. *Populi multi.* Et illa eſt clarior litera. Hieronymus tamen non ſine cauſa poſuit infiniti, ſ. quia immediate habetur, qui numerari, & ſupputari non poteſt præ multitudine; & iſtud facit eſſe infinitum. *Qui numerari, & ſupputari non poteſt præ multitudine.* Ideſt, tantæ eſt multitudinis, quòd non poteſt aliquis numerare illũ, ſcilicet, numerando per ſingulos viros: nec etiam poteſt ſupputare illum ponendo ſummam totalem. Sed dicendum, quòd iſtud accipitur ex modo loquendi: tamen

Quot annorum erat Salomon, quãdo regnare cœpit.

tamen ſecũdum veritatem benè poterat numerari: A nam Dauid numerauit omnes viros, qui poterãt procedere ad bella in toto Iſrael: præcedenti lib. cap. vltimo. Ita etiam potuiſſet numerare omnes fœminas, & paruulos, ita vt nullum reliquiſſet in toto Iſrael. *Da ergo ſeruo tuo cor docile.* Vocatur cor docile, ideſt, aptum ad ſuſcipiendum diſciplinam: & ſic homines rudes, qui non poſſunt intelligere quæ dicuntur, vocantur indociles. In Hebræo habetur. *Cor audiens.* Et idem ſignat, quia audiens dicitur, ideſt, exaudiẽs: qui ergo ea, quæ audit a Doctoribus ſuis poteſt concipere, & in corde ſeruare, dicitur habere cor docile, vel audiens: accipitur tamen hic docile, ideſt, doctum: quia nõ ſolum volebat Salomon habere aptitudinẽ ingenij ad hoc, quòd ſuſciperet diſciplinam, ſed volebat habere B cor actualiter doctum, & ſapiens, vt poſſet ex tunc iudicia prudẽtiſſima dare. *Vt iudicare poſſit populum tuum.* Ideſt, diffinire litigia, & contentiones forales. *Et diſcernere inter bonum, & malum.* Iſtud eſt quantum ad genus deliberatiuum, quod non eſt in iudicijs, ſed in eis, quæ agenda ſunt, & occurrũt homini multæ difficultates: & circa has magna prudentia opus eſt, vt ſciat quid eligendum ſit, & quid bonum, vel malum eſſe poſſit. *Quis enim poteſt iudicare populum iſtum.* Ideſt, qui digne poteſt iudicare. q. d. nullus, quia tot negocia occurrẽt, q̃ nullus eſt, qui in omnibus eis ſciat dare rectum iudicium. *Populum tuum hunc multum.* Ideſt, quia multus eſt, difficulter poteſt ab aliquo iudicari: poſſet autem facilius ſi eſſet paucus populus. In Hebræo dicitur. *Populum grauem.* Vbi nos dicimus populum multum: & idem eſt, quia grauitas populi eſt in multitudine: nam ex hoc q̃ multus eſt, inducit grauitatem iudicanti. Rabbi Salo. dicit, q̃ vocatur populus grauis, eo q̃ iudicia Iſrael ſunt grauia, ſ. q̃ ſi quis auferat per iudicium alicui Iſraelitę, quod ſuum eſt, peccabit iudicando: ſi autem iudicet iniquè inter Gentiles auferendo alicui quod ſuum eſt, dicit q̃ non peccat. Ideo quicunque poteſt iudicare inter Gentiles, ſiue ſit peritus, ſiue non, ſed non inter Hebræos. Ex hoc patent duo inconuenientia contra Ra. Sa.; Primum eſt, quia putat iuſtitiam, vel iniuſtitiam non eſſe in communicatione ad Gentes: & iſtud eſt falſum: quia poteſt accipi, q̃ Gentes communicãdo inter ſe qualitercunque com- D municent, non cõmittunt iniuſtitiam: & hoc falſum eſt, quia Deus puniuit quoſdam reges Gentilium, eo q̃ mouebant iniuſta bella contra alias gentes: & tamẽ iſtud non eſſet, ſi inter Gentes non eſſet iuſtum, nec iniuſtum. Et maxime patet hoc, quia Sodomitæ gentiles erant: & tamen Deus imputauit eis iniurias, quas adinuicem faciebant, vt colligitur Ezechiel. 16. ſ. Hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ abundantia panis, & ſaturitas, & otium, & manum pauperi, & egeno nõ porrigebant. Etiam Deus puniuit Sodomitas propter abominanda peccata, & dixit, quòd nullus erat iuſtus in tota ciuitate: vel quòd non erant quinque: Gen. 18. Ergo iuſtitia, & iniuſtitia erat in Gẽtibus. Si autem intelligatur, q̃ inter gentes ad ſeipſos erat iuſtitia, vel iniuſtitia, & tñ Iudæi non peccabant qualitercunque ſe haberent ad Gentes: ſed iſtud non ſtat, quia 2. Paralip. 36. dicitur, q̃ peccauit Sedechias, eo q̃ receſſit a rege Nabuchodonoſor, qui adiurauit eum per Deũ: ergo ſi violãdo fidem datam peccabat, a fortiori peccaret, ſi ſpoliaret aliquem Gentilem rebus ſuis. Secundum inconueniens eſt, quia putauit Rab. Salo. q̃ cum Chriſtiani ſint Gentes, ſm q̃ Iudæi accipiunt, non peccabit aliquis Iudæus nocendo Chriſtiano qualitercunque noceat, & iſtud tenẽt multi Hebræi: propter quod periculoſa eſt cum eis communicatio homini Chriſtiano. *Placuit ergo ſermo coram Domino, quòd Salomon rem huiuſcemodi poſtulaſſet.* Ideſt, quia Salomon petiuit rem

Petitio Salomonis.

Periculoſum cũ Hebræis communicare.

iſtam valde honeſtam, & non petiuit diuitias, vel alia bona, quæ omnes deſiderant ad iocunditatem ſuam, placuit Deo petitio eius. *Et dixit Dominus Salomoni.* Scilicet, Viſum eſt ſibi, quòd Dominus dicebat: ipſe tamen nihil locutus eſt, quia ſomnium erat, vt patet infra. *Quia poſtulaſti verbum hoc.* Ideſt, rem iſtam. Accipitur enim verbum pro re. Sic patet præceden. lib. cap. 1. ſcilicet, quod eſt verbum, quod factum eſt in caſtris, ideſt, quæ res accidit. *Et non petiſti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum.* Poſuit iſta Deus, quia iſta ſunt, quæ communiter homines magis deſiderãt, & quæ peterent conceſſa ſibi poteſtate petendi. Et primò ponitur multitudo dierum, quia homo diligit ſeipſum maxime, & quia eſſe ſuum eſt viuere, cùm iuxta Ariſtotelem viuere viuentibus ſit eſſe, deſiderant homines maxime vitam. Sic dicit Boetius 2. de Conſolatio. proſa 4. ſcilicet, Cùm igitur præcipua ſit mortalibus vitæ cura retinendę. Poſuit etiam diuitias, quia vulgus eas maxime deſiderat: non quòd ipſę in ſe optime extimentur, ſed quia per eas omnia bona ſe habituros putauit. Sic dicitur Eccleſiaſtes 10. Scilicet, Pecuniæ omnia obediunt. Poſuit etiam animas inimicorum ſuorum, ideſt, victoriam, quia omnes homines deſiderant habere victoriã de hoſtibus; & hoc maxime illi, qui ſunt generoſi corde, qui potius honorem, & vindictam, & libertatem quam pecuniam, & delitias deſiderant. Vnde apud antiquos vnum de maximis bonis reputabatur victoria de hoſtibus. Sic C patet Gen. 24. Cùm fratres Rebeccæ imprecabantur ei bona, dicentes: Soror noſtra es, creſcas in millia, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuorum. *Sed poſtulaſti tibi ſapientiam ad diſcernendum iudicium.* Ideſt, ad diſcernendum iuſtum, & iniuſtum in cauſis foralibus, quæ tibi occurrerent. Deus acceptauit iſtam petitionem, quia erat iuſta. Apparebat autem iuſtitia ſua ex multis. Primo, quia res bona, & honeſta petebatur, ſcilicet, ſapientia, & non petebatur voluptas, quia dicit aliquid inhoneſtum. Secundo, quia petebatur ad bonum finem, ſcilicet, ad vtilitatem proximorum, & cultum Dei diſcernendo iuſtè in litigijs, & non petebatur ad propriam fruitionem, ſicut ſunt alia bona, quæ ipſi homini ad ſe magis proficiũt, quàm ad alios. Tertiò, quia erat neceſſarium iſtud, quod petebatur, ſcilicet, cum Salomon eſſet rex egebat prudentia ad regendum ſubditos. *Ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos.* Ideſt, Feci quòd oraſti. *Et dedi tibi cor ſapiens, & intelligens.* Ideſt, dabo tibi quòd ſis doctus: ſapiens enim, & intelligens accipiuntur hic pro eodem multiplicãdo verba: & tamen non ſunt idem, quia ſapiens dicit habitum, & intelligens dicit actum: vtrũque autem cõpetebat Salomoni, quia ipſe tunc habuit habitum intelligendi, per quem vocabatur ſapiens, & per illum poterat exire quandocunque vellet in actum intelligendi, per quem vocaretur intelligens. *Intantum vt nullus ante te ſimilis tui fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit.* Ideſt, non ſolum dabo tibi ſapientiam quanta requiritur ad E regendum regnum, ſed etiam faciam te ita ſapientem quòd nullus ante te, nec poſt te ſapientior ſit.

An Salomon fuerit ſapientior Angelis, & dæmonibus, & omnibus Prophetis, & Apoſtolis. Quæſt. VI.

QVAERITVR an Salomon fuerit ſimpliciter ſapientior omnibus hominibus. Reſpondendum eſt, quòd ſapientia Salomonis fuit valde magna, & tamen non peruenit ad ſapientiam Angelorum. Quod patet, quia Angeli cognoſcunt in verbo omnia quæcunque ſunt, quæ Deus vult eis reuelari præter ipſas res naturales, & tñ Salomon nõ cognoſcebat aliquid in verbo, quia nõdum erat beatus, ſed

ſed cognoſcebat ipſas res naturales. Item nõ erat tam
ſapiens, ſicut dæmones: Quod patet, quia dæmones
non differunt ab Angelis bonis per conditionem na-
turæ, ſed ſolum per maculam peccati. Ideo ita ſunt
perſpicacis naturæ dæmones, ſicut Angeli: immo &
quidam dæmones acutiores ſunt ingenio quibuſdam
Angelis bonis. Vnde in ſapientia non poſſunt excel-
lere Angeli boni dæmones, niſi quantum ad ea, quæ
reuelantur in verbo, & cognita ſunt eis, & non dæmo
nibus, qui nihil cognoſcunt in verbo. Cognitio au-
tem rerum naturalium eſt præter cognitionem, quæ
eſt in verbo: ideo quantum ad illam non excedunt
Angeli boni dæmones. Nũc autem neceſſe eſt, quòd
cognitio dæmonum excederet cognitionem Salo-
monis in duobus. Primo, quantum ad res geſtas, quia
quæcunque facta ſunt vbicunque fiant dæmones no-
uerũt, niſi forte aliquis tractet intra cor ſuum ali-
quid quod nondum manifeſtet in opere, quia illud
dæmones non nouerũt. Salomon autem quamquàm
ſciret conditiones rerum naturalium, & ea, quæ ca-
dunt ſub cognitione ſcientifica, tamen non poterat
ſcire res geſtas ante ſe per aliquam cognitionẽ ſcien-
tificam. & ſi aliquis proteruire vellet, dicens, quòd
Deus dedit Salomoni cognitionem omnium rerum
præteritarum, quod non eſt veriſimile, vt infra dice-
tur, tamen ſaltem non poterat habere cognitionem
rerum, quæ fierent ipſo viuente in toto orbe. Ratio
differentiæ eſt, quia quando Deus dedit Salomoni ſa-
pientiam poterat ei reuelare omnia, quæ geſta fuerãt
in toto orbe, ſicut reuelauit Moyſi ea, quæ facta ſunt
in creatione orbis, quæ ipſe non poterat cognoſcere
per aliquam hiſtoriam: & tamen ea, quæ fierent vi-
uente Salomone, poſtquàm accepit ſapientiam, non
poterat ſcire, niſi Deus ei poſtea reuelaret, & tamen
Deus ſolum dedit ſemel ſapientiam Salomoni: ergo
de his, quæ poſtea fuerunt ipſe nihil ſciret, dæmones
tamen ſciebant ea, quæ fiebant vbicũque fierent, quia
conditione naturæ ſuæ ſubitò poſſunt eſſe hic, & in
quolibet loco orbis. Secundo deficiebat Salomon a
ſapientia dæmonum, quia dæmones non ſolum co-
gnoſcunt proprietates rerum, quæ eſt cognitio ſcien-
tifica, ſed etiam cognoſcunt proprietates indiuiduo-
rum, de quibus non eſt ſcientia, ſcilicet, ſciunt quot
homines ſunt in orbe, & quot equi, & aſini, & lapi-
des, & ſic de alijs indiuiduis ſpecierum. Etiam ſciunt
conditiones indiuiduorum, ſcilicet, an iſta res ſit cali-
da, vel frigida, & ſic de alijs conditionibus particula-
ribus, non ſm, quòd illa indiuidua ſunt alicuius ſpe-
cieſ, ſed ſecundum quòd ſunt indiuidua particulari-
ter per ſe cognita. Hoc autẽ neſciebat Salomon, ſed
ſolum cognoſcebat proprietates indiuiduorum, ſe-
cundum quòd ſunt in ſpecie. Item dæmones ſciunt
qd in quolibet loco ſit: & ſub iſta parte terræ, vel ma-
ris quid ſit, & ſic vſque ad centrum terræ. Idem de lo-
cis aeris, & ignis, & omnium elementorum, & cælo-
rum: Salomon autem neſciebat aliquid iſtorum, quia
ſolum ſciebat illa, ſecundum quæ dicitur aliquis ſa-
piens: ergo neceſſe eſt, quòd quilibet dæmonum
erat multo ſapientior Salomone, etiam ſi eſſet de mi-
nimis dæmonibus.

An Salomon fuerit ſapientior Prophetis, & Apoſtolis, & Adam, & omnibus Philoſophis. Et quòd Salomon fuit ſapientior omni homine, præter Chriſtum, & Virginem glorioſam. Quæſtio. VII.

QVAERITVR vlterius de comparatione Salo-
monis ad alios homines. Sciendum, quòd ne-
mo tam inſipiẽs erit, quòd Salomonem
velit cõparare Chriſto homini, quia data eſt ei gratia
in immenſum, & Apoſtolus dicit, Oẽs theſauros ſciẽ-
tiæ, & ſapiẽtiæ abſcõditos fuiſſe in illo, & q̃ de eius ple
nitudine oẽs accepimus. Comparando aũt Salomonẽ
ad alios hoĩes, vt dicẽdũ, q̃ ipſe fuerit ſapiẽtior oĩbus
hoĩbus ſęculi, q̃a hic dr̃, q̃ nullus ante eũ, nec poſt eũ
ſimilis fuerit: vnde oẽs Philoſophi non acceſſerunt ad
eius ſapiẽtiã, nec ẽt alij hoĩes quantũcũq; boni, & ſan-
cti eſſent. Dicit tn̄ Nico. q̃ alij fuerunt ſapiẽtiores eo, ſ.
Adã, Moyſes, Apoſtoli, & ſimiles. De Adã patet, q̃a di-
cit, q̃ ipſe creatus fuit in pfectione oĩs ſapiẽtię: nam oĩ-
bus rebus noĩa impoſuit ſm cõditionẽ ſuã, quod erat
magnę ſapientię. Gen. 2. De Moyſe patet, q̃a loquebat̃
ei Deus facie ad faciẽ, ſicut loq̃ ſolet homo ad amicũ
ſuũ. Exo. 33. De Apoſtolis patet, q̃a Spũſanctus in ſu-
dit eis ſapiẽtiã multã, veniẽs ſup eos in linguis igneis:
nã habuerũt tantã ſapientiã, q̃ poterãt reſiſtere oĩbus
ſapiẽtibus ſęculi, vel faciliter cõfutare eos. Dicit ẽt ad
literã, q̃ iſta litera intelligit̃ nõ cõparãdo ad oẽs hoĩes,
ſed ſolũ ad reges, cũ eſſet Salomon rex. Dicendũ tn̄, q̃
Salomon fuit ſapiẽtior oĩbus hoĩbus indiſtinctè, ſiue
eſſent reges, ſiue non; & ſiue eſſent Prophetę, ſiue nõ.
Ab iſto dicto poſſumus excipere Dñam noſtrã ꝓpter
reuerentiã filij ſui, dicẽdo q̃ ipſa fuerit ſapiẽtior Salo-
mone quantũ ad res naturales, & oẽs conſiderationes
ſcientificas. Sed hoc non eſt nimis neceſſarium: vnde
poſſumus dicere Salomonẽ fuiſſe ſapientiorẽ, quantũ
ad conſiderationẽ ſcientificã, q̃ Dña noſtra: q̃a nõ erat
neceſſe ipſam eſſe valde eminẽtẽ circa cognitionem
rerũ naturaliũ. Dicendũ tn̄ neceſſario Dñam noſtram
fuiſſe ſapientiorẽ Salomone, quantũ ad cognitionem
deitatis, & ſecretorum Theologicorum. De ſapiẽtia Adæ dicendũ, q̃ minor fuerit q̃ ſapientia Salomonis, Sapiẽtia Adæ.
q̃a q̃q̃ dicamus Adam fuiſſe creatũ in oĩ perfectione
naturæ: tn̄ non eſt neceſſe, q̃ demus ei maximũ gradũ
in pfectione cognitionis naturalis. q̃ autẽ dr̃ q̃ Adam
impoſuerit noĩa oĩbus animalibus, nõ ſignificat in eo
fuiſſe maximã ſapientiam, & hoc ꝓp duo. Primò, quia
noĩa nõ imponuntur ſemp ſm conditionẽ ſubſtantię,
ſed vt cõiter imponuntur ad placitũ: ſic enim diffinit
Ariſt. nomen. 1. Perihermen. ſ. Nomẽ eſt vox ſignifi-
catiua ad placitum. Secundo patet hoc, q̃a dato q̃ Adã
impoſuiſſet noĩa ſm conditionẽ ſubſtantiæ ſolũ pro-
batur, q̃ cognoſcebat aliquas proprietates naturales
illarũ rerũ, & non oẽs: & dato q̃ dicamus, q̃ cognoſce-
bat proprietates naturales oẽs iſtarũ rerũ, tn̄ nõ ſequi-
tur, q̃ hoc ſciebat in oĩbus rebus naturalibus: nã ſolũ
legitur Adã impoſuiſſe noĩa aĩalibus. Gen. 2. Salomon
tn̄ nõ ſolũ ſciuit proprietates aĩaliũ, ſed etiã arborũ, &
piſcium, & aliarum rerum, vt patet ſeq. cap. ſ. Et diſpu-
tauit Salomon ſuper lignis a Cedro, quæ eſt in Liba-
no vſque ad hyſſopum, qui egreditur de pariete, & diſ
ſeruit de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & pi-
ſcibus. Quòd autem dicitur de Moyſe, q̃ fuerit ſapien Sapiẽtia Moyſi.
tior Salomone non eſt conuenienter dictum: nam ſa-
pientia Salomonis extendebat ſe ad res naturales, &
ad negocia politica: cum pro his præcipuè ipſe orauer-
rit. Moyſes tamen quamquàm quotidie loqueretur
cum Deo in iſtis valde rudis erat: nam neſciuit ordi-
nare politiam Iudaicam, ſed propter defectum regi-
minis ſui ipſe affligebatur nimis, & non poterant diſ-
cuti cauſæ Hebræorum, vnde Iethro ſacerdos Ma-
dian venit, & ordinauit politiam Iudaicam ſine ma-
gna inquiſitione diſtinguens populum per tribunos,
ideſt, millenarios, & centuriones, & quinquagena-
rios, & decanos: & ſecundum hos accepit iudices.
Exo. 18. Et Iethro miratus eſt, & quaſi irriſit Moy-
ſen, dicens: Stulto labore conſumeris tu, & popu-
lus, qui tecum eſt. Item circa legislationem erat
Moyſes ſatis ignorans, quia filiæ Salphaad ſemel que-
ſiuerunt de dubio ſatis facili, & neſciuit reſpondere
Moyſes,

Moyſes, quouſque retulit dubium ad audiẽtiam Dei.
Numeri 27. Iterum etiam filij Manaſſe quæſiuerunt
de alio dubio ſimili: & Moyſes non reſpondit, ſed
conſuluit eum ſuper hoc. Numeri vltimo. De co-
gnitione autem rerum naturalium, an Moyſes ha-
buerit aliquam, non apparet, niſi ſolum inquantum
dicitur, quòd didicerat omnes literas, & ſapientiam
Aegyptiorum. Actuum 7. Non ergo dicendum eſt,
quòd ex hoc in naturalibus fuerit ſapientior Salomo-
ne ipſe Moyſes propter ea, quæ didicit ab Aegyptijs:
quia Salomon erat ſapientior omnibus Aegyptijs, ſe-
quen. cap. Scilicet, Et præcedebat ſapientia Salomo-
nis ſapientiam omnium orientalium, & Aegyptio-
rum. De Apoſtolis autem non oportet dicere, quòd
fuerint ſapientiores Salomone, quia ſapiens propriè
dicit cognitionem ſcientificam eorum, quæ naturali
ingenio haberi poſſunt per demonſtrationes, vel alias
neceſſarias probationes: Apoſtoli autem non viden-
tur fuiſſe ſapientes circa iſtud: quia iſtud eſt in ſcien-
tia rerum naturalium, & mathematicarum, & alijs
ſpeculationibus: ſed iſta Apoſtolis non multum conue-
niebant, ſed ſolum iſta, per quæ procurari debebat
ſalus humani generis conuertendo ad fidem per præ-
dicationem. Ideo dicendum quòd ſapientia Apoſto-
lorum largè loquendo fuit maximè in diuerſitate lin-
guarum, quam acceperunt, ſcilicet, quòd quilibet il-
lorum ſciret loqui per omnem linguam. Et hoc ap-
paret in duobus: primò, quia Spiritus ſanctus appa-
ruit Apoſtolis die Penthecoſtes in linguis igneis.
Actuum 2. In quo ſolum ſignificabatur cognitio va-
riarum linguarum. Secundo patet, quia Iudæi, qui
erant in Ieruſalem vidẽtes veniſſe Spiritum Sanctum
ſuper Apoſtolos, quos ipſi ebrios reputabant, ſolum
mirati ſunt in eis varietatem linguarum, vt patet
Actuum 2. Scilicet, Facta hac voce conuenit multi-
tudo, & mente confuſa eſt, quoniam audiebat vnuſ-
quiſque lingua ſua illos loquentes. Si tamen Apoſto-
li accepiſſent tunc altiſſimam cognitionem rerum na
turalium, & mathematicarum, per quam vocarentur
propriè ſapientes, aliqui illorum loquerentur in lin-
guis illis de altiſſimis veritatibus naturalibus, & Iudæi
hoc videntes mirarentur fortè plus de ſapientia ma-
gna, quàm de linguis varijs, & tamen ſolum mirati
ſunt de linguis, ergo videtur, quòd non apparuit in
aliquo eorum eminens ſapientia. Dicendum autem,
quòd ſapientia illa, quæ data fuit Apoſtolis, fuit circa
cognitionem Dei, & illorum, quæ pertinebant ad fi-
dem, & mores, quæ prædicanda erant ad conuerſio-
nem gentium, & principaliter circa fidem. Quod pa-
tet, quia Iudæi quando viderunt loqui Apoſtolos, di-
xerunt: vidimus eos loquentes varijs linguis magna-
lia Dei. Actuum 2. Sciendum autem, quòd ſapien-
tia Apoſtolorum qualiſcunque illa ponatur, magis
erat per modum Prophetiæ, quàm per modum habi-
tus immanentis: nam ille, qui habet habitum ſcienti-
ficum poteſt ſecundum illam promptè reſpõdere ad
omnia, quæ inquiruntur de conditione obiecti illius
habitus, Apoſtoli tamen non ſic reſpondebant, ſed
ſolum dabatur eis a Deo, quòd deberent reſpondere:
ſic patet Matth. 10. Scilicet, Cùm autem tradent vos,
nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabi-
tur enim vobis in illa hora quid loquamini: ſed iſte
eſt modus propheticus, ſcilicet, quòd Deus illuſtret
intellectum alicuius, & tunc ſit intelligens: & iſtud
non ab aliquo habitu, ſed a Spiritu Sancto loquente,
& mouente linguam illorum. Nam ſic erat de omni-
bus Prophetis, quòd quando Deus mouebat illos,
erant intelligentes valde, & cum deſinebat reuelatio
prophetica, erant ſimplices ſicut alij homines, & in-
terdum ruſticiores. De Apoſtolis autem patet hoc, q̃a
ipſi non erãt ſcientes, nec loquentes, ſed Spiritus San-
ctus loquebatur pro eis. Sic patet Matt. 10. & Mar. 13.
Scilicet, Non enim vos eſtis, qui loquimini, ſed ſpiri-
tus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Et Luc. 12. dici-
tur: Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipſa hora,
quæ oporteat vos dicere: ex quo apparet, q̃ ante illam
horam non habebant ſapientiam ad reſpondendum
de illo quæſito, alioquin ſuperfluum eſſet, quòd Spi-
ritus Sanctus vellet docere eos in illa hora. Et tunc di-
cendum, q̃ ſi ad reſpondendum queſitis opus erat ha
bere cognitionem naturalem, vel geometricam, vel
aſtrologicam, aut cuiuſcunque alterius artis, dabatur
ſibi cognitio perfectiſſima illius pro illa hora, & po-
ſtea nõ manebat eis cognitio aliquarum rerum. Ideo
dicendum, q̃ Apoſtoli potius erant Prophetæ, quàm Apoſtoli potius erant Prophetæ, q̃ ſapientes
ſapientes, quia ſapiens dicit habitum: Apoſtoli autem
non habebant habitum, ſed illuminationes actuales
a Deo, quando opus erat. Habebant tamen Apoſtoli
excellentiã ſuper omnes Prophetas, quia quandocũ-
que ipſi volebant loqui prædicando, vel reſpondendo
Spiritus Sanctus mouebat eos, & non debebant ali-
quid prẽcogitare: ſed in nullo Prophetarum hoc fuit,
nam præcipuus Prophetarum Moyſes neſciebat re-
ſpondere quandocunque quæreretur, ſed oportebat,
quòd iret ad conſulendum Dominum, ſicut fuit in
cauſa filiarum Salphaad, & in queſtione filiorum Ma-
naſſe: Nume. 27. & 36. Habebat autem locum Moy-
ſes conſulendi Dominum, ſcilicet, quòd quandocun-
que dubitaret de aliquo introiret in ſancta ſanctorũ,
& ibi reſpondebatur ei. Sic patet Nume. 7. ſcilicet, Cũ-
que ingrederetur Moyſes tabernaculum fęderis, vt
conſuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad
ſe de propitiatorio, quod erat ſuper arcam teſtimonij
ſuper duos Cherubim, vnde loquebatur ei: Apoſtoli
tamen non ibant ad conſulendum Dominum ad aliq
locum, ſed vbicunque eſſent tangebat eos Spi-
ritus Sanctus: vnde ſi alicui eorum propoſita fuiſſet
quæſtio filiarum Salphaad, vel filiorum Manaſſe, non
dubitaſſet de illa, ſicut Moyſes, nec iret ad conſulen-
dum Dominum. Si igitur Apoſtoli excellebant val-
de Moyſen, a fortiori excellerent omnes alios Pro-
phetas, quia Moyſes fuit maior priuilegio omnibus
Prophetis. Deuteron. vlti. Scilicet, Et non ſurrexit
Propheta vltra in Iſrael, ſicut Moyſes, quem noſſet
Dominus facie ad faciem. De alijs autem Prophetis
dicendum, quòd erant valde minores Apoſtolis, quia
aliquando inquirebant de aliquibus dubijs, & orabãt,
vt haberent reſponſionem, & per multos dies nõ po-
terant habere: ſic fuit de Ieremia, a quo quæſierunt
Iſraelitæ de dubio, & ipſe quæſiuit a Domino, & per
decem dies orans non potuit habere reſponſum vſ-
que ad decimum, vt patet Ierem. 42. Etiam fuit ſimi-
le de Daniele, cui offendebantur viſiones, & orabat
Deum, vt indicaret ſibi intellectum illarum: & quam-
quàm ieiunaret, & affligeret ſe, non poterat habere
reſponſionem per tres hebdomadas. Sic patet Da-
niel. 10. Scilicet, In diebus illis ego Daniel lugebam
trium hebdomadarum diebus, panem deſiderabilem
non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os
meum, ſed nec vnguento vnctus ſum: & poſtea ſequi-
tur quòd die vigeſimaquarta facta eſt ei reuelatio. Pa-
tet ergo Apoſtolos fuiſſe Prophetas, & nõ ſapientes:
immo omnibus Prophetis valde maiores. Salomon Salomõ erat ſapiens in naturalibus.
autem erat ſolum ſapiens in naturalibus, & alijs, quæ
dicunt ſpeculationem per modum habitus. Ideo
quamquàm ſit comparatio æquiuoca, tamen dicetur
quòd Salomon erat ſapientior Apoſtolis. Cum au-
tem dicit Nico, quòd iſta litera, ſcilicet, quòd ante Sa-
lomonem nec poſt nõ erit aliquis ſimilis ei in ſapien-
tia, quòd intelligatur de regibus, ſicut Salomon erat
rex,

Sapiens propriè quis dicatur inſta q. ſeq.

Sapiẽtia Apoſtolorũ non erat habitus, ſed illuminatio actualis.

rex, non ſtat, quia etiam intelligitur de omnibus alijs hominibus, ſiue reges, ſiue priuatæ perſonæ eſſent, vt patet ſequẽ.cap. ſcilicet, & præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam orientalium, & Aegyptiorum: & tamen manifeſtum eſt, quòd non dicitur ibi de regibus orientalibus, & Aegyptijs, quia in Aegypto non erant multi reges, ad quos poſſet comparari Salomõ. Item ibi dicitur & erat ſapientior cunctis hominibus: & tamen certum eſt, quòd iſta diſtributio non fit pro regibus. Et confirmatur maximè, quia immediate dicitur: Et erat ſapientior Ethan Ezrahite, & Heman, & Calchal, & Dorda filijs Maol: & tamen iſti nõ erant reges, ſed Leuitæ in Iſrael, vt patet 1. Paralipo. 25. Ergo ad omnes hoĩes tam reges, quàm non reges cõparabatur ſapientia Salomonis, & erat illis ſapientior. G

Sapientia qualiter fuerit data Salomoni, & quæ ſunt, quæ conſiderantur in ſcientia noſtra: & quomodo illa reperiuntur in ſcientia Salomonis, perfectius quàm in nobis. Quæſt. VIII.

QVAERETVR vlterius, qualis modus fuit dandi ſapientiam Salomoni. Reſpondendum, quòd iſtud colligi poteſt per ſimilitudinẽ ad ſapientiam noſtram: nam nos per exercitationem acquirimus habitũ, qui eſt quædam ſolidatio facta in intellectu veritatum pertinentium ad aliquod genus obiecti, & per illam qualitatem ſolidatam conſideramus quandocunque volumus circa genus illius obiecti, & poſſumus reperire alias veritates, quas nondum reperimus. De Salomone autem dicendum, quòd ipſe nihil laborauit ad acquiſitionem aliquorum taliũ habituum, ſed Deus infudit ei imprimendo in intellectu ſuo quaſdam qualitates ſolidatas, circa genera multorum intelligibilium, & per illas poterat conſiderare quandocunque vellet. Erat autem in hoc ſapientior omnibus hominibus, quia nulli homini tot habitus cauſati ſunt per acquiſitionem, quot ipſe habuit per infuſionem. Secundo erat ſapientior alijs, quia dato eodem habitu in Salomone, & in alio homine perfectior erat ille in Salomone, quãm in quocunque alio homine. Pro quo ſciendum quòd habitus intelligendi eſt tanquàm quædam lux, per quam manifeſtatur res aliqua, ſed certum eſt, quòd luces inter ſe multum differunt, quia quædam lux diminuta poterit oriri ſuper rem, quæ eã nobis imperfectè manifeſtabit: alia autem lux erit maior, quæ clarius & diſtinctius oſtendet nobis ipſam rem. Ita ergo habitus eſt quædam lux circa obiectum illud, de quo eſt. Ideo quidã habitus poterit manifeſtare nobis ipſum obiectum clariſſimè. Alius autem erit qui minus clarè, & omni maiori fortitudine oſtendet: hoc apparet manifeſtè in duobus hominibus habentibus habitum eiuſdem artis. Item patet, quia ſic ſe habet habitus ad intelligibilia ſui generis, ſicut oculus ad viſibilia: & tamen certum eſt reſpectu cuiuſcũque viſibilis, quòd oculus vnius hominis valde perfectius diſtinguet, q̃ oculus alterius: & in iſta claritate cognitionis excellebat Salomon omnes homines. Tertiò erat ſapientior omnibus in fixione habitus: quia cæteri homines quantuncunque ſapientes ſint, quia acquiſiuerũt habitus, poſſunt illos perdere, & aliquando obliuiſcentur eorum, quæ ſciuerant: Salomon autem non poterat obliuiſci alicuius eorum, quæ ſciebat, vt infra declarabitur in quadam quæſtione: iſtæ autem ſunt tres perfectiones cõſideratę circa ſapientiam, ſcilicet, pluralitas habituum, & claritas eorum, & radicatio, & nõ poſſunt cõſiderari aliæ perfectiones circa ſapientiam, & in his tribus excellebat Salomon omnes homines. Sciendum autem ex hoc q̃ Salomon nõ põt compa- F rari ſecundum ſapientiam maiorem, vel minorem illis, qui non habent habitum, ſed ſolum per reuelationem ſunt ſapiẽtes: ſic enim eſt de oĩbus Prophetis: nã ipſi non habent aliquem habitum, per quem intelligant ea, quæ prophetant: quia tunc quãdocunque vellent, poſſent exire in actũ intelligẽdi, ſed non poſſunt, quia aliq̃ conantur intelligere, & nõ valent, ſicut patuit de Ieremia, & Daniele, præcedenti q. Sic ẽt fuit de Eliſeo, qui vidit ad ſe venientem mulierem, & neſciuit ad q̃d veniebat, ſed dixit ad puerum ſuum dimitte illam, quia anima eius in amaritudine eſt, & Dñs celauit a me, nec indicauit mihi. ſeq. lib. c. 4. Qui autem habent habitum, cum ille ſit immanens, poſſunt intelligere per illum, quandocũque voluerint, & vocabuntur ſapientes. Secũdò differebat Salomon a prophetis, quia Salomon cognoſcebat illa, quæ poſſunt ſciri naturali cognitione, ſiue per demonſtrationem, ſiue aliàs: prophetæ autem nõ cognoſcũt illa, quæ naturaliter ſcibilia ſunt, ſed ea quæ nullo modo poſſent cognoſci ab aliquo homine quantuncunque acutiſſimi ingenij eſſet, eo quòd illa, quæ reuelantur eis ſunt accidentia quædam, quæ non habent aliquam neceſſitatem, per quam cognoſcuntur: ea autẽ quæ cognoſcebat Salomon, q̃q̃ non cognouiſſet per ſtudiũ, & demonſtrationẽ; tñ erant talia, quæ poterant cognoſci a quolibet alio p̃ demõſtrationem, & ipſemet Salomõ poterat aliqua iſtorum cognoſcere per ſtudiũ, & demõſtrationẽ. Ideo dicendũ, q̃ Salomõ nõ põt cõparari ad aliquẽ prophetã, quia Salomõ erat ſapiens, & prophetæ nõ erant ſapientes, niſi aliàs per ſtudium didiciſſent, ſicut dr̃ de Moyſe, q̃ didicerat omnẽ ſapientiam Aegyptiorum. Actuũ 7. Cum autem dicebat Nicol. q̃ Moyſes erat ſapientior Salomone, quia videbat Deũ, & colloquebat ei, ſicut ſolet homo loq̃ ad amicũ ſuũ: nõ ſequitur, quia ea quę Moyſes ſciebat per familiaritatem Dei nõ erant talia, per quæ ipſe vocaret ſapiẽs, cum illa nõ cadant ſub demõſtratione, vel alia probatione neceſſaria, & ſi aliquis negaſſet illa, nõ poſſet ea probare Moyſes, nec aliquis alius Propheta: ſapiens tñ propriè vocatur ille, qui neceſſaria ratione cõuincere põt ea, quæ dicit eſſe vera: ſic enim dicit Ariſt. in Elenchis, q̃ duo ſunt opera ſapientis, ſcilicet, non mentiri, de quibus nouit, & mentientem poſſe redarguere, ſcilicet, poſſe probare quod mentitur.

Sapiens q̃ dicat propriè.

Item Ariſtotel. 1. Poſterior. dicit, quòd demonſtratio eſt ſyllogiſmus apodicticon, ideſt, faciens ſcire: quæcunque ergo non cadunt ſub demonſtratione, non dicuntur propriè eſſe ſcita. Item in 1. Poſterior. dicitur, quòd ſcire arbitramur vnumquodque ſimpliciter, & non ſophiſtico modo, quòd eſt ſecundum accidens, cum cauſam cognoſcimus, propter quam res eſt, & quoniam illius cauſa eſt, & q̃ non eſt contingens aliter ſe habere. Similis modus loquendi eſt. 1. Phyſic. in principio. Salomon autem poterat probare eſſe vera ea, quæ ſciebat per demõſtrationem, vel per alia genera cauſarum, ſecundum cõditionem obiecti ſcibilis. Prophetę autem nihil poterant probare eorũ, quæ dicebant: ergo Salomon erat ſapiens, & Prophetæ non. Si autem dicas, q̃ Prophetæ poterant probare ea, quæ dicebant per ſigna miraculoſa, vt patet Deuteron. 13. & 18. Nam per iſtum modum dicebat Deus q̃ haberetur certitudo de dictis Prophetarum, an vera eſſent. Dicendum, q̃ iſta probatio erat æquiuoca: quia non probabatur per aliquid quod pertinebat ad ſciẽtiam, ſed per poteſtatem. Etiam quia miraculum non eſt cauſa per ſe alicuius veritatis, ideo non bene probatur aliqua veritas per miraculum, quantum ad hoc quòd ſit probatio ſcientifica; quia talis probatio fit per cauſas, quæ ſunt per ſe cauſæ, & immediatæ, vt patet 1. Poſteriorum.

An

An Salomon habuit ſcientias præteritorum & futurorum, & an artes naturales politiæ & mathematicæ fuerint in eo. Quæſtio. IX.

QVAERETVR vlterius quid erat, q̃ Salomon recepit a Deo, & in quo erat ſapiens. Reſpondendum q̃ Salomon non recepit a Deo ſpiritum prophetiæ, quia per prophetiam nõ eſſet ſapiens, ita q̃ maneret in eo ſemper cognitio, ſed prophetia eſt illuminatio raptim trãſiens, vt ſupra declaratum eſt, & ad hoc oportebat q̃ quotieſcunque Salomon deberet aliquid ſapientiale dicere, q̃ Deus actualiter illuſtraret eum, alioquin nihil ſciret, & tamẽ iſtud falſum eſt, quia ſolum ſemel fuit data ſapientia Salomoni: ſi tamen datus fuiſſet ſibi ſpiritus prophetiæ non daretur ſapientia ſemel tantum, ſed quotieſcunque deberet intelligere, oportebat q̃ daretur ei ſapientia.

Sed aliquis forte dicet, q̃ dabatur ei multoties ſapientia, & tamen ſolum fit expreſſio de vna vice.

Dicendum q̃ hoc eſt irrationabiliter dictum, quia cùm prophetia non habeat vna vice eminentiorem illuſtrationem quàm alia. i. quæ magis maneat in eo, ſed quælibet illuſtratio eſt per ſe, & vna non depẽdet ex alia, non fieret mentio de aliqua illarum, vel fieret mentio de omnibus, ſicut fit in prophetis, de quibus ſæpe dicitur, quòd facta eſt manus domini ſuper illos, & dixerunt talia vel talia.

Item de Salomone dicitur, q̃ Deus fecit eum ſapientem, vt patet hic, & ſeq. cap. & ſolum dicitur feciſſe eum ſapientem, ergo non erat propheta, quia p̃phetia non erat ſapientia. Etiam patet hoc, quia prophetas nunquam ſcriptura appellat ſapiẽtes, ſed prophetas.

Item dicendum, quòd Deus non dedit Salomoni cognitionem geſtorum pręteritorum, nec futurorũ, quamquam poterat cognitio iſta ſibi infundi a Deo cum ſapientia, ſed patet q̃ non infuſa fuerit, quia Salomon ſolum vocatur ſapiens: cognitio tamen geſtorum præteritorum, & futurorum non pertinet ad ſapientiam, cum non habeat aliquam neceſſitatem naturalem, de quo præcedenti quæſtio. declaratum eſt.

Dicendum igitur, q̃ ea, quæ Salomõ ſciebat, erant pertinentia ad conſiderationẽ naturalem. & hoc ſiue in vniuerſali, ſiue in particulari. In vniuerſali quidem ſicut naturales philoſophi, vt patet ex omnibus libris Ariſt. In particulari autem, ſicut medici, qui vniuerſalia particularibus applicant curando iſtum, vel illum hoĩem. Iſta aũt complectuntur totam cognitionẽ naturalem, quòd phyſicus incipit ab vniuerſaliſſimis naturæ, & vbi deſinit phyſicus incipit medicus, & ipſe continuat vſque ad particulariſſima naturæ. & in iſto ordine eſt maxima, & latiſſima ſapientia. Erat etiã Salomon ſapiens circa omnia mathematica. ſ. circa geometriam, arithmeticam, & aſtrologiam, ac muſicam, quæ omnes ſunt ſcientiæ reales. Erat etiam ſapiens circa dialecticam, quæ eſt de modis arguendi, & inueniendi veritates, & de verſutijs ſermonum. Erat etiã valde eruditus circa rhetoricam tam in arte oratoria communi, quàm in poeſi, & omnibus generibus hypocriticarum aſcenſionum. ſ. in tragędijs, comędijs, & ſatyris. Erat etiam eruditus circa mores humanos ordinandos, & hoc in vniuerſali ex primis principijs morum deducens concluſiones iuxta modum procedendi Ariſtot. in Ethi. Sciebat etiam in particulari mores formare, & hoc ſiue ad monaſtriam, ſiue œconomiam, ſiue politiam. De Monaſtria autem ſic, ſicut Ariſtot. in Ethicis. de œconomia verò, ſicut Ariſtot. in œconomicis. De politia autem dupliciter cũ ſit duplex cõſideratio circa politiam: vna eſt de modis politiarum, & quæ politia conueniat, & cui genti, ſcilicet an conueniat monarchica, vel ariſtocratica, vel timocratica, aut tyrannica, vel oligarchica, aut democratica. Alia cõſideratio eſt de ipſa politia poſtquam inſtituta fuerit, quæ leges ei competant ſecundum genus quodlibet politiæ. Primam conſiderationem iſtarum tractauit Ariſt. in politicis, ſecundam autem nunquam tetigit, quia non expediebat, cum illa ſolum ſit ſpecialiter pro rectoribus politiarum, & in hoc fit determinatio ad particulariſſima, de quib⁹ non decuit loqui Ariſt. cùm doctrinam ſuam vellet extendi ad omnes homines.

Fuit etiam Salomon peritus circa dęmonum inuocationes, & eiectiones de corporibus. Fuit etiam peritus circa omnem Necromantiam & ſuperſtitioſam artem, quamquam ibi propriè non ſit peritia. De primo iſtorum. ſ. de ſapientia naturali, quòd habuerit eam Salomon tam in particulari, quàm in vniuerſali, patet ſequenti cap. ſ. diſputauit Salomon ſuper lignis a cedro, quæ eſt in Libano, vſque ad hyſſopum, quæ egreditur de pariete, & diſſeruit de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piſcibus. Patet etiã de hoc Sapient. 7. vbi ponuntur multa de ſapientia eius.

Salomon peritus circa dęmonum inuocationes, & necromantiam.

De ſcientia autem mathematicarum artium, ſcilicet geometria, aſtrologia, arithmetica, & muſica, apparet, quia Salomon erat magnus aſtrologus: neceſſe eſt tamen aſtrologum eſſe geometram, & arithmeticum. De hoc patet ſequen. cap. ſcilicet. & præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam omnium orientalium & Aegyptiorum. Orientales autem vocantur Indiani, qui maxime floruerunt in aſtrologia. Patet etiam ex Aegyptijs, quia ipſi potiſſimè viguerunt in aſtrologia, & geometria: nam Euclides geometrarum maximus Aegyptius fuit. Ptolemæus quoque aſtrologorum eximius de Alexandria fuit, quæ cum Aegypto inferiori computatur, & tamen Salomon excedebat omnes Aegyptios, & Indianos. Patet etiam hoc Sapien. 7. vbi ſimul ponitur cognitio aſtrologica Salomonis, & naturalis, cùm dicitur: ipſe enim mihi dedit horum, quæ ſunt veram ſcientiam, vt ſciam diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, & conſummationem, & medietatem, temporum viciſſitudinum permutationes, & conſummationes temporum, morum mutationes, & diuiſiones temporum: anni curſus, & ſtellarum diſpoſitiones: naturas animalium, & iras beſtiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differẽtias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcunque ſunt abſconſa, & improuiſa didici.

Aſtronomia floret in Aegypto, quia cęlũ ſemper eſt ibi clarum.

Sciendum autem, quòd aſtrologiæ duæ partes ſũt, ſcilicet theorica, & practica: theorica enim eſt de motibus corporum cœleſtium & accidentibus, quæ ſequuntur in eis, vt eclypſibus, coniunctionibus, quadraturis, & angulis: iſta autem nouerat Salomon, vt patet ex dictis. Secunda pars eſt practica, quæ vocatur iudiciaria, & iſtam etiam nouerat Salomon iudicando de accidentibus particularibus hominum. De hoc Sapient. 8. ſcilicet ſcit ſigna & monſtra antequã fiant, & euentus temporum & ſęculorum, & iſta dicuntur de Salomone. Et iterum dicitur ibidem, & ſi multitudinem ſcientiæ deſiderat quis ſcit præterita, de futuris exiſtimat. De hoc etiam exponi poteſt, quòd de Salomone dicitur Sapient. 7. ſcilicet ſciui diſpoſitiones ſtellarum, & cogitationes hominum, & quæcunque ſunt abſconſa, & improuiſa didici: nam licet per aſtrologiam non poſſit agnoſci determinatè cogitatio humana, quia illam poteſt homo liberè variare, poteſt tamen cognoſci quid homo

Aſtrologia duplex

E ſomniaut,

ſomniauit, niſi fortè ſomnium a Deo ſit ſpecialiter immiſſum, quia tunc aſtrologi neſcient iudicare q̄d homo ſomniauit, eo quòd nō habet iſtud ſomnium radicem aliquam in conditione naturæ; aliàs autem ſomnia naturalia ſunt pro maiori parte, quod patet, quia Ariſt. in libris de ſomno, & vigilia dat ſignificationem naturalem ſomniorum, vt patet in 2. lib. eiuſdem quod incipit. de diuinatione autē, quæ fit in ſomnijs: non tamē poſſet iudicari naturaliter per ſomnia, niſi ipſa quoque ſomnia naturaliter exiſterent, & q̄a iſta non veniunt a libertate, ſed ex conditione naturę poteſt aſtrologus iudicare de illis.

Dſia ſomniorum, & quæ pſit iudicari per aſtrologiā

Sed obijciet aliquis, quòd non poſſit iudicare per aſtrologiam quid aliquis ſomniauit, quod patet per Nabuchodonoſor, qui vidit ſomniū, & oblitus eſt, & quæſiuit ab aſtrologis, & neſcierūt dicere q̄d ſomniaſſet, vt patet Danielis. 2. ſ. reſpōdentes Chaldæi coram rege, dixerunt: non eſt homo ſuper terram, qui ſermonem tuum rex poſſit implere, ſed nec regum quiſquam magnus & potens verbum huiuſcemodi ſciſcitatur ab omni ariolo, mago, & Chaldæo, nec reperietur quiſquā qui iudicet illum exceptis dijs, quorum non eſt cum hominibus conuerſatio.

Reſpondendum ꝙ nullus aſtrologus potuerat ſcire ſomnium Nabuchodonoſor, quia non erat naturaliter, ſed a Deo: ſic dicitur eo. cap. ꝙ Deus, qui reuelat myſteria oſtendit ſibi Nabuchodonoſor id, quod futurum erat; non tamen fuit iſta excuſatio magorum, & ariolorum, quia ipſi neſciebant, an eſſet ſomnium a Deo, vel aliàs: ſed dixerunt iſtud, quia fortè Nabuchodonoſor non dixit eis, quæ fuit illa nox, in qua ſomniauerat, & aliter ipſi ſcire non poterant. Vel fortè iſti ſapientes Nabuchodonoſor non inuenerunt ſomnium, & neſciebant, ꝙ a Deo erat, & vt ſe excuſarent dederunt illud reſponſum. aliàs tamen ſciri pōt quid aliquis ſomniauit ſcito tempore & loco, in quo ſomniauit, vt patet ex regulis, quas aſtrologi tradiderunt. De cogitationibus autem, quia liberæ ſunt non poteſt dari iudicium, poteſt tamen dari de radice eorum. ſ. ad quid cogitandum homo inclinatur, & quid communiter cogitat, ſi ſequatur deſiderium ſuum, quia iſta conſequuntur conditionem naturalem, vnde ea Salomon ſciebat.

Salomon fuit dialecticus.

Item ſciebat Salomon dialecticam, & grammaticam, quod patet Sapien. 8. ſ. Scit verſutias ſermonum & diſſolutiones argumentorum: primum pertinet ad grammaticam, quæ de varietate ſermonis agit: ſecundum ad dialecticam, quæ argumentorum modos tractat, & tamen omnia iſta ſciebat Salomon, vt dicitur ibidem.

Salo. fuit rhetoricꝰ.

Item erat copioſus Salomō in rhetorica, & hoc tā in oratoria, quā in poetica, ſm quam fiunt diuerſi modi metrorum. De prima patet Sapien. 8. ſ. iuuenis & acutus inueniar in iudicio, & in conſpectu potentiū admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me tacentem me ſuſtinebunt, & loquētem me reſpiciēt, & ſermocinantem me plura manus ori ſuo imponēt. Hæc. n. quamquam Salomon non dixerit, ſed Philo Iudæus, qui librum Sapientiæ fecit, vt ait Hiero. in ꝓlogo ſuper librum Sapientię: tamen in perſona Salomonis omnia iſta dixit, tanquam Salomon eſſet, qui iſta loqueretur.

Item patet hoc in libro Eccleſiaſtes, quem Hebræi vocant Coheleth. i. concionatorem. ſ. loquentem ad concionem. i. populum. Quòd aut Salomon floreret in varietate metrorum, patet ſeq. ca. cum dr̄: locutus eſt Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque millia, carmen autem ad poeſim pertinet.

Item patet hoc ex libro, qui dr̄ Cantica canticorū,

F quem fecit Salomon, in quo vſus eſt modo poetico in laudando, & fingendo, & exaggerando ſermonem.

Item patet Salomonem in arte metrorum, & etiā in muſica ſapientem fuiſſe, quia ſequen. cap. dicitur. quòd erat Salomon ſapientior Ethan: Ezraitæ, & Heman, & Chalchal, & Dorda filijs Mahol. & tn̄ iſti erāt doctores inter cantores, & in faciendis pſalmis & carminibus, vt patet 1. Paralipom. 16. & melius 25.

Salomon maximus moralis.

Item erat ſapiens Salomon circa mores regulādos in vniuerſali: nam de hoc fecit librum Prouerbiorū, quem nos habemus, in quo quicquid eſt, ad morem pertinet. Etiam aliquo modo ad iſtud genus pertinet liber Eccleſiaſtes, qui de vanitatibus varijs agit, & ex G hoc qualiter fugienda ſint oſtendit. Item erat prudēs circa monaſtriam. ſ. oſtendendo de moribus cuiuslibet hominis abſolutè ſumpti, & hoc facit potiſſimè in prouerbijs.

Salomon œconomicus.

Fuit etiam inſtructiſſimus circa œconomiā diſponendo mirabiliter domum ſuam, vt patet ſeq. c. erat autem tam exquiſita ordinatio œconomiæ. i. domus Salomonis, vt ex illa cognoſceretur maxima ſapiētia eius, ſic patet infra 10. & 2. Paralipo. 9. ſ. videns autem regina Saba domum, quam ędificauerat Salomon, & cibos menſæ eius & habitacula ſeruorum, & ordinē miniſtrantium veſteſque eorum, & pincernas, & holocauſta quæ offerebat in domo dn̄i, non habuit vltra ſpiritum, ideſt admirata eſt nimis.

Salomon politicus.

Fuit vltimo Salomon ſapientiſſimus circa politiā, H & hoc ſiue ordinando in genere politiæ, ſiue in dando leges conuenientes. Et licet omnia alia Salomon abundanter haberet, magis tn̄ habuit de prudentia ciuili q̄ de alijs, eo ꝙ Salomon principaliter petijt prudentiā ad regēdum populū, iō vel daret̄ iſta ſola ei vel iſta abundantius q̄ cæteræ, ſic apparet in diſpōne totius populi, quia tp̄e ſuo populus viuebat in magna pace. ſeq. c. ſ. habitabatq; Iuda, & Iſrael abſque vllo timore vnuſquiſque ſub vite ſua, & ſub ficu a Dan vſque Berſabee cunctis diebus Salomonis: non poteſt tn̄ eſſe magna pax populi ſine prudentiſſima diſpoſitione politiæ. Fuit ēt in iudicijs acutus circa particularia. Sapien. 8. ſ. iuuenis, & acutus inueniar in iudicio: hoc autem apparuit in iudicio, quod dedit inter duas me- I retrices de filio mortuo, & viuente. j. in litera, in quo primo cognouit populus ſapientiam eius.

Salo. peritus circa expulſionem dæmonum.

Habuit etiam ſapientiam circa dæmones expellēdos de corporibus: vn̄ ipſe inſtituit exorciſmos, quos Iudæi didicerunt ad excludendum dæmones de corporibus, & manſerunt iſti exorciſtæ ſemper inter Iudæos vſquequo ceſſauit ſtatus Iudaicus p̄ Romanos. Vnde tp̄e Chriſti erant iſti exorciſtæ, & Chriſtus locutus eſt de eis, dicens: ſi ego in Beelzebub eijcio dæmonia, filij veſtri in quo eijciunt? ideo ipſi iudices veſtri erunt. Mar. 12. & Luc. 11. illi autem filij Iudæorū erant exorciſtæ, & eijciebant dęmones in virtute Dei per exorciſmos Salomonis. De hoc ait Ioſephus. 8. Antiquitatum. ſ. Præſtitit autem Deus Salomoni, vt contra dæmones ad vtilitatem hominum eorum K curas ediſceret, & incantationes inſtituit, quibus ægritudines ſoleant mitigari: modos etiam coniurationum, quibus obſtricti dæmones, ne denuo redeāt, effugantur inuenit, & hęc cura hactenus apud nos multum præualere dignoſcitur. Vidi enim quendā Eleazarum dę gente noſtra præſente Veſpaſiano, & eius filijs & tribunis, alioque exercitu curantem eos, qui a dæmonibus vexabantur. Modus autem medicinæ fuit hmōi: intulit naribus eius, qui a dæmonio vexabatur anulum habentem ſubter ſignaculū radicē a Salomone monſtratam: deinde dęmonium per nares odorantis abſtraxit, & repēte cecidit homo, poſtea

Cap. 2.

ſtea

ſtea coniurauit eum, iuramentum Salomonis obijciens, ne ad eum denuo remearet. i. cantica, quæ ille compoſuit ſuper eum, dicenda. Volens autē ſatisfacere atque probare præſentibus Eleazarus hāc ſe habere virtutem, ponebat ante eos, aut calicem aquæ plenum, aut peluim, & dæmoni imperabat, vt ab homine egreſſus hæc euerteret, & videntibus præberet indicium, quod hominem reliquiſſet. Quo facto ſapientia Salomonis innotuit cunctis. Hæc ergo aliquid de ſapientia Salomonis indicāt, licet maior fuerit quàm nos enarrare poſſimus.

Quare Deus dedit omnem ſapientiam Salomoni, cum ipſe ſolum peteret prudentiam ad regendum. Quæſt. X.

QVAERETVR vlterius cum Salomon ſolū petiuiſſet ſapientiam ad regendum, quare Deus ei dedit ſapientiā naturalem, & aliàs, quas præcedenti q. enarrauimus, quia illę nihil attinent ad prudentiam ciuilem.

Reſpondendum ꝙ hoc fecit propter multa. Primum fuit deuotio Salomonis, nam ipſe ex magna deuotione ad Deum petijt ſapientiam, & quia petitio erat iuſtiſſima, & ex bono corde, non ſolum Deus dedit ei ſapientiam, ſed etiam & honorem, & alia bona, vt patet infra. ſ. Sed & hæc, quæ non poſtulaſti dedi tibi, diuitias. ſ. & honorem & gloriam, vt nemo fuerit ſimilis tibi in regibus cunctis retro diebus, ſed ſapientia ſpeculatiua eſt magis coniuncta prudentiæ politicæ quàm diuitiæ honor & gloria, & Deus dedit Salomoni cum prudentia politica honorem, gloriam, & diuitias, ideo potius debuit dare ſapientiam ſpeculatiuam.

Secundum eſt, quia Deus eſt magnificus in dādo, pertinet autem ad magnificum ſuperabundanter dare. ſ. pluſquam peratur. Ideo Deus quando vult alicui conferre dona dat abundantiſſimè: ſic. n. dixit Chriſtus: Menſuram bonam, & confertam, & coagitatā, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum: Luc. 6. ergo donum Dei ſupereffluit: ſic etiam Iacobi c. 1. dicitur omne datum optimum, & omne donum ꝑfectum deſurſum eſt. Et ſic ex magnificentia Deus dedit Salomoni pluſquam petiuerat, conferens ſapientiam ſecundum omne genus.

Tertium fuit, quia Deus voluit oſtendere ſapientiam & bonitatem ſuam: non enim poteſt Deus cognoſci a nobis per ſeipſum, dum hic manemus, ſed cognoſcitur per veſtigia ſua: ad oſtendendum, ergo magnas perfectiones ſuas cauſat interdum in rebus aliquas tam excellentes, vt vix ſufficiamus eas admirari. ſic enim fuit de robore Sampſonis, qui manibus nudis aggredicbatur leones, & lacerabat eos, ſicut hædos. Iudi. 14. Ipſe etiam ſolus & inermis pugnauit ſemel contra totum exercitū Philiſthinorum, & accepta mandibula aſini occidit mille viros. Iudi. 15. portas quoque vrbis Gazæ cum poſtibus, & ſeris humero imponens portauit in montem. Iud. 16. Tantū fuit robur eius, & animoſitas, ꝙ quinque reges Philiſthinorum cum populo innumerabili contra eum ſolum, & inermem pugnare nō audebant. Sic etiā tantam velocitatem Deus dederat Aſaeli fratri Ioab, vt eſſet curſor velociſſimus ſuper capreas, quæ morantur in montibus præcedenti libro cap. 2. Tantæ etiā pulchritudinis fuit Abſolom, vt a vertice vſque ad plantam nulla in eo poſſet macula reperiri præcedenti lib. capitu. 14. Ita ergo voluit Deus ſapientiam ſuā oſtendere in Salomone circa omnia genera ſcibiliū, vt totus orbis non ſufficeret admirari, & venirent de finibus terrarum ad audiendam ſapientiam eius ſequenti capitu. & infra 10. per hoc autem cognoſci

Mirabilis fortitudo Samſonis.

A poterat quanta eſſet ſapientiæ Dei magnitudo, cum vni homini tantam ſapientiam donare dignatus ſit.

An Salomon poterat obliuiſci eorum, quæ ſciebat, vel alicuius partis eorum, & qui ſint modi, quibus nos poſſimus obliuiſci. Quæſt. XI.

QVAERETVR vlterius an Salomon poterat obliuiſci eorum, quæ ſciebat. Reſpondendum quòd ſapientia noſtra perdi poteſt. Sapientia autem Salomonis perire non poterat. De primo patet, quia ſapientia humana habet multas cauſas, ex quibus pereat.

Sapientia noſtra q̄ñ amittitur.

Prima eſt ex deſuetudine, & iſta eſt potiſſima. Nā cauſatur ſapientia per aſſuetudinem ad intelligere: B ideo per deſuetudinem intellectionis poterit habitus aboleri. Patet hoc tam in naturalibus, quàm in moralibus, & etiam ſpeculatiuis. De moralibus & ſpeculatius patet. 2. Ethi. vbi dicitur, quòd generationes, & augmentationes, & operationes, & corruptiones habituum ſunt in eiſdem, & ab eiſdem, ſed habitus cauſatur per actus ductos in aſſuetudinem, ergo per deſuetudinem eorundem fiet corruptio habitus. De naturalibus patet, quia ſecundum naturam ex eiſdem ſumus, viuimus, & nutrimur. Ita ergo in habitibus idem erit per quod habitus cauſatur, & conſeruatur, ſed cauſatur per actum, ergo per eum conſeruabitur, & conſequenter deſinente eo peribit.

Secundum per quod poteſt venire in obliuionem C ſcientia noſtra eſt per indiſpoſitionem phantaſiæ: nā intelligere noſtrum eſt cum actu phantaſtico, vt patet 3. de Anima. ſ. Oportet intelligentem circa phantaſmata ſpeculari, quomodocunque ergo phantaſia indiſponatur poterit perire ſcientia, vtpote ſi aliquis efficiatur maniacus, vel phreneticus, aut lethargicus totaliter indiſponitur phantaſia, & ſi magno tp̄e durant iſtæ ęgritudines, corrumpuntur phantaſmata, & perit omnis ſcientia, tanquam ſi homo nunquam literas didiciſſet.

Numantia eſt Zamora contra multos dicentes, ꝙ eſt Soria, & ſumunt motiuū ex Ptolemæo.

Fit etiam hoc aliq̄ñ propter magnā ſenectutē, ſm quam cerebrum tranſmutatur valde, & ideo nimis ſenes incipiunt delirare: ſic. n. fertur de quodam viro ſapienti valde ordinis minorum, qui & libros multos D edidit, & fuit in territorio Numantino. ſ. Zamorenſi dictuſq; eſt Ioannes Egidij Zamorenſis, qui ad tantā ſenectutem peruenit, qui licet corpore ſanus eſſet, inquātum ætas illa permittebat, literas tn̄, vt dr̄, oblitus fuerat.

Accidit etiam hoc interdum pp percuſſionē factā in cerebro, ſi grauis ſit: multi. n. ex hoc amentes efficiuntur, & non rectè iudicant de agibilibus, licet oīa quæ ſciuerint obliuiſcantur. Tertius modus eſt, quo ſciētia perit. ſ. per actum ꝯ̄rium, vt q̄ñ aliquis cognoſcit concluſiones alicuius artis, & per ſyllogiſmos ſophiſticos, vel falſigraphos probentur ꝯcluſiones contrariæ, & ipſe non poſſit rn̄dere aſſentiet interdū falſis E concluſionibꝰ, & cū habuerit actus circa illas perdet habitum præcedentiū concluſionū verarū, & acquiret habitum falſarū concluſionū, ſic patet de arte, q̄a ars eſt recta ratio factibilium, ſiquis autem operetur ſemper per contrariam operationem arti, cauſabit in ſe habitum quendam, qui eſt ſicut ars. & tamen eſt cū falſatione, & vocatur athecina, ſic enim dicit Ariſtote. 6. Ethic. quòd ars eſt habitus cum vera ratione factiuus: athecina autem è contrario cum ratione falſa factiuus habitus. Iſti ſunt tres modi generales ſolum, per quos poteſt ſcientia in nobis deleri, & quicunque alij particulares ſint comprehendentur ſub iſtis. Iſtud autem verum eſt de modis naturalibus ꝑdendi ſcientiam: nam per operationem Dei quilibet

E 2 poteſt

poteſt illam perdere, ſcilicet quòd Deus illam deleat, ſed hoc non contingit.

Quòd ſapientia Salomonis perdi non potuiſſet.

Secundum erat, ꝙ ſcientia Salomonis non poterat tradi obliuioni, quod patet, quia deberet tradi per aliquem iſtorum modorum, ſed non poterat: de primo patet: nam in cęteris hominibus iſtud eſt, ꝙ ſi magno tp̃e ceſſent a conſideratione ſcientifica, obliuiſcentur omnium, quæ ſciebãt, vel plurimorum: iſtud aũt euenit, quia ſcientia in eis cauſata eſt per aſſuetudinem actuum. Ideo neceſſe eſt, ꝙ deficiat per deſuetudinem: tamen ſcientia Salomonis non fuit cauſata per aſſuetudinem intelligendi, ſed per infuſionem, ergo non poterat tolli per deſuetudinem intelligendi, ſed ſolum per Dei ablationem: ita vt eadem cauſa ſit in cauſando & deſtruendo ſecundum ordinem naturæ.

Obiectio tollitur.

Sed obijcietur, quia cognitio prophetica eſt per infuſionem, & tñ illa ceſſat, & velociter ceſſat: vnde ſi prophetæ velint poſtea intelligere per ſpiritum propheticum nõ poſſunt, niſi Deus rurſum illos illuſtret.

Rñdendum ꝙ iſtud accidit prophetis, quia ſpiritus propheticus nõ infunditur per modum habitus, ſed per modum actus tranſeuntis, cum ſit quædam illuſtratio raptim tranſiens: vnde impoſſibile eſt, ꝙ illa cognitio duret, niſi quandiu Deus actualiter illuſtrauerit: ſcientia autem Salomonis fuit infuſa per modũ habitus, ideo permanſiua erat, & non poterat deleri a cauſa naturali.

Sed obijcietur, quia habitus voluntatis ſimiles sũt habitibus intellectus, & Deus cauſat habitus in volũtate, & illi ſunt ita permanentes, ſicut habitus intellectus, ſed habitus voluntatis a Deo infuſi pereunt, ſcilicet charitas, & ſpes, ergo etiam peribunt habitus intellectus.

Item patet, quia fides eſt habitus intellectus, & tamen poteſt aliquis fidelis effici infidelis.

Reſpondendum ꝙ habitus volũtatis infuſi a Deo ſm̃ ſe ſunt ita indelebiles, ſicut habitus intellectus, & tñ non eſſent indelebiles ſi naturaliter cauſati eſſent, & patet exemplũ, vt ſi quis baptizetur, & poſtea efficiatur maniacus, vel phreneticus, aut qualitercunque furioſus, & maneat. 70. annis, vel pluribus in iſto ſtatu habitus fidei, & charitatis, & ſpei, & omnium virtutum, qui infuſi fuerant ei in baptiſmo, manent.

Quod patet, quia ſi iſte moriatur in illo ſtatu habebit vitam æternã, & tñ impoſſibile eſſet, ſi non haberet habitum fidei, & charitatis. Si tñ iſte acquiſiuiſſet aliquos habitus ſcientificos ante inſaniam, ſi tanto tẽpore maneret in ea, poſtea rediens ad ſanitatem nihil omnino ſciret, ſed oporteret eum de nouo doceri, ergo habitus voluntatis a Deo cauſati de ſe indelebiles ſunt, quamquam naturaliter cauſati deleantur. Cùm aũt dicitur, ꝙ iſti habitus poſſunt deleri. Rñdetur ꝙ iſtud eſt per accidẽs. ſ. ex eo quòd nos volum⁹, quia voluntas, cum ſit potentia libera, hẽt poteſtatẽ ſuper actum ſuũ, & ideo põt velle non diligere Deũ, nec ſperare in eo, & quia eſſet inconueniẽs maximũ, ꝙ aliquis inuitus meretur, ꝙ mox tñ ſequeretur, ſi habitus charitatis nõ deleretur in nobis qñcunque vellemus hr̃e actum ꝯrium, ideo Deus delet in nobis tũc illos habitus, qui aliàs delendi non erant, etiam per mille annos, homine non operante per illos. De ſapiẽtia tñ Salomonis non erat ſic, quia ſapiẽtia eſt habitus intellectus & intellectus nõ eſt potentia libera, ſicut volũtas: nam non põt hõ intelligere quodcunq; vult intelligere, ſicut poteſt vellle quodcunque voluerit velle. Quod patet, nam ſi aliqua eſt veritas manifeſtiſſima, quamquam aliquis vellet contrarium intelligere, non poteſt. Ideo ſicut non habet libertatem intellectus ſuper actum ſuum, a fortiori non habebit ſu-

F per habitum. Vnde dicendum ꝙ dato, ꝙ Salomõ vellet non habere ſapientiam, non poſſet non habere, nec Deus propter hoc deleret ſapientiam eius, quia non eſt ſic de intellectu, ſicut de voluntate, eo ꝙ per intellectum non meretur aliquis, ſicut per voluntatem, ideo non eſt inconueniens, ꝙ dato, ꝙ Salomon vellet agere contra habitum ſapientiæ Deus non deleret illam, ſicut ſi vellet agere contra charitatẽ, quia tunc cogeretur inuitus mereri. Cùm aũt arguebatur de fide, ꝙ ipſa erat habitus intellectus, & tamen non poterat manere ſemper, vt ſi aliquis vellet effici infidelis.

Reſpondendum, ꝙ quamq̃ fides ſit habitus intellectus, tñ maxime ex voluntate eſt, cum actus fidei ſit G aſſentire alicui veritati, iudicando verum eſſe, ſicut dicitur, & tñ voluntas imperat fidei. ſ. quia iubet voluntas intellectui, ꝙ aſſentiat alicui veritati, & quamq̃ intellectui nõ appareat manifeſta illa veritas, tñ aſſentit ei propter imperium voluntatis, & ſic actus fidei magis ſe tenet ex parte voluntatis, quã ex parte intellectus, & ob hoc poſſumus mereri per fidem, aliàs. n. impoſſibile erat. ſ. ꝙ per actum potentiæ non liberę mereamur: De ſapientia autem ſecus eſt, quia tã habitus ipſe quàm actus ſunt totaliter pertinentes ad intellectum. Ideo patet, ꝙ habitus infuſi a Deo in intellectu non poſſunt per ſe deleri, nec per accidens. Habitus autem infuſi in voluntate, vel pertinẽtes aliquo modo ad actum voluntatis ſecundũ ſe non ſunt delebiles, ſed per accidens.

Qũo poſſumus mereri, & meremur per fidem cũ ſit actus potentiæ non liberæ. ſ. intellectus.

H Secundus modus delendi ſciẽtiam eſt per indiſpoſitionem phantaſiæ, & per iſtum modum nõ poterat deleri ſapientia Salamonis, quia in nobis deletur ſapientia per indiſpoſitionem phantaſiæ, eo ꝙ manente phantaſia indiſpoſita non poſſumus habere actum intellectus, & ſi magno tempore hoc duret cum ſit deſuetudo intelligendi, peribit habitus per deſuetudinem. Aliud eſt quia illi, qui acquirunt ſcientiam, habent eam per ſpecies abſtractas a rebus, & illę conſeruantur in phantaſia, & ad hoc ꝙ intellectus intelligat conuertit ſe ſuper phantaſmata conſeruata in phantaſia, quibus deperditis impoſſibile erit intellectum intelligere, quia non habebit aliquid ſuper qđ conuertatur: nullum tñ iſtorum duorum afferebat I impedimentũ in Salomone. De primo patet. ſ. qa cauſatur deſuetudo intelligendi per indiſpoſitionẽ phantaſiæ: nam iſtud redit in modum primum ſupra habitum: ſcientia autem infuſa per deſuetudinem non perit. Secundum etiam non obſtat, licet in ſcientia acquiſita valde obſtaret: nam dato quòd phantaſia alicuius indiſponeretur nimis, & iſta diſpoſitio eſſet ſolum per vnam diem, aut per paucum tempus, redeunte rurſus homine ad ſanitatem, omnes habitus ſcientifici quos habuerat prorſus deleti erunt: non tñ ſit hoc propter deſuetudinem intelligendi, quia in vna die, vel pauco tempore non poteſt fieri tanta deſuetudo, vt aliquis habitus periret, ſed corruptio phãtaſmatum per indiſpoſitionem cellulę phantaſticæ abraſit omnem ſcientiam. In Salomone autem non K poterat iſtud contingere, quia iſtud fit eo, quòd ſcientia noſtra eſt acquiſita a rebus, cum nihil ſit in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu, & hoc eſt per ſpecies ſenſibiles, quas per ſenſus exteriores trahimus ab ipſis rebus, & illę tranſeunt ad phantaſiam, & alia organa interiora. & tunc intellectus conuertens ſe ſuper illas intelligit; ſic patet 3. de Anima, ſcilicet oportet intelligentem phantaſmata ſpeculari. Sed per indiſpoſitionem phaniaſiæ poterunt corrumpi iſta phantaſmata. Ideo aĩa non habens tunc ſup quid ſe cõuertat impoſſibile eſt, ꝙ intelligat. Salomon tñ nõ accepit ſapiẽtiã a reb⁹, ſed a Deo ſibi infuſa eſt, iõ ſicut nõ

præfuit

præfuit ibi aliqua acceptio phantaſmatum, per quæ cauſaretur ſcientia: ita corruptis phantaſmatibus q̃cunque illa ſint non periret ſapientia Salomonis, eo quòd cum Salomon intelligeret per ſapientiã a Deo ſibi datam, non oportebat, quòd conuerteretur ſuper phantaſmata. Dicendum ergo, ꝙ dato ꝙ contingeret Salomonem pati magnam indiſpoſitionem phãtaſiæ, & per magnum tempus, ſicut in lethargicis, maniacis, & phreneticis nõ periret aliquo modo ſapientia eius, nec minueretur, & tamen quando Salomon haberet phantaſiam omnino indiſpoſitam, nõ haberet conuenientes actus ſapientiæ. ſ. quia quamquam intelligeret, ſicut prius intelligebat, tamen nõ poſſet formare in voce, nec exprimere aliquem conceptum, eo quòd ad hoc oportet formari conceptũ phantaſticum, & deriuari per vocem: non ergo aboleretur iſto modo ſapientia Salomonis.

Tertius modus erat abolendi ſapientiam. ſ. per cõtrarium actum. Sed hoc non poterat accidere in Salomone, quia illud contingit circa eos, qui non habent habitum perfectum artis, & ob hoc poſſunt decipi per ſylogiſmum falſigraphum accipientem falſa principia, vel per ſyllogiſmum ſophiſticum malè inferentem, & tunc poterunt deduci ad aſſentiendum concluſionibus contrarijs concluſionibus artis ſuæ. Salomon tamen habebat ſapientiam excellentiſſimã in tribus, ſcilicet in pluralitate habituum, & in claritate eorum, & in radicatione nimia, vt ſupra declaratum eſt. Ideo nullis argumentis falli poterat, vel ſuperari ad aſſentiendum contrarijs concluſionibus. Ideo nunquam per contrarium actum poterat in eo deleri ſcientia. Solum autem poterat deleri per Deũ, ſi vellet ei auferre habitum, quem infuderat, ſed iſtud non contingit, quia ſcientia eſt gratia gratis data, & iſtę nunquam auferuntur a Deo ipſi homini, quamquam peccet, ſic enim patet de acumine ingenij, de pulchritudine, & robore corporis, quæ omnia gratis a Deo conceſſa ſunt, & manent adhuc in hominibus peccantibus: vnde & ſic in Salomone factum eſt, quia licet peccauerit nimis ante ſenectutem ſuã, tamen nunquam Deus ei abſtulit ſapientiam, nec ſolet auferre aliquibus, niſi fortè ipſis orantibus ſibi auferri. Sic enim aſſeritur de Alberto magno Theutonico ordinis prædicatorum, qui in naturalibus excellens valde fuit: orauitque dominam noſtram, vt nõ permitteret eum mori in opinionibus philoſophorum, ſed in ſola fide, & fertur ꝙ per quinquennium ante mortem fuit omnino ignorans, ita vt nec literas ſciret. nullus tamen hoc oraret, & præcipue in Salomone. nam videretur peccare ſi vellet carere illa magna perfectione Dei, quam Deus ei dederat ad oſtenſionem virtutis ſuæ. *Sed & hæc, quæ non poſtulaſti dedi tibi: diuitias. ſ. & gloriam.* Ideſt non ſolum ſapientiam, quã poſtulaſti, ſed etiam diuitias, quas non poſtulaſti, & gloriam. i. famam, & honorem dedi tibi: hoc autem fecit Deus ad oſtenſionem magnificentiæ ſuæ, quia magnifici eſt abundantius concedere quàm petatur. *Vt nemo fuerit in regibus cunctis retro diebus.* Ideſt faciam quòd nullus fuerit æqualis tibi in diuitijs & honore inter omnes reges, qui præterierunt. Hic non dixit Deus, quòd faceret eum maiorem omnibus regibus, qui præceſſerant, & qui futuri erant in diuitijs, & honore, ſicut dixit quòd faceret eum ſapientiorem omnibus hominibus, qui fuerant ante eum, & qui poſt eum ſurrecturi erant. Nam multi reges poſt Salomonem fuerunt maiores in diuitijs potentia & honore, ſicut patet de Alexandro magno, qui fuit dominus quaſi totius orbis, ſic etiam fuit de Iulio Cæſare, & Octauiano, qui erant domini maioris partis orbis. Salomon autem ſolum erat dominus Iſraelitarum,

Nota de Alberto magno.

A & hoc non erat valde magnum regnum: in ſapientia tamen omnes exceſſit præcedentes & ſequentes.

Si autem ambulaueris in vijs meis, & cuſtodieris præcepta mea. Iſta duo eadem ſunt, quia ambulare in via domini eſt ambulare per viam præceptorum, quam Deus poſuit, vt declaratum eſt præcedenti cap. ſit tamen replicatio ſententiæ per alia verba. Vel dicitur ambulare in vijs domini, ideſt complere opera præceptorum, & cuſtodire præcepta, ideſt accendere nimis ad illa, ne offendat in eis, quia iſta duo requiruntur ad bonitatem alicuius, ſic patet Pſal. 1. ſ. Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum. Et poſtea dicitur: ſed in lege domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. *Et mandata.* Per præcepta, & mandata intelliguntur omnia genera præceptorum, B ſcilicet cæremonialia, moralia, & iudicialia, quæ omnia obſeruare debebat Salomon.

Sicut ambulauit pater tuus. Dauid enim licet aliquando peccauerit contra Deum, ex paſſione, tamen vt communiter habebat voluntatem valde tendentem in Deum, & tanta deuotione feruebat, vt non attendens ad ſtatum ſuum regalem exutus veſtibus regijs cantaret, & ſaltaret coram arca domini totis viribus præcedenti lib. cap. 6. vnde Deus dixit de illo: inueni virum ſecundum cor meum ſupra 1. lib. cap. 13. Ideo volebat Deus, ꝙ Salomon haberet talem mẽtem ad Deum, ſicut habuerat pater ſuus.

Longos faciam dies tuos. Scilicet dabo tibi magnam vitam ſi cuſtodies præcepta mea. ecce enim, quia Deus C promiſit Salomoni ſapientiam diuitias, & gloriam ſine conditione aliqua, longitudinem tamen vitæ nõ promiſit ſine cõditione. ſ. ſi obſeruaret pręcepta Dei: hoc autem commune eſt in ſcriptura, quia Deus nõ ſolet promittere longitudinem vitæ, niſi pro bona operatione. Sic patet Exo. 20. ſ. Honora patrem tuum & matrem, vt ſis longęuus ſuper terram, ſic etiam pro alijs obſeruationibus præceptorum datur longitudo vitæ. Exo. 23. ſ. ſeruietisq; Deo veſtro, vt benedicam panibus tuis & aquis, & auferam infirmitatẽ de medio tui, non erit infęcunda, nec ſterilis terra tua, numerum dierum tuorum implebo. Cauſa autẽ putatur a quibuſdam eſſe, quia vita eſt maius bonum q̃ cætera. Ideo Deus confert alia ſine conditione, vitæ D autem longitudinẽ nõ. Sed hoc non videtur ſimpliciter verum, ꝙ maius bonum videtur eſſe ſapientia, q̃ vita, cùm vita ſit perfectio cõis omnium animaliũ: ſapientia autem ſolis intelligentibus cõuenit. Etiam quia quilibet vir recti iudicij eligeret potius viuere decem annis in ſapientia excellenti, q̃ viuere centum annis in ruditate beſtiali. Fortè igitur cã erit, quia licet vita non ſit maximum bonum, quia tñ maximè deſideratur, vt ait Boetius. 2. de conſolat. proſa. 4. De⁹ vult dare iſtud carius quã cætera bona. Vel fortè dicendum, ꝙ licet vita ſm̃ ſe non ſit cæteris bonis maior, quia tñ in ipſa fundantur cętera bona, ſine qua nullum bonum homini ineſt, nec ẽt ipſe homo eſt, videtur E eſſe vita cæteris melior. Et ob hoc carius a Deo conceditur quã alia bona. *Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quòd eſſet ſomnium.* i. poſtquam petita eſt ſapiẽtia, & conceſſa ipſa cum alijs bonis, Salomon euigilauit de ſopore, & cognouit, ꝙ iſta oĩa facta fuerant per ſomnium, & non erat aliquid realiter factum. *Cumque veniſſet in Ieruſalem.* ſ. iſtud ſomniũ fuit cum ſtaret Salomon in Gabaon, vbi obtulerat mille hoſtias, & habito ſomnio, venit ſequẽti die in Ieruſalẽ, vbi erat habitatio ſua, & ſedes regni. *Stetit coram arca fæderis domini.* Iſta arca erat in Ieruſalem in loco, quem parauerat ſibi Dauid: fuitque ibi ex tempore, quo Dauid duxit eam de domo Obededom, vſquequo conſtructum fuit templum, & Salomon intulit illam

in tem-

In templum ad locum ſuum, vt patet 2.Paralipom.5.

Et obtulit holocauſta. Scilicet coram arca. Nam ibi licebat offerre propter reuerentiam arcæ; regulariter tamen oblatio fieri debebat in loco, vbi eſt ſanctuarium, & altare æneum: nam ſacrilegium erat ſiquis in alio altari quàm in illo obtuliſſet: Ioſue 22. Etiã plectendus erat morte, qui offerret ſacrificia alibi, quam in illo altari coram oſtio tabernaculi, Leui.17.

Diſtinctio ſacrificiorum.

Et fecit victimas pacificas. Iſtud eſt aliud genus ſacrificij: nam holocauſtum eſt, quando totum animal crematur præter pellem, & fimum & cornua. Leui.1. hoſtia autem pacifica eſt, quando de animali ſolum cremantur adipes, & dantur ſacerdoti facienti ſacrificium pectuſculum & armus dexter, & cæteræ carnes proueniunt offerentibus: Leui.3.& 7. Et fiunt iſtæ victimæ pacificæ, quando aliqui volunt offerre Deo ſacrificium & facere ſolennitatem conuiuiorum, qa multi conueniebant ad comedendum de carnibus, quæ proueniebant offerentibus.

Et grande conuiuium vniuerſis famulis ſuis. Scilicet de iſtis hoſtijs pacificis fecit conuiuium magnum, quia proueniebant ei partes carnium multæ, vt ſupra declaratum eſt: fuit autem iſtud ſacrificium in gratiarũ actione pro ſapientia recepta, & alijs bonis promiſſis: fuit autem conuiuium factum ſeruis pro gaudij magni expreſſione de ſapientia nouiter recepta.

Fabula Ra. Sal. ꝙ aues inter ſe habeãt idioma.

Dicit Rab. Salomon & alij Hebræi, ꝙ Salomon euigilans de ſomnio audiuit garritus auium, & intellexit vocem earum, & audiuit latratus canum, & intellexit illos; & per hoc agnouit ſe accepiſſe ſapientiam a Deo. ſed iſta eſt magna inſania. Sic enim vulgus rude exiſtimat, quòd aues habent inter ſe propriũ idioma, & canes inter ſe, & ſingula animalia in ſpẽ ſua, per quæ exprimant affectus ſuos, & quòd quidam homines intelligant quid loquantur animalia, ſed iſtud includit contradictionem, quia ad hoc, ꝙ aliquod animal exprimat vocem cum intentione ſignificandi, & formet conceptus deriuatos per vocem, neceſſe eſt, ꝙ ipſum animal intelligat, & cum intentione ſignificandi pronunciet: alioquin diceretur, ꝙ ſi homo interdũ loquatur aliqd per verba nõ ſignificatiua, & ſine intentione ſignificãdi, illud poſſet intelligi, ſed includit contradictionem, & nullus hoc dicet. Impoſſibile eſt igitur, quòd aliquis intelligat brutorum voces, cum etiam ipſa bruta ſe non intelligant, & ſi fortè aliquis dicat, ꝙ brutorum voces poſſunt intelligi, dicet etiam, quòd fragor arborum, & ſtrepitus pedũ intelligibilis eſt, quia vtrunque fit a non intelligente, & ſine intentione ſignificandi: errat ergo nimis Ra. Salomon, immo inſanit in iſto, & in multis alijs, cum circa quamcunque conſiderationem ſpeculatiuam nimis inſipiens ſit.

An Salomon verè petierit ſapientiam a Deo. Quæſtio. XII.

QVAERETVR an Salomon verè petiuit a Deo ſapientiam, vel fuit hoc ſomnium, ita ꝙ nihil peteret, ſed videretur ſibi, quòd peteret.

Reſpondendum quòd Salomon non petijt a Deo ſapiẽtiam, nec aliquid aliud, ſed dormiebat: Deus autem immiſit ſibi iſtud ſomnium, vt videretur, ꝙ petebat ſapientiam, & ꝙ Deus concedebat illam. Patet hoc quia dicitur ſupra, ꝙ apparuit Deus Salomoni ꝑ ſomnium nocte, dicẽs: poſtula quod vis. Si ergo Deꝰ per ſomnium apparuit, Salomon non petiuit ſapientiam, quia ſi Salomon petiuiſſet ſapientiam, eſſet vigilans, cum per ſomnium nullus poſſit loqui cum intẽtione ſignificãdi, & dato ꝙ aliquis loquatur tñ reſpõ- F dere non poterit, quia nihil intelligit, nec audit, nec videt. Si autem Salomon loquebatur verè, non erat in ſomnio, & conſequenter Deus apparebat ei vigilanti, & neceſſe erat ꝙ Deus, vel Angelus aſſumeret ibi aliquam effigiem, quæ verè videretur, & etiam loqueretur, & tunc nõ eſt verum, ꝙ Deus apparuit per ſomnium.

Si autem dicas, ꝙ apparuit per ſomnium, ſicut litera dicit, neceſſe eſt ꝙ Salomõ locutus fuerit realiter, ſed per ſomnium, quod non eſt loqui, ſed ſomniare, quòd loquitur.

Item patet, quia dicitur ſupra euigilauit Salomon & intellexit, ꝙ ſomnium eſſet. i. poſt oĩa prædicta Salomon euigilauit, & intellexit ꝙ oĩa, quæ facta fuerãt G erant ſomnium. Si tñ ipſe locutus fuiſſet verè nõ exiſtimaſſet eſſe ſomnium, ſed ſciuiſſet ſe verè locutum, ergo ipſe non locutus fuerat petendo ſapientiam, & ſic confiteri debemus, ꝙ Salomon non petiuit a Deo ſapientiam, immo nec apparet, ꝙ deſiderauerit eam, aut habuerit intentionem petendi illam, quia tñ Salomon erat iuuenis, & inſufficiens ad regendum regnum Iſrael Deus propter Dauid voluit ei dare ſapiẽtiam, vt regeret conuenienter populum ſuum, & ad hoc immiſit ei iſtud ſomnium. ſ. ꝙ videbatĩ ei, quòd Deus loqueretur ſibi. & quòd ipſe peteret ſapientiã, & concederetur ſibi.

Sed obijcietur, ꝙ Salomon petierit realiter ſapientiam, quia placuit valde Deo petitio Salomonis, eo ꝙ petierat ſapientiam: ſi tñ fuiſſet hoc in ſomnio nõ potuiſſet H placere petitio Salomonis Deo eo, ꝙ ipſe nihil vere petebat. Patet antecedens, quia dr̃: placuit ergo ſermo coram domino, quòd Salomon rem huiuſcemodi poſtulaſſet.

Item patet, quia Deus dixit, ꝙ eo, ꝙ petiuit ſapientiam, & non diuitias, nec animas inimicorum, nec longitudinem vitæ, daret ei, quod petebat. Ideo oportet, ꝙ aliquid petierit, & tamen ſi eſſet ſomnium, non peteret Salomon aliquid, & ꝯñr Deus non diceret, ꝙ daret ei, quod petebat, quia non petierat diuitias &c.

Item patet hoc magis, quia Deus dixit, ſed & hæc, quę non poſtulaſti, dedi tibi, diuitias. ſ. & gloriam: ſi tñ eſſet ſomnium, ſicut non peteret Salomon diuitias, & gloriam, ita ẽt non peteret ſapientiam, ergo oportet, I ꝙ fuerit in vigilia ad hoc, ꝙ verè Salomon petiuerit ſapientiã, & non petiuerit diuitias, nec gloriam.

Reſpondendum ꝙ Salomon nõ petiuit ſapientiã, nec aliqd aliud, ſicut ſupra declaratum eſt, eo quòd erat ſomnium, ſed viſus eſt ſibi petere ſapientiam, & quòd Deus ſibi reſpondebat.

Ad primam rõnem dicendum, ꝙ nõ placuit Deo petitio Salomonis, nec diſplicuit eo ꝙ nihil petijt, ſed apparuit Salomoni in ſomnijs, ꝙ valde placebat Deo illa petitio: pro quo ſciendum, ꝙ viſum eſt Salomoni in ſomnijs, ꝙ aſtabat ei quidam vir reuerendus valde imaginem Dei hñs, qui dicebat ei pete quod vis, & tunc cum Salomon videretur ſibi, ꝙ peteret ſapientiam: apparuit ſibi ꝙ ille vir valde gaudebat, eo ꝙ peteret Salomõ ſapientiã, & ob hoc dr̃ hic placuit Deo, K ideſt viſum eſt Salomoni, ꝙ placebat Deo: nam ſcriptura refert ea, quæ in ſomnijs videbantur tanquam ſi realiter exiſterent. Ad ſcd̃m dicendum, ꝙ Salomõ non petiuit ſapientiã potius q̃ dies multos, vel animas inimicorũ, cum nihil iſtorũ petierit, ſed videbatur ei, ꝙ petebat ſapientiam, & videbatur, ꝙ Deus rñdebat hoc. ſ. quia poſtulaſti verbũ hoc, & nõ petiſti tibi dies multos. Ad tertiũ dicendũ, ꝙ Deus nõ dixit Salomoni aliquid, nec etiam ipſe poſtulauit potius ſapientiã, quàm diuitias, & honorem, cum nihil iſtorum petiuerit, quia tñ videbatur ei, ꝙ peteret ſapientiã, & non diuitias, viſum eſt ei, quòd Deus diceret ſibi, ſed

& hæc

& hæc quæ non poſtulaſti dedi tibi, & tamen Deus nihil dixit.

Quare immiſſum eſt ſomnium Salomoni a Deo, quòd videretur petere ſapientiam. Quæſt. XIII.

QVAERETVR vlterius cum Salomon nihil a Deo petiuiſſet, & Deus dedit Salomoni ſapientiam non petẽti, ad quid fuit iſtud ſomnium immiſſum, vt videretur ſibi petere ſapientiam, & quòd Deus reſpondebat ei talia, & talia.

Reſpondendum, ꝙ hoc fecit Deus propter multa. Primo ad oſtendendum Salomoni, ꝙ ipſe dabat ei ſapientiam, & non habebat eam naturaliter: iſtud tamen non apparere poterat, niſi per ſomnium, vt nunc factum eſt, vel ſi in vigilia appareret ei Angelus, & diceret, quòd Deus dabat ei ſapientiam. Hoc patet, qa ſapiẽtia infuſa a Deo infunditur homine non ſentiẽte: ideo neſcit homo an aliquid ſibi infuſum ſit, ſicut patet de fide, charitate, & ſpe, quę infunduntur in nouiter baptizatis, & tamen illi licet adulti ſint, non ſentiunt aliquid ſibi infundi: idem etiam fit in illo, qui de peccato mortali redit ad grãm: nam cũ dolet de peccato infunditur ei charitas, ipſe tamen nihil ſentit. Si autem ſic factum fuiſſet in Salomone non ſenſiſſet, an ſapientia ſibi data eſſet a Deo, ſed adſcriberet ingenio ſuo, & non laudaret Deum, & hoc nec appareret magnum miraculum eius: ideo oportuit ad oſtendẽdam operationem Dei, vel ꝙ fieret in ſomnio, vel in vigilia apparẽre ſibi Angelo, decuit autem magis fieri in ſomnio propter locutiones Dei, & Salomonis, quæ hic habentur, quæ videbantur fieri in ſomnio, & non apparerent in vigilia.

Secunda cauſa fuit ad erudiendũ nos, ꝙ Deus concedit ſapientiam homini petenti, quando petit illam bona intentione, ſicut videbatur illã petere Salomon in ſomnio: ſic dicitur Iacobi.1.ſ. Siquis autem veſtrũ indiget ſapientia poſtulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei.

Tertium fuit ad erudiendum nos, quid magis Deo placeat in homine, ſ. ſapientia, an diuitiæ & gloria, & vt erudiat nos quid potius petere debeamus: & hoc expreſſe ſignatur, cùm dicitur hic: Placuit ergo ſermo coram Domino, ꝙ Salomon rem huiuſcemodi poſtulaſſet, & dixit: Quia poſtulaſti verbũ hoc, nec petiſti tibi dies multos, nec animas inimicorũ tuorũ, &c.

Quartum fuit, vt erudiamur, quòd quando homo petit aliquid iuſtum a Deo non ſolum Deus cõcedit, quod homo petit, & quantum petit, ſed plura, & maiora concedit; hoc patet, quia dixit ad Salomonem: ſed, & hæc, quæ non poſtulaſti dedi tibi diuitias, ſcilicet, & gloriam: ꝙ autem ad iſtam intentionem, ſcilicet, vt nos erudiremur factum fuerit iſtud ſomnium apparet, quia ſi ſolum intenderet Deus per iſtud ſomnium demonſtrare Salomoni, quòd dabat ei ſapientiam, ſolum oſtendiſſet ei, ꝙ Deus apparebat ſibi, & ꝙ petebat Salomon ſapientiam, & Deus cõcedebat illam, & tñ vltra hoc poſuit, ꝙ Deo placuerit valde petitio Salomonis, quia petijt ſapientiam, & ꝙ dixerit, quia petiuiſti verbum hoc, & cætera. Etiã ꝙ dixerit, ſed & hæc, quæ non poſtulaſti dedi tibi diuitias. ſ. & gloriam, ergo cũ in operibus Dei nihil ſit ſuperfluũ, oportet ꝙ iſta fuerint ad aliquem finem, non apparet autem aliquis finis, cui conueniant iſta, niſi ad inſtructionem, ergo videtur, ꝙ fuerint ad inſtructionem. Si autem realiter iſta facta fuiſſent. ſ. in vigilia non oporteret dici, ꝙ fiebant ad inſtructionem, ſed ſatis erat, ꝙ fierent ad meritum Salomonis oſtendendum. ſ. ꝙ ſi Deus diceret ei pete quod vis, & ipſe reſponderet: da mihi ſapientiam, mereretur eligendo potius ſapien- A tiam, quàm alia bona, & tunc Deus diceret ei, quia petiuiſti ſapientiam, & non dies multos &c. dedi tibi diuitias, & gloriam quas nõ petiſti, & tunc verè mereretur iſta Salomon, licet non ſufficienter, in ſomnio tamen nihil meruit.

An Salomon peccauerit accipiendo in vxorem filiam Pharaonis. Quæſt. XIIII.

QVAERETVR vlterius circa id, quod dictũ eſt in principio capituli. ſ. An Salomon peccauit accipiendo in vxorẽ filiam regis Pharaonis.

Aliquis dicet, ꝙ ſic: quia vetitum erat Iudæis accipere alienigenas in vxores: Exo.34.& Deut.7.& in plu- B ribus locis, ſed filia Pharaonis erat alienigena.

Item infra 11.cap. Salomon vituperatur nimis, eo ꝙ amauit mulieres alienigenas, & ſubditur immediate: filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas &c. & ſic ponitur ipſa prima de eis, propter quas vituperatur, quod non fieret, niſi peccauiſſet accipiendo illam.

In contrarium videtur, ꝙ non peccauerit, quia ſupra dicitur ꝙ dilexit Salomon valde dominum: ſi tñ peccatum eſſet accipere iſtam non accepiſſet, quia repugnaret hoc amori Dei.

Item dicitur ſupra, ꝙ ambulabat Salomon in omnibus præceptis Dauid patris ſui excepto, ꝙ in excelſis immolabat, & accendebat thymiama, ergo videtur, quòd nihil aliud increpabile fecerat, & tamẽ iam C acceperat filiam Pharaonis, vt patet ex litera, ergo non peccauerat.

Item Deus apparuit Salomoni per ſomnium, & dedit ei ſapientiam, & dicitur ꝙ placuit petitio eius coram domino, ergo videtur ꝙ nõdum peccauerat: nam ſi illicitè accepiſſet vxorem iſtam ſemper eſſet in peccato mortali quouſque eam dimitteret, ſicut eſt in omnibus matrimonijs illicitè contractis.

Patet etiam hoc magis, quia Eſdras ſeparauit matrimonia ſimiliter facta, vt patet 1. Eſdræ. cap. 9. ergo etiam hic erat diuortium faciendum, ſi erat mr̃imonium illicitè ꝯ̃ctum, & tñ Salomõ erat nunc dilectus Deo, & conſequenter non erat in peccato, nec illicitè contraxerat.

D Item patet, quia ſcimus, ꝙ orationes peccatorũ nõ exaudit Deus, vt patet Io.9. fuit tñ exaudita oratio Salomonis, & apparuit Deus ei in ſigno viſibili approbans orõnem illius. ĩ. 9. ergo erat tunc Salomon in gratia, & conſequenter non contraxerat illicitè cum filia Pharaonis.

Mulieres alienigenæ duplices.

Pro quo ſciendum, ꝙ mulieres alienigenæ erant duplices: quædam erant de terra Chananæorũ, quam Iſraelitæ accepturi erant in poſſeſſionẽ, & de iſta terra nõ licebat Iudæis accipere aliquas mulieres in vxores, nec ẽt dare filias ſuas Chananæis in vxores, eo ꝙ debebant oẽs tam viri, q̃ feminæ occidi gladio, & nõ debebant euadere ſub aliqua conditione tributi, vel E ſeruitutis, vel fœderis. Deuter.20. iſtud aũt erat, niſi ex aliqua ſpãliſſima cauſa, vt infra dicetur. aliæ erant mulieres alienigenæ de alijs populis quorũ terrã nõ erãt recepturi Iſraelitæ in poſſeſſionem. ſ. quæ erant extra terram Chanaan, & de iſtis dicendum, quòd licet nõ eſſet bonum Iſraelitis ſumere eas in vxores, tamen licebat interdum, dum tamen conuerterent eas ad Iudaiſmum priuſquã illas cognoſcerent, ſic patet Deuteron.21. ſcilicet quando Iudæi irent ad bellum, ſi viderent mulieres pulchras in numero captiuarum poterant eas accipere in vxores factis quibuſdam cæremonijs, de quibus habetur ibi: filia autem Pharaonis erat alienigena iſto ſecundo modo cum eſſet Aegyptia, ideo licebat Salomoni accipere eam.

Ad 1. rationem in principio.

Ad primam rationem in contrarium patet per distinctionem datam supra, ſ. quia Deus vetuit matrimonium inter Iſraelitas, & alienigenas mulieres, ſed hoc intelligitur ſolum de alienigenis, quæ erant Chananeę. Vel ſi alio modo velimus dicere intelligitur principaliter de Chananæis, & minus principaliter de alijs alienigenis. Quod patet, quia omnes redargutiones, quas faciebat Deus Iſraelitis, quia accipiebant vxores alienigenas erant propter mulieres Chananęas, ſic patet Iud. 2. & 3. & tamen adhuc licebat iſtis in aliquo caſu copulari, ſed hoc non erat regulariter, ſed in caſu ſpecialiſſimo, ſicut fuit de Raab Ierichontina, quam accepit in vxorem Salmon de tribu Iuda, vt patet Mat. 1. ſed iſtud fuit, quia Iſraelitæ cogebantur ex iuramento præſtito per exploratores non occidere Raab, nec cognatos ſuos: Ioſue 2. Ideo iam licitum eſſet eam accipere in vxorem, cum conuerteretur ad Iudaiſmum. De hoc magis declaratum eſt Ioſue 6. de alijs autem mulieribus alienigenis ex minori cauſa licebat eas accipere in vxores.

Sed obijcietur, quia Eſdras, qui erat in lege doctiſſimus, fecit diuortium inter Iudæos, & vxores eorũ, quæ erãt de Madianitis, & Moabitis, & Ammonitis, vt patet 1. Eſdrę. c. 9.

Reſpondendum quòd non erat neceſſe regulariter fieri diuortium inter tales mulieres & viros, ſed ibi fuit ex cauſa ſpeciali. ſ. quia illę mulieres præiudicabant cultui Dei, & tunc non erant accipiendæ, & poſtquam acceptæ erant, debebat diuortium fieri. De hoc tamen magis declarabitur loco ſuo ſuper Eſdram.

Sed obijcietur, quòd non liceret accipere vxorem de Aegyptijs, quia Deuteron. 23. cap. dicitur, ꝙ Aegyptij, & Idumæi non ingrederentur in eccleſiam Dei vſque ad tertiam generationem, & iſtud intelligitur de accipiendo vxores, & miſcendo connubia, ergo videtur ꝙ nõ poterat filia Pharaonis, quæ erat Aegyptia accipi in vxorem a Salomone, ſed ſi ipſa conuerteretur ad Iudaiſmum nepotes ſui, & neptes, qui eſſent in tertia generatione, poſſent miſcere connubia cum Hebræis.

Reſpondendum, ꝙ introire in eccleſiam Dei accipitur multipliciter. ſ. pro accipere vxorem, vel fieri principem aut alijs modis, vt declaratum eſt Deuter. 23. & ſic poſſet dici, quòd non vetabantur matrimonia Aegyptijs cum Iudæis, ſed ſolum principatus. Sed adhuc dato, ꝙ intelligatur de mrimonijs eſt ſenſus, ꝙ Aegyptij vſq; ad tertiam gnationẽ non poſſent accipere vxores de Hebræis: non tñ tollit quin Hebręi poſſent accipere vxores de Aegyptijs, & de alijs gentibus, quia hoc dabatur in pœnam Aegyptijs, & non Iudæis. Ad ſecundam rõnem dicendum, ꝙ non peccauit Salomon accipiendo in vxorem filiam Pharaonis, quia licet ℣. 11. redarguatur Salomon non redarguitur pp filiam Pharaonis, ſed pp alias. Pro quo ſciẽdum, ꝙ Salomon circa vxores ſuas peccauit dupliciter: primo quia ardentiſſimo amore copulatus eſt eis. Secdo quia pp eas coluit Idola. De filia aũt Pharaonis dicunt doctores, ꝙ ei copulatus eſt Salomon ardentiſſimo amore, ſicut cæteris, & quantum ad hoc peccauit. Secdm aũt. ſ. ꝙ coluerit idola pp illam non concedit, ſed dr ꝙ pp alias coluit idola, & non pp ipſam, quia ipſa iam cõuerſa erat ad Iudaiſmum, ſed de hoc non multum curandum eſt, quia ſiue poſtea coluerit idola, ſiue nõ, nihil impedit ad matrimoniũ licitè eſſe ꝛctum, vel non, quia poſteriora nihil conferũt ad priora. Vnde ſi Salomõ a principio accepit filiã Pharaonis iam conuerſam ad Iudaiſmum non peccauit, dato ꝙ poſtea ipſa coleret idola, & ẽt ipſe pp eam inclinaretur ad colendum idola, quia ꝙ ſemel fuit licitũ

Peccauit Salomon, circa vxores ſuas dupliciter.

F non poteſt effici, ꝙ fuerit illicitũ, quia impoſſibile eſt præterita aliter ſe habuiſſe, ſicut impoſſibile eſt Ilion non fuiſſe captum, vt patet 6. Ethicorum.

Tunc venerunt. Hic ponitur conceſſio diuina, vel potius ipſius conceſſionis oſtenſio, & diuiditur in tria, quia primò ponitur conceſſa ſapientia, ſecundò gloria, tertiò opulentia. Secunda ſequenti ca. tertia infra decimo, & quia iſta bona ſic ſe habent, ꝙ vnum perficit alterum, agitur mixtim de eis. ſ. quia cum de vno agitur principaliter, ſimul ẽt de alijs tangitur. Circa primum dr. *Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem.* ſ. paulo poſtq̃ venit Salomõ de Gabaon, accepta ſapientia, venerunt iſtæ duæ mulieres meretrices litigatiuè coram eo, & ponitur iſte caſus, quia per illum G fuit manifeſtata ſapientia Salomonis in iudicãdo prudenter per affectus earum naturales. *Steterunt coram eo.* Scilicet propoſituræ intentionẽ ſuam. *Quarum vna ait.* Iſta erat mulier, cuius filius erat viuus, & tamen alia mulier rapuerat ei latenter filium. *Obſecro mi domine.* Ideſt oro, ꝙ audias petitionem meam. *Ego & mulier hæc habitabamus in domo vna.* Proponit caſum, vt rex diffiniat, & dr in domo vna, quia ſi fuiſſent in diuerſis domibus non habuiſſet locum id, qd iſta mulier proponebat. ſ. ꝙ alia veniens ſurripuiſſet filium eius. *Et peperi apud eam in cubiculo.* i. peperi in cubiculo, in quo ipſa, & ego eramus: nam ambæ erant in eodẽ cubiculo, & in eodem lecto, & iſtud faciebat ad maiorẽ dubitationem, vel dr peperi apud eam. i. non peperi in alia domo, vbi eſſent aliqui qui cognoſcerent filium meũ, & poſſent diſtinguere, an iſte eſſet filius meus, vel illius. Sciendum aũt, ꝙ hic ponitur iſte caſus tanq̃ valde dubius, & ponitur taliter, vt videantur oẽs pbationes, ſiue per teſtes, ſiue alias ablatæ, & recurri debeat ad ſolam iudicis prudentiã, & ſic factũ eſt, quia Salomon nõ potens hre aliqua gña probationum indicauit per naturales affectus. *Tertia vero die poſtquam ego peperi, peperit & hæc.* Iſtud ponitur ad auferendum pbationem ex dria tpis: nam ſi iſti paruuli ſe accederent ætate, vtpote per vnum vel duos menſes ſaltem poterat cognoſci aliqualiter quis erat filius vnius mulieris, & quis alterius: erant tamen coętanei, quia ſolum excedebat vnus alium per tres dies.

Sapientia Salomonis in iudicio meretricum.

Et eramus ſimul. Iſtud ponitur ad oſtendendum, ꝙ I potuit inter eas intercidere iſtud dubium.

Nulliſque alius in domo nobiſcum exceptis nobis duabus. Iſtud dicitur ad tollendum teſtes, & hoc dupliciter. Primo quia ſi aliqui eſſent in domo forte ſenſiſſent quomodo vna ſurrexit, & accepit filium alterius, poſuitque loco eius mortuum. Secundo dicitur hoc, quia dato ꝙ non cognoſceretur, an ſurrexiſſet vna ad tollendum filium alterius, tamẽ ſaltem illi, qui eſſent in domo cognoſcerent driam puerorũ ex vultibus, cũ vidiſſent eos per multos dies, & tñ nullus erat cũ eis, & ob hoc cum paucum tẽpus eſſet, ꝙ peperiſſent fortè extranei non cõtemplati fuerant vultus puerorum ad hoc, ꝙ poſſent nunc teſtificari: & iſtud ſecundum eſt, ad quod principaliter inducitur litera. *Mortuus eſt autem filius mulieris huius nocte.* Ponitur hoc ad K ſignificandum, quòd potuit hoc accidere, quia ſi per diem fuiſſet, non ita faciliter furata fuiſſet filium vna mulier alterius.

Dormiens quippe oppreſſit eum. Ideſt mortuus eſt, quia dormiendo incubuit ſuper eum, & occidit illũ: ideo iura vetuerunt paruulos in eodẽ loco cum parẽtibus iacere, qũ ſunt valde teneri, & faciliter poſſunt opprimi, quia ſi ſic per culpam parentũ occidanẽ ſunt parẽtes veri homicidę. vt ait Stephanus Papa, & habetur in Decret. 2. queſt. 5. c. conſuluit. *Et conſurgens intempeſtæ noctis ſilentio.* Intempeſtum enim eſt quędam pars noctis circa mediam noctem, qñ homines valde grauantur

A uantur ſomno, & vocatur intempeſtum, ideſt non tempus, ſ. quia nunc non eſt tempus ad faciendum aliquid, ſed ſolum ad dormiendum. Vel dicitur intempeſtum, quia tunc non iudicatur tempus eſſe: nã tempus cognoſcitur per motum, & operationem adeo, qui non iudicant motum nõ cognoſcunt tempus tranſiſſe, vt patet 4. Phyſ. ſed dormientes non apprehendunt motum, nec operationem, ideo non iudicant tempus. Vocatur autem nox intempeſta nõ tota nox, ſed ſolum quædam de partibus noctis, quæ vocatur intempeſtum.

Tulit filium meũ de latere meo ancillæ tuæ dormientis. Hoc fecit, ne alia videret quomodo accipiebat filium eius.

Et collocauit in ſinu ſuo. Ideſt poſuit apud ſe tanquã eſſet filius ſuus. Non apparet de iſtis mulieribus omnino an dormiebant in eodem lecto, vel in diuerſis; B conſtat autem, quòd erant in eodem cubiculo, nec erat porta media inter eas, ita vt vna prohiberetur accedere ad aliam, videtur tamen potius, quòd eſſent in diuerſis lectis, quia dicitur, quòd vna ſurgens accepit filium alterius, ſi tamen eſſent in eodem lecto, nõ oporteret, quòd vna ſurgeret ad accipiendum filium alterius, ſed iacens poterat eum accipere.

Suum autem filium, qui erat mortuus poſuit in ſinu meo. Scilicet, vt ego putarem, quòd ille erat filius meus.

Cumque ſurrexiſſem mane, vt darem lac filio meo. Scilicet toto tempore medio dormierat, & non cognouerat filium eſſe mortuum: nunc autem lac datura cognouit.

Apparuit mortuus. Scilicet putaui filium meum eſ- C ſe mortuum.

Quem diligentius intuens clara luce deprehendi non eſſe meum, quem genueram. Iſta mulier illicò, vt inuenit filium mortuum cępit dubitare, an filius ſuus eſſet, eo quòd neſciebat, quomodo eum occidiſſet, & putabat eum occidere non potuiſſe. Reſpexit ergo clara luce, vt videret, an eſſet filius eius, & tunc inuenit, quòd non erat filius ſuus.

Reſponditque altera mulier. Vſque huc durauit caſus poſitio, & ſubintelligendum eſt, quòd iſta petiuit ſibi adiudicari filium ſuum, ſibi per regem iubẽdo illum reſtitui.

Non eſt ita, vt dicis, ſed filius tuus mortuus eſt, meus autem viuit. Iſtud dicebat mulier, cuius filius mortuus erat, & ipſa ſurripuerat filium alterius, quia tamẽ putabat D non poſſe probari contrarium, clamabat.

E contrario illa dicebat: mentiris. Iſtud dicebat mulier, cuius filius viuebat, & petebat ſibi reſtitui. Dixit autem mentiris, quia fortè nõ habebatur tunc pro verbo iniurioſo, ſicut ſi nunc dicatur, non eſt ita: vel, nõ eſt verum.

Filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus eſt. Scilicet ipſe, quem tu habes viuum, eſt filius meus; & quem ego habeo mortuum, eſt filius tuus.

Atque in hunc modum contendebant coram rege. Ideſt clamabant in alterutram dicentes, mentiris, mentiris: & nihil aliud dicebãt, eo quòd talis erat caſus, in quo non poterant ab aliqua partiũ produci probationes.

Tunc rex ait. Scilicet volens diffinire cõtentionem E iſtarum.

Hæc dicit filius meus viuit, & filius tuus eſt mortuus: & iſta reſpondet; non, ſed filius tuus mortuus eſt, & filius meus viuit. Ideſt iſta contentio efficietur immortalis, ſi iſtę mulieres ſic permittuntur litigare, quia vna aſſerit, & alia negat, & nullam aliam probationem adducunt: ideo oportet, vt aliter eis reddatur ius.

Dixit ergo rex: afferte mihi gladium. Ideſt ego dirimã contentionem iſtam alio modo, ſcilicet, dando cuicunque ius ſuum, ſ. quòd cum pares ſint in probatione, eo quòd nulla illarum aliquid probet, diuidam infantem, & dabo cuicunque partem æquam.

Cumque attuliſſet gladium coram rege; diuidite, inquit, infantem viuum. Hoc dixit Salomon tentando, & non diffiniendo: nam nolebat, quòd filius alicuius illarum occideretur, ſed ex hoc accipiebat probationẽ ex præſumptione. Dicit autem Ioſephus 8. Antiquitatum, quòd quando rex iuſſit infantem diuidi, populus aſtans riſit, putans regem facere hoc ex inſipientia, quia iuuenis erat. Cum verò viderunt ſententiã eius diffinitiuam, admirati ſunt. Cap. 2.

Et date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri. Scilicet, quia non probat vna pluſquam altera, diuidatur per medium. Salomon autem fecit hoc ad cognoſcendum affectus earum.

Dixit autem mulier, cuius filius erat viuus. Scilicet, dixit B quòd non occideretur.

Commota ſunt quippe viſcera eius ſuper filio ſuo. Scilicet ſciebat certiſſimè viuentem eſſe filium ſuum, & doluit, quòd occideretur coram ea, quia miſerebatur illius cùm genuiſſet eum.

Obſecro domine, date illi infantem viuum, & nolite occidere eum. Iſta mulier deſiderabat habere filium ſuum, vt gauderet in illo; & tamen potius volebat carere gaudio cum filio viuo quàm videre illum occidi. In Hebræo dicitur. *Incaluerunt, vel exarſerunt pietates eius.* Et iſtud idem eſt, quia pietas dicitur eſſe quædam teneritudo, qua aliquis mouetur in id, quod amat, & quando eſt iſte actus amoris, fit commotio interius, ſicut patet in ira, ſic & in amore, & iſtud eſt commoueri viſcera, quia viſcera vocantur interiora, in quibus ſentitur paſſio amoris, vel iræ.

E contrario illa dicebat, nec mihi, nec tibi, ſed diuidatur. Iſtud dicebat illa, cuius non erat filius viuens; quia nõ dolebat ſuper eo, quòd interficeretur; ideo dicebat diuidatur.

Quare vna mulier voluit ſurripere filium alterius.
Quæſt. XV.

QVAERETVR, quare illa mulier, cuius filius erat mortuus, voluit ſurripere filium alterius. cum ſciret eum nõ eſſe ſuum, nec ferebatur affectione naturali in eum. Reſpondendum, quòd fortè hoc fecit ex quodam deſiderio, quòd ad inuidiam pertinet, quòd etiam reperitur in auibus: nam quędam aues ſunt, quæ oua aliarum auium ſurripiunt, & incubant ſuper illa, & fouent vſquequo inde fętus producatur, & tamen ſciunt non eſſe illa oua ſua. Alia cauſa potuit eſſe, quia fortè iſta mulier gaudere volebat habendo paruulum, & quia filius ſuus mortuus erat, voluit habere alienum tãquam ſuum, vt in illo gauderet, licet non tantum ſicut in ſuo, ſic patet de illis, qui adoptant ſibi aliquos in filios, quia gaudent habendo illos, licet ſui non ſint. Alia ratio fuit, quia iſta mulier fortè erat inuida, & cũ filius ſuus mortuus eſſet, dolebat nimis, quòd alia haberet filiũ; ideo voluit eum rapere. Vel fortè fecit hoc ex odio, quia habebat aliam ſodalem ſuam exoſam, & deſiderabat nocere ei; ideo abſtulit ei filium viuentem, & appoſuit mortuum ad hoc, quòd priuaret eam gaudio materno, & vt moueret ad luctum tanquam pro filio mortuo. Quòd autem fuerit hic inuidia, vel odium ſatis apparet, quia quando rex dixit, diuidatur, conſenſit iſta, & proclamauit diuiſionem fieri: ſi tamen ſolum ad gaudendum in illo accepiſſet eum; vel quia diligebat eum, dato quòd eſſet filius alterius, non cõſenſiſſet eum occidi, quia nemo patitur eum, quem diligit, infortunari.

Tentauit Salomon occidere puerum, quia credidit hoc modo inuenire veritatem. *Quæst. XVI.*

QVAERETVR vlterius ad quid Salomon iussit duci gladium, & fieri istas tentationes: qa si esset ius dubium, nisi fierēt istę tētationes, oportebat eas fieri: & tamen dato q̃ non fierent, erat ius manifestum, ſ. quòd actore non probante reus absoluatur, & quia mulier quæ petebat, nihil probat, debebat adiudicare filium ei, quæ erat in possessione; & licet alia diceret se spoliatam esse, cum nihil probaret, non erat restituenda.

Respondendum quòd si Salomon non potuisset veritatem inuenire, adiudicasset filium ei, quæ erat in possessione, saltem absoluendo eam ab impetitione alterius: credidit tamen Salomon quòd poterat veritatem inuenire; immo quòd certissimè inueniret per istam tentationem, ſ. quia vna istarum erat verè mater illius pueri viuentis: etiam vtraque istarum cognoscebat cuius esset ille puer fili?: ideo necesse erat, quòd illa, quæ esset mater, moueretur ad pietatem, quādo iuberetur filius suus occidi; & per hoc cognosceretur, quæ erat mater illius, & adiudicaretur ei. Si tamen ipse putasset sic non posse stare veritatem, adiudicaret possidenti. Cum tamen judex potest scire veritatem rei, non debet recurrere ad remedia communia.

Quomodo potuisset Salomon cognoscere, cuius esset iste filius, si ambæ mulieres dixissent puerum non occidi, & cui adiudicaretur, & si vtraque diceret quòd diuideretur quid Salomon faceret. *Quæst. XVII.*

QVAERETVR vlterius si Salomone dicente, quòd diuideretur puer, vtraque illarum diceret, quòd non diuideretur; sed quòd adiudicaretur cuicunque vellet rex, quid fieri deberet? poterat enim hoc euenire, vtpote si mater pueri ex pietate naturali moueretur, & alia mulier etiam condolens puero, quia fortè diligebat eum, licet non esset filius suus, diceret se potius velle carere eo, quā quòd occideretur.

Respondet Bernardus super cap. afferte. extra de prēsumptio. & post eum omnes doctores canonistæ quòd adiudicari debebat illi mulieri, quæ erat in possessione, nisi interueniretur alia probatio. Dicendum autem quòd si vtraque hoc diceret, Salomon attendere debebat ad affectus earū: nam sicut per diuersitatem affectuum cognita est mater, ita si esset identitas affectus, esset tamē inæqualitas, quia illa, quæ nō erat mater, non poterat moueri tanto desiderio ad hoc, quòd non occideretur puer, sicut illa, quæ mater erat, quòd pateret tam ex verbis, quàm ex vultu, & totius corporis habitudine, quia cùm Salomō talem sententiam dictaret, vix posset illa, quæ mater erat, lachrymas sustinere: alia autem posset, ideo ex maioritate pietatis Salomon cognouisset matrem, & illi adiudicasset puerum: & esset illa præsumptio quasi violenta, sicut ista, per quam nunc Salomon iudicauit: alij autem modi probationum non erant tunc, quia via humana probari non poterat. Si autem recurreret ad probationem Dei, etiam non erat aliqua in isto casu: nā aliquę probationes miraculosæ erant in veteri testamēto, vtpote purgatio zelotipiæ bibendo aquas maledictas; quia tūc si mulier innocens esset, faceret prolem: si autem polluta esset, rumperetur femur eius, & periret: Num. 5. In isto autem casu non erat sic prouisum. Erat etiam aliud remedium, scilicet per iuramentum, quando dubitabatur in aliqua causa, compellebatur aliqua partium iurare: & si falsum iuraret, Deus immittebat plagam super eum. Si autem verum, absolutus erat. Vnde postquam aliquis iurasset in templo coram altari, absoluebat eum iudex: de hoc infra octauo: & tamen istud remediū non poterat nunc haberi; ideo quia templum nondum ædificatum erat, in quo illud fiebat sicut orauit Salomon, ideo solum erat habendum remedium supra positum. Et si fortè quod incredibile est omnino contingeret illas duas mulieres ostendere æqualem pietatem ad puerum, ita vt diiudicari non posset differentia, debebat recurri ad commune remediū, scilicet, quòd adiudicaretur possidenti.

Quid ageret Salomon si vtraque diceret, quòd diuideretur. *Quæst. XVIII.*

QVAERETVR vlterius, qd si vtraque mulier diceret, q̃ diuideretur puer, quid Salomō faceret, an diuideret, vel adiudicaret alicui. Rndendum, q̃ Salomon non diuideret, quia nō dixerat hoc cum intentione diuidendi eum, sed solum vt sciret, quæ erat mater eius: nam puerum diuidi erat magnum scelus, scilicet, occidi innocentem sine culpa, & sine causa: etiam quia nullus color iuris erat ad hoc. Nam tunc res diuidenda est, quando iura partium æqualia apparent; hic tamen non erat sic, quia non probante actore, videbatur possessor habere totum ius.

Respondendum ergo, quòd iste casus non debet admitti, quia mater cognoscens filium suum nullo modo permitteret eum occidi, cum ex ea penderet, quòd occideretur, vel non.

Sed obijcietur, qa Medea occidit duos filios suos corā Iasone, vt patet per Senecam tragœdia 7. cuius titulus est Medea. Etiam mater Meleagri dicitur occidisse eum, vt patet per Ouidium 9. Metam.

Dicendum quòd isti sunt casus speciales. De Medea patet, quia ipsa inflammata erat iracundia contra Iasonem, cuius amore ipsa natalem terrā reliquerat, patrem thesauris spoliauerat, fratrem suum tenerrimum laniauerat: de quo Ouidius 7. Met. & in libro Heroidum, in epistola, quæ incipit.

Equor Iasonio pulsatum remige primum.

Et in epistola, quæ incipit.

Littora Thessaliæ reduci tetigisse carina.

Nunc autem deserebat eam Iason, immo exilio tradebat sub interminatione mortis, nisi vsque ad certū diem exiret de finibus regni Thessaliæ, ideo Medea furens & exuens pietatem maternam, tum quia vir deserebat eam, tum quia accipiebat Creusam filiam regis Creontis, duos paruulos filios suos vidente Iasone occidit, vt sic saltem vindictam sumeret sanguinem proprium effundendo; vt patet in tragędia allegata.

De matre autem Meleagri dicendum quòd ipsa occidit Meleagrum irata nimis, quia ipse occiderat duos fratres matris suę; vt patet 9. Meta. nūc autem non erat sic de ista muliere matre pueri viuētis; quia non erat irata filio suo, cùm non offendisset eam, etiā quia ipsa petebat filium sibi restitui, quæ non peteret, si vellet eum occidi. Si tamen istud, quòd nullo modo concedendum est, concedatur, iudicandum erat nullam esse matrem illius pueri, eo quòd nullus illarum viscera commouebantur super eum: & consequenter nulli earum adiudicandus erat, sed potius priuanda illa, quæ possidebat eum, & tradendus erat puer alteri extraneæ, quæ eum materna affectione nutrire posset.

Quare Salomon dedit puerum matri. *Quæst. XIX.*

QVAERETVR vlterius, quare Salomon iussit reddi puerū matri suæ; quia ipsa dixerat prius; obsecro domine, date illi infantem viuum, & non diuidatur, & per hoc renūciabat iuri suo. Simile extra de electione c. cum inter.

Respondendum quòd per ista verba renūciare videbatur mulier iuri suo, quia tamen ex pietate naturali egit, ſ. vt puer non diuideretur, non prejudicat ei renunciatio iuris sui. Simile est de illo, qui timore tormentorum cōfitetur aliquid, quia cum confiteatur propter compassionem, quam habet ad se ipsum non prejudicat ei. Sic tenet Vincentius, & Frācisus & alij super cap. afferte. extra de prēsump. Aliter dici potest, quòd cum ista mulier renunciasset iuri suo, si non constitisset de veritate prejudicabat ei renunciatio, quia tamen constitit eam esse matrem suam, ne gauderet de dolo illa, quæ volebat puerum diuidi cū potius debuisset de hoc puniri, non debebat adiudicari ei puer, sed matri suæ.

Quare Salomon non condemnauit ad mortem illam mulierem, quæ non erat mater. *Quæst. XX.*

QVAERETVR vlterius quare Salomon non condemnauit ad mortem, vel ad aliam pēnā mulierem illam cuius filius non erat, & furata fuerat filium alterius viuum: nam bene merebatur mortem.

Respondet Abbas, & Franciscus quòd hoc fuit, quia non fuit probatio ordinaria contra mulierem istam, sed per prēsumptiones quasdam: vnde dicit Innocen. extra de prēsump. super cap. quia verisimile. quòd quando cōuincitur aliquis per præsumptiones non existentibus alijs probationibus ordinarijs, valde debet remittere iudex sentētiam in condemnando: quia non debet condemnare ad mortem, nec etiam nimis in causa pecuniaria. Et assumit probationem ad hęc ex facto Salomonis, quia cum conuicta fuisset illa mulier prēsuppositionibus quibusdā specialibus, noluit condemnare eam, sed solū restituit filium matri suæ: merebatur tamen mortem illa, quæ filium surripuerat alteri. Istud dictum Innocentij laudatur valde ab omnibus doctoribus, & obseruatur in iudicijs, & est satis rationabile, sic ait Franciscus.

Si ambæ mulieres pendente lite mortuæ essent, cui successisset puer. *Quæst. XXI.*

QVAERETVR vlterius si pendente lite inter istas duas mulieres super filio cuius illarum esset, moreretur vtraque, cui illarū succedere debebat puer.

Respondet primo Bernardus super prędictum c. afferte. quòd videtur vtrique debere succedere simile. ff. de rebus dubijs. l. qui duos, & ff. de inoffi. testam. l. papias cuius. §. sed neque impuberis. Postea arguit quòd neutri succedere debeat. ff. de rebus dubijs. l. si fuerit, quia iste ponit impossibile, quòd est contra naturam, ſ. se habere duas matres, vnde non est audiendus. Postea concludere videtur, quòd succedere debeat ei, quę est in possessione, & hoc tenent Vincentius, & Laurentius. distinguit autem Goffredus circa hoc, quia aut iste puer petebat hęreditatem vtriusque aut possidebat vtramque: si autem possidet, dicit quòd vtrique succedit, & per viam exceptionis potest excludere quemcūque agentem. simile ff. de excep. l. nemo. & de regulis in 6. regula nullus pluribus. Si autem petat ab alio hęreditatē tūc repellendus est si vtrique succedere velit, quia ponitur impossibile, sed debet se probare filium alicuius illarum, & tunc succedet ei. Host. tamen non tenet opinionem Goffredi, sed Vincētij, ſ. quòd succedat ei, quæ est in possessione eius: simile Bartholomæus Brixien. in quæstionibus: Franciscus autem dicit vtramque istarum opinionum satis esse tolerandam; & videtur satis rationabilis opinio Goffredi.

Salomon an peccauerit iudicando per tales præsumptiones. *Quæst. XXII.*

QVAERETVR an peccabat Salomon iudicando per tales præsumptiones. Aliquis dicet, q̃ non, quia ex præsumptione violenta fertur sentētia: huiusmodi autem erat ista præsumptio, ſ. quia commota sunt viscera matris, ideo licitū erat iudicare per eam.

Respondendum quòd aut queritur de iudicio criminali, in quo mors vel membri mutilatio, aut aliqd graue imponēdum est, aut de minoribus causis tam ciuilibus quàm criminalibus. Si primo modo, aut sunt prēsumptiones, quæ nullo modo videntur posse elidi, aut non. Dico hoc vtpote si accusetur aliquis de adulterio, quia duo reperti sunt in eodem lecto nudi, & soli, non obstante aliquo vinculo impediente carnalem commixtionem, videtur ista præsumptio ineuitabilis. Aliæ autem sunt non tam ineuitabiles, quę magis incidunt in genus probabilium præsumptionum, & sic erat ista præsumptio de cōmotione viscerum, per quam Salomon processit contra mulierem possidentem. Et dicendum quòd si Salomō voluisset occidere mulierem istam ex hac præsumptione, videretur peccare, eo quòd non erat probatio ineuitabilis, quia poterat ex aliqua causa esse falsa: in criminalibus tamē debent esse probationes liquidissimæ, ſ. luce clariores. Si autem quæratur de alijs prēsumptionibus violentis, quæ videntur ineuitabiles, vt de duobus inuentis in eodem lecto, vt supra dictum est, magis videbatur quòd posset fieri condemnatio, & tamen adhuc existente hoc non est probatio sufficiens, quia potest esse, quòd se carnaliter non cognouerunt, immo quòd maius est existente hoc potest dari, quòd non venerint intentione carnalis coitus, sed ex alijs causis, quas multipliciter cogitare possumus, si volumus, ideo Innocen. dixit super c. quia verisimile. extra de præsump. nimis cauere iudicē condemnationem, & maximè in criminalibus, quando reus cōuictus est solis præsumptionibus. Si aūt essent causæ ciuiles, aut valde paruæ criminales, potest iudicare ex præsumptionibus: potissimè si violentę sunt, & sic iudicauit hic Salomon adiudicando filium matri suæ ex hac præsumptione; & non condemnauit aliam ad aliquam pēnam. Si autem vellet eam condemnare, cùm esset magna præsumptio contra eam, poterat illam torquere, & tunc posset eam ex confessione sua occidere. Vnde etiam si præsumptiones maximę sint, & quasi probationes necessariæ petitur confessio rei ad infligendam mortem, sic patet in casu Achan, qui furatus est de anathemate Iericho, & Deus dixit, quòd volebat ostendere per sortes, quis commiserat istud furtum; & coram Deo comprehensus est Achan, & sic erat probatio necessaria: nā non poterat errare, cùm Deus dixisset istam probationem esse sumēdam; & tamen Iosue, qui erat princeps non intulit aliquam cōdemnationē ipsi Achā, sed petijt ab eo confessionem, & ex confessione sua lapidauit eum Iosue 7.

Respondens rex ait: date huic infantem viuum, & non occidatur. Cognouit enim rex per commotionem viscerum

ſcerum iſtam eſſe matrem, & tunc adiudicauit ei filium.

Hæc eſt enim mater eius. Ideſt certiſſimè iſta eſt mater, quia ipſius viſcera commota ſunt, & non alterius.

Audiuit itaque omnis Iſrael iudicium, quod iudicaſſet rex. Scilicet, quō diffiniuiſſet inter duas meretrices. *Et timuerunt regem.* Scilicet ante hoc contēnebant eū tanq̄ iuuenem putantes, q̄ neſciret iudicare, vnde quando petiuit gladium riſerunt omnes aſtantes tanquam ex inſipientia hoc diceret, ſed cum viderunt illud fuiſſe factum ad magnum myſterium, timuerunt putātes, quòd iam vitia eorum nō poſſent latere regem, cùm tam ſapiens eſſet. *Videntes ſapientiam Dei eſſe in eo ad faciendum iudicium.* Ideſt viderunt, quòd iſta ſapientia non erat ab homine, ſed a Deo ſpecialiter, cùm tam prudens apparuiſſet rex in iudicio: ideo oēs timuerunt, quia de cętero putauerūt nō poſſe impunè fraudes aliquas committere, quia rex ſubtili iudicio eas diſcuteret, ſicut nunc fecit in caſu duarum meretricum ſuper filio.

CAP. IIII.

ERAT autem rex Salomon regnās ſuper omnem Iſrael: & hi principes, quos habebat: Azarias filius Sadoc ſacerdotis: Elioreph, & Ahia filij Siſa ſcribæ: Ioſaphat filius Ahilud à cōmētarijs.

De gloria Salomonis.

DESCRIPTA in prēcedentibus Salomonis ſapientia, hic agitur de eiuſdem gloria, & diuiditur in tria, quia primò ponitur gloria Salomonis in famulis, & ſubiectis: ſecundò gloria in ædificijs ſequenti cap. tertiò gloria in diuitijs infra 10. Prima in duas, quia primò agitur de Salomonis gloria: ſecundò de eius ſapientia, ibi. *Dedit quoque Deus ſapientiam.* Prima in tres, quia primò ponitur multitudo in famulis: ſecundò multitudo in ſubiectis, ibi. *Iuda & Iſrael.* Tertiò magnitudo in quotidianis expenſis, ibi. *Erat autem cibus.* Prima in duas, quia primò ponitur diſpoſitio miniſtrorum Salomonis interius: ſecundò exterius ibi. *Habebat autem Salomon.*

An ſit ordo continuus. *Quæſt. I.*

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta poſt prēcedentia, vel ſit aliqua mutatio ordinis.

Reſpondendum quòd ea, quæ habētur in iſto capitulo non pertinent ad vnicam hiſtoriam, ita vt dicere poſſimus totaliter eſſe ordinem conſequentem, vel totaliter eſſe anticipationem, vel recapitulationem. Pro quo ſciēdum quòd quædam iſtorum, quæ habentur hic coincidunt cum prēcedentibus, ſ. de datione ſapientiæ: alia autem fuerunt multo tempore poſt hoc, ſ. quòd Salomon fecerit tria millia parabolarum, & quinque millia carminū, & diſſeruerit de omnibus lignis a cedro vſque ad hyſſopum, & de iumentis & volucribus, & reptilibus, & piſcibus. Manifeſtum eſt tamen, quòd iſta non fuerunt finita ante templi ędificationem, quia ædificatio templi inchoata eſt in princio anni quarti regni Salomonis, vt patet infra 6. & tamen a principio regni ſui vſque quo accepit ſapientiam, fluxerunt pluſquam tres anni, ſ. quaſi quatuor, vt declaratum eſt prēcedenti cap. & ſic videtur, quòd immediatè poſtquam accepit ſapientiam, cępit ædificare templum, vnde non habuit ſpacium ad faciendum ea, quę habentur hic antequā ædificaret templum. Item dicitur infra, quòd de omnibus terrę regnis veniebant ad audiendum ſapientiā Salomonis; & tamē manifeſtum eſt, quòd hoc non fuit factum ante ædificationem templi, quia non veniebant de omnibus terris ad audiendam ſapientiam eius, niſi quando multum diuulgata fuit, & tamē nō potuit in tam breui tempore diuulgari ſapientia Salomonis, q̄a vix potuit intercidere medius annus inter ſapientiam ſibi datam, & principium ædificationis templi, vt ſupra declaratum eſt; & ſic quantum ad hoc oportet poni iſtud cap. per anticipationem ad ſequentia. Item patet hoc, quia infra dicitur de quodam prępoſito Salomonis, quòd habebat filiam Salomonis in vxorem, & tamen Salomon non potuit habere filiam nubilis ætatis ante ędificationem templi, cum in principio quarti anni ſui regni cęperit ędificare. Dicendum etiam quòd quantum ad alia eſt in cap. iſto recapitulatio, ſ. quia fuerūt facta ante prēcedentia, & ponuntur hic. Sic fuit de ſacerdotio Sadoc, & Abiathar. Nam Abiathar iam erat priuatus ſacerdotio ſupra 2. cap. & ponitur hic tanquam ſacerdos. Dicendum ergo quòd in iſto cap. non obſeruatur aliquis ordo naturalis, ſed ſolum artificialis; quia ponitur hic diſpoſitio domus Salomonis principaliter, & quædam gloria regni eius, & ad hoc exprimendum ponūtur quędam ſecundum rectum ordinem, & alia per anticipationem, & recapitulationem: ſcriptura tamen volens oſtendere ſapientiam Salomonis, quæ maxime manifeſtatur in ordine cum ſapientis ſit ordinare, poſtquam poſuit ſapientiam datam Salomoni, ponit hic diſpoſitionem domeſticam in famulis, & rectoribus, & habitudinem regni, & gloriam eius, quæ omnia prouenire videbantur ex magna ſapientia.

Erat autem Salomon regnans ſuper omnem Iſrael. Ideſt Salomon regnabat ſuper omnes duodecim tribus, q̄a adhuc in tempore ſuo nō erat facta diuiſio regni, ſed viuente filio Salomonis Roboam facta eſt diuiſio infra duodecimo cap.

Et hi principes, quos habebat. Ideſt iſti erant officiales, vel miniſtri eius: vocabantur tamen principes, quia principabantur negocijs ſibi commiſſis. *Azarias filius Sadoc ſacerdotis.* Iſte ponitur primus princeps: erat autem iſte Azarias dilectus Salomoni propter Sadoc patrem ſuum, qui erat ſummus ſacerdos, & fouerat partem eius contra Adoniam, cum nondum vnctus eſſet in regem ſupra 1. cap. de iſto Azaria ſecundum literam iſtam dicēdum eſt, quòd erat ſcriba Salomonis cum alijs, qui ſequuntur. Et continuabitur ſic litera, ſ. Azarias filius Sadoc ſacerdotis: Elioreph, & Ahia filij Siſa ſcribæ, i. iſti tres erant ſcribæ. Litera tamen Hebraica non patitur hoc, quia in Hebręo incipit verſus ibi Elioreph, & eſt ſenſus quòd Elioreph, & Ahia erant ſcribæ. Dicendum tamen quòd Azarias erat etiam ſcriba, quia aliàs non eſſet aliquod officium, vel principatus hic competens ei: & ſic fruſtra vocaretur princeps, cum nō deſignaretur genus principatus eius. *Elioreph, & Ahia filij Siſa ſcribæ.* Iſti duo erant fratres, & ſimul cū Azaria filio Sadoc fuerunt ſcribę Salomonis, ſ. erant principes ſcribarum in domo Salomonis. Nam ibi multi ſcribæ erant ad diuerſa officia, ſicut patet in domibus regum, ideo fortè iſti tres erant principes ſuper tria genera ſcribarū in domo Salomonis. Sciēdum autem quòd ponuntur hic officiales Salomonis, ſicut ponuntur officiales Dauid prēcedenti lib. cap. 8. & 20. & 1. Paralip. 18. & magis 27. & quidam de officialibus Dauid manſerūt in officijs tempore Salomonis: alij autem amoti ſunt,

Officiales Salomonis.

ſunt, & ſubrogati fuerunt noui officiales. Sic patet de Ioſaphat, qui erat à commentarijs nunc, & etiam fuit tempore Dauid prēcedenti lib. c. 8. & 20. idem etiam de Sadoc, & Abiathar, vt patet infra.

Ioſaphat filius Ahilud à commentarijs. A commentarijs eſt vna dictio indeclinabilis ſicut à caliculis, & ſignificat ſcriptores, vel hiſtoriographos, aut relatores negociorum, & ponitur hic quaſi pro relatore, qui renunciabat regi negocia reducens in memoriam, vt expediret illa. Vnde Iudęi vocant iſtum magis relatorem quàm ſcribam. Iſte erat etiam officialis tempore Dauid, vt ſupra dictū eſt, & vocatur filius Ahilud, licet ſcribant aliqui Achilud, ſed non multum differt, quia cōditio Latinitatis eſt iſta, ſ. dicere Achilud pro Ahilud cum litera illa ſit aſpera nimis apud Hebręos, & non reperiatur apud Latinos litera ſimilis ſonoritatis.

Banaias filius Ioiadæ ſuper exercitum. Iſte erat tempore Dauid princeps ſuper Celethi, & Pheleti prēcedenti lib. cap. 8. & 20. & non erat ſuper totum exercitum; quia Ioab erat tūc princeps militiæ; quia tamen Ioab fuit partialis cōtra Salomonem pro Adonia ſupra 1. noluit Salomon accipere eum in principem exercitus, præſertim quia habebat intentionem occidendi eum, cum Dauid hoc iuſſiſſet: & poſtea eum occidit ſupra 2. cap. ideo a principio regni ſui fecit principem militiæ Banaiam, eo quod diligebat eum, quia fuerat partialis cum eo contra Adoniam ſupra primo.

Sadoc autem, & Abiathar ſacerdotes. Iſti erant ſacerdotes magni, & vocantur ſacerdotes per excellentiā: iſti erāt tempore Dauid ſacerdotes magni prēced. lib. cap. 8. & 20.

Quomodo Abiathar potuerit eſſe ſacerdos magnus nunc, cùm ſupra 2. cap. fuerit eiectus. *Quæſt. II.*

QVAERETVR qūo Abiathar poterat nūc eſſe ſacerdos magnus: nam ſupra 2. cap. dicitur, q̄ eiecit eum Salomon, ne eſſet ſacerdos Domini. Reſpondet Nicolaus, quòd eiectus fuit de ſacerdotio: tamen poſtea reconciliatus fuit, & fuit ſacerdos, quia licet domus Heli priuari debebat ſummo ſacerdotio: tamen non penitus erat priuanda ſacerdotio. Sic patet ſupra 1. lib. cap. 2. ſ. futurum eſt, vt quicunque remāſerit in domo tua veniat, vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum. & tortam panis: dicatque dimitte me, obſecro, ad vnam partem ſacerdotalem, vt comedam bucellam panis.

Sed dicendum quòd non ſtat, quia hic ſignificatur quòd Abiathar, & Sadoc erāt ſummi ſacerdotes, cū vocentur ambo ſacerdotes, ſicut vocabantur tēpore Dauid præce. lib. c. 8. & 20. & tamen manifeſtum eſt, quòd tunc erāt ambo ſummi ſacerdotes ſiue principes ſacerdotum 1. Paralip. 24. Item certum eſt, quòd Sadoc erat nunc ſummus ſacerdos, quia fuit tempore Dauid, & fuit tempore Salomonis ſummus ſacerdos, & tamen dicitur, quòd Sadoc, & Abiathar erant ſacerdotes. ergo videtur, quòd erant in eodem genere ſacerdotij, ſ. ſummi ſacerdotes, alioquin fieret locutio æquiuoca. Item dicendo quòd iſti duo erant ſacerdotes, vocatur aliquid ſpeciale, nam ſi vocarentur ſacerdotes pro quocunque gradu ſacerdotij, non ſolum iſti duo eſſent ſacerdotes, ſed fortè eſſent plures quàm quinque millia, ſcilicet, omnes quotquot erāt de genere Aaron, ſed ſoli iſti nominati ſunt, ergo iſti erant ſummi ſacerdotes. Sed non poteſt ſtare, q̄ iſti eſſent ſummi ſacerdotes, quia poſtquam priuatus eſt Abiathar ſacerdotio ſummo nunquam redijt ad illud, quia tunc non diceretur, quòd completus fuit ſermo Domini contra domum Heli quando eiectus eſt Abiathar de ſacerdotio, & tamē dicitur quòd tūc completum eſt ſupra 2. ergo poſtea nunquam redijt ad ſummum ſacerdotium. Item patet quia ſupra 1. lib. cap. 2. dicitur: & non erit ſenex in domo tua omnibus diebus, ſ. non erit ſummus ſacerdos, ergo ſi iſte rediret ad ſummum ſacerdotium, non eſſet completum verbū Domini, ideo nullus dubitat, quin Abiathar fuerit ſemper priuatus ſacerdotio ſummo poſtquam ſemel eiectus eſt. Nicolaus tamen vult, quòd manſerit in ſacerdotio minori, & hoc non nego, tamen non accipitur hic pro ſacerdotio minori, quia tunc non diceretur quòd Sadoc, & Abiathar erant ſacerdotes, vt ſupra dictum eſt.

Dicendum quòd Abiathar, & Sadoc erant ſacerdotes magni, & iſtud ſignificat hic litera: tamen ponitur per recapitulationem, ſcilicet, quia quodā tempore regni Salomonis Sadoc, & Abiathar erāt ſummi ſacerdotes, & hoc durauit vſquequo Salomō occidit Adoniam, & Ioab; quia tunc etiam eiecit de ſacerdotio ipſum Abiathar, & relegauit eum in Anathot, vt non veniret in Ieruſalem. Iſta autem, quæ dicuntur hic fuerunt facta ex parte ante illa, quæ habentur ſupra 2. & alia fuerunt facta multo tempore poſt ædificationem templi, & ſic eſt anticipatio, & recapitulatio in cap. iſto ſicut declaratum fuit ſupra. Dicendum tamen, quòd quando Salomon accepit ſapientiam a Deo, iam non erat Abiathar ſummus ſacerdos.

Per anticipationē multa dubia tollun tur.

Azarias filius Nathan ſuper eos, qui aſſiſtebant regi. Iſte eſt alius Azarias ab illo, de quo ſupra dicitur, quia ille erat filius Sadoc: & iſte filius Nathan. Eſt autē iſte Nathan propheta, qui prēnūciauit de Salomone regnaturo prēced. lib. cap. 7. & poſtea increpuit Dauid pro adulterio cum Bethſabee. eo. lib. cap. 12. ideo erat iſte Nathā valde amicus Salomonis, & dicitur quòd ipſe nutriuerat Salomonem. Erat etiam tempore Dauid iſte conſiliarius eius, ideo dixit ei quare iuſſerat vngi Adoniam in regem, & non dixerat ei ſupra 1. cap.

Azarias quibus præerat. *Quæſt. III.*

QVAERETVR de iſtis aſſiſtentibus regi, quib⁹ prēerat Azarias, qui erant. Aliqui reſpondent, quòd iſti erāt duodecim præfecti ſuper totū Iſrael, de quibus infra dicitur. Sed hoc non ſtat, quia iſti duodecim præfecti erant aſſignati in duodecim partibus Iſrael, qui nominantur in litera, & ibi procurabāt negocia Salomonis, vt prouiderēt domui regiæ de neceſſarijs: ſi tamen ipſi manerent in palatio regis aſſiſtendo ſemper regi, non poſſent procurare negocia Salomonis.

Sed dicendum quòd iſti erant aliqui viri valde prudentes & ſecretarij regis, cum quibus rex diſponebat negocia ſua; & iſti ſemper aſſiſtebant ei. Vel fortè erant aliqui iuuenes generoſi, quos rex aſſumpſerat, vt eſſent in camera eius, vt cū eis gauderet, & colloqueretur familiariter; & iſti ſemper aſſiſterent regi. Primo modo accipitur Eſther 1. cap. cum dicitur de ſeptem ſapientibus, qui ex more regio ſemper aderant ipſi regi, & videbant ſemper faciem eius, ſolitiq; erant ſedere primi poſt ipſum. De ſecundo modo accipitur etiā Eſther 1. vbi dicitur de ſeptē eunuchis, qui ſemper miniſtrabāt coram rege, vt introducerēt reginam ad ſe, ideo vtroque modo pōt hic accipi de illis, qui aſſiſtebant Salomoni: illorū autem princeps erat Azarias. Dicendum tñ q̄ accipiuntur aſſiſtentes primo modo. Patet infra 12. ſ. Iniuit conſiliū Roboā cum ſenioribus, qui aſſiſtebant coram Salomone patre eius, dum adhuc viueret. *Zabud filius Nathan ſacerdos*

dos amicus regis. Iſte Zabud erat frater Azariȩ,de quo immediatè dictum eſt: nam ambo erant filij Nathã. Et dr̄ iſte amicus regis,ideſt ſecretarius eius,& valde familiariter ei aſtans, ita vt mereretur dici amicus,qa amicus nomen ȩqualitatis eſt cũ in amicis tria requirantur,ſ.ſimilitudo,æqualitas, & conuiuere, vt patet 8.Ethi.niſi ſint amici ſ̄m analogiam, de quibus ibi & in 9.Ethi.vocatur aũt iſte Zabud ſacerdos, non quòd eſſet ſacerdos maior vel minor, quia de ſacerdotibus magnis ſupra dictum eſt, ꝙ Sadoc, & Abiathar erant ſacerdotes: ſi autem intelligatur de minoribus non oportebat poni aliquem, quia plures erant q̃ fortè quatuor millia. Ideo oportet ꝙ accipiatur ſacerdos alio modo, & p̄ot accipi vno modo pro habēte curã de ſacerdotibus,ſ.ꝙ iſte haberet in domo Salom.hoc officium ꝙ diſponeret ea,quȩ danda erant ſacerdotibus ad ſacrificia: nam Salomon ſolitus erat dare,vel quotidie,vel certis diebus hoſtias multas, vt patet infra 10.& 2.Paralip.9.cum dr̄,ꝙ regina Saba videns ordinem miniſtrãtium Salomoni,veſteſque eorum, & pincernas,& holocauſta,quȩ offerebat in domo Domini, non habuit vltra ſpiritum: & tamē manifeſtũ eſt ꝙ Salomon prȩficeret aliquem virũ in domo ſua ad habendum curam de his, & fortè iſte erat Zabud. Et vocatur ſacerdos,quia de rebus ſacerdotalibus curam habebat. Sic declaratum fuit prȩced.lib.cap.20. de Ira Iairite, qui vocatur ibi ſacerdos Dauid. Aliter autem poteſt accipi ſacerdos, ideſt princeps,ſ. ꝙ iſte Zabud erat princeps Salomonis, & hoc conſonat literȩ,quia dicitur hic ꝙ erat amicus Salomonis,quod ſignificat quandam ȩqualitatem. Et non dicitur hoc de aliquo omnium principum,qui habentur hic. Simile patet prȩced.lib.cap.8. cum dr̄ filij Dauid erant ſacerdotes,i.principes vel maximi in domo regis, qđ exponit 1.Paralip.18.ſ.porro filij Dauid primi ad manum regis: ſic ergo eſſet de iſto Zabud, eo ꝙ diligebat eũ valde Salomon,& prȩpoſuit cȩteris principib⁹ domus ſuȩ. *Et Abiſar præpoſitus domus.* Aliqui ſcribũt Abiſar,ſed corrupta eſt litera, & vocatur prȩpoſitus domus, ideſt œconomus habens curam de diſpenſatione neceſſariorum in domo regis. *Et Adoniram filius Abda ſuper tributa.* Ideſt iſte prȩpoſitus erat ſuper tributa ad hoc ꝙ colligeret illa, & dabat in manu œconimi, vel theſaurarij regis. Sciendum autem ꝙ Salomon licet a principio bonus eſſet erga Deum & populum,tamen poſtea ſicut erga Deũ fuit impius declinãdo ad idolatriã, ita erga populum fuit iniuſtus imponēdo ei tributa grauiſſima.Vnde mortuo Salomone venerunt Iſraelitæ ad Roboam filium eius,dicētes pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis, tu itaque nũc minue paululum de imperio patris tui duriſſimo,& de iugo grauiſſimo, quod impoſuit nobis,& ſeruiemus tibi infra 12. iſte autem Adoniram, qui alio nomine vocatur Adurã, collegit ſemper tributa Salomonis, dũ ille vixit. Ipſo quoque mortuo cȩpit eſſe collector tributorum ſub rege Roboam filio Salomonis. Et cum facta diuiſione regni, miſiſſet Roboam ipſum Aduram ad colligendum tributa,totus Iſrael lapidauit eum, quia incipiebat rebellare regi Roboam infra 12. *Habebat autem.* Hic ponitur diſpoſitio miniſtrorum Salomonis exterius,ſ.quia habebat duodecim miniſtros in diuerſis partibus Iſrael prouidentes ei,& dicitur. *Habebat autem Salomon duodecim præfectos ſuper omnem Iſrael.* Scilicet habebat duodecim viros,inter quos diuiſerat totum regnũ Iſrael: & ipſi prȩerant duodecim partibus illius, non quidē quaſi eſſent dñi terrarum, ſed ſolum ꝙ in illis partib⁹ habebãt adminiſtrationem pro Salomone colligendo fructus ad cibos Salomonis. *Qui præbebant annonam regi, & domui eius.* Vocatur annona pro toto anno.

Sacerdos multipliciter accipitur.

F Vnde annona, quaſi annua dicitur, quia per annum dabatur,& nunquam vocatur annona,niſi quãdo eſt ſtatutus cibus alicui,qui ſemper ei dari debeat,ſ.regulariter,& non per accidēs. Sic patet Dani.1.ſ.& conſtituit eis rex annonam per ſingulos dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe. Et dr̄ ꝙ prȩbebant annonam regi, & domui eius, ideſt pro tota familia domus Salomonis.

An duodecim præfecti inſtituti a Salomone fuerunt antequam acceperit ſapientiam. Quæſt. IIII.

QVAERETVR de iſtis duodecim prȩfectis an Salomon inſtituerit eos poſt ſapientiam acceptã à Deo,vel ante. Aliquis dicet,ꝙ poſtea G inſtituit,& ꝙ ideo ponũtur hic iſti duodecim prȩfecti,vt ſignificetur ſapientia regis in diſpoſitione domus ſuæ. Dicendum ꝙ non multum refert, an iſti inſtituti fuerint ante ſapiētiã acceptam vel poſt, quia in iſto cap.quædam ponuntur per anticipationem,& quȩdam per recapitulationem, vt ſupra declaratum eſt. Dicendum tamē videtur potius, ꝙ inſtituerit Salomon iſtos prȩpoſitos ante ſapientiam acceptã, nec in hoc apparebat magna ſapientia,quia iam Dauid pater ſuus habuerat iſtum modum conſtituēdo diuerſos œconomos ſuper theſauros ſuos & neceſſitates domeſticas,vt patet 1.Paralip.27.& ſic acciperet exēplum a patre ſuo in diſponenda domo. *Per ſingulos.n. menſes in anno ſinguli neceſſaria miniſtrabant.* Ideſt iſti duo- H decim prȩfecti erant inſtituti,vt per duodecim menſes anni prouiderent regi, & ſic quilibet eorũ ſeruiebat vno mēſe in anno, vnde iſti erant duodecim propter duo,primò quia diuiſa fuerat eis tota terra Iſrael in duodecim partes, & quilibet eorum habebat curã in vna parte: ſecundò erant duodecim,vt prouiderēt per duodecim menſes anni, & incipiēte anno rurſus primus eorum prouidebat, & ſic ſciebat quilibet illorum quo tempore debebat prouidere regi, & diſponebat ſe ad hoc,ita vt nunquam deficeret cibus in domo regis.

Quomodo miniſtrabant regi iſti duodecim præfecti in anno, in quo erant tredecim menſes. Quæſt. V.

I QVAERETVR quando erãt in anno tredecim menſes,qũo ſe habebant iſti prȩfecti in miniſtrando neceſſaria regi. Pro quo ſciendum ꝙ Hebrȩi anteq̃ exirēt de Aegypto cõputabant annos ſ̄m computationē Aegyptiorũ, eratq; annus eorũ ſolaris, in anno aũt qđ habuerũt exire de Aegypto Deus iuſſit, vt cõputarēt annũ alio mõ,ſ.incipiendo in Martio apud ȩquinoctiũ vernale, vt patet Exo. 12.ſ.menſis iſte vobis principiũ mēſium primus erit in menſibus anni, & tunc incȩperunt Iudȩi cõputare menſes ſuos per lunationem,ſ.ꝙ quȩlibet lunatio ſit vnus menſis. Et quia ſi faciunt in anno quolibet menſes duodecim erit minor annus ſuus anno ſolari vn- K decim diebus,& in paucis annis mutabitur principiũ annorũ ſuorũ valde: vtpote ſi nunc ſit principiũ anni Iudȩorũ in principio Aprilis vſque ad annos 10. erit in principio Auguſti; & quia Deus præcepit ꝙ principiũ annorũ ſuorũ ſemper eſſet in principio nouarũ frugũ tp̄e verno, qñ egreſſi ſunt de Aegypto, & tunc celebrarēt phaſe Leui.23.& Deut.16.oportuit ꝙ Hebrȩi per aliquas ſuppletiones facerēt annũ ſuum modicũ deuiare ab ȩquinoctio vernali: hoc aũt faciunt in quibuſdã annis ponendo duodecim mēſes in alijs tredecim, vtpote ſi nunc ponant duodecim menſes poſt tres annos ponant tredecim menſes: & in quinto anno ponent iterũ tredecim menſes,nam in quin-

Diuerſa annorum computatio apud Hebræos.

Quando quinto anno erant 13.mēſes.

que

que annis ſolaribus ſuper excreſcũt 56.dies ad annos 5.lunares.Et iſti 56.dies faciũt duas lunationes, & ſic in quibuslibet quinq; annis bis ponũt in annis ſuis 13. menſes: cum ergo veniret annus 13. menſium, non poterãt iſti 12.prȩfecti miniſtrare per ſingulos mēſes anni. Rñdendũ ꝙ fortè ille, qui miniſtrabat in menſe 12.miniſtrabat ēt in 13. in anno illo, & ſic rurſus primus iſtorũ principũ miniſtrabat primo mēſe ſequentis anni. Aliter p̄ot dici ꝙ iſti principes miniſtrabant per ſingulos mēſes,& non erat inter eos ordo certus, ita ꝙ alicui eorum ſemper cõpeteret menſis primus. Et alteri menſis ſecundus,ſed ſolum erat ordo,quòd iſte miniſtraret poſt illum, & ille poſt aliũ, & ſic ille, qui nunc miniſtraret in ſecundo menſe anni aliquando miniſtraret in 4. & ſic ſolum miniſtraret quilibet vno menſe, nec fieret aliqua variatio pp annum 13. menſium. *Et hæc nomina eorum: Benhur in monte Ephraim.* Hic ponuntur noĩa 12. prȩpoſitorũ, & primus vocat̄ Benhur,qui prȩerat monti Ephraim.Vocatur autem mõs Ephraim tota ſors terræ Ephraim,nam illa erat montuoſa; & vbicunque ponitur de ſorte Ephraim vocat̄ mons Ephraim. Sic patet Ioſue 17.& 20. & 21. Sciendum autem ꝙ iſte primus vocatur Benhur, & ſ̄m literam noſtram eſt nomen proprium: Hebræi tamen accipiunt pro nomine appellatiuo,ſ.Benhur, ideſt filius Hur:nam ben in Hebrȩo ſignificat filium, & ſic dicunt de alijs ſequētibus,ſ.Bendecar, Beneſed, BenGaber: magis tñ vr̄,ꝙ iſta ſint noĩa propria, eo ꝙ litera dicit hic: hȩc ſunt noĩa eorum. *Bendecar, in Macces.* Iſte eſt ſecundus præpoſitus,& erat in vrbe Macces,quæ videtur eſſe in terra ſortis Dan; quod patet ex locis, quibus coniungitur, quia illa ponuntur in ſorte Dan. *Et in Salebim.* Iſta ciuitas eſt in ſorte Dã Ioſue 19.& Iudic.1. Et in iſta habitauerũt qñ Amorrhæi arctauerũt eos in montibus,& non dederunt illis ſpaciũ,vt ad planiora deſcenderent.eo.c. *Et in Bethſames.* Iſta eſt ciuitas in ſorte Nephtalim: Ioſue 19. Alia aũt Bethſames ponitur in ſorte Iudæ. Ioſue 15. & tñ hic accipiendũ eſt pro Bethſames,quȩ eſt in ſorte Nephtalim,eo ꝙ ſors Dan eſt apud ſortem Nephtalim.Ioſue 19.Sicut Bethſames, & Salebim ponuntur hic ſimul. *Bethanam.* Iſta eſt alia ciuitas,q̃ ponitur in ſorte Nephtalim: Ioſue 19. & vocatur ibi Bethanath. *Beneſed in Aruboth.* Iſte erat tertius præpoſitus, & erat terra eius Aruboth. *Ipſius erat Socho.* Iſta eſt quædam ciuitas, quæ vocatur Sochot, & eſt apud Sichem in qua Iacob collocauit tabernacula ſua, quando veniebat de Meſopothamia, & vocauit nomen loci illius Sochot,i.tabernacula. Gen.33. ſenes autē loci huius noluerunt dare Gedeoni panes, qñ perſequebat̄ Madianitas; vt patet Iud.8.ideo poſtea multos eorũ attriuit cum tribulis deſerti,& occidit eos eo.cap. Iſte locus eſt apud Sichē, licet ſit alia Sochot, quæ eſt vltra Iordanē, & ponitur quædã Sochot in tribu Iuda, Ioſue 15. *Et omnis terra Epher.* Epher p̄ot accipi dupliciter: vno modo pro ciuitate quadam,quæ erat in ſorte Iudȩ,& ſic vocatur terra Epher terra coniuncta illi vrbi. Alio modo accipitur Epher, vt eſt nomen cuiuſdam familiæ in tribu Manaſſe, quæ vocatur familia Epheritarũ: Num.26.& eſt ſenſus,ꝙ huic fuit data tota terra Epher,ſ.tota terra illi⁹ familiæ, vt in ea procuraret cibos regi. *Benabinadab.* Iſte erat quartus præpoſitus Salomonis. *Cuius omnis Nephad.* Ideſt ad iſtum pertinebat tota terra Nephad: iſta eſt ciuitas,quȩ alio nomine vocatur Nophed,& de hac dicitur Ioſue 17. ꝙ tertia pars vrbis Nophed erat in ſorte Manaſſe. *Dor.* Iſta eſt alia ciuitas in ſorte Manaſſe,& erat ciuitas magna. De hac Ioſue 17.de hac etiam habetur Iud.1. ꝙ filij Manaſſe,quando prȩualuerunt contra Chananæos non expulerunt habitatores Dor. Iſta eſt ciuitas

A regia cuius regem occiderunt Iſraelitæ. Ioſue cap.12. *Tapheth filiam Salomonis habebat vxorem.* Ideſt iſte præpoſitus acceperat in vxorem filiam Salomonis.

An Benab accepiſſe Taphet filiam Salomonis vxorem, ſit intelligendum per anticipationem. Quæſt. VI.

QVAERETVR quomodo poteſt hoc ſtare: nã quando Salomon accepit ſapiētiam acceperat nouiter vxorem,& tunc fuit ꝙ habet̄ hic: & tamen tunc nõ poterat habere filiam ætatis nubilis. Reſpondendum ꝙ hic eſt anticipatio: nã Salomon non habuit filiam ætatis nubilis, vſquequo finiuit ædificationem templi per aliquot annos; quia tamen ſcriptus fuit liber iſte multo tempore poſt Sa- B lomonem,ſ.per Ieremiam, quia iam hoc tranſierat, potuit illud deſcribere: & ſic quamquam fuerit iſtud multo tempore poſt ædificationem templi, quia tamen ſic accidit, & nunc dicebatur hic de iſto prȩpoſito, voluit hic Ieremias deſcribere, ꝙ iſte accepiſſet filiam Salomonis in vxorem. *Bana filius Ahilud regebat Tanac.* Iſte erat quintus prȩpoſitus,& erat frater Ioſaphath,qui erat à commētarijs: nam etiã ille vocatur filius Ahilud ſupra in litera. Præerat autem iſte vrbi Tanac, q̃ eſt in ſorte Manaſſes, vt patet Ioſue 17. iſta erat ciuitas regalis cuius regem occiderunt Iſraelitæ: Ioſue 12.cùm autem præualuiſſent Manaſſitæ cõtra iſtos noluerunt delere eos, ſed fecerunt tributarios. Iud.1. *Et Mageddo.* Iſta ciuitas erat in ſorte Manaſſe. C Ioſue 17. & erat ciuitas regalis cuius regem occiderunt Iſraelitæ Ioſue 12. Habitatores autem ciuitatis huius noluerunt Iſraelitȩ delere, ſed fecerunt tributarios Ioſue 17.& Iud.1. Apud iſtam ciuitatē occiſus fuit rex Ioſias, pro quo factus eſt magnus plãctus ſequenti lib.23.cap. ideo dicitur Zach.12.in die illa magnus erit planctus in Ieruſalem,ſicut planctus Adremon in campo Magedon. *Et vniuerſam Bethſan.* Ideſt vniuerſam terram Bethſan: eſt enim Bethſan quȩdam ciuitas in ſorte Iudæ in terminis eius. Ioſue 15. & eſt ciuitas in qua Philiſthini ſuſpenderunt corpus Saulis,& filiorum ſuorum, & furati ſunt de loco ipſo corpora viri Iabes Galaad, ſupra 1.lib.c.vlt. & 1.Paral. 10. *Quæ eſt iuxta Sarthana.* Iſta ciuitas Sarthana eſt, de qua dr̄ Ioſue 3. quòd aquæ Iordanis ſteterunt, & ap- D parebant intumeſcentes ab vrbe, quȩ vocatur Edom vſque ad locum Sarthan,ſed Sarthan,& Sarthana idē ſunt ſecundum modum loquendi Hebraicum, qui facit Paragogen in dictionibus addendo literam, vel ſyllabam in fine, vt Phalti Phaltiel; Ieſſur Ieſſuri; vt declaratum eſt ſupra 1.lib.c.27.& 30.

Subter Iezrahel. Ideſt Bethſan eſt apud Iezrahel: eſt enim Iezrahel in ſorte Iudȩ Ioſuȩ 15. Et de hac vrbe accepit Dauid primam vxorem, ſcilicet, Achinoam: ideo vocatur Achinoam Iezrahelites ſupra 1.lib.cap. 25.& 27.& 30. Apud iſtam vrbem ſunt montes Gelboe; & iuxta vrbem hanc Philiſthini locauerunt caſtra,quando pugnauerunt contra Saulem, & occiderunt ipſum ſupra 1.lib. c.29. & ſic conuenit ꝙ Iezra- E hel eſſet apud Bethſan,vel ſubter Bethſan, vt dicitur hic: nam Philiſthini tulerunt corpora Saulis & filiorum eius de caſtris Iezrahel,& ſuſpenderunt de muro Bethſan.ſupra 1.lib.cap.31.ſi tamen Bethſan diſtaret valde a Iezrahel,non portaſſent illuc iſta corpora.

A Bethſan vſque Abelmeula è regione Iecmaan. Ideſt regebat totam terram,quæ erat inter Bethſan,& Abelmeulan. Iſta ciuitas Abelmeula non ponitur inter ciuitates diuiſionis ſortium in libro Ioſue, quia forte habet multa nomina,& ponitur ibi ſub alio nomine: etiam Iecmaan non ponitur inter illas vrbes, vel habet aliud nomen. nam frequenter eadem ciuitas ha-

bet

bet multa nomina, ſicut multę ciuitates habent vnũ nomen, vt Iezrahel, de qua nunc dictum eſt, eſt in ſorte Iudę, & eſt alia Iezrahel, quæ ponitur in ſorte Manaſſe, vt patet Ioſue 17. *Bengaber*. Iſte eſt ſextus prępoſitus Salomonis.

In Ramoth Galaad. Iſta erat quędam ciuitas in terra duorum regum Amorrhęorum, & pertinebat ad tribum Gad, vt patet Ioſue 20. Iſta ciuitas fuit poſtea aſſignata Leuitis in habitationem Ioſue 21. fuit etiam facta vna de ciuitatibus refugij: Ioſue 20. Iſta eſt, ſuper quam pugnabat rex Acab quando mutato habitu occiſus eſt infra 22. Vocatur autem Ramoth Galaath, quia erat in terra Galaad, nomen tamen ciuitatis erat Ramoth.

Habebat Auothiair. Ideſt habebat terram, quę vocatur Auothiair. Non eſt autem Auothiair nomen alicuius loci, ſed eſt nomen appellatiuum, & ſignificat Auothiair villas Iair: Sic patet Num. 32. cùm dicitur, quòd Iair filius Manaſſe occupauit vicos terræ Galaad, & vocauit eos Auothiair, ideſt villas Iair. Idē patet Iudicum 10. hic tamen noluit litera noſtra ponere pro nomine communi, ſed pro proprio quaſi tota terra illa ſimul vocetur Auothiair, & melius ſcribitur Auothiair quàm Auothair, & ſic ſcribit hic Hieronymus, & patet ex ſequenti litera, ſcilicet, filij Manaſſe in Galaad, ideſt Iair erat filius Manaſſe, & poſſedit Auoth, ideſt villas, quæ vocantur Auothiair, ideſt villæ Iair, & iſtas habebat iſte prępoſitus in terra Galaad.

Ipſe præerat in omni regione Argob, quæ eſt in Baſan. Ideſt etiam habebat in poteſtate ſua terram Argob: & iſta eſt in terra Baſan. Secundum autem quòd Baſan eſt quędam regio in terra duorum regum Amorrhęorum, & pertinebat ad regem Og. Ioſue 12. & 13. In Baſan autem erat alia prouincia minor, quæ vocabatur Argob Deuterono. 3. & iſta terra prouenerat in ſortem dimidiæ tribui Manaſſe, quę erat vltra Iordanem, vt patet Ioſue 13.

Sexaginta ciuitatibus magnis atque muratis. Ideſt prędęrat iſte ſexaginta ciuitatibus; & iſtæ erant in terra Baſan, Deut. 3. & Ioſue 13. Vocantur magnę ad differentiã quorundam locorum muratorum, quæ magis vocantur caſtella, vel arces quàm vrbes.

Quæ habebant feras æreas. Dicitur hoc ad ſignandũ quomodo iſtę eſſent ciuitates, quia omnia loca, quæ murata erant vocabantur ciuitates, & non fiebat differentia de ciuitatibus ad villas, ſicut nos agimus, ſed ſolum vocabantur villæ loca non murata. *Abinadab filius Addo*. Iſte eſt ſeptimus prępoſitus. *Præerat in Manaim*. Iſta eſt ciuitas trans Iordanem ad orientem in ſorte Gad. Ioſue 13. & vocatur Manaim, ideſt caſtra, quia quando Iacob veniebat de Meſopotamia accedēs prope Iordanem habuit angelos Dei obuios ſibi: dixitque caſtra Dei ſunt hęc, & appellauit nomen loci illius Manaim, ideſt caſtra. Gen. 32. & ex illo tempore manſit nomen vrbis.

Achimaas in Nephtalim. Iſte erat octauus prępoſitus, & regebat negocia Salomonis in terra Nephtalim, ideſt in tota terra ſortis Nephtalim.

Sed & ipſe habebat Baſemath filiam Salomonis in coniugio. Ideſt non ſolum Benabinadab prępoſitus quartus habebat Taphet filiam Salomonis in coniugem, ſed etiam iſte habebat aliam filiam eius, ſcilicet, Baſemath: & iſtud intelligēdum eſt per anticipationem, ſicut ſupra dictum eſt.

Baana filius Huſi. Iſte eſt prępoſitus nonus. *In Aſer*. Aliqui accipiunt hic Aſer pro tota tribu Aſer, ſcilicet, quòd eſſet commiſſa iſti Baana, & tamen debet accipi Aſer, vt eſt nomen ciuitatis in ſorte Simeon. Ioſue decimonono. & etiam ponitur in ſorte Iudæ. Ioſue decimoquinto. & patet, quia dicitur immediatè in litera.

Et in Baloth. Et tamen Baloth eſt nomen cuiuſdã vrbis, quæ aliter vocatur Bala, vel Baloth, & ponuntur ſimul iſtæ duæ vrbes, ſcilicet, Bala, & Aſer. Ioſue decimoquinto & decimonono. & ambæ erant in ſorte Simeon. Ioſue decimonono.

Ioſaphat filius Pharue. Iſte erat decimus prępoſitus, & non eſt iſte Ioſaphat, de quo ſupra dicitur, quòd erat à commentarijs, ideo ille vocatur filius Ahilud, & iſte filius Pharue. *In Iſſachar*. Ideſt iſte pręſidebat in tota ſorte tribus Iſſachar.

Semei filius Ela. Iſte erat vndecimus prępoſitus, & non eſt iſte Semei, quem occidit Salomon, de quo ſupra ſecundo. quia ille vocabatur filius Gera de Baurim. eodem capitulo, & iſte vocatur filius Ela. *In Beniamin*. Ideſt iſte pręſidebat in tota terra ſortis Beniamin.

Gaber filius Vri. Iſte eſt duodecimus præpoſitus. *In terra Galaad*. Ideſt iſte præerat in terra Galaad, non quidem in tota terra Galaad, quia ſupra dictum eſt, quòd Bengaber ſextus prępoſitus præerat in Ramoth Galaad, & in Auothiair filij Manaſſe in Galaad, ſed præerat iſte, quaſi toti terrę Galaad.

Et in terra Seon regis Amorrhæi. Duo erant reges Amorrhęi ad orientalem partem Iordanis, ſcilicet, Seon, & Og, quorum terra data eſt duabus tribubus, & dimidiæ. Numeri trigeſimoſecundo, & Ioſue decimotertio.

Et Og regis Baſan. Iſte erat ſecundus rex cuius terræ præerat iſte duodecimus prępoſitus. Vocatur autem rex Baſan, non quòd ſolum præeſſet terræ Baſan, quia etiam habebat aliam terram, ſcilicet, medietatem terrę Galaad. Deuteronomij tertio, & Ioſue duodecimo, & decimotertio, ſed quia terra Baſan erat ſedes regni ſui, eo quòd in Baſan erat ciuitas Aſtaroth, in qua erat ſedes regni Og, & morabatur ibi ſemper, vt patet allegatis cap.

Super omnia, quæ erant in terra illa. Ideſt iſte præpoſitus habebat omnia, quæ erant in terra iſtorum duorum regum, & ſic prędęrat quaſi toti terrę duarum tribuum, & dimidiæ. Dico hoc quia non poteſt dici quòd iſte præpoſitus prędęſſet toti terræ regis Seon, & Og, quia Bengaber, qui erat ſextus prępoſitus habebat de terra iſtorum duorum regum Ramoth Galaath, & Auothiair. Habebat etiam regionem Argob in terra Baſan, in qua erant ſexaginta vrbes muratę ſupra in litera: etiam Abinadab ſeptimus prępoſitus prędęrat in Manaim: & tamen illud eſt de terra duorum regum Amorrhæorum cum ceciderit in ſorte Gad. Ioſue decimotertio. & tamen illæ duę tribus & dimidia nihil acceperunt, niſi quod erat de terra duorum regum Amorrhęorum. Ideo intelligendum eſt, quòd iſte duodecimus prępoſitus prędęrat toti terrę Seon regis, & Og, ſcilicet, toti terrę, cui non prędęrant illi duo prępoſiti, ſ. ſextus & octauus. Iſte autem prędęrat quaſi toti terrę. In Hebręo dicitur. *Et præfectus vnus ſuper omnia*. Scilicet, iſte duodecimus erat vnus prętfectus, qui erat ſuper omnia, ideſt ſuper omnia, quę erant in terra Seon, & Og regum Amorrhęorum, & hoc ſignat litera noſtra, dicens: ſuper omnia, quę erant in terra illa.

Iuda, & Iſrael. Hic ponitur gloria Salomonis in multitudine ſubditorum: nam omnes ſuprapositi erant famuli Salomonis, ſcilicet, quia miniſtrabant in domo ſua, & in officijs domus eius. Iuda autem, & Iſrael, de quibus hic dicitur, non erant famuli non habentes officia in domo Salomonis: innumerabiles ſicut arena maris in multitudine, ideſt tanta erat multitudo Iudę, & Iſrael, quòd numerari non poterat, ſicut

ſicut arena, quæ eſt in littore maris numerari non poteſt. Sic etiam dixit Deus, quòd multiplicaret Iſraelitas, ſicut puluerem terræ, Gen. 13. & ſicut ſtellas cęli. Gene. 15. & ſicut arenam, quæ eſt in littore maris. Gene. 22. Numeratur autem & diſtinguitur Iuda contra Iſrael, quamquam Iuda eſſet vnica tribus, & reliquus Iſrael haberet vndecim, eo q̃ tribus Iuda erat valde magna, & contendebat aliqualiter de numero cum alijs tribubus, nam tempore Dauid cum numeratus eſſet totus Iſrael inuenta ſunt de Iuda quingenta mil lia virorum præcedenti lib. c. vltimo. de Iſrael autem inuenta ſunt mille millia, & centum millia. 1. Paralipom. 21. fuit etiam alia cauſa, ſcilicet quia tribus Iuda erat nunc nimis honorabilis propter regem, quia erat rex de illa tribu, ideo ponebatur ipſa tanquam caput, & tanquam æqualis digniratis cum toto Iſrael:

Iuda quare diſtinguit̃ contra Iſrael.

Comedentes, & bibentes, atque lætantes. Ideſt, iſti populi comedebant, & bibant, & lætabantur, eo q̃ non erat aliqua perturbatio in eis, vt ceſſarent a gaudio. Iſtud autem eueniebat propter duo. Primum erat propter magnam potentiam Salomonis, ſcilicet, quia nulla gens de circunſtantibus audebat impugnare terram Salomonis. Secundum propter ſapientiam eius, & diligentiam, quia dato, quòd hoſtes non inquietarent populum ſuum, ſi ipſe non regeret eos in magna ſapientia inter ſeipſos diſſiderent, & haberent contentiones magnas. quòd ergo ipſi poſſent in pace & gaudio manere, pertinebat ad magnam perfectionē Salomonis.

Salomon autem erat in ditione ſua habens omnia regna ſecum a flumine terræ Philiſthiim vſque ad terminum Ægypti. Iſta regna non erant pars terræ Iſrael, nec erant de regno Salomonis, ſed erant regna Arabum, & Amalecitarum, & Idumæorum, qui omnes ſunt locati inter fluuium terræ Philiſthiim, & terminum Aegypti. Eſt enim iſte fluuius Rinocorula, qui diuidit terram Philiſthiim a terra Arabum, & aliarum gentium verſus Aegyptum, & omnes iſti reges ſeruiebant Salomoni, non q̃ Salomon obtinuiſſet eos bello, ſed quia Dauid ſubiecerat eos: nã Salomon non egit bella in diebus ſuis.

Offerentium ſibi munera. Scilicet, non erant ſubditi ſui de regno ſuo, ſed erant tributarii offerentes munera certis temporibus. *Et ſeruientium ei cunctis diebus vitæ eius*. Ideſt iſti reges ſeruiebant Salomoni tota vita ſua, ſ. quia non ſeruierũt poſteris ſuis: nam mortuo Salomone diuiſum eſt regnum Iſrael in duo regna, & tunc illi, qui ſubditi erant Salomoni de regibus extraneis noluerunt eſſe ſub poſteris eius. *Erat autem cibus*. Hic ponitur gloria Salomonis in magnitudine expenſarum, & ponitur, q̃ dabatur quotidie ei de cibis ordinarie præter alia, quæ veniebant ex accidenti. Et dicitur.

Gloria Salomonis ĩ magnitudine expenſarum.

Erat autem cibus Salomonis per dies ſingulos. Ideſt, iſtud, quod ſequitur dabatur Salomoni quotidie de cibo pro ſe, & domo ſua. Et dicitur per ſingulos dies, quia licet iſti ſint cibi carnium, tamen conueniebant Salomoni quotidie, eo quòd non erant inter Iudæos ieiunia pro tunc ſtatuta, ſicut inter nos: ſolum enim erat vna dies ieiunij, ſ. in die propitiationis, ideo licebat quotidie ſumere carnes in cibum. Sed dicetur, in illa die, quid dabatur Salomoni in cibum? Aliquis dicet, q̃ dabantur ei carnes, quia reges cum ſint delicatiſſimi, non obſeruant ieiunia. Sed dicendum, q̃ non ſtat, quia Deus ſtatuerat illud ieiunium. Leui. 16. & 23. dicens, quòd ſiquis illa die non affligeret animam ſuã, periret de Iſrael, iõ nõ erat veriſimile, quòd Salomon, qui Deum diligebat, non obſeruaret illud ieiunium, quia ſaltem timeret perire de populo ſuo. Item quia ſi iſti cibi, qui hic ponuntur darentur Salomoni etiam in die propitiationis, non ſolum ipſe nõ ieiunaret, ſed etiam, nec viri domus ſuæ, quia iſti cibi pro omnibus de domo ſua erant. Reſpondendum, quòd iſti cibi erant ordinarii pro Salomone, & familia ſua quotidie, & non mutabatur iſta ordinatio propter diem propitiationis: nam in die illo ieiunabat Salomon, & omnes Iſraelitæ, ieiunium tamen Hebręorum non erat, ſicut noſtrum, quia die illa, qua ieiunãt nihil comedunt, aut bibunt: nam per vigintiquatuor horas ab omni cibo abſtinent, ideo ſubtrahebatur illa dies de numero aliorum dierum, quia nihil comedebat Salomon illa die, nec familia ſua.

Vel poteſt dici, quòd pro illa die dabatur etiam iſte cibus, quia Hebræi quando ieiunant, comedunt per noctem expleto vno die naturali abſtinentiæ, & tunc carnes comedunt, & quicquid in aliis diebus comedi licitum eſt.

Triginta Cori ſimilæ. Ideſt dabantur ei, & familię ſuę triginta Cori de ſimila. Eſt enim ſimila farina delicatiſſima, & alba, quę a furfuribus ſeparata eſt. Corus eſt nomen menſurę non valde magnę, de quo habetur Ezec. 45. continebat enim vnus Corus decem batos, vel decem ephi, & erat menſura ſatis parua: nam ephi continet decem Gomor, Exodi 16. capitulo. & Corus continet decem Ephi, ideo vnus Corus continet centum gomor, & tamen de manna dabatur quotidie vni homini in cibum quantum caperet Gomor: Exodi 16. & hoc pro quolibet die, & ſic vnus Corus contineret de manna, quantum poſſent centum homines comedere vna die, forte autem ſic erat de farina. *Et ſexaginta Cori farinæ*. Vocatur farina illa, in qua furfur non ſeparatur a reliquo, ſimila autem vocatur farina, in qua iam furfur ſeparatus eſt a puriſſimo, & dabatur duplum de farina quam de ſimila, eo quòd erant plures miniſtri paruæ conditionis, quam viri honorabiles.

Decem boues pingues, & viginti boues paſcuales. Etiam dabatur iſtud ſibi quotidie in cibum. Vocãtur autem boues pingues, ideſt impinguati, ſcilicet, quia ſtudioſe in talibus locis nutriebant, vt valde pingues eſſent. Boues autem paſcuales vocantur boues communes, qui non multum pingues erant, ſed vbicunque paſci poterant.

Et centum arietes, excepta venatione ceruorum. Etiã iſtud dabatur ſibi quotidie, cerui autem, qui veniebant de venatione non erant de ordinariis cibis regis, & tamẽ quaſi communiter veniebant, quia terra illa eſt multorum ceruorum.

Terra promiſſionis eſt multorum ceruorum.

Et caprarum atque bubalorum. Ideſt etiam ducebantur capręę de venatione & bubali: ſunt enim capreæ animalia velociora ceruis, quæ ſuper montium cacumina, & petroſa loca velociter currunt, & aliquando de ſummis ſilicibus ſe iacientes ſuper cornua illęſas ſe recipiunt: vt ait Iſidorus Etymol. libro 12. & iſtę vocantur alio nomine ibices, de quibus ſupra 1. libro capitu. 24. & Iob 39. bubali autem ſunt quædam animalia ad modum boũ, ſed ſylueſtria ſunt, & capiuntur aliquando venatione, & aliquando domeſticantur, & fiunt de eis armenta, ſicut de bobus, & equis.

Et auium altilium. Ideſt etiam dabantur Salomoni quotidie aues, quę alebantur, ideſt ſtudioſe nutriebantur, vt impinguarentur. Dicuntur autem altilia non, vt aliqui putant pro gallis caſtratis, ſed quęcunque auis quę ſtudioſe alitur, vt impinguęſcat altilis appellatur, & de his dabantur multæ Salomoni.

Ipſe enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen. Vocatur hic flumen excellenter ipſe Euphrates, qui tranſit per terminum terræ Chanaan, ſ. per latus Septentrionale, ſic patet Deut. 11. ſ. oĩs locus, quẽ calcauerit pes veſter, veſter erit, a deſerto, & Libano, &

flumine magno Euphrate. Idem patet Gen. 15. & accipitur hic latus Septentrionale terrę Chanaã versus Meridiem. *A taphsa vsque Gazam.* Ista duo loca ponuntur extrema in regno Salomonis, s. Taphsa, & Gaza. Taphsa quidem in latere Septentrionali, & Gaza in latere meridiano: nam Gaza est vna de quinque metropolibus Philisthinorum. Hebręi quidam dicunt, ꝙ ista sunt duo loca in extremitatibus oppositis mundi posita, & hoc volunt, vt dicant Salomonem fuisse dominum totius mundi, vt compleatur secũdum ipsos, id quod habetur Psalm. 72. s. & dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Et putant, quòd aliter non possit illud impleri, nisi dicant Salomonem fuisse dominum totius mundi. Sed ista magna insania est, nam ꝯstat multos reges fuisse apud terram Chanaan tempore Salomonis, qui nõ erant subiecti ei, sic patet de Hiram rege Tyri, qui erat amicus eius. Patet etiam de regina Saba, quæ venit ad Salomonem, nam non erat subiecta ei. Patet etiam, quia Salomon non acquisiuit aliquam terram, nisi quam reliquit ei Dauid pater suus: & tamen Dauid non dominabatur toti orbi, sed solũ terræ Chanaan, & fecerat sibi tributarias quasdam gẽtes in circuitu, s. Idumęos, Ammonitas, Moabitas, & Syros, vt patet præced. lib. ca. 8. ꝙ autem Salomon nullam terram acquisierit, patet quia nunquam fuerunt in diebus eius bella.

Salomon nõ fuit dñs nisi terræ Chanaan.

Qũo intelligitur Ps. dñabitur a mari vsq; ad mare.

Item errant Iudæi, qui putant ex illo Psalm. 72. colligi Salomonem esse dominum totius mundi, quia solum colligitur ibi fuisse dominũ terrę Chanaã. Quod patet quia dicitur, & dominabitur a mari vsq; ad mare, idest a mari Mediterraneo in parte Occidentali ꝓpe Tyrum, & Sidonem, & non longe a Ierusalem vsque ad mare rubrum, quod est in parte Orientali terræ Chanaan. Et dicitur a flumine vsque ad terminos orbis terrarum, i. a flumine Euphrate vsque ad deserta Arabica. Nam flumen accipitur ibi excellẽter, sicut dictum fuit hic in litera pro Euphrate: terminus autem orbis terrarum vocatur solitudo arabica, quę est ex latere Meridiano terræ Chanaan, & vocatur terminus orbis terrę, idest terræ habitatę, nam inter terram Chanaan, & Aegyptum sunt magnę solitudines Arabicę, & sic in latere Meridiano terrę Chanaan videtur terra finiri. Iste modus loquendi habetur Exod. 23. vbi Deus posuit terminos terrę Chanaã, cum dicitur: Ponam autem terminos tuos a mari rubro vsque ad mare Palęsthinorum, & a deserto vsque ad fluuium, ponuntur ibi duo maria, tanquam terminus Orientalis, & Occidẽtalis, sicut dicebatur in Psalm. dominabitur a mari vsque ad mare, s. a mari rubro, vsque ad mare Palęsthinorum. Et ponitur hic fluuius, & desertum, s. fluuius Euphrates a Septentrione, & desertum a Meridie, sicut in Psal. dr̃ a flumine vsque ad terminos orbis terrarum, i. ab Euphrate vsque ad desertum Arabicum. Et sic Iudęi sunt insipientes putantes Salomonem dominatum fuisse toti orbi. *Et cunctos reges illarum regionum.* i. subieccerat sibi Salomon oẽs reges, qui habitant in his regionibus, quę sunt a Thaphsa vsque Gazam, qa isti erant reges terrę Chanaan, & non subiecit illos sibi, ita ꝙ acciperet terram eorũ pro se, & vniret terrę suę, sed solum fecit illos sibi tributarios, sic patet ĩ. 9. & 2. Paralip. 8. s. vniuersum populum, qui remanserat de Amorrhęis, & Hetheis, & Pherezęis, & Heuęis, & Iebusęis, qui non sunt de filijs Israel, quos non potuerant filij Israel exterminare, fecit Salomon tributarios. *Et habebat pacem ex omni parte in circuitu.* Idest nullus erat, qui moueret bellum ꝯ eum, quia oẽs reges, qui erant in circuitu erãt tributarij, istud fuit incentiuum ad hoc, ꝙ Salomon ędificaret templum, s. quia habebat pacem magnam ex omni parte. Dauid

F autem voluit ędificare templum, quia tamẽ erat semper vir bellator, non potuit, sic patet sequen. cap. cum dixit Salomon ad Hiram regem Tyri, scilicet, tu scis voluntatem Dauid patris mei, & quòd non potuerit ędificare domum nomini domini propter bella imminentia per circuitum, nunc autem requiem dedit mihi dominus per circuitum, quam ob rem cogito ędificare templum nomini Domini. Fuit autem tota vita Salomonis sine bello vsque ad senectutem, quando Salomon nimis peccauerat, & Deus dedit ei quendam aduersarium de Idumęa infra 11. *Habitabatque Iuda, & Israel absque vllo timore.* Scilicet, quia nullus erat tunc hostis insurgens, & impetum faciens contra Israel. Hoc enim Deus prædixerat Dauid præced. libr. c. G 7. scilicet, & ponam locum populo meo, & plantabo eum, & habitabo cum eo, & non turbabitur amplius, nec addent filij iniquitatis, vt affligãt eum, sicut prius ex die, qua constitui iudices super Israel. In Hebręo habetur. *Iuda & Israel habitabant confidenter.* Sed idem est, quia ille dicitur confidens, qui nihil timet sibi aduersum. *Vnusquisque sub vite sua, & sub ficu.* Idest cum nullũ timerent morabantur in vineis, & ficetis gaudentes, & epulantes.

Dicitur autem sub vite, quia in terram Chanaan vites sunt eleuatæ a terra, ita vt sub illis sit locus conueniens ad manendum, & ibi ad vmbram gaudebant Is- H raelitę & epulabantur. *A Dan vsque Bersabee.* Idest istud erat in tota terra, quę continetur inter Dan, & Bersabee. Est autem Dan ciuitas quędam in extremitate Aquilonari terrę Israel, & Bersabee est in extremitate meridiana, & inter istas comprehenditur longitudo terrę Israel, ideo sępissime cum scriptura ponit terminos terrę Israel nominat ista duo loca, sic patet supra 1. lib. cap. 3. & pręced. lib. c. 17. & 24. & in multis locis. Est autem Dan ciuitas in tribu Dan apud quã nascitur Iordanis, & vocabatur tẽpore Christi Cęsarea Philippi, de qua Matth. 16. vocabatur autem Lais, vel Lesen antequam caperent eam Israelitę. Iosue 19. & Iud. 18. de modo autem captionis eius patet Iud. 18.

Dan vbi sit.

Cunctis diebus Salomonis. Scilicet, quia in diebus eius fuit pax, & ob hoc ipse vocatus est Salomon, idest pacificus, vt patet 1. Paralipo. 22. & dicitur omnibus die- I bus vitę Salomonis, nam tempore successorum suorum non fuit hoc, sed erant bella multa, etiam nõ durauit hoc omnibus diebus Salomonis, quia ante senectutem suam suscitauit ei dominus aduersarium, qui inquietabat terram eius infra 11. ca. *Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium.* Idest habebat Salomon quadraginta millia equorum, & pro illis habebat quadraginta millia pręsepia, & isti equi erant pro curribus, ideo vocantur equi curriles. Habebat ẽt duodecim millia equorum equestrium, idest ad equitandum in eis. Pro quo sciẽdum, quòd currus erat apparatus bellicus, q apud antiquos viguit, & erat conueniens pro terra plana. habebat autem currus ille in rotis enses curuatos ad K arripiendum, & lacerãdum quicquid sibi obuium esset, ideo vocabantur isti currus falcati, idest habentes falces, s. gladios curuatos ad modum falcis. habebat ẽt quilibet currus istorum quatuor equos. & de istis curribus habebat Salomon multos, equites autem habebat solum duodecim millia.

Vsus equorũ tpe Salomonis.

Quomodo dicitur hic, quòd Salomon habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, quia inf. 10. videtur dici contrarium. Quæst. VII.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, ꝙ habebat Salomon 40. millia presepia equorum curriliũ, & duodecim millia equestrium, quia infra 10. capitu.

dicitur,

dicitur, quòd habuit Salomon mille, & quadringẽtos currus, & duodecim millia equitum.

Respondendum, ꝙ de curribus, & equis Salomonis ponitur summa in quatuor locis, s. hic, & infra 10. & 2. Paralipom. 1. & 9. & duo loca inter se concordãt, & alia duo inter se, & duo discordant a duobus. Nam hic, & 2. Paralipom. 9. ponuntur quadraginta millia equorum currilium, & inf. 10. & 2. Paralipom. 1. dicitur ꝙ habebat Salomon mille quadringentos currus, & duodecim millia equitum, vnde nõ est hic discordia inter equites, sed solum de equis currilibus, quia vbiq; ponuntur duodecim millia equitum, sed variantur equi curriles. Respondendum, ꝙ non est aliqua varietas, quia hic dicitur, ꝙ habebat quadraginta millia prę sepia equorum currilium, & infra 10. dicitur, ꝙ habebat currus mille quadringentos, ista autem non repugnant.

Forte aliquis dicet, ꝙ Salomon habebat quadraginta millia equorum, & exprimitur hic summa maior, & infra 10. exprimitur summa minor. Sed istud non stat, quia sicut hic, & ĩ. 10. est varietas in summa, ita 2. Paralipom. 1. & 9. ponitur similis varietas, non tamen repeteretur ibi, nisi importaret aliquod mysterium. Item non stat, quia infra 10. videtur poni tota summa sicut hic: nam ibi dicitur, congregauitque Salomon currus, & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus. Et sic videtur, ꝙ congregatis omnibus equis suis solum habebat mille quadringentos currus, & tamen isti currus cõtinent solum quinque millia, & sexcentos equos, eo quòd quilibet currus continet quatuor equos.

Aliquis respondebit aliter, s. quòd Salomon habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium, & tamen non habebat quadraginta millia equorum, sed solum quadraginta millia præsepiorum, essent autem equi sui pro curribus solũ quinque millia & sexcenti pro mille, & quadringentis curribus, sed ista solutio est irrisoria: quomodo enim Salomon haberet quadraginta millia præsepiorum equorum curriliũ, si solum habebat quinque millia & sexcentos equos curriles? Sed dicetur, ꝙ forte Salomon intendebat emere 40. millia equorum currilium de Aegypto, & Choa sicut emebat infra 10. & propter hoc constituerat 40. millia præsepiorum. postea tamen solũ habuit quinque millia, & sexcentos equos q complerent mille, & quadringentos currus. Sed istud non stat, quia tunc cum habere præsepia, & non habere equos non pertineat ad gloriam, & magnitudinem diuitiarũ, nõ enarraret scriptura pro gloria Salomonis, ꝙ habebat quadraginta millia pręsepia equorum currilium. Itẽ ista contentio ablata est, quia 2. Paralip. 9. dicitur, ꝙ habebat Salomon quadraginta millia equorum in stabulis. Aliter ergo dicendum est, s. quòd Salomon habebat quadraginta millia equorũ pro curribus, & tamen solum habebat currus mille quadringentos, vt dicitur infra 10. & tamen isti equi poterant complere decem millia curruum, sed non dicebatur habere Salomon decem millia curruum, & hoc forte ꝓpter duo. Primum erat, quia licet sufficerent isti equi pro decem millibus curribus, vt tamen mutarentur ad labores curruum habebat quadraginta millia equorũ, pro mille quadringentis curribus. Secundum erat, qa forte Salomon nõ poterat habere currus, ita faciliter sicut equos, nam nõ fiebant currus in terra Israel, sed in Aegypto, & in Choa, & de alijs gentibus infra 10. ideo licet emisset quadraginta millia equorum ꝓ curribus, non habuit, nisi mille & quadringentos currus.

Sed obijcietur, quia 2. Paralipo. 9. vbi litera nostra dicit, ꝙ habuit Salomõ quadraginta millia equorum in stabulis, dicit litera Hebraica, quòd habuit quatuor

A millia stabula equorum. Ad hoc respondet Nicolaus, ꝙ rex solum habebat quatuor millia equorum ꝓ curribus, & reliqua triginta sex millia equorum non erãt sua, sed virorum de regno suo, dicuntur tamẽ esse Salomonis eo modo, quo omnia bona subditorum dñi esse regis ad vsum tempore necessitatis. Sed ista solutio non stat. Primo quia Salomon habebat mille quadringentos currus infra 10. & tamen pro his necessarij sunt ad minus quinque millia & sexcẽti equi. Nec valet si aliquis dicat, quòd nõ erant omnes illi currus Salomonis, sicut dicit Nicolaus de 40. millibus equorum. nam infr. 10. dicitur, ꝙ Salomon emebat quemlibet illorum equorum centum & 50. siclis, ideo sui erant. Secundo non stat, quia istud ponitur ad notan- B das diuitias Salomonis magnas super omnes reges, si tamen ista quadraginta millia equorũ non essent sua, sed seruorum suorum, nõ signarentur in hoc magnæ diuitiæ eius. Dicendũ ergo, ꝙ Salomon habebat quadraginta millia pręsepia equorum currilium, vt dicitur hic in litera nostra, & in Hebrę. quòd autem 2. Paralipome. 9. dicatur secundum literam Hebraicam, ꝙ erant quatuor millia stabula equorum, potest accipi stabulũ diuersimode. Vno modo pro stabulo, in quo sunt multa præsepia, vel pro pręsepe, in quo sunt multi equi. Alio modo potest accipi stabulum, vel pręsepe pro loco, in quo est vnus equus, & sic in eodem stabulo potest esse præsepe longum, in quo sint decem præsepia equorum, & erant distincta illa loca inter se, ita quòd vnus equus non posset accedere ad alium, & C sic in vna domo manerent decem equi, & sic poterat dici, quòd erant quadraginta millia pręsepia pro quadraginta millibus equis, vel quòd erant quatuor millia præsepia, aut stabula pro quadraginta millibus equis secundum diuersam acceptionem pręsepis, scilicet pro vno equo, vel pro decem, vt dictum est.

Nutriebantque eos supradicti regis præfecti. Scilicet illi duodecim pręfecti suprapositi nutriebãt eos in diuersis vrbibus, nam secundo Paralipom. 1. & 9. dicitur, ꝙ nutriebantur in ciuitatibus quadrigarum, idest in ciuitatibus assignatis pro curribus & equis.

Sed & necessaria mensæ regis Salomonis cum ingenti cura præbebant. Omnis cibus Salomonis, qui suprapositus D fuit erat pro familia Salomonis, quæ erat magna nimis, sed specialiter pro mensa regis Salomonis prouidebatur, & istud cum magna solicitudine, & diligentia. *In tempore suo.* Idest quilibet istorum duodecim præfectorum prouidebat mẽsę Salomonis in tempore suo, idest in mense suo, quia per singulos anni menses seruiebant, vt patet supra.

Ordeum quoque, & paleas equorum. Idest, isti pręfecti dabãt ordeum, & paleas pro equis, tam pro equis currilibus, quam equestribus.

Et iumentorum. Ista erant iumenta, scilicet muli, asini, & cameli, & alia genera ad ferendum onera, & alia ministeria faciendum.

Deferebant in locum vbi erat rex. Scilicet, quilibet illorum præfectorum tempore suo ferebat paleas, & or- E deum pro equis, & iumentis in locum, vbi erat rex. Pro quo sciendum, ꝙ equi, de quibus dictum est, nutriebantur in diuersis locis, s. in vrbibus quadrigarum, 2. Paralip. 1. & 9. & isti erant distincti per præfectos, & quilibet habebat curam de assignatis sibi, & tamen de equis istis, tam currilibus quam equestribus erant multi semper in curia Salomonis, & de istis habebãt curam vicissim prępositi ferendo eis paleas, & ordeũ in locum, in quo erat rex. Hoc colligitur 2. Parali. 9. s. Habuit Salomon 40. millia equorum in stabulis, constituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Ierusalem. *Iuxta constitutum sibi.* Idest ferebant cibos istos, secundum quòd rex ordinabat.

Dedit quoque. Hic ponitur Salomonis ſapientia, nam pręced. ca. ponitur quomodo conceſſa eſt. Hic autem declaratur quanta fuit, & in quibus rebus. Et dicitur.

Dedit quoque Deus ſapientiam Salomoni. Iſtud ponitur per recapitulationem, quia iam factum fuerat, ſed ſequitur ſcriptura ordinem artificialem, ſ. quòd ſicut in pręcedētibus in c. iſto declarauit gloriam Salomonis in famulis, & ſubiectis, & expēſis, ita hic declarat eius gloriam in ſapientia, & eis, quę ad ſapiētiam pertinēt.

Et prudentiam multam nimis. Sapientia dicit̄ eſſe quantum ad ſpeculabilia, vt in conſideratione naturalium, & mathematicorum, & omnium artium. Prudentia autem pertinet ad agibilia, ſ. ad dirigēdum populum in iudicijs, & ad regulandum omnem modum actionis. In vtroque autem pollebat Salomō, ſed magis in prudentia, q̄ in ſapientia, quod colligitur ex litera, qa de ſapientia dr̄ ſolum, ꝙ Deus dedit ſapientiam Salomoni, de prudentia autem dicitur, ꝙ Deus dedit Salomoni prudentiam multam nimis. Etiam colligit hoc, quia prudētia erat magis neceſſaria Salomoni quam ſapientia, & iſtam ſolam videbatur ipſe petere præcedēn. c. *Et latitudinem cordis.* Dicuntur habere cordis latitudinem, qui ad multa ſe extendunt, tam in expendendo, quam in agendo, cor autem ſtrictum habent, qui ſe ad pauca extendunt. Salomon autem habebat latitudinem cordis, quia ſicut habebat diuitias multas, ita habebat magnum cor ad expendendum illas, quia non erat auarus, quod patet in expenſis magnis, quę faciebat, vt habetur ſupra, patet etiam in donis, quæ donabat, ſicut fuit quando venit ad eum regina Saba, infra 10. & iſta latitudo cordis data fuerat Salomoni a Deo ſpecialiter, ſicut ſapientia, & prudentia, & alia dona. *Quaſi arenam, quæ eſt in littore maris.* Idest iſta latitudo cordis & ſapientia, & prudentia erat multa, ſicut arena, quæ eſt ī littore maris. Iſta comparatio eſt equiuoca, ſicut cum dicimus ſtylus eſt acutior voce, vt ait Ariſtot. 2. Ethic. nam non eſt eadem multitudo ſapientiæ & arenę, quia ſecundum aliud, & aliud accipitur multitudo in vtroque.

Cor latū & ſtrictū qui dicunt̄ habere.

Et præcedebat ſapientia Salomonis ſapientiam omnium orientalium. In hoc laudatur ſapientia Salomonis. ſ. ꝙ erat maior, quam ſapientia omnium hominum, & ponit̄ de orientalibus, idest de Indianis, quia illi valde viguerunt in Aſtrologia. *Et Ægyptiorum.* Iſti erant ſapiētes in Aſtrologia, & ī omnibus Mathematicis. De Aſtrologia patet, nam Ptolemęus Aſtrologorum princeps fuit de Alexādria, quę eſt pars Ægypti inferioris. Etiā erāt periti in Geometria, nam in Ægypto dicitur reperta Geometria propter alluuiones, & confuſiones poſſeſtionum, quas faciebat Nilus, ibi etiam fuit Euclides Geometrarum princeps. *Et erat ſapientior cunctis hominibus.* Iſtud enim non probat Salomonem ſapientiorem fuiſſe omnibus pręteritis hominibus, & futuris, ſed intelligitur ſolum de coętaneis Salomonis, pręceden. tamen cap. probatur eum fuiſſe ſapientiorem præcedētibus & futuris, eo quod dicitur, ꝙ ante eum non fuerit aliquis ſimilis ei, nec ſurrecturus eſſet poſt eum.

Ethan qd.

Et erat ſapientior Ethan Ezrahita. Dicendo, quòd erat ſapientior omnibus hominibus intelligebatur, quòd erat ſapientior Ethan, & alijs, qui ponuntur hic, quia tamen iſti erant ſpeciales viri, nominantur hic: & dicitur, quòd Salomon erat ſapientior eis. iſte Ethan erat Leuita tempore Dauid, & erat ſapiens valde, fecitque aliquos Pſalmos: vnde Pſalm. ille 88. qui incipit miſericordias domini fuit ab eo factus, quod apparet ex titulo eius, ſcilicet intellectus Ethan, & vocatur Ezrahita ab aliqua villa, de qua erat.

Et Heman, & Chalcal, & Dorda. Iſti tres etiam erant ſapientes valde, & erant fratres, ſ. filij Mahol, vt patet in litera, erant autem omnes iſti Leuitę, & doctores cantorum, vt patet 1. Paralipom. 25.

Filijs Mahol. Idest iſti quatuor erant fratres, & erant filij Mahol, qui etiam erat Leuita.

Hebręi autem dicunt intelligi per iſtos alios viros, quibus fuit ſapientior Salomon, & vbi dicimus, quòd fuit ſapientior omni homine, dicunt, quòd fuit ſapientior ipſo Adam, quia Adam in Hebręo ſignificat hominem. Dicūt etiam, quòd fuit ſapientior quā Abraham, & illum intelligunt per Ethan, & ſapiētior Moyſe, & illū intelligunt per Heman, & ſapientior Ioſeph, & illum intelligunt per Chalcal, & ſapiētior quam Iſraelitę, qui fuerant in deſerto, & iſtos intelligunt per Dorda, quos dicunt filios Mahol, idest remiſſionis, qa remiſſa fuerunt eis peccata fabricationis vituli.

Sed iſtud non ſtat, quia iſti erant 4. viri filij eiuſdem patris, ſ. Mahol, & non conuenit hoc ſi intelligatur Abraham Moyſes, & Ioſeph, & generatio deſerti, qa non erant omnes iſti filij Mahol. Item ſi accipiatur ſecundum Metaphoram, vt Iudęi volunt non cōuenit, quia non erant omnes iſti filij remiſſionis, cum non remiſſa fuerint omnibus eis peccata vituli, cum Abraham, & Moyſes, & Ioſeph non peccauerint in vitulo. Item patet, quòd non accipiatur pro illis, ſed pro quatuor Leuitis ſapientibus, qui erant tempore Dauid, & Salomonis, de quibus patet 1. Paralipo. 15. & 16. & 25.

Et erat nominatus in vniuerſis gentibus per circuitum. Scilicet, quia ſapientia Salomonis erat valde magna, & erat fama eius per omnes gentes, & maxime per eas, quæ erant in circuitu. *Locutusque eſt Salomon tria millia parabolas.* Parabola dicitur eſſe propoſitio quędam vniuerſalis pertinens ad mores regulādos, & eſt quaſi certiſſima regula in moribus. Et vocātur iſta prouerbia, idest pro cul a verbo, ſ. quia multum differunt in vtilitate, & veritate a verbis vulgaribus, & quotidianis.

Et fuerunt carmina eius quinque millia. Idest fecit Salomon quinque millia carminum. In hoc oſtēditur duplex Salomonis ſcientia, ſ. moralis philoſophia, quantum ad parabolas, & rhetorica, vel ars poetica quantū ad carmina.

Quæ fuerunt parabolæ Salomo. & carmina eius, & quare non fuerunt ſcripta. Queſt. VIII.

QVAERITVR de iſtis parabolis Salomonis, & carminibus, quę ſint & vbi.

Reſpondent aliqui, quòd fuerūt parabolę, quę habentur in libro Prouerbiorum, & carmina, quę habentur in libro, qui dicitur Cantica canticorum.

Sed iſtud non ſtat. De parabolis patet, quia hic dicitur, quòd fecit tria millia parabolarum, & tamen in libro Prouerbiorum nō ſunt ſaltem tot verſus, quia ſolum ſunt nongenti, & quindecim. Item dato, quòd eſſent ibi tria millia verſuum, adhuc non eſſent ibi tria millia parabolarum, quia non cōtinet quilibet verſus vnam parabolam, cum faciat quilibet perfectam ſententiam. Item de canticis canticorum non ſtat ex eadem ratione, quia non ſunt ibi quinque millia verſuū immo nec trecēti verſus, etiam quia quilibet illorum non continet vnum carmen.

Hebręi dicunt, quòd parabolæ Salomonis ſunt illę, quę habentur in libro Prouerbiorum, & tamen vocantur tria millia, quia ſuper quemlibet verſum illarum ad exponendum requiruntur tria millia parabolarum, & ad exponendum quamlibet parabolam requirūtur carmina quinque millia, & ſic ſunt pro quolibet verſu parabolarum exponendo neceſſaria carmina multa, ſ. quindecies millies millia carminum, ſed iſta abuſio eſt.

Ideo

Ideo poteſt dici aliter, quòd Salomon dixit quindecim millia parabolarum, & de illis ſunt illæ, quæ ſcribuntur in libro Prouerbiorum Salomonis, tamē pauca parabolę fuerūt ibi ſcriptę, eo quòd Salomon non ſcribebat aliquas parabolas, vel carmina eorum, quæ dicebat, ſed alij audientes ſcribebant, & in talibus recollectionibus ſolent frequenter multa omitti, & ſic factum eſt hic de carminibus: idem dicunt, quòd ſit in Cāticis canticorum, & tamen ibi ſolum ponuntur quędam carmina Salomonis, & reliqua iſto modo omiſſa ſint, & iſtam ſolutionem tangit Nicolaus.

Sed non multum approbo eā, & hoc propter duo. Primo, quia ſi aliquis ſcripſiſſet carmina Salomonis audiendo ab illo, licet aliquid omiſiſſet, tamen nō eſt veriſimile, quòd tantum omitteret, nam in canticis canticorum non eſt vigeſima pars, aut ſaltem trigeſima carminum Salomonis cum illa ſint quinque millia, vt dicitur hic, & tamen in Cāticis canticorum, non poterunt reperiri ſaltem centum carmina diſtincta per ſententias: idem argumentum eſt de parabolis.

Secunda ratio eſt, quia ſi aliquis incompletè tranſcripſiſſet carmina Salomonis in Canticis canticorū, & parabolas eius in libro Prouerbiorū, ſacra Scriptura non curaſſet de his, quia in illa ſolum ponuntur ea, quæ perfecta & limata valde ſunt.

Tertia ratio poteſt addi, quia dato quòd aliquis ſcripſiſſet valde imperfecte carmina Salomonis, & parabolas, cum poſtea Eſdras repararet vtraq; perfecte ſcriberet, quia ipſe non tranſtulit ſcripturam Sacram per aliqua originalia, cum combuſti eſſent omnes libri a Chaldęis, ſed ipſe Spiritu Sancto dictante ſcripſit omnes libros de nouo, & tamen ipſe non poſuit in parabolis vltra id, quod nunc habetur: ergo videtur, quòd non fuerant plures parabolę in illo libro: idem de Cāticis dicendum eſt. Videtur igitur nunc dicendum, ꝙ Salomon fecit iſtum librum Prouerbiorum, & librū Canticorum, ſicut etiam librum Eccleſiaſtes, & nihil in eis plus poſuit quam nunc hēatur, ideo Eſdras plura non tranſtulit. De quinque millibus aūt carminum & tribus millibus parabolarum dicendum, ꝙ erāt alij libri magni pluſquam iſti, qui nunc hūr, & tñ illi non fuerunt tranſcripti per Eſdram, qñ reparauit legē, multa enim alia omiſit, ſic patet de omnibus diſputationibus Salomonis, quas fecit differendo a cedro, vſq; ad hyſſopum de oībus lignis, & auibus, & animalib⁹. De his tñ nulla pars tranſcripta eſt. Sic ēt fuit de quibuſdā alijs libris Hiſtoricis, quos fecerunt prophetę de hiſtorijs tporū deſcribendo acta Iudęorum, & aliarū gentium, vt patet 1. Paralip. vlti. vbi dr̄ de libro Nathan, & Gad, vbi ſcripta fuerunt opera Dauid, & oīa, quę tranſierunt eo regnante, ſiue in Iſrael, ſiue in alijs gētibus, nihil autem iſtorum ſpiritus Sanctus voluit trāſcribi, & poni in Canone ſacrę ſcripturę, quia ea quæ ſunt in Canone debent eſſe magnæ auctoritatis, & debent eſſe principaliter ad inſtructionem morum, quia vt ait Apoſtolus 2. ad Tim. c. 3. Omnis ſcriptura diuinitus ī ſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendū in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad oē opus inſtruct⁹, iſta tñ hiſtorica, quę ſcripſit Gad de geſtis tporum ſub Dauid in oībus alijs gētibus erant pure hiſtorica, & forte non multum pertinebant ad inſtructionē, ideo non fuerunt tranſcripta. Si autem obijciatur, ꝙ in ſacra Scriptura deſcribuntur hiſtoriæ, vt patet in libris Regum, Iudicum, & Ioſue, & in multis alijs. Dicendum, ꝙ illæ hiſtoriæ ſcriptæ fuerunt eo, ꝙ in eis apparebant manifeſta opera Dei, ſ. quomodo Deus miraculoſe adiuuabat quoſdam, & deſtruebat alios, & interſeruntur multa moralia, vt patet in quolibet libro Hiſtorico ſacrę Scripturę. In hiſtorijs autem gentium non apparebāt mirabilia Dei, quia nihil pro illis ſpeciale faciebat, cum non eſſent pro tunc populus ſuus, ideo quamquam multa geſta magnifica reperiantur in hiſtorijs gēnium, nullum tamē miraculum in eis eſt. Ideo quamquam multę pulchrę hiſtoriæ reperiantur inter gentiles nullam earū decuit poni in ſacra Scriptura.

Qui libri Sacrę ſcripturę deficiunt.

Sed aliquis dicet, ꝙ alia eſt cauſa potiſſima, ſ. ꝙ hiſtorię gentium non ſunt omnino verę, ſed licet multa vera ſint, plurima falſa interponuntur, vel ad adulatoriam laudem, vel ex ignorantia ſcriptorum, qui nō omnia vere conſiderare potuerunt, in Canone tamen ſacro nihil poni debet, niſi quod veriſimum eſt. Dicendum, ꝙ iſta non fuit cauſa potiſſima, quia prophetę poterant emendare hiſtorias gentium, vt nihil falſum in eis relinqueretur, & ſic ponerentur iſtę hiſtorię in Canone: & tamen adhuc non ſtat, quia Gad propheta ſcripſit hiſtorias gentium, vt patet 1. Paralip. vlt. & illæ eſſent verę, eo quòd erant ſcriptę a prophęta, & tamen non fuerunt tranſcriptæ ab Eſdra, tanquam non conuenientes Canoni ſacrę Scripturę.

Aliquis dicet, quòd Gad propheta nō ſcribebat ibi tanquam propheta, ſed tanquam hiſtoriographus, & tunc poterat errare, & ſic non debebat poni in Canone ſcriptura ſua.

Reſpondendum, quòd non ſtat, quia hiſtoria gentiū facta a Gad prophęta erat ita veriſima, ſicut ſacra Scriptura, quod patet, quia ſacra Scriptura allegat illā & remittit ad eam per modum probationis. 1. Parali. vlt. ergo erat veriſſima, & tamen nō fuit poſita in Canone. ergo ad hoc, quòd aliqua hiſtoria, vel quæcunque ſcriptura ponatur in Canone plus requiritur, quā quòd ſit veritas certiſſima, & quòd de illa non dubitetur, hoc autē eſt, quòd ſcriptura illa ſit vtilis ad mores & manifeſtationem Dei, & quia hiſtoria gentium deſcripta a Gad prophęta forte non continebat morales inſtructiones, & non manifeſtabat magnitudinem Dei non fuit in ſacra Scriptura trāſcripta. De Parabolis autē, & carminibus Salomonis forte ſic erat, quòd magis erant curioſa, & oſtentantia magnitudinem ingenij, quā vtilia, & maxime carmina, ideo non fuerunt tranſcripta in Canone ſcripturę. idem eſt de diſputationibus Salomonis de arboribus, volucribus, piſcibus, & iumentis, quia non fuerunt tranſcripię in Canone, eo quòd iſta pure pertinebant ad philoſophiam naturalem, quæ directe ad mores nō prodeſt. Vnde non conuenit ei, quod dicit Apoſtolus ſecunda ad Timot. tertio, ſcilicet. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, & corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia: ideo non debuerunt poni iſtę diſputationes naturales in Canone ſcripturæ, quia potius philoſophia obeſt quibuſdā ad fallendum eos in fide, quam proficiat ad directionem fidei, & operationis, ſic patet ad Colloſſen. ſecundo. ſcilicet, Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam ſecundum traditionem hominum ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum. De libris ergo Salomonis ſolum trāſcripti fuerunt tres, ſcilicet, parabolę, Cantica canticorum, & Eccleſiaſtes, eo quòd iſta moralem inſtructionem continebant.

Quaremulti libri Salomo. non fuerunt reparati per Eſdram.

Et diſputauit ſuper lignis. Idest fecit libros, in quibus deſcripſit naturas arborum, tam fructiferorum, quam non fructiferorum, & dicitur diſputauit, idest modo diſputatiuo proceſſit, ſcilicet, probando, & improbādo opiniones aliorum, & confirmando veritatem neceſſarijs argumentis, & in hoc differebant libri iſti a libris ſacræ Scripturę, qui non procedunt probando, & improbando modo doctrinali, ſed modo ſimplici, & narratiuo.

A cedro, quæ est in Libano. Idest tractando de lignis incepit a cedro, quia cedrus est arbor excellētissima valde accedēs ad naturam imputribilitatis. Et dicitur in Libano, quia in raris locis nascebantur in terra Chanaan, nisi in Libano.

Vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. Hyssopus est herba cęteris minor in perfectione, & ob hoc dicitur quæ egreditur de pariete, idest, ita vilis est, ꝙ in quocunque loco nasci potest, etiam in pariete etiam sine aliqua cura humana.

Hyssopus quę herba, an sit illa q̄ vocat origano, vel sparto.

Hebræi autem dicunt istam esse, quę vulgariter vocatur origano. Sed istud falsum est, quia ista herba ponitur hic, tanquam imperfectissima, & tamen herba vocata origano non est imperfectissima inter herbas, quia ad multa prodest. Item quia dicitur hic, qui egreditur de pariete, & tamen herba vocata origano, non nascitur de pariete, ideo dicendum, ꝙ accipitur ꝓ alia herba viliori, quæ vocatur esparto, de qua herba extēta, & contusa in modum filorum fiunt restes.

Dicitur hic de cedro vsq; ad hyssopum, quod dupliciter potest intelligi. Vno modo ꝙ ꝓcessus fuerit iste, ſ. quòd incepit ab optimo arbore, quæ erat cedrus, & finiuit in herba minimę perfectionis, & ista est hyssopus. Secundo modo, quòd Salomon non tenuerit istū processum, sed est sensus, ꝙ nullam de arboribus, nec de herbis dimiserit. Quod patet per duas extremitates maxime distantes, ſ. per excellētissimam arborem, & infimam herbam. *Et disseruit de iumentis, & volucribus & reptilibus, & piscibus.* Idest scripsit libros de naturis istarum rerū. Iumenta vocantur omnia animalia quadrupedia non habentia alas, volucres autem vocātur omnia quæcunque alas habent, reptilia dicuntur omnia non habentia pedes, quæ super pectora gradiuntur, & in hoc cōprehenduntur omnia genera serpentum, & venenatorum, quia dato quòd aliqua istorum pedes hēant, tamen pro maiori parte corporis repūt, & ab hoc reptilia dicuntur. Pisces vocantur quicunq; in aquis viuunt, quamquam a nobis non omnia pisces appellentur.

Sciendum autem, ꝙ Salomon de istis scripserit latissime, eo quòd philosophi qui apud nos scribunt cognouerunt conditiones rerum naturalium per experientias, multa tamē animalia sunt, & herbę, & ligna, quę nunquam in vsum nostrum veniūt, & de his, quę in vsum veniunt paucissimas habemus experientias, & in ipsis in quibus experimur interdum est experimentum fallax. Salomon autem cognouit ista per solam infusionem a Deo, ideo ęque plene, & certissimè scribere poterat de rebus ignotissimis, sicut de rebus maxime vulgatis. Essent ergo libri isti vtilissimi, quia non oportebat nos dubitare de eis, quæ ibi scribebantur, ideo forte Deus voluit tantam lucem nobis indignis occultari, vt per mendicata suffragia vix per multos annos magnis cum laboribus pauculas veritates naturales de ipsis particularibus inueniamus.

Quare Deꝰ voluit, ꝙ libri scripti a Salomone de naturalibus nobis occultentur.

Et veniebant de cunctis populis ad audiendum sapientiam Salomonis. Scilicet fama sua vulgata erat per totum orbem, quia non poterat abscondi lucerna super candelabrum posita. Et dicitur de cūctis populis, scilicet de propinquis, vel de cunctis, idest de multis, sic dicitur Gene 41. quòd omnes prouincię veniebant in Aegyptū, vt emerent escas, idest multę prouincię, quia non poterant illuc ire homines de omnibus partibus sęculi. *Et ab vniuersis regibus terræ qui audiebant sapientiam eius.* Idest omnes reges terræ mittebant ad Salomonem nuncios, vt per illos acciperent notificationem quorūdam dubiorum, & dicitur de omnibus regibus terræ, idest de propinquis, licet etiam aliqui de remotis valde veniebant ad audiendum sapientiam Salomonis, sicut fuit de regina Saba, de qua Matth. 12. scilicet regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit a finibus terrę audire sapientiam Salomonis, multi autem reges mittebant epistolas ad Salomonem, vt per eum certificarē tur, sic ait Iosephus Antiquitatum. libro 8. vbi ponuntur epistolę multę Salomonis ad Hiram, & Hiram ad Salomonem, de quibus dicetur sequen. cap.

CAP. V.

MISIT quoque Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonem: audiuit enim, quòd ipsum vnxissent regem super Israel pro patre eius, quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore.

DESCRIPTA in præcedentibus Salomonis gloria in famulis, & subiectis. Hic ponitur gloria eius in ædificiis, & diuiditur in quatuor. Primo ponitur materię prępara tio. Secundo templi ędificatio sequenti cap. Tertio templi ędificati prępara tio, & dedicatio infra octauo. Quarto laborantium, & adiutorum remuneratio infra 9. cap. Prima in quatuor: primo adiutorium ab Hiram petitur: secundo adiutorium petitum conceditur ibi. *Cum ergo audisset.* Tertio pactum inter Hiram, & Salomonem super lignis præstandis interponitur ibi. *Præbebis necessaria.* Quarto numerus operantium eligitur ibi. *Elegitque rex.*

Gloria Salomonis i ędificijs.

An sit ordo consequens ac immediatus ad præcedentia. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum, an ea quę habentur hic facta fuerint post pręcedentia, & an immediate, vel magno tempore intercidente.

Respondendum, quòd si comparemus ad ea, quę dicta sunt pręceden. cap. non est ordo conueniens, eo quòd ea, quę dicta sunt ibi non continebant historiā rerum transeuntium, sed dispositionem domus Salomonis, & gloriam eius in sapientia, ideo quędam de ibi positis pertinebant ad anticipationem, & quędam ad recapitulationem. Si autem comparentur ista ad ea, quę habentur supra 3. Dicendum, quòd est ordo consequens, quia prius Deus dedit sapiētiam Salomoni, quàm inciperet ędificare templum, & mitteret ad Hiram pro eis, quę habentur infra, quod patet, quia in litera dicitur, quòd Hiram audiens verba Salomonis lętatus est, & ait benedictus dominus hodie, qui dedit Dauid filium sapientissimum super populum hunc multum, ergo iam sapientiam acceperat.

Ad secundum dicendum, quòd ista modico tempore facta sunt post illa, quę habentur supra tertio capitulo. nam ibi declaratum est, quòd sapientia data fuerat Salomoni, postquam iam regnasset plusquam tribus annis super Israel, & tamen principium ędificationis fuit in principio anni quarti regni Salomonis sequent. capitu. ergo non intercidit vnus annus inter sapientiam datam Salomoni, & principium ędificationis, immo videt ꝙ immediate, vt Salomon sapientiam acceperit, disposuerit se ad ędificandum templū Domini, quia istud onus sibi incumbebat, cum Dauid dixisset ei, ꝙ confortaretur, & ędificaret domum domini, vt patet 1. Paralipomen. 22. & 28. nunc autem cum esset Salomon valde sapiens, vidit se perfecte dispositum ad ędificandum domum Domini, ideo immediate incępit.

Misit quoque Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonem. Scilicet, quando audiuit, ꝙ Salomon erat vnctus in regem pro Dauid misit ad eum nuncios, vt salutarēt ipsum ex parte sua, & constituerent amicitias inter eos, sicut erant inter ipsum, & Dauid patrem Salomonis. Sciēdum autem, quòd istud fuit antequam acciperet Salomon sapientiam, nam quando audiuit Hiram eū vnctum in regem misit ad eū nuncios suos, & tamen certum est, ꝙ Hiram audiret Salomonem vnctum esse pauco tempore postquam esset vnctus, eo quòd regnum Hiram in Tyro, & Sidone erat cōiunctum terrę Salomonis, & tamen ędificatio templi fuit in principio anni 4. regni Salomonis sequen. cap. ergo prius misit Hiram istos nuncios ad Salomonem quam acciperet sapientiam, & ædificaret templum, quia vtrūque fuit quasi in principio quarti anni, vt supra declaratum est, fuit tamen positum, quòd Hiram misisset nuncios ad Salomonem, quia in hoc c. agitur, quomodo Salomon acceperit auxilium ab Hiram, & ad hoc signatur amicitia inter illos, per hoc, ꝙ Hirā miserat nuncios ad Salomonem in principio regni sui.

Audiuit enim, quòd ipsum vnxissent regem pro patre eius. Idest Hiram audiuerat, quomodo post mortem Dauid vnctus fuisset Salomon in regem, & hoc fuit paulo post vnctionem eius, quia non poterat ipse multo tempore ignorare, cum esset confinis terræ Israel.

Quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore. Idest quia amicitia fuerat semper inter Dauid & Hiram, voluit quoque nunc Hiram amicitias componere cum Salomone: erant enim regna eorum finitima, & amicitijs egebant ne in alterutrum sibi nocerent. Amicitia autem Hiram, & Dauid apparet. quia quādo fuit Dauid factus rex super totum Israel, Hiram misit ad eum artifices, & ligna cedrina, ædificaueratque ei domum in Ierusalem, vt patet præced. lib. cap. 5. & 1. Paralipom. 14. & ex illo tempore semper fuit amicitia inter Dauid, & Hiram.

An licuit Dauid, & Salomoni habere amicitiam cum Hiram. Quæst. II.

QVAERETVR, an licuit Dauid habere amicitiam ad Hiram, & an licuit Salomoni renouare cum eo fędera. Rndendum, ꝙ ista dubitatio est vnica, nam si licuit Dauid cōponere amicitias cum Hiram, licuit Salomoni renouare illas: si autem non licuit Dauid, nec etiam licuit Salomoni. Aliquis dicet, ꝙ non licuit Dauid componere amicitias, quia Hiram erat de Chananęis, & non licebat Israelitis cū eis facere aliqua fędera, eo ꝙ Deus iusserat omnes illos occidi gladio Deute. 20. Item qñ Israelitæ cōicabant cum istis gētibus, Deus valde irascebatur, & comminabat eis pœnam inflicturus. Nu. 33. & Iudi. 2. ergo peccaret, qui componeret cum eis amicitias. Aliquis rndebit ad hoc, ꝙ Hiram, & populꝰ suus non habebant terram intra terminos terrę Chanaan, & tunc non habebat iustum bellum Dauid contra eum, & cōsequenter poterat cum eo habere amicitias, istud tenet Rab. Dauid Kimhi super librum Iudicum, dicens Sidonem esse extra terrā Chanaan: & tunc manifestū est, ꝙ hērent oēs Israelitę iustam cām ꝗhendi amicitias cum Hiram, & populo suo. Sed hoc non stat, quia Tyrus, & Sidon erant in terra Israel, nā ponuntur in sorte Aser, vt patet Ios. 19. Sed aliquis dicet, ꝙ ibi ponuntur tanq̄ termini terrę Chanaā exclusiue, & sic hic nō essent intra terram Chananæorum. Sed dicendū, ꝙ nō stat, qa in locis illis habitabāt Chananęi, vt patet Matt. 15. vbi dr, ꝙ cum Christus secessisset in partes Tyri, & Sidonis venit ad eum mulier Chananęa de finibꝰ illis egressa, ergo erat terra illa de terra Chananęorum. Item patet, ꝙ Tyrus, & Sidon sunt ciuitates in littore maris in parte occidentali terræ Chanaan, & tamen ad partem occidentalem terræ Chanaan Deus non posuit aliquem terminū, nisi mare, vt patet Numer. 34. ſ. plaga occidentalis a mari magno incipiet, & ipso fine claudet. ergo cum Tyrus, & Sidon ponantur termini occidentales sortis Aser, necesse est, quòd sint intra terram Chanaā, quia aliàs nō esset mare terminus occidentalis totaliter terræ Chanaan, sed aliqua pars terræ, quę esset ante mare, esset terminus occidentalis, ſ. Tyrus, & Sidon. Dicendum ergo est, quòd terra Tyriorum, & Sidoniorum erat intra terram Chananęorum. Aliquis ergo respondebit aliter, ſ. quòd licuit Dauid, & Salomoni hēre amicitias cum Hiram, quia licet esset de terra Chananęorum, tñ non poterant prealere contra ipsum, ꝙ autē esset Sidon, & Tyrus intra terram Chanaan patet hoc Iosue 13. & Iudicum 3. nam Iosue 13. ponuntur omnes gentes, quæ relictę fuerāt tempore Iosue de Chananęis, & non fuerant captę, & in fine illorum dicitur vniuersique Sidonij, & deinde concluditur: ego sum qui delebo eos a facie filiorum Israel, idest Deus dicit quòd delebit omnes illas gentes, & facier quòd terrę eorum proueniant Israelitis. Idem patet Iudic. 3. cum dicitur hæ sunt gentes quas dereliquit dominus, vt erudiret in eis Israelem, & omnes qui nō nouerant bella Chananęorum. Et sequitur. Quinque Satrapas Philisthinorum, omnemq; Chananęum, & Sidonium, ergo apparet, quòd Sidonij erant intra terram Chanaā. Tyrij etiam computantur cum Sidonijs, & sic terra regis Hiram erat in terra Chananęorum.

Tyrus & Sidō erant in terra Israel.

Responsio autem non stat, ſ. quòd Dauid non potuisset prealere contra Hirā, quia subiecerat sibi omnes reges Chananęorum in tributarios, & sic erant tēpore Salomonis infra 9. cap. & 2. Paralipo. 8. ergo poterat pugnans prealere contra Hirā, sed nunquam pugnauit contra ipsum, cum essent amicissimi.

Dicendum ergo videtur, quòd forte Hirā non erat de terra Chananęorum, licet regnum suum esset intra terminos terræ Chanaan, eo quòd Aegyptij condiderunt vrbem Sidonem, & Tyrum, vt declaratum est super librum Iudicū, & sic reges Tyri, & Sidonis fuerunt semper de stirpe Aegyptiorū, de quibus erat Hiram, ideo poterat Dauid esse amicus eius. nā Deut. 23. dicitur non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Aegyptium, quia aduena fuisti in terra eius. Aliter etiam dici potest, ꝙ illa lex de destruendis Chananęis in ore gladii tenuit locum a principio, qñ Israelitę non habebant locum sufficiētem in quo habitarent, quia tunc per nullum pactum debebant permittere Chananęos viuere, sed tenebantur occidere eos gladio, nunc aūt Israelitę acceperant terram latissimam sufficientem eis, etiam intelligebatur illa lex, quando Chananęi erant plures, & potentiores Israelitis, quia tunc tenebantur Israelitę pugnare contra eos quousque efficerentur potentiores eis, ita vt non possent Chananæi insurgere cōtra illos, sed tempore Dauid erat iam plurima pars Chananęorum subiecta Israelitis, ideo licebat terram reliquorum, quę non erat necessaria Israelitis ad habitationem facere tributariā relinquendo ibi Chananęos, & sic Dauid subiecit sibi in tributarios omnes Chananęos, quos nō deleuit & erant tributarij tempore Salomonis infra nono, & secundo Paralipomen. 8. capi. Licuit igitur Dauid relinquere aliquos de Chananęis sine tributo ex amicitia, sicut licuit generaliter omnes manentes facere tributarios, & sic fuit de Hiram rege Tyri, & Sidonis, quòd faceret eum amicum suum, eo quòd vir bonus erat, & non exigeret ab eo tributa, sicut a cęteris Chananęis.

Misit autem, & Salomon ad Hiram. Idest etiam Salomõ misit literas ad Hiram, sicut Hiram miserat ad eum. Sciendum tamen, quòd non fuit immediate missio Salomonis ad Hiram, sicut Hirã miserat ad Salomonem, nam Hiram misit nuncios ad Salomonẽ a principio regni sui: Salomon autem misit ad Hiram postquam accepit sapientiam, vt supra declaratum est.

Dicens tu scis voluntatem Dauid patris mei. s. tu scis, quòd Dauid volebat ædificare templum domino. Istud ponit Salomon, tanquam fundamentum petitionis suę, quia forte Hiram ascriberet iuuenili facilitati, ꝙ vellet aggredi tantam rem, & forte nollet ei præbere fauorem, ideo dixit tu scis voluntatem patris mei, quasi dicat, non moueor a meipso ad faciendum templum, sed pater meus semper desiderauit illud facere, & ga non potuit complere commendauit mihi, quòd ego facerem.

Et quia non potuerit ædificare domum nomini domini Dei sui. Idest, quamquam proposuerit ędificare templum Domino, tamen non potuit ædificare.

Propter bella imminentia per circuitum. Idest ædificare tẽplum est aliqua res magna indigens quiete multa, & attentione circa ædificationem: Dauid tamen erat intentus bellis, ideo non poterat vacare huic ædificationi. Et dicuntur bella imminentia per circuitum, quia omnes gentes, quę erant in circuitu terræ Israel mouebant bellum contra Dauid, s. aliquando Philisthini aliquando Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, & Syrii inquietabant Israel.

Donec daret dominus eos sub vestigio pedum eius. Idest nõ habebat quietem, nec locum ædificandi, quousq; subijceret sibi omnes gentes, quæ erãt in circuitu, & sic nullo iam insurgente contra eum posset ædificare tẽplum Domino.

Nunc autem requiem dedit mihi dominus per circuitum. Idest iam non sunt aliqui hostes in circuitu terræ meę, quia omnes subiecti sunt mihi, ideo est tempus ędificandi templum domino. Sciendum autem, quòd Salomon non subiecerat sibi aliquas gẽtes, per quarum subiectionem esset iam terra quieta, sed solum erant subiectæ gẽtes Salomoni, quas subiecerat sibi Dauid, sic dixit Salomon, donec daret dominus eos sub vestigio pedum eius, & nõ dixit sub vestigio pedum meorum, subiecit autem sibi Dauid Syros in tributarios, & Philisthinos Moabitas, atque Ammonitas, & Idumæos. pręceden. libr. c. 8. & 12. & 1. Paralipom. 18. Istę autem erant omnes gentes, quæ erant in circuitu Israel, vt colligitur ex assignatione terminorum terræ Israel.

Satã quid sit, & quid significet.

Non est Satan, nec occursus malus. Idest, nunc non est aliquis mihi in Satan, nec est aliquis aduersarius occurrens mihi, ideo possum ædificare templum. Satan non accipitur pro nomine dęmonis, vt aliqui putant, sed est nomen commune apud Hebręos significans aduersarium, ideo ita dicitur Satan de homine, sicut de dæmone, sic patet pręced. lib. cap. 19. cum dixit Dauid ad Ioab, & Abisai quid mihi, & vobis filij Saruiæ? cur efficimini hodie mihi in Satan, idest cur efficimini aduersarij ad hoc, quòd faciam aliquod malũ? Sic etiam Christus vocauit Petrum Satan, dicẽs, vade retro me Satana. scandalum enim mihi es, quia non sapis ea, quę Dei sunt, sed ea quę hominũ, vt patet Mat. 16. & Marc. 8. c. ꝙ autem aliquando dicatur Satan de dęmone, hoc est, quia etiã ipse est aduersarius noster. Sic patet prima Petri. cap. 5. cum dicitur: sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quęrens quem deuoret, & sic vocauit Christus dæmonem Satan Matth. 4. s. vade retro Satan. Ideo nimis errant, qui putãt illum fuisse aliquẽ dęmonem specialem, qui vocaretur Satanas, & esset princeps dęmonum, sed vocauit eum Satan, idest aduersarium, sicut vocauit Petrum Satan. Ita ergo hic accipiendum est, s. non est Satan, idest, non est aliquis hostis, qui maneat publice hostis, & qui continue, vel multoties bella agat contra me. Etiam non est occursus malus, idest, non est aliquis latenter hostis, de quo possim suspicari, quòd subito occurrat mihi, & inqetet regnum meum.

Quare Dauid non ædificauit templum, & de causis huius.
Quæst. III.

QVAERITVR circa hoc quę fuerit causa, quare Dauid non ędificauit templum domino, sed Salomon.

Respondet Nicolaus, quòd hoc fuit propter quatuor. Primo propter prohibitionẽ, quia Deus prohibuit ei ædificare pręced. lib. cap. 7. Secundo, quia requirebatur magna pax ad ędificandũ, & tamen Dauid erat vir bellator. Tertio, quia ad ędificationem requirebatur magnitudo expensarum, & Dauid nõ poterat habere illas. Quarto, quia requirebatur multitudo operariorum, & Dauid non poterat illos habere, sicut Salomon. Lyranus reijcitur.

Sed dicendum, quòd quędam istarum rationum non stant. Prima ratio vera est, quia cum Deus prohibuerit eum non licebat ei ędificare, sed adhuc de causa prohibitionis dubium est, de quo infra dicetur. Secunda ratio vera est, quia Dauid non habebat tempus vacandi propter bella. Tertia non stat, s. quòd Dauid non haberet expensas ad domum fabricandam, quia ipse parauit expensas pro Salomone, & solum supererat, vt Salomon apponeret opus. sic patet 1. Paralip. 22. s. Ecce ego in paupertate mea pręparaui impensas domus domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum, æris vero, & ferri non est pondus. vincitur enim numerus magnitudine. Post hoc etiam Dauid, & omnes principes Israel obtulerunt multa munera, vt patet 1. Paralipomen. 28. & 29. ergo non deficiebant expensę.

Item Dauid voluit ędificare templũ Domino, sed ipse erat vir prudens, ergo ante cõputaret, an habebat expensas, quam inciperet ędificare, quia alias esset vir imprudens, sicut Christus dixit ponens parabolam de illo, qui volebat ędificare turrem si nõ cõputaret expensas, an habeat ad perficiendum, ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes, qui vident incipiant ei illudere, dicentes, quia hic homo incępit ędificare, & non potuit consummare: Lucę 14. Dauid tamen volebat ędificare templum, nisi Deus prohibuisset eum pręceden. lib. cap. 7. ergo habebat expensas, vel putabat certissime eas se posse habere.

Sed aliquis forte dicet, quòd Dauid volebat facere aliquod templum nõ magnorum sumptuum, & pro illo habebat expensas necessarias, tamen non habebat pro templo tam excellenti, quantum fuit templum Salomonis.

Sed hoc non stat, quia Dauid volebat facere templum Domino mirabile, quale nõ esset in toto orbe, & pro hoc pararet impensas necessarias. sic patet 1. Paralipom. 22. ca. s. Salomon filius meus puer paruulus est, & delicatus, domus autẽ quam ędificare volo domino talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur: pręparabo ergo ei necessaria, & ob hãc causam ante mortem suam omnes pręparauit impensas. Item patet hoc, quia non solum Dauid dedit impensas pro templo ędificando, sed etiam descripsit ei totam figuram templi, ita vt nihil factum fuerit in tẽplo per Salomonem, quod Dauid non pręordinauerit. sic patet

1. Paral.

1. Paral. 28. s. Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cęnaculi, & cubiculorum in abditis, & domus propitiationis, necnon omnium, quæ cogitauerat atriorũ, & exhedrarum per circuitum in thesauros domus, & ibi ponuntur omnia alia, quæ necessario fieri debebãt in templo, ideo pararet Dauid impensas pro omnibus his. Quarta causa data per Nicolaum non tenet, quia Dauid poterat habere operarios, sicut Salomõ, nam si deficerent operarii, aut hoc esset, quia Dauid non haberet impensas ad soluendũ operariis, vel quia non erant tot viri tempore Dauid ad opera, sicut tempore Salomonis. Primum non stat, cum probatũ sit, quòd Dauid dederit omnes impensas, quas fecit Salomon, secundum autem ridiculum est, quia tot viri erant tempore Dauid, sicut Salomonis, ita vt non solum possent congregari operarij, qui ponuntur infra in litera, sed etiam multo plures. Ideo dicẽdum, quòd non fuit prohibitus ex hac causa.

Vera causa quare Dauid non ædificauit templum.
Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, quę fuerit vera causa, quare Dauid non potuit ędificare templum domino. Respondendum, quòd Dauid desiderauit ędificare templum, & tamen non poterat, eo ꝙ tẽpore suo fuerunt multa bella, & ipse fuit quasi semper bellis implicitus, ideo non vacabat ei tempus ad ędificandum: nam cum domus ędificanda esset excelentissima egebat magno tempore ad ędificationem: nam Salomon, qui fuit in magna pace, & habebat copiam omnium rerum necessariarum ad ędificationẽ non potuit complere, nisi in septem annis, vt patet sequenti cap. si autem non esset tempus pacificum, nõ potuisset compleri in multis annis, quod patet, quia post reditum de Babylone restauratum fuit tẽplum Salomonis, quod combustum fuerat, & quia erat tẽpus belli non potuit compleri in pauciori tempore ꝙ in 46. annis, vt patet Ioan. 2. & tamen non erat istud templum tantæ excellentiæ, sicut fuerat templum Salomonis, vnde illi, qui viderant templum prius factũ a Salomone flebant, quando viderunt templum secũdo ędificatum, qui autem nunquam viderant illud putabant istud nouum esse excellentissimum, & gaudebant, vt patet primo Esdrę ca. 3. Dauid autem in principio regni sui super Israel postquam exterruerat Philisthinos putauit se habiturum pacem, & posse ędificare templum, ideo quæsuit a Propheta Nathan, an ędificaret pręced. lib. cap. 7. Deus autem sciens, quòd multa bella insurrectura essent cõtra Dauid, & quòd toto tempore regni sui non esset omnino pacificus, noluit quòd inciperet ędificare, quia incidentibus bellis sępe interrumperet opus, & non fieret conueniente. Istud significatur in responso domini ad Dauid: nam dixit, quòd non ędificaret ipse templum domino, sed filius, qui nasceretur de eo, & quòd tunc non adderent filij iniquitatis, vt affligerent Israel, nec turbaretur amplius, quasi dicat, quòd ex hoc, quòd tempore Dauid erant turbationes, & non poterat ędificare templum, & tempore filii sui esset pax, & posset ędificari. Hoc patet clarius 1. Paralip. 22. cum dixit Deus ad Dauid, filius, qui nascet tibi, erit vir quietissimus, faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum, & ob hanc causam Pacificus vocabitur, & pacem, & otium dabo in Israel cunctis diebus eius. Ipse ędificabit templum nomini meo. Ergo videtur, quòd sola quies erat causa ędificandi. Idem patet hic, quia Salomõ cum dedit causam, quare pater suus non ędificauerat, ait tu scis voluntatem patris mei, & quòd nõ potuerit ędificare domum domini propter bella imminentia per circuitum, donec daret dominus eos sub vestigio pedum suorum, nunc autem requiem dedit mihi dominus quamobrem cogito ędificare templum domini. Idem patet Ecclesi. 47. s. Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, vt conderet domum in nomine suo, ergo videtur, quòd solus defectus pacis fecit tempore Dauid non ędificari templum.

An effusio sanguinis fuerit causa prohibitionis, ꝙ Dauid nõ ædificaret templum domino.

Alia causa est prohibitionis, secundum quòd communiter tenetur, s. quia Dauid effuderat sanguinem multum, & ob hoc non decebat, quòd ipse ædificaret templum domini, istud patet 1. Paralipom. 22. cum dixit Deus ad Dauid multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me.

Idem patet 1. Paralipom. 28. cum dicitur: Deus autem dixit mihi non ædificabis domum nomini meo, eo quòd fis bellator vir, & sanguinem fuderis. Ex hoc etiam colligunt omnes sancti Doctores, & Ecclesia, quòd occisores non debeant esse ministri Dei potissime in officio altaris, quia si iste, qui sanguinem fudit prohibetur ędificare templum domino, a fortiori, phiberi debet accedere ad ministeriũ sacrum ille, qui sanguinem fudit.

Mihi autem sub emendatione cuiuscunque potentis emendare rationabiliter pro nunc videtur dicendum, quòd non fuerit prohibitus Dauid facere templum domino propter hoc, quòd sanguinẽ fuderat. Quod patet, quia si propter hoc prohiberetur Dauid etiam Salomoni non licuisset ędificare templum domini. Quod patet, quia aut Dauid prohiberetur ędificare templum, quia iniuste sanguinem fuderat, vel solum, quia sanguinem fuderat qualitercũque fudisset. Primo modo non stat, quia Dauid non faciebat bella iniusta, sed potius merebatur quandocunque pugnabat, eo quòd pugnabat contra illos, cõtra quos Deus iusserat pugnari, & ob hoc dicebatur agere pręlia domini. Sic patet supra 1. lib. c. 18. cum dixit Saul ad Dauid pręliare pręlia domini. Et eodem lib. cap. 25. dixit Abigail ad Dauid: pręlia domini tu phiaris, & ob hoc pręda, quam accipiebat Dauid, vocabatur pręda Domini. eod. lib. cap. 30. s. accipite benedictionem de pręda domini. ergo non peccabat. Item dato, quòd peccasset Dauid effundendo sanguinem, & postea doleret, peccatum abolitum erat, ac si nunquam peccasset ideo si propter peccatum effusi sanguinis deberet, phiberi, cessaret prohibitio, quando doleret, & tamen doluit de peccatis suis cum esset vir acceptus Deo, qñ petiuit consilium a Nathan propheta, an deberet ędificare templum, ideo non prohiberetur propter hoc. Si autem dicatur, quòd erat phibitio, quia effuderat sanguinem quomodocunque effudisset, nõ solũ prohiberi debebat Dauid, sed etiam Salomon, quia ipse iussit occidi fratrem suum Adoniam, & Ioab, & Semei, vt constat supra 2. ca. & tamen ita est irregularis qui iubet aliquem occidi, & occiditur propter eum, sicut ille, qui occidit alterum, ergo esset Salomon irregularis, & non liceret ei ædificare templum. Item non est ista causa rationabilis, nam in nouo testamento maior strictio est circa irregularitatem, quam in veteri, vt patet ex differentia ministrorum, vt infra dicetur, & tamen in nouo testamento non prohibetur aliquis ędificare Ecclesias, s. dando pecuniam ad ędificationem, vel manualiter operando, etiam si fuerit homicida, dum tamen doluerit, ergo in veteri testamento non debebat ex hoc prohiberi. Item manifestum est, quòd magis sacrum est, quòd aliquis offerat. sacrificia, quam quòd ædificet templũ, quia sacrificia sunt immediate ad Deum, templum autem est mediate, s.

vt in

vt in eo fiant ſacrificia, & offeratur incenſum, vt patet 2.Paralip.2.cap.Dauid tamen permittebatur offerre ſacrificia: nam multa obtulit coram arca, quando duxit eam in domum ſuam pręced.lib.cap.6.& 1.Paralip.15. & 16. & offerebat etiam poſtea ſacrificia coram domino quotidie, ideo licebat ei a fortiori ędificare templum. Item non differebat ędificare templum domino pro aliquo tẽpore, vel pro maiori, ſed licuit Dauid parare locum arcę domini pro toto tempore regni ſui. Nam in domo Dauid erat pręced.lib.cap.6. ergo etiam licebat ei ędificare templum pro maiori tempore, ſicut ędificauit Salomon. Item magis erat obſeruãda irregularitas in ſacerdotibus, qui miniſtrabant in altari quam in laicis, & tamen ſacerdotes veteris teſtamenti non erant irregulares, nec prohibebãtur offerre ſacrificia quamquam effunderent ſanguinem, ergo Dauid non eſſet prohibitus ędificare templum quamquam effudiſſet ſanguinem cum ipſe laicus eſſet, & ędificare templum nõ eſſet miniſterium ſacerdotale. De ſacerdotibus patet, quòd liceret eis effundere ſanguinem, quia Machabæi erant ſummi ſacerdotes, vt patet 1.Macha.2.ca. & per totum librum primum Machabęo. & tamen illi ſacerdotes magni tractabant maiora ſacra, quam ſacerdotes minores, & ipſi faciebant bella multa, & occidebant plurimos tã Iudas Machabæus, quam Ionathas, & Simon. Item patet, quòd nõ ſolum liceret eis effundere ſanguinem, immo etiam interdũ propter effuſionem ſanguinis merebantur ſacerdotiũ, ſic fuit de Phinees filio Eleazari, qui occidit Iſraelitam coeũtem cum Madianitide, & ob hoc Deus promiſit ei ſummum ſacerdotiũ in ęternum: Numeri 25. & primo Machabæ.2.cap. nõ ergo prohiberetur Dauid ędificare templum propter ſanguinem effuſum, ſed ſolum, quia erat intentus bellis, & non poterat vacare ædificationi templi. Ad primam rationem in contrarium dicendũ, quòd 1.Paralip.22. non eſt intelligendum de effuſione ſanguinis, ſed de bellis cum dicitur multum ſanguinem effudiſti, & plurima bella bellaſti, non poteris ędificare domum nomini meo tãto effuſo ſanguine coram me, ideſt ſemper fuiſti intẽtus bellis, in quibus ſanguis effunditur, & nunc oportebit te intendere aliis bellis, ideo non poteris ędificare domum nomini meo. Quòd autem dicatur hoc propter occupationem belli, & non propter effuſionem ſanguinis, patet immediate: nam dicitur ibi filius, qui naſcetur tibi erit vir quietiſſimus, faciam enim eum requieſcere ab omnibus inimicis ſuis per circuitum. Ipſe ędificabit domum nomini meo. Ergo videt, quòd propter ſolam occupationem in bellis non poterat Dauid ędificare templum, & Salomon, qui erat quietiſſimus poterat ędificare. Si autẽ propter effuſionem ſanguinis prohiberetur Dauid, diceret de Salomone, filius qui naſcetur tibi non erit effuſor ſanguinis, dicitur tamẽ erit quietiſſimus.

Sed forte aliqs dicet, quòd per hoc, quòd dixit erit quietiſſimus intellexit, quòd non effunderet ſanguinem, eo ꝙ quieſcendo a bellis non effunderet ſanguinem bellicum.

Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia dato, quòd ceſſaret ab omnibus bellis effundebat ſanguinem in pace tanquam iudex, & hoc faceret eum irregularem.

Ad ſecundam rationem cum dicitur 1.Paralip.28. ſ.nõ ędificabis domum nomini meo, eo quòd ſis vir bellator, & ſanguinem fuderis eodem modo reſpondendum. Et adhuc ibi magis clarum eſt, cum dicatur, eo quòd ſis vir bellator, & ſanguinem fuderis, ideſt nunc es vir bellator, & ob hoc non potes vacare ędificationi, ſicut etiam in pręteritis temporibus effudi-

F ſti ſanguinẽ, ideſt fuiſti vir bellator. Patet ergo, quòd non prohibitus fuit Dauid ędificare templũ propter effuſionem ſanguinis, ſed propter occupationem bellicam.

Quamobrem cogito ædificare templum nomini Dei mei. Scilicet, quia in pace ſum, cogitaui nunc tempus eſſe ędificandi domum Deo.

Sicut locutus eſt dominus Dauid patri meo. In hoc etiam confirmat Salomon propoſitum ſuum, ſ.ꝙ non mouetur a ſe, ſed quia Deus iuſſit illud Dauid.

Filius tuus, quem dabo pro te ſuper ſolium tuum. Ideſt ille qui ſuccedet tibi in regno, & ſedebit in throno tuo ędificabit templum.

Ipſe ædificabit domum nomini meo. Ideſt ędificabit domum, G in qua inuocetur nomen meum, ſ.quia nõ erat domus iſta ad hoc, quòd habitaret Deus in ea, quia Deus non poteſt capi in aliquo loco corporali, ſed ſolum fiebat domus, vt vocaretur domus Dei, & oraretur ibi, ſic dixit Salomon. infra 8. ergo ne putandum eſt, quòd vere Deus habitet ſuper terram? ſi enim cœlum, & cęli cęlorum te capere non poſſunt, quantominus domus hæc, quam ędificaui tibi? & ſequitur ibi, quòd ſolum erat illa domus ad hoc, quòd exaudiret Deus orationes ibi factas, dixit autem Deus ad Dauid, quòd filius ſuus ędificaret templum pręcedenti lib.cap.7.& primo Paralip.22.& 28.

Præcipe ergo, vt præcidant mihi cedros de Libano. Poſuit ſupra Salomon fundamentum petitionis ſuæ, & ipſam narrationem, H hic autem ſequitur petitio, ſ.quòd Hiram faceret pręberi Salomoni cedros de Libano, & quòd pręciderent eos ſerui Hiram, eo quòd illi melius nouerant præcidere ligna quàm Hebræi.

Et ſerui mei ſint cum ſeruis tuis. Ideſt ſerui tui ſunt periti in arte cęſoria lignorum, ideo ſint ſerui mei cũ eis, & erudiantur ab ipſis ad ſcindendum ligna.

Mercedem autem ſeruorum tuorum dabo tibi quamcunque petieris. Ideſt pro labore ſeruorum tuorum ego dabo tibi quicquid volueris: nam poſtea dedit ei triticum, & oleum per ſingulos annos, & poſtea completo Sãctuario, & domo ſua dedit ei 20.oppida in terra Iſrael I infra 9.c. *Scis enim quoniam in populo meo non eſt vir, qui nouerit ligna cædere, ſicut Sidonij.* Quaſi dicat propter hoc peto, quòd ſerui tui ſint cum ſeruis meis cędendo ligna, eo ꝙ non eſt in Iſrael aliquis ſciens ligna cędere ſicut Sidonii, erant autem Sidonij in regno Hiram, quia Hiram erat rex Tyri, & Sidonis, etiam tota terra Tyriorum vocabatur terra Sidoniorum, non dixit.n. Salomon, ꝙ daret mercedem aliquam pro lignis cedrinis, quæ ducebantur de terra Hiram, ſed ſolũ pro labore ſeruorum Hiram, hoc autem fuit, quia forte mons Libanus, de quo erant iſta ligna, pertinebat ad terram Salomonis, ſic colligitur 2.Paralip.8. Etiam patet hic, quia dicitur, ꝙ ſerui Hiram eſſent cum ſeruis Salomonis, eo ꝙ inter Iſraelitas non erant aliqui ſciẽtes ligna ſcindere, ſi ergo fuiſſent aliqui ſcientes cędere K ligna, nihil petiuiſſet Salomon ab Hiram. Vel poteſt dici, quòd erãt iſta ligna in parte Libani, quæ pertinebat ad Hiram, quia mons Libanus extendebatur verſus Sidonem, & pro precio lignorum dederit Salomon ipſi regi Hiram 20.oppida in terra Iſrael infra 9.cap.

Quare Salom. voluit ſcindere ligna cedri. Quæſt. V.

QVAERETVR quare Salomon voluit nunc ſcindere ligna cedrina pro fabricatione templi, quia iam omnia hæc diſpoſuerat Dauid: nam primo Paralip.22.cap.dicitur, quòd Dauid ante mortem ſuam omnes pręparauit impenſas. Et iterum ibidem ligna,

ligna, & lapides pręparaui ad vniuerſa impẽdia. Et iterum ligna quoque cedrina non poterant extimari, quæ Sidonii, & Tyrij portauerant ad Dauid. Reſpondendum, ꝙ Dauid pręparauerat ligna multa, quæ putauerat ſufficere ad ędificationem templi. Salomon tamen forte putauit non ſufficere illa ligna, ideo miſit ad Hiram, vt daret ei ligna, vel ꝙ magis rationabile eſt, Dauid ſolum cogitauerat facere templum domini, Salomon autem voluit facere templum, & domũ ſuam, quę fuit glorioſa valde, vt patet infra 7. & ob hoc eguit pluribus lignis, quam Dauid parauerat.

Cum ergo audiſſet. Hic ponitur ſecundum, in quo petitum a Salomone conceditur, quia Hiram conceſſit, quòd ſerui ſui ligna cęderent. Et dicitur. *Cum ergo audiſſet Hiram verba Salomonis lætatus eſt valde.* Hiram erat amicus Salomonis, & prius fuerat amicus Dauid, & quia nunc videbat Salomonem prudenter loqui, lætatus eſt valde, quia ſapiens erat, gaudet enim amicus de bono amici ſui, quia amicus bonus factus, bonum eſt eius, cuius eſt amicus, vt patet 8.Ethic. *Et ait benedictus dominus hodie.* Scilicet benedicatur ipſe, quia fecit tale bonum.

De quo Deo loquebatur Hiram, cum dixit: Benedictus dominus Deus hodie. Quæſt. VI.

QVAERETVR de quo Deo dicebat nũc Hiram, ꝙ benedictus eſſet. Aliquis dicet, ꝙ dicebat de Deo Iſrael, quia iſte cõuerſus erat ad iudaiſmum, & ob hoc erat amicitia inter eum, & Dauid, & nũc inter eum, & Salomonem. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia Hiram erat Gentilis colens idola, & ante eum Sidonii colebant idola, vt patet Iudi.10. cum dicitur, ꝙ Iſraelitæ ſeruierunt idolis Baalin, & Aſtaroth, & dijs Syriæ, & Sidoniis: etiã temporibus Acab poſt Salomonem Sidonii colebãt idola, ſ.tempore, quo Acab accepit Iezabel in vxorem, quę erat filia regis Sidonis, & propter eam coluit idola, vt colligitur infra 16.etiam tempore Salomonis colebant Sidonii idola, quia infra 11.ſ.dicit, ꝙ Salomon colebat Aſtarthem deam Sidoniorum. Idem patet ſequenti lib.23. ergo Hiram non colebat Deum Iſrael, ſed Aſtarthem, quam etiam poſtea coluit Salomon. Item patet, quia iſte Hiram fabricauit templũ Iouis in Tyro, vt patet per Ioſephũ 8.Antiqui.t Dicendum ergo, ꝙ Hiram potuit hic vocare Deum illum, quem ipſe colebat, quia ſic loquebantur alii Gentiles, quando dicebant aliquid de diis, nam Deos ſuos per excellentiam vocabant Deos, & illos magis laudabant quã Deos aliarum gentium. Nunc tamen dicendum, ꝙ non locutus eſt de Deo ſuo, eo ꝙ opinabantur Gẽtiles, quòd illi dii, quos ipſi colebant non benefaciebãt alicui, niſi cultoribus ſuis, & pro eis pugnabãt contra alias gentes, & contra Deos ipſarum gentium, ſic colligitur per Auguſt.3. de Ciuitate Dei, & per Virgiliũ 1.& 10. Aeneidos. Salomon tamen nõ colebat illum Deum, quem colebat Hiram, ergo non putaret Hirã, quòd Deus ſuus dediſſet ſapiẽtiam Salomoni, vel dediſſet Dauid filium ſapientem, benedixit tamen Hirã, qui dederat Dauid filium ſapientem, ergo non fuit locutus de Deo ſuo. Sed dicendum, ꝙ aut loquebatur de quodam Deo, quem Gentiles putabant eſſe ſupremum, & diſponentem omnia, ſicut videntur opinati Athenien. conſtituentes aram Deo ignoto, vt patet Actuum 17. & iſte prouideret Hebræis, & aliis gentibus, aut loquebatur de Deo Hebræorum, quia quamquam ille non eſſet Deus ſuus, cum eſſet Deus Salomonis, & Dauid putabat, ꝙ bene faceret eis, ſicut de Deo ſuo Ioue, aut dea ſua Aſtharthem putabat, ꝙ benefaciebat ei, & iſtud vltimum eſt verum 2.Paralip.2.

A ſ.quia dilexit dominus populum ſuum, ideo te regem fecit ſuper illum, & benedictus dominus Deus Iſrael, qui fecit cęlum, & terram, qui dedit Dauid filium ſapientem, & eruditum. *Qui dedit ſapientiſſimum filium Dauid.* Magnum donum erat, ꝙ Deus daret ſapientiam Salomoni ad regendum populum, ideo laudandus erat. *Super populum hunc plurimum.* Dixit hoc Hiram, qa magnum erat regnum Iſrael in comparatione aliorũ regnorum terrę ſm modum illius temporis: nam dominabatur Salomon in terra, in qua olim fuerant plures, quam 50.reges, quòd patet, quia Ioſue, & Iſraelitæ occiderunt 31.reges, qui enumerantur Ioſue 12.& ante hoc tẽpore Moyſi occiderant duos reges Amorrhęos Sehon, & Og. Ioſue 13.manſit etiam multa terra Chananæorum, B quæ nondum capta erat ab Iſraelitis Ioſue 13. & Iud.3. quarum magnam partem acceperant Iſraelitæ poſt mortem Ioſue vſque ad tempora Dauid, & toti iſti terræ dominabatur Salomon, & ſic tantam habebat ipſe terram, ſicut 50. reges, & ob hoc populus eius erat plurimus.

Magnitudo regni Salomõis.

Et miſit Hiram ad Salomonem, dicens: audiui quæcunque mandaſti mihi. Placuit petitio Salomonis ipſi Hiram, ideo obtulit ſe libenter facturum quicquid ille petebat, & dixit, quæcunq; mandaſti mihi, ideſt miſiſti ad dicendum: nam mandare multoties accipitur promittere, ſic patet Gen.45. ſ. hęc mandat filius tuus Ioſeph, ideſt mittit ad dicendum: nam filius nihil mandaret patri. Simile patet Nume.20. ſ. Hęc mandat frater tuus Iſrael, & tamen Iſraelitę orabant ibi, & non C pręcipiebant.

Ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis, & abiegnis. Ideſt ego faciam quicquid vis ſcindendo cedros, & abietes. Salomon ſolum dixerat ſupra de lignis cedrinis, & tamen reſpondit Hiram de cedrinis, & abiegnis, quia forte Salomon miſit ad petendum abietes quamquam ſupra omiſſum fuerit, ſic patet 2.Paralip.2. vbi ponuntur plura ligna, ſ. ſed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinnea de Libano. in Hebręo dicitur. *In lignis buxinis.* Vbi nos dicimus abiegnis. Poſuit tamen litera noſtra abiegnis, quia cõuenientior eſt abies ad iſta opera quã buxus: eſt enim abies arbor recta, & leuis odorifera nocens animali- D bus venenoſis, vt ait Iſidorus in lib.Etymo. *Serui mei deponent ea de Libano ad mare.* Tyrus, & Sidon ſunt ciuitates iuxta mare, in quibus regnabat Hiram, mons autem Libanus, in quo erant iſta ligna pertingebat ad mare, ideo quamquam poſſent duci iſta ligna per terram de Libano vſque Ieruſalẽ noluit Salomon, quòd ducerentur per terram, quia erat lõgum iter, & eſſent magnæ expenſæ, ſed ducebantur per mare: nam Ieruſalem modicum diſtat a litore maris. eſt enim Ioppẽ quædam ciuitas ſępe nominata in libris Machabæorum, quæ vulgariter nunc vocatur Iapha, vbi eſt portus, ad quem appellant peregrini, & diſtat.9. leucis a Ieruſalem, ideo mittebant illa ligna per mare, & portabantur ad aliquem locum propinquum Ieruſalem, & inde inferebantur in Ieruſalem. Et quia locus pro- E pinquiſſimus per mare erat Ioppem ferebantur illuc, vt patet 2.Paralip.2.

Tyrus, & Sidon vbi.

Et ego componam ea in ratibus. Ideſt faciam componi: nam rex non faciebat iſta manu ſua, ſed iubebat fieri, ſic dicitur ſequenti cap. quòd Salomon ędificabat domum domino, ideſt faciebat eam ędificari. Vocantur rates naues, in quibus portari poſſunt quęcunque onera. Dicit Rab. Salom. quòd iſta ligna non portabantur in ratibus, ſed in mari componebantur, ſ.ligabantur ſuper aquas, & aliqui aſcendebant ſuper illa ligna, vel pręcedebant in aliqua nauicula, & dirigebant illa, vt mouerentur. Sed hoc non ſtat, quia in fluminibus, vbi eſt aqua directe fluens verſus vnam partem poteſt

poteſt hoc fieri cum ipſe impetus aquę ferret ligna, & ſolũ opus erat, quòd aliquis vir dirigeret illa ligna. In mari tamen, quod eſt procelloſum, & non fluit aqua directo impetu ad vnam partem, nõ poterat hoc fieri, quia non mouerentur ligna verſus Ieruſalem ad partem, ad quam volebat Salomon, ſed quocunque impetus aquæ illa ferret, ideo oportuit, quòd mouerẽtur in ratibus, vt ad motus illarum mouerentur ligna, etiam quia Hirã dixit hic, ego componam ea in ratibus.

In mari vſque ad locum, quem ſignificaueris mihi. Ideſt cõponam ea in mari in ratibus, & ducam vſque ad locũ, quem mihi aſſignaueris. *Et applicabo ea ibi.* Ideſt deponam ad terram.

Et tu tolles ea. Ideſt ad te pertinebit, quòd facies ea ferri inde in Ieruſalem, locus autem quem poſtea Salomon aſſignauit fuit Ioppem, vt patet 2. Paralipom. 2. capitu.

Cap. 2. Sciendum de iſto Hiram, quòd fuit valde amicus Salomonis, & ſepe ſibi ſcribebant epiſtolas ipſe, & Salomon, vt ait Ioſephus 8. Antiquitatum, ſcilicet epiſtolarum Salomonis, & Hiram ſcripta hactenus ſeruantur, non ſolum in libris noſtris, ſed etiam apud Tyrios, & ſiquis hęc voluerit cognoſcere integre, rogãs cuſtodem monimentorum publicorum Tyriæ ciuitatis, inueniet ea conſona horũm, quæ a nobis edita ſunt. De hoc etiam dicit in eodem libro Antiquitatũ, quòd meminit regis Salomonis, & Hiram Menãder, qui ex Phœnica lingua antiquitates Sidoniorum in vocem conuertit helladicã, dicens: moriente Abibalo ſucceſſit in regnum filius eius Hiram, qui cum vixiſſet annis quinquaginta tribus regnauit triginta quatuor: hic effodit amplum terrę ſpacium, & auream columnam, quę eſt in Iouis templo dicauit. In ſuper, & lignorum materiam a monte Libano incidit ad tecta templorum, & deſtruens antiqua ſacraria, templum ędificauit Herculis, & Aſtarthę, & primum Herculi hoc erexit menſe piriceo, & contra Eucheos tributa non reddẽtes egit exercitum, eiſque ſibi ſubiectis denuo remeauit. Huius temporibus erat Abdemonis filius iuuẽculus qui ſemper propoſitiones, quas imperaſſet rex Ieroſolymorum ſoluebat. Meminit autem illius etiam Dion Hiſtoriographus, ita dicens: Abibalo moriente filius eius Hiram regnauit, hic partem ciuitatis poſitam ad orientem diruit, & maiorem vrbẽ effecit, & Olimpii Iouis templum deſtruẽs medium locũ ciuitati coniunxit, & aureis anethimatibus exornauit, aſcendenſque in montem Libanum Syluã maximam ad ſacrorum ſecuit ędificia. Adiecit ad hoc, regem Ieroſolymorum Salomonem miſiſſe ad Hiram regem Tyri figuras quaſdam, & petiiſſe ab eo ſolutionem, ita vt ſi non poſſet diſcernere, ſoluenti pecunias daret. Cumque fateretur Hiram non poſſe illa ſe ſoluere, multaque foret pecuniarum detrimenta paſſurus, per Abdimum quendam Tyrium, quæ poſita fuerant, ſoluta ſunt, & alia ab eo propoſita, quæ ſi Salomon non ſolueret Hiram regi multas pecunias daret.

Gẽtiles habebant cuſtodẽ monimẽtorũ publicorũ.

Pactũ inter Salomonẽ & Hirã p lignis habendis.

Præbebis neceſſaria mihi. Iſtud eſt tertium, in quo Salomonis, & Hiram pactum interponitur, ſ. quòd Hirã prouideret Salomoni de lignis, & Salomon prouideret Hiram de cibis, & dicitur.

Præbebis neceſſaria mihi, vt detur cibus domui meæ. Forte petiuit iſtud Hiram, quia terra Tyriorum, non eſt ita fertilis in victualibus, ſicut reliqua terra Chanaan, iõ in mercedem laboris non petiuit aliud, niſi cibos, vel forte Hiram, & ſerui ſui ceſſabant ab agricultura, vt ſecarent, & pararent ligna pro Salomone, & etiam lapides dolarent, vt patet infra, ideo petebat ſibi dari cibos, quos non poterant habere Tyrii ceſſantes nunc ab agricultura. *Itaque Hiram dabat Salomoni ligna cedrina & ligna abiegna iuxta omnem voluntatem eius.* Ideſt de iſtis duabus materiis, ſ. cedrorum, & abietum dabat principaliter Hiram Salomoni, & hoc iuxta voluntatem ſuam, ideſt quæcunque petiiſſet, & de quacunque magnitudine, ſecundum quòd erant neceſſaria pro opere templi.

Salomon autem præbebat Hiram viginti millia Coros tritici in cibum domui eius. Iſtud dabat per ſingulos annos Salomon ipſi Hiram dum ędificatum fuit templum, & domus regis, quia ſemper in Libano cędebant Tyrii ligna pro Salomone. De quantitate autem Cori declaratum eſt precedenti ca. & habetur Ezechielis 45.

Et viginti Coros puriſſimi olei. Etiam iſtud dabat in cibum, de animalibus autem ad cibum nihil dabat eo, quòd forte plus abundabant Tyrii, quam ſerui Salomonis, ſed ſolum dedit triticum, & oleum, quia iſta non erant ad ſufficientiam in terra Tyriorum. Accipitur autem Corus pro mẽſura communi tã ad oleum quam ad triticum, & tamen raro ſunt ęqdem menſuræ aridorum, & liquidorum vnde Lucæ 16. ponuntur diuerſæ, cum dixit viſicus iniquitatis ad vnum debitorem domini ſui: Quantum debes domino meo? Et ille dixit, centum cados olei, & ad alium debitorẽ dixit, quantum debes? & ille ait, centum Coros tritici. hic tamen Corus eſt tam pro cado, quam pro Coro.

Hęc tribuebat Salomon Hiram per ſingulos annos. Ideſt quandiu durauit ędificatio Sãctuarii, & domus regis dedit iſta Salomon, & iſta non erant in plenam ſatisfactionem pro labore, & pro precio lignorum. Nam expleto tempore ędificationis, ſ. poſt 20. annos dedit Salomon regi Hiram 20. oppida in terra Galileę, vt patet infra 9.

Deditque dominus ſapientiam Salomoni, ſicut locutus eſt ei. Iſta eſt recapitulatio, quia iam ſupra dictum fuerat de ſapientia data Salomoni, hic tamen repetitur, quia agitur de ędificatione templi, in qua neceſſaria erat magna prudentia, & dicitur, ſicut locutus eſt ei, ſ. quia ſupra 3. dixit ei, quòd faceret eum ſapientiorem omnibus qui pręceſſerant eum, & qui futuri erant, ex hoc paret, quòd ſapientia prius data fuit Salomoni quam inciperet ędificare templum, & quam mitteret ad Hiram pro lignis, & lapidibus.

Et erat pax inter Hiram, & Salomonem. Et percuſſerunt fœdus ambo. Dicitur hoc, quia non poterant iſta fieri, niſi eſſet pax inter Salomonem, & Hiram, fuitque pax inter eos, ſicut fuerat inter Hiram, & Dauid: nam Hiram fuerat amicus Dauid omni tempore, vt patet ſupra in litera, & ad confirmationẽ huius pacis inierunt fœdus inter ſe Salomon, & Hiram, ex hoc autem colligitur aliqualiter, quòd Hirã erat de terra Chananęorum, contra quem Salomon pugnare poterat licite, alioquin non curaſſet Hiram facere fœdus cum Salomone, quia non eſſet alias pugnaturus dato, quòd nõ iniretur fœdus, & forte fuit iſta vna de cauſis, propter quas licuit Salomoni non pugnare contra Hiram, & terram ſuam, eo quòd valde indigebat Salomon miniſterio Tyriorum, & Sidoniorum ad cędenda ligna, cum nullus eſſet in Iſrael, qui ſciret ligna cędere, ſicut Sidonii, vt patet ſupra in litera. Qualiter autem fœdus percuſſum fuerit inter eos, non apparet, ſed credendũ eſt, quòd ipſi, vel aliqui nomine eorum fecerint ceremonias illas, quæ requiruntur in fędere, de quibus declaratum eſt Ioſue vlt. & ſupra primo libro capitu. decimoctauo.

Operariorũ electio.

Elegitque rex Salomon operarios. Hic ponitur 4. ſ. operariorum electio: nam Salomon accepit operarios ſufficientes ad hoc opus, & mittebat illos in Libanum, vt ibi cęderent arbores, & lapides cũ Tyriis, qui erant magiſtri operũ. *De omni Iſrael.* Ideſt iſti operarii erant aſſumpti de toto Iſrael, quia eligebantur viri conuenientes ad hoc.

Et erat indictio 30. millia virorum. Ideſt erat ſumma operariorum triginta millium. Vocatur autem indictio, ideſt ſumma, vel numerus. Vel magis proprie indictio eſt impoſitio, vt cum aliquis imponit aliquid alteri agendum dicitur ei indicere illud, & ſic eſt ſenſus, quòd rex Salomon imponebat populo triginta millia operariorum, qui forte recipiebãt precium de pecuniis plebis, ſic vult Ioſephus 8. Antiquitatum, quòd rex indixit omni populo tributum triginta millium operariorum.

Sciendum etiam, quòd iſti operarii non erant de genere Iſraelitarum, ſed ſolum de proſelytis, ideſt cõuerſis ad iudaiſmum de gentilitate: Iſraelitæ autẽ non cogebantur ad iſta ſeruitia, ſed erãt ordinati, vt eſſent viri bellatores. Sic patet infra 9. cum dicitur de filiis autem Iſrael non conſtituit Salomon ſeruire quemquam, ſed erant viri bellatores, & miniſtri eius, & principes, & duces, & præfecti curruum, & equorum.

Mittebatque eos in Libanum 10. millia per menſes ſingulos. Ideſt iſti triginta millia operariorum erant deſtinati, vt irẽt in Libanum, & ibant decem millia ſolum vno menſe, & alio menſe alia decem millia, & tertio mẽſe alia decem millia, & quarto menſe illa 10. millia, quæ fuerant in primo menſe, & ſic fiebat circulatio, vt quęlibet decem millia iſtorum vno menſe operarentur, & duobus menſibus quieſcerent. *Viciſſim.* Ideſt, quòd mutarentur per vices iſta triginta millia virorum, quia nunquam ſimul omnes ſeruiebant, ſicut ſupra declaratum eſt.

Ita vt duobus menſibus eſſent in domibus ſuis. Ideſt fiebat iſta viciſſitudo, & permutatio in operariis, ita vt quilibet operaretur vno mẽſe, & quieſceret duobus, iſtud fiebat ad recreationem, quia labor iſte cędendi lapides, & ligna, erat grauiſſimus, ideo fiebat mutatio, vt maius tempus daretur ad quietem quam ad laborẽ. Secunda cauſa erat, quia iſti egebant multis neceſſariis pro domibus ſuis, & familia, ideo vt poſſent illa ꝓcurare dabatur eis, quòd poſſent duobus menſibus quieſcere, & vno menſe operari.

Et Adoniram erat ſuper huiuſcemodi indictione. Ideſt Adoniram erat Iſraelita, & habebat curam de iſta indictione, ideſt de iſtis triginta millibus virorum, ſcilicet regendo eos, quo tempore deberent iſti quieſcere, & illi operari, ne maneret aliquod tempus, in quo decem millia virorum nõ operarentur, etiam faciebat, quòd opera non fierent negligenter.

Fuerunt itaque Salomoni 70. millia eorum, qui onera portabant. Iſti ſeptuaginta millia non computabantur cũ illis 30. millibus ſupra poſitis, quia 30. millia ſolum erant ad cędendum ligna in Libano, iſti autem de ſeptuaginta millibus erant ad portanda onera. Erant autem iſta onera ligna, quę portabantur de Libano. Nã Hiram, & ſerui ſui componebant ea in ratibus, & portabant per mare vſque Ioppem, & inde vſque ad Ieruſalem per illas nouem leucas portabant illa iſti viri de 70. millibus. De lapidibus quoque idem dicendum videtur, ſ. quòd parabantur in monte Libano, & ducebantur per mare vſque Ioppẽ: nam dicitur infra quòd cementarii Hiram, & Salomonis parabant lapides in monte.

Et 80. millia latomorum in monte. Ideſt habebat octoginta millia virorum forte in monte Libano, qui ibi de lapidicina lapides grandes cędebant, & parabant. Vocantur autem Latomi, ideſt lapidum cęſores. Iſta autem 80. millia, virorum, & 70. millia, de quibus ſupra dicebatũ, & 30. millia, qui erant in indictione erant de conuerſis ad iudaiſmum, vt ſupra dicebatur, quia Iſraelitæ ſolum accipiebantur, vt pręeſſent operantibus.

Abſque præpoſitis, qui præerant ſingulis operibus numero trium millium, & trecentorum. Ideſt iſta ſumma ſupra poſita centum, & octoginta millium erat de operariis, & non computantur ibi magiſtri operũ, qui pręerant eis, & iſti erant tria millia trecenti. Iſti autem erant de Iſraelitis, quia in hoc non ſeruiebant, ſed imperabant.

Præcipientium populo, & his qui faciebant opus. Ideſt iſti præpoſiti, ſcilicet tria millia, & trecenti pręcipiebant populo quid agere deberent. Vocatur autem populus tota ſumma iſtorum latomorum, & portantium onera, & eorum, qui erant in indictione, quæ ſumma erat ſimul 180. millium. Pręcipiebant etiam his qui faciebant opus, ideſt his, qui operabantur in templo: nam dum iſti, qui ſupra poſiti ſunt cędebant lapides, & ligna, & portabant, alii operabantur in templo diſponentes locum, & deinde facientes ędificia, & per omnes iſtos diuiſi erant præpoſiti tria millia, & trecẽti qui iubebant ſingulis operariis quid facere deberẽt, etiam videbant quomodo fierent opera ne quid fieret negligenter.

Præcepitque rex, vt tollerent lapides grandes. Ideſt iuſſit, quòd cęderentur lapides valde magni ad ponendum in fundamento templi, & debebant eſſe magni, vt ſuſtinerent ędificium altum ſuperpoſitum.

Lapides precioſos. Ideſt iſti lapides erant precioſi, qui ponebantur in fundamentis templi non intelligendo, quòd erant de natura gemmarum, quia de illis nunquam reperiuntur magni lapides quales conueniunt cementis, & tamen hic dicitũ, quòd erant lapides grandes. Etiam non ſtat, quia valde videbatur ſtolidum, ꝙ lapides precioſi ponerentur in ędificio, vbi apparere non debebant, ſed vocantur hic lapides precioſi, ideſt, quia magno precio conſtabant, ſcilicet marmora magna, quæ in montibus ſecabatur de lapidicinis, & iſta poterant haberi in magna quantitate.

Fertur, ꝙ multi ex iſtis lapidibus ſunt hodie Romę in templo Petri & Pauli adducti p Veſpaſianũ tpe deſtructionis templi Iudęorum.

Vnde dicit Ioſephus 8. Antiquitatum. quòd Salomon poſuit fundamenta templi nimia terrę profunditate de lapidibus fortiſſimis, qui poſſent longo tempore permanere, qui ęquè conſtipati ſunt conſerti terrę pauimẽto, vt fortitudo ſuperędificati operis eſſent, & propter inferiorem ſui fortitudinem, ſine defectu impoſitam magnitudinem, & precioſam pulchritudinem ſuſtinerent. Dicit etiam de iſtis lapidibus, quòd quidam eorum erant viginti cubitorum in longitudine, & decem in latitudine, & quinque in altitudine, ita vt eſſent lapides ſupra humanam extimationẽ in magnitudine.

In fundamentum templi. Ideſt omnes iſti lapides magni erant pro fundamento. Nam licet parietes de lapidibus ędificati fuerint, tamen lapides, qui erant ſupra cementum minores erant, quia leuius pondus ſuſtinebant.

Et quadrarent eos. Ideſt iſti lapides quadrabantur in monte antequã ducerentur in Ieruſalem, vt ſicut quadrandi erant, ita ibi quadrarentur, & ſcopularentur, iſtud autem fiebat ad tollendum magnitudinem ponderis, quia ſi lapides rudes ferrentur de lapidicina, & poſtea deberent quadrari, & ſcopulari, eſſet duplo maior magnitudo. Ideo ſiquis deberet ferre de lapidicina lapideam mollem, de qua poſtquam quadraretur, & ſcopularetur fieret lapis ſcopulatus 20. cubitorum lõgitudine, & decem latitudine, & quinque altitudine, oportet eſſe molem illam importabilem, cum autem quadrarentur in monte fiebat portabilior.

Quos dolauerunt cementarij Salomonis, & cementarij Hiram. Vocantur cementarii illi, qui lapides pro cementis dolant, & ſcopulant, & quia iſti lapides erãt pro fundamento,

damento, vt patet hic, dicuntur cemẽtarii dolasse eos, & erant isti cemẽtarii Salomonis, & Hiram, eo quòd serui vtriusque laborabant simul in monte, sicut dixit supra Salomon sint serui mei cum seruis tuis, quia in populo meo non est vir, qui nouerit ligna cędere, sicut Sidonii.

Porro Biblij præparauerunt lapides, & ligna. Scilicet lapides dolabantur, & quadrabantur a cementariis, qui erant artifices rudes, deinde Biblii, qui erant sapientiores in hac arte poliebant illos, & reducebant ad quãcunque formam vellent. de lignis eodem modo fiebat, scilicet, quòd ligna cęderentur, & quadrarentur a quibuscunque, deinde Biblii illa figurarent, sicut vellent, ita vt in templum omnia ferrentur fabricata, & nihil ibi fieret, sed solum ea, quæ facta erant extra Ierusalem ducebantur in Ierusalem, & coniungebantur, & per illorum coniunctionem fiebat templum. Dicuntur autem Biblii viri quidam nominati a quadam ciuitate Phœnicis, quæ dicitur Biblos. De hac autem loquitur Ezechiel 27. cap. scilicet Senes Biblii, & prudentes eius habuerunt nautas ad ministerium varię supellectilis tuę. In Hebręo habetur Gebellim, vbi nos dicimus Biblii, & nomen gentis est, singulare autem est Gebal, & isti Gebellim habitant apud terram Israel iuxta Tyrum, & pugnauerunt aliquando cõtra Israelitas. De hoc Psalm. 82. scilicet Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalec, & alienigenę cum habitantibus Tyrum. Et sic ponitur ibi Gebal pro nomine gentis, cuius plurale est Gebellim.

Ad ædificandum domum. Idest fuerunt lapides politi, & ligna figurata per Biblios, vt nihil deesset ad ędificãdam domum, nisi coniungere ipsa ligna, & lapides iã polita, & formata, sicut cum fit aliquod tabulatum ad ponendum in altaribus nihil in Ecclesia fit, sed solum ibi compaginantur tabulę, quæ exterius fabricatę fuerant, & politæ, atque depictæ.

CAP. VI.

2. Paral. 3. EACTVM est ergo quadringentesimo, & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti in anno quarto mense Zio, ipse est mẽsis secundus regni Salomonis super Israel, ędificare cœpit domum Domino. Domus autem quam ædificabat rex Salomon Domino habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine.

DESCRIPTA in precedẽtibus materię preparatione, hic agitur de domorum ędificatione, & diuidit in duas, quia primo agitur de ędificatione domus domini: secũdo de constructione regij palatii sequent. capit. Prima in duas, quia ponitur ędificationis tempus, secundo ędificii modus ibi. *Domus autem quam ædificabat.*

An sit ordo continuus. *Quæst. I.*

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta immediate post precedentia, & an sit continuatio ordinis, vel sit ordo mutatus.

Respondendum, quòd ista, & ea, quę habẽtur præceden. cap. simul fuerunt, nam supra dicebatur de cęsione lignorum, & lapidum, & portatione eorum ad locum Sãctuarii: hic autem agitur de fabricatione ipsius Sanctuarii, fuerunt tamen ista simul, quia durauit ædificatio templi Salomonis, & domus suæ 20. annis, scilicet ædificatio templi septem annis infra in litera, & ędificatio domus regis 13. annis sequenti cap. & in omnibus istis viginti annis continuatum fuit opus cędendi lapides, & ligna, de quo præced. cap. dicitur, & etiam opus Sãctuarii in isto tempore factum est, ideo non procedit vnum ad alterum. vnde Salomon in fine viginti annorum dedit regi Hiram viginti oppida in terra Galilęę, quasi tunc finiretur opus, & daretur merces infra 9. scilicet, expletis autem annis 30. postquam ędificauerat Salomon duas domos, idest domum domini, & domum regis, Hiram rege Tyri prębente ligna cedrina, & abiegna, tunc dedit Salomon Hiram 20. opida in terra Galilęę, prius tamẽ incepit id, quod habetur supra, quam quòd habet hic, eo quòd prius incępit aliqua materia disponi, & duci in locum Sanctuarii, quam ędificaretur aliquid de Sãctuario.

Factum est autem quadringentesimo, & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti. Hic ponitur tẽpus, quo incępta est ędificatio templi, quę fuit 480. annis post exitum de Aegypto. Quo tpe templum incęptum est.

In anno 4. Scilicet regni Salomonis. Nam pauco tempore postquam accepit sapientiam Salomon a Deo incępit ędificare. *Mense Zio.* Scilicet in mense secundo, qui vocatur Zio secundum Hebręos.

Ipse est mensis secundus regni Salomonis super Israel. Idest iste erat mensis secundus anni quarti regni Salomonis, & sic Salomon solum regnauerat tribus annis, & vno mense quando incępit templum ędificare, & disponere ea, quæ habentur hic.

Aedificare cœpit domum domino. Istam domum ędificauit prius, & deinde palatium suum.

Quare in ædificatione templi ponitur annotatio temporis, cum hoc non sit consuetum in sacra Scriptura.

Quæst. II.

QVAERITVR quare ponitur hic computatio temporis, scilicet, quando factum fuit Sanctuarium, nam non est ista cõsuetudo in scriptura, quòd enarretur tempus præteritum in principio alicuius operis, licet istud sit vsitatum apud aliquos historiographos.

Respondendum, quòd hic posita fuit summa annorum ad certificandum tempus, in quo factum est Sanctuarium, eo quòd erat istud de principalissimis, quæ facta sunt in veteri testamento: nam in aliis quæ minus principalia erant, s. in principiis ętatum Regũ, & Iudicum non ponitur assignatio temporis ad hoc, quòd sciamus, quo tempore facta sunt, quia de illis non est principalis cura, ędificatio autem Sanctuarii, in quo debebat esse omnis cultus Dei, erat vnum de principalissimis totius veteris testamenti, ideo debuit poni annotatio temporis. Sic etiam factum est in quibusdam aliis multum principalibus, vt patet de legis datione, in qua ponitur tempus ab exitu de Aegypto. Exodi 19. s. mẽse tertio egressionis Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai, & ibi sequitur quomodo post tres dies data est lex. Item cõstructio tabernaculi Moysi fuit aliud de principalibus veteris testamenti, quia in illo fuit totus cultus Dei vsque ad templi Salomonis ædificationem, ideo assignatur tempus erectionis eius Exod. 40. scilicet igitur mense primo anni secũdi in prima die mensis collocatum

catum est tabernaculum. Item numeratio Israelitarũ, quæ facta est in deserto prima vice fuit vnum de principalibus in veteri testamento, eo quòd Israelitę ante hoc non erant distincti per tribus suas, & familias quantum ad certitudinem numeri, nec erant eis assignata loca castrametandi, & modus mouendi castra, & quia in mõte Sinai factum fuit hoc, ꝙ acciperetur summa omnium tribuum cuiuslibet per se, & distinguerentur per vexilla, & assignarentur eis loca castrametandi, positum fuit tempus, quo hęc facta sunt eo, ꝙ nimis differebat nunc populus Hebraicus a precedenti tempore, quia nunc erat exercitus ordinatus, & prius erat multitudo inutilis. De hoc Numeri 1. s. locutus est dominus ad Moysen in deserto Sinai anno altero egressionis de Aegypto prima die mẽsis secundi.

Item profectio Israelitarum de monte Sinai fuit aliquid valde notabile, quia quando venerunt in Sinai non habebant legem, & quando recesserunt inde iã habebant eam, etiam non habebant prius Sanctuariũ, & tunc habebant, & prius non erant ordinati, & tunc erant ordinati in castrametationibus, & progressionibus. Et quia multum differebat nunc status populi a priori conditione, posita fuit annotatio temporis pro gressionis de monte Sinai: Nume. 10. s. anno secundo mense secũdo vicesima die mensis eleuata est nubes de tabernaculo fœderis, profectique sunt per turmas suas filii Israel de deserto Sinai. Debuit ergo hic fieri annotatio temporis.

Alia causa fuit, quia totus cultus Dei fuit in Sãctuario Moysi, quod fabricauerat in deserto, eo quòd iussum erat sub pęna mortis, ne quis extra illud offerret sacrificia. Leuiti. 17. post quam autem fabricatum est templum Salomonis cessauit cultus Dei in tabernaculo Moysi, ideo debuit hic poni annotatio tẽporis, vt per eam sciatur quanto tempore durauerit cultus Dei in tabernaculo Moysi, & quãto tempore in templo Salomonis.

Annotatio temporis huius ædificationis quare potius fuit posita ab exitu de Aegypto, quam ab alio tempore.

Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, cum deberet poni hic annotatio temporis, quare potius posita est ab exitu de Aegypto, quam ab alio tẽpore: nam poterat poni annotatio ab orbe condito, vt sciretur in quoto anno sęculi factum est templum Salomonis, vel fieret annotatio ab anno diluuii, vel ab anno natiuitatis Abrahę, vel ab ingressu suo in terram Chanaan, vel ab ingressu Iacob in Aegyptum, quia omnes istæ annotationes ęrarum erant satis rationabiles, & satis conuenientes Hebræis: nam istas annotationes ponit hic Iosephus octauo Antiquitatum.

Respondendum, quòd a qualibet istarum ętatum poterat fieri satis rationabiliter annotatio, fuit tamen facta potius ab exitu de Aegypto, eo quòd in Israelitis erat, sicut in aliis gentibus. Nam quælibet gentes computant annos suos ab eo tempore, quo in eis accidit aliquid notabilissimum, sic inter Grękos cœperunt computari tempora per Olimpiades quasi incipiendo annos suos ab Hercule, qui Olimpiades instituerat. Iterum autem a Troia capta cęperunt computare annos, quia captio Troiæ fuit mirabilis victoria Grękorum, postea vero cœperunt ab istito Eleo, qui reparauit Olimpiades, vt ait Solinus in Polyhistorum deinde autem computauerunt a tempore Alexãdri, quia ille fuit excellentissimus rex Græcorum. Sic etiã Romani a principio computauerunt annos suos ab vrbe condita, deinde tempore Octauiani cœperunt computare per ęram, & indictionẽ, quę ab ipso Octauiano imposita est, & sic computabant omnes gentes, & vsque hodie in quibusdam terris, quamquam Christo subditæ sint, durat computatio per ęram Cęsaris. In Hebræis autem nullum fuit maius bonum quam liberatio de Aegypto, ideo non debuit fieri cõputatio per aliam ęram. De prima ęra, s. ab orbe condito dicendum, ꝙ non attinebat ad Hebræos specialiter, sed generaliter inquantum ipsi, sicut & cętęrę res creati erant. Item non multum conueniebat eis ęra a diluuio, eo ꝙ nihil speciale fuit in illa quãtum ad Hebræos, licet fuerit quasi quoddã principium sęculi, iõ erat communis ad omnes gentes. Item ęra a natiuitate Abrahę non erat specialis Iudęis, quia tunc nõ erat Abraham electus a Deo, vt esset pater Iudęorum, si quia Deus nihil locutus fuerat ad eum, nec ad progeniem suam. Aliæ autem ęrę, s. ab ingressu Abrahæ in terram Chanaan, vel ab ingressu Iacob in terram Aegypti pertinebant specialiter ad Hebræos, prima autem, quia Abraham precepto Dei introiuit in terram Chanaan egressus de Mesopotamia, & tunc Deus ꝓmisit ei, ꝙ benediceret ei, & multiplicaret ipsum. Genes. 12. Introitus etiam Iacob in Aegyptum pertinebat ad Hebræos inquantum Iacob pater eorum præcepto Dei illuc introiuit. Gene. 46. & tamen ista duo non importabant aliquod magnum beneficium, sicut liberatio de captiuitate Aegypti, quia nullum maius bonum potest homini esse, quam libertas, potissime quia captiuitas erat durissima: nam vocabatur fornax ferrea, sic enim Deus dixit Deut. 4. ꝙ eduxit Israelitas de fornace ferrea Aegypti. Vocatur etiam ergastulum, vt patet Exo. 6. ca. ego dominus, qui educam vos de ergastulo Aegyptiorum, & eruam de seruitute. Vocatur etiam catena ceruicum: Leuitici 26. scilicet. Ego dominus, qui eduxi vos de terra Aegyptiorum, ne seruiretis eis, & qui confregi catenas ceruicũ vestrarum, vt incederitis erecti, ideo quandocunque Deus commemorat beneficia facta Israelitis, vel ponit istud solum, vel ponit ante alia tanquam maximũ beneficium, vt patet sępissime in quatuor libris vltimis Moysi.

Alia causa fuit, quia Israelitę nunquam fuerunt populus ante exitum de Aegypto, nam cum introierũt in Aegyptum, nondum poterant vocari populi, quia solum erat Iacob cum filiis suis, & nepotibus, & cõputando omnes etiam vsque ad paruulum vnius diei non accedebant ad septuaginta. Gen. 46. In Aegypto autem quamquam Israelitæ multi essent, quia augebantur nimis Exod. 1. tamen non merebantur vocari populus, eo ꝙ erant serui Aegyptiorum, & seruus nõ est aliquid sui ipsius, sed est homo simpliciter alteri, vt patet 1. Politicorum cap. 2. vnde serui non possunt per se facere populum, cum sint possessio dominorũ suorum 5. Ethic. & Exo. 21. nec etiam faciunt partem populi cum ipsi computentur, sicut bruta, vel quęcũque res possessę, nec differunt serui a gladio, martello, & serra nisi, sicut organum animatum ab organo inanimato 8. Ethic. Incęperunt ergo esse populus cũ primum exierunt de seruitute, & istud fuit in exitu de Aegypto, ideo ab eo tempore debet computari principium bonorum collatorum populo Hebręorum. Captiuitatis Aegypti diuersa nomina.

Alia etiam causa fuit, quia cultus Dei, & obseruatio omnium cęremoniarum erat in loco, vbi offerebãtur sacrificia, istud fuit primo in tabernaculo Moysi, deinde fuit in templo Salomonis, & ob hoc fuit rationabile, ꝙ cum nunc cessaret cultus Dei in tabernaculo, & incęperet esse in templo, ꝙ poneretur quantũ tempus fluxerat ab exitu de Aegypto, in quo anno ꝓstructum fuit tabernaculũ Moysi vsq; ad inchoationem

nē Sanctuarii, vel templi Salomonis, & ob hoc omnes annotationes temporum, quæ fiebant ante hoc, erant ab exitu de Aegypto. Sic enim habetur Exo.19. annotatio dationis legis, ſ. menſe tertio egreſſionis Iſrael de terra Aegypti, in die hac venerunt in ſolitudinem Sinai. Sic etiam in computatione facta in deſerto ponitur iſta annotatio Num.1.ſ. locutus eſt dominus ad Moyſen in deſerto Sinai prima die menſis ſecundi anno altero egreſſionis eorum de Aegypto. Sic etiam in receſſu de monte Sinai dicitur Num.10. Annō ſecundo menſe ſecundo 20. die menſis eleuata eſt nubes. Sic etiam annotatio temporis erectionis tabernaculi Exo.40.ſ.igitur menſe primo anni ſecundi in prima die menſis collocatum eſt tabernaculum. Eadem annotatio ponitur Deuter.1. pro recitatione Deut.in quo erat ſecunda lex, vt patet Deut.1.Ioſeph' tamen Antiquitatum 8. ponit plures ętates ad computandum quando factum fuit templum dicens cœpit Salōmon templum anno ſexcenteſimo duodecimo filiorum Iſrael de Aegypto. Poſt mille, & 20. annos aduentus Abraham de Meſopotamia in terram Chanaan a tempore diluuii anno milleſimo quadringenteſimo. Ab Adam anni tria milſia cētum, & duo. Tunc ſiquidem in regno Tyri vndecimum Hirā annum habebat. A Tyri vero conditione vſque ad ædificium templi fuit tempus annorum ducētorum quadraginta. Sciendum autem, ꝙ licet Iſraelitæ computarent nunc annos ſuos ab exitu de Aegypto, eo ꝙ illud erat maximum, & recentiſſimum beneficium, tamen poſtquam ducti ſunt in Babylonem nō computabant annos ab exitu de Aegypto, ſed ab exitu de captiuitate Babylonica, eo ꝙ illud erat ita magnum beneficium, ſicut liberatio de Aegypto, & erat iam recentius ſic patet Ierem.16.ſ. propterea ecce dies veniunt dicit dominus, & non dicetur vltra, viuit dominus, qui eduxit filios Iſrael de terra Aegypti, ſed viuit dominus, qui eduxit filios Iſrael de terra Aquilonis, ante captiuitatem tamēn Babylonis ſemper computabantur anni ab exitu de Aegypto, & non ſolum anni, ſed etiam menſes mutati ſunt, quia menſis ille, in quo exierunt de Aegypto factus eſt primus quamquā ante illud non eſſet primus, vt patet Exo.12. cum dixit Deus menſis iſte vobis principium menſium primus erit in menſibus anni.

Quomodo iſti anni ſunt computandi. Quæſt. IIII.

QVAERETVR vlterius quomodo computādi ſint iſti quadringenti octoginta anni.

Rñdendum, ꝙ ſunt computandi ab exitu de Aegypto per annos omnium principum, qui fuerunt vſque ad Salomonem, ſed ad hoc ſciendum, ꝙ eſt magnus error in computando annos iudicum, qui computari debent hic, eo ꝙ omnes iudices fuerunt inter exitum de Aegypto, & regnum Salomonis: nam ſi computentur omnes anni, qui ibi ſunt tanquam inter ſe diſtincti, non ſolum 480. anni colligentur, qui ponuntur hic, ſed etiam vltra ſexcentos, ideo debent omitti multi numeri coincidentes adinuicem, quorum doctrina, & probatio declarata fuit Iudic.3. Ideo computatio ſimpliciter fiet ſic, ſ. ꝙ accipiantur 40. anni ab exitu de Aegypto vſque ad introitum in terram Chanaan, quibus præfuit Moyſes Deinde 40. anni, quibus præfuit Othoniel primus iudicum, & in iſtis 40. annis includitur totum tempus, quo dominatus eſt Ioſue, & tempora media inter ipſum, & Octonielē. De primis 40. annis Exodi 16. & Deut.8. De ſecundis Iud.3. Deinde accipiantur 80. anni quibus præfuit Aod Iudi.3. Poſtea accipiantur 40. anni, quibus præfuit Barac cum Debbora prophetiſſa Iud.5. Deinde ſumantur anni 40. quibus præfuit Gedeon Iud.8. Poſtea 3. anni, quibus præfuit Abimelec filius Gedeonis. Iud.9. Deinde ſumantur anni 23. quibus pręfuit Thola Iud.10. Deinde 22. anni, quibus p̄fuit Iair eod.c. Deinde anni 18. qui fuerunt, ſine iudice eod.cap. Poſtea anni 6. quibus præfuit Iephte Galadites Iudi.12. Deinde anni 7. quibus præfuit Abeſſan de Berhlehem eod.ca. Poſtea anni 10. quibus præfuit Abialon Zabulonites eod.c. Poſtea anni 8. quibus pręfuit Abdon eod.c. Deinde anni 20. ſub Samſone. Iud. 16. Poſtea anni 40. quibus præfuit Heli ſummus ſacerdos ſupra 1.lib.c.4. Deinde 40. anni qui tranſierūt ſub Samuele, & Saule, vt patet Act.13. Deinde 40. anni ſub Dauid præced.lib.c.5. & ſupra 2.cap. Deinde 3. anni ſub Salomone: nam in principio quarti anni ſui inceptum eſt templum, vt patet hic, qui ſimul collecti efficiunt annos quadringentos, & octoginta.

Ioſephus tamen 8. Antiquitatum ponit ab exitu de Aegypto vſque ad ædificationem templi annos ſexcentos, & duodecim. Diuerſitas autem iſta naſcitur eo, ꝙ Ioſephus computat omnes annos medios inter iudices, qui ponuntur in libro Iudicum, tanquam illi non ſint coincidentes cum annis iudicum, & tamen neceſſe eſt, ꝙ coincidant, alioquin ſumma annorum, quæ ponitur hic erit falſa cum dicatur, ꝙ anno 480. ab exitu de Aegypto fuit incępta ędificatio templi. Si tamen computemus omnes annos, qui ſunt in libro Iudicum prouenietiſta ſumma quā ponit Ioſephus, & adhuc ſuperabūdabit in annis nouem, ſcilicet, quia erunt ſexcenti viginti vnus annus. nam computat Ioſephus 26. annos quibus præfuit Ioſue computādo ab exitu de Aegypto vſque ad exordium iudicū, vel magis ad mortem Ioſue. Deinde computat.8. annos quibus Iſraelitę afflicti fuerūt a rege Meſopotamię priuſquam Othoniel fieret iudex Iudicum 3. Deinde computantur 18. anni quibus afflicti fuerunt Iſraelitæ poſt mortem Othonielis antequam Aod eſſet iudex eodē cap. Deinde computantur 20. anni quibus preſſit Iſraelitas Iabin rex Aſor antequam eſſet iudex Barac Iudi.4. Deinde anni 7. quibus oppreſſi fuerunt Iſraelitæ a Madianitis, antequam Gedeon eſſet iudex. Iudicū 6. Et 40. anni, quibus videtur vacaſſe principatus, & quibus oppreſſi fuerūt Iſraelitę a Philiſthinis. Iud.13. qui anni collecti, & coniuncti præcedentibus efficiūt ſexcentos viginti vnum, & ſuperabundant nouem anni ad ſummam Ioſephi, eo quòd ponit ipſe pauciores annos, quam nos in tempore Samuelis, & Saulis, cōputatio tamen vera eſt, quæ ponitur in litera. De annis autem, quos Ioſeph inſuper ponit, declaratum eſt in libro Iudicum, quomodo debeant computari cum annis ipſorum iudicum.

Contra Ioſephum.

Tempore quo ædificabatur templum Salom. vbi fiebant ſacrificia. Quæſt. V.

QVAERETVR vlterius tempore, quo ędificatum eſt templum, vbi fiebant ſacrificia, & aliæ cæremonię?

Reſpondendum, quod nihil ſpecialius fuit de tempore, quo fabricatum eſt templum quam de toto alio tēpore, quod pręceſſerat ab exitu de Aegypto vſque ad initium ędificationis templi, nā ſemper fieri debuerunt cęremonię in Sanctuario, quod fecit Moyſes vſquequo incęperunt cęremonię fieri in templo Salomonis, nam ſi alibi fierent peccatum erat, ideo cum tempore, quo ędificabatur templum Salomonis eſſet tabernaculum Moyſi in Gabaon, vt patet ſupra tertio. & ſecundo Paralipomen. primo ca. debebant fieri omnes cęremoniæ in Gabaon, quoſque

que ædificato templo Salomonis, & portata fuit arca de domo Dauid in ſancta Sanctorum, & alia vaſa ſanctæ miniſtrationis: nam tunc incęperunt ſacerdotes facere cęremonias in templo, vt patet infra 8. & 2. Paralipom.5.

Nicolaus tamen, & Hebręi dicunt, ꝙ toto tēpore, quo fuit Sanctuarium in Silo obligabantur Iſraelitæ facere cęremonias in Silo, poſtquam autē mota fuit arca de Silo, dicunt ꝙ poterant fieri cęremonię vbicūque, & offerri ſacrificia in quocunque loco, vſquequo ædificatum fuit templum Salomonis: poſt ędificationem autem templi huius obligabantur ſemper facere cæremonias in templo.

Sed iſtud falſum eſt, quia ante conſtructionē templi Salomonis ſemper fuit obligatio ad offerendum, in quocunque loco eſſet tabernaculum, & nō licebat fieri altare in diuerſis locis, niſi ex ſpeciali conceſſione, vt declaratum fuit ſupra 3. nā ibi dicitur, ꝙ immolare in excelſis erat peccatum, cū dicatur de Salomone, ꝙ ipſe ambulabat in pręceptis Dauid patris ſui, & diligebat Deum excepto, ꝙ in excelſis immolabat, & accendebat thymiama.

An licuit Salomoni facere templum, vt poſt ceſſaret ritus legalis in tabernaculo. Quæſt. VI.

QVAERETVR vlterius qūo licuit Salomoni facere templum, in quo fierent omnes cęremonię legis, & ceſſaret fieri ritus legalis in tabernaculo, ꝙ fecit Moyſes, nam Deus iuſſerat, ꝙ ibi fierent ſacrificia.

Reſpondendum ſecundum quoſdam, ꝙ non faciebat Salomon aliquid contra legem, quia ipſe non deſtruebat ex hoc tabernaculum Moyſi, ſed faciebat locum in quo conſeruaretur illud tabernaculum. Patet enim de arca: nam eādem arcā, quam fecerat Moyſes poſuit Salomon in templo, ꝙ erat infra 8. c. & tamen in Silo ſic factum eſt, quòd tabernaculum Moyſi collocatum fuit intra quędam palatia magna, & ſic poſtea in Nobe, & in Gabaon, & de his non dubitatur, an peccauerint Iſraelitæ ponendo tabernaculum in illis locis, ergo nec dubitari debet, an licuerit Salomoni facere nunc templum pro cęremoniis legis celebrandis.

Sed dicendum, ꝙ non ſtat, quia in Silo, & Nobe, & Gabaon poſitum fuit tabernaculum Moyſi cū cortinis ſuis, & tabulis, & omnibus apparatibus, quæ fecerat Moyſes, & tñ nunc non fuit ſic in templo Salomonis, eo ꝙ ipſe abſtulit vſum cortinarū, & oīum operimentorum tabernaculi, & tabularum, quę erant in circuitu cum vectibus ſuis. Etiam abſtulit atrium tabernaculi cum velis ſuis de byſſo, & cum columnis in circuitu, quia ſolū fuit arca poſita intra domum, quādam, quam fecerat Salomon, vt patet ī.8.

Dicendum igitur, ꝙ iſtud non licuiſſet Salomoni, nec alicui alteri, niſi ex Dei diſpenſatione, & ſic fuit ꝙ Deus reuelauit Dauid, ꝙ filius ſuus fabricaret ei templum, & in hoc dedit ei licentiam auferendi cortinas, & alia velamenta ſub quibus erat arca, & vaſa Sāctuarii. quia illa non fiebant ad hoc, ꝙ ſemper manerēt, ſed ex neceſſitate loci, & temporis: nam in deſerto nō poterat fieri domus, in qua ſine velamentis, & cortinis maneret arca, & reliqua vaſa. Etiam Deus declarauit, ꝙ quando ædificaretur templum, nihil debebat manere de illis operimentis, ſed ſolum vaſa miniſtrationis. Quod colligitur pręceden.lib.c.7. cum dixit Deus ad Dauid, nunquid tu ędificabis mihi domum ad habitandū? Nec enim habitaui in domo ex die, qua eduxi filios Iſrael de terra Aegypti, vſq; in diē hāc, ſed ambulaui in tabernaculo, & in tentorio per cuncta loca, quæ tranſiui: ergo videtur quòd quando fieret ei domus non debebat habitare in tabernaculo & tentorio. De vaſis autem miniſtrationis, quæ fecit Moyſes an aliquid mutauerit Salomon infra dicetur.

An reuelauerit Deus Salomoni quòd ædificaret templum in Ieruſalem. Quæſt. VII.

QVAERETVR vlterius quomodo ſciebat Salomon quòd debebat ædificare templum in Ieruſalem, vel ſi licebat ei ædificare templum in alio loco.

Reſpondendū quòd non licebat Salomoni ædificare templum, niſi in Ieruſalem, eo quòd Deus reuelauerat quòd in Ieruſalem deberet ei ędificari domus, vt patet 2.Paralipo.6. ſcilicet, Elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meum in ea, ergo ſi in alio loco ędificare vellet, peccaret. Sic enim dixerat Moyſes Deuterono.12. quòd non offerrent Iſraelitæ ſacrificia in quocunque loco, ſed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum Iſrael. Sed dicetur, an licebat Salomoni in alia parte vrbis Ieruſalem ædificare, quàm in monte Sion, vel monte Moria, vbi nūc ædificauit.

Dicendum quòd nō, eo quòd Deus oſtenderat illum locum Dauid: & Dauid dixerat Salomoni, vt patet 2.Paralipo.3, ſcilicet, cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ieruſalem in monte Moria, qui monſtratus fuerat Dauid patri eius in loco, quem parauerat Dauid in area Ornam Iebuſęi. Itē patet hoc, quia quando angelus Domini percutiebat Ieruſalem venit propheta Gad & Dauid, & dixit ei, quòd aſcenderet ad aream Ornam Iebuſæi, & conſtitueret ibi altare, & ceſſaret ira Dei, & ceſſauit pręced.lib. cap.vlti. & ex tunc reuelatum eſt Dauid, quòd in eodem loco deberet ędificari templum. Non ergo licuiſſet Salomoni alibi ędificare. Dicitur autem quòd locus ille montis Sion, in quo ędificatum eſt templum erat anguſtus, & non capiebatur ibi magnum ędificium, ideo Salomon dejecit cacumen montis illius, & in aream redigens maioribus ſpacijs diffudit, vt ait Ioſephus 8. Antiq. & hiſtoria Scholaſt.

Quomodo Salomon ſciuit ædificare templum tantæ varietatis. Quæſt. VIII.

QVAERETVR vlterius quomodo Salomon ſciuit ædificare ſanctuarium cum tanta rerū varietate tam in ipſo ędificio, quàm in vaſis, & vtenſilibus factis ad miniſterium in tēplo.

Aliquis dicet, ꝙ ſapiētia Salomonis fuit valde magna, ideo poterat non ſolum tantę excellentię opus facere, ſed etiam maioris. Sic patet in fabricatione domus ſuę, quę opere mirabili conſtructa eſt ſeq.cap.

Sed dicendum, ꝙ non eſt mirandum Salomonem ſciuiſſe excogitare tantam pulchritudinem, & varietatem rerum, ſed erat mirādum, qūo Salomon vellet iſta facere, niſi Deus ei reuelaſſet ędificij formam, qa q̄q̄ pulchram varietatem excogitaret Salomon, neſciret an illa placeret Deo, Dicendum ergo ꝙ Salomon nihil iſtorum egit ſine Dei determinatione, nā Deus dederat exemplar huius ędificij Dauid, & Dauid dedit illud Salomoni, ſic patet 1.Parali.28.ſ. dedit aūt Dauid filio ſuo Salomoni deſcriptionē porticus, & tēpli, & cellariorum, & cęnaculi, & cubiculorū in abditis, & domus propitiationis, necnon oīum, q̄ cogitauerat atriorū, & exedrarū p̄ circuitū in theſauros domus Domini, & in theſauros ſanctorum: & ibi ponuntur omnia alia, quæ dedit Dauid Salomoni ſcripta, & poſtea ſequitur, quòd dixit Dauid: omnia, inquit, venerunt ſcripta manu Domini ad me,

me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris, & sic Salomon non habuit quicquam addere, aut minuere, sed fecit iuxta exemplar ei datum. Nec decebat, quòd Salomon, aut aliquis alius ędificaret domum domino ex arbitrio suo faciens omnia, quia tunc nesciretur, an aliquid illorum esset Deo acceptum. Sic factum est de tabernaculo, & vniuersis vasis eius, quæ fabricata sunt in monte Sinai: nam prius dabat Deus Moysi exemplar, & postea iuxta illud operabātur artifices, sic patet Exo. 25. s. fac secūdum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.

Quæ fuit figura tabernaculi Moysi, & atrij, & quæ erant vtensilia in eo, & quid de eis factum est in templo Salomonis.
Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, an ea quæ prius ad ministerium Dei pertinebant in tabernaculo, quod Moyses fabricauit nunc quoque pertinuerint, vel ablata sint de ministerio, & subrogata fuerint alia per Salomonem.

Respondendum, quòd Salomon fecit aliqua vasa ad ministerium domini, qualia erant facta per Moysem, quamquam fecerit ea maiora, & aliqua in figura diuersa. Debuerunt autem esse nunc multa vasa ad maiorem honorem Sanctuarii, & ad necessitatē maiorem ministrationis, cum nunc essent plures ministrationes in sacrificiis, & aliis cęremoniis, quam fuerant tempore Moysi. De istis autem vasis infra dicetur. Et patet hoc: nam vasa, quę Nabuchodonosor trāstulit de templo Dei solum aurea, & argentea fuerūt quinque millia quadringenta, vt patet 1. Esdrę. cap. 1. & omnia illa reducta sunt postea de Babylone in Ierusalem per Esdram, & socios suos, nunc tamen solū est dubium, an illa, quæ fecit Moyses in priori tabernaculo cessauerint a ministratione, vel suscepta fuerint cum aliis, quæ fecit Salomon.

Respondendum, quòd ad hoc considerandum est, quæ erant in tabernaculo Moysi, & sciendum, quòd ibi quædam erant tanquam operimēta sacrorum vasorum, alia autem erant tanquam vasa sacrę ministrationis.

De primis dicendum, quòd erat iste ordo, scilicet Moyses fecit tabernaculum, quod constabat ex tabulis grossis positis per tria latera, scilicet ad Occidentem, & Meridiem, & Septentrionem, ad Orientem autem nulla tabula erat, & istæ tabulæ erant deauratę intus, & extra cum vectibus suis, erantque istę tabulæ viginti ad partem Septentrionalem cum quadraginta vasibus, & totidem ad Meridiem cum vasibus suis ad Occidentem vero erant octo tabulæ cum vasibus, tectum autem de tabulis nullum erat, sed de operimētis, & ista erant quadruplicia. Primum erat operimentum cortinarum; secundum sagorum, quæ sunt de pīlis caprarum: tertium erat de pellibus arietum rubricatis, quartum erat de pellibus hyacinthinis, & ista operimenta tegebant tectum tabernaculi, & pendebant super latera vsque ad terram, scilicet ad Meridiē, Aquilonem, & Occidentem. Manebat autem pars Oriētalis tabernaculi aperta, per quam sacerdotes ingredi deberent ad ministrandum, & tamen ne pateret quid erat intra tabernaculum, ponebatur in latere illo vnum tentorium pulchrum de auro, & hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, & bysso retorta, deinde intra tabernaculū ponebatur quoddam velū ad Occidentalem partem, vt diuideret tabernaculum in duas partes inęquales, scilicet vna erat viginti cubitorum in longitudine, & alia decem. pars autem minor erat ad Occidentem, & vocabatur sancta Sanctorum, vbi ponebatur arca. Pars autem viginti cubitorū ad Orientem vocabatur sanctum, vel Sanctuarium, & in hac erant multa vasa, de quibus infra dicetur.

Dispositio atrij.

Ista erat dispositio tabernaculi, de qua patet Exod. 26. cap. & ne possent accedere quicunque vellent ad tabernaculum, ponebatur in circuitu eius aliud vallum, & illud vocatur atrium tabernaculi, quod sic fiebat: nam tabernaculum continebatur in medio illius valli. Et erat in longitudine triginta cubitorum, & in latitudine decem: vallum autem, siue atrium habebat in longitudine centum cubitos, & in latitudine quinquaginta. & habebat in latere Meridiano viginti columnas, & in Aquilonari totidem, & ista erant latera centum cubitorum, ad orientem autem erant decem columnę, & totidem in Occidente, & ista duo latera erant minora, scilicet quodlibet eorum cubitorum quinquaginta. & in istis columnis pendebant vela per totum circuitum ipsarum, & erat altitudo velorum, & columnarum quinque cubitorum, & sic continebatur intra ista vela, & columnas spacium quadrangulum centum cubitorum in longitudine, & quinquaginta in latitudine, ista erat dispositio atrii Exodi 27. & istud est quantum ad operimenta Sanctuarii Moysi.

Vasa ministrationis.

Secunda pars erat de vasis ministrationis. Et de istis dicendum, quòd intra tabernaculum in parte illa, quæ vocabatur sancta Sanctorum, erat arca fœderis, & nihil aliud, in secunda parte, quæ vocabatur sanctū, erat altare aureum, scilicet altare thymiamatis, quod erat de lignis Setim, & deauratum, in quo quotidie bis cremabatur thymiama: Exo. 30. erat etiam candelabrum de auro purissimo, in quo sacerdos bis quotidie parabat lucernas eod. ca. erat etiam ibi mensa propositionis, in qua erant semper duodecim panes, qui mutabantur per singula sabbata, vt ponerentur alii recentes. Leuitici 24. Erant quoque in illa mensa vasa aurea, & argentea, acetabula, & phialæ, thuribula, & Cyathi Exodi 25. intra tabernaculū autem nihil aliud erat, extra tabernaculum vero in atrio erat altare holocaustorum factum de ęre, in quo cremabantur sacrificia, & erat ibi semper ignis, erant etiam cum eo semper vasa sua ęnea, scilicet lebetes, & forcipes, fuscinulæ, & ignium receptacula. Exodi 27. erat etiam in atrio labrum ęneum in quo lauabantur sacerdotes antequam ministrarent, & istud erat ad modum quorūdam lauacrorum factorum in monasteriis. De hoc Exodi 30. Nulla alia vasa erant in toto Sanctuario.

Velamēta tabernaculi, & atrij cessauerūt.

Nunc autem dicendum de primis, scilicet de velamētis tam tabernaculi, quam atrii, & primo de velamentis atrii, & columnis, quòd vsus illorum cessauit. Nam solum erat ad hoc, quòd Israelitæ non possent accedere ad tabernaculum, & quia iam fiebat domus Salomonis, in qua manerent vasa recondita, per ipsam cessabat vsus atrii, & nō solum facto templo Salomonis cessauit vsus atrii, sed etiam immediate, vt Israelitæ locauerunt tabernaculum domini in Silo. nam ibi cōstituerunt illud intra domum magnam, in qua non opus erat vallari tabernaculum atrio, sed solum fuit atrium tabernaculi pro tempore, quo Israelitæ manserunt in deserto, quia ibi non poterat poni tabernaculum in aliquo loco, vbi custoditetur, ideo factum est atrium intra, quod esset de cortinis, & aliis tribus operimentis tabernaculi. De tabulis, & vasibus eius dicendum, quod vsus istorum cessauit, facto templo Salomonis, nam ipsa arca, quæ erat intra sancta Sanctorū, posita fuit nunc in parte extrema templi Salomonis, & alia vasa quę erant in prima parte tabernaculi tempore Moysi fuerunt nunc posita in prima parte templi Salomonis, vt patet infra in litera, ideo non fuerūt ibi tabulæ, nec operimenta ad tegendum.

Quæ generaliter cessauerunt.

Dicēdum ergo generaliter, q̄ omnes tabulę, & basses, & colūnæ, & vela, & operimenta, & tētoria tabernaculi,

naculi, & atrii cessauerunt nunc ab vsu suo, sed quia ista erant sacra, & fuerant toto tempore præterito applicita cultui diuino, & quod magis est Moyses vnxerat illa oleo Sancto, vt patet Exod. 31. & 40. & Nume. 7. ideo nunquam poterāt applicari ad vsus humanos, sed credendum est, quod Salomon fecerit illa seruari in loco thesaurorum templi, vel in aliquo de cęnaculis, de quibus infra dicetur. vt ibi abscondita, nūquam iam ad aliquod ministerium ventura essent. De vasis autem tabernaculi, & atrii Moysi dicendum, quòd aliqua eorum manserunt in ministratione pristina, patet 1. de arca, quę erat intra Sancta sanctorum, nam illam eandem posuit Salomon in templo, quod ędificauit, vt patet infra octauo, & 2. Paralipomen. sexto, erat autem intra tabernaculū Moysi altare aureū, scilicet altare thymiamatis, & istud non profecit postea ad ministrationem, quia Salomō fecit aliud altare aureum maius, de hoc dicitur infra in litera, scilicet, sed & altare vestiuit cedro, & primo Paralipomen. vigesimo octauo, dicitur: Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & altaria mea. Et intelligebatur de altari holocaustorum, & thymiamatis, ideo credendum, quòd altare, quod fecerat Moyses pro thymiamate conseruatum fuerit cum tentoriis, & aliis, quę supra dicta sunt. Nam non poterāt esse duo altaria thymiamatis: Dauid tamen dederat aurum ad faciendum altare thymiamatis, primo Paralipomenon 28. alia vasa erant intra tabernaculum Moysi, scilicet candelabrū vnum, & mensa propositionis cum vasis aureis. s. acetabulis cyathis, & thuribulis. De istis dicendum est, q̄ manserunt in ministratione, sicut prius: nam Salomō fecit alia candelabra aurea, & argentea, primo Paralipomenon 28. & cum ista multa essent, maneret cum eis candelabrum Moysi. Etiam fecit Salomon mensam auream propositionis, quæ erat pro panibus: fecit ēt multas alias mēsas aureas, & argenteas pro vasis, vt patet eodem capitulo, ideo cum illis manere tmensa Moysi. Similiter fecit Salomon multas phialas, & thuribula, & cyathos, & alia vasa, sicut Moyses, quia ista non requirebant certum numerum, eodem capitulo, ideo cum illis manerēt vasa facta a Moyse, & ista portata sunt de loco tabernaculi prioris, postquam consummatum est templum Salomonis, & posita fuerūt ibi, vt patet infra octauo, & secundo Paralipomen. 5. cap. veneruntque cuncti senes ex Israel, & tulerunt arcam sacerdotes, & portauerunt arcam domini, & tabernaculum fęderis, & omnia vasa Sanctuarii, quę erant in tabernaculo, & ferebant ea sacerdotes, & Leuitæ. Et sic patet de vasis, quod ferrentur ad ministrationem. per tabernaculum autem intelligenda sunt operimenta, & tabulæ, de quibus supra dictum est, & ista portata sunt non ad ministrationem, sed vt custodirentur in templo Salomonis. Erat autem extra tabernaculum in atrio altare holocaustorum, & de isto dicendum, quòd Salomon ędificauit aliud. Nam primo Paralipomenon vigesimo octauo, dicitur Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & altaria mea. Et intelligitur de altari holocaustorū, & thymiamatis. Patet etiam, quòd ędificauerit: nā secundo Paralipomenon quarto, dicitur, quòd fecit Salomon altare ęneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis, & tamen altare, quod fecerat Moyses pro holocaustis erat minoris quantitatis vt patet Exod. vigesimoseptimo, scilicet quinque cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine, & trium cubitorum in altitudine, & in illo altari Salomon offerebat victimas, vt patet infra octauo. De isto altari Moysi, an manserit postea in loco Sanctuarii, non apparet: satis tamen videtur, quòd solum manserit ad faciendum sacrificia illud altare magnum quod fecit Salomon: nam sequenti lib. cap. 16. dicitur quòd rex Acham fecit fieri aliud altare, sicut erat in Damasco. Et dicitur: porrò altare æreum quod erat coram Domino transtulit de facie templi, & de loco altaris: posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem, & postea ibi sequitur q̄ iussit Acham q̄ super altare illud, quod nunc fecerat offerrentur omnia sacrificia: & aliud altare ęreū quod prius erat, iussit seruari ad voluntatem suam. Ex quo apparet, quòd solum manebat tunc vnum altare, in quo offerrentur holocausta, & istud erat altare, quod fecerat Salomon: aliud autem altare quod fecerat Moyses videtur, quòd custoditum fuerit cum alijs, quæ supradicta sunt, vt non fieret in eis ministratio. Hoc satis apparet, quia sequenti lib. & 2. Paralip. quandocunque dicitur de immūditia templi per reges idolatras, & de purificatione eius per alios reges deuotos, vt per Ezechiam, & Iosiam semper fit mentio de vnico altari, & vocatur altare indeterminate quasi vnicum esset. Vltimum vas quod erat in atrio tabernaculi Moysi fuit labrum æneum, in quo lauabantur sacerdotes: & de isto dicendum quòd cessauerit vsus eius, quia Salomō fecit mare æneum quantitatis magnę, in quo lauabantur sacerdotes: fecit etiam luteres, & alia vasa in quibus lauabātur hostiæ, vt patet infra 7. & 2. Paralipo. 4. labium autem æneū Moysi custoditum fuit cū alijs, quę dicta sunt in thesauris templi, vt iam non esset ad ministrationem. Patet ergo ex his, quomodo se habuerint omnia, quę fabricauit Moyses in deserto in tabernaculo, & atrio, quorum cessauerit vsus, & quorum non.

Quem finem habuerunt ea, quæ erant in tabernaculo Moysi, & ea, quæ erant in templo Salomonis.
Quæst. X.

QVAERETVR vlterius quid factū fuit de istis, quæ fecit Moyses in tabernaculo, & atrio, scilicet, quis fuerit finis eorum: & item de his quę fecit Salomon.

Respondendum quòd omnia hęc manserunt in templo Salomonis vsque ad tempus captiuitatis babilonicę: & tunc dicitur quòd Ieremias ingressus templum tulit arcam de sancta sanctorum iubente Deo, & cum illa tulit tabernaculum & altare incensi, & posuit in sepulchro Moysi, vt patet 2. Machabęorum capitulo secundo, sed liber ille non est nimis approbatus ab Ecclesia, ideo satis poterat teneri contrarium.

Vide Cōc. Trid. sess. 4. vbi liber primus, & secundus Machab. approbantur.

Dicēdum igitur quòd omnia vasa tam aurea quā argentea tulit Nabuchodonosor in Babylonem, quando captiuauit regem Ioachim sequenti libro, capitulo vigesimoquarto, & ibi accepta sunt tam vasa, quę fecerat Moyses quām Salomon: manserunt autem vasa ęnea in templo, & illa non tulit Nabuchodonosor, sed postea Nabuzardam princeps exercitus confregit illa, & duxit in babylonem sequenti libro capitulo vltimo: reliqua autem facta de lignis auratis, & vestes incendio perierunt, quia Nabuzardam combussit templum eodem capitulo, & ibi perierunt tabulę tabernaculi, quas fecerat Moyses, & vela & tentoria, & operimēta cum alijs vestibus, quas fecit Salomon, vel fortè Chaldęi diripuerunt sibi oīa ista velamenta, & vestes sacerdotum, & Leuitarum eo quòd preciosę erant: in reuersione autem de Babylone nihil de his, quę erant in templo reductum est in Ierusalem nisi vasa aurea, & argentea quinque millia, & quadringenta, vt patet Esdrę 1. cap. 1. vasa autem ęnea non fuerunt reducta in Ierusalem, co

quòd illa confregerat Nabuzardam, sed postea de no uo fabricauerunt Hebræi omnia alia vasa, quæ necessaria erant ad ministrationem, arca tamen nunquã fuit in templo postquã redierunt de Babylone, eo qđ tulerat eam Ieremias in sepulchrum Moysi, vt dictũ est. Hebræi autem non ędificauerunt postea aliquid loco arcę, quia arca facta erat solum propter tabulas testamenti, & vrnam auream, in qua erat manna, & virga Aaron, quæ frondueraf, vt patet infra 8. & 2. Paralipom. 5. & ad Hebrę. 9. ista tamen perierant, quia Ieremias tulerat illa in sepulchrum Moysi, ideo superuacuum erat construi arcam, in qua nihil poneretur, vnde tẽpore Christi quamquam esset sancta Sanctorum, non erat ibi arca fęderis cum Cherubim. Cętera autem, quæ ad ministrationem pertinebant Hebræi nouiter fabricauerunt. Patet igitur ex dictis quis fuerit exitus eorum, quæ fecerat Moyses in tabernaculo, & atrio, & eorum, quæ fecit Salomon.

Quid factũ est de arca fęderis.

Domus autem. Hic ponitur secundum, s. ędificationis modus, & diuiditur in quatuor, quia primo ponitur ędificationis forma, quantum ad templum, & porticum, secundo quantum ad deambulatorium, & interiorem dispositionẽ parietum ibi. *Aedificauit.* Tertio poniẽ ędificatio quantum ad dispositionem domus interioris, & exterioris ibi. *Aedificauitque.* Quarto ponitur dispositio quantum ad atrium, & introitum ibi. *Fecit in introitu.*

Circa primum considerandum, quòd in capitu. & isto, & sequen. & 2. Paralipo. ca. 3. & 4. ponitur ædificatio templi, quæ nimis intricata est propter hoc, qa multa omittuntur, & alia sępe replicantur, & ordine conuerso ponuntur. Ideo primo dicetur hic de ipsa forma ędificii in generali solum quãtum ad parietes, & tectum, postea autem exponendo literam dicetur de singulis partibus per se quantum ad pulchritudinẽ suam, & de vasis, quæ facta sunt ad ministrationem Sanctuarii.

Forma tẽpli Salomonis secundũ Latinos.

Considerãdum circa hoc, qp templum Salomonis erat quædam domus valde magna, in qua dispositio erat ista, qp longitudo erat 60. cubitorum, & latitudo erat cubitorum 20. vt patet in litera, & accipiebatur longitudo eius ab oriente in occidentẽ, sicut in tabernaculo Moysi, & latitudo a meridie in Septentrionẽ, altitudo autem erat centum, & viginti cubitorum, vt patet 2. Paral. 3. & sic erat templum factum ad modũ turris, quia altitudo erat maior longitudine in duplo, & maior latitudine sexcuplo. Vnde vocatur sępe turris in scriptura: nam dicitur turris nebulosa, vt patet Micheę 4. s. Et tu turris gregis nebulosa, filia Syon vsque ad te veniet.

Templum Salo. erat ad modũ turris.

Sciendum vlterius, quòd ista domus secundum altitudinem erat diuisa per tres partes, s. a pauimento, vsque ad altitudinem triginta cubitorum erat prima domus, quæ habebat ibi tectum, & ista erat, in qua fiebant omnes cęremonię sacerdotum, & Leuitarum, vt postea dicetur, & super istã erat alia domus habens in altitudine triginta cubitos, & super eam erat tertia domus habens in altitudine cubitos sexaginta. & ista peruenieba t vsque ad supremam partem templi: nã istę tres domus, vel cęnacula continebant centum, & viginti cubitos in altitudine, tectum autem supremum templi erat planum ad modum domorum Palęsthinæ. Habebat autem in circuitu eminẽtem supra quandam clausuram de męnibus, sicut fit in turribus, quia supra planitiem supremam turris eleuantur męnia in circuitu. Etiam turres habent domos interius vnam super aliam, & sic per ordinem ascendendo vsque ad supremam turris planitiem. Habebat autem templum in suprema parte imagines aureas ad abigẽdas volucres, vt de longe aspicientibus quasi sylua aurea videretur. Erant quoque de męnibus dependentes vuæ aureę cum pampinis aureis tam subtiliter fabricatis, vt sursum aspicientibus quasi ad auram semper moueri viderentur.

Sciendum autem, qp duę domus istarum, s. superiores non habent expressa aliqua ministeria, ad quę essent. Ideo scriptura raro de eis mentionem facit, sed credendum est, qp ibi reponebantur thesauri templi, & vestes ministrorum, & alia multa, quia erant ibi securissima. De domo autem inferiori fit tota mentio in scriptura, & ista erat in longitudine sexaginta cubitorum, & in latitudine viginti, sicut aliæ duę domus superiores. altitudo autem erat triginta cubitorum a pauimento vsque ad tectum, & ob hoc dicitur hic, qp altitudo templi erat 30. cubitorum, quia solum fit mẽtio de ista prima domo. Ista autem erat facta de lapidibus marmoreis pulchris, & omnes parietes eius interius erant operti tabulis cedrinis, & abiegnis, ita vt nullus lapis videretur in tota domo per partem interiorem. Et istę tabulę habebant imagines prominentes, tam in tecto, quam in parietibus, & erant totaliter deauratę. Pauimẽtum quoque quod de marmore erat, opertum erat tabulis abiegnis, vel buxinis, vt dicunt Hebręi, & istę tabulæ erant opertę laminis aureis, ita qp totum templum interius, tam in tecto quam in parietibus, & in pauimento erat opertum auro, ita vt nihil videretur in domo, nisi aurum purissimum, vt patet infra in litera. Deinde ista domus, quę erat in longitudine cubitorũ sexaginta erat diuisa pariete vno, qui relinquebat versus Occidentem viginti cubitos, & versus Orientem quadraginta, & sic fiebãt duę domus, quarum illa, quę erat quadraginta cubitorũ erat apud portam, & vocabatur Sanctum, vel sancta, & in ista erat mensa propositionis cũ panibus, & erant candelabra aurea, & erat altare aureum thymiamatis. Ad istam domum primam ingrediebãtur aliqui de sacerdotibus quotidie ad cremandum thymiama, & ad parandum lucernas, & in diebus Sabbatorum ad mouẽdum panes, qui erant in mensa propositionis tollẽdo veteres, & ponendo recentes. Secunda domus habẽs viginti cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, & totidem in altitudine secundũ Hebræos, vel secundum nos triginta cubitos in altitudine, vocabatur sancta Sanctorum, in qua solum erat arca fœderis, & Cherubim, quos fecerat Salomõ de lignis oliuarum. Ad istam domum solus summus sacerdos ingrediebatur, & hoc semel in anno, & hoc in die propitiationis, vt patet Leuitici 16. c. & ad Hebræos 9. ista autem erat dispositio domus, quantum ad partem interiorem. Ostium autem, per quod intrabatur erat solum ad Orientem, cętera autem partes clausæ parietibus erant.

De dispositione autem exteriori domus, dicẽdum quòd erant parietes de marmore albo & pulchro, & non erant inuestiti auro, sicut intus. Habebat autem in parte anteriori Orientali, vbi erat porta, quendam porticum, super quem erat appenditium quoddam in suprema parte templi, scilicet, eleuatum centum, & viginti cubitis, sicut ante portas domorum solent ipsa tecta prominere per aliquantum spacium ad defensionem ab imbribus. Erat autem longitudo istius porticus viginti cubitorum, iuxta quantitatem latitudinis domus, quę erat etiam viginti cubitorum, vnde tota pars Oriẽtalis templi, vbi erat porta erat operta porticu: deinde sciendum, quòd per latera tria templi, scilicet ad Occidentem, Meridiem, & Septentrionem erant tabulata quædam in circuitu templi, per quæ poterant discurrere illi, qui supra ascendissent, & ista tabulata erant facta in modum propugnaculorum, vt inde possent sacerdotes pugnare contra quoscun-

quoscunque inuadentes templum. Erant aut em ista tabulata sic facta, qp illę trabes, quæ faciebant tria tecta domus transibant per parietes, & prominebant vltra domum, & in parte prominenti fiebat tabulatum, vtpote prima domus habebat in altitudine 30. cubitos computando a pauimento versus sursum, & ibi erant trabes, & illę transibant per parietem, & prominebãt extra, & istud erat in circuitu totius templi, & in parte illa prominenti ponebatur pauimentum de tabulis, & erigebatur quoddam tabulatum in latere, ne ambulantes possent cadere extra, & ista tabulata vocantur secũdum quosdam pinnacula templi, de quibus Matthæ. quarto, secũdum tabulatum erat factum per istũ modum, vbi erat tectum secundæ domus, & tertium tabulatum erat vbi egrediebantur trabes tecti tertiæ domus. s. apud supremam partem templi. Ista descriptio est secundum Latinos. Hebręi tamẽ & Iosephus aliter volunt. s. qp in circuitu templi essent quædam latera, vel tabulata. i. domus lateraliter adhęrentes parieti templi, & istę domus erant sic constitutæ, qp erãt ad latus meridianum, & occidentale, & aquilonare tẽpli. Ad latus autem orientale nullæ domus erant ne impedirent porticum, erant autem istę domus sic ordinatę, quòd prima earum erat quinque cubitorũ in altitudine, & secunda totidem, & tertia totidem, & per vnam earum ascendebatur ad aliam, quoniã erat scala facta intra parietem per gyrum, quę vocatur cochlea, sicut fit in quibusdam turribus ecclesiarum, & tunc istę domus pertingebant 15. cubitis a terra, & manebant alii quindecim cubiti de altitudine primę domus, in quibus factę erant fenestrę, vt ingrederetur lumen in templum. Quid autem istorum verius sit, infra dicetur. Quidquid tamen dicatur scala, per quã ascendebatur ad istas domos, quas ponunt Iudęi, vel ad tabulata, quę nos ponimus, erat in ipso pariete templi, & ab vna in aliam ascendebatur, sicut supra dictũ est, & secundum Hebræos vocantur istę domus exedrę, de quibus sępè fit mentio in libris Regum, & Paralipo. & propheratum. istud autem erat quantum ad dispositionem ipsius templi, & intra istud non licebat alicui stare, nisi sacerdotibus. Nam etiam Leuitę non poterant illuc introire, quia istud templum Salomonis obtinebat nunc vicem tabernaculi Moysi, & tamen in tabernaculum nunquam intrabant Leuitę, sed sacerdotes soli, vt colligitur Numeri 3. & 18. & ad Hebræos 9. Sciendum autem, qp extra istud tẽplum apud partem orientalem erat quędam platea magna vallata muro excelso, & intra istam erant tres distinctiones, quę vocantur tria atria: vnum illorum erat atrium sacerdotum, in quo erat altare holocaustorum, & illuc non introibat aliquis de laicis, sed siquis offerre vellet aliquod animal, accedebat ad ostiũ illius atrij, & ibi sacerdotes suscipiebant illud. Alia duo atria erant, quędam loca amplissima distincta, vnum pro mulieribus, & aliud pro viris, & ibi orabant & videbant, quomodo fierent sacrificia. Istud autem non erat templum, sed aliquando vocatur templum, sic patet infra octauo capitulo, cum dixit Salomon: si aliquis veniret ad orandum in templo, non licebat tamen alicui orare ibi, nisi sacerdotibus quando introibant ad faciendum ministeria. Etiam dicitur, quòd Christus introiuit in templum Salomonis Matthæ. vigesimo, & tamen manifestum est, quòd cum Christus non esset sacerdos, sed vir de tribu Iuda, non permitteretur introire in templum, sed introiuit in templum Salomonis, idest in atrium, vbi erant viri ad orationem. Ista atria, quæ dicimus esse tria aliquando vocantur duo, vt patet sequenti libro, capitulo vigesimoprimo, scilicet, & extruxit altaria vniuersæ militiæ cęli in duobus atrijs templi Domini. Sed fortè accipitur ibi solum pro atrio sacerdotali, de quo magis ibidem videbitur. ista autem quæ dicta sunt de templo, & atrio non possunt figurari in plano, eo quòd sunt solida corpora, & non possunt omnia latera sua exprimi in plano, vbi solum est vna superficies, & tamen deberent apparere 6. vt perfecte exprimeretur corpus solidum. Nicolaus autem ista figurat; sed quia non credidi aliquid posse exprimere in figura de istis, quæ dicta sunt, figurare non curaui, quia satis patet cuilibet cogitanti in dictis, quomodo figurari debeat cum modicum differat templum Salomonis à figuratione vnius turris habentis tria genera camerarum in ascensu, & exterius prominentia tria tabulata per gyrum, quæ nos balcones vulgariter appellamus. ideo venio ad literam.

Forma tẽpli Sal. secundũ Hebræos.

Domus autem quam ædificabat rex Salomon Domino. Solum intelligitur hoc de templo excludendo atria, in quibus fiebat sacrificium, & oratio popularium, eo quòd illa atria non vocabantur domus, quia non habebant tectum, sed solum erat quædam platea magna patens soli & aeri, & per latera erat solum vallata muro, sicut atrium, quod fecerat Moyses in circuitu tabernaculi, de quo supra dictum est, & habetur Exo. 27.

Habebat sexaginta cubitos in longitudine. Considerabatur longitudo ab oriente in occidentem, & latitudo a septentrione in meridiem, sicut erat in tabernaculo Moysi Exo. 26. & ob hoc paries septentrionalis & meridianus erant longiores, scilicet, quilibet sexaginta cubitorum.

Et viginti cubitos in latitudine. Ista erat longitudo parietum duorum, scilicet, occidentalis & orientalis, & sic longitudo erat tripla ad latitudinem, & altitudo erat dupla ad longitudinem, scilicet, quia erat cẽtum, & viginti cubitorũ & erat sexcupla ad latitudinem.

Et triginta cubitos in altitudine. Sed obijcietur, quia 2. Paralip. 3. dicitur, quòd altitudo templi erat cubitorum centum & viginti.

Respondendum quòd ibi agitur de altitudine totius templi: hic autem de altitudine solius primæ domus: nam de alijs duabus domibus parua mentio fit, eo quòd illę non proficiebant ad ministrationem sacram sicut domus inferior.

Pro quo sciendum, quòd tota altitudo templi, quæ erat centum viginti cubitorum, erat diuisa per tres partes: prima erat a pauimento vsque ad triginta cubitos, & ibi erat vnum tectum: secunda ab ipso tecto vsque ad alios triginta cubitos, & ibi erat secundum tectum: tertia ab ipso loco vsque ad sexaginta cubitos, & ibi erat tectum supremum templi. Hic autem solum dicitur de prima domo, in qua erat sancta sanctorũ, & domus maior, quæ vocatur sancta.

Sciendum autem quòd cùm dicitur hic, quòd longitudo erat sexaginta cubitorum & latitudo viginti, solùm accipitur hic pro spacio contento intra parietes non computãdo grossitiem parietum: nam vt quidam volunt quilibet paries habebat grossitiei decem cubitos, & computãdo grossitiem parietum esset longitudo octoginta cubitorum, & latitudo quadraginta.

Quare Salomon fecit templum maioris quantitatis, quàm fuit tabernaculum Moysi, cùm fuerit eiusdem figuræ.
Quæst. XI.

QVAERETVR quare factum est istud templum maioris quantitatis, qđ tabernaculum, quod fecit

Moyses, nam illud erat in longitudine cubitorum tri F
ginta, & in latitudine decem, & in altitudine totidem, vt colligitur Exodi vigesimosexto. & ibi declaratum est.

Aliquis dicet, quòd istud factum est ad hoc, quòd caperetur maior multitudo in Sanctuario: nam tempore Salomonis erant valde plures Hebræi quam tẽpore Moysi.

Sed dicendum, quòd non stat, quia non introibat aliquis de Israelitis tempore Moysi in tabernaculum, nisi sacerdotes, tempore quoque Salomonis soli sacerdotes ingrediebantur, ideo non oportebat esse maiorem domum, nam omnes alii manebant in atrio, vbi fiebant sacrificia, & illud solum oportebat dilatari. G

Sed adhuc dicetur, quòd cum nunc essent plures sacerdotes quam tempore Moysi, oportebat templũ, in quod illi ingrediebantur, fieri maius quam tabernaculum Moysi.

Sed dicendum, q̃ istud non stat: nam esset verum si ingrederentur omnes sacerdotes in templum ad ministrandum, vel laudandum Deum, sicut faciunt sacerdotes nostri, qui simul ingrediuntur Ecclesiam, & tamen in tabernaculum Moysi vnicus sacerdos introibat, scilicet in mane, & in vespere ad cremandum thymiama, & ad collocandum lucernas. Exodi trigesimo capit. sic etiam in templum Salomonis vnicus sacerdos intrabat ad faciendum prędicta, scilicet incendere lucernas, & cremare thymiama. Sic colligitur Lucæ primo capitu. de Zacharia patre beati Ioannis, qui solus introiuit ad ponendum incensum, & totus populus expectabat eum exterius, apparuitque tunc sibi Gabriel, & factus est mutus, ergo etiam nõ oportebat propter hoc fieri maius templum Salomonis, quam erat tabernaculum Moysi.

Sed dicẽdum, quòd factum est maius propter duo, primo propter pulchritudinem, & excellẽtiam: nam Dauid dixerat primo Paralipomen. vigesimo secundo cap. domus quam ędificare volo domino talis esse debet, vt in cũctis regionibus nominetur, in paruo autem ędificio non potest esse magna pulchritudo, sicut dicit Aristoteles de hominibus valde paruis, quòd quamquam membra eorum sint proportionata non vocantur pulchri, sed poterunt vocari formosi, eo q̃ ad pulchritudinem requiritur debita magnitudo, & sicut est in homine, ita est in ędificio. Tabernaculum autem Moysi fuisset factum maius, vt esset pulchrius, tamen quia erat portandum humeris hominum, & in curribus Numeri 7. si esset valde magnum efficeretur importabile, ideo magis curatum est de necessitate, quam de pulchritudine. Templum autem Salomonis erat aliquid manens, ideo poterat fieri in quamtacũque magnitudine ad hoc, quòd esset pulchrum.

Secunda causa fuit, quia templum Salomonis ędificatum fuit tale ad fortitudinem, vt esset ibi defensio ab hostibus, sicut ī castro fortissimo, & ob hoc facta fuit tanta altitudo templi, scilicet centum viginti cubitorum. Etiam erant facta tria latera, vel ambulatoria in circuitu, quo erãt propugnacula, ex quibus poterat pugnari contra hostes; ideo debuit esse ędificium satis longum. & latum, quia si esset angustum, & breue in longitudine non posset fieri valde altum, nec esset tantę fortitudinis. Tabernaculum autem Moysi non erat ad aliquam fortitudinem cum esset de tabulis, & operimentis portatilibus, ideo etiam si fieret paruum nihil referebat.

Sciendum autem quòd licet templum, & tabernaculum Salomonis non fuerint eiusdem magnitudinis, tamen erant aliqualiter secundum vnam proportionem, scilicet, longitudo tabernaculi erat triginta cubitorum, & latitudo decem, vt colligitur Exodi vigesimosexto. ita longitudo templi erat sexaginta cubitorum, & latitudo viginti, & sic longitudo est dupla ad longitudinem, & latitudo dupla ad latitudinẽ, & tamen in eodem longitudo ad latitudinem est tripla: altitudo autem non tenet proportionem, quia in templo Salomonis altitudo centum & viginti cubitorum, & sic erat dupla ad longitudinem, & sexcupla ad latitudinem, in tabernaculo tamen erat altitudo ęqualis latitudini, scilicet decem cubitorũ, & erat subtripla ad longitudinem, scilicet, quia erat decem cubitorum, cum quelibet tabula tabernaculi solum esset altitudinis cubitorum decem, vt patet Exodi vigesimosexto c. causa autem, quare non fuit seruata proportio in latitudine, & longitudine ad altitudinem in tabernaculo, sicut in templo, fuit quia altitudo tabernaculi erat altitudo vnius tabulæ, quę non poterat esse valde longa, vel si reperirentur valde longę essent importabiles, ideo fuerũt solum decem cubitorum, vt sic portatiles essent, in templo autem, quia erat aliquid manens poterat fieri quęcunque altitudo.

Et porticus erat ante templum. Hic ponitur fabricatio porticus: pro quo sciẽdum, quòd porticus dicebatur esse quoddam spacium planum ante portam templi, quod erat ad partem orientalem eius secundum magnitudinem tecti supra positã, ad alia autem latera tẽpli, scilicet Meridianum, Aquilonare, & Occidentale non erat porticus, quia porticus dicitur spacium, quod est ante portam, quod tamen tecto apertum est, & quia vnica porta erat templi, scilicet ad Orientem, erat vnicus porticus, reliqua autem latera templi habebant deambulatoria tria per gyrum, de quibus infra dicitur, sed non habebant porticus. In isto porticu templi Salomonis aliquando Christus ambulabat, vt patet Io. decimo capitu. scilicet, & ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis, & in loco illo licebat cuilibet stare, eo quòd erat extra templum. Fabricatio porticus. H

Viginti cubitorum longitudinis. Scilicet porticus habebat in longitudine cubitos viginti. Considerandum, quòd longitudo porticus aliter accipitur quam longitudo templi, quia longitudo templi accipitur ab Oriẽte in Occidentem, & latitudo ab Aquilone in Meridiem, longitudo autem porticus accipitur a Meridie in Septentrionem, & latitudo ab Oriente in Occidẽtem. I

Iuxta mensuram latitudinis templi. Idest tanta erat longitudo porticus, quanta erat latitudo templi, erat autem latitudo templi viginti cubitorum, & ęqua erat longitudo porticus, vel aliter intelligitur iuxta mensuram latitudinis templi, idest longitudo porticus cõsiderabatur ab illa parte, a qua erat latitudo templi, scilicet, a Meridie in Septentrionem. Et iste est sensus, quem intendit litera, & sic totum latus Orientale, quod erat latitudo templi habebat porticum.

Et habebat decem cubitos latitudinis. Accipitur latitudo porticus ab Occidente in Orientem, & istud est quantitas, per quam prominebat tectum a templo versus foras, & in istis decem cubitis defendebantur manentes infra a pluuijs. K

Ante faciem templi. Idest iste porticus erat solum in facie templi. Vocatur facies improprie, nam facies vel posteriora ante, vel retro dextrorsum, vel sinistrorsum nõ considerantur proprie, nisi in reanimata. in domo autem accipiuntur large, scilicet pars, vbi est porta vocatur facies, & secundum hoc accipiũtur posteriora, & dextrum, & sinistrũ. vel vocatur facies templi, quia erat Orientalis, & oriens in mundo est

pars

pars anterior secundum q̃ quidam considerant: philosophus tamen. 2. de cęlo & mundo vocat orientẽ partem dextram mundi. *Fecitque in templo fenestras obliquas.* Vocantur fenestræ obliquę illæ, quæ a parte exteriori sunt paruæ, & interius dilatantur, & sic lineæ laterales non sunt paralelæ, sed extenduntur, & elongantur a se inuicem, sicut latera trianguli: istud autem fit ad hoc, quòd lux multa intret per illas, quod non fieret si essent fenestræ æquales intus, & extra. causa huius est, quia radij solis venientes ab extra intersecant se in superficie fenestræ, vbi est locus strictior, & deinde dilatantur, & intrat lux in domum per modum pyramidis auersæ, de quo patet. 1. lib. perspecti. communis propositione. 6. & sic fiũt fenestræ communiter in ecclesijs, & in alijs domibus. A B

Et ædificauit super. Hic ponitur secundum, scilicet ædificatio quantum ad deambulatoria, & interiorẽ dispositionem parietum, & primo ponitur hic de ipsis deambulatorijs. Considerandum autem circa ista, quòd aliter assignantur a Iudæis, & aliter a nobis: nos enim ponimus tria deambulatoria, quæ fierent super trabes eminentes de domo: nam accipiendo a pauimento versus supra cubitos. 30. erat ibi tectum, & trabes prominebant per parietem extra templum per 5. cubitos, & computando ab ipsis trabibus versus supra fiebat aliud tectum in fine 30. cubitorum secundorum, & ibi ponebantur trabes secundæ, quæ prominebant extra parietem per 6. cubitos, & ab ipso loco versus supra per 60. cubitos erat aliud tectum de trabibus, quæ prominebant extra parietem per 7. cubitos, & super istas trabes ponebantur tabulæ, vt fieret pauimentum de eis, & erigebantur alia latera de tabulis in altum super extremitates trabium, & sic fiebat deambulatorium in circuitu templi, de quo non posset aliquis cadere cum esset murus factus de tabulis in gyro. Sciendum, quòd ista latera, vel tabulata, siue deambulatoria dicuntur esse hic tria: non quidem, quia erant in tribus lateribus, scilitet, Meridiano, Occidentali, Aquilonari, sed quia erant in quolibet latere istorum ista tria: nam primo modo vnum ambulacrum vocaretur tria ambulacra, vel tabulata, sed quodlibet istorum trium tabulatorum circuibat tria latera in gyro, eo quòd trabes, quæ prominebant per parietem meridianum prominebant etiam per parietem Aquilonarem, & aliæ trabes, quo respondentes istis prominebant per parietem Occidentalem. Et sic quodlibet istorum ambulatoriorum transibat per parietem Meridianũ Occidentalem, & Aquilonarem, sed non redibat ad eundem punctum, eo quòd ista tabulata non transibant per partem Orientalem, vbi erat porticus, & tũc dicitur de istis, quòd primum tabulatum, vel ambulatorium, quod erat inferius habebat quinque cubitos, & secundum sex, & tertium septem istud assignatur dupliciter. Vno modo, quòd prominerent trabes inferiores solum quinque cubitis, & trabes secundi tabulati prominerent sex cubitis, & trabes tertij tabulati prominerent septem cubitis, & sic illi, qui erant in superiori tabulato poterant videre omnes adhęrentes parieti templi nõ impedientibus visum inferioribus tabulatis, si tamen æqualiter prominerent istę trabes omnium tabulatorum, impedirentur, qui erãt in superioribus tabulatis videre obstantibus inferioribus tabulatis. Alio modo assignatur istud, scilicet, quòd trabes ęqualiter se haberent, scilicet, quòd proiecto perpendiculo a superiori tabulato tangeret extremitates duorum tabulatorum inferiorum, & tamen trabes prominerent inęqualiter, s. superiores septẽ cubitis, & inferiores sex & infimę quinque cubitis. hoc autem est, quia parietes tẽpli forte versus partẽ superiorẽ stringebant, sicut in multis ędificijs partes superiores stringuntur ad conum per modum pyramidum. Iudæi autem aliter assignant ista tria latera templi, dicentes, quòd non prominebant aliquæ trabes de templo, sed solum erant latera, idest domus lateraliter adhęrentes, scilicet, quia vnum latus earũ erat ipse paries templi, & constituunt isto modo, quòd esset quælibet domus quadrata, scilicet, quinque cubitorum altitudinis, & totidem longitudinis; & totidem latitudinis, & sic erant per circuitum totius templi præter quàm in latere orientali, eo quòd ibi erat porta & porticus; & secundum hoc cum paries aquilonaris haberet cubitos sexaginta, & paries meridianus totidem, & paries occidentalis viginti, qui sunt simul centum quadraginta cubiti, esset domus viginti octo, & istud esset primum latus in gyro templi. Secundum latus domorum erat super istas primas secundum eandem longitudinem, latitudinem, & altitudinem, & sic esset totidem domus quot supra. Tertium autem latus domorum esset supra secundum in eadem longitudine, latitudine, & altitudine: & sic esset totidem domus in vno latere siue gyro, sicut in alio: occuparent autem istæ domus in altitudine cubitos quindecim, cuilibet haberet quinque cubitos in altitudine, & sic manerent alij quindecim cubiti ad altitudinem primæ domus complendam, quæ erat domus templi habens triginta cubitos in altitudine, vt patet supra: & in illo spacio quindecim cubitorum erant factæ fenestræ obliquæ, quæ habentur supra, vt lux introiret in templum: & tamen super Sancta sanctorum solum manebant secundum Hebræos cubiti quinque, eo quòd ipsi volunt quòd Sancta sanctorum haberet in altitudine cubitos viginti, sed de hoc infra dicetur, secundum istum modum assignant latera inæqualia, scilicet, quòd vnum haberet quinque cubitos, quod erat inferius, & immediatum haberet sex, & supremum haberet septem: istud autem est in prominentia a parietibus templi, & tunc assignãt dupliciter istud vno modo, quòd domus inferior esset strictior, & immediata promineret vno cubito, sicut prominet tectũ super parietes domus, & tertia prominet alio cubito super immediatam, & duobus cubitis super inferiorem, & sic ædificium in parte superiori semper dilataretur: alio modo, quòd istę cameræ essent æqualiter prominentes, scilicet, quòd perpendiculum cementarij pendens ab extremitate cameræ superioris tangeret cameras omnes vsque ad pauimentum, & tamen prominebat vna plusquam alia, scilicet, quia murus sanctuarij stringebatur semper ascendendo, sicut supra dicebatur. C D

Sed dicendum videtur, quòd sit modus conuenientior assignandi ille, quem ponunt Latini, quàm ille, quem ponunt Hebræi; quod patet, quia dicitur hic ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum, & tamen non propriè dicitur, quòd istę domus, quas Hebræi ponunt, essent fabricatæ super parietem templi, sed iuxta parietem ad latus eius: tabulata autẽ, quæ nos ponimus, sunt ædificata super parietem templi, quia facta sunt super trabes prominentes de lateribus templi. E

Item dicitur hic in litera, quòd fecit latera in circuitu; & tamen istud non applicatur domibus, quas ponunt Hebræi, quia illę vel vocabũtur tabulata, vel latera, cùm hic ponantur ista, vt diuersa: conueniunt tamen valde positioni nostræ, scilicet, quod tabulatum vocetur ipsum pauimentum de tabulis factum, & latera vocantur ipsi cancelli lateraliter erecti versus partem exteriorẽ domus, ne ambulãtes per

tabulata caderent. Item dicitur infra. q̃ posuit Salomon trabes per circuitum domus,& istud valde conuenit ad faciendum tabulata, secundum q̃ nos ponimus,ſ.q̃ istę trabes prominerent de parietibus,& sup eas poneretur pauimentum de tabulis. Item infra dicitur, quòd posuit Salomon ostium in latere domus ad ascendẽdum ad ista tabulata. Et dicit,quòd de vno ascendebatur ad aliud,& ponitur vnicus ascensus pro omnibus, quod satis conuenit ponendo tabulata, sicut nos ponimus,quia ille ascẽsus directus ibit ad omnia tria tabulata, cum vnum sit super aliud, & tamen non videtur sic,si ponantur domus paruulę,quas ponebant Hebræi,quia tunc non videbitur modus,quomodo per vnicum ascẽsum iretur ad omnes domos, quia necesse erat secũdum positionem Hebręorum, quòd in quolibet tabulatu domorum essent 28. domus,vel 30.secundum,quòd vult Iosephus, & sic essent in tribus tabulatis 84. domus, vel secundum Iosephum 90.& tunc ad illas non videtur, quomodo ascendatur per vnicum ascensum: nam poterit aliquis ascendere ad tres earum directe super positas per vnũ ascensum, tamen non poterit ascendere ad omnes alias,nisi,sint alii ascensus,vel quęlibet earũ sit in duobus locis,vel tribus perforata, ita vt si aliquis debet ire ad vnam cameram vnius lateris, ſ. inferioris transeat omnes cameras inferiores de vna in aliam, & sic de latere medio,& superiori, quod nullo modo conuenit, quia tunc nulla earum proprie esset camera, nisi vltima,sed essent trãsitus ad cameram vltimam. Ideo secundum positionem nostrã melius stat, in qua non sequitur inconueniens, Item non stat positio de istis cameris, ſ.quòd vnum tabulatum earum promineat 5.cubitis.& aliud 6.& aliud 7.quia aut ponetur, quòd istæ camerę prominebant inęqualiter versus partem exteriorem, scilicet, quòd superiores cameræ dilatarentur duobus cubitis super infimas,& medię vno cubito supra infimas, aut quòd equaliter prominerent ad partem exteriorem, & tamen murus templi continue stringeretur versus partem superiorem, & sic superiores essent latiores. Primum non stat, quia tũc cum illa tria latera domorum essent continuata,scilicet, quia paries vnius camerę erat super parietem alterius dilataretur ędificium continue versus supra, q̃ est contra regulam ędificiorum, quia ędificium continet versus supra,vel constabit lateribus paralelis, vel continue stringentur versus supra, ita vt acuantur in conum,sicut pyramides. Hic tamen dilataretur opus versus supra.

Positio Latinorũ melior.

Secundus modus non stat, scilicet, quòd cameræ consisterent ad partem exteriorem in eadem linea recta secundum perpendiculum, ita quòd non prominęret vna super aliam,nec vno digito: esset tamen latitudo vnius quinque cubitorum,& alia sex,& alia septem cubitos habẽs,quia stringeretur murus,siue paries templi.Sed hoc non stat,quia tunc in quinque cubitis computando a pauimento versus supra stringerentur parietes vno cubito,& in decem cubitis stringerentur duobus,& sic consequenter; & ideo oportebat,quòd cum altitudo templi esset 120. cubitorum, quòd quando parietes venirent ad superiorem partẽ iam esset strictio facta per vigintiquatuor cubitos, & hoc non potest stare, quia latitudo templi solum erat viginti cubitorum, vt patet in litera,& sic non posset peruenire ad altitudinem.120.cubitorum,sed cum peuenirет ad centum cubitos concluderetur extremitas pyramidis,& conuenirent parietes in puncto. Etiam non stat conuenienter dictum,quòd in quinque cubitis altitudinis aliquod ædificium stringatur vno cubitu per latitudinem,& sic consequenter, quia istud nõ pertineret,nisi ad aliquam pyramidem paruam,& solidam,& tamen domui quæ intus habet vacuitatem, non conuenit tale ędificiũ, ideo tenendus est modus, quem ponunt Latini:non tamen negamus ex hoc q̃ in circuitu templi essent exhedrę sacerdotales, quæ erant paruę domunculę.Nam litera ponit istas primo Paralipom.28.cap.& sæpe ponit eas Ezechiel. Antamen istę essent sic coniunctę muris,sicut Hebræi,declarabitur sequenti lib.capit.22, vel primo Paralipomen.28.

Iosephus autem octauo Antiquitatum, aliter assignat fabricam templi, & istorum tabulatorum: dicit enim,quòd Salomon eleuauit templum vsque ad cameram ex lapide albo cõstructam, cuius altitudo fuit sexaginta cubitorum longitudo tantundem, & ad orientem vestibulum, vel porticus habebat longitudinem viginti cubitorum,& latitudinem decem. & sic vult Iosephus, quòd medietas templi secundum altitudinem esset de lapide, & reliqua medietas altitudinis parietum esset de lignis,& illam medietatem superiorem vocauit ipse cameram, aliam autem inferiorẽ sexaginta cubitorum vocat templum, & tamen illam nos diuidimus in duas partes,ita vt medietas inferior, quę est triginta cubitorum in altitudine sit templum & alia medietas sit camera,vel cęnaculum. Dicit etiã Iosephus, quòd erant ędificatæ in circuitu templi triginta paruulæ domus, quę sui copulatione templi spacium extrinsecus audiebant: nam & ingressus earum ita fecit adinuicem, vt ex alia intraretur ad aliam. Harum autem singulę domus latitudinem habebãt quinque cubitorum, & tantundem longitudinis, altitudinis vero viginti. Erant autem ędificatæ super has aliæ, & rursus aliæ super has equales numero, & magnitudine. Et secundum istum modum ponendi Iosephi ista tria appenditia domorum exigebãtur in altum cubitis sexaginta,& operiebant totam altitudinem templi quantum ad partem, in qua fiebant ministrationes sacrę, quia illa solum erat altitudinis cubitorum 30.vt patet supra in litera.

Alia assignatio fabricę tẽpli secũdm Iosephum.

Ista tamen positio Iosephi patitur inconuenientia, sicut positio superior Hebręorum. Etiam modicum conuenit literæ,quia ponit medietatem parietis templi factam de lapide,& aliam medietatem de ligno. Nec etiam in hoc oportet, quòd nimis credamus Iosepho, quia ipse non vidit istud templum, sed solum illud,quod constructum fuit post reditum de Babylone, quod non fuit per omnia simile huic magnitudine, & preciositate, dico teneatur positio Latinorum quæ supra in principio descripta est.

Et ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum. Ista tabulata sunt pauimenta facta de tabulis in circuitu templi super trabes, quæ prominebant de parietibus templi,& dicuntur per gyrum, quia in toto circuitu templi erant ista tabulata,scilicet ad Meridiem, Occidentem, & Aquilonem, in sola autem parte Orientali non erant ista tabulata,eo quòd ibi erat porticus, vt supra declaratum est.

In q.10. Tabulata q̃ dicantur & eorum dispositiones.

In parietibus domus. Idest super parietes domus,scilicet,quia ipsę trabes, super quas ponebatur pauimentum de tabulis,erant super parietem, idest prominebant de pariete.

Per circuitum templi, & oraculi. Idest erant istę trabes prominentes ex parietibus per totum circuitum templi, præterquam in parte Orientali,& vocatur hic templum stricte pars anterioris templi, quę vocatur sancta, & erat in lõgitudine quadraginta cubitorum, & in latitudine 20. oraculum vocatur Sancta sanctorum, quę erat parua domus habens in longitudine cubitos decem, & in latitudine totidem. Vocatur autẽ domus oraculi,idest domus,q̃ quam orabatur,nã oẽs Hebræi orabant contra Occidentem, vbi erat sancta Sanctorum,eo q̃ ibi erat arca, & Cherubim,in quibus maxima sanctitas Dei fulgebat. Vel vocatur domus oraculi, idest domus arcę,quia arca,vel propitiatoriũ eius vocatur oraculum, & est sensus,q̃ erant tabulata per gyrũ templi,& oraculi, idest per omnia latera ambientia sancta Sãctorum,& priorem domum templi. Latus autem q̃ maximè pertinebat ad sancta Sanctorum,erat occidentale, & est sensus, q̃ etiam in illo latere erant trabes prominentes de pariete ad faciendũ tabulata. *Et fecit latera in circuitu.* Ista latera vocantur quidam cancelli, qui surgebant in altum super capita trabium ne ambulantes super tabulata possent cadere ad partem exteriorem, & super istos cancellos reclinabantur ad aspiciendum inferiora illi, qui ambulabant per tabulata templi.

Quæ erant pinnacula templi.

Aliqui volunt,q̃ ista tabulata vocarentur pinnatula templi, & super aliquod istorũ fuerit Christus constitutus a Satana, quando tentauit eum. Matth.4.sic tenet Rabanus,& Glo.ordinaria,& historia Scholastica. Sed non multum videtur, quia si Christus constitutus fuisset super aliquod istorum,cùm ipse noluerit se mittere deorsum, sicut diabolus suadebat, sed descenderit per gradus assignatos, oportebat q̃ descenderit per partem interiorem templi, ſ.per partem illã, in qua fiebant sacrę ministrationes, & vbi erat incensorum altare, & mẽsa propositionis,eo q̃ ostium,per quod ascẽdebatur ad tabulata erat intra templum, vt patet infra in litera: & tamen illuc non licebat ingredi, nisi sacerdotibus: Christus autem non permisisset se tentari taliter,vt oporteret eum facere contra legẽ Iudæorum, ſ. q̃ introiret in templum cum ad ipsum non pertineret, quia nõ erat sacerdos,sed de tribu Iuda. Pinnacula igitur templi alia videtur fuisse, de quibus dicetur Matth.4.Secundum Hebręos, qui nõ ponunt ista tabulata, sed domos inhęrẽtes lateraliter tẽplo,debet dici q̃. *Ædificauit Salomon super parietem templi tabulata per gyrum.* Idest ædificauit domos de tabulis,quæ ab hoc vocantur tabulata,& ista erant sup parietes, idest in circuitu iuxta parietes templi. *Per circuitum templi, & oraculi.* Idest istę domus erant per totum circuitũ tam primę partis templi, quę vocantur templum,quàm secundæ partis,quæ vocantur oraculum,vel sancta Sanctorũ. *Et fecit latera in circuitu.* Idest fecit domos in lateribus templi, quę ob hoc vocãtur latera, idest laterales domus. *Tabulatum quod subter erat quinque cubitos habebat latitudinis.* Hic describitur figura tabulatorum,& secundum positionem nostram tabulatum erat pauimentum factum de tabulis locatis super trabes prominentes de parietibus. Et ponit hic latitudo tabulati,ſ.quãtum prominebant trabes extra parietem, altitudo autem non ponitur: & ista erat altitudo cancellorum eleuatorum super extremitates trabium in altum ad hoc, q̃ non caderent ambulãtes per tabulata. Sed certum est, q̃ ista altitudo parua esset ad hoc, q̃ existentes in tabulatis possent reclinari super cancellos,& aspicere exteriora.longitudo verò tabulatorum non ponitur,eo q̃ ista erat determinata, quia quodlibet tabulatum istorũ erat per totum gyrum templi præter quàm in latere orientali: quanta ergo esset longitudo trium laterum simul sumptorũ, scilicet,Meridiani,Occidentalis, & Aquilonaris,tanta esset longitudo cuiuslibet tabulati: & ista erat lõgitudo cubitorum.140.vel melius accipiẽdo erat. 160.eo q̃ grossities cuiuslibet duorum parietum, ſ. Aquilonaris, & Meridiani erat cubitorum decem, & secũdũ istum modum omnia tria tabulata erãt equalia in lõgitudine,& altitudine: latitudo autem erat inequalis. *Et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis.* Primum tabulatum erat super trabes eminẽtes de pariete,quæ pertinebant ad tectum primæ domus,& istud tabulatum erat eleuatum a terra triginta cubitis, quia tanta erat altitudo primę domus, vt patet hic in litera. Medium tabulatum erat super trabes prominẽtes de pariete,de tecto secundę domus:& istud tabulatum eleuabatur a terra sexaginta cubitis. *Et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis.* Istud tabulatum erat factũ super trabes prominentes de tecto tertię domus, & erat eleuatum a terra cubitis. 120. iuxta altitudinẽ totius templi. Latitudo autem ponitur dissimilis in istis tabulatis, ſ.q̃ inferius esset minus, & mediũ maius, & supremũ maximũ, & hoc per excessum vnius cubiti ad alterum. Quomodo autem hoc sit, assignati fuerunt supra duo modi secundũ Hebręos,qui non ponũt ista tabulata esse deambulatoria quædam, sed domos paruas existentes in circuitu templi. Dicendũ q̃ vnum tabulatum, idest vna series domorum, quæ immediatè fundata erat super terram erat minoris latitudinis, ſ.cubitorum quinque, & media series erat latitudinis sex cubitorum, & suprema series domorum erat latitudinis septem cubitorum. Quomodo autem assignanda sit ista diuersitas latitudinis etiam secundum Hebræos supra declaratum est, & sic istę domus altitudine, & longitudine equales ponebant, sed latitudine inæquales. *Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, vt non hærerent muris templi.* Secundũ positionem Latinorum exponitur ista litera de trabibus,quæ prominebant de parietibus per tria loca,vbi erant tria tecta domorum, & super istas trabes fiebãt tabulata, vt supra dictum est. Et tamen tunc dubium est,quid est,q̃ non hęrebat muris templi:nam nõ potest intelligi de trabibus, quia cum ipsę egrederentur de pariete,necesse erat,quòd hęrerent parieti.

Dubiũ de trabibus templi.

Sed dicunt aliqui,q̃ intelligitur de tabulatis,ſ.q̃ nõ hęrebant parieti, quia tabulę positę super trabes non coniungebantur parieti templi, nec tamen erat ibi tã magna apertura, vt aliquis labi posset, nec etiam poterat pes humanus intercipi. Sed tunc non videtur ad quid relinquebatur illud paruum spatium, quòd inutile erat.

Dicunt ergo alij, & melius, q̃ intelligitur hoc de cancellis,siue lateribus, quę erigebantur super capita trabium,ſ.q̃ illa latera non adhęrebant muris templi. Istud tenet Nicolaus.

Sed etiam istud non stat, nam omnino videtur carere ratione, q̃ ponerentur trabes, vt latera, siue cancelli tabulatorum non adhererent muris templi;quia si latera ista nõ adhererent muris tẽpli,non essent ibi aliqua deambulatoria, sed essent fixę tabulę super parietes ad tegendum illos, sicut erat ex parte interiori domus, vbi omnes parietes tabulis operti erant, ita vt nullus lapis apparere posset,vt patet infra:ideo quãquam existentibus trabibus cancelli non adhererent muris templi, tamen trabes non erant positę ad hoc, q̃ cancelli non hęrerent muris, quia dato q̃ nõ essent trabes cancelli non hęrerent muris,eo quòd cancelli non essent, nisi trabes ponerentur.

Sed dicendum, q̃ intelligitur hoc de quibusdam trabibus grossis, quas fixit Salomon in terra per totũ circuitum templi ne aliquis posset accedere ad parietes templi, & hoc tum vt conseruarentur a nocumento, tum propter sanctitatem, quia non debebat cuilibet licere accedere ad rem sanctam.Isto modo fecit Moyses in deserto:nam in circuitu tabernaculi posuit atrium, ne liceret cuicunque accedere ad tabernaculum, & ista expositio est latis conueniens.

Sed objiciet aliquis, q̃ dicitur hic, q̃ posuit trabes in domo, & tamen isto modo non ponebãtur trabes in domo, sed extra per circuitum.

Dicendum q̃ hic non dicitur absolutè, quòd erãt istę trabes in domo,sed q̃ erant in domo per circuitũ forinse-

forinſecus, ideſt erant extra domũ per circuitum domus, & iſtud fortificat poſitionem, & redarguit poſitiones ſuperiores; quia ſecundum illas iſtæ trabes nõ erant forinſecus poſitę, ſed de parietibus egrediebantur. Item dato ꝓ diceretur abſolutè, ꝓ iſtę trabes erãt in domo ſatis ſtaret, ꝓ eſſent in circuitu domus; quia illa, quę ſunt in circuitu domus, dicũtur eſſe in domo, vt patet Ioan. 10. cùm dicitur, ꝓ ambulabat Ieſus in tẽplo in porticu Salomonis: & tamen, quando erat in porticu, non erat in templo, cùm porticus eſſet extra templum, vt patet ſupra in litera, & ſic eſſet de iſtis trabibus, ꝓ eſſent in circuitu domus, quamquã diceret, ꝓ erant in domo ſecũdum Hebręos, qui ponunt domunculas in circuitu templi.

Dicunt aliqui, quòd iſtę trabes erant aliter aſſignãdę, ſ. ꝓ in tertio cuiuslibet ſeriei domorum prominerent trabes aliqualiter extra domum, ſcilicet, capita earum, & iſtud faciebat ad hoc, ꝓ non adhæreret aliquid muro. Sed iſtud nihil eſt, quia iſtę trabes erãt altę a terra, ſ. ad minus quinq; cubitis eleuatę; ideo ſub illis poterat quilibet intrare, & non prohiberetur accedere ad murum. Ideo dicendum, ꝓ etiam ſecundũ Hebræos iſtæ trabes ponendę erãt in circuitu domorum paruarum, quas ipſi ponunt, ita ꝓ nullus poſſet accedere ad illas domos, quę etiam ſacrę erant. *Domus autem cum ædificaretur.* Hic ponitur modus ędificationis, quantum ad hoc, ꝓ inſtrumenta fabrorum in ea non apparuerunt. Et dicitur. *Domus cum ædificaretur de lapidibus dolatis.* Scilicet, tota domus facta eſt de lapidibus dolatis, ideſt quadratis, quia erat facta opere cementarij, & polita a Biblijs, vt patet pręceden. ca. & fuerunt parietes de lapidibus vſque ad altitudinẽ. 120. cubitorum, quamquam Ioſephus dicat, ꝓ fuit vſque ad altitudinem. 60. cubitorum de lapidibus, & reliqua medietas altitudinis fuit de lignis. *Atque perfectis ædificata eſt.* Vocantur lapides perfecti, ideſt perfectè politi, atque figurati: ponuntur autem dolati, & perfecti, quia duæ operationes fiebant in lapidibus. Prima erat ꝓ quadrabantur, & dolabantur, & iſta fiebat per cementarios Salomonis, & Hiram, & tũc manebant lapides aliqualiter rudes, & fiebat ſecũda operatio in eis, ſcilicet, quòd poliebantur, & figurabãtur: & iſtud fiebat per Biblios, vt patet pręcedenti cap. & quando fiebat iſta vltima operatio dicebãtur lapides eſſe perfecti. *Malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo cum ædificaretur.* Scilicet, cum ædificatum fuit templum Salomonis non fuerunt aliqua ferramenta audita in domo, ſed omnia ſine ferramẽtis facta ſunt, & hoc videtur ſpeciale, quia nunquam fit in alijs domibus.

Quomodo potuit templum Salomonis fieri ſine ferramentis. Quæſt. XII.

QVÆRITVR quomodo potuit tantũ ędificium ſine ferramentis fieri cum nihil artifices facere poſſent ſine ferramentis.

Iudæorum fabula.

Reſpõdent Hebræi, quòd Salomon habuit ſanguinem cuiuſdã vermiculi, qui vocatur Thamir, quo aſperſa marmora facile ſecabãtur, quem inuenit hoc modo: habebat enim Salomon ſtrutionẽ habẽtem pullum, & incluſus eſt pullus ſtrutionis ſub vaſe vitreo: ſtrutio autem videns filium vaſe incluſum cum eum habere nõ poſſet, tulit de deſerto vermiculum cuius ſanguine liniuit vitrum, & confractũ eſt, quem vermiculum Salomon colligens, & alios ſimiles inquirens marmora facile ſecabat, ita vt nõ eſſet opus inſtrumento.

Sed dicendum, quòd iſtud falſum eſt, quia omnia marmora, & ligna, & quicunque lapides prius cędebantur a cementarijs Salomonis, & Hiram in monte, qui quadrabant eos: deinde Biblij poliebant illos. pręcedenti. cap. ergo cum inſtrumento iſta fiebant.

Sed dicendum, quòd omnes lapides, & ligna, quę ad templum ducta ſunt dolata fuerunt, & polita, ſicut fiunt in alijs ędificationibus, fuit tamen differentia. quia Salomon fecit omnia iſta politi in monte, ſcilicet quia fecit, quòd artifices templi caperent menſuras templi, & conſiderarent quot lapides, & quales neceſſarij erant, & qualia ligna, & pro quibus locis, & tunc iuſſerunt lapides, & ligna ſic parari in monte, & ducebantur parata in Ieruſalem vnde nihil ſupererat, niſi quòd iſti lapides, & ligna ponerentur in locis ſuis, & ad hoc non erat opus malleo, ſerra, aut alijs ferramentis: vnde non dicitur hic, quòd ad ędificationem templi non fuerunt malleus, & ſerra, & alia ferramẽta neceſſaria, ſed ſolum, quòd non fuerunt audita in domo, quando ędificabatur, ſcilicet bene audita ſunt in monte, quando lapides, & ligna cędebantur, & dolabantur, ſed poſtea non fuerũt audita in domo, ideſt in ipſo templo, quando coniungebantur lapides, & ligna ad ędificationem domus.

Sed obijcit Andreas contra hoc dato, quòd non eſſent neceſſaria ferramenta ad locandum lapides, & ligna, tamen ſaltem erant neceſſaria ad compaginandum tabulas, & figendum clauos in eis, vt firmiter manerent: claui autem magni erant, vt patet hic, & 1. Paralipo. 3.

Reſpondet idem Andreas, quòd iſta poſita ſunt ad hoc, quòd nos admirari debeamus ſapientiam Salomonis, qui potuit inuenire aliquos modos, per quos iſta fierent, ſine opere malleorum, Et ſic aliquo modo Andreas conſentit Hebręis, & tamen non ſufficit id, quod ponebant Hebræi ad hoc, quia dato, quòd eſſent multi vermes, quorum ſanguine frangerentur marmora, tamen nõ poterat ſanguis iſte applicari ad hoc, quòd figeret clauos in tabulis, licet poſſet applicari ad frangendum clauos, ideo neceſſarium fuit aliquod ferramentum.

Dicendum igitur, quòd in domo, cum fabricabãt non audita ſunt malleus, ſerra, & alia ferramenta ad dolandum lapides, & ligna, quia iſta fuerant dolata in monte, ſed audita ſunt, quando compaginabantur tabulę, & figebantur claui. Et patet hoc, quia dicitur in litera: domus autem cum ędificaretur de lapidibus dolatis, atque perfectis malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo, quaſi dicat ad dolandum lapides, & perficiendum eos nõ fuerũt audita ferramenta, ſed bene ad aliquid aliud, & ſic nõ poteſt poni hic aliquod miraculum ſapientię Salomonis.

Oſtium lateris medij in pariete erat domus dextra. Hic ponitur de fabricatione oſtij, per quod aſcendebatur ad tabulata tria ſupraponſita, & dicitur, quod erat vnum oſtium pro omnibus tribus tabulatis, & iſtud erat in pariete domus intra templum, ne poſſet aſcendi per partem exteriorem, & factum erat vnicum oſtium pro omnibus tribus tabulatis hoc modo, quia paries templi erat valde groſſus, ſcilicet 10. cubitorum, ſicut ponitur communiter, & in ipſo pariete intra groſſitiẽ eius fecit quendam aſcenſum gyratiuum, quem ad modum fit, in quibuſdam turribus, & vocatur cochlea, & cum peruueniretur ad altitudinem vnius deambulatoris, ſiue tabulati erat porta in pariete, perq̃ exiretur ad ipſum tabulatum. aſcenſus autem, ſiue cochlea continuabatur per parietem vſque ad ſecundum deambulatorium, & ibi erat alia feneſtra per q̃ introiretur in ipſum deambulatorium, & ſic continuabatur cochlea vſque ad tertium deambulatoriũ. Et dicitur iſtud oſtiũ lateris, ideſt quia erat in latere, ſcilicet

ſcilicet in pariete, qui erat latus templi: & dicit lateris medij, ideſt, quia erat in medio parietis. ſ. intra groſſitiem eius. Vel aliter erat in medio pariete, ideſt in medietate longitudinis parietis ęquè diſtans fronti Oriẽtali, & Occidentali. Et dicitur quòd erat in pariete domus dextrę, ideſt erat in pariete domus ad dextram eius. Vocatur autem dextra pars meridiana, quia pars Orientalis vocatur facies, vt patet ſupra, ſ. ꝓ porticus erat ante faciem templi, & tamen porticus erat ad Orientem, & tamen conuerſa facie alicuius ad Orientem neceſſario manus dextra eſt ad Meridiem, & ſiniſtra ad Aquilonem. Philoſophus tamẽ ſecundo de cęlo, & mundo ponit faciem, ſiue antrorſum ad polũ antarcticum, & retrorſum ad polũ arcticum, ſurſum ad angulum cęli, deorſum an angulum terrę, dextrũ ad Orientem, & ſiniſtrum ad Occidentem. *Et per cochleam aſcendebant in medium cœnaculum, & a medio in tertium.* Scilicet aſcenſus, qui erat in pariete erat cochlea, ideſt circularis, & aſcendebatur per illum ad primum cęnaculum, ideſt tabulatum, vel deambulatorium, & continuata cochlea aſcendebatur ad ſecundum cęnaculum, quod vocatur medium, & inde ad tertium: vocantur autem iſta deambulatoria cęnacula, quia cęnaculum ſecundum Latinam conſuetudinem eſt nomen generale, ad quodcunque ędificium, licet propriè cõueniat ędificijs, quæ ſunt facta ad diſponendũ ibi menſas. Et accipiuntur cęnacula non ſolum ipſa deambulatoria, quę erant extra templi parietes, ſ. fundata ſuper trabes prominentes de parietibus, ſed etiã ipſa domus media, quæ erat intra Sanctuarium, & domus ſuprema, quæ erant factæ ad aliquas ſpeciales cuſtodias theſaurorum, vel alias miniſtrationes, de quibus ſcriptura modicam facit mentionem, & erãt iſta duo cęnacula ęqualia in longitudine, & latitudine domui inferiori, quæ vocatur templum cuius habitudo ſupra deſignata eſt. Ioſephus autem dicit 8. Antiquitatum de iſto aſcenſu, ꝓ excogitauit rex aſcenſum ſuperioris domus per latitudinem parietis efficere: non enim habuit ianuã grãdem, ſicut domus inferior ad Orientem, ſed a lateribus erant ingreſſus ianuarũ valde paruarum. Dicit etiam ibidẽ Ioſephus de hoc, qđ ſupra dicebatur, ſ. de ferramentis, ꝓ non ſunt audita in domo domini, ꝓ fuerint audita; ſicut in omnibus alijs fabricationibus, ſed ꝓ ita ſubtiliter facta ſunt omnia, ꝓ videbantur nõ fuiſſe tacta ferramentis, inquiẽs: Fabrica verò totius templi multa arte confecta eſt de lapidibus politis, arteq; compoſitis, & nimis limpidè conſtitutis, ita vt neque mallei, nec alterius inſtrumẽti fabrilis aliquod conſiderantibus appareret indiciũ, ſed præter hunc vſum omnis materia implicita videretur, vt naturali harmonia crederetur potius, quã ferramẽtorum neceſſitate confecta. Litera tamen ſatis diſtat a ſenſu Ioſephi, quia dicit ꝓ malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita.

Cęnaculũ quid.

Et ædificauit. Hic ponitur tertium, ſ. ędificatio quãtum ad diſpoſitionẽ domus interioris, & exterioris. Et dicitur. *Ædificauit domum, & conſummauit eam.* Iſtud ponitur per anticipationem, quia nondũ erat domus tota conſummata cum adhuc multa de ea referãtur infra nondum facta. Vel poteſt accipi hic domus pro ſolis parietibus, & tectis ſine aliquo alio ornatu, & tunc verum eſt, ꝓ domus erat conſummata, ſed poſt hoc facta ſunt ea, quæ pertinebant ad pulchritudinẽ domus, vt patet infra. *Texit quoque domum laquearibus cedrinis.* Iſtud intelligitur ſolum de domo inferiori, quæ erat altitudinis cubitorum triginta, & latitudinis viginti, & lõgitudinis ſexaginta, vt patet ſupra ĩ litera: nam iſta domus operta fuit laquearibus, & non aliæ domus ſuperiores, quia cùm illę non apparerent aliquibus, niſi ſolis ſacerdotibus, qui recondebant ibi theſauros, nõ oportebat, quòd eſſent magnę pulchritudinis: & iſta laquearia erant in ſolo tecto. Vocãtur autem laqueria quædam tornaturę factę opere artificis, quę habent laqueos, & folia arborum, & alias circumuolutiones complicitas, ſicut ſtatuarij, & pictores facere conſueuerunt. In parietibus autem non erant laquearia, ſed aliæ ſculpturę varię, & cęlaturę factæ torno, in quibus ſpecialiter erãt Cherubim, & palmę, & picturę varię prominẽtes de pariete, vt patet infra. *Et ædificauit tabulatum ſuper omnem domum quinque cubitis altitudinis.* Hic loquitur de tabulatis, quæ erant facta extra parietes templi per gyrum ſuper trabes, quę prominebant de parietibus: nam iſta tabulata habebant cancellos, qui eleuabantur in altum quinque cubitis, vt non caderent, qui ambulabant per tabulata: magis tamen exponendum eſt de ſolo tabulato ſuperiori, ꝓ erat in tertio cęnaculo templi; quia dicitur hic, quòd ędificauit ſuper omnem domum, ſolum tamen tertiũ deambulatorium, vel tabulatũ erat in ſummitate domus, & cancelli iſtius tabulati erãt quinque cubitorũ. De cancellis autem aliorum duorum tabulatorũ nõ patet quantę eſſent altitudinis. Sed credendum eſt, quòd eſſent eiuſdẽ mẽſurę: ſic exponit hiſtoria Scholaſtica, & bene. *Et operuit domum lignis cedrinis.* Iſta eſt replicatio ſententiæ, quia intelligitur de domo inferiori, quę erat triginta cubitorum altitudinis, de qua immediatè dictum fuerat, & erat operta tabulis cedrinis, ſcilicet, quòd erãt facta laquearia de tabulis cedrinis. *Et factus eſt ſermo Domini ad Salomonem.* Iſtud accidit quando ędificabatur domus, cuius ędificatio durauit ſeptem annis infra in litera. Iterum autem apparuit ei Deus, poſtquã ędificauit tabernaculum in dedicatione eius, vt patet infra 8. iſta autem apparitio, & locutio ad Salomonem facta fuit ad confortandum eum in opere, quia ędificatio durabat magno tempore, ſcilicet, ſeptem annis, & interim fortè Salomõ faſtidiretur, & pigreſceret in ędificando: ideo Deus locutus fuit ei, vt confortaret eum ad ædificandum per promiſſionẽ iſtam, quæ habetur hic. *Domus hæc quam ædificas.* Iſta eſt oratio incõpleta per eclypſim, & eſt ſenſus iſta domus, quam ædificas, complebitur, & erit glorioſa, ſi tu & poſteri tui ambulaueritis in pręceptis meis, & non peribit in æternum: ſi autem peccaueris tu, & filij tui, tradetur domus hæc manibus hoſtium, & cremabitur, & ad terram deijcietur.

Si ambulaueris in præceptis meis. Iſta ſunt pręcepta moralia, quæ continentur in decalogo, & alia ſimilia, quę ſecundum rationem intellectui noſtro innata ſunt. *Et iudicia mea feceris.* Iſta ſunt ſecunda præcepta, quæ vocantur iudicialia, eo quòd in eis continentur modi cõtractuum humanorum, & qualiter in ciuilibus, & in criminalibus iudices ſe habere debeant, de his Exo. 21. & vſque ad 44.

Et cuſtodieris omnia mandata mea. Iſta ſunt in tertio genere præceptorum, quæ vocantur pręcepta cęremonialia, quæ pertinent ad ritum colendi Deum, & ad alias cęremonias viuẽdi. De his per totum Leuiticũ, & in Deutero. *Gradiens per ea.* Ideſt ambulans iuxta illa: nam cuſtodiri mãdata pertinet ad cogitationem, ſcilicet, vt accedamus ad illa. Ambulare in eis pertinet ad actualem obſeruationem, ſcilicet, quando per illa regulamur.

Firmabo ſermonem meum tibi, quem locutus ſum ad Dauid patrem tuum. Iſte ſermo eſt, qui habetur præcedenti libro capitulo ſeptimo, ſcilicet, quòd Deus poneret de filijs Dauid ſuper ſolium eius in ſempiternum, & non auferret regnum de domo Dauid, ſicut abſtulit de domo Saulis.

Sermo Dei ad Dauid, an esset firmus. Quæst. XIII.

QVAERETVR quomodo Deus dixit firmabo sermonem, quē locutus sum ad Dauid, quia Deus promiserat certissimè Dauid, ꝙ fic eueniret, sicut dicebat, vt patet ibidem.

Aliquis dicet, ꝙ ea, quę Deus dicit alicui per modū promissionis, vel comminationis, variabilia sunt secūdum variationem eius, cui fit promissio, vel comminatio, sed Dauid erat in mandatis Dei, quando ei illa promissa sunt, si ergo filij sui obseruarent mandata Dei, sicut ipse confirmaretur in eis benedictio, ꝑmissa ad Dauid: si autem non obseruarent mandata Domini, non seruaret ad eos sermonem suum: ideo admonuit hic Deus Salomonem, vt obseruaret mādata sua.

Sed obijcietur, quòd ista promissio facta ad Dauid non poterat mutari, eo quòd Deus certificauerat eū, quòd numquam mutaretur, vt patet precedenti lib. cap.7. scilicet, quòd si iniquè agerēt filij Dauid arguerет eos Deus in plagis filiorum hominum, misericordiam autem suam non auferret ab eis, sicut abstulit a Saule, quem amouit facie sua, sed domus Dauid esset stabilis in æternum.

Respondendum, quòd sermo Dei ad Dauid quantum ad aliquid poterat confirmari, & mutari, & quātum ad alia quædam non poterat mutari qualitercūque se haberent filij Dauid: Deus enim promittebat, quòd filij Dauid semper regnarent super Israel, sicut Dauid, scilicet, super totum Israel; etiam Deus auferret omnes hostes eis, & numquam ducerentur in captiuitatem, vsque ad Christi aduentum, nec post quāquam lex vetus cessaret introeunte noua, & istud poterat variari, vel confirmari, nam si nunquam peccauisset Salomon, nec posteri sui grauiter cōtra Deum numquam fuisset diuisum regnum in duas partes, sicut fuit postea propter peccata Salomonis infra 11. Etiam numquam fuissent Israelitę ducti in Babylonem, nec decem tribus ductę in Assyrios, quia tamē peccauerūt grauissimè reges de progenie Dauid, venerunt omnia hęc mala, vt patet sequenti lib.cap.21. & 24 & 25. & 2. Paralip. vlti. Quia tamen peccauerūt, venerunt hęc omnia, & sic quantum ad istud poterat confirmari sermo Domini, & non confirmatus est propter peccata Salomonis, & posterorum eius. Alia erant, quantū ad quæ non poterat variari sermo Dei, & consequenter non oportebat, quòd cōfirmaretur, scilicet, quātum ad hoc, quòd regnum auferretur totaliter posteris Dauid, & transiret ad aliam progeniē, sicut factum est in Saule, de cuius domo ꝓpter peccatum regnum ablatum est. Differentia ista de eo, quòd mutari poterat, & de eo quòd non poterat variari habetur precedenti lib. cap. 7. Nam Deus promisit Dauid multa bona absolutè, & intelligebantur illa si filij sui obseruarent precepta Dei. Deinde dixit, quòd si peccarent non auferret ab eis misericordiam suam: auferre tamen misericordiam est facere aliquem miserum omnino: non auferre autem misericordiam est facere quòd aliquis, qui aliàs miser esset, non sit omnino miser. Sic factum est de posteris Salomonis: nam cùm peccauerunt, non data est eis prosperitas regni florentis, quam habuerunt Dauid, & Salomon, nec tamen omnino priuati sunt misericordia Dei, ꝙ seruata est eis quædam pars regni. Ad argumentum incontrarium solutio patet ex dictis.

Et habitabo in medio filiorum Israel. Scilicet, benefaciā eis specialiter. Deus enim in nullo loco habitare potest, cum cœlum, & cœli cœlorum eum capere non possint, vt patet infra octauo, sed dicitur in aliquo loco specialiter habitare per hoc, quòd speciales operationes ibi ostendit: sic enim Deus dicebatur habitare in templo, eo quòd orationes ibi factas exaudire debebat infra 8. & quia quamdiu Israelitę ambulabāt in præceptis Dei ipse benefaciebat eis specialiter: ideo dicebatur habitare inter eos. Cùm autem non custodirent præcepta, quia Deus non benefaciebat eis, dicebatur non habitare inter eos, vel deseruisse illos.

Deus quō dicitur habitare i aliquo loco.

Et non derelinquam populum meum Israel. Idest non permittam illum tradi in manus hostium, nec desinam ei benefacere: si autem peccaret, derelingueretur populus a Deo.

Igitur ædificauit Salomon domum, & consummauit eam. Replicatio eiusdem sententiæ est, quia supra hoc dictum fuerat. Et intelligitur istud de domo inferiori, in qua erat sancta Sanctorum, & pars anterior, quæ vocabatur sancta.

Et ædificauit parietes domus intrinsecus. Ista est dispositio domus quantum ad partem interiorem, & dicitur ædificauit, idest exornauit, quia iam ipsi parietes facti erant de marmore albo, sed nunc solum superponebantur tabulæ. *Tabulatis cedrinis.* Vocantur tabulata concatenationes factæ de tabulis, & erant istę tabulæ de cedro.

A pauimento domus, vsque ad summitatem parietum. Idest istę tabulę incipiebant a pauimento domus, & operiebant ipsos parietes per gyrum, vsque ad tectum per tria latera, scilicet, Occidentale, Meridianum, & Aquilonare: nam in parte Orientali, porta erat, & parua pars lateris relinqueretur habens parietem. *Et vsque ad laquearia operuit lignis intrinsecus.* Replicatio sententię est per alia verba. Nam laquearia erant in tecto domus, vt patet supra in litera. Ideo idē erat peruenire tabulata vsque ad summitatem parietum, & peruenire vsque ad laquearia.

Sciendum tamen, quòd licet hic solum intelligatur de domo inferiori; tamen etiam intelligendum est, quòd duæ domus superiores, quę vocantur cenacula, quòd erant operta tabulis, & auro, vt patet 2. Paralipome. 3. scilicet, cenacula quoque texit auro. *Et texit pauimentum domus tabulis abiegnis.* Pauimentum domus erat de marmore pulchro, sed super illud posuit Salomon tabulas, quia volebat affigere laminas aureas pauimento, quod non poterat fieri super lapides: erāt autem tabulę istę abiegnę, tabulæ autem parietum, & tecti erant cedrinę, & sic erant maioris valoris. Hebræi dicunt de tabulis buxinis. hoc autem fortè est, quia buxus est lignum fortius, quàm abies maioris durabilitatis.

Aedificauitque uiginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina. Hic agitur de distinctione duarum domorum, quæ erant in ipsa domo interiori, & vna erat ad partem anteriorem, scilicet, versus portā, & Orientem: alia erat ad Occidentem, & vocabatur posterior domus, & ista est domus Sancti Sanctorū, de cuius fabricatione dicitur hic, in qua factum est, sicut in reliqua domo, scilicet, quòd parietes operirentur tabulatis cedrinis habentibus picturas opere statuario. Tectum etiam opertum tabulis cedrinis, & laqueatibus. Pauimentum autem tabulis abiegnis opertum est, & dicitur: ædificauit ad partem posteriorem, idest ad partem Occidentalem, quę erat posterior cum pars anterior esset Orientalis: & dicitur, quòd tabulata cedrina, quæ ēdificata sunt, erant cubitorum viginti, scilicet, quia ista erat altitudo parietis. *A pauimento, vsque ad superiora.* Idest ista tabulata operiebant totum parietem incipiendo a parte pauimēti, vsque ad tectum, vbi erat superior pars parietis.

Et fecit interiorem domum oraculi. Idest fecit, quòd domus interior, scilicet, quæ erat versus Occidentem esset domus oraculi, idest domus contra quam oraretur, quia sacerdotes in templo orabant contra sancta Sanctorum, eo quòd ibi erat arca. Etiam omnes laici orabant contra Occidentem versus arcam: sic etiam fuit tempore Moysi in deserto: nam ipse instituit, quòd esset arca in sancta Sanctorum ad Occidētalem partem tabernaculi. Exod.26. vocatur etiā domus oraculi, idest domus responsionis. Nam ibi respondebat Deus summo sacerdoti, quando introibat illuc die propitiationis, vt declararum est Leuitic.16. & hoc modo accipitur oraculum, vt communiter, vt dicitur in rescriptis apostolicis: Viuę vocis oraculo postulas edoceri. Sic etiam accipitur Nume.7. cum dicitur cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, vt consuleret oraculum, idest vt haberet responsum. Aliter potest accipi oraculum pro ipso propitiatorio, quod erat super arcam, sic patet Leuit.16. scilicet, quia in nube apparebo super oraculum, idest super propitiatorium, & vocatur domus oraculi, idest domus, in qua est arca cum propitiatorio. *In sanctum Sanctorum.* Idest fecit domum interiorem esse sanctū Sanctorum, scilicet, fecit illam esse maxime sanctam, & hoc fuit per præsentiam arcę, quæ erat vas sanctissimum in toto Sanctuario.

Dom' oraculi quę dicatur.

Tabulatum an esset tantæ altitudinis, quantæ erat templum. Quæst. XIIII.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, quòd fecit Salomon tabulata cedrina viginti cubitorum in domo interiori, quoniam altitudo istius templi inferioris erat cubitorū triginta, vt patet supra, & tamen domus anterior, & posterior distinctę erant solum pariete medio: ideo æqualis erat altitudo vtriusque.

Respondendum, quòd omnes nostri expositores generaliter tenēt, quòd æqua alitudo erat Sancti Sanctorum, & anterioris domus: quando autem dicitur hic, quòd erat altitudo viginti cubitorum, dicunt ꝙ istud intelligitur de pariete medio, qui distinguebat sancta Sanctorum, & anteriorem domum: ille enim erat viginti cubitorum, & nō pertingebat ad tectum, sed manebāt decem cubiti vacui, & dicunt quòd ista apertura erat ad hoc, ꝙ fumus thymiamatis introiret in sancta Sanctorum: nam altare thymiamatis erat in anteriori parte domus apud parietem distinguentem sancta Sanctorum, & anteriorem domum: nam sicut in tabernaculo Moysi solum erat velum distinguens Sancta Sanctorum, & anteriorem partem, in qua erat altare thymiamatis Exo. 30. ita nunc paries dividebat sancta Sanctorum, & locum in quo erat altare, & ꝙ bis in die, s. in aurora, & vespere cremabatur thymiama, ingrediebatur fumus in sancta Sanctorum per illam superiorem aperturam.

Contra Latinos expositores.

Hebrei autem dicunt, ꝙ sancta Sanctorum erat domus minor altitudine, quàm anterior pars domus ꝑ decem cubitos. Et hoc dicēdum est, quod satis apparet hic cum dicatur, ꝙ tabulatum erat viginti cubitorum in sancta Sanctorum, & tamen dicitur, qd istud pueniebat vsque ad summitatem parietum. Itē patet, quia infra dicitur, ꝙ oraculum habebat viginti cubitos lōgitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis, ergo maxima altitudo domus Sancti Sanctorum erat viginti cubitorum. Cum autē respondent nostri, scilicet, Historia Scholastica, & Nicolaus, & Andreas, quòd ista altitudo viginti cubitorum erat in pariete intermedio, & relinquebātur decem cubiti de apertura, non habent satis rationabilē causam, quia non opus erat, quòd fumus thymiamatis introiret in sancta Sanctorum, quod apparet, quia templum Salomonis erat factū ad imaginem tabernaculi Moysi, quia sicut hic in domo interiori erat sola arca, & in anteriori erat altare thymiamatis, & candelabra, & mensa propositionis: ita & in tabernaculo Moysi post velum in sancta Sāctorum solum erat arca. Exod.26. & in parte anteriori erat altare, & candelabrum, & mensa propositionis. Exod.26. & 30. & tamen in tabernaculo illo non erat aliqua apertura, per quam introiret fumus thymiamatum in sancta Sanctorum, quia pendebat velum a tecto, vsque ad pauimentum. Exod.26. ergo nec etiam hic relinqueretur aliqua apertura, per quam ingrederetur fumus.

Item non potest cōuenienter exponi ab istis, quod dicitur infra, s. ꝙ longitudo oraculi erat viginti cubitorum, & latitudo totidem, & altitudo totidem; si tamē quilibet trium parietum Sancti Sanctorum esset cubitorum triginta, s. Meridianus, Aquilonaris, Occidentalis, & solus Orientalis, qui erat distinguens domum anteriorem, & posteriorem, esset viginti cubitorum, non diceretur conuenienter, ꝙ erat altitudo domus interioris cubitorum viginti, quia ista non erat tota altitudo, sed pars altitudinis, & eodem modo diceretur, ꝙ erat decem, vel quindecim cubitorū, quia pars altitudinis erat decem cubitorum. Item non cōuenit expositio, quia isti volunt intelligere literam superiorem de pariete medio distinguente; sed non potest sic intelligi, sed necesse est intelligi de pariete Occidētali cum dicatur ēdificauit viginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina a pauimento, vsque ad superiora; ergo in tota altitudine parietis Occidentalis solū erant viginti cubiti, & sic erit de omnibus alijs parietibus: maxima ergo altitudo totius Sancti Sanctorum erat viginti cubitorum, & nō erat aliquis paries habēs aperturam, per quam ingrederetur fumus in sancta Sāctorum. Cum autem probant, ꝙ esset altitudo Sancti Sanctorum triginta cubitorum, quia dicitur supra, ꝙ domus, quam ēdificabat Salomon erat triginta cubitorum in altitudine, dicēdum ꝙ intelligitur illud solū de domo anteriori, sed sancta Sanctorum licet esset eiusdem latitudinis, non erat eiusdem longitudinis. Vel aliter & melius dicēdum, ꝙ quamquam intelligatur illud de domo tota inferiori comprehēdente domum anteriorem, & interiorem, cum dicatur, ꝙ habebat sexaginta cubitos in longitudine, tamen quantum ad aliquid intelligitur de tota domo, s. quantum ad latitudinem, & altitudinem, & quantum ad aliquid de maiori parte domus, scilicet, de anteriori.

Quare domus Sancti Sanctorum erat minoris altitudinis, quàm domus exterior, & quare erat quadrata. Quæst. XV.

QVAERETVR quare sancta Sanctorum erat domus minoris altitudinis, quàm domus anterior, cum essent ambæ vna domus cōtinuata.

Respondendum, ꝙ Salomon voluit facere domū Sancti Sanctorum quadratam, s. æqualis longitudinis altitudinis, & latitudinis: ideo cum esset viginti cubitorum latitudinis, sicut & reliqua pars templi, fecit ēt parietem distinguentem viginti cubitos de longitudine, & fecit ꝙ trabes tecti essent inferiores, quā trabes in domo anteriori, & sic esset altitudo viginti cubitorum: sic enim in tabernaculo Moysi erat Sancta Sanctorum domus quadrata, s. decē cubitorum in altitudine, & totidem in lōgitudine, & totidē in latitudine, vt colligitur Exod.26. & quia tēplum Salomonis erat figurę qua ad figuram illius tabernaculi Moysi, fecit sancta Sanctorum esse domum quadratam: istud autem fuit ex Dei instructione, qa ipse dedit in exemplari qualiter omnia fabricari deberēt, sicut dixit Dauid, & habetur 1. Paralip.

Cathedralis Toletana Hispaniarum est admodum tēpli Salomonis, i. sācti Sanctorum.

1. Paralip. 28. ſ. Omnia venerunt ad me ſcripta manu F
Domini. Deus autem voluit hoc fieri ad aliquam ſi-
gnificationem: nam omnia, quæ erant in templo, &
quæ erant in tabernaculo Moyſi ſecũdum figuratio-
nem ſuã aliquid ſignificabant: ſic enim patet Sapien.
18. vbi dicitur, ꝙ in veſte Aaron erant deſcripta ma-
gnalia patrum, & ibi erat totus orbis terrarum. Sic
igitur in templo Salomonis. Conuenit autem forma
quadratiſſima ex omni parte ipſi rei perfectę, quia ſi-
gnificat perfectionem in moribus per quatuor cardi-
nales virtutes. Etiam deſignat impermutabilitatem,
quia nullum corpus eſt, quod non poſſit permutari a
ſtatu ſuo, niſi quadratum ex omni parte: vnde Ariſt. 1.
Ethic. comparat perfectè virtuoſum ipſi quadrato di-
ceris, ꝙ eſt ſicut tetragonus ſine vituperio, & quia do-
G
mus Sancti Sanctorum continebat maximam ſancti-
tatem, & ob hoc vocabatur ſancta Sanctorum, com-
petebat ei maxime forma tetragoni, vel magis ꝓprie
exacedron, quia tetragonus eſt in planis, exacedron
vero in ſolidis. *Porro quadraginta cubitorum erat ipſum*
templum pro foribus. Hic ponitur diſpoſitio domus an-
Diſpoſitio domus anterioris tẽpli.
terioris, quę vocatur ſancta: & dicitur ꝙ erat quadra-
ginta cubitorum ipſum templum, ideſt pars anterior
templi, quę vocatur templum. iſti quadraginta cubiti
erant in longitudine: nam in altitudine ſolum erant
triginta cubiti, & in latitudine viginti, & dr̃ ꝓ foribus,
ideſt ante fores, quia iſta pars templi, de qua hic dicit̃
erat ante portam Orientalem: alia autẽ pars. ſ. ſancta
Sanctorum erat diſtans a porta, ſ. ad partem Occidẽ-
talẽ, ſed magis dicitur eſſe iſta pars tẽpli pro foribus, i. H
ante portam Sancti Sanctorum, ſ. quia ſancta Sancto-
rum diuidebatur a domo anteriori ſolum quodã pa-
riete medio, in quo erat oſtium Sancti Sanctorum, &
ante ipſum oſtium erat alia pars templi quadraginta
cubitorum, quę vocatur domus anterior, & dr̃ eſſe ꝓ
foribus oraculi, i. Sancti Sanctorum; quia illa domus
vocatur oraculum, vt ſupra declaratum eſt. *Et cedro*
omnis domus intrinſecus veſtiebatur. Iſtud intelligit̃ de iſta
domo anteriori, quę erat quadraginta cubitorũ, & to
ta operiebat̃ cedro, i. tabulis cedrinis, ſ. in tecto, & pa-
rietibus: nam in pauimento tabulæ abiegnę erant, vt
ſupra patet. *Habens tornaturas ſuas*. Tornatura dicitur
politura facta torno; quia tornus eſt inſtrumẽtum ar-
tificum, quo poliuntur tabulę, & erant omnes tabulæ I
illę politę, & figuratę. ideo dicunt̃ habere tornaturas.
Et iuncturas fabrè factas. Ideſt habebant iſtę tabulę iun-
cturas factas ſubtiliter: vnde non eſt fabrè factas vna
dictio, ſed fabrè eſt aduerbium, & ſignificat id, quod
magiſtraliter, vel artificiosè: erant autem iſtę iũcturæ
quædam cauaturę factę in extremitatibus tabularum,
quæ vocantur labia, quibus mediantibus vna tabula
ſuperponitur alterius labio, & ſic nõ poteſt in medio
aliquid aperiri ſicut fieret, ſi nõ eſſent tales iuncturę:
& iſtę vocantur incruſtaturę, vt patet Exo. 26. vbi per
iſtum modum incruſtabantur, & iungebantur tabu-
læ tabernaculi. *Et cælaturas eminentes*. Cęlatura ſigni-
ficat picturam, vel ſculpturam; & quia hic accipitur
pro ſculptura dicitur cęlaturas eminentes, ideſt egre-
dientes de tabulis ad modum ſtatuarum; nam erant
K
ibi flores, & palmæ, & Cherubim, & aliæ figurę, vt pa-
tet infra: & iſtę omnes fabricatę, & non pictę erant.
Omnia cedrinis tabulis veſtiebantur. Repetitio ſententiæ
eſt, quia ſupra hoc poſitum fuit, & intelligitur de te-
cto, & parietibus ſolum, ꝙ veſtiebantur cedro, ideſt
tabulis cedrinis: pauimentum autem opertum erat
tabulis abiegnis. *Nec omnino lapis apparere poterat in pa-*
riete. Ideſt quamquã parietes eſſent de pulchro mar-
more, tamen nõ apparebat aliquis lapis in parietibus
ex parte interiori, eo quòd tam tectum, quàm parie-
tes tabulis cedrinis tegebantur. Sic etiam erat de pa-
uimento, quia nõ apparebat ibi aliquis lapis, cùm eſ-
ſet opertum tabulis abiegnis: dixit tamen hic de pa-
rietibus, quia ipſi operti erant tabulis cedrinis, de qui-
bus ſupra dicebatur, & non pauimentum. *Oraculum*
autem in medio domus in interiori parte fecerat. Hic ponitur
rurſum de fabricatione domus interioris, ideſt Sancti
Sanctorum, & replicatur ſępe idem. Vocatur autem
hic oraculum ipſa domus quadrata, in qua erat arca.
quod patet, quia dicitur, quòd fecerat oraculum, &
tamen non fecit arcam, ſed domum, in qua erat arca.
Etiam patet, quia infra dicitur, ꝙ oraculum habebat
viginti cubitos longitudinis, & totidem latitudinis.
Sed hoc non poteſt accipi, niſi de domo, maximè qa
dicitur, vt poneret ibi arcam fœderis, & dicitur, quòd
fecit oraculum in medio domus, ideſt intra domum,
hic accipitur domus ꝓ tota inferiori domo apud ter-
ram, quæ erat cubitorum ſexaginta longitudinis, cu-
ius quædam pars. ſ. viginti cubiti longitudinis ſepara-
ta eſt pro ſancta Sanctorũ, & reliqua magnitudo fuit
pro domo anteriori, & dicit̃, ꝙ fecit in medio domus
oraculum accipiendo medium pro medio interpoſi-
tionis, & non pro medio ęquidiſtantię: nam non di-
ſtabat ſancta Sanctorum ęqualiter a pariete Orienta-
li, & Occidentali, ſed erat domus illa habens pro ter-
mino parietem Occidentalem, & ab Orientali diſta-
bat quadraginta cubitis, & hoc declaratur, quia dicit̃,
ꝙ fecit oraculum in parte interiori, ſcilicet, non apud
portam Orientalem, vel in medio domus, ſed ad par-
tem interiorem, ſ. apud parietem Occidentalem, vbi
erat extremitas domus. *Vt poneret ibi arcam fœderis Do-*
mini. Ideſt iſta domus ſolum erat facta, vt poneretur
ibi arca: nam nihil aliud erat in oraculo, niſi arca, &
duo magni Cherubim de lignis oliuarum, inter quo-
rum alas arca erat, vt patet infra. ad iſtud oraculũ in-
grediebatur ſummus ſacerdos ſemel in anno in die
propitiationis Leuiti. 16. & ad Hebrę. 9. Vocatur autẽ
arca fœderis, quia in ea continebatur fędus Dei, & Iſ-
rael, ſ. duę tabulę lapideę, in qbus erat decalogus de- Arca fęderis quare dicatur ſic.
ſcriptus, & ſuper obſeruatione illorum præceptorũ,
& aliorum fuit fędus initum inter Deum, & populũ.
Leuit. 9. & 24. de modo autem iniendi fœdus declara
tum eſt Ioſue vlti. reſeruabantur autem tabulę illę in
arca, vt eſſet probatio per illas, ꝙ fœdus initum fuiſſet
inter Deũ, & populum. *Porro oraculum habebat viginti cu-*
I
bitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cu-
bitos altitudinis. Iſta erat menſura oraculi, ideſt Sancti
Sanctorum, erat enim domus ex omni parte quadra-
ta. Et nõ poteſt habere locum expoſitio illorum, qui
dicunt altitudinem oraculi fuiſſe triginta cubitorũ,
vt patet hic, & ſupra declaratum eſt: erat enim iſta do-
mus magna tẽpli diuiſa in duas partes inæquales, quo-
rum vna erat dupla ad aliam, ſcilicet, domus exterior
ad interiorem. *Et operuit illud, atque veſtiuit auro puriſ-*
ſimo. Scilicet, tota domus oraculi interius erat veſtita
auro puriſſimo, ſ. affixis ſibi laminis aureis. Sciendum
enim, quòd oraculum erat de lapide in omnibus pa-
rietibus ſuis, ſicut domus exterior, & operiebatur ta-
bulis cedrinis in tecto, & parietibus: in pauimento
autem habebat tabulas abiegnas, ſicut alia domus an-
terior, & omnes iſtę tabulæ tecti parietum, & pau-
imenti erant opertæ auro: non tamen operiebantur
folio auri, ſicut apud nos tabulæ deaurãtur, quia iſtud
modici valoris eſt, ſed operiebantut laminis aureis
infixis ſibi per clauos: & iſtud erat magnorum ſump-
tuum. Patet hoc, quia ipſum pauimtẽum erat oper-
tum auro, & ſacerdotes quotidie ambulabant ſuper
illud quando introibant ad cremandum thymiama,
& diſponendũ lucernas in aurora, & veſpere, & illud
aurum numquam deflorabatur, ſi tamen fuiſſet fo-
lium aurei faciliter cõculcatum periret. Et patet hoc,
quia

quia dicitur ꝙ erat opertum auro puriſſimo, & tamẽ A
non accipitur aurum puriſſimum, vel non purum in
folio auri, ſed in ipſa maſſa. *Sed & altare veſtiuit cedro.*
Fabricatio altaris.
Hic ponitur de fabricatione altaris thymiamatũ. Pro
quo ſciẽdum quòd Salomon fecit duo altaria, ſcilicet
altare holocauſtorum, & altare thymiamatis, ſicut di-
xerat Deus ad Dauid 1. Paralipo. 28. ſcilicet, Salomon
filius tuus ędificabit domum meam, & altaria mea.
Hic autem dicitur de altari thymiamatum: quod pa-
tet quia dicitur, quòd veſtiuit altare cedro, & tamen
altare holocauſtorum non erat cedrinum, ſed ęneũ,
eo ꝙ ſemper erat ignis in eo, & ſi eſſet cedrinum cre-
maretur, de hoc 2. Paralip. 4. dicitur fecit altare ęneũ, B
viginti cubitorum lõgitudinis, & viginti cubitorum
latitudinis, & decem cubitorum altitudinis. Iſtud al-
tare cedrinum, quod erat pro thymiamate veſtitum
fuit auro, vt patet infra, ſcilicet: Totum altare oraculi
texit auro.

Quid factum ſit de altari, quod fecit Moyſes. Quæſt. XVI.

QVAERETVR quid factum eſt de altari thy-
miamatum, quod fecit Moyſes Exod. 30.
Aliquis dicet, ꝙ eſt iſtud, de quo hic dicit̃.
Sed non ſtat, quia illud fabricatum fuit a
Moyſe, iſtud autem fabricatum eſt nũc a Salomone,
etiam illud erat de lignis Setim. Exo. 30. ſed iſtud erat
de lignis cedrinis. Dicendum ergo ꝙ aliud altare thy- C
miamatũ fecit Salomon prẽter id, quod fecerat Moy
ſes, vt patet ex dictis: erat autem maioris quantitatis
iſtud, q̃ altare Moyſi, quia omnia, quę fecit Moyſes
erant minora, quàm ea, quæ facta ſunt in templo Sa-
lomonis. Et hoc quia illa erant ad portandũ facta: iſta
autem erant ad manendum ſemper.
Opi. Hiſto. Scholaſtica refellit.
Dicit Hiſtoria ſcholaſtica de iſto altari thymiama-
tum, quod fecit Moyſes, ꝙ illud poſitum fuit in ſan-
cta Sanctorum non ad vſus quotidianos thymiama-
tis, ſed ad alios vſus ſingulares, ſ. quãdo ſemel in anno
ingrediebatur ſummus ſacerdos in Sãcta Sanctorum
cum ſanguine: & dicit hoc colligi, quia dicitur ad Ro
ma. 9. ꝙ Sancta Sanctorum habebat aureũ thuribulũ. D
Sed iſtud non ſtat, quia altare thymiamatum non
poneretur intra ſancta Sanctorum: nam omnia vaſa
diſpoſita fuerunt ſic in templo Salomonis, ſicut fue-
rant in tabernaculo Moyſi: & tamen in tabernaculo
Moyſi altare thymiamatum erat ante ſancta Sancto-
rum in loco, ad quem quotidie ingrediebantur ſacer-
dotes, & in ſancta Sanctorum ſolum erat arca. Ideo
etiam nunc ſic eſſet in templo Salomonis. Patet an-
tecedens Exo. 26. & 30.
Item non ſtat, ꝙ in die propitiationis, quãdo introi-
bat ſacerdos in ſancta Sãctorum poneret thymiama
ſuper altare aliquod intra ſancta Sanctorum, quia in
priori tabernaculo non ponebatur thymiama in die
propitiationis in aliquo altari intra ſancta Sãctorum,
ſed ſolum ferebat ſacerdos vas quoddam plenũ thy- E
miamate ſuccenſo, vt vapor groſſus conſurgens im-
pediret viſum ſacerdotis, & non poſſet videre aliquid
eorum, quæ erant in propitiatorio ſuper arcam, quia
ibi erat gloria Domini ſpecialiter in quadam effigie
apparente Leuit. 16. ſed ſolum poſtquã egrediebatur
ſummus ſacerdos, faciebat quaſdam cęremonias cũ
ſanguine ſuper altare thymiamatum, vt patet eodem
cap. ergo etiam in templo Salomonis ſic fieret.
Item Deut. 12. dicitur quod præcipio tibi hoc tan-
tũ facito Dño, nec addas quicquã, nec minuas. ergo
ſacerdotes non poterant facere alias cęremonias, niſi
quę in lege poſitę erant, & tamẽ cęremoniæ diei pro-
pitiationis habentur ſolum Leuit. 16. & 23. & ibi non
ponitur crematio aliqua thymiamatis intra Sancta
Sanctorum ſuper altare aliquod, ergo non licebat ali-
quid tale fieri.
Item cum dicit, ꝙ Apoſtolus vult iſtud altare fuiſſe
intra ſancta Sanctorum in tẽplo Salomonis non ſtat;
quia Apoſtolus non loquitur ad Hebrę. 9. de tẽplo Sa
lomonis, ſed de tabernaculo Moyſi, quod patet, quia
dicitur tabernaculum enim factum eſt primũ, in quo
erant cãdelabra, & menſa, & poſitio panum, quod dr̃
ſancta: poſt velamentum autem ſecundum taberna-
culum, ꝙ dicitur Sancta Sanctorum aureum habens
thuribulum, & ſic vocatur ibi tabernaculum, & non
templum. Item dr̃ poſt velamentum autem erat ſe-
cundum tabernaculum, & tamen in templo Salomo
nis non diceretur poſt velamentum, quia non diſtin-
guebatur ibi ſancta Sanctorum ab exteriori domo, ſo
lo velo interpoſito, ſed pariete medio, vt patet hic: in
tabernaculo autem Moyſi diſtinguebatur ſancta Sã-
ctorũ ab exteriori tabernaculo, velo medio Exod. 26.
ergo litera Apoſtoli, ſ. ꝙ ſancta Sanctorũ haberet au-
reum thuribulũ, non intelligitur de templo Salomo-
nis, ſed de tabernaculo Moyſi; ibi tamen conſtat, ꝙ
non erat altare thymiamatis intra ſancta Sanctorum,
ſed ante velum, vt patet Exo. 30. Dicendum igitur, ꝙ
non erat altare thymiamatum, quod fecit Moyſes in-
tra ſancta Sanctorum in templo Salomonis, qũo autẽ
ſancta Sãctorum habebat aureum thuribulum decla-
ratum eſt Exo. 30.
Dicendum igitur, ſicut fuit ſupra declaratũ in qua-
dam queſtione, ꝙ altare thymiamatum factũ a Moy-
ſe non fuit ad aliquos vſus in templo Salomonis, ſed
reſeruatum fuit in theſauris templi cum alijs, quæ de
priori tabernaculo reſeruabantur. *Domum quoque ante*
oraculum operuit auro puriſſimo. Hic redit ad dicẽdum de
ornatu domus exterioris, q̃ vocatur ſancta, & erat do-
mus ante oraculum, i. ante ſancta Sanctorum, qa sãcta
Sanctorum erat ad Occidentẽ, & iſta domus exterior
erat verſus Orientem contra portam, ſed ante. vel fa-
cies accipitur hic pro parte Oriẽtali, quia ibi erat por-
ta, & retro pro parte Occidẽtali. Et dicitur ꝙ operuit
eã auro puriſſimo, ſ. in tecto, & parietibus, & pauimẽ-
to: nam ẽt ipſum pauimentum, per quod ſacerdotes
mouebantur erat velatum auro, vt tota domus vide-
retur aurum. *Et affixit laminas clauis aureis*. Scilicet, in
parietibus, & tecto, & pauimento erant lamine aureę
affixę ſupra tabulas. Ex hoc patet, quod ſupra diceba-
tur, ſ. ꝙ nõ deaurabantur hic tabulę folio auri, ſed ope
riebantur laminis aureis, & ſic erat iſtud opus precio-
ſiſſimum valde cum multum de auro expenderetur
ibi. Et hoc modo quamquam ſacerdotes ambularẽt
quotidie ſuper pauimentum deauratum non deflora-
batur aurum, quod faciliter fieret, ſi eſſet ſolum foliũ
auri. *Nihilque erat in templo, quod non auro tegeretur*. Ideſt
nõ erat aliqua pars in tota domo tẽpli, tam in Sancta
Sanctorum, q̃ extra, quæ nõ eſſet operta auro, ſiue eſ-
ſet in tecto, ſiue parietibus, ſiue pauimento. Et iſtud
erat ſpeciale in templo Salomonis, quod quia in alijs
operibus licet ſint parietes, & tectum deaurata, pau-
imentum numquam deauratur: & tamen hic non ſo-
lum erat deauratum, ſed etiam opertum laminis au-
reis, ita vt illa domus non videretur domus, ſed quæ-
dam maſſa auri: extra templum autẽ non erat ſic, ſed
ſolum apparebant pulchra marmora figurata, niſi in
ſuperiore parte templi, vbi erant quædã imagines au-
reę, & vuę pendentes cum pampineis aureis, ita vt a
longe exiſtentibus templum quædam ſylua aurea vi-
deretur. *Sed & totum altare oraculi texit auro*. Ideſt totũ
altare thymiamatis opertum fuit laminis aureis. Sic
etiam fuit in altari thymiamatis, quod fecit Moyſes
Exod. 30. & accipitur hic pro altari thymiamatis: nã
altare holocauſtorum nõ erat opertum auro, ſed erat
pure

pure ęneum,ideo vocatur altare ęneum 2.Paralipo.4. etiam dicitur hic altare oraculi, quod nõ poteſt intelligi de altari holocauſtorum, eo quòd illud nõ erat in templo, ſed extra in atrio templi. Vocatur autem altare oraculi non, q̃ eſſet intra oraculum, ſed quia ponebatur iuxta parietem oraculi: nam non poterat dici, q̃ eſſet altare thymiamatis intra ſancta Sanctorũ, ſiue oraculum: nã Exo.30.dicitur, q̃ erat altare thymiamatis ante velum, ſ.ante velũ, quod diſtinguebat Sancta Sanctorum, & priorem partem tabernaculi. Item Leui.16.dicitur, q̃ poſtquam ſummus ſacerdos exibat de ſancta Sanctorum ad altare, quod erat corã Dño, ſad altare thymiamatis, faciebat ibi ceremonias quaſdam:& poſtea ponitur de altari holocauſtorum, quod erat extra tabernaculũ; ergo altare thymiamatis erat extra ſancta Sanctorum. Item patet hoc, quia quotidie ingrediebatur vnus de ſacerdotibus ad altare thymiamatũ in aurora, & veſpere offerens ibi thymiama: & tamen in ſancta Sanctorum nullus ſacerdos ingrediebatur, niſi põtifex: & hoc ſemel in anno in die propitiationis. Leui.16.& ad Hebrę.9. ergo erat extra ſancta Sãctorum iſtud altare, vt quotidie poſſet ad illud intrare ſacerdos quicunque ille eſſet. Item patet, quia Zacharias pater beati Ioannis ingreſſus eſt ad ponendum thymiama, Luc.1.& tamen ipſe non erat ſummus ſacerdos, quod patet, quia ſorte exijt, q̃ ipſe cremaret thymiama. eodẽ cap. & tñ ſi eſſet ſummus ſacerdos non exiret ſorte, quia vnicus ille erat. Itẽ Zacharias erat de vice Abia. eodẽ cap. & tñ de iſta ſorte non erant ſummi ſacerdotes, vt colligitur 1.Paralipo. 24. ergo non erat intra ſancta Sanctorũ altare thymiamatum. Ex hoc apparet difficultas, quę eſt in verbis Apoſtoli ad Hebrę.9. cum dicit, q̃ poſt velamentum erat ſecundum tabernaculũ, quod dr̃ ſancta Sanctorũ aureum habens thuribulum, & accipitur ibi thuribulum aureum pro altari thymiamatum, quod vocatur thuribũlum, quia in eo thus cremabatur, & vocabat̃ aureum, quia erat opertũ laminis aureis, vt patet hic & Exo. 30. Quòd autẽ accipiat Apoſtolus pro iſto altari, patet quia ipſe in 9.cap.ad Hebrę.ponit omnia, q̃ erant in priori tabernaculo, & dicit, q̃ in parte, q̃ vocabatur ſancta erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum: poſt velamentum autem erat. ſecundum tabernaculum, quod dicitur ſancta Sanctorum aureũ habens thuribulum, & arcam auro circumtectam: ſi tamen nõ intelligatur altare thymiamatum per thuribulum aureum ſubticebit ibi Apoſtolus illud, & tamẽ ipſe putat ſe enarraſſe ſufficiẽter omnia, quę erãt in tabernaculo. Dicẽdum igitur, q̃ illud thuribulum erat altare thymiamatis, & tamen manet tũc difficultas, quia dicit, q̃ ſancta Sanctorum habebat thuribulum aureum, & arcam. Sed dicendum, quòd accipit̃ ibi eſſe in ſancta Sanctorum, ideſt apud illam, vel dicit̃ ſancta Sãctorum habere aureum thuribulũ nõ intra ſe, ſed apud ſe, & ſecutus fuit Apoſtolus in hoc modũ loquendi legis; quia ſic dicitur hic altare oraculi non quòd oraculum haberet illud intra ſe, ſed quia habebat illud apud ſe.

Altare thymiamatis nõ erat inter Sancta Sanctorũ.

Et fecit in oraculo duo Cherubim. Hic ponitur fabricatio duorum Cherubim, quæ erant intra ſancta Sãctorum. Pro quo ſciendum, quòd quando Moyſes fecit arcã produxit in extremitatibus propitiatorij, quod eſt operimentum arcę, duo Cherubim de auro puriſſimo, qui erant partes ipſius propitiatorij, quia erant facti de ipſo opere malleatorio, ſiue productili extendendo ipſum propitiatorium percutiendo malleo, & iſti Cherubim erant parui, & quaſi ſedentes ſuper arcam. Salomon autem fecit alia duo Cherubim de lignis oliuarum, quorum quilibet erat altitudinis cubitorum decem, vt dicitur: & habebant alas, & ala cuiuslibet erat quinque cubitorum. Et iſta duo Cherubim extendebant alas ſuper arcam, & velabant illam.

Fabricatio duorum Cherubim

Qualis erat ſitus, & figura duorum Cherubim reſpectu arcæ intra Sancta Sanctorum. Quæſt. XVII.

QVAERETVR de figura iſtorũ Cherubim, & de ſitu eorum, ſ. quomodo locabantur in ſancta Sanctorum.

Ad primum dicendum, q̃ de figura iſtorum Cherubim non apparet determinatè qualis fuerit. Hebręi enim dicunt, q̃ habebant ſimilitudinem quarundam auium, quæ in regione noſtra nũquam viſę ſunt. Ioſephus autem dicit, q̃ figura iſtorũ Cherubim erat incognita inquiens.8. Antiquita. Hos vero Cherubim nullus, quales fuerint dicere, aut conijcere poteſt. Quod intelligendum eſt de illis, qui erant tempore Ioſephi: nam illi, qui erãt tempore Salomonis ſciebant quales erant Cherubim, eo q̃ fuerant facti per artifices.

Sed dicendum, quòd Cherubim in ſcriptura non accipitur ſemper eodem modo: nam aliquando ponuntur Cherubim pro aliquibus effigiebus hominũ, vel aliarum rerũ habentium alas duas: ſic enim accipiuntur Cherubim hic, & Exod. 25. quando agitur de Cherubim exiſtentibus ſuper arcam: aliq̃n autem accipitur Cherubim pro aliqua effigie hominis, vel aliarum rerũ habente alas quatuor, & capita quatuor, ſic patet Ezech.10. Sciendum ẽt, q̃ Cherubim nõ accipitur ſpecialiter pro aliqua effigie determinata, ſed imago hominis habẽtis alas vocatur Cherub, & imago Bouis, & imago Leonis, & imago Aquilę, ſic patet Ezech.1. vbi ponuntur iſta quatuor animalia, quæ vidit Ezechiel iuxta fluuium Chobar, & tñ Ezech.10. replicatur eadem viſio, cum dicatur ibi ipſum eſt animal, quod videram iuxta fluuium Chobar, & vocanẽt ibi quatuor Cherubim illa quatuor animalia, q̃ dicta ſunt. Aliquando autem accipitur ſpecialiter Cherub pro effigie bouis habentis alas, ſic patet eodem cap. cum dicitur quatuor autem facies habebat vnum, facies vna facies Cherub, & facies ſecunda facies hominis, & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilę, & ſic ponuntur ibi quatuor animalia, quę ponũtur Ezech. 1. & cum deberet dici facies bouis dictum eſt facies Cherub, quaſi ſpecialiter accipiatur Cherub p̃ figura bouis. Dicendum igitur quantum ad veritatẽ, q̃ Cherub non dicit aliquam ſpecialem figuram, ſed dicit quamcunque figuram pertinentem ad p̃ſentiã, & apparitionem glorię Dñi; ideo quęcũque effigies, ſiue hominis, ſiue equi, ſiue cuiuſcũque auis, aut alterius animalis dicitur eſſe corã Deo poterit illa appellari Cherub. Sic patet de iſtis quatuor effigiebus valde diſtinctis, quas vidit Ezechiel corã Deo, & omnes vocantur Cherubim. Et iſta eſt cauſa, quare iſtæ duæ effigies alatę, quas fecit Moyſes ſuper arcam, vocatæ ſunt Cherubim, ſ.quia erant coram gloria Dñi: nam gloria Domini erat ſuper arcam, cùm dicatur Deus ſedere ſuper Cherubim in arca præcedenti lib.c. 6. ſic etiam iſtę duę effigies magnæ, quas fecit Salomon de lignis oliuarum, vocatę ſunt Cherubim, quia velabãt arcam inter alas ſuas. Vnde ſi iſtæ duæ effigies poſitæ fuiſſent extra ſancta Sanctorum in quocunque alio loco templi, non vocarentur Cherubim, quia non erat ibi gloria Domini. Et ſic non poſſumus dicere cuius figuræ fuerint iſta duo Cherubim, quia poterant eſſe in figura hominis, vel bouis, aut aquilę, vel leonis, cùm iſta quatuor vocentur Cherubim. Ezechi.10. & non ſolum poterant habere effigiem alicuius iſtorum quatuor animalium, ſed etiam quorumcunque aliorum.

Cherubim diuerſimodè accipi.

Dicen-

Dicendum tamen videtur, quòd tam effigies cherubim, quos fecit Moyſes ſuper arcam, quàm iſtorũ, quos fecit Salomon, fuerit effigies hominum habentium alas, quia iſta figura magis conuenit propitiatorio arcæ ad velandum illud: & etiam pro nunc ad velandum arcam, quàm quæcũque alia: alæ autem iſtorum cherubim erant extentæ per longum ad partes oppoſitas, vt ſic velarent arcam.

De ſitu iſtorum cherubim. Quæſt. XVIII.

QVAERETVR vlterius de ſitu iſtorum duorum cherubim in Sancta ſanctorum. Reſpondendum, quòd litera ponit hic iſtos cherubim extendentes alas ad velandum arcam, in quo ſciẽdum, q̃ altitudo cuiuslibet cherub erat cubitorũ decem, & tanta erat longitudo alarum, nam dr̃, q̃ ala cuiuslibet erat quinque cubitorum: erant autẽ habentes alas alio modo, q̃ cherubim, quos poſuit Moyſes ſuper arcam; nã illi extendebant ambas alas verſus eandem partem, vtpote ambo erãt in extremitatibus p̃pitiatorij: erat aũt propitiatorium longitudinis duorũ cubitorum, & dimidij, & latitudinis cubiti, & dimidij. Exo.25. & ſic diſtabat vnus cherub ab alio, quaſi duobus cubitis, & dimidio, & extendebat alas ambas contra alas alterius: & ſic velabant propitiatorium ex omnibus quatuor lateribus, ſ.a Meridie, & Septentrione, velabant illud mediante groſſitie corporum ſuorum, & ab Oriente, & Occidente velabant illud quatuor alis ſuis, ſcilicet, ala dextra vnius tangebat alam ſiniſtram alterius, & è cõtrario velut ſi duo homines ſint contra ſe poſiti, & teneant ſe manibus contingendo ſolum, ſcilicet, dextra manus vnius, ad ſiniſtram alterius, & è contrario: cherubim tamen, quos fecit Salomon non habebant iſtam diſpoſitionem, ſed poſteriora eorum verſa erant ad Occidentem, & vultus eorum ad Orientem extendebantque alas in tranſuerſum, ſcilicet, quilibet eorum extendebat vnam alam contra Meridiem, & aliam cõtra Aquilonem, & cum ala quælibet eſſet quinque cubitorum, vt patet in litera occupabant ambo cherub in tranſuerſum cubitos viginti: tanta autem erat latitudo Sancti ſanctorum, vt patet ſupra in litera: iõ oportet, vt ala dextra vnius, tangeret parietem Meridianum Sancti ſanctorum: & ala ſiniſtra alterius tangeret parietem Aquilonarem, & ſic dicitur in litera. Sciendum autem, quòd arca erat poſita intra Sancta ſanctorum hoc modo, ſcilicet, quòd vna extremitas longitudinis eius erat contra Orientem, & alia extremitas contra Occidentem. latitudo autem erat contra Meridiẽm, & Aquilonẽ: & ſic vnus de paruis cherubim aureis exiſtẽtibus, ſup arcã erat ex parte Occidẽtali habẽs vultum cõtra Oriẽtem, & alius erat ex parte Oriẽtali habẽs vultum cõtra Occidentẽ: & iſta arca erat poſita in medio Sancti ſanctorũ ęquidiſtanter ab Oriente, & Occidẽte, & a Meridie, & Septentrione, velut ſi quis ponat aliquid in cẽtro quadrati, vbi interſecant ſe duo diametri. Sciendũ ẽt, q̃ duo cherubim, quos fecit Salomon, nõ erãt coniuncti parieti Occidẽtali Sancti ſanctorum, ſed erãt in medio longitudinis. Verbi gratia, ſi diuidantur paries Aqlonaris, & Meridianus p̃ dimidiũ, vbi erat medietas lõgitudinis Sãcti sãctorũ ala vnius cherub tãgebat illã medietatẽ parietis Meridiani, & ala alterius cherub tãgebat medietatẽ parietis Septẽtrionalis, & tunc tangebãt ſe alæ eorũ in cẽtro domus, vbi erat arca: vnde contactus alarũ erat iſtorũ cherubim ſup propitiatoriũ, & ſatis poterat capi arca ſub alis iſtorum cherubim. Nã altitudo arcæ ſolũ erat cubiti, & dimidij. Exo. 25. Et dato, q̃ altitudo paruorũ cherubim eẽt alterius cubiti adhuc alæ magnorũ cherubim eſſent altiores a terra: cũ altitudo ipſorũ cherubim eẽt decẽ cubitorũ, vt dictũ eſt. Iſta aſſignatio ſatis apparet in litera. *De lignis oliuarum.* Iſtud fuit ſpeciale in iſtis duobus cherubim, & porta Sancti ſanctorũ, & portæ domus exterioris poſtes, q̃ nõ legitur in tẽplo aliquid aliud fuiſſe de lignis oliuarum, ſed oĩa erant de lignis abiegnis, & cedrinis. Poſtea verò deauraui iſtos cherubim figens laminas aureas, vt patet infra in litera, & 2. Paral.3. *Decem cubitorum altitudinis.* Iſta altitudo fuit tanta ad hoc, q̃ eſſet proportionata alis eorum: nã alæ cuiuslibet erãt decem cubitorum: etiam factum eſt, quia dato q̃ alæ iſtorum eſſent longæ ſi ipſi nõ eſſent alti non poſſent conuenienter coniungi ſuper altitudinẽ arcæ, & cherubim paruorum, qui erant ſuper arcam. *Quinque cubitorum ala cherub vna, & quinque cubitorum ala cherub altera.* Ideſt, Longitudo cuiuslibet alæ erat quinque cubitorum, quod intelligitur computãdo alam cum medietate groſſitiei corporis, quia aliàs non erat ala quælibet quinque cubitorum, quia tunc non poſſent capi cherubim in Sancta ſanctorum cum latitudo eius eſſet cubitorum viginti ſolum, & cherubim cum alis ſuis eſſent pluſquàm viginti cubitorum. Hoc ẽt patet ex litera ſequenti, quæ exponit iſtam. *Ideſt, decem cubitos habentes a ſummitate alæ vſque ad alterius ſummitatem.* Ideſt, Extendebantur alæ cherubim per tranſuerſum; & alæ vnius extremitas diſtabat ab extremitate alæ alterius decem cubitis. Ex hoc patet, q̃ quęlibet ala erat minor quinque cubitis, quia fortè eſſet quatuor cubitorum, vel quatuor, & dimidij, & groſſities corporis eſſet vnius cubiti, vel plus. Patet etiam, quòd debebãt alæ cherubim extendi ad partes oppoſitas; nam ſi ambæ alæ vnius extenderentur verſus eandem partem, ſ. verſus Orientem, vel ambæ verſus Occidentem, non diſtaret extremitas vnius alæ ab extremitate alterius decem cubitis, ſed fortè vno cubito, vel minus. Item quia hic ponitur extremitas vnius alæ ad extremitatem alterius, tanquàm partes maximè diſtantes: ſi tamen non eſſent extentæ alæ ad partes oppoſitas, non eſſent tanquàm partes maximè diſtantes. *Decem quoque cubitorum erat cherub ſecundus.* Iſta eſt menſura in altitudine: quia iſta eſt menſura corporis, & non alarum. *Menſura pari.* Ideſt, Ambo cherubim erant ciuſdem mẽſuræ, ſcilicet, quilibet cubitorum decem in altitudine, & decem cubitorum in alis ab extremitate alæ vſque ad extremitatem aliam alterius alæ. *Et opus vnum erat in duobus cherubim.* Ideſt, Habebant eandem figurã, ſcilicet, ſi vnum habebat effigiem hominis, & aliud ſimiliter: & ſi in vno erãt factæ aliquæ tornaturæ ad decorem, & in alio quoque. *Ideſt, altitudinem habebat vnus cherub decem cubitorum: & ſimiliter cherub ſecundus.* Ideſt, Primus cherub habebat decem cubitos in altitudine corporis, & ſecundus ſimiliter: ex hoc autem aliqualiter colligitur, q̃ iſti cherubim habebant effigiem humanam, quia oportet poni iſtã effigiẽ erectã: & non eſt in aũalibus aliquod erectã habẽs ſtaturã, niſi homo: iuxta illud Ouid. 1. Metamorph. ſ.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumque videre
Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Arca, qũo poſita erat in Sãcta ſanctorum.

Quòd autẽ debeat accipi iſta imago erecta, patet quia ſi eẽt imago bouis, vel leonis, & haberet in altitudine cubitos decẽ, cũ ſit imago iacens eſſet magnæ latitudinis, & vix caperetur in Sancta ſanctorum; ideo magis conueniebat ibi imago humana, quæ eſt erecta q̃ aliqua alia. *In medio templi interioris.* Vocatur templum interius Sancta ſanctorum, quia erat ad interiorem partem illius magnæ domus, ſcilicet, ad Occidentem. Et dicitur, q̃ erant in medio templi interioris accipiẽdo mediũ ſ.m lõgitudinem, & non ſ.m latitudinẽ: nã totã latitudinem domus occupabãt, quia ala vnius cherubim

bim tangebat parietem vnũ: & ala alterius cherubim tãgebat parietem alterum, vt totam latitudinem occuparent, sed erant in medio ſm longitudinẽ, ſ. accipiendo ab Orientali pariete Sancta ſanctorum vſq; ad Occidentalẽ erant viginti cubiti, & in medio iſtorum erant cherubim: & ſic ala vnius cherub tangebat parietem Meridianum in medio, & ala alterius tãgebat medietatem parietis Aquilonaris. *Extendebant autem alas ſuas cherubim*, ſ. extendebant eas in partes oppoſitas; nam quilibet extẽdebat vnam alam contrà Meridiem, & aliam contra Aquilonem, cũ haberent vultus verſos ad exteriorẽ domũ, ſ. ad Orientem, vt patet 2. Paralip. 3. *Et tangebat ala vna parietem, & ala cherub ſecundi tangebat parietem alterum.* Ideſt, Ala dextra vnius cherub tangebat parietem Meridianum, & ala alterius cherub ſiniſtra tãgebat parietem Aquilonarem. *Alæ autem alteræ in media parte templi ſe inuicem contingebant.* Scilicet, Quilibet Cherub tangebat vna ala parietem, & alia ala tangebat alam alterius cherub: nam Cherub Meridianus tangebat ala dextra parietem Meridianum, & ala ſiniſtra tangebat extremitatem alæ alterius cuerub. Ipſe autem cherub Aquilonaris ala ſiniſtra tangebat parietem Aquilonarem, & ala dextra tangebat extremitatem alæ ſiniſtræ cherub Meridiani: & duæ alæ iſtorum cherubim tangebant ſe in media parte templi, ideſt, in centro Sancti ſanctorum: nam pauimẽtum Sancti ſanctorum erat quadratum, & ſi ducanẽ duo diametri ab angulis oppoſitis interſecabunt ſe in centro domus, & ſuper punctum illum tangebant ſe alæ cherubim, vt patet ex aſſignatione ſupra facta, & ſuper punctum illum erat etiam centrũ arcæ, quamquàm arca nõ erat corpus quadratum, ſed quadrangulum. *Texit quoque cherubin auro.* Ideſt, Operuit illos laminis aureis tam corpora, quàm alas, ita vt viderentur maſſa aurea. *Et omnes parietes templi per circuizum ſculpſit.* Hic accipitur templum ſolum pro Sancta ſanctorum: quod apparet ex litera infra, & tamen iſtud non ſolum eſt verum de Sancta ſanctorum, ſed etiam de domo exteriori, quoniam totum illud templum in tecto, & parietibus auro opertũ erat, & varijs ſculpturis. Sciendum autem, ꝙ licet totum templum tam in tecto, q̃ parietibus, & pauimẽto opertum eſſet laminis aureis; tñ ſculpturæ, & cælaturæ ſolum erãt in parietibus, & tecto: nam pauimentum ſolum erat opertum auro, ſed non ſculptum; quia pauimentum planum eſſe debet: alioquin frangerentur ſculpturæ, quæ fierent in eo cum conculcarentur. *Varijs cælaturis, & torno.* Ideſt, Erant parietes ſculpti varijs cælaturis, ideſt, imaginibus. Vocatur cælatura imago corporea, ſcilicet, ſtatua, vel figura facta in plano de coloribus, ſed primus modus eſt proprior: ſic accipit Ouidius 2. Metamorph. Scilicet,

Nam mulciber illic
Æquora cælarat medias cingentia terras.

Ideſt, Figrauerat ibi æquora ſculpendo: dicitur, & torno, ideſt, ſculpſerat torno: nam tornus eſt inſtrumentum quoddam artificum ad ſculpendum, & planandum. Et ponitur ibi torno tanquàm inſtrumentum, & ſculptura tanq̃ effectus, licet ambo ſint ablatiui. Vel põt poni torno, i. tornatura, ꝙ habebãt parietes varias columnas, & tornaturas. *Et fecit in eis cherubim, & palmas, & picturas varias.* Scilicet, In parietibus Sancti ſanctorum fecit cherubim. Iſti enim erant parui cherubim facti in tabulis parietis, qui videbantur prominere de tabulis. De figura iſtorum cherubin dicẽdum eſt, ꝙ poterat eſſe quæcunque, dum tamẽ eſſet figura animalis: quia figuræ aliarum rerum nunquàm vocabantur cherubim. Et dicebantur eſſe cherubim, quia erãt intra Sancta ſanctorum, vbi erat gloria Domini: extra autẽ quæcunq; figura eſſet, non vocaretur cherub, quia non erat ibi ſpecialiter gloria Domini: niſi fortè accipiatur largiſſimè, & raro: & ſic poteſt dici, ꝙ in domo exteriori erant cherubim in parietibus, vt patet 2. Paralip. 3. Erant etiam cherubim in portis Sancti ſanctorũ, & domus exteriores infra in litera. Erant etiam palmæ ſculptæ in ipſis tabulis, & alia genera arborum, & variarum figurarum. *Quaſi prominentes de pariete.* Ideſt, Iſtæ figuræ non erant pictæ, ſed ſculptæ, & erant ita corpulentæ figuræ, & ſubtiliter per membra diſtinctæ, ꝙ non videbantur eſſe partes tabularum, ſed exeuntes de tabulis: & in hoc apparebat ſubtilitas artificij. *Sed & pauimentum domus texit auro intrinſecus.* Ideſt, Pauimentum Sancti ſanctorum opertum fuit auro, licet non eſſent ibi cælaturæ, quia non ſculpebatur pauimentum, ſed relinquebatur planum: vnde ſuper tabulas abiegnas figebantur laminæ aureæ clauis aureis: & quamquàm dicatur hic de ſola domo Sancti ſanctorum, cum dicatur intrinſecus: tamen etiam domus exterior habuit pauimentum deauratum, vt patet ſupra. *Et in ingreſſu oraculi.* Hic ponitur fabricatio oſtiorum Sancti ſanctorum: & dicitur in ingreſſu oraculi fecit oſtiola. Vocatur ingreſſus oraculi, ideſt, porta Sancti ſanctorum, quod eſt oraculum. Vocantur oſtiola, quia erant parua in comparatione oſtiorum magnorum, quæ erant in domo exteriori ad partem Orientalem. *De lignis oliuarum.* Iſta oſtia erant de lignis oliuarum, ſicut cherubim, & etiam portæ exteriores: cætera autem ligna Sanctuarij erant cedrina, & abiegna. *Poſteſque angulorum quinque.* Ideſt, Fecit poſtes habentes quinque angulos. Hoc poteſt intelligi, quòd iſti poſtes erant ſic fabricati, quòd loco ſculpturarum haberent per circuitum figuras pentagonas: vel alio modo quòd eſſent in iſtis poſtibus in quque locis anguli facti ad decorem, ſ. ꝙ quilibet poſtis haberet quinque angulos. Aliter dici poteſt, quòd qlibet iſtorum poſtiũ habebat quinque angulos, ideſt, qnque foramina, per quæ ſubintrarent clauſuræ: vtpote ſi haberet oſtium Sancti ſanctorum ad firmã cuſtodiam quinque vectes, vel repagula, vt firmiter maneret: & illi vectes tranſirent de poſte ad poſtem, & in quinque locis firmarentur: & ſic quilibet poſtis eſſet quinque angulorum. erant autem iſti poſtes de lignis oliuarum, ſicut ipſa oſtia. *Et duo oſtia de lignis oliuarum.* Eadem oſtia ſunt iſta, & illa, quæ vocãtur ſupra oſtiola. Aliqui autem volunt, ꝙ erãt oſtia Sancti ſanctorũ, ſicut oſtia fracta, quibus in multis domibus vtimur, ſcilicet, quia in oſtio magno eſt oſtium paruum, & poteſt aperiri paruum ſine magno: oſtia autem magna vocantur hic oſtia, & oſtia parua quę erant in magnis vocantur oſtiola. Sed iſta poſitio nõ conſonat literæ: quia manifeſtum eſt, quòd oſtia magna, & parua de eodem ligno eſſent & ſic nõ diceretur, ꝙ oſtiola erant de lignis oliuarum: & poſtea quòd oſtia erãt de lignis oliuarum; ſed ſolum diceretur de oſtijs. Alij volunt, quòd eſſent oſtia duplicia, ſcilicet, quædam oſtia eſſent ex parte interiori, & alia ex parte exteriori; & quando claudebatur vnum claudebatur, & aliud: & aperto vno aperiebatur aliud; & illis clauſis videbatur totus paries continuus. Sed iſtud etiam non conuenit, licet aliqualiter poteſt conuenire pro foribus exterioris domus, vt infra dicetur. Sed dicendum, ꝙ erat vnicum oſtium quod claudebatur duobus oſtijs conuenientibus in vnum. & iſta aliquando vocantur oſtia, & aliquando oſtiola. *Et ſculpſit in eis picturam cherubim.* Scilicet, In oſtijs iſtis erant cherubim depicta, & aliæ imagines. De his dicendum, ſicut ſupra diximus de figuratione iſtorum. *Et palmarum ſpecies.* Ideſt, Etiam erant palmæ ſculptæ in portis, & multa alia figurata erant ad decorem.

Fabricatio oſtiorum Sancti ſãcto rum.

Et anaglypha valde prominentia. Ideſt, Etiam erant ibi multæ

multæ aliæ ſculpturæ. Vocantur anaglypha quæcunque imagines ſculptæ, quæ ſupereminent: & ob hoc anaglypha ab ana, quod eſt ſurſum & glypho. quod eſt ſculpo dicũtur. Et iſta anaglypha nõ ſunt determinatæ ſculpturæ, ſed cuiuſcunq; modi ſculpturam prominentem fecerimus vocabitur anaglyphus. *Valde prominentia.* Dicuntur prominentia, quæ non ſunt plana, ideſt, ſuperficialia, ſed ſolida: & diſtinguũtur quantum ad hoc a picturis, quia illæ ſuperficiales ſolũ ſunt, & non prominent. Vocatur autem ſculptura valde prominens, quando ſtatuæ factæ de aliquo ligno, vel tabula plana ſunt tantum diſtinctæ per membra ſua, vt non videãtur eſſe partes ipſarum tabularum planarũ, nec adhærere eis, ſed totaliter egredi de ipſis tabulis. Et iſtud pertinet ad ſubtile artificium, quale fuit in toto opere templi. *Et texit ea auro.* Scilicet, Iſta oſtia cũ cherubim, & cæteris picturis erant operta laminis aureis. Iſtud tamẽ relatiuum, ea, ſolum refertur ad oſtia. *Et operuit tam cherubim, quàm palmas, & cætera auro.* Ideſt, Omnes ſculpturas operuit auro: principales autem erant cherubim, & palmæ: per dictionem cætera, intelliguntur anaglypha, ſ. oẽs ſculpturæ cuiuſcunq; generis: & quia illæ erant minus principales, intelliguntur ſub nomine generali anaglyphorum. *Fecitque in introitu templi poſtes de lignis oliuarum.* Hic ponitur quartum, ſcilicet, diſpoſitio quantum ad introitũ, & atriũ: & agitur de atrijs domus exterioris, q̃ erant oſtia magna ad Oriẽtalem partem templi: & vocatur hic templum tota illa magna domus inferior habens cubitus ſexaginta in longitudine. Erant autem iſti poſtes de lignis oliuarum, ſicut portæ Sancta ſanctorum: ſed portæ iſtæ erant de lignis abiegnis, vt patet in litera. *Quadrangulatos.* Ideſt, Erant iſti poſtes quadrati, vt ex omni parte haberent ſuperficiem planam, ſ. quatuor ſuperficies planas in circuitu, i. poſtes erant groſſi, eo quòd portæ debebant eſſe fortes, quia erant pro introitu templi. *Et duo oſtia de lignis abiegnis.* Ideſt, Habebat duo oſtia, quia cum porta magna eſſet, non eſſet vnicum oſtium, quia eſſet grauis motus, & non eſſet pulchrum.

Portæ qualiter erant fabricatæ. Quæſt. XIX.

CONSIDERANDVM autem circa fabricationẽ portarum, ꝙ iſtæ portæ erant valde pulchræ, eo ꝙ erant portę exteriores, apud quas Iſraelitæ ſolebãt ſpatiari per porticum ipſius templi Salomonis: & videbant portas illas: ideo vt ſaltem pulchritudine portarum ſtupeſcerent, & conijcerent ex hoc quanta eſſet pulchritudo interior, quam non ſemper videre poterant, decuit vt in portis eſſet magna pulchritudo. Tanta autem erat iſtarum portarum venuſtas, ꝙ Propheta cum mentionem ageret in Pſal. de deſtructione Sanctuarij dixit de iſtis portis, ſcilicet, excideruṇt ianuas eius, in ſecuri, & aſcia deiecerunt eam, vt patet Pſal. 72. Sic ẽt patet Threno. 1. cum dr̃: Viæ Sion lugẽt, eo ꝙ non ſit, qui veniat ad ſolennitatem. Aliqui dicũt, ꝙ iſtæ portæ erant altæ nimis, & tamen erant factæ de multis lignis complicatis, vnde Ioſephus vult, Antiqtatum 8. ꝙ nõ erat in iſtis portis aliquod lignum maius palmo: & dicunt, ꝙ erant iſta ligna quadrata, ſ. in longitudine vnius palmi, & æquali latitudine: & hoc volunt eſſe id, quod infra dicitur, ſ. opere quadro ad regulam. Sed iſtud non ſtat, quia iſta multitudo lignorum paruorum ſic copulatorum, licet poſſet conuenire alicui ædificio manenti: portis tamen, quæ ſemper mouentur non conuenit. Item, quia debebant eſſe portæ nimis fortes, cum eſſent portę exteriores domus, ſub quibus oĩa cuſtodiebantur, quæ erant in templo: & tamen iſta multitudo lignorum coniuncta, ſaciebat portas eſſe infirmas. Etiam iſta varietas lignorum non faciebat ad pulchritudinem, quia exiſtente ligno vnico poſſent fieri pulchræ ſculpturæ, & eſſet opus fortius: maxime quia iſtæ portæ operiebantur laminis aureis, & non apparebat multiplicitas lignorum, vt in hoc videretur pulchritudo. Dicendum igitur, ꝙ erant iſtæ portæ de groſſis trabibus abiegnis, quarum longitudo veniebat ad ſurſum vſque deorſum. De altitudine, & latitudine iſtarum portarum nihil ſcribitur: quidam tamen putauerunt, ꝙ erant in altitudine cubitorum triginta, ſecũdum altitudinem ipſius primæ domus. latitudinem autem dicunt fuiſſe viginti cubitorum, & ſecundum hoc in parte Oriẽtali nõ eſſet aliquis paries: quia latitudo templi ſolum erat viginti cubitorum, vt patet ſupra in litera. Magis autem videtur dicendum, ꝙ non eſſet tanta latitudo portarum, ſed relinqueretur aliquid de pariete Orientali verſus Meridiem, & aliquid verſus Aquilonem, vtpote ſi eſſent portæ latitudinis quindecim cubitorũ, vel ſexdecim. Si tamen contrarium aliquis velit tenere non inſiſto. Habitudo aũt iſtarũ portarũ ſm quoſdam erat, ꝙ in medio aperturæ magnæ, vbi erant portæ erat quidam poſtis magnus, ſuper quem coniungerentur portę, & concuterentur, quod fiebat ad fortitudinem portarum; & quodlibet iſtorum oſtiorum erat duplex, ſ. quia quodlibet erat oſtium fractum, & erant duo oſtiola parua in iſtis oſtijs magnis: & ſic vocatur vtrũq; duplex. Et ẽt dr̃ ꝙ portæ ſe tenentes aperiebantur, i. porta parua cum eſſet in magna tenebat ſe cũ illa, & qñ aperiebatur magna, aperiebatur parua. Alij aũt dicũt aliter, ſ. Hiſtoria ſcholaſtica, ꝙ muros vel paries, in quo erant iſtæ portę, erat in groſſitie decem cubitorũ. Et dicunt, ꝙ fuerunt poſitæ portę occupãtes in groſſitie iſtos decẽ cubitos hoc modo, ſ. ꝙ quodlibet oſtiorũ erat quinq; cubitorũ in groſſitie, & erant quatuor oſtia in ipſa aptura: duo oſtia extrinſecus, & duo intrinſecus, quorũ cuiuslibet erat æqualis groſſitiei, ſ. quinq; cubitorum, & erant ita artificiosè poſita, ꝙ qñ claudebantur faciebãt parietẽ quaſi cõtinuũ, eo ꝙ erãt iſta oſtia ſimul ſumpta equalis groſſitiei cũ ipſo pariete. Duo aũt iſtorũ oſtiorum aperiebantur verſus partẽ exteriorẽ, & duo verſus partẽ interiorẽ: & qñ claudebantur in medio parietis vacui, ſibi obuiabant totã latitudinem eius tegentes: & ſic artificiosè iſtę portæ ſibi adhærebant, vt qñ claudebantur exteriores, claudebantur ſimul interiores: nullus enim in templo remanebat qui clauderet eas interius, cũq; aperirentur exteriores aperiebantur ẽt interiores: & hoc eſt, ꝙ dr̃ ꝙ ſe inuicem tenentes aperiebantur. Iſta expoſitio magis conuenit literæ, q̃ alia. *Altrinſecus.* Ideſt, iſta oſtia ſic ſe habebant, ꝙ vnũ erat cõtra aliud, ſ. duæ portæ erant in vno pariete, & duæ in alio, & correſpondebant ſibi altrinſecus, ſ. porta interior Meridiana, portę interiori Aquilonari; & porta exterior Meridiana, portæ exteriori Aquilonari. *Et vtrumque oſtium duplex erat.* Scilicet, Oſtium in latere Meridiano erat duplex, & in latere Aquilonari etiã duplex, ſcilicet, quia in vno loco erãt quatuor oſtia ad claudendum eandem aperturam, & vnum oſtium non erat pars alterius: & iſtud eſt cõtra conſuetudinem aliarum portarum, quia in vnica aperturа ad plus ſunt duæ portæ, niſi fortè vna ſit pars alterius: hic tamen erant oſtia duplicata. Aliqui volunt, quòd eſſet quodlibet oſtium duplex, non quòd eſſent quatuor oſtia, ſed duo: & tamẽ quodlibet iſtorum eſſet duplex, ideſt, factum ex lignis duplicatis: vt ſi ſupponeretur vna trabes, vel tabula alteri ad hoc, quòd porta groſſa, & fortis efficeretur: ſed iſtud non ſtat, quia immediate dicitur; & ſe inuicem tenentes aperiebantur, ideſt, quamquam eſſet duplex oſtiũ; tamen ſimul ſe tenebant illa oſtia, & ſimul aperiebantur,

bantur, & claudebantur: si tamẽ ostium duplicaretur, fin ꝙ isti volunt, cum esset vnicũ ostiũ, vnico actu aperiretur, & nõ diceretur, ꝙ se inuicem tenendo aperiebantur. Ideo dicendũ, ꝙ erat quodlibet istorũ ostiorũ duplex, i. ad quãlibet partẽ erant duę valuæ cũ deberet esse vnica, & erant quatuor valuæ in eadẽ apertura, vt dictũ est. *Et sciniuicem tenentes aperiebantur.* Idest, erãt subtiliter fabricatæ istæ valuæ, ꝙ se tenebãt aliquo vinculo artificioso, ita vt simul aperirentur interiores, & exteriores, licet nullus maneret in tẽplo ad aperiẽdum, aut claudendum portas interiores. *Et sculpsit cherubim, & palmas.* Idest, in portis istis tam interioribus, quàm exterioribus fecit Salomon variam pulchritudinem sculpturarũ, & principaliter erãt ibi cherubim, & palmæ, sicut erant in parietibus templi, & Sancta sanctorum, & in ostiolis eius, vt patet supra. *Et cælaturas valde eminentes.* Idest, fecit multas alias sculpturas diuersarũ figurarum in illis portis. Iosephus autem 8. Antiquitatum dicit, ꝙ erant tam in portis, q̃ in parietibus templi, & Sancta sanctorum sculptæ multæ historiæ: credendum tñ, ꝙ non essent istæ historię de factis gentiũ, sed de operibus Dei, vt de creatione orbis, & operibus sex dierum: & de beneficijs, quæ patribus suis contulerat, incipiendo ab historijs Gen. *Operuitque omnia laminis aureis.* Scilicet, Ipsas valuas, & omnes sculpturas suas operuit laminis aureis infixis per clauos aureos: ita vt portæ viderẽtur massa quædam aurea. *Opere quadro ad regulam.* Idest, Fixio laminarum erat facta opere quadro, s. ꝙ omnes lamine erant quadratæ, vt pulchrè sibi extremitates earum adhærerent, & erant factæ laminæ ad regulam, idest, mensuratæ regula, ita vt nulla earum excederet aliam in magnitudine. Etiã vt quælibet earum esset perfecte quadrata non habẽs latera ex alia parte inæqualia. *Et ædificauit.* Hic ponitur fabricatio atrij, quod erat extra templum. Et dicitur: Et ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, idest, fecit atrium sacerdotum, ꝙ erat intra omnia atria: & illud fabricauit de tribus generibus lapidum politorum: intelligendum est, ꝙ plura atria erant, & tamen scriptura non curauit hic dicere, nisi de atrio interiori, ꝙ erat solennius cæteris: nam erat atrium sacerdotum, de cuius fabricatione dicetur: erat autem istud atrium de tribus generibus lapidum politorum, scilicet, murus suus erat in altitudine trium cubitorum: & in quolibet cubito erat per gyrum ordo vnius lapidis politi. Et vno ordine lignorum cedri, idest, etiam erat vnus ordo lignorum super lapides illos: & fortè erat, vt sederent ibi sacerdotes, & vt frigiditas lapidum non noceret eis.

Fabricatio atrij.

De quatuor atrijs templi, & quæ fuit figura illorum, & qui intrabant in illa. & ad quid erant singula, & de dispositione domorum, quæ erant in circuitu templi. Quæst. XX.

Ioseph. lib. 8. c. 3

QVAERETVR circa dispositionem atriorum, quomodo facta erant. Ad hoc respondendum, ꝙ atria erant extra templum, ideo dicemus prius de quibusdam, quę claudebantur intra ipsa atria deinde de atrijs. Pro quo sciendum, ꝙ sicut supra tangebatur secundum opinionem Hebrẽorum erant in circuitu templi factæ quædam domus, quas sic figurat Iosephus, s. ꝙ essent tres ordines domorum, quorũ quælibet circundaret latus Meridianũ, & Occidentale, & Aquilonare tẽpli. in latere aũt Orientali non erãt aliquæ domunculæ, eo ꝙ ibi erat porticus templi, & nõ occupabatur aliquo ædificio: quælibet autem istarum domuncularum erat in altitudine cubitorum viginti, & in latitudine cubitorum quinque, & totidem in longitudine: & erant triginta de istis in toto circuitu iam dicto, & super istas erat alius ordo domorum

F æqualium magnitudine, & super illas tertius ordo, & sic erant tres domus vna super alteram, & sic per totũ gyrũ, & altitudo istarum simul erat sexaginta cubitorũ circa parietem tẽpli, & tñ nõ coniungebantur templo: nã trabes erant positę per gyrũ in circuitu tẽpli, ne quis posset hærere muris tẽpli. Istæ domunculæ vocantur exedræ, vel pastoforia, & putauerunt aliqui ꝙ erãt ad hoc, ꝙ alienigenæ venientes in templũ ad adorandum Dñm manerent in eis, & ibi comederent: vnde putant eas vocatas pastoforia, quia ibi pascebantur forenses. Dicendum tamen, ꝙ istæ exedræ erant factæ pro sacerdotibus, & Leuitis, qui ministrabant in templo Domini, & in atrijs: nam morabantur tunc in istis exedris, & ibi habebant vestes sacras, & quasdam in
G thesauris Domini, vt patet sæpe 1. Paralip. Vnde eodem lib. cap. 9. dicitur hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur: ita vt die, & nocte iugiter suo ministerio deseruirent: & iterum his quatuor Leuitis creditus erat numerus ianitorum, & erant custodientes exedras, & thesauros domus Domini.

De atrijs templi. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius de atrijs templi, & dicendum, ꝙ multa erant: nam in Psal. 133. Qui statis in domo Domini in atrijs domus Dei nostri. Idem patet hic cùm dicitur, & fabricauit atrium
H interius. Ex quo apparet, ꝙ erant multa atria. Etiam sequen. lib. cap. 21. dicitur, & extruxit altaria vniuersæ militiæ cœli in duobus atrijs templi Domini. Pro hoc sciendum, ꝙ erant quatuor atria, scilicet, atrium sacerdotum, atrium virorum mũdorum, atrium mulierum mũdarum, & atrium tam virorum, quàm mulierum, qui mundi erant: quædam autẽ istorum atriorum circundabant templum, alia autem non: nam ipsum atrium sacerdotum non circundabat templum. Ad intelligendum autem ista atria debet præsupponi, ꝙ templum erat in superiori parte montis Sion, vbi erat tumulus altus: deinde in descẽsu illius per totum gyrum vbi erant spatia ampliora erat atrium circundans totum templum ex omni latere, & magna spatia montis. Primum atrium istorum erat atrium sa-
I cerdotum, & istud erat quædam platea grandis quadrata, quæ erat ad partem Orientalem templi, & ista non circundabat templum, licet aliqui vellent, quòd sic, & habebat ista platea murum solum altitudinis trium cubitorum, & erat altitudo vnius cubiti de lapidibus vnius coloris, & altitudo cubiti secundi erat de lapidibus alterius coloris, & altitudo cubiti tertij de lapidibus alterius modi, vt esset pulchra varietas: & isti tres ordines lapidum erant in gyro istius muri. & hoc est quod dicitur in litera: ædificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum. Altitudo istius muri erat ita parua, vt omnes viri, & fœminæ, qui erant extra murum istum possent vi-
K dere sacrificia, quæ faciebant sacerdotes, & omnes alias cæremonias, quæ intus fiebant. Pauimentum autem huius plateæ, siue atrij erat de pulchro marmore, diuersis imaginibus decoratum. Habebat etiam iste murus a parte interiori, inuestituram de lignis cedrinis, ita vt lapides non apparerent ex parte interiori, sed ex parte exteriori: & fortè istud erat ad tollendum frigus lapidum, quia sacerdotes habebant aliqua sedilia apud parietes, per gyrum: super istum murum se apodiabant sacerdotes, & inclinati loquebantur ad populum, extra murum stantem: eratque iste murus ad defensionem, ne laici accederent ad loca sacra, in quibus sacerdotes ministrabant. In isto muro erant multæ columnæ

Primum atrium sacerdotũ.

lumnæ pulchræ, de quibus dicitur sequenti cap. quarum quædam scriptæ erant literis Græcis, aliæ Latinis, aliæ Hebræis prohibentes laicos accedere, & transire murũ. Intra istum murum erat altare magnũ æneum, quod fecit Salomon viginti cubitorum longitudine, & totidem latitudine, & decem cubitorum altitudine. 2. Paralip. 3. Erant etiam ibi luteres: erat etiam mare æneum, de quibus sequẽti cap. dicetur. quædam autem istorum erant ad hoc quòd lauarẽtur sacerdotes: alia verò ad hoc, quòd lauarentur hostiæ in eis, vt quidam volunt. Iste murus atrij proprio noĩe vocabatur gion, sed a latinis appellatur cancellus, sicut est cancellus chori in ecclesia, de quo dicitur infra:

Cancellos laicos prohibete sedere,
Ne se præsumant cælestia sacra videre.

Hoc autem nomen erat, quia erat paruæ altitudinis. ideo non poterat proprie vocari murus. Habebat aũt istud atrium apertura vnicã ab Oriente cõtra portã templi habentẽ apertura vigintiquinque cubitorũ, & non erant ibi aliquæ viduæ, sed patens introitus: vsque ad hunc introitum, vel portam ascendebant viri laici, & mulieres deferentes oblationes suas, scilicet, animalia ad immolandum, vel libamẽta: & ibi occurrebant eis ministri templi, s. sacerdotes accipientes oblationes eorum, nec licebat laicis introire. Istud vocabatur atrium interius, quia erat intra alia atria magis coniunctum templo. Ad istud etiam atrium prohibebantur introire quidam de sacerdotibus, scilicet, qui erant maculati, scilicet, fracto oculo, vel habens albuginem, vel torto naso, aut breuem valde, aut longum habens: etiam si claudus esset, vel manum, aut pedem haberet fractum, aut esset lippus, vel gibbus, vel habens iugem scabiem, vel impetiginem in corpore, vel esset herniosus, aut haberet aliquam aliam maculam: nam de istis dicitur Leuit. 21. quòd non accederent ad offerendum hostias Domino, nec panes, sed vescerentur panibus, qui offeruntur in Sanctuario: ita tamen, vt non ingrederentur intra templum, nec accederent ad altare. Hæc sunt quæ pertinebãt ad atrium sacerdotum. Secundum atrium erat virorum mundorum, & istud erat inferius atrio sacerdotũ: considerabitur autem hoc modo, scilicet, quòd templum
D esset in summitate montis Sion, & descendendo aliquantulum versus Orientẽ esset platea magna, in qua esset atriũ sacerdotum, de quo dictum est. Deinde descendendo magis versus radices montis erat quoddã aliud atriũ valde magnum, ꝙ per gyrum montis circuibat tam ipsum templum, quàm atrium sacerdotũ includens. ideo illi, qui erant in atrio isto, quãdo volebant ascendere ad atrium sacerdotũ, vt offerrent, ascẽdebant per quatuordecim gradus. istud atriũ erat valde magnum, & planum, cuius pauimentũ vario marmore stratum erat. Erat autem istud atrium vallatum ex omnibus quatuor lateribus, & altitudo muri erat
E ex parte interiori vigintiquinque cubitorum: ex parte autem exteriori erat idẽ murus quadraginta cubitorum: & istud erat propter decliuitatem collis, sicut videmus in quibusdam vrbibus, quarũ sunt muri ex parte interiori humiles, & ex parte exteriori valde alti. Erat aũt iste murus ad partem Occidẽtalem simplex, s. nullam habens portã. in latere autem Orientali Meridiano, & Aquilonari erãt portæ, & porticus circumiacentes. In istis aũt porticibus erant columnæ singulorum lapidum diuersi coloris cum basibus argẽteis. testudo autẽ porticum, & laquearia cedrina erant: latitudo vero porticus triginta cubitorum: in latere autem Meridiano erant quatuor portæ duplices valuas habentes, quæ laminis aureis, & argenteis erant opertæ, sicut diximus in portis templi, licet non essent portæ tantæ pulchritudinis, sicut portæ tẽpli: in latere aũt

Secundũ atriũ virorũ mũdorum.

A Aquilonari erãt quatuor portæ similes portis Meridianis: in his sedebant ianitores, vt arcerent immundos ab ingressu huius atrij: in fronte aũt Orientali atrij erat porta, quæ dicebatur speciosa habẽs valuas de ęre corintho. De ista porta dr̃ in Actibus Apostolorum, ꝙ Petrus, & Ioannes ascẽdebant in templum ad horam orationis nonam, & vir quidam claudus ponebatur quotidie ad portam, quæ dicitur speciosa, vt peteret eleemosinam ab introeuntibus, & petiuit a Petro, & Ioanne. Act. 3. In angulis autem parietis Orientalis atrij, s. vbi coniũgebatur istud latus lateri Meridiano, & Aquilonari, erant portæ duæ paruæ, per quas ascendebant mulieres ad offerendum, vel ministri descendebant in occursum earum, vt ad ipsas portas susciperent earum oblationes. Per portam autem speciosam
B Orientalem, & per quatuor portas Meridianas, & totidem Aquilonares ascendebant viri mundi ad orandum, & tempore serenitatis orabant in locis patentibus, quia ista atria non habebant tectum. Tempore autem pluuiarum orabãt sub quibusdam porticibus, qui erant apud muros huius atrij. In platea autem huius atrij apud latus Orientale vendebantur animalia, & volucres ad offerendum, & ibi stabant mensæ nummulariorum. Has autẽ quadam die Christus euertit, quando introiuit in templum, vt patet Mat. 21. Eijciebat Iesus omnes ementes, & vendentes de templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit. In isto atrio circa omnes portas tã
C Orientales, quàm Aquilonares, & Meridianas erant gazophylacia, in quibus ingredientes templum proijciebant pecuniam ad fabricam templi: & postea euacuatis illis gazophylacijs fiebat inde fabrica. De hoc patet sequen. lib. cap. 12. & 2. Paralip. 24. In porticibus aũt intra istud atriũ erat pastoforia, quę erant quędam loca separata ad comedẽdum: nam sacrificãtes comedebãt ibi partes sacrificiorũ, q̃ prouenienbãt eis de sacrificijs pacificis: vnde dicuntur pastoforia a pastu, & foris, scilicet, quòd venientes de foris ad sacrificandum pascebantur ibi de partibus sacrificiorum suorum: in eisdem porticibus erant tria genera sedilium, vt ait Isidorus, scilicet, cathedræ, & sinedræ, & exedræ. In
D cathedris sedebant Doctores in gymnasio; in sinedris sedebant auditores in consistorio. Vnde sinedra interpretatur simul sessio, vel consistoriũ. In exedris sedebant assessores cum iudice, quando aliquid secretius tractabant, & dicebantur exedræ quasi assessus: aliquando tamen, & impropriè vocantur exedræ cameræ, vel domus: & sic accipitur semper in Paralipomenon, & in libris Prophetarum. Istud atrium vocatur sæpe templum, vnde Christus dicitur eiecisse
E ementes, & vendentes de templo. Matth. 21. Scilicet, de atrio templi: nam intra templum nihil vendebatur, nec etiam laici illuc introibant, nec Christus introiret illuc. Tertium atrium erat mulierum mundarum, & istud erat intra atriũ magnum, de quo nũc diximus: habebat tamen proprios muros, quibus distingueretur ab atrio virorum, sicut nũc Iudæi in synagogis suis faciunt: nam distinguunt loca virorum a locis mulierum, vt honestius vacent orationi. Istud atrium eiusdem compositionis erat cum primo non tamẽ tãtæ venustatis, nec pretiosi ornatus, sicut primũ: in hoc orabant mulieres q̃ mundæ erant. Sciendũ aũt, ꝙ tã in isto atrio mulierũ, q̃ virorũ erant cathedræ super quas ascendebant legisperiti, & prædicabãt populo legẽ, & moralẽ instructionẽ. Sic patet Mat. 23. s. Sup cathedrã Moysi sederũt Scribę, & Pharisæi: omnia quæcunque dixerint vobis, facite, s̃m opera verò eorum nolite facere. Quartum atrium erat, in quo orabant immundi,
F & vocabãt atriũ immũdorũ: erãt aũt ibi tria genera personarũ. s. Iudæi viri immũdi, & mulieres Iudęę immũ-

Tertiũ atriũ mulierũ mũdarum.

Quartũ atriũ immundorum.

dæ,& viri Gentiles,& fœminæ:nam interdum Gentiles veniebãt ad adorandum in templum Dñi, vt patet Act.8. De illo Eunucho Reginæ Candacis Aethiopũ, de quo dr̃,ꝓ venerat adorare in Ierusalẽ. Gẽtiles tñ nõ poterãt intrare in templum Dñi, vt patet Ezech.44. ſ. Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael, eo quòd inducitis filios alienos incircunciſos corde, & incircunciſos carne, vt ſint in ſanctuario meo, vt polluant domum meam. Et non ſolũ erat illicitum Gentilibus introire in templum propriè dictum, ſed etiam introire in atrium Iudæorum virorũ: & ſi quis introduceret illuc aliquem virum Gentilem debebat lapidari. Sic patet de Beato Paulo, qui cum alijs viris Iudæis, qui purificabantur introiuit in templum, ſcilicet, in atrium virorum mundorum. Iudæi autem putantes, quòd illi, qui introierunt cum Paulo erant Gẽtiles commoti ſunt, & trahentes Paulum extra templum, voluerunt eum lapidare, dicentes: Viri Iſraelitæ, adiuuate: hic eſt homo, qui aduerſus populum, & legem, & locum hunc omnes vbique docens, inſuper, & Gentiles induxit in templum, & violauit ſanctum locum iſtum. Act.21. Et tamẽ manifeſtum eſt, quòd ibi non dicebatur de templo Salomonis, ſed de ipſo atrio: nam etiam Paulo non licuiſſet introire in templum, cum ipſe nõ eſſet de ſacerdotibus, ſed erat de tribu Beniamin, vt patet ad Galat. 1. Iſtud atrium erat exterius ſeparatum, & murus eius erat in radice montis Sion, & aſcendebatur quadringentis cubitis vſque ad verticem collis, in quo erat templum ſitum, & ita muri atriorum in nullo prohibebant aſpectum templi, nec eorum, qui miniſtrabant in atrio ſacerdotum. De iſtis atrijs modicam mentionem facit ſcriptura: nam in iſto libro ſolũ dicitur de vno atrio, ſcilicet, de interiori, quod erat atrium ſacerdotum, ſed 2. Paralipomenon 4. tangitur de duobus atrijs, ſcilicet, de atrio ſacerdotum, & de atrio magno virorum mundorum cùm dicitur: Fecit etiam atrium ſacerdotum, & baſilicam grandem, & oſtia in baſilica, quæ texit ære, de alijs autem duobus atrijs non tangit determinatè ſcriptura, nec etiam de fabricatione iſtorum: ſed hæc, quæ dicta ſunt, colligunt ex varijs locis ſcripturæ in Paralipomenon, & in Ezechiele, & in iſto libro, & ſequẽte, & aliqua ex Ioſepho in 8. Antiquitatum: & aliqua ex Hiſtoria ſcholaſtica, cæteriſque ſcriptoribus. *Tribus ordinibus lapidum politorum*. Iſtud intelligitur ſolũm de atrio interiori, vt dicitur hic, quod 2. Paralipomenon 4. vocatur atrium ſacerdotum, cuius murus erat in altitudine cubitorum trium, & in quolibet cubito erat vnus ordo lapidum politorum, & differebant iſti lapides in coloribus, vt cauſaretur pulchritudo ex varietate, vt ſupra dictũ eſt. *Et vno ordine lignorum cedri*. Ideſt, erat vnus ordo lignorum, ſcilicet, quia erant tabulæ cedrinæ a parte interiori in latere muri. De his autem, quæ erant in iſto atrio non dicitur hic, quia ſequen. cap. habetur.

Tempus quo durauit ædificatio tẽpli.

Anno quarto fundata eſt domus Domini. Hic ponitur tempus, quo durauit ẹdificatio templi, ſcilicet, per ſeptem annos: ideo ponitur quando cẹpit fabricatio, & quando finita eſt, & dicitur anno quarto, ſcilicet, regni Salomonis fundata eſt domus Domini, ideſt, poſita fuerunt fundamenta. *In menſe decimo*. Iſte eſt menſis ſecundus anni quarti regni Salomonis, vt patet ſupra in litera. *Et in anno vndecimo, menſe Bul*. Ideſt, conſummata fuit domus anno vndecimo regni Salomonis, in menſe Bul, qui eſt menſis octauus anni: aliqui corrigunt hic literam dicentes, menſe Elul, vel Ebul.

Menſis Bul rectè dicitur.

Et motiuum eſt, quia quidam menſis apud Hebræos vocatur Ebul: ſed iſtud non ſtat, quia menſis Ebul eſt apud Hebræos ſextus, ſ. Auguſtus: iſte autem, ſ. Bul eſt octauus: nã dicitur hic, ipſe eſt menſis octauus. Dicendum ergo, ꝓ eſt alius menſis, qui nunc aliò nomine vocatur apud Hebræos, & coincidit cum Octobri noſtro. Vocatur tñ Bul dupliciter, ſ. quia apud Hebræos fortè antiquitus erant alia nomina menſium, q̃ nunc: & tunc erat Bul nomen menſis octaui. Aliter dici poteſt, ꝓ Bul non eſt propriè nomen mẽſis, ſed eſt nomẽ appropriatum, quia Bul, ſiue Bol ſignificat marcorẽ, & conuenit illi menſi, eo ꝓ in menſe illo omnia ſunt marcida: & tũc defluunt folia arborum, cum tunc ſit medietas autumni: ſed primus modus eſt melior. *Ipſe eſt octauus menſis*. Ideſt, Iſte menſis Bul, in quo finita eſt fabrica, erat menſis octauus, & ſic durauit fabricatio ſeptem annis, & dimidio: nam incẹpit in menſe ſecundo anni quarti, & finita eſt in menſe octauo, anni vndecimi. *Perfecta eſt domus in omni opere ſuo*. Ideſt, perfecta eſt domus templi, in qua erant tria cẹnacula, ſicut ſupra declaratum eſt. Et dr̃ in omni opere ſuo, i. in omnibus ſculpturis, & deaurationibus, & apparatibus tã domus, q̃ portarũ: & in hoc intelligitur fabricatio omnium quatuor atriorũ, de quibus ſupra dictum eſt. *Et in vniuerſis vtenſilibus*. Ideſt, Etiã cõpleuit oĩa vtenſilia. Vocantur vtenſilia oĩa domeſtica vaſa, quæ alicui vſui applicãtur, & dicuntur vtenſilia ab vtendo. Erant aũt vtenſilia ſanctuarij tã intra tẽplum, q̃ in atrijs. In tẽplo erant hæc, ſ. arca, & duo cherubim de lignis oliuarũ: & iſta erant in Sancta ſanctorũ, & altare thymiamatis, & candelabra aurea decẽ, & menſa propoſitionis, & alię menſę, & in eis vaſa multa aurea, & argẽtea: extra tem plũ in atrijs erant alia vaſa, ſ. altare holocauſtorum, & oĩa inſtrumenta eius: erat ẽt ibi mare æneum, & luteres, de quibus ſequẽti cap. Hæc omnia fecit Salomon in ſeptem annis. *Ædificauitque eam annis ſeptem*. Ideſt, Compleuit ædificationem eius in ſeptem annis. Iſtud templũ fuit cõſummatũ in ſeptẽ annis mirabili velocitate ex cauſis, q̃ dicentur ſeq. cap. Templũ aũt, quod factũ eſt poſt reditum de Babylone, factũ fuit in annis quadraginta, vt patet Ioã. 2. Et tamẽ illud fuit minoris operis: intantũ, quòd illi, qui viderant templum Salomonis, & poſtea viderunt templũ reædificatum poſt reditum de Babylone, flebant, vt patet 1. Eſdræ, cap. 2.

Vtenſilia templi.

C A P. V I I.

DOMVM autem ſuam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum vſque perduxit. Ædificauit quoq; domum ſaltus Libani centum cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & triginta cubitorum altitudinis, & quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas.

Deſcripta in præcedentibus templi ædificatione, hic agitur de domus regiæ conſtructione, & diuiditur in duo, quia primò domus regiæ fabrica deſcribitur, ſecundò ad conſtructionem quorundam vtenſilium ſanctuarij ſcriptura reuertitur ibi. *Miſit quoque rex*.

An ordo continuatus, & immediatus ſit. Quæſt. I.

QVAERETVR circa primum, an iſta, quæ habentur hic, habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè poſt illa. Ad primum dicendum, ꝓ ordo continuus eſt, quia Salomõ ædificauit domũ Dñi, & domũ ſuã, & tñ prius ædificauit domũ Dñi, q̃ ſuã, qa videretur inconueniens, quòd prius laboraret in re ſua, quàm in templo Domini: potiſſimè cum Salomon eſſet valde deuotus Deo, vt patet ſupra 3. Et prius vellet ædificare domum Domini, quàm domum ſuam. Ad ſecũdum dicendum, ꝓ iſta fuerunt immediatè poſt præcedẽtia, ſ. ꝓ cum finiuit Salomon domũ Dñi incẹpit ædificare domũ ſuã, quod patet, quia domũ Dñi ædificauit in ſeptẽ annis, preced. cap. Domũ aũt ſuã annis tredecim, q̃ ſimul ſunt viginti, & tñ a principio ædificationis tẽpli vſquequo ædificata eſt domus Salomonis, & ceſſauit ædificare fluxerũt ſolum anni viginti: ergo nõ fuit aliquod tp̃s mediũ, in quo ceſſaret Salomon ab opere, vt patet infra 9. ſ. Expletis viginti annis, poſtq̃ ædificauerat Salomon duas domos, &c. Et eſt ſenſus, ꝓ a principio ædificationis Salomõ cõpoſuerat cũ Hirã, ꝓ daret ei ligna cedrina, & abiegna, ſupra 5. Et nũc dr̃, ꝓ ab illa ꝓmiſſione fluxerãt anni viginti vſq; ad tp̃s, quo Salomõ dedit ipſi Hiram viginti oppida, & tũc erat finita fabricatio, & reddebaẽ merces, & ſic ſolum ædificatio durauit viginti annis, vnde non fuit aliquod tempus medium, in quo Salomon ceſſaret ab ædificatione. *Domum autem ſuam ædificauit Salomon*. Ideſt, ædificauit domum pro ſe, poſtquàm ædificauit domum Domini.

De tribus domibus, quas ædificauit Salomon pro ſe, & vxore ſua, & quæ fuerint figuræ, & vſus illarum. Quæſt. II.

QVAERETVR de fabricatione iſtius domus Salomonis. Cõſiderandum pro hoc, ꝓ Salomon fecit tres domos, præter domũ Dñi, ſ. domum ſuam, & domum ſaltus Libani, & domum vxoris ſuæ filiæ Pharaonis. De prima patet cum dr̃, Domũ ſuã ædificauit Salomon tredecim annis: de ſecunda dr̃ infra: Ædificauit quoq; domũ ſaltus Libani: de tertia dr̃ infra domũ quoq; fecit filiæ Pharaonis. Conſiderãdũ, ꝓ Salomon fecit domũ ſaltus Libani, quæ erat domus præcipua inter iſtas tres: iõ de huius cõpoſitione exprimitur: de alijs aũt modicũ dr̃. Sciendũ autẽ, ꝓ domus ſaltus Libani erat duplex, ſ. erat vna domus hñs duo cẹnacula, ſ. ꝓ ſuper eoſdẽ parietes eẽt vna domus inferius, & alia ſuperiuss, ſicut diximus ſupra de tẽplo, qd̃ hẽbat tria cẹnacula, vnũ ſup alterũ, & alterũ ſup alterũ, & ijdẽ parietes in lõgitudine, & latitudine erant oĩum triũ: domus autẽ inferior Salomonis, q̃ vocatur ſaltus Libani erat de lapidibus: domus autẽ ſuperior erat tota de lignis tã in parietibus, q̃ in tecto. Prima autẽ domus, ſ. inferior erat lapidea, vt eſſet frigida ad cõſeruandum aromata, & pigmenta ad vſus templi, & vſus regiæ domus, vt beneficio terræ, & muri lapidei diu vigerent quaſi recentia. Superior pars domus erat tota facta de lignis Libani, & erat de lignis, vt conſeruarentur ibi arma, quæ in ſiccitate melius conſeruantur, ita vt rubiginem non ſentiant: erantq́ue ibi nõ ſolum arma ad pugnandum, ſed etiã alia ad decorem, & oſtentationẽ diuitiarũ regis: nam fecerat rex Salomõ ſcuta aurea multa, & lanceas aureas, quę erant ſeruatę in domo ſaltus Libani, vt patet 2. Paral. 12. cap. Iſta domus quã figuram habuerit in parte inferiori, quę lapidea erat nõ legitur, ſed ſolum de domo ſuperiori, quę erat lignea: credẽdum eſt autem, ꝓ ambæ fuerint eiuſdem figuræ, cum eſſent eiuſdem longitudinis, & latitudinis: erat autem altitudo domus ligneę cubitorum triginta, & longitudo cubitorum centum, & latitudo cubitorum quinquaginta habebat autem iſta domus frontem latitudinis quinquaginta cubitorũ vbi erant tres ordines columnarũ procedentes a fronte domus vſque ad aliam frontem, & mediantibus his fiebant quatuor deambulatoria inter columnas iſtas, & parietes. Pro quo ſciendum, quòd ſeries columnarum tendebat a fronte latitudinis in alium frontem latitudinis, & erat extenſio earum, vel progreſſus per longitudinem totius domus, quæ erat centum cubitorum. Conſiderabitur autem hoc modo, ſcilicet, ſit paries orientalis cubitorum quinquaginta, & paries occidẽtalis totidem, & paries meridianus centum cubitorũ, & paries aquilonaris totidem: tunc diuidatur paries orientalis in quatuor partes æquales, & ꝓuenient cuilibet parti cubiti duodecim, & dimidius: in duabus extremitatibus iſtarum erant parietes, ſcilicet, in angulo aquilonari, & in angulo meridiano: & tunc computando de ipſo pariete Orientali duodecim cubitos, & dimidium verſus Aquilonem ponebatur ibi vna columna, & computando totidem verſus Aquilonem ponebatur alia columna, & tertiò accipiebatur æquale ſpatium ad Aquilonem, & ponebatur alia columna, & ſic erat paries diuiſus in quatuor partes, & ſolum erant ibi tres columnæ, deinde a qualibet iſtarum trium columnarum, extendebatur vnus ordo columnarum vſque ad parietem Occidentalem, quę extenſio erat centum cubitorum, & inter columnam, & columnam erat ſpatium ſex cubitorum, & modicæ quantitatis vltrà. Quod patet quia quindecim columnę erant in quolibet iſtorum trium ordinum: & quindecim columnæ cum duabus parietibus, ſ. Orientali, & Occidentali, inter quos erant, conſtituebant ſexdecim ſpatia, & cuilibet proueniebãt ſex cubiti, & modicum: & ſic erat in quolibet aliorum duorum ordinum columnarum: nam in illis tribus ordinibus erãt quadraginta quinque columnæ, vt patet in litera, & in quolibet ordine quindecim, & iſtæ columnæ ſpatio æquali inter ſe diſtabant, & etiam ordines columnarũ æquidiſtabant inter ſe. Sic patet in quibuſdã eccleſijs, quæ habẽt tria, vel quatuor ambulacra ab Oriente in Occidentẽ, diſtincta tribus ordinibus columnarũ. Iſta aũt domus hẽbat tot curuaturas, ſiue teſtudines, quot erant ambulatoria, & ſm hoc non erant columnæ altiores quibuſdam alijs, ſed oẽs ſuſtinebant æquales teſtudines, vel fornices, quos nos arcus vocamus: ante portam autem huius domus erat porticus pulchra.

Domus ſaltus Libani diſpoſitio.

Figura autem huius domus non poteſt poni in plano: ideo ſolum figurabitur infra facies huius, ſcilicet, paries Orientalis tam domus ſuperioris, quàm inferis, & per illum intelligentur alij parietes, & tota domus. Alia erat domus regis, de qua tangitur hic in principio literæ: & iſta diſtabant a domo ſaltus Libani, aliquanto ſpatio interiacente viridario, & erat iſta domus eiuſdem figuræ, & numeri columnarum cum domo ſaltus Libani, ſed ſolum differebat iſta ab illa, inquantum illa erat duplex, ſcilicet, ſuperior, & inferior, vt ſupra aſſignatum eſt, iſta autem erat ſimplex, ſcilicet, vnica manſio, cuius muri altitudo quatuor habebat diſtinctiones, quarum tres erant diuerſorum colorum, & totidem ſimplicium, & ſuperior, erat cẹlaturis ornata: erantq́ue ibi arbores ſculptæ diuerſi generis ramis, foliis, & pomis obumbratæ, ita vt propter miraculum ſubtilitatis agitari, quodammodo putarentur. In medio totius amplitudinis erat domuncula habens latitudinem triginta cubitorum, & in ea erat ſolium Regis, in quo Rex ſedens iudicia proferebat: erat autem ſolium iſtud mirabile valde, ita vt non reperiretur ſimile ſolium in omnibus regnis: de cuius figura patet infra decimo, vt quidam putant in poſteriori pariete domus erant laquearia, & parietes veſtiti erant auro, vbi Rex fecit thronum de ebore grandem, & veſtiuit cum auro. Et iſte erat thronus pretioſus Regis, de quo infra decimo dicitur, & non ille, in quo ſedebat ad iudicandum, de quo ſupra diximus, licẽt quidam

Domus Regis figura.

dam aliter velint. De fabricatione autem huius loco suo declarabitur. Et fecit Salomon circa domum reliqua habitacula, & sedilia, vbi residebant ipse, & iudices post causas explicitas, & erant habentia pauimentum de marmore, & tabulis cedrinis: de ista domo dicitur infra, quòd fecit porticum solij in qua tribunal esse fecit. Tertia domus erat Reginæ filiæ Pharaonis, de qua infra dicitur, scilicet, domum quoque fecit filiæ Pharaonis, quam vxorem duxerat, tali opere, quali & hanc porticum. Ista domus erat facta apud domum Salomonis, quia noluit Salomon quòd vxor sua habitaret in domo, quæ sanctificata erat, vt patet 2. Paralipomenon 8. Scilicet, Filiam verò Pharaonis transtulit de ciuitate Dauid in domum, quam ædificauerat ei: dixit enim non habitabit vxor mea in domo Dauid, eo quòd sanctificata sit, quia ingressa est in ea arca Domini: erat ista domus facta in latere mõtis Sion, magis distans a templo, quàm domus Salomonis. *Domum autem suam ædificauit Salomon.* Istud intelligitur de illa domo, quam fecit pro se, in qua erat thronus suus, & sedes iudicij, & tamen etiam intelliguntur per hanc aliæ duæ domus, vt infra declarabitur, scilicet, domus saltus Libani, & domus filiæ Pharaonis. *Tredecim annis.* Scilicet, duranit fabricatio istius domus annis tredecim. *Et ad perfectum vsque perduxit.* Idest, cœpit ædificare, & duxit ad complementum in istis tredecim annis.

Domus Reginæ situatio.

An omnes tres domos fabricauit in tredecim annis.
Quæstio. III.

QVAERETVR an isti tredecim anni fuerunt solum ad ædificandum domum Salomonis solum, vel fuerunt pro istis tribus domibus supra positis. Aliquis dicet, quòd fuerunt solum pro domo Salomonis, & tempus in quo ædificatæ sunt domus saltus Libani, & domus filiæ Pharaonis non exprimitur. Respondendum, quòd isti tredecim anni fuerunt ad ædificandum omnes tres domos. Quod patet, quia si intelligeretur solum de domo Salomonis, cum aliæ duæ essent ita pretiosæ, & maiori tempore egerent ambæ, quàm domus Salomonis, posuisset etiam scriptura tempus ædificationis illarum, & tamẽ solum ponit annos tredecim ædificationis: ergo isti intelliguntur fuisse pro omnibus tribus domibus. Itẽ Salomon ædificauit domum Domini septem annis, & domum suam annis tredecim, qui sunt simul viginti. Et tamen post viginti annos, ipse cessauit ædificare, & dedit præmium regi Hiram pro lignis Libani, vt patet infra 9. Si tamen nondum ædificasset alias duas domos egeret lignis Libani: ideo non cessasset recipere ligna cedrina ab Hiram, nec dedisset ei viginti oppida in mercedem laborum, & lignorum acceptorum, si adhuc egeret lignis cedrinis, & tamen post viginti annos dedit ei mercedem pro opere suo, tanquàm nihil operis vltra facturus esset: ergo in istis viginti annis compleuerat templum Domini, & omnes domos suas.

Ad argumentum in contrarium dicendum, quòd hic in principio accipitur domus Salomonis pro ipsa domo eius, specialiter distinguendo eam ab alijs duobus, & tamen quando posita est summa annorum fuit posita pro omnibus domibus. Aliter posset dici, quòd accipitur hic domus Salomonis pro omnibus tribus domibus, quas fecit, quia cum nulla illarum esset pro Deo, sed ad vsum suum, & vxoris suæ dicebantur esse omnes domus eius, sic accipitur infra 9. scilicet, expletis annis viginti, post quàm ædificauerat, Salomon duas domos, idest, domum Domini, & domum Regis.

F *Salomon quare moratus est tredecim annis, pro ædificatione domus, & septem tantum ædificando domum Domini.*
Quæstio. IIII.

QVAERETVR vlterius, quare Salomon moratus est tredecim annis ædificando domum suã, & solum annis septem ædificando domũ Domini. Aliquis dicet, quòd hoc factum est, quia Salomon fecit sibi tres domos, scilicet, suam, & domum vxoris, & domum saltus Libani, & pro his egebat maiori tempore, quàm pro vnica domo Dei. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia quamquàm essent tres domus Salomonis, nõ accedebant omnes tres simul ad magnitudinem ædificij, & expensarum templi: immo fortè, nec ad medietatem, sic ait Iosephus 8. Antiquitatum, scilicet, sed illud quidem, licet esset grande, & operatione mirabili cunctis simul inopinabile, quo operante Deo, cui fiebat terminum septem annis accepit, regiæ verò domus multum templi dignitate minores erant. Respondendum, quòd non fuit cõsummatum ædificium domorum regis in tam breui tempore, sicut ædificium domus Domini, primò propter feruorem regis, quia circa ædificationem tẽpli Dei erat valde feruidus, eo quòd ibi non parabatur habitatio homini, sed Deo. Secunda ratio fuit, quia Salomon non habebat magnitudinem expensarum paratarum ex antiquo tempore ad fabricandum domum suam, sicut ad fabricam domus Domini: nam Dauid parauerat omnes expensas ante mortem suam pro domo Domini, vt patet 1. Paralipomenon 22. & 28. Ideo de expensis paratis facile fuit ædificare, & tamen pro domo sua ipse debuit habere expensas, quas non poterat in parno tempore acquirere, ideo magno tempore moratus est ædificando domum suam. Tertia causa fuit ex deuotione popularium, qui erant ministri operis: nam desiderabãt Israelitæ facere templum Domino, ideo laborabant nimis feruidè in opere templi, & sic faciliter consummatum est: in palatijs autem regis, quia non Deo, sed homini fiebant non ita promptè laborauerunt, & sic oportet opus dilatari ad maiora tempora. Istas tres causas tangit aliqualiter Iosephus 8. Antiquitatum. *Ædificauit quoque domum saltus Libani.* Idest, post ædificationem domus suæ, de qua supra diximus ædificauit domum saltus Libani, cuius figura habetur hic.

Cap. 3.

Quare vna de tribus domibus Salomonis, vocatur domus saltus Libani. *Quæst. V.*

QVAERETVR quare vocatur domus saltus Libani. Aliqui putant, quòd sic vocatur, quia facta est in monte Libano. Sed isti falsè opinantur, nam istę tres domus, quas fecit sibi Salomon erant intra Ierusalem, & omnes in parte superiori ciuitatis, quæ vocabatur ciuitas Dauid. Quod patet, quia Salomon semper morabatur in Ierusalem; ideo non faceret domum in saltu Libani, quia multum distabat inde Libanus. Item Salomon posuit omnia arma sua in domo saltus Libani: nam ibi erant ducenta scuta de auro puro, & trecentæ peltæ de auro puro, posuitque eas in domo saltus infra 10. Ergo non distaret ista domus procul a Ierusalem, quia non haberet conuenienter Salomon ibi arma sua, maximè cum sæpe vteretur illis ad ostentationem gloriæ suæ. Item Iosephus dicit de vita Salomonis. 8. Antiquitatum, quotidie equitabant extra vrbem ferens coram se illa scuta aurea inquiens: Exornabantur ascensores equorum primum decora iuuentute florentes, habentesque magnam proceritatem, & satis alios excedentes, longamque diffundentes in equorum sessione

Salomõ equitabat quotidie extra vrbem.

ne cæsariem, ex purpura tyria veste circumamicti, auríque tincturam quotidie suis comis adijcientes, vt eorum capita percussa Sole auro radiante fulgerent. His circa eum armatis existentibus, arcusque ferentibus rex vectus in curru, & alba veste circumamictus solitus erat exire ad quendam locum, qui ab Ierosolymis duobus funiculis abest, vocaturque Eden hortis, & aquarum rigationibus gratus, & locuples. Cùm ergo ista scuta aurea, & peltas aureas, quotidie viri Salomonis coram eo portarent, & postea reducebant in domum saltus Libani, oportebat, vt esset ista domus intra Ierusalem, vel satis propè Ierusalem. Dicendum igitur quòd vocabatur domus saltus Libani, quia erat domus illa circumquaque consita arboribus, & viridarijs mirabilis recreationis, iuxta diuersitatem saltus Libani. Aliter potest dici, & melius, quòd vocabatur domus saltus Libani, quia tota erat facta de Libano, & hoc speciale erat in ista domo, quia aliæ licet haberent ligna de Libano, tamen saltem habebãt parietes de lapidibus, & pauimentum; ista autem tota erat de lignis Libani tam in parietibus, quàm columnis, & tecto. Ideo rectè vocabatur domus saltus Libani, idest, domus tota facta de lignis saltus Libani. *Centum cubitorum longitudinis.* Hic ponitur mensura domus secundum longitudinem, scilicet, in pariete meridiano, & aquilonari; & solum accipitur hic mensura, & figura domus superioris: nam ista domus saltus erat duplex, vt supra dictum fuit; propriè tamen pars superior vocabatur domus saltus Libani, eo quòd illa erat tota de lignis: inferior autem erat de lapidibus tota, quia tamen eiusdem figurę, & magnitudinis erant istæ duæ domus, solum describitur figura superioris. *Et quinquaginta cubitorum latitudinis.* Ista erat latitudo pro vtraque domo tam inferiori, quàm superiori. *Et triginta cubitorum altitudinis.* Ista altitudo solum erat pro domo superiori: quanta autem fuerit altitudo domus inferioris nõ apparet, sed fortè etiam erat triginta cubitorum altitudinis. *Et quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas.* Idest, fecit quatuor ambulatoria, siue quatuor calles inter columnas: non poterant tres columnæ solum positæ in fronte domus constituere quatuor calles, sed istæ tres columnæ cum duobus parietibus, scilicet, meridiano, & aquilonari constituebant inter se quatuor deambulatoria, sicut fit in ecclesijs, quæ ttibus, vel quatuor callibus distinguuntur per columnas distinguentes: erant autem ista deambulatoria procedentia ab Oriente versus Occidentem inter tres ordines columnarum, & parietem meridianum, & aquilonarem: erant autem istæ columnæ cedrinæ, cum tota domus illa eẽt facta de cedro, vt dictum est. *Ligna quippe cedrina exciderat in columnis.* Idest, exciderat ligna cedrina ad hoc quòd faceret ex eis columnas. *Et tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram.* Vocatur camera quilibet fornix, vel tectum in modum arcus procedens inter columnas, scilicet, quòd sicut erant quatuor deambulatoria a pariete orientali vsque ad occidentalem, ita erant quatuor testudines, vel fornices inter columnas, quas nos vulgariter vocamus bouedas: & istę erant vestitæ de cedro, scilicet, quia in tota domo illa superiori nihil apparebat nisi cedrus: & nõ accipitur hic camera secundum quòd aliqui malè intelligũt pro cubiculo, vel thalamo, sed pro arcu: nam camera in Græco dicitur a camur, quod est curuum, & sic sunt illi arcus curui. *Quæ quadragintaquinque columnis sustentabatur.* Ista erat camera distincta per quatuor cameras, idest, quatuor arcus, vel fornices, quorum quilibet procedebat ab oriente in occidentem, & sustentabatur quadragintaquinque columnis, quia nõ erant plures columnæ in illis quatuor deambulatorijs: nam tres ordines columnarum erant, & in quoli-

Mensura huius domus.

bet erant quindecim columnæ. *Vnus autem ordo habebat columnas quindecim.* Vocatur vnus ordo, idest, vna linea columnarum ab oriente in occidentem: & in ista linea erant quindecim columnæ. *Contra se inuicem positas.* Istud non refertur ad vnicum ordinem columnarum, sed ad omnes tres simul, scilicet, quòd habebant columnas contra se inuicem positas, scilicet, imaginemur tres ordines æquales columnarum procedentes ab Oriente in Occidentem, & columna prima primi ordinis erat posita contra columnam primam secundi ordinis, & tertij ordinis; & sic secunda contra secundam, & tertia contra tertiam, & conformiter de omnibus alijs. *Et è regione se respicientes.* Idest, columnæ istorum trium ordinum respiciebant se è regione, idest, ex opposito æqualiter, scilicet, prima duas primas: & secunda duas secundas, & sic vsque ad quintamdecimam. *Aequali spatio inter columnas.* Istud refertur ad columnas cuiuscunque ordinis inter se, scilicet, in primo ordine, quantum distabat columna prima a secunda, tantùm distabat secunda a tertia, & sic de alijs: erat autem inter columnam, & columnam spatium sex cubitorum, & aliqd plus: potest etiam hoc referri ad tres ordines inter se, scilicet, quantum distabat columna prima primi ordinis a columna prima secundi ordinis, tãtum distabat columna prima secundi ordinis a columna prima tertij ordinis; & sic de omnibus alijs columnis ipsorum ordinum, quia quælibet distabat ab alia duodecim cubitis, & dimidio, eo quòd paries quinquaginta cubitorum diuidebatur per quatuor partes ad constituendũ quatuor ambulatoria, vt supra dictum fuit. *Et super columnas quadrangulata ligna.* Idest, super quamlibet columnam illorum trium ordinum erat quoddã lignũ quadrangulatum. Pro hoc sciendum, quòd istæ columnæ cedrinæ erant rotundę, & in capitibus earum ponebantur ligna quadrata ampliora, quàm ipsæ columnæ, vt sederet conuenienter fornix, vel arcus super illa ligna quadrata, & sic fit in omnibus columnis, quas nos alicui rei subijcimus, quia capita columnarum ampliora facimus, quàm ipsis columnas. *In cunctis æqua.* Idest, ligna posita super istas columnas erant omnia æqualia, quia columnæ erant inter se æquales, & fornices, qui sustentabantur a columnis erant æquales. *Et porticum columnarum.* Hic describitur varie porticus, quæ erant ante domum Regis, de quibus hic dicitur, & ista prima porticus erat maior, cuius ponitur mensura: aliarum autem mensura, & figura subticetur, & dicitur. *Et porticum columnarum.* Idest, fecit porticum de columnis, scilicet, ante portam domum regis posuit columnas secundum longitudinem cubitorum quinquaginta, & triginta cubitorum in altitudine, & super istas pendebat tectum, vnde erat magna porticus. cuius autem domus fuerit ista porticus, scilicet, an domus Salomonis, vel domus saltus Libani, non dicitur, sed videtur intelligendum, quòd erat porticus domus saltus Libani, eo quòd mẽsura porticus erat iuxta magnitudinem ipsius domus in latitudine, & altitudine. *Fecit quinquaginta cubitorum longitudinis.* Ista longitudo porticus è contrario consideranda est, quàm longitudo domus, quia longitudo domus erat ab Occidente in Orientem centum cubitorum: latitudo autem erat a Meridie in Septentrione cubitis quinquaginta: ista autem longitudo porticus considerabatur a Meridie in Septentrionem, & sic tanta erat longitudo porticus, quanta erat latitudo domus. Et ratio huius est, quia porticus erat ad portam domus, & illa erat in pariete orientali, qui erat quinquaginta cubitorum, ideo porticus debebat poni in fronte orientali: latitudo autem huius porticus erat ab Occidente in Orientem, scilicet, a porta domus

Varie porticus describũtur.

mus verſus partem exteriorem domus, & huius ponitur menſura, ſcilicet,quòd erat triginta cubitorum latitudinis: vnde iſta porticus erat valde magna, quia porticus templi ſolum erat in longitudine viginti cubitorum, & in latitudine decem, præcedenti cap. *Et alteram porticum in facie maioris porticus.* Ideſt, alteram porticum fecit minorem ante porticum iſtam magnam, quæ nunc deſcripta eſt. Et dicitur iſta maior porticus, quia duæ porticus, quæ ſequuntur minores erant in quantitate, & opere. *Et columnas, & epyſtilia ſuper columnas fecit.* Ideſt, in iſta porticu ſecunda fecit columnas, quibus ſuſtentaretur tota porticus, & fecit epyſtilia,ideſt,capita columnarum de lignis quadratis, ſicut dictum fuerat in porticu ſuperiori, & dicuntur epyſtilia ab epy, quòd eſt ſupra, & ſtylus: nam ſtylus dicitur eſſe ipſa columna æqualiter rotunda,cui aliquid ſuperponitur tanquàm caput. *Porticum quoque ſolij, in qua tribunal eſt, fecit.* Iſta eſt alia porticus, in qua erat domus iudicij.Conſiderandum autem,quòd iſta porticus non erat, ſicut aliæ porticus domorum, quia illę ſunt ante portas domorum factæ: iſta autem porticus non erat ante aliquam domum, ſed per ſe erat facta. Vocatur autem porticus, quia erat ſolum tectum innixum ſuper columnas, & non habebat parietes in lateribus, ita quòd per omnes partes poterat ingredi quilibet ſub illud tectum, & in medio iſtius porticus, quæ magna erat, facta fuit quædam domus parua, in qua erant ſedes ad iudicandum: & erat facta ſic iſta porticus, vt illi qui veniebant ad iudicia poſſent ambulare in circuitu illius domus iudiciorum, dum non audiebatur cauſa eorum, & poſtea intrabãt in domum iudicij. Porticus autem iſta magna eſſet, vt multi ſub ea capi poſſent: erat autem ibi ſolium ſiue tribunal,ſcilicet,quædam ſedes pretioſa,in qua rex ſedebat ad iudicandum: erant quoque aliæ ſedes minores, in quibus ſedebant alij iudices, quando rex nõ erat in iudicio, vel eo iudicante aſſiſtebant ei. *Et texit lignis cedrinis a pauimento vſque ad ſummitatem.* Ideſt, operuit porticum illam tabulis cedrinis a pauimento vſque ad tectum eius, quòd magis de domuncula intelligitur, quæ erat ſub porticu. *Et domuncula, in qua ſedebatur ad iudicandum.* Scilicet, quia tam Salomõ,quàm alij iudices ſedebant ibi ad iudicandum. *Erat in media porticu.* Ideſt, erat in medietate porticus. Intelligendum eſt enim, quòd iſta porticus erat quadrata, & in medio illius erat domuncula iudicij æquidiſtans a lateribus iſtius porticus. *Simili opere.* Ideſt, erat fabricata de lignis cedrinis a pauimento vſque ad tectum, ſicut dicebatur de porticu. *Domum quoque fecit filiæ Pharaonis.*

Tertia domus, quam fecit Salomon filię Pharaonis.

Iſta erat tertia domus,quàm fecit Salomon pro vxore ſua, quia licet ipſe habitaret in domo,quam fecerat Dauid,tamen noluit quòd habitaret ibi vxor ſua dicens,quòd illa domus fuerat ſanctificata per ingreſſum arcæ, vt patet 2. Paralipomenon 8. *Quam vxorem duxerat Salomon.* Ideſt, Salomon acceperat in vxorem filiam Pharaonis,& ędificauit ei domum;non tamen habebat Salomon eam ſolum in vxorem, quia acceperat multas alias,vt patet infra 11. Scilicet, Fuerunt ei vxores quaſi Reginæ ſeptingentæ, & concubinæ trecentæ: inter iſtas tamen filia Pharaonis erat vxor principalis, eo quòd ipſam duxerat prius in vxorem, & ipſa erant tanquàm vxor, aliæ autem erãt tanquàm concubinæ,ſic patet Canticorum 6.Scilicet, Sexaginta ſunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcẽtularum non eſt numerus:vna eſt columba mea, & perfecta mea: viderunt eam filiæ Sion, & beatiſſimam prædicauerunt: Reginæ, & concubinæ laudauerunt eam, & illud intelligebatur de filia Pharaonis, vt ſatis colligitur ex litera,ideo huic fecit Salomon domum, & alijs non. *Tali opere, quali & hanc porticum.* Ideſt, erat

F domus ex tali opere, ex quali erat porticus, de qua ſupra dictum eſt:& hoc intelligitur ſolum,quantum ad operturam tabularum cedrinarum a pauimento vſq; ad tectum:& tamen quantum ad multa alia erat diſſimile opus, eo q domus hæc habebat lapides multos pretioſos,& porticus, de qua ſupra dictum eſt,non habebat lapides pretioſos. *Omnia lapidibus pretioſis.* Ideſt, Omnia facta erant de lapidibus pretioſis in parietibus domus. Non vocantur lapides pretioſi gemmæ, quia tunc non poſſet aliqua domus fieri de lapidibus pretioſis, ſed vocantur lapides pretioſi, quia erant magni valoris, licet non eſſent gemmæ, ſed erant marmora pulchra,& non erant lapides communes.Quod patet, quia infra dicitur, quòd erant lapides iſti pre-

G tioſi: & dicitur, quòd erant magni octo, vel decem cubitorum: & tamen non poſſunt reperiri gemmæ tantæ magnitudinis: in Hebræo habetur lapidibus ponderoſis, vbi nos dicimus pretioſis: & intelligitur, quòd erant ponderoſi, ſcilicet, in ſumptibus, & valore: nam quòd ipſi lapides in ſubſtantia ſua ponderoſi eſſent, non erat dubium, ideo litera noſtra accepit ſenſum,& non verba dicens lapides iſtos eſſe ponderoſos, ideſt, pretioſos. *Qui ad normam quandam, atque menſuram tam intrinſecus, quàm extrinſecus ſerrati erant.* Ideſt, Iſti lapides erant facti ad normam, ideſt, ad regulam, ſcilicet, ne aliqua pars eorum ſupereminerer ad alias partes, ſed eſſent planiſſimi, & ob hoc ſerrabantur, & erat iſta ſerratura tam interius, quàm ex-

H trinſecus, ſcilicet, ex omni parte lapidis. Et dicitur hoc, quia communiter in alijs ædificijs lapides dolantur ex quinque lateribus, vt ſedeant in opere: latus autem ſextum interius non dolatur, quia interiora parietis replentur calce,& paruis lapidibus,& interdum quãdo opus eſt rudius ſolum dolantur lapides ex vno latere,ſcilicet,ab exteriori facie,& alia latera locantur in opere interiecto bitumine, & ſuppoſitis lapillis, vt ſedeãt: in iſto autem opere,quia pretioſum valde erat omnia ſex latera lapidis dolabantur, & hoc eſt ſerrari interius, & exterius. *A fundamento vſque ad ſummitatem parietum.* Scilicet,Iſtud opus erat in lapidibus a fundamento parietis vſque ad extremitatem eius ſuperiorem. *Et intrinſecus vſque ad atrium maius.* Ideſt,Intra

I domum erat iſta habitudo parietum vſque ad atrium maius, ideſt, vſque ad aliquod atrium magnum, quod factum erat in ipſa domo filiæ Pharaonis, & poteſt hoc intelligi dupliciter. Vno modo, quòd iſti lapides erant ſerrati vſque ad atrium maius, ideſt, vſque ad atrium domus Domini, & tunc erit ſenſus, ſcilicet, templum habebat multa atria, vt præcedenti cap. declaratum eſt, & atrium maximum circundabat omnia alia. Fuit autem domus filiæ Pharaonis facta in deſcenſu montis apud latus atrij maioris templi: ideo ſtructuræ factæ de lapidibus dolatis in domo filiæ Pharaonis erant vſque ad atrium maius, ſcilicet, atrium templi, & ſic coniuncta erant iſta ædificia. Aliter poteſt intelligi, quòd domus filiæ Pharaonis

K habebat in circuitu ſuo aliqua atria, & vnum illorum erat maius, & vſque ad illud accedebat ſtructura de lapidibus pretioſis dolatis. *Fundamenta autem de lapidibus pretioſis.* Vocantur lapides pretioſi, ſicut ſupra dictum eſt non gemmæ, ſed marmora diuerſarum ſpecierum, quæ pulchra ſunt, & magni valoris, ſicut eſt alabaſtrum, quòd vocatur marmor parium, quod & pretioſius eſt cæteris: & iſto modo vtuntur Poetæ, & Scriptores. *Lapidibus magnis decem, ſiue octo cubitorum.* Ideſt,Iſti lapides,qui erant in fundamento erant magni, ſcilicet, decem, vel octo cubitorum in longitudine: tales enim lapides ſunt pro cementis, vt ſuſtineant pondus ſuperpoſiti operis. Ex hoc patet, quòd non erant iſti lapides pretioſi, quia non repe-

riretur

Cur lapides pretioſi ſint parui.

riretur tanta magnitudo lapidũ pretioſorum,ſed omnes parui ſunt, & quanto maiores reperiuntur, tanto ſunt in ſpeciebus imperfectioribus lapidum pretioſarum. Cuius ratio eſt, quia materiam communem diſpoſitam ex qualibuſcunque operationibus cœleſtibus facile eſt reperiri in quantacunque magnitudine: materiam tamen cauſatam per diſpoſitiones ſpecialiſſimas cœli difficile eſt reperiri in magna quantitate, eo quòd influentiæ illæ ſpeciales modico tempore durant, & rariſſimè eueniunt, & in paucis locis cauſantur. *Et deſuper lapides pretioſi æqualis menſuræ ſecti erant.* Ideſt, Non ſolum in fundamento erant lapides pretioſi, ſed etiam in parietibus: immo & a fortiori in parietibus, quia ibi appareret pulchritudo lapidis, & non in cemento: & iſti erant æqualis menſuræ, vt pulchritudo appareret in ordine illorum: etiam erant ſecti, ideſt, dolati ex omni parte, vt pulchrè ſederent in opere. *Similiterque de cedro.* Ideſt, Etiam erant ibi parietes habentes tabulas cedrinas, ſicut habebat porticus ſupra poſita. *Et atrium maius rotundum trium ordinum.* De iſto atrio eſt dubium, an eſſet atrium domus filiæ Pharaonis, vel eſſet atrium domus Domini.

Atriũ deſcribitur.

Nicolaus dicit, quòd erat atrium domus filiæ Pharaonis; nam dicitur hic, quòd erat rotundum, & tamen atrium domus Domini erat quadratum. Sed dicendum, quòd hoc non probat: præſupponit enim probandum, ſcilicet, quòd erat atrium domus Domini quadratum, quia non habetur ex aliquo loco ſcripturæ, an quadratum, vel rotundum eſſet.Sed adhuc dici poteſt, quòd dato,quòd eſſet quadratum,ſecundum quòd omnes ponunt,fortè non erat perfectè quadratum, ſed irregulariter, ita vt parietes ſui aliqualiter declinarent ad rotunditatem, & ſecundum hoc vocabitur hic rotundum. Dicẽdum ergo,quòd iſtud atrium poteſt intelligi, quòd eſſet in domo filiæ Pharaonis, & tunc dicetur, quòd habebat domus illa multa atria, & iſtud, de quo hic dicitur erat atrium maius claudens in ſe totam domum. Aliter poteſt dici, quòd iſtud erat atrium domus Domini, & hic ſcriptura redit ad dicendum de illo, & iſta poſitio eſt melior. Quod patet hic cum dicitur, quòd iſtud atrium erat de tribus ordinibus lapidum,& immediatè ſubditur, nec non in atrio domus Domini interiori, ideſt, ſic etiam erat in atrio interiori: cum ergo iſtud vocetur atrium interius domus Domini, oportet quòd illud primum vocetur atrium exterius, alioquin non vocaretur iſtud atrium interius domus Domini, ſed abſolutè vocaretur atrium domus Domini.Pro quo ſciendum,quòd ædificatio domorum Salomonis ſolum durat a principio capituli vſque ad locum iſtum. Hic autem incipit deſcribere ea,quæ omiſſa erant de domo Domini: & quia præcedenti cap. Cœperat dicere ſcriptura de atrio templi, hic continuat illud: & diſtinguit duo atria, ſcilicet, atrium maius, & atrium interius. Vocatur atrium maius illud,quod præcedenti cap. vocauimus atrium virorum mundorum. Vocatur atrium minus illud, quod ibi vocatum eſt atrium ſacerdotum. Et non facit hic mentionem ſcriptura de atrio mulierum, & de atrio immundorum:nam iſta atria videbãtur comprehendi intra atrium maius virorum, ſaltem ipſum atrium mulierum. Atrium autem immũdorum paruum erat, & de illo non curat ſcriptura: & ſecundum iſtum modum dici debet, quòd atrium maius, quod ſupra ponebatur, vſque ad quod accedebant ædificia domus filiæ Pharaonis, erat atrium domus Domini. *Trium ordinum de lapidibus ſectis.* Ideſt, Habebat iſtud atrium tres ordines lapidum in parietibus, qui erant ſecti, ideſt, dolati ex omni parte. Hoc poteſt intelligi dupliciter: vno modo quòd erant tres

A ordines lapidum, ideſt, erant tres domus de varijs lapidibus in iſto atrio, ſcilicet, atrium virorum, & atrium mulierum, & atrium immundorum. Aliter poteſt intelligi, quòd erant tres ordines lapidum, ſcilicet, in quolibet pariete hoc modo, vt diſtingueretur altitudo parietis in tres partes: & in prima parte per totum gyrum eſſet vnus ordo lapidum, & in ſecunda parte eſſet alius ordo, & in tertia alius: & ſic quilibet ordinum eſſet per totum gyrum de puncto ad punctum. Et dicendum, quòd iſte ſenſus eſt melior,quod patet quia dicitur immediate,quòd in atrio interiori erat ſic: & præcedenti cap. dicitur, quòd atrium interius erat ædificatum tribus ordinibus lapidum politorum: & tamen manifeſtum eſt, quòd

B nõ erat illud atrium diſtinctum per tria atria, ſed erat ſimplex: ergo in eodem pariete accipiendi ſunt iſti tres ordines: & ſic eſt,quòd in pariete claudente atriũ exterius erant iſti tres ordines lapidum. *Et vnius ordinis de dolata cedro.* Scilicet, Vnus ordo erat de cedro,ideſt, parietes inueſtiebantur tabulis cedrinis vſque ad aliquam partem altitudinis,ſcilicet,ad quam fortè accedebat primus ordo lapidum. Et fortè erant de lignis cedrinis ibi facta aliqua ſedilia, vt viri ſederent ad audiendum Doctores legis, & ad videndum quomodo fiebant ſacrificia, & aliæ cæremoniæ ſacræ. *Necnon, & in atrio domus Domini interioris.* Scilicet, Fecit tres ordines lapidum in atrio interiori domus Domini, quod vocatur atrium ſacerdotum. & dicitur inte-

C rius, quia erat paruum, & claudebatur ab atrio magno in quo erat populus ad orationem. Etiam erat iſtud atrium circa templum, ſcilicet, ad portam eius Oriẽtalem: & atrium magnum magis diſtabat a templo Domini. *Et in porticu domus Domini.* Scilicet, Poſuit lapides pretioſos in porticu domus: & hoc intelligitur de pauimẽto, quia illud erat pulchro marmore ſtratum: & eſt ſententia ſuſpenſiua, quia ſupra dicitur: Fecit fundamẽtum de lapidibus pretioſis. Etiam intelligendum eſt hic, quòd fecit in porticu domus Domini de illis lapidibus pauimentum. *Miſit quoque.* Hic ponitur ſecundum, in quo ſcriptura ad deſcribendum vtenſilia quædam domus Domini reuertitur,& diuiditur in quatuor, primò ponuntur duæ co-

Vtenſilia quædam domus Domini.

D lumnæ notabiles: ſecundò æneum mare ibi. *Fecit quoque mare.* Tertiò deſcribuntur luteres ibi. *Et fecit baſes.* Quartò plura alia vaſa pertinentia ad cæremonias Dei ibi. *Fecit Hiram.* Circa primum dicitur. *Miſit quoque rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro.* Hic ponitur artifex iſtorum vaſorum,quæ ſequuntur:& non eſt intelligendum, quòd nunc Salomon miſerit pro illo,quia iam miſerat a principio, antequàm inciperetur aliquod opus templi Domini, aut domus regiæ; quod patet 2.Paralipomenon 2.Nam ibi dicitur,quòd cùm Salomon miſit ad Hiram, vt daret ei ligna inter alia, quæ reſpondit Hiram Salomoni, ait; miſi tibi virum prudentem, & ſcientiſſimum Hiram patrem meum. Ponitur tamen hic, quòd miſit Salomon ad vocan-

E dum illum, eo quòd nunc dicitur de fabricatione illorum vtenſilium, quæ fecit Hiram.

Hiram qui fabricauit vtenſilia quis fuerit.
Quæſtio. VI.

QVAERETVR quis erat iſte Hiram, qui fabricauit iſta vtenſilia. Aliqui putant, quòd erat Hiram Rex Tyri, qui ex magna deuotione voluit fabricare iſta vtenſilia. Deuotio autem ſua apparet ex verbis eius, quæ habentur 2. Paralipomenon 2. Scilicet, Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui fecit cœlum, & terram; qui dedit Dauid Regi filium ſapientem, & eruditum, & ſenſatum. Sed di-

cendum,

cendum, quòd non ſtat, quia dato quòd Hiram Rex Tyri eſſet valde deuotus ad Deum: tamen neſciret facere iſta vtenſilia, eo quòd Reges non conſueuerunt eſſe docti in ædificationibus, ſcilicet, quòd manu ſua ipſi fabricent, eo quòd ad talia nunquàm aſſueti ſunt. Item patet, quòd ipſe Hiram dixit Salomoni in literis ſuis: miſi ergo tibi virum prudentem Hiram patrem meum, ergo non erat ipſemet. Dicendum tamen, quòd dato, quòd vocetur pater eius, non erat pater eius, ſed ſolum vocabat eum patrem, eo quòd erat amicus ſuus valde, & erat vir eruditus: & fortè erat conſiliarius Regis. Conſiliarij autem ſolent appellari patres. Hoc autem aliqualiter apparet, quia allegato cap. Dixit Hiram ad Salomonem: Miſi tibi Hiram patrem meum filiũ mulieris de filiabus Dan, cuius pater Tyrius fuit: Hiram tamen non erat filius mulieris Hebrææ, & viri Tyrij: ideo ipſe non erat iſte, qui conſtruxit vtenſibilia, de quibus hic dicitur: *Et tulit Hiram de Tyro*. Scilicet, iſte Hiram erat oriundus de ciuitate Tyri, & pater ſuus erat Tyrius. Ideo Hiram miſit eum ad Salomonem. *Filium mulieris viduæ de tribu Nephtalim patre Tyrio*. Ideſt, Iſte Hiram habebat matrem Iudæam, & patrem Tyrium, eo quòd Iſraelitæ, & Tyrij miſcebant connubia.

Mater Hiram an eſſet de tribu Nephtalim, vel Dan.
Quæſtio. VII.

QVAERETVR quomodo ſtat, quòd mater iſtius Hiram eſſet de tribu Nephtalim: nam 2. Paralipomenon 2. dicitur, quòd erat filius mulieris de filiabus Dan, & tamen iſtę erant diſtinctæ tribus. Reſpondendum, quòd vocabatur de vtraque tribu ex patre matris, eo quòd mater poterat eſſe de vtraque tribu, ſcilicet, quòd haberet patrem de tribu Nephtalim, & matrem de tribu Dan: & licet magis propriè nominaretur de tribu illa, de qua erat pater, tamen poterat largè de vtraque tribu nominari, & quia filius erat de eadem tribu, de qua mater, & illa poterat vocari de tribu Dan, vel Nephtalim, poterat vocari iſte Hiram de tribu Dan, vel Nephtalim. *Artificem ærarium*. Ideſt, Erat artifex, quantum ad omnia opera æris: & dicitur de hoc principaliter, quia licet ipſe haberet aliam cognitionem multarũ artium, tamen iſta quæ fecit hic erant omnia de ære; ideo nominatur præcipuus in opere æris, & tamen 2. Paralipomenon 2. Dicitur, quòd nouerat iſte Hiram operari in auro, & argento, & ære, & ferro, & marmore, & lignis: in purpura quoque, & hyacintho, & byſſo, & coccino, & qui ſciret cęlare omnem ſculturam, & adinuenire prudenter quodcunque in opere neceſſarium eſt: & ideo factus eſt iſte princeps artificum, vt patet eodem cap. *Et plenum ſapientia, & intelligentia, & doctrina*. Ponuntur iſta tria, quæ diſtincta ſunt hic pro eodem: nam ſapientia propriè pertinet ad ſpeculabilia: aliquando tamen accipitur pro cognitione ſuprema in qualibet arte: ſic enim accipit Ariſtot. 7. Ethicorum cap. de Sapientia. Intelligentia autem propriè ſignificat habitum principiorum, qui vocatur intellectus, vt patet 6. Ethicorum. Hic tamen non poteſt accipi ſic, quia ſolum pertinet iſto modo intellectus ad ſpeculabilia, ſed accipit hic intellectus, pro ingenioſitate quadam ad inueniendum ſubtilia opera. Doctrina autem propriè vocatur cognitio habita per demonſtrationem, ſicut eſt in mathematicis, quæ ſolum vocantur doctrinæ: & tamen hic non accipitur ſic, ſed ſolum pro cognitione habita in arte per alterius documentum. *Ad faciendum omne opus ex ære*. Ideſt, iſte habebat induſtriam ad fabricandum quicquid poteſt fabricari ex ære; ideo

F fabricauit omne opus Salomonis. *Qui cum veniſſet ad Regem Salomonem*. Scilicet, Venit de Tyro, qui miſit eum Hiram, vt patet 2. Paralipomenon 2. *Fecit omne opus eius*. Poteſt intelligi dupliciter, vno modo quòd fecit omne opus eius, ideſt, omne quod erat de ære faciendum, & intelligitur de iſtis, quæ infra ſequuntur. Aliter poteſt intelligi, quòd fecit omne opus eius, ideſt, totum opus Sanctuarij, & domorum Salomonis. Dicitur tamen feciſſe omne opus, ideſt, præfuiſſe omnibus artificibus, qui faciebant opus. Nam ipſe per ſe non poterat omnia facere: & iſtud conſonat ſatis literæ Paralipomenon: vbi laudatur nimis ſufficientia artis Hiram: ſic enim dicitur quòd Beſeleel, & Oliab fecerunr omne opus tabernacu- G li Moyſi, ſcilicet, quòd ipſi fuerunt præcipui in faciendo iſtud opus, & informabant reliquos artifices. Exo. 31. & 35. *Et fixit duas columnas æreas*. Ideſt, fabricauit duas columnas de ære, & fixit illas in baſibus ſuis.

De fabricatione duarum columnarum ærearum.
Quæſtio. VIII.

QVAERETVR autem circa fabricationem iſtarum columnarum. Pro quo ſciendum, quòd in latere atrij ſacerdotum in porticu templi fecit Salomon columnas multas pulchras valde, inter has tamen fuerunt duæ pretioſiores ſui magnitudine, & varietate operis: ideo de his potius agi- H tur, & imponuntur eis nomina propter ſingularem pulchritudinem, vt infra patet. De compoſitione autem illarum conſiderandum, quòd quælibet habebat quatuor partes, ſcilicet, baſem, & ſtipitem, & caput, & capitellum: & iſta coniuncta efficiebant columnam: altitudo autem omnium iſtorum ſimul ſumptorum erat cubitorum trigintaquinque, vt patet 2. Paralipomenon 3. Partes autem columnæ habebant diuerſas magnitudines: nam ipſe ſtipes, qui propriè vocatur columna, erat decemocto cubitorũ: caput autem erat quatuor cubitorum, vt patet hic, vel quinque, vt patet 2. Paralipomenon 4. Capitellum verò habebat quinque, baſis autem habebat octo, & ſic iſta ſimul ſumpta conſtituunt altitudinem trigin- I taquinque cubitorum. De baſe tamen non legitur quantæ eſſet altitudinis, debet tamen dici quòd eſſet octo cubitorum ad hoc, quòd cùm ſtipite capite, & capitello conſtitueret altitudinem trigintaquinque cubitorum, vt patet 1. Paralipomenon 4. De columnis iſtis quantum ad ſtipites ſuos, Dicendum, quòd non erant planę, ſed valliculatę, habentes in circuitu canales cauationis quatuor digitorum. Etiam groſſities cuiuslibet ſtipitis erat magna, ſcilicet, quatuor quaſi cubitorum in profundo: nam linea duodecim cubitorum ambiebat quamlibet columnam, vt patet in litera: & tamen circulus, cuius peripheria eſt duodecim cubitorum habet diametrum quaſi quatuor cubitorum: eo quòd omnis diameter triplicatus cum K ſeptima parte ſui conſtituit circulum: caput autem columnæ ponebatur immediatè ſuper ſtipitem, & pars capitis immediatè coniuncta ſtipiti erat eiuſdem groſſitiei cum ſtipite; deinde dilatabatur verſus ſurſum ad modum floris lilij, qui flos inferius eſt acutus, & ſuperius dilatatur, & capitella ponebantur ſuper ſtipitem quaſi in medio illius dilatationis exiſtentem, & inferior pars capitelli aptabatur illi ſtipiti, & poſt aliquam eleuationem erat quædam dilatatio in circuitu capitelli per modum cuiuſdam circuli, & ſuper illum circulum erant centum malogranata ſuperpoſita quaſi per circuitum, & centum alia quaſi poſita ſub circulo illo dependentia. ſuper circulum iſtum, & malogranata erat quædam eleuatio ſtrictior aſcendens

dens

dens propè medium altitudinis capitelli, & diuidebatur in ſeptem portiones, per lineas intermedias, ſeu circulos graciles, & quælibet portio erat perforata in circuitu ſubtiliter ſecundum varias figuras, ſicut fieri ſolet in oſtijs lanternarum ærearum, & quia capitella, & columnæ erant interius concauæ, lumen tranſiens per illa foramina circunquaque oſtendebat pulchritudinem illius operis ſuper iſtas ſeptem portiones, quæ in litera vocantur retiacula, & cathenæ eo quòd in retibus, & cathenis apparent talia foramina, & intricationes: prope medium capitelli erat alia dilatatio circularis omnino ſimilis prędictæ, & ibi erant centum malogranata ſuperpoſita, & centum ſuppoſita, & deſuper erant iſtę ſeptem portiones perforatę, ſicut prædictæ, ſed erant ſtrictiores, quia capitellum aſcendendo ſtringebatur, & in ſummitate capitelli erat aliquid ſimile flori lilij, cuius figura infra ponetur ſecundum Latinos, & iterum ponetur ſecundum Hebræos. *Decem & octo cubitorum altitudinis columnam vnam*. Iſtæ duæ columnæ erant, & ſimiles in toto opere, ideo quod de vna dicitur intelligẽdum eſt de alia. Sed obijcietur, quia 2. Paralipomenon 4. dicitur, quòd quælibet columna erat cubitorum trigintaquinque. Dicendum, quòd ibi accipitur columna pro tota magnitudine compoſita ex ſtipite baſe, capite, & capitello. Hic autem accipitur ſolum columna pro ſtipite, qui erat decemocto cubitorum, & linea duodecim

De ambitu columnarum.

cubitorum ambiebat columnam vtramque. Aliqui errant in hoc putantes, quòd vna linea duodecim cubitorum circundaret vtranque columnam ſimul: ſed hoc non ſtat, quia illæ columnæ diſtabant a ſe, cum vna eſſet poſita ad vnam partem porticus, ſcilicet, Meridianam, & alia ad partem Aquilonarem, ideo non circũdaret eas linea duodecim cubitorum, nec etiam viginti. Si autem intelligatur, quòd iſtæ columnæ cõiunctæ ambiebantur vna linea duodecim cubitorum etiã hoc non ſtat, quia iſti volunt, quòd quælibet iſtarum duarum columnarum ambiretur a linea ſex cubitorum, ſi igitur coniungerentur iſtæ duæ columnæ æquales, quarum quælibet per ſe ambiretur a linea ſex cubitorum, impoſſibile erat lineam duodecim cubitorum eſſe neceſſariam ad ambiendum illas coniũctas: immo nec requireretur linea decem cubitorum, eo ꝙ tunc nõ fierent duo circuli ambiendo ambas ſimul: ſicut ſi ambiretur quælibet earum per ſe. Dicendum ergo, ꝙ quęlibet illarum ambiebatur linea duodecim cubitorum, & erat profunditas groſſitiei parũ vltra tres cubitos, & dimidium: dicitur tamen ambiebat vtranque, quia cum iſtæ columnæ eſſent æquales per omnia, ſicut vna ambiebatur linea duodecim cubitorum, ita & alia ambiretur. Sciendum, ꝙ iſtæ duæ columnæ æreæ nõ erant factæ opere malleatorio, ſed fuſili, ſicut campanæ. *Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur ſuper capita columnarum*. Hic apparet, quòd in qualibet columna erat caput, & capitellum: caput autem ponebatur immediatè ſuper ſtipitem columnæ, & ſuper caput ponebatur capitellum. Vocatur autem caput, & capitellum, quia iſta duo erant diſtincta, & quodlibet per ſe fabricabatur: ſuperius autem vocabatur capitellum propter duo: primò, quia erat ſtrictius, & aliud erat groſſum: ſecundò, quia capitellum ſupereminebat. *Fuſilia ex ære*. Ideſt, Iſta capitella erant fuſilia: ſic etiam erant capita, & columnæ: nam nihil erat factum opere malleatorio, etiam erãt iſta capitella intus inania, & perforata in ſuperficie, vt ſic poſſet tranſire radius corporis lucidi ab vna parte in aliam, & iſti radij in corporibus obiectis effigiabant pulchritudinem operis. *Quinque cubitorum altitudinis capitellum vnum*. Iſta altitudo accipienda eſt cum flore lilij ſuperpoſito, qui erat vnius cubiti. *Et quinque cubitorum*

A *altitudinis capitellum alterum*. Scilicet, Aequalia erant capitella in altitudine, & groſſitie; ideo quot cubitorum erat vnum, totidem erat alterum. Groſſities autem iſtorum capitellorum non ponitur, ſicut ponitur ſupra groſſities columnæ, ſcilicet, quòd ambiretur linea duodecim cubitorum. *Et quaſi in modum retis, & cathenarum ſibi inuicem miro opere contextarum*. Ideſt, Iſta capitella erant facta ad modum retis, & cathenarum. Dicitur ad modum retis, quia ſicut rete ex omni parte perforatum eſt, & nullam partem habet totaliter clauſam: ita capitellum quodlibet erat ex omni parte perforatum ſubtilibus foraminibus, ſicut fit in oſtijs lanternarum ærearũ, vt lumen per illa foramina parua appareat. Dicitur eſſe in modũ cathenarum, quia B cathenæ perforatæ ſunt, vt teneat vna pars aliam, ſcilicet, per varios vncinos. Et dicitur miro opere contextarum, quia ſicut ſi cathenæ eſſent ſubtiliter complicitę, ita vt nemo ſciret illas ſoluere, ita foramina capitellorum in illis retiaculis erãt ſubtiliter facta, quòd videbantur cathenæ miro opere contextæ. *Vtrunque capitellum columnarum fuſile erat*. Iam iſtud ſupra dictum eſt, quia tam capitella, quàm capita erant fuſilia, & iſta poſſunt intelligi pro capitellis ſuperioribus, ſed melius intelliguntur pro capitellis inferioribus. Quod patet, quia infra ponuntur adhuc alia capitella. Vocantur enim ſupra capita extremitates ſtipitum: capitellum autem vocatur ipſius caput groſſum poſitum ſuper ſtipitem: deinde eſt aliud capitellum, quod pro- C priè vocatur capitellum, quia paruum erat. Et diſtinctio, quam ſupra dedimus de capite, & capitello, intelligitur de iſtis duobus, quæ vocantur hic capitella. *Septena verſuum retiacula in capitello vno*. Hic ponitur cęlatura, quæ erat in capitellis. Et ſciendum, quòd altitudo capitelli diuidebatur per ſeptem partes æquales, ſicut ſi quis diuideret vnam columnam per ſeptem partes per ſex lineas giratiuas, & iſtę partes habebant in ſe diuerſa laquearia, quæ diſtinguebantur per illas lineas giratiuas, ſicut apparet in figura ſupra poſita: q̃libet autem iſtarum partium vocatur vnus verſus, quia erat magnitudo quædam per circuitũ columnæ clauſa inter duas lineas giratiuas: ſic enim accipitur Exo. 18. vbi dicitur de rationali, quòd erant in eo poſiti D duodecim lapides pretioſi in quatuor verſibus: in quolibet autem verſu erant tręs lapides. *Et ſeptena retiacula in capitello altero*. Ideſt, In capitello alterius columnæ, quia erant ſimiles iſtę columnæ. Dicuntur autem eſſe retiacula in quolibet verſu, quia illę cælaturæ, quæ erant in quolibet verſu erant retiacula, ideſt, facta admodum retiaculorum cum eſſent ibi foramina multa vario opere facta, ſicut in retibus. *Et perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retiaculorum ſingulorum*. Dicitur perfeciſſe columnas, ideſt, ſtipites cum capitellis, & baſibus, & duos ordines: iſti enim ordines erant in circuitu retiaculorum. Poteſt intelligi dupliciter de iſtis ordinibus. Vno modo, quòd vocentur iſti ordines lineæ circulares in circuitu columnæ; & E tunc quodlibet retiaculum, ideſt, quilibet verſus retiaculorum habebat duos ordines, ideſt, duas lineas giratiuas claudentes ipſum retiaculum, quarum vna erat ſupra, & alia infra, & huic videtur conſonare litera, cum dicit: per circuitum ſingulorum retiaculorum: & tamen quilibet verſus capitelli vocatur retiaculum. Aliter poteſt intelligi, & melius, quòd vocentur hic duo ordines, ſcilicet, duo ordines malogranatorum, quia in quolibet capitello in parte inferiori erat vnus circulus ſupereminens, & in illo erat vnus ordo malogranatorum, & ſupra in fine illius capitelli erat alius ordo malogranatorum, & propriè iſti ordines vocantur quidam circuli groſſi ſupereminentes, quos appellare poſſumus labia columnarum,

&

& ſuper illos infra illos erant malogranata. *Vt tegerent capitella.* Dicuntut iſti ordines, ideſt, circuli groſſi tegere capitella, ideſt, ſupereminere ad tegendum, ſicut labia columnarum ſunt ampliora, quàm ipſæ columnæ, & dicuntur tegere ipſas columnas. *Quæ erant ſuper ſummitatem malogranatorum*, Ideſt, Capitella erant ſuper malogranata, eo quòd malogranata pendebant de extremitate capitelli ad partem inferiorem columnarum. *Eodem modo fecit, & capitello ſecundo.* Ideſt, Simile opus erat in capitello ſecundæ columnæ, & in capitello primæ; quia vt ſupradictum eſt æquale opus erat in vtraque columna. Vel poteſt vocari capitellum, ſecundum ipſum capitellum ſuperius, quod habebat eandem fabricationem, quam capitellum inferius, ſed differebat ſolum per magnitudinem, & paruitatem: primus tamen ſenſus melior eſt. *Capitella autem, quæ erant ſuper capita columnarum, quaſi opere lilij fabricata erant.* Hic accipiuntur capitella pro capitellis ſuperioribus, quæ erant minora, & dicuntur eſſe ſuper capita columnarum, ideſt, ſuper capitella prima, quæ aliquando vocantur capita, & aliquando capitella, & dicuntur iſta fabricata in modum lilij, quia in parte ſuperiori capitelli ſecundi erat vnus flos lilij: ſi autem accipiatur capitellum pro inferiori, dicetur, quòd erat fabricatum opere lilij, ſcilicet, quia in parte inferiori capitelli antequam inciperent ſeptem verſus retiaculorum, eſſent aliqua folia lilij, ſicut interdum in capitibus columnarum lapidearum ſunt ſimiles flores: ſed ſecundus ſenſus melior eſt. *In porticu.* Ideſt, Iſtæ duæ columnæ erant in porticu, ſcilicet, vna ad partem dextram portæ templi, & alia ad partem ſiniſtram, & ſic ambæ erant inter portam templi, & atrium ſacerdotum. *Quatuor cubitorum.* Ideſt, Erant iſta capitella quatuor cubitorum in altitudine, & erant iſta ſuper columnas ipſas immediatè: & ſuper iſta capitella erant alia capitella minora, quæ erant quinque cubitorum in altitudine. *Et rurſus alia capitella in ſummitate columnarum deſuper.* Iſta erant capitella vltima, quæ erant minus groſſa, & dicitur rurſus alia capitella, ſcilicet, quia non erant iſta capitella, quæ ponebantur immediate ſuper columnas, ſed ponebatur capitellum ſuper capitellum: & ob hoc dicitur in ſummitate columnarum, quia vltra iſta capitella nihil aliud erat: & dicitur deſuper, ideſt, ſuper capitella prima. *Iuxta menſuram columnæ.* Ideſt, Iſtud capitellum ſuperius erat iuxta menſuram columnæ, ideſt, æquale ei, non quidem in altitudine, ſed in groſſitie, ſcilicet, quòd linea duodecim cubitorum ambiret ipſum capitellum, ſicut ambiebat columnam, vt patet ſupra in litera: altitudo autem iſtius capitelli non apparet quanta fuerit: de capitello autem primo, & inferiori non apparet quanta fuerit groſſities. *Contra retiacula.* Ideſt, Iſta capitella ſuperiora in duabus columnis erant contra retiacula, ideſt, diſpoſita contra ſeptem verſus retiaculorum, qui erant in capitello inferiori. *Malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli ſecundi.* Vocatur capitellum ſecundum illud, quod erat ſuperius, & erant ibi ducenti ordines malogranatorum, ſcilicet, malogranata quadringenta. Pro quo conſiderandum, quòd iſta malogranata erant ſic diſpoſita in extremitate capitelli, quòd in parte ſuperiori capitelli erat vnus circulus groſſus: & in extremitate inferiori alius circulus groſſus, & vterque erat tanquam labium columnæ, & in ſuperiori circulo erant ducenta malogranata, pendentia centum ſupra circulum, & centum infra circulum, & quia vnũ malogranatum ſupra circulum reſpiciebat aliud malogranatum infra circulum, conſtituebant illa duo malogranata vnum ordinem, quia erat habitudo eorum æqualis, & vnum reſpiciebat directè alterum, & ſic erat de ſecundo ad ſecundũ: & de tertio ad tertium; & ſic de omnibus alijs vſque ad centeſimum: & centeſimum, & ibi complebantur centum ordines in malogranatis ducentis. In extremitate inferiori capitelli erat alius circulus groſſus, & ibi erant alia ducenta malogranata, centum ſupra circulum, & centum infra circulum, & conſtituebant centum ordines: ſicut dictum eſt de malogranatis circuli ſuperioris. *Et ſtatuit duas columnas in porticu templi.* Iſtæ columnæ fuerunt poſitæ in porticu ad pulchritudinem: nam nihil erat ſuperpoſitum eis, nec legitur fuiſſe ſuperpoſitum. Item non habebant talem diſpoſitionem, vt poſſet eis imponi pondus ſuſtentandum, eo quòd extremitas earum erat quidam flos lilij; & tamen ibi non benè ſederet pondus: erant igitur ad pulchritudinem, & vna erat ad dexteram portæ templi, & alia ad ſiniſtram; & ibi propter varietatem ſuam pulchrum ſpectaculum intuentibus exhibebant. *Cumque ſtatuiſſet columnam dextram vocauit eam Ioachin.* Vocatur enim dextra columna, ideſt, quæ erat ad partem dextram portę templi, ſcilicet, verſus latus Meridianum, & ſiniſtra, quæ erat ad latus Septentrionale: nam Oriens vocatur facies, vel anterior pars, vt patet præcedenti cap. Et tamen cùm aliquis conuerterit vultum ad Orientem, erit ſibi pars Meridiana dextra, & pars Septentrionalis ſiniſtra. Vocatur iſta columna Ioachin, ideſt, firmitas ſecundum interpretationem Hebraicam. *Similiter erexit columnam ſecundam.* Iſta erat ad partem Aquilonarem. *Et vocauit nomen eius Booz.* Interpretatur enim ſecundum Hebræos Booz robur: & dicunt Hebræi, quòd iſtæ duæ columnæ erant poſitæ ad ſignificandum firmitatem regni Dauid. Sed dicendum, quòd iſtæ columnæ poſitæ fuerunt ad oſtendendam pulchritudinem, quia erant vario opere factæ, & vt venientes ad portam templi gauderent videndo tantam pulchritudinem; ſicut multa alia erant tam in templo, quàm extra pulchra nimis, quæ ad nihil aliud ſic facta fuerant, niſi vt pulchritudinem oſtentarent, ſicut patet de ſculpturis factis per parietes templi, & in portis, & de pauimento, quod totum erat auro opertum. De nominibus autem iſtarum columnarum dici poteſt ſecundum literam, quòd vocabãtur ſic propter groſſitiem ſuam, quia qualibet habebat tantam groſſitiem, vt ambiretur a linea duodecim cubitorum, vt patet ſupra in litera: & quia ambæ columnæ erant æquales in magnitudine, & figuratione debuerunt accipere idẽ nomen, & vt pulchrius ſonaret, poſita fuerunt eis duo nomina in voce differentiæ, & tamen idem ſignificatum habentia, vel ſaltem coincidens, ſcilicet, firmitas, & robur. Aliter poteſt dici, quòd ſi inſpiciamus rationem fortè ipſius imponentis nomina columnis, fuit ad ſignificãdum duplicem fortitudinem, vel firmitatem, ſ. firmitatem regni Dauid, & firmitatem tẽpli: nã ſi filij Dauid non peccauiſſent, manſiſſet thronus Dauid in poſteris ſuis ſemper ſuper Iſrael, & templũ ſem per manſiſſet in flore ſuo: quia tñ peccauerunt, valde perijt regnũ Dauid, & templũ combuſtũ eſt. Iſtud colligitur ex reuelatione facta Salomoni, qñ Deus ei apparuit dum ædificaretur templũ, vt patet præcedẽ. cap. Ad ſignãdum ergo iſtam firmitatem fuerunt duæ columnæ: vna pro regno Dauid, & alia pro templo. *Et ſuper capita columnarum opus in modum lilij poſuit.* Scilicet, Super capita vtriuſque columnæ in capitello ſuperiori poſuit opus lilij, ideſt, fecit quendam florem lilij, in quo finiebatur opus columnæ. *Perfectumque eſt opus columnarum.* Ideſt, Faciendo iſta, quæ ſuprapoſita ſunt, completum fuit opus columnarum, quia nihil aliud erat in eis, niſi id quod in litera continetur.

Colũnæ poſitæ ad oſtẽdẽdã pulchritudinem.

Quot

Quot erant malogranata iſta. Quæſt. IX.

QVAERETVR de aliquibus dubijs circa ea, quæ habentur hic in litera: & primum, quia 2. Paralipomenon, cap. 3. dicitur, quòd erant quadraginta malogranata. Hic autem dicitur, quòd erant ducenta malogranata, vel alio modo ducenti ordines malogranatorum. Item in Paral. dicitur, quòd erant duo retiacula. hic autem dicitur quòd erant ſeptem retiacula. Reſpondendum, quantum ad primum, quòd in Paralipom. eſt litera noſtra corrupta. Nam cum deberent eſſe ibi quadringenta malogranata ſcriptores noſtri poſuerunt quadraginta; & hoc propter ſimilitudinem nominis. In Hebræo tamen habentur ibi quadringenta: & hoc ſatis apparet ex iſta litera, quia hic ponuntur ducenti ordines malogranatorum, & quilibet ordo continet duo malogranata, ſicut ſupra declaratum eſt: & ſic in ducentis ordinibus malogranatorum ſunt quadringenta malogranata. Item patet hoc infra in litera, vbi recapitulantur iſta, quæ dicta ſunt: & dicitur perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum ſuper capitella columnarum duos, & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant ſuper capita columnarum, & malogranata quadringenta in duobus retiaculis. Ad ſecundum dicendum, quòd quamquàm ponantur duo retiacula in Paralipomenon, & hic ponantur ſeptem, non eſt contrarietas, quia hic accipitur retiaculum pro verſu quolibet retiaculi, & in Paralipo. accipitur retiaculum pro ordine: & ſic ſolum erant duo ordines retiaculorum, ſcilicet, in capitello inferiori erat vnus ordo retiaculorum: & in capitello ſuperiori alius ordo: & in quolibet iſtorum ordinum erant ſeptem verſus, ideſt, ſeptem partes diſtinctæ per circulos, qui vocantur ſeptem retiacula, vt patet ſupra in litera, & tamen infra in litera vbi recapitulantur ea, quæ dicta ſunt hic, dicitur perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum, ſuper capita columnarum duos, & retiacula duo. Ecce qualiter vocantur ibi duo reticula ſolùm, ſicut in Paralipom. 1. duo ordines retiaculorum.

De numero malogranatorum, & retiaculorum. Quæſtio. X.

QVAERETVR vlterius, quia videtur litera iſta repugnare ei, quod habetur Ieremiæ vltimo, vbi dicitur de iſtis columnis, & ponuntur malogranata aliter, quàm hic. Nam dicitur, & fuerunt malogranata nonagintaſex dependentia in centum retiaculis: & tamen hic dicitur, quòd erant malogranata ducenta dependentia. Item hic dicitur, quòd erant duo ordines retiaculorum, & in quolibet erant ſeptem retiacula, vel ſeptem verſus retiaculorum. Ad primum reſpondet Nicolaus, & Rabbi Sa. quòd iſtæ columnæ erant poſitæ in porticu domus, iuxta parietem, & in parte qua iungebantur parieti, occultabantur quædam malogranata, quæ non poterant videri a reſpicientibus, & illa erant in quolibet capitello quatuor inferiora, & quatuor ſuperiora: & illa non numerauit Ieremias dicens, quòd erant nonagintaſex malogranata pendentia loquens de illis ſolum, quæ apparebant vlterius. Etiam dicendum, quòd in qualibet columna erant duo circuli, qui vocantur labia capitelli: & ſuper quemlibet iſtorum circulorum erant centum malogranata, & ſub eo totidem, & ſic in duobus circuitibus, ſcilicet, ſuperiori, & inferiori erant malogranata quadringẽta. Ieremias tamen locutus fuit ſolum de malogranatis, quæ erant in vno circulo, & de his quidem ſolum, quæ erant ſuper circulum, vel ſolum infra circulum, & iſta erant centum, de quibus occultabantur quatuor, propter hoc q̃ capitellum coniungebatur parieti, ideo poſuit nonagintaſex, quia tamen ſecundum veritatem in illo circuitu erant centum malogranata ſubdit Ieremias ſecũdum literam Hebraicam, & omnia malogranata centum ſuper capitellum, quod intelligendum eſt de vno circulo malogranatorum, & tot erãt in quolibet aliorum trium circulorum, & ſic erant omnia quadringenta: erant tamen de iſtis ſola ducenta dependentia, quia duo circuli erant dependentiũm malogranatorum, & duo circuli non dependentium. Aliter poteſt dici, quòd Ieremias noluit deſcribere omnia malogranata, ſed deſcripſit minorem numerum, ſicut ſæpe fit in ſcriptura, quiã idem numerus in diuerſis locis poſitus alicubi eſt maior, & alicubi minor. Quia tamẽ non eſt dicendum, quòd ſine aliqua cauſa Ieremias poſuiſſet nonagintaſex malogranata pendentia cum eſſent ducenta pendentia, vel ſi latius accipiamus erant quadringenta malogranata accipiendo tam pendentia, quàm non pendentia, quia tunc ſi ex ſola voluntate hoc diceret, poſſet etiam dicere, quòd erãt quindecim malogranata, vel ſexaginta, quod eſt pueriliter dictum, quia talis numerus non debet poni in ſcriptura cum nihil certificet. Ideo dicendum, quòd propter aliquam cauſam Ieremias expreſſit nonagintaſex, hoc autem poteſt eſſe, quia licet malogranata eſſent quadringenta; tamẽ erant inæqualia in magnitudine, & pulchritudine, & ea quæ pulchriora erant cæteris, erant nonagintaſex, ideo illa ſolum numerauit Ieremias, & quia erant alia quatuor, quæ aliquo modo ſimilabantur iſtis in pulchritudine, & magnitudine, poſuit primo nonagintaſex, deinde poſuit centum. Alia ratio poteſt eſſe, ſ. q̃ tempore Ieremiæ ſolum erant centum malogranata, & de iſtis erant nonagintaſex pulchriora, reliqua autẽ quatuor erant parui valoris, ideo primo dixit, q̃ erant nonagintaſex, deinde recapitulando, vt nihil videretur omiſiſſe dixit, quòd omnia malogranata erant cẽtum. Sed tunc obijcietur, quia ſi accipiantur malogranata omnia tam pendentia, quàm nõ pendentia, erãt quadringenta, vt patet in litera: ſi autem accipiantur pendentia in duobus circulis, erant ducenta, ideo nõ poterat eſſe, quòd tempore Ieremię eſſent ſolum cẽtum malogranata. Reſpondendum, quòd etiam poterant eſſe ſolum centum, licet a principio fuiſſent quadringenta: nam proceſſu temporis multa eorum, quæ facta erant, tam in templo, quam in atrijs, peribant, & oportebat, quòd repararentur. Sic patet de rege Ioas, qui quando bonus, & deuotus erat, fecit colligi pecuniam ad ſartatecta templi, vt patet ſeq. lib. cap. 12. & 2. Paralipom. 24. Ita ergo poterant perire aliqua de iſtis malogranatis, quæ erant in columnis, ſic peribant aliqua de alijs rebus templi, & atriorũ, & quia ante ętatem Ieremię fuerunt reges valde mali, ſcilicet, Achã, qui perturbauit totum Sanctuarium, & atria Domini ſequenti lib. cap. 16. Et Manaſſe, & Ammon, qui deſtruxerunt totum cultum Dei, ſeq. lib. cap. 21. Et deinde circa tempus Ieremiæ Ioachim, & Sedechias fuerunt reges non curantes de cultu Dei. Ideo non reſtaurãt aliquid de rebus pereuntibus in templo, & atrijs eius: & ſic poterant perire aliqua malogranata de iſtis columnis, quæ prædicti reges non reſtaurarent: & ſic poterant eſſe tempore Ieremiæ ſolum centum malogranata in qualibet columnarum. Alia cauſa poterat eſſe ſecundum quòd aſſignauit Rabbi Sa. & Nicolaus. Ad ſecundum de centum retiaculis dicendum, quòd translatio noſtra corrupta eſt in ipſo loco, quis tamen corruperit eam, ibi dicetur: Hebræus tamen habet, quòd fuerunt malogranata nonagintaſex, & poſtea

postea sequitur omnia malogranata cētum super capitellum: & sic de retiaculis non fit ibi mentio aliqua: potest tamen dici secundum translationem nostram, quòd licet essent solum quatuordecim retiacula, quæ erant in duobus ordinibus, & in quolibet eorum erant septem versus retiaculorum, tamen ista retiacula erant variè, & multipliciter perforata, ita vt varietas eorum faceret ea pertingere ad numerum centum retiaculorum. De hoc tamen forte magis dicetur super Ieremiam.

Quid sentiendum sit de magnitudine istarum columnarum. Quæst. XI.

QVAERETVR vlterius quid sentiendum sit de magnitudine istarum columnarum. Respondendum, quòd secundum veritatem, & vt supra dictum est, quælibet columna erat altitudinis trigintaquinque cubitorum computando basem, & duo capitella: nam stipes columnæ erat cubitorum decem & octo, capitellum autem vnum erat cubitorum quatuor, & aliud cubitorum quinque, basis verò erat cubitorũ octo, & sic complebatur summa trigintaquinque. Aliqui tamen Doctores Latini, & Hebrei sentiunt aliter de altitudine columnarum, s. q̃ quælibet columna esset solum decem & octo cubitorum, computato capite, & capitello, & base, quod probant, quia textus dicit hic, q̃ columna erat altitudinis cubitorum decem & octo. Item probant, quia si quælibet columna esset trigintaquinque cubitorum in altitudine excederēt altitudinē tecti tēpli, nam prima domus, s. inferior templi erat triginta cubitorum in altitudine, præcedenti cap. & sic quelibet columna pertingeret vltra primum deambulatorium. Sed hoc non potest stare, ergo nō erat columna trigintaquinque cubitorum: & rndent ipsi ad id, q̃ habetur 2. Paral. 3. dicentes, q̃ ibi non accipitur altitudo cuiuslibet columnæ per se, sed ambarum simul. Sed dicendum, q̃ non stat, quia quælibet istarum columnarum, secundum q̃ dr̃ in litera, & ipsi confitentur, erat cubitorum decem & octo, ergo altitudo ambarum simul esset trigintasex cubitorũ, & non trigintaquinque, vt patet 2. Paral. 3. Itē non stat hoc, quia capitellũ cuiuslibet istarum columnarum habebat quinque cubitos in altitudine, vt patet hic & Ieremię vlti. Subtractis ergo istis quinque cubitis de altitudine columnæ, manebāt tredecim, de qbus subtrahatur altitudo basis columnæ, quia nunq̃ est columna sine base, sic illa esset saltē cubitorũ duorũ, vel vnius ad minus, & manerent duodecim cubiti de altitudine ipsius stipitis: grossities tamen columnæ erat duodecim cubitorũ, qa, vt dr̃ supra in litera, linea duodecim cubitorũ ambiebat columnam: ergo tanta esset grossities columnæ quāta altitudo: ista tñ forma esset valde indecēs, & turpis, ideo non poneretur talis dispositio columnę: potissimè, quia oēs Doctores tam Latini, q̃ Hebræi dicunt istas columnas fuisse ad pulchritudinem. Ad hoc ergo, q̃ columna tantæ grossitiei esset pulchra, oportebat q̃ eēt magnæ altitudinis, s. cubitorum trigintaquinque, aut plurũ. Vnde valde consonat pulchritudini columnæ altitudo trigintaqnque cubitorum, quę ponitur in Paral. Dicendũ igitur, q̃ istæ columnæ erant in altitudine trigintaquinq; cubitorum, & erant positæ ad solam pulchritudinem in porticu tēpli. Quod apparet primò ex assertione omniũ Doctorũ Latinorum, & Hebræorũ. Secundò patet, quia nō legitur, q̃ haberent super se aliquod pondus. Tertiò, qa non erant in tali loco, in quo pñt habere pondus: nam erant in porticu tēpli, & ibi nō erat aliqua pars tecti porticus, quæ posset pēdere sup ipsas columnas, qa tectũ porticus erat eleuatũ centũ, & viginti cubitis, vt patet 2. Paralip. 3. Columnæ tamē istæ erāt in altitudine cubitorũ trigintaquinq; solũ. Etiā nihil aliud erat quod pendere posset super eas, quia atrium sacerdotum, apud quod erant, non habebat tectũ, sed solum parietem de tribus ordinibus lapidum eleuatũ a terra tribus cubitis, vt prēced. c. declaratũ est. Quarto patet ex figura istarum columnarum, quia si aliquod pondus sustentandum eis deberet imponi, oporteret, quòd essent capita earum plana, & ampla, sicut bases: sicut videmus in alijs columnis, & tamen summitas cuiuslibet columnæ erat acuta, & erat flos lilij in summitate, vt patet supra in litera. Ideo non erant columnæ ad ponendum aliquod pondus. Quinto patet, & efficacius, quia istæ columnæ licet essent valde grossę, s. q̃ linea duodecim cubitorum ambiret quālibet earum, tamen nō erant solidæ, sed interius inanes, ita q̃ grossitudo columnæ solum erat quatuor digitorum, vt patet Iere. vlti. s. Porro grossitudo eius quatuor digitorum, & intrinsecus caua erat: si tamē deberet eis imponi aliquod pondus etiā paruum nō essent cauæ, quia sic facillimè frangerentur: ideo nullo modo dici potest, quòd erant nisi ad ostendendum pulchritudinem: ergo oportet, q̃ esset conueniens altitudo illi grossitiei ad ostendendum pulchritudinem. Ad primum argumentum in contrarium dicendum, q̃ non intelligitur illud de altitudine totius columnę, sed solum dē altitudine stipitis detracto duplici capitello, & base, & altitudo istorum erat decem & septem cubitorum, ita vt cũ altitudine stipitis esset simul altitudo cubitorum trigintaquinque. Ad secundum dicendũ, q̃ illud argumentum nō concludit contra Hebræos: quod patet, quia ipsi nō ponūt aliqua deambulatoria per circuitum templi in parietibus facta, sicut Latini assignant. præced. cap. Ideo quantumcunque erigantur columnæ in altũm nihil erit sibi, q̃ impediat ſm Latinos. Dicendum, q̃ Nicolaus, & quidā alij ponunt deambulatoria per circuitum totius templi ad omnia quatuor latera, & sic ēt in parte Orientali vbi erat porticus posuerũt deambulatoria, & quia primum deambulatorium solum eleuabatur a terra triginta cubitis, vt præcedenti cap. declaratum est, videtur, quòd non posset columna eleuari trigintaquinque cubitis. Sed dicunt isti, quòd quamquam altitudo primi deambulatorij esset cubitorum triginta, hoc intelligebatur computando a lateribus pauimenti templi, quia tanta erat altitudo a pauimēto templi vsque ad primum tectum vbi erat primum deambulatorium, pauimentum tamen porticus erat inferius pauimento templi, per aliquot cubitus: ideo computando a pauimento porticus vsque ad tectum primum templi, & deambulatorium essent plures, quàm trigintaquinque cubiti, & sic possent columnæ istę capi in porticu sub altitudine primi deambulatorij. Mihi tamen non videtur rationabile dictum, q̃ ad partē Oriētalem templi essent deambulatoria tria, sed solum in latere Meridiano Occidentali, & Aquilonari: quia alias superfluũ fuisset, quòd poneretur tectum super porticum ad partem Orientalem, quia ipsa deambulatoria operiebant porticũ immediatè, & sic porticus nō esset operta tecto, sed deambulatorijs, & tectum, q̃ vocatur tectum porticus magis propriè vocaretur tectum deambulatoriorum, quia illa tegebat: positum fuit tamen tectum super porticum, q̃ erat eleuatum centum viginti cubitis a terra. 2. Paral. cap. 3. Ergo videtur, q̃ nō erat deambulatorium aliquod in parte Orientali templi, quo dato non oportebit respondere, sicut supra dictum est, ponendo inæqualitatē altitudinis pauimenti templi, & pauimenti porticus: sed quantumcunque eleuarentur columnæ non poterant pertingere ad tectum, quod erat altum centum viginti cubitis.

Figura

Figura capitellorum qualis esset. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius de assignatione istarũ columnarum in figura capitellorum ſm Hebręos. Pro quo sciendum q̃ Hebręi discrepant a nobis in figura capitellorum: nā Rab. Salom. non ponit, q̃ quęlibet columna haberet duo capitella, sed q̃ haberet vnicum, & dicebat q̃ capitella ista erant, sicut duo grossi pomelli positi super capita columnarum, quorum maior esset latitudo, quā altitudo, sicut fieri solent quędam rotũda corpora in modum pomorum in summitatibus campanilium ecclesiarum, & etiam cōiter in synagogis & in quibusdam ecclesijs in funibus, quibus pendent lampades, ponuntur similia poma de aurichalco, aut de materia ęnea, & in superiori parte erat pomellus iste aliqualiter acutus, & in inferiori grossior: in parte autē latiori exterius erant duo circuitus malogranatorum vnus supra & alius infra, & in quolibet circuitu erant cētum malogranata, & quia duo malogranata faciūt vnum ordinem, ideo ibi erant centum ordines malogranatorum in capitello cuiuslibet colūnæ, & ducēti ordines in duobus capitellis duarum columnarum. & in hoc differt imaginatio ista a figuratione, quam nos facimus, quia illa ponit ducentos ordines malogranatorum in qualibet columna, & ista ponit solũ centum. in superiori autem parte huius pomelli erat opus, quasi lilij, s. quidam flos lilij surgens, & a pede huius floris descendebat opus per modum retis, & catenarum factum descēdens vsque ad inferiora malogranata, & tegens illa, quasi videretur rete super positum malogranatis, & ipsa viderentur per foramina retis, & illud opus retiaculi a superiori parte vsque ad inferiorem diuidebatur octo lineis, quasi facientibus septem portiones, velut siquis diuideret vnum pomũ per septem partes quarum quęlibet veniret a capite vsque ad pedem & tangeret centrum essetque quælibet trigona, & ſm hoc dicebatur quòd erant septena versuum retiacula, hęc omnia patebunt infra in figura. Sed ista figuratio capitelli non consonat literę. Primò, quia solum ponit vnum capitellũ in qualibet columna, & tamen litera significat hic, quòd essent duo capitella in qualibet columna, quia dicitur supra in litera, & rursum alia capitella in summitate columnarum, & supra posuerat de alijs capitellis, ergo oportet ad minus esse quatuor capitella. Nec valet si aliquis dicat, quòd est hic replicatio eiusdē rei, sicut sæpe fit hic, & cap. prēcedenti, & in alijs locis, qa litera manifestè exprimit, q̃ non sit replicatio, sed superadditio, & diuersitas, & hoc patet ex duobus. Primò, quia dicitur & rursum, & tamen rursum significat iterationem & additionem. Secundo patet, quia dicitur, & alia capitella: alius tamen dicit diuersitatē, ergo erant duo capitella cuilibet columnę. Secunda ratio est quia ista positio vult capitellum esse rotundum, & latum ad modum pomi, & non ad modum columnę surgens; & tñ hoc non stat, quia litera dicit supra, & rursum alia capitella in sūmitate colūnarũ iuxta mēsurā colūnæ, idest q̃ capitella superiora erāt eiusdem mēsurę cum colūna, s. eiusdē grossitiei. si tñ ponatur figuratio ſm Rab. Sal. non poterit esse capitellum eiusdē mensurę cum columna: non quidem in altitudine, quia hoc manifestum est, in latitudine etiam non erat eiusdem mensurę, quia erat latius q̃ caput colūnę, ergo oportet aliquod figurari capitellum columnę ad hoc, q̃ sit ſm mensuram columnæ, scilicet, ſm q̃ nos figuramus dando duo capitella, & q̃ primum sit grossius q̃ columna, & tamen sit ſm figuram columnę: capitellum autem secundum sit equale columnę in grossitie, & sit altum ad modum columnę. Tertia ratio est, quia ſm istam positionem in qualibet columna solum erant centum ordines malogranatorum, & tamen litera ponit in vno capitello ducentos ordines, vt patet supra in litera, s. malogranatorum autem ducēti ordines erant in circuitu capitelli secundi, & sic in eodem capitello erant ducenti ordines. Quarta ratio est, quia supra dicit̃ rursum alia capitella in summitate columnarum iuxta mensuram columnę contra retiacula. Et sic aliqua capitella erant in colūnis, quę erant contra retiacula: si tamen in qualibet columna esset vnicum capitellũ, non posset poni capitellum contra retiacula, nisi fortè in ipso stipite columnę essent retiacula, ideo oportet q̃ in qualibet columna essent saltem duo capitella, & cum in inferiori esset retiaculum, capitellum superius erat positum contra retiacula, non ergo stat conuenienter figuratio quam ponunt Hebręi. Poterat tamen litera exponi ſm figurationem quam facit Rab. Salom. sed non curo eam exponere. Primò, quia cùm sit positio falsa, expositio esset inutilis, & non esset expositio, sed retorsio. Secundo, quia licet litera in quibusdam posset coloratè applicari ad figurationem Rab. Salom. in alijs tamen est impossibile. Tertiò, quia volo diffusionē euitare, potissimè in his, quę modicum fructum afferunt.

Fecit quoque mare. Hic ponitur secundum huius partis, s. fabricatio maris ęnei. Pro quo considerandum q̃ istud mare erat quoddam vas ęneum cōtinēs multam aquam, & vocatur mare iuxta consuetudinem Hebraicā, quia Hebręi omnes congregationes aquarum maria vocant, vt patet Gen. 1. s. & vocauit Deus aridam terram congregationesque aquarum appellauit maria. Figura autem huius maris erat sicut est in fontibus baptismalibus ecclesiarum, s. q̃ sit quoddā vas quasi dimidia sphęra, & in parte superiori sit amplissimũ, eo q̃ per locum illum transit maximus circulus sphęrę; vt quando quis diuidit pomũ per duas partes ęquales. Istud mare versus fundum suum erat strictius, ideo minori circulo ambiebatur ſm conditionem sphęrę, quando declinamus de medio versus polum ad angustias sphęrę. Diameter autem circuli maximi istius maris erat decem cubitorum, s. linea, quæ veniebat a labio in labium: linea autem circularis super ipsum labium erat cubitorum triginta, deinde habebat versus partē inferiorem quosdam circulos minores, in quibus erant sculpturę historiarũ, & istud mare erat positũ super duodecim boues ad quatuor ventos respicientes, vt apparet in litera. Erat autem istud ad hoc, vt sacerdores lauarentur in eo: nam quando debebant accedere ad ministrandum lauabant manus, & pedes, vt patet Exo. 30. cap. & dicitur. *Fecit quoque mare.* Istud erat de ęre, sicut dictum est, quia omnia ista vasa erant ænea, & vocatur mare ex causa supradicta.

Fabricatio maris ęnei

Cùm Moyses fecisset labrum æneum, in quo lauarentur sacerdotes, quare Salomon fecit mare æneum. Quæst. XIII.

QVAERETVR cum esset à Moyse factum labrum ęneum, in quo lauarentur sacerdotes Exo. 30. quare fecit nūc Salomon mare ęneũ loco illius. Respondendum, quòd vna causa fuit, eo q̃ labrum, quod fecerat Moyses erat paruũ, vt esset portatile per desertum, & sic pauca aqua capiebatur in eo: nūc aūt, quia erāt multi sacerdotes, q̃ interdũ simul ministrabāt ad altare in sacrificijs, necessaria erat multa aqua ad lotionē ipsorũ, ideo oportuit fieri majus vas, & sic fuit mare ęneũ qđ capiebat duo

millia batos, vt patet infra in litera. Alia causa fuit ad decorem, quia volebat Salomō facere omnia vasa templi, & atrij pulchra nimis: labium tamē quod fecerat Moyses, in quo lauarentur sacerdotes, cum esset paruum non poterat esse pulchrum: sic factum est de alijs vasis multis, de quibus diximus pręce.cap. q̃ licet præfuissent in tabernaculo Moysi, tamen fecit Salomon alia. *Fusile*. Idest erat factum opere fusorio, & non malleatorio. Nam difficillimum erat tantam materiam opere malleatorio formari: erat quippe quasi campana, licet nō esset ita longum, sed magis accedens ad naturam dimidię sphęrę.

Decem cubitorum a labio vsque ad labium. Idest ab extremitate labij vsque ad aliam extremitatem oppositam transeundo super centrum sphęrę continebat linea decem cubitos, & istud est verum solum de diametro. Nam omnes aliæ lineę minores erant. *Rotundum in circuitu*. Idest non erat figurę quadratę, vel alterius cuuslibet, sicut Hebręi volunt, sed erat rotundū, nam erat tanquam dimidia sphęra. *Quinque cubitorum altitudo eius*. Istud intelligitur non computando basem, sed solum profunditatem ipsius maris ęnei vsq; ad labium, & sic quādo implebatur aqua, erant quinque cubiti de profunditate aquæ. Ex hoc apparet, q̃ istud mare erat propriè factum ad modum sphęræ, quod patet ex diametro; nam diameter huius maris erat decem cubitorum, s. perueniens a labio in labiū, vt patet in litera: ergo semidiameter esset quinque cubitorum; & tamen a profundo maris ęnei vsque ad orificium eius erat linea quinque cubitorū, & sic erat semidiameter, & sic si superponeretur isti mari alterum mare equale, haberet in profunditate quinque cubitos, & sic compleretur diameter decem cubitorum, & intersecabant se illi diametri in superficie maris ænei: ergo ibi erat centrum sphęrę; & ob hoc proprie Iosephus vocat istud mare hemisphęriū 8. Antiq. *Et resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum*. Idest accipiendo labium maris ęnei circundabatur ab vna linea triginta cubitorum. Sed dicendū quòd istud est impossibile, quia si diameter istius maris erat cubitorum decem, necessarium erat quod linea circūdans ipsum ad minus esset 31. cubiti & dimidij, & si esset circulus maris 30. cubitorum pręcisè, necesse erat diametrum suum esse minus quam decem cubitorum, quia omnis diameter triplicatus cum septima parte sui circulum constituit, vt est demostratum in geometria. Dicendum ergo quòd diameter istius maris erat decem cubitorum pręcisorum, & resticula circūdans mare erat trigintaunius cubiti, & quasi dimidij: scriptura tamen non curauit de modico, ideo dixit q̃ erat resticula 30. cubitorum.

Et sculptura super labium circuibat illud. Idest erat quędam sculptura facta cōtinens aliquas imagines, & ista dicebatur esse super labium maris, nō quidem in superficie eius, quia hoc est impossibile, sed in alia parte versus angustias sphęrę; vbi erant circuli minores, vt infra dicetur.

Decem cubitis ambiens mare. Idest ista linea vbi erant sculpturæ ambiebat mare per circuitum, & erat decē cubitorum.

Linea ambiens mare quanta esset.

Sed objicietur, quòd sit impossibile, quia linea cubitorum triginta erat, quæ circuibat labium maris, vt patet in litera. Ideo nō poterat linea decem cubitorum circuire mare per labium, ita quòd esset linea extensa super labium circulariter.

Sed dicendum, quòd ista linea erat inferior labio, scilicet maxima amplitudo maris erat in labio, & in loco ipso non poterat circundari mare, nisi linea trigintaunius cubitorum, & dimidij, sed deinde descendendo ad partes inferiores ipsius maris stringebatur, F & in aliquo loco posset circundari linea viginti cubitorum, & alibi linea octo cubitorum, & quatuor, & vsque ad vnum, & sic procedendo vsque ad minutissima. Vnde necesse est, quòd sit aliquis locus in mari ęneo, in quo linea cubitorum decem circundaret illud, & ibi erāt quædam sculpturæ factæ in gyro maris, & sic dicitur linea ambiens mare decem cubitis, idest ambiēs illud in loco, vbi poterat ambiri linea decem cubitorum. Hebręi autem aliter intelligunt, vt immediatè dicetur.

Sed objicietur contra istam positionem, quia litera dicit, q̃ sculptura super labium circuibat illud decem cubitis, & tamen secundum modum supra assignatum sculptura erat infra labium.

G Respondendum, quòd istud procedit ex varia acceptione, quia superius in sphęra vocatur pūctus, qui magis recedit a centro, & eodem modo in circulo, & quia omnia puncta quæ sunt in superficie sphęræ equaliter distant a centro omnia sunt equè supra, sed illa quę sunt intra grossitiem sphęrę sunt magis, vel minus supra secundum q̃ magis, vel minus accedūt ad centrum: hic autem ista puncta, quæ accipiuntur erāt in circuitu maris, quod erat dimidia sphęra, ideo nullum erat superius, nec inferius. Accipitur ergo aliter hic supra, & infra secundum lineam rectam altitudinis, & tunc labium maris deberet esse superius, quia erat in maiori altitudine: litera tamen accipit è contrario, quia ponit fundum maris pro superiori parte, eo quòd ibi est magis acutum, & labium maris H ponit tanquam inferius, eo quòd ibi erat amplissimum, & quia iste locus, in quo linea decem cubitorum ambiebat mare, erat magis circa fundum, quàm labium, ideo dicebatur esse super labium.

Hebręi autem ponunt quòd esset istud mare factū è contrario, s. q̃ in parte superiori esset strictum in labio, & in parte inferiori esset latius, & sic continuè dilataretur versus partem inferiorem, sicut nos ponebamus, quòd stringeretur versus partem inferiorem: differunt tamen a nobis, quia ipsi ponūt mare in parte superiori esse rotundum, & in parte inferiori esse quadratum, & volunt quòd a labio in labium in parte inferiori essent tres cubiti longitudinis, & iste esset diameter, & linea circularis ambiens esset decem cubitorum, & de hoc exponunt istam literam, quia di- I citur hic, & sculptura super labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare. Dicunt autem, quòd in parte inferiori erat mare quadratum, & quodlibet latus illius quadrati continebat cubitos decem, & linea ambiens totum mare in circuitu esset quadraginta cubitorum, & de hoc exponunt quod dicitur in principio, scilicet, quòd linea decem cubitorum veniebat a labio in labium.

Sed dicendum, quòd ista positio non stat, quia ponit mare habere solum in labio tres cubitos diametraliter, & tamen litera ista ponit decem cubitos. Itē quia litera ponit triginta cubitos in resticula ambiente labium, & tamen ludęi ponunt solum decem cubitos. Item ipsi volunt quòd labium maris vocetur K fundus eius, vbi erat mare latius, & tamen non potest poni ibi labium, quia labium est vbi res aperta est, & tamen in parte inferiori erat mare clausum, & in superiori erat apertum, ergo in superiori erat maris labium. Item errāt quia id, quod dicitur in litera de linea decem cubitorum, quę veniebat a labio ad aliam extremitatem labij, ipsi applicant parti inferiori, & tamen immediatè non conuenit, quia ipsi non possunt applicare literam sequentem, s. quòd resticula triginta cubitorū ambiebat labium, ergo necesse est quòd labium esset rotūdum, & diameter eius esset decem cubitorum. Item non possunt vllo modo applicare literam

literam illam, s. resticula 30. cubitorum ambiebat labium, s. quia non potest conuenire labio superiori, eo q̃ illud erat cubitorum decem in circuitu, vt ipsi ponunt, & trium in diametro: etiam non conuenit labio inferiori, quia illud ambiebatur linea quatuor cubitorum, vt ipsi volunt: ergo necesse est aliter intelligi literam, vt ipsi volunt. Hebręi autem veniunt in ista inconuenientia, vt euitent vnum quòd videtur eis inconueniens, s. quia semel dicitur, quòd resticula 30. cubitorum cingebat illud per circuitum, & iterū dicitur, quòd linea cubitorum 10. ambiebat mare super labium. Sed istud non est aliquod inconueniens: nam supra solutum est. Nicolaus dicit, q̃ positio Iudęorum multum differt a positione Iosephi, & positio nostra valde cōuenit positioni Iosephi, quod probat, quia Iosephus vocat istud mare cantarum gran- B dem, & dicit q̃ cantarus est crater, idest scyphus, qui oblongus est: & tamen in parte superiori est circularis, & amplior quàm in fundo, ideo ponit Nicolaus aliam figuram maris ſm positionē Iosephi, quæ differt a positione Hebraica, & à figuratione nostra. Est autem istud mare sicut vas vitreum habens pedem, quod in parte inferiori strictius est, & acuitur versus partem superiorem: tamen vbique est circulare cuius figura patet infra. Sed ista positio non stat, quia figuratio maris secundum Iosephum nullo modo debet differre à figuratione nostra, quam ponit ipse nomine omnium Latinorū, quod satis patet ex verbis Iosephi 8. Antiq. dicentis: Fuit mare ęneum mō hemisphęrij habebat eius diametrum cubitos decē, & crassitudo eius erat fusilis digitorum 4. habebatq; fundum in medio aluei sui loco rotundum decem coronis explicitū: cum ergo dicat illud fuisse ad modum hemisphęrij non debet dici, quòd erat ad modū crateris habentis partem inferiorem acutiorem, quia crater non formatur ad modū hemisphęrij, sed vnus diameter est ibi longior alio. Tenenda est igitur figuratio maris, quam primo posuimus. *Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles*. Idest erant per gyrum illius maris in ipso duo ordines sculpturarū histriatarum, idest habentium historias, s. q̃ erant duo circuli in gyro, in quibus erant factæ sculpturę historiarum, & dicitur hic histriatarū, idest historiatarum sublata o per Syncopam inusitatam. Iosephus autem 8. Antiq. dicit, q̃ erant decē coronę in illo mari ęneo, & fortè illę vocantur hic sculpturę histriatę. An vero isti duo ordines differrent ab illo circulo, qui erat super labium, & ambiebat mare 10. cubitis non apparet nec etiam multum refert. Dicitur q̃ erāt istę sculpturę fusiles, idest factę opere fusorio, quia tā ipsum mare, quàm quidquid in eo erat opere fusorio factū erat: dicitur tamen de istis sculpturis, q̃ erant fusiles, ne putetur q̃ postquam factum fuit mare ęneū opere fusorio fuerunt factæ aliquæ cauaturæ in eo, & illæ erant sculpturę sicut ligna quęlibet per cauaturā sculpuntur, & figurantur: etiā ne putetur q̃ istę sculpturę erant per se factę, & postea infixę superficiei maris, ita vt videretur esse pars maris. Sed dicendum quòd E erant illę sculpturę pars maris, & fuerant factæ cum ipso opere fusorio, sicut fit in fabricatione campanarum. quia quæcunque literę, vel imagines fiant in forma fusoria eędem postea apparent in campana, nihil in ea sculpendo. Idem etiam fit in fabricatione cuiuslibet monetę, quia cadente materia in vase monetali fit figuratio in moneta. *Et stabat super duodecim boues*. Istud mare, vt dictum est, erat rotundum in modum hemisphęrij, & erat locatum super 12. boues ęreos, quorum capita erant ad partem exteriorē, & posteriora eorum erant sub mari, ita vt nihil appareret, sicut consueuit fieri in sepulchris, siue ciborijs

A valde pulchris, quæ locātur super leones, & illi habēt facies ad exteriora & terga eorum latēt sub ciborijs. *E quibus tres respiciebāt ad Aquilonem, & tres ad Meridiem, & tres ad Occidentem, & tres ad Orientem*. Isti boues erant positi per gyrum sub mari, & quia mare erat rotundum oportet, q̃ isti boues respicerēt ad omnem partem mundi quidam ad Orientem, & quidam ad Occidentem, alij ad Meridiem, alij ad Septentrionem. Non tamen est verum, q̃ tres eorum respicerent ad Orientem pręcisè, & tres ad Occidentem, & sic de Meridie, & Septentrione, quia cum essent isti boues in gyro positi modo circulari non poterant respicere tres eorum ad vnam partem, sed respiciebant isti 12. boues ad 12. ventos, nam sic se habent 12. venti in circulo horizontis diuidendo illum per partes equales, sicut se habebant isti 12. boues ad circulum imaginatum in pauimēto sub mari ęneo, & sub pedibus ipsorum, q̃ arcus æquales de circumferentia illius manerent inter bouem. & bouem. Hebręi autem aliter ponunt, nam ipsi dicunt fundum maris esse quadratum, & in quolibet latere esse decem cubitos: illa aūt quatuor latera respiciebant directe quatuor partes mūdi: nam quilibet tres boues, qui erant sub vno latere respiciebant directè vnū punctum cęli, s. Orientem, vel Occidentem, Meridiem, vel Aquilonem. *Et mare super eos desuper erat*. Idest mare erat positum super istos boues. *Quorum posteriora vniuersa intrinsecus latitabant*. Idest facies istorum boum erant ad partē exteriorem contra quatuor ventos, & posteriora eorū C latebant sub mari, ita, vt non viderentur, sicut est de leonibus, super quos ponuntur ciboria sepulchrorū. *Grossitudo autem luteris*. Hic ponitur grossitudo labij ipsius maris, nam dictum fuerat, q̃ ab extremitate labij vsque ad aliam extremitatem erant 10. cubiti, & tamen non dicebatur quanta esset grossitudo ipsius labij maris, & hic ponitur grossitudo, & vocatur istud mare luter, quia luter dicitur a luo luis, quod vno modo significat abluere, vel purgare, eo quòd sacerdotes lauabantur in mari isto: infra tamen distinguuntur luteres a mari. *Trium vnciarum erat*. Aliq accipiunt vncias pro digitis, sic accipit Iosephus 8. Antiq. dicēs, q̃ grossitudo labij maris erat digitorum triū, sic etiā accipit Historia scholastica. Sed in Hebręo dicitur 4. digitorū & 2. Paralip. 4. dicitur vnius palmi, Ex quo D apparet, quòd in Hebręo pro eodem accipitur vnus palmus, & quatuor digiti. Etiam tres vncię significāt magnitudinem vnius palmi, vnde vncia aliquādo est nomen ponderis, & aliquando nomen mensurę: hic autem pro mensura accipitur.

Labiumque eius quasi labium calicis. Scilicet, non erat planum labium, sed rotundum in superficie sicut calices, idest vasa habere solent.

Et folium repandi lilij. Idest erat labium maris complicatum circulariter in parte superiori, sicut lilium repandū, idest curuum. Nam flos lilij in parte superiori curuatur: ita extremitas labij istius complicabatur, & curuabatur, & dicitur repandum valde curuum, à re, & pandus, idest curuus.

Duo millia batos capiebat. Hic ponitur capacitas istius maris, s. q̃ capiebat duo millia batos. Satis enim erat magna capacitas, quòd potest apparere ex magnitudine maris ęnei: nam ipsum erat hemisphęricum, & habebat de labio ad labium diametrum decē cubitorum, & in circuitu cingebatur linea 30. cubitorū vel trigintaunum, & dimidij: determinatè tamen nō colligitur ex scriptura, quanta sit magnitudo bati: nā Ezech. 45. ponuntur mensurę Hebraicę, & dicitur, q̃ batus, & ephi sunt æqualia, & quòd batus est decima pars cori; & tamen nescimus quanta sit magnitudo cori, aut ephi, vt per illa cognoscamus magnitudinem

Capacitas maris ęnei.

dinem bati. Dicendum tamen ꝙ poterat cognosci certissimè ex magnitudine maris ęnei, qa mare ęneũ erat media sphęra cuius diameter erat decem cubitorum, & semidiameter, idest altitudo erat quinque cubitorum & periphęria erat 31. cubiti, & dimidij quasi: eratque istud corpus regulare, ideo cum nos fecerimus tale corpus, & impleuerimus illud aqua, erunt ibi duo millia bati, vt patet in litera, & consequenter cùm diuiserimus illam aquam in partes duo millia æqualiter sciemus quamlibet illarum esse capacitatem bati, & consequenter sciemus magnitudinem omnium mensurarum Hebraicarum: nam batus, & ephi sunt æqualia Ezech.45. ergo caperentur duo millia ephi in mari. Item gomor decima pars est ephi Exo. 16. ergo in mari ęneo caperẽtur 20. millia gomor. Corus autem est maior mensura, q̃ batus, quia decem bati implent corum, Ezech.45. ergo in mari ęneo caperentur ducenti cori. Aliquę Bibliæ habent. *Duo millia batos, tria millia metretæ.* Sed ista litera est superabundans, quia nec in Hebręo, nec in Biblijs nostris correctis cõmuniter habetur, sed erat glosa interlinearis magistralis super literam istam posita, & imperitia librariorum textui inserta est. Motiuum autem fuit, quia 2. Paralipo. 4. vbi ponitur ista figura maris dicitur, ꝙ capiebat mare metretas tria millia, & sic eadem mensura est duo millia bati, & tria millia metretę, & ob hoc vnum exponitur per aliud.

Sciendum ꝙ mensura est nomen cõe ad oꝫa vasa mensurandi, & non significat aliquam quantitatem determinatam. Metreta autẽ licet a nobis accipiatur aliqñ improprie pro noꝫe generali mensurę: tamẽ significat aliquam mẽsuram determinatam, & pro illa solum stat, ꝙ patet 2. Paral. 4. cùm dicitur: capiebatq; mensurę tria millia metretas, idest de mẽsura, vel de quantitate capiebat metretas tria millia: si tamen metreta non esset nomen speciale mensuræ frustra poneretur ꝙ capiebat tria millia metretas, quia per hoc nihil determinaretur. Item patet hoc Ioannis 2. cùm dicitur erant ibi lapideę hydriæ capiẽtes singulę metretas binas, vel ternas: ergo metreta erat nomen speciale, alioquin non magis caperẽt illę hydriæ metretas binas, vel ternas, quàm decẽ millia metretas; vel vnam metretam si metreta est mensura indeterminata. Sciendũ ꝙ Papias dicit metretam continere decem sextarios Hebraicos. Isidorus aũt 16. Etym. dicit, ꝙ metreta capit 50. sextarios Hebraicos. Nicolaus autem conatur reducere metretam, & batum ad copinam, & pintam, & quartã, & dolium, quæ sunt mensurę Parisienses: ad vltimum tamen concludit, ꝙ nõ possunt reduci mensurę Hebraicę ad mensuram Parisiensem, vel ad aliquam aliam modernam, eo ꝙ per tempora variantur mensurę: etiã non habemus aliquam mensuram vniuocam cognitam, quæ mensuret mensuras nostras, & illas antiquas. Et sic dicendũ est, ꝙ per modum, quẽ vult Nicolaus impossibile est sciri iam mensuras Hebraicas determinatè: sciemus tamen certissimè per modum quem supra assignaui, scilicet, faciendo vnum corpus dimidiæ sphęrę cuius diameter fit decem cubitorum, & cũ illud fuerit impletũ aqua, necesse est esse ibi duo millia batos, & duo millia ephi, & tria millia metretas, & viginti millia gomor, & ducẽtos coros; quia istę mensurę sunt ęquales quantum ad ista, quæ exprimuntur. *Et fecit bases decem.* Hic ponitur tertium huius partis, s. fabricatio luterũ, & erãt decem, sicut apparet in litera: erãtque vasa magna, in quibus continebatur aqua, vt infra apparet.

Metreta q̃ mensura.

Fabricatio luterum.

F *Luteres ad quid positi fuerint in templo Salomonis, & cur non fuerunt in tabernaculo Moysi, & de eorum figura.*

Quæst. XIIII.

QVAERETVR circa hoc ad quid fuerunt positi luteres in templo Salomonis, & quare non fuerunt in sanctuario Moysi, quòd enim ibi nõ fuerint apparet, quia fecerat solũ Moyses labrum ęneum, in quo lauarẽtur sacerdotes Exo. 30. & tñ non posuit in toto sanctuario aliquod aliud vas, in quo contineretur aqua, vt patet discurrendo a 25. c. Exo. vsque ad finem libri: vbi ponũtur oꝫa vasa, quę erãt in sanctuario, & sępe repetuntur. Respondendum ad primũ ꝙ Salomon posuit luteres in atrio templi ad continendum aquam, vt ibi aliquid lauaretur, quod satis apparet ex nomine suo, nam luter dicitur a luendo, idest lauando, vel purgando: erat tamen differentia inter luteres, & mare ęneum, quia in omnibus eis continebatur aqua, & tamẽ mare erat, vt lauarentur in eo sacerdotes, ipsi autem luteres erant, vt lauarentur in eis hostię, hoc patet 2. Paralip. 4. Scilicet fecit conchas, vt lauarent in eis omnia, quæ in holocaustum oblaturi erant; porro in mari sacerdotes lauabantur. Sed obijcietur, quòd nõ lauarentur animalia offerenda in luteribus, sed lauabantur in probatica piscina, quę erat ante templum in Ierusalem, de qua Ioan. 5. ideo ipsa vocatur ibi probatica piscina more Grecorum, & vocatur Bethsaida Hebraicè, & vtrunque significat lotionem animalium ibi. Nam probatica dicit̃ a probaton, quod est ouis, idest quia ibi oues lauabantur, & alia animalia: bethsaida autem in Hebręo interpretatur domus ouis, quia beth significat domum, & Zon significat ouem, i. quia oues ibi lauabantur, & ista videbatur esse fortè causa, quare angelus Domini descenderet quotidie ad probaticã illam piscinam, vt moueret aquam, & qui prior descendisset in aquam sanabatur a quacunque ęgritudine. Io. 5. scilicet, vt Hebręi intelligerent, ꝙ ad approbandum sacrificia, quæ ipsi faciebant, quorum carnes ibi lauabantur, Deus faciebat, quòd in aqua illa sanarentur infirmi. ergo non erant necessarij luteres in atrio templi ad hoc, quòd lauarentur ibi carnes cremandæ in altari.

G

H

I Respondendum, quòd quando offerri debebat aliquod animal in sacrificium, maximè si esset holocaustum: modus erat iste, s. ꝙ duceretur animal viuẽs ad atrium sacerdotum ab offerentibus, & sacerdotes exeuntes ad portam atrij ne intrarent laici in atrium suum suscipiebant animal, & introducebant illud in atrium suum, & iugulabant illud apud altare: & sanguis eius suscipiebatur a sacerdotibus in quibusdam vasis magnis, & iste sanguis fundebatur per gyrum altaris, scilicet super parietes, & aliquando per quatuor cornua secundum diuersas ęremonias sacrificiorum, de quibus Leuit. 1. 3. & 4. & 6. iste autem qui iugulabat animal erat sacerdos, & etiam ipse decoriabat illud: nam nulli laico licebat hoc facere, immo nec Leuitæ, sed si aliquando esset valde magna necessitas, vtpote quia essent pauci sacerdotes, & multa sacrificia necessario offerenda, Leuitæ ex quadam speciali dispensatione poterant adiuuare sacerdotes, non quidem ad iugulandum animalia, nec ad faciendum alias cæremonias sacrificiorum, sed solum ad decoriandum animalia. Sic fuit tempore Ezechiæ regis quando valde pauci sacerdotes erant de sacerdotibus Domini, & non poterant complere cæremonias; ideo adiuuerunt eos Leuitę, vt patet 2. Paralipomenon 29. scilicet; sacerdotes vero pauci erãt, nec poterant sufficere vt pelles holocaustorum detraherent; vnde & Leuitæ fratres eorum adiuue-

K

runt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites. Regulariter ergo sacerdotes iugulabant animalia, & ipsi decoriabant illa, & hoc intra atrium suum apud altare, deinde ferebant animal integrum decoriatum ad probaticam piscinam, quę erat iuxta templum, & ibi aperiebant viscera animalis, & effundentes fimum lauabant intestina animalis, & caput & pedes: nam omnia ista in holocausto cremanda erant, vt patet Leuit. 1. deinde reducentes carnes lotas ad atrium suum concidebant illas in frusta, vt sic ponerent super altare, quia non erat ponendum animal integrum Leuit. 1. & diuisis sic partibus, quia cõtingebat aliquid sordis mansisse in aliqua particula animalis, lauabatur illa in luteribus, q̃ erant pleni aqua apud altare; immo omnes partes animalis q̃q̃ mundę essent immergebantur ibi, vt essent mundiores quando ponerentur super altare, & ad istud proficiebant luteres. Ad secundum dicendũ ꝙ in sanctuario Moysi nõ fuerunt luteres, eo ꝙ Moyses fecit sanctuarium quod portandum erat per desertum, & ob hoc obseruant duo. Primum ꝙ non fecit multa vasa, sm ꝙ non fecit illa magnę quantitatis, vt essent faciliter portabilia. De primo patet, quia multa vasa erant in templo Salomonis in magno numero, quæ in tabernaculo Moysi erant simplicia, vtpote Moyses fecit vnicum candelabrum Exo. 25. & 27. & vnicam mensam propositionis Exo. 26. Salomon autem fecit decem candelabra, & decem mensas. 2. Paral. 4. etiam Moyses fecit solum duo cherubim parua super arcã Exo. 25. Salomon autẽ prẽter hęc fecit alia duo cherubim de lignis oliuarum præced. cap. Secũdum erat ꝙ Moyses fecit vasa parui ponderis, Salomon autem fecit vasa magnæ quantitatis & ponderis, vt patet in altari holocaustorum, quod Moyses fecerat quinque cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine & trium cubitorum in altitudine Exo. 27. Salomon autem fecit altare holocaustorũ viginti cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine, & decem cubitorũ in altitudine. 2. Paral. 4. & sic generaliter erat de oĩbus alijs vasis, ꝙ maioris quantitatis erat quodlibet vas in templo Salomonis quàm fuerit in tabernaculo Moysi, & sic fuit de luteribus, quòd ista vasa fuerunt in templo Salomonis, quæ non fuerant in tabernaculo Moysi: & hoc fecit Moyses ꝓpter duo. Primum, quòd si multiplicaret vasa, difficile esset ea portari. Secundum erat, quia luteres non erant vasa magnæ necessitatis, quia sine illis poterant sacrificiorum carnes ablui in aliquo alio loco. In templo autem Salomonis non solum fuerunt vasa ad necessitatem, sed etiam ad pulchritudinem, & sic luteres, qa faciebant ad magnam pulchritudinem, dato quòd necessitas non esset nimia ipsorum, positi fuerunt in templo Salomonis, scilicet in atrio sacerdotum.

Moyses quare non fecerit luteres.

A

B

C

D

De figura istorum luterum. *Quæst. XV.*

QVAERETVR vlterius de figura istorum luterum. Et dicit Nicolaus, & Historia scholastica, quòd luteres isti ponebantur in atrio ad lauandum ibi carnes hostiarum, quæ iam lotę erant per Nathinęos in probatica piscina.

Hoc tamen videtur non habere fundamentum, quia abluere carnes sacrificiorum erat officiũ sacerdotale, ideo nulli admitterentur ad illud, nisi sacerdotes: Nathinęi autem non erãt sacerdotes, nec Leuitę, immo nec Israelitæ, sed Chananęi, s. ipsi Gabaonitæ, qui subiecti fuerunt seruituti templi ad portandum aquas, & cędenda ligna: Iosue 9. ideo non liceret eis abluere animal postquam per sacerdotes immolatum erat; immo nec liceret eis tãgere, quia iam consecratum erat. Item patet hoc quia motiuũ istorum est, quòd Nathinęi ablueren̄t carnes animalium in probatica piscina, eo quòd abluere illas erat officium cõtaminatiuum, & abiectum, ideo nolebant attribuere sacerdotibus. Sed hoc non stat, quia eodem modo decoriare animalia est officium turpe, & iugulare illa intantum quòd carnifices vocantur banausi, & ita abiecti sunt quòd Aristoteles Politicorum 3. dicit multitudinem banausorum non constituere ciuitatem, & vocantur banausi omnes carnifices, & multudo coquorum, & omnes alij habentes officia commaculatiua, & tamen manifestum est, quòd sacerdotes iugulabant animalia, & decoriabant, nec aliquis poterat supplere vicem eorum, nisi in maxima necessitate, quando non existentibus sacerdotibus ad sufficientiam adiuuabant eos Leuitę ad decoriandũ animalia: secundò Paralipo. 29. sicut ergo competebat eis istud officium banausum, ita cõpeteret eis abluere in probatica piscina intestina animalium. Item nõ semper fuerunt Nathinæi, cùm isti fuerint Gabaonitę, de quibus Iosue 9. ergo oportet, quòd sacrificia, quæ fiebant prius lauarentur per sacerdotes, vel Leuitas, & tamen in vtrisque erat inconueniens ęqualiter, cùm nullis eorum esset committendum officiũ banausum, vel si vni competeret, etiam posset competere alteri. Item motiuum istorum non est sufficiens, quia putabãt istud officium esse turpe, & abiectum, ideo non esse committendum sacerdotibus, Sed falsum est, nam si sacerdotes lauarent carnes pro populo, & decoriarent esset quidem officium turpe, quia tamen ipsi lauabant istas carnes solum pro Deo, scilicet, vt cremarentur in sacrificio eius, non erat officium turpe, sed potius honorabile: sicut inter nos est ad reges nostros, quia aliqua ministeria inter nos sunt humilia, quæ vnus homo nullo modo exhiberet alteri: & tamen regi libenter illa impenderet, & non putaret se abiectum, vel humiliatum, quia officium quod secundum se est humile, efficitur honorabile respectu cui impenditur: a fortiori ergo erit hoc in Deo, cuius honor excedit omnem humanum honorem, ideo reputabuntur ista in sacerdotibus honorabilia. Item patet, quia esse aliquid honorabile, vel abiectum solũ pendet ex humana opinione, ideo quod apud quasdam gentes reputatur honorabile, apud alias putatur honore dignissimum, vt patet per Boetium 3. de consola. prosa 4. Iudæi tamen reputabant illud officium sacerdotum esse honorabile nimis tunc, quia Deus illud sacerdotibus imposuerat: tum quia ipsi hoc Deo, & non homini impendebãt, ideo non erat turpe, quòd sacerdotes lauarent intestina pecorum in probatica piscina. Et sic tenendum est, quòd ipsi lauarent, & nulli alij hoc liceret, nisi in defectum ipsorum sicut licebat Leuitis decoriare animalia in defectum sacerdotum, vt patet 2. Paralipomenon 29.

Abluere carnes sacrificiorũ ad sacerdotes tãtũ pertinebat.

E

Nunc autem de figura luterum dicendum est, ꝙ luter erat quoddam vas, in quo ponebatur aqua, & ipsum fixum erat super quandam sedem planam, & quadratã, ideo scriptura primo figurat sedem luteris deinde figurat ipsum luterem: erat autẽ maius opus & varietas in sede luteris quàm in ipso; ideo de lutere modicum dicitur. In quo sciendum quòd sedes luteris vocatur basis, vel concha, vt patet hic, & secũdo Paralipomenon quarto. & erat ista sedes facta ad modum arcę quadratæ, non habentis fundum, sed solum quinque latera, scilicet, vnum superius in quo sedebãt luter, & quatuor latera in gyro. In fundo autem non habebat aliquod latus, erat autẽ magnitudo cuiuslibet luteris istorum quatuor cubitorũ, & sub istis lateribus in quatuor angu-

Figura luteris, quæ fuerit & sedis eius.

lis ipſorum erant quatuor rotæ in pedibus, ſicut vi-
demus quaſdam arcas habere quatuor rotas in pe-
dibus, vt hincinde moueri poſſent: & ſic illi luteres
poſſent deduci de loco ad locum mediantibus rotis:
in altitudine autem habebat quodlibet latus iſtius ſe-
dis tres cubitos computata altitudine rotarum eam
ſuſtentantium. In latere verò ſuperiori, ideſt in tabu-
la iacente, quę erat quadrata omnino, & erat quatuor
cubitorum in quoliber latere erat quoddam foramē
rotundum in medio tabulę cuius diameter habebat
cubitum & dimidium intra quod ponebatur fundus
luteris, vt eſſet luter quaſi fixus, & non poſſet cadere
ad vnam partem, vel ad aliam, & iſte luter habebat in
parte inferiori circa fundum ſuum cubitum & dimi-
dium in diametro rotunditatis ſuę, & ſic aptabatur
foramini ſedis quod erat cubiti & dimidij in diame-
tro, & iſte luter procedebat verſus ſurſum dilatando
ſe vſque ad medium ſui, & ibi erat diameter quatuor
cubitorum, & inde procedebat ſuperius verſus orifi-
cium reſtringendo ſe, ita quòd in parte ſuperiori dia-
meter erat cubiti vnius, & iſta erat figura luteris, in la-
teribus autem ſedis ſuæ, ſcilicet, in quatuor lateribus
in gyro, & in tabula ſuperiori in circuitu foraminis
erant figurati multi circuli ad modum coronarum,
& in illis circulis erant ſculpturę varię; ſcilicet figurę
hominum, & Cherubim leonum, & boum, & pal-
marum, & ſuper leones, & boues erant frena, & lora,
vt quaſi tenerentur alligati. In tabula autem ſupe-
riori perforata in quatuor locis contra angulos eius
erant quatuor columnæ pertingentes vſque ad me-
dium luteris ſuſtentantes illum ſicut ſolet fieri in ba-
cinis magnis, & hoc vt luteres non ſolum ſederēt in
foramine tabulæ, ſed etiam tenerentur ab illis qua-
tuor columnis per gyrum, ne ad aliquod latus cade-
re poſſent. Erat autem quælibet columna iſtarum
aliquo modo facta ad modum brachij humani appli-
cantis manum ad tenendum luterem, ideo vocantur
iſtę columnæ quatuor humeruli, ideſt brachia vel hu
meri humani. De figuratione autem baſis & luteris
magis patebit applicando literam, & ſecūdum quòd
exponatur. Et dicitur. *Et fecit baſes decem æneas*. Iſtæ
ſunt ſedes luterum, & ponuntur per ſe, quia luter non
erat pars ipſius ſedis tanquam eſſet aliquid continuū,
ſed erat per ſe factus in alia forma fuſoria, & forte
hoc factū eſt, vt poſſet luter tolli de ſede ſua, & eua-
cuari aqua, quæ ibi erat, & lauari ab omnibus ſordi-
bus, quę intus manerent de carnibus, quę ibi lauaban
tur. Hoc autem non poterat fieri, ſi eſſet luter pars
ſedis, quia totum ſimul magna moles eſſet, & non
poſſet conuenienter moueri ad prędicta. Iſtæ baſes
vocantur conchę 2. Paralipo. 4. & hoc quia ſicut con-
cha eſt aliquid profundum, & rotundum, in quo po-
teſt aliud ſituari, ita iſtę ſedes in tabula ſuperiori pla-
na erant perforatę in rotundum, vt eſſet ibi locatus
luter. *Quatuor cubitorum longitudinis baſes ſingulas*. Iſta
eſt longitudo tabulę ſuperioris perforatæ in qua erat
luter ſituatus. *Et quatuor cubitorum latitudines*. Etiam
iſtud intelligitur de latitudine tabulæ ſuperioris per-
foratę. Pro quo ſciendum ꝙ tabula ſuperior erat cu-
bitorum quatuor in longitudine, & quatuor in latitu
dine, ſ. perfectè quadrata: alię autem quatuor tabulę,
quę erant in gyro per quatuor latera, habebāt in lon-
gitudine quatuor cubitos, ſicut tabula ſuperior; & tū
in latitudine non erāt ei ęquales, ideo longitudo &
latitudo iſtius baſis attenditur ſm longitudinem &
latitudinem tabulę ſuperioris, & non ſm tabulas la-
terales. *Et trium cubitorum altitudines*. Iſta erat altitudo
baſis a terra, in quo computabatur altitudo tabularū,
quę erant per gyrum, & altitudo rotarum. Nam rotę
erant in quatuor angulis ſub quoliber lutere, & ſic ta-

F bulę laterales erant paruę altitudinis. *Et ipſum opus*
baſium interraſile erat. Vocatur opus interraſile quan-
do in aliqua ſuperficie plana fiunt aliquę ſculpturę, &
inter illas manent aliquę partes planę non ſculptę, &
dicitur interraſile de inter, & rado radis, ſ. quia inter
raſuras, ideſt ſculpturas manent aliquę partes planæ
non raſę, ideſt non ſculptę ſic accipitur Leuit. 25. ſ. fa-
cies coronam interraſilem, & iſtud intelligitur hic tā
de tabula ſuperiori, q̄ de lateralibus, quia omnes erāt
ex aliqua parte ſculpta, & inter ſculpturas manebant
aliqua ſpacia plana. *Et ſculpturæ inter iuncturas*. Vocan-
tur hic iunctuę coniunctiones laterum in angulis, ſi-
cut cum fit aliqua ſedes quadrata tabulę coniungun-
tur in angulis cauſantes angulos rectos, & illa ſpacia
G angularia dicuntur eſſe inter iuncturas: & de illis di-
citur hic, quòd erant ſculpturę inter iuncturas, ideſt
in angulis iuncturarum. *Et inter coronulas, & plectas*.
Ideſt ſculpturę erant inter coronulas. Eſt ſenſus ꝙ in
tabula ſuperiori, & in lateralibus erant aliqui circuli
in modum coronarum, & illi vocantur coronulę, &
inter iſtas coronulas erant aliquæ ſculpturę diuiden-
tes eas. plectæ ſm aliquos vocantur ipſę coronę, & di-
cuntur plectę a plectendo, ideſt complicando, quia
iſtę coronę complicabant alias ſculpturas, ſ. copulan-
do eas inter ſe. Sed magis videtur dicendum quòd
plectę ſint aliquę ſculpturę in modum ramorum, vel
foliorum extendentes ſe, & copulantes alias ſculptu-
ras ſicut fieri videmus in picturis, & in ſculpturis.

Leones, & boues, & Cherubim. Ideſt etiam erant ſcul-
H pturę aliquę inter leones, & boues, & Cherubim, vel
aliter quod erant aliqua ſpacia plana non ſculpta in-
ter Cherubim, & leones, & boues: quia ſupra dicit̄,
ꝙ erat iſtud opus interraſile: erant enim Cherubim
ſculpti in iſta baſe, qui cuius figurę fuerint neſcimus,
quia poterant eſſe figuræ humanæ, vel cuiuſcunque
alterius animalis, & forte erant figurę hominis, vel
aquilarum, eo quòd quatuor animalia vocātur Che-
rubim Ezech. 10. ſ. homo, bos, leo, aquila. Hic autem
ponuntur duo iſtorum, ſ. leones, & boues, ideo vide-
tur quòd fuerint Cherubim, de quibus hic dicitur fi-
guræ hominum, vel aquilarum, licet poſſet quis dice-
re, ꝙ erant figurę aliorum animalium, quia figura cu
iuslibet animalis poteſt vocari Cherub, vt declaratū
I eſt pręcedenti cap. verius tamen eſt, quòd ſolum eſ-
ſet figura aquilarum vel hominum, cum iſta quatuor
animalia expreſsè nominētur Cherubim Ezech. 10.

Et in iuncturis ſimiliter deſuper. Ideſt in ſpacijs relictis
in tabula ſuperiori inter iuncturas angulares, & fora-
men factum in medio tabulæ erant ſculpturæ ho-
minum, & boum, & Cherubim. Et dicitur deſuper,
ideſt in tabula ſuperiori, vt non intelligamus tabulas
laterales. *Et ſuper leones, & boues quaſi lora ex ære penden-
tia*. Ideſt in ore leonum, & boum erant lora ex ære
facta & dependebant a parte ſuperiori, quaſi teneren
tur leones, & boues ligati frenis, & iſta lora erant fa-
cta de ere arte fuſoria ſicut totū opus, & dr̄ dependē-
tia, quia lora erant ſuſpenſa a parte ſuperiori: & leo-
nes, & boues erant in parte inferiori, quaſi quis illos
K infrenatos teneret equitans ſuper eos. *Et quatuor rotæ*
per baſes ſingulas, & axes ęrei. Ideſt in qualibet baſe, vel
ſede erāt 4. rotę, & illę erāt p 4. angulos baſis poſitę in
iuncturis, velut ſi quis imagineē arcā, quadratā haben
tē 4. rotas in 4. pedibus: multę.n. ſimiles ſunt. Hebræi
aūt dicunt de iſtis rotis, ꝙ nō erāt volubiles, quia fue-
rant factę opere fuſorio cū ipſa baſe, ſed erant poſitæ
ad pulchritudinē, vt videreē baſis poſſe moueri. Dicē-
dum tū, ꝙ ſatis poterāt eſſe rotę volubiles, ga dato ꝙ
opere fuſorio factę ipſę cū axibus ſuis, nō poſſent eſſe
volubiles; tū poſtea poterant limari axes in rotis, &
rotę in pedib̄ baſis, ita vt efficerent volubiles, & hoc

ſatis

ſatis eſt veriſimile, vt poſsēt moueri de loco ad locū.

Et per quatuor partes quaſi humeruli. Ideſt erant in qua-
tuor angulis iſtius baſis ſurgentes quatuor columnæ
paruulę in modum brachiorum humanorum, quæ
tenerent luterem, ne ad aliquam partem cadere poſ-
ſet. Et vocantur humeruli, quia erāt facti ad modum
brachiorum humanorū, quę de humeris procedunt.
Subter luterem. Dicuntur eſſe ſubter luterem, non ꝙ
luter locaretur ſuper eos, quia luter locabatur in me-
dio baſis in foramine rotundo, vt dictum eſt, ſed di-
cebantur eſſe ſubter luterem, quia luter eleuabatur
pluſquam humeruli: nam ipſi ſolum eleuabantur
vſque ad maximam groſſitiem luteris, quæ erat in
medio eius: deinde eleuabatur medietas luteris vl-
tra humerulos, & quantum ad hoc dicebatur eſſe lu-
ter ſuper humerulos, quia modo loquendi ſcripturæ B
quidquid eſt altius alio, dicitur eſſe ſuper illud, licet
non ſit ſuper illud. *Fuſiles*. Ideſt erant facti opere
fuſorio. Iſtud dicitur, ne quis credat, quòd illi hume-
ruli erant affixi ſuper baſem illam, & quòd per ſe fa-
cti fuerant, ideo dicitur quòd erant fuſiles, ſ. quia to-
tum opus baſis erat factum opere fuſorio. *Contra ſe in-
uicem reſpicientes*. Ideſt erant iſti humeruli in quatuor
punctis oppoſitis, & reſpiciebant ſe inuicem, ſ. quia
erant in angulis laterum, & ibi neceſſario quilibet hu
merulus reſpiciebat omnes alios tres; quia duos il-
lorum reſpiciebat per coſtam quadrati, & vnum re-
ſpiciebat per diametrum quadrati: & omnes iſti ſūt
aſpectus oppoſiti. *Os quoque luteris intrinſecus erat in ca-
pitis ſummitate*. Hic ponitur locatio luteris: & dicitur
ꝙ os luteris erat intrinſecus, ideſt extremitas ſuperior
luteris, quæ erat os, erat interius, ideſt intra luterem,
ſcilicet, recuruata ad partem interiorē, & ex hoc fie-
bat os eius ſtrictius. *In capitis ſummitate*. Ideſt in ſu-
periori parte luteris erat os replicatum ad partem in-
teriorem. In Hebręo non dicitur: os luteris, ſed os
eius: & dictio eius, ſecundum Hebræos nō refertur
ad luterem, ſed ab baſem, cuius os erat circulus qui-
dam, intra quem ponebatur luteris fundus, vt dictum
fuit ſupra. *Et quod forinſecus apparebat vnius cubiti erat to-
tum rotundum*. Ideſt id, quòd apparebat in parte exte-
riori, & ſuperiori luteris vbi replicabatur os ad inte-
riora erat vnius cubiti. Ex quo patet, quòd diame-
ter rotunditatis oris in parte interiori eſſet minus, q̄
vnius cubiti, cum replicarentur labia luteris interius, D
& illa occupabant aliquid de groſſitie. Et dicitur ꝙ
erat totum rotundum, ſ. luter erat rotundus in omni-
bus partibus, & os ſuum erat rotundum. in Hebræo
non habetur ſic, ſed loco iſtius literæ totius, ſcilicet.
*In capitis ſummitate, & quod extrinſecus apparebat vnius cu-
biti erat rotundum*. Habetur aliter, nam non eſt ibi ca-
pitis, ſed dicitur. *Et deſuper per vnum cubitum os eius in
rotundum*. Nicolaus, & Hebræi exponunt, quòd ſuper
altitudinem, quæ erat vnius cubiti erat circulus, qui
vocatur os, ſed iſta litera Hebraica magis conuenit li-
teræ noſtrę quàm ſenſui, quem faciunt Hebræi: &
tota varietas eſt in illo relatiuo, & tamen manifeſtum
eſt, quòd relatiuum debet referri ad immediata, niſi E
aliquid obſtet, ideo intelligetur de lutere, & non de
baſe. Item dicitur os, & tamen os proprię pertinet
ad vas: in baſe autem nō proprie aſſignatur os, ideo
cum dicatur os eius debet intelligi de ore luteris, &
non baſis. *Pariterque habebat vnum cubitum, & dimidium*.
Scilicet in lutere infra os erat diameter vnius cubiti,
& dimidij. Pro quo ſciendum quòd ſicut ſupra di-
ctum fuit luter erat in parte inferiori ſtrictus, & etiā
in ſuperiori; in medio autem erat latiſſimus, vnde ibi
erat diameter quatuor cubitorum, & in orificio erat
diameter vnius cubiti, & in pede erat diameter vnius
cubiti, & in loco, in quo aptabatur foramini baſis ver-

A ſus medium, erat cubiti, & dimidij; & de hoc intelli-
gitur hoc, ſ. quòd habebat pariter cubitū, & dimidiū.
In angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant. Iſta li-
tera poteſt dupliciter intelligi: vno modo quòd vo-
centur anguli columnarum extremitates ſuperiores
columnarum, vbi adherebant ipſi luteri, & vocantur
columnę humeruli, de quibus ſupra dictum eſt, &
tūc eſt ſenſus, quòd in extremitate ſuperiori colum-
narum erant ſculpturę varię, & inferiores partes co-
lumnarum non erant tam ſculpræ, & tunc exponitur
litera ſequens, ſcilicet. *Et media intercolumnia quadrata,
& non rotunda*. Intercolumnium eſt vna dictio ſicut
interraſibilis, & dicitur intercolumnium quaſi inter
columnas, ſ. ſpacium inter columnas occupatum, vel
intercolumnium, ideſt pars media columnę, quæ eſt
inter extremitates duas colūnæ, & ſic accipietur hic, C
ſcilicet, quòd pars ſuperior columnæ, quæ vocatur
angulus columnæ, quia ibi clauduntur omnia latera
eius, erat ſculpta valde: partes tamen inferiores, quæ
erant in medio columnæ verſus baſim luteris, voca-
bantur intercolumnia: & illę partes non erant ro-
tundæ, ſed quadratæ, ſ. quia columnæ iſtæ, vel hume-
ruli erant quadratę. Alio modo poteſt exponi iſta li-
tera, ſ. *In angulis autem columnarum erant variæ cælaturæ*.
Vocantur anguli columnarum ipſi anguli cælati in
tabula ſuperiori baſis, quę erat quadrata, & fiebant in
ea quatuor anguli recti ex coniunctione aliorum la-
terum per gyrum, & vocantur anguli columnarum,
ideſt facti apud columnas, quia in loco illo, vbi erat
angulus tabulę ſurgebat vna columna, vel humeru- C
lus, & tunc exponetur hoc modo litera ſequens, ſ.
Et media intercolumnia quadrata & non rotunda. Vocantur
tunc intercolumnia ſpacia occupata inter columnas,
ſcilicet tota tabula ſuperior vocaretur intercolum-
nium, quia erat inter quatuor columnas, & iſta tabu-
la erat quadrata, & non rotunda. Sed primus ſenſus
melior eſt, eo quòd ſi intelligatur hoc modo ſecun-
do ſuperfluum eſt dici, quòd media intercolumnia
erant quadrata, quia nunc tota tabula vocatur inter-
columnium: & tamen manifeſtum eſt, quòd tabula
erat quadrata cū ſupra dictum fuerit, ꝙ erat quatuor
cubitorum in latitudine, & totidem in longitudine.
Etiam quia non propriè diſtinguerentur tunc angu-
li columnarum, ideſt qui erant apud columnas, & in-
tercolumnia, quia tam anguli quàm cæteræ partes D
tabulæ vocarentur intercolumnia, quia erant inter
columnas.

*Quatuor quoque rotæ, quæ per quatuor angulos baſis erant
cohærebant ſubter baſim*. Quatuor rotæ erant ſub quali-
bet baſe, & iſtæ erant per quatuor pedes, vel angulos
baſis, vt ęqualiter ſuſtentarentur, & dicitur, quòd co-
hęrebant ſubter baſim, non quòd ipſę rotę coniun-
gerentur inter ſe, ſed quia quælibet earum coniun-
gebatur baſi, eo quòd erant factę opere fuſorio: ip-
ſas autem ſibi ipſis coniungi erat impoſſibile, quia
longitudo cuiuslibet rotæ erat cubiti, & dimidij; &
longitudo cuiuslibet tabularum, in qua erant duæ ro-
tę erat quatuor cubitorum; ideo inter rotam, & ro-
tam eſſent pluſquam duo cubiti intelligendo de il-
lis rotis, quę erant in eodem latere: ſi autem compa-
rentur rotę vnius lateris ad rotas alterius lateris, erit
inter rotam, & rotam magnitudo cubitorum qua-
tuor.

Vna rota habebat altitudinis cubitum, & ſemis. Ideſt quę-
libet rota habebat in altitudine cubitum, & dimidiū:
& ſic eleuabat rota ipſam baſem a terra per medium
cubitum, & aliquid plus, quia medietas rotę ſolum
erat infra baſim, cū ipſa baſis videretur ſedere ſuper
axes rotarum, & non ſuper extremitates rotarum.

Tales autem rotæ erant, quales ſolent in curru fieri. Ideſt

rotæ basium erant tales, sicut rotæ curruum, ac si deberet sedere super eas, & moueri quælibet basis.

Et axes earum, & radij, & canti, & medioli, omnia fusilia. Idest omnia ista erant facta simul cum ipsa base; ita quòd erant vnum continuum, & fuerunt facta in eadē forma fusoria. axes vocātur ligna transuersalia infixa rotis. Radij vocātur quędā ligna infixa mediolo in circuitu axis, vt non sit tota rota de materia solida, quia esset nimis onusta. Canti vocantur circuitus rotarū, idest ipsę orbitæ, quæ terram terunt, & in ipsis infinguntur radij. Mediolus dicitur quoddam lignum rotundum, & grossum, in quo axis infigitur.

Nam humeruli illi quatuor per singulos angulos basis vnius ex ipsa basi fusiles, & coniuncti erant. Idest humeruli siue colūnæ egrediebātur de quatuor angulis basis vnius, idest cuiuslibet, s. quia in qualibet base erant isti humeruli, & erant ex ipsa, idest tāquam partes eius, s. qa erant fusiles. *Et coniuncti erant.* Scilicet erant coniuncti isti humeruli non inter se, sed ipsi basi, quia cùm essent in quatuor angulis eius non poterant esse inter se coniuncti, Etiam nō dicūtur coniuncti basi, idest colligati, vel infixi, quia fusiles erant cum ipsa basi, sed coniuncti, idest vniti, vel vnum existentes cum base.

In summitate autem basis erat quædam rotunditas vnius, & dimidij cubiti. Ista rotunditas erat quoddam foramen rotundum in superiori tabula basis, in quo ponebatur luter, & aliqua pars luteris mergebatur in foramine illo.

Ita fabrefacta, vt luter desuper posset imponi. Idest foraminis rotunditas erat ita subtiliter facta, quòd coaptabatur luteris, vt postquam poneretur ibi luter videretur esse quasi quædam pars ipsius basis.

Habens cælaturas suas. Idest luter habebat cęlaturas, idest picturas, vel sculpturas varias. *Et sculpturas varias ex semetipso.* Idest erant sculpturæ varię factæ in lutere; & tamen illæ non erant appositæ, vel infixæ ipsi luteri, sed erant ex semetipso, idest factæ in eo opere fusorio, sicut in campana sunt sculpturæ, & illæ sunt factæ in forma fusoria.

Sculpsit quoque in tabulatis illis, quæ erant ex ære. Ista sūt tabulata, idest latera quatuor, quæ erant per gyrum, & vocantur tabulata non quidem, quòd essent de tabulis, quia omnia erant ex ære, sed quia erant facta in modum tabularum, ex quibus coniunctis componitur arca, vel sedes, & ob hoc dicitur quòd tabulata ista erant ex ære, & hoc modo dicimus esse duas tabulas lapideas, in quibus erat decalogus, s. quia illę erant factę ad modum tabularum.

Et in angulis. Vocantur anguli hic loca, vbi coiungebantur tabulæ æneę: nam ibi erant sculpturæ, sicut in ipsis tabularum planicieibus.

Cherubim, & leones, & palmas. Multa sculpebātur in istis tabulis, sed prącipua erant Cherubim, & palmæ, & leones. De Cherubim dicendum est, sicut supra, quòd erant aliquæ figurę hominum, vel aquilarum. *Quasi in similitudinem stantis hominis.* Idest ita subtiliter erant factæ cęlaturæ hominum palmarum, & leonum, & Cherubim, quòd non videbantur inhærere ipsis tabulis æneis, vel esse pars earum, sed videbantur per se stare, sicut homo per se stat non adhęrendo alicui alteri rei.

Vt non cælata, sed apposita per circuitum viderentur. Idest tam subtilis erat cęlatura, quòd non videbantur imagines istę cęlatę, sed appositę. Differentia inter cęlatum, & appositum est, quia imagines factæ per cęlaturam sunt partes ipsarum tabulatarum cęlatarū, & ob hoc apparent coniunctæ valde ipsis tabulis, nisi sit magna subtilitas artificis faciens apparere imagines distinctas ab ipsa tabula, in qua sunt sculptę: imagines autem appositę alicui tabulę, licet non sint subtiliter factę, possunt apparere satis distinctè: hic autē tanta erat subtilitas artificis, quòd imagines sculptę videbantur esse appositę quasi existentes extra tabulam, in qua erant sculptę.

In hunc modum fecit decem bases. In omnibus supra positis descripta est figura vnius basis solius, & quia omnes alię erant similes, dicitur quòd fecit in hunc modum decē alias bases: & hoc vt essent ibi decem luteres fusura vna, idest erant omnes bases factę vna fusura, idest simili fusura, quia impossibile erat in eadem forma fusoria vnica fusione fieri decem bases, sed quia fuerunt omnes formę fusorię eiusdem figurę omnino, dicebatur esse vna fusura omnium basium, sicut dicitur esse vnica figura duorum hominū, qui similes sunt. *Sculpturaque consimili.* Idest talis sculptura erat in vna base sicut in alia, ita vt nullo modo viderentur differentes bases.

Fecit quoque decem luteres æneos. Ista erant decē vasa locata in decem basibus, de quibus supra dictum est.

Quadraginta batos capiebat luter vnus. Idest quilibet luter capiebat quadraginta batos aquę: batus enim mensura est, de cuius quantitate supra dictum est.

Eratque quatuor cubitorum. Scilicet, quilibet luter erat quatuor cubitorum in diametro rotunditatis medię. Pro quo sciēdum quòd luter erat quoddam vas longum magis quam latum, & in medio sui erat latius, quàm in omnibus alijs partibus: vnde in medio erat diameter rotunditatis quatuor cubitorum, & cum procedebatur versus orificium stringebatur semper, ita quòd in parte superiori erat solum vnius cubiti, etiam a medio descendendo versus fundum stringebatur; ita vt esset cubiti & dimidij in loco, in quo coaptabatur foramini sedis, & deinde eundo ad fundum erat adhuc strictior, ita vt fortè in fundo diameter rotunditatis esset vnius cubiti. De hoc patet s.

Singulos quoque luteres per singulas, idest decem bases posuit. Erant decem bases, & totidem luteres, ideo positi sunt luteres singuli super bases singulas.

Et constituit decem bases quinque ad dextram, & quinque ad sinistram partem templi. Isti decem luteres tenebāt aquam, & locati fuerunt quinque ad dextram partē templi, s. versus Meridiem, & quinque ad sinistram, s. versus Aquilonem, nam Meridies vocatur pars dextra, cum Oriens ponatur hic pars anterior, eo ꝙ erat porta templi in parte orientali. Et non est intelligendum ꝙ isti luteres essent intra tēplum, cùm dicatur hic, quòd erant ad dextrā, vel sinistram partem templi, sed erant in atrio extra templum: & tamen dicebantur esse ad dextram vel sinistram templi, eo ꝙ parietes atrij erāt oppositi parietibus templi, & illa quę erant in atrio apud parietem meridianum, erant versus partem dextram templi, & quę erāt ad parietem aquilonarem atrij, erāt versus partem sinistram tēpli. *Mare autem posuit.* Istud est mare ęneum, de quo supra dictum est, in quo lauabantur sacerdotes: luteres autem erant, in quibus lauabātur carnes sacrificiorum. *Ad dextram partem templi contra Orientem ad Meridiem.* Idest mare erat ad Meridiem, s. versus parietem meridianum atrij, & erat ad partem dextram, quia Meridies est pars dextra: erat etiam ad Oriētem, s. respectu luterum, quia illi erant magis coniuncti parieti occidentali atrij, & consequenter magis coniuncti tēplo, eo ꝙ pars occidentalis atrij erat coniuncta porticui templi, & accipiuntur hic Meridies, & Oriens respectu diuersorum, quia erat mare ad Meridiem respectu atrij, s. circa parietē meridianum atrij; Oriēs autem non accipitur respectu atrij, quia tunc oporteret, ꝙ esset extra atrium ad Orientem illius, sed accipitur respectu luterū, qa licet mare, & luteres essent intra atrium, erat magis ad Orientē mare q̄ luteres,

De

De figura luteris secundum Nicola. Quæst. XVI.

QVAERETVR de figura luterum secundū Nicolaum. Pro quo sciendum, ꝙ quamquàm figuratio suprapositа luteris, & basis sit concorditer posita ab omnibus Latinis, tamen Nicolaus concordat huic in modo fabricandi basim: sed in figuratione luteris discordat: nam nos posuimus luterem esse in medio cubitorū. 4. in diametro, & in parte superiori vnius cubiti, ipse autem dicit, ꝙ istud non conuenit, quia luteres erant, vt lauarentur in eis hostiæ cremandæ, vas autem quod supra est strictius quàm infra non est aptū ad lauandū ibi aliquid, sed magis debet esse supra latum, & infra strictum, ergo debet figura aliter poni. Item vas cuius labium est recuruatum non est aptum ad hoc, ꝙ ea, quæ immersa fuerint in eo, liberè extrahantur, quia illa recuruatio retinet ibi immersa: maximè quando orificium est restrictum, vt secundum istam oppositionem dicitur. Item secundum prædictam figuram non videtur, ꝙ tantum posset capere. s. 40. batos, quos quilibet luter capiebat, ideo ipse ponit aliam figurā, dicens ꝙ secundum illos, qui posuerūt luterem figuratum vt supra, altitudo rotæ sub base erat cubiti & dimidij, & altitudo basis super rotas erat trium cubitorum: corpus autem basis erat quadratum habens. 4. cubitos in longitudine. & 4. in latitudine, & desuper erat quædam eleuatio circularis in medio quadrati interius concauum habens, & intra illum circulū ponebatur fundus luteris, ideo ipse dicit locando sic luterem, ꝙ luter esset versus partem superiorem latior ad modum calicis, cuius suprema sunt lata, & inferiora stricta. Ad hoc autem non oportet poni aliam figurationem distinctam a prima, quia in omnibus cōuenit cum prima, nisi in orificio luteris, quia Nicolaꝰ dilatat orificium luteris plusquam medium, & ꝙ ibi sit diameter maximus, positio autem prącedens strington orificium, & dilatat medium.

Sed dicendum est, ꝙ positio prącedens est verior positione Nicolai. Quod patet ex litera, quæ dicit os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate, & ꝙ forinsecus apparebat vnius cubiti erat totum rotundum. Postea autem ponitur de lutere, ꝙ haberet cubitum, & dimidium in diametro, & deinde. 4. cubitos, ergo videtur, quòd strictior erat in ore, quàm in alijs partibus: ista litera necessario conuincit contra Nicolaum, ideo ipse non tenet eam, sed sequitur distorsionem quandam Hebræorum, quæ procedit ex quadam æquiuocatione literæ Hebraicæ, & tamē supra declaratum est, ꝙ litera hebraica magis conuenie bat literæ nostræ quam sensui, quem dabant Hebræi.

Ad rōnes Nico. Hoc autem posito, cum veritas constet ex litera, non oportebat respondere ad argumenta Nicolai, q̄ procedunt ex quadam leui imaginatione. Sed respondebitur ad primum cùm dicit, ꝙ non cōueniebat os luteris strictum ad hoc, ꝙ lauarentur ibi carnes. Dicēdum ꝙ satis conueniebat, sicut si esset orificium latissimum, quia partes carnium, quæ lauabantur in luteribus erant paruę: nam Deus iusserat, ꝙ quando animal cremandum erat in altari diuideretur in frusta, & sic cremaretur. Leui. 1. & sic poterant sacerdotes facere parua frusta, quæ non solum caperētur in latitudine vnius cubiti, sed etiam in minori latitudine, & non solum conuenit ista forma luteri, sed etiam est magis conueniens quàm forma, quam ponit Nicolaus, eo ꝙ si luter esset in parte superiori latissimus, & in parte inferiori strictus, cùm non esset pars basis suæ, sed aliquid locatur in base, posset facilius effundi aqua eius cadente ipso ad vnam, vel alteram partē, quam cum esset in medio latus, & in orificio strictus.

Ad secundum dicendum, ꝙ vasa recuruata in orificio non sunt apta ad extrahendum ea, quæ ibi posita & immersa sunt si immergantur res magnæ in luteribus tamē immergebantur frusta parua carnium, vt supradictum est, ergo conueniens erat figura.

Ad tertium cùm dicit, quòd secundum istum modum non possent capi. 40. bati in quolibet lutere: dicendum ꝙ nihil concludit, nec saltem in apparentia, tum quia batus erat mensura parua. s. quia capiebantur in mari æneo duo millia bati, vt patet supra, tum quia latitudo luteris erat satis magna in medio. s. 4. cubitorum, & cum esset figura rotunda esset capacissima, tum quia nesciebatur altitudo luteris, & posset esse satis altus, ita vt caperentur ibi. 40. bati.

Fecit quoque Hiram. Hic ponitur 4. in quo plura vasa pertinentia ad cæremonias Dei fabricātur & dicitur. *Fecit quoque Hiram.* Scilicet ille hiram tyrius, qui erat filius mulieris Hebreęæ, de quo supra dictum est. Plura vasa pertinētia ad cæremonias Dei.

Lebetes. Lebes accipitur dupliciter. vno modo pro quodam vase lato, & plano in medio ad extrahendū cineres altaris holocaustorum extra templum, sic accipitur Exo. 27. s. faciesque in vsus eius lebetes ad suscipiendos cineres. s. cineres altaris. Alio modo accipit̄ lebes pro olla, vel caldaria ad coquendum carnes, sic accipit̄ s̄. 1. lib. c. 2. s. veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariā, aut in ollam, siue cacabum, & vtroq; modo potest accipi hic. Lebes duplex.

Et scutras. Dicuntur scutræ vasa plana, vbi ponebantur carbones ad introducendum in templum, vt cremaretur thymiama, & ista vocantur ignium receptacula Exo. 27. Pro quo sciendum, quòd sacerdos aliqs debebat introire bis in die in aurora, & solis occasu ad cremandum thymiama in altari aureo, quod erat intra templum apud sancta sanctorum, vt colligitur Exodi 30. & ad hoc debebat ferre secum prunas, in qbus cremaretur thymiama, quia intra templum nulli carbones erāt, & isti adducebantur de altari holocaustorum. Vnde si sacerdos acciperet de alio igne cremabatur a Deo, sicut cremati sunt duo filij Aaron. Leu. 10. & ad hoc erant vasa determinata in altari holocaustorum, in quibus ponerentur prunæ, & portarentur intra templum ad altare thymiatum. Scutre qd.

Et amulas. Aliqui putant, ꝙ amulæ dicantur esse vasa vinaria, in quibus minastrabatur in sacrificijs. Sed dicendum ꝙ non stat, quia vasa omnia, in quibus ministrabatur ad sacrificia erant aurea, vel argentea, vt patet Exodi 25. & illa erant, quæ ponebantur in mensa propositionis: vasa autem seruiētia ad vsum ignis, & cinerum erant ærea Exodi 27. & tamen ista, quæ fecit hic Hiram erant ærea, ergo non erant ad tenendum vinum, quia illa seruiebant ad sacrificia, & debebant esse aurea, vel argentea, ideo videtur dicendum, ꝙ amulæ sint quædam instrumēta ænea ad disponendum carbones super altare, quæ vocantur forcipes Exo. 27. vel bacilla Num. 4. vel erant instrumenta habentia dentes ad extrahendum carnes sacrificiorum de caldarijs, & patet hoc, quia ista instrumenta ponūtur Exo. 27. s. lebetes ad suscipiendum cineres, & forcipes, atque fuscinulas, & ignium receptacula, sed lebetes, & ignium receptacula, scilicet scutræ positæ fuerunt hic, ergo videtur ꝙ amulæ sint forcipes, vel fuscinulæ. Item patet hoc ex nomine, quia amula a pluribus scribitur cum h. scilicet hamula, & dicitur de hamus, s. quia erat curua sicut hamus, vtpote si esset fuscinula tridens, vel si esset forceps, quia vtrunq; instrumentum est ad tenendum & arripiendum. Amule quid.

Et perfecit omne opus regis Salomonis in templo domini. s. fecit Hiram omne opus Salomonis, ꝙ pertinebat ad

templum

templum domini, quod poteſt intelligi de ſolis vaſis æneis,quia in iſtis erat præcipuus artifex Hiram. Vel poteſt intelligi de quibuſcunq; vaſis templi,& atriorum ꝙ fuerit præcipuus artifex in illis Hiram.

Et columnas duas. Hic ſpecificat ea,quę fecit Hiram, vel ſaltem quædam eorum. ſ. fecit colũnas duas pulchras,de quorum figura ſupra habetur.

Et funiculos capitellorum ſuper capita columnarum duos. ſ. fecit circulos quoſdam groſſos, qui erant quaſi labia columnarum prominentia, & erant ſuper capita columnarum.ſ.quia in qualibet columna erant duo capitella & capitellum inferius erat groſſius, & iſtud habebat duos circulos groſſos, ſuper quos, & infra quos erant malogranata, & vnus circulos iſtorũ erat immediate ſuper caput columnæ: aliud autem erat ſupra vbi coniungebantur capitellum ſuperius & inferius. & vocantur iſti circuli funiculi,quia erãt groſſi ad modum funiculorum, & dicebantur eſſe ſuper capita columnarum.ſ.in capitellis, quæ erant ſuper capita columnarum,vt ſupra declaratum eſt.

Et retiacula duo. Ideſt duos ordines retiaculorum, quia ſupra quamlibet columnam erant duo capitella,& in quolibet erat vnus ordo retiaculorum,& quilibet ordo iſtorum continebat. 7. verſus retiaculorũ, vel 7.retiacula,vt ſupra patet, & ſic aliquando accipitur retiaculum pro vno verſu retiaculi, & aliquando pro vno ordine,in quo erant 7.verſus.

Vt operirent duos funiculos, quæ erant ſuper capita columnarum. Ideſt retiacula operiebant funiculos,quia vnus funiculus erat in extremitate inferiori capitelli primi, & in iſto capitello aſcendendo verſus ſupra erat vnus ordo.7.retiaculorum, & ſic iſta retiacula operiebant primum funiculum; in extremitate autem ſuperiori iſtius capitelli erat alius funiculus,& ſuper iſtud capitellum erat aliud capitellum, in quo erat vnus ordo. 7.retiaculorum,& iſte ordo erat ſuper ſecundum funiculum,& ſic dicebantur operire funiculos,quia id, ꝙ ſuper alterum eſt operit illud.

Et malogranata quadringenta in duobus retiaculis. Scilicet in qualibet columna erant quadringẽta malogranata: nam erant in quolibet circulo ſiue funiculo de ſupradictis ducenta malogranata: centum ſupra circulum, & centum infra, & quia erant duo funiculi in qualibet columna erant quadringenta malogranata in qualibet columna, & dicebantur iſta malogranata eſſe in retiaculis.i.ſub illis,quia ducenta malogranata erant ſub primo retiaculo in primo circulo,& totidẽ in ſecundo circulo ſub ſecundo retiaculo.

Duos verſus malogranatorum in retiaculis ſingulis. Ideſt in quoliber retiaculo erant duo verſus malogranatorum, quia ſub quolibet retiaculo.i.ordine retiaculorum erãt duo verſus.i. duo circuli malogranatorum, & in quolibet verſu erant centum malograta:in medio autem iſtorũ verſuum erat quidã circulus groſſus æneus,qui vocatur funiculus, & iſte diſtinguebat illos duos verſus malogranatorum.

Ad operiendos funiculos capitellorum. Ideſt iſti duo verſus malogranatorum operiebãt funiculos. i. circulos nunc dictos cum inter duos verſus malogranatorum eſſet vnus funiculus,qui operiebatur a parte ſuperiori,& inferiori verſibus malogranatorum: iſta omnia patent in figura capitellorum ſupra aſſignatorum.

Qui erant ſuper capita columnarum. Scilicet funiculi erant ſuper capita columnę cuiuslibet,vt declaratum fuit ſupra.

Et baſes decem. Ideſt etiam fecit Hiram decem baſes pro luteribus.

Et luteres decem ſuper baſes. Erant enim luteres per ſe facti,& locabantur in baſibus ſuis quadratis, ſicut ſupra declaratum & figuratum eſt.

F *Et mare vnum.* Iſtud ſufficiebat,vt lauarentur ibi omnes ſacerdotes,& non erant multa maria æna, ſicut multi luteres.

Et boues duodecim ſubter mare. Iſti duodecim boues erant locati ſub mari ad ſuſtentandum illud, & aſpiciebant ad duodecim ventos cęli, vt ſupra declaratũ eſt. *Et lebetes,& ſcutras,& amulas.* Iam declaratum eſt, quæ vaſa iſta ſint.

Omnia vaſa, quæ fecit Hiram Salomoni regi in domo domini de aurichalco erant. In hoc recapitulatur totũ opus Hiram, & ex hoc apparet, ꝙ Hiram ſolũ fabricauit iſta vaſa ænea,quæ ſupra habentur, & non fabricauit aliquid in argẽto, vel auro licet poſſit teneri contrariũ, & tunc dicetur ad iſtam literam, ꝙ non diſtribuit hic omnis vniuerſaliter,ſed ſolùm pro iſtis,quæ enarrata
G ſunt nominatim, & iſta omnia erant de aurichalco: fecit tamen alia,quæ erant de auro,& argento. Verius tamen eſt, quòd ſolum fecerit Hiram vaſa iſta de ære,quæ hic nominantur: cætera autem opera in auro,& argẽto lapidibus, & lignis facta ſunt per alios artifices.

Sed obijcietur, quia dicitur ſupra quòd erant de ære,& hic quòd erant de aurichalco.

Dicendum ꝙ pro eodem accipiuntur æs & aurichalcum: nam aurichalcum dicitur lapis auri vel fex auri, & quia æs eſt ſimile auro in colore vocatur aurichalcum,ideſt aurum impurum. Vel accipitur aurichalcum ſolum pro ære Corinthio,ꝙ precioſius eſt quolibet alio ære, eo ꝙ eſt mixtum ex auro argento
H & ære, & vocatur es Corinthium, quia iſta compoſitio incepit in vrbe Corintho: erant enim templa in vrbe illa, in quibus erant ſimulachra aurea argentea, & ænea,cùm autem tota ciuitas hoſtili incendio conflagraret omnia metalla igne calefacta in vnum confluxerunt,factaque eſt quædam commixtio,velut eſſet vna ſpecies metalli,& quia maior pars ęris erat vocata eſt cõmixtio illa æs, & quia precioſius erat quolibet alio ære propter mixtionem auri & argenti,vocatur æs Corinthium ab illa vrbe,in qua cœpit. De quo Paulus Oroſius.5.de Ormeſta mundi. Poſtea autem multæ compoſitiones ſimiles factę ſunt,& iſtud æs poterat vocari proprie aurichalcum,quia habebat partem auri,& tamen erat aurum impurum, cũ eſſet
I mixtum ære & argento. Et quamquam tempore Salomonis non cępiſſet ęs Corinthium,tamen fortè ipſe fecit aliquam talem cõpoſitionem, vt eſſet ęs precioſum.

Aurichalcum vocatur es Corinthium & quare.

In campeſtri regione Iordanis fudit ea rex. Scilicet omnia iſta prædicta de ære,ſiue aurichalco erant facta opere fuſorio,& fuſa ſunt in campeſtri regione Iordanis.i.apud Iordanem,in quadam terra campeſtri. Vocatur autem terra campeſtris aliqualiter plana, & aliqualiter montuoſa.

In argilloſa terra. Ideſt apud Iordanem erat terra argilloſa:ideo ibi fuſa ſunt vaſa prędicta,& fuſa ſunt ibi, vt haberetur copia materiæ, de qua fierent formæ fuſoriæ. Nam de argilla fiunt omnes formæ fuſoriæ fiunt etiam omnia vaſa fictilia, quia de alio luto non poſſent cõuenienter fieri, eo quòd partes à ſe reſilirẽt propter impuritatem mixtionis, & groſſitiem partiũ materialium.

Inter Sochoth & Sarthan. Iſtæ ſunt duę ciuitates apud Iordanem in campeſtribus, & ſunt in ſorte Iudæ, vt patet Ioſue 15. quòd autem ſint iſtæ, & non aliæ eorundem nominum apparet, quia ſicut dicitur hic in regione cãpeſtri, ita Ioſue 15. dicitur quòd Sochoth & Sarthan, & quædam aliæ ciuitates erant in campeſtribus: iſta ciuitas Sochoth, ſiue Sochor eſt illa, cui poſuit nomen Iacob, quando tranſiuit Iordanem, & fixit tabernacula vocauitq; nomẽ loci Sochoth,ideſt vbi tabernacula.Gen.33.Sarthan eſt locus iuxta Iordanẽ, ex quo videbantur tumores aquæ Iordanis, quando tranſierunt Iſraelitæ,vt patet Ioſue 3.ſ.Aquæ intumeſcentes ab inſtar montis apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Edom vſque ad locum Sarthan,De iſto loco habetur ſupra 4.& vocatur Sarthana ſecundum modum linguæ hebraicæ.

Sochoth ciuitas.

Et poſuit Salomon omnia vaſa. Scilicet poſuit ea in locis ſuis in atrio ſacerdotum,& in porticu templi. Et eſt iſta ſententia imperfecta, quia dicitur ꝙ poſuit, & non vbi poſuit,ſicut præcedenti lib.cap.5. dicitur, ꝙ propoſuerat Dauid præmium in die illa, & non dicitur quod præmium.

Propter multitudinem autem nimiam non erat pondus æris. B Quaſi dicat vaſa aurea, & argentea erant in certo põdere, ſed vaſa ærea non erant in pondere determinato, quia tanta erat multitudo æris, ꝙ non curauit Salomon vaſa ponere in pondere certo.

Fecitque Salomon omnia vaſa in domo domini. Hic dicitur de vaſis, quæ erant intra templum, quæ omnia fecit fieri Salomon,& ponunt hic in litera. *Altare aureum.* Iſtud erat altare thymiamatum, ꝙ vocatur aureum, quia erat totum opertum laminis aureis, & dicitur aureum ad differentiam altaris holocauſtorũ, ꝙ erat totum æreum,vt patet 2. Paralipo.4. Iſtud altare erat apud Sancta ſanctorum intra templum.

Et menſam, ſuper quam ponerentur panes propoſitionis au- C *ream.* Ideſt fecit menſam auream pro panibus.

Sciendum ꝙ iſti panes propoſitionis erant 12. valde magni qui ponebantur recentes quolibet ſabbato ſuper menſam auream, & in ſequenti ſabbato tollebantur illi,& ponebantur alij 12.recentes,& iſti ablati pertinebant ad ius ſacerdotum, & ponebantur.12. in memoriam.12.filiorum Iſrael.de omnibus autem cæremonijs iſtorum panum habetur Leui. 24. & ibi declaratum eſt.de iſtis autem non licebat comedere, niſi ſacerdotibus,& tamen in tempore famis licebat comedere. De eis ſupra 1. lib.cap.21. & Matth.12.

Et candelabra aurea.5.ad dextram, & 5.ad ſiniſtram. Decem candelabra fecit Salomon: Moyſes autem fecerat vnicum, vt patet Exodi 25. Salomon autem fecit multa,tamẽ propter honorem & decorem, quia ma- D ioris honoris debuit eſſe nunc templum quàm fuerat prius Moyſi tabernaculum.Etiam quia templum Salomonis erat maius valde, quàm tabernaculum Moyſi,ideo egebat maiori lumine, ſed prima cauſa eſt efficacior. De figura iſtorum candelabrorum nihil ponitur hic,eo quòd facta ſunt ad ſimilitudinem candelabri Moyſi, de cuius fabricatione patet Exodi 25. Dicitur,quòd quinque iſtorum candelabrorum erant ad dextram, & 5. ad ſiniſtram. ſ. 5. ad parietem meridianum templi, & 5. verſus parietem aquilonarem,& per medium eorum tranſitus ad oſtium Sancti ſanctorum. *Contra oraculum.* i. erant locata iſta candelabra contra parietẽ Sancti ſanctorũ, qđ vocatur oraculum,vt patet præcedenti cap.& ibi dictum eſt,quare ſic vocatur. *Ex auro primo.* Vocatur aurum primũ, E ideſt puriſſimum ſic enim accipitur in Canticis Canticorum, ſcilicet manus meę diſtillauerunt myrrhã primam,ideſt myrrham puriſſimam canti. 5. *Et quaſi lilij flores.* Ideſt in candelabris erant facti flores lilij, & ſphærulæ,& calami, vt patet Exo.25.

Et lucernas deſuper aureas. Ideſt in ſummitate candelabrorum in calamis eius erant lucernæ de auro. Accipiuntur hic lucernæ pro quibuſdam vaſis concauis, in quibus ponebatur oleum. Nam in ſanctuario non cremabatur ſepum,nec cera, ſed ſolum oleum, vt declaratum eſt Exodi 25,in iſtis autem vaſculis ponebatur lychnum,& ardebat, ideo ipſa vaſa vocãtur lucernæ aureæ.

Et forcipes aureas. Vocantur forcipes quædam parvæ retiaculæ de auro ad tollendum lychnum combuſtum,ne caderet in oleo lucernæ, & fędaret illud.

Et hydrias. Iſtæ erant quædam vaſa magna, in quibus ſeruabatur oleum ad ponendum in lucernis, & fortè iſtæ hydriæ erant intra templum, vt quando ſacerdotes introirent in mane, & in veſpere ad compo nendum lucernas, & cremandum thymiama, vt patet Exo.30. acciperent de oleo hydriarum, & ponerent in lucernis.

Et fuſcinulas. Iſtæ erant aureæ factæ ad mittendum intra lucernas aureas,ſi aliquando caderet aliquid de cinere lychnorum intra ipſas,cum his enim extrahebatur,vt maneret oleum mundum: proprie autem vocantur fuſcinulæ vncini quidam,quibus carnes de olla extrahuntur,& dicũtur fuſcinulæ de fuſcus.a,um. i.niger, quia fuſcinula denigratur propter fumum, ſicut alia vaſa coquinaria.

Et phialas. Vocantur phialę vaſa aurea in parte ſuperiori ſtricta,& inferiori lata, & ſunt ad continendum vinum:ſeruiebant autem in ſanctuario ad ponendum in eis vinum libaminum. Nam quandocunque offerebantur holocauſta,vel hoſtiæ pacificæ oportebat ſimul offerri libamina,ſcilicet ſimilam,oleum,vinũ, ſal,& thus.De hoc Leui.2.& magis Nume. 15.

Et mortariola. Iſta erant vaſa quædam aurea ad con C terendum in eis varias ſpecies aromatũ, vt fieret thymiama. In templo enim quotidie cremabatur bis thymiama in mane, & in veſpere Exodi 30. iſtud autem fiebat ex diuerſis aromatibus, & ſpeciebus contuſis & redactis vſque ad puluerem minutiſſimum. e.c. Conterebantur autem in iſtis mortariolis.

Et thuribula. Iſta erant vaſa, in quibus cremabatur thus. Nam ſuper altare thymiamatum cremabatur quotidie thus, & hoc erat in iſtis thuribulis aureis, quæ fortè haberent interius aliquam cruſtam ferri, ne aurum calore prunarum liquefieret. vel vocantur thuribula vaſa,in quibus ſeruabatur thus, quod poſtea cremandum erat,& non cremabatur in ipſis thuribulis,ſed primum eſt verius.

De auro puriſſimo. Iſtud refertur ad omnia ſuperiora D vaſa immediatè poſita.

Et cardines oſtiorum domus templi, & interioris domus ſanctorum ſanctorum ex auro erant. Iſtud erat ſpeciale in portis Sancti ſanctorum, & in portis exterioribus templi, quia erant ipſi cardines ex auro. Vocantur hic cardines quædam armillæ fixæ in liminaribus domus, in quibus vertebantur ianuæ. etiam erant aliæ armillæ de auro circumpoſitæ ipſis pedibus ianuarum, quæ infigebantur cardini, & vtręque armillæ erant de auro.

Et perfecit omne opus, quod faciebat Salomon in domo domini. Ideſt finiuit omnem apparatum domus, & vaſa eius. Omiſit tamen ſupra litera decem menſas aureas,in quibus ponebantur vaſa aurea & argentea, de quibus 2. Paralip.4.

Et intulit quæ ſanctificauerat Dauid pater ſuus. Ideſt po- E ſuit in Sanctuario omnia, quæ Dauid vouerat. Dicitur autem ſanctificare, ideſt ſanctum efficere, quia per hoc, quòd aliquid deuouetur tranſit in dominiũ ſanctuarij,& vocatur iam ſanctum, quia omnia, quæ ad ſanctuarium pertinent,ſancta ſunt.

Argentum & aurum, & vaſa repoſuitque in theſauris domini. Scilicet Dauid vouit multa quæ parauerat pro expenſis templi domini.1.Paralipom.22.& 18. Et de illis facta ſunt vaſa aurea,& argentea, & manſit fortè aliqua maſſa auri, & argenti non redacta in vaſa, & omnia iſta poſuit Salomon in theſauris domini.Credendum eſt enim,quòd vaſa, quæ erant neceſſaria ad quotidianam miniſtrationem,erant in templo in domo

mo inferiori vbi ministrabant quotidie sacerdotes, vasa autem, quæ non erant necessaria ad quotidianã ministrationem seruabantur in duobus cenaculis superioribus domus, de quibus dictum est præcedenti cap.

Vasa sanctuarij, quæ fecit Salomon, quæ erant.
Quæst. XVII.

QVAERITVR quæ erant vasa sanctuarij, q̃ fecit Salomon.
Respondendum quòd accipiendo large vasa pro omni supellectili.

Dicendum, quòd erant quædam vasa templi, & quædam atrij sacerdotum: nam in alijs atrijs nõ erãt aliqua vasa, erant autem in atrio sacerdotum decem luteres cum vasibus suis, in quibus erat aqua ad lauãdum carnes sacrificiorum: erat ẽt mare æneũ, in quo lauarentur sacerdotes: erat ẽt mare æneũ holocaustorum valde magnum: erant etiam vasa ærea altaris, scilicet lebetes, scutræ, & amulæ, & ignium receptacula, & forcipes, nihil aliud erat in atrio sacerdotum de vasis.

In porticu autem templi erant duæ columnæ pulchræ cum capitellis suis, de quibus patet supra in litera. Intra templum verò erat duplex domus. s. Sancta sanctorum, & domus exterior. in Sancta sanctorum erat sola arca Moysi, & duo cherubim magni de lignis oliuarum: in domo autem exteriori erat altare aureum pro thymiamate: erat etiam mensa propositionis, cum panibus duodecim: erant etiam decem candelabra quinque ad dextram, & quinque ad sinistram: erant etiam ibi decem mensæ, in quibus erant vasa aurea, & argentea ad vsum sacrificiorum, & illa erant multiplicia, scilicet phialæ, mortariola, thuribula, acceptabula. De his omnibus patet hic, & 2. Paralipom. 4. cap. Iosephus autem. 8. Antiquitatum enumerat ista vasa magis in particulari. Vnde postquam posuit mare æneum, & luteres, & columnas, & altare holocaustorum, ait: fecitque omnia vasa eius ærea in super caldarias, ollas, trullas, arpagones. Obtulit rex mẽsarum multitudinem auream & vnã præcipuam, super quam ponebantur panes Dei, & huic proximas alias decem millia alio modo factas, super quas iacebant paterę, & phialę. aurea quidem decem millia: argentea quadraginta millia, fecitque candelabra decem millia secundum præceptũ Moysi, ex quibus vnum recondidit in templo, vt per diem luceret secundum legem, & mensam vnam, super quam positi erant panes. Fecitque rex vini infusoria octoginta millia, & phialas aureas decem millia, argenteas verò duplici numero. Patenas autem aureas ad offerendum in eis similam conspersam ad altare octoginta millia, & phialas aureas, & argenteas duplici numero. Crateras autem, in quibus similam cum oleo fermentabãt aureas quidem sexaginta millia: argenteas duplici numero: mensuræ autem similes eis quę Mosaycæ vocabãtur. Assarones aureos viginti millia, & argenteos dupliciter. Thuribula aurea, quibus offerunt incensum viginti millia, & alia thuribula, in quibus portabant ignem a maiori altari, quod erat in templo quinquaginta millia. Stolas autem sacerdotales pontificibus cum his, quę pendebãt ad pedes, & superhumerales & rationales mille. Corona verò, in qua Moyses Deũ inscripserat vna fuit, & ad hunc diem vsque permansit. Sacerdotales autem stolas ex bysso contextas, & zonas purpureas singulis decem millia, & tubas secundum præceptum Moysi 200. millia. Item stolas Leuitarum dicentium hymnos ex bysso. 200. millia & instrumenta musica ad hymnos dicendos adinuenta, quę Nabla dicuntur, & Cirnana ex electro constituta quadraginta millia. Ista vasa in tanta multitudine non ponit scriptura, sed credendum est, q̃ fuerint, & sacerdotes habebant numerum istorum, & sic Iosephus, qui erat vnus de sacerdotibus poterat scire hæc, & describere. Potest etiam intelligi istud per clausulam generalem, scilicet intulitque Salomon quæ sanctificauerat Dauid pater suus argentum, & aurum, & vasa reposuitque in thesauris domus domini: scriptura autem non curauit enumerare, nisi illa vasa, quæ pertinebant ad quotidianam ministrationem, & non ea, quæ seruabantur in templi thesauris abscondita.

F G H I K

Cap. 3.

CAP. VIII.

TVNC congregati sunt omnes maiores natu Israel, cum principibus tribuum & duces familiarum filiorum Israel ad regem Salomonem in Ierusalem, vt deferrent arcam fœderis Domini de ciuitate Dauid, idest de Sion. 2.Par.5.

TVNC. Descripta in præcedentibus templi ædificatione, hic agitur de eius dedicatione, scilicet quia fuit facta magna solennitas dedicando illud, & ponendo vasa sacra ibi, & diuiditur in quatuor, quia primo ponitur arcæ introductio, secundo diuinæ præsentię insignis apparitio ibi. *Factum est autem.* Tertio Salomonis oratio ibi. *Stetit autem Salomon.* Quarto populi benedictio, & licentiatio ibi. *Factum est autem.*

An dedicatio templi fuit immediatè post ædificationem.
Quæstio. I.

QVAERITVR circa primum an ista, quæ habentur hic facta fuerint post præcedentia, & an ĩmediatè, vel interposito aliquo tempore.

Respondendum, q̃ ista fuerunt post illa, quia certum est, q̃ prius fuit ædificatio, quàm dedicatio. Ad secundum dicendum, q̃ fuerunt ista post illa immediate, scilicet quòd cum finita sunt omnia vasa, & apparatus domus domini intulit illa Salomon in templum, & illa fuit dedicatio. Hoc apparet in litera, quia dicitur: Tunc congregati sunt, scilicet postquam facta sunt quæ habentur supra congregati sunt Israelitæ ad dedicandum templum. Nec est verisimile, q̃ aliqua mora interciderit, quia vasa facta sunt, vt ponerentur in templo, & ministraretur in eis, ideo mox, vt facta est copia vasorum, & ædificata est domus, dedicaretur, vt posset in ea ministrari.

Tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel. Idest factis quæ habentur præcedenti cap. congregati sunt. Vocantur autem maiores natu seniores, qui maiorẽ ætatem habebant. Et isti propter auctoritatem & prudentiam vocati sunt, quia erãt honorabiles nimis iuxta illud: Canities veneranda Sapien. 4.

Cum principibus tribuum. Erant autẽ duodecim principes, sicut erant duodecim tribus. Sic patet Num. 1. & 2. vbi in computatione cuiuslibet tribus ponitur vnus princeps, & dicitur: Hi sunt nobilissimi principes multitudinis per tribus, & cognationes suas. Isti duodecim erant honorabiliores in toto populo. Vnde quando dedicatum est sanctuarium sub Moyse, isti duodecim principes obtulerunt per duodecim dies

dies Nume. 7. Et non fit mentio de alijs de populo. Isti principes veniebant directe per lineam primogenitorum a capitibus ipsarum tribuum.

Et duces familiarum filiorum Israel. Familiæ erant quędam cognationes speciales in ipsis tribubus: nam q̃libet tribus habebat duas, vel tres, aut plures familias, quarum quælibet habebat vnum principem venientem per lineam primogenitorum a capitibus ipsarũ familiarum, sicut fiebat in tribubus. Erat autem princeps ipsius tribus excellentior principibus familiarũ. Quot autem erant familiæ in qualibet tribu, habetur Nume. 26.

Ad regem Salomonem in Ierusalem. Scilicet congregati fuerunt ad ipsum, quia ipse misit ad vocandum eos. Sic enim Dauid misit ad vocandum omnem Israel, quando voluit transferre arcam de Cariathiarim in Ierusalem 1. Paralip. 13.

Vt deferrent arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, idest de Sion. Non venerunt, vt ipsi deferrent arcam, quia soli sacerdotes, & Leuitæ intulerunt eam, quia non licebat alijs tangere ipsam, vt patet hic, & 1. Paralipo. 15. sed venerunt ad deferendum arcam, idest ad honorandum translationem eius, cum prę̃sentes essent. Et dicitur de ciuitate Dauid, idest Sion, non quidem, q̃ esset templum, in quo ponenda erat arca extra vrbẽ Dauid, quia templum erat in monte Moria. 2. Paralipom. 3. & tamen mons Moria erat ipse mons Sion intra ciuitatem Dauid, sed dicitur q̃ translata fuit arca de ciuitate Dauid, i. de domo Dauid, in qua prius erat. Et ista erat ciuitas Dauid, vt patet præcedenti lib. cap. 5.

Conuenitque ad regem Salomem vniuersus Israel. Idest plurimi de Israel, quia non conuenerunt omnes viri Israel. Vel potest dici, q̃ venerunt omnes viri Israelitę in Ierusalem nullo manente in ciuitatibus, quia nunc erat septimus mẽsis, in quo erat festum tabernaculorum, & tamen tenebantur omnes masculi Israelitarũ apparere ter in anno coram domino in sanctuario. s. in festo azymorum, & Pentecostes, & tabernaculorum Exo. 23. & 34. & Deuteronom. 16. nunc autem erat dies propitiationis in die decimo mensis. 7. & post 5. dies erat festum tabernaculorum, ergo tenebantur omnes venire in Ierusalem, quia ibi erat iam locus sanctuarij.

In qua die facta fuerit dedicatio templi.

In mense Bethanim in solenni die. Est enim mensis Bethanim mẽsis septimus apud hebræos, qui apud nos September vocatur, & aliquando coincidit cũ Octobri secundum diuersas lunationes Hebræorum, & in isto mense dedicatum est templum. Dicitur in die solenni, idest in die propitiationis secundum quòd communiter exponitur.

Sed dicendum, quòd hoc non constat, quia mensis septimus apud hebræos habebat tria festa. s. festũ Clangoris prima die mẽsis, festum propitiationis decimo die, festum tabernaculorum die 15. & istud durabat per octo dies vsque ad diem vicesimum secundum mensis. poterat ergo in quolibet istorum trium festorum, cum non determinetur, de quo illorũ intelligatur.

Sed adhuc magis videtur dicendum, quòd fuerit festiuitas ipsa tabernaculorum, quod satis apparet ex litera. Nam infra dicitur, q̃ rex celebrauit diebus septem festum, cum Israelitis & die 8. dimisit eos, & tamen non erat aliquod festum, quod duraret septem diebus in mense septimo, nisi festum tabernaculorũ, istud enim celebrabatur septem diebus, & dies octauus erat cętus, & collectæ, & cum fuisset die ipsa collecta pecunia de populo, poterat quilibet ire in domũ suam. De hoc Leuit. 23. & Deuter. 16.

Sed aliquis dicet, q̃ non erat istud festum tabernaculorum, nec nunc rex celebrauit septem diebus, ꝓpter tabernaculorum festum, sed quia voluit honorare dedicationem templi.

A B C D E

Sed dicendum necessario, quòd fuerit festum tabernaculorum, quia istud incipiebat die 15. mensis, & finiebatur die. 23. Leui. 23. Et tamen istud festum, qđ nunc factum est fuit a 15. die vsque ad 23. mensis 7. vt patet 2. Paralipom. 7. s. Fecit Salomon solennitatem in tempore illo septem diebus, & omnis Israel cum eo. Et postea sequitur: Igitur in die. 23. mensis 7. dimisit populos lætãtes ad tabernacula sua. Item in ista solennitate factus est cętus, & collecta, vt patet 2. Paralipom. 7. scilicet fecit die 8. collectam, eo quòd dedicasset altare septem diebus, & tamen in nulla festiuitate fiebat cętus & collecta, nisi in festo tabernaculorum, vt patet Leui. 23. ergo erat nunc festum tabernaculorum, quando altare dedicatum est.

Ipse mensis septimus. Scilicet Bethanim erat mensis septimus, in quo fuit dedicatio templi.

Quomodo dedicatio potuerit fieri mense septimo, cum templum mense octauo consummatum fuerit.
Quæstio. II.

QVAERITVR quomodo potuerit fieri dedicatio templi in mense septimo, q̃ dedicatio fuit post completionem, & tamen completum est sanctuarium, cum omnibus supellectilibus suis in mense Bul, qui est octauus præcedenti cap. ergo non fuit dedicatio in septimo.

Ad hoc respondent aliqui, q̃ finitum fuit templũ mense septimo, & in illo dedicatum est: cum autem dicitur præcedenti cap. q̃ fuit consummatum mense octauo dicunt, q̃ ibi computantur menses per annos regis Salomonis, cum dicatur anno. 4. fundata est domus domini, & tamẽ ille erat quartus a principio regni Salomonis, ita ergo mensis vocaretur octauus faciendo primum mẽsem illum, in quo cœpit regnare Salomon, & fortè ipse cœpit regnare mense vltimo anni, & ille vocabitur primus mẽsis in anno suo, & sic mensis septimus anni erat mensis 8. secundum annos regni Salomonis.

Ista responsio erat nimis colorata, sed nõ stat, quia tunc idem mensis esset secundum substantiam, qui esset octauus secundum annos regni Salomonis, & septimus secũdum computationem cõmunem, ideo habent idem nomen, & tamen iste mensis dedicationis vocatur Bathanim, & mẽsis quo finitum est templum vocatur Bul, ergo non erat idem mensis secundum veritatem, sed ille erat 8. & iste 7.

Dicendum ergo aliter, q̃ forte Salomon fecit dedicari templum mense septimo, & tamen nondum consummatum erat, quia manebant aliqua vasa eius facienda, quæ consummata sunt in mense sequenti, & sic dicitur, quod cõsummatum est mense octauo.

Sed tunc dicetur quomodo Salomon dedicauit tẽplum antequam consummaretur, quia iste est ordo præposterus.

Respondendum q̃ Salomon vidit modicum supesse ad complendum omnia vasa sanctuarij, quę complerentur in mense octauo, & quia volebat Salomon mox dedicare sanctuarium vocauit in mẽse septimo ad dedicationem eius, hoc autẽ fuit ad excusandum populum a laboribus, quia populus venturus erat mẽse septimo ex necessitate legis in domũ domini Exodi 23. & 34. ideo voluit, q̃ tunc dedicaretur. Nam si tunc nõ dedicasset oporteret, q̃ sequeretur vnum de tribus inconuenientibus. s. q̃ non dedicaretur templum mox, vt compleretur, vel non dedicaretur honorabiliter, vel populus grauaretur laboribus & expẽsis.

ſis. Quodlibet autem iſtorum trium erat incõueniẽs. Patet q̃ ſequantur hæc, quia ſi Salomon finiuiſſet tẽplum menſe octauo, aut dedicaret illud immediate, aut expectaret vſq; ad aliquod feſtum, in quo cõgregarentur Iſraelitæ. Si primo modo eſſet inconueniẽs, quia eſſet magnum tempus poſt ædificationem templi, ſcilicet fere. 5. menſium, aut 6. in quo non fieret miniſtratio aliqua in ſanctuario, & ſic eſſet inutile. Si autem Salomon vellet mox poſt conſummationem illud dedicare, aut vocaret populum ad dedicationẽ, aut non: ſi vocaret grauaret populum magnis laboribus & expenſis, quod erat inconueniens: Si autẽ non vocaret eos, eſſet dedicatio ſine honore. Vocando autem populum menſe ſeptimo ad dedicationem non ſequebatur aliquod iſtorum triũ inconuenientium, eo q̃ populus aliàs venturus erat ex neceſſitate legis menſe ſeptimo, ideo tunc vocauit eos, quod autem ante conſummationem fieret dedicatio, non erat inconueniens, quia iam templum cõſummatum erat, cum toto ornatu ſuo, ſed ſolum reſtabant aliqua vaſa complenda, poterat autem templum ſine illis dedicari. iſta ſoluutio eſt conueniens, & tenet eam hiſtoria ſcholaſtica.

Aliter poteſt reſponderi, ſcilicet q̃ templum finitum eſt vndecimo anno regni Salomonis menſe octauo ſupra 6. cap. & tamen in illo anno non fuit conſecratum templum, ſed in ſequenti anno menſe ſeptimo.

Sed iſtud non ſtat, quia ſequuntur duo inconuenientia. Primum quia maneret templum vno anno fere integro poſt conſummationem, in quo nihil miniſtraretur in eo, quod eſt irrationabile. Secundum inconueniens eſt, quia dato quod templum cõſummaretur menſe 8. anni 11. & non dedicaretur immediate, ſaltem tamen in primo feſto, in quo congregaretur totus Iſrael ex neceſſitate legis dedicaretur: iſtud autem erat feſtum azymorum. 15. die menſis primi, in quo totus Iſrael conueniebat in locum ſanctuarij: Leuiti. 23. & Deuteronom. 16. Saltem tunc dedicaretur. Non ergo poteſt ſtare iſta reſpõſio, ſed dicendum vt ſupra, ſcilicet quòd vno menſe dedicatum eſt, antequam complerentur vaſa eius.

Veneruntque cuncti ſenes ex Iſrael. Non ſolum venerũt ſenes, ſed etiam cæteri principes, & non principes. fit tamen mentio de ſenibus propter honorem. Sciendum autem quòd non vocantur hic ſenes omnes illi, qui erant in magna ætate: nam propter eſſe magnæ ætatis non eſt aliquis honorabilis, quia potius cũ quis venit ad nimiam ſenectutem deficit iudicio propter, quod erat honor, ſed vocantur ſenes viri maturæ ætatis, qui magna prudentia vigent quorum dictis circa moralia attendendum eſt, & inſiſtẽdum, ſicut demõſtrationibus apud mathematica, vt patet 6. Ethicor. Et iſti quamquam non ſint in valde magna ætate habent gloriam ſenectutis. Sapient. 4. ſ. ſenectus enim venerabilis eſt non diuturna, nec numero annorum computata: cani ſunt autem ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.

Et tulerunt arcam ſacerdotes. Scilicet acceperunt illam de domo Dauid. *Et portauerunt arcam domini.* Repetitio eſt eiuſdem ſententiæ. *Et tabernaculum fœderis.* Vocatur tabernaculum ipſæ cortinæ, & omnia velamẽta, quæ fecit Moyſes in deſerto cum tabulis, & vectibus & columnis. Iſta autem erant nunc in Gabaon quia ibi erat altare holocauſtorum: nam illuc iuit Salomon ad offerendum mille hoſtias. ſupra tertio. omnia autem hæc, cum velis & columnis atrij portata fuerunt in templum Salomonis: non vt eſſent ibi iã ad aliquam miniſtrationem, ſed ſolum vt conſeruarentur in theſauris templi.

Et omnia vaſa ſanctuarij, quæ erant in tabernaculo. Ideſt etiam portauerunt vaſa tabernaculi. Accipitur large tabernaculum pro toto aggregato ex tabernaculo, & atrio: erant enim vaſa in atrio: ſcilicet altare holocauſtorum cum vaſculis ſuis, ſcilicet leberibus forcipibus fuſcinulis, & ignium receptaculis Exodi 27. erat etiam ibi labrum æneum, in quo lauabantur ſacerdotes: Exodi 30. in tabernaculo erant alia vaſa, ſcilicet menſa propoſitionis cum vaſculis ſuis, ſcilicet acetabulis, phialis, thuribulis, & cyathis. Erat etiam ibi candelabrum aureum. Exodi 25. erat etiam ibi altare thymiamatis: Exodi 30. erat etiam arca intra Sancta ſanctorum: Exodi 26. & hæc omnia portata fuerunt in ſanctuarium Salomonis, vt ponerentur in theſauris templi, & quædam pauca iſtorum proficerent ad miniſtrationem, vt declaratum eſt ſupra 6.

Et ferebant ea ſacerdotes, & Leuitæ. Ideſt tam ſacerdotes quàm Leuitæ portauerunt arcam ad templum Salomonis.

An ſacerdotes portauerint arcam. *Quæſt. III.*

QVAERETVR an ſacerdotes portauerunt arcam, vel Leuitæ. Aliquis dicet, q̃ portauerunt eam ſacerdotes, qa dicitur hic: Et tulerunt ſacerdotes arcam domini. In cõtrariũ videtur, quia 2. Paralipo. 5. vbi ponitur iſta materia dicitur, quod Leuitæ portauerunt arcam.

Reſpondendum q̃ ſatis videtur. q̃ portauerint ſacerdotes arcam, quia hic dicitur, q̃ ſacerdotes tulerunt eam. De Leuitis autem & ſacerdotibus ſimul dicitur, quod portauerunt alia vaſa tabernaculi. Item patet, quia infra dicitur, & intulerunt ſacerdotes arcã fœderis domini in locum ſuum intra oraculum templi in Sancta ſanctorum.

Sed obijcietur, q̃ ſacerdotibus non liceret portare arcam, quia iſtud erat officium Leuitarum, vt patet Nume. 4. & 7.

Reſpondendum q̃ illa officia, quæ pertinebant ad Leuitas poterant fieri ſimul per ſacerdotes, eo q̃ ſacerdotum officium erat maius, & ordo ſuperior poteſt facere ea, quę pertinent ad ordinem inferiorem, ſicut ſacerdos poteſt facere, quæ pertinent ad diaconum, vel ſubdiaconum, ideo ſacerdotes aliquando leguntur portaſſe arcam. Sic patet in tranſitu Iordanis, quia ibi ex mandato Dei ſacerdotes tulerunt eam: Ioſue 3. iterum etiam quando circuibant Iſraelitæ vrbẽ Iericho ſacerdotes portabãt arcam Ioſue 6. ita igitur cum nunc fieret magna ſolennitas arcæ, quia transferebatur in locum ſuum ſempiternum, ſacerdotes tulerunt eam, quia ipſi erant digniores miniſtri quàm Leuitæ.

Ad rationem in contrarium. 2. Paralipom. 5. dicendum, quòd ibi accipiuntur Leuitæ pro ſacerdotibus. Pro quo ſciendum, quòd Leuitæ accipiuntur dupliciter: vno modo, vt dicunt genus: alio modo, vt Leuita ſignat officium. Primo modo omnes de ſtirpe Leui vocantur Leuitæ, & quia ſacerdotes erant de ſtirpe Leui vocantur Leuitæ: nam Aaron, qui erat princeps omnium ſacerdotum, & caput progenieі ipſorum fuit de ſtirpe Leui. Secundo modo Leuita dicit officium, & tunc Leuitæ vocantur quædam pars ipſorum filiorum Leui, cui aſſignata erat inferior miniſtratio. Alia autem pars filiorum Leui, cui competebat miniſtratio ſuperior, vocabatur pars ſacerdotalis, nunc autem accipiuntur Leuitæ primo modo, & ſic æqualiter poſſunt intelligi ſacerdotes, vel Leuitæ. De illo primo modo patet Exodi 4. vbi Aaron vocatur Leuites, & tamen ipſe fuit ſummus ſacerdos.

Rex autem Salomon, & omnis multitudo Iſrael, quæ conuenerat

uenerat ad eum. Scilicet totus Iſrael, qui cõuenerat ad ſolennitatem feſti Tabernaculorum, quando templũ dedicandum fuit.

Gradiebantur cum illo ante arcam. Scilicet non accedebant ipſi ad arcam, quia laici erant: nam morerentur ſi præſumerent accedere, ſicut alij qui immiſcebant ſe miniſterijs ſacerdotum, vel Leuitarum moriebantur. Patet de 250. viris, qui mortui ſunt offerentes incenſum: Nume. 15. & de rege Azaria, qui percuſſus eſt lepra volens offerre incenſum ſequenti lib. capit. 15. ſed præcedebant arcam canendo, & offerendo ſacrificia.

Et immolabant oues, & boues abſque æſtimatione & numero. Scilicet tam rex quàm populares offerebant ſacrificia multa nimis, & dicebantur abſque eſtimatione, & numero, non quòd numero carerent, quia numero limitata ſunt omnia, ſed quia vulgus dicit omnia illa, quæ multa ſunt, vel quorum numerum neſcimus eſſe infinita: fuerunt tamen iſta determinata, ſcilicet boues vigintiduo millia, & oues centum & viginti millia, vt patet infra in litera. & 2. Paralipomenon. 7. illa enim fuerunt animalia, quæ oblata ſunt in tota dedicatione ſanctuarij. Forte enim voluit tenere Salomon hic modum, quem tenuit Dauid quando tranſtulit arcam de domo Obededom in domum ſuam. Nam poſtquam tranſiſſent Leuitæ, qui portabant arcam ſex paſſus immolabant ſeptem tauros, & ſeptem arietes, & ſic fiebat in ſingulis. 6. paſſibus, vt patet præcedenti lib. capit. 6. & melius Paralipomenon. 15.

Et intulerunt ſacerdotes arcam fœderis domini in locum ſuum. Scilicet poſtquam portauerunt eam in templum, introduxerunt illam in locum ſuum, ſcilicet in Sancta ſanctorum. In hoc autem ſciendum, quòd dato, quòd Leuitæ portauiſſent arcam de domo Dauid vſque ad templum, tamen ipſis non licebat introducere eam in templum, & potiſſimè in Sancta ſanctorum, ſed ſacerdotes debebant eam introducere. De hoc patet ſimile Nume. 4.

Quomodo fuit portata arca in templum, ſcilicet velata, vel nuda. *Quæſt. IIII.*

QVAERETVR quomodo fuit portata arca. Reſpondendum quòd cum arca eſſet in domo Dauid erat velata pallijs ſuis, de quibus dicitur Nume. 4. & quando portata fuit ad templum etiam fuit velata pallijs, alioquin totus populus, qui videbat eam, moreretur. Sic fuit in Bethſamitis, de quibus mortui ſunt quinquaginta millia eo quòd viderunt arcam ſupra primo lib. cap. ſexto. etiam Leuitæ non pòterant videre arcam nudam, vel tangere eam, alioquin morerentur, ideo quando per deſertum caſtra mouenda erant, licet arca portanda eſſet a Leuitis, non tollebant eam ipſi de tabernaculo, ſed ſacerdotes ingrediebantur, & velabant eam, & velatam tradebant Leuitis, & ſic ſine periculo eam accipiebant, alioquin nudam eam videntes, vel accipientes, morerentur, vt patet Numeri 4. Nunc autem arca in Sancta ſanctorum diſcooperiẽda erat, quia nunquam debebat eſſe velata, niſi propter periculum quando portabatur, ne videretur ab aliquibus, & morerentur, vt ſatis colligitur allegato cap. ideo oportebat, quòd ſacerdotes intrarẽt ad tollendum velamenta eius, quia Leuitis non licebat hoc.

An ſacerdotes intrauerunt in Sancta ſanctorum cum arca. *Quæſtio. V.*

QVAERETVR vlterius, quomodo ſacerdotes potuerunt nunc intrare in Sancta ſanctorum, quia ſoli ſummo ſacerdoti licebat illuc ingredi, & hoc ſemel tantum in anno Leui. 16. & ad Hebrę. 9.

Reſpondendum q̃ ad miniſtrandum aliquid intra Sancta ſanctorum, dum arca mãſura eſſet in loco ſuo non licebat ingredi alicui, niſi ſummo ſacerdoti, & huic ſemel tantum in anno, quando tamen arca mouenda erat de loco ſuo, vel reponenda ibi, licebat ſacerdotibus minoribus illuc introire cum ſummo ſacerdote ad velandum eam, vel tollendum velamenta. Hoc patet Nume. 4. vbi iubetur, q̃ quando mouenda eſſent caſtra, introiret Aaron & filij eius. ſ. ſacerdotes minores, & velarent arcam, traderentque Leuitis portandam, & rurſum cum caſtra figenda eſſent ſacerdotes introibant in Sancta ſanctorum, & nudabant arcam velamentis ſuis, manebatque ibi. Et tunc ſtantibus caſtris non licebat ſacerdotibus minoribus introire in Sancta ſanctorum, ſed ſoli pontifici ſemel in anno. Tunc ergo dicendum, q̃ hac vice ſolum licuit ſacerdotibus minoribus introire in Sancta ſanctorum ad ponendum arcam, poſtea autem nunquã licuit, niſi ſummo ſacerdoti, eo q̃ poſtea nunquam fuit arca inde mota quouſque totaliter ablata eſt. Ratio differentiæ erat, quia quãdo arca manebat in Sancta ſanctorum, apparebat Deus ſuper illam, & nolebat q̃ aliquis introiret illuc, vt patet Leuit. 16. ſ. loquere ad Aaron fratrem tuum ne omni tempore ingrediatur ſanctuarium, quod eſt intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, vt non moriatur, quia in nube apparebo ſuper oraculum. Cum autem ſemel in anno ingrediebatur ſummus ſacerdos ferebat ſecum thymiama, vt vapor groſſus conſurgens ex thymiamate ſuperpoſito prunis faceret, q̃ ſacerdos nihil videret de eo, quod erat ſuper oraculum, vt patet. e. c. cum autem caſtra mouebantur, vel locabantur, gloria domini receſſerat de ſuper arcam, ideo poterant ſecuri introire ſacerdotes ad velandum eam, vel diſcooperiendum.

In oraculum templi in Sanctum ſanctorum. Ideſt introduxerunt eam in oraculum, idem eſt enim oraculum, & ſanctum ſanctorum, vt declaratum eſt ſupra ſexto.

Subter alas Cherubim. Scilicet poſuerunt arcam ſub alis cherubim, vt videretur obumbrata ab eis: nõ ſunt illi cherubim duo parui, qui erant ſuper arcam, quia ſub iſtis non poterat poni arca, cum ipſi eſſent pars arcæ, & quocunque moueretur arca ipſi ſimul ibant, ſed intelligitur de duob⁹ cherubim magnis de lignis oliuarum, quos fecit Salomon ſupra ſexto.

Si quidem cherubim expandebant alas ſuper locum arcæ. ſ. Cherubim erant poſiti in medio domus, vnus ab Aquilone, & alius a Meridie: arca verò erat in medio cherubim, quia ipſa non magis declinabat ad meridiem, quàm ad ſeptentrionem, & velabãt illis cherubim extenſis contra ſe inuicem, vt magis declaratũ eſt ſupra ſexto.

Et protegebant arcam, & vectes eius deſuper. Ideſt operiebant arcam: protegere enim licèt accipiatur a q̃buſdam pro defendere; tamen proprium ſignificatũ eius eſt pro operire, ſic patet Exo. 33. cum dixit Deus cumque tranſibit gloria mea ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec tranſeam, i. operiam vultum tuum manu mea dextra, & patet ex ſequẽti. ſ. tollamque manum meam, & videbis poſteriora mea, faciem aũt meam videre non poteris, & ſic q̃ protegebat eum manu ſua, operiebat oculos eius.

Dicitur

F Dicitur autem ꝙ protegebant arcam,& vectes.ſ.quia alæ eorum pendebant ſuper arcam de plano, & non de acuto, & quia erant amplæ alæ poterant obumbrare arcam,& vectes. Dicuntur aũt vectes duo ligna lõga infixa lateribus duobus arcæ per anulos, & portabatur arca ſuper humeros hominum per illa ligna. De his patet Exo.25.

Cumque eminerent vectes,& apparerent ſummitates earum foris ſanctuarium non apparebant vltra extrinſecus. Iſta litera videtur difficilis.ſ.vt aſſignetur, ꝙ ſummitates vectium apparerent extra ſanctuarium.

Dicendum aũt, ꝙ accipitur hic ſanctuariũ pro Sancto ſanctorum,& non pro domo exteriori, quia tũc eſſet ſenſus, ꝙ apparebant vectes arcæ extra totũ templum, & ſic apparerent a longe.ſ.pluſquam a 40.cubitis.nam longitudo domus exterioris erat 40. cubitorum, vt patet ſ̃. 6. ſed accipitur ſanctuarium pro Sancto ſanctorũ, & extra illud apparebant vectes quamq̃ intus eſſent,& apparebant ſolum in ſanctuario exteriori, in quod ſoli ſacerdotes introibant: vnde ſiquis introiret interius accedens circa parietem Sancti ſanctorum, videbat quaſdam partes illorum vectium: ſi aũt recederet aliqualiter a pariete Sancti ſanctorum verſus portam templi, licet eſſet in templo non videbat vectes,& hoc ſignificat litera, cùm dicit, non apparebant vltra extrinſecus. ſ. recedendo modicum a pariete Sancti ſanctorum.

Sed adhuc manet dubium, quomodo accedens apud Sancta ſanctorum videbat ſummitates vectium, & cum modicum receſſiſſet non videbat vectes.

Rabbi Sal.dicit, ꝙ fiebat hoc modo.ſ. quia ante Sãcta ſanctorum in parte interiori erat poſitum quoddam velum pendens a ſupra vſque ad terram, de quo dicitur. Mat.27. velu m templi ſciſſum eſt. Vectes aũt accedebant vſque ad iſtud velum in porta Sancti ſanctorum,& impellebant velum aliqualiter ad partem exteriorem, & videbantur extremitates vectium latentes ſub velo, ſicut duæ mamillæ mulieris latentes ſub veſte ſua,& de hoc exponit id, ꝙ habetur Cant.1. ſcilicet Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur.i. ꝙ Deus morabatur ſup arcam inter duo vbera, quæ faciebant vectes in velo, & ſic extremitates vectium in ſeipſis non poterant videri, ſed ſub velo, ſicut videntur manus hominis ſub chirotecis. Sed iſte modus non tenetur a doctoribus noſtris.

Dicunt autem, ꝙ alio modo erant taliter diſpoſiti vectes, ꝙ exiſtentibus prope Sanctum ſanctorum poterant videri: longe autem poſitis non videbantur.

Et dicendum, ꝙ iſta poſitio non ſtat, quia tunc ſequeretur, ꝙ Sanctum ſanctorum non eſſet clauſum, quia ſi clauſum eſſet, nõ poſſent extremitates vectiũ impellere velum ad partem exteriorem, eo ꝙ ianua lignea reſiſteret, habebat tñ Sãctum ſanctorum oſtiola de lignis oliuarum operta auro, vt patet ſ̃.6. ergo videtur, ꝙ clauderetur,& non poſſent ſic videri vectes. Item ad hoc, ꝙ vectes impellerent velum ad partem exteriorem, quod pendebat in pariete Sancti ſanctorum, oportebat ꝙ ipſi prominerent vltra portam, & ſic nunq̃ poſſet eſſe clauſa porta Sancti ſanctorum, ꝙ eſt inconueniens. Item ſi iſto modo vectes impellerent velum ad partem exteriorem in directo portæ, & propinqui viderent mam illas vectium, etiam ipſi qui eſſent procul videre poſſent eas, quia directè eis obijciebantur.

Dicendum igitur aliter, ꝙ vectes iſti apparebãt nõ directe per ianuam, ſed inter clauſuram ianuę, & parietum, quia vectes erant longi, & accedebant iuxta parietem orientalem Sancti ſanctorum, ideo ſiquis accederet propè ipſum parietem ex tranſuerſio per rimulam, quæ erat inter parietẽ, & ianuam poterant videri extremitates vectium,& tamen ſiquis modicũ recederet a pariete non poterat videre per rimulam inter parietem,& oſtium Sancti ſanctorum. Et hoc eſt, ꝙ dicit litera.ſ. ꝙ non apparebãt vltra extrinſecus: ipſum autem corpus arcæ non poterat videri ab exiſtentibus extra ſancta ſanctorũ, ſiue eſſent propè, ſiue longè,& hoc quia arca erat magis intra Sãcta ſanctorum,& non poterat patere per rimulam paruam trãſuerſalem, quæ erat inter parietem, & oſtium Sancti ſanctorum. iſtud colligitur magis.2. Paralip.6. vbi eſt litera clarior,& dicitur: Vectes autem arcæ, quia paululo longiores erant, apparebant ante oraculum. Si verò quis paululum fuiſſet extrinſecus, eos videre non poterat.

G *Qui & fuerunt ibi vſque in præſentem diem*. ſ. vectes cũ ipſa arca manſerunt ibi.ſ.in ſancto ſanctorum vſq; ad præſentem diem.i.vſque ad diem, quo ſcriptus fuit liber iſte, ex quo apparet, ꝙ liber iſte fuit magno tempore ſcriptus poſtq̃ facta ſunt hæc, alioquin non diceretur vſque ad præſentem diem, quia non ſignificaret aliquid: fuit tñ ſcriptus liber iſte per Ieremiam, q fuit magno tempore poſt fabricationem templi.ſ.tempore captiuitatis Babylonicæ, ideo poterat dicere iſtud. Et eſt ſenſus, ꝙ nunq̃ fuit mota arca de loco ſanctuarij vſquequo Ieremias ſcripſit librum iſtum,& tñ mutata fuit viuente Ieremia, quia vel ipſe duxit eam in ſepulchrum Moyſi, ſicut habetur 2.Mach.2.c.vel ſaltem H combuſto templo per Chaldæos perijt: quia totum templum exuſtum eſt, & dirutum fuit vſque ad ſolum,& tunc viuebat Ieremias, quia ipſe fuit in Ieruſalem quando capta eſt, & deſcendit poſtea in Aegyptum cum illis Iudæis, qui manſerunt in terra Iudeæ, vt patet Iere.39.& vſque ad 43.

In arca autem non eſt aliud, niſi duæ tabulæ lapideæ. Hic dicitur quid continebat illa arca, quæ erat in ſancto ſanctorum: Iſtæ tabulæ erant, in quibus erant ſcripta decem præcepta: in vna præcepta pertinentia ad Deũ, & in alia præcepta pertinentia ad proximum.

Quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb. ſ. in monte Sinai fuerunt poſitæ tabulæ illę in arca, vt patet Exo.25. vocatur autem Horeb mons Sinai, quia idem ſunt.

I *Quando pepigit fœdus dominus cum filijs Iſrael*. Fędus.n. eſt quædam pactio mutua, qua quis obligat ſe alteri, & ille obligat ſe ei, ſic enim fuit in Deo, & Iſraelitis, quia Iſraelitæ promiſerunt Deo, ꝙ ſeruarent legem eius,& Deus promiſit, ꝙ benefaceret eis,& acciperet eos ſpecialiter in populum Exo. 19.ſ. ſi audieritis vocem meam,& cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea eſt enim omnis terra,& vos eritis mihi in regnum ſacerdotale,& gens ſancta. Iniebatur autem fœdus occidendo quædam animalia, & ipſi qui faciebant pactum tranſibãt inter illa, vt patet in pacto, qđ Deus fecit cum Abraham: Gen.15. Aliter etiam fiebat interdum.ſ. ꝙ aſpgeretur K ſanguis animalium occiſorum ſuper ipſos inientes pactum, ſic factum fuit hic: nam ad cõfirmationẽ legis occiſa ſunt aĩalia multa, & ſanguis aſpſus eſt ſuper populũ, & qa Deus erat vnus de inientibus pactũ,& nõ poterat ſuper ipſum fundi ſanguis, fuſus eſt ſup altare,& ſup librũ legis loco Dei, vt patet Exodi 24.& magis ad Heb.9. De iſto mõ iniendi fędus inter Deũ & Iſraelitas declaratũ fuit ſatis Ioſue vltimo.

Cum egrederentur de terra Aegypti. ſ. iſtud fędus fuit factum qñ Iſraelitę exierunt de Aegypto.ſ.diebus ferè. 50.poſt exitum de Aegypto. Nam exierũt de Aegypto die 15.menſis primi, vt patet Exo.12.& Num.33. venerunt aũt in montem Sinai prima die menſis tertij: Exo.19.& poſt tres dies data eſt lex, vt patet ibidẽ & ſic fuerunt quaſi.50.dies.

Quomodo

A *Quomodo dicitur hic, quòd in arca nihil erat, niſi duæ tabulæ lapideæ, cum etiam Apoſtolus pònat vrnam auream, & manna, & virgam Aaron. Quæſt. VI.*

QVAERETVR quomodo dicitur hic, ꝙ in arca nihil aliud erat, niſi duæ tabulæ lapideæ: nam ad Hebr.9. Dicit Apoſtolus, ꝙ erant ibi tabulæ,& vrna aurea continens manna,& virga Aaron, quæ fronduerat. De his etiam ſatis apparet; nam de tabulis habetur Exo.25. Cum dicitur, quòd teſtimoniũ poneretur in arca, ideſt, duæ tabulæ, quæ erant in teſtimonium legis datæ: de vrna mannæ patet Exo.16. De virga Aaron patet Nume.17. Erat etiam ibi Deuteronomium, quod ſcripſerat Moyſes. Nam videntibus Iſraelitis poſitũ eſt in arca. De hoc Deut.31. Scilicet, B Tollite librum iſtum, & ponite illum in latere arcæ. Reſpondendum ſecundum quoſdam, ꝙ in arca erant omnia iſta, quæ dicta ſunt, & tamen principaliter erãt ibi tabulæ legis, eo ꝙ arca fuit facta principaliter, vt ponerentur ibi tabulæ, vt patet Exo.25. Quia cum iuſſit Deus Moyſi fabricare arcam dixit ei, Ponite in arca teſtimonium, quod dabo tibi, ideſt, tabulas. Et ad hoc fuit mentio facta ſolum de tabulis. Aliter poteſt dici,& melius, quòd in arca ſolum erant tabulæ: habebat tamen ipſa quandam diuiſionem, quæ vocabatur latus arcæ: & in iſta erat virga Aaron, & vrna aurea cum manna, & Deuteronomium: & hoc ſatis patet Deuter.31. Scilicet, Tollite librum iſtum,& ponite illum in latere arcæ. illud autem latus non vocabatur C arca. Apoſtolus autem accepit arcam largius, ideo dixit, quòd erant in ea tabulæ, & vrna, & virga Aaron. *Factum eſt autem*. Hic ponitur ſecundum, ſ. diuinæ præſentiæ inſignis apparitio: nam venit nebula, quę oſtendebat Deum præſentem eſſe completis cæremonijs introductionis arcæ. *Factum eſt autem cum exiſſent ſacerdotes de Sanctuario*. Introiuerant enim ſacerdotes in tẽplum, vt ponerent arcam in Sancta ſanctorum, & tũc non erat aliqua nebula in templo: cum vero exierunt impletum eſt nube. *Nebula impleuit domum Domini*. Ideſt, Impleuit totum tẽplum, & etiam partes coniunctas in porticu, & atrio ſacerdotum. Fuit autem iſta nebula ad oſtendẽdum diuinam præſentiã: quia cum D ante hoc nulla nebula eſſet in templo,& ſubito repletum eſſet nubibus, apparuit quòd Dei opere factum eſſet, quia non erat locus generationis nubium, aut nebulæ intra templum. Sic etiam factum eſt, quando conſummatum fuit tabernaculum Moyſi: nam nubes impleuit illud intus,& extra, ita vt nõ poſſet Moyſes ingredi tectum fœderis. Exo.40. Sic etiam erat ſuper arcam: nam ad oſtendendum gloriam Dei ſuper arcam in Sancta ſanctorum, apparebat ibi nubes. Leuit.16. Scilicet, In nube apparebo ſuper oraculum.

Apparitio inſignis pręſentiæ Dei.

Quare impletum eſt templum nebula. Quæſt. VII.

QVAERETVR quare Deus impleuit templum E nunc nebula. Reſpondendum, quòd Salomon fecerat templum, in quo ſemper maneret arca Dei,& exhiberentur Deo cæremoniæ cultus, & quia Iſraelitæ neſciebãt, an placeret Deo iſtud templum, & ipſi erant nimis Infideles, niſi viderẽt aliqua miracula: iuxta illud 1.ad Corinth.1. Scilicet, Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiã quærunt: voluit Deus, vt ſatisfaceret eis oſtendere, ꝙ ſibi placebat templum iſtud: & ad hoc oſtendit ſignum acceptationis ſuæ per præſentiam ſuam in oſtẽſione nebulæ iſtius ſupernaturaliter. Iſtum modũ tenebat Deus ſemper cũ Iſraelitis, quia quando aliquid nouũ faciebant, quod ad ipſum pertineret, oſtendebat illud ſibi placere. Sic patet de ſacerdotibus, quos conſecrari fecit, ſ.de Aaron, & filijs eius: nam die primo, quo miniſtrauerunt venit ignis de cœlo, & conſumpſit ſacrificia eorũ in ſignũ, ꝙ Deus acceptabat illa. Leuit.9. Etiam qñ conſummatum eſt tabernaculum Moyſi, in quo cultus Deo exhibendus erat, oſtendit ſe acceptare illud implendo nube intus, & extra, pendebatque ſemper per diem nubes ſuper tabernaculũ, & per noctem pendebat ignis. Exo.40. Decuit igitur, quòd nunc oſtenderet ſe acceptare templum iſtud, ædificatum ad honorem ſuum in aliquo ſigno ſenſibili.

Quare Deus apparuit in nube, & oſtendit ibi gloriam ſuam, potius quàm in aliquo alio ſigno. Et quòd diuerſimode apparuit Deus in Veteri,& Nouo Teſtamento. Quæſt. VIII.

QVAERETVR vlterius quare Deus potius oſtẽdit gloriam ſuã in nube, quàm in aliquo alio. Reſpondendum, ꝙ iſtud fuit ad declarandum conditionem Veteris Teſtamenti, cuius erant cæremoniæ illæ, quæ fieri debebant in templo Salomonis. Nam Deus taliter ſe ſolet habere ad homines, quales ipſi ſunt. Fuit autem habitudo diuinæ præſentiæ, & manifeſtationis in Veteri Teſtamento duplex, ſcilicet, obſcura, & terribilis. In Nouo autem Teſtamento fuit manifeſta,& benigna, ſiue tractabilis. Ideo fuerunt neceſſarię diuerſæ manifeſtationes, quantum ad modum in Nouo, & in Veteri Teſtamento: nam in Veteri apparebat Deus in nube, vel in igne. In nube quidem, vt eſſet apparitio occulta, quia nubes velat id, quod intus eſt. In igne autem, vt eſſet apparitio terribilis. Sciendum tamen, ꝙ quando Deus apparebat in igne in Veteri Teſtamento, non apparebat in igne claro, ſed in igne fumoſo, & operto caligine nubium, vt ex parte ignis eſſet apparitio terribilis, & ex conditione nubium eſſet obſcura, vt per hoc nihil cognoſcerent,& magis timerent. De primo patet: nam Deus apparuit in nebula facto tabernaculo Moyſi: & etiam conſummato templo Salomonis. Etiam apparebat in nebula ſuper arcam, de quibus dictum fuit ſupra. Aliquando autem apparebat gloria Domini in aliquibus nubibus pulchris, groſſis tamen, vt non poſſet videri quid latebat. ſic fuit Exo.24. Scilicet, Viderunt Dominum, & ſub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cœlum cum ſerenum eſt. De ſecundo patet, nam in datione legis apparuit mons Sinai totus ardens,& opertus caligine, ita vt totus populus timeret,& etiam ipſe Moyſes. Exo.19.& Deuteron.4.& 5. Et vt nihil cognoſcerent Hebræi de eo, quod erat intra nubem, fuit ibi fumus groſſus, & caligo nimia. In Nouo autem Teſtamento præſentia Dei fuit tractabilis,& benigna, ſiue manifeſta. Et patet hoc de legiſlatione, nam fuit data lex Iudæis cum tonitruis,& fulguribus, atque lapidibus. Exo.19. Lex autem Euangelica fuit data in magna benignitate: nam Chriſtus aſcendit cum diſcipulis ſuis in monte, & aperiens os ſuũ docebat eos de Regno Dei. Matt.5. Et ibi fuit principium dationis legis Euangelicæ. Etiã fuit iſta manifeſta, quia Apoſtoli viderunt Chriſtum, qui eis legem ferebat, ipſi autem Iudæi ſolam vocem loquentis audiebant, & nullam figuram viderunt. Deuteron. 4. Scilicet, Cuſtodite ſolicitè animas veſtras, non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt Dñs in Horeb de medio ignis. Fuit ẽt manifeſta apparitio diuinæ præſentiæ in confirmatione legis Euãgelicæ: nam Spiritus Sanctus apparuit in linguis igneis, ſeditq; ſuper Apoſtolos,& oẽs alios, q pręſentes erant. Actu. 2. Et non erat ille ignis terribilis, ſed placidus, gaudebantque Apoſtoli videndo illum. Sic ẽt fuit in trãſfiguratione Chriſti, vbi apparuit gloria maieſtatis Chriſti: nã ibi clarè viſus eſt Chriſtus,

Differentia promulgationis legis nouę,& veteris.

K &

& Moyses, & Elias loquentes cum Christo. Matth. 17. & Mar. 9. Et non conturbabantur discipuli videntes Christum transfiguratum, sicut timuit totus Israel, quando dabatur lex audita voce tubæ. Exodi 20. Et Deuteron. 5. Sed tantum gauisi sunt, vt Petrus diceret ad Christum: Domine bonum est nos hic esse, si vis faciamus hic tria tabernacula. Matth. 17. Istam differentiam timoris, & benignitatis inter legem Moysi, & Euangelij ostendit Apostolus ad Hebræ. 12. dicens: Non enim accessistis ad tractabilem, & accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum: & vocem verborum quam qui audiuerunt excusauerunt se, ne eis fieret verbum: & ita terribile erat, quòd videbatur quòd Moyses dixit exterritus sum, & tremebundus. Hæc de lege veteri: & sequitur immediatè de lege Christi, scilicet, sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuētis Ierusalem cœlestem. Differentiam etiam occultationis, & manifestationis inter veterem, & nouam legem, quantū ad manifestationem, in noua, & occultationem in veteri demonstrat Apostolus. 2. ad Corinth. 3. cum dicit: Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius, sed obtusi sunt sensus eorum: vsque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non reuelatum, quod in Christo euacuatur: sed vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses velamen est positum super cor eorum: cùm autem conuersus fuerit ad Dominum, auferetur velamen: nos verò reuelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur. Ad significandum ergo statum veteris testamenti, quem isti nunc habebāt, debuit Deus potius apparere in nube, quàm in aliqua clara visione. Non debuit autem apparere in igne, quia ignis erat, vt fieret visio terribilis, & decuit ista apparitio in datione legis, vt Israelitæ timentes Deum terribiliter apparentem, non auderent facere cōtra legem. Quòd autem fieret ad hunc finem, patet Exo. 20. scilicet, Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur, & ait Moyses ad populum: Nolite timere, vt enim probaret vos Deus venit, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Nunc autem non dabantur aliqua præcepta, ad quorum obseruationē necessarius esset timor, sed solum ostendebat Deus se acceptare templum illud ad cultum suum; ideo debebat ostendere hoc in aliqua specie, quæ nullius timoris eēt: sic enim fuit nubes. Ideo tam hic quàm in tabernaculo Moysi completo apparuit diuina acceptatio in nube, vt dictum est. Considerandum vlterius, quòd apparitio in nube aliquando fiebat ad occultandum aliquid specialiter, quod intra nubem latebat, aliquando autem solum ad significandum statum illorum, quibus fiebat apparitio. De primo patet in datione legis. nam apparuit Deus in nube densissima, & fumo, & igne obscuro: & hoc, quia Angeli loquebātur ad populum dando legem, & non ipse Deus cùm non posset loqui, & quia illi assumebant corpora ad loquendum, quæ viderentur ab Israelitis, nisi velarētur nube oportuit, quòd esset ibi caligo magna, vt non viderentur, quia si viderentur Israelitæ coluissent eos, vt Deos. Quòd autem propter hoc non visi fuerint: patet Deuteron. 4. s. Cauete solicite, & custodite animas vestras: non enim vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est Dominus in Horeb de medio ignis, ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem. Sic etiam erat intra Sancta sanctorum super arcam: nam ibi apparebat Angelus loquens in assumpto corpore de aere, vt declaratum est Exo. 25. & Leuit. 16. Et ne sacerdos magnus, videret illam effigiem intrans in

F Sancta sanctorum apparebat nubes super propitiatorium: & etiam sacerdos ferebat secum thymiama ardens, vt exhalante grosso vapore nihil videre posset super propitiatorium. Leuit. 16. Aliquando autem fiebat apparitio in nube non ad occultandum aliquid, quod intra lateret, sed solum ad signandum statum illorum, quibus fiebat apparitio esse obscurum: & sic fuit in apparitione ista, & etiam in completione Sanctuarij Moysi, vt supra dictum est. *Et non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam.* Istud potest intelligi dupliciter. Vno modo, quòd non poterant sacerdotes stare intra templum, & ministrare ibi propter nebulam, quæ impleuerat totum templum: & tunc ministratio sacerdotum erit illa, quæ fit in templo: ista autem erat duplex solum, scilicet, incendere
G thymiama in aurora, & vespere super altare thymiamatum: & disponere lucernas in candelabris, vt patet Exo. 30. Cæteræ autem ministrationes fiebant extra templum in atrio sacerdotum. Alio modò potest intelligi, quòd sacerdotes non possent stare in atrio suo ministrando, eo quòd nebula non solum impleuerat domum templi, sed etiam porticum eius, & atrium sacerdotum, & omnia, quæ in circuitu erant pertinentia ad ministrationem sacram, & tunc intelligetur quòd sacerdotes offerebant sacrificia in atrio, nec poterant illa complere propter nebulam. Iste sensus est verior, quàm primus. Quod patet, quia supra dicitur, quòd cùm sacerdotes egrederētur de Sanctuario, ne-
H bula impleuit domū Dñi: ergo nunc qñ ministrabant non erant intra templum. Secundo patet, quia dr, q̃ non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam; & tñ intra templum vnicus sacerdos ministrabat, quia ibi solum cremabatur thymiama, & parabantur lucernæ, quæ vnicus sacerdos faciebat, vt patet Exo. 30. s. Adolebit incēsum super eo Aaron, quādo componet lucernas incendet illud: & quando collocat eas ad vesperum. Etiam patet, quia Zacharias pater Beati Ioānis introiuit solus in templum ad cremandum thymiama, quando apparuit ei Angelus, & factus est mutus, vt colligitur Luc. 1. Erant ergo sacerdotes isti in atrio facientes sacrificia, vbi omnes sacerdotes simul erant, & multi ministrabant. *Impleuerat enim gloria Domini domum Domini.* Vocatur gloria Do-
I mini ipsa nubes, vel nebula, quæ ostendebat præsentiam Dei: nam non poterat aliter apparere illa nebula subito in templo, cum in nullo alio loco esset, nisi ex operatione Dei: & vocatur gloria, idest, maiestas, vel apparatus: quia in omni loco Deus est: tamen non vbique ostendit similem imaginem præsentiæ suæ. Aliqui dicunt, quòd ista nebula apparens erat nimis lucida, sicut fuit illa nubes, quæ apparuit, quando Christus transfiguratus est. Matth. 17. Et ob hoc volunt, quòd tanta erat magnitudo lucis huius, q̃ non poterant sacerdotes aliquid videre, eo q̃ magna lux retundit intuitum. Sed hoc non stat, quia ista nubes vocatur caligo, vt patet 2. Paralip. 5. s. Nec possent sa-
K cerdotes stare, & ministrare propter caliginem. Item patet ex dictione Hebraica, quæ ponitur hic, quæ significat caligineni. Sed aliqui dicunt, quòd erat ista nubes ex vna parte lucida, & ex alia tenebrosa, sicut fuit illa nubes, quæ fuit inter Israelitas, & Aegyptios: nam erat obscura, & illuminans noctem, scilicet, ex parte Israelitarum illuminabat, & ex parte Aegyptiorum offuscabat. Exo. 14. Sed hoc non oportet poni, cum tam litera nostra, quàm Hebræa vocet istam nebulam caliginem, & non est aliqua necessitas ponendi eam fuisse lucidam. *Tunc ait Salomon: Dominus dixit, vt habitaret in nebula.* Idest, Dominus promisit, quòd habitaret in obscuritate: vbi autem Deus hoc dixerit, non apparet: ideo quidam dicunt,

Gloria Domini vocabatur nubes.

dicunt, quòd Deus non dixit hoc verbo, sed opere: & A erit sensus: Deus dixit, vt habitaret in caligine, idest, Deus disposuit ostendere præsentiam suam per caliginem. Alij autem dicunt, quòd hoc dictum est Leuit. 6. Cùm dictum fuit ad Moysen: in nube apparebo super oraculum. Sed non stat, quia ibi solum intelligitur de nubecula quadam, quæ apparebat intra Sancta sanctorum super propitiatorium, vt colligitur ibidem ex litera. Dicendum igitur, quòd licet Deus hoc dixerit, tamen non apparet, vbi dixerit, sicut multa alia referuntur in scriptura fuisse dicta, & tamen non apparet locus, vbi originarie dicta fuerint. *Aedificans ædificaui domum in habitaculum tuum firmissimum, & solium tuum in sempiternum.* Ista omnia sunt verba Dei ad Salomonem: & fortè dicta fuerūt ista Salomoni a Deo, B quando apparuit ei cum ædificaretur templum, supra 6. Vbi dixit, quòd si ambularet in vijs eius, habitaret Deus in medio Israelitarum, & tunc fortè dixit de habitatione in nebula, quamquàm scriptura ibi non expressit, & dicit: Aedificaui tibi domum in habitaculum firmissimum, idest, dedi tibi progeniem firmissimam, scilicet, vt filij tui firmiter regnent post te, nec amoueatur posteritas tua de regno, sicut amota fuit posteritas Saulis. Hoc promisit Deus præcedenti libro, cap. 7. Et dicitur solium tuum in sempiternum, scilicet, si tu, & filij tui non peccaueritis, supra 6. Vel fit promissio absoluta: quia dato, quòd peccarent Salomon, & posteri sui, non erat auferēdum regnum omnino de posteritate Salomonis, vt declaratum est C eodem cap. *Conuertitque Rex faciem suam, & benedixit omni Ecclesiæ Israel.* Scilicet, Ante hoc erat conuersus Rex ad templum orando, & nunc conuertit vultum suum ad populum, qui erat post ipsum, & benedixit toti Ecclesiæ, idest, toti multitudini. Benedicere enim est bona imprecari, vtpote si Salomon diceret: Deus det vobis talia, & talia bona. *Omnis enim ecclesia Israel stabat.* Idest, Totus populus stabat ante templum attendens, quid loqueretur Salomon. *Et ait Salomon benedictus Dominus Deus Israel.* Scilicet, Laudetur nomen eius, quia fecit bona quæ sequuntur. *Qui locutus est ore suo ad Dauid patrem meum.* Ista locu-
D tio est de promissione, quam Deus fecit Dauid, quòd regnarent posteri eius post eum, & quòd filius eius ædificaret templum, præcedenti libro, cap. 7. & 1. Paralipomenon 22. Et dicitur ore suo locutus est ad Dauid, idest, per Prophetas suos: nam per Nathan Prophetam reuelata fuit Dauid ista promissio, vt patet præcedenti libro, cap. 7. Sed dicitur ore suo, quia ita est verum, quòd Deus per Prophetas loquitur, sicut si per seipsum loqueretur: ipse tamen per se loqui non potest. *Et in manibus eius perfecit.* Idest, Deus perfecit per manus Dauid id, quòd promisit ei. Et in hoc laudat Deum, tanquàm sit verax in promissis, quia sicut promisit ita compleuit: & intelligitur de ista ædificatione templi, quia Deus promisit, quòd filius nasciturus de Dauid ædificaret templum: & nūc E completum erat. *Dicens, a die qua eduxi populum meum Israel de Aegypto.* Ponitur ista dies, quia ista fuit principium populi Israel. Nam ante hoc non erat populus, sed serui Aegyptiorum, serui tamen nec per se faciunt populum, nec sunt pars populi, vt declaratum est supra 6. *Non elegi ciuitatem de vniuersis tribubus Israel, vt ædificaretur domus, & esset nomen meum ibi.* Scilicet, Nullam aliam vrbem elegi, nisi nunc Ierusalem: istud subticetur hic, & exprimitur. 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. Sed obijcietur, quòd elegerit Deus alias vrbes: quia Moyses dixerat Deutero. 12. Quòd Israelitæ non offerrent sacrificium in omni loco, quem viderent, sed in eo, quē elegerit Dominus in vna tribuum tuarū: Israeli-

tæ tamen locauerant tabernaculum in multis locis, s. in Silo, Nobe, Gabaon, & non peccauerant in hoc: cùm totus Israel faceret istud, & Prophetæ consentirent, ergo Deus elegerat ante hoc aliquas vrbes. Respōdendum, quòd Deus elegerat aliqua loca, in qbus celebraretur cultus suus, & esset ibi tabernaculū, sed nō elegerat aliquam vrbem ad hoc, vt ædificaretur ei ibi templum, sicut fuit nunc ædificatum in Ierusalem, & hoc signat litera, dicens: Non elegi ciuitatem, vt ædificaretur ibi mihi domus. *Sed elegi Dauid, vt esset super populum meum Israel.* Dupliciter potest intelligi. Vno modo elegi Dauid, idest, non solum ipsum elegi in Regem, sed etiam elegerat prius Saulem: sed intelligitur quòd elegit eum in Regem, & B vt esset pater eius, qui ædificaturus erat templum. Secundo modo intelligitur, quòd Deus elegit Dauid in Regem, scilicet, quòd ante eum nullum elegerat: nam licet fuerit Saul Rex, tamen Deus non elegit eū, vt esset Rex: quia non elegit eum, vt maneret posteritas eius: ipsum autem Dauid elegit, vt maneret posteritas eius semper in Regno. Hoc significauit Dauid loquens ad Michol, præcedenti lib. cap. 6. Scilicet, Viuit Dominus, quia ludam ante Dominum, qui elegit me potius, quàm patrem tuum, & oēm domum eius. & tamen Deus acceperat Saulem in Regem, sed non permanenter: ideo dicebatur non electus. *Voluitque Dauid pater meus ædificare domum nomini Domini Dei Israel.* Istud voluit Dauid in principio Regni sui, super Is-
C rael: & consuluit super hoc Nathan Prophetam, sed Deus dicit, quòd non ædificaret. præcedenti libro, cap. 7. *Et ait Dominus ad Dauid patrem meum.* Scilicet, Per Nathan Prophetam, vbi supra. *Quod cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, benè fecisti ipsum mente pertractans.* Ista fuerunt verba Dei ad Dauid per Nathan, & non exprimuntur præcedenti libro, cap. 7.

Non elegit Deus aliquā vrbem, nisi Ierusalē, in qua ædificaret templū.

Quomodo Dauid poterat mereri volendo contrarium eius, quod Deus volebat. Et in quot sit meritum. Quæst. IX.

QVAERETVR quomodo poterat Dauid benè facere volendo contra id, quod Deus volebat: Deus tamen dicit, quòd meruit. Respondendum, quòd mereri consistit in volendo facere aliquod bonum propter Deum, & ex charitate: ista tria sunt semper necessaria in ratione meriti. Dauid autem voluit facere bonum, scilicet, ædificare templum, quod bonum erat, etiam ad bonum finem, scilicet, ad augmentandum cultum Dei: etiam ex charitate hoc voluit, quia erat tunc vir valde deicola, ideo meruit. Quòd autem Deus vellet illud, vel non, per accidens est, & ignotum nobis, ideo nihil minus meretur qui bonum vult, quod est contra voluntatem Dei, quam qui vult bonum, quod Deus vult. Item non solum volens bonum contra voluntatem Dei, quam ignorat meretur: sed etiam qui vult bonum contra voluntatem Dei, quam scit: nam non tenemur velle omnia, quæ Deus vult, quia Deus vult quædam, quæ si nos vellemus, contra charitatem ageremus, ideo non tenemur conformari ei in volito, sed in modo volendi, vt sunt exempla vulgaria. De Dauid autem dicendum, quòd non solum meruit volēdo ædificare templum, antequàm sciret voluntatem Dei esse contrariam, sed etiam postquàm reuelatum est, merebatur desiderando idipsum, & dolendo aliqualiter, quòd Deus prohiberet eum ædificare: licet non debebat Dauid iam aggredi ædificationem templi, quia licet desideranda esset, quia bona erat; tamen non erat iam agenda, quia vetita erat. Dicitur quòd Dauid benè egit cogitans ædificare templum, idest, deliberans, quia

in ſola cogitatione non eſt meritum, cum adhuc ſit inueſtigatio incerta. Hoc ſignificatur clarius. 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Quia hæc fuit voluntas tua, vt ædificares domum nomini meo, bene quidem fecisti, habens huiuſcemodi voluntatem. *Veruntamen tu non ædificabis mihi domum*. Non repulit Deus Dauid ab ædificatione, tanquàm indignum: quia valde dignior erat Salomone, ſed quia erat occupatus bellis, & non poterat vacare ædificationi. Cauſa autem veriſſima declarata eſt ſupra 5. Salomon autem iuſſus eſt ædificare, eo quòd in tempore ſuo erat futura pax continua. *Sed filius tuus, qui egredietur de renibus tuis*. Dicitur filius egredi de renibus, ideſt, de lumbis, quia vaſa ſeminaria ſunt alligata lumbis, ex quibus deſluit materiale omnis generationis. Ex hoc patet, quòd Abſalom, Adonias, Ammon, & alij filij Dauid non poterant ædificare domum Domino, quia hic dicitur: Qui egredietur de renibus tuis: & tamen illi iam egreſſi fuerant, quando dicta ſunt iſta verba. Quod patet, quia de generatione eorum habetur præcedenti libro, capitu.3. Et geniti ſunt dum Dauid regnaret ſuper Iudam: verba autem hæc dicta ſunt ad eum, dum regnaret ſuper totum Iſrael, eodem lib. cap.7. *Ipſe ædificabit domum nomini meo*. Scilicet, Faciet templum.

An ſiquis poſt Salomonem tentaſſet ædificare templum, peccaſſet. Quæſt. X.

QVAERETVR ſi aliquis alius conatus fuiſſet ædificare templum Domino, an peccaret. Reſpondendum, quòd aut vellet ædificare: poſtquàm Salomon ædificaſſet, aut prius. Si poſtea, dicendum, quòd peccaret dupliciter. Primò, quia conſtituebat diuerſa loca cultus Domini, & tamen Deus iuſſerat in vnico altari offerri ſacrificia. Leuit. 17. Et patet magis Ioſue 22. Vbi dicitur, quòd nefas erat facere aliud altare ad immolandum, quàm illud, quod erat in Sanctuario Domini: ſi tamen eſſent duo templa, eſſent duo altaria: eſſet igitur pugnandum modo hoſtili contra iſtum, qui conaretur ædificare aliud templũ, ſicut nouem tribus, & dimidia voluerunt pugnare cõtra duas, & dimidiam, cum feciſſent altare: putantes, quòd feciſſent ad immolandum. Ioſue 22. Secundò peccaret, quia ageret contra voluntatem Dei determinatam. Nam Deus dixerat, quòd Salomon ædificaret templum, & poſtquàm ædificatum eſt, approbauit illud præſentia ſua in nebula, vt patet ſupra. Ideo faciens contra hoc eſſet manifeſtus hoſtis Dei. Si autem facere conaretur ante ædificationem templi Salomonis: aut hoc eſſet, antequàm reuelaretur, quòd Salomon ædificaturus erat templum mandato Dei, vel poſtquàm reuelatum eſt: ſi primo modo, non peccaret, licet in hoc diſtinguendum eſt, quia aut iſte, qui conaretur ædificare eſſet perſona priuata, aut publica, ſicut Rex, vel Princeps totius Iſrael. Primo modo peccatum erat, quia non erant in Iſrael futura multa templa, ſicut inter nos ſunt multæ Eccleſiæ, ſed vnicum: & iſtud debebat fieri auctoritate totius populi; ideo ſi perſona priuata vellet ædificare templum modo priuato, peccaret. Secus autem ſi forte ipſe, tanquàm diues vellet miniſtrare loco totius populi expenſas pro ædificatione Sanctuarij. Si autem eſſet perſona publica, vt Rex; quia ille videbatur gerere vicem totius populi, non peccaret volendo ædificare, ſed potius mereretur: & ſic fuit de Dauid, qui antequàm Deus aliquid determinaret de ædificatione eius, deliberauerat ædificare, & Deus dixit, quòd merebatur. Si autem conaretur aliquis ædificare templum, poſtquàm erat promulgatum, quòd Deus iuſſiſſet hoc fieri per

F Salomonem, peccaret: quia ageret expreſſe contra mandatum Dei: & ob hoc Dauid non ædificauit, quamquàm propoſuiſſet: quia Deus reſeruauerat hoc pro Salomone.

Salomon ſi non ædificaſſet templum peccaſſet. Quæſtio. XI.

QVAERETVR vlterius, an Salomon peccaret, ſi non ædificaret templum. Reſpondendum, quòd verba dicta ad Dauid de ædificatione futura per Salomonem, non ſolum erant prophetia, ſed etiam præceptum; ideo tenebatur Salomon ad illa: & quia erat iſtud præceptum affirmatiuum tenebatur pro loco, & tempore, ſcilicet, quàm citius G haberet opportunitatem inciperet ædificare. Item patet, quia tenebatur Salomon obedire præceptis honeſtis patris ſui: pater tamen iuſſit ei, & hortatus eſt valde, quòd ædificaret templum, & parauit ei ad hoc omnes expẽſas, vt patet 1. Paralipomenon 22. & 28. Ideo tenebatur ædificare. Sed dicetur quomodo tanto tempore, quo Iſraelitę ſteterant in terra promiſſionis nullus conatus fuerat ædificare templum Domini: cum tamen eſſent multi viri boni temporibus his. Reſpondendum, quòd nullus hoc fecit, eo quòd Deus nulli dixerat, quòd ædificaret ei templum, vt patet præcedenti libro, cap.7. Scilicet, Nunquid loquens locutus ſum ad vnam de tribubus Iſrael, cui præcepi, vt paſceret H populum meum, dicens: quare non ædificaſti mihi domum cedrinam? Iſraelitæ autem expectabant diuinam iuſſionẽ ad hoc: ideo nullus conabatur ædificare templum. Deus autem mouit Dauid ad volendum hoc; non quidem, vt ipſe ædificaret, ſed quòd cum prohiberetur ei ædificatio, prædiceretur de filio ſuo, quòd ædificaturus eſſet, & ſic incitaretur Dauid ad parandum expenſas pro ædificatione, vt facilius ædificaret Salomon, & ſic fecit: nam omnes impenſas parauit, vt patet 1. Paralipomenon 22. *Et confirmauit Dominus ſermonem ſuum quem locutus eſt*. Iſtud intelligitur, quantum ad ſucceſſionem in Regno, & ædificationem templi, quia vtrumque prædixerat Deus de Salomone, & vtrumque compleuerat, ideo erat verbum ſuum confirmatum. *Stetique pro Dauid patre meo*. Hic exprimitur particulariter confirmatio verbi Dei, ſcilicet, ſteti pro patre meo, ideſt, fui ſucceſſor eius in Regno. *Et ſedi ſuper thronum Iſrael*. Ideſt, Factus ſum Rex totius Iſrael. *Sicut locutus eſt Dominus*. Scilicet, Præcedenti libro, cap. 7. *Et ædificaui domum nomini Domini Dei Iſrael*. Scilicet, Aedificaui templum non pro Deo: quia ipſe non poteſt morari in eo, ſed pro nomine Dei, ſcilicet, vt inuocetur ibi nomen Domini, dicẽdo, iſta eſt domus Dei. Etiam vt de ipſo loco fundantur orationes ad Dominum. *Et conſtitui ibi locum arcæ*. Scilicet, Sanctum ſanctorũ, quod erat quædam domus quadrata viginti cubitorum in longitudine, & totidem in latitudine, & totidem in K altitudine: de cuius fabricatione patet ſupra 6. & vocatur locus arcæ: quia intra domum illam nihil erat, niſi arca, & duo magni cherubim de lignis oliuarũ obumbrantes eam alis ſuis. *In qua fœdus eſt Domini*. Ideſt, In arca ſunt duæ tabulæ legis, quæ vocantur fœdus Domini, de quo ſupra in litera declaratum eſt. *Quod percuſſit cum patribus noſtris*. Scilicet, Cum prædeceſſoribus, qui erant apud montem Sinai, quando data eſt lex. *Quando egreſſi ſunt de terra Aegypti*. Scilicet, Fere 50. diebus factum eſt iſtud fœdus poſt exitũ de Aegypto, vt ſupra dictum fuit. *Stetit autem*. Hic ponitur tertiu huius cap. ſcilicet, Salomonis oratio: & diuiditur in ſeptẽ partes, ſm q̃ continet ſeptem petitiones. Secunda ibi. *Si peccauerit*. Tertia ibi. *Si fugerit*. Quarta ibi. *Si clauſum fuerit*.

fuerit. Quinta ibi. *Fames ſi oborta*. Sexta ibi. *Inſuper, & alienigena*. Septima ibi. *Si ingreſſus fuerit*. Prima in tres, primò ponitur Salomonis deuota diſpoſitio: ſecundò gratiarum actio ibi. *Domine Deus Iſrael*. Tertiò de futuris petitio ibi. *Nunc igitur Domine*. Circa primum dicitur. *Stetit autem Salomon ante altare Domini*. Intelligitur de altari holocauſtorum, quod erat extra templum in atrio ſacerdotum. Etiam non eſt intelligendum, quòd Salomon eſſet in tra atrium circa altare, quia cum eſſet Salomon laicus non licebat ei introire in atrium ſacerdotum, ſed ſtabat in atrio laicorum, quod erat coniunctum atrio ſacerdotum; & ex ipſo loco reſpiciebat directè altare holocauſtorum: & ſic orabat cõtra Occidentem. Quòd autem eſſet Salomon in atrio laicorum, patet 2. Paralipomenon 6. Cum dicitur, ſiquidẽ fecerat Salomon B baſim æneam, & poſuerat eam in medio baſilicæ, ſtetitque ſuper eam. baſilica tamẽ erat atrium laicorum diſtinctum ab atrio ſacerdotũ, vt patet eod. lib. cap. 4. ſ. Fecit ẽt atrium ſacerdotum, & baſilicã grandẽ, i. atriũ laicorum. Sciendum autem, q̃ Salomon volens loqui audiente toto populo fecit baſim æneam ad modum cathedræ, vel lapidis alti habentem quinque cubitos longitudinis, & totidem latitudinis, & tres altitudinis, & flexis genibus ſtetit ſuper eam. 2. Paralipomenon 6. *In conſpectu eccleſiæ Iſrael*. Ideſt, Coram toto populo. *Et expandit manus ſuas in cœlum*. Iſte modus orandi eſt valde approbatus: nam Salomon nunc orauit extendens manus in cœlum. Apoſtolus etiam 1. ad C Timoth. 2. Introducit iſtum modum, dicens: Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus ſine ira, & diſceptatione. Conuenit autem iſte modus valde orationi, quia oratio eſt aſſenſio mentis in Deum in vocem prorumpens. Ideo ſic ad exprimendum illam aſſenſionem mentis conuenit eſſe vocem: ita etiam conuenit manus eleuari ad Deum, vt ſignetur totam ſpem noſtram, & deſiderium ad Deum eſſe. *Et ait: Domine Deus Iſrael*. Hic ponitur ſecundum, ſcilicet, gratiarum actio, & laudatur Deus in his. *Non eſt ſimilis tui Deus in cœlo deſuper, nec in terra deorſum*. Scilicet, Nullus Deus eſt præter te, ideo nullus eſt tibi ſimilis. Vel aliter, quia gentes puta- D bant eſſe plures Deos, dicit Salomon, quòd de illis, qui putabantur Dij a Gentilibus, nullus erat Deo æqualis. Nam quidam putabant Solem eſſe Deum, aut gyrum ſtellarum, alij ignem, alij aerem, & ſimilia. Sapien. 13. Et tamen nullus iſtorum Deo ſimilis erat in potentia, Et dicitur in cœlo ſurſum, aut in terra deorſum, quia Gentiles partim ponebant Deos in cœlo, & partim in terra vocantes Deos cœleſtes ſelectos, ideſt, valde electos, de quibus conſtituebant plurima aſtra. Alij autem erant Dij in terra, qui vocantur a Poetis Satyri, & Fauni, & ruſtica numina, & nymphæ, vt ponit Ouidius primo Metamorph. De quibus erant Dij montium, & Dij vallium, & ſegetum, & camporum, vt dicitur infra vigeſimo. E Cum dixerunt Syri de Deo Iſrael: Dij montium ſunt Dij eorum; & ibi declarabitur de iſtis. Ad excludendum ergo omnes iſtos dixit tam in cœlo, quàm in terra. *Qui cuſtodis pactum, & miſericordiam ſeruis tuis*. Pactum quod Deus fecit cum Iſraelitis erat, quòd acciperet eos in populum peculiarem de cunctis gentibus, & benefaceret eis, pluſquàm alijs hominibus, ſi ipſi cuſtodirent præcepta eius. Exodi 19. Et hoc cuſtodiebat ſemper Deus, quia quando Iſraelitæ erant boni, conferebat eis Deus bona multa, & non permittebat noceri eis ab aliqua gente. Dicitur Deus cuſtodire miſericordiam, quia vltra bona, quæ promittit, confert multa diligentibus ſe, & iſta ſunt ex miſericordia, & non ex pacto. *Qui ambulant*

Salomonis oratio.

A *coram te in toto corde*. Scilicet, Siquis ſequatur Deum ex toto corde ſuo, ſeruat Deus pactum benefaciendo illi, alioquin infligit mala multa, de quibus Leuitici vigeſimoſexto, & Deuteronomij vigeſimooctauo, dicitur ambulare aliquis in toto corde, quando non ſequitur Deum ex parte, & idola ex parte: ſicut faciebant Samaritani, ſequenti libro, capit. decimoſeptimo, Scilicet, Fuerunt gentes iſtę timentes quidem Dominum, ſed nihilominus idolis ſuis ſeruientes. hoc euitare volebat Elias, dicens: Quouſque claudicatis in duas partes? ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eum: ſi autem Baal, ſequimini illum. Non poteſt autem aliquis digne Deum colere, ſi partim idola colit: ſic dixit Samuel ad Iſrael, B ſupra primo libro, capitu. ſeptimo. Scilicet, Si in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra Domino, & ſeruite illi ſoli. Vel dicitur ex toto corde, ideſt, ex totis viribus, & deſiderio: ita vt nihil ex negligentia amittatur de cultu Dei, & ſic dicitur Pſalmo primo: De viro beato: In lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte. *Qui cuſtodiſti ſeruo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei*. Scilicet, Promiſit quòd de filijs ſuis futurus eſſet rex: & quòd ille ædificaret templum, & iſtud completum erat. *Ore locutus es*. Scilicet, Per Prophetas C tuos. Nam per Nathan dicta ſunt hæc, præcedenti libro, capitu. ſeptimo. *Et manibus perfeciſti*. Scilicet, Compleuiſti dictum tuum. Et dicitur manibus perfeciſti, non quòd Deus manus habeat, ſed ad ſimilitudinem noſtram, cum ſit manus organum, maxime operatiuum, dicitur omne quod fit manibus fieri. *Vt & hæc dies probat*. Ideſt, Hodie apparet veritas promiſſi tui, quia iam ego factus ſum Rex, & templum ædificatum eſt. *Nunc igitur Domine*. Hic ponitur tertium, ſcilicet, de futuris petitio. *Conſerua famulo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei*. Deus enim promiſerat Dauid tria. Primum, quòd de filijs ſuis eſſet Rex. Secundum, quòd ille, qui ſuccederet ei, ædificaret templum. Tertium, quòd nunquàm deficerent Reges de domo Dauid, vt patet præcedenti libro, capitu. ſeptimo. Duo iſtorum compleuerat Deus. Et de his dicitur ſupra: Qui cuſtodiſti ſeruo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei. Tertium ſupererat complendum, ſcilicet, quòd nunquam deficeret regnum de domo Dauid: & pro iſta orauit nunc Salomon, & dixit: Conſerua famulo tuo Dauid patri meo: & non dixit, conſerua mihi propter duo. Primum, quia promiſſio facta fuerat Dauid, & non Salomoni: Ideo non poterat Salomon petere, quòd Deus conſeruaret ei, quæ promiſerat ſibi. Secundum eſt, quia Dauid erat ſanctior Salomone: ideo credidit, quòd propter eum compleret Deus promiſſa, potius quàm propter Salomonem. Sic enim orabant antiqui viri ſancti, per merita aliorum Sanctorum, qui præceſſerant, ſicut orauit Moyſes per merita Abrahæ, Iſaac, & Iacobi. Exodi trigeſimoſecundo. Licet ipſe Moyſes eſſet vir ſanctus.

Dicens non auferetur vir de te. Ideſt, De ſtirpe tua. *Coram me, qui ſedeat ſuper thronum Iſrael*. Ideſt, Semper erit aliquis de ſtirpe tua, qui ſedeat in throno regali. *Ita tamen ſi cuſtodierint filij tui viam ſuam, vt ambulent coram me*. Ideſt, Iſta promiſſio fuit cum conditione, ſcilicet, quòd filij Dauid ſequerentur legem Dei, & ita nunc orabat Salomon cum iſta conditione impleri promiſſionem Dei.

Sed obijcietur, quòd non fuerit aliqua conditio, quia præcedenti libro, capitulo ſeptimo, dicitur,

quòd etiam si filij Dauid derelinquerent legem Dei, non auferret ab eis misericordiam suam, idest, regnũ, sicut abstulit a Saule. Respondendum, quòd circa firmitatem regni posterorum Dauid erant duo. Primum erat, quòd nunquàm auferretur regnum filijs Dauid vsque ad magnum tempus, sed semper essent reges de eis, siue magni, siue parui. Secundum erat, quòd filij Dauid semper regnarent super totum Israel, & non susciperent aliquam aduersitatem. Primum istorum erat sine conditione: ideo etiam si peccarent filij Dauid, non auferretur eis regnum in totũ: & de hoc intelligitur, quod habetur præcedẽti lib. c. 7. Secundum erat cum cõditione, & quia filij Dauid nõ tenuerunt conditionem, non mansit regnum super totum Israel in posteris Dauid: sed fuit diuisum mortuo Salomone, infra 12. De isto autem secũdo loquitur hic Salomon: quod patet, quia dicitur, Non auferetur vir de te, qui sedeat super thronum Israel, idest, sit rex super totum Israel. Et dicitur, Si custodierint filij tui viam suã, idest, si custodierint operationes suas a peccato: quia operatio hominis vocatur via eius. *Sicut tu ambulasti in conspectu meo.* In hoc Deus laudabat ipsum Dauid. Sed dicetur quomodo dictum fuit hoc Dauid, quia ipse peccauit grauiter in morte Vriæ, & adulterio Bethsabe? præcedenti lib. cap. 11. Peccauit etiam numerando populum, eodem lib. cap. vltimo. Respondendum, quòd quando Deus ista dixit de Dauid nondum peccauerat, quia ista dicta sunt, præcedẽ. lib. cap. 7. Peccata autem Dauid fuerũt postea, eod. lib. cap. 11. & vlti. *Et nunc Domine Deus firmentur verba tua.* Scilicet, Quòd filij sui sedeant super thronum totius Israel in æternum. Et orabat hoc Salomon sub conditione illa: quia fortè poterat esse, q̃ et si filij Dauid nõ peccarent, Deus non daret eis tanta bona. Vel fortè orat Salomon, vt Deus det spiritum omnibus filijs Dauid custodiendi præceptum Domini. *Ergo ne putandum est, quòd vere Deus habitet super terram?* Hic Salomon tollit falsam opinionem quorundam, qui putabant, factum fuisse templum, vt Deus habitaret in eo: ipse autem dicit, quòd non fecit ad hoc, quia non est credibile, quòd Deus habitet super terram. ideo stultum esset facere ei mansionem. Sed obijcietur, quia Deus vbique est, ideo in terra habitat, & etiam in templo Salomonis cum esset quædam pars terræ. Respondendum dupliciter: primò, quòd Deus nõ potest habitare in terra, nec in aliquo loco, quia habitare est in aliquo loco manere ad conseruationem manentis ab incommodis, & sic habitatio introducta est propter necessitatem, iuxta illud: Initium vitæ hominis, panis & aqua, & domus. Ecclesiast. 29. Deus autem est aliquid incorporeum non potens locari. Etiam non potest pati aliquod nociuũ, sicut res corporales: ideo non potest propriè habitare in domo, sed largissimè. Ideo dicitur hic: ergo ne putandum est, quòd Deus vere habitet super terram? q. d. largè sumendo super terram habitat. Secundo dicendum, quòd aliquid dicitur habitare in loco illo, in quo clauditur: & ob hoc domus vndique clausa est. Isto modo non poterat fieri Deo habitatio, quia Deus non capi potest in tota terra, ergo a fortiori non poterit capi in vna domo. Istam solutionem secundam tenet Salomon in litera, dicens; si cœlum, & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto minus domus hæc, quam ædificaui? non tamen ex hoc negandum est Deum habitare super terram, quia in tota terra est cum nullus sit locus, cui desit diuina præsentia. *Si enim cœlum, & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto minus domus hæc, quam ædificaui?* Satis concludit ratio, quia terra respectu cœli obtinet vicem puncti, vt satis demonstratum est ab omnibus Astrologis: & probat illud Ptolomæus in 1. parte Al-

Deus nõ habitat ĩ terra.

F magesti. ideo si cœlum quod est quasi immensæ quãtitatis non potest capere Deum, a fortiori terra nõ capiet eum. Et proprie dr̃ re capere nõ pñt: qa licet nihil est quod Deũ capiat quãtũcunq; sit magnũ, nihil erit in quo Deus nõ sit quantũcunq; sit paruum. Ratio diuersitatis est, quia Deus nõ est ens corporeum, occupans aliquam magnitudinem: ideo in quãtumcunq; re parua poterit capi: immo in puncto, qui indiuisibilis est capitur. Nam Deus magis proprie indiuisibilis, quàm punctus: quia res est diuisibilis, secundum q̃ est magnitudo: est autem indiuisibilis, inquantum recedit a natura magnitudinis; quod ergo magis recedit a conditionibus magnitudinis, est magis proprie indiuisibile. Sic est de Deo, & puncto: nam punctus licet

Nihil ẽ, qd̃ Deũ capiat, quãtumcũq; magnum, & nihil est, in quo Deus nõ sit, quantumcũq; paruum.

G ſm substantiam nõ sit magnitudo, tamen habet quandam conditionem magnitudinis, inquãtum punctus nunq̃ est sine magnitudine, & habet positionem in illa: Deus autem nec ſm substãtiam est magnitudo: nec etiam habet aliquam colligationẽ ad magnitudinẽ, sed oĩno est absolutus: ideo in quocunque puncto assignato Deus totus est; immo, si possibile eẽt, fore mille Deos vel infinitos, omnes caperentur in puncto, ſ. q̃ substantia eorum tota ibi esset. Secunda pars est, q̃ omnia simul sumpta non capiunt Deum: nam si omnia simul Deum caperẽt, si adderetur aliqua pars vniuerso, iam Deus non posset esse in illa, eo q̃ non poterat se extendere extra suam naturalem magnitudinẽ. Quòd autem Deus in omnibus sit, nõ est accipiendũ

H ex sua extensione, sicut magnitudines extenduntur, sed ex sua illuminatione, quia esse hic, & non esse ibi prouenit ex aliqua limitatione essendi: Deus autem omnino est illimitatus propter infinitatem essentiæ; ergo vel in nulla re est, vel erit in omnibus simul, & etiam extra omnia. Declaratur hoc, quia in magnitudinibus limitatur locus rei per terminos quantitatis suæ; scilicet, per terminos exteriores: & quantum ad hoc necesse est corpus quodcunque esse hic, & nõ alibi: nisi fortè sit infinitum in quantitate, cuius nullus sit terminus claudens. Isto modo Deus, vel quæcunque res spirituales non possunt locari in vno loco, vel in multis, eo q̃ non habent terminos magnitudinis, per quos sint hic, & non ibi, nec habent infinitam ma

I gnitudinem, per quam omnia occupent. In rebus autem spiritualibus nõ potest accipi esse hic, vel ibi modo prædicto: sed accipitur secundum limitationem essentiæ, & virtutis. Nam sicut magnitudo per suos terminos coaptatur huic loco, & non maiori, nec minori; ita substantia spiritualis per diffusionem virtutis suæ coaptatur toti illi spatio, in quo operatur: & sic dicimus animã esse in toto corpore, quia in toto operatur, licet non sit coextensa corpori. Dicimus etiam esse Angelum in toto illo spatio; in quo operatur, vel operari potest: & quia anima sic operatur in corpore, & non extra, dicimus animam esse solum in corpore: & quia Angelus propter limitationẽ virtutis suæ potest extendere eam ad istam magnitudinem spatij, &

K non ad maiorem, dicetur aliquis Angelus esse hic, & nõ alibi. Deus autem non est limitatus, quantum ad virtutem, quia est infinita potestas eius: ideo sicut est hic, ita ẽt est alibi: ex hoc aũt sequitur, q̃ Deus nõ possit comprehendi in omnibus rebus simul sumptis, iõ quòd sit in omnibus, & extra oĩa; quia oĩa, quę sunt, finita sunt: virtus aũt Dei infinita est; ideo non solũ põt applicari his rebus, sed etiam quibuscunq; alijs, si crearentur vsq; ad infinitã magnitudinẽ. Ex hac autem illimitatione Dei in essendo, sequitur illimitatio eius in tempore. Nam quælibet alia res est limitata in essendo, eo quòd non est totum esse, sed quædam portio ipsius eẽ, ideo ponitur in genere, & specie, quæ dicũt limitatas portiones essẽdi: Deus aũt est totũ eẽ eo

quòd

quòd est purum esse, ideo impossibile est eum esse in A aliquo genere, vel specie, quia tunc Deus nõ esset totum esse, eo q̃ quodlibet genus, vel species limitat sibi certã portionẽ essendi. In tẽpore quoque non poterit esse Deus: quia cum ipse habeat totum esse, & partes temporis dicant diuersa esse, necesse est q̃ Deus simul habeat id, quod partes tẽporis important per successionẽ, alioquin nõ erit totum esse. Ideo sicut Deus non limitat sibi mensuram aliquam durationis, sed simul habet totam durationem, ita non limitabit sibi aliquam partem rerum, vel aliqua loca, in quibus sit, sed simul erit in omnibus. *Sed respice ad orationem serui tui.* Ista sententia est incompleta, quia dixerat Salomon, quòd Deus non habitabat super terram, ideo quòd non faciebat domum ad hoc, quòd habitaret in B ea, & debebat subiungere, quòd faciebat eam solũ ad hoc q̃ inuocaretur ibi nomẽ Domini. Sic patet 2. Paralip. 6. Scilicet, Si cœlũ, & cœli cœlorũ te nõ capiunt, quãto minus domus ista, quã ædificaui? sed ad hoc tm̃ facta est, vt respicias orationem serui tui. Hoc autẽ debet hic suppleri, & dr̃: sed respice ad orationem serui tui, i. nolo, q̃ ista domus sit ad habitationem tuam, cũ sit impossibile, sed respice orationem, i. solum sit, vt respicias orationem, quam ego facio in ea, & quam facient omnes post me. *Et ad preces eius, Domine Deus meus.* Replicatio sententiæ est; quia idem est oratio, & preces: licet oratio potest accipi pro toto ipso coniuncto ex pluribus petitionibus: preces autem vocantur ipsę petitiones contentæ in oratione. *Audi hymnum,* C *& orationem, quam seruus tuus orat coram te hodie.* Idem est hymnus, & oratio, sed propriè hymnus significat canticum: ista autem oratio aliquo modo potest dici canticum. *Vt sint oculi tui aperti super domum hanc die, ac nocte.* Dicitur hoc secundum modum loquẽdi humanum, quia Deus non habet oculos, & ideo non potest eos habere apertos, nec clausos; sed sicut homo, qui solicitè aliquid attendit, habet oculos apertos, ne perdat illud: ita Deus debebat habere attentionem magnam circa domum istam. Et intelligitur hoc quantum ad custodiam, scilicet, quòd non traderet eam in manus hostium: vel intelligitur quantum ad exauditionem orationum, scilicet, quòd omnes orationes ibi factæ, D siue a Iudæis, siue a Gentilibus exaudirentur a Deo: sicut patet ex petitionibus, quæ infra habentur. *Super domum, de qua dixisti: erit nomen meum ibi.* Scilicet, Deus dixit, quòd nomen suum inuocaretur super domum illam, ideo debebat exaudire omnes inuocantes nomẽ Domini in ea, alioquin non prodesset inuocari nomẽ Dei in illa. *Vt exaudias orationem, quam seruus tuus orat ad te in loco isto.* Idest, Exaudi orationem, quam ego oro nunc, & orabo quandocunque fuero hic. *Vt exaudias deprecationem serui tui, & populi tui Israel.* Idest, Non solum audi orationem meam, sed etiam audi orationẽ totius populi tui Israel, quandocunque orauerit hic. *Quodcunque orauerit in isto loco.* Intelligitur de orationibus iustis, quia nefas eẽt, quòd aliquis iniustum a Deo E oret sciens: aut velit q̃ oratio sua, etiam si sit iniusta, exaudiatur. Est autem peccatum istud duplex. Primũ, quia qui vult orationem suam iniustam a Deo audiri, vult iniustum: cum ipse iniustum petat: petere tamen scienter iniusta, peccatum est. Secũdò peccat, qa vult, q̃ Deus iniquitati assentiat: istud verò est grauissimũ, quia Deus iniquitatẽ nõ vult, sed potius odit oẽs operantes iniqtatẽ, Psal. 5. *Et exaudies in loco habitaculi tui in cœlo.* Dixerat supra, q̃ Deũ nõ capiebat cęlum, nec cęli cęlorũ: hic aũt dr̃ q̃ habitaculum Dei est in cęlo. Dicẽdum, q̃ Deus nõ propriè habitat in cœlo, nec in terra, quia non potest capi in omnibus his; habitator tamẽ clauditur in habitaculo suo; sed dicitur Deus habitare in cęlo, i. esse ibi, & hoc modo etiam habitat in terra,

Alph. Tost. in Tertium Regum.

quia nihil est, vbi Deus non sit. Dicitur tamen potius Deus habitare in cœlo, q̃ in terra: eo q̃ cœlum locus nobilior est, q̃ terra. Etiam quia Deus in cęlis dat gloriam animabus Beatis, in terra autem non. *Et cum exaudieris propitius eris.* Hic accipitur exaudire largè: nam exaudire est consentire petitioni eorum, qui orant: & tũc cum Deus exaudierit, non oportet q̃ propitietur, quia iam propitiatus est, cum propitiari sit condescendere precibus orantium: & sic est differentia inter audire, & exaudire: quia audire significat solam auditionem sine condescensione, exaudire autem est audire, & condescendere: sed hic solum accipitur pro audire. *Si peccauerit homo in proximum suum.* Ista est secunda petitio, quæ concernit statum hominis ad proximum suum; & est sensus, quòd Israelitæ in communicationibus habebant interdum litigia, quæ iuramento diriminda erant, & quia aliqui iurabant falsè, petiuit Salomon, q̃ quicunque iuraret in templo, si falsè iuraret puniretur a Deo. Et dicitur si peccauerit homo in proximum suũ, idest, si præsumitur peccasse, vel litigatur super peccato, quia non præsupponitur hic, quòd certè peccauerit: nã tunc non oportebat esse iuramẽtum aliquod, si constaret de peccato: cũ iuramẽtum sit introductum ad dirimendũ litigia, vt patet ad Hebr. 6. ſ. Hoĩes p maiorẽ sũũ iurant, & oĩs controuersię eorum finis est iuramentũ. Idẽ extra de iureiur. cap. & si Christus. *Et habuerit aliquod iuramentum, quo teneatur astrictus.* Non est intelligendũ, q̃ iste iam iurasset, & postea iret in templum, sicut vr̃ litera significare, quia tunc non apparet, ad quid illuc iret, sed q̃ erat litigiũ sup aliqua re, & aliqua pars cogebatur iurare, siue ex delatione iudicis, vel partis, & veniebatur ad templum, vt ibi fieret iuramentum cum maiori solennitate: si quis tale iuramentum non curans falsum diceret, orat Salomon, vt Deus puniret illum. Patet istud 2. Paralipo. 6. Scilicet, Si peccauerit quispiam in proximum suum, & iurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrinxerit coram altari in domo ista. Et dicitur: Et habuerit aliquod iuramentum, quo teneatur astrictus, idest, obligetur ad faciendum aliquod iuramentum. *Et venerit propter iuramentum coram altari tuo.* Idest, Venerit ad iurandum coram altari, scilicet, quia iudex iubet, aut pars petit, q̃ iuramentum fiat coram altari. Non est intelligendum, q̃ isti iurantes introirẽt ad altare, quia illud erat intra atrium sacerdotum, in quod nullus laicus intrabat, sed fiebat iuramẽtum in atrio magno laicorum in directo altaris: ita vt iurans videret altare Domini, sicut dictum fuit supra in litera de Salomone, quòd stetit ante altare, & tamen ipse erat in atrio laicorum, vt declaratum est. *In domum tuam.* Vocatur domus Dei large templum, & omnia atria coniuncta templo, quæ erant ad orationem, vel ministrationes sacras. *Tu exaudies in cœlo.* Idest, Tu audies quid isti iurant. Dicit hoc Salomon, vt Deus attendat ad iuramenta, quæ ibi fiunt, scilicet, in alijs locis, cum homines iurant falsum, Deus non punit illos tanq̃ si non audiret, vel non aduerteret. In templo aũt non debebat esse sic; sed quòd quicunque falsum iuraret illico a Deo puniretur, vt pateret reuerentia magna templi, & virtus Dei specialis in illo. *Et facies.* Scilicet, Quod iustum est retribuẽdo bene iuranti bonũ, & deieranti inferendo pœnam. *Et iudicabis seruos tuos.* Iudicare est ius reddere, & istud erat inter partes, quia per iuramenta, quæ ibi fiebant Deus retribuebat cuique partium ius suum, ſ. si quis verũ iuraret; Deus absoluebat eum ab impetitione partis: & si alia pars malitiosè induceret aliquem ad iurandum, cum aliàs verum sciret, Deus puniebat ipsum compellentem aliũ ad iurandũ. *Condemnans impium.* Idest, Iudicans eũ dignũ cõdẽnatione, vel ferens snĩam cõtra eũ. *Et reddens viam*

Cur Deus esse in cęlo dicat.

Inter audire, & exaudire quid interſit.

Secunda petitio Salomonis.

Vbi iuramentum fiebat.

ſuam ſuper caput eius. Intelligitur tam de falſum iurante, quàm de compellente alium malitiosè ad iurandum, quòd Deus redderet viam ſuã ſuper caput eius, ideſt,puniret eum,ſicut merebatur malitia eius. *Iuſtificanſque iuſtum*. Ideſt, Ferens ſententiam abſolutoriam pro iuſto. *Et retribuens ei ſecundum iuſtitiam ſuam*. Scilicet, Dans bonum pro bono opere. Et intelligitur tam de iurante, quàm de compellente ad iurandum, quia ſiquis compulſus iurare hic verum iuraret,non ſolum Deus non puniebat eum, ſed etiam cõferebat ei aliquod ſpeciale beneficium, ſicut ſi ageret aliquod opus meritorium. Simile patet Numeri 5. Vbi dicitur de muliere, contra quam erat ſuſpitio, & biberet aquas amariſſimas, ſi non erat polluta cum alio viro, Deus dabat ei liberos. Vnde dato, q̃ prius non haberet filios tunc Deus ei dabat: ſi autem eſſet rea rumpebatur femur eius; ſed hic eſt talis probatio, ſicut ibi per aquas amariſſimas; quia iſte qui iurat ſi deieraret Deus inflicturus erat ei pœnam. Eodem modo intelligitur de illo, qui compellebat alium ad iurandum; dum tamen non ageret malitiosè,cognoſcens innocentiam iurantis, ſi moreretur iurans, non peccabat qui compulerat eum iurare, quia bono animo egerat, eo quòd neſciebat innocentiam illius, & proſequebatur ius ſuum. hoc patet Numeri 5. Vbi dicitur de viro,qui cogebat vxorem ſuam ſubire probationem aquarum amariſſimarum,quia ſi illa moreretur, vir non erat reus criminis: cum dicitur maritus abſque culpa erit,& illa recipiet iniquitatem ſuam.

Ad quid introductum eſt, quòd fierent talia iuramenta, qualia dicit hic Salomon in Veteri Teſtamento.
Quæſtio. XII.

QVAERETVR ad quid introductum eſt, quòd fierent talia iuramenta; quia ſine his poterant diffiniri dubia, ſcilicet, ex ꝓbatione actoris,alioquin abſolueretur reus. Reſpõdendum, quòd conueniens erat fieri iſtam probationem per iuramẽtum coram altari: quia aliqui caſus erant, in quibus non poterat aliter fieri probatio,niſi per iuramentum partis. Sic patet Exo.22. de depoſitario,& depoſitore: quia ſiquis deponeret pecuniã,vel ſimile apud aliũ,& furto ſubtraheretur, ita tamen quòd non poſſet probari furtum commiſſum fuiſſe, tenebatur depoſitarius iurare, quòd non extenderat manum ſuam ad illud, & tunc abſoluebatur. Idem etiam ſi daretur ad cuſtodiam aſinus,vel bos, aut alia animalia, eodẽ cap. Præter hæc etiam in alijs caſibus dubijs, in quibus de iure põt & contingit iuramentum deferri litigatori a iudice, vel a parte: & tenetur ſubire illud, quia ſic etiã fit in iuribus humanis, vt patet extra de iureiurando, cap.iuramentum. Hoc dato conueniens fuit, quòd iuramenta, quæ fierent coram altari eſſent nimis ſolennia,& timenda: ita quòd ille, qui iuraret falſum,puniretur a Deo in aliquo ſigno ſenſibili, ita vt omnes ſcirent, quòd Deus inflixerat illam pœnã propter periurium. Iſtud autem erat valde conueniens ad honorem templi, quia Deus voluit oſtendere iſtud templum venerabile nimis: & ob hoc in dedicatione ſua impleuit illud nebula in ſignum præſentiæ ſuæ. Ita nunc cum illi, qui falſum iurarent in Sanctuario, punirentur illico a Deo, omnes pauerent a Sanctuario Dei, & hoc eſt quod Deus volebat. Ob hoc enim Deus fecerat arcam eſſe terribilem,ſcilicet,quòd quicunque videret illam nudam,moreretur. Numeri 4. Et ſic honorabant Bethſamitæ eam dicentes; Quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti huius? ſupra 1.lib. cap.6. Et hoc dicebant, quia mortui fuerant de ipſis quinquaginta millia cùm vidiſſent arcã,

Conueniẽs fuit, q̃ iurans falsũ coram altari, puniret.

F ſic etiam volebat Deus, quòd templum ſuum eſſet terribile Iſraelitis. Leuit. 26. Scilicet, Cuſtodite ſabbata mea, & pauete ad Sanctuarium meum. Fuit ergo conueniens iſtud eſſe in Sanctuario. Motiuum huius fuit,quia Iſraelitę ducebant aduerſarios ſuos ad Sanctuarium,vt iurarent ibi quaſi timore Dei, & loci ſacri non auderent falſum dicere. Si autem viderent quòd aliqui falſum iurabant,& tamen non punieban tur potius iurantes in Sãctuario, quàm extra Sanctuarium putarent illud eſſe contemptibile. Deus autem maxime attendebat,vt cæremoniæ legis veteris tenerentur in magno honore: ideo conueniens fuit iſtud fieri de iurantibus in Sanctuario.

G *An inducens alium ad iurandum in Sanctuario, vbi poterat mori, ſi iuraret falſum,peccabat. Quæſt. XIII.*

QVAERETVR vlterius an erat licitum, quòd quis induceret alium ad iurandum in Sanctuario,vbi poterat mori ſi falſum iuraret. Reſpondendum,quòd non erat peccatũ: nam Salomon orauit hic iſtud,& Deus conceſſit ei: ſi tamen eſſet illicitum, nec Salomon petiuiſſet, nec Deus conceſſiſſet: ideo licitum erat. Item ſimile eſt Numeri 5. De probatione,quæ fiebat per aquas amariſſimas. Nam ibi ſi mulier peccaſſet, rumpebantur femora eius, & inflabatur venter, & moriebatur. Dicitur tamen de viro, quòd abſque culpa eſſet, & illa reciperet iniquitatem ſuam: ergo etiam dato, quòd moreretur qui deierabat,non peccabat,qui eum iurare compulerat. Sed obijciet aliquis,quòd iſta eſt purgatio vulgaris,ſicut in ferro candenti,aut aqua nimis calida, aut nimis frigida, & omnes huiuſmodi ſunt prohibitæ, vt patet in Decretis.2.quæſt.5.cap.conſuluit,& cap.Mennam, & cap.monomachiam. Reſpondendum,quòd licita erat iſta probatio in Veteri Teſtamento, quia licet ſecundum ſe aliqualiter eſſet inconueniens,tamen permittebatur, ſicut multa alia in Veteri Teſtamento, vt patet de vſuris,& de libello repudij, & ſimilibus: propter conditionem enim Iudæorum permittebantur. Item conueniens erat iſta permitti ad honorem templi, quia ſi iurantes falſum ibi non magis punirentur, quam alibi, nullius honoris eſſet templum apud Hebræos,vt ſupra dictum fuit. Item conueniebat ad honorem Dei,& ſedationem litigiorum: quia Iudei erãt valde increduli, & in omnibus volebant miracula: ideo cum non crederent proximis ſuis per ſimplicia iuramenta, decuit tale iuramentum induci, in quo pateret verum dicere ipſum iurantem, ſcilicet, quòd ſi falſum diceret Deus oſtenderet vindictam, & ſi nõ puniretur, appareret eum verum dixiſſe, aliàs autem eſſent litigia inter Hebræos immortalia, cum vnus non crederet alteri, & haberent ſemper occaſionem diſcordandi inter ſe.

An liceat nobis exigere iuramenta ab aliquibus in locis ſepulchrorum Sanctorum, & ſuper reliquias eorum, & in alijs locis, vbi falſum iurans creditur a Deo percutiendus,vel moriturus illico. Quæſt. XIIII.

QVAERETVR vlterius,an liceat nobis ſimilia iuramenta exigere, vel præſtare. Pro quo ſciendum, quòd ſicut inter Hebræos iurantes falſum in templo,puniebantur a Deo,ita inter nos repertum eſt quaſdam Eccleſias eſſe, vbi ſunt corpora Sanctorum, ſuper quorum ſepulchra ſiquis falſum iurauerit, manifeſtam punitionem in breui ſentit. Aliquis dicet de iſtis, quòd illicitum ſit compellere ad iurandum in talibus locis, eo quòd illi, qui falſum iurant moriuntur,& iſta eſt probatio vulgaris. In contrarium

trarium dicetur, quòd licita ſit, quia Salomon obtinuit ſimilem modum probationis à Deo. Reſpondẽdum eſt,quòd quando aliquis ſe purgat de aliquo crimine per iuramentum ſuum, licitum eſt, quòd compellatur iurare ſuper aliquo altari,vel ſuper ſepulchra Sanctorum, ad hoc quòd maior reuerentia habeatur in iuramento. Idem etiam,quando iuramenta præſtantur alio modo ad ſatisfaciendum parti: nam ſicut iurantes compelluntur iurare ſuper Euangelijs, vt propter reuerentiam eorum verum dicant, ita etiam licet adhiberi omnes alias cæremonias, per quas credantur cum maiori reuerentia iurare: ſic enim eſt, q̃ iurent in Eccleſia ſuper altare, vel quòd iurent ſuper ſepulchra Sanctorum. Vnde Papa compulit quoſdam iurare,purgando ſe ſuper ſepulchra Beati Petri. 2.q.5. cap.Mennam. Quendam etiam alium compulit iurare ſuper ſepulchrum Beati Apollinaris, vt patet ibidem, cap.quanto, & cap. qui de cauſa. Quòd tamen aliquis iuret coram altari illo, vel ſepulchro alicuius Sancti, in quo falſum iurãs, certiſſime creditur a Deo manifeſtè puniendus,illicitum eſt, & pertinet ad purgationem vulgarem. Sed aliquis dicet, quòd ſatis licet iuramentum præſtari in talibus ſuper talia corpora Sanctorum, ſicut Papa compulit quoſdam iurare ſuper corpora Beati Petri,& Beati Apollinaris. Dicendum, quòd non eſt ſimile, quia ibi compulſi ſunt ad iurandum ſuper corpora illorum Sanctorum, ad ſolam reuerentiam, & non credebantur morituri, dato quòd falſum iurarent. Et hoc modo compelluntur homines communiter iurare ſuper Euangelia, ad reuerentiam ipſorum; non tamen creditur, quòd falſum iurantes, punientur certiſſimè cum contrarium expertum ſit, ſecus ergo erit vbi ſcitur falſa iurantes, certiſſimè puniendos, quia ibi eſt purgatio vulgaris. Sed aliquis dicet,quòd non ſit purgatio vulgaris,quia illa vocatur vulgaris, in qua non poteſt aliquis illam ſubiens euadere, niſi miraculum fiat, ſicut apparet in ferro candenti, & aqua frigidiſſima, vel calidiſſima: & ſic tam nocentes, quàm innocentes lædentur neceſſariò per has purgationes, niſi miraculosè liberentur. Hic autem non eſt ſic,quia innocentes nunquàm lædentur, ſed ſoli periuri. Dicendum, quòd iſta eſt purgatio vulgaris, quod patet, quia ſimile eſt, quòd fiebat ad probationem adulterij in muliere ſuſpecta, cùm biberet aquas amariſſimas: quia ſi innocens eſſet,non nocebant ei aquæ,& erant tales, quæ de ſe nõ poterant nocere,niſi Deus ex miraculo faceret,quòd nocerent. Si autem mulier peccaſſet, nocebant ei aquæ. Numeri 5. Iſta tamen erat probatio vulgaris, vt patet 2.quæſt.5.cap.in libro Numerorum: Et habetur ibi pro palea. Nam in tota illa queſtione agitur de purgatione canonica, vel vulgari. Et ponitur iſte §.ad declarandum, quòd iſta ſit purgatio vulgaris,quæ fit per aquas amariſſimas, & tamen omnino eſt ſimilis probatio, quæ fit ſuper corpora Sanctorum in caſu dato; ergo eſt vulgaris. Pro quo ſciendum, quòd purgatio vulgaris habet tres gradus. Primus eſt,quando ſumitur talis modus probandi, in quo neceſſe eſt periclitari tam nocentem, quàm innocentem, niſi a Deo miraculosè liberetur: & iſta eſt purgatio, quæ fit in ferro candenti, & aqua calida, & frigida: & iſta eſt nimis illicita. De hac 2.quæſt.5.cap.Mennam, & cap.conſuluit,& extra de purga.vulga.cap.dilecti filij. Secundus gradus eſt, quando probatio eſt talis, per quam non poteſt cognoſci quis reus aut innocens ſit. & tamen eſt talis, a qua poteſt tam nocens, quàm innocens liberari ſine miraculo: quia tamen non conſtat ex ea quis nocens,aut innocens ſit: & inſuper contingit innocentes mori, & nocentes ſuperare, reprobata eſt. Et ſic eſt purgatio per duellum, vel per ſimilem modum pugnandi. Sic patet 2. quæſt. 5. cap. monomachiam. & extra de purga. vulga. cap. cum ſuſcepti, & cap.ſignificantibus. Et iſta licet ſit mala, non eſt tam grauis vt prima. Tertius gradus eſt in purgatione illa, per quam inuenitur delictum ſufficienter: & tamen ad inueniendum tentatur Deus, vel ſaltem fit aliquid ad tentandum Deum, vt inueniatur delinquẽs, & ſic eſt purgatio per aquas amariſſimas. Numeri 5. Nam ibi innocentes non poterant lædi. Etiam purgatio erat manifeſtè probans, in qua nunquàm erraretur cum eſſet a Deo introducta: aliquo modo tamen tentabatur Deus, quia volebant homines per huiuſmodi purgationem cognoſcere operationem Dei. Sic etiã erat in iurantibus in templo Salomonis, vt patet hic. Sic etiam in iurãtibus ſuper altaria, vel corpora Sanctorum,ſuper quæ falsè iurantes creduntur puniendi, quia in his attenditur quid Deus faciet de illis. Eccleſia tamen vetuit omnem purgationem, in qua Deus tentatur,vt patet extra de purgatione vulga. cap.dilecti filij: ideo non ſunt aliquæ iſtarum tolerandæ. Et non ſolum iſtę, ſed etiã aliæ minores, in quibus Deus minus tentari videtur, non permittuntur: ſicut antiquitus conſtitutum erat, quòd ſi in monaſterijs furta fierent,omnes fratres illa die cõmunicarent;& quando Abbas daret eis euchariſtiam diceret corpus Domini ſit tibi ad probationem hodie,vt patet 2.queſt.5. cap. ſæpe contingit. Sed ipſa purgatio licet olim ab Eccleſia introducta eſſet, vt patet ibi, poſtea auctoritate Eccleſiæ ipſa reprobatur, vt dicit ibidem Gloſa. Et patet, quia homini ſuſpecto nunquam eſt danda Euchariſtia, quantominus dari debet ad inueſtigandam veritatem ſuſpitionis,vt patet de conſecra.diſt.2. cap.tribus. Eſt igitur illicitum, quòd quis compellat alium ad iurandum coram talibus altaribus, vel corporibus Sanctorum: & etiam nullus debet ſubire ſpõte tale iuramentum: non quidem tanquàm ſit illicitum ipſi reo, ſed vt non conſentiat malitiæ petentis. Iſtæ autem purgationes vulgares qualeſcunque ſint intantum ſunt reprobatæ, quòd ſententia lata per eas non tenet, ſed reſtituitur læſus. extra de purgat.vulg. cap.ſignificantibus. Dicẽdum ergo generaliter, quòd omnes illę probationes, quæ vel incertæ ſunt, vel periculoſæ, vel expectant aliquid a Deo pertinent ad purgationem vulgarem, quia Deus tentatur in talibus: & licet Deus dederit Sanctis ſuis quibuſdam ad ſingularem honorem, quòd iurantes in Eccleſia ſua, vel in altaribus, aut ſuper ſepulchra falſe habeant aliquam punitionem, tamen homines non debent ſubire experimenta diuinæ virtutis. Cum autem obijcitur,quòd Salomon impetrauit iſtud a Deo, ergo non eſt illicitum: Dicendum, quòd impetratum fuit ad duritiem cordis Iudæorum,qui in omnibus volebant miracula,& tũc conueniens fuit,ſicut multa alia conceſſa ſunt nobis: tamen nihil illicitum permittitur in Nouo Teſtamento, nec in Eccleſiæ decretis. *Si fugerit*. Hic ponitur tertia petitio, quæ concernit ſtatum populi,quantum ad bellum,ſcilicet,quòd Deus exaudiret Iſraelitas fugientes de bello,ſi orarent in iſta domo: & dicitur. *Si fugerit populus tuus Iſrael inimicos ſuos*. Scilicet, Si fugerit de bello, vel antequàm bellum ſit, fugiat a facie hoſtium timens eos. *Quia peccaturus eſt tibi*. q. d. non poſſent hoſtes præualere, & fugare Iſraelitas,niſi ipſi peccarent contra Deum,quia aliàs ipſi præualerent contra omnes hoſtes, & è contrario ſi peccarent,licet hoſtes ſui pauci eſſent fugarent Iſraelitas. De vtroque patet Leuit.26. Scilicet, Perſequimini inimicos veſtros, & corruent coram vobis: perſequentur quinque de veſtris centum alienos, & centũ de vobis decem millia. Cum autem eſſent mali,dicitur ibidem: Ponam faciem meam contra vos, & corruetis

Purgatio vulgaris habet tres gradus.

Illicitum eſt iurare ſuper ſepulchra Sanctorum.

Tertia petitio Salomonis.

ruetis coram hostibus vestris, & subijciemini his, qui oderint vos, fugietisque nemine persequente: Ideo dixit Salomon, quia peccaturus est. Hoc tamen non dixit propheticè, tanquàm prænuncians peccata eorum, sed loquens rationabiliter modo humano, cum non sit aliquis, qui non peccet, sic dixit ipse Salomon, infra quòd si peccauerint tibi: non est enim homo, qui non peccet. *Et agentes pœnitentiam*. Scilicet, Dolentes, quia peccauerunt: *Et confitentes nomini tuo*. Scilicet, Laudantes re. est sensus, quòd ipsi dicant se peccasse, & prouenisse eis pœnas iustè: Deum autem nihil iniustè agere in his; & hoc est se culpare, & Deum laudare. Istum modum orandi pro peccatis tenebant omnes Sancti antiqui, vt patet Daniel. 7. Cum orabat pro populo, dicēs: Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei. *Venerint, & orauerint, & deprecati fuerint in domo hac*. Scilicet, Postquàm fugerint de bello, venerint ad orandum in domo ista coram te. Ista fuit conditio Iudæorum a principio: nam cum fugiebant de bello veniebant ad tabernaculum Domini, & plorabant, atque ieiunabant coram Domino: sic enim fuit, quando vndecim tribus pugnauerunt contra tribum Beniamin pro scelere virorum Gabaa. Nam bis victi fuerunt a Beniamitis, & veniebant vtraque vice in Silo in Sanctuarium, & lugebant ibi coram Domino quousque Deus respondit, quòd in tertio bello vincerent. Iudicum 20. Et dicitur deprecati fuerint, & orauerint, quòd idem est: orare tamen potest accipi pro toto coniuncto ex verbis, quæ proferuntur. Deprecari autem pro ipsis petitionibus singulariter. *Exaudi in cœlo*. Istud dicitur quasi Deus solum esset in cœlo, ita tamen exaudit in terra, sicut in cœlo, cum vbique sit: dicitur tamen de cœlo, quia ibi est præcipua sedes eius. *Dimitte peccatum populi tui Israel*. Scilicet, Dimitte eis peccatum, propter quod ab hostibus fugati sunt, & sic iam non poterunt hostes præualere contra eos. *Et reduces eos in terram, quam dedisti patribus eorum*. Non est intelligendum, quòd ipsi essent extra terram suam, scilicet, ducti in captiuitatem, quia dicitur, quòd fugerint a facie hostium, & quòd venerint ad orandum in templum, sed est sensus, quòd hostes fugantes Israelitas, occupauerant aliquam terram eorum, & iam illam desinebant possidere Israelitæ; ideo oratur, vt Deus reducat Israelitas ad possidendum illam terram, quam hostes occupauerant, & possint excludere hostes suos de illa. *Si clausum*. Hic ponitur quarta petitio, in qua oratur pro bona habitudine terræ nascentium. Consistit autem abundantia terræ nascentium ex duobus, scilicet, ex humore pluuiali ingrossante, & fecundante terram, & ex calore digerente. Pro calore autem nunquàm oratur, quia cum calor causetur principaliter ex motu Solis super terram, & quia Sol tenet cursum suum vniformem omni tempore, non deficit calor, nisi per accidens: ideo licet calor digerens sit causa præcipua terræ nascentium, nunquàm oratur pro illo: aqua autem pluuialis interdum est multa, ita vt omnia alluuione pereant: Interdum autem nulla, ita vt omnia marcescant; ideo pro hac principalis oratio fit, scilicet, vt veniat, vel cesset: & dicitur. *Si clausum fuerit cœlum*. Propriè cœlum, nec clauditur, nec aperitur, eo quòd est substantia indiuisibilis: sed dicitur aperiri, vel claudi, quia imaginantur vulgares, quòd omnes pluuiæ sint super cœlum, ideo quando pluit aperitur cœlū, vt stillæ fluant: cum autem cœlum clausum est, nulla aqua ad nos pluuialis venire potest. Iste modus loquendi habetur Deuteronom. 28. Scilicet; Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cœlum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ tempore suo. *Et non pluerit propter peccata eorum*. Licet enim aliquando naturaliter eueniat defectus pluuiarum: ista tamen diuina dispositione fiunt propter peccata nostra: & ipsa cœlestia corpora sunt instrumenta diuinæ iustitiæ contra nos, iuxta illud Sapientiæ 5. Scilicet, Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Et impossibile est ordine naturali, vel per quemcunque alium nobis aliqua incommoda euenire, quin illa propter peccata nostra eueniant, & a Deo iudicata sint: alioquin aliquid esset, quod nō caderet sub prouidentia Dei. Per ipsas tamen naturales causas dispensatur prouidentia, vt ait Boetius 4. de Consō. prosa 6. Ideo Deus in pœnam peccatorum tollit pluuias. Deutero. 11. Scilicet, Cauete ne recedatis a Domino, iratusque claudat cœlum, & pluuiæ non descendant: & Deuteron. 28. dicitur, sit cœlum, quod supra te est æneum, & terra, quàm calcas ferrea: det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cœlo descendat cinis, donec conteraris. *Et orantes in loco isto pœnitentiam egerint nomini tuo*. Idest, Doluerint de peccatis, & dolendo laudauerint nomen tuum, sicut dictum est in præcedenti petitione. *Et a peccatis suis conuersi fuerint*. Scilicet, Non solum corde dolentes, sed etiam in opere ab illis recedentes. *Propter afflictionem suam*. Dupliciter intelligitur. Vno modo referendo ad verbum sequens, scilicet, exaudi eos, & hoc propter afflictionem suam, idest, contritionem cordis: sic enim dicitur aliquis affligere animam suam aliter referendo ad illud verbum conuersi fuerint, scilicet, q̄ dato, quòd conuertantur ad Deum propter afflictionem, & non principaliter pro detestatione criminis Deus exaudiet illos. *Exaudi eos de cœlo*. Non magis de cœlo, quàm de terra exaudit, cum vbique æqualiter sit, sed in cœlo putatur a vulgaribus solum thronus Dei. *Et dimitte peccata seruorum tuorum, & populi tui Israel*. Scilicet, Illa peccata, propter quæ non veniebat pluuia, ita vt veniat pluuia. *Et ostende eis viam bonam, per quam ambulent*. Idest, Da eis post hoc cor deuotum ad te, vt ambulent in via præceptorum tuorum, quæ est via bona, & non incidant in aliqua peccata, per quæ rursus mereantur perdere abundantiam pluuiarum. Nam incipientibus peccatis, Deus tollit pluuiam. Si autem peccata increuerint reddit terram omnino inhabitabilem propter siccitatem. Sic patet Psal. 106. Scilicet, Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim: terram fructiferam in salsuginem a malitia inhabitantium in ea. *Et da pluuiam super terram tuam, quam dedisti populo tuo in possessionem*. Scilicet, Dimisso peccato da pluuiam saltem, quia tu dedisti eis terram istam in possessionem. *Fames si oborta*. Ista est quinta petitio, in qua oratur contra diuersa mala, tam famis, quàm ægritudinum: & maxime in terræ nascentibus, in quibus sunt multi modi ad pereundum: & dicitur. *Fames si oborta fuerit in terra*. Ex quacunque causa oriatur, nam multis modis fames venit: & erat fames propter peccata, quæ interdum tantum crescebat, vt comederēt homines filios suos, & mulieres comederent illuuiem secundinarum fluēntium de ventre. Deuteron. 28. Et aliquando accidit hoc inter Israelitas, scilicet, in obsidione Samarię. sequenti lib. cap. 7. *Aut pestilentia*. Ista est ægritudo, qua faciliter omnes infecti moriuntur, & est morbus contagiosus. *Aut corruptus aer*. Iste est, qui inducit pestes: nam cum ipse corruptus fuerit ex aliqua putrefactione terræ, vel ex corpore cęlesti influente, & attractus fuerit per inspirationem, & respirationem inficiuntur præcordia, & faciliter homines pereunt. Est etiam interdum quidam modus corrupti aeris nocētis principaliter terrę nascentibus, sicut est ventus vrens, qui terræ nascentia tenera exurit. Et pro hoc accipitur hic, & non pro peste, vt patet 2. Paralipomenon 6. vbi ponitur aurugo, idest, aeris rubigo, vbi nos dicimus hic

Quarta petitio Salomonis.

Cœlum aperiri, vel claudi, quando dicat.

Quinta petitio Salomonis.

hic aer corruptus. Et dicitur aurugo quando aer nocens facit terræ nascentia marcere, vel putrefieri degenerando a naturali colore. *Aut ærugo*. Vocatur ærugo quidam vermis, qui nascitur in foliis arborum, & omnia deficcat, & exurit velut ignis. *Locusta*. Animal cognitum est, quod a principio alas non habet: & cum creuerit habet alas, & omnia terræ nascentia denorat. *Rubigo*. Ista est quædam infectio causata in segetibus, ita vt declinent a colore naturali, & putrescant. Aliquando tamen rubigo accipitur pro animali: sic patet 2. Paralipomenon 6. Vbi ponitur brucus, vbi dicitur hic ærugo. *Et afflixerit eum inimicus eius portas obsidens*. Istud est aliud malum, scilicet, quod ab hostibus infligitur: & in isto etiam Deus exaudiebat orantes de templo. *Omnis plaga*. Ista est percussio, quæ a Deo infligitur, sicut pestis, & similia. *Vniuersa infirmitas*. Istę sunt ægritudines, quæ naturaliter eueniunt. *Cuncta deuoratio*. Ista deuoratio est, quæ fit a iocustis, vel alijs animalibus, aut illa, quæ fit ab hostibus deuastantibus terram. *Et increpatio, quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel*. Aliquæ literæ habent hic increpatio: & vocatur increpatio pœna quæcunque, & est modus frequentatus in scriptura, vt patet Psalm. 104. Scilicet, Et non permisit quemquàm nocere eis, & increpuit pro eis reges, idest, puniuit: sic etiam dicitur increpuit mare rubrum, idest, puniuit, vel percussit: & est sensus, quòd a quacunque pœna inflicta liberarentur Israelitæ per orationem factam in templo. Alia litera habet imprecatio, & dicitur imprecatio quando quis orat aliqua mala euenire super se, vel super aliū, & si illa mala venerint per orationem in templo liberabitur. *Siquis cognouerit plagam cordis sui*. Idest, Siquis cognouerit in corde suo istam plagam euenire a Deo propter peccata sua, sic patet 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Siquis de populo tuo fuerit deprecatus cognoscens plagam, & infirmitatem suam. *Et expanderit manus suas in domo hac*. Scilicet, Orauerit extendendo manus ad te, quia iste est modus orandi, vt patet 1. ad Timothē. 2. *Tu exaudies in cœlo in loco habitationis tuæ*. Vbique Deus habitat, vel in nullo loco. Vocatur tamen cœlum habitatio Dei; quia est locus excellentior. *Et repropitiaberis*. Idest, Misereberis condescendendo precibus. *Et facies, vt des vnicuique secundum omnes vias suas*. Idest, Dabis bonis bona, & malis mala. Et non est sensus, quòd Salomon oret cuilibet peccatori malum reddi, sed quòd cōuersis ad Deum, licet peccauerint, misereatur: quia iam isti habent viam bonam, & manentibus in peccato contumaciter mala reddantur. Et hoc, vt cognoscatur Deus, & timeatur. *Sicut videris cor eius*. Idest, Sic da ei, sicut habet in corde. Ex hoc apparet, quòd via hominis ex corde eius consideratur: nam dixerat, & des vnicuique secundum omnes vias suas, & mox subiunxit, sicut videris cor eius, quasi in corde sit tota via hominis. Et ratio est, quia aliquorum exterior via bona videtur; & tamen corda eorum iniqua sunt, iuxta illud, est qui nequiter se humiliat, interiora autem eius plena sunt dolo: vnde Christus solum iudicauit immunditiam esse in corde, & ex corde prodire omne malum. Matt. 15. Deus quoque non iudicat secundum ea, quæ extra apparēt, sed intuetur cor, supra 1. lib. cap. 16. *Quia tu nosti solus cor omnium filiorum*. Idest, Cognitio certissima de via hominis est per ea, quæ in corde sunt: ideo si homines possent cognoscere interiora, non egerent testibus, nec alijs probationibus: quia tamen illa incognita sunt iudicant per exteriora. Deus autem nouit corda, ideo per illa iudicat: nam non est recurrendum ad probationem minus sufficientem, nisi in defectu necessariæ probationis. Ista differentia patet supra 1. lib. cap. 16. Scilicet, Nec enim iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea, quæ apparent; Dominus autem intuetur cor. *Vt timeant te cunctis diebus, quibus viuunt super faciem terræ*. Scilicet, Videndo, quòd tu reddis vnicuique iuxta opera sua, quæ sunt in secreto cordis sui cognoscent, quòd tu es Deus magnus, videns interiora hominis, & pro peccato puniens, & sic timebunt te omni tempore. *Insuper, & alienigena*. Ista est petitio sexta, in qua oratur, vt non solum Israelitæ audiantur orantes in templo isto, sed etiam alienigenæ, & dicitur. *Insuper, & alienigena, qui non est de populo tuo Israel*. Idest, Non solum exaudias Israelitas, sed etiam alienigenas. Vocantur alienigenæ gentiles, quia non erant de stirpe Israelitarum. *Cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum*. Non intelligitur solum de venientibus de terra longinqua, sed etiam de propinqua: dum tamen deuotè venirent: erat enim rationabile, quòd omnes, qui ad Deum Israel confugerent credentes eum esse verum Deum, & ad honorem eius venirent in templum suum, reciperēt ab eo remedium in aduersitatibus suis. *Audietur enim nomen tuum magnum*. Istud est redditiuum causæ superioris dicti, quia aliquis diceret; ad quid Salomon orabat, quòd exaudirentur Gentiles orantes in templo, quia non erat verisimile, quòd Gentiles venirent ad orandum, cum colerent idola? Respondet Salomon, quòd audiretur fama magna Dei apud omnes gentes, propter mirabilia eius, & venirent ad orandum in templo. *Et manus tua fortis, & brachium tuum extentum vbique*. Idest, Audietur vbique magna potentia tua. Dicitur autem manus fortis, & brachium extentum ad modum viri bellatoris; quia bellatores in fortitudine manus, & brachij operantur. Deus autem dicitur vir bellator. Exo. 15. *Cum venerit ergo, & orauerit in loco hoc*. Scilicet, Ductus deuotione, & fide de potentia tua. *Tu exaudies in cœlo in firmamento habitaculi tui*. Vocatur cœlum firmissimum habitaculum, eo quòd cœlum est substantia firma non potens dissolui, sicut dissoluuntur habitationes nostræ terrenæ. *Facies omnia, pro quibus inuocauerit te alienigena*. Intelligitur de petitionibus iustis, quia in iniustis non orabat Salomon, quòd exaudiretur aliquis, siue Iudæus, siue Gentilis. *Vt discant vniuersi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel*. Scilicet, Cum viderint Gentiles, quòd orantes in templo tuo exaudiuntur, cognoscent te esse Deum potentissimum inter omnes Deos, & timebūt te, atque adorabunt, sicut populus tuus timet te, & hoc proderit ad gloriam magnā nominis tui. *Et probent, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc*. Idest, Probent per experientiam, quòd nomen tuum inuocatum sit super domum istam, idest, quòd tu volueris istam domum esse cōsecratam nomini tuo, ita quòd tu volueris domum istam esse pro te, & quòd hic operaris mirabilia magna.

Modus orandi.

Sexta petitio Salomonis.

Quomodo Gentiles venissent adorare Dominum in templo Salomonis, cum ipsi colerent idola.

Quæstio. XV.

QVAERETVR quomodo Gentiles venire volebant ad adorandum Dominum in templo Salomonis, cùm ipsi colerent idola. Respondendum, quòd Gentiles errabant circa inueniendam Deitatem: omnes enim extimabant Deum esse, & tamen errabant, quia putabant esse multos Deos, & nesciebāt quis illorum esset verus Deus: & ob hoc quælibet gens colebat varios Deos, secundum quòd diuersæ prouinciæ diuersa opinantur. Et quia omnes homines concipiunt Deum esse id, quo nihil melius est, oportebat, vt quando viderent, quòd vnus, qui putabatur Deus, operaretur fortiora, quàm alius extimatus

matus Deus, crederent istum magis accedere ad naturam veræ deitatis. Et quia Deus Hebræorum, cum esset verus Deus, faciebat mirabilia, quæ nullus de Dijs Gentium faciebat, credebant eum esse Deum potentiorem. Siue ergo eum solum crederẽt Deum, sicut aliqui nimis vigentes in ratione, vel saltem crederent eum esse potentiorem omnibus Dijs, accedebant ad eum, vt orarent. Et hoc satis apparet, quia Gentiles timebant valde Deum Hebræorum, sicut patet de Philisthinis, quia quando venit arca in castra, pugnantibus Israelitis contra Philisthinos doluerunt nimis Philisthini timentes; & dixerunt: Væ nobis: non enim fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius, væ nobis: quis nos seruabit de manu Deorum sublimium istorum? hi sunt Dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga supra 1. libro, cap. 4. Ob hoc ergo omnes gentes audientes magnalia Dei timebant Deum Israel. Vnde Nabuchodonosor dedit legem, ne quis malediceret Deo Israel sub pœna mortis. Daniel. 3. cap. Aliqui quoque reges de Gentilibus honorabant Deum Israel, & templum eius: sic fuit de Rege Cyro, vt patet 1. Esdræ, cap. 1. Rex quoque Artaxerses iussit dari pro templo Domini omnes expensas ferè ad sacrificia, vt patet 1. Esdræ, cap. 7. Rex quoque Seleuchus, qui regnabat in Asia de redditibus suis præstabat omnes expensas ad sacrificia Domini; & omnes Reges honorabant templum illud. 2. Machabæorum 3. Scilicet, Fiebat, vt ipsi Reges, & Principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent, ita vt Seleuchus Asiæ Rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministeria sacrificiorũ pertinentes. Ob hoc autem multi de Gentilibus ob honorem Dei veniebant ad templum. Sic patet de Eunucho Reginæ Candacis de Aethiopia. Act. 8. Sic etiam dicitur Ioan. 12. Scilicet, Erant autem Gentiles quidam ex his, qui ascenderant, vt adorarent in die festo, scilicet, in die azymorum. Salomon autem præuidit istam adorationem futuram Gentilium in templo: non quidem vt Propheta, sed rationabiliter iudicans, quòd Gentiles audientes famam Dei Israel, venirent ad templum eius.

An peccauit Salomon orando Gentiles exaudiri. Quæstio. XVI.

QVAERETVR vlterius quomodo Salomon orauit, vt exaudirentur Gentiles in templo Domini: & an peccaret orando ista. Respondendum, quòd non peccabat, quia Deus Israel, licet specialiter pertineret ad Israelitas, tamen etiam pertinebat ad omnes gentes, ideo sicut exaudire debebat Deus orationem Israelitarum, ita etiam orationem Gentilium.

Item Salomon licitè agebat, quia orabat hic ad gloriam nominis Dei: nam quòd venirent Gentiles, & exaudirentur in templo, erat motiuum ad hoc; vt gloria Dei dilataretur per omnes gentes. Hoc patet in litera cum dicitur, Vniuersi populi terrarum nomen tuum timeant, sicut populus tuus Israel, & probent, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc.

Item Deus non est acceptator personarum, sed in omni gente, qui facit iustitiam, acceptus est illi, Actuum 10. Ergo si aliquis Gentilis veniret deuotè ad Deum Israel in templum, iustum erat, vt exaudiretur: non ergo peccauit Salomon petendo hæc,

F *Quomodo Deus volebat exaudire Gentiles, cum non colerent eum, sed idola, & peccatores non exaudiantur: & quando veniebant ad templum, quomodo se habebant ad Iudæos. Quæst. XVII.*

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus exaudire volebat Gentiles, cum non colerent eum. Respondendum, quòd non erat inconueniens, quia apud Deum non est distinctio Iudæi, & Gentilis. Sed obijcietur, quia nunc non exaudirentur orationes Iudæorum, & Sarracenorum: ergo nec tunc exaudiebantur orationes Gentilium. Item orationes peccatorum non exaudit Deus. Ioan. 9. Gentiles erant peccatores, cum colerent idola, ergo non
G exaudirentur. Respondendum, quòd nunc Iudæi, Sarraceni, & quicunque Pagani non exaudiuntur orantes, eo quòd necesse est illos esse in peccato mortali: quia lex Euangelica obligat omnem hominem ad obseruationem suam, vt patet Mar. vlti. & Matth. vlti. Scilicet, Ite per vniuersum orbem, & prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui autem non crediderit, condemnabitur: Sed orationes peccatorum, non exaudiuntur: ergo non possunt exaudiri, qui non sunt Christiani. De Gentilibus autem respectu Iudæorum secus erat, quia non obligabat lex Mosayca omnem hominem, sed solos Israelitas: nam cum eis solis pepigit Deus fœdus, & accepit illum in populum peculia-
H rem. Gentilibus autem non fuit lex illa data, nec prædicatum est, vt illam obseruarent, ideo non obligabantur: lex autem Euangelica, quia omnes homines obligatura erat, iussit Deus, vt omnibus prædicaretur. Mar, vlti. Ideo Israelitæ, & Gentiles apud Deum accepti erant: & solum differebãt, quia Israelitæ erant valde familiares Deo, & benefaciebat eis specialiter, plusquàm alijs Gentibus: cæteræ autem gentes ad Deum pertinebãt, sed quodam modo magis generali. Istud patet Exo. 19. Scilicet, Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi regnum sacerdotale, &
I gens sancta. Exaudiebat ergo Deus Gentiles rectè, & deuotè orantes; quia tamen Israelitæ magis colebant eum, quàm Gentiles, conferebat maiora beneficia Iudæis, quàm Gentilibus. Ad secundum cùm dicitur, quòd Gentiles erant peccatores: dicẽdum, quòd istud fuit semper generale tam apud Iudæos, quàm apud nos, scilicet, quòd existens in peccato mortali non audiatur: cum tamen dicitur, quòd Gentiles erant tunc peccatores: dicendum, quòd non erant omnes Gentiles peccatores: nam ex hoc, quòd non obseruabant legem Moysi, non peccabant, vt dictum est, sed peccatum suum erat, si colerent idola, vel facerent alia, quæ secundum ius naturale, etiam sine aliqua lege data mala erant: sicut patet ad Roman. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, fa-
K ciunt: sed inter Gentiles multi erant, qui non colebãt idola, quamquam non seruarent cæremonias legis Mosaycæ, ideo poterant isti exaudiri: qui autem idola colebant, non veniebant ad orandum in templo Salomonis, & si orarent non exaudirentur, quia claudicabant in duas partes, qui autem Deo adherere debet, oportet, vt toto corde ei adhæreat: alioquin non liberabit eum a periculis, supra 1. libro, cap. 7. Et sic dicendum est, quòd quando aliqui Gentiles veniebant ad orandum in templo, & consequebantur a Deo aliqua beneficia, non conuertebantur postea ad idola: sic patet sequenti libro, cap. 5. de Naaman Syro, qui sanatus est ab Eliseo de lepra sua, & orauit vt concederet ei ferre onus duorum mulorum terræ de terra Israel,

rael, vt poneret in templo Dei Syrorum, vt quando A introiret cum Rege ex necessitate non adoraret idolum, nec sederet in terra templi eius, & petiuit ab Eliseo, vt oraret Dominum, ne imputaret ei ad peccatum: tales autem Gentiles non erant peccatores, ideo poterant exaudiri orationes eorum.

Quomodo Iudæi poterant se habere ad Gentiles, quando veniebant in templum ad orationem. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius, quando veniebant isti Gentiles ad orandum in templo, quomodo se habebant ad Iudæos. Respondendum, quòd Iudæi poterant communicare illis in verbo, & non peccabant, sed potius merebantur dulciter tra- B ctando eos, vt conuerterẽtur ad Deum Israel: in cibis autem poterant communicare, nisi fortè Gentiles aliquid comederent, quod Iudæis immundum esset: multa namque apud Iudæos reputabantur immunda ex lege, quæ non reputabantur immunda apud alias gentes, vt patet Leuit. 11. & Deuteron. 14. Et ob hoc generalitèr se abstinebant Iudæi a manducando cum Gentilibus: sic patet ad Galat. 2. Nam Beatus Petrus manducabat cum Gentilibus, & cum venissent ad eũ quidam Iudæi abstraxit se a manducatione cum Gentilibus, ne ipsi Iudæi scandalizarentur. Et sic videtur, quòd Iudæi generaliter non manducabant cum Gentilibus. Alia causa erat, quare vetita esset manducatio simultanea Iudæorum, & Gentilium, scilicet, ne Gen- C tiles inuitantes Hebræos, apponerent eis aliquando cibos consecratos dæmonibus. Exo. 34. Ista tamen causa sublata erat in illis, qui veniebant ad orandum in templo, quia illi non colebant idola, vt supra dictum est: & dato, quòd colerent non poterant ipsi aliquos cibos consecrare dæmonibus in terra Israel, cum ibi non essent idola, nec templa eorum, nec altaria: sed propter primam causam saltem non manducabant Iudæi cum Gentilibus. Item isti Gentiles licet venirent ad orandum, non permittebantur intrare in templum, & in hoc nõ erat speciale in eis, quia etiam alijs Israelitis non licebat introire in illud, nisi essent sacerdotes. Item non licebat istis Gentilibus introire in atrium Israelitarum, in quo orabant viri mundi, ideo D Deus increpabat quosdam Israelitas, eo quòd introducebant quosdam Gentiles in templum, vt patet Ezechiel. 44. Scilicet, Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, eo quòd inducitis filios alienos incircuncisos corde, & incircuncisos carne, vt sint in Sanctuario meo, & polluant domum meam. Item Paulus, quando purificatus est, introiuit in atrium virorum mundorum, sicut cæteri Israelitæ introibant: & quia ibant cum eo quidam, quos Israelitæ putauerunt esse Gentiles, voluerunt lapidare Paulum, dicendo quòd introduxisset Gentiles in templum. Act. 21. Item sciendum, quòd isti, quando orare debebant, erant separati ab Israelitis, in quodam atrio, quod vocabatur atrium immundorum, & Gentilium: & erat quartum inter atria, de quo dictum fuit supra 6. Item sciendum in oblationibus, quòd si isti Gentiles vellent offerre aliqua animalia in sacrificium, quæ ducerent de terra sua, vel panes, vinum, aut oleum, & similia, quæ in altari cremabantur, vel vellent emere illa in Ierusalem, & offerre, non suscipiebatur aliquid de manu eorum, etiam si valde deuotè darent, vt patet Leuit. 22. Scilicet, De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Istud autem intelligendum erat, quantum ad illa, quæ offerebantur, & cremabantur in altari: secus autem de pecunijs; quia dare poterant pecunias sacerdotibus, vt inde emerentur animalia pro sacrificijs: sic enim Artaxerses Rex dabat de tributis suis partem pro sacrificijs, quæ fiebant in templo Domini. 1. Esdræ 7. Seleuchus quoque Rex Syriæ dabat de redditibus suis omnes expensas pro sacrificijs. 2. Machabæorum 3. *Si egressus fuerit.* Ista est septima petitio, in qua ponitur de prosperitate, & aduersitate belli: & dicitur. *Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos.* Hoc intelligitur, siue essent isti inimici de habitatoribus terræ Chanaan, siue de alijs gentibus, quamquam diuersas conditiones belli in occidẽdo, & capiendo habebant Israelitæ cõtra Chananeos, & contra alias gentes, vt patet Deuteron. 20. *Per viam quocunque miseris eos.* Istud est differens a præcedentibus, quia in omnibus supradictis orabatur in templo: nunc autem orabatur per viam, quia euntes ad bellum non poterant venire ad templum ad orandum: & dicitur quocunque miseris eos, scilicet, quia per preceptum Dei ibant ad pugnam. Nam Israelitæ, quãdo pugnaturi erant, consulebant Dominum per sacerdotem magnum in rationali, & ephod, vel per Prophetas, an pugnare deberent, & quomodo. *Orabunt te contra viam ciuitatis, quam elegisti.* Scilicet, Quòd conuerterent Israelitæ vultus suos contra illam plagam terræ, in qua esset Ierusalem, & orarent. Erat autem Ierusalem ciuitas electa: quia 2. Paralipomen. 6. dicitur: Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. *Et contra domum, quam ædificaui nomini tuo.* Idest, Contra templum quod ædificaui ad inuocandum nomen tuum ibi. Et idem est orare contra Ierusalem, & contra templum, cùm esset templum intra Ierusalem: sed ponitur Ierusalem propter templum, quia non orabatur contra Ierusalem, nisi quia erat ibi templum. *Exaudias in cœlo orationem eorum, & preces eorum.* Idest, Exaudies quidquid orauerint. *Et facies iudicium eorum.* Idest, Vindicabis eos de hostibus, iudicans inter eos, & hostes suos, & reddens eis victoriam pro iusto bello, & hostibus confusionem pro iniquitate: sic patet 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Exaudias de cœlo preces eorum, & vlciscaris. *Quòd si peccauerint tibi.* Hic agitur de aduersitate belli, scilicet, quando Israelitæ pro peccatis suis tradebantur in manus hostium. *Non est enim homo, qui non peccet.* Istud dicitur, vt redditiuum causæ superioris dicti, scilicet, quòd satis verisimile erat, quòd Israelitæ traderentur aliquando in manus hostium; quia si peccarent, traderentur illis: & tamen nullus homo est, qui non peccet: ideo facile est, quòd Israelitæ traderentur hostibus. Istud dictum moderatè sumendum est, quia alioquin concluderetur de Christo, & de Beata Virgine, quòd peccauissent, & non solum venialiter, vel originaliter, sed etiam mortaliter, & actualiter, quia ista litera intelligitur de peccato mortali actuali. Quod patet, quia dicitur, quòd traderentur Israelitæ in manus hostium propter peccata; & tamen manifestum est, quòd nemo punitur temporaliter a Deo, nisi pro peccato mortali: sed in- E telligendum est, quòd dicatur quasi communiter, scilicet, quòd rari homines sunt, qui non peccent aliquando mortaliter. *Et iratus tradideris eos inimicis suis.* Idest, Feceris, quòd capiantur ab hostibus suis faciendo hostes suos superiores eis: vel incutiendo timorem eis, vt fugiant: quia ista sæpe Deus facit. Leuit. 26. *Et captiui ducti fuerint in terram inimicorum longe, vel prope.* Salomon credebat, quòd aliquando Israelitæ ducerentur in captiuitatem, eo quòd Deus dixerat, quòd propter peccata ducerentur ad alias gentes, & maneret terra eorum deserta. Leuit. 26. & Deuteron. 28. *Et egerint pœnitentiam in corde suo.* Idest, Doluerint de peccatis, quia vexatione agẽte redibant ad cor suum. Sic patet Leuit. 26. Quia cum essent in terra hostili erube-

Septima petitio Salomonis.

erubesceret incircuncisa mens eorum, & orarẽt pro peccatis: & Deus recordaretur fœderis sui. *Et conuersi deprecati fuerint in captiuitate sua.* Idest, Conuersi ad te ex fide, & deuotione credentes, quòd tu misereberis animo humiliato. *Dicentes peccauimus, iniquè egimus, impiè gessimus.* Ista est multiplicatio verborum: quia omnia ista idem signant, scilicet, quòd peccauerunt. Conuenit autem ista exaggeratio sermonis hominibus passionatis ad exprimendum affectus suos: sic est in orantibus pro remissione peccati, qui ex contritione cordis verba multiplicant. Vel potest dici, quòd hic ponuntur ista tria ad designandum tres modos peccati: nam peccat aliquis in se, peccat in proximum, peccat etiam in Deum. Pro primo dicitur peccauimus, scilicet, in nobisipsis. De secundo dicitur iniquè egimus, scilicet, in proximos, quia iniquitas dicit inæqualitatem: inæqualitas autem est iniustitia, quæ attenditur in communicatione hominis ad hominem. De tertio dicitur impiè gessimus, scilicet, in Deum. Impietas enim est irreligiositas, vel indeuotio, qa pietas est id, quod cultus Dei, vel latria, ideo qui circa cultum Dei male se habent, vocantur propriè impij. *Et reuersi fuerint ad te in vniuerso corde suo, & in tota anima sua.* Istud ponitur ad designandum magnitudinem contritionis, quia si ex magna contritione cordis orarent, Deus exaudiret eos, & reduceret de terra hostili, vt patet Leuit. 26. *In terra inimicorum suorum, ad quam captiui ducti fuerint.* Idest, Dato, quòd non sint orantes in templo tuo, sed de terra inimicorum orent contra templum, exaudies eos, sicut si orarent in templo. *Et orauerint te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum.* Idest, Orauerint contra terram Chanaan, quæ data fuit patribus eorum a te in possessionem. Sic enim Daniel existens in Babylone orabat contra Ierusalem tribus temporibus in die, flexis genibus. Danielis 6. *Et ciuitatis, quam elegisti, & templi, quod ædificaui nomini tuo.* Pro eodem ponuntur ista, quia orare contra templum erat orare contra Ierusalem, & orare contra Ierusalem erat orare contra terram Chanaan. Vel aliquis dicet, quòd ponuntur ista, vt si aliquis nesciret determinatè, cõtra quam partem erat templum, & Ierusalem, saltem oraret contra terram Chanaan; quia de illa non poterat sic ignorare. *Exaudies in cœlo in firmamento habitaculi tui.* Idest, Ita exaudias in cœlo, quòd ipsi orant extra templum, sicut si orarent in templo. Dicitur cœlum firmum solium, vel habitaculum Dei: quia cœlum non est substantia dissolubilis. *Et facies iudicium eorum.* Idest, Iudicabis eis iustè condescendendo precibus eorum, quia iustum est, quòd illi, qui humiliantur, exaudiantur. *Et propitiaberis populo tuo, qui peccauit tibi.* Idest, Misereberis populo tuo, quamquàm peccauerit. *Et omnibus iniquitatibus eorum.* Idest, Remittes omnia peccata. *Quibus præuaricati sunt in te.* Scilicet, Per quamlibet iniquitatem, quam homo agit præuaricatur in Deum: quia ipse iustissimus est, & optimus. quodlibet autem malum repugnat optimo, ideo quælibet iniquitas a Deo prohibita est, sic dicitur Psal. 5. Scilicet, Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. *Et dabis misericordiam coram eis, qui eos captiuos habuerint, vt misereantur eis.* Idest, Quando orauerint ad te, concede eis reditum in terram suam, & quandiu non concedis, sed oportet eos manere in terra hostium, saltem da illis inuenire misericordiam coram Dominis suis, vt non tractent eos, sicut seruos, sed sicut amicos, & ciues. *Populus enim tuus est, & hæreditas tua.* Ista est suasio ad hoc, quòd Deus Israelitis semper misereatur, scilicet, non sunt sicut hostes tui, sed sunt populus tuus; ideo licet peccent contra te, non debes delere eos, sed misereri tanquam filijs. Dicitur & hæreditas tua, idest, aliquid tibi proprium, quia sicut hæreditas manet immobiliter apud hæredem, quia Dominus est, ita & populus iste immobiliter est obligatus tibi propter beneficia ei collata. *Quos eduxisti de terra Aegypti.* Idest, Quia pro eis multa fecisti mirabilia educendo de Aegypto, non debes delere illos, quia tunc omnia tua præterita ad nihil proficerent. *De medio fornacis ferreæ.* Idest, In Aegypto erant Israelitæ in fornace ferrea. Istud ponitur ad signandum durissimam seruitutem Aegypti, quia erat sicut fornax, quantum ad ardorem, & sicut ferrum quantum ad duritiem. Vocatur etiam aliquãdo ergastulum. Exodi 6. Qui eduxi vos de ergastulo Aegypti. Et aliquando vocatur catena ceruicum. Leuit. 26. Eduxi vos de terra Aegyptiorum, ne seruiretis eis, & confregi catenas ceruicum vestrarum, vt incederetis erecti. *Vt sint oculi tui aperti ad deprecationem serui tui.* Idest, Ad orationem meam, qui sum seruus tuus: & dicitur, quòd sint oculi aperti, non quòd Deus oculos habeat, sed ad signandum attentionem magnam: sicut homines circa ea, quæ custodiunt, oculos aperiunt. *Exaudies eos in vniuersis, pro quibus inuocauerint te.* Scilicet, Orando in templo isto, vel conuertendo se contra illud. *Tu enim separasti eos tibi in hæreditatem de vniuersis populis terræ.* Istud intelligitur a principio populi Israelitici, scilicet, quòd Deus elegit Abraham, & semen suum: & postea Israelitas in Aegypto existentes elegit faciens pro eis mirabilia, quousque eduxit illos de Aegypto, deditque illis legem, quam nullis alijs gentibus dedit, ideo de cæteris populis terræ istum sibi elegit solium. *Sicut locutus es per Moysen seruum tuum.* Istud fuit in datione legis, quando dixit Deus Israelitis: vosipsi vidistis, quæ fecerim Aegyptijs, & quomodo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi: si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis in regnum sacerdotale, & gens sancta. Exo. 19. *Quando eduxisti patres nostros de Aegypto.* Ista verba, per quæ Deus accepit Israelitas in populum specialem, fuerũt verba fœderis Dei cum Israel, quæ dicta sunt, & fuerunt dicta quasi quadragintaquinque diebus ab exitu de Aegypto. Quod patet, qa Israelitæ exierunt die quintadecima mensis primi. Exo. 12. Ista autem verba dicta sunt prima die mensis tertij in die, qua venerunt Israelitæ in montem Sinai, Exodi 19. *Factum est.* Hic ponitur quartum huius cap. scilicet, populi benedictio, & licentiatio: & dicitur. *Factum est cum complesset Salomon, orans Deum omnem orationem, & deprecationem hanc.* Scilicet, Salomon orauit hucusque quamquàm aliqua alia ponuntur. 2. Paralipomenon 6. Quæ non ponuntur hic: & dicitur oratio deprecatio pro eodem, vel oratio inquantum continet relationem verborum: deprecatio autem inquantum continet petitionem verborum. *Et surrexit de conspectu altaris Domini.* Scilicet, Erat Salomon in atrio laicorum, & tamen erat conuersus ad altare holocaustorum, sed non erat in atrio sacerdotum, vbi erat altare, vt supra declaratum est. *Vtrumque enim genu in terram fixerat.* Scilicet, Quando orabat habebat genua fixa, sed non erat super terram, sed super quandam basem æneam, altitudinis cubitorum trium, & latitudinis cubitorum quinque, & totidem in longitudine. 2. Paralipomenon 6. *Et manus expanderat ad cœlum.* Ista est conueniens habitudo orantis, scilicet, quòd manus eleuet in cœlum, & genua figat in terra, quia fixio genuum cordis humiliationem notat: manuum vero eleuatio indicat totum desiderium, & spem ad Deum dirigi: quæ si sic se habeant, necesse est orantem exaudiri. *Stetit ergo, & benedixit omni Ecclesiæ voce magna.* Idest, Finita oratione benedixit populo imprecando

Populi benedictio, & licentiatio

cando eis bona: & hæc dixit voce magna, vt totus populus audiret. *Dicens, benedictus Dominus, qui dedit requiem populo suo Israel.* Scilicet, Fecit eum quiescere ab hostibus: nam in toto tempore præterito fuerant aliqui hostes; nunc autem tempore Salomonis nullus erat, sicut ipse dixit supra 5. Scilicet, Nunc autem requiem dedit mihi Dominus per circuitum, nec est satan, nec occursus malus. *Iuxta omnia, quæ locutus est.* Ipse enim promisit per Nathan Prophetam ipsi Dauid, quòd tẽpore Salomonis daret pacem, præcedenti libro, cap. 7. Scilicet, Et ponam locum populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabo cum eo, & non turbabitur amplius: nec addent filij iniquitatis, vt affligant eum, sicut prius ex die, qua constitui iudices super Israel. *Non cecidit nec vnus quidem sermo de omnibus bonis, quæ locutus est per Moysen seruum suum.* Idest, Non fuit falsus aliquis sermo in verbis Moysi. Dicitur enim cadere sermo, quando deficit a veritate: & iste modus est vulgatus in scriptura; sic patet supra 1. libro, cap. 3. Scilicet, Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Sermones autem Moysi, qui dicuntur hic sunt illi, quos de benedictionibus obseruantium legem, & de maledictionibus non obseruantium dixit, de quibus Leuit. 26. & Deuteron. 28. Hæc autem omnia completa fuerant ante tempus Salomonis: maximè quantum ad benedictiones, eo quòd tunc Israelitæ colebant Dominum. *Sit Dominus Deus noster nobiscum.* Scilicet, Benefaciendo nobis. *Sicut fuit cum patribus nostris.* Scilicet, Benefaciendo illis. *Non derelinquens nos nec proijciens.* Ista idem sunt: dicitur tamen aliquis derelinquere alium, quando recedit ab eo ipso manente, dicitur autem proijcere, quando non recedit, sed alium deijcit: & ponuntur isti tanquam duo modi inæquales. Primus est, quòd Deus desereret Israelitas non curando de eis, sicut de alijs gentibus non habebat curam specialem: & tamen non faceret eis aliud malum. Secundus modus est, quòd non solum non faceret eis bonum, sed etiam instigeret mala tradendo in manus hostium, vel instigẽdo alias plagas. Primum est deserere. secundum est deijcere, vel proijcere; & contra vtrumque orabat Salomon, ne fieret. *Sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis vijs eius.* Ad hoc enim, quòd quis Deum diligat, vel bonum faciat, aut velit: oportet, quòd Deus eum moneat, alioquin est impossibile, quòd aliquid agat boni, sic patet Ioan. 15. Scilicet, Sine me nihil potestis facere, idest, non potestis aliquid mereri, nisi ego vos mouero ad operandum. *Et custodiamus mandata eius.* Scilicet, Moralia, sicut sunt ea, quæ habentur in decalogo. *Et cæremonias.* Ista sunt præcepta cæremonialia de ritu colendi Deum, de quibus maximè in Leuitico, & Deuteronom. *Et iudicia quæcunque mandauit patribus nostris.* Ista sunt præcepta iudicialia pertinentia ad causas forales, de quibus Exo. 21. & vsque ad 24. & sæpe in Deuteronom. *Et sint sermones mei isti, quibus deprecatus sum coram Domino appropinquantes Domino Deo nostro die, ac nocte.* Idest, Omnes sermones isti, quos ego nunc protuli in oratione mea, sint appropinquantes ad Dominum, idest, teneat eos Deus memoriter, nec obliuiscatur illorum, vt faciat eos. *Vt faciat iudicium seruo suo, & populo suo Israel per singulos dies.* Scilicet, Deus misereatur mihi seruo suo, & populo suo faciens iudiciũ, idest, ex iustitia miseratus: intẽdebat enim Salomon, quòd de cætero ipse, & totus populus Israel colerent Deum: & tunc iustum erat, quòd benefaceret eis, ideo dicit, quòd per singulos dies faciat eis iudicium, idest, retribuat bona secundum iustitiam: nam ipse promisit colentibus eum benefacere, Leuit. 26. & Deut. 28. *Et sciant omnes populi terræ, quòd Dominus ipse est Deus, & non est vltra absque eo.* Idest, si Deus benefecerit nobis specialiter, sicut promisit, omnes gentes scient quòd ipse est Deus: quia confert nobis talia bona, qualia cõferre non possunt alij Dij gentium cultoribus suis, Etiam scient, quòd nõ est vltra absque eo, idest, quòd nullus alius Deus est præter ipsum. Istud enim scirent gentes, quando Deus ita benefaceret Israelitis, quòd traderet alias gentes in manus eorum, cum esset pugna, vel faceret alia mirabilia contra Deos aliarũ gentium: sicut fecit contra Deos Philisthinorum confringens illos, supra 1. lib. cap. 6. Et contra Deos Aegyptiorum, in quibus exercuit iudicia, scilicet, comminuendo eos in puluerem die, qua exierunt Israelitæ de Aegypto, Nume. 33. *Sit quoque cor nostrum perfectum cum Domino Deo nostro.* Dicitur esse cor perfectum cum Deo, quando totaliter fertur in Deum, & non partim ad idola, sicut dixit Samuel: si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum auferte Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth, supra 1. libro, cap. 7. *Vt ambulemus in decretis eius, & custodiamus mandata eius.* Mandata, & decreta idem sunt, sed accipiuntur hic pro diuersis generibus præceptorum, cum essent tria genera, vt supra dictum est. *Sicut & hodie.* Idest, Sicut hodie obseruamus. Ex hoc apparet, quòd tempore ædificationis templi omnes Israelitæ colebant Dominũ, & sic orabat Salomon, vt sicut nunc colebant Dominum, ita semper colerent. *Igitur Rex & omnis Israel cum eo immolabant victimas coram Domino.* Ista immolatio non solum fuit prima die dedicationis templi, in qua Salomon fecit orationem præcedentem, sed etiam in omnibus septem diebus, quibus duraui dedicatio. Sciendum autem, quòd sicut Deus ad ostendendum se acceptare istud templum, impleuit illud nebula mox, vt sacerdotes exierunt, locata ibi arca: ita ad ostendendum se acceptare sacrificia, quæ futura erant super altare holocaustorum, misit ignem de cœlo prima die dedicationis ad cremãdum sacrificia. 2. Paralipom. 7. *Mactauitque Salomon hostias pacificas, quas immolauit Domino.* Hic ponitur numerus animalium, quæ obtulit Salomon in dedicatione templi præter animalia, quæ populus immolauit. *Boum vigintiduo millia: & ouium centum viginti millia.* Omnia ista animalia oblata sunt in hostias pacificas, & nullum eorum in holocaustũ, nec pro peccato. Causa huius videtur esse, quia de sacrificio holocausti nihil offerenti, aut sacerdoti prouenit, sed totum crematur. Leuit. 1. De hostia autem pro peccato prouenit aliquid sacerdotibus, sed nihil offerentibus, Leuit. 4. & 6. De hostia verè pacifica prouenit maxima pars offerenti, scilicet, omnes carnes præter pectusculum, & armum dextrum, & adipes, qui cremãtur coram Deo, Leuit. 3. & 7. Salomon autem volebat nunc totum populum pascere, quia venerat ad dedicationem templi: ideo offerebat ista sacrificia pacifica, vt maxima pars carnium ei proueniret, de quibus populum pasceret. Præter hæc autem animalia obtulit aliqua Salomon in holocaustum licet pauca, quia infra dicitur fecit quippe ibi holocaustum, & sacrificium. *Et dedicauerunt templum Domini Rex, & filij Israel.* Scilicet, Obtulerunt ibi sacrificia, & per hoc dedicabatur ad faciẽdum ibi similes cæremonias de cætero. Dum autem fierent ista sacrificia Leuitæ canebant in organis, quæ fecerat Dauid ad laudãdum Dominum. 2. Paralipomenon 7. *In die illa sanctificauit Rex medium atrij, quod erat ante domum Domini.* Istud est atrium sacerdotum, quod erat ante domum Domini, idest, ante templum: nam ad portam Orientalem templi erat porticus, & apud porticum ad Orientem erat atrium sacerdotum: istud nunc sanctificatum est, idest, dedicatum fuit, ad offerendum ibi sacrificia. Et est sensus, quòd Rex obtulit sacrificia valde multa, & totus

totus populus die prima dedicationis tẽpli: ita quòd non poterant capi in altari holocaustorum, ideo Rex fecit, quòd in pauimento atrij cremarentur sacrificia, scilicet, quòd ponerentur ligna multa in pauimento atrij, & super illa ponerentur sacrificia, & cremarentur ibi, sicut in altari. Hoc autem licitum fuit, quia licet prohibitum esset offerri sacrificia alibi, quàm in altari holocaustorum, quod erat in atrio sacerdotum, tamen nunc ex necessitate licuit, cum non possent capi sacrificia super altare. Etiam non videbatur agi contra legem, quia nunc cremabantur sacrificia in atrio sacerdotum apud ipsum altare, & simul in altari: & sic videbatur totum atrium sacerdotum esse nunc tanquam vnum altare. Intentio autem legis erat, quòd non offerrentur sacrificia in diuersis locis ad euitandum idolatriam. Sciẽdum etiam, quòd istud factum est, ex dispensatione summi sacerdotis, qui tunc erat, scilicet, Sadoc, vt patet supra 4. Nam ad eum pertinebat prouidere in omnibus, quæ pertinebant ad Dei cultum, & ipse debebat dubia determinare: quia tamen ex mandato Regis factum est, dicitur Rex sanctificasse atrium. Sciendum etiam, quòd istud non fuit pro semper, ita vt quocunque tempore liceret offerri sacrificia in medio atrij in pauimento, sed solum fuit dispensatio facta pro tempore dedicationis septem diebus, eo quòd tunc sacrificia non poterant capi super altare præ multitudine: alijs autem temporibus non erant tot sacrificia, sed poterant capi super altare; ideo stabatur iuri communi, scilicet, quòd offerretur solum super altare: *Fecit quippe ibi holocaustum, & sacrificium, & adipem pacificorum.* Idest, Obtulit, vel combussit ibi holocausta, & sacrificia pro peccato, & hostias pacificas. Hic ponuntur tria genera sacrificiorum, & præcipuum erat holocaustum: de istis tamen pauca facta sunt. Secundum erat sacrificium pro peccato, quod vocatur sacrificium absolutè: & etiam de istis fuerunt pauca. Tertium fuit sacrificium pacificum: & de isto dicitur, quòd obtulit adipem pacificorum: & dicitur adipem pacificorum, quia de sacrificijs pacificis nihil cremabatur in altari, nisi adeps, vt patet Leuit. 6. Nisi offerrentur oues, vel arietes in hostias pacificas: quia de eis offerebatur ad cremandum adipes, & renes. Leuit. 3. Aliter potest intelligi, quòd solum ponantur hic duo genera sacrificiorum, scilicet, holocaustum, & hostia pacifica, & cum dicitur sacrificium, quòd intelligantur libamenta, quæ offerebantur cum holocaustis, & hostijs pacificis, scilicet, farina, vinum, oleũ, thus, & sal: ista enim vocantur sacrificia, vt patet Leuit. 2. Etiam si offeratur sola farina vocabitur sacrificium, sicut erat in sacrificio zelotipiæ, in quo sola farina ordeacea offerebatur. Nume. 5. Et iste sensus est melior, quia 2. Paralipomenon 7. Ponuntur solum holocausta, & adipes. Postea autem dicit de sacrificijs, tanquàm illa sint libamenta holocaustorum, & pacificorum. *Quia altare æneum, quod erat coram Domino minus erat, & capere non poterat sacrificium, & holocaustum, & adipem pacificorum.* Ista est causa, quare sacrificia facta sunt in pauimento atrij: nam si fuisset locus capax sacrificiorum in altari, illicitum esset extra fieri sacrificia. Dicitur autem, quòd erat minus, idest, sufficiens ad capiendum sacrificia. Aliqui intelligunt istud esse altare Moysi, quod erat minus, scilicet, quàm altare Salomonis; quia altare Salomonis habebat in lõgitudine cubitos viginti, & totidem in latitudine: in altitudine autem cubitos decem. 2. Paralipomenon 4. Altare autem Moysi habebat quinque cubitos in latitudine, & totidem in longitudine, & tribus in altitudine. Exo. 27. Sed istud non stat, quia 2. Paralipomenon 7. Dicitur, quòd sanctificauit Salomon medium atrij, quia altare æneum, quod fecerat non poterat sustinere holocausta. Ergo non intelligitur de altare Moysi, sed Salomonis: illud tamen erat adhuc paruum ad capiendum sacrificia. *Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem celebrem.* Ista fuit festiuitas quatuordecim dierum, quæ fuit celebris in duratione, & etiam in solennitate cæremoniarum, scilicet, quia multa sacrificia tunc oblata sunt, & totus populus interfuit illi. *Et omnis Israel cum eo multitudo magna.* Scilicet, Omnes viri de Israel, quia non debebat manere aliquis masculus in toto Israel, qui non ascenderet ad solennitatem istam, quia dato quòd non ascenderẽt propter dedicationem templi, tamen saltem ascendere debebant ad festum tabernaculorum, quod tunc erat, in quo tenebantur omnes Israelitæ venire ad locum Sanctuarij. Exo. 23. & 34. & Deuteronom. 16. *Ab introitu Emath vsque ad riuum Aegypti.* Isti sunt termini terræ Chanaan a Meridie, & Aquilone. Nam Emath est quædam ciuitas, quæ alio nomine vocatur Reblata, & ista est in latere Aquilonari terræ Israel. Nume. 34. Et ista vocata fuit postea Antiochia, in qua Beatus Petrus præfuit annis septem, & sic fuit prius sedes Apostolica, & Papatus in Antiochia, quàm in vrbe Roma: & propter honorem sedis Apostolicæ quæ ibi fuit, facta est sedes Patriarchalis. Vnde nunc vnus de Patriarchis vocatur Patriarcha Antiochenus. Riuus Aegypti est quidam dictus Rinocorula, qui exiens de desertis Arabicis transit per latus Meridianum terræ Chanaan: & sic multoties ponitur iste riuus pro termino terrę Chanaan, vt patet Genes. 15. Scilicet, Semini tuo dabo terram hanc a fluuio Aegypti, vsque ad flumen magnum Euphratem. Sciendum autem, quòd termini terræ Chanaan diuersimode nominantur, maximè latus Meridianum, & Aquilonare. Nam latus Orientale interdum ponitur mare rubrum: sic patet Exo. 23. Scilicet, Ponam terminos vestros a mari rubro vsque ad mare Palæstinorum: aliquando dicitur terminus Orientalis Aroer, vel Arnon. quod patet, quia terra duarum tribuum, & dimidiæ est terra Orientalis, respectu reliquæ terræ Chanaan, & tamen ista dicitur habere pro Oriente Arnon, vel Aroer. Deuteron. 2. & Iosue 13. Est autem ista terra Orientalis reliquæ terræ Chanaan. Nume. 32. & Iosue 2. Latus tamen istud Orientale, siue dicatur mare rubrum, siue Arnon, siue Aroer, quia ista sunt coniuncta: latus autem Occidentale est mare magnum. Nume. 34. Et aliquando vocatur mare Palæstinorum. Exo. 13. Latus autem Meridianum vocatur aliquando Bersabee, sicut cùm dicitur a Dan vsque Bersabee, supra 4. & præcedenti libro, cap. 17. & vlti. Aliquando dicitur a fluuio Aegypti, vt patet hic, & Genes. 15. Aliquando dicitur a fluuio turbido, qui irrigat Aegyptum, Iosue 13. Aliquando dicitur Asior Aegypti, 1. Paralipomenon 13. Vbi dicitur Asior vsque Emath: & tamen ibi ponuntur terminus Meridianus, & Aquilonaris: aliquando dicitur desertum. Exo. 23. Scilicet, Ponam terminos tuos a mari rubro vsque ad mare Palæstinorum: & a deserto vsque ad fluuium. Et est ibi desertum pro desertis Arabicis, quę sunt in latere Meridiano terræ Chanaan. Idem patet Deuteron. 11. & Iosue 1. Latus istud etiam vocatur interdum Cadesbarne. Nume. 13. Cùm dicitur, quòd exploratores introierunt a Cadesbarne vsque Roob, quæ est in terra Emath. Latus autem Aquilonare etiã vocatur multis nominibus, quia aliquando vocatur Dan: sicut cum dicitur: a Dan vsque Bersabee: & tamen Bersabee est in Meridie, & Dan in Aquilone: aliquando ponitur Emath, vt patet hic, & 1. Paralipomenon 14. & Nume. 34. Aliquando ponitur fluuius Euphrates. Genes. 15. Aliquando autem fluuius absolutè. Exo. 23. & Psal. 72. Scilicet, A flumine vsque ad terminos

Tria genera sacrificiorũ, facta in dedicatione templi.

De hoc latius vide Dom. Abulen. Iosue 2. cap.

minos orbis terræ, aliquando ponitur Libanus, Deuteron. 11. & Iosue 1. Aliquando ponitur Roob, Nume. 13. Omnia tamẽ ista, quamquam varia sint, significant eosdẽ terminos, cum sint loca inter se coniuncta, & aliquando sunt plura nomina, & vna res signata. *Coram Domino Deo nostro.* Idest, In atrio laicorum, & sacerdotum, qui erant coram Domino, idest, coram altari holocaustorum, in quo Deus specialiter esse dicitur, quia ibi fiebãt ei sacrificia. Vel coram Domino, idest, coram templo, in quo erat arca fœderis, & gloria Domini inter Cherubim. *Septem diebus, & septem diebus, idest, quatuordecim diebus.* Durauit enim ista solennitas quatuordecim diebus, qui distincti erant per septem, & septem, eo quòd ista solennitas durabat per istos quatuordecim dies: tamen duæ festiuitates erant, quia prima erat ad dedicationem templi. Secundi autem septem dies erant ad festum tabernaculorum. *Et in die octaua dimisit populos.* Ista erat dies quintadecima solennitatis continuę: sed vocatur dies octauus, respectu secundę solennitatis, scilicet, tabernaculorum: & ista vocatur dies cœtus, & collectæ, scilicet, quia congregabatur populus, & colligebatur pecunia per singulos ad sacrificiorum expensas: & nunc Salomon in isto octauo die fecit collectam, vt patet 2. Paralipomenon 7. Scilicet, Fecitque die octauo collectam, eo quòd dedicasset altare septem diebus: in ista aũt octaua die recessit populus, licet Nicolaus dicat, q̃ in ista die accepit populus licentiã recedendi, sed nõ recessit vsq; ad sequentem diem. Sed dicendũ, q̃ nõ stat, quia iste dies octauus cętus, & collectæ nõ habuit aliquid specialius nunc, quàm in alijs festis tabernaculorum: sed in alijs non dabatur licentia in ista die, quia iam statutum erat a lege, quando recedere possent de loco Sanctuarij, ideo nõ oportebat, q̃ acciperent licentiam in isto die pro sequenti ad recedendum; quia iam cognitum erat, quando recedere deberẽt: ergo nõ acceperunt licentiam in isto die, sed recesserunt. Item dies octauus non erat de festiuitate tabernaculorum; quia solum ponuntur septẽ dies eius, Leuit. 23. & Deuteron. 16. Sed dies octauus dicebatur cętus, & collectæ, eo quòd finita festiuitate colligebantur pecuniæ: nihil ergo impediebat illa die recedere facta collecta. *Qui benedicentes Regi profecti sunt in tabernacula sua.* Scilicet, Imprecati sunt multa bona Salomoni, qui tale templum construxerat, & eos magnificè pauerat in illa solennitate. *Lætantes, & alacri corde.* Scilicet, Ibant valde gaudentes de Sanctuario. *Super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Dauid seruo suo, & Israel populo suo.* Idest, Gaudebant, quia Deus fecerat multa bona Dauid, scilicet, dando ei filium tam sapientem, qui ædificaret domum Domino, & exaltaret gloriam Regni Israel. Et dicebatur istud bonum factum Dauid, quia meritis eius fiebant omnia hæc Salomoni. Etiam populo suo Deus benefecit dando eis Regem sapientem, & dãdo templum gloriosum, in quo orarent, & pacem cum hostibus, & omnia prospera: nam tempore Salomonis cum ædificatum est templum fuit Israel in maiori gloria, quàm fuerit præteritis sæculis, & quàm postea vnquàm fuerit: sed 2. Paralipomenon 7. dicitur, Super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Dauid, & Salomoni, & Israel. Hebræi autem exponunt aliter hoc, scilicet, q̃ Israelitæ gaudebant de quoda miraculo speciali, quod fecerat Deus nunc pro Dauid. Dicunt enim, quòd quando sacerdotes portabant arcam fœderis, vt introducerent in templum portæ templi diuinitus clausæ sunt, quasi videretur Deus nolle recipere arcam interius: tunc Sacerdotes, & Leuitæ inceperunt orare, vt Deus aperiret templum, & cantauerunt Psalmum 131. Scilicet, Memento Domine Dauid. Et cum accesserunt ad illum versum, s. Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui, i. Nõ auertas faciem Salomonis, qui est Christus tuus, i. vnctus a te in Regem, s. non confundas faciem eius non aperiendo templum, & tũc portæ templi diuinitus reseratæ sunt: & sic apparuit, q̃ propter merita Dauid Deus faciebat ista mirabilia: in quo Deus valde benefaciebat ei ostẽdendo mirabilia propter eum solum. Istud potest habere aliquem colorem, ex eo quod habetur 2. Paralipomenon 6. cum dixit Salomon: Nunc igitur consurge Domine Deus in requiem tuam, tu, & arca fortitudinis tuæ: sacerdotes tui Domine induãtur salutem, & sancti tui lætentur in bonis: Domine Deus ne auertas faciem Christi tui: memẽto misericordiarum Dauid serui tui. Dicendum tamen, q̃ siue hoc acciderit, siue non, apparere non potest; satis tamen videtur dicendum, q̃ non fuerit, quia si tale miraculum accidisset, tangeretur hic, vel saltem in Paralipomenon, vbi supplẽtur, quæ omissa fuerunt in libris istis. Sed adhuc dato, q̃ accidisset istud miraculum litera non potest intelligi de hoc, sicut volunt Hebræi, quia dicitur super omnibus bonis, quæ fecit Dominus Dauid seruo suo, sed multa alia fecit, ideo nòn intelligitur de hoc. Item dicitur super omnibus bonis, quæ fecit populo suo, & tamen istud nõ fuit factum propter populum, sed proptet Dauid, vt ipsi dicunt: ergo non potest intelligi de hoc. Sed dicendum, quòd intelligitur de bonis, quæ fecit toti Israel, idest, de prosperitatibus, quæ nunc erant, vt supra declaratum est.

An portæ tẽpli fuerint de se apertę.

CAP. IX.

EACTVM est autem cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædificium Regis, & omne, quod optauerat, & voluerat facere, apparuit ei Dominus secundò, sicut apparuerat ei in Gabaon.

De pen. dist. 2. c. si enim.

Descripta in præcedentibus templi ædificatione: hic agitur de ædificantium remuneratione: & diuiditur in tria, quia primò ponitur remuneratio Salomonis, qui fuit principalis in ædificando. Secundò remuneratio Hiram Regis Tyri, qui Salomonem adiuuit ei ligna cedrina, & abiegna ministrando ibi. *Expletis autem.* Tertio de remuneratione totius populi, qui cooperatus est Salomoni in laboribus, & expensis adiuuando, ibi. *Hæc est summa.*

An ordo rectus sit, & immediatus.
Quæst. I.

QVAERITVR circa primum, an ista quæ habentur hic fuerint immediate facta post præcedentia, & an sit rectus ordo. Respondendum, quòd hic est rectus ordo, quia supra dicebatur de ædificatione, & dedicatione templi: hic autem dicitur de remuneratione ædificantium. Quòd autem istud fuerit pauco tempore post præcedentia, apparet; quia infra dicitur, quòd Salomon dedit viginti oppida in terra Galilææ ipsi Hiram completis viginti annis, scilicet, à principio ædificationis: & tamen viginti annis solum durauit ædificatio templi, & domus Salomonis: ideo illud, quod dr infra de Hiram, fuit pauco tempore post ea, quæ habentur supra, scilicet, annis tredecim: nam templum immediate fuit dedicatũ, vt cõsummatũ est: immo anteq̃ cõsummarentur oña, q̃ erãt in templo, vt declaratũ est supra in litera, sed templũ

finitum est in septem annis, vt patet supra 6. Ergo manebant tredecim anni vsque ad completionem anni vigesimi in quo Salomō dedit oppida Hiram. Alia tamen sunt hic, quæ fuerūt facta immediatius post præcedentia, scilicet, quòd apparuerit Dominus Salomoni, & dixerit ista, quę habentur hic paruo tempore: tamen ante fuit, quia ista apparitio fuit completo ædificio domus Domini, & domus Regis, ideo potest dici, q̄ ferè oīa, quæ habentur hic, fuerunt facta tredecim annis post præcedētia, vt patet hic in litera; quia tn̄ nō cōtinetur hic vnica historia, sed multę res; aliquæ fuerunt prius, & aliquæ posterius. *Factum est autem, cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædificium Regis.* Scilicet, Istud, quod dicitur hic de apparitione Dei facta Salomoni fuit, completo ædificio domus Dei; & domus Regis: & sic fuit annis tredecim post præcedētia, quia templo finito, incepta est domus Regis, & duraut tredecim annis, supra 7. Et tamen dedicatio, de qua habetur præcedēti cap. fuit immediatè post completionem. Sciendum tamē, q̄ ista limitatio temporis solum refertur hic ad apparitionem Dei factam Salomoni, de qua immediatè dicitur, quia alia fuerūt alijs temporibus. *Et omne, quod optauerat, & voluerat facere.* Idest. Postquàm compleuit omne, quod desiderauit facere. Istud intelligitur de aliquibus ædificijs particularibus, quæ faciebat, dum ædificaret domum Domini, & domum Regis: & tamen ista non fuerunt extra viginti annos, in quibus ædificata est domus Dei, & domus Regis. *Apparuit ei Dominus secundò.* Scilicet, Cum iam nihil ædificaret Salomon, apparuit ei Deus.

Deus quomodo apparuit Salomoni; & quot modis Deus hominibus aliqua reuelat. Quæst. II.

QVAERETVR quomodo apparuit hic Deus Salomoni. Respondendum, quòd multi modi sunt, quibus Deus apparet hominibus. Vnus est, q̄ veniat aliquis Angelus Dei, sumpta figura humana, & videatur, atque loquatur, sic apparuit Gedeoni. Iud. 6. Sic etiā apparuit Manue, & vxori eius. Iudi. 13. Secundo modo apparet in sola voce eum ad vigilantem hominem aliqua vox mittitur, & non videt aliquam effigiem: sic fuit de Israelitis, quibus Deus locutus est dando legem, s. Angelus Dei. Exo. 20. & Deuter. 5. Et tamen nullam effigiem viderunt Deuteron. 4. Sic etiam Moyses audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio. Nume. 7. Et nullam videbat effigiem: sic etiam apparuit Samueli cum ter vocauit eū Deus, & putabat se vocari ab Heli, supra 1. lib. cap. 3. Tertio modo apparet Deus hominibus per somnia. Sic patet Nume. 12. Scilicet, Siquis Propheta Dñi est inter vos, aut in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Et sic debet intelligi de omnibus, de quibus dicitur, q̄ apparuit eis Deus per noctem: sic patet de Daniele, Dan. 7. Sic etiam de Abimelech Rege Geraræ. Genes. 20. Et de Iacob eunte in Aegyptum. Genes. 46. Et de Ioseph viro Mariæ. Matth. 2. Quartus modus est per immutationem intellectus, scilicet, q̄ Deus eleuet intellectum alicuius ad intelligendum aliquid supernaturaliter, quod aliter intelligere non poterat. Et istud fit dupliciter aliquando cum ecstasi, vel raptu, sicut fuit in Beato Paulo. 2. ad Corinth. 12. Aliquando sine ecstasi: & sic fuit in Eliseo. sequenti libro, capitu. 3. Et sic de multis alijs Prophetis. Nunc autem dicendum, quòd Salomoni quilibet istorum modorum conuenire poterat, & tamen tertius modus fuit, per quē Deus ei apparuit, scilicet, in somnijs. Quod patet, quia dicitur hic, quòd apparuit ei secūdò, sicut apparuerat in Gabaon: manifestum est tamen, q̄ in Gabaon apparuit Deus in somnis, scilicet, quando dedit ei sapientiam, vt patet supra 3. & 2. Paralipom. 1. Ideo etiam apparuit ei nunc in somnis.

Quare Deus apparuit Salomoni. Et quòd ter Dominus locutus est Salomoni. Quæst. III.

QVAERETVR vlterius, ad quid apparuit Deus nunc Salomoni. Respondendum, quòd Salomon laborauerat fideliter ędificando domum Domini, scilicet, quia toto desiderio institerat circa eam, plusquàm circa domum suā, pro quo præmiandus erat, & Deus voluit eum rēmunerare: & sic apparuit ei ad promittendum bona. Pro quo sciendum, quòd Deus ter legitur locutus Salomoni, & omnes istæ locutiones fuerunt ordinatæ ad templi ædificationem. Prima fuit, quando apparuit ei in Gabaon dando sapientiam, quia tunc disposuit eum ad ædificandum templum complendo omni sapientia, per quam poterat excogitare quidquid erat necessarium, vel conueniens ædificationi. De hoc supra 3. Secunda locutio fuit, quando ædificabatur templum, tunc enim conueniens erat, quòd Deus ei appareret ad confortandum eum in ædificatione, quia fortè præ magnitudine operis pigritaret, ideo decebat, vt Deus appareret ei ad confortandum ipsum promittendo aliqua bona, & sic fieret ardentior in opere. Tertiò autem apparuit ei post completionem operis, & tunc etiam decebat, quòd appareret; quia laborauerat fideliter Salomon ædificando templum, pro quo merebatur a Deo aliquid recipere, & ad hoc apparuit sibi Deus promittens bona. De apparitione, vel locutione secunda patet supra 3. De tertia patet hic.

An ista apparitio fuerit tertia, vel secunda. Quæst. IIII.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur, quòd apparuit nunc Deus secundò Salomoni. Nam videtur, quòd ad minus ista sit tertia apparitio, quia apparuit ei semel in Gabaon, supra 3. Et iterum cum ædificaret templum, supra 6. Et iterum apparuit nunc ædificato templo. Aliquis dicet, quòd quamquam fuerint tres apparitiones, tamen ista non fuit tertia, licet ponatur tertio loco, eo q̄ est aliqua anticipatio, vel recapitulatio, s. q̄ deberet ista poni in secundo loco. Sed dicendum, quòd non stat, quia necesse est esse hic ordinem continuatum: nam si ista est secunda, oportet, quòd præcesserit ad aliquam de illis duabus, quæ supra habentur: sed non potest præcedere ad aliquam earum. De prima patet, quia illa fuit facta in Gabaon, vt patet supra 3. Et tunc nondum erat factum templū Salomonis: nam dicitur ibi, quòd ob hoc Israelitæ sacrificabant in excelsis, quia nondū ædificatum fuerat templum Domino vsque in diem illū: ista autem, de qua hic, fuit post ædificationem templi, & domus Regis, ergo fuit post illam. De alia patet, quia illa fuit, dum ædificaretur ipsum templum Salomonis, vt patet supra 6. cū dicitur: Domus hæc, quam ædificas: & ista fuit post ædificationem tēpli, & domus Regis, ergo fuit ista post illam plusquàm tredecim annis: & sic fuit ista tertia in ordine, nec est aliqua anticipatio, vel recapitulatio. Sed dicēdum, q̄ ista apparitio potest vocari secunda dupliciter. Vno modo dicēdo, q̄ quamquam fuerunt tres locutiones factæ Salomoni ex parte Dei; tamen non fuerunt tres apparitiones, sed duæ tantum, scilicet, ista, de qua habetur hic, & illa quæ habetur supra 3. Illa autem, de qua supra 6. non fuit apparitio, sed locutio solū, scilicet, quia fortè Deus misit per Prophetā ad dicendū Salomoni ea, q̄ habentur ibi: & nō apparuit ei: quod colligitur, qa in prima,

prima, & in tertia dicitur, q̄ apparuit Dominus Salomoni: in secunda autem non dicitur, q̄ apparuit, sed q̄ factus est sermo Dñi ad Salomonem, & iste sermo poterat fieri per Prophetam, vel per Angelum loquētem loco Dei. Aliter dici pōt, q̄ istæ tres fuerunt apparitiones, & sic erat ista tertia: vocatur tn̄ secunda, quātum ad modum, s. quia ista concordauit primę: secūda aūt non: vt pote quia ista facta est in somnijs, & prima etiā. secunda autem non fuit in somnijs, sed apparente Angelo, vel aliàs. Et ista solutio vī colligi ex litera, quia dicitur, Apparuit Dñs Salomoni secundò, sicut apparuerat ei in Gabaon: & de illa, quæ habetur supra 6. Non dicitur, q̄ fuit talis, sicut illa, quæ fuit in Gabaon. Ideo ista fuit secūda in modo: si autem fuissent omnes tres similes, diceretur ista tertia, sed adhuc precedens solutio rationabilior est. *Sicut apparuerat ei in Gabaon.* Scilicet, Quando iuit illuc ad offerendum, & obtulit mille hostias. Nam tunc Deus apparuit sibi in somnis, & dedit ei sapientiam, supra 3. *Dixitque Dominus ad eum.* Idest, Angelus loco Dei: quia Deus non loquitur. *Exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuam.* Intelligitur de oratione, quam fecit in dedicatione templi. præcedenti cap. Et sic Salomon orauerat ad Dominum: & tamen nondum sciebat, an Deus exaudisset orationem, & post annos tredecim cōsummata domo sua, & omnibus ædificijs ęius apparuit ei Deus, & certificauit de exauditione. *Quam deprecatus es coram me.* Idest, Coram altari meo, quia in altari Deus specialiter esse dicitur. Vel coram me, idest, coram templo meo, in quo erat arca, & Deus ibi dicebatur esse specialiter. *Sanctificaui domum hanc, quam ædificasti.* Idest, Applicaui ad cultum meum, scilicet, acceptans, quòd hic fiant ceremonię cultus mei. Nam sanctificare nihil aliud est, nisi Deo aliquid applicare, & sic quando quis vouet aliquid Deo, dicitur sanctificare illud, vt patet Leuit. 27. Et sic Deus aliquid sanctificat, quando acceptat illud, quod sibi homines applicāt: & sic fuit hic, quia Salomon applicuerat istam domum ad cultum Dei: nesciebat tamen an Deus acceptaret, & hic Deus certificauit, quòd acceptasset illud clarius, patet 2. Paralipomenon 7. Cum dicitur, Elegi enim, & sanctificaui locum istum. *Vt ponerem nomen meum ibi in sempiternum.* Idest, Vt inuocetur nomen meum in domo ista semper, & vocetur domus mea, & ego exaudiam orantes in illa. *Et erunt oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus.* Idest, Ego accedam semper ad istam domum. Dicit hoc, quia Salomon orauerat, præcedenti capitu. Quòd oculi Domini essent aperti die, ac nocte super domum istam: & istud erat, quòd semper attenderet, ne quis de hostibus posset ei nocere, quod patet, quia infra, cum ponitur contrarium, dicitur q̄ domus ista erit in exemplum, & in opprobrium. Etiam intelligitur, quòd attenderet super domum istam ad exaudiendum omnes orationes, quæ ibi fierent.

Quomodo Deus dixit, quòd poneret nomen suum in æternum in templo Salomonis, cum omnia deberent cessare veniente lege noua, etiam si non peccarent Iudæi. Quæst. V.

QVAERETVR quomodo dixit Deus, quòd poneret nomen suum in sempiternum in domo ista, quia hoc non stat. Nam lex noua aliquando futura erat, & tunc cessarent omnes ceremoniæ Veteris Testamenti, & consequenter ceremoniæ, quæ fiebant in domo hac. Aliquis dicet, quòd Deus dixit istud conditionaliter, scilicet, si Israelitæ colerent semper Deum, quia tamen non coluerunt, cessauit esse nomen Domini in domo illa, & omnes ceremoniæ, quæ ibi fiebant: sic patet infra, quia dicitur, quòd si Israelitæ colerent idola, domus ista esset in fabulam, & exemplum omnibus populis. Respondendum, quòd etiam hoc non stat, quia dato, quòd Israelitæ nunquam coluissent idola, nec infringerent legem, adhuc daretur lex noua aliquando, quia lex vetus non fuit instituta, vt semper maneret, sed vt aliquo tempore esset, quousque homines, qui adhuc valde rudes erant, & tanquam paruuli erudirentur aliqualiter ad sustinendam legem, vt sic efficerentur dispositi ad seruandam legem perfectionis, quando daretur. Nam si immediatè fuisset data hominibus rudibus non præexistente aliqua dispositione, non possent obseruare illam, quia esset eis valde disconueniens: & sic dato, quòd semper colerent Deum, quando iam essent perfectè assueti ad suscipiendum legem perfectionis, tunc daretur. Istud manifestè declarat Apostolus ad Galatas 3. Scilicet, Lex itaque pedagogus noster fuit in Christo, idest, fuit lex Moysi, tanquam pedagogus respectu pueri; quia per timorem erudit eum ad suscipiendum conuenientem disciplinam, quousque venerit ætas perfecta, in qua ex seipso ratione ducente assequatur rectitudinem morum: & fuit pedagogus in Christo, idest, pedagogus quousq; veniret Christus. Patet etiam ad Galatas 4. Vbi dicitur, quòd in Veteri Testamento erant homines, sicut paruuli relicti a patribus in hæredes, qui tamen non videntur habere aliquod dominium rerum, sed videntur esse serui sub tutoribus, & actoribus vsque ad tempus prefinitum a patre: & tunc incipiunt esse tanquam veri domini, & ita subditur ibi de Veteri Testamento: Itaque, & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filiū suum, & cæt. Necesse ergo erat, quòd aliquando homines acciperent aliam legem, cum lex vetus esset, sicut rudimentum quoddam, idest, doctrina rudium, vel puerorum. Item patet, quia Ieremiæ 31. dicitur: Ecce dies venient, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris die, qua apprehendi manum eorū, vt educerem eos de Aegypto: ergo necesse erat illud pactum aliquando iniri, & tunc saltem cessarent cæremoniæ, quæ fiebant in hoc templo. Item manifestum est, quòd non introducta fuit lex noua ob hoc, q̄ Israelitæ colerent idola, quia tempore, quo Christus venit, & data est lex Euangelica, erant Iudęi obseruantissimi legis suæ, s. q̄ nullo modo colebant idola, nec fuit aliquod tēpus, in quo tam exterminata esset idolatria de Israel, sicut cum Christus venit, & aliquanto tempore ante. Nam multi de Iudæis mortui sunt, vt colerent quandam aquilam æneam, quæ erat insigne Romanorum, & posita fuerat super portam templi. Multa quoque alia fecerūt contra Herodem propter imagines, quas inducebat in vrbe ad ludos, vt patet per Iosephum in libris de bello Iudaico, & in libris Antiquitatum. Ergo dato, quòd nunquàm peccauissent contra legem Iudæi introducta fuisset lex Euangelica. Et de hoc non est dubium, & consequenter cessarent omnes cæremoniæ, quæ fiebant in templo. Et tunc dicendum, quòd oculi Domini essent super domum istam in sempiternum, idest, vsque ad magnum tempus, quia duraret toto tempore, quo duraret lex vetus, & postea cessaret: & istud vocatur sempiternum, sicut multa alia vocantur sempiterna in lege, quæ tamen pauco tempore duratura erant, scilicet, non quinquaginta annis: sicut est de seruis, qui erant serui vsque ad iobelæum. Nam dicitur, quòd erant serui in æternum. Exodi 21. & Deuteronom. 15. Aliter etiam potest dici, quòd ista domus duraret pro semper, scilicet, tam existente lege veteri q̄ nō, quia si

Lex vetus pedagogus noster.

Quando melius obseruabatur lex vetus fuit destructa.

Israelitæ nunquam offendissent Deum, non induxisset hostes super eos, qui cremarent templum, ideo data lege noua, adhuc maneret: sed non manerent cæremoniæ illæ, quæ fiebant in eo, cum euacuaretur lex vetus: sed fierent solum orationes in templo, & exaudiret Deus illas, sicut promiserat præcedenti cap. Vel etiam fieret templum illud ecclesia, & fortè esset caput ecclesiarum omnium: essetque ibi sedes Apostolica, sicut est Romæ: quia tamen peccauerunt, combusta est domus ista, & alia, quam postea fecerunt. *Tu quoque, si ambulaueris coram me sicut ambulauit pater tuus.* Hic promittuntur bona Salomoni, quæ pertinebant specialiter ad ipsum, & ad progeniem suam: & ponuntur cum conditione, scilicet, si seruaret legem Dei, sicut Dauid. *In simplicitate cordis, & in æquitate.* Ista duo requiruntur ad hoc, quòd via alicuius acceptetur a Deo, scilicet, simplicitas cordis, ita quòd non inclinetur cor in diuersa, & opponitur simplicitas duplicitati: quia aliqui duplici corde ad Deum mouentur, scilicet, partim propter Deum, & partim propter idola, vt patet de Samaritanis, qui Deum timebant, & idola colebant, sequenti libro, cap. 17. Vel qui partim mouetur propter Deum, & partim ex affectione temporalium bonorum: & ista Deus non acceptat, sed debet homo moueri simplici corde, obseruãdo legem Dei, scilicet, quòd propter eum solum seruet: æquitas autẽ dr̃ esse rectitudo in opere, cum quis agit, quod secundum se iustum, & bonum est ad proximum: & sic est vna rectitudo in corde, s. simplicitas, & alia in opere, s. æquitas. *Et feceris omnia, quæ præcepi tibi.* Potest intelligi de aliquibus præceptis specialibus, quæ fortè Deus dedit Salomoni, vel potest dici, q̃ intelligatur de lege tota, quia licet illa esset communis, tamen ad quemlibet hominẽ dirigebat̃, & sic illa imposita fuerat Salomoni, sicut cuilibet alteri. *Et iudicia mea, & legitima mea seruaueris.* Vocantur iudicia ipsa præcepta, quæ pertinent ad causas forales iudicandas, & ad communicandum cum proximis, & ista maxime pertinebãt ad Salomonem cum eẽt Rex, & deberet iudicare secundũ illa. legitima vocantur generaliter omnia, quæ secundum legem sunt: hic tamen vocantur legitima, i. pure legalia, s. cæremonialia, quę dicuntur legalia, quia magis pendent ex voluntate legislatoris, q̃ ex aliqua ratione. *Ponam thronum Regni tui super Israel in sempiternum.* Idest, Faciam, q̃ de genere tuo semper sint Reges super totum Israel. Istud simpliciter est accipiendum, & sine aliqua limitatione, quia si posteri Salomonis nunquàm peccassent, nec etiam ipse Salomon, dato q̃ veniret lex noua, non cessaret regnum de progenie Salomonis, & essent ipsi Iudæi conuersi ad Christum, & tenentes legem nouam sicut Gentiles, essetq; vnus populus: maneret tamẽ regnum posteritatis Salomonis super Israelitas solum iam conuersos ad Christũ: & esset ille populus adhuc specialiter dilectus a Deo, inter cæteros conuersos ad Christum, licet non esset tanta specialitas, sicut erat durante Veteri Testamento. Istum principatum ostẽdit Christus ex verbis suis, Matth. 15. dicens: Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Et etiam discipulis suis prædicaturis dixit: In viam Gentium ne abieritis, & in castella Samaritanorum ne introieritis: sed ite ad oues, quæ perierunt domus Israel. Ipsi tamen Iudæi peccauerunt nimis non recipientes Christum, & occidentes eum. Ideo post resurrectionem suam Christus nõ solum dixit prædicandũ esse Iudæis, sed ẽt Gẽtilibus, s. Ite per vniuersum orbẽ, & prędicate Euangeliũ omni creaturæ, Mar. vlti. Et iterũ: Docete oẽs Gentes baptizantes eas, Matth, vlti. Item post ipsam Christi resurrectionẽ Apostoli seruauerunt quandã prę̃eminentiã Iudęis super Gẽtiles, Nã prius prędicauerũt eis, & cũ nollent suscipere verbum Dei, dixerunt Apostoli: Vobis quidẽ primũ oportebat loqui de Regno Dei, sed quia repulistis illud, & indignos vos fecistis verbo vitæ: ecce cõuertimur ad gentes, vt patet Act. 13. De quo declaratum est supra 2. *Sicut locutus sum patri tuo.* Ista locutio fuit præcedenti libro, cap. 7. *Non auferetur de genere tuo vir de solio Israel.* Idest, Nunquam cessabunt esse Reges in Israel de stirpe tua: & hoc super totum Regnũ Israel: nã nisi peccasset Salomon, & filij sui nunq̃ fuisset diuisum regnũ Israel, vt patet infra 11.

An Deus dixit hæc Salomoni ad confirmationem eorum, quæ dicta fuerant Dauid. Quæst. VI.

QVAERETVR, ad quid Deus nunc apparuit Salomoni ad dicendũ ista, quia iam dicta erant, vt patet hic. Respõdendũ, q̃ dicta sunt Salomoni nũc ad cõfirmationẽ, qa ea, quæ dicuntur a Deo cõminatoriè, vel promissoriè sunt mutabilia ſm mutationẽ illorũ, ad quos fit sermo, & quia ista dicta fuerant Dauid poterat Salomon suspicari, q̃ fortè ipse aliqd egisset, propter quod Deus nollet in eo complerẽ promissionẽ factã Dauid, ideo ad certificandum eum fuit conueniens ista apparitio, vel locutio. Aliter dici potest, q̃ ista locutio fuerat facta Dauid, & non Salomoni: ideo vt Salomon intelligeret hoc etiam ad se pertinere, apparuit ei Deus, & dixit hoc. Aliter potest dici, q̃ ista fuerunt dicta hic non principaliter propter se, sed vt adderentur alia, quæ Deus volebat addere, s. de templo; & ad exprimendum illa, oportebat ista exprimi, s. q̃ si Salomon, & filij sui custodirent legẽ Dei, templum maneret in æternum: alioquin poneretur in fabulam, & exemplum. Et quia si Salomon seruaret legem Dei, & posteri sui, nõ solum templum maneret semper, sed ẽt regnum suũ super totum Israel, ideo appostuit istud. Ista tamen nõ erant necessaria per se exprimi. Dicendum tamẽ, q̃ prima solutio melior est, s. q̃ dicta sunt ista ad confirmationem, quia nesciebat Salomon, an confirmata essent in se, quamquam dicta fuissent patri suo, quod patet, quia præcedẽ. cap. Salomon petiuit, dicens: Nunc igitur Dñe Deus conserua famulo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei, dicens: Non auferetur vir de te, qui sedeat super thronum Israel. Nunc autem Deus certificauit Salomonem istud esse confirmatum: ideo sicut Salomon dubitabat de omnibus alijs petitionibus suis, quæ habentur præceden. cap. An confirmatę essent, & Deus dixit hic exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuã, ita etiã certificare debuit de illo, quòd pertinebat specialiter ad Salomonem, s. an de filijs suis futuri essent semper Reges in Israel. *Si autem auersione auersi fueritis vos, & filij vestri.* Istud non refertur ad immediata, s. q̃ Deus conseruaret Regnum Israel in posteritate Salomonis; sed ad templum, scilicet, quòd illud periret, si Israelitæ non colerent Deum. Et dicitur: Vos, & filij vestri: quia si solum peccaret aliquis de Regibus Israel, & non peccarent filij sui, non traderetur propter hoc templum in manus hostium. Vel etiam si peccarent multi Reges Israel: dum tamen non peccarent populares, non traderetur templum hostibus, nec Israelitæ ducerentur captiui. Ideo non dicitur: Si peccaueris tu, & filij tui, ita quòd intelligatur de Salomone, & alijs Regibus; sed dicitur si peccaueritis vos, & filij vestri, scilicet, totus populus, qui nunc est, & filij vestri, idest, successores. Nam pro his templum hostibus traderetur, & sic factum est: quia cum totus Israel peccasset grauiter, & iam peccata sua essent intoleranda, Deus permisit illos duci captiuos in Babylonem, & cõmburi templum. De Regno autem Salomonis secus erat, quia

quia ad hoc quòd filij sui non regnarent super totum Israel non oportebat, quòd peccarent omnes Reges successores Salomonis: sed satis erat quòd peccaret Salomon; & sic factum est: nam cũ ipse peccauit prænunciatum est, quòd Regnum diuideretur, infra 11. Et mox in filio Salomonis, scilicet, in Roboam diuisum est, infra 12. *Non sequentes me, nec custodientes mandata mea, & cæremonias, quas proposui vobis.* Dicitur aliquis non sequi Dominum, quando cor eius deuiat ab illo: & si Israelitę non haberent cor ad Dominum, sed inclinarentur ad idola traderet eos Deus in manus hostium. Vocantur hic mandata ipsa præcepta tam moralia, quàm iudicialia: cæremoniæ autem vocantur ipsi ritus colendi Deum: & omnia ista erant necessaria ad sequendum Deum: quia qui offendit in vno præcepto legis, prouocat Deum ad iracundiam, sicut si offenderet in omnibus, licet Deus non inferat tam grauem pœnam pro vno delicto, sicut pro multis. *Sed abieritis, & colueritis Deos alienos, & adoraueritis eos.* Idest, Recesseritis a me elongando cor vestrum a mãdatis meis. Et colueritis Deos alienos, scilicet, faciendo eis sacrificia, & alias cæremonias cultus. Et adoraueritis eos, scilicet, inclinando vos coram illis, exhibendo reuerentiam tanquàm Dijs. *Auferam Israel de superficie terræ, quam dedi eis.* Scilicet, Faciam eos duci captiuos in gentes extraneas: sic enim factum est. Nã decem tribus captiuatæ sunt per Assyrios, & duæ tribus per Babylonios. sequenti lib. cap. 17. & 25. *Et templum quod sanctificaui nomini meo.* Scilicet, Auferam de superficie terrę; quia faciam illud cremari, & quòd nõ relinquetur ibi lapis super lapidem, sicut postea factũ est: quia Nabuzardam cremauit templum, & diruit illud. sequenti lib. cap. 25. *Eritque Israel in prouerbium, & in fabulam cunctis populis.* Scilicet, Si peccaueritis tanta mala inferam super vos, quòd omnes gentes habeant vos in prouerbium, & in fabulam, scilicet, quòd omnes stupescerent, & enarrarent destructionem Israelitarum, & loquerentur communiter de illa dicentes faciat tibi Deus, sicut fecit Israelitis. Vocatur autem prouerbium locutio vniuersalis, quæ ab omnibus inducitur: & sic esset de Israelitis, quia omnes gentes loquerentur de eis. Vocatur autem fabula narratio non vera, sicut sunt narrationes poeticæ: & dicit Nicolaus, quòd essent in fabulam, idest, quia fierent de eis narrationes, & tanta apponerentur, quòd multa essent falsa; sicut in poeticis narrationibus. Sed dicendum, quòd vocatur hic fabula, idest, id de quo omnes fabulantur, quia Iudęi essent in fabulam communem omnibus gentibus. *Et domus hæc erit in exemplum.* Idest, Erit in exemplum maledictionis: ita quòd omnes maledicentes, dicant: faciat Deus loco isti, sicut fecit templo Iudæorum. *Omnis qui transierit per eam stupebit.* Scilicet, Quomodo potuit induci tanta desolatio in domo, quæ erat inclyta in omnibus regnis terræ. *Et sibilabit.* Scilicet, Irridendo, vel insultando, quòd sic ceciderit domus illa a gloria sua. *Et dicet: quare fecit Dominus sic terræ huic, & domui huic.* Istud dicent illi, qui transierint per terram, & nescierint causam desolationis templi, & terræ Israel. *Et respondebunt.* Scilicet, Illi qui sunt in locis vicinis, & nouerunt causam destructionis huius. *Quia dereliquerunt Dominum Deum suum, qui eduxit patres eorum de terra Ægypti.* Scilicet, Deus suus iratus propter istud tradidit eos hostibus. *Et secuti sunt Deos alienos.* Scilicet, Adhærendo eis in corde suo. *Et adorauerunt eos.* Scilicet, Inclinando se coram eis ad exhibendum reuerentiam, tanquàm Dijs. *Et coluerunt.* Scilicet, Sacrificando eis, & impendendo alias cæremonias cultus. *Iccirco induxit Dominus super eos omne malum hoc.* Scilicet, Rationabile fuit, quòd cum Deus suus impẽdisset eis tanta beneficia, & ipsi dereliquissent eum, quòd induceret super eos ista mala.

Non seq. Dominũ quando dicatur.

Quomodo Gentiles poterant dicere, quòd Deus Israel destruxerat templum propter peccatum Iudæorum: cum ipsi non crederent de Deo ea, quæ credenda erant. Et quòd multi Gentiles licet non conuerterentur ad ritum Iudaicum, credebant tamen in Deum Israel. Quæst. VII.

QVAERETVR quomodo Gẽtiles poterant istud dicere: nam cum ipsi colerent idola non credebant de Deo Israel ea, quæ credenda erant, scilicet, quòd esset solus verus Deus, potens facere hæc. Respondendum, quòd aliqui Gentiles erãt, qui quamquam non conuerterentur ad ritum Iudaicum, tamen credebant Deum Israel esse verum Deum, ideo veniebant multi ad adorandum illum in Ierusalem in templo, vt declaratum est, præcedenti cap. Et isti poterant dicere, quòd Deus Israel eduxisset Israelitas de Aegypto: & quia non seruauerant legem eius, tradiderat eos hostibus. Item dicendum, quòd omnes Gentiles, qui erant in circuitu terræ Israel, quamquam non colerent Deum Israel, tamen credebant ipsum esse potentiorem omnibus Dijs, & quòd ipse eduxisset Israelitas de Aegypto, & percussisset Agyptios, ac Deos eorum, & quòd si vellet pugnare cõtra aliquam gentem, quòd posset delere eam, & Deos eius, & non possent liberare gentem illam Dij sui: sic confessi sunt Philisthini, supra primo libro, capitulo quarto. Scilicet, Ingemuerunt Philisthini, dicentes: Væh nobis: non enim fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius, væh nobis; quis nos seruabit de manu Deorum sublimium istorum? hi sunt Dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga in deserto. Patet hoc etiam ex confessione Achor, qui erat Dux filiorum Ammon: nam ipse veniebat cum Holopherne ad pugnandum contra Iudæos: & dixit Deum Israel esse Deum cœli, & quòd si Israelitæ non offenderant Deum, impossibile erat, quòd aliqua gens præualeret contra eos. Ideo dixit ad Holophernem, quòd perquireret an Israelitæ peccauissent cõtra Deum suum: & sic pugnaret securus de victoria. Si autem nulla esset iniquitas in eis, non pugnaret contra eos, quia non posset præualere, & multa alia de laude Dei dixit: vt patet Iudith 5. Omnes ergo gentes, quæ erant in circuitu Israel, sic opinabantur de Deo Israel. Ideo putabant, q̃ si ille vellet punire eos, posset: sic patet de sacerdotibus, & diuinis Philisthinorum, qui dixerunt: Quare grauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum: nonne postquàm percussus est tũc dimisit eos, supra 1. lib. cap. 6. Et sic dixerũt, quòd Philisthini offerrent munera Deo, vt alleuiaret ab eis manum suam. Sciebant autem Gentiles potentiam Dei per experientiam, quia videbant mirabilia eius, sicut Philisthini viderũt, quòd Dagon Deus suus iacuit coram arca cõfractis manibus, & capite: & cum arca duceretur de vna ciuitate in aliam in terra Philisthinorũ fiebat plaga magna in qualibet, ad quam introibat. Vnde cum Acharonitæ vidissent arcam ad se ferri, dixerunt clamantes: Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, vt interficiat nos, & populum nostrũ, supra 1. lib. cap. 5. In exitu quoque de Aegypto, & diuisione maris rubri omnes Gentiles, ad quos peruenit fama ista, extimuerunt putantes Deum Israel esse potentissimũ Deorum: sic patet Exo. 15. Scilicet, Ascenderũt populi, & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philisthijm. Tunc turbati sunt Principes Edom, & robustos Moab obtinuit tremor, & obriguerũt omnes habitatores Chanaan. Oẽs ergo Gẽtiles, potissimè, qui erant

erant in circuitu terræ Israel cognoscentes potentiam Dei Israel poterant dicere, quòd Deus duxerat Israelitas de Aegypto: & quod reliquerant eum tradidit eos hostibus; *Expleris autem*. Hic ponitur secundum huius cap. scilicet, remuneratio Hiram: & ista fuit, eum dedit ei Salomon viginti oppida, & dicitur. *Expletis autem annis, viginti*. Isti anni computantur a principio fundationis templi, quia ex tunc ceperat communicare Hiram cum Salomone facto fœdere, vt patet supra 5. Et transierant viginti anni; quia septẽ annis durauit ædificatio templi, supra 6. & tredecim annis durauit ædificatio domus Regis, supra 7. Qui sunt viginti anni, quibus cõpletis, cum iam Salomon non egeret lignis cedrinis, & abiegnis, quæ ei præstabat Hiram, voluit mercedem suam retribuere illi dando viginti oppida. *Postquàm ædificauerat Salomon duas domos, idest, domum Domini, & domum Regis*. Scilicet, Isti anni viginti completi sunt post ædificationem istarũ duarum domorum: non quidem intelligendo, ꝙ inceperint isti viginti anni post ædificationẽ, sed quòd cõpleti sunt post ædificationem, quia simul cum ædificatione istarum domorum completi sunt viginti anni, de quibus hic. *Hiram Rege Tyri præbente Regi Salomoni ligna cedrina, & abiegna*. Scilicet, Pro istis duabus domibus dedit Hiram ligna, quia in terra sua cedebantur, & poliebantur, & ducebãtur per mare vsque Ioppẽ, supra 5. & 2. Paralipomenon 2. *Et aurum iuxta quòd opus habuerat*. Idest, Tam in lignis, quàm in auro dabat ei ad abundantiam. Nam licet Dauid reliquisset omnes expensas necessarias pro domo Domini. 1. Paral. 22. Tamen Salomon ædificauit etiã sibi tres domos, scilicet, domum saltus Libani, & domum suam, & domum filiæ Pharaonis, supra 7. Et pro his egebat maioribus expẽsis: istas autem ministrauit sibi Hiram Rex Tyri: *Tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilæa*. Ista oppida dedit ipsi Hiram in satisfactionem expensarum, quas sibi dederat in auro, & lignis cedrinis, & abiegnis, & sunt in Galilæa inferiori. Nam duplex est Galilæa. Vna est ad partem Orientalem apud mare Genezareth. Alia autem est ad partem Occidentalem iuxta Tyrum versus mare Mediterraneum: in ista Galilæa inferiori dedit Salomon oppida Hiram, quia erant iuxta Tyrum, vt videretur continuatum territorium illorum viginti oppidorum territorio Hiram Regis: & sic ampliaretur Regnum suũ, & ob hoc vocata est terra Galilæa gentium, Esaie 9. & Marci 3. Non quidem quòd fuerit de terra Gẽtilium, sed quia fuit tradita Regi Gentili.

Remuneratio Hiram.

Galilæa duplex.

An liceat Salomoni dare Hiram Regi Tyri viginti oppida de Regno suo; & quomodo illa dedit. Quæst. VIII.

QVAERITVR, an Salomon licitè potuit dare terram istam Hiram Regi. Respõdendum est, quòd non poterat eam dare simpliciter, ita quòd desineret esse de terra Israel, & inciperet esse de terra Gentilium. Quod patet, quia Israelitæ, qui possidebant ipsam terram per partes, non poterant eam vendere, nec aliquatenus alienare ad omne tempus, sed redibat quælibet possessio in anno iobelei ad possessores pristinos. Leuit. 25. Si tamen daretur ista terra Regi Hiram simpliciter maneret apud eum, & posteros suos in æternum, nunquam reditura ad Israelitas: ergo non poterat sic alienari. Item maior alienatio erat, quòd terra Israelitarũ transiret ad Gẽtiles, quàm si transiret de vna tribu, vel familia in aliam, & tamen prohibetur transitus possessionum de vna tribu, vel familia in aliam, Nume. 36. Ergo a fortiori prohiberetur transire ad Gentiles, si tamen simpliciter traderetur ista terra Regi Hiram maneret semper apud eum, & posteros suos; ga lex de reditu possessionum in iobeleo solum habebat locum inter Iudæos, quia eis solis data erat, & non poterant se iuuare Israelitæ ex ea contra Gentiles. Item nemo potest alienare simpliciter illud, quod non est totaliter suum, vel quantum ad dominium, vel quantum ad administrationem: terra verò Israel non erat totaliter Israelitarum. Leuit. 25. Ergo non poterat alienare illam ad omne tempus. Item colonus alicuius fundi nõ potest alienare eum, quia solum habet quòd colat illum, & percipiat inde fructus, & reddat partem illorum domino fundi; Israelitæ autem erant coloni, ergo non poterant alienare terrã. Omnia hæc patent, Leuit. 25. Scilicet, Terra quoque non vendetur in perpetuum; quia mea est, & vos aduenæ, & coloni mei estis. Item Deus statuit terminos terræ Israel, Nume. 34. Si autem Salomon daret ista oppida simpliciter Regi Hiram mutaret terminos terræ Israel, ergo peccaret. Item Israelitæ obligabantur pugnare contra Chananæos ad excludendum eos de terra, vt illam sibi retinerent, & non poterant facere aliquod pactum cum eis ad hoc, ꝙ manerent in terra: sed tenebantur occidere eos, & possidere terram. Deuter. 20. Ergo a fortiori, postquàm possiderent terram, non poterant illam tradere licitè Gentilibus. Confirmatur hoc, quia Israelitæ peccabant, quando dimittebant aliquos Gentiles in terra, vt essent tributarij sui. Nume. 33. & magis Iudicum 2. Ergo a fortiori peccarent, qui terram de manu hostium obtentam traderent Gentilibus possidendam. Dicendum igitur, ꝙ Salomon non traderet isto modo loca terræ suę Regi Hiram. Item, ꝙ Israelitæ non consentirent, dato ꝙ vellet Salomon, ꝙ ipsi efficerentur subditi viro Gentili. Item loca ista pertinebant ad coronam Regni, ideo non poterat Rex ea alienare. Item non est credendum, quòd Salomon ea alienaret simpliciter, quia ipse dabat ea in mercedem Regi Hiram pro lignis cedrinis, & abiegnis, quæ receperat ab eo, & pro auro, s. pro centum, & viginti talentis; quia ista loca tradita ad semper excedebant in immensum valorem lignorum, & auri. Item Rex Hiram videns illa loca, non approbauit ea: nam non placuerunt ei, quasi esset maius pretium, quod ipse dederat, si tamen loca darentur ei simpliciter esset valde maius pretium locorum, quàm auri, & lignorum, quæ dederat Hiram ipsi Salomoni: ergo videtur, ꝙ non data sunt sibi simpliciter, sed ad aliquod tempus tenenda, vel fortè ad totam vitam suam, & ꝙ postea redirent ad regnum Israel: & interim non esset dns directus, sed vtilis, vel saltem vsufructuarius recipiẽs omnia iura in illis locis, quæ recipere cõsueuerat Salomon: & recipiendo redditus illius temporis poterat sibi satisfieri de expẽsis, quas dederat Salomoni: & sic credendum est, ꝙ dederit. *Egressusque est Hiram de Tyro*. Idest, De Regno Tyri, quia caput Regni sui erat ciuitas Tyri: dominabatur tamen alijs ciuitatibus, scilicet, Sidoni, & quibusdam alijs: vnde serui Hiram vocabantur Sidonij, vt patet supra 5. *Vt videret oppida, quæ dederat ei Salomon*. Ista oppida erant coniuncta Regno suo. *Et non placuerunt ei*. Scilicet, Voluerat accipere loca maiora, & opulentiora: fortè autem Salomon assignauit ei loca parua, ideo non placuerunt ei; quia non essent sufficientia ad satisfaciendum pro expensis ab eo collatis Salomoni. *Et ait hæccine sunt ciuitates, quas dedisti mihi, frater?* Istud dixit Hiram Salomoni, quasi irridendo, & subsannando: quia dederat ei loca pauci valoris, scilicet, hæccine, idest, nunquid hæc. Est enim hic adiectio syllabica, scilicet, quando sunt duæ dictiones, & facimus vnam interponẽdo aliquam literam, quæ syllabicet cum vtraque, vt cũ dicimus hæccine, sicubi, nũcubi, cũ deberemus dicere; hæc ne, si vbi, num

Rex non pôt alienare loca, quæ pertinebant ad coronã Regni.

num vbi: & sunt istæ dictiones interrogatiuæ, & ex modo loquendi antiquo Grammaticorum, sit syllabica adiectio in istis interrogationibus. *Et appellauit eas terram Chabul*. Scilicet, Hiram appellauit omnes illas ciuitates terram Chabul, idest, terram displicentiæ, quia non placuerant oculis eius. Nam Chabul in lingua Phœnica signat displicentiam: vel secundũ Rabbi Sa. Chabul in Hebræo signat tenacitatem, eo quòd terra illa est nimis lutosa, & adhærens pedibus: sed primum est verum, quia istud nomen ponitur hic ad vituperandum terram, ideo vocatur terra Chabul, idest, displicentiæ. *Vsque in diem hanc*. Idest, Durauit nomen illud vsque ad diem hanc: istud interposuit scriptor libri, scilicet, Ieremias. Nam tempore suo vocabatur etiam ista terra Chabul: & ista fuit causa, quare poneretur, quòd non placuerunt ciuitates istæ Hiram, scilicet, vt sciretur, quòd propter hoc vocata est terra illa Chabul. *Misit quoque Hiram ad Regem centum viginti talenta auri*. Non est intelligendum, quòd miserit ista talenta postquam assignauit ei Salomon ciuitates viginti, quia tunc Salomon non indigebat auro isto, eo quòd iam cessauerat ab ædificationibus: sed misit talenta ista dum ædificabat Salomon domum suam: maximè quia dicitur infra, quòd ista fuit summa expensarum, quas obtulit Salomon, & istud fuit, quia Salomon indigebat multo auro pro domo sua, cum Dauid non reliquisset aurum, nisi pro domo Domini. *Hæc est summa*. Hic ponitur tertium huius cap. Scilicet, remuneratio populi, qui Salomonem laboribus, & expensis adiuuit, & diuiditur in duo, scilicet, in partem incidentalem, & principalem. pars incidentalis ponitur ibi. *Filia autem Pharaonis*. Erat autem remuneratio populi in tribus, scilicet, in bona munitione fortalitiorum: secundò in subiectione aduersariorum ibi. *Vniuersum populum*. Tertiò in libertate ciuium ibi. *De filijs autem Israel*. Circa primum dicitur: *Hæc est summa expensarum*. Est sensus, quòd ista, quæ dedit Hiram Regi Salomoni sunt summa expensarum, quas fecit Salomon in ædificando domum Dei, & domum suam, & vrbes, quæ hic ponuntur. Et potest referri ad talenta auri centum viginti, quæ dedit Hiram Salomoni: & non est sensus, quòd ista talenta suffecerint ad omnem ædificationem, quàm fecit Salomon. Etiam quia Dauid reliquerat omnes expensas pro templo Domini in auro, & argento, ære, & lignis. 1. Paralipomenon 22. Sed intelligitur, quòd supra illas expensas, quas Salomon paratas habebat a Dauid summa necessaria fuit centum viginti talentorum auri. Hebræi habent aliter istam literam, scilicet. *Hic est census, quem leuauit Salomon*. Et dicunt, quòd non refertur ad talenta suprapposita, sed ad ea, quæ infra sequuntur, scilicet, quòd fecerit Salomõ omnes Chananæos tributarios, & ab illis accepit expensas ad ædificationem templi, & domus suæ, & ciuitatum harum. Sed non stat iste sensus, quia necesse est, quòd istud pronomen hæc demonstret aliquid immediatum, eo quòd demonstrat ad oculum: ideo necesse est referri ad aliquid immediatum præcedens, vel subsequens: sed non est aliquid subsequens, quòd demonstret, cùm agatur immediatè de ædificationibus vrbium, & de bello contra Gazer: ideo demonstrat immediatum præcedens, scilicet, centum viginti talenta auri. Item cùm dicitur hæc est summa expensarum designatur aliquid certum: & tamen si referatur ad subiectionem Gentilium in tributarios, non ponitur ibi aliqua certitudo pecuniæ: ideo non potest dici, hæc est summa: & sic necesse est referri ad talenta auri. *Quam obtulit Rex Salomon ad ædificandum domum Domini*. Istud ponitur ad signandum Salomonis deuotionem, quia non solum obtulit labores proprios, scilicet, deuotionem circa ædificationem domus Domini: sed etiam obtulit pecuniam, & dicitur: hæc est summa expensarum, idest, pecuniarum, quam obtulit Salomon, idest, istam ipse obtulit a seipso sine illa summa, quam dedit Dauid. Etiam intelligendum est vltra triticum, & oleum, ꝙ quolibet anno præstabat Hiram, & seruis suis, supra 5. & 2. Paralip. 2. Quia cum illud non esset in pecuniam non computatur hic in summa expãsarum. *Et domum suam*. Idest, Etiam fuit quædam quantitas istorum talentorum pro ædificatione domus sue, i. trium domorum, vt dictum est precedẽ. cap. *Et Mello*. Mello est nomen Hebræum, & aliquãdo signat quandã vrbem sic vocatam, vt patet Iudicum 9. s. Egrediatur ignis ex eo, & consumat habitatores Sichem, & oppidum Mello. Aliquando aũt signat voraginem, vt quidam volunt: & sic accipitur precedẽ. lib. cap. 5. s. Et ædificauit p gyrũ a Mello, & intrinsecus, sed infra 11. Videtur, ꝙ non consonet, ga dr̃ Salomon edificauit Mello, & coequauit voraginẽ ciuitatis Dauid: & sic Mello, & vorago distinguunt̃ ibi: & sic põt accipi cõuenientius pro aliquo alio spatio terræ: & erit Mello nomen proprium. Hebræi enim dicunt, ꝙ Mello erat quędam platea magna apud tẽplũ, quã dimisit Dauid apertã, & sine ędificijs, vt Hebræi venientes de longe in solennitate azymorũ, & alijs festiuitatibus manerent ibi, cũ nõ haberent hospitia, & essent apud templũ deuotionis causa. Salomon aũt clausit voraginẽ coæquãdo eã, & plateã illam vallo circundedit, & fecit in ea tabernacula pro famulis filiæ Pharaonis; ga illa platea erat apud domũ filiæ Pharaonis, & circa templum, & dicunt, ꝙ in hoc peccauit: nobis tamen non constat, Salomonẽ in hoc peccasse, ga peccata sua exprimuntur infra 11. scilicet, quòd amore ardentissimo copulatus est mulieribus alienigenis, & quòd propter illas idola coluit. De hoc tamen non exprimitur, an peccauerit. *Et murum Ierusalem*. De isto muro dicitur supra 3. Et scilicet, ꝙ Salomon vallauit Ierusalem triplici muro, ita vt in primo ambitu esset templum Dñi, & mansiones pro Sacerdotibus, & Leuitis, qui secundum sortes suas ministrabant in domo Dñi, erat quoque ibi domus regia cum mansionibus domesticorum suorum: erat ẽt ibi domus filiæ Pharaonis, & domus saltus Libani: in secundo ambitu habitabant Prophetæ, & viri potẽtes: vnde in ista secunda clausura legitur, ꝙ habitaret Holda Prophetissa: vt patet sequenti lib. cap. 22. Scilicet, Ierunt ad Holdam propheten vxorem Sellum custodis vestium, qui habitabat in Ierusalẽ in secunda clausura. In tertio muro erant opifices, & alij viri plebei: ante Salomonem autem non erat facta ista distinctio. *Et Hefer*. Quædam ciuitas erat in terra Israel, quæ tenebatur adhuc a Chananæis. *Et Mageddo*. Ista erat ciuitas in sorte Manasse, Iosue. 17. Contra cuius habitatores non præualuerunt Manassitæ a principio, & manebant illi in ciuitate: postea autem cõsortati Manassitæ subiecerunt sibi istos Chananæos, sed noluerunt occidere illos, facientes eos ibi tributarios: Iosue 17. & Iudicum 1. Ista est ciuitas apud quam mortuus est Rex Iosias pugnans cõtra Pharaonem Regem Aegypti. sequẽ. lib. cap. 23. *Et Gazer*. Ista est ciuitas in sorte Ephraim, & noluerunt Ephraitæ occidere habitatores Gazer, sed fecerunt sibi tributarios, Iosue 16. Ista ciuitas fuit data sacerdotibus in possessionẽ, Iosue 21. *Pharao Rex Aegypti ascendit, & cæpit Gazer*. Sciendum autem, ꝙ Gazer a principio potuerat capi ab Ephraitis, sed ipsi noluerunt, vt facerent eos ibi tributarios Iosue 16. Postea autem cum Israelitæ pugnarent contra istam vrbem fortè non potuerunt præualere, & mansit ciuitas semper in possessione Chananæorum.

Mello, quid sit.

Quomodo Pharao venit ad capiendam vrbem istam Gazer, cum esset in terra Israel, & quomodo in tanto tempore non capta fuerat a Iudæis. Quæst. IX.

QVAERETVR quomodo Pharao Rex Aegypti venit ad capiendam istam vrbem, cum esset in terra Israel, & quomodo in tanto tempore non capta fuerat ab Israelitis. Respōdendum, quòd a principio potuerant Ephraitę capere vrbem, sed nō ceperunt, vt haberent tributarios: postea autem non præualuerunt. De Dauid autem dicendum, quòd fortè non curauit pugnare contra Gazer, cum haberet Gazeritas in tributarios, sicut contra multas alias gentes non pugnabat de Chananæis: sed subiecit eos sibi in tributarios: nam omnes, qui tempore Salomonis tributarij erant subiecti fuerant tempore Dauid, cum Salomon nullam gentem sibi subiecisset, eo quòd nō egit bella, vel fortè aliqua pacta fuerant interposita aliquando inter Israelitas, & Gazeritas, propter quæ non licebat pugnari contra eos, sed solum exigere tributum. Cum autem dicitur, quomodo Pharao pugnauit contra istam vrbem. Dicendum, quòd non egit auctoritate sua, quia pugna pertinebat ad Israelitas, sed erat Pharao socer Salomonis cum haberet Salomon filiam eius in vxorē infra in litera. & supra 3. Ideo erat pax inter Salomonem, & Pharaonē. Ascendit autem Pharao pacificè in terram Israel ad videndum fortè filiam suam, vel ad gaudendum cum Salomone: & tunc ex licentia Salomonis pugnauit contra Gazer, & cepit eam. Vel fortè dici potest, quòd ideo Pharao pugnauit contra Gazer, quòd Israelitæ propter aliqua pacta inita cum Gazeritis non poterāt pugnare cōtra illos, & Pharaoni, quia erat Aegyptius, licebat pugnare, & sic indirecte cedebat Gazer Israelitis. *Et cepit Gazer succenditque eam igni.* Fortè succendit, quia aliqui Gazeritæ latebant intra domos defendentes se ibi: & quia serui Pharaonis non poterant semper per vrbem incedere, cremauerunt eam, & simul multos Gazeritas exusserunt. *Et Chananæum qui habitabat in ciuitate, interfecit.* Scilicet, Priusquàm exusserunt vrbem, occidit Chananæum, vel fortè cremando vrbem, cremauit simul habitatores eius. *Et dedit eam in dotem filiæ suæ vxori Salomonis.* Fortè erat indotata; & quia ipse acquirebat nunc istam ciuitatem de manu hostium, poterat eam dare filiæ suæ in dotem.

Gazer an fuerit verè data in dotem filiæ Pharaonis. Quæstio. X.

QVAERETVR, an propriè esset data in dotem ista ciuitas filiæ Pharaonis. Aliquis dicet, quòd sic, quia ista ciuitas erat Pharaonis, eo q̄ abstulit eam de manu hostiū, quod autem suum erat poterat filiæ suæ dare in dotem. Respōdendum, quòd non erat propriè dos, quia dominium, & propriętas dotis pertinet ad mulierem, administratio autem, & vsusfructus eius pertinet ad virum ad supportanda onera matrimonij. Ideo si diuortium fiat, mulier redit cum dote sua; & sic si Salomon repudiaret filiam Pharaonis, quod poterat facere secundum legem. Deuteron. 24. Haberet ipsa dotem suam, si esset propriè dos: non tamen est credendum, quòd redeunte filia Pharaonis in terram suam, quòd maneret Gazer in potestate eius, quia tunc semper pertineret ad Aegyptios. Istud tamen erat magnum præiudicium viris de tribu Ephraim, scilicet, quòd ciuitas de tribu sua traderetur alteri genti. Item esset præiudicium omnibus Israelitis, scilicet, quòd ciuitas de terra Israel, quæ ex Dei mandato pertinebat ad possessionem suā traderetur alienigenis. Item Salomon non poterat hoc facere ex eisdem rationibus, quibus probauimus supra, quòd non poterat dare in perpetuum Regi Hiram viginti oppida in terra Galilææ. Sed credendum est, quòd Salomon permiserit Pharaoni, quòd acquireret Gazer de manu Chananæorum, & daret eam in dotem filiæ suæ, eo quòd fortè habebat iam filium ex ea, & sciebat, quòd illa dos pertinebat ad filium succedentem matri: & sic non poterat deuolui dominium vrbis Gazer ad Aegyptios: & si fuisset casus dubius, fortè Salomon non permisisset tradi in dotem ciuitatem istam filiæ Pharaonis. Aliter dicendum videtur, & melius, scilicet, quòd Pharao tenebatur dare filiam suam dando ei aliquid in pecunijs, & Salomon conuenit cum eo, quòd pugnaret contra Gazer, & acciperet eam, maneretque dominium penes Salomonem: sed ipse labor acquirendi acciperetur a Salomone loco dotis: & tunc siue filia Pharaonis decederet sine liberis, siue facto diuortio recederet a Salomone, manebat semper Gazer in potestate Pharaonis. *Aedificauit ergo Salomon Gazer.* Scilicet, Postquàm Pharao acquisiuit eam, ædificauit illam Salomon, scilicet, reparando illam, quia Rex Aegypti combussit eam, & diruit aliquam partem eius ad capiendum eam, & ista omnia reparauit Salomon. *Et Bethoron inferiorem.* Duplex ciuitas erat, quæ vocabatur Bethoron: vna vocabatur Bethoron superior, & alia Bethoron inferior: & istæ duæ ciuitates fuerunt in sorte Ephraim, & Manasse. Iosue 16. & 17. Vtramque autem harum ædificauit Salomon, id est, reparauit: vt patet 2. Paralipomenon 8. Licet hic solum dicatur de Bethoron inferiori. *Et Baalath.* Ista est alia ciuitas, quæ dissipata erat, & extruxit eam Salomon: est autem ista ciuitas in sorte Simeon, vt colligitur Iosue 15. & 19. *Et Palmiram in terra solitudinis.* Ista est quædam ciuitas, quæ erat in deserto ad Aquilonem terræ Chanaan, & pertinebat ad Syros de terra Emath: Salomon autem obtinuit eam, & ædificauit, vt patet 2. Paralipomenon 8. Scilicet, Abijt quoque in Emath Soba, & obtinuit eam, & ædificauit Palmiram in deserto. *Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, & erant absque muro, muniuit.* Fuit Salomon valde magnus ædificator, quia fuit tempore pacis, eratque ditissimus: ideo ædificabat omnia quæcunque ędificanda, vel reędificanda videbat: & quia erant multæ vrbes in terra sua non muratæ, muniuit eas. Non est autem intelligendum generaliter istud de omnibus vicis, qui in terra Israel erant; nam etiam post Salomonem fuerunt viculi non muati in terra Israel: sed intelligitur de illis vicis, qui magni erant, ita vt propriè possent vocari vrbes, si haberent muros. Vel intelligitur de ciuitatibus, quæ olim habuerant muros, & iam omnino corruerant, & non vocabantur vrbes, sed viculi pro defectu murorum. Vel potest intelligi de quibusdam ciuitatibus, quas Salomon ędificauit in deserto Syriæ apud Palmiram, quam cepit, de quibus dicitur 2. Paralipomenon 8. Scilicet, Abijt quoque in Emath Soba, & obtinuit eam, & ædificauit Palmiram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath. De ædificijs autem Palmirę dicit Iosephus 8. Antiquitatum. Pergens Salomon in desertum superioris Syriæ ciuitatem constituit duorum dierum itinere a superiori Syria distantem, ab Euphrate verò vnius, & a maxima Babylone sex mansionibus, procul extantem. Hæc ciuitas a partibus habitabilibus Syriæ destitit. Causa est, quia in inferiori terra aqua nunquàm inueniatur, in illo autem loco fontes, & putei nimis abundant. Hanc muris eminentibus Salomon circumcingens Thamur appellauit, quam Græci Palmiram vocant. De Pharaone socero Salomonis ait Iosephus 8. Antiquitatum. Reges Aegypti a Mineo, qui Memphim ædificauit, cœperunt,

Reparauit Salomō multas ciuitates.

Gap. 3.

runt, qui fuit ante Abraham per multos annos: nā ab eo vsque ad Salomonem mille, & triginta anni fuerunt. Pharaonis nomen secundum Aegyptios signat Regem. Reor ab infantia eos quidem alijs nominibus appellari: venientes autem ad regnum hoc, quod lingua patria significaret imperium eos fuisse participatos. Puto siquidem, & Herodotum Alicarnasseum, propterea post Mineum, qui Memphim ædificauit, dixisse trecentos & triginta fuisse Reges Aegyptiorum, & nequaquàm eorum nomina declarasse: quia Pharao omnes communiter vocabantur: nam post horum obitum regnātis mulieris vocabulum posuit nomine Nichaulam eam vocitatam fuisse declarans. *Et ciuitates curruum, & ciuitates equitum.* Idest, Aedificauit ciuitates, vbi essent currus, & equi pro curribus: & ciuitates, vbi essent equites, & equi eorum: nam Salomon habuit equorum quadraginta millia præsepia, & duodecim millia equestrium. Diuiserat autem Salomon istos equos per diuersas ciuitates, vt essent ibi ad voluntatem Regis: alij autem multi erant in vrbe, in qua Salomon erat, vt posset ipse quotidie equitare, & viri sui in equis cum eo: nam consuetus erat ire quotidie ad quiendam locum irriguum, & amęnum extra Ierusalem, qui vocabatur Eden, vt ait Iosephus 8. Antiquitatū: de quo supra 7. diximus. *Et quodcunque ei placuit, vt ædificaret in Ierusalem, & in Libano.* Idest, Etiam fecit quæcunque alia ædificia voluit in Ierusalem: ibi enim multa egit, quia morabatur semper ibi, voluitque ob hoc exornare eam nimis: in Libano quoque aliqua ædificia fecit: & aliqui putant, quòd ista fuerit domus saltus Libani, de qua dicitur supra 7. Et quòd ideo vocetur domus saltus Libani, quia in Libano ædificata erat: sed istud non stat, sicut declaratum fuit supra 7. Erat enim domus saltus Libani in Ierusalem: sed fecit Salomon aliqua ædificia in Libano, quia fortè aliquando volebat illuc ire ad recreandum in venationibus, & ob hoc construxerat sibi aliqua ædificia ibi, in quibus maneret. *Et in omni terra potestatis suæ.* Idest, Aedificauit quidquid voluit in tota terra sibi subiecta. Sicut enim Dauid exaltauerat regnum Israel multiplicibus victorijs, & acquirendo ciuitates multas de manu hostium: ita Salomon exornauit illud multiplicibus ædificijs. Nullus quippè in Regibus Israel, & Iuda in ædificando tam clarus fuit. Vnde cum Iosephus 15. Antiquitatum: In laudē Herodis de ædificijs suis loqueretur, dixit, quòd post Salomonem nullus fuerat in ædificijs abundantior ipso Herode. *Vniuersum populum.* Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, subiectio aduersariorum, ex qua populus prosperatus est. Et dicitur. *Vniuersum populum, qui remansit de Amorrhæis, & Hethæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis.* Scilicet, Subiecit sibi Salomon omnem populum alienigenarum existentium in terra Israel de istis gentibus, quæ ponuntur hic. Sciendum autem, quod septem erant gentes in terra Chanaan, quas Deus expulsurus erat ante faciē Israelitarum, scilicet, istæ quinque, quæ ponuntur hic, & duæ aliæ, scilicet, Chananæi, & Gergesæi. Deuter. 7. & Iosue 3. Hic autem ponuntur solum quinque, quia fortè de alijs duabus gentibus nulli erant residui in terra Israel, sed omnes deleti fuerant tempore præcedenti. De his autem quinque gentibus manserant aliqui superstites; vel potest dici, quòd de omnibus septem gentibus manserant aliqui alienigenæ tempore Salomonis: ponuntur tamen hic istæ quinque gentes solum, & subintelliguntur aliæ, sicut sæpe in libris Moysi Deus volens dicere, quòd excludet de terra Israel omnes gentes, ponit quinque, vel sex: rarissimè autem ponit septimam gentem, scilicet, Gergesæorū, & ita potest esse hic; sed prima solutio videtur adhuc melior, eo quòd istæ solæ gentes, quæ ponuntur hic, ponuntur etiam 2. Paralipomenon 8. *Qui non sunt de filijs Israel.* Idest, Istę gentes non erant de stirpe Israelitarum, sed habitabant in terra antequàm introirent in eam Israelitæ. *Horum filios, qui remanserant in terra.* Scilicet, Ex principio introitus Israelitarum in terram Chanaan manserant multi de filijs istarum quinque gentium. *Quos scilicet non potuerant filij Israel exterminare.* Intelligendum est de temporibus ante Dauid, scilicet, tempore Iosue, Iudicum, & Saulis: nam tunc Israelitæ pugnabant contra Chananæos, & non præualebant contra illos: Dauid autem poterat delere omnes istos Chananæos, sed non deleuit. *Fecit Salomon tributarios vsque ad diem hanc.* Non est intelligendum, quòd Salomon subiecerit sibi nouiter Chananæos omnes in tributarios, quia Salomon non egit bella, per quæ subiecerit sibi gentes istas. Sed intelligendum, quòd Dauid subiecerit eas omnes sibi, quia fuit vir bellator, & subiecit sibi gentes multas in tributarias tam de habitantibus in terra Israel, scilicet, de Chananæis, quàm de habitātibus extra terram Israel: nam subiecit sibi Moabitas, & Idumæos, & Syros, & Ammonitas, præcedenti lib. cap. 8. & 12. Omnes tamen isti habitabant extra terram Israel: subiecit etiam sibi Philisthinos, qui erant de stirpe Chananæorum: & isti erant potentissimi hostes Israelitarum, præcedenti libro, cap. 8. Ita igitur de omnibus alijs Hethæis, Amorrhæis, & cæteris gentibus intelligendum est, quòd ipse subiugauerit eas, & non Salomon: dicitur tamen, quòd Salomon subiecit eas sibi, idest, habuit subiectas, quia sic pater suus reliquerat illas. Aliter potest dici, quòd Salomon subiecit sibi istas gentes non quidem pugnando, sed fortè volebat facere bellum contra illas, & ipsę timētes potentiam magnam Salomonis tradiderunt se ei in tributarias. Primus tamen sensus melior est, quia non est satis verisimile, quòd illæ gentes vnanimiter se tradent Salomoni nullo facto bello. Dicitur vsque in diem hanc, idest, vsque ad tempus, quo scriptus est liber iste a Ieremia parum ante captiuitatem Babylonicā. Post quàm enim istæ gentes subiectæ fuerunt Israelitis semper manserunt tributarię eorum: vnde non leguntur ob hoc aliqua bella post hoc facta cum Philisthinis, vel aliis Chananæis, sicut ante hoc tempore Iudicum, & Saulis, & Dauid legebantur: nam maxima, & frequentissima bella Israelitarum erant contra Philisthinos. *De filijs autem Israel.* Hic ponitur tertium huius partis, scilicet, libertas ciuium. Nam Israelitæ erant liberi ab omnibus seruitutibus, & dicitur. *De filijs autem Israel non constituit Salomon seruire quenquam.* Idest, Nullus de Israelitis seruiebat tempore Salomonis, sed soli isti alienigenæ, qui subiecti erant in tributarios.

Quomodo dicitur, quòd Salomon nullum de Israelitis seruire constituit cum infra dicatur, quòd premebat Iudæos magnis tributis. Quæst. XI.

QVAERETVR quomodo est verum, quòd non constituit quenquam de Israelitis seruire, quia infra 12. dicitur, quòd Salomon imponebat grauia onera, & tributa Israelitis: vnde mortuo illo, venerunt Israelitæ ad Roboam filium eius, dicentes: pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nūc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Aliquis respondebit, quòd Salomon, sicut a principio Regni fuit vir bene se habens ad Deum, & in senectute sua deprauatū est cor eius, infra 11. Ita se habuit ad populum, quòd in principio Regni non exigebat aliqua tributa ab eis permittens omnes

omnes in libertate: ſed deueniens ad ſenectutem ef-
F fectus eſt auarus, & extorquebat a populo tributa gra-
uiſſima: iſtud autem quod dicitur hic intelligetur de
principio Regni Salomonis, & quod dicitur infra 12.
intelligetur de fine Regni eius. Dicendum tamen, q̃
licet iſtud aliqualiter ſit verum, ſcilicet, quòd Salomõ
a principio Regni bene ſe haberet ad Deum, & ad po
pulum, & in fine Regni male ſe haberet: tamen non
eſt verum, quòd Salomon omnino liberaret Iſrael-
tas a tributo: nam Salomon etiam in principio Regni
ſui non fuit melior, quàm Dauid: ipſe tamen Dauid
recipiebat tributa ab Iſraelitis: nam conſtituerat Adu-
ram ſuper tributa, præcedẽti libro, cap. 20. Ergo etiam
Salomon imponeret tributa. Item tributa erant ordi-
naria a principio Regni Saulis; ſic patet ſupra 1. libro,
G cap. 17. Cum quæſiuit Dauid, quid daretur viro, qui
percuteret Goliath Philiſthæum, reſponſum eſt ei, q̃
Rex faceret domum patris ſui liberam a tributo: non
eſt ergo veriſimile, quòd Salomon tolleret tributa Iſ-
raelitarum, quæ conſueta erant ſolui a tanto tempo-
re. Sed dicendum, quòd intelligitur iſta libertas non a
tributis, ſed a ſeruitijs, quæ fiebant in operibus Regis,
ſcilicet, quòd in ædificatione tẽpli, & domorum Re-
gis, & aliorum ædificiorum non cogebat Salomon
aliquem de Iſraelitis laborare manibus ſuis: & hoc
maximè in ædificatione domorum ſuarum. Nam in
ædificatione templi Iſraelitæ ſponte volebant opera-
ri: ideo multi eorum manibus ſuis operabantur: in
ædificatione tamen, quæ pertinebat ad Regem, non
H coegit quenquam Iſraelitarum ſeruire, ſed fecit eos
præfectos operum, ita vt ipſi præeſſent laborantibus,
& hoc patet ex litera iſta, quia non dicitur de filijs au-
tem Iſrael non conſtituit Salomon quenquam tribu-
tarium, ſed dicitur non conſtituit ſeruire quenquam,
ſcilicet in laboribus manualibus. Hoc patet clarius
2. Paralipomenon 8. cum dicitur: Porro de filijs Iſrael
non poſuit, vt ſeruirent operibus Regis, ipſi enim
erant viri bellatores: & tamen iſti non ſeruientes in
operibus ſoluebant tributa. Dicendum eſt tamen,
ſicut prius dicebatur, quòd Salomon a principio Re-
gni non impoſuerit tam grauia tributa, ſicut poſtea
in ſenectute: nam tunc deprauatum eſt cor eius con-
tra Deum, & contra populum. *Sed erant viri bellatores.*
I Ideſt, Non ſeruiebant manualiter Iſraelitæ, ſicut Cha-
naæi; ſed erant viri bellatores, ideſt, aſſignati in vi-
ros bellatores. *Et miniſtri eius.* Ideſt, Aliqui de Iſrae-
litis erant miniſtri Salomonis: iſtud intelligitur de
miniſtris, qui ſeruiebant ei in domo ſua ad famula-
tum Regium, qui famulatus erat honorabilis: non ta-
men ad aliquas ædificationes, vel culturam agrorum,
aut alia opera manualia. *Et Principes, & Duces, & Præ-
fecti curruum, & equorum.* Vocantur Principes illi, qui-
bus commiſſa erat aliqua terra regenda a Salomone:
vel erant Principes famulorum Salomonis, vel fortè
erant Principes operantium: ſicut dicitur infra, ſcili-
cet, erant autem Principes ſuper omnia opera Salo-
monis: Duces vocantur illi, qui erant ſuper exerci-
K tum: nam ſicut erant aſſignati viri bellatores, ita erãt
aſſignati Duces eorum: Præfecti curruum, & equo-
rum poſſunt vocari illi duodecim Præfecti Salomo-
nis, qui prouidebant domui eius de cibo, & omnibus
neceſſarijs per duodecim menſes anni. Iſti enim ha-
bebant curam ferendi paleas, & ordeum, pro equis ad
ciuitates illas, vbi erant, vel vbi Rex conſtituebat. Et
iſti duodecim erant diſtincti per duodecim Prouin-
cias terræ Iſrael, de quibus ſupra 4. Aliter poſſunt vo-
cari Præfecti curruum, & equorum, ideſt, Præfecti il-
lorum, qui vtebantur equis, & qui vtebantur curri-
bus: nam Salomon conſtituerat viros bellicos, & ſu-
per eos poſuerat Duces, vt patet in litera. Fecit au-
tem diuerſos modos bellatorum, quia quoſdam fe-
cit pedites alios equites, & alios in curribus pugnan-
tes: ideo ſicut ſtatuit Principes ſuper totum bellum,
& ſuper pedites ſpecialiter: ita ſtatuit ſuper equites
quoſdam Duces, & alios ſuper viros equitantes in
curribus, & iſti vocabantur Præfecti curruum, &
equorum.

*Quære Salomon ſi non faceret bella habebat tamen viros bella-
tores pro militia aſſignatos.* *Quæſt. XII.*

QVAERETVR quomodo dicitur, quòd Salo-
mon habebat viros bellatores, & Duces: &
quòd filij Iſrael non ſeruiebant in aliquo
G opere, eo quòd erant viri bellatores cum Salomon
nõ feciſſet aliqua bella, ſed fuit totum tempus ſuum
pacificum. Reſpondendum, quòd non habebat Salo-
mon viros bellatores, qui actualiter bellarent, ſed ha-
bebat multos viros aſcriptos militiæ: nam licet Salo-
mon non haberet bella, quia tamen poterat illa ali-
quando habere habebat viros aſſignatos pro militia.
Etiam ne gentes vicinæ videtes Salomonem eſſe om-
nino ruſticum Regem inuaderent eum, tanquàm nõ
potentem reſiſtere ob defectum apparatus bellici:
ideo quãquàm Salomon minus vacaſſet bellis, quàm
omnes Reges prędeceſſores, & ſucceſſores ſui: tamen
nullus Rex fuit in Iſrael antę, vel poſt, qui tantum bel
li apparatum haberet, ſcilicet, in equis, curribus, &
H armis. Nam quadraginta millia præſepia equorum
currilium habuit, & duodecim millia equeſtrium,
quos nullus Rex in Iſrael legitur habuiſſe, ſupra 4. Et
ſicut habebat viros militiæ aſcriptos, ita etiam habe-
bat Duces eorum, ita vt eſſet bellum ordinatiſſimum
in apparatu ſuo ſi pugnare opus eſſet. Et ob hoc iſti
Iſraelitæ aſcripti militiæ non cogebantur ad aliqua
opera ſeruilia manualia, ſed alienigenæ tributarij fa-
ciebant illa. *Erant autem Principes ſuper omnia opera Salo-
monis.* De Iſraelitis non erant aliqui operantes ma-
nualiter, ſed erant Principes operantium, ſcilicet, vt
viderent quid fieri deberet, & conſiderarent diligen-
ter, ne opera fierent negligenter, & inordinatè. Et
iſti erant Principes operum Salomonis, ſcilicet, quan-
do ædificabat domos ſuas, & faciebat omnia alia ope-
ra ædificationum, iſti Principes præerant operibus.
Quingenti quinquaginta. Scilicet, Erant iſti Principes:
ſed dicetur quòd 2. Paralipomenon 8. ponuntur pau-
ciores Principes, ſcilicet, ducenti quinquaginta. Ali-
quis dicet, quòd ibi poſitus eſt numerus minor, &
omiſſa eſt maior pars, ſicut ſæpe fit in ſcriptura, quan-
do idem numerus ponitur in diuerſis locis, quia raro
ponitur æqualis. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia
ibi dicitur: Omnes Principes erant ducenti quinqua-
ginta, ergo non erant plures. Reſpondendum, quòd
Salomon habebat duplices Principes, ſcilicet, quoſ-
dam, vt præeſſent exercitui tam equitibus, quàm cur-
ribus & peditibus, alios autẽ Principes, qui præerant
K operibus Regis in fabricationibus: illi, qui præerant
exercitui, erant ducenti quinquaginta, & qui præerãt
operibus erant trecenti, & omnes ſimul erant quin-
genti quinquaginta. Iſtud patet, quia 2. Paralipome-
non 8. dicitur: Omnes autem Principes exercitus Re-
gis Salomonis fuerũt ducenti quinquaginta, qui eru-
diebant populum. De trecentis autem Principibus
operum patet ſupra 5. Scilicet, Fuerunt itaque Salo-
moni ſeptuaginta millia eorum, qui onera portabant
abſque præpoſitis, qui præerant ſingulis operibus nu-
mero trium millium trecentorum, & trecenti de illis
erant præpoſiti maiores, qui propriè vocantur præpo-
ſiti: hic autem vocãtur quingenti quinquaginta, quia
ponuntur Principes tam exercitus, quàm operum,
quod

Tollitur contradictio inter hunc locũ, & 2. Paral. 8.

quod patet ex litera: nam dicitur immediate. *Qui ha-
A bebant ſubiectum populum, & ſtatutis operibus imperabant.*
Ideſt, Quædam pars iſtorum habebat populum ſubiec-
tum, ſcilicet, imperabat ea, quæ facere deberent Iſ-
raelitæ: alia autem pars præerat ſtatutis operibus, &
ſic erant ducenti quinquaginta Principes ſuper exer-
citum, & trecenti ſuper opera Regis.

*An Salomon peccauerit ſubijciendo Chananæos in tributarios,
& non occidendo eos.* *Quæſt. XIII.*

QVAERETVR an Salomon peccauit ſubijcien-
do ſibi Chananæos in tributarios, & non occi-
dendo illos. Aliquis dicet, quòd ſic, quia
B lex iubebat, quòd Iſraelitæ non facerent aliquod pa-
ctum cum Chananæis ad permittendum eos viuere,
ſed occiderent in ore gladij. Deuteron. 20. Et ſi Iſrae-
litæ vellent dimittere viuentes Chananæos in terra,
Deus comminabatur mala eis. Nume. 33. Scilicet, Si
autem nolueritis interficere habitatores terræ, qui re-
manſerint, erunt vobis quaſi claui in oculis, & lanceæ
in lateribus, & aduerſabuntur vobis in terra habita-
tionis veſtræ: & quidquid cogitaueram illis facere,
vobis faciam. Simile Iudicum 2. Reſpondendum,
quòd non poteſt conſtare manifeſtè, an peccauerit
Salomon: dicit enim Nicolaus, & Hebræi, quòd ſi Sa-
lomon egit hoc ex cupiditate tributorum, peccauit
dupliciter. Primò per auaritiam, quia deſiderabat im-
menſam pecuniam, & ob hoc inclinabatur ad agen-
C dum contra legem. Secundò per inobedientiam,
quia lex iubebat Chananæos occidi, & ex nullo pacto
eis parci. Si autem egit hoc Salomon ad liberandum
Iſraelitas ab operibus manuum, & propter deuotio-
nem, vt iſti magis laborarent in operibus, quàm ipſi
Iſraelitæ; non peccauit: & dicunt ſimile eſſe, quia Io-
ſue, & alij Iſraelitæ ſubiecerunt Gabaonitas in cultum
altaris Domini ad cedenda ligna, & comportandas
aquas Ioſue 9. Sed dicendum, quòd iſtud exemplum
non applicatur, quia Iſraelitæ non ſubiecerunt ſponte
Gabaonitas ad ſeruiendum altari: quia neſciebant, an
eſſent Chananæi, ſed fefellerunt Gabaonitæ Iſraeli-
tas dicentes ſe eſſe de terra longinqua, & non de ter-
ra Chanaan: & ſic inierunt pactum ſimul præſtito iu-
D ramento ab Iſraelitis, quòd non nocerent eis. Poſtea
autem comperto, quòd eſſent Chananæi Iſraelitæ vo-
lebant occidere eos, ſed timentes periurium non oc-
ciderunt illos, & in pœnam ſubiecerunt eos ſeruituti
altaris: ſi tamen ſciuiſſent illos eſſe Chananæos, nun-
quàm dimiſiſſent eos viuere, vt ſeruirent altari, vel
toti populo. Hic autem Salomon ſciens, & volens
ſubijciebat ſibi in tributarios ipſos Chananæos, ideo
non erat ſimilis caſus. Hoc tamen non obſtante di-
cendum videtur, quòd non peccauerit Salomon in
hoc, quia non ponitur inter peccata ſua: nam ſcriptu-
ra ſolum increpat eum de adoratione idolorum, & q̃
ardenter amauit mulieres alienigenas infra 11. Ergo
videtur, quòd in hoc non peccauit. Item Eccleſiaſti-
E ci 47. Ponuntur laudes Salomonis, & peccata ſua: &
tamen non ponitur, niſi de mulieribus, & de idolis
per hoc, quod dicitur ibi dediſti maculam in gloria
tua. Item Salomon erat adhuc nimis deuotus Deo,
in tantum quòd noluit, quòd maneret vxor ſua in do-
mo Dauid, eo quòd aliquando fuerat ibi arca, vt patet
in litera, & 2. Paralipomenon 8. Ideo ſi ſubijcere gen-
tes iſtas in tributarias eſſet contra legem, nullo mo-
do ſubiecißet eas ſibi Salomon. Item iſta quæſtio non
videtur militare contra Salomonem, ſed contra Da-
uid: nam Dauid fuit, qui ſubiecit iſtas gentes in ribu-
tarias, & non Salomon cum nulla bella egerit, vt ſu-
pra declaratum eſt, ideo Dauid peccaret; ſed de Da-
uid non eſt credendum, quòd peccauerit in hoc, cum
eſſet vir valde deicola, potiſſimè, quia ſcriptura ponit
peccata eius, & non enumerat iſtud cum illis, ideo
credendum eſt, quòd ex diſpenſatione aliqua factum
fuerit, quòd Dauid poſſet ſibi ſubijcere has gentes in
tributarias. Item dato, quòd Salomon ſubiecerit ſibi
iſtas gentes poſt mortem Dauid; tamen non pecca-
ret, quia Deus ageret hoc ex diſpenſatione, eo quòd
ipſe volebat quòd Salomon eſſet pacificus, vt poſſet
ædificare templum, ſicut ipſe prædixerat, quòd daret
ei pacem ab omnibus hoſtibus, præceden. lib. cap. 7.
& 1. Paralipomenon 22. Ideo concederet, quòd illę
gentes ſubijcerentur ei in tributarias: quia ſi deberet
pugnare contra illas, efficeretur vir bellator, & effu-
ſor ſanguinis, ſicut pater ſuus, & non vacaret ei tem-
pus ad ædificandum templum. Iſtud innuitur Eccle-
ſiaſtici 47. Scilicet, Salomon imperauit in diebus pa-
cis, cui ſubiecit Deus omnes hoſtes, vt conderet do-
mum in nomine ſuo. ſed ſubiectio, quæ a Deo fit, ſi-
ne peccato eſt: & iſta non fuit alia, niſi quòd ſubijce-
ret ei gentes in tributum; ideo nõ peccauit Salomon
faciendo iſtas gentes tributarias, ſiue ipſe ſubijceret
eas, ſiue Dauid prius eas in tributum ſubiecerit. Mo-
tiuum autem huius eſt duplex. Primum eſt, quia ſiue
Dauid, ſiue Salomon ſubiecerit ſibi iſtas gentes in tri-
butarias videtur feciſſe ex quadam Dei diſpenſatio-
ne, vt ſupra declaratum eſt. Secundum motiuum eſt,
quia lex illa, quæ prohibebat permitti viuere ipſos
C Chananæos non extendebatur ad hoc tempus: intel-
ligebatur enim, quando pauci de Chananæis eſſent
ſubiecti Iſraelitis, quòd reliqui non permitterentur
viuere ſub aliqua conditione pacis tributi, vel ſerui-
tutis: poſtquàm autem maior pars Chananęorum eſ-
ſet deleta, ita quòd reliqui non auderent, nec poſſent
reſiſtere Iſraelitis, poterant Iſraelitæ ſubijcere ſibi il-
los Chananæos in tributarios. Sic autem erat nunę,
quia de Chananæis fuerat maior pars deleta: ideo re-
liqui poterant ſubdi tributo. Aliter etiam dici poteſt,
quòd prohibitio de permittendo Chananæos viuere
intelligitur, quando Iſraelitæ non haberent locum
ſufficientem ad habitandum: nunc autem erant ſpa-
tioſa loca habitationis pro toto Iſrael: & ſi occiderẽ-
tur omnes Chananæi, ſcilicet, iſtę quinque gentes,
quæ habentur hic, Iſraelitæ non poſſent occupare ter-
ram, & repleretur illa ſerpentibus, & beſtijs, qui con-
ſumerent Iſraelitas: ideo ne ſequeretur iſtud incou-
ueniens, fuit licitum ſubijci Chananæos in tributa-
rios, & relinqui eis terram habitandam. Quòd autem
eſſet iſta cauſa rationabilis ad dimittendum eos, pa-
tet, quia iſtam cauſam allegauit Deus excuſando ſe,
quòd non daret terrã Chanaan Iſraelitis immediatè,
vt introirent in illam, Exo. 23. Scilicet, Non eijciam
eos a facie tua anno vno, ne terra in ſolitudinem redi-
gatur, & creſcant contra te beſtiæ paulatim expellam
eos de conſpectu tuo, donec augearis, & poſſideas
terram. Nunc autem Iſraelitæ venerant ad maximam
multitudinem ſuam, & non videbantur poſſe habita-
re occupando maiorem terram, quàm nunc occupa-
bant; ideo non decebat, quòd occiderent omnes Cha
nanæos, quia tunc impleretur terra beſtijs. Ad ratio-
nem autem in contrarium ex auctoritatibus proban-
tibus non eſſe permittendos Chananæos viuere. Di-
cendum eſt, ſicut fuit ſupra reſponſum tribus modis.
Filia autem. Hic ponitur pars incidentalis: & ponũtur
quatuor incidentia. Primum eſt filiæ Pharaonis in do-
mum ſuam translatio. Secundum eſt Mello ædifica-
tio ibi. *Tunc ædificauit.* Tertium ſacrificiorum obla-
tio ibi. *Offerebat quoque.* Quartum ſeruorum Salomo-
nis, & Hiram nauigatio ibi. *Claſſem quoque.* Circa pri-
mum dicitur. *Filia autem Pharaonis aſcendit de ciuitate*
Dauid

Dauid in domum ſuam, quam ei ædificauerat Salomon. Salomon enim tres domos fecerat, ſcilicet, ſuam, & domum ſaltus Libani, & domum filiæ Pharaonis, ſupra 7. Cum autem nondum eſſet ædificata domus illa, manebat filia Pharaonis in domo, in qua prius morabatur Dauid, ſupra 3. Scilicet, Accepit namque filiam Pharaonis, & adduxit in ciuitatem Dauid, donec compleret ædificans domum ſuam, & domum Domini. Nunc verò completa illa domo tranſtulit Salomon filiam Pharaonis illuc, vt non eſſet in domo Dauid. Sciendum autem, quòd Salomon habuit multas tam vxores, quàm concubinas, vt patet infra 11. Et tamen nulli earum ædificauit domum, niſi filiæ Pharaonis, eo quòd ipſam diligebat ſuper omnes, & erat ipſa, tanquàm domina; cæteræ autem licet eſſent vxores, tamen magis reputabantur vt concubinæ; ideo omnes prædicabant ipſam beatiſſimam: vnde Salomon dicebat de illa. Canti. 6. Sexaginta ſunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus: vna eſt columba mea, & perfecta mea, viderunt eam filiæ Sion, & beatiſſimam prædicauerunt Reginæ, & concubinæ laudauerunt. Et intelliguntur iſta quantum ad literam de filia Pharaonis: ideo huic ſoli ædificauit Salomon domum. Cæteræ autem, vel manebant cum ipſa in domo illa, vt minores, vel erãt in domo Regis, vel erant in alijs domibus minus famoſis, de quibus ſcriptura non facit mentionem.

Quomodo Salomon tranſtulit filiam Pharaonis de ciuitate Dauid. Quæſtio. XIIII.

QVAERETVR quare Salomon tranſtulit filiam Pharaonis de ciuitate Dauid. Reſpõdendum, quòd non debet intelligi, quòd filia Pharaonis prius eſſet in ciuitate Dauid, & nunc de ea recederet, quia nunc iuit in domum ſuam: & tamen domus ſua erat intra ciuitatem Dauid. Pro quo ſciendum, quòd ciuitas Dauid vocatur arx montis Sion, vbi prius habitabant Iebuſæi, & Dauid capiens illud caſtrum vocauit ipſum ciuitatem ſuam. præceden. lib. cap. 5. Ibi autem ẹdificata fuit domus pro Dauid ab artificibus Hiram, eod. cap. & 1. Paralipomenon 14. Et illa dicebatur eſſe intra ciuitatem Dauid: nunc autem Salomon ædificauerat domum ſuam, & tẽplum Domini intra ciuitatem Dauid in cacumine montis, & ad radices atriorum templi erat domus filiæ Pharaonis, vt declaratum eſt ſupra 7. Et colligitur ibi ex litera: ideo erat intra ciuitatem Dauid: ſed dicitur, quòd filia Pharaonis aſcendit de ciuitate Dauid in domum ſuam, ideſt, aſcendit de domo Dauid in domum ſuã. Et tunc ſtat quæſtio, ſcilicet, quare aſcendit de domo Dauid ad domum ſuam. Reſpondendum, quòd fecit hoc Salomon, quia arca Dei fuerat in domo Dauid: & nolebat, quòd ibi eſſet vxor ſua, vt patet 2. Paralipomenon 8. Scilicet, Dixit enim Rex non habitabit vxor mea in domo Dauid, eo quòd ſanctificata ſit, quia ingreſſa eſt in eam arca Domini.

An propter ingreſſum arcæ in domum Dauid eſſet illicitum habitare ibi filiam Pharaonis, vel aliam fœminam. Quæſt. XV.

QVAERETVR vlterius an propter ingreſſionem arcæ in domum Dauid eſſet illicitum habitare ibi vxorem Salomonis. Aliquis dicet, ꝙ ſic, nam Salomon dixit, quòd erat ſanctificata domus per ingreſſum arcæ, & ob hoc non deberet ibi habitare vxor ſua, ergo videtur, quòd erat illicitum. Item iſta domus erat ſanctificata, ſicut templum propter ingreſſum arcæ; ſed in templo non liceret habitare alicui laico, ideo nec in illa domo liceret habitare vxori Salomonis. Reſpondendum, quòd non erat illicitum habitare ibi vxorem Salomonis: quia ante hoc habitabat ibi, vt patet ſupra 3. Scilicet, Accepit namquàm filiam Pharaonis, & adduxit eam in ciuitatem Dauid, donec compleret ædificans domum ſuam: ſi tamen eſſet illicitum morari ibi vxorem Salomonis non tenuiſſet eam ibi, nec per vnum diem: ideo videtur, quòd non erat illicitum manere ibi. Item Dauid erat vir ſanctus, & cauebat nimis offendere Deum; ſi igitur eſſet illicitum morari ibi, ipſe non mãſiſſet ibi, & tamen manebat ibi cum familia ſua: nam intra domum ſuam parauit locum arcæ Domini. præcedenti libro, cap. 6. & 1. Paralipomenon 15. & 16. Ergo non erat illicitum Salomoni manere ibi cum vxore ſua. Item dato, quòd iſta domus ſancta eſſet, quando erat ibi arca, tamen poſtquàm receſſit inde arca, non erat ſancta; ideo poterat tranſire ad quoſcunque vſus humanos. Sic patet de tabernaculo Moyſi, quod figebatur per deſertum: nam dum eſſet fixum non licebat alicui laico introire intra ambitum illius: & tamen poſtquàm tabernaculum motum erat, licebat cuique laico ſtare in loco, vbi fuerat prius tabernaculum, & etiam Sancta ſanctorum: quia iam non manebat aliqua ſanctificatio loci. Nunc autem erat arca in templo, ideo poterat manere vxor Salomonis in domo Dauid. Item Dauid manebat in domo illa, manente arca ibi, ergo a fortiori poſſet filia Pharaonis manere ibi, poſtquàm receſſerat arca. Item ipſamet filia Pharaonis manſit ibi, dum eſſet arca ibidem, antequàm duceretur in templum, ergo a fortiori poſſet nũc manere ducta arca in templum. Patet antecedens, quia Salomon accipiens filiam Pharaonis in vxorem, duxit eam in domum Dauid, ſupra 3. Et tamen tunc erat arca ibi, eo quòd nondum translata fuerat ad templũ, eo quòd non erat factum templum, nec domus Regis, vt patet ibidem. Item Salomon putabat ſe licitè habitare in domo illa, quia non dixit non habitabo ego in domo Dauid, ſed, non habitabit vxor mea: ergo etiam ipſa poterat licite habitare ibi, quia mulier nõ magis prohibebatur accedere ad res ſacras, quàm vir laicus, ſed Salomon erat laicus, cum eſſet de tribu Iuda, ergo ſi licebat ei manere in domo Dauid, liceret etiam vxori ſuæ. Dicendum igitur, quòd in domo Dauid erant duæ diuiſiones, ſiue duo habitacula ſeparata, & in vno illorum habitabat Dauid, & in alio erat arca Domini: & in tantum differebant iſta duo habitacula, quòd quamquam Dauid, vel aliqui de domo ſua eſſent polluti immunditijs legalibus, non polluebant locum arcæ. Vnde licet aliquando morerentur aliqui in domo Dauid, & eſſet polluta ipſa domus, & omnes habitantes in ea. Nume. 19. Non polluebatur locus arcæ. Quod patet, quia quando mortuus eſt paruulus in domo Dauid ipſe lauit ſe, & introiuit in domum, vbi erat arca, præcedenti libro, cap. 12. Si tamen polluueretur locus arcæ non ingreſſus fuiſſet illuc Dauid: nec etiam vellet, quòd maneret ibi arca Dei, quia magna irreuerentia irrogaretur ei in hoc. In illa autem domo, in qua erat arca dum manebat ibi non morabatur Dauid, nec aliquis hominum, ſed introibant illuc ad orandum: mortuo etiam Dauid cum Salomon haberet vxorem ſuam in domo Dauid, non introibat in locum arcæ ad habitandum, ſed ad orandum interdum. Poſtquàm vero arca ducta fuit in templum, non ſolum licebat Salomoni, & vxori ſuæ habitare intra domum primam, in qua morabatur Dauid, ſed etiam in domo illa, in qua erat arca prius, cum iam non eſſet locus ille ſacer poſt receſſum arcæ: & ob hoc Dauid putauit licitum ſibi eſſe manere in domo illa, in qua non erat arca. Salomon etiam cum

In domo Dauid erãt duę diuiſiones.

vxore

vxore ſua putauit licitè manere in eadem domo, & manſit vſquequo facto templo ducta eſt illuc arca: & poſtea adhuc manſit filia Pharaonis in domo Dauid, quouſque domus ſua ædificata eſt. Licuiſſet ergo ſemper ibi habitare: Salomon tamen ex abundanti deuotione ad ſignandam magnam ſanctitatem, quæ fuerat in domo illa manente ibi arca, tanquàm nunc manerent reliquiæ illius ſanctitatis, voluit, quòd non maneret ibi vxor ſua. Sciendum tamen, quòd iſtud non erat principaliter, niſi ad euitandum coitum cõiugalem fieri in domo illa, quia loca ſacra iudicantur nimis polluta effuſione ſanguinis, vel ſeminis: & ob hoc voluit, quòd vxor ſua eſſet in alia domo, vt ibi eſſet thorus coniugalis, & non in domo Dauid, quo facto ipſe Salomon manſit in domo Dauid, quia recedente inde vxore, nõ erat occaſio polluendi domum ſeminis effuſione. & tamen adhuc coitus coniugalis licitus erat in domo illa: nam ibi tenuit Salomon multo tempore vxorem ſuam: ſed quia tunc nondum fecerat domum pro vxore ſua, tenebat eam in domo Dauid, & nõ obſeruabat iſtam reuerentiam, quæ erat ſupererogationis. Si autem eſſet reuerentia neceſſitatis, etiam ſi Salomon nondum ædificaſſet domum, non tenuiſſet ibi vxorem ſuam. Nunc autem facta domo voluit obſeruare reuerentiam ſupererogationis. Ad primam rationem dicẽdum, quòd domus, in qua erat arca, erat ſanctificata dum ibi manebat: & poſtquàm receſſit, non erat ſancta: alia autem pars domus nunquàm fuit ſancta propriè loquendo, ſiue exiſtente arca in domo Dauid, ſiue non: ſed Salomon vocauit eam ſanctificatam largiſſimè, quantum ad quandam reuerentiam ſupererogationis. Sciendum tamẽ, quòd Salomon non loquitur de parte domus, in qua erat arca, quia in iſta nunquàm habitauerat vxor ſua, eo quòd ipſe acceperat vxorem, dum maneret arca in domo Dauid, ſcilicet, nondum ædificato templo, ſupra 3. Et tamen hic dicitur, quòd aſcendit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & 2. Paralipomenon 8. dicitur: Non habitabit vxor mea in domo Dauid: ergo neceſſario intelligitur de domo, in qua prius erat iſta filia Pharaonis, & in illa non erat arca. Ad ſecundam rationem dicendum, quòd illa pars domus Dauid, in qua erat arca, erat ſanctificata, ſicut templum eo tempore, quo erat ibi arca: poſt receſſum autem eius non erat ſancta, niſi largè, vt dictum eſt. Alia autem pars domus nunquàm fuit ſancta, nec exiſtente ibi arca, nec recedente; ideo ſemper licuit ibi quibuſcunque habitare. *Tunc ædificauit Mello.* Iſtud eſt ſecundum de ædificatione Mello: quid autem ſit Mello ſupra declaratum eſt. Dauid enim non ædificauerat Mello, nec coæquauerat voraginem, ſed incepit ædificare ex ipſa Mello, præcedenti libro, capitulo quinto. Scilicet, Et ædificauit per gyrum a Mello, & intrinſecus. Dicunt autem, quòd in iſta Mello, ſiue platea magna fecit Salomon tabernacula, pro ſeruis filiæ Pharaonis. Motiuum autem eſt, quia poſtquàm dicitur de tranſitu filiæ Pharaonis in domum ſuam: mox dicitur de ædificatione Mello. *Offerebat quoque.* Iſtud eſt tertium, ſcilicet, Salomonis oblatio, & ponitur de oblatione iſta, quia erat valde famoſa, ſcilicet, quia offerebat victimas multas, quod colligitur ſequenti cap. cùm dicitur, Quòd Regina Saba mirata eſt videns holocauſta, quæ offerebat Salomon in domo Domini. *Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos ſingulos.* Ideſt, iubebat pro ſe offerri, vel dabat animalia ad offerendum; nam ipſe Salomon per ſe non immolabat, quia cum eſſet laicus non licebat ei hoc facere.

De ædificatione Melli.

Quibus vicibus Salomon offerebat ordinarie. Quæſtio. XVI.

QVAERETVR, quæ erant iſtę tres vices, quibus Salomon offerebat per ſingulos annos. Reſpondendum, quòd hic ponuntur ſacrificia ordinaria Salomonis: interdum tamen propter aliquas cauſas emergentes Salomon ſacrificabat: ſed illa non erant ſacrificia ita famoſa, ſicut iſta ordinaria, ideo cum magna eſſent, credendum eſt, quòd fierent in aliquibus magnis feſtiuitatibus. Inter Hebræos autem erant duplices feſtiuitates, ſcilicet, quædam, quæ replicabantur ſæpe per annum, & aliæ, quæ ſemel in anno erant. Primæ erant duæ, ſcilicet, ſabbatum, quod in qualibet hebdomada erat, & feſtum Kalendarum, quod erat prima die cuiuslibet menſis, Nume. 28. & 29. Solennitates autem, quæ non replicabantur per annum erant quinque, ſcilicet, feſtum azymorum, & Pentheceoſtes, & clangoris, & propitiationis, & tabernaculorum, Leuit. 23. & Nume. 28. & 29. Inter iſtas autem ſolennitates illæ, quæ non replicabantur erant excellentiores, ideo in illis dicendum eſt, quòd Salomon immolaret: quia tamen erant quinque, dubium eſt, quæ erant tres illarum, in quibus Salomon immolabat: & dicendum rationabiliter, quòd erant tres ſolenniores iſtarum quinque, & iſtæ ſunt feſtum Azymorum, & Penthecoſtes, & Tabernaculorum: iſtæ enim erant cæteris ſolenniores, quia in his iubebantur omnes Iſrãelitæ venire in locum Sanctuarij. Exo. 23. & 34. & Deuter. 16. Et tunc, adueniente toto populo, Rex faciebat ſacrificia mirabilia, ſcilicet, offerens animalia multa.

An tantum ter in anno Salomon offerret. Quæſtio. XVII.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur, quòd ſolum in tribus feſtiuitatibus Rex immolabat: nam videtur, quòd pluries deberet immolare, cum quotidie fierent ſacrificia. Reſpondendum, quòd ſacrificia fiebant quotidie in Sanctuario, & differenter, quia non fiebant talia in die feſto, ſicut in diebus profeſtis: ſed erant maiora: & ſecundum differentiam feſtorum erat differentia oblationum. De quo patet Nume. 28. & 29. Ita, quòd nulla dies ſine ſacrificio maneret: iſta tamen ſacrificia erant ordinaria, & fiebant de expenſis Sanctuarij: ipſi tamen laici non compellebantur ad faciendum aliqua ſacrificia, ſed quando gratis offerrent, acceptabantur. Iſtud autem erat verum, niſi ſemel in anno, ſcilicet, in die Phaſe: nam tunc omnes de Iſrael cogebantur offerre agnum anniculum immaculatum per ſingulas domos, vt in qualibet domo comederetur, ſi domus ſufficiens erat ad comedendum vnum agnum. Exo. 12. Et iſte agnus immolabatur in loco Sanctuarij, ſicut cætera ſacrificia, Deuteron. 16. Siquis verò nollet offerre iſtud ſacrificium ſemel in anno occidẽdus erat, Nume. 9. Iſtud autem Salomon offerebat celebrans Phaſe in domo ſua, ſicut celebrabatur in omnibus alijs domibus Iſraelitarum: & iſtud non computatur quaſi vnum de iſtis tribus ſacrificijs, eo quòd large vocatur ſacrificium: ſed in feſto Azymorum offerebat multa animalia tam in holocauſtum, quàm in hoſtias pacificas. Idem in Penthecoſte, & idem in feſto Tabernaculorum: ad nullam tamẽ iſtarum oblationum obligabatur, ſed ſponte agebat: & nullus laicus, vel ſacerdos obligabatur aliquando de ſumptibus ſuis facere ſacrificium, niſi incideret in aliqua peccata, propter quæ lex imponebat ſacrificium pro peccato, vt patet Leuit. 4. & 5. & Nume. 5. De redditibus autem

Sanctuarij

Sanctuarij ſacrificia quotidie facienda erant, vt dictũ
est. *Holocauſta, & pacificas victimas*. Scilicet, In qua-
libet vice iſtarum trium offerebat iſta duo genera ſa-
crificiorum, de quorum cæremonijs patet Leuit. 1. &
3. Aliud autem genus ſacrificij erat pro peccato; &
iſtud non erat tam ſpontaneum, ſicut holocauſtum,
& hoſtia pacifica: quia regulariter imponebatur pro
aliquibus panis, ideo Salomon non offerebat illud.
Super altare quod ædificauerat Domino. Ideſt, Super altare,
quod fecerat Salomon, quod erat in altitudine cubi-
torum deaem, & viginti longitudine, & totidem lati-
tudine. 2. Paralipomenon 4. Et iſtud erat coram Do-
mino, ideſt, in atrio ſacerdotum; & in illo offerebe-
tur. Aliud autem fecerat Moyſes, ſed in illo iam non
offerebatur. *Et adolebat thymiama coram Domino.* Ideſt,
Dabat ſacerdotibus thymiama ad hoc, quòd adole-
rent, ideſt, cremarent illud coram Domino, ſcilicet,
in altari thymiamatum intra templum: ipſe enim per
ſe non adolebat illud, cum non eſſet ſacerdos. *Perfe-
ctumque eſt templum.* Iſtud ponitur hic incidenter, quia
dicebatur de operibus Salomonis, & de ſacrificijs
eius, quæ fiebant in templo: ideo dicitur, quòd tem-
plum iam perfectum erat. *Claſſem quoque.* Hic poni-
tur quartũ, ſcilicet, ſeruorum Salomonis cum ſeruis
Hiram nauigatio, & dicitur. *Claſſem quoque fecit Rex
Salomon in Aſiongaber.* Eſt Aſiongaber quidam portus
maris rubri, & eſt in parte Orientali terræ Chanaan.
Vnde Exodi 23. dicitur: Ponam terminos tuos a mari
rubro vſque ad mare Palæſtinorum: & tamen mare
rubrum ponitur ibi pro Oriente: & eſt iſta ciuitas
Aſiongaber in terra Idumææ, quia in mari illo in ter-
mino Orientali coniunguntur terra Chanaan, ſcili-
cet, duarum tribuum, & dimidiæ, & terra Idumæo-
rum. Iſta ciuitas Aſiongaber fuit olim famoſa valde,
& portus accommodus valde nauibus, ſed Alexan-
der Magnus ædificia vrbis, & portus terræ coæquauit.
Et dicitur, quòd fecit claſſem, ideſt, multitudinem nau-
uium. Habebat autem Salomon mare magnum, ſci-
licet, Mediterraneum ab Occidente, quod vocatur
mare Palæſtinorum, in quo poterat claſſem facere,
ſed non legitur, quòd ibi fecerit, ſed ſolum in mari
rubro in ſinu Arabico: eo quòd ipſe volebat mittere
ad terram Indorum, ſcilicet, in Ophir, & in alias par-
tes Indiæ, vbi erant res precioſæ, vt inde deferrentur:
ſed per mare Palæſtinorum non poterat illuc nauiga-
ri, ideo fecerat claſſem in mari rubro. *Quæ eſt iuxta
Ailath.* Iſta eſt quædam ciuitas famoſa in terra Idu-
mæorum, quæ aliquando vocatur Elath, vt patet Deu
teron. 2. Apud iſtas duas ciuitates tranſierunt Iſraelitæ
venientes per deſerta Arabica de Aegypto in terram
Chanaan; nam coacti ſunt circuire terram Idumæo-
rum, & deinde in parte Orientali eius tranſire per iſta
duo loca: vnde Deuter. 2. dicitur, Circuiuimus mon-
tem Seir longo tempore, ideſt, terram Idumæorum,
& poſtea ſequitur: Cumque tranſiſſemus fratres no-
ſtros filios Eſau, qui habitant in Seir per viam campe-
ſtrem de Elath, & de Aſiongaber venimus ad iter,
quod ducit ad deſertum Moab. Iſta ciuitas vocatur
nunc ciuitas Elana mutato nomine parum ab He-
bræo. *In littore maris rubri.* Mare rubrum habet duos
ſinus, ſcilicet, Perſicum, & Arabicum: nam incipiens
a parte Indorum extenditur vna pars eius verſus Per-
ſidem, & vocatur ſinus Perſicus: alia pars extenditur
magis verſus Meridiem, & tangit Aegyptum fluitq;
per deſerta Arabica: ideo vocatur ſinus Arabicus: neu
ter tamen iſtorum ſinuum fluit in mare magnum, vel
mare Mediterraneum, ſed ſunt coarctati limitibus ter
rarum, ſicut magni lacus. Ideo iſte ſinus Arabicus ex
parte tangit Aegyptum, & tamen ſecat eam ab Orien
te vſque in Occidentem, eò quòd in Aegypto deſi-

Aſiongaber vbi.

Mare rubrũ duos habet ſinus.

F nit, & non procedit vſque ad mare Mediterraneum,
quod eſt in parte Occidentali Aegypti: ideo ſic ſoluitur
difficultas illorum, qui dicunt quomodo poterant
Iſraelitæ exire de Aegypto per viam terræ Philiſthi-
norum non tranſeundo mare rubrum: & per viam
deſerti non poterant tranſire, quin intrarent in mare
rubrum: ſcilicet, quia ſi Iſraelitæ iuiſſent per terram
Philiſthinorum deſcenderent a mari rubro deuiã-
tes ab illo, quia non pertingit vſque ad partem Occi-
dentalem Aegypti: ſi autem irent verſus Orientem,
appropinquarent mari rubro: ſic autem factum eſt.
De hoc patet Exo. 13. Quamquam ibi ſecundum alio-
rum poſitionem aliter fuit aſſignatus tranſitus maris
rubri. Erat autem iſte ſinus maris rubri Arabicus, in
G quo Salomon claſſem fecit. *In terra Idumææ.* Scilicet,
Aſiongaber eſt portus terræ Idumææ: nam licet terra
Iſrael peruenerit vſque ad mare rubrũ ex parte Orien-
tali, tamen portus Aſiongaber non eſt in parte terræ
Iſrael, ſed in parte Idumæorum vbi eſt etiam princi-
pium terræ Moabitarum, vt colligitur Deuteron. 2.
Poterat autem Salomon facere claſſem in Aſiionga-
ber, quia Rex Idumææ erat ſibi ſubiectus: cum Dauid
ſubieciſſet ſibi Idumæos in tributarios, & poſuiſſet
præſidium in Idumæa. præcedenti libro, cap. 8. *Miſit-
que Hiram in claſſe illa ſeruos ſuos.* Iſtud fuit, vt illi erudi-
rent ſeruos Salomonis: nam ſerui Salomonis non
erant viri nautici, ſerui autem Hiram erant periti in
arte nautica, vt dicitur in litera. Sic etiam ſerui Salo-
H monis non erant periti in cędendo ligna, ideo Salo-
mon petiuit, vt eſſent ſerui Hiram cum ſeruis Salo-
monis inſtruẽdo eos in arte cæſoria, & dixit: ſcis enim
quoniam in populo meo non eſt vir, qui ſciat ligna
cædere, ſicut Sidonij; ideo ſint ſerui mei cum ſeruis
tuis, ſupra 5. *Viros nauticos, & gnaros maris.* Scilicet, Vi-
ri Hiram erãt nautici, ideſt, ſcientes artem nauticam:
etiam erant gnari maris, ſcilicet, ſcientes loca maris
per diuerſos tractus terrarum: & hoc opus erat ad eũ-
dum in Ophir, quia per longos terræ circuitus ibatur
illuc ex Aſiongaber. Cauſa autem quare ſerui Hiram
erant nautici, erat quia habitabant in littore maris,
ſcilicet, in Tyro, & Sidone. Fuit autem ciuitas famo-
ſiſſima antiquitus in rebus nauticis: conueniebant
enim ad eam mercatores de omnibus partibus orbis,
I de cuius gloria deſcribit latè Ezechiel. cap. 27. Hebræi
autem non erant tantum dediti occupationibus ma-
ris: ideo non nouerant artem nauticam. *Qui cum ve-
niſſent in Ophir.* Ophir eſt quædam inſula in terra In-
diæ, qui vocata eſt Ophir a quodam de filijs Heber: in
hac leones, & ſæuiſſimæ beſtiæ habitant: hæc enim
terra habet montes aureos: nam ſuperficies eius vide-
tur tota quaſi aurum: non eſt tamen facultas homini-
bus introeundi, & manendi in montibus illis aureis
propter ſæuiſſimas beſtias: ſed cum ſint illi montes in
littore maris nautæ appellentes nauem ad portum,
cum vident abeſſe beſtias ex impetu introeunt in ex-
tremitates illorum montium, & laminas aureas vn-
K guibus, & pedibus beſtiarum erutas accipiunt, & in
nauem redeunt: poſtea autem decoquunt terram il-
lam, vt depuretur aurum: ſic enim acceperunt ſerui
Salomonis, ita vt ducerent inde valde magnam maſ-
ſam auri. In terra iſta ſunt aues, & animalia diuerſi
generis, & varij lapides pretioſi: vnde ſimiæ, pauo-
nes, & pſittaci aues inde feruntur, Chryſopaſſus quo-
que lapides, & magnetes multi ibi ſunt, vt refert Pli-
nius, & Rabanus. *Sumptum inde aurum quadringentorum
viginti talentorum detulerunt ad Regem Salomonem.* Scili-
cet, Acceperunt inde terram auream, quæ non erat
purum aurum: ſed ſicut ferrum eſt in terra, vel alia
metalla in minerijs, quę poſtea debent depurari igne:
eſt tamen in terra iſta aurũ purius, & pretioſius, quàm
in

Vide D. Abulen. Exo. 13. q. 7. & 9. & 14. c. q. 7. & 9.

Ophir inſula Indiæ habẽs montes aureos.

in alijs terris, & ſic quando ducebant terrã illam erat
A magnæ quantitatis, ſed poſtea cum depurata eſt fuit
talentorum quadringentorum, & viginti. Poſt Salo-
monem autem aliqui alij de Regibus Iuda, & Iſrael
mittebant in Ophir pro auro. Sic patet de Ioſaphat
Rege Iuda, infra vlti. ſcilicet, Rex vero Ioſaphat fece-
rat claſſes in mari, quæ nauigarent in Ophir propter
aurum, & ire non potuerunt, quia confractæ ſunt in
Aſiongaber. De iſta miſſione in Ophir dicit Ioſephus
Cap. 3. 8. Antiquitatum: Fecit Rex Salomon multas naues in
ſinu Aegyptiaco maris rubri in loco, qui appellatur
Aſiongaber non procul a ciuitate Elana, quæ nunc
Beronica appellatur: miſit autem in Ophir, vbi nunc
terra aurea nuncupatur: eſt autem in India, vt aurum
inde deferrent, & colligentes quadringenta viginti
B talenta reuerſi ſunt: non enim emebatur aurum, vel
argentum, aut vendebatur, ſed multæ fuere naues,
quas Rex in mari Tharſico conſtituerat, vt interiora
gentium penetrarent, & omnia compararent: com-
paratum autem aurum, & argentum Regi deferrent,
nec non elephantos Aethiopas, & ſimias: nauigium
vero euntes, & redeuntes tribus annis complebant.
Ophir in ſula vbi ſit. Sciẽdum autem, quòd inſula Ophir in India eſt apud
fluuium terræ Heuilath, qui eſt Phiſon, & iſte circuit
terram Ophir; & tamẽ in fluuio iſto ſunt lapides pre-
tioſi, & in terra, quam circuit, ſcilicet, in terra Ophir
eſt aurum optimum. Sic patet Geneſ. 2. Scilicet, No-
men vni Phiſon; ipſe eſt, qui circuit omnem terram
Heuilath, vbi naſcitur aurum: & aurum terræ illius
C optimum eſt; & intelligitur iſtud de Ophir, quia ibi
naſcitur aurum.

C A P. X.

2. Par. 9. Matt. 12. Luc. 11.

ED & Regina Saba audita fama
Salomonis, in nomine Domini
venit tentare eum in ænigmati-
bus. Et ingreſſa Ieruſalem cum
multo comitatu, & diuitijs, camelis portan-
8. q. 1. c. vereor. tibus aromata, & aurum infinitum nimis,
D & gemmas pretioſas, venit ad Regem Sa-
lomonem, & locuta eſt ei vniuerſa, quæ ha-
bebat in corde ſuo.

Deſcripta in præcedentibus gloria Salomonis in
ædificijs, & familia hic deſcribitur eius gloria in ma-
gna opulentia, & diuiditur in tria: primò ponitur opu-
lentia ex amplitudine ſumptuum; ſecundò ex multi-
tudine prouentuum ibi. *Erat autem pondus.* Tertiò ex
magnitudine effectuum ibi. *Fecit quoque Rex.*

An iſte ordo ſit continuus. Quæſt. I.

QVAERETVR circa primum an ea, quæ haben-
E tur hic fuerint facta poſt præcedentia, vel ſit
aliquis ordo mutatus, & an fuerint facta
iſta immediate poſt præcedentia. Ad primum dicen-
dum, quòd non apparet, an ea, quæ habentur hic ſint
facta poſt præcedentia, quia iſta non eſt aliqua hiſto-
ria continuata cum præcedentibus, vel ſubſequenti-
bus, ſed eſt quoddam accidẽs per ſe deſcriptum, ſcili-
cet, quòd venerit iſta Regina ad audiendam ſapien-
tiam Salomonis: nam ſupra 4. dicitur, quòd de omni-
bus populis veniebant ad audiendum ſapientiam Sa-
lomonis: & ſic potuit eſſe, quòd veniret ante iſtud vel
poſt. Dicendum tamen, quòd venerit poſt ea, quæ ha-
bentur ſupra, quia nũquam recedẽdum eſt ab ordine
literæ, niſi appareat manifeſta cauſa: hic autem nõ ap-
paret aliqua: ideo credendum eſt, quòd talis fuit ordo
qualis ponitur hic in litera. Item patet quia preceden.
cap. dicitur de conſummatione ædificiorum Salomo-
nis, ſcilicet, quòd facta domo Domini, & domo ſua
dedit mercedem Hiram Regi Tyri, quando tamen
venit Regina Saba ad Salomonem, erat factum tem-
plum Domini, & domus Regiæ erant completæ, &
domus ſeruorum ſuorum: nam ipſa Regina videns
domum, quam ædificauerat Salomon, & cibos men-
ſæ eius, & habitacula ſeruiorum ſuorum, & holocau-
ſta, quæ offerebat in domo Domini, non habuit vltra
ſpiritum, infra in litera: erat igitur iſte aduentus poſt
omnia præcedentia. Ad ſecundum dicendum, quòd
B nõ poteſt patere an modico tempore, vel multo poſt
præcedentia facta fuerint quæ habentur hic: conſtat
tamen, quòd de Regno Salomonis ad minus tranſie-
rant anni plus quàm vigintiquatuor, quia Salomon
regnauerat fere quatuor annis ante fundationem tẽ-
pli, ſupra 6. Deinde ædificatio templi, & domorum
Salomonis duraui annis viginti, præcedẽti cap. Quia
templum ædificatum eſt annis ſeptem, ſupra 7. Et do-
mus Salomonis annis tredecim, ſupra 7. Et ſic ſunt an
ni vigintiquatuor a principio Regni Salomonis vſq;
ad finem ædificationis domorum ſuarum: & tamen
Regina Saba venit ad Salomonem ędificato iam tem
plo, & domibus ſuis, vt patet hic in litera, & ſupra de-
claratum fuit. Poſt iſtos autem vigintiquatuor annos
C quanto tempore venerit Regina Saba non apparet.

Quo tẽpore Regina Saba venit ad Salomonem.

*Quæ erat iſta Regina Saba, quæ venit ad Salomonem: & quo-
modo dicitur, quòd venit in nomine Domini. Et Saba
quæ ſit regio ne, an ciuitas, & vbi. Quæſt. II.*

QVAERETVR de iſta Regina Saba, quæ erat.
Reſpondendum, quòd ad hoc oportet ſciri,
quid ſit Saba: & dicendum, quòd Saba aliquan
do accipitur pro ciuitate quadam Aethiopiæ: aliquan
do autem pro quadam prouincia, quæ vocatur Saba,
vel Sabea: apud nos enim non differunt nomina iſta:
ſed apud Hebræos differunt, quia aliquando ſcribitur
per literam Sin, & aliquando per literam Samech. Sa-
ba autem, vt eſt regio, dicit quandam partem terræ Saba qd.
Arabicæ, quæ a Ieruſalem longe diſtat verſus Orientẽ,
& denominata fuit a quodam de filijs Cham, qui vo-
catus eſt Saba. Geneſ. 10. Iſta terra habet ab Oriente
mare rubrum, ſcilicet, ſinum Perſicum; ab Aquilone
autem habet terram Chaldęorum, & Babylonionum;
a Meridie verò habet terram Aethiopiæ, ab Occiden-
te vero habet terram Aegypti. Iſta terra abundat ni-
mis in arboribus myrrhæ, & thuris, & in alijs aroma-
ticis lignis. Ibi etiam naſcitur auis phęnix, quæ vnica
ſemper eſt. De his habetur de proprietatibus rerum,
lib. 15. Iſta Regina, ſecundum quòd vult Herodotus,
& alij hiſtoriographi erat Regina totius Aphricæ, &
Aethiopiæ, & Aegypti: & cum eſſet potentiſſima ve-
nit ad Salomonem. Ioſephus autem 8. Antiquitatum Cap. 3.
putat, quòd iſta Regina fuerit Regina Aegypti, quæ
vocata eſt Nichaula, quæ etiam fuit Regina Aethio-
piæ: nam ſecundum quòd refert Herodotus Alicar-
naſſeus a Mineo, qui Memphim condidit, fuerunt
Reges Aegypti ſemper dicti Pharaones, & fuerunt
trecenti triginta, quibus ſucceſſit Nichaula Regina
Aegypti, & Aethiopiæ. Sed dicendum, quòd non eſt
Regina Saba illa Nichaula Regina Aegypti, quia tẽ-
pore Salomonis, ſcilicet, paulo antequàm veniret Re-
gina Saba ad Salomonem venerat ad eum Rex Aegy-
pti, præcedenti cap. Et ille erat ſocer Salomonis, vt pa-
tet ibidem, & ſupra 3. Ergo Regina Saba non erat Ni-
chaula Regina Aegypti, quia illa per ſe ſucceſſit in
Regnum,

Regnum, & cum ipsa erat Regina, nullus erat Rex Aegypti: alioquin non diceretur ipsa successisse omnibus Pharaonibus. Item non potest dici, quòd ipsa fuerit vxor Pharaonis Regis Aegypti, scilicet, soceri Salomonis: quia tunc non veniret ipsa cum tanta admiratione ad Salomonem, cum haberet filiam suam in vxorem: haberet enim maiorem familiaritatem cum illo: scriptura tamen significat illam tanquàm alienam. Siquis autē velit tenere cum Iosepho, quòd ista fuerit Nichaula Regina Aegypti debet dicere, ꝙ illa fuerit immediate post Pharaonem socerum Salomonis: & quòd non successerit in Regno aliquis vir socero Salomonis. Sed istud non satis conuenit, quia tunc ipsa venisset de Aegypto ad Salomonem; dicitur tamen hic, quòd venit de finibus terræ: sic etiā dicitur. Matth. 12. Quòd Regina Austri, idest, Saba venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis: Aegyptus tamen est satis prope terram Chanaan: nam de terra Chanaan ibant illuc filij Iacob pro cibarijs tēpore famis. Genes. 42. & 43. Ideo non venit de Aegypto, sed de alia terra. Dicendum ergo videtur, quòd ista fuerit Regina Aethiopiæ, & quòd accipiatur hic Saba pro ciuitate quadam Aethiopiæ, & non pro terra, quæ vocatur Saba: eo quòd ista terra est Orientalis ad terram Chanaan, & nō Meridiana cum sit apud Chaldæam, vt supra dictum est: Saba tamen, de qua hic dicitur, est ciuitas Meridiana respectu terræ Chanaan: ideo vocatur Regina Austri, idest, partis Australis, vel Meridianæ. Matt. 12. Et quia terra Aethiopiæ, vbi est Saba, est nimis distans a terra Israel, dicitur venisse ista Regina de finibus terræ. *Sed & Regina Saba.* Accipitur Saba pro ciuitate Aethiopiæ, & vocatur Regina Saba, non quòd illius loci solius esset Regina, sed quia ciuitas illa erat sedes Regni sui: sic enim Sehon dicitur regnare in Hesebon: & hic dicitur regnare in Astaroth, quia istæ ciuitates erant Metropoles Regnorum suorum. Deuteron. 2. & 3. & Iosue 12. & 13. *Audita fama Salomonis.* Scilicet, Audiuit eum sapientissimum esse super omnes homines, ideo voluit venire ad videndum eum, & ad interrogandum ipsum in multis dubijs. Nam multi Reges terræ veniebant ad Salomonem, vel mittebant ad eum viros, vt discerent ab eo solutiones dubiorum, & de omnibus populis veniebant ad eum, supra 4. *In nomine Domini.* Idest, Regina ista venit in nomine Domini, scilicet, non solum venit propter famam Salomonis, sed etiam propter nomen Domini.

Regina Saba quomodo venit ad Salomonem propter nomen Domini. Quæst. III.

QVAERETVR quomodo venit propter nomen Domini. Respondendum, quòd fortè Regina Saba audierat famam Dei Israel, quòd faceret mirabilia plusquàm omnes Dij gentium, ideo mota deuotione venit non solum ad audiendum sapientiam Salomonis, sed etiam ad adorandum Dominum. Deuotio autem istius Reginæ ad Deum Israel apparet ex verbis suis infra in litera, scilicet, Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, & posuit te super thronum Israel, eo quòd dilexerit Dominus Israel in sempiternum: & constituit te, vt faceres iudicium, & iustitiam. Item apparet, quòd ista Regina aliqualiter meruerit, cum venit ad Salomonem, quia Matth. 12. dicitur Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis: & tamen ipsa non mereretur si solum veniret ad audiendum sapiētiam Salomonis; ideo videtur, quòd etiam venerit ad adorandum Dominum, & quantum ad hoc meruit. Istud autem est valde rationabile, nam non solum ista Regina Aethiopiæ venit nunc in Ierusalem, & adorauit Dominum, sed etiam aliæ Reginæ Aethiopiæ veniebant postea in Ierusalem, vel mittebant per nuncios suos pecunias offerri in templum: sic enim fuit. Nam post Christi mortem vir quidam Aethiops eunuchus potēs Candacis Reginæ Aethiopum, qui erat super omnes Gazas eius venit adorare in Ierusalem, & sic ille ferret pecuniam Reginæ ad offerendum in templo: & ob hoc dicitur, quòd erat super omnes Gazas eius. Act. 8. Vel potest dici, quòd venit in nomine Domini, idest, audita fama de Deo, quòd dedisset sapientiam Salomoni: & hoc potest colligi ex verbis eius, infra, scilicet, sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti, scilicet, quia placuisti ei, dedit tibi sapientiam. *Venit a finibus terræ.* Dicitur a finibus terræ, idest, de terra longinqua, scilicet, de Aethiopia, quæ est nimis Meridiana versus lineam æquinoctialem: aliæ tamen terræ sunt distantiores a Ierusalem versus Meridiem, quàm terra huius Reginæ. Vocatur autem ob hoc Regina Austri. Matth. 12. Idest, Regina terræ nimis Australis. *Tentare eum in ænigmatibus.* Scilicet, Venit ad tentandum, an Salomon esset tam sapiens, vt dicebatur: & ad hoc proposuit ei ænigmata, idest, quæstiones valde obscuras, vt sic cognosceret profundum sapientiæ eius. *Et ingressa in Ierusalem cum multo comitatu.* Salomon morabatur semper in Ierusalem, quia ibi erat sedes Regni eius, ideo illuc venit Regina Saba; & cum esset potentissima, venit in magno apparatu Regali, scilicet, cum comitatu multo. *Et diuitijs.* Scilicet, ad magnitudinem expensarum, quia veniebat de terra longinqua, & cum magno apparatu. *Camelis portantibus aromata.* Scilicet, Ferebat camelos multos, in quibus aromata multa erant; & ista erant ad dandum Salomoni, quia cum Regina ab eo vellet audire solutiones dubiorum, volebat ei offerre munera magna. Et ista fuerunt pretiosissima aromata, qualia nunquàm allata sunt in terram Israel: vt infra dicitur. Abundant autē Aethiopes camelis, ideo in camelis ferebāt onera sua præsertim, quia ista animalia sunt ad ferendum magna onera, & sunt magni laboris ad iter agendum. In Aethiopia autem abundant aromata, & omnia aromatica propter caliditatem terræ. In terris autem frigidis nulla aromata sunt: in terris autem temperatis, qualis erat terra Chanaan, quæ est partim in quarto climate, & partim in tertio, etiam non sunt aromata; ideo Regina Saba sciens hoc, tulit aromata multa, quia illa pretiosa essent in terra Israel. *Et aurum infinitum nimis.* Modus loquendi hyperbolicus est, quia aurum non poterat esse infinitum, sed dicitur infinitum, idest, multum. Et maximè patet hoc, quia dicitur infinitum nimis: & tamen nimis augmentat, sed super infinitum non est augmentum, ideo accipitur infinitum nimis, idest, multum nimis, quod patet 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Portabāt cameli aromata, & auri plurimum. *Et gemmas pretiosas.* De multis generibus lapidum ferebat: & omnia hæc erant partim ad ostentandas diuitias suas; & partim ad dandum munera Salomoni magna de illis: nam infra dicitur, quòd dedit Regina Salomoni centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas. *Venit ad Salomonem, & locuta est ei vniuersa, quæ habebat in corde suo.* Idest, Proposuit omnia dubia, quæ habebat in corde, super quibus interrogatura venerat. *Et docuit eam Salomon omnia verba, quæ proposuerat.* Idest, Declarauit ei veritates occultas illarum quæstionum, de quibus dubitabat: quia non erat aliquid nimis difficile Salomoni. *Non fuit sermo, qui regem latere posset, & non responderet ei.* Idest, Non fuit aliqua quæstio, cuius solutio posset

posset latere regem; quia ipse erat instructissimus in omnibus naturalibus, & omni alio genere sciendi, vt declaratum est, supra 3. *Videns autem Regina Saba omnem sapientiam Salomonis.* Scilicet, Quia respondit ei ad omnia, in quibus ipsa dubitabat, & perspicuè intellexit veritatem, declarauitque ei Salomon alia maiora, de quibus ipsa non quæsierat, ideo obstupuit in sapientia eius. *Et domum, quam ædificauerat.* Intelligitur istud de domo Salomonis, scilicet, de tribus domibus, quas fecerat, quæ vocantur quasi vna domus. Iosephus dicit 8. Antiquitatum, quòd Regina Saba admirata est de omnibus, quæ vidit apud Salomonem: sed principaliter de tribus, scilicet, de domo saltus Libani, & de fabrica templi cum ordine ministrantium, & de ordine, & distinctione seruientium Salomoni. *Et cibos mensæ eius.* Ipsa Regina Saba comedit cum Salomone, & vidit cibos, qui quotidie ferebantur ei, qui præ multitudine, & varietate, & pretiositate stupendi erant. Vidit etiam cibos familiæ eius, vnde, & isti tanquàm admirabiles expressi fuerunt in scriptura, supra 4. Erat etiam varietas in vasis mensæ Salomonis pro cibis, & potibus supra extimationem. *Et habitacula seruorum.* Ista erant etiam miro ordine composita, & magna pulchritudine præclara, secundum differentiam ministrorum: istę autem domus erant intra domum Regis, vel prope, & propter pulchritudinem consideraut illas Regina Saba. Aliqui autem putant, quòd fuerint ista habitacula facta in platea, quæ dicebatur Mello, quam Dauid patentem dimiserat sine ædificijs. De Salomone autem dicitur præcedenti cap. & sequenti, quòd ædificauit Mello. *Et ordinem ministrantium.* Scilicet, Vidit varietatem ministrorum Salomonis tam in mensa, quàm in alijs officijs, & ista varietas erat ordinatissima, quia nihil excedebat modum, & tempus, & conditionem ministerij. *Vestesque eorum.* Idest, Consideraut differentiam vestium, quia cum essent ministri multi, omnes tamen vtebātur vestibus pretiosissimis: & quod maius erat, colores, & figuræ vestium distinguebantur per officia ministrorum, ita vt facile cognosci posset quis esset, de quo genere ministerij. Iste autem ordo tam diligenter obseruatus ostendebat magnam sapientiam Salomonis: nam sapientis est ordinare. *Et pincernas.* Isti erant, qui seruiebant de vino, & varijs potibus in mensa Salomonis. Ordo istorum, & varietas fuit admiranda: ideo Salomon inter cætera magnalia, quæ se fecisse dicit, refert de istis ministerijs. Ecclesiastes 2. Scilicet, Feci mihi cantores, & cantatrices, & delitias filiorum hominum scyphos, & vrceolos in ministerio ad vina fundenda. *Et holocausta, quæ offerebat in domo Domini.* Idest, Etiam vidit, quæ holocausta offerret Salomon. Ista enim erant sacrificia, quæ faciebat Salomon ter in anno in tribus festiuitatibus, vt declaratum est præcedenti cap. Et erant valde multa, & ob hoc mirata est Regina Saba. Sic enim fuit in dedicatione templi: nam obtulit vigintiduo millia boum, & centum viginti millia ouium. supra 8. In Hebræo habetur. *Ascensum per quem ascendebat in domo Domini.* Idest, Fecerat Salomon de domo sua vsque ad templum quoddam deambulatorium, vel ascensum de lignis thyinis, quæ ducebantur de Ophir, & illa ligna, & artificiosum ascensum mirata est Regina. Sed litera nostra conuenientior est: nam æquiuocatione Hebraica potest accipi ascensus pro deambulatorio ad ascendendum, Vel ascensus, idest, sacrificium, quia sacrificia sunt quædam ascensiones, vel eleuationes factæ coram Domino. *Non habuit vltra spiritum.* Idest, Non potuit sufficienter admirari de magnitudine prudentiæ, & sapientiæ Salomonis, & rerum eius: & conuenit hoc ad admirantes valde, quia quandiu aliquis habet intellectum sufficienter capacem ad intelligendum ea, quæ videt, vel audit, non admiratur nimis: cum vero spiritus suus non potest intelligere quæ videt, admiratur: & tunc dicitur non habere spiritum. Dixitque ad Regem. *Verus est sermo quem audiui in terra mea.* Idest, Vera est fama, quam audiui de te, dum essem in terra mea: tanta enim erat sapientia Salomonis, quòd per totum orbem diuulgabatur nomen suum, & multi non credebant, quia referebantur de eo incredibilia: scilicet, quæ præteritis temporibus nunquàm fuerant de aliquo homine audita. *Super sermonibus tuis.* Idest, Super rebus de te narratis. Interdum enim accipitur sermo pro ipsa re, sicut patet præcedenti libro, cap. 1. Scilicet, Quod est verbum, quod factum est in castris, idest, quæ res accidit in castris. *Et sapientia tua.* Idest, Vera est fama de sapientia tua. *Et non credebam narrantibus mihi.* Scilicet, Referebantur de te aliqua, quæ erāt incredibilia apud omnes homines, eo quòd nunquam talia de aliquo homine in præteritis sæculis dicta, vel audita fuerant: sic etiam multi alij de Regibus terræ non credebant quousque experiebantur. *Donec ipsa veni, & vidi oculis meis.* Scilicet, Iam credere cogor, quia vidi. Et dicitur vidi oculis meis, scilicet, magnitudinem operum tuorum, & ordinem familiæ tuæ, & alia quæ videri poterant ostendentia magnitudinem sapientiæ tuæ: nam ipsa sapientia videri non poterat. *Et probaui, quòd media pars mihi nunciata non fuerit.* Idest, Per experientiam inueni, quòd non fuerit mihi nunciata medietas sapientiæ tuæ, vel operum tuorum. Istud dicebat Regina, quia Salomon docuit eam circa alia maiora, quàm essent illa, de quibus ipsa dubitabat. *Maior est sapientia tua, quàm rumor, quem audiui.* Idest, Maior est sapientia tua, quàm fama tua: istud enim accidit excellentibus viris, quia interdum tanta est eorum excellentia, quòd fama non potest pertingere ad enarrandum magnitudinem illius: potissimè quando ista fama est de magnitudine ingenij: quia illi, per quos dilatari debet fama alicuius, non solum non intelligunt id, quod ille intelligit, sed etiam intelligere nequeunt quanta est magnitudo ingenij illius: sic etiam est circa quasdam alias perfectiones magnas in quocunque genere, quia vulgus non sufficit ad intelligendum illas: ideo qui excellentissimi sunt, æqualem virtutibus suis laudem habere nequeunt. 2. Paralipomenon 9. dicitur, Vicisti famam virtutibus tuis. Vocatur virtus quælibet perfectio, scilicet, maiores sunt perfectiones tuæ tam in sapientia, quàm in alijs, quàm fama tua. *Beati viri tui.* Attonita Regina Saba præ magnitudine sapientię Salomonis putauit magnum gaudium esse manere coram eo ad audiēdum, ideo dixit, beati viri tui, idest, subditi tui, vel domestici. *Et beati serui tui.* Scilicet, Illi, qui ministrant tibi. *Hi qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.* Scilicet, Illi, qui non veniunt ad præsentiam tuam, nec audiunt verba sapientiæ tuæ, nullam partē felicitatis assequuntur: qui aūt sunt corā te, & audiunt ea, quæ dicis, sunt beati, eo ꝙ in audiendo sapientiam tuam est summum gaudiū: rectè enim de humana felicitate iudicauit Regina Saba: nam summum bonū hominis est in intellectu, vt declarat Arist. 10. Ethico. Et quia sapiētia est maxima perfectio intellectus, erūt homines felices per hoc ꝙ sapientes sunt: hic tū non contingit homini viuenti assequi felicitatem propter duo. Primo, quia sapientia illa, quam homines hic cōsequuntur, imperfecta nimis est cum paucis veritatibus, & obscurè cognitis multarum rerum, & magnarū nos ignorātia cōfundit. Secūdū est, qa, & si aliquod gaudium in speculādo sit, corporis corruptibilis conditio

Cap. 3.

Admiratio Reginæ de sapientia Salomonis.

Homo viuens non potest assequi felicitatem.

ditio facit actum illum non esse delectabilē, vel non diu durare in sincera delectatione. Sic patet Sapientię 9. scilicet, Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Soluta autem anima a corpore, cùm, aut vera felicitas, aut summa miseria est, in sapientia consistit ipsa summa beatitudo: sic patet Ioan. 17. scilicet, Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te, idest, totum bonum vitæ æternæ est in cognoscendo te: & ista est cognitio speculatiua quamquam sit intuitiua per præsentiam obiecti, & non abstractiua per formam abstractam repræsentantē. Dum autem viuitur perfectū nullum bonū homini contingit: inter ipsa tū bona diminuta, quæ nobis euenīūt, sapientia imperfecta, quæ hic habetur maximum bonū, & maxime iocundū est. Vnde ipse Arist. qui de futura animarum conditione nihil disputat pro eo tēpore, quo hic viuitur, dicit hominem secundum sapiētiam felicitari, & ꝓ ipse mortalis existens per sapiētiam, & intellectum conetur ad immortalitatem. 10. Ethic. Nunc autem sic erat, quia maximè sapiētia, quæ erat in terra, & quæ in aliquo homine vnq̄ fuit erat in Salomone, beati erant illi, qui poterant participare aliqd de sapientia illa, & isti erāt, qui astabant semper Salomoni. Vnde isti scribebant plurima de eis, quæ loquebatur Salomon: & per hoc ipsi sapientes efficiebātur. Sic patet Prouerb. 25. Scilicet, Hæ quoq; Parabolæ Salomonis, quas transtulerūt viri Ezechiæ Regis Iuda. *Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti.* Laudat hic Regina Saba Deum Israel, quia credebat, ꝓ Salomon ab eo acceperat istam sapiētiam, quia inter homines nihil tale repertū est, s. ꝓ aliquis sine magisterio, & labore inuestigandi in tenera ætate subito sapientissimus effectus fuerit. Et dicitur cui cōplacuisti, s. vita tua, vel mores plācuit Deo: ideo dedit tibi sapientiam, & regnum, quia si non dilexisset te specialiter non accepisses tale donum. *Et posuit te super thronum Israel.* Scilicet, Deus dilexit te, & ob hoc fecit te Regem Israel. In hoc enim concedebat Regina Saba prouidentiam Dei, s. ꝓ negocia humana per eum disponantur, & ipse exaltet quos voluerit in regnum: & quos voluerit humiliet: iuxta illud Dan. 4. Donec cognoscant viuētes, ꝓ dominatur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. *Eo quòd dilexerit Dominus Israel in sempiternum.* Idest, Quia Deus diligebat Israel, & volebat, ꝓ maneret in æternū, fecit, vt tu esses Rex: sic patet 2. Paralipom. 9. Scilicet, Quia diligit Deus Israel, & vult seruare eum in æternum, iccirco posuit te in Regem super eum. q.d. quando Deus diligit aliquem populum, & vult conseruationem illius, dat ei Rectorem bonum: cum vero Deus odit populum propter peccata sua, cōstituit, vel permittit constitui Regem malum per cuius gubernationem populus pereat, vel sentiat magna mala, iuxta illud Iob 34. Scilicet, Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. *Constituit te Regem, vt faceres iudicium, & iustitiam.* Idest, Quia diligebat Israel dedit te in Regem sapientem, vt scires facere iudicium, & iustitiam. Aliter potest dici, quia dicitur hic, & constituit. Erunt istę diuersæ sententiæ, & referentur ad illud principium, scilicet, sit Dominus benedictus, quia posuit te super thronum Israel, & sit benedictus, quia dilexit Israel, & quia constituit te ad faciendum iudicium, & iustitiam, & tamen 2. Paral. 9. Est tota vna sententia, s. benedictus Dominus, qui cōstituit te in Regem, quia diligebat Israel. *Dedit ergo Regi centum viginti talenta auri.* Scilicet, Regina informata in dubijs suis a Rege obtulit ei ista talenta auri: & ad hoc dicitur supra, quòd ferebat infinitum aurum nimis. *Et aromata multa nimis.* Ista fuerunt specialia: nam Salomon habebat aurum, sicut Regina Saba; & tamē

F aromata non habebat, quia in terra Chanaan cum sit medio modo temperata, cum sit in quarto climate non sunt ibi res aromaticæ, quę causantur ex magnitudine caloris digerentis, & sic aromatica sunt in secundo, & tertio climate, & partim in primo. De his aromatibus dedit Regina multa Salomoni, vt patet infra. *Et gemmas pretiosas.* Etiam gemmæ, vt communiter causantur magis in terra calida, q̄ in temperata, vel frigida: ideo terra Indiæ versus Meridiem, cum sit nimis calida habet multos lapides pretiosos: sic etiā est de Aethiopia, in qua erat Regina Saba; quia illa est nimis calida, ideo communiter reperiūtur ibi plures lapides pretiosi, quàm apud nos, & in terra Chanaan.

Non sunt allata vltra aromata, tam multa, quàm ea, quæ dedit
G *Regina Saba Regi Salomoni.* Scilicet, A tempore, quo fuerunt Reges Israel, vsquequo Ieremias scripsit librum istum circa captiuitatem Babylonis, non fuerunt allata tam multa aromata in terram Israel, sicut attulit Regina Saba Salomoni: nam dicitur supra, quòd tulit camelos onustos aromatibus. Etiam sicut ista aromata fuerunt multa, ita erant pretiosa valde. vt patet 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Non fuerunt aromata talia, vt hæc, quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni. *Sed & classis Hiram, quæ portabat aurum de Ophir.* Ista est classis Salomonis, in qua erant serui Salomonis cum seruis Regis Hiram, & vocatur classis Hiram, eo quòd serui sui erant principales nautæ in illa, & ista erat destinata ad hoc, quòd iret, & rediret semper in Ophir,
H & portaret inde aurum, & quidquid pretiosum reperiretur ibi. Sic etiam erat alia classis Salomonis in mare Tharsico, & ibat in Tharsis vna vice in tribus annis, & ducebat inde argentum, & aurum, dentes elephantorum; & simias, & pauos, vt patet infra. *Attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis.* In insula illa sunt ista ligna pretiosissima, & sunt ligna alba ita solidissima, quòd postquàm sunt leuigata, & perfectè dolata apparent in eis imagines, sicut in speculis; ideo sunt ista ligna pretiosissima inter omnia ligna: ideo serui Salomonis duxerunt naues onustas illis. *Et gemmas pretiosas.* In insula Ophir sunt multæ gemmæ, scilicet, chrysopassi, & magnetes, & multæ aliorum generum, vt ait Plinius. *Fecitque Rex de lignis thyinis*
I *fulcra domus Domini, & domus Regiæ.* Ista ligna erant pulcherrima: ideo posita sunt in loco manifesto, quòd in eis imagines videbantur: ideo fecit fulcra, idest, sustentacula, vel gradus scalarum, sic patet 2. Paralipomenon 9. Cum dicitur, de quibus fecit Rex gradus in domo Domini, & in domo Regia.

Aliqui autem intelligunt, quòd iste erat quidam ascensus de gradibus a domo Salomonis in templum Domini: & per hoc probant id, quod supra habetur in litera Hebraica, quæ dicebat ascensum, per quem ascendebat in domo Domini: vbi nos dicimus, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini. Sed dicendum, quòd non erat vnus ascensus factus de domo Salomonis ad domum Dei, sed erant
K in domo Salomonis factæ scalæ diuersæ, in quibus erant gradus de lignis thyinis. In domo quoque Domini fecit Salomon in aliquibus locis gradus de istis lignis, quod colligitur 2. Paralipomenon 9. Scilicet, De quibus fecit Rex gradus in domo Domini, ergo diuersi erant isti gradus, & non vnus ascensus continuus; *Non sunt allata huiuscemodi ligna thyina, nec visa vsque in præsentem diem.* Scilicet, Nunquàm post tempus Salomonis, nec ante ipsum allata sunt talia ligna in terram Israel, scilicet, quòd nulla de illa specie vsquàm visa fuit tibi, nisi tunc: sic patet 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Nunquàm visa sunt in terra Iuda ligna talia. *Rex autem Salomon dedit Reginæ Sabæ omnia, quæ voluit, & petiuit ab eo.* Regina Saba dederat Salomoni mu-

Ligna thyina, quid.

nera magna auri, & lapidum pretiosorum, & aromatum, vt patet supra, & post hæc ipsa petiuit aliqua a Salomone, quæ visa sunt ei grata, quæ fortè non erant in terra sua, & Salomon illa concessit. *Exceptis his, quæ vltro obtulerat ei munere regio.* Scilicet, Præter illa, quæ petiuit Regina Salomon dedit ei alia, quæ non petiuerat, & hæc ex munere regio, idest, ex largitione regali, quia ad reges pertinet esse liberales nimis in erogando: vnde Salomon multa recipiens a Regina Saba multo plura reddidit ei, quàm receperat; vt patet 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Dedit Salomon Reginæ Saba cuncta, quæ voluit, & quæ postulauit multo plura, quàm attulerat ad eum. *Quæ reuersa est, & abijt in terram suam cum seruis suis.* Scilicet, Susceptis
B responsionibus ad omnia dubia, & acceptis muneribus a rege redijt in terram suam cum seruis suis: multum enim comitatum secum duxerat, vt patet supra. *Erat autem pondus.* Hic ponitur secundum huius cap. Scilicet, Gloria Salomonis in magnitudine redditū, & dicitur. *Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcentorum sexaginta sex talentorum auri.* Ista erat summa redditium Salomonis per singulos annos, & erat ordinaria præter alia, quæ extraordinariè ei offerebantur.

Vnde habebat Salomon ista talenta. Et quòd accipiendo talentum medio modo, redditus Salomonis erant annualiter quatuor millioni, quingenta, & quinquaginta quinque milliaria, & quadringenta quadraginta ducati, solum ex istis tributis absque vectigalibus, & negociationibus, quæ erant incerta. Quæstio. IIII.

DE istis talentis est dubium, vnde habebat illa. Aliquis dicet, ꝓ habebat illa de insula Ophir, quia dicitur afferebatur Salomoni. Item non potest dici, quòd ista summa dabatur de tributis totius Israel, quia dicitur, quòd habebat Salomon ista talenta auri, excepto eo quod offerebant viri, qui super vectigalia erant. In contrarium videtur, quia de insula Ophir non ferebatur quolibet anno æqualis summa auri, quia ferebat classis Salomonis, quantum habere poterat: cōtingebat autem, quòd interdum mul-
D tum haberent, & interdum paucum: hic tamen ponitur summa taxata pro quolibet anno, ergo non ducebatur istud aurum de Ophir. Sed erant aliqui certi reditus Salomonis; isti autem non videntur esse, nisi de tributis regni. Item non potest stare, quòd essent ista talenta de tributis, quæ præstabant, vel de muneribus, quæ dabant ipsi reges Arabiæ, vel alij vicini; quia in litera exprimitur, quòd præter illorum oblationes habebat Salomon ista talenta. Dicendum igitur, ꝓ Salomon habebat quolibet anno in redditibus suis de terra Israel istam pecuniam, & quolibet anno dabatur sibi ista summa non excedendo, nec minuendo. Cum autem dicitur, ꝓ ducebatur de Ophir, quia dicitur hic afferebatur. Dicendum, ꝓ non sequitur, quia intelligi-
E tur afferebatur, scilicet, Salomoni dabatur a viris suis, qui erant super tributa, & colligebāt istam summam. Cum autem dicitur, ꝓ ista summa erat præter tributa, quia in litera dicitur excepto eo, ꝓ offerebāt viri, qui super vectigalia erant. Dicendum, ꝓ isti non erant illi, qui cōlligebant tributa Salomonis, sed solum qui colligebant vectigalia, in quibus erat quædam pars redditium: & ista vectigalia erāt incerta, quia aliquo anno erant maioris valoris, & alio anno minoris. Vel potest intelligi, ꝓ non dicantur hic vectigalia redditus habiti de impositionibus factis super transitu pontium, vel ciuitatum, aut aliorum locorum, sed vectigalia sint munera, quæ ferebant illi, qui veniebant ad Salomonem de diuersis terris: & hoc patet 2. Paral. 9.

Vectigal est redditus de trā situ pontiū, & locorum.

A Vbi sic habetur: Erat pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcenta sexaginta sex talenta excepta summa, quam legati diuersarum gentium, & negociatores afferre consueuerant. Si tamen aliquis vellet dicere, quòd Salomon habebat ista sexcenta sexaginta sex talenta ex insula Ophir, dicet, quòd Salomon fecerat naues, vt irent in Ophir, & dederat eas viris suis, & viris Hiram: & fortè dabat eis expensas, vt darent ei quolibet anno sexcenta sexaginta sex talenta de illo auro: & si aliquid superlucrarentur, quòd esset illorum: & sic habebat summam certam quolibet anno ex insula Ophir. *Excepto eo, quòd offerebant viri, qui super vectigalia erant.* Potest dupliciter intelligi: vno modo, quòd isti erant viri positi a Rege, vt reciperent redditus de impositione transeuntium, vel rerum, quæ transducebantur de loco ad locum, per aliquos pontes, vel vrbes. Et ista vocantur vectigalia, quia dantur de rebus, quæ vehuntur, idest, transportantur: & ista erat quædam pars redditium Salomonis, præter tributa ordinaria. Aliter potest intelligi, quòd viri positi super vectigalia erant illi, qui recipiebant pecuniam, quam offerebant legati diuersarum prouinciarum, venientes ad Salomonem; & ista vocantur vectigalia, quia dabantur a venientibus ab extra. Et sic ponitur 2. Paralipomenon 9. Quòd legati diuersarum gentium afferre consueuerant munera: & ista erant præter illa talenta auri enumerata in litera. *Et negociatores.* Isti erant mercatores magni, qui aliquid educebant de terra Salo-
C monis, vel introducebant in illam ad vendendum, & lucrādum, quia de istis habebat Salomon aliquam partem redditium. *Vniuersique scuta vendentes.* Isti soluebant aliquam impositionem de venditione scutorum. Et dicitur de vendentibus scuta, quia non erat tunc, sicut nunc est ferè in omnibus regnis, quòd de quacunque re, quæ venditur habeatur certa pars redditium pro domino, vel regē terræ: tempore autem Salomonis non erat facta impositio generalis super omnes res venales, sed solum super ipsos negociatores, quorum officium erat emere, & vendere, vt sic ditarentur. De alijs autem, qui non emebant, vel vendebant ex officio, sed aliàs ex necessitate non recipiebatur aliqua pars pecuniæ, nisi essent vendentes scuta: quia istis imposuerat Salomon specialem solutionem partis rei venditæ. *Et omnes Reges Arabiæ ducesque terræ.* Idest, Etiam illa summa erat præter id, quod offerebant Reges Arabię gratis, & omnes Duces aliarum terrarum: nam de omnibus gentibus ferebantur aliqua munera ad Salomonem, & illa non erant in certa summa annuatim, ideo non exprimuntur determinatè.

An isti Reges Arabiæ, qui afferebant munera essent illi, qui erant tributarij Salomonis. Quæst. V.

INTELLIGENDVM est, quòd isti Reges Arabiæ non erant illi, qui erant tributarij Salomonis, de quibus dicitur præcedenti cap. Quia ibi solum dicitur de gentibus Chananæorum: illi tamen habitabant extra terram Arabiæ: nam Arabia est quædam terra iacens inter Aegyptum, & terram Chanaan, & extenditur illa versus Orientem, plusquàm terra Chanaan: per hanc autem transierunt, & in ea manserunt ferè quadraginta annis Israelitæ, quando exierunt de Aegypto, & in ea est mare rubrum, quantum ad partem illam, quæ vocatur sinus Arabicus: in hac autem terra erant multi Reges, scilicet, Ismahelitarum, Amalecitarum, Madianitarum, & aliæ gentes: omnes autem hi ferebant munera, non quidem ex tributo, & ex necessitate, sed gra-

tis,eo quòd veniebant ad videndum vultum Salomonis,& audiendum sapientiam eius. Reges autem Chananæorum, qui manserunt tributarij in terra Israel reddebant per singulos annos certa tributa, & tributum illorum cum tributo Israelitarum proueniebat quolibet anno ad sexcenta sexaginta sex talenta auri, & ob hoc non fit hic mentio de Regibus Hethæorum, Iebusæorum, Amorrhæorum, Heuæorum, & Pherezæorum: eo quòd tributa istorum erant ordinaria, & includebantur in sexcentis sexaginta sex talentis. *Fecit quoque*. Hic ponitur tertium, scilicet, de gloria Salomonis in magnitudine effectuum, quia faciebat aliqua ædificia, & res sumptuosas, quæ non reperiebantur apud Reges aliarum gentium. Et dicitur. *Fecit quoque Rex Salomon ducenta scuta de auro puro*. Ista scuta facta sunt non ad bellum, sed ad ostentationem gloriæ, & diuitiarum Regis. Et dicuntur de auro puro: idest, quòd non erant operta folio auri, sicut interdum deaurantur ligna, sed erant operta laminis grossis de auro puro, & interius erat lignum leue, & sic scuta erant pretiosissima. *Sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti vnius*. Omnia ista scuta erant æqualia in magnitudine: & etiam laminę operientes ipsa scuta erant æqualis grossitiei, & magnitudinis. Vnde in quolibet scuto expendebantur sexcenti sicli de auro. Siclus enim interdum dicit pondus, & interdum monetam: vtrumque autem erat simul, quia siclus erat moneta aurea, vel argentea, sed istę monetæ sunt semper in certis ponderibus propter hoc, quòd materia est pretiosa. *Et trecentas peltas ex auro probato*. Dicuntur peltæ a pellendo, quia ictus pellunt, & sunt peltæ scuta rotunda, & parua laminis ferreis, vel æneis circundata. Aliqui autem volunt, quòd essent semicircularia ad modum corniculatæ Lunæ: etiam dicebantur istæ peltæ ex auro probato, eo quòd erant laminæ aureæ extensæ super lignum ipsarum peltarum, ita vt totaliter viderentur aureæ. Et illud aurum erat probatum, idest, purum. *Trecentæ minæ auri vnam peltam vestiebant*. Idest, Quælibet pelta vestiebatur trecentis minis auri: est enim mina nomen ponderis.

Quot scuta fecerit Salomon. Quæst. VI.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, quòd Salomon fecit ducenta scuta de auro puro, & peltas trecentas, quia 2. Paralipomenon 9. Dicitur, quòd fecit ducentas hastas aureas, & trecenta scuta aurea. Responderi potest dupliciter; vno modo, quòd ista litera omiserit aliquid, & illa etiam: & tamen quod ista omisit suppleunt illa, & quod illa omisit continet hæc: ideo quòd fuerint ducenta scuta de auro, & ducentæ lanceæ, & trecętæ peltæ: sed hic ponuntur scuta, & peltæ, ibi autem lanceæ, & peltæ. Istud autem est satis rationabiliter dictum, quia cum faceret ducenta scuta de auro, & vsus scutorum sit cum lanceis, faceret quoque lanceas opertas laminis aureis. Aliter potest dici, ꝓ solum fuerunt ducenta scuta, & trecentæ peltæ: tamen id quod vocatur hic scutum, vocatur hasta. 2. Paralip. 9. Et istud colligitur, quia idem pōdus ponitur hic pro scutis, & ibi pro hastis; nam hic dr̄, ꝓ quodlibet scutum habebat sexcentos siclos auri: ibi autem dicitur, ꝓ quælibet hasta habebat sexcentos aureos: si autem essent diuersa pondera, diceremus connenienter ꝓ hastæ, quæ ponuntur ibi non essent scuta, quę ponuntur hic. Sed dicendum, ꝓ vtrumque tolerari potest. *Posuitque eas Rex in domo saltus Libani*. Scilicet, Peltas, & scuta posuit ibi. Ista domus saltus Libani erat ad conseruandum aromata in partę inferiori, quæ erat frigida, & ad conseruandum arma in parte superiori, quæ erat lignea, vt dictū fuit supra 7. Et tamen præter hæc Salomon morabatur ibi aliquando, sicut patet 2. Paral. 9. Scilicet, Omnia quoque vasa conuiuij Regis erāt aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Idem patet infra in litera. Si tamen non habitaret ibi Salomon, non haberet illa domus aliqua vasa ad ministerium, sed solum conseruarentur ibi arma. Vocatur autem ista domus saltus Libani, quia erat in circuitu consita arboribus, sicut saltus Libani, in quo erant multæ arbores. Patet hoc, quia 2. Paralipomenon 9. dicitur, quòd posuit Salomon peltas, & hastas aureas in armamētario, quod erat consitum arboribus; & tamen hic dicitur, quòd posuit in domo saltus Libani, ergo illa domus erat consita arboribus, vel nemore. Aliquis fortè dicet, quòd erat ista domus in saltu Libani. Sed non stat, quia Salomon habebat ibi ista arma, quæ dicta sunt, & ipse morabatur in Ierusalem; ideo nō haberet ista arma in Libano: potissimè, qa istis armis vtebatur quasi quotidie, vt postea dicetur. Item non stat, quia 2. Paralip. 9. dicitur, ꝓ istud armamentarium erat consitum nemore, idest, erant plantata ligna in circuitu: si tamē intelligeretur de saltu Libani falsum esset, quia ibi nō erant arbores cōsitæ, idest, plantatæ, sed ipsę per se nascebantur: ideo dicendum quòd erat in Ierusalem ista domus, vt declaratum est supra 7.

Ad quid fecit Salomon scuta, & peltas de auro. Et vestis Salomonis qualis, & apparatus in equitando. Et quòd in domo saltus Libani lignum Crucis a Regina Saba cognitum fuit. Quæst. VII.

QVAERETVR ad quid Salomon fecit ista scuta, & peltas de auro. Respondendum, quòd non fecit ad pugnandum, quia ad bellum ferrum est aptius, quàm cętera metalla, quia ferrum omnia domat. Daniel. 2. Verum est tamen, quòd interdum Reges gentium ob insignem gloriam ferebant scuta operta de auro. Sic patet 1. Machabęorū 6. Scilicet, Refulsit Sol in clypeos aureos, & ab eis splenduerunt montes. Fecit tamen Salomon ista scuta, & peltas de auro ad ostendendam gloriam diuitiarum suarum: quia cum viderentur talia scuta, & peltæ, putabatur, ꝓ apud omnes gentes non essent tantæ diuitiæ: erat autem vsus istorum scutorum, & peltarū, vt portarentur coram Salomone, vt ait Iosephus 8. Antiquitatum, s. Exornabantur ascensores equorum primum decora iuuentute florentes, habētesq; magnam proceritatem, & satis alios excedentes: longamq; diffundentes in equorum sessione cęsariem; ex purpura Tyria veste circumamicti, auriq̃ue tincturam quotidie suis comis adijcientes, vt eorum capita percussa Sole auro radiante fulgerent. His circa eum armatis existentibus, arcusque ferentibus, Rex vectus in curru, & alba veste circumamictus, solitus erat exire ad quendam locum, q a Ierosolymis duobus funiculis abest, vocaturq; Eden hortis, & aquarum rigationibus gratus, & locuples. Isti autem armati circa Regem ferebant aurea scuta, peltas, & lanceas, vt dicit Historia scholastica. Manserunt autem ista scuta, & peltę aureę in domo saltus Libani ad istum vsum toto tempore Salomonis. Proficiebant etiam ista scuta, & peltæ aureæ pro custodibus Regis: nam ad portam Salomonis dormiebant per noctem custodes multi, & habebant ista scuta: vnde tempore filij sui Roboam, cum Rex Aegypti tulisset omnia ista scuta aurea, & peltas de armamentario Salomonis fecit Roboam scuta ęrea pro illis, & tradidit ea in manu scutariorum. Etiam coram Salomone ferebantur ista scuta; & peltæ aureæ, qm̄ ibat ad tēplum, vel ad aliū locū, vt patet infra 14. & 2. Para-

2. Paralipomenon 12. Scilicet, Pro quibus fecit Roboā scuta ærea, & tradidit in manu ducum scutariorum, q excubabant ante ostium domus Regis: cumq; ingrederetur Rex in domum Dñi portabant ea, qui pręeundi habebant officium, & postea reportabant ad armamentarium scutariorum. Istud fiebat in scutis æreis viuente Roboam, sed ista scuta successerunt loco scutorum aureorum, vt patet infra 14. Ideo videtur, ꝓ Salomon istam consuetudinē habuisset in scutis aureis, & ob hoc filius eius sic fecit in scutis æneis. Considerandum de ista domo saltus Libani, quòd sicut scholastica Historia ait, quidam tradunt, quòd dum Regina Saba esset in Ierusalem, & cōtemplaretur domum saltus Libani, & alia opera Salomonis, vidit in domo saltus Libani quoddam lignum, de quo tunc admirata subticuit, nihilque Salomoni tunc dixit. Cum autem reuersa esset in terram suam, rescripsit ei se vidisse in domo saltus Libani lignum quoddam, in quo suspendendus erat quidam, pro cuius morte regnum Iudæorum periret, & illud certis indicijs persuasit: Salomon autem timens illud in profundissimis terræ visceribus occultauit, quod postea tempore Dominicæ passionis in piscina probatica superenatauit, de quo crux Dominica facta est. Sed istud apocriphum satis est. ideo eadem facilitate contemnitur, qua recipitur.

Thronus Salomonis de ebore.

Fecit etiam Rex Salomon thronum de ebore. Hic ponitur aliud opus magnificum Salomonis, scilicet, quòd fecit thronum, qualis non erat in tota terra, & ille erat de ebore, scilicet, de ossibus animalium, quæ vocantur ebur. sunt enim albissima, solida, & pretiosa. *Et vestiuit eum auro fuluo nimis*. Scilicet, Per totum erat vestitus ille thronus auro, ita vt non appareret ebur. Erat autem iste thronus in quadam porticu apud domum saltus Libani, vt patet supra 7. Vocatur aurum fuluum nimis, idest, valde habēs colorem naturalem auri. Est enim color fuluus color propinquus viridi, & pallido, & mediat inter vtrumque, & iste est color auri. Cum autem aurum est purissimum, est valde fuluum, cum vero non est tam purum, vel est sophisticatū declinat in quendam alborem: & quia istud aurum erat nimis purum, dr̄ nimis fuluum, sicut apparet nunc in differētia coloris monetarum aurearum antiquarum, & nouarum: nam antiquę eo ꝓ erant de auro puriori, declināt magis ad colorem obscurum, qui vocatur fuluus: monetæ autem nouæ degenerant ad quendam alborem, vel claritatem, quæ fit ex impuritate auri. *Qui habebat sex gradus*. Iste thronus erat altus, quia dicitur supra, ꝓ fecit thronum grandem, ideo dicitur, ꝓ sex gradus fecit ad ascendendum illum. *Et summitas throni rotunda erat in parte posteriori*. Vocatur summitas throni pars illa vacua, in qua sedetur, & illa erat rotunda ad partem posteriorem, scilicet, vt quando Rex esset in throno posset acclinare se ad quamcumque partem, quod conueniēter fit in forma rotunda in alijs autem nō: erat enim thronus altus ex omni parte, sicut fit in cathedris ad legendū, in quibus se potest sedens reclinare. *Et duæ manus hincinde tenentes sedile*. Ista erant duo brachia eburnea deaurata surgentia ex aliquo loco apud thronum, & videbantur tenere thronum, sicut fieri consuenit, quando depinguntur insignia aliquorum, quæ vulgariter vocantur arma: nam pinguntur duo Angeli altrinsecus manibus sustentantes illa. *Et duo leones stabant iuxta manus singulas*. Istud potest intelligi dupliciter: vno modo, ꝓ essent quatuor leones ad partem posteriorem throni, & quælibet manus haberet apud se duos leones: & hoc videtur signare ista litera, quia dicit: Et duo leones stabant iuxta manus singulas. Alio modo potest intelligi, quòd essent solum duo leones, & apud quamlibet manum esset vnus: & istud videtur innui. 2. Paralipomenon 9. s. Et duo brachiola altrinsecus, & duos leones stantes iuxta brachiola. Videtur tamen magis dicendum, quòd essent quatuor leones duo circa quamlibet manū: cum hic dicatur iuxta manus singulas. Sciēdum autem, quòd sicut thronus iste per circuitum erat opertus laminis aureis, ita & scabellum pedum, scilicet, pars interior, in qua erāt pedes sedentis, erat operta laminis aureis. 2. Paralipomenon 9. Scilicet, Fecit scabellum aureū, & brachiola duo altrinsecus. *Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc, atque inde*. Isti duodecim leunculi erāt præter quatuor leones, qui erant apud brachiola, vt dictum est, & vocantur leunculi ad differentiam quatuor leonum existentium apud brachiola, quia illi erant magni. Isti autem erāt paruuli, cum essent super gradus throni: erāt enim sic dispositi isti leones, ꝓ erāt duo super quemlibet gradū. Erant enim sex gradus, q erant lati, & in duabus extremitatibus cuiuslibet gradus erant duo leunculi: & sic erant sex leunculi ad dextram partem ascensionis, & sex ad sinistram, & inter illos erat ascensus medius. Ponebantur autem isti leones ad pulchritudinem, sicut ponebantur boues sub mari æneo, & boues, & leones, & aquilæ erant in basibus luterum, supra 7. Potest autem dici, quòd ponebātur isti leones ad significationem, s. quòd sicut leo est dominus omnium animalium, & rex: ita regnum Iudæorum pro tunc inter omnia alia regna florebat. Vel ad signandum, quòd sicut leo est dominus, ita ille, qui sedebat in throno illo erat Dominus, & Rex omnium Iudæorum. Erant autem duodecim leunculi in gradibus ad signandum, quòd Salomon ascendebat, & dominabatur super duodecim tribus Israel, quia regnum nondum erat diuisum. *Non est factum tale opus in vniuersis Regnis*. Scilicet, Non erat tale solium in tota terra, nec fuerat ante hoc. Postea autem an fuerit non est admirandum, quia iunior ætas fecit alia magnificentiora, quàm fuerint in illo rudi sæculo, & veteri ætate: & fuerunt aliqui ditiores post Salomonem, licet ante eum nullus Rex ditior fuerit.

Quomodo sciuit scriptor, quòd non esset in vniuerso tale solium. Quæst. VIII.

QVAERETVR quomodo sciebat scriptor libri, quòd non factum fuit tale solium in vniuersa terra. Aliquis dicet, quòd sciebatur hoc per famam, quia non erat fama in toto orbe esse, aut fuisse aliquod solium simile solio Salomonis. Sed dicendum, quòd non stat. Primo, quia non poterat venire fama de omnibus Regnis terræ ad Regnum Israel: nam quædam gentes sunt, de quarum gestis, & moribus non solum ad nos fama non peruenit, sed etiam nescimus, an illę gentes sint. Sic enim erat de vrbe Roma, quæ quando erat florentissima adhuc quibusdam gentibus Orientalibus incognita erat, an esset: ideo a fortiori poterat de alijs vrbibus minoribus fama non haberi. De hoc Boetius de Consolatio. libro 2. prosa 7. Scilicet, Aetate denique Marci Tullij, sicut ipse in quodam loco significat, nondum Caucasum montem Romanæ Reipublicæ fama transcenderat, & erat tunc adulta. Parthis etiā cæterisq; id locorum gentibus formidolosa. Non ergo bene diceretur cognosci per famam non fuisse aliquod solium tale, sicut solium Salomonis, in vniuersa terra, cum non posset omnium gentium illuc fama peruagari. Item dato, quòd posset haberi fama de omnibus regionibus, istud poterat esse quantum ad solia Regum, quæ nunc erant, sed quantum ad ea, quæ fuerant ab antiquo, non erat fama nunc, ideo non bene diceretur, ꝓ non

fuit tale ſolium in vniuerſa terra. Item dato, ꝙ intelligeretur de thronis Regum, quæ nũc erant ſolum adhuc nõ ſufficit, quia licet fama de omnibus illis poſſet haberi, tñ fama eſt nũcius fallax, qui ergo ſoli famę innititur faciliter errare põt. Scriptura aũt ſacra cum ſit maximę auctoritatis inter oẽs ſcripturas, debet cõtinere veritatẽ infallibilem, ideo nũquam debet inniti famæ, ſed alijs probationibus ſolidiſſimis. Dicendũ igitur, ꝙ oẽs, qui ſcripſerunt aliquid de ſacra ſcriptura habuerunt ſpiritum propheticum, & per illum ſciebant oĩa, quæ ſcribebant: & quamquam interdum ſcribant hiſtorias, quibus ipſi interfuerunt, non ſcribunt illas, tanquam habentes firmitatem, ex eo ꝙ ipſi viderunt, quia ſic nõ poſſent ſcribere aliquam hiſtoriam perfectè veram, quin in aliqua particula nõ errent, ſicut apparet in aſpicientibus agonem: nam cũ duo pugnant, & ſe percutiunt, multis circunſtantibus, licet oẽs viderint diſcordant, quibuſdam dicentibus, iſte percuſſit illum, alijs verò contraria aſſerentibus. Iſtud aũt innaſcitur ex cõditione noſtra, quia impoſſibile eſt nos ſimul ad plura attentè aſpicere. Item ſi hiſtoriographus credat teſtimonio dicentiũ, eadem cauſa erroris erit, quæ in ſeipſo, & facilior adhuc. Sacra tamen ſcriptura nullum omnino permittit mendacium, etiam ſi parvulum ſit, vt ait Auguſt. & habetur in Decretis, diſt. 9. c. ſi ad ſacras. Sed quilibet modus iſtorum neceſſario admittit aliquod mendaciũ. Ideo oportet, ꝙ dicamus omnes ſcriptores ſacræ ſcripturæ prophetiçè ſcripſiſſe. Deus enim mouet Prophetam ad intelligendum ſupernaturaliter ea, quæ aliàs non intelligeret: ita in ſcribendo mouebat ipſos ſcriptores ſacrę ſcripturę ad ſciendum ea, quæ aliàs non poterant ſcire: & tunc ſolum illa ſcribebãt, quæ Deus eis dictabat, & ſic impoſſibile erat, ꝙ errarent; ita fuit ſcriptus liber iſte per Ieremiam Prophetam ſpiritu prophetico, per quem ipſe ſcire potuit infallibiliter, an eſſet tunc, vel fuiſſet a principio in aliqua terra ſolium tale, ſicut ſolium Salomonis. *Sed & omnia vaſa de quibus potabat Rex Salomon, erant aurea.* Non ſolum eſt intelligendum de vaſis, in quibus bibebat, ſed etiam de illis, in quibus comedebat: ſic patet 2. Paralipomenon 9. ſcilicet, Omnia quo que vaſa conuiuij Regis erant aurea. *Et vniuerſa ſupellex domus ſaltus Libani de auro puriſſimo.* In iſta domo morabatur Salomon aliquibus tẽporibus, & pro illa habebat omnem apparatum cõuiuij de auro puriſſimo. Pro alia autem domo, quam fecerat ſibi, licet haberet ſolennem apparatum in vaſis conuiuij: tamen nõ erat tam ſolennis, ſicut apparatus domus ſaltus Libani, quia ſicut domus iſta erat pretioſior alijs, ita apparatus vaſorum aſcriptorum illi domui erat ſolennior. Accipitur hic ſupellex ſtrictè: nam ſumendo ſecundũ conſuetudinem noſtram loquendi, ſupellex vocatur quidquid ad domeſticum vſum pertinet: & ſic ſtramenta lectorum vocantur ſupellectilia, & quæcũque vaſa domus. Sed manifeſtum eſt, ꝙ non erant omnia iſta in domo ſaltus Libani de auro: potiſſimè quia interdũ ſupellex accipitur pro veſte, Leuit. 13. Scilicet, Iſta eſt lex lepræ veſtimenti lanei, & linei ſtaminis, atque ſubtegminis omnisq; ſupellectilis pelliceæ, quomodo mundari debeat. Ideo 2. Paralip. 9. Non dicitur ſupellex, ſed vaſa, ſcilicet, & vaſa domus ſaltus Libani ex auro puriſſimo. Intelligitur enim de vaſis cõuiuij, quæ vocantur ſupellectilia. *Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis.* Non eſt ſenſus, ꝙ non erat argẽtum in terra Iſrael tempore Salomonis: nam litera dicit immediate, ꝙ claſſis Salomonis, & Hiram portabat aurum, & argentum de Tharſis: ſed intelligitur, ꝙ non erat, ideſt, non erat in vaſis menſæ Salomonis, quia ibi omnia erant de auro. Vel nõ erat, ideſt, non erat alicuius pretij, præ multitudine auri, & iſte eſt ſenſus literæ. Et dicitur, nec reputabatur alicuius pretij, nõ accipiendo abſolutè: quia ſi non reputaretur alicuius pretij, non iuberet Salomon illud duci de Tharſis, & tñ ducebatur, vt patet in litera. Sed intelligitur, ꝙ non erat nunc alicuius pretij, ſ. comparando ad alia tempora ante Salomonem, in quibus erat magni pretij propter raritatem: tempore aũt Salomonis erat copia magna. Nam dr infra in litera, & 1. Paral. 9. Quòd fecit Salomon, ꝙ tanta eſſet abundantia argẽti in Ieruſalẽ, quanta lapidũ, & cedrorũ præbuit multitudinem, quaſi ſycomoros. *Quia claſſis Regis per mare cum claſſe Hiram.* Ponitur hicrõ ſuperioris dicti, ſ. quõ eſſe poterat, ꝙ tanta eẽt abũdantia argenti, vt nõ reputaretur alicuius pretij, & dr, ꝙ hoc erat, quia claſſis Regis Hiram cũ claſſe Salomonis ibat ſemper per mare, & de diuerſis gentibus ducebant aurum, & argentum, & alia pretioſa. *Semel per tres annos.* Scilicet, In quolibet triennio ibant ſemel tantũ iſtæ claſſes in Tharſis,

Sacrarũ literarũ ſcriptores ſpiritu prophetico ſcripſerunt.

Supellex quomodo accipitur.

Quomodo argẽtum tempore Salom. non erat alicuius pretij.

Quare ſemel per tres annos ibant claſſes Salomonis in Tharſis. & an hoc eſſet propter diſtantiam itineris. Et quòd ad extremitatem orbis poſſet quis nauigando ire in vno anno. Quæſt. IX.

CAVSA autem vr quibuſdam eſſe, quia Tharſis, ad quam ibant ſerui Salomonis, & Hirã erat diſtantiſſima a Ieruſalem: Ideo tres annos expendebant eũndo illuc. Sed iſtud nõ ſtat, quia Tharſis nõ nimis diſtabat a Ieruſalem. Dato tamen, ꝙ eſſet in extremitate orbis poſſet illuc ire claſſis Salomonis, & redire minus, q̃ in vno anno. Dicendum igitur, ꝙ hoc erat, quia Salomon per ſingulos tres annos volebat ſolum ſemel illuc mittere: vel forte, quia Salomõ admittẽdum in Tharſis debebat onerare claſſem ſuam, & Hiram aliquibus rebus terræ ſuæ; & quia ille non poterant haberi faciliter, non poterat claſſis facere vnam nauigationem, niſi ſemel in tribus annis. Vel fortè qa illa, quæ ducebat claſſis Salomonis de Tharſis non poterant haberi faciliter: & quia ſi claſſis iret ſæpius illuc fortè non reperiret hic onera pro qualibet vice, ibat ſolum in tribus annis ſemel. *Ibat in Tharſis.* Aliqui putant Tharſis eſſe ciuitatem quandam diſtãtiſſimam a Ieruſalem in terra Indorum, & quòd illa ſit apud inſulam Ophir. Alij dicunt, quòd ſit ciuitas quædam in Aethiopia. Alijs autem placet, quòd eſſet ciuitas in terra Ciliciæ, quæ vocatur Tharſum: de qua fuit Beatus Paulus oriundus. Act. 21. Scilicet, Ego homo ſum quidem Iudæus a Tharſo Ciliciæ nõ ignotę ciuitatis municeps. Videtur tamen dicendũ, ꝙ iſta ciuitas eſſet potius in terra Indiæ, eo ꝙ adducebatur inde aurum, & argentum, & dentes elephantorũ: & tamen iſta non gignuntur in magna quantitate in Tharſo Ciliciæ, quia nunquam gignuntur, niſi in terra valde calida cuiuſmodi eſt India, vel Aethiopia: Cilicia autẽ, in qua eſt Tharſum, eſt terra magis Aquilonaris, quàm Ieruſalem, ideo non poſſunt iſta ibi gigni, ſaltem in magna quantitate. *Deferens inde aurum, & argentum.* In terra illa gignitur aurum, & argentum multum, ſicut in terra Ophir: & tamen in Ophir non eſt locus emendi, vel vendendi, vel commutandi, ſed rapiendi, eo quòd ibi leones, & ſæuiſſimæ beſtiæ tenent montes aureos, de quibus nihil accipi poteſt, niſi clam tollendo abſentibus beſtijs: ſicut declaratum eſt, præcedenti cap. In Tharſis autem eſt locus commutationis, eo quòd erat terra habitata, & ducebant illuc ſerui Salomonis naues onuſtas aliquibus mercibus, & inde ferebant aurum, & argentũ. Præter hæc tñ quæ vendendo, & emendo ducebanẽ, ipſi Reges Tharſis mittebant munera ad Salomonem, vt patet Pſal. 72. Scilicet, Reges Tharſis, & inſulæ munera

In q. 17.

offerent, reges Arabum, & Saba dona adducent. Et ex hoc patet, quòd Tharſis non ſit ciuitas Ciliciæ, quę vocatur Tharſum, ſed ſit quædam prouincia magna, vel inſula, in qua erant multi populi, & reges, cum dicatur reges Tharſis. *Dentes elephantorum, & ſimias, & pauos.* Dentes elephantorum, & maxillæ ſunt magna oſſa valde: intantum quòd de eis cathedræ fieri poſſunt. Vnde thronus Salomonis erat factus de ebore, ideſt, de dentibus elephantorum, quia ebur ſignificat oſſa alba, & ſolida nimis, atque pretioſa, quæ ſunt de dentibus, & maxillis elephantorum. Vnde 2. Paralipomenon 9. dicitur, Quòd ferebat claſſis Salomonis aurum, & ebur, vbi dicitur hic, quòd ferebat aurum, & dentes elephantorum. Ferebat etiam ſimias, quæ ſunt animalia valde humanam effigiem imitantia, & cautelas quaſdam: & iſtę ſimiæ ſunt potiſſime in Aethiopia. Paui vocantur animalia, quæ nos pauones appellamus. Iſta enim ad pulchritudinem oſtentandam ducebantur ad Salomonem. *Magnificatus eſt ergo Salomon ſuper omnes reges terræ diuitijs, & ſapientia.* Ideſt, Per modum iſtum fuit Salomon excellentior omnibus Regibus terræ in diuitijs, & ſapientia. De ſapientia apparet, quia Deus dedit ei ſubito per ſomnium tantam ſapientiam, quantam nunquam fuerat in aliquo homine, nec futura erat aliquando ſupra 3. De diuitijs autem dicẽdum, quòd fuit magnificatus ita quòd tempore ſuo nullus Regũ eſſet tam diues, nec etiam ante eum fuerit, ſupra 3. Poſt Salomonem autem aliqui fortè fuerunt ditiores.

An Salomon ſciuerit inuenire theſauros occultos in terra. Quæſt. X.

ALIQVI enim putant, quòd Salomon cum eſſet ſapientiſſimus ſciebat inuenire theſauros abſconditos in terra, & per illos ditiſſimus factus eſt. Sed non ſtat hoc: quia litera vult, quòd magnitudo diuitiarum Salomonis fuerit ex magnis redditibus ordinarijs Salomonis, ſcilicet, quia quolibet anno afferebantur ei ſexcenta ſexaginta ſex talenta auri, vt patet ſupra, inſuper claſſis ſua ibat in Ophir, & ferebat inde aurum, & ligna. Etiam omnes Reges terræ offerebant ei vaſa aurea, & argentea, vt patet infra. Etiam quia ipſe mittebat in Tharſis ſemel in quibuſlibet tribus annis, & quia in omnibus proſperabatur, cum Deus promiſiſſet ei, ꝙ faceret ſibi diuitias multas, ſubito effectus eſt ditiſſimus. *Et vniuerſa terra deſiderabat vultum videre Salomonis.* Scilicet, Tanta erat fama Salomonis, quòd omnes homines deſiderabãt videre eum, tanquam aliquid in toto ſæculo ad mirandum. 2. Paralip. 9. dicitur: Omnesque Reges terrarum deſiderabant faciem videre Salomonis. *Vt audiret ſapientiam eius.* Scilicet, Non deſiderabant videre Salomonem, quia pulcher erat, quia fortè non erat pulcher: ſed ſolum, vt audirent ſapientiam eius: omnes enim homines, quos natura non fecit orbatos, vel rudes nimis, deſiderant valde intelligere: & gaudent nimis cum audierint aliquid ſecretum, quòd pertineat ad magnam ſpeculationem, vel ſecretas cauſas naturæ. Vnde Regina Saba dixit Salomoni: Beati ſerui tui hi, qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuã. *Quam dederat Deus in corde eius.* Scilicet, Omnes gentes ſciebant, quòd Deus dederat ſapientiam Salomoni: & ob hoc magis deſiderabant audire eum, quia ſciebant, quòd verba ſua eſſent certiſſima: eo quòd edoctus fuerat a Deo, qui erat cauſa, & veritas infallibilis. Sciebant autem hoc, quia Salomon ſubito factus eſt ſapiens, ſcilicet, quia vna die erat iuuenis pauca ſciens, ſicut cæteri coætanei, & ſequenti die apparuit ſapientiſſimus ſuper omnes homines. *Et ſinguli deferebant ei munera.* Scilicet, Omnes Reges terræ, qui veniebant ad audiendum ſapientiam eius, ferebant ei munera, ſicut detulit Regina Saba ſupra in litera. Et quando mittebant ad eum nuncios, vt quærerent de aliquibus dubijs mittebant munera per illos, quia videbatur inhoneſtum apparere coram illo ſine munere. *Vaſa argentea & aurea, & veſtes, & arma bellica, aromata quoque, & equos, & mulos.* Scilicet, Quælibet gens ferebat munera, ſecundum conditionem terræ ſuæ. Aliqui vaſa aurea, alij argentea, alij enim veſtes, ſcilicet, ſi in aliqua terra eſſent veſtes pretioſiſſimæ, & artificioſè factæ ferebantur ad Salomonem. Etiam ferebantur arma bellica, quia cum eſſet Rex potens indigebat illis. Alij autem aromata, ſcilicet, omnes modos pigmentorum, & vnguẽtorum redolentium, ſ. illi, qui erãt in India, & Aethiopia, vel ad partes nimis Auſtrales: quia in illis generantur aromata. Alij verò ducebãt equos pulchros, quia Salomon deſiderabat valde equos, & cõgregauit numerum magnum equorum. Nam fuerunt ei quadraginta millia præſepia equorũ curruum, ſupra 4. Alij aũt ferebãt mulos, quia iſti neceſſarij valde erant ad ferenda onera. *Per annos ſingulos.* Non eſt intelligendum, quòd iſti eſſent redditus ordinarij, cum dicatur, ꝙ dabantur per annos ſingulos, quia iſta erant dona gratuito data, & aliquando dabantur, & poterant dantes ceſſare, quando vellent a præſtatione illorum. Sed dicitur per annos ſingulos, ſcilicet, quia continuè dabantur, & ſic nõ ſolum quolibet anno, ſed ſępius in anno. Quantitas tamen iſtorum munerum non erat taxata, ſicut ſupra dicitur, quòd afferebatur Salomoni per ſingulos annos põdus ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum: nam illa erant taxata, eo quòd erant de redditibus ſuis. *Congregauitque Salomon currus, & equites.* Scilicet, Habuit ſolicitudinem in congregando currus, & equites: & ideo habuit multos quoſdam emendo, & quoſdam ex munere. Et non eſt ſenſus, quòd Salomon cõgregauerit equites, ideſt, homines armorum, qui pugnant in equis, ſed congregauit equos pro equitibus, & congregando equos, dicebatur congregare equites. *Et facti ſunt ei mille quadringenti currus.* Quilibet currus habebat quatuor equos, & ſic mille, & quadringenti currus continebant equos quinque millia, & ſexcentos. *Et duodecim millia equitum.* Ideſt, Habuit duodecim millia virorum equitum.

Sed obijcietur, quia ſupra 4. dicitur, quòd Salomon habuit quadraginta millia præſepia equorum curruum, & duodecim millia equeſtrium, & 2. Paralipomenon 9. dicitur, quòd habuit quadraginta millia equorum in ſtabulis, & curruum equitumq; duodecim millia. Reſpondendum, quòd Salomon habuit quadraginta millia equorum curruum, ideſt, aſſignatorum curribus: & tñ ſolum habuit mille quadringentos currus, eo quibus ſufficiebant quinque millia, & ſexcẽti equi. fuit tñ hoc, quia forte licet Salomon cõgregaſſet quadraginta millia equorũ curruũ, vt haberet decẽ millia curruũ: tñ ſolũ habuit mille quadringẽtos currus, eo ꝙ nõ potuit hẽre plures currus: nam illi ducebant de Ægypto, & Coa. Aliter põt dici, ꝙ Salomõ habebat quadraginta millia equorũ, & ſolũ mille quadringentos currus: eo ꝙ volebat illos equos mutari, ſ. nunc quoſdã trahere currum, & poſtea alios. De hoc magis dictum eſt ſupra 4. *Et diſpoſuit eos per ciuitates munitas, & in Ieruſalem.* Ideſt, Poſuit iſtos equos in diuerſis ciuitatibus, vt poſſent ſine magno labore habere pabulum. Iſti equi tenebantur a miniſtris Regis, & dabant eis pabula prefecti duodecim Regis: nam quilibet habebat ſub diſpoſitione ſua certos equos, vt patet ſupra 4. Erant etiam multi iſtorum in Ieruſalem, eo quòd erat ibi ſemper Rex, & erant neceſſarij multi

Quot currus habuit Salomõ.

ti equi, vt equitarent cum eo viri sui. Nam quotidie egrediebatur Rex extra Ierusalem ad locum hortorum, qui vocatur Edem, vt declaratum est supra, secundum Iosephum 8.Antiquitatum,cap.3.

An Salomon peccauit congregando sibi tot equos, & currus. Et an peccent etiam Reges nostri. Quæst. XI.

QVAERETVR an Salomon peccauerit, congregando sibi tot equos,& currus. Aliquis dicet, quòd sic: quia Deus vetuerat istud regibus. Deuteron. 17. Scilicet,Cumque fuerit constitutus Rex, non multiplicabit sibi equos. Respondendum, quòd Salomon non videbatur peccare in hoc, quia habere equos, vel quamcumque temporalem potentiam, aut prosperitatem secundum se non est malum,sed solum dependet ex voluntate, ideo interdum poterit esse meritorium, vt si Rex vellet habere equos multos ad resistendum hostibus Regni sui,qui volunt opprimere eum,& populum suum: potissimè si illi sint hostes fidei. Si autem equi, vel quæcunque alia potentia temporalis sit,& habeatur ad finem non conuenientem poterit esse iniusta. Sed differt, quia aut habentur ista ad ostentandum gloriam, & honorem magnum,aut ad opprimendum populum.Si primo modo est inanis gloria,quę interdum est leue peccatum: & potissimè in Regibus, quibus permittitur ostentatio potestatis propter statum Regum, quia Rex debet esse persona nimis reuerenda,ita vt ab omnibus timeatur, & metu eius mali refrenentur a peuersis actibus, & quia si nõ esset magna potentia Regis nullus timeret eum,licitum est, immo meritoriũ, vt Reges conentur habere magnam potẽtiam ad hoc solum, quòd timeantur a malis, & propter timorem cessent a malis actibus. Etiam si Rex non ostentaret in magnitudine familiæ, & pretiositate vestium, & in sumptibus magnis, & generaliter in omnibus apparatibus aliquam magnitudinem, non videretur valde reuerendus, vt decet Regem. Conueniens ergo est, vt Rex ad ostentationem potentiæ congreget equos, & alia pertinentia ad potentiam, dum tamen non acquirantur ista de illicito, vel etiam non superbiat aliquis intra cor suum: nam dato, quòd Rex non superbiat contra populum opprimendo illum, si intra se superbit præsumendo de seipso, & non dando gloriam Deo, peccabit nimis: sic patet de Nabuchodonosor, Daniel. 4. Qui ductus superbia dixit: Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificaui in domum Regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei. Et sequitur, quòd cum ista diceret sermo ad eum de cœlo ruit, scilicet, Tibi dicitur Nabuchodonosor Rex regnum transibit a te, & ab hominibus eijcient te,& cum bestijs ferisque erit habitatio tua: fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias, quòd dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud. Et sic factum est, quia eiectus fuit ab hominibus, eodem cap. Si autem multiplicaret equos ad opprimendum populum,peccabat: quia quicquid ad malum finem fit,malum est. Salomon autem licet in fine deprauatus fuerit, a principio tamen erat nimis benignus erga populum: ideo non agebat ad opprimendum populum, etiã non agebat ad superbiendum,scilicet,vt gloriaretur in seipso contra Deum,sicut Nabuchodonosor, sed solum ad ostendendum gloriam regni Israel, ideo non peccabat multiplicando equos. Ad rationem autem in contrarium cum prohibetur, quòd Rex multiplicaret equos. Dicendum,quòd nõ prohibetur simpliciter,vel ad omnem modum multiplicare equos, sed solum ne multiplicet equos ad subijciendum sibi populum per potestatem. Sic patet Deuteron.17. cum dicitur: Cum constitutus fuerit Rex, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero sublenatus. Salomon autem nõ multiplicabat equos ad reducendum populum in Aegyptum, idest, in seruitutem, sicut erat in Aegypto, ideo non peccabat multiplicando equos.

An Salomon peccauit congregando sibi diuitias in tanta quantitate, vt nullus tam dives esset. Et quòd habere diuitias ex se non est peccatum,licet per accidens potest. Et quibus etiam quæstibus diuitias accumulauit. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, an Salomon peccauit multiplicãdo diuitias ad tantam quantitatem. Aliquis dicet, quòd sic, quia Deuter. 17. dicitur,quòd Rex non habebit auri, & argenti immẽsa pondera diuitiæ,tamen Salomonis erant immensæ eo modo quo accipimus immensum in rebus istis habentibus quantitatem determinatam,ergo peccabat. Respondendum, quòd pecuniæ secundum seipsas, nec bonæ,nec malæ sunt,sed sunt vtiles, ideo materia vitij, vel virtutis, secundum quòd nobis placuerit vti illis. Sicut ergo habere aliquas diuitias non est peccatum, ita habere illas in quacunque quantitate secundum se non est peccatum. Potest autem esse peccatum per accidens, scilicet, si diuitiæ illæ acquirantur iniusto modo: vel etiam si postquàm possidentur homo faciat aliquid illicitum, ne perdat illas: & ob hoc quamquam diuitiæ secundum se non sint malæ:tamẽ difficile est hominem acquirere diuitias sine peccato,sic patet 1.ad Timoth.6. Scilicet,Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. In administratione quoque diuitiarum difficultas est, quia rari possunt administrare illas sine peccato; ideo Gregorius, & alij Sancti ponunt aliqua,quæ sine peccato vix, aut nunquam possunt fieri, & vnum illorum est administratio rei familiaris: & habetur in Decretis. 25.distin. cap.qualisquisque.Ob hoc aũt Christus dixit Mat.19. Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum: facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. Alia etiam difficultas est, scilicet,quia qui diuites sunt,dato quòd non acquirant illicitè, nec illicitè defendant pecuniam,tamen saltem inhærent ei ardentissimo amore, per quem per accidens distrahuntur ab amore Dei, & incipiunt magis diligere pecuniam, quàm Deum: & istud est peccatum mortale. Difficile igitur est aliquem diuitem effici, & non peccare in acquirendo,vel possidendo: non tamen est impossibile, ideo quamquam aliquem videamus diuitem, vel ditari volentem: non ideo concludendum est eum peccare mortaliter,nisi aliunde probetur,scilicet, quia iniustè acquirit,vel iniustè defendit. De Salomone autem dicendum, quòd ipse non peccauit acquirendo diuitias, quia Deus dixit, quòd faceret eũ diuitem super omnes Reges terræ, qui fuerant antè ipsum, supra 3. Et tamen illa,quæ a Deo veniunt, bona sunt: maximè, quia ipse promisit hoc Salomoni, tanquàm benefacturus ei: & tamen non erat beneficium Dei, quòd ipse promitteret aliquid Salomoni; ad cuius acquisitionẽ oporteret ipsum peccare. Etiã Salomon nõ acquisiuit pecuniam modo illicito,quia habebat illam de redditibus suis. Etiam habebat ex donationibus regum, & prouinciarum, & ex negociatione, quam exercebat per mare; sed omnes isti modi sunt liciti. In senectute autem dicendum est, quòd

Administratio pecuniarũ, & rei familiaris vix sine peccato fieri potest.

quòd Salomon peccauit circa diuitiarum acqsitionẽ, & possessionem.De acquisitione patet,quia præ cupiditate magna pecuniarum grauauit subditos tributis irrationabilibus intantum, quòd eo mortuo populus conquestus est filio suo Roboam, dicens: Minue nobis paululum de imperio patris tui durissimo,& de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Peccauit etiam Salomon in possessione diuitiarũ, quia ardenti auaritia pecuniam anhelabat, & retinebat. Nam sicut in senectute deprauatum est cor eius per mulieres,& recessit a Deo,sequenti cap.Ita deprauatum est per pecuniam, quia ardẽtissimo amore pecuniam tenuit,sicut mulieres ardentissimè amauit. In principio autem regni cum Deum diligebat, non cupiebat nimis pecuniam, nec ardenter retinebat eam, sed liberaliter eam erogabat. De hoc dicitur supra 4. Quòd dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, sicut arenam, quæ est in littore maris, scilicet, dedit ei magnam latitudinem cordis ad expendendum pecuniã, ita vt non anxiaretur in corde suo, quamquàm expenderet illam:qui tamen auari sunt,quia non habent latitudinem cordis, sed angustiam, anxiantur,si expendunt: in senectute autem Salomon habuit cordis angustiam propter magnum desiderium pecuniæ. *Fecitque vt tanta esset abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum.* Idest, Tantæ erant diuitiæ Salomonis, quòd fecit abundare argentum in Ierusalem, sicut lapides. Non est autem intelligendum, quòd sit similitudo omnimoda, quia lapides nullius valoris sunt; sed est locutio Hyperbolica ad signandam multitudinem diuitiarum Salomonis. Abundabat enim argentum in diebus illis plusquàm in omnibus temporibus prædecessorum suorum,intantum quòd comparando multitudinem argenti, quæ erat tempore Salomonis ad paucitatem, & inopiam, quæ fuit tempore prædecessorum suorum, & etiam subsequentium Regum, videbatur se habere multitudo argenti, quæ erat tempore Salomonis ad inopiam, quæ erat tempore aliorum regum,sicut se habet multitudo lapidum ad multitudinem argenti. Et ob hoc erat argentum tempore Salomonis in parvo pretio. Nam dicitur supra, quòd non erat argentum, nec reputabatur alicuius pretij tempore Salomonis. Istud autem est, quia in omnibus rebus sola abundantia,vel raritas causat principaliter differentiam pretiorum. Vnde apud nos piper, quia rarum est æstimatur magno pretio: pulegiũ verò,qa in maxima copia est,nullius valoris est. Apud Indos autẽ, quia pulegium rarum est,piper vero abundat,pulegium pipere pretiosius est,vt ait Hierony. Et habetur in Decretis. 93.dist.cap. legimus. Et non solũ intelligendum est istud de argẽto, sed etiam de auro. Nam in temporibus Salomonis abũdabat aurum super tempora aliorum Regum,ideo etiam ipsum aurũ erat parui valoris in comparatione ad tempora aliorũ Regum.Sic patet 2.Paralip.1. Scilicet, Præbuitq; Rex argentum,& aurum in Ierusalem,quasi lapides. *Et cedrorum præbuit multitudinem quasi sicomoros,qui nascuntur in campestribus.* Cedrus est arbor pretiosa valde,& ob hoc temporibus præteritis,nunquam fuerat in ædificijs Israelitarum; tempore autem Salomonis erat tanta copia cedrorum in Ierusalem, quanta est sycomorum; quæ sunt arbores nimis abundantes in quolibet loco, ideo dicitur: Quæ nascuntur in campestribus, idest,in quocunque loco nasci possunt.

Abundãtia argenti in Ierusalem, sicut lapidum.

Ad Euandrũ Episcopum.

De natura, & præstantia cedri. Quæst. XIII.

SCIENDVM quòd cedrus est arbor excellentissima inter omnes arbores, vnde non immerito vocatur regina arborum, sicut aquila auium, & leo quadrupedum: hoc significatur, supra 4. Cum dicitur, quòd Salomon disseruit de omnibus arboribus a cedro, quæ est in Libano vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. Et sic ponitur cedrus in summo gradu plantarum, & hyssopus in infimo. Est autem cedrus pretiosissima arbor, quia lignum suum est solidum nimis, fortè, & imputribile, nec a tinea, aut teredine, vel quacunque putredine vastatur; ideo propter imputribilitatem ponitur in laquearibus domorum regiarum. Est autem arbor ista in raris locis, scilicet, in Aphrica, & in Syria, & maximè in monte Libano, qui est in terra Israelitarum: ideo potuit Salomon habere tantam copiam cedrorum. Est enim ista arbor aspectu pulchra, & odore suauis,cuius odor omnia venenosa procul pellit. Habet autem ista arbor gumi quoddam,siue resinam,quæ vocatur cedria, cuius vsus valde necessarius est libris, quia libri vncti cedria,nunquàm a muribus, aut tinea corroduntur, nec veterascunt semper nouitatis effigiẽm demonstrantes. Habet quoque ista arbor poma grata, quæ in colore citrina sunt in figura vero oblonga: sapor verò illorum triplex est, scilicet, in superiori parte apud corticem est sapor dulcis,in medio autem carnositatis est sapor mixtus inter dulcem,& citrinum: interius verò apud grana, & in centro est sapor totaliter quasi acidus. Vtilitates vero huius arboris, & fructus in medicinalibus multæ sunt. De his Rabanus super locum istum, & super 2. Paralipomenon, & de proprieta. rerum, lib. 17. Sycomorus vero est arbor satis communis, cum dicatur hic, quòd nascitur in campestribus ad signandam vulgaritatem suam. Ista apud Latinos celsa vocatur:apud Græcos autem sycomorus,& dicitur celsa,quia alijs ficulneis excelsios est. Vocatur etiã interdum caprificus apud vulgares, & est arbor producens ficus, quæ raro ad maturitatem proueniunt: vocatur autem sycomorus,quia est sicut morus,scilicet, quia habet folia similia arbori moro:in cæteris autem ficulneæ naturam habet. Vel vocatur sycomorus a silen, quod est sicut, & moros in Græco,quod est ficus, quasi sicut ficus, scilicet, quòd non habet omnimode naturam ficus,sed quantum ad aliquid. Posuit autem scriptura exemplum de sycomoro, eo quòd ista arbor abiectissima est, cum nullo cultu humano foueatur, sed ipsa per se nascitur in campestribus: cæteræ autem ficulneæ humano cultu egent. Etiam posuit exemplum de sycomoro, quia ista arbor est nimis communis in terra Israel: nam vbicunque sunt multæ ficulneæ,sunt etiã multæ caprificus, vel sycomori: & quia terra Israel abundabat nimis in ficulneis,habebat etiã multas sycomoros. Vnde quãdo Christus prædicabat apud Iericho, Zachæus qui erat statura pusillus, & non poterat præ turba videre Christum prædicantem ascendit in arborem sycomorum. Lucæ 19. *Et ducebantur equi Salomoni de Aegypto; & de Coa.* Dictum fuerat supra, quomodo Salomon congregauit equos multos, & currus, hic dicitur de modo congregandi, scilicet, emendo, quia licet aliquos haberet ex dono, nam venientes ad eum offerebant equos, & mulos,vt patet supra: plurimos tamen habebat per negociationem:nam ducebantur de terra Aegypti, & de Coa: sunt namq; in Aegypto equi multi: sunt etiam in insula Coa. Est namque insula Coa apud Græciam, de qua fuit Hippocras Medicorum princeps:ibi enim artificium vestis lanæ exordium habuit. Habet autem insula illa equos notabiles, ideo negociatores Salomonis, qui discurrebant per mare ad multas partes orbis,ibant in insulam Coa, & ducebant inde equos.De hac insula agitur de proprietatibus rerum, libro 15. *Negociatores enim Regis emebant de Coa, & statuto pretio perducebant.* Scilicet,Salomon habebat negociatores, qui

Virtus cedri pro libris.

Sycomorus arbor, quæ lingua Hispanica dicẽtur prahigo.

Coa insula de qua fuit Hipocras.

qui irent in Coa ad ducendum equos, & emebant ibi: deinde pro portatione cuiuslibet equi in Ierusalem dabat sibi Rex certam pecuniam, & id quod constiterat equus in Coa, & sic habebat Rex equos pro minori valore, quàm alius habiturus esset. In Hebræo ponitur Coa, sicut apud nos, & tamen est nomen æquiuocum, quia potest accipi, vt proprium pro illa insula, vel vt commune, & tunc significat multitudinem. Hebræi autem accipiunt Coa pro multitudine, & dicitur sic. *Multitudo mercatorum congregauit multitudinem.* Scilicet, Equorum. Punctuant enim ipsi literam aliter quàm nos: quia nos dicimus ducebantur equi Salomoni de Aegypto, & de Coa: Hebræi autem dicunt ducebantur equi Salomoni de Aegypto, & tunc incipiunt aliam sententiam in Coa: & quia bis ponitur hic Coa, dicunt ipsi sic: multitudo negociatorum Regis emebat multitudinem. vbi nos dicimus negociatores Regis emebant de Coa: & sic ipsi incipiunt sententiam ibi de Coa. Sed iste est error Iudæorum, qui nescientes nomina locorum, & insularum putauerũt Coa esse nomen commune pro multitudine cum sit proprium insulæ: etiam quia dicitur immediatè, & statuto pretio perducebant. Ideo oportet, quòd referatur ad locum aliquem, de quo ducebantur equi, & istud erit ad insulam Coa. Hebræi autem debent hoc referre ad Aegyptum, eo quòd nolunt Coa esse nomen proprium. Sed non dicitur satis rationabiliter, quia Aegyptus est valde propinqua terræ Chanaan, cum fluuius Aegypti sit terminus terræ Chanaan a Meridie. Genes. 15. & Iosue 13. Et non ibatur illuc per mare, sed per terram Philisthinorum. Ideo pauca esset differentia valoris equorum in Aegypto, & in terra Chanaan, & sic non fieret specialis conuentio pro ductione equorum. Dicitur tamen, quòd portabantur statuto pretio: ideo videtur, quòd referatur ad insulam Coa, quæ cum sit propinqua Græciæ erat nimis distans a Ierusalem, & ducebantur per mare, ideo ad hoc oportebat fieri expensas magnas: & propter hoc Salomon statuerat certum pretium pro ductione cuiuslibet equi de Coa. *Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti.* Idest, Quando emebantur equi in Aegypto constabat vna quadriga, idest, quatuor equi sexcẽtis siclis. Potest autem accipi hic quadriga pro ipso curru falcato, qui habebat enses in lateribus rotarum, & fiebant isti currus in Aegypto, constabatque quilibet sexcentis siclis. Vel potest accipi quadriga pro quatuor equis, qui quadrigam faciunt: nam ipse currus secundum se non vocatur quadriga, sed ista nomina imponuntur ex numero equorum, & ideo quando sunt duo equi vocatur biga; & quando tres, vocatur triga; & quando quatuor vocatur quadriga. Sic enim Gentiles Poetæ, Soli dabant quadrigam, quia habebat quatuor equos, Scilicet, Eoum, Aethonem, Pyroum, Phlegonem. Luna autem habebat bigã, quia habebat duos equos. Sic patet in Tragœdia 4. Senecæ, cuius nomen est Hyppolytus, carmine 3. quod incipit,

Expositio Heb.

Diua non miti generata Ponto.

Et istud videtur conuenientius. Nam non videtur omnino verisimile, quòd vnus currus valeret sexcentos siclos, scilicet, tantum quantum quatuor equi boni. Item apparet hoc magis ex litera, quia dicitur immediatè. *Et equus centum quinquaginta.* Idest, Quilibet equus constabat centum quinquaginta siclis, ideo quatuor equi, qui dicuntur quadriga constarent sexcentis siclis. *Atque in hunc modum cuncti Reges Hethæorum, & Syriæ venundabant.* Idest, Sicut Salomon habebat ex Aegypto vnam quadrigã, idest, quatuor equos pro sexcentis siclis, ita & omnes Reges Hethæorum, & Syriæ, qui volebant vendere equos, dabant Salomoni quatuor equos pro sexcentis siclis. Vocantur Reges Hethæorum generaliter omnes Reges Chananæorum: nam relicti fuerant tributarij Salomonis Hethæi, Heuæi, Iebusæi, Pherezæi, Amorrhæi, præcedenti cap. Et omnes isti erant in terra Chanaan, & vendebant Salomoni equos.

Hethæus, & Amorrhæi quot modis capiantur.
Quæstio. XIIII.

ACCIPIVNTVR autem Hethæi pro omnibus istis Chananæis, licet sit nomen speciale vnius de septem gentibus: sic enim Chananæus aliquando accipitur pro vno de septem populis illius terræ, & aliquando pro omnibus septem populis Chanaan. Sic etiam Amorrhæus, vt communiter accipitur pro vno de istis septem populis: sic accipitur præcedenti cap. Aliquando accipitur Amorrhæus pro omnibus septem populis: sic accipitur Genes. 15. scilicet, Nondum enim cõpleta sunt peccata Amorrhæorum vsque ad præsens tempus. Et intelligitur de omnibus septem gentibus, quarum terram Deus daturus erat Israelitis. Sic etiam patet Amos 2. scilicet, Ego autem exterminaui a facie eorum Amorrhæum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius. Deus tamen non solum exterminauit Amorrhæum a facie Israelitarũ, sed etiam omnes septem gẽtes: ideo accipitur ibi pro omnibus illis septem gentibus. Idem patet præcedenti lib. cap. 21. Vbi Gabaonitæ vocantur Amorrhæi, & tamen erant Heuæi, Iosue 11. Sic etiam est de Hetheis, quia aliquando accipitur Hethæus pro vno populo de septem, vt patet præcedenti cap. Aliquando autem pro omnibus septem, vt patet Iosue 1. Scilicet, Omnis terra Hethæorum vsque ad mare magnũ contra Solis occasum erit terminus vester. Et tamen ibi necessario intelligitur de omnibus septem populis, cum ponantur termini terræ Chanaan ex omni parte ibi: sic etiam accipitur hic. Reges Syriæ vocantur, qui habitabant apud terram Chanaan in latere Aquilonari eius. Vnde Mesopotamia in Syria est, & vadit Syria a parte Orientali versus Chaldæam, & Babylonem; a parte autem Occidentali habet mare Mediterraneum, sicut terra Chanaan: a parte verò Meridiana habet terram Chanaan, vbi est mons Libanus. In ista Syria est ciuitas Damascus, quæ caput est Syriæ, vt patet Isaiæ 7. Contra Reges Syriæ pugnauit quondam Dauid, & accepit prædam magnam, & occidit multos, præcedenti libro, cap. 8. & 10. Isti autem Reges habebant nunc pacem cum Salomone, & vendebant ei quadrigam equorum sexcentis siclis. Est autem siclus moneta aurea, licet alij sicli sint argentei: & non est magni valoris. Nam duo sicli dabantur pro vno ariete mediocri. Leuit. 5. Et tamen terra illa est satis abundans in gregibus, potissimè tempore illo, quo istud dictum est: quia tunc erat magna abundantia gregum: tamen pro maiori parte Israelitæ vacarent custodiæ gregum, sicut dixerunt filij Iacob ad Pharaonem. Viri pastores sumus serui tui ab infantia nostra vsque in præsens nos, & patres nostri. Genes. 46. Ex hoc ergo colligi potest aliqualiter quanti pretij esset siclus respectu monetæ terræ huius. In Hebræo dicitur. *In hunc modum cuncti Reges Hethæorum, & Syriæ per manus eorum equos venundabant.* Et volunt dicere Hebræi, quòd Salomon emebat equos a mercatoribus suis dando eis pretium statutum, quando ducebant illos de Coa: & si equi essent boni retinebat eos sibi Salomon: si autem non essent ita valentes, faciebat eos vendi Salomon Regibus Syriæ, & Hethæorum per manus negociatorum suorum: & sic Salomon percipiebat duplex lucrum. Vnum, scilicet, quia accipiebat

Siclus, q̃ moneta est.

equos

equos ductos de Coa pro paruo pretio. Secundum, quia equos non ita valentes faciebat rursus vendi per negociatores suos Regibus Hethæorum, & Syriæ, & suscipiebat maius pretium inde, q̃ ipse dederat negociatoribus pro equis ductis de Coa. Istud potest euenire in litera Hebraica ex diuersa habitudine terminorum, quia ibi non est distinctio casuum, sicut in Latino, & Græco; ideo potest aliquid intelligi, quòd sit in nominatiuo, vel quòd sit in datiuo, & sic causabuntur diuersæ sententiæ: ita est hic, nam secundum sentẽtiam nostram ponitur in nominatiuo, scilicet, quòd Reges Hethæorum, & Syriæ venundabant, & secundum sententiam Hebræorum debet poni in datiuo, vt dicatur in hũc modum: Cunctis Regibus Hethæorum, & Syriæ per manus eorum, idest, mercatorum suorum venundabat Salomon. Sed iste sensus nõ stat, quia dicitur in hunc modum, idest, ad istud pretium: & tamen ipsi dicunt contrarium, scilicet, quòd pro maiori pretio vendebat Salomon, quàm emeret. Si autem dicere velis secundum literam, quòd Salomon vendebat pro æquali pretio pro quo accipiebat, non stat, quia non est verisimile: nam vendere pro æquali perdere est, & stulta occupatio. Ideo dicendum, quòd necessario stet sensus literæ nostræ, scilicet, quòd Salomon vendebat Regibus Hethæorum, & Syriæ in hunc modum, idest, pro equali pretio, scilicet, pro sexcentis siclis, sicut emebat de Aegypto, & de Coa ducendo per mare.

CAP. XI.

Ecclesiastici 47.

REx autem Salomon adamauit mulieres alienigenas multas. Filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas, de gentibus super quibus dixit Dominus filijs Israel; Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras; certissimè enim auertent corda vestra, vt sequamini Deos earum.

Descripto in præcedentibus tempore quo regnum Israel sub Salomone floruit. Hic describitur tempus, quo sub eodem declinare cœpit: & diuiditur in quatuor. Primò ponitur Salomonis transgressio. Secundò pœnæ comminatio ibi. *Iratus est igitur Dominus.* Tertiò aduersariorum suscitatio ibi. *Suscitauit quoque.* Quartò Salomonis mors, & tumulatio ibi. *Reliquum autem verborum.*

An ordo sit continuus. *Quæst. I.*

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint post præcedentia, vel fuerit aliqua mutatio ordinis: & an fuerint immediate post præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd ista fuerunt post præcedẽtia, quia in omnibus superioribus dictum est de prosperitate Salomonis, hic autem de aduersitate, & infœlicitate eius. Item supra dicitur de omnibus tẽporibus, quibus a principio Regni Salomon Deum coluit. Hic autem agitur de tempore, quo circa senectutem suam Deum dereliquit; ideo necesse est ista esse post illa. Ad secundum dicendum, quòd non constat quanto tempore Salomon declinauerit a Deo post ea, quæ habentur supra. Nam dicitur infra in litera, quòd circa senectutem suam declinauit ad idola, & in concupiscentiam mulierum: non tamen constat quanto tempore fuerit istud ante mortem suam. Aliqui dicunt, quòd fuit ad minus per sex annos, quia Salomon ædificauit templa idolis vxorum suarum, & immolabat illis: in hoc tamen transirent sex anni. Dicendum autẽ quòd necesse est ad minus vigintiquinque annos, aut plus Salomon egisse, quod rectũ erat, postquàm regnauit. Nã Salomon regnauit fere quatuor annis antequàm ædificaret templum, supra 6. Postea verò fluxerunt septem anni in ædificatione templi, eodem cap. Et tredecim anni in ædificatione domus Regiæ, supra 7. Et sic consummatis omnibus ædificijs fluxerant viginti anni a principio eorũ, quando dedit viginti oppida Regi Hiram, supra 9. Ergo erant iam elapsi vigintiquatuor anni a principio Regni. Post omnia hæc tamen apparuit Deus Salomoni, & dixit ei: Exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuam, eodem cap. Ergo vsq; tunc Salomon semper fuerat bonus. Et dixit ei Deus tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit pater tuus, ponam thronum Regni tui super Israel in sempiternũ. Ideo videtur, quòd adhuc aliquanto tempore post hoc Salomon secutus fuerit mãdata Dei; & sic ad minus per vigintiquinque annos Regni sui Salomon coluit Dominum. Manerent autem quindecim anni vsque ad finem Regni Salomonis; nam regnauit annis quadraginta infra in litera. De istis autem quindecim non apparet quo tempore illorum declinauerit ad idola, & ad amorem mulierum. Satis autẽ potest dici, quòd per 7. vel 8. annos istud esset ad hoc, quòd possent fieri omnia, quæ habentur infra in litera, & dicitur. *Rex autem Salomon amauit mulieres alienigenas.* Scilicet, Accepit illas in vxores, & concubinas, & postquàm accepit, copulatus est illis ardentissimo amore.

An peccauit Salomon accipiendo mulieres alienigenas.
Quæstio. II.

QVAERETVR an peccauerit Salomon, accipiendo vxores alienigenas. Respondendum, quòd sic, quia litera culpat eum: & dicitur infra: Super quibus dixit Dominus filijs Israel, non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissimè enim auertent corda vestra, vt sequamini Deos earum. Item patet, quia Iudicum 2. Deus increpuit nimis Israelitas, quia acceperunt vxores de Chananæis, & ob hoc in pœnam dixit, quòd non deleret gentes illas de medio eorum, sed haberent hostes, & Dij eorum essent in ruinam Israelitis. Item patet Iudicum 3. Quia cum litera describat ibi peccata Israelitarum, propter quæ traditi sunt in manus hostium, dicitur: Itaque filij Israel habitauerunt in medio Chananæi, & Hethæi, & duxerunt vxores filias eorum. ergo peccatum erat, quia alioquin non poneretur ibi, quòd acceperant vxores de illis, vt causa destructionis eorum. Item patet hoc Iosue 23. Scilicet, Si Israelitæ miscerent connubia cum Chananæis, Deus auferret eos de terra bona, quam sibi dederat. Considerandum tamen, quòd differentia erat inter alienigenas: quia quidam erant alienigenæ, vel gentiles extra terram Chanaan. Alij autem erant in terra Chanaan. De primis licebat Israelitis accipere vxores, dum tamen conuerterent eas prius ad Iudaismum, vt per eas non conuerterentur ad idola, vt declaratum est supra 3. De Chananæis autem, idest, de septem gentibus quarum terram Israelitæ accepturi erãt in possessionem, non licebat eis accipere aliquam vxorem; quia de illis dixerat Deus, quòd certissimè peruerterent corda Israelitarum: Salomon autem accepit vxores tam de alienigenis primo modo, quàm secundo;

cum

cum dicatur hic, quòd accepit Sidonias, & Hætheas; quæ sunt de terra Chanaan: ideo quantum ad hoc peccauit. Sed obijcietur, quòd poterat Salomon accipere vxores de Chananæis: quia Salmon princeps tribus Iuda accepit in vxorem Raab Ierichontinam, quæ erat Chananæa. Matth. 1. Et tamen non peccauit, quia consensu Iosue factum est hoc, cum dicatur Iosue 6. quòd Iosue fecit Raab esse in medio Israel. Respondendum, quòd ille fuit casus specialis, scilicet, quia cogebantur Israelitæ permittere Raab viuentem, eo quòd iurauerant ei Iosue 2. Etiam ipsa benefecerat Israelitis, liberando exploratores eorum a morte. Item ipsa effecta est cultrix Dei. Nam ansequam conuerteretur ad Iudaismum, laudabat Deũ Israel, dicens non esse alium Deum, & ipsum esse potentem in cœlo, & in terra, Iosue 2. Ideo rationabile erat, quòd ista permitteretur viuere inter Iudæos, & posset accipere virum de Israel cum non esset alius, quem acciperet: quia de Chananæis non licebat ei accipere, cùm iam esset conuersa ad Iudaismum: ergo debebat ei dari aliquis, quem posset accipere in virum, & non erant aliqui huiusmodi, nisi Iudæi, cum ipsa non posset ire ad terras longinquas ad accipiendum virum. In vxoribus autem, quas accipiebat Salomon de Chananæis non erat sic, quia non obligabatur Salomon conseruare eis vitam, sicut obligabantur Israelitæ conseruare vitam ipsi Raab. Item non conuertebantur istę vxores Salomonis ad Iudaismum, vt colerent Deum Israel, sicut conuersa fuit Raab: sed potius ipsę in terra Israel fecerunt sibi fabricari templa pro idolis suis, & induxerunt Salomonem ad colendum idola. Item non stabat in istis necessitas, quæ erat in Raab, quia si illa non acciperet virum de Israelitis, cogeretur omnino manere sine viro. *Filiam quoque Pharaonis*. Ista litera non est differens a præcedenti, ita quòd intelligatur copulatiuè, scilicet, accepit Salomon vxores alienigenas multas, & accepit filiam Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & reliquas: quia tunc illę mulieres alienigenæ non essent de istis, quæ exprimuntur hic. Sed dicendum, quòd ponitur istud tanquam expositiuum præcedentis, & accipitur, quoque, pro idest: & est sensus, quòd accepit Salomon vxores multas alienigenas, scilicet, filiam Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & reliquas: Ponitur autem prius de filia Pharaonis, quia ipsa fuit prima vxor, quam accepit Salomon, supra 3. Nam ante illud non fit mentio, quòd haberet aliquam vxorem. Etiam quia ista erat excellentior cæteris, & ipsa erat tanquàm vxor, reliquæ verò vt concubinæ respectu eius. Vnde ei soli Salomon fabricauit domum, supra 7. De cæteris autem vxoribus, & concubinis non dicitur, quòd eis domos fabricauerit, sed erant sub ipsa in domo sua, vel erant in alijs domibus non famosis, de quibus scriptura non meminit. *Et Moabitidas*. Idest, Mulieres de terra Moab. Erat enim Moab apud terram Israel ad latus Orientale eius: nam extremitas terræ Moab, scilicet, mons Phasga extenditur vsque ad Iordanem, vt colligitur Numeri 33. & Deuteronom. 3. Iordanis tamen est terminus Orientalis terræ Chanaan. Nume. 34. Vnde, & vada Iordanis transmittunt in terram Moab, Iudic. 3. Moabitæ erant tributarij Dauid, præcedenti lib. cap. 8. Et sic erant sub Salomone, ideo accipiebat de illis vxores. *Et Ammonitidas*. Idest, Vxores de terra Ammon: est enim terra Ammon coniuncta terræ Moab; sed est terra Ammon ad Septentrionẽ, & terra Moab ad Meridiem. Olim autem inter terram Moab, & Ammon nihil erat medium: Reges tamen Amorrhæorum, scilicet, Sehon, & Og pugnantes contra Moabitas, & Ammonitas acceperunt de extremitatibus vtriusque Regni vrbes multas, vt patet Nume. 21. & Iosue 13. Et sic terra Sehon, & Og Regum Amorrhæorum erat inter terram Moab, & Ammon, quia fuerat quondam pars illarum: & istam terram possederunt postea duæ tribus, & dimidia. Numeri 32. & Deuteronom. 3. & Iosue 13. Ammonitæ autem erant subiecti Dauid sub tributo, quia fecit contra illos bella fortia, & ad vltimum subiecit eos tributo, præcedenti lib. cap. 10. & 12. Sic enim erant subiecti tempore Salomonis, & accipiebat vxores de terra eorum. *Et Idumæas*. Idest, De terra Idumæa, quæ vocatur terra Edom, vel Seir, vel mons Esau, aut Idumæa, vt declaratum est Numeri 20. Est enim terra Edom coniuncta terræ Israel partim ex Meridie, & partim ex Occidente. Numeri 34. Scilicet, Pars Meridiana incipit solitudine Sin, quæ est iuxta Edom. Erant autem Idumæi fratres Israelitarum, quia erant filij Esau fratris Iacob, cuius erant filij Israelitæ. Isti noluerunt concedere transitum Israelitis per terram suam apud Cadesbarne. Numeri 20. Ideo coacti sunt Israelitæ circuire montem Seir magno tempore, Nume. 21. & Deuteronom. 2. Isti Idumæi erant tributarij Dauid, quia ipse subiecit eos, & posuit præsidium in Idumæa. præcedenti lib. cap. 8. Et sic manserunt isti Reges, scilicet, Moabitarum, Ammonitarum, & Idumæorum subiecti Salomoni, & postea Regibus Israel. Nam tempore Iosaphat Regis Iudæ, & Ioram Regis Israel cœpit recedere Rex Moab ab ista subiectione, sic patet sequenti libro, in principio, scilicet, Præuaricatus est autem Moab in Israel, postquàm mortuus est Acab. Vnde postea Rex Iuda, & Rex Israel, & Rex Edom, qui erat subiectus Israel iuerunt ad pugnandum contra Regem Moab. sequenti libro, cap. 3. *Et Sidonias*. Idest, Mulieres de terra Sidonis. Istæ erant de terra Regis Hiram: nam ipse dominabatur in Tyro, & Sidone, vt declaratum est supra 5. Terra autem Sidoniorum est in terra Chananæorum: ideo extendebatur prohibitio contractus matrimonij ad eas. *Et Hethæas*. Hethæus est vnus de septem populis terræ Chanaan, vt patet supra 9. Hic tamen accipitur generaliter pro omnibus septem populis Chananæorum, sicut declaratum est præcedenti cap.

An peccauit Salomon accipiendo vxores multas. *Quæstio.* III.

QVAERETVR an peccauit Salomon accipiendo multas vxores, sicut accepit. Pro quo sciendum, quòd Salomon accepit vxores alienigenas, & peccauit. Nam dato, quòd esset vnica vxor de Chananæis, peccabat accipiendo illam in vxorem. Sed ponatur, quòd Salomon non accepisset aliquam mulierem alienigenam, accepisset tamẽ de Israelitis tot vxores, quot accepit de alienigenis, scilicet, vt haberet trecentas concubinas, & septingentas vxores, quasi Reginas infra in litera, an peccaret. Respõdendum, quòd peccaret, quia Deus vetuerat multitudinem vxorum in Regibus, potius quàm in alijs hominibus. Deuteron. 17. Scilicet, Non habebit vxores plurimas, & loquitur ibi de rege, sed ista erat multitudo inordinata: quia non legitur de aliquo homine etiam in historijs gentium, quòd tot concubinas, vel vxores haberet: ideo peccauit Salomon habendo tot. Item peccauit, quia copulatus est eis ardentissimo amore, qui erat super amorem legitimum, qui debet esse ad vxorem: vnde scriptura eum reprehendit de isto amore. Sed obijcietur, quòd non peccauerit Salomon habendo multas vxores, quia viri Sancti antiquitus habebant multas vxores, sicut Iacob habuit quatuor, vt colligitur Genes. 29. & 30. Abraham habuit

buit duas. Genes. 16. Dauid autem habuit sex, antequàm esset Rex Israel, cum erat Rex super Iudam, præcedenti libro, cap. 3. Et postea cùm regnauit super Israel accepit multas vxores de Ierusalem, præcedenti libro, cap. 5. & 1. Paralipomenon 3. Et tamen non peccauit in hoc, vt declaratum est, eodem cap. Ergo nec Salomon. Respondendum, quòd Hebræi dicunt Dauid habuisse vxores decem & octo, vt declaratum est præcedenti libro, cap. 12. Et dicunt, quòd poterat Rex habere vsque ad decem & octo vxores, & illæ non vocabantur multæ: si autem plures haberet, vocarentur multæ, & illæ essent prohibitæ. Salomon autem habuit multo plures: ideo peccauit. Sed dicendum, quòd ista est insania Iudæorum, nam Dauid nõ habuit decem & octo vxores, & dato quòd habuisset non erat verum, quòd decem, & octo non vocantur multæ, & quæcunque plures vocarentur multæ, vt declaratum est præcedenti libro, cap. 12. Sciendum autem pro hoc, quòd ante Christi aduentum nunquam fuit limitatum matrimonium ad habendum vnicam vxorem: sed poterat quis habere plures. Post Christi aduentum fuit limitatum, quòd esset vnica vxor, ideo si plures accipiantur, non iunt vxores, sed concubinæ. Tempore ergo illo non erat iudicandum de aliquo, quòd peccabat accipiẽdo plures in vxores, nisi ex alio capite probaretur peccare: in quo intelligendum, quòd vxor principaliter est ad prolem procurandam, vt patet 1. Politicorum, cap. 1. Licet sint aliæ vtilitates multæ, propter quas secundario accipitur vxor. Ideo dicendum, quòd quando tempore illo aliquis accipiebat plures vxores ad solum ipsum finem matrimonij: & erant solum tot, in quibus conuenienter poterat haberi finis matrimonij, scilicet, generatio prolis, non erat peccatum: & quia interdum habendo vnicam vxorem illa erat sterilis, & sic impediebatur conceptus: & quia habendo vnicam non sterilem non poterat fieri magna procreatio prolis, licebat habere tot vxores, per quot posset fieri sufficiens procreatio prolis, vt quòd haberet quinque, vel sex. De primo patet in Abraham, qui habebat vxorem sterilem, & ad petitionem illius Abraham accepit aliam. Genes. 16. De secundo patet in Dauid, qui quamquam haberet vxorem primam fęcundam, scilicet, Achinoam Iezrahelitem, supra 1. libro, cap. 25. Accepit multas alias, scilicet, Abigail, vt patet ibidem, & postea alias quatuor, præcedenti lib. cap. 3. Deinde alias, eodem libro, cap. 5. Istud autem erat, quia cum esset Rex volebat habere multam prolem ad confirmationem Regni. In Salomone autem non erat sic, quia non accepit vxores principaliter ad generationem: quia ad hoc sufficiebant sibi ad plus decem, vel duodecim, accepit tamen plusquàm mille computatis vxoribus, & concubinis, vt colligitur hic, & Cantic. 6. Istæ autem erant non conuenientes ad generationem: quia habendo tot vxores non proficiebant ad generationem. Nam aut ad plurimas earum nunquàm accederet, & essent inutiles, aut essent contrariæ generationi, quia accedendo ad omnes in nulla earum gigneret: & sic factum est, quia cum Salomon plurimas habuisset vxores, non habuit nisi vnum filium, scilicet, Roboam, qui successit ei: & duas filias, scilicet, Taphet, & Basemath, quæ datæ fuerunt in vxores duobus præpositis Salomonis, supra 4. Habuit igitur Salomon istam multitudinem vxorum non ad desiderium generandi, sed ad solam libidinem. Nam omnes, quæ pulchræ ei videbantur, habere volebat, & desiderabat semper nouos concubitus. Et ob hoc cum ad multas tenderet gignere non poterat. Istud autem desiderium est bestiale, & præter legem matrimonij. Peccabat ergo Salomon habendo tot vxores. Dauid tamen non peccauit habendo multas vxores, quia non habuit illas ad libidinem explendam, sed ad solam procreationem liberorum; & iste finis licitus erat tempore illo, quo licebat plures vxores haberi. Cum autem arguitur, quòd Rex non debet habere multas vxores. Deuteronom. 17. Dicendum, quòd istud non solum extenditur ad res, sed etiam ad quoslibet alios: expressit tamen scriptura potius de Regibus, quàm de alijs, eo quòd alij propter defectum diuitiarum nollent habere multas vxores: Reges autem quia essent potentissimi vellent vacare libidini, & omni generi delitiarum, ex quo sequerentur multa inconuenientia, scilicet, quòd Rex efficeretur nimis fœmineus, & quòd, deserta cura populi, solis delitijs vacaret. Etiam, quòd omnes pulchras mulieres populi sui pro se vellet, & multa alia: ideo lex dixit, quòd non haberet multas vxores, vt indirecte tolleret ei occasionem præuaricandi propter mulieres. Quòd autem iste esset finis legis, patet Deuteron. 17. Cum dicitur: Non habebit Rex vxores plurimas, quæ alliciant animum eius. Dauid autem non habuit vxores, quæ allicerent eum ad peccandum, quia non fuit per eas inductus ad idola, vel ad alia mala: Salomon autem habebat vxores, quæ allicerent eum, quia illę non erant conuersæ ad Iudaismum, sed manentes in gentilitate, & actualiter illexerunt eum, vt coleret idola, vt patet in litera: ideo ipse egit contra illam legem.

Cur in ueteri testamẽto uxorum pluralitas fuerit permissa

Salomõ accepit plusquã mille uxores, cõputando uxores, & concubinas.

Salomõ non habuit nisi vnum filium, & duas filias, dato q; tot habuisset uxores.

An peccauit Salomon accipiendo vxores Moabitidas. *Quæstio.* IIII.

QVAERETVR, an peccauit Salomon accipiendo vxores Moabitidas. Aliquis respondebit, quòd sic, quia hic ponitur peccatum Salomonis per mulieres, & dicitur, quòd accepit Moabitidas: ergo accipiendo illas peccauit, quia alioquin frustra ponerentur hic. Item Deuteron. 23. dicitur: Ammonites, & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum: & istud intelligitur de contrahendo matrimonium, ergo non poterant Israelitæ accipere vxores de terra Moab, Salomon tamen accepit illas: ergo peccauit. Sed obijcietur, quòd non peccauerit, quia duo filij Elimelech, & Noemi acceperunt duas vxores de terra Moab. Ruth 1. cap. Et illi non dicuntur peccasse. Item Booz erat vir bonus, qui laudatur in scriptura, & tamen ipse accepit Ruth Moabitidem in vxorem. Ruth 4. Et quando accepit eam omnes Israelitæ laudabant, & benedicebant illud coniugium, ergo non peccabat. Item quòd maius est videbatur, q; teneretur accipere illam in vxorem, quia Ruth 4. dicitur, quòd alius, qui erat propinquior in iure consanguinitatis viro priori ipsius Ruth, renunciauit iuri cognationis, ad hoc, quòd Booz posset accipere agrum, & vxorem defuncti, scilicet, Ruth. Ergo licitum erat immo necessarium accipere illas cum aliàs priuaretur iure suo: & quia ille cognatus Booz noluit accipere Ruth in vxorem, renunciauit iuri propinquitatis, & accepit Booz vxorem, & possessionem, ergo etiam Salomon non peccaret accipiendo mulierem Moabitidem. Respondendum est, quòd Salomon peccauit accipiendo vxores Moabitidas, nam scriptura ponit hic istud ad redargutionem Salomonis. Sed fortè aliquis dicet, quòd Salomon non peccauit: quia non ponuntur hic Moabitidæ, tanquàm accipiendo illas peccauerit, sed ponuntur simul cum alijs vxoribus, quas peccauit accipiendo, scilicet, cum Hethæis, & Sidonijs. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia manifestum est Salomon accepisse aliquas vxores de filiabus Israel: & tamen non ponitur hic, quòd accepit

aliquam

aliquàm de Israel, eo quòd non peccauit accipiendo
F mulieres de Israel: ergo eodem modo nõ ponerentur hic mulieres Moabitidæ, & tamen ponuntur: ergo peccauit accipiendo illas. Cum autem obijcitur de duobus filijs Noemi, quòd acceperunt vxores Moabitides. Dicendum, quòd illi excusantur, eo quòd erant in terra Moab, & fuerunt ibi decem annis, cum fames duraueret decem annis. Ruth 1. Et non audebant redire in Israel, nec poterant accipere vxores, nisi de alienigenis, vel manerent sine vxoribus: ideo cum transiret tempus generandi eorum, ne efficerentur impotentes ad generandum, priusquam acciperent vxores, acceperunt eas de terra Moab. Item dicendum, quòd non erat absolutè illicitum Israelitis accipere vxores de Moabitis, quia Moabitæ non erant Chananæi: & sic Salomon peccauit accipiendo vxores Moabitidas, non quidem, quia erant illicitæ simpliciter, sed quia accepit eas non conuertendo illas prius ad Iudaismum, & sic colebant idola manentes apud eum, vt patet infra in litera, & ipsum ad colendum idola induxerunt. Ad secundam rationem dicendum, quòd cùm dicitur, quòd Moabitæ non intrarent in Ecclesiam Dei, intelligitur de ipsis viris, scilicet, quòd illi non acciperent vxores de Israelitis, & tamen non tollebatur, quin Israelitæ possent accipere vxores de Moabitis. Ad aliud, quod dicebatur, quòd Booz accepit Ruth Moabitidem, dicendum, q̃ licebat ei, tum quia conuersa erat ad Iudaismum, tum quia Moabitides mulieres non erant simpliciter prohibitæ a Iudæis. Ad aliud, quando dicitur, quòd ex debito tenebatur accipere illam Booz propter consanguinitatem. Dicendum, quòd licet non teneretur simpliciter accipere illam: tamen si volebat gaudere iure consanguinitatis ad accipiendum hæreditatem, oportebat, quòd acciperet ipsam vxorem defuncti: & sic non fecerunt isti aliquid illicitum suscipientes mulieres Moabitides in vxores: Salomon autem sic

An Salomon peccauerit, accipiendo in vxorem filiam Pharaonis. Et ista quæstio differt a quæst. 14. d. cap. 3. Quia aliter hic deciditur, & principaliter respondetur ad istum textum contrarium: ideo nihil superuacuum. *Quæst. V.*

QVAERITVR vlterius, an peccauerit Salomon accipiendo in vxorem filiam Pharaonis. Aliquis dicet, quòd sic ex ista litera, quia ipsa erat alienigena, scilicet, Aegyptia. Item litera ponit hic, quòd acceperit Salomon istas vxores ad ostendendum, quòd peccauerit: & tamen ponitur hic filia Pharaonis, ergo peccauit accipiendo ipsam. Respondendum, quòd non peccauit, sicut supra 3. cap. q. 14. dictum est, quia Salomon accepit illam in vxorem, antequàm edificaret templum: & postquàm illam accepit, iuit in Gabaon, & dedit Deus ei sapientiam, placuitque ei oratio eius, supra 3. Ideo non peccauerat accipiendo illam. Item patet, quia supra 3. dicitur, q̃ Salomon diligebat Dominum, & sequebatur præcepta Dauid patris sui, excepto, quòd in excelsis immolabat: & tamẽ iam acceperat vxorem, vt patet ibidem, ergo non peccauerat accipiendo eam, quod satis declaratum fuit ibidem. Ad rationem primam dicendum, quòd non ponitur hic vxor Salomonis filia Pharaonis, quasi peccauerit Salomon accipiendo illam; sed quia fuit sibi occasio ad peccatum, & istud potuit esse duplex. Primum fuit, quia fortè propter eam coluit idola, & fabricauit idolo eius templum, sicut idolis aliarum vxorum, vt patet in litera, licet non appareat, an fabricauerit pro ipsa templum, sicut pro alijs: satis tamen posset dici, quòd sic. Secundùm est, quia dilexit eam ardentissimo amore, & iste amor illicitus
est. Quantum ad hoc tamen magis peccauit Salomon in filia Pharaonis, quàm in alijs, quia dilexit eam super omnes alias, sic patet Canti. 6. Scilicet, Sexaginta sunt Reginæ, & octuaginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus, vna est columba mea, & perfecta mea. Et loquitur ibi de filia Pharaonis, quæ erat super omnes alias vxores, & concubinas; ideo in hac peccauit potius quàm in cæteris, diligendo eam ardentiori amore. Ad aliam cum dicitur, quòd erat filia Pharaonis alienigena, dicendum, quòd alienigenæ, qui erant Chananæi erant prohibiti quantum ad hoc, quòd Israelitæ miscerent connubia cum eis: cum alijs tamen Gentilibus non erant Israelitæ prohibiti miscere connubia: filia autem Pharaonis
G erat Aegyptia, & non Chananæa: ideo licebat illam accipere in vxorem. Sed obijcietur, quia Aegyptij, & Idumæi non poterant intrare in Ecclesiam Dei vsque ad quartam generationem. Deuteron. 23. Sed filia Pharaonis erat in prima generatione, cum ipsamet esset gentilis Aegyptia, ergo non licebat in ipsa contrahi. Respondendum, quòd illud intelligitur de viris, scilicet, quòd Aegyptij, & Idumęi, quando conuerterentur ad Iudaismum, non possent illico accipere vxores de Israelitis: sed pronepotes eorum in quarta generatione poterant iam miscere connubia cum Israelitis: ideo quandocunque conuerterentur mulieres Aegyptiæ ad Iudaismum poterant accipi in vxores a Iudæis.

H *Salomon an peccauerit, accipiendo in vxores Ammonitidas, & Idumæas.* *Quæst. VI.*

QVAERITVR vlteriùs an peccauit Salomon accipiendo in vxores Ammonitidas, & Idumæas. Aliquis dicet, quòd non, quia non erant prohibitæ istę mulieres Israelitis. Nam prohibitio extendebatur ad Chananæas, Idumæa autem, & Ammonitidæ non erant Chananææ; ideo non erant illicitæ ad matrimonium. Respondendum, quòd hic ponuntur mulieres quædam Chananææ, scilicet, Hethææ, & Sidoniæ, & aliæ non Chananææ, scilicet, filia Pharaonis, & Moabitides, & Ammonitides, & Idu-
I mææ. De primis dicendum, quòd simpliciter erat illicitum Iudæis contrahere cum illis, siue conuerterent eas ad Iudaismum, siue non, vt supra declaratum est. De alijs autem dicendum, quòd non erat illicitum contrahere cum eis, quia solum ponuntur Ammonitides, Moabitides, & Aegyptiæ, & tamen viris Aegyptijs Moabitis, & Idumæis licebat conuerti ad Iudaismum, quod patet Deuteron. 23. Dicitur, quòd isti nõ intrarent in Ecclesiam Dei, scilicet, Moabitæ, & Ammonitæ vsque ad decimam generationem, & Aegyptij, & Idumæi vsque ad quartam. Et istę generationes computantur, postquàm conuersi essent ad Iudaismum, quia aliàs impossibile erat computari quartam, vel quintam, tamen non haberetur principium a
K quo computaretur. Mulieres igitur Ammonitarum, Moabitarum, Aegyptiorum, & Idumæorum, reciperentur ad Iudaismum, & tamen ipsę non erant prohibitæ accipere viros Iudæos, vel vt melius dicatur Iudęi non erant prohibiti accipere ipsas, ergo poterant accipi in matrimonium ab eis: & sic Salomon non peccabat, inquantum accipiebat mulieres Moabitidas, Ammonitidas, & Aegyptias, sed peccabat ex alia causa. Primò, quia accepit multas: de istis Regibus tamẽ erat prohibitum accipere plures vxores. Deuter. 17. Secundò peccauit, quia accepit istas vxores non conuertendo illas ad Iudaismum, quin potius ipsæ colebant idola, & Salomon fabricauit eis templum, & etiã ipse inductus ab illis idola coluit. Tertiò peccauit, quia

quia copulatus est mulieribus istis ardentissimo amo-
A re, qui excedit amorem cõiugalem, ideo reprehensibilis. est. Sed obijcietur, quòd non peccauerit Salomon, dato quòd acceperit istas mulieres nondum conuersas ad Iudaismum: quia sic acceperunt vxores Moabitidas duo filij Noemi, & illę adhuc manebant in cultu idolorum, vt patet Ruth 1. Cum Noemi dixit ad Ruth: En reuersa est cognata tua ad populum suum, & ad Deos suos, vade cum ea. Et illa erat Orpha, quæ erat nurus Noemi: & sic adhuc manebat in cultu Deorum suorum, quia aliàs non diceret Noemi reuersa est cognata tua ad Deos suos. Idem etiam videtur de Ruth, quia dixit ad Noemi populus tuus populus meus, & Deus tuus Deus meus, idest, volo,
B quòd populus tuus sit populus meus, & Deus tuus sit Deus meus: ergo ante hoc Deus Noemi non erat Deus Ruth. Item, quia Booz dixit ad Noemi, quòd Deus Israel redderet ei gratiam, quia sub alas eius cõfugit Ruth 2. Ergo videtur, quòd quando erat in terra Moab, nondum confugerat ad alas Dei Israel. Respondendum, quòd duo filij Noemi acceperunt vxores duas in terra Moab, & quia ipsi manebant in terra illa, non poterant conuertere vxores ad ritum Iudaicum, quia parentes earum non permitterent: si tamẽ ipsi venissent in terram suam conuertissent illas ad ritum Iudaicum: non poterant tamen aliud facere isti filij Noemi, quia cum essent in terra Moab, & non auderent redire ad terram Israel, non poterant accipere
C vxores, nisi de Gentilibus non conuersis ad Deum, vel manerent sine vxoribus. Salomon autem erat in terra sua, & poterat omnes vxores suas conuertere ad Iudaismum, ideo peccabat accipiendo illas nondum conuersas. Item, quia Salomon poterat accipere alias vxores licitè non accipiendo istas, sed filij Noemi non poterant accipere vxores, nisi de gentilitate, vt dictum est, ideo non peccauerunt ipsi accipiendo illas, & Salomon peccauit accipiendo. Sed dicetur, quę differẽtia fuit in hoc, quòd Salomon acciperet filiam Pharaonis in vxorem, & accipere alias vxores Moabitidas, & Ammonitidas. Respondendum, quòd non peccauit accipiendo filiam Pharaonis: sed peccauit postea tenendo eam, scilicet, quia per illam inclinatus est ad idola, & quia dilexit eam ardentissimo amore:
D in alijs autem vxoribus non solum peccauit tenendo eas ex istis duabus causis, sed etiam peccauit accipiendo illas, quia nondum conuersæ erant ad Iudaismum.

An magis peccauit Salomon accipiendo vxores alienigenas, quàm multas. *Quæst. VII.*

QVAERITVR vlterius, cum Salomon peccauerit, quia accepit multas vxores: & peccauit, quia accepit alienigenas, in quo istorum magis peccauerit. Respondendum, quòd magis peccauit accipiendo alienigenas, quia accipiendo multas, dum tamen non essent alienigenæ, solum peccabat contra vnam legem. Deuteron. 17. Vbi dicitur, quòd Rex non habeat plurimas vxores: accipiendo autem alienigenas, peccabat multiplicius. Primo, quia agebat contra legem prohibentem. Exo. 34. & Deuteron. 7. Secundo peccabat, quia ponebat se in periculo, scilicet, quòd posset moueri ad idolatriam ab vxoribus, & sic fuit quando conuerterunt eum ad idola, & ipse fuit in hoc in magna culpa, quia accepit illas nondum conuersas ad Iudaismum. Vnde scriptura propter hoc posuit hic peccatum de accipiendo multas vxores alienigenas, scilicet, quia illę perverterunt Salomonem, vt coleret idola. Si autem Salomon per vxores non fuisset ad idola ductus, scriptura non multum curasset describere peccatum suum
in accipiendo vxores multas, vel alienigenas. *De gen-*
A *tibus super quibus dixit Dominus filijs Israel, non ingrediemini ad eas, nec de illis ingredientur ad vestras.* Idest, Accepit vxores de illis gentibus, de quibus Deus prohibuit Israelitis accipere vxores: & hoc est, non ingrediemini ad eas, idest, non accipietis eas matrimonialiter. Etiam dixit de illis, non ingredientur ad vestras, idest, non permittetis, quòd aliqui viri de gentibus istis accipiant aliquas filias vestras in vxores.

An Deus prohibuerit accipere vxores de omnibus gentibus. *Quæst. VIII.*

QVAERITVR, an Deus dixit de omnibus istis
B gentibus, quòd non acciperent Israelitæ vxores de filiabus eorum. Aliquis dicet, quòd sic, quia litera ista exprimit hic Moabitidas, Ammonitidas, Hethæas, Sidonias, & Idumæas: & subiunxit postea, de quibus Dominus dixit filijs Israel, non ingrediemini ad eas: ergo ad omnes refertur. Item patet, quia Salomon peccauit accipiendo mulieres de regionibus istis: & tamen manifestum est, quòd non peccaret, nisi esset prohibitum. Quòd autem peccauerit supra concessum, & declaratum est. Respondendum, quòd ista prohibitio solum extẽdebatur ad omnes septem populos Chananæorum, qui signantur hic per Hethæos, & Sidonios. Ad alios autem non, vt declaratum fuit supra in quæstionibus istis. Item
C dicitur hic, quòd Deus iussit quòd Israelitæ non ingrederentur ad istas mulieres; nec aliqui de gentibus istis ingrederentur ad filias Israel: & tamen istud non potest intelligi de omnibus istis gentibus, quia Ammonitæ, & Moabitæ post decimam generationem poterant accipere vxores Hebræas, vt aliqui volunt. Saltem tamen ipsi Aegyptij, & Idumæi poterant accipere vxores de Israelitis post quartam generationem, quamquàm viris Ammonitis, & Moabitis non liceret accipere vxores Hebræas etiam post decimam generationem, vel in æternum. Deuteron. 23. Sed solum intelligitur de Chananæis, qui vocantur hic Hethæi, & Sidonij: quia de istis non poterant Israelitæ accipere vxores, nec ipsi de filiabus Israelitarũ. Exo. 34. Ad primam rationem, scilicet, quòd exprimuntur hic Moabitidæ, Ammonitidæ, &c. Dicendum, quòd non refertur propter hoc clausula ad omnes illas, sed solum ad Chananæas, siue Hethæas, & Sidonias: fuerunt tamen hic positæ aliæ fœminæ, quia etiam Salomon peccauit accipiendo illas, scilicet, quia non conuertit eas ad Iudaismũ: vel quia propter eas peccauit, non tamen, quòd illicitum esset ei accipere illas. Ad secundum dicendum, quòd Salomon peccauit accipiendo istas mulieres, tamen non sequitur ex hoc, quòd erat illicitum ex mandato; sed solum erat illicitum, quia accepit eas nondum cõuersas ad Iudaismum, & istud erat generaliter prohibitum in accipiendo quascunque mulieres de Gentilibus.

E *Certissimè enim auertent corda vestra, vt sequamini Deos earum.* Scilicet, Ista fuit causa prohibitionis, quia mulieres Chananææ allicerent Israelitas viros suos, vt colerent Deos earum, & etiam filios ex se natos ad idolatriam erudirent. Exo. 34. Et ponitur istud, quia causa, propter quam culpatus est Salomon, quòd accepisset vxores alienas, fuit, quia ipsæ perverterunt eum ad colendum idola: si autem accipiẽs multas de illis non fuisset cõuersus ad idola, quamquam peccaret, istud reputaretur leue peccatum, & scriptura non curaret referre illud. *His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore.* Scilicet, Dilexit eas nimis plusquàm vir diligere debeat vxorem, ita quòd efficeretur totus fœmineus.

An

An Salomon peccauerit diligendo vxores ardentissimo amore, & quæ sit regula diligendi Deum, & quamlibet rem. Quæst. IX.

QVAERETVR an Salomon peccauerit diligendo vxores ardentissimo amore. Aliquis dicet, quòd non, quia præceptum est de diligendo eas valde: vnde Apostolus ad Ephes. 5. dicit: Viri diligite vxores vestras, sicut corpora vestra. Et iterum: Diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam. Et tamen dilectio Christi ad Ecclesiam fuit ardentissima, quia pro ea morti se tradidit. Etiam quilibet diligit carnem suam nimis, ideo nimis debet quilibet diligere vxorem suam, nam propter hanc dimittit homo patrem, & matrem, & adhæret vxori, & efficiuntur duo in carne vna. Genes. 2. & ad Ephes. 5. Item patet hoc, quia si Salomon peccaret, eo, quòd copularetur mulieribus istis ardentissimo amore, aut peccaret in eo, quòd diligebat eas nimis, aut ex eo, q̃ cognoscebat eas indebitè. Non primo modo, quia probatum est viros nimis debere diligere vxores. Nõ secundo modo, quia vir nõ peccat mortaliter cognoscendo vxorem suam, dato, quòd cognoscat eam non ex desiderio liberorum, sed ad explendam libidinem, vel refrenandam incontinentiam, quia id, quod erat mortale, propter honestas nuptias efficitur veniale. Respondendum, quòd Salomon peccauit, quia copulatus est ardentissimo amore mulieribus: & hoc patet, quia scriptura reprehendit ipsum in isto: si autem non peccasset, frustra scriptura dixisset: his copulatus est ardentissimo amore. Et dicendum, quòd Salomon peccauit vtroque modo, scilicet, quia dilexit vxores, plusquam debebat. Secundò, quia inordinatè cognoscebat illas. De primo patet, quia quælibet res diligibilis habet suum terminum dilectionis, vltra quem si excedatur, peccatum est: solus autem Deus est in cuius dilectione non est terminus ponendus. Ratio huius est, quia quilibet debet diligere rem, secundum quòd in ea reperitur ratio bonitatis cum ipsa bonitas sit ratio motiua desiderij: quia bonum est, quod omnia appetunt primo Ethicorum. Ideo necesse est, quòd secundum differentiam bonorum ita sit inæqualitas dilectionis. Nam si aliquid debet diligi propter esse bonum, diligetur magis propter esse magis bonum, & diligetur maximè propter esse maximè bonum, iuxta regulam Aristotelis 2. Topicorum, scilicet, Si simpliciter ad simpliciter, & magis & maximè. Si igitur aliquis rem minus bonam magis diligit errat in natura rei, quia mouetur contra conditionem obiecti, & in hoc est præuaricatio moralis. Ex hoc autem patet, quomodo quælibet res sit diligenda, solum in certo termino, quia quælibet res habet bonitatem limitatam. Ideo cum dilectio nostra ad rem fuerit, iuxta mensuram bonitatis rei, erit conueniens: si autem plus diligatur, erratur: ergo dandus est certus modus, vel quantitas dilectionis pro qualibet re. Solus autem Deus est bonum infinitum, ideo solus est diligibilis sine termino: nam secundum exigentiam bonitatis suæ ipse esset diligendus a nobis in infinitum: nullus tamen potest diligere in infinitum, quia quilibet actus creaturæ est limitatus, ideo tenetur quilibet diligere, quantum potest, & nunquam errabit quantumcunque diligat, quia si multum dilexerit adhuc Deus magis diligibilis est, cum nunquàm perueniat ad infinitam dilectionem: ideo Beatus Bernardus dixit in libro de Diligendo Deum, quòd modus diligendi Deum est diligere sine modo. Et hoc est, quod scriptura iubet, scilicet, quòd diligamus Deũ ex toto corde, & tota anima, & totis viribus. Deuteronom. 6. & Matth. 22. q.d. Quòd quamquàm diligamus, quantum possumus nunquam errabimus. De nulla autem alia re dictum est, quòd diligeremus eam ex tota anima, & ex toto corde, eo quòd diligendo eã, sic poteramus errare, scilicet, diligẽdo eam plusquam deberet diligi: ideo dicendum, quòd in quacunque re, præter Deum, quantumcunque sit diligibilis, potest homo errare diligendo eam plusquam debet. Sic enim patet de dilectione hominis ad seipsum. Nam nullum hominẽ tenetur aliquis plus diligere, quam seipsum: & tamen diligendo seipsum interdum errat, scilicet, diligendo se plusquàm debet, sicut dixit Apostolus, scilicet, In nouissimis diebus instabũt tempora periculosa: erunt homines amantes seipsos. Et sic ponit ibi tanquàm vitium amare seipsum, quia intelligit de amore superabundanti: sic etiam Aristoteles 9. Ethic. dicit, quòd in vitium dicitur alicui, quòd est amator suijpsius. Item patet hoc in amore illorũ, ad quos maxime tenemur, scilicet, in amore parentum, & filiorum. Nam quamquàm iste amor sit de bonis laudabilibus secundum naturam, tamen aliqui peccant superabundando in hoc: sicut Niobe, quæ diligebat filios suos magis, quàm deberet. 7. Ethic. Cum dicitur: Sed tamen est quædam superabundantia in his, siquis quemadmodum Niobe rebellet ad Deos, vel quemadmodum Satyrus Philopator, cognominatus circa patrem: valde enim videbatur desipere. Ita igitur de amore vxoris erit, quòd quamquam teneantur viri diligere vxores: tamen ista dilectio habet terminum: potest igitur errari, si etiam vltra terminum diligat. Et sic est, siquis tantum diligat vxorem, quòd propter eam agat contra Deum: sic enim dicit Aristot. vbi supra, quòd superabundantia erat in amore filiorum, cum quis propter illos rebellabat Dijs, sicut Niobe. Sic enim Salomon fecit, quia vt non contristaret vxores quas tenerrime diligebat agebat qd̃quid illæ iuberent. Nam pessimum, quod agere poterat, erat, quòd coleret idola, & istud egit propter illas. Cum autem Apostolus dicit, quòd vxores diligendæ sunt, sicut corpora nostra; & sicut Christus dilexit Ecclesiam. Dicendum, quòd istud dicit ad conciliandum corda virorum erga vxores: quia quidam virorum valde molestè se habent erga eas. Dato tamen, quòd diligant eas, sicut debent diligere corpora sua, vel sicut Christus dilexit Ecclesiam, habebit ista dilectio terminum: quia Christus non dilexit Ecclesiam in infinitum. Seipsum enim solum diligit infinitè, eo quòd Deus est: vir tamen qui diligit vxorem suam, ita vt propter eam agat contra Deum, magis diligit eam, quàm Christus dilexit Ecclesiam, ideo peccat. Ad secundum dicendum, quòd etiam Salomon peccauit inordinatè cognoscendo vxores suas: nam licet ex priuilegio honestarum nuptiarum, non peccet mortaliter vir, dato quòd cognoscat vxorem non ex desiderio liberorum, sed ad explendam libidinem, cum Apostolus dixerit 1. ad Corint. 7. Quilibet habeat vxorem suam propter fornicationem, scilicet, vitandam; quia melius est nubere, quàm vri: potest tamen vir interdum peccare mortaliter, cognoscendo vxorem suam, scilicet, si non solum vir expleat libidinem, sed etiam inquirat aliqua, per quæ suscitetur libido explenda in vxore, siue illud sit in cibis, siue in potibus, siue aliàs. Nam in his peccabit mortaliter. Et de hoc dicitur, quòd nimius amator in propria vxore adulter est. De Salomone enim multi sic opinantur, & non iniustè, quia ipse erat totus fœmineus, cum haberet plures quàm mille mulieres inter vxore concubinas, & adolescentulas: Etipse erat in naturalibus secretis sapientissimus. Creditur ergo, quòd omnem naturalem sapientiam ad vsum libidinis conuertebat, scilicet, vt potentior esset, & vt magno tempore conseruaretur

Deus solus est diligibilis, sine termino, & modo.

Vir quando peccat mortaliter cognoscendo vxorem.

uaretur tantam exercendo libidinem. in vtroque autem horum dicitur Salomon copulatus amore ardẽtissimo mulieribus. De primo patet, quia tam ardenter eas dilexit, quòd amorem earum amori diuino præposuit, & idola propter illas coluit. De secundo patet, quia erat totus fœmineus, & ardentissimè ad libidinem inhiabat. *Fueruntque ei vxores quasi Reginæ septingentæ.* Idest, Habuit vxores septingentas, quarum quælibet erat, sicut Regina in magno statu, & honore: & istę erant ductæ legitimè, celebrato ritu nuptiali. *Et concubinæ trecentæ.* Istę erant ductæ sine fœdere matrimoniali. *Et auerterunt mulieres cor eius.* Scilicet, Dilexit eas nimis, & cum essent plurimæ earum gentiles persuadebant ei ad cultum idolorum.

Quomodo poterat Salomon habere septingentas vxores, quasi Reginas, cum forte non essent tot reges in orbe. Et quomodo sic appellatæ sunt. Quæst. X.

QVAERETVR quomodo poterat Salomon habere septingentas vxores Reginas, quia oportebat ad hoc, quòd ipse haberet omnes filias Regum totius orbis: solum tamen habebat vxores de gentibus propinquis, quæ nominantur hic, scilicet, de Moabitis, Ammonitis, Aegyptijs, Idumæis, Hethæis, & Sidonijs: ergo non poterat tot Reginas habere in vxores. Respondendum, quòd vxores Salomonis non erant Reginæ, sed vnica earum erat Regina, scilicet, filia Pharaonis; reliquæ tamen vocantur Reginæ, vel quasi Reginæ, non quòd essent filiæ Regum, sed quia Salomon tenebat eas in magno statu, sicut si essent Reginæ: & ob hoc litera dixit quasi Reginæ, & non dicit, quòd fuerunt septingentæ vxores Reginæ. In hoc autem differebant vxores a concubinis, quia vxores, eo quòd erant legitimè ductæ habebantur in magno statu: concubinæ autem, cum non ducerentur legitimè non habebantur in tanto honore: ideo non dicitur de concubinis, quòd erant quasi Reginæ, sicut dicitur de vxoribus. Quòd autem vnica esset Regina apparet, quia Canti. 6. dicitur de filia Pharaonis vnica est dilecta mea, columba mea. Et sic illam exaltauit ad maiorem statum, faciendo ei domum sumptuosam valde. Reliquis autem non fecit domos, vt declaratũ est supra 7. Sed objicietur, quòd essent multæ Reginæ, quia Canti. 6. dicitur: Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ. Respondendum, quòd ibi vocantur Reginæ, idest, quasi Reginę, sicut hic dicitur, quòd erant septingentæ vxores Salomonis quasi Reginæ. Aliter potest dici, quòd erant inter istas septingentas vxores sexaginta, quæ erant filiæ Regum: & illę vocabantur Reginæ, & tamen non erant Reginæ Israel eo modo, quo vxor Regis vocatur Regina, & hoc modo filia Pharaonis erat Regina Israel, sicut Salomon erat Rex: & ob hoc cæteræ vxores, & concubinæ honorabant, & laudabant illam tãquam dominam. Canti. 6. Scilicet, Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt Reginæ, & concubinæ laudauerunt eam.

An Salomon accepit tot in vxores. Quæst. XI.

QVAERETVR vlterius, quare Salomon accipiebat tot mulieres in vxores: nam cum vellet tot accipere satis erat sibi, quòd acciperet vnã in vxorem, & reliquas in concubinas. Respondendum, q̃ Salomon fecit hoc propter duo. Primo, quia Salomon volebat accipere omnem fœminam, quę ei pulchra videretur: & quia quasdam nõ poterat habere in concubinas, eo q̃ erant filiæ magnorum virorum, s. Regum, & aliorum potẽtum, qui erant extra terram Salomonis, s. Moabitarum, Ammonitarũ, & Idumæorum, Aegyptiorũ, ac Sidoniorũ: ideo vt posset habere illas, accipiebat illas in vxores. Et ista est causa, quare Salomon habebat septingẽtas vxores, quasi Reginas, s. quia accipiebat eas de filiabus magnorum virorũ, q̃ nolebant eas dare, nisi Salomon teneret ipsas in habitu, & honore Reginarum. Si autẽ potuisset eas habere aliàs, accepisset eas in cõcubinas. Cõcubinę autẽ Salomonis erant illæ, quæ erãt filiæ minorum virorum, & libenter acceptabant, q̃ efficerentur concubinæ Regis, & etiam in minori gradu: & ob hoc de istis non dicitur, q̃ erant quasi Reginę, quia non tenebantur in tanto honore. Secunda causa erat, quia Salomon volebat habere legitimos filios: & quia si omnes essent concubinæ præter vnam, contingeret plurimos filios Salomonis esse illegitimos: ideo accepit multas in vxores. Sed prima causa efficacior est.

An tot Reginas, & concubinas habuerit Salomon, quia videtur quòd Canti. 6. dicitur oppositum. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur hic, q̃ Salomon habuit septingẽtas vxores, quasi Reginas, & trecentas cõcubinas: nam Canti. 6. dr̃: Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ. Respondendũ, q̃ Salomon habuit tot vxores, & concubinas, sicut hic dicitur: quia quandocunque in scriptura ponitur idem numerus bis, vel pluries, tenendus est numerus maior, ne dicamus scripturam in aliquo mentitam fuisse: quod fieret, si diceremus, tenendum esse numerum minorem: tenendo autem numerum maiorem, non repugnatur numero minori: ideo dicendum, q̃ fuerunt hic expressæ vxores, & concubinæ in maximo numero: in Canticis autẽ plurimæ earum tacentur. Iosephus autem mediauit inter istos numeros: nam dixit 8. Antiquitatum, Quòd accepit Salomon principum insignium virorum filias numero septuaginta, & trecentas concubinas; super has autem filiam Pharaonis Regis Aegyptiorũ: non enim posuit septingentas Reginas; quia visus est sibi magnus numerus, & putauit, q̃ aliter significaretur in illo numero. Dicendum tñ, q̃ nõ possumus aliquid tollere de numero posito in scriptura: sicut non licet nobis negare aliq̃d, quod scriptura sacra asserit. Cõcordatur tñ iste numerus cum illo, qui est in Canticis: q̃a de vxoribus Salomonis scriptura expressit ibi excellentiores: hic aũt oẽs expressit. Fuerunt aũt inter vxores Salomonis 60. quæ fuerũt filiæ regum, reliquæ aũt sexcentæ, & quadraginta, nõ fuerũt filiæ regũ, sed magnorũ virorũ: iõ q̃q̃ oẽs tenerẽtur a Salomone tanq̃ reginę: tñ illę, q̃ erant filię Regũ, tenebãtur adhuc in maiori honore. Ista differẽtia patet, q̃a hic dr̃, q̃ oẽs septingẽtæ vxores Salomonis erant, quasi reginæ: & tñ Canti. 6. dicitur, q̃ erant sexaginta reginæ, & nõ ponit quasi ad significandũ, q̃ illæ sexaginta erant veræ filiæ regum, & ob hoc vocantur reginæ absolutè. De cõcubinis aũt dicendum, q̃ etiam inter eas erant quædam principaliores, & cum essent trecentæ 80. illarũ erant principaliores, & istæ expressæ fuerũt in Canticis. Sed tunc dicetur; quæ ergo erant illæ adolescentulæ, de quibus dicitur in Canticis: Et adolescentularum non est numerus. Dicendum, quòd istæ erant præter vxores, & cõcubinas, s. quia Salomon elegerat sibi omnes adolescentulas, quæcunque ei pulchræ viderentur, & ingrediebatur ad eas, quando vellet. Istæ autem non erant in certo numero; eo quòd Salomon superaddebat semper, & etiam multas illarum dimittebat, postquàm cognouisset illas. Sicut Rex Assuerus fecit congregari oẽs puellas, quæcũque viderentur pulchræ in regno suo, posuitq; eas in manu Eunuchorũ:

& quælibet illarum ingrediebatur ad regem vespere, & egrediebatur mane, & hoc per dies sibi assignatos: & postquàm quæcunque illarum semel introisset, nõ habebat licentiam vltra redeundi ad Regem, nisi rex eam specialiter vocasset ex nomine, vt patet Esther 2. Et hoc modo procederetur in infinitum in adolescẽtulis: & propter hoc dicit scriptura: Et adolescentularum non erat numerus. Concubinæ verò, & vxores erant in certo numero; & illæ, postquàm assumptæ fuissent, nunquàm dimittebantur, sicut ipsę adolescẽtulæ: ideo ponitur numerus vxorum, & concubinarũ, & non adolescentularum. Nicolaus autem dicit fm Iosephum, quòd fuerunt septuaginta vxores, scilicet, principales. Vel aliter dicit, quòd scriptura numerat hic septingẽtas vxores Salomonis, scilicet, ꝙ haberet solas septuaginta vxores, & reliquæ erant domicellæ, & famulæ istarum septuaginta vxorum. Sed hoc non stat, quia sic essent solum septuaginta vxores, & quælibet earum haberet decem domicellas in famulas: & tñ falsum est. Primò, quia scriptura ponit, ꝙ oẽs istæ septingentæ erant vxores, ipse aũt solum septuaginta. Secundò, quia dicit, ꝙ erant aliæ ancillæ istarum: & tñ nõ stat, quia litera dicit, ꝙ erant oẽs istæ septingentæ, quasi Reginę: & tñ famulę nõ sunt quasi Reginę. Aliter dicit, ꝙ istæ septingentæ erant, sicut illæ, quas habuit Assuerus, de quibus supra diximus. Sed non stat, quia Nicolaus vult, ꝙ Salomon ductus magna carnalitate, ingrederetur solum vna nocte ad quamlibet istarum: & sic fere in duobus annis percurrisset eas. Sed hoc non stat, quia illæ puellæ, ad quas ingrediebatur Assuerus, non erant vxores suæ: sed ideo ingrediebatur ad eas, vt eligeret sibi vnam earum in vxorem, scilicet, quę placeret oculis eius: & postquàm eligeret illam, cessaret iste ordo puellarum introeuntium ad Regem, Esther 2. Salomon autem habebat istas septingentas in vxores: ideo non fiebat sic. Item posito hoc, non fieret differentia inter vxores, concubinas, & adolescentulas: & tamen isti tres ordines ponuntur Canti. 6. Ergo oportebat, omnes istas septingentas esse vxores: & sic dicetur, sicut supra dictum fuit.

An istæ mulieres, quas Salomon habebat in vxores, & concubinas peccabant, volendo ei copulari. Quæst. XIII.

QVAERETVR, an istæ mulieres, quas Salomon accipiebat in vxores, & concubinas, peccabant volendo copulari ei. Respondendum de concubinis, quòd peccabant: quia concubinatus illicitus est, cum omnis carnalis cõmixtio, præter fœdus matrimoniale, illicita sit: fuit tamen aliquando dispẽsatũ cũ viris Sãctis in veteri Testamẽto, ꝙ haberẽt cõcubinas, sicut declaratũ fuit de Dauid, præced. lib. c. 5. Aliàs aũt illicitũ erat. Et quia Salomon nõ erat de Patriarchis, cũ qbus dispensatũ est, peccabat: & nõ est dubiũ, quin peccaret accipiendo cõcubinas: qa cũ peccaret accipiendo vxores, a fortiori peccaret accipiendo cõcubinas: & qa ipse peccabat accipiendo eas, ẽt ipsæ peccarent, cũ vellent ab eo accipi: qa idẽ crimen erat vtrobiq;. De illis aũt, quæ accipiebantur in vxores, dicendũ est, ꝙ aut erant de Gentilitate, aut de Israelitis. Si primo modo, nõ peccabant, cũ acciperẽtur in vxores a Salomone, licet Salomon peccaret accipiẽdo illas: quia Salomon peccabat agens cõtra legẽ, prohibẽtem accipere alienigenas: ipsæ tñ mulieres Gentiles, cũ nõ essent obligatæ ad istã legẽ, quæ solũ obligabat Israelitas, nõ peccabãt. Item Salomon peccabat, quia accipiebat multas vxores, vetante lege hoc, Deut. 17. Sed mulieres Gentiles nõ obligabãtur huic legi: ideo poterant multę, vni viro nubere. De Israelitis aũt mulieribus dicendum, ꝙ peccabant, quia istę erant subditæ legi: ideo sicut lex vetabat Regem accipere multas vxores: ita vetirum erat mulieribus, velle duci ab illo in vxores, postquàm multas haberet: qa tamen si Rex volebat, necesse erat eas hoc pati, culpa earum leuis erat. *Cumque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres.* Omnia superiora ponuntur propter hoc, scilicet, ꝙ mulieres multæ deprauauerũt cor Salomonis, inclinantes eum ad idola. Nam si multæ mulieres nõ inclinassent eum ad malum, q̃q̃ peccaret accipiendo illas, non multum curaret scriptura enarrare, quòd Salomon peccasset accipiendo vxores alienigenas: quia omnia alia peccata faciliter remittebantur in veteri Testamẽto: dum tamen nõ declinaret homo ad idolatriam. Dicitur autem, ꝙ Salomon in senectutę deprauatus est: qa in iuuentute, licet habuit multas vxores, non declinauit ad idolatriã, sicut in senectute.

Quomodo dicitur, quòd Salomon fuit deprauatus in senectute per mulieres, cum non accesserit ad senectutem: & quanta ætatis est mortuus. Quæst. XIIII.

QVAERETVR quomodo Salomon potuit in senectute deprauari: quia videtur, quòd ipse nunquam fuit senex; & consequenter non peccauit in senectute: & hoc, quia Salomon vixit pauco tempore. Nam Rabbi Sa. & Hebræi dicunt, ꝙ Salomon erat annorum duodecim, quando cœpit regnare, & regnauit quadraginta annis, vt patet infra in litera: & sic solum vixit 52. annis. Dicunt autem, ꝙ ad minus oportebat Salomonem deprauari sex annis ante mortem, vt posset in illo tpe ædificare tẽpla idolorum pro vxoribus, & facere alia, quæ habentur hic: & sic manerent anni 45. quando Salomon inciperet deprauari: & tamen in 46. annis non vocatur aliquis senex: sed tunc propriè est vir. Respondet Historia scholastica ponens istud dubium, s. quare dicatur Salomon senex fuisse, cum modicum vltra 50. annos vixisse legatur. Nam mortuo Salomone, Roboam filius eius 41. annorum erat, infra 14. & Salomon dicitur genuisse illum, cum esset 11. annorum. Respõdet secundum Iosephum dicẽs, ꝙ mortuus est Salomon valde longæuus, qui regnauit 80. annis: vixit autem annis 94. sed diuina scriptura illos solum exprimit, q̃ bus regnauit, anteq̃ præuaricaretur: & sic vixit Salomon 40. annis, antequàm esset malus: & alijs 40. postquàm factus fuit malus, & isti fuerunt in regno. Dicit Nicolaus simile esse de Saule, cuius anni tacentur, scilicet, dicitur, ꝙ regnauit annis duobus supra 1. libro, cap. 13. Eo quòd tunc regnauit innocenter: subticentur autem 18. quibus regnauit peruersè. Dicit tamen Nicol. Non esse multum curandum de dicto Historię scholasticæ, quia contradicit sibijpsi, & scripturæ: dicit enim, quòd Salomon 11. annorum genuit Roboam, qui fuit 41. annorum, quando mortuus est Salomon, & cępit ipse regnare: & sic stat, ꝙ Salomon vixerit 51. anno, vel duobus. Si autẽ dicatur, ꝙ Roboam regnauit viuente patre 40. annis: ita ꝙ principium regnandi Roboam fuerit, quando Salomon incepit deprauari: sequitur, ꝙ regnauit 40. annis viuente Salomone, Dicitur tamen infra 14. ꝙ quando Roboam cępit regnare, erat 41. anni: ergo quando mortuus est Salomon, erat octuaginta vnius annorum, eo ꝙ tempore Salomonis regnauerat 40. annis: & hoc est contra Historiã scholasticam, & contra sacram scripturam, quæ dicit, fuisse Roboam 41. annorũ post mortem Salomonis, quando cępit regnare. Item sequen. cap. dicitur, ꝙ Ieroboam, audita morte Salomonis, redijt de Aegypto, & venit cum cæteris Israelitis in Sichem, ad eligendũ Roboam in regem: ergo vĩ, ꝙ ante hoc, non regnauerat.

Opinio Nicolai.

Item si ante hoc regnauisset viuente Salomone, sicut regnauit Salomon viuente Dauid: non conuenisset populus in Sichem post mortem Salomonis ad eligendum regem, vel ad accipiendum ipsum Roboam, quia iam acceptus esset: & tamen venerunt, & posuerunt ei conditiones, dicentes, ꝙ minueret paululum de iugo patris sui, & seruirent ei, sequenti cap. Ergo nondum erat assumptus in Regem. Sed aliquis dicet, ꝙ ista non fuit noua assumptio in regem, quia regnauit viuente Salomone: sed fuit renouatio Regni, sicut fuit in Saule, qui factus est Rex in Maspha, supra 1. lib. cap. 10. Et postea renouatus est in Galgala, eodem lib. cap. 11. & hic, ꝙ dicitur sequenti cap. intelligatur de renouatione regni. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia cap. sequenti dicitur, ꝙ quando venerunt Israelitæ ad accipiẽdum Roboam in regem, habuit cõsilium cum iuuenibus, cũ quibus ipse nutritus fuerat: ergo videtur, ꝙ ipse etiam erat iuuenis; quia alioquin illi, cum quibus ipse nutritus fuerat, non essent tunc iuuenes, sed senes: in anno tñ octuagesimo vocantur hoĩes senes. Sic patet de Berzelai, qui erat octuaginta annorũ, & vocabatur senex valde, præcedẽti lib. c. 19. Itẽ Psal. 89. dr: Anni nostri, sicut aranea meditabuntur, dies annorũ nostrorũ in ipsis septuaginta annis. Si aũt in potentatibus 80. anni, & amplius labor, & dolor: ergo nõ vocaretur iuuenis 81. anni. Itẽ dictum Historiæ scholasticæ, s. ꝙ Salomon in decimo anno genuit Roboã nõ stat, qa est contra virtutẽ naturæ, ꝙ puer in tali tpe gignat. Itẽ sequitur ex dicto suo, ꝙ decẽ annorũ, & triũ mensiũ erat, qñ genuit eũ: quia si Roboã erat 41. annorum, qñ Salomon mortuus est, & Salomon erat vndecim annorũ, qñ natus est Roboã, detractis nouẽ mensibus, quibus puer manet in vtero, manebũt anni decem, & tres menses, qñ Salomon gigneret: & tamen hoc nõ vr̃ possibile, fm naturã. Dicendũ igitur, ꝙ Salomon erat annorum viginti, vel quasi, quando cępit regnare, & regnauit solũ quadraginta annis, eratque annorũ sexaginta, qñ mortuus est, & tũc poterat vocari aliqualiter senex: qa vt dr, Psal. 89. Dies annorũ nostrorũ in ipsis septuaginta annis. Et poterat esse Salomon satis senex in anno sexagesimo, & paulo ante, sic enim dr de Dauid, supra 1. cap. Quòd senuerat Dauid, habebatq; ętatis dies plurimos: & tñ solũ habebat septuaginta annos; quia qñ factus est rex, erat triginta annorũ, & regnauit annis quadraginta, præceden. lib. cap. 5. Poterat aũt Salomon vocari senex in quinquagintaquinq; annis, qa aliqui citius senescunt, q̃ alij, ex multis causis. In Salomone autẽ erat causa potissima repentinæ senectutis, s. qa erat nimis venereus, & homines valde venerei ante senectutẽ sunt senes: immo in ipsa iuuentute desiccantur, & decolorantur, & cito moriuntur: ideo nõ solum Salomon nõ vixit modico tpe: immo mirandũ est, quomodo tãto tpe viuere potuerit, cum tantæ libidini vacaret: hoc tñ accidit sibi, qa cũ esset sapientissimus in naturalibus, inqrebat omnia, quæ poterant adiuuare ad retardandum senectutem, & ad manẽdum vires, & assumebat ista Salomõ. Vnde dato, ꝙ esset libido sua importuna: tñ cõseruabatur propter adiutoria multa: alioqn fortè ante triginta annos mortuus fuisset: & tunc satis stat, ꝙ Salomon in senectute sua, i. in anno 55. vel quasi, peruerteretur ad idola, & vocaretur tunc senex. Maximè, quia in scriptura hoĩes quinquaginta annorũ vocantur senes. Nam Leuitę in anno quinquagesimo licentiabãtur a ministerio tabernaculi, s. ꝙ nõ ferrent onerã cũ alijs, tanq̃ essent senes, Nume. 8. Cum aũt objicitur de dicto Rabbi Sa. & Historiæ scholasticæ, & Iosephi, s. ꝙ Salomon in anno vndecimo, vel decimo, genuerit, & cęperit regnare in duodecimo: nõ est multũ curandũ, cũ repugnet scripturæ. Nã viuẽte Dauid erat Salomõ vir discretus, quia supra 2. dr: Vir sapiens es, & scies qd facies ei. Istud tñ nõ poterat dici puero nouẽ, vel decẽ annorũ: ergo erat ad minus quatuordecim, vel quindecim, & postea coronatus est mortuo Dauid in secũda vice. Sed objicietur, ꝙ Salomon, postq̃ coronatus est mortuo Dauid, erat valde puer: quia ipse dixit supra 3. Ego sum puer paruulus, & ignorãs egressum, & introitũ meũ: & ex hoc volũt plurimi, ꝙ tunc eẽt duodecim annorũ. Sed dicendũ, ꝙ erat tũc viginti annorũ, aut quasi. Dixit tñ se puerum, respectu populi magni, quem regere debebat; quia sicut puer paruulus nõ põt seipsum regere: ita Salomon nõ poterat regere illũ populũ, præ defectu discretionis. Similiter etiã quicunq; vocatur puer, qui paucæ discretionis est, vel hẽt desideria puerilia, ẽt si magno tpe vixerit: & sic dr Isa. 65. Maledictus puer centũ annorũ: sic autẽ erat Salomon puer. Ponit simile Nicol. de Iosue; qui erat quadragintatrium annorum, & vocabatur puer, Exo. 33. Sed nõ est ad propositum, quia ibi accipitur puer, idest, seruiens: vnde vocatur puer Moysi, vel minister eius: Salomon aũt vocatur puer, prę defectu discretionis. Sed objicietur cõtra id, quod diximus, s. ꝙ nõ possit quis naturaliter gignere in decimo anno; quia Hierony. in epist. ad Vitalẽ presbyterũ asserit, ꝙ Salomon vndecimo anno genuerit Roboã, & duodecimo anno regnare inceperit. Ad hoc aũt inducit exẽplum de muliere nutriente paruulũ, quẽ secũ in lecto semp habebat; cũq; esset puer decẽ annorũ, & nutrix fuisset vino calefacta, induxit puerũ ad carnalẽ copulã cũ illa, & alijs noctibus sequentibus simile fecit: & sic de eo cõcepit: vnde post duos mẽses, apparuit vterus tumẽs. Sed dicendum, ꝙ hoc nõ obstat. Nicol. enim soluit, ꝙ Hierony. non vult istũ puerũ potuisse gignere naturaliter: sed Deus fecit supernaturaliter, ꝙ possit gignere, ad hoc, ꝙ occultũ facinus, in signo sensibili demõstraret: & sic non est ad propositũ, quia de Salomone dr, ꝙ naturaliter non potuit gignere in vndecimo anno. Cum aũt Hieron. dicit, ꝙ genuit anno vndecimo, & cępit regnare anno duodecimo. Dicitur, quòd hoc non ponitur assertiuè. sed istud nõ multum cõsonat: satis enim patet positio, ꝙ ipse vẽlit in vndecimo anno genuisse Salomonem, & in duodecimo regnasse. Dicendum tñ, ꝙ non contendimus, an puer in vndecimo anno possit generare, quia licet regulariter hoc nõ accidat: tñ non est inconueniens, ꝙ fiat. Nec videtur oĩno negandum, ꝙ aliqñ taliter possit calefieri caro pueri, ꝙ in vndecimo anno spermaticet. Sed dicendum, ꝙ siue potuerit, siue non; cõstat tñ, ꝙ non genuit Roboã in anno 11. sed iã haberet Salomon 17. vel 18. annos: cùm probatum sit, ꝙ Salomon, antequam moreretur Dauid, esset annorum fere 20. & tñ Salomon genuit Roboã vno anno, anteq̃ regnaret. Quòd patet, quia Salomon regnauit annis quadraginta infra in litera; Roboam tamen successit Salomoni, & qñ cępit regnare, erat annorũ. 41. infra 14. Ergo solùm vno anno natus est prius: & ob hoc dicunt, eũ regnasse anno duodecimo, & genuisse anno vndecimo, & tamen non regnauit anno 12. sed erat fere 20. annorum, vel plus: ergo non genuit Roboam anno vndecimo. Ad dictum autem Hieronymi dicendum, ꝙ loquitur fm opinionem Hebræorum, & non est standum ei. *Vt sequeretur deos alienos.* Scilicet, Salomon in tantum deprauatus est, ꝙ iam coleret idola. *Nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris sui.* Dicitur cor alicuius perfectum cum Domino, quando sequitur Deũ toto corde, & nõ inclinatur aliqualiter ad idola, vel ad aliquid Deo contrarium: & sic erat cor Dauid, quia nunquam ad idola inclinatus est: sed toto desiderio colebat Deũ, licet in quibusdã aliis interdũ peccaret. *Sed colebat Salomon Astarthem Deam Sidoniorum.*

Salomõ quãdo coronatus est, erat 20. annorum.

Puerũ in 11. anno posse generare.

Causa senectutis luxuria.

niorum. Scilicet, Faciebat ſacrificia iſtis idolis, & inclinabatur coram eis, ſicut Gentiles. Coluit autem Deam Sidoniorum, quia habebat vxores aliquas de Sidonijs, & illæ induxerunt eum ad colendum Deam ſuam, quæ vocatur Aſtarthem lingua Phęnica, & Hebraica. Apud Poetas autem vocatur Iuno, quæ eſt vxor, & ſoror Iouis, quæ inter omnes Deos Gentiles maximè celebratur: & fuit oriunda de inſula Samo, quæ eſt vna de Cicladibus, & ibi celebratæ ſunt nuptiæ Iouis, & Iunonis. *Et Chamos Deum Moabitarum.* Iſte erat Deus, qui in maxima veneratione habebatur apud Moabitas; & ſic vocantur Moabitæ populus Chamos, Nume. 21. Etiam dicitur Chamos pugnare pro Moabitis, & obtinere regiones pro illis, ſicut dixit Iepte Galadites; Nonne ea, quæ poſſedit Chamos Deus tuus, tibi iure debentur? Colebat autem Salomon iſtud idolum, quia habebat aliquas vxores Moabitidas. *Et Moloch idolum Ammonitarum.* Iſtud idolum eſt, cui immolabantur pueri viuentes, de quo Leuit. 20. Siquis dederit de ſemine ſuo idolo Moloch, morte moriatur. Dare autem de ſemine idolo illi, eſt dare aliquem filium ad occidendum ſecundum cæremonias Moloch, de quibus declaratum eſt, eodem cap. Sic enim Rex Manaſſes tranſduxit filium ſuum per ignem, ſequenti libro, cap. 21. Et hoc fuit, quia crematus eſt coram idolo Moloch. Iſtud idolum aliquando vocatur Melchon, vt patet ſequenti libro, cap. 23. & 1. Paralipomenon 20. Nam dicitur, quòd Melchon erat idolum Ammon: coluit autem Salomon iſtud idolum propter mulieres Ammonitidas, quas habebat.

An Salomon coluit idola; adorando illa vt Deos. Quæſtio. XV.

QVAERETVR an Salomon coluit idola, adorando illa, vt Deos. Reſpondendum, quòd Salomon verè exhibuit reuerentiam idolis, & fecit ſacrificia illis: tamen non exiſtimauit, quòd illa idola haberent aliquid Deitatis: erat enim Salomon ſapientiſſimus: ideo impoſſibile erat, quòd ipſe arbitraretur, aliquam Deitatem eſſe in rebus manufactis, potiſſimè, quia naturali ratione conuincitur, vnicum eſſe principem vniuerſi, qui eſt Deus, vt concludit Ariſtot. 12. Metaphyſic. Et ille neceſſario probatur eſſe incorporeus, vt probat Ariſtotel. de primo motore orbis, in fine 8. Phyſicorum. Si igitur Salomoni non auferretur omnis ſapientia, quam habebat, non poterat credere, aliquid Deitatis eſſe in iſtis idolis, quæ colebat. Et tñ hoc differebat Salomon ab vxoribus ſuis, & concubinis; quia illæ colebant idola, & credebant ea eſſe verè deos: Salomon autem colebat idola, faciendo ſacrificia, & alias cæremonias: tamen non exiſtimabat, aliquid Deitatis eſſe in illis idolis. Hoc autem faciebat Salomon, non tanquàm deſideraret colere illa idola, cum ſciret ea nihil eſſe, ſed propter amorem mulierum, quia affligerentur nimis, ſi Salomon nollet condeſcendere deſiderio illarum: & quia Salomon tenerrimè amabat illas, non poterat ſuſtinere, quòd ipſæ anguſtiarentur: ideo propter eas colebat idola, & feciſſet quidquid, aliud iuberent. Sic enim fuit de Adam, & Eua. Nam dicente ſerpente ad Euam, quòd quacunque die comederent de arbore, aperirentur oculi eorum, & eſſent ſicut Dij; credidit Eua, quòd poterant eſſe ſicut Dij: ideo ſolicitauit virum, vt comederet; quia ipſa ſine viro, non audebat comedere, timens ne vir percuteret eam. Vir autem non credidit verbis ſerpentis, ſcilicet, quòd comedendo de fructu illo, efficerentur ſicut dij, ſed, vt non contriſtaret eam, quam nimis dili-
F gebat, comedit de fructu: ideo dicit Apoſtolus, Quòd mulier ſeducta eſt, ſ. credendo ſerpenti; vir aũt nõ fuit ſeductus, ſ. nõ credidit, vt patet 1. ad Timot. 2. Mulieri aũt docere nõ permitto, nec dominari in virũ. Adam enim nõ eſt ſeductus: Mulier autẽ ſeducta in præuaricatione fuit. Sic enim ſæpe accidit glorioſis viris, qualis erat Salomon, ꝙ ad fœminas tenerrimos gerentes affectus, ad miniſteria ancillaria, & vilia ſæpe deuenerint. Sic ait Seneca Tragędia quarta, cuius nomen eſt Hippolytus, de Hercule, qui propter amorem Ioles filię Regis Aetholię, ad ancillaria miniſteria ductus eſt; ita vt veſte fœminea indueretur, vt complaceret illi. Ita & Salomon ad quemcunq; actum, quantumcunque turpiſſimum deueniſſet, vt non contriſtaret deli-
G tias illarum mulierum. Sed ad condemnationem Salomonis ſufficiebat exhibere cultum illis idolis, dato ꝙ non putaret eſſe Deos: immo grauius ipſe peccabat, quàm vxores, & cõcubinæ ſuæ, quæ colebant idola, quia putabant illa eſſe Deos. *Fecitque Salomon, quod non placuerat coram Domino.* Scilicet, Coluit idola, quod maximè Deo diſplicebat. Nam nullum peccatum eſt, quod ita directè repugnet Deo, nec pro quo tñ Deus iraſcatur, ſicut pro cultu idolorum. *Et non adimpleuit, vt ſequeretur Dominum.* Ideſt, Non compleuit cultũ Dei; & notanter dr̃, non adimpleuit; quia Salomon a principio cęperat colere Deum, ſupra 3. Et in oĩbus operibus ſuis apparebat deuotio, hoc tñ nõ adimpleuit: qa in ſenectute ſua conuerſus eſt ad idola. *Sicut Dauid pa-*
H *ter eius.* Scilicet, Dauid cępit colere Deum a iuuẽtute ſua, & ſemper coluit, vſq; ad mortẽ: nam in idolis nũq̃ Dauid peccauit: ſecus aũt de Salomone. *Tunc ædificauit Salomon phanum Chamos idolo Moab.* Multum enim exceſſit Salomon: nam non ſolum coluit idola in ſecreto, propter vxores, & cõcubinas, ſed etiam fabricauit tẽpla magna idolis illarum, tanq̃ cultus idolorum eſſet licitus. Vocantur phana, ipſa templa dæmonum, & dicuntur a phanos, quod eſt apparere; quia ibi dæmones ſæpe apparebant, & loquebãtur in ſtatuis idolorum: & ſic fallebant populum. *In monte, qui eſt contra Ieruſalem.* Ideſt, In monte Oliueti: eſt enim mons Oliueti apud Ieruſalẽ, per mille paſſus diſtans, Actu. 1. Et ibi erat Chriſtus cum diſcipulis ſuis, qñ aſcendit in cę-
I lũ, eod. cap. In illo mõte Salomon fecit tẽpla pro idolis vxorum ſuarum: & erãt omnia iſta tẽpla in monte Oliueti ad dexterã partẽ eius, ſequẽ. lib. cap. 23. Vocatus eſt, ex hoc tẽpore, mons Oliueti Mons offenſionis, eo ꝙ propter idola, quæ erant in tẽplis illius montis, offendebantur Iudæi, ſcilicet, quia inclinabantur ad colendũ dæmones. Dicunt enim, ꝙ Iudæi exiſtẽtes in tẽplo Salomonis ad ſacrificia, videbant eos, qui erãt in monte Oliueti ſacrificantes idolis: & ex hoc nimis incitabant ad colendũ idola. Vel dr̃ Mons offenſionis, quia Salomon offendit Deum, vel Deus offenſus eſt propter templa ibi ædificata. Manſerunt autem tẽpla iſta, toto tpe Salomonis, & Roboã filij ſui, & omnium regũ Iuda, vſque ad Ioſiã: ipſe enim deſtruxit illa, ſeq.
K lib. cap. 23. ſ. Excelſa quoque, quæ erant in Ieruſalẽ ad dextram partem Mõtis offenſionis, quæ ædificauerat Salomon rex Iſrael, & Aſtaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offenſioni Moab, & Melchon abominationi filiorum Ammon, polluit Rex. Et cõtriuit ſtatuas, & ſuccidit lucos. *Et Moloch idolo filiorum Ammon.* Etiam factũ eſt templũ Moloch, quĩ vocatur Melchon. *Atque in hunc modum fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis.* Sicut fecit templa pro Chamos, & pro Moloch, Dijs Moabitarum, & Ammonitarum: ita fecit ꝓ omnibus alijs vxoribus ſuis alienigenis: nam pro idolis earũ tẽpla faciebat. Et dicitur, vxoribus alienigenis: quia Salomon habebat aliquas vxores Iſraelitas, & pro illis non faciebat templa, cum illæ non colerent idola.

Amor mulierũ cogit homines ad vilia.

Mõs Oliueti Mõs offenſionis.

Quomodo

Quomodo Salomon potuit facere templa pro tot vxoribus. Quæſt. XVI.

QVAERETVR, quomodo Salomon potuit facere pro vniuerſis vxoribus ſuis templa; quia, cum ipſe haberet ſeptingentas vxores, & ferè omnes eſſent alienigenæ, deberet facere ſeptingenta templa; & ſic impleret totam terram Ieruſalem in circuitu templis. Aliqui reſpondent, quòd iſta templa ſolum fuerunt facta pro vxoribus principalibus, quæ paucæ erant; pro alijs autem nullum templũ factum eſt. Sed iſtud nõ ſtat, cum dicat litera in hunc modum; Fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis. Sed dicendum, quòd Salomon fecit templa pro omnibus vxoribus ſuis, ideſt, pro omnibus Dijs vxorum ſuarum, & pro quolibet Deo fecit vnum templũ: non tamen erant tot idola, quot vxores; quia omnes vxores Salomonis de terra Moab habebant vnum idolũ, ſcilicet, Chamos: & omnes de terra Ammon habebant aliud, ſcilicet, Moloch, & ſic de cæteris. Quod patet, quia dicitur, quòd colebat Salomon Aſtarthem Deam Sidoniorum, & Chamos Deum Moabitarũ: & ſic de Sidonijs ſolũ colebat Aſtarthem, & de Moabitis ſolum colebat Chamos, ſic erat de alijs Gẽtibus: tot igitur templa ſolum faceret Salomon, quot erant Gentes, de quibus habebat vxores. Erant autem iſtæ Aegyptiæ, Moabitidæ, Ammonitidæ, Idumææ, Sidoniæ, & Hethææ, vt patet ſupra. Ideo ſex templa ad plus faceret Salomon. Aliter poteſt dici, quòd Salomon faceret vnum, vel duo templa, & in illis, vel illo ponerentur Dij omnium vxorum ſuarum, in diuerſis altaribus: & ſic dato, quòd tot eſſent idola, quot vxores, poſſent capi in vno templo. Prima tamen reſpõſio eſt melior; quia ſi hoc modo faceret Salomon, vt poneret duo, vel tria idola in eodem templo: ita poneret omnia in eodem, ex eadem ratione, & tamen falſum eſt; quia multa templa fecit; cum dicitur ſequenti lib. cap. 23. Quòd Ioſias deſtruxit excelſa, quæ ædificauerat Salomon: ergo erãt multa excelſa, vel templa. Etiã colligitur hic aliqualiter ex litera, cum dicitur, quòd ædificauit Salomon phanum Chamos idolo Moab: & quòd ſic fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis: ergo pro dijs quarumlibet templa ædificauit, ſed non erant vltra ſex. *Quæ adolebant thura.* Scilicet, Iſtæ vxores Salomonis cremabant thura coram dijs ſuis, ſcilicet, dabant thura ſacerdotibus ſuis ad cremandum, quia ipſæ per ſe non cremabant. *Et immolabant dijs ſuis.* Scilicet, Faciendo ſacrificia: dabant enim ipſæ animalia ſacerdotibus ſuis, quæ offerrent idolis pro eis. Iſta enim duo cęremonialia fuerũt communia apud omnes Gẽtes, ſcilicet, facere ſacrificium, & adolere thus dijs. Cæteræ autem cæremoniæ erant diuerſæ, pro diuerſitate gentium, & Deorum. Vniuerſalitas autem iſtarum duarum cęremoniarum prouenit ex cõmuni conceptione omnium Gentium; quia omnes exiſtimauerunt iſtas duas cæremonias, præ excellentia ſua ſoli Deo competere.

Pęnę cõminatio pro malis, quæ fecerat Salomõ.

Iratus eſt. Hic ponitur ſecundum huius cap. ſcilicet, pœnæ comminatio pro malis, quæ Salomon fecerat; & dicitur. *Iratus eſt igitur Dominus Salomoni.* Accipiendo iraſci largè, eo modo, quo dicimus hominem iraſci, quando fit aliquid contra voluntatem eius. Vel dr̃ Deus iraſci, ideſt, diſponi ad puniendum. *Quòd auerſa eſſet mens eius a Domino Deo Iſrael.* Scilicet, Cauſa iræ Dei fuit, quia Salomon a principio cęperat Deum colere: nunc autem omnino deprauata erat mens ſua, ad colendum idola. *Qui apparuerat ei ſecundò, & præceperat de verbo hoc, ne ſequeretur Deos alienos.* In hoc ſignificatur grauitas peccati Salomonis, ſcilicet, quia Deus præmonuerat eum, ne coleret idola, alioquin quòd daret eum, & populum Iſrael in opprobrium cunctis

A Gentibus: ſed hoc non obſtante, coluit idola. Iſta premonitio facta eſt, quando Deus apparuit ei ſecundò, ſcilicet, poſt ædificationem templi, & domus ſuæ, quod fuit anno vigeſimoquarto regni ſui, vt declaratum eſt ſupra 9. Tunc enim Deus apparuit ei ſecundò, vt dicitur eodem cap. Scilicet, Quia apparuerat prius in Gabaon, & tunc apparuit ſecunda vice: de illa tamen declaratum eſt, quòd non erat ſecunda, ſed tertia, ſupra 9. *Et non cuſtodiuit, quæ mandauit ei Dominus.* Scilicet, Non cuſtodiuit legem Dei, in qua iuſſerat Deus, quòd ambularet corde perfecto, ſicut ambularet pater eius, ſupra 8. & 9. *Dixit itaque Dominus Salomoni.* Iſta fuit comminatio pro delictis Salomonis.

B *Quomodo Deus locutus eſt Salomoni. Quæſt. XVII.*

QVAERETVR quomodo Deus dixit iſta Salomoni. Reſpondendum, quòd poterat ei dicere, apparendo ſibi in ſomnijs, ſicut apparuit in Gabaon, & ſicut iterum apparuit conſummato templo, & domo ſua; ſed non ſic dixit: quia Salomon erat iam indignus, vt Deus ſibi appareret. Nam dum ipſe fuit deuotus in timore Dei, Deus apparebat ſibi, & loquebatur ſupra 3. & 6. & 9. Nunc autem mens ſua erat omnino auerſa a Deo: ideo Deus non dignatus eſt ei apparere: ſed per Prophetam aliquem locutus eſt ei: & fortè fuit iſte Propheta Ahias Silonites, qui poſtea prædixit Ieroboam, quòd futurus eſſet rex ſuper decem tribus Iſrael, infra in litera.
C Sciendum autem, quòd iſta locutio Dei non fuit immediatè, vt Salomon cępit colere idola: quia fuit iſta prænunciatio ſecundum firmam Dei ſententiam: & tamen ſi Salomon ſolum peccauiſſet ſemel, vel raro in idolis: & poſtea conuerteretur ad Dominum, non immiſiſſet Deus iſtam diuiſionem Regni in pœnam. Ideo dicendum, quòd iam aliquanto tempore peccauerat Salomon in cultu idolorum, & erat obſtinatus in illo: ideo tunc Deus fulminauit contra eum iſtam ſententiam. *Quia habuiſti hoc apud te.* Scilicet, Habuiſti idola in Regno tuo, & fabricaſti illa, atque coluiſti, & habuiſti vxores, quæ colerent ea. *Et non cuſtodiſti pactum meum.* Scilicet, Legem meam. Vocatur
D enim lex Moyſi pactum, eo quòd data eſt per modum pacti, ſcilicet, quia Iſraelitæ obligauerunt ſe, ad ſeruandum illam, & Deus promiſit, quòd benefaceret eis ſpecialiter, & acciperet eos in populum peculiarem, dum illam ſeruarent. Exo. 19. Etiam ſicut pacta, quę vocantur fędera iniuntur inter homines, mediante ſanguine: ita lex Moſaica cõfirmata eſt in ſanguine, Exo. 24. de quo declaratum eſt ſupra 8. *Et præcepta mea, quæ mandaui tibi.* Iſtud poteſt intelligi de aliquibus præceptis, quæ Deus ſpecialiter mandauit Salomoni, quando apparuit, vel locutus eſt ei. Nam ter locutus fuit Deus Salomoni, cum adhuc eſſet bonus, ſupra 3. & 6. & 9. Vel intelligitur de ipſis præceptis legis Moyſi: & tunc eſt ſuperabundans ſenten-
E tia. *Diſrumpens ſcindam regnum tuum.* Non dixit auferam, quia non totaliter ablatum eſt regnum ſtirpi Salomonis, ſed quædam pars relicta eſt: Nam fuit diuiſum in duas partes, ſcilicet, duæ tribus ad vnam partem, & decem tribus ad aliam. *Et dabo illud ſeruo tuo.* Scilicet, Partem vnam; quia non debebat totum regnum dari illi, cum diuideretur in duas partes. Iſtẽ ſeruus erat Ieroboam: nam Salomon conſtituit eum in quibuſdã operibus domus ſuæ, ſcilicet, ſuper tributa domus Ephraim, & Manaſſes. *Veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum.* Ideſt, Quamquam tu merearis diuiſionem regni: tamen non fiet in diebus tuis, ſed in diebus filij tui: & hoc propter Dauid patrem tuum, ſcilicet, ne inferatur ei tãtum dedecus.

 Quomodo

Quomodo propter Dauid non fuit regnum diuisum tempore Salomonis. Quæst. XVIII.

QVAERETVR quomodo dicitur, quòd propter Dauid non fuit regnum diuisum tempore Salomonis: quia si propter Dauid fuisset, cũ ẽt Roboam esset de stirpe Dauid, sicut Salomon, non fuisset regnum diuisum in diebus eius, nec ẽt in diebus alicuius de posteris Dauid. Aliqui rñdent, ꝙ Salomon fuerat vnctus in regem, viuente Dauid, & mandato eius, supra 1.cap. Si autẽ scinderetur regnum tpe Salomonis, putaretur ꝙ hoc euenisset ex culpa Dauid: ideo vt non attribueretur sibi aliquid sceleris, nõ fuit in diebus Salomonis. Aliter potest dici, & rationabilius, ꝙ Dauid fecerat Salomonem vngi in regẽ: & erãt tunc alij maiores filij Dauid, s. Adonias, & alij, quibus ex iure primogenituræ pertinebat regnum, & non Salomoni; Dauid tamen iussit Salomonem regnare, priuando illos iure regni, supra 1. Ideo si in diebus Salomonis scinderetur regnum, putarent aliqui Israelitæ, ꝙ ex hoc Deus priuabat Salomonẽ regno, quãtum ad maiorem partem, quia Dauid instituerat eum in regẽ iniustè, priuando alios filios, quibus competebat ex iure primogenituræ: ideo fuit in diebus Roboam. Aliter autem, & adhuc melius dicendum, ꝙ istud fuit ad honorem Dauid: nam Dauid regnauerat immediatè ante Salomonem, & videbatur adhuc viuere per fãmã. Vnde prosperitas, vel aduersitas, quæ euenirent Salomoni, videret euenire Dauid. De prosperitate patet, ꝗa supra 8. dr̃, ꝙ totus populus ibat gaudens super bonis, quæ Deus fecerat Dauid, & populo suo Israel: & tñ ista erant bona, q̃ collata fuerunt Salomoni, s. ꝙ ad tantam gloriam, & excellẽtiam veniret, ꝙ ædificaret templum, tam celebre, vt colligitur ibidem: & ista bona dicebãtur esse facta Dauid, q̃q̃ essent facta Salomoni: ita ergo esset de aduersitate, s. ꝙ quæcunque aduersitas Salomoni adueniret, diceretur aduenire Dauid: & ex hoc macularetur aliqualiter fama felicitatis Dauid: ideo nõ debuit esse diuisio tempore Salomonis. Cum autem arguitur, ꝙ eodem modo nunquam debuisset esse diuisio tempore posteritatis Dauid. Dicendum, ꝙ non est simile: quia secundum ꝙ Arist. declarat 1. Ethicorũ, cap. Pronepotum autem fortunas. Prosperitates pronepotum, & amicorum, vel infortunia eorum conferunt defuncto ad augmentum felicitatis, vel diminutionem. Est tamẽ multiplex differentia in hoc ſm magnitudinẽ, & paruitatem, & ſm paruum tps, & multum. Nam ea, q̃ accidunt amicis, vel cognatis defuncti, modico tpe post mortem eius, videntur accidere ipsi defuncto viuẽti: ideo multum cõferunt in opinione humana ad eius felicitatem, vel infelicitatem: sed ea, quæ longo tẽpore accidunt post mortẽ, videtur nihil conferre defuncto; eo ꝙ memoria eius iã antiquata est: ita igitur tpe Salomonis memoria prosperitatis Dauid erat valde recens: & si nunc scinderetur regnum, videretur redundare in magnam denigrationẽ felicitatis Dauid: cum autem fieret hoc tempore Roboam, non tantũ pertineret in felicitas huius diuisionis ad Dauid. Aliter põt dici, & satis conuenienter, ꝙ cum pater ſm iura censeatur eadem persona cum filio successore, & ſm naturã sit aliquo modo idem ei: quia filius est pars patris, q̃ aliqñ fuit substãtia patris. 8. Ethicorũ: In felicitas, vel prosperitas filij est ipsius patris: iõ si Salomoni accidisset ista calamitas, videret accidisse ipsi Dauid. Si autem accideret Roboam, cum Salomon esset pater eius, videretur accidisse Salomoni, & non Dauidi: & hoc fuit cõueniens: quia tam Salomon, quàm Roboam peccauerunt; Dauid autẽ non peccauit in hoc; ideo ad illos duos debuit pertinere ista aduersitas.

Quomodo Deus reliquit quandam partem Regni Roboam propter Dauid. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus voluit, ꝙ tẽpore Salomonis nõ fieret diuisio ista propter Dauid; & voluit, ꝙ fieret tpe Roboã, tanq̃ malũ illius nõ pertineret ad Dauid; & tñ dr̃ infra in litera, & infra 15. ꝙ Deus reliqt quandã partẽ regni Roboã, & posteris eius, ꝓpter Dauid. Rñdendũ, sicut supra dictũ fuit, ꝙ infortunia, & euforunia amicorũ, & ꝓnepotũ pertinẽt ad ipsos moriẽtes: sed multiplex differẽtia est in hoc: ꝗa quædã sunt ita magna, ꝙ multũ de statu eorũ videtur alterare: alia autẽ sunt ita parua, ꝙ nihil ad defunctos videtur pertinere. Ita etiã ſm differentiã tpis fit, ꝙ aliqua pertinent ad defunctos, si pauco tpe post mortẽ fiant: alia aũt tanto tẽpore post mortẽ defuncti fieri poterũt, ꝙ nullo modo videbuntur pertinere ad eos: tũc aũt si aliqua sint parua infortunia, & accidãt magno tpe post mortẽ alicuius, non videntur pertinere ad eum: si tñ sint magna infortunia pronepotũ, vel amicorũ, dato ꝙ accidant magno tempore post mortem, multum conferunt ad denigrandum statũ ipsorũ morientiũ in opinione nostra. Sic aũt erat de istis duabus mutationibus. Nam ꝙ posteritas Dauid careret quadã partẽ dominij, dũ tamen maneret in statu regio, erat quidẽ aduersitas, sed non valde magna, cõparãdo ad alias. Quòd tamẽ omnino careret posteritas Dauid regno, deueniens ad vitam priuatam, erat extrema calamitas: ideo dato, ꝙ accideret ista multo tpe post mortem Dauid, pertineret nimis ad denigrandum fœlicitatem suam in opinione hominũ. Quòd autẽ regnũ diuideretur, si magno tpe post mortem Dauid fieret, videretur nihil immutare de statu Dauid: ideo propter Dauid debuit Deus facere, vt nunq̃ cessaret regnũ oĩno de posteritate sua: & tamen non oportuit, ꝙ faceret, ꝙ nunq̃ diuideretur: sed satis erat, ꝙ non diuideretur pauco tempore post mortem Dauid, s. tempore Salomonis. *De manu filij tui scindam illud.* Scilicet, Dauidam illud tempore filij tui, scilicet, quando ipse debuerit assumi in regem. Nam conuenientibus Israelitis ad assumendum Roboam in regem, diuisum est regnum, vt patet sequenti cap.

Propter quem facta est diuisio Regni. Quæst. XX.

QVAERETVR, propter quẽ facta est diuisio regni, an propter Salomonẽ, vel propter Roboã. Aliquis dicet, ꝙ propter Salomonem: quia hic dicitur, ꝙ ex eo ꝙ coluit idola, scindetur regnũ. In cõtrarium vr̃, ꝙ fuerit propter Roboam: ꝗa oẽs Israelitæ volebant sumere Roboam in regem, dixeruntque ei: Minue paululũ de iugo, quod imposuit nobis pater tuus, & seruiemus tibi. Ipse autẽ respondit, ꝙ grauaret eos plusq̃ pater suus: & ob hoc Israelitæ concitati animo, recesserunt ab eo. Si aũt Roboam voluisset respõdere blandè Israelitis, mansissent cum eo, dato ꝙ peccasset Salomon: ergo regnum fuit diuisum propter Roboam, & nõ propter Salomonem. Respondendũ, ꝙ diuisio regni fuit pœna data a Deo posteritati Salomonis, & fuit propter peccatũ: nõ quidẽ propter peccatũ Roboã, vel aliorũ posterorũ Salomonis: sed propter peccatũ ipsius Salomonis, quod patet hic, s. Quia nõ custodisti pactũ meũ, disrũpẽs scindã regnũ tuum. Nõ dr̃ aliqd simile de Roboã. Itẽ dr̃: Verũtn in diebus tuis nõ faciã propter Dauid patrẽ tuũ: ergo vr̃, ꝙ si nõ fuissent merita Dauid, ꝙ in diebus Salomonis fuisset diuisum regnum: pœna tamen nunq̃ datur ante peccatum: ergo nõ erat peccatũ Roboam, propter quod diuisum est regnũ, sed peccatũ Salomonis. De Roboã aũt dicẽdũ, ꝙ ipse nõ ꝓmeruit diuisionẽ regni: ꝗa post mortem

Diuisum est regnũ propter peccata Salomonis.

mortem Salomonis non legitur, ꝙ Roboam fecerit aliqua magna mala, vt colere idola, vel similia, anteq̃ eligeretur in Regem: ideo dato quòd verba illa stulta, quæ locutus est, essẽt aliqualiter promeritoria ad hoc, ꝙ ipse priuaretur regno, vel parte eius: non erant tamen promeritoria, quòd sua tota progenies priuaretur regno: quia ista verba non erant valde magnæ culpæ coram Deo, pro quibus Deus vellet diuidi regnũ Israel: ista tamẽ diuisio a Deo facta est: nam ipse iussit, quòd non pugnarent viri Iuda, & Beniamin pro diuisione regni contra decem tribus, quia voluntate eius facta fuerat ista diuisio, sequenti cap. Cum autem obijcitur, ꝙ si Roboam non respondisset verba tam dura populo, dato ꝙ peccauisset grauiter Salomon, non diuisum fuisset regnum. Respondendum, ꝙ peccata Salomonis promeruerant sententiam Dei de diuisione regni: ideo necesse erat regnum iam diuidi: ad hoc autem debebat quæri aliquis modus, vel occasio: & sic verba Roboam non fuerunt promeritoria diuisionis, sed solum fuerunt occasio eius. Item dicẽdum, quòd dato, ꝙ Roboam non respondisset durè populo, facta fuisset diuisio regni: quia saltem sequeretur ex hoc, ꝙ non fuisset facta diuisio pro tunc, quando venerunt Israelitæ ad eligendum Roboam: & tamen aliam occasionem inuenisset Deus postea, per quam priuaretur Roboam regni parte. Itẽ dato, ꝙ Roboam nunq̃ egissset aliquid, propter quod tempore suo diuideretur regnum, & non diuideretur: tñ saltem tpe successorum suorum diuideretur: iam tñ necesse erat diuisionẽ fieri tpe Roboam: eo ꝙ Deus dixerat, ꝙ tpe eius scinderetur regnum. Et dicendum, ꝙ licet immediatè verba stulta Roboam præbuerint causam diuisioni regni: tñ permissus est Roboam ista verba stulta dicere a Deo, propter peccatũ Salomonis: nam si Salomon nõ peccasset, Deus cõseruasset Roboam, ne talia loqueretur, & nõ diuideretur regnum: quia tñ peccata Salomonis promeruerant diuisionẽ, & Deus volebat illã tpe Roboam facere, excęcauit eũ, permittẽs cadere in talem insipientiã, vt loqueretur populo durè. Sic enim dicimus, ꝙ interdũ merito vnius peccati, permittitur homo cadere in aliud, quasi destitutus auxilio diuino: & sic vnum peccatũ est interdũ alterius pœna. *Nec totum regnum auferam.* Scilicet, Non auferam oẽs duodecim tribus: quia tunc posteritas Salomonis careret regno. *Sed tribum vnam dabo filio tuo.* Scilicet, Dabo ei tribum Beniamin. *Propter Dauid seruum meum.* q.d. Peccatã tua promerentur, ꝙ totum regnũ auferretur a stirpe tua: & tñ quia progenies tua est progenies Dauid, propter eum nõ auferam totaliter regnum filijs tuis. Quomodo autem decebat, ꝙ propter Dauid nõ priuaretur regno omnino posteritas Salomonis, declaratum est supra in quadam quæstione. *Et Ierusalem quam elegi.* Idest, Etiã propter Ierusalem nõ transferã regnũ totaliter a stirpe tua, vt maneat honor in ciuitate Ierusalem.

Quest. 18

Quomodo dicitur tribum vnam dabo filio tuo. Quæst. XXI.

QVAERETVR, quomodo dicitur hic: Sed tribũ vnã dabo filio tuo: quia vr̃, ꝙ dederit ei duas tribus, s. tribũ Iuda, & Beniamin. Quod apparet ex Prophetia Ahię Silonitę, ꝗ diuisit palliũ in duodecim scissuras, & dedit decẽ ipsi Ieroboã, & mãserũt duę ꝓ Roboã, infra in lra. Itẽ dedit Deus Roboã tribũ Leui. Nã oẽs Leuitę vidẽtes, ꝙ Israelitæ cõuersi essent ad idola, recesserũt de tribubũs decẽ Israel, & venerũt ad regnũ Iudę, in quo colebat adhuc Deus, vt colligit seq. cap. Rñdendũ, ꝙ Roboã, & posteri sui habuerunt semp duas tribus Israelis post diuisionẽ regni, s. Iuda, & Beniamin. Leuitę aũt oẽs, licet fuerint in regno Iudę: tñ habẽdo eos, nõ dicebat hẽre Roboã aliquam tribũ; eo ꝙ Leuitę nõ cõputabant, vt vna tribus Israel; eo ꝙ nõ hẽbãt possessionẽ inter Israelitas, Deut. 18. Tribus tñ denoĩat a possessione, quã hẽt. De alijs autẽ duabus tribubus Iudæ, & Beniamin dicẽdũ, ꝙ semp mãserunt posteris Dauid: tñ dr̃ Deus dedisse vnicã tribũ, s. tribũ Beniamin; eo ꝙ tribus Iuda nõ data est filijs Dauid; eo ꝙ ipsi hẽbant eã de se, cũ essent de tribu illa, & nunq̃ ip sa relictura eẽt reges suos: sicut tẽpore Dauid sola tribus Iuda hẽbat Dauid in Regẽ, ꝓcedẽ. lib. cap. 2. & 3. Tribus aũt Beniamin nõ pertinebat ex propinquitate cognationis ad filios Dauid: & tñ mansit cum eis: ideo ista sola dr̃ eis data. Hoc satis patet, quia Ahias diuisit pallium in duodecim partes, & dedit decẽ Ieroboã: & dr̃, ꝙ dedit vnã ipsi Roboam: & tñ manifestum est, ꝙ si nõ dedisset ei, nisi vnam, mansisset alia tribus, quæ sub nullo Rege esset, s. nec sub Roboam, nec sub Ieroboã. Sed fallum est: ideo dicendum, ꝙ duæ tribus mansserunt cum Roboam, cum solum decem habuerit Ieroboam: & tamen vna illarum duarũ dr̃ data, & alia nõ.

Quare dixit Deus, quòd propter Ierusalem, quam elegit, reliquit vnam tribum domui Dauid. Quæst. XXII.

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur, ꝙ ꝓpter Ierusalem, quam elegit Dñs, reliqui vnã tribum domui Dauid. Sciendum, ꝙ Deus dr̃ elegisse Ierusalem, s. vt esset in ea templũ, vt patet 2. Paralip. 6. s. A die qua eduxi populum meum de terra Aegypti, non elegi ciuitatẽ de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. Aliqui dicunt, ꝙ propter Ierusalẽ relicta est vna tribus, i. propter bonũ opus, quod fecit Salomon ædificando templum in Ierusalem. Sed istud non conuenit: quia dr̃ propter Ierusalẽ, quã elegi: & nõ dr̃ propter te, vel ꝓp opus, quod fecisti in ea. Aliqs dicet, ꝙ fuit hoc ꝓpter Ierusalẽ, i. propter tẽplum Dñi, quod ibi erat, vt coleret ibi Deus; ꝗa oẽs decẽ tribus, q̃ fuerunt sub Ieroboã, coluerunt idola, s. vaccas Bethel, & Dan, seq. cap. Si autẽ totus Israel fuisset traditus Ieroboã, oẽs conuersi fuissent ad idolatriã, sicut decẽ tribus, & non colerent Deũ in templo, quod fecerat Salomon: ideo vt maneret aliquis cultus Deo in Ierusalẽ, voluit ꝙ manerent istæ duæ tribus in regno Iudæ. Sed dicendũ, quod nõ stat, ꝗa si oẽs tribus fuissent datæ Ieroboã, & nõ maneret aliqua in potestate Roboã, nõ conuerterent oẽs ad idolatriã: sed potius illæ decem, quæ conuersæ fuerunt ad idola hoc fecerunt, ex timore duarum tribuum regni Iudæ. Nã Ieroboam timens, ꝙ si decem tribus, quæ acceperant eũ in regẽ, irent ter in anno, iuxta mandatũ legis ad templũ Dñi in Ierusalem, ibi recõciliarent regi Roboam, quia Ierusalem erat in terra Roboam; & tunc desererẽt eũ, redeuntes ad dominium progeniei Dauid, sicut prius erant: ideo, vt ipse non priuaretur regno, fecit duos vitulos aureos in Bethel, & in Dan, vt colerent Israelitæ illos, & non irent in Ierusalem, & sic perpetuaretur ei regnũ, seq. cap. Si autem totus Israel datus fuisset Roboam, cum nullũ haberet competitorẽ in regno, permitteret Israelitas colere Deum in Ierusalẽ: & sic non esset occasio ad hoc, ꝙ conuerterẽtur aliqui Israelitæ ad idola. Dicendũ igitur, ꝙ ꝓpter Ierusalẽ Deus voluit manere vnam tribũ posteritati Dauid, s. quia Deus elegerat illã ciuitatẽ, & volebat eam nobilitare super oẽs vrbes Israel: erat autem nobilitas eius; quia erat ibi sedes regni tempore Dauid, & etiã filiorũ suorũ. Si autẽ daretur Regnũ ipsi Ieroboã totaliter, non maneret sedes regni in Ierusalem: quia cum ipse Ieroboam esset Ephrathæus, faceret sibi sedẽ regni in tribu Ephraim, in aliqua de ciuitatibus eius, & non in Ierusalem,

quæ tenebatur a filijs Iuda, & sic maneret Ierusalem, priuata honore Regni. *Suscitauit.* Hic ponitur tertium huius cap. scilicet, Aduersariorum suscitatio. Fuerunt autem tres aduersarij suscitati contra Salomonem, scilicet, Adad Idumæus, & Razon filius Eliada, & Ieroboam Ephrathæus. De secundo ibi. *Suscitauit quoque.* Tertium ibi. *Ieroboam quoque.* Circa primum considerandum, quòd Adad Idumęus fuit hostis Salomonis, hoc modo. Nam Dauid pugnauit cõtra Idumęos, & occidit multos illorum: reliquos autem subiecit tributo, posuitque præsidium in Idumæa, præcedenti libro, cap. 8. Tunc Adad, qui erat de semine Regum Idumæorum fugit de inter cęteros, qui occidebantur, & venit in Aegyptum, mansitque cum Rege Aegypti, accepitq; sororem vxoris illius in vxorem: postea autẽ audito, quòd mortuus esset Dauid, & Ioab Princeps militiæ, redijt, vt aduersaretur Regno Israel, & coniunctus est Razon filio Eliada, & ambo impugnabant Israelitas. *Suscitauit quoque Dominus aduersarium Salomoni.* Erat enim Salomon nequissimus: ideo licet noluerit Deus, viuẽte illo, diuidere Regnum propter Dauid; tamen ne omnino videretur sibi impunitus, & gauderet in malitia sua, dedit ei hostes, qui inuaderent Regnum eius, & ipse non posset sufficienter tollere mala, quæ illi infligebant Israelitis.

Aduersarij Salomonis suscitatio.

Quomodo Deus suscitauit hostes Salomoni.
Quæst. XXIII.

QVAERITVR, quomodo Deus suscitaret hostem Salomoni. Respondendum, quòd cum omnia, quæ geruntur apud nos, ex prouidentia Dei fiant, necesse est, quòd siue bona, siue mala sint, sub prouidentia cadant: & hoc modo de quolibet malo nostro dici potest, quòd Deus illud agit, dũtamen non sit malum culpæ: sic dicitur Amos 3. Non est malum in ciuitate, quòd Dominus non fecerit. Quædam tamen sunt, quæ specialius Deus agere dicitur, quàm alia. Sic autem fuit hic in suscitando hostes Salomoni: quia iste Adad Idumæus, qui fuit primus hostis, erat in terra Aegypti in magna gloria, & nihil causæ erat ad hoc, quòd veniret de terra Aegypti: nisi quia Deus commouit cor eius, vt veniret, & inuaderet terram Israel: & ob hoc litera describit prosperitatem eius in Aegyptum, vt ostẽdatur, quòd non recesserit inde propter defectum alicuius rei, quam alibi habere posset: sed quia Deus commouit eum, vt aduersaretur Salomoni. Sic enim fuit de alijs hostibus, quos Deus suscitauit Salomoni. Isto modo sæpe dicitur Deus suscitasse hostes Israelitis, sic patet Iudicum 3. Scilicet, Confortauit Dominus aduersus eos, Eglon Regem Moab: quia fecerunt malum, & copulauit ei filios Ammon. De isto motu Dei, quo mouet aliquem ad aduersandum alteri, declaratum est satis ibi, *Adad Idumæum de semine Regio.* Iste Adad erat de stirpe Regali Regum Idumæorum, & fugit in Aegyptum, vt patet infra. *Qui erat in Edom.* Potest intelligi de tempore quo Dauid iuit ad persequendum Idumæos: nam iste erat ibi, & fugit in Aegyptum. Vel potest intelligi, & melius de tempore, quo persequebatur iste Adad Salomonem, scilicet, quia tunc erat in Edom. Nam audita morte Dauid, reuersus est in terram suam, petita licentia a Rege Aegypti, cui dixit, Dimitte me, vt vadam in terram meam. *Cum enim esset Dauid in Idumæa.* Hic enarratur modus, quo iste Adad persecutus est Salomonem, & habuit ortum ex tempore, quo erat Dauid in Idumæa, scilicet, quia iuerat ad subiciendum eam sibi, *Et ascendisset Ioab Princeps militiæ ad sepeliendum eos, qui fuerant interfecti.* Scilicet, Dauid occidit multos in terra Edom, & Ioab iuit ad sepeliendum eos. Istam humanitatem exhibuit Dauid Idumęis, quam alijs gentibus non exhibebat: nam cum occideret Philisthinos, & alios Chananæos, non sepeliebat eos. Idem etiam cum occideret Moabitas, vel Ammonitas, licet non essent de Chananæis: Idumæos autem occisos sepeliebat. Et ratio erat, quia Israelitæ non tenebantur exhibere aliquam humanitatem Chananæis: sed potius tenebantur eis aduersari per omnem modum, cum accepturi essent terram eorum. De Moabitis autem, & Ammonitis dicendum, quòd etiam istis non tenebantur exhibere humanitatem: sed potius debebant persequi illos; quia Deus iusserat, quòd nunquàm quærerẽt eis bona, nec haberent pacem cum illis, Deuteron. 23. De Idumæis autem dictum erat: Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Aegyptium, quia aduena fuisti in terra eius. Ob hoc igitur, cum Dauid pugnasset sæpe contra Philisthinos, supra 1. libro, cap. 18. & 19. & 23. & præcedenti libro, cap. 5. & 8. & contra Moabitas, eodem cap. & contra Ammonitas, eodem libro, cap. 10. & 12. Non legitur, quòd aliquos istorum sepelierit: De Idumæis autem dicitur, quòd sepeliuit eos. *Et occidisset omne masculinum in Idumæa.* Idest, Occidit omnes masculos, qui erant in ciuitatibus, quæ repugnauerunt Dauid.

Quomodo Ioab occidit masculos Idumæa.
Quæst. XXIIII.

QVAERITVR quomodo Ioab occidit omnes masculos Idumææ, & an licuit sibi. Aliquis dicet, quòd non occidit omnes; quia præcedenti libro, cap. 8. dicitur, Quòd facta est omnis Idumæa seruiens Dauid sub tributo: si tamen Ioab occidisset omnes Idumæos, non esset aliquis tributarius. Respondendum, quòd Ioab non occidit omnes masculos Idumæos, sed solum occidit multos eorum: qa interdum ponuntur omnes pro multis. Sciendum tamen, quòd non accipitur hic omnis, sicut in alijs locis scripturæ: sed omnis distribuit vniuersaliter, non pro omnibus Idumæis, sed pro omnibus, qui erant in ciuitatibus resistentibus Dauid. In quo sciendum, q̃ Dauid habuit causam iustam pugnandi contra Idumæos, vt declaratum est præcedenti libro, cap. 8. Ibat autem ad ciuitates Idumæorum, offerens cuilibet earum per se pacem, ita vt aperirentur ei portæ, & seruiret ciuitas sub tributo sibi. Aliquæ autem vrbes nolebant eum accipere, & contra illos pugnauit Dauid: cumque cepisset eas, occidit omnes masculos gladio, præter paruulos. Aliæ autem ciuitates Idumæorum videntes vastationem, quam faciebat Dauid, sine bello susceperunt pacem, quam ipse offerebat, & seruierunt ei sub tributo. Et sic intelligitur, quod dicitur præcedenti libro, cap. 8. Scilicet, Quòd Dauid occidit plurimos in Idumæa, & postea facta est omnis Idumæa seruiens ei sub tributo. Cum autem obijcitur, an Ioab licitè potuit hoc facere. Dicendum, quòd sic, quia Deuteronom. 20. Ponuntur duæ regulæ de modo pugnandi Israelitarum contra Gentes. Prima est, quòd quando pugnarent contra Chananæorum septem populos, non permitterent aliquem eorum viuere sub tributo, aut aliqua alia conditione, sed omnes occiderent in ore gladij. Secunda est, quòd quando pugnarent contra alias gentes accedendo ad ciuitates earum, offerrent eis pacem: & si aperirent portas, nullum poterant Israelitæ occidere, nec capere prædam, sed solum subijciebant sibi populum in tributarium. Si autem non aperirent portas pugnabatur contra illos, & occidebantur omnes, qui erant in ciuitate, præter paruulos, & fœminas. Sic autem fuit in

Regulæ de modo pugnãdi Israelitarum.

in Idumæa: quia Dauid habuit iustam causam pugnandi, & multi Idumęorum non susceperunt pacem oblatam: ideo occidit omnes masculos illarum ciuitatum. *Sex enim mensibus ibi moratus est Ioab, & omnis Israel, donec interimerent omne masculinum in Idumæa.* Erat enim Ioab Princeps militiæ Dauid, & cum eo erat totus Israel, idest, omnis exercitus Israelitarum. Fuit etiam ibi Abisai frater Ioab, qui etiam fecit magna bella in Idumęa, vt patet 1. Paralipomenon 18. Nam dicitur, quòd occidit decem & octo millia: quia tamen Ioab erat Princeps, de ipso fit mentio principaliter. *Fugit Adad ipse, & viri Idumæi de seruis patris eius cum eo.* Erat enim Adad de semine Regio, vt dictum est, & mortuo patre eius, qui erat vir magnus, serui eius, qui erant multi, acceperunt Adad puerum paruulum, & fugerunt cum eo. *Vt ingrederentur Aegyptum.* Illuc fugerunt, quia Aegyptus est propinqua Regno Idumæorum: nam nihil mediat inter Aegyptum, & Idumæam, nisi deserta Arabiæ: vnde Israelitæ, quando veniebant de Aegypto per Arabicas solitudines, vt ingrederentur in terram Chanaan, accesserunt ad terram Edom, vt permitteretur illis transitus per Cadesbarne, & non fuit permissus, vt patet Nume. 20. *Erat autem Adad puer paruulus.* Istud ponitur ad significandum, quomodo poterat Adad nũc persequi Salomonem circa finem vitæ suæ: quia esset iam Adad valde senex. Quod patet, quia bellum Dauid contra Idumæos factum est, non multis annis, postquàm fuit Rex Israel, præcedenti libro, cap. 8. Et sic transirent ad minus viginti anni de regno Dauid post istud, vsque ad mortem Dauid. Nam Dauid quadraginta annis regnauit: Salomon etiam regnauit alijs quadraginta annis, infra in litera: Et hostilitas ista Adad contra Salomonem fuit circa finem Regni Salomonis, cum dicatur supra in litera, quòd in senectute sua deprauatus est: ideo transirent quasi sexaginta anni, a tempore quo Dauid fecit illud bellum cõtra Idumæos, & fugit Adad in Aegyptum, vsque ad tempus quo nunc persequeretur Salomonem: & sic si Adad erat vir, quando fugit in Aegyptũ, scilicet, viginti quinque annorum, aut plurium, esset nunc quasi nonaginta annorum: & sic non posset pugnare, vel iam esset mortuus: ideo dicitur hic, quòd erat paruulus, quia fortè erat quinque, vel sex annorum, quando ductus est in Aegyptum: mansitque ibi, quamdiu vixit Dauid, & interim factus est vir, accepitque vxorem. Postquàm verò mortuus est Dauid, & Ioab, reuersus est Adad in terram suam: & tunc fortè esset triginta annorum. Deinde semper persecutus fuit Israelitas, tempore Salomonis: & tamen persecutio sua modicum lædebat Israelitas a principio, quando erat Salomon bonus: postquàm verò cepit esse malus, præualuit Adad ad nocendum Israelitis. Et ob hoc, quamquam ferè toto tempore Regni Salomonis, Adad fuerit hostis eius, non fit mentio de illo, nisi nunc in senectute Salomonis, postquàm peccauit: quia tunc suscitauit Deus Adad, & dedit ei vires ad præualendum, & inquietandum Israelitas: & nunc iam in senectute Salomonis, esset etiam ipse Adad annorum fere sexaginta, quasi coætaneus Salomoni: & sic potuit aduersari ei. *Cumque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan.* Iste est processus illorum, qui portabant paruulum Adad. Nam fugerunt primo de terra Edom, in qua natus erat Adad, & in qua erat tunc Ioab occidens Idumæos: & venerunt in terram Madian. Est enim terra Madian apud terram Indon, & vtraque est coniuncta solitudini Arabicæ, & circa Aegyptum. De Madian patet, quia Moyses custodiebat oues Iethro soceri sui in terra Madian, Exo. 3. Et cum quadam die custodiret illas, introiuit in desertum, & venit in montem Sinai: & ibi vidit rubum ardentem, eodem cap. Ergo erat mons Sinai prope Madian: & tamen mons Sinai erat in via, per quam Israelitæ venerunt de Aegypto, per ipsas solitudines Arabicas. De terra autem Madian iuerunt viri isti in montem Pharan. Est enim Pharan quidam mons in latere Meridiano terræ Israel: sic dicitur Abacuc 3. Scilicet, Dominus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan; & ponuntur pro eodem pars Australis, & mons Pharan. Est autem istud desertum Pharan magnum: nam extenditur a latere Meridiano terræ Israel, quasi vsque ad Aegyptum, & montem Sinai. Vnde Nume. 10. dicitur, Quòd nubes eleuata est de monte Sinai, & recubuit in solitudine Pharan: & sic inter montem Sinai, & desertum Pharan, non fuit aliqua mansio. *Tuleruntque secum viros de Pharan.* Scilicet, Serui patris Adad, qui ibant cum eo in Aegyptum, acceperunt alios viros de habitatoribus deserti Pharan; & hoc, vt puer iret honorabilior in Aegyptum, quia erat de semine Regio: & fortè pater eius habebat potestatem aliquam in deserto Pharan: ideo viri isti voluerunt ire cum Adad. *Et introierunt Aegyptum.* Expectantes, quòd Pharao benefaceret illi puero, cum esset de semine Regio, vel fortè, quia erat cognatus eius. *Ad Pharaonem Regem Aegypti.* Non est istud nomen proprium, sed commune: quia omnes Reges Aegypti vocabantur Pharaones, vt declaratum est supra 9. *Qui dedit ei domum, & cibos constituit.* Idest, Dedit ei palatia magna pro se, & familia sua, & constituit ei cibos, scilicet, quia fortè dabantur ei, & famulis suis quotidie cibi de domo Regis. Vel fortè dedit ei Rex certos redditus pro mensa sua. *Et terram delegauit.* Idest, Assignauit ei terram, in qua exerceret iurisdictionem: vt sic adhuc videretur retinere formam Regalis status. Et dicitur ista terra delegata, quia non erat simpliciter data, ita vt esset pro eo, & pro omnibus hæredibus suis: sed solum concessa est ei ad vitam: vel data est ei vsque ad beneplacitum Pharaonis. *Et inuenit gratiam coram Pharaone valde.* Scilicet, Pharao dilexit valde puerum Adad, & benefaciebat ei nimis, velut si esset nimis coniunctus sanguine ei. *Iuratum vt daret ei vxorem, sororem vxoris suæ germanam Taphnes Reginæ.* Scilicet, Adeo tantum processit iste amor, quòd quodammodo æquauit sibi Pharao ipsum Adad, quia dedit ei in vxorem, sororem vxoris suæ. Vocabatur autem Regina vxor Pharaonis Taphnes, & soror sua erat vxor Adad. *Genuitque ei soror Taphnes Genubath filium.* Scilicet, Iste Adad genuit filium in Aegypto, dum maneret apud Pharaonem, & vocabatur Genubath. Vel potest esse nomen vxoris ipsius Adad, & istud est verum secundum quosdam. Litera tamen significat contrarium, cum dicit immediatè: Et nutriuit eum Taphnes, & refertur ad puerum. Etiam dicitur: Eratque Genubath habitans apud Pharaonem, cum filijs eius: quod necessariò intelligitur de filio Adad. *Et nutriuit eum Taphnes in domo Pharaonis.* Ista Taphnes erat Regina, & Genubath erat filius sororis suæ: ideo nutriebat eum in palatio Regis, inter filios suos, quasi esset filius Regis. *Eratque Genubath habitans apud Pharaonem.* Scilicet, In domo Pharaonis, quia ibi nutriebatur, & non in domo patris sui Adad: nam Pharao dederat domum distinctam a domo sua ipsi Adad, & cibos, vt patet supra. *Cum filijs eius.* Scilicet, Cum filijs Pharaonis: æquali enim cura alebatur, custodiebatur, & instruebatur, sicut filij Regis; eo quòd Rex diligeret illum, & patrem suum Adad. *Cumque audisset Adad in Aegypto dormisse Dauid cum patribus suis, & mortuum esse Ioab Principem militiæ.* Pauco tempore vixit Ioab post Dauid: nam Salomon fecit illum occidi, supra 2. Stetit autem Adad in Aegypto, quandiu isti vixerunt; eo quòd ipse fugerat de Idumæa propter tribulationem magnam,

Adad quo latus fuit in Aegyptum.

magnam, quam Dauid faciebat in terra illa: ideo illo viuente, propter timorem mansit in Aegypto. Expectauit etiam mortem Ioab, quia Ioab erat vir potens in armis, & princeps militiæ tempore Dauid: ideo si mortuo Dauid, maneret Ioab in principatu militiæ, credebat quòd ipse premeret semper Idumæos, sicut quondam occiderant omne masculinum in terra Edom: ideo licet mortuus esset Dauid, nunquam voluit venire Adad in terram suam, vsquequo moreretur Ioab. *Dixit Pharaoni, Dimitte me, vt vadam in terram meam.* Iam enim putauit Adad sibi securum esse ire in terram suam: eo quòd non erat aliquis, qui posset premere Idumæos, cum iam mortuus esset Dauid, & Ioab: credebat enim, quòd quicunque alij succederent, non essent illi ita potentes.

Quare Adad motus a Deo, voluerit redire in terram suam, mortuo Dauid, & Ioab. Quæst. XXV.

QVAERETVR propter quid volebat Adad redire in terram suam. Respondendum, quòd Adad mouebatur hic a Deo, & mouebatur a seipso. A Deo autem mouebatur, quia Deus imposuit cordi eius desiderium redeũdi in terram suam de terra Aegypti: & hoc, vt infestaret Salomonem, qui declinabat iam a Deo: & ad hoc imposuit Deus desiderium cordi Adad redeundi in terrã suam, quasi ex desiderio natalis terræ: & tamen non erat fundamentum mouendi eum ex hoc. Ipse autem Adad mouebatur, quasi ex desiderio natalis soli; vel potius ex quodam desiderio indeterminato. Vnde quando Pharao quæsiuit ab eo. Qua enim re indiges apud me, vt queras ire ad terram tuam. Ille respondit, Nulla: sed obsecro, vt dimittas me. Et sic nesciuit dare Adad causam desiderij sui. Et istud erat signum, quòd non mouebatur a seipso, sed ab alio; quia si a seipso moueretur, sciret dare causam motus sui. Simile ponit Aristot. in lib. De bona fortuna. Dicens, quòd illi, qui sunt bene fortunati, mouentur ad agendum aliquid, & nesciunt causam illius. Et simile patiuntur eis, qui mouentur a Deo, scilicet, quòd nesciunt causam motus sui, sicut illi, qui a Deo mouentur. Quòd autem moueretur a Deo patet; quia litera dicit, quòd Deus suscitauit eum in hostem Salomonis: ergo ipse mouit eum ad veniendum de terra Aegypti in terram suam, vt ibi aduersaretur Salomoni. Etiam, quia ad hoc posuit litera hic illa bona, quæ conferebat Pharao ipsi Adad, vt intelligatur, quòd non mouebatur a seipso, quasi ex desiderio alicuius boni, quod non habebat, sed mouebatur a Deo. *Dixitque ei Pharao.* Pharao diligebat ipsum Adad, vt patet ex superioribus: & ob hoc volebat, vt maneret cum eo. Putabat autem nunc, quòd vellet recedere Adad propter defectum alicuius boni, quod non habebat ibi, vt posset illud habere in terra sua: ideo dixit. *Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram tuam.* q. d. Non indiges aliqua re apud me: & tamen non deberes mouere ad recedendum de terra mea, nisi propter aliquam inopiam. *At ille respondit, Nulla: sed obsecro, vt dimittas me.* q. d. Non desidero ire in terram meam propter desiderium alicuius rei, qua hic egeam, quia in omnibus abundo: & tamen valde desidero ire illuc: ideo instanter oro, vt permittas me ire in terram meam. *Suscitauit quoque.* Hic ponitur secundus aduersarius Salomonis, scilicet, Razon filius Eliada, & ponuntur isti duo simul, quia vnus adiuuabat alium ad persequẽdum Israelitas. Pro quo sciendum, quòd iste Razon erat vir potens in terram Syriæ in regno Soba, vbi regnabat Adarezer: & cum ipse offendisset regem, eo tempore quo Dauid pugnabat contra Syros, fugit a facie eius, & aggregauit sibi latrones multos, factusque est ipse princeps latronum, & infestabat ipse terram Israel. Postquàm vero redijt Adad in terram suam, putabat, quòd posset obtinere regnum Idumeæ, cum esset de semine regio Salomon, tamen habebat custodiam magnam in Idumæa, & non potuit obtinere ibi regnum: ideo recessit ad Razon, qui erat profugus de terra Syriæ, & coniunctus est ei, amboque infestabant terram Israel simul, postea autem factus est Razon rex in Damasco: & ipse Adad persequebatur semper terram Israel: & quia Adad coniunctus fuit Razon, & ambo persequebantur terram Israel, agitur de Adad, & Razon simul: & dicitur. *Suscitauit quoque ei Deus aduersarium.* Intelligendum est de ista suscitatione aduersarij, sicut supra dicebatur de Adad, scilicet, quòd Deus posuit in corde Razon, quòd pugnaret contra Israel, & quantum ad hoc suscitabat eum: quia aliàs non curasset Razon, pugnare contra Israel. *Razon filium Eliada.* Iste erat generosus, & potens in Syria, & fortè erat competitor Regni, cum Adarezer Rege Soba: & cum præualuisset Adarezer, fugit Razon. Postea tamen Razon, coniunctis sibi latronibus, præualuit, & factus est rex in Syria in ciuitate Damasci, quæ est caput Syriæ, Isaiæ 7. *Qui fugerat Adarezer Regem Soba Dominum suum.* Idest, Fugerat a facie Adarezer: quia fortè erat contentio inter eos super Regno, vt supra dictum est. Vel fortè erat Razon aliàs subditus ipsius Adarezer: & quia offenderat ipsum, fugit de Syria: & cùm terra Syriæ sit in latere Aquilonari terræ Israel, non audens Razon ambulare per terram Syriæ, vastabat latus Aquilonare terræ Israel. *Et congregauit contra eum viros.* Scilicet, Razon congregauit viros contra Adarezer, scilicet, ad defendendum se ab eo. Vel fortè ad pugnandum contra ipsum: vt si dicamus, quòd competebat ei regnum, & volebat illud vendicare. *Et factus est princeps latronum.* Scilicet, Isti qui erant cum Razon erant latrones propter duo: primò, quia ipsi erant profugi de terra Syriæ: & cùm non auderent manere in aliquo loco securè, non poterant iustis artibus victum quærere: sed necesse erat, quòd de præda sibi prouiderent. Secundò, quia viri existentes cum Razon congregati fuerant ab eo contra Adarezer: ideo conabantur, quantum poterant offendere ipsum, inuadendo terram eius: & cùm isti latrones ambularent per latus Syriæ; ambulabant etiam per latus terræ Israel; quia ista duo latera sunt coniuncta: Et licet principaliter intenderent pugnare contra Adarezer: tamen interdum pugnabant contra terram Israel, vt prædarentur in ea. Et ad istud maximè incitabat Adad Idumæus ipsum Razon: quia Adad habebat odium contra Israel, & non Razon: cum Israelitę tenerent terram Idumæorum, quæ competebat ipsi Adad. Et ob hoc, licet Razon multum noceret Israelitis: tamen totum istud malum imponitur ipsi Adad, vt patet infra in litera, cum dicitur: Et hoc est malum Adad, & odium contra Israel. *Cum interficeret eos Dauid.* Idest, Ista fuga Razon a rege suo Adarezer fuit, quando Dauid occidebat Syros. De hoc bello patet præcedenti libro, cap. 8. & 10. scilicet, quòd tunc fugit Razon; & ex eo tempore cœpit esse hostis regis Adarezer. *Abieruntque Damascum, & habitauerunt ibi.* Scilicet, Latrones, qui erant cum Razon, iuerunt cum eo in Damascum, & manserunt ibi præ timore regis Adarezer. Est autem Damascus ciuitas præcipua terræ Syriæ: ideo dicitur Isaiæ 7. Quòd caput Syriæ est Damascus. *Et constituerunt eum regem in Damasco.* Intelligitur de Razon, qui factus est rex in Damasco. Aliqui tamen referunt hoc ad ipsum Adad, scilicet, quòd postquàm coniunctus est ipsi Razon, factus est rex in Damasco. Vtrumque autem horum potest satis colligi ex litera. Ratio tamen magis

De bene fortunatis.

Secũdus aduersarius Salomonis Razon.

magis conuincit, quòd Razon factus fuerit rex, quàm Adad. *Eratque aduersarius Israeli, cunctis diebus Salomonis.* Scilicet, Razon erat aduersarius Israelitarum omni tempore, quo regnabat Salomon. Vel potest referri ad Adad, scilicet, quòd fuit aduersarius Israel cunctis diebus Salomonis: quia cum audisset mortuum esse Dauid, & Ioab principem militiæ, venit de Aegypto in terram suam, vt patet supra in litera.

Quomodo intelligitur, quòd Razon fuit hostis Israel omnibus diebus Salomonis. Quæst. XXVI.

QVAERETVR, quomodo poterat iste Razon, vel Adad esse hostis Israel omnibus diebus Salomonis: quia supra 4. cap. dicitur: Et habebat Salomon pacem ex omni parte in circuitu. Habitabatque Iuda, & Israel absque vllo timore, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu cunctis diebus Salomonis. Respondendum, quòd si ista litera accipiatur propriè, non potest stare: quia ista dicit, omnibus diebus Salomonis fuisse hostilitatem: & supra 4. dicitur, omnibus diebus Salomonis fuisse pacem Veritas autem fuit: quia pro maiori parte regni Salomonis fuit pax: circa finem autem vitæ eius fuerunt bella. Et istud satis apparet ex ratione: quia Deus suscitauit istos duos in hostes Salomonis, vt patet hic in litera. Et istud erat in pœnam: sed pœna non est ante peccatum: ergo isti fuerunt suscitati in hostes, circa finem vitę Salomonis, postquàm iam peccauerat. Dicendum igitur, quòd accipitur omnis, vel cũctus, pro multis. Et sic dicitur, quòd fuit pax omnibus diebus Salomonis, idest, multis diebus. Et dicitur, quòd fuit iste Razon hostis omnibus diebus, idest, multis, scilicet, postquàm Salomon declinauit ad idola. Nicolaus autem dicit, quòd fuit hostis Israel omnibus diebus, quantum ad desiderium: & tamen modicum nocebat Israelitis: postea autem circa finem vitæ Salomonis multum nocuit. Sed dicendum, quòd si teneatur iste modus soluendi, non poterit dari, quomodo stet, quòd dicitur supra 4. scilicet, quòd erat pax omnibus diebus Salomonis: quia circa finem vitæ Salomonis iam erat potens iste Razon, & Adad contra Israelitas: ideo solui debet, sicut supra. & tunc non sequitur inconueniens. *Et hoc est malum Adad, & odium contra Israel.* Idest, Istud est malum, quod fecit Adad cõtra Israel, & odium quod contra Israelitas gerebat, & potest intelligi dupliciter: vno modo, quòd Razon aduersaretur Israelitis: & istud non erat a seipso: sed erat propter Adad, qui erat coniunctus ei, & incitabat ipsum ad persequẽdum Israelitas propter odium, quòd gerebat contra ipsos: Et est sensus, hoc malum, quod faciebat Razon, erat malum Adad, & odium eius, idest, procedebat ex odio Adad, suscitantis Razon contra Israel. Aliter intelligitur, quòd Adad, postquàm coniunctus fuit ipsi Razon, factus est rex Damasci: & tunc aduersabatur semper Israelitis. Et ista aduersitas erat odium, quod habebat Adad, & malum, quòd faciebat contra Israel. *Regnauitque in Syria.* Refertur ad Razon, qui factus est rex in Syria, idest, in Damasco. Pro quo sciendum, quòd Syria est quædam terra in latere terræ Chanaan, quæ est nimis longa ab Oriente in Occidentem. Et diuiditur ista terra in multa regna, & habet diuersa nomina. Vnde quædam vocatur Syria Soba, & alia vocatur Syria Damasci. Ista differentia patet præceden. lib. cap. 8. & 10. Vbi dicitur, quòd Syria Damasci venit, vt auxilium præberet regi Soba: & tamen rex Soba erat rex Syriæ, vt patet in eodem loco. Razon autem fugerat a facie Adarezer, qui erat rex Syriæ Soba, & iuit in aliam partem Syriæ, scilicet, ad Syriam Damasci: & ibi factus est rex. *Ieroboam quoque.* Hic ponitur tertius hostis Salomonis, scilicet, Ieroboam, qui erat de terrã sua, & insurrexit contra eum: & dicitur. *Ieroboam quoque filius Nabat Ephrathæus.* Vocatur Ieroboam Ephrathæus: quia erat de tribu Ephraim: ideo postea diuito regno, semper fuerunt super decem tribus reges de tribu Ephraim, vt colligitur ex processu istius libri, & sequentis.

Syria qd Syria duplex.

Tertius hostis Salomonis Ieroboã.

Quis erat iste Nabat pater Ieroboam, & an esset Semei, quem occidit Salomon. Quæst. XXVII.

QVAERETVR quis erat pater istius Ieroboam. Respondent Hebræi, & Nicolaus post ipsos, quòd iste Nabat, qui vocatur hic pater Ieroboam, erat ille, qui vocabatur Semei, quem occidit Salomon. Et volunt, quòd cum esset mortuus Nabat, mater Ieroboam, cum nutriret ipsum, sæpe dicebat ei, quomodo Salomon occiderat Semei patrem suum, vt excitaret eum ad capiẽdum vindictam de Salomone pro morte patris: & ob hoc Ieroboam surrexit contra Salomonem. Mouentur autem ad hoc; quia dicitur hic, quòd Ieroboam erat filius mulieris viduæ. Et sic volunt, quòd ista mulier viduata fuisset, quando occisus est Semei: & quòd ipsa suscitauit Ieroboam contra Salomonem. Sed dicendum, quòd non stat: quia Ieroboam vocatur hic Ephrathæus, idest, de tribu Ephraim: Semei tamen erat de tribu Beniamin: quia vocabatur filius Iemini: & erat de Bahurim, quæ erat ciuitas tribus Beniamin. De hoc patet præcedenti lib. cap. 16. & supra 2. Si ergo esset Ieroboam filius Semei, esset de tribu Beniamin, & non Ephrathæus. Dicendum ergo, quòd non erat filius Semei, sed alterius viri Ephrathæi, qui vocabatur Nabat, & ille erat vir famosus: ideo facta fuit mentio hic specialis de illo. *De Sareda.* Istud est nomen cuiusdam vrbis in terra Ephraim. Aliqui autem putant, quòd ista esset ciuitas, quæ vocatur Sarepta Sidoniorum, vbi erat mulier vidua, ad quam iuit Elias, vt pasceret eum, infra 17. Sed falsum est, quia illa Sarepta non erat de Israelitis, idest, non habitabatur ab Israelitis, sed a Sidonijs, ideo vocatur Sarepta Sidoniorum. Vnde Christus dixit, quòd tempore Eliæ multæ viduæ erant in Israel: & tamen ad nullam earum missus est Elias, nisi ad mulierem Sareptanam. Ex quo apparet, quòd illa non erat in terra Israel. Patet etiam per exemplũ, quòd subdidit, scilicet, quòd tempore Elisæi multi leprosi erant in Israel: & tamen nullum eorum curauit Elisæus, sed solum Naaman Syrum. Ita ergo erat vidua illa Sareptana, sicut Naaman Syrus. Ieroboam tamen erat Israelita: ergo non erat de Sarepta Sydoniorum. *Seruus Salomonis.* Vocatur seruus, idest, seruitor, vel vasallus, quia non erat seruus emptitius. *Cuius mater erat nomine Serua, mulier vidua.* Ex hoc mouetur Rabbi Sa. ad dicendum, quòd ista esset vxor Semei, quæ viduata fuerat, quando occisus fuit Semei a Salomone: & fit mentio de ea, quia ipsa concitauit Ieroboam ad repugnandum Salomoni. Sed falsum est, vt dictum fuit. Ideo dicendum, quòd dicitur de matre Ieroboam, quòd erat vidua: quia tempore, quo Ieroboam repugnauit Salomoni, mortuus erat Nabat; & manebat mater eius vidua. *Leuauit manum contra Regem.* Idest, Insurrexit contra Salomonem, solicitans animos virorum tribus Ephraim, vt eum in regem acciperent.

De Sareda, quæ ciuitas esset.

Ieroboam an peccauerit insurgendo contra Salomonem.
Quæst. XXVIII.

QVAERITVR an Ieroboam peccauit insurgendo contra Salomonem. Aliquis dicet, quòd non: quia Salomon peccabat adorando idola, & præuaricando totam legem, & peruertendo totum Israel a cultu Dei: ideo erat indignus Regno: & sic poterat sibi repugnari. Sicut si Papa efficiatur hæreticus, non est sibi obediendum, sed magis est deponendus, in Decretis distinct. 40. cap. Si Papa. Sed dicendum, quòd non stat istud: quia dato, quòd Salomon esset indignus Regno: tamen non poterat puniri per Ieroboam, quia ipse non erat iudex ad corrigendum, & corripiendum eum. An vero totus populus posset Salomonem deponere pro peccatis suis, infra dicetur. Saltem tamen Ieroboam non poterat hoc facere, quia non erat iudex. Item Ieroboam non procedebat contra Salomonem modo iudiciario, sed modo hostili, scilicet, conspirando contra ipsum, cum alijs de tribu sua: ideo committebat læsæ maiestatis crimen. Sed aliquis dicet, quòd Ieroboam non peccabat: quia non inuadebat regnum Salomonis, sed id, quod suum erat: quia Deus promiserat ei dare decem tribus, & quòd manerent posteritati Salomonis duæ tribus, infra in litera: sed Ieroboam non poterat modo iudiciali habere a Salomone illas decem tribus, quas Deus ei promittebat: ideo licebat ei, quocunque modo habere tribus illas. Ob hoc enim inter hostes, qui non habent aliquem iudicem superiorem communem, licita sunt bella ad repetendum damna, vel iniurias: eo quòd aliter repeti non possunt: eo quòd non est aliquis iudex superior communis. Sic autem erat inter Salomonem, & Ieroboam: quia non habebat Ieroboam aliquem iudicem superiorem ad se, & Salomonem, qui faceret ei iustitiam de Salomone. Sed dicendum, quòd adhuc non stat: quia Ieroboam nullum ius petendi habebat regnum Salomonis, eo quòd Deus nondum dederat ei aliquod ius, sed promiserat, quòd daret ei decem tribus, cum dixit: Scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi tribus decem. Non ergo habebat ius aliquod Ieroboam, ad petendum decem tribus: & a fortiori ad repetendum per arma, & ad conspirandum contra Salomonem, ad recuperandum istas decem tribus: peccauit ergo Ieroboam leuãdo manum contra Salomonem. *Et hæc est causa rebellionis aduersus eum.* Scilicet, Ista, quæ sequitur, fuit causa rebellionis Ieroboam contra Salomonem. *Quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui.* Mellò vocatur quædam platea, quæ erat intra montem Sion, quam Dauid reliquit patentem, scilicet, non faciendo in ea aliquod ædificium, vt patet præcedenti libro, cap. 5. Scilicet, Aedificauit Dauid per gyrum a Mello, & intrinsecus, scilicet, incepit ædificare a loco Mello, & non fecit ædificia in ipsa platea, quæ vocabatur Mello: Salomon autem ædificauit Mello, scilicet, impleuit plateam illam domibus. Et vt dicunt Hebræi, habitabant in illis seruii filiæ Pharaonis. Vorago etiam profunda erat intra ciuitatem Dauid, idest, in castro montis Sion: & illa erat ad aliquem vsum vtilem Israelitis: ideo Dauid non coæquauit illam: Salomon autem ductus cupiditate ædificandi domos pro seruis suis, & seruis filiæ Pharaonis, coæquauit voraginem illam, & ædificauit ibi domos.

Quomodo Ieroboam habuit occasionem insurgendi cõtra Salomonem, propter ædificationem Mello.
Quæst. XXIX.

QVAERITVR quomodo Ieroboam habuit occasionem insurgendi cõtra Salomonem, propter ædificationem Mello. Respondent quidam, quòd Ieroboam erat vir nobilis, & industrius valde: & ob hoc Salomon præposuit eum super tributa duarum tribuum, scilicet, Manasse, & Ephraim, vt patet infra in litera. Postea autem, cum ædificaret Mello, videns, quòd esset vir industrius, præposuit eum ædificatoribus Mello, & semouit eum a præpositura tributorum: & quia Salomon mouerat eum a maiori officio in minus iratus est, & conatus fuit rebellare Salomoni, & inuadere regnum. Sed istud non stat; quia non est satis verisimile, quòd Salomon deiecisset ipsum Ieroboam a maiori officio in minus, nisi fortè daretur ei in pœnam; quod non apparet, sed potius contrarium, scilicet, quòd Salomon diligeret ipsum Ieroboam, quia erat vir industrius: & ob hoc, licet nullius dignitatis esset prius Salomon promouit eũ, vt esset præfectus sup duas tribus Ephraim, & Manasse ad colligendum tributa. Item litera repugnat huic sensui: quia prius ponitur ædificatio Mello: deinde ponitur quomodo Ieroboam factus fuerit præfectus super tribum Ephraim, & Manasse. Ideo dicendum, quòd iste fuit ordo, scilicet, quòd Ieroboam fuit a principio vir priuatus: rex autem cognoscens industriam eius, præposuit eum artificibus, qui ædificabant Mello, & coæquabant voraginem. Deinde cũ successiuè appareret magis industria Ieroboã, constituit eum Salomon præpositum, super tributa Ephraim, & Manasse. Aliter dicit Rabbi Salomon, scilicet, quòd causa indignationis, & conspirationis Ieroboam contra Salomonem fuit, quia ædificauit Mello. Vult enim, quòd Dauid reliquerat plateam illam patentem apud locum templi pro peregrinis, qui venirent ad festiuitates, Salomon autem nunc implebat plateam illam ædificijs: ideo agebat contra religionem: & ob hoc Ieroboam increpuit eum; & quia non consensit, insurrexit contra eum ad auferendum Regnum. Sed istud non est verisimile: quia Ieroboam non erat tam religiosus, vt moueretur ad increpandum Salomonem, propter ædificationem Mello. Etiam non erat ista causa rationabilis ad insurgendum contra Salomonem: ideo si Ieroboam moueretur bono zelo ad increpãdum Salomonem, etiam si non assentiret ei, non moueretur ad conspirandum contra ipsum. Dicendum igitur, quòd aut ponimus Ieroboam surrexisse contra Salomonem, postquàm Ahias Silonites dixit ei, quòd habiturus esset regnum super decem tribus Israel, aut surrexit prius. Si dicamus primum, scilicet, quòd surrexit post verba Ahiæ, facilis est causa rebellionis, scilicet, quòd Ieroboam, cum audisset, quòd Deus vellet eum facere regem, impatiens morę, non expectabat tempus, quo compleret Deus promissionem suam: sed ipse voluit per se obtinere regnum: & ad hoc congregauit sibi socios de tribu sua. Si autem dicatur, quòd insurrexit ante verba Ahiæ, dicetur, quòd Ieroboam, quia erat vir industrius, constitutus est a Salomone super duas tribus ad colligendum tributa: & cum videret Ieroboam se sublimatum ad honorem magnũ, cępit desiderare regnum, & tũc fecit coniurationem cum aliquibus de tribu sua. Sed dicetur, quæ positio istarum est rationabilior? Dicendum, quòd rationabilior est secunda, scilicet, quòd surrexerit ante verba Ahiæ, & hoc propter duo: primò, quia ordo literæ est iste, scilicet, quia primò ponitur insurrectio Ieroboam

Rabbi Salomon.

Surrexit Ieroboã ante verba Ahiæ, propter duo.

boam in Salomonem: deinde multo post ponuntur verba Ahiæ. Secundum est, quia dicitur hic, quòd causa rebellionis fuit; quia Salomon ædificauit Mello: & postea dicitur, quòd constituit ipsum Ieroboam super tributa domus Ioseph: ideo necesse est, quòd ista duo aliquo modo pertineant ad causam insurrectionis, alioquin ponerentur superflue. Et sic dicetur, quòd causa insurrectionis fuit; quia Salomon præposuit Ieroboam ædificatoribus Mello: deinde apparente magis industria, præposuit eum tributis domus Ephraim, & Manasse: & ob hoc elatus fuit in corde suo præ magnitudine honoris, & cępit desiderare regnum, & conspirare cum fautoribus suis. *Erat autem Ieroboam vir fortis, & potens.* Scilicet, Robustus corpore, & potens in armis: & ista incitauerunt Salomonem, vt poneret eum in magno honore. Et etiam incitauerunt ipsum Ieroboam, vt desideraret regnare, cum videret se ad hoc dispositum. *Videnśque Salomon adolescentem bonæ indolis, & industrium.* Scilicet, Vidit eum bonæ dispositionis in corpore: quia pulcher erat, & robustus: & vidit bonam dispositionem animæ, scilicet, quia erat vir industrius ad tractandum negocia. *Constituerat eum præfectum super tributa vniuersæ domus Ioseph.* Idest, Fecit, quòd esset collector tributorum in tribu Ephraim, & Manasse. Vocantur autem istæ duæ tribus, tota domus Ioseph: quia istæ duæ tribus erant de filijs Ioseph. Nam Ioseph erat vnus de filijs Iacob, & habiturus erat vnicam sortem in terra Israel, sicut cæteri filij Iacob: fecit tamen Iacob, cp duo filij Ioseph, scilicet, Manasse, & Ephraim haberent duas sortes, & essent duæ tribus, sicut duo de filijs Iacob, Genes. 48. Et istæ duæ tribus vocabantur domus Ioseph: & ob hoc dicitur tota domus Ioseph, vt intelligatur pro vtraque tribu: quia alioquin poterat accipi pro vna illarum. Et fuit præpositus istis tribubus, quia ipse fuit de domo Ioseph, scilicet, de tribu Ephraim. *Factum est igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur de Ierusalem.* Scilicet, Postquàm factus erat Ieroboam præpositus duarum tribuum, accidit, quòd egrederetur semel de Ierusalem, & tunc factum est hoc. *Et inueniret eum Ahias Silonites Propheta in via.* Iste Ahias vocatur Silonites, idest, de vrbe Silo, in qua fuerat tabernaculum Domini a principio introitus Israelitarum in terram Chanaan, Iosue. 18. Et iste denunciauit de Regno ipsi Ieroboam, vt patet hic: & ob hoc, postquàm regnauit Ieroboam, & ęgrotabat filius suus, misit Ieroboam vxorem suam ad Ahiam Silonitem, qui iam cæcus erat, mutato habitu, vt consuleret pro salute pueri, infra 14.

Ahias Silonites quare locutus est ad Ieroboam, extra Ierusalem.
Quæst. XXX.

QVAERITVR quare dicitur, quòd accidit istud extra Ierusalem. Aliquis dicet, quòd sic factũ est a casu, quòd Ahias inueniret Ieroboã extra vrbem, & ibi locutus est ei. Dicendum, quòd hoc non stat; quia non fuit a casu. Nam Propheta mittebatur a Deo ad dicendum ista Ieroboam: ideo non dixit a casu, sed obseruauit locum illum, quasi ibi esset maior opportunitas. Nam timebat Ahias ista dicere Ieroboam in ciuitate: eo quòd sequebatur inde periculum sui, & Ieroboam. Patet hoc, quòd ista erant cõtra Salomonem: ideo si ipse sciret, quòd Ahias talia dixisset contra eum, voluisset eum occidere, vel saltem conaretur occidere ipsum Ieroboã. Quod patet, quia postea audiuit ista Salomon, & voluit tenere Ieroboam ad occidendum eum; ipse autem fugit in Aegyptum, infra in litera. Et quia si in vrbe diceret ista Ahias ad Ieroboam, putaret, quòd peruenirent ad aures Salomonis, noluit dicere in vrbe, sed in agro. Quòd autem ob hoc fecerit, patet, quia dicitur infra. Erant autem duo tantum in agro, idest, non erat ibi alius, qui posset videre hæc: & ob hoc ibi facta sunt. Simile est de alijs Prophetis. Nam quando mittebantur ad nunciandum aliqua similia, in secreto nunciabant, vt euitarent periculum. Sic fuit de Samuele, quando iuit ad vngendum Dauid in regem, viuente Saule: nam dixit ad Dominum: Audiet Saul, & interficiet me: Deus autem iussit ei, quòd acciperet vitulum, & iret in Bethlehem, dicens, quòd ibat ad immolandum: & sic occultata est res, supra 1. libro, cap. 16. Sic etiam, quando misit Elisæus Propheta, vnum de filijs Prophetarum ad vngendum Iehu in regem Israel, viuente Ieroboam rege, iussit ei, quòd introiret in cubiculum interius, & ibi funderet oleum super caput eius, nullo videnti, sequenti lib. cap. 9. *Opertus pallio nouo.* Scilicet, Tunc quando locutus est ad Ieroboam, opertus erat pallio nouo, & illud scidit. *Erant autem duo tantum in agro.* Scilicet, Quando ista facta sunt, soli duo erant in agro. Istud dicitur ad signandum, quòd Propheta obseruauit tẽpus, vt nullus præsens esset, qui rem posset notificare Salomoni: quod verteretur in periculum Ieroboam, & Ahiæ. *Apprehendensque Ahias pallium suum nouum, quo opertus erat, scidit illud in duodecim partes.* Istud fecit videntе Ieroboam, ad significandum duodecim tribus Israel, quæ nunc diuidendæ erant, scilicet, decem in partem vnam, & duæ in partem alteram. *Et ait ad Ieroboam, Tolle tibi decem scissuras.* Scilicet, Ahias diuisit pallium in duodecim partes, quasi æquales, & de illis iussit sumere Ieroboam decem, quia regnaturus erat super decem tribus.

Quare Ahias diuisit pallium ad prophetandum diuisionem regni.
Quæst. XXXI.

QVAERITVR quare Ahias diuisit pallium suũ ad prophetandum de diuisione regni, quia ista scissio pallij nihil proficiebat. Respondendum, quòd factum est propter duo. Primum fuit, quia in Veteri Testamẽto modus fuit Prophetarum, sæpe prophetare in rebus potius, quàm in verbis. Sic enim Isaias prophetauit captiuitatem Aegyptiorum, & Aethiopum. Nam ambulauit Isaias tribus diebus nudus, & discalciatus per Ierusalem, ad signandum, quòd tribus anhis essent captiui Aegyptij, & Aethiopes, & nudi ducerentur in captiuitatem, Isa. 20. Sic etiam Ieremias fecit catenas ligneas, & posuit in collo suo in Ierusalem: misitque eas ad regem Edom, & regem Moab, & regem Ammon, & regem Tyri, & regem Sidonis, vt significaretur per hoc, quòd ducerentur captiui a Nabuchodonosor, vt patet Ierem. 27. Sic etiam prophetabat sæpissime Ezechiel, scilicet, quando ordinauit murum ferreum cõtra Ierusalem: & quando dormiuit super latus dextrum, & deinde super sinistrum; & fecit panem in stercore bouis. Ezechiel. 4. Deinde rasit omnes pilos totius corporis sui, Ezechiel. 5. Et multa alia: nam fere totus Ezechiel in hoc modo prophetandi est. Voluit ergo Deus, quòd etiam Ahias sic prophetaret de diuisione regni. Fuit autem conuenienter facta designatio diuisionis regni per scissionem pallij: quia sic regnum diuidendum erat. Sic etiam prophetauit Samuel coram Saule ablationem Regni. Nam Saul volens tenere Samuelem, ne recederet, rupit parum de chlamide eius, & illico dixit Samuel: Scidit Deus a te Regnum Israel hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, supra 1. libro, cap. 15. Causa secunda fuit ad magis certificandum, & imprimendum: Nam Prophetiæ,

phetiæ, quæ fiebant in rebus, & verbis, magis certificabant ipsos audientes, quàm Prophetiæ factæ in solis verbis: & quia Deus volebat certificare Ieroboam de regno, iussit fieri prophetiam ad eum in rebus, scilicet, scindendo pallium.

Quare dicitur de pallio nouo Ahiæ. Quæst. XXXII.

QVAERETVR vlterius, quare dicitur de pallio nouo Ahiæ. Respondebit aliquis, quòd istud fuit per accidens: Nam accidit ipsum Ahiam tunc indutum esse pallio nouo, & scidit illud: Si autem indutus fuisset pallio veteri, scidisset pallium vetus. Respondendum, quòd non stat: quia si per accidens esset, pallium esse nouum, vel vetus, nõ curaret scriptura exprimere, tanquam nihil ageret ad sententiam: exprimit tamẽ illud studiosè bis: nam primo dicitur, Inuenit eum Ahias Propheta indutus pallio nouo. & iterum dicitur, quòd Ahias scidit pallium nouum, quo erat indutus: & tamen non fieret sæpe de hoc mentio, nisi ad aliquid induceretur. Dicendum autem, quòd inducitur ad significandum certitudinem prophetiæ. Nam sicut, quòd Ahias scinderet pallium, significabat aliquam certitudinem: quia non erat verisimile, quòd Ahias scinderet pallium inutiliter: ita a fortiori, cum pallium esset nouũ, & fortè magni valoris, non esset verisimile, quòd ipse sponte scinderet illud, sed Deo iubente: & sic certa essent verba sua. Si autem pallium esset vetus, & fere inutile, non esset tanta certitudo prophetiæ, quia pro leuiori causa moueretur Ahias ad scindendum illud. *Hæc enim dicit Dominus Deus Israel, Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis.* Idest, De posteritate eius: nam non scidit Deus regnum de manu Salomonis, vt patet supra, scilicet, Veruntamen in diebus tuis non faciam, sed de manu filij tui scindam illud. *Et dabo tibi decem tribus.* Scilicet, Omnes tribus præter Iudam, & Beniamin, quæ manserunt cum Roboam. Ex hoc patet, quòd Ieroboam non habebat ius aliquod ad insurgendum contra Salomonem, petendo regnum: quia non habebat aliquod ius in re, sed solum promissio erat facta de dando.

Si Deus actualiter nunc dedisset Ieroboam ius regnandi, an liceret ei insurgere contra Salomonem. Etiam si Ieroboam vnctus fuisset in Regem, non debuisset insurgere contra Salomonem, quia promissio erat pro futuro.

Quæstio. XXXIII.

QVAERETVR si Deus actualiter dedisset nunc ius regnandi Ieroboam, an licuisset ei insurgere contra Salomonem ad capiendum regnum. Respondendum, quòd tradere ei ius actualiter, erat vngere eum in regem: sicut cum Samuel vnxit Saulem, & dixit ei: Ecce vnxit te Deus in principem super hæræditatem suam, supra 1. libro, cap. 10. Dicendum tamen, quòd si solum nunc fuisset vnctus in Regem Ieroboam per Ahiam Prophetam, non competebat ei ius petendi regnum, eo quòd tempore Salomonis regnum manere debebat vnitum, & tempore filij sui debebat diuidi, vt patet supra: Ideo istud ius quod competebat ex collatione, & vnctione, non erat pro præsenti, sed pro futuro. Sed aliquis dicet, quòd fortè Ieroboam nesciebat illud, quia dictum fuerat secretè Salomoni. Dicendum, quòd non stat, quia etiam Ahias dixit ad Ieroboam: Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus: filio autem eius dabo vnam tribum: ideo peccabat Ieroboam, cum ante tempus vellet vsurpare regnum contra decretum Dei. Sed dicetur, F ponatur quòd Deus non dixisset Ieroboam, nec Salomoni, quòd de manu filij Salomonis auferendum esset regnum, & non de manu Salomonis, nunquid poterat Ieroboam viuente Salomone, conari ad regnum? Respondendum, quòd si Ahias solum vngeret Ieroboam in regem, & non diceret ei aliud, non licebat Ieroboam conspirare contra Salomonem ad auferendum regnum: sed debebat expectare, quòd Deus sibi daret illud, siue viuente Salomone, siue mortuo illo. Nam Deus dixerat: Ego scindam regnũ de manu Salomonis, & dabo tibi tribus decem: ergo Deus ipse facturus erat, & non debebat Salomoni Ieroboam auferre regnum per insidias, aut vi armata. Sic patet de Dauid, quia Deus fecit illum vngi in Re- G gem per Samuelem supra 1. lib. cap. 16. Et tamen non illico conatus est aspirare ad regnum, quamuis sæpe ad hoc haberet opportunitatem: immo quamquam Saul iniustè persequeretur eum, & Dauid potuisset eum bis occidere, scilicet, in spelunca, & postea quando accepit lanceam, & vas, supra 1. libro, cap. 24. & 26. Noluit, sed expectauit, quòd ipse per se moreretur. Mortuo autem illo, adhuc non conatus est regnare super Israel; sed ipso non petente, viri Iuda vnxerunt eum in regem, præceden. lib. cap. 2. Hoc autem faciebat, quia putabat peccatum esse mittere manum in Saulem, aut velle auferre ei regnum; eo quòd erat vnctus a Deo, supra 1. libro, cap. 24. & 26. Et tamen tunc iam reprobatus erat a Deo publicè Saul, supra H 1. lib. cap. 15. Ita ergo esset nunc in Salomone: nam ipse erat Christus Domini, idest, vnctus in regem per mandatum Dei, vt patet præcedenti libro, cap. 7. & 1. Paralipomenon 22. Ergo peccatum erat ipsi Ieroboã quòd vellet mittere manum in eum, aut conaretur auferre ei regnum clam, vel palam. Sed debebat permittere, quòd ipse per se moreretur: Sic dixit Dauid de Saule, supra 1. libro, cap. 24. Scilicet, Viuit Dominus, quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit, vt moriatur, aut descendens in prelium perierit, propitius sit mihi Dominus, vt non mittam manum meam in Christum Domini. *Porro vna tribus remanebit ei.* Idest, Remanebit posteritati suæ; quia ipse semper habuit duodecim tribus, cum non fuerit diuisum regnum eo viuente. Et dicitur vna tribus, scilicet, tribus Beniamin: nam duæ tribus manserunt ei, I scilicet, Iuda, & Beniamin: quia tamen Iuda erat sua tribus, non censebatur ei manere, sed illa, quæ nõ erat sua, scilicet, tribus Beniamin, vt supra dictum est. *Propter seruum meum Dauid.* q. d. Ipse Salomon merebatur, quòd posteritas sua totaliter priuaretur Regno: quia tamen posteritas sua est posteritas Dauid, noluit Deus, quòd totaliter Regno careret propter merita Dauid. *Et Ierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel.* Idest, Propter Ierusalem faciam, vt non priuetur Regno; quia etiam priuaretur Ierusalem honore sedis Regni, vt supra declaratum est. Elegit autem Deus Ierusalem ex omnibus tribubus Israel, scilicet, non elegit aliquam ciuitatem in toto Israel, vt K ibi ædificaretur sibi templum, nisi in Ierusalem, vt patet 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. *Eo quòd dereliquerit me.* Scilicet, Non secutus est legem meam, nec desiderauit me colere. *Et adorauerit Astarthem Deam Sidoniorum.* Ista erat Iuno vxor Iouis, & adorabat eam Salomon, & fecit ei templum propter vxores Sidonias, quas habebat, vt supra dictum est. *Et Chamos Deum Moab.* Iste est principalis Deus Moabitarum. *Et Moloch Deum filiorum Ammon.* Iste est præcipuus Deus Ammonitarũ, de quibus supra. Alios etiam Deos coluit Salomon, quia Deos omnium vxorum suarum colebat, vt patet supra, *Et non ambulauerit in vijs meis.* Scilicet, In

præceptis meis, quæ sunt viæ ad me ducentes: vel quæ A sunt viæ a me impositæ. Quomodo autem præcepta sint viæ Domini, declaratum est magis supra 2. *Vt faceret iustitiam coram me.* Scilicet, Vt obseruaret id, quod iustum erat. Et accipitur hic iustitia, pro ipsa iustitia legali, de qua Aristot. 5. Ethicorum. Quæ continet omnem virtutem, & secundum eam iustè se habet homo ad Deum, & ad proximum. Vel accipitur facere iustitiam, idest, rectè iudicare in causis foralibus; quia fortè Salomon circa senectutem, cum deprauaretur circa Deum, deprauabatur etiã circa proximum: & interdum ex affectione, vel alias iudicabat iniquè, sed primum verius est. *Et præcepta mea, & iudicia mea.* Idest, Non fecit præcepta mea, quæ vocantur cæremonialia, moralia, & iudicialia. Nomine au- B tem præceptorum intelliguntur cæremonialia, & moralia. *Sicut Dauid pater eius.* Scilicet, Dauid fuit valde deicola, & quamquam interdum peccaret ex passione: in his tamen, quæ concernebant statum cultus Dei, nunquam peccauit, sed potius augmentauit nimis cultum diuinum. *Nec auferam omne regnum de manu eius.* Idest, De manu posteritatis eius, quia duæ tribus mansuræ erant posteris Salomonis. *Sed ducem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ.* Intelligitur de posteritate sua, scilicet, ponam eum, idest, posteritatem suam, ducem, idest, regnantem cunctis diebus vitæ suæ, idest, omnibus diebus, quibus durauit posteritas filiorum Salomonis: Et intelligitur quandiu durauerunt in terra sua, vsque ad captiuitatem Babylonis; C quia semper ante illam manserunt reges de tribu Iuda: post reditum verò de captiuitate, fuerunt regentes sacerdotes Machabæi, qui mixtim erant de tribu Iuda, & de tribu Leui. Et dicitur, ponam eum Ducem, idest, Regem. Aliqui putant, quòd vocatus est hic Dux, & non Rex; quia iam aliquo modo descendebat ab honore Regali, cum prius dominaretur super duodecim tribus, & non super duas solum: Duces autem minores sunt Regibus. Sed dicendum, quòd hic non accipitur Dux, prout signat minorem statum, sed accipitur pro Rege, sic patet supra 1. lib. cap. 9. Scilicet, Mittam ad te virum de Beniamin, & vnges eum in Ducem super populum meum Israel: & dicitur illud de Saule, qui vnctus fuit in regem su- D per omnes duodecim tribus Israel. *Propter Dauid seruum meum, quem elegi.* Scilicet, Propter merita illius; Deus enim elegerat a principio Saulem, quia tamen ille non permansit in cultu Dei, Deus abiecit illum, & dicitur non electus. De Dauid autem dicitur, quòd Deus elegit eum, vnde supra 1. lib. cap. 13. dicitur: Inueni virum secundum cor meum, quod de nullo alio rege dicitur. Et intãtum dicitur Dauid electus, quòd nullus alius dicitur electus, nisi ipse ante eum. 2. Paralipomenon 6. Scilicet, A die, qua eduxi populum meum de terra Aegypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: nec elegi alium virum quemquam, vt esset dux in populo meo; sed elegi Dauid, vt constituerem E eum super populum meum Israel. *Qui custodiuit mandata mea, & præcepta mea.* Per ista intelliguntur omnia genera præceptorum, scilicet, moralium, cæremonialium, iudicialium: nam in omnibus fuit diligens obseruator Dauid; ideo ipse non solum meruit regnum pro se ipso; sed etiam pro posteris suis: quia Deus dixit, quòd ipse conseruabat misericordiam suam omnibus diligentibus eum, vsque ad mille generationes, Exodi 34. & Numeri 14. Ideo quamquam peccauit Salomon, & posteritas sua: quia tamen Dauid fuit vir bonus, meruit, vt regnum maneret in tota posteritate sua. *Auferam autem regnum de manu filij eius.* Scilicet, De manu Roboam. Nam viuente Salomone Deus noluit diuidere regnum propter honorem Dauid, vt supra declaratum est. Et dicitur, Auferam regnum, idest, diuidam: quia non fuit regnum Salomonis ablatum de manu posteritatis suæ, sed fuit diuisum. *Et dabo tibi decem tribus.* Scilicet, Quando Israelitæ elegerunt regem, mortuo Salomone, decem tribus recesserunt a Roboam, & accesserunt a Ieroboam, sequenti cap. *Filio autem eius dabo tribum vnam.* Scilicet, Dabo ei tribum Beniamin: nam tribum Iuda ipsi posteri Dauid per se habebant, cum essent de illa, & non dicebatur eis dari. *Vt remaneat lucerna Dauid seruo meo.* Idest, Vt maneat aliquis successor de stirpe Dauid. Iste modus loquendi est in veteri testamento, scilicet, quòd aliquis relinquit lucernam, quãdo relinquit aliquos filios succedentes sibi. Sic dixit B mulier Thecuitis ad Dauid. Et quærunt extinguere scintillam meam, quæ relicta est, vt non supersit viro meo nomen, & reliquiæ super terram, præceden. lib. cap. 14. Et accipitur ibi scintilla pro filio. Vocatur autem scintilla, vel lucerna, quia vtrumque est aliquid viuens: Ita qui relinquit hæredem, relinquit aliquid viuens. Hic tamen non solum accipitur lucerna pro hærede, vel successore: sed pro hærede manente in dignitate, in qua erat prædecessor. Nam dato, quòd non haberet posteritas Dauid, cui regnum relinqueretur: viuens tamen, non dicebatur manere lucerna Dauid, si filij sui non tenerent semper regnum; ideo accipitur lucerna pro successore in dignitate paterna. *Cunctis diebus coram me.* Dĩ cunctis diebus, i. multo tpe. Nam non mansit regnum posterorũ Dauid omni tẽpore, cum nunc non maneat: sed vocantur cuncti dies, vsque ad aduentum Christi: quia tunc ceperunt esse super Israelitas reges, qui non erant de stirpe Dauid. Dicitur autem coram me, idest, me volente, & approbante. Vel quia omnia, quæ fiunt dicuntur fieri coram Deo. *In Ierusalem.* Scilicet, Quia ibi debebat esse semper sedes regni posteritatis Dauid. *Ciuitate quam elegi, vt sit nomen meum ibi.* Idest, Ego elegi Ierusalem, vt sit ibi nomen meum, idest, vt ædificetur ciuitas nomini meo. *Te autem assumam.* Scilicet, Vt sis rex. Ex hoc patet, quòd non poterat Ieroboam propria auctoritate insurgere contra Salomonem ad auferendum ei regnum: sed Deus debebat ei dare illud, cum dicat, quòd assumeret eum. *Et regnabis super omnia, quæ desiderat anima tua.* Scilicet, Regnabis super decem tribus Israel, & habebis omnia, quæ desideras: quia cum Ieroboam nunquam fuisset in magno principatu, satis, & super satis sibi erat, regnare super decem tribus. *Erisque Rex super Israel.* Idest, Super decem tribus, quæ vocabuntur Israel: regnum autem posterorum Salomonis vocabitur regnum Iudæ. Pro hoc sciendum, quòd a principio omnes duodecim tribus Israel, comprehendebantur sub hoc nomine Israel: & cum dicebatur Israel aliquid agere, intelligebatur de omnibus tribubus, nulla habita differentia, & istud durauit vsque ad mortem Saulis. Postea verò tribus Iuda vnxit super se in Regem Dauid, & reliquę vndecim tribus vnxerunt Isboseth filium Saulis, præcedenti libro, cap. 2. Et durauit ista distinctio per septem annos, & dimidium, quibus regnauit in Ebron, præcedenti lib. cap. 5. Deinde redierunt omnes duodecim tribus ad Dauid: & tamen ex ipso tempore tribus Iuda cępit per se nominari, & reliquæ vndecim vocabantur Israel. Si autem aliquis objiciat, quòd tempore Saulis ante Dauid, tribus Iuda nominabatur distincta ab Israel, supra 1. libro, c. 15. & 11. Dicendum, quòd non nominabantur tunc tribus distinctæ: sed quia scriptor illius libri, fuit post mortem Dauid, quando iam distinguebantur Iuda, & Israel: ideo posuit distinctionem ibi, tamen non

erat tempore Dauid. Vel potest dici, quòd non nominabatur tribus Iuda tunc distincta ab Israel, sicut postquàm cœpit regnare Dauid: quia tamen illa tribus erat magna, ponuntur ibi distincti pugnatores, qui erant de hac tribu. Mansit autem nomen Iuda distinctum ab Israel toto tempore Dauid, & Salomonis: ideo postea cum diuisum est regnũ, quamquam tribus Beniamin, quæ erat de Israel, manserit cum tribu Iuda, vocatum est Regnum Iuda; reliquæ autem decem tribus vocatæ sunt Israel: vnde dato, quòd cũ tribu Iuda mansissent duæ, vel tres tribus solum, vocaretur regnum Iuda: reliquæ autem tribus vocarentur semper Israel, siue multæ, siue paucæ esserit.

Diuisio Regni ex qua causa facta fuit. Quæst. XXXIIII.

QVAERETVR circa id, quod supra dictum est, scilicet, quòd regnum Salomonis diuideretur, quia coluit idola: nam videtur, quòd non fuerit propter hoc diuisum: sed vt Nicolaus, & Hebræi asserunt, diuisio facta est, quia Dauid iussit, quòd Miphiboseth diuideret possessiones cum Siba seruo suo, præcedenti libro, cap. 19. Vnde dicit Rabbi Sa. quòd quando Dauid dixit ad Miphiboseth, Tu, & Siba diuidite inter vos, audita est quædam vox de cœlo, dicens, Roboam, & Ieroboam diuident regnum inter se. Nicolaus respondet ad hoc, quòd ex illo actu Dauid promeruit fieri diuisionem in regno posteritatis suæ. Et tamen non est inconueniens, quòd peccatum Salomonis esset promeritorium huius; quia satis stat esse multas causas partiales eiusdẽ effectus, licet non contingat esse multas causas totales, potissimè si non sunt subordinatæ. Sed istud non stat; quia dicere, quòd Dauid ex aliquo actu suo promeruit diuisionem regni, vel quòd saltem propter aliquem actum illius Deus regnum diuiserit, videtur esse valde irrationabile: nam supra 8. & 9. dicitur, Quòd si Salomon custodiret mandata Domini, sicut custodiuit Dauid, semper esset thronus regni Israel in posteritate sua; si tamẽ Dauid promeruisset diuisionem istam, dato quòd Salomon peccaret, vel bene ageret, nihil mutaretur; quia etiam si esset sanctissimus, necesse erat fieri diuisionem regni, si Dauid illam promeruisset, & propter peccata illius Deus futuram diuisionem sententiasset: & tamen est contra literam; ergo ex solo actu Salomonis fuit diuisio. Item Deus dixit, quòd regnum diuideretur; eo quòd non custodierat Salomon præcepta Dei, sicut Dauid, supra in litera: ergo videtur, quòd Dauid non promeruerat diuisionem: quia alioquin Salomon custodiens præcepta Dei, non magis, quàm Dauid poterat mereri diuisionem. Item supra in litera dicitur, quòd Deus non abstulit totum regnum posteritati Salomonis propter Dauid, sed reliquit vnam tribum: nimis ergo repugnant, quòd Dauid promeruerit diuisionem, & quòd ipse meruerit, vt non totaliter diuideretur regnum, sed manerent duæ tribus cum posteritate Salomonis: quòd mereri, & demereri ab oppositis causis sunt. Sed litera manifestè vult, quòd Salomon demeruerit ablationem totalem regni; merita tamen Dauid fuerunt in oppositum, ne totum regnum auferretur, sed diuideretur. Item Dauid admonuit Salomonem, supra 2. Vt legem Dei sequeretur, vt confirmaret Deus promissionem, quam fecerat de regno; ergo videtur, quòd si Salomon nihil demeruisset, confirmatum fuisset regnum in eo, & in posteris suis. Si tamen Dauid promeruisset diuisionem, dato quòd Salomon fuisset sanctissimus, non confirmaret Deus primam promissionem, quam fecerat de regno super totum Israel: ergo videtur, quòd Salomon demeruit solus istam diuisionem, & non Dauid. Cum autem obijcitur, quòd cum Dauid dixit, quòd Siba, & Miphiboseth diuiderent inter se, promeruit diuisionem regni. Dicendum, falsum esse, quia licet peccauit Dauid tunc, peccatum suum non fuit graue, potissimè ad diuisionem promerendum, vt declaratum fuit præcedenti libro, cap. 19. Cum autem dicitur, quòd venit vox de cęlo dicens Roboam, & Ieroboam diuident inter se regnum. Dicendum istud falsum esse, quia sunt figmenta Iudæorum, multa enim alia insana confingunt.

An Israelitæ poterant deponere Salomonem de Regno pro criminibus suis: & an peccarent non deponendo, cum esset publicus idolatra. Quæst. XXXV.

QVAERETVR vlterius, an Israelitę poterant deponere Salomonem de regnò pro criminibus suis. Respondendum, quòd crimina Salomonis erant duplicia: quædam erant de cultu idolorum: alia autem de præuaricatione aliorum præceptorum legis. Si de secundis loquamur, dicendum, quòd non licebat Israelitis deponere Salomonem. Pro quo sciendum, quòd non erat simile de Regibus illis, qui fuerunt in principio Regni Iudæorum, & de Regibus nostris. Nam Reges nostri in multis casibus possunt deponi, siue per Papam, siue ab ipsis regnicolis. Ad hoc autem non est idem modus: sed secundum diuersitatem terrarum sunt diuersæ leges municipales, tangentes de statu Regum, & depositione eorum. In principio tamen Regni Iudæorum erat ista præsuppositio, quòd pro nullis criminibus, quæ essent citra idolatriam, poterant Israelitæ priuare Regem suum. Et ratio huius erat: quia Israelitæ non instituebant Regem: ideo nec ipsi poterant destituere, vel deponere eum; quia instituere, & destituere ad eundem pertinere debent, sicut absoluere, & condemnare. Et quòd maius est, abundantioris potestatis est priuare, quàm instituere; quia inter corporalia, & spiritualia istud differt, scilicet, quòd corporalia facilius destruuntur, quàm construantur: incorporalia autem facilius construuntur, quàm destruantur: ideo ad deponendum aliquem, vel degradandũ maior potestas, & solennitas requiritur, quàm ad ordinandum eum, & sic de omnibus alijs iuribus incorporalibus. De hoc extra de translatio. Episc. vel electi. cap. Inter corporalia: Sed Israelitæ a principio non habebant potestatem sibi eligendi Regem, sed Deus eligebat eum, & vngebat per Prophetas suos, vt patet de Saule, supra 1. libro, cap. 9. & 10. De Dauid, eodem libro, cap. 16. De Salomone autem, præcedenti libro, cap. 7. & 1. Paralipomenon 22. Ideo Israelitæ non audebant repugnare Regibus suis, licet mali essent; nec deponebant eos, expectantes quòd Deus deponeret illos, vel iudicaret de illis, vt vellet. Istud apparet ex verbis Dauid, supra 1. libro, cap. 26. Scilicet, Quis poterit manum mittere in Christum Domini, & innocens erit? Quasi dicat, Nullus poterit quicquam agere contra eum, quin peccet. Et hoc non solum occidendo eum, vel mutilando, sed etiam deponendo illos, vel saltem insurgendo cõtra eos: quia si liceret eos deponi, liceret etiam illos occidi, in casu, in quo nullo modo poterant deponi, nisi commisso bello; & bellum non poterat separari, nisi occiso Rege: Dauid tñ dixit, Viuit Dominus, quia nisi Dñs percusserit eum, aut dies eius venerit, vt moriatur, aut descendens in prelium perierit; propitius sit mihi Dominus, vt non mittam manum meam in Christũ Domini: ideo pro nullis peccatis licebat eos deponi.

Opinio Nicol. & Hebræ.

Papa põt aliquando deponere Reges.

Si

Pro sola idolatria rex poterat deponi inter Iudęos.

Si autem dicamus de idolatria, dicẽdum, q̃ istud erat crimen exceptũ, quia pro hoc crimine iusserat Deus, q̃ vir occideret vxorem suam, & filios, & filias, Deut. 13. ideo a fortiori regem deponi liceret pro hoc crimine potissimè, quia rege idolatrante, facilius totus populus declinaret ad idolatriam, sicut peccante summo sacerdote, totus populus peccabat, Leu. 4. Ideo satis videtur, q̃ Israelitę possent deponere Salomonem de regno propter publicam idolatriam. Sed fortè ideo non deponebant, quia Deus dixerat, q̃ semper maneret regnum in posteritate Dauid, si tñ ipsi priuarent Salomonem, non maneret regnum in hac posteritate, ideo non audebant priuare Salomonem; putantes se agere contra ordinationem Dei, sed expectabant, q̃ Deus ipse aliter prouideret. Hoc videtur quibusdã, sed veritas declarabitur seq. quæst.

Israelitæ, an peccauerunt non deponendo Salomonem. Quæst. XXXVI.

QVAERETVR, an Israelitę peccarent, quia non deponebant Salomonem, cum esset publicus idolatra, & tñ lex iubebat idolatras occidi. Rñdendum, q̃ si Salomon totaliter subesset potestati populi, poterãt Israelitę priuare eum, & lapidare, quia comperto crimine idolatrię, lex iubebat non parci peccantibus, Deut. 13. & 17. Respondendum, q̃ aut quæritur de tẽpore illo, quo Salomon peccabat, & nihil fuerat sibi denunciatum de diuisione regni per Prophetam, aut de tempore illo, quod fuit post reuelationem per Prophetam. Si dicatur de secundo tempore, dicendum, q̃ non licebat Israelitis priuare Salomonem regno, quãquam esset idolatra, quia Deus intromittebat se de punitione illius, ideo cessabat potestas populi. Et si forte populus vellet priuare Salomonem post illam prophetiam, peccaret; quia sententia populi esset contra sententiam Dei, cum Deus vellet, q̃ Salomon etiam si peccaret, maneret in regno, & non diuideretur tempore eius, sed filij sui. Populus autem, priuando Salomonem regno, faceret q̃ ipse non maneret in regno, nec filij sui, ideo peccarent istud faciendo. Si autem loquamur de tempore priusquam denunciaretur Salomoni diuisio regni futura, videbitur alicui, q̃ Israelitę licitè possent, & deberent deponere eum propter idolatriam, cum lex imponeret mortem irremissibilem pro hoc crimine, Deut. 13. & 17. & tunc non preiudicarent sententię Dei, quia Deus non se intromittebat tunc de punitione Salomonis. Sed dicendum, q̃ adhuc Israelitę non poterant deponere ipsum Salomonem, quia Deus dixerat ad Dauid, q̃ quamquam filij sui peccarent, non auferret ab eis misericordiã suã, sed corriperet Deus in virga virorum: ergo non erat auferendum regnum ab eis, quamquam peccarent; quod satis patet preced. lib. cap. 7. Si tñ Israelitę deponerent Salomonem, auferrẽt misericordiã Dei ab eo, ideo ipsi peccarẽt. Et sic per hoc preeluserat eis Deus viam ad hoc, q̃ non possent punire Salomonem, nec aliquem de posteris eius priuando eum regno. Ideo dicendum, q̃ etiam si Salomon faceret peccata grauissima contra Deum, non poterant Israelitæ priuare eum, si tamen peccaret contra eos grauiter, scilicet opprimendo eos valde iniustè; vel deducendo eos in seruitutem, poterant resistere ei; non tanquam iudiciariè deponentes eum, sed recedendo ab eo, vel repugnando ei, tanquam hosti; quia nulla lex diuina priuat hominem legitima defensione, nec aliqua lex tam grauis est, quæ totaliter subijciat hominem voluntati alterius, sed solum subijcitur, inquantum manet homini legitima defensio. Cum autem nullus locus defensionis iustę manet, nulla obedientia est, nec ad regem, nec ad Papam, nec ad quemuis hominem,

Lex iusta quæ.

Alph. Tost. in Tertium Regum.

eo quòd potestas hominis a Deo est, & quęcunque a Deo sunt ordinata sunt, ad Rom. 13. Vnde potestas Ecclesiæ, quę maxima est, non est in destructionem, sed in constructionem. Si tamen esset aliqua lex, quæ totaliter subijceret hominem vnum alteri, non relicto aliquo loco iustæ defensionis, illa traderet potestatem in destructionẽ, ideo cuicunque potestati, vel Principi quando omnino exit limites rationis, repugnandum est. Sic enim esset si Salomon omnino grauaret subditos. Nec ad hoc obstabat diuina prænunciatio, scilicet quòd nunquam auferretur regnum de manu eius, & filiorum suorum, quia istud non erat mandatum, sed prænunciatio, quæ nullum obligat; cum non proferatur per modum obligandi, sed per modum iudicandi eorum euentum. *Si igitur audieris omnia, quæ præcepero tibi.* Hic denunciat Deus ipsi Ieroboam quomodo poterat regnum eius perpetuari, scilicet si ipse, & filij sui obseruarent mandata Dei. Et dicitur: Quæcunque præcepero tibi, idest quæcunque præcepi in lege, quæ generaliter ad omnes pertinet. Vel quæcunque præcepero, idest præcipiam per Prophetas: nam Deus sæpe mittebat Prophetas ad reges iubendo aliquid. *Et ambulaueris in vijs meis.* Scilicet in lege mea, quæ est via per quam ego iussi hominibus ambulare. *Et feceris quod rectum est coram me.* Idest feceris id, quod ego iudico esse rectum, & non quod tibi placet: nam quando homo peccat, agit id, quòd sibi rectum videtur, quia omnis malus est ignorans tertio Ethicorum, & tamen non agit quod est rectum coram Deo; ideo peccat. *Et custodieris mandata mea, & præcepta mea.* Per ista intelliguntur omnia tria genera præceptorum, scilicet moralium, iudicialium, cęremonialium, & nulla alia sunt in lege.

Sicut fecit Dauid seruus meus. Nolebat Deus obligare reges ad nunquam peccandum, ad hoc, quòd conseruaret eis statum suum. Nam dato, quòd aliquando peccarent modo humano, dum tamen ista peccata non essent directè contra cultum Dei, scilicet declinando ad idola, Deus faciliter remittebat, & conseruabat eis statum suum. Sic patet de Dauid, qui peccauit aliquando satis grauiter contra Deum, quia tamen nunquam declinauit ad idola, conseruauit ei statum suum; & dixit, se non petere aliquem virum perfectiorem Dauid, sed quòd custodirent reges præcepta Dei, sicut custodierat Dauid. *Ero tecum.* Scilicet adiuuando te in omnibus, quæ inceperis. Sic dicitur Deut. 12. & 16. Et lętaberis in omni opere manũ tuarum, i. letum finẽ habebis de omni opere manũ tuarũ. Sic ẽt dr̃ preced. lib. c. 8. q̃ Dñs fuit cum Dauid, atque protexit, & conseruauit eum ab oĩbus hostibus. *Et ædificabo tibi domum fidelem.* Vocat̃ domus fidelis, i. domus firma, vel immutabilis, s. q̃ si Ieroboam seruaret legem Dei, Deus faceret, quòd posteri sui post eum semper regnarent, & non esset aliqua mutatio regni de posteritate sua in aliam progeniẽ. Sic dicitur de Sadoc sup. 1. lib. capitulo 2. Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, & ædificabo ei domum fidelem, idest firmam de qua nunquam moueatur sacerdotium. *Quomodo ædificaui domum Dauid.* Idest ego ædificaui Dauid domum fidelem, quia ipse secutus est præcepta mea, quamquam posteri eius mali sunt: ita ego suscitabo omnibus posteris tuis domum fidelem, si tu secutus fueris mandata mea: Quòd autem Deus ædificauerit Dauid domum fidelem, patet præcedenti libri cap. septimo. *Tradam tibi Israel.* Idest tradam tibi decem tribus, quæ vocantur Israel: alię autem duę tribus vocabantur Iuda, ex causa supra assignata. *Et affligam semẽ Dauid super hoc.* Idest si tu fueris bonus, affligam filios Dauid propter te. quasi dicat si tu fueris bonus, prospe rabitur regnum tuum: & quia tu, & filij Dauid estis

com-

competitores, quando tu prosperaberis, illi deprimen
tur: & si tu male ages deprimeris, & consequenter ipsi
prosperabunt. Et sic fuit multis diebus; qa qñ reges de
tribu Iuda nõ peccabant, Deus faciebat eos victores
ꝗ Israel, cum verò peccarent, subijciebant Israelitis, vt
patet ex ꝓcessu istius libri, & sequentis. *Veruntamen non cunctis diebus.* i. non durabit istud oĩ tpe. Istud pōt intel-
ligi dupl'r. Vno mõ, ꝙ in hoc ꝑnunciet euẽtus progeniei Ieroboam, & regni decem tribuũ, & est sensus, ꝙ
quamquam aliquo tpe Deus afflixerit filios Dauid pp
Israelitas: tñ non durauit hoc ſp; qa decem tribus du-
ctæ fuerunt in captiuitatẽ a rege Assyriorũ, seq. lib. c.
17. & ex tunc nõ afflixit Deus filios Iuda pp Israelitas.
A'r pōt intelligi, ꝙ hic, ꝑnunciet sub condõne status,
qui secuturus erat in ꝓgenie Ieroboã, si ipse nõ offen
deret Deũ, s. ꝙ affligeret viros de tribu Iuda pp Israel,
& tñ non ſp, qa tpe Messiæ, q venturus erat de tribu
Iuda mutaretur iste status regnorũ, & non affligerent
viri de regno Israel viros de regno Iuda, sed reducerẽ-
tur oĩa ad vnũ, s. qa pp legẽ nouã Messię, quam susci-
perent cessaret inter eos pristina discordia. Ra. Sa. di-
cit, ꝙ intelligitur hoc de aduentu Messię: Nam ipse
subiecturus erat sibi oĩa regna terrę, vt ipse vult, & tũc
decẽ tribus restituerent ad regnũ Iuda. Ista fuit opinio
Iudęorũ ab antiquo: vñ ẽt tpe Christi sic opinabant Iu
dęi, & quia discipuli sui credebant eũ esse Messiã, di-
xerunt ad eũ, qñ ascendebat in cęlũ: Dñe si in tpe hoc
restitues regnũ Israel? restitues ad hoc, ꝙ sit sub ptã-
te regni Iudę, Messias tñ non erat temporaliter dñatu
rus, sed si viri de regno Iuda, & de regno Israel non of
fendissent Deũ, manentes sine crimine vsq; ad aduen
tũ Messię, ipse concordasset eos, ne inuicẽ sibi noce-
rent. Quia cũ peccauerunt viri Israel, & translati sunt
ad terrã Medorũ, & Persarũ, non facta est aliqua con-
cordia, cũ ista verba Dei intelligant ſi Ieroboã ambu-
lauisset in mandatis Dei. *Voluit ergo Salomon interficere Ieroboam.* s. audiuit Salomon quomodo Ahyas prenun-
ciauerat Ieroboam regnaturum: ideo Salomon vo-
luit occidere eum, ne regnaret.

Salomon an peccabat cum vellet occidere Ieroboam.
Quæst. XXXVII.

QVAERETVR, an Salomon peccabat volendo oc
cidere Ieroboam. Aliquis dicet, ꝙ sic, quia vole-
bat occidere eũ pp prophetiam regni sui, sed istud a
Deo erat, & sine voluntate Ieroboam; qa non volun-
tate humana allata est aliqñ prophetia, sed spiritu san-
cto dictante 2. Petri c. 2. Rndendum, ꝙ in Ieroboã ap-
parnerunt duo. Primum erat, ꝙ ipse insurrexit ꝗ Salo
monem desiderio regnandi, antequam Ahias aliquid
diceret. Secundum erat, ꝙ Ahias locutus est ei de re-
gno futuro. Pro primo istorum poterat Salomon licitè
occidere Ieroboam; eo ꝙ comittebat ꝗ eum crimẽ
lesę maiestatis, non habens aliquod motiuum rõnabi
le. De secundo aũt dicendum, ꝙ aut Ieroboam audiẽs
illa verba Ahiæ manere volebat in statu suo priori,
quousq; Deus de illo aliter disponeret, complendo in
eo promissionem suam: aut volebat prætextu huius
prophetiæ insurgere ꝗ Salomonem clam, vel palam
ad inuadendum totum regnum, vel partem. Si primò
istorum modorum, Dicendum, ꝙ Salomon peccaret
volẽdo eum occidere, quia Ieroboam nihil mali mẽ-
ruerat per hoc, ꝙ promissio de regno futuro ad eum
fiebat; quia istud non pendebat ex voluntate sua, aut
potestate, sed ex dispositione Dei, pro qua nihil mali
meremur. Si secundo modo, Salomon poterat iustè
occidere Ieroboam; quia licet Deus promisisset ei re-
gnum, tñ non dicebat, ꝙ ipse per se illud acciperet,
sed ꝙ Deus sibi daret, & ꝙ non daret tempore Salo-
monis, sed tempore filij sui. Quòd igitur vellet Iero-
boam conspirare ꝗ Salomonem, erat hoc propria au-
ctoritate, & non ex Dei mandato, vel promissione, iõ
licitè poterat occidi. Istud autem verum erat, nisi for-
tè Deus promitteret regnum ipsi Ieroboam, vt per-
sequeretur, vel deleret filios Salomonis, & ipsum Sa-
lomonẽ, quia ad idolatriam declinauerat, quia tũc im-
mediatè poterat Ieroboam, habita opportunitate, pu-
gnare contra Salomonem, & contra posteritatẽ suã.
Sic fuit de Iehu, quem Deus iussit in regem vngi, vt
deleret stirpem Achab, & immediatè ipse cępit occi-
dere dominum suum, & filios eius, seq. lib. c. 9. & 10.
& hoc fuit Deo valde gratum, vt patet ibidem. Non
tamen fuit datum tale pręceptum Ieroboam; & sic ni
hil agere debebat viuente Salomone. Sed responden-
dum est vt supra responsum fuit. *Qui surrexit, & aufugit in Aegyptũ.* s. Ieroboam videns, quòd Salomon perse-
quereturum eum ad mortem, fugit de Israel in Aegyptũ.
Ad Sesac regem Aegypti. Iste Sesac erat tunc rex Aegy-
pti, & non erat iste Pharao cuius filiam acceperat Sa-
lomon in vxorem, quia tunc non ausus fuisset Iero-
boam fugere in Aegyptum, quia socer Salomonis oc
cideret eum. Item patet, quia iste Sesac rex Aegypti,
postea venit ad pugnandum contra Roboam, in quin
to anno regni sui, & rapuit ea, quæ Salomon fecerat
scuta aurea inf. 14. Si tamen fuisset socer Salomonis,
non venisset ad pugnandum contra filium eius: sed
erat rex alius, & non de successione illius Pharaonis
soceri Salomonis, quia in Aegypto mutabantur pro-
sapię ad regnandum, s. quodam tempore regnabãt vi-
ri de vna progenie, & alio tempore viri de alia proge-
nie, & sic iste Pharao non pertinebat aliqua consan-
guinitate, vel affinitate ad Salomonẽ, vel Roboã filiũ
eius. *Et fuit in Aegypto vsque ad mortem Salomonis.* Toto
tempore illius non ausus est venire in terram Israel,
nec etiam mortuo illo venit timens Roboam, quo-
usque Israelitę miserunt ad vocandum eum in Aegy-
ptum. *Reliquum autem.* Hic ponitur quartum, scilicet Sa
lomonis mors, & tumulatio, & dicitur. *Reliquum autem verborum Salomonis.* Idest omnia alia, quæ locutus est,
vel omnia alia quæ egit. Nam verbum ponitur sæpe
pro ipsa re, quæ fit. Sic patet sup. 1. lib. c. 3. s. Faciam ver
bũ, quòd qui audierit tinnient ambę aures eius, idest
faciam rem mirabilem. *Et omnia quæ fecit.* Scilicet omnia ædificia sua, & multa alia, in quibus apparuit ma-
gnificus. *Et sapientia eius.* Scilicet de sapientia eius pau-
ca scripta sunt hic: sed cętera, quæ omissa sunt enar-
rantur in libris de quibus hic dicitur. *Ecce vniuersa scripta sunt in libro verborum dierum Salomonis.* Iste liber
verborum dierum Salomonis fuit scriptus tempore
Salomonis, sicut scribuntur annalia quorumcunque
gentium volentium habere historias. Et erat iste li-
ber autenticus, & fuit scriptus ante hunc librum, quia
ista compilatio librorum regum facta est per Iere-
miam, vt dictum est in prologo huius libri: non ta-
men fuit ille liber scriptus postea.

Salomonis mors & tumulatio.

Liber Dierum Salomonis quis fuerit.
Quæst. XXXVIII.

QVAERETVR, quis fuerit liber Dierum Sa-
lomonis. Aliqui respondent, quòd iste est
liber Paralip. in quo supplentur historiæ,
quæ in libris Regum omissæ sunt. Sed di-
cendum, quòd non stat; quia ibi non ponuntur plu-
ra gesta Salomonis, quam hic, sed potius ponuntur
hic plura, quam ibi. Item ibi fit remissio super factis
Salomonis ad quosdam alios libros, sicut hic. Di-
cendum, quòd iste liber Dierum Salomonis poterat
esse aliquis liber annalium. Nam reges magni cõsue-
uerunt

uerunt apud se habere Historiographos, qui annalia
conscribunt, s. quę in quolibet anno accidũt in regno,
& pro quolibet rege scribuntur sic diuersi libri anna-
lium. Isti libri erant valde vulgati inter Hebræos tem
pore Ieremię, qui scripsit hanc compilationem, & qa
in illis annalibus Salomonis erant gesta eius latissimè
descripta, remittit Ieremias ad libros illos, vt ibi videã
tur, quæ hic minus habentur. Aliter potest dici, ꝙ ista
non sint annalia, sed ꝙ aliqui Prophetæ scripserunt
gesta Salomonis, quia erant contemporanei sui, & illi
vocantur libri dierum Salomonis, quia ibi scripta erãt
omnia gesta temporis sui. Sic patet 2. Par. 9. s. Reliqua
vero operum Salomonis priorum, & nouissimorum
scripta sunt in verbis Nathan Prophetę, & in libris A-
hyę Silonitis, in visione quoque Addo videntis cõtra
Ieroboam. Et istud secundum videtur verius. Isti au-
tem libri non fuerunt translati ab Esdra, qñ reparata
est tota lex ab eo, quę combusta fuerat a Chaldęis. Cã
autem quare non translati sunt, fuit illa, quam assigna-
uimus sup. 4. de quibusdam libris historicis Gad Pro-
phetę, quare non translati fuerint. *Dies autem quos regna-
uit Salomon in Ierusalem super omnem Israel.* Regnum Salo
monis semper fuit in Ierusalem. Ibi. n. tenuerunt sedẽ
omnes reges de tribu Iuda. Regnauit autem super to
tum Israel. Et istud ponitur ad differẽtiam Dauid, qui
primò regnauit in Hebron, deinde in Ierusalem, s. 7.
annis, & dimidio in Hebron super tribum Iuda, & 33.
annis in Ierusalem super totum Israel, præced. lib. c. 5.
& sup. 2. *Quadraginta anni sunt.* Iosephus dicit, ꝙ regna-
uit 80. annis, vt patet 8. antiquitatum, sed non est reci-
piendum dictum suum, cum sit manifestè contra scri
pturam. Potissimè, quia hic, & 2. Paralip. 9. ponuntur
solum 40. anni. Aliqui volunt saluare Iosephum di-
centes, ꝙ Salomon regnauerit 80. annis. Et 40. annis
illorum regnauit ambulans in præceptis Dei, alijs au-
tem 40. declinauit ad idolatriam, ideo scriptura sacra
non posuit nisi 40. annos, quibus vixit in lege Domi-
ni. Sed istud improbatum fuit supra. Item non stat;
quia scriptura ponit annos regum singulorum ad cer
tificandum de temporibus, siue ergo vixerint benè,
siue malè, oportet ꝙ omnes anni eorum exprimantur, alioquin nulla certificatio fiet temporis. Item si
ponerentur anni, quibus vixit bene aliquis rex, & sub-
ticerentur alij, cum multi fuerint reges tam Iuda, quã
Israel, qui semper malè vixerunt, non deberet poni ali
quod tempus illorum, & tamen nullus est rex cuius
non ponantur tempora, vel in libris istis, vel in Para-
lip. ergo non attenditur, ꝙ benè, vel malè vixerit quã-
tum ad discretionem annorum. Ideo dicẽdum, ꝙ nũ-
quam subticentur anni alicuius regis propter pecca-
ta, sed siue benè, siue malè vixerit, non differt, ideo Sa
lomon solum 40. annis regnauit, & illorum quædam
pars in bono, & quædam in malo fuit. *Dormiuitq; Salomon cum patribus suis.* i. mortuus est sicut omnes patres
sui. Vocatur autem dormitio mors, eo ꝙ mortui ni-
hil operantur, sicut dormientes. Vel aliter vocatur
dormitio mors naturalis, quæ fit sine aliqua violentia;
eo quòd homines sic quietè moriũtur, sicut qui quie
tè dormiunt. *Et sepultus est in ciuitate Dauid patris sui.* Vo
catur ciuitas Dauid castrum montis Sion, quia post-
quam expugnauit locum illũ, & cepit de manu Cha-
nanęorum, siue Iebusæorum, ædificauit muros in cir-
cuitu, & vocauit locum illum ciuitatem Dauid, præ-
cedenti lib. cap. 5. In isto castro erat separatus quidam
locus sepulchrorum regalium. Ibi enim sepultus est
Dauid, & nunc Salomon, & alij reges, qui merebantur
honorem regalem. Quidam autem ita erant vi-
les, ꝙ populus nolebat eis exhibere honorem regalẽ
in sepulchris, & sepeliebat eos in hortis, & in alijs lo-
cis extra vrbem, vel in vrbe. Sic enim fuit de rege Ma-
nasse, qui fuit turpissimus, & sepultus est in horto
Oza. Amon quoque rex malus erat, & in eodem hor
to sepultus est, sequenti lib. cap. 21. Joram etiam, quia
malus fuit, licet sepultus fuerit in ciuitate Dauid, tamẽ
non in sepulchris regum 2. Paralip. 21. Idem fuit de re
ge Ioas pessimo 2. Paralip. 24. Salomon autem turpis-
simus fuit, ideo non merebatur honorem regalem in
sepulchro; quia tamen ædificauerat templum, & nobi
litauerat populum, sepultus est in sepulchro regum
apud Dauid. *Regnauitq; Roboam filius eius pro eo.* Istud
ponitur per anticipationem. nam de regno Roboam
sequenti capit. agitur.

Quadraginta an nis regnauit Salomon. Cõtra Iosephum.

CAP. XII.

VENIT autem Roboam in Sichẽ.
Illuc enim congregatus erat om-
nis populus Israel, ad constituen-
dum eum regem. At uerò Iero-
boam filius Nabat, cum adhuc esset in Ae-
gypto profugus a facie regis Salomonis, au-
dita morte eius, reuersus est de Aegypto.

DESCRIPTO in præcedentibus regno Da-
uid. & Salomonis vnico: hic agitur de re-
gno posteritatis diuiso, quod diuisum est in
regnum Iuda, & Israel. Et quia regnum Iu-
da erat principalius, regnum aũt Israel erat, quasi per
accidens; ideo primò agit de regno Iuda, & ꝓsequen-
ter de regibus Israel contemporaneis regibus Iuda, &
quantũ ad istũ modũ, est ꝓcessus istius libri, & sequen
tis. Et diuidit in tria; qa primò agit de Roboã, & Iero-
boã sibi ꝓ ẽporaneo. Secdo de Abia, & Asa regibus Iu-
da, & de regibus Israel sibi contẽporaneis j. 15. Tertio
de Iosaphat rege Iudę, & de Achab rege Israel sibi cõ
tẽporaneo j. 17. Contigit aũt ista diuisio regni tpe Ro
boã, & Ieroboã, ideo primò ponit regni diuisio: secdò
vtriusq; regis cõditio ibi. *Ædificauit aũt.* Prima diuidit
in tres partes, quia primò ponit diuisionis occasio: se-
cundò ipsa diuisio ibi. *Videns itaque populus.* Tertio di-
uisionis confirmatio ibi. *Venit autem Roboam.*

An ordo sit continuus. *Quæst. I.*

QVAERETVR circa primũ, an inter hęc & ꝑcedẽtia
sit ordo ꝓtinuus, & an ista fuerint immediatè fa-
cta ꝓ post ꝑcedẽtia, vl magno tpe post. Ad primũ dd'm,
ꝙ est ꝓtinuus ordo; qa s. dicebat de regno, & morte Sa
lomonis: hic aũt agit de regno Roboã filij sui; iõ istud
necessariò fuit post illud. Ad secdm dd'm, ꝙ istud factũ
est immediatè post ꝑcedentia, qa mortuo Salomone
nõ est credendũ, ꝙ pp's vellet manere multo tpe sine
rege, sed mox ad eligendũ filiũ suũ Roboã ꝓuenerũt.
Venit aũt Roboã in Sichẽ. est Sichẽ q̃dã ciuitas in sorte E-
phraim, in qua sepulta erãt ossa Ioseph, Ios. vlt. Et ista
fuit vna de ciuitatibus refugij, Ios. 20. Fuit ẽt data sacer
dotibus ad habitandũ, Ios. 21. *Illuc. n. congregatus erat omnis Israel.* s. oẽs 12. tribus Israel ꝓuenerãt in Sichẽ: nã ibi
erãt maiores populi, de oĩbus tribubus missi a ciuitati-
bus, & locis, vt noĩe cęterorũ ꝓsentirent in ꝓstitutio-
ne regis. *Ad constituendũ eum in regem.* s. ad vngẽdũ eũ, qa
in regibus fiebãt cęremonię vnctionis, sicut facte sunt
ĩ Salomone, vt declaratũ ẽ s. 1. Et nõ veniebat pp's ad
eligẽdũ regẽ, quasi Icertũ eẽt, qs futur' eẽt rex, sed ad
vngẽdũ ipsũ Roboã, cui soli ꝓpetebat ius successiõis.
Nã nõ legit Salomõ alios filios habuisse, licet habuit
duas filias, quas dedit ĩ vxores duob' ꝓpositis suis s. 4.

Alph. Tost. in Tertium Regum.

Quare omnis Israel conuenit ad constituendum regem Roboam in Sichem, potius quam in Ierusalem. Quæst. II.

QVAERETVR, quare populus conuenerat ad constituendum regem ipsum Roboam in Sichem, quia vī, ꝙ potius debuissent conuenire in Ierusalem, quia ibi erat sedes regni, etiã ibi erat templum Dñi. Nicolaus rñdet, ꝙ hoc fuit, quia locus ille erat quasi in medio regni, & poterat illuc populus conuenienter congregari ex omnibus partibus regni. Aliã rõnem dat, ſ. quia in Sichem vnctus fuerat in regem primus rex Israel. ſ. Abimelech filius Gedeonis, Iud. 9. Sed ista non multum stant; quia Sichem non stabat in medio regni, sed magis declinabat ad meridiem, q̃ ad septentrionem. Secunda cã minus stat, eo ꝙ Abimelech vsurpauit sibi regalem honorem per intrusionem quandam, & fraudes, & impietatem, & post eum non successerunt immediatè reges sicut prius, sed solum fuerunt iudices, vnde scriptura non facit mentionem de illo, tanq̃ de rege, & sic non moueretur Israelitæ ad eundum illuc, quia ibi fuerat prima coronatio regis. Item si aliquis honor exhiberetur illi loco ꝓp primam coronationem regis, fuisset ibi coronatus q̃libet alius de regibus præcedentibus ad Roboam, & tñ non coronatus est ibi Saul, sed in Masphat sup. 1. lib. c. 10. Et iterum coronatus est in Galgala eod. lib. c. 11. Dauid aũt coronatus est bis in Hebron, præcedẽti lib. c. 2. & 5. Salomon aũt coronatus est in Ierusalem sup. 1. cap. non ergo iret populus, ad coronandum Roboam in Sichem, ꝓp coronationem primi regis factã ibi. Aliquis dicet, ꝙ iuit illuc populus ꝓp honorem Ioseph, quia ibi sunt sepulta eius ossa, quæ ducta sunt de Aegypto, Iosue vlt. Sed obijcietur, ꝙ tunc potius debuisset ire populus in Hebrõ ad constituendum regẽ, quia ibi erant sepulti Abraham Isaac, & Iacob, Sara, Rebecca, & Lia, Gen. 49. Dicendum igitur, ꝙ non apparet determinatè cã, quare illuc iuerint, sed factum est, quia sic conuentum erat inter populum, & Roboam, & de his non est multum curandum. *At vero Ieroboam filius Nabat, cum adhuc esset in Aegypto profugus a facie regis Salomonis.* Fugerat. n. ex eo tempore, quo Salomon cognouit dicta fuisse verba Dei ad Ieroboam per Ahiam, & ipse cępit repugnare Salomoni occultè. *Audita morte eius, reuersus est de Aegypto.* ſ. ipse illico, vt audiuit mortem Salomonis, redijt de Aegypto, iã non timens aliquem, cum mortuus esset Salomon. Vel põt intelligi, ꝙ aliqui de Israelitis miserunt ad vocandum eum. *Miseruntque, & vocauerunt eum.* ſ. vocatus est ad constitutionem regis, eo quòd ipse erat vnus de principibus Israel. Fit aũt mentio, ꝙ vocatus est Ieroboam, eo ꝙ in constitutione ista, facta discordia, sumptus est ipse in regem. Iosephus tamẽ 8. antiq. dicit, ꝙ Principes populi miserunt repente in Aegyptum, & vocauerunt Ieroboam, & tunc ipse venit cum eis ad Roboam. *Venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam.* Iste Ieroboam ponit hic tanquã Princeps Israelitarum, petentium a Roboam diminutionem tributorum, eo ꝙ erat Princeps magnus in Israel. Vel forte dato, ꝙ alij essent maiores eo, nominatur ipse expresse, quia paulò post hoc factus est rex. *Dicentes: Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis.* Dicetur, qũo Salomon imposuit graue iugum? Quia ſ. 9. & 2. Paralip. 8. dr̃, ꝙ non ꝓstituit de filijs Israel seruire quẽq̃. Rñdendum, ꝙ non iussit eis seruiere manualiter in operibus domus suæ, & in alijs ædificijs, q̃ egit. Nã in istis ædificijs cogebat Salomon solũ seruire ipsos alienigenas, qui erant subiecti ei sub tributo ſ. 9. & tñ in tributis pecunialibus Israelitæ seruiebant Salomoni. Historia aũt Scholastica dicit, ꝙ non erant subiecti tributo, sed soluebant vectigalia ad expensas regis. Sed istud non refert quo noſe tributa censeant, quia non est nobis ꝓtentio de noſe, cum ipsi Israelitæ tm̃ dicãt, se coactos ad seruiendum Salomoni, ꝙ quasi videbantur serui, sic patet 2. Par. 10. ſ. Pater tuus durissimo iugo nos pressit; tu leuiora impera prẽ tuo, q̃ nobis graue imposuit seruitutem. *Tu itaque nũc imminue paululum de imperio patris tui durissimo* ſ. non imperes nobis tã dura, sicut imperabat pr̃ tuus. Ista duricies erat in impositione magnorũ tributorũ. *Et de iugo grauissimo, quod imposuit nobis.* Idẽ est iugũ grauissimum, & imperiũ durũ, sed vocat̃ imperiũ durũ, q̃tum ad ipsum regem, q̃ dura imperat. Vocat̃ aũt iugũ grauissimũ, q̃tũ ad ipsos subditos, q̃ graues impositiones tolerare cogunt̃. *Et seruiemus tibi.* idest seruiemus tibi grato animo.

Salomon in principio regni bene se habuit quoad Deum, & populum, in fine malè. Quæst. III.

QVAERETVR, qũo Salomon tanta onera imponebat, vt videret populus redactus in seruitutẽ. Nã Salomõ erat rex bñ se hẽns ad Deum, & ad subditos; & populus gaudebat hẽns ipsum in principẽ, si tñ tũ opprimeret populũ peccaret, & nunq̃ eẽt bonus rex. Rñdendũ, ꝙ Salomon a principio regni in oĩbus bñ se habuit, in fine aũt regni in oĩbus male egit, iõ a principio colebat Deũ, non recedẽs de mãdatis eius, & populũ bñ tractabat, in fine aũt vitę, sicut deprauatũ est cor eius per mulieres, vt coleret idola, ita & deprauatus est erga populum, ſ. quia ex magna auaritia exigebat tributa immensa, & sic grauabat populum nimis, nunc autem voluerunt liberari de hac seruitute.

An Israelitæ iustè potuerunt petere aliquas conditiones a Roboam. Quæst. IIII.

QVAERETVR vlterius, an Israelitæ poterant ponere hanc conditionem Roboã, ſ. ꝙ alleuiaret eis de tributo, & seruirẽt ei. Rñdendũ, ꝙ in coronationibus, vel ꝓstitutionibus oĩum regũ cõsueuerũt populi cõponere legẽ cũ rege suo, ita ꝙ ipsi, ꝓmittant ei obedientiã, & famulatũ, & rex iuret obseruare ea, q̃ ipsi petierint ab illo, & tunc si rex noluerit assentire petitionibus eorũ, recedunt ab eo iustè. Nã ipsi, q̃ hẽnt regẽ, non habent eũ in dñm, ꝓpriè loquẽdo, sed in rectorẽ, q̃ positus est ad ꝓcurandas vtilitates subditorũ, & non suã, vt patet Eth. 8. & si secus agat nõ est rex, sed tyrannus, & deponi meret̃. Nõ est tñ iustũ, regẽ iniustè agẽtẽ, ꝓ quocũq; grauamine subditorũ deponi, nisi sit valde magnũ, vel nisi efficiat incorrigibilis. Quia si pro quolibet crimine deberet deponi, grauius dãnũ seq̃retur populo, & scandala multa, q̃ in tolerando aliq̃tum iniustum principatũ: populus ergo, vt ꝓuideat vtilitati suę, nõ dẽt deponere regẽ ꝓ quocũq; crimine. Simile ponit Arist. 2. Polit. c. De politia Hippodamij, dicẽs de legibus, ꝙ nõ dẽt lex mutari q̃cũq; reperiat̃ iniusta, & inueniat̃ alia melior, nisi sit magnũ grauamẽ, q̃a maior erit dãnũ, qd̃ incurret̃ ꝓp mutationẽ frequẽtẽ legũ, q̃ id qd̃ patient̃ tolerãdo legẽ aliqualiter iniustã. Nam si mutarent̃ leges frequẽter, periret oĩs auctoritas legũ, q̃a efficeret̃ populus assuetus ad nõ obediẽdũ legibus. Iõ dato, ꝙ aliq̃s institutus sit in regẽ, & ꝓgenitores sui ꝓ regnauerint, si grauauerit nimis subditos suos, licitè recedit̃ ab obediẽtia eiꝰ, q̃a reges nõ sunt verè dñi, sed rectores, iõ inter eos, & subditos suos est aliqd̃ iustũ politicũ, & q̃n̄ cessauerit illud iustũ, cessabit oĩs cõiatio subditi, & principantis. Si aũt reges essent verè dñi, dato ꝙ grauarent subditos suos, nõ poterunt recedere ab eis iustè, nec possent conqueri de illis, quia inter dñm, & seruum, non est aliqd̃ iustũ politicũ, vt patet 5. Eth. q̃a seruus est possessio dñi sui, vt patet ibidẽ, & seruus est homo simpliciter alterius 1. Polit. cap. 2. Quia tñ facilius est, aliquem non recipere, quã eijcere,

Rex non est dñs, sed procurator subditorum.

Princeps non dẽt deponi pro quacunq; iniustitia.

re, cum turpius eijciatur, quam non admittatur hospes, consueuerunt omnes populi antequã aliquẽ super se in regem cõstituant, firmare cũ eo pact̃ regni, quæ rex iurat obseruare, & si non vult iurare habet iustissimam causam populus, non recipiendi eum in regem. Sic autem fuit nunc de Hebreis, quia grauiter oppressi fuerant tempore Salomonis, & non potuerunt liberari eo viuente ab hac seruitute. Nunc autẽ, quia instituebatur rex nouus, & verisimile erat, quòd ipse vellet omnia iura petere, quę pater suus exigebat, cum sit consuetudo regnantium nouas inuenire exactiones, & veteres nunquam minuere, habebant opportunitatem Israelitæ nunc ad hoc, ꝙ liberarẽtur ab hac seruitute, componendo cum rege suo, ꝙ non grauaret eos, sicut Salomõ grauabat. Et si nollet assẽtire, poterant ab eo licitè recedere, ideo cõuenienter posuerunt Israelitæ conditionem istam ipsi Roboã. *Qui ait eis, Ite vsq; ad tertium diem, & reuertimini ad me.* Petiuit enim Roboam inducias trium dierũ, & in hoc prudens fuit, quia erat causa ista nimis præiudicialis. ſ. quia agebatur de magna parte status sui. ſ. an relaxaret magnam partẽ tributorum populo, id aũt, quod nunc responderet super hoc facto, debebat manere pro sẽper, ideo cum magna deliberatione respondẽdum erat. *Cumque abijsset populus, iniuit consilium rex Roboam cum senioribus.* Istud totum factum est in Sichem, vbi Roboã coronandus erat, & dabatur dilatio trium dierum, post quos si rex bene responderet, coronaretur. Et dicitur, ꝙ iniuit cõsilium cum senioribus, quia in illis est prudentia propter magnitudinem temporis, in quo possunt esse multæ experientiæ, & per experientias causatur prudentia, ideo difficile est, iuuenes esse prudentes, quamquam facile sit eos esse mathematicos. 6. Ethi. *Qui assistebant coram Salomone patre eius, dum adhuc viueret.* Scilicet Roboam voluit habere eosdem consiliaros, quos hũit Salomon. Habuit aũt Salomon multos assistentes sibi, qui erant consiliarij eius, de hoc supra 4. Historia scholastica dicit, ꝙ isti erãt Sadoc, & Banaias, & cęteri principes, qui assistebant Salomoni, isti sunt, qui nominantur supra 4. Sed satis videtur dicendum, ꝙ assistẽtes Salomoni essent alij, quia ibi ponuntur expressè fere oẽs principes Salomonis. Deinde sequitur, Azarias filius Nathan super eos, qui assistebant regi, & sic isti assistentes erant distincti a reliquis principibus, qui nominantur ibi. *Et ait, Quod mihi datis consilium, vt respondeam populo.* Scilicet super quęstione hac de diminutione tributorum. *Qui dixerunt ei, Si hodie obedieris populo huic.* Isti senes loquebantur conuenienter. Videbant enim populum esse concitatum animo, & ad rebellãdum paratum, ideo nisi leniretur verbis pacificis, faciliter repugnaret. Voluerũt ergo senes, ꝙ nunc Roboã cõdescenderet oĩbus verbis populi, & inciperent seruire ei placato aĩo, & post hoc poterat, si vellet, grauare eos tributis, & tunc non repugnarent, quia nõ hẽrent opportunitatẽ repugnandi, & sic falleret eos saltem verbis. *Et petitioni eorum cesseris.* Idest condescenderis nihil mutando de eo, quod ipsi petunt. *Locutusq; fueris ad eos verba lenia.* Quãquã non essent verba vera, dum tamen essent lenia, sufficiebat ad placandũ tunc animã populi concitatum, quia rñsio mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorẽ, Prouer. 15. *Erunt tibi serui cunctis diebus.* Scilicet dato, ꝙ postea graues eos, nõ hẽbunt opportunitatẽ ad repugnandũ tibi, sicut nunc, q̃a tunc eris rex eorum, & nunc non es. Etiam tunc non poterunt congregari ad repugnandũ, sicut nunc sunt cõgregati, & ex multitudine acquirunt vires, cum autẽ cessauerit iste impetus animi, quem nunc hñt, seruiẽt tibi sẽper. *Qui dereliquit consilium senum, quod dederant ei.* Roboã fuit in hoc superbus, nã visum est sibi, ꝙ minuebat̃ honor suus, si ipse cõdescẽderet populo, quasi ex timore, & quia in hac rñsione humiliab ĩt̃ dereliquit illã. Istud aũt maxime prouenit a Deo, qui excęcabat intellectũ Roboã, vt trademret̃ in contẽptum, & diminuerẽt̃ regnũ suũ, vt patet 2. Paral. 10. *Et adhibuit adolescentes, qui nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi.* In hoc fuit Roboam fatuus, quia requisiuit consilium iuuenũ, neglecto consilio seniorũ, quia in iuuenibus rara prudentia est. Vocantur hic iuuenes, non ꝙ essent tenerę ætatis, sed iuuenes ĩ sensu, q̃a dr̃ de istis, ꝙ nutriti fuerãt cũ eo, nutritio aũt ꝓtinet ad paruã ætatẽ, & sic q̃n̄ Roboã erat paruę ętatis, isti erãt cũ illo, & tñ Roboã erat nũc 41. annorũ infrã 14. ergo nõ erãt isti multũ iuuenes ætatẽ, sed prudẽtia, q̃a aliquis vocat̃ puer cẽtum annorũ, quia solũ habet prudentiã puerilẽ, vel desideria puerilia, sic patet. Isa. 65. ſ. Maledictus erit puer centũ annorũ. Vel vocãtur isti iuuenes respectu illorũ, qui prius dederunt cõsilium Salomoni, quia illi erant valde senes, & istud intendit littera. *Dixitque ad eos, Quod mihi datis consilium, vt respondeã populo huic?* Motiuum Roboã veniendi ad consilium iuuenum fuit, quia Roboã nutritus fuerat cũ istis, & solebat eis exponere desideria sua, & tractare cũ illis oĩa, quæ agere debebat, ideo nũc ex quadã familiaritate ĩclinat̃ est ad consulendũ illos. *Qui dixerunt mihi. Leuius fac iugum, quod imposuit pater tuus super nos.* Scilicet, Alleuia nos, tollendo aliquid de magnitudine tributorũ, quę pater tuus solitus erat imponere. Sciendum aũt, ꝙ ista tributa, quæ Salomon imposuerat, erant annua, & iã videbantur transisse in genus iurium regalium. Nam si fuissent aliqua tributa ab accidẽti posita vno anno, vel rarò, non putaret populus illa transuisse in iura regalia, & consequenter non curaret petere a Roboã, ꝙ alleuiaret iugum, quia nullum adhuc esset iugum causatũ, sed erant ista tributa annua, & erant æqualia omni anno, sicut supra 10. dicitur, ꝙ pondus auri, ꝙ afferebatur Salomoni per singulos annos, erat sexcẽtorum sexaginta sex talentorũ. Et ibi expositum est, ꝙ intelligatur de tributis, quæ dabantur annuatim Salomoni. Istam autem taxã, volebant Israelitæ sibi minui, & ꝙ singulis annis soluerent ordinariam taxam minorem. *Et dixerunt ei iuuenes, qui nutriti fuerant cum eo.* Isti responderunt peruerse in magna superbia. Istud autem fuit propter duo. Primo quia, isti iuuenes erãt semper familiariter communicantes cum Roboã, & volebant ei cõplacere in omnibus, & q̃a videbãt, ꝙ Roboam non assentiebat responsioni senũ, in qua humiliabatur, dederunt ei responsionẽ superbię, quale ipse desiderabat. Secundũ fuit, quia isti erant iuuenes, & propter paucam experientiam nesciebant, qd expediret fieri. Etiam isti nutriti erant semper in delitijs, & nunquam cognouerant aliquas aduersitates, sed in omnibus sequebantur cor suum, ideo etiam nunc sequi illud voluerant: Et quia videretur Roboã ex timore condescendere petitioni populi, & etiam videretur, ꝙ ipse erat minoris dignitatis, quam pater suus, scilicet, ꝙ ipse perciperet minora iura regni, quã pater, ideo noluerunt, ꝙ responderet humiliter iuxta consilium seniorum. Ista colliguntur 2. Paral. 10. scilicet. At illi responderunt, vt iuuenes enutriti cum eo in delitijs. *Sic loqueris populo huic, qui locuti sunt ad te dicentes, Pater tuus aggrauauit iugum nostrum.* Scilicet populus, qui talia petit, talem responsionem meretur, qualis est, quæ sequitur. Et dicitur, aggrauauit iugum nostrum, idest imposuit super nos graue iugum. *Tu releua nos.* Idest tu tolle modicum de iugo, imponendo minorẽ taxã tributorum. *Sic loqueris ad eos, Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei.* Scilicet vos putatis me eẽ virũ parui aĩ, & parui honoris, & ob hoc vultis diminuer̃ statũ meũ a statu pr̃is mei,

F quia ad ipsum nunquā talia locuti estis, mihi aūt loquimini. Iō dico vobis, ꝙ nō arbitremini hoc, qa ego nō sum minoris cordis, nec honoris pr̄i meo, sed valde maior illo, nā minimus digitus meus est grossior dorso pr̄is mei. i. minima res mea ē maior, maxima re patris mei. Et est conueniens Metaphora. Nam in toto corpe humano nullū mēbrū ē gracili' digito, & nullū grossius est tergo, & sic cōparant maxīa, & minima ptinētia ad Salomonē, & Roboā. *Et nūc pater meus posuit super vos iugū graue, ego aūt addā super iugum vestrum.* i. verū est, ꝙ pr̄ meus grauauit vos magnis tributis, & tn̄ ego nō sum minoris honoris, q̄ pr̄ meus. Iō ego non alleuiabo vos plusquā ipse alleuiauit, sed addā maiorē grauitatē in tributis, quā ipse posuit, eo ꝙ maioris honoris ego sū, quā ille. G *Pater meus cecidit vos flagellis.* i. pcussit vos pcussione dura, qualis est pcusio flagelli. *Ego aūt cędā vos scorpionibus.* i. pcutiā vos maiori cruciatu. Vocatur aūt scorpio flagellū quoddā, qđ in funiculis hēt sphærulas plūbi, & sunt istæ sphęrulæ in fine adhoc, ꝙ grauior pcusio sit. Et vocantur scorpiones, qa sicut scorpio mordet cū cauda, ita ista flagella in extremitate habēt pcusionē durā. Vel vocat scorpio genus flagelli, qđ in extremitate recuruatū est, iō ex illa parte mordet, sicut scorpio.

An peccauit Roboam respondendo dure populo. Quæst. V.

QVæret, an peccauit Roboā rn̄dendo ista populo. Aliquis dicet, ꝙ nō, qa Deus induxit eū ad dicēdū hæc, iō nō peccauit. Istud patet infra, in littera. H Respōdendū, ꝙ peccauit Roboā sic rn̄dendo, & fuit valde stultus. Vn̄ vocat stultus Eccl. 47. s. Finē habuit Salomon cū patribus suis, & dereliqt post se de semine suo stultitiā gētis, & imminutū prudētia Roboā, qui auertit gentē cōsilio suo. Itē peccauit Roboā, qa mētitus est, nā dixit, Minimus digitus meus est grossior tergo patris mei, in quo significabat se maioris honoris, & dignitatis esse, quā pr̄ suus. Sed istud est falsum, q1 pr̄ suus fuit excellentissimus in gloria, & honore, & diuitijs, & sapientia super oēs reges, q fuerant ante eū, & ēt supra oēs fere, q fuerūt post eū supra 3. c. Roboā aūt erat, qdā vir inutilis, stult', & carēs oī pfectione, I sic patet 2. Para. 13. s. porro Roboā erat vir rudis, & corde pauido, nec potuit resistere. Itē peccauit, qa abstulit honorē debitū patri. Nā dato, ꝙ filius sit melior patre, tn̄ nō dēt dicere se esse meliorē illo, qa sic nō solū nullū honorē ei dat, sed etiā dehonorat eū, dixit tn̄ Roboā, Minim' digit' me' grossior ē dorso patris mei, in quo patrē minorē se valde faciebat, iō peccabat. Itē Roboā locutus fuit verba īiusta, & grauatoria populi, dicēs, Pater meus cecidit vos flagellis, ego aūt cędā vos scorpionibus, & pater meus posuit sup vos iugū graue, ego aūt addā super iugū vestrū, ergo peccauit. Itē Roboā locutus est ex supbia, ostentās se excellētē valde, ergo peccauit. Itē Roboā p verba sua causauit diuisionē populi, & pstitit occasionē ad idolatriā, quā postea exercuerūt tribus Israel, vt colligit K Eccl. 47. ergo peccauit. Et quātū ad hoc ipse meruit pro seipso priuari regno, nō solū quātū ad partē quādā, sed ēt totaliter, Deus tn̄ nō abstulit ei totū regnū pp Dauid, vt patet pcedēti. c. *Venit ergo Ieroboam, & oīs populus ad Roboam die tertia.* Petiuerat inducias Roboā triū dierū, & populus manebat tunc in Sichem expectans tunc responsionem regis, vt viderent ex hoc, an coronandus esset, vel non, & 3. die redierunt ad eum. Et ponitur Ieroboam tanquam princeps populi venientis ad Roboam, ex causa supra assignata. *Sicut locutus fuerat rex dicens.* Vocatur rex, quanquam nondum esset rex institutus, fuit tamen postea rex super Iudam. *Reuertimini ad me die tertia.* Istud dixerat a principio, quando petiuit deliberationem. *Responditque rex populo dura.* s. ꝙ ipse grauaret eos plusquam pr̄ suus. *Derelicto consilio seniorum, quod ei dederant.* s. quia illi volebāt, ꝙ loqueret populo blandè, quāq̄ non intelligeret sic facere, & placaret eos sic. *Et locutus est eis secundùm consilium iuuenum.* s. iuuenū, q familiariter assistebāt ei, & ꝯsuluerūt ipsi, vt loqueret ad ppl̄m superbe, oñdens se hēre aīum regalem. *Dicens, Pater meus aggrauauit iugum vestrum.* i. aggrauauit vos plusquā a principio. Nā tpe Dauid, & Saulis oēs Israelitæ erant tributarij ipsorum regum, vt colligit. s. 1. lib. c. 17. & tn̄ erat tūc tributū leue. Post aūt Salomon imposuit maiora tributa, & sic aggrauauit iugū. *Ego autem addam iugo vestro.* i. adhuc ego imponā maiora tributa, q̄ pr̄ meus imposuit. *Pater meus cecidit vos flagellis.* s. subijciendo vos aliqbus laboribus, q erāt duri sicut flagella. *Ego autem cædam vos scorpionibus.* i. imponā vobis maiores labores, qui erūt sicut flagella scorpionū, respectu aliorū flagellorum simplicitū. *Et non acquieuit rex populo.* s. nō ꝯsensit pcibus eorū ad minuēdū iugū. *Quoniam aduersatus fuerat eum Deus.* i. Roboā rn̄dit malè, qa Deus incitauit eū ad rn̄dendū malè, s. excęcando eū, ne assentiret sano ꝯsilio. *Vt suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat in manu Ahyæ Silonitæ ad Ieroboam filium Nabat.* i. Deus excęcauit Roboam, vt cōpleret verbū suū, qđ ipse dixerat de Ieroboā, ꝙ futurus eēt rex sup decē tribus Israel, & hoc dixerat in manu Ahyæ Silonitæ, i. p eū. Nā nihil p manū dr̄, cum nō sit manus organū interpretatiuū, sed qa manus est organū gn̄ale, qcqd a nobis fit, dr̄ p manū fieri. Sic dr̄ sæpe, Nu. 9. ꝙ Deus loquebat Israelitis p manū Moysi. Et est sensus huius literę, s. si Deus non excęcasset Roboam ad accipiendū consilium stultū iuuenum, non fuisset occasio aliqua Israelitis, ad deserendum Roboam, Deus tamen volebat, quòd diuideret regnum tempore suo. Ideo excęcauit eum, vt non responderet bene, & sic diuideretur regnum.

An Deus rectè egerit mouendo Roboam ad respondendum durè, & quomodò consistit libertas in intellectu, & voluntate, & an Deus possit illam tollere. Quæst. VI.

QVAERETVR, an potuerit peccare Roboā respondendo ad populum dura, quæ locutus est, & an Deus recte egerit inducendo Roboam ad malè respondendum. Aliquis dicet, ꝙ non peccauerit Roboā, quia non est in ptāte hominis agere contra Dei voluntatem, sed Deus volebat, ꝙ Roboam rn̄deret sic populo; ergo non poterat aliter rn̄dére, patet 2. Paralip. 10. s. Erat .n. voluntas Dei, vt compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahyæ. Item aduersari alicui, qui poterat agere bonum, vt malum agat, peccatum est, sed Deus aduersatus est Roboam: ergo malum fecit. Patet supra in litera, cum dicitur. Et non acquieuit rex populo, quoniam aduersatus fuerat eum Deus, vt suscitaret verbum suum, quod locutus fuerat per manum Ahyæ Silonitæ. Item homo non potest agere bonum, sine Deo, scilicet nisi Deus adiuuerit Io. 15. scilicet. Sine me nihil potestis facere, idest nihil bonum, vel meritorium, a fortiori ergo non poterit homo agere bonum, si Deus resistit ei in agendo bonum, & tamen Deus restitit Roboam, cum dicatur hic, quòd aduersatus est eum: ergo non erat in potestate eius bonum agere, & consequenter non peccabat. Respondendum, quòd Roboam peccauit, & quòd Deus non malè egit aduersando ei. Et quando dicitur, quòd non erat in potestate Roboam benè agere. Respondendum, quòd Deus nulli homini abstulit vnquam libertatem, quia nō potest tolli libertas, dū hō habet potēiā volitiuā, & tn̄ necesse est hominem,

minē, dū hō ē, semp hr̄e volūtatē, cū illa sit pars aīe rōnalis p quā hō substātiat, iō īpossibile ē hoīem nō eē liberū. Sciēdū tn̄, ꝙ libertas opationis humanę est in duob'. s. ī volūtate formaliter, & realiter, atq; cōplēt, ī ītellectu aūt radicaliter, & principiatiuè. Istud patet, qa voluntas hēt actū volēdi, & nolēdi, & pōt hr̄e act' cōtrarios circa eādē rē, ꝙ cōcludit necessario libertatē. Intellect' tn̄ hēt radicē libertatis, qa volūtas nō hēt actū volēdi, vel nolēdi, eligēdi, vel respuendi, nisi iudicet bonū, vel malū eē id, circa qđ volūtas dēt elicere actū, qa volūtas nō pōt moueri circa aliqd nisi bonū sit, vel appareat, cū bonū sit obiectū voluntatis, iō nō poterit moueri in aliud: sicut potentia visiua nō pōt opari, nisi circa colorē, vel lucē, qa nulla potētia excedit obiectū suū formale, iō volūtas nunquā mouebit ad aliqd eligēdū, nisi appareat sibi bonū, nec mouebitur ad aliqd respuēdū, nisi appareat malū. Istud autē apparere, ē p iudiciū. s. qa iudicat res eē bona, vel mala, iudicare tn̄, nō ē act' volūtatis, sed ītellectus, iō impossibile est, volūtatē velle, aut fugere, nisi intellectus prius iudicauerit eē bonū, vel malū id, qđ obijcit, ergo quāquā libertas ī volūtate sit, nō pōt ipsa opari libere, nisi opus intellectus pcedat, iō dr̄ radix, vel principiū libertatis esse ī ītellectu, qa ab eo psupponit act' p quē libertas est ī opatione volūtatis. Itē qđ amplius est, volūtas naturaliter ferī in bonū, & istud dēt iudicari p intellectū. Tanta aūt est ptās intellectus in hoc ꝙ si iudicat aliqđ malū eē bonū, volūtas eliget illud, tanquā bonū, si aūt iudicat intellectus aliqd esse malū, & illud bonū est, volūtas necessario respuet illud, tanquā malū, iō libertas volūtatis ex intellectu principiat, intantū ꝙ si intellectus nō habuerit aliquē actū intelligēdi, impossibie est, voluntatē habere aliquem actū volēdi, iō rectè dr̄, ꝙ libertas formaliter, & realiter est in volūtate, radicaliter aūt, & principiatiuè est in intellectu. Et quia ipsa volūtas hēt formaliter libertatē, & realiter, dr̄ ipsa potētia libera, & actus eius vocat liber. Intellectus aūt, qa hēt libertatē solū radicaliter, & principiatiuè, nō vocat potētia libera, sed cęca, iuxta Aristo. & actus suus nō est liber, hoc aūt psupposito, cōstat ꝙ Deus nō pōt tollere hoī actū nolēdi, vel volēdi, q est formaliter liber, & iō Deus nō cogit nos velle hoc, vel illud. Sed dicet, ꝙ quāquā Deus nō cogat actū voluntatis nr̄ę directè, & p se, tn̄ p accidēs pōt tollere libertatē nr̄am. s. tollēdo actū intellect', in quo est principiū, & radix libertatis, vt declaratū est. Respectu nr̄i tn̄, nihil differt, ꝙ Deus tollat nobis libertatē volēdi p se, vel p accidēs. Rn̄dendū, ꝙ verū ē, ꝙ Deus pōt aliqd agere cōtra libertatē nr̄am ī nobis p accidēs. Et hoc pōt eē dupliciter. s. priuatiuè, & positiuè. De prīo patet, quia volūtas nr̄a nō pōt hr̄e actū volēdi, vel nolēdi, nisi intellectus iudicauerit prius, aliqd eē bonū, vel malū, sed Deus pōt impedire intellectū nr̄m, ita ꝙ nō habeat aliquē actū intelligēdi: ergo sequit, vt tūc nō poterimus habere aliquē actū volēdi, vel nolēdi. Istud ēt pōt fieri naturaliter, qa anima dū est cōiūcta corpori, nūquā intelligit, nisi p species, quæ sunt in phātasia. Vn̄ qn̄ illæ species perturbant, sicut fit in dormientibus, qa replet cerebrū fumositatibus surgētibus a stomacho, nihil pōt intellectus intelligere. Sic ēt accidit in aliqbus ęgritudinibus, iō p accidēs tūc tollit oīs actus libertatis. De scđo mō patet, s. ꝙ Deus pōt positiuè tollere alicui actū libertatis, utpote, aliqs s̄m se erat indeterminatus ad volēdū hoc, vel illud, Deus aūt pōt facere, ꝙ velit quodcunq; ipse Deus vult, vtporè si causat in intellectu eius, quòd intelligat bonum esse id, qđ sibi obijcitur; tunc voluntas feret in illud, & fortè si Deus nihil ageret in intellectū nostrum, voluntas nostra nō mota fuerat ad id, ad qđ mota est, eo ꝙ intellectus non iudicasset, sicut

Libertas operationis humanę in duobus.

Licet De' nō cogat voluntatem per se, & directe, p accidēs tn̄ pōt dupliciter licet nunquā faciat.

A iudicauit, & quia Deus pōt facere, ꝙ appareat intellectui nostro bonū, quodcunque ipse vult, potest facere, ꝙ velimus, quodcunque ipse vult. Item potest facere, ꝙ omnia, quæ nunc volumus fugiamus: vtpote si intellectui nostro facit omnia ista mala videri: nam tunc necesse est voluntatem nostram fugere illa. Sic .n. aliquando fecit Deus homini, ꝙ appareat sibi malum, id quod prius bonum apparebat. Per istos modos Deus potest tollere libertatem nostram, & facere, ꝙ malum agamus, & tamen tūc non peccaremus, quia non esset in potestate nostra agere contrarium, cum Deus possit mouere intellectum nostrum, aut voluntatem suam. Dicendum tamen, ꝙ Deus non tollit nobis libertatem prædictis modis. Pro quo sciendum, ꝙ B primo modo istorum non tollit Deus nobis libertatem, s. priuatiuè, faciendo ꝙ nihil intelligamus, quia nunquam homo experitur in se, ꝙ aliquo tempore sit impeditus omnino intelligere, nisi impedimentū illud sit naturale, s. propter ægritudinem, propter soporem, propter paruam, aut magnam ætatem. Dicendū tamen, ꝙ quamquam Deus isto modo priuaret hominem omni actu intelligendi pro aliquo tempore, non induceret eum ad peccandum, sed potius faceret eum pro tūc impeccabilem, quia peccatum est actus voluntari', sed non potest existere actus voluntatis, sine actu intellectus. ergo tunc non poterit peccare, & sic per accidens faceret Deus homini gratiam, tollendo omnem actum intelligendi. Secundus modus est, C auferre libertatem positiuè, s. determinando intellectum nostrum ad iudicandum aliquid esse bonum, quod alias non iudicaret. Et istud potest esse tam ad bonum, q̄ ad malum, quia potest facere, ꝙ intelligamus bonum esse id, quod malum est. vel ꝙ intelligamus malum esse id, quod bonum est. Vel si nos intelligebamus esse aliquid bonum, & erat malum, poterit facere, ꝙ intelligamus, illud iam esse malum. Nunc aūt dicendum, ꝙ Deus non facit alicui homini bono, vel malo, intelligere bonum esse id, quod malum est. Vel si homo ille prius aliquid bonum iudicabat, ꝙ bonum erat, & operabatur illud, nunquam faciet, ꝙ intelligat malum esse id, quod bonum intelligebat esse: nā si Deus hoc faceret, nō esset in ptāte hoīs bene age D re, immo ꝙ peius ē, cogeretur recedere ab illo bono, qđ prius agebat, & istud est oīno nefarium, & iā impossibile esset, hoīem peccare, & De' faceret iniustū. Interdū tn̄ Deus agit ecōtrario. s. cū intellectus noster determinatus est ad iudicandū aliqd esse bonū, ꝙ malū est, voluntas nostra sequeret intellectum, & faceremus malū, Deus aūt sæpe mutat intellectū nr̄m, faciēdo ꝙ intelligamus illud bonū esse, qđ bonū est, & isto mō Deus hoīes valde peccatores interdū subito mouet ad diligendū ipsum nimis, & per hunc modum mouet omnes hoīes, quos vult venire de peccato ad gr̄am, qđ patet, quia postq̄ hō est in peccato, ex seipso nō hēt aliquas vires resurgēdi. Sed Deus mouet intellectum suū, faciēdo ꝙ appareat ei illud opus, qđ prius E egit, esse detestabile, & tunc incipit dolere de illo. Et illud, qa Deus pulsat corda nr̄a, de hoc Apoc. 3. s. Ecce sto ad ostiū, & pulso, si qs audierit vocē meā, & aperuerit mihi ianuā, ītroibo ad illū, & cęnabo cū eo. Et intelligit de pulsatione cordis, cui nos possumus assentire, vel dissentire, si tn̄ Deus nō pulsaret cor nr̄m, impossibile erat, nos surgere de peccato. Et sic intelligit Io. 15. Sine me nihil potestis facere, i. si ego n̄ pulsauero mouēdo vos. Et qa De' sp pulsat, īterdū tn̄ pulsat efficaciter, ita vt quasi necesse sit apire ei, & ītertdū pulsat leuiter, & nō mouemur ad illū, orare debemus Deū, vt sp efficaciter pulset, & moueamur in ipsum: iō Salomō qn̄ erat deuotus nimis, orauit ad Dn̄m dicens; Inclinet Deus corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis

Deus mutat intellectū nostrum sæpe ad bonum.

vijs eius,& custodiamus mandata eius,sit quoque cor nostrum perfectum cum domino Deo nostro sup. 8. Sic etiam Deus dixit, Deut.5. quòd Israelitæ susceperunt legem, & erant deuoti.s. Bene omnia sunt locuti. Quis det eos talem habere mentem, vt custodiant omnia mandata mea? q. d. ꝙ habere talem mentem ab aliquo prouenit,s.a Deo. Ista autem,quæ dicta sunt frequentissimè apparent in hominibus manētibus in peccato, qui tñ non ponunt obstaculum ad exeundũ de peccato. Aliqui tñ sunt interdum, qui nolunt recedere de peccato,& volunt,ꝙ Deus nunquam eos moueat ad exeundum de peccato,sed potius,ꝙ maneant in eo,vt semper delectentur in ipso,sicut illi de quibus Iob 21. Qui dixerunt Deo recede a nobis,scientiã viarum tuarum nolumus. Et tñ Deus istos interdum mouet quasi violenter ad volendum contrarium,s.faciendo,ꝙ intelligant,valde malum esse id, quod prius putabant valde bonum. Sic patet de Balaam,qui conabatur maledicere Israelitis, & orabat Deum, vt permitteret maledicere, vt sic lucraretur magnam pecuniã. Et tñ cum iret ad maledicendum, illico Deus mouebat intellectum eius,faciendo,ꝙ appareret ei malum, maledicere illis, & incipiebat benedicere, vt patet Num. 23. & 24. Per istos modos ergo Deus indirectè tollens libertatem nostram, mouet nos ad bene agendum,& nunꝗ ad male agendum,quamꝗ æque faciliter poterat nos mouere ad malum, sicut ad bonum. Et sic nullus pōt conqueri de Deo, ꝙ ipse inclinet eũ ad malum. Sed obijcietur,quia sæpe in scriptura dr̄, ꝙ Deus moueat nos ad malũ. Sic patet Isa.63.s. Tu Domine pater noster,& redemptor noster. Quare errare nos fecisti de vijs tuis, & indurasti cor nostrum ne timeremus te? Rñdendum, ꝙ ista auctoritas est nimis grauis in litera contra libertatem nostram, & tñ ista, & aliæ similes expositæ sunt Iosue 11. vbi latissime actum est de prædestinatione,& præscientia Dei,an inducat necessitatem rebus. Sed breuiter dicendum, ꝙ

Deus indurare, & excęcare cor nostrum & aduersari nobis quõ dicitur.

Deus dr̄ interdum indurare cor nostrum, & interdũ excęcare,& aduersari nobis. Istud aũt non est tollēdo directè libertatem,quę est in voluntate,quia istud impossibile est,vt declaratum fuit. Etiam nō fit hoc,mouendo intellectum nostrum ad hoc, ꝙ intelligat bonum esse id,quod malũ est, & sic erremus, quia istud nunꝗ Deus facit, & si faceret, non peccaremus. Sed sciendum, ꝙ vltra voluntatem nostram,& intellectũ, qui sunt duo principia ad causandum actũ liberum, Deus operatur aliquid in nobis per modũ intellectus, & p modũ voluntatis. Nã sicut in moralibus volũtas, & intellect⁹ sunt principia operationis,vt patet 6. Eth. & tñ ista nō perfectè, & ꝯuenienter mouent ad actus bonos moraliter,quousq; intellectus pficiatur habitu prudentię,p quē determinatè sciat,qd bonũ & qd malũ est,& volũtas pficiat habitib⁹ virtutũ,p quos facil'r, & delectabil'r inclinet ad eligēdũ bonũ moral'r, quãꝗ durũ sit,& ad fugiendũ malũ moraliter,ꝗꝗ delectabile sit,q̃ determinatè faciliter, & delectabiliter fieri nō poterant, sine habitu 2. Eth.s. Signũ gñati habitus est, delectationē aduenire opibus. Ita in opibus respectu Dei,facit ipse in intellectu nr̄o aliqd,mouendo illũ,& determinãdo ad iudicandũ bonũ esse,qd bonũ est, & istud est illuminare. Ad voluntatem aũt Deus agit aliqd,qd mouet eam per modũ habitus moralis, ad agēdũ,qd bonum est,& ista est gratia pulsatiua, quæ alio modo vocat̄ gratia pręueniens, & ista mollificat aĩam faciendo eã ad hoc, ꝙ velit aliqd, qd bonum est, ēt si sit durũ. Ista duo Deus facit nobis ex gratia, & liberalitate sua,ideo si interdũ subtrahat illa nobis, potissimè ex culpa nr̄a, dicitur Deus nos excęcare, inquãtũ subtrahit illud lumen, per qd intellectus determinabat̄ ad iudicandum bonũ. Dicit̄ ēt indurare cor nr̄m, inquã-

F tum nō apponit grām mollificãtem, quę faciliter moueret voluntatem nostrã ad bonũ. Et sic hō excęcat̄, & induratur a Deo interdum. Et istud tetigit Isa. dicēs in pręallegata auctoritate.s. Quare errare nos fecisti de vijs tuis.s.excęcando intellectum nostrũ, quia errare ad intellectũ pertinet, & non ad voluntatē, & indurasti cor nr̄m? Istud pertinet ad indurationē voluntatis.

An qñ Deus indurat, & excęcat nos faciat nobis iniuriam.

Dicendum ergo,ꝙ qñ Deus nos excęcat,vel indurat, non facit iniuriam nobis, quia non tollit aliqd nr̄m, nec ꝑturbat intellectum nr̄m aut voluntatem, sed manent in sua libertate naturali, sed solũ cessat a conferē do gratis id,qd prius conferebat. Item qd maius est, Deus nunꝗ subtrahit istam illuminationē, & gratiam pulsatiuam, nisi pp magna peccata hominis. Et tunc G sicut Deus poterat infligere aliam pęnã positiuam, ita infligit istam priuatiua,s. ꝙ cessat ab illuminando, & pulsando per gratiam. Et sic dicimus, ꝙ aliqñ vnum peccatũ est pęna alterius,s.quia pp aliquod peccatum graue, vel pp multa Deus cessat illuminare aliquē, & pulsare eum per grām, & pp priuationē istam incidit iste priuatus in aliud peccatum,& illud est pęna peccatorum priorum. Ex hoc ēt sequitur, ꝙ mala, q̃ aliquis agit postꝗ excęcatus a Deo,& induratus est, imputantur ei iustè ad pęnam; eo ꝙ manet ei plena libertas agēdi,vel non agendi, cũ Deus non priuet eum actu intellectus,& volũtatis,nec perturbet istos actus in illo, sed solum cesset ab illuminãdo,& mollificando,qd prius faciebat ex mera liberalitate. Sic aũt fuit in Roboam, H quia Deus non perturbauit intellectum suum, ita vt intelligeret malum esse consilium seniorum,& bonũ esse ꝯsilium iuuenum, nec ēt coegit, vel induxit volũtatem suam ad hoc, qd eligeret ꝯsilium iuuenum, & non seniorum, sed solum subtraxit lumen suum, qd prius pręstabat ipsi Roboam, & per hoc dr̄ excęcatus Roboam,& inclinatus fuit potius ad consilium iuuenum quam seniorum.

Excęcatio seu induratio Roboam in quo fuit.

Dicendum tñ,ꝙ dato, ꝙ Deus excęcaret Roboam, subtrahendo lumen suum, non cogebatur Roboam sequi consilium iuuenũ, sed erat in libertate sua quid vellet sequi, homo tñ desertus diuino adiutorio, facilius in malum,q̃ in bonum inclinatur, ideo Roboam inclinatus fuit ad sequendum cōsilium iuuenum. Ad rationes in contrarium respondendum. I Ad primam cum dr̄, ꝙ hō non potest agere ꝯ Dei voluntatem. Dicendum,ꝙ voluntas Dei, quæ est permissionis, est contra, quam hō nũquam potest agere, sed bene agit contra voluntatem signi. In quo sciendum, ꝙ si nos possemus agere contra voluntatē Dei, esset Deus impotens,& ob hoc,siue malum, siue bonum faciamus, non est contra volũtatem Dei, quia vtrunq; est a Deo volitum, sed bonum,quod agimus, est volitum voluntate operationis, malũ aũt est volitũ voluntate permissionis, nō tñ aliquis meretur, vel excusatur a culpa, quia vult sicut Deus vult, immo semper peccat, qñ vult sicut Deus vult voluntate permissionis. Cum autem dicitur, ꝙ hō non potest agere cōtra voluntatem Dei. Dicendum, ꝙ non est intelligen- K dum,ꝙ homo cogatur velle aliquo modo determinato,quod Deus vult, quia tunc bene tolleret libertatē. Sed est sensus,ꝙ qualitercunque homo velit,non poterit velle contra volũtatem Dei, quia si vult bonum, vult cum voluntate Dei operationis. Si autem, vult malum, conformatur voluntati Dei permissionis. Et sic fuit voluntas permissionis Dei, ꝙ Roboam malè rñderet nunc. Et per istam rñsionem habuit locum prophetia Ahyæ Sylonitę de regno Ieroboam. Ad secundum, cum dicitur, ꝙ aduersari alicui, qui bonum poterat agere, vt malum agat, peccatum est. Respondendum, ꝙ aduersari directè ad malum,s. consulendo malum, vel inducendo ad malum peccatum est. Quòd tamē per accidens interdum sequatur malum
ex actu

ex actu nostro, non est inconueniens, vtpote si quis alicui quem indignum priuat cibo in pęnam alicuius delicti,& ille priuatus furatur,& alias non furaturus esset, prębetur ei occasio ad malum ex pęna inflicta, & tñ illa iustè inflicta est. Sic.n.ex quacunque pęna, quãtumcunque iustè inflicta, potest sequi malum in ipso punito,s. saltem impatientia, & tamē nō sequitur ex hoc, quin pęna iustè fuerit inflicta,& tamen iste iustè infligens potest dici, aduersari punito ad malum, quia pręstat ei quandam occasionem ad malum. Ita Deus, cũ priuat aliquem lumine,& gratia pulsatiua, excęcando & indurando eum, dicitur aduersari sibi, quia est in eo quædam pronitas ad peccandum, quę non erat prius, & tamen ista excęcatio, & induratio iustè infligitur pro peccatis pręcedentibus,& sic fuit in Roboam. Vnde non fuit Deus iniustus aduersando ei. Ad tertium cum dicitur, ꝙ non potest homo bonum agere, nisi Deus moueat eum, concedendum, & tñ non cogitur agere malum, quamquam Deus eum non moueat. Cum aũt dicitur, ꝙ si Deus resistit homini, nō potest bonum agere.

Resistere dupliciter.

Dicendum,ꝙ resistere accipitur dupliciter. Vno modo pro perturbare, ita ꝙ Deus turbaret intellectum, vel voluntatem hominis, faciendo quòd non inclinaretur ad bonum,& tunc impossibile erat, ꝙ moueretur homo ad bonum, sed ageret malum,& non peccaret. Alio modo dicitur Deus repugnare homini,s. quia nō adiuuat ipsum, quamquam nō perturbet eum,& sic dixit Christus, Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Et hoc modo resistit Deus homini interdum,s. quando excęcat,& indurat eum, quia tunc non adiuuat ipsum, & tamen tunc non cogitur homo male agere. Apparet ergo ex pdictis, ꝙ quamꝗ Deus aduersatus est Roboã, tñ ipse peccauit loquendo ista ad populũ.

An excæcatio seu induratio causata in Roboam fuerit propter peccata sua, vel propter peccata Salomonis. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius, cum ista excęcatio, & induratio, quæ vocatur aduersitas Dei nunquam sit, nisi pro peccato, quare fuit in Roboam, & an potuit esse ex peccato Salomonis.

Excęcatio semp est ppter peccata, & aliqñ propria, aliquando pris, vel alterius.

Respondēdum, quòd sicut præcedenti quæst. declaratum est, semper Deus mouet hominem illuminando, & mollificando, nisi propter peccata subtrahat interdum istam illuminationem, quia tamen homo non demeretur per actum alterius, sed per actum suum, non potest directè causari in homine excęcatio, vel induratio, nisi propter peccata sua. Sciendum tamen, quòd excęcatio, & induratio, sunt causa alicuius actus inordinati, sed iste actus potest esse dupliciter. Quia interdum est ad hoc, quòd homo perdat aliquod bonum temporale, vel incidat in aliquas aduersitates,& tamen peccet mortaliter, sicut homo interdum ex defectu consilij cadit in manus hostiũ, & poterat esse aliquis homo, qui communiter bene iudicabat, & tamen aliquando propter peccatum suũ Deus subtrahat ei lumen, quòd præstat ei, & tunc iudicabit insipienter, & incidet in manus hostium, vel in alias calamitates, & tamen non est hic aliquod peccatum, sed pęna. Secundo modo excęcatio, & induratio sunt causa peccati mortalis, vt si quis a Deo adiutus prius bene iudicabat, & rectè operabatur: postea autem destitutus a Deo malum eligit,& malum operatur. De primo modo dicēdum, ꝙ potest aliquis excęcari,& indurari propter peccata alterius, sicut potest temporaliter puniri filius pro patre, quantum ad Dei iudicium, Exod.34.& nu.14. De secundo modo dicendum, ꝙ non causatur excęcatio,& induratio in aliquo propter peccata alterius, sicut non punitur vnus pro

A alio ęternal'r. Nunc aũt in Roboã excęcato, & indurato fuit vtrunq; istorum,s.pęna tpalis, quia caruit maiori parte regni: fuit ēt peccatũ mortale, qa ipse peccauit rñdendo ista populo, vt probatũ fuit s. in quadã quæst.

Roboam excęcat⁹ est pp se, & propter Salomonem.

De primo dicendũ, ꝙ Roboã excęcatus est, non pp se, sed pp Salomonem, quia Salomon meruerat diuidi regnũ, vt patet pręcedenti.c. & ibi dixit Deus, ꝙ quã quã ipse meruisset, tñ non diuideret regnum tpe eius, sed tpe filij sui: ergo filius pp patrē punitus, excęcatus & induratus fuit. De secundo dicendũ, ꝙ Roboã peccauit per hanc indurationē,& quantũ ad hoc non fuit causa Salomon; sed ipsemet Roboam fecerat aliqua peccata, q̃ merebantur huiusmodi excęcationem. *Videns itaq;* Hic ponitur secundum huius. c.s. ipsa regni

Regni diuisio.

B diuisio,& dr̄. *Videns itaq; populus, ꝙ noluisset eos audire rex.* i. viderunt, ꝙ nolebat exaudire. Et ponitur audire, pro exaudire. *Respondit ei dicens, Quæ nobis pars in Dauid? vel quæ hæreditas in filio Isai?* s. si haberemus aliquam partē in Dauid, ita ꝙ essemus de progenie eius, dato ꝙ Roboã nos grauaret, deberemus sustinere ꝑpter cognationē, quia tñ sumus extranei, nec habemus aliquam partem in eo aut in posteritate eius, non debemus sustinere istã aggrauationē, sed recedere a Roboã. Et dr̄ quæ pars est nobis in Dauid, & quæ hęreditas in filio Isai, pro eodem; quia Dauid,& filius Isai idē sunt, cum Dauid esset filius Isai. s. 1. lib. c.16. Ista verba erant ꝯuenientia ad causandam discessionem, ideo Seba filius Bochri, cum voluit rebellare Dauid dixit ad totũ C Israel, q̃ nobis pars in Dauid, &c. pręcedenti lib. c. 20. & tunc totus Israel recessit a Dauid pręter tribũ Iuda, eod.c. *Vade in tabernacula tua Israel.* i. non cures iã de Roboam, nec de posteritate Dauid, ad hoc, ꝙ obedias illi, vt regi, sed vade in tabernacula tua,& curam age de rebus tuis. Ista sunt verba populi admonētis seipsum, ad recedēdum a Roboam. *Nunc vide domum tuã Dauid.* Possunt esse verba increpatoria, vel insultantium,i. tu Roboã rñdisti malè populo, ideo nunc vide domum tuã,i. vide in quo consistit domus tua, quasi dicat non manebit tibi honor, quē prius habebas principando omnibus tribubus. Aliter pōt intelligi, sine insultatione,s. recede Israel in tabernacula tua,& tu Dauid vide domũ tuam,i. quilibet sit iã habens curam de seipso,s. D Israel de seipso,& Dauid de domo sua,i. de tribu Iuda, q̃ est domus sua,& cognatio. *Et abijt Israel in tabernacula sua.* s. oēs viri, qui erant ꝯgregati in Sichem de decem tribubus expectando rñsum Roboã, audito hoc, recesserunt in ciuitates suas, nolendo coronare Roboã in regem. *Super filios aũt Israel, quicunq; habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam.* s. recesserunt oēs decē tribus nolentes constituere Roboã in regē, sed factus est Roboã rex super omnes Israelitas, qui habitabant in ciuitatibus Iuda,s. quia illi antequã recederent de Sichem ꝯstituerũt eum in regem. Et dr̄ de habitantibus in ciuitatibus Iuda,s. tam Iuda quàm Beniamin, quia etiã fuit rex Roboam super tribũ Beniamin, vt patet ĩ. in litera. Et tamen omnes ciuitates Iuda, & Beniamin E vocantur ciuitates Iuda, eo quòd accipitur Iuda pro regno Iuda, & non pro tribu, vel sorte.

An decem tribus peccauerint recedendo a Roboã, & an si nō respondisset durè, potuissent licitè recedere. Quæst. VIII.

QVAERETVR an peccauerunt decē tribus Israel recedendo nũc a Roboã. Aliqs dicet, ꝙ nō, quia De⁹ approbauit istã discessionē, & eo volēte facta est. ergo bona fuit. Sed rñdebit, ꝙ nō ꝯcludit, quia oĩa mala pęnalia, q̃ aliquibus eueniunt, Deo volente eueniunt, eo ꝙ nō est malũ in ciuitate, qd Dñs nō fecerit, Amos 3. & tñ manifestũ est, ꝙ multi infligũt alijs pęnas iniustè,& peccant. Sed adhuc dicet, ꝙ qñ aliqs piudicat alteri, licet Deus voluerit,

luerit, ꝙ preiudicaret illi in pęnā, si tñ p̄iudicās voluerit satisfacere, dissoluendo grauamē, recipit dissolutio grauaminis, immo iura humana cōpellūt ad dissoluēdū talia grauamina, Deus tñ noluit, ꝙ istud grauamen dissolueret, qa cū filij Iuda vellent pugnare ꝯ decē tribus Israel, vt reducerent eas ad se, Deus dixit, ꝙ nō pugnarēt, vt patet. ꝟ. in lr̄a, qa ipse fecerat istā diuisionē: ergo nō peccauerūt Israelitæ, recedēdo a Roboā. Rn̄dendū vno mō, ꝙ Deus non prohibuit hic fieri satisfactionē, sed petere illā. Stat aūt bene, ꝙ aliqs mereatur grauamē, qđ suscipit, & tñ ille, q infligit, non possit iustè infligere, iō tunc qui grauat, nō poterit petere dissolutionē grauaminis, qui tñ grauauit illū, licitè poterit dissoluere grauamē, immo tenebit dissoluere. Sic patet in proposito, qa Roboā merebat qn̄tū ad Dei iudiciū priuari maiori parte regni pp peccata Salomonis, vt patet p̄cedenti. c. iō, ꝙ populus recederet ab eo, iustū erat quātū ad ipsum, & sic ip̄e nō poterat petere dissolutionē grauaminis, qa verè nō erat grauamē. Si tñ cōparet ad populū, qui recessit ab eo, fortè non habuit iustā cām recedendi, iō populus tenebat ad ipsū redire, quāquā ipse nō posset petere, ꝙ populus rediret ad eū. Nunc aūt Deus nō dixit Israelitis, ꝙ nō redirent ad Roboā, quia fortè si ipsi voluissent redire, Deꝰ acceptasset reditū, sed solū ꝓhibuit hic viros Iuda, volentes pugnare ꝯ decē tribus Israel, ad reducendū eas, ad vnitatem regni sicut prius, sed Roboā non hēbat ius petendi hoc, vt dictum est, iō non patet ex hoc, ꝙ non peccauerint decē tribus, recedendo a Roboā, q̄quam ipse nō habuerit ius petendi vnitatē regni. Aliter dici pōt, ꝙ adhuc dato, ꝙ Israelitæ vellent redire ad Roboā, & Deus diceret, ꝙ non redirent, nō sequebāt, ꝙ non peccassent recedendo ab illo, quia ipsi egerunt sine cā, Deus aūt vellet, non reintegrari vnionē ex aliqua cā in pęnā ipsius Roboam, sed id, qđ ipsi nesciebant, non poterat excusare eos, iō non excusant, quin peccarent. Rn̄dendū tñ, ꝙ his nō obstantibus, recesserunt Israelitæ sine peccato a Roboā. & cā est, qa cuilibet est permissa defensio a Deo legitimè habita, qui ergo non est seruus, nō cogit a Deo seruire alicui, sed Israelitæ erant liberi, & habebant reges sup se, non vt dn̄os, sed vt rectores. Si igit reges eorū vellent subijcere eos in seruitutē, vel grauare s̄. modū, licitè poterant recedere ab eis, sicut q̄libet gens pōt recedere a rege suo, qn̄ fuerit valde iniustus, vt declaratū est. s̄. in quadā qō. Roboā tñ volebat nimis opprimere Israelitas: nā dixit, Pater meꝰ cecidit vos flagellis: ego aūt cędā vos scorpionibus, pr̄ meus posuit super vos iugum graue: ego aūt addam super iugum vestrum, ideo populus poterat licitè recedere ab eo, vt non reduceret in seruitutē, cū nō obligaret seruire ei, nec alicui alteri.

An licuisset decem tribubus decedere a Roboam si humane respondisset. Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, si non rn̄disset grauiter Roboā, an posset populus ab eo recedere licitè. Aliqs dicet, ꝙ sic, qa Deus p̄dixerat, ꝙ recederēt decē tribus a Roboā, p̄ced. c. ergo poterāt recedere, ēt si Roboā nō rn̄deret grauiter. Rn̄dendū, ꝙ non licebat istis decē tribubus, recedere a Roboā, nisi ipse aliqd egisset dignū discessione regni; Istud aūt poterat eē, qn̄cūque nimis grauaret subditos suos. Vnde si a principio rn̄disset malè Roboā, sicut rn̄dit, poterāt licitè recedere ab eo, sicut fecerunt. Si aūt nō rn̄disset malè, nō habebant tūc iustā cām recedēdi. Si tñ postea grauaret subditos, q̄q̄ a principio bn̄ rn̄disset, poterāt recedere ab eo, quocūq; tpe grauaret illos. Istud aūt nō erat speciale in Roboā, sed ēt si Salomon, vel Dauid grauasset nimis populū tributis, vł seruitute alia, poterāt recedere ab eo, licet isti eēnt reges vncti a Deo, qa populus

F nō erat seruus eorū, sed subditus. Cū aūt obijcit de ꝓphetia diuisionis regni. Dđm, ꝙ ista nō dabat aliquod ius recedēdi Israelitis a Roboā, quia ꝓphetia nunq̄ est mādatū de agendo, vel nō agēdo, sed est p̄nunciatio de euentu rerū, iō nullū obligat, qa solū p̄ceptum est qđ obligat. Vn̄ Israelitis nō debebat esse cura de verificāda ꝓphetia Dei, qa cū ipse p̄nunciasset hoc, ipse verificaret illud, & nō egebat adiutorio Israelitarū. Item Israelitæ debebant intelligere, ꝙ ista ꝓphetia dicta erat cū cōditione, vel subintelligebat cōditio, s. si Roboā grauaret populū, iō si nō reperirēt aliqđ grauamē, debebāt intelligere, ꝓphetiā nō esse complendam, & sic quousq; viderēt cām rōnabilē, nō debebāt recederet a Roboā. Itē cū sæpe ꝓphetię intelligunt s̄m cōminationem, & nō s̄m firmā Dei sn̄iam, vt patet Ier. 18. & G Ezech. 33. debebāt interpretari Iudæi, istā ꝓphetiā dictā esse s̄m cōminationē, & iō si nō impleret, nō erat inconueniēs, sed Deus, q illam s̄m sn̄iam firmā ꝓtulerat, verificaret eā. Si aūt esset s̄m cōminationē, nō cōpleret, iō si Israelitæ prætextu ꝓphetiæ huius recederent a Roboam, nulla alia existente cā, cū alias de iure cōi, s. ex promissione Dei facta ad Dauid, præced. lib. c. 8. peccarent, & tenerentur redire ad vnitatē regni.

Prophetia non obligat aliquem.

An duæ tribus potuissent etiam recedere a Roboam. Quæst. X.

QVAERETVR vlterius, an illæ duæ tribus, s. Iuda, & Beniamin, q̄ manebāt cum Roboā, potuissent recedere ab illo pp ista verba dura, q̄ dixit. Aliqs dicet, H ꝙ non, qa si recederēt ab eo, maneret posteritas Dauid sine regno, & tñ Deus dixerat, ꝙ non auferret regnū totaliter, sed diuideret, iō cogebantur istæ tribus manere cū Roboā. Itē Deus dixit, ꝙ decē tribus solū daret ipsi Ieroboā: ergo necesse erat, ꝙ duæ tribus manerēt cū Roboā. Rn̄dendū, ꝙ duæ tribus poterāt recedere a Roboā sicut oēs aliæ, qa ista verba Roboam grauabant oēs de regno suo, cùm diceret, ꝙ imponeret eis graue iugum, iō q̄libet poterat recedere ab illo. Nec obstat ꝓphetia, qa sicut declaratū est s̄. ꝙ decē tribus nō excusabant, si pp solam ꝓphetiā recederent a Roboā, ita nec duæ tribus obligarent, ad manēdū cū Roboā ex sola ꝓphetia, si alias haberēt iustā cām recedendi, constat tñ, ꝙ habebant iustā cām recedēdi, qa I Roboā dixerat, ꝙ grauaret eos nimis, iō nō obstāte ꝓphetia, poterāt licitè recedere ab eo. Immo dđm, ꝙ si ꝓphetia obligaret duas tribus ad manendū, nō magis obligarent manere tribus Iuda, & Beniamin, q̄ māserunt, q̄ oēs alię, eo ꝙ ꝓphetia nō determinauit, q̄ tribꝰ manere dēbāt cū Roboā, & q̄ recedere, sed q̄liber debebat putare, se obligatā esse ad manendū cū Roboā. Ad primā rōnē in ꝯriū dicendū, ꝙ illud erat ꝓphetia, & nō mādatū, iō non obligabat Israelitas, plusq̄ si nūq̄ dicta fuisset, sed si nunq̄ dicta fuisset illa ꝓphetia, licet oībus Israelitis ex cā iusta recedere a Roboā: ergo ēt nūc licebat, nō obstāre ꝓphetia, ad Deū aūt pertinebat verificare illā. Et sic fuit, qa ipse mouit cor decē tri K buū, vt recederēt pro grauamine, qđ Roboā ꝓmittebat se facturū. Duas aūt tribus Deus mouit ad ꝑmanēdū, s. ꝙ q̄q̄ Roboā ista diceret, tñ vellent manere cum illo; Ipsę tñ libertatē habebāt ad recedēdū. Ad scđam rōnē eod. mō dđm, ꝙ ꝓphetia erat, & nō p̄ceptū, ideo nō obligabat. Si tñ obligaret, nō magis istas duas tribꝰ, q̄ alias obligasset. vt s̄. dictū est. *Misit igitur rex Roboā Adurā, qui erat super tributa.* s. misit eū ad decē tribus, q̄ recesserant ab eo, vt redirēt ad pristinā vnitatē regni. Iste Aduram erat constitutus super tributa tempore Salomonis, & nunc volebat Roboam, ꝙ esset super tributa tempore suo. Iste vocatur Adoniram sup. 4. cap. *Et lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est.* s. decem tribus, ad quas iuit Aduram, lapidauerunt eum, & mortuus est lapidibus.

Aduram

Aduram ad quid missus est ad decem tribus. Quæst. XI.

QVAERETVR, ad qd missus est Aduram ad decē tribus. Aliq dicunt, ꝙ missus est ad petēdū tributa. Quod colligūt ex duobus. Primò, qa recesserant istæ decē tribus a Roboā, & volebat ipse expire, an verè recessissent, & ad hoc iussit peti tributa regalia ab eis, vt si negarēt tributa, pateret eas oīno recessisse a Roboā, & tūc sciret ipse, qd expediebat ei agere ꝯ illas. Si aūt tributa soluerēt, manifestū erat, eas nō recessisse ab eo. Scđm est, qa dr̄ hic, ꝙ misit Roboā ipsū Adurā, q erat super tributa: ergo vr̄, ꝙ mittebat eū ad petendū tributa, qa alias frustra fieret mētio, ꝙ erat Adurā sup tributa. Sed vr̄ dđm, ꝙ nō missus est Adurā ad petendū tributa, sed ad aliquid alterū: nā adhuc Israelitæ erant in Sichē cū ipso Roboā, ad quē locū venerāt ad coronandū ipsū. Quod patet, qa qn̄ Israelitæ lapidauerūt Adurā, Roboā timuit, & ascēdens super currū, fugit in Ierusalē, vt patet in lr̄a, nō ergo peteret tributa tam cito, sed expectaret aliquot dies, s. postq̄ Israelitæ irent in ciuitates suas. Itē non est verisimile, ꝙ Roboā peteret tributa, qa nondū ꝯstitutus fuerat in regē, iō nō debebant ei tributa, & dato, ꝙ Israelitæ denegarēt illa, nō ob hoc ośdebant se rebellare, sed agerēt de iure suo, dicētes, se nō esse obligatos ad soluēdū, nisi regi: Roboā aūt nondū erat rex. Dđm igit, ꝙ nō missus fuit Adurā ad petendū tributa, sed solū ad recōciliandū populū: nā cum Roboā vidit totū populū ꝯ se motum pp stultā rn̄sionē suā, agnoscens culpā, voluit recōciliari populo, & ad hoc misit Adurā, qui erat vir honorabilis, vt ipse loqueret populo ex parte regis, ꝙ rex ex inaduertentia, vel leuitate dixerat verba illa, & tñ nō intendebat sic facere, sed ꝙ ipse assentiret petitionibus eorū. Sic ait Ioseph. 8. Antiq. s. Adurā sup tributa nō fuit missus ad petēdū tributa, sed ad ꝯcordandū aīos Israelitarū, vt parcerent leuitati regis iuuenili. Ad motiuū in ꝯriū dicendū, ꝙ nō erat ꝯueniens motiuū, qa cū nondū Roboā esset rex, nō poterat licitè petere tributa, iō dato, ꝙ non darēt ei tributa illę decē tribus, non ośderent se rebellare ei, sed vterent iure suo. Ad scđm dđm, ꝙ non fuit missus Adurā ad colligendū tributa, sed cū esset vir senex, & honorabilis, cuius auctoritati populus cederet, faciliter reuocaret illos. Dicitur autem, quòd erat super tributa, non ad significandū, ꝙ ibat ad petendū tributa, sed ad denotandū, quis erat iste Aduram, s. ꝙ erat ille, qui colligebat tributa, quia s̄. 4. dicitur de isto Adurā, ꝙ erat sup tributa.

Quare lapidauerunt decem tribus Aduram, & an peccauerint. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, quare populus occidit Adurā, & an peccauit occidēdo eū. Aliq dicunt, ꝙ Adurā ibat ad petendū tributa, & qa in hoc p̄iudicabat illis, cum non esset rex, q petebat tributa, cōmoti sunt ira, & lapidauerunt eum. Alr̄ pōt dici, qa p̄supponit, ꝙ nō iuerit ad petendū tributa, vt dictū est s̄. ꝙ Israelitę tñ fuerant ꝯcitati in irā ꝯ Roboā, ꝙ cum viderent Adurā venisse ex parte eius, putantes, ꝙ veniret ad fallēdum eos, nō potuerunt sustinere, qn lapidarēt eum; Vel pōt dici, ꝙ Adurā cępat p̄suadere Israelitis, vt redirēt ad Roboā, & quia ipsi valde exosum hēbant Roboā, nec poterāt æquo aīo subijci ei, aliq de principibꝰ huius seditionis irruerūt illico in Adurā, opprimentes eū lapidibus, quia timebāt, ꝙ si ꝑmitteret Adurā finire orōnē suam, multi de Israelitis ꝯuerterent ad Roboā, & sic cessaret seditio: Principes tñ seditionis huiꝰ nolebāt, ꝙ cessaret, iō lapidauerunt Adurā. Cū aūt q̄ritur, an peccauerunt lapidādo, nō pōt reddi determinata rō, cum nō appareat cā motiua istorū ad occidēdū Adurā: nā s̄m illā poterat iudicari, an iustè egissent, vł

Peccauerunt occidendo Aduram.

A non. Vr̄ tñ dđm, ꝙ si occiderunt eū, qa p̄suadebat eis redire ad regē, peccarent, qa nō hēbāt iustā cām lapidandi eū, & ille hēbat iustā cām exorādi eos. Si aūt lapidauerūt eū, qa petebat tributa, vn̄r hr̄e motiuū ꝯuenietius, s. qa ipsi nōdū erant obligati ad aliq̄ tributa, cū nōdū hērent regem, iō offendebat eos Adurā petēdo tributa, & ꝯn̄ter poterant vindicare iniuriā suā, lapidādo eum. Sed magis vr̄ secundùm conscientiā, ꝙ tenebantur Israelitæ admonere Adurā, ne peteret tributa, & si monitus nō desisteret, poterant eū iustè lapidare.

Vtrum si Aduram admonuisset Israelitas redire ad Roboam petendo veniam de verbis duris, an tenerentur redire ad eum. Quæst. XIII.

B QVAERETVR vlterius, an Adurā admonēte Israelitas ex parte Roboā, ꝙ redirēt ad eum, petendo veniā de verbo stulte dicto, tenerent redire ad eū. Aliqs dicet, ꝙ sic, qa Israelitæ nō habuerūt aliqđ ius recedendi a Roboā, nisi qa ipse stultè locutus est dicēs, ꝙ grauaret eos nimis, iō si reuocaret dictū suum, & promitteret se nō grauaturū Israelitas: vr̄, ꝙ tenebant redire ad eum, quasi si nunq̄ locutus fuisset aliqd stultè ꝯ Israelitas. Rn̄dendum est s̄m quosdam, ꝙ non tenebant Israelitæ redire ad Roboā, eo ꝙ Deus dixit. ꝟ. in lr̄a, ꝙ duæ tribus non conarent pugnare ꝯ decē tribus Israel, ad reducēdum eas in vnitatē regni, qa ipse fecerat hāc diuisionē. Sed dicendum, ꝙ ista rō non stat, qa istud fuit dictū duabus tribubus, s. ꝙ ipsę nō haberent C ius repetēdi vnionē, & pugnandi ꝯ decem tribus pro vnione, eo ꝙ Roboā merebat perdere illas decē tribus, & tñ non dictū fuit decē tribubus, ꝙ nō redirent ad Roboam, qa fortè illę iniustè recesserant ab eo, & tunc nō hēbat ius Roboā petēdi, illas redire in regnū suum. Dicendum igit, ꝙ non obligabant decē tribus, exorāte Adurā, redire ad vnionē regni. Primò, qa istę decē tribus iustè recesserāt a Roboā, vt declaratū fuit s̄. Postq̄ aūt recesserunt semel ab eo, iam non pertinebant ad ipsum vllo mō, iō dato, ꝙ postea Roboā esset bonus, in ptāte earum erat accipere eū in regē, vel nō. Sicut gentes illæ, quæ nullū regē hn̄t, q̄q̄ inter eas sit aliquis vir valde bonus, nō obligant eū accipere in regē, ita istæ decē tribus, semel iustè solutæ a iugo regni, D non obligabant accipere in regē Roboā, plusq̄ aliquē aliū. Et sic q̄q̄ nunciaret eis, ꝙ erat iā valde bonus, non obligabant redire ad ipsum. Scđm est, quia dato, ꝙ Roboā exn̄te bono, tenerent Israelitæ ad eū redire, tñ nūc nō poterat ꝯstare eis, nec dari sibi firma cautio, ꝙ Roboā bn̄ se hēret ad eos, cū a principio ośdisset malā voluntatē suā. Nunc aūt verisile erat, ꝙ non dicebat ex corde, ꝙ bn̄ se hēret ad pplm̄, sed solum, vt reduceret illos, semel ad se, & postea posset illos grauare, q̄tū vellet: nō ergo tenebant credere sibi decē tribus, nec redire ad ipsum. Itē ꝯfirmat hoc, qa apparet, ꝙ voluntas Dei erat hęc, s. ꝙ maneret regnū Israel diuisum, cum ꝓmisisset dare decē tribus ipsi Ieroboā, p̄ced. c. iō non oportebat, nisi vt Israelitæ ex iusta cā trāsirēt ad Iero- E boā, quia postea ꝯstabat, ꝙ ipsi complebant voluntatē Dei, & sic ageret Roboā, & bn̄, qđ requiritur ad perfectam rōnē ipsius operis boni. Ad rōnē in ꝯrium dicēdum, ꝙ nō obligabant redire decē tribus ad Roboā. Et qn̄ dr̄, ꝙ nō recesserunt ab eo, nisi quia erat malus: ergo si postea esset bonus, tenerent redire ad eū. Dicēdum, ꝙ falsum est, quia postq̄ semel recedebāt ab ipso, erant oīno liberati a iure regni, tanq̄ si nunq̄ habuissent regē: ergo non tenebant redire, quamq̄ esset bonus Roboā, quia si nunq̄ accepissent aliquē in regē, dato ꝙ ꝯstaret Roboā esse bonū, non tenerent accipere eū in regē. Sed obijciet, ꝙ tenebantur redire, quia de iure cōi erant subiecti oēs Israelitæ Dauid, & posteritati suæ, cū Dn̄s promisisset Dauid regnū in æternum,

Non tenebātur decē tribus exorāte Aduram redire ad vnionē regni.

Ad rōnē in principio.

præ-

præced. lib. c.7. ergo quamq̃ liceret aliqñ pp culpam recedere a posteritate Dauid, tñ postea, illa existente bona, obligarentur Israelitæ ad ipsam redire. Rñdendum, q̃ iam Israelitæ liberati erant ab hac lege, eo q̃ Deus promiserat dare Ieroboam decem tribus, & q̃ manerent cum Roboam duæ tñ, iõ dum haberent iustam cãm Israelitæ recedẽdi, poterant manere apud Ieroboam, quamq̃ Roboam vellet ei reconciliari. *Porrò rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem.* .s. postquam audiuit Roboam, q̃ Aduram lapidatus erat, timẽs q̃ ẽt populus vellet eum lapidare, cum esset nimis concitatus, ascendit currum festinus, & fugit in Ierusalem. Ex hoc patet, q̃ adhuc Roboã erat in Sichem, cum omnibus tribubus Israel, quia aliàs non fugisset, si iam redijsset in terram suam, vel si populus non esset congregatus in Sichem, quia nullus posset eum lapidare. *Factum est autem, cum audisset omnis Israel, q̃ reuersus esset Ieroboam.* .s. q̃ reuersus esset de Aegypto: nam ibi fuerat tota vita Salomonis, ex quo fugerat de terra eius. Sed dicetur, q̃ño dr̃ hic, q̃ audiente populo venisse Ieroboam, miserunt & vocauerunt eum, & constituerunt in regem, quia iam supra dictũ fuerat, q̃ ipse Ieroboam venerat in Sichem, & iuerat ipse cum cęteris Israelitis ad petendum a Roboam, q̃ alleuiaret iugum eorum, iõ non poterant nunc nouiter audire, q̃ venisset. Rñdendum, q̃ istud non refertur admissionem, qua vocauerunt eum, vt esset rex, sed ad aliam missionem, qua vocauerunt eum, vt veniret cum eis, ad perendum alleuiationem iugi impositi a Salomone. Et postea cum discordarẽt a Roboã, fecerunt eum regem. *Miserunt, & vocauerunt eum* .s. vt cum eis veniret coram Roboam, ad petendum alleuiari iugum, quia ipse erat Princeps, & famosus in populo. *Congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel.* i. totus populus cõgregatus erat in Sichem, qñ discordauit ab eis Roboam, & tunc decem tribus congregatæ constituerunt Ieroboam in regem. Et istæ decem tribus vocantur totus Israel, quia aliæ duæ tribus vocantur Iuda. *Nec secutus est quisquã domum Dauid.* i. Roboam. Vocatur aũt domus Dauid ipsa familia, & posteritas eius. Nunc aũ, quia Roboã erat Princeps totius posteritatis Dauid, quia ad eum pertinebat regnum Dauid, dicebantur sequi domum Dauid illi, qui secuti fuerunt Roboam. *Præter tribum Iuda solam.* .s. ista tribus secuta fuit Roboam, eo q̃ erat Dauid de progenie sua, & indignum habebant, q̃ subijcerentur viro alterius tribus, ideo ad omnem euentum subijci voluerunt ipsi Roboam.

An sola tribus Iuda secuta fuerit Roboam, vel etiam tribus Beniamin. Quæst. XIIII.

QVAERETVR, quomodo dr̃ hic, q̃ sola tribus Iuda secuta fuit ipsum Roboam, quia ẽt tribus Beniamin secuta est eum. Hic non põt trñderi, sicut trñdebatur præced. c. cum dicebatur, q̃ vnica tribus mansit cum Roboam, quia ibi dicebatur, q̃ intelligeretur de tribu Beniamin, quę erat extranea a progenie Roboã, ipsa aũt tribus Iuda non dicebatur dari Roboam, eo q̃ sua erat. Hoc aũt non potest stare, quia dr̃, q̃ sola tribus Iuda sequebatur Roboam. Aliqui dicũt, q̃ a principio in constitutione regis Roboam, fuerunt oẽs vndecim tribus Israel, & mansit sola tribus Iuda, quæ cũ Roboam recessit in Ierusalem, & tñ postea tribus Iuda persuasit tribui Beniamin, q̃ rediret ad Roboam, & redijt, & tunc fuerunt duæ tribus cum Roboam. Sed dicendum, q̃ istud non est verisimile, quia tunc vndecim tribus fuissent in vnctione Ieroboam, Deus tñ dixit, q̃ daret ei solum decem tribus: ergo nunquã pertinuit ad eum tribus Beniamin. Item si tribus Beniamin vnxisset cum cęteris Ieroboam in regẽ, noluisset postea redire ad Roboam, & tñ vr̃, q̃ facillimè eã habuit Roboam. Nam immediatè, vt venit de Sichẽ incępit facere bellum q̃ Ieroboam, & fuit cum eo tribus Beniamin: ergo vr̃, q̃ non fuerit aliquod ips, in quo tribus Beniamin non fuerit cum Roboam. Item si tribus Beniamin vnxisset cum cęteris Ieroboam in regem, postea facta pace inter Roboam, & Ieroboã, hẽret iustum bellum Ieroboam q̃ tribum Beniamin, pp hoc, q̃ vnxerat eum in regem, & postea recesserat ab ipso sine cã, & tñ nunquam pugnauit, nec ẽt petiuit illam tribum, iõ vr̃, q̃ nunquam ad eum pertinuerit. Dicendum igitr̃, q̃ a principio tribus Beniamin, & Iuda fuerunt cum Roboam, & solę decem tribus vnxerunt Ieroboam in regem. Dr̃ tñ hæc sola tribus Iuda, q̃ ipsa tribu Iuda, & Beniamin, qa eo, q̃ Beniamin venit ad regnũ Iuda, & nõ declinauit ad tribus Israel, vocata est iam tribus Beniamin interdum trib⁹ Iuda, tanq̃ ambæ essent vna tribus. *Venit autem.* Hic ponitur tertium, .s. diuisionis regni ꝓfirmatio, qa iussu Dei firmatum est, ne laboraret ad vniendum regnum Iuda, & Israel. Et dr̃. *Venit aũt Roboam in Ierusalem.* .s. qñ fugit de Sichem timens lapidari. *Et congregauit vniuersam domum Iuda, & tribum Beniamin.* .s. congregauit illos ad pugnandum q̃ decem tribus Israel. Istæ.n. duæ tribus solum relictæ fuerant ipsi Roboam. *Centum octoginta millia electorum virorum, & bellatorũ.* i. de Iuda, & Beniamin collecta fuit ista summa pugnatorum. Non est intelligendũ, q̃ isti soli pugnatores essent in duabus tribub⁹, quia tpe Dauid cum numeratus est populus fuerũt de sola tribu Iudæ quingenta millia virorum, p̃ced. lib. c. vlt. Sed intelligendum est, q̃ multi alij erant, q̃ poterãt arma capere, isti tñ centum octoginta millia erant electi bellatores, vt dr̃ in Ira. *Vt pugnarent contra domũ Israel.* .i. q̃ decem tribus, q̃ vocant̃ domus, Israel: nam iã aliæ duæ tribus non pertinebant ad domum Israel, sed ad domũ Iuda. *Et reducerent regnum Roboam filio Salomonis.* .i. pugnabant ad restituendum regnũ Roboã, q.d. illæ decẽ tribus priuauerant Roboã regno, subtrahẽtes ei obediẽtiã, iõ Roboã volebat, q̃ sibi reducerẽt regnũ.

An Roboam poterat iustè pugnare contra Israel. Quæst. XV.

QVAERETVR, an Roboam iustè pugnare vellet q̃ decem tribus Israel. Rñdendum, q̃ non, quia Roboam non poterat repetere illas decem tribus: ergo non iustè pugnaret ad repetendum illas. Antecedens patet, quia s̃. declaratum est, q̃ Roboam iustè perdidit illas, & illæ iustè recesserunt ab eo, ideo non competebat reditus ad ipsas. Item patet, quia Deus ꝓhibuit Roboam pugnare q̃ Israel, si tñ habuisset iustã causam pugnandi, Deus non priuasset eum iure suo, fauendo illis, qui habebant causam iniustam, sed vetuit Roboam pugnare: ergo non fouebat iustum bellum. Sed aliquis dicet, q̃ quamquam Deus vetuerit pugnare Roboam, non sequitur ex hoc, q̃ non haberet iustam causam pugnandi, quia latebat eum diuina sãa, quæ postquam manifestata est, fuit simpliciter illicitum pugnare velle q̃ Israel, cum tñ prius non esset illicitum. Dicendum, q̃ ẽt ante reuelationem illam erat illicitum ipsi Roboã, pugnare ad repetendũ decẽ tribus, qa ipse ꝑdiderat eas iustè: ergo iã non competebat ei actio ad repetendũ illas, istud aũt ꝓstabat sibi. Itẽ si Roboam iustè pugnare posset ad reducendum tribus decem in regnum suum, illæ cõpellebanẽ redire ad eũ, & tñ istud est falsum, qa s̃. declaratũ est, q̃ licitè recesserunt ab eo, & non cogebanẽ redire: ergo nõ iustè pugnabat q̃ eas Roboam, qa tñ poterat esse aliqua le dubiũ, .s. q̃ Roboam putaret se fouere iustũ bellum, Deus per Prophetam denũciauit, q̃ non pugnarent.

An

An tribus Iuda, & Beniamin putabant se posse prœualere, pugnando contra decem. Quæst. XVI.

QVAERETVR vlterius, q̃ño tribus Iuda, & Beniamin audebãt pugnare q̃ decẽ tribus, cum essent paucæ multitudinis respectu illarũ. Rñdendũ, q̃ trib⁹ Iuda, & Beniamin non solũ audebãt pugnare q̃ decẽ tribus, immo ẽt putabãt, se posse pręualere q̃ illas, & reducere eas ad pãtẽ Roboã. Istud aũt fortè erat, qa putabãt Iuda, & Beniamin se fouere cãm iustã q̃ decẽ tribus, q̃ recesserant a regno Dauid, ideo putabant, q̃ Deus adiuuaret eas q̃ totũ Israel, ẽt si eẽt maioris multitudinis. Sic pugnauit semel Abia filius Roboam q̃ Ieroboã, & fugauit totum Israel, occiditq̃; quingenta millia virorũ, q̃q̃ multo plures essent de Israel, q̃ de Iuda, & Beniamin 2. Par. 13. Item tribus Iuda, & Beniamin erant bellicosæ nimis, .s. oĩbus alijs tribubus bellicosiores, iõ ẽt si non hẽrent spãle auxiliũ a Deo, putabant se posse congredi cũ toto Israel: nã sæpe sic pugnauerũt, vt patet ex pcessu huius libri, & sequẽtis, & 2. Par. Itẽ non erat hoc admirandũ inter Hebræos, qa non solũ istę duæ tribus possent pugnare q̃ decẽ, & pualere, immo semel sola tribus Beniamin, in qua erãt vigintiquinq; millia pugnatorũ solũ, pugnauit q̃ vndecim tribus Israel, & pualuit bis; occiditq̃; in die vna vigintiduo millia de Israel, & alia die 18. millia, vt patet Iud. 20. a fortiori ergo tribus Iuda, cũ tribu Beniamin possent pugnare q̃ decẽ tribus Israel. *Factus est sermo Domini ad Semeiam virum Dei.* Iste Semeias erat Propheta, & Deus locutus fuit ad ipsum ad hoc, q̃ impediret istud bellũ. *Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda.* .s. denũciãdo ei ne pugnet q̃ Israel. *Et ad omnem domum Iuda, & Beniamin.* Scilicet ad omnes viros nobiles de tribu Iuda, & Beniamin, quorum consilio, & viribus fieri dẽbat bellum istud. *Et ad reliquos de populo.* .s. ad omnes alios, qui sunt sub potestate Roboam.

Trib⁹ Iuda, & Beniamin erant cęteris bellicosiores.

An reliqui præter Iuda, & Beniamin dicuntur sacerdotes, & Leuitæ, vel illi, qui erant parui status. Quæst. XVII.

QVAERETVR, qui erãt isti reliqui p̃ter Iuda, & Beniamin, qa non hẽbat Roboã alias tribus præter has. Aliquis dicet, q̃ intelligit̃ hoc de Leuitis, q̃ erant, cũ Roboã. Sed dicẽdũ, q̃ nõ stat, qa Leuitę nõdũ fugerãt de terra Israel, sed fugerũt postea, qñ Ieroboam ædificauit duos vitulos aureos 2. Par. 11. Istud aũt fuit ante ædificationẽ vitulorũ, vt patet ex ordine lr̃ę: nam immediatè post ꝓstitutionẽ Ieroboã in regẽ, factũ est. Iõ nõdũ hẽbat Roboã tribũ Leui secũ. Dicẽdũ, q̃ põt intelligi dupl̃r ista lr̃a. Vno.mõ, q̃ isti, q̃ vocant̃ hic reliq, sint Leuitę & sacerdotes, q̃ erant in tribu Iuda, & Beniamin. Nã post ꝓflatos vitulos aureos a Ieroboã, oẽs Leuitę & sacerdotes de toto Israel, venerũt in terrã Iuda, & tñ anteq̃ isti venirent, erant in terra Iuda, & Beniamin multi sacerdotes, & Leuitę: nã de tribu Iuda, & Beniamin datę fuerãt eis multę vrbes ad habitãdũ tpe Iosue, vt patet Ios. 21. & 1. Par. 6. & de istis ciuitatibus nũq̃ recesserãt, & sic erãt in regno Roboã isti, p̃ter Iudã, & Beniamin, & poterãt vocari reliq de populo. Alr̃ põt dici, q̃ vocant̃ reliq de populo hoĩes parui status, .s. q̃ dom⁹ Iuda, & Beniamin accipiant̃ p ipsis maiorib⁹, & principibus, reliq de populo vocent̃ illi, q̃ erãt minores in tribu Iuda, & Beniamin, & istud est verius. *Hæc dicit Dominus, Non ascendetis, nec bellabitis contra fratres vestros filios Israel.* Iã erãt parati Israelitę ad bellãdũ, Deus aũt voluit euitare istud, qa nolebat, q̃ reuniret regnũ, & sic laborarent incalsũ Iuda, & Beniamin, & funderet mult⁹ sanguis innoxius. Post hęc aũt si pugnasset Iuda, & Beniamin q̃ Israel, peccarẽt. *Reuertatur vir in domum suam.* i. reuertãt q̃libet in domũ suã. Oẽs. n. erãt iã accincti ad bellũ, & desiderabãt toto corde reducere decẽ tribus ad regnũ Roboã. *A me.n factum est verbum hoc.* i. nõ ex; edit, q̃ pugnetis q̃ decẽ tribus, tanq̃ reducturi illas ad vos, qa ego feci istã diuisionẽ, iõ frustra laborabitis, & nũq̃ poteritis reducere illas ad vos. Alr̃ põt intelligi, q̃ Deus diceret, nõ pugnetis q̃ decẽ tribus Israel, tanq̃ illę malè egerint recedendo a Roboã, qa volũtate mea factũ est hoc, & non ex malitia ipsarũ. Et dr̃ a me factũ est verbũ hoc, i. res ista: nã ponit sępe verbũ pro ipsa re. *Audierunt sermonem Domini.* i. obedierũt sermoni Prophetę. *Et reuersi sunt de itinere, sicut eis præceperat.* .s. accincti ibãt Israelitę ad pugnãdũ, & reuersi sunt, qa timuerũt, q̃ si irent ad pugnãdũ q̃ volũtatẽ Dei, ipse traderet eos in manu⁹ hostiũ, ẽt qa cũ facerẽt q̃ volũtatem Dei, nõ possent explere, q̃d̃ desiderabant, iõ destiterunt ab incęptis. *Ædificauit autem.* Hic ponit̃ scd̃m principale huius c. .s. vtriusq; regis ꝓditio. Et primo ponit̃ ꝓditio Ieroboã, scd̃o cõditio Roboã ℣. 14. circa medũ, ibi. *Porrò Roboam.* Prima in tres, qa primò ponit̃ Ieroboã ꝑuaricatio, scd̃ò ꝑuaricationis rẽprehensio, seq. c. 3. ipsius punitio ℣. 14. Circa primũ dr̃. *Ædificauit autem Ieroboam Sichem in monte Ephraim.* Postq̃ Ieroboam cępit pacificè possidere regnũ decẽ tribubũ, voluit ædificare vrbes in regno suo, qa putabat, q̃ ipse, & Roboã sp̃ habituri eẽnt bellũ, & ẽt posteritates eorũ sup diuisione regni, iõ volebat oĩa loca sua eẽ munita, & cępit ædificare Sichẽ. Rõ huius fuit, qa ipse vnctus est in regẽ in Sichẽ, vt patet s̃. Diligebat ergo locũ illũ Ieroboã, & ædificauit eũ, nõ qdẽ nouiter, qa antq̃ Israelitæ venirẽt in terrã Chanaan, erat ædificata ciuitas Sichẽ, qa Iacob, qñ venit de Mesopotamia, habitauit circa Sichẽ, Gen. 33. & 34. Sed dr̃ ædificauit, i. refecit, qa erat aliqua pars murorũ diruta. Etiã, qa Sichẽ erat in confinio terrę Beniamin, quę ptinebat ad Roboã, iõ oportebat, nũc eã eẽ magis munitã, q̃ pri⁹: sic.n. est de oĩbus vrbibus, q̃ sunt in ꝓfinibus regnorũ. Fuit ẽt alia cã, qa Ieroboã fecit Sichẽ eẽ sedẽ regni, qa dr̃ hic, q̃ habitauit ibi. Dr̃ aũt, q̃ erat ĩ mõte Ephraim, i. in sorte Ephraim, q̃ vocat̃ Mons, Ios. 20. & 21. Erat aũt ista ciuitas sacerdotũ, & vna de ciuitatibus refugij, vt s̃. dictũ est, & patet eiidem cap. *Et habitauit ibi.* .i. in Sichẽ: ibi.n. ꝓstituit sedẽ regni a principio, postea tñ habitauit in alijs vrbibus, .s. in Thersa: nã ibi habitabat, qñ misit vxorẽ suã ad ꝓsulẽdũ, p̃ salute filij ℣. 14. habitauit aũt Ieroboã in Sichẽ pp duo: primò, qa ibi vnctus fuerat in regẽ, & voluit honorare illũ locũ. scd̃ò, qa iste loc⁹ erat de tribu Ephraim, & ipse Ieroboã erat Ephratheus, p̃ced. c. iõ voluit potius sedẽ regni tenere in tribu sua, q̃ in alia. Quòd aũt Sichẽ esset de tribu Ephraim patet, Ios. 20. & 21. *Et egressus inde ædificauit Phanuel.* Iste est qdã locus ab oriẽtali parte Iordanis, circa ipsũ Iordanem, qui vocatus est Phanuel, i. facies Dei ab ipso Iacob, qa ibi luctatus est cum Angelo, & dixit, Vidi Dominum facie ad faciem, Genes. 32.

Sacerdotes, & Leuitę semper fuerunt, cũ rege Iuda.

Diuisionis regni cõfirmatio.

Ieroboã regis cõditio.

Cum decem tribus recesserunt a Roboam, an poterant accipere in regem alium quam Ieroboam. Quæst. XVIII.

QVAERETVR, cum Israelitę de decem tribubus recederent a Roboam, an potuissent accipere alium in regem, q̃ Ieroboam. Aliquis dicet, q̃ non, quia Deus dixerat, q̃ daret decem tribus Israel ipsi Ieroboam, preced. c. si ergo istę decem tribus recederẽt a Roboam, & vellent accipere in regem alium, quam Ieroboam, viderentur manifestè agere contra Dei voluntatem iam expressam, ideo peccarent. Respondendum, quòd poterant decem tribus accipere in regem quęcunque vellent, quia postquam ipsę recesserunt a Roboam pp stultitiam eius, liberę erant a iugo regni, ideo cũ nulli essent obligatę, nõ magis tenebantur accipere in regem istum, q̃ illum. Cum aũt objicitur, q̃ agerẽt q̃ voluntatem Dei expressam, si alũ acciperẽt

in

in regē.Dcđm,ꝙ nō agerēt,qa Deus nihil iussit Israelitis super hoc, iō dato,ꝙ agerēt quodcunq; vellent, nō peccarent.Illud aūt,quod obijcit,nō est pręceptū, sed prophetia denunciās euentū futurum, prophetia aūt nullum pōt obligare, cū ipsa non sit pręceptū de agendo,vel non agendo,sed sit quędam denunciatio futurorū, ad Deum aūt pertinet verificare prophetiā suā,& non ad Israelitas:iō si ipsi putabant aliū meliorem regē esse pro eis quā Ieroboā,poterant ipsum licite accipere, Deus aūt hēret curā de verificādo prophētiā suam.Vnde dicendū,ꝙ decē tribus non elegerunt Ieroboā in regē,tanquā uolentes complere prophetiam Dei, sed Deus mouit illas ad desiderandum valde eligere Ieroboam in regem,& sic ipse completurus erat prophetiam suam.

An poterant 10.tribus licitè manere sine rege. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius,cum decē tribus recesserūt a Roboā, an tenerentur accipere aliquē in regē,vel possent manere sine rege.Respondendum,ꝙ poterāt licitè manere sine rege.Quod patet,quia lex nō obligabat Israelitas ad habendū regē, sed ex permissione concedebat,Deut.17. Vnde cum primo petiuerunt regē Israelitę,offenderunt Deū, vt patet supra 1.lib.c.8.& 12.Deus tn̄ ex magna importunitate Israelitarū petentiū, concessit regē, vt patet ibidē.Cum ergo nunc Israelitę liberi essent a rege,nō obligabanť a lege accipe regē: Nec ēt obligabanť ex debito alicuius psonæ, qa istud esset ex promissione Dei facta ad illā psonā, vel progeniē suā, p quā cōpeteret ei ius regnandi,sed istud nō erat, nisi ad Roboā, vel Ieroboā,quia Dauid,& progeniei suæ facta fuerat promissio de regnādo,pręceden.li.c.7. Ieroboā autē fuit ēt facta promissio precedē. c. & tn̄ neutrū istorū obligabanť Israelitę accipere in regē,ergo nullum regē obligabanť accipere.Quòd aūt nullū istorum obligarenť accipere,supra declaratū est in qōnibus,si igiť non accepissent Israelitæ nūc aliquē regē, nō peccassent.Imo valde placeret Deo, si nullū vellēt hr̄e in regē,sed ꝙ subessent ipsi Deo immediate,& quantū ad quędā tēporalia regerenť p iudices,quos cōstituerēt, sicut fuit tēpore iudicū.Israelitæ tn̄ noluerūt hoc, qa si mansissent sine rege,putabāt se non posse resistere Roboā,q confestim pugnaret contra eos,ad reducēdum eos in regnū suum, iō putauerunt regē sibi nenessarium,& immediate acceperunt illum. Deus autem inclinauit eos ad hoc, vt impleret prophetiā suā de Ieroboā, si tn̄ ipsi Israelitæ voluissent manere sine rege,acceptabilius fuisset hoc Deo simpliciter.Sed dicetur,si Israelitę voluissent manere sine rege, qūo poterat cōpleri prophetia de Ieroboam, ꝙ haberet decē tribus? Respondendū, ꝙ si decē tribus manerēt sine rege, non cōpleretur prophetia de Ieroboā, & tn̄ Deus,qui oīa pręsentialiter videt vnico, & æterno intuitu, videbat tribus decē nullo modo velle manere sine rege,sed accipere Ieroboā in regē, ideo prophetia de Ieroboam necessario complerētur. Si tamē dicas oīno,ꝙ Israelitę vellent manere sine rege, Deus q videt oīa,ad quæ voluntas nostra se vertit,aut vertere pōt, cognoscit certissimū motum aīę nostræ, & cognouisset,ꝙ Israelitæ volituri erāt manere sine rege, & consequenter nō prædixisset de Ieroboā, ꝙ habiturus esset decē tribus in regno suo. Quomodo autē possit stare prophetiæ denunciatio de futuro, cū ipsa libertatę arbitrij,declaratum fuit Iosue.11. *Dixitque in corde suo*,Scilicet habuit intra se consilium, quid agere deberet, & egit istud,quod sequitur. *Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid.si ascenderit populus iste, vt faciat sacrificia in domo Domini in Ierusalem.* Scilicet Iero-

Quæst. præced.

F boam solicitus pro conseruatione regni, qđ nouiter acquisierat, cogitauit intra se, ꝙ si permitteret populus decē tribuū ascēdere in Ierusalem ad faciendum sacrificia tēporibus debitis, reconciliaret ipsi Roboā, & rediret totū regnū ad domū Dauid,sicut prius erat. *Et conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda* .s. reconciliabiť ei, qn̄ ascenderit in terrā suā, qa tēplum erat in terra Roboā. Et dixit ad dn̄m suū, s.ad dn̄m suū naturalē, vel antiquū, q erat Roboam, cui ex pgenie cōpetebat regnare.Ipse aūt Ieroboā nō erat dn̄s antiquus, cui cōpeteret ex pgenie, sed nouiter perturbato populo, factus fuerat rex, ideo credebat, ꝙ cessante perturbatione, rediret populus ad pristinū dn̄m. *Interficientque me,& reuertentur ad eum*.s.post-

G quam reconciliati fuerint ipsi Roboam, interficient me,quasi ego deceperim eos, vt repugnarent ipsi Roboam, vel ēt,quia Roboam reconciliatus eis, persuadebit ipsis,vt occidant me,quia ego offendi ipsum,vel quia me viuente, non erit ipse securus de Israelitis, ꝙ velint ei verè subijci. *Et excogitato cōsilio.fecit duos vitulos aureos*.i.cogitauit,ꝙ ipse posset euadere inconueniens supra positum, s. faciendo duos vitulos aureos, quos decem tribus colerent,& sic nō oporteret,quòd Israelitę ascenderent in Ierusalem ad faciendum sacrificia, nec reconciliarentur ipsi Roboam.

Quare Ieroboam motus est ad faciendum vitulos aureos. Quæst. XX.

H QVAERETVR, quod fuit fundamentū Ieroboā ad faciendū vitulos aureos. Rn̄dendum,ꝙ Israelitæ habebant legem, ꝙ ter in anno,s. in festo azymorum, & Pentecostes, & tabernaculorū ascenderent Israelitæ in locū Sanctuarij, & ꝙ non esset aliquis masculus in toto Israel, qui non ascenderet, Exod. 23. & 34. & Deut.16. erat aūt locus Sanctuarij nunc in Ierusalem, postq̄ Salomon ædificauerat tēplū, iō in Ierusalē oēs Israelitę ascendere debebant.Erat aūt Ierusalem in regno Roboam,s.in confinio Iudę & Beniamin:si ergo decē tribus ascenderēt illuc ter in anno,reconciliarentur Roboā.Istud aūt erat pp multa.Primò,qa sacerdotes, q erant in Ierusalem, & erant magnę auctoritatis in populo, psuaderent decem tribubus,ꝙ redirent ad

I Roboā,quia ille erat verus dn̄s,quia Deus promiserat manere regnū Dauid in sempiternū,p̄ced.lib.c.7. populus aūt faciliter assentiret sacerdotibus. Scđò,qa populus reliquerat Roboā ex perturbatione quadā subitanea, cū aūt multoties ascenderent in terrā Roboā, & ille loquereť eis pacificè, & ondēret se velle eis cōplacere,recōciliarenť ei. Tertiò,quia Roboā erat dn̄s antiquus,cū ipse & pater suus,& auus suus eēnt reges Israel,& Deus pmiserat eis regnū in sempiternū.Ieroboam aūt non erat dn̄s naturalis,ideo faciliter redirēt ad dn̄m priorē,& hoc tetigit Ieroboā, cū dixit,Cōuerteť cor populi huius ad dn̄m suū Roboā regem Iuda. Quartò, quia qn̄ Israelitæ de decē tribubus ascēderēt

K oēs in Ierusalē peregrinando, poterat hēre Roboā viros armatos de tribu Iuda,& Beniamin,qui opprimerēt,& interficerēt eos,nisi recōciliarenť Roboā.Quintò, qa non dimitteret eos exire de regno suo, vel saltē nō pmitteret introire in Ierusalē, si nō reconciliarenť ei, ipse tn̄ populus erat cupidus religionis, s. ad obseruandū legē de eūdo ter in anno in Ierusalē, iō reconciliarenť Roboā,vt pmitteret eos introire pacificè, & non infligeret multa alia dāna,quę inferre poterat. Si aūt decē tribus reconciliarenť Roboā, ad mandatum eius occiderēt Ieroboā,ideo ipse nesciebat aliquē modū p quē cōseruaret regnū,nisi vt iuberet decē tribubus nō ascēdere in Ierusalē ad sacrificia, & quia populus assuetus erat ter in anno sacrificare, ascēdendo in locū Sanctuarij,p̄ter alia sacrificia necessaria, q̄ erant in

in lege de qbus, Nu.28.& 29. & p totum Leuit. & in Deut. iō statuit eis duos vitulos aureos, in duobus locis Israel,in quibus facerent omnes cęremonias legales,quas facturi erant in Sanctuario Domini.

An peccaret Ieroboam faciendo vitulos. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius,an peccauit Ieroboā faciēdo istos vitulos aureos,vt non ascēderet ppl̄s in Sanctuariū Dn̄i. Aliqs dicet, ꝙ nō, qa Deus pmiserat ipsi Ieroboā facere domū fidelē,i. regnū sp durās, p̄ced.c. ergo licebat ei facere oīa illa, sine qbus nō poterat regnū esse ppetuū. Si tn̄ Ieroboā pmitteret decē tribus ascēdere in Ierusalē,nō posset regnū suū pmanere,qa conuerterenť subditi sui ad Roboā:ergo pmittebatur ei facere vitulos aureos,quos nō faciēdo depderet regnū: sic.n.est in iure humano,qa si cui delegať cā examinanda,cōmittunť oīa,sine qbus cā nō pōt examinari,ēt si ista nō exprimanť.Extra de offi dele.c.Preterea Rn̄dendū,ꝙ grauiter peccauit Ieroboā.Qđ patet,qa a Deo increpatus fuit valde,seq.c.& ꝫ.14.& in toto isto lib.& seq.& 2.Par.sępissime dr̄ de Ieroboam,ꝙ peccauit,& peccare fecit Israel. Fuit aūt peccatū Ieroboā in duobus. Primò,qa fabricauit vitulos aureos: nihil tn̄ erat magis phibitū in lege, q̄ fabricare idola, Exo.20. & Deut.4.& 13.& 17. nec erat aliqd, ꝙ tm̄ Deus abominareť, aut tā grauiter puniret, sicut ipm peccatum idolatrię,vt patet p̄ totā legē.Scđo peccauit, qa vetuit pplo ire in locū Sanctuarij·Deus tn̄ iusserat,ꝙ oēs masculi de Israel ascenderēt ter in anno ad locū Sanctuarij,Exo.23.& 34.& Deut.16. primū tn̄ erat graui⁹,qa est ꝯ primū p̄ceptū morale, scđm aūt erat cęremoniale,sed cęremonialia nō tm̄ obligabant, sicut moralia, cū ipsa moralia obligēt ſm nām, ēt si nō imponanť a legislatore,vt patet ad Ro.2.s.Gentes,q̄ legē nō hēnt, nāliter ea, q̄ legis sunt faciunt, dictante eis cōscientia. Ad rōnē in ꝯriū,s.ꝙ cùm pmitterenť Ieroboam regnū decem tribuū, pmittebanť ei agere oīa illa, sine qbus nō posset ꝯseruare illud,& sic erant vituli aurei. Dici pōt vno mō, ꝙ nō iubebatur Ieroboā, ꝙ hēret regnū decē tribuū, sed solū pmittebať ei quasi in gratiā, vñ nō erat obligatus ad suscipiēdū illud,sed poterat licitè viuere vita priuata,si vellet,iō a fortiori, si ipse videret aliqd,p qđ non poterat regnum tenere,quin offenderet Deum,vt sibi videbať,tenebať dimittere illud.Al̄r dici pōt, ꝙ Ieroboā non cogebať pdere regnū, aut facere vitulos aureos,quos coleret ppl̄s,qa ēt si solū cōsilio humano ageret,nullā spē habendo in Deo,poterat facere melius, s.ꝙ ædificasset vnū tēplū, sicut erat in Ierusalē, licet nō esset ita sumptuosū, & ibi faceret fieri p sacerdotes oēs cęremonias, q̄ fiebāt in tēplo Salomonis,& cogeret ppl̄m, nō ascēdere ī Ierusalē: tūc .n.tolleret incōueniēs,ꝙ ipse volebat,s.ꝙ nō reconciliareť ppl̄s Roboā,& ipse leuius peccaret,s. solum ī p̄cepto cęremoniali,faciēdo ꝙ extra tēplū fierent sacrificia,& tn̄ nō faceret vitulos,sed colereť Deus,sicut in Ierusalē, & tūc De⁹ faciliter remitteret istud peccatū, qa ante tpa Salomonis ppl̄s sacrificabat in excelsis, & tn̄ Deus nō puniebat istud peccatū, licet dicať, ꝙ eēt peccatū s̄.3.Al̄r ēt pōt dici,ꝙ si videret Ieroboā,ꝙ necesse erat ipm pdere regnū,& mori,si nō faceret ꝯ legē,tenebať nō facere ꝯ legē,s. non fabricādo vitulos, nec ēt vetādo pplo ire in Sanctuariū Dn̄i. Vñ licet eēt parua p̄uaricatio,nō pmittere ppl̄m ire in Sanctuariū, faciēdo aliud Sanctuariū,& nō colēdo idola, tn̄ ēt potius dūisset mortē subire Ieroboā,q̄ vetare pplo ire in Sāctuariū. Al̄r ēt dici pōt, ꝙ peccauit Ieroboā faciens idola,qa nō credidit Deo:nā De⁹ dixit ei,ꝙ si ipse ambularet ī mādatis eius,sicut ambulauit Dauid, faceret ei domū fidelē:credere debebat ergo certissimè Ieroboā,ꝙ pmittēdo ppl̄m ire ī tēplū ad adorādū Deū,nō poterat pdere regnū,qa De⁹ pmiserat ei regnū ęternū, si coleret ipm,iō nō solū peccauit Ieroboā ī idolatria,

Grauiter peccasse Ieroboā faciendo vitulos.

A & faciendo, quòd populus non iret in Sanctuarium, sed etiam peccauit tertiò,diffidendo de Deo,qui promiserat ei conseruare regnum, si coleret ipsum.

Quomodo potuisset regnum Ieroboam conseruari, etiam si ascendissent in Sanctuarium. Quæst. XXII.

QVAERETVR vlteri⁹,qūo poterat ꝯseruari regnum Ieroboā,pmittendo ascēdere decē tribus in Sanctuariū, qa sequerenť tunc oīa motiua, q̄ s̄. assignata sunt,ad reducēdū ipm ppl̄m ad Roboā.Rn̄dēdum,ꝙ ex hoc Ieroboā deliberauit facere vitulos aureos,quia videbať ei difficile,ꝙ ppl̄s iret in Ierl̄em,& nō ꝯuerteret ad Roboā.Fuit tn̄ ꝯsiliū Ieroboā,tanq̄ hoīs diffidētis de pmissione Dei,qa Deus pmiserat ei ꝯseruare sibi regnū si coleret eū, p̄ced.c. iō credere dēbat, ꝙ ipse

B daret modū, ꝙ licet ppl̄s ascēderet in Scuariū, nō cōuerteret ad Roboā. Itē dato, ꝙ De⁹ nō pmisisset ei,ꝙ ꝯseruaret sibi regnū,si coleret eū,credere dēbat,quòd De⁹,q dederat ei regnū,cū non eēt de pgenie regū,ꝯseruaret ei illud,dū coleret ipm.Modus aūt erat ex parte Dei,ꝙ ipse incuteret tm̄ timorē Roboā,vt nō auderet repugnare Israelitis venientibus in Scuariū, nocēdo eis in aliquo:nec auderet psuadere eis,ꝙ redirēt ad ipm. Vel potius moueret cor Roboā ad diligendū Ieroboā,ita vt nullo mō desideraret subtrahere ei subditos suos,& ꝯtētus eēt hr̄e duas trib⁹,quas hēbat. Istud āt facile erat Deo,qa ī manu ei⁹ sunt corda nr̄a,& pōt mouere illa quocūq; voluerit, Prou.21.s. Cor regis in manu Dn̄i,& quocūq; voluerit vertet illud. Vñ aliqn̄

C inclinat nos Deus in amorē,vel timorē,aut in alias passiōes,sicut ei placet, vt patet Leu.26.& Deut.28. Istud aūt maximè appet,qa quolibet anno De⁹ faciebat maiora ī Israel,s. qa ter in anno quolibet ascēdebant oēs masculi de Israel in locū Scuarij,& manebāt vrbes eorū vacuę,vel saltē manebant ibi solę feminæ,& tn̄ hostes,q erant ī circuitu Israel, sciētes vrbes esse vacuas, nūq̄ ascēdebāt ad capiēdū illas, qa vel n̄ audebāt,Deo incutiēte eis timorē,aut nō desiderabāt p tunc capere illas,qa Deus mouebat illos ad non desiderādū, vt patet Exo.34.s.Cū tulero Gentes a facie tua,& dilatauero terminos tuos,nullus insidiabiť terrę tuę,ascendente te, & apparente in ꝯspectu Dn̄i Dei tui ter in anno. Multis alijs modis Deus facere poterat, ꝙ q̄q̄ ascēde-

D rent decē trib⁹ in Ierusalē, nō pderet Ieroboā regnū. *Et dixit eis*.s.ad decē trib⁹. *Nolite vltra ascendere in Ierusalem* .s. hucusq; ꝯsueueratis ire in Ierl̄em ad sacrificādū Dn̄o,nūc aūt nō eatis. *Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti*.i. hactenus ibatis in Ierusalem ad adorādū Dn̄m,sed nūc habetis hic Deos vestros, q eduxerūt vos de terra Aegypti ppinquos, iō nō oportet, vt eatis in Ierusalē,& frustra laboretis. Dixit aūt,q eduxerūt te de terra Aegypti,quia istud est maximū bn̄ficiū, quod Deus fecerat Israelitis, & pro hoc colebant eū, ideo si isti erant dij, qui eduxerant Israel de Aegypto, frustra erat ire ad aliū locū ad colendū Deum. *Posuitq; vnum in Bethel, & alterum in Dan* .i. posuit vnum de istis vitulis in vrbe Bethel,& alterum in vrbe Dan.

E *Bethel, & Dan in quibus posuit Ieroboam vitulos aureos, quæ loca erant. Quæst. XXIII.*

QVAERETVR de istis locis,q̄ loca erāt. Quidam dicūt, ꝙ erant duo capita montiū sibi ppinquorum,& in vno erat vnus vitulus aureus,& in alio alius. Sed istud non stat, qa Dan erat quędā ciuitas maximè aqlonaris in terra Israel,vt patet Ios.19.& Iud.18.ideo qn̄ scriptura sępe vult ponere terminū aqlonarem, & meridianū terrę Israel,ponit Dan & Bersabee,p̄ced.li. c.17.& 24.& s̄.4.s.Bersabeę erat in parte meridiana, & Dan in parte aqlonari. Bethel tn̄ est versus meridiem terrę Chanaā,iō nō erāt ista duo loca simul. Sed dicēdū,ꝙ erāt duę vrbes maximè distātes in terra decē tribuū Israel.s.Dan ad aqlonē,& Bethel ad meridiē. Sed tūc diceť, qūo poterat esse vnus vitulus aureus in Bethel,

thel,qa Bethel erat ciuitas in tribu Beniamin, vt patet F
Ioſ.18.ſed tribus Beniamin non erat ſubdita Ieroboã,
ſed ipſi Roboã,iõ nõ poterat ibi poni vitulus. Aliq̃ di-
cunt, ꝙ Bethel nõ accipit̃ hic, ꝓ noĩe ꝓprio ciuitatis,
ſed ꝓ cõi,ſ.ꝙ vocaret̃ Bethel,qđ ĩterpretat̃ dom⁹ Dei,
eo ꝙ poſitũ fuerat ibi idolũ, qđ vocabat̃ Deus decẽ tri
buũ. Patet ẽt hoc, ꝙ iſta ciuitas interdũ vocat̃ Betha-
uen, vt patet ſepe in ꝓphetis minoribus, & dr̃ Betha-
uẽ,i.domus idoli,eo ꝙ erat ibi idolũ. Sed dicendũ ſ͠m
quoſdã, ꝙ nullũ iſtorũ erat nomẽ ꝓpriũ illius ciuita-
tis,ſed erat quoddã aliud nomẽ.Sed dicẽdũ,ꝙ nõ ſtat,
qa tũc nõ ſolũ vocaret̃ vna ciuitas iſtarũ Bethel,ſed ẽt
ambę,qa ambę erãt dom⁹ idoli. Itẽ lr̃a ponit hic illas,
tãq̃ duas ciuitates ſub noĩb⁹ ſuis ꝓprijs, cũ dicit, ꝙ po-
ſuit vnũ vitulum in Dan,& aliud in Bethel. Alr̃ igitur G
dicendũ, vt qdã volũt,ſ. ꝙ iſtud idolũ eẽt in Bethel,i.
apud vrbẽ Bethel: nã Bethel erat in fine terrę Benia-
min in latere aquilonari eius,& latus meridianũ terrę
Ephraim coniungit̃ lateri aquilonari Beniamin,iõ po
terat eẽ idolũ iſtud ĩ aliquo tẽplo in fine terrę Ephra-
im,& eẽt apud Bethel, & ſic interdũ dr̃ aliqđ eẽ in ali
quo loco,quia eſt apud illud. Sed iſtud nõ multũ ſtat,
qa Bethel vr̃ eẽ ciuitas,vt patet ſeq.c. cũ dicat̃ de falſo
Propheta,ꝙ habitabat in Bethel. Etiã rex habitabat in
Bethel,iõ vr̃ ꝙ iſta erat ciuitas: ſic.n.patet ſeq.lib.c.23.
.ſ. Altare,qđ erat in Bethel,deſtruxit Ioſias. Dicẽdũ tñ,
ꝙ Bethel iſta erat q̃dã ciuitas, ſed dr̃t ab illa Bethel,q̃
erat in ſorte Beniamin, ſicut Bethleẽ eſt in tribu Iuda
Matth.2.& Mich.5.& ẽt eſt in tribu Zabulon, Ioſ.19. H
Sic ẽt Aſſor eſt ciuitas ĩ ſorte Iudę,Ioſ.15.& ẽt eſt alia
Aſſor in tribu Nephthali,Ioſ.19. Alr̃ aũt poteſt dici,ꝙ
iſta Bethel erat illa met,q̃ eſt in tribu Beniamin,& iſta
eſt in qua erat idolũ, habuerũt tñ eã viri Ephraim; qa
fortè ipſi tradiderũt aliq̃ vrbẽ ſuã viris Beniamin,& vi
ri Beniamin tradiderũt ei Bethel. Sic.n.Ierl'em erat de
ſorte Beniamin, Ioſ.18.& tñ habitauerũt eã filij Iuda,
& ipſi pugnauerunt contra Gentiles habitatores iſto-
rum locorum, Ioſue 15.& Iud.1. Et iſtud tenetur co-
muniter,& de hoc declaratum eſt Ioſue 7.

Ieroboam quare fecit duos vitulos, & non vnum tantum.
Quæſt. XXIIII.

QVAERETVR vlterius,quare voluit Ieroboã facere I
duos vitulos, qa ſufficiebat, ꝙ faceret vnũ quem
colerẽt Iſraelitę. Itẽ vr̃, ꝙ ipſe potius debuiſſet facere
vnicũ vitulũ,& ponere illũ in vnico tẽplo, ad qđ ꝯue-
nirẽt oẽs Iſraelitę,& patet hoc,qa Ieroboã trãſferebat
Iſraelitas a cultu Dei ad cultũ idolorũ, & hoc ſolũ, vt
nõ hẽrent occaſionẽ aſcẽdendi in Ieruſalẽ,& reconci
liarẽt Roboã.dẽbat ergo ab hoc trãſferre eos, q̃to mi
nus poſſet tenẽdo aliq̃ ſimilitudinẽ cũ cultu Dei, ne
Iſraelitæ abhorrerẽt,oĩmodã mutationẽ ſubito fieri.
Cũ ergo inter Iſraelitas eẽt vnicus locus, vbi fierẽt ſa-
crificia,Leu.17.& Deut.12.ita debuiſſet Ieroboã ꝯſti-
tuere vnicũ locũ,& ibi ponere vnicũ vitulũ. Rñdẽdũ,
ꝙ Ieroboã voluit plures facere vitulos pp duo, eo ꝙ
duo motiua erant,pp q̃ ſimulabat ipſe, ſe facere hoc. K
Pro quo ſciendũ, ꝙ Ieroboã ſ͠m veritatẽ nõ moueba-
tur ad faciendũ iſta idola,niſi,vt populus nõ aſcẽderet
in Ieruſalem,& ꝯuerteret̃ ad Roboam, vt patet in lr̃a:
iſtud motiuũ tñ nõ dixit ipſe rex pplo,ſed intra ſe co-
gitauit, vt patet ſ. Finxit aũt, ꝙ nolebat populũ ire in
Ieruſalem pp duo. Primũ, qa ſuperuacuũ erat, innuẽs
ꝙ determinatio legis,ſ.ꝙ eẽt vnicus locus Scũarij, nõ
eſſet neceſſaria, qa Deus vbiq; eſt, iõ nõ magis in vnõ
loco q̃ in alio coli põt. Ad hoc aũt ꝯueniebat potius,
ꝙ ipſe faceret multa tẽpla q̃ vnicũ, vt ſic innueret, in
multis locis & vbiq; poſſe Deũ æqualiter coli. Si aũt
vnicũ tẽplũ feciſſet, videret̃ coincidere, cũ poſitione
legis,ſ.ꝙ Deus ꝯueniẽter colebat̃ ſolũ in vno loco: fuit
ergo cõueniẽs, ꝙ ad minus faceret duo tẽpla, & pone
ret duos vitulos. Scđũ motiuũ erat,qa ſignificabat Ie
roboã,ꝙ faciebat hoc ad tollẽdũ laborẽ ppl'i. ſ.qa dif-
ficile erat,& laborioſũ, ꝙ de toto Iſrael cõgregarent̃
in Ierl'em ad feſtiuitates,iõ poſuit duo loca, vt quędã
pars regni iret ad vnũ locũ,& alia ad aliũ,& ſic eẽt fa-
cile cuilibet ire ĩ ſanctuariũ: fuit ergo cõueniẽs poni
ad min⁹ duo loca,& fuerũt iſta Bethel, & Dan, eo ꝙ
vnũ erat in extremitate meridiana decẽ tribuũ. ſ. Be-
thel,& aliud erat ĩ parte aqlonari. ſ. Dan. Et ꝯueniẽter
ĩ vrbe Dan poſitũ fuit idolũ, qa ibi ꝯſueuerat a princi-
pio hr̃i idolũ. ſ. idolũ Michę. Nã ex eo die quo filij Dã
acceperũt ciuitatẽ illã de manu Laiſenorũ poſuerũt
ibi idolũ, qđ rapuerãt de domo Michę, & manſit ibi
vſq; ad diẽ captiuitatis ciuitatis illi⁹ Iud.18. ſ. mãſit vſ-
que ad tp̃a Samuelis, vt ibi declaratũ eſt: nũc ergo ꝯue
niẽter ibi idolũ poneret̃, qa nõ hr̃ent illud moleſtũ vi
ri Dan. Ad rõnẽ in ꝯriũ. ſ. ꝙ deberet eẽ vnicũ tẽplũ,&
vnic⁹ vitulus factus a Ieroboã. Dicẽdũ, ꝙ Ieroboã nõ
intẽdebat cõcordare legi. ſ. ꝙ Deus in vnico loco co
leret̃,ſed potius volebat innuere, ꝙ ſicut De⁹ vbiq; eſt,
ita vbique poteſt coli, & ad iſtud conuenientius erat
fieri multa templa, quam vnicum.

Quare Ieroboam potius fabricauit vitulos, quam alias imagi-
nes deorum Gentilium. Quæſt. XXV.

QVAERETVR vlterius, cũ Ieroboã vellet deducere
ppl'm ad colẽdũ imagines, cur potius fabricauit
eis vitulos, q̃ aliq̃ aliã imaginẽ, cũ eẽnt tũc apud Gẽti-
les dij multarũ figurarũ. Rñdendũ, ꝙ magis propin-
quũ fuit hoc rõni, q̃ facere Deos alterius figurę. Vo-
luit.n. Ieroboã tales Deos Iſraelitis fabricare, de qbus
veriſimiliter poſſẽt cogitare, ꝙ erãt dij. eſt aũt Deus,
ſ͠m oẽs æſtimãtes aliqd viuẽs, & operãs, iõ id, qđ ma-
gis accedit ad nãm viuẽtis, facilius credi põt eẽ De⁹.
Iſraelitę aũt in Aegypto, q viderãt Deũ Apim, q apud
Aegyptios ſingulis annis appet, & ante eos currit, &
de manu eorũ cibũ ſumit, & aliqua futurorũ ſigna
oñdit,& cũ una die apparuerit ĩ anno, nõ apparet po-
ſtea in toto illo ãno: Eſt aũt dies cert⁹, ĩ quo appet, &
tũc Aegyptij p̃ſto sũt celebrare magnã feſtiuitatẽ, &
occurrere ei cũ oĩ gñe vaſorũ muſicorũ de quo late
dictũ eſt, Exo.2.& 32. ĩter Aegyptios ergo null⁹ Deus
ĩ cõparatione huius hr̃ ĩ aliqua veneratione, iõ Iſraeli-
tę, q ĩ Aegypto fuerũt multo tp̃e, ſępe uiderũt iſtum
Deũ Apim ĩ forã bouis p̃cedẽre Aegyptios, & ipſi eũ
coluerũt cũ cæteris Aegyptijs. Et iſta fuit cã, quare in
exitu de Aegypto nõdũ plenis quatuor menſibus ab
exitu cũ Moyſes eẽt cũ Deo in mõte, accipiẽdo legẽ,
Iſraelitæ fabricauerũt ſibi Deũ, & nullã aliã formã fe-
cerũt niſi uitulũ, Exo. 32. Ita ergo nũc memoriã hñ-
tes illius Dei Aegyptiorũ, quẽ ueriſimilius Deũ puta
bãt, fabricauerũt mãdato Ieroboã uitulos. Itẽ iſtud fa-
ctũ ẽ, ĩtroducẽdo auctoritatẽ Aarõ, q erat sũm⁹ facer
dos, & Deo acceptabilis, & tñ ipſe fabricauit uitulum
Exo.32. Itẽ plurimi Iſraelitarum putauerunt, ꝙ cũ iſte
eſſet Deus uiuens, potẽs moueri ante eos, iſte erat, q
eduxiſſet eos de Aegypto, & ob hoc fabricato uitulo
per Aaron cantauerunt: Ecce dij tui Iſrael, qui eduxe
runt te de terra Aegypti, Exo.32. Nunc igitur tenen-
tes eandem opinionem, fabricauerunt uitulos, & di-
xerunt, Ecce dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra
Aegypti, ut patet in litera: Nulla ergo alia imago con
uenientior uiſa eſt.

Ieroboam quomodo perſuaſit Iſraelitis, adorare Deum in duo-
bus locis. Quæſtio. XXVI.

QVAERETVR ulterius, quomodo potuit Ieroboã
perſuadere Iſraelitis, quòd colerent Deum in
duobus templis, nam ſecundum legem Leuit.17.&
Deut.12. ſtatutum erat unicum eſſe locũ ſanctuarij.
Reſpon-

Reſpondendum ſecundum Ioſephum 8. Antiqui- A
tatum, quòd perſuaſit hoc quadam ratione quaſi na-
turali: dixit enim quòd Deus vbique eſt: ideo non ma-
gis in vno loco, quàm in alio coli poteſt; ſi enim Deus
eſſet vt homo, qui vnicum locum habet, conueniens
erat in eodem loco eum ſolum coli: quia tamẽ Deus
vbique eſt, non magis poteſt impendi ei cultus in vno
loco, quàm in alio. Et ſi fortè aliquis de populo dice-
ret, cur Deus iuſſit in vnico loco fieri templum. Re-
ſponderet Ieroboam, iſtud factum fuiſſe ad maiorem
ſolennitatem, vt omnis populus appareret ibi: & ta-
men nihil prohibet Deum vbique coli: & quia ſine
maiori labore erat, in multis templis eum coli, quàm
in vnico, voluit conſtituere multa templa. Fortè etiã
Ieroboam dixit Iſraelitis, quòd tribus Iuda, & Benia- B
min erant hoſtes ipſorum: & ſi aſcẽderent in terram
eorum ad Sanctuarium, poſſent eis nocere: ideo lici-
tum erat ipſis colere Deum in terra ſua. Iſta autem
ſatis ſunt colorata. Sed potius videtur, quòd Iero-
boam manifeſtè transferret Iſraelitas ad idolatriam:
nam non ſolum fecit eſſe multa templa, ſed etiam
conſtituit ſacerdotes quoſcunque de populo, qui non
erant de filijs Leui, vt patet in litera: ſed iſtud contra
legem erat, Numeri 3.& 16.& 18.

Quomodo perſuaſit adorare vitulos.
Quæſt. XXVII.

QVAERETVR vlterius, quomodo Iſraelitæ po- C
tuerunt perduci ad hoc, quòd colerent vitu-
los. Reſpondet Ioſephus, quòd inducti ſunt
ad hoc ſub nomine religionis, ſcilicet, tanquàm co-
lerent Deum in effigie illorum vitulorum, ſicut nos
Sanctorum habemus imagines. Sed objicitur, quia
dicitur hic, Ecce Dij tui Iſrael: & ſic vocauit plures
Deos, & tamen contra cultum Dei eſt plures nomi-
nari Deos, Exodi 20. & Deuteronom. 4. & 5. Sed
dicunt quidam, quòd accipitur plurale pro ſingulari
ex conditione idiomatis Hebraici, ſic patet Exo. 32.
Scilicet, Ecce Dij tui Iſrael, & tamen ibi vnicus vitu-
lus erat. Sed iſtud non ſtat: quia ſi intendiſſet Iero-
boam Deum colere in vitulo, vel innuere populo, D
quòd in vitulo Deum colerent, non deberet facere
duos vitulos, ſed vnicum, vt ſignificaretur vnitas Dei:
fecit tamen duos vitulos, & dixit, Ecce Dij tui Iſrael:
ergo videtur, quòd voluit innuere plures Deos. Item
Ieroboam ſciebat, quòd Deus puniuiſſet valde Iſrae-
litas, quando fabricauerunt vitulum in deſerto: ideo
ſi ipſe vellet colere Deum, non debuiſſet fabricare
imaginem vituli. Sed videtur, ꝙ Ieroboam rationa-
biliter debuiſſet facere vnicum templum in terra ſua,
& ibi nullam ponere imaginem, ſed facere omnes cę-
remonias legales, quæ fiebant in Ieruſalem, & tunc
non erraret à lege, niſi quia extra vnicum locum San
ctuarij faciebat ſacrificia. Ad iſtud autem ipſe pote-
rat oſtendere cauſam rationabilem, aut veriſimilem, E
ſcilicet, ꝙ propter hoſtilitatem, quã habebant decem
tribus cum Iuda, & Beniamin, non deberent ire in Ie-
ruſalem, & ob hoc, ꝙ liceret eis in terra ſua facere tẽ-
plum ad colendum Deum. Ieroboam tamen omni-
no deuiauit a lege, ſ. quia conſtituit imagines, tanquã
Deos, quod erat potiſſimè contra legem. Etiam fabri-
cauit templa in diuerſis locis: Etiam conſtituit ſacer-
dotes nõ de Leuitis, ſed quilibet de populo efficieba-
tur ſacerdos. Vnde nihil de lege videbatur cuſtodiri.
Dicendum igitur rationabiliter, quòd Ieroboam vo-
luit totaliter detrahere intentionem Iſraelitarũ a tem
plo Ieruſalem, ne illuc euntes reconciliarentur Ro-
boam. Iſtud autem viſum eſt ſibi, non poſſe facere,
niſi deducendo populum ad opinionem totaliter cõ-
trariam. Erat autem poſitio legis, quòd Deus in vno
loco coleretur, & ſine imagine: ſi autem Iſraelitæ ha-
buiſſent vnicum locum, & ſine imagine in terra Iero-
boam, putarent aliquid ſibi deeſſe ad obſeruationem
legis, ſ. quia non colebant in illo loco, in quo Deus ſta
tuerat, ſ. in Ieruſalem: ideo deſiderarent ire in Ieruſa-
lem: voluit ergo totaliter Ieroboam agere contra le-
gem, ſ. introducendo imagines, & multa templa: Et
tunc, cum Iſraelitæ viderent ſe nihil ſeruare de lege,
quam olim ſeruabant: ſed totaliter eſſe in opinione
contraria, non inclinarentur ire in Ieruſalẽ, tanquam
illud ſibi deeſſet ad complementum legis: Sed voluit
Ieroboam, ꝙ ſicut populus Iſrael, & Iuda erant nunc
hoſtes: ita modi colendi Deum inter ipſos eſſent ni-
mis diuerſi. Ideo putandum eſt, ꝙ Ieroboam voluerit
oſtendere, illos vitulos eſſe Deos, qui eduxerunt Iſrae-
litas de Aegypto: & quia in lege Moyſi non fuerat in-
troductus talis modus deitatis; cõſequenter nõ opor-
tebat fieri aliquem modum cæremoniarũ iſtis Dijs,
de cæremonijs illis, quæ iubebantur in lege Moyſi. *Et*
factum eſt verbum hoc in peccatum. Ideſt, Iſta fabricatio vi-
tulorum reputata eſt Ieroboam ad magnum pecca-
tum. *Ibat enim populus ad adorandum vitulum vſque in Dan.*
Ideſt, Ibat vſque ad ciuitatem Dan: quia ibi erat vnus
de vitulis, vt patet in litera. Et non eſt intelligendum,
quòd omnis populus decem tribuum iret in Dan, ſed
quædam pars eius. Nam propter hoc poſuerat duos
vitulos, vnum in Dan, & alterum in Bethel, vt ſic pars
populi iret ad vnum templum: & pars populi ad alte-
rum. *Et fecit phana in excelſis.* Ideſt, Fecit templa, &
altaria in montibus, & collibus. Poſſunt vocari ex-
celſa iſta duo templa, ſcilicet, in Dan, & in Bethel, in-
telligendo, ꝙ nulla alia templa, vel altaria in tota ter-
ra eſſent Ieroboam. Et vocantur excelſa, ſecundum
conſuetudinem legis, omnia loca, in quibus fiebant
ſacrificia, præter ipſum templum Dei. Sic patet ſu-
pra tertio, cum dicitur, quòd populus immolabat in
excelſis, & ꝙ in Gabaon erat maximum excelſorum:
& tamen Gabaon ciuitas erat, in qua erat altare Do-
mini, vt patet ibidem. Aliter poteſt intelligi, quòd
præter iſta duo templa magna Dan, & Bethel, in qui-
bus erant vituli, eſſent multa alia altaria in montibus,
& collibus, vt haberet populus opportunitatem, fa-
ciendi ſacrificia in multis locis. Iſtud etiam fuit in
tribu Iuda, & Beniamin, vt patet ex proceſſu libri
iſtius, & ſequentis. *Et ſacerdotes de extremis populi, qui*
non erant de filijs Leui. Ideſt, Fecit ſacerdotes, qui non
erant de ſtirpe Leui, ſicut lex iuſſerat, ſub pœna mor-
tis imponens, ne quis accederet ad altare, præter fi-
lios Leui, Numeri 3.& 18. Ipſe autem conſtituit ſacer-
dotes de extremis populi, ideſt, de minoribus viris to-
tius populi. Extremum enim eſt duplex, ſcilicet, ſu-
perabundans, & deficiens: extremum ſuperabun-
dans vocantur viri multum honorati, & quaſi prin-
cipes populi: extremum deficiens ſunt infimi de to-
to populo: ideo poſſunt hic accipi extremi de popu-
lo, ideſt, principes, & optimi: & eſt ſenſus, quòd
noluit, Leuitas eſſe ſacerdotes, ſed principes popu-
li fecit ſacerdotes. Et huic conſonat, quòd ipſemet
Rex factus eſt ſacerdos. Nam ipſe offerebat ſacrifi-
cia ſuper altare, tanquam ſacerdos, vt patet ſequen-
ti cap. Vel poteſt intelligi, quòd minores de popu-
lo facti ſunt ſacerdotes: & iſtud videtur eſſe, vt poſ-
ſet haberi copia ſacerdotum, quod non fieret, ſi ſo-
li principes magni efficerentur ſacerdotes: & huic
conſonat, quod habetur ſecundo Paralipomenon
decimotertio. Scilicet, Quicunque venerit, & ini-
tiauerit manum ſuam in tauro, in bobus, & arieti-
bus ſeptem, fit ſacerdos eorum, qui non ſunt Dij.

Quomodo Ieroboam persuasit populo, quòd essent sacerdotes de populo, & non de Leuitis. Quæst. XXVIII.

QVAERETVR quomodo potuit Ieroboam persuadere Israelitis, quòd essent sacerdotes de populo, & non de Leuitis, sicut erant in Ierusalem. Respondendum est, quòd Ieroboam faciliter hoc persuasit: nam cultus vitulorum differebat nimis a cultu Dei, secundum legem Moysi: ideo non solum in ritu colendi, sed etiam in ministris poterat esse differentia: nam variato principali, s. Deo, qui colebatur, poterant reliqua variari. Etiam quia populo hoc placeret, quod essent sacerdotes de omnibus tribubus. Item, quia sic fuerat a principio, & fiebat inter omnes gentes, quod ipsi primogeniti haberent præcipuũ honorem in sacrificando; cæteris tamen licebat facere sacrificia. Item argueret quadam ratione quasi naturali, s. Deus non est acceptor personarum, Deut. 1. & 10. Ideo quicunque voluerit recto animo colere ipsum, acceptabitur ab eo, sed sacerdotes colebant Deũ specialiter, ideo ad quemcunq; poterat pertinere fungi sacerdotio. Ista ratione vtebatur Chore, & socij sui contra Moysen, & Aaron, pro summo sacerdotio Aaron: & pro sacerdotio minori stirpis suæ: quia volebãt isti, quod ad totum populum pertineret, eo quod omnes erãt viri Sancti. Vnde dixerunt ad Moysem, & Aaron: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo Sanctorum est, & in ipsis est Dominus: cur eleuamini super populum Domini, s. accipientes vobis sacerdotium, Num. 16.

Quo motiuo Ieroboam fecit sacerdotes de populo. Quæst. XXIX.

QVAERETVR vlterius, quod fuit motiuum Ieroboam ad faciendum sacerdotes de populo, & non de filijs Leui. Respondendum, quod istud poterat esse, ad faciendam diuersitatem inter cultum, quem ipse nunc introducebat, & cultum Dei, qui pręexistebat: nam cultus prior erat per sacerdotes de stirpe Leui: nunc autem voluit Ieroboam, de omni populo esse sacerdotes. Secundo hoc esse potuit, quia fortè interdum deficerent sacerdotes de Leuitis: & tũc populus, vt haberet ministros, iret in Ierusalem ad sacrificia, quæ ibi fiebant: iõ vt nunquam deessent sacerdotes, constituit eos de populo. Tertio hoc potuit esse: quia oẽs Leuitæ recesserunt de terra decem tribuũ propter vitulos factos: si tñ sacerdotes essent solũ de Leuitis, oporteret populum ire in terram Iuda ad sacrificia: iõ constituit de populo in defectum eorũ. Istæ causæ sm quosdam sunt verisimiles, & ista vltima vr potissima, & tñ nõ est; qa non cõstituit Ieroboam sacerdotes de populo, quia recesserunt Leuitę: nã anteq̃ recederent, constituit sacerdotes de populo: immo ista fuit causa, quare recesserunt Leuitę de decem tribubus, s. quia iã ipsi non ministrabant in officijs suis, & cõsequẽter nõ habebãt redditus aliquos, sed populares vsurpauerant hæc, sic patet 2. Paral. 11. s. Sacerdotes, & Leuitę, q erãt in vniuerso Israel venerunt in Ierusalẽ, eo quod abiecisset eos Ieroboã, & posteri eius, ne Sacerdotio Dñi fungerentur. Dicendũ igitur, quod motiuũ Ieroboã fuit, vt placeret populo. Erat enim sacerdotium magni honoris inter Israelitas, & magnorum reddituum: ideo Israelitæ pugnauerũt cõtra Moysen, & Aaron, quod ipsi vsurparent sibi sacerdotiũ, & p hoc dominarẽtur sup populum, Nume. 16. Deus autem abstulit ibi istam contẽtionem. Erat igitur populus cupidus sacerdotij, sed non audebat vsurpare illud propter legem, & principes vetantes. Nunc autem Ieroboam, vt posset populum inducere ad alia, quę ipse volebat, voluit complacere ei in hoc, s. quod essent sacerdotes de popularibus.

F *Quare Deus non puniuit Israelitas, vsurpantes locum sacerdotum. Quæst. XXX.*

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus non puniuit Israelitas de decem tribubus, vsurpantes locum sacerdotum: nam Deus dixerat, quod quicunque accederet ad ministrandum, si non esset de stirpe Aaron, moreretur, Nume. 3. & 18. Item patet hoc in exemplo: quia Chore, & ducenti quinquaginta socij sui voluerunt vsurpare sacerdotium, offerendo thus coram altari, & omnes simul cremati fuerũt, Nume. 16. Rex quoque Ozias, qui alio nomine vocatur Azarias, voluit offerre thymiama, & percussus est lepra in fronte, fuitque leprosus vsque ad mortem, G sequenti lib. cap. 16. & 2. Paralip. 26. Responderi potest vno modo secundum quosdam, quod istud factum est ex misericordia Dei, qui expectabat cõuersionem Israelitarum: vnde misit Prophetam ad eos, sequenti cap. & si voluissent reuerti ad eum, libenter remisisset eis præterita mala. Sic etiam tolerauit multo tempore, quod idola colerent, mittendo ad eos Prophetas, quos non exaudierunt, quousque facta est insanabilis plaga eorum, & fecit illos duci de terra sua in terram Medorum, & Persarum, sequenti libro, capitulo decimoseptimo. Sed dicendum, quòd ista responsio potest esse conueniens, si quæratur, quare Deus non puniuit illos cum colerent idola: nam ex sola misericordia tandiu expectauit. Et tamen de sacerdotibus H non est eadem responsio.

Vnde dicendum, quòd dato, quòd Deus vellet se rigorosè habere cum Israelitis, non debebat eos occidere propter hoc, quòd efficiebantur sacerdotes: quia lex data, Numeri 3. & 18. Non se extendebat ad istos: sed solum ad illos, qui vellent in templo Domini coram altari suo ministrare, si non essent de stirpe Aaron: isti tamen non ministrabant Deo, sed idolis: etiam non ministrabant in templo Domini, sed in templis prophanis: ideo non obligabat eos lex illa; & sic non magis peccarent Israelitæ, quòd populares facerent sacrificia illis vitulis, quàm quòd sacerdotes facerent: sed peccabant in hoc, quòd colebant idola.

I *Constituitque diem solennem.* Scilicet, Magnæ festiuitatis, in quo conueniret populus ad sacrificia. *In mense octauo, quintadecima die mensis.* Iste est mensis October, qui secundum Hebræos est octauus, eo quòd incipiunt menses suos in Martio.

In similitudinem solennitatis, quæ celebrabatur in Iuda. Idest, Quæ celebrabatur in Ierusalem, vbi erat templum, & seruabantur cæremoniæ legis. Dicitur festiuitas ista similis festiuitati terræ Iuda, scilicet, festiuitati tabernaculorum: quia sicut illa celebrabatur die quintadecima mensis: ita ista cœpit die quintadecima. Et tamen differebat: quia illa erat in mense septimo. Leuitici vigesimotertio, & Numeri vigesimonono. Ieroboam autem celebrauit nunc K in octauo mense solennitatem.

Quare mutauit Ieroboam Deum colendi ritum. Quæst. XXXI.

QVAERETVR, quomodo potuit celebrare octauo mense solennitatem, quæ erat in mense septimo: & cum vellet eam celebrare, cur non celebrauit tempore suo. Ad primum dicẽdum, quod Ieroboam mutata deitate vera in vitulos aureos, mutauerat etiã ritum colendi. Sicut igitur fecit esse multa templa, & sacerdotes de popularibus, quod erat cõtra legẽ: ita ẽt fere mutauit oẽs alias cęremonias. Inter istas erat constitutio certi tẽporis ad celebrandũ festiuitates,

uitates, de quibus Leuit. 23. & Nu. 28. & 29. Ieroboam autem iam non seruauit istas solennitates: nam non celebrauit festum azymorum, pentecostes, clangoris, propitiationis, tabernaculorum, & neomeniarum, sicut a lege constitutum erat: sed constituit solennitates, quot voluit, & quando voluit: ideo extra tempora determinata a lege celebrauit solennitates. Patet hoc, quia dicitur: Constituitque diem solennem. scilicet, non celebrauit diem solennem, q ex lege constitutus erat, sed ipse ex corde suo constituit festiuitatẽ, quãdo voluit. Ad secundum dicendum, quod Ieroboam fortè voluit istã solennitatem facere, eo modo, quo fiebat in templo Domini in terra Iuda: & tamen non occurrit sibi tũc celebrare. Causa huius fuit: quia vt dicit Iosephus 8. Antiquitatũ, fuit cõstitutus Ieroboã in regẽ pauloante festum scenophegiæ, siue tabernaculorũ, quod idẽ est: & tũc populus ascensurus erat in templũ Domini in Ierusalem: ipse aũt timuit, quod conuerterent ad Roboam, vt dictũ fuit supra; ideo excogitauit facere vitulos, quos colerent Israelitæ; & quia non potuit istos facere ante festum tabernaculorũ, quod erat die quintadecima mensis septimi, transtulit ad aliũ mensem, scilicet, octauum, & celebratum est festum die quintadecima mensis eius, sicut celebrabatur in mẽse, præced. Simile enim fiebat interdum secundum legem, scilicet, quod illi, qui non poterant celebrare phase tempore suo, s. die quartadecima mensis primi, propter immũditiã, vel peregrinationem, celebrarent die quartadecima mensis secundi, vt patet Nu. 9. Non tamen multum curabat Ieroboam de hoc: nam sm legem solum festum phase poterat transmutari de tpe suo: licet Ieroboam, qui non seruabat legem, celebrabat quando volebat. *Et ascendens, altare similiter fecit in Bethel.* Idest, Ascendit Ieroboam in vrbem Bethel, & fecit ibi altare. *Vt immolaret vitulis, quos fabricatus fuerat.* Illos enim vitulos Israelitæ vere colebant, & non Deum: licet Iosephus velit, quòd colebatur Deus in vitulis. Vnde sacerdotes Ieroboam vocantur sacerdotes dæmoniorum, & vitulorum. 2. Paralipomenon 11. Si tamen coleretur Deus in vitulis, non vocarentur sacerdotes isti dæmoniorum, sed Dei. Sed dicetur, quomodo immolaret Ieroboam vitulis in Bethel: quia solum erat ibi vnus vitulus, & alius in Dan, vt patet supra in litera. Dicendum, quòd intelligitur, quòd fecit altare similiter in Bethel, idest, non solum in Bethel, sed etiam in alijs locis: & ista altaria fuerunt ad immolandum vitulis. Nam vbicunque essent aliqua altaria in terra Israel, illa erant ad colendum vitulos, quos fecerat Ieroboam. Aliter potest dici, quòd quamquam vnus vitulus fuit in Bethel, & alius in Dan, & tamen in ista prima solennitate, quam celebrauit Ieroboam mox, vt facti sunt vituli, ambo erãt in Bethel: quia nondum fuerat vnus eorum portatus in Dan: & sic immolauit ambobus vitulis nunc in altari Bethel. *Constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum, quæ fecerat.* Excelsa vocantur quæcunque altaria ad immolandum præter illud, quod erat in templo Domini, vt patet supra 3. Fecerat autem Ieroboam multa altaria in Bethel, & pro illis constituit sacerdotes, qui illis ordinariè ministrarent. Sciendum tamen, quòd præter istos erant alij sacerdotes non ordinarij, qui poterant immolare in quocunque loco. Nam quicunque volebat effici sacerdos, initiabat manum suam in vitulis, & arietibus, & efficiebatur sacerdos. 2. Paralipomenon 13. *Et ascendit super altare, quod extruxerat in Bethel.* Istud erat altare pręcipuum: nam multa alia altaria fecerat. Et ascendit ipsemet rex ad immolandum factus pontifex, & hoc ad honorandum sacerdotium. *Quintadecima die mensis octaui.* In illa die celebrauit solennitatem ad similitudinem solennita-

Excelsa, quę sint.

A tis Iuda. *Quæ finxerat de corde suo.* Idest, Istam solennitatem, & cæremonias eius finxit Ieroboam de corde suo: quia lex non imposuerat, aliquam solennitatem fieri mẽse octauo. *Et fecit solennitatem filijs Israel.* i. Tunc congregauit decem tribus, & fecit solennitatem ad dedicationem vitulorum. *Et ascendit super altare, vt adoleret incensum.* Scilicet, Ipsemet rex ascendit super altare ad cremandum in eo thimiama. Sic etiam credendum est, quòd ipse fecerit alia sacrificia de carnibus animalium occisorum cum libamentis suis.

CAP. XIII.

B ET ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini in Bethel, Ieroboam stante super altare, & thus iaciente. Et exclamauit contra altare in sermone Domini, & ait. Altare, 4. Re. 23
altare, hæc dicit Dominus, Ecce filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum.

Descripta in præcedentibus Ieroboam trãsgressione: hic agitur de transgressionis reprehensione. Et diuiditur in quatuor: quia primo pœna futura prædi- C citur. secundo rex, rebellans diuinæ monitioni, percutitur ibi. *Cum audisset rex.* Tertio Propheta Domini ab iniquo Propheta seducitur, ibi. *Prophetes autem quidam.* Quarto rex Ieroboam obstinatur ibi. *Post hæc verba.*

An ordo continuus, & immediatus sit. Quæst. I.

QVAERETVR, an ista, quæ habentur hic, habeant continuatum ordinem ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè. Ad primum dicendum, quòd est rectus ordo: quia præcedenti cap. dicebatur, quomodo Ieroboam fecerat idola, & alta- D ria: hic autẽ agitur de reprehensione illa, q̃ secuta est propter istã pręuaricationem: iõ necessariò fuit posita. Ad secundũ dicendũ, quod istud fuit immediatè post pcedentia: immo in eadẽ die, quia præced. cap. dr, Q̃ño fecit Ieroboã solennitatẽ, & ascendit sup altare ad cremandũ incensum: hic aũt dr, quod ille ppheta, q venit ad increpandũ eũ, inuenit ipsum in altari ponentẽ incensum; iõ inter ista, & pcedentia nullũ tps intercidit: sed est historia cõtinuata, & solũ fit distinctio propter diuersas particulas historiæ, & nõ propter diuersa tpa, in qbus acciderint. *Et ecce vir Dei.* Idest, Propheta. Vocãtur pphetę viri Dei, qa Deus loqtur ad illos. *Venit de Iuda.* Idest, De regno Iuda: nã ibi colebatur nũc Deus, & erãt ibi pphetæ, & sacerdotes, q oẽs fugerant de terra E decẽ tribuũ. *In Bethel.* Quia in loco isto erat nũc rex faciẽs solẽnitatẽ cũ toto Israel. *In sermone Domini.* Idest, Ex parte Dei, s. Deus dixit ei, quod veniret in Bethel, & est iste modus loquẽdi in scriptura: sic dr, quod ppheta qdam Micheas dixit ad quendã virũ in sermone Dei, quod percuteret eum, idest, dixit ei ex parte Dei, infra 20. *Ieroboam stante super altare, & thus iaciente.* Idest, Tunc quando venit Propheta erat Ieroboam super altare, ponendo thus in sacrificijs: & etiã ponendo adipes, & libamẽta. *Et exclamauit contra altare.* Scilicet, Verba sua direxit ad altare, & non ad aliquem hominem. *In sermone Domini.* Idest, Locutus fuit ista verba, quæ sequuntur ex parte Dei, & non confinxit illa de corde suo. *Et ait, Altare, altare hæc dicit Dominus.* Scilicet, Deus locutus est cõtra te, & apparebunt in te ista signa, quæ sequuntur.

Quare Propheta locutus est contra altare, cum non esset res altare percipiens verba. Quæst. II.

QVAERETVR quare Propheta locutus est hic, contra altare, cum non esset altares res percipiens verba. Respondendum, ꝙ locutus est sic: quia interdum sacra scriptura dirigit verba ad res inanimatas, vocando eas in testes eorum, quæ fiũt. Sic patet Deut. 32. Cũ dixit Moyses in cantico contra Israel: Audite cęli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei. Sic etiam quidam tempore Machabæorũ, inuocauerunt cęlum, & terram in testes, dicentes, Testes sunt super nos cęlum, & terra, ꝙ iniustè perditis nos. Hic aũt Propheta nõ loquebatur ad altare, vt esset testis: nec etiam loquebatur ad illum, tanq̃ perciperet verba, quæ dicebantur: sed quia loquendo cõtra altare, loquebatur contra regem, & populum. Fuit autem conueniens propter duo fieri locutionem ad altare. Primo, quia apparituram erat signum in altari, scilicet, ꝙ diuideretur, & effunderetur cinis. Secundum erat, quia ista mala, quę prædicebat Propheta, euentura erant propter altare, ſ. ideo sacerdotes occidendi erant, & cremãda ossa: quia in altari illo fiebant sacrificia. *Ecce filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine.* Iste fuit rex valde Catholicus, & zelator circa cultum Dei, persecutusq; est valde idolatras, vt late patet sequenti lib. cap. 23. Iste Iosias fuit de domo Dauid: quia fuit rex Iuda filius Ammon, qui erat rex valde malus, sequen. lib. cap. 21. Et filius suus Iosias fuit valde bonus, eod. lib. cap. 22. & 23. *Et immolabit super te sacerdotes excelsorum.* Scilicet, Iste Iosias zelo legis occidet sacerdotes idolorum super altare istud, vt in eo in quo peccauerant, punirentur. Istud autem ipse fecit, ꝙ exquisiuit omnes idolatras, qui erant in terra sua, & idola, & cremauit idola, & sacerdotes occidit super istud altare, sequen. lib. cap. 23. Vocantur autem sacerdotes excelsorum, i. altarium, quæ erant præter altare, quod erat in sanctuario Domini. *Qui nunc in te thura succendunt.* Non est intelligẽdum, ꝙ aliqui de sacerdotibus, qui nunc erant quando Propheta locutus fuit ista, occisi fuerint a Iosia: quia ab isto tempore vsque ad Iosiam fuerunt multi anni: nam fuerunt quasi octo, vel nouem reges de Iuda, & plures de Israel, vt patet computando ex successione libri istius, & sequentis: sed intelligitur, ꝙ occideret sacerdotes, qui tempore suo offerrent thus super altare. De sacerdotibus autem istius temporis non dicitur, ꝙ immolaret eos, idest, occideret: sed ꝙ immolaret ossa eorum cremando. Vtrumque enim fecit Iosias: nã sacerdotes illos, quos viuentes reperit, occidit super istud altare: alios vero mortuos exhumauit, & cremauit ossa eorũ sup altare, seq. lib. cap. 23. *Et ossa hominum incendet super te.* Iosias exhumauit mortuos, quos reperit de idolatris, & cremauit ossa eorum super istud altare. Et istud erat propter duo. Primo in pœnam, & detestationem istorum idolatrarum. Secundo ad contaminationem altaris: quia illud altare fuerat dedicatũ ad offerendũ in eo sacrificia: quicquid tamen cõtingebatur ossibus mortuorũ, pollutũ erat. Vnde sigs tetigisset cadauer, aut ossa humana iacentia in agro, vel alibi, immundus erat, Nume. 19. A fortiori ergo cũ cremarentur ossa mortuorũ in aliquo loco, efficiebat locus ille valde immũdus. *Dedit que in die illa signum, dicens.* Idest, Immediate, vt locutus fuit ista, dedit signũ ad probandum, ꝙ euentura erant, q̃ prędixit. Nã Propheta iste loquebat̃ de tpe valde longinquo, ſ. de tpe Iosiæ: & quia adhuc futuri erãt multi reges ante Iosiã, non crederet̃ huic; subdidit signũ. Sic enim Deus iusserat Prophetis, ꝙ ad ꝓbationẽ eorũ, q̃ dicebant p̃mitterent signa: & sic populus teneret̃ eis credere, Deuter. 13. & 18. Sic igit̃ fuit in isto Propheta, qui dedit signũ illico. *Hoc erit signum, quod locutus Dominus.* Idest, Per istud signũ, quod nunc videbitis, cognoscetis, ꝙ Deus locutus fuit ista, quæ p̃dixi. *Ecce altare scindetur, & effundetur cinis, qui in eo est.* Sup altare cremata fuerant multa ligna, & sacrificia, ideo erat plenum cinere in superficie, & quando scissum est altare cinis diffusus fuit.

Scissio altaris, an fuerit sufficiens signum Prophetam vera dicere. Quæst. III.

QVAERETVR, an fuerit istud signum sufficiens ad probationem eorum, quæ dicebat Propheta, & quis diuiserit altare. Respondendum, ꝙ si Israelitæ vellent malignari, non crederent istud signũ esse sufficiens: eo ꝙ poterat fieri sine operatione Dei: nullũ tñ est sufficiens signũ, nisi quod a Deo manifestè est. Patet hoc, quia altare illud poterat scindi subito opere dæmonum: quia ista erat operatio circa corpus: dæmonibus autẽ subest operari, quicquid velint circa corpora: dum tamen Deus non prohibeat eos: eo ꝙ vires suæ sunt maiores viribus rerum naturaliũ: & tamen ipsi dæmones sunt mendaces: quamquam ergo nunc altare scinderetur, non sequebatur verum esse, quod Propheta dicebat: quia poterat esse, ꝙ dæmones scinderent istud altare, ad probationem mendaciorum, quę confingerent. Dicendũ, ꝙ quamquam istud signum non importabat probationẽ simpliciter necessariã; quia poterat esse a dæmonibus, tamen contra ipsos Israelitas erat probatio sufficiẽs. Sicut assumptis principijs falsis in bono syllogismo, nõ fit aliqua probatio necessaria: & tamen cõtra ipsum concedentẽ principia falsa, probatio est necessaria, sicut si principia essent vera: sed Ieroboã, & Israelitę prę supponebant se colere Deũ verũ: & tñ contra Deũ verum, dæmones non habent aliquã potestatẽ agẽdi etiã res minimas: quod patet in magis Pharaonis, qui nõ potuerunt facere ciniphes, sicut faciebat Moyses, & dixerũt, Digitus Dei est hic, i. ptãs Dei impedit nos ista facere: ergo si altare diuideretur, necesse erat vnum de duobus, ſ. ꝙ aut Israelitæ nõ colebant Deum verum, & sic poterant dæmones contra illos facere signa ista: aut si colebãt Deum, ꝙ istud signum a Deo veniret, cum dæmones non possent agere contra Deum. Poterat etiam sequi, ꝙ ipsi non colebant Deum, & ꝙ Deus faciebat cõtra eos istud signũ: sed istud ipsi minus cõcedent, necesse est ergo, vt quocunque modo dicant, confiteant̃ signũ istud esse a Deo, nisi dicãt, ꝙ colebãt dæmonẽ, & dæmones faciebant ista signa. Si aũt istud concedant, confitentur turpitudinẽ suã: & satis erat, ꝙ ipsi concederent istud ad hoc, ꝙ deberent recedere a cultu idolorum. Sed adhuc dato, quòd vellent istud confiteri, non stat. Primo, quia ista Prophetia admonebat Israelitas ad bonum: dæmon tamen nunquàm incitat ad bonum; ideo non erat a dæmone. Secundo patet, quia dæmones non sunt inter se diuisi, ita quòd aliqui sunt contrarij alijs: sed omnes concordant ad malum: non stat ergo, quòd cum quidam dæmones conentur fallere homines, vt colant Deos, ꝙ alij conarentur reducere homines a cultu idolorum, faciendo signa contra illos. Ista ratione vtitur Christus contra Pharisæos, cum ipsi dicerent, ꝙ Christus eijciebat dæmonia in potestate Beelzebub, Matth. 12. Scilicet, Omne regnum diuisum contra se desolabitur: & si Satanas Satanam eijcit, aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? q. d. Non potest stare si diuisus est: & tamen Satanas, & regnum suum stat: ergo non est diuisus. Necesse est igitur, ꝙ istud signum non fieret a dæmone, sed a Deo: & consequenter prophetia erat vera.

An

An istud signum potuit esse a Deo, vel ab Angelo. Quæstio. IIII.

QVAERETVR vlterius, quis fecit istud signum. Hic non quæritur, an Deus, vel dæmon egerit: quia iam probatum est, quòd nõ fuit a dæmonibus. Sed stat dubiũ, cum fuerit ex parte Dei, an fuerit a Deo, vel ab Angelis. Ratio dubij est: quia quædã interdum fiunt ex parte Dei, quæ necesse est a Deum solo fieri, sicut si aliqs a morte suscitetur. Alia autem sunt, quæ a Deo fieri non possunt; eo, quòd includunt imperfectionem motus, & successionis, quæ in Deo non cadunt. Dicendum est, quòd istud signum potuit vtroque modo euenire, scilicet, a Deo, vel ab Angelis: nam poterat istud altare subito diuidi: operationes autem subitaneæ satis Deo competunt: eo quòd non dicunt in eo aliquam imperfectionem: potuit etiam fieri per Angelos: quia ista operatio erat in materia corporali, & non erat infiniti vigoris, ideo per Angelos expleri poterat, quocunque ergo modo dicatur, non est inconueniens.

Cum decem tribus colerent idola, an tribus Iuda, & Beniamin tenebantur ex lege pugnare contra illas. Quæst. V.

QVAERETVR vlterius, cum Israelitæ colerent idola, an possent tribus Iuda, & Beniamin pugnare contra illos, & an tenerentur ad hoc. Aliquis dicet, quòd non poterant pugnare: eo quòd Deus vetuerat, præcedenti capit. Israelitis pugnare contra Israel. In contrarium videtur, quòd possent, quia Deuteron. 17. dicitur, quòd cum aliquis coleret idola, lapidaretur: & nõ solum si esset vnica persona: sed etiam si esset ciuitas, pugnãdum erat contra eã, & delendi erant, qui manebant ibi, Deuter. 13. Item non solum si esset vna ciuitas, sed etiam si essent duæ tribus, vel tres, vel maior pars Israel pugnandum erat contra eam. Sic patet, quando duæ tribus, & dimidia fecerunt altare magnum apud Iordanem: nam reliquæ tribus voluerunt pugnare contra eas, Iosue 22. Et pugnassent, nisi illæ duæ tribus, & dimidia, legitimè se purgauissent de crimine eis obiecto, vt patet ibidem. Aliquis dicet, ꝙ tribus Iuda, & Beniamin poterant pugnare contra decem tribus, & mererentur valde, tamen non obligabantur pugnare, eo quòd Israelitæ erant multi, & ipsi pauci: Dicendum, quòd ista excusatio non stat: quia tribus Iuda, & Beniamin audebant pugnare contra decem tribus pro reintegratione Regni, & pugnauissent, nisi Deus vetuisset, præcedenti cap. Ergo non excusarentur pugnare pro causa idolatriæ. Respondendum est, ꝙ Israelitæ a principio erant vnus populus, & tunc rectores totius Israel debebant solicitè agere, ne in aliqua parte terræ suæ colerentur idola, & sic Deus loquitur, Deuteron. 13. & 17. Tanquàm Israel esset vnus populus, cum dicitur: Si audieris in vna vrbium tuarum, tunc Israelitæ obligabantur contra quantamcunque partem populi pugnare, reducendo eam ad cultum Dei, vel occidendo omnes delinquentes. Nunc autem Israel non erat vnus populus; sed regnum Iuda erat per se, & regnum Israel per se; & fuerat cõfirmata ista diuisio ex sententia Dei, præcedẽti cap. Ideo iam nulla cura erat viris de regno Iuda de Israelitis, ꝙ colerent Deũ, vel non, & sic non obligabantur pugnare cõtra illos pro idolatria. Item patet, quia si obligarentur pugnare cõtra eos, peccauissent, si non pugnassent, & tñ aliqui reges fuerunt boni inter Israelitas, de quibus dicitur, ꝙ in omnibus bene se habuerunt, præterquàm ꝙ nõ abstulerunt excelsa, vt dicitur de rege Asa, infra 15. Sic etiam fuit de Ezechia, sequenti lib. cap. 18. Et tamen isti non pugnauerunt contra decem tribus Israel pro idolatria: ergo vĩ, ꝙ non obligabantur. Alioquin diceretur de eis, ꝙ non pugnauerunt cõtra Israel, sicut dĩ, ꝙ nõ abstulerunt excelsa. Dicendum tñ, ꝙ licebat eis pugnare contra Israel pro hac causa, & facerent aliquòd opus supererogationis, in quo valde mererentur. Ad rationem pro prima parte, Dicendũ, ꝙ Deus vetuit ibi pugnare contra decem tribus, eo ꝙ non pugnabatur pro idolatria, sed pro reintegratione regni. Etiam quia nondum Israelitę fecerant vitulos, in quibus idolatrauerunt; post idolatriam autem non vetuit pugnare contra illos: Vnde si Beniamin, & Iuda voluissent pro hac causa pugnare contra Israel, non solum non fuissent prohibiti, sed etiam fuissent a Deo valde adiuti, si tamen vellent istæ duæ tribus pugnare contra Gentiles, quia colebant idola, licet Gentiles peccarent colendo idola, tamen Israelitis non liceret pugnare contra eos ex hac causa, eo quòd Deus ista peccata non puniebat nunc, nisi in Iudæis: quia dederat illis legem. In alijs autem Gentibus, quibus non erat data lex, puniebantur ista peccata in alio sæculo. Istud colligitur Amos 3. Scilicet, Tantum modo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quasi dicat, Vos cognoui, dando vobis specialiter legem, & non alijs Gentibus: ideo puniam omnes iniquitates vestras hic, & iniquitates aliarum Gentium non puniam hic. Item patet, quia Israelitæ non habebant ius pugnandi contra aliquam gentem, pro peccatis eius, nisi inquantum lex iubebat, & tamen lex nõ concedebat Israelitis pugnare contra Gentes pro idolatria, quia tunc contra omnes Gentes, & omni tpe licuisset eis bellũ, q̃uod falsum est, iõ solũ erat istud inter Israelitas. Ad rõnem pro alia parte dicendũ, ꝙ Israelitę obligabant̃ pugnare cõtra quoscunq; idolatrantes, q̃ essent pars populi ipsorum, & tñ decem tribus erãt nunc, vt populus distinctus, iõ non tenebant̃ pugnare contra illas viri de regno Iuda. *Cumque audisset.* Hic ponitur secundũ huius cap. In quo rex, rebellans diuinæ monitioni, percutitur: voluit enim rex tenere Prophetam illum, tanq̃ offendentem se, & percussus est. Et dĩ. *Cumque audisset rex sermonem hominis Dei.* Scilicet, Postq̃ audiuit, iratus est, quia ista verba dicebãtur in prę iudicium, & contemptum eius. *Quem inclamauerat contra altare in Bethel.* Scilicet, Sermo Prophetæ non dirigebat̃ ad regem, nec ad aliquem de populo, sed ꝗ solum altare, & tñ redundabant̃ in prę iudicium regis, & oĩum Israelitarum. *Extendit manum suam de altari.* Erat enim rex in altari tunc, ponendo thura, & sacrificia, q̃ñ loquebatur Propheta, & audito sermone, iussit eum teneri. *Dicens apprehendite eum.* Dixit hoc, q̃a fortè volebat̃ occidere eum. Nã multi reges ponebant Prophetas in carceribus, vel occidebant eos, quia prophetabant cõtra ipsos. Sic fuit de Isaia, q̃ per medium serratus est a rege Manasse. Sic etiã fuit de Ieremia, qui positus fuit in lacu, & in carcere, vt sæpe patet in libro suo. Sic etiam fuit de Amos Propheta, qui propter hoc, ꝙ prophetabat contra Israel, percussus vecte in capite, occisus est. De his Hieronymus in prologis sup singulos Prophetas, & in libro suo de Illustribus viris. Et Isidorus in libro de Ortu, & obitu patrũ. *Et exaruit manus eius, quam extenderat contra eum.* Scilicet, Illico, vt extendit manũ exaruit, & nõ potuit retrahere eam ad se. Istud factum est, vt cognosceret Ieroboam, ꝙ Propheta ille a Deo veniebat. *Nec valuit retrahere eam ad se.* Istud fuit signum perfectæ ariditatis, scilicet, quia manus ita immobilis, ac si fuisset lapidea. Sed adhuc dicendum, quòd istud poterat fieri a dæmonibus. Nam poterat dæmon reddere brachiũ, ita stupidũ, ꝙ nõ posset illud mouere Ieroboã: istud aũt esset, quia dæmon teneret

Multi ꝓphetę occisi, quia dicebant veritatẽ.

neret brachium inuisibiliter, & videretur ipsi Ieroboam, q̃ non tenebatur ab aliquo, sed q̃ ipse non poterat mouere illud, & putabat, q̃ deficerẽt vires in brachio, & tñ fm veritatẽ sanum esset. Sic enim legitur in vita Beati Bartholomæi, & alibi, q̃ dæmones sanarent aliquos ab ægritudinibus, non quidem, q̃ verè sanarent, sed quia ipsi dæmones vexabant eos, & postea cessabant vexare, & per hoc dicebantur sanare. *Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari.* Scilicet, Rege manẽte super altare, scissium est ipsum altare, & tamẽ non cecidit Rex, eo q̃ non fuit ruptum per partem illam, in qua erat Rex. *Iuxta signum, quòd prædixerat vir Dei in sermone Domini.* Idest, Istud factum est illico, vt cõpleretur signũ, quod prædixerat Propheta in sermone Dñi, i. ex parte Dei. *Et ait Rex ad virum Dei.* Cognouit Rex manifestè, q̃ iste Propheta loquebatur ex parte Dei, cum ostenderet tot signa, & pugnaret Deus pro ipso, ideo petijt, q̃ oraret pro se ad Dominum. *Deprecare faciem Domini Dei tui.* Idest, Deprecare coram illo, vt me sanet. Dixit aũt Dñi Dei tui, nõ q̃ significaret Ieroboam, alium esse Deum suum, & aliũ Deũ illius Prophetę, sed dixit Deũ tuum, s. qui tibi specialiter gratus est, vel qui specialiter pro te pugnat. Sic enim dixit Saul ad Samuelẽ, supra 1. lib. cap. 15 scilicet, Pepercit populus melioribus ouibus, & armẽtis, vt immolarẽtur Dño, Deo tuo, i. Dño, quem tu specialiter diligis, vel qui tibi specialiter loquitur. Nam etiã ille erat Deus Saulis, cum Saul non esset idolatra. *Et ora pro me, vt restituatur manus mea mihi.* Idest, Ora, vt restituatur manus mea in officium suum, quia non poterat eam retrahere ad se, & erat quasi non habẽs manum. *Orauit vir Dei faciem Domini.* Idest, Orauit coram Deo. Iste modus loquẽdi venit ex consuetudine, quia consueuimus dicere, q̃ aliquis exorauit alium, quãdo conuertit eum ad misericordiam, & quia ista apparet in vultu, s. q̃ quando aliquis habet vultum placidum, assentit, & quando habet vultum tristem, non condescendit: ideo nihil aliud est, q̃ aliquis impetret, nisi q̃ inclinet faciem alterius ad misericordiam. Et istud est orare faciẽ Dñi, in quo ista non sunt, tñ nos loquimur de Deo, vt de homine. *Et reuersa est manus eius ad eum.* Scilicet, Potuit eam ad se retrahere, quia prius erat extenta, & immobilis. *Et facta est, sicut prius.* Idest, Potuit eam mouere ad omnem partem, sicut prius monebat, & facere quicquid prius faciebat.

Quomodo exaruit manus Ieroboam, & sanata etiam est, & quæ sunt illa, quæ potest facere Deus, & non possunt facere Angeli, & cur hoc. Quæst. VI.

QVAERETVR, quomodo causata fuit ista ægritudo a Deo, & quomodo fuit inducta sanitas. Respondendum, q̃ istud poterat fieri dupliciter. Primo modo, non causando verã ægritudinẽ, nec veram sanitatẽ, sed apponendo impedimentum, & tollendo illud. Secundo modo, causando verã egritudinẽ, & veram sanitatem. De primo patet, vt si dicamus, q̃ Deus non subtraxit aliquas vires brachij Ieroboam, nec dissoluit compages eius, sed solum ligauit illud, ne posset moueri, quia tñ Ieroboam nõ videret, qũo erat ligatus, putaret se verè carere viribus brachij, & eẽ ablatã oẽm harmoniã neruorũ, & musculorum ad motum, & postea orante Propheta, Deus nõ adderet aliquas vires brachio Ieroboam, nec reduceret aliquam harmoniam, quæ ibi non esset, sed solum cessaret impedire motum brachij. Vtpote si brachiũ alicuius ligaretur funibus, non posset illud mouere, ac si esset carens viribus, & ablatis vinculis moueret illud. Nam ibi non erat aliqua ægritudo, aut sanitas; hic aũt sic esset. Sed solum differret, quia vincula ista, & solutio videtur: vinculum aũt inductum a Deo, vel solutio non vr, ideo putatur ibi causata ægritudo, vel sanitas. Secundo modo põt hoc intelligi, q̃ Deus verè abstulisset vires brachij Ieroboam, & oẽm harmoniã motus, & reliquisset brachium deficcatum, velut si esset mortuum, & tunc si maneret brachium in illã dispositione, nõ posset aliquo opere naturali curari. Cũ verò Deus restituit brachium ipsi Ieroboam fuit, q̃ sit pernaturaliter causaret sanitatem, dãdo vim motiuã, & harmoniã ipsi brachio, & carnositatem, quã prius. Primus modus istorum sanitatis, vel egritudinis poterat per dęmones, & p Angelos fieri: nam ibi non erat aliqua sanitas, nec egritudo, sed solum tenere brachiũ violenter, ne moueatur, & cessare ab illa detentione. Secundus aũt modus nõ poterat fieri p dæmones, vel per Angelos, quia isti nõ possunt causare immediatè & per se aliquã sanitatẽ, immo nec pñt aliquã ægritudinẽ causare. Quòd patet, qa isti sunt spiritus, & nõ habent aliquas vires, nisi pertinentes ad intellectũ, & voluntatem, & ad motũ, iõ si causant aliquam naturalẽ qualitatẽ, vt calorem, frigus, albedinẽ, nigredinẽ, ægritudinem, sanitatem; necesse est, q̃ aut istud fit p creationem, s. creando illã qualitatem, sine aliqua dispositione materię, aut fit p aliquod principiũ operatiuũ, p quod limitãtur ad ꝓductionem illius qualitatis, sicut ignis p calorem determinat ad calefaciendũ, & desiccandũ, & homo p virtutem generatiuã determinatur ad producendũ hoĩem, & nihil aliud: sed Angeli nullo modo istorũ pñt producere, ergo impossibile est, q̃ causent al'quam qualitatem naturalem. De primo patet, qa nullus cõcedit Angelos posse creare, cũ creare sit infinitæ potentiæ, iõ nec rem magnã, nec paruã creabũt: qa nõ est maioris potestatis creare mũdum, q̃ creare muscã, cũ vtrũq; sit infinitũ, & vnũ infinitũ nõ est maius alio, nec minus. De secundo modo patet, qa Angeli nõ hñt aliquod principiũ productiuũ, p q̃ determinent ad producendum aliquas qualitates, qa ista principia solũ sunt in corporibus, & rebus corporeis: Angeli aũt sunt puri intellectus, iõ solũ hñt vim intellectiuã, & volitiuã, & vires impulsiuas ad mouendum aliquid localiter, vel resistendũ motui; istæ tñ vires nõ sunt principiũ productiuũ alicuius qualitatis, nisi intellectionis, & volitionis, & motus, q̃ nõ sunt qualitates naturales, sed actiones, & passiones, vel saltem nõ ptinent ad species naturaliũ qualitatũ. Item patet, qa hoc, qa Angelus similat homini, quantũ ad intellectũ, & volũtatem, & potentiã motiuã, s. q̃ sicut aĩa nostra mouet corpus, ita Angelus posset mouere, licet nõ sit vnitus corpori formaliter. Differunt aũt, quantum ad magis, & minus in actibus istis, s. qa Angelus plura, & perspicacius põt intelligere, & rectius põt velle, & maiores magnitudines põt mouere, & portare; & tñ Angelus non poterit per intellectum, nisi intelligere, & per volũtatem solum poterit velle, & per potentiam motiuam mouere. Sicut homo non potest per intellectum suum, aut vires corporales causare aliquã qualitatem naturalem, nec dispositionem ad illam, ideo Angelus nõ poterit causari, cum solũ habeat eadem principia tria. Dicendũ igitur, q̃ impossibile est, Angelos quantũcunq; potentes causare aliquam naturalem qualitatem, vel dispositionem ad illam, sed solum causabunt applicando actiua naturalia passiuis, sicut Medicus agit, & in hoc non excedunt homines, nisi sicut excedit Medicus sapientissimus Medicum imperitum, quia Angeli cognoscunt omnia secreta naturæ, nos autem rara cognoscimus, ideo illi possunt facere opera naturalia mirabilia, quæ nos putaremus esse potius miraculosè facta, quàm naturaliter, etiam curarent ægritudines faciliter, quas nos putamus incurabiles. De Deo autem dicendum,

Angeli, qd possunt producere.

cendum, q̃ ipse non causat aliquam naturalem qualitatem, tanquàm habens principium determinatum in se ad qualitatem illam: quia istud impossibile est esse, nisi virtutem corpoream. Deus tamen causat virtutem naturalem creando: vnde per idem principium causat frigiditatem, & calorem, scilicet, per solam infinitam potentiam. His visis, patet, quòd dæmones non poterant, aut angeli, secundo modo causare sanitatem istam, aut ægritudinem in brachio Ieroboam: quia tũc causarent ibi veram ægritudinem, & veram sanitatem, & causarent eam naturaliter, scilicet, applicando aliquas res naturales causatiuas ægritudinis, vel sanitatis: & tamen natura nunquàm operatur in instanti, vel subito, sed in successione: ista tamen ægritudo, & sanitas brachij Ieroboam fuerunt subito causatæ: ideo non potuerunt per dæmones, aut Angelos, isto secundo modo causari: sed solum primo modo. A Deo autem poterant causari vtroque modo. *Locutus est autem rex ad virum Dei.* Vidit enim, quòd per eum subito sanatus est, & subito etiam ægrotauerat: ideo voluit eum honorare nimis. *Veni mecum domum, vt prandeas.* Erat enim ciuitas Bethel, in qua erat nũc Propheta, & ibi habebat Ieroboam domum: & inuitauit Prophetam, vt iret illuc. *Et dabo tibi munera.* Voluit rex satisfacere sibi in aliquo: quia non solum, inquantum erat vir Dei, honorandus erat: sed etiam, quia curauerat ipsum, debebat ei specialiter retribuere gratiarum actiones.

Ieroboam an sit propter hæc signa conuersus ad Deum. Quæstio. VII.

QVAERETVR, an Ieroboam per hæc conuersus est ad Deum, vel quare non conuersus fuit. Respondendum, quòd Ieroboam, vel fuit pro tunc conuersus, proponens renunciare idolatriæ, vel saltem fuit facilis ad conuersionem: quia patet, quòd ipse honorabat nimis virum Dei, volendo dare munera, & inuitando ipsum: si tamen non esset facilis ad conuersionem, non fecisset hæc: quia conditio est ipsorum, nolentium assentire doctrinę, quòd non solum doctrinam fugiant, sed etiam ipsos Doctores oderint: cum verò quis diligit ipsum, qui bona prædicat, facile est, vt etiam verba sua diligat, & conuertatur. Cum autem dicitur, quomodo non conuersus est Ieroboam. Dicendum, quòd Propheta malus peruertit ipsum, innuendo, quòd Propheta primus non venerat a Deo. Etiam, quia ipse vidit, quòd ille Propheta occisus est a leone: si tamen verum esset, quod dixit, & Deus misisset eum, non potuisset leo eum occidere. Quis autem fuerit modus, quo Propheta malus Regem peruertere potuit, infra declarabitur. *Respondítque vir Dei ad Regem, si dederis mihi mediam partem domus tuæ, non veniam tecum.* Non assensit vir Dei conuiuio, quia per Deum fuerat prohibitus: ideo dixit, q̃ si daret ei mediam partem domus suæ, non faceret: immo si daret totam domum, & quicquid in orbe erat: quia non debemus transgredi præceptum Dei pro omnibus, quæ in orbe sunt. Etiam si voluisset Ieroboam occidere Prophetam, nisi veniret ad conuiuium cum ipso, tenebatur mortem subire, ne iret ad conuiuium, quod Deus vetuerat. Simile dixit Balaam ariolus ad nuncios Balac Regis. Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti, & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei, Numeri 24. *Non veniam tecum, nec comedam panem, nec bibam in loco isto.* Omnia ista vetita fuerant: ideo nihil licebat ei facere istorum.

Quare vetuerat Deus Prophetæ, ne comederet, vel biberet in Bethel. Quæst. VIII.

QVAERETVR, quare Deus vetuerat Prophetæ comedere, vel bibeere in loco illo. Respondendum, quòd hoc fuit ad magnam detestationem idolatriæ virorum, qui erant in loco illo, vt signaretur, q̃ Deus habebat illos exosos: & ipsi erant iam deteriores Gentilibus: quia cum Gentilibus licebat aliquando comedere, & bibere: cum ipsis autem non licebat. Item fiebat hoc, vt verecundarentur, & conuerterentur, respicientes abiectionem suam. Sic enim fit in excommunicatis, quia vt facilius redeant ad cor, nullus eis communicat: & sic ipsi erubescunt, q̃ sint indigniores cęteris hominibus: & rubore confusi, tædio affecti, conuertantur, & obediant Ecclesiæ. Aliter potest dici, quòd fiebat ad detestationem loci illius, in quo erat idolum. Et istud adhuc apparet verius: quia non vetuit Deus isti Prophetæ, comedere, aut bibere in tota terra decem tribuum: sed solum in loco illo, vnde in alijs locis comedere poterat. Causa huius est: quia ciuitates in quibus colebantur idola, debebant esse sub anathemate, ita q̃ cremarentur, & delerentur: & tamen nihil acciperent inde Israelitæ ad cibos, vel ad alios vsus suos; alioquin efficerentur ipsi anathema, sicut ipsa ciuitates, vt patet Deuteron. 13. Nunc autem ciuitas, ad quam iuit Propheta, erat idolatrarum: ideo erat tanquam anathema: & non licebat ei aliquid accipere de illa ad cibum, vel alias. Et quia nulla alia ciuitas erat nunc in toto Israel habẽs idola, nisi ista, non erat aliqua subiecta anathemati, nisi hæc. Patet hoc: quia ista fuit prima dies, in qua Israelitæ coluerũt idola sub Ieroboam: ideo illa die fecit Ieroboam solennitatem magnam ad dedicationem idolorum. Et sic nondum erant facta altaria per terram Israel, nec erat portatus vnus de vitulis in vrbẽ Dan: sed erant tũc ambo in Bethel: sola ergo ista ciuitas erat supposita interdicto: in alijs vero locis terræ illius non erant idola: iõ nec anathema, & poterat ibi Propheta comedere, & bibere. Sciendum tñ, q̃ ista fuit ratio diuini mandati: si enim Deus non prohibuisset Prophetę comedere ibi, dato q̃ essent ibi idola, liceret comedere, & bibere ibi. Nam tẽpore quo Israelitæ seruabant legẽ, & ponebãt ciuitates idolatrarum in anathema, licebat viris Israel communicare cum habitatoribus illarum ciuitatum, in omnibus cõtractibus, & in cibo, & potu, quousque per sententiam iudicum subijcerent ciuitates anathemati, & denunciaretur pugnandum contra illas; ideo mandatum Dei solum obligauit hic Prophetam.

An liceret Prophetæ accipere munera a Ieroboam. Quæstio. IX.

QVAERETVR vlterius, an liceret isti Prophetæ recipere munera a Ieroboam. Respondendum, q̃ aut dubitatur hic, an posset recipere ex eo, q̃ erat Propheta, & non est pro pretio diuinandum; & de hoc declarabitur sequen. cap. Aut quæritur si liceret ei accipere, eo q̃ Deus vetuerat ei comedere, vel bibere in loco illo. Et dicendum, q̃ non erat illicitum Prophetæ accipere munera a Ieroboam, eo q̃ Propheta non obligabatur, nisi ad ea, q̃ Deus iusserat: Deus tñ solũ dixit, q̃ nõ comederet, nec biberet in loco illo: iõ ad hoc solũ obligaret. Si tñ crederet, q̃ illa vrbs erat verè subiecta anathemati, non liceret ei accipere munera de rebus, quæ in loco illo erant: quia postquàm ciuitas subijciebatur anathemati, omnia, q̃ in ea erãt, illicita reputabantur, & nulli licebat aliqd accipere de illis, alioqn efficeretur ipse anathema, Deuteron. 7. & 13. Et deberet

deberet occidi, sicut Acham lapidatus est, quia accepit aliquid de anathemate Iericho, Iosue 7. Non erat tamen hic verè anathema: sed Deus reputabat locum illum, tanquam anathema, quantum ad aliquá, ideo solum erant illicita ad accipiendum, ea, quæ ipse vetuerat expresè, sed non vetuit accipere munera, ideo poterat Propheta accipere illa. Quia tamen accipiendo illa, aliquo modo approbaret ipsum dantem, & hoc reputaretur in peccatum, noluit accipere.

An in casu famis liceret Prophetæ comedere, & quomodo mandata Dei interdum non recipiunt expositionem, bene tamen mandata hominum. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, si accidisset illi Prophetæ in Bethel subita fames, vel sitis, ita vt videretur moriturus, nisi comederet, vel biberet, an liceret ei comedere, vel bibere in Bethel. Aliquis dicet, quòd sic; quia omnes leges humanæ, & mandata quorumcunque dominorum sic intelliguntur obseruanda, in quantum ex eis non sequitur mors, vel magnum damnum ipsius obseruantis. Vtpote de ieiunio, non obligabitur ille, qui incidit in tale periculum, quòd moriturus sit, nisi comedat. Intelligi ergo debebat istud præceptum, si non accideret Prophetę aliquis casus, in quo moriturus esset, nisi comederet. Respondendum, quòd etiam si talis casus euenisset, vt appareret Propheta manifestè moriturũ, nisi comederet, non debebat comedere, nec bibere, sed exponere se morti, expectando, quicquid de illo Deus agere vellet. Cum autem arguitur, quòd leges humanæ, & mandata sic intelliguntur, vt non seruentur, quãdo obseruatio vertitur in magnum damnum ipsius obseruantis. Dicendum, quòd in legibus, & mandatis humanis istud obseruandum est: eo quòd recipiunt interpretationem, leges autem diuinæ non recipiunt interpretationem in omnibus casibus. Pro quo sciendum, quòd leges humanæ, & mandata, aut dantur vniuersaliter, ita quòd non exprimantur in eis omnes circunstantiæ obseruationum suarum, aut dantur particulariter, quantum ad omnes cæremonias, vel circunstantias obseruationis. Si primo modo, recipiunt interpretationem; ita quòd in quocunque casu ex obseruatione legis malum eueniat, non obseruetur; quia interpretari debemus, quòd legislator in casu illo noluerit obseruari; & tunc vtimur epijkeya, quæ est directiua iusti positiui, vt patet 5. Ethicorum. Si autem secundo modo, lex non suscipit interpretationem; cum constet de omnibus circunstantijs, quas legislator voluit obseruari; & tamen si ex obseruatione legis sequatur magnum malum, non obligabitur aliquis ad illam legem in tali casu, eo ꝙ simpliciter est iniusta, & illa desinit esse lex, nec legislator potuit obligare subditos ad seruandum aliquid, in quo sequebatur magnum malum ipsorũ. Et ideo in casu isto, non vtimur epijkeya, interpretando tale maneatum, vel legem; quia non potest suscipere interpretationem; sed omnino contemnitur, tanquàm non habens vires ad obligandum. Si autem loquamur de legẽ, aut mandatis diuinis; aut illa dantur generaliter, ita quòd non exprimantur omnes circunstantiæ obseruationis in eis, & tunc permittitur nobis interpretari legem Dei, scilicet, quòd in quocunque casu reperiamus malum sequi ex obseruatione, non obseruemus; qa rationabile est intelligere, quòd in tali casu Deus non intellexerit. Si autem mandatum Dei est particulariter datum, & exprimit omnes circunstantias obseruationis, est obseruandum ad omnem euentum, siue bonum, siue malum sequatur nobis inde. Vtpote si Deus dixerit alicui; iubeo, quòd hodie eas vsque ad talem locum dato, quòd iste incipiens ire reperiat hostes in via; & si vult transire verisimiliter præsumit, quòd morietur, nisi Deus eum miraculosè custodiat: dico, quòd debet se exponere morti, & transire. Si tamen aliquis dominus temporalis, etiam si esset Papa iuberet alicui, quòd iret hodie vsque ad talem locum, & reperiret hostes, non tenebitur transire. Quod patet, quia interpretandum est mandatum istud, scilicet, quòd intellexit Dominus ille in casu, in quo iste commodè poterat ire; & si fortè constet, quòd intellexerit, quòd iret ad omnem euentum, etiam si se exponeret morti certissimę, nõ tenebatur ire; quia nullus homo potest obligare aliũ hominem ad talem casum: De Deo autem dissimilitudo est in duobus. Primò, quia non possumus dicere, quòd fortè Deus non præcogitauit, an essent ibi hostes in via: & ob hoc iussit ire, sicut si esset mandatum alicuius hominis, qui posset nõ aduertere istum casum: non ergo poterit recipere interpretationem istud præceptum Dei, scilicet, quòd ego tenerer ire hodie ad illum locum, nisi sequeretur aliquod malum mihi eundo: quia Deus bene nouerat, quòd hostes futuri essent in via, vel quæ alia pericula mihi accidere poterant; & tamen iussit, quòd irem. Ergo ita intelligẽdum est istud præceptum, ac si diceret Deus, ni via sunt hostes, & tamen iubeo, quòd vadas. Secundò differt preceptum Dei a precepto hominum: quia siquis hominum quantæcunque potestatis iussit, alteri facere id, ex quo manifestè sequitur mors sua, vel valde magnum damnum, non tenetur ad illud, eo ꝙ nullus potest obligare alium ad tale, etiam si sit seruus suus. Deus autem potest obligare eum ad quodcunque vult: nam etiam sine aliquo demerito potest ipsum occidere iustè: ideo potest nos obligare ad faciendum illa, in quibus moriamur, & præceptum est iustum. Nunc autem in proposito de isto Propheta. Dicendum est, quòd cum Deus dedisset ei præceptum limitatum, quantum ad omnes circunstantias, dicens, Non comedes, nec bibes in loco isto, non licebat ei comedere, aut bibere, etiam si accidisset ei fames, vel sitis ad mortem: sed tolerare debebat, quicquid eueniret, quia Deus, quando imposuit istud preceptum ei, bene nouerat, an sitis, vel fames ei incideret, & tamen hoc non obstante iussit, quòd non comederet, nec biberet ibi: ergo tenebatur non comedere, nec bibere ad omnem euentum. Item Propheta iste debebat sic arguere intra se. Deus quando imposuit mihi istud præceptum, sciebat an fames, vel sitis mihi incideret, & hoc non obstante posuit præceptum: ideo ipse liberabit me de hac fame, vel siti, non comedendo, nec bibendo. Si autem Deus nollet liberare, scire debebat Propheta, quòd Deus volebat ipsum fame, vel siti perire; quia ipse sciebat, quid ei accidere debebat, tamen iussu hoc etiam liberare poterat, & non liberabat, ideo intelligere debebat, ꝙ Deus volebat eum sic perire. Sed quicquid Deus de nobis disponat, nos debemus patienter tolerare; ergo Propheta debebat pati famem, vel sitim ad mortem, si illam incideret. Sic enim responderunt Sidrac, Misac, & Abdenago Regi Nabuchodonosor, dicentes, quòd Deus, quem colebant, poterat eos liberare de camino ignis, & tamen adhuc si nollet liberare illos, non colerent ob hoc Deos Nabuchodonosor, sed potius vellent mori in igne, Daniel. 3. *Sic enim mandatum est mihi in sermone Domini præcipientis.* Scilicet, Deus iussit hoc mihi, quando declarauit ea, quæ dicere debebat ibi, ideo nullo modo præuaricabor. *Non comedes panem, nec bibes aquam.* Scilicet, In loco ipso. Sic enim dixit supra Propheta, Non comedam panem, nec bibam in loco isto. Per panem, & aquam intel-

Lex humana, & diuina diuersimodè obligant.

Differentia legi diuinæ ab humana.

liguntur omnia genera ciborum, & potuum: ideo quicquid comederet, vel biberet Propheta ille in Bethel, peccaret. Patet, quia supra 1. libro, cap. 14. dixit Saul: Maledictus qui comederit panem vsque ad vesperam: Ionathas autem comedit modicum de melle, & incidit in maledictionem illam, vt patet ibidem: ergo nomine panis intelligitur mel, & quicquid gustabile est. *Nec reuerteris per viam, qua venisti.* Sed eliges aliam viam de nouo. *Abijt ergo per alteram viam, & non est reuersus per iter, quo venerat in Bethel.* Voluit quantum ad omnia seruare præceptum Dei: ideo elegit aliam viam, quæ nullo modo coincideret cum priori.

Quare Deus iussit Prophetam reuerti per aliam viam. Quæstio. XI.

QVAERITVR quare Deus iussit, quòd iret per aliam viam, & per aliam veniret: quia istud nihil videbatur agere ad cognitionem peccati Israelitarum, vel reprehensionem eius. Aliqui dicunt, quòd Deus fecit hoc; ad hoc, quòd vir, qui erãt in Bethel, nescirent per quam viam redibat iste Propheta, & non possent insidiari ei ad mortem. Sed istud non stat: quia viri Bethel non potuerant nocere isti Prophetæ, quando erat in Bethel: nam cum Rex iussisset eum teneri, exaruit manus eius, & ad preces eius sanata est, supra in litera: non igitur erat verisimile, ꝙ aliqui viri de Bethel auderent ei ponere insidias in via. Item dato, quòd ponerent insidias, non præualerent contra eum, quia Deus percuteret illos, sicut percussit Ieroboam. Item dato, quòd ad istum finem daretur ista cautela, nõ sufficeret: quia licet per aliam viam reuersus est, tamen filij Prophetę mali viderunt eum recedere, & postea pater illorum secutus est eũ per eandem viam: ideo non erat ad hunc finem. Item si esset ad occultandum iter, non propalasset Propheta iter suum: tamen ipse dixit, quòd Deus iusserat ei, quòd non rediret per eandem viam: & ex hoc manifestabat magis iter suum, quia dabat incentiuum viris Bethel considerandi, per quam viam ibat: ergo non fuit ad hunc finem. Alij dicunt, quòd hoc fuit, ad hoc, ꝙ Propheta denunciaret multis, ꝙ Deus iusserat admoneri Israelitas, recedere ab idolatria: ideo eundo ꝑ vnam viã denunciaret eis, qui erant in via, & redeundo per aliam denunciaret eis, qui erant in alia via: quod non faceret, si per eandem iret, & rediret. Sic enim dicunt Hebræi de Elcana patre Samuelis, de quo dicitur supra 1. libro, cap. 1. Quòd singulis annis ascendebat ad templum Domini in Silo: & dicunt, quòd non ascẽdebat in vno anno per viam, per quam ascendebat in alio: ad hoc, quòd eundo per diuersas vias, prædicaret multis de Israel, quòd ascendere deberent ad templum Domini. Sed istud satis videtur carens pondere: quia non poterat isto modo multis prædicari aduentus Prophetæ in Bethel, sed magis prædicaretur postea ex euentu: ideo dato, quòd per eandem viam iuisset, & redijsset Propheta, sciretur postea in toto Israel, & Iuda propter miraculum manus aridæ, & sanatæ, & altaris scissi, & effusorum cinerum. Alij dicunt aliter, scilicet, quòd Deus dixit hoc ipsi Prophetæ ad cautelam, ne falleretur a falso Propheta, qui erat in Bethel, scilicet, ne ille veniret post eum, & falleret ipsum cognita via eius: quod non faceret redeundo per aliam viam. Sed dicendum, quòd istud non stat: quia tunc Propheta occultasset iter suum in redeundo, & tamen ipse publicauit cum dixit, quòd per aliam viam reuersurus erat, & per hoc dedit incentiuum viris Bethel, vt cognoscerent per quam viam redibat, ideo non erat ad hũc finem. Item non proficiebat ista cautela: quia quam quam eam seruauit Propheta Dei, sciuit Propheta malus viam eius, & secutus est eum. Item non est rationabiliter dictum: quia si ad hunc finem daretur, debuerat Deus dicere Prophetæ, quòd caueret a Propheta malo, qui erat in Bethel, alioquin per istam cautelam solam nihil proficiebat ei: quia poterat decipi, sicut deceptus est: ideo non fuit ad hunc finem. Sed dicendum, quòd Deus iussit hoc in detestationem idolatriæ virorum Bethel, sicut iussit, quòd non comederet in eodem loco, nec biberet, scilicet, quòd tanta erat abominatio virorum Bethel, quòd etiam Deus nolebat, quòd Propheta, qui iuerat in Bethel, rediret per eandem viam, per quam venerat. Sed dicet aliquis, ista cæremonia nõ pertinebat ad aliquam detestationem secundum se. Dicendum, quòd honor, & dehonoratio consistunt in opinione sola, ideo quando aliquid ab omnibus reputatur pertinere ad honorem, est homo per illud honoratus, & si illud idem, alio tempore, vel in alio loco, puterur pertinere ad dehonorationem, erit homo per illud inglorius: quod ergo volunt homines fieri ad honorem, causat honorem: & quod volunt fieri ad dedecus, causat dedecus. Sed ista cæremonia redeundi per aliam viam, & non per quam venerat, iubebatur a Deo fieri in detestationẽ ipsorum virorum Bethel: ideo quamquam ipsa secundum se non pertineret ad honorem, nec dehonorationem, tamen hic pertinebat ad dehonorationem: quia Deus faciebat illam propter dehonorationem: Et patet hoc, quia posita fuit ista cæremonia, cum alijs pertinentibus ad dehonorationem, scilicet, ꝙ non comederet Propheta in eodem loco, nec biberet: ergo etiam ista pertineret ad dehonorationem. Item patet, quia Propheta denunciauit Israelitis, quòd Deus iusserat ei, vt rediret per aliam viam, si tamen non pertineret hoc ad dehonorationem virorum Bethel, non reuelasset eis. Sic enim quando Ecclesia anathematizat aliquos, facit multas cæremonias, quæ secundum se non significant aliquam honorationem, vel dehonorationem: & tamen, quia Ecclesia facit illas ad detestationem eorum, qui anathematizantur, videntur illi per has cæremonias esse dehonorati, vel valde detestabiles.

Prophetes autem. Hic ponitur tertium huius capituli, in quo Propheta Dei a falso Propheta seducitur. Et diuiditur in tria: primo viri Dei seductio: secundo pœnæ prophetizatio, ibi. *Cumque sederent.* Tertio eiusdem mors, & tumulatio, ibi. *Et ecce viri.* Et dicitur. *Prophetes autem quidam senex habitabat in Bethel.* Iste Propheta erat malus, quia fauebat regi in cultu idolorum. *Ad quem venerunt filij sui.* Admirati fuerant de ijs, quæ fecit vir Dei: ideo venerunt ad patrem suum, narrantes ei quid egisset. *Et narrauerunt ei omnia opera, quæ fecerat vir Dei die illa in Bethel.* Scilicet, Quomodo fecit scindi altare, & effundi cineres, & arefacta est manus regis propter eum, & ipso orante sanata est. *Et verba, quæ locutus fuerat ad regem, narrauerunt patri suo.* Scilicet, Quomodo locutus fuit prius contra altare, in quo erat rex: deinde rege inuitante eum, & promittente munera, respondit, ꝙ etiam si daret ei medietatem domus suæ, non comederet, nec biberet in loco illo: sed recederet per aliam viam, sicut Deus ei dixerat. *Et dixit eis pater eorum, Per quam viam abijt?* Iste Propheta erat senex, & non iuerat ad sacrificia solennia, quæ fecerat rex, ideo non vidit ea, quæ fecit vir Dei. Nunc autem auditis ijs, desiderauit videre ipsum: ideo quæsiuit per quam viam iuerat. *Ostenderunt ei filij sui viam, per quam abierat vir Dei.* Scilicet, Filij illius Prophetæ considerauerunt, per quam viam recederet vir Dei: nam ipse dixerat, ꝙ non reuerteretur per viam; per quam venerat, ideo respexerunt per

Prophetæ Dei seductio.

quam viam iret. Nam mox, vt locutus fuit ista ad regem recessit de Bethel. *Qui venerat de Iuda*. Scilicet, De regno Iuda. Nam ibi erant tunc Prophetæ, & sacerdotes, & omnes viri boni. *Et ait filijs suis, Sternite mihi asinum*. Ascendit super asinum iste Propheta, quia erat senex, vt patet supra, & non poterat pedester ambulare. Vel fortè, quia erat mos Prophetarum equitare super asinos. Sic enim patet de Balaam Propheta, qui super asinum venit de terra sua ad Regem Moab, Numeri 22. Sic etiam iste vir Dei venit super asinum. Nam quando occidit eum leo in via, non tetigit asinum, vt patet infra in litera. *Qui cum strauissent, ascendit, & abijt post virum Dei*. Non iuerunt cum isto Propheta filij sui, sed ipse solus iuit, vt magis auferret suspicionem ab eo, ad quem fallendum ibat. Si enim uisset cum filijs suis, fortè putasset vir Dei, q̃ illi instigauerant eum ad veniendum, & ostenderant ei viam. Nunc autem ipse solus veniebat, vt crederetur, q̃ Deus mittebat eum, & ipse per se sciebat viam, per quam veniebat homo Dei. *Et inuenit eum sedentem subtus terebinthum*. Vir Dei, cum recessisset de Bethel, & aliqualiter fuisset elongatus a loco, sedit in nemore sub quadam terebintho. Significat enim terebinthus quercum, vel ilicem. Vnde eadem dictio ponitur in Hebræo, scilicet, Elom, vbi nos ponimus ilicem, vel quercum, aut terebinthum. Sic patet Genesi 18. Vbi nos dicimus ilicem Mambre. Et vbi nos ponimus terebinthum, sicut apparet hic: Et etiam vbi ponimus quercum, vt patet supra 1. libro, cap. 10. Et satis apparet, q̃ accipiatur pro ilice, vel quercu; quia Isa. 6. dicitur. Et erit in ostensione, sicut terebinthus, & sicut quercus, q̃ extendit ramos suos.

Ad quid iuit Propheta senex ad fallendum Prophetam Dei, & an fuerit Propheta malus, vel bonus. Quæstio. XII.

QVAERETVR, ad quid volebat iste Propheta senex ire ad virum Dei. Respondendum, q̃ ibat ad fallendum eum. Quod apparet, quia mẽtitus est ei, vt induceret eum ad peccandum, & comederet contra Dei prohibitionem. Sed dicetur, ad quid desiderabat iste Propheta senex fallere virum Dei? Respondendum, q̃ iste putauit, per hoc magnum honorem sibi euenturum. Nam Ieroboam timens ne reconciliarentur decem tribus Domino suo Roboam, vetuit illis ire in Ierusalem in templũ: & ad hoc fecit duos vitulos, quos adorarent, per quos putabat posse regnum tenere. Si autem induceretur populus ad eundum in Ierusalem, perderet regnum: & quia nunc ad verba istius viri Dei, Rex erat iam quasi conuersus ab idolatria, vt supra declaratum est, timeret perdere regnum. Credidit igitur iste Propheta senex, q̃ si ostenderet, vel saltem persuaderet verba viri Dei fuisse falsa, ita, vt rex maneret securè in sua idolatria, mereretur magnum honorem apud regem: quia per hoc putaret rex, sibi regnum mansurum securè, si posset in sua idolatria manere, non permittendo populo ire in Ierusalem ad templum. Hoc autem credidit sufficienter persuadere iste Propheta senex, si faceret, quòd vir Dei moreretur: quia per hæc ostenderet eum fuisse mentitum, & quòd propter istud Deus fecerat eum occidi, scilicet, quia in nomine suo mentitus fuerat; & tunc rex nihil timeret, credẽs, q̃ verba viri Dei fuerant falsa. Credidit aũt Propheta senex, q̃ deduceret ad mortẽ virum Dei, si induceret eum ad agendũ cõtra mandatũ Dei, s. si comederet, vel biberet in Bethel, iõ finxit se fuisse missum à Deo, ad denunciandum ei, q̃ comederet in Bethel: & sic reduxit eum, & comedit, atque peccauit.

An iste esset verus Propheta. Quæst. XIII.

QVAERETVR vlterius de isto Propheta, an esset verus Propheta. Aliqui dicunt, quòd non erat verus Propheta, scilicet, Propheta Dei, sed idolorum: nam erant aliqui arioli, & augures, qui necromanticè, & per artes superstitiosas prædicebant interdum aliqua futura, & denunciabant aliqua abscondita: & propter occulta, quæ reuelabãt, vocabantur Prophetæ, sicut Prophetæ Dei. Istud autem apparet: quia iste morabatur cum idolatris, quos Deus valde detestabatur: si tamen fuisset Propheta Dei, fugeret de medio illorum: cum viro Dei iussum esset, quòd non comederet, nec biberet in loco illo. Item patet, quia iste conatus est decipere virum Dei ad occidendum ipsum, & decepit eum, atque fecit mori. Respondendum est, quòd iste erat verus Propheta suscipiens reuelationes a Deo, sicut vir Dei, qui venerat ad Ieroboam: vnde non magis poterat vocari vnus Propheta, quàm alius. Patet hoc, quia iste accepit a Deo reuelationem: nam dicitur infra, quòd cum sederent ad mensam isti duo, factus est sermo Domini ad Prophetam, qui reduxerat eum, & dixit ad virum Dei: Quia inobediens fuisti ori Domini, non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. Et istud sic euenit. Item iste Propheta senex dixit filijs suis, quòd quando moreretur, sepelirent eum, iuxta sepulchrum, in quo erat vir Dei: & quòd omnia, quæ prædixerat vir Dei euenirent, & tamen sic factum est, sequenti libro, cap. 23. Ideo erat iste verus Propheta. Cum autem arguitur, quòd aliqui sunt Prophetæ dæmonum. Respondendum, q̃ nullus potest esse Propheta dæmonum: quia Propheta est, qui recipit a Deo reuelationem abscõditorum: si autem per alias artes inquirat occulta, non vocatur Propheta Dei, nec dæmonum: sed vocabitur ariolus, vel magus, aut pythonicus, vel alijs nominibus superstitionis. Cum autem dicitur, quòd iste erat sic, eo quòd habitabat in loco idolatrarum. Dicendum, q̃ ex hoc solum concluditur, quòd erat malus vir, & tamen non concluditur, quòd non erat Propheta Dei: quia satis stat esse Prophetam, & esse virum malum: immo poterat colere idola, & vacare artibus superstitiosis, & esse Propheta Dei. Quod patet de Balaam: quia ipse erat Propheta Dei, cum fierent a Deo multæ reuelationes ei, & prædixerit multa de futuris, Numeri 23. & 24. Et tamen iste colebat idola, faciendo eis sacrificium, obseruabatque superstitiosas artes, vnde vocatur ariolus Deuteron. 23. Ad secundum cum dicitur, quòd iste insidiatus est viro Dei, vt induceret eum ad peccandum, & ad mortem. Respondendum, quòd ex hoc solum probatur, quòd erat vir malus, volens fauere regi idolatranti, & volens ostendere verba Dei esse falsa, & inuidens viro Dei ad mortem; & tamen cum omnibus his malis stat Prophetia; quia non repugnat spiritus propheticus alicui peccato, sicut repugnat habitus charitatis cuicunque vitio; erat ergo verus Propheta. *Et ait illi, Tu ne es vir Dei, qui venisti de Iuda?* Propheta senex non cognoscebat virum Dei, quia non viderat illum in Bethel; ideo cum vidit eum sub terebintho, quæsiuit an esset ipse. *Respondit ille, Ego sum*. Putauit enim fortè, quòd esset aliquis de viris Bethel, qui veniret ad quærendum de aliquo dubio. *Et dixit ad eum*. Scilicet, Propheta senex ad virum Dei. *Veni mecum domum, vt comedas panem*. Ostendebat iste Propheta senex, quòd veniret ad exhibendum humanitatem viro Dei, & veniebat ad fallendum ipsum. *Qui ait, Non possum reuerti, nec venire tecum*. Non est sensus, quòd vir Dei peccaret redeundo in Bethel: quia poterat redire, dum tamen non comederet, nec biberet

Iste senex erat verus Propheta, licet malus vir.

biberet ibi, quia solum Deus vetuerat hoc. Dixit tamen non possum reuerti, scilicet, ad comedendum, vel bibendum: nam ad hoc solum vocabat eum Propheta senex. *Nec comedam panem, nec bibam aquam in loco isto*. Idest, Nihil comedam aut, bibam in loco isto. Cætera autem comestibilia, vel potabilia intelliguntur per hæc. *Quia locutus est Dominus ad me in sermone Domini*. Scilicet, Deus locutus est ad me in spiritu prophetico, qui vocatur sermo Domini.

An licuisset viro Dei comedere extra Bethel de cibis ex ea ablatis. Quæst. XIIII.

QVAERETVR si Propheta senex duxisset cibos de Bethel pro ipso viro Dei, an posset comedere illos sub terebintho: & an potuisset iste vir Dei emere cibos in Bethel, vt comederet eos in via. Respondendum est, quòd verba ista solum videbantur obligare virum Dei ad non comedendum in Bethel: quia ipse dixit, Non comedam panem, nec bibam in loco isto: sic enim mandatum est mihi: ergo poterat cibos sumptos de Bethel comedere. Pro hoc tamen considerandum est, quòd Deus dicendo ista illi viro, aut subijciebat vrbem anathemati, aut non. Si subijciebat. Dicendum, quòd non licebat viro Dei sumere inde cibos, quia quæ erant in vrbe anathematizata, erant anathema, & non licebat alicui quicquam tollere de illa, Deuteronom. 13. Si autem non esset per verba ista ciuitas subiecta anathemati, liceret viro Dei comedere de quibuscunque cibis, qui essent in Bethel, dum tamen non comederet in Bethel, quia Deus hoc vetuerat. Et hoc videtur intellexisse Propheta senex, qui noluit ducere cibos viro Dei de Bethel, vt comederet in itinere, sed instigauit, vt veniret ad comedendum cum ipso in Bethel, quasi alias non incideret in pœnam, vel non ageret contra mandatum Dei. Satis tamen videtur dicendum, quòd non liceret viro Dei emere cibos in Bethel, vt comederet illos extra Bethel: nec etiam liceret cibos ab alio ei oblatos, & ductos de Bethel comedere, quia sic fieret fraus mandato Dei: nam ipse iusserat istud, ad ostendendam detestationem magnam contra viros Bethel: si tamen sumeret cibos inde, approbaret res eorum: ideo videtur, quòd non licebat emere cibos, vel accipere gratis oblatos, ad comedendum extra Bethel. *Non comedes panem, & non bibes ibi aquam*. Scilicet, Nihil comedes, aut bibes. *Nec reuerteris per viam, qua ieris*. Istud nunc obseruabat vir Dei: quia per aliam viam reuertebatur, vt patet supra. *Qui ait illi, Et ego sum Propheta similis tui*. Idest, Ego Propheta sum, & reuelatur mihi voluntas Dei, sicut tibi: ideo non debes dubitare ire mecum, quia ego scio, quod Deus vult. In hoc enim non mentiebatur iste senex, quia ipse verus Propheta erat, sicut vir Dei. *Et Angelus locutus est mihi in sermone Domini*. Id est, Apparuit mihi Angelus, & locutus est mihi ex parte Dei. Sic enim solet fieri, quando Deus reuelat aliquid, quia Angeli loquuntur illud Prophetis, & non ipse Deus: cum Deus nõ possit loqui, vt declaratum est sæpe: mentiebatur tamen ipse senex: quia Angelus Domini non fuerat ei locutus, sed ipse dicebat hoc, ad fallendum virum Dei.

Dicens reduc eum tecum in domum tuam, & comedat panem, & bibat aquam. Idest, Comedat, & bibat de quibuscunque appositis. Istud autem videbatur esse verisimile, scilicet, quòd Deus compateretur illi Prophetæ, vt non cruciaretur fame: sed liceret ei redire in Bethel ad comedendum. *Fefellit eum, & reduxit secum*. Scilicet, Deus non iusserat hoc, & reduxit eum, tanquam Deus mandasset. *Comedit ergo panem in domo eius, & bibit aquam*. Scilicet, Comedit, & bibit de omnibus sibi appositis.

An peccauerit iste vir Dei, redeundo cum Propheta sene ad comedendum. Quæst. XV.

QVAERETVR an peccauerit iste vir Dei, redeundo cum Propheta sene ad comedendum. Aliquis dicet, quòd non, quia iste vir Dei noluit comedere, aut bibere in Bethel, nec recipere munera, rege inuitante eum: nunc autem non redijt ad comedendum, & bibendum, quasi ex desiderio cibi, & potus, sed solum, quia putauit ex parte Dei sibi iussum, sicut dixerat ille Propheta senex: ideo non peccaret, bona fide agens. In contrarium videtur, quòd peccauerit, quia leo occidit eum pro hac causa, vt patet infra in litera. Item iste Propheta senex dixit viro Dei ex parte Dei, quòd non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum, quia inobediens fuerat ori Domini: ergo peccauit. Respondendum, quòd iste vir Dei peccauit comedendo in Bethel: quia egit contra mandatum Dei, contra quod agere non debebat, sicut ipse supra dixerat, Etiam si Rex daret ei dimidium domus suæ. Dicunt tamen quidam, quòd peccauit ex desiderio cibi, scilicet, quia faciliter inclinatus est ad veniendum cum Propheta sene propter cibum. Sic tenet Nicolaus. Istud autem satis rationabile est: quia tamen vir iste apparuit valde continens, abstinendo a conuiuio Regis, & a muneribus suis, dicendo, quòd etiam medietatem domus suæ accipere nollet, non videtur omnino imponendum esse huic viro, quòd ex desiderio cibi venerit. Sed dicendum, quòd fuit motus persuasione senis dicentis, quòd Deus iusserat, quòd rediret cum eo. Potest autem dici, quòd huic persuasioni fortè non tam faciliter assensisset, nisi desiderium cibi tenuisset eum. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd ipse non tenebatur credere huic Prophetæ seni: quia in illis in quibus periculum est, si aliquis agat, non debet faciliter credere, esse bona ad agendum, sed debet diligenter se certificare, an bonum sit quod dicitur. Sic enim dicitur prima Ioan. cap. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint, quoniam multi pseudo prophetæ exierunt in mundum. Sed iste vir Dei poterat incidere in periculum mortis, & violationis præcepti diuini, si consentiret comedere in Bethel, ideo debebat nimis circa hoc cogitare, & non faciliter condescendere. Item patet hoc potissimè: quia Deus locutus fuerat ipsi viro Dei, quòd non comederet in Bethel, ideo non debebat credere contrarium, quousque tam clarè constaret sibi, quòd Deus dixisset istud, sicut constabat sibi, quòd Deus dixerat, quòd non comederet in Bethel, sed illud constabat sibi per reuelationem manifestam: ergo quousque constaret istud per similem reuelationem, non tenebatur credere. Item populares, qui audiebant verba prophetarũ nõ obligabantur credere illis, nisi Prophetę ostenderẽt signa: ergo a fortiori, cũ iste Propheta audisset a Deo, q̃ nõ deberet comedere in Bethel, nõ debebat credere, nisi ostẽderet manifestũ signum Propheta senex, q̃ loquebatur ei, sed ille nullũ signũ ostendit, nec iste petiuit, sed immediatè credidit, ideo peccauit credendo, & propter hoc occidit eum leo.

Qui cito credit est leuis.

Quomodo iste bonus Propheta potuit persuaderi a falso. Quæst. XVI.

QVAERETVR vlterius, quomodo poterat vllo modo credere iste vir Dei, quòd Deus dixisset alteri

alteri Prophetę, quòd reduceret eum in Bethel ad comedendum panem, quia ipse sciebat certissimè, quòd Deus dixerat sibi contrarium. Respondendum, quòd satis potuit hoc sibi persuaderi, quia Deus mutat ea, quæ dicit: nam subito dicit vnum, & confestim dicet contrarium, vt patet Ierem. 18. & Ezechiel. 33. In quo sciendum, quòd quædam dicuntur a Deo, secundum firmam sententiam eius, & alia dicuntur secundum dispositionem, quæ est ex parte creaturæ. Quæ dicuntur primo modo a Deo, nunquam variantur, quæ autem secundo modo, variantur secundum variationem status nostri, & quia subito mutantur merita, & demerita nostra, subito Deus mutat prophetiam, sic dicitur Ieremiæ 18. Subito loquar de Regno, & de Gente, &c. Et quia nos nescimus, quando prophetia dicitur secundum firmam Dei sententiam, & quãdo secundum dispositionem nostram, nisi Deus reuelet, possumus semper dubitare, & aliqualiter credere, prophetiam dictam secundum dispositionem nostram, ideo esse mutabilem, quousque constet esse dictam, secundum firmam Dei sententiam. Et sic, cum Deus dixisset isti viro, quòd non comederet in Bethel, poterat credere dictum esse secundum dispositionem ex parte sua, ideo cum alius Propheta denunciaret ei, Deum dixisse, quòd comederet in Bethel, poterat credere illud esse verum. Item istud erat satis verisimile, scilicet, quòd Deus compateretur isti viro patienti famem: ideo, quòd relaxaret ei mandatum, de non comedendo in Bethel.

Quis fuit iste Propheta Dei, qui venit ad Ieroboam. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, quis fuerit iste vir Dei, qui venit ad Ieroboam. Aliqui respondent, quòd iste fuit Abdo Propheta: eo quòd iste fuit contemporaneus Roboam, vt colligitur ex secundo libro Paralipomenon. Istud tenet Nicolaus. Sed non stat, quia Abdo Propheta vixit toto tempore Roboam regis Iuda, & tempore Abiæ filij eius: nam ipse scripsit omnia gesta Abiæ, vt patet 2. Paralipomenon 13. scilicet, Reliqua autem sermonum Abiæ viarumque, & operum eius scripta sunt diligentissimè in lib. Abdo, & tamen istud accidit in principio regni Roboam, & Ieroboam, scilicet, in primo anno, quando Ieroboam fabricauit vitulos: ergo multo tempore post mortuus est Abdo. Aliqui volunt istum fuisse Semeiam Prophetam, quia iste fuit contemporaneus Roboam: nam ipse venit ad Roboam, & viros Iuda in principio regni Roboam, quando volebãt pugnare contra Ieroboam, & dixit, quòd non pugnarent, præcedenti cap. Sed dicendum, quòd non fuit iste Semeias: quia iste vir Dei mortuus est in principio regni Roboam, & Ieroboam: Semeias tamen viuebat post mortem Roboam, vt patet 2. Paralipomenon 12. Quia ipse scripsit omnia gesta regni Roboam: cum dicitur: Opera vero Roboam prima, & nouissima, scripta sunt in libris Semeiæ Prophetæ, & Abdo videntis: non fuit ergo Semeias. Sed dicendum, quòd fuit istę vir Dei aliquis Propheta temporis illius, cuius nomen incognitum est: sic enim interdum alij Prophetæ missi sunt, quorum fuerunt nomina incognita, sicut supra 1. libro, cap. 2. Dicitur, quòd venit vir Dei ad Heli, & denunciauit ei de ruina domus suæ, & tamen non habetur nomen Prophetæ illius: Iosephus tamen 9. Antiquitatum dicit, quòd vocabatur Ladau. *Cumque sederent.* Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, pœnæ denunciatio. Nam vir Dei peccauerat, quia contra mandatum Dei comederat in Bethel: ideo ille Propheta malus, qui fefellerat eum, denunciauit ei nunc mortem. Et dicitur. *Cumque sederent ad mensam, factus est sermo Domini ad Prophetam, qui reduxerat eum.* Iam enim peccauerat vir Dei, sedendo ad mensam in Bethel, & comedendo; ideo priusquàm de mensa surgeret, denunciata fuit ei pœna: quia Deus reuelauit illam Prophetæ malo, & ille clamauit illico ad virum Dei.

Quomodo facta fuit ista reuelatio Prophetæ seni, sedenti ad mensam, & quot modis Deus reuelat aliquid Prophetis. Quæst. XVIII.

QVAERETVR quomodo facta fuit ista reuelatio illi Prophetæ. Respondendum, quòd poterat fieri multipliciter. Primo per apparitionem in effigie assumpta, & realem locutionem, scilicet, quòd Angelus Domini assumeret figuram humanam, & apparens loqueretur isti Prophetæ. Sic enim locutus est Angelus Gedeoni, Iudicum 6. Sic etiam locutus est patri, & matri Samsonis, Iudicum 13. Secundo modo poterat hoc fieri, scilicet, quòd loqueretur Angelus Domini ad Prophetam istum, non assumpta aliqua effigie humana, in qua appareret, sed audiretur sola vox, sicut factum est in datione legis, Exodi 20. Nam tunc audiebatur vox, & non videbatur aliqua figura, Deuteronom. 10. Tertio modo poterat esse per immutationem phantasiæ, scilicet, quòd Deus immutaret phantasiam istius Prophetæ in somnis: sic enim consueuerat Deus loqui, vt communiter Prophetis veteris Testamenti, Numeri 12. Scilicet, Siquis Propheta Domini est inter vos, aut in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Quarto modo poterat fieri per immutationem intellectus, sine apparitione aliqua exteriori, & sine voce, & sine somnio, & tamen in ecstasi, scilicet, quòd homo suscipiens reuelationem, sit omnino priuatus operatione sensuum. Quinto modo poterat fieri per immutationem intellectus, sine ecstasi. De precedenti modo patet exemplum in Beato Paulo, cui reuelata sunt arcana verba, quæ non licet homini loqui. 2. ad Corinth. 12. Et tamen ipse fuit in ecstasi, ita quòd nesciebat, an esset in corpore, vel extra corpus, vt patet ibidem: & ista est ecstasis. De isto modo vltimo patet in Elisæo, cui coram duobus Regibus factum est verbum Domini, canente citharista, sequenti libro, cap. 3. Et ibi non fuit, nisi immutatio intellectus, quia alij modi prophetiæ non conueniebant ei pro tunc, vt ibidem declarabitur. Dicendum autem, quòd primus modus istorum non conueniebat isti Prophetæ: quia tunc non solum ipse vidisset Angelum, sed etiam vir Dei, qui erat cum eo ad mensam, vt patet hic: & tamen ipse solus cognouit prophetiam, & clamauit ad virum Dei, vt patet hic: ergo non fuit apparitio Angeli in corporali effigie. Secundus modus non fuit: quia tunc fieret vox alta, quam audiret Propheta, & non solum audiret eam Propheta, ad quem fiebat, sed etiam vir Dei. Sed istud est inconueniens; quia pro tunc non magis vnus, quàm alius prophetaret, cum vterque immediatè a Deo audiret illam vocem. Etiam non oporteret, quòd vnus Propheta reuelaret alteri: & tamen clamauit Propheta senex ad virum Dei, illico, vt facta est ad Deum prophetia, vt patet hic: ergo non fuit facta in voce. Tertius modus non stat, quia iste solum est in dormientibus, & tamen Propheta ille tunc non dormiebat, quia erat ad mensam cum viro Dei. Item quartus modus non stat, quia quando aliquis fit in ecstasim concurrunt duo. Primum est, quòd reuelatur aliquid valde superexcellens, sicut diuina essentia. Et illud non potest cognosci ab anima vacante alijs,

In ecstasi duo concurrunt.

alijs operationibus: quia cum diuiditur in multas operationes, minoris efficaciæ est ad quamlibet illarum, ideo vt perfectè cognoscat rem illam magnam, quæ præsentatur, oportet vt totaliter desistat ab operationibus corporalibus, & tunc efficitur homo quasi mortuus, cessante omni operatione sensitiua, & naturali, & cadit in terram, & quasi nullum signum vitæ apparet in eo. Sic enim fuit in Beato Paulo, qui eleuatus est ad cognoscendum altissima, scilicet, arcana verba, quæ non licet homini loqui, ideo oportuit, vt raperetur extra se, ita, vt nesciret, an esset in corpore, vel extra corpus. 2. ad Corinth. 12. Et duranit istud tribus diebus, quibus non comedit, nec bibit, sed fuit quasi mortuus, Act. 9. Hic autem non reuelabatur isti Prophetæ aliquod magnum, ideo sine ecstasi fieri poterat. Secundum, quod est in ecstasi, est ipsa immutatio corporis, scilicet, quòd cessent omnes actus corporis, & homo cadat in terram, sed non fuit sic nunc, quia iste Propheta sedebat cum alio ad mensam, & subito locutus est ei, non facta alia immutatione, ideo non fuit ecstasi. Sed dicendum, quòd fuit quintus modus, scilicet, per solam immutationem intellectus, illustrando illum ad cognoscendum aliquid supernaturaliter. Et iste modus fit sine aliqua exteriori mutatione, & sic homo, loquens cum alio, poterit immutari prophetice: sic enim fuit hic; quia isti duo Prophetæ sedebant comedentes, & colloquentes ad mensam, & subito Propheta senex cœpit loqui ad virum Dei propheticè. *Et exclamauit ad virum Dei, qui venerat de Iuda.* Cum vir Dei peccasset permittendo se decipi per Prophetam senem, voluit Deus, vt per eundem denunciaretur ei pœna peccati sui. *Hæc dicit Dominus, quia inobediens fuisti ori Domini.* Scilicet, Deus præcepit tibi specialiter, ne comederes in loco isto, & comedisti; ideo fuisti inobediens. Et tanto ista inobediẽtia erat maior, quanto præceptum Dei erat certius, scilicet, quia non audierat iste vir Dei istud præceptum ab alio Propheta, sed Deus per se, vel per Angelum suum reuelauerat ei, & tamen contemnebat; ideo inobedientia fuit magna. *Et non custodisti mandatum, quod præcepit tibi Dominus Deus tuus.* Istud est solum de non comedendo, nec bibendo in Bethel: Nam aliud mandatum de non redeundo per viam, qua venerat, seruauerat vir Dei, vt patet supra, & dicitur, Dominus Deus tuus, non quidem, quòd non esset Deus istius Prophetæ, qui loquebatur: sed dicitur, Dominus Deus tuus, idest, qui specialiter destinauerat te, vt venires ad Ieroboam. *Et reuersus es.* Non peccauit vir Dei ex hoc solo, quòd reuersus est, sed quia reuersus fuit, & comedit: nam reuerti solum nõ erat ei prohibitum. *Et comedisti panem, & bibisti aquam in loco, in quo præcepi tibi, ne comederes panem, neque biberes aquam.* Scilicet, Iussi tibi, quòd nihil comederes, nec biberes in Bethel, & tamen comedisti ibi, & bibisti ibi. *Non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum tuorum.* Scilicet, Sepelieris extra terram tuam. Istud enim erat pœna; quia omnes Iudæi consueuerant sepeliri ab antiquo in sepulchris patrum suorum, & cum non contingebat alicui sepeliri cum patribus suis, videbatur esse quoddam infortunium. Sic enim fuit in isto viro Dei, quia occisus fuit in via a leone, & sepultus fuit in Bethel, nec reductus fuit in terram suam. Nam postea tempore Iosiæ Regis, cum ipse cremaret ossa mortuorum, super altare Bethel, & exhumaret sacerdotes idolorum, venit ad sepulchrum istius viri, & comperto titulo non exhumauit eum, nec cremauit ossa eius.

Quomodo intelligebat iste vir Dei prophetiam ad se dictam. Quæst. XIX.

QVAERETVR, quomodo intelligebat iste vir Dei prophetiam ad se dictam. Respondendum, quòd aliter Deus intellexit, quàm Propheta ille, qui locutus est, & quàm vir Dei, ad quem factus est sermo: nam Deus intellexit, quòd iste vir Dei non inferretur in sepulchrum patrum suorum, idest, quòd occideretur in via a leone apud Bethel, & sepeliretur ibi, & non duceretur in terram suam. Ipse autem non intellexit, quòd occidendus erat a leone, vel alio modo violenter, sed quòd moreretur naturaliter aliquando, sicut alias moriturus erat, & tunc in pœnam huius delicti, non sepeliretur in sepulchro patrum suorum. Motiuum autem istius viri Dei fuit, quia apud Hebræos reputabatur magnũ infortunium, quòd aliquis sepeliretur extra terram suam, & extra sepulchra patrum suorum. Quod patet, quia omnes Iudæi cum magno desiderio petebant sepeliri in sepulchris patrum suorum. Sic patet de Berzelai Galaditę, cui cum diceret Dauid, quòd veniret cum eo in Ierusalem, & gauderet ibi in bonis regni: dixit Berzelai, Obsecro, vt reuertar, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei, & matris meæ, præcedenti libro, cap. 19. Sic etiam Achitophel Gilonites, cum intenderet se occidere, quia non susceptum fuerat consilium eius, noluit se occidere in curia Absalonis, sed venit in ciuitatem suam, & ibi se occidit, vt posset sepeliri in sepulchro patrum suorum, vt patet præcedenti libro, cap. 17. Ista etiam erat opinio apud Gentiles, quòd infortunium erat aliquem mori extra terram suam. Vnde Ouidius in libro de Ponto dixit:

Mollius ossa cubant, manibus tumulata suorum.

Et quia peccatum istius viri Dei videbatur esse paruum, eo quòd seductus ab alio Propheta peccauerat, putauit, quòd Deus daret sibi in pœnam sufficientem, quòd non sepeliretur in sepulchris patrum suorum. Quòd autem sic intelligeret patet, quia si putauisset, quod leo occidere debebat eum in via die illa; non exiuisset de Bethel, vel habuisset secum comites, & tamen quasi securus, mox vt finiuit cœnam recessit de Bethel, & illico leo occidit eum in via: ideo videtur, quòd ipse non intelligebat, quòd leo occisurus esset eum. Item Propheta ille, qui locutus fuit ista non intellexit, quòd vir Dei occidendus esset, vel saltem, quòd non esset illico occidendus: nam alias persuasisset ei, quòd non exiret de Bethel, vel quòd cautè se haberet, ducendo secum comites, ne in via occideretur, sicut prænunciatum fuerat, & tamen ipse nesciebat hoc, sed erat quasi inopinatus. Et quando dictum est ei, quòd mortuus esset, & iaceret in via vir Dei, dixit, quòd hoc fuerat, quia inobediens fuit ori Domini, & sic nesciebat, quid euenturum esset de morte illius.

An iste senex potuit vocari Propheta, prænunciando mortem viri Dei, & quæ requiruntur ad hoc, quòd aliquis sit Propheta. Quæst. XX.

QVAERETVR, an iste potuit vocari Propheta, prænunciando ista viro Dei. Aliquis dicet, quòd non: quia ad hoc, quòd aliquis sit Propheta, necesse est, quòd intelligat ea, quæ dicit: nam intelligentia opus est in visione, Daniel. 10. Ideo quidam, ad quos facta est reuelatio Dei, non vocantur Prophetæ; quia non intellexerunt ea, quæ sibi reuelata sunt, sicut Pharaoni reuelatum est a Deo somnium de septem annis vbertatis, & totidem sterilitatis,

tis, Genes. 41. Nabuchodonosor quoque reuelatus F
est status futurorum temporum in statua, quam vidit, sicut dixit Daniel, scilicet, Tu rex cœpisti cogitare in strato tuo, quid futurum esset post hoc, & qui reuelat mysteria, ostendit tibi, quæ futura sunt, Daniel. 2. Et tamen isti duo non vocantur Prophetæ: quia indiguerunt expositoribus: nam Pharao accepit expositionem per Ioseph, & Nabuchodonosor per Danielem, vt patet eisdem capitulis. Respondendum, quòd iste Propheta senex fuit nunc Propheta in actu isto: nam scriptura vocat eum semper Prophetam, & etiam nunc vocauit Prophetam dicens, Factus est sermo Domini ad Prophetam, qui reduxerat eum. Etiam dicendum, quòd iste intellexit visionem sibi dictam, quia intellexit, quòd nõ erat vir Dei G
sepeliendus in sepulchro patrum suorum, & sic fuit. Sciendum tamen, quòd aliquem intelligere reuelationem, quæ a Deo fit stat tripliciter. Primo modo, quòd intelligat reuelationem in sensu parabolico, & non in literali, vel historico. Secundo, quòd intelligat reuelationem in sensu historico, non tamen totum, quod Deus intendit significare, sed solum id, quod potest colligi ex verbis in vero sensu intellectis. Tertio, quia intelligat reuelationem in sensu historico, non solum quantum ad ea, quæ possunt colligi ex litera in vero sensu, sed etiam intelligat omnia, quę Deus voluit intelligi per verba illa. Primus modus intelligendi non constituit Prophetam: secundus autem facit Prophetam: tertius facit Prophetam. Abun H
dantissimum exemplum, patet in somnio, quod sæpe vidit Daniel: nam aliquando videbat ventos pugnantes, & aliquando bestias, & multa alia, de quibus Daniel. 7. vsque ad 11. Tunc intelligebat illa, quæ a Deo ostendebantur, quantum ad parabolam: quia parabola est dicere aliquid occultum, quod aliter intelligendum est, quàm dicatur, sicut Christus sæpe dicebat, vt de seminatore, & de fermento, & de grano sinapis, & de multis alijs, de quibus Matth. 13. Et in alijs locis Euangeliorum. Illi enim, qui audiebant, intelligebant illas parabolas, sic vt dicebantur, & tamen sic intelligentes, nihil intelligebant, quousque declararetur sibi parabola, ideo dicitur eodem cap. Quòd Christus loquebatur sic, vt audientes non in- I
telligerent. Ita Daniel videns ventos, & bestias, intelligebat esse ventos, & bestias, & ista a Deo sibi reuelabantur, & tamen intelligendo sic, nihil adhuc intelligere dicebatur, nec erat Propheta; ideo Deus mittebat Angelum ad declarandum sibi, vt intelligeret in eo sensu, quem facere intendebat per istas parabolas. Sic patet Daniel. 8. Factum est, cum ego Daniel viderem visionem, & quærerem intelligentiam, stetit in conspectu meo, quasi species viri: & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere istam visionem. idem patet Daniel. 9. & 10. Et postquam Angelus iste reuelabat Danieli intelligentiam somniorum, dicebatur ipse Propheta, sic patet Daniel. 10. Scilicet, Anno tertio Cyri Regis Persarum verbum reuelatum est Danieli, intellexitque sermonem: & subditur; Intelligentia enim opus est in visione, idest, ad hoc, quòd Daniel vocaretur videns, vel Propheta, oportebat, quòd intelligeret in sensu, quem Deus intelligebat; & iste est secundus sensus, qui vocatur literalis, & constituit Prophetam. Tertius sensus est, si diceretur aliqua parabola, & Propheta intelligeret id, quod Deus volebat intelligi per illam parabolam, & tamen si vltra id, quod ipsa parabola secundum se poterat significare, Deus vellet intelligi aliquid aliud, quamquam Propheta non intelligeret illud, vocaretur Propheta. Idem enim erit, si interdum fiat Prophetia in verbis claris, sine parabola: & Propheta intelligat, sicut illa verba sonant, & nihil amplius erit Propheta; potest tamen aliquid significari vltra id, quod verba expressè signant. Sic fuit hic, quia Deus dixit, quòd vir Dei non sepeliretur in sepulchro patrum suorum. Ista verba sunt sine parabola: ideo intelligendo ea, vt iacent, erat iste Propheta, quia illud Deus intendebat significare: & tamen per ista verba poterat aliquid vltra intelligi, quòd verba non significant, scilicet, quòd vir Dei occideretur eadem die a leone in via, & sepeliretur in Bethel. Intelligere autem istud, non est de necessitate Prophetiæ, sed pertinet ad superabundantem Prophetam. Cum autem arguitur de Nabuchodonosor, & Pharaone, quòd non fuerunt Prophetæ, quamquam facta est reuelatio eis, quia non intelle- G
xerunt. Dicendum, quòd isti intellexerunt in primo modo, scilicet, parabolicè, & non in secundo modo, scilicet, in literali: & quia Deus non intendit significare, sicut sonat parabola, isti dicuntur nihil intelligere, & consequenter non sunt Prophetæ. De isto autem Propheta sene apparet, quòd ipse intellexerit secundo modo, scilicet, in sensu literali, sicut Deus intelligebat: erat ergo Propheta in isto actu, quamquam non intelligeret quicquid Deus signari volebat per verba illa.

Intelligere reuelatio nẽ diuinã tripliciter.

Quare Deus noluit reuelare distinctè mortem Prophetæ. Et Oracula Apollinis, quare dabantur ambiguè.
Quæstio. XXI.

QVAERETVR vlterius, cum Deus intelligeret, quòd vir Dei occidẽdus esset eadem die a leone in via, & quòd sepeliretur in Bethel: quare non dixit istud sic, sed solum dixit, quòd non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum. Respondendum, quòd Deus volebat ista immediatè compleri: & quia impediretur completio, si reuelaretur eo modo, quo Deus intelligebat inferre pœnam, non debuit declarari, nisi sub quodam ambiguo: erat enim quodam modo istud oraculum tale, sicut oracula Apollinis, qui respondebat ita ambiguè, vt in quemcunque euentum res laberetur, putaretur vera dixisse. Sed illud erat propter ignorantiam ipsius Apollinis, qui dæmon erat: & nesciebat aliquid futurum, nisi ex coniectura: ideo vt non videretur mentitus, cum esset perspicacissimi ingenij, quia dæmon erat, excogitabat tales modos respondendi, vt ad quemcunque euentum res deduceretur, videretur responsio coaptari illi euẽtui. Deus autem nunc respõdit ambiguè, non tanq̃ futurorum inscius, sed vt ambiguitate oraculi falleret virũ Dei: nam poterat interpretari istud oraculũ, ꝙ iste vir Dei viueret magno tempore, sicut aliàs viuiturus esset, si nõ peccasset, & tamen in pœnam, mortuo ipso, cadauer suum non ferretur in sepulchrum patrum suorũ. Vel poterat interpretari, ꝙ occidendus esset extra terram suam, & sepeliendus. Vir aũt Dei accepit in sen- K
su fauorabiliori, licet contrario res diffinita esset. Hoc autem fuit, quia si sciuisset, se illa die occidendum in via, fortè noluisset exire de Bethel, vel fortè semper maneret ibi. Et etiam Propheta senex, qui ista prædicebat, consuleret ei, non exire de Bethel. Deus autem voluit eadem die, qua peccauit, punire virum Dei: ideo expediens fuit, quòd obscurè loqueretur.

Quare Deus reuelauit Prophetæ seni mortem viri Dei.
Quæst. XXII.

QVAERETVR vlterius, cum Deus vellet occultare isti viro Dei mortem suam, quare reuelabat aliquid contra ipsum Prophetæ seni: quia

quia per istud poterat ipse habere suspicionem de A
morte sua, quòd cito ventura esset: cum dictum illud posset interpretari pro vtraque parte, vt supra dictum est; illi tamen qui timent, semper consueuerunt interpretari in deteriorem partem: nam prudentia iubet hoc iudicandum, vel suspicandum in rebus dubijs, & sic nollet exire de Bethel; & non compleretur Prophetia Dei, quando ipse volebat. Respondendum, quòd decens fuit prænunciari cõtra istum virum Dei, quòd non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum: nam si nihil prænunciatum fuisset contra eum, & postea reperiretur in via occisus, non putaretur, quòd Deus intulisset ei pœnam illam pro peccato suo, sed a casu venisset, vel saltem propter aliud peccatum, & non propter illud; cum posset in- B
terpretari, quòd non peccasset in illo, cum seductus fuisset a Propheta sene. Istud autem erat contra intentionem Dei propter duo. Primo, quia ipse volebat ostendere vindictam, quam inferebat pro peccatis, & sic magis timeretur, & nullus putaret, quòd posset peccare impunè, cum istud peccatum tam leue, quod commisit iste vir Dei, seductus a Propheta malo, tam atrociter vindicatum sit, vt illico a leone laceraretur; quanto maior vindicta Dei erit in alijs peccatis grauissimis, quæ ex nequissima intentione fiunt, nullo suadente, vel impellente? Secunda causa fuit, vt non posset confirmari mala opinio Ieroboam, scilicet, quia dictum est ei, quòd iste Propheta falsum locutus fuerat, & Deus non miserat eum; & quòd C
ob hoc a leone laceratus sit. Si autem Deus non prænunciasset contra eum aliquid, ex quo posset comprehendi mors eius, posset haberi color ad intelligendum, quòd ille Propheta non venerat a Deo, & mentitus fuerat. Nunc autem cum Deus prædixisset, ꝙ non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum, colligebatur ex hoc, quòd Deus tacitè intellexisset de morte eius. Et sic probabantur duo ex ista prænunciatione. Primum erat, quòd non occisus fuerat iste vir Dei a casu, vel propter aliud peccatum, sed quia egerat contra mandatum Dei, comedendo in Bethel. Secundum erat, quòd Deus locutus fuerat isti viro, & miserat eum in Bethel ad loquendum contra Ieroboam. Nam in prænunciatione ista di- D
ctum est, quòd iste vir fuerat inobediens ori Domini, & comederat in loco, quem Deus vetuerat: ergo videtur, quòd miserat eum illuc, & iusserat, quòd non comederet ibi. Et sic consequenter ea, quæ prænunciata fuerant per virum Dei contra Ieroboam, confirmabantur per alium Prophetam senem; decuit ergo fieri istam prænunciationem. Cum autem arguitur, quòd per hoc daretur occasio ipsi viro Dei ad suspicandum de morte sua. Dicendum, quòd verum est, quòd satis ipse poterat suspicari, tamen Deus inclinauit eum ad iudicandum in meliorem partem, contra conditionem timentium, vt expleretur in illo voluntas sua.

Quare Deus non prænunciauit mortem viri Dei illo absente. Et quòd decuit, quòd ista prænunciatio fieret viro Dei. E
Quæst. XXIII.

QVAERETVR vlterius, cum Deus vellet prænunciare aliquid contra virum Dei ex causa supra assignata, quare saltem non prænunciauit illo absente. Nam postquàm recederet vir Dei de Bethel, poterat prænunciare mortem suam per Prophetam senem, qui eam diceret viris Bethel: & sic existerent illa duo, quæ Deus volebat, & posita sunt præceden. quæstio. Et non daretur ipsi viro Dei occasio, ad suspicandum de morte sua. Respon- A
dendum, quòd non fuit conueniens, sed decuit, quòd ista prænunciatio pœnæ fieret ipsi viro Dei propter duo. Primum est, vt intelligeret se peccasse: nam prius non credebat se peccasse: quia Propheta senex dixerat ei, quòd Deus iusserat, quòd reduceret eum ad comedendum in Bethel; ideo credebat se licitè egisse, ideo vt crederet se reum, decuit sibi denunciari peccatum, & prænunciari pœnam. Secundum erat, quia cum vir Dei videret leonem ad se venientem, & non esset conscius sibi alicuius peccati, putans diligenter compleuisse mandatum Domini, exasperaretur nimis contra Deum, scilicet, cur Deus ista ageret: nunc vero videns leonem ad se venientem, cognoscens peccatum suum, & pœnam sibi prænun- B
ciatam, sciret a Deo mitti illum, & humiliaretur, atque veniam peteret, & patienter mortem toleraret, esset que illa sibi sufficiens pœna pro peccato: aliàs autem exasperaretur, & impatiens esset, nullius peccati sibi conscius, & istud reputaretur ei in peccatum, ideo debuit ei principaliter reuelari pœna futura sibi. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd præsupponit falsum, quia reuelando pœnam istius viri Dei alijs, & non ipsi, complerentur illa duo, quæ Deus volebat, & habentur præceden. quæstio. tamen non tollerentur ista duo inconuenientia, quæ assignata fuerunt hic, ideo ad tollendum illa, fuit decens reuelari pœnam viro Dei. Item dato, quòd reuelaretur ei, non ex hic præsumeret aliquod malum de morte sua, quia Deus inclinabat eum ad iudicandum in meliorem partem.

Si senex sciret mortem viri Dei, an liceret ei consulere viro Dei, vt non egrederetur. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, si Deus reuelasset mortem istius viri Dei Prophetæ seni, an liceret ei consulere viro Dei, quòd non egrederetur de Bethel, ne occideretur a leone in via: vel an peccaret in hoc. Aliquis dicet, quòd peccaret, quia agere contra voluntatem Dei notissimam, expressam per verba, videtur esse peccatum, & tamen iste Propheta sciebat voluntatem Dei, quæ sibi reuelata erat, ideo consulendo contra illam, peccaret. Respon- D
dendum, quòd non peccaret, quia multotiens Prophetæ prænunciabant aliqua mala aliquibus ventura, ex parte Dei, tamen postea dabant consilium ad euadendum illa mala. Sic patet de Ioele, qui prænunciauit contra Iudam, & Beniamin locustas, & erucam, brucum, & auruginem, & multa alia mala, Ioel. 1. Prænunciauit etiam bellum, vt quidam volunt Ioel. 2. Postea tamen dedit consilium eis, quomodo conarentur euitare ista mala, sibi euentura, scilicet, faciendo sacrificia, oblationes, ieiunia, orationes, & afflictiones animæ suæ, Ioelis 2. Sic etiam Daniel prænunciauit contra Nabuchodonosor, quòd conuertereturin bestiam septem temporibus, postea tamen ex corde suo dedit consilium ipsi Nabuchodonosor ad euadendum hoc, dicens, Quamobrem consilium meum rex placeat tibi, & peccata tua eleemosinis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum, Daniel. 4. Et tamen isti Prophetæ non peccabant; sed potius laudantur tanquàm viri sancti. Sic dicendum est, quòd si iste Propheta prænunciasset viro Dei mortem a leone in via, poterat licitè consulere ipsi, vt non exiret de Bethel die illa, & vsque ad aliquot dies: & interim fortè placaret Deum orationibus, & afflictione cordis sui. Sciendum autem vlterius, quòd sicut supra declaratum est in quadam quæstione, quædam Prophetia est secundum certam sententiam Dei; alia autem est secundum merita nostra.

Prophetia duplici ter dicitur. Quæst. 16

Prima non eſt variabilis: ſecunda autem ſic. Et quia nos reſcimus, quando ſit ſecundum certam ſententiam, & quando ſecundum merita noſtra, debemus ſemper putare dictum eſſe ſecundum merita noſtra: & ſic debemus conari, quantum poſſumus prudentia humana, & omni conatu noſtro, vt non compleatur contra nos prophetia Dei, quæ fortè compleretur, nobis negligentibus aliquid agere de eo, quod poſſumus, & non compleretur, nobis agentibus ſecundum totum conatum, ad auertendum illam, ſic autem Propheta ſenex, per quem Deus iſta reuelauerat, neſciebat, an dicta eſſent ſecundum certam ſententiam, vel ſecundum merita viri Dei: ideo licitè conſuleret ei, ad euitandum iram Dei. Sed ponatur, quòd iſte Propheta ſenex cognoſcebat iſtud dictum eſſe, ſecundum firmam Dei ſententiam, vtpote, quia Deus ſibi reuelauerat, intelligi ſic prophetiam. Dicendum, quòd tunc peccaret, ſi conſuleret viro Dei manere in Bethel, quia tunc peccaret per infidelitatem, vel contumaciam. Patet, quia aut intelligeret, ſententiam Dei firmam eſſe tranſmutabilem conſilio humano, vel precibus, aut ſciret eſſe intranſmutabilem, & tamen vellet dare conſilium contra illam. Si primo modo, erat nefas, & infidelitas magna credere, quòd id, quod apud Deum firmiter diffinitum eſt, & determinatè volitum, poſſit euitari, vel Deus poſſit contrarium velle, ita quòd aliquando illud velit. Si ſecundo modo, erat magna contumacia, & repugnantia contra Deum: cum ſciret voluntatem Dei eſſe imperuertibilem, & daret conſilium, ad peruertendum ab ea volitum, & euitandum illud. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd quando Propheta vult, & conſulit aliquid contra id, quod Deus dicit, ſi neſcit, an ſit voluntas Dei determinata, vel ſit ſecundum merita noſtra, non dicitur agere contra voluntatem Dei: & ſic eſſet de iſto Propheta. Si autem ſciat eſſe voluntatem Dei determinatam in eo, quod ſignificatur per prophetiam, dicitur agere contra voluntatem Dei, ſi contrarium conſulat, & ſic non faceret iſte Propheta.

Si reuelaretur viro Dei, quòd occidendus erat in via, an liceret ſibi, non egredi de Bethel, ne occideretur, vel peccaret, ſic manendo, vel exeundo. Quæſt. XXV.

QVAERETVR vlterius, ſi reuelaretur iſti viro Dei, quòd occidendus erat in via a leone, an liceret ſibi manere in Bethel, ne occideretur, vel peccaret. Aliquis dicet, quòd peccaret, quia conabatur agere contra voluntatem Dei, ſicut fuit de Iona, cui Deus iuſſit ire ad prædicandum in Niniue, & ipſe fugiebat, ne iret in Niniuem, eundo in Tharſis, Ionæ 1. Reſpondendum, quòd licebat ei manere in Bethel, & non recedere inde etiam per multos dies: dum tamen non comederet ibi, nec biberet: quia hoc Deus vetuerat. Hoc patet, quia multotiens Deus prædixit aliqua contra viros ſanctos, & ipſi conabantur auertere illa, vt non euenirent contra eos. Sic fuit de Moyſe, contra quem prædixit Deus, quòd non introiret in terram Chanaan, Numeri 20. Et tamen ipſe ſæpe orauit Dominum, vt ingrederetur illuc, Deuteronom. 3. Et in hoc volebat auertere a ſe ſententiam Dei, & tamen non peccabat. Sic etiam fuit de Rege Ezechia, cui prædictum eſt, quòd diſponeret domui ſuæ, quia moriturus erat in breui: ipſe autem orauit Dominum contra hoc, vt non moreretur, ſequenti libro, cap. 20. Sic etiam fecerunt Niniuitæ, nolentes, quòd impleretur in eis ſubuerſio ciuitatis, Ionæ 3. Et tamen nulli iſtorum peccauerunt: ergo nec peccaret vir Dei, quantum F poſſet, auertendo diuinam ſententiam. Item licet alicui pro alio facere, quantum potuerit, vt auertat ab illo prophetiam dictam contra ipſum: ergo a fortiori licebit homini pro ſeipſo: quia plura licent homini pro ſeipſo, quæ non licerent pro alio. Quòd autem liceat vni pro altero: patet, quia Samuel prædixerat contra Saulem, quòd Deus auferret regnum ab eo, ſupra 1. libro, cap. 15. Et tamen ipſemet Samuel orauit nimis cum lachrymis, & magno tempore, ꝗ Deus non auferret regnum Sauli, eodem cap. Ergo a fortiori liceret Sauli pro ſe, vel iſti viro Dei pro ſe. Sciendum autem vlterius, ſicut diximus præcedenti quæſtione, quòd iſta prophetia poterat eſſe dupliciter dicta, ſcilicet, ſecundum Dei certam ſententiam, G vel ſecundum exigentiam meritorum viri Dei. Si primo modo, non eſſet mutabilis. Si ſecundo modo poterat mutari. Et quia vir Dei non eſſet certus, ſecundum quem modum intelligebatur, licebat ei ſemper agere, quantum poſſet, vt non compleretur in eo diuina ſententia. Ad argumentum in contrarium reſpondebitur ſequenti quæſtio.

An teneretur exire vir Dei de Bethel, ſi ſciret prophetiam de morte eius eſſe, ſecundum firmam ſententiam. Quæſt. XXVI.

QVAERETVR vlterius, ſi iſte vir Dei ſciret, ꝗ prophetia illa de morte ſua in itinere, dicta eſ- H ſet ſecundum firmam Dei ſententiam, an liceret ei manere in Bethel, non recedendo, vt nõ occideretur in via. Aliquis dicet, quòd tenebatur recedere de Bethel, vel ſaltem non poterat ex hoc manere in Bethel: quia conſtabat ſibi de voluntate Dei, quòd immutabilis eſſet, ideo ſi ipſe maneret in Bethel, quia conabatur ex hoc mutare voluntatem Dei, videretur peccare. Item iſta eſt ſnia cõis, quã in multis locis confirmauimus, ſ. ꝗ quãdiu dubiũ eſt de prophetia, an ſit ſm firmã Dei ſententiam, vel ſm merita noſtra; licitũ eſt Prophetæ orare in contrariũ: cũ vero cognitũ eſt, ſententiã Dei firmã eſſe, nõ licet in cõtrarium orare. Sic patet de Moyſe, q̃ ſæpe orauit, vt Deus permitteret eũ intrare in terram Chanaan, quouſque Deus oſtendit ei firmã ſententiã ſuã in hac re, dicens, I Sufficit tibi, nequaquã loquaris vltra ad me de hac re, Deuter. 3. & poſt hoc ſi Moyſes conatus fuiſſet orare, peccaſſet mortaliter. Sic ẽt patet de Samuele, qui ſæpe orauit Deũ, vt non priuaret Saulem regno, ſicut prædixerat, & nõ peccabat, de quo ſupra 1. lib. cap. 16. Poſtea autem cum ſæpe oraret, dixit ei Deus, firmam ſententiam ſuam eſſe, Saulẽ carere regno, inquiens, Cur tu luges Saul, cum ego abiecerim eum, ne regnet ſuper Iſrael? Et tunc non licuit Samueli orare pro Saule, nec vltra orauit. Ita ergo poſtquàm iſte cognoſceret firmam Dei ſententiam, nõ debebat repugnare, alioquin peccaret. Itẽ ſupra declaratũ eſt in qõne præcedẽti, ꝗ ſi Propheta ſenex neſciret prophetiã iſtã dictã K ſm Dei ſentẽtiã firmã, vel ſm merita viri Dei, poterat cõſulere ei, ne exiret de Bethel: ſi tñ ſciret dictum eſſe ſm ſententiã Dei certam, non licebat conſulere ei: ita ergo nõ liceret iſti viro repugnare prophetiæ, nõ exeũdo de exeundo de Bethel, poſtq̃ ſciret illam dictã eſſe ſm firmam Dei ſententiam. Reſpõdendum eſt, quòd etiam ſi iſte vir ſciret ſententiam Dei firmam contra ſe, non tenebatur exire de Bethel, & conſequenter nõ peccabat, nõ exeundo. Patet hoc, qa glibet homo ſcit eſſe firmam Dei ſententiã, ꝗ ipſe moriatur, iuxta illud Apoſtoli ad Heb. 9. Statutũ eſt hominibus ſemel mori, & tñ licet homo deſideret ſemp viuere, vel eſſe immortalem, non peccat: & nõ ſolum ſi deſideret nunq̃ mori, ſed etiam ſi laboret ſemper viuere, vtendo rebus

bus conſeruatiuis, non peccat. Item non tenetur homo cõformare voluntatẽ ſuã voluntati diuinæ in volito, ſed in modo volendi. Et intelligitur iſtud de voluntate beneplaciti, quam nos vocamus firmam ſentẽtiam, eo ꝗ voluntas beneplaciti ſemper impletur, ideo licet vellet Deus iſtum mori, non tenebatur ipſe velle mori.

Item conformare voluntatem noſtram voluntati Dei in volito, interdum eſt peccatum mortale, ſicut ſi Deus vult, ꝗ pater meus moriatur, vel ꝗ iſte homo pereat æternaliter, non teneor velle illud, immo ſi volo illud, pecco mortaliter, quia volo contra charitatẽ, non igitur obligatur aliquis velle mortem ſuam, cũ Deus non iubeat iſtud, ſed ſi iſte vir Dei ſciens, ꝗ occidendus erat in via, vellet egredi de Bethel, deſideraret aliquo modo mortem ſuam, quia feſtinabat ad illam, ideo non tenebatur exire. Ad rationem in contrarium, quæ fuit facta præced. q. Dicendum, ꝗ non erat ſimile de Iona, & de iſto viro Dei, quia Deus iuſſerat expreſſe Ionæ, ꝗ iret in Niniuem, ipſe autem fugit: ideo peccauit, non tanquam repugnans voluntati Dei, ſed tanquam tranſgreſſor præcepti illius. Iſti autem viro Dei non fuit datum aliquod præceptum, ꝗ egrederetur de Bethel, ſed ſolum in caſu poſito diceretur ei, ꝗ certiſſimè leo occiſurus erat in via eum, & ꝗ hoc Deus volebat. Nihil autem obligat hominem ad agendum, vel non agendum, niſi mandatum, ſed iſtud nõ erat mandatum, ſed prænunciatio de euentu futuro, ideo non tenebatur ad illam vir C Dei, nam verificare eam, non pertinebat ad ipſum, ſed ad Deum, qui prænunciauerat. Si tamen Deus iuſſiſſet ei, ꝗ egrederetur die illa de Bethel, dato ꝗ prænunciaretur ei, quòd in via occidendus erat a leone, tenebatur exire, vt probatum fuit ſupra in quadam quæſtione.

Ad rationẽ in principio præcedent. q.

Quæſt. 25.

Ad primam rationem factam in quæſtione iſta, ſcilicet, quòd ſi nollet exire de Bethel, conaretur facere contra voluntatem Dei, & peccaret. Dicendum, ꝗ non peccat homo in hoc, ꝗ agit contra voluntatem Dei, niſi agat contra præceptum illius, ideo dato, ꝗ ego ſciam Deum velle aliquid, non tenebor velle illud, niſi ipſe iuſſerit mihi illud velle, immo aliquando peccabo volendo illud, vt declaratum fuit ſupra in exemplis. D

Sed dicetur, ad quid deberet velle iſte vir manere in Bethel, quia ſi conſtaret volũtatem Dei eſſe, quòd ipſe moreretur illa die in via, neceſſe erat eum mori, quia dato, quòd nollet exire de Bethel, Deus pararet ei aliquem tam magnum timorem ex aliqua re ſubito accidenti, ꝗ cogeretur fugere de vrbe, & ipſe fugere vellet ad euitãdum illud malum, & tunc egreſſo eo de vrbe, obuiaret ei leo, & occideret ipſum.

Iſtud ſimpliciter concedendum eſt, quia ſi Deus vult aliquem occidere, dato ꝗ homo conetur nimis effugere mortem, non poterit, quia cum voluerit effugere de vno periculo, incidet in aliud. Sic patet Amos 5. Væ deſiderantibus diem Domini, ideſt diem in qua Deus vult facere vltionem de peccatis, & ſequitur: Dies Domini iſta, tenebrę, & non lux. Quomodo ſi fugiat vir a facie leonis, & occurrat ei vrſus, & ingrediatur domum, & innitatur ſuper parietem manu ſua, & mordeat eum coluber? quaſi dicat, talis eſt dies Domini, in qua vult punire aliquem, quia cũ velit fugere de vno periculo, incidet in aliud. Dicendum igitur, ꝗ iſte vir Dei in caſu dato, ſi vellet manere in Bethel, non ideo maneret, tanquam manendo, poſſet effugere mortem, quia credere debebat, quòd cum Deus vellet, ſecundum firmam ſententiam, ꝗ moreretur illa die in via, ꝗ neceſſe erat eum mori in via ipſa die, ſed ſolũ maneret propter hoc in Bethel, A quia multum differt, ꝗ aliquis expectet mortem, vel ꝗ eat ad eam, nam eundo ad eam, videtur adiuuare ipſum occiſorem, expectando autem non adiuuat, & in quibuſdam peccatum eſt ire ad mortem, & nõ eſt peccatum expectare mortem, quia vnum eſt voluntarium, alterum neceſſariũ. Ad ſecundam rationem, cum dicebatur de Moyſe. Dicendum, ꝗ Moyſes peccaſſet ſi oraſſet Deum poſtquam cognouit firmã ſententiam ſuam, ꝗ ipſe non introiret in terram Chanaam, non quia agebat contra firmam Dei ſententiã, ſed quia agebat contra mandatum eius, nam dixit, caue ne vltra loquaris ad me de hac re, Deut. 3. tranſgreſſor autẽ præcepti ſemper peccat mortaliter. Sed ponatur, ꝗ Deus non dixiſſet Moyſi, ꝗ non oraret B vltra, ſed declararet ei, voluntatem ſuam eſſe determinatam, ꝗ non introiret in terram Chanaam. Tunc dicendum, ꝗ non erat peccatum abſolutè orare, vt introiret in terram Chanaam, erat tamẽ ſuperfluum, & inordinatum, quia aut oraret, tanquam putans, voluntatem Dei firmam poſſe moueri, & iſta erat infidelitas, aut oraret, putans illam non poſſe moueri, & tunc eſſet inſania, ideo dicendum, ꝗ in tali caſu Moyſes nõ debebat orare, dato ꝗ Deus non vetaret eum orare, tamen poterat Moyſes licitè deſiderare ire in terram Chanaan, licet ſciret nunquam ſe illuc iturũ, & dolere, quia non poterat illuc ire, & ſic fecit. Nam cum Deus dixit ei hoc, Deut. 3. oſtendit illico dolorem ſuum, Deut. 4. dicens ad populum, Ecce morior in hac humo, non tranſibo Iordanem, vos tranſibitis, & poſſidebitis terram egregiã. De viro Dei non erat ſic, quia nõ datum fuit ei præceptum, ꝗ exiret de Bethel, ideo poterat ibi manere, licet ſciret, ꝗ Deus volebat eum mori illa die in via. Ad exemplum autem de Samuele. Reſpondendum eſt omnino ſicut diximus de Moyſe, quia ẽt Deus vetuit ei orare pro Saule, ſupra 1. li. ca. 16. dicens, vſque quo tu luges Saul, cũ ego proiecerim eum, ne regnet ſuper Iſrael? Ad tertiam rationem dicendum, ꝗ peccaſſet propheta ſenex conſulendo viro Dei manere in Bethel, cognita voluntate Dei immutabili, & tamen non peccaret vir Dei manendo in Bethel, cognita eadem voluntate. Ratio eſt, quia conſilium datur ad aliquid agendũ, vel fugiendum in ijs, quæ poſſibilia ſunt, & accidẽtia, nam de impoſſibilibus, aut de neceſſarijs non eſt conſilium, vt patet 3. Ethico. vir autem Dei manendo in Bethel, nõ ageret ad euitandũ diuinam ſententiam, ſed vt ipſe non iret ſpontaneus ad illam, & hoc licitum erat.

Cognito, quòd vir Dei moriturus erat in via, ſi exiret de Bethel, an peccaret exeundo de vrbe. Quæſtio. XXVII.

QVAERETVR vlterius, cognito ꝗ vir Dei neceſſario moriturus erat illa die in via, an peccaret ſpõte exeundo de Bethel. Aliquis dicet, ꝗ peccaret, quia dato ꝗ aliquis ſciat mortem ſibi neceſſario futuram, non debet ad illam feſtinare. Vt ſi aliquis eſt in tali diſpoſitione, ꝗ neceſſe ſit eum occidi ab alio, ſi ipſe eat ad mittendum ſe per gladium, impatiens morę, antequã alius velit eum occidere, peccat. Item patet hoc, quia quilibet homo ſcit ſe aliquando moriturum neceſſario, & tñ quantũcunq; homo ſit ſenex, & in quã tũcunq; graui ęgritudine, teneẽ ſemp conari viuere. ſ. adhibendo ea, quæ põt, quę ſunt cõſeruatiua vitæ. Et ſi aliqñ quis putãs ſe neceſſario moriturũ aliquo tpe, non curet adhibere circa ſe neceſſariam ſolicitudinem, quantũ honeſtas vitæ, & profeſionis ſuæ patitur, peccat mortaliter, ita ergo iſte vir Dei, licet ſciret ſe neceſſario moriturum, debebat adhibere circa ſe curam, quantam poſſet, ut non moreretur. E

Respondendum, ꝙ licet non teneretur iste vir Dei exire de Bethel in casu dato, tamen si exiret non peccabat, sed potius merebatur, quia volebat spōte subijci pęnæ, quam Deus ei volebat inferre. Sic enim est de omnibus angustijs, quas Deus homini immittit, quia non tenet̄ eas desiderare, sed tamen si sponte susciperet illas, eo ꝙ ipse meretur eas, & quia Deus vult illas inferre, meretur in hoc. Non est tamen sic respectu aliarum personarum, quia licet Deus velit occidere patrem meū, quia meretur, nō teneor velle illud, immo nō debeo, quia quāquā iustū sit illū mori, ego debeo dolere, quia morit̄, alioquin pecco, si gaudeo. Ratio diuersitatis est, quia per mala, quæ Deus mihi infligit pro peccatis meis, possum mereri, patient̄ tolerando, iō bonū est, ꝙ aliquis gaudeat in pęnis, quæ sibi a Deo inferuntur, & tñ in pęnis, quæ inferuntur alteri, siue patienter, siue impatiēter illas toleret, ego nō possum mereri, nec demereri, ideo nō debeo gaudere, ꝙ alius puniatur, sed potius tristari, qa pęna absolutè mala est. Dicendū tamen, ꝙ nō erat sic de isto viro Dei, quia ipse circa seipsum poterat libenter tolerare pęnas, ideo magis mereretur exeundo in viā, vt occideretur a leone, quā manendo in Bethel, expectando, ꝙ Deus aliter expleret sententiā suā in ipso. Itē patet hoc potissimè: quia vir Dei manens in Bethel, etiam si non occideretur a leone, vel ab alio malo extrinseco, necesse erat, ꝙ moreret̄ breuiter per se ipsum, eo ꝙ nō licebat ei comedere, aut bibere in Bethel, cū Deus vetuisset, & sic si non exiret de Bethel, moreretur fame, & siti, si aūt exiret, occideret eū leo, iō melius erat, ꝙ ipse libenter exiret, vt occideretur a leone. Ad primā rationē in contrariū dicendū, ꝙ nō est simile, quia ille, qui impatiens morę, misit se ꝑ gladiū, directè agit ad mortē suā, cū alius nō ita cito vellet occidere eū. Immo quod maius est, iste nō dr̄ occidi ab alio, sed occidere seipsum. Nō erat aūt sic de viro Dei exeunte de Bethel, qa ipse nō irritaret leonē, ad hoc, ꝙ occideret eū citiꝰ, sed leo irrueret in ipsum, ad occidendū eum. Sed dicetur, ꝙ adhuc iste egit aliquid ad mortē suam, quia exibat de Bethel ad viam, in qua occidendus erat. Dicendū, ꝙ si ipse manēs in Bethel posset euadere mortē, peccaret exeūdo in viā, sed necesse erat eū occidi, siue maneret in Bethel, siue exiret, & fortè citius moreret̄ manēs, quā exiens. Ad secundū dicendū, ꝙ nō est simile, quia tandiu hō debet agere curā de salute sua, quādiu viuere pōt, sed quantumcunq; aliquis sit senex, adhuc potest viuere, magis, quam vixit, quousque compleat periodum suam. Et dato, quòd compleuerit illam, nescit an cōpleuerit, ideo quandiu homo viuēs est, curā debet hēre de salute, quia nescit an maiori tempore viuere possit. Sed in casu dato est contrarium, quia cū determinatum esset, ꝙ necesse erat mori virum Dei die illo, ideo non oportebat, ꝙ ageret curam de salute sua.

Quando aliquis est perplexus scilicet, quod scit necessario se moriturum fame, si non egrediatur de domo vallata ab hostibus, & si egrediatur scit se occidendum certissime, an egredietur, vel manebit. Quæstio. XXVIII.

QVæretur vlterius, cum supra dictum sit, ꝙ potius deberet iste vir Dei exire, & mori in uia, quàm manere in Bethel, & perire fame, si accidat alicui, ꝙ sit perplexus, scilicet, ꝙ sit obsessus in aliqua domo, in qua nullū aliūm habeat, & si exit occidetur ab hostibus, & si non exit morietur fame, quid istorū potius agere debet? Aliquis dicet, ꝙ debet agere sicut supra diximus de viro Dei, scilicet, ꝙ exeat, & moriatur, & non pereat fame. Respondendum, ꝙ aut iste,

F qui obsidetur, si exit, scit se in omni casu occidendum, ita quòd non credit vllatenus posse esse locum euasionis, aut credit, quòd aliquo modo possit euadere, licet de hoc multum dubitet. Si primo modo dicendum videtur, quòd potius iste vir debet pati, ꝙ moriatur fame, quam quòd egrediatur, & moriatur, & occidatur, quia in primo casu ipse agit aliquid ad mortem suam, in secundo autem non agit aliquid, sed solum mortem patitur. In patiendo, autem id, quod necessarium est, nullum peccatum est, in agendo autem potest peccatum interuenire: ideo potius debet fame mori, quam egredi. Si autem suspicatur, ꝙ exiens poterit aliquo modo euadere, dato quòd certiorem putet sibi mortem, quam vitam, debet G egredi, quia manendo est certissima mors, exeundo autem est vita dubia, ideo potius eligenda est vita dubia, quam mors certa, quia minus malum est. Si tamen manens nolit egredi, sed potius mori, non multum videtur diffiniendum contra ipsum, quòd sit homicida sui ipsius, quòd vtrinque angustiæ sunt ad euadendum. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non est simile, quia vir Dei, qui erat in Bethel, siue maneret ibi, siue egrederetur moriturus erat, & non erat magis certa mors in Bethel, quam in via, hic autem aliquando est certior mors manendo, quam exeundo.

H *Quomodo falsus propheta senex non verecundatus est dicere ista viro Dei. Questio. XXIX.*

QVæretur vlterius, quomodo iste propheta senex voluit dicere viro Dei, quòd peccauisset agendo contra mandatum Dei, quia debuisset in hoc verecundari, quia ipse dixerat viro Dei, quòd Deus iusserat, quod reduceret eum secum in Bethel, & nunc dicendo, quòd fuerat inobediens ori Domini, ostendebat se mentitum fuisse, ideo videtur, ꝙ debuerat subticere.

Respondendum, quòd si Deus illustrasset istum prophetam ad hoc, quòd diceret viro Dei pęnam, quam passurus erat, peccaret mortaliter, quia I repugnaret mandato Dei, nam illustrando cor eius ad dicendum aliquid, monebat etiam voluntatem, & erat istud loco præcepti, sed tenetur homo ad pręceptum Dei, ideo tenetur propheta quilibet reuelare ea, quæ Deus ei ostendit si ad reuelandum ostendit, sed adhuc istud nō sufficiebat pro propheta sene, quia ille erat malus, ideo non curaret, ꝙ peccaret mortaliter. Sed dicendum, ꝙ dato, ꝙ nollet, Deus compellere eum ad dicendum, sic patet de Balaam, qui conabatur maledicere Israelitis, & orabat Deum, vt permitteret ei maledicere, & cum aperiret os ad maledicendum Deus cogebat eum benedicere, vt patet Numer. 23. & 24. Ita ergo quemlibet alium prophetam Deus compelleret ad loquēdum, K si nollet dicere ea, quæ Deus volebat, sic fortè fuit in isto propheta, qui cum malus esset, & mentitus fuisset præ rubore nollet dicere ea, quæ Deus ostendebat ei: tamen Deus compelleret ipsum. *Cumque comedisset, & bibisset strauit asinum suum propheta, quem reduxerat.* Scilicet vir Dei scito, ꝙ peccasset, non credens ꝙ occidendus esset, strauit asinū suum, quem secum duxerat ad recedendum se parans, *Qui cum abijsset inuenit eum leo in via, & occidit.* Scilicet paulopostquam exiuit de Bethel occurrit ei leo de saltu, & occidit eum, Deus enim parauerat illum leonem, vt egrederetur ad occidendum prophetam, qui peccauerat. *Et erat cadauer eius proiectum in itinere.* Vir Dei occisꝰ fuit a leone in medio itineris egresso leone de sylua, qa in terra illa sūt multi leones, & vrsi. *Asinus autē stabat iuxta illū.*

Asinus erat apud cadauer viri Dei non recedens propter leonem. *Et leo stabat iuxta cadauer.* Leo erat ibi obseruando cadauer ne quis tangeret illud.

Quare voluit Deus virum istum occidi a leone. Quæst. XXX.

QVAERETVR quare facta sunt ista. Respondēdū, ꝙ Deus voluit ostendere, ꝙ iste vir Dei occisus fuerat propter trāsgressionē pręcepti sui, & ex hoc cōsequenter volebat probare verū fuisse, quod dixerat ille vir ad Ieroboā, fuit enim occisus a leone, & non ab hoīe, quia si hō occidisset eū, putaretur, ꝙ egisset, quia fortè propheta offenderat eum aliqñ, & nō quia Deus mouebat eum ad puniendum peccatū viri Dei. Itē leo occidens eū nō comedit cadauer, nec lacerauit, sed solū tetigit virū ad occidendū eū. Nā si comedisset sequerent̄ duo inconueniētia. Primū erat, quia tūc putaret̄, ꝙ leo nō egisset istud motus à Deo in vindictā peccati, sed propter desideriū cibi. Secundū erat, qa si comedisset cadauer forte nō mansisset ibi aliqd, ꝑ quod cognosceret̄ an fuisset vir Dei a leone occisus, vel aliquis alius. Nunc aūt cū maneret cadauer integrū existente ibi leone, mirabile erat, ꝙ nō comederet de illo, quia animal vorax est, & comedit de præda, quā occidit. Item non solum leo occidit, & non comedit, sed ēt mansit apud cadauer in via, & istud fuit ad demostrandū idē. Nā si leo occidēs recessisset nesciretur an à leone, vel ab hoīe fuisset vir Dei occisus, & tunc putaret̄, ꝙ aliqs vir occidisset eū, & nō attribueret̄ diuino iudicio. Itē mansit ibi leo ad seruandū cadauer, ne bestiæ venientes lacerarēt ipsum cadauer, & sequeret̄ incōueniēs, ꝙ supra. s. quod totū cadauer laceraret̄, & nesciretur cuius erat, & tñ Deus volebat, ꝙ sciretur illud esse viri Dei ad ostendendū iustitiā eius. Itē si laceraretur a bestijs dato, ꝙ maneret aliqua pars, per quā cognosceretur cū putaretur factū esse à bestijs nō Deo impellēte illas ad vindictā peccati, sed ipsis cōcitatis ex fame. Itē fuit hoc ad ostensionē diuini miraculi. s. ꝙ videretur leo diu manere apud cadauer, & nō lacerare nec gustare aliquid de illo, qa manifeste appareret, ꝙ Deꝰ ponebat ibi leonē ad custodiā. Itē māsit ibi asinus, & non fuit læsus à leone, vt in hoc manifestè ostenderetur Dei vindicta, qa si leo moueret̄ ad occidēdū virū Dei desiderio cibi nō solū occidisset eū, sed ēt asinū, nō tñ tetigit asinum, in quo erat vir Dei: ergo manifestè mouebatur a Deo leo ad occidendū solū virū. Itē mirabile erat, ꝙ asinus vellet manere apud cadauer. Nā dato, ꝙ leo nollet tāgere asinū, tñ asinus est aīal timidū valde, & viso leone illico fugeret, nunc autem manebant leo, & asinus apud cadauer tāquam essent duo asini nihil habentes feritatis. Itē mirabile erat, dato, ꝙ asinus nō lęderetur a leone, nec timeret eū, quō vellet cōsistere apud cadauer, quia aīalia ista cū a nullo tenentur discurrūt hinc, & inde, nūc aūt, ꝙ maneret semper apud cadauer, quousq; aliquis veniret ad capiendū illud a Deo, videbatur esse in testimonium rei gestæ. Itē si asinus recessisset putaret̄, ꝙ forte leo incitatus fame occidisset asinū, & virū Dei, comedisset tñ asinū in alio loco, & occidisset ibi virū, & nō comederet, quia fortè saturatus esset, ideo vt appareret plenū testimonium de morte viri Dei, debuerūt manere tam asinus, quam leo apud cadauer, quousque aliquis veniret ad accipiendum cadauer.

Quid iudicandum sit de viro Dei occiso à leone, an perierit æternaliter, vel saluus sit. Quæstio. XXXI.

QVAERETVR vlterius, quid iudicandum sit de isto uiro occiso. s. an perierit æternaliter, uel saluatus sit. Respondendū, ꝙ de hoc nullū iudicium certū dari pōt, eo ꝙ multa, & varia accidere possunt. Nā

A aliquis, qui in multis peccauit etiā subito moriēs pōt cōsequi vitā ęternā, quia leue est sibi dolere, & quasi in instāti est sufficiens cōtritio ad delēdū oēm culpā, & aliquis in vnica culpa moriens pōt perire æternaliter, si fortè nō dolet de illa. Ideo de isto viro Dei iudicare nō possumus, quia nescimus an ipse ante hoc in multis peccasset, vel solū in isto. Etiā dato, ꝙ in vno vel in multis peccasset, nescimus an doluerit, vel non vt hēret remissionē solū: ergo possumus loqui ꝑ coniecturas. Et vr̄ dicendum, ꝙ iste vir saluus fuerit, & nō solū saluus, imo mox, vt occisus est volauerit ad Lymbū sanctorū patrū nō tolerata aliqua pęna in igne purgatorio, & si fuisset aperta ianua vitę ęternę sicut nūc mox euolasset ad vitā æternā. De primo patet. s. ꝙ nō B dānatus fuerit in peccato mortali moriēs. Quia sicut orationes iniustorū a Deo nō exaudiuntur Ioan. 9. ita & pro iniustis Deus non facit miracula, & potissimè pro condēnatis, qa q iniusti sunt nōdū cōdēnati pñt pertinere aliqñ ad ciuitatē Dei, qui aūt cōdēnati sunt nunquā pertinebūt ad Deū: ideo nō faciet pro eis miracula, nisi quæ sint ad dānum ipsorum, sicut in inferno Deus facit miraculū pro malis. s. ꝙ semper cremētur igne acerrimo, & tñ carnes eorū nunquā consumantur, & istud est, vt semꝑ grauius puniantur. Deus tñ ostendit miraculū pro isto viro occiso a leone. s. ꝙ non laceraret eū, nec comederet quidquā de illo, nec ēt recederet inde, sed custodiret cadauer, ne laceraret̄ à bestijs, & ista ostēdebant quādā eminētiā illius, qui C mortuus fuerat. s. ꝙ Deus hēret curā de eo, quia alioquin relinqueret eū lacerādū, & cōminuendū, & deuorandū vsq; ad ossa, sic patet de viris illis, qui accusauerunt Danielē, vt poneretur in lacu leonū. Nā cū ipse fuisset ibi illęsus, accusatores sui proiecti sunt in lacū leonū, & dr̄, ꝙ non peruenerunt vsque ad pauimētū laci, donec arriperēt eos leones, & oīa ossa eorū cōminuerent Dan. 6. Iterum ēt Daniel positus est in lacu leonū, & quia non fuit lęsus manens ibi per 7. dies proiecti fuerunt in lacū accusatores sui, & in momēto deuorati sunt, Dan. 14. non ergo pōt dici rōnabiliter, ꝙ iste vir perijsset æternaliter, pro quo post mortē talia miracula ostendebantur. Itē ad probandū aliquē esse sanctum, ita vt canonizetur per Ecclesiā sufficit, ꝙ probentur vera miracula de illo, dico aūt vera. D s. ꝙ non fiant opere dęmonū, nec ēt fiāt ꝑꝑ solā fidē credētiū, qa ista duo faciunt interdū apparere miracula, & tñ ista nō cōcludūt sanctitatē alicuiꝰ, sed hic fuerūt miracula vera. s. non facta ope dęmonis, sed Dei, nec Deꝰ immisit leonē ad occidēdū istū virū sicut dixit alius propheta, vt patet infra ī litera. Ipse ergo Deꝰ q fecit illū occidi, fecit eū custodiri a leone. Itē non erāt ista miracula ex fide alicuiꝰ, sicut interdū qdā sanātur ab ægritudinibus, vel liberant̄ à periculis ex fide, & debita deuotione, q̄ ad Deū hñt, & cū fecerint aliquas cęremonias ad cōsequēdū istā salutē putāt esse in cęremonijs illis virtutē aliquā sanandi, & tñ nulla est, sed in sola fide, hæc tñ nō fuit fides alicuius ad hoc, ꝙ Deus faceret cadauer illęsum eē, & leonē esse E custodē eius, qa ista nemine sciēte, & vidēte facta sūt, & postea publicata sunt, iō ista miracula sufficiēter ꝓbabāt istū eē saluū, & hr̄e gradū magnū in glīa. Secūda pars dicti patet. s. ꝙ iste vir mox euolauerit ad Lymbū scōrū, vel ad sinū Abrahæ, qđ idē est, non tolerādo aliq̄ pęnā in purgatorio. Qđ patet, qa tūc aliqs tolerat ignē purgatoriū aliquo tpe, cū aliqua pars pęnæ debitæ pro pctō nō est hic sufficiēter sublata, qa tūc necesse est expleri in purgatorio, iste vir tñ sufficiēter punitus est pro pctō suo, qa pcm̄ fuit satis leue, cū nō egerit cōtra Deū ex praua volūtate, vel ex desiderio passionali, scilicet motus cōcupiscentia cibi, sed solo errore, scilicet, quia deceptus fuit a propheta sene, vt

Pro iniustis & cōdēnatis Deꝰ nō facit miracula post mortem.

Quid requirit ad hoc ꝙ qs canonizetur.

Quòd euolauerit ad Lymbum sanctorū.

patet ſupra.ſufficiēs ergo fuit pęna mors iſta pro peccato ſuo, ita vt nihil tolerandū relinqueretur in purgatorio. Et intantū fuit ſufficiens, ꝙ non ſolum non manebat aliquid tolerandū poſt mortē, ſed ēt mors, & ea,quæ circa mortē erant ſuperabundabant ad pęnā debitā pro peccato ipſi viro Dei. Vnde ſolū mors inflicta eſt.Laceratio aūt, & alia, quæ atrocitatē mortis augere poterant,nō ſecuta fuerunt, quia nūquam Deus aliquem vltra debitum punit, licet vltra merita remuneret.

An poſſit perſuaderi, quòd iſte vir non fuit miſſus à Deo, quia leo ipſum occidit. Quæſt.XXXII.

QVAERETVR vlterius, an ex hoc, ꝙ iſte vir Dei occiſus eſt à leone perſuadeatur aliqualiter ſalē coloratē, ꝙ ipſe non fuerit miſſus a Deo, & verba eius nō fuerint vera.Reſpondendū,ꝙ ſicut Ioſephus dicit 8.Antiquitatum propheta ſenex habitās in Bethel perſuaſit Ieroboam regi iſtum virum Dei mentitū fuiſſe,& ꝙ verba eius non fuiſſent a Deo,& hoc probauit,quia occiſus fuerat à leone tanquam in vindictam mendacij occiſus fuiſſet,vel ꝙ ſi Deus miſiſſet eū non permiſiſſet eū occidi à leone. Dicendū, ꝙ iſta perſuaſio nullū habet colorē, quia ſufficienter probatur,ꝙ iſte vir miſſus fuerit à Deo, & ad hoc nō obſtat mors. Patet iſtud,quia iſte vir cū venit ad Ieroboā poſuit ſignū ad probationē verborū ſuorū. ſ. ꝙ ſcindereт altare,& effundereт ciuis, & ſic illico factū eſt.Non requirebatur aūt aliquid vlterius ad probandum ſe miſſum a Deo. Iſtā probationē dat Deus ad cognoſcendū verū, & falſum prophetam Deut. 18. Nec obſtat ſi aliqs velit dicere,ꝙ iſtud non erat ſignū ſufficiens,cū poſſet fieri à dęmone,quia ſupra probatum eſt,ꝙ non potuerit fieri à dęmone. Itē erat probatio ad hoc, quia nihil dicēte ipſo viro Dei cū Ieroboam iuberet eum teneri,illico exaruit manus,quam cōtra eū extēderat,nec valuit eā ad ſe retrahere, ſi tñ iſte non fuiſſet à Deo,& mētiretur,Deus non pugnaret pro eo arefaciendo manū regis. Itē rex cognouit manifeſte iſtū virū miſſum fuiſſe à Deo,ideo petijt,ꝙ ipſe oraret Deū pro eo,& reſtitueret manus ſua ſibi. Itē ſatis hoc patuit,quia mox,vt orauit iſte vir manus regis reddita eſt in priorem ſtatū, Deus tñ non exaudit orationes peccatorū.Ioā.9.ergo iſte acceptus erat Deo,ſi tñ mētiretur ſe miſſum eſſe a Deo,& nō eſſet, peccaret,& non audiretur oratio eius à Deo,ideo vr ꝙ Deus miſerat eum.Itē ſatis apparet,ꝙ mors inflicta à leone nō impediat iſtū à Deo fuiſſe miſſum, quia poterat iſte peccare poſtquā miſſus eſſet a Deo, & ꝑ illis peccatis inferreт ei mors à leone.Itē ipſe prophęta ſenex oſtendit, ꝙ vir Dei nō fuerat occiſus tanquā mentitus fuiſſet, ſed quia fuit inobediēs ori Domini. Nā ipſe dixit,ꝙ nō inferreт cadauer ſuū in ſepulchrū patrū ſuorū, quia comederat, & biberat in loco vetito à Deo. Ex quo apparebat ꝑ prophetiā ſenis, ꝙ iſte miſſus fuerat a Deo cū dicat, ꝙ fuerat inobediens ori Domini,& ꝙ Deus iuſſerat ei non comedere in loco illo.Etiā patet, ꝙ ſolū occiſus fuerit, quia comedit in Bethel.ergo non peccauerat in aliquo alio,ꝑ quo occidereт,niſi quia comedit in Bethel. Itē patet hoc, qa qñ mortuus eſt Deus fecit miracula circa ipſum in leone,qui cuſtodiuit eū,vt ſupra declaratum eſt, ſi tñ non fuiſſet miſſus a Deo, & mētiretur ſe miſſum,nō feciſſet Deus miracula pro eo, ſed potius exercuiſſet in ipſo durā vltionē:ergo vr,ꝙ miſſus fuit a Deo. Itē ille propheta ſenex, qui erat in Bethel confeſſus fuit poſtea hoc,dicēs,ꝙ ille vir Dei fuit inobediēs ori Domini,& tradidit eū Deus leoni. Vnde nō poterat iſte ſenex perſuadere conuenienter regi illū virū nō fuiſſe miſſum a Deo,niſi negaret ea,quæ prius confeſſus fuerat. *Et ecce viri.* Hic ponitur tertiū huius partis. ſ.viri Dei tumulatio,& dicitur. *Et ecce viri tranſeuntes.* Scilicet per locū,in quo occiſus fuerat vir Dei. *Viderunt cadauer proiectum in via.* In medio vię occiſus fuerat vir Dei,quia in illo loco occurrit ei leo:illi aūt, qui viderunt cadauer aſpexerunt à longe, quia non auſi ſunt accedere ꝑ leonē,ideo nō cognouerunt, cuius erat cadauer,ſed ſolum,ꝙ erat ibi quidā occiſus, vt patet immediate. *Et leonem ſtantem iuxta cadauer.* Manebat ibi ex rationibus ſupra aſſignatis,& nō ſolū viderunt leonem,ſed ēt aſinū iuxta cadauer, ſed non fit mētio de illo.Poſtea tñ dr,ꝙ qñ iuit iſte propheta ſenex pro cadauere, erat ibi leo,& aſinus. *Et venerunt, & diuulgauerunt in ciuitate, in qua propheta ſenex ille habitabat.* Scilicet in Bethel,nam ibi morabatur iſte propheta, vt patet ſupra in litera.Iſti viri erant extranei.ſ.non de ciuitate Bethel,quia tñ illud cadauer erat propinquius ciuitati Bethel,quam alteri loco, iuerunt ad denunciandū in Bethel,ipſi tñ neſciebant quis erat ille occiſus, ſed propheta ſenex cognouit,vt patet ex verbis ſuis. *Quod cū audiſſet propheta ille,qui reduxerat eum de via.* Audiuit quia diuulgabatur in ciuitate eſſe occiſum quēdā in via. *Ait,vir Dei eſt.* Nullus alius ſciebat,quis poſſet eſſe ille occiſus,ſolus aūt propheta ſenex cognouit, & ratio fuit,quia ipſe ſciebat, ꝙ peccauerat ille vir Dei, comedendo in Bethel.Etiam per eū Deus prēnuncianerat,ꝙ non inferreт cadauer ſuū in ſepulchrū patrū ſuorū.Nunc ergo intellexit, ꝙ prophetia intelligēda erat de morte illius viri Dei.ſ.ꝙ occideretur extra terrā ſuā,& nō ſepeliretur in ſepulchro patrū ſuorū. *Qui inobediens fuit ori Domini.* Scilicet comedendo, & bibēdo in Bethel cōtra præceptū Dei. *Et tradidit eum Dominus leoni.* Scilicet ꝑ peccatū ſuū Deus tradidit eum in manu leonis.Et ſic cognouit iſte propheta ſenex, ꝙ nō occiſus fuiſſet ab aliquo hoīe ex cauſis quibus homines occidi ſolēt,ſed ꝙ Deus fecerit eū occidi a leone. *Et confregit eum,& occidit.* Confregit corpus eius,& occidit.Non accipitur hic cōfractio pro laceratione, quia non fuit laceratū cadauer,ſed mānſit integrū,ſed vocatur cōfractio vulneratio ad occidendū, quia nō poterat occidi,quin vulneraret. *Iuxta verbum,quod locutus eſt ei.* Ideſt Dñs prędixit ei mortem, & intulit. Ex hoc patet, ꝙ ꝑ illa verba.ſ.nō inferretur cadauer tuū in ſepulchrū patrū tuorū, non ſolū intelligebatur, ꝙ ille vir nō eſſet ſepeliendus in terra ſua,ſed ꝙ occidēdus erat extra terrā ſuā,iſtud tñ nō ſignificabāt verba illa expreſſe,ſed Deus voluit illud intelligi per iſta verba,ideo dato,ꝙ propheta ille qui dicebat,non intelligeret iſtud,nō tollitur quin eſſet ꝑpheta in iſto actu, vt declaratum fuit ſupra in quadam qōne. *Dixitque ad filios ſuos,ſternite mihi aſinum.* Cum nullus eſſet,qui officium funeris iſti viro Dei impēdere,vellet, eo ꝙ erat de terra aliena, & quaſi hoſtili.ſ.de terra Iuda, voluit iſte propheta ſenex tumulare eum, & ſtrauit aſinum ad portandum cadauer viri Dei,vel ad eundum illuc, quia cum ſenex eſſet,non poterat pedibus incedere. *Qui cum ſtrauiſſent, & ille abiiſſet inuenit cadauer eius proiectum in via.* In eodem loco manebat,ī quo occiſus fuerat,quia nullus auſus fuerat illuc accedere ꝑpter leonem. *Et aſinum,& leonem ſtantes iuxta cadauer.* Ambo ſimul ſtabant quaſi duo aſini eſſent nullam feritatem habentes ad oſtendendum miraculum ex cauſis ſupra aſſignatis. *Et non comedit leo de cadauere, nec leſit aſinum.* Vt oſtenderetur, ꝙ Deus incitauerat leonem ad occidendum virum Dei ſolum,& non motus fuerat deſiderio cibi,ideo non agebat contra id,quod Deus iuſſerat ſeruans præceptum ad vnguem.

Quomo-

Quomodo auſus eſt propheta ſenex ire pro cadauere,cum ſciret leonem eſſe apud illud. Quæſtio. XXXIII.

QVærет qūo auſus eſt ꝑpheta ſenex ire pro cadauere cū denūciatū fuiſſet ei,ꝙ leo ſtaret apud cadauer, & alij nō audebant accedere. Aliqs dicet,ꝙ cū eſſet ꝑpheta Dei auderet ire ꝝ leones, & oēs feras fult' Dei adiutorio.Sed dicendū, ꝙ hoc nō ſtat, qa iſte propheta erat vir peſſimus. Nā ipſe ſeduxit virū Dei,vt occidereт, vt patet ſupra:ēt ipſe fauebat regi in idolatria,vt declaratū eſt.Nō ergo cōſideret meritis ſuis,ꝙ corā leone cōſiſtere poſſet illęſus. Aliquis forte dicet aliter.ſ.ꝙ ꝑpheta ſenex audiuit leonē eſſe apud cadauer,& tñ intellexit forte,ꝙ dū ipſe iret illuc recederet leo,& nō inueniret ibi leonē.Sed dicēdū,ꝙ ēt hoc nō ſtat,qa hic dr, ꝙ iſte ſenex īuenit leonē, & aſinū apud cadauer,& tñ nō obſtāte hoc,acceſſit, & tulit cadauer.Dicēdū igitur,ꝙ iſte propheta mox,vt audiuit cadauer eſſe ī via,& leonē apud illud,cognouit, ꝙ erat cadauer viri Dei,vt patet ſupra, & intellexit,ꝙ Deus voluerat,ꝙ occidereт ſolū,& nō laceraret:ēt putauit,ꝙ leo,q ibi manebat non erat,vt comederet aliqñ de cadauere illo,cū nondū ęſſet aſinū nec cadauer,ſd ꝙ ibi manebat iuſſu Dei,vt cuſtos cadaueris,ne laceraret a beſtijs,aut voluerib', iō credidit,ꝙ cū aliqs iret ad accipiēdū illud vt ſepeliret leo, nō noceret ei, ſed ꝑmitteret accipere cadauer Deo inclināte illū ad hoc,& ſic auſus eſt ire illuc propheta iſte,q̃q̃ ipſe nō eſſet bonus vir,& cū acceſſit circa cadauer reperit ibi leonē,& aſinum,vt patet in litera,& tñ non ꝑ hoc timuit,nec recesſit,ſed acceſsit,& tulit cadauer.Credēdū aūt ꝙ anteq̃ accederet iſte propheta ad locū cadaueris ꝑ aliquantū ſpaciū,leo quaſi ſentiens iſtū venire ad tollēdū cadauer receſſerit,locū dans, vt non timeret,ꝑpheta accedere. Iſtud aūt ſatis veriſimile eſt, qa ſicut oīa alia egit leo inſtinctu Dei, vt ſupra probatū eſt,ita & nūc inſtinctu Dei moueret ad recedēdū, qa iā officiū ſuū nō erat neceſſariū,nec opportunū circa cadauer. Si tñ expediuiſſet leonē ad aliquid manere ibi,veniēte propheta,manſiſſet, & humiliatus fuiſſet in terrā iuſſu Dei,ne propheta timeret, & tñ nō erat neceſſariū officium ſuū.Sic patet de leone illo,qui venit ad adiuuandū abbatē Zoſimā ad ſepeliendū corp' Mariæ Egyptiacæ ſanctiſſimæ fęminę in deſerto, vbi ſenex Zoſimas ſolus erat,& non poterat ſepulchri locū parare,tū quia grauante ſenectute ad laborē illum impotēs erat, tū qa nulli' inſtrumēti ad hoc apti erat ſibi copia. Parauit ergo Deus ſibi leonē in cōſortē, q humiliter depoſita oī feritate apud Zoſimā veniens ſāctiſimo cadaueri ſepulchri locū vngularū officio fodit,& ſic Zoſimas, & leo tanq̃ duo cōſortes illi religioſiſſimę fęminæ piū officiū funeris impenderūt, quo expleto receſſit leo.Sic ēt ſępe leones Deo iubēte feritatē depoſuerunt,vt patet bis in Daniele poſito eis ad vorandum Dan.7.& 14. Sic etiam patet in vita beati Hieronymi.

An lex Deut. fuerit hic obſeruata in iſto cadauere. Quæſtio. XXXIIII.

QVAERETVR vlterius,an circa iſtud cadauer obſeruata fuerit illa lex,quæ habetur Deut.21.Pro quo ſciendū, ꝙ qñ reperiebat aliqd̃ cadauer hoīs occiſi,& non reperiebat occiſor, egrediebant iudices Iſrael, & manente cadauere in loco ſuo cōſiderabant cui ciuitati cadauer illud eſſet propinquius loco, & tunc egrediebant ſeniores ciuitatis huius tollētes vitulā de armento, quæ non traxiſſet iugū, nec araſſet vnquā, & ducebant eā ad vallem aſperā, & ſaxoſam, quæ nunquā arata fuiſſet, nec ſuſcepiſſet ſemina, abſcindebant caput vitulæ illius,& accedentes ſacerdotes cū maioribus ciuitatis illius,quę propinquior erat veniebant ad interfectū, lauabātq; manus ſuas ſuper vitulā occiſam,dicentes,manus noſtrę non effuderūt ſanguinē hunc, nec viderunt oculi noſtri, propitius eſto Domine populo tuo Iſrael,quē redemiſti, & nō reputes ſanguinem īnocētem populo tuo. Hoc facto erāt liberi oēs de Iſrael a noxa occiſionis illius. Alioquin Deus exigebat ab eis pęnā illius ſanguinis effuſi,quamquā ipſi non effudiſſent eū Deut.21. Dicendum, ꝙ hic nō fuit obſeruata iſta cęremonia:quia ad hoc, ꝙ obſeruaretur, oportebat, ꝙ maneret cadauer in loco occiſionis quouſq; egrederentur ſeniores ciuitatis, & lauarent manus ſuper vitulā occiſam apud cadauer,vt patet allegato.c.hic tñ propheta iſte ſenex mox,vt audiuit iacere cadauer in via, iuit, & aſportauit illud, ideo non factæ ſunt cæremoniæ circa illud. Sed aliquis fortè dicet,ꝙ antequam iſte propheta duceret cadauer,factæ ſunt cęremoniæ, licet hic nō exprimantur. Dicendū,ꝙ non ſtat,quia qñ iuit iſte propheta pro cadauere inuenit leonē, & aſinū apud cadauer:ergo vr,ꝙ nullus adhuc acceſſerat ad cadauer, quia leo non permiſiſſet eū accedere,& tñ ad explendū iſtas cęremonias neceſſe erat,ꝙ accederent ſeniores ad cadauer,& lauarēt manus ſuas iuxta illud Deu. 21.ergo nondum iuerant illuc. Dicendum ēt, ꝙ non obligabātur Iſralitę facere has cęremonias circa iſtud cadauer,quia iſtæ cęremoniæ fiebant,qñ ignorabatur occiſor Deut.21.ſed hic cognitū erat,ꝙ leo occiderat illum virum Dei,ideo non oportebat nec debebant, fieri cęremoniæ circa eum. Item ratio iſtarum cęremoniarum erat, quia quando aliquis erat occiſus, & neſciebatur occiſor, videbatur hoc accidiſſe ex negligentia iudicū terræ illius, qui non purgabant prouinciā malis hominibus, & quia illa ciuitas, quę propinquior erat, videbatur habere maiorem culpā ſeniores eius egrediebantur & faciebant cęremonias iſtas, quaſi facerent ſacrificium pro peccato, vt remitteretur eis peccatum negligentiæ ſuę circa occiſionē illius, & quia hic non accideret iſta mors propter negligentiam Iſraelitarum, cum conſtaret occiſum fuiſſe virum iſtū pręcepto Dei a leone,nō oportuit fieri iſtas cæremonias. *Tulit ergo propheta cadauer viri Dei.* Scilicet accepit illud de via. *Et poſuit illum ſuper aſinum.* Non ibat iſte propheta ſolus,ſed ipſe, & filij ſui, quia cū ipſe eſſet ſenex non poſſet conuenienter imponere cadauer ſuper aſinū, & ducere illud in ciuitatē,ſed iuerunt filij ſui,q erant iuuenes cū eo. *Et reuerſus intulit in ciuitatem prophetæ ſenis.* Scilicet ipſemet propheta duxit cadauer in ciuitatem ſuam. *Vt plangerent eum.* Ad ſepeliendum non oportebat, ꝙ duceretur ad ciuitatem,quia ſepulchra non erant intra ciuitatem, ſed extra,vt tamen fieret ſolennitas funeris in plangendo,ductum eſt cadauer in ciuitatem,quia ibi fiebant iſtę ſolemnitates, & poſtea expletis eis, duxit cadauer extra vrbem ad ſepeliendum in ſepulchro ſuo.

An licuerit ducere cadauer ad ſepeliendum in ſepulchro ſuo in Bethel. Quæſtio. XXXV.

QVæretur, an licuit iſti prophetæ ſeni ducere cadauer viri Dei ad ſepeliendum in ſepulchro ſuo in Bethel. Aliquis dicet, ꝙ nō, qa apud Iudæos quaſi lex erat ſepeliri quēlibet in ſepulchris maiorū ſuorū,ſic.n.conſuetū fuerat ex tempore Abrahæ,qui ſepultus fuit cū filijs,& nepotibus ſuis,& vxore ſua,& filiorum ſuorum in eodē ſepulchro Gen. 49. ideo debebat ſepeliri iſte in terra ſua,& nō in ſepulchro ſenis in Bethel. Reſpondendū

ꝙ non peccauit iste propheta senex sepeliendo cadauer viri Dei in Bethel, sed potius exhibuit ei humanitatem, quia ille vir mortuus est in terra aliena, & quasi hostili, & nullus vellet sepelire eum, sed maneret ibi lacerandus bestijs, & auibus, etiam nullus vellet ducere illum in terrā suam, ideo iste nō peccauit exhibendo pietatē, quā potuit. Item Deus dixerat de isto viro, ꝙ non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorū, supra in litera, ideo intellexit, ꝙ voluntas Dei erat sepeliri ipsum in terra illa. Ad rationem in contrariū dicendū, ꝙ cōsuetudo erat apud Iudęos antiquata, & quasi pro lege, ꝙ sepeliretur quilibet in sepulchris maiorū suorum, si tñ moriebatur aliquis extra terram suā, non oportebat, ꝙ duceretur in illā ad sepeliendum, sed poterat sepeliri vbicunq; moreretur, potissimè, qñ nullus erat in loco illo, ad quem defunctus attineret, & qui teneretur pro eo aliquid facere, quia tunc extranei satis pietatis impendebant sibi si facerent ei officium funeris vbicunq; hoc esset, & ita erat in isto viro Dei, qui alienigena erat, & nullus erat cum eo de terra sua.

An propheta senex peccasset ducendo cadauer in terram suam. Quæstio. XXXVI.

QVAERETVR vlterius si iste propheta senex vellet ducere cadauer viri Dei in terram suā exhibendo ei hāc humanitatē, an peccaret. Aliqs dicet, ꝙ nō, quia faciēdo bonū opus nemo demeretur, sed ducere cadauer istud in sepulchra maiorum suorum erat pietatis quoddam opus, ideo non demerebatur propheta faciendo illud. In contrarium dicet aliquis, ꝙ demerebatur, quia agebat cōtra voluntatē Dei, nā Deus dixerat, ꝙ nō inferretur cadauer suum in sepulchrum patrū suorū. Respondendum videtur, quibusdam ꝙ non peccaret propheta, quia illud verbū Dei nō fuit mandatum, sed prophetia de futuro, prophetia aūt neminem obligat, cum non pronuncietur per modum obligandi. s. imperando, sed indicando, sed si ista prophetia non fuisset contra virum Dei, licuisset cadauer eius duci in terrā suā. ergo ēt nunc liceret. talem modum arguēdi sępe posuimus, supra 11. & pręceden. c. & etiam hic. Dicendum, ꝙ hoc non obstante non licebat huic prophetæ ducere cadauer in terram suā, quia agebat contra voluntatē Dei. Cum autem dicebatur sæpe supra, ꝙ licebat facere contra voluntatē Dei, dum tamen non faceremus contra mandatum eius. Dicendum, ꝙ hoc intelligitur, quando id quod Deus vult est nobis, vel alicui alteri valde pęnale, quia cum teneamur cōpati cuilibet, possumus conari agere contra voluntatem Dei, vbi tamen agendo secundum voluntatem Dei non præiudicatur alicui, etiam si non sit mandatum Dei super hoc, peccatum est agere contra voluntatē Dei, siue illa sit volūtas certæ sententiæ, vel solum secundum merita nostra. Ita igitur, ꝙ si Deus velit, ꝙ ego moriar, vel aliquis alius, si hoc non iubet non teneor velle illud, sed licet mihi facere quantum potuero ad euitandum id quod Deus contra me, vel contra aliū prædixit. Hic tamen, ꝙ sepeliretur vir Dei extra terram suā nō præiudicabat ei, nec alicui alteri, ideo cognita voluntate Dei de non sepeliendo illū in terra sua, si iste propheta vellet illuc cadauer eius ducere, peccaret. Itē sciendum, ꝙ quandocunq; aliquid prænunciatū est à Deo contra aliquē, & non apparet an dictum sit secundū firmam Dei sentētiā, vel secundū merita illius, cōtra quē prænunciatur, licitū est conari in contrarium, & ēt vtile, quia per actus nostros orando Deū, & adhibēdo alias cautelas pōt euitari malū, quod prænunciatū est, & verè euitabit, si ad hoc conemur, Si aūt negli- F gamus, incidemus in malū, quod prenunciatū est. Si vero sciamus prenunciatum esse contra nos secundū firmā Dei sniam, non pōt euitari pęna illa per quoscunque actus nostros, & tunc quāuis sit licitum contrariū velle, tñ oīo superuacuū, & stolidum est conari ad euitandū, ꝙ prenunciatū est. Istud aūt quod prænūciatū fuerat contra virū Dei nō apparebat a principio an esset secundū firmā Dei sententiā, vel secundū dispositionē viri Dei, iō licebat ei adhibere circa se diligentiā, ne impleret in eo prophetia Dei. Nunc aūt cū occisus fuisset illico post prænunciationē propheticam, apparebat manifeste dictā fuisse prophetiā illā secundū firmā Dei sententiā, ideo superuacuū, & stultū erat conari in contrariū. Dicendum igitur, ꝙ si istę G ꝓpheta conatus fuisset ducere cadauer viri Dei ī terram suā non potuisset, quia Deus percussisset eū, vel impediuisset taliter, ꝙ illuc nō posset ire, quia cū esset contra voluntatē Dei, impossibile erat fieri. Etiā peccaret, quia sine cā aliqua conaret agere contra voluntatē Dei manifestā, si aūt aliquis alius conaretur ducere cadauer viri Dei in terrā suam, non peccaret, eo ꝙ nesciret voluntatē Dei sicut sciebat ille propheta, & tñ nunquā posset ducere cadauer in terrā suā, quia impediret a Deo, sic oporteret illud alibi sepeliri. Ad rōnē in cōtrariū dicendū, ꝙ portare cadauer illud in terrā suā absolutè bonum erat, quia tñ erat voluntas Dei cognita ab isto propheta, ꝙ non duceretur in terram suam, non erat opus bonum ducere illud illuc.

Non tenemur semꝑ idē uelle, qđ Deus vult.

H

An propheta senex meruerit sepeliendo prophetam mortuum. Quæstio. XXXVII.

QVAERETVR vlterius, an propheta iste meruit ducēdo cadauer, & sepeliēdo in sepulchro suo. Rñdendū, ꝙ iste propheta exhibuit opera bona circa cadauer illius viri Dei, ducendo illud de itinere, deinde plangēdo solēniter in vrbe sua, postea aūt sepeliēdo illud honorabiliter in sepulchro suo. Et nō est dubiū, quin in istis aliquis satis mereri possit, quia de se sunt opera bona, sic etiā Tobias de hoc ope pręcipue laudatur, quia solicitā agebat curā circa sepulturam I eorū, qui inhumati erāt, sic patet in principio libri sui s. c. 1. & 2. De isto tñ propheta dubium satis est, an meruerit, quia erat vir malus cōtinue manēs in peccato, ipse quippe fecit occidi virū Dei fallendo eū, vt trāsgrederetur præceptū Dei, & moreret, vt patet supra, etiam ipse fauebat regi in idolatria. Item quod magis attinet ad cām, ipse nō exhibuit istud opus humanitatis cadaueri, quasi cōpateretur naturæ, & ageret propter proximū, sed egit propter vtilitatē suam, vt infra declarabit in qōne proxima. Cum tñ aliquis agit ꝗppiā sola vtilitate sua inspecta, quantumcunq; opus sit bonū nō meret, qa deficit potissima cā merēdi. s. bonus finis mouēs, & habitus charitatis impellens, quæ duo faciunt actū meritoriū. *Et posuit cadauer eius in sepulchro suo.* Ideſt in sepulchro, quod fabricauerat pro K se. *Et planxerunt eum heu, heu mi frater.* Ista est mutatio ordinis, quia prius plāxerunt eū, quā sepelirent, & plangētes dicebāt Heu, Heu mi frater. Istud principaliter pertinebat ad prophetiam, quia ipse vocabat virum Dei fratrem, quia erant ambo prophetæ.

Quare voluerit sepelire virum Dei in suo sepulchro. Quæstio. XXXVIII.

QVAERETVR, quare iste propheta sepeliuit virū Dei in sepulchro suo. Aliqs dicet, ꝙ fecit hoc ad honorandū eum, eo ꝙ erat propheta Dñi, sicut fecit, ꝙ plangeretur solēniter. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia solum fecit iste propheta propter utilitatē suam. s. quia ille uir Dei prænunciauerat, ꝙ Iosias

rex

rex Iuda cremaret super altare Bethel ossa sacerdotū idolorum, & oīa, quæ essent in Bethel. Iste autē propheta senex cognouit verū esse, ꝙ prędixerat vir Dei, iō timuit, ꝙ ossa sua cremarentur cum ossibus aliorū super altare, & ad hoc fecit, ꝙ sepeliretur vir Dei in sepulchro suo, vt ossa amborum essent mixta, & propter ossa illius reseruaret Iosias ossa sua. Quòd autem istud intēderet apparet in litera. Nam dixit filijs suis cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est, profecto. n. veniet sermo, quem prædixit contra altare, quod est in Bethel, & cōtra oīa phana excelsorum. s. ꝙ cremabuntur super illa ossa mortuorum, sicut prędixit iste vir Dei. Sciendum autem, ꝙ licet in eodem sepulchro sepulti fuerint isti duo. s. propheta senex, & uir Dei, tñ titulus sepulchri non fuit positus pro propheta sene, sed pro viro Dei, & hoc fecit ipse ex industria, quia si titulus sepulchri nomini eius ascriberetur, cremarentur ossa sua, & ossa viri Dei, iō fecit, vt esset titulus sepulchri ex nomine viri Dei, vt sic propter alium ossa sua manerēt incombusta. Istud patet sequenti lib. c. 23. vbi cum combureret Iosias ossa sepulcrorum, ait ad viros Bethel, quis est titulus iste, quē video? Responderunt ei ciues vrbis illius sepulchrū est hoīs Dei, qui venit de Iuda, & prędixit ista, quæ fecisti, & ait Iosias dimittite eū, nemo moueat ossa eius, & intacta māserūt ossa eius cū ossibus prophetæ, qui venerat de Samaria. Vocatē aūt iste propheta senex propheta veniens de Samaria eo, ꝙ forte inde venerat ad habitandum in Bethel, & sic iste propheta cautè sepeliuit virum Dei in sepulchro suo, & tñ consecutus est vtilitatem, quam intendebat. s. ꝙ non cremarentur ossa sua a Iosia. *Cum mortuus fuero sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est.* Postquam sepultus est vir Dei dedit propheta senex istam doctrinam filijs suis, vt sepelirent eum in eodem sepulchro, forte. n. licet propheta iste fecisset sepulchrum illud pro se, quia tñ sepeliuerat ibi virum Dei, putarent filij sui, ꝙ nollet ipse ibi sepeliri, & conderent ei sepulchrum nouū, & quia si hoc facerent timebat cremari ossa sua à Iosia iussit sepeliri se in eodem sepulchro. *Iuxta ossa eius ponite ossa mea.* Scilicet cū ossibus suis, quia in eodem sepulchro vtrumq; cadauer futurum erat, & ossa mixta post resolutionem, vt non cognosceretur quæ ossa erant vnius, vel alterius, & sic vtraq; intacta manerent. *Profecto enim veniet sermo, quem prædixit.* Ideſt certissime cōplebitur prophetia, quam prædixit iste vir Dei. Ista fuit causa propter quā motus fuit iste propheta senex ad sepeliendū virum Dei in sepulchro suo. s. quia sciuit ossa cremāda esse super altare, sicut prædixerat vir Dei, si aūt putasset illum falsum locutum fuisse, non curaret sepelire illum in sepulchro suo, immo forte nō sepelisset eū in aliquo sepulchro. *In sermone Domini.* Ideſt ex parte Dei prædixit ista, iō ventura sunt. *Contra altare, quod est in Bethel.* Istud erat quoddam altare magnum excellētius cæteris altaribus, in quo erat Ieroboam ponēdo thura, qñ uit ad eum vir Dei, & illud scissum fuit, & effusi fuerunt cineres eius. De hoc patet sequen. lib. c. 23. s. & altare illud excelsum destruxit atq; cōbussit. *Et contra omnia phana excelsorum.* Ideſt etiam prædixit vir Dei contra oīa templa idolorum, quæ erant in tota terra decē tribuum, quia in oībus illis fuerunt cremata ossa mortuorum, & fuerūt altaria destructa sequen. lib. cap. 23. Vocātur autem phana excelsorum, ideſt tēpla in montibus, nā Israelitæ secundū consuetudinē Gentiliū in omnibus locis vmbrosis, & multarum arborū constituebant altaria, & faciebant ibi sacrificia, & propter vmbras arborum, & opacitatem erant loca conuenientia ad vacandum libidini post sacrificia, & si aliquando non habebant loca arborū A cōstituebant altaria in locis subterraneis, vbi propter tenebras libidini accommode vacaretur, vt patet infra 15. & ob hoc habebant lucos, ideſt montes multarum arborum, qui obscuri erant propter multitudinē arborū, & ibi erant oīa sacrificia. *Quæ sunt in vrbibus Samariæ.* Ideſt contra omnia phana, quæ sunt in tota terra decem tribuum Israel, nam tota illa vocatur Samaria tanquam à capite suo.

Quomodo iste senex sciebat certissime euenturum, quod prædixerat vir Dei. Quæstio. XXXIX.

QVAERETVR quomodo iste propheta senex sciebat, ꝙ certissime euēturum erat id, quod dixerat vir Dei. Aliquis dicet, ꝙ sciebat hoc per reuelationē. s. quia Deus reuelauerat ei, ꝙ vēturum esset, quod dixerat vir Dei. Istud non est inconueniens, quia cum iste senex esset propheta, vt patet ī litera, satis poterat ei reuelari id, quod reuelabatur viro Dei, quia sępe eadē res, & secundū eadem reuelabatur duobus prophetis. Sic patet Nume. 14. nam Balaam prædixit multa futura, quæ habētur eodē c. & Moyses oīa illa descripsit sicut locutus est Balaam, vt patet ibidem, & tamen nunquā Moyses locutus est cum Balaam postquam prædixit illa Balaam, quia erant hostes, & satis patet Num. 12. vsq; ad 25. ꝙ nunquam Moyses viderit Balaam, sed vt declaratum est num. 24. Balaam illa dixit spiritu prophetico principaliter, quia ei cōmittebatur, vt reuelaret. C Moyses autem sciebat spiritu prophetico ad scribendum illa in memoriam posterorum. Et tñ, quia istud nō constat, videt alius modus cōuenientior. s. ꝙ non acceperit ista spiritu prophetico, ita ꝙ ista sibi reuelarent spāliter, sicut reuelata fuerāt viro Dei, sed cognouit illa indirectè ꝑ prophetiam. s. quia Deus reuelauit isti prophetæ seni, ꝙ vir Dei nō inferret in sepulchrū patrū suorū, eo ꝙ inobediens fuerat ori Dñi, vt patet supra, & sic apparet ꝙ Deꝰ miserat eū ad denunciādū aliquid in Bethel, & tñ vir Dei nihil denunciauit, nisi cōtra altare de crematione ossium mortuorū super illud: ergo illud a Deo dictum fuerat, & necesse erat euenire, & per istum modum certificabatur propheta iste, per quem non certificabantur alij homines.

D *Quomodo dictum fuit, quòd euenirent omnia contra vrbes Samariæ cum adhuc Samaria non esset. Quæstio. XL.*

QVAERETVR vlterius, qūo dictum fuit hic, ꝙ euenirent oīa, quę locutus est iste vir contra vrbes Samariæ, nā tpe quo vir Dei locutus est nōdum erat condita ciuitas Samariæ, quod patet, quia aliquāto tēpore post condita fuit. s. à rege Amri infra 26. & ille fuit sextus rex incipiendo a Ieroboā, vt colligitur cōputando oēs reges à Ieroboā vsq; ad Amri ab isto loco vsq; infra 17. c. Aliqs dicet, ꝙ nondū erat cōdita ciuitas Samariæ, & tñ qñ scriptus fuit iste liber ꝑ Ieremiā erat iā condita, iō potuit ille ponere. Sed dicendū, ꝙ non stat, quia hic dr̄, ꝙ vir Dei locutus fuerit cō- E tra phana Samariæ: ergo non superaddidit istud Ieremias. Aliquis dicet, ꝙ tpe viri Dei nondum erat ciuitas Samariæ, & tñ vir Dei prophetauit de illa. Nam ipsa futura erat caput regni decē tribuum, & oēs ciuitates Israel vocarent ciuitates Samariæ, & de altaribus illarū prædixit vir Dei, quamquā ipsa nondum esset. Sed dicendum, ꝙ hoc nō stat, quia si vir Dei prænunciaret aliqd cōtra ciuitatē, quę nōdū erat, & nō nominaret illā futurā esse nō intelligerēt Israelitæ, qd prophetaret, prophetia tñ semper dr̄ taliter, vt intelligatē ab eis pro quibus, vel contra quos dicitur, quia aliàs esset inutilis, iō non prędiceret vir Dei aliquid contra ciuita-

ciuitatem,quæ nondũ erat,cũ non nominet illã futuram.Item patet efficacius,ꝙ iam eſſet ciuitas,quia ſequen.lib.cap.23.vbi dicitur,ꝙ oſſa iſtius prophetæ ſenis nõ cremata fuerunt propter oſſa viri Dei,dicitur ꝙ intacta manſerunt oſſa viri Dei cũ oſſibus prophetæ,qui venerat de Samaria. & vocatur propheta veniens de Samaria iſte, qui ſepeliuit virum Dei in ſepulchro ſuo,vt patet ibidem,ergo tempore iſtius prophetæ ſenis,& viri Dei erat ciuitas Samariæ. Aliquis dicet, ꝙ Samaria accipitur dupliciter. Vno modo pro ciuitate Samariæ. Alio modo pro tota terra decẽ tribuum,primo modo, ꝙ non eſſet tempore viri Dei Samaria,ſed poſtea fuerit ędificata per regem Amri, qui fuit ſextus à Ieroboam. Secundo modo,ꝙ eſſet Samaria tempore viri Dei, quia tunc erat terra decẽ tribuum. Sed dicendum, ꝙ non ſtat iſta diſtinctio. Primo,quia Samaria eſt propriũ nomen vrbis,& quãdo accipitur Samaria pro tota terra decem tribuũ, non vocantur ibi vrbes Samariæ, niſi quia ciuitas Samariæ erat caput omniũ ciuitatũ decem tribuũ, & ſic nõ poſſet accipi Samaria. Secundo modo quouſque eſſet ciuitas Samariæ conſtructa,& ſic quocunq; modo accipiatur Samaria,neceſſe eſt conſtructã eſſe iam ciuitatẽ Samariæ. Itẽ patet hoc efficacius,quia ſequen.lib.c.23.dr̃ ꝙ iſte propheta,qui ſepeliuit virum Dei,venit de Samaria,ibi tamẽ non põt accipi Samaria pro tota terra decẽ tribuum,quia ille propheta venit ad habitandũ in Bethel,& Bethel erat in terra decem tribuum cum ibi conſtrueret altaria Ieroboam, ergo neceſſe eſt accipi Samariam pro aliqua ciuitate,quæ vocaretur Samaria, quę exiſteret tempore viri Dei.Dicendum igitur,ꝙ Samaria ciuitas erat tẽpore viri Dei,& de illa venit propheta ſenex ad habitandum in Bethel,& contra illam,& oẽs ciuitates quarũ tunc ipſa caput erat, aut futura erat, prophetauit vir Dei,Cum autem dicitur, ꝙ Samaria poſtea fuit ædificata a rege Amri. Dicendum, ꝙ non fuit nouiter ædificata,licet ampliata, vel reſtaurata, de quo declarabitur infra 16.

Ieroboam obſtinatio.

Poſt hæc verba. Hic ponitur quartum huius c.ſ.Ieroboam obſtinatio,ſcilicet,quia licet fuerit admonitus à viro Dei,non receſſit ab idolatria. Et dicitur. *Poſt hæc verba.* Ideſt poſtquam occiſus fuit vir Dei non eſt reuerſus Ieroboam de via ſua peſſima, ſcilicet nõ receſſit ab idolatria peſſima,quam incęperat,quia mortuus eſt vir Dei. *Sed è contrario*. Ideſt potius deterioratus eſt,quia cùm maiori confidentia colebat poſt hęc idola quam prius antequam vir Dei admoneret eũ. *Fecit de nouiſſimis populi ſacerdotes.* Ideſt non conſtituit ſacerdotes de tribu Leui, ſed de nouiſſimis populi, ideſt de infimis dignitate, hos enim conſtituit ſacerdotes dans licentiam cuicunque,vt fieret ſacerdos,& iſti vocantur extremi de populo pręcedenti capitu. *Quicunque volebat implebat manum ſuam, & fiebat ſacerdos excelſorum.* Ideſt non erat aſſignata aliqua progenies, de qua eſſent ſacerdotes ſicut Deus aſſignauerat per Moyſen ſolos filios Aaron Numer.3.& etiam 18.patet etiam iſtud, quia quando poſitę ſunt virgæ pro omnibus tribubus, vt videretur cui proueniret ſacerdotium, floruit virga Aaron, & filijs ſuis datum eſt ſacerdotium inconcuſſe. Num. 17. hic autem Ieroboam dederat licentiam quibuſcunque, vt fierent ſacerdotes. Iſtud autem fuit, vt placeret populo ſuo, ſicut declaratum eſt præcedenti c. ſolum autem iubebat,ꝙ implerent manũ ſuã, & ſic fiebant ſacerdotes.

Implere manum ad accipiendum ſacerdotium, quomodo intelligitur. Quæſtio. XLI.

QVAERETVR quid erat implere manum ad accipiẽdum ſacerdotium.Aliqui dicunt,ꝙ implere manũ erat dare pecuniam in munere, per quã implebatur manus Ieroboã, & ſic eſt ſenſus, ꝙ ille vendebat ſacerdotia,& erat publice ſtatutum preciũ pro ſacerdotio,ſic multi Sancti expoſuerunt.Sed iſta expoſitio nõ multum conuenit literę, quia manus ſua nõ intelligitur hic de manu Ieroboam, ſed de manu eius,qui volebat effici ſacerdos.Item patet, quia in libro 2.Paralipo. ponitur de iſta impletione manus, & tñ nõ accipitur ibi pro dare pecuniã, ſed pro quibuſdam cęremonijs,quas faciebant iſti,qui volebant effici ſacerdotes,ſic patet de conſecratione Aaron, & filiorũ ſuorum,quia Exo.29.& Leu.8.dicitur, ꝙ Moyſes initiauit manus Aaron,& filiorum ſuorũ,& ibi dicitur in Hebręo,ꝙ compleuit manus eorum, & ponitur ibi eadem dictio,quæ hic. Ibi tñ vocatur completio manuum.i. ſanctificatio illarũ ꝑ quaſdã cęremonias,quas faciebat Moyſes.ſ.qa tingebat pollices manuũ ipſorũ ſanguine effuſo de ſacrificio, vt patet ibidẽ.Etiã vocat̃ initiatio,vel cõpletio manuũ,ꝙ Aarõ, & filij ſui acciperent aĩalia offerenda,& panes,& ducerent corã Moyſe,& iſtud erat initiare eos, ita iſti,q volebant effici ſacerdotes tempore Ieroboam portabãt in manibus ſuis aliquid ad offerẽdũ, & ipſi offerebant illud,& faciebant cęremonias ſacrificiorũ in illis aĩalibus,quæ ipſi offerebant, & per hoc manus eorũ erant cõpletę,i.cõſecratæ ad faciendũ poſtea quęcũque ſacrificia. Erat aũt determinata ſumma aĩalium, quę aliquis offerre deberet ad hoc, ꝙ efficeret̃ ſacerdos.ſ.vnus taurus, & duo boues ad minus, & ſeptem arietes,vt patet 2.Paralipo.13.qñ rex Abias exprobrauit Ieroboã,& populo ſuo,ꝙ haberẽt idola, & ſacerdotes ſacrilegos,dicẽs, & feciſtis vobis ſacerdotes, ſicut oẽs populi terrarũ quicunq; venerit,& initiauerit manum ſuam in tauro,& in bobus, & in arietibus ſeptem fit ſacerdos eorum,qui non ſunt dij.

Quare Ieroboam accepit iſtum modum conſtituendi ſacerdotes. Quæſt. XLII.

QVAERETVR vlterius, quare Ieroboã accepit iſtũ modũ cõſtituendi ſacerdotes.ſ. ꝙ offerrent aĩalia ſupradicta,& efficerent̃ ſacerdotes. Reſpondendũ,ꝙ motiuũ principale ipſius Ieroboã fuit,qa voluit cõplacere populo dando ei ſacerdotiũ, & ad hoc conatus fuit inuenire modũ conuenientẽ, & iſtud fuit, ꝙ quilibet,qui vellet effici ſacerdos, offerret aĩalia ſupradicta.Motiuum fuit,qa primus ſacerdos inter Hebræos fuit Aaron, & ante ipſum non erat facta diſtinctio tribuũ,vel familiarũ ad accipiendum ſacerdotiũ, conſecratiq; ſunt in ſacerdotes ipſe, & filij ſui offerẽdo corã Moyſe aĩalia immolanda cũ libamentis ſuis, iõ ẽt apud ipſum poterat fieri ſacerdos quicunq; vellet ſeruata hac cæremonia.Iſtud motiuum dicit fuiſſe eius Ioſephus 8.Antiqui. *Et propter hanc cauſam peccauit domus Ieroboam.* Scilicet, quia fecit altare ad colẽdũ idola,& fecit ſacerdotes de popularibus,& dr̃, ꝙ peccauit domus Ieroboam,quia non ſolũ ipſe, ſed ẽt filij ſui, & oẽs de familia ſua peccauerunt fauendo ei nimis in hoc. *Et euerſa eſt, & deleta de ſuperficie terræ.* Scilicet, quia peccata ſua multiplicata ſunt nimis, factaq; eſt domus eius incorrigibilis Deus ſubuertit illam,& accipitur domus pro cognatione, & poſteritate. Nã tota poſteritas domus Ieroboam deleta eſt, quia ſolũ regnauit vnus de filijs eius, ſcilicet Nadab, & iſte cũ regnaſſet duobus annis occiſus eſt per inſidias à quodam nomine Baaſa de tribu Iſſachar, qui regnauit pro eo infra 15. & ſic ceſſauit regnum de domo Ieroboam regnantibus ſolum patre,& filio,& poſt hoc omnes de domo eius occiſi ſunt.

Quomodo

Quomodo Ieroboam conuerſus eſt ad idola poſt admonitionem viri Dei,& quid induxit eum. Quæſt. XLIII.

QVAERETVR quomodo Ieroboam conuerſus eſt ad idola poſt admonitionem viri Dei, quia per illam videbatur reductus ad ceſſandum, quia aliqualiter placuerat ei vir Dei.

Dicendum quòd Ieroboam videns ſigna, quæ fecit vir Dei territus eſt,ideo erat iam facilis ad recedendum ab idolatria: poſtquam tamen mortuus eſt vir Dei redijt ad colendum idola, ſicut prius,ſ.manſit in ſua intentione confirmata. Dicit autem Ioſephus 8. Antiquita.ꝙ ille propheta ſenex, qui erat in Bethel peruertit regem confirmãdo eum in idolatria oſtendens, quòd illa, quæ fecerat vir Dei, non erant ſigna ſufficientia,& ipſe non miſſus fuerat a Deo. Hoc autem probabat quia in eadem die occiſus fuerat a leone vir Dei: & dicebat iſte propheta ſenex, quòd ideo occiſus fuerat,quia mentitus fuit regi,dicens ſe veniſſe à Deo,cum non miſſus fuiſſet ab eo. Etiam dicebat,quòd ſi ille miſſus fuiſſet à Deo,Deus ſeruaſſet eũ a leone, quia tamen non fuerat ab eo miſſus,traditus eſt leoni. Cum aũt obijciebatur, ꝙ iſte feciſſet ſignũ rumpendo altare, & effundendo cinerem: dicebat propheta ſenex, quòd iſtud factum fuerat pondere ſacrificiorum multorum,quæ erant ſuper illud.Cum autem dicitur de manu regis ſubito areſacta & precibus viri Dei reſtituta. Dicebat propheta ſenex, quòd iſtud naturaliter euenerat, quia rex acceperat in manu multa ſacrificia, & põdere illorum brachium obſtupuit ad modicum tempus: deinde ipſum per ſe reſtitutum eſt,& non precibus viri Dei, & ſic rex iſta friuola perſuaſione admonitus mãſit in errore ſuo primo confidenter colens idola. Iſta motiua aliqualiter colliguntur ex litera ſaltem quantum ad primum,ſ.ꝙ propter mortẽ viri Dei Ieroboam obſtinatus fuerit in malitia ſua, quia dicitur ſupra in litera. Poſt hæc verba nõ eſt reuerſus Ieroboam de via ſua mala, ideſt poſtquam ſciuit mortem viri Dei non eſt reuerſus a peccato,ſ.quia propter mortem ſuam factam eodem die,quo contra Ieroboam locutus fuerat,occiſus eſt. Etiam quia dicitur ibidem, ſed è contrario, ideſt non ſolum non ceſſauit ab idolatria, ſed etiam confidentius poſtea coluit idola quam prius conſtituendo eis cæremònias cultus.

Probationes & reſponſiones ſenis ad confirmandum Ieroboam in idolatria an efficaciam habebant. Quæſt. XLIIII.

QVAERETVR vlterius,an iſtę probationes,& reſponſiones prophetæ ſenis ad confirmandum Ieroboam in idolatria eſſent aliqualiter efficaces, vel ſaltem apparentes.

Reſpondendum quòd nihil habebant efficaciæ, quia falſæ erant: falſum autem licet aliquando poſſit habere apparentiam, habere tamen exiſtentiam eſt impoſſibile.

Dicendum etiam, quòd non habebant aliquam apparentiam. de prima probatione patet,ſ. ꝙ ex eo ꝙ vir Dei occiſus fuit a leone,nõ fuiſſet miſſus a Deo. Nam ipſe probauerat per ſufficientia ſigna ſe miſſum fuiſſe a Deo, vt ſupra declaratum eſt. Quòd autem poſtea occideretur a leone poterat eſſe propter aliqđ peccatum, quod poſtea egiſſet: potiſſime quia iſte propheta ſenex pręnunciauit illi viro Dei prophetice de morte ſua, quia non obedierat ori Domini. Ergo non poterat negare iſte propheta ſenex miſſum fuiſſe a Deo virum illum. De ſecundo patet quòd eſſet friuolum,ſ.ꝙ altare diuideretur pondere ſacrificiorũ, quia altare erat valde magnum, vt patet ſequen.lib. cap.23. quomodo ergo erat veriſimile, quòd quædã baſis ampla de lapidibus, vel terra ſcinderetur impoſitis ſupra carnibus, & lignis ad cremandum, cum vna baſis lapidea teneat vnam magnam domũ ſupra ſe,& non diuidatur. Item quod maius eſt iam ſacrificia impoſita erant ſuper altare: & rex erat ſuper illud,& non apparebat aliquod ſignum diuiſionis futuræ,& illico vt vir Dei prędixit diuiſionem,ſubſecuta eſt. De tertio friuolum eſt,quòd dicitur: nam rex ponebat thura ſuper altare quando introiuit vir Dei, & mouebat tunc bene manum, & illico vt extendit eam contra virum Dei areſacta eſt, ideo non eſt veriſimile, quòd ex aliquo pondere præterito obſtupeſceret. Item rex non poterat ad ſe manum retrahere vllatenus: & dixit viro Dei, quòd oraret pro illo,& illico vt orauit reſtituta eſt: ergo non fuit modo naturali, quia tunc tam obſtupefactio quam reſtitutio eſſent ſecundum quandam ſucceſſionem, ideo iſtę cauſæ ſunt nimis ridiculæ, ſed Ieroboam,quia deſiderabat nimis colere idola, vt populus non iret in Ieruſalem, & reconciliaretur regi Roboam aſſenſit eis, quia faciliter aſſentit quis illi ſententiæ, quæ ei fauorabilis eſt,quanquam iniuſta ſit.

CAP. XIIII.

IN tempore illo ægrotauit Abia filius Ieroboam. Dixitque Ieroboam vxori ſuæ; Surge, & commuta habitũ, ne cognoſcaris, quòd ſis vxor Ieroboam, & vade in Silo,vbi eſt Ahias propheta, qui locutus eſt mihi, quòd regnaturus eſſem ſuper populum hunc.

De punitione Ieroboam.

DICTO in præcedentibus de Ieroboam increpatione: hic agitur de eius punitione. Fuit autem punitio Roboam dupliciter,ſ. in præſenti & in futuro, in præſenti quidẽ, quia filius eius mortuus eſt:in futuro autem,quia denunciatur hic euerſio totius domus Ieroboam. continet autem iſtud capitulum duo principaliter. primo ea quæ pertinent ad Ieroboam. ſecundo ea quæ pertinent ad Roboam,ibi. *Porro Roboam.* Prima diuiditur in tres partes, quia primo prædicitur prophetia de ſtatu filij, in quo de eius ſtatu inquiritur: ſecundo dure de eo reſpondetur ibi. *Cùm ergo illa.* Tertio filius moritur ibi. *Surrexit itaque.*

An ordo ſit continuus. Quæſt. I.

QVAERETVR circa primũ an ea, quæ habentur hic habeant continuatũ ordinem ad præcedentia, vel ſit aliqua mutatio ordinis, & an immediate fuerint iſta facta poſt pręcedẽtia, vel interciderit aliquantum tempus.

Ad primum dicendum, quòd hic eſt ordo continuus: nam ſupra poſitum fuit de principijs malorum, pro quibus Ieroboam increpari meruit: hic autem ponitur quomodo poſt cõtinuationem magnam in malis punitus fuerit, & neceſſe eſt ea, quæ habentur ſupra præcedere ad iſta ſecundum tempus, quia præcedenti cap.dicitur de prima die,qua Ieroboam cępit colere idola: nam illud fuit poſtquam vnctus eſt in regem, & mox fabricauit duos vitulos aureos, cõuocauitque totum populum ad ſolennitatem dedicationis illorum, & iſtam ſolennitatem celebrauit 15.

die

die mēſis octaui,vt patet ſupra 12. ipſa autem die prima ſolennitatis cum rex faceret ſacrificia, & eſſet ſuper altare ponendo thus, acceſſit vir Dei ad loquendum contra eum,vt patet præced.cap.iſta autem,quę habentur hic fuerunt poſtq̄ Ieroboam nimis præuaricans in cultu idolorum, fecit etiam nimis peccare populū, vt patet in litera, ideo oportet ꝙ iſta fuerint poſt illa. Ad ſecundum dicendū,ꝙ non cōſtat quanto tempore fuerit iſtud poſt præcedentia. Et ſatis videtur dicendum, ꝙ fuerint aliquot anni, ſ.circa finē regni Ieroboam: nam cū factū fuit iſtud erat Ahias propheta valde ſenex, ita ꝙ præ ſenectute videre non poterat infra in litera: ipſe tamē ambulabat in agro, & erat ſatis potens, quando reuelauit ipſi Ieroboam de regno futuro, & diuiſit pallium ſuum in 12.partes ſupra 11.& tamen non multo tēpore poſt illud mortuus eſt Salomon, & aſſecutus fuit regnum decem tribuum Ieroboam. Nunc autem erat ita ſenex ꝙ præ ſenectute videre non poterat,& iacebat in lecto: ergo videtur ꝙ aliquot anni de regno Ieroboā trāſiuiſſent quando iſtud factum eſt: id tamen quod habetur præced.cap. fuit in principio primi anni regni Ieroboam,ideo videtur,ꝙ aliquantum tempus fuerit inter hæc,& illa: & tamen nō fecit Ieroboam in medio tempore aliquid quod notabile eſſet vacans ſemper idolis,niſi ſolum bellū quod habuit contra Abiā regem Iudæ, in quo perierunt multi de Iſrael,& non conſtat an illud bellum fuerit factum ante mortem iſtius pueri,de quo hic dicitur, vel poſtea. De hoc bello habetur 2.Paral.13.cap. Poteſt tamen aliquis dicere,ꝙ iſta fuerunt immediate poſt præcedētia, quia dr̄ hic in principio literę: In tēpore iſto ęgrotauit Abia, & refertur ad præcedentia. Dicendum ꝙ præced.cap. ponuntur duo: primum eſt id, quod factum fuit de viro Dei. ſecūdum fuit cōicatio praua, quam habuit Ieroboam poſtea toto tp̄e, quo vixit,ſ.ꝙ immolabat ſemper idolis,& cōſtituebat in ſacerdotes quoſcunq; de populo, & in hac cōicatione peruerſa finiuit vitā ſuam. Cū autem dr̄ hic in principio literæ: In tempore illo,nō refertur ad primum,ſ.ad ea, quæ acciderunt de viro Dei, quia illa fuerunt in principio primi anni regni Ieroboam, vt ſupra dictū eſt, ſed refertur ad ſecundum,ſ.ad prauam communicationem, quā habuit tota vita ſua Ieroboam, & iſta ponitur in fine præceden.c.cui continuatur principium iſtius,& dicitur: In tempore illo,ſ. dum ſic Ieroboam male viueret immolando idolis, & conſtituendo ſacerdotes de populo: accidit, vt ægrotaret filius eius, & tunc verū eſt,quia dato ꝙ in vltimo anno regni Ieroboā mortuus fuiſſet filius eius: erat verum, ꝙ in illo tempore accidebat, ſcilicet, tempore quo Ieroboam erga idola male ſe habebat. Et dicitur. *In tempore illo*. Scilicet in tempore,quo vacabat Ieroboam cultui idolorum,non curans de admonitione viri Dei.

Aegrotauit Abia filius Ieroboam. Ex hac ægritudine mortuus eſt, vt patet in litera. Alius etiam filius erat regis Roboam,qui vocatur Abia,& ſucceſſit ei in regno, vt patet ſequen.cap. *Dixitque Ieroboam vxori ſuæ.* locutus eſt ad eam, nolens, quòd alius iret præter ipſam.

Surge, & commuta habitum ne cognoſcaris, quòd ſis vxor Ieroboam. Mutatio habitus erat in duobus: primò in veſtibus, ſcilicet, ne ferret veſtes regias: ſecundò in familia, ne ferret ſecum multos viros, & fœminas iuxta conſuetudinem reginarum,ſed ſola iret, & hoc vt non cognoſceretur.

F *An volebat Ieroboam vxorem ſuam non cognoſci a propheta, vel à populo.* *Quæſt.* II.

QVAERETVR à quo volebat Ieroboā vxorem ſuam non cognoſci, & cur volebat eam non agnoſci. Reſpondendum quòd volebat Ieroboam non agnoſci vxorem ſuam tam ab ipſo propheta Ahia ad quem conſulendum ibat, q̄ à quolibet de populo. Patet hoc,nam volebat non cognoſci a propheta,inquātum ipſa non erat itura cum familia magna, ſicut regina, nam cum Ahias audiret eam ſolam venientem, non poterat imaginari quòd eſſet regina. Etiam voluit eam non agnoſci a populo,& quantū ad hoc iuſſit mutare veſtes: nam quantum ad ipſum prophetam Ahiam, non oportebat ꝙ
G mutaret veſtes, quia ipſe erat cęcus, ut patet infra in litera,& non poſſet videre veſtes,ſed ſolum poſſet iudicare de illa per auditum: ſi audiret multos venientes cum illa poſſet concipere, quòd erat regina: mutatio ergo veſtium ſolum fuit, vt non cognoſceretur à popularibus,& ſic vtriſque maneret incognita. Volebat autem Ieroboam non cognoſci vxorem ſuam, quia volebat, quòd nullus ſciret, quòd ibat ad conſulendum Dominum pro filio ſuo.

Quare noluit Ieroboam,quòd vxor ſua cognoſceretur a propheta Abia. *Quæſt.* III.

H QVAERETVR quare voluit non agnoſci, ꝙ iret ad conſulendum Dominum, & quid noceret ſi agnoſceretur.

Reſpondendum, quòd noluit quòd agnoſceretur a propheta Ahia propter duo. Primò quia nollet ei reſpōdere, quia cum declinaſſet a Domino colens idola nō merebatur habere reſponſum à Deo, ſed recurreret ad idola ſua, vt reſponderent ei, & adiuuarent eam, et virum ſuum in ægritudine filij ſui. Sic enim reſpōdit Eliſeus propheta Ioram regi Iſrael, quando quæſiuit ab eo de euentu belli, ſcilicet, Quid mihi, et tibi? vade ad prophetas patris tui, et matris tuæ ſequenti lib.cap.3. iſtud autem dixit, quia Ioram et prædeceſſores ſui colebant idola, et habebant prophetas idolorum. ſed ſi Ahias nollet reſpondere, ne-
I ſcirent reſpondere prophetæ idolorum ipſi Ieroboā, ideo voluit quòd non cognoſceretur vxor ſua ab ipſo,et ſic reſponderet. Secundum erat, quia ſi Ahias cognouiſſet illam eſſe vxorem Ieroboā, dato quòd reſpondere vellet, increparet eam nimis. Et reſponderet dure propter hoc quòd Ieroboam conuerſus erat ad idola, ideo voluit eam eſſe incognitam, vt ſic blande reſponderet. Sic enim prophetæ conſueuerāt dure reſpondere regibus idolatris, vt patet de rege Achab infra 22.nā dixit rex Iuda, an eſſet aliquis propheta Domini, per quem interrogaret, et reſpondit Achab rex Iſrael,remanſit vir vnus, per quem poſſumus interrogare Dominū, ſed ego odi eum, quia nō prophetat mihi bonum, ſed malum, et ſic fecit
K poſtea cum interrogaretur,ut patet ibidem.

De populo autem noluit,quòd aliquis agnoſceret uxorem ſuam ire ad conſulendum Dominum propter tria. Primum fuit, quia aliqui ſcientes hoc pręcederent eam, et denunciarent Ahiæ, quòd regina ueniebat ad conſulendum Dominum per eum,et ſic perturbaretur,quod uolebat Ieroboam,ſ.quia Ahias cognoſceret eam eſſe uxorem ſuam, et ſequerentur inconuenientia ſupra poſita. Secundum erat, quia ſi agnoſceretur, ut regina a popularibus non poſſet excuſare ſe, quin aliqui comitarentur eam euntem ad Ahiam,et tunc præ multitudine familiæ cognoſceretur,quòd eſſet regina. Tertiū erat,et principale,quia Iero-

Ieroboam cauebat concitare populum ad eundum in Ieruſalem,ne reconciliarentur regi Roboam,vt dictum eſt ſupra 12. & quia Ieroboam inſtituerat cultū vitulorū relicto cultu Dei, & habebat prophetas idolorum fauentes ei in idolatria ſua ſicut rex Achab habebat quadringentos prophetas Baal infra 22. ſi autē populus videret, quòd ipſe pro ſtatu filij ſui mittebat ad conſulendum prophetas Domini ſcandalizaretur vidēs quòd melior erat cultus Dei, quàm idolorum, & quòd prophetæ Dei ſciebant veritates, prophetæ autem idolorum mendacium loquebantur, ideo ſumma diligentia cauit,ne cognoſceretur quòd vxor ſua ibat ad conſulendum Dominum per Ahiam prophetam. Nam ille erat de prophetis Dei, & populus ſi ſciret,deſideraret redire ad cultum Dei relictis vitulis,videns quòd ipſe rex,qui inſtituerat eos, videbat eos nihil eſſe, & ſic vellent ire in Ieruſalem ad colendum Dominum obſeruando cæremonias legis, & tunc ſequeretur inconueniens, quod intendebat euitare Ieroboam,ſ.quòd decem tribus conuerterentur ad Roboam regem Iuda, ideo non fuit ſibi ſecurum quòd agnoſceretur vxor ſua a populo.

Quomodo vxor regis poterat eſſe ignota prophetæ. *Quæſt.* IIII.

QVAERETVR vlterius qūo poterat ignotum eſſe prophetę Domini,quòd illa erat vxor Ieroboam, quia illa volebat conſulere ei ſuper ſtatu filij ſui, ideo neceſſe erat, quòd Ahias cognoſceret quis erat ille, de quo quærebatur, & ſic oporteret,quòd cognoſceret eum eſſe filiū Ieroboā, & ipſam eſſe matrem ſuam?

Reſpondendum, quòd ſi iſta mulier ſe occultaueret nimis, poterat ignota eſſe ipſi Ahię, & reſponderet ei, atque neſciret, cui reſpondebat, aut ſuper qua perſona. Patet hoc quia Deus inſtruxit Ahiam antequam veniret vxor Ieroboam, dicens, quòd ventura erat ad eū vxor Ieroboam mutato habitu, & reſponderet ei,ſicut habetur infra, ſi tamen neceſſe eſſet, ꝙ ex modo interrogationis, & reſponſionis Ahias cognoſceret vxorem Ieroboam, quando quæreret ab eo de ſtatu filij non oporteret, quòd Deus præmoneret eum de aduētu vxoris Ieroboam, quia ipſe poſtea cognoſceret hoc,dato quòd Deus nunc non diceret: ergo videtur,quòd aliter non poſſet cognoſcere. Itē patet hoc per conſultationem, quam fecit Achimelech ſacerdos pro Dauid: nam conſuluit Dominum pro eo,vt patet ſupra 1.lib. cap.22. & reſpondit ei, & tamen neſciuit,quid erat illud ſuper quo Dauid conſulebat Dominum, & mentitus eſt ſæpe Dauid ipſi Achimelech,dicēs,quòd mittebatur à Saule,& quòd pueri præcedebant eum, & multa alia mendacia, de quibus ſupra 1.lib.cap.21. & tamen Achimelech nō putauit aliquod iſtorum eſſe mendacium, & etiam Dauid ſatis putabat quòd poterat mentiri impunè,ſ. quòd quamquam mentiretur, & conſuleret Achimelech Dominum,pro eo, nō poſſet cognoſcere ex reſponſione Dei,an mentiebatur, alioquin erubuiſſet Dauid mentiri coram Achimelech. Dicendum autem quòd ſacerdotes,vel prophetæ, per quos conſulebatur Deus a popularibus,non poterant ſcire ſtatum ipſorum interrogantium, nec determinate res ipſas,de quibus interrogabatur: dato quòd acciperēt a Deo reſponſum ſuper interrogatione. Cauſa huius erat,quia reſponſio Dei formabatur iuxta tenorē interrogationis,& ſi eſſet interrogatio in generali fiebat reſponſio in generali, & ſic non intelligebat ipſe propheta,vel ſacerdos,per quem fiebat reſponſio ſtatum rei,de qua quærebatur:vtpote ſi duo colloquan-
A tur ſibi per verba nimis vniuerſalia indicando ſuos affectus,& illa verba dicantur per nūcios intermedios, vel per interpretes nihil intelligent ipſi nuncij,vel interpretes de re,de qua agitur: licet intelligant ſignificatum verborum. Exemplum patet de modo interrogandi: nam vxor Ieroboam accederet ad Ahiam mutato habitu, & diceret, quære a Domino an filius meus ſanabitur de hac ægritudine, & tūc Ahias quęreret: & Deus reſpōderet ei, ſanabitur, vel morietur, & ſic non cognoſceret Ahias, quæ mulier erat illa, q̄ inquirebat,vel quis erat ille puer ſuper cuius ſtatu quęrebatur: ideo, vt cognoſceretur, ꝙ illa erat vxor Ieroboam,& reſponderetur ei dure, ſicut merebatur Ieroboam, Deus reuelauit Ahiæ venturam eſſe vxo-
B rem Ieroboam, vt quando veniret agnoſceret eam. Sic etiam fuit de Dauid, pro quo conſuluit Dominū Achimelech. Nam Dauid diceret ei conſule Dominum an proſperabor in via mea, in qua vado, & Dominus reſponderet ei: proſperaberis vel non, & ſic non intellexit Achimelech, ad quid ibat Dauid, vel vnde veniebar. & quando quæſiuit ab eo in particulari, mentitus eſt ei Dauid, dicens ſe miſſum fuiſſe à Saule, ad quædā negocia nimis ſecreta, & quòd pueri præcedebant eum, & erat vtrunque falſum. Iſtud autem dixit Dauid ad Achimelech antequam conſuleret Dominum pro illo, & poſtquam conſuluit non intellexit,an mentitus fuiſſet ſibi prius Dauid.ꝙ autem proponerentur ſic interrogationes in uniuerſali ad conſulendum Dominum, patet de viris tribus
C Dan,qui ibant ad inquirendum vrbem, in qua habitarent, & orauerunt Leuitam, vt conſuleret pro eis. Iudic.18.et dicitur: Rogaueruntque eum, vt conſuleret Dominum, et ſcire poſſent ſi proſpero itinere pergerent,et res haberet effectum, et ſic non expreſſerunt ibi particulariter ad quid ibant, vel ſuper quo conſulebant Dominum. Quòd etiam reſponſio Dei fieret in vniuerſali,ſicut quęſtio patet,quia immediate reſpōdetur ibi, ſcilicet, ite in pace Dominus reſpicit viam veſtram,et iter quo pergitis.et ſic poterat occultare ſe vxor Ieroboam,et recipere ab Ahia reſponſum Domini, ideo voluit Ieroboam, quòd mutaret habitum,vt non agnoſceretur.

D *Quare Ieroboam noluit mittere alium quam vxorem.* *Quæſt.* V.

QVAERETVR vlterius, quare Ieroboam non miſit aliquem alium ad cōſulendum Dominum per Ahiam,et poſſet ita occultari negocium ſicut eūte vxore ſua, et ille cognoſceret ueritatem, et honeſtius iret quam vxor ſua.

Reſpondendum,quòd Ieroboā noluit, quòd alius iret,niſi vxor ſua propter tria. Primo quia non confiſus eſt alicui tantum, ſicut vxori ſuæ: putans quòd forte alij reuelarent Ahiæ ſe ire ex parte Ieroboam, et tunc ſequebantur inconuenientia duo, quæ ſupra aſſignata ſunt in ſecunda quæſtione huius cap.Secundum erat, quia quemcunque alium mittendo pote-
E rat eſſe ſcandalum, ſcilicet, quòd ille videret Ieroboā intelligere cultum uitulorum nihil eſſe, et prophetas idolorum falſa reſpondere: ideo mittebat ad prophetam Domini, et ex hoc ſcandalizaretur ille, qui iret,et forte reuelaret alijs, quòd mittebatur a Ieroboam ad conſulendum Ahiam, et ſcandalizaretur populus,deſideraretque redire ad cultum Dei, et ire in Ieruſalem ad templum ſecundum præcepta legis, & ſequeretur incōueniens de recōciliatione populi ad Roboam Regem Iudæ. Tertiū erat,quia ſi mitteretur aliquis præter ipſam uxorem Ieroboam non poſſet formare conuenienter quæſtionem, quin cogno-

gnoſceretur ab Ahia quis erat ille, pro quo quærebatur. Nam ſi iret vxor Ieroboam potetat quærere, an ſanabitur filius meus? ſi autem iret alius quæreret, an ſanabitur filius regis, vel filius Ieroboã, vel filius Domini mei, & quocunque modo palliaret non poterat fieri quæſtio ita occulte, ſicut ſi quæreret vxor Ieroboam, vel ipſe Ieroboam, ideo nõ debuit mitti alius, ſed ſolum vxor ſua.

Quare Ieroboam non iuit ipſe ad conſulendum Ahiam. Quæſt. VI.

QVAERETVR vlterius, quare non iuit ipſe Ieroboam ad conſulendum Ahiam. nam ipſe poterat quærere, & non cognoſceretur ſi ſolus iret, & diceret an ſanabitur, vel morietur filius meus.

Reſpondendũ quòd non iuit Ieroboam, quia forte receſſus eius ad Ahiam magis manifeſtaretur quã receſſus vxoris ſuæ, eo quòd reges conſueuerunt ſemper præſentiam ſuam militibus exhibere, & ſi iret in Silo ad Ahiam cognoſceretur receſſus. Reginæ autem non tantum apparent populo, ideo ſatis poterat celari receſſus ſuus. Secundò forte fecit hoc, & principaliter, quia ſi ipſe iret, cognoſceretur ab Ahia licet mutaret habitum: nam in voce cognoſceretur eo ꝙ Ahias ſolitus fuerat loqui ſæpe cum Ieroboam, antequam caligarent oculi eius: & nunc retineret ſpeciẽ vocis eius, & cognoſceret eũ etiam poſt multa tempora: ſicut apparet in cęcis a natura, qui per vocem diſtinguunt homines, cum quibus aliquando aſſuefacti ſunt loqui, licet per multa tempora eis non collocuti fuerint. Idem etiam fit in eis, qui orbantur lumine poſtquam aliquando viderunt, & ſic non eſſet ſecurum Ieroboam ire. Tertium erat, quia ita commode poterat reſponderi quærente vxore ſua, ſicut quærẽte ipſo: ideo potius voluit iubere vxori, quam quòd ipſe iret.

Et vade in Silo, vbi eſt Ahias propheta. Iſta eſt quædã ciuitas, in qua fuerat templum Domini antequam ædificaretur templum Salomonis: & ibi fuit poſitũ tabernaculum Moyſi per Ioſue & omnes Iſraelitas, cum ceſſauerunt a bellis, nec in aliquo loco prius fixum fuerat ad manendum, vt patet Ioſue 18. Eſt autẽ Silo in tribu Ephraim, in qua tribu habebat ciuitatẽ habitationis ſuæ Ieroboam. Nam habitabat tunc in Therſa, vt patet infra in litera. Eſt autem Silo coniuncta vrbi Sichem, & apud vrbem Bethel, vt patet Iudicum vltimo. ibi autem habitabat Ahias propheta.

Quare miſit Ieroboam potius ad Ahiam, quàm ad alium prophetam. Quæſt. VII.

QVAERETVR quare miſit potius Ieroboam ad conſulendum Ahiam, quam aliquem aliũ prophetam.

Reſpõdendum, quòd hoc potuit eſſe propter duo. Primum fuit, quia voluit Ieroboam conſulere Dominum per prophetam Dei. Nam prophetæ idolorum falſa loquebantur, & quia forte de prophetis Domini nullus manſerat in terra Iſrael pręter Ahiam, quia cæteri fugerant ad regnum Iuda cum ſacerdotibus, & Leuitis, poſtquam cępit Ieroboam colere idola faciens vitulos.

Secundum fuit, quia Ahias prænunciauerat bonũ ipſi Ieroboam. Nam prædixit ei, quòd regnaturus eſſet ſuper decem tribus, ideo putabat, quòd etiam nunc ei bona prænunciaret.

Tertium poteſt addi, ſcilicet, quòd Ieroboam volebat quærere ab illo propheta, de quo certior eſſet, quòd verum ei diceret. ſed Ieroboam non credebat aliquem prophetam eſſe tam veracem, ſicut Ahias Silonites erat: ideo miſit ad eum. Veritatem autem eius expertus fuerat Ieroboã, quia ipſe prędixerat ei, quòd regnaturus eſſet ſuper decem tribus, & ſic factum eſt, & iſta fuit cauſa principalis mittendi ad eũ, ſic patet ex litera ſequenti, ſcilicet. *Qui locutus eſt mihi, quòd regnaturus eſſem ſuper populum hunc.* Scilicet ipſe mihi prænunciauit regnum, & ſic factũm eſt: ita nũc eueniet quidquid ipſe dixerit. *Tolle quoque in manu tua decem panes.* Iſti erant ad dandum ipſi Ahiæ poſtquam prænunciaret quid euenturum eſſet de puero. *Et vas mellis.* Vtebantur Iudæi melle ad multos cibos, ideo tanquam liquorem communiter neceſſarium tulit vxor Ieroboam mel ad prophetam. *Et cruſtulam.* Aliqui dicunt, quòd iſta cruſtula erat quædam lamina auri, quam ferebat vxor Ieroboam ad prophetam quaſi in munus reſponſionis. Sed iſtud ridiculum eſt, quia cruſtula eſt panis quidã tenuis valde, & amplius, qui oleo frigitur, & eſt ad delitias ſaporis. ſic patet Exo.29. cùm dicitur: tolle vitulum de armento, paneſque azymos, & cruſtulam abſque fermento, quæ conſperſa ſit oleo. Iſta vocatur aliquando collyrida, vt patet Leuit.8. vbi cum ponantur eędẽ cæremoniæ, & ſacrificia in conſecratione ſacerdotũ, quæ poſitæ fuerant Exo.29. ponitur collyrida, vbi in Exodo ponitur cruſtula. Idem etiam patet Leuit.7. vbi ponuntur in libamentis ſacrificiorum pacificorũ collyridæ, & idem nomen eſt apud Hebræos pro collyrida, & cruſtula. *Et vade ad illum.* Scilicet, vade ſecrete. *Ipſe indicabit tibi, quid euenturum ſit huic puero.* Ideſt ſine aliquo errore prænunciabit tibi quid de puero futurum ſit, quia ſicut prænunciauit mihi regnum, & nihil defuit de verbis eius, ita hic verum loquetur.

Cruſtula quid.

An vxor Ieroboam peccaret ferendo munera Ahiæ pro conſultatione. Quæſt. VIII.

QVAERETVR, quare vxor Ieroboam ferebat iſta, quæ dicta ſunt ad Ahiam prophetam, & an peccabat ferendo.

Reſpondendum ꝙ conſuetudo erat apud Iſraelitas, quòd quandocunque aliquis iret ad conſulẽdum Dominum per ſacerdotes, vel prophetas, ferret aliquid ad dandum illis, quia aliàs rubor erat corã eis apparere, ſic patet de Saule, quando iuit ad conſulẽdum Samuelem ſuper aſinabus patris ſui, quæ perditæ erant. Nam erubeſcebat ire ad eum cum nihil haberet quid daret ei, vt patet ſupra 1.lib.c.9. Scilicet, dixitque Saul ad puerum ſuum: ecce ibimus, quid feremus ad virũ Dei? panis defecit in ciſtarcijs noſtris, et ſportulã non habemus, vt demus homini Dei, nec quidquam aliud: et tunc dixit puer ad Saulem, ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars ſtateris argenti, demus homini Dei, et tũc dixit Saul optimus eſt ſermo tuus, quaſi dicat, nũc eſt bonum, quia poterimus ire ſine verecundia offerendo ei aliquid, alioquin eſſet rubor. Item patet de Naaman Syro, qui poſtquã ſanatus eſt per Eliſęum prophetam obtulit ei munera ſequen.lib.cap.5.

Ad ſecundum dicet aliquis, quòd Iſraelitæ peccarũt dando munera prophetis, et ſacerdotibus, vt conſulerent Dominum pro illis: quia hic erat ſimonia cum daretur temporale pro ſpirituali.

Reſpondendum, quòd non erat peccatum, nec erat ſimonia aliqua, quia Iſraelitæ non dabant hoc in commutationem quaſi tãtum valeret munus, quod dabant ſicut reſponſio, quam accipiebant. Etiam nõ dabant pro labore cõſulendi ſicut mercenario datur pro labore precium, ſiue id quod ipſe agit plus valeat quàm precium vel minus, quia ſolum attenditur ad laborem. Etiam non accipiebant prophetæ aliquid ex conuentione, quaſi non prophetarent, niſi tãtum eis precium daretur, quia hoc modo ſimonia eſſet, cum nunquam in ſpiritualibus debeat interuenire aliqua pactio, etiam non petebãt ſacerdotes, aut prophetę precium pro illa conſultatione Domini, ſiue multum, ſiue paucum: ſed populus ſponte dabat qđ volebat in donũ, & ſi nihil daret nihil petebant prophetæ: hoc modo cuicũque recipere licet tpalia cum confert ſpiritualia, ſiue recipiat illa antequam conferat ſpirituale, ſiue poſtquam contulerit: verum eſt tamen quòd ſuſcipere ante collationem ſpiritualium periculoſius eſt, quia poteſt moueri voluntas ipſius qui conferre debet ad conferendum ei cui alias non collaturus erat propter munera, quæ dantur, quia munera habent magnam vim immutandi cor: ideo ſtatutum eſt, quòd cum aliquis conferre debet ſpiritualia, vt beneficium, vel ordines ante collationem non ſuſcipiat aliqua munera niſi valde parua, de quibus veriſimiliter præſumitur, quòd non poterunt mouere animum cõferentis, vt patet extra de ſimonia. c. & ſi quæſtiones. Poſt collationem autem magis licitum eſt recipere, dum tamen non interueniat fraus, vel collator habuerit animum, quòd poſt collationẽ daretur ei aliquid, quia tunc ita eſt ſimonia dare poſt collationem, ſicut antea tam ex parte dantis quam accipientis, aliàs autem non eſt iniuſtum, quòd aliquid conferatur. Sic Iſraelitæ dabant aliqua munera non in commutationem, non pro mercede, non ex conuentione non petentibus prophetis, aut ſacerdotibus, ſed mera liberalitate, & inſuper iſta munera erant parua, ita vt non poſſent mouere animos prophetarum, ideo non erat ſimonia. Patet hoc, quia Saul ſolum ferebat quartam partem ſtateris argenti, quæ computata ſecundum tempus illud comparatũ ad pecuniam noſtram nõ accedebat ad precium octo morabitinorum. iſtud autem nullum hominem moueret. Iſtud probatum eſt ſupra 1.lib.cap.9. ſic etiam vxor Ieroboam, quanquam regina eſſet, paruum munus ferebat prophetæ, ſ. decem panes, & vnam cruſtulam, ideſt panem frixum, & vnum vaſculum mellis.

Quõ liceat temporalia recipere cõferendo ſpiritualia.

An prophetæ & ſacerdotes peccarent accipiendo munera, quando prophetabant: & de modis committendi ſimoniam. Quæſt. IX.

QVAERETVR vlterius an peccarent prophetæ, & ſacerdotes ſuſcipiendo iſta munera, quando prophetabant. Aliquis dicet, quòd non, quia populus non peccabat dando eis: ergo ipſi non peccabant ſuſcipiendo.

Sed dicendum, quòd quidquid ſit iſta ratio non probat, quia aliquando licet alicui dare, & alteri non licet accipere, ſicut licet alicui dare pecuniam ad redimendum vexationem ſuam, ſiue vexetur à iudice, ſiue a parte: dũ tñ ipſe nõ dubitet ſe fouere iuſtã cãm, quia alioquin iniuſtũ eſſet, quia non daretur pecunia tunc ad excuſandam vexationem, vel redimendo ius ſuum, ſed ad emendum ius de nouo: & iſtud eſſet ſimonia in ſpiritualibus: & tamen ipſi aduerſario, vel iudici, a quo aliquis vexatur, non licet accipere munera, vt ceſſet a vexatione, quia tunc eſt peccatum cum iſti accipiant munera ſuper innocentem, & hoc non licet, vt patet Pſalm.14. Scilicet, & munera ſuper innocentem non accepit. Sic etiam a quocunque homine quis grauetur ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium, licet ei dare pecuniam, & quidquid habuerit, vt non vexetur iniuſtè, quia pellem pro pelle dabit homo, & vniuerſa, quæ poſſidet pro anima ſua, ſcilicet ad conſeruandum vitam, quæ vocatur anima, & tamen omnes iſti accipientes iniuſte accipiunt.

In contrarium autem videtur, quòd nõ liceat prophetis accipere aliqua munera, vt conſulant Dominum, vel vt faciant opera ſanitatis per virtutem Dei, & apparet hoc de Eliſęo, qui munera ſibi gratis oblata ſuſcipere noluit à Naaman Syro ſequenti libro capitulo quinto. Item patet, quia Deus increpat prophetas per Micheam, cap. 3. dicens principes eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede docebant, & prophetæ eius in precio diuinabant.

Quæſt.15.

Reſpondendum quòd non peccabant communiter prophetæ ſuſcipientes munera, quando prophetabant, nec committebatur ibi ſimonia, quia ſimonia committitur cum intercidit aliquis modus commutationis temporalium pro ſpiritualibus directe, vel indirecte, ſed iſti non accipiebant illa dona in cõmutationem directe, nec indirecte, ideo non erat ſimonia. Patet hoc quòd ſimonia eſt, cum quis dat ſpirituale pro temporali, quaſi tantum valeat temporale, ſicut ſpirituale, & cadat ſpirituale ſub appreciatione, & tunc non ſolum ſimonia eſt peccatum, ſed etiam eſt hæreſis, quia male ſentit de fide ille, qui iudicat ſpirituale poſſe appreciari, & venire in commutationem: ſic enim peccauit Simon Magus offerens pecuniam, vt daretur ei gratia Spiritus Sancti. vnde Petrus dixit ei: pecunia tua tecum ſit in perditionẽ, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri Actuum octauo.

Non peccabãt cõiter pphetæ accipiẽdo munera.

Simonia dupliciter committitũ & quãdo.

Alio modo committitur ſimonia, & non eſt hæreſis, ſed ſolum ſimonia, vt cum quis putat gratiam Dei non poſſe appreciari pecunia, & tamen ipſe dat pecuniam, vt ſibi detur, & etiam conferens vult accipere pecuniam, vt conferat illam gratiam, quia tunc poterit ipſe conferens velle pecuniam, quaſi pro labore ſuo, & tamen iſtud eſt inconueniens, quia poteſtas conferendi gratiã Dei ſine labore accipitur, ideo ſine preciõ danda eſt, & hoc ſiue ſit in docendo id, quod aliquis conſecutus eſt a ſolo Deo, ſicut in prophetis eſt, ſiue in ſanando ægritudines per virtutem a Deo ſuſceptam, & ſic de omnibus ſimilibus. Nam omnia iſta, cum ſine labore noſtro accepta ſint, peccatum eſſet pecuniam pro illis accipere, ſiue pro eorum valore, ſiue pro labore conferentium. Sic patet Matth. 10. Scilicet, Infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dęmones eijcite, gratis accepiſtis, gratis date, ideſt, ſine aliqua pecunia, & labore, vel ſtudio veſtro ſuſcepiſtis poteſtatem curandi infirmitates, & ſuſcitandi mortuos, & faciendi omnia ſimilia, ideo ſine pecunia dabitis. Item ſimonia eſt, ſi quis non pro valore rerum ſpiritualium, nec pro labore in conferẽdo illas pecuniam petit, ſed quia ipſe cupidus eſt, & non vult dare rem ſpiritualem, niſi conueniatur cum eo de dando certam pecuniam, quia tunc venditio eſt, licet non attendatur ad æqualitatem valoris rei datæ, & ſuſceptæ.

Item ſimonia eſt, ſiquis non conueniens ſuper certa ſumma pro re ſpirituali, petit tamen aliquid ſibi dari relinquendo in arbitrio dantis, quantum velit dare, & tunc ſiue dèt ſpirituale, etiam non data pecunia, ſiue nolit dare ſine aliquanta pecunia cum petierit, ſi ſibi detur, ſimonia eſt, & in his omnibus caſibus eſt ſimonia realis, & tenetur ipſe ſuſcipiens reſtituere id, quod ſuſcepit, licet non teneatur reſtituere danti, eo quòd turpiter dedit, & perdidit dominium. Eſt autem ſimonia mentalis ſiquis deſideret accipere pecuniam pro ſpirituali quod conferet, et tamen non

non peccat: si postea sibi detur pecunia, vel aliquod munus,& suscipit simonia est. In hoc tamen differt, quia quidam volunt istam simoniam esse realem, eo quòd aliquid receptum est, & ideo quòd teneantur illi ad restitutionem. Alij autem volunt istam solũ esse mentalem, eo quòd licet aliquid recipiatur,non fuit expressa conuentio, vel petitio. Ad simoniam tamen realem requiritur realis,& expressa pactio,vel petitio,& non sufficit suscipere cum voluntate recipiendi, si nihil horum interuenerit, & istud videtur sentire extra de simonia.cap.mandato.& videtur esse equius: si tamen aliquis vult omnino satisfacere conscientię pecuniam sic receptam restituat. Alio modo dicitur esse simonia mẽtalis siquis desideret accipere aliquid pro re spirituali,quam confert, & det cũ hac intentione, vt aliquid accipiat nõ conueniendo, nec petendo expresse,nec per signa: ita vt alius intelligat,& tamen nihil sibi detur: ex illo enim desiderio solo constituitur simoniacus mentaliter.

Simonia duplex.

Aliqui tamen tenent, ꝙ ista nec sit simonia mentalis,nec realis,sed sit peccatum aliquod,scilicet,iniusta volitio,& istud tenet Bernardus extra de simonia. cap.consuluit.& cap.mandato. Nullo autem istorum modorum prophetæ,qui boni erãt, suscipiebant munera. Nam non credebant tanti valoris esse munus, quod accipiebant sicut responsionem Dei,quam dabant: etiam non recipiebant munera illa tanquam pro labore,quia nihil laborabant,aut studebant ad habendum a Deo responsum. Etiam non accipiebant munera ex conuentione: nam non conueniebant super certa summa cum ipsis petentibus ab eis responsum. Etiam nihil petebant indeterminate, ita vt dicerent date nobis aliquid quantum volueritis,alioqn non prophetabimus,sed nihil petebãt, ideo non erat ibi simonia aliqua realis. Etiam non erat ibi simonia mentalis, quia non prophetabant cum intentione suscipiendi aliquid, & postea ꝙ susciperent illud, sed simpliciter, & absolute exercebãt officium suum nihil petentes,nec sperantes. Deinde siquis daret eis aliquid gratis suscipiebant illud, sicut si dedissent munera prophetis nihil quærẽdo ab eis. Nam tunc manifestum esset, quòd non erat aliqua simonia. ita ergo si prophetæ reciperent aliquid postquam prophetabant non habentes intentionem suscipiendi à principio, nec propter munera prophetantes, non peccabant.

Alij autem erant prophetæ mali, qui nolebãt prophetare nisi precium sibi realiter traderetur,aut conueniretur super summa, & de hoc intelligitur Micheæ tertio,scilicet,Prophetæ eius in pecunia diuinabant: & si interdum populus nollet dare istis pecuniam, prænunciabant bella, & fames, & multa mala ventura contra populum, vt sic populus timens daret eis aliquid, vt orarent ad Dominum, & auerteretur ira sua, & si darent aliquid rursus prophetæ illi prænunciabant bona futura populo, sic patet Micheæ tertio,scilicet,Hæc dicit Dominus super prophetas,qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & siquis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium,idest denunciant prælium futurum super illum. Alij autem prophetæ erant, qui videntes quosdam homines promptos ad dandum eis aliquid, laudabant illos ex parte Dei dicentes, quòd erant viri boni quanquam essent mali. Et si aliqui nollent eis dare quidquam, quanquam essent boni dicebant, ꝙ Deus habebat illos exosos, & facturus erat mala super eos,& contristabant illos, sic patet Ezechiæ decimotertio,scilicet,Vę qui consuunt puluillos sub omni cubito manus,& faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas, et cũ caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum: et violabant me ad populum meũ propter pugillum hordei, & fragmentum panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur,et viuificarent animas,quæ non viuunt: mentientes populo meo credenti mendacijs.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd licebat Elisæo suscipere munera à Naaman Syro præstita sanitate: ita tamen, vt non reciperet illa ex cupiditate, vel quòd non habuisset à principio intentionem recipiendi: voluit tamen facere opus supererogationis nihil recipiendo, et istud erat magis meritorium, vt omnino videretur dari donum Dei sine precio: alias autem licebat recipere: maxime autem cũ ille, qui laborat circa spiritualia nihil aliud agere potest vnde viuat, quia tunc licet ipse non debeat petere tanquam sibi debitum, tamen ipsi quibus ministrat tenentur ei prouidere de temporalibus alioquin peccant, vt satis probat Apostolus prima ad Corinth.9. istud autẽ verum est, nisi quis solum prædicet propter ventrem satiandum, et ad quæstum pecuniarum, quia isti non prædicant legem, et crucem Christi, sed potius dehonorant eam, et sunt inimici eius, vt patet ad Philip.3. scilicet, Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis: nunc autem, et flens dico,inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est. Ideo istis subtrahenda est occasio prædicandi non ministrando eis temporalia, vt cogantur aliunde iuste acquirere.

Elisæus autem licet videret sibi esse licitum suscipere munera Naaman, tamen vt non daret occasionem prophetis malis petẽdi munera, quod illicitum est: voluit etiam ab eo, quod sibi licitum erat, abstinere. Sic enim fecit Apostolus, qui probat sibi licitum esse immo debitum ministrari tẽporalia ab eis, quibus ministrabat spiritualia,et tamẽ dicit ibi, quòd vt non faceret iniuriam Euangelio, scilicet, dãdo occasionem alijs prædicandi propter quæstum,nihil accipiebat, aut petebat, sed manibus suis se sustentabat, cum esset peritus in arte scenofactoria. Sic enim dicit ipse Actuum 20. quòd non fuit molestus Ephesijs accepiendo aurum,vel argentum alicuius, sed ea,quæ sibi necessaria erant, et illis, qui secum erant manus suæ ministrauerunt. et ista fuit secunda causa, quare non accepit Elisęus munera à Naaman.

Tertia causa potuit esse,quia Naamã erat gentilis, et nesciebat mores prophetarum: si autem suscepisset Elisæus munera gratis oblata, putasset quòd vendebãtur pro precio miracula facta a Deo, ideo vt auferretur ei locus cogitandi sic, noluit suscipere pecuniam. Si autem Naaman fuisset Iudæus, forte suscepisset ab illo Elisæus munera,quia Iudæi iam sciebant conditionem prophetarum.

Ad secundam rationem videtur dicendum, quòd illud dictum Michææ intelligitur de illis prophetis, qui nolebant prophetare, nisi facta conuentione super precio dando, vel expresse petebant certam summam sibi dari. Et hoc sonat litera dicens, et prophetæ eius in pecunia diuinabant,et sacerdotes in mercede docebant. Merces autem non vocatur nisi quando fit ex conuentione, et secundum appreciationem. Etiam quia dr pro pecunia,vel in pecunia diuinabãt: et ibi in,vel pro dicit habitudinem causæ finalis, et sic ad minus erat ibi simonia mentalis: prophetæ tamen boni non suscipiebant aliquid ex pacto, nec petentes, nec habentes intentionem suscipiendi, ideo non peccabant.

Sed obijcietur,quòd non liceret prophetæ suscipere munera,etiam si gratis offerrentur. Nam Naaman sponte

sponte obtulit munera Elisæo, & postea suscepit illa Giezi,tamen peccauit accipiendo: nam Elisæus maledixit ei, & venit lepra super eum, & posteros suos sequenti lib.cap.5.

Dicendum quòd Giezi non suscepit sponte munera, sed petiuit: nam Naaman voluit dare munera Elisæo,& ipse non acceptauit: deinde cum recessisset Naaman secutus est eum Giezi, & petiuit vestes, & talenta argenti,& suscepit,co.cap.& sic peccauit Giezi quia petiuit, & etiam quia mentitus est imponens Elisęo, quod ipse petiuisset. *Fecit vt diceret vxor Ieroboam.* Scilicet parauit se ad eundum in Silo sicut dixerat Ieroboam. *Et consurgens abijt in Silo.* Iti enim habitabat Ahias, & ob hoc vocatur Ahias Silonites, idest de vrbe Silo supra 11. & 12. *Et venit in domum Ahiæ.* Scilicet mutato habitu, vt non cognosceretur. *At ille videre non poterat.* Scilicet quanquam introiret vxor Ieroboam in qualicunque habitu ad Ahiam nõ agnosceret eam,quia videre nõ poterat, ideo ad hoc, quòd cognosceret eam oportebat, quòd à Deo sibi reuelaretur,& sic factum est. *Quia oculi eius caligabant præ senectute.* Scilicet non euenerat ista cæcitas Ahię à natiuitate,nec etiam a casu fuisset excęcatus,sed prę senectute defecerat in eo virtus videndi, quia ingrossantur humores, & debilitatur virtus in pupilla. Sic enim dicitur de Isaac, quòd senuit Isaac, & caligauerunt oculi eius.Gen.27. *Dixit autem Dominus ad Ahiam: ecce vxor Ieroboam ingreditur.* Præmonuit enim Deus Ahiam,vt cognosceret esse vxorem Ieroboam eam, quæ veniebat.

Quare Deus voluit reuelare Ahiæ, quòd illa esset vxor Ieroboam, quæ venerat ad consulendum eum.

Quest. X.

QVAERETVR ad quid oportuit, quòd Deus præmoneret Ahiam de aduentu vxoris Ieroboam,quia siue sciret eam esse,quę veniebat, siue putaret esse aliam eodem modo responsurus erat. quod patet quia propheta non erat locuturus de corde suo, sed id quod Deus sibi iuberet secunda Petri cap.2.scilicet, non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto dictante locuti sunt sancti Dei homines. Sed ipsa dispositio Dei,& sententia de salute, vel morte filij Ieroboã nõ mutaretur propter hoc, quòd Ahias sciret, vel ignoraret illam esse vxorem Ieroboam: ergo nihil differebat in respõsione agnoscere, vel non agnoscere eam.

Respondendum, quòd multum differebat,quia si Deus nõ reuelasset Ahiæ illam esse vxorem Ieroboã ipse nesciret, & illa peteret an filius suus viueret,vel moreretur,& Deus responderet quòd moreretur, & nesciret Ahias aliquid aliud. Nunc autem Deus volebat responsionem duriorem esse: nam si responderet Ahias, quòd moriturus erat puer, & nihil aliud diceret: nõ putaretur, quòd istud eueniebat propter speciale peccatum Ieroboam, sed quòd moriebat naturaliter,sicut alias moriturus erat, etiam si non peccasset Ieroboam, & tunc haberet occasionem Ieroboam manendi in peccatis suis, quasi non inferretur ei aliquod malum pro peccato. Deus ergo ostendit Ahiæ,quòd illa erat vxor Ieroboam,vt antequam illa aliquid diceret,loqueretur Ahias ex parte Dei, & tũc prædiceret nõ solum puerum moriturum, sed etiam totam domum Ieroboã subuertendam, & quòd nullus de domo Ieroboam sepeliretur,prẽter istum puerum,sed omnes lacerarentur a canibus, aut comederentur a volucribus, & quòd non solum Ieroboam, & domus sua punirentur, sed etiam totus Israel puniretur propter Ieroboam, vt patet infra in litera. Audiens autem ista Ieroboam contristaretur nimis, & sic puniretur,quod non fieret, si vxor sua non agnita fuisset a propheta, ideo Deus voluit reuelare Ahiæ, quòd veniebat vxor Ieroboam ad cõsulendum eum, & tũc ipse cognouit eam venientem, quam aliter nõ potuisset agnoscere, eo quòd cęcus erat. *Vt consulat super filio suo qui ægrotat.* Scilicet, vt consulat te, an sanabitur,vel morietur. *Hæc,& hæc loqueris ei.* Loqueris ista,quæ sequuntur. Deus enim dedit sibi verba, quæ deberet respondere tam ad quæstionem vxoris Ieroboam,quàm ad ipsa,quæ non quereb at.*Cum ergo.* Hic ponitur secundum,s.dure super filio respõdetur, & dicitur. *Cùm ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ erat.* Idest dissimulauit se esse vxorem Ieroboam, qa si venisset,vt vxor illius, venisset cum magna familia, vel saltem dixisset se esse vxorẽ Ieroboam: nunc autẽ mutauerat habitum, & dissimulauerat se esse reginã habens intentionem non dicendi se esse vxorem Ieroboam. *Audiuit Ahias sonitum pedum eius introeuntis per ostium.* Non enim vidit illam,quia caligauerant oculi eius præ senectute,vt patet supra, sed solum audiebat sonitum pedum. *Et ait ingredere vxor Ieroboam.* Hoc dixit,vt videret ipsa quòd Ahias sciebat, quòd veniebat,& ad qd veniebat. *Quare aliam esse te simulas?* Quasi dicat, dato quòd simules te esse aliam,non eris ignota mihi,quia Deo nihil ignotum esse potest.

Quare sic confidenter locutus est Ahias. *Quæst. XI.*

QVAERETVR quomodo Ahias confidenter dixit ei: Ingredere vxor Ieroboã, quia quanquã Deus dixerat ei, quòd veniebat vxor Ieroboam poterat esse quòd alia introiret antequam veniret illa, & sic erraret Ahias. Respondendum quòd nõ solum cognouit Ahias, quòd veniret ad eum vxor Ieroboam, sed etiã cognouit quòd erat illa,quæ tunc introibat. hoc poterat esse dupliciter. Vno modo quòd Deus non solum dixisset Ahiæ, ꝙ vxor Ieroboam ad eum vẽtura esset, sed etiam quòd prima,quæ ad eũ veniret esset vxor Ieroboam, & tũc audiens sonitum pedum eius cognouit, ꝙ esset vxor Ieroboam. Secundo modo fieret,ꝙ Deus denunciasset Ahiæ, ꝙ ventura esset vxor Ieroboam ad eum, & tamen tunc non diceret quando ventura erat. postea autem cũ veniret apud portam Deus reuelauit Ahiæ, quòd illa erat. De isto patet exemplum in Samuele ad quem cum venturus esset Saul quæsiturus pro asinabus Deus dixerat hac ipsa hora, quæ nunc est cras mittam ad te virum de terra Beniamin,& vnges eum in ducem super populum meum. Deinde sequenti die eadem hora cum veniret Saul, dixit Dominus ad Samuelem: ecce vir quem dixeram tibi supra 1.lib. cap.9.Hic autem melius potest accipi modus primus, scilicet, ꝙ Deus diceret ista Ahiæ quãdo ingrediebat vxor Ieroboã,& ꝙ diceret, quòd illa, quæ tunc ingrediebatur erat vxor eius. Nam dicitur supra, quòd dixit Dominus ad Ahiam: ecce uxor Ieroboã ingreditur,vt consulat te, quasi dicat, ista quæ nunc ingreditur est vxor Ieroboam, et sic quando Ahias diceret ingredere vxor Ieroboam,non poterat errare.

Ego autem missus sum ad te durus nuncius. Idest Deus misit me ad nunciandum tibi dura de morte filij tui, et de euersione totius domus tuæ propter peccatum viri tui.

Vade & dic Ieroboam hæc dicit Dominus Deus Israel. Idest nuncia tu ei loco mei ista,quæ sequuntur.

Quare

Quare respondit Ahias vxori Ieroboam antequam quidquam quæreret. *Quæst. XII.*

QVAERETVR quare Ahias respondit vxori Ieroboam antequam ipsa quidquam quæreret, nec permisit eam quidquam ante, vel postea querere.

Respondendum, quòd istud fuit propter multa. Primum est ad ostendendum ipsi vxori Ieroboam q̃ Ahias sciebat id, quod ipsa petere volebat, antequam peteret.

Secundum erat ad probandum certitudinem eorum, quæ dicebat, quia nunc Ahias respondit ad id quod mulier illa gerebat in corde suo, & nõdum expresserat: sicut ergo de isto occulto iudicabat sine errore, ita concludebatur, quòd nõ erraret in eo, quod G prænunciabat venturum domui Ieroboam. Si tamen non prædixisset responsionem, antequam quæreretur ab eo de dubio: adhuc nesciret vxor Ieroboam an Ahias à Deo habebat responsionem illam, vel fingebat eam de corde suo. Isto modo probare volebat Nabuchodonosor veritatem responsionis, & interpretationis somniorum suorum, quæ fieret ab ariolis, & magis, & Chaldæis, scilicet, quòd ipsi dicerent somnium quod rex oblitus fuerat, vt patet Daniel 2. scilicet, si ergo somnium non indicaueritis mihi vna est de vobis sententia, quòd interpretationem quoque fallacem composueritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, vt sciam quòd interpretationem quoque eius ve- H ram loquamini. Et istud erat signum præmissum ad probandum veritatem prophetiæ, sicut Deus dicebat de alijs prophetis, quòd præmitteret signa ad probandum veritatem prophetiarum suarum. Deutero. 18. reuelare autem alicui id, quod in corde habet sine aliquo errore solius Dei est. Qui ergo sic reuelauerit, satis patet quòd ad reuelata bene possit respondere.

Tertium erat ad ostendendum iram Dei cõtra Ieroboam, & domum suam, scilicet, quòd Deus non dignaretur per prophetam suum audire eius consultationem propter peccata sua, sed antequã quidquã proponeret, responderetur ei dure tanquam istud nõ esset per modum responsionis, sed per modum prænunciationis, & sic dixit ipse Ahias, sicut ego missus I sum ad te durus nuncius, quasi dicat, non respondeo ad quæstionem tuam, sed mittebar à Deo ad denunciandum tibi ista dura, quæ nunc dico.

Quartum erat, vt agnoscatur sic maior ira, & magis determinata Dei, quàm aliàs: nam si cum incepisset vxor Ieroboam consultare Ahiam, ipse responderet durè ex parte Dei, non appareret tanta ira eius, sicut si loqueretur antequam quidquam vxor Ieroboam diceret. Et hoc propter duo: primò quia illi, qui sunt valde irati non possunt sustinere saltem ad modicum tempus iram intra se, sed effundunt eam per verba durissima, vel per punitionẽ. Quanto autem ira maior est, tanto minus occultari potest: nam acrocholi qui sunt in prima specie iracundorum no- K tissimi sunt, idest apparẽtes illico in verbis atrocibus, vt patet 4. Ethic. cap. de mansuetudine. Qui autem sustinere potest loquentem eum, quem odit non nimis iratus est ei, sed qui nimis est iracundus illico, vt hostem viderit acerrima verba effundit in eũ ad vindictam. Secundum est, quia si Ahias audiuisset verba vxoris Ieroboam, & postea responderet ei dure ex parte Dei, videretur, quòd tunc Deus inceperat irasci per accidens, sicut aliqui homines prius non erãt irati, & cum audiunt loquentes eos, quos oderunt, irascuntur per accidens. Ista autem ira non est tanta, sicut illa, quæ præmeditata est non insurgens propter F verba, sed prius existens ex abundantia cordis. Ita igitur vt videret vxor Ieroboam, quòd Deus non irascebatur nũc nouiter, auditis verbis vxoris eius, sed prius incanduerat furor eius in eũ: non expectauit responsionem, sed præoccupauit respondere.

Quintum & vltimum fuit, quia responsio debetur quæstioni: est autem proprie responsio quòd quis loquitur ad interrogantem aliàs non locuturus, nisi interrogans quereret, & quia Ahias locuturus erat mala ex parte Dei contra domũ Ieroboam, etiam si vxor sua nihil peteret, non erat proprie responsio id, quod nunc Ahias locuturus erat, & cõsequenter non oportebat, quòd expectaret aliquid quæri ab eo, sed anteq̃ quæreretur debebat loqui, vt appareret, quòd non erat responsio.

Quia exaltaui te de medio populi. Scilicet prius eras persona priuata, & vnus de popularibus: ego autem exaltaui te, vt esses dominus omnium illorum, quorum prius æqualis non eras. Solent autem vocari homines de media plebe homines non habentes aliquã nobilitatẽ generis, sed nati ab hominibus nullius momenti aut status.

Et dedi te ducem super populum meum Israel. Idest feci te regem super decem tribus Israel. Accipitur enim multoties dux pro rege. Sic patet de Saule supra primo lib. cap. 9. scilicet, Vnges eum in ducem super populum meum Israel, & tamen Saul rex fuit. Sic etiam supra 11. dicitur, quòd Deus relinqueret Roboam ducem, & tamẽ intelligebatur pro rege, quia Roboam rex fuit.

Et scidit Dominus regnum domus Dauid, & dedit illud tibi. Quasi dicat, multum fuisti ingratus, quia Deus diligebat nimis Dauid, & tamen scidit regnum posteritatis eius, & dedit tibi maximã partẽ illius, & tu debueras esse valde gratus Deo propter hoc, cum tanta tibi collata essent, sed recessisti ab eo.

Et non fuisti sicut seruus meus Dauid. Istud potest intelligi dupliciter. Vno modo referendo ad meritum, scilicet, ego abstuli domui Dauid fere totum regnũ, & dedi tibi, ideo tu debebas esse sicut seruus meus Dauid, quia sicut ille promeruit regnum probitate sua, ita & tu debueras esse æqualiter bonus, cũ auferrem illi, & darẽ tibi. Aliter potest induci, vt ponatur tanquam causa auferẽdi regnum Ieroboam, scilicet, quia Deus dixerat Ieroboam per Ahiam ante collationem regni, quòd sequeretur eum, sicut Dauid & fieret regnum suum perpetuum supra 11. Nunc autẽ ipse non secutus fuerat Deum, vt Dauid, ideo dignũ erat auferri sibi regnum.

Qui custodiuit mandata mea in toto corde suo. Idest ex totis viribus suis, & cogitatione custodiuit mandata mea, scilicet, quòd nihil propter negligentiam suam transgressus fuit vnquam de mandatis meis, sed tota cogitatio sua erat, qualiter placeret mihi.

Faciens quod beneplacitum erat in conspectu meo. Idest Dauid non respiciebat, quid placeret ei ad hoc quòd faceret, sed quid placeret mihi, et illud faciebat. Qui autem attendit vt faciat id, quod desiderat, vir incontinens est et vilissimus: ideo enim Salomon reputatus est vilissimus, qa non prohibuit aliquid cordi suo, vt patet Ecclesiastes 2. et omnia, quæ desiderauerunt oculi mei non negaui eis, nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur: sic autem Ieroboam secutus est voluntatem suam et non Dei, fabricando idola.

Sed operatus es male super omnes, qui fuerunt ante te. Idest non solum fuisti malus, sed etiam fuisti peior omnibus, qui fuerunt ante te. Istud potest intelligi de omnibus tam de regibus, quàm de cæteris hominibus, sed magis intelligitur de regibus.

An

An Ieroboam fuit peior omnibus Regibus, qui fuerunt ante ipsum, & eius peccatum maius. *Quæst. XIII.*

QVAERETVR quomodo est verum, quòd fuit Ieroboam peior omnibus regibus, qui fuerũt ante ipsum, intelligendo de regibus Israel. Dicendum, quòd tres solum præcesserant eum, scilicet, Saul, Dauid, & Salomon. De Saule dicendum, quòd malus fuit in tantum, quòd Deus priuauit posteritatem suam regno in sempiternum, quia fecit multa delicta: signanter fuerunt quinque, vel sex, quæ satis declarata sunt in quadam quæstione, supra 1. lib. cap. 28. Sed adhuc malitia Saulis non peruenit ad malitiam Ieroboam, qa maximum peccatum Saulis fuit, quòd non obediuit Deo, quando missus est contra B Amalecitas, scilicet, quia non occidit homines Amalecitas, nec omnia pecora: & istud fuit peccatum, propter quod principaliter fuit ablatum ei regnum, supra 1. libro, cap. 15. Et tamẽ istud, aut alia peccata eius nõ peruenerunt ad malitiã Ieroboam, qui coluit idola. Inobedientia autem Saulis non fuit tantę culpæ, sicut cultus idolorum: sic patet supra 1. lib. cap. 15. scilicet, quoniam quasi peccatũ ariolãdi est repugnare, & quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere: ergo nõ sunt æqualia non obedire Deo, & colere idola, sed habent aliquam similitudinem. De Dauid autem manifestũ est, q̃ non fuerit tam malus, vt Ieroboam; quia Dauid quasi nõ peccauit vnquàm, nisi in homicidio Vriæ, & in adulterio Bethsabe, & in numeratione populi: vnde sequenti cap. dicitur, q̃ Dauid nunq̃ recessit a mandatis Domini cunctis diebus vitæ suæ, excepto sermone Vriæ Hethæi. Ista autem peccata, licet in se grauia essent, tẽ respectu idolatriæ nihil erãt. In omnibus aũt alijs Dauid erat vir valde deicola, ita vt in omnibus cogitaret, quomodo placeret Deo, sicut dicitur hic in litera: qui custodiuit mandata mea in toto corde suo. Nulla igitur quasi comparatio est de peccato Dauid ad peccata Ieroboam, cum sint peccata Ieroboam maiora in immensum.

An peccata Ieroboam fuerunt maiora, quàm peccata Salomonis. *Quæst. XIIII.*

D

QVAERETVR vlterius, an peccata Ieroboã fuerunt maiora, quàm peccata Salomonis, & non immerito est maior ratio dubitandi de isto, q̃ de alijs duobus regibus præcedentibus in Israel, eo q̃ Salomon fuit vir valde peccator, vt patet supra 11. & Ecclesiast. 47. Sciendum tamẽ, q̃ peccata Salomonis fuerunt duplicia: quædam, quæ pertinebant ad idolatriam, alia autem, quæ erãt alterius generis. De primis postea dicetur. De secundis dicendum, q̃ peccata Salomonis fuerunt valde grauia. Primo, quia ipse subiecit populum durę seruituti: nam dẽ supra 12. q̃ imposuit iugum grauissimũ super eos: & ob hoc populus petiuit a Roboam, q̃ minueret aliquid de iugo patris sui durissimo. Secundum fuit, quia Salomon suscepit E vxores alienigenas multas, & in hoc agebat contra legem, quæ dixerat non accipiendas illas esse. Exo. 34. & supra 11. Tertio peccauit, quia copulatus est illis ardẽtissimo amore, ita vt faceret q̃dquid ille iuberent, supra 11. Quartũ potuit esse quoddã generale peccatũ, quod multa simul peccata cõprehendebat, s. q̃ fruebatur omni desiderio cordis sui, vt patet Ecclesiastes 2. scilicet, Nec prohibui cor meũ, quin omni voluptate frueretur: & omnia, quæ desiderauerunt oculi mei, non negaui eis. Qui tamen istud facit nullum genus peccati intactum relinqt: ideo erat Salomon vniuersaliter peccator. Dicendũ autem, q̃ his omnibus non æquiparabat malitia Salomonis malitiam Ieroboam: quia peccata Salomonis vtplurimum pertinebant ad carnis lasciuiam, vel ad auaritiã. Carnis autem lasciuia est peccatum p̃sonale, i. in quo vnus solus sibi nocet, ideo non põt esse tam magnum peccatum, sicut id, in quo multi offenduntur, ideo auaritia Salomonis, per quam populum subijciebat durissimo iugo, exigendo tributa immensa, erat peccatum grauius: quia ipse peccabat, & lædebat grauiter totum populum, sed istud peccatum valde minus erat peccato Ieroboam: quia Ieroboam offendit totum populum, perdendo animas eorum. Salomon autem solum grauabat eos, tollendo aliquid de facultatibus, neminem autem ad colendum idola cogebat, aut inducebat: ideo præcessit in grauitate peccatum Ieroboam peccata Salomonis.

An peccauit adhuc magis Ieroboam peccato idolatriæ, quàm Salomon. *Quæst. XV.*

QVAERETVR vlterius, comparando peccatum idolatriæ Salomonis ad peccatũ idolatriæ Ieroboam, q̃s magis peccauerit. Dicendũ adhuc, q̃ peccauit magis Ieroboam: nam Salomõ victus amore mulierũ, aliq̃ũ coluit idola. Ieroboam aũt non fecit hoc ductus amore alicuius, sed ad cõseruandũ regnũ: libido aũt est principium magis motiuum, cum difficilius sit conterere hanc passionem, quàm aliquã aliã, vt ait Aristot. 2. Ethic. Erã, qa ista passio faciliter fallit C viros quoscunque, ẽt sapientissimos, vt ait Homerus in Iliade: & recitat Aristot. 7. Ethic. Sed quãto aliquis a fortiori motiuo impellitur, tanto peccatum minus est, vt probat Aristot. 7. Ethic. comparando mollitiem ad incõtinentiam. Secundo patet hoc, quia Salomon non semper colebat idola, sed aliq̃ũ, vt placeret vxoribus suis, offerebat thura Dijs earum, & tamen non dimittebat colere Dñm, quantum ad cæremonias exteriores saltem, & offerebat sacrificia Dño, atque ibat in templum. Nam licet malus esset semper offerebat ter in anno sacrificia Deo, vt patet supra 9. Scilicet, Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, & pacificas victimas super altare, quod ædificauerat Domino, & adolebat thymiama coram Domino. Ieroboam autem solum colebat idola, nunquàm seruans aliquam cęremoniam legis, nec permittens earũ seruari in terra sua. Tertio fuit peccatum Ieroboam maius, quàm peccatum Salomonis; quia non solum coluit idola, sed etiam ex magno desiderio volens ostendere cultũ illorum esse valde bonũ: intantũ q̃ ad dandũ auctoritatem magnã, & reuerentiam ipsi cultui idolorum, ipse factus est sacerdos faciens per se cæremonias: nam ipse ascendit super altare, & cremabat thura, supra 12. & p̃cedẽ. cap. Salomon autem nũquàm egit tales enormitates: immo quasi ex quadam verecundia coluit idola: victus tamen amore fœminarum faciebat istud. Quarto fuit peccatum Ieroboam maius: quia conatus est inducere totum populum ad colendum idola: & ob hoc cõstituit templa in terra sua, in quibus totus populus coleret vitulos aureos, & fecit solẽnitatem 15. die mẽsis 8. in qua conueniret totus populus ad colendum, & dedicandum vitulos, supra 12. Salomon autem solus peccauit: neminem autem de populo inducere voluit ad colẽdum idola, nec etiam fecit templa pro toto populo, sed solũ pro vxoribus suis, supra 11. Et iã non constituit aliquem diem festum ad cultum idolorum, vt populus cõueniret, sed ipse solus cum vxoribus suis colebat illa idola, ideo minus peccauit. Quinto fuit peccatum Ieroboam maius peccato Salomonis, qa magnitudo peccati, vel boni operis attẽditur per hoc, q̃ aliquis adhæret illi ex corde suo multum,

tum, vel parum: ideo maximus cultus quem homo Deo exhibere potest est, quòd ex toto corde suo diligat eum: vel ex toto corde vigilet ad custodiendum mandata eius. Sic patet in litera cũ dixit Deus de Dauid: Custodiuit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo. Ita ergo quando quis toto desiderio suo adhæret alicui operi nefario, est peccatũ grauissimũ; & secundum differentiã maioris, & minoris adhæsionis est differentia magnitudinis, & paruitatis peccati, sed Ieroboam coluit idola valde maiori desiderio; quàm Salomon: ergo magis peccauit. Patet hoc, quia Ieroboam impendit idolis totum cultum; & honorem, quem impendere potuit: nam non poterat honorare magis idola, quàm quòd ipse Rex efficeretur sacerdos idolorum, & faceret quòd in toto regno suo celebraretur eis festum. Salomon autem licet coluerit idola, paruum honorem eis exhibuit, cum potuisset valde magnum honorem eis exhibere. Nam si ipse ex desiderio coluisset idola, fecisset quòd illa colerentur in templo magno, quod ipse fecerat intra Ierusalem Deo vero: & poneret ibi altaria idolorum, & statuas eorum. Sic namque fecerunt alij Reges, scilicet, Achaz, qui posuit altare idolorum Damasci in templo, & vetuit offerri sacrificium super altare Domini, sequenti libro, cap. 16. Posuit etiam imagines in templo, & ad portam templi, eod. lib. cap. 23. Manasses quoque rex, & Ammon filius eius posuerũt currum solis, & equos, & statuas totius militię cœli in templo, & altaria idolorum, sequenti libro, cap. 21. & 23. Salomon autem nihil istorũ posuit in templo, sed permisit populum pacificè colere Deum verum in templo, & non solum non honorauit idola, ponendo illa in templo, sed etiã propter honorem templi Domini noluit constituere templa illis intra Ierusalem, sed extra in mõte Olueti ad dextram illius fecit templa: & illuc exibant vxores suæ ad colendum idola, supra 11. & sequenti libro, cap. 23. Minus ergo valde peccauit Salomon, quia ex valde minori desiderio. Sextò, & principaliter fuit peccatũ Ieroboam valde maius, quàm peccatum Salomonis; quia Ieroboam non solum coluit idola, sed etiam coegit totum populum ad colendum. Erat enim totus populus ante hoc Deo deuotus, sequens cæremonias legis: Ieroboam autem iussit, ne quis iret in Ierusalem ad colendum Dominum in templo, sed quòd omnes venirent ad colendum vitulos aureos, vt patet supra 12. Et quod maius est siquis vellet ire ad colendum Deum in Ierusalem, capite puniebatur, tanquàm trãsgressor mandati Regis. Etiam Ieroboam constituerat insidias in terminis regni sui in locis, per quæ egressuri erant Israelitæ ad eundum in Ierusalem: & siquis reperiretur vadens in Ierusalem, occidebatur. Et de hoc exponitur secundum quosdam quod habetur Oseæ 6. Scilicet, Participes sacerdotum in via interficientium, pergentes de Sichem, idest, quòd occidebant illos, qui ibant de locis idolorum ad colendum Dominum in Ierusalem.

Oseæ 5. Etiam dicitur, quòd Ieroboam erat quasi rete expansum super montem Tabor, scilicet, erant ibi insidiæ positæ, ne aliquis transiret ad colendum Deum. Salomon autem neminem de populo coegit, aut induxit ad colendũ idola, ideo in immensum fuit maius peccatum Ieroboam, quàm Salomonis. Septimò, quia Ieroboam fecit idola ex hac intentione solum, vt populum totum induceret ad idolatrandum, ideo peccatum erat magnum, quia fiebat ex intentione nocendi. Salomon autem fecit idola, non cum intentione inducendi aliquem de populo ad colendum illa, sed cum intentione placendi vxoribus suis. Vnde non solum nõ intendebat inducere populum ad idolatriam; sed conabatur non offendere aliquem per idolatriam suam, & ob hoc vt populus minus scandalizaretur, constituit templa idolorum extra Ierusalem in monte, ad quæ non iret populus, cum non essent in ciuitate: & sic minorem occasionem peccandi haberent. Dicendum igitur, quòd valde magis, & quasi sine comparatione peccauit Ieroboam, quàm Salomon in idolatria.

An omnibus computatis ex coniecturis, iudicare possimus peccata Ieroboam fuisse grauiora, quàm peccata Salomonis. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, coniungendo omnia peccata Salomonis, scilicet, tam idolatriæ, quàm alia quatuor genera peccatorum eius, quæ supra posita sunt in quadam quæstione, an fuerint maiora, quàm peccata Ieroboam.

De idolatria respondendum est, quòd in hoc non potest dari omnino certa diffinitio: quia Ieroboam peccauit multoties in idolatria. Salomon etiam multoties: & insuper multa alia peccata fecit Salomon, quorum numerus, & grauitas nobis ignota sunt: ideo non potest bene fieri comparatio inter illa. Dicendum tamen videtur ex quibusdam signis generalibus, quantum colligi potest ex scriptura, quòd valde maius fuerit peccatum Ieroboam, quàm omnia peccata Salomonis. Quod patet, quia Deus pœnam dedit Ieroboam, pro omnibus delictis suis, & pœnam dedit Salomoni, & posteritati suæ pro delictis eius: maior tamen fuit valde pœna data Ieroboam, & posteritati suæ, quàm Salomoni, & posteritati suæ. Nam pro peccato Salomonis, non priuata fuit posteritas eius Regno, sed solum ablata est quædam pars Regni; ipsi autem Ieroboam ablatum est Regnum totaliter, quãtum ad posteritatem suam; nam solum regnauit post eum Nadab filius eius duobus annis: deinde perijt tota posteritas sua, & transiuit regnum ad Regem Baasa de tribu Issachar.

Sed aliquis dicet, quòd ex hoc non probatur maioritas peccati ex parte Ieroboam. Nam tunc diceretur, quòd Saul magis peccauit, quàm Salomon: eo quòd propter peccata Saulis ablatum est Regnum toti posteritati suæ, supra primo libro, cap. 15. & præcedenti libro, cap. 7. Magis tamen peccauit valde Salomon, quàm Saul: cum Saul nunquàm coluerit idola, & Salomon multoties coluerit.

Item Salomon merebatur maiorem pœnam, scilicet, quòd tota posteritas sua priuaretur Regno: & tamen propter Dauid Deus voluit, quòd maneret semper Regnum in posteritate Salomonis, supra 11.

Dicendum est istud esse verum: nam maiorem pœnam merebatur Salomon: & nisi merita Dauid, & promissio ei facta a Domino de regno semper duraturo in domo eius impediuissent, fuisset priuata posteritas Salomonis, totaliter regno. Sed adhuc non obstante isto, maior pœna dabatur Ieroboam, quàm Salomoni. Quod patet, quia dato, quòd non interciddissent merita Dauid, solum priuaretur posteritas Salomonis regno, & tamen non occideretur aliquis de posteris Salomonis, vt colligitur supra 11. & infra sequenti cap. cum dicitur, Quòd Deus dimisit duas tribus ipsi Roboam propter Dauid: ergo vĩ, ꝙ nullã aliã pœnam ei relaxauit, nisi ꝙ non auferrentur illæ duæ tribus posteritati Salomonis: & tamen vltra hęc punitus est Ieroboam, s. ꝙ filius suus moreretur nunc: & ꝙ postea delerentur omnes posteri eius morte vilissima, & ꝙ carerent sepulchro lacerati a canibus, & deuorati a volatilibus, infra in litera. Item non dicitur de Salomone, ꝙ Deus percuteret Israelitas propter peccata sua, & tamen de Ieroboam dr̃, & tradet Dn̄s

Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel. Etiam dixit, quòd transferretur Israel vltra flumen, scilicet, vltra Euphratem, & duceretur in Assyrios: maius ergo erat peccatum Ieroboam, quàm peccatum Salomonis. Item de Ieroboam dicitur multotiens in hoc libro sequenti, & in 2. Paralipomenon. Quòd peccauit, & peccare fecit Israel. De Salomone autem non dicitur, quòd peccare fecerit Israel, vel Iudam: ergo tanquàm magis peccans nominatur ipse Ieroboam, & Salomon non: tanquàm ipse minus peccauerit. Dicendum igitur omnia peccata Salomonis simul sumpta, minora fuisse peccatis Ieroboam.

An Ieroboam peccauerit plusquàm omnes Reges Iuda, & Israel, qui fuerunt post ipsum: & plusquam Adam, & Eua, & omnes homines, qui fuerunt ante ipsum. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius an peccauerit Ieroboam plusquàm omnes reges Iuda, & Israel, qui fuerunt post ipsum. Dicendum, quòd litera solum comparat hic Ieroboam ad præcedentes, & non ad aliquem sequentem: eo quòd dicitur, quòd operatus est malum Ieroboam super omnes, qui fuerunt ante ipsum. Satis tamen dicẗdum videtur, quòd ipse peccauerit plusquàm omnes reges Iuda, & Israel, qui fuerunt post ipsum. De regibus Israel patet, quia omnes coluerunt idola: fuit tamen culpa ipsorum minor, quia ipsi non cęperunt nouiter colere idola, sed a prædecessoribus suis habuerant illum cultum: Ieroboam autem nouiter cępit colere idola, dans formam, & incentiuum colendi: ergo valde magis ipse peccauit. Secundò patet, quia alij reges, non coegerunt populum colere idola, sed iam populus erat instructus in cultu illo: & dato, quòd rex non iuberet colere idola: immo quod maius est fortè si rex aliquis Israel vetaret cultum idolorum, populus non obediuisset, eo quòd iam assuetus erat a multo tempore illi cultui. Magis ergo peccauit Ieroboam, quàm omnes reges Israel, qui post eum fuerunt. Item dicendum, quòd magis peccauit, quàm omnes reges Iuda, quia reges multi Iuda coluerũt idola, sequentes vsum prædecessorum suorum. Alij autem nouiter cęperũt colere illa, & tamen nulli peruenerunt ad tantam iniquitatem, ad quantam peruenit Ieroboam, quamquam fecerunt multa enormia, eo quòd nullus fuit, qui cogeret populum ad colendum idola, sicut coluit, & coegit Ieroboam. Sed obijciẗur, quòd aliqui reges Iudæ polluerunt templum Domini, ponentes ibi idola, & altaria idolorum, vt patet sequenti libro, c. 16. & 21. & 23. Hæc enim fecerũt Achaz, Manasses, & Ammon. Dicendum, quòd isti nimis peccauerunt in idolatria, scilicet, plusquàm Salomon; quia ille quamquam coluit idola, tamen nõ posuit illa in templo, nec etiam in tota vrbe Ierusalem, sed extra in monte Oliueti, supra 11. Isti autem reges posuerunt idola, & altaria idolorum in templo. Sed adhuc non tantum peccauerunt, sicut Ieroboam, quia Ieroboam coegit totum populum colere idola: isti autem reges neminem coegerunt ad colendum illa, sed ipsi pro se mali erant: maius ergo fuit peccatum Ieroboam, quàm omnium Regum Iuda, & Israel subsequentium. Item patet istud, quia de quocunque Rege malo colente idola, siue esset de regibus Iuda, siue Israel: dicitur, quòd ambulauit in vijs Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel: ergo videtur, quòd ille ponitur, tanquàm maior inter omnes peccatores in idolatria.

An Ieroboam peccauit plusquam Adam, & Eua. Et an peccatum Adæ fuit maius peccatis omnium hominum, quia fuit causa illorum. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius cũ dicatur, ꝙ Ieroboam operatus est malũ super omnes, qui fuerũt ante ipsum, an peccauit plusq̃ Adã, vel Eua. Aliquis dicet, ꝙ sic, qa Adam non coluit idola. Ieroboam aũt coluit illa humis. Sed in cõtrarium dicet aliquis, ꝙ magis peccauit Adam, q̃ Ieroboam, & q̃ quilibet homo posterior, eo ꝙ peccatum Ieroboam fuit magnũ, quia fecit multos peccare, s. totum Israel inducẽdo ad peccandũ, & tũ Adam fecit peccare oẽs hoĩes. Nã oẽs in Adam peccauerunt. Ad Rom. 5. Ergo peccatũ suũ fuit maius sine cõparatione, q̃ peccatum Ieroboam. Respondendũ, ꝙ peccatũ Adæ fuit valde magnũ, qa nõ fuit obediens Deo in primo mandato, quod ei dedit; tũ maius fuit peccatũ Ieroboam. Causa huius est, qa aggrauatur peccatũ Ieroboam ex hoc, ꝙ fecit peccare totũ Israel: & sic peccatũ omniũ fuit peccatũ suũ. In Adam aũt solũ attenditur peccatum personale, s. ꝙ ipse non fuit obediens Deo. Quòd autẽ postea cæteri peccauerint, nõ fuit peccatũ Adæ, sed est sensus, ꝙ ex eo ꝙ Adam peccauit mortaliter, oẽs descendentes ab eo peccauerũt originaliter, quia nati sunt de massa infecta. Istud tũ peccatũ nõ causatũ fuit ab Adã, sed a lege Dei, s. in qua ãa in ipsa vnione fuit ad massam infectã incurrit maculã originalem. Si aũt nõ esset illa lex dato ꝙ peccasset Adã, nullus de nascentibus ab eo incurreret originalẗ maculã: nõ ergo fuit Adã causa originalis peccati directè: nõ nõ magis peccauit Adam, ꝙ ex peccato suo sequeretur peccatũ originale in posteris, q̃ ꝙ non sequeretur, sicut si aliqs peccaret cõtra regẽ, & iuberet eũ occidi, & oẽs de semine suo in æternũ esse seruos, mox vt qlibet nasceretur de stirpe eius, incurreret seruitutẗ, nõ tũ peccatũ istius effecit seruitutem, sed lex imposita a rege. Item qdquid sit, Adam non peccauit, vt posteri sui peccarẗ originaliter, sed solũ vt delectãretur in cibo, vel vt cõdescenderet vxori suę: Ieroboam aũt fecit idola, intentione inducendi populũ ad colendũ illa, & realiter coegit illos ad colendum vitulos, iubens ꝙ nemo iret in Ierusalem, sed omnes venirent ad colendũ vitulos, ideo peccatũ omnium Israelitarũ imputari debet ipsi Ieroboam, tanq̃ ipse personaliter fecisset omnia illa peccata. Adæ autem non debet imputari aliquod peccatum posterorum, quia ipse non contulit causam ad peccata posterorum directè, sed per accidens: etiam quia non fuit intentio sua, vt peccarent posteri; ideo nullo modo debuit peccatum Adæ dici maius, vel minus incurrentibus nobis peccatum originale, quàm non incurrentibus, & sic peccatum Adæ solum est graue, inquãtum inobedientia illa ad Deum fuit grauis: peior tamen fuit iniquitas Ieroboam, quia colere idola peius est, q̃ non obedire Deo, vt patet supra 1. lib. cap. 15.

An Ieroboam peccauerit grauius, quàm omnes homines mundi. Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius an peccauerit Ieroboam, plusquàm omnes alij homines ante ipsum. Respondendum, quòd verba Dei solum intelligebantur de Regibus Iudæorum, scilicet, quòd plus ipse peccauit, quàm omnes Reges, qui fuerunt ante ipsum. Dicendum, quòd aut intelligitur, quòd plus peccauerit, q̃ omnes homines, s. simul sumpti, aut peccauerit plusquàm quilibet de hominibus per se. Primo modo dicendum, ꝙ nõ peccauit Ieroboam plusq̃ oẽs hoĩes præcedentes: quia tunc diceret, ꝙ peccatum Ieroboam fuit maius, q̃ peccata omnia, quæ fa-

cta fuerunt a principio sæculi vsque ad tempus Ieroboam sumendo illa simul. Etiam sequeretur, quòd pœna debita Ieroboam in inferno esset maior multo, quàm pœna omnium hominum, qui ibi erant conferendo illam in vnum hominem: sed vtrumque istorum erat inconueniens, nec aliquis cõcedet hoc, ideo maiora erant peccata omnium hominũ simul, quàm ipsius Ieroboam. Si autem intelligatur de peccatis vnius hominis, ita quòd illa referrentur ad peccata Ieroboam, satis dubium videtur, sed poterit dici, q̃ fuerit maius peccatum Ieroboam, quàm aliorum hominum, eo quòd non legitur sic fuisse aliquem regem, qui cogeret omnes subditos suos ad colendum idola, sicut coegit Ieroboam. Et dato, quòd ante eum fuerint aliqui reges, qui cogerent subditos ad colendum idola, sicut legitur de Nino rege, qui fecit statuam Beli patris sui, & coegit subditos ad colendum illam, postquàm quidam sponte illam coluerunt, vt refert Fulgentius in Mithologijs. Sed adhuc non videntur tantum isti peccasse, sicut Ieroboam: quia illi non erant subiecti legi Dei, quia nemo eos instruxerat. Iudæi autem erant instructi in lege a Deo data, in qua vetabatur valde cultus idolorum, intantum quòd solus Deus puniebat Israelitas hic pro cultu idolorum: Gentiles autem non puniebat in hoc sæculo pro his, vt patet Amos 3. Scilicet, Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ: iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras, quasi dicat, Super alios, quos non cognoui, dando eis legem, non visitabo iniquitates eorum. *Et fecisti tibi Deos alienos.* Vocantur Dij alieni, qui non sunt Dij, quia alienus est determinatio distrahens, sicut cum dicitur homo mortuus, vel dicuntur Dij alieni illi, qui non erant Dij, sed putabantur Dij a Gentilibus, & colebantur tanquàm Dij. *Et conflatiles.* Vocantur conflatiles, qui per conflationem, idest, resolutionem metalli in igne facti sunt, & isti erant vitulli aurei, qui facti fuerant opere fusorio, sicut factus est vitulus, quem fecit Aaron. Exodi 32. *Vt me ad iracundiam prouocares.* Non accipitur ibi *Vt*, sicut causa finalis, quia non faciebat ad hunc finem vitulos Ieroboam, vt Deus prouocaretur ad iram, sed solum, vt non irent viri de regno suo in templum Domini in Ierusalem, & reconciliarentur ibi regi Roboam, vt patet supra 12. Sed, *Vt*, dicit hic causam consecutiuam, & ponitur sicut, *Et*, scilicet, quòd fecit Ieroboam vitulos, & per hoc prouocauit Deum ad iracundiam. *Me autem proiecisti post corpus tuum.* Scilicet, Non curasti de me, quasi dicat, Non habuisti me ante oculos tuos, vt attenderes quid ego vellem, & operareris illud, sed proiecisti me post corpus tuum, scilicet, nunquàm aspexisti ad me, vt scires quid deberes agere, tanquàm si essem post tergum tuum, & secutus es desideria tua laxis habenis. *Iccirco ego inducam mala super domum Ieroboam.* Scilicet, Inducam pœnas magnas super totam progeniem eius, & familiam suam. *Et percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem.* Idest, Ego percutiam de stirpe Ieroboam omnes mingentes ad parietem, scilicet, omnes natos de familia sua. Iste modus loquendi est frequentatus in scriptura, quia erat modus vulgaris antiquus. Sic patet supra 1. libro, cap. 25. Cum iurauit Dauid, quòd non maneret de domo Nabal, mingens ad parietem vsque ad lucem matutinam, scilicet, nullus homo: nam istis competit mingere ad parietem. *Et clausum, & nouissimum in Israel.* Idest, Occidam omnes de stirpe sua vsque ad clausum, & nouissimum. Vocatur clausus ille, qui propter vilitatem, & ineptitudinem suam clausus tenetur, ne compareat in dedecus totius progeniei: vel ille, qui præ verecundia

F miseriæ suæ se occultat. Nouissimus vocatur minimus in dignitate, & valore in aliqua cognatione. Et sic est sensus, quòd non solum occiderentur omnes, qui erant viri nobiles, & in magna reputatione de domo Ieroboam, sed etiam illi, qui nullius valoris erant, ita vt nemo superstes esset. Iste modus est vulgatus in scriptura: ideo quandocunque Deus dicit de aliquo, quòd destruet eum totaliter, dicit, quòd occidet omnes vsque ad clausum, & nouissimum. Sic patet in prophetia dicta ad Iehu, contra Achab, sequenti libro, cap. 9. *Et mundabo reliquias domus Ieroboam.* Scilicet, Tollam omnes natos de illo, ita vt nullus maneat. *Sicut mundari solet fimus, vsque ad purum.* Quando enim fimus mundatur, nihil de

G eo manet, vt locus mundus sit: ita stirps Ieroboam mundanda erat, scilicet, vt nullus maneret de illa. Dicitur autem mundari fimus impropriè. Nam non potest mundari fimus, quia totus est impurus, sed mundatur locus fimi, expellendo eum inde. Ita stirps Ieroboam non erat emundanda; quia tota erat impura, sed erat emundanda terra, auferendo stirpem Ieroboam de illa. *Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes.* Ista erat magna pœna: quia non solum occidendi erant, sed etiam mansuri erant insepulti: & illi, qui in ciuitate morerentur, in ciuitate a nullo sepelirentur: ideo comederentur a canibus: quia nulla alia animalia sunt in ciuitate, quæ magis possent comedere quoscunque, quàm canes.

H *Qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cæli.* Scilicet, Nullus curaret sepelire illos, ideo comederentur ab auibus, & a bestijs. *Quia Dominus locutus est.* Idest, Necesse est hoc euenire, quia Dominus dixit illud: Nam non potest falsum esse verbum suum.

An ista pœna ligauerit Ieroboam, scilicet, quòd fuerit occisus, & non sepultus. *Quæst. XX.*

QVAERETVR, an ista pœna comprehenderit Ieroboam, scilicet, quòd occisus fuerit, & non fuerit sepultus.

Aliquis dicet, quòd comprehendit eum; quia propter ipsum data est ista pœna posteris suis; ergo a fortiori deberet ipsum comprehendere.

I Respondendum, quòd ista pœna non comprehendit eum: quia ipse non occisus fuit, sed mortuus fuit morte naturali, & sepultus est. Istud patet, quia infra dicitur: Dormiuit Ieroboam cum patribus suis: dormitio autem significat mortem quietam, & naturalem: ideo non occisus fuit. Item patet, quòd sepultus fuerit, quia moriente eo, successit filius suus in regnum pacificè, vt patet infra: ergo verisimile est, quòd non relinqueret corpus patris sui insepultum. Item patet, quia ista plaga super domum Ieroboam, non venit eo viuente, sed viuente filio suo, ideo non occisus fuit ipse, nec intumulatus mansit, patet hoc sequenti cap. Item patet ex verbis sententiæ Dei, quæ

K diriguntur ad solam stirpem Ieroboam, & non ad ipsum: cum dicitur: Percutiam de Ieroboam mingentem ad parietem, & qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cœli: & hic non fit mentio de Ieroboam, & sic non extenditur ad ipsum ista sententia.

Ad rationem in contrarium dicendum, q̃ quamquam Ieroboam merebatur pœnas istas, sicut progenies sua, & adhuc plus, tamen Deus voluit, quòd progenies sua pateretur, & non ipse, reseruans ei pœnam pro alio sæculo.

An

An necesse fuit istas pœnas nunciari Ieroboam. *Quæst. XXI.*

QVAERETVR vlterius, an oportuit istas pœnas denunciari Ieroboam. Aliquis dicet, quòd non, quia siue denunciarentur, siue non, venturæ erant necessario, cum Deus vellet, quòd venirent: ideo nihil magis punirentur sic, quàm sic. Respondendum, quòd fuit necesse istas pœnas denunciari Ieroboam propter duo, primò propter ipsum, secundò propter stirpem suam. De primo patet, nam Deus volebat punire Ieroboam, qui valde peccauerat non solum in futuro sæculo, sed etiam hic: & quia disposuerat Deus, q̃ moreretur Ieroboam, antequàm euenirẽt ista mala; si nihil diceretur ei, haberet vitam

B hilarem, putãs feliciter successurum esse posteris suis; voluit ergo Deus punire Ieroboam. Primo, quia cum pugnaret contra Abiam regem Iudæ, perierunt quingenta millia virorum fortium de viris Ieroboam. 2. Paralipomenon 13. Puniuit ẽt Deus Ieroboam in filijs suis; quia licet viuens non conspexit eorum calamitates, tamen prænũciatum est, quòd filij sui omnes occidendi erant, & non erant sepeliendi, sed comedendi a canibus, & a volucribus. Hæc autem recogitans Ieroboam pro calamitatibus stirpis suę affligeretur nimis, & haberet vitam infęlicem, quamquam viuens non respiceret calamitates stirpis suæ; si tamen ista non reuelarentur ei, nõ affligeretur pro stirpe sua nullam calamitatem futuram existimans; ideo quantum ad eum, vt puniretur oportuit, quòd Deus reuelaret ei pœnas istas. Secũdum fuit propter filios suos; quia ipsi occidendi erant gladio, & ad istos dupliciter oportebat, quòd reuelarentur istæ pœnæ. Primo, quia siue reuelarentur, siue non, illi occidendi erant; essent tamen toto tempore hoc securi, hilarem ducentes vitam, quousque irrueret in eos repentina calamitas, & sic minor esset pœna illorum, quia hilarem haberent vitam, licet mortem haberent miseram; cum autem nunc reuelaretur pœna ista Ieroboam, & filijs suis, affligerentur dum viuerent; & sic esset pœna illorum maior. Secũdum erat, quia in ista prophetia prænunciabatur, quòd filij Ieroboam non erant sepeliendi, sed lacerandi ab auibus, & comedendi a canibus. Si

D autem non prænunciaretur istis, cum nunquàm essent sensuri istam pœnam, quia post mortem euenit; nihil magis punirentur, quòd non sepelirentur, quàm quòd sepelirentur, ideo ad hoc, quod non sepeliri esset eis pœna, oportebat, quòd prænunciaretur sibi, & tunc ipsi cogitantes, quòd non erant sepeliendi, sed ignominiosè, tanquàm asinorum cadauera ab auibus, & canibus lacerandi, affligerentur nimis, & istud esset eis in pœnam, sed non poterat fieri, nisi prænunciaretur eis per Prophetam, ideo debuit prænunciari.

Quando completa sunt mala prænunciata contra domum, & stirpem Ieroboam, & per quem. *Quæst. XXII.*

E QVAERETVR vlterius, quando completa sunt ista, quæ prænunciauit Deus contra stirpem Ieroboam. Dicendum, quòd non fuerunt completa eo viuente, sed post mortem eius duobus annis. Nam Ieroboam mortuus est in pace, cum dicatur infra, quòd dormiuit cum patribus suis; successit autem filius eius Nadab in regno, regnauitque duobus annis, & fuit malus vir; ideo surrexit contra eum quidam vir nomine Baasa de tribu Issachar; & cum illo ferè totus Israel coniurauit contra Nadab: obsederuntque eum in Gebbethon vrbe Philisthinorum, & occisus est. Tunc populus cum indignatus esset contra Ieroboam, & stirpem suam, occiderũt omnes ma-

A culos de stirpe eius, & quia erant odiosi eis, noluerunt sepelire illos, sed mortuos relinquebant quosdam in agros, & alios in ciuitate; ibique a canibus, & volucribus lacerabantur. De hoc patet infra 15. cum dicitur: Cumq; regnasset percussit omnem domum Ieroboam, non dimisit, nec vnam quidem animam de semine eius, donec deleret eum, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Ahiæ Silonitis. *Tu igitur surge, & vade in domum tuam.* Scilicet, Non cures super hoc quærere amplius, quia ista est voluntas Dei de statu viri tui, & domus suæ. Ex hoc patet, quòd vxor Ieroboam nihil locuta est Ahiæ, quærendo ab eo: quia antequàm ipsa inciperet quærere respondit ei Ahias: & postquàm respondit ei non opus

B fuit, quòd ipsa aliquid vltra quæreret, nec quæsuit, sed recessit in domum suam.

Et in ipso introitu pedum tuorum in vrbem morietur puer. Idest, Cum posueris pedes in porta vrbis, expirabit puer. Et sic quando veneris in domum erit iam mortuus. Hoc autem prædixit Ahias ad magis certificandum de futuris: quia cum istud reperiret verum vxor Ieroboam, crederet omnia vera esse futura, quæ prædixerat Ahias.

Et planget eum omnis Israel, & sepeliet. Iste erat filius regis, & mortuus est viuente patre suo Ieroboam in pace: ideo sicut filius regis solenniter deploratus est a toto Israel, & sepultus fuit honorabiliter. Dicitur autem hoc de isto puero, quia nullus alius de stirpe

C Ieroboam deploratus est, nec sepultus. *Iste enim solus de Ieroboam inferetur in sepulchrum.* Idest, De stirpe Ieroboam solus iste sepelietur, & plangetur: cæteri vero occidentur, & canibus, auibusq; tradentur in escam. *Quia inuentus est super eum sermo bonus a Domino Deo Israel in domo Ieroboam.* Idest, Nullus alius sepelietur, quia contra eos processit sermo malus diuina sententia dura, quam nunciauit Ahias, dicens: Ego missus sum ad te durus nuncius, supra in litera, sed erga istum inuentus est bonus sermo Domini, idest, bona sententia clemens, ne puniretur cum reliquis posteris Ieroboam.

Quomodo nullus post istum filium Ieroboam de domo eius sepultus est. *Quæst. XXIII.*

QVAERETVR quomodo potuit esse, quòd nullus post istum de domo Ieroboam sepeliretur. Respondendum, quòd hoc fuit, quia iste puer mortuus est paruo tempore ante mortem Ieroboam: & ob id exhibita sunt ei funeralia honorifica. Mortuo autem Ieroboam regnauit per duos annos filius eius Nadab: in fine quorum occisus est, tam ipse Rex, quàm cæteri fratres sui, filij Ieroboam, & etiam nepotes: ita vt nullus maneret de stirpe illa, & omnes occisi sunt simul: & quoniam per odium populi occidebantur, nulli concessum est sepulchrum, sed relinquebantur lacerandi auibus, & canibus: & quia inter mortem istius pueri, & mortem Regis Nadab, quando ista facta sunt, modicum tempus intercidit, nullus interim mortuus est de stirpe Ieroboam, quia alioquin ille sepeliretur honorifice, sicut decebat creatos regali semine, sed quia omnes viuebant, consumpti sunt infęlici morte, simul cum ipso Nadab: & sic nullus præter istum puerum de posteris Ieroboam, sepultus est. Hoc autem intelligendum est de viris, siue magnis, siue paruulis: quia omnes gladio ceciderunt, ne residuus esset aliquis de stirpe illa, qui posset postea petere Regnum: ideo nullus de viris sepultus est. Secus autem de fœminis, si aliquæ erant de stirpe Ieroboam: quia ille non occiderentur, cum nulli

vnquam hostes soleant occidere fœminas: & consequenter viuerent, & non carerent sepulchris. Nam eas viuere non præiudicabat Regi nouo: quia fœminæ non competit ius regnandi. Etiam quia fœmina non posset congregato exercitu suscitare tumultum contra nouum Regem.

Quomodo intelligitur, quòd inuentus est bonus sermo a Domino, super puerum. *Quæst. XXIIII.*

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur, quòd fuit inuentus bonus sermo super istum puerũ a Domino. Respõdent Hebræi, quòd iste puer fuit bonus, quia quando Ieroboam fecit vitulos timẽs quòd aliqui de populo latenter irent ad colendũ Dominum in Ierusalem, posuit milites insidiantes in locis, per quę transituri erant in Ierusalem, vt occiderentur transeuntes. Iste autem puer, qui nõ erat multum puer, impediuit istud fieri, quantum potuit, permittẽs quoscunque volentes ire in Ierusalem, quòd irent, & ob hoc Deus placatus est illi. Hoc autem colligunt Hebræi, quia vbi nos dicimus, inuentus est bonus sermo a Domino, dicitur in Hebræo inuenta est bona res super istum puerum, scilicet, inuentus est bonus actus, & propter hoc non fuit condemnatus cum cæteris. Vel dicendum, quòd inuentus est bonus sermo Domini super eum, idest, sententia mollis; cõtra alios autem inuenta est sententia dura, quæ vocatur sermo malus. Et sic dato, quòd nõ præcessissent aliqua opera, Deus voluit misereri huic, & non alijs ex liberalitate sola, iuxta illud: Miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Exodi 33. & ad Roman. 9. Quòd autem Deus vellet misereri huic, erat, quòd inueniretur super eum bonus sermo Domini: quia propter clementiam, bene sententiabat de eo. *Constituet autem sibi Dominus Regem super Israel, qui percutiat domum Ieroboam.* Scilicet, Constituam Regem Baasa, qui occidet omnes de domo Ieroboam. *In hac die, & in hoc tempore.* Idest, Nunc constituam Regem, qui deleat domum Ieroboam,

An Baasa compleuit sententiam Dei contra stirpem Ieroboam. Et Baasa quomodo constitutus fuit Rex. *Quæst. XXV.*

QVAERETVR quis Rex fuit iste, & quomodo fuit constitutus a Deo. Respondendum, quòd iste fuit Baasa de tribu Issachar, qui coniurauit contra Nadab Regem Israel, filium Ieroboam, & occidit eum. Iste autem fuit, qui compleuit sententiam Dei super domum Ieroboam, scilicet, occidendo omnes tam magnos, quàm paruulos, nec relinquendo quemquam de stirpe illa, tradendoque omnes canibus, & volatilibus, sequenti cap. Cum autem dicitur, quomodo fuit a Deo constitutus in Regem: poterat dici, quòd fuit constitutus eo modo, quo omnes qui regnum, vel aliquam potentiã accipiunt, accipere dicuntur. Nã oĩs potentia a Deo est. ad Rom. 13. De hoc declaratũ est satis supra 2. in quadã quæstione, vbi ponuntur modi, qbus qlibet rex a Deo constitutus dr, siue bonus, siue malus sit: & quantũ ad hoc generaliter poterat dici Baasa constitutus in regem a Deo, sed iste est modus generalis. Secũdus modus est specialis, sga Deus disposuerat occidere gladio oẽm posteritatẽ Ieroboam, & priuare illã regno: ideo oportebat, qp instituere aliquem executorem. Istũ autẽ voluit esse Baasa; & ad hoc voluit, qp esset rex, vt deleret omnẽ domũ Ieroboã, ga aliàs non posset. Tertio modo dr cõstitutus specialiter a Deo, inquantũ ipse specialiter adiuuit eum, ad hoc qp esset rex, qa non erat Baasa de semine regio. Quòd ergo posset contra Nadab regem Israel, qui pacificè rex erat, & deleret eum, atq; stirpem suã, non erat sine Dei dispositione, & adiutorio speciali, vt cuncta prospera euenirent, & præualeret contra potentissimum virum: & de paruo statu subito ascenderet ad solium regni. Quarto modo specialiter constituit Deus Baasa in regem, inquantum dedit ei totum populum fauentem sibi fideliter contra Nadab, quod raro euenit; quia fides populi incerta est, ideo non potuit talis fauor, & fides populi conciliari, sine Dei speciali voluntate, in cuius manu sunt corda omnium hominum, & conuertit illa ad omnia, quæ vult, iuxta illud Prouerbiorum 21. Sicut diuisiones aquarum, sic cor regis in manu Domini; & quocunque voluerit, vertet illud. Ita enim est de cordibus aliorum virorum; quia æqualiter Deus potest super reges, & super alios. Sic autem Deus dicitur constituisse in regem ipsum Iehu, vt deleret totam stirpem Achab, sequenti libro, cap. 9.

Quomodo dicitur, Constituam Regem in hoc die, cum Baasa non fuerit illa die constitutus. *Quæst. XXVI.*

QVAERETVR vlterius, quomodo dicitur hic in hac die, & in hoc tempore constituam regem, qui percutiat domum Ieroboam. Nam Baasa non fuit constitutus illa die in regem. Nam post hoc aliquanto tempore vixit Ieroboam, cui successit in regno filius eius Nadab, regnauitque duobus annis, & postea occisus est a Baasa, & tunc Baasa factus est rex, sequenti cap. Respondendum est, quòd Baasa non fuit constitutus in regem vsque ad aliquot annos, & tamen quia constitutio eius certa erat, sicut si iam esset, loquitur scriptura de illa in præsenti, quia quod præsens est, certum est; sic enim dicitur supra 1. libro, cap. 13. Quando peccauit Saul offerendo sacrificium in Galgala, antequàm veniret Samuel. Nam ibi dixit Samuel ad Saulem: nequaquam regnum tuum vltra consurget; quæsiuit enim Dominus virum, iuxta cor suum, & præcepit ei, vt esset dux super populum suum, eo quòd non seruaueris, quæ præceperit Dominus. Et tamen manifestum est, quòd nondum Deus dixerat Dauid, quòd esset dux super populum suum, sed post aliquot annos illud dixit, quando iuit Samuel ad vngendum eum, eodem libro, cap. 16. Quot anni autem interciderint inter hæc, patet ex eis, quæ declarata sunt, eodem libro, cap. 13. & 16. in principijs eorum. Dicitur tamen, quòd iam Deus præceperat eo, quòd certum erat, quòd precepturus esset, ac si iam præcepisset. Aliter potest dici, quòd Deus dixit hoc propter breuitatem temporis, quia post paucos annos istud futurum erat; ideo iam videbatur in esse. Vel aliter dictum est ad affligendum Ieroboam, & stirpem suam, vt non putarent istam pœnam euenturam eis, post multos annos, sed breuissimè. Huic autem concordat satis, quod iam dixerat Ahias, scilicet, quòd nullus de stirpe Ieroboam, sepeliretur præter istum puerum, qui nunc moriebatur: & tamen necesse erat, quòd si magno tempore dilataretur ista sententia, moreretur aliquis de stirpe Ieroboam interim, & ille sepeliretur, quia nondum aduenerat completio sentẽtiæ, ideo vt nullus naturaliter moreretur ante tempus cõpletionis sententiæ, oportebat, quòd in breui illa compleretur. Aliter potest dici, & fortè verum est, quòd illa die, qua locutus est ista Ahias ad vxorem Ieroboam, incepit conspirare Baasa contra Ieroboam ad tollendum Regnum, & non præualuit toto tempore Ieroboam, & in morte eius etiam populus non consensit Baasæ, sed institutus est Nadab filius Ieroboam

boam per regem: qui cum regnasset pauco tempore, scilicet, minus quàm duobus annis, habuit populum exosum, eo quòd malus erat ambulans in viis patris sui: & tunc concitauit Deus contra eum populum ad odium, habuitque opportunum tempus ipse Baasa ad conspirationem suam: & cum totus populus consentiret ei, occiderunt Nadab Regem, & totam posteritatem Ieroboam; & quia die illa, qua Ahias locutus est ad vxorem Ieroboam cepit ista conspiratio, per quam factus est postea Baasa Rex, dicitur constitutus Rex in die illo, quo locutus est Ahias ad vxorem Ieroboam eo modo, quo dicimus rem existere, quandocunque existit sua causa: quia omnis effectus existit in causa. Et dato, quòd nondum habuerit realem subsistentiam, acquirit existentiam quandam, dum causa proxima incipit esse. *Et percutiet Dominus Deus Israel, sicut moueri solet arundo in aqua.* Scilicet, Non solũ punietur posteritas Ieroboam pro peccato eius, sed etiam totus Israel, quia ipse peccare fecit eum, & populus consensit ei peccanti. Et dicitur: sicut solet moueri arundo in aqua, scilicet, quia arundines faciliter mouentur in aqua, quocunque vento impellente, aut leui aquarum decursu: ita Israel incideret in magnas calamitates, & Deus faceret eum tam passibilem, vt a quocunque insurgente contra eum posset percuti. *Et euellet Israel de terra hac bona, quam dedit patribus eorum.* Scilicet, Non solum punietur Israel ab insurgentibus in eum manendo in terra hac, sed etiam quod infelicius est, euelletur de hac terra bona, & ducetur in captiuitatem. Et istud erit extremum malorum, quia postquàm fuerit in captiuitatem nunquàm redibit, & dicitur de hac terra bona, quasi dicat, pœna erit eis, quòd expellantur de terra bona, & ducantur in terram miseram. *Et ventilabit eos trans flumen.* Idest, Ducet eos in captiuitatem vltra Euphratem. Ventilare est ad ventum proijcere: & propriè pertinet ad paleas mixtas granis in area, quæ tolluntur in altum, simul cum granis; vt paleæ præleuitate a vento ferantur: & grana præ granitate cadant in locum suum, & hoc artificio grana a paleis segregentur. Sic enim Israelitæ, tanquàm paleæ inutiles mouerentur a vento, & non manerent in loco suo cum granis, scilicet, in terra illa bona, quam a principio habuerant, sed impetu venti furoris Domini longe ferrentur in terram Assyriorum. Nam positi sunt apud flumina terræ Medorum, scilicet, apud Hailam, & Goza, vt patet sequenti lib. cap. 17. Istud autem fuit factum multo tempore postea, scilicet, tempore Regis Achaz, vt patet sequenti libro, cap. 17. Dicitur autem vltra flumen, idest, vltra Euphratem ad ciuitates Medorum. Vocatur autem Euphrates flumen absolutè non expresso proprio nomine, eo quòd istud erat maximum flumen terræ Israel. Nam transit Euphrates per latus Septentrionale terræ Israel, vt patet Genes. 15. Scilicet, A flumine Aegypti vsque ad flumen magnum Euphratem. Idem patet Deuteronom. 11. & Iosue 1. Et aliquando vocatur fluuius absolute, sicut hic, vt patet Exodi 23. Scilicet, Ponam terminos vestros a mari rubro vsque ad mare Palæstinorum; & a deserto vsque ad fluuium, & vocatur ibi fluuius Euphrates.

Quando Israel motus est, sicut arundo in aqua. *Quæstio.* *XXVII.*

QVAERETVR cum supra dicatur, quòd dabit Dominus Israel, vt percutiatur, sicut arundo mouetur in aqua, quando fuit hoc completum. Responderi potest, quòd potest assignari duplex tempus huius completionis. Vnum est in bello, quod habuit Ieroboam cum Abia Rege Israel. Nam postquàm regnauit decem & octo annis Ieroboam mortuus est Roboam Rex Iuda, cui successit filius eius Abia: iste pugnauit contra Ieroboam, & fuit bellum atrocissimum. Nam perierunt de viris Israel quingenta millia, quanta multitudo non legitur vnquàm deleta in vnico conflictu. Hoc patet 2. Paralipomenon 13. Et ex die illo humiliatus est Israel: nec ausus fuit Ieroboam vltra pugnare contra regnum Iuda: & tunc percussus est Israel nimis cum perirent quingenta millia virorum, quæ erant magna pars populi. Et fuit motus Israel, sicut arundo: quia licet viri de regno Iuda pauci essent, occiderunt facillime quingenta millia de Israel. & tunc erunt hic duæ sententiæ Dei contra Israel. Vna erit, quòd Israel percuteretur a regno Iuda. Alia quòd ducerentur Israelitæ captiui in terram alienam. Alio modo potest dici, quòd completio ista fuerit tempore Regis Salmanasar Regis Assyriorum, qui transtulit Israelitas de terra sua in terram Medorum. sequenti libro, cap. 17. Et tunc erit eadem sententia, scilicet, quòd Israelitæ moterentur, sicut arundo, & quòd expellerentur de terra sua. Et istud satis conuenit literæ, quia moueri sicut arũdo pertinet ad mobilitatem Israelitarum tempore Salmanasar, scilicet, quia faciliter ab eo expugnati sunt. Etiam, quia tunc de terra sua translati sunt, in quo moti sunt, sicut arundo quando eam venti flatus impellit.

Terra Medorum, an esset ita bona sicut terra Chanaan. *Quæstio.* *XXVIII.*

QVAERETVR vlterius, quomodo ponitur hic in pœnam, quòd Israelitæ euellerentur de hac terra bona, quia terra illa, ad quam portati fuerunt, erat sicut terra ipsorum. Nam dixit eis Salmanasar, quòd duceret eos in terram, quæ similis erat terræ suę, & erat terra vinearum, & terra omnium fructuum. Patet hoc de rege Sennacherib, qui successit Regi Salmanasar in regno Assyriorum, & volebat transferre tribum Iuda, & Beniamin ad ciuitates Medorum, ad quas translatæ fuerant decem tribus, & tamen dixit, Facite mecum quod vobis est vtile: egredimini ad me, & comedet vnusquisque de vinea sua, & de ficu sua, donec veniam, & transferam vos in terram, quæ similis terræ vestræ est, in terram fructiferam, & fertilem vini terram panis, & vinearum terram oliuarum, & olei, ac mellis, & viuetis, & non moriemini. sequenti libro, cap. 18.

Respondendum, quòd fortè terra illa Medorum, ad quam Sennacherib volebat transferre Iudam, & Beniamin, non erat terra bona, sicut terra Israel. Nam frigidior erat, & fortè non ita fructifera: dixit tamen illa Sennacherib ad inducendum Israelitas, scilicet, Iudam, & Beniamin, vt egrederentur ad eum sine bello; & satis verisimile est, quòd mentiretur in fauorem suijpsius. Aliter potest dici, quòd dato, quòd terra Medorum esset ita fructifera, sicut terra Israel: & adhuc plus lamentabile erat Israelitis transferri de terra sua, in qua nati fuerant ipsi, & patres eorum a principio. Nam magna pietate afficitur homo ad patriam natalem, eo quòd inde contrahit quãdam partem esse sui: cum locus sit principium generationis per hoc, quòd conseruat virtutes defluxas a corporibus cęlestibus in se, & illę sunt principium effectiuum in generatione. Quamquam ergo natalis patria miserabilis sit, magis afficitur homo ad eam, quàm ad quamcunque aliam. Et ita non magis afficitur aliquis ad terram suam, quamq; vberrima sit, q; alius ad suam, licet sterilis sit: sic ait Seneca in Episto-

lis, scilicet, Vadit Vlisses ad Itacæ suæ saxa, sicut Agamemnon ad Micenarũ nobiles muros. Nemo enim patriam, quia fertilis est, sed quia sua est dilexit. Doleremt igitur nimis Israelitæ, quòd transferrentur de terra sua, & potissimè cum terra sua valde bona esset, ideo expressum est in pœnam, quia euellerentur de terra bona.

An propter peccata Ieroboam Israelitæ translati fuerint in Assyrios. Et quòd Ieroboam fuit principium perditionis Israelitarum. Quæst. XXIX.

QVAERETVR vlterius, an propter peccata Ieroboam translati fuerint Israelitæ in Assyrios. Aliquis dicet, quòd sic, quia litera dicit hic, quòd euellet Dominus Israel de terra bona, & ventilabit trans flumen, & sequitur quòd tradet Dominus Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel. Respondendum, quòd Ieroboam fuit principiũ perditionis Israelitarũ, quia illi translati sunt de terra sua propter idola, quæ coluerunt, vt patet hic, & sequẽti libro, cap. 17. Sed ante Ieroboam Israelitæ non colebant idola, quia tempore Dauid omnes colebant Dominum. Deinde Salomon propter vxores suas coluit idola, & tamen non declinauit cum eo Israel ad idola: postea autem Ieroboam coluit idola, & coegit populum colere ex causa assignata, supra 12. Et sic habuerunt occasionem perditionis Israelitæ. Dicendum tamen, quòd propriè loquendo, Israelitæ non translati sunt ad Assyrios propter peccata Ieroboam, quia peccatũ Ieroboam fuit, quòd ipse coleret idola, & quòd induceret, atque cogeret idolum ad colendũ, & pro hoc solus Ieroboam cum stirpe sua punitus est pœna, quæ supra exprimitur. Peccata autem populi fuerunt, quòd populus assentiret Ieroboam introducẽti idola, & quòd illa postea sponte coleret. Et tunc dicendum, quòd peccatum populi, aut consideratur pro malo, quod fecit viuente Ieroboam, aut pro malo, quod egit postea sub alijs Regibus vsquequo ductus est ad Assyrios. De primo dicendum, quòd Israelitæ satis iustè merebantur transferri de terra sua ad Assyrios, pro idolatria, quam exercuerunt viuente Ieroboam, Deus tamen, qui clementissimus est, disposuerat non euellere eos de terra propter ista sola peccata, ideo si recessissent de cultu idolorum post mortem Ieroboam, nunquam redeuntes ad illum, non fuissent translati in terram Medorum. Si autem accipiantur peccata populi pro omnibus peccatis, quæ egit post mortem Ieroboam, vsquequo translatus est ad Assyrios, verum est, quòd propter illa de terra euulsus fuerit. Alioquin etiam si multo tempore post mortem Ieroboam coluissent idola, & non continuassent vsque ad tempus Regis Oseę, quando pugnauit Salmanasar cõtra Samariam, non fuissent translati de terra sua. Fuit igitur translatus populus propter peccata sua, & non Ieroboam: quia tamen Ieroboam fuit auctor istorum peccatorum populi, immo violentus introductor, & fortè si ipse non coegisset a principio Israelitas ad colendum idola, nunquàm coluissent ea, & consequenter non translati fuissent de terra sua: ideo bene dicitur, quòd translati sunt propter peccata Ieroboam, & sic dicitur hic in litera, sic etiam sequenti libro, cap. 17. Cum ponitur causa translationis Israel ad Assyrios dicitur: Separauit enim Ieroboam Israel a Domino, & peccare eos fecit peccatum magnum, & ambulauerunt in vniuersis peccatis Ieroboam, non recesserunt ab eis vsquequo auferret Dominus Israel a facie sua, sicut locutus fuerat in manu Prophetarum. *Quia fecerunt sibi lucos, vt irritarent Dominum.* Idest, Fecerunt sibi altaria, & apud illa plantauerunt arbores condensas, vt esset locus vmbrosus, & talia loca vocantur luci, quasi luce carentes, vel lucus de luceo luces per antiphrasin, quia non lucet cum sit opacus, vel vmbrosus. Et ista erat consuetudo altarium apud Gentiles ad vacandum libidini, vt sequenti cap. declarabitur. Israelitæ autem constituerunt altaria multa in locis vmbrosis ad colendum ibi idola, secundum ritum Gentilium, & istud Deus maxime abominabatur. Et dicitur vt irritarent Dominum, idest, prouocarẽt eum ad iram, scilicet, quia sequebatur necessario Deum prouocari ad iram Israelitis facientibus lucos. *Et tradet Dominus Israel.* Scilicet, In potestatem Assyriorum, vt transferatur in terram ipsorum. *Propter peccata Ieroboam.* Non propter peccata, quæ ipse fecit, sed propter illa, quæ Israelitas agere docuit, vel induxit, aut compulit, vt supra declaratum est, & istud sonat litera sequens, scilicet, *Qui peccauit, & peccare fecit Israel.* Scilicet, Ieroboam peccauit, quia ipse vitulos fecit aureos, & eos primo coluit: fecit autem peccare Israel, inquantum ad peccandum compulit, & hãc consuetudinem postea secuti Israelitæ meruerunt transferri de terra sua.

Prophetia de translatione Israel, an potuerit esse falsa. Et præcognitio Dei an auferat libertatem nostram. Quæst. XXX.

QVAERETVR quomodo Deus dixit, quòd Israelitæ euellerentur de terra sua trans flumen. Nam videtur, quòd ista prophetia poterat esse falsa, quia Deus non disposuerat Israelitas trãsferre de terra sua pro solis peccatis, quæ facerent tempore Ieroboam, sed pro illis, quæ facturi erant postea vsque ad tempus Oseæ, qui fuit vltimus Rex Israel, vt supra declaratum est. Poterat ergo esse, quòd Israelitæ conuerterentur ab idolatria sua ad cultum Dei, & non trãsferrentur ad Assyrios, essetque Prophetia falsa. Respondendum, quòd ista prophetia poterat intelligi secundum merita, & dispositionem eorũ, contra quos dicebatur, & quia dicebatur contra Israelitas, qui tunc merebantur secundum peccata sua transferri de terra, dictum est, quòd transferrentur: si tamen ipsi conuerterentur, mutaretur dispositio eorum, & non mererentur transferri, & consequenter non eijcerentur de terra: & quamquam non eijcerentur non esset prophetia falsa, quia illa non significabat absolute, quòd Israelitæ transferendi essent in terram Assyriorum, sed quòd transferrentur si manerent in illa dispositione. Aliter potest dici, quòd diceretur ista prophetia secundum firmam Dei sententiam, & tamen non ob hoc esset falsa, quia licet Israelitæ poterant conuerti, & Deus hortabatur eos per Prophetas, vt cõuerterentur, vt patet sequenti libro, cap. 17. Sciebat, quòd non conuerterentur, & sic verum esset infallibiliter, quòd transferrentur de terra. hoc autem Deus certissimè sciebat, ac si iam esset. Sed obijcietur, quòd adhuc non stet, quia dato, quòd Israelitæ non conuertendi essent ad Dominum, & ob hoc futura esset vera prophetia, tamen poterant conuerti, & sic poterat esse falsa prophetia. Nam sicut data conuersione eorũ, actualiter dabatur falsitas actualis prophetiæ: ita data possibilitate cõuersionis, dabatur possibilitas falsitatis propositionis. Et tamẽ ea, quæ Deus dicit, & asserit non solum nõ debent esse falsa, sed etiã debent esse talia, quæ non possunt esse falsa. Si autem dicas, quòd ista prophetia dicta secũdum firmam Dei sententiam, nec futura erat falsa, nec etiam poterat esse falsa, dabitur necessariò, quòd Israelitæ non possent conuerti ad Dominum; & sic tolleretur libertas arbitrij propter prophetiam Dei. Et hoc est, q̃ multi conque-

conqueruntur, scilicet, q̃ præcognitio Dei auferat libertatem nostram. Dicendum, q̃ ista prophetia dicebatur f̃m dispositionem, & merita Israelitarum: ideo poterat mutari, & tñ non est incõueniens aliquod cõcedi illam dictam fuisse f̃m firmam Dei sententiam, sicut multæ aliæ dicuntur. Et dicendũ tunc, q̃ impossibile erat istam esse falsam, & tñ nõ cogebantur Israelitæ manere in cultu idolorũ, sed poterant libere conuerti. Quomodo autẽ stet omnimoda libertas cũ prophetia Dei, significante peccata aliquorum permansura esse vsque ad finem, declaratum fuit satis in quadam qõne magna de præsciẽtia Dei, circa finem eius, quam posuimus, Iosue 11. *Surrexit itaque.* Hic ponitur tertium huius partis, in quo puer moritur, & dicitur. *Surrexit itaque vxor Ieroboam.* Scilicet, De domo Ahiæ Prophetæ, quia iam prænunciata fuerant omnia, de quibus quærere voluerat, & multo plura. *Et abijt, & venit in Tersa.* Tersa est ciuitas, in qua tunc morabatur Ieaoboam, & ibi erat sedes regni, omnesque reges Israel habebant sedem regni in Tersa, vt patet de rege Baasa, sequenti cap. De quo dicitur, quòd regnauit viginti quatuor annis in Tersa, infra 16. Dicitur, quòd regnauit Ela filius Baasa in Tersa super Israel. Hoc autem fuit quousque ciuitas Samariæ nobilitata fuit, quando dicitur, q̃ ædificata fuit in monte Somer, infra 16. Nam ex eo tempore fuit sedes omnium regum Israel in Samaria. Nunc autem erat in Tersa, & ibi mortuus est filius Ieroboam. *Cumque ingrederetur limen domus puer mortuus est.* Intelligitur istud de ingressu vxoris Ieroboam in portam vrbis, & non in portam domus suæ: quia Ahias dixerat. In ipso introitu pedum tuorum in vrbem morietur puer. Ideo quando accessit ad vrbem mortuus est. Si autem velimus intelligere hic de limine palatij regalis, dicetur, q̃ puer mortuus est, idest, mortuus iam erat. *Et sepelierunt eum.* Scilicet, In honore regio, quia erat filius regis, & fit mentio, quòd sepultus est ad differentiam aliorum descendentium de Ieroboam, quia nullus illorum sepultus est, vt patet supra. *Et planxit illum omnis Israel.* Faciendo planctum solennem, sicut solet fieri pro filijs Regum. *Iuxta sermonem Domini, quem locutus est in manu Ahiæ Prophetæ.* Scilicet, Deus dixerat per Ahiam, q̃ iste moreretur illico, vt accederet vxor Ieroboam ad ciuitatem, & quòd sepeliretur, & plangeretur a toto Israel, vt patet supra, & sic factum est. *Reliqua autem verborum Ieroboam.* Scripta fuerat historia Ieroboam incompletè: ideo remittitur hic ad alios libros, in quibus plenè habetur ista historia. *Quomodo regnauit.* Scilicet, De modo regni sui, qualiter se habebat ad subditos, & si statuebat inter eos aliquas leges bonas, vel malas pro communicatione politica. *Et quomodo pugnauit.* Istud est bellum, quod habuit cum Abia rege Iuda filio Roboam, in quo perierũt de Israelitis quingenta millia virorum: de quo 2. Paralipomenon 13. *Ecce scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel.* Scilicet, Hic non sunt completè scripta, sed ibi habentur plenissimè.

Quis est liber verborum dierum regum Israel, & quare non habetur in canone. Quæst. XXXI.

QVAERETVR quis est liber iste verborum dierum regum Israel. Aliqui dicunt, quòd iste sit liber Paralipomenon, & inducunt ad hoc, quia ista historia habetur in 2. Paralipom. cap. 13. Item patet ex nomine libri: quia in Hebræo vocatur liber ille Dibrehaiamim, quod interpretatur verba dierum. Sed dicendum, q̃ non liber iste Paralipomenon. Primo patet, quia iste liber allegat librũ verborũ dierum regum Israel: ergo oporte, tquòd prius scriptus esset, quàm ille, & tamen liber Paralipomenon scriptus fuit post istum, eo q̃ ille fuit solũ ad supplendum ea, quę minus habebãtur in libris alijs historicis sacræ scripturæ, & principaliter ad supplendũ ea, quæ deficiebant in Genesi, & in libris Regum: quod apparet, quia sigs diligenter inspiciat librũ Paralipomenon, reperiet, vt cõmuniter, q̃ ea, quæ non habentur hic scribuntur ibi: & ea, quę habentur hic, subticetur ibi, si tñ ille liber fuisset factus ante istũ contineret historiam absolutam, nõ respiciendo principaliter ad supplendum ea, quæ deficiunt hic, ergo non est liber Paralipomenon liber dierũ Regum Israel. Item patet hoc ex nomine, quia Paralipomenon est nomen Grẽcum, & est genitiui casus pluralis numeri, & interpretatur omissorũ, vel relictorum, scilicet, quia ibi agitur de omissis, vel relictis in istis libris Regum, & in alijs prioribus: ergo fuit liber Paralipomenon post libros Regum, & sic non potest in illis allegari. Item patet hoc, quia infra 15. dicitur de Rege Nadab, q̃ reliqua sermonũ eius scripta sunt in libro dierũ Regũ Israel. Idem etiam dicitur infra 16. de Rege Ela, & de Zambri, & de Amri, q̃ reliqua verborũ suorũ scripta sunt ibi, & tñ in toto libro Paralipomenon nulla fit mentio de Nadab, & Ela, & Zambri, & Amri. Nam cum dicatur de Ieroboam trãsitur ad Baasa omisso Nadab, & de Baasa transitur ad Achab omissis Ela, Zambri, & Amri, vt colligitur 2. Paralipomenon, a cap. 13. vsque ad 18. Ergo non est ille liber verborum dierum Regũ Israel. Item patet efficacissimè: q̃ in libro Paralipomenon allegatur liber verborum dierum Regum Israel, vt patet 2. Paralipomenon 33. cum dicitur: Reliqua gestorum Manasse, & obsecratio eius ad Deũ cõtinentur in sermonibus Regum Israel. Idem patet de Rege Iosia 2. Paralipomenon 35. f. Reliqua sermonũ Iosiæ, & misericordiarũ eius scripta sunt in libro Regum Iuda, & Israel. Non est igitur iste liber Paralipomenon, sed aliquis alius. Et dicendum, q̃ ab aliquo Propheta historico diligenter enarrata sunt omnia opera Regum Israel, non omittendo aliquid de historia, & ibi plenissimè continebantur gesta cuiuslibet Regis Israel; & quia liber ille erat authenticus inter Hebræos, & fuerat scriptus ante istum librum, Ieremias, quando scripsit istum librum Regum, summatim tangens gesta illorum, & passiones, quantum ad illa, quæ custoditam, vel non custoditam legem Domini concernebant, ne putaretur plenam omnium gestorum scripsisse historiam remittit pro his, quæ non habentur hic ad librum illum. Sic enim patet de Gad Propheta, qui fuit tempore Dauid, & descripsit sigillatim, & distinctè omnia opera eius, & etiam historias omnium Regum terrę, qui fuerunt contemporanei Dauid: & quia ille liber erat authenticus, allegauit eum Ieremias. 1. Paralipomenon vltimo. Alter potest dici, quòd temporibus Regum Israel scribebantur gesta cuiuslibet anni in libris, qui vocantur annales apud nos: & apud Hebræos vocantur chronici, & tunc colligebantur omnia annalia sub omnibus Regibus: & inde fiebat liber vnus: & isto modo liber collectus ex omnibus annalibus Regum Israel vocabatur liber dierum Regum Israel: & iste erat copilatus tempore Ieremiæ, ideo allegauit eum. Erat autem liber authenticus, quia fortè erat scriptus ab aliquo Propheta, ideo allegatur hic; quia in sacra scriptura non licet allegari aliquid, cuius veritas non sit firma. Item patet, quia sicut liber verborum dierum Regum Iuda non est in sacra scriptura, & allegatur hic: ita liber verborum Regum Israel allegabitur, hic licet, non sit in sacra scriptura. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd quamquam bellum, quod hic omissum est de gestis Ieroboã, habeatur in libro

libro Paralipomenon non ſequitur, quòd ille ſit liber verborum dierum Regum Iſrael, ex cauſis ſupra aſſignatis, maxime, quià licet ibi habeatur iſtud bellum, tamen non habetur quomodo regnauerit. Hic autem temittitur ad librum illum, in quo continetur bellum Ieroboam, & quomodo regnauit: ergo nõ eſt liber Paralipomenon. Ad ſecundum dicendum, q̃ vocatur liber Paralipomenon apud Hebræos Dibrehaiamim, quod interpretatur verba dierum: nõ q̃ ille ſit liber verborũ dierum Regũ Iuda, vel Iſrael, ſed vocatur ſic, quia eſt liber hiſtoricus: in omni enim libro hiſtorico continẽtur verba dierum, ſ. geſta temporum, ideo hiſtoriæ vocantur chronicæ, quod interpretatur temporum geſta, & ſic etiã iſte liber Regum poterat vocari verba dierum. *Dies autem quibus regnauit Ieroboam vigintiduo anni ſunt.* Scilicet, Ieroboam regnauit ſolum vigintiduo anni, & ſic regnauit quinque annis pluſq̃ Roboam, qui regnauit ſolum decem, & ſeptem annis. *Et dormiuit cum patribus ſuis.* Scilicet, Mortuus eſt morte naturali, quam ſignificat dormitio: non enim fuit occiſus, ſicut filij ſui, nec etiam mãſit inſepultus, ſicut illi, ſed ſepultus eſt in honore Regio: cum filius eius ſuccederet ei in regnum pacifice, & poteſtas reſideret, tunc penes domũ Ieroboam. *Regnauitque Nadab filius eius pro eo.* Scilicet, Suſceptus eſt in Regem a populo: quia tunc non habebat populus exoſos filios Ieroboam. *Porro Roboam.* Hic ponitur ſecundum principale huius capituli, ſ. Roboam conditio, in quo reuertitur ſcriptura ad narrandum de Regno Iuda. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur Roboam præuaricatio: ſecundo eius punitio ibi. *In quinto anno.* Circa primum dicitur. *Porro Roboam, filius Salomonis regnauit in Iuda.* Iam iſtud dictum fuerat ſupra 12. Quia tamen enarrauerat in duobus capitulis iſtis ſemper de Ieroboam Rege Iſrael, & nunc vult enarrare de Roboam Rege Iudæ, incipit quaſi de nouo, dicens, quòd Roboam filius Salomonis regnauit in Iuda. *Quadraginta, & vnius anni erat cum regnare cœpiſſet.* Erat enim iam iſte vir magnæ ætatis, quando cepit regnare, eo quòd pater ſuus regnauit multo tempore, ſcilicet, quadraginta annis, ſupra 11.

Roboam Regis cõditio.

Quomodo potuit Salomon, quando mortuus eſt, habere filium quadraginta, & vnius annorum. Quæſt. XXXII.

QVAERETVR, quomodo potuit Salomon habere filium tantæ ætatis, quando mortuus eſt, quia Salomon regnauit ſolum quadraginta annis, ſupra 11. Et filius ſuus erat quadraginta vnus annorum, quando cepit regnum mortuo Salomone: ergo oportuit gigni, & naſci Roboam, anteq̃ Salomon regnaret ſaltem anno vno: & tamen Salomon accepit vxorem, poſtquàm factus eſt Rex, ſupra 3. Scilicet, Confirmatum eſt Regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus eſt Pharaoni Regi Aegypti. Dicendum, quòd ibi dicitur de filia Pharaonis, quam accepit Salomon in vxorem, poſtquàm cœpit regnare: Roboam tamen non erat filius filiæ Pharaonis, ſed filius Naama Ammanitide, vt patet infra in litera: ideo potuit accipere iſtam in vxorem, antequàm regnaret. Sed obijcietur, quòd Salomon acceperit prius in vxorem filiam Pharaonis, quàm aliquam aliam, quia non fit mentio, quòd habuerit aliquam vxorem ante iſtam, ideo licet Roboam natus ſit de alia muliere, illa accepta fuit in vxorem a Salomone poſt filiam Pharaonis. Reſponderi poteſt dupliciter. Vno modo, quòd Salomon acceperit filiam Pharaonis in principio Regni ſui, ſcilicet, poſt mortem Dauid. Nam licet aliquanto tempore fuerit Salomon Rex viuente Dauid, non cõputatur illud tem-

F pus in Regno ſuo, ſed in Regno Dauid: deinde mortuo Dauid, acceperit in vxorem filiam Pharaonis in primo anno Regni ſui, & ſimul quaſi acceperit Naama Ammanitidem matrem Roboam, & illa peperit ante finem eiuſdem anni Roboam, & tunc Salomon regnauerit quaſi quadraginta vnis annis: & tamen ſcriptura computauerit quadraginta ſolum, eo quòd iſti erant completi. In annis autem Roboam computauerit annos incompletos, ſcilicet, quòd a natiuitate Roboam vſque ad mortem Salomonis fuerint quadraginta anni, & duo, vel tres menſes: & ſcriptura voluerit computare hic annum incompletum pro completo, & ſic fuerint anni quadraginta, & vnus, maximè, quia cũ in coronatione Roboam fuerit im-

G pedimentum, vt patet ſupra 12. Forte non fuit conſtitutus in Regem, niſi poſt aliquot menſes a morte Salomonis, & tunc eſſet quaſi quadraginta, & vnius anni. Iſtud autem eſt, vt ſaluetur poſitio quaſi communis, ſ. q̃ filia Pharaonis fuerit prima vxor Salomonis, & quòd Salomon non accepit aliquam vxorem ante regnum. Aliter poteſt dici non ponendo tot præſuppoſita, ſcilicet, quòd Salomon accepit filiam Pharaonis in vxorem, poſtquàm cepit regnare, & quòd non fuit illa prima vxor ſua, ſed quòd acceperit aliam vxorem, vel alias, antequàm regnare inciperet, ſcilicet, viuente Dauid, & vna iſtarum fuerit Naama Ammanitis, de qua ſuſcepit Roboam, antequàm eſſet Rex: & ſic in morte Salomonis potuit eſſe Roboam quadra-

H ginta, & vnius anni, & iſtud aliqui volunt. Sed obijcietur, quomodo fit mentio primo de filia Pharaonis, q̃ illam acceperit in vxorem, ſupra 3. Et nondum facta erat mentio de aliqua. Sic etiam ſupra 11. ponitur prius filia Pharaonis. Item, quia Canticorum 6. Vbi ponuntur vxores, & concubinæ Salomonis, ponitur vnica electa, & illa eſt filia Pharaonis, quaſi illa ſit ſola vxor. Reſpondendum eſt, quòd non fuit illa prima vxor, tamen fit mentio de ea, priuſquàm de alijs, quia Salomon habuit eam ſemper in maiori ſtatu, quàm omnes alias vxores ſimul. Nam ei fecit domum magnificam, ſupra 7. Et nulli aliarum, nec omnibus ſimul legitur feciſſe domum. Sed tunc dicetur cur hoc fuit? nam non vſ cauſa, niſi quia iſta prius accepta fue-

I rit in vxorem, quàm cæteræ: & ex hoc quaſi ipſa ſola fuerit vxor. Dicendum, quòd non fuit propter hoc, ſed quia iſta fuit vxor maioris ſtatus, quàm acceperit Salomon: quia aliæ, vel non erant filiæ Regum: vel ſi erant, aliquæ illarum filiæ Regum, erant patres earum reguli, comparando ad Pharaonem Regem Aegypti, qui erat Rex potentiſſimus propter latitudinem regni ſui, quod non erat in alijs Regibus. *Et decem, & ſeptem annis regnauit in Ieruſalem.* Partium fuit regnandi tempus, & breuis vita, ſcilicet, quinquaginta octo annorum. *Ciuitate quam elegit Dominus, vt poneret nomen ſuum ibi.* Sedes Regni Roboam fuit in Ieruſalem, quam Dominus elegerat ad ponendum ibi nomen ſuum, ideſt, ad hoc, quòd fabricaretur ei ibi templum,

K in quo coleretur nomen ſuum. Sic patet 2. Paralipomenon 6. Scilicet, Elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meũ in ea. *Et omnibus tribubus Iſrael.* Ideſt, Elegi Ieruſalem inter omnes ciuitates tribuum Iſrael, quia non fuit in omnibus tribubus Iſrael aliqua ciuitas, quæ placeret mihi ad ponendum nomen meum in ea, niſi Ieruſalem. *Nomen autem matris eius Naama Ammanites.* Ideſt, nomen matris Roboam fuit Naama, quæ vocatur Ammanites, ideſt, de terra Ammon: aliquando enim vocantur Ammonitides, & aliquando Ammanitides: ſed idem ſignatur. Ob hoc autem Salomon coluit Moloch idolum Ammonitarum, quia diligebat Naama vxorem ſuam, de qua ſuſceperat Roboam cum nullum alium filium haberet, ſed ſolum duas filias,

filias, quas dedit duobus præpoſitis, vt patet ſupra 4. *Et fecit Iudas malum coram Domino.* Ideſt, Totum regnum Iuda, quod comprehendebat tribum Iuda, & Beniamin fecit malum declinando ad idola, ſicut declinauerant decem tribus. *Et irritauerunt eum.* Scilicet, Prouocauerunt ad iram in idolatria ſua.

A

An ſit contradictio hic, & in Paralipomenon. Quæſt. XXXIII.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, quòd peccauerunt viri de regno Iuda, quia 2. Paralipomenon 11. dicitur, quòd Sacerdotes, & Leuitæ, & omnes, qui habebant deſiderium cultus diuini, venerunt ad Roboam, & conſortauerunt regnum eius, & ambulauerunt in vijs Dauid. Reſpondendum, quòd regnum Iuda cum rege ſuo Roboam a principio fuit in cultu Dei, ſcilicet, quia mox, vt decem tribus conuerſæ ſunt ad colendum vitulos aureos inductæ, & quaſi coactæ a Ieroboam, ipſi viri Iuda, qui erant hoſtes Ieroboam deteſtantes illum, cum eſſet hoſtis eorum conati ſunt facere contrarium, nõ recedendo a Domino, ſed inſiſtendo cultui eius. Iſtud etiam fuit ad reconciliandum ſibi viros de regno Ieroboam. Nam in principio regni Ieroboam fabricatis vitulis multi de populo, qui habebãt intentionem ad Deum, venerũt ad regnum Iuda, quia erat ibi templum, & Roboam cum viris ſuis, vt attraherent ad ſe multitudinem regni Ieroboam, colebãt tunc Domi-

C num: poſtea autem declinauerunt ad idola. Durauit autem iſte cultus Dei tribus annis in regno Iuda, vſquequo eſſet regnum confirmatum, & recõciliarentur multi de regno Ieroboam: poſtea vero Roboam declinauit, quia ſolum erant boni Iſraelitæ in neceſſitate. De hoc 2. Paralipomenon 11. Scilicet, De cunctis tribubus Iſrael quicunque dederant cor ſuum, vt quærerent Dominum, venerunt in Ieruſalem ad immolãdas victimas, & roborauerũt regnum Roboam per tres annos. Deinde cap. 12. dicitur, Cum corroboratum fuiſſet regnum Roboam, dereliquit legem Domini, & omnis Iſrael cum eo. Hic autem fit mentio de tempore illo, quo cęperunt viri de regno Roboam declinare ad idola: & iſtud fuit in quarto anno D regni Roboam, & non fit hic mentio de tempore, quo bene ſe habuit regnum Iuda, quia hic ſcriptura vult ponere pœnam inflictam in regno Roboam: & quia ad pœnam debet præcedere culpa, ſatis fuit deſcribi culpam Roboam, & regni ſui, non deſcribendo bona, quæ egerunt a principio regni per tres annos. *Super omnibus, quæ fecerant patres eorum.* Poteſt accipi ſuper pro in, ſcilicet, quòd offenderunt iſti Dominum in omnibus, in quibus offenderũt patres ſui. Vel poteſt accipi pro ſuper, comparando, ſcilicet, offenderunt iſti Deum pluſquàm patres ſui. Et iſte eſt ſenſus literæ. *In peccatis ſuis, quæ peccauerant.* Ideſt, Irritauerunt Deum per peccata ſua, quia Deus nimis iratus eſt, cum iſti peccarent in idolatria.

Quomodo regnum Iuda declinauit ad idola.

Quomodo viri Iuda peccauerunt pluſquàm patres eorum. Quæſt. XXXIIII.

QVAERETVR quomodo iſti peccauerunt pluſquàm patres ſui, & an peccauerunt pluſquàm viri de regno Iſrael. Reſpõdendum, quòd patres iſtorum vocantur prædeceſſores ſui: ideo illi, qui erant in regno Iuda non dicebantur patres virorum regni Iſrael, nec è contrario: ſed vocabantur patres illi, qui fuerunt ante tempora illa, qui aliquando coluerunt idola, ſcilicet, illi, qui fuerunt temporibus Iudicum, vt colligitur ex proceſſu totius libri Iudicum. Iſti autem, qui erant in regno Roboam peccauerunt pluſquàm anteceſſores, eo quòd repererunt plures cæremonias idolatriæ, quàm priores. Et iſtud erat, quia Iſraelitæ addiſcebant cultum idolatriæ a gentibus; & tamen gentes quotidie augebant cæremonias idolorum in ſacrificijs, & alijs ritibus; ideo etiam Iudæi ſuſcipiebant quotidie nouas cæremonias. Quanto autem plures cæremoniæ adhiberentur in cultu idolorum, & quanto cum maiori honore colerentur, tanto Deus magis offendebatur. Item offenderunt iſti Deum, pluſquàm prædeceſſores ſui, quia iſti poſuerunt effeminatos in terra, vt patet infra; tempore autem prædeceſſorum ſuorum non leguntur fuiſſe effeminati: iſtud tamen erat grauiſſimum peccatum.

B

Cum autem dicitur an peccauerunt grauius iſti, quàm viri de regno Iſrael. Dicendum, quòd grauius peccauit Ieroboam, quàm Roboam, & quàm quilibet de regno Iudæ, eo quòd nullus coegit aliquos ad idolatriam, niſi Ieroboam. De viris autem Iudæ comparando ad viros Iſrael, dicendum, quòd a principio plus peccabant viri Iudæ, quàm viri Iſrael: eo quòd viri de regno Iudæ, nullo iubente, aut cogente idola coluerunt, viri autem de regno Iſrael coacti fuerunt, vel quaſi coacti ad colendum vitulos, ſupra 12. Poſtea tamen cum Iſraelitæ cęperunt ſponte colere idola, plus peccabant Iſraelitæ, quàm viri Iudæ, eo quòd viri Iudæ quamquam colerent aliquando idola, tamen non omnino relinquebant Do-

C minum: viri autem Iſrael deſeruerunt Deum toto corde, & nunquam faciebant cæremonias cultus diuini, ſed ad idola ferebantur.

Grauius peccauit Ieroboã q̃ Roboã

Ædificauerunt enim, & ipſi ſibi aras, & ſtatuas. Non ſolum viri Iſrael ædificauerunt aras, ideſt, altaria, ſed etiam viri Iuda; faciebant etiam ſtatuas ad colendum illas ſicut gentes. *Et lucos.* Ideſt, Fecerunt ſibi loca vmbroſa præ multitudine arborum, declinantes ad faciendum altaria, vbi luci erant: vel de nouo plantabant arbores in circuitu altarium: & illę arbores vocabantur lucus, quia luce carebant. De hoc patet Deuteronom. 16. Scilicet, Non plantabis lucum, & omnem arborem, iuxta altare Domini Dei tui. *Super omnem collem excelſum.* Ideſt, In cacumine montium conſtituebant altaria. Iſtud erat ad maiorem venerationem, quia loca illa alta videntur eſſe maioris religionis, quàm loca infima, vel plana: vel fortè conſtituebantur ibi aræ, vt a longe viderentur, & ex quocunque loco poſſet homo venerari illas, ſicut conſueuerunt homnies a longe videntes Eccleſias, cum primum eas viderint inclinare ſe coram illis. Sic enim Dauid faciebat, quia quando veniebat ad verticem montis Oliueti, quia ex loco illo apparebat domus, in qua erat arca, conſuetus erat inclinare ſe, & orare ex eodem loco præcedenti lib. cap. 15. *Et ſubter omnem arborem frondoſam.* Ideſt, Conſtituebant aras ſub quacunque arbore, habente multos ramos, & extendente illos in latum ad faciendum vmbram; nam ibi erat locus religionis, quia Gentiles arbores conſecrabant Dijs. Vnde quercus Ioui ſummo Deorum conſecrata erat, eo q̃ de illa teſtimonio Gentilium homines primo cibum acceperint, ſic ait Iſidorus in Etymologijs. Et ſic erat de alijs arboribus, quæ conſecrabantur varijs Dijs, & ſub illis in religionem conſtituebant altaria, quaſi grata Dijs. Etiam fiebat hoc propter vmbras arborum: quia ſub illis aptus locus erat libidini pro ſacrificijs Priapi, de quibus ſequenti cap. dicetur. *Sed & effeminati fuerunt in terra.* Ideſt, Non ſolum coluerunt idola, ſed etiam addiderunt aliud malum grauiſſimum, quia poſuerunt effeminatos in terra.

E

Quid erant isti effœminati, qui erant tempore Roboam. Et quòd terræ qualitas inclinat ad Sodomiam. Quæst. XXXV.

Effœminatus, qs dicitur.

QVæretur quid essent isti effœminati. Respondendum, quòd effœminatus dicitur vir factus, vt fœmina: hoc autem contingit multipliciter. Nam si quis castretur, effœminatus dicitur, eo quòd impotens sit gignere, sicut vir, sed habet impotentiam fœmininam. Dicitur etiam quis turpiter effœminatus, si vt fœmina cognoscatur. Primo modo aliqui putant, quòd erant effœminati, idest, castrati, positi in cæremonijs cultus cuiusdam Deæ; & hoc dicit Nicolaus. Pro quo sciendum, q̃ apud Gentiles erat quædam Dea, quæ vocabatur Cybeles, vel Berecyntia, & multis alijs nominibus; ista enim vocabatur mater Deorum, & habebat sacerdotes castratos, & in reuerentiam illius multi se castrabãt: de quo Ouidius in lib. Fastorum. De istis sacerdotibus putatur, q̃ fuerint aliqui tempore Iudæorum, scilicet, quia illi in reuerentiam istius Deæ castrauerunt filios suos, sicut in reuerentiam idoli Moloch cremabant illos. Sic enim Manasses lustrauit filium suum per ignem, sequenti lib. cap. 21. Et de hoc prohibebat Deus, q̃ nullus daret de semine suo idolo Moloch. Leuit. 20. Aliter tamen dicendum, q̃ effœminati vocantur viri, qui cognoscuntur, vt fœminæ, s. Sodomiticè. In tantam aũt vilitatem Iudæi venerant, q̃ constituerant publica lupanaria virorum: & in hoc offendebãt nimis Deum: sic enim fuit pauloante tempus Machabæorum, vt patet 2. Machabæorum 4. cum dicitur, q̃ constituit Ephebiam in Ierusalem Simon summus sacerdos, & ausus est sub arce Sanctuarij gymnasium constituere, & optimos quosque Epheborum in lupanaribus ponere. Vocantur autẽ Ephebi pueri nondum barbati, & pulchri quos fedissimus Simon, vt obtineret summum sacerdotium a rege gentili, constituit in publicis lupanaribus, & quod deterius fuit, fecit ista lupanaria esse apud templum, & ista est sententia literæ: quia nomẽ hic positum apud Hebræos signat actum Sodomiticum, & sic super omnia peccata sua addiderunt Israelitæ hoc malum, sequentes ritum gẽtium. Etiam terræ qualitas ad hoc inclinat: nam in terra Israel sunt ciuitates Sodomorum, s. mare mortuum, vbi olim fuerunt illę ciuitates, antequàm subuerterentur a Deo: & sunt in sorte tribus Iudæ in capite in terra Moab, & Israel, & per eas transit Iordanis, ideo etiam inclinabantur ex conditione terræ. Sed maximum in his fuit praua assuetudo. Nam etiam ipsi viri ciuitatum Sodomæ nõ fuerunt principaliter inclinati ad istud vitium ex conditione terræ, sed magis ex abundantia delitiarum, & otio, vt patet Ezech. 16. s. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ. superbia saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiorum eius. *Feceruntque omnes abominationes gentium, quas attriuit Dominus ante faciem filiorum Israel.* Scilicet, Non solum mala, quæ dicta sunt fecerunt, sed etiam oĩa alia, quæ fecerunt gentes, quæ habitauerunt in terra illa ante ipsos, s. gentes Chananęorũ: illę enim erant gentes ad omnia scelera promptissimæ, & maxime in vitio carnis, non seruantes aliquem gradum, nec honorem cognationis: ideo Deus posuit, quæ erant vitia carnis, a quibus deberent abstinere Israelitæ, Leuti. 18. Et concluditur ibi, q̃ illa omnia vitia fecerunt gentes, quæ fuerũt in terra illa; ideo terra euomuit eas, & Deus attriuit ipsas. Item Deus vetuerat Israelitis imitari cæremonias gentium, Deuter. 12. dicens, Quando disperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas tu ingrederis possidendas, & possederis eas, atque habitaueris in terra earum: caue ne imiteris eas, nec requiras cæremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes istæ Deos suos, ita, & ego colam. *In quinto anno.* Hic ponitur secundum huius partis, s. peccati punitio: quia pro istis peccatis, quæ fecerat regnum Iuda, Deus misit hostes super illud, & dicitur. *In quinto anno regni Roboam.* Ex hoc patet, q̃ vno anno solum peccauerant viri Iuda, quãdo Deus misit super eos regem Aegypti: quia tribus annis secutus fuit Iuda Dominum. 2. Paral. 11. Et istud fuit incipiendo a principio regni Roboam. Con summatis aũt his annis, Roboam dereliquit Dñm. 2. Paral. 12. Et istud fuit in quarto anno regni sui: & in quinto anno venit rex Aegypti, vt patet hic, & tamen tanta fuerunt peccata facta in isto anno, q̃ merebãtur totalem destructionẽ regni, nisi Deus misertus fuisset. *Ascendit Sesac Rex Aegypti in Ierusalem.* Iste Sesac ascendit contra regnum Iuda ad destruendum illud, & prædandum: & postea sublatis thesauris domus Domini, & domus regis, recessit in terram suam.

Quomodo Rex Aegypti ascendit contra Roboam, cum videretur cognatus, vel affinis eius. Quæst. XXXVI.

QVæretur quomodo iste Rex Aegypti ascendit contra regnum Roboam: quia videtur, q̃ ipse erat cognatus Roboam, vel saltem attinebat ei aliquo modo, quia acceperat Salomon filiam Regis Aegypti in vxorem. Dicendum, q̃ iste rex Aegypti non poterat esse cognatus Roboam, quia Roboam non erat filius filiæ Pharaonis, sed cuiusdam mulieris Ammonitidis, vt patet in litera. Item dicendũ, q̃ iste rex non solum non attinebat ad Roboam aliqua cognatione, sed etiam nõ attinebat Salomoni aliqua affinitate, quia non erat iste rex Aegypti de genere illius regis, qui fuerat socer Salomonis, eo q̃ in Aegypto variantur reges per cognationes: & quodam tempore sunt reges de quadam cognatione, & alio tempore de alia: ideo iste rex non erat de cognatione regis Aegypti soceri Salomonis, ideo ascendit contra regnum Roboam. Sciendum de isto rege Aegypti, q̃ ipse ascendit contra Ierusalem cum mille, & ducentis curribus, & sexaginta millibus equitum, & cum populo multo peditum: & pugnabat cõtra ciuitates terræ Iudæ, cepitq̃ faciliter multas illarum, nec poterant viri Iuda resistere sibi, quia peccauerant Domino: ideo cognoscentes peccatum suum, doluerũt nimis, & tunc Deus misit Prophetam Semeia dicẽtem ad Roboam, q̃ quia humiliauerant se miseretur eis, & tunc Sesac non resistentibus Hebræis cepit thesauros domus Domini, & domus regis: recessitq̃ in terram suam, nõ curans de ciuitatibus, quas acquisiuerat. De isto rege Sesac ponit Iosephus 8. Antiquitatum, dicta Herodoti Alicarnassei historiographi, dicentis Sesac quinto anno regni Roboam, cum multis millibus exercituum castrametatus est: sequebantur eum currus mille ducentorum: equitum vero sexaginta millia, & quadringenta millia peditum, quorum plurimos habebat Aethiopes, & Libyas: inuadens itaque regionem Hebræorum munitissimas Roboam ciuitates, sine dimicatione detinuit: & nouissimum armatus ad Ierosolymam venit, vbi Roboam, & eius exercitus propter militiam Sesac, tenebatur inclusus Deumque rogabant, vt eis salutem, victoriamque conferret, sed non exaudiuit: sed Sesac, nec pharetras aureas dimisit, quas Dauid sumptas a rege Sephone Deo dicauerat. Dicit etiam Herodotus, quòd Iudæi subiecti fuerunt postea Gentilibus Aegyptijs, & vult, quòd Sesac irridens Hebræos, reliquerit quasdam statuas Iudæorum in terra Israel, & fecit in eis genitalia fœminina cum reliqua effigies esset virilis: & hoc ad irridendum Hebræos, tanquàm fœminas, qui se sine bello tradiderant. Cepit autem Sesac ciuitatem Ierusalem,

rusalem sine bello tradentibus eam Israelitis. Hæc autem Herodotus. *Et tulit thesauros domus Domini, & thesauros Regios.* Scilicet, Tulit aurum, & argentum, & reliquas diuitias, quæ erant in templo, in quibus non ministrabatur: ipsa autem vasa ministrationis reliquit: & hoc quia Deus inclinauit eum ad non prædandum omnia, eo quòd Israelitæ humiliati fuerant coram Deo, sic enim Pompeius superato templo Ierusalem, introiuit in illud; & tamen nihil de vasis eius inde abstulit, vt ait Iosephus 14. Antiquitatum. Etiam hoc patet, quia dicitur hic solum, quòd tulit thesauros domus Domini. Et non dicit, quòd tulit vasa: thesauri tamen dicuntur diuitiæ relictæ, quæ non proficiunt ad ministerium, sed sunt ibi ad aliquid emendum, vel faciendum de eis, quando oportuerit. Vasa autem dicuntur illa, quæ ad ministrationem pertinent. Item patet hoc efficacius, quia sequen. lib. cap. 24. dicitur, quòd Nabuchodonosor tulit tempore regis Ioacim de templo Domini omnia vasa aurea, quæ fecerat Salomon: ergo nulla vasa aurea, vel argentea tulit Sesac de templo, sed solum aurum, & argentum, quod erat in Massa, & alias diuitias, quæ non pertinebant ad ministerium templi Domini.

Sed aliquis dicet, quòd rex Sesac tulit omnia vasa argentea, quæ pertinebant ad ministrationem templi, & non tulit aliquod de vasis aureis. Sed istud ridiculum est, quia si ipse abstinuit a vasis ministerij, istud fuit propter reuerentiam Dei, & quia Deus inclinabat illum ad non tantum nocendum Israelitis, sicut dixit Propheta Semeias ad Roboam. Quia humiliati sunt non disperdã eos, daboq̃; eis pauxillum auxilij, & non stillabit furor meus super Ierusalem, per manum Sesac. 2. Paralipomenon 12. Non ergo abstineret solum Sesac a vasis aureis, sed etiam ab argenteis: quia vtraque æqualiter necessaria erant ad ministrationem templi: si verò cupiditate motus acciperet vasa argentea, neglecta religione, & timore Dei, cui dubium erat, quin potius acciperet aurea, quàm argentea, cum maioris essent valoris? immo vtraque simul acciperet, sed non accepit vasa aurea, vt probatum est, ergo nec etiam argentea. Item patet hoc, quia licet sequenti libro, cap. 24. fiat mentio solum, quòd Nabuchodonosor tulerit vasa aurea, quæ fecit Salomon: tamen primo Esdræ, cap. 1. dicitur, Quòd Cyrus Rex Persarum remisit vasa aurea, & argentea in Ierusalem, quæ inde tulerat Nabuchodonosor. Et nominantur ibi, quæ erant vasa argentea, & quæ aurea. Item patet distinctio supra data de thesauris, & vasis: & etiam quòd Nabuchodonosor tulerit vasa tam aurea, quàm argentea de templo. 2. Paralipomenon vlti. Scilicet, Vniuersaque vasa domus Domini tam maiora, quàm minora, & omnes thesauros templi, & regis, & principum transtulit in Babylonem. Non accepit ergo nunc Sesac aliquid de vasis domus Domini, sed solum thesauros, qui non erant ad ministrandum in templo. Vocantur autem thesauri domus regis omne aurum, & argentum, & lapides pretiosi, quos congregauerat Salomon: quia nullus tempore suo tam diues erat inter reges, vt patet supra 3. & 10. Et istum finem habuerunt thesauri Salomonis: nam portati fuerunt in Aegyptum, & mansit Roboam pauper, & postea omnes reges Iuda. Hoc enim est, quod conquerebatur Salomon de miseria conditionis humanæ, scilicet, quòd ipse laborabat congregando diuitias, & nesciebat an relicturus esset post se sapientem hæredem, vel stultum, qui eas destrueret, Ecclesiastes 2. Accidit autem ei, quòd cùm esset sapientissimus propter suam nequitiam, dedit ei Deus hæredem insipiẽtem, qui prius stultitia sua perdidit fere totum regnum respõdendo insipienter populo, supra 12. Postea vero iniquitate sua, quia malè se ad Deum habuit, perdidit nimios thesauros patris sui, qui translati sunt in Aegyptum ad hostes suos: vere ergo frustra laborabat Salomon, congregando diuitias nimia solicitudine: & licet ipse hoc dixerit, tamen peruertente passione, non bene illud considerauit. *Et vniuersa diripuit.* Scilicet, Vniuersos thesauros domus Domini, & vniuersus thesauros regis. *Scuta quoque aurea, quæ fecerat Salomon.* Nominantur ista scuta specialiter inter thesauros, quia ista scuta ostentabant maxime gloriam Salomonis, & Roboam: erant enim ducenta scuta de auro purissimo, & trecentę peltæ. supra 10. cap. Habebat enim quodlibet scutum operimentum de laminis aureis purissimis: erantque in quolibet scuto sexcenti sicli de auro, & in qualibet pelta trecentæ minæ de auro. Ista autem scuta dabantur scutarijs, qui excubabant ad ostium domus regis: & quando rex ibat ad templum, vel ad alium locum, præcedebant eum ducenti viri, ferentes ista scuta aurea, in quo ostendebatur magna gloria diuitiarum Salomonis: & ob hoc de istis fit mentio specialius, cum etiam certum sit, quòd peltæ aureæ ductæ fuerint a rege Sesac, quia nihil reliquit in thesauris regis. *Pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea.* Potest intelligi, quòd essent ærea, idest, æneа, scilicet, de metallo fulgenti ad colorẽ auri: maxime si essent de ære Corintho, quod mixtionem habet cum auro, & argento, de quo declaratum est supra 7. Vel erant ærea, idest, de calibe, & cum nimis essent polita, fulgebant obiectis sibi radijs alicuius luminis. Fecit autem scuta ista Roboam, ne videretur omnino cadere a gloria priori, qa prius cõsueuerat coram se ducere viros ducentos, cum scutis illis aureis: ideo nunc voluit, vt præirent eum cum scutis æreis, cum non possent habere aureos, nec argenteos. *In manu ducum scutariorum.* Idest, Dedit ista scuta ducibus scutariorum. Vocabantur autem scutarij ducenti viri, qui ferebant scuta coram rege, & isti habebãt super se principes, quibus commissa erat cura scutorum, & illi tradebant ea scutarijs. Vel vocantur scutarij omnes custodes domus regis, qui sic vocantur, quia scutis, & alijs armis protecti erant propter timores nocturnos, & vt melius custodirent. Sic dicitur Canti. 3. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel: omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: vniuscuiusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos. Isti autem custodes Roboam erant multi, & habebant super se duces, quibus commissa erãt scuta, & ipsi dabant illa, quibus volebant de custodibus ad ferendum coram rege. *Eorum qui excubabant ante ostium domus regis.* Idest, Isti scutarij erant, qui per noctem vigilabant armati ante portas domus regis. *Cumque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea, qui præeundi habebant officiũ.* Idest, Quando egrediebatur rex de domo sua ad eundum in templum, portabantur ista scuta ab illis, qui habebant officium portandi, vel quibus commissum erat a ducibus scutariorum. *Et postea reportabant ad armamentarium scutariorum.* Scilicet, Quando ibat rex ad templum, & redibat, præcedebant eum isti scutarij: quo expleto reducebantur ad armamentarium scutariorum, i. ad locum, in quo reponebantur arma vigilũ, & custodum Salomonis, & Roboam. Erat autẽ istud armamẽtarium in domo saltus Libani, vt patet supra 10. & 2. Paralip. 9. s. Quòd posuit ibi Salomon scuta aurea, & peltas aureas. *Reliqua autem sermonum Roboam, & omnia, quæ fecit.* Hic remittitur pro residuo historię Roboam: nam hic non plenè descripta est. Et sic ponuntur in alio libro omnia facta eius omissa hic, & omnia dicta. *Ecce scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda.* Scilicet, Ibi plene scripta sunt.

Nota de miseria hois, cõgregãtis diuitias.

Quis liber fuit iste verborum dierum Regum. *Quæst.* XXXVII.

QVAERETVR quis liber fuerit iste. Aliquis poterat dicere, quòd iste esset liber Paralipomenon ex eodem motiuo, ex quo dicebatur, quòd ille esset liber dierum Regum Israel, nam in Hebræo liber iste vocatur Dibrehaiamim, i. verba dierum: quod non magis intelligitur de verbis dierum Regum Israel, quàm de verbis dierum Regum Iuda. Sed dicendum, quòd non fuit liber Paralipomenon, liber verborum dierum Regum Iuda: quia hic remittitur pro residuis gestis Roboam ad librum verborum dierum Regum Iuda: & tamen ista gesta non habentur in Paralipomenon, quia ibi non ponitur plusquam hic de gestis eius, vt patet 2. Paralipomenon 11. & 12. Ergo nõ est ille liber verborum dierum regum Iuda. Item patet hoc de rege Asa, sequenti cap. Vbi dicitur, quòd reliqua verborum Asa habentur in libro verborum regum Iuda: & tamen in Paralipomenon non habentur, nisi ea, quæ habentur sequenti cap. Præter hoc, quòd ibi quodlibet istorum scribitur latius, vt patet 2. Paralipomenon 14. & 15. & 16. Item patet efficacius, quia in Paralipomenon allegatur liber Verborum dierum regum Iuda: ergo non est idem cum Paralipomenon. Patet hoc, quia 2. Paralipomenon 16. dicitur: Opera autem Asa prima, & nouissima scripta sunt in libro regum Iuda. Item patet de rege Iosia. 2. Paralipomenon 35. Scilicet, Reliqua sermonum Iosiæ, & opera illius prima, & nouissima scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda, & Israel. Dicendum igitur, quòd iste liber non est in Sacra scriptura, nec vnquam fuit inter libros Sacræ scripturæ, sed est quidam liber historicus. Poterat autem dupliciter scribi: vno modo, quòd aliquis Prophęta scriberet istum librum, diligenter enarrando omnia gesta Regum præcedentia in Iuda: & iste liber fuerit ante Ieremiam: ideo ipse potuit allegare eum. Aliter poterat esse, quòd scriberentur gesta annalia in particulari, sub quolibet Rege: & tunc quot annis quilibet rex vixisset, tot libri annales essent: & ex his colligebatur vnus liber magnus, continens omnia gesta illius Regis, & quæ in tempore suo facta sunt. Deinde compilando, vel potius coniungendo annales omnium temporum regum Iuda, efficeretur vnus liber magnus, qui vocaretur liber verborum dierum regum Iudæ. Quomodocunque autem se haberet iste liber erat authenticus valde: ita quòd nullam omnino falsitatem contineret. Alioquin non induceretur conuenienter in testimonium eorum, quæ sunt in sacra scriptura, nec allegaretur, quia sacra scriptura cõtinet solidissimam veritatem. Firmitas autem veritatis in libro illo erat, quia quomodocunque ponatur scriptus, fuit scriptus a Prophetis, quod patet, quia ipsi scribebant gesta Regum, vt patet de Dauid, quorum gesta scripsit Nathan Propheta, & etiam scripsit Gad Propheta, vt patet 1. Paralipomenon vltimo. Etiam patet de Salomone, & de Roboam. Nam gesta istorum scripta sunt a Prophetis. Nam propheta Nathan, & Ahias, & Addo scripserunt gesta Salomonis. 2. Paralipomenon 9. Gesta autem Roboam scripserunt Semeias, & Addo Prophetæ, eodem libro, capitulo duodecimo. Gesta vero Abiæ scripsit Addo Propheta, eodem libro, capitulo decimotertio. Et sic erat de alijs regibus, ideo erant scripta satis authentica, & poterant allegari in sacra scriptura.

F *Quare Ieremias non scripsit omnia gesta Regum, completè non remittendo ad alios libros.* *Quæst.* XXXVIII.

QVAERETVR vlterius, quare cum Ieremias scribens istum librum, sciret omnia gesta Regum in particulari tum spiritu prophetico: tum legendo per libros aliorum Prophetarum, ad quos hic remittit, cur non scripsit illa completè. Respondendum, quòd Ieremias motus fuit spiritu prophetico ad scribendum istos libros Regum, vt esset quædam pars sacræ scripturæ, & quia non expediebat sacræ scripturæ habere enarrationes gestorum Regum in particulari, quantum ad omnia facta non scripsit Ieremias, nisi illa, quæ vtilia erant sacræ scripturæ. Est G autem scriptura sacra ad instruendum nos, vt perueniamus in vitam æternam. Ire autem ad vitam æternam cõtingit per obseruationem præceptorum Dei, sicut patet de illo, qui dixit Christo: Quid faciendo vitam æternam possidebo? Et Christus dixit: Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Matthæi 19. & Lucæ 18. Ideo directè in scriptura proficiunt libri legales, continentes præcepta, per quorum obseruationem habemus vitam æternam. Libri autem historici non continẽt præcepta: sunt tamen conuenientes sacræ scripturæ, inquantum in eis continentur exempla bonorum virorum, quæ mouẽt nos ad agendum, sicut præcepta. Continentur etiam prosperitates illorum, qui Deo adhæserunt, & calamitates illorum, H qui recesserunt a lege Dei. Ista mouent hominem ad amorem, & timorem Dei, & incutiũt desiderium obseruandi legem, ideo talia scribi debent in sacra scriptura, iuxta illud 2. ad Timoth. 3. Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus instructus. Sic autem est de omnibus, quæ scribuntur in istis libris Regum, quia principaliter continentur in eis prosperitates a Deo datæ, quibusdam in præmium legis obseruatæ: & calamitates, in quas alij Deo agente, incurrerunt in pœnam deserti cultus. Continentur etiam multa alia, quæ pertinent ad instructionem hominum in particularibus actibus virtutum. I Erant autem quædam in gestis Regum Iuda, & Israel, quæ non pertinebant directe ad aliquam instructionem humanam in moribus, sed ad solam curiositatem, & delectationem volentium scire gesta temporum: ideo illa non debuerunt contineri in sacra scriptura, quia in opere tam castigato, & tantæ auctoritatis non debuit contineri aliquid, quod esset præter intentionem, & finem sacræ scripturæ: ideo ista solum scripsit Ieremias omittendo alia: remisit tamen ad loca, in quibus illa habebantur: & hoc propter duo. Primo ad tollendum dubium, scilicet, ne aliquis putaret plenam historiam hic descriptam esse, & nihil deesse: cum autem remittit innuit multa deesse. Secundum est ad satisfaciendum curiosis, scilicet, K si vellent partes reliquas historiæ agnoscere scirent, in quibus libris illas inquisituri essent. Tertium poterat esse ad ostendendum se illa non ignorasse: sic enim sæpe auctores scribunt aliqua, quæ aliàs nõ scripturi essent, nisi vt ostendant se non ignorasse illa: sed istud nõ fuit motiuum Prophetæ, quia Propheta gloriam non curat: maximè, quia cum Propheta spiritu prophetico loquatur, nõ est verisimile, quòd ignorauerit aliquid circa ea, quæ loquitur. Sciendum autẽ, ꝙ licet hic vellet tradere Propheta ea, quæ pertinebant ad instructionem nostram de gestis regum; tamen ea perfectè non tradidit; ideo quædam, quæ adhuc vtilia videbantur partim ad tollendum dubia, quæ nascebantur ex varietate historiarum, & partim ad ponendum

dum quædam vtilia, quæ hic non habebantur factus A est liber Paralipomenon per modũ suppletionis istorum librorum Regum, & ille etiã per Ieremiam scriptus est; qui ideo vocatus est Paralipomenon apud Græcos, quod interpretatur omissorum: quia supplentur ibi ea, quæ omissa sunt in libris istis.

Fuitque bellum inter Roboam, & Ieroboam cunctis diebus. Scilicet, Omnibus diebus, quibus vixit Roboam, scilicet decem & septem annis habuit bellum cum Ieroboam. *Dormiuitque Roboam cum patribus suis.* Scilicet, Mortuus est sicut omnes patres sui, & prædecessores mortui fuerunt. Et dicitur, ꝙ dormiuit, scilicet, morte naturali mortuus est sine aliqua violentia. *Et sepultus est in ciuitate Dauid.* Scilicet, In castro montis Sion, quod vocatur ciuitas Dauid, vt patet præcedenti B lib. cap. 5. Ibi enim fecerat Dauid locum sepulchrorum pro se, & tota posteritate sua. *Nomen autem matris eius Naama Ammanitis.* Iam dictum fuerat supra, sed repetitur hic, eo quòd finitur hic historia Roboam. *Et regnauit Abia filius eius pro eo.* Scilicet, Iste suscepit regnum mortuo patre. Habebat enim Roboam vxores multas, scilicet, decem, & octo. Ex quibus suscepit vigintiocto filios, & sexaginta filias: Abias autem non erat primogenitus inter filios eius, quia tamen erat sapientior cæteris, & quia Roboam diligebat magis matrem eius, quàm cæteras vxores voluit eum facere caput omnium filiorum suorum. Hæc omnia patent 2. Paralipomenon 11.

C

Roboam an peccauerit pugnando contra Ieroboam. *Quæst.* XXXIX.

QVAERETVR an peccauerit Roboam pugnando cum Ieroboam. Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus vetuerat Israelitis pugnare inter se, scilicet, quòd regnum Iuda non pugnaret contra regnum Israel, supra 12. Dicendum, quòd ad hoc non potest simpliciter responderi, quia nescitur quis mouebat ista bella, scilicet, Roboam, an Ieroboam. De resistente autem certum est, quòd non peccaret, quia defensio licita erat: de aggrediente autem, vel indicente bella esset dubium, an peccaret; & quia nescitur quis illorum pugnaret aggrediendo, non potest pla- D nè responderi. Dicendum tamen videtur, quòd ista bella indiceret Roboam, quia Ieroboam non receperat aliquam offensam, sed potius ipse tenebat regnũ, quod pertinebat ad Roboam, ideo videtur, quòd Roboam moueret bella, & non Ieroboam: & tunc stat ratio assignata, scilicet, quòd non liceret ei pugnare, quia Deus vetuerat. Dicendum, quòd non peccabat Roboam pugnando contra Ieroboam, nec agebat contra Dei præceptum, quia Deus solum vetuit viris Iuda pugnare contra Israel ad reducendum vnitatem regni, sicut a principio ipsi conabantur: pro alijs tamen causis non erat illicitum pugnare. Ideo dicendum, quòd Roboam nunquam pugnauit, aut pugnare acceptauit cõtra Ieroboã, pro vnitate regni, sed pu- E gnauit pro alijs causis, scilicet, quia regnũ Roboam, & Ieroboam nouiter diuisa fuerant, & non habuerant aliquos limites distinctos ab antiquo, sed debebant nouiter distingui: & pro his erant discordiæ immortales inter Roboam, & Ieroboam: & potissimè, quia cum isti duo essent inter se nimis odiosi ex facili causa poterat eis nasci bellum: ista tamen bella non fuerunt famosa, sed erant magis discordiæ, quàm bella, & insultus subitanei, quales solent facere hostes vtrinque in confinijs Regnorum: hoc autem Deus non vetuerat, ideo licuit Roboam pugnare contra Ieroboam.

Quomodo dicitur semper fuisse bellum inter Roboam, & Ieroboam. *Quæst.* XL.

QVAERETVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd omnibus diebus Roboam fuit bellum inter eum, & Ieroboam. Nam a principio regni volebant pugnare viri Iuda contra Israel, & Deo vetante cessauerunt redeuntes in domos suas, supra 12. Ergo non pugnauerunt semper. Respõdendum, quòd non fuerunt bella inter Roboam, & Ieroboam omnibus diebus, idest, quòd omni die pugnarent, vel in quolibet anno in magna parte eius: sed dicebantur semper pugnare, vel habere bellum, quia illi, inter quos semel incipit bellum, quousque reducantur ad concordiam, dicuntur habere inter se bellum: Ieroboam autem, & Roboam ceperunt a principio diuisionis regni pugnare pro limitibus regnorum, & alijs similibus causis, vt dictum est præcedenti quæstione, & quia nunquam cessauit inter eos discordia, dicitur semper fuisse bellum. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd bellum quod Israelitæ incipere volebant pro vnione regni diuisi, cessauit, scilicet, quia mox vt Propheta vetuit, cessauerunt, & nondum adhuc ceperant pugnare, & tamen cessante illa aggressione ad bellandum ceperunt nasci discordię de limitibus regnorum: & istæ durauerunt semper viuente Roboam; ideo dicitur, quòd fuit bellum omnibus diebus eius cum Ieroboam.

C A P. XV.

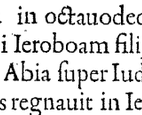

GITVR in octauodecimo anno Regni Ieroboam filij Nabat, regnauit Abia super Iudam. Tribus annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Maacha filia Abessalom. 2. Par. 13

Descripto in præcedentibus tempore Regis Roboã, & Ieroboam: hic agitur de Abia, & Asa: & quia tempore Abia non fuit facta aliqua renouatio regni in Israel, breuiter tangit scriptura dẽ illo: & diuiditur in duo, quia primò agitur de regno Abia: secundò de regno Asa ibi. *In anno ergo vigesimo.*

An ordo continuus, & immediatus sit. *Quæstio.* I.

QVAERETVR circa primum an ista, quę dicuntur hic fuerint facta post præcedãtia, vel sit ordo mutatus, & an sint facta immediatè, vel aliquo tempore interposito. Ad primum dicendum, ꝙ hic est ordo cõtinuus, quia supra actum est de regno Roboã, & ei successit Abias filius eius, ideo istud fuit post illud. Ad secundum dicendum, ꝙ istud fuit immediatè post præcedentia, quia inter regẽ Roboã, & Abiam nõ fuit aliquis rex medius, ergo necesse est, ꝙ immediate fuerit institutio Abiæ in regẽ post mortẽ Roboã. Sed adhuc posset dicere aliquis, ꝙ non sequitur, quia interdũ inter vnũ regẽ, & aliũ erant aliqua tẽpora media sine rege, sicut inter vnũ iudicem, & aliũ erat interdum magnum tempus, s. decem, vel viginti annorũ, vt patet Iud. 3. & 4. & quasi ꝑ totũ. Sed dicendum, ꝙ hoc nõ potest stare, nam immediatè post Roboam regnauit Abia. Quod patet, qa Roboã, & Ieroboã ceperũt regnare eo dẽ anno, supra 12. Et regnauit Roboã decem, & septẽ annis, vt patet hic, & 2. Paralip. 12. Abia aũt institutus est in regno in decimooctauo anno regni Ieroboam, vt patet hic in litera: ergo non

non intercidit aliquod tempus inter regnum Roboã, & Abiæ: nam quando erat annus 18. Ieroboam esset annus 18. Roboam: & dicitur. *Igitur in octauodecimo anno regni Ieroboam filij Nabat regnauit Abia super Iudam.* Istud ponitur ad cõmensurandum tempora regni Israel cum regno Iudæ: ceperũt enim ista duo regna simul, quia cum deberet Roboam esse rex vniuersalis propter stultitiam suã facta est discordia, & diuisum est regnum, factusq; est rex Roboam super Iudam, & Ieroboã super Israel, & sic erat idẽ 7. annus vtriusq; regni, & in illo mortuus est Roboam, præcedenti cap. & in sequenti anno, qui erat 18. regni Ieroboam fuit institutus in regem Abia, vt patet hic. *Nomen matris eius Maacha filia Abisalom.* Istam Maacha acceperat in vxorem Roboam cum alijs 17. vxoribus, & quia istam magis dilexit, fecit filium suum caput omnium aliorum filiorum. 2. Paralip. 11. Ex hoc patet, q̃ acceperat Roboam patruelem suam in vxorem, s. q̃ Roboam, & Maacha erant filij duorum fratrũ, quia Roboam erat filius Salomonis, & Maacha erat filia Absalom, & isti duo erant fratres. Iste tamen gradus licitus erat secundum legem Moysi. Sed videretur dicendum, quòd non fuerit ista Maacha filia Absalom filij Dauid. Nam in Hebræo non ponitur Absalom, sed Auisalom, & litera nostra secundum modum scribendi Latinum debebat dicere Abisalom, sed vitio scriptorũ ablata fuit vna litera, & dicitur Absalom. Causa autem potissima erroris fuit similitudo nominis, & quia ipsi scriptores, qui a principio transtulerunt reperientes Abisalom, putauerũt literam corruptam esse, & volentes corrigere, corruperunt eam. & sic non accepit Roboam patruelem suam in vxorem, sed filiam alterius viri, qui vocabatur Abisalom, & erat vir potens in populo. *Ambulauitque in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum.* Scilicet, Abia coluit idola, sicut pater suus: nam tempore Roboam fuerunt altaria idolorum, & statuæ in reẽno Iuda, & effœminati in terra. præcedenti cap. Ita etiam fuerunt tempore Abiæ. Vnde non fuit melior patre suo.

Quomodo Abia ambulauit in peccatis patris sui. Quæst. II.

QVAERETVR quomodo dicitur hic, q̃ Abia ambulauit in peccatis patris sui Roboam. Nã videtur, q̃ fuerit cultor Dei valde Abia: quia 2. Paralipomenon 13. Abia pugnauit contra Ieroboam, & laudat ibi cultum Dei in terra Iuda, & q̃ haberent sacerdotes Dei: Ieroboam autem habebat idola, & sacerdotes vitulorum. Respondendum, q̃ Abia ambulauit in peccatis patris sui colendo idola, sicut hic dicitur: & tamen non colebat semper idola, sed aliquando colebat Deum, & aliquando idola. Vnde videtur, quòd tempore illo, quo pugnauit contra Ieroboam coleret Deum, & ob hoc laudabat eũ: & etiam ob hoc data est ei victoria mirabilis, quæ non data fuisset, si coleret idola: deinde elatus victoria a Deo data, declinauit ad idola. Istud patet ex litera; quia dicitur, nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris sui: ergo non plene colebat Deum, sed aliquando colebat Deum, & aliquando idola. Item patet hoc, quia litera dicit, quòd ambulauit in vijs patris sui, sed pater suus istum modum tenuit, quia aliquando coluit Deum, scilicet, tribus annis a principio regni, quando conueniebant ad eum multi de viris Israel, vt confirmarent regnum suum. 2. Paralipomenon 11. Cum autem post tres annos confirmatum fuit regnum eius, dereliquit legem Domini, vt patet eodem lib. cap. 12. Sed obijcietur, quòd Abias non coleret aliquando Deum, & aliquando idola, sed semper Deum, quia 2. Paralipomenon 13. Increpabat Ieroboam, & decem tribus de regno eius, quod declinassent ad idola. & subdidit, noster autem Deus est, quem non reliquimus, ergo nunquam ad idola declinauit. Respondendum, quòd istud intelligitur de cultu Dei, & cæremonijs legis, quæ erant in regno Iuda: vbi quamquam colerentur idola, non tamen colebantur lege vniuersali, sicut in terra decem tribuum, vbi omnes colebant idola. Etiam quia quamquam declinauerint viri de regno Iuda ad idolatriam, nunquam propter hoc fuerunt omissæ cæremoniæ cultus diuini in templo, sed ita fiebant illæ cæremoniæ, ac si nunquam colerentur idola: & quia istæ semper seruatæ sunt in terra Iuda, poterat dicere Abias, quòd nunquam dereliquerant Dominum, etiam si colerent idola: viri autem Israel omnino dereliquerant Dominum, fabricantes vitulos, & non obseruantes aliquas cæremonias cultus Dei: quia ipsi nunquam veniebant ad templum, vbi seruabantur cæremoniæ legis, quia vetuerat hoc Ieroboam, supra 12. Etiam non habebant aliquem sacerdotem, qui faceret cæremonias Dei in terra sua, ideo ipsi recesserant a Deo, & viri Iuda non: licet vtrique colerent idola. *Nec erat cor eius perfectum, cum Domino Deo suo.* Scilicet, Cor regis Abiæ non erat perfectum, & intelligitur dupliciter. Vno modo, quòd non laborabat totis viribus suis ad colendum Deum, ita vt nihil ipse faceret, vel viri de regno suo contra cultum Dei, sed remisse colebat: ille autem habet cor perfectum cum Domino, de quo dicitur, quod habetur Psal. 1. Sed in lege Domini fuit voluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte. Alio modo dicitur cor perfectum hominis cum Deo, quando totaliter Deum colit, & nunquam idola. Sic patet supra 1. libro, cap. 7. Scilicet, Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, abijcite de medio vestri Deos alienos Baalim, & Aitharot. Et isto modo non erat cor Abiæ perfectum, quia aliquando colebat idola, sicut pater suus Roboam, vt patet supra. *Sicut cor Dauid patris eius.* Vocatur Dauid pater, idest, proauus, quia erat pater Salomonis, & ille pater Roboam, & Roboam pater Abiæ. sic etiam omnes maiores vocantur patres: sicut Balthasar vocatur filius Nabuchodonosor, & iam intercederant plures generationes in medio. Sic etiam est secundum iura humana, vt patet extra de verborum significatio. cap. Nam, & Nabuchodonosor. Fuit autem cor Dauid perfectum cum Domino, quia desiderauit colere eum, quantum potuit.

Cor perfectum, quod dicitur.

Quomodo dicitur, quòd cor Dauid erat perfectum cum Deo, cum ipse grauiter peccauerit in multis. Quæst. III.

QVAERETVR quomodo dicitur cor Dauid perfectum cum Deo, quia Dauid peccauit grauiter contra Deum in homicidio, & adulterio, & numeratione populi, & similibus, sed ad perfectionem omnimodam requiritur innocentia, saltem a mortalibus: quia de venialibus peccatis non est cura. Respondendum, quòd esse cor perfectum alicuius cum Deo, intelligitur dupliciter: vno modo, quòd solicitus sit circa cultum Dei, vt agat quantum poterit, quòd Deus semper colatur. Secundò, quòd nunquam recedat ad idola. In Dauid fuerunt ista duo, nam erat nimis diligens, & affectuosus ad ampliandum cultum Dei. Quod patet, quia nullus de principibus Israel dixit vnquam, quòd volebat ædificare domum Domino, & ipse disposuit. Et de hoc laudat eum Deus, quia dixit præcedenti libro, cap. 7. Quòd nunquam iusserat alicui principi Israel, q̃ ædificaret

ficaret ei domum cedrinam: & Dauid dicebat, quòd volebat eam ædificare, ideo secutę fuerunt ibi multæ promissiones ad eum. Patet etiam quia humiliabat se nimis coram domino abijciendo seipsum, vt exaltaret dominum. Nam saltabat totis viribus, & ludebat coram arca, quando transtulit eam de domo Obededom, præced. libr. cap. 6. & cum increparet eũ Michol propter hoc, dixit: ludam, & vilior fiam quam factus sum coram domino, qui elegit me. Item patet 1. Paralipo. 13. cum ipse admonuit totum Israel, vt irent pro arca in Cariathiarim, dicens, quòd in temporibus prædecessorum suorum non requisierant dominum. Ipse igitur fuit magis sollicitus circa cultum Dei, quam omnes præcedentes. Secundũ patet, quia Dauid nunquam declinauit ad idola, immo in tempore suo nullus in Israel ausus est tenere idolum, ergo cor eius perfectum erat cum Domino. Cum autem obijcitur, q̃ peccauit in homicidio, adulterio, & similibus.

Dicendum, q̃ ista non tollunt cor Dauid esse perfectum, quia ista erant quædam peccata facta ex passione, & tũ propter hæc nõ cessabat desiderium magnũ colendi Deum, & rigor contra illos, qui vellent colere idola. Et dicendum, q̃ verum est Dauid non seruasse innocentiam, vel munditiam cordis semper, & tamen seruauit semper perfectionem cordis, eo quòd ista differunt, quia perfectio cordis stat cũ aliquo peccato cum solum requirat duo supraposita. Munditia autem cordis omnimoda, vel innocẽtia excludit omne peccatum.

Sed propter Dauid dedit ei dominus Deus suus lucernam in Ierusalem. Scilicet Deus dedit lucernam ipsi Roboam propter Dauid. Vocatur lucerna ipse successor in honore paterno, quia sicut lucerna est aliquid viuens, ita successor est viuens, & est aliquid ipsius defuncti, quia est pars eius cum sit filius. Et ista lucerna dicitur hic data Roboam, & non Dauid, nec Salomoni, quia iam Dauid habuerat Salomonem in successorem, & Salomon habuerat Roboam. si autẽ Abia non fuisset rex non habuisset Roboam successorem, nec lucernam, ideo Deus dedit ei lucernam propter Dauid, s. quia Dauid fuerat vir bonus in toto corde suo, & Deus seruat misericordiam diligentibus se in mille generationes, ideo licet filij Dauid essent mali, Deꝰ debebat benefacere eis in aliquo propter Dauid. De hoc patet Exod. 34. & Numeri 14. Qui custodis misericordiam in millia, idest in mille generationes, vel plusquã mille. *Vt suscitaret filium eius post eum.* Scilicet in hoc Deus dedit lucernam Roboam propter Dauid, quia suscitauit post eum filium eius in regem.

Et staret in Ierusalem. Scilicet maneret, vt rex in Ierusalem, nam ibi fuit sedes regni omnium regum Iuda, in hoc etiam significatur, quòd non solũ propter Dauid, sed etiam propter Ierusalẽ Deus fecit, quòd Roboam haberet successorem, & hoc, vt sedes regni staret in Ierusalem, & hoc significat ista particula, scilicet, & staret in Ierusalem. Item patet hoc supra 11. c. cum dicitur, quòd Deus voluit dare progeniei Salomonis partem regni, scilicet, porro vna tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatem, quam elegi. Quomodo autem propter Ierusalem dabatur regnum posteris Dauid ibi declaratum est.

Eo quòd fecisset Dauid rectum in oculis Domini. Idest propter merita Dauid, qui bonũ operatus est, posteri eius quamquam mali essent cõsecuti sunt misericordiam a Deo. Sic enim dixerat Deus ad Dauid præcedenti libro c. 7. q̃ si filij Dauid peccarẽt Deus corriperet eos in virga virorum, & in plagis filiorum hominum, misericordiam autem suam non auferret ab eis, sicut abstulit a Saule, quem amouit a facie sua.

Et non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cunctis diebus vitæ suæ. Scilicet in tota vita sua secutus est Dauid dominum, & in hoc differt a Salomone, qui a principio regni bonus fuit, sed postea in senectute depranatum est cor eius per mulieres supra 11. *Excepto sermone Vriæ Hethæi.* Scilicet in hoc solo declinauit a lege Dei.

Dauid, an peccauerit tantum in morte Vriæ. Quæst. IIII.

QVAERETVR, quomodo sit verũ, quòd in hoc solo declinauerit, quia etiam adulteratus est cũ Bethsabee, & istud fuit præter mortem Vriæ, etiã numerauit populum, in quo peccauit præcedenti lib. ca. 24. Dedit quoque medietatem possessionum Miphiboseth filij Ionathę Sibę seruo eius, præceden. libro c. 19. & tamen erat innocens Miphiboseth, interdum etiam commisit alia similia. Respondendum, q̃ Dauid peccauit in morte Vrię, & istud fuit maximũ peccatum eius. nam propter istud dedit ei dominus in pęnam, q̃ moreretur filius suus primus, quem suscepit de Bethsabee: etiam q̃ nũquam recederet gladius de domo sua, & ex hoc habuit causam defloratio Thamar filiæ Dauid, & mors Ammon primogeniti Dauid. præced. lib. c. 12. & 13. Fecit tamen præter hoc alia peccata, quę parua fuerunt in comparatione ad istud, ideo scriptura non nominauit illa hic, quasi nõ essent peccata.

Sed obijcietur, quia adulterium cũ Bethsabeę magnum peccatum fuit: nam Deꝰ improperauit Dauid maxime hoc, vt patet ex verbis Nathan præced. libr. cap. 12.

Dicendum, quòd magnum peccatũ fuit, & tamen intelligitur hic per sermonem Vrię, i. peccatum factũ contra Vriam. Nam peccauit Dauid cõtra Vriam dupliciter. Primo peccauit cognoscendo vxorem eius in quo offendebat eum grauissime. Secundo peccauit contra eum iniuste illum morti tradendo: vtrunque ergo comprehenditur sub nomine peccati Vriæ. Et dicitur excepto sermone Vriæ, idest, excepto malo, quod fecit Dauid cõtra Vriam, & ponitur sermo pro re, sicut est modus communis loquendi in veteri testamento. Et sic dicitur hic sępe liber Verborum dierum regum Iuda, vel liber Verborum dierum regũ Israel, idest libri gestorum, quia non scribũtur libri de verbis eorum, sed de gestis.

Sed adhuc obijcietur, q̃ fuerit peccatum valde magnum in Dauid numeratio populi, cum propter illud fuerit tanta pestilentia a Deo missa super populũ præced. libr. cap. 24.

Dicendum, q̃ istud peccatum graue fuit, & tamen istud peccatum magis fuit ex parte populi quã ex parte Dauid, quia merito populi Dauid incidit istud malum, quod satis declaratum est ibi. Et apparet hoc ex pęna data, quia propter istud peccatum mortui sunt de populo plurimi, s. septuaginta millia virorum, eo. c. & 1. Paral. 21. & tamen non legitur, q̃ aliquis de progenie Dauid mortuus fuerit ibi. Quod etiam satis colligitur, quia Dauid vidẽs, q̃ magna pestis fuisset in populo, dixit ad Angelum habentem gladium euaginatum: Ego sum, qui peccaui, ego inique egi, isti oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me, & cõtra domum patris mei. Et sic patet, quòd nondum Angelus occidisset aliquem de domo Dauid. Si tamen istud peccatum fuisset principaliter Dauid, Deus puniuisset eum, & nõ populum, vel saltem eum magis quam populum, sicut quando occidit Vriam, & adulteratus est cum Bethsabee pœna venit in domum Dauid solum, vt patet præcedenti libro, cap. duodecimo. Quia mortuus est primus filiꝰ Dauid ex Bethsabee, & nõ recessit gladius de domo Dauid, sed princi-

principalius punitus est populus, ergo ad populum pertinebat magis istud delictum, ſ. causa eius. F

Sed obijcietur adhuc, qa quòd Dauid auferret Miphiboseth innocenti medietatem possessionum, & traderet eam seruo suo Sibæ falso criminatori iniustissimum erat.

Respondendum, quòd a principio Dauid credidit falsę accusationi, quam concepit Siba contra Miphiboseth, eo quòd poterat esse aliqua cõiectura ad istud & ex quadam perturbatione mẽtis parte inaudita sententiauit contra Miphiboseth precedenti libro c. 16. deinde cognita veritate, quando comparuit Miphiboseth coram Dauid, erubuit Dauid reuocare sentẽtiam suam, quam stulte, & indeliberate tulerat, & dedit medietatem possessionum Miphiboseth, & aliam G medietatem Sibæ, cum prius omnia donasset Sibę de hoc præcedenti libro, cap. 19. postea tamen Dauid satisfecit ipsi Miphiboseth de omnibus istis, vt declaratum est, eodem cap. ideo peccatum illud paruum reputatum est. Alia autem fuerunt peccata parua, sicut quædam mendacia, & desiderium nocendi sine opere secuto, qui fuerũt in Dauid, de quibus in multis locis primi libri huius, & in præcedenti libro declaratũ est. fecit igitur Dauid alia peccata præterquam cõtra Vriam Hetheum, & tamen non vocantur hic peccata, quia minora erant in comparatione huius. Quare autem Vrias vocetur Hetheus, vel Cetheus declaratũ H est præcedenti lib. cap. 11.

Attamen bellum fuit inter Abiam, & Ieroboam omni tempore vitæ eius. Scilicet omni tempore, quo vixit Abia. Nam post mortem Abiæ adhuc regnauit Ieroboam annis duobus: eo quòd Abias solum regnauit tribus annis, vt patet supra in litera, & cępit regnare in principio anni 18. regni Ieroboam supra in litera, sed Ieroboam regnauit annis viginti duo, præcedenti ca. ergo supererant duo anni de regno Ieroboam, quãdo mortuus est Abia.

Quomodo omnibus diebus Abiæ fuit bellum inter eum, & Ieroboam. Quæst. V.

QVAERETVR quomodo dicitur, quòd omnibus diebus Abiæ fuit bellum inter eum, I & Ieroboam, quia 2. Paralipom. 13. ponitur vnicum bellum, in quo Abia pręualuit cõtra Ieroboam, & occidit quingẽta millia virorum de Israel, & cepit ciuitates multas de regno Ieroboam, & dicitur ibi: Nec valuit vltra resistere Ieroboam in diebus Abiæ, ergo nunquam fuit, nisi vnum bellum Ieroboam, & Abiæ.

Respondendum, quòd Abia in principio regni sui instruxit bellum potentissimum contra Ieroboam ad repetendum regnum Israel, tãquam sibi debitum 2. Parali. 13. & in illo bello corruerũt plurimi de Israel, & cepit ciuitates multas Abia de terra Ieroboam, & quia coniectus est ibi in fugam Ieroboam, non ausus fuit postea viuente Abia instruere Ieroboam bellum campale contra eum, & tamen ad recuperandum ci- K uitates, quas perdiderat, & ad nocendum regno Abię faciebat Ieroboam insultus quosdã subitaneos in terram Roboam, sicut fieri solent in confinijs hostium, & isti insultus durauerunt semper quãdiu vixit Abia, ideo dicitur fuisse semper bellum inter Abiam, & Ieroboam. Vel potest dici, q̃ post illud bellum maximũ & primum q̃ gessit Abia cum Ieroboam fuerũt multa alia bella inter eos super repetitione ciuitatum captarum de regno Ieroboam in primo bello, & tamẽ in nullo eorum poterat Ieroboã resistere Abię, quia iam conceperant Israelitæ timorem, & viri Iuda conceperant audaciam.

Abias, an peccauerit pugnando contra Ieroboam. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, an peccauit Abia gerendo semper bellum cõtra Ieroboam. Aliquis dicet q̃ sic, quia Deus vetuerat tempore Roboam patris Abię viris Iuda pugnare contra viros Israel supra 12. ideo obligaretur etiam Abia ad illud prĕceptum, quia eadẽ ratio subsistebat, ſ. quia Deus dixerat de voluntate sua factam fuisse diuisionem regni. Rĩdendũ q̃ Abia habuit cum Ieroboam in principio regni sui vnum bellum potentissimum, in quo conatus est restituere vnitatem regni, quod fuerat diuisum tempore patris sui, & quia de isto bello non tangitur hic specialiter, & tangitur 2. Paralip. 13. ibi dicitur, an peccauerit in hoc Abia. Alia autem fuerunt bella eius cum Ieroboam postea, quæ mouebat Ieroboã super limitibus regnorum, & super aliis causis emergentibus, & in his fuerunt vsque ad mortem Abię. De quibus dicendum, q̃ licitum erat Abiæ pugnare, quia Deus nõ vetuerat hoc, sed solum pugnam ad reintegrandam vnitatem regni, & nunc non pugnabatur ad hoc: sic enim declaratum fuit prĕced. ca. de Roboam, q̃ non peccauit gerendo bellum omnibus diebus suis cum Ieroboam. Ad rationem in contrarium dicendum, q̃ solum prohibetur ibi pugna ad restituendum vnitatẽ regni, & ista militat contra primum bellum, quod habuit Abia cum Ieroboam, de quo dicetur 2. Paralipo. 13. *Reliqua autem sermonum Abia, & omnia, quæ fecit.* Non sunt hic scripta omnia facta, & dicta Abiæ, ideo propheta remittit ad alium librum in quo plene scripta sunt. *Nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda?* Quasi dicat, scripta sunt ad plenum in libro verborum dierum regum Iuda. Nam in libro illo compilato ex annalibus historijs, vel ex scriptis prophetarũ particularibus continebantur specialiter omnia gesta regum Iudæ, & ibi erant plene gesta Abię. Scripsit autem gesta istius per extẽsum Abdo propheta, vt patet 2. Paralipo. 13. ſ. reliqua autem sermonum Abię viarumq;, & operum eius scripta sunt diligentissime in libro prophetę Abdo. *Fuitque bellum inter Abiam, & Ieroboam.* Potest intelligi de illo bello magno, quod fuit in principio regni Abię, in quo corruerunt ex parte Ieroboam quingenta millia virorum 2. Paralipo. 13. vel potest intelligi de bello continuato per totam vitam Abiæ inter istos duos reges. *Et dormiuit Abia cum patribus suis.* Idest mortuus est Abia, sicut omnes patres sui, & fuit mortuus morte naturali, ſ. non violenta. Sed obijcietur, quia 2. Paralipom. 13. dicitur, quòd percussit eum dominus, & mortuus est. Mors Abiæ.

Dicẽdum, quòd forte peste assumptus est, vel propter peccata sua Deus immisit ei aliam ęgritudinẽ, q̃ subito eum rapuit, & sic regnauit modico tempore, ſ. tribus annis solum, & erat tunc iuuenis cũ mortuus est, ista tamen mors vocatur dormitio, quia coincidit cum morte naturali, quę fit per ęgritudinem, ideo posuit Dauid mortem, quæ a Deo infligitur distinctam a morte violenta, quę fit in bello, vel in similibus sup. 1. lib. ca. 24. ſ. viuit dominus, quia nisi dominus percusserit eum, aut dies eius venerit, vt moriatur, aut descẽdens in prĕlium perierit, propitius sit mihi dominus, quòd non mittam manum meam in Christum Domini. *Et sepelierunt eum in ciuitate Dauid.* Scilicet in locum vbi erant sepulchra regum in castro montis Siõ.

Regnauitque Asa filius eius pro eo. Scilicet successit ei in regnum, quia forte iste erat primogenitus Abię, vel quia erat prĕcipuus in prudentia, & robore, & elegit eum Abia, vt esset rex, sicut elegit Roboã ipsum Abiam quamquã non esset primogenitus. 2. Paral. 11. habuit autem Abia filios multos, & filias, nã accepit

vxores

vxores quatuordecim, & procreauit 22. filios, & decẽ, A & sex filias 2. Paralipom. 13.

In anno ergo. Hic ponitur secundum, in quo agitur de regno Asa, cum quo regnauerant simul plures reges Israel, quia ipse regnauit magno tempore. Et primo agitur de Asa: secundo de ipsis qui regnauerunt cum eo simul in Israel ibi. *Nadab vero.* Prima in duas, quia primo ponitur tempus, in quo Asa bene se habuit: secundo tempus, in quo a bonitate declinare cępit ibi. *Ascendit quoque Baasa.* Circa primum dicitur. *In anno ergo vigesimo Ieroboam regis Israel regnauit Asa rex Iuda.* Computatur hic regnum Iuda per regnum Ieroboam. Nam Ieroboam, & Roboam cęperunt simul B regnare, & dum regnaret Ieroboam in Israel regnauit Roboam in Iuda, & post eũ regnauit Abia, & ambo mortui sunt viuẽte Ieroboam. Tertius autem fuit rex Iuda institutus viuente Ieroboam, ſ. Asa, & de isto dicitur hic, quòd regnare cępit anno vigesimo regni Ieroboam.

De modo concordandi diuersas durationes regum, & an aliquando subticeantur tempora, quibus aliqui reges male regnauerunt. Quæst. VII.

QVAERETVR, quomodo potest stare, quòd cęperit regnare Asa anno 20. Ieroboam, nã Abia cœpit regnare anno decimo octauo regni Ieroboam supra in litera, & regnauit C tribus annis, vt patet ibidem, ergo cũ successerit Asa ipsi Abiæ, necesse est, quòd cęperit regnare anno 21. regni Ieroboam.

Quinque modis saluanẽt dissonantię tẽporum in scriptura.

Ad euidentiam huius dicit Nicolaus, quòd quinq; modis saluantur dissonantiæ temporum in sacra scriptura computando tempora regum, vel principium.

Primus modus est per Synecdochen, quia aliquando accipitur pars pro toto, sicut dicimus de Christo, quòd tribus diebus iacuit corpus eius in sepulchro, idest partibus trium dierum, & sic dicitur aliquando, quòd regnauit aliquis rex decem annis, & non fuerũt illi anni completi, sed erãt nouem, & dimidius, vel aliquid minus, aut plus: & in alio loco scriptura facit mẽ D tionem de illis annis, & quia non erant decem completi, ponit nouem cõpletos: & dicit quòd regnauit nouem annis, & sic erit dissonãtia, sed saluatur per Synecdochen.

Secundus modus est, quando filius regnauit cum patre, sicut Salomon fuit rex aliquanto tẽpore viuente patre supra primo, & illud tempus regulariter non computatur, nisi sub annis regis prioris, ideo cum dicitur, quòd Salomon regnauit quadraginta annis intelligitur de illis quadraginta, quos egit in regno mortuo Dauid, ideo si interdum diceret scriptura, quòd regnauit quadragĩta, & vno anno, vel quadraginta duo, intelligendum erat, quòd ille vnus, vel duo anni transierant de regno eius, viuente Dauid.

Tertius modus est, quia aliquando vacauit regnũ, E & tempus vacationis interdum computatur sub prĕcedenti rege, & interdum sub sequẽte. Istud maxime apparet in iudicibus, inter quos, vt communiter erat tempus vacationis, quia vnus non assumebatur in regem illico, vt alius moriebatur, sed erat tẽpus mediũ, in quo populus colebat idola, & subijciebatur seruituti Gentilium, ideo si inter duos iudices fuissent viginti anni vacationis, & sequẽs iudex prĕesset populo decem annis, diceretur, quòd ille iudicauerat Israel triginta annis addendo tempori suo tempus vacationis. Interdum autem anni vacationis per se ponuntur, & non coniunguntur temporibus alicuius iudicis, sicut 18. anni, qui habentur. Iud. 10. de quibus ibi declaratũ est, & ideo in casu dato poterat dici de illo iudice, q̃ prĕfuerat annis 30. & in alio loco poterat dici, quòd prĕfuisset annis decem, & sic tolleretur dissonantia p istum modum, ſ. accipiendo annos suos solum, vel annos vacationis cum annis suis.

Quartus modus est, quia interdum contingit, q̃ aliquis rex a principio regni bene regeret: & postea male se haberet, & scriptura interdum computat annos illos, quibus se bene habuit reliquos omittẽdo, sic dicit de Saule, quia ille regnauit annis 20. quia tamen duobus annis solum bene regnauit ponuntur solum duo anni regni eius supra 1. lib. c. 13.

Quintus modus est per vitium scriptorum, qui interdum non aspiciunt ad numeros, & facilius in hac B errant quam in alijs partibus scripturę. Vult igitur saluare Nicolaus istam diuersitatem per primum modum, ſ. per Synecdochen.

Hęc omnia bene assignata sunt prĕter modũ quartum, nam nunquam est verum, quòd scriptura omittat annos alicuius regis, in quibus male se habuit, quia scriptura ponit annos regum, & principium ad certificanda tempora, & quia si omittãtur anni, in quibus reges male vixerunt, tempora nõ certificabuntur, necesse est ponere omnes annos, quia æqualiter necessarij sunt ad certificationem temporum anni, quibus reges male vixerunt, sicut quibus bene vixerũt. Item si hoc obseruaret scriptura, cum sint quidam reges, q̃ nunquam bene vixerunt in regibus Iuda, ſ. Achaz, & Ammon, & Ioram nihil poneretur de annis illorum, & tamen ponuntur anni illorum complete. De Ioram patet 2. Paralipom. 21. de Achaz sequen. libr. cap. 16. de Ammon. eod. lib. ca. 21. Item omnes reges Israel incipiendo a Ieroboam mali fuerũt semper: ergo nihil deberet poni de temporibus regni Israel, & tamen describuntur diligenter omnes anni regum Israel in isto libro, & sequenti, sicut anni regum Iuda: non ergo est verum, quòd pars annorum, in quibus aliquis rex male se habuit, subticeatur interdum. Cũ autem exemplificatur de Saule.

Dicendum quòd nõ stat, quia illi duo anni, qui ponuntur de regno Saulis supra primo libro, ca. 13. non D ponuntur tãquam summa omnium annorum regni sui, sed intelligitur, quòd regnauit duobus annis, idest vsque ad tempus, quo cœpit bellum illud cum Philisthinis, quod habetur, eod. cap. regnauerat Saul annis duobus. Simile patet de Isboseth filio Saulis, qui regnauit post Saulem, & dicitur prĕced. lib. c. 2. q̃ regnauit duobus annis super Israel, & tamen ibi probatum est necessario, q̃ regnauerit Isboseth quasi septem annis ad minus, & tamen dicitur, q̃ regnauit annis duobus, ſ. vsque ad tempus, quo cœpit bellum illud inter domum Dauid, & domum Isboseth, quod habetur eod. c. Regnauerat Isboseth duobus annis, & illi duo fuerant sine bello: deinde reliquum tempus Isboseth fuit cum bello, nam fuit longa concertatio inter domum Dauid, & domum Saulis, siue Isboseth, præcedenti lib. c. 3.

Nunc autem dicẽdum ad propositum, quòd Abia mortuus est in fine anni 20. regni Ieroboam, & tunc fuit institutus in regem Asa, & sic fuit in anno vigesimo, idest in fine 20. anni. Vnde poterat dici, quòd institutus fuit in regem anno 20. regni Ieroboam, vel anno vigesimo primo, quia idem est finis 20. anni, & principium 21. Asa quo anno regni Ieroboam cœpit regnare.

Nicolaus autem aliter soluit istam dissonantiam p Synecdochen, ita quòd Abia non regnauerit tribus annis completis, sed duobus, & dimidio, vel parum vltra duos, & cum iple cœperit regnare in principio decimioctaui anni regni Ieroboã, necesse erat, quòd Asa inciperet regnare in anno vigesimo regni Ieroboam.

Sed dicendum, quòd non ſtat hoc, ſed Abias regnauit tribus annis integris, & deſijt regnare in fine anni vigeſimi regni Ieroboam, & in fine eiuſdem anni cepit regnare Aſa. Et patet hoc, quia infra dicitur, quòd vigeſimo anno regni Aſa cepit regnare Nadab filius Ieroboam, ſi tamen Aſa cepiſſet regnare anno 20. regni Ieroboam, cum Ieroboã regnauerit viginti duobus annis præcedenti ca. manerent tres anni de regno Ieroboam, ſ. ipſe viceſimus annus, & duo ſequentes, & conſequenter Nadab, qui ſucceſſit regi Ieroboam inciperet regnare anno tertio regis Aſa: neceſſe eſt igitur, quòd in fine vigeſimi anni, quod eſt principiũ 21. ceperit regnare Aſa, & ſic regnauit Abia tribus annis, & non poteſt poni ſolutio per Synecdochen.

Ex hoc autem ſequitur alius modus ad concordãdum diſſonãtias numerorum in ſcriptura præter modos aſſignatos a Nicolao, ſ. quòd aliquando ſcriptura nominat annum a fine, & aliquãdo a principio, vnde idem eſt aliquid fieri in anno vigeſimo, ideſt, in fine 20. anni, & in anno 21. ideſt in principio 21. anni, quia in continuis principiũ, & finis idem ſunt, & ſecũdum iſtum modum nunquam poteſt eſſe diſſonantia, niſi in vno anno, vt patet ex præcedenti aſſignatione.

Et quadraginta vno anno regnauit in Ieruſalem. Tempus regni iſtius fuit multum, ideo viuente eo multi reges de Iſrael fuerũt, vt patet hic, ſ. Ieroboam Nadab Baaſa Ela, Zambri, Amri, Achab. Et dicitur regnaſſe in Ieruſalem, quia ibi erat ſedes omnium regum Iuda.

Nomen matris eius Maacha filia Abſalom. De quolibet rege ponitur nomen patris, & matris. De patre autẽ patet, quia rex præcedens erat pater ſequentis, ideo nomen matris exprimitur. Sciendum, quòd hic ponitur Abſalom, & tamen nõ eſt iſte Abſalom filius Dauid, quia in Hebreo ponitur hic Auiſalon, & in litera noſtra debet poni Abiſalom ſecundum conſuetudinem Latinam, & tamẽ errore librariorum vitiatum eſt ex cauſa ſupra aſſignata, cum dicebatur de matre regis Abiæ.

Maacha, an fuerit mater Aſa. *Quæſt. VIII.*

QVAERETVR, quomõ poterat eſſe Maacha mater Aſa, & vxor Abię, quia ſupra dicitur, q̃ Maacha filia Abiſalom erat mater Abiæ, & vxor Roboam, & ſic eadem eſſet mater Abiæ, & vxor eius quod eſt abſurdum.

Aliqui reſpondent, quòd Abiſalom habuit duas filias, quarum quælibet vocabatur Maacha, & vnam illarum habuit in vxorem Roboam, ex qua genuit Abiam, reliquam autem ſuſcepit Abias in vxorẽ, & ſic habuit in vxorem ſororem matris ſuę.

Sed iſtud non ſtat, quia ſororem patris, aut matris nullus poterat in vxorem accipere. Leuitic. 18. & 20. Sed aliquis dicet, quòd Abia ſuſcepit illam contra legem, quia ſicut faciebat aliqua peccata, ita iſtud facere potuit. Sed dicendum videtur, quòd non ſtat, quia nunquam aliquis debet concedere id quod eſt inconueniens ſecundum quid, vel ſimpliciter, niſi cogatur ad illud, & tamen hic poſſumus aliter reſpondere, & bene, ideo non debemus concedere, quòd ſumpſerit vxorem contra legem.

Sed dicendum, quòd erant multi viri vocati Abiſalom, ſicut nunc multi ſunt eiuſdem nominis, & inter illos erant ſaltem duo habentes filias, quæ vocabantur Maacha, & vnam illarum accepit in vxorem ipſe Roboam, & aliam accepit filius eius Abia.

Et fecit Aſa rectum ante conſpectum Domini, ſicut Dauid pater eius. Scilicet fecit id quod placebat Deo ſeruãdo legem, ſicut ſeruabat Dauid pater ſuus, & vocatur pater ſuus, ideſt, abauus, vel tritauus, nam non erat pater eius immediatus, quia inter ipſum, & Dauid erãt quatuor generationes, ſ. Dauid genuit Salomonem: Salomõ genuit Roboam, Roboam genuit Abiam, Abias genuit Aſa. *Et abſtulit effœminatos de terra.* Vocantur effœminati viri, qui cognoſcuntur, vt fœminæ ſodomiticè, & vt dictum fuit præced. cap. in tempore Roboã, & Abię erant in terra Iudę publica lupanaria virorũ, qui vocantur ephebi, ideſt pueri, nõ barbati: iſtos omnes abſtulit Aſa de terra occidendo illos, & ſub pęna mortis interdicendo talia fieri, vnde tempore eius nõ fuerunt. *Purgauitque vniuerſas ſordes idolorum, quæ fecerãt patres eius.* Scilicet abſtulit omnia idola, quæ erant in terra Iuda, quæ facta fuerãt tempore patrum ſuorum regum Iuda. Vocãtur enim idola ſordes ad magnam deteſtationem, vt homines fugiant illa, ſicut ſordes, & res fœtidas, ſic patet Deutero. 7. ſcilicet, nec inferes quippiam ex idolo in domum tuã, ne fias anathema, ſicut & illud eſt, quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, & velut inquinamẽtum, ac ſordes abominationi habebis, quia anathema eſt.

Qui fuerunt patres Aſa, qui fecerunt idola. *Quæſt. IX.*

QVAERETVR qui fuerunt iſti patres Aſa, qui fecerunt idola.

Reſpondendum, quòd vocantur patres omnes maiores, vt aui, paui, ataui, tritaui, & ſic de cęteris aſcendendo: iſti enim fecerant idola, & intelligitur iſtud de regibus, quibus ipſe ſucceſſit, in qbus primus fuit Saul, ſed ipſe non fuit pater in progenie Aſa, etiã non fecit aliqua idola, quia toto tempore ſuo fuit propheta Samuel, quem populus timebat, & ipſe Saul, & non auſus fuiſſet facere idola, fuit autẽ poſtea Dauid, qui fuit pater progenie Aſa, & tamen iſte non fecit idola, ſed fuit vir maxime deicola augmentãs cultũ Dei. Poſt iſtum fuit Salomõ, qui fecit idola, & templa pro vxoribus ſuis; & conſtituit illa ad dexteram partem montis Oliueti ſupra 11. Poſt iſtum fuit Roboam in cuius temporibus terra Iuda repleta eſt idolis, & altaribus in omni colle, & luco, & ſub omni arbore frondoſa præcedenti capit. Poſt iſtum fuit Abia, qui etiam idola coluit, & fecit multiplicando ea, quę facta erant tempore patris ſui, de quo ſupra dicitur, quòd ambulauit in vijs patris ſui, & fuit valde malus, intantum q̃ Deus percuſſit eum, & mortuus eſt 2. Paralipom. 13. idola autem, quæ iſti fecerant, & altaria, & templa ſuccidit, & deſtruxit Aſa, lucos, in quibus erant ſuccidit, & cremauit, & ipſa altaria, & templa ad ſolum diruit, & cõtaminauit, & forte ſparſit oſſa mortuorum in locis illis, vt eſſent immunda, ſicut fecit Ioſias ſuper altaria idolorum, ſeq. lib. cap. 23.

Quæ ſordes idolorum ſunt, quas abſtulit Aſa. *Quæſt. X.*

QVAERETVR vlterius, quæ ſordes idolorũ fuerunt, quas abſtulit Aſa.

Dicendum quòd idola, & omnia, quę directe, vel indirecte pertinent ad idola vocantur ſordes, ideo altaria, quæ facta ſunt ad colendũ idola, & luci, & arbores frondoſę ſub quibus colebantur, & templa, in quibus erant, & omnia vaſa miniſtrationis eorum vocantur ſordes, & omnia iſta deſtruxit Aſa. ſic patet ſecundo Paralip. 14. Subuertit altaria peregrini cultus, & excelſa, & cõfregit ſtatuas lucoſque ſuccidit, & abſtulit ex cunctis tribubus Iuda Aras, & Phana.

Sed obijcietur, quòd non abſtulerit Aſa omnes ſordes idolorum. Nam Ioſias rex, qui fuit poſt ipſum abſtulit omnes ſordes, ſeq. libro, cap. 23. ergo non abſtulit eas Aſa.

Dicendum, quòd Aſa abſtulit omnes ſordes idolorum, quę fuerant a patribus ſuis factę, & in diebus ſuis non manſit aliquid pertinens ad idolatriam in terra: poſt ipſum autem fuerunt multi reges Iuda mali, qui repleuerunt terram idolis, & idola iſta abſtulit Ezechias rex, qui fuit deicola nimis ſequen. libr. c. 18. poſt illum etiam fuerunt reges nimis idolatræ, ſ. Manaſſes, & Amon, & repleuerunt terram idolis, & ipſum templum Domini ſequen. lib. cap. 21. idola autem ab iſtis facta, & quicquid aliud ſupererat deſtruxit Ioſias, eo. libro cap. 23.

Quouſque ſerpens æneus Moyſi duraui t.

Sed adhuc obijcietur, q̃ Aſa non deſtruxerit omnẽ idolatriam, quæ erat in tempore ſuo, nam in tempore ſuo erat ſerpens ęneus, quem fecerat Moyſes, & colebant illum filij Iſrael offerentes incenſum ſequent. lib. c. 18. & illum ſerpentem contriuit Ezechias, cum dicitur ibidem. confregitque ſerpentem ęneum, quẽ fecerat Moyſes, ſiquidem vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum.

Reſpondendum, quòd ſerpẽs ęneus erat tempore Aſa, cum factus fuiſſet a Moyſe, & duraui t vſque ad Ezechiam. Iſte autem ſerpens non erat factus ad idolatriam, ſed ad ſanitatem Iſraelitarum, & Deus iuſſerat illum fieri. Numeri 21. ideo non debebat deleri ſine cauſa, ſed potius manere debebat ad memoriam ſanitatis præſtitæ Iſraelitis, vt ſic ipſi Deo gratias referent.

Tempore autem Ezechię iſte ſerpens erat valde ſcandaloſus, quia populus colebat illum, tanquam Deum offerens ei incenſum. ſequenti lib. 18. Ideo debuit deſtrui, vt ſubtraheretur populo occaſio peccandi. Tempore autem Aſa populus non colebat ſerpentem, & ſic non erat ſcandaloſus, ideo nõ debebat deleri, quia non pertinebat ad idolatriam, & ſic quamquam non confregit ſerpentem, abſtulit omnes ſordes idolorum de terra.

Sed obijcietur, quòd iſte ſerpens coleretur ab Iſraelitis tempore Aſa, quia ſequenti libro, cap. 18. dicitur, quòd vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant incẽſum illi ſerpenti, ſcilicet vſque ad tempus, quo confregit illum Ezechias.

Reſpondendum, quòd licet vſque ad tempus Ezechiæ coleretur ſerpens non ſequitur, quòd tempore Aſa coleretur, quia non conſtat quo tempore cœpit cultura illius ſerpentis, niſi forte dicatur, quòd litera illa intelligit, quòd ex tempore, quo factus eſt vſque ad tempus Ezechię ſemp coleretur. Et iſtud falſum eſt, quia manifeſtum eſt, quòd tempore Moyſi Iſraelitæ, nunquam coluerunt idola, niſi cum eo abſente in petitione legis fecerunt vitulum aureum: Exodi 32. Et iterum cum mulieres Moabitarum, & Madianitarũ induxerunt Iſraelitas ad ſacrificandum idolis, vt potirentur eorum amplexibus conſilio Balaam. Numeri 25. & pro his duabus vicibus, quamquam fuerit peccatum momentaneum, ideſt durans paucis diebus, tamẽ Deus magnas pęnas intulit, vt patet ibidem, ergo a fortiori ſi ex tempore, quo fabricatus eſt ſerpens coluiſſent ipſum Iſraelitę, maior pęna infligeretur eis, ſed nulla inflicta eſt ergo non coluerunt eum tunc. Item patet, quòd tempore Dauid adhuc non colebatur, qa tempore ſuo nulla fuit idolatria in Iſrael, cum eſſet vir valde deicola, & ſi vidiſſet, quòd aliqui colebant ſerpentem, confregiſſet illum. Ita videtur dicendum, q̃ tempore Aſa non colebatur adhuc, ideo non habuit aliquod motiuum ad confringendum illum, ſed poſtea aliquanto tempore ante Ezechiam cum vigeret atque increbreſceret quotidie idolatria deuẽtum eſt ad hoc, vt Iſraelitæ offerrent incenſum ſerpenti, & qa tempore Ezechię iſtud nimis inualuerat, confregit ſerpentem.

Sed obijcietur, quòd nõ purgauerit omnes ſordes idolorum Aſa, quia Salomon ędificauerat templa dijs vxorum ſuarum in monte Oliueti ad dextrã partem eius, illa tamen non deſtruxit Aſa, ſed poſt ea Ioſias deſtruxit ſeq. lib. cap. 23.

Reſpondendum, quòd de omnibus ſordibus idolorum nihil reliquit Aſa in terra, niſi templa ędificata a Salomone pro vxoribus, ideo ſcriptura expreſſe ponit de illis templis infra, cum dicit: excelſa autẽ non abſtulit. Et vocantur illa templa excelſa, eo quòd facta erant in loco excelſo, ſ. in monte Oliueti ſequen. lib. c. 23. & ſupra 11. *Inſuper & Maacham matrem ſuam amouit, ne eſſet princeps in ſacris Priapi.* Ideſt fecit Aſa, quòd mater ſua Maacha non eſſet princeps in ſacris Priapi, ſicut conſueuerat eſſe.

Quis erat iſte Priapus, de quo hic dicitur, & quæ ſacrificia fiebant ei. *Quæſt. XI.*

QVæretur quis erat iſte Priapus, & quæ ſacrificia ei fiebant.

Reſpondendum, quòd Priapus erat quidam Deus Gentilium turpiſſimus quidem omnium Deorum. Fuit autẽ iſte iuuenis in inſula, quę vocatur Helleſpontus circa Troiam in cõfinibus Europę, & Aſię qui magnitudine membri virilis omnes homines in tantum exceſſit, vt admirandum eſſet: propter quod de inſula Helleſponto exilio traditus (vt ferunt) venit in Greciam, ibique poſt mortem inter cęteros Deos inſanæ Gentilitatis propter hanc inſolitam magnitudinem honore magno cultus eſt, & altaria atque ſacerdotes, & templa ei tradita ſunt. Huic enim imago turpiſſima fiebat, ſcilicet habens genitale virile inſolitę magnitudinis patens populo, ſacerdotes autem faciebant huic ſacrificia turpiſſima, nam immolabant ei aſinos, cuius cauſam ponit Ouidius primo Faſtorum, dicens, quòd Priapus iuſſit ſibi immolari aſinos in vindictam offenſę, quam ab aſinis ſuſcepit, ſcilicet, quòd cum Priapus in nympharum amorem exardeſceret, eaſque quaſi opportunitate captata ſemel ſopore grauatas inueniſſet, propinquumque eſſet, vt iã Priapus ſuo potiretur amore, aſinus magno clamore intonuit, nimphaſque expergefaciens fugere compurit, & ſic ipſę, quę iam manibus Priapi tenebãtur, euaſerunt. Nullam autem vnquam maiorem iniuriam Priapus ſibi factam credidit, eamque indelebilem animo tenens deſtinauit de aſinis continuam, & nunquam explendam capere vltionem, & ob hoc iuſſit aſinos ſibi immolari. Expletis autem ſacrificijs turpiſſimus ſacerdos genitalia nuda toti populo oſtendebat, & hoc quaſi ſalubri præcepto commoniti ad vacandum libidini tendebant. Eratque iſta lex ſacrorum Priapi, quòd cum multi viri, & fœminę aſtarent nullus ſibi certam vendicaret, ſed ei quam prius quiſque caperet miſceretur. Soluebatur autem hic omnis honeſtas omnis legis, ſeueritas omnis coniugalis, fides tota, certitudo prolis, nonniſimeque efficiebantur homines degeneres, & aborigenes. Nulla igitur maior inſania inter Gentiles fuit, quia tamen iſta ſacra Priapi libidini laxabant habenas, cui rude illud ſęculum omnino inhiahat, tanquam veri boni ignarum, ſacra iſta libentiſſime ſuſceperunt, ita vt vix aliquis Deus eſſet inter Gentiles, cui tantus honor, & tam vniuerſaliter præſtaretur. Et non ſolum iſta labes Gentilium nationes infecit, ſed etiam turbauit populos Hebręorum, quia etiam ipſi omni libidini proni erãt. Et ſic colebatur inter Hebręos Priapus eratque in ſacris eius princeps mater regis Maacha.

Erat autem iste principatus, quia forte ipsa principalis erat inter fęminas illas, quę turpissimę libidini post sacra Priapi vacabant, & ipsa quoque eadem patiebatur libidinem. Rex autem istud erubescēs amouit eā a tali turpitudine, vel forte, quod honestius est ipsa sedebat tanquam princeps, & iudex in sacris Priapi, scꝫ si orirentur aliqua scandala propter incertam libidinem, quę erat post sacra Priapi, ipsa iudicabat componens inter partes iuxta sceleratissimas leges sacrorum Priapi. Vel forte ipsa prębebat ea, quæ necessaria erāt ad immolandum Priapo, & ob hoc princeps dicebat. Rex autem omnem hanc turpitudinem, & superstitionem abstulit, ideo confracto Priapo, & templis, & altaribus eius non poterat manere Maacha princeps sacrorum Priapi, quia iam nulla sacra ei impendebantur. *In luco eius, quem consecrauerat.* Maacha mater regis habebat quendam lucum, scꝫ quendam locum multarum arborum condensatum, qui præ ramositate obscurus erat, scilicet, non patens radijs solis. Hunc locū consecrauerat Maacha Priapo, & posuerat ibi altare, quia iste erat locus conuenientissimus sacrificijs Priapi, cum in locis illis vmbrosis libidini vacaretur accōmodè.

Subuertitque specum eius. Specus erat quędam domus subterranea obscura, & ista erat apud lucum, in quam ingrediebantur plurimi de cultoribus Priapi ad explēdam libidinem sine rubore. Nam licet omnem aliā humanam verecundiam, & legum honestatem, & rationis ordinem isti fędissimi cultores Priapi peruertissent: verecundiam tamen naturalem, scilicet ne vnus alio videntę feminæ misceretur, superare non potuerunt: fuit enim hęc maxima pœna, & prima, quam experti sunt prothoplasti. Nam illico, vt peccauerunt exarserunt in membris illis, & ob hoc erubuerunt, & fecerunt sibi perizomata, & solum contexerunt partes illas, vt colligitur Gene. 3. Ex quo apparet, quòd in illis solis partibus erubuerunt, nam nihil aliud in corpore nostro pudendum est.

Opi. Philosophorum nō esse verecundabile.

Fuerunt tamen quidam philosophi, immo potius insani sequentes Diogenem auctorem, qui hāc verecundiam superare conati sunt arguentes, quasi quadā ratione naturali, scilicet omne, quod honestum est sine verecundia fieri potest cum verecundia, secūdum Aristotelem quarto Ethicor. solum fit de turpi commisso: coitus tamen coniugalis honestus est, ideo nō est turpe, nec verecundabile illum publice fieri. Ideo isti Philosophi, licet extraneas fęminas nō cognoscerent, quia in honestum erat, coniuges tamē suas in publico cognoscebant, immo vt persuaderent hanc opinionem cęteris quasi ostendētes se licite agere in magnis congregationibus virorum, & mulierum subito cum vxoribus suis miscebantur. Alij autem detestantes eos plusquam beluas lapides, & lutum iaciebāt in eos tanquam in hostes humanę verecundię, ipsi vero hæc fugientes clauas ferreas secum ferre soliti erant, vt insurgerent in eos, qui illis publicum concubitum coniugalem interdicerent. Isti autem Philosophi Cynici, idest canini dicti sunt, scilicet quia in eis nulla maior quàm in canibus verecundia foret, cum etiam canes publicè misceantur: de his August. decimoquarto. de ciuitate Dei. Hæc autem positio immo insania breui tempore, tanquam humanę naturę contraria abolita est. Nec etiam erat conueniens argumentatio istorum, quia id quod honestum est publicè fieri potest, eo quòd verecundię nullius est, scilicet, quia nos non debemus de illo erubescere cum sit in potestate nostra erubescere, vel non erubescere: istud tamen tale est; de quo non est in potestate nostra, quòd non erubescamus, quia tota naturalis inclinatio in cōtrarium est, ideo licet honestum sit, erubescendum de illo est, nam contra naturam agi infandum semper est. Ideo dicit Tullius, & refert illud Augustin. decimoquarto ca. de ciuitate Dei, quòd omne honestum in luce collocari vult: solus autem concubitus coniugalis est, qui cum honestus sit, sciri quidem vult, videri autem minime. Fecerant igitur sibi omnes gentes pro sacris Priapi loca tenebrosa, scilicet, domos subterraneas, vel lucos nimis opacos. Vtrunque autem habebant Hebrei cultores Priapi quorum princeps erat Maacha.

Et confregit simulachrum turpissimum. Scilicet simulachrum Priapi. *Et combussit in torrente Cedron.* Non est intelligendum, quòd combureretur in torrente, quia in aqua nihil potest comburi, cum potius ipsa repugnet combustioni: sed combustum est apud torrentem, & postea pulueres illius idoli proiecti sunt in torrentem Cedron, vt non maneret aliquid saltem de pulueribus illis, quod conseruaretur ab idolatris, vel forte combustum fuit ibi idolum apud torrentem Cedron, quia locus ille reputabatur immundus, & cum idolum esset immundum, cremari debebat in loco immundo, & postea forte spargeretur puluis super loca immunda, vt super sepulchra mortuorum. Sic fecit Iosias, de idolis, quæ erant in templo sequenti libro, capitulo vigesimotertio. scilicet, efferri fecit lucum de domo Domini foras Ierusalem in conuallem Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in pulverem, & proiecit super sepulchra vulgi. Est autem iste torrens Cedron circa portam Ierusalem, iuxta hortos in circuitu verbis. Istum torrentem transiuit Christus, quando introiuit in hortum cum discipulis suis. Ioann. decimo octauo. Apud hunc etiam stetit Dauid expectando omnes viros suos, quando exibat profugus de Ierusalem a facie Absaloni. prędcedenti libro, cap. 15.

Simulachrum Priapi, quare vocetur turpissimum.
Quæst. XII.

QVAERETVR quare vocatur simulachrum Priapi turpissimum.

Respondendum, quòd potest vocari turpissimum, quia turpia sacrificia ei fiebant, scilicet, immolando asinos, vt ait Ouidius primo Fastorum. Vel quia sacerdos turpem cęremoniam in sacrificijs faciebat, scilicet, quòd toti populo verenda nuda ostendebat, vel quia expletis sacrificijs turpissima opera sequebantur, scilicet, quòd esset libido effrenata contra legem matrimonij, & cuiuscunque cognationis iura. Vel verius vocatur simulachrum turpissimum, quia in turpi effigie pingebatur, & fiebat statua eius. Nam fiebat ei genitale membrum insolitę magnitudinis extentum, vt populo pateret, nihilque turpitudinibus deesset. Nulla autem alicuius Gentilis Dei turpior effigies fuit. Erat etiam tota effigies Priapi rubra, vt ait Horatius, nec immerito, qa is color libidini magis quàm cęteri conuenit, eo quòd rubor attestatur sanguinem: sanguinis autem abundantia libidini connata est.

Sciendum autem, quòd multi inter Gentiles irridentes sacra Priapi formabant Priapum rubentem cum turpi effigie sua, ponebantque illum super ficeta, vel super alias arbores ad terrēdum volucres, sicut fieri solet in hortis. De hoc Horatius in Sermonibus.

Excelsa autem non abstulit. Idest, quamquam abstulerit omnem idolatriam, tamen non abstulit templa, vel altaria excelsorum.

Asa quæ excelsa destruxerit, & quæ non.
Quæst. XIII.

QVAERETVR, quomodo dicitur hic, quòd non abstulit Asa excelsa, quia secūdo Paralipom. 14. dicitur, quòd subuertit Asa altaria peregrini cultus, & excelsa, & cōfregit statuas.

Respondendum, quòd excelsa vocātur altaria, quę fiebant in collibus, & subter arbores frondosas, & in locis opacis: vocantur autem excelsa propter locorū celsitudinem, in quibus fiebant. ista autem erant duplicia, quia quædam facta fuerunt a Salomone, scilicet templa, quędam pro idolis vxorum suarum, vt patet supra 11. c. & illa facta sunt in dextra parte montis Oliueti. eodem c. & sequenti libro, ca. 23. Alia autem erant excelsa, quæ facta fuerant a popularibus. Nam quiliber faciebat altare, vbi vellet, & Deo cui vellet derelicta semel lege Dei. Faciebant etiam reges altaria & lucos, scilicet Roboam, & Abia, in quibus ipsi, & populus colebant idola. Prima excelsa istarum, scilicet, quæ fecerat Salomon non destruxit Asa, sed mānerūt vsque ad tempus Iosię, ipse autem destruxit illa, vt patet sequenti libro, c. 23. scilicet excelsa quoque, quę erant in Ierusalem ad dextram partem montis offensionis, quę ędificauerat Salomon &c. Alia erant excelsa, quę fecerat populus, & reges, scilicet Roboā, & Abia: & hęc destruxit Asa. Ista distinctio patet 2. Paralipomen. 14. iuncto 15. nam in 14. dicitur, quòd Asa subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa, & in 15. dicitur, quòd destruxit idola, & sequitur: Excelsa autem derelicta sunt in Israel. Et sic oportet distingui de excelsis, non autem manserunt alia excelsa, nisi templa fabricata a Salomone, ideo illa destruxit postea Iosias.

Quare Asa non destruxit templa, quæ Salomon fecerat dijs vxorum suarum, & an peccauit in hoc. *Quæst. XIIII.*

QVęretur vlterius, quare Asa non destruxit templa, quæ fecerat Salomon idolis vxorum suarū.

Aliquis dicet, quòd istud fuit propter honorē Salomonis, quia fuit rex maxime honoratus in toto Israel.

Sed istud non stat, quia si Asa attendisset ad honorem Salomonis, etiam attendisset ad honorem Roboam, & Abię regum Iuda prędecessorum suorum, & tamen dicitur supra, quòd purgauit vniuersas sordes idolorum, quæ fecerant patres sui.

Item si ad honorem alicuius attendisset Asa, maxime attendisset ad honorem patris sui Abię, quia magis ei tenebatur quàm auo, & proauo: scilicet, Roboam, & Salomoni, & tamen etiam idola facta per Abiam patrem suum destruxit. Ergo etiam destrueret idola facta per Salomonem.

Item Asa purgabat idolatriam de terra, vt placeret Deo, ideo non attenderet ad honorem alicuius, per quem derogaretur honori diuino, sicut dicit Apostolus ad Gala. si hominibus placerem, seruus Christi nō essem, quia Deus destruit ossa eorum, qui hominibus placere desiderant.

Sed dicendum est, quòd non destruxit Asa ista tēpla, eo quòd videbatur quædam ratio diuersitatis inter ista, & alia templa: nam cętera templa, & altaria facta ab alijs regibus, & popularibus erant facta ad colendum idola, & ibi Israelitę colebant illa, vt ergo nō colerent vltra idola debebant omnia hęc destrui. Templa Salom. ad qd fuerunt facta. Tēpla autem Salomonis non fuerāt facta, vt Israelitę colerent ibi idola, sed pro vxoribus Salomonis, & erant pro dijs Gentium, de quibus erant istæ fœminæ, scilicet pro Astharthē dea Sidoniorum, & pro Chamos idolo Moab, & pro Moloch, siue Melchon Deo Ammonitarum supra vndecimo cap. & sequenti libro, capit. vigesimo tertio. Israelitę autem non colebant ista idola, sed alia: ideo non introibant in illa templa ad idolatrandum. Vnde illa modicam occasionem pręstabant Israelitis ad idolatrandum, nisi inquantum videntes illa sciebant idola esse in terra sua, & quantum ad hoc offendebantur, & quia tēpla ista erant in monte Oliueti, vocatur mons ille mons offensionis. sequēti libro, capitu. vigesimotertio. Et ob hoc Asa videns modicam offensionem, vel quasi nullam pręstari populo cum subuertisset omnia alia altaria, & tēpla idolorum non subuertit. Ista eadem fuit causa in rege Ezechia, quia quamquam esset rex valde bonus, & destruxerit omnem idolatriam diligenter, tamen non subuertit ista templa sequenti libro, capitulo decimo octauo. sed Iosias postea illa destruxi. eodem libro capitulo 23.

An Asa peccauerit non destruens templa idolorum Salomonis. *Quæst. XV.*

QVęretur vlterius, an peccauerit Asa non destruēdo ista templa, quę fecerat Salomon.

Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus iusserat, ꝫ quandocūque notum esset in aliqua ciuitate esse idolatras, siue multi essent, siue vnus debebāt occidi, sed nunc notum erat esse altaria pertinētia ad idola in terra Iuda, ergo Asa tenebatur illa destruere ex officio suo, quia rex erat.

Item patet hoc, quia si non esset peccatum permittere idolatriam in terra, non curasset Iosias destruere templa ista, & tamen destruxit illa, & Deus valde placatus est: ergo peccatum erat dimittere illa.

Item quandocūque aliquis rex bonus erat in Iuda, & narrantur bona eius opera, dicitur in fine: veruntā excelsa nō abstulit, & dicit hoc, quasi in improperiū: ergo peccatum quoddam erat non auferre illa.

In contrarium videtur, quòd non peccauerit, quia dicitur infra, quòd cor Asa perfectum erat cum dño: & tamen non poterat esse perfectum, si peccaret non delendo idolatriam, ergo non peccabat. Item de rege Ezechia patet, qui fuit optimus, intātum quòd de eo dicitur sequenti libro, capitu. decimo octauo. itaque in posterum non fuit similis ei de cunctis regibus Iuda, nec in his, qui ante eum fuerunt, & tamē Ezechias cum destruxisset reliquam idolatriam non destruxit excelsa, quę ędificauerat Salomon, ergo non erat peccatum non destruere illa. Nō peccauit Asa nō destruēdo templa Salomon.

Respondēdum, quòd pręceptum erat destrui omnem idolatriam, & occidi omnes idolatras. Deuteronomij decimotertio, & decimoseptimo. & si præceptum erat, quòd Arę idolorum, quas fecerant Chananęi, qui fuerant in terra ante introitum Israelitarum destruerentur Deuterono. 7. & Iosue 23. & Iudicum secundo. a fortiori ipsa altaria, & idola, quæ facerent Israelitę destruenda erant, quia magis abominabilia erāt quam altaria, quæ fecerant Gentiles, quia magis illicitum erat Israelitis facere idola quam gentilibus. Hoc apparet, quia si in aliqua ciuitate Israel colerentur idola a Gentilibus, postquam caperetur ciuitas ab Israelitis, solum debebant destrui altaria, & occidi habitatores, & tamen non debebat destrui ciuitas.

Si vero Israelitæ publice colerent idola in aliqua ciuitate non solum ipsi occidendi erant, sed etiam tota ciuitas cremanda, & pecora, & iumenta, & paruuli, & quidquid in vrbe erat, & muri diruendi erant ad solum, vt iam non maneret ibi locus habitandi, sed tumulus ęternus. Deuteronom. 13. capitu.

Idola ergo, & templa facta a quibuſcunque Iſraelitis deſtruenda erant, & peccabant quicunque habentes poteſtatem, ſi ea non deſtruerent. In idolis tamen, & templis Salomonis erat ſpecialis ratio, vt ſupra declaratum eſt, ſ. quia non videbantur cauſare aliquod ſcãdalum: ideo Aſa, & Ezechias, tanquam non habẽtes conſcientiam mali de templis iſtis reliquerunt ea intacta. Poſtea autem Ioſias videns, quòd aliquale ſcandalum ſequebatur Iſraelitis ex templis illis diruit illa, vt nihil omnino de idolatria maneret in terra. Quòd tamen iſti duo reges boni, ſ. Aſa, & Ezechias non peccauerint, non deſtruendo illa, patet: nam de Aſa dicitur hic, quòd excelſa non abſtulit, & vt aliquis non intelligeret, quòd ex hoc peccabat ſubditur in litera: Veruntamen cor Aſa perfectum erat cum Domino Deo ſuo omnibus diebus, quaſi dicat, dato quòd non deleuerit excelſa cor ſuum perfectum erat: non tamẽ dicitur cor perfectum illius, qui aliquo modo ſequitur idolatriam, vel fauet illi; ſed toto corde debet eam expugnare: nam vt dictum fuit ſupra, licet non requiratur innocentia omnimoda ad hoc, quòd dicatur cor alicuius perfectum cum Deo: tamen requiritur, quòd nullo modo peccaret in idolatria directe, vel indirectè. De Ezechia patet ſequen. lib. cap. 18. vbi dicitur, quòd in omnibus diebus ſuis, nunquam receſſit a domino: ſi tamen teneretur deſtruere illa idola Salomonis, & non deſtruxiſſet receſſiſſet a domino, ergo nõ tenebatur, & conſequenter non peccabat nõ deſtruẽdo. Item patet hoc magis Eccleſiaſt. 49. cum dicitur præter Dauid, & Ezechiam, & Ioſiam omnes reges peccatum commiſerũt: ergo videtur, quòd Ezechias ſaltem nullo modo peccauit, & tamẽ ipſe dereliquit templa facta a Salomone idolis: ergo etiam Aſa non deſtruendo illa, non peccauit.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd præceptum illud traditum erat de omni, quòd proprie pertinebat ad idolatriã, per quod cultus Dei perturbabatur, templa autem facta a Salomone non erant huiuſmodi; ergo non apparebat directè, an caderent ſub iſto præcepto, & propter dubium non peccabant Aſa, & Ezechias.

Ad ſecundum dici poteſt dupliciter vno modo, ꝙ licet tempore Ezechiẽ, & Aſa non apparerent illa tẽpla Salomonis ſcandaloſa populo, tamen apparuerũt poſtea tẽpore Ioſiæ, ſ. quia forte populus colebat idola in illis: vnde vocatur mons offenſionis mons Olineti, in quo erant iſta templa tempore Ioſiæ. ſequent. lib. cap. 23. & non vocatur mons offenſionis tempore aliorum regum.

Aliter poteſt dici, quòd Ioſias deſtruxit templa illa non ex neceſſitate, ſed ex ſupererogatione, ſicut boni viri interdum faciũt quædam opera bona, quæ etiam ſi omitterent non peccarent, & tamen faciunt illa ad magis merendum. Sed primum veriùs eſt.

Ad tertium dicendum, quòd excelſa ſunt duplicia, ſ. quædam facta a Salomone, & alia facta ab alijs regibus, & a populo. De primis non ponitur, tanquam vituperium regum, quòd non abſtulerint illa: De ſecũdis autem ſic. Ratio aũt diuerſitatis ſ. poſita eſt. Quòd autem non ſit vituperium non abſtuliſſe excelſa Salomonis patet hic, quia cum dicatur excelſa non abſtulit, ſequitur, verum tamẽ cor eius perfectum erat cum domino Deo ſuo; ergo nihil de laude Aſa detrahit, non deſtruxiſſe excelſa Salomonis.

An poterat Aſa, & an tenebatur occidere matrem ſuam, quia erat princeps in ſacrificijs Priapi. Quæſt. XVI.

QVAERETVR vlterius, an poterat, & an tenebatur Aſa occidere matrem ſuam Maacham, quia princeps erat in ſacris Priapi.

Aliquis dicet, quòd ſic, quia Deus dederat regulã generalem de omnibus idolatris, quòd occiderẽtur, & pertinebat executio ad Aſa tempore ſuo, quia rex erat, ergo indifferenter tenebatur quoſcunque occidere.

Item non debebat dici, quòd ex hoc, quòd mater erat, non debebat occidi, quia quęcunque perſona eſſet quantumcunque coniuncta cognatione, non debemus parcere ei. ſic patet Deuterono. 13. Si tibi voluerit perſuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia tua, vel vxor, quæ in ſinu tuo eſt &c. ibi ſequitur, ꝙ quẽlibet iſtorum deberemus occidere, ſi nos ad idolatriam ſolicitaret. ergo Aſa poterat, & debebat matrem ſuam occidere.

Reſpondendum, quòd non tenebatur Aſa occidere matrem ſuam propter cultum idolorum, quia ſi teneretur non poſſet ipſe remittere pœnam, & remittẽdo peccaret. & tamen nõ peccauit fauendo alicui idolatræ, cum dicatur, quòd cor eius erat perfectum cum domino: ergo non tenebatur occidere matrem, ſed egit Aſa ad quod tenebatur, ſ. tollere omnem idolatriam, & prohibere matri ſuę, ne eſſet princeps in ſacris Priapi, & ſi forte ipſa repugnaret, tenebatur eam vinculare, vel aliàs ponere in cuſtodia, ita vt non poſſet vacare cultui idolorum ſcandalizando alios: occidere tamen ipſam non tenebatur, quia contra naturã eſt auctorem vitę noſtrę occidere, ſ. vt id nos ei ſubtrahamus, quod ipſe nobis preſtitit, ſ. vitam: ideo pro nullo crimine quantumcunque graui, licet filio occidere patrem, vel matrem: nam nõ licet filio deſiſtere a benefaciendo patri, & matri in neceſſarijs: etiam ſi ſceleratiſſimi ſint: dum tamen communicatio eorum nõ ſit nobis ad mortem, vel ad grauiſſimum malũ, vt patet per Ariſtotelem 8. Ethicorum. §. vltimo. a fortiori ergo pro nullo crimine licebit filio occidere patrem, vel matrem. Et etiam iura non poſſunt eum obligare ad hoc rationabiliter, quia ius rationabile eſt: ideo nunquam obligabit cõtra naturalem pietatem. Et ſic dato quòd filius ſit iudex, & pater deliquerit in legẽ capitaliter, non tenebitur eum occidere, nec tradere alicui occidẽdum, ſed per alium iudicem cauſa illius ventilari, & diffiniri deberet, vel potius iſte deberet renunciare iudicaturæ, vt non offenderet legem publicam, & non occideret patrem.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd licet generaliter iubeatur, ꝙ occiderentur omnes idolatrę, intelligebatur per iudices illos, qui legitime, & non agendo contra naturale debitum, & ordinem poterant iſtud exequi, ſed filius contra patrem ad cauſam capitalem non eſt conueniens iudex, ideo non teneretur occidere patrem, ſed prouidere aliter, ſicut prouidit Aſa, ſ. quia abſtulit crimẽ idolatriæ matris ſuæ faciendo ne vltra eſſet princeps in ſacris Priapi, & remittendo pœnam cum non poſſet licite inferre illam.

Ad ſecundam dicendum dupliciter: vno modo, ꝙ illud non intelligitur de omnibus idolatris, ſed ſolum de illis, qui ſolicitant alios, vt perducãt eos ad cultum idolatriæ: nam, ſic dicitur ibi, ſi tibi voluerit perſuadere frater tuus &c. eſt autem longe maius peccatum, quòd aliquis conetur ſubuertere alios ad idolatriam, quàm quòd ipſe idola colat neminem ſolicitando, iõ rationabile fuit, quòd daretur pęna grauior in primo quam in ſecundo modo. Et iſtud eſt, quòd etiam cognati in gradibus propinquiſſimis tenerentur capitaliter agere contra cognatos ſuos, in ſecundo autẽ caſu non iubetur hoc: ſed ſolum dicitur, quòd occidantur idolatrę, & non dicitur a quibus, mater tamẽ Aſa non ſolicitabat ipſum ad colendum idola, ſed ſolum

De hoc vide latiſſime auctorem Deus. 13. c. q. 3.

Ex hoc oritur qõ. ſ. an Papa poſſit pcipere, aut ſtatuere, ꝙ filius ſciens hæreſim occultam patris, teneatur eũ accuſare de hoc, vel ſaltẽ denũciare.

Solutio colligitur ex dictis auctoris hic, & Mat. 18. e. q. 97. ad 12. & qõ. 98. & 99. & 19. c. q. 209. in fi. & 210 & latiꝰ Deu. 13. c. q. 3. & et ex dictis Anch. in ca. in fidei fauorẽ de hęre. ĩ 6. & ex S. Tho. quolibet 1. ar. 15. & 16. & 2. 2. qõ. 70. art. 1. ad ſecundũ. Et Aegid. Ro. in deſtruc. ſuper quolibet ar. 3.

ipſa erat princeps in ſacris Priapi, ergo non tenebatur ipſe occidere eam.

Nunq̃ licet filio occidere matrẽ, aut patrem.

Aliter etiam dicendum eſt, quòd dato, quòd mater Aſa ſolicitaret eum ad colendum idola non tenebatur occidere ipſam, nam Deuteron. 13. vbi ponitur hoc ſolum exprimitur de filio, & filia, fratre, ſorore, vxore, amico, de patre tamen, & matre non exprimitur, ergo videtur, quòd lex non ſe extendat ad illos, maximè quia leges pœnales reſtringendæ ſunt.

Sed aliquis obiiciet, quòd pater, & mater poſſent occidi per legem illam, quia ponuntur illi gradus ibi ad ſignandũ, quòd dato, quòd aliquis maximo amore teneatur ad alium, debet ipſum occidere, vel accuſare ad mortem ſi perſuaſerit ei ad idolatriam, ſed maiori amore feruntur patres, & matres ad filios naturaliter, quam filii ad patres, & matres, vt probat Ariſt. 8. Ethicorum, ergo ſi pater tenetur occidere filium, vel filiam in caſu iſto, a fortiori tenebitur filius occidere patrem, vel matrem.

Item ꝙ aliquis occidat alium videtur eſſe tantomagis contra naturalem inclinationem, quanto maiori, & propinquiori conſanguinitate ei coniunctus eſt, ſed pater eſt magis cognatus filii quam filius patris, quia vt dicit Ariſtotel. 8. Ethic. magis approximatur quo ad quod, quam genitum facienti, ideſt magis approximatur pater filio, quam filius patri, & ſatis apparet ibi cauſa naturalis huius, ergo quando pater occiderit filium, magis agit contra iura conſanguinitatis, quam quando filius occiderit patrem, ſed licet patri occidere filium in caſu dato, ergo licebit a fortiori filio occidere patrem.

Reſpondendum, quòd non licet filio occidere patrem, vel matrem, quia filius magis tenetur patri, vel matri in immenſum, quam pater filio: nam filius tenetur honorare patrem 9. Ethicorum, ſed pater non tenetur honorare filium. Idem de reuerentia, & obedientia, & omni ſubiectione. Item pater poteſt abnegare filium, dicendo ſe ei nihil debere, filius autem nõ poteſt abnegare patrem, quia qui ſemper debet nunquam pbteſt abnegare, qui autem non debet, ſed ei debetur abnegare poteſt, ſic probant Ariſt. 8. Ethic. §. vlt. eſt autem iniuria maior ſecundum, ꝙ aliquis agit contra maius debitum, ſed nullus poteſt magis teneri alteri quam filius patri, cum teneatur ei ad totũ quicquid eſt, ergo non poterit eſſe maior iniuria quam ſi filius patrem occiderit, vel matrem. cum autem obiicitur de amore maiori, & conſanguinitate patris ad filium, quam è contrario. Dicendum iſtud verum eſſe, & tamen iſta non cauſant obligationem aliquam, quia conditio naturæ conſtituit amorem, & approximationem. Ratio autem conſtituit differentiam debiti ſm id, quod datum, & acceptum eſt, ſed filius omnia ſuſcepit a patre, pater autem nihil a filio, ergo filius tenetur patri in immenſum, pater autem non tenetur filio ad aliquid in tantum, ꝙ Ariſt. 8. Ethic. conſtituit debitum hominis ad Deum, & ad patrem ſuũ, quaſi equale, dicens: diis, & parentibus non poſſumus retribuere equalia, quamquam ergo liceat patri aliquando occidere filium, quia ei ad nihil tenetur nunquam licebit filio occidere patrem, quia tenetur ei in immenſum, & propter peccata patris non ceſſat debitum filii.

An Aſa tenebatur occidere omnes idolatras terræ Iuda. Quæſt. XVII.

QVAERETVR vlterius, an Aſa teneretur occidere omnes idolatras, qui erant in terra Iuda.

Aliquis dicet, ꝙ ſic, quia ſic iuſſit Deus Deuteronom. 17. Item non ſolum ſi eſſent pauci, ſed etiam ſi eſſet vna ciuitas, tenebãtur eam delere Iſraelitę Deuteronom. 13. Item quod maius eſt etiam ſi eſſent duæ, vel tres tribus, aut plures tenebantur delere illas, ſicut pugnare volebant nouem tribus, & dimidia contra duas tribus, & dimidiam pro altari ædificato apud Iordanem ab eis, Ioſue 22.

Aliquis dicet, quòd non tenebatur occidere omnes, quia totus populus fere erat in idolatria, ideo omnes occidere teneretur, quod videtur abſurdum.

Reſpondendũ, quòd hic poterant conſiderari duo ſ. aut peccatum illorum, qui permanere volebant in idolatria, aut pœna peccati illorum, qui peccauerant, & tamen iam ſponte redibant ad cultum Dei.

De primo dicendum, quòd ſiue multi, ſiue pauci eſſent tenebatur Aſa occidere illos, & ſi non poſſet, vt iudex, quia multi eſſent, deberet committere bellũ cõtra illos, & occidere eos, & in iſto caſu intelligitur Ioſue 22. ſ. quia duæ tribus, & dimidia videbãtur permanere adhuc in idolatria, eo quòd habebãt magnũ altare fabricatum apud Iordanem, ideo reliquę nouẽ tribus, & dimidia parauerunt ſe ad bellum contra illas, & pugnauiſſent, niſi duę tribus, & dimidia ſe legitime excuſaſſent. ſic facere dẽret Aſa, niſi forte multitudo volentium manere in idolatria tanta eſſet, contra quam nullo modo poſſet pugnare, quia tunc non debebat aggredi pugnam, ſed prius conſulere Deum quid agere deberet, cum Deus faciliter poterat conſuli per prophetas ſuper quocunque negocio, & tunc ſciret, an pugnandum ſibi eſſet, vel quieſcendum. Sic enim quando totus populus peccauit in fabricatione vituli præter tribum Leui, quamquam illa eſſet parua multitudo reſpectu totius populi, cum Moyſes ſciret ꝙ Deus volebat puniri Iſraelitas, aggreſſus eſt eos cum ſola tribu Leui, & occidit vigintitria millia Exo. trigeſimo ſecundo.

Si autem quæratur de peccato illorum, qui olim peccauerant, & tamen iam ſponte conuertebantur ad Deum, dicendum quòd ſecundum leges humanas, tam canonicas quàm ciuiles parcẽdum eſſet eis. extra de cleric. excom. vel depo, miniſ, c. latores. & in Decretis. 50. diſt. cap. vt conſtitueretur, & 54. diſt. cap. commeſſationes. In lege tamen Dei ſecus videtur, qa ipſe iuſſit in hoc crimine occidi omnes peccantes, ẽt ſi vna ciuitas eſſet, vel multę totaliter, debebat exuri, & dirui, vt nunquam habitaretur, & occidebatur omne viuens ibi repertum vſque ad pecora Deuteronomij 13. cap.

Dicendum tamen, quòd Aſa non tenebatur occidere omnes idolatras ſponte redeuntes, quia ſi deberet ſeruare tenorem legis, oportebat, quòd non relinqueret in tota terra Iuda, & Beniamin aliquem locũ, ſed omnes combureret ciuitates, eo quòd in omnib' locis fuerant altaria in collibus, & lucis, & ſubter arbores frondoſas præcedenti c. & ſic perirent duæ tribus, & quod adhuc deterius videbatur, periret terra, quia locus, qui ſemel ſubijciebatur anathemate propter idolatriam fiebat tumulus ęternus, & non licebat ibi alicui habitare, ideo non liceret Aſa deſtruere terram, ſic propter idolatras. Nam dato quòd vellet, non poſſet, quia fere totus populus peccauerat ĩ idolatria: ſed adhuc dato, quòd poſſet deſtruere totum populum habendo auxiliatores aliunde, non licebat ei hoc facere inconſulto Deo, quia iſte erat caſus grauiſſimus, qui videbatur eſſe contra voluntatẽ Dei propter duo. Primo, quia Deus volebat, quòd manerẽt omnes tribus Iſrael ſemper. Secundum erat, quia dederat terrã illam Iſraelitis in poſſeſſionem in æternum. quòd ergo ipſe deſtrueret omnes ciuitates faciẽdo, quòd nullus iam poſſet in eis habitare propter anathema poſi-

tum, videbatur contra voluntatem Dei, ideo non debebat ista facere Asa Deo inconsulto, potissime cum posset faciliter habere responsum per propheras, vel sacerdotes. Vnde dicendum, quòd Asa non occidit Israelitas, qui fuerant idolatrę tempore regum priorũ, sed hortatus est omnes, vt quærerent Deum in toto corde suo, & illi sic promiserunt, & fecerunt tempore Asa, vt patet 2. Paralip. 15. ideo neminem occidit, quia nemo repugnauit, sed omnes vnanimiter redierunt ad Deum. Pro peccato autem prętérito nullum occidit, quia si vnum occideret pariter omnes occidere deberet, cum esset eadem ratio, ideo nullum occidit. Credendum est autem, quòd hoc fecerit de consilio prophetarum, qui tunc erant, cum scriptura dicat in omnibus his eum bene egisse, vt patet hic, & 2. Paral. 14. & 15.

Veruntamen cor Asa perfectum erat cum domino Deo suo. Idest, licet Asa non destruxit excelsa, quę fecit Salomon cor eius perfectum erat cum domino, s. quia in toto corde suo sequebatur legem Dei declinãdo ab idolis.

Cunctis diebus suis. Scilicet, quia nunquam declinauit ad idola. Istud dicitur ad differentiam Salomonis, qui a principio regni fuit cultor Dei, & postea declinauit ad idola in senectute supra 11. Roboam quoq; tribus annis primis regni sui non coluit idola sequendo legem Dei, deinde declinauit ad idola. 2. Paralip. 11. & 12. Abia quoq; pater Asa in principio regni fuit bonus, & postea malus: nam sperauit in domino quãdo pugnauit contra Ieroboam 2. Paralip. 13. postea autem declinauit ad idola sequendo viam patris sui supra in litera, Asa autem omnibus diebus coluit Deum.

Et intulit ea, quæ sanctificauerat pater eius, & vouerat in domum Domini argentum, & aurum, & vasa. Idest etiam fecit aliud bonum, quia compleuit votum patris sui. nã Abia pater eius forte, quando pugnauit contra Ieroboam in bello primo magno, de quo habetur 2. Paralip. 13. vouit domino vasa aurea, & argentea, vt daret ei victoriam, postea autem deprauatus fuit sequẽdo idola, & non curauit reddere domino quæ vouerat, ideo nunc Asa filius eius voluit complere votum paternum: nam tenebatur ad illud, & intulit in domũ Domini, idest posuit in templo Dei aurum, & argentum in massa, quod vouerat pater suus, & vasa facta, & etiam ipse vouit alia, & simul dedit illa cum vasis, quę vouerat pater suus, vt patet 2. Paralip. 15. s. ea, quæ vouerat pater suus, & ipse intulit in domum Domini argentum, & aurum, vasorumque diuersam supellectilem. Et dicitur, quæ sanctificauerat pater eius, idest quæ vouerat, & sic ponũtur hic sanctificare, & vouere pro eodem, sed dicitur sanctificare, idest sanctum efficere, vel ad cultũ Dei applicare, & quia quælibet res, quæ vouetur domino per votum definit esse eius, qui vouet, & incipit pertinere ad Deum dicitur sanctificare rem ille, qui vouet eam.

Asa quomodo habuit cor perfectum cum multipliciter peccauerit. *Quæst. XVIII.*

Quęretur quomodo dicitur supra, quòd cor Asa perfectum erat cum domino, quia Asa peccauit multipliciter. Primo quia cum Deus liberasset eum de maximo periculo, quando pugnauit contra regem Aethiopum, postea quando ascendit contra eum Baasa rex Israel non sperauit in domino, sed petiuit auxilium a rege Syrię.

Item dedit regi Syriæ vasa domus domini, vt adiuuaret eum, & tamen illa non poterat dare, quia non erant sua, sed templo Dei. Item quando Anani propheta increpuit Asa ex parte Dei super his iussit eum poni in carcere, super quo dominus iratus nimis percussit de populo plurimos.

Item in senectute sua cũ ęgrotaret in pedibus non sperauit in domino, sed confitius est arte medicorum de his quatuor peccatis redarguit eum scriptura 2. Paralip. 16.

Aliquis dicet, quòd Asa habuit cor perfectum cũ domino antequam inciperet peccare, quòd fuit in anno 36. regni eius 2. Paralip. 16. & sic 36. annis habuit cor perfectum cum domino. postea autem peccauit, & non fuit cor suum perfectum.

Sed dicendum, quòd non stat. quia litera dicit hic, quòd cor Asa erat perfectum cũ Deo suo cunctis diebus suis.

Dicendum ergo, quòd quamquam Asa peccauit non desiit habere cor perfectum cum Deo, quia non vocatur cor perfectum, idest innocens, sed quòd non declinet ad idolatriam, & quòd solicite curet ea, quæ ad cultum Dei pertinent, ista duo erant in Asa. De primo patet, quia dato, quòd ipse aliquando peccauerit tamen ad idolatriam nunquam declinauit in vita sua. Quod patet, quia inter omnia peccata sua 2. Paralip. 16. nihil tale ponitur. De secundo patet, quia fuit Asa nimis diligens in extirpando de terra omnem idolatriam, quam introduxerant prædecessores sui, vt patet in litera, s. Purgauitq; vniuersas sordes idolorum, quæ fecerãt patres sui, erat ergo cor suum perfectum cum domino, quamquam peccauisset aliquando, sic etiam dicitur supra de Dauid, quòd fuit cor eius perfectum cum domino, & tamen Dauid grauiter peccauit, sed nunquam in idolatria.

Cor perfectum quid appellet in proposito.

An Asa teneretur complere votum patris sui, & generaliter, an quilibet successor teneatur complere votum sui prædecessoris, vel eius, cui succedit in hæreditate. *Quæst. XIX.*

Quęretur vlterius, an teneretur iste Asa complere votum patris sui, & generaliter, an quilibet hęres, vel successor teneatur complere vota prędecessoris, vel instituentis eum.

Respondendum, quòd secus est de successore, quã de hærede, voco autem successorem eum, qui succedit alteri in dignitate, vel officio, aut beneficio.

Et dicendum, quòd isti generaliter non tenentur ad aliqua vota, vel promissa prędecessorum suorum inquantum sunt successores, secus autem inquantũ peruenient ad eos aliqua bona prædecessorum, quia tunc magis sunt, vt hæredes, quam solum, vt successores. Idem iudicium erit hic de successoribus, & hæredibus.

Si autem loquamur de hæredibus proprie dictis, considerandum, quòd aut votum prædecessorum, siue testatorum fuit personale, aut reale, voco autem votum personale, quod directe respicit personam, & non res eius, sicut orare, ieiunare, peregrinari, affligere animam suam, abstinendo ab aliquibus delectabilibus, quæ licita sunt. Voco votum reale, quod principaliter respicit rem, sicut si vouerit dare certam eleemosynam, vel fabricare Ecclesiam, aut facere aliud opus pium, quod principalius respicit pecuniam, quã personam.

Quid votũ personale.

Votũ reale quid.

De primis dicendum, quòd hęredes, vel successores non tenentur aliquando ad vota prędecessorum, vel instituentiam eos in hęredes. Patet quia intantum tenetur aliquis pro prędecessore suo quantum peruenit ad eum si obseruerit solennitates iuris, s. faciendo inuentarium de bonis relictis a prędecessore, vt non teneatur vltra vires testamenti, sed ista vota personalia

sonalia non concernunt aliquas res, in quibus succedit successor prędecessori, ergo non tenebitur ad illa. Quod patet, quia iste non tenetur, nisi inquãtum succedit alteri: nam filius, si non succedit patri, non tenetur ad aliquid de debitis eius, & etiam si pater iniungat ei, quòd ieiunet pro ipso, vel oret non tenebitur, si autem succedit, tenetur: sed vota personalia non inducunt aliquam obligationem, quæ cõsistat in rebus directe, sed in persona, successor autem solum succedit in rebus, ideo non tenebitur ad ista vota, siue sit hęres extraneus, siue legitimus, s. alias succedẽs ab intestato. Istud autem verum est, nisi forte testator expresserit in testamento, quòd hęres suus teneretur ad complendum votum ieiunii, vel peregrinationis a se emissum, quia tunc tenebitur votum complere, vel renunciare iuri successionis, etiam si testator non expresserit, quòd hęres non complens votum, careat iure successionis, quia ad ordinarium cuius est habere curam de completione testamentorum, pertinebit compellere eum per censuras ad tenendum votum testatoris, vel ad renunciandum iuri hęreditatis. Istud autem solũ tenet locum in hęredibus proprie dictis, s. qui instituì possunt a testatore. Secus autem in illis, qui succedunt sine voluntate defuncti, sicut est in successione ecclesiastica pręlatorum, vel beneficiatorũ, quia non succedunt ex voluntate defunctorum, sed secundũ statuta iuris, ideo non potest episcopus moriens in testamento suo obligare futurum episcopũ ad complendum votum suum de ieiunio, vel de oratione, dato quòd multa bona eius alteri maneant.

Quid votis realib'.

Si autem loquamur de votis realibus, dicendum q̃ ille, qui est proprie hęres alterius tenetur ad omnia vota eius, siue expresserit in testamento ipse testator, quòd soluantur, siue non expresserit, dum tamen cõstet, quòd vouerit, & non soluerit, patet hoc, quia de hęreditatis corpore semper subtrahendum est ęs alienum, ita quòd ad hoc, quòd dicatur aliquis succedere alteri vniuersaliter necesse est, quòd subtrahatur inde ęs alienum, idest omnia debita, quæ vocantur ęs alienum cum non pertineant ad bona debitoris, sed ad bona eius, cui debetur. Et quia quandocunque aliquis vouet Deo quicquam transfert dominium rei, sicut si donaret alicui, & solum manet apud eum possessio nomine alieno, si rem determinatam vouit, iõ quandiu non reddit rem illam debitor est, & consequenter debet detrahi de bonis defuncti id, quod cadit sub voto tanquam ęs alienum, sed quilibet hæres tenetur ad ęs alienum soluendum, ergo etiam tenebitur ad vota realia complenda, quatenus sufficiunt vires hęreditatis, quia vltra illas non tenebitur. Istud autem verum est generaliter in hæredibus proprie dictis, quia illi possunt vouere de rebus suis, dum viuunt quicquid voluerint, ideo etiam si tota hæreditas esset necessaria ad soluendum vota teneretur hęres totam impendere, quia testator, dum viuebat poterat obligare totam, & maxime si est hęres extraneus, quia in filio succedente patri forte videretur dubium propter hoc, quòd pater nõ debet omnes facultates suas Deo dare exhęredando filios. In successoribus autem, qui non sunt proprie hęredes prędecessorum suorum, s. in episcopis, & clericis. Dicendum, quòd aliquando tenentur ad vota prędecessorum, & aliquando non. Et est regula, quòd quandocunque votum prędecessoris tenuit, & vires successionis sufficiũt, tenetur successor ad complendum votum. Dico autem hoc, qa in rebus prophanis habet quilibet liberã administrationem, si suæ sunt, & potest vouere de illis quantum voluerit, & semper tenebit votum cum etiam posset illas libere donare, & alienare. In rebus autem ecclesiasticis secus est, quia episcopi, & clerici licet habeãt administrationem earum non sunt domini, sed procuratores, ideo non possunt alienare, vel donare in omni casu, sed in certo modo, ideo cum per votum fiat alienatio rei, interdum vouerет, sed episcopus, vel clericus aliquid, quod non teneret, quia esset in prętiu dicium dignitatis, vel ecclesiæ cuius bona dispensat, & tunc, sicut ipse viuens nõ potuit complere votum suum, quia non tenuit, ita nec successor suus tenebitur, immo nec poterit complere votum eius: nam nõ solum est hoc in votis realibus, sed etiã personalibus, quia quædam vota personalia sunt, in quibus grauaretur nimis Ecclesia, & illa nõ possunt emittere episcopi sine licentia Papæ, sicut votum transmarinum, vt patet extra de vo. & vo. re. capitu. magnæ. sic etiam est de voto clericorum respectu episcoporum in peregrinando, quia si Ecclesia lędatur, vt quia peregrinatio longa est, non poterit clericus sine licentia episcopi. Ratio diuersitatis in omnibus his est, quia viri Ecclesiastici non sunt simpliciter liberi in rebus, vel in personis, seculares autem liberi sunt omnino. Si tamẽ episcopus, vel clericus emiserit votum reale, quod teneat, scilicet, quia non donat Deo vltra id, quod de iure donare potest, quia per votum illud semel bona obligata sunt, dato quòd moriens non habeat potestatem disponendi de illis bonis, sicut in vita, tamen ille, ad quem peruenient bona tenebitur complere votum.

Q̃ ęps teneatur implere votũ prędecessoris.

Sciendum vlterius, quòd omnia prędicta de voto reali intelliguntur, siue testator expresserit in testamẽto, quod soluatur votum, siue non, dum tamen constet, quòd non completum est, patet hoc per similitudinem de debitis, quia dato, quòd testator non iubeat in testamento solui debita, tamen hęres tenebitur soluere illa, quando constiterit debita esse. Sic igitur Asa successit patri suo Abiæ in regno, & thesauris, & sciebat eum nõ expleuisse votum factum Deo, ideo ipse videns se obligatum soluit illud.

Testator, an possit liberare hæredem a voto reali. *Quæst. XX.*

Quęretur quid si testator iubeat in testamẽto, vel alias priuatim ipsi hęredi, quòd non expleat votum reale, ad quod ipse tenebatur.

Respondendum, quod ipse testator peccat iubendo hoc, quia est iniustum, & tamen semper tenetur hęres soluere votum. Ratio huius est, quia voluntas testatoris tenenda est in eo in quo ipse potest disponere, sed non est in potestate sua, quòd non sit obligatus ad votum, ideo etiam non poterit liberare hæredem ab hac obligatione: nam si ipse viueret poterat ab eo peti id, quod vouerat, & ipse non poterat tollere hãc obligationem, nisi soluendo, ergo etiam tenebitur hęres, quia transit res cum onere suo. Simile patet de debitis contractis in mutuo commodato, vel alias, quia dato, quòd testator diceret hęredi, quòd non solueret debita teneretur hęres soluere illa: nam viuẽte testatore competebat creditoribus actio contra bona eius vsque ad illam summam, ita mortuo eo ad quemcunque transierint illa bona competet creditoribus agere ad consequendum illa. Votum tamen computatur in ære alieno, sicut debitum, eo quòd vere, & determinate debetur, ergo tenebitur hęres inuito testatore explere votum, & dato quòd apponeret testator in testamento, quòd hęres si expleret votum careret iure hęreditatis, teneretur semper soluere, & ista clausula adiecta, quia iniusta erat non erat tenenda, nec obligabat ad non soluendum.

Dicendum tamen, quòd votum, quod sic hęres expleret non proficeret testatori, cum eo renuẽte soluatur,

uatur, & tamen hęres tenetur ſoluere non quidem, vt proſit animæ defuncti, vel vt ſoluatur ab obligatione, quia non poteſt ſolui ab illa, cum non habuerit animum ſoluendi, ſed tenetur ſoluere ad tollēdam obligationē ſui ipſius, quia in illo voto reali res erat obligata, & tranſiuit cum onere ſuo ad hęredem, ideo ſi non vult ſoluere, detinet rem alienam inuito eo, ad quem pertinet, ideo committit violentiam quandā, & ſemper erit actualiter in peccato quouſque habuerit propoſitum explendi votum.

Bellum autem erat inter Aſa, & Baaſa regem Iſrael. Iſte Baaſa fuit inſtitutus in regem Iſrael anno ſecundo regni Aſa, ſ. poſt mortem Nadab filii Ieroboam: nam ipſe occidit Nadab, vt patet infra. & pugnauit iſte cū Aſa, quia erant confines, & hoſtilitas erat antiqua inter reges Iuda, & Iſrael.

Cunctis diebus eorum. Scilicet durauit iſtud bellū cunctis diebus eorum, ideſt quibus ambo erant reges ſimul, non tamen durauit ſimpliciter omnibus diebus vtriuſque, eo quòd Baaſa mortuus eſt, antequam moreretur Aſa multo tempore, cum ipſe Baaſa regnauerit annis viginti quatuor ſolum, vt patet infra, Aſa autem regnauit 41. annis ſupra in litera, & cęperūt ambo regnare quaſi in eodem tēpore, ſed omnibus diebus, quibus ambo vixerunt ſimul durauit bellum inter eos.

Aſa an peccauerit pugnando contra Baaſa, & an inter ſe pugnauerint cunctis diebus vitæ ſuæ.

Quæſt. XXI.

QVæretur, an peccauerit Aſa pugnando contra Baaſa, & quomodo eſt verum, quòd pugnauit Aſa cum Baaſa omnibus diebus.

De primo dicendum, quòd bella iſta non videtur feciſſe Aſa, ſed magis Baaſa aggreſſus fuerit eum, ꝗa dicitur infra. ꝗ Baaſa aſcendit contra Aſa. Et dato, ꝗ Aſa aliqua bella commiſerit contra Baaſa non videtur, quòd peccaret in illis, quia non agebat contra ꝓhibitionem Dei, quæ habetur ſupra 12. quia non pugnabat ad reducēdam vnitatem regni, ſed ex alia cauſa, ſ. propter limites regnorum, vel propter alias cauſas emergentes, vel incidentes, & in his licitum erat pugnare, ſicut declaratum fuit præcedenti capitu. & ſupra in litera de Roboam, & de Abia, qui pugnauerunt contra Ieroboam regem Iſrael, & licite egerunt.

Ad ſecundum dicet aliquis, ꝗ non fuit bellum inter Baaſa, & Aſa omnibus diebus eorum, quia fuit in pace Aſa in regno ſuo decem annis 2. Paralip. 14. & tamen tunc regnabat in Iſrael ipſe Baaſa, qui cępit regnare anno 3. Aſa, vt patet infra in litera.

Aliquis dicet, ꝗ intelligitur, quòd habuit pacē per decem annos agentibus extraneis, ſicut ab Aethiopibus, qui pugnauerunt contra ipſum poſt annum decimum regni ſui, & tamen cum regno Iſrael vicino ſibi nunquam habuit pacem.

Sed dicendum, ꝗ non ſtat, quia 2. Paralip. 14. dicitur, ꝗ Aſa fuit in pace per decem annos, & propter nimiam pacem ędificauit ciuitates munitas, ſi tamen habuiſſet bellum cum rege Baaſa non potuiſſet vacare ędificationi ciuitatum, ergo in illis decē annis non habebat bellum cum Baaſa, neque cum aliquo alio. maxime, quia litera dicit ędificauit quoque vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella ſurrexerant, ergo non ſolum non pugnauit illo tempore cum aliquibus extraneis, ſed etiam, nec cum Baaſa.

Dicendum igitur, ꝗ fuit pugna inter Aſa, & Baaſa omnibus diebus, ſ. omnibus diebus poſtquam incęperūt pugnare: nam licet a principio regni vtriuſque non fuit bellum inter eos, tamen poſtquam ſemel cęperunt pugnare nunquam deſierunt vſque ad mortē Baaſa, qui prius mortuus eſt. Et ſic decem anni primi regni Aſa fuerunt ſine bello, quia nec pugnauit contra ipſum rex Aethiopum, nec etiā Baaſa, aut aliquis alius. De temporibus autem in quibus Aſa ſingula eorū, quæ dicta ſunt egerit infra declarabitur in quadam quæſtione. *Aſcendit quoque.* Hic ponitur tempus, in quo Aſa a bonitate declinare cępit, & diuiditur in duo, quia primo agitur de regno Aſa, ſecundo de regno regum Iſrael, qui eo viuente regnauerunt, ibi. *Nadab vero.* Circa primum dicitur. *Aſcendit quoque Baaſa rex Iſrael in Iudam.* Ideſt aſcēdit ad terram Iuda, ſ. ad terram Beniamin, quæ vocabatur terra Iuda, ideſt regni Iuda.

Et ædificauit Rama. Scilicet fecit quoddam caſtrum apud Rama. Sciendum autem, ꝗ Rama eſt quædam ciuitas in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue 18. & iſta diſtat a Ieruſalem per 40. ſtadia, vt dicit hiſtoria ſcholaſtica, & ſunt quaſi duę leucæ, & parum plus, & iſta eſt illa Rama, de qua habetur Iudi. 19. ſ. Leuita ille, cuius vxor occiſa eſt in Gabaa tranſiuit apud Ieruſalem qñ occidebat ſol, & dixit, ꝗ nolebat intrare in Ieruſalē, quia erat oppidum Iebuſęorum, ſed quòd declinaret in Gabaa, vel in Rama, ergo Rama circa Ieruſalem erat, quia ſi multum inde diſtaret, non poterat illuc ire ad declinandum illa nocte, cum ſol occideret ei apud Ieruſalem. Iſta eſt, de qua dixit Ierem. c. 31. Vox in Rama audita eſt. Nō eſt iſta Ramatha, de qua erat oriundus Samuel ſupra 1. lib. c. 1. & 2. & 7. nam illa vocatur Ramatha, & iſta vocatur Rama, etiam Rama diſtat a Ieruſalem quatuor milliariis, Ramatha autem diſtat 16. milliariis, vt patet in lib. de Situ terræ ſanctę. Iſta Rama erat in confinio regni Iudæ, & regni Iſrael, & erat introitus ad terram Iſrael, ita vt nullus conuenienter poſſet tranſire de vno regno in aliud, niſi per locum illum, ideo voluit Baaſa ibi ędificare arcem ad impediendum tranſitum.

Rama quæ ciuitas ſit, & vbi.

Vt non poſſet quiſpiam ingredi, vel egredi de parte Aſa regis Iudæ. Erat locus ille ſtrictus, & forte loca in circuitu erant magnarum alpium, vel alias incommoda ad tranſeundum, ita vt non poſſet tranſitus eſſe conueniens, niſi per locum illum, ideo cum ædificatum eſſet ibi fortalicium, manerent in eo multi de viris regis Baaſa, & non poſſet aliquis de parte regis Aſa intrare in terram Iſrael, quin videretur ab illis, & etiam poterant illi prohibere introitum ex fortalicio, quod erat apud viam. Et ſi aliquando permitterent aliquos de regno Aſa introire in terram Iſrael non permitterent eos poſtea exire. Etiam erat magnum damnum pro terra regis Aſa, quia ibi poterant eſſe multi viri parati ad bellum de parte Baaſa, & repentinis incurſionibus vaſtarēt loca vicina terrę Aſa, & ēt loca longinqua ſubito diſcurrentes inopinatis exiſtentibus viris viris de terra Aſa, ideo Aſa magno conatu vetuit hoc fieri.

Tollens itaque Aſa omne aurum, & argentum, quod remanſerat in theſauris domus Domini, & in theſauris domus regiæ. Accepit iſtos theſauros ad dandum illos regi Syriæ, vt adiuuaret eum contra Baaſa, vel potius pugnaret contra eum, & dicitur: Qui remanſerant in theſauris domus Domini, quia Seſac rex Aegypti tempore Roboam aſcendit in terram Iuda, & tulit omnes theſauros domus Domini, & domus regis, præced. capitu. Remanſit autem aliquid, quia ſicut ibi dictum eſt, non accepit vaſa aurea, & argentea, quæ erant ad miniſterium, ſed ſolum accepit aurum, & argentum, & alias diuitias. De theſauris autem manentibus, & de

de alijs, quæ ipſe conſecrauerat, poſtea domino ex voto ſuo, & ex voto patris ſui, accepit nunc ad mittendū regi Syriæ munera.

Dedit illud in manu ſeruorum ſuorum. Ideſt dedit ſeruis ſuis, quos fecit nuncios ad regem Syriæ.

Et miſit ad Benadad filium Tabremon filij Hezion. Iſte Benadad erat rex Syriæ, & erat potens, ideo miſit ei aurum multum, & argentum, vt faceret recedere ab eo Baaſa regem Iſrael.

Regem Syriæ, qui habitabat in Damaſco. Damaſcus eſt ciuitas metropolitana in Syria. Iſaię 7. Caput Syriæ Damaſcus. Et eſt duplex Syria, ideo vocatur quædam Syria Damaſci ſpecialiter, vt patet præceden. lib. cap. 8. ſ venit autem Syria Damaſci, vt præſidium ferret Adarezer regi Soba, & tamen ille Adarezer erat rex Syriæ, vt patet ibidem, & eodem libro cap. 10. Iſte Benadad videtur eſſe ille, de quo habetur infra 20. qui pugnauit cōtra Samariam tempore Achab, & ſatis ſtat, quia ille fuit contemporaneus his regibus, nam a fine regni Aſa vſque ad regnum Achab, contra quem pugnauit Benadad, vt patet colligendo annos Ela, & Amri, & Zambri regum Iſrael, qui fuerunt inter Baaſa, & Achab, vt patet hic, & ſequen. cap.

Syria duplex.

Fœdus eſt inter me, & te, & inter patrem meum, & patrem tuum. Regnum Iuda, & Iſrael propinqua erant regno Syrię, quia coniungebantur ei in latere Septentrionali ipſorum, & ob hoc iſti reges, vt vicini inſtituerant fœdera inter ſe. Vnde pater Aſa, ſ. Abia habuerat fœdus cum Tabremon rege Syrię patre Benadad, & ipſe Aſa habebat fędus cum Benadad. Habebat etiam Benadad fœdus cum Baaſa rege Iſrael, vt patet in litera: ideo non poterant pugnare iſti reges in alterutrum, & ob hoc, vt amore pecuniarum Benadad rumperet fœdus, quod habebat cum Baaſa, & pugnaret contra eum pro Aſa, miſit ei Aſa aurum multum, & argentum oſtendens inter eos fœdus eſſe, & non nunc nouiter, ſed fuiſſe a prędeceſſoribus ſuis.

Ideo miſi tibi munera argentum, & aurum. Ideſt quia fœdus eſt inter me, & te, & credo, quòd facies, quod rogauero, miſi tibi confidenter munera orās, vt pugnes contra regem Iſrael.

Et peto, vt venias, & irritum facias fœdus, quod habes cum Baaſa rege Iſrael. Ideſt peto, vt venias ad pugnandum contra eum, & ſic facies contra fędus, quod habes cū ipſo: nam habebat fœdus cum eo, & iſtud erat de pace ſeruanda, ideo pugnando contra eum ſine cauſa iuſta, ſicut nunc, erat rumpere fœdus.

Et recedat a me. Ideſt ceſſet ędificare fortalicium in terra mea, & pugnare contra me.

Quare Aſa vocauit regem Syriæ ad pugnandum contra Baaſa.

Quæſt. XXII.

QVæretur ad quid mittebat Aſa munera magna regi Syrię, vt veniret ad pugnandum contra Baaſa.

Reſpondendum, quòd forte hoc fecit, quia non cōfiſus eſt ſe poſſe reſiſtere toti multitudini quam ducebat Baaſa, & ob hoc voluit, quòd rex Syriæ potentiſſimus pugnaret contra eum, & hoc videtur ex verbis Anani prophetę redarguentis Aſa ex parte Dei, ſcilicet. Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant, quos cum Domino credidiſſes tradidit in manus tuas?

Aliter poteſt dici, quòd Aſa non formidabat ſolū regem Iſrael, ſed magis regem Syrię, quia ſciebat, quòd habebat fœdus cum illo, & ſi Aſa inciperet pugnare contra Baaſa, forte Benadad rex Syriæ adiuuaret Baaſa contra Aſa, & non poſſet Aſa vtrunque ſuſtinere, ideo prę occupauit Aſa attrahere regem Syriæ muneribus.

Aliter dici poteſt, quòd Benadad habebat fœdus cum rege Iuda, & cum rege Iſrael, & cum eſſet bellū inter vtrunque, non debebat aliquem eorum de iure adiuuare Benadad, quia quemcunque eorum adiuuando faceret contra fœdus initum cum alio, ſed poterat concordare eos amicabiliter, ne pugnarēt: Aſa tamen timens, quòd Benadad poterat corrumpi pecunia, & quicūque prius ei pecuniam offerret, poſſet illum habere in partem ſuam violato fœdere, & putans, quòd forte Baaſa videns inſurgere bellum contra ſe corrumperet Benadad pecunia, vt eſſet pro parte ſua, prę occupauit facere, quod facturus erat Baaſa, ideo ante tempus prę occupauit mittere pecuniam ipſi Benadad, vt haberet eum pro parte ſua in adiutorem.

Aſa quomodo putauit, quòd Baaſa recederet ab eo Benadad frangente fœdus. *Quæſt. XXIII.*

QVAERETVR quomodo Aſa volebat, & putabat, quod ſi Benadad frangeret fœdus, quod habebat cum Baaſa, recederet ab eo.

Reſpondendum eſt, quòd Aſa volebat, quòd veniret Benadad ad pugnandum cum Baaſa, & tunc videſ ſibi bella inſurgere deſineret ędificare Rama in prę iudicium Aſa, vt occurreret Syris venientibus contra eum, & ſic factum eſt. Nam videns Baaſa principes Benadad, reliquit ędificationē Rama, & iuit in Therſa, & tunc Aſa, & omnes de regno ſuo euntes in Rama tulerunt inde lapides, & ligna, quę portauerat Baaſa ad conſtruendam arcem, & de illis ędificauit Aſa vrbes, vt patet infra in litera, & ſecundo Paralipomen. 16.

Aliter poteſt dici, quòd Aſa voluit, quòd Benadad iuberet Baaſa, vt nō ędificaret arcem, & ad hoc, quòd pugnaret contra eum primo, & ille non potens ſuſtinere bellum, faceret quod iubebat Benadad. Vel aliter, ſcilicet, quod Aſa videns, quòd viri Benadad venirent contra eum ſciret, quòd veniebant propter regem Aſa, ideo illico deſineret infeſtare regem Aſa, ceſſando ab ędificatione.

An peccauerit Aſa vocando in adiutorem regem Gentilem Benadad. *Quæſt. XXIIII.*

QVęretur, an peccauerit Aſa vocando in auxilium regem Benadad contra Baaſa.

Reſpondendum, quòd Deus nolebat, quòd cultores ſui peterent adiutoria a Gentilibus, vel a quibuſcunque idolatris, ſed ſperarent in ipſo, & ipſe daret eis fortitudinem ſine adiutorio extraneorum, ſic patet de rege Amaſia, qui accepit de viris Iſrael centum millia robuſtorum, vt adiuuarent eum contra Idumæos, & quia erant iſti Iſraelitę idolatrę, venit homo Dei ad Amaſiam, dicens: ò rex ne egrediatur tecum exercitus Iſrael, non eſt enim dominus cum Iſrael, & cunctis filiis Ephraim, quòd ſi putas in robore exercitus bella conſiſtere ſuperari te faciet Dominus ab hoſtibus. Et tunc Amaſias dimiſit centum millia virorum Iſrael, ſed dixit ad prophetam, quid ergo fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Iſrael? Reſpondit propheta, habet Dominus vnde tibi poſſit dare multo plura his. De his ſecundo Paralipomen. vigeſimoquinto. Peccaret ergo a fortiori Aſa ducendo exercitum de Gentilibus.

Item peccauit Aſa, quia fuit valde ingratus Deo, &

& diffidens bonitati eius: nam ipse pugnauerat ante hoc contra Aethiopes, qui erant decies centena millia, & inuocato Deo vertit illos in fugam secundo Paralipomen. decimoquarto. Nunc autem multo pauciores erant viri Israel, qui erant cum Baasa, ideo debuerat confidere in auxilio Dei, & pugnare contra Baasa, non vocato Benadad rege Syrię. Quod autem peccauerit in hoc, patet quia propheta Hanani ex parte Dei increpuit Asa, dicens: nonne Aethiopes, & Lybies multoplures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos cum Domino credidisses tradidit in manus tuas: oculi enim Domini contemplantur vniuersam terram, & prębent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum.

Item patet, quòd peccauerit, quia Deus inflixit ei pœnam propter hoc, & fuerunt duæ pœnæ. Prima quòd Deus traditurus erat Assyrios in manus Asa, nunc autem, quia ipse inuocauit eos in auxilium, meruit, quòd non posset superare illos. Secunda fuit, quia Deus daturus erat vitam quietam regi Asa, & quia nunc confidentiam habuit in auxilio humano Deus fecit insurgere bella contra ipsum. De prima pęna patet secundo Paralipomen. decimosexto capitu. cum dixit propheta ad Asa, quia habuisti fiduciam in rege Syrię, & non in domino Deo tuo, iccirco euasit exercitus regis Syriæ de manu tua. De secunda pœna patet ibidem cum dicitur stulte egisti, & propter hoc etiam præsenti tempore aduersum te bella consurgent.

An Asa peccauit in dando thesauros domus domini.
Quæst. XXV.

QVAERETVR vlterius, an peccauerit Asa accipiendo thesauros domus Domini ad mittendũ regi Syriæ.

Aliquis dicet, quòd peccauit, quia illa, quę erant in domo Domini erant sacra, & quæ sacra sunt non debent conuerti ad vsus prophanos, maxime dando illa viro gentili.

Respondendum, quòd in dando thesauros domus Domini peccauit multipliciter ipse Asa. Primo peccauit, quia accepit rem alienam domino non concedente, & non cum voluntate soluendi illa.

Secundo peccauit, quia accepit ad malum finem, scilicet ad dandum regi Syriæ, vt adiuuaret eum contra regem Baasa, istud autem erat malum, vt pręced. quęst. probatum est.

Itęm peccauit, quia forte isti thesauri, quos accepit de domo Domini erant consecrati, & non licebat vllo modo trãsferri illos ad vsus humanos: nam ipse Balthasar, qui erat rex Chaldæorum peccauit bibendo in vasis, quæ transtulerat Nabuchodonosor de domo Domini, vt patet Dan. quinto capitu. & ob hoc vidit contra se tres digitos scribentes in pariete, & regnum suum ablatum est, vt ibi dixit Daniel, a fortiori, ergo peccaret vir Iudæus dans vasa domus Domini alicui Gentili, vt posset in illis facere quicquid vellet.

Considerandum tamen, quòd licet Asa peccauerit dando thesauros domus Domini, tamen poterat in aliquo casu non peccare.

In quo sciendum, quòd aut illi thesauri erant aliqua vasa consecrata, quibus ministrabatur in altari thymiamatum, vel holocaustorum, aut alias, vel non erant vasa alicuius ministrationis, sed solum aurum, & argentum rude, vel pecuniæ magnæ.

De primo dicendum, quòd non licebat aliquatenus transferri ad vsus humanos, quia omnia talia vasa erant consecrata, sicut nunc sunt consecrati calices nostri, eo quòd illa vasa vngebantur oleo sancto, quo vngebantur summi sacerdotes, & reges: nec erat in toto Sanctuario aliquod vas ad quamcunque ministrationem pertinens, quod non vngeretur, sic vt patet Exodi trigesimoprimo. & quadragesimo, & Numeri septem. Sed nullo modo, licet calices nostros consecratos alicui seculari dari, vel transferri ad alias ministrationes non sacras, ergo etiam, nec vasa domus Domini,

Si autem intelligatur de secundo, scilicet de auro, & argento, & aliis thesauris, quę non erant vasa.

Dicendum, quòd ista poterant in aliquo casu trãsferri ad vsus secularium, eo quòd ista, licet essent sacra non erant consecrata, scilicet vncta oleo sancto, erant autem sacra inquantum erant Dei.

Ad hoc autem, quòd possent licite accipi ad vsum sęcularium, oportebat quòd esset magna necessitas, quia non debebant ex causa facili ea quæ semel Deo data erant, redire ad vsum sęcularium. Etiam requirebatur, quòd acciperentur de Sanctuario ad bonum finem, scilicet ad aliquem actum honestum, quia alio quin peccatum esset vti re sacra in negocio turpi, vel illicito. Etiam requirebatur, quòd ille, qui acciperet, haberet intẽtionem soluendi ea, quæ accipiebat, quia alioquin quantumcunque esset causa honesta non erat licita ista acceptio, eo quòd res illę sacrę etãt alienæ, scilicet, quia Dei erant, ideo sicut si acciperetur ab alio homine esset necessaria solutio, & voluntas soluendi, ita accipiendo a Deo, & a fortiori, quia grauius est tollere res Dei, quam res hominum. Quòd autem cum his conditionibus liceret rem sacram transferri ad vsum sęcularium: apparet, quia Dauid dederat gladium Goliath Philisthęi templo Domini, & conseruabatur cum vestibus sacris, & tamen cũ Dauid fuit in necessitate non habens alium gladium, & habens causam iustam, scilicet, quia ibat in via, accepit illum gladium supra primo libro cap. vigesimoprimo. sic autem Asa si accepisset pecunias templi Domini existens in necessitate magna, & non ad dandũ viro Gentili pro illicito adiutorio, & cum voluntate restituendi non peccasset.

Acquiescens Benadad regi Asa. Scilicet videns pecuniam magnam, quam offerebat Asa consensit rumpere fędus, quod habebat cum Baasa.

Misit principes exercitus sui. Noluit ipse ire in terram Israel quamquam hoc petiuisset Asa, quia satis erat, quòd irent illuc principes exercitus sui: nam ipsi cogerent Baasa desistere a bello.

In ciuitates Israel. Idest contra ciuitates regni Baasa. *Et percusserunt Ahion, & Dan, & Abel.* Istę ciuitates erant in terra Israel coniunctæ terræ Syriæ: nam non fecerunt principes exercitus Benadad aliud, nisi mox, vt ingressi sunt in terram Israel cęperunt vastare eam non euntes in Rama, vbi erat Baasa ædificando contra Asa, quia crediderunt, quòd mox, vt Baasa audiret illos ingressos in terram recederet de Rama ad obuiandum illis, & sic factum est. Sunt autem istę ciuitates extremæ in terra Israel, scilicet in latere Aquilonari. Quod patet: nam ciuitas Dan, quę ponitur hic est terminus Aquilonaris terræ Israel, & ista est de qua dicitur sępe: A Dan vsque ad Bersabee. pręcedenti libro capitu. decimoseptimo, & vigesimoquarto. Et istam ciuitatem habebant filii Dan, quæ olim vocabatur Lais, in qua fuit idolum Micheę. Iudicum decimooctauo, & istæ duæ ciuitates, scilicet Ahion, & Abel erant de sorte Dan, licet dicatur hic, omnem terram Nephtali, quia illud refertur solum ad terram Ceneroth, quæ erat in terra Nephtali.

Domum Maacha. Ista est quædam regio satis propinqua terręAssyriorum in terra Israel, & hanc etiam vasta-

vastauerunt Syri. *Et vniuersam Ceneroth.* Idest totam terram Cenerotb. Ista est terra maritima, quæ est in circuitu maris. quod vocatur mare Cenereth, & est ad partem orientalem terręIsrael. De hoc Numeri decimoquarto, & Iosue 11. & vocatur interdum in Euangelio mare Genesareth, & interdum mare, vel lacus Tyberiadis, vel mare Galilææ: De quibus omnibus dictum est Numeri trigesimoquarto. Apud istud mare Christus nutritus est in pueritia sua, & etiã ibi cœpit prędicare, quia apud illud mare est Nazareth, in qua Christus nutritus est. Ibi etiam est Caphar naum, & Bethsaida. & aliæ villæ, per quas ipse consuetuerat prędicare, & sic dicitur semel, quòd ascendit Christus in nauiculam, & venit in ciuitatem suam, scilicet in Nazareth. Vnde sępe fit mentio de hoc mari in Euangelio, & apud illud cępit prędicationem suam. Vnde beatus Matthæus probans principium prędicationis Christi in terra Nephtali, & Zabulon apud mare induxit auctoritatem Isa. 9. dicens, quòd Christus relicta ciuitate Nazareth venit, & habitauit in Capharnaum in maritima in finibus Zabulon, & Nephtali, vt impleretur, quod dictum est per Isaiam: Terra Zabulon, & terra Nephtali via maris trans Iordanem Galilęę Gentium. Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam. Matth. 4. cap. *Omnem, scilicet terram Nephtali.* Idest vastauerunt principes Benadad totam terram Nephtali: nam ista maritima Ceneroth est in finibus Nephtali, & Zabulon Matth. 4. Venerunt autem ad terram illam, quia est multum Septentrionalis, & propinqua Syriæ.

Vbi Christus fuit nutritus, & cępit prędicare.

Quod cum audisset Baasa. Scilicet, quòd venerant principes Benadad, & destruebant terram eius.

Intermisit ædificare Rama, & reuersus est in Thersa. Idest cessauit pro tunc ab opere: nam habebat lapides, & ligna, & omnia necessaria in Rama ad ędificationem arcis, & videns sibi imminere bella cessauit, & reuersus est in Thersa. Est enim Thersa ciuitas Metropolis regni Israel, & erat pro tunc Metropolis, quia postquam Samaria ampliata est, illa fuit caput, & Metropolis: de quo sequenti capitu. poterat autem cessare ab ædificatione Baasa propter vnum de duobus, primo quia videns, quòd venissent cõtra eum principes Benadad sciuit, quòd Asa corrupisset Benadad muneribus ad irritandum fœdus, quod habebat cum eo, & hoc, vt recederet de Rama, sciens ergo, quòd destruerent terram eius principes Benadad, nisi desisteret ab ędificatione, recessit illico, vt nõ vastaretur terra eius. Secundum potuit esse, scilicet, quia forte Baasa intendebat resistere principibus Benadad parando se in bellum cõtra illos, ideo cessauit ędificare, & iuit in Thersa, quæ erat Metropolis regni, vt ibi se pararet ab bellum.

Rex autem Asa nuncium misit in omnem Iudam. Scilicet misit nuncios per totum regnum suum, quod vocatur regnum Iuda, & comprehendebat tribum Iuda, & Beniamin.

Dicens nemo sit excusatus. Idest nemo se excuset venire huc ad ferendum lapides, & ligna, quæ reliquit Baasa in Rama.

An Asa potuerit iuste tollere priuilegium omnibus priuilegiatis de regno suo, ad hoc quòd irent in Rama pro lignis, & lapidibus. *Quæst. XXVI.*

QVAERETVR, an istud mandatum esset iustum.

Respondẽdum, quòd Asa voluit hic tollere priuilegium omnibus, qui immunes erant ab his laboribus. Nam secundum legem quidã excusabantur, sicut erat de accipientibus nouiter vxores, vt patet Deuteronom. vigesimoquarto capitu. scilicet cum acceperit homo nuper vxorem, non procedet ad bellum, nec ei quippiam necessitatis publicæ iniungetur, sed vacabit absque culpa domui suæ, vt vno anno lętetur cum vxore sua, sed ista erat necessitas publica, licet non esset bellum, scilicet, quòd lapides, & ligna ducerentur de Rama ad ędificandum ciuitates Israel, ideo videtur, quòd non poterat imponi nouiter accipientibus vxores.

Quidam Hebręi dixerunt, quòd illa lex intelligitur de bellis voluntariis, secus autem de necessariis, ad quæ ibat totus Israel, quia ad illa etiam ipsi nouiter coniugati tenebantur.

Sed istud improbatum fuit supra primo libro capi. decimonono. Et patet manifestè falsum, quia in litera dicitur, quòd non imponetur quippiam necessitatis publicę, ergo quamquam necessarium esset bellũ, non debebant cogi accipientes nouiter vxores. Item Deuteronomii vigesimo capitu. datur regula de modo pugnandi Israelitis, & dicitur, quòd quando congregarentur Israelitæ ad bellum, & essent prope locum belli, debebant clamare principes exercitus per turmas suas, quòd recederent de bello quatuor genera personarum, & ibi ponitur de nouiter coniugatis, siue de accipientibus sponsas, quas nondum acceperant in vxores. Item hoc fecit Iudas Machabæus, quãdo pugnauit contra hostes primo Machabæ. tertio, & tamen ibi erat bellum maxime necessarium cum tota terra destrueretur ab hostibus, ergo quantumcunque esset bellum necessarium non tenebantur illuc ire, qui nouiter acceperant vxores. De isto tamen opere, quod iubebat nunc fieri Asa videbatur secus, quia erat opus repentinum, scilicet, vt ducerentur omnes lapides, & ligna, quæ reliquerat Baasa, antequam rursus ipse ad ędificandum rediret, & ad hoc erat necessarius totus pòpulus, quia si excusarentur illi, qui de iure excusati erant tardè fieret opus. In bellis autem, & aliis necessitatibus publicis secus erat, quia ibi quantumcunque esset bellum necessarium non ibant illuc omnes de populo, ideo tunc poterat seruari priuilegium nouiter coniugatorum, accipiendo de aliis viris, nunc autem non poterat conuenienter expediri istud opus repentinum, nisi irent illuc omnes de populo, ideo iustum erat neminem excusari.

Et tulerunt lapides de Rama, & ligna eius, quibus ædificauerat Baasa. Non est intelligendum, quòd iam ędificauerat Baasa castrum, & destruxerit illud Asa ad ducendum lapides, & ligna, quia tunc magnus labor esset in destruendo, & mora aliquanti temporis, sed est sensus, quòd ędificauerat, idest ędificationi prępara uerat: nam omnes materias necessarias duxerat priusquam inciperet ædificare, sic patet 2. Paralipomen. 16. scilicet porro Asa rex assumpsit vniuersum Iuda, & tulerunt lapides de Rama, & ligna, quæ ędificationi prępara uerat Baasa, ergo nondum erant posita in ędificio.

Et extruxit de eisdem rex Asa Gabaa Beniamin, & Maspha. Idest de illis lapidibus, & lignis ędificauit Gabaa, & Maspha. Non est sensus, quòd de nouo ædificauerit, quia istę ciuitates ab antiquo erant, sed restaurauit, quod destructum erat, vel murauit eas si forte non erant muratæ. Et vocatur Gabaa Beniamin, quia erat in terra Beniamin. Iosue decimo octauo, & ista erat ciuitas, de qua fuit Saul, vt patet pręcedenti libro capitu. vigesimoprimo. Erat autem Gabaa iuxta Rama, & circa Ierusalem, ideo laborauerunt modicum viri Iuda portantes lapides, & ligna de Rama in Gabaa. Patet hoc Iudicum decimonono. vbi dicitur de Leuita, qui transiuit apud Ierusalem cum iam occide-

occideret ſol, & dixit, quòd nolebat ibi manere per F
noctem, quia erat ciuitas Iebuſęorum, ſed iret ad manendum in Gabaa, vel in Rama, ergo apparet, quòd ambę ciuitates erant prope Ieruſalem, quia alioquin occidente ſibi ſole apud Ieruſalem non conuenienter iret ad manendum illa nocte in Gabaa, vel Rama. Itē apparet, quòd iſtę vrbes inter ſe propinquę eſſent, qa non fecit differentiam aliquam de illis Leuita, dicēs, quòd iret in Rama, vel in Gabaa ad declinandum per noctem, ſi tamen diſtaret vnus locus eorum ab alio, licet poſſet ire ad vnum, non poſſet ire ad alterum.

De Maſpha dicendum, quòd erat præter iſtū alius locus, qui vocabatur Maſpha. Iudicum 11. & in illo morabatur Iephte Galaadites, & eſt locus ille de terra G
Galaad de dimidia tribu Manaſſe, vel de tribu Gad, vt ibidem declaratum eſt. Ille autem locus Maſpha erat in terra Baaſa, iſte autem, de quo nunc erat in terra Aſa.

Reliqua autem omnium ſermonum Aſa. Ideſt omnium geſtorum eius, quia accipitur ſermo pro re geſta.

Et vniuerſæ fortitudines eius. Ideſt opera fortiſſima, quæ egit. Iſtud dicitur propter bellum, quod egit cōtra Aethiopes, in quo erant decies centena millia 2. Paral. 14. fecit etiam alia opera ſimilia fortia, & vocātur fortitudines eius.

Et cuncta quæ fecit. Iſtud intelligitur quantum ad alia opera minora, quæ non erant tam laudabilia.

Et ciuitates, quas extruxit. Ideſt etiam ędificauit multas ciuitates. De hoc 2. Paralipomen. 14. ſcilicet. Aedi- H
ficauit quoq; vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat & nulla temporibus eius bella ſurrexerant, dixit autē Iudæ, ędificemus ciuitates iſtas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, donec a bellis quieta ſunt omnia.

Nonne hæc ſcripta ſunt in libro Verborum dierum regum Iuda? Quaſi dicat ibi plene ſcripta ſunt omnia, quia cuiuſlibet regis geſta ſcripta erant plene in libro ipſo. Quis autem eſſet liber iſte declaratum eſt pręced. c.

Veruntamen in tempore ſenectutis ſuæ doluit pedes. Ideſt quamquam fuerit iſte rex valde bonus tamen doluit pedes, ideſt paſſus eſt podagram, de qua mortuus eſt. I
Iſtud autem datum eſt ei in pœnam, quia prophetam Domini increpantem eum in carcere poſuit 2. Paralipomen. 16.

Et dormiuit cum patribus ſuis. Scilicet mortuus eſt, ſicut patres ſui, & hoc morte naturali.

Et ſepultus eſt cum eis in ciuitate Dauid patris ſui. Scilicet in caſtro montis Sion fecerat Dauid locum pro ſepulchris regum, & ibi Aſa ſepultus eſt, quia ipſe fecit ibi ſepulchrum 2. Paral. 16. ſcilicet. Sepelierunt eū in ſepulchro ſuo, quod foderat ſibi in ciuitate Dauid.

Regnauitque Ioſaphat filius eius pro eo. Scilicet ſucceſſit ei Ioſaphat. Iſte enim fuit rex magnificus valde, & glorioſus, de cuius geſtis magis habetur in Paralipome. quam hic, ſ. 2. Paralip. 18. vſque ad 21.

Geſta Aſa, quæ fuerint, & ordo eorum, & quo tempore.
Quæſt. XXVII.

QVAERETVR de iſtis quæ fecit Aſa, ſcilicet de bellis, & deſtructione idolorum, quo tēpore iſta egerit, vel quis ordo fuerit in faciendo.

Reſpondendum, quòd Aſa in principio regni ſui fuit bonus vir, & cępit excludere idolatriam de terra, quam introduxerant patres ſui, fuitque in pace decē annis 2. Paralip. 14. Et in iſtis decem annis ędificauit ciuitates multas in terra Iuda, ſcilicet reędificando id, quod perierat, & vallando muris ciuitates, quæ nun- F
quam vallatæ fuerans, & ponendo portas, & ſeras, vt patet ibidem. Poſt decimum autem annum regni ſui cœpit bellum eſſe cōtra illum, & dicit Hiſtoria ſcholaſtica, quòd ī iſto anno decimo venit rex Aethiopū contra Aſa, & tamen iſtud non videtur verum, quia 2. Paralipomen. 15. dicitur, quòd cum veniſſent in Ieruſalem menſe tertio, anno decimoquinto regni Aſa immolauerunt Domino in die illo de manubiis, & pręda, quam adduxerāt boues ſeptingentos, & arietes ſeptem millia, ergo pręda Aethiopum, de qua ibi dicitur fuit anno decimoquinto regni Aſa, vel ſaltem in fine 14. & non in decimo. Niſi forte dicas, quòd duraui t iſtud bellum 5. annis. Sed falſum eſt, quia mox, vt exiuit ad pugnandum Aſa contra Aethiopes invocato Deo, conuerſi ſunt Aethiopes in fugam 2. Paral. 14. Dicendum igitur, quòd bellum cōtra Aethiopes fuit in principio anni 15. regni Aſa, ſed poſt decimum annum regni ſui cępit habere aliqua bella, iſta tamen non fuerunt contra Aethiopes, ſed contra Baaſa regē Iſrael, vel contra alios finitimos. Nam dicitur ſupra in litera, quòd inter Aſa, & Baaſa fuit bellum omnibus diebus. Deinde cum in anno 15. regni ſui pugnaſſet cōtra Aethiopes, & pręualuiſſet, inuocato Domino, immolauit hoſtias magnificas de pręda hoſtium, & tunc fecit, quòd omnes viri de regno ſuo facerent fędus cum Domino de obſeruando legem. Conuenerant etiam multi viri de regno Iſrael, ſ. de Ephraim, & Manaſſe, & Simeon videntes, quòd Deus adiuuaret Aſa, & etiam iſti inierunt fędus cum Domino, feceruntque diem ſolennem, in qua fędus celebratum eſt ponentes pęnam, quòd ſiquis non quæreret Deū Iſrael moreretur a maximo vſque ad minimum a viro vſque ad mulierem, de hoc 2. Paralip. 15. Tunc autem Aſa cōpleuit, quod incęperat, ſ. quia excluſit omnia idola de terra, & amouit matrem ſuam Maacha, ne eſſet princeps in ſacrificiis Priapi, & fecit omnia, quæ habentur ſupra in litera de confractione ſimulachri, & ſpecus, & luci conſecrati a matre ſua. Tunc etiā reſtauraui t altare, quod erat ante portam domus Domini, quia temporibus prędeceſſorum ſuorum vi debatur prophanatum. Hęc omnia fecit Aſa anno 15. regni ſui deuictis Aethiopibus, & confortatus ad hoc verbis Azariæ prophetæ 2. Paral. 15. Deinde fuit ſemper inclytus, quia colebat Dominū. Et dicitur, quòd non fuit bellum poſt hęc in regno ſuo, vſque ad trigeſimum annum regni, vt patet ibidem, & eod. lib. cap. 16. dicitur, quòd anno 36. regni eius aſcendit Baaſa ad ædificandum Rama, & facta ſunt omnia, quæ habentur ſupra de bello Syrorum contra Baaſa, in eodem trigeſimoſexto anno miſit Deus prophetam Hanani ad Aſa ad increpandum eum cur habuiſſet fiduciā in rege Syrię, & nō in Deo, iratus autem Aſa prophetam poſuit in carcere, propter quod Deus valde concitatus percuſſit peſte multos de populo, ipſum vero Aſa percuſſit podagra, vixitque poſt hęc quinque annis podagram patiens, ſcilicet, vſque ad quadrageſimum primum annū regni ſui, & mortuus eſt ex iſta ęgritudine 2. Paralip. 16. K

Dubium tamen graue manet quomodo potuerit Baaſa anno trigeſimoſexto regni Aſa pugnare contra eum, quia videtur, quòd non potuerit viuere Baaſa, niſi vſque ad annum vigeſimumſextum regni Aſa, quod patet, quia Baaſa regnauit ſolū viginti quatuor annis infra in litera. Et quando ipſe cępit regnare, transierunt ſolum anni duo de regno Aſa cū in tertio anno regni eius cęperit regnare, vt patet infra in litera, & ſic ſaltem decem anni videntur ſuperfluere. Sed iſta difficultas ſoluetur ſecundo Paralipomen. decimoquinto, vel decimoſexto.

Nadab vero. Hic ponitur de regibus Iſrael, qui regnauerunt tempore Aſa: fuerunt aūt multi reges. ſ. Ieroboam, Nadab, Baaſa, Ela, Zambri, Amri, & Achab, Ieroboam autem cępit regnare priuſquam Aſa: nam ſolum ſuperant duo anni de regno eius, quādo cępit regnare Aſa, vt patet ſupra in litera: cæteri autem cęperunt regnare in Iſrael regnante Aſa in Iuda. Et primo agitur de Nadab. Secūdo de Baaſa ibi. *Inſidiatus eſt autem.* Tertio de Ela ibi. *Et regnauit Ela.* Infra in 16. Quarto de regno Zambri ibi. *Anno viceſimo ſexto.* Quinto de regno Amri, ibi. *Cumque audiſſet.* Sexto de regno Achab, ibi. *Achab vero.* Circa primum dicitur. *Nadab vero filius Ieroboam regnauit ſuper Iſrael.* Iſte ſucceſſit patri ſuo Ieroboam, nec habuit aliquem alium ſucceſſorem in regno, quia iſte Nadab cum omnibus alijs filijs, & nepotibus Ieroboam occiſus eſt a Baaſa infra in litera. *Anno. 2. Aſa regis Iuda.* Ideſt tunc cępit regnare Nadab. B

Nadab in quo anno Aſa regnare cœpit.
Quæſt. XXVIII.

QVAERETVR quomodo poſſit ſtare hoc. Nam dicitur ſupra, q̄ Aſa cępit regnare anno 20. Ieroboam, & ſic ſupererant 3. anni vſque ad mortē Ieroboā, cū ipſe regnauerit annis 22. prędecedenti. c. ergo in 3. anno regni Aſa inciperet regnare Nadab, & non in 2.

Ad hoc reſpondet hiſtoria ſcholaſtica, dicens, q̄ Ieroboam mortuus eſt in principio 22. anni regni ſui, & iſte annus fuit ſecundus regni Aſa, & in hoc anno cępit regnare Nadab: pars anni vocatur annus. Poſſemus autem dicere, ſicut ſupra dicebamus, & conuenienter. ſ. q̄ Aſa cęperit regnare anno 20. regni Ieroboam. i. in fine 20. anni, & tunc erat principium 21. & tūc dato, q̄ Ieroboā regnaret 22. annis integris regnaret Aſa alijs duobus annis integris viuente Ieroboā, & quia moriente Ieroboā inſtitutus fuit in regē Nadab, & iſtud fuit in fine 2. anni regni Aſa dicebat̄ incipere regnare Nadab in 2. anno regni Aſa, ideſt in fine 2. anni, & idem eſt, ac ſi diceretur in 3. anno regni Aſa. i. in principio 3. anni, quia finis 2. & principium 3. idē ſunt. Aliter etiam poterat dici, ſicut declarabitur infra, vbi dicitur, q̄ anno 3. Aſa regnauit Baaſa. *Regnauitque ſuper Iſrael duobus annis.* Nō regnauit maiori tempore, quia occiſus fuit a Baaſa ipſe, & tota progenies Ieroboam, & adhuc iſti duo anni non fuerunt completi, vt quidam dicunt. *Et fecit malum in conſpectu Domini.* Scilicet coluit idola: iſtud enim erat malum, quod faciebant omnes reges Iſrael, & vocat̄ malū non detetminādo ſpeciem mali, quaſi per excellentiam, quia iſtud erat maximū malū, quod poterant facere Iſraelitę. *Et ambulauit in viis patris ſui.* Scilicet peccauit in idolatria, ſicut pater ſuus: nam nimis fuit iſte Nadab deditus idolis. A cut fecerat Ieroboā quam q̄ ipſe coleret idola, ideo Deus cito voluit eum auferre de terra. *Inſidiatus eſt.* Hic ponitur ſecūdum huius partis. ſ. de regno Baaſa: iſte autē nō fuit de ſtirpe Ieroboā, ſed potius delendo ſtirpem illius factus eſt ipſe rex, ideo ponitur quomodo deleuerit illā, & dicitur. *Inſidiatus eſt autem ei Baaſa.* Cum Nadab eſſet valde malus Deus permiſit parari inſidias ei per Baaſa, & incidere in illas. *Filius Ahia de domo Iſſachar.* Ecce qualiter tranſiuit regnum Iſrael non ſolum de domo Ieroboam, ſed etiam de tribu Ephraim ad tribum Iſſachar, cum iſte Baaſa eſſet de tribu Iſſachar.

In Gebbethon, quæ eſt vrbs Philiſthinorū. Iſta ciuitas erat in terra Iſrael, nā dī fuiſſe in ſorte Dā, vel forte fuit in ſorte Nephthalim. vocabatur autē ciuitas Philiſthinorum, quia Philiſthini occupauerant eam, vt ait Nicolaus, & iuit illuc Nadab ad tollendum eā de manibus Philiſthinorum, & ibi occiſus eſt a Baaſa. Vel magis dicendū, q̄ iſta ciuitas fuerat ſemper poſſeſſa a Philiſthinis, quanquam eſſet in vrbibus terrę Iſrael, & cum iret Nadab ad acquirendum eam occiſus eſt a Baaſa, & iſtud videtur ſignare litera ſequens. *Siquidē Nadab, & omnis Iſrael obſidebant Gebbethon.* Ideſt totus Iſrael conuenerat in bellum contra Gebbethon, & ſic videtur, q̄ erat in manibus Philiſthinorum, & fuerat ab eis poſſeſſa ſemper. nunc autē Iſraelitę obſidebant eam ad acquirendum illam. *Interfecit igitur.* Iſtud quod pertinet ad regnum Baaſa poteſt diuidi in quatuor partes. primo ponitur qualiter regnum acquiſiuit. Secundo qd poſt regnū acquiſitum contra ſtirpē C
Ieroboam egerit ibi. *Cumque regnaſſet.* Tertio qualiter poſtea regnans ad Deum ſe habuerit ibi. *Anno tertio.* Quarto quid Deus contra ipſum comminatus fuerit infra 16. Circa primum dicitur. *Interfecit igitur Baaſa Nadab.* Scilicet parauit ei inſidias in Gebbethon, cum eſſet in bello, & ibi occidit ipſum. *In anno tertio Aſa regis Iuda.* Quomodo potuerit occidi anno tertio regis Aſa cū cęperit regnare in fine anni ſecundi Aſa, & in principio tertij, & regnauerit duobus annis, declarabitē infra vbi dicitur anno tertio Aſa regis Iuda regnauit Baaſa. *Et regnauit pro eo.* Scilicet regnauit loco eius. Nam habuit populum fauorabilē ſibi, & forte maior pars populi conſpirauerat cum eo contra Nadab, D
quia erat vir malus, & ſic poſtea libenter ſuſceperunt eum in regem. Ad hoc autem potiſſime faciebat determinatio Dei, quia diſpoſuerat, q̄ omnes de cognatione Ieroboam morerentur, & transferretur regnū ad alios.

An peccauit Baaſa occidendo Nadab regem Iſrael.
Quæſt. XXIX.

QVAERETVR an peccauerit Baaſa occidendo Nadab regē Iſrael. Aliquis dicet, q̄ non, quia Deus prēnunciauerat iſtud vxori Ieroboam per Ahiam prophetam, dicens. conſtituet autem ſibi Dminus regem ſuper Iſrael, qui percutiat E
domum Ieroboam in hac die, & in hoc tēpore. præcedenti cap. Item infra in litera dicitur, q̄ Baaſa fecit omnia iſta ſicut Deus prędixerat per Ahiam.

Reſpondendum q̄ Baaſa peccauit valde. Primò, quia occidit regem & iſtud eſt crimen læſæ maieſtatis: immo maius eſt q̄ ea, quæ cōmuniter aſſignātur, vt crimina lęſę maieſtatis, quia vix poteſt eſſe aliquod peccatum maius. Secundò peccauit, quia egit hoc per inſidias & iſtud aggrauat nimis peccatum: nam occidentes aliquos per inſidias, carebant omni priuilegio immunitatis ſanctuarij, quia etiā de ipſo altari educebantur, vt occiderentur: Exo. 21.

Tertio peccauit,quia egit mala intẽtione, quia nõ agebat propter hoc,quòd malus erat Nadab,& vt regnum Israel restitueretur in bonum statum,sed vt ipse principaretur,& istud desiderium erat illicitum, cũ regnũ non conueniret ei ex progenie, nec ex electione Dei.omnia autem opera,quæ ad malum finẽ siũt, mala sunt,dato quòd etiam alias ipsa bona essẽt, nã Deus dixit:Iuste q̃ iustum est persequeris. Deute.16.

Quarto peccauit, quia nõ habebat iurisdictionem ad occidendum regem,& tamen quãdo quis agit id, quod ei non competit, iniuste agit, & consequenter peccat.

Quinto peccauit,quia iste Baasa erat vir malus, sicut Nadab; immo peior eo: ergo non competebat ei occidere virum meliorem se: sic enim dicit Iosephus 8. Antiquita.quòd Baasa addidit super malitiam omnium etiam super malitiam Ieroboam.

Sexto peccauit,quia obtinuit rem illicitè, scilicet, per quandam conspirationem,& intrusionem cõgregando sibi quosdam iniquos adiutores,cum nõ competeret ei regnum ex Dei mandato, nec ex progenie vel aliàs.

Septimo peccauit, quia dedit malum exemplum posteris:nam ante ipsum nemo fuit in Israel, qui obtineret regnum occidendo regem, ipse autem fuit primus,& post eum Zambri occidit Ela regem, seq.cap. & regnauit pro eo,& postea fuerũt in Israel multi alij occidentes reges.

Ad argumentum in contrarium dicendum, quòd nihil concludit:nam ex hoc q̃ Deus prędixit stirpem totam Ieroboam delendam esse per quẽdam regem non sequebatur,q̃ liceret illi regi delere eã, quia tunc etiam sequeretur,q̃ cum prænunciatum fuerit de Sẽnacherib,& de Nabuchodonosor,quòd pugnaturi essent contra Israelitas,quòd illi nõ peccarent faciendo istud;& tamen falsum est,quia de Sennacherib patet, q̃ peccauerit, Isa.10.De Nabuchodonosor autem patet Abacuc 1.Sic etiam diceretur,quòd Saul non peccasset occidendo sacerdotes Domini eo,quòd iam p̃nunciatum erat.supra 1.lib.c.2. Sed istud est nimis absurdum,nam sic diceremus de omnibus,quæ prænunciata sunt per propheras,quòd non peccarent illi, qui fecerunt.Sed falsum est,quia interdum ipsi prophetę qui prænunciauerunt aliqua mala faciẽda esse p̃ quosdam,prænunciauerunt etiam pœnas, quas passuri erãt illi,qui ista facerent, quia male faciebant illa, vt patet ex discursu librorum prophetarum. Sed dicẽdum,q̃ ad hoc, quòd non peccaret Baasa faciẽdo istud, oportebat,quòd Deus iussisset ei specialiter hoc facere, & ipse tunc faceret desiderio obediendi Deo,& non desiderio regnandi: Deus tamen non iussit hoc ei p̃ aliquem prophetam, sed ipse egit ex desiderio regnandi,ergo peccauit,nec prænunciatio Dei aliquo modo excusat eum,sicut prescientia Dei de omnibus malis non excusat ipsos facientes. *Cumque regnasset.* Hic ponitur qualiter Baasa in delẽdo stirpem Ieroboam se habuit,& dicitur. *Cumque regnasset percussit omnem domum Ieroboam.*Scilicet,antequam regnaret occidit Nadab regem,qui erat filius Ieroboam, & non poterat ipse regnare,nisi occiso illo: postea autem cum regnaret occidit reliquos,qui erant de stirpe Ieroboam,l.filios, & nepotes non relinquens aliquem de illis.

Deletio stirpis Ieroboam.

Non dimisit, nec vnam quidem animam de semine eius. Idest diligẽter perquisiuit omnes de progenie Ieroboã, & nullus potuit euadere,qui non occideretur. Istud autem intelligendum est de masculis,nam nõ est credendum,q̃ aliqua fęmina de stirpe Ieroboam occideretur tunc. Nam etiam hostes non consueuerunt occidere fœminas.Et ratio huius erat,quia Baasa occidebat omnes de progenie Ieroboã, eo q̃ ad illos pertinebat regnum,& ad ipsum non,cum non esset de stirpe regia,& quia timebat, quòd si aliquis de stirpe Ieroboam maneret, postea ille posset auferre ei regnũ, noluit aliquem dimittere:ad fęminas autem non p̃tinebat ius regnandi,ideo dato q̃ manerent fęminæ de stirpe Ieroboam,non prejudicabat ipsi Baasa.

Donec deleret eum. Idest quousque deleret ipsum Ieroboam.Dicitur autem aliquis deleri non quãdo moritur,sed quando nullus successor ei relinquitur:eo q̃ tunc non manet nomen eius,& sic fuit cũ nunc Baasa occidit omnes de stirpe Ieroboam.

Iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu serui sui Abiæ Silonitis Idest Baasa compleuit omnia,quę dixit Ahias Silonites,nam dixerat pręced.ca.quòd non maneret aliquis de stirpe Ieroboam,& sic factum est. Etiam dictum est,quòd non sepeliretur aliquis de posteris eius, sed quòd qui occiderentur in vrbe comederentur a canibus, & qui occiderentur in agro lacerarentur ab auibus, & sic fuit, licet hic nõ expressum fuit specialiter,sed dicitur generaliter,quòd omnia,q̃ prędixit Ahias Silonites completa sunt. *Propter peccata Ieroboam.* Scilicet omnia mala hęc venerunt super progenie Ieroboam propter peccata eius. *Qui peccauerat,& quibus peccare fecerat Israel.*Scilicet ipse Ieroboam peccauerat colendo idola, & fecit peccare Israel inducendo,& cogendo Israelitas ad cultum idolorum.

Et propter delictum quo irritauerat dominum Deum Israel. Scilicet venerunt ista propter delictum idolatriæ,quo Ieroboam irritauit Deum Israel, idest prouocauit eũ ad iram,nam nullum peccatum est, quo magis Deus prouocetur,quam idolatria, cum sit maximum omnium peccatorum.

Reliqua autem sermonum Nadab, & omnia quæ operatus est. Hic non ponitur aliquid de Nadab, nisi q̃ malus fuerit,& q̃ per insidias occisus sit. de reliquis autẽ remittitur ad alium locum. *Nonne hæc scripta sunt in libro Verborum dierum regum Israel.* Ibi erant diligenter narrata omnia gesta eorum vsque ad minutum. De isto libro quis sit declaratum est pręced.c. *Fuitque bellum inter Asa,& Baasa regem Israel cunctis diebus eorum.* Scilicet Asa regnabat in Iuda,dum regnaret Baasa in Israel,& erat bellum inter eos. Quomodo autẽ durauerit omnibus diebus eorum declaratum est pręced.cap. *Anno tertio Asa.* Hic ponitur qualiter Baasa regnãs ad Deũ se habuerit, & dicitur. *Anno tertio Asa regis Iuda regnauit Baasa.* Scilicet Asa erat rex, quando cępit regnare Baasa,& erat iam annus tertius regni eius in Iuda.

Baasa quo anno Asa regnare cœpit. Quæst. XXX.

QVAERITVR, quomodo poterat esse,q̃ regnare ĩciperet Baasa anno tertio Asa, quia supra in litera dicitur, quòd Nadab filius Ieroboam cępit regnare anno secundo regis Asa,& tamen ipse regnauit annis duobus,vt patet supra. ergo cœpit regnare Baasa anno quarto regni Asa.

Responderi potest,quòd Nadab nõ regnauit duobus annis integris,sed vno,& parum plus,& vocantur duo anni, & sic cum cęperit regnare in fine secũdi anni regis Asa,oportebat quòd regnum suum extenderetur vsque ad aliquantam partẽ anni quarti Asa,quia tamen ille annus quartus non erat finitus,& scriptura interdum non facit mentionem de annis incęptis, si non sunt completi dixit, quòd regnauit anno tertio, idest in fine anni tertij,quia 4.erat inchoatus, sed non consummatus.

Aliter potest dici, quòd Asa cœpit regnare in fine anni secundi Ieroboam, & erat tunc principium 21. & Ieroboam non compleuit viginti duos annos in

in regno,sed in principio 22.anni mortuus est:scriptura tamen computat illum annum tãquam completũ, & sic in fine regni Ieroboã regnauerat Asa solũ vno anno cũ paruula parte sequẽtis, & quia cępit Nadab regnare mox post Ieroboam cępit quasi in principio 2.anni regni Asa, & regnauit duobus annis quasi completis, & sic durante 3.anno regis Asa mortuus est, & in eodem anno regnare cępit Baasa,ideo anno tertio, Asa regnare cępit. *Filius Abia.* Iste Abia non fuerat rex, sed Baasa incipiebat nouiter esse rex de hac cognatione.

Super omnem Israel. l.super decẽ tribus, q̃ vocantur totus Israel, quia alię duę tribus pertinebant ad regnum Iuda. *In Thersa* Quia ibi erat metropolis regni, & fuit semper quousque Samaria floruit. *Viginti quatuor annis.* Solum regnauit viginti quatuor annis,& tamẽ 2. Para.16.colligitur, q̃ regnauerit 34.annis ad minus, quia dicitur ibi,q̃ anno 36.regis Asa ascendit Baasa ad ędificandum Rama. Dato ergo, quòd in ipso anno moreretur Baasa iam regnasset 34.annis, quia Asa solũ cępit regnare ante Baasa annis duobus, vel tribus, quia dicitur hic, quòd anno 3. Asa cępit regnare Baasa. Dicendum quòd hic est manifesta contrarietas, & tamen soluetur 2.Parali.15.vel 16. *Et fecit malum coram Domino.* l.colendo idola,quia istud est malũ, quod faciebant reges Israel. *Ambulauitque in via Ieroboam.* Scilicet, quamquam Baasa non diligeret Ieroboam, nec cognationem eius, sed potius deleuisset illam, vt patet supra, tamen imitatus est eum in malis declinando ad idola,sicut ipse. *Et in peccatis eius, quibus peccare fecit Israel.* Idest imitatus est eum faciendo peccare Israel, sicut fecit Ieroboã, scilicet quia cogebat populum ad idolatriam, faciendo q̃ nullus iret in templum Domini ad obseruandas cęremonias legis, & p̃ hoc cogebat eos idolatrare,ideo multi viri boni de Israel fugerũt de terra Israel, scilicet de tribu Ephraim, & Manasse,& Simeon:veneruntque ad Asa anno 15, regni eius,qui erat annus 12.regni Baasa 2.Para.15.& in hoc peccauit valde Baasa.

An Baasa peccauerit occidendo omnes de cognatione Ieroboam. Quæst. XXXI.

QVAERITVR an peccauerit Baasa occidendo omnes de cognatione Ieroboam.

Aliquis dicet, q̃ non. Primo q̃a Deus p̃dixerat, q̃ rex p̃stituẽdus ab ipso occideret oẽs de tribu,vel cognatione Ieroboã pręce.c.Secũdo patet, q̃a poterat Baasa occidere iuste ſm legẽ omnes de cognatione Ieroboam eo, quòd omnes erant idolatrę.

Respondendum quòd peccauit occidendo illos. Primo quia occidit eos sine causa: nam non habebat aliquam causam iustam Baasa, pro qua occideret illos, quia non deliquerant in eum, nec etiam in vitos Israel, sed solum in Deum, pro peccato tamen quod fecerant in Deum non occidebat Baasa aliquem. Secundo peccabat, quia occidebat aliquos simpliciter innocentes:nam cum Baasa occideret omnes de progenie Ieroboam, ita vt nec vnum quidem dimitteret, vt patet in litera: manifestum est, quòd inter eos occideret aliquos paruulos, qui nondum peccassent in Deum, nec in hoẽs, & istud est impiũ valde.Item 3.peccauit,q̃a exercuit nimiã crudelitatẽ circa eos: nã etiam circa hostes nõ est habenda magna crudelitas, quia homines sunt:satis est.n.q̃ occidant eo,q̃ hostes sunt. Baasa tñ non solum occidit illos, sed ẽ tradidit canibus,& auibus lacerandos non passus impendi illis officium funeris ab extraneis saltem, quod interdum etiã hostibus exhibetur,sicut fecit Dauid sepeliri Idu-

meos, quos occidit, & tamen illi erant hostes supra 11.c. Quarto peccauit,quia pro malo fine egit hoc.l. vt posteri de cognatione Ieroboam non insurgerent contra eum petẽdo regnum,& tamen nõ licet alicui occidere hostem suum, dum nihil nocet ei, vt sit securus de ipso, potissime quia iste gerebat iniustam hostilitatem contra progeniem Ieroboam, quia ipse occiderat omnes de progenie illa, & nemo de ipsis nocuerat ei. Ad primam rationem in cõtrarium dicendum,q̃ quanquam prænunciatum esset progeniẽ Ieroboam delendam, tamen non tollitur, quin ille, qui deleret eam peccaret, sic enim prænunciatũ erat de Christo, q̃ occidendus esset, & tamen Iudęi, qui eũ occiderunt peccauerũt nimis. Etiã prænũciauerat Christus q̃ vnus de discipulis traditurus erat eum,& tamen traditor eius peccauit grauissime. Nã Christus dixit,q̃ melius esset ei, si natus nõ fuisset. ita ergo hic.Ad hoc igitur q̃ excusaretur Baasa,oportebat, q̃ suscepisset a Deo in mandatis de deletione istę faciendа, & tamen non habuit mandatum a Deo, nec sal.ẽ egit ad finem illum,ad quem Deus voluit deleri progeniem hanc,l.in pœnam delictorum preteritorum: Baasa tamen solum egit ad securitatem suam, ne postea insurgerent contra eũ aliqui de posteris Ieroboã. Ad secundum dicendum q̃ non stat, quia licet esset iustum occidi idolatras, tamen non occidebat Baasa filios Ieroboã propter idolatriã, quia tũc occidisset plurimos de Israel,vel omnes, quia omnes erant idolatrę,nullos tamen occidit, nisi filios Ieroboam,ergo nõ fecit propter hoc. Etiã quia ipse erat idolatra,non ergo occiderat alios propter idolatriam,sed occidit illos propter causam supra assignatam.l.vt non insurgerent contra eum, petendo regnum quod fuerat patris eorum.

CAP. XVI.

ACTVS est autem sermo Domini ad Iehu filium Hanani contra Baasa,dicens. Pro eo q̃ exaltaui te de puluere, & posui te ducem super populum meum Israel; tu autem ambulasti in via Ieroboam,& peccare fecisti populũ meũ Israel,ut me irritares in peccatis eorum,ecce ego demetã posteriora Baasa, & posteriora domus eius.

DESCRIPTO in pręcedẽtibus qualiter Baasa se habuerit ad Deum, hic ponitur quid comminatus fuerit Deus contra eum, & diuiditur in duo; quia primo ponuntur ea, quæ pertinent ad Baasa. Secundo ea, quæ pertinent ad filium eius Ela,ibi. *Et regnauit Ela.*

An ordo sit continuus. Quest. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habẽtur hic fuerint post pręcedentia, & an fuerint immediate,vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, q̃ hic est cõtinuus ordo,quia supra dictum est qualiter Baasa malè vixerit,hic aũt dr̃, qũo propter malam vitam Deus ei cõminatus fuerit, ideo necesse est,q̃ fuerit istud post illud. Ad secundũ dicẽdũ, q̃ ista fuerũt facta post pręcedẽtia,sed nõ põt assignari an magno tpe vel paruo, quia supra non ponitur aliquid de gestis Baasa, sed dr̃ q̃ malè vixit, & illud fuit in tota vita sua: vnde non

constat in qua parte vitæ ista dicta fuerint. Et dicitur.

Factus est autem sermo domini ad Iehu filium Hanani contra Baasam. Scilicet cum Baasa esset vir valde malus, & Deus dederat ei regnum, misit contra eum prophetam ad denunciãdum mala futura. Vt sicut Deus denunciauerat mala ꝗ Ieroboam, quia male vixerat, ita denunciauit mala ꝓtra Baasa, qui secutus est vias eius, & sicut posteritas Ieroboam destructa est propter eũ, ita posteritas Baasa destructa est.

Iehu propheta quis esset. *Quæst. II.*

QVAERETVR de isto Iehu quis erat. Dicendũ, quod non erat ille, qui postea factus est rex super Israel, & destruxit domum Achab, seq. lib. c. 9. sed fuit quidã vir propheta, & fuit filius prophetæ, s. Hanani pater eius propheta fuit, qđ patet dupliciter. Primo ex assertione cõi Iudęorum, qui volunt, ꝙ qficunque nomen patris alicuius prophetę ponitur in scriptura, ille quoq; propheta fuerit, sic ait Hiero. in prologo super Sophoniam, qui incipit, tradunt Hebræi, inquiens: Quotiescunq; prophetæ pater, aut auus ponatur in titulo, ipsos quoq; propheras fuisse. Secundo patet hoc efficacius, quia Hanani missus est ad increpandum regẽ Asa 2. Paral. 16. & satis apparet, ꝙ sit Hanani pater istius: nam contemporanei fuerunt, eo ꝙ Asa, & Baasa fuerũt eodẽ tpe reges, & Hanani missus est ꝗ Asa, & Iehu filius eius ꝗ Baasa, & sic erant ambo prophetæ, & sic licet prophetia non deriuaretur ex progenie, sicut aliqua conditio naturalis, tñ sępissime filii prophetarum erãt prophetę. Et ob hoc dixit Amos, Non sum propheta, nec filius prophetę, sed armentarius ego sum, vellicãs sicomoros. Amos 7. quasi dicat, ꝙ sicut prophetę sciũt, quę Deus loquitur, ita & filii prophetarum, quia ipsi communiter sunt prophetæ, & quia ipse neutrum illorum erat, nõ debebat queri ab eo aliquid, etiam si filii prophetarũ, vt communiter, vel saltem sępe non essent prophetę, frustra dixisset Amos, non sum propheta, nec filius prophetæ, sed sufficeret dici, non sum propheta, ergo oportet, quòd vt sępe filii prophetarum essent prophetę.

Dicens pro eo, quòd exaltaui te de puluere. Ostendit Deus fuisse ingratum Baasa, quia beneficiis collatis a Deo nullam gratiam, vel obsequium reddidit. Et vt ostendatur magnitudo ingratitudinis, ostenditur magnitudo beneficiorum, quia tanto est maior ingratitudo, quanto beneficia sunt maiora. istud autem erat in Baasa, quia collatum est ei maximum beneficium, scilicet, quòd exaltatus fuit de puluere, idest cũ esset plebeius, & quasi sedens in puluere, eleuauit eũ Deus ad regnum. *Et posui ducem super populum meum Israel.* Scilicet posui te in regem: nam rex, & dux pro eodẽ accipiuntur, vt patet supra 14. similia enim verba dixit Deus contra Ieroboam per Ahian, scilicet. Exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem super populum meum eod. cap.

Tu autem ambulasti in via Ieroboam. Scilicet colendo idola, sicut coluit Ieroboam. Et vocatur ista via Ieroboam, potius quam aliorum, quia ipse inchoauit eã inter reges Israel. *Et peccare fecisti populum meum Israel.* Scilicet induxisti eos, & coegisti ad idolatriam. Intelligendum est enim, quòd iste Baasa cogebat aliquos Israelitas ire volentes in Ierusalem ad templũ, non ire illuc, vt non reconciliarentur Asa regi Iuda, ideo faciebat, quòd colerent idola in terra sua.

Vt me irritares in peccatis eorum. Idest fecisti hoc ad prouocandum me ad iram in peccatis populi, s. quia populus peccabat consentiendo tibi, vt committeret idolatriã propter te, quia tñ tu cogebas eos ad hoc, tu peccabas potius quàm illi, & sic non solum prouocabas me ad iram in peccatis tuis, sed etiam in peccatis eorum, quia peccata eorum erãt peccata tua. *Ecce ego demetam posteriora Baasa.* s. propter mala ista, q̃ fecit Baasa, ego demetam, idest truncabo posteriora eius, s. faciendo, ꝙ non extendatur posteritas sua in longum, sed abscindam illam. *Et posteriora domus eius.* Idest abscindam posteriora domus Baasa, s. familiam suam, qa illa non dilatabitur. Et idem est posteritas Baasa, vel posteritas domus eius, sed repetitur sententia, nã Baasa nullam posteritatem habebat, nisi progeniem succedentẽ sibi, & illa erat posteritas eius, & domus eius. Vel possunt vocari posteriora Baasa ipsi filij eius, qui succedebant ei immediate. Vocantur autem posteriora domus Baasa filij filiorum eius, qui nõ succedebãt ei immediate, sed filijs suis, & vtrunque ablatum est simul, quia filij, & nepotes Baasa vna die occisi sunt ꝑ Zambri, vt patet infra.

An iuste posteritas Baasa pro peccato eius occisa est, & quomodo quidam reges delebant posteritatem aliorum. *Quæst. III.*

QVAERETVR, an ista pœna iuste infligeretur, quòd posteritas istius regis occideretur.

Respondendum, quòd valde iusta pęna fuit. Nam custodientes legem Dei longo viuunt tempore, Exodi 23. s. Numerum dierum tuorum implebo, & Deuteron. 11. ideo peruertentes eam vita priuari debent. Et quia nulla maior peruersitas est, quàm ĩ idolatria: merentur idolatrę valde, in vitę diminutione puniri, & quia quidam non solum sunt idolatræ, sed alios ad idolatriam mouent, dignum est, vt nõ solum ipsi, sed etiam posteri eorum occidantur. Obseruauit autem Deus magnas pęnas in rebus idolatris. Primus enim fuit Salomon, & quia iste solum peccauit, & non induxit populum ad peccandum, nec coegit, puniuit eum Deus grauiter, scilicet, priuando posteritatem suam maiori parte regni, scilicet solum relinquendo duas tribus, cum haberet duodecim: posteritatem autem suam non occidit. Reges autem Israel grauius peccauerunt, quia non solum peccauerunt ipsi, sed ẽt populum ad idolatriam cõcitauerunt, ideo ipsi & ꝓgenies suæ perierũt, scilicet, quòd nullus maneret de eis, & quia primus istorum fuit Ieroboam, tota progenies sua vna die perijt per manum Baasa. Deinde Baasa cum regnasset, populum mouit ad idolatriã, ideo filius suus, & posteri sui eadem die occisi sunt a Zambri, sicut ipse Baasa occiderat posteritatem Ieroboã. Et fuit quasi idem modus per omnia in pęna domus Ieroboam, & domus Baasa, nam Ieroboam regnauit annis viginti duobus, & post eũ filius suus Nadab, qui cum regnasset nondum duobus annis completis, occisus fuit ipse, & tota posteritas Ieroboam a Baasa. Simile passus est Baasa, nam ipse, cum deleuisset totam posteritatem Ieroboam, secutus est idola, & regnauit vigintiquatuor annis, prędcedenti capitu. Cui successit filius suus Ela, qui nondum completis duobus annis in regno, occisus est cum tota posteritate Baasa in vna die a Zambri infra in litera. Zambri autem malus fuit sicut cęteri reges, & septem diebus solum regnauit, vt patet in litera: Combussit enim seipsum cum tota domo sua, ne occideretur ab Ambri. Ipse quoque Amri malus fuit, cuius posteritas non dilatata fuit, nã filius eius fuit Achab, qui occisus est in bello, infr. vlt. cap. Et quia iste Achab malus fuit valde, vt patet hic, non solum ipse occisus fuit, sed etiam iussit dominus ipsi Iehu, vt deleret posteritatem eius. Qui occidit sexaginta filios eius, & reliquam posteritatem, sequenti

Graues pęnas intulit Deus idolatris.

quenti lib. c. 9. & 10. Et sic omnes isti reges, qui pręuaricari fecerunt populum in idolis, sustinuerunt detrũcationem posteritatis, quia nullius eorum posteritas extendebatur, nisi ad vnum successorem, cum quo tota posteritas simul peribat gladio. Et admirandus ordo diuinæ iustitię, hoc statuerat, vt ipsi mali, ministri essent Dei contra malos. s. vt vnus rex deleret posteritatem præcedentis regis, & alius sequens posteritatẽ istius, & sic quilibet delebat posteritatem alterius, & ab alio suam posteritatem deleri patiebatur, sicut exẽplificatum est.

Admirandus ordo diuinæ iustitiæ.

Deleta autem posteritate Achab per Iehu, ipse regnauit, & diligentissimè compleuit mandatum dñi, occidẽdo oẽs posteros Achab, ipse tñ secutus fuit peccata illorum, quos occiderat, ideo dẽbat posteritas sua immediatè deleri, sicut posteritas Achab, quam ipse deleuerat, quia tamen diligentissime se habuit implẽdo mandatum Domini in progenie Achab, fecit ei Deus gratiã, vt non deleretur posteritas sua in filio, sed duraret regnũ filiorũ suorũ, vsque ad quatuor generationes, sequenti lib. c. 10. Post illas autem generationes paucum tempus fuit in regno Israel, quin trãsferrentur decem tribus ad Assyrios. Et sic fuit iste modus communis punitionis omnibus regibus Israel, qa peccata eorum communia erant. *Et faciam domum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabat.* Scilicet destruam illã, sicut destructa fuit domus Ieroboam: natũ sicut illi non manserunt aliqui successores post primũ, sed tota progenies gladio perijt, ita fuit in progenie Baasa, quia nullus mansit de ea, vt supra dictum est.

Qui mortuus fuerit de Baasa in ciuitate, comedent eum volucres cœli. Scilicet tota posteritas deleta fuit per Zambri. Et quia ille hostiliter se habebat ad filios Baasa, occidebat illos, & relinquebat in sepultos, ideo lacerabantur ab auibus, & canibus. Quod intelligendum est tam de occisis in agro, quam in ciuitate, sicut dictum fuit de progenie Ieroboam supra 14. *Reliqua autem sermonum Baasa, & quæcunque fecit.* Idest omnia, quę fecit, & dixit non habentur hic, sed alibi. *Et prælia eius.* Scilicet pręlia, quę habuit cum Asa: nam fuit bellum inter eum, & Asa omnibus diebus eorum, prędcedenti cap. *Nonne hæc scripta sunt in Libro verborum dierum Regum Israel?* In isto libro scripta erant particulatim omnia gesta Regum Israel, & iste liber etiam erat authenticus, quia erat scriptus per aliquos prophetas, vt dictũ est supra 14. *Dormiuit ergo Baasa cum patribus suis.* Scilicet mortuꝰ est, sicut patres sui, & fuit ista mors naturalis.

Sepultusque est in Thersa. Illa ciuitas erat metropolis regni pro tunc, quousque Samaria amplificata fuit, & ibi reges regnabant, & sepeliebantur, sicut reges Iuda regnabant in Ierusalem, & sepeliebantur ibi, prędcedenti capi. & supra decimoquarto. *Et regnauit.* Hic ponitur secundum huius c. s. ea, quæ pertinent ad Ela filium Baasa. Et diuiditur in quatuor secũdum, quòd agitur hic de quatuor regibus Israel. Primo de Ela: secundo de Zambri ibi. *Anno 26.* Tertio de Amri, ibi. *Cumque audisset.* Quarto de Achab ibi.

Achab vero. Circa primum dicitur. *Et regnauit Ela filius eius pro eo.* Istum solũ successorem habuit Baasa, quia iste cum tota alia posteritate Baasa occisus est a Zambri. *Cum autem in manu Iehu filij Hanani prophetæ verbum Domini factum esset contra Baasa.* Ponitur hic deletio posteritatis Baasa, sicut pronunciata fuerat per Iehu prophetã filiũ Hanani prophetę. De isto patet supra in litera vbi ponunt verba prophetię eius ad Baasa.

Deletio posteritatis Baasa.

Et contra domum eius. Scilicet contra totam posteritatẽ suã. *Propter omne malum, quod fecerat coram Domino.* s. idola colendo, & inducendo populũ ad colẽdũ idola.

Ad irritandum eum in operibus manuum suarum. Idest ꝓuocabat Deũ ad irã per opera sua, scilicet per idolatriã, quam manibus suis exercebat. s. offerendo thura vitulis aureis, sicut ipsemet Ieroboam, quando fecit solẽnitatem primam vitulorum aureorum, ascendit super altare, & ipse offerebat thura supra 13. cap. *Vt fieret sicut domus Ieroboam.* Dupliciter potest intelligi. Vno modo quantum ad culpam. s. Baasa coluit idola, & prouocauit Deũ intantum, vt fieret sicut domus Ieroboam, i. vt tantum ipse peccaret, sicut peccauit Ieroboã & domus sua. Aliter potest intelligi quãtũ ad pęnam. s. ꝙ Baasa prouocauit Dñm ad iram, ideo meruit, vt fieret domus eius sicut domus Ieroboã. s. ꝙ tota destrueretur, & istud magis sonat litera, nam sic completũ est. *Ob hanc causam occidit eum.* Idest quia Deus prędixerat mala contra Baasa, & contra domũ suam, propter mala Baasa occidit eũ. i. deleuit ipsum cum posteritate sua. *Hoc est Iehu filium Hanani prophetã.* Ista est expositio literę ꝑcedentis, & nõ est in Hebręo nec in libris correctis, sed fuit glosa interlinearis expositiua, & imperitia librariorum textui mixta est, ideo nõ debet credi esse de textu, & sm eã debemus dicere, ꝙ Iehu propheta occisus fuerit a Baasa. Vnde totus iste versus ab illo loco. Cum autem in manu Iehu, potest dupliciter intelligi propter istud relatiuum eum, quia si intelligatur per illud Baasa, erit sensus, ꝙ in isto versu significatur cõpletio ꝓphetię contra Baasa. Si autem per illud intelligatur Iehu, erit totus iste versus ad significandam causam mortis Iehu prophetæ.

Iehu an fuerit occisus a Baasa. *Quest. IIII.*

QVAERETVR quid istorum verius sit, & an fuerit Iehu occisus a Baasa. Respondendum, ꝙ Hebręi volunt istud intelligi de Baasa. s. ꝙ Dominus occidit eum, idest Baasa & posteritatem suam, quia peccauerat, & nolunt intelligere, ꝙ Iehu fuerit occisus a Baasa. Dicendum autem est, ꝙ litera ad vtrunque potest retorqueri, & tamen non potest proprie exponi nisi de morte Iehu. Primo quia dicitur ob hanc causam occidit eum, & tamen manifestum est, ꝙ Baasa nõ fuit occisus, sed mortuus est morte naturali, cum dicatur supra, Dormiuit cũ patribus suis, ergo refertur ad Iehu. s. ꝙ Baasa occiderit eum. Secundo patet, quia dr̃ hic, ob hanc causam occidit eũ: si aũt referatur ad Baasa, oportet ꝙ intelligatur, ꝙ Deus occidit eũ ob hãc causam, idest quia prędnũciauit contra ipsum mortẽ. Sed istud non stat, quia Deus non complet prophetiam propter hoc, ꝙ prędnunciat illam contra aliquem, sed quia ille demeretur, vt in eo compleatur, ideo peccata sunt causa pęnę, & prędnunciatio Dei, ideo debet referri ad Iehu. s. ꝙ ob hanc causam occidit eum. i. quia sermo Domini factus est per Iehu contra Baasa, ipse Baasa iratus occidit Iehu. Tertio patet hoc, quia si intelligeretur de Baasa, esset istud superfluum, & quasi non faciens sensum, quia immediate ponitur de completione prophetię contra domum Baasa, ideo oportet, quòd referatur ad Iehu, vt ista litera non sit superflua, & vt videatur facere aliquem bonum sensum.

Dicendum igitur, quòd iste Iehu propheta occisus est a Baasa propter verba, quæ locutus est contra eum. Sic enim alij reges mali occiderunt quosdam prophetas, nam Manasse occidit Isaiam, quia increpabat eum valde. Etiam Amos occisus est in terra Israel mandato regis, percussus vecte ferreo in temporibus, sic & alij prophetæ multi occisi sunt, tam a regibus Iudæ quàm Israel. Ieremias autem afflictus nimis temporibus regis Sedechiæ, quia prophetabat cõtra vrbem Ierusalem, ad vltimum in Aegypto ab ipsis Israelitis lapidibꝰ oppressus occubuit, quẽ Aegypti

pij mirifico honorauerunt ſepulchro, quia cognati ſui iniuſta morte mulctauerant. De patre iſtius Iehu, ſ. de Anani ſimiliter dicitur, quòd occiſus fuerit a rege Aſa rege Iuda. Hoc autē non conſtat, ſed conſtat, q̃ poſuit eum in carcere, quia loquebatur ꝗ̃ ipſum, & dominus indignatus pp hoc valde, percuſſit multos de populo, & ipſum Baaſa podagra percuſſit, quā ſuſtinēs per aliquot annos, mortuus eſt 2. Paral. 16. Sed tñ dicendum, q̃ non occiſus fuit Iehu propheta a Baaſa, quia ipſe venit ad Ioſaphat regem Iudę. 2. Paral. 19. etiam ipſe ſcripſit hiſtoriam Ioſaphat eod. lib. c. 20. & tñ hic fuit multo tempore poſt Baaſa. Ad argumenta reſpōdebitur ibidem. *Anno* 26. Hic ponitur de regno Zambri, qui ſucceſſit ipſi Ela filio Baaſa, & ponuntur mixtim aliqua, quæ pertinent ad Zambri, & aliqua q̃ pertinent ad Ela. Et dr̃. *Anno 26. Aſa regis Iuda regnauit Ela.* Iā ſupra dixerat hoc, ſed quia vult ponere hic de morte Ela, repetit regnum eius, ſ. q̃ regnauerit anno 26. regni Aſa regis Iuda, & debet intelligi, q̃ regnauit finito anno 26. & non in principio,

Ela quo anno Aſa regnare cœperit. *Quæſt. V.*

QVAERITVR, qño potuit Ela incipere regnare anno 26. regni Aſa, quia Baaſa pater eiꝰ cępit regnare anno 3. regis Aſa, præced. c. & intelligitur, q̃ cęperit in fine tertii anni, & nō in principio, vt ibi declaratum eſt, ſed regnauit annis 24. vt patet ibidem, ergo oportet, q̃ duraueret regnum Baaſa vſq; ad annum 27. completum regis Aſa, & cęperit Ela regnare anno 28. regni Aſa. Rñdendum eſt, q̃ in iſta aſſignatione annorum eſt magna perturbatio pp duo. Primo quia aliquando ponūtur anni alicuius regis completi, & aliqñ completi, & incępti. Secundum eſt, quia interdum cōputantur anni a principio ſuo, & interdum a fine. Vt cum dr̃, q̃ aliquis regnauit anno 26. regis Aſa, poſſit intelligi, q̃ inteęperit regnare in principio 26. anni, vel in fine eius. Ad aſſignandum tñ, q̃ Ela cęperit regnare anno 26. regis Aſa, oportet poni duo, ſ. q̃ 24. anni regni Baaſa non fuerint completi, & q̃ nominętur iſte 26. annus a fine, vtpote, q̃ regnauerit Baaſa annis 23. & quadā parte paruula anni 24. pp quam dicatur regnaſſe 24. annis, cum ſępe anni incępti computentur pro completis, & tunc apponendo 23. annos compleros regni Baaſa ſuper 3. annos, quibus regnauerat Aſa, qñ cępit regnare Baaſa, præced. ca. erit 26. annus regni Aſa cōpletus cum 23. anno regni Baaſa. Illud autem modicum, q̃ regnauit Baaſa de 24. anno, debet poni in 3. anno regis Aſa, ſ. quia nondum erat omnino completus 3. annus regni Aſa, quando cępit regnare Baaſa, & ſic in 26. anno regis Aſa erit completum totum regnum regis Baaſa, & quia illico, vt mortuus eſt Baaſa, regnauit Ela, dicitur cępiſſe regnare anno. 26. regni Aſa. Si autem aliter ponatur, impoſſibile erit ſaluare literam, accedendo ad precedentia, ſ. q̃ Baaſa cęperit regnare circa finem tertii anni regni Aſa, quod neceſſario probatum eſt precedenti cap.

Regnauit Ela filius Baaſa ſuper Iſrael in Therſa. De communi cōſenſu populi ſucceſſit in regno, quia filius regis erat, & nullū adhuc habebat hoſtem. Et dicitur, q̃ regnauit in Therſa, eo q̃ ibi erat Metropolis regni.

Duobus annis. Debent accipi iſti duo anni incompleti, quia infra dicitur, q̃ Zambri cępit regnare anno 27. regis Aſa, & hic dicitur, q̃ Ela cępit regnare anno 26. ergo oportet, q̃ eſſent duo anni incępti, & non completi.

Et rebellauit contra eum ſeruus ſuus Zambri. Non rebellauit aperte, ita q̃ moueret contra eum bellum, ſed irruit ſuper eum quaſi per inſidias, dum eſſet in ꝓuiuio, & occidit ipſum, vt patet infra. *Dux mediæ partis equitum.* Iſte Zambri erat dux mediæ partis equitum Iſrael, & pre magnitudine potentiæ putauit, ſe poſſe habere fautores in regno, & aggreſſus eſt occidere regem. Erat autē exercitus totus Iſrael diuiſus in duas partes, & vnius partis equitum princeps erat Zambri, & alterius princeps erat Amri. Nunc autem erat bellum Iſraelitis contra Gebbethon vrbem Philiſthinorum, & non erat ibi rex, ſed exercitus, eratq; ibi vnus princeps mediæ partis equitum, ſ. Amri, alius autem princeps equitum, ſ. Zambri manſerat in vrbe Therſa cum rege, & occidit eum. *Erat autem Ela in Therſa bibens, & temulentus.* Iſta fuit occaſio, vel opportunitas Zambri ad occidendum Ela, ſ. quia erat Ela temulētus, ideſt valde ebrius, & non poterat conſiderare inſidias ſibi poſitas, ideo poterat faciliter occidi. *In domo Arſa præfecti Therſa.* Iſte Arſa erat præfectus Therſa, ſ. princeps vrbis, & forte rex illa die conuiuium habebat cum Arſa. *Irruens ergo Zambri percuſſit, & occidit eum.* Scilicet irruit ſuper eum, cum eſſet ſecurus in ꝓuiuio, & temulentus, nihil mali ſuſpicans. Ioſephus 8. Antiquitatum dicit: Zambri equorum ordinis dimidius princeps occidit Elā regem. Nam dum epularetur apud diſpenſatorem ſuum nomine Arſa, ſuaſit q̃buſdam equitibus, vt ſubito diſcurrentes cum armigeris, & principibus, deſolatū relinquerent occiſum. *Anno 27. regis Aſa.* Scilicet tunc factum eſt hoc. Et intelligendum eſt de fine anni, quia ad finem illius anni, vel quaſi, occiſus eſt Ela. *Et regnauit pro eo.* Ideſt regnauit loco illius. Nam ad hoc occidit eum, vt regnaret pro ipſo, & non ſucceſſit illi aliquis de filiis ſuis, quia omnes illos occidit Zambri. *Cumque regnaſſet, & ſedeſſet ſuper ſolium eius.* Mox vt Zambri occidit Ela, impoſuit ſibi diadema regni, & ſedit ſuper ſolium regū in Therſa. Factus eſt autem Zambri rex ſolū a quibuſdam equitibus, qui cum eo erant, & a populo Therſa, qui erat in vrbe, reliquus autem Iſrael, tam exercitus quam populus, non conſtituit eum in regem, ſed erat tunc in obſidione Gebbethon, & cum audiuiſſet regnare Zambri, venit ad vrbem Samarię, & obſedit eam, vt patet infra. *Percuſſit omnem domum Baaſa.* Scilicet totam progeniem ſuam, quia non ſolum occidit ipſum Ela, ſed etiam omnes fratres, & filios ſuos, & nepotes, ſi quos habebat, ita vt nullus maneret de tota poſteritate Baaſa. *Et non reliquit ex eo mingentem ad parietem.* Ideſt de tota familia ſua non reliquit aliquem viuere. Et dr̃ non reliquit mingentem ad parietem, ad ſignandum, oēs ſiue magnos, ſiue paruulos fuiſſe deletos. Intelligendum eſt autē hoc de maſculis, quia fęminam nullam occideret de ſtirpe Baaſa, eo q̃ neque in bellis hoſtilibus occiduntur fęminæ, etiam quia illę non poterant ſibi prejudicare. Fecit autem hoc Zambri, vt nullus maneret de ſtirpe Baaſa, qui peteret regnum, vel qui poſſet infeſtare eum in vindictam domus Baaſa deletę.

Et propinquos, & amicos eius. Scilicet non ſolum occidit Zambri omnes deſcendentes de ſtirpe Baaſa, ſicut ipſe Baaſa occiderat omnes deſcendentes de ſtirpe Ieroboam, ſed etiam occidit omnes propinquos ideſt cognatos, ſcilicet fratres, & alios qui erant in cognatione propinqua Baaſa, ſcilicet in ſecundo, vel tertio gradu. Etiam occidit amicos, qui fauebant nimis progeniei Baaſa. Hoc autem totum fecit ad habendam ſecuritatem plenariam, quia non ſolum poſteri Baaſa poterant inſurgere contra eum, ſed etiam cognati eius, qui non erant de poſteritate ſua, & amici eius, qui fouebant partem ſuam. *Deleuitque Zambri omnem domum Baaſa.* Scilicet nullum relinquendo in illa, ex quo iam poſſet extendi ſucceſſio Baaſa.

Iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat ad Baaſa.

Mors Ela.

Scilicet ſicut Deus prædixit contra Baaſa, ita completum eſt. Nam dixit, q̃ poſteriora eius, & domus eius detruncarentur, ſicut domus Ieroboam.

In manu Iehu prophetæ. Ideſt iſta dicta fuerant per ꝓphetam Iehu, vt patet ſupra, & ob hoc occiſus eſt ab ipſo.

Quare poſteritas Baaſa magis punita eſt, quam poſteritas Ieroboam. *Quæſt. VI.*

QVAERITVR quomodo punita eſt magis poſteritas, & cognatio Baaſa, quam poſteritas Ieroboam. Nam de Ieroboam ſolū perierunt poſteri ſui, qui occiſi fuerunt a Baaſa præcedenti cap. & tamen de Baaſa non ſolum poſteri perierunt, ſed etiam cognati ſui, & amici qui nulla cognatione ei attinebant.

Aliquis dicet, q̃ hoc fuit pp maiora peccata Baaſa. Sed iſtud non videbitur, quia Ieroboam magis peccauit, quam omnes reges, eo q̃ ipſe fuit, qui introduxit idolatriam in decem tribubus Iſrael. ſ. 12.

Reſpondendum, q̃ maioritas pęnę Baaſa fuit propter pluralitatem peccatorum, quia in pluribus peccauit Baaſa, quam Ieroboam, nam Ieroboam peccauit ſolum quantum ad ea, quæ apparent, q̃ idolatriam cōmiſit, & ad idolatriam compulit Iſrael: Baaſa autem peccauit in his duobus, vt patet ſupra in litera, cum dicitur, q̃ ambulauit in viis Ieroboam, & etiam q̃ peccauit, & peccare fecit Iſrael. Peccauit inſuper, quia occidit Iehu prophetam domini ſine cauſa. ſ. quia prenunciabat ei ea, quæ Deus iuſſerat, vt patet ſupra in litera. Iſtud autem erat peccatum grauiſſimum, nam Aſa ſolum poſuit Hanani prophetam in vinculis, quia increpuit eum ex parte Dei, & ob hoc Deus iratus eſt nimis, & occidit plurimos de populo, ipſumque regem grauiſſimo morbo podagrico percuſſit vſq; ad mortem. 2. Paralipomenon 16. Quanto magis ergo Deus puniret regem Baaſa pro occiſione prophetæ? & ob hoc meruit, vt non ſolū poſteritas ſua, ſed amici ſui, & cognati perirent, & hoc fuit, quia iſti conſenſerunt, vel forte conſuluerunt regi Baaſa, vt occideret prophetam Domini, qui prenunciabat ei mala iſta.

Baaſa i pluribus peccaſſe, quā Ieroboā.

Ad rationem in contrarium dicendum, q̃ Baaſa in pluribus peccauit, quam Ieroboam. Et qñ dicitur, q̃ Ieroboā peccauit pluſquā oēs reges, quia ipſe introduxit idolatriam. Dicendū, quòd in idolatria plus peccauit Ieroboam, quam Baaſa, vel ſaltē non peccauit plus Baaſa, q̃ Ieroboam, & tñ peccauit Baaſa occidēdo prophetam Domini, qui locutus fuerat contra eum, & tamen non peccauit in hoc Ieroboam. Nam licet multa mala prenunciaſſet Ahias contra Ieroboam, & domum ſuam, nullam moleſtiam ei intulit Ieroboā, nec ſaltem in verbo ſupra 14. magis ergo debuit puniri Baaſa, quā Ieroboam. *Propter vniuerſa peccata Baaſa* In multis peccauit Baaſa, ſed principaliter in tribus, ſcilicet quia idolatriam commiſit, & quia populum ad idolatriam compulit, & quia prophetam Domini occcidit: iſta tria patent ſupra. *Et propter peccata Ela filij eius.* Peccauit Ela, ſicut pater ſuus Baaſa, ideo non ſolum poſteritas Baaſa deleta eſt propter peccata Baaſa, ſed etiam propter peccata Ela. *Qui peccauerunt, & peccare fecerunt Iſrael.* ſ. pater, & filius ſecuti ſunt eādē viā, & ambo peccauerunt idolatrando p ſe, & ēt peccare fecerunt regnum Iſrael, ſ. quia induxerunt ad colendum idola, non permittentes, q̃ aliquis iret in Ieruſalem ad colendum Dominum. *Prouocantes Dominū Deum Iſrael.* ſ. prouocantes illum ad irā eo modo, quo homo poteſt prouocare Deum ad irā, quia proprie non poteſt aliquis Deum prouocare. iſtum modum loquendi obſeruauit Malachias. capitu. 3. dicens. Si aſfligit homo Deum, quia vos configitis me? quaſi dicat, ſi aliquomodo poteſt affligere Deum, ita vos me afflixiſtis. *In vanitatibus ſuis.* ſ. in idolatria. Vocatur autē idolatria vanitas, quia nō prodeſt ei, qui ſequitur illam. ſ. quia idola non poſſunt adiuuare cultores ſuos, nam non poſſunt pluere, aut dare abundantiā rerū, vel dare victoriam cultoribus ſuis in bello, ſic patet Baruch 4. ideo idola tāquā inutilia dimittenda ſūt. Sic dixit Samuel ad totū Iſrael: Seruite Domino in omni corde veſtro, & nolite declinare poſt vana, quę non proderunt vobis, nec eruent vos, quia vana ſunt, ſupra. 1. li. c. 12. *Reliqua autem ſermonum Ela & omnia quæ fecit.* ſ. omnia geſta tua tam parua quam magna. *Nōne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum iſrael?* Scilicet ibi ſcripta ſunt omnia, quia ibi ſcribebāt omnia geſta regum Iſrael qualiacunque eſſent.

Zambri an peccauerit occidendo Ela. *Quæſt. VII.*

QVAERITVR, an peccauerit Zambri occidendo Ela regem Iſrael. Aliquis dicet, quod non, quia ipſe peccauerat nimis: vnde dicitur hic, quod occiſus fuit propter peccata Baaſa & propter peccata ſua. Item Zambri egit, quod Deus dixerat, nam hic dicitur, quod factum eſt per Zambri ꝗ̃ domū Baaſa, ſicut prędixerat Dominus p manum Iehu. ergo nō peccabat, faciēdo quod Deus dixerat. Itē videtur, quod nō ſolū nō peccauerit, ſed etiā, quod meruerit exercendo vindictam Dei contra peccatores. Simile patet de Iehu, qui fuit rex Iſrael. Iſte enim deleuit totam domum Achab, & ipſe poſtea fuit malus colens idola, quia tamen diligenter ſe habuit delēdo domū Achab, Deus promiſit ei, quod filij ſui regnarent vſque ad 4. generationem, vt patet ſequenti lib. c. 10. Reſpondendū, quod Zambri peccauit valde occidendo Ela. Primo quia occidit regē, & tamen grauiſſimum crimen eſt, regem occidere. Secundo quia occidit eum per inſidias, dum eſſet in conuiuio. Tertio peccauit, quia Ela non offenderat ipſum Zambri, ſed potius benefecerat ei, quia conſtituerat eum ducem medię partis equitum, vt patet ſupra, magna autē ingratitudo eſt offendere beneficiatorem, nam iſtud inhumanum eſt, vt patet. 8. Ethi. Quarto peccauit, quia fecit ad malum finem. ſ. vt ipſe regnaret, & tamen deſiderium regnādi erat in eo illicitum. Quinto peccauit, regnando illicite, & per tyrannidem, cum non pertineret ad eum ex diuina electione, vel ex progenie, ideo propter iſtam tyrannidem, quam exercuit, vſurpando regnum, & delendo domum Baaſa, Deus percuſſit eum, & ob hoc mortuus eſt, vt patet infra.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, q̃ quanquam Baaſa & Ela propter peccata ſua merentur occidi, tamen Zambri non habebat poteſtatē occidendi aliquem eorum, quia nemo conſtituerat eum iudicem ſuper eos, ideo peccabat, occidendo aliquem, ſicut priuata perſona.

Ad ſecundum dicendum, q̃ q̃q̃ Deus prænunciauit delendam totam poſteritatem Baaſa, & Zambri deleuit eā, ſicut Deus prænunciauerat: tamen Deus non commiſit hoc agendum ipſi Zambri, ſed ex deſiderio ſuo ipſe egit, vt regnaret, & ſic peccauit, quia licet egerit, qd̃ Deus voluit, nō egit quod Deus iuſſit, quia Deus non iuſſit hoc. Ad tertium dicēdū, q̃ Iehu meruit, delēdo poſteritatē domus Achab, eo q̃ Deus ſibi iuſſerat hoc per prophetā, qui eū vnxit in regem ſolum ad hunc finem, ſequenti lib. cap. 9. ipſe autem diligēter executus eſt, occidēdo oēs poſteros Achab, & inſuper occidit oēs ſacerdotes Baal in fauorē cultus Domini. c. lib. c. 9. & 10. ideo meruit, obediendo

diendo mandatis Dei. Non tamē iustum est Zambri, quòd faceret aliquid de his, quæ egit, nec vnctus fuit a Deo in regem ad explendum hęc, sed ipse per tyrannidem assumpsit sibi regnum, vt patet in litera, ergo non meruit faciendo hoc, sed potius peccauit.

An peccauit Zambri occidendo posteritatem Baasa, & amicos, & cognatos. *Quæst. VIII.*

QVAERETVR vlterius, an peccauit Zambri occidendo totam posteritatem Baasa, & cognatos, & amicos eius. Aliquis dicet, quòd non peccauit, quia isti meruerant mortem, cum dedissent cōsilium, vel fauorem, ad occidendum Iehu prophetā, vt supra dictum est. Sed aliquis dicet, ꝙ licet isti mortem meruerint, peccauerit Zambri, occidendo eos, quia ad hoc, quòd aliquis iuste occidatur, non solum requiritur, quòd ipse mereatur mortem, sed etiam, ꝙ ille, qui occidit eum, habeat potestatem occidendi ipsum, & iustam causam occidendi, & tamen Zambri non habuit potestatem occidendi posteritatem Baasa, quia non erat ipse iudex ad occidendum, ideo peccauit. Sic enim declaratum est, pręcedenti quęstione, quòd peccauerit Zambri, occidendo Ela, quamquam Ela mereretur mortem, quia non erat Zambri iudex. Sed adhuc dicendum, ꝙ istud non stat, quia Zambri erat iudex ad occidendos istos, eo quòd Zābri occidit posteritatem Baasa, postquā factus est rex, vt dr̄ in litera, s. Cumque regnasset, & sedisset super solium eius, percussit omnem domum Baasa, & tn̄ rex erat iudex in populo Israel omniū delictorum, quia ad eum pertinebat tota iurisdictio, cum non esset distinctio fori ciuilis, vel secularis, & ecclesiastici in veteri testamento. De occisione aūt Ela secus erat, quia occidit illum Zambri antequam esset rex, & tunc nō habebat potestatem occidendi quemquam. Dicendum, ꝙ his non obstantibus, peccauit Zambri occidendo omnes de cognatione Baasa, & amicos eius. Cum autem dr̄, ꝙ Zambri erat rex, & poterat occidere quoscunq; delinquentes. Dicendum, ꝙ Zambri non fuit vere rex, sed per tyrannidem, & non consensit populus, sed potius repugnauit ei, pugnando ꝯ ipsum, mox vt sciuit ipsum vsurpasse regnum, ideo nūquam habuit Zambri iurisdictionem aliquam, sed qcquid fecit, fuit vt factum a persona priuata, & consequenter peccabat. Item dicendum, ꝙ etiam si fuisset vere rex, peccabat in hoc, quia ad hoc, ꝙ iuste aliquis occidat alium, non oportet solū, ꝙ ille mereatur mortem, & ꝙ potestatem habeat occidens, sed etiam, ꝙ propter bonum finem illum occidat, & quia Zambri non egit pro bono fine, sed vt nullus esset, qui impediret eius iniustam tyrannidē, peccauit. Item peccauit, quia aliquos occidit sine causa. Nam erant quidā inter cognatos, & posteros Baasa paruuli, qui nondū peccauerant contra Deum, vel homines, & tn̄ istos etiam occidit Zambri, cum dicatur supra, ꝙ non reliquit mingentē ad parietem. ꝙ aūt ibi occiderentur aliqui paruuli, satis manifestū est, qa cum tota posteritas Baasa, & cognatio eius deleretur, & ēt amici, ita vt nullus maneret, manifestum est, ꝙ inter istos aliqui essent paruuli, peccauit ego Zābri ex multis caussis. *Anno 27. Asa regis Iuda regnauit Zambri.* Scilicet tunc occidit Ela, & regnauit ipse pro eo.

Zambri quo anno Asa regnare cœpit. *Quæst. IX.*

QVAERETVR, quomodo potuit esse, quòd Zambri inciperet regnare anno vigesimoseptimo, regis Asa, quia videtur potius, ꝙ debebat incipere regnare anno 29. Asa. Qđ F patet, quia anno 26. regni Asa cępit regnare Ela, vt patet supra. & cępit regnare, in fi. 26. anni, vt ibi declaratum est, & finis 26. & principium 27. idem sunt, regnauit autem duobus annis Ela, ergo cępit regnare anno 29. Asa ipse Zambri.

Respondendū, sicut supra dicebatur de annis Baasa, & Ela, quòd isti duo anni, quibus regnauit Ela, fuerunt imperfecti, s. vnus inceptus, & alius perfectus, & de incępto modica pars fuit, s. forte non vnus mensis, & tamen quia inceptus erat, vocatur annus: cępit aūt regnare Ela anno 26. regni Asa, s. circa finem anni 26. forte vno mense ante finem: deinde regnauit toto sequenti 27. anno Asa, & in fine illius cępit regnare Zābri, & istę partes duorum annorum vocantur duo anni, G & tn̄ non sunt completi, immo parū plus habent q̄ vnus annus. *Septem diebus in Thersa.* Iste rex fuit, q paucior tempore durauit in Israel, & etiam in Iuda, cum solum regnauerit septem diebus. In illis tamē fuit valde diligens, circa habendam securitatem regni, nam deleuit totam posteritatem Baasa, & cognationē suā, & amicos. Et dicitur quòd regnauit in Thersa, quia ibi erat Metropolis regni. Vel quia regnum suū non se extēdit ad plura loca, eo quòd durauit solum septē diebus in regno, & cum fuisset cōstitutus rex in Thersa, ibi regnauit solum, non habens tp̄s dilatādi se per alia loca regni: potissime, quia mox, vt popul' cognouit Zambri surrexisse in regem, venit, & obsedit eum H in Thersa. *Porro exercitus obsidebat Gebbethon vrbem Philisthinorum.* Ostenditur hic, quomodo non regnauerit, nisi 7. diebus, s. quia totus exercitus Israel erat tunc cōgregatus in Gebbethon, & audiens Zambri surrexisse in regem, venit illico contra Thersa, ad occidendū eum, & ipse obsessus intra Thersa, iniecit se flammis, populus autem mox, vt audiuit occisum Ela constituit Amri in regem, & sic a tempore quo Zambri surrexit in regem, vsque ad tempus quo factus est Amri rex, solum fluxerunt septem dies. Sciēdum autem, ꝙ non fuit tempus 7. dierum totum, quo vixit Zambri in regno, vsquequo flammis se iniecit, quia forte transierunt vsque ad hoc duo, vel tres menses, aut plures, dum ciuitas obsideretur, vsquequo Zābri videret eā iam capiendam. Sed computātur solum septem dies I de regno suo, quia ī illis septem diebus ipse solus fuit rex, cum nullus alius esset īstitutus a populo, vel alias in regem, postquam autem Amri cōstitutus est a populo in regem, cessauit regnum Zambri, & istud fuit post septem dies, postquam Zambri cęperat esse rex.

Septē diebus regnauit Zābri.

Cumque audisset. Hic ponitur de regno Amri, qui successit post Zambri. Et ponitur primo, quomodo expulerit Zambri, cogendo eum ad mortē. Secundo, quomodo fuerit diuisio propter eum, & Thebni, qui in regem institutus fuit, ibi. *Tunc diuisus est.* Tertio ponitur, qualiter ipse Amri, & excluso vtroque aduersario, solus regnauerit, ibi. *Anno 31.*

Circa primum dicitur. *Cumque audisset rebellasse Zambri.* Scilicet exercitus, qui erat obsidens vrbem Geb- K bethon audiuit, quòd Zambri rebellasset regi Ela.

Sciendum, quòd iam Israelitæ multo tempore pugnauerant contra Philisthęos manentes in hac vrbe, & erant quasi 27. anni, qnibus durabat bellum, erat tamen bellum Israelitarum ꝯ Gebbethon, qn̄ occisus fuit Nadab filius Ieroboam, quādo occidit ipsum Baasa pręceden. ca. & tamen istud fuit circa principium regni Asa, s. anno tertio regni eius, eodem cap. ergo erant quasi vigintiquinque anni, ex quo cęperat esse bellum cōtra Gebbethon. *Et occidisse regem.* Scilicet auditum est, ꝙ Zambri occidisset regem Ela. *Fecit sibi in regem omnis Israel Amri.* Sciebāt enim quòd occidisset Zambri omnes de posteritate Baasa, & nullus maneret de stirpe regia, ad quem regnum peruenire posset, ideo

ideo elegerunt nouū regem: & quia tunc Amri erat princeps totius exercitus super vrbē Gebbethon, habebat fauorem magnum, & populus elegit eum in principem. Dicitur autem, ꝙ elegit eū omnis Israel, idest totus exercitus Israel, qui cōgregatus erat super Gebbethon, cuius princeps erat Amri; & non totus populus Israel simpliciter. nam infra dicitur, ꝙ populus diuisus erat, & quędam pars sequebatur Thebni, alia autem sequebatur Amri. *Qui erat princeps militiæ super Israel in illa die in castris.* Scilicet Amri erat princeps totius populi pugnantis contra Gebbethon, qa Ela constituerat eum in ducem, & illa die, qua nūciata est mors Ela, erat populus in castris super Gebbethon, & retinebat sibi potestatem Amri: ideo fuit facilè, ꝙ reduceret totum populum, vt eligeret eum in regem, quod non fuisset, si iam fuissent castra dissoluta. *Ascendit ergo Amri, & omnis Israel cum eo de Gebbethon.* Cum electus fuisset a populo in regem, reliquit mox obsidionem Gebbethon, vadens ad obsidēdum Zambri, ne si daretur ei aliquantum tempus, posset interim occupare loca munita, & conciliare sibi animos populi, & tunc esset difficultas maxima Amri, superare eum. *Et obsidebat Thersa.* Scilicet, Amri cępit obsidere vrbem Thersa, quia in illa manebat nūc Zambri. *Videns autem Zambri, quòd expugnanda esset ciuitas.* Intelligendum est, ꝙ Zambri per aliquot dies restitit ipsi Amri obsidenti vrbem: postea autem vidit, ꝙ præualebat Amri, & opportunitas sua ad resistēdum minuebatur, & sic vidit, ꝙ vrbs capienda erat, idest nō poterat resistere, quin caperetur. *Ingressus est palatium, & succendit secum domum regiam.* Vidit Zambri, quòd necesse erat vrbem capi, & si caperetur ipse viuēs occideret crudelibus tormentis, & illuderetur ab Amri, & reliquo populo, & istud est sibi ad maiorem pœnam: ideo voluit se potius occidere, vt subtraheret hostibus locum vindictæ de ipso. *Et mortuus est in peccatis suis.* Idest mortuus est propter peccata sua, i. Deus induxit illum ad istam necessitatem moriēdi, & istud fuit pœnale. *Qui peccauerat faciens malum coram Domino.* Scilicet occidendo totam posteritatem, & cognationem Baasa: nam malo animo hoc egit, & non habuit iustam causam faciendi: ideo Deus reputauit sibi ad peccatum, quamquam ipse prędixisset, quòd istum finem habitura erat posteritas, & cognatio Baasa. *Et ambulans in via Ieroboam, & in peccato eius, quo peccare fecit Israel.* Scilicet fuit idolatra in illo pauco tempore, quo regnauit, & induxit populum ad idolatriam, sicut Ieroboam induxerat. *Reliqua autem sermonum Zambri.* Scilicet omnia alia opera, quę fecit, resistēdo Amri obsidenti ciuitatem, & qualiter in illo modico tempore disposuerit regnum. *Et insidiarum eius.* Idest qualiter disposuit insidias contra Ela, quando occidit ipsum in conuiuio. *Et tyrannidis.* Scilicet, qualiter exercuit tyrannidem in illo paruo tempore. Hoc autem fuit occidendo crudeliter omnes de posteritate Baasa, & de cognatione eius, & amicos ipsius, in quo crudelius se habuit contra Baasa, quàm Baasa contra Ieroboam. *Nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel?* Scilicet, de omnibus his plenè scriptum est ibi, eo quòd in libro illo recensentur omnia gesta annalia sub regibus Israel.

Mors Zambri.

Quomodo Zambri mortuus est in peccatis suis. *Quæst. X.*

QVAERETVR quomodo dicitur; ꝙ Zābri mortuus est in peccatis suis, idest propter peccata sua, quia non videtur, quòd mortuus sit propter peccata sua, cum illud sit occidi, vel mori ex ægritudine inuoluntariè propter peccata, s. in pœnam illorum, & tamen Zambri spōtè A se occidit. Dicendum, quòd Zambri mortuus est in pœnam peccatorum suorum, licet voluntariè se occiderit. Pro quo dicendum, quòd non simpliciter voluntariè se occidit Zambri, sed fuit istud opus mixtum, & voluntariè, & inuoluntariè: nam absolutè ipse viuere voluisset, & si nullus dedisset ei impedimentum, vel obsedisset eum, non se occidisset, vt tamen euitaret aliam mortem atrociorem, iudicauit melius esse, quòd se occideret, & occidit se. Simile autē est de illo, qui proijcit merces in mare; quia absolutè non est ibi voluntarium, sed mixtum, vt dicit Aristo. 3. Ethicorum. Quòd autem deduceretur ad istā perplexitatē Zambri, quòd oporteret, quòd se occideret, vel occideretur ab alio, erat pęnale, & non voluntarium: B istud autem inductum fuit a Deo; ideo mortuus est Zambri propter peccata sua.

An peccauit Zambri occidendo se, & qualiter sunt vituperabiles nimis occidentes seipsos. *Quæst. XI.*

QVAERETVR an peccauerit Zambri se occidendo. Aliquis dicet, quòd nō: quia videbat Zambri necessarium esse, quòd occideretur a se, vel ab alio: ideo non videbatur differre, an sic, vel sic occideretur, quia magis videbatur pati, quàm agere propter necessitatem. Item sic Saul se occidit, quia vidit, quòd Philisthini appropinquabant ei, & non poterat effugere mortem: ideo vt non illuderent ei Philisthini, si caperent eum viuen- C tem, occidit seipsum. Item Cato magnus Vticensis seipsum occidit, ne de ipso gloriaretur Cęsar. 1. De ciuitate Dei. capit. 18. & ille erat virtuosissimus, quem Roma patrem, & maritum appellabat: ergo iste Zābri sequens vestigia magni viri, non peccauit. Item positio excellentissimorum stoicorum fuit, quòd illa erat mors fęlicior, quam aliquis sibi inferebat. Secunda autem huic erat, quam quis ab alio ęquanimiter tolerabat: sed tolerare mortem, non est peccatum, sed pœna: ergo etiam inferre sibijpsi mortem, nō est peccatum.

Respondendum, quòd peccauit Zambri occidendo seipsum, quia cum cuilibet homini sit illicitum oc- D cidere alium, eo quòd tenetur diligere illum, a fortiori peccabit homo, seipsum occidendo, quia magis tenetur seipsum diligere, quàm quemlibet alium.

Item nullus potest alium licitè occidere, nisi sit iudex eius, exercens iurisdictionem super ipsum, sed nemo est iudex sui ipsius, cum par in parem, non habeat imperium: ergo a fortiori, nec idem super seipsum.

Item pręceptum est, quòd nemo occidat alium, in quo vetatur absolutè occisio: sed cum aliquis occidit seipsum, est occisio: ergo illicitum est.

Item siquis abscindat sibi manum, vel aliquam partem corporis, punitur secundum legem humanam, eo quòd nemo est dominus membrorum suorum, & non potest aliquis abscindere membrum, cuius non habet potestatem.

E Item occidentes seipsos puniunt̄ a republica, quia inferuntur eis quædam dehonorationes, quæ non inferuntur alijs morientibus, scilicet, quòd corpora eorum relinquuntur insepulta, vel trahuntur per terrā in pœnam, vt patet 5. Ethico. circa finem, si tamē nō peccarent, non fierent eis istę dehonorationes.

Item Arist. probat Ethi. 5. quòd occidens seipsum iniustum facit, non quidem sibijpsi, sed ciuitati.

Item patet hoc ex legibus municipalibus quarundam gentium, in quibus iubetur, quòd quicūque inueniatur volens se occidere, vtpote se suspendens, vel se transuerberans gladio, quòd si inde non moritur, vel nōdum est mortuus, publicè occidatur: etiā si ex

pœna,

pœna,quam ſibi inferebat,nō eſſet moriturus; dumtamen conſtaret ex ipſo genere pœnæ,quòd volebat ſe occidere. De his magis declaratum eſt præcedenti lib.cap.17.

Item qui ſic ſe occidunt,ſunt puſillanimes,vt probat Ariſto.3.Ethico.cap.de fortitudine: opus tamen puſilianimitatis iniuſtum eſt: ergo ſe occidens turpiter agit.

De Zambri autem patet,ꝙ ageret ex puſillanimitate: quia ipſe vidit, ꝙ neceſſe erat eum occidi,cum capienda eſſet vrbs,& infligerentur ei atrocia tormenta: voluit ergo potius leui morte omnia euitare.

Item quia (quòd ſibi durius erat) putabat, ꝙ cum caperetur ab Amri,& populo,illuderetur ei nimis,& hoc eſſet grauius,quā cęteri cruciatus;& ſic deficiens animo,ad tolerandum iſtam magnitudinem malorū, voluit ſe occidere. Pertinet tamen ad magnitudinē cordis,non ſolum contemnere mortem, ſed etiā contemnere omnes illuſiones, & dehonorationes, quia omnia iſta ſunt quædam pœnalia mala:ad fortitudinē tamen pertinet tolerare vltimum terribilium; qui igitur poteſt tolerare mortem, & nō dehonorationem, adhuc non eſt fortis, quia non poteſt tolerare vltimū terribilium.

Ad rationem primam in contrarium. Dicendum, ꝙ quamquam videret ſibi neceſſario moriendū eſſe, nō poterat ſe occidere,quia multum differt mortem pati, vel infligere. Nam pati illam,non eſt actus, ſed pœna: ideo non eſt peccatum:facere autem infligendo ſibi mortem, eſt malum facere: ideo eſt peccatū.

Ad ſecundam rationem in contrarium.Dicēdum, ꝙ non tenet argumentum ab exemplis:potiſſimè,qa Saul peccauit grauiter ſe occidendo, vt declaratū eſt ſupra 1.lib.cap.vltimo.

Cato peccauit ſe occidendo.

Ad tertiam rationē, cum dicitur de Catone, quòd ſe occidit. Dicendum, quòd peccauit.Vnde Augu.1. De ciui.cap.18. vbi mortem eius inducit,culpat eum, ꝙ ſe occiderit. Sic etiam alij ſe occiderunt inter Gentiles,qui culpantur ibi.

Virtutes antiquorū non fuiſſe perfectas.

Cum vero obijcitur, ꝙ erat vir virtuoſiſſimus. Dicendum, ꝙ inter Gentiles fuerunt viri valde virtuoſi moraliter, & tñ non habebant virtutes ordinatas in Deum per charitatem: ideo virtutes eorum erāt valde inflatę. Nam maximum bonum,vt communiter, ponebant honorem, & famam: iſta enim fuit poſitio omnium ciuiliſtarum, vt patet 1. Ethic. & ob hoc interdum agebant multa contra virtutem, vt non perderent honorem, & famam. Sic fuit de Catone, qui, vt non ſe ſubijceret Iulio Cęſari, quamquam arbitraretur,ſe ab eo non eſſe occidendum,occidit ſe,pręeligens mori, quàm ſubijci, quòd ad quendam faſtum pertinebat. Iſtud autem abhorret Chriſtiana humilitas, quæ non dedignatur ſubijci omni homini ꝓpter Deum, vt patet infra pen.cap. 2. Sic etiam fuit de Lucretia,quæ fuit flos matronarum Romanarū, caſtiſſima quidem, & virtutem omnem diligens, quæ cum minis,& terroribus ſuperari non poſſet, nec ipſa morte,videns perituram famam, ſi non conſentiret adultero,conſenſit quidem, vt famam non perderet, & tamen ne poſtea voluiſſe videretur adulterium, cum confeſſa fuiſſet peccatum, ipſa a ſe pœnam petijt, ſe gladio quem occultè tenebat,trāſuerberans. De quo Auguſt.1.de ciuitate Dei. cap.19. Iſti tamen ibi increpātur, ꝙ ſe occiderint: Tales quidē antiquorum Gētilium virtutes fuere.

Lucretia flos pudicitiæ peccauit ſe occidendo.

An ſit mors fęlicior, quā quis ſibi ipſi infert.

Ad quartam rationem, cum dicitur, fuiſſe ſententiam excellentiſſimorum fęlicem mortem eſſe, quā quiſque ſibi inferebat. Dicendum,ꝙ quamquā fuerit magnorum virorum ſententia, tamen erronea nimis eſt. Nec mirandum, quòd antiqui illi in quibuſdam moralibus nimis errauerint, quia finis in moralibus eſt,ſicut principium in ſpeculatiuis,vt patet 7.Ethico. ſed in ſpeculatiuis, ſiquis erret in principijs, impoſſibile eſt deuenire in aliquam veram concluſionē, niſi per accidens, eo quòd ſemper faciet falſigraphum ſylogiſmum,vt patet 1.poſteriorum.Ita ergo in moralibus,ſiquis erret in fine, neceſſe eſt errare in multis cōcluſionibus agibilium. Et quia plurimi antiquorum etiam excellentiſſimorum virorum ignorauerūt verum bonum, defecerunt in actione. Sic enim fuit,qa putabant honorem, & famam eſſe maximum bonū: ideo neceſſe erat, quòd quicquid repugnaret famę,& honori,putaretur ab eis malum,& ſic interdum oportebat,ꝙ agerent contra virtutem, vt non perderēt honorem: & quia interdum maioris famę, & honoris videbatur eis, ꝙ quis ſe occideret, q̄ ꝙ ab alio mortē expectaret: iudicauerūt fęlicē eſſe mortē, quā quiſq; ſibi inferret. Sed manifeſtū eſt, iſtud repugnare Deo, qui eſt finis operationum noſtrarum, cum vetet vniuerſaliter homicidium. Etiam ſententia iſta licet fuerit quorundam antiquorum excellentium: alij tamē antiqui fuerunt excellentiores eis, hanc ſententiam impugnantes: nam Ariſto. Ethi.3.valde vituperat eū, qui ſe occidit: quia, vt patet ex principijs eius, ibi puſillanimitas quædam eſt. Etiam in 5.Ethic.cap.vltim. probat,quòd occidens ſeipſum,iniuſtum faciat:ideo non eſt tenenda ſententia illorum Stoicorum.

Zambri quare non occidit ſe alio genere mortis leuiori, ſicut multi alij,quàm comburendo ſe. Quæſt. XII.

QVAERETVR vlterius, cum Zambri vellet ſe occidere,ne viuens caperetur, quare nō ſe tranſuerberauit gladio,vel ſuſpendit,aut alio genere mortis leuiori ſe occidit, cum comburi eſſet mors atrociſſima.Sic enim Saul,qui ſe occidere volebat ꝓpter Philiſthinos gladio incubuit. Sic etiam Achitophel ſe volens occidere, quia non fuerat ſuſceptum conſilium ſuum, ſuſpendit ſe. De Saule ſupra primo lib.cap.vlti. De Achitophel pręceden.lib.cap.17. Erat etiam modus alius leuior,ſ.quòd bibito veneno,quaſi inſēſibiliter moreretur.Sic enim Mitridates rex ponti, cū obſideretur a filio ſuo Pharnace, ne caperetur, aut illuderetur, veneno bibito ſe occidit.

Reſpondendum, ꝙ Zambri timebat ſi viuens caperetur; ꝙ illuderetur ei nimis,& ad extremum durè occideret: ideo oportebat, quòd aliquo genere mortis ſe occideret. Putabat inſuper, quòd Amri, & populus non ſatiati morte ſua, exercerēt ludibria magna in cadauere; & hoc maximè ſi non inuenirent Zābri viuentem, quia quod non potuiſſent expetere pęnarum in viuente,ſupplerent in cadauere, faciendo ludibria. Sic enim fuerat in Saule: nam cum Philiſthini inueniſſent eum mortuum, pręciderūt caput eius, & duxerunt per totam terrā Philiſthinorum ad gloriandum de victoria habita contra Saulem. Etiam corpus eius ſuſpenderunt in muro Bethſan, ſupra 1.lib.capit. vlti.& manebat ibi ad magnum dedecus, niſi viri Iabes per noctem furati fuiſſent illud, vt patet ibidem. Hæc igitur timens Zambri,voluit ſibi inferre mortē, in qua nō haberetur copia corporis eius: & iſtud erat cremando ſe cum palatio regis: quia tunc nihil de cadauere inueniretur,in quo exercerentur ludibria.

Sed dicet aliquis, quid proderat ipſi Zambri, ꝙ cadauer eius inuentum ab Iſraelitis cremeretur,vel illuderetur? quia ipſe tunc nihil ſentiret, nec intelligeret de illo:ideo non eſſet ſibi pęna corporalis,nec ſpūalis. Reſpondendum,ꝙ homo ſepeliatur,aut maneat inſepultus,ei nulla pęna eſt,quia non eſt ibi aliquis ſenſus nocumen-

nocumenti: & ſic de omnibus alijs ludibrijs, & quibuſcunque accidentibus circa cadauer, quia nullum iſtorum pœna eſt, & tamen dum homo viuens imaginatur iſta ſibi euētura poſt mortem, affligit nimis, & dolet, velut ſi viuenti infligerentur: ideo conatur euitare iſta,quantum poteſt tanquam pęnalia.Sic etiā eſt de fama dilatanda poſt mortem: dum enim homines viuunt, delectantur aliquando in dilatatione nominis ſui,quamquam ſit bonum paruū.Poſt mortem tamen fama non eſt aliquid delectabile,eo quòd ſiue homo ſit famoſus in bono, ſiue infamis,nihil ſentit: quia tamen dum homo viuit, delectatur, cogitando, ꝙ habebit nomen glorioſum poſt mortem, agit multa interdum propter ſolam famam, quæ eſt poſt mortem. Idem eſt de illis, qui faciunt ſibi glorioſa ſepulchra: quia illud eſt, vt ipſi viuentes delectentur,ſe poſt mortem pulchra habituros habitacula: ita igitur egit Zambri.

Cum autem dicitur de Saule, ꝙ gladio incubuit. Dicendū,ꝙ fortè non conſiderauit,quòd Philiſthini poſt mortem ei inferrent ludibria, & tamen poſtea intulerunt: ideo Zambri hoc pręuidens, noluit hoc genere mortis mori: ſed per ignē, vt corporis ſui præſentiam totaliter auferret Iſraelitis. Vel dicendum de Saule, ꝙ ipſe cogitabat, quòd poſt mortem Philiſthini vellent illudere ei, & ſponte ipſe ſe inieciſſet in flāmas, vt iſtud inconueniens euaderet: & tamen non habuit locū, quia erat in bello, & nō fuit copia ignis, potiſſimè quia currus,& equites Philiſthinorum iam prope erant, & non habebat locum faciendi hoc, ſupra 1.lib,cap.vlt.& pręceden.lib.cap.1. & iſtud fuit verius.Cum autem obijcitur de Achitophel. Dicendū, quòd ipſe non timuit, ꝙ poſt mortem cadaueri ſuo infligenda eſſent aliqua ludibria: ideo ſatis fuit ſibi,ſe occidere quocunque genere mortis, vt ſic euaderet opprobrium, ſ.ꝙ cōſilium ſuum non fuiſſet receptū. Etiā vt euaderet pęnas,quas Dauid ei inflicturus erat, poſtquam ſuperaret Abſalonem:& quia interim ipſe ſepeliretur a ſuis, & poſt ſepultum cadauer,& putrefactum,non expeterentur pęnæ ab eo,ſatis fuit ſibi,ꝙ ſe ſuſpenderet. Cum autem obijcitur de Mitridate. Dicendum,quòd ille ſolum voluit euitare per mortē mala, quæ viuens pateretur, & de malis poſt mortem non fuit ſibi cura, & quia per mortem bibiti veneni ſufficienter euadebat pęnas,quas viuens pateretur,nō elegit aliam mortem.

Quare Zambri ſuccendit regale palatium ſecum. Quæſt. XIII.

QVAERETVR vlterius, quare Zambri ſuccendit palatium regale ſecum. Reſpondendum,quòd hoc fecit fortè,vt eſſet magnus ignis,& ſufficiēter cremaretur ipſe ibi,nec maneret aliqua pars cadaueris incombuſta, in quam poſtea Iſraelitę exercerent ludibria: contingeret autē hoc, ſi ſe poneret in paruo igne: ideo cremauit regalia palatia, in quibus nec pars cadaueris ſuperſtes, nec ſaltem cineres reperirentur. Vel fortè fecit hoc ex inuidia hoſtili, nocens quantum poterat, licet hoc ſibi non prodeſſet. Sciebat enim Zambri,quòd Amri factus erat rex,& ob hoc pugnabat contra eum, & quia eo mortuo potiretꝰ oībus bonis,voluit ſaltem ſubtrahere ei partem bonorum,quā potuit,ſ.cremando palatia regalia, in quibus erant multę diuitię,& ornamēta regum: ideo vt de combuſtione illorum ſaltē doleret ipſe Amri,voluit Zambri cremare illa. Et iſtud videtur fortè veriſimilius. *Tunc diuiſus.* Hic ponitur ſecūdum,ſ.de pugna,& ꝯtentione Amri, & Thebni,quorum vterque cōſtitutus eſt rex ab Iſraelitis. Et dicitur,

Pugna Amri,& Thebni.

Tunc diuiſus eſt populus Iſrael in duas partes. Dupliciter poteſt intelligi. Vno modo,ꝙ exercitus totus a principio elegerat Amri in regem, qñ Zambri viuebat, vt obſideret eum: & tñ poſtquā occiſus eſt Zambri, diuiſus fuit exercitus in duas partes, & vna ſequebatur Amri,& alia Thebni. Aliter intelligitur,ꝙ totus exercitus, qui ſemel elegit Amri ſuper vrbem Gebbethō in regem Iſrael ante mortē Zambri,tenuerit firmiter electionem ſuam, & tñ reliquus populus, qui nō erat in exercitu, videns ꝙ ipſo non vocato, electus fuiſſet rex, q̄ fuerat eligendus a toto Iſrael, elegerunt aliū,ſ. Thebni,& ſic erat populus diuiſus ī duas partes, licet inæquales. *Media pars populi ſequebatur Thebni filium Gineth.* Ideſt vna pars populi ſequebatur iſtum tanquam regem,obediendo ei: Et dicitur media,non ꝑ ęqualitatem, ſed quia totus populus diuiſus erat in duas partes,quarum quęlibet vocatꝰ largè medietas. *Vt conſtituerent eum regem.* Iam enim elegerant eum in regē,qa alias non ſequerentꝰ eum,Sed dr̄, vt conſtituerēt eū; i. vt inthronizarēt, quia fortè nondū potuerant ponere eum in ſolio regni ſui in Therſa, vbi erat ſedes regni. Vel dr̄, vt conſtituerent eum in regem, i.vt facerēt,ꝙ eſſet rex ſuper totū Iſrael,quaſi dicat, iā eū ſuper ſe regem conſtituerant: quia tñ pars illa,q̄ ſequebatꝰ Amri,non conſentiebat; nondum Thebni erat rex ſuper totū Iſrael;ſed contendebant iſti de parte ſua,vt ſuperarent eos,qui erant de parte Amri,& ſic conſtituerēt Thebni regē ſuper totū Iſrael. Et iſtud intēdit litera *Et media pars Amri.* Scilicet vna pars populi obediebat iſti,vt regi,& volebat facere, ꝙ regnaret ſuper totum Iſrael, pugnando contra partem, q̄ ſequebatꝰ Thebni. *Præualuit autem populus, qui erat cum Amri populo, qui ſequebatur Thebni filium Gineth.* Scilicet,iſtæ duę partes pugnauerunt inter ſe, & illa pars, quę erat cū Amri præualuit ꝯ partē,quę ſequebatur Thebni. Durauit autē iſta contentio tribus, vel quatuor annis, ſ.ab anno 27. regis Aſa, vſque ad 31. & tunc pręualuit pars Amri ꝯ partē Thebni, & mortuo Thebni cępit regnare Amri ſuper totum Iſrael. Cauſa aūt quare pręualuit Amri fuit, quia pars ſua erat bellicoſior, ſ. cum eſſet nimis exercitata bello: pars aūt Thebni nō erat exercitata. Rabbi Sa.dicit, ꝙ cauſa victorię fuit, quia Amri accepit in vxorem filiam Ioſaphat regis Iuda, & ille adiuuit eum contra Thebni. Sed iſtud non apparet. *Mortuuſque eſt Thebni, & regnauit Amri.* Poteſt intelligi, ꝙ mortuus eſt Thebni morte naturali,& illo defuncto, pars ſua ceſſauit, & tunc Amri non habuit aliquē hoſtē. Sed magis dicendū, ꝙ Thebni occiſus eſt in bello,& tunc pręualuit pars Amri contra partē Thebni, quia alioquin non diceretur, pręualuiſſe pars Amri contra partē Thebni: nam mortuo Thebni, pars ſua non pugnaret. *Anno triceſimoprimo.* Hic ponitꝰ tertiū,ſ. qūo Amri, excluſo vtroque hoſte, pacificè regnauit. Et dr̄. *Anno triceſimoprimo regis Aſa regnauit Amri ſuper Iſrael.* Mortuus eſt.n.Zambri in fine 27.anni, vel principio 28.regni Aſa, vt patet ſupra. & deinde in tēpore ſequenti, vſque ad 31.annum fuit bellum inter Amri & Thebni,& in 31.anno mortuus eſt Thebni,& tūc cępit regnare Amri pacificè ſuper totum Iſrael. *Duodecim annis.* Scilicet,duodecim annis regnauit.

Mors Thebni.

Amri quomodo dicitur, quòd regnauerit duodecim annis. Quæſt. XIIII.

QVAERETVR quomodo potuit regnare Amri duodecim annis, quia hic dr̄, ꝙ regnauit anno 31.regis Aſa, & quòd in anno 38. Aſa cępit regnare Achab,& ſic ſolum vr̄ regnaſſe ſex, vel ſeptem annis.

Reſpondendum, ꝙ Amri fuit conſtitutus in regē bis. Primo cum occiſus fuit Ela a Zambri: nā audito hoc,

hoc, cùm esset totus exercitus Israel obsidens vrbem Gebbethon, & ipse Amri esset princeps, constitutus est in regem a toto exercitu: & post hoc occisus est Zambri, & fuit bellum magni temporis inter Amri, & Thebni: nūc autem in 31. anno regis Asa mortuus est Thebni, & Amri constitutus est in regem pacificè super totum Israel: ideo dicitur regnasse anno 31. regis Asa, & tamen ante hoc regnabat, & anni illi cōputantur de regno suo.

Sed objicietur, q̃ non regnauerit Amri 12. annis, sed solum decem, quia Ela, cui successit Zambri per septem dies, mortuus est anno 27. regis Asa supra in litera, & intelligitur de fine anni, vt ibi probatum est, & sic cępit regnum Amri, quasi in principio 28. anni Asa, sed in 38. anno Asa cępit regnare Achab filius Amri infra in litera: ergo non regnauit, nisi decē annis Amri.

Respondendum, q̃ regnauit 12. annis, & tamē non fuerunt completi, sed fuerunt 11. completi, & principium 12. de quo forte nō vixit Amri vno mense, quia tamen inceptus erat computatur pro anno. Dicendū etiam, q̃ regnum Amri cępit anno 27. Asa, parū ante finem eius: deinde potuit regnare 11. annis completis, scilicet computando 28 & 38. inclusiue, & illud modicum, quo regnauit de 27. anno, cōputatur pro vno anno, & sic sunt duodecim anni regni Amri incompleti. Achab autem filius Amri cępit regnare in eodē 38. anno ad finem. *In Thersa regnauit sex annis*. Scilicet primis sex annis regnauit Amri in Thersa, & alijs sex regnauit in Samaria: iste fuit, qui transtulit sedē regni Israel de Thersa in Samariam: & ideo iam omnes reges Israel dicuntur regnasse in Samaria. *Emitque montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti*. Idest iste Amri emit montem, in quo erat Samaria duobus talentis argenti a domino suo Somer. *Et ædificauit eam*. Scilicet ædificauit ciuitatem Samarię magnam, & pulchram, & in toto regno potentissimam. *Et vocauit nomen ciuitatis, quam extruxerat, nomine Somer domini montis Samariæ*. Scilicet, cum ædificata esset ciuitas, vocauit eā Amri Somer; & hoc quia dominus montis vocabatur Somer: nos autem secūdum formam latinam dicimus Samariam, vbi Hebræi dicunt Somer.

An Samaria fuerit de nouo ædificata ab Amri, vel ante hoc fuerit. *Quæst. XV.*

QVAERETVR de vrbe Samariæ, an nouiter fuerit ædificata, vel prędęrat ab antiquo.

Aliquis dicet, quòd nouiter ædificata est: qa dicitur hic, quòd Amri emit montem ad ædificandū ciuitatem istam: ergo non solum non erat ędificata, sed etiam territorium, in quo fundata est, pertinebat ad priuatas personas.

Item dicitur hic, quòd ędificauit Amri ciuitatem istam: ergo non erat ædificata, sed nouiter facta est. Item Amri posuit ei nomen ex nomine eius, qui vendidit montē: ergo videtur, quòd nōdum habebat nomen, & cōsequenter non erat ędificata, quia nulla ciuitas est, quæ nomen non habeat.

In contrarium videtur, quòd ista ciuitas ædificata fuisset ab antiquo, eo quòd tempore Ieroboam erat: nam propheta ille malus, qui decepit virum Dei, dixit ad filios suos: Profecto veniet sermo, quem prędixit contra altare Bethel, & contra omnia phana excelsorum, quæ sunt in vrbibus Samarię, supra 13. ergo erat tūc Samaria, & tū illud fuit ī principio regni Ieroboā. Item sequenti lib. cap. 23. dicitur, quòd manserunt intacta ossa viri Dei cum ossibus prophetæ, qui venerat de Samaria: & dicitur ibi de illo prophetę sene, qui iussit filijs suis, quòd sepelirent eum in Sepulchro viri Dei: ergo tēpore illius prophetę senis erat Samaria.

Respondendum, quòd necesse est dici fuisse Samariam ante tempora Amri, vt non negemus scripturā, sed modus ponendi videtur difficilis. Vno modo potest dici, quòd ciuitas Samariæ erat facta ante tempus Amri: ideo ipse non ædificauit eam de nouo, sed ampliauit, & ampliatio illa vocatur ædificatio. Alio modo dici potest, quòd erat aliqua ciuitas Samariæ in Israel, & tamē non erat illa, quam ædificauit Amri, nec ipse ampliauit priorem Samariam, sed ædificauit aliā nouam in alio loco, fortè parum distante a loco prio ri. Sic enim in multis regionibus fuerunt ab antiquo aliquæ vrbes, quæ in locis inconuenientibus, & non salubribus sitæ erant propter aeris intemperiem, vel defectum aquarum, aut alia incommoda, & coloui earum mutauerunt sedes, ad aliquem locum propinquum; & ibi conditis ciuitatibus, vocauerunt eas de nomine priorum ciuitatum: ita vt videretur manere priores ciuitates. Secundum quamlibet istarū positionum potest responderi ad argumenta.

De primo patet: nam cum dicitur, q̃ emit mōtem ad ædificādum ciuitatem. Dicetur, quòd emit ad ampliandum, quia erant parui termini murorum ciuitatis, & quia loca vicina erant personarum priuatarum, emit ab eis territoria ad ampliandam vrbem.

Ad secundum cum dicitur, q̃ ędificauit eam, dicetur, q̃ ædificatio est nomen generale ad nouiter fabricare, & ad ampliare, & restaurare ea, quæ perierāt. Sic patet 2. Paralipo. 14. vbi Asa dicitur ædificasse vrbes, quia fecit eis turres, & portas: & sic Amri ampliādo Samariam, diceretur ædificare eam.

Ad tertium de positione nominis respondebitur, q̃ nomen habebat prius, quia tamen Amri eam nobilitauit nunc, voluit imponere nouum nomen. Sed ista ratio non stat: quia si Amri voluisset ponere nomen vrbi, quia ampliabat eam, non posuisset nomē, quod prius habebat, sed aliud: quia imponere nomē, quod prius erat, non erat imponere nomen. Itē dato quòd vellemus dicere, q̃ licet ipsa vocaretur Samaria prius, q̃ cum nouiter ędificaretur, volebat istud nomen imponere Amri, & videbatur esse nomē nouū, quia imponebat ciuitati ampliatę, quę prius non erat ampliata. Non stat: quia tunc diceretur, quòd imposuit Amri nomen ciuitati ex nomine, quod prius habebat: dicitur tamē, quòd imposuit ei nomen de nomine domini montis, qui vocabatur Somer: ergo videtur, quòd non ampliabat nunc ciuitatem aliquā Amri, quæ prius vocaretur Samaria: sed nouiter ędificauit, cum posuerit nomen vrbis de nomine domini montis.

Dicendum ergo videtur secundum aliam positionem, s. q̃ fuisset aliqua ciuitas ab antiquo, quę vocaretur Samaria, de qua erat propheta senex tēpore Ieroboam: & illa ciuitas non erat, quā ampliauit Amri, sed ipse nouiter ędificauit ciuitatem in monte illo: qa fortè vidit montem illum esse difficilem ad expugnādum: ideo voluit ibi cōstruere vrbem, & illam nominauit Samariā a voluntate; quia nullus locus ibi prius fuerat, cuius nomen nunc reseruaretur. Et secūdum hoc patet solutio ad argumenta.

Ad primum dicendum, q̃ emit Amri montem ad ędificandum ciuitatem, eo q̃ ille mons pertinebat ad personas priuatas, cum non esset ibi ciuitas, vel aliqd̄ ędificium publicum: ideo ad hoc, q̃ noua ciuitas ibi ædificaretur, oportuit emi montem; & nouiter ciuitas constructa est.

Ad secundum concedendū, q̃ ista ciuitas fuit constructa nouiter, & non ampliata: tamen non sequitur ex hoc, q̃ nō esset ante hoc aliqua ciuitas Samaria: qa alia poterat esse ędificata ab antiquo, & ista videt esse, de

de qua habetur Iosue 19. & vocatur ibi Semeron, & eadem ponitur Iosue 11. & erat ciuitas regalis: nam de ea venit rex ad pugnandum contra Iosue: fuit autem ista ciuitas in sorte Issachar, Iosue 19.

Ad tertium dicendum, quòd Amri posuit nomen nouum huic vrbi, eo q̃ non prefuerat ibi aliqua vrbs, cuius nomen reseruaretur in ista: & ob hoc voluit imponere nomen vrbi de nomine eius, qui vendidit mōtē ad ædificādam vrbem ibi: & ista positio videtur esse verior, & nimis concordans literæ. *Fecit autem Amri malum in conspectu domini*. Idest fecit malū, quod Deus iudicabat esse malum, s. q̃ coluit idola, & hoc Deus detestatur. Vel dicitur in conspectu domini, quia vbicunque homo stet, vel bonum agat, aut malum, dicitur stare, aut facere illud coram Deo. Sic dixit Elias infra 18. Viuit dominus exercituum ante cuius vultū sto, scilicet, quia vbicunque erat, coram Deo erat. *Et operatus est nequiter super omnes, qui fuerant ante eum*. Iste fuit rex pessimus, & filius suus Achab etiam valde malus.

An Amri peior fuit omnibus regibus præcedentibus. *Quæst. XVI.*

QVAERETVR quomodo dicitur, q̃ Amri fuit peior omnibus regibus præcedētibus: nam Ieroboā peior fuit omnibus, qui idolatriam nouiter instituit in Israel, & fecit Israelitas recedere a cultu Dei.

Respondendum, quòd Amri fuit peior omnibus regibus precedentibus, & hoc in idolatria: non quidem intensiuè, sed extēsiuè, s. cæteris paribus, grauius erat peccatum in Ieroboam colere idola, quā in Amri; eo quòd ille fuit princeps idolatrię. Etiam quia ille primus inter omnes reges Israel coegit Israelitas ad colendum idola: & tamē peccauit Amri in pluribus, quia fortè inuenit plura genera ceremoniarum, & dedit maiores honores idolis, & multiplicauit altaria, & tēpla. Sic enim dicitur ś. de Baasa, quòd ipse fuit peior precedentibus, & istud non fuit in idolatria, sed in tyrannide: quia preter idolatriam, in qua similabatur alijs regibus, occidit Iehu prophetam, vt patet supra. *Ambulauitque in omni via Ieroboam filij Nabat*. Scilicet, coluit idola per omnes modos, quibus coluerat Ieroboam. *Et in peccatis eius, quibus peccare fecerat Israel*. Scilicet, induxit, vel coegit populum ad colendum idola, sicut coegerat Ieroboam: & hoc quia fortè non permittebat populum ire in Ierusalem ad templum. *Vt irritaret Dominum Deum Israel in vanitatibus suis*. Scilicet, Amri irritauit, vel prouocauit Deum ad iram per vanitates suas, idest per ceremonias idolorum, quæ vocantur vanitates, quia nihil prosunt colentibus. *Reliqua autem sermonum Amri*. Scilicet, omnia alia opera eius in particulari. *Et prœlia eius, quæ gessit*. Ista sunt pręlia, quę egit contra Zambri, obsidendo eum in Thersa, quousque compulit eum se in flammas dare. Etiā erant ista bella, quę gessit cum Thebni, qui ēt fuerat electus in regem a quadam parte populi, & durauit pugna inter eos per tres, vel quatuor annos, vt patet supra. Ista omnia scripta fuerant in gestis Amri. *Nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel?* Quasi dicat, ibi scripta sunt, quia omnia gesta particularia regum Israel ibi scribebantur. *Et dormiuit Amri cum patribus suis*. Scilicet, mortuus est morte naturali, sicut patres sui.

Amri mortuus est morte naturali.

Et sepultus est in Samaria. Iste fuit primus regum sepultorū in Samaria, quia ipse cōdidit eam; & sepultus fuit ibi, qa ibi erat iam sedes regni. Et quia ante hoc sedes regni erat in Thersa, omnes reges debebant ibi sepeliri, & sepulti sunt illi, q̃ morte naturali obierunt, scilicet, Ieroboam, & Baasa: Nadab autem, & Ela, & Zambri fuerunt reges, tamen cauerunt sepulchris, quia duo primi a canibus, & auibus lacerati sunt: Zābri autem in flammas se iniecit. Ex hoc autem tēpore reges Israel regnauerunt in Samaria, & ibi sepeliebantur. *Regnauitque Achab filius eius pro eo*. Iste communi consensu regni factus est rex: quia nullus erat hostis, vel competitor regni. *Achab verò*. Hic ponitur de regno Achab: & diuiditur in duo, s. in partē principalem, & incidentalem: secunda ibi. *In diebus eius*. Circa primum dicitur.

Achab vero filius Amri regnauit super Israel. Scilicet, mortuo patre suo Amri. *Anno trigesimo octauo Asa regis Iuda*. Debet intelligi, q̃ cęperit regnare in fine istius anni 38. sicut supra declaratum est: quia aliàs nō posset assignari, qūo regnauisset Amri duodecim annis, vt supra declaratum est. Iste fuit vltimus rex Israel, q̃ regnauit tēpore Asa. & sic fuerunt septē reges Israel, dum regnauit Asa, s. Ieroboam, Nadab, Baasa, Ela, Zābri, Amri, Achab. *Et regnauit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti duobus annis*. Iā iste non regnauit in Thersa, sicut p̄decessores sui, eo q̃ pater suus Amri transtulerat sedem regni de Thersa in Samariam, vt dictum est supra. Regnauit autem Achab tribus annis, dum viueret Asa rex Iudę, s. a principio 39. anni eius, vel fine 38. vsque ad finem 41. cum mortuus est Asa: reliquis autem decem, & nouem annis regnauit, regnante Iosaphat in Iuda. *Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu Domini*. Scilicet, fecit multū de idolatria, quia multiplicauit templa idolorum, & hoc displicuit in conspectu Dei. *Super omnes, qui fuerunt ante eum*. Scilicet, fuit peior omnibus regibus precedentibus: quia hic solum comparatur rex ad reges, sed ad personas priuatas non comparatur.

De regno Achab.

Achab an fuerit peior omnibus præcedentibus. *Quæst. XVII.*

QVAERETVR, quomodo dicitur, q̃ fuit Achab peior omnibus: quia si accipiatur malitia quātum ad idolatriam, peior fuit Ieroboam omnibus, eo q̃ ipse fuit princeps, & primus introductor idolatrię in Israel: si autē accipiatur quantum ad tyrannidem, videtur, q̃ Baasa fuerit peior: quia ipse fuit idolatra, & etiam occidit Iehu prophetam increpantem se, vt patet supra in litera.

Respondendum, q̃ fuit Achab peior omnibus regibus precedentibus, & hoc tam in idolatria, quā in tyrannide. De idolatria dicendum, q̃ fuit peior oībus regibus, non quidem intensiuè: nam Ieroboam peccauit in hoc plusquam oēs: quia ipse fuit princeps in idolatria: sed fuit Achab magis peccans extensiuè, eo q̃ peccauit in pluribus, s. quia auxit cultum idolorū, inducendo plures ceremonias, & faciendo maiorem honorem idolis, & faciēdo tēpla multa per terrā suā. Nam ipse fecit prius tēplum Baal in Samaria, vt patet in litera. Etiam super hoc accepit in vxorem Iezabel filiam regis Sidoniorū, quæ induxit eum ad maximā idolatriam, vt patet in litera. Peccauit ēt in tyrannide plusquā præcedentes reges: quia ipse fecit occidi Naboth, quia noluit ei dare vineam suam. ℣. 21. Etiā ipse fecit suasione vxoris suę, q̃ occiderentur oēs prophetę dñi, intantum q̃ non videretur manere aliquis de prophetis dñi, nisi Elias. Vnde ipse dixit ad Deum, altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum ego solus, & quęrunt animam meā. ℣. 19. Peccauit igitur Achab magis in idolatria, q̄ Ieroboam propter multitudinem cultus idolorū. Et peccauit plusquam Baasa in tyrannide, quia ille vnicū prophetam occidit, vt quidam voluit, sed etiam istud est

est falsum: iste autem multos, & sic peior fuit oĩbus regibus precedẽtibus eum, quantum ad oẽm modũ. Apparet etiam hoc: quia alij reges precedentes peccauerunt, & Deus p̃nunciauit mala futura illis, & progeniei suę, vt patet de Ieroboam supra 14. & de Baasa supra in litera: & tñ numquam iussum est alicui, q̃ deleret progeniem illorum regum: de Achab autẽ iussum est, quia Deus iussit specialiter Iehu, q̃ deleret totam progeniem Achab; & ad hoc solum fecit eum regẽ, sequen. lib. cap. 9. Et quia bene se habuit in hoc, dixit ei, q̃ quamquam malus esset, filij sui regnarent, vsque ad quartam generationem, sequenti lib. cap. 10. ergo iste rex magis peccauit, quàm cęteri. Ad significandam autem magnitudinem peccatorum suorum dicitur hic, q̃ non suffecit ei, vt ambularet in peccatis Ieroboam: sed insuper duxit in vxorem Iezabel filiã regis Sidoniorum: & non dicitur hoc ad aggrauandũ peccata alicuius regis: ergo fuit peior omnibus. *Nec suffecit ei, vt ambularet in peccatis Ieroboam filij Nabat.* Quasi dicat, licet colendo idola, vt coluit Ieroboam, peccaret: tamen non excedebat mensuram aliorum regum Israel, quia omnes coluerant idola, sed addidit alia peccaata. *Insuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum.* Scilicet, super omnia peccata, quæ fecerant reges priores in Israel, iste addidit, q̃ acceperit filiam regis Sidoniorum in vxorem.

An peccauerit Achab ducendo Iezabel in vxorem, & quare hoc tantum aggrauatur. Quæst. XVIII.

QVAERETVR, an peccauerit Achab, ducendo in vxorem Iezabel. Aliquis dicet, q̃ non: quia Achab erat idolatra, & per hoc recesserat a lege Dei omnino: ideo faciendo contra alia præcepta, non videbatur peccare. Sic fuit declaratum supra 12. de Ieroboam, q̃ cum ipse coleret vitulos aureos, & fecisset sacerdotes de popularibus, & non de stirpe Aaron: etiam si lex hoc prohiberet, non magis peccabat, faciendo sacerdotes de populo, quàm de stirpe Aaron: ergo ita hic, quamquam acciperet Achab vxorem de alienigenis, quod erat contra legem, non magis peccaret, q̃ accipiendo vxorem de filiabus Israel. Respondendum, q̃ peccauit Achab, accipendo Iezabel in vxorem. Primo patet: quia litera dicit hic, quòd non suffecit Achab ambulare in peccatis Ieroboam: sed insuper duxit Iezabel in vxorem: ergo istud erat peccatum nouum. Secundo patet, quia cõtra legem erat, q̃ filij Israel acciperent vxores de alienigenis, qui erant de terra Chananęorum, Exo. 34. Deut. 7. Sidonij tamen erant de terra ista: ideo non licebat Israeliris accipere vxores de filiabus eorum. Tertio patet, quia supra 11. ponitur inter peccata Salomonis, q̃ ipse acceperit vxorem de terra Sidoniorum: ergo peccatũ erat accipere de illis.

Peccauit Achab accipiẽdo Iezabel in vxorem.

Ad rationem in contrarium dicendum, quòd omnes Israelitę obligabantur ad legem Moysi obseruandam completè: ideo dato, quòd peccarent contra vnum precęptum, manerent obligati ad seruandum omnia alia: alioquin daretur absurdum, s. q̃ per vnicum peccatum liberaretur homo a potestate legis, & postea quodcunque faceret, siue bonum, siue malũ, non esset peccatum: & sic sequeretur, q̃ homo non posset peccare, nisi semel si de peccato non pęniteret: etiam sequeretur, q̃ melior esset conditio peccatorũ, quam obseruantium legem, cum obseruantes essent obligati, & peccatores soluti ab obligatione. Sed hæc omnia sunt absurdissima. Si autem dicas, q̃ peccator manet obligatus ad legem, sequetur quòd dato, q̃ peccauerit contra vnum precęptum, peccabit contra alia, quandocunque egerit contra ipsa, quia agere cõtra obligationem peccatũ est: sed Achab peccauerat contra legem verantem idola: ergo si duceret vxorẽ alienigenam, cum istud esset contra aliud præceptũ legis, peccaret. Simile paret de Salomone, qui peccauit in idolatria, & accepit vxores de Idumęis Ammonitis, & Sidonijs, & increpatur ibi de vtroque: ergo propter vnum peccatum non tollebatur aliud; & sic esset de Achab.

Ad rationem in cõtrarium dicendum, q̃ Ieroboã colendo vitulos aureos, non magis peccabat accipiẽdo sacerdotes de populo, quàm de filijs Aaron, eo q̃ illa lex data erat de cultu Dei, q̃ nullus sacerdos esset in altari domini, nisi filij Aaron: Ieroboam autem nõ colebat Deum, sed vitulos: ideo non agebat contra legem Dei, accipiendo sacerdotes de populo, si tamẽ Ieroboam coleret idola, & etiam coleret Deum, obseruando cęremonias legis, & pro sacrificijs Dei poneret sacerdotes de populo, peccaret: ita hic peccabat Achab accipiendo vxorem de alienigenis, licet coleret idola, quia per illud non absoluebatur ab obligatione legis.

Quare aggrauatur hoc peccatum Achab tantum, quòd duxerit in vxorem Iezabel. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius, quare tantũ aggrauatur hic peccatum Achab, in eo quòd duxit Iezabel in vxorem: nam licet accipere vxorẽ de alienigenis peccatum esset, tamen alia valde maiora peccata fecit Achab, in comparatione quorum istud quasi nullum erat: ideo videtur, quòd non debebat fieri mentio de illo.

Respondendum, q̃ Achab peccauit ducendo Iezabel in vxorẽ, vt supra declaratum est: sed non ponitur hic propter hoc, q̃ peccauit ducendo illam, sed propter mala, quę inde secuta sunt. Nam Iezabel fuit impijssima mulier, quæ induxit Achab ad faciendũ omnia peccata, quæ fecit, & si illa non fuisset, non esset Achab famosus peccator inter omnes reges Israel: nã ipsa impulit eum ad idolatriam, quia ipsa colebat Baal Deum Sidoniorum, & fecit quòd Achab ędificaret ei templum, & faceret lucum in Samaria, quod non fecerant alij reges. Etiam ipsa multiplicauit cęremonias idolorum, intantum quòd habebat quadringentos prophetas Baal, ad extollendum valde cultum eius: hos occidit postea Elias manu sua in torrente Cison infra decimo octauo: Induxit quoque Achab ad tyrannidem maximam: nam ipsa fecit, quòd lapidaretur vir innocens Naboth, dispositis contra eum falsis testibus, & iudicibus corruptis infra vigesimo primo. Etiam ipsa fecit, quòd occiderentur omnes prophetę Domini, qui reperiebantur in terra, & cum occidisset multos, Abdias dispensator regis accepit cẽtum prophetas de ore gladij, & clam tenuit illos in speluncis duabus, & ibi dabat eis cibos, infra 18. Putauit autem Iezabel, quòd nullum prophetam Domini reliquerat in terra præter Eliam, qui fugerat. Sic etiã putabat Elias: vnde dixit ad Deum, Altaria tua suffoderunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum solus, & quęrunt animam meam, vt auferãt eam. Item Iezabel fecit, quòd omnes de terra Israel compellerentur adorare Baal, & quicunque non adorabat, occidebatur. Vnde putauit Elias, quòd omnes cultores Dei occisi erant: Deus autem dixit ad eum, Dereliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal. Nullus igitur rex Israel tam atrocia tormenta exercuit in cultores Dei, sicut Iezabel vxor Achab: ideo quia ipsa induxit eum ad omnia peccata, aggrauatur hic nimis peccatum Achab, quòd acceperit Iezabel in vxorem.

Mala mulier est causa omniũ malorum.

Et abijt, & seruiuit Baal. Scilicet, Achab seruiuit idolo Baal: nam præter vitulos aureos, quos solum coluerat Ieroboam, & communiter reges præcedentes; de nouo introductus est cultus Baal ad suasionẽ Iezabel. *Et adorauit eum.* Scilicet, inclinando genua, & humiliando caput.

Et posuit Aram Baal in templo Baal. Istud templum fecit Achab suadente Iezabel, & fecit ibi aram, idest altare Baal, in quo offerrentur sacrificia illi idolo.

Quod ædificauerat in Samaria. Idest istud templum ędificatum fuerat in Samaria per regem Achab, postquã suscepit Iezabel in vxorem.

Et plantauit lucum. Scilicet, apud templum Baal plãtauit Achab lucum, idest multitudinem arborum cõdensarum, vt esset ibi parum luminis: & istud erat ad vacandum libidini, secundum ritum sacrificiorũ gentilium, & maximè in sacrificijs Priapi, de quibus præcedenti cap. declaratum est.

Et addidit Achab in opere suo. Idest addidit cęremonias multas, & magnitudinem honoris plusquam alij reges. Et istud totum fuit ad obseruandum consuetudinem Sidoniorum in cultu deorum suorum, de quibus Iezabel originem trahebat.

Irritans Dominum Deum Israel. Idest prouocans ad irã per opera sua mala.

Super omnes reges Israel, qui fuerant ante eum. Idest plusquam omnes reges Israel. Istud intelligendum est in addendo nouas cęremonias, vt dicitur hic, scilicet, addidit Achab in opere suo. Peccauit etiam Achab, q̃ cõpulit Israelitas flectere genua coram Baal, & quòd oscularentur singuli manum illius idoli. Quicunque autem nolebat flectere genua, & osculari manum, occidebatur: ideo omnes zelatores legis Dei, occidebantur, alij autem fugiebant, & abscondebantur: ideo putauit Elias, quòd nullus mansisset in terra de cultoribus Dei, & Deus dixit, Dereliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata Baal, & omne os, quod non adorauit eum osculans manum infra 19. idest isti septem millia virorum nec inclinauerũt genua coram Baal, nec osculati sunt manum eius.

Ædificatio Iericho.

In diebus eius. Hic ponitur pars incidentalis, scilicet de ędificatione vrbis Iericho, quę fuit tempore huius. Et dicitur.

In diebus eius. Scilicet, in diebus Achab facta est ista ædificatio: non tamen constat, an fuerit ante cætera, quæ sequuntur de temporibus Achab, vel fuerit inter illa. Satis tamen dicendum est, quòd quamquam fuerit inter alia gesta Achab, quę narrantur infra, tamen debuit poni ante cætera: quia omnia, quæ sequuntur, sunt gesta ipsius Achab: Istud autem non est de historia eius, sed aliquid quod factum est in diebus suis. *Ædificauit Hiel de Bethel Iericho.* Iste Hiel erat vir quidam habitator vrbis Bethel, & ipse ædificauit Iericho: nam Iericho fuerat destructa per Iosue, & Israelitas, & posita est maledictio, siquis ædificaret eam, Iosue sexto. Nunc autem Hiel, qui erat de Bethel ædificauit illam: erat autem Bethel circa Iericho: nam vtraque ponitur in sorte Beniamin, & vna apud aliam, Iosue decimo octauo, & ille videns territorium Iericho esse conueniens ad habitationem, cùm esset terra valde fructifera, desiderauit ædificare locum illum, & ædificauit. Quòd autem esset conuenientis habitationis, patet sequenti lib. capitulo secundo, vbi dicitur, quòd Iericho erat locus valde fertilis, & tamen habebat aquam malam: ideo filij prophetarum venerunt ad Elisęum, vt sanaret aquam illam, & ipse sanauit eã, mittendo sal in aquam.

In Abiram primitiuo suo fundauit eam. idest, quando fundamenta vrbis posuit, mortuus est primogenitus suus Abiram. *Et in Segub nouissimo suo posuit portas eius.* Idest quando posuit portas ciuitatis, iam completo toto ædificio, mortuus est Segub vltimus filiorum eius. *Iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun.* Idest factum est hoc, vt compleretur verbum Domini, quod locutus fuerat per Iosue: nam Iosue posuit maledictionem super ædificantem vrbem Iericho, dicens, Maledictus vir coram Domino, qui suscitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho: in primogenito suo fundamenta illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius, Iosue 6. & sic mortui sunt omnes filij Hiel, primogenitus quidem quando cępit ædificare, omnes autem alij dum continuaretur ædificium: vltimus vero mortuus est, completa ciuitate, quando ponebantur portę.

An filij Hiel moriebantur violenter in pœnam peccati patris, vel naturaliter morituri essent, etiam si pater non ædificasset Iericho. Quæst. XX.

QVAERETVR de istis filijs Hiel, an moriebãtur naturaliter, s. quia aliàs sic morerentur, etiam si pater eorũ non ędificaret Iericho, aut moriebantur violenter.

Respondendum, q̃ moriebantur violenter. Quod patet, quia isti moriebantur in pœnam peccati patris sui: ergo violenter: quia aliàs si morituri essent, etiam patre non peccante, non magis puniretur Hiel, quòd peccaret, quam q̃ non peccaret. Sed istud falsum est. Item patet, quia mors naturalis non datur homini in pœnam, nisi peccati originalis: ideo oportet, q̃ omnes descendentes de Adam moriantur: immo vt propriè dicamus, non est mors pœna pro peccato originali, sed pro deriuatione ab Adam, siue contrahamus, per deriuationem illam, peccatum originale, siue non, quia tunc, qui non contraxerunt peccatum originale, non obligarentur ad mortem, & tamen obligati sunt, vt de beata Virgine (simile in Paradoxis, Para. 1. c. 21.) quæ non contraxit originale, & tamen subiacuit legi moriendi. Et siquis dicat, q̃ contraxit originale, & tamen purgata est postea, non curo contendere: saltẽ tamen de Christo, qui cõceptus est de Spiritusancto patet, q̃ non contraxerit originale: & tamẽ ipse ex conditione humanitatis subiacuit necessitati moriendi, ad Hebrę. 9. s. Christus oblatus est semel ad destructionem peccati per hostiam, quemadmodum statutum est hominibus semel mori, idest ipse mortuus est, sicut statutum est de quolibet homine, q̃ moriatur semel: ergo ipse fuit similis alijs hominibus in hac necessitate moriendi. Et sic dicendum, q̃ mors naturalis, nulli datur in pœnam alicuius peccati commissi ab eo, sed data est Hiel in pœnam peccati sui, q̃ morerentur filij eius: ergo non fuerunt mortui morte naturali. Quòd autem mortui fuerint in maledictionem patet, quia dicit in litera, q̃ mortui sunt primus, & nouissimus de filijs eius, & omnes alij intermedij, iuxta verbum Iosue: & istud fuit verbum maledictionis, vt patet Iosue 6. ergo in pęnã peccati mortui sunt. Item patet, quia primogenitus suus mortuus est in fundatione operis, & vltimus in ponendo portas, & alij in medio, vt patet hic. Et isto modo imprecatus fuerat Iosue, allegato ca. ergo apparet, q̃ ex maledictione prouenieba illa mors: quia aliàs difficile videbatur, q̃ omnia sic euenirent, sicut prędixerat Iosue. Hoc autem dato necesse erat, q̃ mors istorum filiorum Hiel esset violenta; quam nõ erant aliàs habituri, sed habuerũt propter peccatũ patris: & forte modus mortis erat, quia Deus immittebat pestem super filios Hiel, & subito moriebatã ille, qui moriturus erat secũdum ordinem natiuitatis: ita vt primus moreretur incępto opere, & oẽs alij succes-

Mors naturalis nõ est pœna peccati.

ſiuè continuando opus,& vltimus in poſitione porta-
rum. Vel fortè faciebat Deus, ꝙ morerẽtur in aliqui-
bus periculis, vt in aqua, vel in igne, aut per manum
beſtiarum,aut per alia genera mortis violentę, quę ſi-
ne Dei diſpoſitione non accidunt.

Quomodo poterant iſti mori pro peccato patris. Et qui filij occidantur pro peccato patris. Quæſt. XXI.

QVAERETVR vlterius,qũo iſti filij Hiel morie-
bantur pro peccato patris. Aliquis dicet,quòd
iſtud non eſt nouum: quia peccata patrum pu-
niuntur in filios,vſque ad tertiam,& quartam genera-
tionem,Exo.34.& Num.14. Sed dicẽdum,ꝙ iſtud eſt
in filijs paruulis, qui ſunt tanquam pars patris,& puni
tis eis,nõ videtur eis fieri iniuria, vel damnum,ſed pa-
tri:quia tunc Deus punit filios pro patribus.Quãdo tñ
ſunt magni,ita vt per ſe operentur,& eis per ſe ſine pa
tre poſſit iniuria,vel damnum infligi,non occiduntur
ipſi a Deo loco patris, ſic patet Ezech.18. vbi dicitur,
ꝙ ſi pater fuerit malus,& filius fecerit cõtraria patris,
non occidetur filius pro patre:ſed pater ſolus morietur,
& ſi filius imitatus fuerit peccata patris, morietur ſicut
pater. Recedere tñ a peccato patris, vel peccare ſicut
pater,non pertinet niſi ad adultũ, qui per ſe agit: ideo
iſti non occiduntur a Deo pro peccatis patrũ: Paruuli
autem non poſſunt recedere a peccatis patrum, nec
imitari ea:ideo non intelligitur de illis,ꝙ non occidet
filius pro patre:ſed ſtabit regula generalis quantum ad
iſtos,ſ.ꝙ Deus punit peccata patrum in filios,vſque in
tertiam,& quartam generationem.

Dicendũ igitur de filijs Hiel,ꝙ ſi omnes erãt parui,
ita ꝙ non poſſent peccare,poterant occidi pro peccato
patris: & tunc non erat aliquod dubium, quòd fie-
ret eis iniuria,ſicut non fit iniuria manui,vel capiti ho
minis, ꝙ abſcindatur pro peccato hominis,quia pars
eius eſt: ſic enim filius paruulus eſt pars patris,vt patet
5.Ethico.ideo ei non fit iniuria, ſed patri.ſi autẽ eſſent
magni Dicendum,ꝙ Deus non occideret eos,niſi ipſi
mererentur mortem propter peccata ſua, & tũc iuſte
inferretur eis mors,& tamen dicebantur mori ꝓ pec-
cato paterno: quia quamquam mererentur mortem
forte Deus nõ intuliſſet eam illis, niſi pro peccato pa-
tris,ſicut multi merentur mortem, quibus Deus non
infligit illã, & dato quòd mererẽtur mortem, & pro
peccatis ſuis occiderentur a Deo: tamen pro peccato
patris erat,ꝙ ipſe videret mortem filiorum,de quibus
nimis doleret.

Sed obijcietur,quòd Deus iuſſit filios Saulis,& ne-
potes occidi pro peccato Saulis: & iſti erant iam ma-
gni,& non conſenſerant, nec adiuuerant Saulem in
eo,in quo ipſe peccauerat preceden.lib.cap.21.Dicen-
dum,quòd ibi ad hoc reſponſum eſt.

Quomodo Hiel auſus eſt ædificare Iericho. Quæſt. XXII.

QVAERETVR quomodo Hiel auſus eſt ædifica-
re Iericho, cum poſita eſſet maledictio mortis
filiorum contra ædificatorem.

Reſpondendum, quòd poterat eſſe ꝓp duo. Primum,
quia non veniebat ei in mẽtem iſta maledictio
poſita a Ioſue: nam multi anni erant, quibus poſita
erat,ſ.plures, quàm quingenti anni: nã fuit in introi-
tu Iſraelitarum in terram Chanaan. Secundum fuit,
quia fortè Hiel non credidit euenturum eſſe, id quod
imprecabatur Ioſue, eo quòd non fuerat dictũ modo
prophetico,ſ.denunciando certiſſimè eſſe futurũ,ſed
ſolum imprecando,ſcilicet,orando,ꝙ Deus maledice
ret,& poneret pœnã,quę continetur Ioſ.6.ſuper quẽ-
cũque ædificantem Iericho; dubitabat autem Hiel,an
Deus exaudiuiſſet ſuper hoc orationem Ioſue, & ſic
non credebat,ꝙ euenturum eſſet ſibi hoc,licet ædifi-
caret Iericho: Vel forte Hiel non credidit, ꝙ quam-
quam Ioſue prędixiſſet modo prophetico,ꝙ ideo ſic
euenturum eſſet, quia multi inter Hebræos non cre-
debant prophetis, ſicut multi inter nos non bene aſ-
ſentiunt euangelio, ſicut dicitur ad Rom.10. & non
bene credunt de promiſſionibus futurę felicitatis.
Quòd autem eſſent inter Hebręos aliqui ſic infideles
patet 2.Paralip.20. cum hortatur Ioſaphat omnes vi-
ros Iuda,dicens Credite in domino Deo veſtro,& ſe-
curi eritis,credite prophetis eius, & cuncta euenient
proſpera, & ſic videtur, ꝙ aliqui non credebant pro-
phetis,& ad hoc hortabãtur,& ſic eſſet iſte Hiel,ideo
non curauit de dicto Ioſue.

Quare non ceſſauit ædificare Iericho propter mortem primogeniti. Quæſt. XXIII.

QVAERETVR vlterius, cum Hiel videret in ex-
perientia compleri maledictionem poſitam a
Ioſue in eo, cur continuabat ędificium, ſ. cum vide-
ret mori primogenitum ſuum in fundatione vrbis,
cur continuabat ędificationem eius,quia arguere de-
debat neceſſario, ꝙ ſicut incipiebat compleri pars,ꝓ-
phetię,ita tota compleretur.

Reſpondendum, ꝙ Hiel forte non recordatus eſt
maledictionis poſitæ, ſicut ſupra dicebatur,ideo quã-
quam videret filios moriẽtes,dum ędificaretur vrbs,
putabat eſſe propter aliam cauſam, nihil ſuſpicans de
maledictione Ioſue.Vel verius dicẽdum, ꝙ Hiel ſcie-
bat maledictionem poſitam a Ioſue, tamen non cre-
debat ei,ideo quando incępit compleri,moriente pri
mogenito,non putauit, ꝙ ideo moreretur,quia ędifi-
cabatur vrbs,ſed ꝙ accidebat a caſu,ſicut alias moritu
rus erat aliquando filius ſuus,dato ꝙ non ędificaretur
Iericho,ſic etiam cum moriebantur alii credebat, ꝙ
non veniebat propter maledictionem. Iſta eſt enim
conditio infidelium hominum,ꝙ licet videant ſe per-
cuti a Deo,non credant a Deo fieri,ſed aliàs euenire.
Sic enim fuit de Philiſthinis, quando arca Dei ducta
eſt in terram ipſorum: nam cum poneretur in tẽplo
Dagon, fecit illum cadere ante ſe, & cum ſacerdotes
denuo reſtituiſſent eum in locum ſuum, cecidit ſeq.
nocte coram arca,& confractus eſt totus. Deinde ſe-
cuta eſt peſtis magna in vrbibus Philiſthinorum, ſ.ꝙ
in quacunque vrbe eſſet arca, percutiebantur homi-
nes in poſterioribus,& prominebant extales eorum,
& multitudo murium ſurgẽs de terra, mordebat eos
in extalibus, & moriebantur. Cum vero educeretur
arca de aliqua vrbe,ceſſabat ibi plaga, & introeunte il-
la in aliam vrbem,incipiebat ibi plaga, quouſque exi-
ret de ea,vt patet ſupra 1.lib.cap.5. & tamen his oĩbus
factis, quæ manifeſte a Deo veniebãt propter arcam,
adhuc Philiſthini dubitabant, an iſtud eueniſſet a ca-
ſu,vel fuiſſent percuſſi a Deo: ideo ad ſciendum hoc,
poſuerunt ſignum, ſ.ꝙ poneretur arca Dei ſup plau-
ſtrum nouum, & iungerentur illi duæ vaccę ſœtę ha-
bentes vitulos recluſos in domo, & ꝙ illæ ponerent
cum plauſtro ĩ via terrę Iſrael, & nemo dirigeret eas,
& ſi ipſę directè procederẽt in terram Iſrael,tunc cre-
derent ſe a Deo percuſſos: ſi autem non directè pro-
cederent,non crederent plagam fuiſſe a Deo, ſed eue
niſſe a caſu, ſupra 1.lib.cap.6. Sic etiam multi alij infi-
deles ſunt, non credentes manifeſtis ſignis Dei, & ſic
forte fuit Hiel. Aliter poteſt dici, ꝙ Hiel forte crede-
bat ſe percuti a Deo propter ędificationem vrbis, tan-
to tamen deſiderio ferebatur circa ędificationẽ eius,
ꝙ quamquam percuſſus eſſet a Deo, & tunc doleret
quando percuteretur, tñ poſtea indurabat cor ſuum,
& procedebat ad opus. Sic enim eſt de hominibus
incontinentibus,qui ferũtur in libidinem,& alias paſ
ſiones tactus & guſtus, & propter illas increpãtur ab
alijs, & tunc quando increpantur dolent, & propo-
nunt non redire ad iniuſtas libidines, ne iterum in-
crepentur, & tamen ceſſante increpatione, & re-
deunte paſſione, mox feruntur in priora delectabi-
lia, potiſſimè ſi delectabilia illa ſint magna, vel iudi-
centur ab eis magna. Motiuum autem Hiel erat
magnum, ſcilicet larga vbertas & amęnitas territo-
rij Ierichontini. Nam dicit Ioſephus libro De bel-
lo Iudaico, quòd ſicut cęteræ terræ vicinæ viles ſunt,
& quaſi ſteriles in comparatione terræ Chanaan, ita
tota terra Chanaan videtur vilis reſpectu terræ Ieri-
chontinæ. Quamquam igitur occiderentur filij ſui,
& tunc doleret, tamen poſtea cupiditate terræ mo-
tus, redibat ad opus. Simile fuit de Pharaone,& Ae-
gyptijs, quibus ſępe Deus dixit per Moyſen, quòd
dimitterent Iſraelitas recedere de terra ſua, & cùm
nollent, percutiebantur a Deo plagis grauiſſimis, &
tunc quando percutiebantur, veniebant ad Moy-
ſen, quòd oraret Deum plagam auferri, & dimit-
terentur recedere: ſed cum ablata eſſet plaga, illico
non permittebant eos recedere. Iſtud autem erat
propter cupiditatem magnæ vtilitatis, quam affere-
bant Iſraelitæ Aegyptijs ſeruiendo eis: ideo ſuſtinue-
runt ſic decem plagas vſque ad mortem omnium
primogenitorum, quę erat plaga grauiſſima,& tunc
dimiſerunt eos abire: ſed cum ceſſauiſſet plaga, &
receſſiſſent Iſraelitæ de terra, dolẽtes Aegyptij,quòd
dimiſiſſent eos recedere increpuerunt ſeipſos dicen-
tes, quid voluimus facere, vt dimitteremus Iſrael ne
ſeruiret nobis? Exod. decimoquarto,& perſecuti
ſunt eos vſque ad mare rubrum, tantaque eos tene-
bat cupiditas ſeruitutis Iſrael, vt quamquam nubes
obſcuriſſima operuiſſet caſtra ipſorum, non timue-
rint media nocte introire per medium maris rubri,
quòd nunquam ſolitum fuerat aperiri, vt perſeque-
rentur Iſraelitas, & ſic omnes ibi mari concluſi ſunt,
& ſubmerſi in profundis aquarum, Exod. decimo-
quarto. Vel poteſt dici, quòd Hiel a principio ędi-
ficationis non credidit complendam eſſe maledictio
nem Ioſue, poſtea tamen videns mori primogeni-
tum, credidit complendam eſſe,tanto tamen ardore
afficiebatur, ad ædificandum terram illam, vt ipſe eſ-
ſet dominus eius, quòd pręponebat illam filijs, ſicut
multis auariſſimis accidit, qui ſponte filios traderent
pro magna copia auri.

Incontinẽtes qũo ſe tantur in delectabilia tactus.

Ædificatio Iericho quare hic poſita eſt. Quæſt. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, ad quid fuit poſi-
tum hic de ædificatione Iericho, quia iſtud
non pertinet ad hiſtoriam Achab, ſed eſt
incidens temporale?

Reſpondendum,quòd ſacra ſcriptura facta eſt ſpi-
ritu prophetico, & eſt ad directionem hominum in
Deum, dirigitur autem homo interdum in Deũ per
amorem,& interdum per timorem: ideo ſcriptura ſa
cra enarrat beneficia, quę Deus confert hominibus
generaliter, vel ſpecialiter ex magna liberalitate ſua,
vt per hoc inducamur ad amandum eum, quoniam
bonus eſt,& quoniam in ſęculum miſericordia eius,
enarrat etiam pęnas, quas Deus hominibus infligit
pro tranſgreſſione præceptorum, vt ſic nos timea-
mus legem tranſgredi,& adhęreamus mandatis Dei,
& quoniam in veteri teſtamento fuit lex magis timo
ris, quam amoris, vt declarat Apoſtolus ad Hebr.13.

debuerunt potius in veteri teſtamento deſcribi pœ-
nae a Deo inflictæ pro peccatis, quam beneficia col-
lata pro legis obſeruatione. Et quia iſte Hiel auſus
fuerat contra imprecationem Ioſue, qui loquebatur
ſpiritu prophetico, ædificare Iericho, ſcriptura de-
ſcripſit pœnam ei a Deo inflictam, quia iſtud valde
pertinet ad moralem inſtructionem.

Secundum fuit motiuum huius, ad oſtendendum
veritatem prophetarum, & quòd Deus valde curet
de verbis prophetarum ſuorum: nam plures quam
quingenti anni erant, quibus per Ioſue poſita fuerat
maledictio iſta, & nunc cum Hiel ædificaret Iericho,
completa eſt in eo: Etiam hoc proficit contra mul-
tos, qui non credebant verbis prophetarum; nunc
autem Deus oſtendit verba Ioſue vera eſſe, vt alij cre
derent propheris, & timerent agere contra eorum
præcepta, vel exhortationes. In alijs autem hiſtorijs
regum non ponuntur incidẽtia temporum,eo quòd
illa non proficiunt ad inſtructionem morum ſicut
iſtud. Sunt autem multa alia dubia circa iſtam ædi-
ficationem Iericho, ſcilicet ſi aliquis deſtructa Ieri-
cho ædificaret ibi domum ad manendum, non fa-
bricando aliquam partem murorum, an incurreret
in iſtam maledictionem. Secundum eſt, ſi in loco
vbi erat ciuitas Iericho conueniret magnus populus
ad habitandum, & non fabricaret aliquos muros, an
ſuper omnes habitatores illos veniret iſta maledi-
ctio. Tertium eſt, an Hiel ædificando vrbem Ieri-
cho peccauerit mortaliter: Quartum eſt, ſi fuiſſent
plures ædificatores principales Iericho ſicut fuit vnus,
ſcilicet Hiel, an filij omnium ipſorum morerentur. Quintum eſt, an maledictio iſta venire debe-
bat ſuper ędificatores minus principales, ſcilicet ſu-
per conducticios. Sextum eſt, ſi ædificator princi-
palis Iericho non haberet filium nec filiam,quomo-
do compleretur ſuper eum maledictio Ioſue. De
his omnibus declaratum eſt ſingillatim, Ioſ.6.

CAP. XVII.

ET dixit Elias Thesbites de habita-
toribus Galaad ad Achab, Viuit
Dominus Deus Iſrael in cuius cõ-
ſpectu ſto, ſi erit annis his, ros &
pluuia niſi iuxta oris mei verba. Et factum
eſt verbum Domini ad eum dicens, Recede
hinc, & vade contra Orientem, & abſcon-
dere in torrente Carith, qui eſt contra Ior-
danem, & ibi de torrente bibes, coruiſque
præcepi, vt paſcant te ibi.

Infra 18. 3. Reg. 5. Iacob. 5.

DESCRIPTIS in præcedentibus his, quæ
acciderunt ſub regibus Iſrael tempore A-
ſa regis Iuda, hic ponitur de his, quæ acci-
derunt tempore Ioſaphat,qui fuit filius A-
ſa, & tempore huius fuit quaſi totum regnum A-
chab ſuper Iſrael, & omnia, quæ ſequuntur ab
hoc loco vſque ad finem libri, pertinent ad hiſto-
riam regis Achab, cuius hiſtoria extenſius ſcribi-
tur, quàm omnium regum Iſrael præcedentium,
vel ſubſequentium, quia Achab malus fuit ſuper
omnes reges, qui præceſſerunt eum, præcedenti
capit.ideo diligenter ſcriptura proſequitur circa ip-
ſum diuinam prouidentiam, eum a malis reuocan-
do, vt ſic iuſtitia Dei manifeſtior appareat eum con-

demnando. Et diuiditur in tria, quia primò reuocatur a malis in signis cęlestibus: secundò in victorijs mirabilibus inf. 20. cap. tertiò in diuinis comminationibus infra 20. vltra medium ibi. *Tunc vir quidam.* Prima in duas, quia primò ponitur circa ipsum vnum signũ datum cęlitus in terræ exsiccatione & pluuiarum diminutione: secundo in sacrificiorum Eliæ acceptatione, sequenti capit. Prima in tres, quia primò sterilitas terræa Deo inducitur: secundò Elias a coruis pascitur, ibi. *Et factum est.* Tertiò à vidua deuotè suscipitur, ibi. *Surge & vade.*

Ordo hic an sit mutatus. Quæst. I.

QVAERETVR, an ista, quæ habentur hic, sint continuata ad præcedentia, vel sit ordo mutatus, & an fuerint facta immediatè vel interposito aliquanto tempore.

Ad primum dicendum, ꝙ si quæratur an fuerint facta post ea, quæ habentur præcedenti capit. non referendo ad quamlibet particulam per se, sed ad illud totum simul. Dicendum, quòd istud fuit post illa, quia ista sterilitas, quæ hic ponitur, fuit in diebus Achab, vt patet in litera, & tamen præcedenti capit. describuntur gesta, & tempora multorum regum Israel, qui fuerunt ante Achab, describitur etiam principum regni Achab. Si autem referatur ad quamlibet particulam pręced. capit. determinatè, tunc est dubium, quia ponitur in fine præced. ca. de ædificatione Iericho, quæ fuit in diebus Achab, vt ibi patet, & tñ non potest patere, an fuerit post ista, vel ante. Nã dato, ꝙ fuerit post ista, debuit poni a principio, eo quòd omnia, quę habentur a loco isto vsque ad finem libri, pertinent ad ipsum Achab, ædificatio autem Iericho nullo modo pertinet ad eum directè, vel indirectè, sed solum fuit facta temporibus eius: ideo nõ debuit misceri gestis eius tenendo ordinem artificialem, sed per se poni debuit.

Ad secundum dicendum, ꝙ de gestis Achab non positum fuit præced. c. aliquod, sed solum conuersatio sua, quam habuit per totam vitam, s. ꝙ coluit idola nimis suasione Iezabel vxoris suæ, & quia non constat quoto anno regni sui euenerit ista sterilitas, non potest dici, an fuerit immediatè post pręcedentia, vel quanto tempore postea fuerit. *Et dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab.* s. Elias Propheta fuit tempore Achab, & ipse locutus est nunc ad Achab, prænuncians famem futuram in terra. Fuit aũt de habitatoribus Galaad, i. habitauit ĩ terra Galaad. Per hoc aũt colligitur, ꝙ Elias non fuerit sacerdos, nec leuita, sed laicus, quia dr̃ ꝙ erat de habitatoribus Galaad, sed per istud nomen importantur laici, quia si esset leuita, vel sacerdos, nominaretur aliquo nomine speciali a progenie sua, vel a loco per quem significaretur, ꝙ erat sacerdos, vel leuita, sicut patet de Ieremia, de quo Ier. 1. dicitur: Verba Ieremię filij Helchię de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathoth. Sic etiam dicitur de Ezechiele cap. 1. Factum est verbum Domini ad Ezechielem filium Buzi sacerdotem, sed de Elia dicitur, ꝙ erat de habitatoribus Galaad, per hoc autem nomen importatur communitas vulgi, cùm nõ signet aliquam progeniem, vel dignitatem: ideo ipse fuit laicus. Nam indifferenter erant Prophetę de laicis, vel de sacerdotibus, immo plures & excellentiores fuerunt Prophetę de laicis, quam de sacerdotibus: rari enim reperiũtur de sacerdotibus inter eos, quorum scripta & memoriam continet sacra scriptura.

Quomodo vocatur Elias Thesbites, & de differentia trium Thebarum. Quæst. II.

QVAERETVR, quomodo vocatur Elias Thesbites. Dicẽdum, ꝙ nominatur sic a loco originis, quia locus suus vocatur Thebes, & inde venit nomẽ patrium, s. Thesbites, quod est denominatiuum. Pro quo sciẽdum, ꝙ licet in Hebręo vocetur Thebes, vel Theues, & tñ ſm modum latinum deber vocari Thebe Thebarum. Pro quo attendendum, ꝙ triplices sunt Thebę, quædam sunt Thebę apud Aegyptios, quæ est ciuitas antiquissima, & est circa Arabiam, & vocatur vulgariter Thebaria. Aliæ sunt Thebę græcorum, & est ciuitas quędam florentissima in græcia in prouincia Bęociæ, quas Cadmus filius Agenoris cõdidit, qñ inquirebat sororem suam Europam raptã a Ioue, & in præceptis a patre susceperat, ne rediret in patriam, nisi sororem asportaret, quam desperans se posse inuenire, ab inquirendo destitit, & ciuitatẽ Thebarum construxit. Alię sunt Thebę Hebręorum, & vocantur Thebes, & quia erant tres vrbes distinctæ, ne esset ambiguitas de eis, facta sunt tria denominatiua earum, s. Thebęus, Thebanus, Thesbites. A Thebis Aegyptiorum vocantur Thebęi, & sic vocatur legio Thebęa, quę cũ Mauritio Principe venit de Thebis Aegyptiorũ in adiutoriũ Maximiani Imperatoris, & occisi sunt ab eo apud flumẽ Rhodanũ, quia noluerunt colere idola, vt patet ex vita Beati Mauritij. De Thebis gręcorũ vocantur Thebani. De Thebis Hebręorũ vocat̃ Thesbites, & sic Elias, qui erat de Thebis Hebręorũ vocatus est Thesbites. Est aũt oppidũ Thebes in terra Galaad: ideo vocatur de habitatoribus Galaad. Est aũt terra Galaad in sortibus duarum tribuum, & dimidię, quæ erant vltra iordanem ad orientem, Num. 32. & medietas terrę Galaad data est tribui Gad, & alia medietas dimidiæ tribui Manasse, Deut. 3. Erat aũt oppidum Thebes in sorte Manasse, vel Gad, sed non patet in qua istarum. Istud oppidum fuit in quo mortuus est Abimelech primus rex Israelitarum. Nam postquam combussit, & destruxit vrbẽ Sichem, perrexit ad pugnandum contra oppidũ Thebes, & cum accessisset ad expugnandum quandã turrim magnam, in qua totus populus cõgregatus erat, quædam mulier, iacto desuper lapide molari, occidit eum, Iud. 9. *Viuit Dominus Deus Israel.* Modus iurandi est, ac si diceret, iuro per vitam Dei Israel. *In cuius conspectu sto.* Istud verbũ erat frequentatũ ab Elia, sic patet seq. c. cũ dixit, viuit Dñs exercituũ ante cuius vultũ sto, & est modus spãlis loquendi, quẽ sibi assũpserat, sicut diuersi hoies varios modos loq̃ndi accipiũt. Et est sensus, ꝙ Deus videt oia, vel ꝙ oia sunt astantia Deo, ita ꝙ nihil effugit ꝙspectũ eius, vbicunq; sit. *Si erit annis his ros & pluuia* Ponit̃ si pro nõ ex mõ loquendi, i. ꝙ nõ erit ros nec pluuia, s. neutrum istorũ erit, ad hoc, ꝙ sit terra omnino sterilis: nã si deficeret pluuia & esset ros esset abundans, poterãt aliquo modo sustentari, & germinare terræ nascẽtia. Sic patet Psal. 94. s. Si introibunt in requiem meam, idest nõ introibunt. *Nisi iuxta oris mei verba.* Dupliciter potest intelligi: Vno modo non erit ros, & pluuia nisi iuxta verba oris mei, idest sed cõplebuntur verba oris mei, scilicet ꝙ nõ eueniet ros nec pluuia. Aliter potest intelligi, nisi iuxta verba oris mei, idest non veniet ros nec pluuia, quousq; ego dicam, quòd veniat. Et iste est sensus verus: nam propter hoc inquirebat Achab ipsum Eliam veniente sterilitate, vt loqueretur, & veniret fertilitas. Sic etiam exponit Iosephus 8. Antiquitatum dicens, quòd Elias dixerit, quòd non veniret imber, quousque iterum appareret.

Elias an dixerit ad Achab quot annis cessaret pluuia. Quæst. III.

QVAERETVR, quando dixit Elias ad Achab, ꝙ non veniret his annis ros nec pluuia, an nominauit ei, quot annis cessaret pluuia & ros. Sciendum ad euidentiam huius, ꝙ ista siccitas duraui tribus annis & 6. mensibus, vt patet 1. Iac. 5. Dicendum autem, ꝙ non dixerit Elias ipsi Achab quanto tempore duratura esset siccitas, quia dixit, ꝙ non veniet ros nec pluuia, nisi iuxta verba oris mei, i. quousque ego dicam, ꝙ pluat, si tamen determinasset tempus, non dixisset nisi iuxta verba oris mei, quia istud significabat incertitudinem. Item patet, quia Achab faciebat inquiri eũ per oẽs terras, vt veniret ad dicendum, ꝙ plueret, si tamen ipse certificasset tempus, in quo non veniret pluuia, non curaret Achab inquirere illum, sed sicut videbat, ꝙ illo dicente venisset sterilitas, ita crederet, ꝙ duraret toto tempore, quo ipse prædixerat eam duraturam, & tamen inquisiuit illum: ergo non determinauit tempus. De inquisitione patet seq. cap.

Quare siccitas ista venerit, & propter quorum peccata. Quæst. IIII.

QVAERETVR, quare venerit ista siccitas prænunciata per Eliam. Dicit Ra. Sal. continuando ad præcedentia, & quasi ꝙ incidentaliter venerit, s. ꝙ supra dictum erat de morte filiorum Hiel propter ædificationem Iericho, & istud fuit ſm prophetiam Iosue, tunc Achab admiratus de completione prophetiæ illius dixit ad Eliam, ꝙ aliquando poterat esse verum dictum Discipuli & non magistri, vel compleri oratio Discipuli & non magistri, & probauit, quia Iosue fuit Discipulus Moysi, & ipse prænunciauit contra ędificatorem Iericho, quòd morerentur filij eius, & sic factum est, & tamen Moyses sępe dixit, ꝙ si Israelitę declinarent ad idolatriam, Deus daret eis famem & sterilitatem terrę, & non descenderet pluuię de cęlo, Leu. 26. & Deut. 11. & 28. & tamen nunc colebat Israel idola, & annuatis temporibus coluerat, & tamen non veniebat fames, nec cessabant pluuię, & sic videbatur falsum dictũ Moysi. Tunc Elias indignatus, vt non videretur falsum dictum Moysi, dixit ad Achab, Viuit Dñs, ꝙ non erit ros nec pluuia annis his nisi iuxta verba oris mei, & tunc secuta est sterilitas ad verificationem dicti Moysi. Sed dicendum, ꝙ istud non est verisimile. Primò, quia non est verisimile, ꝙ Achab loqueretur contra seipsum, dicens se agere contra legem Moysi colendo idola, quia illi, qui peccant, occultant peccata sua, vel dissimulant ea, si non possunt occultare, nisi sint insani; rex ergo Achab non loqueretur talia ad Eliã. Secundò patet, quia motiuum. Ra. Sa. est valde leue. Nam ipse dicit ista ad continuandum ista, quæ dicuntur hic præcedentibus, s. ꝙ ista fames fuerit immediatè post ædificationem Iericho & mortem filiorum Hiel, & sic ꝙ sumpserit inde originem, sed istud non est firmiter dictum, quia multa dicuntur per anticipationem & recapitulationem: assumere ergo semper causam sequentium ex præcedentibus, non est conueniens, & tñ Ra. Sa. vtitur isto modo continuandi frequenter. Sic. n. §. 2. in fine dicitur de occisione Semei & §. 3. in principio dr̃, ꝙ Salomon accepit in vxorem filiam Pharaonis. Continuat autem Ra. Sa. illa duo capitula dicẽs, ꝙ Semei erat doctor Salomonis, & prohibebat Salomoni accipere vxorem de Aegyptijs: ideo mox, vt mortuus est Semei, accepit Salomon filiam Pharaonis. sed ista continuatio est ridicula, vt sup. 2. declaratum est: ita ergo ista, quæ solum accepit causam ex continuatione literę. Tertiò non est verisimile, ꝙ Elias rñderet ad verba Achab, dicendo, ꝙ non esset ros nec pluuia, quia non moueretur faciliter Elias ad imprecandum siccitatem super terram propter verba stulta Achab, potissimè quia nesciret Elias an voluntatis Dei esset inducere siccitatem sup terram: ideo non oraret Elias pęnam super peccatores, cum Deus videns peccata eorũ, misereretur eis. Quartò & efficacius patet, quia dato, ꝙ Elias oraret, vt veniret sterilitas super terrã pp ista verba Achab, Deus non exaudiret, quia in istis verbis solum peccabat Achab, ideo Deus non puniret totum populum siccitate pp verba eius, sed puniuit, ideo non fuit ista causa. Dicendum igitur, ꝙ Elias locutus est ista ad Achab, cum nihil adhuc locutus fuisset Achab; sed missus fuit Elias a Dño ad Achab, ad prenunciandum ei siccitatem istam. Causa aũt quare venit, fuit cultus idolorum. Nam tpe Achab inualuerat cultus idolorum: Deus tñ sępe dixerat, ꝙ propter idola induceret famem super terram, & gladium & pestem & omne malum, Leu. 26. & Deut. 28. Quòd aũt fuerit propter idolatriam patet, qa quãdo apparuit Elias ipsi Achab post tres annos sterilitatis, dixit ad eum Achab, Tu ne es ille, qui conturbas Israel? s. inducendo famem sup Israel per verba tua, seq. c. & rñdit Elias, Non ego turbaui Israel, sed tu, & domus patris tui, qui dereliquistis mandata Dñi, & secuti estis Baalim, s. propter hoc ꝙ tu & domus patris tui dereliquistis Dñm, & secuti estis idola, turbastis Israel, s. quia Deus iratus percussit Israel siccitate: ergo videtur, ꝙ venerit ista siccitas in pęnam idolatrię, & non sicut dixit Ra. Sa.

Quare siccitas magis inflicta est tempore Achab, quam alterius. Quæst. V.

QVAERETVR vlterius, cum tempore aliorum pręcedẽtium regum fuisset idolatria multa, quare potius tempore Achab, q̃ tempore illorũ inflicta est siccitas. Rñdendum, ꝙ fuit propter duo. Primum est, quia licet quilibet illorum regum meruisset tempore suo induci siccitatem magnã, & perire totum populum fame: Deus tñ longanimis & misericors nimis est, nolens infligere pęnã illico, vt peccamus, expectans conuersionem nostram Isa. 30. s. Iccirco expectat nos Deus, vt miseratur nostri. cum aũt iam Deus magno tempore expectasset, & non conuerterentur Israelitæ, sed augerent iniquitates suas de die in diem, percussit eos Deus tempore regis huius. Secundum fuit, quia iste rex meruit potius tempore suo venire istam siccitatem, quam meruerint alij reges, eo ꝙ peccata Achab fuerunt maiora peccatis aliorum regum, vt patet præced. c. Nam ipse ampliauit cultum idolorum in templis altaribus & cęremonijs, & insuper occidit Prophetas Dñi suasione vxoris suæ Iezabel, intãtum ꝙ non relinquebatur aliquis de Prophetis Domini manifestè nisi Elias, vt patet sequenti. c. cum dixit Elias, Ego remansi Propheta Domini solus. idem inf. 19. & propter hoc credendum est, quòd ira Dei maximè incanduerit cõtra Achab, & miserit tempore eius siccitatem, & non tempore aliorum regum, quia nullus de regibus præcedentibus Israel occidit aliquem Prophetam Domini, nisi Baasa, qui occidit vnicum, scilicet Iehu, vt patet præcedenti. c. Achab autem occidit omnes quotquot in terra inuenti sunt pręter Eliam, qui fugit, & pręter centum, quos abscondit Abdias dispensator Achab in duabus speluncis, seq. cap.

An Elias orauerit, vt veniret ista siccitas, vel Deus voluit illam inducere, & an liceat orare, quòd malum veniat super malos. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, an ista siccitas venerit super terram orante Elia, vt veniret, vel Deo denunciare illam per Eliam. Aliquis dicet, ꝙ non orauit Elias, vt veniret, quia orare, ꝙ malum veniat super malos a Deo, peccatum est, quia pro omnibus bonum orandum est, cùm omnes tam bonos, quam malos teneamur diligere ex charitate, & Dominus iubet, ꝙ misereamur bonis, & malis, sicut ipse pluit super bonos & malos, & facit solẽ suũ oriri super iustos, & peccatores. Matth. 5. Item ad eundem non pertinent duo opposita, sed ad viros sanctos pertinet orare tam pro bonis, quã pro malis, ne Deus percutiat eos: ergo nõ pertinebit ad eos orare, quòd Deus infligat mala malis.

In contrarium videtur, ꝙ per orationem Eliæ venerit ista siccitas, quia Iacobi cap. vlt. dicit, ꝙ Elias homo erat, & orationem orauit, vt non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex: ergo propter orationem suam factum est.

Respondendum, ꝙ nisi obstaret auctoritas Iacobi diceremus, quòd Elias non orasset famem venire super terram, sed Deus induxit illam propter peccata Israelitarum, sed quòd postea orauerit, quòd tolleretur illa, & tunc Deus abstulerit precibus Elię, & istud satis patet sequenti cap. scilicet quia postquam occidit Prophetas Baal, pronus in terra posuit faciem suã inter genua, & orabat pro pluuia, & ista respõsio erat plana, & multum conueniens rationi: sed vrget auctoritas Iacobi, per quam compellimur dicere, quòd orauerit Elias, vt veniret fames.

Dicet ergo aliquis, quòd Elias orauit hoc non a principio, scilicet antequam Deus denunciaret ei voluntatem suam de siccitate futura, sed postea orabat, vt id quod Deus per eum prædixerat, compleretur.

Sed istud non stat. Primò quia ista oratio videbatur inutilis, quia orare id quod Deus certissimè futurum prædicit, stultum est, cùm necesse sit illud euenire. Sicut si aliquis oraret, quòd cras oriretur Sol, vel quòd moueretur cęlum, quia ista insania est; cum nobis etiam non orantibus, necessario eueniant. Elias ergo qui erat vir rationabilis, & Propheta, non oraret insanè. Secundò patet hoc, quia Elias orans, vt veniret siccitas, postquam prænunciata erat; aut putaret necessariò euenturam, aut esse mutabilem prophetiam, vtpote si dicebatur secundùm dispositionem meritorum Israelitarum. Si primo modo, stultum erat orare pro eo, quòd necessarium erat, vt dictum est. Si secundo modo, poterat Elias orare, vt certissimè euenirет id, quod dubium erat, & tamen tunc videretur iniustè agere, quia potius deberet orare contrarium, scilicet, vt non eueniret. Sicut Samuel prædixit regnum auferendum esse de domo Saulis, & tamen orabat, vt non auferretur sup. primo lib. cap. 15. Sic etiam Ioel prædixit brucum, & locustam vastaturos terram Iudæ, & tamen postea dedit consilium ad hoc, quòd ista non euenirent, vt patet Ioel secundo, & sic incidẽt isti in id, quod volebant euitare, scilicet, quòd Elias non oraret iniustum. Tertiò patet hoc efficacius, quia si Elias orasset istud euenire, postquam Deus prædixerat, dato quòd eueniret, non eueniret propter orationem Eliæ, sed quia Deus prædixerat, & sic oratio Eliæ paruę efficacię esset, & tamẽ falsum est, quia Iacobi vltimo signatur, quòd propter orationem Eliæ istud venit, quia probat ibi Iacobus, quòd orandum est semper, eo quòd oratio virorum iustorum est magnæ efficacię, & probat dicens, Multum enim valet deprecatio iusti assidua, Elias hõ erat similis nobis passibilis, & oronẽ orauit, vt nõ plueret sup terrã, & non pluit annos 3. & menses 6. ergo vrꝙ tota efficacia huius siccitatis fuit ex orone Eliæ. Dicendũ igitur, ꝙ Elias orauit Dñm, vt non plueret, antequã Deus denunciaret ei aliquid. Fuit, autem motiuum suum, s. quia Israelitę erant magni peccatores, & non corrigebant Deo dante eis ꝓspera: ideo cõdolens cę citati eorum, petiuit vt non plueret super terrã aliquãto tpe, & sic cognoscentes a Deo pęnam inflictã ꝓp iniquitates suas, emendarentur, & sic orauit. Non tn oratione sua petiuit determinatè quanto tẽpore non plueret, sed solum, ꝙ pluuiæ cessarent aliquanto tpe: Deus autem acceptans orationem eius, quia ad bonũ finem erat, & mouebatur ex desiderio charitatis, reuelauit ei, ꝙ pluuia & ros cessarent aliquanto tempore. fortè tn non dixit ei quantum esset istud tempus, sed solum iussit, ꝙ loqueretur ad Achab, ꝙ non esset ros nec pluuia, quousque illud denunciaret Elias. Ad rationem primam in contrarium, cum dicitur, quòd non est petendum malum ꝗ malos, sed bonum pro bonis, & malis. Dicendum, ꝙ regulariter non licebat alicui, nec licet malum orare contra malos, quia oẽs, siue boni, siue mali proximi nostri sunt, & tenemur eos diligere ex charitate, ẽ tn malũ duplex, s. quoddã malum culpę, & aliud malum pęnæ. Primum est malum simpliciter, ita ꝙ non potest esse bonum faciendi in vllo casu, & de isto dicendum, ꝙ non licet alicui orare, vt alius incidat in peccatum, quia istud est peccatum in spiritũsanctum, & vocatur inuidentia charitatis frater. ꝙ vel reducitur ad illam. Aliud est malũ pęnæ, & istud interdum est malum, inquãtum est diminutiuum alicuius boni temporalis, vel qualiscunque, interdum autem & per accidens est malum pęnæ bonum, quia ex eo sequitur bonum spirituale, vel cautela dirigens circa tẽporalia, quæ magis nobis, ꝓdest, q̃ malum pęnæ inflictę nocuit: ideo ex hoc sequitur, ꝙ quandocunque malum pęnæ est determinatũ ad malum totaliter, ita ꝙ non possit ex eo prouenire aliquod bonum temporale, vel spirituale, nunquam aliquis licitè põt velle, aut orare malum pęnæ pro alio, cum istud malum non possit reduci in bonũ: ideo sequitur, ꝙ non põt aliquis licitè desiderare, vel orare ꝙ aliquis sit in inferno, quia licet illud sit solum malũ pęnæ, quia tn ista pęna non ordinatur ad aliquod bonum spirituale, vel tẽporale ipsius puniti, sed ad solã vindictã, quę in eo exercetur. Peccat ergo mortaliter, qui orat, ꝙ aliquis sit in inferno. De pęna aũt purgatoria non est oino simile: ideo Dicendum, ꝙ dum aliquis homo viuit, licitum est nobis orare, ꝙ aliqñ ille puniatur in purgatorio, non quidem inquantum pęna illa hẽt aliquam grauitatẽ, sed inquantum ille, qui sustinet eã, hẽt certitudinem vitæ æternę, & ista certitudo est magnum bonũ, & quia quamdiu aliquis viuit incertus est de vita æterna, vel de morte ęterna, licitũ est orare pro illo, ꝙ aliqñ sit in purgatorio. Postquam tn mortuus est, non licet orare de illo, vt sit in purgatorio. Ratio huius est, quia pęna purgatorij, ſm se quoddam malum, & dolorosum est, nec põt esse bona, nisi inquantũ dat certitudinẽ de vita ęterna, & tn postq̃ aliquis decessit, iam hẽt certitudinẽ vitę ęternæ, vel mortis ęternæ: ideo iã non licet orare pro illo, ꝙ sit in purgatorio, quia cã propter quam licitũ erat istud desiderium, vel oratio, iã ablata est, ideo postq̃ aliquis mortuus est, nõ licet orare pro illo, nisi quòd quiescat in vita ęterna, vel ꝙ educat de pęnis purgatorijs ad vitam æternam. Alia autem sunt mala pęnæ, quæ accidunt nobis viuentibus, siue in rebus nostris, siue in corpore aut quomodocunque, & ista sunt talia, quæ in seipsis mala sunt, inquantum diminuunt

Nulli licet orare, aut optare malum culpę alicui, bñ tn malum pœnæ tpalis, sed nõ æternæ.

minuunt perfectionẽ hominis, & tn possunt esse bona per accidens, quia per illa põt homo conuerti ad dñm. Ideo dicendum, quodcunq; malum potens accidere homini in vita, põt peti ab aliquo viro bono pro alio. Attendendũ tn ad hoc, quod requiritur in tali petitione, vel desiderio, ꝙ hoc fiat pro viris malis, s. vt illis eueniant mala pęnalia, ꝑ quę cõuertantur ad Deũ. Pro bonis autem nunquam licet desiderare mala, nisi ipsi per mala pęnalia interdum efficerentur virtuosiores, sicut patet in Abraham, & in Iob. Ratio drię est, quia viris malis non solũ malum pęnæ est vtile ad cõuersionẽ, sed ẽt est debitum, s. quia ipsi merentur puniri, ideo ex his duob' põt peti malum pro malis. In bonis aũt licet malum pęnæ esset vtile ad augmentũ virtutum, tn malum pęnæ nõ est eis debitum, sed potius prę̃mium. Secunda causa, & principalior est, quia in malis conuersio ad dñm est necessaria, ad habendum vitam æternam: in bonis aũt augmentum virtutum non est necessarium ad vitam æternam, sed solum vtile, ideo licet desiderare conuersionem malorum, siue per pęnas, siue alias, pro bonis aũt non licet desiderare pęnam, cum sine illa possint habere vitam æternam. Secundum est, ꝙ illi, qui petunt, vel desiderãt malum pęnæ pro malis, non desiderent istam pęnam inquantum est vindicta peccatorum, vel quia mali sunt, sed inquantum est occasio ad cõuersionem eorum, quia puniri malos, inquantum mali sunt, vel in vindictam peccatorum, licet ſm se iustum sit, tamen non est bonum ipsis malis, qui puniuntur, ideo non licet nobis desiderare sub ista ratione, cum solũ nobis liceat desiderare id, quod bonum est proximo, inquantum bonum est. Sic autem fuit de Elia, quia Elias sciebat Israelitas esse peccatores, & quia per pęnam a Deo inflictã poterant conuerti, desiderauit siccitatem super eos venire. Sciẽdum tamen, quòd quamquam mali possint conuerti ad dominum per pęnas inflictas, quia tamẽ non semper per eas conuertuntur, sed interdum efficiuntur peiores: melius est non orare, ꝙ mala pœnæ veniant eis, quam orare, ꝙ veniant. Postquam tamen a Deo inflicta fuerint, nobis non petentibus, non expedit, quòd oremus illas pœnas eis auferri, vel relaxari, nisi videamus eos cõuerti, vel credamus, quòd per relaxationem pœnarum conuertentur.

Quoæ est maius peccatum an optare alicui, quòd incidat in peccatum, vel in infernum. Quæst. VII.

QVAERETVR, quia dictum fuit hic, quòd non licebat alicui desiderare, quòd alius incideret in peccatum, nec ꝙ puniretur æternaliter, in quo istorum magis peccatur. Rñdẽdum, quòd peccatum aggrauatur ex multis, sed ad prę̃sens solum dico duo, scilicet quòd aliquis peccat magis, quanto maiora mala vult. Secundò quòd peccat magis, quanto ex peiori voluntate aliquid vult. Et secundùm hoc potest de vtroque istorum dici, quòd est peius alio. Nam desiderare, quòd aliquis incidat in peccatum mortale, ſm se peius est, quam desiderare, quòd puniatur in inferno. Causa est, quòd incidere in peccatum est culpa, puniri in inferno est pęna, quęlibet autem culpa quantuncunq; parua peior est, quam quęcunque pęna quantuncunq; magna, quia per quãlibet culpam quantuncunque paruam Deus offenditur, per nullam autem pęnam quantuncunque magnam, offenditur: ideo maius malum desiderat pro altero, qui desiderat, vt incidat in peccatum, quam qui desiderat, vt puniatur in inferno. Si tamen consideretur voluntas desiderantis, vel orantis, peius est desiderare alteri, quòd sit in inferno, quam quòd incidat in peccatum, eo quòd ex maiori odio desiderat aliquis alteri mortem ęternam, quam quòd incidat in peccatum. Item ille, qui desiderat alteri mortem æternam putat se maiora mala desiderare ei, quam si desideret, quòd incidat in peccatum, & pro maiori vindicta desiderat. Item licet absolutè, vel secundùm se peius sit peccatum mortale, quam mors ęterna, & tamen per accidens peior est mors æterna, quam peccatum mortale, quia qui incidit in peccatum mortale, potest liberari ab eo, & habere vitam æternam, qui tamen semel habet pęnam inferni, nunquam potest ab illa liberari, & sic ista peior est. Vnde potest dici absolutè, quòd magis peccat, qui desiderat pro altero, vt sit in inferno, quam qui desiderat, vt in peccatum mortale alius incidat.

An siccitas, quæ venit tempore Achab, fuerit naturalis, vel supernaturalis, & an generalis, vel particularis. Et an potuisset Astrologus etiam cognoscere. Quæst. VIII.

QVAERETVR vlterius de ista siccitate, vel cessatione pluuiarum, quæ venit tempore Achab, an fuerit supernaturaliter, vel naturaliter. Aliquis dicet, ꝙ fuit necessariò supernaturaliter, eo ꝙ ipsa fuit propter peccata Achab, & Israelitarum. Rñdendum, ꝙ istam siccitatem venire supernaturaliter põt intelligi dupliciter. Vno modo, ꝙ in corporibus cęlestibus non erat dispositio aliqua ad causandam siccitatem, sed potius essent venturæ pluuiæ temporibus suis, & ꝙ Deus perturbauerit corpora cęlestia, faciendo cessare ab operatione sua, sicut dicimus, ꝙ supernaturaliter factum est, ꝙ sol staret tempore Iosue, vt patet Iosue 10. Alio modo potest intelligi, ꝙ euenerit supernaturaliter, i. ꝙ ordinata fuerit illa siccitas, quam corpora cœlestia influxura erant in terram, ad vindictam peccatorũ, & ista ordinatio fuerit facta a causa supernaturali. Dicendum, ꝙ non debet dubitari, quin ista siccitas ordinata fuerit a Deo ad punitionem peccatorum Israelitarum. Et tamen per quem modum istorum non constat: nam vtroque modo fieri poterat, quia aliquando Deus fecit aliqua supernaturaliter ad vindictam malorum, quod erat contra dispositionẽ corporum cœlestium, sicut ꝙ sol staret quasi spacio vnius diei tempore Iosue, ad hoc, ꝙ ipse posset occidere Chananęos, Iosue 10. & tamen istud erat contra conditionem naturæ, i. contra cursum communem: ita ergo poterat fieri, ꝙ licet corpora cęlestia ſm se disposita essent ad causandam abundantiam pluuiarum in terra, ꝙ causarent siccitatem, immo facilius erat perturbari corpora cęlestia in hoc, quam circa motũ suum, eo ꝙ motus est aliqua proprietas magis adhęrens corpori cęlesti, quam efficacia super terram; cũ influentia corporum cęlestium causetur ex motibus, & non econtrario. Sic etiam cuilibet rei propinquior est sua proprietas, quam sua operatio, si igitur potest tolli proprietas, potest tolli operatio. Et sic dicẽdum, quòd quocunque modo istorum poterat induci ista siccitas, & esset ad punitionem peccatorum; quia manifestum est, quòd multa naturaliter eueniunt, quæ sunt ad punitionem peccatorum. Quod patet, quia manifestum est, quòd nullus homo potest pati aliquid, nisi pro peccato suo, vel alieno, vel quia ipse sponte se subijcit illi pœnæ. Et tamen certum est, interdum naturaliter venire pestem, & fluminum inundationes, & pluuias magnas, & siccitates nimias, quæ tamen naturaliter faciunt ipsa corpora cęlestia, cum habeant virtutem ad hoc. Si autem dicas, quòd ista mala eueniunt hominibus sine aliquo peccato, auferetur tota Dei prouidentia, s. quia non dabitur pęna pro vitijs, & prę̃miũ pro virtutibus, & istud repugnat perfectioni Dei, & statui vniuersi. Si aũt dicas, ꝙ ista mala naturaliter causata, nunq̃ eueniunt nisi pctori-

bus, tũc aut dices, q̃ Deus ordinauit illa, ad hoc, quòd F essent pœnæ peccatorum, aut veniunt sine ordinatione Dei. Si secundum dicas, tolletur prouidentia Dei, quia ad prouidentiam pertinet disponere de singulis rebus, ordinãdo illas in fines suos: oportet ergo, quòd concedantur duo, scilicet, quòd omnia ista mala naturaliter inflicta quibuscunque eueniunt, propter peccatum eueniunt. Et etiam, quòd Deus ordinauit illa ad hoc, quòd euenirent illis, quibus eueniunt, ideo poterat ista siccitas naturaliter euenire, & ordinari a Deo ad punitionem peccatorum Israelitarum, & sic prænunciauit illam, quamquam naturaliter esset ventura.

Et tunc dicendum, quòd illa siccitas, quæ denunciabatur ab Elia, poterat denunciari ab aliquo Astrologo. Sed ista nimis differrent, quia Elias per prophetiam cognosceret determinatam durationem siccitatis: Astrologus autem non poterat tantum limitare tempus illud. Etiam poterat cognoscere Elias alias circunstantias particulares circa siccitatem, scilicet in quibus rebus, & in quibus locis, & in quibus magis, & in quibus minus: Astrologus autem non potest tam particulariter ista dicere, quia vt ait Ptolomęus in Cẽtiloquio, propositione prima: Astrologus non debet denunciare rem particulariter, sed vniuersaliter, sicut qui cognoscit rem per materiam, & non per formam. Etiam Elias prędixit vnum, quod non poterat prędicere aliquis Astrologus, scilicet non erit ros, nec H pluuia his annis nisi iuxta verba oris mei, idest nisi quãdo ego dixero. Vnde si Elias per decem annos non veniret ad denunciandum futuram pluuiam, non accideret pluuia in illis, & tamen de Astrologo nihil differebat, quòd diceret, vel nõ diceret pluuiam futurã, quia propter suum affirmare, vel negare, loqui aut subticere, nihil mutaretur in re. Ratio est, quia verba Prophetę habent potestatem, cùm sint verba Dei: verba autẽ Astrologi non habent potestatem aliquam.

Sed obijciet aliquis, quòd si ista siccitas venit naturaliter, sequeretur quòd etiam si non prenunciaret illam Elias, veniret, quod videtur esse contra modum prophetię. Respondendum, quòd si ista siccitas naturaliter eueniebat, eueniret etiam si non prenunciaret illam Elias, & tamen non sequeretur ex hoc aliquod inconueniens. Nam si ipse non prenunciasset, Israelitę non minus peccarent, pęna tamen dabatur pro peccato, ideo non sequebatur aliquod iniustum euenientę illa siccitate. Sed aliquis dicet, ponamus, quòd postquam Elias prenunciaret Israelitis malum siccitatis, conuerterentur ipsi a peccatis suis, nunquid eueniret siccitas? si dicatur, quòd eueniret, esset inconueniens, quia tunc equaliter punirentur bene agentes, & male agentes. Si autem dicas, quòd non eueniret siccitas, videtur inconueniens, quia naturaliter ventura erat, naturalia autem non mutantur propter actus nostros. Dicendum, quòd si conuerterentur Israelitę non eueniret illa siccitas, quamquam naturaliter vẽtura esset. Et quãdo dicitur, quòd naturalia non mutantur propter actum nostrum. Dicendum, quòd verum est, & tamen Deus mutat illa aliquando propter actus nostros. Sic patet de Ezechia, qui ægrotabat ad mortem morbo pestifero, & naturaliter moriturus erat, & Deus prædixit ei, quòd moreretur, tamen quia plorauit ad dominum, Deus mutauit conditionem naturę, & dedit ei 15. annos vitę, sequen. lib. cap. 20. Sic etiam Deus suscitat aliquos mortuos precibus viuorum, & tunc agit ibi super naturam, vel contra illam: ita ergo quamquam corpora cœlestia naturaliter disposita essent ad causandam siccitatem, Deus auerteret illã faciendo pluuias multas, quod non poterant facere cęli. Ad rationem in contrarium patet solutio ex dictis.

Deus mutat naturalia propter actũ nostros.

Cap. XVII.

An ista siccitas fuerit super omnes terras, & an pestis aliqua, siue fames, aut aliquod aliud infortunium possit esse generale in toto orbe. Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, an ista siccitas fuit super omnes terras. Aliquis dicet, quòd sic, quia Iacobi vltimo innuitur hoc, cum dicitur: Elias homo erat similis nobis, & oratio nem orauit, vt non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex, & hic dicitur, quòd orauit, vt non plueret super terram, per quod intelligitur tota terra. Respondendum, quòd non fuit ista siccitas per totam terram, quia aut fuit ista siccitas inducta supernaturaliter, & contra conditionem corporum cęlestium, aut fuit inducta naturaliter. Si primo modo, G manifestum est, q̃ non esset super totam terram, quia Deus inducebat eam, ꝓpter peccata Achab, & Israelitarũ: ergo non induceret eã super totũ orbem. Sed aliquis dicet, q̃ poterat esse, q̃ induceretur super totum orbem, quia fortè totus orbis peccauerat, cum oẽs essent idolatrę, ideo poterat ista siccitas rationabiliter induci in omnibus. Respondendum, quòd satis erat possibile, quòd totus orbis declinasset tunc ad peccatum, & tñ non est concedendum, q̃ puniretur totus orbis eadem pœna, & æquali, quia non contingeret, q̃ omnes gentes æqualiter peccassent, vt æqualiter puniri mererentur. Item patet hoc, quia dato q̃ peccassent Gentes in idolatria, sicut Israelitę, Deus non puniret sic Gentes, vt Israelitas, eo quòd Israelitis dederat legem, & non Gentilibus, ideo peccata Gẽtilium magis reseruabantur punienda in alio sęculo, q̃ punirentur hic. Sic patet Amos 3. cum loquitur Deus ad Hebręos dicens, Tãtũmodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Et sic vr̃ innuere, q̃ super Gentiles non visitaret illas. Si autem dicatur, q̃ venit ista siccitas naturaliter, s. quòd corpora cęlestia ex conditione sua inducebant eam. Dicendum, q̃ non poterat esse generalis in omni terra, quia non põt causari eodem tpe idem accidens ex corporibus ŝ. cęlestibus influxũ in toto orbe. Cuius causa est, quia, siue sit fames, siue pestis, siue vbertas aut quodcunque aliud, illud causatur ex certa habitudine aspectus stellarũ fixarum I principaliter, & stellarum erraticarũ minus principaliter, & tñ impossibile est, ad totam terram in eodem tpe eundem esse aspectum stellarum, tã fixarũ, q̃ erraticarũ: ergo impossibile est, eundem effectum eodem tpe causari a corporibus ŝ. cęlestibus in tota terra, maximè in terris illis, quę differunt ſm latitudinem, scilicet ad meridiem, & ad aquilonem, quia nunquam causantur effectus similes in eodem tpe, nec in diuersis, sub polo arctico, & sub torrida zona. In terris autẽ, quæ differunt per longitudinem, scilicet per differentiam meridianorum, scilicet ab oriente in occidentẽ, possunt causari similes effectus in diuersis temporib⁹, & tñ in eodem tpe, eundem effectum in eis, si multũ vna distat ad orientem, & alia ad occidentẽ, est impossibile. Si igitur siccitas ista naturaliter euenit, non potuit esse eadem ĩ tota terra, & eisdem tpibus. Sed obijciet aliquis, q̃ diluuium fuit vniuersale, & tñ diluuiũ causatur naturaliter, sicut siccitas, & alia accidentia. Respondẽdum, q̃ diluuium illud non fuit causatum naturaliter, sed Deus induxit ipsum. Quod satis significatur Gen. 7. cum dr̃, q̃ Deus aperuit chataractas cœli, & rupit fontes abyssi magnæ. Aliter potest dici, q̃ dato q̃ concederemus diluuium illud venisse naturaliter, non sequebatur ꝗ̃ dicta, quia impossibile est, q̃ stellę fixæ, vel erraticæ causantes diluuium per directionem suam, & aspectum, habeant aspectum ad omnem terram, sed ad aliquam solum, & super illam solum causandum erat diluuiũ, quia tamen aqua non A est terminabilis termino proprio, si corpora cœlestia causent diluuium aquarum super quandam terram, illæ aquæ fluent ad omnes terras, cùm terra sit ex omni parte rotunda: & sic causato diluuio in vna terra, erit per accidens diluuium in omnibus terris, si magnitudo aquarum fuerit, quæ possit refluere ad omnem terram. Sic patet de alluuionibus fluminũ, quia interdum fiunt alluuiones magnę in terra, in qua non pluit propter flumina transeuntia per terras illas, in quibus multum pluit. Quòd autem non fuerit nunc siccitas in tota terra, sed solum in terra Israel, declarant Historiographi Gentilium, qui scripserunt gesta quorundam regum contemporaneorũ ipsi Achab. B Sic fuit Menander, qui in gestis regis Vnalitorum meminit huius siccitatis, faciens mentionem de Iudæis, in his verbis, scilicet, Et siccitas super eos facta est a mense hyperberiton vsque ad aliũ hyperitri, qui dum Deo supplicarent, multa flumina sunt emissa. Hoc etiam refert Ioseph. 8. Antiq.

Ad rationem in contrarium. Dicendum, quòd accipitur ibi terra, non pro tota terra indistinctè, sed solũ pro tota terra Israel. Dixit tamen Iacobus in terra, nõ determinando aliquam, quia ipse quãdo loquebatur, erat in ista terra Israel, in qua fuerat fames. Sed adhuc obijcietur, quia Luc. 4. dixit Christus, In veritate dico vobis, quòd multę viduæ erant in Israel in diebus Elię, quando clausum est cœlum annis tribus, & mensibus sex, & facta est fames magna in omni terra. Dicendum, quòd accipitur omnis terra pro tota terra illa, in quibus erat Christus, scilicet in omnibus partibus terrę Israel, & in aliquibus locis coniunctis. Sed adhuc obijcietur, quia in Sarepta Sidoniorum erat fames, vt patet hic, & tamen non erat de terra Israel. Responderi poterat, quòd Sarepta erat in terra Israel, licet non possideretur ab Israelitis, sed a Sidonijs. Aliter & melius, quòd ista siccitas venit naturaliter ex habitudine corporum cęlestium, ideo nõ solum euenit super terram Israel, sed etiam aliqua loca coniuncta tetigit, sed pauca erant, & principalius fuit in terra Israel.

Nota Astrologę qui prophetizas de futuris.

Achab quare non posuit Eliam prophetantem in vinculis. Quæstio. X.

QVAERETVR vlterius, quare Achab non tenuit Eliam, & posuit in vinculis, cùm diceret, non esse venturam pluuiam nec rorem, quousq; ipse diceret, cum postea inquisiuerit eũ nimis per omnes terras, ad hoc, quòd istud diceret, vt patet seq. c.

Respondendum, quòd quando Elias dixit istud ad Achab, non attendit Achab ad verba Elię, scilicet curans de illis, putans quòd non sic euenturum esset. Et hoc fuit propter duo. Primum est, quia Elias ante hoc nunquam ostensus fuerat, vt Propheta, sed istud fuit primum signum, quod ostendit, ideo non credebatur ei, tanquam non approbato. Istud est verisimile, quia ante hoc non legitur aliqua signa fecisse, aut aliquid propheticè prædixisse.

Secundum fuit, quia Deus mouit animum Achab, vt non attenderet nimis ad verba Elię, nec curaret tenere eum, quia si tenuisset illum, cum inciperet venire siccitas, videns Achab compleri prophetiam Eliæ, compelleret cum ad dicendum, quòd veniret pluuia, cum ipse dixisset, quòd non veniret pluuia, nisi iuxta verba oris sui. Deus autem voluit, quòd siccitas duraret super terram magno tempore, ideo fuit necessarium, quòd Elias non teneretur ab Achab, ne verberibus cogeretur ad orandum aliquid, contra id, quod Deus disposuerat.

Et factum est. Hic ponitur secundum, in quo Elias

a coruis pascitur, scilicet tempore siccitatis, Et dicitur.

Et factum est verbum Domini ad eum. Scilicet locutus est ei Deus, sicut loqui solet alijs Prophetis, siue per apparentiam Angeli loquentis ei, siue per vocem solam formatam in aere, non apparente aliqua effigie, siue per somnium, siue per solam immutationem intellectus, siue per ecstasim, qa isti quinq; modi sunt, quibus Deus consueuit loqui Prophetis, vt declaratum est supra decimotertio.

Dicens recede hinc, & vade contra Orientem. Nunc erat Elias in Samaria, quãdo ista sibi dicta fuerũt a Deo, postquam ipse reuelauerat regi Achab siccitatem futurã. Et dicitur ad Orientem, idest ad partem orientalem, B quia torrens iste, in quo latuit Elias, erat orientalis respectu Samariæ.

Et abscondere in torrente Carith. Scilicet non vageris per terram disgrediendo per loca, sed mane abscondi tus in torrente, scilicet in aliqua spelunca apud torrentem.

Qui est contra Iordanem. Scilicet torrens iste est a fronte Iordanis, & iuxta illum. Fuit autem missus ad istum torrentem, quia ibi erat aqua multa.

Quare iussit Deus Eliæ, quòd recederet de Samaria. Quæst. XI.

C QVAEretur, quare iussit Deus Eliæ, vt recederet de Samaria. Respondendum, quòd Deus volebat illico immittere super terram siccitatẽ, quam prędixerat Elias, & cũ videret Achab siccitatem illam, tenerer Eliam, & cogeret eum per tormenta ad orandum Deum, vt veniret pluuia: vt ergo non posset tenere eum, debuit recedere.

Alia ratio etiã fuit, quia Deus inducturus erat magnam famem super terram, in qua vix haberent homines quid comederent, & multi fame perirẽt: Deus autem noluit, quòd Propheta suus pateretur pœnam istam cum peccatoribus, ideo misit eum ad locum, vbi sufficienter pasceretur quotidie pane & carnibus a Deo missis. Sed prima ratio efficacior est.

D *Quare Elias non est missus a Deo ad aliquam ciuitatem, vt aleretur ibi tempore famis potius, quam ad torrentem. Quæst. XII.*

QVAERETVR vlterius, quare Elias non missus est ad aliquam ciuitatem, vt ibi tempore famis pasceretur, sicut missus est ad torrentem. Respondendum, quòd non decuit, quia tunc aut esset ista ciuitas de terra Israel, aut de alia terra. Si primo modo sequerentur duo incõuenientia. Primum erat, quia in tota terra Israel erat fames valida, & vix posset in aliqua earum habere cibum. Secundum erat, quia Achab videns venisse famem prenunciatam ab Elia, credidit q̃ ipso loquente E cessaret, sicut dixerat Elias, ideo inquireret eum diligenter per totam terram Israel, ad cogendum eũ orare pro auferenda fame. Si autem iret ad aliquam de ciuitatibus aliarum terrarũ, sequeretur, quòd etiam ibi inueniretur, & duceretur ad Achab: nam non fuit aliqua terra in qua non faceret Achab inquiri Eliam, vt patet seq. c. cùm dixit Abdias ad Eliam, Viuit Dominus, quòd non est gens aut regnum, quò non miserit Dominus meus, te requirens: & respondentibus cunctis, Non est hic, adiurauit regna singula, & gentes, eo quòd minimè reperireris. debuit igitur esse extra loca populata, ad quæ non mitteret Achab, & sic fuit in torrente Carith, quia ibi nõ erat populus, ideo quamquam inquireretur Elias per omnem terram, non inquireretur ibi.

Quare non est potius missus ad Iordanem quam ad torrentem.
Quæstio. XIII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias missus est ad torrentem Carith, & non magis ad Iordanem, quia Deus mittebat Eliam ad torrentem illum, vt biberet de aqua torrentis, & tamen aqua illa defecit post aliquot dies, vt patet in litera, aqua autem Iordanis non defecit, quia ille erat maximus fluminum in tota terra Israel, ideo magis mitti debebat ad Iordanem. Respondendum, quòd Deus volebat, quòd Elias non inueniretur, quãquam solicitè inquireretur. Si autem iret apud Iordanem fortè inueniretur, & hoc quia fortè non erat ibi tale latibulum, sicut apud torrentem Carith, & cũ nuncij Achab discurrerent per totam terram, reperirent eum apud Iordanem, si ibi esset: nam & apud torrentem Carith inueniretur, nisi diligẽter lateret, ideo Deus dixit ei, Abscondere in torrente Carith, scilicet in spelunca aliqua, quæ esset apud torrentem.

Secunda causa fuit, quia Iordanis erat fluuius famosissimus in tota terra Israel, ideo Achab, postquam inquisiuisset Eliam in omnibus vtribus & oppidis, & non inuenisset, faceret eum inquiri apud Iordanem, putans quòd fortè propter abundantiam aquarum, & amęnitatem ripæ Iordanis, illuc declinasset, torrens autem Carith non erat famosus, ideo non iuberet ibi inquiri Eliam.

Tertia causa est, quia fortè torrens Carith erat in locis valde desertis terræ Israel, loca autem in ripa Iordanis erant valde habitata propter amęnitatem aquarum, ideo poterat latere conuenienter in torrente Carith, & non apud Iordanem.

Quarta causa, & efficacior est, quia Iordanis erat fluuius magnus, in quo nunquam deficiebant aquæ, ideo propter humorem aquarum erant aliquæ herbę in circuitu fluminis, & ad saluandum pecora salem, & propter aquam, quę non habebatur in alijs locis, declinabant Israelitæ ad Iordanem, & sic tota ripa Iordanis erat plena viris, & non posset ibi latere Elias; sic patet seq. cap. cum dixit Achab ad Abdiam dispensatorem suum, Vade in terram ad vniuersos fontes aquarum, & in cũctas valles, si fortè inuenire possimus herbam, & saluare equos & mulos, & non penitus iumẽta intereant. Sicut ergo Achab declinauit ad inquirẽdum omnes fontes, & valles pro herba, ita credendũ est, quòd totus populus declinaret ad Iordanem pro herba, quæ esset in ripa, ideo non posset ibi Elias manere absconditus.

Siccato torrente quare missus est Elias in Sareptam Sidoniorum.
Quæst. XIIII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias siccato torrente missus est in Sareptam Sidoniorũ, vt patet infra, quia tunc staret inconueniẽs supra assignatum, scilicet quòd ibi illico inueniretur: potissimè cum iam notum esset in omnibus locis, quòd inquireretur Elias ab Achab. Item si dicatur, quòd ibi poterat Elias manere absconditus siccato torrente, ita potuisset a principio, & non oporteret, quòd Deus mitteret eum ad torrentem Carith, & quòd ibi pascerent eum corui.

Respondendum, quòd quamquam Elias iret in Sareptam Sidoniorum, non cognosceretur, quòd ibi esset. Et patet hoc, quia ibi mansit, & tamen nunquam cognitum est, quousque ipse præsentauit se Achab. Si tamen iuisset Elias a principio famis in Sareptam, non posset ibi latere. Ratio diuersitatis est, quia mox, vt venit siccitas super terram, Achab misit per omnia regna ad vrbes, ad quęrendum Eliam, seq. cap. cum autem nõ inueniret eum, cessauit quęrere, ideo si a principio famis iuisset in Sareptam, ibi inueniretur, cum illuc missi fuerint nuncij, sicut ad omnia regna & vrbes. Nunc tamen quando deficcatus est torrens, & iuit Elias in Sareptam, cessauerat Achab inquirere Eliam, quia in nullo loco inueniebatur, ideo non inueniretur in Sarepta. *Et ibi de torrente bibes.* Scilicet latebis apud torrentem Carith, & bibes de torrente. *Coruisque præcepi, vt pascant te ibi.* Scilicet ordinaui coruos ad te pascendum, ducendo carnes & panem manè, & vespere. *Abijt ergo, & fecit iuxta verbum Domini.* Scilicet recessit de Samaria, & iuit ad torrentem Carith, sicut Deus iusserat. *Cumque abijsset, sedit in torrente Carith, qui est contra Iordanem.* Scilicet sedit iuxta torrentem in spelunca: nam Deus iusserat, quòd absconderetur, vt si contingeret aliquos transire per locum illum ad quęrendum Eliam, vel alias, non inuenirent eum, inuenirent tamen si non lateret, ideo si Elias in hoc tempore vellet declinare ad aliquam vrbem, vel ostendere se alicui homini, peccaret, quia faceret contra mandatum Dei, qui iusserat eum manere absconditum. *Corui quoque deferebant ei panem, & carnes manè, & similiter panem & carnes vesperi.* Scilicet toto tempore quo mansit apud torrentem Carith Deus mittebat ei bis quotidie panem & carnes ad saturitatem. *Et bibebat de torrente.* Scilicet non mittebat ei Deus vinum, sed cogebatur bibere de torrente, & ob hoc Deus miserat eũ ad torrentem, vt biberet ibi de aqua eius.

Elias a coruis pascitur.

An essent veri corui portantes panem & carnes Eliæ, vel Angeli accipientes speciem coruorum. Et in quibus operationibus Angeli ministrant hominibus.
Quæst. XV.

QVAERETVR, an isti qui portabant carnes, & panem Elię essent corui, & quomodo portabant, vel vnde. Respondendum, quòd litera vult istos esse coruos. Sciendum tamen, ꝙ possemus dicere istos fuisse Angelos, qui ministrarent Elię ducendo ei cibos, cùm sint Angeli ministri Dei ad omne opus, & ordinantur ad ministerium salutionis nostrę. Sic patet ad Hebræos primo, scilicet. Sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Potest etiam dici, quòd essent veri corui, quia illi poterant in rostris panem ducere & carnes pro Elia. Quomodocunque tamen dicatur, oportet dici, quòd ipsi Elię appareret effigies coruorum, siue illi essent veri corui, siue Angeli in specie coruorum: nam quamcunque figuram Angeli possunt sibi assumere, cum materia corporalis seruiat eis ad nutum. Videtur tamen magis dicendum, quòd essent corui veri quam Angeli, & hoc fuit, quia ista ministratio erat tanquam inferioris ad superiorem, scilicet quòd ducerent cibos, sicut famuli dominorum seruiunt eis in cibis. Ideo videtur dicendum, quòd in istis operationibus, quę sunt per modum ministerij, vel seruitij, rarò Angeli hominibus ministrent, eo quòd superiores sunt. Alię autem sunt ministrationes per modum superioris ad inferiorem, sicut liberare a morte, vel a periculis, aut illuminare intellectum nostrum, vel conferre quodcunque aliud beneficium, quod Dominus conferret subdito, & esset honor in conferendo illud & non ministeriũ. Et sic sæpe Angeli ministrant hominibus, apparentes eis, & prænunciantes aliqua ex parte Dei ad salutem animarum. Sicut Angelus, qui apparuit, & increpuit Israelitas de peccato idolatriæ, & communicationis cum Gentilibus, Iud. 2. Aliquando etiam apparent ad instruendum nos circa actum virtutum, sicut fuit de Ange-

Angelo apparente Gedeoni, Iud. 6. & de Angelo apparente patri & matri Samsonis, Iud. 13. Interdum etiã apparent ad declarandum ea, quæ non intelligimus, sicut fuit in Daniele, ad quem Deus mittebat Gabrielem in specie viri, vt declararet ei visiones, quas non intelligebat Daniel, vt patet Dan. 8. & 9. & 10. Sic etiã Angelus præcessit Israelitas in columna nubis, ostendendo eis viam, Exod. 14. & in multis alijs Angeli apparẽtes hominibus ministrauerunt: In qua ministratione, non erant ipsi, vt inferiores, sed vt superiores, ministrare tamen cibos est inferioris ad superiorẽ, ideo Deus non dignatus est, quòd Angeli ministrarent hominibus in hoc, saltem tempore veteris testamenti. Si autem postea in similibus ministrauerint existente nouo testamento, ambiguum est, & dato quòd ministrauerint, esset hoc propter maiorem excellentiam naturæ humanę nunc quam tunc, sed magis credendum est, quòd non ministrauerint. Soli autem Christo Angeli ministrare debuerunt in cibo, quia ipse simpliciter erat maior Angelis, non solum in deitate, sed etiã in humanitate, quia humanitas sua glorificata ꝓpter vnionem ad verbum diuinum, maior est Angelis. Hoc etiam probat Apostolus ad Heb. 1. Et propter hoc, cùm Deus vellet, quòd portaretur cibus Danieli existenti in lacu leonum in Babylone, non portatus fuit per Angelum, sed per Habacuc, Dan. 14. Et hoc videtur quasi manifestè: nam Angelus Domini portauit Habacuc de Iudęa per capillum capitis in Babylonem ad lacum leonum cum panibus, & potuisset facilius ipse Angelus portare solum panem, quem ferebat Habacuc in alueolo, non portando ipsum Habacuc in Babylonem, & tamen ne videretur ipse ministrare Danieli, non portauit per seipsum panes, sed tulit Habacuc portantem; & ipse Habacuc locutus est ad Danielem, & dedit ei panes, & Angelus non fuit locutus, sed postea reduxit ipsum Habacuc in Iudęã, Dan. 14. & hoc fuit, vt non videretur aliquis hominũ æqualis Christo: nam ipsi per seipsos tulerunt cibos Christo; & assistebant ei comedenti, & ministrabant, Matth. 4. poterat autem esse, quòd essent isti Angeli in effigie coruorum, & hoc vt Elias non crederet Angelos sibi ministrare, sed coruos.

Sed obijcietur, quòd Angeli ministrabant Iudęis in deserto, quia ipsi faciebant manna, quod comedebant Hebręi, vt patet cum dicitur Psal. 77. Panem angelorum manducauit homo, & intelligitur ibi de manna.

Respondendum, quòd Angeli faciebant manna, quod comedebant Hebręi, tamen non dicebantur ex hoc ministrare Hebręis, quia tunc diceretur, quòd Deus ministraret nobis, quia ipse facit segetes oriri de terra, & omnia de quibus alimentamur, sed non dicitur ministrare nobis. Etiam ministrare alicui in cibo, est præsentare ei cibum confectum, ita vt nihil restet ei, nisi comedere, & sic faciebant corui Elię præsentantes ei panem, & carnes, sed non faciebant sic Angeli conficientes manna Hebręis, quia solum conficiebãt illud per noctem in aere, & in aurora cadebat per circuitum castrorum in modum pruinæ, Exod. 16. & non præsentabant ipsi illud Hebræis, nec apparebant eis, sed Hebræi in aurora egredientes de castris, colligebant manna iuxta mensuram gomor, & deinde coquebant illud in olla, frangentes prius lapidibus molaribus, vel terentes in mortario, & cum coxissent in olla, & reduceretur in pastam, formabant inde tortulas, de quibus singulis diebus comedebant, Num. 11. & sic ipsi ministrabant sibi, & non Angeli eis.

Dicendum vlterius, quòd si isti erant veri corui nõ intelligebant mandatum Domini, nec Deus aliquid eis mandabat, quia stultum esset loqui lapidibus, & ignis, sed inclinabat Deus coruos aliquos ad hoc, ꝙ quotidie ferrent ipsi Eliæ panem, & carnes. Nã Deus, qui est Dominus totius naturæ, potest facere quamcunque impressionem in re naturali ab eo condita. Etiam Deus mouet cor hominis quocunque vult, quia Cor hominis est in manu Domini, & quocunq; voluerit vertet illud, Prou. 21. a fortiori ergo poterit mouere brutorum inclinationes quocunque voluerit, & sic faciebat in coruis.

Sed obijcietur, quia Angelus Domini portauit Eliæ panem subcinericium, & vas aquæ inf. 19.

Dicendum, quòd nõ fuit propriè ministratio, quia Elias non vidit quando sibi ducebatur, sed quando surrexit de somno, vidit apud se panem, & aquam; & tamen ad perfectam ministrationem requirebatur, ꝙ videnti Elia ista præsentarentur ei, nunc autem ipse non vidit, quis tulisset hęc, ideo dicendum sicut sup. de Angelis conficientibus manna.

Vnde ducebantur panes, & carnes Eliæ, & an essent miraculosè creata, vel ducerentur de aliquo loco, in quo erant reposita, & quare Deus non faciebat ferri vinum.
Quæst. XVI.

QVAERETVR vlterius, qui sibi erant isti, qui portabantur Eliæ quotidie, & vnde portabantur. Respondendum, quòd isti cibi poterant esse facti diuinitus, sicut Deus quotidie faciebat manna in deserto per Angelos pro Iudęis, ita quotidie crearet, vel faceret panem aliquem & carnes, vt ducerentur Eliæ.

Vel potest dici, quòd isti panes & carnes erant naturales, scilicet quia aliquis habebat ista in cibum pro se parata, & Deus faciebat illa duci Eliæ per coruos, sicut fecit, quòd cibus, quem parauerat Habacuc messoribus suis, portaretur in Babylonem pro Daniele, vt patet Dan. 14. Et tunc dicendum, quòd si isti erant Angeli, qui portabant istos cibos in figura coruorum, ꝙ facile erat eis ingredi in domum Achab, & capere de cibis regijs quotidie pro Elia, & dato, quòd reperiretur in cibis domus regis quotidie aliquid deficere, nõ poterat videri, quis illud auferebat, quia etiam præsentibus ministris regis, & diligenter attendentibus, ne quis tolleret de cibis quid, quasi Angeli auferrent nõ videntibus eis, & deferrent ad Eliam. Si autem dicatur, quòd erant veri corui, difficile erit assignare, quomodo ipsi possent introire in aliquam domum quotidie pro cibis, & non viderentur, potissimè quia illo tẽpore propter magnitudinem famis cibi tenerentur in magna custodia.

Dicendum ergo videtur istud rationabiliter, quòd isti, qui portabant cibos, essent veri corui, cum Deus dicat hic, quòd præcepit coruis, vt pascerent eum, & tamen isti non ingrediebantur in aliquam vnam domum, vel plures ad capiendum inde cibos, sed Angelus Dei quotidie acciperet bis de cibis regis Achab, & poneret in aliquo loco certo in deserto, vbi manebãt illi corui, & ponebat cibos, illo tempore, quo expediẽs erat, ferri illos ad Eliam; & videntes corui cibos appositos in loco suo, ducebant illos ad Eliã, quia Deus inclinabat eos ad hoc, quòd ducerẽt cibos illuc, & sic corui nunquam recederent de deserto, nec variarent loca, de quibus cibos ducere debebant.

Quòd autem isti cibi essent de domo regis Achab satis verisimile est, scilicet quòd potius Deus vellet punire illum, subtrahendo illi bis quotidie cibos in pœnam peccati, quam alicui pauperi de terra Israel: potissimè, quia tunc cibi preciosi valde erant propter magnam famem. Quòd autem isti cibi ducerentur ab Angelis ad aliquem locum in deserto, de quo corui duce-

ducerent ad Eliam, ſatis veriſimile eſt, quia ſic etiam F Deus iubens Abrahę immolare filium ſuum Iſaac, parauit ei quendam arietem hærentem cornibus inter vepres, Gen. 22. de illo autem manifeſtum eſt, quòd per Angelos poſitus fuiſſet in loco illo, quia ibi nunquam fuerant arietes, nec erat locus diſpoſitus ad habendum arietes: maximè quia ille aries inuentus eſt hærens cornibus inter vepres. Conſiderãdum etiam, quòd veriſimile eſt, quòd cum illi corui paſcerent Eliam quotidie, quòd ipſe paſceret eos, dando eis reliquias ciborum ſuorum, vel Angeli darent eis cibos pro ſe, vt ſemper manerent in officio miniſtrandi Eliæ, quamdiu opus eſſet. Et iſtud officium habuerunt corui, dum manſit Elias apud torrentem Carith. Poſtea vero nunquam Angeli duxerunt carnes ad locũ G vbi erant corui, & ipſi nihil inuenientes ibi, non redierunt poſtea ad torrentẽ Carith, vbi ſolebat eſſe prius Elias. Etiam Deus non inclinabat illos ad hoc, quòd irent vltra ad Eliam, ideo dato, quòd ibi inuenirent carnes, non portauiſſent eas ad Eliam, ſed ipſi comederent eas.

Quare non fecit Deus vinum ferri Eliæ. Quæſt. XVII.

QVAERETVR vlterius, quare Deus non faciebat ferri vinum Eliæ, cum ferret ei carnes & panem. Reſpondendum, quòd hoc fuit propter duo. Primò, quia poterat Elias H conuenienter ſuſtentari, habendo panem & carnes, & non habendo vinum, cum haberet aquam de torrente: Deus autem ſolum volebat prouidere Eliæ in neceſſarijs, ideo ſolum dedit panem & carnes.

Sed dicetur, quòd etiam in ſolo pane poterat Elias ſuſtentari: ſic enim dicitur Eccl. 29. Initium vitæ hominis panis & aqua.

Reſpondendum, quòd licet poſſit homo ſuſtentari aliquanto tempore in pane & aqua, tamen diminuitur corpus, & ſalus, maximè in cholericis propter caliditatem, & ſiccitatem complexionis, ideo ſi aliquanto tempore viuunt hoc cibo ſolo, eſt vita difficilis: Deus autem nolebat Prophetam ſuum innocentem fame cruciare, cum illa fuiſſet inducta in pœnam peccatorum, ideo prouidit ei ſufficienter, dans panem, & I carnes. Secundum & principale fuit, quia corui ferebant cibos Eliæ, & ipſi poterant portare panem & carnem in roſtris, & tamen non poterant portare vaſa vinaria. Hoc autem ſatis apparet, ſiue illi eſſent corui veri, ſiue Angeli in ſpecie coruorum. Quia ſi eſſent veri corui manifeſtum eſt, quòd non poterant ferre vaſa vinaria in roſtris, vel vnguibus. Si autem eſſent Angeli in ſpecie coruorum, poterant quidem ferre vaſa vinaria etiam magna, & tamen non expediebat, quòd ferrent. Cauſa huius eſt, quia ſi Angeli laterẽt in ſpecie coruorum, hoc fieret, vt non putaret Elias ſibi miniſtrari ab Angelis, ſed a coruis, vt non reputaret ſe magnę dignitatis, ſed ſi portarent illi corui vaſa vi- K naria in roſtris, vel vnguibus, cognoſceret Elias, quòd non erant iſti corui, quia non poterant hoc facere corui, ideo putaret illos eſſe Angelos, & hoc Deus volebat euitare, ideo non debuit portari vinum Eliæ per coruos, vel Angelos, & iſta fuit cauſa potiſſima.

Cum ferretur quotidie carnes Eliæ, quid comedebat diebus ieiuniorum, & in feſto Azymorum. Quæſt. XVIII.

QVAERETVR vlterius, cum quotidie ferrentur panis & carnes Eliæ mane, & veſpere, quid comederet in diebus ieiuniorum. Aliquis dicet, quòd Deus abſoluebat Heliam nunc a ieiunijs, quia in tempore neceſſitatis, nulla lex obligat, & ſic cum eſſet Helias in deſerto, vbi nullum cibum poterat habere, licebat ei comedere quodcunque poſſet habere, & tamen non poterat habere ibi niſi panem, & carnes, ergo licebat ei comedere.

Sed iſta ratio non ſtat, quia ſi eſſet aliquod ieiunium neceſſitatis, & Elias non haberet niſi panem, & carnes, non licebat ei comedere carnes, ſed ſolo pane veſci debebat, hoc autem dico, ſi eſſent ieiunia, quæ ſic obligarent ſicut ieiunia noſtra.

Dicendum ergo, ꝙ iſta quæſtio ſublata erat inter Iudeos, quia inter eos non erat aliquod ieiunium, niſi vna die i anno. ſ. decima die Septembris, quę erat dies propitiationis, & in illa die tenebantur omnes Iſraelitæ affligere animas ſuas, quia qui non affligeret ſe die illa periret de populo Dei Leui. 16. & 33. Sed Hebræi non ieiunabant ſicut nos: Nam die illa, qua ieiunabant, nihil comedebant. ſ. quia a ſolis occaſu diei noni Septembris, vſq; ad ſolis occaſum diei decimi, non comedebant, & iſte erat vnus dies integer: ideo in diebus ieiuniorum non comedebant cibos carniũ quotidianos, nec aliquid aliud, & ſic non eſt quæſtio aliqua de Elia, quid ipſe comederet in diebus ieiuniorum. Sed obijcietur, ꝙ Hebręi haberẽt multa ieiunia neceſſitatis, quia Zacha. 8. ponuntur ſaltem quatuor ieiunia. ſ. ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi. Dicendũ, ꝙ H iſta ieiunia fuerũt introducta ab Iſraelitis propter aliquas triſtitias, & mala, quæ eis deuenerunt, & nõ fuerunt a Deo inſtituta: Quod ſatis patet ibidem, cum dicitur: Hæc dicit Dominus, Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium, & in ſolemnitates præclaras, veritatem tantum, & pacem diligite. & ſic videtur, ꝙ propter aliqua mala, quæ acciderant Iſraelitis, fuerant inſtituta iſta ieiunia, & Deus promittit, ꝙ ſi diligerent pacem, & veritatem, ipſe mutaret ieiunia in feſtiuitates præclaras, & ſic ceſſarent tunc ieiunia. Si tamen a Deo inſtituta fuiſſent, nõ ceſſarent, quamquam Iſraelitæ diligerẽt pacem, & veritatem. Et ſic non fuerant iſta ieiunia inſtituta tempore Eliæ, & ſic non tenebatur ipſe ad ea, vnde non eſt quæ- I ſtio de iſtis ieiunis. Dicendum igitur, ꝙ dato, ꝙ Iſraelitæ haberent multa ieiunia neceſſaria, & eſſent talia, qualia ſunt noſtra. ſ. ꝙ ſemel in die comederem⁹, abſtinendo a carnibus, & ab eis, quæ a carnibus ſementinam ducunt originem, non cogeretur Elias ieiunare, ſed faceret ſicut corui faciendum admonerent. Nam ſi corui illis diebus ducerent panem, & carnes, licebat ei comedere panem, & carnes, quia manifeſtum eſt, ꝙ iſta veniebant a Deo, cùm Deus dixiſſet Eliæ, ꝙ corui paſcerent eum, ſed omnia, quæ Deus nobis dat ad cibum, ſunt licita in quocunque tempore dederit, quia ipſe, qui condidit legem de ieiunijs, poteſt in ea diſpẽſare, vel eam auferre in totum, ideo K licitum erat comedere, qd ipſe ſpecialiter dabat. Immo dicendum, ꝙ ſi in aliquo die ieiuniorum miſiſſet Deus Elię per coruos panẽ, & carnes, & ipſe propter obſeruantiam legis abſtineret a carnibus, ſuperſtitioſus eſſet, cum Deus pro illa die ſpecialiter mitteret ei carnes, ideo potius peccaret, abſtinendo a carnibus, quàm comedendo. Sed non erant talia ieiunia inter Hebræos tunc, ſed vnicum ſolum, & in die illa, nihil licebat comedere Iſraelitis, & in veſpere diei. ſ. poſt ſolis occaſum, licebat eis comedere carnes, & quicquid vellent. Si tamen in illa die mitterentur Eliæ panis, & carnes, debebat comedere non obſtante ieiunio, quia Deus abſoluebat eum ex cauſa ſupra aſſignata.

Ieiunia Iudęorũ non erãt ſub pœcepto.

Determin. q.

In

In feſto azymorum quid comedebat Elias. Quæſt. XIX. A

QVAERETVR vlterius de illis diebus, in quibus erat feſtum azymorum, & phaſe, quid comedere debebat Elias. Et dubium eſt in duobus. Primum eſt, quia quartadecima die menſis primi debebant Iſraelitæ comedere agnum Paſchalem ad veſperum de neceſſitate, Exod. 12. & Leu. 23. Secundum dubium eſt, quia per ſeptem dies debębãt comedere azyma, & ſiquis comederet fermẽtatum, occidendus erat, prędallegatis cap. Elias autem non habebat agnum Paſchalem, quid ergo comederet? etiã non habebat panes azymos, nunquid ergo comederet fermentatum? Ad primum dicendum, ꝙ lex non De agno paſchali. B obligabat aliquem ad impoſſibile, ſed Elias non poterat habere agnum Paſchalem: ergo non peccabat, non comedendo. Hoc patet, quia non ſolum obligabantur Iſraelitæ comedere agnum Paſchalem die 14. menſis primi, ſed etiam ire illa die in locum Sanctuarij, Exod. 23. & 34. & tamen Elias non obligabatur ire in Sanctuarium, immo ſi iret in Sanctuarium, peccaret mortaliter, quia Deus iuſſerat ei, quòd maneret abſconditus in torrente Carith, ſup. in litera. Etiam tenebantur Iſraelitę ire tribus tęibus per annũ in Sanctuarium, eiſdẽ c. & tñ non tenebatur Elias aliqua vice iſtarum ire illuc, quia peccaret, vt dictum eſt. Item non ſolum debebant Iſraelitę comedere agnum Paſchalem die 14 menſis primi, ſed etiam obligabantur occidere agnum illum in Sanctuario, & comedere in C loco Sanctuarij, in alijs autem locis terræ Iſrael non erat licitum comedi agnum, Exod. 34. & Deut. 16. ſed Elias non poterat ire in Sanctuarium, quia peccaret eundo: ergo non ſolum non obligabatur comedere agnum Paſchalem, ſed e contrario magis obligabatur non comedere illum. Ad ſecundum dicendum, ꝙ de hoc videretur maior difficultas, eo ꝙ dato, ꝙ Elias non poſſet habere panem azymum, poterat ſeruare legem, non comedendo panem fermẽtatum, quia lex non obligabat ad comedendum azymum, ſed ad non comedendum fermentatum, poterat autem Elias abſtinere a fermentato, & ſic ſeruaret legem.

Dicendum, quòd ſi Elias poſſet viuere ſine fermen D tato, & azymo, non habendo azymum, teneretur nõ comedere fermentatum. Si tamen non poſſet viuere, licebat ei comedere fermentatum. Iſtud autem eſt generaliter verum, ſed non in caſu Elię: vtpote ſi aliquis Hebręus in diebus azymorum caſu eſſet in aliquo loco, in quo non poſſet habere panes azymos, tenebatur abſtinere a fermentatis, ſi comedẽdo aliquid aliud poterat viuere, ſi tamen non poterat, licebat ei comedere fermentatum, quia lex rationabilis eſt, & nõ obligat hominem ad mortem per abſtinentiam cibi. In caſu autem Eliæ dicendum, quòd licebat ei comedere quicquid Deus ſibi mitteret, ſiue eſſet fermentatum, ſiue non, quia cum Deus ſpecialiter & pro diebus illis daret ſibi tales cibos, diſpenſabat ſecum in lege vetan- E te fermentatum. Immo ſi Elias vellet abſtinere a fermentato diebus azymorum, & propter hoc non comederet tunc de pane fermentato, quem corui ferrent ſibi, videretur eſſe ſuperſtitioſus, vt ſupra declaratum eſt.

Quare Deus non ſuſtentauit Eliam ſine cibo ſicut Moyſen quadraginta diebus. Quæſt. XX.

QVAERETVR vlterius, quare Deus non ſuſtentauit Eliam ſine cibo toto iſto tempore, ſicut ſuſtentauit Moyſen bis quadraginta diebus in monte ſine cibo, vt patet Exod. 34. & Deut. 9. & 10. Ad hoc rñderi poterat, ꝙ non erat quærenda ratio de iſto, quia iſta facit Deus ex liberalitate ſua, ideo non eſt reddenda ratio de illis, quia beneficia ſine meritis ſunt. Secus autem, quando Deus diſpenſat aliquid nõ ex beneficio, ſed ex iuſtitia, quia de illo poteſt reddi cauſa. Secũdò dici poteſt, ꝙ Deus fecit hoc, quia noluit facere Eliam ęqualem Moyſe. Nam ꝙ Moyſes. 40. diebus mãſerit ſine cibo, & hoc per duas vices, pertinuit ad magnam excellentiam, quam Deus voluit oſtendere in illo. Sic etiam dedit ei, ꝙ facies eius fulgeret nimis, ita vt nõ poſſent Iſraelitæ intueri vultum eius præ fulgore, ſed ponebat ante faciem ſuam velamẽ, cum loqui deberet eis, & ſic audiebant verbum eius, Exo. 34. & 2. ad Corinthi. 3. iſtud autem nulli vnquã prophetæ datũ eſt. Sic fortè noluit Deus concedere Eliæ, ꝙ maneret ſine cibo tribus annis & 6. menſibus, quibus durauit fames, quia tunc eſſet maior Moyſe in hoc. Iam tamen dictũ fuerat Deuterono. vlti. ꝙ non ſurrexit vltra in Iſrael propheta ſicut Moyſes, quẽ noſceret Dominus facie ad faciẽ i. ad quẽ Deus tam familiariter ſe haberet. Tertiò dici põt, ꝙ Moyſes fortè non comedit, nec bibit in illis 40. diebus, eo ꝙ continuè loquebatur cum Domino, & non poterat vacare cibo, & potui. Sic dicitur Exo. 34. ꝙ erat facies eius cornuta ex cõſortio ſermonis Dñi, ſed Elias non loquebatur nunc aſſiduè cum Domino, ita vt non poſſet vacare cibo, & potui, ideo Deus miſit ei cibos per coruos. Quartò dici poteſt, ꝙ hoc factum eſt, tãquam prędambulũ quoddã ad aliud, quod Deus volebat facere per Eliã. ſ. volebat eũ mittere in Sareptam Sidoniorum, ad faciendum tria notabilia. Primũ, ꝙ aleret mulierẽ Sareptanã, quę fame peritura erat. Secundum erat, ꝙ Deus multiplicaret farinam in hydria mulieris, & oleũ in lecytho ad verbum Eliæ. Tertium erat, ꝙ Elias ſuſcitaret filium mulieris illius. Iſta omnia venerunt ex hoc, ꝙ miſſus eſt Elias in Sareptam, vt aleretur ibi a vidua. Si tamẽ prędcedenti tempore Elias non comediſſet, non oportebat, ꝙ deſiccato torrente mitteretur in Sareptam, vt aleretur ibi, ergo fuit conueniens nunc paſci a coruis Eliam, vt eſſet iſtud prędambulum, ad mittendum eũ in Sareptam. Quintò dici poteſt, ꝙ Deus fecit hoc, ad oſtendendum diuerſa genera potentiæ ſuę. Nam iã oſtenderat in Moyſe, ꝙ ipſe poterat hominem ſine cibo conſeruare, nunc verò volebat oſtendere in Elia, ꝙ poterat homini non habenti cibum, illum miraculosè dare.

Elias, quid egerit apud torrentem. Quæſt. XXI.

QVęretur vlterius, quid faciebat Elias, cum eſſet magno tempore latens apud torrentẽ Carith. Reſpondendum, ꝙ Elias nõ fuit illuc ire iuſſus, vt ibi aliq d faceret, ſed vt ibi lateret, ne inueniret eũ Achab, nihil ergo habebat agendum, nec tamẽ ocioſus erat, quia ſicut vir habens literas, ocioſus eſſe non poteſt, ſi nolit, & tunc minus ocioſus eſt, quando ſolus eſt, a fortiori vir ille tam eleuatæ contemplationis, & cognitionis Dei, non poterat eſſe ocioſus. Nam ſępe Deus ei loqueretur, cum propheta eſſet, & quando Deus non loqueretur ei, ipſe contemplaretur, & aliquando angeli ei apparerent, ita vt nullum tempus ei ſine opere laberetur. Et ſi dicas, quid agebat? Dicam ꝙ illud agebat, quod nunc agit manens in paradiſo terreſtri. Conſtat enim eum ibi eſſe, quia tulit illum Dominus in curru igneo, ſequen. li. c. 2. conſtat tamẽ, ꝙ ibi ocioſus non eſt, quia ocium magna imperfectio eſt, & tamen ibi nihil agendum habet, niſi intelligere, & ſumere cibum, niſi aliter velimus dicere, de quo magis declarabitur ſequen. libr. cap. 2. *Poſt dies*

autem

autem siccatus est torrens. Idest post dies multos. Nescitur tamen quot fuerint isti dies. Satis tamen dici potest, quòd essent quasi tres anni, quia tribus annis, & sex mensibus durauit ista fames, Iacobi vltimo, & quadam particula istius temporis mansit Elias apud viduam Sareptanam, vt patet inf. *Non enim pluerat super terram.* Idest fuit desiccatus torrens, quia non pluerat toto tempore, quo mansit apud eum Elias. *Factus est ergo sermo Domini ad eum.* Scilicet postquam desiccatus est torrens, & non poterat ibi manere Elias, quia non habebat aquam, Deus locutus est ei ostendens, quò ire deberet.

Surge, & vade. Hic ponitur tertium, in quo Elias a vidua Sareptana suscipitur. Et diuiditur in duas, quia primò a vidua deuotè suscipitur. Secundò filius eius mortuus suscitatur, ibi. *Factum est.* Circa primum dicitur. *Surge, & vade in Sareptam Sidoniorum.* Idest iam non potes manere hic, ideo surge, & vade in Sareptã, vt ibi pascaris. Et vocatur Sarepta Sidoniorum, quia est in terra Sidoniorum. *Et manebis ibi.* Scilicet non recedas inde ad alia loca, quia ibi pascam te. *Præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te.* Non est sensus, quòd Deus præceperat viduæ, vt pasceret Eliam, reuelando ei, quòd Elias venturus esset ad eam: nam ipsa nesciebat aliquid, quando Elias iuit ad eam, & petiuit, vt daret sibi paululum panis, ipsa autem respondit, se nihil habere, nisi parum farinæ pro se, & filio suo, si tamen Deus dixisset ei de Elia venturo ad ipsam, non responderet ei sic: sed dicitur Deus præcepisse viduæ, vt pasceret eum, idest quòd Deus disposuerat, ꝗ apud illam viduam pasceretur. Sic dicitur supra, quòd Deus præceperat coruis, vt pascerent eum. & tamen manifestum est, quòd nihil locutus fuerat coruis, cum corui non possint intelligere vocem loquentis, sed disposuerat, vt per coruos pasceretur.

Elias mittitur in Sareptã ad viduã

Quare Deus non fecit, quòd non siccaretur torrens. *Quæst. XXII.*

QVAERETVR, cùm Deus supernaturaliter benefaceret Eliæ mittendo ei cibum per coruos apud torrentem Carith, quare etiã non fecit supernaturaliter, quòd torrens ille non siccaretur.

Respondendum, quòd hoc non expediebat propter duo. Primò quia si torrens ille semper habuisset aquam toto tempore famis, cùm alia loca aquarum desiccata essent, vbi erant maiores torrentes, & flumina, mirarentur Israelitæ, vnde hoc proueniebat, & inquirerent caput illius torrentis, & inquirendo inuenirent Eliam. Secundum erat, quia hoc repugnabat dispositioni Dei: nam ipse disposuerat mittere Eliam in Sareptam, ad faciendum illa tria bona, quæ supra posita sunt, si tamen non desiccaretur torrens, non iret Elias in Sareptam Sidoniorum, ideo conueniens fuit, vt Deus permitteret torrentem siccari, vt iret Elias, ad alendum viduam Sareptanam, immo si torrens naturaliter non desiccaretur, antequam finiretur farina viduæ, Deus exsiccasset torrentem supernaturaliter, & iussisset Eliæ ire ad viduam, vt pasceretur, ne deficiente farina in hydria viduæ, moreretur ipsa, & filius suus, sicut ipsa dixit ad Eliam venientem, quòd ibat ad faciendum modicum pulmenti pro se, & filio suo, vt comederent, & morerentur.

Sarepta de qua terra esset. *Quæst. XXIII.*

QVAERETVR vlterius, an Sarepta esset de terra Israel, vel esset in terra Gentilium. Respondendum, quòd Sarepta erat in terra Sidoniorum, qui Gentiles erant, ideo vocatur Sarepta Sidoniorum. Et erat ista ciuitas parua inter Tyrum, & Sidonem, & iuxta eam erat sylua quædam, quæ etiam vocabatur Sarepta, vt ait Iosephus 8. Antiq. Ista autẽ ciuitas de sortibus filiorum Israel erat, eo quòd erat in terra Tyri, & Sidonis, & tamen Tyrus, & Sidon, & territoria sua erant in terra Chanaan, & consequenter cadebant in sortibus Israelitarum, vt declaratum est §. 5. non tamẽ tenebatur ista ciuitas ab Israelitis, nec vnquam possessa fuerat ab Israelitis, vnde ista mulier Gẽtilis erat, sed colebat Deum. Quòd autem esset ciuitas Gentilium patet, quia Luc. 4. probans Christus, quòd Prophetę non sunt accepti in patria sua, & ob hoc potius faciebant virtutes ad alienigenas, quam ad viros de terra sua, dicens, In veritate dico vobis multę viduę erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cęlum annis tribus, & mensibus sex, cùm facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sareptam Sidonię ad mulierem viduam: ergo videtur, quòd illa mulier nõ erat de Israel, cùm dicatur, quod ad nullam viduarum Israel missus est Elias. Item patet hoc ex exemplo sequenti: nam dixit Christus, Multi leprosi erant in Israel sub Elisęo Propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naamã syrus. Iste autem alienigena erat: ita ergo mulier Sareptana, cum illa exempla inducantur ad eundem finẽ. Item patet ex intentione Christi, quia ipse volebat probare, quòd Prophetę potius faciebant virtutes inter extraneos, quam inter suos, si tamen mulier Sareptana non esset Gentilis, non applicaretur proposito suo, ideo Gentilis erat. Sed obijcietur, quòd mulier Sareptana esset in terra Israel, & de Iudęorum stirpe, quia Ionas Propheta fuit filius eius, scilicet iste puer qui suscitatus est per Eliam, vt ait Hier. in prologo super Ionam, & tamen Ionas fuit de populo Hebręorum, vt patet Ionę 1. ergo mater sua erat Hebręa. Respondendum, quòd mater Ionę non fuit ista mulier Sareptana, vt inf. declarabitur in quadam quæst. Sed adhuc obijcietur, quia fames fuit prænunciata solùm super terram Israel, & tamen fames erat in Sarepta, vt patet in litera: ergo erat de terra Israel. Dicendum, ꝗ erat in terra Israel, sed non tenebatur ab Israelitis, sed a Sidonijs. Vel quòd ista siccitas tetigit aliqua loca coniuncta terræ Israel, sed principaliter Israel, & sic erat Sarepta.

Elias ad quid missus est ad mulierem Sareptanam. *Quæstio. XXIIII.*

QVAERETVR vlterius, ad quid missus fuit Elias ad mulierem Sareptanam. Aliquis dicet, quòd hoc fuit, vt pasceretur ab ea, quia Elias iam non habebat cibum nec potum.

Sed dicendum, quòd non stat, quia si propter hoc fuisset missus, potius mitteretur ad aliquem alium virum de Israel, vel de Gentilibus, qui diues esset, & posset melius pascere Eliam, quam mulier illa, quia illa non habebat nisi modicum farinę pro se, & filio suo, quando init Elias, vt patet inf.

Dicendum igitur, quòd quamquam Elias iret, vt pasceretur ab ista muliere, magis tamen ibat ad pascendum eam, & in hoc Deus voluit benefacere isti mulieri valde, plusquam omnibus viris, & mulieribus Israel. Nam ipsa iam consumenda erat fame, cum filio suo, quia non habebat nisi modicũ farinę in hydria,

dria, & iam putabat se certissime perituram fame, vnde dixit ad Eliam. En colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, vt comedamus & moriamur, idest postquam comederimus, moriamur fame, quia iam nihil habemus vltra, ꝗ comedamus. Deus autem benefecit ei multiplicando farinã in hydria, & oleum in lecytho, vt nũquam minueretur vsque ad diẽ, quo cessaret fames. Fuit etiam aliud maius beneficium, quia filius viduæ moriturus erat febribus, & si non esset ibi Elias, omnino maneret mortuus, Elias autẽ suscitauit eum. Istud autem voluit, quia ista mulier erat Deo deuota, & voluit Deus ei benefecere, nam ad quamcunque aliã misisset Eliã Deus, contulisset ei istud beneficium. s. ꝗ toto tempore famis abundaret panibus. Quod autem Deus miserit Eliam ad mulierem principaliter ad benefaciendum mulieri, patet Lucæ 4. vbi Christus dixit, ꝗ prophetę potius faciebant virtutes extra terram suã quam in illa, inquiens, In veritate dico vobis, multę viduę erãt in diebus Eliæ in Israel, quãdo clausum est cælum annis tribus & mensibus 6. & ad nullam illarũ missus est Elias, nisi in Sareptam Sidonię ad mulierẽ viduam.

An multo tempore mansit Elias in domo mulieris Sareptanæ. *Quæst. XXV.*

QVAERETVR vlterius, an Elias semel, aut pluries pastus fuerit in domo mulieris Sareptanæ. Aliquis dicet, ꝗ semel tantũ, quãdo fecit pugillum de farina mulier illa pro Elia, & pro se, & pro filio suo. Sed dicendum, ꝗ Elias mansit multo tẽpore in domo mulieris illius. In quo sciendum, ꝗ fames durauit super terram tempore Elię annis tribus, & mensibus 6. Luc. 4. & Iaco. vlti. & quadam parte istius temporis stetit Elias apud torrentem Carith. s. quousqne desiccatur est torrens, reliqua parte temporis mansit apud viduam Sareptanam, vnde quando Elias iussus est a Domino in fine istius temporis apparere coram Achab, vt cessaret fames, ipse erat in domo mulieris Sareptanæ. Quod autem multo tempore ibi pastus sit, apparet, quia Deus dixit ei quando erat apud torrentem Carith, Vade in Sareptã Sidoniorũ, & manebis ibi, ergo debebat ibi manere toto tempore, quo duraret fames, si autẽ solum semel debuisset ibi comedere, non diceret Deus, & manebis ibi. Item quia dicitur immediate: prędcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te, ergo referendo istum pastũ ad manere, de quo supra dicebatur, oportebat, ꝗ multo tempore ibi pasceretur. Itẽ quia infra dicitur, factum est post hęc, ęgrouit filius mulieris, & Elias suscitauit eum mortuum, ergo vr. ꝗ manserat ibi Elias aliquanto tempore, postquã prima vice comedit de pugillio farinę. Item quia infra dicitur, tulitque eum de sinu illius, & portauit in cęnaculum vbi ipse manebat, ergo videtur, ꝗ Elias in domo viduæ morabatur. Item quia dixit Elias ad Dominum, Domine Deus, viduam, apud quam ego sustentor, afflixisti, ergo ibi sustentabatur Elias, manẽs per multos dies. Dicẽdum igitur, ꝗ Elias veniens ad mulierẽ nunciauit ei, ꝗ non debebat deficere de hydria eius farina, & de lecytho eius oleũ, vsque ad diẽ quo Deus daret pluuiam, & etiam reuelauit ei, ꝗ Deus iusserat, vt maneret apud illam, & aleretur toto tempore famis, & tunc ipsa dedit Elię in domo sua cœnaculum quoddã, vbi Elias manebat, & dormiebat, vt patet infra cum dicitur, ꝗ ipse tulit puerum mortuum in cęnaculum, vbi ipse manebat, & posuit super lectũ suũ. Et sic mansit Elias in Sarepta quousque Deus iussit ei ostẽdere se regi Achab. *Cumque venisset ad portam ciuitatis.* Idest quando venit Elias ad portam Sareptæ vrbis. *Apparuit ei mulier vidua colligens ligna.* Ista mulier vidua erat, apud quam mansurus erat Elias, & Deus fecit, ꝗ ipsa occurreret Elię apud portam vrbis, vt nõ cogeretur Elias inquirere illã per vrbem, colligebat autem ligna aliqua parua apud portam vrbis, sicut colligere solent pauperes fragmẽta lignorum. *Et vocauit eam.* Scilicet clamauit ad illam, quia ipsa iam collectis lignis recedebat in domũ. *Dixitque ei, Da mihi paululum aquæ in vase, vt bibam.* Petiuit Elias nunc aquam, & postea petiuit panem, quia maius erat. *Cumque illa pergeret, vt afferret.* Scilicet ista mulier prompte obediuit, eundo in domum suam pro aqua pro vino isto, de quo nesciebat, quis esset, vel vnde. *Clamauit post tergum eius dicens, Affer mihi obsecro & buccellam panis in manu tua.* Iste est modus eorum, qui non audent simul plura petere prę verecundia, ut cum petiuerint vnum, & cõcessum fuerit petunt aliud.

Quomodo petiuit Elias aquam vel panem a muliere reperta apud portam quia nesciebat an illa esset, ad quam Deus eum mittebat. *Quæst. XXVI.*

QVAERETVR, quomodo Elias petiuit aquã vel panem ab ista muliere, quia poterat esse, ꝗ non esset ista, ad quam mittebat eum Deus & sic erraret, quia non multiplicaretur panis nec oleum in domo sua, si non esset illa, de qua Deus loquebatur, & sic est dubium, an cognouerat illam esse, de qua Deus dixerat, & si cognouerat, quomodo cognouerat.

Respondendum, ꝗ quando Elias accedens ad portam vrbis, vidit mulierem istã, sciuit illã esse, de qua Deus locutus fuerat, aliogn non locutus fuisset ad ipsam, quia esset in vanum sermo suus. Modus autem cognoscendi illam fuit, secundum ꝗ vult Ra. Sa. per postulationem aquę. s. ꝗ Elias, quando accessit ad vrbem, nõ cognoscebat, quę esset mulier, de qua Deus dixerat, ideo orauit ad dominũ, ꝗ ostenderet ei illam sub hoc signo. s. ꝗ quęcunque mulier ei petenti aquã sponte tribueret esset illa, ad quam Deus miserat eũ. Credidit autem, quòd Deus exaudiuisset orationem eius, ideo quando venit ad portam vrbis, & inuenit mulierem illam colligentem ligna, petiuit ab illa aquam, volens experiri, an illa esset, quam Deus parauerat ei: & videns quòd sponte pro aqua iret, locutus est ei, quòd daret sibi panem, sciens quòd ista erat, apud quam pascendus esset. Simile fuit de Eliezer seruo Abrahæ, quando iuit in Mesopotamiam Syriæ ad quærendum vxorem pro Isaac, dixit, Domine Deus occurre mihi hodie, & fac misericordiam cum Domino meo Abraham: igitur puella cui dixero, Inclina hydriam tuam vt bibam, & illa responderit, Bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipsa est quã præparasti seruo tuo Isaac, & per hoc intelligã, quòd feceris misericordiam cum Domino meo.

Sed iste modus licet aliqualiter posset stare, tamen non est conueniens: quia iste modus non causat magnam certitudinem, eo quòd ille, qui sic orat, nescit, an a Deo exaudiatur oratio sua, ideo signum est insufficiens. Eliezer tamen seruus Abrahæ non potẽs habere aliam certitudinem, commisit se huic signo. Elias tamen erat propheta, cùm Deus ei sępe loqueretur, & poterat aliter certificari. Item Elias non auderet prænũciare aliquid futurum mulieri, si non cognosceret eam esse, ad quam Deus mittebat illum sub maiori certitudine, quia poterat errare.

Ideo dicendum, quòd Deus reuelauit Eliæ, quando venit apud portam vrbis, & vidit mulierem, quòd illa erat, ad quam mittebat eum. Et patet hoc ex simili,

mili. Nam illico, cùm peteret Elias panem, & mulier negaret se habere, dixit Elias, Hęc dicit Dominus: Hydria farinę non deficiet, nec lecythus olei minuetur, & ista dixit Elias immediate, vt petiuit aquã & panem. Et de istis certum est, quòd Deus ei tunc reuelauit, quia alias per signum aliquod de datione aquę non poterat Elias scire, an lecythus olei minueretur, & hydria farinæ. Sicut igitur Deus istud reuelauit ei tũc, ita reuelaret, quòd mulier illa erat, ad quam mittebat eum. Fuit autem modus, quòd quando Elias erat apud torrentem Carith, Deus dixit ei, quòd pascendus erat apud quandam viduam Sareptanam, & quòd iret illuc, sed non dixit ei tunc, quæ erat illa: cum verò accessit ad vrbem, fecit quòd mulier illa occurreret ibi Eliæ, & tunc dixit Deus ei, Ista est de qua dixeram tibi. Simile patet de Samuele. Nam antequam veniret ad eũ Saul, dixerat Deus illi, Cras mittam ad te virum de Beniamin, & vnges eum in ducem super populum meum, & deinde cũ sequenti die stetisset Saul coram Samuele, & non cognosceret eum Samuel, dixit Deus ad Samuelem, Ecce vir, quem dixeram tibi, ipse dominabitur populo meo supra 1. lib. cap. 9. Simile etiam est de reuelatione facta Ahię Siloniti contra Ieroboam, cùm veniret ad eum vxor Ieroboam mutato habitu, dixit Deus ad Ahiam, Ecce vxor Ieroboam ingreditur, idest ista est, quæ nunc ingreditur supra 14.

Elias quare petijt aquam ab ista muliere.
Quæst. XXVII.

QVAERETVR vlterius, ad quid Elias petiuit paululum aquæ ab ista muliere, cũ iam sciret istam esse, apud quam pascẽdus erat. Rab. Sal. respondet vt supra, s. quòd petiuit aquam ad sciendum, an illa esset mulier, ad quã Deus mittebat eum, sed istud supra improbatum est.

Dicẽdum igitur, quòd Elias sciebat istam esse mulierem, & poterat ei dicere, Deus iussit, vt venirem ad te, & pasceres me, & tamen quia iste modus loquẽdi non erat coloratus, voluit Deus, quòd haberet Elias occasionem loquẽdi ex verbis eius, & ob hoc petiuit aquam, vt ex illa videretur, quomodo mulier respondebat, & sic posset procedere in petitione. Deinde cum mulier promptè iret ad ferendum aquam, Elias clamauit petens panem, & tunc ipsa respondit, se non habere nisi parum farinę & parum olei, volebatque illud facere sibi & filio suo, & morerentur. Tũc Elias habuit locum loquendi propheticè, s. quòd non deficeret farina de hydria eius, nec oleum de lecytho. Sed dicetur, ad quid petebat Elias aquam, quia istud nihil agebat ad hoc, quòd ipse loqueretur mulieri, ea quæ Deus iusserat?

Respondendum, quòd fuit propter duo. Primò propter ordinem petitionum. Nam petentes obseruant istum modũ, quòd prius petant ea, quæ parua sunt, deinde cum viderint fauorem eorum, a quibus petunt, confidunt, & petunt maiora, sic Elias petiuit primo aquam, quia istud erat minimum, quòd poterat mulier dare: deinde petiuit panem, quia istud erat maius donum.

Secũdum est, quia voluit Elias petere aquam prius ad probãdum bonitatem mulieris illius, & vt in hoc ipsa mereretur: nam cum ipsa promptè iret in domum suam, vt daret aquam isti viro, quem nũquam viderat, nec sciebat vnde esset, merebatur. Sic patet Matthæi 10. & Marci 9. scilicet, Quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, amen dico vobis, Non perdet mercedem suam. Et per hoc ista mulier merebatur, quòd augeretur farina sua & oleum, & non periret fame ipsa nec filius suus.

Quæ respondit, Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho. Apparet ex hoc affectio mulieris ad dandum si habuisset, & tamen nullum panem habebat, sed solum habebat modicum farinæ in hydria, quantum poterat capere pugillus, & sic nõ poterat dare panem mulier Eliæ. Quòd autem vellet dare, si habuisset, apparet ex verbis, quia dixit, Viuit Dominus Deus tuus, quia nõ habeo panem, idest iuro per vitam Dei tui, quòd non habeo. Si tamen ipsa non curasset de verbis Eliæ, nec desideraret ei dare panem, si haberet, non curauisset excusare se per ista verba, scilicet, Viuit Dominus, quia ista significãt affectionem. Dixit autem de pugillo farinæ & modico olei, quia miscebat oleum farinæ, & sic conficiebat panem.

En colligo duo ligna, vt ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo. Scilicet, etiam ligna non habeo, sed colligo nunc ligna duo, vt commisceam illud modicum farinæ oleo, & factum panem coquam in prunis, & comedamus ego & filius meus. Habebat autem fęmina aliam familiam, & tamen solum expressit hic de filio, quia illum diligebat magis quàm totam familiam.

Vt comedamus, & moriamur. Idest iam non habeo spem comedendi aliquid post hoc, quia nihil aliud comedendum habeo in domo mea, ideo postquam comederimus nunc ego & filius meus, nihil nobis restat, nisi expectare mortem. Ex hoc patet quanta sit Dei benignitas, qui in vltimo articulo in quo moreretur, succurrit: nam iam nil restabat mulieri & filio, nisi mori, si Elias tunc non venisset.

Ad quam Elias ait, Noli timere. Ista loquebatur Elias ex parte Dei certificans mulierem, quòd non peritura esset fame, ideo dixit, Noli timere, scilicet, quòd moriaris tu & filius tuus, post quam comederis.

Sed vade, & fac sicut dixisti. Idest fac subcinericium panem mixtum oleo sicut dixisti.

Verumtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem paruulum, & affer ad me. Idest fac tibi & filio tuo, & tamen prius fac mihi, vt ego comedam, & deinde facies tibi. Et dixit, affer ad me, scilicet, quia Elias volebat manere nunc extra vrbem, vbi inuenerat mulierem, quousque ipsa adduceret ei panem, quanquam postea habebat intentionem introeundi in vrbem, & manendi ibi in domo viduæ, vt pasceretur, & sic postea fecit, vt patet infra in litera.

Elias quare iussit mulieri, quòd prius faceret ei panem.
Quæst. XXVIII.

QVAERETVR, quare Elias dixit mulieri, ꝙ faceret ei prius panem paruulum quam sibi & filio suo.

Respondet Nicolaus, quòd hoc fuit, quia Elias tunc erat famelicus nimis, & magis necessarius erat sibi cibus quàm mulieri & filio. Vel potest dici, quòd hoc fecit Elias ad probandum mulieris fidem & bonitatem. Nam quanquam Elias diceret mulieri, quòd Deus dicebat, nunquam defecturam farinam, nec oleum de domo illius vsque ad diem pluuiæ: non apparebat adhuc, an ipse propheta esset, vel diceret ista causa fallendi, vt mulier daret sibi cibum, quem habebat pro se, & filio suo. Quòd ergo non habita aliqua alia experientia, mulier consentiret dare illi prius cibum quam sibi & filio suo, & poterat esse postea delusa, magna fides erat, ideo vt mulier ista magis mereretur, tentauit eã

Elias

Elias in multis. Et etiam in hoc obediuit, nam prius fecit ei panem quam sibi & filio suo, & per hoc valde meruit.

Tibi autem & filio tuo facies postea. Scilicet postquam ego comedero.

Hæc autem dicit Dominus Deus Israel, hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur. Scilicet hydria, q̃ nihil farinæ habebat ablato illo modico, ꝙ tunc erat ibi, repleta fuit farina, & lecythus parum habẽs repletus fuit oleo, & quanquam quotidie acciperetur magna pars farinæ & olei, semper manebat plena hydria & plenus lecythus. *Vsque ad diem in qua daturus est Dominus pluuiam super faciem terræ.* Scilicet tunc incipiet minui lecythus & hydria, quia Deus vult, ꝙ miraculũ istud solum maneat eo tempore, quo non potest sustentari, nisi miraculose, cum autem venerit pluuia super terram, potest aliter sustẽtari, ideo deficiet miraculũ. Sic factum est de Israelitis, quibus Deus dedit manna in deserto, dum nihil haberent, nec habere possent ꝙ sumerent in cibum, & durauit manna 40. annis vsquequo Israelitæ ingressi sunt in terram Chanaan, & comederunt de panibus regionis illius, nam tunc cessauit manna, vt patet Iosue. 5.

Quomodo hydria, quæ modicum habebat de farina, & lecythus modicum de oleo, subito repleti sunt, & an fuerit per multiplicationem, vel per additionem nouæ quãtitatis, & quomodo nunquam minuebatur. *Quæst. XXIX.*

QVAERETVR, quomodo hydria ista, quæ modicum habebat de farina, & lecythus modicũ de oleo, subito repleti sunt farina & oleo, & quomodo postea cum semper de hydria & lecytho aliquid deduceretur, nunquam deficiebat.

Respondendũ, ꝙ hoc poterat fieri dupliciter. s. per multiplicationem farinę & olei pręexistentis, vel per adiũctionem alterius farinę & olei. Primo modo, ꝙ non apponeretur aliqua farina ab extra in hydria, nec aliquod oleũ in lecytho, sed de illo modico oleo fieret multum, & de illa modica farina fieret multa, ita ꝙ in toto tempore famis, quo fuit Elias apud viduã, nihil comederent, nisi illud modicum farinę, quod prius vidua habebat. s. vnum pugillum, & tamẽ istud modicum farinę crescebat per extensionem, Sicut cum aliqua res rarefit, incipit occupare maiorẽ locũ quam prius. Differebat tamen, quia quando aliqua res rarefit, non acquirit maiorem quantitatem, sed maiorem extẽsionem, ideo non magis nutriret sumpta in cibum res duorum palmorum existẽs ante rarefactionem, vel eadem existens quatuor palmorum post rarefactionem, nec etiam magis saturarent quatuor palmi de re rarefacta, quam duo palmi eiusdem rei ante rarefactionem. Hic autem non solum farina & oleum accipiebant maiorem extensionem vel locum, replendo totam hydriam & totum lecythum quam prius, sed etiam recipiebant maiorem quantitem, ideo magis nutriret, & saturaret hydria plena per miraculum, quam pugillus farinę pręexistens, quãquam non fuerit ibi posita alia farina, aliunde ducta, vel nouiter creata. Sed erat hic aliqua similitudo ad augmentationem, quę fit naturaliter, nam augmẽtatio est ad maiorem quantitatem. 5. Physico. & istud non est per rarefactionem rei ad habendum maiorẽ extensionem & locum, quia res rarefacta non dicitur augmentata, & res condensata non dicitur diminuta, quia nec in rarefacta augetur quantitas, nec in condensata minuitur, sed solum extensio & locus, sed res dicitur augmentari per susceptionem nouę quantitatis, & diminui per perditionem alicuius pręexistentis quantitatis, nõ quidem addendo quantitatem quantitati, quia cum ista adiunctio non causet continuitatem, sed contiguitatem, non diceretur res pręexistens maior, sed existeret ęqualis semper, cum quantitas posita iuxta eam nõ sit pars sua, sed oportet fieri hoc per intus susceptionem. s. ꝙ res, quę augetur suscipiat intra se quantitatem exteriorem, & efficiatur illa pars sua, & sic ipsa res dicatur vere nũc maior quam prius, eo ꝙ aliquã quantitatem de nouo suscepit, quam prius non habebat. Istud auten est in solis rebus, quę nutriuntur, quia suscipientes intra se alimẽtum, quod est alicuius quantitatis, faciunt partes alimenti adhęrere partibus suis, transmutando in substantiam suam, & sic continue sunt maiores partes ipsius rei, quæ nutritur. Fuit quasi similiter in farina & oleo, de quibus dicitur, nam ista non possunt nutriri, nec augmentari naturaliter, cum non sint animata, tamen Deus fecit suscipi intra illud modicum farinę maiorem quãtitatem, & intra oleum maiorem quãtitatem, tanquam si ista naturaliter fuissent augmentata & nutrita, & sic subito repleuerunt hydriam & lecythum, & deinde cum quotidie acciperetur aliquid de farina, & aliquid de oleo, faciebat Deus ista illico sub tanta quantitate crescere, quanta ablata fuisset, & isto modo nunquam poterat deficere oleum nec farina.

De ista quantitate noua, q̃ suscipiebatur intra oleũ & farinam, ad hoc ꝙ farina & oleum priora essent maiora: Dicendum, ꝙ a Deo creabatur, non quidem adiungendo illam priori farinæ & oleo, quia tunc non esset augmentatio, sed interius ponendo, ita ꝙ faceret istam quantitaten, nouiter inductam, esse quãtitatẽ prioris olei & prioris farinę, & vere diceretur, ꝙ impleta hydria farina, & lecytho pleno oleo nõ diceretur, ꝙ erat alia farina vel aliud oleũ nisi id quod prius existebat.

Secundo modo põt dici, ꝙ hoc esset per additionẽ vel iuxta positionem nouæ quantitatis. Et istud poterat esse dupliciter. Primo ꝙ Deus faceret subito per angelos duci inuisibiliter multum de oleo & de farina, vt repleretur hydria & lecythus, & quotidie cum educeretur aliquid de farina & de oleo, subito angeli æqualis quantitatis farinam & oleum apportarent. Secundo modo, quòd Deus creasset farinam, quam adiunxisset priori farinæ, & oleum oleo, & sic repleretur hydria & lecythus, & cùm quotidie tolleretur aliquid de farina & oleo, subito Deus crearet æquale de farina & oleo, & sic nunquam minueretur lecythus & hydria. Primus tamen modus istorum videtur potius fuisse, licet vterque æquale miraculũ contineat, quia istud videtur magis conuenire multis exemplis scripturæ, quàm modus secundus. Sic patet de oleo, quod multiplicauit Elisæus, scilicet, quando mulier vna habens modicum olei in lecytho mittebat de illo in multa alia vasa, & replebantur omnia, sequẽti libro capitulo quarto. Sic etiam cùm Christus satiauit quinque millia hominum de quinque panibus & duobus piscibus, nõ poterat ibi dici, quòd fuit creatus panis nouus, quia tunc non solum essent quinque panes, sed multi, & tamen quinque panes solum fuerunt, & cùm illi frangerentur à Christo incipiebant esse maioris quantitatis, vt si vnus panis duorum palmorum frangeretur in duas partes, & quælibet pars inciperet esse rursus duorum palmorum, sicut totus panis, & sic postea fieret millesies diuisio, & in qualibet earum quælibet pars diuisionis esset duorum palmorum, sicut totus panis à principio, & sic necesse est, quòd fuerit ibi facta multiplicatio quantitatis præexistentis per intus susceptionẽ, sicut in rebus nutritis & augmentatis, & non fuerit noua quantitas creata, quia tunc nõ oportuisset frangi panes,

Varia exẽpla de multiplicatione farinæ, & olei.

gi panes, sed cum illis quinque panibus creasset Deus alios mille, vel quinque millia, & tamen nõ fecit, sed frangebat minutatim: ergo videtur, quòd per istam minutationem incipiebat quelibet pars esse maioris quantitatis.

Item si non fuisset multiplicatio, vel augmentatio, sed fuisset creata noua quantitas panis, necesse erat panem creatum esse distinctum a pane non creato, quem Christus frangebat, quia si dicas, quòd non erat distinctus, necessario esset eadem quantitas panis creati, & nõ creati, cũ esset ibi continuitas vnius quantitatis ad aliã, & non cõtiguitas, sed in continuo tota quantitas est eadem quantitas, sed impossibile erat, quantitatem nouiter creatam & preexistentem esse eãdem, nisi quãtitas creata incorporaretur quantitati priori, sicut alimentum rei alimentatę, ideo necesse erat dici, quòd illa erat augmentatio, & non additio, vel iuxta positio. Si autem dicas, quòd quantitas panis creata à Christo erat distincta, & separata a priori, tunc dicetur, quòd quãdo frangerentur quinque panes, non fierent de eis maiora fragmenta, quã erant ipsi quinque panes, sed Christus crearet alia fragmenta noui panis, & tunc superfluum erat frangere panem, sed poterat dare illos panes quinque integros, & alia fragmenta, quę crearet, vel panes integros.

Item patet, quia Christus accepit panes illos quinque, & benedixit gratias agens, & fregit. Ioannes 6. Si tamen quantitas alterius panis creanda erat, non fieret miraculum aliquod super panes preexistentes, ideo non oportebat illos benedici, sed orari pro creatione nouorum panum, sed benedixit illos quinque: ergo miraculum factum est in illis quinque, scilicet, quòd Deus illos multiplicauerit, vel augmentauerit. Istud etiam magis cõcordat mensuris factis de manna, quia qui multum accipiebat, non habebat nisi gomor, & qui modicum accipiebat, etiam habebat gomor. Exodi decimosexto. & tamen ista melius saluantur per augmentationem quàm aliàs, de quo ibi declaratum est. Ideo licet licet teneri posset rationabiliter vterque modus, tamen rationabilior est primus. In fractione tamen panum Christi indistinctè tenendus est primus modus, quia secundus non conuenit.

Quæ abijt, & fecit iuxta verbum Eliæ. Scilicet, mulier illa, quę erat ad portam vrbis, iuit in domum suam, & fecit panem paruulum pro Elia, & deinde pro se & filio suo.

Et comedit ipse, & illa, & domus eius. Scilicet, farina & oleum multiplicata fuerunt, & fuit abundantia panis pro Elia, & pro vidua, & pro domo sua, idest pro familia. Ex hoc patet, quòd non solum habebat mulier illa filium, sed etiam habebat familiam aliquam, licet paucam: fecerat tamen ipsa mentionem supra solum de se & filio suo. Intelligẽdum autem, quòd post hoc Elias dixerit viduæ, quòd Deus iusserit ei manere in domo illius toto tempore famis, & tunc ipsa parauerit ei cœnaculum & locum, in quo maneret, & mansit ibi, vt pater infra.

Et ex illa die hydria farinæ non defecit. Idest nõ fuit diminuta, scilicet, quia non solum nõ fuit postea vidua in inopia panis sicut prius, sed etiam hydria semper erat plena: & dato, quòd semper educeret inde farinam, nunquam minuebatur, ac si nunquam educeretur quidquam inde.

Et lecythus olei non est imminutus. Scilicet, repletus fuit subito oleo, & postea nunquam minuebatur, subtrahendo inde quotidie oleum. Istud autem fuit, vt vidua illa comederet sine timore, quia si minueretur hydria vel lecythus, quanquam rursus implen

F da essent, illa timeret, quòd euacuato lecytho, & hydria, Deus non daret ei vltra de farina, & de oleo, & ob hoc comederet ad parcitatem: vt ergo putaret, quòd semper haberet cibum, & comederet confidenter, non deficiebat aliquid de lecytho, nec de hydria, quanquam quotidie inde subtraheret. Istud autem fuit vsque ad diem, quo Deus pluit: nam ex tunc cœpit minui hydria, & lecythus, scilicet, quòd quantum subtrahebat, tantum minuebatur, quousque omnino defecit farina, & oleum, sed istud fuit in tempore, quo iam ipsa poterat aliunde habere cibum.

Iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Eliæ. Scilicet nunquam defecit, nec minutus est lecythus, & hydria vsque ad pluuiam, quia sic Deus predixerat
G per Eliam.

Factum est autem. Hic ponitur filij viduæ suscitatio: nam accidit, quòd moreretur manente ibi Elia, & ipse suscitauit eum. Et dicitur.

Factum est autem post verba hæc. Idest accidit post ista, quę dicta sunt, mori filium viduæ. Accipitur enim verbum pro ipsa re, quæ fit. Sic accipitur sæpe supra decimoquinto, & præcedenti capitulo, cùm dicitur de Libro verborum dierum regum Iudã, vel Israel, & vocatur Liber verborum, idest gestorum.

Aegrotauit filius mulieris matrisfamilias. Idest filius mulieris viduæ in domo cuius manebat Elias. Et vocatur materfamilias, quia vidua erat, & domina
H domus: nam si habuisset virum, ipse esset princeps domus, & non illa; ideo vocaretur ipse paterfamilias, & illa non vocaretur materfamilias, quia tamen vir erat mortuus, & ipsa erat princeps domus, vocabatur materfamilias.

Et erat languor fortissimus, ita vt non maneret in eo halitus. Scilicet, fuit ægritudo illius pueri fortissima, ita vt moreretur, & istud est, quòd non remanserit in eo halitus, idest anhelitus, quia postquam homo desinit inspirare & respirare, moritur.

Dixit ergo ad Eliam, Quid mihi & tibi vir Dei? Scilicet mater pueri mortui conquerens de Elia dixit, quid mihi & tibi vir Dei? idest quid ego feci tibi mali, vt filius meus moreretur propter te? putabat enim mu-
I lier, quòd si Elias non venisset, non mortuus fuisset filius suus.

Ingressus es ad me. Idest Ingressus es in domum meam. Ista locutio interdum significat cognitionem carnalem. Sic patet Genesis decimosexto, scilicet, Ingredere ad ancillam meam, idest cognosce eam carnaliter. Sic etiam dixit Iacob Genesis vigesimonono. Da mihi vxorem meam, quia iam tempus est expletum, vt ingrediar ad illam, idest cognoscam illam carnaliter. Aliquando significat ingressum in aliquem locum, & sic accipitur communiter. sic etiam accipitur hic, quia Elias erat vir sanctus & vidua illa deuota, & certum est, quòd non perpetrarent tale scelus, vt cognosceret illam carna-
K liter.

Vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum. Putauit enim, quòd propter presentiam prophetæ mortuus fuerat filius eius, non quidem propter peccata prophetæ, sed propter peccata matris: credebat tamen, quòd peccata sua erant in obliuione apud Deum, & propter præsentiam Eliæ Deus recordatus est peccatorum eius, & occidit filium suum.

Quare

Quare credidit mulier, quòd propter Eliam mortuus esset filius eius. Quæst. XXX.

QVAERETVR quomodo mulier ista dicebat, quòd ppter Eliam mortuus fuerat filius eius, cum Elias esset vir sanctus, & eius præsentia potius causaret bonum quàm malum. Respondendum, quòd mulier ista credebat, quòd peccata sua promerebantur mortem filij sui, & tamen putabat, ꝙ peccata sua erant apud Deum in obliuione: ideo ꝙ non puniret eam occidendo filium: nũc autem, quia Elias præsens erat, & ipse erat nimis sanctus, ex præsentia eius videbantur peccata mulieris esse maiora, & ob hoc erant digna maiori pœna: & sic videbantur nunc redire ad memoriam Dei, & propter illa occidit B filiũ eius. Simile enim habetur sæpe in scriptura: cùm per comparationem vnius rei ad aliam, illa, quæ prius videbatur bona, postea non videtur bona. sic enim dicitur Iob 25. scilicet, Nunquid potest iustificari homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? ecce etiam luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius: quantomagis homo putredo, & filius hominis vermis? & alibi dicit, quòd coram Deo cœli mundi non sunt, & in Angelis suis reperit iniquitatem. Ob hoc autem antiquitus homines, qui non erant vitæ perfectæ, timebant manere apud viros vitæ perfectæ, putantes, quòd peccata sua viderentur esse maiora, per comparationem ad bonitatem virorum perfectorum. Sic enim di- C xit Petrus ad Christum, quando voluit introire in naui em ad eum, scilicet, Exi a me Domine, quia homo peccator sum ego. Sic etiam multoties aliqui mali vocantur boni comparati ad alios peiores. Sic patet Ieremiæ 3. Scilicet, Iustificauit animam suam aduersatrix Israel comparatione præuaricatricis Iudæ. Sic etiam mali dicuntur iudicare alios malos, inquantum quidam mali, comparati ad alios, peiores videntur. Sic patet Matthæi 12. Scilicet, Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, idest, peior apparebit generatio ista, quàm Regina Austri: quia illa venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, qui erat minor me, D & ista generatio habens me præsentem, audire noluit. Sic igitur putauit mulier peccata sua reducta in memoriam Dei, propter comparationem ad bonitatem Eliæ. *Et ait ad eam Elias, Da mihi filium tuum.* Confidens Elias, quòd filius mulieris pietate Dei suscitari posset, & compassus mulieri, a qua tantam humanitatem susceperat, petiuit, vt daret eum sibi, scilicet, vt oraret pro eo, & suscitaretur. *Tulitque eum de sinu illius, & portauit in cœnaculum, vbi ipse manebat.* Habebat enim mater filium defunctum in gremio suo, exhibens pietatis officium, lachrymando ei, quem genuerat. Elias autem suscepit illum, & tulit in cœnaculum, vbi ipse manebat, idest, in domum quandam, quam ipse habebat intra domum E viduæ. Cœnaculum enim proprie vocatur domus facta ad comedendum ibi: & dicitur a cœnando, quia cœnare accipitur pro quocunque cibo, & quacunque hora, & tamen generaliter vocatur cœnaculum quæcunque domus, vt dictum est, Iudicum 3. & 4. Habebat autem Elias in domo illius viduæ, quandam partem separatam, quam dederat ei vidua, in qua maneret, & ibi habebat lectum, & illuc duxit puerum. *Et posuit super lectum suum.* Tanquam esset ægrotus, & quia ipse debebat incubare super eum, vt patet infra. *Et clamauit ad Dominum.* Scilicet, Orando ex magno desiderio, vt suscitaretur puer, quia nimis ipse desiderabat, vt puer suscita-

Iob 4.

Mali vocãtur qñ. que boni comparatiuè, & è contra.

A retur compatiens matri. *Et dixit, Domine Deus meus, etiam ne viduam, apud quam ego vtcunque sustentor, afflixisti, vt interficeres filium eius?* Dicebat ista Elias, quasi conquerens, scilicet, Domine Deus, nunquid tantum volebas me affligere, vt viduam, apud quam ego maneo, nimis affligeres occidendo filium suum? quasi dicat. Istud est maximum malum, vel dolor grauior, quàm ego pati poteram: ideo oro, vt viuat. Et dixit apud quam ego sustentor, scilicet, quia Elias manebat in domo illius viduæ, & ibi sumebat cibum. Et dixit, vtcunque, idest, aliqualiter, quia non totaliter sustentabatur: cùm plenius sustentaretur, quando manebat apud torrentem Carith, quia ibi dabantur ei bis in die panis, & carnes supra in litera: hic B autem solum habebat panem mixtum cum oleo, cũ vidua nihil aliud haberet.

An iste puer suscitatus ab Elia fuerit Ionas Propheta. Quæst. XXXI.

QVAERETVR de isto puero occiso quis fuerit. Sciendum, quòd non dubitatur hic quis fuerit, idest, de quo loco oriundus fuerit, vel quæ erat mater eius, quia vtrunque notum est: sed quæritur quis fuerit, idest, qualis homo post suscitationem fuerit.

Hebræi dicunt, quòd iste fuerit Propheta Ionas, & volunt hoc, quia Ionas vocatur filius Amathi, vt pa- C tet Ionæ 1. Amathi vero in Hebræo significat veritatem: dicunt autem eum filium veritatis fuisse, quia quando suscitatus est, dixit mater sua ad Eliam, Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei tu es, & verbum Domini in ore tuo verum est. Hanc positionem multi nostrorum tenent, & recitat eam Hieronymus in prologo super Ionam, qui incipit. Ionam Sanctum, Hebræi affirmant, filium fuisse mulieris viduæ Sareptanæ, quem Elias Propheta mortuum suscitauit, matre postea dicente ad eum, Nunc cognoui, quia vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo est veritas, & ob hanc etiam causam ipsum puerum sic vocatum Amathi: Amathi autem in nostra lingua veritatem sonat, & ex eo quòd verum Elias locutus D est, ille, qui suscitatus est, filius esse dicitur veritatis. Hanc positionem an Hieronymus teneat, non apparet, cum solum recitet eam.

Videtur autem dicendum, quòd non fuerit iste puer filius illius viduæ: quia istud fundamentum est multum leue: potissime, quia sacra scriptura consueuit ponere in titulis aliquorum Prophetarũ, tam minorum, quàm maiorum nomina patrũ, & interdum auorum, & proauorum. De Iona tamen dicitur, quòd erat filius Amathi: ideo videtur, quòd Amathi fuerit vir. Et tamen Hebræi exponunt hoc multum metaphorice, ſcꝙ fuerit filius Amathi, i. veritatis: quia Elias verum dixit, suscitando puerum. Item hoc non stat, quia mater istius pueri non erat Hebræa, sed Sidonia extra terram Israel, vt probatũ fuit supra in quadam E quæstione: ergo filius eius non erat Hebræus saltem origine. Ionas tamen erat Hebræus origine, quia quãdo cecidit sors super Ionam, vt mitteret in mare, quæsitum est ab eo, de qua terra, & de quo populo erat: & respondit, Hebręus ego sum, & Dominum Deum cęli ego timeo: ergo non erat Sidonius, sed Hebræus; iste puer tamen erat Sidonius: ergo nõ fuit iste Ionas. Hebræi tamẽ mouentur sæpe facili motiuo. Quid autem postea de isto puero factum sit, non habetur. *Et expandit se, atque mensus est super puerum tribus vicibus.* Scilicet, Postquam collocauit se super puerum orauit, & iterũ expandit se, & postea orauit, & sic fecit tertia vice. Posuerat enim Elias puerũ sup lectũ suũ, & ibi me-

tiebatur se super eum, scilicet, extendens se totum super illum, & ponens manus suas super manus pueri, & singula membra sua super singula membra pueri mortui: & istud vocatur metiri se, idest, extendere se secundum totam suam longitudinem. *Clamauitque ad Dominum, & ait, Domine Deus meus reuertatur, oro, anima pueri huius in viscera eius.* Ordo fuit iste, quòd primò orauit ad dominum, vt suscitaret puerum, & tunc extendit se super eum: & cùm sic non suscitaretur, surrexit iterum, & orauit, & post orationem incubuit super puerum extendens se super eum: & cùm etiam sic nõ resurgeret, surrexit, & orauit tertiò, & post orationem extendit se super puerum, & in hac tertia vice puer surrexit: & sic fuerunt tres extensiones cum tribus orationibus. *Exaudiuit Dominus vocem Eliæ.* Scilicet, Quando orauit in tertia vice, quia in primis duabus non exaudiuerat. *Et reuersa est anima pueri intra eum, & reuixit.* Scilicet, Reuersa anima apparuit vita pueri, quia prius corpus mortuum nõ habebat aliquas operationes vitales.

Suscitatur puer mortuus precibus Eliæ.

Quare tulit Elias puerum in cubiculum suum.
Quæst. XXXII.

QVAERETVR, quare Elias tulit puerum in cubiculum suum ad suscitandum eum. Respondendum, quòd Elias intendebat facere aliquid super puerum, scilicet, incumbere ei, & istud non erat honestum, quòd videret mater sua vel aliquis alius: ideo debuit hoc facere Elias solus intra cubiculum suum. Item Elias oraturus erat sæpe pro suscitatione pueri, & si mater pueri videret, quòd postquàm semel pro eo orauerat, & incubuerat super ipsum, nõ suscitabatur, desperaret eũ suscitandum, & ista infidelitas matris fortè impediret suscitationẽ pueri: quia fides illorum, qui offerunt aliquem, ad hoc quòd fiat miraculum super illum, promeretur maximè fieri miraculum. Sic patet quando Christus suscitauit mortuos, & sanauit cæcos: nam dixit, Creditis ꝙ possum hoc facere vobis? & dixerunt, Vtique Domine, & tunc sanati sunt. Mat. 9. Sic etiam patet de illis, qui ferebant paralyticum ad Christum, & cùm non possent intrare in domum præ turba, ascenderunt sup tectum domus, & nudauerunt tectum, & per locum illum submiserunt grabatum, in quo iacebat paralyticus: Christus autem videns fidem illorum, sanauit paralyticum. Mar. 2. scilicet, si autem illi nõ habuissent fidem, fortè non sanasset eum: ita esset hic de matre pueri: ideo ne sua infidelitas vel dubitatio aliquid impediret, non debuit esse præsens mater.

Quare Elias extendit se super puerum.
Quæst. XXXIII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias extendit se super puerum istum, quando suscitauit eum. Respondet Nicolaus, quòd ad hoc sunt duæ causæ vna literalis, & alia mystica. Prima est, ad significandum affectionem Eliæ ad suscitationem pueri, scilicet, quia non solum orabat pro illo, sed etiam incumbebat ei. Secunda est ad significandum, quòd filius Dei assumpturus erat carnem nostram, & acciperet mensuram humanitatis nostræ, sicut Elias metiebatur se super puerum, sed istæ rationes multum sunt extraneæ. Dicendum igitur videtur, quòd Elias fecit hoc, tanquàm per istud conferret aliquid ad suscitationem pueri: sciebat enim Elias, quòd calor est instrumentum animæ operantis in corpore: omnes enim operationes animæ radicem habent a calore: nam frigiditas non ponit pedem in operatione naturæ, nisi per accidens: dato ergo, quòd anima sit in corpore, si corpus est omnino frigidum, non potest exercere operationem aliquam in corpore: ideo Elias volebat, quantum ex se poterat, agere ad suscitationem istius pueri: sciebat enim, quòd ad suscitationem requirebatur, quòd anima rediret in corpus pueri, & ad hoc sciebat Elias se non posse aliquid cooperari, quia erat purè supernaturale: sed quia postquàm anima esset in corpore: debebat habere operationes vitales, & istæ non possunt esse sine calore, ad hunc autem calorem poterat aliquid conferre Elias, & istud erat coniungendo membra sua calida corpori pueri frigido: ideo incumbebat super eum ad calefaciendum ipsum. Hoc autem aliqualiter apparet: nam quia anima existens in corpore, debet totum corpus mouere, & operari per illud, requiritur calor in singulis partibus corporis: ideo Elias non solum conatus est calefacere aliquas partes corporis pueri, sed totum corpus: & ob hoc mensus est super eum, idest, extendit se secundum totam mensuram suam, scilicet, caput super caput, & brachia super brachia, & sic de cæteris partibus corporis. Istud magis patet adhuc in Elisæo, quando suscitauit filium alterius mulieris, sequenti libro, capitulo quarto. Nam dicitur: Incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius, & incuruauit se super eum. Quòd autem Elias faceret istud ad calefaciendum carnem pueri, vt sic posset anima facilius operari in corpore, patet, quia cùm in allegato capitulo dicitur de Elisæo, quòd posuit os suum super os pueri, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius, sequitur: Et calefacta est caro pueri. quasi dicat, quòd ad hunc finem fiebant ista, vt calefieret caro pueri: quia alioquin frustra poneretur, quòd calefacta fuerit caro pueri.

Quare Elias voluit calefacere membra pueri ad operationes animæ, quia Deus, qui infundebat animam faceret ista. Et quæ sit operatio animæ in corpore, quo ad vitam.
Quæst. XXXIIII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias volebat facere hoc, quia non erat opus: nam Deus, qui animam corpori vniret, calefaceret corpus, vt operaretur anima in illo. Sic patet in alijs suscitationibus mortuorum, quas Christus fecit, & viri sancti: nam illi non iacebant super mortuos ad calefaciendum eos. Sic etiam patet de quodam mortuo, qui suscitatus est in sepulchro Elisæi: nam quidam volentes sepelire hominem, videntes latrunculos ex opposito, vt cito facerent, proiecerunt cadauer in sepulchrum Elisæi, & vt tetigit ossa eius, surrexit homo, & stetit super pedes suos, sequenti libro, cap. 13. & ibi nullus calefecit carnem illius. Respondendum, quòd non erat necesse calefieri carnem pueri per Eliam, ad hoc quòd suscitaretur: quia Deus qui animam poterat corpori reunire, poterat causare calorem in corpore, quod minus erat. Secundo sciendum est, quòd dato, quòd anima reuniretur corpori, nõ poterat manere vnita, vt forma, nec vt motor, nisi corpus calefieret, immo impossibile erat aliquo modo animam corpori vniri, nisi corpus prius calefieret. Quod patet, quia dispositiones requiruntur semper in materia, ad hoc quòd vniatur ei forma, & materiæ nullo modo dispositæ, nequaquam potest vniri forma. Item illa dispositio, qua pereunte necessario anima recedit a corpore, oportet quòd sit prius in corpore, q̃ anima

anima introducatur, quia alioquin existeret anima in corpore, antequàm esset dispositio illa, & consequenter posset etiam manere recedente illa, sed anima non potest manere in corpore, postquàm omnino infrigidatum fuerit, ideo impossibile est, animam introduci in corpus, nisi prius calidum fuerit. Tertio sciendum, quòd anima non potest calefacere corpus, nisi illud calidum repererit: nam ipsa vnita corpori, vtitur calore, vt instrumento ad digestionem, & ad alias operationes: & tamen non potest causare calorem, nec frigus, nec aliquam aliam qualitatem: quia tunc cum animæ omnium hominum in seipsis sint æquales in perfectione, æqualiter causarent calidum, vel frigidum, & alias qualitates. Etiam sequeretur, quòd anima nunquàm, aut sæpe recederet a corpore, eo quòd ipsa posset causare frigiditatem, vel caliditatem, & conseruaret harmoniam semper, cum ipsa anima non mutetur in seipsa, cum sit omni tempore æqualiter potens, & impassibilis a rebus corporalibus. Dicendum igitur, secundum veritatem rerum naturalium, quòd anima siue hominis, siue pecorum, & maximè anima hominis, cum non sit corpus, nec pars corporis, nec accidens corporale, non potest causare aliquam qualitatem, vt frigus, vel calorem, nec potest destruere aliquam, sed solum est operatio sua, quòd dirigit qualitates actiuas, & passiones existentes in corpore, vtendo illis, tanquàm instrumento, & assimilando operationes eorum ad conuenientiam speciei corporis: quod non possent facere qualitates, nisi essent instrumentum animæ operantis, vtpote calor, qui conuenit igni secundum seipsum habet resoluere, & comburere incinerando: calor tamen est in corpore humano ad digerendum alimentum, & ille non incinerat alimentum deficcando illud, sed potius conuertit in substantiam, & speciem corporis humani. Quòd autem calor iste resoluat, & liquefaciat alimentum siccum mixtum humori, habet a specie sua, sicut calor ignis digerit, & dissoluit carnes existentes in olla, quòd tamen conuertat alimentum in carnem humanam, vel neruum, aut os, non habet a seipso, sed habet ab anima cuius instrumentum est, quia sicut quodlibet operans vtitur instrumento ad finem suum, assimilando operationem intentioni suæ: ita anima dirigit calorem, ad conuertendum alimentum in speciem carnis corporis humani: quia ad hoc habet anima vires, cum ipsa sit forma, vel species corporis. Sic etiam bruta digerunt per calorem, & conuertunt alimentum in carnem speciei suæ, quod non poterat facere calor, sed facit illud anima bruti, vtens calore, vt instrumento. Quòd autem conuertatur illud alimentum potius in carnem vnius speciei, quàm alterius, contingit propter speciem animæ, scilicet, quia ipsa est de specie huius bruti, & non alterius. Item, quòd anima faciat hoc, & non calor, patet quia in omnibus, qui digerunt cibum, calor est instrumentum digerendi, si tamen ipse calor esset principale agens, cum sit calor eiusdem speciei in omnibus habẽtibus digestionem, conuerteretur alimentum in omnibus, quæ aluntur in vnitatem carnis eiusdem speciei: & tamen quot sunt species rerum habentium digestionem, tot sunt species rerum, quæ fiunt ex alimento: impossibile est ergo istud prouenire ab alio, nisi a forma corporis, scilicet, ab anima vtente calore, sicut instrumento, ita vtitur alijs qualitatibus, vt instrumentis in diuersis operationibus. His omnibus præsuppositis de habitudine animæ ad corpus. Dicendum, quòd Elias motus fuit ad calefaciendum carnem pueri, iacendo super eum propter duo. Primum est, quia quamquam sciret Elias, quòd Deus poterat animam corpori reunire, & ante hoc causare calorem per quem anima posset corpori vniri, & operari in eo: tamen non attendit ad id, quod Deus poterat facere, sed ad id, quod facere consueuerat. Videbat enim Elias, quòd Deus infundebat animam omni corpori, ad hoc quòd viuens esset: & tamen antequam infunderet, corpus erat sufficienter dispositum naturaliter calore, & humore contemperatis, ita vt reperiretur ibi harmonia, quæ requiritur, ad hoc quòd anima possit vniri corpori, vt forma, & operari per illud, vt motor. Nunc autem si Deus deberet animam reunire isti corpori pueri, non erat ibi calor, qui principaliter requirebatur, ad hoc quòd anima infunderetur corpori: ideo volebat ipse supplere istud, calefaciendo carnem pueri, vt sic vniretur anima. Et non peccauit Elias in hoc, nec fuit modicæ fidei, tanquàm ipse vellet agere hoc, & Deus illud non posset facere, sed voluit facere, quia Deus nunquàm consueuerat hoc facere, & putabat, quòd Deus vellet, quòd ipse hoc faceret: sicut Deus vult, quòd naturaliter disponatur corpus in matrice, ad hoc quòd ipse solum infundat animam.

Elias extendit se sup puerum propter duo

Fuit autem ad hoc principale motiuum, quia ante Eliã nullus mortuus vnquàm suscitatus fuerat: ideo nesciebat Elias, quis modus teneretur in reunione animæ ad corpus: & quia ipse videbat quotidie, quis erat modus primæ vnionis animæ ad corpus, scilicet, quòd corpus esset prius calidum, putauit, quòd talis debebat esse modus in reunione. Hunc etiam modum tenuit Elisæus, quando suscitauit filium cuiusdam mulieris, sequenti libro, cap. 4. Nam ante se non fuerat aliquis suscitatus a morte, nisi per Eliam, & quia ille calefecerat prius carnem pueri, quàm suscitaretur, secutus est doctrinam eius Elisæus, cum fuisset discipulus eius, & habuit eadem motiua, quæ Elias.

Secundum motiuum fuit, quia Deus voluit, quòd Elias sic suscitaret puerum, inclinando eum ad calefaciendum carnem eius, & hoc, vt videretur differentia inter suscitationes, quas ipse fecit, & suscitationes antiquorum Prophetarum: nam illi orabant sæpe, vt Deus suscitaret, quos ipsi petebant, & post multam, & longam orationem Deus suscitabat. Christus autem non orabat, sed iubebat, sicut cum dixit filio viduæ, Adolescens tibi dico surge. Et iterum ad puellam filiam Archisinagogi dixit, Puella surge. Et non solum orabant Prophetæ ad suscitandum mortuos, sed etiam calefaciebant carnem mortuorum, vt præmitterent dispositionem istam ad suscitationem: Christus autem nihil horum faciebat. Eodem modo discipuli sui suscitantes mortuos, non faciebant hæc, sed inuocantes Christum super mortuos, illico suscitabant eos, eo quòd dixerat eis Christus maiora horum facietis, idest, quòd facerent maiora, & plura miracula, quàm Christus. Et non solum Deus voluit, quòd Elias istud faceret, sed etiam quòd scriberetur in sacra scriptura, qualiter ille egisset, vt posteri, videntes differentiam suscitationis mortuorum a Christo, & a Prophetis, cognoscerent differentiam potestatis Christi: & per hoc inducerentur ad sciendum, quòd ipse Deus erat. Vnde Hebræi, qui sine inuidia poterant attendere ad actus Christi, mirabantur de modo doctrinæ eius, & operationum, dicentes, quòd non docebat ipse, sicut Pharisæi, & alij legislatores, qui solum docebant; sed docebat, sicut potestatem habens, scilicet, quia imperabat mortuis, & ægris, & ventis, & mari, & quibuscunque volebat. Lucæ 4. cap.

Quare incubuit Elias ter super puerum.
Quæst. XXXV.

QVAERETVR vlterius, quare Elias ter incubuit super puerum, extendendo se totaliter super eum, ad hoc quòd suscitaretur. Respondet Nicolaus, quòd fuerunt duæ causæ, vna literalis, & alia allegorica. Prima fuit, quia omnis perfectio consistit in tribus, scilicet, in principio, medio, & fine: ideo ad perfectam suscitationem, fuerunt conuenientes tres extensiones super puerum. Secunda causa est allegorica, s. quia Elias suscitabat puerum in fide Trinitatis, & ad exprimendam illam in actu suo, ter incubuit super puerum. Sed dicendum, quòd istæ rationes sunt multum alienæ, & licet ipse dicat vnã literalem, & aliam allegoricam, vtraque tamen est metaphorica. Nam in tribus significatur perfectio, & tamen nõ inducunt quælibet tria perfectionem, nec maior perfectio erat, quòd Elias ter incubaret, quàm quòd bis, immo si incubare super puerum aliqd efficiebat, plus efficeret, quater incubando, quàm ter solum. Item videtur, quòd Elias non egerit hoc propter perfectionem ternarii, nec ad significandam fidem Trinitatis, quia Elisæus discipulus Eliæ secutus fuit doctrinã eius, & incubuit super puerum, quem suscitauit: tamen nõ incubuit ter, sed bis solũ, & suscitatus est puer, sequenti libro, cap. 4. Si tamen perfectio, quæ est in tribus, aliquid proficeret ad hoc, & potissimè si fides Trinitatis, multum operãs in miraculis, significaretur per istam triplicem extensionem, extendisset se ter Elisæus super puerum, sicut Elias, quia non minoris fidei erat Elisæus, quàm Elias, nec minus deicola. Sed dicendũ, quòd nihil istorum consideraui Elias, sed solum id quod supra diximus, & eadem causa fuit, incumbendi super puerum, & ter incumbendi. Pro quo sciendũ, quòd modus fuit iste, quia Elias, (vt dictũ fuit supra) sciebat, duo necessaria esse ad suscitationem pueri, s. q̃ anima reduceretur ad corpus, & quòd corpus prius esset calefactum, vt anima posset ei vniri, & manere in illo: & quia Deus non cõsueuerat causare calorem præcedentem ad vnionem animæ, sed solum infundere animam corpori iam calido, voluit ipse calefacere corpus pueri, vt Deus solum infunderet animã. Et ad hoc tenuit istum modum, quòd prius orauit semel Deum, quantum necesse putauit, vt reduceret animam ad corpus pueri, & tunc expleta oratione, credens Deum inclinatum ad faciendum hoc, ipse incubuit super puerum, ad calefaciendum carnem eius, vt anima, quam Deus mitteret, posset corpori vniri, & tandiu mansit super puerum, quousque caro gelida mortui calefacta est, & tunc erat disposita ad hoc, quòd Deus animam infunderet, s. quia tunc posset conuenienter vniri. Calefacta tamen carne, vidit Elias, quòd puer non reuixerat, & sic Deus non miserat ei animam, ideo surrexit, & orauit secundò, instanter petens animam corpori reuniri, & expleta oratione incubuit secundò super puerum, & calefecit eum, sicut prius, expectans quòd in hac vice Deus animam reuniret. Calefacta autem carne vidit, quòd non operabatur puer aliquid vitaliter, ideo surrexit tertiò ad orandum, & hac vice instantius, quàm in præcedentibus orauit, & expleta oratione, confidens incubuit super puerum, & calefecit eum, & cum fuisset perfectè calefactus, apparuit motus in puero: quia illa tertia vice Deus animam corpori vnierat. Et sic dicendum, quòd non incubuit Elias super puerum magis ter, quàm quater propter aliquid quod specialiter efficeret, vel signaret numerus ternarius: sed ter incubuit, quia in tertia vice placuit Deo animam reunire: & si in prima reuniuisset, solum semel incubuisset super

F puerum, & si vsque ad octauam, vel decimam vicem orandi, Deus non reuniuisset animam, octies, vel decies incubuisset Elias super puerũ, scilicet, quotiescũque oraret: nam semper post orationem incumberet ei, tanquàm esset istud necessarium ad calefaciendum carnem eius.

Elisæus quare bis tantum incubuit super puerum.
Quæst. XXXVI.

QVAERETVR, quare Elisæus suscitans puerum incubuit solum bis super eum, sequenti libro, cap. 4. Et Elias incubuit ter. Respondendum, quòd ex eodem fundamento procedit istud, &
G operatio Eliæ: nam Elisæus incubuit super puerum ad calefaciẽdum carnem eius, vt posset anima vniri corpori calefacto: orauit autem semel, vt vniretur anima, & expleta oratione incubuit super puerum, & tandiu mansit super eum, quousque calefacta est caro pueri, prælegato cap. Et tunc Deus non reuniuit animam: ideo surgens Elisæus orauit secundò, & incubuit post orationem secundò super puerum, & tunc reunita est anima ei, & quia in ista secunda vice reuixit, non incubuit vlterius Elisæus super puerum. Si autem quæras, quare ad suscitationem pueri ab Elia necessaria fuit trina extensio super puerum, & in Elisæo solum bis? Respondendum, quòd hoc fuit, quia Deus noluit exaudire Eliam, nisi ter orantem, Elisæũ
H verò exaudiuit orantem bis. Hoc autem fuit fortè, quia Elisæus fuit maioris fidei in orando, & fides est, quæ maximè operatur in petitionibus a Deo, vt patet Iacobi 1. Scilicet, Postul et autem in fide, nihil hæsitãs, qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, & circunfertur: non ergo existimet ille homo, quòd accipiat aliquid a Domino. Vel magis dicendum, quòd Deus exaudiuit Elisæum citius, quàm Eliam, quia spiritus prophetiæ erat duplex in Elisæo: nam quando Elias raptus est in cęlum, petiuit Elisęus ab illo, vt ipse haberet spiritum prophetiæ duplicem, quàm Elias, sequenti libro, cap. 2. Et concessum est ei, ideo post hoc operationes Elisæi fuerunt semper duplices in virtute ad operationes Eliæ: nam Elias vnicum mortuum suscitauit, Elisæus vero duos, scilicet, vnum, cum viuebat, sequenti libro, cap. 4. Et alium, cum ipse mortuus esset, scilicet, per hoc quòd ossa defuncti tetigerunt ossa sua, eodem libro, cap. 13. Sic etiam in modo suscitandi fuit duplex virtus Elisæi ad Eliam: quia Elias ter orauit, Elisæus autem solum semel, & dato, quòd Elias quater orasset, solum bis oraret Elisæus, & exaudiretur. Sic etiam patuit in omnibus alijs operationibus duplex virtus Elisæi: quia computatis miraculis eius plura fuerunt, quàm miracula Eliæ. Et viri sancti sequentes eos, quia perfectiores fuerunt Elia, & Elisæo, non oportuit, quòd multoties orarent pro suscitatione alicuius mortui, nec quòd aliquando incumberent super eum ad calefa-
K ciendum carnem suam, sed solum inuocato nomine Christi suscitabant mortuos: immo quod maius, & mirabilius erat, aliquando Apostoli non inuocato nomine Christi, nec aliquid loquentes, aut intendentes facere, sanabant infirmos, & suscitabant mortuos. Sic enim in Ierusalem existente Beato Petro cum alijs Apostolis, ponebant Iudæi infirmos in plateis in grabatis, vt transeunte Petro saltem vmbra eius tangeret illos, & sanaret. Act. 5. Et in hoc fuerunt similes Apostoli Christo, qui sanauit mulierem patientem fluxum sanguinis, nihil loquendo, sed cum ipsa occultè tetigisset fimbriam vestimenti eius. Matthæi 9. & Lucæ 8.

Cum

Cum anima istius pueri teneretur iam in aliquo loco, quomodo potuit inde reduci ad corpus sine præiudicio suo, vel iustitiæ Dei. Et quòd sunt quatuor loca inferiora pro animabus. Quæst. XXXVII.

QVAERETVR vlterius de anima istius pueri, quomodo potuerit reduci ad corpus sine præiudicio alicuius illorum locorum, in quo erat. Respondendum, quòd anima pueri pro illo tempore non poterat esse, nisi in vno de quatuor locis, scilicet, in lymbo Abrahæ, vel in lymbo puerorum, vel in purgatorio, aut in inferno damnatorũ: nam quintus locus, s. paradisi nõ patebat tunc alicui, nec patuit vsque ad mortem Christi. De primo loco istorum, scilicet, de sinu Abrahæ poterat puer duci sine præiudicio: qa
B illi, qui ibi erant, habituri erant vitam æternam, cùm iusti essent, & nõ essent obligati per aliquam culpam, nec per reliquias alicuius pœnæ nondum solutæ in vita, sed erant sufficienter dispositi ad habendum vitam æternam, nisi q̃ tempus habendi nondum venerat, qa nondum fuerat passio Christi. Dicendum tamen, q̃ si de isto loco pueri anima educta est, nõ fuit præiudiciũ aliquod legi Dei: quia qui ibi sunt, nõ tenentur ad aliquid pœnale, sed videbatur magis fieri præiudicium puero, qui iam securus erat de vita æterna, & exẽptus erat ab omnibus laboribus, & nũc reducebatur ad labores vitę mortalis, iterum moriturus. Et quod maius est, reducebatur ad incertitudinem vitæ æternæ, quia poterat postea peccare, & perire æternaliter. Dicendũ igitur, quòd si de isto loco educta fuit anima, Deus dederit ei tantam gratiam, vt postea nõ posset perire, sed rediret in maiorem gradum gloriæ, q̃ prius habituros erat, si nõ fuisset suscitatus. Sic enim fuit de Beato Lazaro fratre Mariæ Magdalenæ, qui mortuus est, & a Christo suscitatus, habuit tamẽ postea maiorem gradum gloriæ valde, quia fuit Episcopus, & sanctus martyr.

Si autem erat anima pueri in purgatorio, aut plenè purgauerat quicquid purgandum erat, aut non, si plenè purgauerat, quando suscitatus est, non fuit aliquod præiudicium factum legi Dei: quia etiam si non suscitaretur, non maneret vltra in pœnis, sed transiret
D ad lymbum Sanctorum, in quo nulla pœna erat, ideo in hoc casu idẽ erat, ac si educeretur de lymbo Abrahæ, de quo iam dictum est, si autem nondum purgasset quicquid purgandum erat, videtur tunc difficile, quia videtur fieri præiudicium legi Dei, scilicet, quòd non prius aliquis liberetur de purgatorio, quàm soluerit completè pœnam.

Aliquis diceret, quòd si quando suscitatus est puer, nondum perfecte soluerat pœnas debitas in purgatorio, Deus faceret, quòd quasi subito puniretur, ita grauissime, quòd in breui solueret omnes pœnas, quas in multo tempore soluturus erat, vt mutaretur extensio pœnæ in intensionem. sic enim futurum est de illis, qui morientur in vltimo die sæculi, scilicet, per
E ignem conflagrationis, quia multi morientur ibi in charitate, & habituri sunt vitam æternam, & tamen obligati sunt ad magnas pœnas, quas viuentes non expleuerunt, & tamen post illam conflagrationem, erit illico iudicium, & post illud non durabit pœna purgatoria, sed inferius, aut vita æterna: ergo necesse est in illo breuissimo tempore, morientes puniri acerrimè, vt quasi in hora expleant, quod in viginti, vel triginta annis de pœnis sublaturi erant, ita ergo esset de isto puero, quia in breuissimo tempore poterat puniri anima eius valde, ad hoc quòd quando suscitaretur, & vniretur corpori, iam soluisset omnes purgatorias pœnas. Iste modus loquendi in se conueniens est, & tamen pro nunc non est conueniens. Sed

A dicendum, quòd dato, quòd anima pueri puniendа esset in purgatorio per viginti annos, & non expleuisset nisi pœnam vnius horæ, non puniretur atrociter in illa hora, ad hoc quòd in illo paruo momento solueret pœnas viginti annorum, sed educeretur anima de purgatorio non soluta pœna, nisi vnius horæ, & reliqua subsoluta manente. Nec in hoc aliqua iniuria fiebat legi Dei: quia qui in purgatorio sunt, non possunt inde exire, quousque omnes pœnas soluerint: verum est de illis, qui transituri sunt de purgatorio ad vitam æternam, vel ad sinum Abrahæ. Et ratio est, quia sicut vita æterna non recipit aliquem infectum culpa, vel macula: ita non recipit aliquem obligatum ad pœnam: quia qui obligatus est ad pœ-
B nam, oportet quòd aliquando soluat, vel iniuste agetur, sed postquam aliquis est in vita æterna, nullam pœnam toleraturus est, quia ibi semper erit gaudium: ergo ad hoc, quòd non agatur iniuste, necesse est, quòd antequàm exeat de purgatorio, omnes pœnas soluerit. Idem autem est de illo, qui transit ad sinum Abrahæ: quia postquàm ibi fuerit, nullam pœnam toleraturus est. Secus tamen est de animabus, quæ educuntur de purgatorio, vt reuniantur corporibus: quia in corpore poterunt satisfacere pro ijs, quæ toleraturi erant in purgatorio, sicut nos, antequàm moriamur, per bona, quæ agimus hic, excusamus omnino pœnas purgatorij, vel saltem minuimus eas. Et dato, quòd anima reunita
C corpori, non satisfaciat in corpore pro eo, quod in purgatorio toleratura erat, manet ei locus satisfaciendi post secundam mortem: nam ibi plene punietur in purgatorio pro omnibus, quæ tenebatur in prima vita, & in secunda. Item patet hoc, quia purgatorium non est secundum se receptaculum animarum, sed solum quædam dispositio animarum, transeuntium ad vitam æternam: cum ergo aliqua anima post mortem non transitura est in vitam æternam, sed reuocanda in corpus, non est sibi necessarius locus purgatorij: ideo quòd inde educatur, non fit aliquod præiudicium legi Dei.

Si autém quæratur de lymbo puerorum. Dicendum, quòd qui ibi sunt, in morte æterna manent: & idem dubium est de illis, quod de existentibus in sinu damnatorum. Sed nunc non erat dubium de hoc loco circa puerum: quia manifestum erat, quòd non poterat esse in sinu puerorum: nam non potest aliquis adultus ire ad locum illum. Quod patet, quia in loco illo solum tenentur illi, qui in solo originali reatu mortui sunt, & tamen postquam aliquis est adultus, non potest mori in solo peccato originali, sed necesse est mori in peccato mortali, aut in gratia. Quod patet, quia postquàm aliquis est adultus, necesse est, quòd operetur per libertatem aliquem actum bonum, vel malum: si operatur aliquem actum bonum directum in Deum, necesse est per illum actum tolli peccatum originale, cum
E impossibile sit manere culpam mortalem, vel obligationem ad mortem æternam cum charitate, & tunc iste adultus si moritur in his actibus bonis, non iuit in lymbum puerorum, sed in sinum Abrahæ. Si autem post istum actum bonum operetur mala, & moriatur in illis, peribit æternaliter: & tamen non moritur iste in peccato originali, quia semel ablatum fuit, sed in solo actuali mortali: & pro isto manifestum est, quòd non debeat esse in lymbo puerorum, sed in inferno damnatorum. Si autem adultus nunquàm operatus fuit bonum, postquàm cępit habere libertatem operandi, & moritur in malis, perit ęternaliter, & in isto nunq̃ ablatum fuit peccatũ originale, quia nihil fuit p quod auferretur,

Nullus adultus potest esse in lymbo.

& tamen iste licet moriatur in originali, non vadit ad lymbum puerorum, eo quòd moritur simul in actuali, & originali: & quia actuale requirit pœnam sensus, & damni, quę est in inferno damnatorũ, necesse est, q̃ ibi puniatur: & ibi patitur tã pro originali, quàm pro actuali, quia pro originali priuationem, & pro actuali pœnã sensus. Patet ergo, q̃ nullus adultus potest esse in lymbo puerorum. Hæc autem dicta sunt f̃m conditionem Gentilium dum durauit lex Moysi, & f̃m cõditionem omnium hominum, simul ab orbe condito, vsque ad datam circuncisionem, quia ille modus erat tunc tollendi originale. si autem intelligamus de Iudæis, eo tempore, quo durabat circuncisio ante perfectè publicatum Euangelium, facilius est: nam tunc in octauo die circuncisio puero, tollebatur peccatum originale, in fœminis autem tollebatur adhuc citius per fidem parentum, ideo non poterat aliquis mori in peccato originali post octo dies a natiuitate. Si autem intelligatur de modo auferendi peccatum originale post publicationem Euangelij, manifestius est, quia per baptismum tollitur, vel per fidem non existẽte baptismo: in Christianis ergo tollitur peccatum originale post paucos dies a natiuitate, scilicet, cum baptizantur. In Iudæis autem, & Sarracenis non potest tolli, cum obligentur ad baptismum, ideo de illis est eadem argumentatio, quæ fiebat supra de Gentilibus, quando veniebant ad ætatem adultam. Sed iste puer filius viduæ erat iam aliqualiter adultus, & erat Gentilis, cum mater sua esset Sareptana, vt supra dictum est: ergo non poterat mori in peccato originali, & sic non poterat descendere ad lymbum puerorum.

Peccatũ originale, quo auferebatur.

Si autem aliquis contendat, quòd erat paruulus, & Gentilis, & ideo quòd non poterat adhuc ablata esse originalis culpa in eo.

Dicendum, quòd per fidem matris tolleretur: nam inter Gentiles, quando erant parentes fideles rectè sentientes de Deo, tollebatur culpa originalis in filijs paruulis, fide parentum. De omnibus receptaculis animarum post mortem, & quæ animæ ibant ad illa, & quomodo ibi se habebant, & de modis, & conditione omnium morientium, & de modo diuerso auferendi peccatum originale in omnibus gentibus ab exordio sæculi vsque ad finem, declaratum est latissimè in libro De quinque metaphoricis paradoxis, particula quinta.

Si autem anima pueri huius fuisset in inferno damnatorum, erat dubium, quomodo inde poterat educi. Dicendum, quòd non est dubium, quin Deus posset educere animas inde, quotquot vellet: Deus tamen nunquàm agit, quantum potest, sed id quod iustum iudicat: non videtur autem iustum aliquam animam de inferno damnatorum educi, q̃ qui ibi sunt, obstinati sunt in malo, & facti hostes Dei: & insuper testimonio scripturæ in inferno illo redemptio nulla est: videtur ergo dicendum, quòd nullum Deus inde vnquam eduxerit, aut aliquando educat.

Si autem objiciatur de anima Traiani, quæ precibus Gregorij inde liberata est, dicam quid sentio, sequenti libro, cap. 4. De anima autem pueri huius dicendum, quòd non fuerit educta de inferno, nec de lymbo paruulorum, sed de sinu Abrahæ, vel de loco purgatorio, & sic nulla iniuria facta est in hoc legi Dei. *Tulitque Elias puerum, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum.* Scilicet, Postquàm Elias vidit puerum viuere, tulit eum de cœnaculo ad dandum matri suæ. Vocatur autem cœnaculum quædam domus alta, in qua erat lectus Eliæ, & diuersorium, vbi ipse manebat: erat autem ibi superior pars domus: ideo dicitur, quòd tulit inde puerum in partem inferiorem domus. *Et tradidit matri suæ, & ait illi, En viuit filius tuus.* Istud fecit Elias ex gaudio quodam, volens matri pueri congaudere, ideo ipse præsentauit ei puerum. *Dixitque mulier ad Eliam, Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu.* Scilicet, In hoc, quòd suscitasti puerum, cognoui, quòd es vir Dei, idest, Propheta, quia alioquin non potuisses suscitare eum. *Et verbum Domini in ore tuo verum est.* Idest, Ex hoc apparet, quòd ea, quæ dixisti ex parte Dei, vera sunt, & non finxisti illa de corde tuo.

An mater pueri per solam suscitationem filij cognouerit Eliam esse virum Dei. Quæst. XXXVIII.

QVAERETVR, quomodo mulier dixit, Nunc in isto cognoui, quoniam vir Dei es tu, quia ante hoc cognoscebat, vel cognoscere debuerat, quòd erat vir Dei: nam prius ostenderat Elias miraculum, scilicet, quòd lecythus repletus fuit oleo, & nũquam minuebatur, & hydria farinæ etiam non minuebatur, sed ista nõ poterant esse, nisi a Deo.

Respondendum, quòd mulier non dixit istud, tanquàm nunc nouiter cognouisset Eliam esse Prophetam, quia ante hoc cognouerat, sed dixit, Nunc in isto cognoui, idest, etiam in isto cognoui: quia sicut præcedens signum, quod fecerat Elias, ostendebat ipsum esse Prophetam, ita etiam istud: & sic quotiescunque Propheta ostenderit signa, demonstrat se esse Prophetam. Sic enim locutus est Beatus Petrus, Act. 10. Scilicet, Nunc in veritate cognoui, quoniam non est acceptor personarum Deus: sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi, & tamen manifestum est, quòd Beatus Petrus ante hoc sciebat, quòd Deus non est acceptor personarum: quia Deuteronom. 10. dicitur, Quòd Deus personam non accipit, non ergo dixit Beatus Petrus, tanquam per illum actum nouiter cognosceret, Deum non esse acceptorem personarum, sed quia ille actus sufficienter ostendebat, Deum non esse acceptorem personarum: dato, quòd non manifestatum fuisset ei per aliud signum.

Aliter potest dici, quòd mulier ista non dixit hoc ad demonstrandum Eliam esse Prophetam, sed maximum prophetarum: nam per hoc, quòd Elia loquente repletus est lecythus oleo, & hydria farina, apparuit eum esse Prophetam; istud tamen signũ nõ erat speciale, quia similia, & maiora fecerant alij Prophetæ: nullus tamen Prophetarum suscitauerat aliquem mortuum ante Eliam: ideo per hoc quod ipse mortuum suscitauit, apparuit ipsum esse excellentiorem omnibus Prophetis p̃cedentibus, & sic dixit mulier nunc, In isto cognoui, quia vir Dei es tu, idest, q̃ es specialiter vir Dei, plusquàm alij Prophetæ.

Aliter potest dici, q̃ mulier dixit hoc ad confirmationem verborum Eliæ: nã apparuerat iam Eliam esse Prophetam per hoc, q̃ repleuerat hydriam, & lecythum, & tñ dixerat, q̃ nunquàm minuerentur vsq; ad diem, quo Deus daret pluuiam super terram. Istud autem nondum apparuerat, an futurum esset verum, & per hoc, q̃ Elias suscitauit nunc mortuum, apparebat q̃ omnia, quæ ipse dixerat, vera erãt. Et hoc vt̃ sentire mulier, cùm dixit nũc, In isto cognoui, quia vir Dei es tu, & verbum Dñi in ore tuo verum est. Poterat tñ cognosci veritas Prophetiæ per aliud, s. quia Elias dixit, q̃ non deficeret oleum de lecytho, nec farina de hydria vique ad diem, quo Deus plueret: & tamẽ postea repleta est hydria, & lecythus; ergo per istud signum probabatur Eliam verum dixisse, licet esset futurum; quia nihil aliud requiritur in Propheta, ad probandum futurum prænunciatum esse verum, nisi quòd præmittat signum mirabile, Deuteronom. 18.

CAP.

CAP. XVIII.

POST dies multos factum est verbum Domini ad Eliam, in anno tertio, dicens: Vade, & ostende te Achab, vt dem pluuiam super faciem terræ. Iuit ergo Elias, vt ostenderet se Achab: erat autem fames vehemens in Samaria.

Descripto in præcedentibus primo signo cœlesti in siccitate data: hic ponitur secundum signum in igne dato de cœlo ad remouendum Achab a peccatis suis. Et diuiditur in duo: quia primo ponitur signi datio. Secundo Eliæ persecutio, sequenti cap. Prima in duas, quia primo ponitur signum principale: secundo ponitur aliud signum de datione pluuiæ, ibi. *Et ait Elias.* Prima in tres: primò ponitur Eliæ ad terram Israel reuersio: secundo ignis super holocaustum descensio, ibi. *Veruntamen nunc mitte.* Tertiò Prophetarum Baal occisio, ibi. *Dixitque Elias.* Prima in duas: primo Elias reuertitur: secundò præcepto Domini agnoscitur, ibi. *Erat autem fames.*

An ordo continuus sit. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta post præcedentia, vel sit ordo mutatus, & an fuerint immediatè facta, vel multo tempore post.

Ad primum dicendum, quòd fuerunt ista post ea, quæ habentur præcedenti cap. Quia ibi habetur de eis, quæ contigerunt Eliæ tempore famis tam apud torrentem Carith, quàm in ciuitate Sareptana: hic agitur de his, quæ facta sunt, quando data est pluuia: ideo necessario fuerunt ista post illa.

Ad secundum dicendum, quòd ista non fuerunt multis annis post præcedentia, licet litera dicat hic, quòd post multos dies factum est verbum Domini ad Eliam. Vnde dicendum, quòd non potuerunt esse tres anni inter ea, quæ habentur supra, & ea, quæ habentur hic: quia dicitur hic, quòd factum est verbum Domini ad Eliam, in tertio anno, & computantur isti anni a principio famis, & tamen Elias steterat in torrente Carith aliquanto tempore, quousque desiccatus est torrens, & ibi fortè pertransiret medius annus, aut plus: deinde stetit Elias in domo viduæ Sareptanæ, antequàm suscitaret filium suum aliquanto tempore: ideo ad plus non potuerunt esse tres anni inter ea, quæ habentur supra, & ea, quæ habentur hic.

Post dies multos factum est verbum Domini ad Eliam. Isti dies multi computantur a suscitatione pueri, filij viduæ Sareptanæ: & intelligendum est, quòd omnibus istis diebus Elias stetit in domo viduæ Sareptanæ: quia Deus dixerat, quòd maneret ibi vsque ad finem siccitatis, nec recessisset Elias de domo illa, nisi Deus iussisset ei: nunc vero iussit, quòd appareret coram Achab. *In anno tertio.* Scilicet, Verbum Domini factum est ad Eliam anno tertio.

Elias an venerit ad Achab anno tertio, vel quarto. Quæst. II.

QVAERETVR, quomodo dicitur hic, quòd Elias iuerit ad Achab anno tertio: nam mox, vt Elias iuit ad Achab facto sacrificio in Alph. Tost. in Tertium Regum. A monte Carmelo, pluit, vt patet infra, & tamen tribus annis, & sex mensibus non pluit tunc, vt patet Lucę 4. & Iacobi vlti. Ergo Elias non venit ad Achab anno tertio, sed anno quarto in fine sex mensium eiusdem anni. Respondent quidam, quòd dicitur annus tertius computando a tempore, quo Elias recessit de Samaria, licet esset iam medietas quarti anni: nam volunt, q̃ Elias post annunciationem factam Achab de siccitate futura, manserit in Samaria sex mensibus, & postea iuerit ad torrentem Carith, & ex illo tempore vsque ad pluuiam primam sequentem, fuerunt tres anni, & nunc quãdo Elias venit ad Achab, nondum erat completi illi tres anni a recessu Eliæ de Samaria. Sed istud non stat, quia si postquam Elias denunciauit siccitatem futurã Achab, mansisset in Samaria sex mensibus, videns Achab toto illo tempore nõ esse pluuiã, teneret Eliã, vt ipse oraret Dominum pro pluuia, cũ dixisset, q̃ non esset ros, nec pluuia in illis annis, quousque ipse loqueretur: & tamen non tenuit eũ, & misit ad quærendum ipsum per omnes terras, vt patet infra in litera: ergo non est verisimile, q̃ manserit tanto tempore in Samaria, postquam locutus est ad Achab. Item confirmatur hoc, quia præcedenti cap. Mox vt locutus est Elias ad Achab, sequitur, q̃ Deus dixerit ei, Recede hinc, & vade contra Orientem, & absconde re in torrente Carith. Nicolaus respondet aliter, s. q̃ Elias recesserit de Samaria mox, vt denũciauit siccitatem futurã Achab, & mansit apud torrentem Carith mensibus sex, & tũc desiccatus est torrẽs, & post hoc iuit in Sareptã, exeũdo de terra Israel, & a tempore illo, quo exiuit de terra Israel, computat Nicolaus istos tres annos, & tunc verum est, q̃ non erat completus tertius annus a recessu Elię de terra Israel, quando venit corã Achab, & tamen iam erant tres anni, & quasi sex menses; computando a principio siccitatis, quando facta fuit denunciatio Achab. Sed adhuc istud non multum verum videtur, quia ponit solum, quòd fuerit sex mensibus Elias apud torrentem Carith. Videtur tamen, q̃ fuerit maiori tempore: quia quando Elias iuit in Sareptam, iam Achab miserat per omnia regna terræ ad quærendum Eliam, & tamen non poterat hoc fieri, nisi in aliquanto tempore. Etiã Achab non mitteret ad inquirendum Eliam per omnes terras immediatè, vt Elias prænunciaret siccitatem, quia tunc adhuc non credebat Achab verbis eius, sed transirent prius tres, vel quatuor menses sine pluuia, & tunc cognito defectu pluuiarum, mitteretur ad quærendum eum. Quòd autem quando venit Elias in Sareptam, iam quæsiuisset eum Achab per omnes terras, patet, quia aliàs contingeret nuncios discurrentes venire in Sareptam, & inueniretur Elias.

Dicendum ergo videtur, quòd mãserit Elias apud torrentem Carith vno anno, aut plus: & sic non potest computari iste annus tertius a recessu Eliæ de torrente Carith. Sed dicendum est, q̃ dicitur iste annus tertius, computando ab initio siccitatis: nam hic non videtur alius terminus ex litera, a quo deberet fieri computatio, & iam erant elapsi tres anni, & fere sex menses a tempore illius denunciationis. Dicitur tamen, quòd erat annus tertius, quia scriptura consueuit interdum, non computare annos inchoatos, sed finitos, & quia annus quartus non fuerat finitus, quamquam iam esset medietas eius, dicebantur solum tres anni. *Vade, & ostende te Achab.* In toto tempore præcedenti Achab non potuerat inuenire Eliam, quamquam diligenter fecisset eum inquiri per omnes terras. *Vt dem pluuiam super faciem terræ.* Deus misericors est, & quamquam nos filij pestilentes simus, & verius hostes eius, quando graiuiter, & pertinaciter peccamus, ipse tamen leuiter

percutit, & manum alleuiat. Et quia iam si illa siccitas maneret, multi perituri erant, immo tota terra Israel breuiter desolaretur, voluit pluuiam mittere super Israelitas, quamquam ipsi adhuc peccatores essent, non diuertentes ab idolis: Deus tamen quia misericors est, facit Solem suum oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Matth.5.dixit autem, Ostende te Achab, vt dem pluuiam, quasi dicat, quòd Deus non erat daturus pluuiam, quousque Elias appareret coram Achab. Hoc autem erat ad verificandum dictum Eliæ, quia ipse dixerat præcedenti cap.Viuit Dominus Deus Israel,in cuius conspectu sto,si erit annis his ros, & pluuia, nisi iuxta verba oris mei,idest,non erit pluuia,nec ros,nisi ego prænunciauero, vel quousque ego prænunciem. *Iuit ergo Elias,vt ostenderet se Achab.* Scilicet, Obediuit verbo Domini,& iuit contra Samariam,vbi erat Achab: & tunc occurrit Abdiæ dispensatori eius, vt patet in litera.

Erat autem. Hic ponitur secundum, scilicet, qualiter Elias regi Achab ostenditur,& dicitur. *Erat autem fames vehemens in Samaria.* Istud ponitur tanquam redditiuum causæ inferiorum dictorum: quia infra dicitur,quòd Achab,& Abdias dispensator eius ibant per totum Israel,ad inquirendum herbam in vallibus, & apud fontes,vt saluarent equos. Hoc autem erat,quia in Samaria erat magna fames, & non habebant quid darent equis regis. Quòd autem esset magna fames, satis erat rationabile, quia iam transierant tres anni, & fere sex menses, in quibus non pluerat.

Vocauitque Achab Abdiam dispensatorem domus suæ. Iste vocabatur dispensator, quia non solum dispensabat ea,quæ pertinebant ad sumptus Regis,sed etiam erat princeps inter omnes officiales domus regis, & forte nullus erat maior in toto regno, nec magis acceptus regi. Quod patet, quia rex dixit ei,quòd iret Abdias per vnam viam,& ipse iret per aliam, & ista erat quasi quædam æqualitas. Iste Abdias fuit postea Propheta,& vnus de duodecim minoribus Prophetis, qui inter eos ponitur quartus. *Abdias autem timebat Dominum valde.* Scilicet,Colebat eum,& ambulabat in omnibus præceptis eius.

Quare Abdias cum esset bonus, manebat cum Achab pessimo. Et quòd Deus sæpe collocat bonos in domibus malorum. Quæst. III.

QVAERETVR cum esset Achab vir tam iniquus peruertens totam legem, & declinans ad idola,cur manebat Abdias apud eum, cum esset Abdias vir bonus, timens Deum. Respondendum, ꝙ Abdias non cogebatur recedere ab Achab, quamquàm ille esset vir malus, quia solum obligabatur ipse, quòd esset bonus: & tamen non obligabatur manere cum bonis,vel cum malis,sed vbicunque vellet manere, liberum ei erat. Item patet hoc de alijs viris bonis,& Prophetis: nã Ahias Silonites erat Propheta Domini vir bonus valde, & tamen manebat in Silo, quæ erat ciuitas terræ Ieroboam,postquàm omnes de terra illa declinauerant ad idola,supra 14. Elias quoque erat vir excellentissimus, & quasi ignis ardẽs inter omnes Prophetas, Ecclesiastici 48. Et tamen ipse manebat inter idolatras, & loquebatur cum Achab: nam erat Elias de habitatoribus Galaad, præcedenti cap,Et sic habitabat in terra idolatrarum.

Alia causa, & potissimè erat, ex Dei ordinatione, & summa prouidentia. Nam ipse interdum collocat aliquos viros bonos tacitè in domo potentum, qui nequissimi sunt, & facit eos mereri gratiam, & fauorem ipsorum potentum, plusquàm mali mercantur. Et hoc propter duo. Primò, vt ipsi interdum ipsos principes a malis coerceant,dissuadendo saltem indirectè. Secundò, vt ipsi misereantur virorum bonorum, quos Deus tradit interdum in manum iniquorum. Sic patet hic de Abdia, qui secretè erat vir bonus,habebatque nimium fauorem apud Achab, & ipse liberauit multos de Prophetis Domini ad mortem ductos. Nam Iezabel occidebat omnes Prophetas Domini, & cum Abdias esset in potestate magna, tenuit modum, vt haberet centum de illis Prophetis, & occultauit eos in duabus speluncis,deditque eis ibi cibum, ne occideret illos Iezabel. Sic etiam Deus dedit gratiam Reginæ Esther, & Mardocheo, qui boni erant coram Rege Assuero, qui malus erat, vt Iudæi, qui tunc cultores Dei erant, liberarentur a periculis per Esther, & Mardocheum. Nam Assuerus precibus Aman iusserat omnes Iudæos occidi in regno suo, & occidendi erant, nisi intercessisset Esther coram Assuero, vt patet Esther 7. Quòd autem propter hoc Deus exaltauit Esther ad statum Reginæ, patet Esther 4. Scilicet, Et quis nouit vtrum iccirco ad regnum veneris, vt in tali tempore parareris?idest, propter hoc facta es Regina, vt parata esses in hoc tẽpore liberare Iudæos. Sic etiam Deus fecit, quòd Ioseph, qui erat vir bonus, haberet magnum fauorem in domo Pharaonis, vt tota cognatio sua saluaretur in tempore famis,& etiam multi populi, qui aliàs perijssent, Genes.vlti. Scilicet, Nolite timere: num Dei possumus resistere voluntati? Vos cogitastis de me malum, & Deus vertit illud in bonum, vt exaltaret me, sicut in præsentiarum cernitis, & saluos faceret multos populos. Sic etiam Deus dedit magnum fauorem Danieli coram Rege Nabuchonosor, & coram alijs regibus Chaldæorum,& Persarum,vt Iudęi, qui in captiuitate erant, bene tractarentur ab eis, & vt ostenderentur mirabilia Dei apud ipsos reges per Danielem:intantum, quòd semel Nabuchodonosor publicauit,quòd in omnibus Regnis suis nullus auderet blasphemare contra Deum Hebræorum, & quicunque blasphemaret, occideretur, & periret domus eius, Daniel.3. Etiam aliqui de Hebræis fuerunt positi in magnis principatibus tempore Nabuchodonosor, scilicet, Sidrac, Misac, & Abdenago, eodem cap. Nõ ergo peccauit Abdias manendo in domo Achab, sed potius merebatur, quia Deus posuerat eum ibi ad conseruandum Prophetas, quando Iezabel occidebat illos,& ad multa alia bona.

Nam cum interficeret Iezabel Prophetas Domini. Iusserat enim Iezabel occidi omnes Prophetas Dei in Israel, & quia ipsa erat Regina, & rex permittebat ei agere quicquid vellet, occidebantur Prophetæ ad mandatum illius. *Tulit ille centum Prophetas.* Scilicet, Abdias accepit centum de istis, eruens illos a morte. Non est autem intelligendũ, quòd ipse publicè acciperet eos, quia non posset resistere tunc Reginæ, sed potius ipsa occideret eum,& illos: sed accepit eos occultè, quia fortè dedit pecuniam multam ministris Iezabel, qui ferebant Prophetas illos ad occisionem, & accepit eos secretè. & sic euaserunt.

Et abscondit eos quinquagenos in speluncis. Idest, Abscondit istos centum Prophetas per quinquagenos, & quinquagenos, scilicet, posuit eos in duabus speluncis, & in qualibet earum quinquaginta Prophetas.

Et pauit eos pane,& aqua. Scilicet, Dum manserunt in illis speluncis, ne hoc sciret Iezabel, dabat eis Abdias panem, & aquam: quia fortè non poterat prouidere eis de alijs cibis, ne eundo sæpe ad prouidendum illis,cognosceretur,quòd laterent,& reuelaretur hoc ipsi Iezabel.

Qui essent isti Prophetæ absconditi ab Abdia. Quæst. IIII.

QVAERETVR, qui Prophetæ erant istis, de quibus dicitur hic. Respondet Nicolaus, quòd erant viri religiosi inter Hebræos, scilicet, quòd aliqui viri inter Israelitas volentes specialiter colere Deum, non solum complebant ea, quæ lex mandabat,sed etiam sequestrabant se a terrenis curis, & conueniebant multi simul in vnam domum, & ibi vacabant orationi: & quia isti continuè erant in laudibus Dei, dicebantur esse Prophetæ, quia laudare Dominum,dicendo aliquos Psalmos,dicitur prophetare. Sic patet primo Paralipomenon 25. Vbi dicitur de Asaph, & Eman, & Idithum, & filijs eorum, quòd prophetabant in citharis, & psalterijs: & tamen illud non erat,nisi laudare Deum. Mouetur autem ad hoc, quia isti Prophetæ erant multi, scilicet, centum, & multi alij occisi fuerant: non videtur autem,quòd tot essent Prophetæ, accipiendo propriè Prophetas, quia videbantur esse tot inutiles.

Dicendum tamen videtur, quòd isti erant verè Prophetæ, scilicet, qui prænunciabant futura, sicut Elias,& Eliseus,& cæteri. Et hoc patet, quia Elias dixit infra in litera, Ego remansi Propheta Domini solus, idest, quòd de Prophetis Domini solus ipse manserat,& omnes alij fuerant occisi: ergo videtur, quòd cæteri essent Prophetæ, prænunciantes futura, cum ipse nominet se vnum de illis, & tamen ipse erat Propheta, cui Deus loquebatur. Nec est admirandum, quòd tot essent Prophetæ, quia Deus loquebatur multis ad instructionem Iudæorum.

Quare Iezabel fecit omnes Prophetas Domini occidere. Quæst. V.

QVAERETVR vlterius, quare Iezabel fecit occidere omnes Prophetas Domini. Respondendum, quòd Iezabel erat filia regis Sidonis, & colebat Baal, quando erat in terra sua: postquam autem accepta est in vxorem a rege Achab, introduxit cultum Baal,& fecit fabricari templum Baal in Samaria, supra 16. Prophetæ autem Domini zelantes cultum Dei, aduersabantur nimis ipsi Iezabel. Primò, quia increpabant eam dicentes, quòd Deus destrueret eam,& domum Achab, propter peccata sua: sic enim patet de Elia, qui ait ad Achab, Canes comedent Iezabel in agro Iezrael, infra 21. Sic alij Prophetæ prænunciabant, & ipsa habens illos exosos, iubebat occidi, quotquot inueniebat.

Secundum erat, quia isti Prophetæ Domini distrahebant populum a cultu Baal. Nam Iezabel fecerat, quòd totus Israel colebat Baal, scilicet, quòd quilibet flecteret genua coram eo, & oscularetur manũ eius, vt declaratum est supra 16. Prophetæ autem dissuadebant multis hoc facere: ideo plerique potius volebant mori, vel fugere de terra, quàm colere idola, & multi abscondebantur, vt non colerent illa. Sic patet sequen.cap. cum dixit Elias,Altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum solus. Et respondit Dominus, Dereliqui mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt curuata coram Baal: & quia Prophetæ Dei in hoc repugnabant intentioni Iezabel, persequebatur eos ad mortem.

Tertium erat, quia Iezabel, ad dandum magnam auctoritatem cultui Baal, constituit sibi multos sacerdotes, & Prophetas: erantque isti Prophetæ Baal quadringenti quinquaginta, vt patet infra: & tantum fauorem habebant apud Iezabel, quòd omnes comedebant de mensa eius, infra in litera. Istos autem Prophetas persequebantur Prophetæ Dei, dicentes eos esse mendaces, & prænunciantes mala contra eos, & occidentes eos, quando poterant. Sic patet de Elia, qui occidit quadringentos quinquaginta Prophetas Baal apud torrentem Cison, infra in litera, & ob hoc nimis exosos habebat Iezabel Prophetas Dei, quia ista iniuria videbatur fieri ei: Sic patuit in Elia: nam postquàm ipse occidit Prophetas Baal, misit ad eum nuncium Iezabel, dicens; Hæc faciant mihi Dij, nisi hac hora cras posuero animam tuam, sicut animam vnius de illis,sequenti cap.

Quo tempore Abdias occultauit centum Prophetas. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, quando Abdias occultauit centum Prophetas Domini in speluncis. Dicẽdum videtur quibusdam, quòd istud fuit tempore famis: ideo dicitur, quòd pauit eos ibi pane, & aqua, scilicet, propter angustiam temporis, quasi nihil aliud haberet, quod eis daret. Sed videtur dicendum potius, quòd hoc fuit ante tempus famis, & occultauit solum illos pauco tempore, quandiu cessabat magnus furor Iezabel contra Prophetas Domini, & postea dimitteret eos in viam securam. Et patet hoc aliqualiter,quia quando Elias obuiauit Abdiæ,adhuc durante fame, vt patet infra, dixit Abdias, Nunquid non indicatum est tibi, quid fecerim, cum interficeret Iezabel Prophetas Domini, quòd abscondérim de Prophetis Domini centum viros? & sic videtur, quòd istud factum iam publicatũ erat per totum Israel, & ob hoc mirabatur Abdias, quomodo nesciret illud Elias: & tamen adhuc durabat fames: ergo non fuit factum nunc recenter tempore famis, sed multo tempore ante. Item patet,quòd non posuerit eos Abdias in speluncis ad seruandum eos tempore famis,quia nunc dum dixit ista Abdias, durabat adhuc fames, & tamen iam publicatum erat factum, ꝙ ipse tenuerat,& dimiserat illos, & nunc non tenebat: si tamen tenuisset eos ad pascendum in fame, tenuisset nunc, dum adhuc durabat: ergo non tenuerat illos,vt pasceret eos in tempore famis. Cùm autem dicitur,quòd tenebat eos tempore famis, & ob hoc dabat ipsis panem,& aquam,nihil aliud dare potens pre angustia temporis. Dicendum,quòd non tenebat eos tempore famis,sed quando Iezabel occidebat omnes Prophetas Domini, abscondit istos centum Abdias: & vt non inueniret illos Iezabel, occultauit ipsos per aliquot dies,quousque non haberetur suspicio aliqua de ipsis: & quia dum tenebat eos, volebat esse nimis absconditos, tenuit ipsos in duabus speluncis: & quia si vellet prouidere eis de alijs cibis, oportebat sæpe transmitti ministros ad ipsas speluncas, & tunc cognosceretur, quòd ibi erant Prophetæ: ideo dedit eis panem,& aquam solum, & poterant habere simul cibum pro multis diebus, & non oportebat transmitti ministros ad eos.

Dixit ergo Achab ad Abdiam. Istud fuit in fine trium annorum, & sex mensium famis, cum iam defecerat in Samaria omnis cibus pro equis regis.

Vade in terram. Idest, Discurre per totam terram Israel. Locutus est enim Achab potius ad Abdiam, quàm ad aliquem alium, eo quòd iste erat dispensator domus eius,& cui magis rex confidebat,& incumbebat ei cura de rebus regis.

Ad vniuersos fontes aquarum, & in cunctas valles. Istud erat, vt reperirent ibi aliquam herbam, quia in Samaria nullum pabulum erat pro equis. Apud fontes autem propter humorem fontium, poterat reperiri

riri aliqua herba. In vallibus autem propter profunditatem terræ consueuerunt esse humiditates congestæ, quæ producunt herbas, & etiam in vallibus solent esse loca manantia. *Si fortè inuenire possimus herbam.* Non habebant iam alium cibum pro iumentis, & apud Samariam herba nulla erat, ideo volebat per totam terram mittere Achab. *Et saluare equos, & mulos.* Idest, Quòd possimus saluare eos a morte in tempore huius famis. Habebat enim rex equos multos ad bellum, & mulos ad ferendum onera, & dolebat nimis, quòd perirent fame. *Et non penitus iumenta intereant.* Idest, Inueniamus herbam aliquam, vt non pereant omnino iumenta, idest, equi, & muli, qui vocantur iumenta: quia omnia talia nomine communi iumēta vocantur, quia nos iuuant, scilicet, ferendo onera, & in alijs ministrationibus. Dixit autem, & non penitus, idest, quamquā aliqua iumenta pereant fame, tamen inquiramus herbam, vt saltem non pereant omnia. Vel aliter, inquiramus saltem modicam herbam, vt quamquam non possimus iumentis dare copiam pabuli, & ex hoc languescant, & debilitentur nimis: tamen saltem non intereant omnino, quod continget si non inuenimus herbam. *Diuiserunt que sibi regionem, vt circuirent eam.* Scilicet, Achab, & Abdias diuiserunt inter se regionem totam Israel, dando Achab vnam partem terræ, quam ipse perambularet, ad inueniendum aquam, & dando aliam partem ipsi Abdiæ, vt perambularet eam. *Achab ibat per vnam viam, & Abdias per alteram viam seorsum.* Scilicet, Quia diuiserant sibi regionem, ibat Achab per vnam viam, ad inquirendum herbam in fontibus, & vallibus, & Abdias ibat per aliam.

Achab quare ibat ad quærendum herbam.
Quæst. VII.

QVAERETVR, quare Achab per seipsum ibat ad quærendum herbam, quia poterat mittere nuncios quoscunque per vrbes suas, iubendo eis, qui erant in vrbibus, vt inquirerent si erat aliqua herba, & ipsi certissimè inuenirent.

Respondendum, quòd non confidit eis Achab, quia tempus tantæ famis erat, quòd non dicerent verum regi subditi sui, sed occultarent loca herbarum, quantum possent, vt ibi pascerent iumenta sua, & pecora, quorum lacte aliqualiter viuerent in tempore magnæ famis, ideo licet irent illuc nuncij regis, ipsi dicerent nullam herbam esse. Sed dicetur, quòd mitteret rex aliquos de seruis suis, qui per seipsos ingerent loca herbarum, & sic non possent falli a rusticis. Dicendum, quòd Achab non confidit aliquibus viris de seruis suis, quia etiam putauit, quòd ipsi minus diligenter inquirerent loca herbarum, vel corrupti pretio ab incolis locorum, subticerent, & non reuelarent regi: voluit ergo per seipsum ire, & quia maximè confidebat Abdiæ, misit eum per aliam viam. *Cumque esset Abdias in via, Elias occurrit ei.* Scilicet, In illa die, qua cœperunt Achab, & Abdias recedere de Samaria, ad inquirendum herbas, occurrit Elias Abdiæ, quia tunc veniebat Elias iussu Domini de Sarepta, vt ostenderet se Achab. Quòd autem esset in eadem die, qua recesserant de Samaria, vel paulo post, patet, quia quando occurrit Elias Abdiæ dixit ei, Viuit Dominus, quia hodie apparebo corā Achab, & tamen si a multis diebus recessissent ambo de Samaria, distarent inter se itinere aliquorum dierum, & nō posset Elias in ipso die apparere coram Achab. *Qui cum cognouisset eum.* Scilicet, Abdias cognouit Eliam. *Cecidit super faciem suam.* Scilicet, Abdias cecidit super faciem suam adorādo Eliam: nam quamquam esset Abdias vir potentissimus in domo regis, tamen adorauit Eliam, procidendo coram eo, eo quòd Elias erat Propheta magnus: & potissimè, quia per verbum eius venerat siccitas, quam nunc patiebantur Israelitæ, & non erat tollenda, nisi per verbum eius. *Et ait, Num tu es, Domine mi, Elias?* Cognoscebat Abdias Eliam, quia iam alias viderat eum in Samaria, & fortè quando loquebatur ad Achab de siccitate futura: & tamen iam erant tres anni, quibus eum non viderat, & sex menses, ideo dubitauit, an ipse esset. *Cui ille respondit, Ego.* Noluit negare Elias, maximè cum ipse veniret ad se manifestare. *Vade, & dic Domino tuo, Adest Elias.* Volebat Elias, quòd Abdias manifestaret ipsum Achab: & fortè volebat hoc, quia Elias sciebat Abdiam esse virum bonum, & si denunciaret Achab, quòd veniebat Elias, consequeretur ab ipso magna munera propter bonam annunciationem. *Et ille, Quid peccaui, inquit, quoniam tradis me seruum tuum in manu Achab, vt interficiat me?* Scilicet, Quamquam Elias putaret se facere gratiam Abdiæ, quòd denunciaret aduentum suum Achab: tamen ipse habuit hoc, vt molestum, & dixit, Quid peccaui. quasi dicat: Non debet pœna infligi, nisi pro peccato, & tamen si mittis me ad Achab, occidar ab eo: ergo non debet esse hoc, nisi propter aliquod peccatum meum: & sic iste est modus conquerendi Abdiæ, ne mittatur ad Achab. *Viuit Dominus Deus tuus.* Idest, Iuro per vitam Dei tui. Dixit Abdias, Dominus Deus tuus, non quidem, quòd ipse non coleret Deum, quem colebat Elias, quia immediatè subiungit, quòd ipse timebat Dominum ab infantia sua, sed dixit Deus tuus, idest, qui specialiter est Deus tuus, scilicet, quia Elias erat Propheta, cui Deus specialiter loquebatur: Sic enim dixit Saul Samueli, Obtulimus Deo tuo supra 1. libro, cap. 15. & tamen idem Deus erat vtriusque, cum Saul non coleret idola. *Non est gens aut regnum, quo non miserit Dominus meus, te requirens.* Scilicet, Achab misit, ad inquirendum Eliam per omnes gentes, & regna, & hoc fuit a principio famis. *Et respondentibus cunctis, Non est hic.* Scilicet, Omnes gentes respondebant non est hic, eo quòd illo tempore, quo Elias quærebatur per omnes gentes, manebat apud torrentem Carith, & pascebatur a coruis, præcedenti cap. Ideo non poterat inueniri in aliquo loco. *Adiurauit regna singula, & gentes, eo quòd minimè reperireris.* Potest intelligi dupliciter. Vno modo, quòd adiurauit, idest, sub iuramento, & maledictione inquisiuit ab omnibus gentibus, scilicet, videns Achab, quòd non inueniretur Elias apud aliquam gentem, credidit, quòd aliqua gens mentiebatur, quia necesse erat eum manere apud aliquam gentem, ideo inquisiuit rursus ab omnibus gentibus sub iuramento, an ibi esset Elias, interponens maledictionem, quæ vocatur adiuratio, scilicet, si nō dixeritis mihi verum, Deus maledicat vobis, vel destruat vos. Aliter potest intelligi, quòd adiurauit gentes singulas, & regna, idest, maledixit eis, scilicet, fecit Achab inquiri Eliam per omnia regna, & quia non reperiebatur in aliquo, credidit, quòd aliqua gens mentiebatur, occultando Eliam: ideo maledixit omnibus.

Et nunc dicis mihi, Vade, & dic Domino tuo, Adest Elias. Quasi dicat: Si omnibus gentibus maledixit, quia tu non inueniebaris, a fortiori maledicet mihi, & occidet me, si ego annuncio sibi, te adesse, & postea tu nō inueniaris. Hoc dicebat Abdias, quia timebat, quòd dum ipse iret ad nunciandum Achab, fugeret Elias, vel raperetur a Domino, & non inueniretur: & tunc credens Achab mentitum fuisse sibi Abdiam, occideret eum.

Quare Achab misit ad quærendum Eliam per omnes terras, & quæ fuerunt istæ terræ. *Quæst. VIII.*

QVAERETVR, quare Achab misit in omnes gentes, & regna, ad inquirendum Eliam. Respondendum, quòd Elias prænunciauerat Achab siccitatem futuram, & tunc non aduertit Achab ad verba eius, credens, quòd nō futurum esset sic, eo quòd nunquam viderat Eliam facientē aliqua signa, postea autem recedente Elia, secuta est siccitas, sicut ipse dixerat, & tūc credidit Achab, verum dicere Eliam, & quia Elias dixerat Achab, q̄ non veniret ros, nec pluuia, nisi iuxta verba oris sui, credidit Achab, quòd sicut verum fuerat hoc, quod dixerat Elias de siccitate: ita verum esset, q̄ nunq̄ veniret ros, & pluuia, quousque ipse diceret, ideo faciebat eum diligenter inquiri per omnes gentes, credens totam salutem populi esse in hoc, q̄ Elias inueniretur. Cum autem non inuentus fuisset in aliquo loco, putans Achab, quòd fortè Deus occultaret eum, vt non loqueretur, & veniret aqua, destitit ipsum inquirere, cōmittens se Deo, s. q̄ ipse daret pluuiam, quādo vellet.

Achab an miserit ad omnes gentes ad quærendum Eliam. *Quæst. IX.*

QVAERETVR, quomodo poterat esse verum, q̄ mitteret Achab ad omnes gentes ad inquirēdum Eliam. Respondet Nicolaus, q̄ non misit ad omnes gentes, sed solum ad regnū Iuda, & Moab, & Edom, & ad regnum Sidoniorum. Nam Rex Sidonis erat socer Achab, eo q̄ Achab habebat filiam eius Iezabel in vxorem. Ad regnum Iuda misit, quia rex Iuda erat affinis regi Achab: & etiam filius Iosaphat, s. Ioram accepit Athaliam filiam Achab in vxorem. De Iosaphat Rege Iudæ patet 2. Paralip. 18. De Ioram patet eodem libro, cap. 21. Ad Regem Moab misit, quia ille tributarius erat Achab: dabat enim ei quolibet anno centum millia arietum cum velleribus suis, sequēti libro, cap. 3. Misit etiam ad Regem Edom, quia ille erat tributarius regis Iudę, & propter amicitiam, & affinitatem Achab, & Regis Iudæ seruaret veritatē Rex Edom ipsi Achab. Dicendum tamen vī, q̄ Achab nō misit ad omnes gentes, & regna, quia non poterat ipse mittere ad omnes illas, cum nondum esset cognita via ad omnes gētes, sicut ad Indos, & ad extrema Aethiopiæ, & ad alios angulos orbis, ad quos nōdum illo tempore peruenie bat communicatio aliorum hominum. Etiam quia quædam regna erant ita longinqua a terra Israel, q̄ non erat verisimile, q̄ Elias illuc iret: ideo frustra erat, mitti illuc, ad quærendum eum. Sed dicendum, q̄ misit Achab ad quærendum eum per multa regna, & gentes, non solum per illa, quæ nominata sunt, sed etiā per multa alia, quæ propinqua erant terræ Israel, s. per terram Philisthinorum, Ammonitarum, & Syrorum: nam omnes istæ gētes erant in lateribus terrę Israel. Misit etiam ad alias gentes, q̄ erant aliquantulum distātiores a terra Israel, de quibus credi poterat, q̄ iret illuc Elias, & inquirendo eum ibi, dicebatur inquisitus fuisse in omnibus regnis, & gentibus, quia omnis sæpe ponitur pro multis in scriptura, vt patet Genes. 41. Omnes prouinciæ veniebāt in Aegyptum, vt emerent escas, & tamen manifestum est, q̄ non ibant illuc omnes prouinciæ. Et illud quod habetur in Psal. 65. Scilicet, Omnis caro ad te veniet, & tamen non venit omnis caro ad Deum. *Cumque recesserо a te, spiritus Domini asportabit te in locum, quem ego ignoro.* Scilicet, Dum ego vado ad nunciandum Achab aduētum tuum, spiritus Domini portabit te ad aliquē locum, vbi ego te non inueniam, & putabit Achab, q̄ ego mentitus sum, & occidet me. Et dixit, Spiritus Domini asportabit te, & non dixit ibis in locū, quem ego ignoro, quia si Elias sponte occultaret se ab Abdia, postquàm dixisset ei, q̄ denunciaret aduentum suum Achab, malitiosè videretur agere, & hoc non credebat Abdias de Elia, cum esset vir sanctus, & bonus. *Et ingressus nunciabo Achab.* Scilicet, Quòd tu veneris. *Et non inueniens te, interficiet me.* Scilicet, Postquàm non inuenerit te, putabit quòd ego mentitus sum, & interficiet me.

An Elias sæpe raptus est a spiritu Domini.
Quæst. X.

QVAERETVR, quomodo dixit hic Abdias, quòd spiritus Domini raperet Eliam in alium locū: nam hoc non visum fuerat de aliquo Propheta, vt sic posset existimari de Elia. Respondendum, quòd Elias sæpe hoc habuit, quòd raperetur a spiritu Domini ad diuersa loca, & quamquam hoc nō reperiebatur expresè scriptum, nisi de tempore illo, quo raptus est in cœlum in curribus igneis, sequenti libro, cap. 2. Tamen ex ipsa scriptura colligitur, q̄ aliquando similia passus fuerit. Et apparet hoc, quia quādo Elias raptus est, dixerunt filij Prophetarum ad Elisęum: Ecce serui tui sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & quærere Dominum tuum, ne fortè tulerit eum spiritus Domini, & proiecerit in vno montium, aut in vna vallium, sequenti libro, cap. 2. Si tamen Elias nunquam passus fuisset simile, non arbitrarentur isti filij Prophetarū, quòd spiritus Domini tulerat Eliam, & proiecerat eum in aliquo monte. Item non solum videtur, quòd hoc esset in Elia, sed etiam quòd alij Prophetæ interdum mouerētur a Deo de loco ad locum subito. Sic patet de Habacuc, qui de Iudæa ductus est in Chaldęam ab Angelo, quasi in momento, Daniel. 14. Etiam cōueniebant hoc Prophetis, quia interdum Deus volebat mittere illos ad aliquas gentes longinquas, ad denunciandum verba Dei: & quia per se difficile erat, quòd illuc irent, rapiebat eos spiritus Domini, & ibant quasi in momento. Item patet hoc, q̄a Abdias habebat specialem causam cogitandi hoc. Nam in toto tempore siccitatis Elias quæsitus fuerat per omnes gentes, & regna, & non fuerat inuentus, & nunc subito apparebat coram eo, credebat quòd spiritus Domini, tulisset eum in aliquam terram valde longinquam toto isto tempore siccitatis, in qua non potuerit inueniri, vel ad quam propter magnam distantiam non accesserint nuncij Achab: ita credebat nunc, quòd Deus raperet eum subito, & non inueniretur.

Quis spiritus erat, qui rapere possit Eliam.
Quæst. XI.

QVAERETVR, quis spiritus Domini erat iste, de quo dicebat Abdias, quòd raperet Eliam. Respōdendum, quòd spiritus secundum propriam, & primariam significationem signat flatum. Deinde autem accipitur secundum consuetudinem pro anima nostra, vel pro quacunque substātia incorporea. Et sic Deus, quia incorporeus est, vocatur spiritus, Ioan. 4. Scilicet, Deus spiritus est, & eos qui eum colunt, oportet in spiritu adorare: Sic etiam Angeli, quia sunt incorporei, vocantur spiritus, sic patet Psal. 101. s. Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Animæ etiam hominum vocantur spiritus, quia incorporeæ sunt. Sic dī, q̄ exiuit spiritus eius, & non reuertet in terrā suā, Psal. 145. Animę ēt brutorū, q̄a sunt incorporeæ, vocātur spiritus, sic patet

tet Ecclesiastes 3. Scilicet, Quis nouit si spiritus filiorũ Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? dæmones quoque, quia incorporei sunt, vocantur spiritus, vt patet supra 1. libro, cap. 16. & 18. & 19. cũ dr, q̃ spiritus Dñi malus arripiebat Saulem, i. dæmon. Hic aũt accipi põt spiritus Dñi pro Angelo, eo q̃ isti vocantur propriè spiritus Dñi, quia sunt spiritus ministrantes ei. De animabus autem nostris, & pecorum, non ita propriè dr, q̃ sunt spiritus Dei, qa nunquã Deo ministrant. De dæmonibus eodem modo non dr, q̃ sunt spiritus Dei, nisi cum quadãm adiunctione, s. q̃ dicatur, q̃ sunt spiritus Dei mali. Sic patet supra 1. lib cap. 16. f. Spiritus Dñi recessit a Saul, & exagitabat eum spiritus nequam a Dño; & iterũ ibi, Spiritus Dei malus arripiebat Saul. Simile 18. & 19. cap. hic tamẽ vocatur spiritus Dei absolutè: ideo oportet, q̃ accipiatur pro bono spiritu, & iste est Angelus. Item hoc conuenit valde, quia Angelus Dñi tulit Habacuc Prophetam de Iudæa in Chaldæam, Dan. 14. Sic ergo ferret Eliam, quia etiã erat Propheta. Item patet hoc, quia Deus non facit ista per se, sed per ministros suos: ministri tñ Dei ad bona non sunt, nisi Angeli, ideo vocantur Angeli, i. nuncij. Etiã vocantur ministri, cum dr, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem, Psal. 103. Ergo Angeli ferrent Eliam. Aliter potest dici, q̃ accipiatur spiritus pro vento. Sic patet Psal. 9. f. Spiritus procellarum pars calicis eorũ. Et iterum Psal. 104. f. Spiritus procellarum, quæ faciũt verbum eius, i. ipsi venti, & sic Genes. 1. Spiritus Dñi ferebatur super aquas, i. ventus a Deo missus ad desiccandum aquas. Et sic fortè isti filij Prophetarum, & Abdias dicebant, q̃ spiritus Dñi tolleret Eliam, i. ventus a Deo missus, qui raperet eum, & poneret in aliqua regione longinqua, & quia ille ventus dirigeretur a Deo, poneret Eliam in loco, vbi Deus vellet, sicut si Angelus moueret eum.

Quæ prædictarum opinionum sit verior, scilicet, an a vento, vel ab Angelo sit raptus. Et quòd in scriptura raro accipitur spiritus pro Angelo, sæpe tamen pro vento. Quæst. XII.

QVAERETVR quis modus istorum sit verisimilior, ad ferendum Eliam. Respondendum, q̃ quamquam vterque modus sit satis conueniens, tamen magis conuenit sententiæ, quòd accipiatur spiritus Dñi pro aliquo vẽto misso a Deo, q̃ pro Angelo. Primo patet hoc, quia in scriptura rarò accipitur spiritus pro Angelo, & tñ multoties accipitur pro vento. Item patet, quia sic Deus interdum accipit ventum, vt ministrantem sibi, ad mouendum res de loco in locum, sicut quando tulit coturnices de vltra mare rubrum in castra Israelitarũ, Nume. 11. Item patet ex verbis filiorum Prophetarum, sequenti libro, cap. 2. f. Ne fortè tulerit eum spiritus Dñi, & proiecerit in vno mõtium, aut in vna vallium: & tñ proijcere non pertinet, nisi ad ferendũ ex impetu, & non tenentem, sed impellentem. Si autem Angelus tulisset eũ, diceretur, q̃ poneret eum in vno mõtium, aut in vna vallium, & non q̃ proijceret; ventus autẽ non poterat pónere, sed proijcere, cum ventus nõ teneat aliquid, nec ponat quasi agens ex ratione, sed proijciat cessante impetu eius, ideo vr, q̃ ventus esset, de quo loquebãtur. Item patet efficacius eodem cap. quia dicitur, q̃ Elias per turbinem raptus est in cœlum: turbo autem ad ventum pertinet, & non ad Angelum, & filij Prophetarum loquebantur de illo turbine, p̃ quem Deus leuare volebat Eliam in cœlum: ergo intellexerũt, q̃ spiritus Dñi tulerit Eliã, i. ventus a Deo missus: & sic intelligeret Abdias, potius quàm de Angelo. *Seruus autem tuus timet Dominum ab infantia sua.* Istud dixit Abdias, orando Eliam, ne mitteret eum ad Achab, denũciaturum aduentum eius, quia occideretur, & tamen ipse nõ meruerat hoc, quia colebat Dominum ab infantia sua, & timebat eum ambulans in vijs eius. *Nunquid non indicatum est tibi Domino meo, quid fecerim, cum interficeret Iezabel Prophetas Domini.* Istud dicebat Abdias, ad ostendendum innocentiam suam, & insuper bona opera, & ideo non erat tradendus morti, mittendo eum ad Achab. Et dicit, Nunquid non indicatum est tibi? q.d. tu deberes cognoscere, qa credo, q̃ indicata sunt tibi bona opera, quæ ego feci Prophetis Domini. *Quòd absconderim de Prophetis Domini centum viros.* Nõ potuit plures de Prophetis liberare, reliquos enim occidit Iezabel. *Quinquagenos, & quinquagenos in speluncis.* Scilicet, In duabus speluncis, quia centum erant, & in qualibet spelunca ponebat quinquaginta. *Et pauerim eos pane, & aqua.* Scilicet, Toto illo tempore, quo fuerunt absconditi, ne inueniret eos Iezabel, dedi eis panem, & aquam. *Et nunc tu dicis, Vade, & dic Domino tuo, Adest Elias, vt interficiat me.* Quasi dicat, Postquàm omnia ista bona fecerim, tu vis tradere me morti, mittendo me ad Achab denunciandum ei aduentũ tuũ, q.d. iniustum est, q̃ virum innocentem morti tradas.

An peccauerit Abdias laudando se, scilicet, quòd timebat Dominum, & faciebat bona. Et bona opera, quando sunt facienda in publico, & quando in secreto. Et agere in occulto bona prodest ad multa. Et quando liceat alicui referre opera sua bona, & quando non. Et quomodo intelligitur, quòd de purgatorio non potest exire quisquam, quousque soluat omnes pœnas. Quæst. XIII.

QVAERETVR, an peccauerit Abdias laudando se, quia dixit, q̃ timebat Dominũ, & q̃ liberauerat Prophetas a morte. Aliquis dicet, q̃ sic, quia Christus iussit, q̃ faceremus opera bona occultè, intantum q̃ non videret manus dextra manum sinistram, patet Mat. 6. f. Attendite ne iustitiam vestrã faciatis coram hominibus. Et postea exemplificat de bonis operibus in speciali, vt de eleemosyna, dicẽs. Te faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid facit dextra tua, vt sit eleemosyna tua in abscõdito. De oratione etiam dr ibi, q̃ orantes non maneamus in angulis platearum, aut in synagogis, sed intra cubiculũ nostrũ. Item non solũ prohibetur, quòd faciamus bona opera in publico, sed etiam, q̃ recitemus illa, quia magis vr pertinere ad inanem gloriã, quòd aliquis referat bona facta sua hominibus, quàm q̃ faciat illa coram eis: sed prohibitum est fieri bona opera corã hominibus: ergo a fortiori peccaret Abdias, denunciando opera sua bona Eliæ. Item ille, qui Deo recitat bona opera sua, peccat: ergo a fortiori ille, qui recitat ea hominibus, quia coram Deo non potest homo habere inanem gloriam, cum sciat opera eius cognita esse a Deo. Etiam quia in conspectu Dei nullus potest iustificari, dicente Dauid, Quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens, Psalm. 145. Etiã dicente Isaia, quòd iustitiæ nostræ, tanquàm pannus mulieris menstruatæ reputatæ sunt coram Deo. Quòd autem peccet enarrans opera sua bona Deo, patet Lucæ 18. De illo Pharisæo, qui dixit in oratione sua, Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium, quæ possideo, & ibi Christus increpat illum. Respondendum est, quòd Abdias non peccauit, referendo bona opera sua Eliæ. Pro quo sciendum, quòd hic sunt duo dubia. Primum est, an liceat bona opera publicè fieri, ita quòd ab omnibus videantur. Secundum est, an liceat alicui referre alteri, vel multis bona opera sua, vel dona, quæ ei Deus dedit. Ad primum dicendum, quòd non est illicitum bona opera fieri in publico, & non

non differt fieri illa in publico vel in secreto: Christus tamen dedit regulam, de faciendo bona opera in publico vel in occulto, non tanquam sit magis illicitum sic quàm sic, sed qa in hoc datur cautela hominibus, vt non perdant fructum laboris sui, quia quandocunque homo agit bonum aliquod ad gloriam sæculi, nihil per illud meretur, sed totam mercedem suam recepit in gloria sæculi. Sic patet Matth. 6. Cum dicitur de hipocritis, qui faciunt eleemosynam, vt honorificentur ab hominibus, in vicis, & synagogis: Amen dico vobis receperunt mercedem suam. Illi autem, qui in occulto bona opera faciunt, sunt securi de mercede sua apud Deum, quia constat eos non agere ad gloriam sæculi, quia vbi nullus est, nulla gloria sæculi est: & propter hãc securitatem Deus iubebat per modum consilij, quòd faceremus opera nostra in occulto. Si autem aliquis homo sit firmatus in virtute, ita quòd nõ timeat sibi insurrecturam inanem gloriam, quamquam publicè bene agat: tunc laudabile est agere in publico. Et hoc Christus suadet, Matth. 5. dicens, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Sciendum autem, quòd agere bona opera in publico, solum prodest ad vnum, scilicet, ad hoc, quòd videntes laudent Deum, qui incitauit illum ad bene operandum, & quòd ipsi moueantur ad similia agendum. Agere autem in occulto prodest ad multa. Primò, quia constat hominem non agere propter inanem gloriam, quæ in occulto agit. Sic enim dixerunt cognati Christi ad eum, Transi hinc, & vade in Iudæam, vt discipuli tui videant opera, quæ tu facis: nemo quippe in occulto aliquid facit, & quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta teipsum mundo, Ioan. 7. Et sic qui opus bonum in abscondito facit, nõ vult esse in palam per inanem gloriam. Secũdum est, quia qui agit in occulto, est securus de mercede, quæ poterat tolli per inanem gloriam. Nam interdum homines nõ mouentur ad bonum opus propter inanem gloriam, sed propter Deum, & tamen cùm fecerint in publico, subrepit eis quidam motus gloriationis, & elationis, & iste diminuit de quantitate boni operis: qui autem in abscondito agit, non solùm non agit propter inanem gloriam, sed etiam securus est de illa, quòd non insurget, cùm non sit aliquis, qui opus occultum possit laudare, vel approbare, aut venerari auctorem. Tertium est, quia tollitur occasio detrahendi multis. Nam cum quis publicè bene agit: quia totus mundus positus est in maligno, sicut dixit Beatus Ioannes, inclinantur homines potius ad iudicandum malum, quàm bonum. 1. Ioan. vlti. Scilicet, Quia dicunt hominem agere ad inanem gloriam: ideo ad tollendum alijs locum murmurandi, & peccandi, bonum est in occulto bene agere. Dicendum igitur per modum consilij, quod quando aliquis vult agere bonum opus, aut est magnum, aut paruum, quod communiter ab omnibus fit: si sit magnum, aut ille, qui agit est vir imperfectus, timens posse vinci ab inani gloria, sicut omnes homines communes, aut est vir exercitatus in virtute, qui confidit non sibi insurrecturam inanem gloriam. Si primo modo debet agere in occulto, ne exponat se periculo, ad perdendum mercedem suam, scilicet, insurgente inani gloria. Si secundo modo vtile est, quòd agat in publico, ad boni, quòd videntes laudent Deum. In hoc tamen relinquendum est arbitrium viro prudenti oblata opportunitate agendi: quia tunc si credit, quòd viso bono opere, plures laudabunt Deum, & incitabuntur ad simile agendum, debet publicè agere. Si autem credit, quòd incitabuntur ad murmurandum, & non agent simile, quia alius præcessit eos, non debet agere in publico, sicut sunt plurimi de hipocritis, & desiderantibus inanem gloriam, qui quando viderint alios egisse aliquod bonum, nolunt ipsi agere simile: quia alius incepit, ne ipsi videantur sequi exemplum aliorum, quamquam prius fortè desiderabant agere illud bonum: sed cessant a bene agendo, vel agunt alia bona minus vtilia. Si autem credit, quosdam ad bonum mouendos, alios verò ad murmurandum. Dicendum est, quòd si plures credit mouendos in bonum, quàm in malum, publicè agere debet: si autem credit plures murmuraturos, consultius est in abscondito agere, quàm publicè. Quòd autem supra diximus, quòd ille, qui timet inanem gloriam surrecturam, debet agere in secreto bonum opus: intelligendum est de illis operibus, quæ possumus facere in publico, vel occulto: quædam tamen sunt, quæ solum in publico fieri possunt: Et de illis dicendum est, quòd nullus debet recusare facere in publico, sed committere se Deo, qui seruet eum ab incursu inanis gloriæ. Si autem sint parua bona, & communia ea, quæ facimus, non differt ea fieri in publico, vel secreto, quia ex illis non est verisimile, aliquem mouendum ad desiderium inanis gloriæ, si tamen aliquis mouendum se putet ab inani gloria, debet facere, sicut supra distinximus. Secundum dubium est, an liceat alicui dicere bona, quæ fecit alteri. Respondendum, quòd dicere illa secundum se non est malum, sed potest esse malum, inquantum ex relatione ista, potest insurgere inanis gloria: & quia facilius insurgit inanis gloria, quando aliquis recitat bona, quæ fecit, quàm cum quis fecit illa publice, magis euitãdum est, quòd quis referat bona, quæ egit, quàm quòd faciat illa publicè. Sciendum tamen, quòd dicere bona, quæ fecimus alteri, interdum potest esse bonum. Pro quo sciendum, quòd aut homo dicit illa Deo, aut hominibus. Si primo modo dicendum, quòd licet homini enarrare Deo bona, quæ facit, quia sicut licitum est, immo valde meritorium, quòd in oratione sua homo recitet beneficia a Deo collata sibi, & pro illis gratias reddat: ita etiam meritorium est, quòd aliquis reciter in oratione sua bona, quæ fecit, referendo Deo gratias immensas, quia ex sola gratia sua mouit eum ad faciendum illa bona, & aliàs non poterat illa facere. Iuxta illud; Sine me nihil potestis facere. Ioan. 15. Idest, Si ego non dedero vobis gratiam motiuam: vtpote si aliquis homo est continens, potest dicere in oratione sua, gratias ago tibi Domine, quia dedisti mihi, quòd continens essem: Istud autem est, quia continere est donum datum a Deo, & non potest homo continere, nisi Deus ei dederit, Sapientiæ 8. Scilicet, Veni ad corpus incoinquinatum, & sciui, quoniam aliter non possum esse continens; nisi Deus det. Sic etiam potest orari, referendo omnia bona nostra Deo in oratione. Si autem aliquis referat bona sua Deo in oratione, non referendo gratias Deo de illis, sed simpliciter transeundo, peccatum magnum est: quia ista est præsumptio gratuis, scilicet, quòd homo velit apparere iustus coram Deo, & tamen non potest coram eo aliqd iustificari, Psal. 101. Si aũt homo dicat bona, quæ fecit, alteri homini. Dicendum, quòd quasi regulariter non licet, eo quòd istud referre, videtur pertinere ad ostentationem eius, qui refert: & tamen ostentatio boni tollit in totum, aut diminuit meritum boni operis. Potest tamen aliquis referre bona sua alteri, si credit se ex hoc non mouẽdum ad inanem gloriam, & si putat, q̃ ille, cui refert, ex hoc incitabitur ad bonum. Vt tamen magis videatur, quando licet referre bona, quæ fecimus, distinguendũ, quia aut necesse est ad saluationem nostrã, vel liberationẽ ab aliquo malo, referre illa, aut sponte illa referimus. Si primo modo

do dicendum, q̃ licitum est cuicumque homini referre bona sua: vtpote si accusetur de crimine, quod non egit, & procedendum est per suam confessionem, licitum est ei se innocentem dicere, & referre quecunque bona sua, ab purgandum se ab infamia. Et istud maximè est, quãdo quis infamatur, & propter infamiam sine accusatione proceditur contra eum: quia tunc ad purgandum se ab infamia, licet ei referre bona, quæ egit, vt probet verisimile esse, se non cõmisisse tale delictum, cum bona hæc egisset. Sic etiã si quis per violentiam, & tyrannidem vult occidere alium, vel lædere bona eius, licet ei ad liberandum se enarrare bona, quæ egit, vt sic inclinet tyrannum ad non nocendum ipsi. Si autem sponte quis bona sua referat, aut refert ad bonũ suum, vel ad bonum alterius: si ad bonum suum, aut illud est gloria quædam inanis, quam desiderat, aut cui lucrũ aliquod temporale: vtpote q̃ conferat̃ ei beneficium, aut alia emolumẽta. Si primo modo perdidit mercedem boni operis ille, qui conuertit illud ad inanem gloriam: nam sicut agendo propter inanem gloriam perditur præmium operis, Mat. 6. s. Amen dico vobis receperunt mercedem suam: ita referendo illud ad inanem gloriam alijs perditur merces operis. Si aũt referat ad cõsequẽdum aliquod lucrum, aut illud est temporale solum, vt pecunia, vel iurisdictio, aut alia emolumẽta, vel est aliquod beneficium ecclesiasticum. Si primo modo dupliciter peccat. Primò quia perdit mercedem suã, cum referat opus suum propter lucra temporalia. Secundò, quia efficitur iniustus acquisitor, cum acqrat rem eo modo, quo non licet. Si autem agat ad consequendum beneficium ecclesiasticum peccat tripliciter, s. duobus modis præcedentibus, & insuper, quia committitur quidam modus simoniæ indirectè, vel saltem accedit ad similitudinem simoniæ, eo q̃ iste vult promereri beneficium ecclesiasticum eo modo, quo non licet. Si aũt referens dicat bona, quæ egit, ꝓpter bonum aliorum. Dicẽdum, q̃ aut iste referendo putat se posse superare inanem gloriam, aut non: si putat, non posse superare illam, etiam si sit magna vtilitas proximorum, nunquam debet referre bona, quæ egit, quia non debet aliquis exponere se periculo peccandi, vt benefaciat alteri: cũ Apostolus iubeat, q̃ in omnibus operibus, quæ facimus propter proximos, caueamus ne tentemur. Si aũt putat, q̃ non superabitur ab inani gloria, potest licitè bona sua alijs referre: si tñ intelligat, q̃ alij ex hoc incitabuntur ad bonum, alioquin non est licitum: & ob hoc si aliqs vult bona sua alijs enarrare, debet illo tempore maximè enarrare, quando putat maximam auctoritatem sibi exhibẽdam, & q̃ dictum suum valde proficiet. Et ob hoc debet homo potius in articulo mortis enarrare bona, q̃ egit quàm alio tempore propter duo. Primo quia tũc maximè creditur homini, & attenditur ad verba eius, quia extrema sunt. Secundò quia tunc creditur, quòd homo non dicat illa ad inanem gloriam, quia iam nõ est in tempore inaniter gloriandi: sed potius creditur, q̃ Deus illum moueat ad dicendum, cùm iam pertineat ad aliud seculum. Si tamen in alia parte vitæ credat enarrationem istam vtilem esse, licitè potest. Si autem aliquis arguat de factis Apostoli, q̃ ipse enarrauit bona, quæ egerat, & dona quæ a Deo recipiebat. 2. ad Corin. 11. & 12. Dicẽdũ, q̃ ibi Apostolus nõ enarrauit illa, ad hoc q̃ gloriaretur, nec ad hoc, q̃ proficeret proximis: sed ad excusationem suam, purgando se de eo, quod aliqui obijciebant contra ipsum, vt colligitur, 2. ad Corin. 10. & 11. De Abdia aũt dicendum, q̃ non peccauit enarrando bona sua Eliæ: quia fecit ipse ad excusandum se a periculo: nam Elias mittebat eum ad Achab, & ex hoc poterat ei mors euenire:

In morte potius, q̃s enarrare debet bona quę egit.

F ideo refert bona sua, vt se liberet a morte, & sic cuicunque est licitum. Ad primam rationem in contrarium dicendum, q̃ Christus non vetuit simpliciter opera nostra bona fieri in publico, sed vetuit fieri in publico ad laudem hominũ, cùm dicitur, Mat. 6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis corã hominibus, vt videamini ab eis. quasi dicat, non est licitum bona nostra fieri coram hominibus, scilicet, fieri coram eis, ad hoc quòd videamur, scilicet, esse boni, ita q̃ refert bona, vt videatur bonus, illicitum agit, sed si ex alijs causis refert, licitum est. Ad secundum dicendum, quòd illicitum est referre bona, q̃ facimus si ad gloriã seculi referamus, sed aliàs non: & sic fecit Abdias. Ad tertium dicendum, quòd magis illicitum est referre
G bona nostra homini quàm Deo, eo quòd facilius potest sequi inanis gloria, referẽdo homini quàm Deo: & tamen interdum est peccatum referre Deo, & interdum homini, & interdũ vtrique licitè referimus. De illo pharisæo, quem dominus increpat, aliquis dicet, quòd ideo increpatur, quia retulit bona sua Deo ex elatione, & non cum gratiarum actione. Sed hoc non stat, quia Luc. 18. dicitur, quòd ille pharisæus dixit, Deus gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum. Sed dicendum, quòd reprehenditur ille pharisæus propter duo. Primò quia non solum in oratione sua se laudauit, sed etiam alios homines contempsit: contemnere autem, vel iudicare alios peccatum est ad Roma. 14. scilicet, Tu quis es qui iudicas
H alienum seruum? suo Domino stat, aut cadit. Secũdo peccauit in præsumptione, quia coram Deo reputauit se iustum: sed istud magnæ dementiæ est. Ista duo patent, Lucæ 18. cum dicitur: Dixit autem ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur cæteros: confidere autem, & aspernari erant duo peccata. Patet etiam ex oratione Pharisæi, cum dixit, Gratias ago tibi Domine, quia non sum, sicut cæteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Si tamen iste Pharisæus retulisset bona sua Deo solum dando gratiam, quia mouerat eum ad faciendum illa bona, non peccaret, & sic sæpissime Dauid in Psalmis refert bona sua; vtpote, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Et
I iterum, Septies in die laudem dixi tibi, Psalm. 118. Sed Dauid dicebat ista ad gratiarum actiones, vt patet ex ipsis Psalmis.

Abdias quare excusauit se cum Elia, de eundo ad Achab. Quæst. XIIII.

QVAERETVR vlterius, quare Abdias retulit ista bona, quæ fecerat, Eliæ, quia ipse poterat per se, nihil referendo, euadere, scilicet, quòd nollet ire ad Achab, quamquam iuberet ei Elias, & tunc non esset ei aliquod periculum. Respondendum, quòd Abdias tenuit Eliam, scilicet, quòd si nollet ire ad Achab ex mandato Eliæ, infligeret ei aliquam maledictionem, orando malum super ipsum: & quia erat Propheta Domini, cuius verba complebantur, timebat, quòd euenire ei malum, quod prænunciaret Elias: ideo non audebat Abdias clarè repugnare dicto Eliæ. Si aũt iret ad Achab obediens Eliæ, timebat mortem, quia fortè raperetur Elias a Dño interim, & q̃ũ quæreretur, non inueniretur, & putans Achab, q̃ mentitus fuerat Abdias, occideret eum, & sic erat Abdias in perplexitate. non habuit ergo quid securè ageret Abdias, nisi q̃ oraret Eliã, vt non mitteret eũ ad Achab, & sic nõ imprecaretur maledictionẽ
K super eum, tanquàm super inobedientem. Hoc autẽ persuasit Abdias dupliciter, s. demonstrando se innocentem, & bene operantem. De primo patet, quia dixit,

xit, q̃ timebat Dominum ab infantia sua, & tamen ti-
A mere Deum facit recedere a malo. De secũdo patet, q̃a dixit, se pauisse Prophetas, & seruasse illos a morte, & istud erat opus excellens, ideo Elias videns Abdiæ intẽtionem, & q̃ formidabat ire ad Achab, destitit ei iubere, q̃ iret illuc. *Et dixit Elias, viuit Dominus exercituũ.* Idest, Iuro per vitam Dei, qui est Dominus exercituũ, idest, Angelorum, qui vocantur milites, & exercitus eius, Iob 25. Scilicet, Nunquid est numerus militum eius? *Ante cuius vultum sto.* Iste modus loquendi erat Eliæ, qui dicebat se esse coram Deo, eo quòd non poterat esse alicubi, vbi Deus non esset: sic enim iurauit, præcedenti cap. *Quia hodie apparebo ei.* Idest, Tu times apparere coram Achab indicãdo aduentum meum,
B & tamen ego non timeo, sed iuro, quòd hodie apparebo coram illo. *Abijt ergo Abdias in occursum Achab, & indicauit ei.* Scilicet, Postquàm iurauit hoc Elias, abijt Abdias in occursum Achab, ad denunciandum ei aduentum Eliæ, & nunciauit ei. *Venitque Achab in occursum Eliæ.* Istud fecit Achab ad honorandum Eliam, quia per verbum eius ventura erat pluuia, & sic Rex iuit in occursum ei.

Abdias quare nunc ausus est ire ad nunciandum Achab aduentum Eliæ, cum prius non auderet. Quæst. XV.

QVAERETVR, quomodo Abdias nunc ausus est ire ad nunciandũ aduentũ Eliæ ipsi Achab, cum prius semper recusasset, excusans se
C valde de hoc. Aliquis dicet, quòd prius timebat Abdias, quòd dum ipse iret ad nunciandum Achab aduentum Eliæ, recederet Elias, & tunc videretur ipse mentitus, & occideretur: nunc autem ibat Elias cum Abdia, & ideo non timebat illuc ire. Sed istud non stat, quia Abdias iuit ad nunciandum Achab, & tunc ipse venit in occursum Eliæ, vt patet in litera. Sed dicendum, quòd Abdias prius timebat ire ad denunciandum ex causa supra assignata: nũc autem, quia iurauit Elias, q̃ hodie appareret coram Achab, credidit Abdias, q̃ nullo modo falleretur ipse, & sic confidenter iuit ad Achab, arbitrans quòd interim nõ recederet Elias. Sed obijcietur, q̃ istud iuramentum Eliæ, vel
D promissio, non certificabat ipsum Abdiam, quia iuramentum, & promissio semper intelligũtur, iuxta possibilitatem eius, qui iurat, vel promittit, & subintelligitur semper, si Deus voluerit, & si Deus perturbet euentum rei, non ex hoc est periurus, qui iurauit. Sic enim Apostolus promisit se iturum in Hispaniam, ad Rom. 15. Et tñ postea nõ venit in illam, q̃a cũ veniret, occisus est Romæ, vel Spiritussanctus dictauit ei aliud faciendũ, & sic quamquam iurasset Elias, se apparituru hodie coram Achab, non obligabatur, nisi facere, q̃ in se erat, & Deus poterat eum rapere in turbine ad locum, quem nesciret Abdias, sicut ipse supra dixerat, & sic falleretur. Respondendum, q̃ Abdias putauit se esse securum, quòd nõ recederet Elias, & etiam q̃ non ferret eum Deus inde. Istam securitatem acce-
E pit ex verbis Eliæ, quia ipse dixit, Viuit Dñs, q̃ hodie apparebo coram Achab: ideo credidit, q̃ Elias certificatus erat a Deo, q̃ non raperet eum, sed q̃ appareret illa die corã Achab. Item patet hoc magis, quia postq̃ dixit Abdias, q̃ spiritus Domini fortè raperet Eliam, & duceret eum ad aliquem locum, dixit ei Elias, Viuit Dominus, quòd hodie apparebo coram Achab: & sic per hoc non solum certificabat Abdiam, q̃ ipse non recederet, sed etiam q̃ Deus nõ ferret eum inde: nam Abdias non dubitabat, an vellet inde Elias recedere, sed an inde raperetur ad alium locum: ergo verba Eliæ referenda erant ad dubitationem Abdiæ certificandam, & sic securè iuit Abdias ad Achab, & fortè

A Elias reuelauit Abdiæ, quòd Deus iusserat ei, vt veniret ad ostendendum se Achab. *Et cum vidisset eum.* Scilicet, Achab vidit Eliam. *Ait, Tu ne es ille qui conturbas Israel?* Cepit enim Achab loqui durè ad Eliam, putans q̃ iam haberet eum in potestate sua, & dixit hoc propter iram magnã, quam conceperat contra ipsum, cum tempore præterito non pluisset, & ip se se abscõdisset, vt nõ veniret pluuia. Dixit autem Achab, quòd Elias turbabat Israel, i. ponebat eum in hac turbatione, q̃ non plueret: & tamen hoc falsum erat, quia non cessauerãt pluuiæ propter Eliam, sed propter peccata populi: Achab tñ dicebat istud, quia Elias prædixit pluuiam non venturam, & non venit toto tempore, quo ipse dixit: & sic videbatur ipse causa esse, vt nõ veniret
B pluuia. *Et ille ait, Non ego turbaui Israel sed tu, & domus patris tui.* Elias non formidabat respondere regi dura, s. non ego turbaui Israel, sed tu, & domus patris tui, scilicet, non fui ego causa, vt nõ plueret, sed tu, & domus patris tui fuistis causa, q̃a ista siccitas venit a Deo propter peccata vestra, scilicet, propter idolatriã magnã, quam tu, & domus patris tui induxistis. Nam Achab peccauit in idolis, plusquam omnes reges, qui fuerãt ante eum, vt patet supra 16. Et propter ista peccata induxit Deus siccitatem. Dicitur etiam propter peccata domus patris tui, idest, cognatorum tuorum, qui erãt de domo patris eius, s. de domo Amri: nam Amri pater Achab fuit idolatra nimis, supra 16. Et omnes cognati Achab incitabant eum ad idolatriam. *Qui dereliquistis Dominum, & secuti estis Baalim.*
C Scilicet, Dereliquistis legem Dei, non colendo eum, sed diuertendo ad idola, & præcipuè ad Baalim, & propter hoc abstulit pluuiam: nam sic prænunciatum erat, Deuter. 11. s. Cauete ne fortè decipiatur cor vestrum, & recedatis a Dño, seruiatisq̃; Dijs alienis, iratusq̃; Dñs claudat cœlũ, & pluuiæ non descendant, nec terra det germen suũ, & pereatis velociter de terra optima. Dicitur hic Baalim, quod est pluralis numeri apud Hebræos, & tñ accipitur pro vnico idolo, quod alio nomine vocatur Baal. Vnde scriptura non facit differentiã, q̃ aliquãdo vocet Baal, vel Baalim, & sic ponitur multoties, vt supra 1. libro, cap. 7. s. Auferte de medio vestri Deos alienos Baalim, & Astharot. *Veruntamen.* Hic ponitur ignis super holocaustum descensio in sacrificio Eliæ, & di-
D citur, *Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me vniuersum Israel.* Idest, Tu dereliquisti Dominum, & non mereris habere pluuiã, & tñ congrega vniuersum Israel, & habebis pluuiam. Et dr̃, vniuersum Israel, s. magnam partem Israel, quia omnes non poterant congregari. Vel dicuntur oes, i. excellentiores, quia maiores de regno videntur esse totũ regnũ, eo q̃ quicquid ab eis sta tuitur, ab alijs obseruatur. *In monte Carmeli.* In isto monte factum est sacrificium, vt patet infra, & non est iste mons Carmeli in quo erat Nabal Carmelita, de quo habetur supra 1. lib. cap. 25. Nam ille Carmelus erat in sorte Iudæ apud vrbem Iezrael, & Chermel, vt declaratum fuit ibi, & tñ istæ vrbes sunt in sorte Iudæ, Iosue
E 15. Nunc autẽ nõ erat iste Carmelus in terra Iudæ, sed in regno Israel, in quo dominabatur Achab, & erat in sorte Issachar, vt quidam volunt, & alij volunt, q̃ sit in sorte Zabulon, alij vero in sorte Aser, & istud est verũ, Iosue 19. Et vocatur iste Carmelus maris, quia erat circa mare, & vocatur sic ad differentiam alterius Carmeli, qui est in sorte Iudæ: nam ille nõ est iuxta mare. *Et Prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos.* Idest, Congrega istos Prophetas in monte Carmeli. Vocantur Prophetæ Baal aliqui viri idolatræ, qui vt haberent fauorem Iezabel, fecerunt se Prophetas Baal, & alij erant Prophetæ lucorum, & istos fecit vocari Elias, quia cum eis voluit experiri, an Deus Israel esset verus Deus, vel Baal esset

Mõs Carmeli duplex.

verus

verus Deus, & volebat occidere omnes, sicut postea fecit. *Qui comedunt de mensa Iezabel.* Scilicet, Tantum fauorem habebant isti apud Iezabel, ꝙ comedebant de mensa eius. Non est autem intelligendum, quòd omnes comederent de mensa eius, idest, de cibis mensæ eius, qui parabantur pro Iezabel, sed dicebantur comedere de mensa eius, quia de redditibus assignatis mensæ Iezabel prouidebatur istis viris in necessitatibus suis, scilicet, in cibo, & potu, & vestibus. *Misit Achab ad omnes filios Israel, & congregauit Prophetas in monte Carmeli.* Scilicet, Misit Achab nuncios per totum Israel, vt omnes venirent ad montem Carmeli: congregauit etiam diligenter omnes Prophetas tam Baal, quàm lucorum.

Quare Achab ad vocem Eliæ misit in vniuersum Israel. *Quæst.* XVI.

QVAERETVR quomodo Achab voluit ad vocem Eliæ mittere in vniuersum Israel, cum haberet eum exosum. Respõdendum, quòd Elias dixerat, quòd non veniret aqua, quousque ipse loqueretur, supra præceden. & hoc sciebat esse verum Achab per experientiam: nunc autem Elias dixerat, quòd vocaret Achab totũ Israel, & veniret aqua, ideo vocauit omnes, quia etiam si aliud grauius ei dixisset, spontè fecisset illud: & dato quòd non dixisset Elias ad Achab, quòd ventura esset aqua vocato Israel, vocaret ipse Israel ad iussum Elię, quia Achab volebat persuadere Eliæ, vt oraret Dominum pro pluuia, cum aliàs crederet se non posse habere illam, & ob hoc si non faceret, quod dicebat Elias, exasperaretur, & nollet orare pro pluuia, ideo cõsentiebat ei in oĩbus Achab.

Ad quid voluit Elias, quòd congregarentur. *Quæst.* XVII.

QVAERETVR vlterius, ad quid voluit Elias, vt congregaretur populus, & Prophetæ, ad dandum aquam. Nam Deus dixerat, quòd volebat dare aquam. Ideo quòd Elias appareret coram Achab, & sic non videbatur aliud necessarium, nisi quòd Elias oraret Dominum pro pluuia, & Deus daret illam. Respondendum, quòd omnia ista fecit Elias de mandato Dei. Nam sicut ipse de mandato Dei venit, ad se ostendendum Achab, supra in litera: ita credendum est, quòd omnia, quæ hic fecit, de mãdato Domini egit, quamquam non exprimatur, quia nõ auderet Elias sola voluntate sua rem tam grauem aggredi. Dicendum autem, quòd Deus voluit fieri istam congregationem propter multa. Primo, quia ipse abstulerat pluuias iratus contra Israelitas propter idolatriam magnam, nunc autem volebat dare pluuias, ideo prius habere volebat quandam satisfactionem de peccato, vt placaretur. Istud autem fuit, quòd occiderentur Prophetæ Baal. Et proficiebat hoc ad duo. Primo ad executionem iustitiæ: nam isti incitabant Reginam Iezabel in cultu Baal, videntes quòd placeret ei, & hoc vt haberẽt magnum fauorem eius. Ipsi etiam magnificabant Baal dupliciter, scilicet, in multitudine cæremoniarum, quantum ad sacrificia, & in diuinitate responsorum: nam respondebant ad aliqua occulta ex nomine Baal, sicut respondebant Prophetę Domini, & ex hoc faciebant ipsum Baal verè Deum. Incitabant etiam populum, ad colendum eum, sicut Prophetæ Dei incitabant ad colendum Deum verum: populus autem Israel licet peccasset, tamen non erat peccatum suum graue in comparatione peccati Prophetarum, quia inuiti trahebantur ad flectendum genua coram Baal, & ad osculandum manum eius, vt declaratum est supra 16. & dicetur sequenti cap. Voluit ergo Deus capere vindictam de istis, tanquàm isti soli essent hostes eius. Secundum fuit propter vtilitatem futurã, scilicet, quia postquàm occisi essent omnes Prophetæ, & sacerdotes Baal, non essent aliqui, qui incitarent populum ad idolatriam, & haberet populus maiorem opportunitatem colendi Deum. Alia causa fuit propter populum. Nam Deus volebat nunc dare aquam: & quia si ista aqua venisset, non præmissa aliqua cæremonia, vel miraculo, non putasset populus esse aliquid specialius, quàm in alijs temporibus, cum pluuia descendebat, ideo voluit, quòd totus populus adesset, & videret miraculum de igne descendente in sacrificio Eliæ, & aquam postea venientem ad preces eius, & sic videret manifeste, ista omnia a Deo fieri. Alia causa fuit, vt populus conuerteretur ad Dominum. Nam si non fuisset vocatus populus, mansisset in idolatria sua, etiam si venisset aqua, immo sic mãsisset tenacius, videns, quòd licet essent idolatræ, non prohibebatur cœlum pluuere super eos. Nunc autem cum fuerunt vocati, manifeste viderunt falsitatem Prophetarum Baal, & quòd Baal non erat Deus, & viderunt veritatem diuini cultus, & quòd Deus, quem colebat Elias, erat verus Deus, quia exaudiebat per ignem, & in hoc fuerunt inclinati ad detestandum Baal, intantum, quòd ipsi tenuerunt omnes sacerdotes Baal, ad hoc quòd occiderentur ad mandatum Eliæ, vt patet in litera. Postea etiam viderunt pluuiam consecutam ad preces Eliæ, ideo inclinati fuerunt nimis ad Dominum: si autem non fuisset facta ista congregatio, & venisset pluuia, Prophetæ Baal persuasissent populo, quòd Baal mittebat illam pluuiam. Alia causa fuit ad ostẽdendum peccatum populi, scilicet, quòd Deus clauserat cœlum propter idolatriam, nunc vero quia conuertebantur ad ipsum, & occidebant sacerdotes Baal, placatus est, & dedit pluuiã: & sic sciret populus, quòd peccatum suum erat causa omnium pœnarum suarum, & sic recederent ab idolatria, timentes pœnã.

Qui erant Prophetæ Baal, & qui Prophetæ lucorum, & quomodo differebant. *Quæst.* XVIII.

QVAERETVR vlterius, qui erant isti Prophetæ Baal, & Prophetæ lucorum, qui simul erant octingenti quinquaginta. Respondendum, ꝙ non vocantur Prophetæ proprie: quia Propheta est, qui cognoscit aliquas veritates supernaturaliter reuelatas, & ad hoc oportet esse diuinam inspirationem: isti autem non inspirabantur a Deo, cum non essent Prophetæ eius, sed Prophetæ dæmonum. Vocantur tamen Prophetæ dupliciter. Vno modo Prophetæ a reuelatione abscouditorum. Alio modo a prophetando, i. laudando, vel canendo, sicut filij Asaph, & Eman, & Idithum dicebãtur prophetare in citharis, & lyris. 1. Paralip. 25. Idest, Cantare. Vterque modus istorum cõueniebat Prophetis Baal: nam quidam ipsorũ dicebantur Prophetæ a reuelatione abscõditorũ, eo ꝙ ipsi per artem dæmonũ cognoscebant aliqua occulta, & reuelabant ea populo, & sic videbantur vere prophetare. Multi enim dæmones apud Gentiles hoc habuerunt, sicut Apollo in insula Delphos, qui respondebat ad omnia quæsita, & cõfluebant ad eum de omnibus partibus orbis, & habebantur responsa sua, tanquã certissima. Sic igitur Baal responderet cultoribus suis, & quia isti erant dedicati ad inquirendũ a Baal rñsa, dicebantur Prophetæ eius. Etiã dicendũ, ꝙ dato ꝙ Baal nihil responderet, quicquid ipsi per artem necromanticam, & alias superstitiones poterãt inuenire, rñdebant inquirentibus, & dicebantur illa sibi rñderi a Baal. Alij vocabantur

Prophetæ, & prophetare, quid.

vocabantur prophetæ Baal secundo modo, a canẽdo vel laudando, & isto modo omnes sacerdotes Baal vocabantur prophetæ eius, quia manebant semper in laudibus suis, sic patet infra in litera, i. Postquam autẽ transiijt meridies, & illis prophetãtibus venerat tempus, quo sacrificium offerri solet: & ponitur ibi prophetare, idest laudare, quia omnes laudabant Baal, & inuocabant eum. Nam dicitur infra, quòd inuocabant nomen Baal de mane vsque ad meridiem, dicentes, Baal exaudi nos. Istud etiam patet, quia isti prophetæ Baal obtulerunt sacrificium: si tamen non accipiantur prophetæ pro sacerdotibus, nõ obtulissent ipsi sacrificiũ, sed sacerdotes, quia istud officium non est prophetarum, sed sacerdotum: ergo isti erant sacerdotes. Item si isti non essent sacerdotes, sed solũ prophetæ manifestum est, quòd prẽter istos haberet Baal sacerdotes, & illos etiam faceret vocari Elias, vt occiderentur, quia illi fallebant populũ sicut prophetę Baal, honorando ipsum magnis cæremonijs. Item si non acciperentur hic prophetæ pro sacerdotibus & prophetis, non esset verisimile, quòd tantus numerus esset prophetarum, scilicet octingenti quinquaginta. Ideo dicendum est, quòd isti erant omnes sacerdotes &, ꝓphetæ simul, qui erãt in regno Achab, & hos omnes vocauit Achab ad exhortationẽ Eliæ.

Prophetæ Baal & lucorum, quomodo differebant. *Quæst.* XIX.

QVAERETVR vlterius, quomodo vocantur quidam istorũ prophetę Baal, & alij prophetæ lucorum. Respondendum, quòd prophetæ Baal, sicut supra dictum est, erant sacerdotes & prophetę, & tamen videtur, quòd erant duplices prophetæ Baal. Quidam erant in vrbe Samaria in templo magno, quòd ibi fecerat Achab supra 16. & ibi erat maior pars istorũ quadringentorum & quinquaginta. Alij autem erant dispersi per alias vrbes Israel, & ibi colebant Baal, facientes ei sacrificia. Prophetæ autem lucorum vocantur sacerdotes, & prophetæ aliorum deorum, quos Israelitæ colebant, quia non solum colebãt Baal, sed etiam multos alios deos, quos ipsa Iezabel introduxerat infra 21. scilicet, Concitauit eum Iezabel vxor sua, intantum, vt sequeretur idola, quę fecerunt Amorrhęi. Inter omnes tamen istos deos Baal habebatur tanquam excellentior: & ideo ipse solus habebat quadringentos & quinquaginta prophetas: & prophetę lucorum, idest omniũ aliorum deorum erant simul quadringenti solùm. Quòd autem prophetę lucorum non essent prophetę Baal, sed aliorum deorum, patet: quia tunc omnes essent prophetę eiusdem Dei, & tamen Elias dixit ad eos, Inuocate nomina deorum vestrorum. Vocantur autem prophetę lucorum, idest sacerdotes excelsorum, quia alij dij prẽter Baal non habebant templa in vrbibus, sed in montibus constituebantur eis altaria, & erant illa inter arbores condensas propter vmbram magnam, ad vacandum libidini post sacrificia, vt declaratum est supra 15. quælibet autem talis congregatio arborum vocabatur lucus, quasi luce carens propter vmbram magnam. Aliter dici potest, quòd oẽs prophetę Baal erant in Samaria in templo, quod ibi fecerat Achab: & omnes alij prophetę & sacerdotes, qui erant dispersi per totum Israel, vocabantur prophetę lucorum ex causa assignata, & aliqui illorũ colebant Baal, & alij alios deos. *Accedens autem Elias ad omnem populum.* Scilicet, postquam conuenit totus populus in Carmelo, Elias astitit eis ad loquendum, vt audiretur a toto populo. *Vsquequo Claudicatis in duas partes?* Quasi dicat non est bonum nunc declinare in vnam partem, & nunc in aliam, sed quòd teneatis firmiter vnam illarum. Istud dicebat Elias, quia Israelitę non omnino colebant Dominum, recedendo a Baal, nec etiam omnino colebant Baal, recedentes a Domino, sed aliquando offerebant sacrificium Deo vero, & aliquando Baal, sicut dicitur de Samaritanis, sequen. lib. cap. 17. Scilicet, Fuerunt gentes istę timentes quidem Dominum, sed nihilominus & idolis suis seruientes. In Hebręo dicitur, *Vsquequo transitis super duas cogitationes.* Scilicet aliquãdo cogitatis, ꝙ est bonum colere Baal, & aliquando ꝙ est bonum colere Deum, sed istud non conuenit, quia debetis firmari in aliqua sententia. *Si Dominus est Deus sequimini illum, si autem Baal sequimini illum.* Scilicet, oportet vos determinari ad colendum Deum, quia verè Deus est, & non potest esse, ꝙ Dñs sit Deus, & Baal sit Deus, sed necesse est, alterum eorum solum esse Deum, ideo sequimini Baal, si Deus est, vel sequimini Dominum, si Deus est. Vocatur hic Dominus ipse Deus Israel, quia consueuerant Israelitæ, vocare eũ semper Dñm propter reuerẽtiam & vniuersalitatem potestatis, & sic non posuit ei Elias nomen proprium, sicut posuit ipsi Baal, sed vocauit eum Dñm, quia sic magis eum honorabat, vocãdo eum Dñm sine determinatione, idest Dñm omnium rerum. *Et non respondit ei populus verbum.* Scilicet, quanquã optimè proponeret Elias, populus non respondit, tanquam non acceptans propositionem.

Populus quare non respondit Eliæ. *Quæst.* XX.

QVAERETVR, quare populus non respondit Eliæ. Dicendum, ꝙ hoc fecit propter multa. Primò, quia nõ apparebat eis propositio Elię bona, quia Elias prę supponebat, quòd vel solum Dñs erat Deus, vel Baal solum erat Deus, & non poterant ambo simul esse veri dij. Populus tamen fortè credebat posse esse plures deos veros: immo ista erat opinio omnium idolatrarum, quia aliàs non colerent diuersa idola, nisi putarent verè esse multos deos. Elias tamen loquebatur verissime, quia impossibile erat esse multos deos, sed ipse vocabat Dñm esse Deum, & populus vocabat Baal Deũ, ideo necesse erat aliquem mentiri, & volebat, quòd recurreretur ad illum, qui erat vere Deus. Secundum fuit, quia dato ꝙ appareret ista propositio rationalis, tamen erat vniuersalis, & nesciebat populus, quomodo deberet constare, an Dñs esset Deus, vel Baal: ideo putauit superfluum respondere, & postea quando Elias proposuit modum in particulari, consensit populus propositioni eius. Tertium fuit, quia populus erat nimis assuetus ad idolatriam, & non dimitteret illam sine ratione nimis vrgente, & quia quando Elias locutus est vniuersaliter, ista ratio non vrgebat, cùm non esset determinata ad particulare, & ob hoc habebat modicam apparentiam, ideo non assensit. Quartum fuit, quia propositio Elię erat, ad inueniẽdum aliquẽ modum, per quem cognosceretur, an Dominus esset Deus, vel Baal esset Deus, & quia aliquis modus experiendi esset, quem populus non acceptaret, noluit respõdere, quousque Elias proponeret modum in particulari, & cum proposuit, placuit modus populo, & tunc responderunt. *Et ait rursus Elias ad populum.* Videns, quòd non respondebant primę propositioni, & cognoscens cur non responderent, proposuit alium modum. *Ego remansi propheta Domini solus.* Scilicet, omnes alij occisi fuerunt à Iezabel, sicut dicitur supra in litera.

An Elias esset tunc solus propheta in Israel. Quæst. XXI.

QVAERETVR quomodo dicebat Elias, q̃ manserat ipse solus, quia saltem manserunt centum prophetæ, quos eruit Abdias de manu Iezabel supra in litera. Item multi alij manebant, quia sequē.c.dixit Deus, Reliqui mihi septē millia virorum, quorum genua non sunt incuruata Baal. Respondendum secundum Nicolaum, q̃ non manserat aliquis de prophetis Domini nisi ipse, quia cæteri declinauerant ad idolatriam. Sed istud non est satis rationabile, nam licet illi Israelitæ qui non erant prophetæ, concedantur declinasse ad idolatriam, tamen non est verisimile, q̃ illi, qui erant vere prophetæ Domini, conuerterentur ad idola. Item patet, quia occidebantur multi prophetæ Domini a Iezabel, & tamen si voluissent conuerti ad idola, non occisi fuissent. Etiam patet maxime de illis centum prophetis, quos liberauit a morte Abdias, nam illi non fuerunt conuersi ad idola, quia tunc non oportebat, q̃ abscōderet eos Abdias, sed ipsi præsentarent se Iezabel, & honorarent eos magnis honoribus, si vellent esse prophetæ Baal. Dicendum igitur, q̃ alij prophetæ Domini erant, & tamen Elias dixit, q̃ ipse relictus erat solus, scilicet, quia omnes alij occisi fuerant à Iezabel. Etiam intelligebat Elias de prophetis Domini in terra Achab regis: nam in terra regis Iuda non dubitabat, quin essent multi prophetæ, eo quòd ibi colebatur Deus, se tamen solum dixit, quia illi non poterant venire, vt adiungerentur ei ad fouendum partē Domini, sicut octingenti & quinquaginta prophetæ fouebant partem Baal. Ad primam rationem de centum prophetis, quos liberauit Abdias. Dicendum, q̃ isti non fuerunt conuersi ad idolatriam, cum ipsi valde fugissent eam, sed etiam nō fuerunt occisi a Iezabel, quia Abdias liberauit eos, sed fugerunt in terram Iuda, eo q̃ nō poterant securè manere in terra Achab propter Iezabel.

Ad secūdam dici potest, quòd de illis septem millibus, quorum non erant curuata genua coram Baal, nullus erat propheta, sed omnes erant viri simplices. Aliter dicēdum & melius, q̃ siue esset aliquis propheta inter istos, siue non, nihil differt, quia Elias non putabat istos viros mansisse in terra, quia etiam postquā fuit facta disceptatio inter eum & sacerdotes Baal, & fugit ipse a facie Iezabel, conquestus est Deo, quòd relictus fuerat solus, & Deus respondit, q̃ reliquerat sibi septem millia virorum.

Prophetæ autem Baal quadringenti quinquaginta, prophetæque lucorum quadringenti viri sunt. Omnes isti octingenti quinquaginta prophetæ congregati fuerant, qui erant nunc coram Elia,

Cur Elias dixit se esse solum prophetam Domini, & prophetas Baal octingentos quinquaginta. Quæst. XXII.

QVAERETVR, quare dixit Elias, q̃ ipse erat solus de prophetis Domini, & erant octingenti quinquaginta viri de prophetis idolorum.

Respondendum, q̃ fecit hoc propter duo. Primo, quia voluit ostendere rationabilem esse propositionem, quam nunc exponebat populo. s.q̃ prophetæ Baal inuocarent Baal, & ipse inuocaret Deum, & ille, qui exaudiret, esset Deus. Prophetæ autem Baal, cum essent plurimi, poterant faciliter inuocare Baal, ad hoc quòd exaudiret eos, si Deus erat, & facilius quidem quam Elias possit inuocare Dominum, cum ipse solus esset, & sic Elias dabat maiorem fauorem Baal quam Deo vero, vt si ipso inuocāte Domi-

F nus exaudiret, & inuocantibus omnibus octingentis quinquaginta prophetis, non exaudiret Baal, apparet manifeste, q̃ Deus Eliæ erat verus Deus, & sic magis conuincerentur cultores Baal, nō habentes excusationem. Secundum fuit, ad dandum eis honorem, vt ipsi prius sacrificarent, quia plures erant: sic enim dixit infra, quòd prophetæ Baal facerēt primi sacrificium, quia plures erant.

Dentur nobis duo boues. Scilicet ipsi accipiant vnum & ego alium. *Et eligant bouem vnum.* Scilicet nolo ego eligere bouem, sed ipsi eligant. Dixit autem Elias, dentur nobis boues, & nō dixit, accipiam ego boues, vt non suspicarentur aliqui, quòd ipse aliqua arte superstitiosa eligebat tales boues, quorum carnes possent comburi, & esset in hoc aliqua fallacia dæmonū, G sed dixit, dentur, ad tollendam suspitionē. Dixit etiam, quòd sacerdotes Baal eligerent, ad tollendam suspitionem, & ad magis conuincendum, quia si ipse elegisset, poterat credi, quòd accepisset bouem, qui artificio dæmonum igne non supposito posset cremari, & reliquisset bouem, qui non posset cremari: voluit autem in omnibus Elias dare meliorem partem prophetis Baal, vt non haberent excusationem.

Et in frusta cædentes ponant super ligna. Scilicet diuidāt eum in partes. Istud erat secundum ritum sacrificiorum: nam etiam in sacrificijs Dei sic fiebat, vt ponerentur ligna in altari, & frusta animalis ponerentur super ligna, Leuit. 1. *Ignem autem non supponant.* Istud erat ad probationē deitatis, s.an Baal esset Deus, dando ignem. *Et ego faciam bouem alterum.* Idest occidam H bouem, & decortabo. Et istud vocatur facere, idest disponere. Sic enim loquuntur interdum poetæ, vt Virgilius in Bucolicis, scilicet.

Cum facio vitulam pro frugibus, ipse venito.

Idest dum coquo vitulam, vade pro pane. *Et imponam super ligna.* Scilicet, diuisum bouē in frusta. *Ignemque non supponam.* Istud erat, vt etiā Elias inuocaret Deū suum, ad experiendum, an ipse posset dare ignem. *Inuocate nomina deorum vestrorum.* Loquebatur ad prophetas Baal, & lucorum, qui habebant varios deos, & in hoc dedit eis magnum fauorem, s.quòd ipsi inuocarent quotcunque deos vellent, & Elias inuocaret I solùm vnum. Nam poterat esse, q̃ non esset Deus verus Baal, & esset ver⁹ Deus aliquis de alijs, quos colebant prophetæ lucorum, & sic dando eis locum inuocandi quotcunque deos vellent, concedebat eis multum, sed omnia erant ad conuincendum efficacius.

Et ego inuocabo nomen Domini Dei mei. Idest ego solū inuocabo vnū Deum, & sic si Deus Eliæ daret ignē, & non dij prophetarum octingētorum quinquaginta, appareret, quòd solus iste Deus erat potentior omnibus alijs dijs simul.

Et Deus, qui exaudiuerit per ignem, ipse sit Deus. Idest Deus qui exaudierit inuocantes se, dando ignem pro sacrificio suo, ipse sit Deus, idest ipse habeatur ab omnibus inconcusse pro Deo, & non sit varietas, in duas K partes claudicando.

Respondens omnis populus ait, Optima propositio. Placuit populo ista propositio, quia viderunt, quòd sic faciliter, & in promptu poterat cognosci, quis esset verus Deus.

An iste modus, inueniendi veram deitatem per dationem ignis in sacrificio, esset conueniens. Quæst. XXIII.

QVAERETVR an iste modus, inueniēdi veram deitatem, esset conueniens.

Respondet Nicolaus, quòd erat conueniens, eo q̃ sic apparuerat acceptatio sacrificij Abel, s.quia Deus inflam-

inflāmauit sacrificium suum, de quo dictum est Genisis 4. Etiam quando Aaron cœpit ministrare prima die post consecrationem suam, Deus misit ignem de cęlo, Leui. 9. Sed dicendū, q̃ non erat ista causa motiua ad experiendum veram deitatem, quia si populus concederet, q̃ Deus misisset ignem super sacrificia Aaron, & propter hoc vellent nunc experiri in igne, non oportebat fieri disceptationem, quia iam populus cōcederet, q̃ Deus ille, qui dederat legem Moysi poterat exaudire per ignem, & tamē populus voluit videre, quis esset verus Deus: ergo dubitauit, an posset Deus, qui dedit legem Moysi, dare ignem in sacrificio, quia aliàs non concederet populus talem disceptationem, quia de notissimis nullus disceptat reuocando in dubium. B

Et sic dicendum, quòd Israelitæ per hoc, q̃ conuertebantur ad idola, negabant omnia, quæ erant in lege Moysi, vel saltem dubitabant de illis. Sed Elias proposuit istum modum, quia putauit, q̃ placeret populo, & populus acceptauit illum, quia visus est sibi conueniens & facilis.

Sed videtur, q̃ iste modus non esset conueniens, quia dæmones poterant inflammare sacrificium, q̃d fiebat Baal: nam dæmones habent potestatem super materiam corporalem, & poterant ipsi ducere aliq̃ partem ignis de sphęra ignis, ad cremandum sacrificium. Vel ducerent ex alia parte terræ ignem flammantem in lignis multis, & facerent ligna non apparere, sed flāmam solam, & putaretur venire ille ignis de cęlo. Vel poterant dæmones facere, q̃ ipsa ligna sacrificij succenderentur, applicando ibi aliqua, per quæ non appposito igne succenderentur ligna, quia etiam hoc naturaliter fit, & populus nō videret, q̃o succendebant ligna, & putaret esse ignē a Deo vero. C

Dicendum verum esse, quòd dæmones poterant faciliter incendere sacrificium illud, quia alia valde maiora faciūt, & hoc bene nouerat Elias, sed sciebat, quòd Deus comprimeret hic potestatem dæmonū, ita quòd nihil facerent de eo, quod alias facere poterant, vt conuinceretur error colentium Baal, & sic securè iniuit Elias istud pactum, tanquam sciens, quòd D nullo modo permitterentur dæmones inflammare sacrificium Baal.

Qua ratione prophetæ Baal consenserunt propositioni Eliæ. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR quomodo prophetæ Baal, & lucorum voluerunt venire in hanc compositionem, cum incumberet eis malum. s.q̃ non possent inuocando Baal exaudiri ad hoc q̃ inflammaretur sacrificium suum.

Respondendum, quòd prophetæ Baal & lucorum non sponte venerunt in hanc compositionem, tamē non potuerunt effugere eam, quia populus compulit eos ad acceptandam illam cum placuisset ista propositio populo, qui dixit, Optima propositio Eliæ. Secundum fuit, quia forte prophetæ Baal confidebant E se posse obtinere ignem a Deo suo, & hoc quia forte alias experti fuerāt, quòd sacrificium suum fuerat inflammatum, & nunc sic confidebant. Nam dæmones possunt facere, q̃ descēdat ignis de cęlo, & sic fiet tēpore Antichristi, sic patet Apoca. 13. s. Et fecit signa magna, vt ēt ignē faceret de cęlo descendere in terrā in cōspectu hoīum. Etiā 2. ad Thess. c. 2. dī q̃ aduētus Antichristi erit secundum operationem Satanæ in omni virtute, & signis & prodigijs mendacibus.

Tertium fuit quia in isto pacto Elię cum prophetis Baal solum fuit interpositum, q̃ ille, qui exauditet per ignem, esset Deus, idest haberetur in Deum ab omnibus, & nō fuit statutum, q̃ qui succumberet, oc-

A cideretur, vel pateretur aliquid mali, ideo non formidauerunt subire examen. Quartum erat quia dato, q̃ interponeretur mors in contractu isto succumbenti, melius erat sacerdotibus Baal & prophetis, q̃ se exponerent subeundo conditionem, quam q̃ fugerent eam, nam si refugerent eam, populus cognosceret duo mala contra ipsos. Primum erat, q̃ ipsi fouebant iniquam causam, cum non auderent subire iustissimam conditionem Elię, & per hoc esset quæstio determinata. s.q̃ Baal non erat Deus. Secundum erat & grauius contra ipsos, s.q̃ toto tempore præcedenti ipsi sciebant Baal non esse Deum, & tamen seducebant populum, inclinantes illum ad cultum eius, & pro hoc iustius merebantur mortem, quam pro eo, q̃ coluerant eum, qui non erat Deus. Nam valde remissibilius est. q̃ aliquis colat illum, qui non est Deus, putans esse Deum, quàm q̃ sciens non esse Deum, colat illum, & insuper alios ad colendum inducat, ideo dato q̃ succumberent prophetę Baal, facilius populus parceret eis, sciens q̃ decepti fuerant, putantes Baal esse Deum, quàm si ipsi refugerent cōditionem Elię: quia per hoc constaret eos fuisse seductores populi, & tunc populus non parceret eis.

Quid iudicatum fuisset si vtrique haberent ignem, aut si nemo ignem habuisset. Quæst. XXV.

QVAERETVR, quid si vtrique haberent ignē a Deo. s. Elias a Deo vero, & prophetę a Baal, an deberet iudicari de aliquo illorum, quòd erat verus Deus, vel de vtroque, vel de nullo. Respondēdum, quòd tam Elias, qui proposuit, quam populus acceptans propositionē, putauit, quòd non poterat accidere, quòd vtrique impetrarent ignem a Deo suo, ideo credebant, quòd ille, qui daret ignem, esset Deus verus. De Elia patet, quia ipse faciebat ista a Deo motus, ideo sciebat, q̃ sacerdotes & prophetæ Baal non poterant habere ignē in sacrificio suo, quia Deus impediturus erat dæmones, ne operarentur id, quod aliàs facere poterant. De populo patet, q̃ credebat populus, q̃ non poterat aliquis dare ignem in sacrificio inuocatus a cultoribus suis, nisi esset Deus verus, & si vnus esset Deus verus, non erat alius Deus verus, ideo qui daret ignem inuocantibus, manifeste esset Deus, & sic non putabant, q̃ vterque posset dare ignem in sacrificio. Sed dicetur, quid si accideret, q̃ vtrique haberent ignem, quia istud possibile erat, cum dæmones possent ducere ignem aliūde, vt supra declaratum est. Dicendum, q̃ ex verbis Eliæ videbatur, q̃ vterque esset verus Deus, quia vterque exaudiebat per ignem: & tamē quia Elias dixerat ista verba, innuens, q̃ vnus illorum erat daturus ignem solū, cum ait, q̃ qui exaudierit per ignem ipse sit Deus, solum fieret experientia in primo, & si primus exaudiret per ignem, non fieret experientia in secundo, quia primus haberetur pro Deo. Vnde cū prophetę Baal primo fecerint sacrificiū, si ipsi impetrauissent ignem pro illo, constaret Baal esse verum Deū, & conuictus esset Elias, nec inquireretur amplius, an Deus Eliæ esset verus Deus, sed coleretur Baal. Sed dicetur, quid si neuter istorū deorum, respōderet in ignem? Dicēdū, hoc satis possibile esse, s.q̃ Deus verus nollet exaudire Eliam, dando ignem, & dæmones prohiberentur a Deo inflammare sacrificium Baal, & tamē Elias sciebat hoc esse impossibile, quia Deus suus disposuerat exaudire per ignē, sed dato q̃ hoc eu mjsset, non probaretur de aliquo istorū, q̃ esset verus Deus, sed maneret æqua conditio Dei veri & Baal. *Dixit ergo Elias prophetis Baal, Eligite vobis bouem vnum.* Acceptauerunt prophetę Baal conditionem Eliæ ex causis

ſupra aſſignatis, & tunc dixit eis Elias, ꝙ de duobus F bobus, quos populus dederat ad iſtam experiētiã, eligerent ipſi prophetę bouem vnum, & hoc ad faciendum conditionē eorum meliorē, & vt non haberent quid reſponderent. *Et facite primi.* Ideſt offerte vos prius ſacrificium quam ego. *Quia vos plures eſtis.* Ideſt quia vos eſtis plures, deber vobis deferri honor, ideo iuſtum eſt, ꝙ vos prius offeratis. *Et inuocate nomina deorum veſtrorum.* Scilicet quia multos deos habebant, licet inter eos præcipuus eſſet Baal, vt ſupra dictum eſt. *Ignemque non ſupponatis.* Scilicet ad probationem deitatis.

An Elias recte egit dando in iſta probatione maiorem honorem cultui Baal, quam cultui Dei.
Queſt. XXVI.

QVAERETVR an Elias recte egerit dans maiorem honorē cultui Baal, quam cultui Dei, cũ dixit, ꝙ ſacerdotes Baal prius ſacrificarent quam ipſe. Reſpondendum, ꝙ etiam ſi daret maiorem honorem nũc Elias culti Baal quam cultui Dei, recte agebat, quia nunc vertebatur in dubium, quis eſſet iſtorum verus Deus, & de hoc inquirebatur, ideo nõ prejudicabatur honori Dei, ꝙ Elias daret nunc ad horam maiorem honorem Baal quam Deo vero, cum poſt modicũ apparituram erat, quis eorũ verus eſſet Deus. Aliter dici poteſt, ꝙ Elias non dedit maiorem honorem cultui Baal quàm cultui Dei, ſed ſolum dedit honorē ipſis cultoribus, non quia cultores erant Baal, ſed quia multi erant, & ex hoc, cęteris paribus, merebantur honorē maiorem quam Elias, qui ſolus erat, & dato ꝙ ſecundum veritatem Elias, qui bonus erat, mereretur maiorem honorem, quã omnes octingenti quinquaginta prophetę Baal, & lucorum, tamen ex vrbanitate detulit eis honorem, quia virtuoſi viri eſt alteri honorem deferre, quanquam ipſe illum mereatur, ſic dicit Apoſtolus ad Roma. 12. d. Honore vos inuicem preuenientes. Aliter & adhuc efficacius dicendum, ꝙ Elias non dedit eis honorem principaliter, quia multi erant, ſed quia ad honorem Dei veri, ſic expediebat. Nam ſi Elias feciſſet a principio ſacrificium, & inuocante eo Deus dediſſet ignem, & per hoc appareret Deus verus, tamen iſtud non eſſet nimis efficaciter, quia adhuc poſſet credi, ꝙ Baal daret etiam ignem inuocantibus prophetis ſuis, & ſic eſſet equalitas vtriuſque. decuit ergo ad oſtenſionem totaliter virtutis Dei, ꝙ Elias cõcederet prophetis Baal, vt ipſi a principio facerent, & eum ipſi poſt multũ tempus inuocãdo Baal, nihil proficerent, Elias ſubito ad unam vocationem faceret deſcẽdere ignem de cęlo, & ſic per iuxta poſitionẽ oppoſitorũ appareret maxime potẽtia Dei. *Qui cũ tuliſſent bouem quem dederat eis.* Scilicet ſacerdotes Baal acceperunt bouem, quem dedit eis Elias ad immolandum.

Quomodo acceperunt bouem prophetæ Baal.
Queſtio. XXVII.

QVAERETVR quomodo acceperunt bouem, quem dedit eis Elias, cum Elias dixiſſet eis, ꝙ eligerent bouem, quem vellent. Reſpõdet ad hoc Ra. Sl. ꝙ cum prophetę Baal vellent accipere vnum de illis bobus, bos ille cõfugit ad Eliam, quaſi volens latere ſub pallio eius, & hoc quia horrebat nutu Dei, ꝙ de ipſo fieret ſacrificium idolis, & ſic aſſiſtentes erudirẽtur in bruto animali, quantum idolatria vitãda eſſet, & tunc Elias tradidit bouem illum eis, quamquam ad ipſum confugiſ- G ſet, vt per eius immolationem ſanctificaretur Deus, ſicut per immolationem alterius bouis, quia per iſtũ fuit oſtenſa falſitas idolatriæ, & per alium veritas latriæ. Sed iſta ſunt nimis ficta, & ſimilia conſueuit fingere Rab. Sal. & alij Hebræi. Dicendum autem, ꝙ Elias oſtenderat ſe fouere partem iuſtam, & eſſe nimis audacem, cum in omnibus daret electionem ipſis prophetis Baal: ipſi verò vt non viderentur timere, & etiam oſtenderent ſe fouere cauſam iuſtam, nõ reſpuerunt electionem, ſed potius conceſſerunt electionem Elię, quòd ipſe eligeret pro ſe, quem vellet de bobus, & alium daret eis. Suſceperunt autem, ꝙ ipſi primo facerent ſacrificium, non quidem tãquam iſtud adiuuaret cauſam ſuam, quia volebant per omnia æquales eſſe Eliæ ſubeundo pactum, ſed quia ipſi digni erant maiori honore, cum plures eſſent: & ſic Elias videns intentionem illorum, dedit eis bouem vnum: & tunc dicitur, ꝙ ipſi tulerunt bouem, quem dedit eis Elias. *Fecerunt.* Ideſt immolauerunt illum & decoriauerunt, & in fruſta cæſum poſuerunt ſuper altare.

Et inuocabant nomen Baal de mane vſque ad meridiem. Inceptum fuit opus iſtud in principio diei, & ad tollendum calumniam cõuẽtum eſt inter partes, quòd ſacerdotes Baal facerẽt ſacrificium, & haberent tempus limitatum ad faciendum illud a mane vſque ad meridiem, & Eliæ datum eſt ad ſacrificandum a meridie vſque ad veſperam. Et cauſa fuit, quia ſi prophetæ Baal viderent, quòd vſque ad meridiẽm non exau H diret eos Baal, peterent maiorem dilationem, dicentes, ꝙ quanquam nõdum exaudiuiſſet eos Baal, exaudiret eos poſtea, & ſic haberent locũ effugiendi, ideo poſtquam aduenit meridies, non permiſſi ſunt vltra clamare ad Baal, ſed datus eſt locus Eliæ ad ſacrificandum, vt patet infra.

Dicentes, Baal Exaudi nos. Iſtud clamabant tota die, quia Baal erat deus principalis eorum. *Et non erat vox, nec qui reſponderet.* Scilicet dato, quòd clamarent vſq; ad meridiem, non audiebatur aliqua vox reſpondens eis. Etiam non erat aliquis, qui poſſet reſpondere, & iſtud peius erat. Intelligitur hoc, quòd Baal nihil erat, quia non erat Deus, ſed quoddam lignum vel lapis: ideo non poterat reſpondere. Si autem accipiatur, I quòd Baal erat aliquis dęmon, qui colebatur in idolo illo: Dicendum, quòd Deus non permittebat ei reſpondere, nec aliquid agere. Et accipitur hic reſpondere mathematicè non pro reſpõſione vocali, ſed ad intẽtionem iſtorum prophetarum, ſ. quòd Deus ſuus daret ignem, quem ipſi petebant, etiam ſi nullam vocem emitteret.

Tranſiliebantque altare, quod fecerant. Ideſt ſaltabant ſacerdotes ſuper altare, & circuibant illud perambulantes in gyro, quia iſta erat cæremonia in ſacrificijs quorundam idolorum.

Cumque eſſet iam meridies, illudebat eis Elias. Videns Elias adueniſſe meridiem, vbi finiebatur tempus ſacrificandi prophetarum Baal, & non habuerant ignẽ, K cępit eis illudere Elias, gaudens de eorum cõfuſione, quia idolatræ erant.

Dicens, Clamate voce maiore. Iſta erat magna illuſio: nam Deus non habet aures, nec quidquam audit, ſed omnia ſua ſumma intelligentia percipit: quòd ergo clamarent ad eũm valde inutile erat. Item ſignificabatur in hoc, quòd Baal erat Deus ſurdus, & oportebat, quòd clamarent voce magna, vt exaudiret eos.

Deus enim eſt. Illuſio eſt, quaſi dicat, confidenter poteſtis clamare, quia etiam ſi hactenus non exaudierit, exaudiet poſt hoc, quia Deus eſt, & non fallet cultores ſuos.

Et forſitan loquitur, aut in diuerſorio eſt. Iſta erat maior A illuſio, quia dixit Elias, quòd Baal forſitan loquitur, quaſi dicat, Deus veſter eſt loquendo cum aliquo, & non exaudit vos: ideo clamate voce maiore, vt exaudiat. Sed iſtud eſt ridiculum, quia Deus nulli loquitur, & dato quòd loquerctur, non impediretur exaudire inuocantes: quia conditio potentiæ limitatæ eſt, quòd dum ad plura attenderit, in ſingulis minus efficax ſit: potentia tamen illimitata nõ magis diminuitur, attendendo ad vnum quàm ad omnia, ideo dato quòd loqueretur Deus alicui, non impediretur exau-
Diuerſorum quid. dire cultores. Dixit autem, quòd forſitan erat in diuerſorio. Eſt enim diuerſorium domus apud viam, ad quam declinant viatores, vt quieſcant ibi, ſic dicitur Lucæ 2. Et non erat ei locus in diuerſorio. Volebat autem ſignificare Elias, quòd Baal longe erat, B & cum cœperunt clamare cultores eius, ipſe cœpit venire ad exaudiẽdum eos in igne, & quia via longa erat, declinauerat ad aliquod diuerſoriũ, vt maneret ibi, & poſtea veniret ad exaudiendũ eos, ideo vt exaudiret cum eſſet in diuerſorio, debebant clamare valide, ſed iſta illuſio eſt, quia Deus verus vbique eſt; & non diſcurrit de loco ad locum, & dato quòd diſcurreret ſicut homo, nõ egeret diuerſorio, vt declinaret illuc ad quieſcendum, quia nunquam fatigatur.

Aut in itinere. Ideſt forte eſt in itinere veniẽdo ad vos, ideo, vt cito veniat ante lapſum meridiei, clamate voce magna.

Aut certe dormit, vt excitetur. Ideſt forte dormit nũc Deus veſter ad recreationem, ideo clamate fortiter, C vt excitetur à ſopore, & veniat ad adiuuandum vos: iſta illuſio eſt, quia Deus non dormit, cum nõ ſit animal, cuius fumi aſcendentes a ſtomacho ligent omnes vires operatiuas, & ſenſitiuas quod fit in ſomno, & tamen licet iſta diceret Elias illudendo non eſſet illuſio ſecundũ gentiles, quia ipſi confitebantur Deos ſuos in cœlo carnaliter commiſceri, & filios gignere, & epulis vacare, ſed ad hæc ſomnus, & multa alia accidentia ſunt.

Clamabant ergo voce magna. Quamquam Elias diceret hoc eis illudendo, & ipſi viderent: tamen preſſi anguſtia temporis clamabãt voce magna, vt aliquando exaudirentur.

Inciſio in ſacrificijs dęmonũ. *Et incidebant ſe iuxta ritum ſuum cultris, & lanceolis.* Sci- D licet, ſacerdotes illi incidebant carnem ſuam, vt effunderent ſanguinem, & hoc cultris, & lanceolis: cultri erant ad ſecandum, & faciendum longum vulnus: lanceolæ erant quædam inſtrumenta ferrea acuta nõ ad ſcindendum, ſed ad pungendum, & vtroque modo fundebatur ſanguis.

Donec perfunderentur ſanguine. Ideſt hoc faciebant, vſquequo videretur eſſe corpus ſuum opertum ſanguine, & iſtud erat iuxta ritum ſuum. Nam in ſacrificijs quorundam deorum, mos erat, quòd ſacerdotes ſe incíderent: ſic erat in ſacrificijs Berecynthiæ, quæ vocabatur Bona dea, vel mater deorum, & alijs multis nominibus. De hoc Auguſt. 2. de Ciui. & Oui- E dius in Faſtis: & Seneca in tragœdijs: & ſic erat conſuetudo in ſacrificijs Baal: fiebat autem iſtud ad placandum dæmones. Nam dæmones valde delectantur cum immolatur eis ſanguis humanus, eo quòd homo ſit digniſſima creaturarum: ſic enim antiquitus in ſacrificijs Saturni offerebantur partes hominũ occiſorum, & quia iſtud ſacrificiũ erat crudele, Hercules vadens in Italiam tempore Euandri regis mutauit iſtud ſacrum faciens, quòd offerrentur de cera effigies illorum membrorum humanorum. De hoc tangit Ioannes Boccatio de Certaldo in libro de Genealogia deorum. De hoc etiam Virgilius in Aeneide. Sic etiam fuit de ſacrificijs Dianæ in regione Ethaurica. Nam offerebantur ei in ſacrificium extranei venientes in terram illam. Accidit autem, quòd veniret in terram illam Oreſtes, filius Agamemnonis regis Mycenarum, & inueniens ibi ſororem ſuam Ephigeniam, quæ erat ſacerdos Dianæ rapuit illam, & Dianam Ethauricam, & ſic ceſſauerũt ſacrificia crudelia in terra illa. De hoc Ouidius in lib. faſtorum: & Paulus Oroſius 5. lib. de Ormeſta mundi. Prophetæ ergo Baal videntes, ꝙ non exaudirentur inceperũt ſe perfundere ſanguine, quia iſtud erat per quod maxime poterant deos ſuos incitare ad exaudiendum ipſos.

Poſtquam autem tranſiit meridies. Hic ponitur de ſacrificio Eliæ, ſcilicet, poſtquam traſiuit meridies, qui erat terminus limitatus ipſis cultoribus Baal: Elias dixit, quòd illi ceſſarent a ſacrificio, & quòd conueniret totus populus ad ſacrificium quod ipſe facere volebat. *Et illis prophetantibus venerat tempus, quo ſacrificiũ offerri ſolet.* Scilicet, manebãt iſti prophetæ Baal ſemper prophetando, ideſt laudando Baal, et inuocando eum, & tamen manentibus eis in hoc tranſierat tempus, in quo ſacrificium offerri ſolet, ſcilicet, vſque ad meridiem, quaſi dicat, ſacrificia ſolent offerri vſque ad meridiem: et tamen iam tranſierat meridies. Iſtud dicitur ad tollendum excuſationem, quia ſi poſt meridiem cõſueuiſſent offerri ſacrificia Baal, poſſent dicere prophetæ eius, quòd Baal nollet exaudire vſquequo veniret tempus, quo ſolebat ei fieri ſacrificium, et ſic dicitur, quòd iam tranſierat hora faciendi ſacrificium ipſi Baal. *Nec audiebatur vox, nec aliquis reſpondebat.* Ideſt non audiebant vocem aliquã Baal reſpondentis in voce, aut in re, ſcilicet dando ignem.

Nec attendebat orantes. Scilicet non curabat Baal de prophetis ſuis orantibus reſpondendo eis: eo quòd Baal non erat, qui reſpondere poſſet, cum nihil eſſet: et ſi erat dæmon non permittebatur reſpondere, nec ſuccendere ſacrificia. *Dixit Elias omni populo venite ad me.* Scilicet cum iam tranſiſſet tempus conceſſum ſacerdotibus Baal ad offerendum ſacrificia, et appareret manifeſte, quòd iam Baal non erat exauditurus eos, vocauit Elias omnem populum, vt venirẽt ad ſacrificium, quod ipſe faciebat, quia iam erat tempus ſuum. *Et accedente ad ſe omni populo.* Scilicet prius totus populus accedebat ad ſacrificia Baal expectando, an Baal mitteret ignem de cœlo, et nunc cœperunt accedere ad Eliam.

Curauit altare Domini, quod deſtructum fuerat. Iſtul altare dicitur eſſe altare, quod fecerat Saul in monte Carmelo, quando veniebat de terra Amalec capta præda, et immolauit in eo victimas ſupra 1. lib. c. 15. iſtud altare deſtructum fuerat mandato Iezabel, eo quòd fuerat conſecratum pro ſacrificio Domini, et ipſa habebat exoſas ceremonias Dei veri, et diligebat cæremonias Baal. *Et tulit duodecim lapides iuxta numerũ tribuum filiorum Iacob.* Scilicet poſuit duodecim lapides ad faciẽdum de eis altare, et iſtud erat in ſignum, quòd offerretur ſacrificiũ ſuper iſtud altare pro duodecim tribubus Iſrael, quæ erant de filijs Iacob: nam Iacob habuit duodecim filios, et ab illis debebant denominari duodecim tribus, et tamen vnus illorum, ſ. Leui non denominauit tribum, ſed Ioſeph diuiſus eſt in duas tribus, ſcilicet, in Ephraim, et Manaſſe. Gen. 48. ſic enim factũ eſt in introitu in terram Chanaan: nam iuſſit Deus, ꝙ tollerentur duodecim lapides de Iordane, et ponerentur in Galgalis in memoriã duodecim tribuum Iſrael. Ioſue 4. ſic etiam in confirmatione legis poſiti fuerunt duodecim tituli, et oblati fuerunt 12. vituli Exo, 24. ad memoriam earundem tribuum. *Ad quem factus eſt ſermo Domini, dicens Iſrael erit nomen tuum.* Iſtud dicitur de Iacob ad ſignificandum,

dum, q̃ habuit duo nomina, ſcilicet, Iacob, et Iſrael. F
Nam prius vocabatur Iacob, et poſtea angelus mutauit nomen eius, dicens nequaquam inquit appellabitur nomen tuum Iacob, ſed Iſrael. Gen.32. et iterum dixit ei Deus iſtud Gen.35.

Et ædificauit de lapidibus altare in nomine Domini. Ideſt ædificauit altare ad laudem Dei, quia iſtud altare erat ad offerendum ibi ſacrificium Domino. Alia autem ædificata erant pro idolis. *Fecitque aquæductum quaſi per duas aratiunculas in circuitu altaris.* Volebat Elias quòd oſtenderetur miraculum in diuino cultu, & iſtud nõ ſolum deſcendendo ignem de cœlo ad cremandum ſacrificium, ſed etiam cremãdo aquam, & ad hoc voluit Elias fundere aquam ſuper ſacrificium, & ligna, & ſuper altare, & in circuitu eius: dicitur hoc eſſe in G
aquæductu per duas aratiunculas. De iſto aquæductu dicit Rab. Sal. quòd erat quoddam foſſatum magnũ in circuitu altaris, & erat quadratũ habens quinquaginta cubitos in quolibet latere, & ſic dicit fuiſſe de altari holocauſtorum in atrio tabernaculi, vt patet Exo.27. Sed dicendum eſt q̃ atrium ſanctuarij non erat quadratum, ſed quadrangulum, quia duo latera ſcilicet orientale, & occidentale erant minora, cum quodlibet contineret 50. cubitos, & alia duo erant maiora. ſ. quodlibet centum cubitorum, quicquid tamen ſit de iſto aquęductu, vult q̃ eſſet quadratum, & tantę quantitatis, vt poſſent ibi ſeminari duo ſata ſementis, & iſtud vocat litera noſtra duas aratiunculas ideſt duo ſpacia terræ ad arandum: nam in Hebræo
dicitur. *Fecit ſulcum duorum ſatorum in circuitu altaris.* H
Scilicet fecit vnum ſulcum in circuitu altaris ad comprehendendum in medio ipſum altare, & terram ſibi coniunctam, erat autem ambitus iſtius ſulci tantus, vt intra eum poſſent ſeminari duo ſata de ſemente. Secundum veritatem conſtat, quòd iſtæ aratiunculæ nõ ſunt duo ſulci, vt aliqui putant, ſed duo ſpacia terræ ad arandum in eis, velut ſiquis diceret duo iugera, & iſtæ duæ aratiunculæ continebantur intra ſulcum illum: & ille non apparet an fuerit figuræ quadratæ, vel circularis: & vocatur iſte ſulcus aquæductus, quia per illum aqua labi debebat. Vult Rab. Sal, q̃ in toto ſpacio clauſo ſub illo ſulco eſſe foſſatum vſque ad pauimẽtum altaris per gyrum, ita quòd Elias eduxiſſet totam terram ad faciendum iſtud foſſatum, & ſulcus non fuiſſet factus, niſi ad ponendum terminum foſſato. litera noſtra vult, quòd non eſſet aliquod foſſatum factum, ſed ſolum eſſet ſulcus continens altare, & quandam partem terræ in circuitu, & aqua proiecta ſuper altare flueret ad illum ſulcum: & non exteneretur per totam terrã, & ideo vocatur aquæductus, quia per circuitum illius aqua fluebat. De figura autem huius, & de cauſa eius infra dicetur. *Et compoſuit ligna.* Scilicet, poſuit ligna ſuper altare. Iſte erat modus in ſacrificijs, quòd prius ponerentur ligna, & ſuper ligna ponerentur carnes diuiſę in fruſta. *Diuiſitque per membra bouem, & poſuit ſuper ligna.* Scilicet, occidit bouem ſuum, & decoriauit: deinde diuiſit per membra, ſicut fiebat in ſacrificio Dñi, & poſuit iſta mẽbra ſuper ligna ſic patet Leui.1. *Et ait implete quatuor hydrias aqua, & fundite ſuper holocauſtum, & ſuper ligna.* Iſtud dixit Elias ad aſſiſtẽtes de populo, & iuſſit impleri quatuor hydrias, & fundi aquã ſuper holocauſtum, ideſt ſuper carnes, quę erant poſitę ad faciendum holocauſtum, & ſuper ligna, ſ. ſuper ea, quę erant ſub carnibus in altari. *Rurſumque dixit etiam ſecundo hoc facite.* Ideſt poſtquã ſemel fuerunt effuſæ quatuor hydriæ aquæ ſuper altare dixit Elias, vt facerent hoc ſecundo, ideſt vt alias quatuor hydrias funderent rurſus ſuper holocauſtum.

Qui cum feciſſent, & ſecundo: ait. Etiam tertio idipſum facite. Ideſt iuſſit vt tertia vice funderent alias quatuor hydrias, & ſic erant iam duodecim hydriæ effuſæ ſuper holocauſtum.

Feceruntque tertiò. Ideſt miniſtri tertiò fuderunt aquas, quia obediebant Eliæ in omnibus, quæ iubebat. *Et currebant aquæ circa altare.* Scilicet, fundebantur aquæ ſuper altare, & quia multæ erant, currebant in circuitu altaris. *Et foſſa aquæductus repleta eſt.* Scilicet, ſulcus ille, qui factus fuit in circuitu altaris repletus fuit aqua.

Quare iuſſit Elias perfundi ſacrificium aqua. Qõ. XXVIII.

QVAERETVR quare iuſſit Elias fundi aquam ſuper ſacrificium. Reſpõdendum, quòd hoc fuit ad oſtendendum magnitudinem diuini miraculi. Nam prophetæ Baal orantes magno tempore non potuerant oſtẽdere aliquod ſignũ deitatis: Elias autem non ſolum voluit oſtendere ſignum deitatis Dei veri, ſed etiam voluit quòd eſſet illud valde magnum, vt ſicut apparuerat magna impotentia, et defectus in Baal, ita ex oppoſito appareret ſupereminens poteſtas in Deo Eliæ: erat autem poteſtas diuina, et eminens mittere ignem ſuper ſacrificium ſuum: erat tamen ſupereminens, quòd ſacrificium aſpergeretur aqua, et eſſet multa aqua in circuitu altaris, et ſacrificium cum aqua ſimul cremaretur, et ſic factum eſt, nam non ſolum ſacrificium, & aqua combuſta ſunt, ſed etiam lapides altaris, et
puluis, vt patet infra, et ſic conueniens fuit poni aquã H
ad oſtendendam ſupereminentem poteſtatem Dei.

Quare voluit quòd tantum duodecim hydriæ aquæ effunderentur ſuper ſacrificium. Quæſt. XXIX.

QVAERETVR vlterius quare Elias fecit effundi ſuper ſacrificium duodecim hydrias aquæ, et non plures, nec pauciores. Reſpondendum quòd ſiue Elias effudiſſet duodecim hydrias, ſiue triginta millia hydriarum non differebat, quia ignis venięs à Deo, qui ſubito vorauit carnes, et ligna, et lapides altaris, et duodecim hydrias aquæ fuſas, et exiſtentes in aquæductu, potuiſſet triginta millia deuorare, ſed fecit hoc Elias ad ſignificationẽ, ſcilicet, I
quia iſtæ hydriæ aquæ effundebantur ſuper altare ad oſtẽdendum diuinum miraculum, et quia iſtud erat ad reducendum omnes Iſraelitas in cultu veri Dei, et Iſraelitæ erant in duodecim tribubus, effudit hydrias duodecim ad ſignificandum quòd pro omnibus illis fiebat iſtud miraculum, et ſic magna culpa eſſet cuiuſcunque Iſraelitæ, qui poſt iſtud miraculum relicto Dei cultu tenderet ad idolatriam. Quòd autem fieret ad iſtum finem patet, quia altare factũ eſt ex duodecim lapidibus, in quo immolatum eſt iſtud ſacrificium, et dicitur quòd fuit propter duodecim tribus filiorum Iſrael, ſcilicet, ad ſignificandum quòd offerebatur ſacrificium in illo altari pro omnibus duodecim tribubus. ita ergo duodecim hydriæ fundebantur in ſignum quòd miraculum fiebat ad reducendum duodecim tribus Iſrael a cultu idolorum. K

Quare fecit per tres vices fundi aquam. Quæſt. XXX.

QVAERETVR vlterius, quare Elias iuſſit per tres vices fundi quatuor hydrias aquę, et non iuſſit ſimul fundi duodecim. Rũdendũ quòd fecit hoc ad mouendum magis in ſtuporem Iſraelitas, et ad oſtendendum magnam confidentiam ſuã de Deo, nam ex hoc, q̃ iubebat aliquã aquã fundi ſuper altare, mirabantur Iſraelitę, quia iſtud impediebat

pediebat conſumptionem ſacrificiorum ab igne: ſi A
autem ſemel iuſſiſſet fundi duodecim hydrias ſemel obſtupeſcerent, quia tamen iuſſit ſemel, & illo facto iuſſit iterum totidem fundi, & poſtea tertia vice mirati ſunt ter Iſraelitæ. Etiam ex hoc oſtendebat magnam confidentiam de Deo Elias, quia videbatur, q̃ quaſi nihil ipſe curaret an funderetur multa aqua, vel pauca ſuper ſacrificium, quia vtroque modo Deus poſſet inflammare illud.

Figura aquæductus qualis eſſet. Quæſt. XXXI.

QVAERETVR vlterius de figura foſſati, vel aquæductus. Reſpondendum q̃ in magnitudine ſua non eſt aliqua ambiguitas, quia litera noſtra dicit, q̃ erat duarum aratiuncularũ, B
vel duorum ſatorum ſecũdum Hebræos, quod idem eſt. Quòd autem ſatum vel aratiuncula ponatur magnæ, vel paruæ quantitatis non eſt cura: præter hoc etiã de figura aquæductus, an eſſet quadrata, vel quadrangula, aut circularis nõ eſt differentia. Nam Rab. Sal. dicit eam eſſe quadratam, ſed hoc nõ refert, quia litera non ponit an quadrata, ſed concedamus, ſi volumus fuiſſe quadratã. Sed differentia eſt, quia Rab. Sal. ponit q̃ intra ſulcum illum, & altare erat totum foſſatum, & quòd illud totum impletum fuit aqua. Litera autẽ noſtra vult, quòd non fuerit aliquod foſſatum factũ niſi ipſe ſulcus, qui vocatur aquæductus.

Sed obijcietur contra Rab. Sal. ſcilicet, q̃ non potuerit eſſe tale foſſatum, quia dicitur hic q̃ foſſa erat C
plena aqua, & tamen ſolum fuerant effuſę duodecim hydriæ aquæ, quæ non poterant implere tantum ſpacium terræ foſſati, ſcilicet, quia erat ducentorum cubitorum in quadro, & nõ poterat repleri, etiam ſi effunderentur centum hydriæ de aqua. Reſpondet ad hoc Rab. Sal. quòd illę duodecim hydriæ non ſufficiebant replere foſſatum, ſed erat ibi inter effundentes aquam Eliſæus, qui nondum erat diſcipulus Eliæ, ſed caſu venerat inter cæteros, & ipſe fuit vnus de effuſoribus aquæ, & cum effunderet hidriam aquæ tetigit caſu manus Eliæ aqua, & tũc cœpit diſtillare de digitis Eliæ aquarum abundantia nimia, ſicut de fontibus, & ſic repletum eſt foſſatum, quod aliter non fuiſſet repletum. Ad hoc ducit in concordantiam, D
quod habetur ſequenti lib.cap.3. cum tres reges ſoliciti eſſent pro aqua, & peterent an eſſet aliquis propheta Domini ibi. reſpondit quidam eſt hic Eliſæus filius Saphat, qui fundebat aquam ſuper manus Eliæ, q.d. iſte conueniens erit ad præbendum aquam, quia ipſo fundente aquam ſuper manus Eliæ diſtillauerũt aquæ plurimæ de manibus eius ſicut de fontibus. Sed iſta ridicula ſunt in tantum, quòd non egent redargutione: & tamen manifeſtum eſt, quòd litera nihil de illo intendit. nam ille qui dixit, q̃ Eliſæus fundebat aquam ſuper manus Eliæ, non dixit niſi ad innuendum, quòd Eliſæus cõuerſatus fuerat cum Elia, & ex hoc haberet ſpiritum prophetiæ, cum maneret ſemper cum ipſo, & ſeruiret fundendo aquam ſuper manus eius. Item non ſtat, quia litera dicit, qui fundebat aquam, & iſtud importat aſſuetudinem, vel officium, & tamẽ illud, quod dicit Rab. Sal. ſi fuiſſet non fuiſſet niſi ſemel, vt ipſe vult, & ſic ſcriptura volens exprimere illud, non diceret, qui fundebat, ſed qui fudit. Item iſtud erat magnum miraculum ſi accidiſſet, & non erat veriſimile, quòd ſcriptura enarrãs hic diligenter alia mirabilia, quæ acciderunt, ſubticuiſſet iſtud. Itẽ Rab. Sal. videtur in hoc fruſtra loqui, quia oportet ipſum confiteri, quòd Elias diſcooperuit totam ſuperficiẽ terræ intra ſulcum illum ad hoc quòd eſſet totum foſſatum, & tamen ſcriptura non cogit E
eum ad hoc: ponere autem pluralitatem ſine neceſſitate peccatum eſt, vt patet 1. Phyſicorum. Item videtur hoc eſſe cõtra literam, quia dicitur ſecundum literam noſtram, quòd fecit aquęductum: ſi tamen eſſet foſſatum iſtud totum, quod comprehẽdebatur intra ſulcum, non eſſet ibi aliquis aquæductus, ſed ſolum foſſatum. Si autem dicatur ſecundum literam Hebræam, dicitur ſolum, quòd fecit ſulcum, & ſic nõ erat aliud foſſatum niſi ſulcus, & patet, quia infra dicitur, & foſſa aquæductus repleta eſt, ergo non erat alia foſſa, niſi ille ſulcus, vel aquæductus. Item quia dicitur, q̃ currebant aquæ circa altare, & foſſa aquæductus repleta eſt: aquæ tamen non currunt, niſi in loco, vbi non poſſunt teneri. Si tamen eſſet foſſatum in circuitu altaris vſque ad ſulcũ non currerent aquę, ſed cadentes de altari manerent ibi: ergo videtur, q̃ apud altare non erat foſſa, ſed locus planus, ideo currebant aquæ cadentes de altari vſquequo inciderent in ſulcum, vel aquæductum, qui diſtabat aliquantulũ ab altari. Item patet, quia infra dicitur, quòd cecidit ignis, & vorauit holocauſtum, & aquam, quæ erat in aquæductu, & ſecundum Hebræos dicitur in ſulco: ergo non erat aqua, niſi in ſulco, & non in aliquo foſſato apud altare. Dicendum igitur ſecundum quòd ſatis plane colligitur ex litera noſtra, & ex Hebræa, q̃ altare poſitum erat in loco plano, & apud pauimentum eius non fuit factum aliquod foſſatum, ſed longe ab eo per gyrum fuit factus quidam ſulcus profundus ambiens altare circulariter, vel quadratè, et tunc cum defluerent aquæ de altari in pauimentum, non poterant ibi teneri, et fluebant vſque ad ſulcum illũ, qui erat profundus, et tunc cum duodecim hydriæ effuſæ fuiſſent ſuper altare, repletus fuit ille ſulcus aqua, et ſic ſtat tota litera plana, et non oportet poni aliqua figmẽta qualia ponit Rab. Sal. de diſtillatione aquarum de manibus Eliæ, vt repleretur foſſatum.

Elias quare fecit ſulcum in circuitu altaris. Qõ. XXXII.

QVAERETVR quare Elias fecit iſtum ſulcum in circuitu altaris. Aliqs dicet, q̃ forte factus eſt, vt nullus auderet intrare in ipſum ad accedendum ad altare propter ſanctitatẽ illius. Sic enim fiebat in altari holocauſtorum, quod erat extra tabernaculum, et vt non poſſent accedere ad illud populares, factum eſt atrium in circuitu eius per quatuor latera de columnis, et velis Exo.27. Sed iſtud non multum cõuenit. Dicendum igitur, quòd factus fuit iſte ſulcus ad oſtendendũ diuinum miraculum. Nam aqua fuit effuſa ſuper ſacrificium propter miraculum, vt ſupra dictum eſt, ſi tamen nõ fuiſſet factus iſte aquæductus, vel ſulcus, aquæ cadẽtes de altari currerent per planum omnino recedentes, vſquequo inuenirent locum, in quo tenerentur, vel abſorberẽtur a ſiccitate terræ, et tunc nõ appareret miraculum de combuſtione aquarum. Nunc autem apparuit in eis magnum miraculum, quia quando cecidit ignis de celo ſuper ſacrificium etiam cecidit ſuper aquęductũ illum, qui aliquantulum diſtabat ab altari, et cõbuſſit totam aquã duodecim hydriarum, quę erat in eo, et puluerẽ aquæductus, vt patet in litera. Aliter etiam dici poteſt, q̃ iſtud fuerit, ne aquæ diſcurrerẽt ad omnem partem cadentes ab altari, et immũdũ facerent locũ, in quo populus manebat: nũc aũt recepte in aquęductu non poterãt vltra trãſire. Præcedens tamẽ melior eſt, et verior. *Cumque iam tempus eſſet, vt offeretur holocauſtum.* Dicitur q̃ erat tps, ſ. quia iã facta fuerãt oia, quæ iuſſerat Elias effundendo aquã ſuper ſacrificiũ: et repletus erat aquæductus, ideò nihil retiabat niſi, vt offerretur holocauſtum, ideſt vt cremaretur.

Accedens Elias propheta ait. Hic orauit Elias ad Dominum, vt daret ignem in sacrificio suo, & dicitur accedens, s. ad altare, quia hic operabatur ipse, vt sacerdos. *Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel.* Dicēdum est de ista oratione, ꝙ ipse fecerit eam in voce alta, vt audiret totus populus, & videret, ꝙ finita oratione Eliæ veniret ignis, & sic veniebat à Deo, & non opere magico vel aliàs. Et dicitur Deus Israel, idest Iacob, quia Iacob vocatus est Israel, vt patet supra in litera.

Hodie ostende, quia tu es Deus Israel, & ego seruus tuus. Idest da ignem super sacrificium, & sic ostēdes quòd tu es verus Deus Israel, quia Baal nō potuit dare ignē super sacrificium suum. Etiam ostendebatur in hoc, quòd Elias erat seruus Dei, quia dato ꝙ verus Deus potens esset ad faciēdum omnia hæc, si tamen Elias non esset seruus eius non mitteret ignem de cęlo ad preces ipsius. *Et iuxta præceptum tuum feci omnia verba hæc.* Scilicet, Elias egit omnia ista, quia Deus iusserat sibi, vt sic faceret, & non egit aliquid de corde suo.

An per ignem descendentem de cœlo ostendebatur, quod Elias fecisset omnia hæc mandato Dei. Quæst. XXXIII.

QVAERETVR quomodo ostendebat per ignē qui veniret super sacrificium, quòd Elias fecerat omnia hæc de mandato Dei, quia dato quòd Deus non mandasset Eliæ facere hæc, sed ipse fecisset sacrificium de corde suo, & oraret deuote quòd descenderet ignis de cęlo, Deus mitteret ignem si Elias vir bonus erat, sic patet in operatione omnium miraculorum, quæ fiunt ad preces sanctorum. Nam Deus non dixit sanctis, quòd facerent illa, & tamen ipsi confidentes de bonitate Dei petunt, & Deus illico facit, sic patet Luc. 17.

Dicendum quòd per ignem descendentem de cęlo constabat, quòd Elias fecerat ista de mandato Dei. Sed considerandum in hoc, quia aut antequam descenderet ignis Elias aliquid orauerat aut non, si nihil orauerat, dicendum, quòd descendente igne de cęlo constabat de potestate Dei: non tamen constabat, ꝙ Elias recepisset a Deo ista in mādatis, immo nec constabat, quòd Elias esset seruus Dei, quia poterat Deus hoc facere ad ostēdendum potestatem suam, & non propter merita Eliæ: si autē Elias aliquid oraret pro descensione ignis de cęlo: aut in oratione illa exprimeret, quòd Deus sibi iusserat hoc facere, aut non: si non exprimeret constabat solum Eliam esse seruum Dei, quia ad preces eius mittebat ignem de cœlo: & tamen non constabat quòd Deus iusserat ei ista facere, quia poterat mittere ignem de cœlo super sacrificium ad preces Eliæ, vt dictum est supra de alijs miraculis. Si autem exprimeret Elias in oratione, quòd Deus iusserat ei facere omnia hæc, & postea veniret ignis de cęlo cōstabat ipsum Eliam esse seruum Dei, & etiam quòd Deus iusserat ei hæc. Quod patet, quia Deus nunquam est testis falsitatis, sed Elias petebat ignem de cœlo ad probandum quòd Deus esset verus Deus, & quòd ipse iussisset ei facere hæc: ergo si non iussisset Deus hęc, non mitteret ignem de cœlo, quia tunc mitteret eum in testimonium falsitatis. Item Deus dixit de prophetis, quòd quando ostenderent signum ad probationem prophetiæ, quam prædixerant, crederetur eis quando illud signum euenirет, & si non veniret signum prænūciatum: non erat vera prophetia. Deutero. 18. Sed hic Elias induxit signum ad confirmationem eius, quod iam dixerat: ergo verum erat, cum signum secutum fuerit.

Exaudi me Domine, exaudi me. Repetitio sentētiæ est ad significandum magnum affectum, quem Elias habebat ad hoc, quòd veniret ignis.

Vt discat populus iste, quia tu es Dominus Deus. Scilicet, ꝙ nō est Baal Deꝰ, nec aliqs alius, sed tu solus es Deus, qui potes mittere ignem de cœlo, & facere quæcūq; vis. *Et tu conuertisti cor eorum iterum.* Idest scient per hoc, ꝙ tu vis conuertere cor eorum ad te secunda vice. Dicitur hoc, quia Deus cōuertit prima vice Israelitas ad se, quando dedit eis legem faciendo, vt essent populus suus Exo. 19. nunc autem secunda vice conuertebat cor eorum, quia iam recesserant ab ipso colendo Baal. *Cecidit autem ignis Domini.* Scilicet, illico, vt Elias complenit orationem, cecidit ignis ex alto super sacrificium, & non fuit ibi expectando nec clamando sicut prophetæ Baal, qui clamauerunt vsque ad meridiem, & nihil habuerunt. *Et vorauit holocaustum, & ligna & lapides.* Dicitur vorasse, quia non solū combussit incinerādo carnes, & ligna sicut facit ignis noster, sed vorauit, idest omnino consumpsit sicut homo, qui vorat cibum nihil relinquit de cibo extra se: ita ignis iste vorauit omnia ita, vt nō relinqueret, nec cinerem, sed videretur quasi, quòd nihil ibi fuisset, & ista erat magna potentia ignis, scilicet, quòd lapides voraret, quia alij ignes non soluunt sic faciliter lapides in cinerem: maxime quando lapides sunt saxei, sicut erant isti, de quibus erat factum altare.

Puluerem quoque, & aquā, quæ erat in aquæductu lambens. Idest ignis ille vorauit aquā, quæ erat in aquæductu, idest in sulco facto in circuitu altaris, s. ignis descendit etiam super aquæductum, & consumpsit aquam, quę ibi erat: & etiam totum puluerem, idest terram motam, quæ erat in aqueductu, & sic mansit aquę ductus mundus tanquam nūquam fuisset ibi aqua, nec puluis. *Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam.* Non fecerunt hoc ex timore, s. quòd territi propter miraculum caderent in terram, sed fecerunt ex reuerentia, quia Deus ostenderat coram eis tantum miraculum, ideo debebant humiliari coram eo propter illud: potissime quia per aduentum ignis significabatur præsentia Dei, & sic humiliati sunt, tanquam coram Deo humiliarentur. Sic enim quando prima die, qua ministrauit Aaron, Deus misit ignem de cęlo, totus populus corruit in terram ex reuerētia. Leui. 9. scilicet, quod cum vidissent turbæ laudauerunt Dominū ruentes in facies suas. *Et ait Dominus ipse est Deus: Dominus ipse est Deus.* Istud duplicatur ad signandum magnum desiderium, quia ex toto corde dixerunt illud, s. Dominus ipse est Deus, idest ille, qui vocatur à nobis Dominus, s. Deus Israel, ipse est vere Deus, & nullus alius præter ipsum.

An peccauit Elias offerēdo sacrificium extra locum sanctuarij. Quæst. XXXIIII.

QVAERETVR an peccauit Elias, vel egit contra legem, offerendo sacrificiū. Respondendum quòd Elias faciebat hic contra legem principaliter in duobus. Primò quia nō erat sacerdos, nec Leuita, sed laicus, vt declaratum est precedenti cap. & tamē immolauit sacrificium, quod ad solos sacerdotes pertinebat. Num. 3. & 18. Et siquis non sacerdos vellet ministrare, occidebatur à Deo Num. 16. Secundo egit contra legem, quia obtulit sacrificium extra sanctuarium. Nam in solo sanctuario offerendum erat in altari holocaustorum Leui. 17. & Iosue 22. Elias autem obtulit hic in monte Carmeli. Dicendum tamē, quòd non peccauit, quia fuit hic dispensatio: immo mandatum Dei, quòd sic faceret, vt patet supra, cum dixit Elias ostēde, quòd ego sum seruus tuus, & iuxta præceptū tuū feci oīa verba hæc. Itē patet, qa Deus exaudiuit oīonē Eliæ mittēdo ignē de cęlo: si tñ peccaret Elias faciendo hęc Deus non

non mitteret ignem ad preces eius, qa orationes peccatorum non exaudit Deus Io. 9. & maxime in ipso actu peccati, cuiusmodi erat sacrificium Eliæ si peccasset faciendo illud, non peccauit ergo, sed potius meruit nimis, quia ex magno zelo Dei opponebat se contra omnes cultores Baal faciendo hæc. *Dixitq; Elias ad eos.* Hic ponitur prophetarum Baal occisio. *Apprehendite prophetas Baal.* Postquam vidit totum populum conuertum ad Deum toto corde, & paratum agere quidquid Deus iuberet, iussit eis comprehēdere prophetas Baal ad occidendum ipsos, & dixit ꝙ apprehenderent eos, quia illi erāt in medio populi circa altare Baal. & poterat populus tenere illos, ne fugeret aliquis illorum. & vocantur hic prophetæ Baal large omnes tam prophetæ Baal, quam lucorum. Nam omnes voluit Elias occidi, cū omnes essent rei, quia seducebant populum. *Et nec vnus quidem fugiat ex eis.* Scilicet diligēter facite ne aliquis fugiat, quia omnes sunt rei mortis. *Quos cum comprehendissent.* Obediuit populus Eliæ, & tenuit omnes octingētos, & quinquaginta prophetas Baal, & lucorum. *Duxit eos ad Torrentem Cyson.* Scilicet iussu Eliæ ducti sunt, quia ipse non poterat ducere omnes. Torrens Cison est apud montem Thabor, & in isto torrente occisi sunt multi de Chananęis, qui venerant cū Sisara principe militiæ regis Iabin. Nam circa ipsum torrentem pugna fuit Barac ducis Israelitarū, & Sisaræ ducis Chananęorum. De hoc Iudi. 4. & 5. & dicitur torrens Cyson contraxit cadauera eorum. *Et interfecit eos ibi.* Noluit interficere Elias prophetas Baal in monte, quia erat consecratus iam ille mons Deo per oblationem sacrificij ibi factam, sed duxit eos ad torrentem Cison, qui est ad radices montis, vel prope illum, & ibi occidit eos.

An peccauit Elias occidendo prophetas Baal. Quæstio. XXXV.

QVAERETVR quare Elias iussit nunc occidi prophetas Baal cum non fuisset facta conuētio, ꝙ qui succumberet occideretur, & an peccauerit in hoc. Respondendum, ꝙ Elias non peccauit occidendo prophetas Baal, sed potius meruit apud Deū. Primo, quia ipsi merebantur mortem, cùm essent valde idolatræ, & non solum erant idolatræ, sed etiam populum seducebant inclinādo, vt colerēt Baal, & idola alia, populus autem reliquus, licet coluisset idola, non tā grauiter peccauerat, quia seductus a prophetis Baal, & lucorum faciebat hoc. Secundò non peccauit, quia mandato Dei egit hoc, nā Deus iussit Eliæ facere oīa, quę supra egerat, ut ipse dixit supra in litera, ita ergo credendum est, ꝙ istud dixerit, quia non auderet Elias tantam rem aggredi sine Dei iussu.

Tertiò non peccauit, quia egit istud ex zelo Dei, scilicet motus contra idolatras, nam omnia, quæ egit hic ex magno zelo erant, vt patet sequenti. cap. s. zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, & hoc erat, quia ad suasionem istorum prophetarum Baal occisi fuerant prophetæ Domini, ideo ipsi merebantur occidi pro illis. Etiam credendum est, ꝙ Deus placatus fuerit per occisionē istorum prophetarū Baal, & lucorum, & ob hoc inclinauerit Eliam, vt ipse occideret eos. Dicitur hic, ꝙ Elias occidit istos prophetas, ex quo non concluditur, ꝙ ipse per se occideret illos, sed satis est, ꝙ dicatur, ꝙ iussit illos occidi a populo, sicut dicitur, ꝙ ipse duxit eos ad torrentem Cison, & tamen manifestum est, ꝙ non duxit ipse, sed populus, quia ipse solus non poterat ducere octingentos, & quinquaginta viros. Dici tamen potest, ꝙ ipse occiderit per se aliquos illorum, vel forte omnes populo tenente illos, & hoc quia ipse ardebat magno zelo contra eos propter mala ipsorum. *Et ait Elias ad Achab.* Hic ponitur aliud signum de datione pluuiæ, & ponitur immediate post occisionem sacerdotū, quia mox vt illi occisi sunt, denunciauit Elias pluuiā ipsi Achab, & tamē fuit, quia Deus iratus propter peccata idolatrantium non dabat pluuiam, nunc autem, occisis sacerdotibus, placatus erat, ideo dedit pluuiā illico, & sic totam pęnam populi soluerunt prophetę Baal, & lucorum, quia ipsi erant instigatores populi ad idolatriam. *Ascende, comede, & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est.* Idest vade in domum tuam ad comedendū, & bibendum confidenter, & iam non soliciteris de siccitate, quia sonus multæ pluuiæ est, idest multa pluuia ventura est nunc, & sonus eius, idest vestigium iam apparet. Non est intelligendum, ꝙ nunc præcederet vētus, vel nubes, aut aliquod aliud signum pluuiæ, quia nōdum quicquam apparuerat, sed ascendit Elias in montem Carmeli, de quo iam descenderat, & ibi sæpe orans misit puerum, & adhuc nō videbat nubem, nec aliquod signum pluuię vsq; ad septimā vicem, in qua vidit nubeculam ascendentem de mari, vt patet infra in litera: ergo nullum signum, aut sonitū pluuiæ videbat, vel audiebat Elias, sed dixit hoc, quia Deus reuelabat ei, ꝙ pluuia cito ventura esset, & ob hoc videbatur quasi eam iam videre venientē. *Ascendit Achab, vt comederet, & biberet.* Non redijt ad comedendum in Samariam, sed prope montem Carmeli comedit in aliquo loco dum Elias orabat in mōte, & completa oratione iuit ipse Elias cum Achab in Samariam. *Elias autem ascendit in verticem Carmeli.* Scilicet dum Achab ascendit, ad comedendum in aliquem locum propinquum Carmelo, vel forte in ipsum mōtem Carmeli: Elias autē non comedit tunc, sed iuit ad orandum, & ascendit in verticem Carmeli, idest in partem supremam eius, hoc autem fuit, vt ex illo loco contemplari melius posset an aliqua nubes ascenderet de mari, vel de alia parte terræ. *Et pronus in terram posuit faciem inter genua sua.* Scilicet inclinauit se in terram, vt deuote oraret, & posuit faciem inter genua, scilicet inclinauit ad genua, nam non est sensus, ꝙ poneret eam inter genua, quia difficile erat sic ponere, etiam non erat bona habitudo hominis sic manere, nec conueniebat deuotioni. *Et dixit ad puerum suum.* Dicitur, ꝙ iste puer erat filius mulieris viduę Sareptanę, quem ipse Elias suscitauerat à morte precedenti. c. & mater sua dedit eum illi ex deuotione tanquam filium, vt instrueret eum cum esset propheta, & hoc satis rationabile est. Nam quando Elias iuit ad torrentem Zarith, vt pasceretur ibi a coruis, non ferebat secum puerum aliquem. Deinde cum venit ad mulierem Sareptanam etiam solus veniebat, quia non audebat comparere in aliquo loco, ne cognosceretur, & sic non poterat puerum habere, ideo videtur, ꝙ manens in domo Sareptanę habuit puerum, & sic satis videtur, ꝙ esset filius Sareptanę, & ꝙ ipsa daret eum Eliæ ex deuotione. *Ascende, & prospice contra mare.* Scilicet aspice an appareat aliquod signū pluuię in nubibus ascendentibus. Nam si aliqua nubes ascenderet erat signum pluuię, & dixit, ꝙ aspiceret contra mare. s. quia ab illa parte nubes insurgere debebant, erat enim mare circa Carmelum tam ex parte orientali, quàm ex occidentali. Nam ex parte orientali erat mare Cenereth, quod vocatur in Euangelio mare Galileæ, vel mare Tyberiadis, vel stagnū Genesareth, ab occidente erat mare mediterraneū, quod vocatur mare Palęstinorum, ideo vocatur Carmelus maris Iosue. 19. *Qui cum ascendisset, & contemplatus esset, ait, non est quicquam.* Scilicet puer ascēdit in verticem

ficem Carmeli, & contemplatus est contra mare, & non videns aliquam nubem, ait, non est quidquam. i. nullum signum pluuiæ est. *Et rursum ait illi reuertere septem vicibus.* Scilicet iussit ei, ꝓ reuerteretur ad contẽplandum, vsque ad septem vices. Non est autem intelligendum, ꝓ iuberet Elias puero, vt indesinenter iret, & rediret per septem vices nõ faciendo aliquam morulam mediam, sed intelligendum est, sicut præcedenti c. declarauimus de tribus vicibus, quibus incubuit Elias super puerũ mortuum. s. ꝓ Elias primo orauit Dominum pro aqua, & post orationem misit puerum ad videndum an esset signum pluuiæ, reuersus dixit nihil est, deinde orauit secundo, & facta oratione, misit puerum ad contemplandum, & reuersus dixit, nihil est, & sic fecit per septem vices. s. ꝓ septem vicibus orauit pro pluuia, & septem vicibus completa oratione misit puerum ad contemplandum. Scriptura tamen narrat ista breuiter. *In septima autem vice, ecce nubecula parua quasi vestigium hominis ascendebat de mari.* Scilicet sex vicibus iuit puer, & nihil vidit, in septima autem vice vidit nubeculam paruam ascendentẽ de mari, & dicitur, ꝓ erat quasi vestigium hominis. i. vestigium pedis, & hoc ponitur ad significandum, ꝓ erat nubes parua. *Qui ait, ascende, & dic Achab, iunge currum tuum, & descende.* Scilicet Elias videns, ꝓ ascẽdebat nubecula sciuit, ꝓ volebat Deus mittere pluuiam: iõ dixit puero, vt iret ad Achab, qui erat præcedendo, vt cito iungeret currum, & recederet, prandebat autem Achab in aliquo loco excelso. s. fortè in aliqua parte montis Carmeli, & illuc ascendit puer Eliæ, ad nunciandum ei hoc, & dixit iunge currum tuum, quia veniebat Achab in carru quatuor equorum eo modo, quo ibant milites ab bellum, & iste erat modus regũ ab antiquo. Sic enim Exodi, 14 dicitur de Pharaone, ꝓ iunxit currum, vt persequeretur Israelitas recedentes de Aegypto. *Ne occupet te pluuia.* Scilicet si moraris hic aliquantulũ, veniet pluuia magna super te. *Cumq; se verteret huc atque illuc, ecce contenebrati sunt cęli, & nubes, & ventus, & facta est pluuia grandis.* Scilicet quamquam puer dixerit Achab, ꝓ recederet, & ipse cito pararet se ad recedendum, tamen prius, quam recederet dũ verteret se huc, & illuc cõtenebrati sunt cęli, & operti nubibus, & vẽtus magnus surrexit, & secuta est pluuia grandis, eunte Achab per viam.

An ista pluuia venerit naturaliter, vel supernaturaliter. Quæstio. XXXVI.

QVAERETVR an ista pluuia venerit naturaliter, vel super naturaliter. Dico autem venire naturaliter, quòd per operationem corporum cęlestium agentium super elementa veniret, sicut alias consueuit venire non operante specialiter Deo aliquid, quod pertineat ad miraculum. Aliquis dicet, ꝓ naturaliter venerit, & patet primo, quia mittebat Elias puerum ad videndum, an surgeret aliqua nubes de mari, & tamen cum naturaliter surgunt nubes de mari conuertunt in pluuiam. Secundo patet, quia Elias nunquam iudicauit pluuiam, vsquequo vidit nubeculam surgentem de mari, & tunc dixit ad Achab, quòd cito iret, ne occuparetur à pluuia.

Respondendum est, quòd ista pluuia potuit venire naturaliter, vel supernaturaliter, naturaliter quidem, scilicet per operationem corporum cęlestium Deo non agente aliquid speciale. Et tunc dicendum est, quòd quamquam naturaliter veniret a Deo, ordinabatur, vt tunc veniret, & non prius, quia non prius conuersi fuerant Israelitæ ad ipsum, de hoc declaratum est præcedenti, cap. scilicet, quòd omnia mala, quę naturaliter eueniũt à Deo ordinantur in pęnam peccatorum nostrorum, & bona, quæ eueniunt naturaliter etiam à Deo disposita sunt, vt sic eueniant propter aliquod bonum, vel malum ipsorum quibus eueniunt, & aliter non euenirent. Potest etiam dici, quòd venerit ista pluuia supernaturaliter, scilicet, quòd corpora cęlestia non essent disposita ad causandum pluuiam, sed magis ad continuandum siccitatem, & contra dispositionem illorum causauerit Deus pluuiam, & tunc poterat eam causare dupliciter. Vno modo, quòd produceret pluuiam de nihilo per modũ creationis, sicut in omnibus rebus propriè creatis, in quibus non presupponitur materia, & tunc res totaliter fit à Deo. Alio modo, quòd Deus eduxerit de terra, & de aqua exhalationes conuertendas in pluuiam, & sic produceret de mari multas exhalationes, quę essent materia pluuię, & tunc Deus dicebatur causare istam pluuiam, eo quòd non erat aliquod agens naturale, quòd de terra produceret exhalationes, aut de mari, & conuerteret illas in aquam, sed Deus hoc faciebat, & hoc fortè magis tenendum est.

Omnia ꝗ fiunt sunt de potentia ordinata Dei,

Ad rationem primam in contrarium dicendum, quòd quamquam mitteret Elias puerum, vt videret an aliqua nubes surgeret de mari. Nam ex hoc apparebat, quòd illę nubes naturaliter surgerent de mari, sed putabat Elias, quòd Deus eleuaret de mari exhalationes multas conuertendas in pluuiam, sic enim factum est in diluuio. Nam non confitemur diluuium venisse naturaliter, & tamen dicitur Gene. 7. quòd rupti sunt fontes Abissi magnę, & quòd apertę sunt catarrhactę cœli, & tamen de fontibus abissi, & de catarrhactis cœli solent venire aquę naturaliter, & sic eadem sunt principia materialia pro Deo operante, & pro causis naturalibus operantibus, & tamen operatio vocatur supernaturalis, quando agens est supernaturale.

In opatione duo principia, actiũ, & passiuum.

Ad cuius euidentiam sciendum, quòd in operatione sunt duo principia, scilicet principium actiũ, & principium passiuum, quando autem vtrumque est naturale, dicitur operatio purè naturalis, vt sicut cum asinus generat asinum, quia tam virtus actiua, quam principium materiale naturale est. Cum autem vtrumque principium est supernaturale est operatio purè supernaturalis, est autem in supernaturalibus solum principium operatiuum Deus. Principium autem passiuum nullum est nisi materia, vel res materialis, & quia in supernaturalibus nulla materia est, nec aliquid materiatum, dicitur esse vtrumque principium supernaturale, quando in operatione principium passiuum nullum existit, sed solum actiuum, & istud est supernaturale, sic enim est, quando Deus creat aliquid, nam tunc est principium operatiuum solus Deus, passiuum autem nullũ est, quia ipsa res creata non est principium, sed terminus productus, quia principium est, quod pręexigitur in operatione, & non quod producitur per operationem. Alio modo operatio fit existente vno principio naturali, & altero supernaturali, & istud poterat imaginari dupliciter. Vno modo, quòd actiuum esset supernaturale, & passiuum naturale, aliter quòd actiũ sit naturale, & passiuum supernaturale. De primo modo patet quandocunque Deus producit aliquam rem supposita materia, quia tunc patiens est naturale, & agens supernaturale. Secundus modus non potest dari, eo quòd non potest accidere, quòd detur agens naturale, & passiuum supernaturale cum passiuum sit solum materia, & in supernaturalibus non est materia, nec materiatum. Etiam dato, quòd esset aliquod passiuum supernaturale, non possent naturalia agentia in illud agere propter minorem perfectionem, sicut non possunt elementa per suas qualitates actiuas calefacere, vel frigefacere cęlum quamquam ibi sit materia, quia illa est excellentior, quam conditio corporum elementalium, & operatio ista, in qua est vnum principium naturale, & alterum super naturalę vocatur supernaturalis, eo ꝓ principium potissimum, scilicet actiuum est supernaturale, etiam operatio denominatur a principio actiuo, & non a passiuo, & sic solum sunt tres modi operationum. s. quædam purè naturalis, & quædam purè supernaturalis, & quædam supernaturalis, non tamen purè, & tamen ista tertia nullo modo vocatur naturalis, eo ꝓ nullum actiuum naturale est in ea.

Ad secundam rationem eodem modo dicẽdum, ꝓ quamquam exhalationes conuertẽdę in pluuiam surrexerunt de mari, nõ tamen eleuauit illas aliquod agens naturale, sed opere Dei factum est, ideo erat operatio illa supernaturalis.

Quare Elias misit puerum septies ad videndum nubem, an surgeret. Quæstio. XXXVII.

QVAERETVR vlterius, quare Elias misit puerum septies ad respiciendum, an surgeret aliqua nubes de mari. Respondet Nicolaus, ꝓ fuit duplex causa vna literalis, & alia allegorica. Prima est ad significandum septenarium numerum peccatorum, per quem intelligitur vniuersitas peccatorum Achab, pro quibus pluuia non veniebat, & nunc ablatis illis venit pluuia. Secunda ratio, & allegorica est ad significandum septem misteria Christi, scilicet conceptionem, natiuitatem, baptismum, predicationem, mortem, resurrectionem, & ascensionem in cœlum.

Sed istę causę multum sunt alienę ad hoc, quod tunc faciebat Elias.

Dicendum igitur, quòd Elias non misit septies puerum ad respiciendum propter aliquod mysterium, quod significaretur in numero septenario, vel importaretur in septenario, nam non curauit potius mittere septies, quam bis, vel ter, aut decies, sed modus fuit, quia Elias orabat Dominum, vt daret pluuiam, & postquam semel orauit pro pluuia putans, quòd Deus vellet dare illam, misit puerum ad videndum, an appareret aliquod signum pluuiæ, & respondente puero nihil est, orauit Elias secundo pro pluuia, & expleta oratione misit secundo puerum, & iterum respondente eo nihil est orauit tertio, & misit puerum tertio, & sic fecit vsque ad septies, & cum oraret septima vice, misit puerum septima vice, & tunc respõdit puer ꝓ ascendebat nubecula de mari, & si puer vidisset nubeculam in prima, vel secunda vice, non iuisset pluries ad considerandum, & si non vidisset nubeculam etiam in septima vice, misisset eum Elias vsque decies, vel vigesies, aut toties quousq; videret nubeculam, & sic non cõsiderabatur ad numerum aliquem specialiter. Sic factum est, quando Elias ter incubuit puero mortuo, & ter orauit pro eo pręcedenti. c. quia non prius exauditus est.

Quare Deus voluit exaudire Eliam in petitione ignis in prima oratione, non autem nisi in septima, quando orauit pro pluuia. Quæstio. XXXVIII.

QVæretur vlterius, quare Elias non fuit hic exauditus, quousque oraret septies, & ter quando suscitauit puerum, & tamen quando orauit pro igne descendente de cœlo super sacrificium solum semel orauit, & illico venit. Respondendum, quòd quando orauit pro igne, Deus misit eum immediate non quidem propter Eliam, sed ad ostendendum populo potestatem suam. Nam Elias orauit pro igne coram toto populo, vt patet supra in litera. Et si in prima vice non exaudisset, sed oraret Elias sępius, populus dubitaret de potestate Dei, sicut dubitabat quãdo propheтę Baal clamabant, & non exaudiebantur, ideo decuit, ꝓ illico, vt inuocaret Dũm pro igne, veniret ignis, pro suscitatione aũt pueri nõ orabat Elias coram populo, nec etiã corã matre pueri, sed solus in cubiculo suo præcedenti capit. pro pluuia etiam non orauit coram populo, sed solus in vertice Carmeli, quòd autem Deus tunc non exauditet eum, in prima vice, non erat aliquod periculum, nec sequebatur scandalum ipsi Elię, quare propter hoc ipse non diffideret de bonitate Dei, & sic patet hic, quia quãquam sępius orasset, & Deus non mitteret aquam non destitit orare, vsque ad septimam vicem, in qua Deus dedit signum aquæ: scilicet nubeculam. Quòd autem Deus non exauditet Eliam, nisi sępius orantem, fortè hoc erat, vt non extolleretur Elias nimis confidens de se, quòd Deus exauditet eum velociter, vel fortè erat hoc ad ponendum differentiam inter sanctos viros veteris testamenti, & noui, quia in nouo testamento velocius exaudiuntur. *Ascendens itaque Achab abijt in Iezrahelem.* Scilicet surrexit de loco, in quo comederat, qui fortè erat in monte Carmelo timens pluuiam, quam prædicebat Elias, & iuit in vrbem Iezrahel. Sciendum ꝓ Iezrahel est duplex in Israel, quędam erat in sorte Iudę, de qua accepit Dauid primam vxorem, quæ vocabatur Achinoam supra 1. libr. capit. 25. & erat ista ciuitas apud montem Gelboe. eod. libr. cap. 29. & circa illam mortuus est Saul in bello, scilicet in monte Gelboe. eod. libr. capit. vltimo. de ista vrbe, quòd esset in sorte Iudæ patet Iosue. 15. Alia Iezrahel erat in sorte Manasse Iosue. 17. & de ista secunda intelligitur hic, nam ad Iezrahel primam non iret Achab, eo quòd erat in regno Iuda. *Et manus Domini facta est super Eliam.* Idest virtus Dei venit super eum ad confortandum ipsum, scilicet, quia Elias erat debilis, eo quòd tota illa die non comederat, & iam erat quasi vesper, & Achab currebat velociter in curru suo propter pluuiam, & tamen Elias velocius currebat, quàm ipse, ita vt pręcederet eum vsque in Iezrahel, & ad hoc oportebat, quòd veniret super eum manus Domini, idest robur ad confortandum eum, quia sancti, qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, vt aquilę, current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient. Isa. 40. *Accinctis lumbis currebat ante Achab.* Elias pręcinxerat se ad currendum velociter sicut iuuenis, & currebat plus, quam Achab, licet esset in curru ipse Acab. *Donec veniret in Iezrahel.* Sẽper precessit eum vsquequo venit ad vrbem Iezrahel, in qua manebat pro tunc Achab.

CAP. XIX.

NVNCIAVIT autem Achab Iezabel omnia, quæ fecerat Elias, & quomodo occidisset vniuersos prophetas Baal gladio. Misitque Iezabel nuncium ad Eliam, dicens: Hæc mihi faciant dij, & hæc addant, nisi hac hora cras posuero

posuero animam tuam, sicut animam unius ex illis.

DESCRIPTA in præcedentibus prophetarum occisione hic agitur de Eliæ persecutione, quæ orta fuit propter occisionem prophetarum Baal, & diuiditur in tria, quia primò ponitur Eliæ trepidatio. Secundò angelica prouisio ibi. *Et ecce Angelus*. Tertiò diuina consolatio ibi. *Et ecce sermo Domini*.

An ordo sit continuus. *Quæst. I.*

QVAERETVR, an ista, quæ habentur hic fuerint post præcedentia, & an fuerint immediatè, vel interiecto aliquanto tempore.

Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus, quia in præcedentibus dictum est de prophetarum Baal occisione, hic agitur de persecutione, quę orta fuit propter illam occisionem: nam Iezabel dixit, quòd poneret animam Eliæ sicut animam vnius de Prophetis Baal, qui occisi fuerant.

Ad secundum dicendum, quòd istud fuit immediatè post præcedentia, scilicet quia eodem die inceptum est hoc, quo facta sunt præcedentia. Nam die, quo occisi sunt Prophetę Baal venit ignis super sacrificium Eliæ, & venit pluuia, & venit Achab in Iezrahel præcedenti cap. & eadem die narrauit Achab vxori suæ Iezabel, quòd Elias occidisset Prophetas Baal, & eadem die misit Iezabel ad dicendum Eliæ, quòd cras ante hanc horam poneret animam eius, sicut animam vnius de Propheris Baal, & eadem die fugit Elias propter timorem, vt patet in litera, & sic eadem die facta sunt quæ habentur supra, & inceptа sunt quæ habentur hic. Et dicitur.

Nunciauit autem Achab Iezabel omnia, quæ fecerat Elias. Non iuerat Iezabel in montem Carmeli, vbi occisi fuerunt Prophetæ Baal, ideo nihil vidit de his, quæ facta sunt ibi, sed Achab vir suus nunciauit ei postquam redijt de monte omnia, quæ facta fuerant, & istud fuit in eadem die, quia verisimile est, quòd Iezabel illico quæreret ab Achab, quid factum fuisset in Carmelo. Etiam quia Prophetæ Baal iuerant in Carmelum, & nullus eorum redibat, Iezabel tamen diligebat eos valde: nam omnibus dabat cibos de mensa sua, vt patet præcedenti cap. ideo verisimile est, q̃ mox quæreret de eis, & Achab responderet sibi.

Et quomodo occidisset vniuersos Prophetas Baal gladio. Scilicet narrauit, quomodo fecit descendere ignem de cœlo, & posuisset aquam super sacrificium, & postea occidisset Prophetas Baal. Nicolaus dicit, quòd ex malitia narrauit hæc Achab, quia quamquam vidisset miracula Dei per Eliam, tamen non omnino redibat ad cultum eius, & dolebat de morte sacerdotum Baal, & placuit ei, quòd Iezabel vellet occidere Eliam, vnde consensit, quòd loqueretur ei verba dura. Et ex hoc ipsa eleuata locuta fuit contra Eliam ea, quæ sequuntur.

Misitque Iezabel nuncium ad Eliam, dicens. Iezabel erat in vrbe Iezrahel, ad quam iuerat Achab die, quo factum est sacrificium præcedenti capit. & Elias iuerat in Iezrahel cum Achab, vt patet ibidem, & tunc eadem die misit Iezabel nuncium ad Eliam, dicens quę sequuntur.

Hæc faciant mihi dij, & hæc addant. Modus iurandi est tam apud Iudęos, quam apud Gentiles, vel potius est modus imprecandi. Sic enim imprecatus est Eli supra primo libro capitulo tertio, sic etiam Iona-

F thas, & Dauid eod. libro capitulo vigesimoquinto, Iezabel autem erat Gentilis omnino, ideo dixit hæc faciant mihi dij, quia multos Deos illa colebat, & profitebatur esse. Et est sensus, quòd per ista pronomina demonstratiua demostraret specialiter aliqua mala Iezabel, quæ imprecabatur super se.

Nisi hac hora cras posuero animam tuam, sicut animam vnius ex illis. Doluit valde Iezabel de morte Prophetarum Baal, eo quòd diligebat eos nimis, ita vt daret eis assidue cibos de mensa sua præcedenti cap. Etiam ex hoc diminuebatur, & quasi videbatur omnino ablatus cultus Baal, cum omnes Prophetę sui, & sacerdotes, & etiam Prophetę lucorum fuissent occisi. Iezabel tamen zelabat nimis pro cultu Baal, sicut Elias
G pro cultu Dei, ideo dolebat de morte sacerdotum. Etiam putabat Iezabel, quòd mors Prophetarũ Baal fuisset in contemptum suum, scilicet quòd occidisset illos Elias, vt offenderet Iezabel, quæ erat maxima patrona eorum: doluit ergo se contemni, & locuta est durè contra Eliam.

Quare Iezabel nunciauit Eliæ, quòd vellet eum occidere. *Quæst. II.*

QVAERETVR, quomodo Iezabel cum intenderet occidere Eliam ex causis supra
H assignatis, misit ei ad dicendum, quòd occideret eum, quia in hoc præmonebat eum ad fugiendum, sicut factum est.

Respondendum, quòd Iezabel stimulata fuit magno dolore, & morte Prophetarum Baal propter causas assignatas, & ideo non potuit continere spiritum, quin illico mitteret ei ad nunciandum pęnam, quam infligere intendebat.

Secundum fuit, quia Iezabel putauit, quòd nullo modo Elias recederet propter verba hæc; quia ipse valde constans erat, & non timuerat regem: Nam licet offendisset regem Achab, & ille valde iratus esset contra eum non timuit Elias apparere coram eo præcedenti capitulo, & cùm rex loqueretur ei durè re-
I spondit Elias, dicens regem esse turbatorem Israel: à fortiori ergo putabat Iezabel, quòd non timeret comparere coram ea, nec recederet propter hæc verba.

Tertium fuit, quia putauit Iezabel, quòd nullo modo posset fugere Elias à facie eius, quin caperetur, ideo confidenter dixit, quòd poneret animam suam, sicut animam vnius de Prophetis Baal, scilicet quòd occideret ipsum sequenti die ante vesperum.

Quartum fuit, quia Deus compatiens Eliæ, vt non occideretur incitauit Iezabel, vt denunciaret ei mala, quæ facere intendebat, & sic præmoneretur ad fugiendum, & euadendum, & si non denunciasset potuisset eum securum capere, & occidere, quòd autem à Deo moueretur Iezabel ad denunciandum hoc Eliæ colligitur, quia dato, quòd ipsa ex magna ira stimulata fuisset ad denunciandum hoc ei, immediatè, & tamen saltem comprehendisset eum, cum misit ei ad dicendum hoc, quia poterat tunc tenere eum, sed non curauit tunc tenere, & sic agebat contra conditionem eius, qui desiderat vindictam, quia illico, vt potest sumit eam, & sic Deus moueret eam ad sic imprudenter agendum, vt liberaretur Elias.

Timuit ergo Elias. Scilicet quando nunciata sunt ei hæc: nam Iezabel erat impijssima, quæ iam occiderat omnes Prophetas Domini, quos repererat, ita putauit, quòd occideret ipsum si maneret in vrbe.

Et surgens abijt quocunque ferebat eum voluntas. Scilicet discurrebat Elias per varia loca, & non consistebat in aliquo eorum, & istud erat secundùm condi-

tionem

tionem timentis, quia timentes non putant se euadere posse in aliquo loco, & sic cum Elias esset in vno loco, timebat ibi, & ibat ad alium, & cum ibi maneret rursus timebat, & sic incertus vagabatur quocunque eum ferret voluntas. *Venitque in Bersabee Iuda.* Est Bersabee quædam ciuitas in sorte Iuda, quæ est in extremitate eius ad partem meridianam, scilicet circa deserta Arabica, vnde Bersabee ponitur sępe pro termino australi Israel, & Dan pro termino aquilonari supra primo libro capitulo tertio, Cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee. Sic etiam præcedenti libro capitulo decimoseptimo, & vltimo iuit ad istum locum Elias, quia iste erat in extremitate sortis Iudę, & inde volebat recedere in desertum Arabicum. Nam non confidebat manere in terra Iuda, quia rex Iuda erat affinis Achab, & Iezabel, scilicet ipse Iosaphat, qui tunc regnabat secundo Paralip. decimooctauo. Ideo credebat, quòd si maneret in terra Iuda Iezabel mitteret ad regem Iuda, vt traderet eũ sibi, & ille traderet eum.

Et dimisit ibi puerum suum. Iste est puer filius mulieris Sareptanę, quem suscitauit Elias, vt declaratum est præcedenti capitulo, & dimisit eum Elias in Bersabee, nolens quòd iret vltra cum eo commendans eum ibi alicui, quia intraturus erat Elias desertum, & ambulaturus per terram inuiam, in qua non reperiret cibos, nec conuenientem locum ad manendum, & puer non posset tolerare istos labores.

Quare Elias nunc timuit, & fugit propter sola verba Iezabel, cum prius non timuerit Achab. *Quæst. III.*

QVAERETVR quare Elias nunc timuit, & fugit solũ propter verba Iezabel, qui prius non timuerat faciem regis, & ei dure locutus fuerat præcedenti cap.

Respondendum, quòd Elias timuit Iezabel, quia habebat iustam causam. Nam Iezabel erat impijssima femina, quæ iam occiderat omnes Prophetas Domini, quot repererat, ideo sic occideret eum, cum es-
D set valde irata sibi. Quòd autem nunc Elias timeret, qui non timuerat coram facie regis Achab, non proueniebat ex magnitudine, vel pusillanimitate cordis eius, sed ex motu Dei, quia quando Deus mouebat ipsum confidebat nimis plus quam homo confidere posset. Cùm autem Deus non mouebat eum ad confidendum, timebat sicut quilibet alius homo timeret, & cadebat in eum omnis timor, qui caderet in constantem virum: cum enim stetit Elias coram Achab Deus dixit ei, quòd appareret coram ipso, & reuelauit ei cuncta, quæ facturus erat, vt patet præcedenti capitulo, cum dixit Elias, quòd omnia fecerat de mandato Dei, & tunc sciebat certissimè Elias, q̃ non occidendus esset ab Achab, ideo confidenter lo-
E quebatur, & illa erat confidentia maior, quam hominis, quia nullus homo priuatus sicut Elias ausus fuisset vocare regem turbatorem populi, sicut vocauit Elias, sed non timuit, quia sciebat, quòd non occidendus erat, nec malum sibi inferendum erat, nunc autem Deus non mouit Eliam ad confidendum, quia non dixit ei, quòd ageret aliquid coram Iezabel, vel quòd non occideretur ab ipsa, sed reliquit eum in consilio suo, & tunc Elias humane agens timuit, & cauit sibi fugiens à conspectu Iezabel: simile enim est de Moyse, & alijs prophetis, & viris sanctis, quia interdum Deus mouebat eos, & operabantur grandia. Interdum verò relinquebat eos sibipsis, & timebant sicut cęteri homines. Nam Moyses non ti-

A muit cum paucis viris de Leuitis aggredi bellum cõtra sexcenta millia Israelitarum transeundo per media castra ipsorum, & occidendo quotquot volebãt, ita vt occiderent viginti triamillia, & nullus de Israelitis auderet resistere eis, sed omnes patiebantur, & trucidabantur sicut oues, Exodi trigesimosecundo, hoc autem fuit, quia Deus fecit eum confidere in dando pœnam Israelitis eleuando cor eius ad grandia. Moyses tamen interdum timuit Israelitas, & quamquam peccarent non ausus est repugnare illis, nec saltem respondere verbum durum, sed solum fugit à facie eorum ipse, & Aaron, quia volebat eos populus lapidare Numeri decimosexto. Sic etiam peccauit populus murmurando, & Moyses non ausus est punire illos, sed timẽs eorum seditionem pro-
B strauit se coram eis in terram Numeri decimoquarto, istud autem erat, quia tunc timebat, vt homo Deo non eleuante cor eius. Causa autem quare Deus interdum eleuat corda sanctorum, ita vt non timeant reges horrendos, & immania pericula, & interdum non mouet eos, sed timent sicut cęteri homines, est, vt non eleuentur in quandam præsumptionem, & elationem cordis videntes, quòd Deus in omnibus magnificat illos. Expedit enim viris sanctis seruare humilitatem, & ista consistit maxime in hoc, quòd homo proprios defectus cognoscat tam naturales, quam personales, & ob hoc expedit, vt interdum viri sancti relinquantur à Deo inter fluctus aduersita-
C tum huius sęculi, & tunc ad seipsos redeuntes cognoscunt quantum possunt, se infirmos esse, nisi quantum Deus eis dederit adiuuando, & tunc magnificant Deum consistentes in aduersitate magis, quam magnificaturi essent si semper ad grandia eos Deus eleuaret: sic enim dicit de se Beatus Paulus, quòd ne magnitudo reuelationum extollat eum, datus est sibi Angelus sathanę, qui eum colaphizet, secunda ad Corinth. vndecimo. sic enim Grego. super Ezechielem ait, quòd postquam Deus reuelabat magna secreta ipsi Ezechieli, dicebat ei fili hominis, ne propter magnitudinem reuelationum extolleretur putans iam se non hominem, sed plus quam hominem esse. Sic etiam fuit in Elia, qui nunc a Deo derelictus est, vt consilio suo ageret quicquid posset, cum præcedenti die magnificasset eum coram Achab, & post hoc, ne putaret se Elias omnino derelictum locutus est ei Deus, & apparuit ei Angelus, vt patet infra in litera.

Et perrexit in desertum viam vnius diei. Istud intelligitur de desertis Arabicis, quæ sunt inter terram Israel, & Aegyptum, per quæ deserta venerunt Israelitę de Aegypto, & morati sunt in eis quadraginta annis, quod patet, quia Elias venit in montem Oreb, infra in litera, & tamen mons ille est, in quo Deus dedit legem Moysi, & steterunt ibi Israelitę anno vno demptis decem diebus, vt declaratum est Numeri decimo. putauit enim Elias, quòd in deserto posset euadere, eo quòd nullus sciret vbi erat, vel forte inde pergeret in Aegyptum, aut in aliam regionem longinquã, & dicitur, quòd ambulauit vjam vnius diei, quia postquam ambulauit per vnam diem accidit ei, quod habetur hic de Angelo apparente.

Cumque venisset, & sederet subter vnam iuniperum. In fine illius diei erat fessus Elias ex itinere per loca aspera, & inuia, & quia ieiunus ibat: nam in deserto non reperiebat cibum: sedit autem tunc subter iuniperũ, vt ibi refocillaretur modicum ad vmbram eius, licet praua sit vmbra iuniperi, & hoc, quia terra illa calida erat cum sit nimis meridiana, scilicet partim in tertio, & partim in quarto climate. Est autem iuniperus arbor breuis, & tortuosa habens tamen lignum durissimum,

rissimum, ita vt secundùm Isidorum in Etymologijs in cinere eius potest ignis per annum integrum conseruari, quod in nullo aliorum lignorum euenit, solent autem ista ligna frequentissima esse in syluis, & locis desertis, & vocantur vulgariter genebros, & dicitur, quòd sedit sub iunipero, idest ad vmbrã eius.

Petiuit animæ suæ, vt moreretur. Idest petiuit à Deo pro anima sua, idest ad desiderium animę suæ complendum, vt moreretur, quia ipse desiderabat mori videns tot calamitates.

An Elias peccauerit petendo mortem; & quando licet alicui petere mortem, & quando non.
Quæst. IIII.

QVAERITVR, an peccauit Elias petendo mortem. Aliquis dicet, quòd sic, quia magis debet se quis diligere, quam alium, sed non potest licite desiderare, quòd alius moriatur, nec petere: ergo a fortiori non est licitum, ꝙ desideret se mori, aut petat mortem.

Respondendum, quòd aut aliquis desiderat mortem, & petit volens gaudere in futuro sęculo fruens Deo, sciẽs quòd quãdiu hic est, non potest frui Deo, sed peregrinatur ab eo, aut propter illam causam. Si primo modo aut petit mortem absolutè, scilicet ꝙ dato, quòd sciat, vel credat se vtilem esse Ecclesiæ Dei, desiderat semper mori, & petit, vt non laboret hic, sed gaudeat in vita æterna. Et tunc dicendum, ꝙ peccatum est mortem petere absolutè, quia tunc iste fugit maius bonum propter minus bonum, s. proficere Ecclesiæ Dei, est maius bonum, quam gaudere in vita æterna, quia in primo Deus colitur, & est actus virtutis, in secundo autem non colitur, nec est actus virtutis, sed est vtilitas nostra propter consequi delectationem. Desiderare autem delectationem non est magna perfectio, quia quilibet illam desiderat: peccat ergo qui refugit vtilitatem Ecclesiæ Dei afferre viuens cum labore suo, vt moriatur non laborans, & consequatur vitam æternam, & ob hoc viri sancti, qñ credebant, vel suspicabantur vitam suam esse vtilem Ecclesiæ Dei, nunquam desiderabant, vel petebant mortem absolutè; sed cum conditione, s. quòd vellẽt mori, si eorum vita non erat vtilis Ecclesiæ Dei, vtpote, quia erat neutralis, vel quia afferebat modicam vtilitatem. Si tñ magna vtilitas erat ex eorũ vita potius volebant viuere, & laborare, quam mori, & gloriari. Sic patet de Beato Paulo ad Philip. 1. Mihi enim viuere Christus est, mori autem lucrum, quòd si viuere in carne hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro, coarctor autem duobus, desiderium habens dissolui, & cum Christo esse multo magis melius est, permanere autem in carne necessarium est propter vos, ideo conclusit ibi Apostolus, quòd cum vita sua esset vtilis Ecclesiæ certissimè viueret, dicens, & hoc cõfidens scio, quia manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei. Sic etiam Beatus Martinꝰ, cum morti propinquus esset, ait: Domine si adhuc populo tuo necessarius sum, non recuso laborem. Si autem aliquis non scit, aut nõ credit vitam suam esse vtilẽ Ecclesiæ Dei, habet maius motiuum desiderandi mortem, vt sit cum ipso, & tamen adhuc non licet absolutè isti petere mortem, vt habeat vitam æternam; sed semper debet ponere conditionem, scilicet si aliquo modo vita sua est vtilis Ecclesiæ Dei, aut vitæ proximorum, quòd non vult mori, si autem non est vtilis, quòd vult dissolui, & esse cum Christo. Vel potest dicere aliter, scilicet Domine si vita mea aliquo modo proficit ad cultum tuum, vel potiùs tibi viuens, quam moriens seruio, volo vitam etiam laboriosam sustinere, sin autem, cupio dissolui, & esse tecum. Hoc autem, & etiam primum potest dicere quisque vir quantuncunque imperfectus, qui tamen bonum desiderium habet. Nam licet homo virtutibus suis non confidat, & nihil boni adhuc habeat, potest Deus eum subito clarissimis virtutibus ornare, & constituere luminare magnum in Ecclesia sua. Quid enim Petrus erat, nisi piscator pauper, & rusticus, & omnino indoctus? Christus tamen eum subito Ecclesię vniuersalis principem fecit. Quid etiam Paulus erat, nisi quidam persecutor Ecclesiæ? subito tamen factus est doctor gentium, & vas electionis. Nemo ergo desperet similia posse fieri in eo, licet ipse nullius virtutis sit, quia manus Domini non est abbreuiata, vt saluare nequeat nec aggrauata auris eius, vt non exaudiat nunc potius, quam tunc Isa. 59. Si autem aliquis desiderat mori propter alias causas, aut istud est ad euitãdum laborem vitæ, aut ad euitandum peccata. Si ad euitandum peccata, apparet aliqualiter licitum, vtpote quidam homines sunt ita prompti, vt vincantur à passionibus, quòd faciliter incident in peccata, in quibus valde dolent, quòd Deum offendant, ideo vt non incidant in alia peccata, & pluries Deum offendant, desiderant mortem.

Sed considerãdum, quòd istud desiderium potest esse propter duo, scilicet ad euitandum laborem, qui est in superando passiones, & tunc incidit cum membro sequenti, aut vt non offendatur Deus pluries ex peccatis commissis, & iteratis, & isto modo dicendũ, quòd desiderium secũdùm seipsum bonum est, quia potius debet aliquis mortem eligere, quam quòd Deus offendatur, istud tamen non debet desiderari absolutè, quia quòd quis desideret mori nè offendat Deum iterando peccata, est desperare, quòd Deus det ei gratiam ad permanendum sine peccato, & tamen Deus hanc faciliter dat, ideo potius petenda est ista impeccabilitas, cum dari possit, quam quòd mortem appetamus, ne in peccatum incidamus, potest tamen aliquis petere sub disiunctione mortem hoc modo. Si nimis se grauari videat peccatis, & sępe reincidit in ea, quæ egit dolens, quòd in his grauiter offendat Deum, potest petere, quòd aut Deus constantiam ei largiatur in bono opere, aut tollat eum de mũdo, ne vltra peccet, & tunc iusta est petitio, dumtamen non fiat cum quodam modo desperationis gratiæ habendæ. Si autem aliquis desideret mori propter aduersitates, quas patitur, vt illas effugiat credẽs, quòd in alio sęculo nihil horum patietur, peccat, quia incidit in vitium timiditatis: nam sicut ad fortitudinem pertinet exponere se terribilibus propter honestum, ita ad timidum pertinet mortem optare, vt terribilia non patiatur. sicut ergo valde peccat, qui sibi mortem infligit, ne ab alio duriorem patiatur mortem, vt patet quinto Ethicorum, circa finem, ita peccat, licet non tam grauiter, qui mortem desiderat, vt non toleret amaritudines sęuientis fortunæ, quas morte duriores esse credit: ideo quicunque, sic mortem appetit, aut in oratione petit mortaliter peccat, magis tamen, qui petit, quam qui appetit. Sed istud stat dupliciter, quia aliqui mori desiderant, quia durum est sibi militare contra passiones, quæ incitãt eos ad peccandum, scilicet contra iram, libidinem, & alia desideria intantum, quòd interdum nesciũt quid faciant: sic enim patet de Beato Paulo, qui cruciabatur nimis passione libidinis intantum, vt se vocaret infęlicem, & diceret: Infęlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? ad Rom. septimo. Sic etiam est de alijs passionibus. Alij desiderant mortem solum, quia durum est sibi tolerare labores exterio-

Mors est appetenda sub conditione.

Modus petẽdi a Deo mortem.

Desideriũ mortis pôt esse ꝓpter duo.

teriores, qui non sunt desideria passionalia, nec incitant ad peccandum, & vtrique peccant, magis tamen illi, qui propter exteriores angustias illam desiderant.

Sed obijcietur, quia Moyses desiderauit mortem propter magnos labores, quos tolerabat in regimine populi, & non sufficiebat ad regendum. Sic patet Numeri vndecimo, cum ait: Cur afflixisti seruum tuum? quare non inuenio gratiam coram te, & cur imposuisti pondus vniuersi populi super me? nunquid ego concepi hanc omnem multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi, porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum? vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini? flent coram me, da nobis carnes, vt comedamus, non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis mihi est, sin autem aliter tibi videtur, obsecro, vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Sic etiam Elias saturatus angustijs petiuit hic, vt moreretur.

Quo Moyses morte petijt.

Desiderare morte, ne mala videãt ob zelũ Dei nõ est peccatum.

Dicendum de Moyse, quòd ipse dixit verba ista ex abundantia cordis, quia erat valde afflictus, & vix erat compos passionis suæ, & sic posset, dici, quòd peccaret venialiter, si tamen ex deliberatione, & non in tanta magnitudine angustiæ ista dixisset peccasset mortaliter. De Elia, dicendum, quòd non peccauit, quia non dixit, quòd volebat mortem propter labores, quos tolerabat, sed propter aliam causam, vt infra dicetur, interdum autem homines desiderant mortem ex quodam zelo Dei, scilicet quia vident mala multa super terram, & potissimè contra cultum Dei, & non potentes illa tolerare, desiderant mortem. Sic fuit de Mathatia parte Machabęorum, qui deplorabat vitam suam tanquam mortem, cum vidit legem laceratam, & templum traditum in manus impiorum primo Machabęorum secundo. Væ mihi, vt quid natus sum, vt viderem contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctæ? &c. Et isto modo non est peccatum desiderare mortem, quia non est verum desiderium mortis, sed quidam zelus Dei, quo homo tantum abhorret mala, quę videt contra cultum Dei, quòd potius vellet mori, quã videre illa.

Isto modo dicendum est de Elia, quòd ipse desiderabat mortem, quia videbat, quòd Prophetę Domini occidebantur, & destruebantur altaria eius, & peribat lex, & cultus Dei de terra: ideo melior erat sibi mors, quam videre mala ista in diebus suis. Quòd autem istud esset motiuum suum ad petendum mortem, patet, quia cum infra Deus diceret ei; quid hic agis Elia? Respondit, zelo zelatus sum pro Domino exercituum, quasi dicat, pro zelo, quem habeo pro Domino exercituum facio omnia hæc fugiendo in desertum, & desiderando mortem.

Si autem aliquis dicat, quòd Elias propter tędium vitæ laboriosæ desiderauit mortem. Dicendum, quòd adhuc non peccauit mortaliter, quia Elias dixit verba illa saturatus amaritudine ex quodam impetu passionali, & fortè non desiderabat mortem, secundùm deliberationem: ideo non erat peccatum suum mortale, sed erat veniale, sicut diximus supra de Moyse.

Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non potest aliquis desiderare mortem pro alio animo nocendi ei; quia tamen interdum alicui melior est mors, quam vita, potest desiderare mortem eius, & tamen semper cum conditione si melius est ei mori, quam viuere, & tamen non valet, quia dato, quòd aliquis non possit pro alio desiderare mortem, eo ꝙ debet diligere ipsum, quòd minus possit pro seipso mortem desiderare, quia magis se diligit: nam licet quis se magis diligat, quam alium, tamen potest se subijcere multis doloribus sponte, quibus non potest subijcere alium. etiam licitum est cuicunque petere, vt Deus immittat ei tribulationes, per quas magis mereatur, & tamen non licet alicui desiderare, quòd alteri mala veniant si bonus est ad hoc, quòd melior efficiatur, vt declaratum est sup. 16.

Quo licet desiderare morte alterius.

Et ait sufficit mihi, tolle animam meam. Idest sufficit mihi id, quod vixi, & non desiderio vltra viuere, ideo tolle animam meam. Vel dicitur, sufficit mihi, idest sufficit mihi hoc bonum, quòd moriar, & non peto, quòd liberes me amplius à periculis, nec quòd des mihi cibum miraculosè, sicut dedisti per coruos in torrente Carith, & postea in Sarepta in domo viduę.

Nec melior sum, quam patres mei. Vocat hic Elias patres suos prædecessores suos similes in professione, scilicet Prophetas alios. Et est sensus, quòd ipse non est melior omnibus Prophetis præteritis, sed illi occisi fuerunt à Iezabel: ideo sufficit sibi, quòd ipse occidatur à Domino, & nõ videat vltra mala cultus Dei. Vel est sensus, quòd non est ipse melior, quam alij Prophetę, sed pro alijs non facta sunt miracula, vt euerentur à morte, sed occisi sunt à Iezabel; ideo etiam satis erat sibi, quòd Deus fecisset miraculum pro eo liberando ipsum à fame preterita, quando paserunt eum corui, & non oportebat, quòd nunc alia miracula fierent, vt liberaretur, sed quòd Deus occideret eum.

Proiecitque se, & obdormiuit in vmbra iuniperi. Postquam dixit verba ista proiecit se sub vmbra iuniperi, & dormiuit. quamquam Elias ieiunus esset, & ieiuni malè dormiant, tamen ipse dormiuit præ fatigatione itineris, quia labor causat soporem, sicut cibi abundantia. Etiam Elias dormiuit præ tędio. Nam cum homines patiuntur magna tędia, inclinantur ad dormiendum, & causa huius est, quia sopor est quædam ligatio omnium sensuum, & operationum animalium facta à fumis surgentibus de stomacho, surgunt autem fumi de stomacho regulariter propter cibũ, ideo saturati dormire desiderant.

Tædium causat sõnum, & quare.

Somnus quid, & vnde causetur.

Interdum autem somnus causatur ex labore, quia magnus labor facit violentam digestionem, ideo dato, quòd non sit cibus in stomacho, digerentur humiditates naturales, quæ sunt in stomacho propter fortitudinem caloris causati ex labore, & fumi resoluti ascendentes ad cerebrum causant somnum, & sic dato, quòd aliquis ieiunus sit fortiter laborauerit, dormire desiderat: euenit autem desiderium dormiendi laborantibus, non quando actualiter laborãt, sed cessantibus eis à labore, eo quòd dum actualiter laborant, fumi ascendentes à stomacho ad cerebrum sunt valde calidi, & rari atque subtiles, ideo sunt magis apti ad exhalandum per poros apertos in labore, quam ad occupandum cerebrum, cum autem cessamus à labore infrigidantur partes exteriores, & clauduntur pori, & non possunt fumi euaporare, ideo tendunt omnes ad cerebrum, & manent ibi. Etiam calor resoluens, & eleuans fumositates à stomacho est debilior, & ob hoc fumi eleuati sunt grossiores & consequenter possunt magis opilare cerebrum, &, ligare, ita vt non deriuetur ab eo virtus ad partes sensitiuas, & istud est ligari virtutes animales, & causari somnum.

Interdum etiam euenit somnus propter magnum tædium homini non laborãti, nec saturato cibis, & causa'est, quia in magno tędio confortatur nimis virtus irascibilis, in iracundia autem commouetur sanguis, qui est circa cor, & succenditur. Nam dicimus, quòd ira est accensio sanguinis circa cor, & tunc causatur

Ira est causa somni.

Ira est cā digestionis cibi.

ſatur ibi quidam calor magnus reſoluens naturales humiditates, ſi nullæ aliæ ſint, & fumi aſcendentes ad cerebrum ex reſolutione earum occupant illud, & cauſant ſoporem, & propter hoc iubetur in regimine ſanitatis antiquorum, & eorum, qui non poſſunt ſufficienter digerere cibum, quòd interdum iraſcantur moderate ad confortandum calorem naturalem, & cauſandam digeſtionem. Quòd autē propter iram, & tædium magnum cauſetur ſopor, patet Pſalm. 118. Dormitauit anima mea præ tædio, ideſt tędium fecit me dormire. Et iſta eſt cauſa, propter quam dicunt, quòd Diſcipuli Chriſti erant valde grauati ſomno, ita vt non poſſent vigilare cum eo die, qua tradendus fuit: nam dicitur, quòd erant oculi eorum grauati Matth. vigeſimoſexto. Et iſtud fuit propter magnum tędium: nam cū audierunt à Chriſto, quòd vnus eorum traditurus erat eum, tantus calor iracundiæ occupauit eos, quòd fumi aſcendentes à ſtomacho cogebat eos dormire, & grauabant oculos eorum, patet hoc Luc. vigeſimoſecundo. Et inuenit eos dormientes præ triſtitia. Sic enim fuit in Elia, in quo erat magna iracundia ex tædio vitæ laborioſæ, & ex zelo magno contra deſertores legis, & occiſores Prophetarum Domini, & propter hoc dato, quòd eſſet ieiunus dormiret, & grauaretur nimis, ſicut cum caput hominis graue eſt tempore flatus auſtrini, & magnarum humiditatum.

Cur Diſcipuli Chriſti in horto ſomniculoſi erant.

Et ecce Angelus. Hic ponitur ſecundum huius capituli, ſcilicet angelica prouiſio: nam iam erat in extremis anguſtijs, & Angelus Domini venit ad prouidendum ei, & dicitur.

Angelica prouiſio Eliæ deambulāti per deſertum,

Et ecce Angelus Domini tetigit eum. Scilicet tetigit ipſum ad excitandum eum à ſomno, quia graui ſopore tenebatur, ita vt non excitaretur niſi magna voce delata ad eum, vel tangendo ipſum.

Et dixit illi. ſurge & comede. Iſte Angelus ſumpſit corpus de materia aerea, quia aliàs non poterat apparere Eliæ, nec loqui, & a fortiori non poterat eum tangere, quia ad contactum requiritur ſoliditas aliquanta rei tangentis, & impellentis. Iſte Angelus duxit Elię panem vnum, & ſcyphum aquæ eo quòd Elias erat iam in extrema anguſtia. Nam ambulauerat vna die per deſertum introeundo ad interiora eius, & non erat ibi cibus, nec potus. Nam etiam aquam non habebat ibi: ſed oportuit, quòd Angelus portaret ei vas aquæ, ſicut portauit panem, non tamen portaſſet aquam ſi Elias per ſe poſſet ibi habere aquam, quia Deus non prouidet homini ſupernaturaliter, niſi in his, in quibus potentia humana deficit, nunc autem Elias non petebat à Deo panem, vel aquam, ſed mortem, nollens quòd pro eo Deus faceret plura miracula, vnde dixit: Sufficit mihi, tolle animam meam, Ideſt ſufficiunt mihi miracula, quæ iam feciſti ad cōſeruandam vitam meam nō peto, quòd plura facias, ſed ſolum, quod tollas animam meam à me.

Reſpexit, & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis, & vas aquæ, Ideſt quando Angelus tetigit Eliam expergefactus eſt, & quia dixerat ei Angelus: ſurge, & comede, reſpexit quid haberet apud ſe comedendum, & reperit ad caput ſuum panem ſubcinericium, & vas aquæ.

Comedit ergo, & bibit. Fameſcebat enim valde, quia in deſerto nullum cibum inuenerat. Etiam quia Angelus dixit ei, quòd comederet, ille tamen Angelus mox vt iſta dixit, receſſit non locutus plura Eliæ, & ideo ipſe comedit, & poſtea redijt ad dormiendum. Sciendum etiam, quòd Elias non comedit nunc totum panem, nec bibit totam aquam; quia iterum cum ſurgeret de ſomno comedit de pane, & bibit de vaſe. Hoc autem fuit, quia forte panis magnus erat, & non poterat in vna vice eum comedere. Vel forte, quia neſciebat, an Deus vellet ei dare plus de cibo: ideo nolebat illum totum conſumere quouſque ſciret quid Deus de eo facere vellet.

Et rurſum obdormiuit. Erat Elias magno tædio affectus: ideo quamquam Angelus excitaſſet eum à ſomno, & comediſſet modicum, erat tamen caput eius grauatum adhuc, & redijt in ſoporem.

Vnde fuerunt panis, & aqua ducta Eliæ, & an fuerit panis factus opere Angelorum.
Quæſt. V.

QVAERETVR de iſto pane, & iſta aqua vnde fuerunt adducta. Aliquis dicet, quòd aqua fuit de aliquo fonte, & panis fuit ſumptus ab Angelo de aliqua domo, quia dicitur hic, quòd erat panis ſubcinericius, & tamen panes ſubcinericij non ſunt in cęlo nec fiunt à Deo, ſed ab hominibus aſſantur in igne.

Rō primæ opiniōis.

Reſpondendum, quòd Auguſtinus in libro de mirabilibus ſacræ ſcripturæ dicit, iſtum panem fuiſſe factum mirabiliter manibus ſanctorum angelorum, ideo vna refectio eius ſaturauit Eliam, ita vt quadraginta diebus ambularet in fortitudine cibi illius, & non corrumperetur calor naturalis, nec minueretur humidum radicale. Si tamen fuiſſet cibus hominum non haberet iſtam virtutem: ergo erat ſupercęleſtis panis. Item, quia dicit Auguſtinus, quòd factus eſt manibus ſanctorum angelorum: ergo non erat factus ab homine, nec de frumento noſtro.

Opinio D. Auguſt.

Dicendum, quòd ſatis faciliter dicere poſſumus, quòd iſte panis erat cęleſtis, vel quòd erat cibus humanus, & quòd Angelus tulit illum de aliqua domo, vt comederet Elias, ſicut diximus ſupra decimoſeptimo, de pane, & carnibus portatis Eliæ a coruis. Si autem dicamus, quòd erat panis cęleſtis non eſt intelligendum, ſicut aliqui ſimplices opinantur, quòd in cęlo ſint cibi quibus alantur exiſtentes ibi, quia in cęlo non eſt cibus, nec potus, nec alia accidentia, quæ nobis conueniunt hic, ſed ſunt ibi homines, ſicut res incorporales, quæ cibo non vtuntur. Hoc ſignificauit Chriſtus Matth. vigeſimoſecundo, dicens, erratis neſcientes ſcripturas, nec virtutem Dei: in reſurrectione enim, nec nubent, nec nubentur, ſed erunt ſicut Angeli Dei in cęlo. Quaſi dicat Angeli, ex eo quòd ſunt incorporei, non patiuntur aliquam conditionem iſtarum, ita nec homines exiſtentes in cęlo, ſed vocatur panis cęleſtis, quia ſolius Dei opere factus eſt, qui eſt cęleſtis, vt ſi Deus creet aliquem panem, vel ſi de præiacenti materia, quæ non eſt frumentum, nec aliqua ſeges panem efficiat. Vocatur etiam panis cęleſtis, qui fit opere angelorum, ſcilicet, quòd ipſi de aliqua materia aerea, vel alias panem conficiant, de qua homines panem non faciunt. Sic dicitur de manna, quòd erat panis cęleſtis, vel angelorum Pſalmo ſeptuageſimoſeptimo, ſcilicet, panem angelorum manducauit homo, & intelligitur de manna, vt patet ibi. Alio modo vocatur panis cęleſtis ipſa Euchariſtia, quia de cęlo deſcendit. De hoc Ioan. ſexto, ſcilicet panis enim Dei eſt, qui deſcendit de cęlo, & dat vitam mundo, & vocatur magis propriè Euchariſtia panis cęleſtis, quam manna, vt patet ibidem, cum dixit Chriſtus Hebræis: Amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis panem de cęlo, ſed pater meus dat vobis panem de cęlo verum. Primis duobus modis poterat dici, quòd eſſet panis angelorum iſte, quem comedit Elias, ſed non tertio modo, quia Euchariſtia nunquam fuit alicui data in veteri teſta-

Auctoris opinio.

Panis qua re vocetur cœleſtis.

teſtamento, nec fuit ſacramentum iſtud inſtitutum ante diem cęnę Domini. Item dato, quòd eſſet inſtitutum non daretur tunc Elię, quia Euchariſtia non datur ad refectionem corporalem, ſed ſpiritualem: Elias tamē egebat tunc refectione corporali, ideo nō daretur ſibi Euchariſtia, ſed alius cibus, qui corporaliter reficeret. Si autem dicatur, quòd iſte panis eſſet cibus humanus, dicemus, quòd angelus domini duxit illum de aliqua domo, quia aliquis fortè aſſuuerat illum in igne pro ſe, & angelus Domini rapuit illum pro Elia, & iſte modus videtur eſſe ſatis conueniens: ſic enim tenetur de ariete, quem inuenit Abraham hærentem cornibus inter vepres, & immolauit illum pro filio ſuo Iſaac, quòd ductus fuerit ab angelo de aliquo grege ouium, & poſitus fuerit ibi.

De aqua autem portata Elię idem dubium, & eadē determinatio eſt, quia poterat eſſe illa aqua cęleſtis, vt diximus de pane, vel poterat eſſe de fontibus, aut fluminibus.

Et ſi dicatur, quòd erat panis factus opere Dei, dicetur, quòd aqua eodem modo erat facta opere Dei, & ſi de pane dicatur, quòd erat cibus hominum, dicetur eodē modo, de aqua, quòd erat fontana, vel fluuialis, & tenendum videtur, quòd fuerit aqua naturalis.

Cum autem arguitur, quòd eſſet panis naturalis, ſi volumus tenere, quòd eſſet cęleſtis, reſpondebimus, quòd cum dicitur, quòd erat ſubcinericius nō ſequitur, quòd erat naturalis, quia poterat fieri opere angelorum, vel Dei, & haberet figuram, & colorem, & ſaporem ſubcinericij panis. Quia tamen tenemus, vt iſte panis fuerit naturalis dicemus, quòd erat verè ſubcinericius raptus ab angelo de aliqua domo, cum aliquis illum pro ſe aſſaret, & iſtud magis conuenit literę, quę vocat eum panem ſubcinericium ſimpliciter, & non dicit, quaſi ſubcinericium, vt intelligatur, quòd vere erat ſubcinericius panis.

Ad rōnes Aug.

Cum autem arguitur ex verbis Auguſti. quòd erat panis factus opere angelorum, poteſt propter eius reuerentiam teneri, quòd eſſet panis factus myſterio eorum, & tamen ratio non cogit.

Primo quia illa ſaturitas, & ęqualitas complexionis ſine cibo in quadraginta diebus potius videtur eſſe a voluntate Dei conſeruantis Eliam in robore ſuo, quam ex cōditione cibi, ſicut fuit de Moyſe, qui quadraginta diebus manſit ſine cibo Exodi. capitulo trigeſimoquarto.

Secundo patet, quia dato, quòd cibus iſte eſſet factus manibus angelorum, non ſequebatur ex hoc, ꝙ haberet virtutem conſeruandi hominem per multos dies ſine cibo, & potu.

Sic patet de manna, quod factum erat opere angelorum. Pſalmo ſeptuageſimoſeptimo. cum vocetur ibi panis angelorum, & tamen homines comedentes manna eſuriebant immediatè, ita quòd non poterant manere ſaltem vna die ſine cibo, & ob hoc iubebat, quòd in die veneris colligerent duplum de cibo, quā in alijs diebus, ſcilicet pro die veneris, & ſabbati. Exo. capitulo decimo ſexto.

Etiam iſte cibus frequenter ſumptus nō dabat homini vigorem ad hoc, quod conſeruaretur in vita lōgęua, ſed moriebantur comedentes cibum iſtum, ſicut comedentes quoſcunque alios cibos. Vnde Chriſtus ad ſignificandum non fuiſſe manna cibum omnino perfectum dixit Iudæis: Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt.

Iſte tamen cibus, quem comedit Elias, ſi conſeruaſſet eum virtute ſua per quadraginta dies, poterat ſic conſeruare per multum tempus, ergo non erat virtus in illo propter hoc, quod eſſet factus manibus angelorum.

Alph. Toſt. In Tertium Regum.

Item patet, quia cibi naturales interdum habent maiorem virtutem, quam cibi facti ab angelis, quod patet, quia lignum vitę erat in Paradiſo terreſtri, & comedendo de illo poterat perpetuari vita hominis, vel extendi ad valde magnum tempus, vt patet Geneſis tertio, & ibi declaratum eſt, & tamen comedentes manna non viuebant maiori tempore, quam alij homines vtentes alijs cibis. ergo cibi naturales interdū magis conſeruant, quam cibi facti opere angelorum.

Item dato, quòd virtus Elię ad manendum quadraginta diebus ſine cibo, eſſet ab iſto pane, poterat eſſe naturalis, ſcilicet quòd Deus conferret ei virtutem conſeruandi magno tempore, ideo potius videtur, quòd panis iſte fuerit factus ab homine, quam ab angelo.

Reuerſuſque eſt angelus Domini ſecundo, & tetigit eum. Scilicet Elias redijt ad ſoporem poſtquam comedit, eo quòd poſt cibum Deus nihil iubebat ei agere: redijt ergo tunc angelus, & tetigit eum ſecundo iubēs, quòd comederet.

Dixitque illi ſurge, & comede: grandis enim tibi reſtat via. Scilicet iuſſit angelus, quòd Elias comederet nunc, & pararet ſe ad viam, quia magnum iter facturus erat. Dicitur autem magnum, quia per quadraginta dies ambulauit, & venit vſque ad montem Sinai.

Angelus quare dixit Eliæ in ſecunda excitatione, quod comederet. Et vtriuſque excitationis ab angelo factæ redditur cauſa.
Quæſt. VI.

QVAERETVR quare dixit nūc angelus Elię, quòd comederet.

Reſpondendum quòd ratio iſtorū fuit, quia angelus in prima vice attulit Eliæ panem, & vas aquę dormiente ipſo, & non vidit quid delatum erat ſibi: immo neſciebat, an aliquid fuiſſet delatum.

Etiam non vidit angelum loquentem ſibi, quia loquebatur dum dormiret Elias, & excitauit eum, & cū excitaretur angelus diſparuerat, & non vidit Elias, quis ſibi fuiſſet locutus, quia tamen audierat in ſomnis, quod ſurgeret, & comederet reſpexit in circuitu an aliquem cibum haberet, & vidit ad caput ſuū ſubcinericium panem.

Si tamen angelus prę̃ſens eſſet, quando excitatus fuit Elias, non oporteret, quòd Elias circumſpiceret quęrendo in circuitu ſuo cibum: tunc igitur Elias videns cibum ſciuit illum diuinitus fuiſſe allatum, & tamen neſciebat, quid Deus diſponeret de eo, ideo neſciens an Deus vellet ei dare plus de cibo non comedit totū panem, nec bibit totam aquam, ſed ſumpto modico de illo, redijt ad ſoporem.

Deus autē volens, quòd Elias recederet inde, iuſſit, quòd angelus excitaret eum. Et quia non poterat ſecum ferre panem, & aquam conſeruatā in vaſe, iuſſit angelus, quòd comederet, & biberet fortiter, & non ſperaret, quòd de eodem pane ſępe comeſturus eſſet, & bibituros de eodem vaſe, ſed ꝙ nunc totū ſi comederet, & biberet quidquid ſibi allatū erat, quia ambulaturus erat per magnam viā, & tunc Elias ſurgens comedit, & bibit ad ſaturitatem, & ambulauit.

Quare iuſſum eſt Eliæ, quòd ambularet magnam viam, cum fugeret a facie Iezabel timens ne ab ea occideretur.
Quæſt. VII.

QVAERETVR vlterius, quare iuſſum eſt Eliæ, ꝙ ambularet per magnam viam, & veniret vſq; ad montem Horeb.

Respondendum quòd Elias fugiebat a facie Iezabel timens, ne occideretur, sicut alii prophetæ Domini, & quia erat in principio deserti cum solum ambulasset vna die introeundo in desertum, forte Iezabel iubens inquiri eum diligenter posset inuenire ibi & occideret, ideo expediebat, quòd longe recederet, & Deus iussit, quòd recederet, venitque ad montem Horeb, qui erat in interioribus deserti, & tunc non poterat Iezabel scire, vbi esset Elias, eo quòd per desertum nullus ipsum videret, mansitque ibi Elias aliquanto tempore, & postea cessante fortè persecutione, quam exercebat Iezabel cõtra Eliam reuersus, est ipse in terram Israel.

Qui cum surrexisset comedit, & bibit. Istud fuit in secunda vice, qua suscitatus est de sopore, quia tunc comedit, & bibit fortiter, sicut dixerat angelus.

Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Scilicet postquam comedit tunc cœpit ambulare, & ambulauit per quadraginta dies, & quadraginta noctes, & in istis non comedit, nec bibit, sed itinerabat quasi continue, vel saltem per diem.

Mons Horeb est mõs Sinai.

Vsque ad montem Dei Horeb, Idest venit vsq; ad montem Horeb, qui vocatur mons Dei. Iste mons Horeb est mons Sinai, & aliquando vocatur Horeb, & aliquando Sinai. In isto monte data est lex Moysi, & Israelitis, vt patet Exod, capitulo decimonono, & vigesimo, & propter hoc vocatur iste mons Dei, quia specialiter Deus operatus est in illo, scilicet dando legem, & apparendo ibi in nube, & clangore, & fumo, & facta sunt ibi multa alia pertinentia ad statum veteris testamenti. Ibi etiam apparuerat Dominus Moysi in rubo, qui ardebat, & non comburebatur. Exod.c.3. Etiam vocabatur mons Dei, quia fama erat Deum habitare in illo monte,

Quomodo Elias in fortitudine illius cibi potuit ambulare quadraginta diebus, & tot noctibus, & an cibus factus per angelos sit maioris virtutis, quam factus per homines. Et in cuius virtute ambulauit sine cibo quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

Quæstio. VIII.

QVAERETVR quomodo Elias potuit ambulare quadraginta diebus, & quadraginta noctibus in fortitudine cibi istius.

Respondet Augustin. in libro de Mirabilibus sacræ Scripturæ, quòd erat panis confectus manibus angelorum, & ob hoc habebat virtutem reficiendi per multos dies semel sumptus, ita ꝙ non periret calidum naturale, nec humidum radicale, in quibus conseruatur vita.

Respondendum ad veritatem huius, quòd hic fuerunt duo. Primum est quanto tempore Elias sine cibo mansérit. Secundum est in cuius virtute conseruatus fuerit.

De primo dicendum, quòd Elias videtur hic mansisse magno tempore sine cibo, scilicet toto tempore, quo iuit vsque ad montem Horeb: deinde etiam toto tempore, quo fuit in Horeb, quando rursus ei Deus apparuit, & postea toto tempore, quo rediit ad terram, in qua poterat habere cibum de monte Horeb. Nam sicut per desertum iuit, ita & per desertum rediit, & forte fuerunt omnes isti dies plures, quam centum.

Patet hoc, quia vsque ad montem Horeb ambulauit in quadraginta diebus, & sine cibo, vt patet in litera, deinde mansit in monte Horeb latens in quadam spelunca, vsquequo Deus ei apparuit, & dixit quid hic agis Elia? vt patet in litera. Et tunc etiam non comedit: deinde iussum est ei, quòd rediret in Damascum per desertum ad vngendum Azabel in regem, & tamen longior via est de monte Sinai ad Damascum, quàm ad terram Israel, eo quòd mons Sinai est in desertis Arabicis inter Aegyptum, & terram Israel. saliqualiter ad partem meridianam terræ Israel, & tamen Damascus est ad partem aquilonarẽ terræ Israel in Syria, cuius caput est Damascus Isa. c.7.

Et si quadraginta diebus moratus fuerat Elias veniendo de terra Israel in montem Horeb, pluribus moraretur eundo in Damascum, & in illis non videtur, quòd posset habere cibum, sicut non potuerat habere in quadraginta diebus, quibus venit in montem Horeb, eo quòd iussum est sibi, quòd iret per desertum, vt patet infra in litera, & sic multis diebus maneret sine cibo. Et dato, quòd non iuerit Elias in Damascum, sicut infra tangetur, sed venerit in terram Israel, & vnxerit Elisęum in prophetam, saltem vsquequo rediret in terram Israel non posset habere cibum, & tunc essent alii quadraginta dies in redeundo, sicut in eundo, in quibus non comederet, vel saltem essent multi.

Sed aliquis dicet, quòd solum abstinuit a cibo quadraginta diebus cum litera exponens hic miraculum dicat, quòd ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, ergo non ambulauit pluribus, quia aliàs scriptura expressisset illos, sicut expressit istos 40.

Dicendum quòd isti quadraginta dies non fuerũt omnes dies, quibus Elias mansit sine cibo, sed fuerunt in quibus iuit vsque ad montem Sinai. Quod patet, quia litera dicit ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, vsque ad montem Dei Horeb. ergo videtur, quòd isti 40. dies solum computantur veniendo vsque ad mõtem Horeb, sed manendo ibi, & redeundo etiam non comedit, ergo pluribus, quam 40. diebus mansit sine cibo. Nisi forte dicas, ꝙ quando accessit Elias ad montem Horeb, Deus dedit ei miraculose cibum, sicut dederat prius, quàm iret illuc. Sed istud non videtur verisimile, quia etiam ibi fuisset miraculũ, sicut nunc, & scriptura enarraret illud, sed nihil tangit, ideo videtur, ꝙ etiam tunc manserit sine cibo, vsquequo redierit ad terram habitatam, nec erat istud valde admirandum, quia si in fortitudine cibi semel sumpti poterat 40. diebus ambulare Elias posset etiam ambulare mille diebus, & etiam tota vita sua in fortitudine illius cibi, nam non poterat 40. diebus ambulare in virtute illius cibi, nisi supernaturaliter. Dato tamen miraculo cum illud sit per virtutem infinitam, non magis erit difficile, ꝙ extendatur ad modicum tempus, quam ad multum, & sic tenendum videtur, ꝙ pluribus, quam 40. diebus manserit sine cibo Elias.

Secundum dubium erat in cuius virtute ambulauit Elias 40. diebus, & 40. noctibus sine cibo.

Respondendum quòd istud fuit in virtute Dei, qui voluit ad tempus concedere illi homini, quandam dotem gloriæ, scilicet incorruptibilitatem. Euenit autem corruptio in rebus animatis per defectum cibi. Nam si maneant vltra tempus debitum sine cibo consumitur humidum radicale, cum nihil apponatur de humido cibali per quod conseruetur, & reficiatur id quod periit, ita vt sit continua deperditio, & continua restauratio. Cum autem cibus non apponitur, fit continua deperditio, & nulla fit restauratio, ideo necesse est cito consumi totum humidum radicale agente calido naturali, & ipse calor naturalis etiam continuò debilitatur, cum pereat humidum, in quo fundatur, sicut perit ignis deficiente pinguedine lucernæ, in qua fouetur, & istis duobus pereuntibus, quę sunt principia vitæ, necessario perit animal, vel planta.

Nunc autem dedit Deus Eliæ ad tempus istam incorruptibilitatem, scilicet, quòd calidum naturale non consumeret humidum radicale in toto isto tempore, sed maneret vtrunque in eadem dispositione, in qua erat quãdo Elias comedit, & bibit vsquequo post multos dies iterum comedit, & bibit.

Sic etiam fuit de Moyse, qui per duas vices mansit nihil comedens, & nihil bibens per quadraginta dies, & in illis manebat in tam bona dispositione, sicut si semper comedisset, & bibisset. Et hoc quia faciebat Deus, quòd in illis diebus non alteraretur humidum radicale a calido naturali, nec aliquod eorum deficeret in viribus suis, sed maneret in harmonia priori, in qua erat quando Moyses vltimo comedit, & bibit.

Et ex hoc sequebantur duo in Moyse, & etiam in Elia.

Primum erat, quòd non famescerent, nec sitirent, quia fames est appetitus calidi, & sicci, sitis est appetitus frigidi & humidi, & istud puenit ex digestione consummata in stomacho, nam postquam facta est plena digestio cibi, cum calor naturalis non habeat aliquid alienum, quod digerat, digerit quod propriũ est, scilicet humidum radicale, & tunc est appetitus calidi, & sicci, & humidi, & frigidi ad hoc, quòd illa digerantur a calido naturali, & non consumantur humiditates naturales, quæ vocantur humidum radicale. Et quia Deus conseruabat Eliam, & Moysen in illa harmonia calidi naturalis, & humidi radicalis, secundũ quam calidum naturale, nondũ incipit consumere humidum radicale propter defectum humidi cibalis, vel alicuius humiditatis non naturalis, non poterant sitire, nec esurire.

Secundum erat, quòd non poterant isti debilitari in viribus, aut diminui in substantia corpulenta, quia ista debilitatio, & deminutio prouenit ex cõsumptione humiditatum naturalium, quę erat pars substantię ipsius animalis, & hoc fit, quando propter defectũ exterioris digestibilis calor naturalis comsumit humiditates naturales, & tunc homines fiunt macilenti, & disponũtur ad corruptionẽ: sed in Elia, & Moyse manebat harmonia calidi caturalis, & humidi radicalis iam dicta, ideò non poterat sequi consumptio, ita vt efficerentur macilentiores. Et hæc omnia proueniebant a sola virtute Dei.

Sed obiicietur, quòd istud contulerit virtus cibi, quia dicitur, quòd in fortitudine cibi illius ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

Dicendum quòd debet sic intelligi, quòd ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, id est non eguit alio cibo in illis quadraginta diebus, & tamen virtus manendi non proueniebat a cibo, sed à Deo volente sic conseruare Eliam. Vel aliter ambulauit in virtute cibi illius quadraginta diebus, idest durauit virtus illius cibi in omnibus illis quadraginta diebus, & vltra.

Pro quo sciendum, quòd virtus alicuius cibi dicitur durare dupliciter.

Vno modo quandiu durat in corpore illa particula carnis, vel sanguinis genita ex cibo, illa autẽ resoluta nihil manet de cibo secundum se, nec secundum virtutem suam in animali.

Alio modo dicitur manere virtus cibi, scilicet quãdiu cibus facit nos non esurire, quia manet aliquid eius in stomacho, & non consumuntur humiditates naturales propter defectum humidi alieni. Nam cibus sumitur ad tollendam famem, & restaurandũ deperditum, quandiu ergo cibus sumptus facit, quòd non sit aliqua fames, nec etiam deperdatur naturale humidum propter eius defectum, dicitur manere virtus cibi, & iste est modus proprius. sic accipitur hic, scilicet quòd ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, idest non defecit virtus illius cibi in quadraginta diebus, quia manserunt ibi duo effectus virtutis eius, scilicet quòd nunquam secuta est fames in illis diebus, & quòd nunquam humidum radicale consumptum est, vel diminutum aliqualiter, sicut si semper mansisset cibus iste in stomacho per illos. quadraginta dies.

Quia tamen, quòd non sequeretur fames, nec consumptio sumpto illo cibo, non erat ex propria virtute cibi, sed ex Dei voluntate, quia in pane illo nulla talis erat virtus, non proprie conseruatus est propter virtutem cibi, sed propter voluntatem Dei.

Fundamentum tamen Augustini est, quia dicitur, quòd in fortitudine cibi illius ambulauit, & quia cibus naturalis non potest tanto tempore pręseruare à fame, & consumptione humidi radicalis dixit, quòd erat factus manibus angelorum.

Ad intentionem suam satis pater responsio ex prędictis exponendo auctoritatem istam, & tamen concedendo, quòd esset aliqua virtus in cibo ad ambulandum quadraginta diebus non sequitur, quòd esset factus manibus angelorum, sicut vult Augusti. quia aut dicetur, quòd fuit aliqua virtus a Deo collata illi pani, postquã formatus est manibus angelorum, aut non. si non fuit aliqua virtus collata.

Dicẽdum quòd ex hoc solo, quòd erat factus manibus angelorum non habebat virtutem ad conseruandum quadraginta diebus sine fame, quod patet de manna, quia factum est manibus angelorum, cum vocetur panis angelorum, & tamen non tollebat famem per maius tempus, quam alii cibi, sed qui nunc comedebat, post modicum tempus esuriebat, vt supra in prędecedenti quęstione probatum est.

Item interdum naturalis cibus magis conseruat, quam cibus factus manibus angelorum, vt patet de ligno vitę, & de manna, quia magis conseruabat lignum vitę, vt ibidem declaratum est.

Item angeli non possunt aliquid agere ex propria virtute, sed agunt coniungendo naturalia actiua passiuis, ideo cibus causatus ab angelis naturalis esset, si solum ipsi operarentur,

Si autem concedamus, quòd Deus largitus fuit aliquam virtutem illi pani, postquam factus est manibus angelorum, per quam conseruaret, eodem modo poterat dari pani naturaliter facto, scilicet de farina ministerio hominum, & sic non erat differentia, quòd panis esset factus ab angelis, vel ab hominibus ad hoc, quòd posset conseruare Eliam isto toto tempore,

Quare Deus non misit quotidie panem, & carnes Eliæ, sicut fecit apud torrente Zared. Et ipsius Dei duplex ostenditur potentia.

Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, quare Deus non mittebat Eliæ quotidie panem, & carnes per corvos,

uos, vel alias, ſicut mittebat quando manſit apud torrentem Zared, ſupra 17.

Reſpondendum, ꝙ in his ferè nulla cauſa danda eſt quia ſunt beneficia Dei, & agit illa quãdo vult, & quibus vult, & quomodo vult.

Sed poteſt dici, quòd quamquam æqualiter facile erat Deo mittere Eliæ panem, & carnes nunc, & vinum, vel aquam, ſicut mittebat quando erat apud torrentem Zared, & quando angelus venit ad eum nũc ferens panem ſubcinericium, & vas aquæ, tamen noluit, & hoc ad oſtendendam magnitudinem poteſtatis ſuæ. Oſtenditur autem poteſtas Dei magna dupliciter.

Vno modo propter magnitudinem ipſius rei, quæ fit, vtpote ſi mortuum ſuſcitet. Vnde dato, quòd Deus nullum aliud miraculum faceret, niſi ſuſcitare mortuum appareret infinita poteſtas eius, quia ad ſuſcitandum mortuum nulla poteſtas ſufficit, niſi infinita.

Secundo modo oſtenditur potentia magna in diuerſitate rerum operatarum, ſicut excellentia artis patet in diuerſitate rerum, quas facit artifex, & ſi ſemper faceret res eiuſdem figuræ, vel artificii, non appareret magna perſpicacitas eius in arte.

Ita de Deo licet quodlibet miraculum ab eo factũ demonſtret potentiam infinitam eius: tamen magis apparet iſta potentia in oculis noſtris, quando operatur miracula diuerſorum generum.

Ideo Deus volens oſtendere nobis magnitudinem ſuam, non ſolum miracula facit, ſed etiam facit illa diuerſorum generum, & non ſolum pro diuerſis rebus facit miracula diuerſorum generum, ſcilicet aliud miraculũ pro ægritudine, aliud pro morte, aliud pro famæ, ſed etiam pro eadem re facit miracula diuerſorum generum, ſcilicet ad tollendum famem diuerſimodè operatur.

Nam aliquando nullo cibi dato conſeruat hominem non ſitientem, nec fameſcentem magno tempore, ſicut fuit de Moyſe bis quadraginta diebus. Exodi, capitulo trigeſimoquarto, & Deuteronom. capitulo nono, & decimo, & de Chriſto aliis quadraginta diebus, quibus non comedit, & in fine illorum eſurijt Matthæ. cap. 4.

Aliquando famem tollit per vnicum cibum multis diebus hominem conſeruando, ſic fuit in Elia, qui ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus in fortitudine cibi iſtius, vſque ad montem Horeb.

Alio modo Deus tollit famem dando cibum, quẽ nunquam homines comederunt, vt homines intelligant, quòd Deus poteſt facere alios cibos præter eos, quos habemus, ſic fuit de manna, quo pauit Deus Iſraelitas in deſerto nullum alium cibũ habentes Deuteron. cap. 8.

Aliquando Deus tollit famem, dando cibos, quibus homines veſcunt, & tamen dat illos in loco, in quo homines habere illos non poſſunt, & facit duci illo modo, quo non eſt ſolitum hominibus duci cibos.

Sic fuit quando Elias manſit apud torrentem Zared, & corui ducebant ei quotidie panem, & carnes, ſupra decimoſeptimo cap. & tamen ibi non potuerat ipſe aliter habere cibos, nec etiã corui aſſueti ſunt hominibus ducere cibos.

Alio modo Deus tollit famem ex modico cibo, quem homo habet faciendo multum.

Sic fuit quando Elias ſtetit in domo Sareptanæ mulieris, & lecythus parum habens repletus eſt, & hidria ſolum pugillum farinę habens impleta fuit, & quòd maius erat quamquam quotidie de illis multum acciperetur, nũquam minuebantur, ſupra decimoſeptimo capitulo.

Sic etiam Eliſeus ex vno vaſe olei fecit repleri multa vaſa, vt haberet vidua pauper ad ſuſtentationem domus ſuæ, & ad ſoluendum creditori, ſequenti lib. capitulo quarto.

Sic etiam Chriſtus de quinque panibus, & duobus piſcibus multiplicauit multum cibum, ita vt ſaturarentur quinque millia virorum. Ioannes capitulo ſexto.

Ad oſtendendum ergo alium modum diuerſum tollendi famem, quam ſupra oſtenderat: noluit nunc paſcere Eliam per coruos. Iſta autem omnia ſunt, vt homo intelligat, quòd Deus poteſt tollere famem hominis qualitercunque voluerit, ſiue dando cibum, ſiue non. Iſtud patet Deuterono. octauo, cum dicitur de datione manna, ſcilicet afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quem ignorabas tu, & patres tui, vt oſtenderet tibi, quòd non in ſolo pane viuit homo, ſed ex omni verbo, quod egreditur ex ore Domini, ſcilicet ſi Deus dixerit homini, quòd comedat lapides, vel pulnerem, comedendo ſaturabitur, & impinguabitur, & ſanus erit, & ſi dixerit, quòd nihil comedat, non comedendo impinguabitur, patet hoc ex reſpõſione Chriſti. Matth. cap. quarto, quia diabolus dixit ei, quòd conuerteret lapides in panes, & quòd comederet de illis, vt non eſuriret. Chriſtus autem reſpondit, quòd non comedendo aliquid, ſicut ipſe ante hoc non comedebat, poterat viuere, inquiens, non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei: ergo ſi Deus dicit alicui, quòd non comedat, non oportet, quòd conuertat lapides in panes, vt inde comedat, quia ſine cibo viuet.

Quare Deus non fecit nunc, quod maneret Elias 40. diebus ſine cibo ſicut manſit Moyſes. Et quòd non mitteret ei panem, & aquam per Angelum.

Quæſt. X.

QVAERETVR vlterius, quare Deus non fecit, quòd nunc maneret Elias ſine cibo illis quadraginta diebus, ſicut Moyſes manſit, & quòd non mitteret ei panem, & aquam per angelum.

Reſponderi poteſt vno modo, quòd hoc factum eſt ad oſtendendam diuerſitatem miraculi in diuina operatione, vt declaratum eſt præcedenti quæſtione.

Aliter poteſt dici, quòd factum eſt ad oſtendẽdam differentiam inter Moyſem, & Eliam, ſcilicet, quòd videretur Moyſes maioris perfectionis, eo ꝙ ſine cibo aliquo manebat: Elias autem in quadraginta diebus ſemel comedit.

Fuit autem Moyſes excellentiſſimus prophetarũ, quia poſt eum non ſurrexit aliquis, tam excellens, vt ipſe. Deuter, vlt. & ſic Deus noluit exæquare Eliam ei in illo miraculo.

Aliter dici poteſt, ꝙ fortè ſimile fuit in Elia, & in Moyſe tenendo id, quod ſupra dicebamus, ſcilicet, quòd in pane illo non fuerit aliqua virtus ad conſeruandum Eliam quadraginta diebus, ſed erat conſeruatio iſta a ſola voluntate Dei, & tunc manifeſtũ eſt, ꝙ Moyſes antequam aſcenderet in montem ad manẽdum 40. diebus cũ dño aliquid comederat, & poſt illũ cibum

cibum manſit 40. diebus ſine cibo, & tamẽ cibus ille, quem comederat non conſeruabat eum, ſed Dei voluntas. Ita dicetur, ꝙ cibus ille, quem comedit nunc Elias non poterat eum conſeruare, niſi ſicut alij cibi, & ambulauit poſtea 40. diebus ſola diuina voluntate eum conſeruante, & ſic eſſet iſte cibus tanquam vltimus cibus, quem comedit Moyſes, quando aſcendit ad Dominum in montem, & tunc non erit differentia de Moyſe, & de Elia. Si autem teneatur, ꝙ in illo cibo erat aliqua virtus a Deo collata ad conſeruandũ Eliam his diebus, ſiue eſſet panis factus ab angelis, ſiue ab homine, non erit ſimile de Elia, & de Moyſe, quia manifeſtum eſt, quòd cibus vltimus, quem comedit Moyſes antequam aſcenderet in montem ad Dominum nõ habuit virtutem conſeruandi eum 40. diebus, quia ille erat cibus de communibus, & non erat ei a Deo ſpecialiter miſſus, ideo tunc reſpondebitur aliquo de duobus primis modis.

Elias an ſponte, vel iuſſu Dei iuit in montem Horeb.

Quæſt. XI.

QVAERETVR vlterius an Elias ſponte iuerit ad montem Horeb, vel Deus iuſſerit ei ire illuc. Aliquis dicet, quòd Deus iuſſit illuc ire, quia Angelus dixit ſurge, & comede: grandis enim tibi reſtat via, & ſic iubebat ei ambulare per magnam viam, & iſtud erat vſque ad montẽ Horeb: nam illuc peruenit. Reſpondendum videt, ꝙ Deus non iuſſit ire Elię ad montem Horeb, nec determinauit ei aliquem locum, ad quem iret, ſed ipſe proprio motu iuit in montem Horeb. Et hoc aliqualiter colligitur ex litera, quia non exprimitur, quòd iuſſerit ei ire ad aliquem locum, ſed ſolũ iuſſum eſt, ꝙ ambularet. Item patet efficacius, quia poſtquã iuit Elias ad montem latuit in quadam ſpelunca, & dum ibi maneret, locut? eſt ei Deus dicẽs, qd hic agis Elia? quaſi Deus vellet ſcire quid ageret, vel ad qd veniſſet: ſi tamen Deus emiſiſſet eum illuc non dixiſſet ei ad quid iret, vel quid agere deberet, vel ſaltem non quereret ab eo quid ageret ibi, quia videbatur ſtulta quæſtio, ꝙ Deus miſiſſet eum illuc, & poſtea quereret ad quid veniſſet, vel quid ageret. Item patet hoc clarius ex reſponſione Elię. Nam cum Deus quereret quid ageret, ideſt ad quid veniſſet, ait, zelo zelatus ſum, p Domino exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filij Iſrael: altaria tua deſtruxerũt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus ſum ſolus, & querunt animam meam. quaſi dicat, ideo veni huc ad latendum, quia cũ Iſraelitę occiderint prophetas tuos timui, ꝙ me occiderẽt tanq̃ zelatorẽ legis, ideo fugi, & hic lateo. Iſta rñſio eſt tanquã ſi Deus nõ miſiſſet eum, ſed ipſe venerit. Nam expreſſit hic motiuũ ſuũ ad veniendum. Item patet, quia ſi Deus miſiſſet Eliã illuc, & poſtea quereret quid ibi ageret, reſponderet Elias. Domine tu me miſiſti, & nunc maneo hic expectans quid iubeas, & ſi miſiſſet eum Deus, & reſpõdiſſet, ſicut reſpondit, eſſet nimis delirus. Etiã falſe reſponderet, quia non mouebat eum ad veniendũ prẽuaricatio Iſraelitarum, ſed mandatum Dei, & tñ ipſe expreſſit, ꝙ venerit propter zelum legis, ergo videt, ꝙ Deus non miſerit eum, ſed ſponte venerit. Dicendum igitur, ꝙ dormiente Elia Angelus loquens admonuit eum, quòd ſurgeret, & comederet, quia magna reſtabat ei via, & tamen nõ dixit ei quo iret. Iſtud autem dixit Angelus, quia expediebat Elię recedere elongando ſe inde, ne mueniretur a Iezabel: ipſe autẽ ſurgens de ſomno videns, quòd expediebat ei itinerare in longinquum deliberauit quo iret, & iudicauit bonum eſſe ire in montem Horeb, & cum illuc iuiſſet locutus eſt ei Deus. Fortè autem voluit ire Elias ad locum illum potius quàm ad alium, quia erat locus ſanctus cum ibi data fuiſſet lex, & ſæpe maieſtas Dei apparuiſſet ibi, vel forte quia locus ille erat in interioribus deſerti in aſperrima ſolitudine, & magis diſtabat à terra habitata deſertum Sinai, quàm alię partes ſolitudinis Arabicę, & ibi minus poterat ſciri manſio ſua, quanquam mitteret Iezabel per omnes populos ad quærendum eum, ſicut miſerat tempore famis ſupra 17. & per hoc patet ſolutio ad rationem in contrarium.

Quomodo Elias in quadraginta diebus & quadraginta noctibus peruenit ad montem Horeb cum modicum diſtet a terra Chanaan. *Quæſt. XII.*

QVAERETVR quomodo dicitur hic, ꝙ ambulauit Elias quadraginta diebus & quadraginta noctibus vſque ad montem Horeb. Nã mons Horeb erat prope terram Iſrael: quod patet, quia Apoſtolus dicit ad Gala. 4. quòd mons Sinai eſt apud Ieruſalem, quæ nũc ſeruit cum filijs ſuis, inquiens: Sina mons eſt in Arabia, qui cõiunctus eſt ei, quę nũc eſt Ieruſalem, & ſeruit cum filijs ſuis, ideo non poterãt eſſe quadraginta dietę a loco, in quo erat Elias vſque ad montem Horeb. Item patet hoc, quia Elias non ſolum ambulabat per diem, ſed etiam videtur quòd ambulabat per noctem, quia dicitur, ꝙ ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Et hoc ſatis veriſimile eſt, quia Elias non fatigabatur ambulando, eo quòd Deus confortaverat eũ ſupernaturaliter poſtquam comedit, & ſicut nõ eſuriebat, nec ſitiebat per quadraginta dies ſumpto illo cibo, ita nec fatigabatur ambulando, & quia Elias timebat nimis, ne caperetur a Iezabel, ſatis veriſimile eſt, ꝙ etiam per noctem ambularet. Aliquis dicet ꝙ à loco, à quo receſſit Elias nunc vſque ad montem Horeb erant quadraginta dietę, ideo peruenit illuc in quadraginta diebus. Sed hoc non ſtat: primò, quia Elias ambulabat cum timore, ideo multum ambulabat, & ſic in 40. diebus, & noctibus ambularet plusq̃ quadringentis leucis, & tamen non poteſt diſtare tantum mons Horeb à Ieruſalem cum Apoſtolus dicat, ꝙ mons Sina eſt coniunctus Ieruſalem: & tamen q̃ diſtant per quadringentas leucas nunquam dicuntur coniuncta. Secundo patet, quia mons Horeb eſt in Arabia inter terram Iſrael, & Aegypti cum Iſraelitæ venientes de Aegypto tranſierint per montẽ Horeb: & tamen Aegyptus non multum diſtat a terra Iſrael immo aliqualiter ponuntur confinia terræ Iſrael, & Aegypti ſimul Gen. 15. & Ioſue 13. vbi ponitur fluuius Aegypti pro termino terræ Iſrael. Tertiò patet quia Nu. 33. ponuntur mãſiones Iſraelitarum ex Aegypto vſque ad terram Chanaan, & fuerunt manſiones 42. & de illis fuerũt quaſi 22. a monte Sinai vſque Cadeſbarne, & eſt Cadesbarne in termino terrę Chanaã, vt patet Ioſue 15. vbi in latere ſortis Iudæ ponitur Cadesbarne, ſed Elias receſſerat de Berſabee, quæ eſt in fine lateris meridiani terrę Iſrael ſicut Cadesbarne, & ambulauerat poſtea itinere diei vnius per deſertum, & ibi dormiuit, & datus eſt ſibi cibus, & ex ipſo loco vſque ad montem Horeb fuerunt quadraginta dies: ergo videtur, quòd non diſtabat tantum locus ille à monte Horeb, vt in quadraginta diebus deberet illuc peruenire.

Dicendum igitur, quòd à loco, de quo nunc receſſit Elias, vſque ad montem Horeb paucæ dietæ erant, cum Iſraelitæ in vigintiduobus dietis ambulauerint, & non erat quælibet dieta vnius diei integri, & erat parui itineris, eo quòd Iſraelitæ veniebant

eum vxoribus, & parvulis suis, & pecoribus, & omnibus, quę habebāt in Aegypto: vnde poterat aliquis vir expeditus in diebus quinque, vel sexambulare id qđ Israelitæ in 22. mansionibus ambulauerunt. Sed dicēdum, q̃ Elias non peruenit illuc, vsque ad quadraginta dies, eo quòd non ibat itinere recto: & fortè a principio non habebat intentionē eundi illuc, sed aliquando mouebatur ad vnam partem, & aliquando ad aliā: & istud faciebat ex timore, & inquietudine mentis. Sic enim fecit a principio quando cępit recedere a facie Iezabel, quia dicitur, quòd abijt quocunque ferebat eum voluntas supra in litera, ita nunc iret quo eū voluntas ferret: & ita discurrendo hinc, & illinc non peruenirет vsque ad montem Dei, ante dies 40. licet fortè non esset iter quinque dierum, vel sex procedendo itinere recto. & tūc stat, quod vult Apostolus, scilicet, quòd mons Synai est coniunctus Ierusalem, s. q̃ non distat ab ipsa septem, vel octo dietis. *Cumque venisset illuc mansit in spelunca.* Scilicet, quando venit ad montem Horeb, occultauit se in quadam spelūca, & mansit ibi. Rabbi Sa. dicit, q̃ ista spelunca erat, in qua Moyses latuit, quando transiuit gloria Domini ante eum, de quo habetur Exod. 33. s. Ponam te in foramine petrę, & protegam te dextera mea. Istud autem satis potest stare; nullum tamen habet fundamētum.

Elias quare occultauit se in spelunca in monte Synai.
Quæst. XIII.

QVAERETVR quare Elias occultauit se in spelunca in monte Synai.

Rēdendum, q̃ Elias non habuerat a Deo pręceptū de eūdo ad certum locum, ideo ibat quocūque eum ferebat voluntas, vt euaderet manū Iezabel. Cū autē venit in montem Synai vidit, q̃ erat maximè elongatus ab omnibus populis, qui in circuitu erant, ideo noluit ire ad aliquem alium locum, quia non poterat esse alibi magis occultus, quàm in monte Synai: & tūc introiuit in speluncam, & mansit ibi. Hoc autem fecit Elias, qa timebat nimis reginam Iezabel, & putabat, q̃ mitteret ad inquirendum eum per omnes gētes, vt occideret ipsum, sicut Achab misit ad querendum eū in omnibus regnis, & terris supra pręcedenti cap. & si sciretur in aliquo de regnis propinquis, vbi erat Elias denunciaretur hoc Iezabel ad placādam ipsam; ideo voluit latere in loco, q̃ maximè distabat ab omnibus regnis propinquis, s. in monte Synai, vt quamquam in toto orbe inquireretur non inueniretur. Intrauerat autem speluncam, vt nullus casu transiens p̃ montem illum videret eum, & notificare posset locū eius Iezabel. Etiam incluserat se propter intemperiem tēporis, quia terra illa callida est: in spelunca aūt manēs effugeret calorem aeris. Intendebat autem Elias manere ibi, quousque Deus iuberet ei, quid faceret; non enim compellebatur ire ad alium locum, eo q̃ non vrgebat eum fames, nec sitis, nec alia passio, eo quòd sumpto pane ante 40. dies, nunquam postea esurierat, nec sitiuerat, & sic expectabat, quid Deus disponeret de illo, & dum nihil ei reuelabatur intendebat manere in spelunca illa. Et satis hoc patet, quia non exiuit de illa, quousque Deus locutus est ei, & iussit, q̃ recederet inde, vt patet in litera.

Ecce sermo. Hic ponitur tertium, s. diuina consolatio. Nam Elias erat nimis afflictus, & Deus consolatus est ipsum. Fuit autem cōsolatio prænunciando ei idolatras destruēdos per Azahel, & Iehu, & Eliseum, vt patet infra, & diuiditur in duo, quia primo ponitur diuina iussio. Secundo Eliæ executio ibi. *Profectus ergo.* Circa primum dicitur.

Elias a Deo consolatur

Et ecce sermo Domini ad eum. Scilicet, postquam fuit in spelunca factus est sermo Domini ad ipsum: istud fuit per Angelum: quia Deus non cōsueuit loqui, nec etiam loqui potest, sed per Angelos loquitur exprimendo hominibus, quod vult. An verò ista locutio facta fuerit Elię mox, vt venit in desertum Synai, vel postquam mansit ibi aliquot diebus, non patet.

Dixitque illi quid hic agis Elia? Non quęrebat Angelus, quasi ab ipso cognoscere vellet quid agebat, quia hoc nouerat, sed querebat, vt haberet occasionem loquendi Elię, & quęsiuit istud, quia Deus nō miserat eum illuc: sed ipse iuit proprio motu, vt declaratum est supra, in quadam quæstione. *At ille respondit.* Ponit hic Elias motiuum suum veniendi in montē Synai, s. q̃ propter zelum legis Dei Iezabel persequebatur eum ad mortem, postquam occiderat alios pphetas, & ipse timens fugit, & latebat ibi. *Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum.* Scilicet, magnum zelū habui pro lege Dei, quæ destruebatur a peccatoribus, & ideo increpabam eos, sicut patuit in Achab, & in toto populo loquendo eis asperè, quia dereliquerant legē Dei, & postea occidendo octingentos, & quinquaginta prophetas Baal, & lucorum supra 17. & pręcedenti cap. & pro isto zelo prosequebatur eum Iezabel.

Quia dereliquerunt pactum Domini filij Israel. Scilicet; dereliquerunt legē eius non colendo ipsum, sed Baal & idola alia. Vocatur lex pactum, eo quòd per modū pacti data est: nam Deus promisit Israelitis benefacere si colerent eum, & Israelitę promiserunt seruare legem Dei. Exo. 19. & istud est pactum, & ibi etiā vocatur pactum: postea quoque in confirmatione legis facta est confirmatio per sanguinem effusum, sicut in pactis humanis, vel fœderibus fit. Exod. 24. & dicitur, quòd filij Israel reliquerant pactum, quia Iezabel cōmouit virum suum Achab, & sic induxit totum populum sub necessitate ad colendum Baal.

Altaria tua destruxerunt. Scilicet, quia erant idolatræ Israelitæ destruebant altaria, in quibus Deus colebatur.

Quæ altaria Dei destructa fuere ab idolatris.
Quæst. XIIII.

QVAERETVR, de quibus altaribus intelligitur hoc: nam Deus solum iusserat sibi fieri duo altaria, s. altare holocaustorum, & altare thymiamatum, Exod. 27. & 30. De istis patet, q̃ non fuerunt destructa, quia ista duo erant in templo Salomonis in Ierusalem, & ibi non poterant destrui ab idolatris, quia Elias loquitur hic de idolatria, quæ erat in regno Achab, scilicet, in terra decem tribuum, & Ierusalem erat in regno Iuda, vbi nūc rari, vel nulli idolatrę erant, quia nūc regnabat Iosaphat filius Asa, & ambo fuerunt boni reges non colentes idola, & sic in diebus suis non destruerentur altaria templi Dei. Si autem intelligatur de aliquibus alijs altaribus, quæ fierent Deo extra locum Sanctuarij illa erant illicita, & peccabant valde facientes, in tantum quòd occidendi erant, sicut effusores sanguinis, Leuit. 17. & Iosue 22. ideo destruentes ista altaria non solum non peccarent, sed etiam mererentur. Sic patet de nouē tribubus, & dimidia, quæ voluerunt pugnare contra duas tribus, & dimidiam, quia fabricauerāt altare apud Iordanem, Ios. 22.

Respondendum, quòd Elias conqueritur hic de destructione altarium Domini: non quidem de altari holocaustorum, & thymiamatum, quæ erant in templo, sed de altaribus Dei, quæ facta erant in montibus, & in aliis locis extra locum Sanctuarii. Nam ista deleta fuerant ab idolatris.

De his altaribus destructis patet præcedenti capit, quia

quia dicitur, quòd Elias curauit altare Domini, quod destructum fuerat, & istud fuerat in mōte Carmelo. Et sic videtur, quòd destruxerant idolatrę multa altaria Dei. Cōqueritur autem Elias de destructione istorum altarium propter duo. Primo, quia licet regulariter non est licitum in illis altaribus immolari, sed omnes oblationes debebant fieri in Sanctuario, in aliquo tamē casu licitum erat in talibus locis immolari, ideo quòd destruerentur talia altaria peccatum erat. Item dato, quòd non esset licitum in talibus altaribus immolari: minus tamen erat illicitum, quàm immolari idolis eo, quòd in istis altaribus immolabatur Deo vero, & solum errabatur in loco. Quòd ergo destruerentur altaria Dei, vt introducerentur altaria idolorum, q̃ erant magis illicita, peccatum erat. Secundo conqueritur Elias, & principaliter de intentione, qua destructa fuerunt ista altaria, nam fuerunt destructa in pręiudicium Dei, s. quia Iezabel, quę valde inuidebat cultui Dei, vt ampliaret cultū Baal, destruxit omnia altaria, ī quibus antiquitus immolabatur Deo in mōtibus, & in aliis locis.

Si autem aliquis rex catholicus destruxisset ista altaria, vt omnes colerent Deum in templo, valde laudabilis esset, sicut Iosias laudatur valde; quia abstulit excelsa, & tamen in aliquibus excelsis illorum colebatur verus Deus, vt patet sequ. lib. cap. 23. Et omnia ista abstulit Iosias, vt patet ibi, & laudatur. Iezabel tamen, quia abstulit altaria Dei, nō vt reduceret Israelitas ad cultum eius, sed vt omnino periret cultus, & memoria Dei, peccauit valde. *Et prophetas tuos occiderūt gladio.* Isti sunt quos occidit Iezabel: omnes enim prophetas domini, quos habere potuit, occidit: & Abdias liberauit centum de manu eius, præcedenti cap.

Et relictus sum ego solus. Idest solus ego mansi de cultoribus Domini, vel solus ego mansi de prophetis: sic enim dixit ipse præcedenti c. Ego autem remansi solus propheta Domini. *Et quærunt animam meam, vt auferant eam.* Idest solus ego mansi, & volūt me occidere, quasi dicat, ista fuit causa propter quam fugiens veni huc, vt absconderer in monte isto. *Et ait ei.* Scilicet, Deus, vel Angelus loquens dixit ad Eliam, quod sequtur. *Egredere, & sta in monte coram Domino.* Scilicet quando loquebatur Angelus ista ad Eliam, adhuc manebat in spelūca, & iussit ei, quòd exiret, & staret in mōte, idest supra montem coram Domino.

Dicendo Deus Eliæ, quòd egrederetur de spelunca, & staret coram Domino, quomodo poterat, si egrederetur stare coram Domino. *Quæst. XV.*

QVęretur, quomodo dicitur hic ad Eliam, egredere, & sta coram Domino. Nā dicitur hic, quòd Deus loquebatur ei, quomodo ergo si egrederetur stare coram Domino?

Aliquis dicet, quòd iste qui loquebatur, non erat Deus, sed Angelus quamquā litera vocet eum Deū, & postea quādo egrederetur Elias, staret coram Deo vero.

Sed istud non stat, quia sicut iste, qui nunc loquebatur Eliæ erat Angelus, ita etiam ille, qui postea locutus est, nam Deus loqui non potest. Etiam ille, qui trāsibat in sibilo auræ leuis, nō erat Deus, quia Deus nō poterat moueri cum vento, vterque ergo erat Angelus. Potest igitur dici, quòd iste Angelus, qui nunc locutus est Eliæ, & vocatur Deus, fuit ille, qui postea locutus est, & coram quo dicebat Angelus primus, q̃ staret Elias, & quòd ille transiret in sibilo auræ leuis, & tamen dixit iste Angelus: egredere, & sta coram domino, idest egredere, & sta coram me.

Aliter potest dici, & melius, quòd vterque, qui nūc locutus est, & qui postea, erat Angelus, & tamen primus non ostendebat maiestatem Dei, quia solum loquebatur non ferens ante se aliqua, quæ indicarent maiestatem suam. Secundus autem angelus venit cū maiestate magna. s. cum vento, & commotione, & igne, & sibilo aurę leuis, ideo vocabatur Deus: sic enim fuit Exo. 33. vbi Deus dixit Moysi per angelū, q̃ Angelus præcederet eum, & non ipse, & tamen Moyses petebat ibi, q̃ pręcederet Deus, & certū erat, q̃ Deus non poterat pręcedere Israelitas, nec hactenus præcesserat. Sed vocatur ibi angelus Dei angelus pręcedens in parua potestate, & sine ostensione maiestatis: vocatur autem Deus angelus pręcedens Israelitas in potestate magna, & ostensione maiestatis. Itē patet, quia ibi dixit Moyses Deo, ostende mihi faciē tuam, & Deus respondit, q̃ ostenderet ei omne bonū suum, & tamen illud fuit in hoc, q̃ transiuit coram Moyse quidam Angelus in maiestate magna ostendens Moysi gloriam Domini, cuius ipse vidit posteriora, & faciem videre non potuit, vt patet ibi. Moyses autem reputauit illum, vt Deum, & tamen certū est, q̃ erat Angelus, vt ibi probatum est. *Et ecce dominus transit.* Idest postquam egressus fueris, videbis dominum transeuntem ante te.

Et spiritus grandis, & fortis subuertens montes, & conterens petras ante dominum. Scilicet antequam transeat Deus coram te, transibit quidam ventus fortissimus subuertens petras montium, & ipsos montes quasi commouens ex impetu suo. Et vocatur spiritus a spirando, idest flando, sic enim dicitur in Psal. 149. Spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius, idest ventus obedit Deo. *Non in spiritu dominus.* Idest quamquā veniat ille ventus fortis no tamē Deus cum eo, sed postea transibit.

Et post spiritum commotio. Scilicet postquam transierit ventus venit aliud signum diuinæ maiestatis, s. cōmotio, idest terręmotus. *Et non in commotione dominus.* Idest Deus non transibit quando venerit terręmotus, sed postea venit. *Et post commotionem ignis.* Istud erat tertium signum diuinæ maiestatis, s. quòd ante Eliā transire debebat quidam globus ignis magnus ex impetu quasi ad exurendum omnia.

Et non in igne dominus. Idest non veniet Deus cum igne, sed postea veniet.

Et post ignem sibilus auræ tenuis. Scilicet veniet quartum signum diuinæ maiestatis, s. aura leuis transiens ante Eliam, & in illa veniebat dominus.

Ad quid Deus præmisit ventum, & commotionem, & ignem, vt loqueretur Eliæ. *Quæst. XVI.*

QVęretur ad quid ista dicta sunt Eliæ, & ad quid facta sunt.

Respondendum, quòd Deus volebat consolari Eliam certificando de quibusdam bonis, quæ promittebat, & ad hoc, vt magis crederet Elias, & consolaretur, voluit Deus ostendere ei maiestatem suam. Deus enim secundum se inuisibilis est. Sic patet Ioan. primo, scilicet Deum nemo vidit vnquam, nec videre potest, ideo quia ipse est excellentissimum quid inter omnia entia ad ostendendum præsentiam suam in aliquibus signis corporalibus ostendit aliqua corporalia significantia magnitudinem, vt quando illa viderimus videamur vidisse Deum, quia talia insignia non pertinent nisi ad Deum, & illa vocantur maiestas Dei. Sic enim in regibus, quando transeunt, aut stant est coram eis copiosus apparatus rerum excellētium, qualis non est coram aliquo alio homine, & ille apparatus vocatur maiestas regis, & ob hoc dicitur rex stare in maiestate, vel venire cum maiestate, si tamen

tamen aliquando rex solus veniret, & quasi incognitus non diceretur venire in maiestate. Sic etiam de Deo quando ipse nihil ostendit de istis rebus magnis non dicitur venire in maiestate, vel gloria, quando autem premittit magnum apparatum rerum admirandarum ante se dicitur venire in maiestate, & sic nunc fuit in Elia. Nam Deus voluit loqui ei per Angelũ, & ad significandum presentiam suam premisit ista quatuor signa. s. spiritum fortem, commotionem, ignẽ, & auram leuem, quæ ostendebant maiestatem eius. Sic fuit in Moyse, qui petiuit a Deo, vt ostenderet ei faciem suam, & Deus dixit, ego ostendam tibi omne bonum meum, & istud fuit, quia trãsiuit coram Moyse quædam nubes clarissima, quę erat excellentissima rerum, quam forte homo videre non poterat intantum, quòd anteriorem, & excellentiorem partẽ eius Moyses videre non potuit, sed vidit posteriorem, & tunc significata fuit presentia Dei ibi, quamquã Angelus esset, qui mouebat illam nubem gloriosam, & non dicebatur esse presentia Dei in apparitione aliorum Angelorum.

Quare Deus noluit, quod Elias staret in foramine petræ, sicut Moyses. Quæst. XVII.

QVAERETVR quare Deus non dixit Elię, quòd poneret se in foramine petrę vsquequo transiret gloria sua, sicut dixit Moysi Exo. 33.

Respondendum, quòd è contrario fuit in Moyse quam in Elia. Nam Moyses volebat videre gloriam Domini, & Deus prohibuit dicens, quòd introiret in foramen petrę, & operiret Deus oculos eius dextera sua, quousque transiret gloria Domini, & postea auferret manum suam, & videret posteriora gloriæ Domini, vt patet ibidem. De Elia autem secus fuit, quia Elias erat in spelunca non audens exire, & Deus iussit ei, quòd exiret ad videndum gloriam suam. Ratio differentiæ fuit, quia gloria Domini, quæ transiuit ante Moysen, erat tanta quantam non poterat videre aliqs mortalis, quia erat excellens sensibile, & corrumperet sensum hominis nondum beati, ideo dixit Deus Moysi, non videbit me homo, & viuet, idest non poterit videre gloriam meam tantam, quantam, per trãsibit aliquis mortalis. Vnde dixit faciem autem meã videre non poteris, idest non sufficiet virtus tua visiua ad videndum faciem meam, ideo vt non moreretur Moyses, aspiciendo anteriorem partem nubis gloriæ Domini, dixit ei Deus, quòd esset in foramine petræ, & etiam ipse Deus operuit oculos Moysi existentis in petra quadam nube grossa, & caliginosa, vt nõ posset videre dum trãsibat gloria Domini, & postea ablata est nubes grossa, vt videret posteriora glorię Domini, quæ videri poterat sine periculo. signa autem diuinæ maiestatis, quæ trãsierunt ante Eliam, licet magna essent, & terribilia, tamen videri poterãt sine periculo a quocunque, & quia si Elias maneret in spelunca, non videret gloriam Domini, iussum est ei, quòd exiret.

Quare dictum est Eliæ, quòd nec in primo, nec in secundo, nec in in tertio signo erat Deus, de quarto autem nihil dictum est. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius, quare in quolibet istorũ trium signorum dicitur, quòd non erat in illo Deus, s. non in spiritu dominus, non in commotione dominus, non in igne dominus, & de sibilo aurę tenuis nihil dicitur.

Respondendum, quòd ista quatuor erant signa diuinæ presentię, cum ista essent maiestas sua, Elias ergo, vellet procidere in terram ad adorandum Dominum, quando ista transirent tanquam Deus transiret in eis, & quia in tribus primis veniebat Angelus Domini, qui designabat diuinam presentiam dicitur, q̃ non erat in illis tribus Deus: etiam, vt Elias non inclinaret se in terram ad adorandum transeuntem cum nullus tunc transiret: in quarta autẽ vice transiuit Angelus Domini cum Sibilo aurę tenuis, ideo tunc non dicitur, quòd non erat in aura dominus, sed subticet scriptura volens asserere è contrario, quòd ibi esset Deus, & tunc Elias prostrauit se in terram ad adorandum dominum transeuntem tunc: etiam locutus est ei Angelus tanquam Deus, vt patet infra.

Quod cum audisset Elias. Scilicet ista, quæ dicta sunt ei de eundo ad videndum gloriam Domini.

Operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ. Stetit enim in ostio speluncę, quia ibi poterat cernere gloriam domini transeuntem.

Et ecce vox ad eum, dicens: quid hic agis Elia? Istud intelligitur de voce Angeli transeuntis in aura tenui. Nã postquam stetit Elias in ostio speluncæ transiuit spiritus fortis, & facta est commotio terræ, deinde venit ignis, & ad vltimum aura leuis, & ibi deueniebat Angelus repręsentans Deum, & ille dixit Eliæ, quid hic agis?

Et ille respondit, zelo zelatus sum. Hic ponitur eadem responsio Elię, quę supra, & eodem modo exponenda est, s. q̃ Deus quereret quid agebat Elias, & cur venerit, ipse autem respondit, quòd latebat ibi propter timorem Iezabel.

Quare operuit sibi faciem Elias. Quæst. XIX.

QVAERETVR quare Elias operuit hic vultũ suũ quando stetit in ostio speluncę.

Respondendum, quòd hoc fecit forte propter timorem gloriæ Domini transeuntis: sic enim Moyses posit' est in foramine petræ, & operuit Deus oculos eius dextera sua, & non vidit aliquid quousq; transiuit gloria Domini, & hoc, vt non moreret Exo. 33. c. Eliæ autem non dictum fuit, quòd operiret vultum suum ex causa supra assignata, ipse tamen timẽs operuit, & putauit, quod non oportebat sibi hoc dici, quia satis erat sibi, quòd sciret quid egisset Moyses, quando transiuit gloria Domini coram eo.

Aliter potest dici, quòd egit hoc Elias ad magnam reuerentiam Dei: iudicabat enim se Elias indignum, vt videret gloriam domini transeuntem coram se, iõ ad magnam reuerentiam operuit vultum suum, & inclinauit illum in terram. Sic erat consuetudo Hebræorum, q̃ quando aliquid mirabile ex parte Dei eis apparere debebat, operiebant vultus suos ad reuerentiam iudicantes se indignos tali visione. Sic enim fecit Moyses, quando apparuit ei Dominus in rubo, qui ardebat, & non cremabatur. Nam dixit ei Deus, non appropies huc, solue calciamentum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est. Et tunc non solum fecit Moyses hoc, sed etiam dicitur abscondit Moyses faciem suam: non enim audebat aspicere q̃ tra Deum Exo. 3. Elias ergo imitatus est in hoc exempla patrum suorum.

Quare Angelus iterum quæsiuit ab Elia quid hic ageret. Quæst. XX.

QVeretur, quare Angelus in persona Dei quæsiuit hic ab Elia, quid hic ageret, cum iam iterum hoc quæsiuisset ante.

Respondendum, q̃ Eliam nõ interrogabat Dominus non ad sciendum aliquid ab ipso, sed vt haberet occa-

occasionem loquẽdi ei ea, quæ volebat reuelando ea, quę sequuntur, & ad hoc quæsiuit primo quid ageret Elias, quo respõdente, dixit ei, quòd exiret de spelunca, & videret gloriam Domini, & sic nõ voluit Deus reuelare ei ea, quæ volebat quousque transiret gloria sua coram illo. Cum autem transiuisset, vt inciperet sermo iterum ab origine, quęsiuit Deus ab Elia quid ageret, & tunc respondit ei, vt prius, & Deus reuelauit ei ea, quæ sequuntur.

Et ait Dominus ad eum. Scilicet ille Angelus, qui trãsiuit in aura tenui coram Elia, & significabatur esse Deus.

Vade, & reuertere in viam tuam per desertum in Damascum. Idest vade in Damascum continuando viã tuã, & vade per desertum. Est autem Damascus ciuitas Metropolitana, siue caput in Syria, & ab illa nominabantur reges Syrorum Isa. 7. & illuc iturus erat Elias ad vngendum Hazael in regem. Dixit autem per desertum, quia via breuis ad eundum de monte Sinai in Damascum erat transire per terram Iuda, & Israel, in qua dominabatur Achab, & impiissima Iezabel, Deus autem noluit, quòd transiret Elias per terram illam, ne occideretur ab Achab, vel Iezabel, sed quòd iret per desertum circueũdo multas regiones quamquam erat via longissima.

Cumque perueneris illuc vnges Hazael regem super Syriam. Scilicet, quando veneris in Damascum vnges Hazael in regem. Iste Hazael erat seruus Benadad, qui tunc erat rex Syriæ, & vnctus fuit in regem, & ipse occidit Benadad dominum suum, & regnauit pro eo.

Sciendum autem, quòd Deus dixit hic Elię de vnctione Hazael, & Iehu, & Elisęi, eo quòd per ista consolabatur Elias, quia isti tres occisuri erant idolatras q̃ persequebantur prophetas Domini, & ipsum Eliam.

Et Iehu filium Namsi vnges in regem super Israel. Iste Iehu non erat de stirpe regum Israel, quia Achab erat tunc rex Israel, sed erat seruus Achab, & occidit Iorã filium eius regem Israel, & omnes de domo Achab, & regnauit in Israel sequenti lib. cap. 9. & 10. Elisęum autem filium Saphat, qui est de Abelmeula vnges in prophetam pro te. Iste Elisęus erat vir simplex, & vnctus est in prophetam pro Elia, s. vt esset successor ei' habens excellentiam prophetãdi post mortem Eliæ, quam habuerat Elias, dum viueret, nam etiam maiorem excellentiam habuit, quia duplicatus est spiritus Eliæ in Elisęo, seqn. lib. c. 2. Est autem Abelmeula ciuitas quædam in terra Israel, de qua habetur supra 4. & pertinebat ad quintum prepositum Salomonis.

Et erit quicunque fugerit gladium Hazael occidet eum Iehu. Idest cum isti vncti fuerint in reges, & Elisęus in prophetam, quicunque de idolatris, & persecutoribus p̃phetarum meorum euaserit gladium Hazael, incidet in gladium Iehu. Et est sensus quòd isti tres fuerunt persecutores idolatrarum, & persecutorum prophetarum. Precipuus autem horum fuit Hazael rex Syriæ, qui pugnauit contra Israel, & occidit plurimos de Israelitis exercens amarissimas pœnas in eis: Nam Elisęus dixit ei, scio quòd facturus sis Israelitis mala, ciuitates eorum munitas igne succendes, & iuuenes eorũ interficies gladio, & paruulos eorũ elides, & prægnantes diuides, seq. lib. c. 8. Istę autem pœnæ fuerunt contra idolatras, & occisores prophetarum. Ideo iste fuit precipuus vltor deserti cultus Domini, & sanguinis prophetarum effusi. Fuit autem secundus vltor Iehu, nam iste occidit regem Israel filium Achab, & omnes de posteritate Achab seq. lib. c. 9. & 10. & domus Achab fuerat, quę maxime persecuta fuerat prophetas, & quę dereliquerat cultum Dei, & populum ad derelinquendum instigauerat.

Et qui fugerit gladium Iehu interficiet eũ Elisęus. Iste erat tertius vltor sanguinis prophetarũ, & sic si aliqui idolatrę, & persecutores prophetarum euaserant manũ Hazael, & Iehu occisi sunt per Elisęum, ita vt daretur de eis plena vltio.

Quomodo Elias adimpleuit mandata Domini, & iuerit ad vngendum Hazael in regem Syriæ. Quæst. XXI.

QVAERETVR quomodo Elias cõpleuit ea, quæ habentur hic. Nam Deus iussit ei per desertum ire in Damascum, & tamen nõ iuit, sed iuit in terram Israel, & inuenit Elisęum arantem, vt patet in litera. Item iussit ei vngere Hazael in regem Syrię, sed non vnxit eum, sed postea Elisęus vnxit illum in regem. Item iussit ei, quòd vngeret Iehu in regem, & tamen non vnxit eum, sed postea vnctus est per quendam de filiis prophetarum mandato Elisæi sequenti libro cap. 9.

Aliquis dicet, quòd Elias venit in Damascum, & vnxit Hazael in regem, licet hic non exprimatur de hoc, sed solum exprimitur, quòd vnxerit Elisęum.

Responderi posset per aliquem, quòd Deus non iussit Eliæ, quòd vngeret istos, sed quòd haberet eos tanquam vnctos a Domino ad faciendum vltionem super desertores legis, & occisores prophetarum.

Sed istud non stat, quia Deus iussit Eliæ, quòd iret in Damascum per desertum, & vngeret Hazael in regem, & tamen ad hoc, quòd Elias haberet illum tãquam vnctum a Domino, non oportebat, quòd iret in Damascum, nec determinaretur ei, quòd iret per desertum.

Aliter ergo dici potest, quòd Elias iuerit ad vngendum Hazael in regem, & q̃ vnxerit eum. Cum autẽ dicitur, quòd non iuit illuc, sed iuit in terram Israel, & inuenit Elisęum arantem.

Dicendum, quòd ex hoc non sequitur, quòd non iuerit in Damascũ, quia illud, quod dicitur de Elisęo potuit esse postea, scriptura autem non curat enarrare omnia, quæ facta sunt, quia satis est, quòd legatur iussum fuisse, quòd vngeret eum Elias, quia dato, q̃ non legatur, an vnxerit, vel quando vnxerit, intelligitur, quòd fecerit. Cum vero obiicitur, quòd Elisęus vnxit illum. Dicendum quòd non vnxit, quia sequenti libr. ca. 8. dicitur, quòd Elisęus venit in Damascum, & nũciauit ipsi Hazael mortem Benadad, & quòd ipse regnaturus erat, & tamen non habetur ibi, quòd vnxerit eum, & sic satis stat, quòd vnxerit eum.

Sed obijcietur, quia si Hazael vnctus fuisset in regẽ per Eliam crederet se futurum regem, & tamen quãdo Elisæus dixit ei mala, quæ facturus erat Israelitis, respondit Hazael. quid enim sum seruus tuus canis, vt faciam rem istam magnam? Quasi dicat, ego nõ sum alicuius status, vt possim facere tam magnam rem, si tamen crederet se futurum regem, non respondisset sic. Item paret, quia Elisæus dixit ei, tũc ostendit mihi dominus te regem Syrię fore, si tamen Elisęus sciret eum vnctum fuisse ab Elia non diceret ei hoc, tanquã reuelans aliquid nouum, & absconditum, sed magis increparet eum tanquam occultantem sibi id, quod audierat ab Elia.

Dici potest, quòd Hazael dissimulauerit coram Elisęo quamquam crederet se futurum regem, ideo locutus fuerit sic quasi homo nullius dignitatis. Vel potest dici, quòd vnctus fuerat Hazael ab Elia, & tamen nõ credebat propter hoc se futurum regem, ideo gerebat se velut homo, qui nullam dignitatem habebat nec habere sperabat.

Aliter potest dici, quòd Elias non iuerit in Damascum ad vngendum Hazael, quia licet hoc ei iusserit Deus, forte postea reuocauit iubens, quòd veniret in terram

terram Iſrael. Vel poteſt intelligi,quod iuſſerit ei vngere Hazael,ſ.quòd per ſe, vel per alium vngeret, & ſic vnxit per ſe,ſed dixit Eliſęo,quòd vngeret eum,& poſtea ille vnxit ipſum denũciando ei, quod futurus erat rex ſequenti libro cap.8. Magis tamen videtur dicendum, quòd ipſe Elias iuerit in Damaſcum, & vnxerit eum,eo quòd limitata fuit ſibi via,per quam iret.

Iehu an fuerit vnctus per Eliam in regem. Quæſt. XXII.

QVAERETVR vlterius, quomodo Elias non vnxit Iehu in regem. Aliquis dicet, quòd vnxit eum:cum autem obiicitur,quòd poſtea vnctus eſt ſequen.lib.cap.9. per vnum de filiis prophetarum dici poſſet, quòd bis vnctus eſt, ſ. ſemel per Eliam, & ſemel mandato Eliſei:nam ſic fuit vnctus Dauid ter. De prima vice patet ſupra 1.lib.cap.16. De ſecunda pręced.lib.cap.2.De tertia eod.lib.c.5.ſic etiam Salomon bis vnctus eſt in regem.De prima vice ſupra 1.cap.De ſecunda 1. Paralipomen. vlti. Sic etiam Saul ter vnctus eſt,vt declaratum fuit ſupra 1.lib.capitu.10. & 11.

Sed iſtud non videtur ſatis ſtare, quia Iehu neſciebat ſe futurum regem, quando vnus de filiis prophetarum iuit ad vngendum eum ſeq.lib.c.9.

Dici ergo poteſt, quòd Elias non vnxit Iehu, quia forte Deus reuocauit mãdatum, vel aliter,quia Deus iuſſit ei, quòd vngeret Iehu, ſ.per ſe, vel per alium & ipſe iuſſit Eliſæo,quòd vngeret eum, & Eliſęus poſtea iuſſit cuidam de filiis prophetarum, quòd vngeret eum,& ipſe vnxit illum pręal.c.

Poſſumus tamen dicere ſatis rationabiliter, quòd Elias vnxerit Iehu,& tamen in vnctione ſua dixerit ei, quòd non vngebat eum ad hoc,quòd immediate regnaret,ſed vt regnaret, quando Deus ei reuelaret, & ad hoc fuit neceſſaria alia vnctio adueniente tempore, in quo Iehu inſurrecturus erat contra domum Achab, & tunc Eliſæus miſit vnum de filiis prophetarum,qui vngeret eum, & illico cępit deſtruere domũ Achab ſequen.lib.cap.9.Sic enim fuit de Dauid:nam vnctus fuit in regem in domo patris ſui ſupra 1.lib.c.16.non quidem,vt immediate regnaret,ſed vt certiſſime ſciret ſe futurum regem,poſtea autem adueniente tempore, quo regnare debuit,iterũ vnctus eſt præcedenti lib.c.2.

Eliſęus an occiderit aliquos, qui effugerent gladium Iehu,quia non legitur,quòd fuerit bellator. Quæſt. XXIII.

QVAERETVR vlterius, quia dicitur hic, quòd q̃ fugerit gladium Iehu,occidet eũ Eliſęus, quomodo enim Eliſęus occidit aliquos, qui effugerunt gladium Iehu?

Aliquis dicet, quòd accipitur hic occidere ſecundũ Metaphoram pro dura increpatione, quia per verba dura dicitur aliquis occidere alium, vt patet. Iſa.11.ſ. & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium.Sed ſpiritus labiorum vocãt aſperitas ſermonis, & hoc modo Eliſęus occidit euadentes gladium Iehu increpãdo eos duriſſime de malis,quæ agebant: vel poteſt dici, quòd interficeret eos Eliſęus,ideſt denunciaret interficiendos, quia iſte modus interficiendi pertinet ad prophetas.

Sed iſtud non ſtat, quia ſi ſolum acciperetur pro p̃nunciatione mortis, iam prænunciabatur hic a Deo mors ipſorũ Eliæ,ergo non oportebat, quòd Eliſæus prenunciaret illos occidendos. Item Deus dicebat iſta ad conſolationem Eliæ, qui propter zelum legis Dei erat profugus,& in laboribus, quòd tamen prænunciaret Eliſęus mortem illorum nullum gaudium erat Eliæ,quia iam ipſe relatione Dei ſciebat mortem ipſorum.Item patet hoc efficacius,quia Deus dixit,q̃ Hazael occideret iſtos deſertores cultus ſui,& qui fugeret manum Hazael occideret eum Iehu, & qui fugeret manum Iehu,occideretur per Eliſęum. Manifeſtum eſt tamen,q̃ Hazael realiter occidebat,& etiã Iehu,ideo etiam Eliſęus occideret realiter, quia alias nulla ſimilitudo erat occiſionis faciendę per Eliſęum ad illam,quæ fieret per Hazael,& Iehu, & ſic non poneretur cum eis.

Dicendum igitur, quòd Eliſęus realiter occiderit aliquos de idolatris, & perſecutoribus prophetarum, quos non occiderat Hazael,nec Iehu,ſed quando,vel quomodo,aut quos occiderit non patet, quia nõ omnia ſcribuntur,quæ fiunt. Poteſt autem dici,quòd Eliſęus occiderit aliquãdo aliquos de idolatris, ſide prophetis idolorum,& de ſacerdotibus, qui aduerſabantur ei,ſicut Elias occidit octingentos, & quinquaginta prophetas Baal,& lucorum pręcedenti cap. Vel poteſt dici, quòd intelligitur iſtud quantum ad illos 42. pueros,quos fecit occidi quando ibat in Bethel: nam eunte illuc Eliſęo pueri egredientes de Bethel irridebant ei, dicentes aſcende calue, aſcende calue, & maledixit eis in nomine Domini, & egreſſi duo vrſi de ſylua laceraverunt 42.pueros ſequen.lib.c.2. Iſti autem erant filii idolatrarum, quia erant de Bethel, in qua vrbe fuerant maxime idolatræ, eo quòd ibi poſitus fuit vnus de vitulis aureis, quos fecit Ieroboam,& ibi celebratum eſt primum feſtum idolorum conueniente toto Iſrael ad ſolennitatem, vt patet ſupra decimoſecundo, & decimotertio.cap.Credendum tamen eſt, quòd adhuc præter iſtos pueros filios idolatrarum, qui fugerant manum Hazael, & Iehu,occiderit Eliſęus aliquos alios, de quibus nõ habetur expreſſum.

Et derelinquam mihi in Iſrael 7. millia virorum. Iſtud ponitur ad conſolationem Eliæ, quia putabat, q̃ non manſiſſet in Iſrael aliquis de cultoribus Dei,ſed quòd omnes declinauiſſent ad cultum Baal.vnde dixit, & relictus ſum ego ſolus, Deus autem reuelat ei nunc, quòd adhuc manſerunt 7. millia virorum in Iſrael de cultoribus Dei.

Quorum genua non ſunt incuruata Baal. Omnes cultores Baal incuruabant genua coram ipſo in ſignum reuerentiæ, & ipſa Iezabel maxime zelans pro cultu Baal, vt agnoſceret, q̃ vere omnes colebant Baal faciebat, q̃ ſinguli inclinarent ſe coram Baal curuando genua in terram.

Et omne os quod non adorauit eum oſculans. Scilicet iſtorum 7. millium virorum os non oſculatum eſt manum Baal.Iſtud poteſt intelligi dupliciter,vno modo quod Iezabel,vt ſciret, quod omnes Iſraelitæ colebãt vere Baal,faceret illos incuruare genua coram Baal, & quod oſcularentur manum Baal recognoſcentes per hoc eum in dominum.Vel poteſt dici,quod idolatrę habebant cęremoniam iſtam, quod quando videbant Deos ſuos oſculabatur quilibet manum ſui ipſius,& iſtud erat ſignum, quod adorabat Deum illum,& quaſi oſcularetur manum illius Dei.Sic enim dicit Iob,quod ipſe non vidit aliquando ſolem,& lunam,& oſculatus fuit manum ſuam, vt patet Iob 30. ſ.ſi vidi ſolem cum fulgeret, & lunam in cedentem ſclare,& lętatum eſt in abſcondito cor meũ, & oſculatus ſum manum meam ore meo, quæ eſt iniquitas maxima,& negatio contra Deum altiſſimum.Iſti autem viri, ſ.7. millia non fecerant aliquid iſtorum pro cultu Baal, quod etiam intelligitur de omnibus aliis idolis,quia nihil differt,q̃ colerent Baal, vel alia idola.

Profe-

Profectus ergo. Hic ponitur Eliæ executio, ſ.eundo ad vngendum Eliſęum,& dicitur.

Profectus ergo inde reperit Eliſæum filium Saphat. Scilicet poſtquam receſſit de monte Horeb venit in terram Iſrael,& invenit ibi Eliſęum. Ex hoc aliqualiter colligitur, quòd non iuerit Elias in Damaſcum, ſed quòd venerit immediate in terram Iſrael,& quòd nõ vnxerit Hazael in regem Syriæ, & hoc tenet Hiſtoria ſcholaſtica. De hoc tamen ſupra diximus quid tenendum ſit.

Arantem in 12. iugis boum. Ideſt erãt duodecim iuga boum arando,& ibi reperit Eliſęum.

Eliſęi per Eliam vnctio in prophetam.

Et ipſe in duodecim arantibus vnus erat. Erat enim Eliſęus vir ſimplex,qui non erat in pecuniis, nec poteſtate magnus,nec etiam in ſacra Scriptura eruditus, ſed erat vir ſimplex agricola, & Deus illum elegit.

Cumque veniſſet Elias ad eum miſit pallium ſuum ſuper illum. Per hoc enim vngebat eum in prophetam:forte enim non fecit aliquam aliam cæremoniam vnctionis in prophetam, ſed ſolum dixit ei, quòd dominus iubebat eum vngi in prophetam.Credendum quoq; quòd dixerit ei, quòd Deus iubebat eum vngi in prophetam, & quomodo dixiſſet ei in Horeb: nam aliàs Eliſęus non mutaret ſtatum ſuum ſequendo Eliam.

Qui ſtatim relictis bobus cucurrit poſt Eliam. Scilicet nõ curauit amplius arare, nec vacare negociis ſęcularibus,ſed relictis bobus ſecutus eſt eum:ſic enim quando Chriſtus vocabat diſcipulos ſuos, relinquebant omnia, & ſequębantur eum: ſic enim quando Chriſtus vocauit Petrum,& Andream fratres, relictis retibus,ſecuti ſunt eum.Sic etiam Iacobus, & Ioãnes Zebedei fratres relinquentes patrem, & nauem vocantem Chriſtum ſecuti ſunt.Matth.4.

An Eliſæus teneretur ſequi Eliam relinquendo boues, etiam vxorem, & filios. Quæſt. XXIIII.

QVAERETVR, an tenebatur Eliſęus ſequi Eliã, & relinquere boues.

Reſpondendum, q̃ aut Elias vngebat ſolũ Eliſæũ in prophetam,vel vnxit eum, & vocauit, vt ſequeretur ſe. Si primo modo dicendum,quòd non tenebatur Eliſęus ſequi Eliam,nec relinquere boues.De primo patet, quia non tenebatur Eliſęus ex officio prophetali ſequi Eliam,quia poterat eſſe propheta, & ire ad omnia,quę Deus ei iubebat,& loqui illa, & quòd non ſequeretur Eliam:nam non ſequebantur omnes prophetæ Dei Eliam. Etiam non tenebatur ex aliquo mandato Dei,quia Deus non iubebat ei,quòd ſequeretur Eliam, vt ponitur in caſu. Secundo non tenebatur facere Eliſęus,ſ.dimittere boues,& agriculturã, quia ex mandato Dei non tenebatur, cum Deus nõ iuberet. Etiam non tenebatur ex qualitate officii, q̃ non erat iſtud officium, quod repugnaret perfectioni, perfectiores namque fuerunt apoſtoli quam prophetæ,& tamẽ Apoſtoli poſtquam cum Chriſto fuerunt exercuerunt officia priora,ſ.piſcando: nam poſt reſurrectionẽ Chriſti dixit Petrus vado piſcari, vt patet Ioan.20.Sic ergo poterat redire ad colendũ agros, quia vtraque eſt exercitatio ſine dolo. Si autem Elias dixit Eliſęo, quòd ſequeretur eum, dicendum quòd adhuc non tenebatur ſequi eum,quia neſciebat,an loqueretur a Deo motus, vel voluntate humana, ideo quouſque oſtenderet ſibi ſignum non tenebatur credere,ſi autem oſtenderet ſignum tenebatur ſequi eũ, & tamen nõ tenebatur omnino relinquere boues,q̃ dato,quòd ſequeretur Eliam poterat aliquando redire ad arandum,quia officium iſtud licitum erat, & licebat prophetę poſſidere propria. Dicendum tamen ſecundum veritatem,q̃ Elias non iuſſit Eliſęo, quòd ſequeretur eum, & dimitteret omnia, quia cum Eliſęus dimitteret boues dixit ad Eliam oſculer, oro te, patrem meum,& matrem meam, & ſic ſequar te,dixitque ei Elias vade,& reuertere,quod meum erat tibi feci, ideſt ad me non pertinebat, niſi vngere te in prophetam, quòd ergo vadas,vel venias ad te pertinet, ſi tamen Elias vocaret Eliſęum, vt ſequeretur ſe non diceret, quòd meum erat tibi feci, quia hoc ſignificabat, quòd ſolum tenebatur eum vngere in prophetam, & non vocare, nec aliquid aliud agere erga eum.

Aliter poteſt dici, & melius, quòd Elias vnxit Eliſęum in prophetã, & vocauit eum, vt ſequeretur ſe, quia Deus hoc volebat cum dixiſſet vnges Eliſęum in prophetam pro te, ſ.loco tui, ideo debebat ſequi eum ad hoc,quòd acciperet doctrinam eius,& ſuccederet ei in prophetia, & Elias vocauit Eliſęum, ipſe vero videns, quòd deinceps ſequi debebat Eliam reliquit illico boues, quia tamen erat in agro, & nondum ſe expedierat de patre, & matre, petiuit licentiã ab Elia,vt iret ad oſculandum patrem, & matrem. Item patet hoc, quia ſi Elias non vocaret Eliſęũ quaſi vrgendo; quia aliàs eſſet in poteſtate Eliſęi ſequi Eliam,vel non ſequi,& non pereret ab eo licentiam,vt iret ad oſculandum patrem,& matrem, petiuit tamẽ dicens,oro te,oſculer patrem meum, & matrem. ergo videtur,quòd Eliſęus putabat, quòd ſine licentia Eliæ non poterat ire ad oſculandum patrem, & matrem.Itẽ quia Elias dixit vade,& reuertere, ſi tũ Elias non vocaſſet eũ,non diceret ei,reuertere: ergo vocauerat eum.Cum autem arguitur, q̃ Elias dixit, quòd meum erat feci tibi.

Dicendum,quòd per hoc non innuit, q̃ ſolum debebat vngere eum,& nõ vocare,ſed ſolum dixit hoc, quia Elias tenebatur vngere Eliſęum, & vocare eũ, & iſtud erat ex parte ſua,& iam fecerat, quòd autem Eliſęus ſequeretur Eliam, vel minime,nõ pertinebat ad Eliam, ſed ad Eliſęum,ideo dicebat, q̃ iã fecerat, quod ſuum erat.

Et ait oſculer oro te patrem meum,& matrem meam. Ideſt rogo te, q̃ des mihi licentiam eundi ad oſculandum patrem,& matrem,petiuit autem licentiam,quia putauit, q̃ non poterat iam aliquid agere contra præceptum Eliæ,eo q̃ vocauerat eum ex parte Dei,& dixit, q̃ dimitteret eum oſculari patrem, & matrem, quia Elias reperit Eliſęum in agro arantem, & ibi vnxit eũ in prophetam, de quo pater ſuus, & mater nihil ſciebant,ideo voluit oſculari illos, & expedire ſe de eis. Ex hoc autem colligitur, quòd Eliſęus erat iuuenis ſub obedientia patris,& matris nõdum habens filios, nec vxorem. Quod patet, quia ſi habuiſſet filios, & vxorem diceret,oro te,oſculer filios meos, & vxorẽ: nam quilibet diligit magis naturaliter filios quam patrem, & matrem, licet ſecundum debitum teneatur magis diligere patrem,& matrẽ, vt patet 8.& 9.Ethi. dixit tamen ſolum de patre,& matre,ergo non habebat filios,nec vxorem. Item apparet, quod erat iuuenis,quia dixit oſculer patrem, & matrem ſignans, q̃ adhuc erat ſub cuſtodia,& obedientia illorum.

Et ſic ſequar te. Scilicet poſtquam oſculatus fuero illos ſequar te,& nihil aliud faciam.

Eliſęus,an teneretur ſequi Eliam, & relinquere omnia etiam ſi habuiſſet vxorem,& filios. Quæſt. XXV.

QVAERETVR quid ſi Eliſęus habuiſſet filios, & vxorem, an teneretur ſequi Eliam dimittendo omnia. Aliquis dicet, q̃ non, quia vir tenetur reddere debitum vxori, ſi tamẽ recederet omnino ſequens Eliam, priuaret eam iure debiti.

Reſpon-

Respondendum, quòd si Elias vocasset Elisęum, F
teneretur dimittere vxorem, & filios, vt sequeretur
eum. De filijs magis patet, quia pater non est obliga
tus filijs sicut est obligatus vxori ad debitum, & tamẽ
poterat Elisęus dimittere vxorem repudiando eam,
quia in veteri testamento licitum erat repudiare vxo
rem, & tunc ipsa manebat libera, vt posset alteri nu-
bere, & etiam non præiudicabat ei, quia dato, quòd
Elisęus non vocaretur ab Elia, poterat eam repudiare
etiam non existente aliqua causa, sed sola voluntate,
vt declaratum est Deut. 24. si autem fuisset vxor, si-
cut nunc, quia nunc non potest esse repudium, & co-
geretur vxor continere quamdiu absens esset Elisęus
videretur difficilius, quia priuaretur vxor debito. A-
postolus tamen iubet, quòd coniuges non se priuent G
inuicem debito, etiam propter aliqua opera perfe-
ctionis, nisi quando ad modicum tempus vacare de-
buerint orationi, & postea redeant ad petitionem, &
redditionẽ debiti, prima ad Corinth. 7. & tamen exi-
stente sic matrimonio si Elias vocauisset sic Elisęum
tenebatur sequi eum relicta vxore, & filijs, quia man-
datum Dei expressum omne debitum excludit, &
quamcunque obligationem soluit, poterat tamẽ ad-
huc Elisęus retinere vxorem, & sequi Eliam, quia ali-
quando rediret ad vxorem, cum Elias non discurre-
ret semper hinc, & inde. Sic enim fuit de quibusdam
Apostolorum, qui habebant filios, & filias & vxores,
& tamen Christo vocante illos venerunt ad ipsum,
tamen non propter hoc omnino reliquerunt vxores,
sed aliquando redibant ad ipsas. H

An peccauerit Elisęus petendo licentiam ab Elia ad osculandum patrem, & matrem.
Quæst. XXVI.

QVAERETVR vlterius, an Elisęus peccauit,
quia cum vocatus fuisset ab Elia petiuit licen
tiam ad osculandum patrem, & matrem. Ali-
quis dicet, quòd sic, quia Elias vocabat E-
lisęum ad spirituale officium, ideo relictis omnibus
temporalibus immediatè debebat sequi eum. Item
patet hoc, quia Christus prohibuit quendam volen-
tem hoc facere: nam quidam de Discipulis dixit ei;
Domine permitte me primo ire, & sepelire patrem I
meum: Iesus autem ait illi sequere me, & dimitte
mortuos sepelire mortuos suos. Matth. octauo, si ta-
mẽ licitum fuisset, quòd postquam aliquis à Christo
vocabatur peteret licentiã redeundi ad parẽtes, Chri
stus non negasset illam, & tamen negauit, & quasi in-
crepuit petentem: ergo non licuit petere, sic igitur
erat de Elisęo vocato ab Elia ex parte Dei.

Respondendum, quòd Elisęus non peccauit volẽ-
do ire ad osculandum patrem, & matrem, quia ad vo
cationem Elię illico ipse reliquit boues tanquam nũ-
quam iam araturus eum eis, & totaliter intendebat
sequi Eliam, per hoc autem, quòd ibat ad osculãdum
patrem, & matrem, non intendebat renuere voca-
tionem Dei, vel dilatare tempus exequendi illam, sed
solum volebat consolari patrem, & matrem, hoc au- K
tem licitum erat cum teneamur honorare valde pa-
trem, & matrem super omnes homines 8. Eth.

Cum autem arguitur de illo, qui prohibitus est à
Christo ire ad sepeliendum patrem. Dicendum, q̃
non est simile, quia ille petebat licentiam ad manen-
dum in sęculo cum patre quandiu viueret, & sepul-
to eo veniret ad sequendum Christum, & per hoc for
tè impediretur omnino sequi Christum, quia Chri-
stus pauco tempore prædicaturus erat. Nam non
prædicauit quatuor annis, quia occisus est, & fortè pa
ter illius Discipuli maiori tẽpore viueret, & sic om-
nino impediretur sequi doctrinam Christi, si permit-
teretur ire ad sepeliẽdum patrem, ideo Christus hoc
præuidens, dixit ei, dimitte mortuos sepelire mortuos
suos. Si autem iste discipulus petiuisset licentiam so-
lum eundi ad osculandum patrem suum, non negas-
set ei illam Christus, quia per hoc non impediretur a
sequendo doctrinam eius, si vero Elisęus petiisset, q̃
permitteretur sepelire patrem, & matrem, & postea
sequeretur Eliam non erat hoc licitum, quia per hoc
poterat omnino impediri sequi Eliam.

Et sic sequar te. Idest postquam osculatus fuero pa-
trem, & matrem, illico sequar te, quia nolo manere
cum eis maiori tpe. *Dixitque ei vade, & reuertere.* Con-
sensit Elias, quia per hoc non multum impediebatur
a sequendo eum, ideo dixit vade, & reuertere, idest
non moreris apud eos detentus precibus, vel blandi-
tiis illorum.

Quod enim meum erat feci tibi. Idest reuertere non mo-
reris, qa si non veneris, aut moratus fueris tu peccabis,
& non ego, quia qd̃ meum erat, idest, qd̃ mihi iussum
erat a Deo fieri iam feci nũc, sup est solum, vt tu agas,
qd̃ ad te pertinet. *Reuersus autem ab eo tulit par boum.* s. Eli
sęus accepta licentia ab Elia eundi ad osculandum pa
trẽ, & matrem tulit par boum, cum quo arabat por-
tans illud ad ciuitatẽ, vbi erat pr̃, & reuersus est ab Eli
sęo, s. dimittens illũ in agro. *Et mactauit illud.* s. mactauit
par boum solennitatem magnam omnibus amicis,
& cognatis suis, quia nunc recedere volebat ab eis tã
quam nunquam rediturus ad statum eorum. *Et in*
aratro boum coxit carnes. i. cũ aratro coxit, s. fregit aratrũ,
& cõminues in partes posuit in igne, & ibi coxit bo-
ues, hoc fecit nõ quidẽ tanq̃ non hẽret alia ligna, sed
quia trãsibat ad dñm oĩo volebat renunciare sęculo,
ita q̃ nihil relinqueret in illo, qd̃ ad se ptineret, & qa
boues duo, & aratrũ pertinebant ad Elisęũ, & in ipsis
solebat arare, voluit vtrunque consumere boues tra-
dendo in conuiuium, & aratrum cremando, ita vt iã
nihil ad se pertinens relinqueret in sęculo, sed totus
ipse transiret ad dominum, quod valde magnum exẽ
plum est pro eis, qui ad dominum transeunt, q̃ nihil
in sęculo relinquere debeant, ad quod afficiantur.

Et dedit populo, & comederunt. Scilicet, dedit cognatis
suis, & amicis cõuocans eos ad conuiuium, quia nũc
recedebat ab eis, & non erat amplius rediturus ad sta-
tum illorum. Istud exẽplum secutus est B. Matthęus,
qui a Christo vocatus reliquit omnia, quę habebat, &
tamen in ipsa die vocationis suę inuitauit Christum,
& discipulos, & multos de publicanis, quos in sęculo
amicos habuerat. Matth. 9. *Consurgensque abijt, & secu-*
tus est Eliam. Scilicet, surgens de conuiuio recessit de
vrbe sua, & de domo patris sui, & secutus est Eliam
nolens amplius manere cum patre, & matre. *Et mini-*
strabat ei. Scilicet, seruiebat Eliæ in omnibus. Nã sępe
dicitur, q̃ fundebat aquam super manus Elię sequen.
lib. cap. 3. & omnia alia ministeria faciebat, fuitq; Eli-
sęus toto tẽpore, quo Elias mãsit in sęculo puer eius,
nec erat prophęta. Cum autem raptus est Elias a Do-
mino in curru igneo, habuit Elisęus duplicem spiritũ
prophetiæ, quam habuerat Elias, seq. lib. cap. 2.

Quomodo Elias ausus est redire in terram Israel.
Quæst. XXVII.

QVAERETVR, quomodo Elias nunc ausus est
redire in terram Israel, cum ante hoc fugisset a
facie Iezabel, vsque ad montem Synai.

Aliquis dicet, q̃ Elias redijt, & tamen iam non au-
debat publicè ambulare per terram Israel, vt nesciret
Iezabel aduentum eius, quia fortè a principio quan-
do fugit Elias a facie Iezabel, fecit Iezabel ipsum in-
quiri

quiri per terram Israel, & cum non inuenisset des-
perans se posse illum inuenire cessauit inquirere, nunc
autem qñ rediit Elias, non inquirebat eum Iezabel, &
sic poterat Elias secrete iam manere in terra Israel cũ
non inquireretur. & sic dicet factum esse, s. quòd in
omnibus diebus Achab nõ comparuerit pajã. Quòd
autem postea apparuerit in monte Carmelo, & ve-
nerint ad eum tres quinquagenarii sequenti libr. cap.
1. non fuit tempore regis Achab, sed Ochoziæ, qui
successit Achab: nam ibi denunciauit Elias eum mo-
riturum.

Sed dicendum, quòd non stat, quia ante mortem
Achab, & Iezabel apparuit publicè Elias in terra Is-
rael: nam ipse iuit postea ad denũciandũ regi Achab
mala, quæ ventura erant ei, & Iezabel vxori suæ, & ste 8
tit tunc coram Achab infra 21.

Sed dicendum, q̃ Elias tunc redijt in terram Israel,
& ambulauit publicè per illam, quia iam nõ timebat,
quia Iezabel à principio irata nimis volebat occidere
Eliã, vt apparet supra in litera, postea tamẽ deferbuit
ira eius, & cessauit persequi illum, & tunc ipse securè
rediit in terram Israel. Credendum est aliter, q̃ Deus
ei reuelauerit, quòd securè poterat redire in terram
illam: nam aliter non rediret timens nimis Iezabel.

CAP. XX.

POrro Benadad rex Syrię congregauit omnem exercitum suũ, C
& triginta duos reges secum, & equos, & currus, & ascendens, pugnabat cõ-
tra Samariam, & obsedit eam.

DEscripta in præcedentibus diuina pro
uidentia circa regem Achab ad reuocan-
dum eum à malo in signis cęlestibus. Hic
reuocat eum in victoriis mirabilibus con-
ferendo ei triumphos, quos non sperabat contra regẽ
Benadad, & diuiditur in duo secũdum duas victorias
ei collatas. Secundo ibi. *Accedens autem.* Prima in duas, D
quia primo de obsidione sua anxiatur. Secũdo de pro-
missione victorię à Deo consolatur ibi. *Et ecce pro-*
pheta vnus.

An ordo continuus sit, & immediatus.
Quæst. I.

QVAERETVR circa primum an ea, quę ha-
bentur hic fuerint post pręcedentia, vel sit
ordo mutatus, & an fuerint facta immedia-
tè. Ad primum dicendum, q̃ non apparet,
an ista fuerint post illa, eo q̃ non apparet aliquis ordo
inter ea, qui colligatur ex litera. Satis tñ dici debet, q̃
fuerit istud post pręcedentia: nam nunquam recedẽ- E
dum est ab ordine literę, nisi propter causam manifes-
tam, & quia non apparet aliqua causa, quare fuerint
ista ante illa, tenendum est, q̃ sit ordo continuus. Ad
secundum etiam dicendum, q̃ nõ apparet, an fuerint
ista facta immediatè post præcedentia, vel multo tẽ-
pore, satis tñ videtur, q̃ aliquanto tẽpore fuerit istud
post præcedentia. Nam ea, quę habentur de fame terę
Israel, & de occisione sacerdotum Baal fuerunt fa-
cta circa principium regni Achab: ea vero, quę habẽ-
tur hic de bellis cum rege Benadad fuerunt circa finẽ
vitę eius: nam postquam cępit pugnare Benadab cõ-
tra Achab non cessauit pugna, nisi per tres annos, vt
dicitur infra 22. s. trãsierunt tres anni absque bello in-
ter Syriam, & Israel. Et sic videt̃ dicẽdũ, q̃ à tempore,
quo factum est istud bellum vsque ad mortẽ Achab
non transierunt, nisi quatuor anni, vel quatuor, & di-
midius. Quod patet, quia facto isto bello de quo ha-
betur hic in principio, dicit infra in litera, q̃ post vnũ
annum congregauit exercitum Benadad p̃ Achab: fi-
nito aũt illo bello, quia victus fuerat Benadad bis, ha-
buit pacem cum Achab, & durauit ista pax per tres
annos infra 22. s. transierunt tres anni absque bello, &
illud bellum fuit, in quo mortuus est Achab, vt patet
ibidẽ, regnauit tñ Achab 22. annis supra 16. ergo istud
bellum accidit in anno 18. regni eius, vel in principio
19. Quòd aũt de fame, & de Elia dñ fortè nõ fuit post
quatuor, vel quinque annos regni eius, quia tñ nulla
gesta relatu digna tempore intermedio acciderunt,
non fit mentio de aliquo inter ea, quę habentur de
Elia, & pugnam Achab cum Benadad. *Porro Benadad* Bellũ Benadad, & Achab.
rex Syriæ congregauit omnem exercitum suum. Rex Bena-
dad dominabatur in Syria Damasci, & ista est coniũ-
cta tetrę Israel à latere aquilonari, ideo propter pro-
pinquitatem sępe rex Syrię, & Israel pugnabãt. Erat
tamen potentior valde Benadad, quam rex Israel. vnde
tempore Amri patris Achab fecerat rex Syrię plateas in Samaria, quę erat Metropolis Israel tanquam
in vrbe sibi subdita, & accepit multas vrbes de terra
Israel infra in litera, ideo Achab non poterat bene cõ-
gredi cum Benadad, qui habebat potẽtiam magnã.

Et triginta duos reges secum. s. hẽbat in exercitu suo tri-
ginta duos reges, quorum quidam erant subditi sui,
alii autem erant confederati, & auxiliares. *Et equos, &*
currus. s. habebat multitudinem magnam curruum
falcatorum, & equitum in exercitu suo: nam copio-
sus erat valde, cum esset ibi 32. reges. *Et ascendens pu-*
gnabat contra Samariam. s. ascẽdit de terra sua ad pugnã-
dum cõtra Samariam, & hoc, quia Samaria erat Me-
tropolis regni Israel, & manebat ibi Achab. *Et obside-*
bat eam. Scilicet ad capiendum ipsam non permittens
aliquos ingredi, aut egredi de illa. *Mittensque nuncios ad*
Achab regem Israel in ciuitatem. Videbat Benadad, q̃ nõ
poterat resistere ei Achab: nam non audebat cõgre-
di cum eo in campo, ideo mittebat ad eum ad peten- Iniusta petitio Benadad.
dum aliqua magna. *Ait hæc dicit Benadad argentum tuũ,* D
& aurum tuum meum est, & vxores tuæ, & filij tui optimi.
Scilicet omnia ista, quę tu habes, mea sunt, & volo il-
la habere.

Quare Benadad petijt rem tam iniustam, scilicet vxores, & filios Achab, & seruorũ eius.
Quæst. II.

QVAERETVR quare Benadad petebat rem
tam iniustam, quam nullus hostis cõsueuit
peteret ab hoste, scilicet q̃ daret ei vxores,
& filios suos, & non solum vxores suas, sed
etiam vxores, & filios seruorum suorum, vt infra in li- E
tera. Respondendum q̃ Benadad fortè faciebat hoc
ad hoc, q̃ cogeret Achab exire ad pugnandum, sciẽs
quòd ipse, & viri sui nulllo modo consentirent dare
vxores, & filios extraneis, sed potius omnes morerẽ-
tur simul, & ob hoc Achab, & serui sui, tanquam de-
sperantes se posse habere pacem cum Benadad, con-
grederentur cum eo in campo, & vincerent̃ faciliter,
quia exercitus Benadab magnus erat, & sic occiso
Achab, & seruis suis, posset Benadad capere totã ter-
rã Israel, & vnire illã regno suo. Vel si Achab vellet
pertinaciter pugnare manẽdo intra vrbẽ, credebat Be-
nadad, q̃ faciliter caperet ipsam vrbem Samarię, vt
patet infra ex verbis suis, scilicet Hæc faciant mihi
dii, & hæc addant, si suffecerit puluis Samariæ pu-
gillis

gillis omnis populi, qui sequitur me, & sic vtroq; mo F do credebat se posse, debellato Achab, accipere totã terram Israel. Si autem Benadad petiuisset solum aurum, & argentum, concessisset Achab, vt non haberet bellum cum Benadad, & sic non lucraretur inde qdquam Benadad, nisi aurum, & argentum Achab, sed non acquireret pro se terram Israel.

Secundo potest dici, quòd fecit hoc Benadad ad gloriam magnam suam, & ad magnam verecundiam Hebræorum. Sic enim reges quidem, quando potentes sunt, faciunt contra hostes aliqua valde dura, nolentes eos omnino destruere, sed ad superbiam, & gloriam suam ostentandam, exercent in eis aliqua crudelia. Sic enim Naas rex Ammonitarum volebat eruere oculos dextros omnium virorum Iabes Ga- G laad, & nolebat eos occidere, quamquam essent hostes sui, supra primo lib. c. 11. Sic etiam rex Adonibezech potentissimus acceperat septuaginta reges, & amputauerat eis summitates manuum, & pedum, & colligebãt omnes septuaginta reliquias ciborum sub mensa eius. Iudicum 1. Sic quoque Sesach rex Aegypti ad ostendendum magnam gloriam suam, quando Roboam, & totum regnum Iuda non repugnauit ei, sed prę timore permisit illum intrare in terram suam & accipere quidquid volebat, supra 12. reliquit imagines in terra Iuda habentes, vultus, & totum corpus virile, genitalia autem habebant fœminina, ad vere- H cundiam Iudeorum significandam, qui se sine bello, sicut fœminæ tradiderunt, vt ait Herodotus Licarnasæus in historiis, & refert illud Iosephus 8. Antiquitã. Ita hic si Benadad acciperet aurum, & argentum, & filios, & vxores Achab, & seruorum suorum, acquireret gloriam magnam, significans ꝓ cum ista acceperit, poterat accepisse regnum, sed noluit accipere, tanquam non motus cupiditate possidendi, sed desiderio gloriæ, etiam in hoc inferebat magnam verecũdiam Iudæis, si vxores, & filios præ timore dare compellerentur hostibus, nam in hoc significarentur vilissimi virorum, quia pro nulla causa vxores, & filios dare debebãt, sed potius mori, quia vt ait Arist. Ethicorum 3. Ad quędam autem fortassis non est cogi, sed magis mori patientem durissima, sic autem est in dando vxorem, & filios, quia turpissimum est, & impium, quòd quis ad tutelam vitæ suæ vxorem, & filios tradat hosti.

Tertio potest dici, ꝓ Benadad petiuit hoc in fraudem. s. vt cum auferret ipse Israelitis filios, & vxores, nulla spes prolis eis relinqueret, & sic perirẽt cito oẽs Israelitę, & posset ipse sine bello capere regnũ Israel.

Quarto potest dici, ꝓ Benadad petiuit rem grauem incitatus a Deo, vt sic peteret, nam Deus volebat dare victoriam Achab contra regem Benadad, ideo voluit ei dare occasionem pugnandi. Si autem petiuisset Benadad solum aurum, & argentum, sponte dedisset Achab, & nollet pugnare contra Benadad, quia tamẽ petiuit hanc rem grauissimam, coactus fuit pugnare K Achab contra Benadad, & sic præualuit. Si enim paulò grauiorem rem petiuisset, non erat dubium, quin concessisset illam Achab, vt non pugnaret, nam etiam istam rem grauissimam concessit, sed postea viri sui coegerunt eum ad negandum, vt patet in litera: debuit ergo incitari Benadad ad petendum istud, vt traderetur a Deo in manus Achab.

Respondit que rex Israel. Iuxta verbum tuũ domine mi rex. Scilicet volebat Achab plãcare Benadad verbis pacificis, vt non tam dura peteret, & ob hoc dixit, Iuxta verbum tuum domine mi rex, idest omnia fiant, sicut tu dixisti. Hoc autem dicebat, quia sciebat se imparẽ illi viribus ad pugnandum,

Tuus sum ego, & omnia mea. Idest non solum aurum, & argentum, & vxores, & filii mei tui sunt, sed etiam ego tuus sum. Hoc dicebat Achab, ꝓ putabat, quòd Benadad cũ esset rex magnus, & videret regẽ Achab iam sibi humiliatum, nollet eum affligere nimis, sed contentaretur, quòd ei daret aliquid de auro, & argento.

Reuertentesque nuncij dixerunt. Hæc dicit Benadad, qui misit nos ad te. Isti sunt secundi nuncii Benadad: nã primis nuncijs eius respõdit Achab in vniuersali, dicẽs, Tuus ego sum, & omnia mea. Deinde misit Benadad secundos nuncios, qui proposuerunt id, quod primi, & addiderunt, quod infra habetur, scilicet, cras hac hora mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & de istis dicitur hic.

Argentum tuum, & aurum tuum, & vxores tuas, & filios tuos dabis mihi. Isti secundi nuncii missi fuerunt, quia Achab non responderat primis nunciis aliquid determinatum, sed erat responsio ad differendum tempus, ideo Benadad petiuit determinatè, quę prius petiuerat, & assignauit modum ad habendum illa, scilicet quòd mitteret seruos suos ad regẽ Achab cras, vt scrutarẽtur domum suam, & acciperent quidquid vellent. Dixit autem de vxoribus, & filiis, quia Achab habebat multas vxores, & multos filios, nam sequẽti lib. cap. decimo dicit, quòd habebat Achab 70. filios in Samaria, & omnes illos occidit Iehu.

Cras igitur hac eadem hora mittam seruos meos ad te. Scilicet no accipiã abs te hodie filios, & vxores, sed cras hora ista mittam pro illis in domum tuam.

Et scrutabuntur domum tuam. & domum seruorum tuorum. Scilicet non dabis mihi aliquam rem determinatam, sed serui mei ibunt, & scrutabuntur domum tuam, & domos seruorum tuorũ, & accipient inde quidquid voluerint. Hic addit Benadad plusquam in prima petitione, quia prius solum petiuerat aurum, & argentum, vxores, & filios Achab: nũc autem petebat vxores, & filios, & quidquid esset in domibus seruorum Achab, cum serui Benadad deberent scrutari domos illorum, & auferre inde, quod placeret eis, & istud iã erat grauissimum.

Et omne, quod eis placuerit ponent in manibus suis, & auferent. Idest nõ poteris eis prohibere auferre, quod voluerint, & si prohibueris, ego pugnabo contra te, iõ oportet, vt ꝓmittas eis tollere quidquid voluerint.

Quare Benadad dixit, quod mitteret seruos.
Quæst. III.

QVAERETVR quomodo Benadad dixit, ꝓ sequenti die mitteret seruos suos ad scrutandum domum Achab, & seruorum suorum, cum posset immediatè perscrutari.

Respondendum, quòd Benadad fuit insipiens faciendo hoc, & hoc in duobus, scilicet in dilatando opus, cum haberet tempus.

Secũdo denunciando, quãdo agere deberet istud: nã Achab videns, quòd Benadad sequenti die missurus erat ad scrutãdum domum eius, occultare posset omnes thesauros suos, vel saltem maiorem partem eorum, & res charissimas sibi, & si volebat colorare factum suum, dimitteret aliquam partem thesaurorum patentem, vt illam possent inuenire serui Benadad, eodem modo occultaret multos filiorum suorum, & vxorum, quos magis diligeret, & reliquos dimitteret, vt caperent de eis serui Benadad. Sic etiam facerent omnes serui Achab, occultando quidquid vellent de rebus suis. Item erat imprudentia magna, quia nũc Achab cõsentiebat ista dare, & prę timore

erat

erat indeliberatus, & permisisset ista ferri ad Benadad, cum autem daretur sibi spacium vsque ad sequentẽ diem, poterat interim inuenire consilium bonum ad resistendum Benadad: stultus ergo fuit Benadad in his. Sed dicendum, ꝓ motiuum Benadad fuit duplex. Primum a seipso. Secũdum a Deo. Primum erat ex superbia magna, quam habebat Benadad: nã omnino contemnebat populum Israel, tanquam nihil esset, & non putabat differre, quòd immediatè faceret, quod poterat, vel post multos dies, quia semper credebat, ꝓ Iudæi erant valde minores eo in potestate, & nunquam possent resistere. Ista superbia sua patet ex duobus. Primo ex verbis, quia dixit: hęc faciãt mihi dij, si suffecerit puluis Samarię pugillis omnis B populi, qui mecum est. Secundo patet ex pauca diligentia, quam circa se gerebat Benadad, quia ita erat securus in bello, sicut si esset in pace. Nam dicitur infra, ꝓ ipse, & reges, qui cum eo erãt, bibebant in vmbraculis. Sic enim fuit de Naas rege Ammonitarum, qui pugnabat contra viros Iabes Galaad, & volebat eis eruere oculos dextros, nec volebat ab eis prędam, aut aliquid aliud, qui videntes se in stricto, petiuerunt inducias 7. dierum a Naas, dicẽtes, quòd in illis 7. diebus quęrerẽt, si erat aliquis in Israel, qui liberarer eos, sin autem permitterent erui oculos dextros supra 1, lib. cap. 11. Naas autem ex superbia dedit eis inducias, ad vocandum quoscunque adiutores, cum potuisset sine adiutoribus illos occidere, & occisus est exercitus suus ab illis, vt patet ibidem. C

Secũdum motiuum erat a Deo, scilicet, quia Deus mouit Benadad, vt diceret, quòd sequenti die mitteret seruos suos ad scrutandum domum Achab, quia si illico voluisset eam scrutari, consensisset Achab prę timore, potissimè, quia indeliberatus erat, & tunc nõ habuisset bellum cum Benadad, Deus tamẽ volebat tradere Benadad in manus Achab, ideo fecit, quòd Benadad diceret ista regi Achab, & ille interim haberet consilium cum suis ad resistendum Benadad.

Vocauit autem rex Israel omnes seniores terræ, & ait. Vidit enim Achab, quòd sequenti die vẽturi essent serui Benadad, ideo interim voluit habere consilium cũ suis, an aliquo modo posset resistere huic malo, & ad hoc vocauit die illa omnes seniores terrę. Istos vocauit, quia ad eos maximè pertinet consilium, eo quòd consilium est per prudentiam: prudentia autem est per experientiam variorum accidẽtium circa humana agibilia: experientia autem magna non fit, nisi in longo tempore, ideo iuuenes, qui adhuc pauco tempore vixerunt, non poterunt esse valde prudẽtes, ideo Aristo. Ethico. 6. dicit, ꝓ facile est iuuenes esse Mathematicos, & tamen difficile est eos esse prudentes, & sapientes ex causa iam dicta.

Animaduertite, & videte, quoniam insidiatur nobis. Idest respicite ea, quę petit Benadad, quia ex petitione sua apparet, ꝓ ipse nõ agit hoc principaliter, vt cõsequat ista, quę petit, sed magis insidiatur nobis volens per E istum modum infligere nobis aliquod malum.

Misit enim ad me pro vxoribus meis, & filijs, & pro argento, & auro, & non abnui. Potest intelligi dupliciter ista litera. Vno modo ad reddendum causam prącedentis dicti, s. videte, ꝓ Benadad insidiatur nobis: nam ipse misit ad me pro vxoribus, & filijs, argento, & auro, & ego non abnui, i. non negaui. q. d. si ipse non peteret, nisi istud, & putarem, ꝓ non petit hoc in fraudem, libenter concessissem ei, & iam concessi, & tñ petit aliquid vltra, s. ꝓ vult scrutari omnes domos vestras, & tollere de eis quidquid voluerit, istud aũt manifestè est ad aliq̃ fraudem, iõ videte quid deliberatis. Aliter põt intelligi, ꝓ Achab proponeret hic angustiã suã, & peteret a populo consilium, dicens, Misit Benadad A ꝓ filiis meis, vxoribꝰ, auro, & argẽto, & nõ negauĩ ei sed credo, ꝓ insidiatur nobis, iõ videte quid expedit.

Achab quomodo putauit, quòd Benadad insidiaretur Israelitis. *Quæst. IIII.*

QVAERETVR qũo putabat Achab, ꝓ Benadad insidiarẽt Israelitis petendo ista. Dicendũ, ꝓ forte putabat Achab, ꝓ volebat Benadad ferre omne aurũ, & argentũ suũ, & seruorũ suorũ, & filios, & vxores, & hoc, vt postea sine bello caperet terrã eorũ: nã si acciperet vxores, & filios, non hẽrent Israelite, qui nunc erant a liquos B successores, & etiã nõ hẽrent spẽ prolis, ablatis oĩbus vxoribus, & filiabus, & sic perirent, & maneret terra desolata, & caperet eã Benadad sine bello. Etiã dato, ꝓ ablatis vxoribus, & filiis, ipsi Israelitę vellent facere bellum ꝗ Syros, vel se defendere, nõ possent, eo ꝓ nõ haberent aurũ, nec argentũ, aut pecuniam aliq̃, & tñ sine his nõ fit bellum, iõ Ari. 2. Politicorũ dixit, ꝓ nõ expedit ciuitatem esse valde pauperem, quia non poterit resistere ĩpugnãtibus, nec etiã esse valde diuitẽ, vt ꝓp magnitudinem diuitiarũ oẽs conuicini inferãt ei bellum. Secunda fraus esse poterat, quia fortè Benadad mittebat seruos suos ad scrutãdũ domos oĩum seruorũ Achab, vt ipsi cognoscerent, quę arma, vel q̃ apparatus bellici erant in vrbe, & an essent ibi cibi, ꝓ C multis diebus, & secundũ hoc poterat Benadad scire, an expediebat ei manere obsidendo vrbem, si in breui eam capere poterat, vel si expediebat accipere argẽtũ, & aurũ, & quidquid vellet de vrbe, & recedere.

Tertia fraus esse poterat, ꝓ Benadad mitteret seruos suos ad vrbem, vt caperent ea, quę erant in singulis domibus, vt qũ ipsi intrarent, possent esse in sidię latentes ex parte Benadad, quę irrumperent cito in vrbem, & caperent eam,

An Achab peccauerit concedendo, quòd daret vxorẽ, & filios Benadad existens in periculo. *Quæst. V.*

D QVAERETVR vlterius, an peccauit Achab concedendo, ꝓ daret vxorẽ suã, & filios Benadad. Rñdendum, ꝓ si pctũ erat realiter tradere ei, pctũ esset ꝓsentire, quia id, quod in opere malũ est, ẽt malũ est in deliberatione, quia pctũ in consensu perficitur. De hoc aũt dicendũ, ꝓ aut quęritur de vxoribus, aut de filiis. Si de filiis dicendũ, ꝓ aut dabantur in obsides ipsi Benadad, ad hoc, ꝓ Achab firmiter aliquid seruaret, aut dabantur in seruos. Si primo mõ licitũ erat, quia non prędiudicabatur in hoc ipsis filijs Achab, nã ꝓ statu patrię licitũ erat, ꝓ ipsi aliquid paterent, & de hoc sępe habẽt exemplum in scriptura. Sic. n. Ionathas summus sacerdos dedit obsides de Iudęis eis, qui erant in arce Ierusalem ad seruandũ fidelitatem regi. sic patet 1. Macha. c. 12. Si E aũt deberent tradi in seruos, est maius dubiũ. Et tunc dicendũ, ꝓ aut soli filii Achab tradẽdi erãt in seruos, aut filii eius, & filii aliorũ Israelitarum. Si secundo mõ non erat concedendũ, & peccarent Israelitę tradẽdo oẽs filios suos in seruos, vt ipsi liberarentur: maximè, quia dubium erat, an istud fieret in fraudẽ, vt postea facilius Benadad caperet vrbẽ Samarię. Si aũt primo mõ videt dubiũ, & tñ si securi essent Israelitę, ꝓ tradendo illos in seruos liberarẽt patria, & aliàs peritura erat, poterant eos tradere, si ipsi consentirent, alioqn non possent, sed solũ compellerent eos recedere de terra, vt nõ desolarẽt regnũ ꝓp illos. Si tñ dubiũ erat, an acceptis illis in seruos, vellet Benadad seruare pacẽ, illicitum videbatur, quòd istud facerent Israelitę, aut Achab.

Si

Si autem quæratur de vxoribus Benadad dandis. Respondendum, ꝙ non licebat Achab tradere aliq̃ de vxoribus suis, vel de vxoribus seruorum suorum ipsi Benadad, vt non pugnaret: immo dato, ꝙ sciret vrbem delendã, nisi traderet vnam de vxoribus suis saltẽ ipsi Benadad, potius debebat pati, ꝙ deleret ciuitas, & oẽs perirent, q̃ ꝙ traderẽt illa, quia istud pctm̃ est, & turpe valde, iõ non est agendum pro timore quantumcunque sit magnus, nec erit aliqua excusatio dantis vxorem suam alteri pro quocunque timore: nam vt patet 3. Ethicorum ad quędam enim fortissis non est cogi, sed mori magis patientem durissima. nihil autem inhonestius esse poterat, quam quòd Achab traderet vxores suas alteri de ludendas, ideo potius debebat mori ipse cum toto Israel, quã quòd talia faceret, aut fieri permitteret.

Dixeruntque omnes maiores natu, & vniuersus populus ad eum. Scilicet omnes Israelitę vnanimiter cõsenserũt, ꝙ non traderet Achab vxores, & filios Benadad. Et vocantur maiores natu, idest seniores, qui maiori tẽpore vixerunt, & pręcesserunt alios in natiuitate, & ad istos pertinebat prius rndere, deinde totus populus consensit eis. *Non audias, nec acquiescas illi.* i. nõ condescendas peritioni eius. Poniẽ. n. audire pro exaudire, & acquiescere pro consentire.

Respondit itaque nuncijs Benadad. Isti erãt secũdi nuncij, & qñ venerunt ꝙgregati sunt ad ꝙ filiũ oẽs Israelitę, & de cõsensu eorũ rndit Achab ista, quę sequunt̃.

Dicite domino meo regi. Vocabat Dñm ipsum Benadad, si fortè posset eũ sic flectere ad aliq̃ misericordiã, vt non omnino deleret tertam.

Omnia propter quæ misisti ad me seruum tuum in initio, faciam. i. ego sum seruus tuus, & libenter facere volo oĩa ꝓpqꝫ misisti ad me ab initio. i. in prima vice: nã iam bis miserat Benadad ad Achab. *Hanc autem rem facere non possum.* s. nõ possum tibi dare vxores, & filios, dabo tibi tñ omnia alia, q̃ petiuisti, s. argentũ, & aurũ.

Reuersique nuncij retulerunt ei. s. reuersi sunt ad Benadad, & retulerunt ei verba Achab. *Qui remisit, & ait.* s. Benadad remisit istos nuncios Achab iterum, & istud erat in tertia vice.

Hæc faciant mihi dij, & hæc addant. Modus iurandi est. sic. n. iurauit Iezabel præc. c. qñ dixit, ꝙ occideret Eliã Iurauit autem per Deos, quia Benadad erat Gẽtilis, & colebat multos Deos. *Si sufficerit puluis Samariæ pugillis omnis populi, qui sequitur me.* Historia Scholastica, & Nicolaus exponunt, quòd ciuitas Samarię habebat a parte interiori multam terram apud muros, ita vt possent ascendere habitatores vrbis per terrã illã ad muros, & essent muri, quasi ęquales terrę illi. De hac autẽ dixit, ꝙ puluis Samarię non sufficeret pugillis populi sui, i. ꝙ multitudo puluerís, qui erat intra muros Samarię nõ sufficeret, ad hoc, ꝙ esset ęqualis puluerís, quem poterant viri de exercitu suo portare in pugillis, si quilibet portaret vnum pugillum. q. d. ꝙ tãta erat multitudo sua, ꝙ si quilibet portaret vnicum lapidem, vel cespitem, & ponerent in circuitu murorum Samarię, facerent tantã altitudinẽ terrę ex parte exteriori, sicut ex parte inferiori, & sic caperet vrbẽ. Sed iste sensus nõ multũ ꝓuenit literę, quia Benadad iurabat se facturum, quòd dicebat hic, & tñ exponendo sic, non ꝓuenit iuramento, nec imprecationi, quia iuramentũ, vel imprecatio est de faciendo, vel nõ faciendo aliquid, & tñ, ꝙ tanta esset multitudo exercitus sui, quòd posset replere muros Samarię in circuitu terra, non erat aliquid agere, vel non agere, ideo non oportebat ad hoc esse aliquod iuramentum. Dicendum igitur, quòd sensus est, quòd Benadad ꝑ hoc comminaretur pœnam magnam Samarię, scilicet ꝙ deleret vrbem illam penitus, eo quòd non obediebant preceptis eius, & dicit, si sufficerit puluis Samarię pugillis populi, qui mecum est, idest iuro delere totam vrbem, & euertere omnia, quæ in ea sunt de loco suo, ita quòd non maneat in ea, nec parum puluerís, sed quidquid est ferat̃ in pugillis exercitus mei ad alium locum. *Et respondens rex Israel, ait.* Iam incępit Achab habere animum volentis pugnare, & non respondit, quòd volebat ei dare id, quod petebat, sed quod resisteret ei.

Dicite ei, ne glorietur accinctus æque, vt discinctus. Ista sunt verba subsannantis, & ostendẽtis Benadad esse stultum, qui tantũ superbiebat, quasi iam teneret Samariam in potestate sua. Et est sensus, quòd non glorietur accinctus, vt discinctus, idest ille, qui nondum obtinuit victoriam, sed est in bello, non tantum glorietur, sicut ille, qui iam obtinuit, & cessauit ab illis, eo quòd quandiu bellum durat, res est in pendulo, cui parti victoria faueat, quia sępe desperatis solet victoria euenire. Vocatur autem accinctus, idest paratus ad bellum, discinctus vero, idest qui iam deposuit arma bellica, quibus accinctus erat, propter victoriam obtentam, quia non est iustum, quòd æqualiter glorientur de victoria, qui nondum vicerunt, sicut qui iam obtinuerunt. Aliter exponunt quidam, scilicet non glorietur accinctus ęque, vt discinctus, idest ille, qui paratus est ad bellum habens magnam potestatem, non debet gloriari ęqualiter, idest similiter, sicut nec discinctus, idest nullam habens potestatem, quasi dicat, sicut ille, qui non habet apparatum aliquem ad bellum non potest gloriari, ita nec debet gloriari ille, qui habet apparatum, ideo licet tu sis magis paratus ad bellum, quam ego, non debes magis confidere de victoria, quam ego. sed primus sensus est quem intendit litera.

Factum est autem, cum audisset Benadad verbum istud. Scilicet istud verbum erat ad insultandum ipsi Benadad, ideo quando audiuit, iratus est valde, quia contemnebatur ab Achab.

Bibebat ipse, & reges in vmbraculis. In hoc apparet modica cura, & vigilantia Benadad circa bellum, ꝙ cum esset apud vrbem obsessam, erat ipse, & omnes reges triginta duo bibendo, & epulando in vmbraculis, idest in tentoriis factis ad protegendum à sole, vt ibi maneat homo in vmbra, & ista tentoria vocantur papiliones, quorum vsus est ad castra belli, & sic omnes reges Benadad securè manebãt in suis vmbraculis.

Et ait seruis suis, Circundate ciuitatem, & circundederunt eam. Ante hoc ciuitas erat obsessa, quia castra Benadad erant apud eam, & tamen non pugnabant actualiter, cum vellet Benadad accipere aurum, & argentũ, & filios, & vxores Achab, & seruorum eius: nunc vero, quia dare noluit Achab, iussit, quòd ex omni parte ciuitas oppugnaretur.

Et ecce propheta. Hic ponitur secundum huius partis, in quo consolatur Achab de diuina promissione, de habendo victoriam, & ista fuit facta per prophetam. Et dicitur.

Et ecce propheta vnus accedens ad Achab regem Israel. Quamquam Achab esset idolatra, & non inuocaret nunc Dominum, quia tamen Deus erat misericors, voluit ei mittere vnum prophetam ad nunciandum ei victoriam. Promissio Dei ad Achab de victoria.

Hæc dicit Dominus. Certe vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? Ecce, ego tradam eam in manu tua hodie. Idest, quamquam ista multitudo regis Benadad sit valde magna, ita vt tu non audeas pugnare cõtra illam, nec sis ei viribus æqualis, tamen Deus tradet eam in manus tuas, & non solum tradet, sed etiam hodie tradet. Et istud erat maius signum, scilicet quòd in

in tam pauco tempore tanta multitudo posset superari. *Vt scias, quia ego sum Dominus.* Idest, Per hoc cognosces vere, quòd ego sim Deus verus potens liberare à morte, & tradens quos voluero in mortem.

Quis Propheta nunciauit Achab, quòd haberet victoriam. Quæst. VI.

QVAERETVR, quis erat iste Propheta, qui nunciauit hoc. Quidam volunt, quòd sit Elias, eo quòd de Elia dictum fuerat immediatè. Sed dicendum, quòd hoc non multum stat: quia Elias vocatur Propheta quasi per excellẽtiam in tempore suo, cum nullus esset ei æqualis: hic tamen dicitur, quòd erat vnus de Prophetis, in quo non significatur aliqua excellentia, sed solum quòd erat vnus inter cæteros non maioris dignitatis, quàm cæteri.

Dicendum igitur, quòd non apparet quis fuerit: quia multi Prophetæ erant tunc, qui poterant ista dicere, vt colligitur infra ex litera. Satis tamen videtur rationabile, quòd iste esset Michæas filius Iemla: nam iste erat Propheta Domini, qui habebat pugnam contra Prophetas Baal tempore Achab, & solus ipse prophetauit verum Achab, ire volenti ad pugnandum in Ramoth Galaad, infra 22. & istud multi tenent.

Quare Deus denunciauit Achab victoriam per Prophetam, cum esset idolatra, qui non merebatur habere victoriam. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus voluit mittere Prophetam ad denunciandum victoriam ipsi Achab, cum esset idolatra, & potissime, quia ipse non petebat a Domino responsionem, nec expectabat se a Domino liberandum.

Aliquis dicet, quòd forte veniente ista aduersitate Achab doluit nimis, & conuersus est ad Dominum, & tunc Deus misit ei Prophetam denunciantem victoriam. Sic patet sequenti cap. Nam peccauit nimis Achab, & Elias prædixit ei multa mala ventura: & tunc dicitur, quòd cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque, & dormiuit in sacco: & tũc Deus dixit Eliæ, quòd non venirent mala super domum Achab viuente eo, sed post mortem suam, ita forte fuit hic.

Sed dicendum, quòd non stat, quia hic satis apparet, quòd Achab non orauit, nec cõsuluit Dominum, sed solum consuluit seniores, quid agere deberet.

Sed dicendum, quòd Achab non consuluit Dominum, nec cõuersus est a malo suo, ad hoc quòd Deus daret ei victoriam, & mitteret Prophetam ad eum. Sed misit propter duo. Primo propter peccata Benadad: nam Benadad erat malus, & Deus volebat eum percutere, & ad hoc vtebatur Achab vt ministro, sicut vtitur dæmonibus, vt ministris ad punitionem malarum animarum; Achab namque non merebatur victoriam, Benadad tamen merebatur vinci: ideo Deus voluit, quòd Achab vinceret ipsum Benadad, nõ propter se, sed propter iustitiam Dei ordinantis peccata malorum ad pœnam. Sic enim Deus vtitur sæpe malis hominibus, vt ministris suæ iustitiæ contra alios malos, & sicut nunc ipsi puniunt illos malos, ita postea punientur ab alijs malis, vel bonis: & sic non manebũt aliqua mala impunita: & tamen an per bonos, vel per malos puniantur, non differt: quia nullus homo peior est dæmone, & tamen ipse est minister Dei: & sicut nunc fuit Achab minister Dei, contra Benadad: ita postea Benadad fuit minister Dei contra Achab: nam ab exercitu Benadad occisus est Achab, infra 22. Secundum motiuum fuit propter laudem Dei, vt cognosceretur esse verus Deus. Nam cum Achab videret, ꝙ Benadad, qui erat tam potens, superabatur ab eo, & Deus sibi promittebat hoc, sciret Deum Israel esse Deum potentissimum, qui solus posset liberare Israelitas, & delere quascunque gẽtes. Istud patet in litera: quia dicitur hic. Ecce ego tradam in manu tua hodie, vt scias, quia ego sum Dominus. Tertium motiuum fuit, vt non gloriaretur Achab de ista victoria, quasi a seipso habuisset. Nam Deus disponebat tradere Benadad propter peccata sua in manus Achab, & si non denunciasset ei per Prophetam, & Achab obtineret victoriam, gloriaretur tanq̃ a se habuisset: vt ergo intelligeret, ꝙ a Deo habuerat, & ipsum solum laudaret, denunciauit hoc ei Deus. *Et ait Achab: Per quem?* Videbat Achab, ꝙ ista victoria non poterat esse, nisi mirabilis: ideo quærebat per quẽ debebat euenire hoc bonum. *Dixitque ei: Hæc dicit Dominus: per pedissequos principum prouinciarum.* Ista victoria obtinebitur per pedissequos, i. seruos principum prouinciarum, quia illi pugnabunt, & sic præualebis contra Benadad. Vocantur principes prouinciarũ omnes viri potentes, qui erant in regno Achab, & erant Dñi aliquarum ciuitatum, & prouinciarum. Isti cõgregauerant secum gentem multã, per quam debellatus est Benadad. Et est sensus, ꝙ Achab putauit istud bellum miraculosè esse vincendũ, forte nõ pugnantibus Israelitis: sicut in mari rubro dixit Moyses ad Israel: Dñs pugnabit ꝓ vobis, & vos tacebitis, i. nihil agetis. Exo. 14. Sic etiã Moyse eleuante manus ad Dñm, præualebat Iosue contra Amalechitas, & illo inclinante manus, præualebant Amalechitæ. Exo. 17. Sic etiã contra Amorrhæos Deus pugnauit pro Israel inclinãdo scopulos apud torrentem Arnon, & opprimendo eos. De quo Nume. 21. Sic etiã contra Iericho miraculose pugnatum est Iosue 6. Et contra quinque Reges Amorrhæorum in die, qua stetit Sol, & venerũt lapides magni de cœlo, occideruntque Amorrhæos. Iosue 10. Et tempore Samuelis intonuit Deus cõtra Philisthinos, & terra mota est, fugeruntq; a facie Israel, supra 1. lib. cap. 7. Sic ẽt tpe Dauid, Angelus gradiens in cacumine pirorũ, adiuuit Dauid fugans Philisthæos, præcedenti lib. cap. 5. Omnia ista fuerant ante tps. Achab: ideo ipse putabat, ꝙ Deus volebat ei dare victoriam aliquo de istis modis, & quæsiuit per quem. Deus aũt respondit, ꝙ daret per pedissequos principũ, i. per bellatores. q. d. ꝙ non erat dandus hic aliquis modus specialis victoriæ, sed per bellum obtinenda erat: quia tñ Benadad a Deo tradendus erat in manus Achab, s. quia incuteret ei timorem, & seruis suis ad hoc, ꝙ fugerent, erat ista victoria a Deo. Sic enim dicitur de Israelitis. Leuit. 26. Quòd quando ipsi essent mali, Deus incuteret timorẽ cordibus eorum, & fugerent nemine persequente. Ita etiam dicitur ibi de hostibus suis, ꝙ Deus compelleret eos in fugam interdum, & sic fuit de Benadad. In Hebræo habetur. *Per pueros principum prouinciarum.* Et exponunt Hebręi pueros, idest, filios, scilicet, quòd filij principum inciperent bellũ, & in manus illorum traderetur exercitus Benadad. Puer tamen aliqñ accipitur pro filio, & aliqñ pro seruo, & secũdo modo accepit litera nostra, dicens, Per pedissequos. Poterat tñ intelligi, ꝙ vocentur pueri, i. filij: ꝓ a infra dr̃, ꝙ numerati sunt pueri principum prouinciarum, & inuenti sunt ducenti trigintaduo, & de filijs Israel septem millia: ideo nõ accipiuntur pueri pro tota ipsa gente, quã duxerunt principes prouinciarũ, sed solum pro filijs eorũ, vel pro aliquibus seruis eorũ specialiter. *Et ait: Quis incipiet præliari?* Sciebat Achab, quòd per illos ducentos trigintaduos pueros principum tradendus erat in manus eius exercitus Benadad, & tamen nesciebat, quis

Deus vẽ dicat se de inimicis suis, cũ inimicis suis.

quis deberet incipere pugnam: quia fortè Deus dispoſuerat dare victoriam aliquo ſpeciali, incipiente pugnam, & non alijs. *Et ille dixit. Tu.* Scilicet, Tu incipies pugnare: ita quòd Achab iret in prima acie cõtra exercitum Benadad, & cum eo pueri principum: nam infra dicitur, quòd egreſſi fuerunt pueri principum prouinciarum in prima fronte, & reliquus exercitus ſequebatur. *Recenſuit ergo pueros principum prouinciarum.* Quia Deus dixerat, quòd per iſtos tradendus erat Benadad in manus eius, computauit quot erãt, vt ſegregaret eos, & poneret in prima acie belli ſecum. *Et reperit numerum ducentorum trigintaduorum.* Per hoc quòd pauci erant, colligitur aliqualiter, quòd erãt filij principum prouinciarũ: quia tamen erant pediſſequi ſecundum literam noſtram, poſſumus dicere, ꝙ erant aliqui ſpeciales famuli ipſorum principũ prouinciarum. *Et poſt eos recenſuit populum, omnes filios Iſrael, ſeptem millia.* Recenſuit prius pueros principum, & poſtea totum Iſrael, quia pueri principum erant ituri in prima fronte belli, & poſt eos cæteri bellatores. Et dicitur, ꝙ erant omnes filij Iſrael, ideſt, omnes quos pro tunc potuit habere Achab: nam multo plures erant in Iſrael, quàm ſeptem millia pugnatorum: cũ Ieroboam, pugnans contra Abiã Regem Iudę, habuerit in exercitu ſuo fere octingenta millia virorum. 2. Paralip. 13. Et tamen nunc, quia præoccupatus fuerat Achab a Benadad, non potuit maiorem exercitum congregare. *Et egreſſi ſunt meridie.* Scilicet, Achab cum viris ſuis egreſſi ſunt ad pugnandum contra Benadad in Meridie, eo quòd ſciebat Achab, quòd illo tempore totus exercitus Benadad vacabat cibis, & potibus, & poterant faciliter fugari. Vel forte Propheta nunciauit ipſi Achab, qua hora iret ad pugnandum. *Benadad autem bibebat temulentus in vmbraculo ſuo.* Scilicet, Illo tempore Benadad erat in vmbraculo ſuo, ideſt, in tentorio vacans cibis, & potibus, & ſic erat temulentus, ideſt, ebrius, & ob hoc erat indiſpoſitus ad bellum ipſe, & exercitus ſuus. *Et Reges trigintaduo cum eo, qui ad auxilium eius venerant.* Scilicet, Iſti trigintaduo Reges erant in tentorio Benadad comedentes, & bibentes cum ipſo, & erant etiam ipſi temulenti. Venerant autem iſti Reges in auxilium eius, quia quidam erant ſubiecti ei, & tenebantur venire, alij autem erant confederati ei, & veniebant ad auxilium. Iſti erant parui Reges, ſicut Rex vnius ciuitatis, vel duarum: alioquin non potuiſſent faciliter congregari trigintaduo Reges, vt venirent in auxilium ipſius Benadad. *Egreſſi ſunt autem pueri principum prouinciarum in prima fronte.* Ideſt, In prima acie, & in iſta acie ibat Achab: nam dixerat Propheta, quòd Achab debebat incipere pugnam: & in iſta acie ſolum erant ducenti trigintaduo viri. Poſt iſtos autem ibat alia acies, in qua erant ſeptem millia virorum de popularibus.

Miſit itaque Benadad. Qui nunciauerunt ei dicentes: Viri egreſſi ſunt de Samaria. Scilicet, Benadad videns, quòd egrediebantur aliqui de Samaria, miſit aliquos ad ſciendum, quid illud erat, & ipſi retulerunt, quòd egreſſi fuerant viri quidam de Samaria. Vel forte Benadad habebat aliquos viros, qui vigilabant in circuitu vrbis, & quando viderunt illi egreſſos viros de Samaria, cucurrerunt ad nunciandum Benadad.

At ille ait: Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos; ſiue vt prælientur, viuos capite. Scilicet, Quomodocunque veniant, capite eos viuos, ſiue velint pugnare, ſiue orare pro pace. Si enim pro pace veniſſent, iniuſtum erat, quòd occiderentur, ſed quòd caperentur viui, & poſſet inquirere Benadad ab eis de ſtatu vrbis: & tunc videret, an expediret illos detineri, vel occidi, vel remitti ad vrbem. Si autem ad bellandum venirent, nolebat quòd occiderentur, quia contemnebat eos Benadad, ſed volebat ſubijcere eos in ſeruitutem: Vel ſi erant ibi aliqui de viris magnis, qui obſtiterant, vt non fieret, quod ipſe petebat, occidere eos varijs cruciatibus, vt magis ſanaret iram ſuam. *Egreſſi ſunt ergo pueri principum prouinciarum.* Repetitio eſt, quia ſupra hoc dictum fuerat. Ibant autem iſti pueri in prima acie cum Rege Achab.

Ac reliquus exercitus ſequebatur. Scilicet, Septem millia virorum. In iſtis non habebatur tanta ſpes victoriæ, quia Deus dixerat, quòd per pueros principum prouinciarum traderetur Benadad in manus Achab.

Et percuſſit vnuſquiſque virum, qui contra ſe veniebat. Scilicet, Iſraelitæ ibant contra caſtra Benadad, & mittebat Benadad quoſdam de Syris ad comprehendendum viuos viros egreſſos de Samaria, & ipſi viri Samariæ fecerunt impetum in illos, & occidit quilibet eum, qui contra ſe veniebat de Syris.

Fugerunt Syri, & perſecutus eſt eos Iſrael. Poſtquàm viderunt tam audaces Iudæos ipſi Syri, & quòd de ſuis multi corruerant in primo impetu, timuerunt, & terga verterunt: & tunc tota multitudo Syrorum, quæ erat in caſtris cum Benadad, erat indiſpoſita ad bellum: quia cum eſſet meridies, & non præceſſiſſet fama de bello, non erant accincti: ideo omnes fugerunt, & Iſraelitæ perſecuti ſunt ipſos ad occidendum eos, & capiendum ſpolia, ſcientes quòd Dominus tradidiſſet illos in manus eorum.

Fugit quoque Benadad Rex Syriæ in equo cum equitibus. Videns Benadad, qui erat in tentorio ſuo bibens, & temulentus, quòd fugerent viri ſui, & Iſraelitæ irruerent in caſtra eius, aſcendit equum, & fugit: equites quoque omnes fugerunt cum eo: quia illi erant parati ad fugam, licet non ad bellum, & poterant illi fugere propter velocitatem equorum: qui autem pedites erant, non poterant fugere, & illi trucidabantur ab exercitu Achab.

Necnon & egreſſus Rex Iſrael, percuſſit equos, & currus. Scilicet, Non ſolum Achab egreſſus eſt ad fugandum Benadad, & exercitum eius de loco ſuo, ſed etiam poſtquàm fugerunt, perſequebatur illos, & occidit plurimos de equitibus, & de euntibus in curribus.

Et percuſſit Syriam plaga magna. Scilicet, Fecit magnam plagam in Syris, quia occidit multos de eis, & cepit ſpolia magna.

Accedens autem. Hic ponitur ſecundum principale huius capitu. in quo ſecunda victoria ſcribitur. Et diuiditur in tres partes. Primo Achab de bello futuro cum Benadad præmonitur. Secundo victoria ei prædicitur, ibi.

Accedens vnus. Tertio habita victoria Achab abutitur ibi. *Dixeruntque ei ſerui ſui.* Circa primum dicitur. *Accedens autem Propheta ad Regem Iſrael, dixit ei.* In hoc Deus voluit præmunire Achab contra Benadad: quia forte Achab eo quòd iſta vice præualuerat contra Benadad putaret, quòd iam ſecurus erat, & quòd Benadad non auderet pugnare contra ipſum: & ſic non adhiberet debitam diligentiam circa ſeipſum, nec faceret apparatum aliquem ad bellum: & ſic Benadad diligenter parans ſe pro ſequenti anno ad pugnandum contra Achab, faciliter ſuperaret eum: ideo præmuniuit eum Deus, quòd diſponeret ſe ad bellum, denunciando quòd ſequenti anno bellum futurum erat ei cum Benadad. *Vade, & confortare.* Ideſt, Facias apparatum bellicum, per quem ſis diſpoſitus, & factus robuſtus ad bellum.

Præmonitio de futuro bello.

Et ſcito, & vide quid facias. Ideſt, Cùm prænuncietur tibi bellum attende quid oporteat te agere, quaſi dicat, ſatis potes cognoſcere, quid expediat tibi agere, cũ cognoſcas potentiam magnam Benadad, & quòd

quòd nunc veniet inſtructior, & fortior ad bellum propter hoc, quòd ſemel victus eſt.

Quis Propheta nunciauit Achab futurum bellum ſecundum. *Quæſt. VIII.*

QVAERETVR, quis erat iſte Propheta, qui prędixit hæc. Reſpondendum, quòd non apparet, & tamen poterat dici dupliciter. Vno modo, quòd iſte eſſet Elias: quia nominatur hic Propheta ſine aliqua limitatione, & per hoc ſignificatur, quòd eſt excellenter Propheta. Sicut cum dicimus Apoſtolum, non exprimendo nomen, intelligitur excellens inter Apoſtolos, ſcilicet, Paulus, qui fuit excellentior in doctrina, licet non in poteſtate: ita Elias tempore illo erat excellentior inter omnes Prophetas: ideo ad iſtum pertinebat, quòd vocaretur Propheta non exprimendo nomen proprium. Sed iſtud non multum videtur, quòd de Elia conſueuit ſemper fieri mentio ſpecialis ſub nomine ſuo, quando de ipſo dicitur. Sic patet ſupra 17. & infra ſequenti cap. & ſequenti libro, cap. 1. Hic autem non exprimitur nomen eius. Dicendum ergo, quòd iſte Propheta, qui prænunciauit hæc, fuit ille, qui pernũciauit victoriam belli præcedentis, & vocatur hic Propheta nõ expreſſo nomine, quia ſatis colligitur ex continuatione ſententiæ, ſcilicet, quia ſupra dictum eſt, quòd quidam de Prophetis prædixit Achab victoriam futuram: & quia in eodem die, vel poſt paucos venit ille Propheta ad denunciandum bellum anni futuri, dicitur: Accedens Propheta, quaſi manifeſtè videatur ex continuatione literæ, quòd iſte ſit ille Propheta, de quo immediatè dictum eſt; & iſte eſt Michæas filius Iemla, vt ſupra dictum eſt: & ſic tenet Hiſtoria Scholaſtica, & Nicolaus, cuius ratio ſupra poſita fuit.

Sequenti enim anno Rex Syriæ aſcendet contra te. Benadad erat Rex potentiſſimus, & erubuit nimis, quòd Rex Iſrael, qui erat quaſi nullius poteſtatis in comparatione eius, præualeret contra ipſum, ideo ſtimulatus dolore, voluit ſequenti anno vindictam capere, & diſpoſuit ſe ad bellum. *Serui vero Regis Syriæ dixerunt ei: Dij montium ſunt Dij eorum, ideo ſuperauerunt nos.* Iſta eſt diſceptatio inter Benadad, & ſeruos ſuos. Mirabatur enim Benadad, quomodo Rex Iſrael, qui nullius poteſtatis erat, potuiſſet ſuperare eum. Et reſponderunt ſerui Benadad, quòd hoc non acciderat ex poteſtate Achab, ſed ex poteſtate Deorum ſuorum: & hoc erat ad non inferendum dedecus ipſi Benadad: quia quòd Benadad ſuperaretur a Dijs, non erat dedecus, cum ipſe homo eſſet; ꝙ tamen ſuperaretur a viris Achab, erat dedecus: ideo attribuerunt victoriam Dijs Hebræorum, & quia fuerat factum bellum in montibus, & ibi præualuerant Iſraelitæ, dixerant Syri, quòd Dij montium erant Dij Iſrael.

De tribus generibus Deorum Gentilium, & de fundamento eorum, circa modum ponendi Deos. Et Semidei qui vocantur. Et ruſtica numina quæ ſint. *Quæſt. IX.*

QVAERETVR, quare Gentiles taliter locuti ſunt, vt dicerent aliquos eſſe Deos montium, quaſi eſſent ſpecialiter aliqui Dij montium, & non aliarum rerum.

Reſpondendum, quòd Gentiles errauerunt nimis circa poſitionem Deitatis: omnes enim poſuerũt deitatem, & tamen errauerũt ponendo multos Deos, & ponendo illos, ad quos non pertinebat aliquo modo Deitas. Pro quo ſciendum, quòd Gentiles dixerunt Deos ſuos eſſe diuiſos in tres partes: quoſdam enim vocauerunt ſelectos, alios ſemideos, alios ruſtica numina. Primi reputabantur ab ipſis veri Dij, & excellentiſſimi, quorum erat præcipuus Iuppiter, & poſtea Apollo, Mars, Saturnus, Mercurius, Iuno, Diana, Orcus, Venus, & ſic de multis, quorum vigintiduo erant viri, & paucæ fœminæ: ita ꝙ ad trigintaduo non accedunt. De his declarat Auguſt. 7 de ciuit. Dei: & iſti erãt Dij cœleſtes, quorum figuræ ſunt in octauo cœlo, & iſtos dicũt eſſe immortales, & ex vtroque parente eſſe Deos. Alij ſunt, qui vocãtur ſemidei, & iſti ſunt, qui habuerunt alterum de parentibus Deum, & alterum mortalem. Sic Hercules ſemideus eſt, qa Iuppiter pater Deus eſt, mater vero Alcmena fœmina mortalis. Sic etiam Achilles ſemideus eſt ex matre Dea, ſ. Thetide, & ex patre mortali, ſ. Peleo. Sic etiam Perſeus patrem habet Iouem, matrem vero Danaem fœminam mortalem filiam Regis Acriſij. Sic Eſculapius filius Apollinis, & Coronidis fœminæ mortalis. Sic Romulus filius Martis, & Iliæ filiæ Numitoris Regis. De his, & de plurimis ſimilibus vulgatiſſima fama eſt apud omnes Poetas. Interdũ autem vocantur ſemidei illi, qui non habent aliquem parentem Deum, ſed ſolum dicuntur facti Dei propter excellẽtiam geſtorum. Sic enim Plato propter excellentiam ſapientiæ ſemideus a Gentilibus appellatus eſt, vt ait Auguſt. 2. de Ciuitate Dei. Sic ẽt Oſiris, & Iſis, & Eriſtonius, & fere oẽs, ꝙ aliquas artes nouiter inuenerunt, Dij vocati ſunt ab illis Gentilibus, inter quos illas artes inuenerunt, & poſiti fuerunt inter ſemideos. De his Aug. 18. de Ciuitate Dei tangit aliqd, & multa tangunt Poetæ. Tertium genus Deorũ eſt, qui vocãtur ruſtica numina, & iſti ſunt dij, qui nondum ſunt in cęleſtibus, ſed aliqñ illuc transferendi erant. Sic ſunt Satyri, & Fauni & Syluani, & Nymphæ. De his Ouidius 1. Meta. & Martianus Felix Capella in libro de Nuptijs Mercurij, & Phiſiologiæ. Iſti dij, qui vocantur ruſtica numina, aſſignãtur varijs officijs, intantũ ꝙ tot ſunt dii, immo plures, q̃ officia nobis cõpetunt, & rebus naturalibus. Fuit aũt inſania quædã Gentilium, ꝙ cuicũq; rei, & operationi attribuerent vnum Deũ: videbant enim quẽlibet effectũ procedere ex aliquo principio, ſiue virtute effectiua, & illã virtutem diuinã arbitrabantur: ideo imponebant ei nomen deitatis. Et non ſuffecit inſaniæ Gentiliũ tot ponere deos, quot rerũ ſpecies erant, ſed ẽt vni rei multos deos ponebãt. Sic patet de ſpica, cui ponebant Deũ Lacturnũ, & Nodotum, & Geniculatum, & Deã Segetiam: Lacturnus erat preſidens ſpicę, quãdo eſt tenera in lacte. Nodotus præerat ei, qñ durior effecta, accipiebat nodos. Geniculatus præerat, qñ calamus ꝓducebat folliculos ſpicę. Segetia Dea prę erat, qñ erat ſpica iam matura in ſegete. Sic etiam homini naſcenti multos deos poſuerunt, ſ. Lucinam Deã, quæ de ventre in lucem educat. Sentunum deum, qui ſentire conferat. Vitunum, qui vitam det. Deinde ad educationem pueri introducunt pluralitatem deorum, ſ. deam Educam, Potinam, Interducam, Manuducam, Adeonam, Abeonam, quorum ſingulis officia circa natum exhibent, ſ. quædã cibum, aliæ potum, aliæ puerum ad ambulandum incitant, ab eundo, & redeundo manuducentes. Sic ẽt circa coniugales ritus deorum pluralitatem apponunt, ſ. deum Iugantinum, qui matrimonio iungit: deinde deam Virginienſem, Deum patrem Subigum, deam Premam, & Pertundam, Venerem, & Priapum, quibus tam turpia officia exhibẽt, vt pudor ſit enarrare: diſſerit tñ ea Auguſt. 6. de Ciuit. Dei, cap. 10. Sic ẽt diuerſis partibus terrarum diuerſos deos præficiunt, ſ. collibus deum Iugatiuum, qui a iugis, i. collibus dicitur. Vallibus autẽ deam Valloniam præfecerũt. Agris vero, quæ rura vocãtur, deã Ruſinã præponunt: in his autem tanta multitudo eſt, & oſſi-

Homini naſcenti multos deos dãt Gentiles

Pluralitas deorum in cõiugio.

ciorum pluralitas, vt vltra quadringentos Deos excedant inter masculos, & fœminas teste Varrone in libro Sacrorum, qui de eis latius quàm omnes homines narrauit. Et sic Dij montium vocantur Iugatiui, & illę gentes, quæ colunt Deum Iugatiuum putabantur apud Gentiles prosperari in montibus. De istis Dijs, & varijs generibus eorum destinaueram hic explicare, sed eorum numerositas me terruit: nam oporteret præter intentionem fieri maius volumen, quàm quæ de quibus agitur, exigunt: nam Aug. 6. & 7. de Ciuitate Dei fere nihil aliud dicit nisi de istis Dijs, & tamen minimum, quod ad eos pertinet, se expleuisse nõ credit. Ioannes Boccatio de certaldo de Genealogijs deorum libros 13. satis latè descripsit, & tamen in eis solum tetigit duo prima genera deorum, scilicet, selectos, & semideos, de rusticis numinibus nihil agens. Sed Marcus Varro, qui teste Augu. 5. & 6. de Ciuitate Dei, & sæpe in eisdem libris circa ista omnium hominũ curiosissimus fuit, latissimè de Dijs istis tractauit, qui 41. volumina scripsit, in quibus potius officium rusticorum numinum, quod alij pœnè omiserant, diligenter disseruit: sed adhuc nescio an in his sufficienter pro multitudine eorum dictum sit: ideo si quis videre velit de his, abundantissimus locus patet in locis allegatis: & etiam per Ouidium in libro fastorum, & fere in toto processu poetico.

Qui's antiquorũ optimè de Dijs scripsit.

Quare Dij Iudæorum vocati sunt Dij montium a Syris. Quæst. X.

QVAERETVR vlterius, quare Syri specialiter dixerũt de iudæis, quòd Dij montium erant Dij eorum. Respondet Nicolaus, quòd hoc dixerunt, quia Deus Israelitarum habebat cultum in montibus: nam templum Dei, quod erat in Ierusalem, erat in altissimo loco ciuitatis, scilicet, in monte Moria. 2. Paralipomenon 3. Etiam Elias ædificauerat aram Dei in monte Carmelo. Sed dicendum, q̃ Syri non attendebant ad hoc, sed loquebantur secundum opinionem Gentilium. Quod patet, quia dixerunt: Dij montium sunt Dij eorum, & tamen Israelitę vnicum Deum habebant. Ideo dicendum, quòd Syri putauerunt, quod Israelitæ colebant Deum Iugatiuum, qui preest montibus, & ob hoc in montibus præualuerunt, & non colebant deam Valloniam, quæ est dea vallium, nec deam Rusinã, quæ est dea agrorum: ideo si pugnarent Syri contra eos in vallibus, vel in agris planis, non possent habere Israelitæ adiutoriũ a deo suo Iugatiuo: & sic relicti viribus suis perirent faciliter. Vel potest dici, quòd Syri dixerunt hoc propter experientiam euentus. Nã locus, in quo pugnauerunt, erat montuosus, & putabant ipsi, quòd non erat possibile Israelitas solis viribus suis præualere cõtra Benadad: ideo asciripserunt viribus deorum suorum, & quia in montibus fuerat Benadad superatus, putauerunt Deos Israelitarum exercere potestatem in montibus, & non in alijs partibus terræ. Istud procedit ex diuisione officiorum, & potestatum, quàm faciebant Gentiles Dijs suis: quia quibusdam attribuebant valles, alijs montes, alijs agros, alijs flumina, alijs fontes, alijs maria, & sic de diuersis partibus rerũ: & erant officia eorum impermixta: ita quòd id quod fiebat per vnum Deum, non poterat fieri per alium: ideo putabant Syri, quòd si Dij Israelitarum erant Dij montium, non possent adiuuare eos in vallibus, nec in alijs partibus terræ. Si autem hac vice superassent Israelitæ Benadad in vallibus, putauissent Syri quòd Israelitæ colebant deam Valloniam: ideo quòd non possent contra eos pugnare in vallibus, sed faciliter pugnarẽt contra eos in montibus, vel in agris, vbi pre-

erant Iugatiuus, & Rusina. & dato quòd non putarent Syri, quòd Israelitæ colebant Deum Iugatiuum: tũ putabant, quòd quotcunque, & qualescunque essent Dij Israelitarum, illi solum exercebant potestatem in montibus: ideo quòd ibi solum præualerent, & deficerent in vallibus, vel in alijs locis quibuscunque. *Dij montium sunt sicut Dij eorum.* Idest, Dij Israelitarum habent potestatem solùm in montibus. *Ideo superauerunt nos.* Scilicet, quia erant in loco, in quo poterant a Dijs suis adiuuari.

Israelitæ quomodo superare debebant in montibus Syros per Deos montium. Quæst. XI.

QVAERETVR, quomodo Israelitæ superare debebant in montibus, dato quòd Dij montium essent Dij eorum: nam vocantur Dij montium, quia haberent virtutem faciendi, vel producendi aliquid in montibus, sed non intelligitur de pugna. Respondendum, quòd Gentiles dabant specialiter potestatem bellorum Deo Marti, & Bellonæ, & Palladi, & tamen cum quibuslibet Dijs de rusticis numinibus assignata essent certa officia, & certæ partes rerum, illis solum relinquebatur potestas in partibus illis, & alij Dij non habebant ibi potestatem aliqd agendi. Ponebant tamen Gentiles, quòd Dij quarumlibet gentium adiuuabant eos in bellis, & pugnabant inter se Dij diuersorum gentium pro cultoribus suis. Sic patet de bello Troiano, in quo introducuntur fere omnes Dij partiales, quibusdam pugnantibus pro Troianis, & alijs pro Græcis; & dicitur etiam, quòd ibi aliqui Dij vulnerati fuerint ab hominibus pugnantibus. Sicut de Venere dicitur, quòd percusserit eam Diomedes Græcus, cum vellet liberare Aeneam Troianum de manibus eius; de quo Homerus in Iliade, & Virgil. in Aeneide. Etiã in bello, quod habuit Aeneas, postq̃ venit in Italiam, cum Turno Rege Rutilorum, ponuntur Dij conuenisse in cõsilium, & quosdam disceptasse pro parte Aeneæ, vt ei victoria daretur, alijs vero pro parte Turni, & Rutulorum, vt inducit Virgilius in 10. Aeneidos. August. quoque tertio de ciuitate Dei, cap. 30. Introducit pugnas Deorum Gentilium, i. ipsorum dæmonũ, qui a Gentilibus colebantur, veras fuisse, & q̃ apud quendam locum semel visæ sunt. Sic igitur dato q̃ haberent Syri Deos, qui vellent adiuuare ipsos, non possent adiuuare in montibus, eo q̃ sicut opinabantur Syri, potestas Deorum Hebræorum erat in montibus, & potestates Deorũ erant impermixtæ, & sic tunc Israelitæ adiuuarentur a Dijs suis pugnantibus pro eis, & Syri non possent habere Deos suos ibi adiutores. *Sed melius est, vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos.* Scilicet, Dij sui solum sunt montium, & non camporum: ideo quando pugnauerimus in campo cõtra eos, destituti Deorum suorum auxilio, cito peribunt. *Tu vero verbum hoc fac.* In præcedentibus dederunt serui Benadad ei rationem, quare victus fuerat ab Israelitis. Hic autem dant cõsilium qualiter debeat iterum pugnare contra Israelitas, & vincere eos, scilicet, tu fac verbum hoc, idest, accipe consilium nostrum, quod sequitur. *Amoue Reges singulos ab exercitu suo, & pone Principes pro eis.* In exercitu Benadad fuerant nunc trigintaduo Reges, vt patet supra. Volebant autem nunc consiliarij eius, quòd in sequenti bello nullus de Regibus veniret, sed loco Regum ponerentur trigintaduo Principes, qui nõ essent Reges, & illi præessent exercitibus, quibus prius Reges illi præfuerant. Causa autẽ amouendi eos fuit duplex. Volebant enim nunc serui Benadad, q̃ ipse faceret bellũ acerrimũ contra Israel: & ad hoc exigebãtur Duces pugnantes fortiter, & diligenter. Istud aũt conueniebat

ueniebat potius alijs hominibus, quàm Regibus: Reges sunt teneri propter assuetudinem, & vacationem nimiam in delitijs: bellum autem exigit homines duros, & assuefactos rebus duris: ideo non conueniebant Reges pro bello durissimo, tãquàm Duces exercitus. Secundum est, quia si aliqui nõ Reges præficerentur exercitibus, desiderio exaltationis suæ ad maiora pugnarent acriter, quod non facerent reges, qui non expectabãt aliqua maiora propter hoc, q̃ erãt in culmine honoris. *Et instaura numerum militum, qui ceciderunt de tuis.* Scilicet. Fac numerum æqualem militum, vt fuit in priori bello, ponendo alios milites pro illis, qui occisi sunt ab Israelitis. *Et equos secundum equos pristinos.* Scilicet, Pone tot equos in exercitu, quot fuerũt prius. Nam aliqui de equis occisi fuerunt in bello, alij vero ab Israelitis capti sunt, & suppleuit numerum illorum nunc Benadad. *Et currus secundum currus quos ante habuisti.* Scilicet, Pone tot currus, quot habuisti in præcedenti bello. nam aliqui de curribus capti fuerant ab Israelitis in fuga: eo q̃ currus non poterant æque velociter fugere, sicut equites. *Et pugnabimus contra eos in campestribus, & videbis quòd obtinebimus eos.* Scilicet, Pugnabimus in vallibus, vel in locis planis, qui vocantur campestria, & non in montibus, vbi habent potentiam Dij eorum: & tunc videbis in experientia, quòd præualebimus contra eos, quia Dij ipsorum non poterunt adiuuare eos in campestribus. *Credidit consilio eorum & fecit sic.* Scilicet, Ista ratio erat aliqualiter verisimilis secundum positionem Gentilium, & cũ ipse Benadad haberet valde maiorem potestatem, quàm Achab, credidit, q̃ nõ esset victus ab eo, sed a Dijs eius: & hoc verum erat, quia Deus Achab tradiderat Benadad in manus eius, & tamen non, sicut putabat Benadad, & viri sui, s. q̃ Deus Israel haberet solum potestatem in montibus: quia cum esset Deus verus, vbiq; potestatem habebat: credens ergo Benadad viris suis, instaurauit exercitum, sicut prius habuerat, vt pugnaret sequenti anno contra Achab. *Igitur postquàm annus transierat.* Scilicet, Postquàm redijt iterum tempus pugnandi, quia quędam tempora sunt inepta ad bellum, sicut hyems. Sic dicitur præcedenti libro, cap. 11. s. Factum est vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere. *Recensuit Benadad Syros.* Scilicet, Cõputauit exercitum suum, reducẽdo ad numerũ æqualem, qui prius fuerat. *Et ascendit in Aphec, vt pugnaret contra Israel.* Aphec est quædam ciuitas in terra Israel, & apud illam ascendit Benadad ad pugnandum, eo q̃ illa erat in plano, & noluit ire ad pugnandum contra Samariam, vbi prius pugnauerat, quia ibi erant montes, & putabat se superatum fuisse a Dijs mõtium, qui erant Dij Israelitarum, vt patet supra: nunc autem pugnaret in loco plano contra Israelitas.

Aphec q̃ ciuitas sit

Sciendum autem, q̃ Aphec fuit ciuitas Regalis ante introitum Israelitarum in terram Chanaan, & Rex eius fuit vnus de Regibus occisis per Iosue, & Israelitas, vt patet Iosue 12. Est autem duplex ciuitas Aphec, vna est in sorte Iuda. Iosue 15. Et alia in sorte Aser. Iosue 19. De prima habetur supra 1. libro, cap. 4. Vbi dr̃, q̃ Philisthini castrametati sunt in Aphec, & Israelitæ iuxta lapidem adiutorij. De hac etiam eodem libro, cap. 29. Scilicet, Congregata sunt agmina Philisthinorum in Aphec. Et patet, q̃ intelligatur de Aphec terre Iudæ: quia dicitur ibi, quòd Israel castrametatus est super fontem Iezrael: & tamen Iezrael est ciuitas in sorte Iudæ, Iosue 15. Ista Aphec, de qua hic dicitur, est in sorte Aser. Quod patet, quia Benadad pugnabat nunc contra Regem Israel, & non contra Regem Iuda: ideo locaret castra in terra Israel, & non Iuda. Etiam patet, quia Benadad veniebat contra Israelitas a parte Aquilonari, cum regnum Syriæ sit Aquilonare terræ Israel: sors autem Aser, in qua est ciuitas Aphec est satis Aquilonaris in terra decem tribuum, vt patet ex assignatione terminorum suorum. Iosue 19. *Porro filij Israel recensiti sunt.* Achab enim præmonitus fuerat a Propheta, quòd pararet se ad bellum pro sequenti anno: ideo toto illo anno fecit apparatum bellicum, iubendo præsto esse in armis omnes illos, qui designati fuerant ab ipso ad bella, vt quacunque die veniret Benadad, ipsi essent parati ad exeundum ei obuiam. *Et acceptis cibarijs profecti sunt ex aduerso.* Scilicet, Israelitæ fecerunt apparatum cibariorum pro toto exercitu suo: & disposuerunt aliquos ad hoc, q̃ semper portarent necessaria ad loca castrorum, quãdiu duraret bellum. Sic enim dicitur Iudicum 20. Quando pugnauerunt vndecim tribus contra vnam, & fecerunt apparatum pro bello, dicentes: Decem viri eligantur de centum ex omnibus tribubus Israel, & centum de mille, & mille de decem millibus, vt comportent exercitui cibaria. *Castraque metati sunt contra eos.* Idest, Fixerunt castra ex aduerso, non formidantes eos, quia Deus eorum poterat in vallibus, & in montibus pugnare. Sciendum, quòd aliquando dicitur castrametor, aris, ita vt sit vnum verbum: aliquando autem declinatur per se metor, aris, & accipitur pro figere, vel locare, & idem significatur vtroque modo. Hic autem sunt duæ partes: quod patet, quia interponitur dictio enclitica: & tamẽ potest dici, quòd sit vnica dictio, & tamen interponitur ibi enclitica per tmesim figuram, secũdum quam diuiditur dictio in duas partes, & interponitur aliquid inter vtramq; partem, sicut ponit exemplum Doctrinale in figuris, scilicet,

Est regio Boreæ septem subiecta Trioni.

Cum deberet dicere Septentrioni, quia est vna pars. Sic etiam Græcismus in pronominibus dicit,

Non quòd sim Prisci dictis contrarius ani:

Et deberet dicere Prisciani. Sed ista figura raro venit in vsum, nisi in metro. Hic autem voluit Hieronymus vti ea, dicens: castraque metatus, cum deberet dicere castrametatus. *Quasi duo parui greges caprarum.* Scilicet, Israelitæ videbantur valde pauci, sicut paruus grex caprarum, comparando ad castra Syrorum, quæ repleuerant terram. Et dicitur: quasi duo parui greges, quia fortè Israelitæ diuisi erant in duas acies, vel diuiserant castra sua in duobus locis, & videbantur duo greges distincti.

Syri autem repleuerunt terram. Scilicet, Exercitus Benadad, qui erat exercitus Syrorum, repleuit terram præ multitudine nimia. *Et accedens.* Hic ponitur secundum huius partis, in quo victoria ipsi Achab prædicitur. Et hoc fuit, quia licet in anno præcedenti Propheta prædixisset bellum Benadad contra Israel, & confortasset eum, tamen iam transierat annus, & nunc Israelitæ astabant Syris ex opposito, & poterant formidare eos propter multitudinem, ideo Deus misit Prophetam ad confortandum Israelitas.

Et accedens vnus vir Dei, dixit ad Regem Israel. Iste erat Propheta, quia Prophetæ vocantur viri Dei, sicut patet de Elia. supra 17. Et credendum est, quòd iste esset Propheta, qui in duabus præcedentibus vicibus venerat ad Regem denunciando ei victoriam. In Hebræo ponitur bis dixit, scilicet. *Et accedens vnus vir Dei, dixit ad Regem Israel, & dixit.* Litera autem nostra posuit solum semel, quia idioma Hebræum est in multis barbaricum, & sæpe superabundat, & sæpe deficit, non curans de superabundãtia Hebraica. Hebræi tamen dicunt, quòd ponitur bis dixit ad significandũ, q̃ dixit ei duo. Primum fuit id, quod habetur in litera. Secundum fuit, q̃ Achab non parceret ipsi Benadad, sed occideret eũ. Sed istud fictũ est, de quo infra dicetur: ideo Hieronymus non curauit de illo. *Hæc*

dicit Dominus: Quia dixerunt Syri: Deus montium est Dominus, & non Deus vallium. Ista erat blasphemia magna, quia minuebatur potestas Dei, cum ipse non solum esset Deus montium, sed etiam omnium rerum, quia erat Deus verus omnipotens: & ob hoc in vindictam blasphemiæ tradidit Benadad, & exercitum eius in manus Achab. Vocatur hic Dominus ipse Deus Israel, quia istud erat sibi nomen commune, quasi nomen proprium. Sic dixit Elias, supra 18. Vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Non dixerunt Syri Dominus est Deus montium, sed Dij montium sunt: Dij eorum: quia tamen solus Dominus erat Deus Israel, ista blasphemia erat de eo solo dicta. *Dabo multitudinem omnem hanc grandem in manu tua.* Idest, Faciam, quòd tota ista multitudo, licet sit valde magna, tradatur in manus tuas, ita quòd occidatur a te.

Quomodo Deus multis modis potest tradere hominem in manus alterius. Quæst. XII.

QVAERETVR, quis modus tradendi hanc multitudinem fuerit. Respondendum, quòd Deus multis modis tradere potest hominem in manus hominis: quot enim modis potest velle, tot modis potest efficere. De modis autem pluribus, quibus Deus interdum tradit hominem in potestate hominis, declaratum est satis supra 1. libro, cap. 33. Dicendum autem, quòd in isto bello fuerunt duo, per quę exercitus Benadad traditus fuit in manus Achab. Primum fuit, quòd Israelitæ occiderunt centum millia peditum in die vna. Secundum fuit, quòd Dominus diruit muros vrbis Aphec, super vigintiseptem millia virorum Benadad. De primo dicendum, quòd Deus potuit tradere illos cētū millia in manu Achab imprimendo timorem cordibus eorum, ita vt non possent consistere coram Israelitis, sed fugerent, & in fuga occiderent eos Israelitæ. Sic enim Deus dixerat Israelitis. Exodi 23. Scilicet, Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Sic etiam erat de ipsis Israelitis, quando mali erant: quia Deus incutiebat timorem cordibus eorum, vt fugerent nullo persequente, & si boni essent, centum de eis fugarent decem millia. Leuit. 26. & Deuteron. 28. & 32. Alio modo poterat hoc esse, scilicet, quòd Deus daret vires Israelitis magnas nimis, ad hoc quòd quamquam Syri fortiter pugnarent, Israelitæ præualerent viribus contra eos. Simile patet Deuteronom. 8. Scilicet, Ne dicas in corde tuo: Fortitudo mea, & robur manus meæ; hæc omnia mihi præstiterunt, sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipse tibi vires præbuerit, vt impleret pactum suum. Vel poterat hoc esse, scilicet, quòd Deus auferret Syris vires ad pugnam, & animositatem, & dato, quòd Israelitæ non haberent maiores vires, quàm prius, faciliter poterant præualere contra Syros. Secūdum fuit, quòd corruerunt muri vrbis super vigintiseptem millia virorum Benadad, & perierunt. Istud autem factum est opere Dei, Israelitis nihil agentibus, quamquam de hoc, qualiter factum sit, infra dicetur: ideo vtroque modo istorum Deus tradidit viros Benadad in manus Achab, licet diuersimode. *Et scietis, quia ego sum Dominus.* Idest, Per hoc cognoscetis, quòd ego vere sim Deus, qui possum dare victoriam, quibus voluero: nam in quolibet miraculo ostenditur potestas Dei. *Dirigebant septem diebus ex aduerso hi, atque illi acies.* Scilicet, Postquàm collocata sunt castra Syrorum, & Hebræorum, dirigebant quotidie Israelitæ acies contra Syros, & Syri dirigebant contra Israelitas, & hoc durauit septem diebus, tamen in his non fuit commissum bellum ex vtraque parte, sed solum dirigebantur acies ad instruendum milites in bello. Sic enim omnes gentes faciunt, quando pugnare debent: exercitant enim se in acie, vt postea conuenienter pugnent, quando oportuerit. *Septima autem die commissum est bellum.* Tunc enim conuenerunt acies vtrinque ad pugnandum. *Percusserunt que filij Israel de Syris centum millia peditum in die vna.* Scilicet, In septima die, quæ fuit principium belli, & in ipsa cōsummatum est bellum, perierunt centum millia peditum de Syris. Vocantur autem pedites, quia forte equites, & qui erant in curribus, fugerunt: & sic de equitibus, & de pugnantibus in curribus, nullus tunc occisus est. Vel potest dici, quòd accipiuntur large pedites pro quibuscunque pugnatoribus: & hoc quia satis verisimile est, quòd aliqui de equitibus, & de pugnantibus in curribus, occisi fuerint. *Fugerunt autem qui remanserant in Aphec ciuitatem.* Postquàm occisi sunt vsque ad centum millia de exercitu Benadad, reliqui non ausi sunt expectare, credentes se non posse sustinere impetum Israelitarum: ideo fugerunt in ciuitatem Aphec, quæ propinqua erat: quia vt supra dicitur apud eam castrametatus fuerat Benadad.

Quomodo Benadad, & sui potuerunt fugere in Aphec, cum ista ciuitas esset de Israel. Quæst. XIII.

QVAERETVR, quomodo Benadad, & viri sui potuerunt fugere in Aphec, quia ista ciuitas erat de terra Israel, cum esset in sorte Aser. Iosue 19. Aliquis dicet, q̄ quamquam esset in sorte Aser, tamen nunquàm possessa fuerat ab Israelitis, sed tenuerant eam Syri, sicut Philisthini tenebant multas ciuitates, quæ erant de terra Israel, & illæ distribuuntur in sorte Iuda. Iosue 15. Nam Deus dixit, quòd dato, quòd terra nondum esset capta de manibus hostium, diuideretur tota per sortes. Iosue 13. Et sic postea fuerunt quædam loca descripta in sortibus aliquarum tribuum, quæ nunquàm prouenerunt eis: & sic forte esset de vrbe Aphec. Dicendum, q̄ non stat, quia Israelitę non tenebant aliquam terram, quæ pertineret ad Syros, cum solum acceperint terram Chanaan: & sic necesse erat Aphec esse de terra Chanaan: ideo non poterat isto modo teneri a Benadad. Sed dicendum, quòd Benadad, & prædecessores sui erant Reges potentes valde, & acceperant aliquas vrbes de terra Israel, inter quas erat Aphec, cum esset propinqua terræ suæ, ideo locauit castra apud illam, & quando victus est fugit ad illam, tanquam ad regnum suum. De hoc patet infra in litera, cum dixit Benadad ad Achab: Ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam: esset ergo ista vna de illis. *Et cecidit murus super vigintiseptem millia hominum, qui remanserant.* Scilicet, Occisis centum millibus de exercitu Benadad solum manserunt vigintiseptem millia, aut parum plus: & omnes isti confugerunt in Aphec, vt euaderent ibi, quousque Benadad congregaret maiorem exercitum contra Achab: & cum ibi manerent cecidit murus, & occidit illos omnes.

Murus Aphec, quomodo cecidit. Quæst. XIIII.

QVAERETVR, quomodo ceciderit murus ad occidendum omnes istos vigintiseptem millia. Respōdet Nicolaus, q̄ postq̄ fugit Benadad in Aphec volens ibi liberari de manu Achab, voluit muros vrbis fortificare, & dū sic mouerētur aliqui lapides

pides ad fortificandum muros corruerunt. Sed istud non est verisimile: nam dato, quòd viri Benadad volentes reficere aliquam partem murorum, præter intentionem facerent illam cadere, tamen non est verisimile, q̄ omnes muri vrbis caderent, vel tanta pars, q̄ posset occidere vigintiseptem millia hominum. Dicendum ergo, q̄ muri vrbis oēs corruerunt, vel maior pars eorū, ad hoc q̄ posset occidere vigintiseptem millia hominum. Istud autem potuit accidere casu, s. quia sicut corruunt alia ędificia, potuerunt cadere muri, qa ruinosi essent. Sed istud non est verisimile, quia dato, q̄ accideret aliquam partem murorum cadere, non accideret totum murum cadere, vel fere totum, ad hoc quòd posset occidere vigintiseptem millia hominum. Etiam quia si muri a casu corruerent, essent iam dispositi ad cadendum: & tunc non applicaret totus exercitus ad locum, in quo posset cadere murus super eos, sed fugerent inde. Dicendum igitur, quòd fortè corruit murus, quia omnes viri Benadad ascenderunt super murum, & tunc pondere, & motu eorum corruit. Istud quamquam possit stare, tamen non est verisimile, quòd a casu venerit: scilicet, quòd propter solum motum virorum, & pondus muri corruerint: qa tunc essent valde dispositi ad cadendum, & sic non esset verisimile, quòd viri Benadad ascenderent super tales muros. Dicendum igitur secundum veritatem, quòd muri vrbis Aphec erant satis fortes, de quibus nullus prēsumebat, quòd faciliter cadere possent: ideo quando Benadad ingressus est vrbem, Achab cum Israelitis oppugnabat vrbem, vt caperet eam: tunc omnes viri Benadad vigintiseptem millia ascenderunt super muros ad omnem partem vrbis, vt defenderēt eā, ne irrumperetur ab exercitu Achab: & tunc Deus volens facere vindictam super viros Benadad, subito prostrauit omnes muros vrbis per circuitum, & corruerunt omnes viri Benadad, qui supra erant, & mortui sunt. Sic enim Deus miraculosè fecit, vt muri Ierichо subito caderent per totum gyrum, nemine impellente eos, & tamen prius non erant rupti, nec ad cadendum faciles. Iosue 6. *Porro Benadad fugiens, ingressus est ciuitatem.* Ista est recapitulatio: nam certum est, quòd prius introiuit Benadad in vrbem cum viris suis, quàm caderet murus super eos. Etiam patet, quia supra dicitur: Fugerunt qui remanserant in Aphec ciuitatem, sed fit hic repetitio ad addendum. *In cubiculum quod erat intra cubiculum.* Idest, Latuit Benadad in vno cubiculo secretissimo, quod erat intra aliud cubiculum, ita vt vix posset ibi reperiri. Ioseph 8. Antiquitatum, dicit, q̄ introiuit Benadad cum paucis de amicis suis in locum subterraneum. *Dixerunt ei serui sui.* Hic ponitur tertium huius partis, in quo Achab victoria a Deo concessa abutitur, non occidendo Benadad, quem occidere debuerat. Et dicitur. *Dixerunt ei serui sui.* Idest, Isti erant aliqui pauci, qui latuerant cum Benadad in secreto cubiculo, putantes quòd ibi possent euadere manum Achab: postea autem deliberauerunt ire ad Achab, petentes misericordiam pro Benadad. Nam putauerunt, quòd si manerent ibi, Achab inquireret totā vrbem, & inueniret Benadad latentem in cubiculo, & occideret eum: melius ergo erat, q̄ serui eius irent ad implorandum clementiam Achab, cum de hac confiderent. *Ecce audiuimus, quòd Reges domus Israel clementes sint.* Istud dicebant serui Benadad ad ostendendum, q̄ expediebat, q̄ irent ad petendum clementiam Achab pro Benadad. & si fortè putarent, quòd Achab erat durus, non exiuissent ad eum inquirētes mortem certissimam, sed potius manentes in occulto, expectarent mortem dubiam, vel salutem. Audierant tamen isti, q̄ reges Israel consueuerant esse clementes erga hostes, postquàm superabant eos, ideo voluerunt illuc ire. *Ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris.* Iste erat habitus miserorum, & per hoc volebant ostendere se tales, de quibus misericordia haberi deberet. *Et egrediamur ad Regem Israel, forsitan saluabit animas nostras.* Scilicet, Quia hic manentes mortem expectamus, egrediamur ad Regem, & quia clemens est, forsitan saluabit animas nostras, idest, non occidet nos. *Accinxerunt ergo saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis.* Deposuerunt enim vestes bellicas, vt iam non viderentur hostes, nec pugnare volentes, sed miserabiles subiecti veniam petentes. *Venerunteque ad Regem Israel.* Non venit Benadad cum istis, sed soli serui eius: ipse vero mansit in occulto, quousque sciret, quid agere disponeret Achab de eo. *Et dixerunt: Seruus tuus Benadad dicit: Viuat, oro te, anima mea.* Scilicet, Venerunt tanquàm nuncij Benadad, qui dicebat: Viuat, oro te, anima mea, idest, oro te, ne occidas me, sed impone mihi, quodcunque tributum, aut seruitij genus volueris. Vocauit se Benadad seruum, quia iam propriè seruus erat; cum esset in potestate hostis sui, & caperetur in bello. *Et ille ait: Si adhuc viuit, frater meus est.* Putabat Achab, quòd mortuus erat Benadad, cum cæteris corruentibus muris super eos: & quia serui eius dixerant: Hæc dicit seruus tuus Benadad: respondit Achab: Si adhuc viuit, frater meus est, idest, ego nolo habere eum in seruum, sicut vos dicitis, sed volo habere in fratrem, si viuus est. *Quod acceperunt viri pro omine.* Idest, Serui Benadad acceperunt verbum Achab pro omine, idest, pro augurio: *Et festinantes rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerunt: Frater tuus Benadad.* Idest, Cum Achab dixit: Si adhuc viuit, frater meus est, acceperunt serui Benadad pro bono augurio, & festinantes rapuerunt istud verbum ex ore eius, scilicet, antequàm aliquid aliud Rex diceret, viri isti rapuerunt ex ore eius istud verbum, Frater. *Et dixerunt: Frater tuus Benadad.* Scilicet, Frater tuus Benadad mittit ad dicendum hoc.

Omen quid sit. Et quomodo serui Benadad acceperunt augurium a Rege Achab. Quæst. XV.

QVAERETVR, quid sit omen, vel quomodo acceptum est hic verbum istud pro omine. Respondendum, q̄ omen est quædam species superstitionis, vel augurij ex verbis impertinentibus aliorum, ad nostram intentionem reducta. Vocatur enim species superstitionis, quia omnes tales obseruationes sunt inutiles, & introductæ ex quadam vanitate, cum nihil habeant efficere, vel significare de eis, ad quæ nos illa adducimus. Sic enim augurium consideratur in motu auium, vel cantu, ad cognoscendum ex hoc humanos euentus, & superstitiosum est. Sic etiam cōsiderare sternutationes, quòd aliquid significent, ridiculum est, nisi fortè in infirmis: quia sternutatio in eis bonum signum est, s. quòd natura potens est, & confortata super morbum, cum possit explere ventositatem titillantem cerebrū in menynga, sed reducēdo sternutationes nostras, vel aliorum ad significandum aliquid de rebus, quæ nobis eueniunt, omnino vanum est, atque ridiculum. Sic omen est superstitio in verbis, scilicet, quando aliquis ex verbis, quæ alius a casu, & extra causam nostram dicit, iudicamus bonum, vel malum in eo, quod cogitamus: Vtpote si quis apud se cogitet de matrimonio contrahendo, & dum cogitat, audit aliquem loquentem a longe cum aliquo alio non erit, vel non stabit, iudicat ex hoc, quòd non fiet matrimonium, de quo cogitat, vel si fiat, quòd non permanebit.

nebit. Sic econtrario si audierit alium dicentem bonũ est, vel nunc fiet, vel semp manet, credit feliciter euenturum in eo, quod cogitat: & sic de omnibus alijs, quę cogitamus. Solent enim multi superstitiosi, quando aliqd cogitant ad agendũ, vel non agendum, auscultare quid alij loquantur, dum ipsi hæc cogitant, & secundum prospera, vel aduersa, quæ audiunt alios loquentes, sic in rebus suis iudicãt euenturum. Istud obseruatum fuit multum apud antiquos. Nã Valerius Maximus lib. 1. De ominibus dicit, q̃ omen apud antiquos pro religione habitum est, & ponit exemplum de Romanis, cum vellent condere vrbem, nesciẽtes vbi fundarent sedes, acceperut certitudinem ex omine: Nam quodam vexillifero præcedente alios, ad aliquid aliud agendum, dixit: Hic flemus, & ipse non loquebatur de fundatione vrbis, sed de aliquo alio, & acceptũ est verbũ pro omine, & ibi fundatæ fuerunt sedes Romanæ vrbis. Ad secundam particulam quæstionis dicẽdum, q̃ viri Benadad acceperunt verbũ Achab pro omine, i. pro bono augurio, i. qa ipsi cogitabant intra se de statu Benadadan bonum, vel malum ei futurum esset: Achab autem dixit tunc: Si adhuc viuit, frater meus est: nomen fraternitatis est prosperũ, quia signat magnã propinquitatem sanguinis, & dilectionem, ideo serui Benadad putauerunt, q̃ prospere euenturũ esset de statu Benadad, de quo ipsi tunc cogitabant, & quãtum ad hoc fuit illud verbum omen. Cum autem dr̃, q̃ rapuerunt viri verbum ex ore eius, & dixerunt: Frater tuus Benadad, potest dupliciter intelligi. Vno modo, q̃ ipsi dicerãt verbum illud prosperũ, i. frater tuus Benadad, & per hoc confortaretur omen bonum. Nã sicut superstitionem istam putabant esse alicuius efficaciæ, cum nullius esset, i. q̃ aliquis prospera, vel aduersa diceret, dum ipse aliquid cogitabat: ita q̃ ipse cogitans verba illa prospera repeteret, putabatur esse ad confortandum bonum omen. Aliter potest dici, q̃ hoc fecerunt serui Benadad ad hoc, q̃ Achab non retrocederet in verbis suis: nam ipse dixerat semel: Si adhuc viuit, frater meus est, in quo significabatur, quòd volebat propitiari ei, ideo vt nõ retrocederet loquendo aliqua dura contra eum, dixerunt etiam ipsi: Frater tuus Benadad. Sed primum verius est, quia isti viri totaliter respiciebant ad auguria, cum dicatur, quòd acceperunt verbum pro omine. *Et dixit eis: Ite & educite eum.* Dixerunt serui Benadad, quòd viuebat: & tunc Achab iussit eum adduci ad se, & voluit eum honorare. *Egressus est ergo ad eum Benadad.* Scilicet, Egressus est de cubiculo occultissimo in quo latebat, præstita securitate. *Et leuauit eum in currum suum.* Erat Benadad Rex potens, & inciderat in hanc calamitatem, ideo Achab, cum misereretur eius, eleuauit eum ad currum suum, vt essent ambo reges in eodem curru. Et in hoc clemens valde erat Achab: quia hostem suum pertinacem in seruum captum in curru suo sedere fecit. *Qui dixit ei.* Scilicet, Benadad locutus est ad Achab. Nam licet haberet eum in curru suo, nondum dimittebat, quòd iret in terram suam: ideo Benadad promisit multa regi Achab, vt dimitteret eũ. *Ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam.* Pater istius Benadad fuit rex potens, sicut iste Benadad, & regnauit dum regnauit Amri pater Achab in Israel, & ille tulit violenter aliquas de ciuitatibus Israelitarum, & Amri non poterat illas recuperare, de quibus fuit vna Aphec, cuius muri nunc corruerunt, vt supra dictum est: omnes illas ciuitates volebat nunc Benadad dare Achab, vt dimitteret eum ire in terram suam. Sciendum, quòd pater istius Benadad vocabatur etiam Benadad. Quod patet, quia tempore Baasa dominabatur in Damasco Benadad filius Tabremon filij Hezion, supra 15. Et tamen post mortem Baasa, quasi duobus annis, cepit regnare Amri pater Achab, vt patet supra 16. Ideo ille Benadad esset pater, vel auus istius Benadad: & non fuit iste Benadad filius Tabremon, de quo dicitur supra 16. Quia ille regnare cœpit, antequàm regnaret Amri pater Achab: & tamen pater istius Benadad, & pater Achab regnauerunt simul, cum vnus ab alio tolleret ciuitates. *Et plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria.* Istæ plateæ erant aliqua ædificia pulchra, velut vult Historia Scholastica. Plateæ erant loca ampla, & vacua, vbi erat forum rerum venalium: & iura, quæ proueniebant de rebus ibi venditis, erant pro illo, cuius erant plateæ. Sic enim Amri pater Achab condiderat Samariam, quæ erat metropolis regni sui, supra 16. Benadad verò pater istius Benadad sæpe in bello superauerat eum, & abstulerat ei ciuitates multas, vt patet supra: & insuper in signum subiectionis fecit sibi plateas in Samaria, vt inde perciperet iura rerum venalium: nunc autem cum Achab accepisset in bello Benadad, profitebatur se Benadad subiectum eius, & volebat ei reddere ciuitates, quas pater eius acceperat de terra Israel, & etiam volebat, quòd haberet iura rerum venalium in Damasco: nam Damascus erat ciuitas præcipua in Syria. Isaiæ 7. Et in signum subiectionis constituebãtur magis in ciuitate illa, quàm in alia de ciuitatibus regni. *Et ego fœderatus recedam a te.* Idest, Faciam tibi fœdus de obseruando ista, quæ dixi, & si aliqua alia mihi imposueris, vt dimittas me recedere in terram meam. *Pepigit ergo fœdus, & dimisit eum.* Scilicet, Pepigit fœdus, quòd restitueret ciuitates, & quòd faceret plateas in Damasco. Ista tamen non dicebat Benadad animo seruandi illa, sed solum vt effugere posset manus Achab, & postea nihil seruaret. Patet hoc, quia promisit ei dare omnes ciuitates, quas acceperat pater suus de manu Israel, & tamẽ non reddidit: quia Ramoth Galaad erat vna de istis, & tamen non reddidit eam, sed propter illam pugnauit postea Achab cum Benadad. infra 22. Scilicet, Ignoratis, quòd nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus eam tollere de manu regis Syriæ? Et in illo bello mortuus est Achab.

Platea quid.

An Achab peccauerit non occidendo Benadad.
Quæst. XVI.

QVAERITVR, an peccauerit Achab dimittendo recedere Benadad, cùm potuisset eum occidere. Hebræi dicunt, quòd sic: quia Deus iusserat ipsi Achab, q̃ occideret Benadad, nec parceret ei: ideo contra præceptum Dei dando ei vitam, peccatum erat. Item Benadad dixerat magnam blasphemiam contra Deum, & etiam serui sui, scilicet, quòd Deus Israel erat Deus montium, & non vallium, nec aliarum rerum, ideo pro hoc debebat occidi Benadad, & deleri populus suus. Sed dicendũ, quòd istud non videtur verum: scilicet, quòd Deus iusserit Achab, ne parceret Benadad: quia litera solum exprimit, quòd haberet Achab victoriam de Benadad. Item patet, quia si Deus istud dixisset Achab per Prophetam, sciret Achab, quòd Benadad venturus esset ad manus eius viuens, ita quòd in potestate sua esset occidere eum, vel non: & tamen quando venerunt serui Benadad implorãtes clementiam Achab pro eo, dixit Achab: Si adhuc viuit, frater meus est, & sic nesciebat an viueret, si tamẽ Deus ei dixisset, q̃ nõ parceret ei, adhuc sciret eum deuenturum in manus suas: ergo non dixerat ei aliquid tale. Item cum dicitur, quòd propter blasphemiam mortem merebatur Benadad. Dicendum, istud falsum esse: nam Benadad nõ dixit istud, sed serui sui: ipse autem credidit solum.

Item

Item dato, quòd ipse dixisset istud, poterat stare, quòd non peccaret: nam licet omnes gentes tenerentur credere, esse vnum verum Deum: tamen non tenebantur credere, q̃ ille erat Deus, quem colebant Hebræi, quousque constaret eis per manifesta miracula, & fortè Benadad non viderat aliquod istorũ, ideo poterat dicere, quòd Deus Hebræorum erat, sicut cęteri Dij æstimati a Gentibus: & qa Gentes putabant quosdam esse Deos montium, alios vallium, & sic de alijs partitionibus supra positis, poterat ęstimare Benadad, non esse Deum Hebræorum excellẽtiorem alijs Dijs. Item non peccauit Achab, dimittendo Benadad contra legem, sicut quando Israelitæ poterant occidere Chananæos, & non occidebant: nam tenebantur illos occidere, & non poterant componere cum eis aliqua fœdera. Deuteronom. 20. Benadad autem non erat Chananæus, sed Syrus: ideo non faciebat contra legẽ, dimittendo eum viuere.

Dicendum tamen, quòd Achab habuit se imprudenter valde, dimittendo Benadad viuum recedere in terram suam. Primò, quia non suscipiebat ab eo cautionem sufficientem de eo, quod promittebat, scilicet, de restituendis ciuitatibus, & de faciendis plateis in Damasco: nam mox vt recessit Benadad non seruauit aliquid istorum. Quod patet, quia tenebatur ei restituere omnes vrbes, quas abstulerat pater eius de terra Israel, & tamen non restituit, quia postea iuit ad bellum Achab contra Benadad pro Ramoth Galaad, infra 22. Et istam tenebat Benadad. Secundò habuit se imprudenter Achab, quia dimisit viuere Benadad: nam ille persecutus fuerat Israelitas valde, & non destitit persequi, quandiu potuit, & licet semel victus fuisset, demum instaurauit bellum: & sic credere debebat Achab, quòd si nunc dimitteret Benadad, quòd etiam ille non quiesceret, sed rursus pugnaret contra Israel: debuit ergo eum occidere, vt quietus esset a bellis eius. Tertiò videtur peccasse Achab, quia Deus dederat ei miraculosè istas duas victorias de Benadad, & nõ dabat illas ad hoc, quòd Achab dimitteret eum viuum, tanquàm in potestate sua fuisset capere eum in bello, & quòd ex clementia dimitteret eum: sed ad hoc, quòd liberaretur Israel a persecutione Benadad occidendo eum, ideo nõ occidendo abusus est Achab victoria a Deo data, & in hoc peccauit. Patet hoc, quia Propheta venit ad eum, dicens, quòd Deus daret eum, & populum suum loco Benadad, & populi sui, scilicet, quia tradiderat eum Deus in manus eius, & abire permisit.

Abuti victoria, peccatũ est.

Syri an peccauerint dicendo Deum Israelitarum esse Deum montium. *Quæst. XVII.*

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur supra, quòd ex eo quòd dixerunt Syri, quòd Deus Israel erat Deus montium, & non vallium, traderet eos in manus Achab, nunquid sic peccabant dicendo, quòd erat Deus montium, & nõ vallium. Aliquis dicet, quòd peccauerunt, quia quòd traderentur in manus Achab fuit pœna: non tamen datur pœna, nisi pro peccato: et dicitur, quòd quia dixerunt ista, Deus tradidit eos in manus Achab: ergo videtur, q̃ peccatum fuit dicere ista. Respondendum, quòd Syri poterant peccare, dicendo ista dupliciter, scilicet, quia asserebant esse aliquos Deos vallium, et aliquos montium. Vel quia dicebant de Deo Hebræorum, quòd erat solum Deus montium, et non vallium. De primo dicendum, quòd non solum Syri, sed etiam omnes Gentes peccabant, ponendo hanc varietatem Deorum, quia omnes Gentes tenentur colere vnum Deum, quia naturaliter poterant cognoscere esse vnum Deum, vt patet ad Roman. 1. Ideo nunquàm fuerunt excusabiles illi, qui coluerunt multos Deos. Quòd autem ponerent Syri quosdam esse Deos vallium, et quosdam montium, erat tollere vnitatem Deitatis, et veritatem eius: quia non solum Gentiles non confitebantur vnicum Deum, sed etiam in multitudine illa Deorum, non attribuebant alicui veram Deitatem, scilicet, talem qualem nos attribuimus vni vero Deo, quem credimus, et colimus, immo nec tantam perfectionem alicui eorum attribuebant, quantam nos attribuimus alicui sanctorum Angelorum, aut saltem alicui dæmonum, ideo valde peccabant in hoc, Deus tamen non conqueritur, quantum ad hoc de Syris, quia in hoc æqualis quęrela esset contra omnes Gentes, quæ sic opinabantur. Secundum erat, quòd Syri dixerunt de Deo Israel, quòd ipse erat Deus montium, et non vallium. Et de hoc dicendum, quòd poterant ipsi peccare, vel non. Nam licet Deus Hebræorum esset verus Deus, et omnes Gentes tenerentur credere esse vnicum Deum: tamen nõ cogebantur credere illum esse Deum, quem colebant Hebræi, quousque viderent mirabilia infinitæ potestatis, quæ a solo vero Deo fieri possent, sed forte Syri non viderant talia, cùm ipsi non essent de populo Israel, ideo non magis obligarentur credere Deum Israel esse verum Deum, quàm Deum Philisthinorum: Et tunc quamquam dicerent, quòd Deus Israel non erat Deus vallium, idest, non habebat potentiam infinitã, nõ peccarent. Si aũt vidissent miracula istius Dei, quæ attestãrentur eum vnicum Deum, & potentissimum, & hoc non obstãte, vocarent eum Deum montium, & non vallium, peccabant nimis: non tamen videtur, quòd Syri crediderint Deum Israel esse verum Deum, sed solùm esse Deum montium: quia aliàs quamquam dicerent ad placandum Benadad, quòd Deus Israel erat Deus montium, & ob hoc victus fuerat in montibus ab Hebræis, tamen non auderent instaurare bellum iterum contra Hebræos in vallibus: & tamen instauraverunt putantes, quòd non superarentur ibi a Deo Israel, & sic non credebant eum esse Deum omnipotentem: & consequenter non peccabant dicentes, quòd erat Deus montium, & non vallium. Cùm autem dicitur, quòd propter hoc Deus tradidit Syros in manus Israel. Dicendum, quòd quamquam non peccauissent Syri in hoc, Deus tradebat eos in manus Israel propter hoc, nec est istud inconueniens: quia non tradebat eos propter hoc promeritoriè, sed incitatiuè: & est sensus, quòd dato, quòd Syri non dixissent verba ista, merebantur tradi in manus Israel propter multa peccata, quæ egerant: & tamen Deus fortè non fuerat motus ad tradendum eos nunc in manus Israel, nisi dixissent verbum istud, ideo verum est, quòd Deus tradidit eos propter hoc in manus Israel: licet ipsi nõ mererentur propter hoc tradi in manus Israel, sed propter aliqua alia.

Tunc vir. Positis in superioribus signis cęlestibus, & victorijs mirabilibus, per quas diuina prouidentia, quantum in se erat conabatur reuocare Achab a malitia, & ille his omnibus abusus est. Hic ponitur contra eum comminatio de malis. Et primò comminatur ei Deus mortem in persona sua, & populi. Secundò in persona sua, & vxoris, et progeniei suæ, sequenti cap. Et dicitur. *Tunc vir quidam de filijs Prophetarum dixit ad socium suum in sermone Domini: Percute me.* Deus dixit cuidam Prophetæ, vt iret ad nunciandũ Achab, quòd tradendus esset ipse, et populus suus, quia dimiserat Benadad recedere: et ad hoc iussit cuidam socio suo, quòd percuteret eum gladio in capite, vel in facie, et ille noluit percutere eum, dixit tamen ei in

sermone

ſermone Domini, ideſt, ex parte Dei, ſcilicet, quòd Deus reuelaſſet ſibi, quòd ille percuteret eum. *At ille noluit percutere*. Scilicet, Iſte, cui Propheta reuelauit, noluit percutere eum, quia viſum eſt ſibi durum, quòd percuteret eum. *Cui ait: Quia noluiſti audire vocem Domini, ecce recedes a me, & percutiet te leo*. Prænunciauit Propheta mortem iſti viro, ſcilicet, noluiſti audire vocem Domini, ideſt, non obediuiſti ei, quia dixeram tibi ex parte Dei, quòd percuteres me, & noluiſti, ideo Deus in pœnam tradet te leoni percutiendum. *Cumque paululum receſſiſſet ab eo, inuenit eum leo, atque percuſſit*. Scilicet, Ille, qui noluit obedire Prophetæ percutiendo eum, receſſit ab eo putans nullum malum ſibi euēturum, & tamen poſt paululum inuenit eum leo, & occidit. Accipitur enim percutere pro occidere: ſunt autem in terra illa leones multi, & faciliter potuit occurrere leo illi viro: maximè quia Deus pararet illum ad occidendum virum inobedientem, vt compleretur dictum Prophetæ,

Quare iſte Propheta voluit, quòd percuteretur ab alio ad prophetandum aliquid Achab. Quæſt. XVIII.

QVAERETVR, quare iſte Propheta voluit, ꝙ percuteretur. Reſpondendum, quòd Deus ei iuſſit, quòd diceret alicui, vt percuteret eum in capite, vel in vultu. Aliquis autem dicet, quòd fuit iſta percuſſio ad ſignandum, quòd percuteretur Achab, quia dimiſit Benadad viuere. Sic patet de Iſaia qui tribus diebus ambulauit nudus, & diſcalciatus ad ſignificandum captiuitatem trium annorum Aethiopiæ. Iſa. 20. Sic etiam Ieremias fecit vincula, & catenas, & portabat in collo ſuo: & miſit ad reges multos ad ſignificandum, quòd captiui ducerentur. Ier. 27. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia Propheta iſte non dixit, quòd Achab percutiendus eſſet, nec per ſuam percuſſionem ſignificauit aliquid in Achab, ſed ſolum voluit percuti ad hoc, quòd non cognoſceretur ab Achab: nam volebat prænunciare ipſi Achab pœnam futuram, quia dimiſerat Benadad, & hoc volebat ſub metaphora denunciare: & dum proponeret metaphoram, nolebat cognoſci: ideo ad hoc volebat percuti, vt ligaret vultum ſuum panno, & aſpergeret I puluere: & ſic non putaretur Propheta, & audiret metaphoram eius Achab, & iudicaret de illa. Si autē non mutaret ſic vultum ſuum, cognoſceretur, & non poſſet proponere metaphoram, vel non reſponderet ad eam Achab, quia videret, quòd ad prænunciandum aliquod malum contra eum illa metaphora dicebatur. Et patet hoc, quia poſtquam Achab reſpondit ad metaphoram iſtius Prophetæ, ipſe abſtulit velamen, quod prius habebat, & agnitus eſt, quòd Propheta eſſet: ideo ad hoc ſolum fiebat. Sed adhuc dicetur, quòd ad hoc ſufficiebat, quòd alio modo velaret vultum ſuum, vt non cognoſceretur a rege, & non oporteret, quòd percuteretur. Reſpondendum, quòd non poterat conuenienter proponi iſta metaphora, nisi Propheta percuteretur, ita vt effunderetur ſanguis de capite, aut vultu eius. Nam Propheta acceſſit ad dicēdum iſtam metaphoram regi illico, vt dimiſit Benadad, antequam rediret in Samariam. Quod patet, quia infra dicitur, quòd reuerſus eſt furibundus, & audire contemnens in Samariam. Et volebat ſe ſimulare iſte Propheta virum belli: & ad hoc, quòd metaphora ſua eſſet veriſimilis, fecit ſe percuti in facie, vel capite, ita vt perfunderetur ſanguine: & tunc rigato vulnere adhuc apparebat cruor, qui fluxerat de vulnere per faciem, & veſtes: & cùm venit ad regem creditum eſt, quòd vera proponeret, & quòd ipſe fuiſſet percuſſus in bello. Si autem non eſſet percuſſus in F capite, vel facie, non eſſet tam veriſimile, quòd ipſe fuiſſet in bello. Et quòd plus eſt, non habuiſſet causā operiendi vultum ſuum: ſed compelleretur coram rege nudare vultum ad loquendum ei, quia aliàs non vrbaniter ſtaret coram rege: ideo non fuit modus cōueniens ad occultationem ſuam, niſi quòd percuteretur in capite, & velaret faciem.

Ad quid expediebat, quòd hoc proponeretur in metaphora. Quæſt. XIX.

QVAERETVR vlterius, ad quid expediebat, ꝙ proponeretur iſtud in metaphora, ſed clarè denunciaretur, & tunc non oporteret, quòd Pro- G pheta percuteretur in vultu. Dicendum, quòd ſi voluiſſet Propheta iſtud proponere clarè, ſequebantur duo inconuenientia. Primum erat quòd non impleretur voluntas Dei. Nam non ſolum Deus volebat sētiare contra Achab, ſed quòd ipſe contra ſe ſentētiaret, vt magis hic conuinceretur: iſtud autem non poterat eſſe, niſi proponeretur aliquod factū in metaphora ipſi Achab, in quo ſententiaret: ideo neceſſe fuit proponi metaphoram. Sic enim fuit de Dauid, cui Nathan Propheta propoſuit metaphoram, in qua cum iudicaſſet Dauid, conuicit ſe de crimine ſuo. precedenti lib. cap. 12. Secundum inconueniens erat, qa ſi non proponeret Propheta in metaphora, nec mutaret vultum ſuum coram Achab, non audiret eum H Achab, ſciens quòd aliquod malum vellet dicere. Sic patet: nam poſtquam ſententiauit contra ſe Achab, & Propheta reuelauit vultum ſuū, noluit audire Achab ea, quæ poſtea dicebat, ſed furibundus, & audire contemnens, venit in Samariam. Aliter etiam dici poſſet, quòd Deus fecit hoc ad incitandum ipſum Achab ad pœnitētiam de malo, quod egerat. Fortius enim moueretur ad dolendum, poſtq̄ ipſe ſe cōdemnaret iudicio ſuo, quàm cum ſolus Deus eum condemnaret, & ſic doleret, & remitteretur ei, quod prænunciabatur. Sic fuit in Dauid, cum propoſita metaphora ipſe ſe condemnauit ignorans, & declarata illa doluit, & Deus tranſtulit pœnam ab eo. præcedenti lib. cap. 12. Melius ergo erat pro ipſo Achab, ſic proponi, q̄ aliter.

Quomodo Deus iubebat, quòd percuteretur Propheta ab aliquo. Quæſt. XX.

QVAERETVR vlterius, quomodo Deus iubebat, ꝙ percuteretur iſte Propheta, quia ille, qui percuteret eum, ab intentione putaret modicum percutere, & occideret eum, vel faceret, quòd non poſſet loqui, aut ire coram Achab ad proponendum hæc. Dicendum, quòd verum eſt, quòd non eſt in poteſtate hominis vulnerantis multum, aut parum vulnerare, maximè ſi in loco periculoſo percutit, ſicut in facie, vel capite. Hic tamen non erat aliquod periculum percuſſionis, quia ſiue aliquis dure, ſiue K blande percuteret, non poterat multum nocere, eo quòd iſta percuſſio fiebat voluntate Dei, ad hoc quòd Propheta poſſet vultum ſuum rationabiliter occultare, ideo tantum ſolum noceret, quantum Deus vellet, & ſufficeret ad hanc occultationem. Immo ſi ille, qui percuteret Prophetam, vellet malitioſe eum percutere duriſſime ad occidendum, adhuc non poſſet nocere ei nimis: ſed ſolum eſſet tantum vulnus, quantum ſufficeret ad aliquantam effuſionem ſanguinis, vt videretur ille percuſſus in bello, & tamen non ſequeretur inde mors, nec periculum aliquod, nec præſtaretur impedimentum ad loquendum, aut gradiendum, & ſic quicunque percuteret eum, poterat ſecurè percutere, ſiue multum, ſiue modicum percuteret, quòd

quòd non ſequeretur mors ex tali percuſſione. Conſiderandum etiam, quòd Deus iuſſit Prophetam percuti, & quòd alius percuteret eum ad probandum obedientiam, tam in percutiente, quàm in percuſſo, & non ad neceſſitatem: quia poterat Deus immutare vultum Prophetæ, ita vt nullo modo cognoſceret eum Achab eſſe Prophetam, & poſſet proponere metaphoram nō vulneratus, nec operta facie. Etiam poterat, ſi volebat, quòd vultus eius appareret cruentus, & laceratus, oſtendere multum ſanguinem in facie eius, & veſtibus, & vulnera magna: & tamen, ꝙ nihil eſſet horum, ſed ſola effigies. Etiam poterat vera vulnera, & ſanguinis effuſionem facere in Propheta, nullo homine percutiente ipſum, & Deus hoc faceret Propheta non dolente, nec ſentiente: Deus tamen B vult ſe eſſe dominum omnium rerum, & quòd vtitur eis ad placitum ſuum: ideo licet non eſſet neceſſitas aliqua, quæ non poſſet aliter ſuppleri, voluit quòd Propheta percuteretur, ad hoc quòd oſtenderetur magna obedientia Prophetæ ſponte ſe tradentis, vt vulneraretur: immo petentis, & iubentis ex parte Dei, quòd vulneraretur. Etiam vt oſtenderetur obedien- Exemplū obedientiæ. tia eius, qui vulneraret Prophetam propter mandatū Dei: & iſta proficerent nimis ad doctrinam obedientiæ noſtræ. Vnde licet non fuit neceſſaria iſta percuſſio ad id, quod Deus volebat, ſcilicet, quòd non cognoſceretur Propheta: fuit tamen neceſſaria ad hoc, quòd doctrina obediendi Deo vſque ad mortem nobis traderetur: & ob hoc ſcriptum fuit iſtud, vt eſſet C nobis exemplum obedientiæ magnæ ad Deum, & ad eos, qui loquuntur ex parte Dei. Credendum etiam, quòd quamquam iſtud vulnus Prophetæ paruum eſſet, ita vt ipſe poſſet loqui corā Achab, & ire ad eum, & ob hoc poſſet naturaliter cito curari, tamen quòd Deus ſupernaturaliter illico curauerit, ita vt nec dimitteret cicatricē vulneris: & hoc vt oſtenderet quanti meriti obedientia erat.

An vir, qui noluit percutere Prophetam, peccauerit. Quæſt. XXI.

QVAERETVR vlterius, an peccauerit vir ille, qui noluit percutere Prophetam. Aliquis di- D cet, quòd non, quia non tenebatur credere ei, cùm mala iuberet: ideo nec percutere debebat eum. Patet hoc, Deuter. 13. In contrarium videtur, quòd peccauerit, quia Propheta dixit illi viro ex parte Dei, quòd percuteret eum: & tamen mandato Dei ſemper obediendum eſt: ideo videtur, quòd peccauerit. Item patet, quia Propheta dixit iſti viro, quòd quia fuerat inobediens verbo Domini, percuteret eum leo: & tamen non percuteret eum, ſi non peccaſſet in hoc. Item patet, quia dicitur hic, quòd mox vt receſſit ille vir a Propheta, inuenit eum leo, & percuſſit. Reſpondendum, quòd iſte vir peccauit, quia noluit obedire verbo Domini. Dicendum tamen, quòd non tenebatur ille percutere Prophetam, niſi Propheta præmitteret aliqua, per quæ teneretur credere ille vir, quod Deus dicebat. Primum erat, quòd ille Propheta diceret, quòd Deus iubebat hoc: alioquin dato, quòd eſſet Propheta, nemo tenebatur ei obedire in illis, quæ diceret. Iſtud autem fecit Propheta: quia dicitur hic, quòd dixit ei in ſermone Domini: Percute me, ideſt, dixit ei ex parte Dei, percute me. Secundum erat, quòd conſtaret iſtum eſſe Prophetam: alioquin non tenebatur ei credere, & ad hoc debebat Propheta ille præmittere aliquod ſignum, ſi dubitaret ille, cui iubebat hoc, eum eſſe Prophetam. Item dato, quòd cognoſceret illum eſſe Prophetam, non tenebatur ei credere, niſi probaret, quòd iſtud quod nunc A dicebat, prophetice dicebat: nam Prophetæ non habebant ſemper ſpiritum propheticum: & aliquando vt fallerent alios, poterant dicere Deum aliqua dixiſſe, quæ non dixerat: ideo non ſufficiebat ſemel probare ſe eſſe Prophetam: ſed in quolibet actu prophetandi debebat hoc probare, ſi peteretur. De iſtis duobus non apparet, an Propheta iſte probauerit illa: ideo non conſtat, quòd teneretur ei credere ille vir, cui dixit, Percute me. Dicendum tamen eſt, quòd ille vir habuit iſta pro per ſe notis: & quamquam aliquis dubitaret de eis, ipſe non dubitauit, nec propter hoc ceſſauit percutere, ſed quia noluit: ideo fuit verè inobediens. Vnde Propheta non dixit ei, quia non credidiſti verbo Domini, percutiet te leo, ſed quia inobediens B fuiſti ſermoni Domini. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd quando aliquis Propheta prænunciabat quidquam, & probabat illud per aliquod miraculum, tenebatur populus credere. Deuter. 13. & 18. Si tamen poſtquam Propheta præmitteret ſignum, diceret vadamus, & colamus Deos alienos, non erat credendum ſibi, ſed lapidandus erat. Deuter. 13. Iſtud autem erat, quia Propheta ſufficienter probabat per miraculum ſe eſſe Prophetam, & tamen Deus permittebat ad tentandum, & experiendum fidem Iſraelitarum, quòd Propheta ille mentiretur. Si autem obiiciatur, quòd Deus erat teſtis falſitatis. Reſponſum eſt ad hoc Deuter. 13. & 18. & tamen non erat hic ſic: quia percutere Prophetam, non erat aliquod per ſe malū, ſicut colere idola. Nam id, quod aliquo modo poteſt eſſe bonum, nō eſt per ſe malum ſtrictè loquēdo: & tamen percutere Prophetam, poterat eſſe bonum ex mandato Dei: colere autem idola nullo modo poteſt eſſe bonum, ideo quamquam Propheta premittat ſigna, non eſt credendum ei, ſi dicat vadamus, & colamus Deos alienos: & tamen credendum eſt ſi dicat, percute me vel percute illum. *Sed & alterum inueniens virum dixit ad eum: Percute me*. Intelligendum eſt, quòd dixerit ei ex parte Dei, alioquin non percuteret ipſum. *Qui percuſſit eum, & vulnerauit*. Scilicet, Percuſſit in capite, & fecit vulnus, de quo ſanguis fluebat: & tamen non fuit vulnus magnum, quia Propheta potuit ambulare, & loqui, nec fuit impeditus per hoc ab aliqua operatione. *Abijt ergo Propheta, & occurrit regi in via*. Iſtud fuit quando dimiſit Achab ipſum Benadad, & incipiebat venire de vrbe Aphec in Samariam: nam nondum venerat in domum ſuam in Samariam, quando locutus eſt Propheta ad eum; cum infra dicatur, quòd furibundus, & audire contemnens, venit in domum ſuam. *Et mutauit aſperſione pulueris os, & oculos ſuos*. Scilicet, Poſuit puluerem ſuper faciem ſuam, & ſuper oculos, vt non cognoſceretur. Ad iſtud enim fuerat vulnus inflictum, vt occaſione eius mutaret faciem ſuam, & non cognoſceretur. In Hebræo dicitur. *Mutauit panno os, & oculos ſuos*. Scilicet, Alligauit pannum ſuper faciem ſuam, & ſuper oculos. Et iſtud videtur rationabilius, quia E vulnus magis ligandum erat panno, quàm aſpergendum puluere. Etiam, quia minus cognoſceretur, eum operiret vultum ſuum panno, quàm cum aſpergeret puluere. Satis tamen poteſt dici, quòd aſperſerat puluerem ſuper faciem ſuam, vtpote ſi vulneratus fuiſſet in bello, caderet in terram, & tunc aſpergeretur puluere: & ſic vtrumque eſſet ſimul puluis, & pannus ſuper faciem. *Cumque Rex tranſiret, clamauit ad Regem*. Ideſt, Cum tranſiret apud locum, in quo erat Propheta, iter faciens ad veniendum in Samariam. Clamauit autem Propheta, vt exaudiretur a toto populo ſententia, quæ proferebatur contra Regem a Deo. Vel forte, quia non poterat Propheta accedere ad Regem, & clamauit a longe, vt audi-

ret.

ret. *Seruus tuus egressus est ad præliandum cominus*. Idest, Ego, qui sum seruus tuus, egressus sum ad præliandũ in hoc bello cominus, idest, de prope. scilicet, ad pugnandum in acie, vbi pugnatur de propinquo, quia hostis est apud hostem. *Cumque fugisset vir vnus*. Scilicet, vnus de hostibus fugiebat de bello. *Adduxit eum quidam ad me*. Scilicet, quidam de viris populi huius adduxit eum ad me, quia persecutus fuit fugientem, & comprehendens eum tradidit ipsum mihi in custodiam. *Et ait: Custodi virum istum, qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius*. Scilicet, dedit mihi ad custodiendum, cum ista conditione, quòd si fugeret vir ille, esset anima mea pro anima eius, idest, ego efficerer seruus eius, qui mihi tradiderat illum, sicut ille seruiturus erat, quia captus erat in bello. Vel erit anima tua pro anima eius, idest, occideris tu, sicut ille occidendus erat. Sed primum verius est, quia dicitur hic. Aut argenti talentum appendes: & tamen non bene consonant ista duo, scilicet, quòd occideretur, vel solueret talentum argenti: quia ista duo ponebantur quasi æqualia: & tamen vita hominis liberi non potest æstimari: ideo dicendum, quòd ille qui tradiderat hostem seruandum, tradidit eum tanquam seruum, & si fugeret erat damnum, scilicet, quia perdebatur seruus: ideo tenebatur custos ad damnum resarciendum: & istud poterat dupliciter resarciri. Vno modo tradendo seipsum in seruum pro illo. Alio modo dando pretium, in quo æstimaretur seruus fugitiuus: & hoc intelligit litera, cùm dixit, Erit anima tua pro anima illius, idest, persona tua pro persona illius, scilicet, obligata ad seruitutem. Nam accipitur anima pro persona, sicut cùm dicitur, quòd 70. animæ egressæ sunt de femore Iacob. Exo. 1. & Genes. 47. & tamen ibi non potest accipi nisi pro persona: æstimationem autem pretij ponit, inquantum dicit. *Aut talentum argenti appendes*. Ista erat æstimatio serui fugitiui: ideo nihil differebat dare seruum, vel æstimationem eius. *Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem, subito non comparuit*. Scilicet, ego eram turbatus propter vulnus, quod susceperam, & dum conuerterem me ad vnam, & aliam partem subito fugit, quem custodiebam. Est autem ratio ista incompleta, q. d. fugit, quem custodiebam. Quid ergo tenebor facere? nunquid tenebor dare talentum argenti vel ero liber? *Et ait rex Israel ad eum: Hoc est iudicium tuum, quod ipse decreuisti*. Idest, Istud est iudicium, vel sententia, scilicet, quòd tenearis ad illud, quod tu super te statuisti.

Propheta an mentitus sit; dicendo sibi traditum fuisse seruum, cum tamen non sit. Quæst. XXII.

QVAERETVR, an peccauit iste mentiendo, & an fuerit verè mentitus, dicens, quòd traditus fuerat sibi seruus ad custodiendum, cum nihil tale fuisset. Respondendum, quòd non peccauit Propheta, quia Deus ei hoc iussit: exequendo autem mãdatum Dei, nemo peccat, Sed tunc manet dubium, quomodo Deus iussit, quòd iste mentiretur. Aliquis dicet, quòd Deus fecit hoc ex dispensatione: quia Deus qui est super legem potest facere, quòd ea, quæ aliàs mala sunt, sint bona. Sed dicendum, quòd istud non stat, quia Deus non dispensat in talibus: potissimè cum mendacium non videatur excusabile, nisi cum est iocosum, vel officiosum. Dicendum ergo, quòd Propheta iste non mentitus est: quia ad hoc, quòd mentiretur, oportebat quòd falsum loqueretur, aut putaret se loqui falsum, sed neutrum fuit hic. De secũdo patet, quia Propheta sciebat an verum vel falsum loqueretur. De primo patet, quia istud, quod dicebat, non erat falsum. Nam nulla oratio est vera, vel falsa, F nisi inquantum aliquid significat: ideo ad hoc, quòd dicamus aliquid esse verum, vel falsum, necesse est, quòd accipiamus in sensu, in quo significat. Sic enim patet de omnibus metaphoris. Sicut patet Iud. 9. de lignis vngentibus regem: & sequenti libro, cap. 14. de cardo, & cedro Libani volentibus iungere matrimonia. Sic etiam de leone comesturo paleas, & de lupo habitaturo cum agno, & de vitulo cum leone. Isa. 11. & 65. nã ista ponuntur in sensu metaphorico: & si accipiamus secũdum corticem literæ falsa sunt: sed accipiuntur ad significandum aliquid secretum, & in illo sensu vera sunt. Ita hic ista verba, si acciperẽtur in cortice, falsa essent, & tamen accipiuntur ad illã intentionem, ad quam Propheta proferebat illa: & G sic erant tanquam metaphora ad ea, q̃ pertinebant ad Achab: & quia illud, quod de Achab intelligebatur per ista verba verum erat, essent vera ista verba. Sic fuit omnino de metaphora, quam proposuit Nathan ipsi Dauid, scilicet, de diuite habente multas oues, & de paupere habente vnicam. præcedenti lib. cap. 12. nam nihil tale acciderat, sed referebatur hoc ad significandum id, quod fecerat Dauid.

Quare iste Propheta non posuit metaphoram conformem facto Achab. Quæst. XXIII.

QVAERETVR vlterius, quare iste Propheta non H posuit metaphoram conformem ad factum Achab: nam Achab sponte dimisit recedere Benadad: ipse autem non dixit, quòd dimiserat sponte quem custodiebat, sed quòd dum esset turbatus recessit. Dicendum, quòd mutauit aliqualiter a casu Achab. Primo ne videretur omnino proponere factum Achab, & ipse suspicaretur illum esse Prophetam, & non responderet. Secundum fuit, & principale, quia proponebat istum casum Propheta tanquam aliqualiter dubium, an teneretur ad aliquid: si tamen dixisset, quòd ipse libenter dimiserat eum, manifestũ erat, quòd tenebatur ad aliquid, & stulti viri esset proponere talem casum: vnde rex nollet respondere, sed increparet illum, tanquàm insanum: debuit ergo mutare aliqualiter, ad hoc quòd rex responderet, & sic seipsum condemnaret. Tertium fuit ad hoc, q̃ fortius condemnaretur Achab. Nam si vir ille non dimittens sponte quem custodiebat, teneretur ponere animam suam pro illo, qui recesserat: a fortiori teneretur ille, qui sponte dimittebat recedere captum in bello, & sic erat Achab. *At ille statim abstersit puluerem de facie sua: & cognouit eum rex Israel, quòd esset de Prophetis*. Achab cognoscebat istum Prophetam ante hoc, quia multoties fuerat ei fortè locutus, & nisi operuisset vultum suum puluere, cognouisset eum. Nunc autem, quia volebat manifestus esse, eo quòd iam dixerat illud, in quo volebat occultari, abstersit puluerem de facie sua, & cognitus est, quòd esset de Prophetis. *Quid ait ad eum: Hæc dicit Dominus*. Quando loquebatur in K metaphora voluit occultari: nunc autem, quia loquebatur vt Propheta, voluit manifestus esse. *Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua*. Erat Benadad dignus morte, quia sepe afflixerat Israelitas, & affligere conaturus erat, quousque occideretur. *Erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius*. Scilicet, ipse tenebatur ad mortem, & tunc non occidisti eũ: occideris ergo tu pro ipso, & populus tuus occidetur pro populo suo. Istud intelligendum est, quia cùm Benadad manserant nunc aliqui de seruis suis, & illi etiam erant digni morte, sicut Benadad, sed dimisit eos viuere Achab: ideo populus Achab occideretur pro populo Benadad, quem dimisit Achab. *Reuersus est igitur rex Israel in domum suam*. Scilicet, reuersus est

est de bello facto apud vrbem Aphec, & venit in domum suam, quæ erat in Samaria. *Audire contemnens, & furibundus venit in Samariam*. Scilicet, Fuit Achab valde furibundus, eo quod Propheta dixerat ei aliquid, quod erat contra intentionem suam: nam voluerat, quòd factum suum a nullo reprobaretur. Contemnebat autem audire, scilicet, quia postquam semel audiuit, postea noluit audire ea, quæ dicebat Propheta, sed contempsit illa, tanquam nihil essent.

An Achab propter hoc meruit tradi in manus hostium. Quæst. XXIIII.

QVAERETVR, an pro isto facto meruerit Achab B tradi in manus hostium, scilicet, quòd occideretur, & an pro hoc occisus fuerit. Respondendum ad primum, quòd Achab non multum peccauit dimittendo Benadad recedere, vt supra declaratum est: fuit tamen in hoc valde imprudens: ideo merebatur, quòd ipse caderet in manus hostiũ. Dicendum tamen, quòd si Achab non fecisset alia peccata post hoc, non fuisset traditus in manus hostium propter istud. Ad secundum dicendum, quòd Achab traditus est in manus hostium: & tamen non fuit propter istud traditus, sed propter multa peccata idolatriæ, & occisionis Prophetarum, quæ fecerat ipse, & vxor eius Iezabel. Quod patet, quia sequenti cap. narrauit Elias malum, quòd euenturum erat Achab, & enarrauit peccata, tamen non tetigit ibi C de hoc. Dicendum ergo, quòd ista prophetia completa fuit, quando Achab mortuus est in bello, & viri sui fugerunt dispersi per montes, infra 22. Et tamen non fuit impleta propter malũ, quod hic fecit Achab, sed propter alia mala, vt dictum est.

C A P. XXI.

POST verba autem hæc, tempore illo vinea erat Naboth Iezrahelitæ, quæ erat in Iezrahel, iuxta palatium Achab Regis Samariæ. D Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum, quia vicina est, & prope domum meam, daboque tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium, quantum digna est. Cui respondit Naboth; Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.

Descripta in præcedentibus prima comminatione E facta Achab de persona sua, hic ponitur secundo comminatio de occisione eius, & vxoris, & delenda prole sua. Et diuiditur in tres partes, quia primo ponitur Achab noua præuaricatio: secundo pœnæ comminatio ibi. *Factus est igitur*. Tertio pœnæ irrogatio sequenti cap.

An ordo sit continuus. Quæst. I.

QVAERETVR circa primum, an inter ea, quæ habentur hic, & præcedenti cap. sit continuus ordo, vel sit aliqua anticipatio, aut recapitulatio, & an fuerint ista immediatè facta post præce- A dentia, vel fuerit aliquod tempus intermedium. Ad primum dicendum, quòd hic est cõtinuus ordo: quia ea, quæ habentur præcedenti cap. prius fuerunt, q̃ ista. Quod patet ex principio literæ, f. Post verba hæc, erat vinea Naboth, i. postquam facta sunt præcedentia, accidit quod hic dicitur de vinea Naboth. Ad secundum dicendum, q̃ paucum tempus fuit inter præcedentia, & ista: nam ad plus non potuerunt esse tres anni. Quod patet, quia in fine præcedentis cap. dictum est de bello, quod habuit Achab contra Syros, & sequenti cap. dicitur de alio bello Achab contra Syros, in quo mortuus est Achab, & tamen inter præcedens bellum, & illud fuerunt tres anni solum. sequenti cap. cum dicitur: Transierunt tres anni absque bello inter Syriam, & Israel: ergo necesse est, quòd cũ mors B Naboth pro vinea fuerit inter ista duo bella, quòd non fuerit post præcedentia ad plus vltra duos annos, & dimidium. Satis autem videtur dicendum, quòd fuerit pauco tempore post precedentia, scilicet, non vno anno, quia dicitur in litera: Post verba hæc, tempore illo, scilicet, tẽpore quo Propheta locutus est ad Achab, quæ habentur supra. *Post verba hæc*. Idest, Post ista, quæ acciderunt in bello Achab, & Benadad, & post verba Prophetæ ad Achab. *Tempore illo*. Scilicet, Quo ista fiebant, q. d. non multum post. *Vinea erat Naboth Iezrahelitæ, quæ erat in Iezrahel*. Idest, Naboth Iezrahelites habebat quandam vineam in vrbe Iezrahel intra muros. Ista Iezrahel erat quædam ciuitas in sorte C Manasse. Iosue 17. Alia autem Iezrahel erat in sorte Iudæ. Iosue 15. Et hic non potest intelligi, nisi de prima, eo quòd Achab non erat Rex Iudæ, sed Israel, & in ista vrbe morabatur aliquando Achab, sicut in Samaria: nam ibi manebat, quando Elias occidit Prophetas Baal, supra 18. & 19. *Iuxta palatium Achab Regis Samariæ*. Ista fuit causa, quare petebat vineam illam Achab, scilicet, quia erat iuxta palatium suum, & volebat ibi facere hortum ad conserendum arbores, ita vt esset ibi locus delectabilis visu. Vocatur autem Achab Rex Samariæ, non quòd solum dominaretur in Samaria, sed quia Samaria erat metropolis regni eius. Sic etiam dicitur de Rege Og, quòd regnauit in Astharot, vel quòd erat Rex Astharot. Et de Sehon dicitur, quòd regnauit in Hesebon. Iosue 12. & 13. Et tamen non solum erant ista loca regnorum suorum, sed etiam multa alia: vocabantur tamen Reges Astharot, & Hesebon, quia illæ fuerunt metropoles regnorum suorum. *Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum*. Desiderauit Achab vineam illam, & petiuit eam a Naboth, in quo Achab rationabiliter se habuit, quia licet Rex esset, noluit propria auctoritate vineam capere, sed petiuit a domino: & etiam non solum petiuit, sed pretium pro illa obtulit, vt patet in litera. *Quia vicina est; & prope domum meam*. Ista est causa, quæ mouebat Regem ad petendum vineam, vt haberet in illa hortum arborum, & olerum, & declinaret de domo sua in illam ad solatium, quando vellet. Expressit autem causam istam Achab, vt non putaret Naboth, quòd Rex petebat eam ex cupiditate, & non intenderet dare pretium pro illa, sed vt cognito rationabili motiuo eius, condescenderet Naboth ad dandum vineam. *Daboque tibi pro ea vineam meliorem*. Ista conditio videbatur acceptabilis cuicunque, & in hoc satis videbatur, quòd Naboth deberet complacere Regi. *Aut si tibi commodius putas argenti pretium, quantum digna est dabo*. Vt videretur, quòd Rex nolebat calumniari, & accipere vineam Naboth sine pretio, obtulit ei conditionem meliorem, quam poterat: ita vt rationabiliter non posset refugere Naboth, nisi vellet dicere, quòd nolebat: & obtulit istam electionem

nem rex ipsi Naboth, quia fortè vtiliores erant pecuniæ Naboth, quàm vinea. *Cui respondit Naboth: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.* Idest, Ita sit Deus mihi propitius, quòd non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Vel aliter melius sit mihi Deus propitius, quàm ego dem tibi hæreditatem patrum meorum. Est enim modus iurandi. Sic enim nos consueuimus dicere, melius me adiuuet Deus, quàm ego faciam hoc. Et iste modus iurandi est frequentatus in veteri testamento. Sic patet supra 1. lib. cap. 24. scilicet, Propitius sit mihi Dominus, ne mittam manum meam in Christum Domini.

Quare Naboth noluit dare vineam suam Achab regi offerenti ei bonam conditionem. Quæst. II.

QVAERETVR, quare Naboth renuit dare vineam suam regi Achab, cum offerret ei conditionem bonam de dando aliam vineã meliorem, vel de dando pretium, & an habebat aliquam excusationem rationabilem. Respondendum, quòd si nihil erat, quod valde obstaret, debebat Naboth dare vineam suam Achab, cùm ipse inclinaret se ad petendum eam, & non caperet violenter, cum esset rex: & potissimè quia dabat ei pretium, vel vineã meliorem, & non poterat meliorem condõnem facere aliquis de popularibus. Naboth tamen ostendit se habere causam dicens, quòd ista erat hæreditas patrum suorum, idest, acceperat eã hæreditariè à patribus suis, & volebat transmittere ad posteros: ideo nulli daret. Erant autem in hoc duæ causæ. Prima quia Deus volebat, quòd Israelitæ nõ venderent possessiones suas, sed semper manerent eædem possessiones apud dominos primos: concessit tamen interdum, ꝓpter paupertatem, quòd posset vendi possessio. Leuiti. 25. Naboth tamen non erat pauper: ideo non habebat causam vendendi possessionem suam. Secundũ erat, quia dato, quòd aliquis venderet possessionem suam propter quamcunque causam, illa venditio nõ duraret in æternum, sed solum extenderet se vsque ad iobeleum. Leuiti. 25. Achab tamẽ volebat habere possessionem illam in æternum pro se, & alijs regibus Israel, cùm vellet facere hortum de vinea illa: ideo nõ licebat sic vendere: & hoc intendit Naboth cùm dixit: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatẽ patrum meorum tibi, scilicet, id quod prouenit mihi a patribus, & debet deriuari ad omnes alias generationes, non dabo tibi.

Quare hæreditas patrum non erat danda alteri. Quæst. III.

QVAERETVR vlterius, propter quid non erat danda hæreditas patrum alteri, quia Naboth poterat habere aliam vineam similem dimittẽdo illam, vt dixit ei Achab: & sic non diminuebatur hæreditas patrum suorum. Respondendum, quòd apud Hebræos Deus volebat in omnibus hominibus seruari iura primogeniturę. Sicut enim inter nos apud nobiles seruantur iura primogenituræ, scilicet, quòd bona, quæ pertinent ad primogenituram nõ possunt alienari, nec transire ad aliquem alium: ita inter Hebræos bona immobilia, quæ pertinebant ad vnum, nõ poterant vendi, vel qualitercunque alienari, vt transirent ad alium in perpetuum: & hoc erat ad seruandũ progenies distinctas. Nam sicut primogenitorum bona semper manent eadem, & propter hoc progenies illorum nunquam variantur: sed post multa tempora semper cognoscuntur, & illorum, quorum non sunt bona assignata, perit certitudo progeniei, & cito fiũt aborigenes: ita inter omnes Hebræos gaudebant omnia bona immobilia iure primogenituræ: & sic manebant semper in eisdem progeniebus; vnde progenies cuiuscunque hominis cognosceretur vsque in æternum. Vtpote si aliqua possessio assignata esset tribui Ephraim, & nunquam posset transire ab illa tribu in aliam: quandocunque ego viderem possessionẽ illam teneri ab aliquo, manifestè cognoscerem, quòd ille erat de tribu Ephraim. Ita autẽ erat de omnibus progeniebus particularibus, quia cuilibet illarum erat assignata aliqua possessio, per quam distingueretur ab omnibus alijs. *Venit ergo Achab in domum suam indignans, & frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezrahelites.* Scilicet, Achab indignatus fuit valde, & frendebat dentibus, quòd Naboth sic respondisset ei: & verum est, quòd durè respõdebat Naboth: quia cùm rex offerret ei optimam conditionem, scilicet, quòd daret ei aliam vineã meliorem, vel argentum pro vinea, durum videbatur, quòd Naboth repugnaret ei: & tamen rationabiliter repugnauit, vt patet supra. *Dicens: Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum.* Quasi dicat istud verbum visum fuit valde durũ ipsi Achab propter causam assignatam. Nam rege petente debuerat gratis subditus eius offerre ei possessionem illam: quanto magis quia offerebat pro ea aliam vineam meliorem, vel pretium. Vnde putauit se valde contemptum fuisse Achab a Naboth. *Et proijciens se in lectulum.* Quasi ægrotãs, quia fortè tædũ illud magnũ procurauerat in eo febrem. Multi enim hoc patiuntur de iracundis, quòd si confestim non retribuerint, procurantur in eis febres, & sustinent vitæ tædium, nec possunt amicabiliter loqui ad amicos, sed difficilis est eis vita sua. sic sunt duæ species iracundorum, scilicet, difficiles, & amari, de quibus Aristoteles 4. Ethicor. cap. de mansuetudine. *Auertit faciem suam ad parietem.* Istud fuit ad signandum, quòd præ tædio nolebat communicare alicui homini, sed conuertit se ad parietem, vt nullus videret vultũ eius, nec loqueretur alicui. *Et non comedit panem.* scilicet, noluit tunc comedere panem, nec bibere præ tædio, quousque in eo digereretur fumus ille iracundiæ. *Ingressũ est autem ad eum Iezabel vxor eius.* Multas alias vxores habebat Achab, & filios multos: nullus tamen ausus est ingredi ad Achab iacentem iratum nisi Iezabel: quia istam maximè diligebat, & erat familiarior ei. *Dixitq; ei quid est hoc, vnde anima tua cõtristata est? & quare nõ comedis panem?* Quasi dicat, vnde tantũ potuisti tristari, quòd præ tristitia non comedas panem? Dicebat hoc Iezabel, quia cum Achab esset rex potens in Israel, putabat quòd nullus auderet saltẽ in paruo offendere eum. Iosephus 8. Antiquit. dicit, ꝙ Iezabel requisiuit Achab, cur ita tribularis? cũ nec balneas, nec prãdium appeteret, nec cœnam. *Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Iezrahelitæ, & dixi ei: Da mihi vineam tuam.* Achab respondit Iezabel enarrando incentiuum tædij, & aggrauauit aliqualiter verba sua. *Da mihi vineam tuam, accepta pecunia: aut si tibi placet, dabo vineam meam pro ea.* Subintelligendum est, quòd Achab referret omnia verba, quæ dixerat ipsi Naboth. *Et ille ait. Non dabo tibi vineam meam.* Non expressit hic Achab causam, quare Naboth dixit, quòd non daret: & fortè hoc fecit ex industria, quia ista est conditio communis litigatorũ, quòd cùm quilibet refert verba aduersarij sui, subticeat, vel diminuat ea, ex quibus aduersarius iuuari potest, & exaggeret illa, in quibus ei præiudicari potest. Vel forte expressit Achab causam, sicut dixerat Naboth: & tamen scriptura subticuit illam, quia in quibusdam breuiter narrat. *Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius.* Hic increpat Iezabel virum suũ, scilicet, quòd cùm rex esset, nõ debebat pro tali re tristari, cũ posset

Iracũdia sæpe facit incurrere in febrem.

inuito

inuito Naboth capere vineam: cum tristitia debeat esse de rebus, in quibus nos prouidere non possumus. *Grandis auctoritatis es, & bene regis regnum Israel.* Dixit hoc ironicè. q. d. nullius auctoritatis es, nec scis regere regnum, quia si tu alicuius auctoritatis esses, & timerent te subditi: illico vt petisti vineam, etiam si non obtulisses pretium, dedisset eam tibi Naboth, quia tamen nullius auctoritatis es, nec facis teipsum terribilem, contempsit te, & repugnauit, & istud prouenit, quia nescis regere regnum. *Surge, & comede panem.* Idest, Iam non mancas in tristitia ista. *Et æquo animo esto.* Idest, Habe animum gaudentem. Vocatur æquus animus quãdo consistit in mensura sua, scilicet, quòd propter tristitiam non deprimitur, nec propter res prosperas valde eleuatur ad quandam dissolutionem puerilem in gaudio, sed habet gaudium moderatum, quod est gaudium virile, & discreti cordis. Ista autem æquitas animi non consistit cum passionibus, quælibet enim solicitudo tollit eam. *Et ego dabo tibi vineam Naboth Iezrahelitæ.* Scilicet, Tu non fuisti sufficiens ad habendum vineam istam, cùm esses rex, ego dabo tibi illam supplens defectus tuos. *Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius.* Iezabel noluit scribere ex nomine suo, quia ista res grauis erat, & non obedirent ei viri vrbis Iezrahel: sed scripsit ex nomine regis, & signauit literas annulo suo, Idest, sigillo suo, quia in annulis solẽt esse characteres sigillorum. *Et misit ad maiores natu, & optimates, qui erant in ciuitate eius.* Non erat rex nunc in vrbe Iezrahel de qua erat Naboth, sed in Samaria: & ex ipsõ loco misit Iezabel literas ad vrbem Iezrahel, de qua erat Naboth: nam si esset in eadem vrbe, non oportuisset mittere literas, sed vocatis ad se maioribus vrbis, diceret eis, quid agere deberent. Item patet, quia quando mortuus fuit Naboth, descendit Achab ad possidendum vineam Naboth, & quando descenderet, venit ad eum Elias, vt patet infra, scilicet, Surge descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ad vineam Naboth descendit, vt possideat eam: & sic non erat in vrbe Iezrahel. Vocantur maiores natu seniores vrbis. Optimates vocantur meliores, & potentiores in vrbe, apud quos consistit regimen: & isti debebant exequi mortem Naboth. *Literarum autem erat ista sententia.* Scilicet, multa alia continebantur in literis: tamen id quod intendebant literæ erat id, quod sequitur. *Prædicate ieiunium.* Scilicet, Antequã procedatis contra Naboth prædicate ieiuniũ in vrbe per aliquot dies. *Et sedere facite Naboth inter primos populi.* Erat Naboth de viris honorabilibus totius vrbis Iezrahel: ideo non erat aliquid nouum, quòd ipse sederet inter primos, idest, meliores vrbis: & sedit ibi, quia non putabat se vocari ad hoc, quòd occideretur, sed ad hoc, quòd cum alijs iudicaret.

Æquus animus, quando dicitur.

Quare prædicatum fuit ieiunium in condemnatione Naboth. Quæst. IIII.

QVAERETVR, quare prædicatum fuit ieiuniũ ad faciendum istud. Respondendum, quòd fuit propter duo. Primum propter consuetudinem, quia fortè quandocunque aliquis capitaliter puniendus erat, ieiunabatur prius ad signandum compassionem, quam habebant iudices ad eum, qui occidebatur. Secundum fuit, quia ista occisio Naboth fuit iniquissima, cum esset vir iustus, & bonus: volebat autẽ Iezabel colorare eam: ideo iussit, quòd prædicaretur ieiunium prius ad significandum, quòd aliquam rem magnam facere volebant, & illam non faciebant ex aliqua passione, sed ex magna maturitate, & zelo Dei, cum prius ieiunarent, quàm inciperent illam: quia alioquin putaretur esse aliqua iniquitas. *Et submittite duos viros filios Belial contra eum.* Sub intelligendum est, quòd aliquis accusabat Naboth de blasphemia, & ad hoc inducere debebat testes. Iussit autem Iezabel, quòd inquirerentur duo contra Naboth, qui essent filij Belial, idest, filij diaboli, vel filij inobedientiæ. Belial enim interpretãt absque iugo. Iudi. 19. Vocantur aũt absq; iugo viri, qui nec legi, nec rationi, nec Deo obediunt, sed passiones suas sectantur: isti enim ad omnia scelera proni sunt, cùm nec timor Dei, nec reuerentia legum eos prohibeat. Et dixit Iezabel, quòd submitterẽt duos viros Belial: quia si non essent filij Belial, nollent facere hoc, quod suadebat Iezabel, etiam si rex iuberet, scilicet, falsum iurare in causa criminali contra virum innocentem. *Et falsum testimonium dicant.* Scilicet, Istud quod sequitur. Non enim intendebat Iezabel, quòd erat alius modus, per quẽ facilius posset haberi vinea Naboth. *Benedixit Deum, & regem.* Idest, Dicant isti testes, quòd Naboth maledixit Deum, & regem. Accipitur enim hic benedicere pro maledicere: nam ꝓ benedictione nullus puniendus esset, sed magis remunerandus Iuxta illud, quod dixerunt Hebræi Christo: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia. Io. 10. sed accipitur benedictio pro maledictione. Sic patet Iob primo, scilicet, Ne fortè benedixerint filij mei Deo in corde suo, idest, ne fortè maledixerint, & sic orabat pro peccato illorum.

Benedicere sæpe ꝓ maledicere accipit.

An pro maledictione inferenda erat pœna capitalis. Quæst. V.

QVAERETVR, an pro istis maledictionibus inferenda esset pœna capitalis. Respondendum, quòd pro ambabus simul, vel pro qualibet earum per se inferenda erat sententia capitis. De maledictione Dei patet Leuit. 24. vbi dr̃ de viro blasphemo, qui lapidatus est a toto populo. Sic etiam patet, quia blasphemia incidit in cultum idolorum aliquo modo: sed ꝓ cultu idolorum lapidabatur quis. Deuter. 13. & 17. & non solùm quãdo quis maledicebat Deo vocabatur blasphemia, propter quã deberet lapidari, sed etiam quandocunque aliquid diceret, quod signaret aliquam imperfectionẽ Dei. Sic enim dixit Christus: Nunc videbitis filium hominis sedentẽ a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli. Matt. 26. & Lu. 22. & ista blasphemia iudicata est digna morte, ita vt diceret summus sacerdos: Blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus? & erat ista blasphemia reputata a Iudæis, quia Christus se faciebat æqualem Deo. Sic patet Ioan. 10. cùm dixerunt Hebræi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. sic etiam beatus Stephanus visus est Iudæis blasphemare, cùm dixit: Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantẽ a dextris Dei: & tunc impetu facto, lapidauerũt eum. Actuum 7. Sic etiam erat de omnibus alijs assertionibus, in quibus videretur aliqualiter lædi honor Dei. De maledictione regis non apparet tam manifestè: & tamen aliqualiter colligitur Exo. 22. scilicet, Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices. Et hoc approbauit Paulus. Actu. 23. Non erat autem expressa pœna maledicentis: sed credendum est, quòd consuetum esset infligi mortem maledicenti. Sic etiam patet, quia Exo. 21. dicitur; Qui maledixerit patri suo morte moriatur. Rex tamen est pater populi, vt patet 8. Ethic. vbi Aristoteles probat principatum regalem esse principatum paternum, & inducit auctoritatem Homeri in Iliade, qui Agamemnonem patrem, & pastorem populorum appellauit: & hoc

Pro maledictione principis, erat inferẽda pœna capitalis.

hoc quia rex erat: ergo maledicens regi occidetur, F sicut maledicens patri. Item dato, quòd non esset in lege Dei posita pœna maledicenti regem: tamen esset ex aliqua lege municipali Hebræorum, & per illam sufficiebat puniri Naboth: Potius tamen fuit occisus pro maledictione Dei, quæ allegata fuit contra ipsum.

An mortuo Naboth vinea eius proueniebat Achab, & quomodo proueniebat, seu quo titulo. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius, an occiso Naboth vinea sua proueniebat regi Achab, & quomodo proueniebat, scilicet, quo iure. Dicendum, quòd mortuo illo vinea prouenit ipsi Achab. Vnde quando cognouit Iezabel occisum fuisse Naboth, dixit ad Achab, Surge posside vineam Naboth, infra in litera. Et iterum dicitur: Ecce ad vineam Naboth descendit, vt possideat eam. Ad secundum dicendum, quòd vinea Naboth pertinebat ad Achab mortuo illo: ideo ipse iuit ad possidendum illam mortuo Naboth. Sed quomodo proueniret ei est dubium. Potest dici vno modo, quod proueniebat ei ex lege de bonis damnatorum, quia fortè bona damnatorum cõfiscabantur: potissimè quando aliquis peccabat contra regem: & quia condemnatus fuerat Naboth, tanquam maledicens Deo, & regi, bona sua confiscabantur. Aliter potest dici secundum quosdam, quòd istud proueniebat ex successione ab intestato, scilicet, quia volunt, quòd Naboth esset cognatus Achab, scilicet, quòd fuerit frater Amri patris Achab, & ideo deficientibus omnibus liberis Naboth, successio deuoluebatur ad Achab: & sic ipse iuit ad possidendum tanquam succedens. Dicunt autem isti, quòd Achab non solum fecit occidi Naboth, sed etiam omnes filios eius, ita vt non maneret aliquis hæres. Sic fuit de Achan, qui lapidatus est cum filijs suis, & omnibus, quæ possidebat. Iosue 7. Sed istud non est verisimile, quia Iezabel non scripsit nisi de occisione Naboth. Nec potest aliquis dicere, quòd iusserit hoc fieri, tamen non exprimitur hic: quia litera dicit, quòd sententia literarum Iezabel fuit ista, quæ habetur hic, & tamen non ponitur hic nisi de morte Naboth: ergo nihil aliud continebatur in sententia in literis Iezabel. Item patet, quia nunquam in iudicio hominum debebat occidi filius pro patre, vel pater pro filio. Deuter. 24. ergo Iezabel non iuberet occidi filios Naboth, quamquam maledixisset Naboth regi, & Deo. Nec obstat, quòd Achan lapidatus est cum filijs suis pro peccato suo solùm: nam illud non factum est iudicio hominum, sed iudicio Dei, vt patet Iosue 7. Deus autem potest diuersis modis iudicare, qui hominibus liciti non sunt. Dicendum ergo, quòd possedit bona illius tanquam confiscata: & sic non solùm possedit vineam, sed etiam omnia alia pertinentia ad Naboth.

Iezabel quare non accepit vineam a Naboth sine occisione eius. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius, quare Iezabel non abstulit vineam Naboth alio modo, scilicet, non occidendo eum: nam poterat istud satis faciliter agere, cum non posset resistere Naboth.

Dicendum, quòd noluit hoc agere Iezabel. Primò, quia non solùm volebat Iezabel accipere vineam Naboth, quam desiderabat Achab vir suus, sed etiam voluit sumere vindictam, quòd Naboth ausus fuisset repugnare Regi. Ad hoc autem non visum est sufficere, quòd vineam violenter auferret, sed etiam, quòd ipse Naboth occideretur. Secundum fuit, quia voluit Iezabel excusare infamiam: nam si viuenti Naboth abstulisset vineam, ipse clamasset ad omnes de Israel, & infamaretur rex: nunc autem cùm occideretur pro alia causa, non poterat infamare regem, & rex poterat possidere vineam. Tertium fuit, quia Iezabel erat cupida, & impia: ideo non solum desiderauit vineam Naboth, quam desiderauerat Achab, sed etiam desiderauit omnia, quæ possidebat Naboth, cùm ipse diues esset: & ista non poterat habere viuente Naboth: ideo fecit, quòd occideretur: & sic confiscarentur omnia bona sua modo supra dicto.

Et educite eum, & lapidate. Idest, Educite de vrbe ad G lapidandum. Ista erat consuetudo omnium, qui occidebantur per sententiam, quòd nullus intra vrbem occideretur. Sic patet de beato Stephano Actu. 7. scilicet, quòd impetu facto eiecerunt eum de vrbe, & lapidauerunt. Sic etiam de Christo fuit, qui ductus est extra vrbem ad crucifigendum in eum, qui vocatur locus Caluariæ. ad Hebræ. 13. & Mat. 27. Deus quoque iusserat, quòd lapidandi eijcerentur de castris, & ibi lapidarentur. Leuiti. 24.

Sicque moriatur. Scilicet, Lapidate eum vsque ad mortem. *Feceruntque ciues eius.* Idest, Conciues Naboth, qui erãt de vrbe Iezrahel, de qua erat Naboth. *Maiores natu, & optimates, qui habitabant cum eo in vrbe, sicut præceperat eis Iezabel.* Scilicet, Isti seniores, & prin- H cipes vrbis executi sunt mandatum Iezabel: ipsi tamen non putabant esse mandatum Iezabel, sed Achab: quia literæ dirigebantur ex nomine Achab, & signatæ erant annulo eius, vt patet in litera.

Prædicauerunt ieiunium, & sedere fecerunt Naboth inter primos populi. Iam causa huius supra declarata est non tamen sedit Naboth tanquam accusandus, sed tanquam iudicaturus aliquem, quia non erat sibi conscius alicuius criminis, propter quod deberet puniri.

Et adductis duobus viris filijs diaboli. Duxerunt enim istos duos viros, vt testificarentur contra Naboth, quòd maledixerat Deo, & regi, vt supra dictum est. Vocantur isti filij diaboli, quia opera diaboli faciebant. Sic enim Christus dixit Iudæis. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ioan. 8. Vocantur tamen in Hebræo filij Belial. Nos verò accipimus Belial interdum pro dæmone: significat tamen hominem sine iugo. Iud. 19. quod satis conuenit diabolo, quia sine iugo est.

Et fecerunt eos sedere contra eum. Scilicet, Duo qui ducti erant, vt testificarentur, sederunt in iudicio contra Naboth. Fortè enim sic erat consuetudo, quòd in iudicio tam accusantes, quàm accusati, quàm testes sederent. Et dicuntur isti sedisse contra Naboth, quia sedebant ex opposito eius, vt possent conuenientius loqui. Vel sedebant contra eum, idest, aduersus eum, scilicet, ad accusandum eum.

K *At illi scilicet, vt viri diabolici dixerunt contra eum testimonium coram multitudine.* Scilicet, Isti erant viri diabolici, & sicut filij diaboli locuti sunt, dicentes falsum testimonium ad mortẽ cõtra virũ innocentẽ. *Benedixit Naboth Deum, & regem.* Idest, maledixit Deum, & regem, vt supra declaratum est. *Quamobrem eduxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt.* Scilicet, quia depositum est contra eum, ꝓ maledixerat Deo, & regi, & pro his merebatur lapidari secundum legem. *Miseruntque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, & mortuus est.* Miserunt isti ciues nuncios ad Iezabel de morte Naboth, eo quòd ipsa miserat nuncios ad illos pro occisione Naboth, quamquam literæ venirent ex nomine Regis.

An

An peccauerunt valde isti ciues occidendo Naboth eo modo, quo occiderunt, & an teneantur semper subditi obedire literis dominorum. Quæst. VIII.

QVAERETVR, an peccauerint isti ciues, occidendo Naboth eo modo, quo occiderunt. Aliquis dicet, ꝓ non peccauerunt, quia mandatum regis peruenit ad eos, & ipsi tenebantur exequi mandatum eius.

Respondendum, quòd peccauerũt valde, quia ipsi fuerunt ministri iniquitates: non tamen solũ peccat, qui iubet iniquitatem fieri, sed etiam qui cooperatur subministrando, vel qualitercunque: nam in criminibus non solum agentes, s. qui principaliter agunt, sed etiam qui consentiunt eis digni sunt morte. ad Ro. 1. Pro hoc tamen sciendum, ꝓ literę regis, quę diriguntur ad aliquos subditos, vt occidant aliquem, aut solũ iubent occidere sententiando illud, aut iubent facere processum, per quem reperiatur culpabilis, cõtra quẽ proceditur, & occidatur. Si primo modo, aut continent aliquam causam mandati, aut non: vtpote si dicatur: iubeo, quòd occidatis talem, quia commisit tale delictum contra me. Si primo modo, aut causa expressa est iusta, aut non. Si non est iusta, non debent obedire ei, sed potius debent omnes pati mortem: vtpote si rex diceret: Iubeo vobis: quòd occidatis talẽ, quia non consensit mihi, quòd raperem bona communitatis, vel affligerem aliquem iniustè. Nam potius tunc obediendum est Deo, quàm hominibus, quia Deus iubet hic contrarium hominibus. Si autẽ C exprimat causam rationabilem, aut est vera, & cognita vera, aut falsa, & cognita falsa, aut dubia. Si primo modo tenẽtur subditi obedire regi, vtpote si diceret: Iubeo, quòd occidatis talem, quia adulteratus est, vel rapinam egit: & hoc cognoscant verum esse illi, ad quos literę diriguntur. Si autem causa expressa sit rationabilis, & tamen est falsa, & cognita falsa, vt si rex diceret: Occidatis talem, quia commisit contra me tale crimen lęsę maiestatis, & scirent illi, ad quos dirigebantur literę hoc falsum esse, & regem procedere iniquè, non debent obedire regi, quia agerent contra conscientiam, sed potius deberent pati mortem, & quæcunque mala. Si autem causa rationabilis fuit D expressa, & est dubium, an sit vera, vel rex procedat ex iniquitate, debent se informare illi, ad quos literæ diriguntur super hoc, si se possunt informare, & tunc habita informatione, facient sicut in duobus casibus supra dictis, scilicet, quia aut reperient fuisse veram causam, aut falsam. Si autem non se possunt informare, securius esset, quòd ante executionem recurrerent ad ipsum, qui literas dedit, & sic se informarent. Si tamen in casu dubio volunt propter reuerentiam principis exequi mandatum, non videntur multum peccare, nisi fortè conscientia eorum sit aliqualiter lęsa, scilicet, quia putent, quòd causa expressa est falsa, licet nesciant, quia tunc est aliquo modo contra fidem agere, exequi tale mandatum. Si autem nulla causa ponitur in literis, sed solum præceptum, vide- E tur esse dubium. Et tunc dicendum videtur, quòd subditi non deberent exequi tale mandatum, nisi cognoscerent, aut suspicarentur aliquam causam, propter quam rex hoc mandaret, licet non expresserit, & tunc secundum conditionem causæ agere debent, vt dictum est.

Si tamen nihil omnino suspicantur, aut sciunt, videtur, quòd non debeant exequi mandatum, quousque consulant eum, qui literas misit, & sic aliqualiter se informabunt, & poterunt deduci ad aliquem casum manifestiorem de prædictis, & sic scient, quid expediat. Si autem in mandato ponitur etiam proces- A sus, scilicet, quòd iubeat rex aliquibus, quòd procedant iudicialiter tali modo contra talem. Et tunc aut processus, per quem debet induci condemnatio, est iuiustus, aut iustus. Si est iustus, non est dubium, quia debeat obediri: quia etiam rege non mandante tenetur iudex ex officio suo iustè procedere contra quoscuuque, & si reperiat eos culpabiles ex processu, tenetur eos punire. Si autem modus procedendi sit iniquus, non tenentur subditi obedire sic procedendo, nec tenentur condemnare illos, de quibus rex iubet. Sic autem fuit hic, quia in literis regis continebatur, quòd procederent seniores Iezrahel per falsos testes contra Naboth: ideo peccauerunt sic procedendo, & occidendo illum, & sic fuit duplex peccatũ. Nam peccauerunt occidendo virum innocentem, B quem sciebant esse innocentem. Secundo peccauerunt, quia duxerunt viros iniquos ad falsè testificandum: & istud per se erat peccatum, dato quòd nõ fieret aliquid aliud: nam isti volebant occultare malum cum alio malo.

Sed objicietur, quòd non peccauerint isti viri, quia Elias prænunciauit malum contra Iezabel propter mortem Naboth, & etiam contra Achab, quia ambo peccauerunt in hoc, vt patet infra. si tamen peccauisset populus Iezrahel prædixisset aliqua mala Elias contra populum, sicut contra Iezabel, & Achab: & tamen non prędixit, ergo non peccauit.

Respondendum, ꝓ ista ratio non tenet, quia multi peccant, & Deus nõ prenunciauit malum cõtra eos, sed infligit. Vel aliter peccatum Acab, & Iezabel fuit maius, quia ipsi fuerunt principales: peccatum populi fuit minus, quia populus fecit, vt obediret regi, ideo prenunciatum est malum contra Achab, & Iezabel, & non contra populum. Vel aliter prenunciauit Elias malum contra populum, sicut contra Achab, & Iezabel, & tamen scriptura solum expressit malum prænunciatum contra Iezabel, & Achab.

An Achab peccauerit in morte Naboth. Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, an peccauerit Achab in morte Naboth. Aliquis dicet, ꝓ nõ, quia non desiderauit ipse occidere eum: nam si desiderasset, peccauisset, sed solum iacuit in lecto prę tędio responsionis durę Naboth. Item Iezabel fecit occidi Naboth, & non Achab. ergo non peccauit Achab. Item Achab nescisse videtur hoc, quia Iezabel literas scripsit, & signauit annulo regis, ergo non fecit rex. Item patet, quia quando mortuus est Naboth, Iezabel denunciauit Achab, dicens: Surge posside vineam Naboth: non enim viuit Naboth, sed mortuus est, & ibi dicitur, ꝓ cũ audisset Achab mortuum Naboth, surrexit, & sic non erat conscius huius mali.

Respondendum, quòd Achab peccauit in morte Naboth: Quod patet, quia licet ipse directè non iusserit occidi Naboth: tamen placuit ei, & consensit in occisione eius. Nã quãdo iacebat in lecto Achab, dixit ei Iezabel: Surge, & comede, ego dabo tibi vineam Naboth, & sic tunc debuit Achab intelligere, quòd Iezabel volebat aliquod malum agere contra Naboth, ad auferendum ei vineam, quia bono modo non poterat, ideo debuerat eam prohibere, cũ posset, & non prohibuit, ideo peccauit.

Item patet, quia Iezabel accepit annulum regis, & signauit literas ex nomine illius continentes mortem Naboth. In hoc autem, vel rex fuit sciens, dando ei annulum ad faciendum hoc, vel saltem fuit

negligens valde, permittendo quòd aliquis acciperet F annulum eius, quia poterant inde mala sequi. Magis autem videtur, quod ipse fuerit conscius, quia cum sciuit factum esse, approbauit descendendo ad possidendum vineam Naboth, & tamen si non fuisset cõscius huius, vel fuisset contra intentionem suam, doluisset de tanto malo.

Item patet, quia dato quòd nesciuisset aliquid eorum, quæ agebat Iezabel: tamen quando nunciatum est ei, quòd occisus erat Naboth, descendit illico ad possidendum vineam eius, in quo apparebat, quòd gaudebat de morte eius, & volebat acquirere lucrum de iniqua morte.

Item patet, quia Elias dixit ipsi Achab: Hæc dicit Dominus: Occidisti, & insup possedisti: ergo Achab occiderat, iubendo, vel consentiendo ipsi Iezabel iubenti facere hoc. G

Item patet, quia prenunciauit Elias, quòd canes lãberent sanguinem Achab in loco, in quo linxerunt sanguinem Naboth: istud autem erat pro morte Naboth: ideo peccauerat Achab in morte illa.

Ad primam rationem in contrario dicendum, quòd Achab a principio noluit occidere Naboth, qa fortè volebat vitare scandalum, & tamen postea assignato modo occisionis per Iezabel, qui non erat scãdalosus, consensit Achab, antequam fieret, vel postquam factum est.

Ad secundum cum dicitur, quòd Iezabel signauit literas annulo regis. Dicendum, quòd quamquam non exprimatur, quòd rex tradiderit annulum Iezabel: tamen credendum est, quòd ipse tradiderit annulum, & quòd de consensu eius factum fuerit, vt colligitur ex dictis. H

Ad tertium quãdo dicitur, quòd nesciebat Achab de hoc, quia Iezabel denũciauit ei mortem Naboth, vt patet infra. Dicendum, quòd ex loco ipso potius apparet, quòd fuerit conscius Achab, quia si ipse nesciuisset, & fuisset contra voluntatem eius, quãdo audiret mortuum Naboth, doleret nimis, & tamen nõ doluit, sed illico gaudens descendit ad possidendum vineam eius: ergo conscius erat huius mali. Quòd autem dicitur, quòd Iezabel denunciauit Achab mortem Naboth. Dicendum, quòd hoc fuit, quia ad ipsam peruenerunt nuncij de vrbe Iezrahel, vt patet supra, scilicet, miseruntque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth: & hoc quia nuncii eius portauerãt literas ad vrbem Iezrahel, & non nuncij Achab. I

Factum est autem cum audisset Iezabel lapidatum Naboth, & mortuum, locuta est ad Achab. Idest gauisa est valde Iezabel, audita morte Naboth, & retulit illud ipsi Achab: quia sciebat, quòd de hoc gaudebat Achab, vt descenderet ad possidendum vineam: *Surge, & posside vineam Naboth Iezrahelitæ.* Scilicet, iam mortuus est, & potes possidere vineam eius, & omnia alia bona, tanquam confiscata.

Qui noluit tibi acquiescere, & dare eam, accepta pecunia. Quasi dicat, ipse noluit dare tibi vineam, cum tu dares ei pecuniam, nunc tu accipies vineam, & nihil ei dabis. *Non enim viuit Naboth, sed mortuus est.* Dixit hoc Iezabel, quia miraretur Achab, quomodo poterat accipere vineam Naboth, quia ante hoc cum ipse oraret, noluit dare Naboth vineam, etiã pro pretio: ideo dixit, quòd iam mortuus erat Naboth, scilicet, condemnatus per sententiam, quasi maledixisset Deo, & regi: ideo bona illius proueniebant ei. *Quod cum audisset Achab mortuum videlicet Naboth, surrexit.* Gauisus fuit Achab audiens, quòd mortuus fuisset Naboth: ideo surrexit, scilicet, de vrbe Samaria vadens in vrbem Iezrahel ad possidendum vineam Naboth. K *Et descendebat in vineam Naboth Iezrahelitæ.* Scilicet, erat in Samaria Achab, quando Iezabel denunciauit ei mortem Naboth, & tunc cepit ipse descendere ad possidendum vineam, scilicet descẽdit in vrbem Iezrahel, nam ibi erat vinea ista, & volebat accipere possessionem realem, atque corporalem. Et non solũ descendebat ad possidendum istam vineam, sed etiã omnia bona Naboth. Dicitur tamen specialiter de ista vinea, quia istam plus diligebat, quàm omnia alia bona Naboth. Quòd autem omnia bona Naboth pertinerent ad Achab, patet: quia si pertineret vinea, vt confiscata pro delicto, etiam alia bona confiscarentur. Si autem pertineret, vt ad succedentem in parentela, non solum esset successio in vinea, sed in omnibus bonis eius. *Factus est.* Hic ponitur secundum huius cap. scilicet, pœnę comminatio. Et diuiditur in duo, quia primo pœna prædicitur: secundo Achab affligitur, & pœna differtur, ibi. *Itaqua cum audisset.* Circa primum dicitur.

Factus est igitur sermo Domini ad Eliam Thesbitem. Manebat Elias hoc tempore in Israel: nam quamquam fugerat vrgente persecutione Iezabel. supra decimonono: tamen postea redijt, vt ibi declaratum est in fine. Nunc autem a Deo missus est ad Achab, vt prænunciaret ei mala, quæ futura erant. Vocatur Elias Thesbites, quia erat de vrbe Thebes, de qua declaratum est, supra 17. Prenũciatio malorũ ad Achab.

Surge, & descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria. Elias manebat in monte Carmeli. nam ex eo tempore, quo Deus fecit miraculum mittendi ignem super sacrificium suum in monte illo, habuit Elias deuotionem manendi in eo, & semper mansit ibi, vsque ad tempus quo raptus est in curru igneo. Vnde quãdo ibant ad eũ quinquagenarij regis Ochoziæ dicitur, quòd manebat in monte Carmeli. sequenti lib. capitulo primo. Dicitur, quòd iret in occursum Achab, qui erat in Samaria, scilicet, quòd Achab erat in Samaria eo tempore, quo occisus est Naboth; & denunciata morte eius descendebat de Samaria in vrbem Iezrahel, vbi erat vinea Naboth. Elias autem descendens de mõte occurreret Achab in via, antequam veniret in Iezrahel.

Ecce ad vineam Naboth descendit, vt possidat eam. Idest nũc incipit descẽdere a Samaria in Iezrahel, vt possideat vineam, idest, vt teneat possessionem naturalem, quia iam pertinebat ad eum per confiscationem vineæ illa.

Et loqueris ad eum Hæc dicit Dominus Occidisti, & insuper possedisti. Scilicet fecisti duo mala. Primum est, ꝙ occidisti iniustè Naboth, Secundum est, ꝙ possedisti vineam eius, acquirendo eam per mortem iniustã. Et dicitur, possedisti, idest ad possideudum descendisti: nam nondum venerat in vrbem Iezrahel, in qua erat vinea, sed ibat cum intentione possidendi.

Et post hæc addes: Hæc dicit Dominus: In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque tuum sanguinem. Scilicet postquam dixeris ea, quę supra habentur, & pertinent ad culpam Achab, subiunges ea, quę sequuntur, quę pertinent ad pœnam. Et istud erat, ꝙ occideretur Achab, & lingerent sanguinem eius canes in loco, in quo linxerant sanguinem Naboth. Et dicitur de sanguine, quia Naboth lapidatus fuit, & sanguis fluebat de corpore: cadauer tamen non relictum est volatilibus, & bestijs, quia lex iubebat condemnatos ad mortem sepeliri Deuter. 21. mansit ergo solus sanguis in loco occisionis, & canes linxerunt illum, quia sanguis humanus dulcis est. Ita factum est de sanguine Achab, quia licet cadauer eius sepultum fuerit in Samaria. sequenti capitu. tamen sanguinem eius fluentem de curru, & vestibus, & armaturis linxerunt canes eo. capi.

Quomodo

Quomodo intelligitur, quod canes linxerunt sanguinem Achab, & Iezabel, vbi lapidatus fuit Naboth.
Quæst. X.

QVAERITVR quomodo est verum, ꝙ canes linxerunt sanguinem Achab in loco in quo occisus fuit Naboth: nã Naboth occisus est in Iezrahel, vt patet hic: Achab vero sepultus fuit in Samaria, & ibi canes linxerunt sanguinem eius sequenti c. Respondendum est, ꝙ pro occisione Naboth simul cum alijs peccatis mortui fuerũt Iezabel, & Achab: carnes autem Iezabel comederunt canes, & linxerunt sanguinem eius in loco in quo occisus fuerat Naboth, vt patet sequenti lib. c. 9. nam ibi Iezabel precipitata fuit de turri, & canes comederunt carnes eius. De Achab autem dicendum, ꝙ non linxerunt canes sanguinem eius in loco, in quo lapidatus est Naboth. scilicet in Iezrahel, sed ĩ Samaria. Pro veritate tamen huius literę dicendum, ꝙ locus potest accipi cõmuniter, vel propriè. Primo modo vna regio vocatur vnus locus, & quicunque sunt in eadem regione, sunt in eodem loco. Secundo modo dicitur locus aliqua ciuitas, vel paruum spacium. Primo modo canes linxerunt sanguinem Achab in eodem loco, in quo linxerunt sanguinem Naboth, scilicet in terra Israel, licet non fuerit idem locus specialiter, quia sanguinẽ vnius linxerũt in Samaria, & sanguinẽ alterius in Iezrahel, & sic intelligitur litera ista. A B C

Aliter tamen potest dici secundum Hebręos, quòd in eodem loco strictè, scilicet in Iezrahel canes linxerunt sanguinem Achab, & Naboth, & ad hoc dicũt, ꝙ in Iezrahel erat armamentarium regis, & quando mortuus fuit in bello, arma fuerũt perfusa sanguine, & postea cum ducerentur ad armamẽtarium in Iezrahel, lota fuerunt ibi, & fluebat aqua tincta sanguine de lotione armorum, & illam linxerunt canes.

Sed dicendum, ꝙ hic solum accipitur locus large. scilicet pro tota terra Israel, quod patet, quia sequenti c. dicitur, quòd lauerunt currum Achab in piscina Samarię, & linxerunt canes sanguinem eius, & sequitur ibi, quod hoc fuit iuxta verbum Domini, ꝙ locutus fuerat. Et sic patet, quòd lambentibus canibus sanguinem Achab in Samaria, cõplebatur verbum Domini dictum per Eliam: ipse tamen dixit, ꝙ in loco in quo canes linxerũt sanguinem Naboth, lingerent sanguinem Achab: ergo accipitur locus communiter.

Et ait Achab ad Eliam num inuenisti me inimicum tibi? Vidit Achab, ꝙ prenunciabat Elias dura contra ipsum, ideo accipiebat eum, vt inimicum, & putabat, ꝙ Elias haberet aũum inimicandi ipsi Achab, & dixit: num inuenisti me inimicum tibi? i. nunquid tu habes me pro inimico? q. d. ad inimicũ pertinet mala dicere, & mala facere, tu autem semper facis mala mihi denunciãdo malum, nam prius denunciauerat ei famem. ꝛ. 17 nũc aũt denunciauit ei mortem suam, & vxoris suæ, & filiorũ suorũ, iõ erat sicut inimicus Achab. *Qui dixit: Inueni.* i. inueni te inimicũ, & semp aduersor, & aduersabor tibi, & subditur causa.

Eò quòd venundatus sis, vt faceres malum in conspectu Domini. Idest ego sum inimicus tuus, non quasi desiderem tibi inimicari, sed quia tu malus es, aduersor tibi, tanquam hosti. Et hoc notat cũ dicit, eo ꝙ venundatus sis, vt faceres malũ. i. non solum facis malũ, sed ẽt officium tuum est facere malũ, sicut qui vendit, vel locat ad aliquid agendũ, agere illud est opus suũ, ita Achab tot mala faciebat, ꝙ officium suũ videbat esse facere malum, & ꝙ ad hoc erat venditus. *Ecce ego inducam super te malum.* Duplex malum denũciatur hic Achab. Primum est in propria persona. Secũdum est in rebus coniunctis, scilicet in vxore, & filijs. De primo dr hic, quòd Deus inducet malum super Achab scilicet, malum, quod pertinet ad personam suam, & istud est, quòd occideretur, & quòd canes lamberent sanguinem eius. *Et demetam posteriora tua.* Idest truncabo, vel abscindam posteriora tua, idest posteritatẽ domus tuę, faciendo quòd filij tui non succedant tibi semper. A D E

Et interficiam de Achab mingentem ad parietem. Scilicet, occidam omnes de progenie Achab, ita vt non relinquatur aliquis mingens ad parietem. *Et clausum, & vltimum in Israel.* Clausi vocantur illi, qui erant de genere regio, & propter aliquos defectus erubescebant venire in publicum. Vltimi vocantur, qui sunt minores omnibus hominibus in dignitate, quasi dicat, non solum occidendi erant de stirpe Achab viri florentes, qui gloriosam faciebant progeniem illam, sed etiam omnes, qui nullius valoris erant, ita vt non relinqueretur aliqua posteritas.

Et dabo domum tuam, sicut domum Ieroboam filij Nabath. Idest faciam domum tuam ita desolatam, sicut domum Ieroboam. Fuit autem Ieroboam primus, qui peccare fecit Israel in idolis introducendo vitulos aureos, supra 12. & prænunciata est destructio posteritatis eis per Aiham Silonitem. supra 14. & fuit tradita executioni per Baasa. supra 15. ita delenda erat posteritas Achab, quia fuit idolatra sicut Ieroboam: immo augmẽtauit cultum idolorum plusquam Ieroboam. supra 16.

Et sicut domum Baasa filij Abia. Iste fuit tertius rex in Israel, facta diuisione regni: quia primus fuit Ieroboam. supra 12. secundus Nadab filius eius. supra 15. tertius Baasa. eod. cap. Domus istius fuit deleta p Zambri, qui occidit Ela filium Baasa regem Israel, dũ esset in mensa, & occidit omnem progeniem eius. supra 16. Domus autem Baasa fuit destructa propter idolatriam, vt patet ibidem. Ita fuit deleta domus Achab. Nam omnes filij eius occisi sunt, qa Iehu, qui factus est rex Israel, occidit Ioram filium Achab regem Israel, & alios septuaginta filios Achab. sequen lib. capitulo nono, & decimo, occidit quoque vxorem eius Iezabel. eod. lib. cap. 9.

Quia egisti, vt me ad iracundiam prouocares. Idest egisti mala, per quæ prouocasti me ad iracundiam. Et non ponitur hic, vt dicens causam finalem, sed consecutiuam, scilicet, quia non agebat Achab malum ad istũ finem, vt Deus prouocaretur ad iram, sed faciebat malum Achab, vt delectaretur: & ex hoc sequebatur, ꝙ Deus irasceretur.

Et peccare fecisti Israel. Scilicet, non solum peccasti tu, sed etiam ad peccandum induxisti Israel. Istud intelligitur de cultu Baal, quia Iezabel introduxit cultũ Baal in Israel, & cogebat Israelitas curuare genua coram Baal, & osculari manum illius. supra 19. cum dicit Deus, quòd reliquit sibi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua coram Baal, nec osculati sunt manum eius.

Sed & de Iezabel locutus est Dominus. Prędixit Elias malum contra Achab, & contra progeniem suam, hic prænunciat mala contra Iezabel vxorem suam. *Canes comedent Iezabel in agro Iezrahel.* Istud completum est per Iehu: nam ipse fecit eam deijci de turre Iezrahel, & canes comederunt eam, & cum Iehu iuberet eam sepeliri, quia erat filia regis, nihil inuentũ est de ea nisi caluaria, sequenti lib. capitulo nono. Et dicitur in agro Iezrahel, quia turris erat in agro, & in illo agro lapidatus fuerat Naboth, & canes linxerunt sanguinem Iezabel, & vorauerunt carnes, vbi linxerant sanguinem Naboth.

Pro quibus peccatis Iezabel prænunciata fuerunt ista mala ei.
Quæst. XI.

QVAERETVR pro quibus peccatis prænunciata fuerunt ista mala Iezabel. Respondendũ quòd multa fuerunt peccata Iezabel, sed præcipuè fuerunt in quatuor, vel quinque generibus. Primum fuit in magna idolatria: fuit enim Iezabel zelantissima circa cultum Baal in tantum, ꝙ habebat 450. prophetas ad decorandum cultum eius, & omnes illi comedebant de mẽsa Iezabel supra 18. Secundum genus peccati fuit, quia non solum ipsa peccauit, sed etiam induxit ad peccandum regem, & populum. De rege patet, quia dicitur infra: Concitauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis effectus est. infra in litera. Patet etiã supra 16. nam propter eam Achab fecit templum Baal, & lucum in Samaria. Quòd autem induxit populum, patet, quia ipsa fecit, quòd Israelitæ curuarent genua coram Baal, & osculareturur manum eius, & qui non faciebãt hoc occidebantur, præter illos qui fugerunt. vt colligitur supra 19. vt ibi declaratum est. Tertium genus peccatorum fuit propter mortẽ, & persecutionem prophetarum Domini. Nam Iezabel occidebat omnes prophetas Domini, quotquot inueniebat supra 18. & tunc Abdias dispẽsator Achab liberauit a morte centum de prophetis illis, vt patet ibidem. Etiam Iezabel persecuta fuit Eliam ad mortẽ, quia occidit prophetas Baal supra 19. Quartum genus peccati fuit, quia Iezabel inuidit cultui Dei, & vt zelaret nimis cultum Baal faciebat destrui omnia altaria in quibus Deus colebatur: & de hoc valde cõquerebatur Elias supra 19. s. Altaria tua destruxerũt, & prophetas tuos occiderunt, & relictus sum solus. Sic etiam supra 18. dicitur, ꝙ Elias restauraui altare Domini, quod destructum fuerat. Hæc omnia fiebant per Iezabel, quæ conabatur extirpare cultum Dei, vt ibi declaratũ est. Etiam patet, quia ipsa cõcitabat Achab ad omnia mala, quæ faciebat, vt patet infra in litera. Quintum peccatum fuit, quia Iezabel iussit Naboth innocentẽ lapidari, & testes falsos submitti contra eum supra in litera: & istud fuit, quod Deus valde attendit, & pro hoc maximè ipsi Iezabel ista pena imposita est, quòd comederetur à canibus, & quòd canes lingerent sanguinẽ eius in loco, in quo linxerãt sanguinẽ Naboth.

Quare maior pœna denunciata est Iezabel, quàm Achab. Et quòd magis peccauit Iezabel, quàm Achab.
Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius, quare maior pœna fuit denũciata contra Iezabel, quàm contra Achab: nam videtur, ꝙ maior debuisset denunciari contra Achab, eo quòd ipse erat rex, & quęcunque mala fiebant, eo auctore fiebant, quia illo prohibẽte, nemo potuisset malum publice facere: tanto ergo peccatum suum fuit maius peccatis omnium, & peccato Iezabel, quanto maioris potestatis erat. Aliquis dicet, ꝙ Achab magis puniendus erat, quia tamen pœnituit denunciata fuit contra eum minor pena, s. quòd canes lingerent solum sanguinem eius, & non comederẽt carnes eius, sed sepeliretur honorifice, sicut de alijs regibus factũ est. Et sic fuit, quia in Samaria sepultus est, sequenti cap. Contra Iezabel denunciatum est, quòd canes lingerent sanguinem eius, & etiam quòd comederent carnes eius. Vnde quando iussit Iehu rex accipi corpus eius ad sepeliendum, quia filia regis erat, non inuenerunt nisi caluariam, & pedes, & summas manũ sequen. lib. cap. 9.

Sed dicẽdum est, ꝙ ista ratio non stat, quia Achab non pœnituit antequam denunciaretur ei pena, sed postea: nam quando denunciata est, potius dure locutus est ad Eliam, dicens: Num inuenisti me inimicum tibi? pœnitẽtia autem Achab fuit post denũciationem pœnæ, & tunc Deus minuit de ista pœna pronunciata, s. denunciãdo eam, quòd non eueniret diebus Achab, sed post mortem eius, vt patet infra.

Sed dicendum, quòd maior pœna denunciata fuit contra Iezabel, quia ipsa magis peccauit, quã Achab, nam ipsa incitabat eum ad omne malum, vt patet in litera, & fere nihil istorum egisset Achab, nisi Iezabel mouisset eum. Sic patet de occisione Naboth, nam cum noluit dare vineã Achab, nõ intendebat Achab occidere eum, aut inferre aliquod malum, sed solum prę tędio iacebat in lecto. Iezabel autem scripsit literas iubens, quòd occideretur Naboth: principalius ergo peccabat Iezabel in omnibus, quàm Achab, qa ipse solum peccabat cõsentiendo illi, cum esset vxor sua: ipsa verò peccabat, excogitando malum, & instigando Achab, vt illud faceret. Prænunciatum fuit tamen contra Achab sicut contra Iezabel. s. quòd canes comederent carnes eius, vt patet infra. & tamen istud postea immutatum est, quia pœnituit, & etiam dilatata fuit pena progeniei eius vsque post mortem suam. *Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes: si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli.* Istud prænunciauerat Deus contra Achab, sed non completum est, eo quòd Achab doluit de peccatis suis, ideo licet mortuus fuerit in agro, non comederunt volucres carnes eius, sed ductus est ad sepeliendum in Samariam, seq. cap.

Quomodo complenda erat hæc prophetia in Achab.
Quæst. XIII.

QVAERETVR, quomodo complẽdum erat istud, s. quòd moriente Achab in agrò, comederẽt eum volucres, & moriente in ciuitate comederẽt eum canes. Et dubium est in duobus. Primò, quia ponitur hic incertus locus mortis, s. an in agro, vel in vrbe, & tamen sequen. cap. dicitur, quòd occideretur in bello, & sic moreretur in agro. Secundum est, quia hic dicitur, quòd si mortuus fuerit in agro comedent eum volucres, & tamen mortuus est in agro, s. in bello, & non comederunt eum volucres, sed portatus est ad sepeliẽdum in Samariam sequen. cap.

Respondendum, quòd quando ista prænunciata fuerunt contra Achab, intẽdebat Deus ei dare aliam pœnam, quam non dedit, s. grauiorem ea, quam dedit, & certissime dedisset, nisi egisset pœnitentiã Achab, & tunc complendum erat, quod hic dicitur, i. quòd si moreretur in agro, comederent volucres carnes eius: & si in vrbe, canes comederent illas. Modus autem pœnæ erat, quòd Deus intendebat in diebus Achab inducere malum, quod induxit tempore Ioram filij eius, s. quòd Iehu vnctus est in regem per prophetam à Domino, vt deleret progeniẽ Achab: & ille occidit omnes de posteritate Achab seq. libro cap. 9. & 10. Si autem non egisset pœnitẽtiam Achab, Deus suscitasset Iehu in regem viuente Achab, & ipse occidisset Achab, & omnes de progenie sua: & tunc si occideretur Achab in vrbe, non sepeliretur, sed canes comederent carnes eius. Si autem occideretur in agro, volucres comederent illas. Hoc autem esset, quia Iehu, qui occideret eum, non permitteret ipsum sepeliri. Nunc autem non factum est sic, quia Achab doluit de peccato suo, ideo Deus nõ induxit in diebus eius malũ istud, sed in diebus filiorũ suorũ: & con-

& consequenter, quamquã ipse occisus fuerit in bello, non prohibitus fuit sepeliri, quia nullus adhuc insurrexerat contra eum, & progeniem suam. Ad primum dubium dicendum, ꝙ hic non fuit prænunciatus locus mortis eo, ꝙ ista dicta fuerunt Achab existẽti in pessima dispositione sub hac intẽtione, quòd ipse occideretur per manum alicuius serui sui insurgentis in regnum, & ille prohiberet Achab sepeliri, sed laceraretur à canibus, vel à volucribus. Sic factũ est de progenie Ieroboam contra, quam surrexit Baasa. Nam prænunciatum est, quòd nullus sepeliretur, sed comederentur à canibus, & volucribus supra 14. & 15. Sic etiam prænunciatum est de progenie Baasa, quòd nullus sepeliretur, sed comederentur à volucribus, & canibus supra 16. In Achab autem, quia pœnituit post hęc, Deus dixit, quòd non veniret malum in diebus eius infra in litera, ideo cessabat iã ista sententia, sed postea propter alia peccata Achab, vel propter priora prænunciatum est ei, quòd moreretur in bellò, quod faciebat in Ramoth Galaad sequenti c.

Quare nõ fuit prænũciatus determinatus locus mortis Achab

Ad secundum dubium dicendum, quòd mortuus fuit Achab in agro, & non comederunt eum volucres, eo quòd sententia prius à Deo lata iam reuocata fuerat quantũ ad ipsum, eo quòd differebatur pœna ad tempora filiorum suorum, & sic, quamquam occideretur sepeliendus erat. *Igitur non fuit alter talis, vt Achab, qui venundatus est, vt faceret malum.* Scilicet nullus talis peccator fuit, vt Achab. Et intelligitur istud de regibus. De alijs autem manifestum erat, quia alij non peccabant tantum, sicut reges? Et dicitur, ꝙ nullus fuit sic venundatus ad peccãdum, idest nullus fuit tam dispositus, quia iste semper operabatur malũ, tanquam officium suum esset facere malum. Alij autem reges licet mali essent, non erant sic venundati ad peccandum. An vero Achab fuerit peior, quam Ieroboã declaratum fuit supra 16. *In conspectu Domini.* Scilicet quia omnia mala, quæ fiunt, dicuntur fieri in conspectu Domini, cum ipse omnia videat. *Concitauit enim eum Iezabel vxor sua.* Ponitur causa, quare fuit tã malus Achab super omnes reges, & dicitur, ꝙ hoc fuit, quia vxor sua Iezabel cõcitauit eum ad omnia mala: nam alias non erat ipse valde malus, ideo increpatur nimis, quòd acceperit illam in vxorem supra 16. Nam non fuit aliquod peccatum Achab, ad quod Iezabel non incitaret ipsum. De idolatria patet, quia Achab fecit templum Baal in Samaria, & lucum supra 16. & hoc fuit propter Iezabel, quia ipsa intantum zelabat pro cultu Baal, quòd habebat quadringentos prophetas eius, & omnes comedebant de mensa sua supra 18. Etiam ipsa incitauit eum ad mortem prophetarũ: immo ipsa Iezabel dicebatur hoc agere, tãquã Achab nihil de hoc ageret. Etiam ipsa incitauit eum ad mortem Naboth, vt patet hic ex litera.

Et abominabilis effectus est. Scilicet propter multa mala, quę agebat factus est abominabilis Deo, & in operibus suis execrabilis.

Intantum, vt sequeretur idola, quæ fecerunt Amorrhæi. i. non solum peccauit Achab in idolatria, sicut cęteri reges Israel, qui peccabant in vitulis aureis, sed etiam coluit Deos, quos fecerant Amorrhęi, scilicet Deos Chananęorum, & omnium Gentilium in circuitu, & isti maxime colebantur propter Iezabel vxorem suam, quę erat de terra Sidoniorum, & introduxit in terram Israel cultum Deorum Sidoniorum, illi tamen erant dij Amorrhęorum.

Quos consumpsit Dominus a facie filiorum Israel. Idest Deus deleuit Amorrhęos de terra, quando introierunt filij Israel ad possidendum eam, & vetuit nimis coli Deos illorum, & tamen Achab colebat illos. *Itaque.* Hic ponitur secundum huius partis, in quo Achab de malis suis affligitur, & sententia cõtra eum lata dilatatur. Et dicitur. *Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua.* Istud fecit ex dolore: doluit enim de peccatis prętęritis, quòd valde abominabilis factus fuisset Deo. Vel fortè timuit pœnã a Deo inferendam, & humiliatus fuit, vt euaderet illam. Scidit autem vestimenta in signum doloris, quia sic erat consuetudo apud antiquos. De quo satis declaratum est præcedenti libro cap. 13.

Et operuit cilicio carnem suam. Istud fuit ad affligendũ se, vt Deus misereretur eius. *Ieiunauitque, & dormiuit in sacco.* Omne genus afflictionis suscepit Achab sciens, quia Deus misericors est, & poterat pœnam remittere, si ipse conuerteretur.

Et ambulauit demisso capite. Idest humiliauit se, iam non ambulans capite erecto, sed inclinato ad recognitionem peccati: nam ambulare capite erecto ad superbiam pertinet, & Deus increpat illud. Isa. 3. f. Pro eo, quòd eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant: sequitur ibi pœna, quę dabitur pro hoc.

An pœnitentia Achab fuerit vera, vel ficta propter timorem.
Quæst. XIIII.

QVAERETVR de ista pœnitentia Achab qualis fuerit.

Aliqui dicunt, quòd fuit pœnitentia solum propter timorem: nõ enim dolebat Achab, quia peccauerat, sed quia pena sibi inferenda erat.

Sed tunc obiicietur quomodo per istam pœnitentiam potuit mereri Achab remissionem pœnæ. Nam Elias prænunciauit ei, quòd non inferretur pœna diebus eius, sed filiorum suorum.

Respondebitur, quòd ad hoc, ꝙ aliquis mereatur gratiam, & vitam ęternam, requiritur pœnitentia vera, quæ est dolor de peccato propter hoc, quod Deũ offendimus, & non est alia causa principalis. Ad hoc tamen, quòd aliquis mereatur remissionem pœnarũ dicunt, ꝙ satis est dolere propter timorem, etiam si non propter Deum, vel quia peccauimus: sic enim est de merito quantum ad bona temporalia promerenda. Nam bona, quæ facimus sine charitate, proficiunt nobis ad augmentationem bonorum temporaliũ, & excusationem quandam pœnarum, quas aliàs habituri eramus, & ad quædam similia, & tamen istud meritum est, sine charitate, ita ergo erit in illa pœnitentia, quæ non fit ex radice charitatis, sed ex radice timoris.

Dicendum tamen, quòd qualitercunque ponatur, oportet dicere, quòd Achab doluerit de peccatis, & noluisset egisse illa, & istud est vere pœnitere, & tamen iste dolor de peccatis non esset in Achab ex charitate, idest quia dolebat ex eo quòd Deum offenderat, sed erat dolor propter timorem. Et non potest dici, quòd Achab sciderit vestimenta, & indutus fuerit sacco, feceritque omnia ista propter timorem, & non doluerit de peccatis. Nam tunc non esset pœnitere, sed timere. Dicitur tamen quòd Achab pœnituit, & humilitatus est coram domino. Etiam per timorem solum nõ est meritum aliquod, ideo dicendum, quòd ipse doluit se peccasse, & tamen differẽtia dolendi est, quia quidam dolent se peccasse, quia timent pœnam futuram: alij dolent, quia nollent offendisse Deum. Prima est pœnitentia ex timore, secunda ex charitate.

Aliter dici potest, quòd Achab verè pœnituit, & ex charitate, licet ad hoc incitatus fuerit principaliter p comminationem Eliæ.

Sed tunc obijcietur, quia Achab occisus fuit in bel F
lo denunciante Michęa Propheta sibi hanc pęnam
sequenti cap. Dicendum, ꝙ illa pęna non fuit denun-
ciata propter peccata præterita, sed propter illa, quæ
fecit post hoc. Nam coluit postea idola, & habebat
propheras idolorum secum, & nolebat habere Pro-
pheras Domini sequenti cap. ideo dato ꝙ fuerit vera
pęnitentia ista, quam nunc habuit, non tollebatur
quin postea posset peccare, & incidere in pęnam ali-
quam.

Aliter posset etiam dici, ꝙ dato, ꝙ ista fuerit pęni-
tentia vera, & ex charitate, & non peccauerit postea
Achab, poterat ei infligi pęna, qa Achab peccauerat
nimis ante hoc, cũ dicatur, ꝙ non fuit alter talis, vt A-
chab, qui venundatus est, vt faceret malum: ideo da- G
to, ꝙ verè pęnituisset, tollerentur peccata quantũ ad
culpã, sed non tollerentur omnia quantũ ad pęnam,
& sic manebat adhuc aliqua pęna Achab toleranda,
propter quã poterat mori in bello Achab. Potest au-
tem teneri vtraque pars, s. ꝙ fuerit pœnitentia ista ex
charitate, vel fuerit ex timore, melius tamẽ est, ꝙ di-
catur fuisse ex charitate, quia dixit infra Deus, nonne
vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur
humiliatus est causa mei. Et sic patet, ꝙ Achab fecit
duo: primum, ꝙ humiliatus est, s. in cilicio, sacco, &
ieiunio, & istud dicit pęnitentiam materialiter, vel do
lorem. secundum est motiuum ad dolendum, quia
dicit causa mei: ergo non fuit motus Achab ad do-
lendum propter timorem, sed propter Deum. & cõ- H
sequenter erat pęnitentia ex charitate. *Factus est igitur
sermo Domini ad Eliam.* Istud fuit aliquot diebus post
denunciationem præcedentis pęnæ. Nam denuncia-
ta illa pęna cępit Achab ieiunare, & affligere se: Deus
autem accepiauit illam pęnitentiam, & reuelauit E-
liæ, quòd pęna prænunciata contra Achab non erat
infligenda diebus eius, Dicens. *Nonne vidisti humilia-
tum Achab coram me?* Quasi dicat, nunquid considera-
sti, quòd Achab fuerit humiliatus coram me affli-
gendo se, & deponendo superbiam priorem, & in
habitu se humiliando: nam iacuit in sacco, & induit
se cilicio. *Quia igitur humiliatus est mei causa.* Idest hu-
miliatus fuit in pęnitentia propter me, s. quia doluit
propter verba, quæ ego dixi. vel causa mei, idest do-
luit, quòd irritauerit me. *Non inducam malum in diebus
eius.* Scilicet non puniam eum sicut dixeram facien-
do, ꝙ carnes suę comedantur à volucribus, & à cani-
bus, sed malum quod inducturus sum, inducam tem
pore filiorum suorum. *Sed in diebus filij sui inferam ma-
lum domui eius.* Scilicet in diebus Ioram filij Achab.
Mortuo enim Achab regnauit Ochozias filius eius,
sequenti lib. cap. 1. & seq. capit. & in diebus huius non
intulit Deus malum domui Achab, quia pauco tem-
pore regnauit Ochozias. Cecidit enim per cancel-
los cęnaculi sui, & mortuus est, sequenti lib. capit. 1.
Post eum regnauit frater eius Ioram filius Achab, se-
quenti lib. cap. 3. & in diebus illius intulit Deus malũ
domui Achab. Nam Iehu occidit ipsum Ioram regẽ,
sequenti lib. cap. 9. & omnes fratres suos filios Achab
qui septuaginta erant, eod. lib. capit. 10. & reliquos de
posteritate Achab, ita vt nemo maneret.

*Cur nunciauit Deus Eliæ sententiam contra Achab mutatam
fuisse.* *Quæst. XV.*

QVAERETVR ad quid Deus reuelauit Elię,
ꝙ sententia, quam protulerat cõtra Achab
non traderetur executioni in diebus eius,
sed filiorum suorum. Respondendum, ꝙ
hoc potuit esse propter duo. primum fuit, quia Deus
prædixerat ista mala ventura per Eliam super domũ
Achab, si autem moreretur Achab, & non euenirent
ista mala, miraretur Elias qũo ea, quæ prænunciata
fuerant non eueniebant, ideo Deus voluit declarare
Eliæ mutatam esse sentẽtiam, vt quamquam videret
contrarium euenire eius, quod prænunciatum fuerat
non miraretur. secundum erat, quia forte Deus præ-
nunciauit hoc Eliæ, vt denunciaret ipsi Achab, quòd
Deus auersus fuerat à furore suo, eo ꝙ ipse pęnituerat, & iam non erat inferenda pęna diebus eius, sed
filiorum suorum, & sic per hoc Achab gratias ageret
Deo, quòd acceptasset pęnitentiam suam, & conuer-
teretur ab antiquis malis, videns tantam erga se Dei
clementiam. Sic enim fuit de Ezechia rege Iuda, cui
Isaias prænunciauerat mortem, dicens, Dispone do-
mui tuæ, morieris, & non viues, seq. lib. c. 20. Lachry-
matus est autem Ezechias, & exaudiuit Dominus vo
cem eius, dixitque Isaiæ, vt iret ad reuelãdum ei, quòd
Deus addiderat 15. annos vitæ, vt patet ibidem.

*Quomodo verum sit, quòd Deus non intulit malum tempore
Achab, cum tamen occisus fuerit.* *Quæst. XVI.*

QVAERETVR vlterius, quomodo est verũ,
quòd Deus non intulit malum tempore
Achab, sed filiorum eius, cũ fecerit, quòd
occideretur Achab in bello, seq. capit. Re-
spondendum, ꝙ Deus disposuerat si manerer Achab
in peccato suo delere totam progeniem eius, & ꝙ oc
cideretur ipse, & laceraretur à bestijs, & volucribus,
vt patet sup. in litera, & istud malum euenturum erat
diebus Achab, scilicet quòd ad hoc, quod ipse magis
puniret, prius erant occidendi omnes filij sui, & vxor
sua Iezabel ab illo, quem Deus sibi acciperet in re-
gem, & nouissimè occideretur Achab, & sic videret
omnes calamitates domus suæ, in quo valde affli-
geretur, nunc autem Deus fecit, quòd non occideren-
tur filij sui, eo viuente, & ista erat magna releuatio
pœnæ quantum ad ipsum, tamen non est ablata pę-
na, sed sicut alias occidendus erat, ita & nunc occisus
fuit in bello. Hoc autem satis apparet ex verbis Dei
ad Eliam, quia non dixit, quòd auferret omnem pę-
nam Achab, sed solum dixit, quòd non inferret ma-
la domui suæ in diebus eius: mala autem inferenda
domui suæ erant quantum ad deletionem poste-I
rorum suorum, & ista non fuerunt tempore Achab.
Aliter posset dici, quòd Deus abstulit pęnas Achab
personales per hoc, quòd doluit de peccato, licet nõ
abstulerit pęnas posteritatis eius, abstulit tamen quan
tum ad hoc, quòd dilatauit ne infligerentur viuente
Achab. Cum autem dicitur, quòd Achab occisus
est in bello, dici potest, quòd hoc non fuit propter
peccata priora, sed post hoc peccauit redeundo ad
idolatriam, & habendo secum Propheras Baal, & ef-
fugando à se Prophetas Domini, vt colligitur se-
quenti capitulo, & in hoc meruit mori in bello, si au-
tem hæc non egisset post pęnitentiam, mortuus fuis-K
set in pace.

*Achab cum mortuus fuerit in bello, quare volucres cœli
non comederunt carnes eius.*
Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius cur cum mortuus fuit A-
chab in bello nõ comederũt volucres carnes e-
ius, qa Deus dixerat, ꝙ si moreretur in agro volucres
comederent carnes eius, & si in vrbe canes comede-
rent illas; confirmatur autem hoc, quia tota senten-
tia lata contra Achab firmiter mansit pręter hoc, ꝙ
in diebus suis non erant euentura mala, quæ prænun-
ciata fuerant contra posteritatem suam. Nã sic litera
dicit,

dicit, s. quòd non inferam malum domui eius in die- A
bus suis, sed in diebus filij sui. Respondendum, quòd
Achab occisus fuit in bello, & sepultus fuit in Sama-
ria seq. capit. nec laceratæ fuerunt carnes eius à volu-
cribus, vel canibus. Hoc autem potest dupliciter sta-
re sine contradictione prenunciationis Eliæ, vno mo
do, ꝙ dicamus per pęnitentiam Achab fuisse sibi re-
missas oẽs pœnas, quæ ad eum pertinere debebant, &
solum manserunt pœnæ infligendę posteritati eius,
pęnæ aũt infligendæ Achab erant duplices, quædam
quas in seipso pateretur propter se, & hoc erat, ꝙ ipse
occideretur, aliæ erant, quas passurus erat propter a-
lios, s. quia affligẽdus erat de calamitatibus totius po-
steritatis suę, quæ eo viuente delenda erat si mansisset
in pęnitens, vt supra declaratum est. Vtrasque autem B
istarum pœnarum Deus remisit Achab, quando pœ
nituit solum relinquens pęnas posteris suis post mor-
tem eius. Et tunc dicendum, ꝙ si post pęnitentiam
istam non peccauisset, non erat sibi infligenda aliqua
pęna, nec moreretur in bello, sed in pace, quia tũ pec-
cauit postea mortuus est in bello, illa tũ mors nõ fuit
inflicta propter priorem sniam denũciatam per Eliã,
sed propter sniam denunciatam per Michęam, seq. c.
Et illa non continebat, ꝙ Achab laceraretur à volu-
cribus, sed solum, ꝙ moreretur in bello: ideo nõ erat
hoc ꝗ sniam priorem, quę iam omnino reuocata fue
rat. Aliter potest dici, ꝙ per pęnitentiam Achab non C
fuerunt ei remissę omnes pęnæ suæ, sed solum, ꝙ non
videret in diebus suis deleri progeniem suam, & etiã,
ꝙ non laceraretur à volucribus, vel canibus: manebat
ergo adhuc pęna, s. ꝙ occideretur, & hoc factum est
in bello seq. capit. & sic dicendum, quòd dato, quòd
Achab post pęnitentiam non peccasset, occidendus
erat propter peccata sua, quæ non omnino quantum
ad pœnas remissa erant.

*Cùm Achab pœnituerit, & Deus acceptauerit pœnitentiam
eius, quare non remisit pœnam posteritati suæ.*
Quæst. XXVIII.

Per pęnitentiã Achab quãuis deleta sit culpa, nõ tũ oĩs pęna.

QVAERETVR vlterius, cùm Achab pęnitue D
rit, & Deus acceptauerit pęnitẽtiam suam,
quare manserunt pęnæ progeniei suæ. Pa-
tet hoc quia Deus dixit, ꝙ Achab humilia-
tus fuerat coram eo, & causa eius, & sic acceptabat
pęnitentiam suam. Respondendum, ꝙ dato, ꝙ pęni-
tentia Achab salutifera esset, s. ex charitate procedens
non ex hoc sequitur, ꝙ Deus remittat omnes pęnas:
nam effectus pęnitentiæ verę est delere omnem cul-
pam, & in hoc non est differentia, an multæ culpę, vel
paucę sint, quia dato, ꝙ essent infinitæ si possibile es-
set, per ipsam veram pęnitentiam delerentur, & sic di
cendum, ꝙ omnes culpæ, quas Achab commiserat
deletæ fuerunt, quando pęnituit nunc. Pœna tamen
differt à culpa, ideo potest deleri culpa non deleta pę
na. Sed adhuc dicendum, ꝙ pro peccatis quibuscun- E
que debetur pęna æterna, & ista, siue sit pro vno pec-
cato, siue pro multis tollitur per vnicum actum con-
tritionis, & de hoc debet intelligi, quod habetur E-
zech. 18. ꝙ quacunq; die ingemuerit peccator, Deus
non recordabitur peccatorum eius, s. quãtum ad cul-
pam, & quantum ad æternam pęnam. Manet autem
adhuc pęna temporalis infligenda pro peccato, & ista
directe non tollitur per contritionem, sed solum per
satisfactionem, quia tamen interdum contritio est
excessiua, & accipitur non solum, vt detestatio pecca
ti sicut pertinet ad genus contritionis, sed etiam, vt
quidam dolor grauis, & commotio viscerum, & quã
tum ad hoc pertinet ad satisfactionem, & tunc in tã-
tum potest esse magna ista contritio, quòd suppleat

Culpa, & pęna æterna deletur per contritionem.

Pœna tpalis deletur per satisfactionẽ.

locum satisfactionis exterioris. In Achab autem fue-
rant multa peccata, ideo difficillimum erat per solũ
actum contritionis deleri illa quantum ad omnem
pęnam: potissimè quia contritio Achab, licet vera
fuerit, non fuit tam excessiua, vt sufficeret ad tollẽdũ
magnitudinem pęnarum debitarum, & ideo mansit
adhuc pęna deletionis progeniei suæ, licet fuerit re-
missa pęna debita ipsi Achab in totum, vel quantum
ad aliquid, vt supra declaratum est.

*Quare Deus voluit potius remittere pœnam Achab quàm filijs
suis.* *Quæst. XIX.*

QVAERETVR vlterius cum per cõtritionẽ,
& pœnitentiam Achab non deleretur to-
ta pęna debita pro peccatis suis: quare fuit
remissa pęna ipsius, & non pœna filiorum
suorum. Nam potius debebat remitti pęna filiorũ
suorum, eo ꝙ ipsi puniebantur nunc propter Achab.
Respondendum, ꝙ Deus voluit remittere pœnam
Achab, & non filiorum eius, quia licet filij Achab pu
nirentur pro eo: tamen etiam puniebantur pro pec-
catis suis, quia ipsi erant idolatræ, sicut pater. Patet de
Ochozia, qui successit immediate ipsi Achab. Nam
iste colebat idola, & super infirmitate sua misit ad cõ-
sulendum Beelzebub Deum Acharon terræ Phili-
sthinorum, quasi non esset Deus in Israel: sequẽ. lib.
cap. 1. Ioram quoque filius Achab succedens Ocho-C
zię idolatra fuit sequen. lib. cap. 3. Etiam filij Achab
consenserunt ei in idolatria, & occisione prophetarũ,
& alijs malis, ex quo ipsi erant digni morte ęterna.
Nunc verò pęnituit Achab, & quia pęnitentia erat
personalis liberauit seipsum, & non filios suos, quia
filij sui non dolebant de peccato.

Alia ratio est, quia pęna prænunciata fuerat contra
Achab, & filios suos, & contra Iezabel supra in litera:
peccata tamen Iezabel erant valde magna, quia ipsa
principalius peccauerat, vt supra dictũ est. Ideo non
erant delenda peccata sua per pęnitentiam Achab:
sola igitur peccata Achab remissa sunt.

Alia ratio est, quia filij Achab secuturi erãt ipsum D
in similitudine peccatorum, ideo iniustũ erat, quòd
prius remitterentur pęnæ, quam cõmitterentur pec-
cata: quia per hoc daretur incentiuum ad magis pec
cãdum, ideo cum adhuc filij Achab peccaturi essent,
non erat decens, quòd remitterentur eis pęnæ pecca-
torum nondum factorum, quia sic præstaretur impu
nitas peccanti.

Alia ratio est, quia antequam pęniteret Achab, de-
nunciata fuerat pęna pro se, & pro posteritate sua: &
si non pęnituisset Achab secuta fuisset pœna. Nunc
autem per pęnitentiam ipsius relaxata est quædam
pars pœnarum, & quia pœnitentia est actus perso-
nalis necesse est, quòd magis proficiat illi ad quam ha-
bet maiorem propinquitatem: & tamen Achab erat E
magis sibi propinquus quam filijs suis, ideo ratione
bilius erat, quòd per pęnitentiam suam potius remit-
teretur pars pœnæ suæ, quam filiorum suorum, &
vxoris.

Alia ratio est, quia dato quòd tota ista pœna, quæ
prænunciata fuit in Achab, & domo sua esset pro so-
lis peccatis Achab: tamen peccata erant valde mul-
ta, & magna pœna correspondebat eis: cuius pars to-
leranda erat ab Achab, s. quòd ipse occidendus erat,
& deuorandus a canibus. Alia pars toleranda erat a
posteritate sua, quæ tota delenda erat. Nunc autem
valde maior pœna erat, quàm tota posteritas Achab
tolerare debebat quàm illa quam toleraturus erat so-
lus Achab, cũ de filijs suis occisi fuerint septuaginta
in Samaria, & reliqua posteritas sequen. lib. c. 9. & 10.

pœnitentia autem Achab erat alicuius meriti, sed nō valde magni: ideo poterat sufficere ad remissionem pœnę suę: non tamen ad remissionem pœnę posteritatis suę cum illa esset valde magna.

CAP. XXII.

TRANSIERVNT igitur tres anni absque bello inter Syriam, & Israel: in anno autē tertio descendit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel. Dixit-
3. Paral. 8. que rex Israel ad seruos suos. Ignoratis, ꝙ nostra sit Ramoth Galaad, & negligemus tollere eam de manu regis Syriæ? Et ait ad Iosaphat: Venies ne mecum ad præliādum in Ramoth Galaad? Dixitque Iosaphat ad
De sum. tri. c. damnamus. regem Israel; Sicut ego sum, ita & tu, populus meus, & populus tuus vnū sunt, & equites mei, equites tui.

DICTO in præcedentibus de pœnę Achab comminatione, hic agitur de eius inflictione. Fuit autem pœna prēnunciata Achab in pſona propria, & in prole sua. De primo habetur hic, de secundo habetur sequenti lib. cap. 9. & 10. Prima in duas, quia primo ponitur Achab occisio, secundo regis Iosaphat conditio ibi. *Iosaphat verò*. Prima in duas, quia primo ponitur belli, in quo mortuus est Achab, tractatus: secundò ponitur congressus ibi. *Ascendit itaque rex*. Prima in duas, quia in tractatu belli duo facta sunt: primò humanum auxiliū peritur, s. regis Iosaphat: secundò diuinum consilium inquiritur ibi. *Dixitque Iosaphat*.

An ordo continuus sit, & immediatus. *Quæst. I.*

QVAERETVR circa primum, an sit hic ōtinuus ordo ad præcedentia, & an ea, quæ habentur hic, fuerint facta immediatè post præcedentia, vel fuerit aliquod tempus interpositum. Ad primum dicendum, ꝙ est continuus ordo sine anticipatione, vel recapitulatione, quia in præcedentibus dictum est de gestis Achab, hic agitur de morte eius: ideo necesse est istud fuisse post omnia, quæ acciderunt de gestis Achab.

Ad secundum dicendum, quòd nō apparet, an fuerit istud immediatè post præcedentem. Dicendum est tamen, ꝙ nō potuit esse magnum tēpus intermedium, quia plus essent quasi tres anni. Nā inter istud bellum, quo mortuus est Achab, & aliud bellum, quo captus est Benadad, solum fuerunt tres anni, quia dī hic in principio literę, ꝙ transierunt tres anni absque bello inter Syriam, & Israel: bellum autem istud, qđ fuit vltimum inter Achab, & regem Syrię fuit, quod habetur supra 20. & ifi post illud bellū fuit mors Naboth, & ista prēnunciatio pęnę Achab, vt patet præceden, cap. cum dī: Post verba hęc, vinea erat Naboth Iezrahelitę. Et sic non erant tres anni intermedij inter ea, quę habentur præcedenti cap. & hic, sed esset paruum tēpus. Transierunt igitur tres anni absq; bello inter Syriam, & Israel. Nam inter Israel, & Syriam Damasci erant quasi continua bella, eo ꝙ ambę terrę erant finitimę, s. Syria Aquilonaris, & terra Israel Meridiana. Et istud bellum nō solum erat tēpore Achab, & Benadad, qui tunc erant reges Israel, & Syrię: sed ēt tempore prędecessorū suorum: vnde pater istius Benadad, qui nūc regnauit in Syria, acceperat multas vrbes de Israel pugnando contra Amri patrem Achab, vt patet s. 20. Nam dixit Benadad ad Achab, ciuitates quas tulit pater meus a patre tuo, reddā. Inter Achab autē, & Benadad, qui nunc regnabat in Syria, fuerunt multa bella: & signātur duo, de quibus specialiter fit mētio s. 20. & in vltimo illorum captus fuit Benadad ab Achab, & fęderatus recessit ab eo, eod. cap. Ex tūc autem cessauerunt bella per tres annos. Nunc autem tertio anno Achab mouit bellum cōtra Benadad. Et de tempore, quod fuit inter ista duo bella dicitur hic, quòd transierunt tres anni absque bello, in anno autem tertio descendit Iosaphat rex Iuda ad regē Israel, scilicet, in isto tertio anno, in quo factum est bellum. Ponitur autem hic de isto aduentu Iosaphat, eo quòd ipse iuit in bellum cum Achab contra Syriam.

Dixitque rex Israel ad seruos suos, ignoratis ꝙ nostra sit Ramoth Galaad? Istud fuit incentiuum belli, quia voluit Achab repetere vrbem Ramoth Galaad de manu regis Syriæ. Dixit aūt ignoratis, ꝙ nostra sit, idest pertineat ad terram nostram, & hoc fuit increpando seruos suos, & seipsum, ꝙ non curarent ire ad recuperādum ea, quæ sua erant. Est autē Ramoth Galaad quædam ciuitas in terra Israel, cuius est nomen Ramoth Galaad, eo ꝙ erat in terra Galaad. Sic etiam dicitur Iabes Galaad, idest ciuitas Iabes, quę est in terra Galaad. Iudi. 21. & s. 1. lib. ca. 11. Ista ciuitas erat in terra duarū tribuum, & dimidię, & est in tribu Gad in terra, in qua habitabant duo reges Amorrhæi Iosue 13. c. erat autē ista ciuitas tradita Leuitis, s. vna de 48. ciuitatibus, quę eis datę fuerunt, Iosue, 21. fuit etiam ista vna ciuitas de vrbibus refugii Deuter. 4. & Iosue 20. nunc autem tenebatur per regem Syriæ, ideo voluit recuperare eam Achab.

Quomodo poterat esse bellum pro vrbe Ramoth. *Quæst. II.*

QVAERETVR qūo poterat Achab habere bellū cum rege Syriæ pro ista vrbe, quia supra 20. dixit Benadad ad Achab: ciuitates, quas tulit pī meus a patre tuo dabo tibi, tamen Ramoth Galaad erat vna ciuitas de ciuitatibus terræ Israel, ideo data fuisset.

Aliquis dicet, quòd non fuerint datæ ciuitates terræ Israel ipsi Achab, quia licet Benadad cum teneretur ab Achab, pmiserit ei, quòd daret omnes vrbes, quot acceperat pater eius de terra Israel, tamē postea noluit cum recessit ab eo, & sic nunc ad hoc, quòd Achab recuperaret illas vrbes, pugnabat contra Benadad.

Sed obiicitur, quòd Benadad tenebat multas vrbes de terra Israel, cum dixerit ciuitates, quas tulit pater meus a patre tuo, reddam tibi. Et sic non solum moueret Achab bellum contra Bedadad pro Ramoth Galaad, sed etiam pro aliis omnibus vrbibus, quæ fuerunt de terra Israel. Ideo aliter dicet aliquis, quòd Benadad dedit omnes ciuitates, quas abstulerat pater suus de terra Israel. Sed Ramoth Galaad dubiū erat, an esset de terra Israel, vel de terra Syriæ, ideo nō fuit restituta ipsi Achab, & hoc aliqualiter significat dictum Achab, scilicet ignoratis, quòd nostra sit Ramoth Galaad? Et sic loquebatur per modum dubii, scilicet, quòd ipse dubitabat de hoc, vel serui sui dubitabant.

Sed hoc non videtur stare, quia tunc si Benadad tradidisset omnes alias vrbes, de quibus non erat dubium, quòd essent de terra Israel, libenter ipsi Achab, etiam si constaret Ramoth esse de terra eius

dare

dare vellet, & tunc nō iret ad pugnandum contra regem Syriæ nullo alio præmisso, sed prius inquireret, an dare vellet, & tamen mox, vt dixit Achab seruis suis, quòd erat Ramoth de terra sua, disposuit se ad bellū, vt patet hic: ergo videtur, ꝙ ipse intelligebat, ꝙ rex Syriæ nullo modo volebat dare.

Dicendum ergo, sicut prius dicebatur, quòd Benadad non seruauit fidem interpositam cum Achab de dando ei vrbes, quas tenebat de terra Israel, quarum vna erat Ramoth, cum vero obiicitur, quòd non solum tenebat istam vrbem, sed multas alias, de terra Israel, dicendum verum esse, tamen Achab voluit repetere istam bello ante omnes alias, & non negatur ex hoc, quin voluerit repetere alias.

Aliter etiam potest dici, quòd Benadad seruauit fidem interpositā cum Achab, & restituit vrbes, quas tenebant Syrii de terra Israel, & illas acceperant alii reges prædecessores patris Benadad, & ad illas restituendas non se obligauit Benadad, de illis autem forte erat Ramoth, ideo non dedit illam. Achab vero sciens illam esse de terra Israel, petebat eam, & sic mouit bellum contra Benadad, quia nolebat dare eam.

Et negligimus tollere de manu regis Syriæ. Idest de manu Benadad, qui tunc regnabat in Syria Damasci. Et dixit Achab, negligimus eam tollere, idest non manet hoc, nisi ex negligentia, & nō ex impotentia. Hoc dicebat Achab, quia facile putabat esse pugnare contra Benadad, eo quòd bis superauerat ipsum, & putabat, ꝙ ēt nūc leue erat superare, sed fallebaī Achab, quia victoriæ prędecedentes prouenerant ei a Deo, vt supra declaratum est 20. si autem viribus humanis ꝓgrediendū esset, lōge minoris potestatis esset Achab, quam Benadad.

Et ait ad Iosaphat, venies ne mecum ad prælianduṁ in Ramoth Galaad. Idest nunquid velles ire mecum ad Ramoth Galaad ad pugnandum contra regem Syrię?

Dixitque Iosaphat ad regem Israel, sicut ego sum, ita, & tu. Significabat Iosaphat, quòd libenter ageret, & dixit sicut ego sum, ita & tu, idest ego sum, sicut tu, s. promptus ad eundum in bellum, sicut tu. Vel aliter, sicut ego sum, ita & tu, i. ego sum talis, qualis es tu, s. sum tibi coniunctissimus in amore, & gradu affinitatis, ideo ego sum, sicut tu, idest essem quasi tu. In hoc significauit magnitudinem amicitiæ, quia amicus est alter ipse Ethic. lib. 9.

Populus meus, & populus tuus vnum sunt. Quasi dicat, non debes petere a me, an volim ire tecum in bellū, quia sicut a te ipso non peteres aliquid, ita nec a me petere debes, quia ego sum id, quod tu, & sicut a populo tuo non peteres, an vellet ire tecum in bellū, sed iuberes, ita & a populo meo petere nō debes, quia populus meus est idē cum populo tuo,

Et equites mei equites tui. Idest equites mei sunt equites tui, & è conuerso, & non habemus ego, & tu bona diuisa, sed communia sunt nobis quicquid habemus.

Quare descendit Iosaphat ad Achab. *Quæst. III.*

QVeretur quare, descendit rex Iosaphat rex Iuda ad Achab regem Israel, & quare tam familiariter loquebantur.

Respondendum, quòd Iosaphat erat valde amicus regis Achab: nam erat ei coniunctus affinitate: nam Athalia erat filia Achab, & Iezabel, & tradita fuit in vxorem Ioram filio Iosaphat. Secundo Paralipom. 21. & ob hoc aliquomodo visitabant se isti reges, ibatque vnus in regnum alterius, nūc vero descendit Iosaphat in regnum Israel ad Achab, fecitque ei conuiuium magnum Achab, & post conuiuium persuasit, quòd iret cum eo ad pugnandum contra regem Syrię in Ramoth. Fuit autem hoc transactis aliquot annis postquam Achab dedit filiam suam in vxorem Iorā filio Iosaphat. De hoc 2. Paralip. 18. s. fuit Iosaphat affinitate coniunctus Achab, descenditque post annos ad eū in Samaria, ad cuius aduentum mactauit Achab arietes, & boues plurimos, persuasitque illi, vt ascenderet in Ramoth Galaad.

Dixitque Iosaphat. Hic ponitur secundum, in quo consilium a Deo inquiritur, an pugnandum foret, & deberet.

Dixitque Iosaphat ad regem Israel: quære, oro te, hodie sermonem Domini. Iosaphat erat vir prudens, & inclytus colens Deum, sciebatque esse multa pericula belli, & bellum, atque victoriam in manu Dei esse, ideo voluit prius consuli Dominum super hoc, quam iret ad bellū, potissime quia facile erat Iudæis inquirere responsum a Domino. Nam poterant facere hoc per prophetas, de quibus multos hēbant. Poterāt etiam per sacerdotes, quia summus sacerdos consulebat dominum in rationali, & Ephod, & illico Deus respondebat, sic ñsum est sępe Dauid supra primo lib. cap. 23. & 30. De forma autē huius consultationis declaratum est ibidem.

Congregauit ergo rex Israel prophetas quadringentos circiter viros. Isti omnes erant prophetę Baal, & idolorum. Quod patet, quia Iosaphat dixit non est hic propheta Domini quispiam, vt interrogemus per eum? De istis prophetis habebat Achab plurimos. Nam ante hoc occiderat Elias 850. prophetas, quorum quadringēti erant Baal, & reliqui erant prophetæ lucorum supra 18. Sed adhuc occisis illis nō cessauit cultus Baal, & idolorum, sed habuit adhuc post hoc quadringentos prophetas Achab, quos congregauit nunc ad petendum consilium, filii quoque eius habuerunt etiā prophetas idolorum. Vnde semel cum Ioram filius Achab rex Israel consuleret Elisęum, dixit ei, vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. sequenti libro capitu. tertio. Et sic isti prophetæ non erant prophetæ Domini.

Et ait ad eos, ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Idest nunquid expedit mihi, ꝙ eam in Ramoth Galabd ad bellandum, vel ꝙ quiescam? Sed 2. Paral. dicitur ire debemus, quia loquebatur Achab ꝓ se, & Iosaphat.

Qui responderunt ascende, & dabit eam dominus in manum regis. Idest vade securus, quia dominus dabit eam in manus tuas.

An istud responsum prophetarum fuerit dubium. *Quæst. IIII.*

NICOLAVS dicit, ꝙ istud responsum fuit dubium, & erat ad fallendum, quod poterat interpretari ad vnam partem, & ad aliā. Ponit exemplum de oraculo Apollinis facto ad Pyrrhum regem Epyrotarum, s. Aio te Aeacida Romanos vincere posse. Et sic poterat exponi, quòd Pyrrhus Aeacides vinceret Romanos, vel ꝙ Romani vincerent Pyrrhum. Sic hic, quia dicitur tradet eam dominus in manu regis, s. in manu regis Syriæ, vel in manu regis Israel, & sic quodcunque accideret, vera esset prophetia. Sed istud non stat, primo quia proferre responsa amphibologica pertinet ad illum, qui nescit respondere, qui vt videatur scieus respondet tali modo, vt in quemcunque casum res veniat, vera videatur responsio, & appareat, vel putetur intellexisse illud respondens. Sic enim dęmon respō-

debat,

debat, qui vocabatur Apollo in insula Delphos. Aut respōdet sic cognoscens veritatem volens tamen tenere sub dubio eum, cui respondet. Sed in proposito non erat sic, quia diabolus locutus est per prophetas istos, & ipse habuit intentionem fallendi, sicut dixit Micheas propheta, quòd viderat dominum super solium excelsum, & egressus spiritus stetit coram Domino, & ait ego decipiam illum. Non curabat autem dæmon, quòd appareret mendax, vel verax; ideo non dicebat hoc, vt esset ambiguum, sed magis cum intentione significandi, quòd erat Achab habiturus victoriam, vt confidens de illa iret, & moreretur.

Item patet, quia si prophetæ protulissent ista verba modo ambiguo dubitaret Achab, & non moueretur ad eundum ad Ramoth Galaad, Deus tamen volebat, quòd iret, & moreretur ibi, ideo oportebat, ꝙ prophetæ isti loquerentur sub certitudine, & victoria, alioquin non esset dispositio conueniens ad fallendum.

Item dixit dæmon, egrediar, & ero spiritus mendax in ore prophetarum eius, si tamen esset ista oratio amphibologica nō esset falsa, sed ambigua, ideo non esset dæmon tunc spiritus mēdax, sed spiritus decipiens per hanc ambiguitatem.

Confirmatur etiam, quia Micheas dixit infra in litera ad Achab, nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mēdacii in ore omnium prophetarum tuorum.

Item patet, quia prophetæ isti locuti sunt hoc significantes, quòd Achab habiturus esset victoriam. Nam Achab petebat consilium, an expediret, quòd iret in bellum, vel non, ipsi autem dixerunt ascende. Ideo videtur, quòd significabant ei prosperum.

Item patet clarius, quia infra dicitur, quòd omnes prophetæ dicebant ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere. Et per hoc significabat, quòd habiturus esset victoriam, quia aliàs non prosperaretur.

Item non potest hic assignari amphibolia, sicut in responso Apollinis: quia ibi pro vtraque parte erat oratio æqualiter dubia, & tamen hic necesse est solū intelligi de rege Israel: quia dicitur; Ascende in Ramoth, & dabit eam Dominus in manum regis. Non potest autē hoc intelligi de rege Syriæ, quia ipse possidebat eam, ideo nō poterat tradi in manus eius, nisi perderet eam, & postea acquireret: necesse ergo erat intelligi, quia tradenda esset ciuitas in manu Achab. Et dicitur: tradet eam Dominus in manū regis, idest in manum Achab.

Dixit autem Iosaphat, non est hic propheta Domini quispiam, vt interrogemus per eum. Idest nunquid non est hic aliquis propheta Domini? Erat enim Iosaphat vir deicola, & cognoscens omnes istos quadringentos esse prophetas dęmonum, non cōfisus est in sermonibus eorum, sed voluit inquirere a prophetis Domini. *Et ait rex Israel ad Iosaphat, remansit vir vnus, per quem possumus interrogare dominum.* Iste qui remanserat erat Micheas filius Iemla, vt patet infra.

Quomodo remanebat vnus propheta, & quare Achab oderat Micheam. Quæst. V.

QVAERETVR quomodo dixit Achab, ꝙ remāserat vir vnus, in quo innuit, ꝙ non manebant plures prophetę Domini in terra: sed obijcietur, quòd adhuc manebat Elias, & multi alij ꝓphetæ Domini, de quibus tāgitur supra 20.cap. De Elia autem, & de istis prophetis respondebit aliquis, quòd fortè fugerant de terra Israel ad terram Iuda, quando Iezabel persequebatur eos, & occidebat supra 18. Sed dicendum, quòd non stat, quia adhuc manebat Elias in terra Israel in mōte Carmęlo, qui est in sorte Aser, vel iuxta illam in sortem Zabulon. Et etiam post mortē Achab tempore Ochozię filij eius manebat ibi, vt colligitur sequenti lib.c.1. De alijs etiam prophetis patet, quia post illam persecutionem, & occisionem factam a Iezabel supra 18. venerunt prophetę isti qui locuti sunt sępe Achab supra 20.

Dicendum ergo videtur, quòd in terra Israel erat nunc Elias, & multi alij prophetę Domini: tamen in vrbe Samaria non erat tunc, nisi Micheas, & quia volebant in promptu isti duo reges habere responsum: non habebant aliquem, per quem consulerēt Dominum, nisi Micheam, & sic dixit Achab, quòd remansit vir vnus, scilicet in Samaria, vel remansit vir vnus, scilicet quem in promptu possint habere: multi tamen alij manserunt in vrbibus Israel, qui non poterant haberi immediate.

Sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malū. Idest quamquam mansit vnus propheta Domini: tamen ego non vocaui eum inter cęteros, eo quòd odi ipsum, scilicet quia prophetat mihi semper mala, & non bona. Iste enim, vt dicitur prophetauit Achab, ꝙ dimiserat Benadad recedere, ꝙ esset anima sua, ꝓ anima eius supra 20. sępe etiam prophetauerat ei alia mala, de quibus nō scriptum est, quia illa non pertinebāt ad historiam mortis Achab.

Cur oderat Micheam Achab, quia potius deberet eum diligere cum vera prophetaret. Quæst. VI.

QVAERETVR quomodo Achab oderat Micheam, quia prophetauerat ei mala, & quomodo non vocabat eum, & dato, quòd pronūciaret ei mala, si verum loquebatur, non debebat odio haberi, sed magis diligi potius, quam adulatores, qui vt blandiantur auribus, falsa dicunt, & ponunt homines in periculis.

Dici potest, quòd istud odium Achab erat valde irrationabile, sicut quidam irascuntur eis, qui corrigūt eos, cum desiderāt bonum suum, & congaudent eis, qui loquuntur eis vana, & placentia, quamquam sint eis in detrimentum. Sic patet de illis, de quibus loquitur Isai. 30. scilicet, qui dicunt videntibus, nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea, quę recta sunt, loquimini nobis placentia: videte nobis errores, auferte à me viam: declinate à me semitam: cesset à facie nostra Sanctus Israel. Sic etiam Apostolus ait de quibusdam 2.ad Timothęum 4. erit tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus: a veritate quidem auertent auditum, ad fabulas autem ꝓuertentur. ideo erat iste Achab reprehensibilis, quia volebat audire prophetas adulantes, & non prophetā loquētem vera, quamquam dura. Et ob hoc Iosaphat increpuit super hoc Achab, dicens: ne loquaris ita rex, idest non bene loqueris, quia non debes eum odisse, licet dura propheret.

Aliter potest dici, quòd Achab odiret Micheam, & inclinabatur ad non audiendum verba eius, quia Deus mouebat ipsum, vt crederet prophetis Baal, & moreretur in bello. Sic patet infra in verbis Micheę. Nam ipse dixit, quòd spiritus, idest dęmon egressus fuerat ad fallēdum omnes prophetas regis, eo quòd Deus locutus fuerat mala contra Achab, idest disponebat ei facere malum, vt patet infra.

Aliter etiam potest dici, quòd Achab habebat exosum Micheam, quia pronūciauerat ei mala, & de istis malis nullum adhuc venerat, sicut illud, quod habet supra 20. scilicet erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius: sic etiam alia erant, quę nondum euenerant, & ob hoc volebat potius Achab audire

audire illos, qui loquebantur prospera quam eum, qui loquebatur aduersa, cum veritas prophetiæ eius nondum pateret. Si autem veritas eius patuisset, forte quamquam dura loqueretur, vellet audire eum.

Aliter potest etiam dici, quòd dato, quòd Micheas vera diceret contra Achab, quia tamen dicebat dura habebat eum Achab tanquam inimicum, quasi ipse Micheas de corde suo ista diceret, & non cogeret eū Deus sic dicere. Sic patet de Elia. Nam Elias præ nun ciauerat sterilitatem Achab, scilicet quòd non veniret pluuia supra 17. & sic fuit, & tamen quando postea venit Elias ad nunciandū Achab mala pro morte Naboth, dixit ei Achab, inuenisti me inimicum tuum, idest nunquid habes me pro inimico, quia semper mihi nūcias mala? Pręcedenti capit. Et sic quomodocunque dicatur Achab erat increpabilis, quia oderat vera loquentem.

Per quid differebant prophetæ Domini, & Baal, & quomodo cognoscebantur. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius per quid differebant isti prophetæ Domini, & prophetę Baal, & ꝑ quid cognoscebantur.

Aliquis dicet, ꝙ cognoscebantur, & differebant, quia prophetæ Dei erant boni viri, & non colebant idola, prophetę autem Baal colebant idola. Sic patet supra 18. quia Elias solus dixit se mansisse de prophetis Domini, & erant 850. prophetæ Baal, & lucorum, & solus Elias, qui erat propheta Domini fecit sacrificium Deo, & defendit partem eius, reliqui vero defendebant partem idolorum.

Sed dicendum, ꝙ quamquam verum sit hoc, tamē prophetæ Dei, & Baal, vel idolorum non differebant per hoc. Quod patet de Balaam, quia ipse erat ariolus, Deut.23. & faciebat sacrificia superstitiosa: Num.23. & tamen propheta Dei erat, Num.24. nam Deus reuelauit per eum multa futura. Et sępe dicitur, ꝙ apparebat ei dominus, & prohibebat ei ad maledicendū Iudęis: Num.22.23. & 24. Patet etiam de illo propheta sene, qui habitabat in Bethlehem, quia ipse fauebat Ieroboam in idolatria, & confortabat eum, vt declaratum est supra 13. & tamen ipse erat propheta Domini, & pronunciauit Deus mala per ipsum contra prophetam inobedientem, vt patet ibidem.

Item non est conueniens differentia rerum per id, quod est sibi extrinsecum, sicut geometra, & dialecticus non conuenienter dicerentur differre per esse album, & nigrum, quia ista sunt extrinseca, ita prophetæ dicuntur esse prophetæ quantum ad intellectum, inquantum illuminatur intellectus eorum aliter quā intellectus aliorum hominum. Voluntas autem non pertinet ad differentiam prophetę, sed colere Deum, vel colere idola est rectitudo, vel pręuaricatio moralis pertinens ad voluntatem, ergo non differunt conuenienter prophetæ per colere Deum, & idola,

Aliqui dicunt aliter, scilicet quòd prophetę Baal vocabātur illi, qui reuelationes suas dicebant factas fuisse a Baal, & prophetæ Dei erant illi, qui dicebant reuelationes suas a Deo esse.

Sed istud non stat, quia etiam prophetæ Baal dicebant se suscipere reuelationes a Deo, vt patet de Sedecia filio Chanaan, qui percussit Micheam prophetam Domini, dicens: me ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi? Quasi dicat mihi etiam loquutus est spiritus domini, & tamen Sedecias erat de prophetis Baal, vt patet infra in litera.

Respondendum, ꝙ prophetę accipiuntur ꝓprie, vel large, proprie vocantur prophetæ, quibus reuelatur aliqua veritas supernaturaliter eo modo, quo non cognoscitur ab alijs hominibus. Quantum ad hoc non est consideranda aliqua differentia in prophetis, scilicet, quòd quidam vocentur prophetæ Dei, & alij prophetę idolorum, quia ad necessitatem prophetię requiritur, ꝙ ipse supernaturaliter cognoscat aliquas veritates, & istud non fit, nisi cum quis illuminatur a Deo vero per se, vel per Angelos, cum non sit aliquis alius, qui reuelare possit aliquid supernaturaliter. Deinde ꝙ isti prophetæ colant Deum, vel idola nil facit ad rationem prophetię, sicut esse album, vel nigrum. Ideo non est dicendum quosdam esse prophetas Dei, alios prophetas Baal, sicut nunc non conuenienter assignaretur differentia inter musicos, quòd quidam sunt albi, quidam nigri. Aliquando accipitur prophera large pro eo, qui reuelat aliqua abscondita, quæ sciri non possunt modo naturali: quomodocunque ipse illa cognoscat, & tunc siue illi, qui a Deo illuminantur, siue qui a dæmonibus per artes nefarias instruantur ab eis ad loquendum mouentur, prophetæ vocantur. Sic patet supra primo lib.cap.18. de Saule, cum dicitur, quòd arripuit eum dæmon, & prophetabat in medio domus suæ, idest dęmon mouebat eum ad loquendum aliqua occulta. Hoc modo possunt distingui prophetę Dei, & prophetę idolorum, quia vocabūtur prophetę Dei illi, qui accipiunt reuelationem a Deo. Prophetæ autem idolorum illi, qui per necromātiam, & artem aruspicinam, vel per alias superstitiones veritatem inquirunt. Nam idola habebant dęmones, qui loco illorum respondebant, & aliquo modo in ipsis idolis loquebantur: aliquando autem aliàs, & secundum hoc apparebat distinctio prophetarum Dei, & prophetarum Baal: quia tamen nesciebatur, quis moueretur a Deo, vel quis a dæmone in cognitione veritatum occultarum, vocabant prophetæ Dei illi, qui reuelabant aliqua occulta, & colebant Deum. Vocabantur autem prophetæ dęmonū illi, qui colebant idola, quia per hoc putabatur, quòd non a Deo, sed a dęmonibus responsa acciperent. Interdum tamen aliqui prophetę a Deo illustrabantur, & tamen colebant idola: & sic fortè fuit de aliquibus istorum prophetarum Baal: nam etiam Balaam propheta Dei erat, & colebat idola, vt declaratum est.

Cui Iosaphat ait: ne loquaris ita rex. Scilicet, non bene dicis, quia propter hoc, quòd prophetat tibi malum non debeas audire eum: quia si vera dicit audiēdus est cum non a se dicat, sed a Deo.

Vocauit ergo rex Israel eunuchum quendam. Eunuchi vocantur castrati, qui tripliciter accipiūtur, aliqui sunt eunuchi, qui ab hominibus castrati sunt. Alij sunt eunuchi, qui naturaliter impotentes sunt. Alij verò dicuntur eunuchi, qui cohibent in se omnem concupiscentiam, & quamquam potentes sint omnes actus venereos a se abscindunt, tanquam si naturaliter essent impotentes. isti tres gradus ponuntur Matth.19. scilicet: Sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt eunuchi, qui ab hominibus facti sūt, & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Hic autem potest vocari eunuchus aliquis habens vnum de istis modis maxime de illis, qui ab hominibus castrati erant: quia istis committebatur cura custodiendi fœminas regum, & magnorū dominorum, vel potest vocari eunuchus pro quolibet ministro habente excellētiam in domo regis: sic accipitur Actuum 8. scilicet: Et ecce vir Aethiops eunuchus potens Candacis reginæ. Sic etiam videtur accipi. Esther 1. vbi vocantur eunuchi principes magni apud regem.

Eunuchus quid, & quotuplex

Et dixit ei festina adducere Micheam filium Iemla. Erat Micheas in ciuitate Samarię, vbi nunc erant illi duo reges, ideo poterat cito venire ad cōspectum Achab,

Rex

Rex autem Israel, & Iosaphat rex Iuda sedebat vnusquisq; in solio suo. Ambo erant reges, & amici atque affines ideo æqualem honorẽ in sedendo, & in omnibus aliis habebant, & forte Iosaphat maiori honore ibi colebatur, quia hospes erat.

Vestiti cultu regio. Idest vestimẽtis regalibus. Cultus enim significat honorẽ, sed accipitur hic pro vestib⁹, quia secundum eas simplices iudicant hominem esse honoratum iuxta illud.

Vir bene vestitus pro vestibus esse peritus
Creditur a mille, quamuis idiota sit ille.

Sic accipitur Exodi 33. c. Nemo indutus est cultu suo ex more, sed luxit populus audiens sermonem hunc pessimum, sin signum tristitiæ nullus indutus est vestibus suis pulchris.

In area iuxta ostium portæ Samariæ. Idest sedebant ambo in quadam platea, quę erat apud portam Samarię, ad quam conueniebant homines ad collocutionem, & iocunditatem, & ibi populus multus astabat vtrique regi.

Et vniuersi prophetæ prophetabant in conspectu eorum. Intelligitur de prophetis Baal, quia nondum venerat Michęas qui solus erat propheta Domini.

Fecit quoque sibi Sedecias filius Chanaan cornua ferrea. Iste Sedecias erat quasi princeps inter pphetas Baal, ideo quando Michęas dixit, quòd spiritus mendacii erat in ore omnium prophetarum Achab, iste potius offensus est quam cęteri, & iste percussit Michęam alapa, vt patet infra. Istud autem erat quasi principaliter pertineret ad eum illud dedecus, & propter hoc etiam specialiter fit hic mentio de isto Sedecia.

Quare Sedecias fecit sibi cornua ferrea.
Quæst. VII.

QVAERETVR quare Sedecias fecit sibi cornua ferrea.

Respondẽdum, quòd fecit duo cornua ferrea, & ferebat illa in manibus coram rege, & quando prophetabat ostendebat illa, dicens: his ventilabis Syriam, & delebis eam. Fecerat autem hoc ad imitationem prophetarum Dei, quia illi aliquando prophetabant in verbis, & aliquando in signis. Patet de Isaia, qui tribus diebus ambulauit nudus, & discalciatus per Ierusalem ad signandum captiuitatẽ trium annorum Aegypti, & Aethiopiæ Isaię 20. Sic etiam Ieremias fecit sibi catenas ligneas ex mandato Dei, & posuit eas in collo suo, & misit ad multas gentes ad significandum captiuationem illarum per Nabuchodonosor, Ierem. 27. & portabat aliam catenam ligneam in collo suo ad signandum captiuitatem Ierusalem, quam quidam propheta nomine Ananias confregit, dicens, quòd dominus dicebat ego conteram iugum regis Babylonis, & tunc Ieremias dixit catenas ligneas contriuisti, & facies pro eis catenas ferreas. Ierem. 28. sic etiam patet de Ezechiele, qui posuit laterem, & sartaginem contra Ierusalem, & comedit panem doloris in mensura. Ezechiel. 3. Rasit etiam capillos suos omnes, & diuisit eos tripliciter, Ezechi. 5. Et sic in multis locis. Ita nunc Sedecias fecit sibi cornua ferrea ad significandam deletionem Syriæ, per ipsum Achab: nam cornua sunt fortis armatura taurorum. Fecit autem illa ferrea ad signandum fortitudinem, s. quòd in magna fortitudine deleret Syriam Achab. Similis modus erat aliquãdo reuelationis Dei ad prophetas. Sic patet Zacha. 1. c. Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua, & dixi ad Angelũ, qui loquebatur ad me, quid sunt hęc? & dixit ad me, hęc sunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Israel, & Ierusalem.

Prophetæ quandoq; pphetabãt verbis, qnãque signis.

Hæc dicit dominus his ventilabis Syriam donec deleas eam. Ventilare est ad ventum eleuare, & pertinet hoc ad paleas in area, quando sunt commixtæ granis: nam vtrunque ad ventum eleuatur, vt paleę præ leuitate a vento ferantur, & grana pre grauitate decidant, & sic fiat separatio, sic accipitur Matth. 3. c. s. cuius ventilabrum in manu sua, & mundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autẽ cõburet igne inextinguibili. Dicebatur autẽ, q̃ Achab ventilaret Syriam quasi impellendo in altum, & percutiendo quousque destrueret eam.

Omnesque prophetæ similiter prophetabant. Scilicet omnes alii prophetæ idolorum, qui erant socii Sedeciæ, sit tamẽ mentio de Sedecia propter duo. Primo quia ipse erat quasi princeps aliorum prophetarum. Secũdo, quia ipse specialiter fecerat sibi cornua, & nullus alius fecerat aliqua insignia ad prophetandum.

Dicentes, ascende in Ramoth Galaad, & vade prospere. Scilicet omnes isti dicebant vade in Ramoth Galaad, quia prosperaberis, s. obtinendo victoriam. *Et tradet dominus in manu regis.* Idest dominus tradet eam in manus tuas.

Nuncius vero, qui ierat, vt vocaret Michæam locutus est ad eum. Iste nuncius antequam iret ad vocandum Michęam, videtur omnes prophetas coram rege prenũciantes bona, ideo persuadebat Michææ, vt concordaret eis.

Dicens ecce sermones prophetarum ore vno bona regi prædicant. Scilicet quamquam prophetæ multi sunt, omnes tamen concordant prenunciando regi bona tanquam si omnes loquerentur vno ore.

Sit ergo, & sermo tuus similis eorum, & loquere bona. Idest non discordes ab eis, ne propter te impediatur progressio regis in Ramoth, sed prenũcia bona. Ecce quã stulte loquebatur iste nuncius: putabat enim q̃ ex voluntate Michęę penderet bonum, vel malum, quòd euenturum erat, ideo quòd posset prænunciare quicquid vellet, & non putabat, quòd a Deo omnia ista eueniant, & si propheta aliter dicere conetur, quam Deus inspiret, dictum suum inane erit.

Cui Michæas ait, viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi dominus, hoc loquar. Idest ego promitto tibi, quòd si Deus reuelauerit mihi bonum loquar bonum, sin autem, non potero loqui bonum.

Quare prophetæ Baal prænunciabant bona euentura.
Quæst. VIII.

QVeretur quomodo prophetę Baal prenũciabãt omnes bona regi, cum non euentura essent, nunquid non timebant contraria euenire?

Aliquis dicet, quòd prophetę mali erant adulatores, & volebant complacere regi per omnia, ideo cũ scirent, quòd rex desideraret ire in Ramoth prenunciauerunt ei, quòd bonum erat ire. Sic enim quidam prophetæ sunt, qui blandiuntur hominibus, vt accipiant ab eis aliquid, vt patet Ezechi. 13. & si forte homo non dederit eis quicquam, sanctificãt super eum diem belli. Michęę 3.

Sed hoc non videtur conueniens hic, quia si forte ista adulatio non esset periculosa, verisimile esset, quòd adularentur isti prophetæ regi prænunciantes, quod ipse volebat, erat tamen periculum magnum, s. q̃ moreretur rex, & periret exercitus, ideo non auderent falsa denunciare adulando,

Dicendum igitur, quòd isti prophetæ Baal putabãt verum esse, quòd Achab prealiturus esset contra Syriam, & obtineret Ramoth, ideo prænunciabant ei, & tamen in hoc decipiebantur. Sed ista deceptio potest stare dupliciter.

Vno

Vno modo quòd isti essent prophetę Dei, & consuescerent a Deo accipere reuelationes, quamquam colerent idola: & ideo aliquando vera dicebant, nunc autem Deus nõ reuelauit eis aliquid, sed permisit, q̃ a dęmone fallerentur, & ipse moueret phantasiã eorum ad intelligẽdum, q̃ Achab habiturus erat victoriam in Ramoth. Aliter potest dici, q̃ isti prophetæ Baal, numquam recipiebant reuelationes a Deo, sed a dęmonibus per artes suas superstitiosas, & tamẽ multoties vera dicebant, eo q̃ dęmones multa de futuris nouerunt: nunc verò quamquam dęmon sciret veritatem huius rei, quia fortè Deus ei reuelauerat, voluit fallere prophetas illos, Deo permittente, q̃ fallerẽtur propter demeritum Achab: nam Achab peccauerat, & merebatur cadere in bello: Si autem verum ei diceretur, non iret illuc, & non moreretur: ideo vt iret, & susciperet pœnam, quam merebatur permisit Deus, vt fallerẽtur prophetę sui. Hoc significauit Michęas, cum dixit infra: nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mẽdacij in ore omnium prophetarum tuorũ, qui hic sunt, & dominus locutus est contra te malum, idest disposuit tibi nocere: & ob hoc dedit errorem in ore omnium prophetarum. Vterque duorum modorum prędictorum satis stat. Quomodocunque tamen sit reuelatio facta ista vice prophetis Baal fuit a dęmone, vt patet ex verbis Micheę infra. Secundus tamen modus adhuc conuenientior videtur, quàm primus, eo quòd isti erant prophetę Baal. Et sic verisimilius erat eos semper habere reuelationem a dęmonibus, quàm a Deo.

Michæas quomodo accepit reuelationem a Deo.
Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, quomodo Michęas nũc accepit reuelationem a Deo, s. an accepit illã antequam iret ad Achab, vel accepit illã post, cum Achab quęsuit ab eo.

Respondẽdum quòd vtroque modo esse poterat: nam aliquando Deus prenunciat prophetis id, quod responsuri sunt antequam inquirantur, & aliquando post. Pro hoc sciendum, q̃ prophetę aliquando dicunt aliqua, de quibus non interrogantur: sed iubentur a Deo illa dicere: aliquando verò respondent ad interrogata. De primo non quæritur quando Deus eis loquatur, quia potest loqui quandocunque voluerit, & non erit in hoc aliqua differentia.

Deus aliqũ reuelat pphetis antequam interrogẽtur aliqũ post aliqũ tunc.

De secundo dicendum, quòd potest Deus interdum reuelare prophetę id, de quo interrogandus est, antequam interrogetur, & aliquando postquam interrogatus fuerit.

De primo patet in Ahia Silonite, cui Deus reuelauit, quòd ventura esset ad eum vxor Ieroboam: & dixit ei quid deberet respondere supra 14. sic etiam in alijs fit. De secundo patet, quia prophetę quando inquiruntur, interdum nondum habuerunt respõsum a Deo, sed illud aliquando habent immediate, vt interrogantur, & aliquando post aliquantum tempus. De primo patet in Eliseo, qui interrogatus fuit a tribus regibus super aqua sequenti lib. capitulo tertio. Et nondum sciebat quid respondere deberet, sed fecit, quòd vocaretur citharista, & illo canente cecidit spiritus Domini super eum. De secundo patet in Ieremia, qui interrogatus fuit ab Israelitis, an deberent descendere in Aegyptum, & nesciuit illico respondere, sed per decem dies ieiunauit, & tunc reuelata est sibi responsio Ierem. quadragesimo secundo. Hoc autem accidebat sepe in Moyse, qui cum interrogaretur frequenter de negocijs popularium nesciebat respondere, sed ipse consulebat diuinum oraculum. Sic patet in quæstione filiarum Salphaad, Numer. 27. & iterum in quæstione filiorum Manasse, Numer. 36. Cum vero dubitaret Moyses in his, introibat in Sancta sanctorum, & ibi audiebat vocem respondentem sibi de propitiatorio, quod erat super arcam fœderis, Nume. 7.

Nunc vero de Michęa dicendum, quòd quamquã potuisset vterque modus accidere in eo, tamen videtur, quòd acciderit, quòd reuelauerit sibi Deus postquam interrogatus est. Quod patet, quia nuncius, qui vocauit eum, dixit sibi, quòd loqueretur bona, sicut alii prophetæ, ipse vero ait viuit dominus, quia quodcũque dixerit mihi dominus hoc loquar. Ergo videtur, quòd nõdum sibi dixerat quid loqui deberet, sed quando rex quæsuit ab eo reuelauit sibi Deus illico quid deberet respõdere, vel post aliquod tempus paruum, s. post vnam, vel duas horas. Sic patet de Daniele: nam quando quæsuit Nabuchodonosor ab eo interpretationem somnii fecisti, dicitur: Tunc Daniel cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi hora vna, & cogitationes eius conturbabant eum, Dan. 4.

Venit itaque ad regem. Scilicet ad aream, in qua sedebat rex apud portam Samariæ.

Et ait illi rex: Michæa ire debemus in Ramoth Galaad ad prœliandum, an cessare? Idest nunquid expedit, q̃ eamus, s. si prosperabimus, vel erit aduersitas nobis.

Cui ille respondit, ascende, & vade prospere, & tradet eã dominus in manus regis. Istud dixit, quia volebat cõcordare cum omnibus prophetis Baal, qui sic dixerant.

An Michæas peccauerit non dicendo verum Achab.
Quæst. X.

QVAERETVR, an peccauerit Michęas dicendo istud, quia non erat verum, quòd prospere iret Achab in Ramoth, etiam dixit Michęas, quòd non diceret, nisi quòd Deus sibi reuelaret, & tamen Deus reuelabat contrarium, ideo videbatur peccare dicendo istud.

Respondebit aliquis, quòd non peccauit, quia dixit id, quòd Deus sibi reuelabat, quia licet non esset prospere iturus Achab in Ramoth, poterat hoc reuelare Deus, & postea cõtrarium reuelare. Sic patet multoties, quia reuelat aliqua mala futura contra aliquos, deinde reuelat contrarium. Sic patet de Ezechia seq. lib. c. 20. & de Niniuitis. Ionę 3. & 4. cap. & de bruco, & locusta venturis super duas tribus. Ioheli 1. & 2. & 3. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia ista varietas reuelationis diuinæ nunquam accidit ex parte Dei, cum sit simpliciter inuariabilis, sed ex parte eorum, contra quos, vel pro quibus fiunt reuelationes: nam aliquando Deus reuelat bona futura aliquibus, & tũc boni sunt, si vero mutentur ad malum, sepe Deus reuocat, & reuelat contrarium. Sic etiam Deus prenunciat mala contra aliquos sepe, quia illi mali sunt, & postea illi dolent de peccato suo, & Deus prenunciat bona. Si tamen prenunciauerit bona contra aliquem, qui in bono statu est, & ille semper sic maneat, nunquam variabitur reuelatio de bono in malum, & si prenuncietur de aliquo malo, quia malus est, & maneat semper in malo suo, nũquam variabitur prophetia. Sic patet Ierem. 18. s. Repente loquar aduersus gẽtem, vt eradicem, & destruam, & si pœnitentiam egerit a malo suo, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaueram, vt facerem ei, & subito loquar de gente, & regno, vt ędificem, & plantem illud, & si fecerit malum in oculis meis pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum, vt facerem ei. Ergo si non mutatur homo, nunquam Deus mutat dictum suum, sed Achab ante hoc erat malus, scilicet, quãdo

locu-

locutus est Michęas in prima responsione, & in secunda, ergo non variaretur reuelatio ex parte Dei.

Item patet, quòd non dixit Michęas hoc tanquam a Deo sibi reuelatum, quia postquam dixit istud, dixit ei Achab adiuro te, vt nõ loquaris mihi, nisi quòd verum est in nomine Domini. Ergo ipse Achab videbat, quòd Michęas non respõdebat ista ex parte Dei, & tunc Michęas adiuratus respondit ei veritatem.

Dicendum ergo, quòd Michęas dixit ista, non tanquam asserens, sed tanquam optans, s. ascende, & vade prospere, idest vtinam posses ascendere, & ire prospere. Et hoc tenet Nicolaus.

Opinio Lyrani reiicitur.

Sed istud non stat. Primo quia si ista dicerentur per modum optandi, non esset responsio in his verbis, qa responsio fit indicando, & non optando cum fiat per affirmationem, vel negationem, quæ solum est in indicando, & tamen Michęas dixit ista modo responsiuo. Quod patet ex verbis Achab, s. adiuro te, vt non loquaris mihi, nisi qđ verũ est, ergo putabat Achab, ꝙ loquebatur Michęas falsum, & tñ si loqueretur modo optatiuo, non esset verum, vel falsum, quia ista solum sunt in oratione indicatiua, ergo loquebatur per modum indicandi.

Secundo patet, quia si Michęas locutus fuisset ista per modum optandi, apparuisset manifeste, quòd putabat ipse, quòd non sic euẽturum erat, quia id, quod quis scit certissime euenturum, non optat, & tunc Achab colligeret ex verbis Michęę manifeste, ꝙ habiturus esset mala in Ramoth, & tamen contrariũ colligebat, s. quòd euẽturum esset bonum, ideo dixit adiuro te, vt non loquaris mihi, nisi quod verum est. & tunc respondit Michęas de morte eius, ergo videtur, quòd ista verba non dicebantur optatiue, sed indicatiue. Nemo autem poterit dicere, quòd Michęas dixit istud indicatiue, vt adularetur regi, sicut faciunt palpones, qui falsas collaudationes dicunt, vt placeant. Nã hoc non conuenit prophetæ Dei, qui erat vir iustus, & potissimum, quia immediate dicturus erat contrarium, non est tamen adulatio conueniens, nisi quando aliquo colore tegi potest, quia aliàs potius est irridere, vel insanire.

Responsio auctoris:

Dicendum ergo, quòd Michęas sciebat istud non esse verum, dixit tamen illud ad conuincendum malitiam regis, quia Achab oderat valde Michęam, eo quòd prophetabat ei mala, nũc vero prophetauit bona, vt non putaret, quòd prophetabat mala ex desiderio inimicandi ei, & tamen dixit verba ista tali modo, vt non videretur sentire id, quod dicebat. Quod patet ex verbis Achab, qui adiurauit eum, vt loqueretur verum, ideo quamquam Michęas falsum diceret, non mentiebatur, nec peccabat, quia non dicebat cum intentione significandi falsum, & etiam ex habitudine loquendi, & hoc excusabat mendaciũ. Nam dato, ꝙ Michęas locutus fuisset falsum, non cum intentione fallendi, si tamen habitudo sua loquendi esset tanquã asserentis, illud mentiretur.

Dixit autem rex ad eum, iterum atque iterum adiuro te. Intellexit Achab ex modo loquendi Michęæ, quòd nõ dicebat verum, nec cum intentione, vt istud teneretur, ideo adiurauit eum per Deum, & dixit adiuro te iterum atque iterum ad significandum instantiam requirendi veritatem. Sic enim quædam in iure cum magna instantia petuntur, s. Apostoli ab appellãtibus quæ petuntur instanter, instantius, instantissime: pallium quoque archiepiscopale non datur, nisi instanter petentibus, vt patet in Decretis dist. centesima.

Vt non loquaris mihi, nisi quod verum est. Scilicet hoc, qđ dicis non puto esse verum.

In nomine Domini. Idest nunc non loqueris in nomine Domini, idest ex parte Dei, qđ ipse tibi reuelauit, sed loqueris de corde tuo: ideo falsum dicis, adiuro te ergo, vt non loquaris mihi, nisi id, quod Deus dixit.

Et ille ait. Nunc Michęas adiuratus respondit veritatem.

Vidi cunctum Israel dispersum in montibus. Idest Deus reuelauit mihi, quòd totus Israel dispergendus esset in montibus. Vel ostensa est mihi imago Israelis dispersi in montibus, & hoc verum est, quia istę reuelationes fiunt in visione imaginaria tanquam res videatur oculariter.

Quasi oues non habentes pastorem. Hoc dicebat propter mortem Achab, quia ipse in bello occidendus erat, & eo mortuo manerent Israelitæ in bello sine duce, sicut oues sine pastore.

Et ait dominus, non habent isti dominum. Scilicet quando ostensum est Michęę, quòd Israelitæ mansuri erãt sine rege mortuo Achab in bello, videbatur sibi, ꝙ Deus dicebat, non habent isti dominum, s. iam mortuus est. *Reuertatur vnusquisque in domum suam in pace.* Etiã Deus dicebat hoc, quia postquã mortuus est Achab reuersi sunt omnes Israelitę in domos suas, & dicitur, quod reuertantur in pace, s. quia non occisi fuerunt in bello, nec persecutus fuit eos rex Syriæ. Ex quo apparet, quod quasi nullus mortuus fuerit in bello.

An solus Achab mortuus fuerit in hoc bello.
Quæst. XI.

QVAERETVR quomodo poterat esse, quod nõ morerentur multi Israelitæ in bello, quia Deus dixerat supra 20. quia dimisisti virum, dignum morte, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, ergo sicut occisus est Achab, ita populus eius occidendus erat.

Respondet Rab. Salom. quòd populus Israel tradẽdus erat in bello pro peccato Achab, quia dimisit Benadad recedere. Dicit tamen, quod sanguis Michęæ, qui erat vir iustus, quãdo effusus est, satisfecit pro populo, ne teneretur in bello, sed non satisfecit pro Achab, eo quòd erat vir iniustus. Istud fuit, quando Michęas dixit cuidam viro, quòd percuteret eum, & percussit, atque fluxit sanguis. supra 20.

Responsio Rab. Sal. Lyrani opinio repellitur.

Sed dicendum, quòd non stat, quia effusio sanguinis Michęæ, vel alterius prophetæ cuiuscunque fuerit, non suffecit ad satisfactionem pro peccato populi, quia ad hoc requirebatur meritum excessiuum, quale non est in toleratione angustiarum vnius hominis, ideo licet per orationem vnius hominis puri Deus, interdum cesset agere mala, quæ intendebat, tamen nõ meretur passio vnius hominis puri, vel labor suus remissionem pęnæ pro toto populo. Christus autem qui non fuit homo purus potuit mereri liberationẽ populi ab omnibus peccatis suis.

Secundo patet, quia dato, quòd illa effusio sanguinis fuisset sufficiens ad tollendum peccata totius populi, tamen nunc non satisfecit pro aliquibus peccatis populi, quia illa effusio sanguinis non facta est, vt esset satisfactoria pro peccatis populi, sed solum, vt non cognosceretur propheta ille, vt declaratum est supra vigesimo. ergo non poterat proficere ad remissionem.

Tertio patet, quia postquam effusus est sanguis ille, dixit propheta, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. ergo videt, quòd adhuc effuso sanguine tenebatur populus Israel ad hoc, ꝙ traderetur cum rege suo, ideo dictum Rab. Salom. non stat.

Tenet tamen illud Nicolaus: Ponit etiam aliam rationem, s. quòd non fuit sic de populo, sicut de ipso Achab, quia de Achab dictum est, erit anima tua pro anima

anima eius. de populo tamen non dictum est, quòd esset anima cuiuslibet de populo Achab, ꝙ populo Benadad, iõ solus Achab mortuus est. Sed adhuc istud non multum agit, quia idem est, quòd dicatur eris tu pro illo, vel erit anima tua pro illo, & quòd dicatur erit anima populi tui pro anima populi eius, vel erit populus tuus pro populo eius, quia scriptura non accipit animam pro spiritu viuificante, sed pro persona, sicut patet Gen. 46. & Exodi 1. s. septuaginta Animæ egressæ sunt de femore Iacob, idest septuaginta personæ, quia anima nõ redditur de femore. Sic etiam Leui. 2. & 4. & 5. dicitur anima cum obtulerit sacrificium, & tamen manifestum est, quòd anima non offert sacrificium, sed homo.

Dicendum igitur vno de duobus modis. Primo qa ista sententia reuocata erat, quando pęnituit Achab, nam prędixerat ei mala Elias pro omnibus peccatis suis. pręced. ca. & quia doluit Achab Deus reuocauit sententiam dicens, quòd in diebus eius non inferret mala, sed in diebus filii sui, nunc vero occisus fuit Achab in bello non pro illis peccatis prioribus, sed pro aliis peccatis, quæ fecit post pęnitentiam, populus autem non peccauit post, vel dato, quòd peccauerit iam sententia prima reuocata erat, & per eam non debebat dari populus in manus hostium.

Aliter dici potest, quòd completa fuit sentẽtia Dei super populum, s. quòd populus Achab fuit pro populo Benadad. Ex hoc tamen non sequebatur, quòd omnes Israelitæ deberẽt mori in bello, vel valde multi ipsorum, quia esse populum Achab pro populo Benadad, potest intelligi dupliciter. Vno modo, quòd erit pro illo, idest occidetur pro illo, s. quòd sicut occidendus erat populus Benadad, ita occideretur populus Achab. Alio modo, ꝙ esset populus Achab pro populo Benadad, idest traderetur pro illo ad aliquam pęnam, & ista pęna erat, quòd aliqui eorum perirent in bello, vel saltem, quòd vincerentur, & fugerent: nã Israelitæ si non peccassent ipsi, nec rex eorum, semper habuissent victoriam contra regem Syriæ, quia tamen peccauerunt, victi sunt, & hoc erat, quòd traderetur populus Achab pro populo Benadad. Simile patet supra 20. cum Deus dixit ad Achab, vidisti omnem hanc multitudinem, ego tradam eam hodie in manu tua, & tamen manifestum est, ꝙ illa vice nõ occidit Achab omnes de populo Benadad, quia plurimi eorum fugerunt, ita ergo nunc quamquam Israelitæ fugerent de bello, & non occiderentur, nisi pauci, vel nulli, dicebantur tradi in manus regis Syriæ. Aliter tamen traditus fuit Achab, & aliter ipsi, quia Achab traditus est, & mortuus fuit, populus autem traditus est, & non occisus fuit, & hoc quia Achab peccauerat dimittendo Benadad populo inconsulto, nec fiebat de volũtate populi, ideo pęna, quæ dabatur populo erat pro peccato Achab, debebat igitur populus minus puniri quam Achab.

Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat, nunquid non dixi tibi quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum? Videns Achab, quòd responderat malum Michęas, & in hoc concordabat dicto suo priori repetiuit illud hic, dicens: nunquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum? quasi dicat, bene sciebam, ꝙ superfluum erat vocare eum, quia nunquam prophetat mihi bonum, sed semper malum. Vnde etiam antequam vocaretur manifestum erat mihi, ꝙ malum annunciaturus erat.

Ille vero addens ait, propterea audi sermonem Domini. Quia Achab iratus fuit hic Michęę dicenti ea, quæ Deus iubebat voluit superaddere ipse Michęas alia duriora, in quibus magis irritaretur Achab, ideo dixit propterea audi sermonem Domini, idest, quia indignatus es mihi dicenti veritatem audi alia grauiora. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum.* Declarauerat Michęas supra mortem Achab in confuso. Hic autẽ declarat eam magis in particulari, & ostendit quomodo prophetæ Achab mentiebãtur, & ad hoc inducit visionem, in qua apparuerunt sibi omnia ista, dicens: vidi Dominum sedentem super solium excelsum. Istud non erat secundum veritatem, quia Deus non sedet in solio, siue in alio loco, cum nõ sit corporeus, sed vtitur propheta modo loquendi humano, ita ꝙ imaginemur Deum tãquam regem potentissimum sedentem in solio excelso ad significandam maiestatem suam. Sic dixit Isaias se vidisse, s. vidi dominum sedentem super solium excelsum Isa. 6.

Exercitus cęli quid.

Et omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris, & a sinistris. Vocatur exercitus cęli multitudo Angelorum, qui dicebantur assistere Deo, & non sedere, sed solus Deus dicebatur sedere, exercitus autem Angelorum dicebatur assistere, quasi ad seruiendum, quia ministri debent assistere, & non sedere. Sic patet Dani. 7. vbi ponitur Deus sedẽs, & dicitur, aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, & sequitur millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Vocantur autem Angeli exercitus Dei, quia ad modum virorum existentiũ in exercitu Deo ministrant inferendo pęnas, quibus ipse iubet, & liberando a periculo eos, quibus ipse voluerit subuenire, & iste est actus bellicus, ideo vocantur exercitus. Sic enim Iob 25. Angeli vocantur milites, cum dicitur, nunquid est numerus militum eius, idest Angelorum.

Nicolaus repellitur.

Nicolaus dicit, quòd a dextris dicebantur assistere boni Angeli, a sinistris vero mali: nam interdum mali Angeli sic stant coram domino. Patet Iob. 2. cum dicitur, quod cum quadam die filii Dei venirent, & starent coram Domino, venit, & stetit inter eos Sathan.

Quod Angeli mali non assistebãt Domino.

Sed dicendum, quòd istud non est cõueniens, quia motiuum Nicolai est eo, quòd pars dextra dicitur esse honorata, & pars sinistra non, ideo vult, quòd illi, qui erant in dextra essent boni Angeli, qui vero in sinistra essent mali. Hoc posset confirmari per id, quod habetur Matth. 25. s. congregabũtur oẽs gentes ante eũ, & separabit eos adinuicem, sicut pastor segregat oues ab hędis, & statuet oues quidem a dextris, hędos autem a sinistris, & sic mali erunt in parte sinistra.

Dicendum, quòd istud motiuum non est sufficiẽs, quia illa comparatio Christi, Matth. 25. non ponitur ad significandum, quod sic realiter erit, quòd mali sedeant in die iudicii a sinistris Dei, & boni a dextris, & sic Deus iudicet, sed aliter fiet, s. quod omnes boni eleuabuntur in aere, & manebũt ibi iudicantis in circuitu Christi vrentes dote leuitatis corporis, omnes autem mali graues, sicut terra manebunt super terrã, & sic fiet iudicum. Sic patet prima ad Thessalo. 4. s. Nos qui viuimus, qui relinquimur simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, de quo ibi declarabitur. Christus autem dixit, quod quidam sederent a dextris, & alij ad sinistris non, quòd sic futurum esset, sed ad designandum differentiam meriti. Item dictum suum non est verum, quia hic non ponitur ista imago Dei sedentis, & Angelorum stantiũ ad dextram, & ad sinistram ad significandum differẽtiam meriti, & dignitatis Angelorum bonorum, & malorum, sed ad significandum honorem maiestatis Dei, quia ad hoc, quod esset honoratus, oportebat ꝙ aliqui essent ad dextram suam, & aliqui ad sinistram ne nudus ex vna parte videretur, ideo essent Angeli boni ex vtraque parte, quia magis significaretur honor in hoc, quòd assistebant ei boni Angeli quam

cum

cum assisterent mali. Simile patet Dan. 7. vbi ponitur Deus sedens, & quòd millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei, & tamen omnes illi erant Angeli boni. Item patet efficacius, quia dicitur hic in litera, vidi dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cęli assistentem ei a dextris, & a sinistris, ergo tam assistentes a dextris quàm a sinistris erant de exercitu cęlesti, idest de Angelis.

Quomodo facta fuit ista reuelatio Michææ, & an possit visio imaginaria fieri in vigilia.
Quæst. XII.

QVAERETVR quomodo fuit facta ista reuelatio Michææ.

Respondendum, quòd multi modi sunt, quibus Deus prophetis aliquid reuelat, s. apparente eis aliquo Angelo, & loquente, vel audita aliqua voce facta ab Angelo, & non apparente aliqua effigie loquentis, vel quòd in somnio aliquid demonstretur, vel in vigilia, siue apparitione aliqua, & sine voce reueletur aliquid intellectui nostro a Deo, & hoc cum ecstasi, siue sine ecstasi, de quibus modis declaratum est supra 13. sed non possunt assignari hic omnes isti modi. De primo patet, s. q̃ non apparuerit aliquis Angelus ad loquendum, quia non dixit Deus locutus est mihi tale, vel tale, sed vidi dominum.

Quot modis Deus aliquid reuelat prophetis.

Secundus modus etiam non stat, quia ille solum est, quando aliqua vox auditur, per quam aliquid reuelatur, reuelatio tamen Michęę non consistit in audiendo, sed in videndo. Manent autem alii modi, de quibus est dubium, s. an fuerit per noctem in somnio, vel fuerit per diem aliqua reuelatio per quam illustraretur intellectus.

De primo dicet aliquis, quòd non fuerit, quia ille est per somnium, & tamen Micheas non vidit ista per somnium, sed vigilans, quia coram rege stans accepit a Deo istam reuelationem, vt declaratum est supra in quadam quæstione.

Dicendum, quòd quilibet istorum duorum modorum vltimorum potest hic assignari, s. q̃ fuerit per somnium, vel quòd fuerit in vigilia per illustrationẽ intellectus. Et primus videtur magis conuenire superficialiter, quia dicit Micheas, vidi dominum sedẽtem super solium suum, & omnem exercitum suum a dextris, & a sinistris, istæ tamen visiones imaginarię sunt, s. per quasdam imagines causatas in phantasia, quia realiter ista videri non possunt, cum nihil tale sit, operationes tamen phantasiæ, quæ vocantur visiones, in somno fiunt, ideo istud in somno fieret. Sic patet de Daniele cuius tota prophetia fuit per visiones imaginarias, & tamen ipse dicit aspiciebam in visione noctis. Dan. 7. Vocatur autem visio noctis somnium. si tamen hoc dixerimus, videbimur dicere contra id, quod habetur supra in litera, quando Michæas respondit nuncio regis, s. viuit dominus, q̃ quodcunque dixerit mihi dominus, hoc loquar, ergo nondum Deus dixerat sibi aliquid.

Dici potest, quòd Deus reuelauerat sibi in nocte p̃cedenti per somnium, quomodo Achab quæsiturus erat ab eo hoc, & ostendit ei istam visionem, quæ habetur hic. Cum vero dicitur, quòd Michęas dixit q̃cunq; mihi dixerit Dominus hoc loquar. dixit istud, quia quamquam Deus sibi reuelauerat, tamen adhuc poterat reuelare aliquid aliud, & iubere, quòd diceret illud, & non id, quod prius sibi reuelatum fuerat, & tunc Micheas diceret illud. Sed adhuc melius est, q̃ teneamus id, quod supra diximus, s. q̃ ista reuelatio facta fuerit coram rege postquã ibi Michęas fuit. Et tamen adhuc non dicemus, q̃ fuerit facta ista reuelatio per solam illustrationem intellectus, sed ẽt per apparitionem imaginariam principaliter, s. q̃ existente Michæa coram rege Deus causaret in phantasia sua quandam imaginem Dei sedentis in solio, & Angelorum astantium, & imaginem sermonũ, quos Deus loquebatur, & eorum, quæ dęmon dixit de deceptione prophetarũ Achab. Nec debet hoc videri alicui durũ, quia licet cõiter fiant visiones imaginarię in somno, tamẽ interdũ fiunt in vigilia, facilius tamen fiunt in somno pp hoc, quòd virtutes animales non intendunt diuersis operibus tunc. Quod autem fiat in vigilia patet Act. 7. quia cum disputaret Stephanus cum Iudæis, dixit, ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem a dextris Dei, & tñ illud non potest intelligi de visione reali, quia non poterat virtus oculi sui pertingere vsq; ad cęlum beatorum. Etiam visio non fit sine specie obiecti transeunte per medium vsq; ad oculum, quædam tñ corpora cęlestia sunt ita densa, q̃ nõ permittunt transitum specierum, sicut est in 8. sphæra, in qua sunt stellę fixę cuius color iudicatur azurinus, cum cęlum serenum est. Item dato, quòd posset species rei visibilis peruenire ab extremo cęlo ad oculum nostrum, non potuisset videre beatus Stephanus Christum sedentem a dextris Dei, quia Christus non sedet a dextris, nec a sinistris Dei, ideo necesse erat, q̃ esset ista visio imaginaria causata in sola phãtasia beati Stephani, & tñ appareret ei, q̃ realiter videbat cęlos apertos, ideo eleuabat oculos in cęlum. Manifestum est tñ, q̃ tunc beatus Stephanus non erat in somnio, sed in vigilia, ergo visiones imaginarię interdum fiunt in vigilia. Item patet, quia naturaliter hoc potest causari: nam s̃m, q̃ ait Arist. descendente plurimo sanguine ad principium visiuum defert secum formas visibiles, & vt̃ alicui videre quod non videt. Itẽ dęmones possunt permutare phantasmata in phantasia nostra, s̃m quam permutationem vt̃ nobis, q̃ videmus nobis pręsentes res illas, quarum species dęmones in nobis permutant. Nam iudicium de re visibili non fit in centro visus, sed in sensu cõi, alias oportebat quamlibet rem iudicari esse duas, eo q̃ sunt duo centra oculorum. Fit ergo iudicium in sensu cõi postquã peruenerint species receptę per duos oculos ad vnitatem nerui concaui, qui vocatur opticus, ideo si aliquando cõtingat species reseruatas in cerebro nostro in phantasia, & memoria decurrere ad neruum concauum, in quo fit iudicium de visibili, necessario apparebit nobis, quòd videmus illas res pręsentes, & ibimus ad eas, sicut ad nobis pręsentes. Sic contingit interdum quibusdam ęgris, qui patiuntur in cerebro fieri perturbationem in speciebus defluẽtibus ad sensum communem, & tunc in vigilia, dicunt se videre aliqua, quę alii non vident. Hoc etiam contingere potest hominibus nimis passionatis in amore, q̃ in vigilia procul positi ab ea, quam diligunt videantur sibi pręsentem videre illam, & currunt in amplexus eius, & cum nihil inuenerint, quia nihil erat, dicũt se a dęmone delusos, & tamen nulla fuit delusio dęmonis, sed passio quædam cerebri propter vehementissimum amorem, in qua decurrit species eius, quę amatur ad sensum communem. Et sicut dicimus de visibilibus speciebus, quòd si decurrant de interioribus cellulis ad neruum concauum, videbimur videre res nobis pręsentes, ita speciebus audibilibus, & tangibilibus, & sic in omnibus aliis generibus sensationum decurrentibus ad organum sensus communis, in quo fit iudicatio de omni sensibili, videbimur audire realiter voces, quas aliàs audiuimus, & odorare redolentia, quę alias odorauimus, & cibos, quos gustauimus, & generaliter omnia, quę accidunt in somno accident

Visiones imaginariæ fiunt et in vigilia.

Iudiciũ de re visibili non fit in centro visus, sed in sensu communi.

dent in vigilia in nobis, si possent species conseruatæ in interioribus cellulis decurrere ad anteriorem cellulam sensus communis, sed dęmonibus, & Angelis facillimum est reducere quascunque species conseruatas interius ad organum sensus communis, ergo poterunt facere, quòd videamur videre, & audire quæcunque ipsi voluerint, quamquam realiter non videamus, nec audiamus. Patet igitur quòd visio imaginaria poterat causari in Michęa Propheta in vigilia opere Dei, cum etiam potuisset causari naturaliter. Et hoc melius est, & tenebimus quod supra asseruimus.

Et ait Dominus quis decipiet Achab regem Israel? Videbatur Michęæ, quòd Deus stans in solio suo excelso loquebatur astantibus dicens, quis decipiet Achab?

Vt ascendat, & cadat in Ramoth Galaad? Idest deceptio debebat esse, quòd persuaderetur Achab bonũ esse ire in Ramoth, & quòd habiturus esset victoriã, & sic ascenderet, & moreretur in bello.

Et dixit vnus verba huiuscemodi & alius aliter. Idest vnus de astantibus dedit vnam sententiam, & alius aliam, ita quòd non concordabant inter se sicut solet esse in congregationibus deliberatiuis, & nulla istarum sententiarum conueniens reputata est, nisi illa, quam dixit postea spiritus, vt patet inf.

Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino. Scilicet iste spiritus non stabat prius coram Domino cũ alijs astantibus, sed nunc egressus est de loco suo, & stetit coram Domino cum alijs de exercitu cęli.

Et ait ego decipiam illum. Iste spiritus putauit faciliter se posse decipere Achab, & ipse erat dęmon, cui competit officium decipiendi.

Cui locutus est Dominus in quo? Idest ante hoc Deus non viderat sententiam alicuius de astantibus conuenientem ad decipiendum Achab, nunc verò quia spiritus promisit quòd posset decipere, quæsiuit Dominus in quo, idest quomodo posset. Hoc dicitur sicut quando aliquis promittit se facturum aliquid magnum, de quo cęteri dubitant, quærunt quomodo poterit illud facere, & ita Deus inducitur quasi petẽs consilium, & nesciens quomodo spiritus decepturus esset Achab.

Et ille ait egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Dedit modum spiritus, quo falleret Achab, scilicet quia sciebat, quòd Achab omnia facta sua ageret consilio prophetarum, & potissime in bello cum sit res ardua, ideo si prophetę eius falleren tur reuelando eis mendacium facillimè Achab falleretur, quia crederet eis.

Et dixit Dominus decipies, & prævalebis. Istud dicitur tanquam audito consilio illius spiritus Deus iudicaret illud conuenientius omnibus sentẽtijs prioribus, & approbando dicit, & decipies, idest verũ est, quòd postis sic decipere, & prævalebis, idest deduces rem ad effectum.

Egredere, & fac ita. Approbata sententia spiritus Deus dissoluit congregationem deliberatiuam, vel visus est dissoluere illam, & misit spiritum ad exequẽdum id, quod dixerat, scilicet egredere, idest egredere ab hinc, & vade ad Prophetas Achab, & fac ita, scilicet sicut dixisti loquendo eis mendacium.

Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum, qui hic sunt. Posuerat supra Micheas diuinam visionem, nunc autem inducit ex his, quæ ibi vidit, inrentam conclusionem, scilicet quòd Deus dedit spiritum mendacij in ore omnium prophetarum Achab, & dicit, nunc igitur, idest quia sic est, quòd ego vidi Dominum, & omnia quæ supra enarraui, sequitur ex hoc, quòd prophetę tui omnes mentiuntur, eo quòd Deus misit spiritum mendacij, vt falleret eos.

Et Dominus locutus est contra te malum. Idest Deus disposuit facere malum tibi, & dixit spiritui, quòd falleret te, vt morereris in bello, ideo vide quid facis eundo ad bellum.

Spiritus malus, qui decepit Achab quis fuit, & an esset anima Naboth. *Quæst. XIII.*

QVAERETVR quis erat iste spiritus de quo hic dicitur, quòd egressus est spiritus & stetit coram Domino.

Respondet Rabi Sa. quòd iste erat spiritus Naboth occisi. Motiuum autem suum est istud, quia vocatur iste spiritus solum. Etiam, quia supra immediatè fuerat positum de morte Naboth: ideo vult istam esse sententiam suspensuam, & continuatam. Et vocatur hic spiritus ipse spiritus Naboth non expresso nomine illius, cuius est: quasi adhuc loquamur de ipso Naboth. Etiam dicit hoc, quia putat, quòd spiritus Naboth ad vindictam mortis Naboth voluerit fallere Prophetas Achab, vt moreretur Achab in bello.

Sed dicendum, quòd ista positio non stat, quia Naboth erat vir iustus, & anima sua esset in requie in lymbo sanctorum: ideo non egrederetur inde, vt veniret ad fallendum Prophetas Achab.

Item animæ siue bonorum, siue malorum nunquam veniunt ad fallendum alios homines, nec ad torquendum, cum istud sit officium dæmonum: ideo dato, quòd anima Naboth esset damnata, non venisset ad fallendum Prophetas Achab.

Item patet, quia anima Naboth erat cum sanctis, si tamen ipsa desideraret fallere, peccaret, animæ tamen bonorum post mortem peccare non possunt, sicut animæ malorum non possunt bene agere, scilicet istę propter obstinationem in malo, & illę propter confirmationem in bono: ergo non desideraret fallere prophetas.

Item quòd moueretur ista anima ad desiderium vindictæ irrationabile est, quia desiderium vindictæ peccatum est, & non competit animæ viri iusti.

Item Rabi Sa. præsupponit tanquam ista fuerint realiter, scilicet quòd concilium teneretur, quomodo deciperetur Achab, & quòd spiritus locutus fuerit, & tamen nihil istorum fuit secundùm rem, sed fuit visio imaginaria ostensa prophetæ a Deo ad inducendum inde quòd Prophetæ Achab mentiebantur, & tamen nec apparuit ibi aliquis spiritus, nec quidquam locutus est: ideo si aliqua deceptio fuit illa facta est ab illo, cuius officium est decipere & mentiri, & iste est diabolus: iste enim mendax est, & pater mendacij. Io. octauo.

Quomodo potuit esse quòd Deus mitteret aliquem ad decipiendum Achab. *Quæst. XIIII.*

QVAERETVR vlterius, quomodo potuit esse, quòd Deus iuberet alicui, quòd deciperet Prophetas Achab mentiendo, quia istud videtur esse valde iniustum, quòd Deus aliquos decipiat.

Respondendum, quòd hic sunt duo, scilicet quæ fuit veritas in conclusione eorum, quæ inducit hic Micheas: secundum est quomodo ista visio tota applicatur ad conclusionem intentam à Michęa. Ad primum dicendum, quòd veritas fuit, quòd Achab erat vir malus, & Deus volebat, quòd moreretur in bello,

bello, ſiue iſtud acciderit propter multa mala, quæ F
fecerat antequam pœniteret præcedenti capitulo,
ſiue fuerint propter aliqua, quæ egit poſtquam pœ-
nituit, cum etiam poſtea ſequeretur idola, & pro-
phetas idolorum. Ad executionem autem huius pœ-
næ oportebat, quòd Achab deciperetur putando, q̃
bonũ erat ſibi ire in Ramoth, & quòd obtineret vi-
ctoriam, quia aliàs nollet ire, nõ poterat autem deci-
pi Achab niſi per dicta prophetarũ. Nam dato quod
alij homines iudicio humano diffinirẽt bonum eſſe
ire in Ramoth, non aſſentiret Achab, quia iſta iudicia
poterant falli.

Iudicia autem prophetarum ſunt ſententiæ Dei,
ideo non poſſunt falli, & ob hoc ſi prophetæ præ-
nunciarent Achab proſperum, vel aduerſum, mo- G
ueretur Achab ad agẽdum per iudicia illorum, ideo
deceptis ipſis deciperetur Achab, & potiſſime ſi om-
nes quadringenti prophetę ſui deciperẽtur, quia tunc
cũ omnes vno ore loquerẽtur bona, crederet Achab
certiſſime quod verum dicebant, quia alias difficile
erat omnes eandem reuelationem recipere, dæmon
autem cuius officium eſt mentiri, quia mendax eſt &
pater mendacij. Ioannes octauo. decepit omnes iſtos
prophetas Achab. Et modus fuit, quia omnes iſti
prius per artes ſuperſtitioſas, ſ. per conſultationes dę-
monum reſpõdebant de occultis, & dæmon ſolebat
per eos ſępius vera dicere, nunc vero decepit omnes
ipſos reuelando omnibus eis mendaciũ, ipſi vero fir-
miter credebant verum eſſe id, quod reuelatum erat H
eis, & ob hoc conſtanter aſſerebant coram Achab, &
auſus eſt Sedecias propheta Baal percutere Michęã
prophetam Domini tanquam mentitum. Iſtam autẽ
deceptionem fecit dæmon, & in hoc executus eſt viã
ad complendum iuſtitiam Dei, Deus tamen non iuſ-
ſit hoc dęmoni, nec mouit eum aliquatenus ad iſtud
ſed ſolum permiſit falli Achab propter peccata ſua,
quia ipſe merebatur hoc, ſicut permittit homines
mala pati propter peccata. Nec oportebat, quod ali-
quis incitaret dęmonem ad fallendum, quia ipſe ſem
per deſiderat fallere ſi permittatur, & quod non fallat
nos ſemper, ſolum eſt quia Deus non permittit nos
ſemper falli. Nunc vero vidit dæmon Achab deſtitu-
tum diuino auxilio & prophetas eius, ideo vtroſque I
fefellit. Achab quidem quia in multis peccauerat,
prophetas vero eius quia ipſi merebãtur falli cum dę-
moni confiderent.

An iſta viſio fuerit realis.

Ad ſecundum dicendum, quod de iſta viſione,
quę hic inducitur nihil realiter fuit, ſcilicet quod ipſa
non fuit, ita quod Deus, & angeli congregarentur ad
deliberandum quomodo falleretur Achab, nec etiã
Michęas aliquid tale vidit, ſed ſolum fuit viſio cauſa-
ta in imagine, ſicut accidit dormientibus, & iſta tota
fuit ad inducendum quod prophetę Achab mentie-
bantur, & ſicut poterat Michęas dicere iſtud ſine vi-
ſione aliqua, ita dixit cum viſione: & hoc ad ma-
gis imprimendum, ſcilicet, quia homines rudes
magis mouentur per ea, quæ ſenſibilia ſunt, quam K
per ea, quę ſolum pertinent ad intellectum. Dicit
autem Michęas, quòd vidit Dominum ſuper ſo-
lium, & exercitum cœli, ideſt angelos in circuitu.
Nihil tamen tale fuit, quia nec Deus locum ha-
bet, nec angeli poſſunt eſſe a dextris, vel ſiniſtris, ſi
tamen realiter fuiſſet quod Deus conuocaret conci-
lium, ſicut poetę fingunt deos ſuos conuocari in
concilium a Ioue deo magno, ſic eſſet quod quidã
de angelis ſtarent a dextris, & alij a ſiniſtris ad hono-
rem Dei ad hoc quod competeret eis modus huma-
nus in ſedendo, ſicut competebat modus humanus
in petendo conſilium.

Sic enim poetę de dijs ſuis dicunt, quod conue-
niunt ad domum magni Iouis, quæ eſt in circulo la-
cteo cœli, qui vocatur Galaxias, & ibi ſedent in cir-
cuitu eius, & deliberant de agendis, vt ait Ouidius
1. Metam. & Virgilius 10. Aeneid & Martianus Ca-
pella libro 1. de nuptijs Mercurij, & Phyſiologię. Di-
cit etiam quod Dominus quęſiuit quis deciperet
Achab. Hoc autem non poterat eſſe, quia Deus non
deſiderat, nec vult aliquem fallere.

Item dato quod vellet aliquem fallere, ſciret qua-
liter falleret, & non oportebat, quod vocaret ange-
los in concilium, vt videret qualiter poſſet falle-
re Achab, quia Deus nullum habet in conſiliarium
Iſaiæ quadrageſimoprimo. ſcilicet, quis adiuuit ſpi-
ritum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit, & oſten-
dit illi? cum quo inijt conſilium, & inſtruxit eum?
idem ad Romanos vndecimo. Nunquam ergo con-
cilium vocat Deus, ideo mentiretur Michæas, ſi aſſe-
reret iſta ſic accidiſſe. Dixit etiam quod vnus de aſtan-
tibus dicebat ſic, & alius ſic, & nullius viſa eſt ſenten-
tia bona quouſque venit ſpiritus, & locutus eſt, & ta-
men iſtud non poterat eſſe verum, quia quanquam
in naturalibus dęmones, & angeli boni ſint æqualiter
perſpicaces: tamen angeli boni ſunt perſpicacio-
res propter quotidianas reuelationes, & viſionem in
verbo, ideo potius ſcirent angeli quomodo fallen-
dus eſſet Achab quam ipſe dęmon, ſed ponitur hoc
ad ſignificandum promptitudinem dęmonis, & effi-
caciam in fallendo, quia cum laudetur cõſilium eius
pluſquam conſilium angelorum, videtur quòd val-
de conueniens erat.

Dixit etiam quod Deus dixit ſpiritui, in quo deci-
pies? quaſi ad ſignificandũ quod Deus neſciret quid
cogitauerat ſpiritus, ſed inducitur hoc, vt ſpiritus re-
ſpondeat, & tunc Deus laudet conſilium eius. Hoc
autem eſt ad ſignificandum valde bonum fuiſſe con-
ſilium dęmonis, cum Deus illud approbet.

Dixit etiam quòd Deus dixerat ſpiritui egredere,
& fac ita. Hoc autem non fuit ſic, quia cum non
congregatum fuerit aliquod concilium, nihil Deus
iuſſit in eo.

Item dato, quòd congregatum fuiſſet veraciter
concilium, Deus non iuſſiſſet ſpiritui, quod falleret
prophetas, ſed inducitur ad ſignificandum permiſſio-
nem Dei, & vt non intelligatur, quod ſolum Deus
permiſit, ſed etiam, quòd dęmon illud fecit, dixit
Michęas, quòd Deus dixerat egredere, & fac ita, &
etiam decipies, & prevalebis.

*Acceſſit autem Sedecias filius Chanaam, & percuſſit Mi-
chęam in maxillam.* Iſte Sedecias erat principalis inter
omnes prophetas Achab, & cũ vidit quod Michęas
dixit omnes prophetas Achab mentitos fuiſſe per-
cuſſit eum tanquam vindicans iniuriam.

*Et dixit: me ne ergo dimiſit ſpiritus Domini, & locutus eſt
tibi?* Iſtud dixit Sedecias quaſi ridendo Michęam, ſci-
licet Michæas ſecundum hoc ſpiritus Domini di-
miſit me, & locutus eſt tibi? quaſi dicat, ridiculum
eſt hoc, & fundabat ſe Sedecias, quia ipſe, & omnes
prophetæ Achab ſuſceperant vnicam reuelationem,
quam putabant eſſe veriſſimam, ideo credebant om-
nino, quòd mentiretur Michæas, ſed iſta verba indu-
cuntur magis per modum irriſionis, ſecundo Paralipo-
menon decimooctauo, ſcilicet, per quam viam
trãſiuit ſpiritus Domini à me, vt loqueretur tibi? quaſi
dicat, non poterat venire ad te, quin prius veniret
ad me, cũ ego ſim propheta dignior, quomodo ergo
deceptus ſum ego, & tu vidiſti verum?

Quare Sedecias percuſſerit Michęam in maxilla.
Quæſt. XV.

QVAERETVR quare Sedecias percuſſit Mi-
chęam prophetam.

Reſpondendum quòd hoc fecit princi-
paliter in vindictã iniurię, quia dixerat Mi
chęas prophetas omnes Achab fuiſſe deceptos.
Etiam percuſſit eum, quia putabat, quòd repugna-
bat veritati: nam certiſſime credebat Sedecias, &
omnes alij prophetæ Achab, quòd verum reuelatũ
fuiſſet eis, quia cuilibet eorum facta eſt reuelatio ſin-
gillatim, & omnibus reuelatum eſt idem, ideo om- B
nes prophetabant eadem quaſi vno ore coram rege,
vt patet ſupra. credebant ergo ipſi, quòd mentiretur
Michęas.

Item fecit hoc Sedecias ad oſtendendum, quòd
Michęas falſum loquebatur, quia cum percuteret
eum, & non exareſceret manus eius videbatur, quòd
non erat Michæas Propheta Domini, quia alias exare
ſceret brachium, ſicut fuit de Ieroboam, qui exten-
derat manum contra Prophetam Dei, & exaruit il-
lico, nec potuit eam ad ſe retrahere ſupra decimo-
tertio, apparebat ergo Michæam falſum dixiſſe. Fuit
tamen in hoc Achab nimis iniuſtus, & inurbanus,
quia cum vocaſſet ad ſe Prophetam Domini, & co-
ram ſe alapa percutieretur, non curauit iniuriam eius,
grauiter tamen debuerat illam vindicare, tum quia C
iniuſtè percutiebatur Michæas, quia non apparebat
eum falſa dixiſſe, tum quia ſi conſtaret falſa dicere,
non erat puniendus per Sedeciam propria auctorita-
te, ſed per regem, tum quia fuit percuſſus coram re-
ge, & in hoc etiam ipſe rex offendebatur, non tamen
curauit Achab, ſi percutieretur Michæas, immo po-
tius lętatus eſt, quia oderat Michæam, & quia nunc
prophetauerat ei mala. Michæas tamen erat vir iu-
ſtus, & tacuit patienter ferens, quamquam pro veri-
tate ſupplicium ferret.

*Et ait Michæas viſturus es in die illa, quando ingredieris cu-
biculum, intra cubiculum, vt abſcondaris.* Quamquam in-
iuſtè percuſſus eſſet Michęas non reſpondit durè, D
immo nec dixit cur me percutis, ſed ſolum reſpondit
ad id quod Sedecias prius dixerat, ſcilicet me ne dimi
ſit ſpiritus Domini, & locutus eſt tibi? & dixit Mi-
chęas viſturus es in die illa, ideſt tu videbis quòd ego
vera loquor in die illa, quando præ timore intrabis in
cubiculum occultiſſimum, vt non inueniaris.

Quæ fuit dies illa in qua latuit Sedecias in cubiculo.
Quæſt. XVI.

QVAERETVR quomodo fuit iſtud. Aliqui
dicunt quòd fuit tempore Iehu regis Iſrael,
qui occidit totam poſteritatem Achab, &
etiam occidit omnes ſacerdotes, & Prophe- E
tas Baal ſequenti libro capitulo decimo, & tunc Se-
decias, qui erat præcipuus de Prophetis Achab, ab-
ſconditus eſt in cubiculo ſecretiſſimo, vt non inueni-
retur.

Sed iſtud non ſtat, quia Michæas dicit hic, quòd
Sedecias videret in illa die falſam fuiſſe prophetiam
ſuam, & veram prophetiam Michęæ, & tamen in il-
la die non cognoſceret Sedecias veram prophetiam
Michęæ fuiſſe, quia etiam ſi occideretur ipſe & alij
Prophetæ Baal, non putaret, quòd hoc erat propter
verba Michęæ, ſed quia cultores erant Baal.

Item non eſt veriſimile, quòd in die illa, qua voca-
ti ſunt Prophetæ Baal a Iehu, lateret Sedecias intra
cubiculum, quia tunc non vocauit eos Iehu tãquam
ad nocendum ipſis, ſed potius ad benefaciendum,
& dedit eis veſtes nouas ipſique gratis venerunt in
tantum, quòd nec vnus defuit ſequenti libro capitu-
lo decimo.

Item non ſtat, quia Michæas dicebat, quòd cogno-
ſceret Sedecias in die illa, in quo innuebat, quòd non
cognoſceret ante diem illam quæcunque illa fuerit,
& tamen manifeſtum eſt quòd ante tempus Iehu co
gnouit Sedecias veram fuiſſe prophetiam Michęæ,
ſcilicet illico, vt mortuus eſt Achab, ideo non intelli
gebatur de tempore illo.

Sed dicendum, quòd hoc fuit in die illa, qua po-
pulus redijt de bello occiſo Achab. Nam tunc cum
Sedecias fuiſſet precipuus, cuius conſilio Achab iue-
rat ad bellum, filij Achab, & maiores populi mox vt
venerunt de bello, inquirebant Sedeciam ad occi-
dendum eum, & ſatis veriſimile eſt, quòd occide-
rint, & tunc Sedecias latuit in cubiculo ſecretiſſi-
mo, vt non inueniretur. & ipſa die ſciuit ſe menti-
tum fuiſſe, & Michæam dixiſſe vera.

*Et ait rex Iſrael tollite Michæam, & maneat apud Amon
Principem ciuitatis.* Scilicet ponite eum in carcere in
domo Amon Principis ciuitatis huius, ſcilicet Sama- Michæas incarceratur.
riæ. Vocabatur ille princeps ciuitatis, ideſt maior
in tota ciuitate; vel princeps, ſcilicet quia commiſſa
erat ſibi illa ciuitas ſicut alijs principibus erant com-
miſſæ aliæ partes regni in cuſtodiam, vel ad colligen-
dum tributa in illis partibus, vel ad prouidendum re-
gi de ſumptibus colligendo neceſſaria pro cibis do-
mus ſuæ in regionibus illis. Sic enim Salomon ha-
bebat duodecim prefectos ſuper duodecim partes
regni, qui in illis colligebant neceſſaria pro cibis re-
gis, & illi vocabantur præfecti prouinciarum, & vr-
bium ſupra quarto, ſic etiam accipitur ſupra decimo-
ſexto, ſcilicet erat autem Hela in Therſa bibens, &
temulentus in domo Aſa præfecti Therſa, ideſt ille
erat princeps, vel præfectus vrbis.

Et apud Ioas filium Amalec. Iſte erat alius vir potens
in vrbe, & ambobus commiſit rex Michęam, vt non
poſſet fugere de manibus eorum. In Hebræo di-
citur.

Apud Ioas filium regis. Iſta diuerſitas eſt, quia in Litera hebraica differens a noſtra.
Hebræo Melech ſignificat regem, & faciliter poteſt
eſſe deceptio in ſcriptoribus dicendo Melech, vel
Amalec, ideo fortè tempore Hieronymi in Biblijs
hebraicis dicebatur Amalec, & poſtea errore libra-
riorum detractum eſt aliquid, & dicitur Melech.
Nec calumnientur Hebræi ſcriptores ſuos non po-
tuiſſe errare, aut nunquam erraſſe, quia licet confi-
teamur ſcriptores ſuos diligentius ſcribere quam li-
brarios noſtros, tamen non ex hoc ſequitur eos om
nino eſſe impeccabiles.

Item quia ſui doctores, ſcilicet R. Dauid kimhi,
& alij confitentur quòd in vigeſimoprimo capitulo,
Ioſue vbi ponuntur ciuitates Leuitarum deficiunt in
omnibus Biblijs ſuis modernis duo verſus, qui ta-
men habentur in Biblijs noſtris, & ipſi dicunt, quòd
ab antiquo fuerunt illi in Biblijs eorum: ita ergo po-
tuit hic eſſe error in Amalec quantum ad librarios
ſuos. Aliter poteſt dici, quòd tempore Beati Hie-
ronymi erat in litera hebraica filium Melech, ideſt
regis, & tamen ipſe & Iudæi pro tunc putabant ibi
eſſe corruptam literam, & debere dici Amalec,
quia ſi iſte Ioas eſſet filius regis, ſcilicet Achab, non
diceret Achab manneat Michęas apud Ioas filium re-
gis, ſed apud Ioas filium meum.

Cur Achab posuit Michæam sub custodia.
Quæst. XVII.

QVAERETVR ad quid iubebat Achab nunc poni Michæam in custodia.

Dicendum, quòd Achab oderat valde Michæam, vt ipse supra dixit, & hoc quia prophetabat ei semper mala, & propter istud desiderabat semper occidere ipsum, volebat tamen habere colorem, nunc autem iussit eum poni in carcere, vt quando rediret de bello, occideret eum, & hoc quia putabat ipsum mentitum, & iustum videbatur, quòd propheta mendax occideretur, quia fingebat ea, quæ Deus non dicebat, sic enim Deus iussit, Deuteronomij decimotertio, quòd propheta fingens, quæ non audierat occideretur, & ad maiorem vindictam iussit, vt nunc quamdiu teneretur Michęas in carcere, daretur ei panis afflictionis, & aqua angustiæ donec reuerteretur ipse de bello, scilicet vt tunc occideret ipsum conuincens eum mentitum.

Et dicit eis. Scilicet ad Amon, & ad Ioas in quorum custodia mansurus erat Micheas.

Hæc dicit rex, mittite virum istum in carcerem. Scilicet ne effugiat timens mortem.

Et sustentate eum pane tribulationis. Vocatur panis tribulationis, quem homo acquirit cum magno labore, & dolore. sic dicitur Psalm. centesimouigesimotertio. Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. interdum autem accipitur pro pane, quem homo comedit, & tribulatur comedendo, quia modicum sibi datur, ita vt famem non tollat, sic accipitur hic, quia ad hoc, quòd non moreretur Micheas fame, sed Achab occideret illum in reditu de bello, iussit illum sustentari cibo, & tamen, vt affligeretur, iussit illi dari modicum de pane. Sic patet secundo Paralipomenon decimooctauo, scilicet mittite eum in carcerem, & date ei panis modicum, & aquæ pauxillum.

Et aqua angustiæ. Vocatur aqua angustiæ aqua pauca, quæ angustè datur, & non ad saturitatem.

Donec reuertar in pace. Scilicet donec reuertar de bello, quasi dicat tunc occidam ipsum pro mendacio.

Dixitq; Michæas si reuersus fueris in pace, non est in me locutus dominus. Dixerat Michæas, quòd Achab moriturus erat in bello: Achab verò dicebat, quòd reuerteretur in pace, ideo dixit Michæas si reuersus fueris in pace, non est locutus in me dominus, scilicet quia contrarium erit eius quod ego reuelaui.

Et ait, audite populi omnes. Michæas admonuit hic omnes, vt audirent, quia loqui volebat aliquid contra Achab, & tamen quia Achab noluit audire eum, & fecit quòd nullus ei præstaret audientiam, cessauit dicere id quod inceperat dicere.

Quare Achab iuit ad bellum, cum prædixisset ei Michæas malum euenturum.
Quæst. XVIII.

QVAERETVR quomodo rex Achab voluit ire ad bellum, cùm prænunciasset ei Michęas Propheta Domini, quòd moriturus esset in bello.

Respondendum, quòd Achab credidit mentitum fuisse Michæam, & quòd prospere ei euenirent: ideo non obstante dicto eius iuit in bellum. Quòd autem crederet Achab mentitum Michæam, patet quia dixit quòd teneretur in carcere, quousque ipse rediret de bello in pace, Michæas tamen dicebat, quòd moreretur ibi, ideo videtur, quòd credebat eum falsum dicere. Motiuum autem ad hoc erat multiplex.

Primum erat quia omnes Prophetę Baal vno ore prænunciabant bona ipsi Achab, solus autem Michęas prænunciabat malum, sed nunc non constabat quis illorum verum diceret, ideo rationabilius erat credi multitudini quousque Michęas probaret illos mentitos, & hoc potissimè quia Prophetæ Baal multoties reuelantibus dęmonibus vera prænunciabant, ideo putabat Achab, quòd etiam nũc vera prænunciarent.

Secundum motiuum erat, quia Deus excęcabat ipsum Achab, vt caderet in bello, vt colligitur ex dictis Michęæ: ideo dato, quòd dictum Michęæ esset valde rationabile, & dicta aliorum prophetarum essent non habentia colorem, assentiret potius Achab dictis illorũm, quam dicto Michęæ.

Tertium motiuum erat, quia ista conditio est naturæ humanæ, scilicet quòd homines faciliter inclinentur ad credendum vera esse illa, quæ pertinent ad eorum fauorem, quamquam rationabiliora sint ea, quæ contra ipsos sunt: Achab autem desiderabat ire in Ramoth Galaad, ideo faciliter crederet illis, qui dicerent ei prosperum esse iter, difficiliter autem contraria asserentibus.

Quartum motiuum erat, quia Michęas percussus fuit in maxilla à Sedecia, quando prophetauit, & tamen nulla pęna inflicta est Sedecię, credebat autem Achab, quòd si Michęas esset Propheta Domini, & nunc à Deo missus fuisset, quòd non mansisset impunitus Sedecias. Sic patet de Ieroboam, qui extendit manum contra prophetam Domini, & illico aruit supra decimotertio, & tamen hic quamquam magis nocuisset Sedecias Michęæ, nihil mali passus est.

Quintum motiuum fuit, quia videbatur Michęas repugnare verbis Eliæ: nam Elias dixerat, quòd moreretur Achab, & canes lingerent sanguinem eius, vbi linxerant sanguinem Naboth, istud autem fuit in Iezrahel precedenti capitulo, sed Ramoth Galaad distabat à Iezrahel, quia Ramoth Galaad est in sorte Gad ad orientalem partem Iordanis Iosue decimotertio, Iezrahel verò est in sorte dimidiæ tribus Manasse ad occidentalem partem Iordanis. Iosue decimoseptimo. Distant autem ista loca inter se quindecim miliarijs, vel quasi, vt colligitur in libro de Situ terræ sanctæ: ideo Elias, & Michęas videbantur sibi repugnare, & sic nõ erat standum dicto Michęæ, quia Elias erat propheta dignior, cui potius credendum erat, ista duo motiua vltima ponit Iosephus 8. Antiquitatum.

Sed dicetur dato, quòd Achab, qui erat vir impius, & idolis deditus, assentiret Prophetis Baal potius, quam Michęæ Prophetę Domini, quomodo Iosaphat rex Iudę, qui erat valde catholicus assensit prophetis Baal contra Michęam Prophetam Domini?

Dicendum, quòd Iosaphat non assentiebat prophetis Baal, immo dato quòd omnes prophetarent, nihil credidit, sed petiuit, an esset ibi aliquis de prophetis Domini, vt patet supra. Fuit tamen motus ex duobus: primò, quia credendum est, quòd Deus mouerit ipsum ad non adhibendum fidem multam verbis Michęę, & hoc quia si ipse crederet illi, nollet ire in bellum, & indirectè impediretur mors Achab, quam Deus intendebat, quia non eunte Iosaphat, in bellum, nollet ire Achab. Secundum fuit, & principalius propter contradictionem apparentem inter verba Eliæ, & verba Michęę, vt supra inductum est: Iosaphat potius credebat verbis Eliæ quàm alicuius prophetæ, quia erat vir famosissimus.

Ascendit itaque. Hic ponitur belli congressus, scilicet

cet qualiter Achab contra Syriam pugnauerit, & dicitur.

Ascendit itaque rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaath. Scilicet contemptis verbis Michęę ascenderunt in bellum isti duo reges in Ramoth Galaath tanquam nihil mali euenturum foret.

Dixitque rex Israel ad Iosaphat sume arma, & ingredere prælium. Vius est Achab quadam cautela mutans habitum in bello, & faciens quòd rex Iuda non mutaret habitum, ideo dixit ei sume arma tua, idest sume arma regalia in auro fulgentia, quæ propter fulgorem distinguebantur a cæteris, & apparebant quòd erant regalia, sic patet de armis Salomonis. Nam ipse fecerat de auro purissimo ducenta scuta, & trecentas peltas supra decimo. & ista portabantur coram rege, quando ibat ad templum, vel alias extra domũ supra decimoquarto. sic etiam gentes faciebant arma regalia fulgentia in auro, vt colligitur primo Machabæorum sexto, scilicet, Refulsit sol in clypeos aureos, & æreos, & resplenduerunt montes ab eis, sicut lampades ignis.

Et induere te vestibus tuis. Idest induere vestibus regalibus. Ista erant aliqua insignia regalia, quæ ponebantur super arma, & vocantur vestes.

Porro rex Israel mutauit habitum, & ingressus est bellum. Scilicet mutauit habitum quantum ad insignia regalia, quæ noluit sibi retinere, sed cepit arma, sicut homo priuatus, & tamen secundo Paralipomenon decimooctauo dicitur, dixit rex Israel ad Iosaphat, mutabo habitum, & sic ad pugnandum vadam: tu autẽ induere vestibus tuis.

Quare Achab mutauit habitum regalẽ, Iosaphat verò retinuit.
Quæst. XIX.

QVAERETVR quare Achab mutauit habitum regalem, & voluit, quòd Iosaphat retineret sibi insignia regalia.

Aliqui dicunt quòd hoc fecit Achab ad honorandum Iosaphat, quia veniebat in auxilium eius, ideo voluit, quòd ille potius appareret honoratus quam ipse.

Aliter potest dici, & fortè melius, quòd Achab nõ crediderat aliquod malum euenturum sibi in bello sicut dixerat Michæas, voluit tamen caute se habere mutando habitum, vt sic non cognosceretur, quòd erat rex, & minus pugnaretur contra ipsum, & sic facilius euaderet.

Tertio dici potest, quod Achab ibat in bello cum Iosaphat, & erant duo reges, noluit autem Achab quod Syri putarent duos reges pugnare contra Syriam, sed vnicum, ideo oportebat quod ipse deponeret insignia, vel Iosaphat. Voluit autem potius ipse deponere quam Iosaphat, vt honoraret eum, quia gratis venerat ad adiuuandum ipsum.

Quarto dici potest, quod Achab forte cognoscebat modum regis Syrię in bello, scilicet quod volebat pugnare contra solum regem Israel, & non contra aliquem de suis. sic enim pręceperat hic omnibus seruis suis, vt patet in litera, ideo vt non cognosceretur, ne valde persequerentur eum, mutauit habitum. Et dato quod non cognosceret Achab istam esse intentionem Benadad regis Syrię, tamen poterat hoc colligere ex eis, quę facta sunt in alijs bellis. Sic enim consueuerat pugnare Achilles in bello Troiano, sic etiam aliqui reges interdũ fecerunt, qui solum putauerunt vtile esse pugnare contra ducem exercitus, relictis cæteris. Achab igitur cognoscens ista, mutauit habitum, & tanquam priuatus ingressus est bellum sine insignijs regalibus. Iosaphat autem putabat sibi honorem magnum impendi, cum ipse solus insignia regalia gestaret, sed è contrario fiebat, sicut res ipsa monstrauit, quia omnes Syri congregati super ipsum in breui eum occisuri erant, nisi clamasset se non esse regem Israel, vt patet infra.

Rex autem Syriæ præceperat principibus curruum triginta duobus. Isti 32. princeps erant duces totius belli, quanquam vocentur hic solum princeps curruum. Isti sunt, quos posuit Benadad pro trigintaduobus regibus: nam in primo bello quod habuit contra Achab habuit in exercitu suo trigintaduo reges, & omnes fugerunt a facie Achab, ideo serui Benadad dixerunt ei, vt poneret trigintaduos princeps loco trigintaduorum regum. supra vigesimo, & ibi causa declarata est, postea semper habuit istos trigintaduos principes in bellis.

Dicens non pugnabitis contra maiorem, & minorem quempiam, nisi contra regem Israel solum. Istud ponitur hic ad reddendum causam eius, quod sequitur, scilicet quomodo Syri circundederunt regem Iosaphat putantes eum esse Achab, & dure pugnabant contra ipsum.

Benadad quare præcepit seruis suis, quòd pugnarent solum contra Achab.
Quæst. XX.

QVAERETVR, quare pręcepit Benadad seruis suis, quod contra solum Achab pugnarent.

Respondet Rabbi Sa. quod hoc fecit, quia quando Micheas loquebatur ipsi Achab, quod moriturus esset in bello pręsens erat aliquis de seruis Benadad, quanquam Israelitę eum non cognoscerent, & tunc audiuit, quòd solus Achab moriturus erat in bello, & populus rediturus erat in pace.

Credebat autem Benadad, quod non posset ipse peruertere sermonem prophetiæ, occidendo aliquos de populo, ideo iussit contra solum regem pugnari.

Sed dicendum, quòd istud non multum stat: nam non est verisimile, quod tam parua diligentia esset in seruis regis Achab, quòd aliquis de seruis Benadad posset stare coram Achab, & ipsi non viderent illum.

Dicendum ergo, quòd Benadad hoc egit ex quadam cautela, quia putauit sic facilius se consecuturum victoriam. Nam si pugnando occideret regem, reliquus populus, licet multus esset non habens ducem recederet, sicut postea factum est, ideo melius erat pugnare contra solum regem irrumpendo vsque ad ipsum, licet in hoc maior labor esset Syris, quam pugnare contra totum exercitum: quidam enim duces bellorum istum modum pugnandi tenuerunt. Sic aliquando fecit Achilles in bello Troiano, vt supra dictum est, & forte iste erat modus pugnandi Benadad, vt in plurimum, & propter hoc Achab volens euadere istum modum pugnandi mutauit habitum.

Cùm ergo vidissent principes curruum Iosaphat suspicati sunt, quòd ipse esset rex Israel. Solus enim Iosaphat insignia regalia portabat cum Achab mutasset habitum & ob hoc putauerunt istum esse regem.

Et impetu facto pugnabant contra eum. Scilicet omnes principes exercitus Benadad cõuenerunt ad pugnandum contra eum, quia sic iusserat Benadad.

Et exclamauit Iosaphat. Scilicet videns se a toto exercitu vallari clamauit. Sed dicetur, quid clamauit? Aliquis dicet, quòd clamauit petendo auxilium ab exercitu suo, & regis Achab, scilicet, vt sicut totus exer-

exercitus Syriæ conuenerat super ipsum, ita totus exercitus Israel conueniret ad adiuuandum ipsum.

Aliter dici potest quod clamauit, dicendo se non esse regem Israel, scilicet quia Iosaphat videns omnes conuenisse super ipsum, putauit quòd credebāt eum esse regem Israel, & ad hoc conueniebant, vt occiderent eum, cum esset belli dux, ideo clamauit se non esse regem Israel, vt non in vanum laborarent pugnando contra eum.

Aliter dici debet, & istud est verum, quod clamauit, scilicet inuocando Dominum, quia Iosaphat erat vir catholicus, & cum vidisset super se totam multitudinem exercitus, putauit se non posse liberari, nisi per Deum, ideo clamauit, vt Deus exaudiret, & liberaret eum. Sic patet secundo Paralipomenon decimooctauo, scilicet, at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus est ei, & auertit eos ab illo.

Intellexeruntque principes currum, quòd non esset rex Israel. Isti principes curruum vocantur principes totius exercitus, & secundo Paralipomenon decimooctauo. dicuntur principes æquitatus. Intellexerunt autem isti, quòd Iosaphat non esset rex Israel, & hoc forte ex clamore, quia agnouerunt vocem eius non esse vocem Achab. Vel quia apparuerunt aliqua alia signa in clamore eius, per quę cognitum est. Et hoc Deus fecit, scilicet, quòd faciliter cognosceretur, vt non pugnarent cōtra ipsum, & in hoc auxiliatus est ei. Sic patet secundo Paralipomenon decimooctauo, scilicet, at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus est ei, & auertit eos ab illo.

Et cessauerunt ab eo. Scilicet, cessauerunt persequi ipsum, & ideo post hoc non habuerunt Syri fortissimum bellum contra Israelitas, quia non erat aliquis, quem persequerētur, cum nullum cognoscerent esse regem Israel, & ob hoc pauci perierunt in bello de Israelitis, quanquam durauit bellum vsque ad vesperum.

Vir autem quidam tetendit arcum, sed in incertum sagittam dirigens. Iste erat de Syris, & direxit sagittam contra multitudinem Israelitarum, sed non contra aliquem eorum specialiter: ideo dicitur, quod dirigebat in incertum.

Occisio Achab.

Et casu percussit regem Israel. Scilicet percussit Achab casu. Dicitur casu quantum ad ipsum sagittatorem, quia ipse non intendebat percutere Achab, nec aliquem de Israel specialiter, sed direxit ad totam multitudinem: non tamen fuit percussio Achab totaliter à casu, quia Deus intendebat occidere Achab in bello, cum hoc prędixisset per Michæam prophetam, ideo ipse mouit sagittatorem, vt dirigeret sagittam ad illam partem, in qua necesse esset percuti regem Achab.

Inter pulmonem, & stomachum. Scilicet percussio sagittę fuit inter pulmonē, & stomachum, ideo Achab breuiter post mortuus est: In Hebręo dicitur.

Inter squamas, & loricam. Vocantur squamæ quædam laminę magnę de ferro, quę pertinēt ad armaturam superiorem; lorica autem est armatura inferior de circulis ferreis minutissimis.

Erat autem aliquis locus, in quo eleuabatur squama, & patebat medium inter squamam, & loricam, & per illud introiuit sagitta, & ille locus erat forte inter pulmonem, & stomachum, & sic litera nostra, & Hebraica non differunt, nisi quia litera nostra ponit locum percussionis in carne, litera autem Hebraica ponit locum percussionis in armis.

Aliter potest dici, quòd istud prouenit ex equiuocatione, quia per ista nomina, per quę Hebręi intelligunt loricam, & squamas intellexit Hieronymus, & forte intelligebant tunc Hebręi stomachum, & pulmonem, & tamen secundo Paralipomenon decimooctauo dicitur, quod percussus est Achab inter scapulas, & ceruicem, & sic differunt etiam ista duo loca in carne.

Responderi potest, quòd ista litera, & illa notant locum percussionis in carne, & vtrunque fuit locus percussionis: prius tamen percussus est inter stomachum, & pulmonem, & deinde vulnus extentum est versus ceruicem, quia forte sagitta perforauit tunc corpus Achab, & apparuit aliqua pars eius apud ceruicem. Ascendit autem sagitta a parte inferiori ad superiorem, eo quod rex Israel erat in loco superiori q̄ sagittator.

Et ille dixit Aurigæ suo. Auriga erat, qui dirigebat currum. Modus autem pugnandi in curribus erat iste, scilicet, quòd currus habebat quatuor equos, vel duos, & erāt super currum duo viri: vnus erat in curru, & ille habebat multa iacula secum, & alia genera armaturę, & ille pugnabat: alius erat in temone currus dirigens equos huc & illuc, & iste non pugnabat, & iste vocatur Auriga, idest, dirigens currum, ideo Achab dixit Aurigę suo, quòd verteret currum.

Verte manum tuam, & eijce me de exercitu: quia grauiter vulneratus sum. Scilicet, nunc Achab tendebat in hostes, & quando vulneratus est dixit Aurigæ suo verte manum tuam, & eijce me de exercitu, scilicet, conuerte te ad partem exteriorem exercitus, quia iam non possum pugnare cum sim vulneratus, nō tamen iussit, quod omnino educeret eum de exercitu, quia ibi mansit vsque ad vesperum quando mortuus est.

Commissum est ergo prælium in die illa. Scilicet, in die illa qua occisus est Achab commissum est bellum, & in ipsa die finitum est, immo nec durauit per totam diem, quia prędicone clamante mortuum esse regem, omnes recesserunt.

Et rex Israel stabat in curru suo contra Syros. Scilicet, q̄q̄ esset percussus noluit omnino exire de bello, ne alij scandalizarentur, & fugerent, sed solum subtraxit se de loco illo, in quo erat grauis pugna, & stetit in parte exteriori aciei, & ibi mansit quousque mortuus est. Et dicitur, stabat in curru, scilicet iam non discurrebat hinc, & inde ad pugnandū, sicut prius, sed stabat, idest manebat.

Et mortuus est vesperi. Scilicet, post meridiem aliquanto tempore ante quam sol occumberet, nam antequam occumberet sol, cognita est mors regis, & nunciata per castra.

Fluebat autem sanguis plagæ in sinū currus. Scilicet semper fluebat sanguis de vulnere Achab in sinū currus, idest super pauimentum currus. Hoc dicitur ad significandum quòd illa pars currus fuit tincta sanguine, & postea canes linxerunt eam, quando venit currus in Samariam, vt patet infra, & hoc fuit, vt significetur completum quod dixerat Dominus, scilicet canes lingent sanguinem Achab præceden. cap.

Et præco personuit in vniuerso exercitu antequam sol occumberet, dicens vnusquisque reuertatur in ciuitatem, & in terram suam. Mortuus fuit Achab ante solis occubitum, & cognita morte eius pręco insonuit per castra, ut recederet quilibet in locum suum, quia iam non erat tempus pugnandi cum rex mortuus fuisset, & ista denunciatio fuit ante solis occasum.

Sed obijcitur, quòd non potuerit esse ante solis occasum, eo q̄ rex mortuus est in ipso occasu solis, & tamen denunciatio præconis fuit post mortem: ergo non fuit ante solis occubitum. Patet hoc 2. Paralipo. 18. scilicet, Rex Israel stabat in curru suo vsque ad vesperam, & mortuus est occidente sole.

Dicendum quod accipitur ibi occidente sole non stricte pro ipso puncto casus solis sub horizonte, sed pro aliquanto tempore, quod est ante solis occasum secundùm acceptionem vulgarem: ideo licet nondum occidisset sol dicebatur occubuisse, vel occidere quando mortuus est Achab. Ista autem litera accipit magis stricte solis occasum: ideo vult, quòd ante solis occasum mortuus fuerit Achab, & denunciata fuerit mors eius per exercitum.

Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariam. Erat Samaria metropolis regni, & sepeliebantur ibi reges, ideo Achab ductus est illuc ad sepeliendum.

Sepelieruntque regem in Samaria. Ibi sepultus fuerat pater eius Amri sup. 16.

Piscina qd sit.

Et lauerunt currum eius in piscina Samariæ. Defluxerat sanguis in currum, vt patet supra, & erat currus intinctus sanguine: ideo lauerunt eum in piscina Samariç. Vocatur piscina lacuna quædam in Samaria & ibi lotus est currus deposito cadauere regis de curru.

Et linxerunt canes sanguinem eius. Scilicet antequam lauaretur, & quando lauabatur, canes propter dulcedinem sanguinis humani applicantes currui lingebāt sanguinem, qui erat in eo.

Et habenas lauerunt. Idest etiam lauerunt habenas equorum, quæ erant tinctæ sanguine. In Hebræo habetur.

Et armaturas lauerunt. Scilicet omnia arma regis, quæ sanguine perfusa erant.

Iuxta verbum Domini quod locutus fuerat. Istud locutus est per Eliam prędecenti capitulo dicens, quòd canes lingerent sanguinem Achab.

Prophetia Eliæ adimpleta est contra Achab.

Sed aliquis obijciet, quòd non fuerit completum verbum Domini: nam dixit Elias, quòd canes lingerent sanguinem Achab in loco, in quo linxerant sanguinem Naboth: linxerunt tamen sanguinē Naboth in Iezrahel, & sanguinem Achab in Samaria.

Responsum fuit ad hoc prędecenti cap. quòd accipiebatur locus large, scilicet pro tota regione, & sic idem locus erat Iezrahel, & Samaria.

Rab. Sa. vult quòd etiam accipiendo stricte linxerint canes sanguinem Achab in loco, in quo linxerāt sanguinem Naboth, scilicet in Iezrahel, dicens, quòd in Iezrahel erat armamentarium regis, & illuc portata sunt arma, in quibus mortuus est Achab, & lota fuerunt ibi, & tunc canes linxerūt sanguinem Achab in loco, in quo linxerant sanguinem Naboth.

Sed istud non stat, quia videtur satis fictum, & etiā sine necessitate, quia verbum Domini completum fuit canibus lingentibus sanguinem Achab in Samaria: ad quid ergo oportebat poni fictionem. Ra. Sa.

Dicendum ergo quòd nihil tale fuerit. Si autem aliquis dicat, quòd non fuit completum verbum Domini, quia canes non comederunt carnes Achab, sicut dixit Elias prędecenti capitulo, Dicendum quòd ibidem iam responsum est.

Reliqua verò sermonum Achab, & vniuersa quæ fecit. Scilicet non sunt hic scripta omnia gesta eius, & dicta: ideo remittit litera ad alium librum, vbi sunt.

Et domus eburnea, quam ædificauit. Non est scriptum de ista domo eburnea quid esset, aut qualiter facta, constat tamen quòd fuit aliquid valde preciosum, & scriptura ponit hic illā inter gesta magnifica Achab. Non est tamen credendum, quòd tota esset eburnea, sed solum aliquæ fenestræ, vel portæ, aut saltem operimenta parietum. Nam & istud erat satis sumptuosum.

Cunctarumque vrbium, quas extruxit. Aliquas vrbes de nouo fabricauit Achab faciendo muros ad nouiter habitādum; alias autem destructas refecit; & istud etiam vocatur extruere, vel ædificare, vt declaratum est supra 12.

Nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Scilicet ibi scripta sunt omnia: nam in libro illo particulariter narrantur gesta omnium regum Israel.

Dormiuit ergo Achab cum patribus suis. Scilicet mortuus est, sicut patres sui. Et hic accipitur dormire cōtra communem modum accipiēdi in scriptura, quia semper consueuit accipi pro morte naturali, quæ est sine violentia.

Et regnauit Ochozias filius eius pro eo. Iste Ochozias erat maior inter filios Achab: ideo constitutus est in regem, qui breui tempore regnauit, & successit ei frater suus Ioram, quia non habebat filium sequenti libro capit. 1.

Iosaphat verò. Hic ponitur Iosaphat conditio. Nam Achab, & Iosaphat regnauerunt simul pro maiori parte regni vtriusque: ideo ponitur simul vtriusque historia, pauca tamen ponuntur de regno Iosaphat, eo quòd ista magis exprimuntur 2. Paralip. 19. & 20. & dicitur.

Iosaphat verò filius Asa regnare cœperat super Iudam. Scilicet quando mortuus est Achab iam cęperat regnare Iosaphat super Iudam, & multis diebus regnauerat.

Anno quarto Achab regis Israel. Scilicet in quarto anno regis Achab cępit regnare Iosaphat. Intelligendum est de principio quarti anni, ita quòd solum regnasset Achab tribus annis super Israel, quando cępit regnare Iosaphat super Iudam. Quod patet quia Asa pater Iosaphat regnauit quadragintauno, annis supra decimoquinto, & in anno trigesimooctauo, eius cępit regnare Achab supra decimosexto. manebant ergo tres anni de regno Asa super Iudam, quando cępit regnare Achab in Israel, & post istos tres annos mortuus est Asa, & successit ei Iosaphat filius suus, & sic regnare cœpit in principio anni quarti Achab.

Trigintaquinque annorum erat cum regnare cœpisset. Cępit regnare in magna ætate, eo quòd pater suus Asa regnauerat multo tempore, scilicet quadragintauno annis.

Et vigintiquinque annis regnauit in Ierusalem. Et hoc patet, quod regnauit adhuc sex annis post mortem Achab, qa Achab regnauit solū vigintiduobus annis supra decimosexto, de quibus subtrahantur tres, qui iam fluxerant, quando cępit regnare Iosaphat, manēt decemnouē: regnauit tamē Iosaphat vigintiquinque. ergo sex annis post Achab mortuus est.

Nomen matris eius Azuba filia Salai. Ponuntur nomina matrum regum Iuda, & non dicitur sic de patribus, quia constat per successiones regum quis cuius filius fuerit.

Et ambulauit in omni via Asa patris sui. Asa fuit vir bonus, & abstulit immunditias idolorum de terra, quas fecerant patres sui sup. decimoquinto, nec fuit Asa culpabilis in aliquo, nisi in senectute sua, scilicet circa finem regni, quādo petiuit auxilium à Benadad rege Syriæ contra Baasa regem Israel, & postea incarceraui Prophetam Domini, quia locutus fuit ei, increpando ipsum 2. Paralip. 16. Sic autem Iosaphat secutus est viam Asa in omnibus, quæ ille benè egit, in his autem, in quibus peccauit, non secutus est ipsum.

Fecitque quod rectum erat in conspectu Domini. Scilicet fecit semper bonum, quod Deus iudicabat esse bonum.

Veruntamen excelsa non abstulit. Scilicet quamquam bonus fuerit non abstulit excelsa, idest altaria, quæ erant in montibus, vel ipsa templa varia, in quibus offerebantur sacrificia.

Excelsa duplicēter.

Sciendum autem, quòd excelsa accipiunt dupliciter, vno modo pro altaribus, in quibus colebātur idola, & erant ista altaria in montibus, & in alijs locis excelsis,

celsis. Sic accipitur supra decimotertio, & decimoquinto. Alio modo vocantur excelsa altaria dispersa per diuersa loca, in quibus colebatur Deus, & ista erant multa antequam ædificaretur templum Salomonis. Sic patet supra tertio, scilicet quòd Gabaon erat maximum excelsorum, & tamen Gabaon erat locus, in quo erat altare Domini, quod fecerat Moyses, & multa alia erant similia. Nunc verò potest intelligi quòd ista excelsa erant, in quibus colebantur idola, vel in quibus colebatur Deus extra Sanctuariũ. Et si secundo modo, minus culpabilis erat Iosaphat, quam si primo modo: sic enim Iosias abstulit excelsa, quorum quædam erant ad cultum Dei, & alia ad cultum idolorum: ideo sacerdotes primorum excelsorum non occisi sunt, sacerdotes autem secundorũ fuerunt occisi seq. lib. cap. 23.

Adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in excelsis. Scilicet quamquam esset factum templum Salomonis, tamen populus faciebat sacrificia in multis altaribus, quæ facta fuerant ante constitutionem templi Salomonis, & etiam adolebat ibi incensum, scilicet cremabat incensum ad honorem Dei. Ista enim duo erant confucta simul tam incultu dæmonum quam in cultu Dei, scilicet sacrificia fieri, & incensum cremari. De cultu Dei satis patet. De cultu dæmonum patet supra decimotertio, vbi Ieroboam obtulit sacrificia, & posuit incensum ad colendum vitulos.

Pacemque habuit Iosaphat cum rege Israel. Scilicet cum Achab, qui regnabat eo tempore, quo regnauit Iosaphat. Etiam habuit pacẽ cum Ochozia filio Achab, qui regnauit post Achab tempore Iosaphat, scilicet in sex annis sequentibus, quibus vixit Iosaphat post mortem Achab, vt supra declaratum est, & ista pax fuit quia Iosaphat accepit pro filio suo Ioram in vxorem filiam regis Achab secundo Paralip. 18.

Reliqua autem verborum Iosaphat, & opera eius, quæ gessit. Scilicet non sunt hic scripta: fuit enim vir valde religiosus, & valde solicitus in timore Domini, & attendens, vt iudices in regno suo sine acceptione personarum iudicarent, vt patet 2. Paralip. 19.

Et prælia. Multa fecit prælia, sed vnum fuit valde notabile, in quo apparuit manifesta virtus Dei, de quo 2. Paralip. 20. scilicet quòd ipso nihil agente hostes sui se occiderunt.

Nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iudæ? Scilicet ibi scripta sunt diligenter omnia.

Sed & reliquias effœminatorum, qui remanserant in diebus Asa patris sui, abstulit de terra. Effeminati vocantur viri facti vt fœminę in coitu sodomitico. Multi enim erant in Israel, immo interdum erant in publicis lupanaribus. Et quidam summus sacerdos Iudęorum constituit Ephebiam, idest lupanar virorum sodomiticorum apud templum secundo Mach. quarto. Asa autem pater Iosaphat abstulerat effęminatos de terra, quia multi fuerant tempore Abiæ patris eius, & Roboam aui eius supra decimoquinto, manserunt tamen aliqui, quos non potuit eradicare Asa, Iosaphat autem abstulit illos.

Effęminati qui.

Nec erat tunc rex constitutus in Edom. Idest in Idumęa non erat tunc rex, istud dicitur, quia Idumęa erat subiecta regi Iosaphat, & non erat aliquis rex in illa, sed Iosaphat imperabat sicut rex. Ante hoc autem reges erant in Idumęa: nam Dauid subiecit sibi regem Idumęæ in tributarium, deinde manserunt Idumęi sub potestate regum Iudą, ideo erat in potestate eorum constituere reges in Idumęa, vel non. Nunc autem non erat rex tempore Iosaphat, sed post modicum tempus fuit rex constitutus. Nam tempore Ioram regis Israel erat rex in Idumęa, & etiam tempore Iosaphat paulo ante mortem suam. Quod patet quia sequenti libro capitulo tertio, vbi dicitur, quòd rex Iosaphat, & rex Israel, & rex Edom iuerunt contra regem Moab ad bellum.

Rex verò Iosaphat fecerat classes in mari. Istud intelligitur de mari Rubro, quia per illud tendebatur ad insulam Ophir, in qua erat aurum, & ad ferendum de isto auro posuerat classes Iosaphat in mari, Salomon tamen fecerat classem ad eundum in Ophir, & tamẽ illa erat in mari Rubro supra decimo capitulo, sic ẽt patet, quia dicitur hic, quòd confractæ sunt classes in Asiongaber, & tamẽ Asiongaber est in mari Rubro, vt patet allegato capitulo. faciebat autem hoc Iosaphat, quia ipse erat dominus terræ Idumęæ, & faciebat in ea quidquid volebat. Asiongaber est littus maris Rubri in terra Idumęæ: ideo poterat ibi facere classes, vel quid voluisset. Et ob hoc dicitur quòd non erat tunc rex in Edom, scilicet & ob hoc erat ipse potentior ad hoc, quòd faceret classes, aut quidquid vellet in terra Edom.

Quæ nauigarent in Ophir propter aurum. De ista insula Ophir declaratum est supra decimo, & non solum mittebat naues Iosaphat in Ophir, sed etiam in Tharsis, quamquam aliquando videtur, quòd accipiatur Tharsis pro Ophir.

Et ire non potuerunt, quia confractæ sunt in Asiongaber. Est Asiõgaber littus in mari Rubro in terra Idumęæ, vt patet supra decimo, & ibi erant classes, sed commotio magna in mari confregit classes. Istud factum est à Deo in pœnam Iosaphat, scilicet quia habebat amicitias cum Ochozia rege Israel, & fortè mittebat cũ eo naues in Ophir, & vtrequę confractæ sunt. De hoc secundo Paralip. vigesimo, scilicet quia habuisti fędus cum Ochozia percussit Dominus opera tua cõtriteque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis.

Asiongaber quid.

Quare Deus confregit naues.

Tunc ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat vadant serui mei cum seruis tuis in nauibus. Ochozias rex Israel dixit hoc ad Iosaphat, quia postquam cõfractæ sunt naues, fecerunt alias Iosaphat, & Ochozias, & voluit Ochozias, quòd serui eius irent cum seruis Iosaphat sicut serui Salomonis ibant cum seruis Hiram regis Tyri supra nono, & decimo.

Et noluit Iosaphat. Istud fuit quia Propheta dixerat Iosaphat, quòd ex eo quòd habebat amicitiam cum Ochozia confractæ sunt naues eius secundo Paralip. vigesimo, & propter hoc separauit se postea semper à communicatione Ochoziæ.

Dormiuit autem Iosaphat cum patribus suis. Scilicet mortuus est, & hoc morte naturali, quia non perijt in bello. Erat autem 60. annorum, quando mortuus est: nam quando cępit regnare erat 35. annorũ, & regnauit postea 25. qui sunt 60. vt patet sup. in litera.

Et sepultus est cum eis in ciuitate Dauid patris sui. Scilicet sepultus est in castro montis Sion, quod vocatur ciuitas Dauid preced. lib. cap. 5. Et ibi fecerat Dauid quendam locum, in quo sepelierunt reges posteri sui, vocatur autem pater Iosaphat, nõ quòd esset pater eius immediatus, sed quia descendebat de progenię illius: nam inter Dauid, & Iosaphat fuerunt quatuor reges, scilicet Salomon, Roboam, Abia, Asa, & isti erant magis immediati Dauid, quam Iosaphat.

Sepulchrũ regum Iudą vbi.

Ochozias autem filius Achab regnare cœpit super Israel in Samaria. Iste Ochozias fuit contemporaneus, vt aliqui volunt, partim ipsi Iosaphat, & partim filio eius Ioram. Nam prius mortuus est Iosaphat, quam Ochozias, eo quòd ille, qui successit Ochozię cępit regnare anno secundo Ioram filij Iosaphat sequenti libro capitulo primo. Sed falsum est, quia prius mortuus est Ochozias, quam Iosaphat, vt declarabitur sequenti lib. cap. 1. & 3.

Anno

Anno decimosexto Iosaphat regis Iudæ. Sed in fine decimiseptimi anni regni Iosaphat: sic patet quia computando annos Achab, & Iosaphat proueniet iste annus regi Ochoziæ.

Sed obijcietur, quòd non regnauerit in anno decimoseptimo Iosaphat, eo quòd Iosaphat cœpit regnare anno quarto Achab, & tamen Achab regnauit annis vigintiduobus: ergo manent vsque ad mortem Achab anni decemocto ad minus. Nam si computetur residuum tẽpus a principio anni quarti, erunt anni decemnouem: si autem à fine anni quarti erunt anni decemocto, & tamen nũquam stabit, quòd sint anni decemseptem, ita quod in decimoseptimo Iosaphat regnauit Ochozias.

Respondendum quod hic oportet poni duo. Primum est, quòd Iosaphat cœpit regnare in fine anni quarti regni Achab, & sic manent decemoocto anni de regno Achab vsque ad mortem suam. Secũdum est, quod vigintiduo anni, quibus regnauit Achab supra decimosexto, nõ fuerint integri, sed fuerit annus vigesimus secundus inceptus, & non consummatus, & tunc non manebunt a principio regni Iosaphat vsque ad mortem Achab anni decem, & octo completi, & non vocabuntur illi decemseptem, & sic accipitur hic, quia multoties in scriptura anni inchoati non computantur, sed integri solum, & ex hoc insurgunt in scriptura multę difficultates.

Regnauitque super Israel duobus annis. Mortuus est immediate, quia malus erat, & Deus ei non concessit vitam, vt patet sequenti lib. cap. 1. Sed obijcietur, quod regnauit maiori tempore, scilicet septem, vel octo annis. Quod patet, quia Iosaphat vixit annis septem ad minus post mortem Achab, vt supra declaratum est, & tamẽ adhuc nõ videbatur mortuus Ochozias, quia frater eius Ioram successit ei, & ille regnauit anno secundo Ioram regis Iudę, qui Iorã regnauit post Iosaphat sequenti libro cap. 1. Respõdendum quòd Ochozias non regnauit nisi duobus annis, & isti fuerunt incompleti quia sequenti libro, cap. 3. dicitur, q̃ Iorã, qui successit Ochozię regnauit anno decimooctauo regis Iosaphat. contrarietas autem apparens inter hanc literam, & sequenti libro, cap. 1. tolletur ibidem.

Et fecit malum in conspectu Domini. Scilicet colendo idola, nam etiam quando decidit in ęgritudinem nõ consuluit Dominum super ea, sed misit ad consulendum Beelzebub deum Accaron sequenti lib. cap. 1.

Et ambulauit in via patris sui, & matris suæ. Scilicet in via Achab patris sui, & Iezabel matris suę: isti enim fuerant valde idolatræ super omnes reges, qui pręcesserant eos pręced. cap. & hoc potissime in cultu Baal, quem valde zelabat Iezabel, vt declaratum est supra decimooctauo.

Et in via Ieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel. Scilicet, coluit vitulos aureos, quos fecerat Ieroboã primus rex Israel post diuisionem regni, & iste fecit peccare Israel, scilicet introducẽdo idolatriam per vitulos aureos, & iubendo, ne quis iret ad tẽplum Domini. supra. 12.

Seruiuit quoque Baal, & adorauit eũ. Scilicet iste Ochozias seruiuit Baal obseruando cęremonias cultus eius & adorauit eum, scilicet, humiliando se coram illo.

Et irritauit Dominum Deum Israel. Scilicet prouocauit eum ad iram per idolatriam.

Iuxta omnia, quæ fecerat pater eius. Idest fuit idolatra sicut pater suus Achab. Ille enim venditus erat ad faciendum malum precedenti cap. ita & iste: plus tamen videtur peccasse Achab quàm Ochozias, eo q̃ Achab nõ solũ coluit idola, sed etiam suasione impiissimę Iezabel occidit prophetas Domini, sicut patet supra decimooctauo. Nam quãquam dicatur quod occidebat eos Iezabel, tamen manifestum est, quòd aliquid conferebat ad hoc Achab, nam nisi ipse consentiret non auderet Iezabel occidere tot viros sine causa, & potissime prophetas Domini, consentiebat ergo in hoc Achab pręstans quandam auctoritatem ad hoc quod fieret, ideo ipse videbatur occidere illos, cum posset prohibere solo verbo leuissime, & tamen non solum non prohibebat, sed etiam cõsentiebat. Etiam Achab occidit Naboth virum iustum, vt acciperet vineam eius, sicut declaratum est pręcedenti cap. Ochozias autem nihil tale fecit, sed solum culpatur de idolatria, ideo minus peccauit q̃ Achab: & sic fuit ei minor pœna inflicta, quia Achab occisus fuit in bello, vt patet hic. Ochozias autem perijt egritudine seq. lib. cap. 1.

Longa in expositione huius tertij libri mora protracta enucleando quasdam veritates latere volentes hucusque insudauimus, quod iuxta spiritus dispertitoris mensuram paruulam licet nobis collatam egisse credimus, recte tamen, an secus factum sit arbitrij nostri non est. Hoc enim speculatoribus huius operis, non desidiosis, & fastidiosis lectoribus, sed solerti indagine cuncta rimantibus relictum esse volo. Ita tamen, vt inuidię corrodenti locus nullus hic relictus sit. Hęc enim omnia lacerat, quæ bene dicta more canino delatrat. Ideo contra eam beneuolos defensores pero Hieronymi nostri formulam tenẽs, qui in singulis pręfationibus suis inuidẽtium rabiem detestatur, & fugit, adiutores sui petens Paulam & Eustochium suis eum orationibus protegentes.

Expositionis literalis Alphonsi Tostati in Tertium Librum Regum Finis.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z, Aa Bb Cc.

Omnes ſunt Quaterniones, præter C c, qui ſunt Terniones.

VENETIIS, Ex Typographia Dominici Nicolini.
M D X C V I.